HRVATSKI ARHEOLOŠKI GODIŠNJAK

16/2019

Zagreb, 2020.

Republika Hrvatska
Ministarstvo kulture
Republic of Croatia
Ministry of Culture

Hrvatski arheološki godišnjak, 16/2019
Croatian Archaeological Yearbook, 16/2019

Izdavač/*Publisher:*
Ministarstvo kulture
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Ministry of Culture
Directorate for the Protection of the Cultural Heritage

Za izdavača/*For the Publisher:*
Nina Obuljen Koržinek

Urednik/*Editor:*
Zoran Wiewegh

Uredništvo/*Editorial Board:*
Andrea Cukrov, Uprava za zaštitu kulturne baštine
Vesna Kezunović, Uprava za zaštitu kulturne baštine
Krešimir Raguž, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Karlovcu
Zoran Wiewegh, Uprava za zaštitu kulturne baštine

Lektor/*Language Editor:*
Dubravka Dulibić-Paljar

Korektor/*Proof Reader:*
Zoran Wiewegh

Prijevodi na engleski/*English Translations:*
Maja Šunjić
Tanja Vohalski Adamić

Grafička priprema/*Prepress:*
Dag Gebauer, Kofein d.o.o., Zagreb

Adresa uredništva/*Editorial Address:*
Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine,
Odjel za arheološku baštinu, Runjaninova 2, 10000 Zagreb

Dovršeno/*Completed:*
2020.

UDK 902/904 (497.5)
ISSN 1845-8408

HRVATSKI ARHEOLOŠKI GODIŠNJAK

16/2019

Republika Hrvatska
Ministarstvo kulture
Republic of Croatia
Ministry of Culture

KOVŽ
KOKR
KOBJ
GZZG
KOZG
KORI
KOSK
KOPU
KOKA
KOGS
KOZD
KOŠI
KOTG
KOST
KOIM

REPUBLIKA HRVATSKA

PODRUČJA DJELATNOSTI
KONZERVATORSKIH ODJELA

KOOS – Konzervatorski odjel u Osijeku

KOVU – Konzervatorski odjel u Vukovaru

KOSB – Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu

KOPŽ – Konzervatorski odjel u Požegi

KOBJ – Konzervatorski odjel u Bjelovaru

KOVŽ – Konzervatorski odjel u Varaždinu

KOKR – Konzervatorski odjel u Krapini

KOZG – Konzervatorski odjel u Zagrebu

KOSK – Konzervatorski odjel u Sisku

KOKA – Konzervatorski odjel u Karlovcu

KOPU – Konzervatorski odjel u Puli

KORI – Konzervatorski odjel u Rijeci

KOGS – Konzervatorski odjel u Gospiću

KOZD – Konzervatorski odjel u Zadru

KOŠI – Konzervatorski odjel u Šibeniku

KOTG – Konzervatorski odjel u Trogiru

KOST – Konzervatorski odjel u Splitu

KOIM – Konzervatorski odjel u Imotskom

KODU – Konzervatorski odjel u Dubrovniku

GZZG – Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Zagreb

OSJEČKO-BARANJSKA ŽUPANIJA

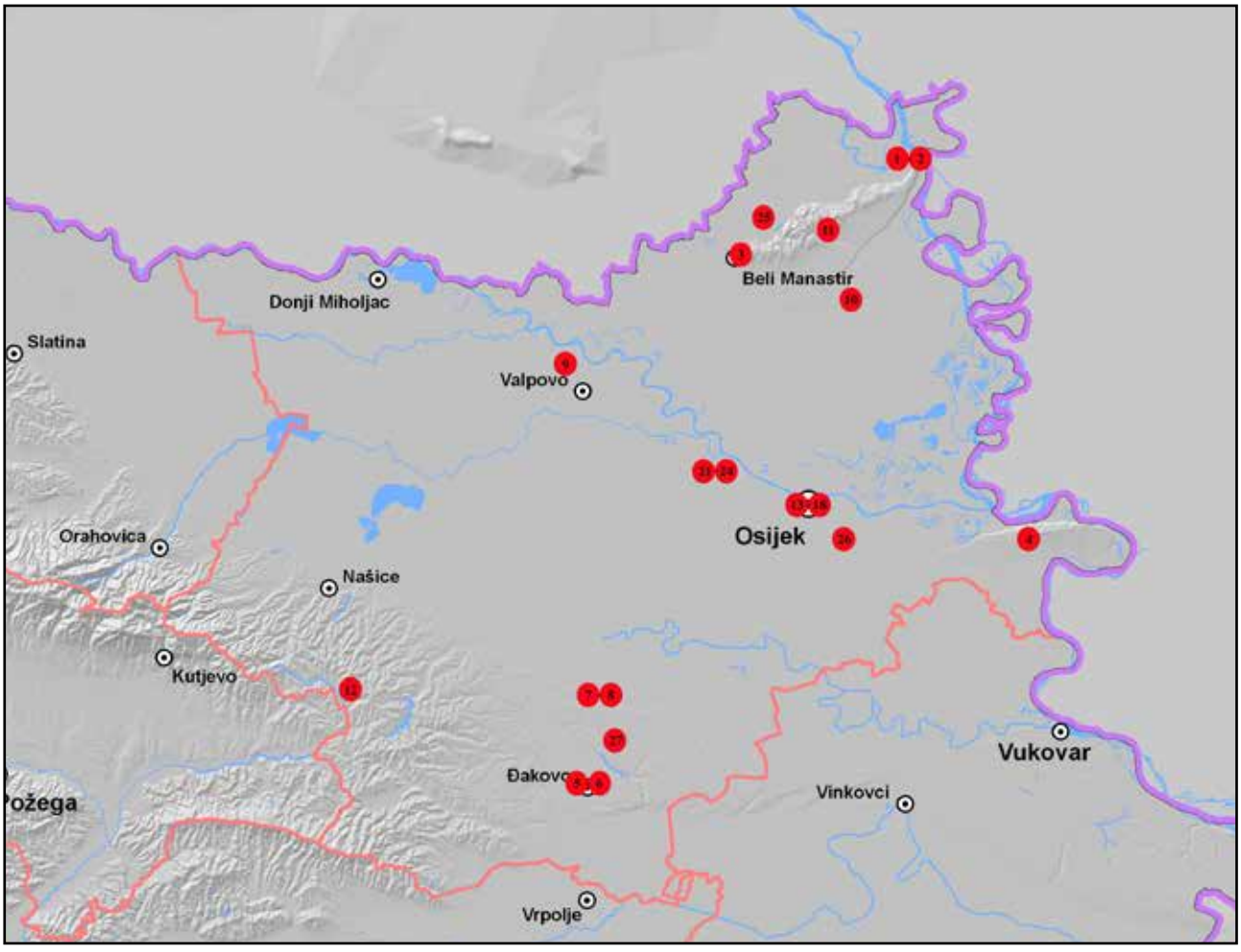

1 *Batina – Gradac i Sredno*
2 *Batina – Sredno*
3 *Beli Manastir – zaobilaznica*
4 *Daljska planina – Kraljevo brdo*
5 *Đakovo – biskupska crkva sv. Petra*
6 *Đakovo – dvorište Spomen muzeja*
7 *Gorjani*
8 *Gorjani – Kremenjača*
9 *Kitišanci (AN 6)*
10 *Kneževi Vinogradi*
11 *Kotlina – Szuzai Hegy (Nagy Hegy)*
12 *Našice – južno područje*
13 *Osijek – Hermanov vinograd 2 (AN 7)*
14 *Osijek – Kolarevica (AN 2)*
15 *Osijek – luka Tranzit*
16 *Osijek – Sveučilišni kampus*
17 *Osijek – Tvrđa*
18 *Osijek – Ulica Josipa Huttlera 4*
19 *Osječko-baranjska županija*
20 *Osječko-baranjska županija, zapadni dio*
21 *Petrijevci – Popovac (AN 2A)*
22 *Petrijevci – Volosovo*
23 *Petrijevci – Volosovo, dodatak (AN 1)*
24 *Petrijevci – zaobilaznica*
25 *Popovac – Pogan*
26 *Tenja*
27 *Viškovci – Gradina*

Redni broj: 1
Lokalitet: Batina – Gradac i Sredno
Naselje: Batina
Grad/općina: Draž
Pravni status: Z-6604
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 16. do 19. rujna 2019. trajalo je probno arheološko iskopavanje na području arheološkog nalazišta Gradac i Sredno u Batini. Radovi su bili dio projekta suradnje između Institut für Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie und Provinzialrömische Archäologie, Ludwig-Maximilians-Universität, München, Njemačka; Instituta za arheologiju, Sveučilišta Kardynal Stefan Wyszińszky, Varšava, Poljska; Instituta za arheologiju Zagreb i Arheološkog muzeja Osijek. Voditelj istraživanja bio je Domagoj Dujmić (Osijek), a sudjelovali su prof. dr. Carola Metzner-Nebelsick (München), dr. sc. Marko Dizdar (Zagreb), Nikolaos Michelidakis (student, München), prof. dr. Louis D. Nebelsick (Varšava), mag. Frank Stremke (Bremen), uz pomoć dvojice radnika. Kampanja je financirana sredstvima Fakulteta kulturnih znanosti LMU München, Instituta za arheologiju Zagreb i Arheološkog muzeja Osijek.

Arheološki kompleks Batina – Gradac i Sredno nalazi se na krajnjem sjeveroistočnom kraju Banskoga brda, iznad današnjeg sela Batine. Strme padine koje se spuštaju do Dunava i Karašice prirodno su utvrđenje na iznimnom strateškom položaju, koji je od prapovijesti do danas privlačio ljude da se na njemu trajno nastanjuju. Na tom se lokalitetu već više od stotinu godina pronalaze raznovrsni predmeti koji su pohranjeni u arheološkim zbirkama mnogih europskih i hrvatskih muzeja. Prilikom dosadašnjih istraživanja prikupljeni su materijalni ostaci koji se mogu datirati od neolitičke lengyelske kulture, preko srednjobrončanodobnih kulturnih grupa s inkrustiranom keramikom, kasnobrončanodobnih grupa kulture polja sa žarama i starijega željeznog doba, sve do rimskog razdoblja i srednjeg vijeka. Cilj probnog istraživanja bio je očistiti profil nastao erozijskim procesima na višeslojnom protourbanom utvrđenom naselju Batina – Gradac, tijekom kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. U kolovozu 2018. godine odabrano je mjesto u sjeveroistočnom dijelu lokaliteta, gdje je moderna staza koja prati prirodan surduk duboko urezana kroz slojeve prapovijesnog naselja, otkrivajući visinu nagomilanih kulturnih slojeva iznad prirodne lesne podloge.
Tijekom trodnevne kampanje očišćen je već postojeći profil preko ruba naselja, presječen modernom stazom, u duljini od 15 m i visini od 2 do 2,30 m, od gornjeg humusnog sloja do površine recentnog puta. Na toj razini dno kulturnih slojeva nije dosegnuto duž cijelog dijela očišćenog profila. Ulomci keramičkih posuda i životinjske kosti koje su bile izložene tijekom procesa čišćenja profila zabilježene su i izmjerene s pomoću totalne stanice. Životinjske su kosti poslane na zooarheološku analizu, a odabrani uzorci iskorišteni su za radiokarbonsko datiranje. Zbog neravnosti profila prije čišćenja, većina ulomaka keramičkih posuda i ulomaka kostiju nije precizno izmjerena, već su sakupljeni kako bi se analizirao zoološki i kulturalni karakter nalazišta. Rezultat probnog istraživanja jest dokumentiranje višeslojnog profila, čiji se repertoar ulomaka keramičkih posuda kretao od kasne faze kulture polja sa žarama kasnog brončanog doba do starijeg željeznog doba, halštatskog perioda. Očišćeni profil prikazao je uzorak laminiranih slojeva podnica i naslaga pepela, vjerojatno zbog uzastopne gradnje, uništavanja i ponovne gradnje nadzemnih stambenih objekata, građenih tehnikom isprepletenog pruća, premazanih lijepom i presječenih otpadnim jamama. Jedan radiokarbonski

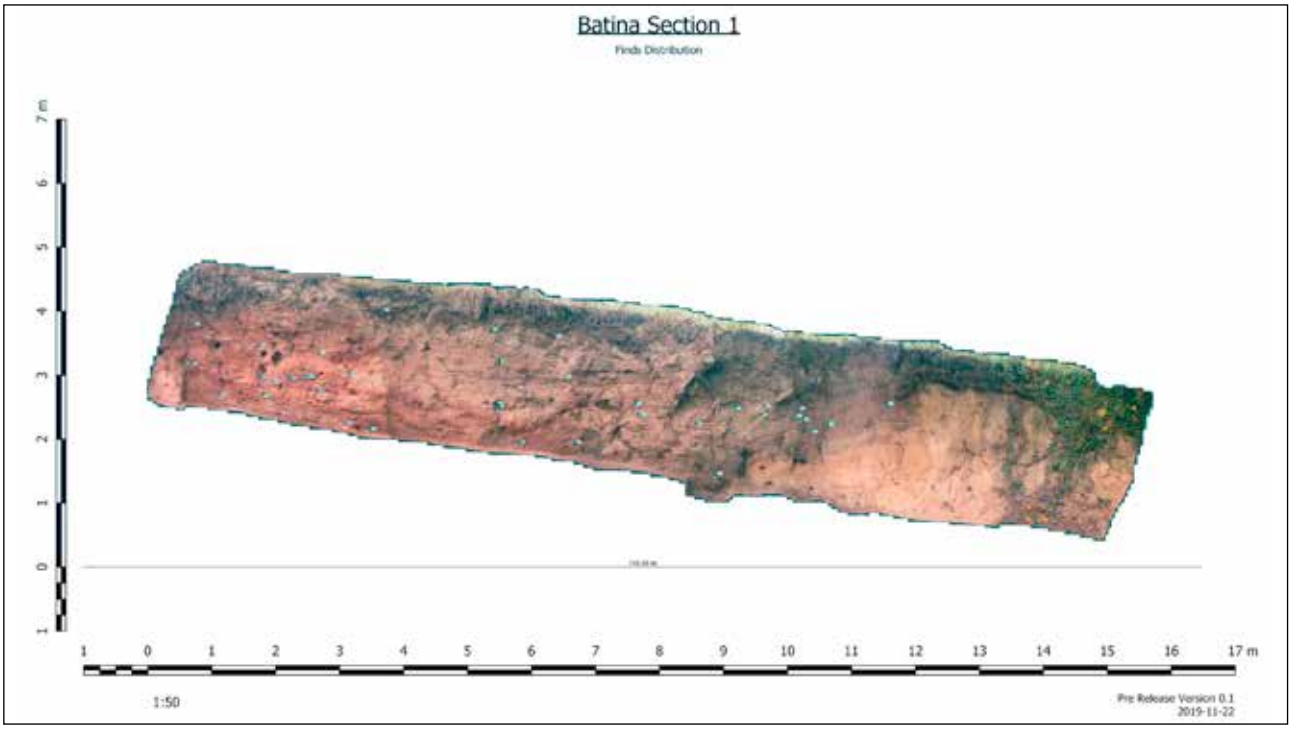

Očišćeni dio profila naselja

Detalj profila (foto: D. Dujmić)

uzorak datirao je najstariji sloj u kasno brončano doba, dok su ostali uzorci očekivano „pali" u halštatski plato.
Svi su ulomci keramičkih posuda oprani i fotografirani te su nacrtane table karakterističnih primjeraka. U postupku je obrada digitalnih podataka, prikupljenih tijekom dokumentiranja s pomoću geodetske totalne stanice i fotogrametrijom. Cjelokupan pronađeni arheološki materijal pohranjen je u Arheološkom muzeju u Osijeku. Preliminarni rezultati predstavljeni su na Međunarodnoj konferenciji „Prehistoric Communities along the Danube" (u organizaciji Arheološkog muzeja Osijek i Instituta za arheologiju Zagreb), 28. i 29. studenog 2019. u Osijeku.

Domagoj Dujmić

Summary

Probe archaeological excavations were carried out at the site of Batina – Gradac and Sredno in the course of September 2019. Also cleared was a profile created by erosion processes on the multi-layered protourban fortified site in a length of 15 m and to a height of 2 – 2.30 m. The sample of laminated layers and deposits of ash, intersected by waste pits, was recorded. The assemblage of pottery vessels ranges from the late phase of the Late Bronze Age Urnfield Culture to the Early Iron Age.

Redni broj: 2
Lokalitet: Batina – Sredno
Naselje: Batina
Grad/općina: Draž
Pravni status: Z-6604
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 10. lipnja do 26. lipnja 2019. godine Arheološki muzej Osijek organizirao je arheološka istraživanja nalazišta Batina – Sredno (općina Draž), na katastarskoj čestici 1298. Voditelj istraživanja bio je Tomislav Hršak, dipl. arheo., iz Arheološkog muzeja Osijek. U istraživanjima su sudjelovali Domagoj Dujmić, dipl. arheo., iz Arheološkog muzeja Osijek, dr. sc. Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju te dr. sc. Tino Leleković iz Odsjeka za arheologiju HAZU.

Nalazište Sredno i sjevernije položen Gradac smješteni su na krajnjem sjeveroistočnom dijelu Banskog brda, koje završava strmim lesnim padinama ispresijecanim dubokim usjecima ili „surducima". Istraživanja su dio projekta „Arheološka baština Baranje", a organizirana su s ciljem provjere spoznaja o postojanju prapovijesnog i rimskoga groblja, koje počivaju na rezultatima terenskog pregleda ujesen 2008. godine. Na površinama oranica na Srednom tom su prilikom prikupljeni malobrojni keramički ulomci daljske grupe s kraja kasnog brončanog i početka starijeg željeznog doba te ranorimskih posuda, ali i sitne spaljene kosti, što je upućivalo na položaj grobova iz različitih razdoblja, smještenih južno od naselja na Gradcu.
Tijekom istraživanja, koja su trajala od 2010. do 2018., otkriveni su ravni paljevinski grobovi daljske grupe, koja je obilježila mlađu fazu kasnog brončanog doba i početne faze starijeg željeznog doba, istraženi su tumul 1 u kojem je pronađen bogato opremljen grob, dimenzija 4,5x4,5 m i dubine 2 m, koji je ukopan kroz nasipe tumula, te tumul 2 s grobnom komorom dimenzija 3,10x3,10 m. Tijekom dosadašnjih su istraživanja definirane južna, zapadna i istočna granica rasprostiranja groblja, pri čemu je zabilježeno i postojanje tumula na cijelom području njegova rasprostiranja.
Jednako tako, pronađeni su rimski paljevinski i kosturni grobovi koji pripadaju južnoj nekropoli smještenoj uz cestu koja je vodila prema utvrdi *Ad Militare*. Otkriće karakterističnih jaraka V-presjeka tipa *fossa* povezuje se s postojanjem privremenih rimskih vojnih logora, dok namjena nekih dubokih i širokih jaraka zasad nije u potpunosti jasna. Na sjevernom dijelu položaja Sredno geomagnetski su snimljene površine koje su tijekom prethodnih godina probno istražene, prilikom čega je utvrđeno postojanje brojnih arheoloških struktura. Osim prepoznatljivih ostataka širokih jaraka dokumentiranih i tijekom iskopavanja, izdvaja se niz struktura koje vjerojatno pripadaju ostacima prapovijesnih i rimskih grobova. Izdvajaju se i strukture koje upućuju na postojanje grobova većih dimenzija, a koje u krajoliku odgovaraju položajima stariježelježnodobnih tumula, od kojih je najveći dio, danas zbog obrade zemljišta, jedva prepoznatljiv (Bojčić et al. 2009; 2010; 2011; Hršak et al. 2013; 2014, 2015, 2016, 2017).
Tijekom istraživanja na Srednom, godine 2019. otvorena je 1 sonda (S26), koja se nalazi na k.č. 1298, sjeverno od sondi koje su istraživane od 2012. do 2018. godine. Pozicija sondi bila je uvjetovana rezultatima geomagnetskog snimanja, kako bi se rezultati iskopavanja mogli usporediti s interpretacijom snimki. Otvorena površina iznosila je ukupno 400 m².
Zapune svih cjelina, kako grobova, tako i ostalih pronađenih objekata, pojavljuju se odmah ispod sloja humusa, odnosno ukopane su u predlesni i lesni sloj, zbog čega je teren iskopavan na dva načina: 1) površinski sloj humusa iskopan je strojno; 2) zapune grobova i objekata istražene su ručnim iskopom.

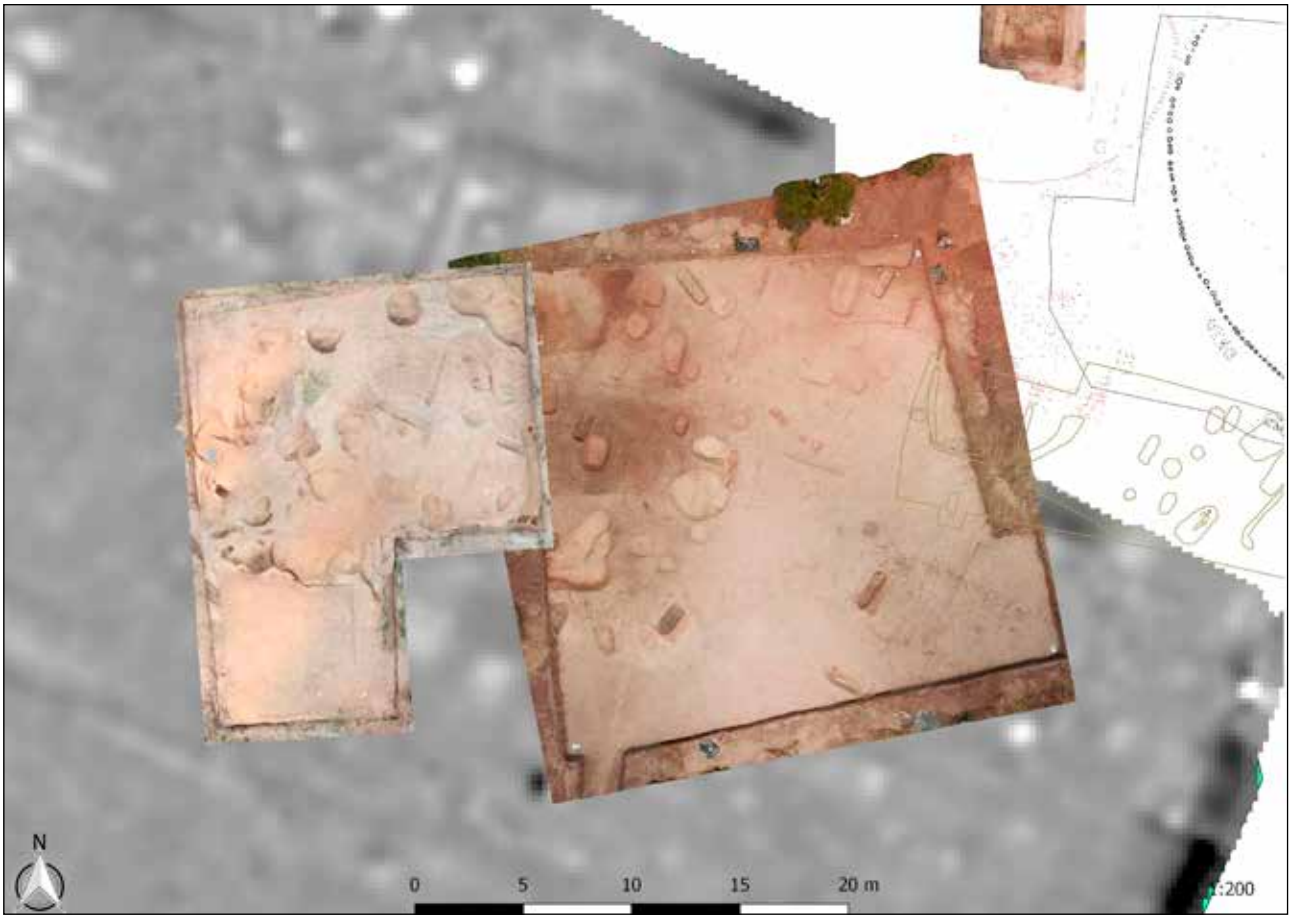

Položaj arheološki istraživanog područja (izradio: M. Mađerić)

Grob 130 (foto: D. Dujmić)

Tijekom istraživanja pronađeno je sedam rimskih paljevinskih grobova, dva rimska kosturna groba te arheološke strukture koje se na osnovi nalaza prikupljenih u njima mogu datirati u starije željezno doba i rimski period.

Sonda 26

Površina sonde iznosila je 400 m². Većina stratigrafskih jedinica pripada ostacima naselja iz starijeg željeznog doba. Riječ je o jamama tamnosmeđe zapune različitih dimenzija. Zapune jama bile su kompaktne, tamnosmeđe boje, s malo nalaza (uglavnom keramičkim ulomcima te životinjskim kostima). U zapadnom dijelu sonde nalaze se veći objekti kojima se možda može pripisati stambena namjena, iako će to sa sigurnošću potvrditi daljnja analiza pokretnog arheološkog materijala.

U sondi 26 pronađena su dva rimska kosturna ukopa bez nalaza te sedam rimskih paljevinskih grobova ukopanih u les ili predzdravični sloj, pravokutnog oblika, zaobljenih rubova i zaravnjena dna. Rimski paljevinski grobovi bili su ispunjeni garom i pepelom te spaljenim kostima pokojnika, dok se prema grobnim nalazima posebno ističe grob 130. Taj je grob po sastavu grobnih priloga izniman jer, uz uobičajen novac (PN 925), sadrži i ostatke pojasne garniture, odnosno okove kojima je pojas bio ukrašen (PN 926-931). Kožnati pojas ukrašen takvim okovima nedvojbeno upućuje na to da je pokojnik bio rimski vojni časnik jer su takve pojaseve mogli nositi samo vojnici s određenim vojnim činom. S obzirom na to da je oružje bilo u vlasništvu države te se tek iznimno kao prilog nalazi u grobovima, to je vjerojatno bio jedini legalan iskaz pojedinca da je u životu obavljao dužnost časnika. Pokojnik je možda bio djelatna vojna osoba ili pak veteran koji je već odslužio svoju službu. Časnik je spaljen odjeven, na što (osim pojasa) upućuju i zakovice preostale od spaljene obuće. U grobu su pronađene i ukrašene četvrtaste pločice napravljene od kosti, kojima su se ukrašavale drvene kutijice za držanje dragocjenosti ili pak drški noževa i mačeva. Iz ostataka nije moguće

Pojasna garnitura iz groba 130 (foto: B. Jobst)

odrediti o kakvu je predmetu riječ. S obzirom na prikupljene nalaze, biritualni grobovi mogu se datirati u vrijeme Severa te donose važne spoznaje o životu na baranjskome dijelu limesa (Leleković 2012).

Ovogodišnje istraživanje nastavilo je potvrđivati da je Batina sa svojim lokalitetima Sredno i Gradac iznimno arheološko nalazište, koje pruža vrijedne podatke o životu jedne vrlo bogate populacije na kraju kasnoga brončanoga i početku starijega željeznoga doba te nove spoznaje o životu na baranjskome dijelu limesa. Nalazište je smješteno na rubu visokog lesnog platoa iznad Dunava, koji je bio važna komunikacija kojom su strujali utjecaji koji su povezivali sjever i jug, istok i zapad Karpatske kotline te s kojeg se otvarao pogled prema Transdanubiji, Bačkoj s druge strane Dunava te istočnoj Slavoniji na jugu. Cilj ovogodišnjeg istraživanja bio je usporediti rezultate geomagnetnih istraživanja iz 2016. sa stvarnom slikom nalazišta. Rezultati geomagnetnih istraživanja točno su locirali sve objekte i zapune koje su se nalazile u ovogodišnjim sondama, iako se u nekim slučajevima interpretacija razlikovala od stvarno prikupljenih nalaza te se tako pokazalo da je nemoguće interpretirati rezultate nedestruktivnih metoda bez arheoloških iskopavanja na terenu.

Literatura

Bojčić et al. 2009 Z. Bojčić, M. Dizdar, T. Hršak, I. Vukmanić, D. Dujmić, T. Leleković, Terenski pregled područja Batine, AIA, V, Zagreb, 2009: 125 – 129.
Bojčić et al. 2010 Z. Bojčić, M. Dizdar, T. Hršak, T. Leleković, Terenski pregled područja između Batine i Suze, AIA, VI, Zagreb, 2010: 80 – 87.
Bojčić et al. 2011 Z. Bojčić, M. Dizdar, T. Hršak, T. Leleković, Rezultati probnih istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2010. godine, AIA, Vol. VII, Zagreb, 2011: 13 – 19.
Hršak, Leleković, Dizdar 2013 T. Hršak, T. Leleković, M. Dizdar, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2012. godine, AIA, IX, Zagreb, 2013: 12 – 19.
Hršak, Leleković, Dizdar 2014 T. Hršak, T. Leleković, M. Dizdar, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2013. godine, AIA, X, Zagreb, 2014: 14 – 20.
Hršak, Leleković, Dizdar 2015 T. Hršak, T. Leleković, M. Dizdar, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2014. godine, AIA, XI, Zagreb, 2015: 18 – 22.
Hršak, Leleković, Dizdar 2016 T. Hršak, T. Leleković, M. Dizdar, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2015. godine, AIA, XII, Zagreb, 2016: 14 – 18.
Hršak, Leleković, Dizdar 2017 T. Hršak, T. Leleković, M. Dizdar, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2016. godine, AIA, XIII, Zagreb, 2017: 40 – 45.
Leleković 2012 T. Leleković, Cemeteries, in: The Archaeology of Roman Southern Pannonia, The state of research and chosen problems of the Croatian portion of the Roman province of Pannonia, B. Migotti (ed.), Oxford, 2012: 313 – 358.

Tomislav Hršak
Tino Leleković
Marko Dizdar

Summary

An excavation at the Batina – Sredno site was carried out as part of the project *Archaeological Heritage of Baranya*. Previously conducted investigations have provided valuable data on the life of a prosperous community from the Late Bronze to the Early Iron Age, and brought new insights into the life of inhabitants of the *Ad Militare* fort located on the Danube limes. The aim of the research, undertaken in the north-eastern part of the Sredno site, was to compare the results of the geomagnetic research conducted in 2016 with the actual situation of the site. The results of the geomagnetic research have accurately located all of the features found in the investigated trenches, though in some cases the interpretation differed from those actually found, indicating that it is not possible to interpret the results of non-destructive research methods without taking archaeological excavations. Of particular note is a discovery of two Roman skeleton burials without finds and seven Roman cremation graves, one of which contained the remains of a belt set, i.e. the shackles with which the belt was decorated.

Redni broj: 3
Lokalitet: Beli Manastir – zaobilaznica
Naselje: Beli Manastir
Grad/općina: Beli Manastir
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: terenski pregled

U rujnu 2019. tvrtka Contarini d.o.o. iz Solina pregledala je trasu zaobilaznice Belog Manastira, u dužini od 2,5 km, na kojoj se izmjenjuju oranice, travnate i močvarne površine, sukladno čemu je varirala vidljivost terena.

Preglednost tla na oranicama na većini površine trase bila je odlična, dok su pojedini manji dijelovi bili prekriveni

Položaj trase zaobilaznice Belog Manastira (označena crvenom bojom) (izrada: K. Grbavac)

Izabrani nalazi s arheološkog lokaliteta 1 (AL 1) (foto: N. Lete)

Izabrani nalazi s arheološkog lokaliteta 2 (AL 2) (foto: N. Lete)

vegetacijom ili biljnim ostacima od žetve, što je smanjilo vidljivost tla. Dio trase čine livade, prostori prekriveni gustom niskom vegetacijom, a dio trase čini i močvarno područje, gdje zbog nepreglednosti tla nije moguće utvrditi postojanje nalazišta (vidljivost 0). Prilikom pregleda ustanovljeno je postojanje dvaju arheoloških lokaliteta (AL 1 i AL 2).

Tijekom terenskog pregleda prikupljeni su svi uočeni arheološki pokretni nalazi kako bi se prema njihovoj gustoći utvrdile pozicije arheoloških lokaliteta. Arheološki su nalazi neposredno na terenu snimljeni GPS instrumentom Stonex S9 i smješteni na kartu trase. Tijekom pregleda trasa je s tla fotografirana fotoaparatom te iz zraka bespilotnom letjelicom. Kao kartografska podloga upotrebljavana je nacrtna dokumentacija trase gradnje zaobilaznice i ortofotografija tog područja.

Arheološki lokalitet 1 (AL 1) nalazi se južno od naselja Šumarine. Riječ je o ravnom, nizinskom području prekrivenom obradivim površinama. Unutar trase lokalitet se prostire između stacionaža km 0+320 km do km 0+480. Prikupljeni materijal moguće je datirati u prapovijest i antiku.

Arheološki lokalitet 2 (AL 2) nalazi se na poziciji Šećeranske ulice, koja vodi iz naselja Šećerana prema Belom Manastiru. Kao i kod prvog lokaliteta, i ovdje se radi o obrađivanom, nizinskom području. Lokalitet se nalazi unutar stacionaža km 1+640 do km 1+860. Prikupljeni materijal moguće je datirati u prapovijest i antiku.

Krešimir Grbavac

Summary

A field survey of the route of the Beli Manastir bypass in a length of 2.5 km was carried out in the course of November 2019. The field survey established two archaeological sites (AL 1 and AL 2). Finds can be dated to prehistory and Antiquity.

Redni broj: 4
Lokalitet: Daljska planina – Kraljevo brdo
Naselje: –
Grad/općina: Dalj
Pravni status: Z-6160
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 19. do 21. rujna 2019. trajalo je probno arheološko iskopavanje na području arheološkog nalazišta Kraljevo brdo, k.o. Dalj, smještenog na području Daljske planine. Istraživanja su bila dio projekta suradnje između Institut für Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie und Provinzialrömische Archäologie, Ludwig-Maximilians-Universität, München, Njemačka; Instituta za arheologiju, Sveučilišta Kardynal Stefan Wyszińszky, Varšava, Poljska; Instituta za arheologiju Zagreb i Arheološkog muzeja Osijek. Voditelj istraživanja bio je Domagoj Dujmić (Osijek), a sudjelovali su prof. dr. Carola Metzner-Nebelsick (München), dr. sc. Marko Dizdar (Zagreb), Nikolaos Michelidakis (student München), prof. dr. Louis D. Nebelsick (Varšava), mag. Frank Stremke (Bremen). Kampanja je financirana sredstvima Fakulteta kulturnih znanosti LMU München, Instituta za arheologiju Zagreb i Arheološkog muzeja Osijek.

Lokalitet Kraljevo brdo smješten je na iznimnoj strateškoj poziciji, na četrnaest kilometara dugačkom i tri kilometra

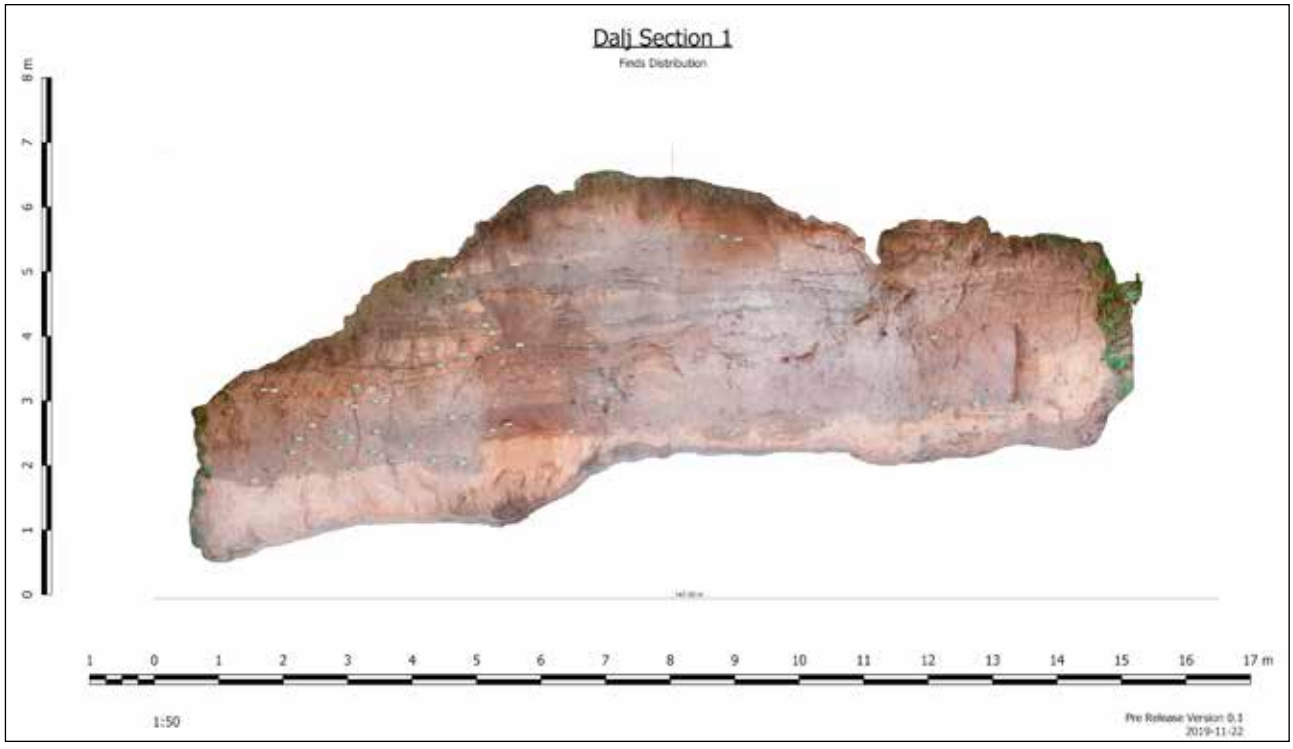

Očišćeni dio profila naselja

Detalj profila (foto: D. Dujmić)

širokom lesnom uzvišenju, koje se prostire od zapada prema istoku i uzdiže se oko osamdeset metara iznad razine Dunava. Sjeverna padina terase na kojoj je smješten lokalitet gotovo se okomito spušta do Dunava i ispresijecana je surducima koji prirodno brane lokalitet sa zapada i istoka, tako da je potrebe za utvrđivanjem bilo samo na južnoj strani, što je i danas vidljivo u reljefu. Prilikom dosadašnjih istraživanja prikupljeni su materijalni ostaci koji se mogu datirati od kasnog brončanog do mlađeg željeznog doba.

Cilj probnog istraživanja bio je očistiti profil nastao erozijskim procesima na višeslojnom protourbanom utvrđenom naselju Daljska Planina – Kraljevac iz kasnoga brončanog i željeznog doba. U kolovozu 2018. godine odabrano je mjesto u sjeveroistočnom dijelu lokaliteta, gdje je moderna staza koja prati prirodni surduk duboko urezana kroz slojeve prapovijesnog naselja, otkrivajući visinu nagomilanih kulturnih slojeva iznad prirodne lesne podloge. Čišćenje i dokumentiranje započelo je 2019., kada je očišćeno 15 m profila. Slojevi naselja iznad prirodne lesne podloge imaju više od 5 m kulturnih naslaga, koje su sastavljene od složenog slijeda laminiranih naslaga naselja, sterilnih slojeva izravnavanja i dubokih otpadnih jama. Zbog velike visine kulturnih slojeva, najgornji sloj, tj. recentan humusni sloj nije bilo moguće očistiti. Lesna podloga bila je vidljiva u cijeloj dužini istraživanog profila. Neposredno iznad toga prirodnog sloja nalazio se kulturni sloj, koji je sadržavao karakteristične ulomke keramičkih posuda kasne faze kulture polja sa žarama. Iznad međusloja, moguće iz halštatskog perioda, mogao se prepoznati moćan višeslojan okupacijski horizont iz kasnog željeznog doba, s obiljem ulomaka keramičkih posuda karakterističnih oblika, od kojih većina pripada kasnom latenskom razdoblju.

Ulomci keramičkih posuda i životinjske kosti vidljive tijekom čišćenja profila dokumentirane su s pomoću totalne stanice. Životinjske kosti poslane su na zooarheološku analizu, a odabrani uzorci iskoristit će se za radiokarbonsko datiranje. Zbog neravnosti profila prije čišćenja, većina ulomaka keramičkih posuda i ulomaka kostiju nije precizno izmjerena, već su sakupljeni kako bi se analizirao zoološki i kulturološki karakter nalazišta.

Svi su ulomci keramičkih posuda oprani i fotografirani te su nacrtane table karakterističnih primjeraka. U postupku je obrada digitalnih podataka dokumentiranih geodetskom totalnom stanicom i fotogrametrijom. Cjelokupan arheološki materijal pohranjen je u Arheološkom muzeju u Osijeku. Preliminarni rezultati predstavljeni su na Međunarodnoj konferenciji „Prehistoric Communities along the Danube”

Izbor ulomaka keramičkih posuda (foto: D. Dujmić)

(u organizaciji Arheološkog muzeja Osijek i Instituta za arheologiju Zagreb), krajem studenog 2019. u Osijeku.

Domagoj Dujmić

Summary

Probe archaeological excavations at the multi-layered protourban fortified site of Daljska planina – Kraljevo brdo were carried out in the course of November 2019. The site is located on a prominent strategic location that covers a 14 km long and 3 km wide loess elevation on an east – west axis and rises about 80 m above the Danube River. A profile created by erosion processes was cleaned in a length of 15 m and to a height of 3 – 5 m. A sample of laminated layers and deposits of ash, intersected by waste pits, was recorded. The assemblage of pottery vessels ranges from the late phase of the Late Bronze Age Urnfield Culture, the Early Iron Age and finally the Late Iron Age La Tene Culture as the most intensive occupation period.

Redni broj: 5
Lokalitet: Đakovo – biskupska crkva sv. Petra
Naselje: Đakovo
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: Z-3371
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 28. veljače do 11. svibnja 2019. Arheološki muzej Osijek nastavio je sustavno arheološko istraživanje ostataka biskupske crkve sv. Petra unutar dvorišta Nadbiskupskog doma u Đakovu. Stručna voditeljica bila je Danimirka Podunavac, dipl. arheo., uz zamjenika Tomislava Hrška, dipl. arheo., dvojicu članova stručne i tehničke ekipe (studenti arheologije Marin Mađerić i Denis Blažević) te sedam fizičkih radnika. Lokalitet je strojno iskopavala tvrtka „LUKIĆ – ISKOP, obrt za rušenje građevinskih objekata i zemljane radove" iz Antunovca. Stručni arheološki nadzor obavila je Vlatka Revald Radolić iz Konzervatorskog odjela u Osijeku. Istraživanje je bilo dio projekta „Integrirani razvojni projekt obnove i turističke valorizacije kulturno-povijesnog nasljeđa biskupa Josipa Jurja Strossmayera", čiji je nositelj Đakovačko-osječka nadbiskupija.

Gradnja te crkve na temelju dosadašnjih spoznaja veže se uz prenošenje sjedišta Bosanske biskupije u Đakovo u 13. st. (Mažuran 1995). O izgledu i vremenu njezine gradnje očuvani pisani izvori ne donose nikakve podatke. Pojedini segmenti zidova svetišta i broda biskupske crkve sv. Petra otkriveni su tijekom prvog arheološkog iskopavanja na tom lokalitetu 1992. godine (stručni voditelj prof. Zvonko Bojčić, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku). Tom prilikom evidentirano je i nekoliko faza naknadnih pregradnji i obnova te crkve te su otvorena pojedina pitanja povezana s njezinim tlocrtnim i strukturnim odrednicama, na koje se nastojalo dati odgovore tijekom novog sustavnog iskopavanja 2018. – 2019. godine.
S obzirom na karakter istraživanja i prostorne uvjete, iskopavanje je 2019. bilo podijeljeno u nekoliko faza. Nove istražne sonde djelomično su se vezale na pozicije prijašnjih arheoloških sondi iz 1992. godine. Nakon istraživanja sve strukture prekrivene su geotekstilom te je svaka sonda zasuta pijeskom i tucanikom. Tijekom prve faze istraživanja (Sonda 1), koja je trajala od listopada do prosinca 2018., bili su obuhvaćeni svetište i istočni završetak broda crkve. Prilikom ovogodišnjeg istraživanja, koje je bilo podijeljeno u tri faze, otvorene su nove sonde, i to: na poziciji sjeverozapadnog dijela broda crkve i vanjskog prostora oko njega (Sonda 2, istražne površine 116 m^2), na poziciji središnje osi zapadnog zida broda i pročelja crkve (Sonda 3a, površine od 68 m^2) te na poziciji južnog dijela broda crkve i okolnog vanjskog prostora (Sonda 3b, površine 33 m^2).
Za razdoblje baroka veže se nekoliko evidentiranih graditeljskih zahvata obnove i pregradnje srednjovjekovne crkve. Uz sjeverno pročelje crkve otkriveni su ostaci veće podzemne barokne kripte, unutrašnjih dimenzija 5,7x5 m, u koju se pristupalo stubištem s istočne strane. Ta kripta pripada sklopu od nekoliko baroknih kripti koje su bile prigrađene uz sjeverni zid broda crkve čitavom njegovom dužinom. Prema pisanim izvorima, kripte su bile u funkciji od 1760. do 1809. godine (Cepelić 1910), a uklonjene su 1866., na početku gradnje nove katedrale (Damjanović 2008). Navedeni sklop baroknih kripti ucrtan je na katastarskom planu iz 1863., kao i nekoliko većih kvadratičnih kontrafora koji su krajem 18. st., za stolovanja biskupa Krtice (1773. – 1805.), bili podignuti zbog destabilizacije južne strane crkve (Pavić, Cepelić 1900 – 1904). Tijekom dosadašnjih istraživanja uz južno pročelje crkve otkriveno je ukupno šest od sedam ucrtanih kontrafora (pet uz južni zid broda i jedan uz južni zid svetišta), čiji položaj i raspored odgovaraju situaciji na spomenutom katastarskom planu. Od preostalih tragova baroknih obnova crkve, u sjeverozapadnom uglu broda otkriveni su ostaci baroknoga kora (empore) – nosivi poprečni zid stubišta kora te ostaci postamenta i baze jednog od stubova kora. U sjeverozapadnom i

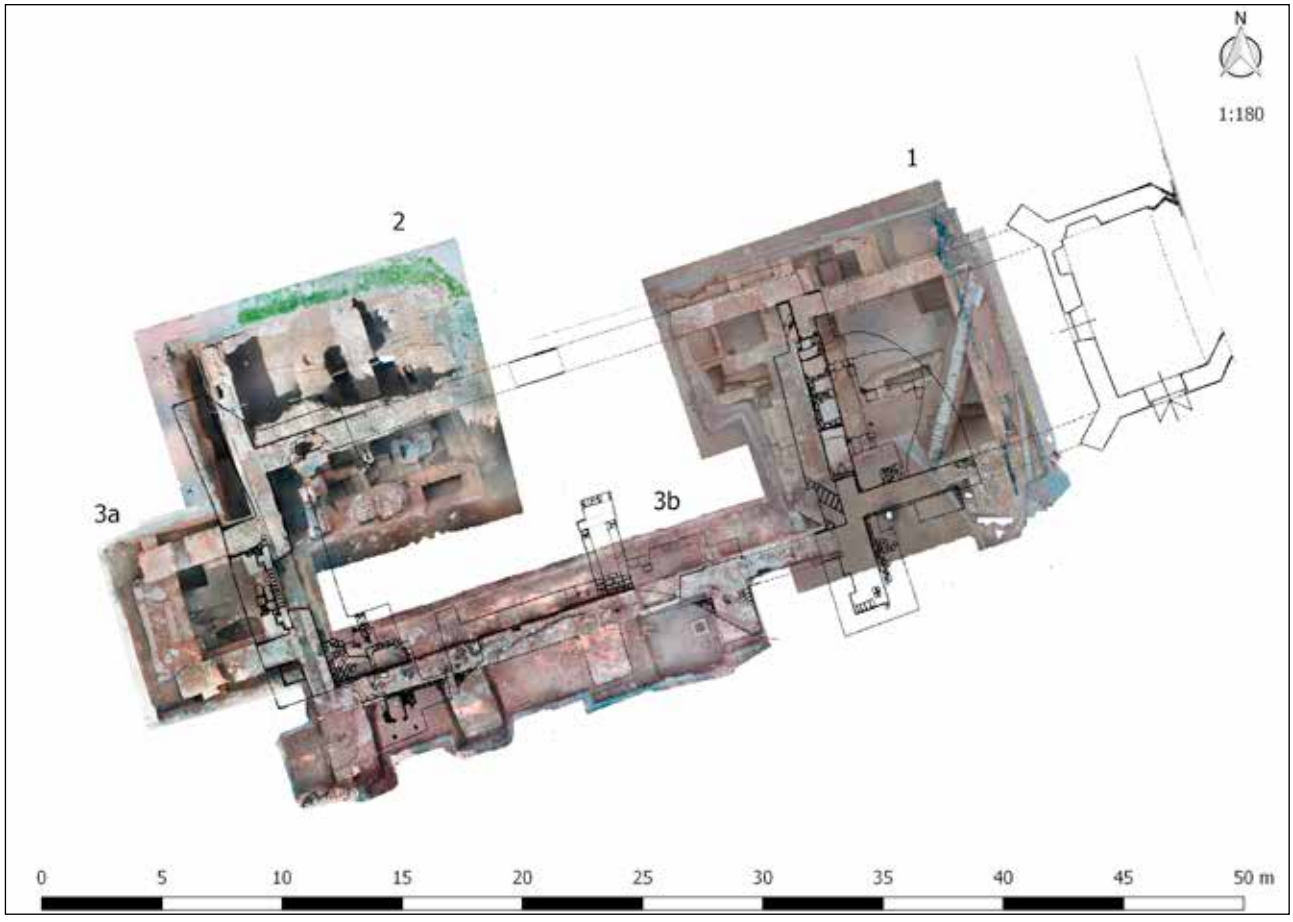

Fotogrametrijska snimka ostataka biskupske crkve sv. Petra (preklopljeno preko tlocrta iz 1992. godine; izradio: M. Mađerić)

Podzemna barokna kripta uz sjeverno pročelje crkve (foto: D. Podunavac)

južnom dijelu broda crkve, jednako kao i na njegovu otprije istraženom istočnom završetku, na nekoliko su mjesta otkriveni ostaci baroknog poda od kamenih ploča, od kojega je pretežno ostao očuvan samo žbukani estrih. Opsežniji zahvati na uređenju interijera barokne crkve, tijekom kojih je i stariji pod od opeka zamijenjen novim podom od kamenih ploča, obavljeni su u vrijeme stolovanja biskupa Čolnića (1751. – 1773.) (Pavić 1895; Ivanošić 1786). Unutar zapadnog i južnog zida broda pronađeni su ostaci dvaju baroknih portala. Od južnog baroknog portala ostali su očuvani samo ulazni prag i vratna niša, dok su od zapadnog baroknog portala ostale sačuvane i kamene baze dovratnika složenije profilacije, između kojih se nalazi ulazni prag od opeka. Taj je portal formiran na poziciji prijašnjeg srednjovjekovnog portala, čiji su elementi prethodno uklonjeni i njegova je vratna niša u donjem dijelu zazidana i sužena za 65 cm te je niveleta novoga baroknog ulaznog praga izdignuta za oko 120 cm u odnosu na srednjovjekovni prag. Ispred zapadnog i južnog pročelja crkve otkriveni su ostaci dvorišnog popločenja načinjenog od opeka i većih komada klesanog kamena, koji se uočavaju na ulaznim dijelovima ispred dvaju navedenih baroknih portala.

Jedan od najvažnijih rezultata ovogodišnjeg istraživanja čini otkriće rizalitno istaknutog srednjovjekovnog zvonika, koji je pozicioniran u središnjoj osi zapadnog pročelja crkve. Zvonik je građen istovjetno kao i očuvani donji i srednji dijelovi zidova broda i svetišta crkve, s karakterističnim gotičkim načinom slaganja opeka *dužnjak – vežnjak – dužnjak*. Unutrašnje dimenzije zvonika iznose 4x4 m, s izražajnom debljinom zidova od 126 do 130 cm. U unutrašnjosti zvonika otkrivene su dvije nivelete žbukanih podnica, visinske razlike oko 15 cm. Na ulaznom dijelu u zvonik sa zapadne strane pronađeni su ostaci kamenog praga s očuvanim višestruko profiliranim kamenim bazama dovratnika portala. Prilikom naknadne pregradnje portal je uklonjen i zazidane su baze dovratnika te je ispred ulaza u zvonik pridodan portik.

Tijekom ovogodišnjeg istraživanja u sjeverozapadnom dijelu broda crkve i na vanjskom prostoru uz njezino

sjeverno i zapadno pročelje pronađeno je više ukopa koji pripadaju različitim horizontima ukapanja (12 ukopa u običnoj zemlji, šest ukopa u drvenom lijesu i četiri ukopa u zidanim grobnicama). Točnija datacija pojedinih horizonata ukapanja bit će poznata nakon radiokarbonske analize izdvojenih uzoraka.

Od pokretnih nalaza prikupljena je veća količina keramike (posuđe, pećnjaci, lule), nešto stakla (posuđe, prozorska stakla) te raznovrsni metalni i koštani predmeti (uporabni predmeti, oružje, oruđe, dijelovi nošnje, nabožni predmeti i dr.). Nalazi se na temelju preliminarne analize datiraju u širi vremenski raspon od 15. do 19. st.

Za približu dataciju starijih graditeljskih faza biskupske crkve sv. Petra osobito su dragocjeni ulomci srednjovjekovne kamene arhitektonske plastike (dijelovi dovratnika portala, svodnih rebara, prozorski elementi i dr.) koji svjedoče o barem dvjema srednjovjekovnim graditeljskim fazama biskupske crkve sv. Petra u Đakovu: starijoj, s kraja 13. – početka 14. st. i mlađoj iz druge polovine 15. – početka 16. st. Prilikom kasnogotičke pregradnje svetište crkve produženo je prema istoku, pri čemu mu je pridodan uži poligonalan zaključak, koji je do današnjih dana ostao očuvan unutar korpusa kapelice Nadbiskupskog doma. U budućnosti se planira konzervatorsko istraživanje i obnova kapelice, u sklopu kojega će biti otvorene i arheološke sonde, s ciljem pokušaja utvrđivanja izgleda svetišta srednjovjekovne crkve prije kasnogotičke pregradnje, za koje se na temelju određenih strukturnih odrednica donjih zona zidova kapelice pretpostavlja da je bilo pravokutnoga oblika. Kasnogotička crkva bila je orijentirana u smjeru istok-zapad i ukupne je vanjske dužine 47,50 m, s unutrašnjom širinom broda od 9,45 m i istraženog zapadnog dijela svetišta od 7,40 m. Prilikom dosadašnjih arheoloških istraživanja nisu zabilježeni nikakvi tragovi graditeljskih zahvata na crkvi koji bi se mogli povezati s razdobljem osmanske okupacije Đakova. Pojedini izvori i grafički prikaz Đakova iz 1697., koji se čuva u Ratnom arhivu u Beču, svjedoče da je koncem 17. st. stara katedrala bila u relativno dobro očuvanom stanju i da joj je nedostajao samo krov (Damjanović 2008). U 18. i prvoj polovini 19. st. biskupska crkva sv. Petra obnavljana je i pregrađivana u nekoliko navrata (Damjanović 2008). Pojedini veći zahvati, poput gradnje sklopa baroknih kripti uz sjeverno pročelje crkve, zasigurno su imali utjecaja na njezinu statiku, o čemu svjedoči i potreba podupiranja južne strane crkve koncem 18. st. Godine 1880. kor se urušava te je biskup J. J. Strossmayer naredio da se inventar crkve premjesti iz sigurnosnih razloga. S obzirom na to da crkva više nije bila pogodna za daljnju uporabu, donesena je odluka o njezinu rušenju te je dio građevnog materijala prodan na javnoj dražbi kako bi se prikupila dodatna sredstva za gradnju nove katedrale koja je bila u tijeku (Damjanović 2008).

Sve navedeno upućuje na izrazitu graditeljsku slojevitost biskupske crkve sv. Petra u Đakovu, koja je uz više pregradnji i obnova bila u funkciji gotovo puna četiri stoljeća te je kao stolna crkva srednjovjekovne Bosanske biskupije i od 1773. objedinjene Đakovačke i Srijemske biskupije iznimno vrijedan spomenik srednjovjekovnog i baroknog sakralnoga graditeljstva šireg slavonskog područja.

Ostaci baroknog kora u sjeverozapadnom uglu broda (foto: D. Podunavac)

Zapadni barokni portal i unutrašnji dio srednjovjekovnog rizalitno istaknutog zvonika (foto: D. Podunavac)

Literatura

Cepelić 1910 M. Cepelić, Djakovačka groblja, Đakovo, 1910.

Damjanović 2008 D. Damjanović, Srednjovjekovno – barokna đakovačka katedrala i njezina sudbina, Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 40, Zagreb, 2008: 151 – 173.

Ivanošić 1786 A. Ivanošić, Opivanje slicsno - ricsno groba Jozipa Antuna Cholnicha od Cholke, Biskupa Djakovacskoga i Bosanskoga, davno jurve sloxeno, po jednomu u Slavonii dushah upravitelju, slavne Biskupie Zagrebachke Misniku, sada pako na svitlo dano ove tekucse godine 1785., Zagreb, 1786.

Mažuran 1995 I. Mažuran, Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine, Diacovensia: teološki prilozi, Vol. 3 / No. 1, Đakovo, 1995: 107 – 156.

Pavić 1895 M. Pavić, Josip Antun Čolnić, biskup bosansko - đakovački (1751 - 73), Glasnik Biskupija bosanske i sriemske, 14, Đakovo, 1895: 122 – 125.

Pavić, Cepelić 1900 – 1904 M. Pavić, M. Cepelić, Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko - djakovački i srijemski, god. 1850. – 1900., Zagreb, 1900 – 1904.

Danimirka Podunavac

Summary

Systematic archaeological excavations of the remains of the medieval church of St Peter in the courtyard of the Archbishop`s Palace in Đakovo were carried out from February to May 2019. New probes were opened in the nortwestern, western and southern parts of the nave and accompanying outer surfaces were set on the other side of the wall. The most outstanding find are the remains of a medieval bell tower with a risalit projection. The bell tower is located on the central axis of the western façade and its building technique corresponds to those of the presbytery and nave, i.e. together they make a distinctive construction unit. Finds of medieval dressed stonework suggest possible dates for the construction of the church at the end of the 13th and beginning of the 14th centuries and reconstruction in the Late Gothic period (second half of the 16th and beginning of the 16th centuries), when its presbytery was extended to the east by adding a narrow polygonal ending. It has been preserved to this day within the building of the chapel of the Archbishop`s Palace. Future conservation and restoration works should establish the appearance of the presbytery prior to the Gothic period reconstruction. This year`s investigations also revealed the remains of subsequent, Baroque-period reconstructions and restorations of the church, which had been used until the end of 1880, when it was demolished due to the degradation and non-functionality.

Redni broj: 6
Lokalitet: Đakovo – dvorište Spomen muzeja biskupa J. J. Strossmayera
Naselje: Đakovo
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: Z-3371 (arheološka zona)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 12. srpnja do 2. kolovoza 2019. Arheološki muzej Osijek zaštitno je arheološki istražio dvorište Spomen muzeja biskupa Josipa Jurja Strossmayera u Đakovu (k.č. 7444). Lokalitet se nalazi unutar arheološke zone grada Đakova. Istraživanjem je obuhvaćen zapadni dio dvorišta Spomen muzeja, na kojem je u planu gradnja budućeg Nadbiskupijskog muzeja. Stručna voditeljica istraživanja bila je Danimirka Podunavac, dipl. arheo., uz zamjenika Tomislava Hrška, dipl. arheo, jednog člana tehničke ekipe (student arheologije Marin Mađerić) i četvorice fizičkih radnika. Lokalitet je strojno iskopavala tvrtka „Lukić – iskop, obrt za rušenje građevinskih objekata i zemljane radove" iz Antunovca. Radove je arheološki nadzirala Vlatka Revald Radolić iz nadležnog Konzervatorskog odjela u Osijeku. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture (nositelj programa: Đakovačko-osječka nadbiskupija).

U neposrednoj blizini, južno i jugoistočno od predmetne lokacije, dosada je provedeno nekoliko faza arheoloških istraživanja. Unutar dvorišta nekadašnjeg Biskupskog dvora, a današnjeg Nadbiskupskog doma, godine 1992. otkriveni su i djelomično istraženi ostaci srednjovjekovne biskupske crkve sv. Petra, građene krajem 13. ili u prvoj polovini 14. st. (voditelj prof. Zvonko Bojčić, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku). U sklopu projekta „Integrirani razvojni projekt obnove i turističke valorizacije kulturno-povijesnog nasljeđa biskupa Josipa Jurja Strossmayera" od listopada 2018. do svibnja 2019. Arheološki muzej Osijek revizijski je i sustavno istražio tu crkvu. To je istraživanje upotpunilo spoznaje o njezinu izgledu i naknadnim pregradnjama i obnovama u vrijeme kasne gotike i baroka (voditeljica Danimirka Podunavac, dipl. arheo.). Rekonstrukciji Trga Josipa Jurja Strossmayera prethodili su pripremni radovi, tijekom kojih se odvijalo više faza zaštitnih iskopavanja: 2009. – 2010. godine tvrtka GAEA d.o.o. (voditeljica Linda Bednjanec; Bednjanec 2011) i 2011. – 2014. godine Odjel za arheološku baštinu Ministarstva kulture (voditelj dr. sc. Marko Sinobad; Sinobad 2012; Šunjić 2013; Sinobad 2015). Ta su istraživanja pružila dragocjene podatke o izgledu prostora neposredno uz kompleks Biskupskog dvora u razdoblju od 14. do 20. st. Tijekom rekonstrukcije trga 2017. na dvjema je lokacijama zbog otkrića ostataka zidanih i svođenih novovjekovnih struktura organizirano manje zaštitno iskopavanje (Muzej Đakovštine, voditeljica Jelena Boras, mag. archaeo.; Boras 2018).

Budući da je deponiranje zemlje bilo moguće samo na prostoru iskopa, iskopavanje površine planirane za istraživanje odvijalo se u dvjema fazama: 1. faza (Sonda 1) – zapadni dio i 2. faza (Sonda 2) – istočni dio. Ukupna otvorena površina iznosila je 245 m^2. U gornjem dijelu iskopa

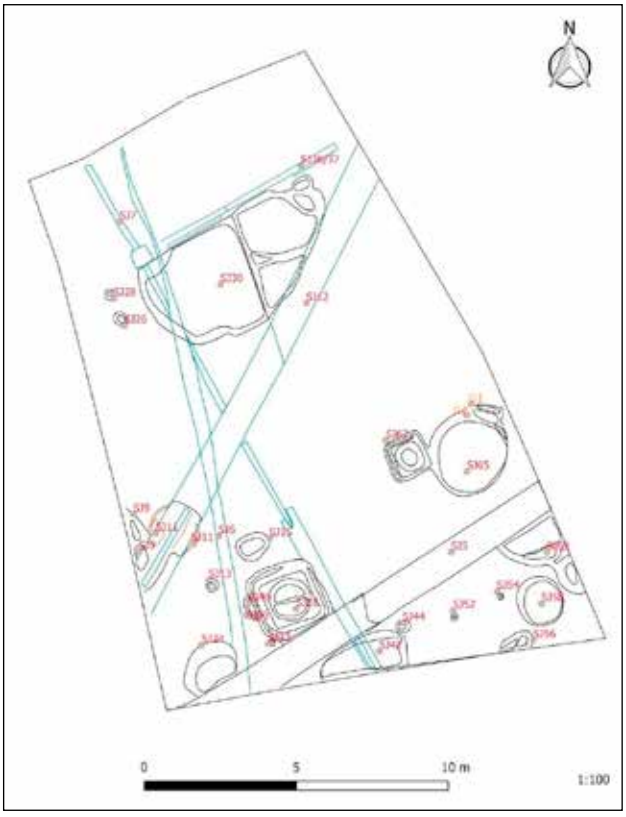

Tlocrt istraženog prostora u zapadnom dijelu dvorišta Spomen muzeja biskupa J. J. Strossmayera (izradio: M. Mađerić)

zabilježeni su slojevi recentnog nasipavanja. Ispod tanjeg humusnog sloja javlja se prvi nasipni sloj, u kojem se nalazi recentan otpad (građevna šuta, ostaci armiranog betona i asfalta, željezni i plastični otpad i dr.). Ispod toga sloja javlja se drugi, znatno deblji nasipni sloj rahle tamne sivosmeđe zemlje, mjestimično ispunjen ulomljenom opekom. Ispod dvaju nasipnih slojeva javlja se pretkulturni sloj tvrde tamnosive zemlje. Niveleta terena postupno pada prema zapadnoj strani i na relativnoj dubini od oko 150-170 cm od vrha današnje hodne površine (106 – 106,20 m n. v.) javlja se zdravični sloj glinaste zemlje žućkastosmeđe boje. Unutar toga sloja ukopano je više različitih kasnosrednjovjekovnih

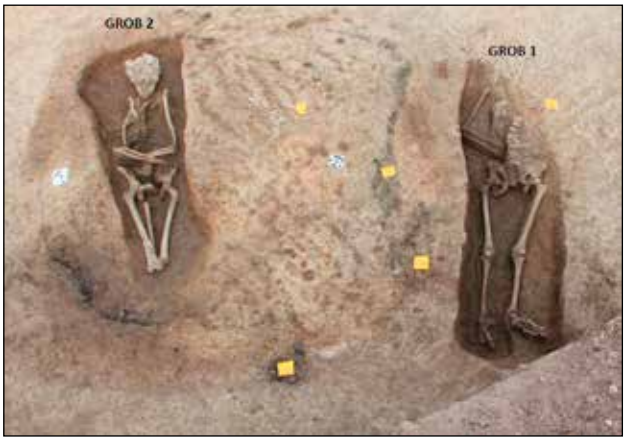

Grob 1 i Grob 2 nad zapunom objekta SJ 65/66 (foto: D. Podunavac)

Ostaci novovjekovne zidane svođene kanalizacije SJ 5 i dvaju bunara SJ 18/19 i SJ 24/25 (foto: D. Podunavac)

i novovjekovnih objekata i struktura, dio kojih u većoj ili manjoj mjeri presijeca nekoliko vodova recentne komunalne infrastrukture (dvije betonske, jedna keramička i jedna plastična kanalizacijska cijev te dvije alkaten cijevi za plin).

Na čitavoj istraženoj površini ukupno je evidentirano 76 stratigrafskih jedinica, među kojima se izdvaja 11 objekata i tri strukture. Površinom je najveći objekt SJ 30/31, otkriven u sjevernoj polovici iskopa, a radi se o većem i plićem objektu nepravilnog izduženog oblika, položenom u smjeru SI-JZ, čiji izvorni izgled ostaje nepoznat jer je naknadno presječen četirima recentnim komunalnim vodovima. Na temelju pokretnih nalaza pretpostavlja se da je riječ o stambenom ili stambeno-radnom objektu. U jugozapadnom dijelu iskopa javlja se nekoliko različitih objekata i struktura. Pod zapadni profil iskopa većim dijelom nastavlja se objekt SJ 9/10, na sjeveroistočnoj strani povezan s ostacima veće kružne peći SJ 11 koja je, kao i on, naknadno presječena ukopom recentne vodovodne cijevi. Budući da je od toga objekta istražen samo jugoistočni ugaoni dio, njegova točna funkcija ne može se točno utvrditi. Jugoistočno od objekta SJ 9/10 nalaze se ostaci manje pliće otpadne jame SJ 15/16 i dvaju bunara – SJ 24/25 i SJ 18/19, čiji je ukop na istočnoj strani presjekao ostatke starijeg ognjišta na otvorenom SJ 20/SJ 40. Oba su bunara s južne strane presječena nižom zidanom svođenom kanalizacijom SJ 5, građenom od opeka vezanih žbukom. Ta se kanalizacija dalje spaja na kanalizacijski sustav koji se nalazi jugozapadno od istraženog prostora i otkriven je tijekom spomenutog zaštitnog iskopavanja 2017. godine na prostoru današnje pješačke zone u Ulici Luke Botića (Boras 2018), a datiran je u drugu polovicu 19. st. Njome su djelomično presječena još dva veća objekta – SJ 42/43 i SJ 60-63 koji se pružaju dalje ispod južnog i istočnog profila iskopa. Zbog djelomične istraženosti tih objekata, ne može se točno govoriti o njihovoj funkciji. Isto vrijedi i za manji objekt SJ 56/57, koji se nastavlja pod južni profil iskopa. Između njega i objekta SJ 60-63 nalaze se ostaci dublje kružne otpadne jame SJ 58/59. Na istočnoj polovici istražene površine, sjeverno od kanalizacije SJ 5 otkriveni su ostaci manjeg bunara SJ 67/68, tlocrtom istovjetnog prethodno navedenom bunaru SJ 18/19. Taj je bunar na jugoistočnoj strani u gornjem dijelu presječen ukopom većeg i dubljeg objekta nepravilnog kružnog oblika SJ 65/66, za koji se na temelju pokretnih nalaza i više prosloja gorenja unutar njegove zapune pretpostavlja da je bio u funkciji otpadne jame koja je upotrebljavana tijekom dužeg razdoblja. Gornji dio zapune objekta SJ 65/66 na sjeveroistočnoj strani naknadno je presječen dvama grobovima koji se nalaze na istoj niveleti (106,25 m n. v.) i u oba se slučaja radi o parcijalno očuvanim kosturima odraslih osoba položenih u zemlju i orijentiranih u smjeru SZ-JI. Na desnoj šaci pokojnika iz Groba 1 pronađen je prsten s većom karikom i ovalnom glavom, na kojoj se uočavaju tragovi plave staklene paste. S desne strane glave pokojnika u Grobu 2 pronađen je bakreni žeton nirnberškog cehovskog majstora Conrada Lauffera (1637. – 1668.), sekundarno upotrebljavan kao privjesak. Na temelju konteksta i preliminarne analize grobnih nalaza, pretpostavlja se da se radi o istodobnim ukopima koji se mogu datirati u kraj 17. ili u prvu polovinu 18. st.

Grob 2, privjesak – žeton nirnberškog cehovskog majstora Conrada Lauffera (1637. – 1668.) (foto: D. Podunavac)

Prilikom arheološkog iskopavanja u dvorištu Spomen muzeja biskupa Josipa Jurja Strossmayera prikupljena je manja količina raznovrsnih pokretnih nalaza. Najbrojnijoj skupini pripadaju predmeti od keramike, koji se prema funkciji dijele u četiri skupine: posuđe (gruba i stolna keramika), pećnjaci (u obliku čaše), lule (istočnog i turskog tipa) i uporabni predmeti (peke, grijači/kugle i dr.). Prikupljeni metalni nalazi dijele se u tri skupine: uporabni predmeti (čavli, klinovi, oplate, šarke, karike, noževi, britve i dr.), dijelovi odjeće (potkove za obuću), konjska oprema (potkove) i nakit. Nalazi od kosti i kamena zastupljeni su sa po jednim primjerkom koštanog šila i ulomka donjeg dijela kamenog žrvnja. Navedeni nalazi datiraju se u šire razdoblje, od 14. do 17. st. Od ostalih nalaza prikupljena je manja količina ulomaka staklenog posuđa, koji većinom potječu iz recentnih nasipnih slojeva ili zapuna recentne komunalne infrastrukture (boce, čaše, vrčevi i dr.), a datiraju se od 18. do 20. st.

Literatura

Bednjanec 2011 L. Bednjanec, Đakovo – Trg J. J. Strossmayera, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 25 – 27.
Boras 2018 J. Boras, *In villa que vocatur Diaco* – Rezultati arheoloških istraživanja u Đakovu, katalog izložbe, Đakovo, 2018.
Sinobad 2012 M. Sinobad, Đakovo – Trg J. J. Strossmayera, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 18 – 22.
Sinobad 2015 M. Sinobad, Đakovo – Trg J. J. Strossmayera, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 17 – 21.
Šunjić 2013 M. Šunjić, Đakovo – Trg J. J. Strossmayera, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 20 – 23.

Danimirka Podunavac

Summary

A small-scale rescue archaeological excavation in the western part of the Memorial Museum of Bishop Josip Juraj Strossmayer in Đakovo was carried out the course of 2019. The excavation was carried out as part of the project of the construction of the future Archdiocesan Museum. The investigation on a surface area of 245 m revealed numerous late medieval and postmedieval features and structures dating from the 14th to 19th centuries. Some of the features were not fully investigated due to a limited investigation area or were damaged by subsequent construction works or communal infrastructure, which is usual in urban centres. This situation made their complete interpretation impossible. Nevertheless, based on the position and movable finds that those features yielded, it can be assumed that they belonged to peripheral parts of a suburban area that developed around the fortified complex of Bishop`s Palace and church of St Peter in the Late Middle Ages and especially during the Ottoman occupation.

Redni broj: 7
Lokalitet: Gorjani
Naselje: Gorjani
Grad/općina: Gorjani
Pravni status: Z-7637
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, zračno snimanje, terenski pregled

Od 11. do 28. ožujka 2019. Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda organizirao je treću sezonu arheoloških istraživanja na nalazištu Gorjani. Voditeljica istraživanja bila je Ivana Hirschler Marić, dipl. arheo., a zamjenik voditeljice bio je Andrej Janeš, dipl. arheo., uz sudjelovanje magistara arheologije Valerije Gligora, Marine Matković Vrban i Marina Matkovića, studenata arheologije Maje Mrvelj, Marin Emića i Maje Zarezovski te pomoćnih radnika iz Gorjana i Tomašanaca. Istraživanja je nadzirala konzervatorica Vlatka Revald Radolić. Suglasnost za istraživanja dao je vlasnik k.č. 714, gosp. Tomislav Birtić iz Gorjana. Općina Gorjani organizirala je strojni iskop bagerom i smještaj stručne ekipe.

Nakon uklanjanja humusa, lokalitet je iskopavan isključivo ručno, a nakon istraživanja sonda je prekrivena geotekstilom i zatrpana zemljom iz iskopa. Prikupljeni keramički nalazi pohranjeni su u Odjelu za kopnenu arheologiju HRZ-a i Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza HRZ-a, gdje je u tijeku njihova konzervatorsko-restauratorska obrada. Ostaci životinjskih kostiju pohranjeni su u Odjelu za kopnenu arheologiju, dok su ljudske kosti predane Antropološkom centru Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Metalni nalazi predani su na daljnju obradu u Odjel za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza. Uzorci žbuke i kamena predani su u Prirodoslovni Laboratorij HRZ-a na daljnju analizu. Tijekom istraživanja na području unutar bedema proveden je intenzivan terenski pregled na svježe izoranim česticama, na kojima nije bilo tragova sjetve poljoprivrednih kultura. Pregledane su lokacije L 8 – L 13 (k.č. 709/3, 710/2, 710/4, 722/3, 722/4, 726/1). Na svima su zabilježene veće količine površinskih nalaza, a na zapadnome dijelu L 10 primijećena je i velika koncentracija izlomljenih srednjovjekovnih opeka. Prema kazivanju vlasnika čestice, gosp. T. Birtića, na k.č. 714 prilikom oranja pod zemljom se nailazilo na zidane strukture

od opeke, kao i na susjednoj čestici na sjeveru, k.č. 716/1, koja nosi mikrotoponim „Sv. Klara".

Na dodiru sjevernog ruba đakovačkog ravnjaka i nizine gornjeg toka rijeke Vuke razvili su se srednjovjekovni Gorjani (*castrum Gara*), jedno od najvažnijih središta srednjovjekovne Vukovske županije. Članovi roda Gorjanskih u drugoj polovici 14. st. i prvoj polovici 15. st. ubrajaju se među najmoćnije obitelji u Ugarskom kraljevstvu te su sukladno tome obnašali i različite visoke dužnosti. U tom razdoblju Gorjani su postali veće urbano naselje sa zidanom župnom crkvom, dominikanskim samostanom i razvijenim sustavom fortifikacija. Prilikom rušenja u razdoblju osmanske vlasti te u 18., 19. i 20. st., ostaci srednjovjekovne Gare raznošeni su za različite gradnje, a područje je raskopavano u potrazi za vrijednostima. Osobitost je nalazišta očuvana urbana struktura srednjovjekovnog naselja, koja nije izmijenjena prilikom naknadnih intervencija. Površina naselja ograđenog bedemom iznosi oko 16 ha, a omeđuju ga dva potoka. Ostaci bedema prekrivenog raslinjem naziru se u konfiguraciji terena. Cilj ovogodišnjih radova bio je ispitati postojanje struktura istočno od zida SJ 12, pronađenog 2018. godine.

U ovoj sezoni istražena je sonda S-2, veličine 155 m². Početne visine iznosile su od 113,95 m n. v. na sjeveroistočnom do 115,03 m n. v. u jugozapadnom kutu. Nakon uklanjanja humusa istraženi su slojevi s manje ili više šute i potvrđeno je da se istražene strukture nastavljaju dalje na istok. Uklonjeni su slojevi zasipa i urušenja zidova te je sonda na nekim dijelovima istražena do sterilnog sloja zdravice SJ 34. Istraženi su zidovi zidani od opeke i vapnenog veziva: nastavak zida SJ 30 na istok te novootkriveni zid okomit na njega SJ 120, kao i dijagonalno položen kontrafor na spoju tih zidova, SJ 119. Sjeverni zid tog objekta još nije istražen, jer se nalazio izvan granica sonde. U sredini, među zidovima SJ 30 i 120, nalazila se čvrsto nabijena debela glinena podloga, SJ 123, koju je okruživala struktura od vapna i opeke SJ 121. U sjeverozapadnom kutu iskopa dokumentiran je nastavak podnice od kvadratnih opeka SJ 104, koja je prekrivala SJ 122. SJ 122 odgovara SJ 63/2018. Između zapadnog profila, zidova SJ 30, SJ 120 i strukture SJ 121/123 nalazio se ukop zasut većim brojem dislociranih kostiju, SJ 122, nakon čijeg su uklanjanja istraženi dječji grob 1 (Z-I) zapunjen sa SJ 122, a ispod njega grob odrasle osobe, grob 2 s prstenom pečatnjakom s prikazom *Agnus Dei* PN 138, zapunjen sa SJ 153. Ispod toga groba nalazio se sloj SJ 154 s ljudskim kostima (MBO 2), a ispod njega zdravica SJ 34. Grob 3 (S-J) bio je ukopan uza zapadno lice temelja zida SJ 120, dok je grob 4 (Z-I) bio ukopan uz sjevernu stranu strukture SJ 121/123. S vanjske strane te prostorije, odnosno pretpostavljene „kapele", prema jugu i istoku stratigrafski su dokumentirana tri sloja vapnenih struktura poda (podnice SJ 110 i SJ 132 te estrih SJ 177). Istraženo je i nekoliko manjih jama ukopanih u zdravicu. U južnom dijelu sonde istražen je sjeverni dio srednjovjekovnog bunara, koji je bio zapunjen raznovrsnim materijalom, dok je južni dio bunara ostao izvan iskopnog područja.

Gorjani, zračna snimka dijela istražene sonde 2 (foto: M. Mađerić)

Većinu pokretnih nalaza činili su ulomci građevne keramike od urušenja zidova i keramičkih posuda, dok je životinjskih kostiju bilo znatno manje. Dominirali su ulomci grubih kuhinjskih lonaca te jednostavnijih pećnjaka. Manje brojnoj stolnoj keramici pripadaju ulomci keramičke vrste koja je u stručnoj literaturi poznata pod nazivom *Buda white ware*, a u Mađarskoj se datira od 12. do 14. st. Manji dio nalaza pripada glaziranoj keramici, od koje su zastupljene *ingobbiata invetriata graffita* s kraja 15. i prve polovine 16. st. i majolika iz druge polovine 15. st. Stakleni su nalazi manje zastupljeni, ali također raznovrsni, te pokazuju uobičajene tipove 14. – 16. st., poput čaše s nataljenim kapljičastim ukrasom, višestruko profilirane boce i boce s vodoravno nataljenim plavim trakastim ukrasom. Također su zastupljena i okrugla staklena okanca nekadašnjih prozora ili namještaja te raznobojni ulomci vitraja, od kojih neki nose vegetabilan ukras i slovo „S". Prikupljeni su uzorci vezivne žbuke, keramičkih crjepova, vapnenih podova, ugljena i ulomci žbuke sa sačuvanim zidnim oslikom, među kojima se izdvaja i ulomak s mogućim prikazom dijela nepoznatoga sveca. Pronađeno je 260 posebnih nalaza (PN 31 – PN 261), od toga čak 60 primjeraka novca, uglavnom brončanog, ali i nekoliko srebrnih primjeraka. Od željeznih su nalaza najbrojniji bili kovani čavli, dok je posebnih nalaza bilo više od osamdeset: oko trideset raznovrsnih okova, petnaestak alatki, devet strelica, pet ključeva, osam kopči, četiri spojnice, dva noža, srp, čekić, škare i dio mehanizma brave. Brončanih je nalaza bilo četrdesetak, najbrojniji su bili razni okovi, pronađene su i tri kopčice, dva čavla te igla za šivanje, a pronađeno je i nekoliko olovnih spojnica, najvjerojatnije za staklo vitraja. Najzanimljiviji metalni nalazi uočeni su u sjeverozapadnom dijelu sonde. Brončani posrebren prsten pečatnjak pronađen je u grobu osobe stare oko 25-35 godina (PN 138, grob 2), dok je srebrni

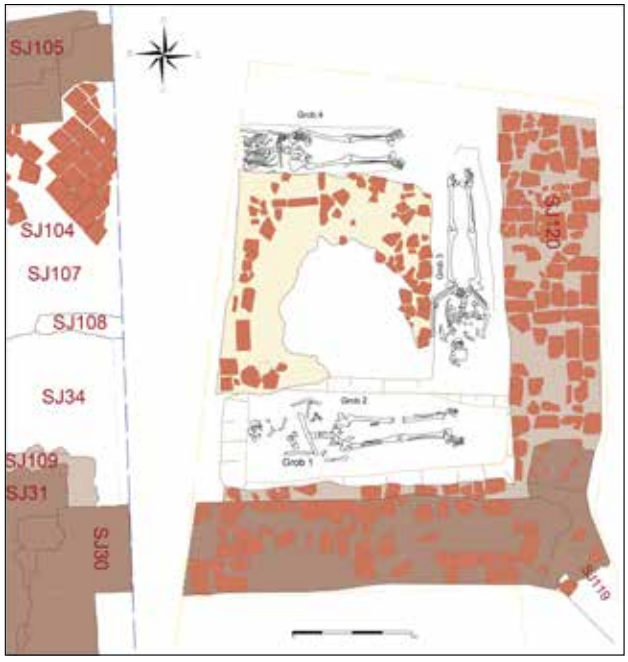

Dio istraženih struktura i grobovi tijekom istraživanja u sondi 2 (izrada: V. Gligora)

Detalj prstena PN 138 s prikazom Agnus Dei iz sonde 2 (foto: M. Golubić)

prsten s graviranim gotičkim slovom „M" bio u sloju ispremiješanih grobova (PN 102, SJ 122). Od uzoraka su prikupljeni uzorci vezivne žbuke, keramičkih crepova, vapnenih estriha, uzorci ugljena i ulomci žbuke sa sačuvanim oslikom. Prema svemu sudeći, tijekom dosadašnjih arheoloških istraživanja u Gorjanima, na području unutar gradskih bedema srednjovjekovne Gare pronađeni su ostaci zidova koji su pripadali srednjovjekovnom samostanskom sklopu.

Literatura

Andrić 2015 S. Andrić, Velikaška obitelj Gorjanski i Hrvatsko kraljevstvo, Monumenta Hungariae Historica Dissertationes, Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara, Budimpešta, 2015: 543 – 554.

Andrić 2015a S. Andrić, Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti, Zbornik Muzeja Đakovštine, 2015: 7 – 40.

Dugonjić 2017 A. Dugonjić, Medieval settlement at site Franjevac near Đakovo, Srednjovjekovna naselja u svjetlu arheoloških izvora, Zbornik Instituta za arheologiju, Knjiga 6, Zagreb, 2017: 293 – 336.

Horvat 1976 Z. Horvat, Srednjovjekovne opeke iz Gorjana, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, god. XXV, 1-6, Rijeka, 1976: 52 – 61.

Szilágy et al 2014 V. Szilágy, T. Á. Rácz, V. Gál-Mlakár, E. Simonyi, I. E. Sajó, Archaeometric investigation of Buda white ware (12th -14th century AD, North Hungary): Initial questions and first results, Craft and Sience: International perspectives on archaeological ceramics (ed. M. Martinón-Torres), Doha, 2014: 201 – 211.

Ivana Hirschler Marić

Summary

The third season of archaeological excavations at the site of Gorjani was carried out in the course of March 2019. The investigations in the northwestern part of the medieval settlement Gora/Gara included aerial photos taken by UAV and a field survey. The settlement enclosed by a rampart covers a surface area of ca 16 ha. It is bordered by two streams, while the remains of the rampart covered by undergrowth can be discerned only by observing the land configuration. The remains of the walls uncovered this season most probably belonged to a medieval monastery. The investigated probe represents a continuation of the last year`s probe and included part of a small room, probably a chapel, several burials and a well.

Redni broj: 8
Lokalitet: Gorjani – Kremenjača
Naselje: Gorjani
Grad/općina: Gorjani
Pravni status: Z-6787
Razdoblje: P
Vrsta radova: terenski pregled, geofizička snimanja

U srpnju i rujnu 2019. arheološki je istražen prapovijesni lokalitet Gorjani – Kremenjača. Istraživanja vodi Odsjek

Detalj površine snimljene metodom magnetometrije na Hrvatskoj osnovnoj karti s naznačenim položajem sonde

za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (voditeljica dr. sc. Rajna Šošić Klindžić), u suradnji s Arheološkim muzejom Osijek. Istraživanja financijski podupire Ministarstvo kulture.

Geofizičko snimanje metodom magnetometrije provela je tvrtka Eastern Atlas iz Berlina. Metodom magnetometrije snimljena je površina od 9 ha. Na čitavoj snimljenoj površini utvrđeni su ostaci mnogobrojnih arheoloških struktura. Snimljeno područje čini cjelinu s prostorom koji je snimljen tijekom istraživanja 2018. godine. Potvrđene su pretpostavke o dimenzijama vanjskog opkopa u promjeru od 500 m. Protezanje prapovijesnog naselja pretpostavlja se na površini od 20 h. Osim onih već ustanovljenih tijekom prethodnih snimanja, definiran je još jedan kružni opkop, mlađi od centralnog iz 2018. godine. Izvan gabarita najvećeg pokopa također se rasprostiru arheološke strukture u smjeru sjevera, zapada i istoka te će se u tom smjeru planirati buduća istraživanja. Osim opkopa, utvrđene su stotine arheoloških struktura, od kojih su neke po svom obliku, orijentaciji i veličini vjerojatno prapovijesne kuće.
Godine 2019. arheološki je istražena sonda 3, što je započelo 2016. godine. Istraživanja su te godine završena na razini urušenja lijepa te slojeva koji su ga okruživali. Sonda je dimenzija 10x5 m. Istraživanja su nastavljena skidanjem

Ortofotografija sonde na kraju istraživanja 2019. g.

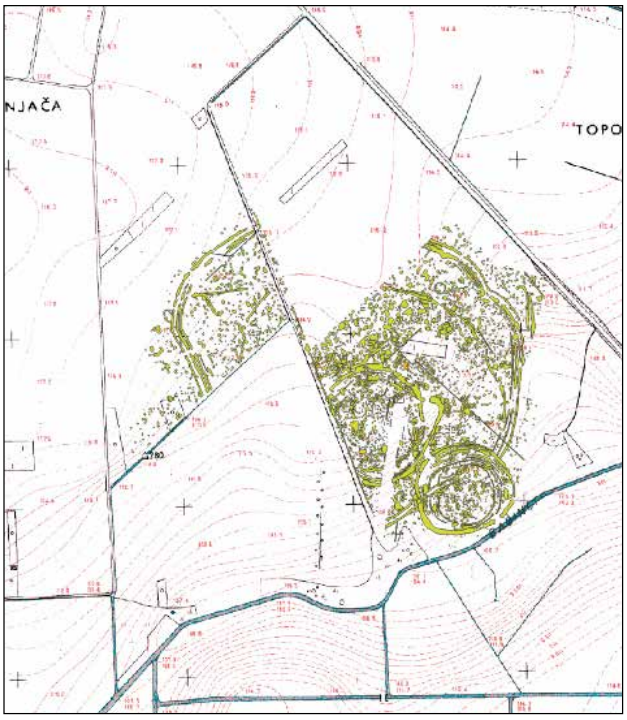

Rezultati snimanja metodom magnetometrije na podlozi Hrvatske osnovne karte

druge razine urušenja lijepa te prateći slojeve oko i ispod urušenja. Trenutačna je pretpostavka da je riječ o objektu dimenzija 8x4 m, orijentiranom u smjeru SI-JZ, s ukopanim rupama od stupova te nizom kanala koji povezuju rupe od stupova. Također je utvrđeno da je objekt više puta bio obnavljan, prema slojevima naboja žute gline i izgorenog lijepa. Naboji žute gline možda čine ostatke podnice. U SZ kutu sonde utvrđeno je postojanje sloja masne nabijene gline, moguće hodne površine ili „paleotla". Zbog toga što je definiran uz sam rub sonde u vrlo malom opsegu, nije moguće donositi detaljnije zaključke o odnosu tog sloja s objektom, osim što je objekt vjerojatno bio djelomično ukopan u taj sloj. Oko objekta, a ukopani u „paleotlo", nalaze se sivi pepeljasti slojevi s nalazima keramike, kostiju i velike količine ugljena i pepela, koji se mogu odvajati prema boji i količini pepela. Svi ti slojevi strmo padaju od ruba sonde prema sredini, što potvrđuje pretpostavku da je objekt bio ukopan u prethodno iskopan prostor.

Rajna Šošić Klindžić

Summary

Archaeological research of the Gorjani Kremenjača site was conducted during September 2019. The research was led by the Department of Archaeology of the Faculty of Humanities and Social Sciences Zagreb in collaboration with the Archaeological Museum in Osijek.
The archaeological research at the Gorjani Kremenjača site was carried out during July and September 2019, and included an archaeological excavation and geomagnetic survey. The archaeological excavation has confirmed the existence of Late Neolithic features, while geomagnetic

survey revealed complex multiple ditch systems around the settlement.

Redni broj: 9
Lokalitet: Kitišanci (AN 6)
Naselje: Kitišanci
Grad/općina: Belišće
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 10. do 14. prosinca 2018. te od 20. ožujka do 15. travnja 2019. tvrtke Geoarheo d.o.o. iz Zagreba i Delmat Galiot d.o.o. iz Splita zaštitno su arheološki istraživale lokalitet AN 6 Kitišanci, na području Belišća, a na trasi magistralnog plinovoda Donji Miholjac – Belišće DN 400/50. Zaštitno iskopavanje provedeno je između stacionaža km 17+900 do km 18+135 trase magistralnog plinovoda. Istražena je površina od 3597 m^2.

Arheološki lokalitet AN 6 Kitišanci ubiciran je s južne strane državne ceste D34 (dio Valpovo – Kitišanci), 120 m JI od sela Kitišanca, svega 50 m južno od južne obale Karašice. Nalazište se smjestilo u karakterističnom nizinskom prostoru, na prapornoj podlozi s malom količinom primjesa pijeska.
Iskopno polje položeno je u smjeru SZ-JI, u dužini od 235 m te prosječnoj širini od 15,5 m. Koncentracije arheoloških struktura zabilježene su na SZ te JI dijelu lokaliteta. U prostoru između, odnosno u prostoru prirodne udoline, zabilježeni su ukopi bunara. Početnih 40-ak metara te završnih 30-ak metara iskopnog polja arheološki su sterilan prostor. Dokumentirana je i istražena 1041 stratigrafska jedinica, a prema vrsti razdijeljene su na arheološke i geološke slojeve, zapune, ukope, grobove i strukture. Na lokalitetu AN 6 Kitišanci zabilježene su dvije faze naseljavanja, starija iz razdoblja kasnoneolitičke sopotske kulture te mlađa datirana u razvijeni srednji vijek, odnosno 12. – 13. st.
Sopotsko naselje smjestilo se na povišenim gredama sa SZ i JI strane prirodne udoline, koja je u razdoblju kasnog neolitika iskorištena za iskopavanje bunara, kao visinski najniža točka položaja. Zaštitnim istraživanjem na lokalitetu određen je SZ i JI perimetar sopotskog naselja, barem na tom njegovu dijelu. Međutim, potrebno je istaknuti da je tijekom terenskog pregleda položaja uočen pokretni arheološki materijal dalje prema sjeveru u odnosu na iskopno polje, sve do ceste D34, ali i pojava pokretnog materijala s mnogo većom učestalosti u smjeru juga. S povećanjem učestalosti pokretnog arheološkog materijala, moguće je istodobno zamijetiti i povećanje stupnja elevacije terena te se može pretpostaviti da se središte naselja nalazi na tom, najvišem dijelu.
Stratigrafska slika te analiza pokretnog arheološkog materijala sugeriraju jednoslojan karakter sopotskog naselja, gdje je nadzemne i zemuničke objekte moguće pripisati istoj građevnoj fazi. Naravno, horizontalno pomicanje nije moguće isključiti, međutim ono nije zabilježeno tijekom ovog istraživanja. Iznimka je ukop na samom SZ dijelu lokaliteta, označen kao Objekt 1, čiji je krajnji SI dio presječen naknadnim ukopom jame. Materijal je iz obaju konteksta uniforman. Kada je riječ o zemuničkim objektima, nije ih moguće sa sigurnošću definirati kao stambene, bez obzira na postojanje ukopanih jama za stupove/kolce, koje su u ovim kontekstima tretirane kao indikacija postojanja konstrukcija koje su ih natkrivale. Međutim, pronađeni dijelovi kućnog lijepa indikacija su postojanja čvršćih nadzemnih konstrukcija na nalazištu, što je vidljivo i postojanjem ukopavanja međusobno paralelnih kanala s jamama za stupove i kolce, kao građevnih elemenata nadzemnih konstrukcija pravilnih pravokutnih tlocrta.
U jednom od većih jamskih objekata, uz njegov rub, pronađen je i ukop zgrčenca, gdje je jedinka bila položena na lijevi bok, s licem prema zapadu, orijentacije S-J (s glavom na jugu), koljenima privučenima prsima te dlanovima spojenima pod bradom. Prilozi nisu zabilježeni. Ukopnu raku nije bilo moguće definirati, odnosno riječ je o sloju koji je ispunjavao cijeli jamski objekt. Antropološka analiza pokazala je da je riječ o ukopu žene koja je u trenutku smrti bila stara između 35 i 40 godina.
Pokretan arheološki materijal pripisan sopotskoj kulturi malobrojan je te je većinom riječ o nalazima keramičkih ulomaka, a prisutni su i nalazi životinjskih kostiju, kao i nalazi glačanih alatki te cijepane litičke produkcije. Zabilježeni

Iskopna površina lokaliteta AN 6 Kitišanci (foto: J. Goričanec)

Zračna snimka Objekta 1 (foto: J. Goričanec)

Kosturni ostaci ženske jedinke (Grob 1) (foto: J. Lapić)

keramički oblici svode se na nekoliko uobičajenih tipova posuda, a uglavnom je riječ o loncima S-profilacije, posudama na šupljim, zvonastim i stubastim nogama, blago bikoničnim zdjelama ravnog ili izvijenog ruba te vrčevima s izvijenim vratom. Zabilježeno je ukrašavanje metodama rovašenja, urezivanja, duboreza te *crusted*-slikanja. Ukrasi se pojavljuju u motivima ubadanja (pojedinačno, u grupama/nizu), trakastih dekoracija u meandarskim kompozicijama, linijama ubadanja uz linije izvedene duborezom, plastičnim aplikacijama (rogolika, bradavičasta, jezičasta i dugmetasta izbočenja). S obzirom na karakteristike keramičkog materijala, navedeno naselje moguće je datirati u razdoblje II. faze sopotske kulture.

Tijekom zaštitnog istraživanja na lokalitetu AN 6 Kitišanci istražena su i dva jamska objekta datirana u srednji vijek. Na osnovi karakteristika keramičkih nalaza u obliku rubova izvijenih prema van te jednostavno profiliranih, kao i ukrasa koji čine jednostruke i dvostruke urezane valovnice uz pojavnost linijskog urezivanja (jednostruke horizontalne linije te nizovi jednostrukih linija), ustanovljeno je da pokretan arheološki materijal iz navedenih jamskih ukopa pripada razvijenom srednjem vijeku, odnosno 12. – 13. st.

Literatura

Antonić, Racz 2017 N. Antonić, T. A. Racz, Selected Medieval Finds from site Kobilić 1 in Turopolje, u: Srednjovjekovna naselja u svjetlu arheoloških izvora (Zbornik skupa), (ur. T. Tkalčec), Zagreb, 2017.

Balen, *Čataj* 2014 J. Balen, L. Čataj, Sopotska kultura, u: Darovi zemlje – neolitik između Save, Drave i Dunava (ur. J. Balen, T. Hršak, R. Šošić Klindžić), Zagreb, 2014: 59 – 73.

Bugar 2008 A. Bugar, Naselje ranog srednjeg vijeka Velika Gorica-Šepkovčica, u: Srednji vek-arheološke raziskave med Jadranskim morem in Panonsko nižino, (ur. M. Guštin), Ljubljana, 2008: 179 – 193.

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Sopotska kultura, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Neolitsko doba (ur. A. Benac), Sarajevo, 1979: 229 – 363.

Marković 1994 Z. Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Koprivnica, 1994.

Minichreiter, Marković 2009 K. Minichreiter, Z. Marković, Zaštitna istraživanja na trasi autoceste Slavonica prapovijeskog, rano i kasnosrednjovjekovnog naselja Bentež kod Beketinaca 2007. i 2008. godine, AIA, V, Zagreb, 2009: 27 – 32.

Tkalčec et al. 2017 T. Tkalčec, T. Sekelj Ivančan, H. Kalafatić, Naseobine iz razvijenoga srednjeg vijeka na položaju Čepinski Martinci–Dubrava, u: Srednjovjekovna naselja u svjetlu arheoloških izvora, (ur.: T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, S. Krznar, J. Belaj), Zbornik Instituta za arheologiju, vol. 6, Zagreb, 2017: 235 – 253.

Jelena Lapić

Summary

Rescue archaeological excavations at the site of AN 6 Kitišanci, on a surface area of 3597 m^2, was carried out in the course of 2019. The site is located on the route of the Donji Miholjac – Belišće gas pipeline. Two phases of occupation were recorded as follows: the older, Late Neolithic Sopot Culture and younger High Middle Ages phase of the 12th – 13th centuries.

Redni broj: 10
Lokalitet: Kneževi Vinogradi
Naselje: Kneževi Vinogradi
Grad/općina: Kneževi Vinogradi
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Od 27. studenog 2018. do 7. ožujka 2019., uz prekide, zaštitno je arheološki istraživan lokalitet u Kneževim Vinogradima, zbog potrebe Općine Kneževi Vinogradi za uređenjem okoliša bazena i zbog gradnje dijela ceste i odvodnje uz jugozapadnu stranu ceste. Voditelj istraživanja bio je Slavko Galiot, dipl. arheo., a zamjenik voditelja bio je Tomislav Pušić, dipl. arheo. Stručni suradnici bili su: Josip Galiot, univ. bacc. arheo., Petra Nikolić, mag. archeo., Krešimir Lerotić, dipl. arheo., Valentina

Ortofoto snimka, položaj istražne zone sondiranja i zaštitnog istraživanja

Tlocrt lokaliteta (1. i 2. faza istraživanja)

Dio istraženih objekata i jama

Volf, mag. archeo., Filip Vukoja, univ. bacc. arheo. te dokumentarist Josip Bazo, univ. bacc. arheo., svi djelatnici tvrtke Delmat Galiot d.o.o. iz Splita.

Područje općine Kneževi Vinogradi pripada širem području nizinskog, ravničarskog područja Baranje. Na području općine javljaju se oblici nizinskog ravnjačkog i brdskog reljefa koji čine padine Baranjske planine – Banske kose na sjeverozapadu općine, s najvišom nadmorskom visinom od 245 m. Tijekom vremena taj baranjski kraj mijenjao je svoj izgled zbog prirodnih procesa, a tijekom posljednjih nekoliko stoljeća zbog potreba čovjeka koji ga je modelirao prema svojim potrebama. Tako je i taj predmetni lokalitet tijekom posljednjih pedesetak godina zbog melioracijskih zahvata i potreba gradnje mijenjao svoj izgled, što se najzornije vidi na dijelu južnije od bazena, gdje su tamošnju baru zasipali građevnim otpadom čak iz Ernestinova, a kojim dijelom prolazi planirana cesta i oborinska kanalizacija.

Ukupna duljina trase ceste i oborinske kanalizacije iznosila je oko 1300 m. Istraživanja su započela postavljanjem sondi od sjeveroistočnog kraja trase oborinske kanalizacije i planiranog dijela ceste i nastavljena su prema sjeverozapadu. Sonde su postavljene tako da obuhvate trasu kanalizacije i dio ceste, kako bi se dobila arheološka slika zone građevinskih radova. Osim kanalom, postavljanje sondi uvjetovano je i trasom lokalnog vodovoda, zbog čega su sonde postavljene uglavnom na istočnoj strani buduće trase, do kanala. U profilu sonde uglavnom su se nalazila tri sloja: humus, tamniji sterilan sloj i zdravica. U sondama nije evidentiran kulturni sloj (bez arheološkog su materijala), što je i očekivano s obzirom na to da je trasa ceste išla prijašnjim koridorom uskotračne željeznice.

Zaštitna arheološka istraživanja određena su od stacionaže 0+590,00 km, i to zbog postojanja arheološkog nalazišta kod osnovne škole. Tijekom istraživanja utvrđeno je da istražene stratigrafske jedinice sadržavaju materijal koji se može podijeliti u više kulturnih horizonata, odnosno da se radi o višeslojnom nalazištu, osobito na sjevernom i središnjem dijelu nalazišta. Prikupljeni pokretni nalazi datirani su od kasnog neolitika do danas te pripadaju: sopotskoj kulturi, vučedolskoj kulturi, antici te kasnom srednjom vijeku i suvremenom dobu. Najstariji i najbrojniji horizont čine ukopi i zapune iz kasnog neolitika, tj. sopotske kulture. Horizont eneolitika pripada vučedolskoj kulturi. Antički horizont prepoznat je u dvjema zapunama (jama i peć). Horizont kasnog srednjeg vijeka sa sigurnošću je prepoznat u dvjema sondama. Horizont recentnih intervencija i otpadnog materijala (smeća) uočen je u infrastrukturi koja se nalazi ispod prtenog puta te u iskopnom rovu za oborinsku kanalizaciju.

Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja evidentirane su i dokumentirane 253 stratigrafske jedinice. Pronađena je veća količina pokretnog arheološkog materijala, a posebne nalaze najviše čine keramički ulomci posuda – lonci i zdjele grublje fakture, dok je manji broj ulomaka posuda finije fakture te poliranih posuda koji svojim oblikom i ukrasom imaju databilnu vrijednost.

Stratigrafski objekti datirani u kasni neolitik, odnosno koji su pripisani sopotskoj kulturi, prostiru se gotovo cijelom dužinom istraživanog dijela nalazišta. Zapunama jama dominiraju nalazi keramike, kućnog lijepa, životinjskih kostiju i nalazi litičkog materijala. Keramika iz tih zapuna pečena je i redukcijskom i oksidacijskom metodom, zbog čega njezina boja varira od vrlo tamne pa do svjetlijih tonova sive boje ili je različitih nijansi narančastocrvenkaste boje. Keramika se dijeli na onu grublje i na onu finije fakture. Pronađeni su ulomci više žrtvenika.

U nekoliko zapuna pronađen je materijal s tipično vučedolskim keramičkim materijalom, što je jedinstven nalaz na prostoru Kneževih Vinograda jer prema dostupnoj literaturi do sada nije evidentiran nalaz toga kulturnog horizonta. Ne mogu se sa sigurnošću utvrditi točni oblici keramičkih

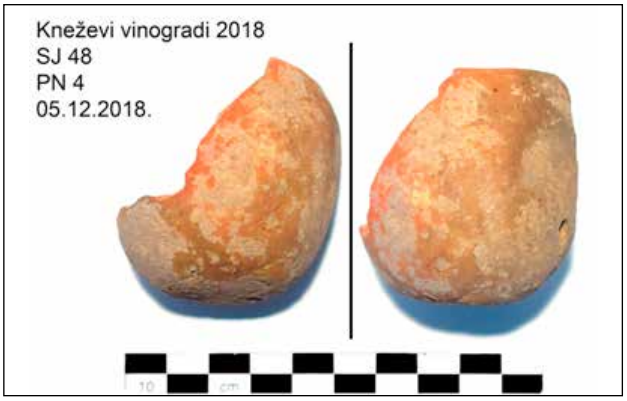

Dio sopotske posude

Ulomci posute vučedolske kulture

Presjek strukture srednjovjekovne peći SJ 39

posuda iz jama s Kneževih Vinograda, no vidi se kvaliteta izrade te postojana inkrustacija.
Stratigrafske jedinice pripisane razdoblju antike/rimskom dobu malobrojne su, odnosno mogu mu se pripisati jedna zapuna i najvjerojatnije jedna struktura peći. Ta je situacija neobična s obzirom na to da je u bližim naseljima pronađeno daleko više ostataka iz tog razdoblja. Uz to, u blizini se nalazi Dunav te dunavski limes.
Evidentirana je veća količina materijala iz kasnog srednjeg vijeka. Radi se o nalazima keramike, životinjskih kostiju i nekoliko ulomaka metalnih predmeta. Pokretni nalazi iz kasnosrednjovjekovnih zapuna koji su pomogli u njihovoj dataciji svode se na ulomke keramike, grublje i srednje fine fakture, sivih, smeđih ili vrlo tamnih tonova, ukrašavane urezima valovnica i nizova ureza izvedenih kotačićem.
Tijekom istraživanja na lokalitetu Kneževi Vinogradi prikupljeni su važni nalazi koji pokazuju opsežnu sliku naseljavanja, odnosno boravka čovjeka od neolitika nadalje. Samim tim pokazuje vrijednost arheološke slike jer su rezultati daleko složeniji od poznatih činjenica. Upravo je to jedan od glavnih razloga za daljnja opsežnija i sustavnija istraživanja područja Kneževih Vinograda.

Literatura

Brukner 1981 O. Brukner, Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije donje Panonije, Beograd, 1981.
Filipec 2010 K. Filipec, Srednjevjekovna keramika s lokaliteta Borinci – Crkvište – Crni gaj 1961., OA, 34, Zagreb, 2010: 255 – 285.
Jelinčić 2009 K. Jelinčić, Rimska keramika lokalne proizvodnje na području hrvatskog djela Rimske provincije gornje Panonije, doktorska disertacija, Zagreb, 2009: 10 – 12.
Ložnjak Dizdar, Dizdar D. Ložnjak Dizdar, M. Dizdar, Terenski pregled i arheološki nadzor na rekonstrukciji državne ceste D212, Kneževi Vinogradi – Zmajevac, Zagreb, 2014.
Marković, Botić Z. Marković, K. Botić, O neolitičkoj keramici iz Novih Perkovaca kod Đakova, Prilozi IAZ, Vol. 25, No.1, Zagreb, 2009.

Slavko Galiot

Summary

Rescue archaeological excavations in Kneževi Vinogradi were carried out from November 2018 to March 2019 with breaks. The excavations were conducted prior to the refurbishment of the area around the pool as well as the construction of a road segment and drainage along the southwestern side of the road. It is a multi-layered site with numerous movable finds which can be dated from the end of the Late Neolithic to this day and associated with the Sopot Culture, Vučedol Culture, Antiquity period, the Late Middle Ages and modern period. This shows the archaeological significance of this area, which is more complex than previously thought.

Redni broj: 11
Lokalitet: Kotlina – Szuzai Hegy (Nagy Hegy)
Naselje: Kotlina
Grad/općina: Kneževi Vinogradi
Pravni status: P-5823
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. nastavljeno je sustavno arheološko istraživanje na položaju Szuzai Hegy u naselju Kotlini, nedaleko od

Položaj lokaliteta Kotlina – Szuzai Hegy (izradio: M. Mađerić)

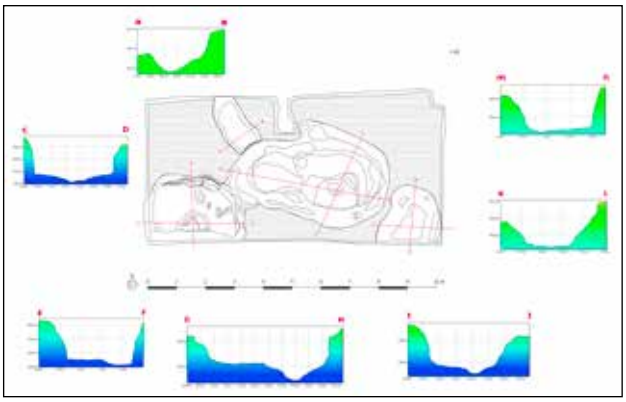

Završna situacija 2019. s jamama i presjecima (izradio: M. Mađerić)

Ulomak ukrašene keramičke posude (foto: D. Rajković)

Rezultati magnetometrijskih istraživanja (Eastern Atlas GmbH & Co. KG)

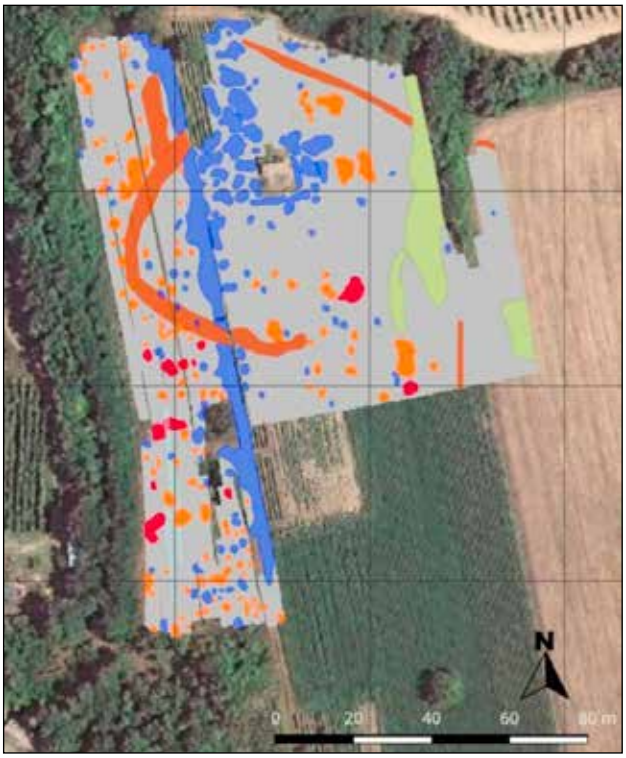

Interpretacija magnetometrijskih istraživanja (Eastern Atlas GmbH & Co. KG)

Kneževih Vinograda u Baranji. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Dragana Rajković, viša kustosica Arheološkog muzeja Osijek, a zamjenik voditeljice Tomislav Hršak, dipl. arheo., viši kustos Arheološkog muzeja Osijek. Arheološka istraživanja financiralo je Ministarstvo kulture.

Kotlina je naselje smješteno 10-ak kilometara sjeverno od Kneževih Vinograda u Baranji. Uži toponim toga nalazišta označen je kao Szuzai Hegy (ili Nagy Hegy), a nalazi se na području sjeveroistočno od samog naselja. Područje Banskog brda, zbog svog je povoljnog položaja na važnom europskom komunikacijskom pravcu, tisućljećima bilo područje privlačno za naseljavanje, stoga je na njemu dokumentiran čitav niz arheoloških nalazišta iz svih razdoblja prapovijesti, a posebice su zanimljivi nalazi iz kasnog neolitika, uočeni na k.č. 460, 459, 479/2, 456. Na samom području Kotline utvrđen je čitav niz arheoloških nalazišta iz svih razdoblja, a koja su utvrđena prilikom pregledavanja terena 1962. i 2009. godine. Samo naselje Kotlina nalazi se podalje od dunavskog ruba lesne zaravni, a i današnje naselje smješteno je po rubu velikog surduka. Za analogije s lokalitetom u Kotlini iznimno su važni lokaliteti kasnog neolitika na području mađarske Baranje, posebice lengyelske kulture. Na području predviđenom za arheološko istraživanje nalazi se voćnjak, koji graniči s rubom surduka na zapadnom dijelu, a na istočnom prelazi u obrađivanu oranicu. Arheološkom istraživanju 2018. prethodio je detaljan terenski pregled 2009. godine, koji su obavili tadašnji Arheološki muzej Osijek, Odsjek za arheologiju HAZU te Arheološki institut u Zagrebu. Godine 2019. nastavljeni su radovi iz prethodne sezone.

Arheološko istraživanje na lokalitetu Kotlina i ove se godine odvijalo u dvjema fazama. Prva faza uključivala je magnetometrijsko istraživanje ostatka površine, prilikom čega je 2018. utvrđeno da se na njoj nalazi opkop s kanalom. Megnetometrijsko istraživanje potvrdio je prisutnost arheoloških struktura (jame različitog oblika, peći, spaljena zemlja, sustav kanala). Rezultati su manje vidljivi nego na zapadnom dijelu, a razlog tome su suvremene intervencije objekta na snimanoj površini. U drugoj fazi nastavljeno je arheološko istraživanje sonde 1. Dokumentacijski radovi uključivali su fotogrametriju istraženih struktura, izradu 3D modela sonde i izradu 3D modela reljefa (dokumentacijske radove obavio je Marin Mađerić).

Metodologija arheološkog istraživanja uključivala je nastavak pražnjenja arheoloških struktura pronađenih 2018., ali i definiranje novih. Tijekom istraživanja 2019. izdvojeno je 30 novih stratigrafskih jedinica (od Sj 16 do Sj 45). Čine ih zapune unutar jama, zasebna jama te jedan sloj izvan jama. Izdvojene su 43 vrećice uzoraka kosti i školjaka, 66 vrećica nalaza (keramika, lijep, litika), 61 poseban nalaz (ukrašena keramika, ulomak figurice, opsidijan, koštane alatke, kamene alatke itd.).

Tijekom istraživanja 2019. definirane su sve jame unutar sonde 1, a potrebno je naglasiti da se u potpunosti preklapaju sa stanjem dobivenim magnetometrijskim snimanjem. U interpretacijskom smislu, riječ je o otpadnim jamama, na što upućuje vrsta materijala (uglavnom je oštećen, s tragovima paljenja), a u samim je jamama uočena i veća količina pepela i gorene zemlje. Neki dijelovi, kao što su stratigrafske jedinice Sj 19, Sj 20 i Sj 39, činile su vrlo kompaktne

3D model reljefa Banskog brda s označenim nalazištem u Kotlini (izradio: M. Mađerić)

slojeve spaljene zemlje, tako da se može pretpostaviti da se radi o spaljenim cjelovitim strukturama (primjerice ostaci zidova ili peći). Ti nalazi također se dovode u vezu s otpadnim jamama. Prikupljena je veća količina zemlje, koja je pripremljena za flotaciju.

U jugoistočnom dijelu sonde definirana je jama Sj 30/31, koja se proteže ispod južnog profila sonde te je istražen tek jedan njezin dio. Sadržavala je izlomljen arheološki materijal, gorene posude i veću količinu opsidijana.

Pokretne arheološke nalaze čine: ulomci keramike, nalazi životinjskih kostiju, velik udio alatki od kosti i lomljene litike, glačane izrađevine i izrađevine s abrazivnim svojstvima. Pronađen je i vrlo sitan ulomak bakra. U jamama je pronađena velika količina fragmentiranog lijepa.

Na temelju preliminarnog pregleda keramičkih nalaza, može se zaključiti da se radi o vrlo fragmentiranim ulomcima grubih posuda. Gruba je keramika u smeđim i tamnosivim tonovima. Od ukrasa su prisutne trake ukrašene utiskivanjem (PN 98 i 94), plastične bradavičaste aplikacije. Ostaci crvene boje pronađeni su i na ulomcima grube keramike. Prisutan je i znatan dio iznimno fine keramike, crne boje (vanjska i unutrašnja stijenka crne su boje), a pojedini su ulomci oslikani crvenom bojom, koja se lako skida. Na pojedinim ulomcima uočeni su motivi izvedeni urezivanjem (spirale, geometrijski motivi). Na pojedinim ulomcima slikanje je kombinirano s urezivanjem. Urezani motivi na nekim ulomcima ispunjeni su inkrustacijom. Prisutan je i motiv spirale oslikane crvenom bojom te motivi trokuta, također oslikani crvenom bojom. Od tipova posuda prisutne su različite zdjele na nozi, lonci te ulomak žlice.

Također je pronađen predmet, vjerojatno noge (idola?), ukrašen urezivanjem geometrijskih motiva.

Pronađeno je ukupno pet kamenih glačanih izrađevina, koje se prema tehnološkoj klasifikaciji mogu podijeliti na poluproizvode i cjelovite nalaze. Od cjelovitih nalaza prisutna su dva dlijeta i distalni dio tesle s tragovima crvene boje. Od abrazivnih izrađevina pronađeni su ulomci žrvnjeva. Lomljena litika pronađena je u velikom broju s

Djelomično rekonstruiran lonac lenđelske kulture (foto: D. Rajković)

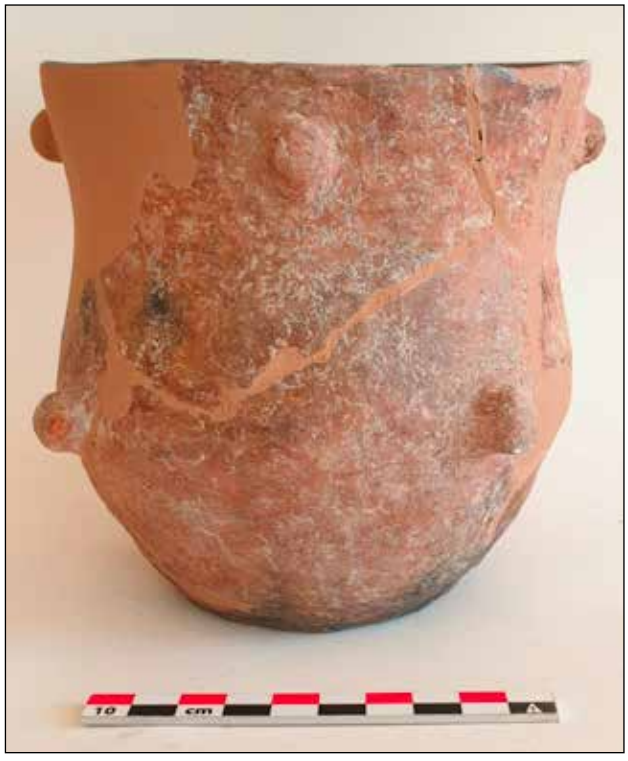

Rekonstruiran lonac lenđelske kulture (foto: D. Rajković)

nalazima jezgri, ulomaka s okorinom, alatki. Potrebno je naglasiti visok udio izrađevina od opsidijana. Vrlo je visok udio koštanih izrađevina, koje čine uglavnom šila te nedovršeni predmeti od kosti i roga.

Istraživanje na nalazištu Kotlina potvrdilo je prisutnost naselja lenđelske kulture, a tome u prilog ide i apsolutan datum koji taj lokalitet datira u cca 4700. – 4500. g. pr. Kr. (datum je dobiven na kosti goveda). Magnetometrijskim snimanjem utvrđeno je postojanje opkopa, nepravilnog oblika, a to je nalaz koji se često ponavlja na lokalitetima kasnog neolitika, na području sopotske kulture te lenđelskih kultura na području Mađarske. Daljnja istraživanja potvrdit će karakter tih objekata te sam izgled i strukturu opkopa.

Literatura

Bertók, Gáti 2014 G. Bertók, C. Gáti, Old Times – New Methdos, Non-Invasive Archaeology in Baranya County (Hungary), Budapest, 2014.

Bickle 2014 P. Bickle, Lenđelska kultura / The Lengyel Culture, u: Darovi zemlje, Neolitik između Save, Drave i Dunava / Gifts of Earth, The Neolithic between the Sava, Drava and Danube, (ur. J. Balen, T. Hršak, R. Šošić Klindžić), Zagreb, 2014: 74 – 87.

Bojčić et al. 2009 Z. Bojčić, M. Dizdar, T. Hršak, T. Leleković, Terenski pregled područja Batine, AIA, V/2009, Zagreb, 2009: 125 – 129.

Bojčić et al. 2010 Z. Bojčić, M. Dizdar, T. Hršak, I. Vukmanić, D. Dujmić, T. Leleković, Terenski pregled područja između Batine i Suze, AIA, VI/2010, Zagreb, 2010: 13 – 18.

Hüser 2005 A. Hüser, Die Knochen– und Geweihartefakte der linearbandkeramischen Siedlung Bad Nauheim–Nieder–Mörlen in der Wetterau, Kleine Schriften aus dem Vorgeschichtlichen Seminar Marburg, 55, Marburg, 2005.

Meyer, Carletti 2018 C. Meyer, M. Carletti, Magnetic prospection at the prehistoric site of Kotlina (Kneževi Vinogradi, Osijek-Baranja county, Croatia), Berlin, 2018.

Minichreiter 1987 K. Minichreiter, Arheološko blago Baranje, Anali zavoda za znanstveni rad u Osijeku, 5, Osijek, 1987: 43 – 142.

dr. sc. Dragana Rajković

Summary

Systematic archaeological excavations at the site Szuzai Hegy in Kotlina near Kneževi Vinogradi in Baranja were continued in 2019. Based on previous geomagnetic surveys, a 50 m^2 probe was opened, but not completed. Therefore, the works in 2019 also included the investigation of structures found last year. All pits found within probe 1 were defined, and it must be emphasised that they completely overlap the geomagnetic survey records. They can be interpreted as waste pits. Based on pottery finds and absolute dates, the site can be dated to the Late Neolithic, i.e. Lengyel Culture.

Redni broj: 12
Lokalitet: Našice – južno područje
Naselje: Londžica, Granice, Rozmajerovac
Grad/općina: Našice
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

U studenom i prosincu 2019. nastavljen je projekt Zavičajnog muzeja Našice „Sustavno arheološko rekognosciranje našičkog područja". Projekt je započeo 2006., u suradnji s Institutom za arheologiju u Zagrebu, s ciljem evidentiranja i utvrđivanja područja rasprostiranja te kronološke i kulturne pripadnosti dosada nepoznatih, kao i utvrđivanja stanja poznatih arheoloških nalazišta. Voditeljica

istraživanja bila je Jasna Jurković, dipl. arheo., kustosica Zavičajnog muzeja Našice. Rekognosciranje je financirano vlastitim sredstvima i sredstvima Osječko-baranjske županije.

Pregledan je južni dio administrativnog područja grada Našica, na području naselja Londžica, Granice i Rozmajerovac. To se područje najvećim dijelom prostire na višem podgorju i nižem dijelu gorskog hrpta Krndije, odnosno u široj dolini gornjeg toka rijeke Londže, pritoke Orljave. Terenski pregled tog područja započeo je 2015. godine. Uključujući ovogodišnje rekognosciranje, do sada je ondje evidentirano 26 lokaliteta iz različitih razdoblja. Tijekom ovogodišnjeg istraživanja ponovno su pregledani neki od njih, što je rezultiralo prikupljanjem novog materijala, na temelju kojega su potvrđene neke prijašnje pretpostavke o točnoj lokaciji ili rasprostiranju lokaliteta.

1) Branjevina – Klenak (karta: 1), SV
Lokalitet se nalazi na južnom kraju ulice Branjevina u Granicama. Smješten je na jugozapadnom obronku izduljenog brijega, koji se spušta prema dolini Londže. Ondje je prikupljena manja količina keramičkih nalaza, među kojima se izdvaja ranosrednjovjekovni ulomak ukrašen trima paralelnim nizovima češljaste valovnice. Na istočnom je dijelu oranice prikupljen i ulomak ukrašen dubokim okomitim dubokim urezima s tragovima inkrustacije, koji se povezuje s lasinjskim nalazima na otprije otkrivenom lokalitetu Branjevina – Pavlovac, smještenom istočno uz Klenak, čime se proširuje područje njegova prostiranja.

2) Crna Klada – Ravne livade (karta: 2), P, A, SV
Lokalitet se nalazi na prostoru nekadašnjeg sela Crne Klade, zapadno od ulice Branjevina u Granicama. Smješten je na južnoj padini izduljenog brijega, koji se spušta u dolinu rijeke Londže. Tijekom pregleda prikupljena je veća količina keramike, koja se može datirati u prapovijest (okvirno neolitik – kasno brončano doba), antiku te kasni srednji vijek.

3) Crna Klada – Šaševački dol (karta: 3), SV
Lokalitet se nalazi na prostoru nekadašnjeg sela Crne Klade, zapadno od ulice Branjevina u Granicama, gdje je na istočnoj padini južnog dijela izduljenog brijega koji se spušta u dolinu rijeke Londže prikupljena manja količina ulomaka srednjovjekovne keramike.

4) Crna Klada – Crna klada I (karta: 4, 4a), P
Lokalitet se nalazi na prostoru nekadašnjeg sela Crne Klade, zapadno od ulice Branjevina u Granicama. Smješten je na istočnoj padini izduljenog brijega, koji se spušta u dolinu Londže. Ondje je na dvjema lokacijama, koje su međusobno udaljene dvjestotinjak metara, pronađena manja količina kamenih nalaza (dolnjak žrvnja, mikroliti). Velik dio čestice na kojoj su prikupljeni nalazi, odnosno međuprostor između mjesta nalaza, nedostupan je pregledu jer je pokriven šumom. Trenutačno je nemoguće reći pripadaju li nalazi istom ili različitim lokalitetima.

5) Londžica – Mala Londžica, Brda i Stupci (karta: 5), P
Lokalitet se nalazi južno od završetka ulice Mala Londžica u Londžici. Smješten je na Palačkoj kosi, izduljenom brežuljku podno kojeg teče rijeka Londža i njezine pritoke. Na hrptu i zapadnoj padini brijega prikupljeni su keramički nalazi koji se mogu datirati u neolitik (starčevačka kultura) i brončano doba. Prikupljena je manja količina kamenih nalaza.

6) Londžica – Marinović brdo, Ključić (karta: 6), P?
Jugoistočno od završetka ulice Marinović brdo u Londžici nalazi se potencijalan arheološki lokalitet. Na jednoj od jugozapadnih terasa izduljenog brijega, podno koje teče

Crna Klada – Ravne livade, dio prikupljenih nalaza (foto: J. Jurković)

Rozmajerovac – Grad, ulomak arhitektonskog elementa kasnoromaničke crkve (foto: J. Jurković)

Nalazišta uz gornji tok rijeke Londže, područje k.o. Londžica, rekognosciranje 2019. (izradila: J. Jurković)

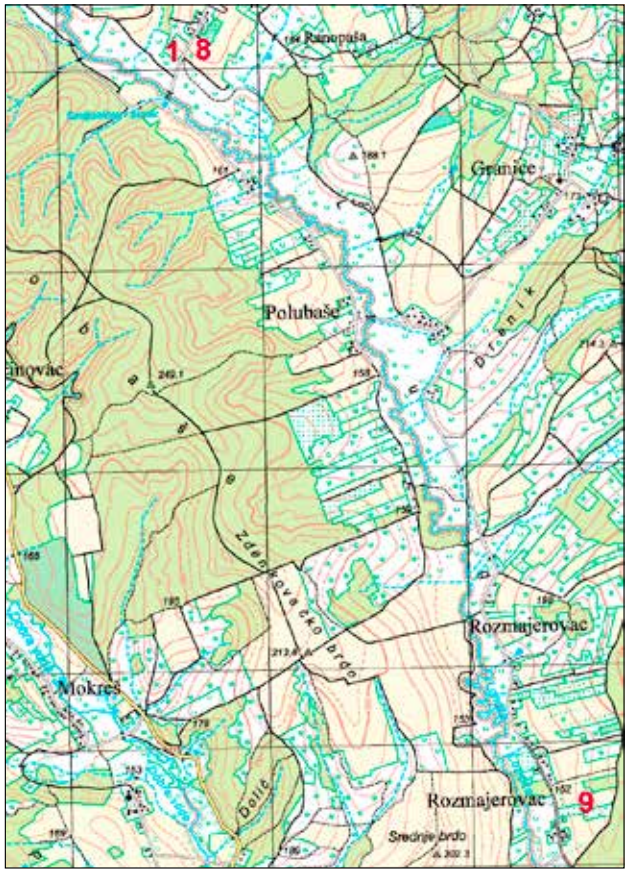

Nalazišta uz gornji tok rijeke Londže, područje k.o. Granice, rekognosciranje 2019. (izradila: J. Jurković)

rijeka Londža, uočena je tamna kružna mrlja, unutar koje je na površini vidljiv izoran ostatak vjerojatno ognjišta ili vatrišta s kojeg je prikupljena manja količina zapečene zemlje, odnosno lijepa. Prilikom pregledavanja okolnog zemljišta nisu uočeni drugi ostaci i nalazi.

7) Londžica – Velika Londžica, kod mosta (karta: 7), SV
Lokalitet se nalazi sjeverno od početka ulice Velika Londžica u Londžici. Smješten je na sjeveroistočnoj padini brijega, podno kojeg teče rijeka Londža. Ondje je na oranici okruženoj šumom prikupljena manja količina srednjovjekovne keramike, među kojom i nekoliko ulomaka oker gotičke s tragovima crvenog slikanja. Nalazi se datiraju u kasni srednji vijek (14. – 16. st.).

Tijekom rekognosciranja pregledani su i neki od lokaliteta evidentiranih proteklih godina, što je rezultiralo prikupljanjem novog materijala, na temelju kojega su potvrđene neke prijašnje pretpostavke o točnoj lokaciji ili rasprostiranju lokaliteta (redni broj 8 i 9).

8) Rozmajerovac – Grad (karta: 8), SV
Na tom je lokalitetu, koji se nalazi na južnom kraju Rozmajerovca, na temelju prethodnih nalaza pretpostavljeno postojanje sakralne građevine iz kasne romanike, kao i vjerojatno pripadajućeg stambenog kompleksa, kojoj se nije mogla utvrditi točna pozicija unutar otprije evidentiranih čestica. Lokalitet je evidentiran tijekom rekognosciranja 2015., kada je ondje prikupljena srednjovjekovna keramika datirana u rasponu od 12. do 16. st. Od drugih su nalaznika preuzeti i otprije otkriveni nalazi koji se povezuju s tim lokalitetom, a determinirani su kao ostaci kamene sakralne arhitekture iz kasne romanike, odnosno 12. i 13. st. (polustup, kustodija, štapna profilacija dovratnika portala te romaničke opeke), gdje su neki pronađeni kao spoliji unutar raznih objekata u Rozmajerovcu. Arheološki materijal, prikupljen na nekoliko raznih lokacija, indicirao je postojanje, ali ne i točan položaj romaničkog sakralnog objekta. Pretpostavljeno je da se nalazio na jednoj od čestica evidentiranih 2015. godine. Ovogodišnji je pregled donio nove nalaze, na temelju kojih se lokalitet vjerojatno može ubicirati, kao i nove čestice na kojima se prostire. U trenutku obilaska lokaliteta upravo je orana njiva na jednoj od otprije evidentiranih čestica, tijekom čega je na površinu izbačena velika količina razmrvljene žbuke, kamena i opeke te dijelovi ljudskog kostura. Na njoj su prikupljeni kovani čavli i srebrnjak (denar Žigmunda Luksemburškog?), romaničke opeke te neznatna količina keramike. S tog dijela oranice potječe i stariji nalaz štapne profilacije, dok je kustodija pronađena u šumarku tik uz nju. U njemu su otprije uočeni uhrpljeni kamen i opeka, koji su ondje vjerojatno dospjeli kao rezultat čišćenja njive. Građevni ostaci crkve, tj. uhrpljeni kamen, uočeni su na parcelama podno te lokacije, gdje je kao spolij bio ugrađen u temelje srušene kuće. Među njima izdvojeni su arhitektonski elementi – ulomak stupa i ulomak stupića kružnog presjeka, s pravokutnim rebrom. Prilikom pregledavanja oranica koje prije nisu bile dostupne za pregled, a nalaze se uz tu lokaciju, prikupljena je veća količina keramike koja odgovara nalazima prikupljenima na susjednim parcelama.

9) Branjevina – Pavlovac (karta: 9), P, SV
Lokalitet se nalazi na južnom kraju ulice Branjevina u Granicama. Smješten je na južnom obronku izduljenog brijega, koji se spušta prema dolini rijeke Londže. Evidentiran je 2015., ponovno pregledan 2018., kada mu je na temelju novih nalaza proširena datacija – neolitik, eneolitik (Sopot IV, lasinjska kultura), kasno brončano doba, kasni srednji vijek. Ovogodišnji su nalazi potvrdili dosadašnju dataciju, dok je nalaz lasinjske keramike na istočnom dijelu lokaliteta

Branjevina – Klenak, koji se nalazi neposredno zapadno uz Pavlovac, proširio područje njegova prostiranja.

Jasna Jurković

Summary

Field survey of the area located to the south of Našice was continued in the course of 2019. The survey included the villages of Londžica, Granice and Rozmajerovac, located on both higher and lower mountain slopes of Krndija, i.e. in a wide valley of the upper course of the Londža River, a tributary of the Orljava River. Field surveys conducted until 2018 revealed 19 sites from different periods. During the 2019 survey, seven new sites were identified. They can be dated to prehistory, Antiquity and the Middle Ages. Some of the previously identified sites were surveyed again this year, and additional movable finds were collected. They have confirmed some earlier assumptions. The medieval site of Rozmajerovac-Grad was identified as the location of a Late Romanesque sacred building and the initial site area was widened. New finds at the prehistoric and medieval site of Branjevina-Pavlovac have also widened its area.

Redni broj: 13
Lokalitet: Osijek – Hermanov vinograd 2 (AN 7)
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: Z-4960
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 16. travnja do 18. lipnja 2019. trajalo je zaštitno arheološko iskopavanje na lokalitetu Hermanov vinograd 2, na području grada Osijeka, u okviru projekta premještanja trase magistralnog plinovoda Donji Miholjac – Osijek DN 300/50 i trase odvojenog plinovoda DN 150/50 za MRS Osijek II, između stacionaža km 0+000 do km 0+717. Lokalitet su zaštitno arheološki istražile tvrtke Geoarheo d.o.o. i Delmat Galiot d.o.o.

Iskopno polje bilo je položeno u smjeru sjever-jug, u dužini od 717 m te prosječnoj širini od 12,2 m, na površini veličine 8760 m^2. Istraživana lokacija smještena je jugoistočno od brežuljka Hermanova vinograda, između nasipa željezničkih pruga Osijek – Vrpolje i Vrpolje – Osijek, dok je na južnoj strani omeđeno ulicom Zapadno predgrađe. Iskopna je površina na 235. metru (gledajući od sjevera prema jugu) horizontalno presječena ukopom kanala za odvodnju. Istražene su 1124 stratigrafske jedinice. Nalazište Hermanov vinograd 2 na temelju pokretnog arheološkog materijala moguće je datirati u razdoblje II. i III. stupnja sopotske kulture, odnosno u period srednje i kasne faze.
Najveća koncentracija nalaza i objekata zabilježena je na platoima (sjevernom i južnom) na krajnjem sjevernom dijelu iskopnog polja, gdje su tek na dubini od 20-ak centimetara ispod površine zabilježeni ostaci kuća i peći te velika količina pokretnog arheološkog materijala. Međutim, potrebno je naglasiti da je to poljoprivredno područje (gradski vrtovi)

Sjeverni dio južnog platoa, IV. građevinski horizont (foto: J. Goričanec)

Središnji dio južnog platoa, III. građevinski horizont (foto: J. Goričanec)

Jugoistočni dio južnog platoa, peć iz I. građevinske faze (foto: J. Lapić)

jer je na pojedinim mjestima gotovo do dubine od 30 cm utvrđen izmiješan, poremećen arheološki sloj. S obzirom na navedeno, nikada se neće moći sa sigurnošću utvrditi završna faza tog dijela tela. Visina je kulturnog sloja promjenjiva, u najvišim točkama iznosi između 1,2 i 1,4 m, gdje su stratigrafski slojevi superponirani, tvoreći međusobno povezanu stratigrafsku sliku, koju je najlakše opisati pojmom praćenja hodnih površina, odnosno razina trenutačnoga arheološkog antropogenog djelovanja u obliku građevnih horizonata.
Na temelju opažanja na terenu te naknadne analize mjernih podataka i nalaza, moguće je utvrditi postojanje između dvaju i četiriju građevnih horizonata. Na sjevernom platou,

Iskopno polje lokaliteta Hermanov vinograd 2 (foto: J. Goričanec)

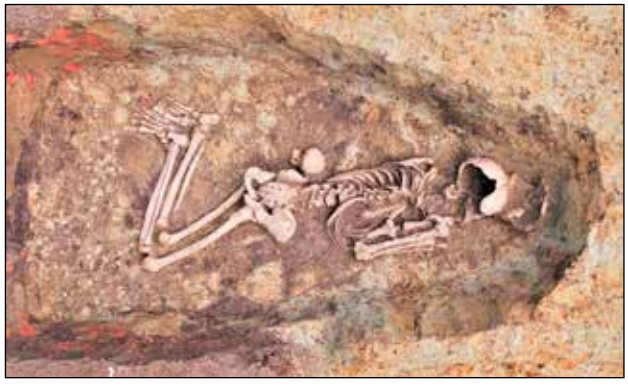

Ukop s prilozima, Grob 3 (foto: J. Lapić)

Rekonstrukcija posude (foto: J. Lapić)

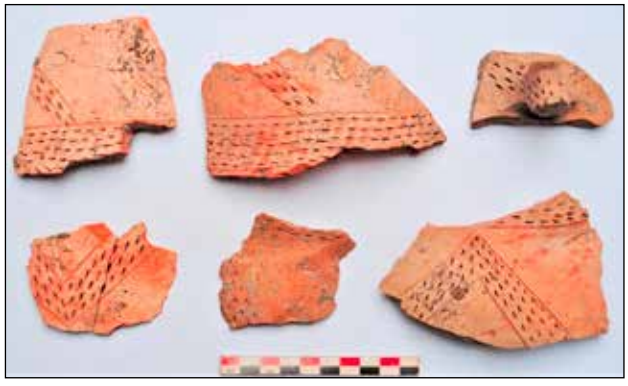

Izbor iz motiva ukrašavanja keramičkog materijala (foto: J. Lapić)

na krajnjem sjevernom dijelu iskopne površine zabilježena su tri, dok su na južnijem platou zabilježena četiri građevinska horizonta. Važno je napomenuti da je riječ isključivo o građevinskim horizontima, a broj faza naseljavanja bit će moguće odrediti tek detaljnom analizom, ponajprije na temelju datacija uzetih uzoraka kosti i ugljena, kao i detaljnije analize pokretnog materijala prikupljenog u elementima navedenih građevnih horizonata. Sjeverni i južni plato razdvojeni su udolinom koju je karakterizirao nanos naplavinskog materijala, strojno uklonjenog do sloja zdravice. Naplavinski sloj na najdubljem dijelu iznosio je 3,2 m dubine u odnosu na visinu sloja na kojoj se pojavljuju arheološki objekti, odnosno 5,5 m od ishodišne razine iskopne površine. Prilikom iskopavanja udoline zabilježen je njezin

V-presjek oštro kosih rubova te neravnog dna, kojim teče potok. U moderno vrijeme u udolinskom dijelu postojala je močvara, dok je moguće pretpostaviti da je u prapovijesti ipak bila riječ o aktivnom vodotoku kojim su se koristili stanovnici sopotskog naselja. Naime, na objema padinama udoline zabilježen je po jedan građevinski horizont koji je, s obzirom na karakteristike pronađenih ulomaka keramike, datiran u II. stupanj sopotske kulture.

Jednoslojni dio nalazišta, također pripisan II. stupnju sopotske kulture, zabilježen je dalje u smjeru juga u odnosu na južni plato. Obilježavaju ga ukopi manjih jama te nekoliko ukopa bunara koji se pripisuju I. građevinskom horizontu.

Kada je riječ o građevinskim horizontima, moguće je detaljnije opisati pojedine dijelove platoa. Na krajnjem sjevernom dijelu iskopne površine, odnosno na sjevernom dijelu sjevernog platoa, zabilježena su tri građevinska horizonta (GH 3-1), dalje prema jugu zabilježena su dva (GH 3 i 2), dok je na južnom kraju te južnoj padini sjevernog platoa zabilježen jedan građevinski horizont (GH 2). Južni je plato, zbog lakšeg opisivanja građevinskih horizonata, razdijeljen u tri područja – sjeverni, središnji i južni. Središnji dio južnog platoa nadmorski je najviši te jedini pokazuje četiri građevinska horizonta (GH 4-1). Sjeverni i južni dio platoa pokazuju po tri građevinska horizonta, gdje je na sjeveru moguće pratiti horizonte (GH) 4-2, dok su na južnom dijelu zabilježeni horizonti (GH) 3-1. Također su zamijećeni i elementi sustava opkopa naselja karakterističnih za sopotska naselja iz tog perioda. Najstariji dijelovi tela, odnosno elementi I. građevinskog horizonta, zabilježeni su na krajnjem sjevernom dijelu sjevernog platoa, i to u obliku nekoliko plitkih jama te jednoga dubokog jamskog objekta promjera 1 m, zapunjenog otpadnim materijalom. Moguće je pretpostaviti da se na sjevernom platou naselje iz tog horizonta širi dalje prema sjeveru. Elementi I. građevinskog horizonta pojavljuju se i na jugoistoku središnjeg dijela južnog platoa te je moguće pretpostaviti da se naselje iz tog perioda širi dalje prema istoku. Jamski ukopi te nalaz peći s dijelom kupole, kao i nalaz podnice peći s dvjema fazama obnavljanja dominiraju tim građevinskim horizontom. Jamski objekti karakteriziraju i većinu II. građevinskog horizonta, kada se naselje širi na oba platoa, ali s većom koncentracijom objekata na padinama prethodno spomenute udoline te s povećanjem koncentracije prema istočnim rubovima iskopne površine. Tijekom III. građevinskog horizonta zabilježeni su ukopi međusobno paralelnih kanala s ukopima jama za stupove, koji se pojavljuju na vrhovima obaju platoa. Iznimka je ostatak nadzemnog objekta na središnjem dijelu sjevernog platoa. Riječ je o ostacima urušenja od lijepa te ostacima podnice, čija se obnova i prostorno preoblikovanje može pratiti tijekom triju faza. Na južnom platou južni rub naselja iz toga građevinskog horizonta obrubljuje ukop 1 m širokog i 1,5 m dubokog kanala L-tlocrta, s ukopima jama za široke stupce u stijenkama samog kanala. Nije moguće jednoznačno odrediti je li riječ o obrambenoj ili građevinskoj funkciji jer je prostorno u kontekstu širine naselja istražen premalen dio. Na istoku središnjeg dijela južnog platoa u tom građevinskom horizontu zabilježena je i istražena peć koju karakteriziraju tri faze obnove podnice. Elementi IV. građevinskog horizonta zabilježeni su na sjevernom i središnjem dijelu južnog platoa. Karakteriziran je ukopom kanala smjera S-J, s ukopom jama za stupove, međutim taj je horizont većinom uništen izoravanjem.

Tijekom zaštitnog arheološkog istraživana na lokalitetu Hermanov vinograd 2 pronađena su tri kosturna groba (Grobovi 1 – 3). Grobovi 1 i 2 pronađeni su na južnom dijelu iskopne površine, u kontekstu jednoslojnog dijela nalazišta, dok je Grob 3 pronađen na JZ dijelu južne padine sjevernog platoa višeslojnog dijela nalazišta, ukopan u zdravični sloj te s prilozima u obliku ulomka posude uz vrh lubanje te bikonične posudice uz gornji dio zdjelične kosti.

Pokretan je arheološki materijal raznovrstan te je riječ o nalazima ulomaka keramičkih posuda, malom broju nalaza ulomaka sopotske plastike, ulomcima keramičkih predmeta posebne namjene (noge žrtvenika, utezi, kugle), cijepanim litičkim proizvodima, uključujući alatke od opsidijana, koštanim predmetima te ulomcima nakita.

Literatura

Balen, Čataj 2014 J. Balen, L. Čataj, Sopotska kultura, u: Darovi zemlje – neolitik između Save, Drave i Dunava (ur. J. Balen, T. Hršak, R. Šošić Klindžić), Arheološki muzej u Zagrebu, Muzej Slavonije Osijek, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014: 59 – 73.

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Sopotska kultura, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Neolitsko doba (ur. A. Benac), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka istraživanja, Sarajevo, 1979: 229 – 363.

Krznarić Škrivanko 2003 M. Krznarić Škrivanko, Neki naseobinski pokazatelji na eponimnom lokalitetu sopotske kulture, OA, 27, Zagreb, 2003: 63 – 69.

Krznarić Škrivanko 2006 M. Krznarić Škrivanko, Istraživanja na Sopotu, u: Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo (ur. A. Tomaž), Koper, 2006: 29 – 34.

Krznarić Škrivanko 2011 M. Krznarić Škrivanko, Radiokarbonski datumi uzoraka sa Sopota, u: Panonski povijesni osviti: Zbornik radova posvećen Korneliji Minichreiter uz 65. obljetnicu života (ur. M. Dizdar), Zagreb, 2011.

Ložnjak Dizdar 2011 D. Ložnjak Dizdar, Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj-novi izazovi, Arheološki muzej u Osijeku, Arheološki muzej u Zagrebu, 2011.

Marković 1994 Z. Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Koprivnica, 1994.

Mihaljević 2013 M. Mihaljević, Sopotska kultura u zapadnoj Slavoniji s posebnim osvrtom na nalazište Slavča-Nova Gradiška, Doktorski rad, Zagreb, 2013.

Šimić 2006 J. Šimić, Sopotska nalazišta na osječkom području, u: Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo (ur. A. Tomaž), Koper, 2006: 39 – 42.

Šimić 2008 J. Šimić, Hermanov vinograd: arheološko nalazište mlađeg kamenog doba u Osijeku: katalog izložbe, Arheološki muzej Osijek, Muzej Slavonije, Osijek, 2008.

Škorić et al. 1985 A. Škorić, G. Filipovski, M. Ćirić, Klasifikacija zemljišta Jugoslavije, Sarajevo, 1985.

Jelena Lapić

Summary

Rescue archaeological excavations at the site of Hermanov vinograd 2 in the territory of the City of Osijek were carried out from 16 April to 18 June 2019 within the framework of the dislocation of the route of the Donji Miholjac – Osijek DN 300/50 and the DN 150/50 for MRS Osijek II gas pipelines. Based on movable finds, the site can be dated to the periods II and III of the Sopot Culture, i.e. its middle and late phases.

Redni broj: 14
Lokaliteta: Osijek – Kolarevica (AN 2)
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 20. do 30. ožujka 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje lokaliteta AN 2 Kolarevica. Istraživanja su bila dio projekta premještanja trase magistralnog plinovoda Donji Miholjac – Osijek DN 300/50 i gradnje trase odvojenog plinovoda DN 150/50 za MRS Osijek II. Stručni voditelj istraživanja bio je Slavko Galiot, dipl. arheo., a zamjenik Tomislav Pušić, dipl. arheo.

Kolarevica je lokalitet koji se nalazi jugoistočno od Osijeka, istočno od ceste koja spaja Osijek i Tenju te južno od državne ceste D 2. Lokalitet se pruža na prostoru koji je u cijelosti iskorišten kao poljoprivredno zemljište za uzgoj ratarskih kultura. Širina istraženog rova u cijeloj dužini lokaliteta iznosila je 12 m, koliko iznosi ugovoreni radni pojas za gradnju trase plinovoda. Prije istraživanja dokumentirano je zatečeno stanje, nakon čega je započeo strojni iskop sloja humusa i zemlje poremećene poljodjelskim radovima. Nakon uklanjanja sloja humusa i oranice, ručno je polirana površina te su definirane i dokumentirane stratigrafske promjene.

Skidanje humusnog sloja, poliranje (glačanje) radne površine i dokumentiranje

SJ 125a, kostur konja

Položaj lokaliteta (crvena linija označava trasu istraživanog lokaliteta) (izvor: www.geoportal.dgu.hr)

Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja na arheološkom nalazištu Kolarevica evidentirano je i dokumentirano 197 stratigrafskih jedinica. Od tog broja, tri čine geološki slojevi, dok ostatak stratigrafskih jedinica čine zapune, ukopi i strukture iz kasnog srednjeg vijeka. Tijekom istraživanja prikupljene su 193 vrećice pokretnih arheoloških nalaza, s ulomcima keramike, životinjskim kostima, ulomcima lijepa, fragmentima stakla i željeznim predmetima, a uzeto je i šest uzoraka ugljena. Od prikupljenih nalaza izdvojeno je pet posebnih nalaza.
Prilikom istraživanja na lokalitetu AN 2 Kolarevica utvrđeno je da istražene stratigrafske jedinice sadržavaju materijal koji istraženi prostor lokaliteta datiraju u kasni srednji vijek. Prilikom istraživanja lokaliteta utvrđeno je da se većina arheoloških objekata rasprostire na središnjem dijelu, uz poneku iznimku. Jame su bile većinom plitke, nepravilnog oblika, dok su one kružnog presjeka dosezale dubinu veću od 3 m. Nekoliko je jama zanimljivo po svojem obliku i nalazima prikupljenima u njima (SJ 125 a/126a – ukop konja, SJ 107 (peć SJ 169)).
Granice naselja iz kasnog srednjeg vijeka ne završavaju unutar trase plinovoda, već se nastavljaju na okolni teren, a možda prelaze preko kanala za navodnjavanje na sjevernu stranu, što nije moglo biti utvrđeno prilikom rekognosciranja jer je sterilna zemlja iz kanala razvučena po toj površini

pa su pokretni nalazi zasigurno prekriveni te ih plug ne može zahvatiti.

Literatura

Filipec 2010 K. Filipec, Srednjevjekovna keramika s lokaliteta Borinci – Crkvište – Crni gaj 1961., OA, 34, Zagreb, 2010: 255 – 285.

Slavko Galiot

Summary

Rescue archaeological excavations of the site AN 2 Kolarevica in Osijek were carried out in the course of March 2019 within the framework of the dislocation of the route of the Donji Miholjac – Osijek DN 300/50 gas pipeline and construction of the DN 150/50 gas pipeline for MRS Osijek II. Movable archaeological finds point to the existence of a small settlement, preliminarily dated to the 13 – 15 c., and occupied by a community that practised agriculture and livestock breeding. The site does not end with the gas pipe route, but extends further.

Redni broj: 15
Lokalitet: Osijek – luka Tranzit
Naselje: Donji grad
Grad/općina: Osijek
Pravni status: Z-4341
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U srpnju 2019. započeti su radovi u sklopu projekta „Uređenje desne obale rijeke Drave od RKM 16+428 do RKM 19+300 u gradu Osijeku", na 2. poddionici trase – poddionica stare luke Tranzit (od RKM 17+800 do RKM 18+800). Izvođač građevinskih radova, tvrtka Hidrogradnja d.o.o. pravodobno je obavijestila o početku radova na zemljanom iskopu te je od 17. do 26. srpnja organiziran arheološki nadzor na dijelu ugovorene trase. Voditelj arheološkog nadzora bio je Mario Bodružić, dipl. arheo.

Projektom je definirana gradnja obaloutvrde gradskog tipa, lukobrana i pješačko-biciklističke komunikacije na kruni obaloutvrde. Većina strojnog zemljanog iskopa koji je planiran u sklopu projekta odnosi se na uklanjanje dijela postojeće obale, odnosno njezino širenje i produbljivanje do najdublje kote od 80,9 m n. v. Prethodno je na dijelu korita Drave uz samu obalu obavljen vodeni iskop recentno nastalog mulja, koji je većim dijelom nataložen tijekom radova na 1. poddionici koja se nalazi uzvodno. Oblik i količina iskopa na predmetnom području varira, s najdubljim dijelom iskopa od približno 4 m dubine. Glavni problem prilikom organizacije i provedbe radova bio je vodostaj Drave jer se dio donjeg dijela iskopa obaloutvrde mogao odvijati isključivo tijekom vodostaja nižeg od –60 cm.
S izvođačima je dogovoreno da radovi započnu uređenjem pojasa obale na zapadnom dijelu 2. poddionice, između

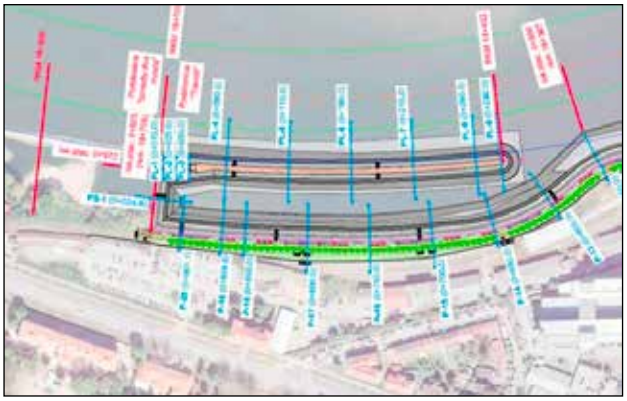

Izvadak iz glavnog projekta s prikazom dijela trase 2. poddionice na kojem su se radovi zemljanog iskopa odvijali u srpnju 2019. g.

Dio profila iskopa s vidljivim slojevima recentnog nasipavanja

projektnih stacionaža 0+700 i 0+901. Na predmetnom su području u razmacima od 50 m iskolčene kontrolne točke profila, u projektnoj dokumentaciji označene oznakama od P-15 do P-20, koje su poslije prilikom arheološkog nadzora upotrebljavane kao glavni prostorni orijentiri.

Tijekom iskopa na predmetnom su području ispod humusnog sloja utvrđeni različiti slojevi recentnog i novovjekovnog nasipa. Debljina, boja i sastav slojeva izrazito su varirali na različitim dijelovima iskopa te su mjestimično primijećeni potpuno nehomogeni deblji stratumi, sastavljeni od tankih izmjena različitih prosloja, koji sugeriraju sukcesivne epizode nasipavanja obale različitim materijalima. Od pokretnih nalaza uočeni su ostaci glazirane novovjekovne keramike (19. st. i mlađe), građevni materijal (opeke, drveni piloni), industrijski otpad (željezna zgura) i recentan otpad. Geološka osnova terena, koja se sastoji od žućkastosmeđeg sloja lesne gline, zahvaćena je jedino na krajnjem zapadnom dijelu iskopa, u blizini stacionaže P-19, ali arheološke tvorevine nisu primijećene ni na tom dijelu terena.

Mario Bodružić

Summary

The earthworks within the framework of the „Reconstruction of the Right Bank of the Drava River from RKM 16+428 to RKM 19+300 in the City of Osijek" were launched in July 2019. The works were archaeologically supervised. During the supervision various backfilled layers of recent and post-medieval date were found under the topsoil.

Redni broj: 16
Lokalitet: Osijek – Sveučilišni kampus
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: Z-6380
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. nastavljeno je zaštitno istraživanje područja sveučilišnog kampusa u Osijeku, na prostoru između triju planiranih fakultetskih zgrada, koje je započelo 2017. godine. Istraživanja su dio projekta „Arheološka baština antičke Murse". Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Tino Leleković, s Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

U travnju 2019. nastavljeno je iskopavanje u Sveučilišnom kampusu, na k.č. 6660/1, na neizgrađenoj površini između budućeg Prehrambeno-tehnološkog fakulteta i Fakulteta elektrotehnike i računarstva, dok je u lipnju 2019. uslijedilo geofizičko snimanje na različitim položajima u gradu Osijeku, za koja se smatra da će biti od interesa za daljnji nastavak projekta. Lokalitet su snimili zaposlenici društva Eastern Atlas GmbH & Co. KG iz Berliner Str 69, D - 13189 Berlin. Tijekom istraživanja primijenjene su dvije metode geofizičkog snimanja, i to: mjerenje zemljinog magnetizma i uporaba geološkog radara (GPR).
Gradnja Sveučilišnog kampusa započela je 2000. godine, na mjestu nekadašnje vojarne, tako da je za potrebe gradnje novih zgrada sveučilišta od 2001. do 2017. bio potreban niz velikih zaštitnih iskopavanja. Otkriven je velik dio zapadnog suburbija kolonije te manjim dijelom i prostor unutar bedema. Posljednja u nizu bila su tri iskopavanja, na mjestima zgrada Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija (3508 m^2), Prehrambeno-tehnološkog fakulteta Osijek (3480 m^2) te Pravnog fakulteta (2585 m^2). Tom je prilikom gotovo potpuno istražen prostor uz zapadna vrata grada, dimenzija 120x120 m, odnosno površine od gotovo 1,5 ha. Prostor između zgrada Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija i Prehrambeno-tehnološkog fakulteta planiran je kao požarni put, stoga nije bio istražen. Riječ je o prostoru koji se protezao južnim rubom rimske ceste koja je vodila prema zapadnim vratima, dug 100 m i širok od 10 do 15 m. Akademija je 2017. preuzela zadaću istražiti taj prostor, kako bi se istražene površine spojile u jednu cjelinu te se pripremile za konzervaciju i prezentaciju.
Fokus istraživanja 2019. bio je na dvama objektima, obrambenom opkopu iz 2. st. te zgradi s mozaičnim podom, vjerojatno iz 3. st. Još je 2018. uklonjen moderni nasip, ostaci suvremenih građevina i instalacija, čime su trijem, otkopan tijekom iskopavanja za Prehrambeno-tehnološki fakultet 2016., te dio zgrade s prostorijom s očuvanim mozaikom otkriven prilikom iskopavanja za Fakultet elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija 2017., povezani u cjelinu. Ostaci zgrade prekrivaju površinu od 315 m^2, dimenzija 17x23,50 m. Zgrada je imala dvije glavne faze gradnje, što se vidi u presjeku, ali i na tlocrtu. Točan slijed nadogradnji i preinaka zgrade nije bio jasno definiran 2018., tako da je 2019. cilj bio razjasniti tu nedoumicu.
Nastavljeno je i istraživanje obrambenog jarka. Godine 2018. jasno je utvrđeno da je jarak iskopan u drugoj polovici 2. st., tijekom trajanja Markomanskih ratova. Cilj je iskopavanja ove godine bio utvrditi odnos jarka i ceste te istražiti što veći dio jarka zbog nalaza u njemu. Pretpostavka je bila da se ulaz u taj ograđeni suburbij, ili možda pak privremeni logor, nalazio usporedo sa zapadnim vratima grada te da je samim tim jarak imao prekid kako bi se moglo ući u utvrđeni prostor. Prema tome, prekid jarka trebao bi se nalaziti na mjestu ulice. Ipak, istraživanje je pokazalo da se jarak nastavlja pod cestu, što znači da su vrata negdje drugdje.

Obrambeni jarak s utonulim ostacima trijema rimske građevine (foto: T. Leleković)

Ortografska zračna snimka istraženog prostora u Sveučilišnom kampusu u Osijeku (foto: Tino Leleković)

Dakle, organizacija prostora u to vrijeme morala je biti potpuno drugačija od one prije i nakon Markomanskih ratova. Sredstva dodijeljena za istraživanje 2019. iskorištena su i za iskopavanje drenažnih kanala ulice. Naime, cesta ima više faza i svaka od njih ima svoj sustav odvodnje, tako da su gradnjom svake nove faze kanali bili zapunjeni. Dakle, riječ je o zatvorenim nalazima, koji su nerijetko sadržavali dijelove arhitektonskih ukrasa iz okolnih zgrada. Dio ostataka vijenaca i zabata prikupljen je i odvezen u Arheološki muzej Osijek.

Tino Leleković

Summary

The 2019 research was focused on two features, a second c. defensive moat and a building with a mosaic floor, probably from the third century. The removal of the topsoil in 2018 revealed the remaining part of „the building with the mosaic" so that the porch, excavated in 2016, and a segment of the building with the room with the mosaic, discovered in 2017, were connected. The remains of the building measure 17 x 23.50 m, i.e. cover a surface area of 315 m^2. The building had two main construction phases, which can be seen in a cross-section and layout. The exact sequence of modifications of the structure was not clearly defined in 2018, and the goal of the 2019 season was to clarify this issue.
The research was also continued on the defensive ditch. Excavation in 2018 confirmed the initial thesis that the trench derives from the second half of the second century, and can be associated with the Marcommanic Wars. The goal of this year`s excavation was to determine the relationship between the ditch and the road. The assumption was that there had been a gate into the enclosure parallel to the western city gates. Consequently, the ditch had to have a break in order to enable an entrance into an enwalled suburb or temporary military camp. However, the trench continued under the road, which means that there was no entrance to this part of the enclosure. Therefore, the layout during the Marcommanic Wars was different from the one before and after the Marcommanic Wars.
Funds allocated for research in 2019 also enabled the excavation of street drainage channels. The road has several stages, each with a drainage system. The ditches were filled with trash and debris with each new stage of construction. The backfill was abundant in finds, especially valuable parts of architectural decorations from the surrounding buildings. The 2019 research also included a geophysical survey of a part of the site where future research is planned.

Redni broj: 17
Lokalitet: Osijek – Tvrđa
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: Z-4445
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet u Ulici Franje Kuhača 29, u gotovo samom središtu osječke Tvrđe, radi gradnje malena hotela. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Tino Leleković, s Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Zračna snimka istraženog prostora u Tvrđi (foto: T. Leleković)

Zračna snimka iskopa u Tvrđi na svršetku iskopavanja (foto: T. Leleković)

Zračna snimka iskopa u Tvrđi prije iskopavanja novovjekovnih jama (foto: T. Leleković)

Istraživanje je započelo uklanjanjem podruma srušene prizemnice, koja se prije nalazila na tom broju. Taj je podrum zauzimao dobar dio planiranog iskopa. Iskop je, naime, imao ukupne dimenzije 32x8 m, od čega je podrum uništio 16,5x4,20 m. Prema tome, sačuvan je tek manji dio kulturnog sloja u južnome dijelu iskopa, dimenzija 13,30x7,80 m. Prvi sloj činio je moderan nasip, ispod kojeg se nalazio sloj debeo do 1 m, koji bi se mogao opisati kao rezidualni sloj koji trebao prethoditi gradnji tvrđe. U taj su sloj bile ukopane jame zapunjene žutom ilovačom i dva pravilna kružna bunara. U tim su bunarima pronađeni ulomci novovjeke keramike iz osmanskog ili postosmanskog razdoblja. Sam rezidualni sloj sadržavao je životinjske kosti, šljaku i uporabnu keramiku, koja se također može odrediti kao srednjovjekovna i novovjekovna. Nisu otkopane nikakve jasne strukture i uočenim se pojavama ne može odrediti jasna namjena.
Ispod „srednjovjekovnog sloja" nalazio se još jedan horizont nalaza. Riječ je o jamama koje su bile ukopane u zdravicu. Taj se sloj ocrtavao na dubini od 2,50 m. Od toga su sloja istražene tek dvije manje jame i plitka četvrtasta jama, koja je pak vjerojatno bila dio unutrašnjosti nastambe. Sve su jame bile zapunjene kompaktnom smeđom zemljom, u kojoj gotovo da i nije bilo nalaza. Tek su mjestimično pronađeni ulomci rukom rađene smeđe keramike, veoma slabe konzistencije. Nije moguće odrediti kojoj prapovijesnoj kulturi pripada, ali uzimajući u obzir nalaze sličnih jama iz ranog željeznog doba u dvorištu obližnjeg arheološkog muzeja, moguće je da se radi o istom kompleksu. Iskop nije bilo moguće proširiti na toj dubini, kako bi se razjasnila ta nedoumica, jer statika okolnog zemljišta to nije dopuštala, no u profilima iskopa jasno je da se prapovijesni horizont proteže u svim smjerovima, vjerojatno sve do obale Drave.

Tino Leleković

Summary

A rescue excavation of a small area of 500 m^2 was conducted in the centre of the Baroque fortress of Osijek (Tvrđa). Excavated features belong to two stratigraphic layers. One stems from the Ottoman or post Ottoman period, i.e. before the construction of the fortress. An older layer can be dated to prehistory and contains the remains of a prehistoric settlement, probably dating from the Early Iron Age.

Redni broj: 18
Lokalitet: Osijek – Ulica Josipa Huttlera 4 (Objedinjeni hitni bolnički prijem KBC Osijek)
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: Z-6380
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 26. travnja do 19. prosinca 2019. trajala su zaštitna istraživanja na mjestu zgrade budućeg OHBP KBC-a Osijek, koje se nalazi zapadno od Ulice Josipa Huttlera (k.č. 6686, k.o. Osijek). Stručni voditelj istraživanja bio je Tomislav Pušić, dipl. arheo., zamjenik Slavko Galiot, dipl. arheo.,

Kanali istočno od „Kule”

Kanal popločan daskama

Prikaz situacije nakon istraživanja

Situacija u južnoj sondi, ostaci stupova hipokausta

iz tvrtke Delmat Galiot d.o.o. iz Splita. Radove je nadzirala Vlatka Revald Radolić iz Konzervatorskog odjela u Osijeku. Investitor istraživanja bio je KBC Osijek, a autor projekta gradnje zgrade OHBP-a tvrtka Sirrah projekt d.o.o. iz Osijeka (glavni projektant: Damir Vujčić, dipl. ing. arh.). Svrha istraživanja bila je istražiti prostor za planirani objekt te utvrditi prostiranje i svrhu struktura rastera antičkoga grada.

Arheološka istraživanja prostora KBC-a Osijek intenzivnije su se odvijala od 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća, kada se arheološkim iskopavanjima počeo definirati antički grad te predrimsko naselje. Posljednje obližnje istraživanje odvijalo se 2015. na prostoru Parka kraljice Katarine Kosače, jugozapadno od tog lokaliteta. Istraživanjima su definirani ostaci gradskog rastera i križanja, za koje su kolege utvrdili da je tvorio ostatke glavnog križanja cesta antičkoga grada. Istraživanja su 2019. započeta uklanjanjem površinskog sloja niske vegetacije i recentnog otpada te razgradnjom recentnih struktura poput betonskih kanala bolničkih instalacija. Istraživanja su zbog loših vremenskih uvjeta, premještanja instalacija, gradnje novog separatora otpadnih voda te zbog premještanja ulaza u prostor bolnice prekidana u nekoliko navrata. Prostor istraživanja bio je podijeljen u tri sonde, koje su prekrivale prostor budućih objekata OHBP-a, a dodana je i četvrta na prostoru na kojem je sagrađen nov separator voda. Prostor najvećeg dijela istraživanja prostirao se zapadno od Ulice Josipa Huttlera, duljinom od oko 110 m i širinom od 23,5 m.

Najveća sonda prostirala se u središtu istraživanog prostora te je nazvana središnja sonda (cca 1650 m²). Istraživanjem te sonde utvrđena je znatna devastiranost slojeva, koji su ponegdje bili poremećeni i na dubini od 4 m. Razlog takvoj devastaciji pronađen je u iskopu građevnog materijala, koji je datiran u 18. i 19. st., tj. s razdobljem habsburške obnove. Utvrđen je i mlađi horizont devastacije, koji je datiran u 20. st., u vrijeme gradnje odjela koji je bio na tome mjestu te struktura i instalacija današnjeg KBC-a.

Prvi definiran antički objekt bila je struktura kvadratnog tlocrta (cca 6,5x6,5 m), građena od kamena i vapna (Objekt 1 i 2), koja se prostirala na sjevernom dijelu sonde. Prepoznata je kao ostatak kvadratnog temelja, visokog objekta (kontrafori), uz čije je sjeverno lice definiran negativ temelja zida (debljine oko 120 cm). Sjeverno od tog zida definirane su zapune dvaju paralelnih kanala, prilikom čijeg je iskopavanja utvrđeno da su tvorili *fossae* uz bedem i kvadratnu kulu. Dodatna potvrda takvu tumačenju pronađena je u sloju glinovite žutosmeđe zemlje, koji se pružao južno od linije zida. Taj je sloj prepoznat kao *propugnaculum*, tj. ophodište iza bedema, nastalo iskopavanjem zemlje iz *fossae*. Zapune kanala *fossae* datirane su nizom kovanica Klaudija II. Gotskog (268. – 270.). Razlog zatrpavanju obrambenih kanala jest moguća nadogradnja obrambenih sustava Murse tijekom kasne antike.

Prilikom nastavka istraživanja u smjeru juga definiran je sustav kanala smješten oko glavnog kanala, okvirne orijentacije u smjeru sjever-jug. Istraživanje zapune tog kanala rezultiralo je mnoštvom pokretnih nalaza, među kojima se izdvajaju ulomci glazirane keramike, *terrae sigillatae*, keramičkih uljanica te antropomorfnih keramičkih figurica. Stijenke tog kanala bile su učvršćene oplatom od drvenih dasaka i stupića, a posebnost je što se drvena oplata pružala i dnom ukopa tog kanala. Prilikom istraživanja južne sonde utvrđeno je da se navedeni kanal prostirao i južnije od istraživanog prostora. Nakon datiranja pokretnih nalaza iz zapune kanala, utvrđeno je da su nastali u 2. i 3. st.

Ostaci antičke „kule”

Položaj lokaliteta

Prilikom istraživanja jugoistočnog dijela središnje sonde definiran je objekt pravokutnog tlocrta (15x10 m), sa zidovima od tegula i vapna, u tehnici *opus spicatum* (Objekt 3). Podloga tom objektu bila je izvedena od različitog otpadnog materijala, koji se oslanjao na nivelaciju od glinovite zemlje. Južni i istočni zid pružali su se unutar južnog i istočnog profila središnje sonde, dok je sjeverni zid bio najslabije očuvan. Objekt poštuje raster komunikacija i otpadnih kanala, koji je stvoren antičkom urbanizacijom Murse, no način gradnje i stratigrafski odnosi definiraju ga kao kasnoantičku tvorevinu.

Sljedeći definiran objekt tvorio je antičku građevinu od kamena, tegula i vapna (Objekt 4), čiji se istočni temeljni zid pružao unutar zapadnog profila središnje sonde. Taj temeljni zid pružao se u duljini većoj od 35 m, da bi završio unutar južnog profila središnje sonde. Navedeni zid doveden je u vezu s negativima zidova, koji su definirani sjeverno i istočno od temeljnog zida te južno unutar južne sonde. Pretpostavka je da su navedeni zidovi tvorili ostatak važne javne građevine i ogradnih zidova oko nje, koji se najvećim dijelom prostiru zapadno od istraživane sonde.

Najstariji definirani antički objekti jesu kanal (SJ 332/333) i zapuna (SJ 687/688), koju je on presjekao. Kanal odstupa od svih drugih objekata svojom orijentacijom (SI-JZ), koja se ne podudara s naknadnom orijentacijom gradskog rastera. Nalaz brončanog novca iz zapune kanala datiran je u 1. st. (Vespazijan), što je uz stratigrafske odnose razjasnilo odmak od naknadnog rastera grada. Ističe se zapuna jame koju je navedeni kanal presjekao jer je u manje od jednog metra očuvane dubine sadržavala više očuvanih keramičkih vrčeva, kalupe za keramičke uljanice, posudicu za lijevanje metala te jedan nedefiniran brončani novčić.

Vrijedi napomenuti da je na prostoru središnje sonde istraženo više zapuna bunara, skupina od nekoliko keramičkih peći, koje su bile okružene nizovima rupa od stupića (vjerojatno od drvenih nadstrešnica i ograda), četvrtasti tragovi greda uz ostatke bedema i kvadratne kule, koje su vjerojatno pripadale građevinskim skelama koje su upotrebljavane prilikom gradnje te niz otpadnih jama, posebice sjeverno od linije *fossae*. Ostaci koji bi se pripisali predrimskom horizontu začudo se svode na dva oštećena žarna ukopa, bez priloga, koji bi jasnije definirali kontekst pronađenoga.

Ostaci peći u južnoj sondi

Temelji zidane građevine od opeke

Istraživanje južne sonde pokazalo je najmanju razinu devastiranosti, unatoč betonskim šahtovima i glavnom toplovodu koji se prostirao cijelom širinom sonde. Ispod slojeva nasipa od zapečene zemlje i gara definirani su ostaci mnogobrojnih vatrišta i peći, strukture postamenata od fragmentirane opeke, nekoliko podnica, više ukopa bunara te struktura manjeg kanala od opeke. Utvrđeno je nekoliko vremenskih horizonata gradnje, s postamentima koji su presjekli podnice, ukope bunara i rupa od stupova koji su devastirali postamente te ostacima peći koje su u nekoliko razina prekrivale navedene strukture. Bunar je bio zapunjen slojevima pepela, gara i zapečene zemlje, poput spomenutih nasipnih slojeva. Odbačena je pretpostavka da su postamenti i ostaci peći tvorili hipokaust, jer dimenzije i razmještaj nisu išli u prilog tome. Vjerojatnije je objašnjenje da ti ostaci čine tragove obrtničke proizvodnje, koja je zahtijevala visoke temperature. To je vidljivo u podnicama peći kvadratnog tlocrta, u kojima se pijesak unutar podnica pretvorio u staklo.

Literatura

Adam 1999 J. P. Adam, Roman Building, Materials and Techniques, London, 1999.
Brukner 1981 O. Brukner, Rimska keramika u Jugoslavenskom delu Provincije Donje Panonije, Beograd, 1981.
Cambi 2002 N. Cambi, Antika, Zagreb, 2002.
Crnković 2017 M. Crnković, Keramika tankih stijenki s područja rimske Murse, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017.
Delmat 2017 Delmat – Galiot d.o.o., Izvještaj sa zaštitnih arheoloških istraživanja na prostoru buduće zgrade Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija u Osijeku, Osijek, 2017.
Filipović 2007 S. Filipović, Rezultati arheološkog istraživanja Osijek – Vojarna – Poljoprivredni fakultet 2003.-2005., OZ, 28, Osijek, 2007.
Filipović 2008 S. Filipović, Osijek – Vojarna (Građevinski fakultet), HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 29 – 32.
Filipović, Katavić 2005 S. Filipović, V. Katavić, Mursa – Vojarna, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 8 – 10.
Filipović, Katavić 2006 S. Filipović, V. Katavić, Mursa – Vojarna (Poljoprivredni fakultet), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 11 – 14.
Karavidović 2014 T. Karavidović, diplomski rad, Rimske keramičke svjetiljke iz istraživanja na Trgu Vladimira Nazora u Osijeku 1982. godine, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2014.
Pinterović 1978 D. Pinterović, Mursa i njeno područje u antičko doba, Osijek, 1978.

Tomislav Pušić

Summary

Rescue archaeological excavations conducted at the construction site of the future Central Hospital Emergency Admission of the Osijek Clinical Hospital, located to the west of Josip Huttler Street (cadastral parcel 6686, the cadastral municipality of Osijek) were carried out from April to December 2019. The excavations have elucidated a segment of Mursa`s layout, i.e. defined the line of the north city walls. There were no roads, but it is possible that they ran to the east and west of this area. This conclusion is suggested by the size of the uncovered buildings, of which one constituted a significant part of the city`s layout. There were many traces of craftsmen production within the city as well as the remains of settlement infrastructure dating from a pre-urban phase of Mursa. A lack of finds from earlier periods was unexpected.

Redni broj: 19
Lokalitet: Osječko-baranjska županija
Naselje: –
Grad/općina: –
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zračno rekognosciranje

Godine 2019., a zaključno s 31. listopadom, Institut za arheologiju iz Zagreba organizirao je arheološka daljinska istraživanja i rekognosciranja lokaliteta na području Slavonije. Arheološka istraživanja uglavnom su pokrivala područje Osječko-baranjske županije. Uz voditelja dr. sc. Bartula Šiljega, u istraživanjima je kao zamjenik voditelja sudjelovao djelatnik Instituta za arheologiju dr. sc. Hrvoje Kalafatić, znanstveni suradnik, te suradnici: Simona Celcner i Goran Mitrović. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture i Instituta za arheologiju.

Iskustvo stečeno tijekom prijašnjih zračnih snimanja potaknulo je na praćenje zbivanja na tlu i usjevima tijekom cijele godine, kako bi se uočila razdoblja tijekom kojih bi se mogao razaznati i snimiti veći broj arheoloških lokaliteta

Markušica – Brošov salaš neolitički krug, na susjednim se njivama ne vide lokaliteti (snimka dronom 16. 6. 2019.)

Gorjani – Topole, neolitski krug s palisadama te vanjskim jarkom i jamama (geofizika Eastern Atlas 2019.)

Šarengrad – Bišket, rimska kula u Vukovarsko-srijemskoj županiji (Google Earth 26. 11. 2006.)

(Šiljeg, Kalafatić 2015; 2016; 2017). Snimanje dronom pokazalo se vrlo korisnim za pojedine lokalitete i manje arheološke zone. Snimalo se u kasnim proljetnim uvjetima na području oko Čepina, Bizovca te oko Markušice (8. i 16. lipnja 2019.).

Većina snimljenih lokaliteta neprepoznatljiva je u žitu, koje je zbog klimatskih uvjeta raslo jednolično te nije bilo moguće prepoznati arheološke ostatke. Lokalitet je snimljen iz zrakoplova 21. lipnja 2019. godine. Međutim, zbog navedenih razloga snimanja su dala skromne rezultate. Snimalo se na potezu Čepina, Tenje, Klisa, Kopačeva, Dragojlova brijega, Čeminca, Darde, Petrijevaca, a budući da se zbog loših vremenskih uvjeta nije moglo letjeti prema Đakovu, snimljeno je područje oko Čepina, odnosno lokaliteti koji se vide na većini snimki iz raznih izvora (dron, zrakoplov, vertikalne snimke DGU, satelitske snimke). Vidljivost arheoloških lokaliteta bila je loša. Kontrolna snimanja dronom upućivala su na loše rezultate te se snimanje odgađalo do kraja listopada. Na kraju je odlučeno geofizički snimiti neolitski krug i područje oko njega na lokalitetu Gorjani – Topole. Susjedni lokalitet Gorjani – Kremenjače već je duže sustavno istraživan te je to otvorilo mogućnost dobivanja šire slike za velik broj neolitičkih lokaliteta na području Slavonije (Šošić Klindžić et al. 2019).

Godine 2019. ponovila se situacija iz 2018. godine, kada je uzrok slaboj vidljivosti bila velika količina oborina u svibnju i lipnju. Isti rezultat pokazuju snimke koje su se pojavile na Google Earthu (od 24. travnja te 22. i 23. kolovoza 2019.) za područje Đakova te područje zapadno od Osijeka i Tenje do Bijelog Brda, gdje je vidljivost arheoloških ostataka skromna u odnosu na prethodne godine. Naime, na tim je područjima zabilježen niz lokaliteta, od kojih se neki vide na skoro svim snimkama, ali ne i na snimkama koje su nastale tijekom proteklih dviju godina.

Jedan je dio nalazišta rekognosciran te je na većini pronađen arheološki materijal (uglavnom keramika). Preliminaran pregled keramike pokazao je da se radi o lokalitetima iz gotovo svih arheoloških razdoblja, ali najviše iz neolitika, kasnobrončanog doba, antike i kasnog srednjeg vijeka. Prilikom rekognosciranja zabilježeni su i antički lokaliteti, iako se na snimkama nisu vidjeli standardni prikazi antičkih građevina vidljivih na zračnim snimkama (vile i logori). Većina pripada razdoblju od 2. do 4. st.

Dio istraživanja bio je posvećen analizi starih snimki, s mogućnošću prepoznavanja rimskih vojnih objekata na Dunavskom limesu. Tako su prepoznate dodatne građevine u blizini vojnog logora na Dragojlovu brijegu te neki ostaci koji su potvrđeni geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Šarengrad – Bišket. Neke druge tek treba snimiti i obići (Borovo – Šanac, Dalj – Crkvina).

Analiza zračnih snimki iz drugih izvora – satelitske snimke (Google Earth, Bingmaps) i snimke cikličnih snimanja DGU-a 2014./2016. i 2017. – potvrdila je postojanje nekih otprije poznatih lokaliteta te je omogućila njihovo viđenje u nešto drugačijem svjetlu. Prepoznat je cijeli niz novih lokaliteta koje tek treba provjeriti na terenu, ali se nakon dugogodišnjeg iskustva može reći da je riječ o arheološkim ostacima.

Literatura

Šiljeg, Kalafatić 2015 B. Šiljeg, H. Kalafatić, Zračna arheologija u istočnoj Slavoniji 2014. godine, AIA, XI, Zagreb, 2015: 135 – 141.

Šiljeg, Kalafatić 2016 B. Šiljeg, H. Kalafatić, Zračno rekognosciranje, Osječko-baranjska županija 2015. godine, AIA, Vol. XII, Zagreb, 2016: 213 – 222.

Šiljeg, Kalafatić 2017 B. Šiljeg, H. Kalafatić, Zračno rekognosciranje u istočnoj Slavoniji 2016. godine, AIA, XIII, Zagreb, 2017: 168 – 173.

Šošić Klindžić et al. 2019 R. Šošić Klindžić, H. Kalafatić, B. Šiljeg, T. Hršak, Krugovi i keramika kroz stoljeća:

značajke naselja sopotske kulture, Prilozi IAZ, 36, Zagreb, 2019: 41 – 84.

Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Summary

Remote sensing and reconnaissance of sites in Slavonia was carried out in 2019. Earlier remote sensing experience has encouraged us to follow crop and soil marks during the entire year in order to identify the best possible periods to record the majority of sites. Aerial drone surveys of the areas around Čepin, Bizovac and Markušica were carried out in late spring. Most of the recorded sites could not have been identified due to wheat that grew uniformly due to weather conditions. Aerial plane surveys were carried out on 21 June 2019. Due to abovementioned reasons, the results were more than modest. The survey encompassed the area of Čepin, Tenja, Klisa, Kopačevo, Dragojlov brijeg, Čeminac, Darda. At the end, we decided to conduct a geophysical survey of a Neolithic circle and its surrounding area at the site of Gorjani-Topole. The neighbouring site of Gorjani-Kremenjače has been systematically investigated for a longer period of time, which opens a possibility for getting a wider picture of Neolithic sites in Slavonia. The situation from 2018 repeated again in 2019, when poor visibility was caused by high precipitation in May and June. The same results were acquired by 2019 records for the area of Đakovo and the area to the west of Osijek and Tenja, up to Bijelo Brdo. In comparison to previous years, the visibility of archaeological finds on those sites was poor. The sites were partly surveyed, and preliminary analysis of pottery shows that the investigated sites belong to all archaeological periods. The research also included the analysis of old records with an aim to identify Roman military facilities on the Danube Limes. We have identified auxiliary facilities near the Dragojlov brijeg camp as well as the remains that were confirmed by a geophysical survey of Šarengrad-Bišket. Some of the sites remain to be recorded (Borovo-Šanac and Dalj-Crkvina).

Redni broj: 20
Lokalitet: Osječko-baranjska županija, zapadni dio
Naselje: Martinci Miholjački
Grad/općina: Donji Miholjac, Podravska Moslavina
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: rekognosciranje

U srpnju i listopadu 2019. nastavljen je projekt arheološkog rekognosciranja prostora Donjeg Miholjca i šireg prostora zapadnog dijela Osječko-baranjske županije. Nositelj projekta bio je Institut za arheologiju. Uz voditelja projekta, dr. sc. Hrvoja Kalafatića, u istraživanjima je sudjelovao dr. sc. Bartul Šiljeg te dva tehnička suradnika. Projekt je realiziran sredstvima Ministarstva kulture i Instituta za arheologiju.

Širi prostor zapadnog dijela Osječko-baranjske županije bio je atraktivno i zanimljivo područje za naseljavanje od

Pogled na lokalitet Martinci Miholjački – Odovrate 1 s juga

Martinci Miholjački – Odovrate 1 – nalazi

najstarijih razdoblja ljudske civilizacije do danas. Pogodna geomorfološka podloga odlikuje se brojnim pleistocenskim terasama i gredama iznad rijeke Drave s plodnim tlom, koje su istodobno pružale zaštitu od sezonskih poplava, koje su se redovito događale u vrijeme dok tok Drave nije bio reguliran nasipima. Današnja manja gustoća naseljenosti područja neposredno uz rijeku Dravu posljedica je ljudske prilagodbe riječnim fluktuacijama i pogodna okolnost za sveobuhvatno arheološko istraživanje šireg prostora, koje bi omogućilo otkrivanje obrazaca naseljavanja i korištenja prostorom uz rijeku.

Ovogodišnja istraživanja imala su naglasak na području prostora uz rijeku Dravu i gravitirajućih područja, koji su zbog svoga nizinskog reljefa bili manje pogodni za trajno naseljavanje u vremenima prije regulacije vodotoka i upravljanja plavljenjima. Usprkos tim, na prvi pogled, nepovoljnim uvjetima trajnog naseljavanja, tijekom ovogodišnjih istraživanja otkriveno je nekoliko novih, dosad nepoznatih lokaliteta, od kojih neki imaju karakter trajnih i stalnih naselja.

Tijekom ovogodišnjih istraživanja s velikim je uspjehom dodatno upotrebljavana daljinska interpretacija i zračne snimke te su otkriveni novi lokaliteti. Ovu sezonu karakteriziraju veliki lokaliteti, s vidljivim izoranim zidanim objektima, koji se mogu datirati u srednji vijek. To je rezultat ciljanog rekognosciranja, u skladu sa spoznajama o obrascima

Martinci Miholjački – Odovrate 2 – nalazi opeke crijepa i keramike

Martinci Miholjački – Odovrate 3 – nalazi

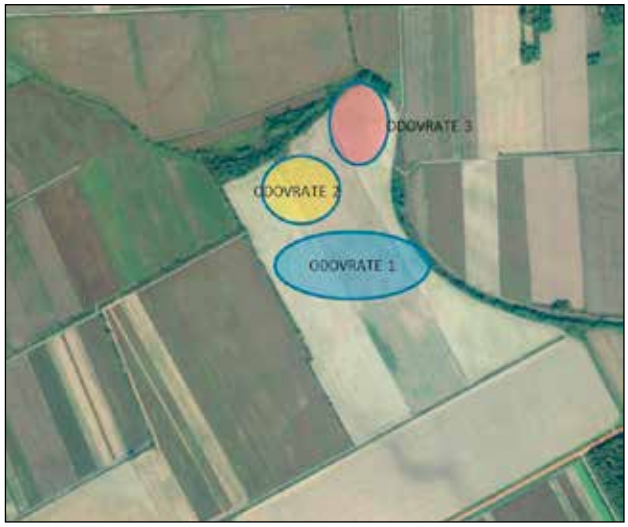

Pozicija i međusoban odnos lokaliteta Martinci Miholjački – Odovrate 1 – 3

naseljavanja u srednjem vijeku, dobivenima na temelju višegodišnjih sustavnih pregleda šireg krajolika.
Rezultati terenskog pregleda 2019. jasno upućuju na to da je nizinski prostor na zapadnom dijelu Osječko-baranjske županije uz rijeku Dravu gusto naseljen od prapovijesti do kasnog srednjeg vijeka. Upotreba daljinske interpretacije i zračnih snimki uvelike pomaže u analizi krajolika i obrazaca naseljavanja u krajoliku rijeke Karašice i Drave. Ovogodišnja istraživanja otkrila su velik kompleks srednjovjekovnih naselja u Martincima Miholjačkim, od kojih se veličinom i bogatstvom nalaza izdvajaju lokaliteti Odovrate 2 i Odovrate 3. Analize nalaza sugeriraju da ispod srednjovjekovnih naselja postoje i nalazi iz starijih razdoblja.
Na prostoru Martinaca Miholjačkih prošle je godine na jednoj poziciji uočena keramika, a na ostalom dijelu čestica bila je vegetacija. Ove je godine organiziran intenzivan terenski pregled cijele čestice, prilikom kojeg je otkriveno da je prva pozicija/lokalitet mnogo veće površine, a otkrivena su i još dva lokaliteta različitog karaktera.

1. Martinci Miholjački – Odovrate 1
Pozicija: k.č. 1391, k.o. Moslavina Podravska. Nalazi: keramika, opeka, staklo, šljaka. Preliminarna datacija: antika, srednji vijek.

2. Martinci Miholjački – Odovrate 2
Pozicija: k.č. 1391, k.o. Moslavina Podravska. Nalazi: opeka, keramika. Preliminarna datacija: srednji vijek. Ostaci velike građevine od opeke dimenzija 50x50 m, određeno po rasprostiranju opeke na oranici.

3. Martinci Miholjački – Odovrate 3
Pozicija: k.č. 1391, k.o. Moslavina Podravska. Nalazi: opeka, keramika. Preliminarna datacija: srednji vijek.

Literatura

Kalafatić, Šiljeg 2015 H. Kalafatić, B. Šiljeg, Terenski pregled na prostoru općina Belišće, Marijanci i Donji Miholjac, AIA, XI/1, Zagreb, 2015.
Kalafatić, Šiljeg 2016 H. Kalafatić, B. Šiljeg, Terenski pregled na prostoru općina Belišće, Marijanci i Donji Miholjac, AIA, XII/1, Zagreb, 2016.

Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg

Summary

The project of archaeological reconnaissance of the area of Donji Miholjac as well as the western part of the Osijek-Baranja County was continued in the course of July and October 2019. The results suggest that the lowland area along the Drava River in the western part of the County was densely inhabited from prehistory to the Late Middle Ages. The use of remote sensing and aerial photos has improved the possibilities for the analysis of the landscape and inhabitation patterns of the Karašica and Drava Rivers areas. This year`s investigation have revealed a large complex of medieval settlements in Martinci Miholjački, of which two sites, Odovrate 2 and Odovrate 3 stand out in terms of their surface area and abundance of finds. The analysis of the finds suggests that earlier finds can be expected under the medieval settlements.

Redni broj: 21
Lokalitet: Petrijevci – Popovac (AN 2A)
Naselje: Petrijevci
Grad/općina: Petrijevci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 12. studenog do 5. prosinca 2018. te od 11. ožujka do 19. travnja 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja nalazišta AN 2A Petrijevci – Popovac (od km 0+789 do km 0+970) na trasi izmještanja državne ceste D 34 oko sela Petrijevaca. Nositelj projekta bio je Arheološki muzej Osijek. Voditelj istraživanja bio je Tomislav Hršak, dipl. arheo. i viši kustos, a stručnu ekipu činili su: Domagoj Dujmić (kustos – arheolog iz Arheološkog muzeja Osijek), Denis Blažević i Marin Mađerić, mag. archeo., iz Zagreba, te između 12 i 15 tehničara i radnika iz Osijeka, Petrijevaca, Đakova i Batine.

Prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja na lokalitetu AN 2A Petrijevci – Popovac zabilježeno je ukupno 738 stratigrafskih jedinica, kojima su označeni slojevi i strukture te ukopi i zapune objekata. Prikupljene su ukupno 362 vrećice s nalazima keramike, kamena, kućnog lijepa, opeke i metala. Tijekom istraživanja prikupljeno je 199 uzoraka kostiju i zemlje. Zabilježena su 162 posebna nalaza, koja uključuju izrađevine od keramike (figurine, pršljenovi, utezi, ukrašeni ulomci keramičkih posuda), metala, kamena (glačane i cijepane kamene alatke). Svi pronađeni objekti i strukture snimljeni su totalnom stanicom (zapune i ukopi te presjeci), kao i svi posebni nalazi prikupljeni tijekom zaštitnog arheološkog istraživanja, dok su svi objekti snimljeni i ortofotografski kako bi se dobio 3D prikaz objekta. Svi su objekti i strukture fotografirani u nekoliko faza, od zapune do ukopa, a cijeli je lokalitet u nekoliko faza paralelno sniman i iz zraka. Metodologija istraživanja uključivala je strojno uklanjanje oraćeg sloja (u dokumentaciji označen kao Sj 1), a potom su se ručno polirale i istraživale uočene arheološke strukture.
Lokalitet AN 2A Petrijevci – Popovac nalazi se u općini Petrijevci, smještenoj oko 15 km sjeverozapadno od Osijeka, pokraj starog toka rijeke Karašice, na prostoru koji se uzdiže u blago povišenje uz rijeku, koje ujedno označava i najvišu točku obližnjeg terena. U blizini lokaliteta, na udaljenosti od 2,5 do 3 km, prolazi tok rijeke Drave. Na površini lokaliteta, koji se nalazi pod oranicama, uočavaju se brojni površinski nalazi keramičkih ulomaka. Lokalitet je istražen u širini od 26 m ukupne duljine 181 m, što iznosi 4706 m². Na cijeloj površini nalazišta zastupljene su strukture te nalazi iz svih razdoblja. Pronađeni su ostaci naselja iz neolitika (starčevačka i sopotska kultura), eneolitika (badenska i kostolačka kultura), srednjeg i kasnog brončanog doba, mlađeg željeznog doba te rimskog perioda, uz pojedine nalaze iz srednjeg vijeka. Sam položaj arheološkog nalazišta uz nekadašnji tok rijeke Karašice upućuje na iznimnu gustoću naseljavanja tijekom svih razdoblja, pri čemu se stambeni i radni objekti često preklapaju svojom površinom, odnosno dolazi do presijecanja starijih arheoloških cjelina s mlađima. Nakon što je na južnom dijelu nalazišta oko stacionaže 0+920 otkriven obrambeni jarak karakterističnog V presjeka, tzv. *fossa*, sa sigurnošću se

Položaj arheološki istraživanog područja (izradio: M. Mađerić)

Pogled na AN 2A Petrijevci – Popovac (foto: M. Mađerić)

Obrambeni jarak V presjeka, tzv. fossa (foto: D. Dujmić)

može reći da je riječ o jarku rimskog vojnog logora, koji se smjestio okomito na trasu buduće zaobilaznice. Ista arheološka struktura, odnosno njezina zapuna, otkrivena je na samom sjevernom dijelu nalazišta, na stacionaži 0+789, gdje je nakon strojnog iskopa sloja humusa utvrđen njezin južni rub, dok se sjeverni dio rimske *fossae* nalazi izvan utvrđene stacionaže. Uz otkriće sjevernog ruba rimskog vojnog logora, na samoj sjevernoj rubnoj stacionaži nalazišta AN 2A otkriveno je još nekoliko arheoloških struktura te se može pretpostaviti da se nalazište pruža dalje prema sjeveru, u okvirima trase buduće zaobilaznice Petrijevaca. Razdoblje neolitka karakteriziraju veći objekti, često nepravilnog oblika, okomitih ili blago ukošenih stijenki, zaobljenih i neravnih dna, koji su mogli služiti kao radni prostor u naselju. Uz njih se nalaze manje pravilne jame kružnog tlocrta, izrazito zapunjene arheološkim materijalom te nizovi stupova koji vjerojatno čine ostatke nekadašnjih nadzemnih struktura. Zapunama jama dominiraju nalazi keramike, kućnog lijepa, životinjskih kostiju i nalazi litičkog materijala, od kojih se izdvajaju nalazi alatki od opsidijana te glačane kamene alatke. Ulomci keramike većinom su neukrašeni, dok se od ukrasa na keramici može izdvojiti bojena keramika i ukrasi izvedeni u tehnici barbotina u horizontu starčevačke kulture, dok se u horizontu sopotske kulture izdvajaju ulomci ukrašeni trakama ispunjeni ubodima i urezima. U tom se horizontu posebno izdvajaju i nalazi keramičkih antropomorfnih figurina. Velik dio nalazišta pripada antičkom horizontu, gdje se uz pronalazak obrambenog jarka karakterističnog V presjeka, tzv. *fossae*, mogu izdvojiti i objekti koji mogu biti radionice ili stambeni objekti unutar rimskog vojnog logora te također nizovi stupova zapunjenih i temeljenih rimskom opekom, koji čine ostatke nadzemnih struktura unutar rimskog vojnog logora.

Tomislav Hršak

Summary

Rescue archaeological excavations of the site AN 2A Petrijevci-Popovac (from the road chainage 0+789.00 to km 0+970.00) located on a new route of the D 34 state road, around the village of Petrijevci were carried out from November to December 2018 and from March to April 2019. The site is located about 15 km to the northwest of Osijek, near the old watercourse of the Karašica River, on a mild elevation, which represents the highest point in that area. The River Drava is only 2.5 – 3 km away. The entire site is covered with structures and finds from different periods. We have identified the remains of settlements that belong to the Neolithic (the Starčevo and Sopot Cultures), Eneolithic (the Baden and Kostolac Cultures), Middle and Late Bronze Age, Late Iron Age and Roman period, as well as scarce medieval finds.

Redni broj: 22
Lokalitet: Petrijevci – Volosovo
Naselje: Petrijevci
Grad/općina: Petrijevci
Pravni status: Z-6380
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U jesen 2018. i zimu/proljeće 2019. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti obavila je istraživanje u Petrijevcima, na položaju Volosovo, u sklopu zaštitnih iskopavanja obavljenih radi gradnje zaobilaznice državne ceste D34.

HAZU je bio zadužen za istraživanje na položaju Volosovo, između 240. i 480. metra, odnosno od 480. do 690. metra trase zaobilaznice. Istraživanje na tom položaju, opet radi gradnje zaobilaznice, prvo je obavila tvrtka Delmat Galiot, no to je istraživanje pokazalo da je nalazište veće od onoga kako se izvorno smatralo, tako da je proširen obuhvat istraživanja.
Područje istraživanja moglo se podijeliti u tri cjeline. Prvu cjelinu čini neistražen prostor između današnje prometnice D34 i 480. metra zaobilaznice, na kojem su bila potrebna cjelovita istraživanja. Drugu cjelinu čini otprije istražen prostor između 480. i 520. metra zaobilaznice. Treću cjelinu čini prostor dalje od 520. metra zaobilaznice.
U većoj mjeri riječ je o starom koritu rijeke Karašice, u kojem je do ovog istraživanja rasla hrastova šuma. Ako su i postojale ikakve arheološke tvorbe, one su uništene prilikom čupanja panjeva preostalih od posjećenog drveća. Stoga to područje nije cjelovito istraženo, već je samo arheološki nadziran strojni iskop, uz povremene intervencije s radnom ekipom na mjestima s arheološkim potencijalom.
Lokalitet Petrijevci – Volosovo definiran je rijekom Karašicom. S juga lokalitet omeđuje staro korito Karašice, a s istoka jedan od rukavaca. Na sjeveru je lokalitet presječen modernom cestom Osijek – Valpovo, odnosno ušančenim koritom rijeke Karašice. Na tom je prostoru 2018./2019. istražena površina od 4560 m^2. Kada se tome pridoda površina 1080 m^2, koju je istražilo društvo Delmat – Galiot, ukupna istražena površina iznosi 5630 m^2.
Prostor koji je cjelovito istražen nalazi se pod oranicom koja se intenzivno obrađuje. Duž zapadnog dijela iskopa oraći sloj dosezao je dubinu od 0,40 do 0,60 m, dok je duž istočnog dijela trase dosezao dubinu od 0,60 do 1,20 m. Na višim je dijelovima, što se uglavnom odnosi na zapadnu polovicu trase, geološka osnova sastavljena od ilovače, dok je u istočnom dijelu trase, u nižim dijelovima geološka osnova pijesak i sediment preostao od močvarnog mulja.

Na istočnom dijelu trasa presijeca jedno od starih rukavaca rijeke Karašice. Upravo je to razlog što je u tom dijelu zemljana osnova tamosive boje, s ispremiješanom arheološkom građom. Riječ je očito o ostacima mulja koji je tijekom vremena nastajao uz rukavac. U tom sedimentu nije bilo moguće definirati strukture. Nalazi su uočeni, ali mogu se promatrati izvan konteksta, dakle nisu uzeti u obzir prilikom istraživanja ili obrade građe.

Istraživanjem koje je proveo HAZU utvrđeno je postojanje nalaza iz prapovijesti, antike, kasnog srednjeg vijeka i modernog doba, s tim da se kulturni sloj sastojao od ukopa i kolaca ukopanih u geološki sloj. Pronađene su 53 jame, 34 kolca, tri kanala i jedno ukopano vatrište. Prikupljene su četiri kašete keramičke građe prosječne težine 20 kg, kao i 18 metalnih nalaza od željeza i bakrene slitine.

Od prapovijesnih pojava, na povišenom dijelu terena pronađene su dvije plitke jame s komadima eneolitičke keramike te dvije manje jame nepravilnog oblika, u kojima je pronađena grupa keramike koja se može odrediti kao brončanodobna. U oba slučaja vjerojatno se radi o ostacima kratkotrajnog logorišta, bez naznaka da se radi o dugotrajnijem naselju. Jedna brončanodobna jama sadrži ulomak brončane igle, prema čemu bi se mogla pripisati kulturi polja sa žarama, čiji su ostaci učestali u tom dijelu Hrvatske.

Prikaz odnosa arheoloških nalazišta i rijeke Karašice: crveno – Petrijevci – Volosovo; žuto – Petrijevci – Popovac; crvena crta – pretpostavljena ruta rimske ceste Mursa – Poetovio (izradio: T. Leleković; podloga: dgu.geoportal.hr)

Zračna snimka objekta s bunarom datiranog novcem iz 4. st. (foto: T. Leleković)

Ostaci rimskog naselja utvrđeni su na čitavoj površini, no ukopi su sporadični i nasumični. Jedini važniji objekt pronađen je između 440. i 480. metra, u nastavku površine koje je istražila tvrtka Delmat Galiot. Pronađen je nadzemni objekt, četvrtasta kuća ili kakav gospodarski objekt, čiji se ostaci protežu izvan perimetra istraživanja prema zapadu. Vanjski su zidovi načinjeni od drvenih greda, a od sjeverozapadnog zida sačuvan je negativ. Oko te kuće pronađene su četiri manje jame zapunjene otpadom i dva kolca čija namjena nije jasna, no koji su i omogućili da se objekt datira u antiku. Pronađene su i dvije manje rimskodobne otpadne jame četvrtastog oblika. U jednoj je pronađen novac od bakrene slitine, koji se može datirati u drugu polovicu 3. st. i komad manjeg keramičkog mortarija. Prema nađenom keramičkom materijalu, taj se rimski sloj može datirati u 2. i 3. st. Na 280. metru otkrivena je jama s ulomcima rimske keramike i novac od bakrene slitine, koji se može datirati u 4. st. Ta se jama po svom položaju i sastavu nalaza ne može dovesti u vezu s ostalim rimskim objektima. Vjerojatno je nastala neovisno od tog naselja, u blizini moguće ceste.

Uzimajući u obzir i otprije otkrivene objekte, između 440. i 520. metra, može se pretpostaviti da se na položaju nalazilo rimsko seosko imanje. U ovom trenutku nije moguće utvrditi je li riječ o samostojećem gospodarstvu ili o rubnom imanju većeg naselja koje se nalazilo zapadno od istražene površine. Osim nalaza koji su prikupljeni tijekom iskopavanja, mora se navesti da su rimski nalazi prikupljeni i južno od stacionaže +520.00, no riječ je o nalazima izvan konteksta, koji su uočeni u nekadašnjem mulju. Vjerojatno se radi o mjestimičnim nakupinama otpadaka koji su bacani u rijeku.

Prema količini nalaza, najzastupljenije je razdoblje kasnog srednjeg vijeka i ranog novog doba (osmansko razdoblje). Od ukupne količine nalaza, tom razdoblju pripada 25% keramičkih nalaza. Među nalazima iz tog razdoblja ističe se sklop koji čine kanal i ukop valjkastog oblika. Nije moguće utvrditi je li kanal presjekao valjkastu jamu ili ona s kanalom čini jednu cjelinu. Valjkast ukop, koji nalikuje bunaru, zapunjen je crnom masnom zemljom, mjestimično izmiješanom s ilovačom. U zapuni su pronađeni ulomci keramike, životinjske kosti, a mjestimice i ostaci istrunulog drva. Vjerojatno je riječ o smočnici, odnosno o jami namijenjenoj za pohranu namirnica. Prema tome, može se smatrati da je taj ukop dio većeg objekta. Namjena kanala koji je presjekao smočnicu nije jasna. Oblikom nalikuje negativu zida, no prilikom iskopavanja pokazalo se da nije pravilan te da je to malo vjerojatno. Uzimajući u obzir da je presjekao smočnicu u kojoj je nađena keramika iz 16. i 17. st., riječ je o stratigrafskoj jedinici koja je nastala nakon tog razdoblja.

Prijašnje arheološko istraživanje na položaju Volosovo, a koje je izvela tvrtka Delmat Galiot, otkrilo je ostatke rimskodobnog naselja. Taj je nalaz važan jer insinuira položaj mosta koji je morao postojati preko Karašice. U antičko je vrijeme kroz Petrijevce prolazila rimska cesta, koja se protezala desnom obalom Drave, a koja je povezivala dva važna centra u rimskoj Panoniji: koloniju Eliju Mursu (današnji Osijek) i koloniju Poetovio (današnji Ptuj). Točna

Zračna snimka iskopa u proljeće 2019. g. (foto: T. Leleković)

trasa rimske ceste još je uvijek predmet nagađanja, ali pretpostavlja se da uvelike prati trasu današnje tzv. Dravske magistrale. Rimskodobni nalazi neposredno na obali rijeke Karašice omogućili bi određivanje tog položaja kao mjesta rimskog mosta i točke gdje je cesta iz Murse za Poetovio prelazila tu rijeku. Samim tim, takav bi nalaz znatno pridonio točnijem određivanju rimske prometnice.

Literatura

Galiot 2019 S. Galiot, Petrijevci – Volosovo, 15/2018, Zagreb, 2019.

Tino Leleković

Summary

In the autumn of 2018 and winter/spring of 2019, the Croatian Academy of Sciences and Arts carried out rescue archaeological excavations at the site of Petrijevci-Volosovo site, located on the route of a bypass of the state road D34. The investigation has established finds from prehistory, Antiquity, the Late Middle Ages and the modern era. Prehistoric features include two shallow pits with shards of Eneolithic pottery and two smaller pits of irregular shape that contained Bronze Age pottery. The features probably represent the remains of a short-term camp, with no indication of a long-term settlement. One Bronze Age pit contained a fragment of a bronze needle, attributed to the Urnfield culture, common in this part of Croatia. The remains of a Roman settlement covered the entire dig, but the features are sporadic and random. Based on pottery and coinage finds, the settlement existed in the second and fourth centuries.
A Roman road along the right bank of the Drava passed through Petrijevci, connecting *Aelia Mursa* (today's Osijek) and *Poetovio* (today's Ptuj). The exact route of the Roman road is still a matter of speculation, but it is assumed that it follows the modern road along the Drava for the most part. Roman-era finds on the bank of the Karašica River suggest the location of a bridge and the point where the road from Mursa to Poetovio crossed this river. Therefore, this excavation revealed a rare firm point on the route of this important Roman road.

Redni broj: 23
Lokalitet: Petrijevci – Volosovo, dodatak (AN 1)
Naselje: Petrijevci
Grad/općina: Petrijevci
Pravni status: Z-6380
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 2. do 10. svibnja 2019. godine, Arheološki muzej Osijek zaštitno je arheološki istražio nalazište AN 1 Petrijevci – Volosovo, dodatak (od km 0+500 do km 0+540) na trasi izmještanja državne ceste D 34 oko sela Petrijevaca. Voditelj istraživanja bio je Tomislav Hršak, dipl. arheo. i viši kustos, a stručnu ekipu činili su: Domagoj Dujmić, kustos – arheolog (Arheološki muzej Osijek), Denis Blažević i Marin Mađerić, mag. archeo., iz Zagreba, te između 12 i 15 tehničara i radnika iz Osijeka, Petrijevaca, Đakova i Batine.

U zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu AN 1 Petrijevci – Volosovo, dodatak (od km 0+500 do km 0+540) zabilježeno je ukupno pet stratigrafskih jedinica, kojima su označeni slojevi i strukture te ukopi i zapune objekata. Sakupljeno je ukupno deset vrećica keramike, kamena, kućnog lijepa, opeke i metala. Tijekom istraživanja prikupljena su tri uzorka kostiju i zemlje. Zabilježena su dva posebna nalaza. Svi pronađeni objekti i strukture snimljeni su totalnom stanicom (zapune i ukopi te presjeci), kao i svi posebni nalazi prikupljeni tijekom zaštitnog arheološkog istraživanja, dok su svi objekti snimljeni i ortofotografski,

Položaj arheološki istraživanog područja (izradio: M. Mađerić)

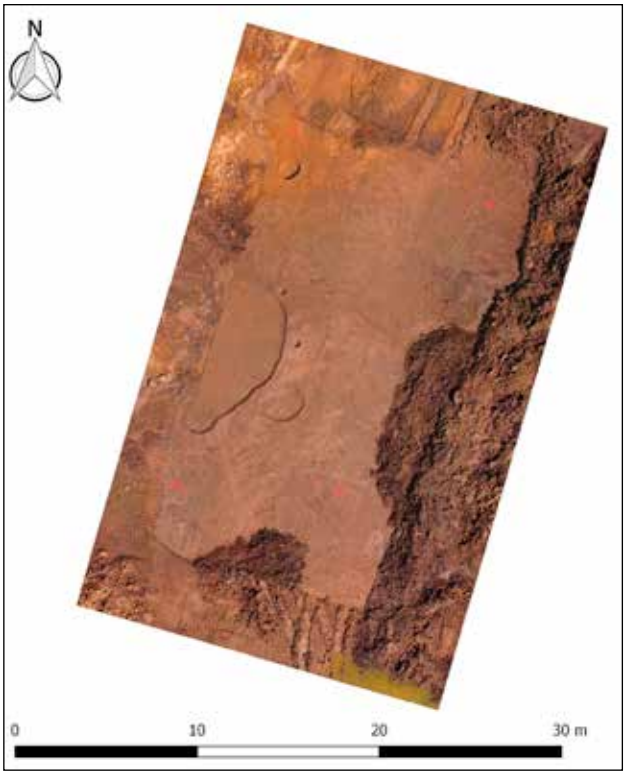

Arheološki istraženo područje (snimio: M. Mađerić)

kako bi se dobio 3D prikaz objekta. Svi objekti i strukture fotografirani su u nekoliko faza, od zapune do ukopa, a cijeli lokalitet u nekoliko faza paralelno je sniman i iz zraka. Metodologija istraživanja uključivala je strojno uklanjanje oraćeg sloja (u dokumentaciji označen kao Sj 1), a potom su se ručno polirale i istraživale uočene arheološke strukture.

Lokalitet AN 1 Petrijevci – Volosovo, dodatak smješten je u donjem toku rijeke Karašice, odnosno sa sjeverne strane nekadašnjega toka Karašice u općini Petrijevci, smještenoj oko 15 km sjeverozapadno od Osijeka, pokraj starog toka rijeke Karašice, na prostoru koji se uzdiže u blago povišenje uz rijeku, koje ujedno označava i najvišu točku obližnjeg terena. U blizini lokaliteta, na udaljenosti od 2,5 do 3 km prolazi tok rijeke Drave. Tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja 2019. otkriveni su ostaci antičkoga naselja. Istraženi su ostaci naselja s ostalim dijelovima infrastrukture, odnosno otkrivene su jame i kanali koje su sadržavale pokretne nalaze – keramičke ulomke te ulomke građevnoga materijala. Na istome položaju zabilježeni su i tragovi srednjovjekovnoga naselja, koje se smjestilo na blago povišenome položaju, vjerojatno uz jedan od prijelaza preko Karašice.

Lokalitet je istražen u širini od 26 m, ukupne duljine 40 m, što iznosi 1080 m². Pronađeni su ostaci naselja iz rimskog perioda, uz pojedine nalaze iz srednjeg vijeka. Na osnovi pokretnog arheološkog materijala utvrđeno je da je riječ o rimskom, odnosno antičkom objektu. Objekt je nepravilnog ovalnog oblika, veličine oko 20 m. Sam položaj arheološkog nalazišta uz nekadašnji tok rijeke Karašice upućuje na iznimnu gustoću naseljavanja tijekom svih razdoblja, pri čemu se stambeni i radni objekti često preklapaju svojom površinom, odnosno dolazi do presijecanja starijih arheoloških cjelina s mlađima.

Tomislav Hršak

Summary

Rescue archaeological excavations at the site of AN 1 Petrijevci-Volosovo, an extension (from km 0+500 to km 0+540) on a new route of the D 34 state road, around the village of Petrijevci were carried out in May 2023. The site is located in the lower watercourse of the Karašica River, i.e. on the north bank of the former watercourse of the Karašica River in the Municipality of Petrijevci. It represents a mild elevation, which is the highest point in that area. The River Drava is only 2.5 – 3 km away. The excavations have revealed the remains of a Roman period settlement as well as scarce medieval finds.

Redni broj: 24
Lokalitet: Petrijevci – zaobilaznica
Naselje: Petrijevci
Grad/općina: Petrijevci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 4. travnja do 15. srpnja 2019. tvrtka Neir d.o.o. arheološki je nadzirala iskop zemlje za potrebe gradnje prometnice i izmještanja Državne ceste D 34 oko sela Petrijevaca. Arheološki nadzor obuhvatio je trasu dugu cca 3,46 km. Voditelj stručnog nadzora bio je Nebojša Cingeli, dipl. arheo., a zamjenik Marin Matković, dipl. arheo.

Petrijevci su selo u istoimenoj općini, 17 km zapadno od grada Osijeka. Smješteno je uz desnu obalu rijeke Karašice, koja nakon nekoliko kilometara utječe u rijeku Dravu. Petrijevci se nalaze na važnom cestovnom pravcu D 34, koji spaja Osijek i Slatinu. Područje Petrijevaca oduvijek je bio zanimljivo istraživačima. U izvorima se spominje municipij Mursela, smješten 10 milja uzvodno uz rijeku Dravu od antičke Murse, današnjeg Osijeka. J. Fitz napisao je da je legio XXI Rapax za vrijeme dolaska u Panoniju

Trasa prometnice s obilježenim stacionažama

Zapadni dio zaobilaznice sjeverno od Karašice

Stari tok rijeke Karašice i pogled na lokalitet Popovac

89. ili 90. godine podigla logor u Murseli blizu Murse. Logor je postojao do 92. – 93. godine, kad su ga uništili Sarmati.
Projektom buduće zaobilaznice planirano je da ona bude duga 3,86 km te da zaobiđe Petrijevce s južne i zapadne strane. Buduća zaobilaznica prolazi kroz ravničarski prostor Donje Podravine, na kojem se nalaze blaga uzvišenja, posebno uz nekadašnji tok Karašice, ali i nekadašnje manje vodotoke, koji su tijekom različitih razdoblja bili iznimno privlačni za naseljavanje.
Prije početka stručnog nadzora, Muzej Slavonije u Osijeku u travnju 2011. pregledao je teren. Prilikom rekognosciranja trase predviđene za gradnju prometnice evidentirana su nalazišta Volosovo, Popovac, Španice, Starac i Karaševo, što je rezultiralo zaštitnim arheološkim istraživanjima 2018. godine. Na ostatku trase predviđene za gradnju prometnice, tvrtka NEIR d.o.o. nadzirala je zemljane radove.
Arheološki nadzor uključivao je strojno skidanje humusa (SJ 1) na čitavoj dužini trase, relativne dubine između 20 i 60 cm. Nakon skidanja humusa pregledan je teren, prilikom čega je definirano više stratigrafskih jedinica, koje se mogu podijeliti u geološke i arheološke slojeve. Geološki slojevi sastoje se od zdrave, masne, svjetlosmeđe (SJ 2) ili žute gline (SJ 3), žutosmeđeg pijeska (SJ 4) i sloja šljunka (SJ 5). Navedeni geološki slojevi otkriveni su duž trase predviđene za gradnju prometnice ispod sloja humusa (SJ 1). Najdublji geološki sloj jest SJ 5, koji se nalazi ispod drugih slojeva. Prema konzistenciji geoloških slojeva, može se reći da je tijekom povijesti taj kraj bio često naplavljen rijekom Karašicom. Arheološki objekti definirani su od stacionaže 0+500 do stacionaže 0+540 i oko stacionaže 1+020. U oba se slučaja radilo o nastavku već istraženog lokaliteta. Nakon definiranja arheološkog objekta na stacionaži 0+500, veličine oko 20 m, te na osnovi pokretnog arheološkog materijala, utvrđeno je da je riječ o rimskom objektu (lokalitet je istražio Arheološki muzej u Osijeku).
Tijekom nadzora kod Čvora 3, oko stacionaže 2+003 i stacionaže 1+991 otkriveno je nekoliko ovalnih jama svjetlosive i rahle zapune te kružne jame crne rahle zapune (riječ je o novovjekovnim otpadnim jamama).

Literatura

Brukner 1981 O. Brukner, Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije donje Panonije, Beograd, 1981.
Cingeli 2013 N. Cingeli, Stručno izvješće lokalitet AN 13 Petrijevci Čerina, 2013.
Filipec 2010 K. Filipec, Srednjevjekovna keramika s lokaliteta Borinci – Crkvište – Crni gaj 1961., AO, 34, Zagreb, 2010: 255 – 285.
Filipović 2012 S. Filipović, Petrijevci – zaobilaznica, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 41 – 43.
Jelinčić 2009 K. Jelinčić, Rimska keramika lokalne proizvodnje na području hrvatskog djela Rimske provincije gornje Panonije, doktorska dizertacija, Zagreb, 2009: 10 – 12.
Marković, Botić 2009 Z. Marković, K. Botić, O neolitičkoj keramici iz Novih Perkovaca kod Đakova, Prilozi IAZ, Vol. 25, No.1, Zagreb, 2009.
Vinski-Gasparini 1973 K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar, 1973.

Nebojša Cingeli

Summary

Archaeological supervision of the earthworks carried out during the construction of a new route of the D 34 state road, around the village of Petrijevci was carried out in the course of April and July 2019. The site of Popovac represents the most significant site. It is located to the west of Petrijevci, on the left bank of the Karašica River, and covers the area on both sides of the road between Petrijevci and Satnica. During the supervision archaeological features from all periods were recorded.

Redni broj: 25
Lokalitet: Popovac – Pogan
Naselje: Popovac
Grad/općina: Popovac
Pravni status: Z-6043
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

Godine 2019. nastavljena su sustavna arheološka geofizička istraživanja na lokalitetu Pogan jugozapadno uz

Popovac (Pogan) – georeferenciran tlocrt lokaliteta istraženoga magnetometrom 2019. g. (podloga DGU RH)

Popovac (Pogan) – površina istražena magnetskom i georadarskom metodom 2018. i 2019. g. (podloga DGU RH)

naselje Popovca, čije je istraživanje počelo prethodne godine. Istraživanja su bila dio projekta „Dunavski limes u Hrvatskoj". Voditelj projekta bio je dr. sc. Igor Vukmanić iz Arheološkog muzeja Osijek. Za geofizička mjerenja angažirana je tvrtka Gearh d.o.o., (voditelj geofizičkih istraživanja: dr. sc. Branko Mušič; stručni tim: Igor Medarić i Breda Zorec). Sredstva za radove osiguralo je Ministarstvo kulture.

Na Poganu je 2018. georadarom i magnetometrom definiran parcijalan tlocrt dvaju rimskih utvrđenih zdanja, kao i namjena nekih građevina u njihovoj unutrašnjosti (primjerice žitnice – *horrreum*). Veće je zdanje vjerojatno nastalo krajem 3. ili na početku 4. st., a manje u drugoj polovini 4. st. Obje su te fortifikacije svojedobno bile dio kompleksa koji je nosio naziv *Antianae*.

Svrha geofizičkih mjerenja kod Popovca bila je odrediti plan ostataka rimskih građevina na tamošnjem lokalitetu te procijeniti njihovu očuvanost kako bi se ubuduće ondje mogla provesti ciljana arheološka iskopavanja. Ovogodišnja su mjerenja, kao i lani, obavljena magnetometrom i georadarom, na odsječcima parcela k.č. 245, 246 i 247. Te su tri katastarske čestice privatan posjed i u poljoprivrednoj su uporabi. Navedenim je metodama izmjeren prostor neposredno uz kanal za navodnjavanje, prilikom čije je gradnje uništen središnji dio nalazišta na Poganu. To je područje na satelitskim snimkama i na fotografijama iz zraka identificirano kao južni dio rimske fortifikacije iz 3./4. st, koja u tlocrtu nalikuje na nepravilan tetragon (godine 2019. obuhvaćena je površina od oko 15.000 m²). Tamo se, povrh oranice, nalazi mnoštvo kasnorimskoga građevnog materijala (kamenja te građevne keramike), kao i ulomci posuda i sitnih predmeta od metala, stakla ili kosti. Gomila takvih nalaza upućuje na razmjerno velik opseg uništenja arheoloških ostataka tijekom oranja.

Istraživanja magnetometrom

Dio geofizičkih istraživanja 2019. na Poganu bio je obavljen magnetometrom Geometrics G-858. Mjerenja tim uređajem bila su provedena u usporednim, međusobno 0,5 m

Popovac (Pogan) – georeferencirani tlocrt lokaliteta istraženoga georadarom 2019. g. na dubini između 0,6 i 0,8 m (podloga DGU RH)

udaljenim profilima. Na istraženim je predjelima tamošnjega, u obliku tetragona podignutog zdanja, osim područja jačih magnetskih anomalija induciranoga tipa magnetizacije, koja ispod oranice upućuju na postojanje zidova, bedema, kula ili drugih građevinskih elemenata od kamenja ili struktura u negativu, moguće razaznati i područja termoremanentnoga tipa magnetizacije. Taj je tip magnetizacije svojstvo onih arheoloških ostataka koji su nastali zbog visokih temperatura, npr. zidova od opeke, srušenih krovišta, keramičarskih i metalurških peći ili otpadnoga materijala radionica. Na istraženoj je lokaciji čest građevni materijal bila upravo opeka, na što upućuje množina *točkastih* anomalija različitih usmjerenja. Gradijentnim je prikazom pritom moguće razaznati temelje rimskodobnih bedema i kula, koji su napravljeni od čvrstih materijala. Uz južni bedem fortifikacije, širok oko 2 m, eksterijerno su bile sagrađene okrugle ili poligonalne kule, prečnika otprilike 15 m. Kule su međusobno udaljene oko 35 m. Uz isti su bedem identificirane i dveri, koje su flankirane jednakim kulama. Istočno od tih dveri sagrađene su dvije veće kule, a zapadno još jedna kula slične veličine. Uz zapadni bedem fortifikacije magnetometrom su definirani ostaci kula, koje su za oko trećinu manje od prethodno opisanih. Jedna je takva manja kula detektirana u jugozapadnome uglu fortifikacije, dok se uz njezin zapadni bedem, udaljena petnaestak metara, nalazi barem još jedna kula. Prema tomu, manje su kule uz bedem na zapadnoj strani međusobno podignute na manjoj udaljenosti nego veće kule uz južni bedem.

Jednako tako, u unutrašnjosti fortifikacije dokumentirano je više objekata kojima su temelji napravljeni od kamena. U tim su objektima neke prostorije zapunjene tegulama ili opekama. U jugozapadnome dijelu te kasnorimske fortifikacije identificirana je barem jedna veća građevina. Uočljivija je na rezultatima istraživanja georadarom.

Zahvaljujući mjerenjima koja su na lokaciji Pogan bila provedena magnetometrom, moguće je zaključiti da su temelji južnoga i zapadnog bedema, kula te dveri, kao i nekih objekata rimske fortifikacije s kraja 3. ili početka 4. st., razmjerno dobro očuvani.

Istraživanja georadarom

Osim magnetometrom, istraživanja su na Poganu 2019. bila provedena georadarom. Ta su mjerenja obavljena uređajem GSSI SIR 3000 (400 mHZ), za promjenjivoga vremena, s povremenom kišom. Sjeveroistočni dio rimskoga zdanja s kraja 3. ili početka 4. st. bio je snimljen 2018. godine. Odaziv georadarskih signala arheoloških ostataka i u ovoj se sezoni pokazao povoljnim za interpretaciju. Razdaljina između georadarskih profila iznosila je 0,5 – 1 m, upućujući na raznolikost u amplitudama i izgledu pojedinačnih građevina fortifikacije, čiji se ostaci nalaze do oko 1,5 m duboko ispod oranice. Najilustrativniji pozitivni rezultati pritom odgovaraju intervalu između 0,2 i 1,2 m.

Horizontalni rezovi georadarskih signala napravljeni su za taj prikaz programskom opremom ReflexW 7.0 i GPR-SLICE 7.0.
Na Poganu je, zahvaljujući istraživanju georadarom, pravcem južnoga bedema kasnorimskoga zdanja, koje je ondje građeno u obliku tetragona, moguće razaznati svjetliju, slabije razlučivu liniju od one koja je ustanovljena magnetometrom. Takav signal može upućivati na zemljanu strukturu, nasip, palisadu ili bedem u negativu. Položaj većih kula uz taj bedem, pa i onih manjih na zapadnoj strani, jasniji je na prikazu istraživanja magnetskom metodom, no moguće ih je razaznati i na rezultatima dobivenima georadarom (koji je pogodniji za definiranje različita urušenja). I izgled kula uz bedeme također je slabije razlučiv nego na ishodu magnetometra. Ipak, temelji objekata napravljenih kamenom unutar fortifikacije preciznije su definirani georadarom. U jugozapadnome uglu nalazi se jedna pravokutna građevina, veličine oko 20x10 m.

Zahvaljujući geofizičkim mjerenjima na položaju Pogan kod Popovca ustanovljeno je da je tlocrt tamošnjega rimskog zdanja iz doba Prve ili Druge tetrarhije, kao i građevina u njegovoj unutrašnjosti, detaljnije definiran georadarom, dok je tlocrt kula preciznije određen magnetometrom. Godine 2019. ustanovljeno je i to da je podatak o površini opisane fortifikacije od oko 50.000 m² (5 ha) potrebno modificirati, odnosno da je ona zapravo bila manja od toga. Točnu površinu bit će moguće odrediti nakon geofizičkih mjerenja tijekom iduće sezone istraživanja.

Literatura

Vukmanić, Mušič 2019 I. Vukmanić, B. Mušič, Popovac – Pogan, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

dr. sc. Igor Vukmanić
dr. sc. Branko Mušič

Summary

Systematic archaeological and geophysical surveys initiated in 2018 at the site of Pogan, to the SW of the Popovac were resumed in 2019. It has been established that a well-preserved tetragon-shaped late third and early fourth c. Roman fortification lies under the surveyed ploughland. The 2018 survey identified the NE part of the fortification and segments of several buildings within it. Also recorded was almost the entire layout of the second, small fortification (*burgus* or *mansion*) in the shape of a square that overlaid the eastern walls of the aforementioned fortification in the fourth century.
The 2019 investigation encompassed the southern walls and a segment of the western walls of the larger, third-fourth c. Late Roman building. On its outer, southern side there were circle- or polygonal-shaped towers built at a distance of 35 m from each other. The towers set along that part of the walls were large, about 15 m in diameter, while the towers in the SW corner and along the western walls were smaller and built at a smaller distance of about 15 m from each other. The gate flanked by two large towers was in the middle of the southern walls. A 20 x 10 m rectangular building made of stone and brick was identified near the SW inner corner of the fortification. The remains lie at a depth of about 1.5 m below the surface of the ploughland, but mostly appear at a depth of 1.2 m.

Redni broj: 26
Lokalitet: Tenja
Naselje: Josipovac, Čepin
Grad/općina: Osijek
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: terenski pregled

Godine 2019. nastavljen je projekt „Život na rimskoj cesti – komunikacije, trgovina i identiteti na rimskim cestama u Hrvatskoj od 1. do 8. st." (UIP-05-2017-9768). Voditeljica projekta bila je Ivana Ožanić Roguljić iz Instituta za arheologiju u Zagrebu, a financira ga Hrvatska zaklada za znanost.

Godine 2019. istražen je prostor tzv. dnevne zone kretanja – *cotidianus excursus* u okolici Murse. Ideal antičkog čovjeka koji je pretežito živio na selu bio je da može u jednom danu doći u grad, obaviti posao, zabaviti se i vratiti se kući pješice ili prijevoznim sredstvom. Pretpostavlja se da je zaprega s volovima po rimskim cestama mogla preći oko 25-30 km dnevno. Prema tome, idealno mjesto za gospodarstvo nalazilo se do 7 km od centra najbliže urbane sredine. Mandich predlaže nekoliko „suburbanih zona", prema kojima se mogu analizirati dnevna, tjedna, mjesečna i godišnja kretanja između ruralne cjeline i urbanog centra (Mandich 2015). Takve predložene zone vrlo su korisne prilikom analize odnosa ruralnih cjelina prema urbanim središtima, no pritom se moraju uzeti u obzir geografske osobitosti terena, kvaliteta prometnih komunikacija, potražnja na tržnicama i navike stanovništva.
Lokaliteti pronađeni prilikom nedavnog rekognosciranja u sklopu projekta LRR, nalaze se do cca 14 km od centra Murse i time su postala do sada nepoznata ruralna gospodarstva unutar agera, koja su bila usmjerena na Mursu kao tržište za njihove proizvode. Analizirani prostor nalazi se južno i jugoistočno od Murse, od toga se Osijek – Frgis i Tenja – Ugljarica nalaze unutar tzv. idealne dnevne zone kretanja (*cotidianus excursus*) (Mandicheva druga zona, 1 – 7 km od centra). Lokaliteti Tenja – Rezova bara i Darda – Luška, premda se nalaze unutar 10 km od samog centra, što pripada u treću Mandichevu zonu (7 – 20 km od centra), može se pretpostaviti da su stanovnici tih naselja još uvijek mogli u jednom danu obaviti neki kraći posao i vratiti se na selo. Josipovac – Verušed, Josipovac – Vinogradi, Čepin – Kravičke njive, Čepin – Rit i Ivanovac – Veliki Dioš udaljeni su od 10 do 14 km te se može pretpostaviti komunikacija s urbanim centrima ako je bilo potrebno i više puta tjedno (Ožanić Roguljić et al. 2019).
Novi antički lokaliteti pronađeni tijekom rekognosciranja 2019. jesu Tenja – Rezova bara (k.č. 2250), Tenja – Šibljanska ada (k.č. 4067) i Tenja – Ugljarica (k.č. 1701). Istraživanja suburbanog prostora Murse u samom su

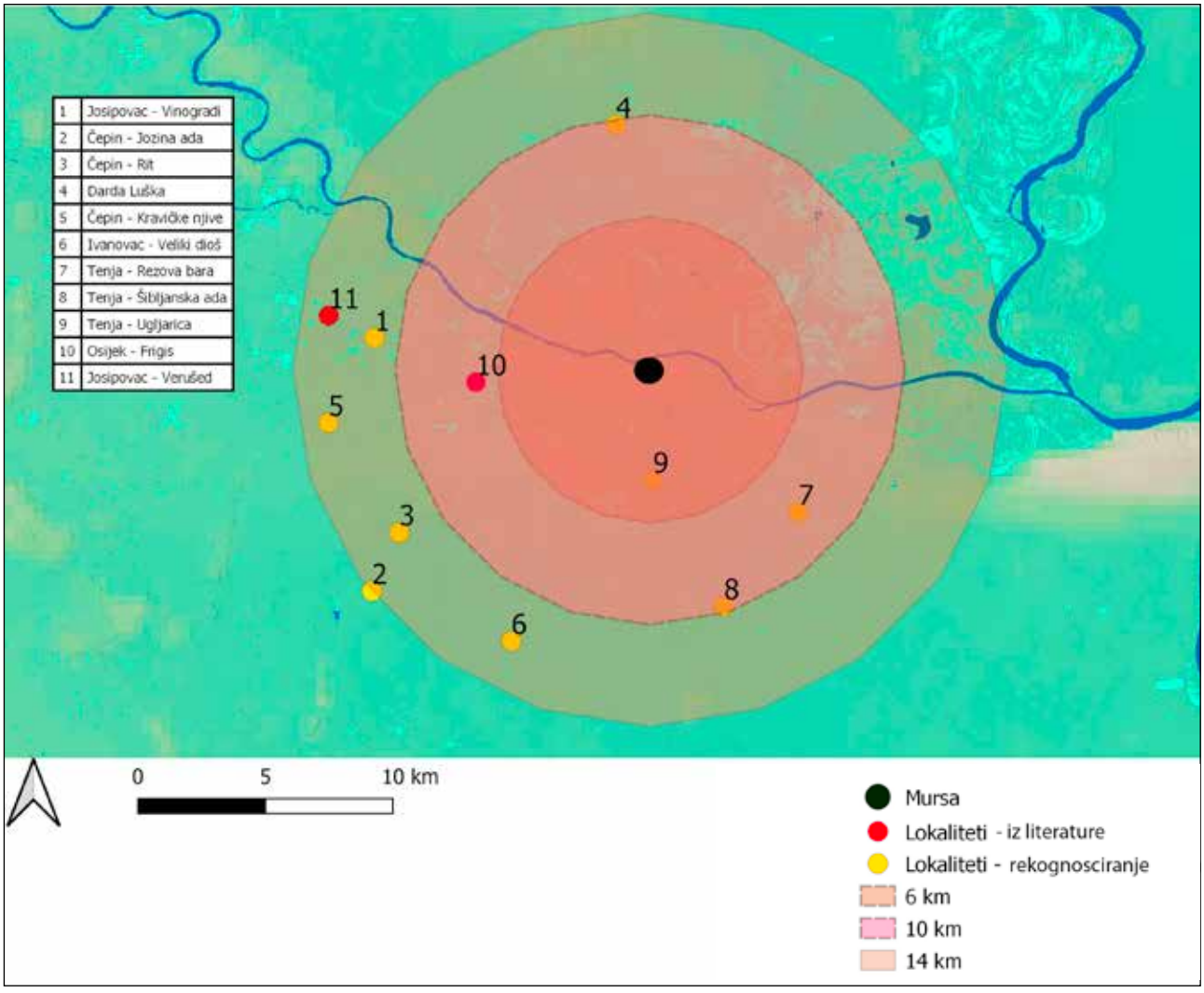

Lokaliteti u radijusu od cca 6, 10 i 14 km od centra Murse (izradili: N. Tojčić; D. Tojčić)

početku i sasvim će se sigurno tijekom novih istraživanja i cjelovitih objava istraženih lokaliteta kao što su Josipovac – Vinogradi i Osijek – Frigis prikupiti novi podaci (Tresić Pavičić 2014).

Literatura

Mandich 2015 M. Mandich, Re-defining the Roman 'suburbium' from Republic to Empire: A Theoretical Approach, TRAC 2014. Proceedings of the Twenty-Fourth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference, 2015: 81 – 99.

Ožanić et al. 2019 I. Ožanić Roguljić, P. Šmalcelj Novaković, A. Rapan Papeša, A. Raičković Savić, V. Mantovani, H. Kalafatić, B. Šiljeg, Aktivnosti i rezultati uspostavnog istraživačkog projekta Život na rimskoj cesti (LRR) (HRZZ, UIP-05-2017-9768) u 2018. godini, AIA, XV, Zagreb, 2019: 37 – 40.

Ožanić et al. 2020 I. Ožanić Roguljić, B. Šiljeg, H. Kalafatić, Prilog poznavanju topografije teritorija kolonije Elije Murse unutar dnevne zone kretanja (*cotidianus excursus*), AIA, XVI, Zagreb, 2020: 71 – 77.

Tresić Pavičić 2014 D. Tresić Pavičić, Osijek – Frigis 1 (AN 2), HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 23 – 25.

Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Summary

The project called „Life on the Roman road – communications, trade and identities on Roman roads in Croatia from 1st to 8th century" was resumed in 2019. The research encompassed so-called commuting zones – *cotidianus excursus* in the area of Mursa. The ideal of a Roman man, living in the village, was to come to a city, do business, have fun and return home on foot or by a means of transportation in a single day. As an ox-drawn cart was expected to travel as far as 25 – 30 km a day, an ideal living location was up to 7 km away from the nearest city centre. The sites identified by a recent reconnaissance are located up to 14 odd km away from Mursa, and represent so far unknown farms within the ager that gravitated towards Mursa.

Redni broj: 27
Lokalitet: Viškovci – Gradina
Naselje: Viškovci
Grad/općina: Viškovci
Pravni status: Z-3813
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. nastavljena su arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Viškovci – Gradina. Voditeljica radova bila je Jacqueline Balen, iz Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Položaj Gradina povišena je i dominantna točka u okolišu, a južni i istočni obronci uzvišenja spuštaju se prema potoku Crnoj bari i današnjem akumulacijskom jezeru Jošavi. Sam plato izduženog je trokutastog oblika, koji se na dvjema stranama strmo spušta prema okolnom terenu.
Arheološki muzej u Zagrebu istražuje lokalitet od 2012., a dosad su otvorene četiri sonde različitih dimenzija. Dvije sonde postavljene su na središnjem dijelu platoa i istražene su u potpunosti (sonde 1 i 2), u sondi 3 godine 2018. došlo se do predzdravičnog sloja (SJ 194), dok su tijekom ovogodišnje sezone istraživanja bila usmjerena na sondu 4.

Tijekom ovogodišnje istraživačke kampanje maknut je kontrolni profil koji je dijelio sonde 3 i 4 te su se tako u potpunosti mogli istražiti neki ukopani objekti, koji su se iz sonde 3 nastavljali i u sondi 4 (SJ 217 218). Istraživalo se do sloja SJ 142 te su istraženi svi objekti ukopani u navedeni sloj. U objektima je pronađena keramička građa, koja

Viškovci – Gradina, smještaj sondi (izradio: M. Mađerić)

Viškovci – Gradina, smještaj sondi i točaka postavljenih prilikom mjerenja niskofrekvencijskom EM metodom (izradio: M. Mađerić)

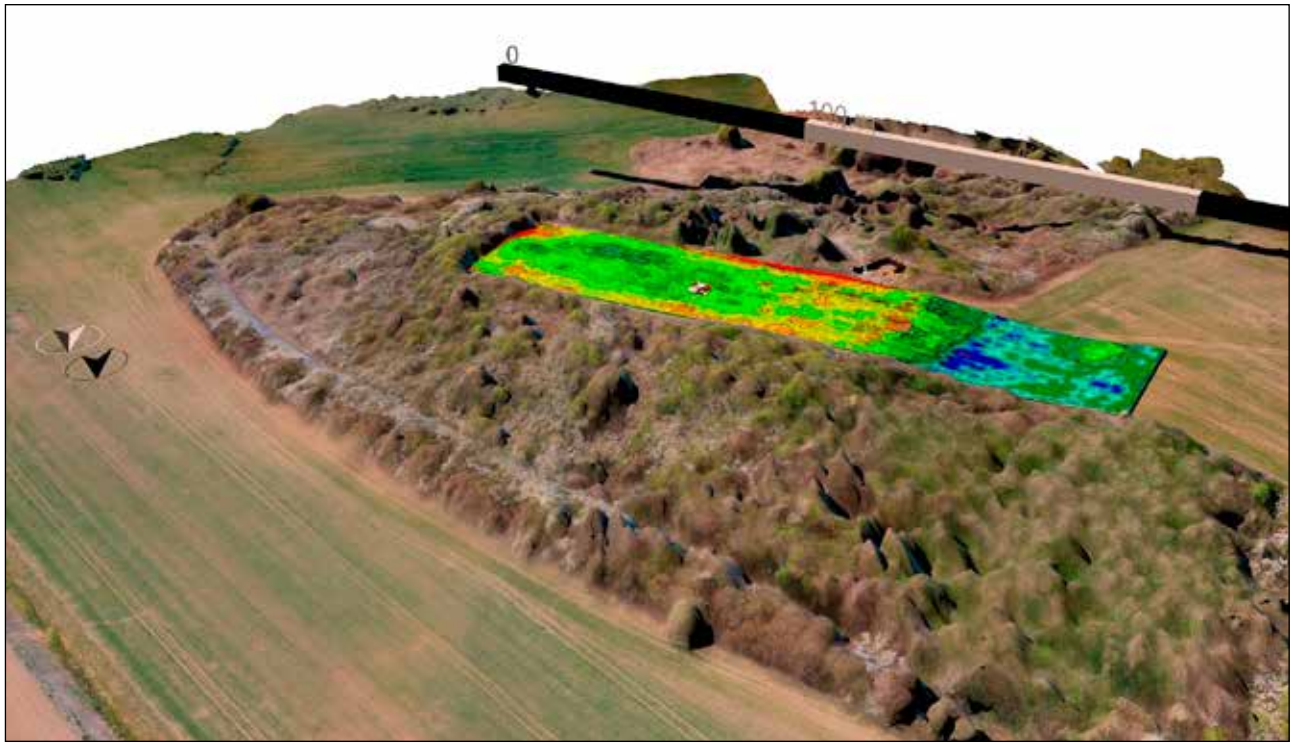

Viškovci – Gradina, rezultati mjerenja električne provodnosti (quadrature) na drugoj prijemnoj zavojnici niskofrekvencijske EM metode (maksimalnog dubinskog dosega 1 m) (izradila: P. Basar)

Viškovci – Gradina, posuda iz SJ 249 (foto: I. Krajcar)

Viškovci – Gradina, posuda iz SJ 249 (foto: I. Krajcar)

se može datirati u razdoblje prijelaza iz kasnog bakrenog u rano brončano doba. Svakako treba istaknuti dva ukopana objekta (jame): SJ 249 250 i SJ 264 265. Zapuna 249 uz veliku količinu keramike sadržavala je i dvije gotovo čitave posude, uz veliku količinu puževa, dok u zapuni 264 prevladavaju školjke, što svakako puno govori o ekonomiji samih stanovnika naselja.

Tijekom ovogodišnje istraživačke kampanje organizirana su i geofizička istraživanja niskofrekvencijskom elektromagnetskom metodom (EM), CMD Mini-Explorer. Niskofrekvencijskom EM metodom izmjerena je površina veličine 4590 m^2. Lokalitet je izmjeren ručno, s razmakom od 1x1 m između pojedinačnih točaka. Rezultati su interpolirani u mjerilu 0,5x0,5 m, s pomoću metode interpolacije Minimum Curvature. Tijekom istraživanja na Gradini upotrebljavana je horizontalna konfiguracija prijemnih zavojnica (HCP, *Hi depth*), koja omogućava mjerenje do maksimalno 0,5 m za prvu prijemnu zavojnicu (*Receiver* 1), do 1 m za drugu prijemnu zavojnicu (*Receiver* 2) i unutar 1,8 m za treću prijemnu zavojnicu (*Receiver* 3).

Prilikom obrade podataka otklonjena su ekstremna odstupanja s pomoću *Despike* postupka te su izjednačene razlike u rasponu vrijednosti pojedinačnih kvadranata metodom *Edge correction*. Kako bi se istaknule promjene u vrijednostima nižih frekvencija, upotrebljavan je filter *Low pass*. Izdvojene anomalije nisu omogućile konačnu interpretaciju, već ilustriraju karakteristike i distribuciju promjena unutar istraženog područja. Rezultati kvalitativne analize smatraju

se osnovom za dodatne provjere i istraživanja s pomoću drugih geofizičkih i ostalih terenskih metoda.
Anomalije niske električne vodljivosti, povišene magnetne susceptibilnosti i s nepravilnim pravokutnim oblicima, mogle bi činiti potencijalne arheološke strukture, poput podnica arheoloških objekata. Brojne kružne anomalije manjih dimenzija (promjer tipično iznosi 1,5 – 3 m), koje karakterizira povišena električna vodljivost, svojim oblikom mogle bi odgovarati jamama i sličnim ukopima kakvi su otkriveni u Sondi 3. Tu hipotezu potrebno je provjeriti dodatnim geofizičkim ili terenskim istraživanjima, jer brojne prirodne promjene i tragovi recentnih antropogenih aktivnosti također mogu uzrokovati slične promjene.
Linearna anomalija s niskim vrijednostima električne vodljivosti, koja se javlja na sjevernom dijelu platoa u smjeru istok-zapad, može se povezati s potencijalnom obrambenom strukturom koja je otkrivena u Sondi 1.
Sjeverno od Sonde 1, na rezultatima treće prijemne zavojnice prepoznata je uža linearna anomalija s niskim vrijednostima *in-phase* komponente. Topografskom korekcijom rezultata geofizičke metode potrebno je ustanoviti je li ta anomalija povezana s promjenom terena na padini ili je riječ o potencijalnoj arheološkoj strukturi, poput obrambenog rova. U tom kontekstu rov bi se nalazio s vanjske strane obrambenog nasipa, koji bi se moglo povezati sa spomenutom linearnom anomalijom vidljivom na rezultatima električne vodljivosti.
Arheološki bi zanimljive također mogle biti promjene u vrijednostima magnetne električne vodljivosti, koje se javljaju izvan Gradine, na sjevernom dijelu istraženog područja.
Popratna istraživanja s pomoću drugih geofizičkih metoda ključna su za uspješnu interpretaciju podataka i diferencijaciju arheoloških struktura od prirodnih pojava. S obzirom na brojne promjene u vrijednostima koje su prepoznate na rezultatima niskofrekvencijske EM metode na području Gradine i u njezinoj okolici, nužno je prikupiti više informacija o vrsti magnetizacije, vertikalnim promjenama električne vodljivosti i magnetne susceptibilnosti i površinskim vrijednostima susceptibilnosti unutar Gradine i u njezinoj okolici.
Tijekom istraživanja na terenu su u sklopu programa „Arheološki susreti" boravili učenici đakovačke gimnazije. Program se već provodi nekoliko godina, u suradnji s učiteljicom Ines Jančula. Osim boravka na terenu, učenici su za Dan škole pripremili izložbu o Viškovcima.

Literatura

Balen 2010 J. Balen, Đakovačko područje (zona Kuševac – Viškovci – Vučevci i Kešinci), HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 13 – 15.
Balen 2013 J. Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 37, 38.
Balen 2014 J. Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 51 – 53.
Balen 2015 J. Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 55 – 57.
Balen 2016 J. Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 79 – 81.
Balen 2017 J. Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 48 – 50.
Balen 2018 J. Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Balen 2019 J. Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Jacqueline Balen
Petra Basar

Summary

Archaeological excavations at the prehistoric site of Viškovci-Gradina were resumed in the course of 2019. The excavations were carried out in probe 4, encompassing a Late Cooper Age/Early Bronze Age layer. The investigation also included geophysical survey with the use of a low-frequency electromagnetic method (EM), CMD Mini-Explorer. Anomalies characterised by low electrical conductivity, higher magnetic susceptibility and irregular rectangular shapes could represent archaeological structures such as floors of archaeological buildings. Numerous small circle-shaped anomalies (of 1.5 – 3 m in diameter) characterised by high electrical conductivity could represent pits and similar cuts as those discovered in probe 3.
A linear anomaly with low values of electrical conductivity in the northern part of the plateau, which lies on an east – west axis, can be associated with a potential defensive structure discovered in probe 1.
The application of geophysical methods is crucial for a successful interpretation of archaeological structures and their differentiation from natural features.
Due to numerous value changes that we identified in the results of low-frequency EM method in Gradina and its surroundings, it is necessary to gather more information about magnetisation type, vertical changes in electrical conductivity and magnetic susceptibility as well as surface values of susceptibility within Gradina and the surrounding area.

VUKOVARSKO-SRIJEMSKA ŽUPANIJA

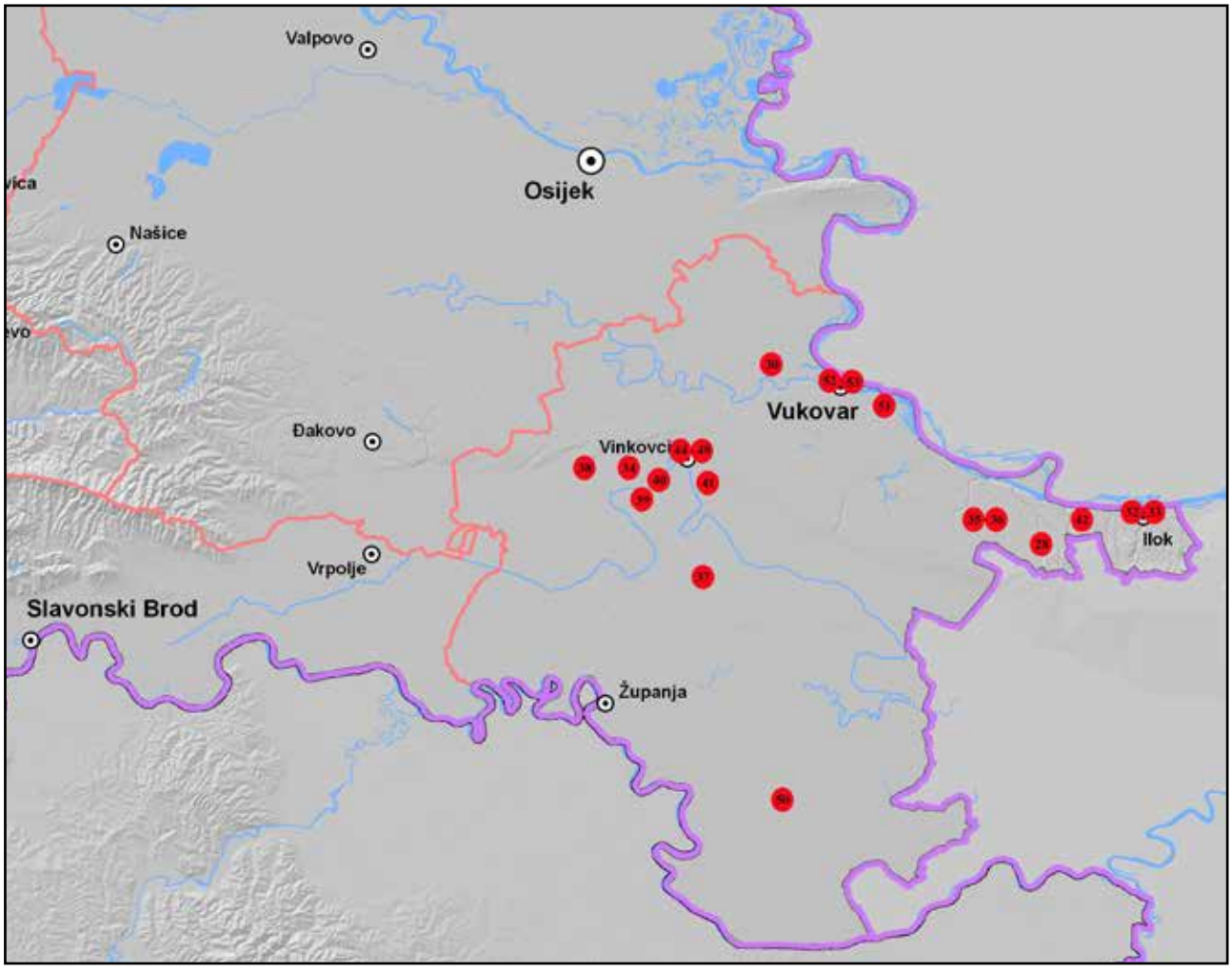

28 Bapska – Gradac
29 Bosut – sustav navodnjavanja
30 Bršadin – Pašnjak pod selom
31 Dunavski limes (Sotin; Šarengrad)
32 Ilok – franjevački samostan
33 Ilok – Ul. kralja Tomislava i Ul. dr. F. Tuđmana
34 Ivankovo – Kaštel Ivankovo
35 Lovas – Kovači
36 Lovas – Ulica A. Starčevića
37 Otok – Poduzetnička zona
38 Prisunjača
39 Rokovci – Rokovačke zidine
40 Sopot
41 Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava – tumuli
42 Šarengrad – Klopare/Gradac
43 Vinkovačko područje
44 Vinkovci – arheo. zona grada
45 Vinkovci – Ulica D. Žanića Karle 16
46 Vinkovci – Ul. I. G. Kovačića 41
47 Vinkovci – Ul. J. Dalmatinca b.b.
48 Vinkovci – Ul. kralja Zvonimira 30 i Anina 2c
49 Vinkovci – Vatrogasna ulica 23
50 Vrbanja – Tezga
51 Vučedol – Kukuruzište Streim
52 Vukovar – južna zaobilaznica grada
53 Vukovar – Ulice Petri skela i Vučedol

Redni broj: 28
Lokalitet: Bapska – Gradac
Naselje: Bapska
Grad/općina: Ilok
Pravni status: Z-3758
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, geofizičko istraživanje

Od 3. do 10. travnja 2019. trajala su zaštitna iskopavanja na lokalitetu Gradac kod Bapske. Dodatnim snimanjima magnetometrom i probama bušenjem kulturnog sloja nastavljeni su radovi u sondi B-G 06 na k.č. 2514 i okolnom području. U ovoj kampanji naglasak je bio na završetku radova različitim prospekcijama i uzorkovanjem za daljnje analize. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. sc. Marcel Burić s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a sudjelovali su studenti arheologije s istog fakulteta. Geomagnetska i pedološka istraživanja i uzorkovanja proveli su Roman Schol i Johannes Kalambach iz Römisch-Germanische Kommission u Frankfurtu (u nastavku: RGK). Istraživanje su financirali Ministarstvo kulture i RGK iz Frankfurta.

Budući da je istraživanje doseglo završetak iskopavanja jednoga građevinskog sloja unutar druge sopotske faze, ubrzani su radovi na probnim bušenjima oko same sonde, s ciljem da se prije nastavka iskopavanja utvrdi debljina sloja na tjemenu nalazišta, kao i perimetar ograđenog jarka koji opasava naseobinski dio tela, čije se iskopavanje planira tijekom iduće kampanje.
Selektirana prospekcija djelomično destruktivnim i nedestuktivnim metodama na nalazištu traje od 2013. godine. Budući da je nakon nekoliko prvih sezona istraživanja postalo jasno da, osim naselja na telu, lokalitet sadrži i određene građevinske strukture u širem prostoru oko samog naselja, započele su različite prospekcije, da bi se došlo do točnijih podataka o tome u koliku se radijusu proteže lokalitet, budući da se fragmentirani nalazi keramike uočavaju na području koje obuhvaća ukupno oko 40.000 m^2. Budući da je sasvim jasno da cijelo to područje nije perimetar naselja, cilj prospekcije 2019. bio je dovršetak geoloških bušenja, koja su trajala od 2013. do 2018. godine.

Bušenje probne sonde i uzorkovanje tla na istočnoj padini naselja Bapska A, proba B52 (foto: R. Scholz)

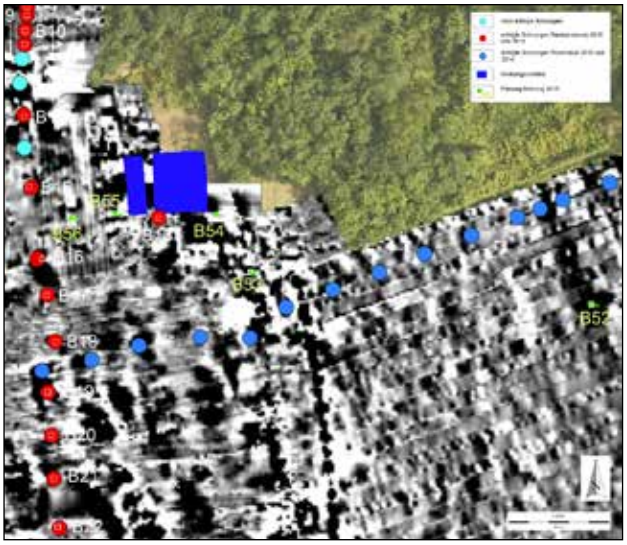

Mikropoložaj probe B52 na istočnoj padini tela (izradio: R: Scholz)

Odnos planiranih i odrađenih bušenja na području cijelog nalazišta Bapska (izradio: R. Scholz)

U prvoj fazi (2013. – 2014.) prva os duž tela u smjeru istok-zapad bušena je Pürckhauerovom bušilicom, prilikom čega su uzeti uzorci tla za još neke planirane analize (taloženje fosfata i sl.). U sljedećoj fazi počelo je testiranje i bušenje u osi sjever-jug, koja je znatno duža (u liniji bušenja gotovo 400 m), te je taj dio posla, obavljan u više navrata, trajao sve do 2018. godine. Variranje debljina kulturnog sloja na više položaja na tjemenu tela u primaran je plan postavilo bušenje rubnih dijelova glavnog naselja (Bapska A) te pokušaj konačnog definiranja pretpostavljenog opkopnog jarka (Dimitrijević 1968).
Položaj probe B52 udaljen je dvadesetak metara južno od mjerne osi istok-zapad, na području koje je magnetnom prospekcijom dalo nešto intenzivniju jačinu signala od zacrtane osi.
Uzorci su u partnerskoj ustanovi u Frankfurtu (RGK). U probi se nalazilo nešto organskog materijala, iz kojega će se izvući uzorci za radiokarbonsko datiranje.

Tijek radova
Nakon dolaska na teren provjereno je stanje nalazišta te pripremljena potrebna oprema. Budući da je uništeno

Mjerenje magnetske susceptibilnosti na profilima sonde B-G 06 (foto: R. Scholz)

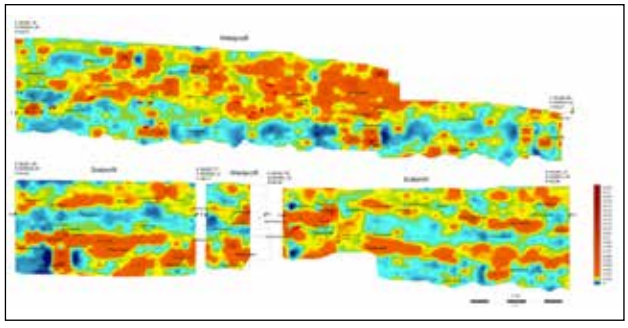

Vrijednosti mjerenja magnetne susceptibilnosti zapadnog profila sonde B-G 06 (izradila: M. Podgorelec)

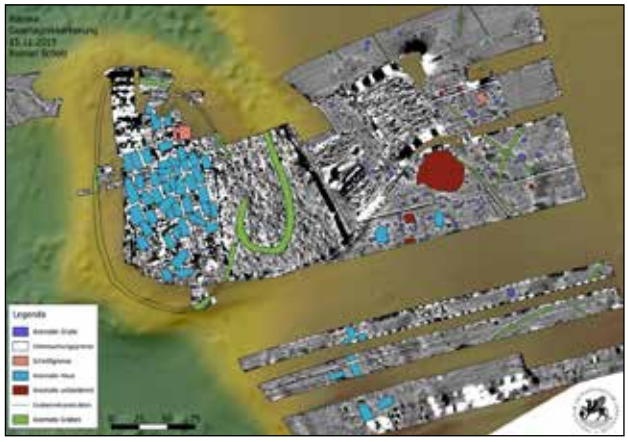

Geomagnetska situacija lokaliteta Bapska, upotpunjena mjerenjima iz 2019. g. (izradio: R. Scholz)

nekoliko fiksnih točaka iz proteklih godina, na području glavnog tela (Bapske A) postavljena je nova fiksna točka FIX20. Pokolčene su točke za bušenja (B52-B56).

U nastavku su uslijedila bušenja B55 i B56, a u oba se bušenja zdravica nalazi na dubini od 4 do 5 m. Nakon toga, odrađene su probe B52-B54. Prilikom bušenja B53 i B54 naišlo se na zdravicu, koja se nalazi na dubini između 4 i 5 m. B52 kulturni sloj dublji je od 5 m, iako je iz literature poznato da kulturni slojevi dosežu 5 m dubine, što nikada nije dosegnuto prilikom arheološkog iskopavanja (Dimitrijević 1968, Burić 2009.). Dublje bušenje nije bilo moguće zbog nedostatka nastavaka. Istodobno je na području podno tela (Bapska B) provedena geomagnetska prospekcija, odnosno na području između Bapske B i Bapske C.

U samoj arheološkoj sondi polirani su zapadni i južni profil sonde BG06, koji su u nastavku dokumentirani u svrhu 3D modela, kada su profili nacrtani te su dokumentirane sve stratigrafske jedinice. S pomoću DGPS-a provedena su mjerenja radi utvrđivanja topografije sonde i njezina okruženja, prilikom čega je utvrđeno 30 stratigrafskih jedinica. Teren je snimkama dronom dokumentiran s visine od 80 do 100 m, u svrhu modela terena. Na zapadnom i sjevernom obronku uklonjeno je raslinje za daljnja geomagnetska mjerenja. Na južnom profilu utvrđena je 21 stratigrafska jedinica.
Provedeno je i mjerenje magnetske susceptibilnosti, koja je ujedno tema magistarskog rada M. Podgorelec, koji se izrađuje u partnerskoj ustanovi u Frankfurtu. U tu su svrhu postavljene horizontalne osi s razmakom od 20 cm, na kojima su provedena vertikalna mjerenja. Razmaci između mjerenja iznosili su 20 cm. Provedena je geomagnetska prospekcija na sjevernom i zapadnom obronku tela, kao i na samom vrhu tela te području između Bapske A i Bapske C.
U posljednjoj fazi nastavljena su te završena mjerenja magnetske susceptibilnosti na južnom i zapadnom profilu. S južnog je profila uzeto 217 uzoraka za XRF analizu, kao i devet radiokarbonskih uzoraka s južnog i zapadnog profila. Naposljetku su u potpunosti dokumentirane sve 43 stratigrafske jedinice. Istodobno je tel dokumentiran dronom s multispektralnim senzorom. Raznim tehnikama prospekcije do sada je obuhvaćen ukupno 2,51 hektar.

Rezultati mjerenja magnetske susceptibilnosti

Na zapadnom su i južnom profilu provedena mjerenja magnetske susceptibilnosti, kako bi se olakšalo razaznavanje slojeva. Za to je upotrebljavan senzor Bartington MS2K te su mjerenja provedena u razmaku od 10 cm. Vrijednosti u rasponu od 0 do 0,0015 Si mogu se smatrati niskim vrijednostima (ilustracija: tamnoplave do žute boje), dok su vrijednosti od 0,0015 do 0,005 Si interpretirane kao visoke vrijednosti (ilustracija: narančasta boja).
Magnetska susceptibilnost opisuje magnetsko svojstvo tvari u magnetskom polju. Kod stratigrafskih jedinica južnog i zapadnog profila goreni slojevi upućuju na više vrijednosti magnetske susceptibilnosti, za razliku od slojeva koji nisu gorjeli. Visoke su vrijednosti također zastupljene i u slojevima urušenja, podnicama i slojevima nivelacije s puno gorenog lijepa. Slojevi nivelacije s nešto manje gorenog lijepa upućuju na niže vrijednosti magnetske susceptibilnosti od podnica i urušenja zidova. Rezultati mjerenja magnetske susceptibilnosti slažu se s optičkim određenim slojevima.

Kemijske analize na uzorcima sedimenata još su u tijeku te će rezultati i interpretacija biti odrađene i publicirane naknadno.

Mjerenja i tehnička oprema

Budući da magnetometarskim snimkama nije obuhvaćano cijelo planirano područje, nedostajuća površina bit će dokumentirana putem SENSYS sustava, što će se preklopiti multispektralnim snimkama dronom. Za geološka je uzorkovanja 2013. i 2014. upotrebljavana bušilica Pürckhauer. Od 2015. godine upotrebljava se geotehnička bušilica s hidrauličkim sustavom. Za iskolčavanje i mjerenje bušotina upotrebljavan je sustav Leica D-GPS GS09 RoverBasis, kao i tijekom geomagnetiske prospekcije (razmak sondi 50 centimetara). Snimke su nastale dronovima DJI navic pro2 te Phantom 3 i multispektralnim senzorom marke Parrot Sequoia. Profili su (niže u tekstu), dokumentirani kamerom Canon 5D Mark III te obrađeni softverom Metashape (SfM).

Marcel Burić
Roman Scholz

Summary

Rescue archaeological excavations at the prehistoric site of Gradac near Bapska were carried out in the course of April 2019. They were resumed in probe B-G on cadastral parcel 2514. The surrounding area was investigated by magnetometric survey and probing of a cultural layer. The aim of this campaign was to complete different prospections and sampling for additional analyses.

Redni broj: 29
Lokalitet: Bosut – sustav navodnjavanja (Sopot, Rokovačke zidine, Zidine, Đubranci, Blato)
Naselje: Rokovci, Cerna
Grad/općina: Vinkovci, Andrijaševci, Cerna
Pravni status: Z-4914, Z-1163, Z-6925
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od listopada 2018. do kolovoza 2019. godine, za potrebe gradnje sustava navodnjavanja uz rijeku Bosut obavljen je arheološki nadzor na području lokaliteta Sopot i Rokovačke zidine te na području toponima Sopot, Zidine i Đubranci. Stručni voditelj istraživanja bio je kustos Hrvoje Vulić, a zamjenica voditelja muzejska savjetnica Maja Krznarić Škrivanko, uz sudjelovanje kustosice Anite Rapan Papeša, Borisa Kratofila, Nikoline Ostović i dvojice arheoloških tehničara, svi iz Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci. Nadzor radova financiran je sredstvima Hrvatske vodoprivrede.

Gradski muzej Vinkovci proveo je arheološki nadzor na temelju prethodnih rekognosciranja. Na području rekognosciranja k.o. Vinkovci i k.o. Rokovci nalaze se dva otprije poznata lokaliteta, a otkrivena su i tri nova.
1. Vinkovci – Sopot (Z-4914)
2. Rokovci – Rokovačka zidina (Z-1163)

Zapadno od Sopota prema Zidinama (fototeka AO GMVk)

Zapadno od Sopota prema Zidinama (fototeka AO GMVk)

3. Rokovci – Đubraci
4. Rokovci – Zidine
5. Rokovci – Zidine 2.

Prva dva lokaliteta poznata su od prije iz literature i prethodnih istraživanja: Sopot je eponimni lokalitet iz mlađeg kamenog doba, a Rokovačke zidine srednjovjekovni su lokalitet.
Lokalitet Rokovci – Zidine 2 nalazi se otprilike 350 m jugozapadno od lokaliteta Zidina i nije vidljiv u prostoru. U iskopu rova za cijevi dokumentirani su jamski objekti s manjom količinom srednjovjekovne keramike, koja se također mogla vidjeti na površini oranice. Budući da se rov nalazi u blizini pruge, moguće je da se lokalitet širi i na zapad, no za to je potreban terenski pregled.
Lokalitet Rokovci – Đubraci nalazi se oko 900 m jugozapadno od lokaliteta Zidina i oko 600 m od lokaliteta Zidina 2 i vidljiv je u prostoru kao vrlo blago uzvišenje koje se spušta prema zapadu. U iskopu su dokumentirani jamski objekti s manjom količinom srednjovjekovne keramike, međutim prilikom terenskog pregleda oranice prema istoku dokumentirani su ulomci keramike iz prapovijesti, antike i srednjeg vijeka. Budući da su ulomci dosta fragmentirani zbog

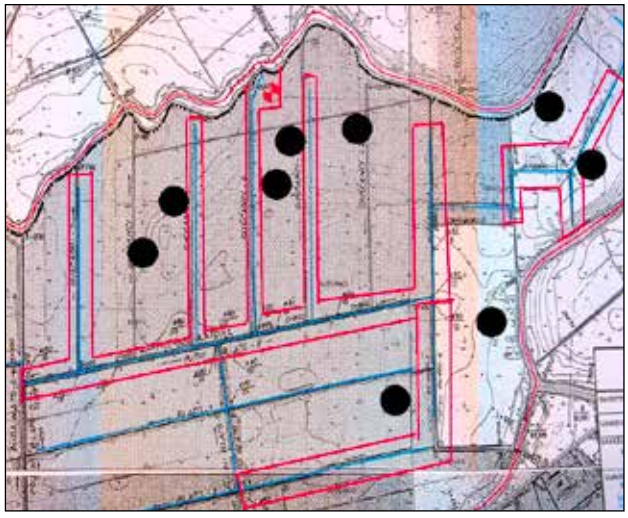

Karta Cerna – Blato s označenim pozicijama lokaliteta

Cerna – Blato (fototeka AO GMVk)

intenzivne obrade zemlje, teško je reći kojem točno razdoblju prapovijesti pripadaju. S obzirom na relativno malen broj arheoloških objekata u rovu, kao i na veću koncentraciju keramike istočno od rova, može se pretpostaviti da se lokalitet ne rasprostire prema zapadu.

Nedavna geofizička istraživanja na prostoru Rokovačkih zidina pokazala su podzemne strukture koje pokazuju puno veće dimenzije i potencijalnu važnost čitava kompleksa. Rezultati nadzora nadovezuju se na spoznaje dobivene geofizičkim istraživanjima, jer je prostor oko samostanskog/crkvenog kompleksa, kao i obližnje utvrde, očito bio relativno gusto naseljen. Budući da se lokaliteti nalaze gotovo u pravoj liniji prema Rokovcima, otvorena je mogućnost da su se nalazili i u smjeru komunikacije koja je povezivala Rokovce i Rokovačku zidinu, pa to daje jedan od pravaca za buduće terenske preglede. Dodatan je izazov utvrđivanje opsega i vrste lokaliteta, jer iako je gustoća naseljenosti relativno velika, većina je naselja manja, ponekad sastavljena od svega nekoliko kuća. U svakom slučaju, ta dva lokaliteta dodatno pridonose važnosti Rokovačkih zidina.

Tijekom nadzora koji je trajao do siječnja 2019., na položaju Rokovci – Zidina, Rokovci – Zidina 2 i Rokovci – Đubranci potvrđeni su ostaci objekata te nalazi srednjovjekovne keramike, najvjerojatnije od sela Hrapkova/Hropkovaca, koje se nalazilo uz srednjovjekovnu crkvu s pripadajućim samostanom, čiji se ostaci i danas vide („Rokovačke zidine"). U blizini, na lijevoj obali Bosuta, na Jemrića stanu vide se i ostaci srednjovjekovne utvrde (Z-6925).

Arheološki nadzor proveden je i južno od Bosuta, na toponimu Kanovci (lokalitet Sopot) i sjeverno od Bosuta na toponimu Leskovac, na kojima nisu uočeni arheološki nalazi i objekti.

Nadzor iskopa sustava navodnjavanja proveden je i oko područja registriranog eponimnog lokaliteta Sopot.

Arheološki nadzor Sustava navodnjavanja proveden je i zapadno od Cerne, na toponimu Blato (k.č. 2523, 3024, k.o. Cerna). Nadzor je obavljen na području koje omeđuje kanal Bić i Bitulja, na površini od oko 15 km^2.

Cerna se spominje još u 15. st., kada u ispravi kralj Sigismund knezu Gorjanskom daruje tvrđu i kotar Cernu koji čini deset sela. Sama tvrđa leži na otoku zapadno od Gradišta, na mjestu na kojem se spajaju Bić i Bosut. Gorjanski su u posjedu Cerne do 1526. godine, kada pada pod otomansku vlast. Osim same utvrde, koja se nalazi u središtu Cerne, danas poznate kao Gradac ili Grac i na kojoj su arheološkim istraživanjima potvrđeni slojevi od neolitika, na širem području nalazi se više arheoloških nalazišta.

Tijekom rekognosciranja zabilježena su tri otprije poznata lokaliteta i šest novih:

1. Blato – Jakobovci 1
2. Blato – Jakobovci 2
3. Blato – Guščance
4. Blato – Blato 4
5. Blato – Blato 5
6. Blato – Blato 6
7. Blato – Blato 7
8. Blato – Blato 8
9. Blato – Jakobovci 3.

Prva tri lokaliteta poznata su iz prethodnih istraživanja, a radi se o srednjovjekovnim lokalitetima (Jakobovci 1 i 2) i antičkom lokalitetu (Guščance).

Blato 4 – lokalitet se nalazi na središnjem dijelu toponima Blato, oko 1 km južno od Bitulje. Topografski se radi o ravnom dijelu terena bez karakterističnih obilježja, a s obzirom na površinske nalaze opeke i vrlo malo keramike, vjerojatno se radi o srednjovjekovnom ili ranonovovjekovnom lokalitetu manje površine.

Blato 5 – lokalitet se nalazi na središnjem dijelu toponima Blato, oko 1 km južno od Bitulje i nekoliko stotina metara sjeveroistočno od lokaliteta Blato 4. Smješten je na vrlo blago uzdignutoj gredi, koja se pruža u smjeru jugozapad-sjeveroistok i na kojoj su uglavnom smješteni i ostali lokaliteti. Prilikom terenskog pregleda pronađeni su ulomci keramike, koji se mogu datirati u prapovijest, najvjerojatnije u brončano doba.

Blato 6 i 7 – lokalitet se nalazi na središnjem dijelu toponima Blato, oko 0,7 do 1 km južno od Bitulje, na vrlo blago

uzdignutoj gredi koja se pruža u smjeru JZ-SI i na kojoj su uglavnom smješteni i ostali lokaliteti. S obzirom na površinske nalaze, koji se uglavnom sastoje od ostataka opeke i vrlo malo keramike, vjerojatno je riječ o srednjovjekovnim ili ranonovovjekovnim lokalitetima. S lokaliteta Blato 7 potječe i jedini metalni nalaz, glava željezne alatke.
Blato 8 – lokalitet se nalazi na središnjem dijelu toponima Blato, oko 1 km južno od Bitulje i nekoliko stotina metara istočno od lokaliteta Blato 7. S obzirom na nalaze koji se uglavnom sastoje od ostataka opeke i vrlo malo keramike, vjerojatno se radi o srednjovjekovnom ili ranonovovjekovnom lokalitetu manje površine.
Jakobovci 3 – lokalitet se nalazi na istočnom dijelu toponima Blato, praktički na obali Biđa i južno od lokaliteta Guščance. Lokalitet se lagano uzdiže u krajoliku i prati liniju zavoja Biđa. Na osnovi površinskih nalaza, lokalitet se može datirati u laten i srednji vijek.

To područje pregledano je i tijekom rekognosciranja Kanala Dunav – Sava 2007. godine. Pojedina izdvojena nalazišta otkrivena prilikom terenskog pregleda 2007. vjerojatno pripadaju većim naseobinskim kompleksima, modernim melioracijskim i infrastrukturnim radovima razdijeljenima na manje cjeline, koje su potom označene kao posebna nalazišta, što se može zamijetiti kod nalazišta Jakobovaca i Zagrađa u Cerni, koja je razdijelio iskop kanala Bitulja. Riječ je o nalazištima tzv. otvorenog tipa, koja su oštećena intenzivnom obradom zemljišta, čime su i nalazi dospjeli na svjetlo dana.
Na temelju rješenja Ministarstva kulture, nadziran je samo dio planiranih iskopa gdje su uočeni površinski ostaci. Većina rovova nalazi se u blizini lokaliteta, a tijekom nadzora iskopa nisu utvrđeni arheološki objekti i nalazi.
Tijekom nadzora iskopa kanala arheološki objekti uočeni su samo na jednom od lokaliteta, Guščanici. Budući da je većina lokaliteta dokumentiranih tijekom rekognosciranja kasnosrednjovjekovna/ranonovovjekovna, bilo je očekivano da su njihovi opsezi nešto manjih dimenzija, dok se za prapovijesne i antičke lokalitete to nije moglo predvidjeti. U rovu su uočeni ostaci jamskih objekata, bez većih količina nalaza, tako da se može pretpostaviti da je rov prošao rubnim dijelom naselja, koje se očito proteže prema zapadu.

Literatura

Dizdar 2007 M. Dizdar, Kanal Dunav – Sava (op. Andrijaševci, Cerna, Babina Greda), HAG, 4, 2007: 61 – 64.
Gale 2003 I. Gale, Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških istraživanja Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci u 2002, GOMHV, 20/2002, Vinkovci, 2003: 329 – 346.
Petković 2011 D. Petković, „Rokovačke zidine" – zablude i rješenja, AMC, 4, Vinkovci, 2011: 27 – 130.
Rapan Papeša 2011 A. Rapan Papeša, Pokretni arheološki nalazi kao svjedoci života na prostoru Rokovačkih zidina, AMC, 4, Vinkovci, 2011: 11 – 26.

Maja Krznarić Škrivanko
Hrvoje Vulić

Summary

Archaeological supervision at the archaeological sites of Sopot and Rokovačke zidine and on localities called Sopot, Zidine and Đubranci was carried out from October 2018 to August 2019 within the framework of the construction of the Bosut River Irrigation System.
The reconnaissance of the cadastral municipalities of Vinkovci and Rokovci confirmed two previously known sites and revealed two new sites as follows: 1. Vinkovci – Sopot (listed site, Z-4914); 2. Rokovci – Rokovačke zidine (listed site Z-1163); 3. Rokovci – Đubraci; 4. Rokovci – Zidine; 5. Rokovci – Zidine 2.
The archaeological supervision also encompassed an area to the west of Cerna, the site called Blato (cadastral parcel 2523, 3024, the municipality of Cerna) and a surface area of 15 km^2 between the canals of Bid and Bitulja.
The reconnaissance confirmed three previously known sites and revealed six new sites as follows: 1. Blato – Jakobovci 1; 2. Blato – Jakobovci 2; 3. Blato – Guščance; 4. Blato – Blato 4; 5. Blato – Blato 5; 6. Blato – Blato 6; 7. Blato – Blato 7; 8. Blato – Blato 8; 9. Blato – Jakobovci 3.
By the Order of the Ministry of Culture, the supervision only encompassed the areas with identified surface finds. Most of the trenches were opened near the sites, but there were no archaeological features or finds apart from the site of Guščanici, where archaeological features were detected.

Redni broj: 30
Lokalitet: Bršadin – Pašnjak pod selom
Naselje: Bršadin
Grad/općina: Trpinja
Pravni status: Z-7375
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Između 6. i 27. svibnja 2019. trajao je nastavak probnog arheološkog istraživanja kasnoneolitičkog/ranoeneolitičkog višeslojnog naselja na položaju Pašnjak pod selom u Bršadinu. Istraživanje je vodila dr. sc. Katarina Botić iz Instituta za arheologiju, a u radovima je sudjelovala Maja Krznarić Škrivanko, muzejska savjetnica iz Gradskog Muzeja Vinkovci te šest fizičkih radnika. Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Lokalitet Pašnjak pod selom (k.č. 1040/1, k.o. Bršadin) smješten je južno od centra naselja Bršadina u koritu rijeke Vuke. Nalazi se na sezonski plavnom području koje je podložno budućim radovima na regulaciji toka rijeke Vuke i stoga je ugrožen. Cilj je bio završetak istraživanja u Sondi 1 (3x5 m), koja je istraživana 2016. (Botić 2017a) i 2018. godine, te je u cijelosti istražen otprije predviđen kulturni sloj debljine oko 2 m (Botić 2017b; 2019).
Radovi su nastavljeni uklanjanjem slojeva u jugozapadnom dijelu sonde te završnim pražnjenjem dvaju većih kanala, u kojima je definirano više ukopa stupova (dijelovi konstrukcija kuća), od kojih su dva velika ukopa već otprije dosezala predzdravični sloj. Također je uklonjen tanak žut sloj, ispod kojeg je u sjeverozapadnom dijelu sonde

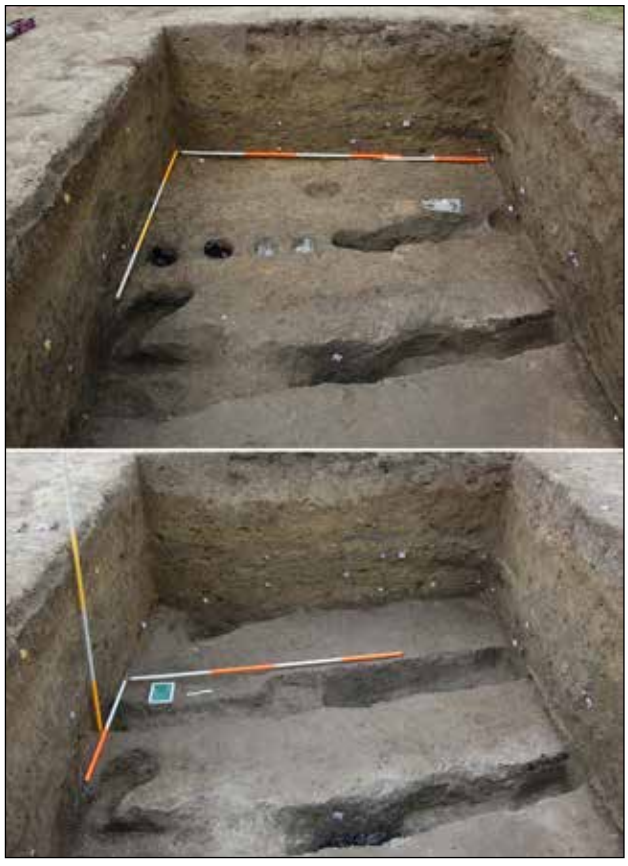

Zapadni dio Sonde 1 tijekom istraživanja 2019. g. (foto i izradila: K. Botić)

Dio nalaza iz više cjelina, istraživanje 2019. g. (foto i izradila: K. Botić)

Jugozapadni dio Sonde 1, taman smeđ sloj (foto: K. Botić)

uočena nakupina većih ulomaka ugljena i čestica gara. U jugozapadnom dijelu sonde ispražnjen je dio manje jame s ostatkom većeg stupa ukopanog do predzdravičnog sloja. Duž zapadne četvrtine sonde ustanovljen je sloj sastavljen od nakupine pepela, zapečene zemlje, vitrificiranog lijepa i nalaza (keramike, litike, kostiju). Nakon uklanjanja svih kulturnih slojeva, na cijeloj površini Sonde 1 ostao je glinast smeđ sloj SJ 036, koji nije sadržavao nalaze, a u kojem su još bila vidljiva dna ukopanih kanala i dio jame u jugozapadnom uglu sonde. Ispod njega nalazio se sivožut predzdravični sloj, koji je bilo gotovo nemoguće polirati zbog tvrdih konkrecija. Iz bušotine Br 1 (2016. godina; Botić 2017c) geološki su slojevi pokazali da se ispod tog smeđeg sloja nalaze različiti slojevi gline, tj. zdravica.

Ove godine završeno je istraživanje Sonde 1, smještene u istočnom dijelu nalazišta. Definirani su početni slojevi nastanka tog dijela naselja, a prema istraženim kulturnim slojevima i nalazima može se zaključiti da je započeta gradnja u vrijeme kad je na tom položaju već postojalo naselje ili je postojalo relativno blizu jer se u najdonjim kulturnim slojevima nalaze odbačeni predmeti za svakodnevnu upotrebu (ulomci keramičkih posuda, kamenih i koštanih alatki) te ostaci prehrane (životinjske kosti, puževi i školjke). Donji dio istraženih kulturnih slojeva, definiran kao složena podnica (Botić 2019), vjerojatnije tvori složen izolacijsko-drenažni sloj, na kojem su poslije sagrađene kuće, možda potreban zbog neposredne blizine toka rijeke Vuke i mogućeg plavljenja. Ispod kulturnih slojeva definiran je debeo glinast smeđ sloj, koji nije sadržavao nalaze, a proteže se ispod svih gornjih slojeva u gotovo jednakoj debljini. Možda je riječ o prirodnom nanosu rijeke ili je sloj nanesen prije osnivanja tog dijela naselja. Pokretna građa upućuje na to da je riječ o naselju koje je bilo pod jakim vinčanskim utjecajem ili je dio populacije bio vinčanskog podrijetla, a moguće ju je usporediti s onom na nalazištima Gradac – Bapska (Burić 2011), Ilok – Ađanski kraj/Krstbajer (Rimpf 2017), Vinča i Gomolava (Brukner 1980). Istražen dio naselja u Sondi 1 datumima i tipologijom nalaza upućuje na kasne faze sopotske kulture (III i IV – Dimitrijević 1979; Marković 1994; 2012; Burić 2011; Botić 2020) te na

faze Vinča C-D i D1, što je u apsolutnim datumima vrijeme između približno 4800. i 4650. g. pr. Kr. (Botić 2020).
Danas je nalazište u stalnoj opasnosti od devastacije ilegalnim odvozom zemlje ili reguliranjem kanala rijeke Vuke. Probijanjem južnog kanala te rijeke krajem 19. st. samo je nalazište bilo znatno oštećeno, a pokretna građa iz mlađih arheoloških razdoblja pronađena je u poremećenim gornjim slojevima Sonde 2.
Nakon istraživanja sonda je zaštićena građevinskom folijom i zapunjena zemljom. Nalazi su popisani i pripremljeni za daljnju obradu u Institutu za arheologiju u Zagrebu. Nakon obrade nalazi će biti pohranjeni u Gradskom muzeju Vukovar, sa svom popratnom dokumentacijom.

Literatura

Botić 2017a K. Botić, Bršadin – Pašnjak pod selom, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017a: 55 – 57.
Botić 2017b K. Botić, Bršadin, Preliminarni rezultati geofizičkih istraživanja i geoloških uzorkovanja na lokalitetima istočne Slavonije 2016. godine, AIA, XIII, Zagreb, 2017b: 141 – 151.
Botić 2017c K. Botić, Bršadin, Pašnjak pod selom – rezultati arheoloških istraživanja 2016. godine, AIA, XIII, Zagreb, 2017c: 34 – 39.
Botić 2019 K. Botić, Bršadin, Pašnjak pod selom – rezultati arheoloških istraživanja 2018. godine, AIA, XV, Zagreb, 2019: 25 – 36.
Botić 2020 K. Botić, Kasnoneolitičko naselje Bršadin – Pašnjak pod selom, kronostratigrafski prikaz tri sezone arheoloških istraživanja, AIA, XVI, Zagreb, 2020: 54 – 70.
Brukner 1980 B. Brukner, Siedlung der Vinča- Gruppe auf der Gomolava, Rad Vojvođanskih Muzeja, 26, Novi Sad, 1980: 5 – 55.
Burić 2011 M. Burić, Gradac u Bapskoj – slika života istočne Hrvatske prije 7000 godina, Filozofski fakultet, Zagreb, 2011.
Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Sjeverna zona, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, II. Neolitsko doba, (ur. A. Benac), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo, 1979: 229 – 360.
Marković 1994 Z. Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Problem kontinuiteta stanovništva i kultura sjeverne Hrvatske od ranog neolita do početka brončanog doba, Koprivnica, 1994.
Marković 2012 Z. Marković, Novija razmatranja o nekim aspektima sopotske kulture u sjevernoj Hrvatskoj, PIAZ, 29, Zagreb: 2012, 57 – 69.
Rimpf 2017 A. Rimpf, Ilok – Ađanski kraj/Krstbajer, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 57 – 59.

dr. sc. Katarina Botić

Summary

During May 2019, the Institute of Archaeology (Zagreb) conducted an archaeological excavation at the site of Bršadin – Pašnjak pod selom. In Trench 1, partly explored in 2016 and 2018, the research continued mainly in the western section. Previously defined canals (structural elements of houses) and several new features were explored. They were partly dug into a dark brown layer of clay, evenly distributed under all upper cultural layers. That layer did not contain any archaeological finds and was removed, uncovering a layer of greyish-yellow sterile soil. Movable finds included pottery, stone and bone tools, animal bones and shells. Pottery can be attributed to the late Sopot (III and IV) and Vinča (Vinča C-D, D) phases.

Redni broj: 31
Lokalitet: Dunavski limes (Sotin – Jaroši; Šarengrad – Gradac; Šarengrad – Bišket)
Naselje: Sotin, Šarengrad
Grad/općina: Vukovar, Ilok
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizička snimanja

Od 5. do 8. studenog 2019. trajalo je geofizičko snimanje na lokaciji Sotin – Jaroši, Šarengrad – Gradac i Šarengrad – Bišket. Snimanje je bilo dio projekta Frontiers of the Roman Empire – Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Croatia), za potrebe upisa na Popis svjetske baštine UNESCO-a. Voditeljica projekta bila je Andrea Rimpf, dipl. arheo. (Muzej grada Iloka), suradnik dr. sc. Marko

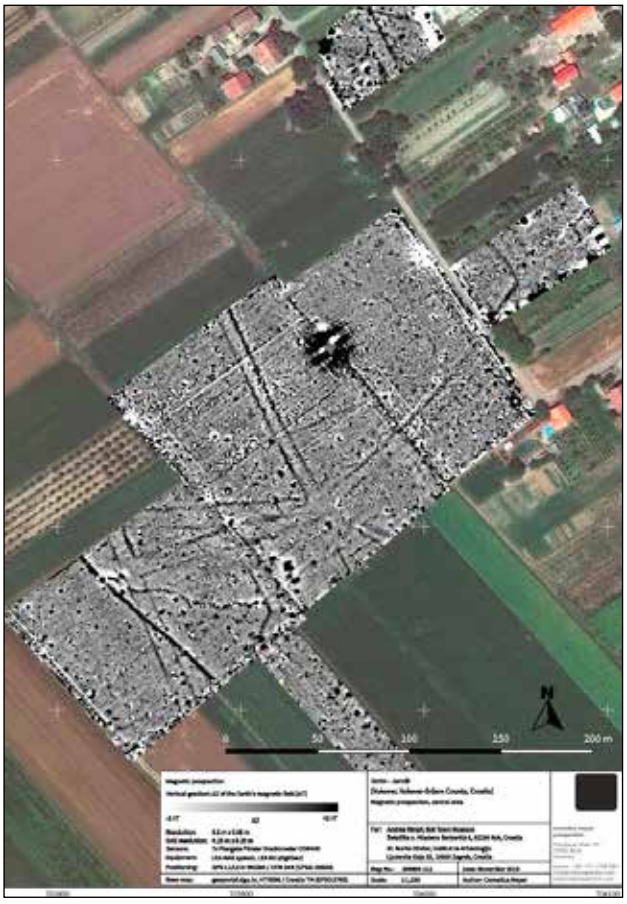

Sotin – Jaroši 2019. g. (izrada: Cornelius Mayer, CM prospection, Berlin)

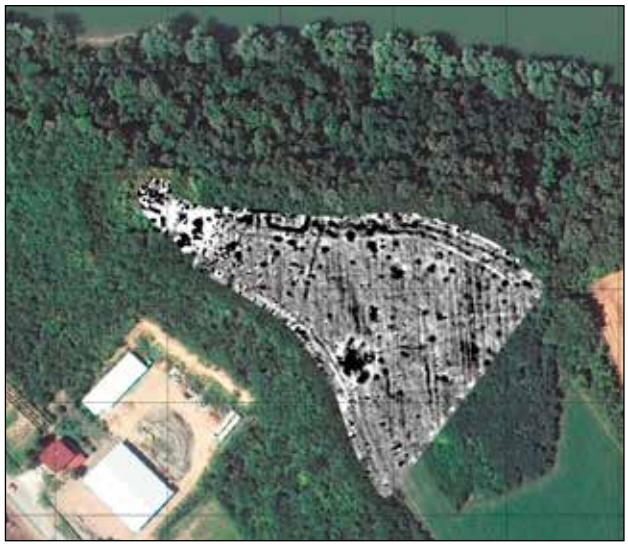

Šarengrad – Gradac 2109. g. (izrada: Cornelius Mayer, CM prospection, Berlin)

Šarengrad – Bišket 2019. g. (izrada: Cornelius Mayer, CM prospection, Berlin)

Dizdar (Institut za arheologiju Zagreb) i Gorana Kušić, dipl. arheo. (Gradski muzej Vukovar), za segment na području Vukovarsko-srijemske županije. Snimanje je proveo Cornelius Mayer, CM prospection iz Berlina. Na svim trima navedenim lokacijama vidljive su strukture dobivene geofizičkim snimanjem uređajem Lea Max. Ukupno je snimljeno 68.000 m^2 površine. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Lokalitet Sotin – Jaroši (k.č. 1303, 1293, 1312, 1313, 1314, 1318, 1309, 1324, 1325, 1290, 1291, 1308, 1304, 1302, 1301, 1297, 1296, 1320, 1321/1, 1321/2, 1327, 1328, 1330/2, 1329, 1300, 1307, 1306, 1305, 1299, 1298, 1295, 1294, 1292, 1289, 1323, 1330/1, k.o. Sotin)
Lokalitet Sotin – Jaroši smješten je na južnom dijelu sela Sotina. Lokalitet je udaljen oko 1 km od Dunava, područje je pokriveno obradivom zemljom i vrtovima. Naselje se spominje pod nazivom *Cornacum* u Itineraru Ant. (243, 2) te pod nazivom *Cornaco* u Tab. Peutin. *Cornaco,* Rav. Geogr. Cornacum, a Not. Dig. *Cornaci* (Šaranović Svetek 1967: 65). Ime se spominje i u Ptolomejevoj Geografiji oko 150. godine, kao utvrđen grad na obali Dunava između *Teutiburgiuma* i *Acumincuma* (Korda 1961: 60). Izvori spominju nekoliko peregrinskih civitata. Lokalitet je istraživan od 2008. do 2010. godine, pri čemu je pronađen dio *fosse*, jame i bunari (Ložnjak Dizdar, Hutinec 2011: 9), a nalazi se pod obradivim površinama, voćnjacima, vrtovima i kućama. Geofizičko snimanje obuhvatilo je površinu od 5,2 ha, odnosno 52.000 m^2. Magnetski podaci otkrivaju složenu mrežu jarka na snimljenoj površini, koja pokriva samo jugoistočni dio pretpostavljenoga privremenog rimskog vojnog logora. Vrlo je vjerojatno da rovovi, među njima i nekoliko paralelnih dvostrukih, pripadaju različitim fazama gradnje. Uz to, identificirano je niz grobnih mjesta izvan pretpostavljenog rimskog logora. Kako bi se dobile daljnje, također vremenske informacije o sustavima jarka, preporučuje se nastavak magnetskog snimanja velikih razmjera i ciljana arheološka iskopavanja.

Lokalitet Šarengrad – Gradac (k.č. 836/3, 858, k.o. Šarengrad)
Lesna uzvisina Gradac strmo se pušta prema surduku Klopare u naselju Šarengradu. Nalazište je smješteno na izduženoj terasi orijentacije zapad-istok, koja se nalazi u podnožju položaja Gradac, odnosno u surduku kojim je nekada tekao potok Smrdan (Dizdar et al. 2017). Prvi spomen nalazišta Gradac nalazi se u Putnoj bilježnici br. 4, Josipa Brunšmida iz 1904., u kojoj se navodi: „ŠARENGRAD". Na istočnoj strani ima čunjast malen, ali strm brežuljak Gradac (Gradina), s dubokim šancem naokolo i strmim šancem na zapadnoj strani. Visina je otprilike 25-30 m nad cestom. Promjer brežuljka iznosi 9 – 10 m. Arsenić ga je pokušao istraživati te je pronašao našao komadiće kamena, opeke i školjke, a na obronku crepiće. Moguće je pomisliti na rimsku stražarnicu koja je imala pogled u barbarsku zemlju (Balen-Letunić, Radman-Livaja 2008: 422). Prilikom geomagnetnog snimanja na k.č. 858 i 836/3, k.o. Šarengrad, uočeno je više struktura. Snimljeno je 1,1 ha površine. Na zapadnom dijelu platoa vidljiv je ostatak kružnog utvrđenja od opeke, koji je 1904. skicirao Josip Brunšmid, a vjerojatno je riječ o srednjovjekovnoj arhitekturi. Dio je strukture erodirao. Na sjevernom dijelu k.č. 858, k.o. Šarengrad, na samoj padini prema Dunavu nalazi se četvrtasta struktura koja bi mogla biti pretpostavljena rimska promatračnica s jednostrukim opkopom, čiji je jedan dio erodirao. Jarci su vidljivi i sa zapadne i istočne strane četvrtaste strukture. Uočeni su i prapovijesni objekti.

Lokalitet Šarengrad – Bišket (k.č. 902, 903, k.o. Šarengrad)
Institut za arheologiju 2003. pregledao je teren na uskom pojasu rudine Bišket, uz glavnu državnu cestu D 52 Vukovar – Ilok i Dunava, pri čemu je zabilježeno nekoliko područja

s većom koncentracijom nalaza. Obala je prema Dunavu strma. Na čitavu položaju Bišket pronađeni su ulomci keramike prapovijesnih kultura: starčevačke, sopotske, kostolačke, Belegiš I i II kulture te kasnosrednjovjekovni nalazi (Tomičić et al. 2003: 23). Na karti Google Earth iz 2006. godine vidljiv je tzv. *crop marks*, odnosno struktura četvrtastog oblika s ulazom. Na položaju Šarengrad – Bišket k.č. br. 902,903 k.o. Šarengrad, geofizički (geomagnetno snimanje) je snimljena površina od 0,5 ha. Lokalitet je dio voćnjaka i obradive zemlje. Utvrđeno je postojanje četvrtaste strukture s dvostrukim opkopom i ulazom, rimska promatračnica, čiji je sjeverozapadni ugao prema Dunavu erodirao. Također su snimljeni i prapovijesni objekti.

Literatura

Balen-Letunić, Radman-Livaja 2008 D. Balen-Letunić, I. Radman-Livaja, Izvorište arhivskih podataka: Izvadci iz putnih bilježnica Josipa Brunšmida o rimskim nalazima s Dunavskog limesa, VAMZ, Vol. 41, No. 1, Zagreb, 2008: 417 – 438.

Dizdar et al. 2009 M. Dizdar, D. Ložnjak Dizdar, M. Ilkić, T. Leleković, Sotin, terenski pregled 2008. g., AIA, Vol. V, No. 1, Zagreb, 2009: 122 – 124.

Dizdar et al. 2017 M. Dizdar, A. Papeša Rapan, A. Rimpf, Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare, AIA, Vol. XIII, No. 1, Zagreb, 2017: 9 – 18.

Dizdar, Ložnjak Dizdar M. Dizdar, D. Ložnjak Dizdar, Terenski pregledi područja općina Ilok, Lovas i Tovarnik u 2008. g., AIA, Vol. V, No. 1, Zagreb, 2009: 117 – 121.

Korda 1961 J. Korda, Tragom limesa od Vukovara do Iloka s osobitim obzirom na Cibalae, Zbornik radova sa simposiuma o limesu 1960 godine, Limes u Jugoslaviji, I, (ur. M. Grbić), Beograd, 1961: 59 – 69.

Ložnjak Dizdar, Hutinec 2011 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, Sotin, probna arheološka istraživanja 2010., AIA, Vol. VII, No. 1, Zagreb, 2011: 9 – 13.

Ložnjak Dizdar et al. 2014 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, M. Dizdar, Terenski pregled područja između Sotina i Opatovca, AIA, Vol. X, No. 1, Zagreb, 2014: 159 – 163.

Seeck 1876 O. Seeck, Notitia Dignitatum: accedunt Notitia urbis Constantinopolitanae et Laterculi provinciarum, Berolini: Weidmann, 1876.

Šaranović Svetek 1967 V. Šaranović Svetek, Rimske legije i raspored vojnih trupa na limesu od Dalja do Petrovaradina, GOMH Vinkovci, 5, Vinkovci, 1967: 61 – 72.

Tomičić et al. 2003 Ž. Tomičić, M. Dizdar, B. Šiljeg, D. Ložnjak Dizdar, Arheološka topografija područja Grada Iloka, Institut za arheologiju, Zagreb, 2003.

Andrea Rimpf

Summary

Geophysical surveys at the sites of Sotin – Jaroši, Šarengrad – Gradac and Šarengrad – Bišket were carried out in the course of November 2019. The surveys were carried out within the framework of the Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Croatia) Project, with the aim of inscribing them on the World Heritage List.

Redni broj: 32
Lokalitet: Ilok – franjevački samostan
Naselje: Ilok
Grad/općina: Ilok
Pravni status: Z-4062
Razdoblje: –
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U travnju 2019. godine tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba geofizički je istražila područje franjevačkog samostana u Iloku, k.č. 90, 91, k.o. Ilok, s ciljem procjene stanja ispod površine tla i kartiranjem mogućih arhitektonskih ostataka.

Lokalitet je istražen georadarom Subsurface Interface Radar – SIR 4000 i digitalnom antenom od 350 MHz. Izmjereno je 16 georadarskih profila unutar dviju georadarskih sondi u unutrašnjosti crkve te šest pojedinačnih radarskih profila izvan objekta.
Georadarske sonde 1 i 2 snimljene u hodnicima u prizemlju zapadnog bloka samostana procesirane su i predstavljene zajedno. Rezultati u plitkim slojevima do 0,30 m prikazuju podlogu podnice s poprečno postavljenim nosačima, a

Prikaz georadarskog snimanja s GSSI SIR 4000 i antenom od 350 MHz (foto: G. Skelac)

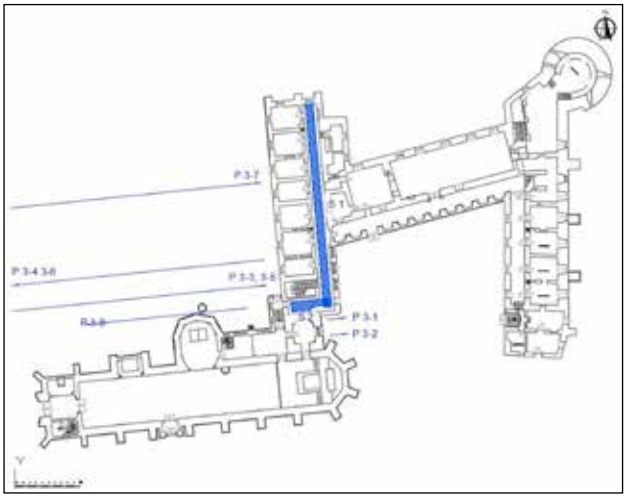

Položaj geofizičkih mjerenja: georadarske (GPR) sonde S1 i S2 i položaj pojedinačnih profila (foto: G. Skelac)

Georadarske sonde 1 i 2: tlocrtni prikaz na dubinama od približno 0,05, 0,15 i 0,30 m (foto: G. Skelac)

Georadarske sonde 1 i 2: tlocrtni prikaz na dubini od približno 0,45, 0,60 i 0,75 m (foto: G. Skelac)

izdvojene su zone na kojima je uočena znatna promjena materijala. Na dubinama od 0,45 do 2,00 izdvojene su četiri pozicije s radarskim anomalijama, koje upućuju na ostatke čvrstih linearnih pojava koje bi mogle biti ostaci zidova. Na većim dubinama ispod 2 m pojavljuje se nekoliko anomalija koje nisu jasno odredive, ali su kartirane, odnosno smještene u prostor te kao takve mogu biti korisne prilikom daljnjih istraživanja.

Georadaski profili 3-1 i 3-2 snimljeni su u dvorištu između zapadnog bloka samostana i apside crkve.

Zabilježena je jedna radarska anomalija koju je moguće interpretirati kao mogući zid na dubini od približno 0,7 m. Pojedinačni georadarski profili 3-3 do 3-8 snimljeni su na dijelu terena sjeverno od crkve i zapadno od sjevernog bloka samostana, neposredno uz padinu ili nasip prema Dunavu. Radarska snimka upućuje na veću količinu promjena u slojevima na dubini od 1 do 2 m.

Goran Skelac

Summary

Geophysical survey at the site of the Franciscan Monastery in Ilok (cadastral parcels 90 and 91, the cadastral municipality of Ilok) was carried out in the course of April 2019, with the aim of identifying and mapping possible architectural remains. This included 16 georadar profiles within two georadar probes inside the church and six separate radar profiles outside. Several potentially archaeological areas were selected and mapped.

Redni broj: 33
Lokalitet: Ilok – Ulica kralja Tomislava i Ulica dr. Franje Tuđmana
Naselje: Ilok
Grad/općina: Ilok
Pravni status: Z-4062
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi u sklopu sanacije vodoopskrbnog sustava u Ulici kralja Tomislava i Ulici dr. Franje Tuđmana u Iloku. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Andrea Rimpf, dipl. arheo. (Muzej grada Iloka), a zamjenica Renata Šućurović, dipl. arheo.

Ilok – Ulica kralja Tomislava

Nalazište je smješteno na području arheološke zone A grada Iloka, u Ulici kralja Tomislava, koja se proteže nasuprot glavne Ulice dr. Franje Tuđmana i Trga Nikole Iločkog. Na području istraživanja Ulice kralja Tomislava nalazilo se groblje vezano uz harem džamije Gazi Mehmed bega Jahjapašića, koje je obuhvaćalo i susjedne ulice Ante Starčevića, braće Đaković i sjeverni dio Ulice Augusta Šenoe (Rimpf, Novak 2019). Pronalazak ljudskih ostataka prvi se put spominje sedamdesetih i osamdesetih godina 20. st., prilikom gradnji obiteljskih kuća. Tako je 1975. u Ulici braće Đaković 3 uz otpadnu jamu pronađen i jedan kosturni ukop položen na leđa, s rukama uz tijelo, orijentiran prema jugoistoku, bez grobnih nalaza (Göricke 1975). Prema navodima vlasnika posjeda, na istom su položaju 1966. godine pronađeni kosturni ukopi prilikom kopanja temelja kuće. Prilikom zaštitnog istraživanja 1979. u Ulici Augusta Šenoe 2 (k.č. 213/1, k.o. Ilok) pronađena su tri kosturna ukopa na dubini od 25 do 65 cm na padini brda. Ukopi su imali pravilan razmak od 150 cm jedan od drugog, s glavom na zapadu. Zaštitno istraživanje u srpnju 2000. godine tijekom kopanja kanala za vodovod u Ulici kralja Tomislava ispred kućnog broja 4 i 6 (k.č. 224 – 219) rezultiralo je pronalaskom dvaju gornjih dijelova muških nišana izrađenih od vapnenca i mramora, na dubini od 70 do 80 cm. Osim ulomaka nadgrobnih spomenika, prikupljeni su i ostaci ljudskih kostiju na dubini od 70 cm, u istoj ulici nasuprot mjestu pronalaska kamenih ulomaka. Nadalje, u dnevnom tisku

Hrvatski list iz 1957. navodi se da su u vrtu Franje Jarabeka pronađene tri grobnice s kosturima u sjedećem položaju i da se misli da je riječ o turskim grobnicama jer je pronađen i turski novac (Brlić 1957). Ujedno je i riječ o pojedinačnim individualnim ukopima unutar privatnog posjeda, pronađenima nedaleko od ukopa ljudskog kostura otkrivenog tijekom nadzora 2019. godine (Rimpf, Novak 2019).

Arheološki nadzor 2019. u Ulici kralja Tomislava provodio se u sklopu sanacije vodoopskrbnog sustava grada Iloka, prilikom čega je prikupljen veći broj nalaza, koji su uključivali fragmente keramike, stakla i komade kostiju, željeza i bronce, pronađenih u manjim ili većim otpadnim jamama, te su ponađena tri groba, od kojih je jedan bio cjelovito sačuvan, jedan je ulazio u profil prometnice, a jedan je djelomično pronađen na rubu otpadne jame iz 16./17. st.

Početak iskopa započeo je ispred k.č. 242/2, k.o. Ilok, a prvi tragovi arheološkog sloja javljaju se od k.č. 244, k.o. Ilok, gdje je otkriven SJ 3 koji je činio kulturni sloj iz 16./17. st., s tragovima keramike. U iskopu vodovodnog rova zabilježene su otpadne jame iz osmanskog vremena, 16./17. st.: SJ 4/5, SJ 6/7, SJ 8/9, SJ 10/11, SJ 12/13, SJ 17/18, SJ 19/20 ispunjene pepelom, gareži, ulomcima keramike, životinjskih kostiju, komadima željeza (čavli, potkove) te staklenim narukvicama.

Ispred istog kućnog broja pronađena je ovalna jama SJ 14/15/16 većih dimenzija, koja je rezultirala prvim nalazom kosturnog ukopa G1. Na rubnom dijelu osmanske otpadne jame pronađeni su dijelovi ljudske lubanje i gornji dijelovi kralježnice. Sama zapuna jame bila je tamnosmeđe boje, pomiješane s ugljenom i pepelom, a sastojala se od životinjskih kostiju, komada željeza (čavli, potkove), fragmenata keramike (ibrici, pećnjaci, zdjele, slikane keramike) i jedne lule. Zbog dužine koja je iznosila 280 cm, pretpostavlja da je to bila „ulična" jama.

U nastavku vodovodnog rova ispred k.č. 268, k.o. Ilok, otkriven je prvi cjelovit kosturni ukop (G2) odrasle osobe SJ 21/22/23. Pokojnik je bio položen na leđima, orijentiran u smjeru sjeveroistok-jugozapad (glava na JZ, noge na SI), licem okrenutim prema jugu. Vrh željeznog koplja nalazio mu se s lijeve strane lubanje, dok je položaj ruku sugerirao da je držao držak koplja. Uz pokojnika je pronađen i željezni nož na sredini lijeve bedrene kosti. Na području lubanje, kod ramena su pronađeni manji tragovi željeza.

Sljedeći, ali necjelovit ukop ljudskog kostura u vidu stopala noge (G3) SJ 24 pronađen je u profilu ceste, bez zapune ispred k.č. 269, k.o. Ilok. Jedini prikupljeni ostaci bili su jedna petna kost i kosti prstiju.

Jama većih dimenzija s primjesama gareži SJ 25/26 ispred istog kućnog broja rezultirala je pronalaskom keramike, životinjskih kostiju, brončanog novčića i jedne staklene perle.

Posljednja stratigrafska jedinica SJ 27 sastojala se od sloja šute pomiješane s opekama, koji se protezao od k.č. 275 i 276, na dubini od 70 cm od hodne površine.

U laboratoriju Isotoptech Zrt. u Debrecenu napravljena je analiza ugljikova izotopa C-14. Grob 1 datira se u razdoblje od 487. do 357. g. pr. Kr., a grob 2 od 537. do 384. g. pr. Kr.

Ilok – Ulica dr. Franje Tuđmana (novi Iločki podrumi)

Nalazište je smješteno na području arheološke zone B grada Iloka, nasuprot zgrade novih Iločkih podruma,

Položaj arheološkog nadzora u Ulici kralja Tomislava i Ulici dr. Franje Tuđmana, Ilok (podloga: Geoportal; doradila: A. Rimpf)

Ulica kralja Tomislava, kosturni ukop, G 2 (foto: A. Rimpf)

Ulica kralja Tomislava, otpadna jama SJ 11 (foto: A. Rimpf)

uzduž glavne Ulice dr. Franje Tuđmana i preko puta igrališta Fruškogorac. Tijekom arheološkog nadzora 2015. u Ulici dr. Franje Tuđmana pronađen je vodovod koji je knez Odescalchi proveo do svojih podruma, od položaja Vodene glave kroz Ulicu Ante Benešića prema novim Iločkim podrumima. Ostaci vodovoda pronađeni su i tijekom iskopa 2019., a datiraju se u kraj 19. i početak 20. st.

Godine 2019. istraživanje u Ulici dr. Franje Tuđmana, nasuprot novim Iločkim podrumima, rezultiralo je manjih brojem nalaza, koji su uključivali fragmente keramike, stakla i komade kostiju 17./18. st., te veće dijelove vodovodnih cijevi s kraja 19. i početka 20. st. Na samom početku iskopa, u uzdužnom rovu R2 nasuprot kućnog broja 57 otkrivena je veća jama SJ 2/3, ispunjena ulomcima keramike (osmanska – perzijska slikana), gareži, stakla i kostiju. Jama se vjerojatno datira u 17./18. st., a pronađena je na dubini od 35 cm od hodne površine. Dužina je iznosila 270 cm, širina 35 cm, a dubina 60 cm.

U neposrednoj blizini jame SJ 2/3 otkrivena je manja jama SJ 4/5, s jasno ocrtanim crvenim rubovima i zapunom crne boje, ali bez tragova nalaza. Prvi sifon vodovodne cijevi SJ 6/7 otkriven je nasuprot k.č. 315/1, k.o. Ilok. Radilo se o manjem dijelu koji je ulazio u profil. *In situ* nastavak sifona (SJ 6/7) pronađen je nasuprot k.č. 315/1, k.o. Ilok, i pripadajućeg dvorišta dužine 2,70 m, na dubini od 95 cm od današnje hodne površine. Sifon je izvađen u dijelovima, dok je ostatak ostao u profilu. Sifon je ocakljene smeđe boje te se protezao u smjeru I-Z. Datira se u početak 20. st.

U neposrednoj blizini ulaza u nove Iločke podrume dio je recentnog zida, odnosno pokrova vodovoda SJ 8, koji je ulazio u oba profila R2.

Literatura

Barbarić 1975 D. Barbarić, Donji grad, Iteks – Informativni list radne zajednice industrije trikotaže – Ilok, godina VIII, broj 72, travanj 1975.

Brlić 1957 A. E. Brlić, Prilozi za povijest Iloka, 3. srpnja 1957., Pismohrana Muzej grada Iloka u Iloku (rukopis), Ilok, 1957.

Dizdar 2009 M. Dizdar, Terenski pregledi područja općin Ilok, Lovas i Tovarnik u 2008. g., AIA, V/2009., Zagreb, 2009: 117 – 121.

Göricke 1975 H. Göricke, Izvještaj sa terenskog istraživanja u ulici Keršovanijevoj bb, 30. lipanj 1975., Pismohrana Arheološkog odjela Muzeja grada Iloka u Iloku (rukopis), Ilok, 1975.

Minichreiter 2006 K. Minichreiter, Studija o utjecaju na okoliš Iločke transverzale, Kulturno povijesna baština, 2006.

Minichreiter 2007 K. Minichreiter, Arheološki lokalitet na trasi Iločke transverzale, brze ceste od Iloka do Lipovca, AIA, II/2007, Zagreb, 2007: 89 – 92.

Rimpf, Černi 2017 A. Rimpf, R. Černi, Voda je izvor života. Česme, bunari i vodovod u Iloku, 2017: 27, 28.

Rimpf, Arbutina 2018 A. Rimpf, D. Arbutina, Ilok Ottoman mosques and ideal reconstruction of Mehmed agha mosque, in: Sacralization of Landscape and Sacred Places, Serta Instituti Archaeologici, Vol. 10, (ur. J. Belaj, M. Belaj, S. Krznar, T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec), Zagreb, 2018: 299 – 321.

Rimpf 2020 A. Rimpf, Arheologija izvan zidina, katalog izložbe, Muzej grada Iloka, Ilok, 2020.

Rimpf, Novak 2020 A. Rimpf, M. Novak, Evliya Çelebi and the town cemetery of Ilok, in: Life and Death in Mediaeval and Early Modern Times, 5th International Conference of Mediaeval Archaeology, Serta Instituti Archaeologici, Vol. 14., Zagreb, 2020: 239 – 261.

Andrea Rimpf

Summary

Archaeological supervision of the earthworks during the repair of the water supply system in Ilok was carried out in the course of 2019. The archaeological supervision in King Tomislav Street resulted in a number of finds, which includes pottery and glass shards and fragments of bone, iron and bronze. The finds were recovered from waste pits of various sizes as well as three graves, of which one was fully preserved, one was partly visible as it extended into the profile and one was found on the edge of a 16th/17th c. waste pit.

The investigation in Franjo Tuđman Street, located opposite Iločki podrumi resulted in scarce finds that included pottery, glass and bone fragments of the turn of the 18th century and pieces of water supply pipes of the turn of the 20th century.

Redni broj: 34
Lokalitet: Ivankovo – Kaštel Ivankovo
Naselje: Ivankovo
Grad/općina: Ivankovo
Pravni status: Z-5744
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 23. rujna do 30. listopada 2019. trajala je nova kampanja sustavnog arheološkog iskopavanja ostataka kaštela Ivankovo u naselju Ivankovu. Nositelj istraživanja bio je Arheološki muzej Osijek. Stručni voditelj iskopavanja bio je Zvonko Bojčić, prof. arheo., uz zamjenicu Danimirku Podunavac, dipl. arheo., te jednog člana stručne ekipe (student arheologije Marin Mađerić). Mehanizaciju i šest fizičkih radnika za ručni iskop osigurala je Općina Ivankovo. Stručni arheološki nadzor obavio je Marko Mikolašević iz nadležnog Konzervatorskog odjela u Vukovaru. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture.

Ovogodišnje istraživanje provedeno je na jugozapadnom dijelu k.č. 3234/1, k.o. Ivankovo, i nastavlja se na prethodno otvorenu sondu iz 2018., kojom je obuhvaćen sjeverozapadni ugao središnje jezgre kaštela (Bojčić 2018). Iskopom je obuhvaćena površina od oko 376 m^2. Prošlogodišnja sonda proširena je prema sjeveru, zapadu i jugu, tako da je u cijelosti otvorena zapadna rubna strana središnje jezgre kaštela u dužini od 50 m i širini od otprilike 12 m. Na tom prostoru otkriveni su ostaci zapadne perimetralne zidine kaštela, građene od opeka vezanih žbukom. Na središnjem dijelu zidine nalazi se

Kaštel Ivankovo 2019. – fotogrametrijska snimka završne situacije (izradio: M. Mađerić)

Ostaci četvrtaste drvene kule, sjeverozapadni ugao kaštela (foto: D. Podunavac)

Lonac i poklopac iz urušenja sjeverozapadne ugaone kule (foto: D. Podunavac)

istaknut ulaz s dvama poprečno postavljenim kontraforima. Od zidine se očuvala pretežito samo ispuna zida, dok je lice zida u većoj mjeri razgrađeno, a u tragovima je očuvano samo na sjevernom dijelu. Sjeverna strana zidine proteže se u dužini od oko 10,20 m i pod pravim kutom zakreće prema istoku te ulazi pod istočni profil istražene sonde. Južna strana zidine očuvana je u dužini od 8,90 m i u cijelosti joj nedostaje južni završetak i spoj s južnom perimetralnom zidinom. Na toj poziciji otkriveno je nekoliko recentnih proboja, koji su mogli nastati prilikom prekopavanja prostora u potrazi za iskoristivim građevnim materijalom.

Na zapadnom skošenju središnje jezgre kaštela otkriveni su ostaci drvenih palisada, koje su drugačije koncipirane gledajući sjevernu i južnu stranu, što može biti posljedica obnove ili potrebe za dodatnim utvrđivanjem pojedinih ugroženijih dijelova kaštela jer je iz povijesnih izvora poznato da je kaštel pretrpio nekoliko oružanih sukoba koncem 15. i tijekom prve polovine 16. st. (Andrić 2003). Osim zapadne perimetralne zidine, istovjetan je samo drugi red palisada, koji se u istom ritmu proteže cijelim zapadnim skošenjem. Za razliku od južne strane, na sjevernoj se strani javlja i treći red palisade. Na sjevernoj strani prvi red palisade nije smješten tik uz zidinu kao na južnoj strani, nego je odmaknut oko 2 m zapadno od nje. Ondje se nalazi palisada načinjena od gusto poredanih vertikalnih drvenih stupova na koju se na sjevernoj strani vežu ostaci četvrtaste ugaone kule građene od horizontalno položenih drvenih greda. Ostaci još jedne drvene poligonalne kule očuvani su na jugozapadnom uglu središnje jezgre kaštela. Kula je u znatnoj mjeri uništena naknadnim prekopavanjem terena, tako da su se od nje sačuvala samo tri kraka (jedan cjelovito u dužini od 2,60 m i dva parcijalno u dužini od oko 1 m).

Na južnom dijelu dvorišnog prostora otkriveni su ostaci drvene strukture koja se podvlači pod istočni profil istražne sonde, a sastoji se od dviju horizontalnih drvenih greda koje se spajaju pod pravim kutom i položene su u deblji glineni naboj (prva greda (smjer sjever-jug) očuvana je u dužini od 1,60 m, a druga greda (istok-zapad) u dužini od 6 m). Više će podataka o izgledu i funkciji te strukture biti poznato tijekom nastavka arheoloških istraživanja. Zapadno i južno od nje javlja se veći broj kružnih ukopa drvenih stupova različitih veličina, koji su uglavnom

Vrhovi strelica za samostrel (foto: D. Podunavac)

raspoređeni na pravilnim razmacima. S obzirom na njihov položaj i raspored, pretpostavlja se da su služili za nošenje katne drvene galerije, koja je bila vezana na perimetralne zidine kaštela.

Tijekom iskopavanja 2019. prikupljena je veća količina raznovrsnoga pokretnog arheološkog materijala. Među nalazima prevladava keramika, u prvom redu grubo kuhinjsko posuđe s ukrasom u vidu višestrukih žlijebljenih horizontalnih linija i valovnica. Nešto je malobrojnija stolna keramika, među kojom se izdvajaju ulomci posuđa s crveno oslikanim geometrijskim motivima (mreža i sl.). Među keramičkim nalazima javljaju se primjerci zdjelastih pećnjaka te pećnjaka u obliku čaše, kao i malobrojni ulomci zeleno cakljenih pećnjaka s vegetabilnim ukrasima (rozete). Metalni nalazi dijele se na uporabne

nalaze (kovani željezni čavli, oplate, oštrice noževa, srp i dr.), konjsku opremu (konjska potkova, žvale), dijelove nošnje (pojasna kopča, ulomak ostruge) i oružje (izdvaja se 13 primjeraka vrhova strelica za samostrel romboidnog presjeka s tuljcem za nasad i dva listolika vrha strijele s trnom za nasad). Među nalazima od kamena izdvajaju se jedna topovska kugla, ulomak žrvnja i kameni brus. Od numizmatičkih nalaza pronađen je jedan srebrni denar Matijaša Korvina (1458. – 1490.).
Pokretni nalazi na temelju preliminarne analize okvirno su datirani u drugu polovinu 15. i početak 16. st., odnosno u vrijeme dinastičkih sukoba oko ugarskog prijestolja i osmanlijske opsade tih krajeva. Dosada je istražen premalen prostor za sigurnije zaključke o graditeljskim fazama kaštela. Zasad se pretpostavlja da su u jednoj fazi sagrađeni perimetralni zidovi od opeke, s istaknutim ulaznim dijelom na zapadnoj strani. Još nije utvrđeno jesu li u tom trenutku građeni i obrambeni prsteni s drvenim palisadama. Svi su pokretni nalazi nakon istraživanja preneseni u Arheološki muzej Osijek na daljnju obradu, a lokalitet je prekriven geotekstilom i ograđen, kako bi se što bolje zaštitio do nastavka istraživanja.

Literatura

Andrić 2003 S. Andrić, Srednjovjekovno Ivankovo i njegovi gospodari, u: Ivankovo, Ivankovo, 2003: 28 – 44.
Bojčić 2018 Z. Bojčić, Kaštel Ivankovo – stručno izvješće o arheološkom istraživanju 2018. godine, Osijek, studeni 2018.

Zvonko Bojčić
Danimirka Podunavac

Summary

A new campaign of the systematic archaeological excavations at the Castle of Ivankovo in Ivankovo was carried out in the course of September and October 2019. The excavations carried out in the autumn of 2018 encompassed the NW part of the central area. This year we have extended the dig to the north, south and west, i.e. opened the entire western edge of the central area, and uncovered the remains of the western perimeter walls with the entrance built of bricks and mortar. On the western slope of the central area, we have found the remains of a wooden palisade of a different concept from the one in the north and west, which could have resulted from its reconstruction or a need for the additional strengthening of more exposed parts of the castle. The remains of a square-shaped wooden tower are connected to the upper row of the palisade. The remains of another, significantly damaged polygonal wooden tower are located in the SW corner of the central area. In the southern part of the courtyard, we have discovered several post pits, which probably carried the wooden gallery of the perimeter walls of the Castle as well as the remains of a large wooden structure that extends into the eastern profile of the probe. The excavations yielded large quantities of movable finds that can be dated to the second half of the 15th and beginning of the 16th centuries.

Redni broj: 35
Lokalitet: Lovas – Kovači
Naselje: Lovas
Grad/općina: Lovas
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: probno iskopavanje, arheološka geofizika

Godine 2019. arheološki je istraživan lokalitet Kovači pokraj Lovasa, otkriven prilikom terenskog pregleda 2011. (Mihelić 2012) te istraženog probnom sondom 2017. godine. Arheološka istraživanja na području općine Lovas Arheološki muzej u Zagrebu od 2017. provodi u suradnji s Institutom za klasičnu arheologiju Karlova sveučilišta u Pragu i Općinom Lovas.

Lokalitet Kovači (karta: broj 13) jedan je od najvećih lokaliteta na području općine Lovas, naseljavan tijekom bakrenog doba, srednjeg brončanog doba, rane faze kasnog brončanog doba, mlađeg željeznog doba te antike. Sam lokalitet smješten je zapadno od sela Lovasa, na povišenom lesnom platou. Plato je sa sjeverne strane omeđen vodenim tokom Bečka, a s istočne strane vodenim tokom Čopinac. Lokalitet se nalazi oko 1 km sjeverno od lokaliteta Čajer (karta: broj 5), za koji se od 2011. godine pretpostavlja da je mjesto pronalaska srednjobrončanodobne ostave Lovas (Vinski 1958). Istraživačka sezona 2019. uključivala je geofizička i probna sondažna istraživanja. Na katastarskim česticama 51 – 56 obavljena su geofizička istraživanja magnetometrom, a za što je bila zadužena tvrtka Geoarheo d.o.o. Preliminarni rezultati upućuju na postojanje velikog broja prapovijesnih jama raznih veličina te potencijalnih objekata od kućnog lijepa. Čini se da broj struktura pada prema sredini samog platoa, kao i na njegovim rubnim dijelovima, tj. na padinama. Naselje se vjerojatno nalazilo na najvišem dijelu položaja Kovači, tik uz rubove platoa, gdje on počinje padati prema

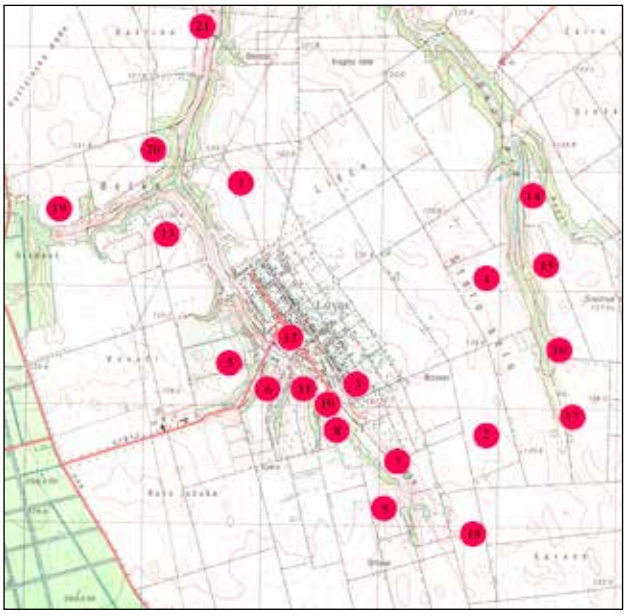

Karta Općine Lovas s prikazom poznatih arheoloških lokaliteta (izradio: F. Franković)

Pogled na sondu 14/39 nakon istraživanja (foto: S. Horáček)

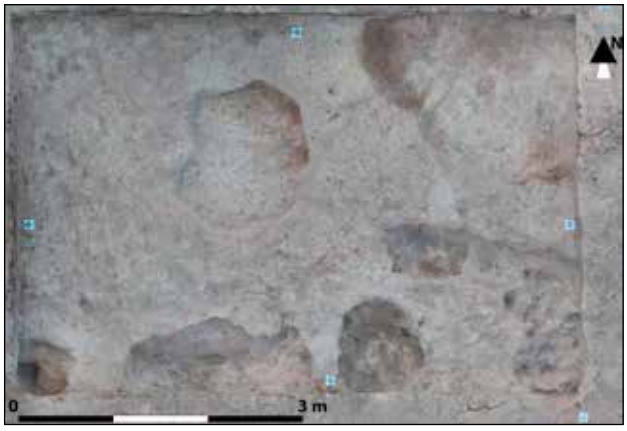

Pogled na sondu 14/49 nakon istraživanja (izradio: F. Franković)

vodenim tokovima Bečka i Čopinac. Najvažniji je rezultat anomalija snimljena na katastarskim česticama 51 i 52. Sudeći prema dimenzijama (8x10 m) i obliku, vrlo vjerojatno se radi o ostacima kuće od kućnog lijepa. Začuđujuće je da je to jedini takav objekt na čitavoj snimljenoj površini. Tijekom sondažnih istraživanja 2017. pronađen je velik broj komada kućnog lijepa većih dimenzija te dijelova podnica kuća. Njihove dimenzije, količina te otisci većeg pruća u samim komadima upućuju na to da su oni nekada pripadali kućama koje su danas uništene. Objekt snimljen prilikom geofizičkih istraživanja 2019. za sada je jedina utvrđena sačuvana kuća na čitavu lokalitetu ili barem njegovu centralnom dijelu.

Položaj Kovači probno je istražen u srpnju, na katastarskim česticama 46 i 49. Sondažna istraživanja na položaju Kovači nastavak su istraživanja započetih 2017., kada je otvorena jedna sonda dimenzija 6x6 m. Nažalost, stratigrafski odnosi unutar sonde iz 2017. pronađeni su u potpunosti poremećeni, vrlo vjerojatno kao rezultat aktivnosti već u razdoblju mlađeg željeznog doba. Jedini sačuvani arheološki konteksti bile su prapovijesne jame ukopane u zdravicu. Zbog toga je odlučeno da će se 2019. postaviti veći broj probnih sondi kako bi se ispitali stratigrafski odnosi i očuvanost samih slojeva na različitim dijelovima položaja. Površina položaja Kovači podijeljena je na velike kvadrate dimenzija 100x100 m (sektor), koji su potom podijeljeni na manje kvadrate dimenzija 10x10 m (sonda). Istražene su četiri probne sonde.

Sonda 64 unutar sektora 7 otvorena je u dimenzijama 2x2 m na sjeveroistočnom rubu položaja (k.č. 49), gdje završava blaga i počinje strma padina prema vodenom toku Čopinac. Prvom iskopnom jedinicom uklonjen je humusni sloj debljine 30-ak cm, nakon čega se naišlo na zdravicu. Humusni sloj sadržavao je manju količinu prapovijesne i antičke keramike visokog stupnja fragmentacija. U samoj zdravici nisu uočene nikakve arheološke strukture, ali su uočeni pravilni tragovi oranja modernim plugom. Sonda 17 unutar sektora 14 otvorena je u dimenzijama 4x4 m na sjevernom rubu centralnog dijela lokaliteta Kovači (k.č. 46). Nakon uklanjanja humusnog sloja uočena su dva uzastopna sloja koja su sadržavala arheološki materijal iz različitih perioda, od eneolitika do antike. Na dubini od 80-ak cm dosegnuta je zdravica. Jedina struktura (F. 14/17-001) koja je pronađena ukopana u zdravicu jest polukružni jarak, koji se rasprostirao kroz čitavu sondu iz njezina jugoistočnog prema sjeverozapadnom kutu. Unutar jarka pronađena je iznimno mala količina arheološkog materijala, a tek poneki veći fragment rimske keramike daje *terminus ante quem non* za tu strukturu.

Sonda 39 unutar sektora 14 otvorena je u dimenzijama 2x2 m, na najvišem dijelu platoa te centralnom dijelu definiranog lokaliteta. Otvorena je na istočnom rubu katastarske čestice 46. S obzirom na to da su obrisi potencijalne prapovijesne kuće otkriveni oko 5 m istočno od položaja ove sonde, njezinim otvaranjem pokušalo se utvrditi postoje li na tom dijelu položaja očuvani stratigrafski odnosi. Nakon uklanjanja humusnog sloja naišlo se na kompaktan tamnosmeđi sloj, koji je sadržavao znatne količine keramičkog materijala široke datacije, od eneolitika do antike. Isti sloj s miješanim materijalom rasprostirao se do zdravice koja je dosegnuta na dubini od 120 cm. U sjevernoj polovici sonde pronađen je rub velike jame koja je ulazila u sjeverni i zapadni profil sonde. Jama (F. 14/39-001) nije sadržavala znatnije količine arheološkog materijala, barem ne u usporedbi s njezinom veličinom. Jama je zasigurno prapovijesna, ali je zbog izostanka dijagnostičkih ulomaka trenutačno nije moguće pobliže datirati. S obzirom na malu pronađenu količinu koštanog i keramičkog materijala, malo je vjerojatno da se radi o otpadnoj jami. Postojanje „stepenice", koja je urezana u zdravicu kako bi se olakšao pristup jami, sugerira da se radi o radnom objektu.

Sonda 49 unutar sektora 14 otvorena je na centralnom dijelu platoa (k.č. 46), u dimenzijama 6x4 m (istok-zapad x sjever-jug). Bez obzira na to što je smještena u blizini sonde 39 unutar istog sektora (jugozapadno od sonde 39), stratigrafski odnosi unutar sonde 49 pokazuju potpuno drugačiju sliku. Nakon uklanjanja humusnog sloja (sloj 1) naišlo se na sloj preorane zemlje (sloj 2), što potvrđuju dva betonska bloka koja su se pružala u smjeru sjeveroistok-jugozapad i vjerojatno pripadaju vinogradu koji se nekada nalazio na k.č. 46. Nakon uklanjanja sloja 2 naišlo se na prvi potencijalno sačuvan kulturni sloj (sloj 4). Nakon uklanjanja tog sloja naišlo se na cijeli niz prapovijesnih struktura ukopanih u predzdravični sloj. Spomenute strukture uključuju znatan broj prapovijesnih jama te trojni kosturni grob iz eneolitika (kostolačka kultura; 3300. – 3000. g. pr. Kr.). Grob je sadržavao tri osobe, jednog muškarca i dvije žene, s orijentacijama glava prema sjeveru. Kosturne ostatke antropološki je analizirao dr. Mario Novak s Instituta za antropologiju u Zagrebu. Sam grob nije sadržavao nikakve grobne priloge, ali je u zemlji oko kostura pronađena manja

Trojni grob kostolačke kulture (foto: F. Franković)

količina keramičkih ulomaka, fragmentiranih životinjskih kostiju i jedna školjka. Jedini je važniji nalaz veći ulomak ruba kostolačke posude, koji je pronađen ispod zdjelice pojedinca položenog na zapadnom dijelu groba.

Na temelju istraživanja 2019. dobiven je generalni uvid u stratigrafiju, očuvanost arheoloških slojeva i izgled prapovijesnog reljefa na lokalitetu Kovači. Sondažna istraživanja 2019. potvrdila su da se položaj počeo intenzivnije koristiti u razdoblju badenske i kostolačke kulture te da svoj vrhunac doživljava u srednjem brončanom dobu (grupa Belegiš I; 1500. – 1300. pr. Kr.), kada i datira najveća količina prikupljenog keramičkog materijala. Položaj je sporadično naseljavan i u razdoblju rane faze kasnog brončanog doba (grupa Belegiš II; 1300. – 1100. g. pr. Kr.), o čemu svjedoče sporadični keramički nalazi iz sondažnih iskopavanja, ali bez jasnog stratigrafskog konteksta. Položaj je aktivno korišten i u razdoblju mlađeg željeznog doba te antici. Oba perioda vjerojatno su obilježena intenzivnim prekopavanjem terena, koje je uzrokovalo uništavanje starijih slojeva na određenim dijelovima položaja, koje ponekad seže i do 1,20 m dubine. Nadalje, probna sondažna istraživanja na različitim dijelovima lokaliteta dala su važan uvid u stratigrafiju i razvitak prapovijesnog reljefa. Na rubnim dijelovima lokaliteta dubina kulturnog sloja ne prelazi 30-ak cm i na tim je dijelovima potpuno uništen naknadnom aktivnošću, između ostalog i modernim poljoprivrednim radovima. Važno je naglasiti da debljina arheološkog sloja na najvišem dijelu položaja iznosi i do 1,20 m. S obzirom na to da je visinska razlika između rubnog i centralnog dijela položaja oko 5 m, moguće je zaključiti da je ta razlika bila manja za barem metar u razdoblju najstarije prapovijesti te da je najviši dio položaja nastao akumulacijom arheoloških slojeva.

Literatura

Mihelić 2012 S. Mihelić, Lovas – Kalvarija – Orlinac – Staro groblje, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 63, 64.

Vinski 1958 Z. Vinski, Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar, VAMZ, 1/1958, Zagreb, 1958: 1 – 34.

Filip Franković
Ana Đukić
Peter Pavúk
Sanjin Mihelić

Summary

Since 2017, Archaeological Museum in Zagreb, together with the Institute for Classical Archaeology of the Charles University in Prague, has been conducting archaeological research in the Lovas Municipality in Eastern Croatia. In 2019, research focused on the site Kovači (i.e. “Blacksmiths”). The site is located on an elevated loess plateau, bordered by the streams Bečka in the north and Čopinac in the east, which meet at Kovači and then flow together towards the Danube (map: no. 13). The site was first discovered during the 2011 field survey. The majority of ceramic fragments collected in 2011 can be dated to three main periods, namely the Copper, Bronze and Late Iron Ages. The Copper Age fragments were associated with the Baden (3600–2800 BC) and Kostolac (3300–3000 BC) Cultures. Other fragments indicated intense occupation in the Middle and Early Late Bronze Age, namely Belegiš I (1700–1300 BC) and Belegiš II (1300–1100 BC) cultural groups. The site was revisited in 2017, when a test trench was opened. Unfortunately, all cultural layers in this trench were found disturbed. Copper and Bronze Age (Middle and Late) layers were destroyed by the construction activities in the Late Iron Age, which is typical of the settlement sites in Syrmia, both in Croatia and Serbia. Late Iron Age layers were disturbed by ploughing. The only preserved archaeological structures were several waste pits of different sizes, dug into the bedrock. However, large pieces of wattle-and-daub testify to the existence of earlier, prehistoric houses. In order to determine a degree of the site destruction, in 2019 we conducted a geophysical survey and opened several test trenches. The geophysical survey detected a large number of prehistoric pits, as well as the remains of a possible prehistoric house. We also opened four test trenches in different positions: two on the northern and eastern slopes of the site and two in the central part of the plateau. In three out of the four trenches opened in 2019, cultural layers were destroyed by the later activities. Nevertheless, in the majority of cases the disturbance was too deep to be attributed to modern activity, especially because the examined fields have been almost completely abandoned for the last 30 years and consequently untouched by modern heavy machinery. The possible heavy disturbances at the site most probably happened in the transition period between the Late Iron Age and Roman period, as suggested by the absence of medieval pottery in the disturbed layers and a relatively low level of fragmentation of Late Iron Age vessels, as well as the appearance of Roman sherds in some of the disturbed layers and their complete absence in others. However, it is highly unlikely that all of them resulted from a single large intervention. In all the trenches with the deep disturbance layers, we encountered prehistoric pits cut into the bedrock. Some of them were simple waste pits, while others were quite large, did not contain much material and might have served as working structures. A trench (14/49) opened in the central part of the plateau in 2019 yielded the best results. We managed to excavate pits dating to the Copper and Middle Bronze Age, as well as a triple Copper Age burial.

Redni broj: 36
Lokalitet: Lovas – Ulica A. Starčevića
Naselje: Lovas
Grad/općina: Lovas
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 1. srpnja do 3. kolovoza 2019. Institut za arheologiju organizirao je nastavak probnih arheoloških istraživanja prapovijesnoga nalazišta u Ulici A. Starčevića u Lovasu. Istraživanja su bila dio istraživačkoga projekta Hrvatske zaklade za znanost *Željeznodobni ženski identiteti u južnom dijelu Karpatske kotline* (FEMINE/IP-06-2016-1749). U istraživanjima su sudjelovali dr. sc. Marko Dizdar i dr. Daria Ložnjak Dizdar iz Instituta za arheologiju.

Ukop jarka SJ 14 u sondi 7 (foto: M. Dizdar)

Jedan od znanstvenih ciljeva projekta FEMINE jest istraživanje željeznodobnih groblja u Podunavlju s antropološkim uzorkom, čiji bi rezultati mogli posvjedočiti o različitim aspektima društvenih identiteta žena. Zbog toga su 2018. u Ulici A. Starčevića, koja se nalazi u središtu današnjega Lovasa, provedena pokusna iskopavanja (Dizdar 2019a: 10, Karta 2), kako bi se provjerile spoznaje o postojanju groblja datiranoga u mlađu fazu starijega željeznog doba, koje je sredinom 70-ih godina 20. st. otkrio kustos Gradskoga muzeja u Vukovaru A. Dorn (Bunčić 2007: 46). Tada su u Ulici A. Starčevića pronađena četiri kosturna groba, koja su datirana u mlađu fazu starijega željeznog doba (Dizdar 2019a: 10). Iz Lovasa i okolice poznata su brojna prapovijesna arheološka nalazišta (Bunčić 2007: 46), pri čemu je posebno važan nalaz ostave s početka srednjega brončanog doba (Vinski 1958). Prilikom terenskog pregleda, koji je obuhvatio područje južno od sela, također su zabilježena brojna arheološka nalazišta (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2009). Nalazište je smješteno sjeverno od središta Lovasa, na istočnome rubu prirodnoga usjeka kojim protječe manji vodotok (Dizdar 2019a: 10, Karta 2). Prilikom probnih istraživanja 2018. otkrivena su tri groba – dva kosturna i jedan paljevinski, koji su datirani u kraj starijega te u početak mlađega željeznog doba (Dizdar 2019a: 10 – 12, sl. 1 – 4). Cilj iskopavanja 2019. usmjeren je na definiranje prostora rasprostiranja groblja, kao i početka pokopavanja. Brojni stambeni objekti ograničili su prostor iskopavanja na uzak pojas između nogostupa i kolnika te na prostor vrta i okućnice na k.br. 16 (vlasnica Danica Krpan). Istražene su tri sonde površine 402 m^2. Dubina iskopa iznosila je oko 0,50-1,00 m, a dokumentirana stratigrafija odgovara geološkim slojevima – ispod sloja tamnosivoga humusa (SJ 01) izdvojen je sloj tamnosmeđega lesa (SJ 02) te potom svjetlosmeđega lesa (SJ 03). U svim sondama nalazili su se brojni moderni ukopi za instalacije te ostaci objekata nastalih krajem 19. i početkom 20. st. Tijekom iskopavanja SJ 02, u sondama 7 – 9 prikupljeni su i keramički ulomci iz različitih razdoblja prapovijesti i srednjega vijeka.

Tijekom probnih iskopavanja 2019. pronađena su četiri groba – tri kosturna i jedan ukop konja. Još je u jugozapadnome dijelu sonde 7 pronađen ukop kanala SJ 14 s keramičkim nalazima te životinjskim kostima, koji se možda može datirati u kasni srednji/rani novi vijek.

U kosturnome grobu 7 pronađeni su ostaci odrasle ženske osobe. Iznad desnoga ramena pronađena je željezna fibula, dok su na lijevoj nadlaktici dokumentirani ostaci željeznoga noža. S lijeve i desne strane prsa pronađena je po jedna brončana ranolatenska zoomorfna fibula. Oko vrata pokojnice nalazile su se staklene perle – one od prozirnoga/mliječnobijeloga stakla amforastoga oblika (16) te one manje, bikoničnoga oblika, tamnoplave, oker ili svjetlozelene boje (7). Brončane ranolatenske zoomorfne fibule karakterističan su oblik LT B1 stupnja. Radi se o fibulama kakve su poznate s nalazišta u istočnoj Slavoniji i zapadnome Srijemu, a datirane su u stupanj Ćurug, odnosno na sam kraj starijega željeznog doba (Božič 1981: 315). Fibula toga tipa poznata je s groblja Osijek – Zeleno polje iz kosturnoga groba 9, u kojem se nalazi s astragalnim pojasom s kopčama s trima petljama (Spajić 1954: 13, T. IV: 27). Iz Osijeka su poznate još dvije brončane ranolatenske zoomorfne fibule (Majnarić-Pandžić 1970: 39, T. XXV: 1 – 2).

Iz Dalja su također poznate fibule koje na kraju nožice imaju zoomorfnu glavicu ili se umjesto zoomorfne glavice pri kraju nožice nalazi kuglica (Majnarić-Pandžić 1970: 17, T. III: 5, T. IV: 1 – 2, T. V: 7). Ranolatenske zoomorfne fibule iz groba 7 u Lovasu tako se mogu datirati u stupanj Čurug, odnosno u LT B1 (Popović 1996: 115–116, Fig. 11). Tu dataciju potvrđuju i nalazi staklenih amforastih perli. Najbliži nalazi staklenih perli toga oblika zabilježeni su na groblju Osijek – Zeleno polje, u iskopu 4 (Spajić 1954: 12, T. III: 24). Brojne su amforaste perle pronađene u grobu Srijemska Mitrovica II (Brunšmid 1902: 80, sl. 39: 1 – 7; Majnarić-Pandžić 1970: 45, T. XXIII: 5 – 6). Staklene perle toga oblika smatraju se karakterističnim oblikom stupnja Čurug (Božič 1981: 115). Na osnovi prikupljenih nalaza, grob 7 treba datirati u završnu fazu srijemske grupe – fazu Čurug (LT B1 stupanj), odnosno u drugu i treću četvrtinu 4. st. pr. Kr.

U kosturnome grobu 5 pokopana je odrasla ženska osoba. S lijeve strane prsa nalazila se brončana fibula s niskim lukom, koji prelazi u spiralu sastavljenu od četiriju navoja povezanih iznutra. Na kratkoj nožici, na mjestu dodira s lukom, nalazi se kuglica. Još je jedna ista fibula pronađena nešto niže, s lijeve strane prsa. S lijeve strane zdjelice nalazio se željezni nož, dok je između zdjelica bio željezni obruč. Na desnoj podlaktici nalazile su se dvije brončane narukvice s plastično raščlanjenim nizom okomito postavljenih ovalnih zadebljanja. Oko vrata pokojnice nalazilo se 135 sitnih staklenih perli ovalnoga oblika, od kojih je daleko najviše onih tamnoplave boje.

Brončane fibule s niskim žičanim lukom, kratkom nožicom na kojoj se nalazi kuglica i spiralom s navojima koji su povezani iznutra smatraju se karakterističnim oblikom LT C1 (Božič 1981: 319, T. 2: 26). Fibule iz Lovasa mogu se pripisati skupini BF-Hy1-Ba, koja je datirana na kraj LT B2 i početak LT C1 (Bujna 2003: 59, Obr. 26). Pokojnica iz groba 5 na desnoj je podlaktici imala dvije brončane narukvice s plastično raščlanjenim tijelom. Par narukvica toga oblika pronađen je u kosturnome grobu 22 na groblju Osijek – Zeleno polje te imaju tek blago otvorene krajeve. U grobu se još nalaze brončane fibule tipa Karaburma 63 te astragalni pojas s kopčama s po trima petljama, što ga datira u LT B2 (Spajić 1956: 50, T. X: 1, 7). Iz iskopa 5 s istoga groblja potječe brončana narukvica s gušće postavljenim zadebljanjima i jače rastavljenim krajevima (Spajić 1954: 14, T. V: 30). Usporedbe pokazuju da se narukvice poput onih iz groba 5 u Lovasu pojavljuju u grobovima žena tijekom LT B2, ali i na početku LT C1, odnosno ponekad se primjeri starijega obručastog nakita pronalaze i početkom srednjega latena (Guštin 1984: 324, Beil. 1: 53). Na osnovi prikupljenih nalaza, grob 5 iz Lovasa treba datirati u prijelaz iz ranoga u srednji laten (LT B2/C1), odnosno u početak 3. st. pr. Kr.

U kosturnome grobu 4 bio je pokopan odrasli pokojnik. Najveći dio rake uništen je ukopavanjem kanala za vodovod, tako da je sačuvan samo zapadni rub groba.

U grobu 6 bio je ukopan konj, čija je lijeva strana uništena prilikom ukopavanja modernih jama. Desna prednja i stražnja noga su svijene. U ustima konja pronađene su željezne žvale sa S-uvijenim bočnim stranama, koje na oba kraja završavaju koničnim završecima. Te žvale pripadaju tipu VA1, koji je poznat s nalazišta u Rumunjskoj i jugozapadnoj Ukrajini,

Detalj kosturnoga groba 7 (foto: M. Dizdar)

Detalj ranolatenskog kosturnoga groba 5 (foto: M. Dizdar)

gdje se datiraju u 4. st. pr. Kr. (Werner 1988: 36 – 38, 41, T. 18: 118 – T. 19: 124). Najbliže usporedbe zabilježene su na groblju u Ritopeku, gdje su pronađene kao slučajan nalaz (Todorović 1967: 156, T. III: 8). Prostorno Lovasu najbliži ukopi konja zabilježeni su na groblju Vinkovci – Nama, gdje su, osim grobova datiranih u kraj 5. i 4. st. pr. Kr., pronađena i tri ukopa konja, od kojih su dva imala konjsku opremu, no bez željeznih žvala. Jedna konjska oprema ima usporedbe na prostoru srednje Europe, dok druga pokazuje povezanost s Donjim Podunavljem (Majnarić-Pandžić 2003: 490 – 502, Abb. 8 – 12). Ukop konja iz Lovasa pripada skupini

Detalj ukopa konja br. 6 sa željeznim žvalama (foto: M. Dizdar)

takvih ukopa u jugoistočnome dijelu Panonije, za koju je karakteristično da su konji ukopani zasebno, odnosno ne nalaze se zajedno u grobovima s pokojnicima. Konji su ukopani sa ili bez konjske opreme te pokazuju povezanost sa širokim prostorom od sjeveroistočne Italije, preko jugoistočnoalpskoga prostora pa sve do Donjega Podunavlja, a datiraju se u 5. – 4. st. pr. Kr. (Metzner-Nebelsick 2002: 206; Kmeťová 2018: 276 – 280, Fig. 4).

Probna arheološka iskopavanja u okviru FEMINE projekta na nalazištu Lovas – Ulica A. Starčevića 2018. i 2019. godine potvrdila su pretpostavke da se radi o važnome nalazištu s kraja starijega i početka mlađega željeznog doba. U kraj starijega željeznoga doba mogu se datirati grob 2 i ukop konja 6. Njima je možda istovremen grob 7 bogato opremljene pokojnice koji se, na osnovi nalaza brončanih ranolatenskih zoomorfnih fibula i staklenih amforastih perli, može pripisati fazi Čurug. Srijemska grupa karakteristična je materijalna ostavština, prije svega poznata iz ženskih kosturnih grobova, koja odgovara posljednjoj fazi razvoja bosutske grupe (Garašanin 1973; Majnarić-Pandžić 1973; Vasić 1989; Dizdar 2019b). Groblje u Lovasu kontinuirano se nastavlja u mlađe željezno doba, o čemu svjedoči pronalazak kosturnoga groba 3, s nalazima brončanih fibula te narukvica i staklenih perli, koji se pripisuju stupnju LT B2 (Božič 1981; Guštin 1984). Najmlađi je grob 5, s pokopom bogato opremljene pokojnice, u kojem su pronađene brončane narukvice koje su karakterističan oblik LT B2 stupnja, no nalazi malih brončanih fibula srednjolatenske sheme datiraju grob na početak srednjega latena, odnosno u LT C1. Rezultati probnih istraživanja 2018. i 2019. u Lovasu, s otkrićem biritualnoga groblja, datiranoga u kraj starijega i početak mlađega željeznog doba, iznimno su važni za buduća proučavanja razdoblja kada se na prostoru južnoga dijela Karpatske kotline dogodila kulturna i društvena rekonfiguracija. Prvi su put dokumentirane zatvorene grobne cjeline s nalazima i pripadajućim antropološkim uzorkom, što će omogućiti interdisciplinarne analize.

Literatura

Božič 1981 D. Božič, Relativna kronologija mlajše železne dobi v jugoslovenskem Podonavju, AV, XXXII, Ljubljana, 1981: 315 – 336.

Brunšmid 1902 J. Brunšmid, Prethistorijski predmeti iz Srijemske županije, VHAD, n.s. VI, Zagreb, 1902: 68 – 86.

Bujna 2003 J. Bujna, Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia Slovenska (Typovo-chronologické triednie LT B- a C1-spôn), Slovenská Archeológia, LI/1, Nitra, 2003: 39 – 108.

Bunčić 2007 M. Bunčić, Topografija pretpovijesnih nalazišta u Vukovaru, VAMZ, 3. ser., sv. XL, Zagreb, 2007: 35 – 72.

Dizdar 2019a M. Dizdar, Rezultati istraživanja u Lovasu (zapadni Srijem) – Otkriće ranolatenskoga biritualnog groblja, AIA, XV, Zagreb, 2019a: 9 – 18.

Dizdar 2019b M. Dizdar, New Late Hallstatt Finds from the Vinkovci Region (Eastern Croatia): A Contribution to the Study of Impacts from the Balkans to the southeastern Carpathian Basin, in: Zbornik radova u čast 80. g. života Rastka Vasića (eds. V. Filipović, A. Bulatović, A. Kapuran), Arheološki institut, Beograd, 2019b: 319 – 343.

Dizdar, Ložnjak Dizdar 2009 M. Dizdar, D. Ložnjak Dizdar, Terenski pregledi područja općina Ilok, Lovas i Tovarnik u 2008. godini, AIA, V, Zagreb, 2009: 117 – 121.

Garašanin 1973 M. Garašanin, Gvozdeno doba, III (Sremska grupa zapadnobalkanskog kompleksa), u: Praistorija na tlu Srbije, II, Beograd, 1973: 511 – 515.

Guštin 1984 M. Guštin, Die Kelten in Jugoslawien, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, 31, Mainz a. R., 1984: 305 – 363.

Kmeťová 2018 P. Kmeťová, 'And Four Strong-Necked Horses He Threw Swiftly on the Pyre...'. On Human-Horse Relationship in the Early Iron Age Central Europe from the Perspective of Interregional Contacts, in: ΕΥΔΑΙΜΩΝ. Stidies in Honour of Jan Bouzek, Pavúk P., Klontza-Jaklová V., Harding A. (eds.), Opera Facultatis philosophiae Universitatis Carolinae Pragensis, Vol. XVIII, Prague, 2018: 267 – 289.

Majnarić-Pandžić 1970 N. Majnarić-Pandžić, Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu, Acta Musei Cibalensis, 2, Vinkovci, 1970.

Majnarić-Pandžić 1973 N. Majnarić-Pandžić, Vinkovci kod Silosa – kasnohalštatski grobovi, Arheološki pregled, 15, Beograd, 1973: 39, 40.

Majnarić-Pandžić 2003 N. Majnarić-Pandžić, Ein späthallstattzeitliches Gräberfeld in Vinkovci (Nordkroatien) und das Problem eines neuen Phänomens der Pferdeausstattung in diesem Gebiet, Germania, 81/2, Frankfurt a. M., 2003: 481 – 511.

Metzner-Nebelsick 2002 C. Metzner-Nebelsick, Der „Thrako-Kimmerische" Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien, Vorgeschichtliche Forschungen Band 23, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. C., 2002.

Popović 1996 P. Popović, Early La Tène Between Pannonia and the Balkans, Starinar, XLVII, Beograd, 1996: 105 – 125.

Spajić 1954 E. Spajić, Nalazište mlađeg željeznog doba s terena Osijeka, OZ, IV, Osijek, 1954: 7 **–** 18.

Spajić 1956 E. Spajić, Nalazište mlađeg željeznog doba s terena Osijeka, OZ, V, Osijek, 1956: 47 **–** 53.

Todorović 1967 J. Todorović, Praistorijske nekropole u Ritopeku, Starinar, XVII, Beograd, 1967: 153 – 160.

Vasić 1989 R. Vasić, Jedan prilog proučavanju Sremske grupe, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja XXVII/25, Sarajevo, 1989: 103 – 113.

Vinski 1958 Z. Vinski, Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar, VAMZ, 3. ser., sv. I, Zagreb, 1958: 1 – 34.
Werner 1988 W. M. Werner, Eisenzeitliche Trensen an der unteren und mittleren Donau, Prähistorische Bronzefunde Abteilung, XVI, Band 4, Stuttgart, 1988.

Marko Dizdar

Summary

In July 2019, the Institute of Archaeology continued the probe archaeological excavations at the prehistoric site in A. Starčević Street in Lovas (Vukovar-Syrmian County). The excavations were undertaken within the research project of the CSF Iron Age Female Identities in the Southern Carpathian Basin (FEMINE/IP-06-2016-1749). One of the scientific goals of the project is the investigation of Iron Age cemeteries in the Danube Basin that would testify about the different aspects of female social identities. The trial excavations were undertaken in A. Starčević Street in order to confirm the existence of the Early Iron Age cemetery discovered in the mid-1970s.
The 2019 excavations focused on defining a layout of the cemetery and discovering new funerary complexes. Three trenches were excavated, which gives a total surface area of 725 m^2. All of the explored trenches contained numerous fills of modern burials and masonry remains. Four graves were uncovered – three inhumation graves and one horse burial. In grave 7 there were skeletal remains of an adult woman with an iron fibula and two Early La Tène bronze zoomorphic fibulae. There were glass beads around her neck: amphora-shaped transparent/milky glass beads and smaller biconical dark blue, ochre, or light green beads. Based on the finds, grave 7 from Lovas should be dated to the final phase of the Syrmia group – the Čurug phase (LT B1), i.e. the second and third quarters of the fourth c. BC. Grave 5 contained well-preserved skeletal remains of an adult woman with two bronze fibulas with a low bow turning into a spring of four coils with internal chord. The short foot has a knob on the joint with the bow. There was an iron knife and iron ring. On the right forearm, there were two bronze bracelets with the body segmented in relief by a series of vertical oval thickenings. Around the woman's neck there were 135 tiny oval glass beads, almost all of them dark blue. Bronze fibulae are considered a characteristic form of LT C1. The bronze bracelets have been classified as type BR-B6, dating to LT B2c. Based on the finds, grave 5 from Lovas should be dated to the transition from the Early to Middle La Tene (LT B2/C1), i.e. to the beginning of the third c. BC. Grave 6 – the horse burial – was partly destroyed by the digging of modern pits. The horse's mouth contained an iron bit with S-twisted sides ending with conical terminals at both ends. The bit from horse grave 6 belongs to the VA1 type and was dated to the fourth c. BC. The closest parallels can be found at the Ritopek cemetery. Geographically, the horse burials closest to Lovas are those in the Vinkovci – Nama cemetery, where three horse burials were found along with graves dated to the end of the fifth c. and fourth cent. BC. The results of the trial excavations in Lovas are exceptionally important for future research on the period of cultural and social reconfiguration in the southern Carpathian Basin, since this is the first discovery of closed funerary complexes with finds and the associated anthropological sample.

Redni broj: 37
Lokalitet: Otok – Poduzetnička zona
Naselja: Otok
Grad/općina: Otok
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 2. do 15. srpnja 2019. trajalo je arheološko istraživanje na lokalitetu Skorotinci u Poduzetničkoj zoni grada Otoka. Istražena je površina od 590 m^2. Stručni voditelj istraživanja bio je Hrvoje Tkalac, kustos u Zavičajnom muzeju Stjepan Gruber Županja. Projekt je financiran novcem Grada Otoka.

Prilikom iskopavanja zemlje za prilaznu cestu i parkirališta oko zgrade budućeg poduzetničkog inkubatora na lokaciji Poduzetničke zone b.b., k.č. 634/5, k.o. Otok, pronađeni su jamski objekti s arheološkim materijalom. Radovi su obustavljeni te je kontaktiran nadležni Konzervatorski odjel u Vukovaru, koji je trebao dati svoj sud o novonastaloj situaciji. Nakon izlaska na teren, utvrđeno je da je zaista riječ

Pogled na dio sonde usred gradilišta, s vidljivim jamskim objektima

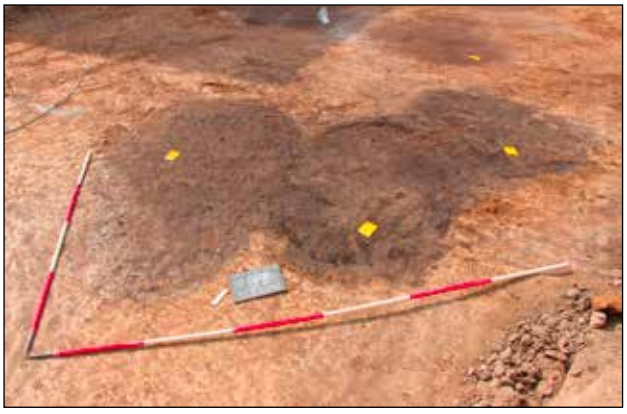

Pogled na tri jame koje nisu egzistirale u isto vrijeme, što je potvrđeno samim iskopom

o potencijalnom arheološkom lokalitetu te je bilo potrebno zaštitno istraživanje kako bi se planirani građevinski radovi mogli završiti unutar planiranih rokova.
Nakon izlaska na teren započelo je strojno skidanje zemlje, kako bi se utvrdio broj objekata s arheološkim materijalom te bi shodno tomu bili angažirani i fizički radnici potrebni za ručni iskop.
Na lokalitetu je pronađeno 16 jamskih objekata s arheološkim materijalom datiranim u kasni srednji vijek te nešto malo osteoloških nalaza u pojedinim jamama. Izdvojeno je 15 posebnih nalaza – dva kamena brusa i 13 metalnih nalaza (konjske ostruge, noževi, vrh strijele). Jedina kompliciranija arheološka situacija bila je na poziciji na kojoj su se međusobno preklapale tri jame.

Hrvoje Tkalac

Summary

Archaeological excavations at the site of Skorotinci in The Entrepreneurial Zone of the City of Otok were carried out in the course of July 2019. The excavations yielded 16 pits with archaeological finds of the Late Middle Ages and scarce osteological finds in some of the pits. Fifteen special finds can be singled out as follows: two whetstones and 13 metal finds (horse spurs, knives and an arrow point).

Redni broj: 38
Lokalitet: Prisunjača
Naselje: Vođinci
Grad/općina: Vođinci
Pravni status: P-5852
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, geofizičko istraživanje

Od 29. rujna do 12. listopada 2019. trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Prisunjača, dok su geofizička istraživanja organizirana 30. listopada 2019. godine. Lokalitet je istražio Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (voditeljica Ina Miloglav), dok je za geofizička istraživanja bio zadužen Branko Mušič iz tvrtke Gearh d.o.o. iz Slovenije. Tijekom istraživanja odvijala se i obvezna terenska nastava za studente arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Financijska sredstva osigurali su Ministarstvo kulture i Sveučilište u Zagrebu.

Lokalitet Prisunjača
Lokalitet u literaturi poznat kao Prisunjača (Dimitrijević 1979: 281) ili Ciganica (Durman 1988: 15) nalazi se na južnoj padini Đakovačko-vinkovačkog ravnjaka, na položaju Duge njive između Ivankova i Vođinaca, 14 km zapadno od Vinkovaca. Nalazi s tog lokaliteta dospjeli su kao dar u Arheološki muzej u Zagrebu još davne 1904. godine. S. Dimitrijević opisao je lokalitet Prisunjaču kao „ovalni plato omeđen prirodnim usjecima ispunjenim vodom koji su bili povezani potokom". Iako potoka danas više nema, njegovo je korito vidljivo u obrasloj šumi te na starim austrougarskim kartama. Tijekom ovogodišnjih istraživanja čitavo područje snimljeno je dronom za potrebe izrade digitalnog modela terena, na kojem su vidljivi ostaci nekadašnjeg korita potoka, a visinska razlika do najviše točke na platou naselja iznosi 33 m.
Prema A. Durmanu (1988: 15), površina platoa iznosila je 1.800 m^2, odnosno 60x30 m, međutim radi se samo o subjektivnoj procjeni jer područje nije arheološki istraženo. Arheolozi iz Gradskog muzeja Vinkovci obišli su 2000., 2002. i 2008. područje Prisunjače i ustvrdili da takav opis lokaliteta nažalost ne odgovara njegovu današnjem izgledu. Na samom je platou u međuvremenu sagrađeno nekoliko vikendica, južna se padina djelomično obrađuje, a ostali dio zarastao je u šumi. Jedino je sa zapadne strane bio vidljiv plato u visini od oko 20 m, koji je danas kompletno zarastao u šumu i šikaru (Krznarić Škrivanko 2003; Gale 2003; Miloglav 2012). Prilikom obilaska terena na površini je sakupljena veća količina keramičkog materijala vučedolske kulture, kućnog lijepa te poliranih i glačanih kamenih alatki (Miloglav 2012: 78 – 81, T. 4).

Rezultati arheoloških istraživanja
Sonda dimenzija 10,00x6,00 m otvorena je na k.č. 44, k.o. Vođinci (u vlasništvu Ive Dučmelića), na mjestu na kojem su geofizička istraživanja 2017. godine pokazala najveću koncentraciju arheoloških tvorevina, a koja je ujedno i najdominantnija točka u prostoru (Miloglav, Mušič 2018).
Cijela sonda podijeljena je na kvadrante dimenzija 2,00x2,00 m, kako bi se nakon obrade dobila prostorna distribucija materijala. Tijekom ručnog skidanja humusnog sloja

Ostaci vučedolske kuće s ostacima pregradnog zida

Nalaz utega za ribarsku mrežu

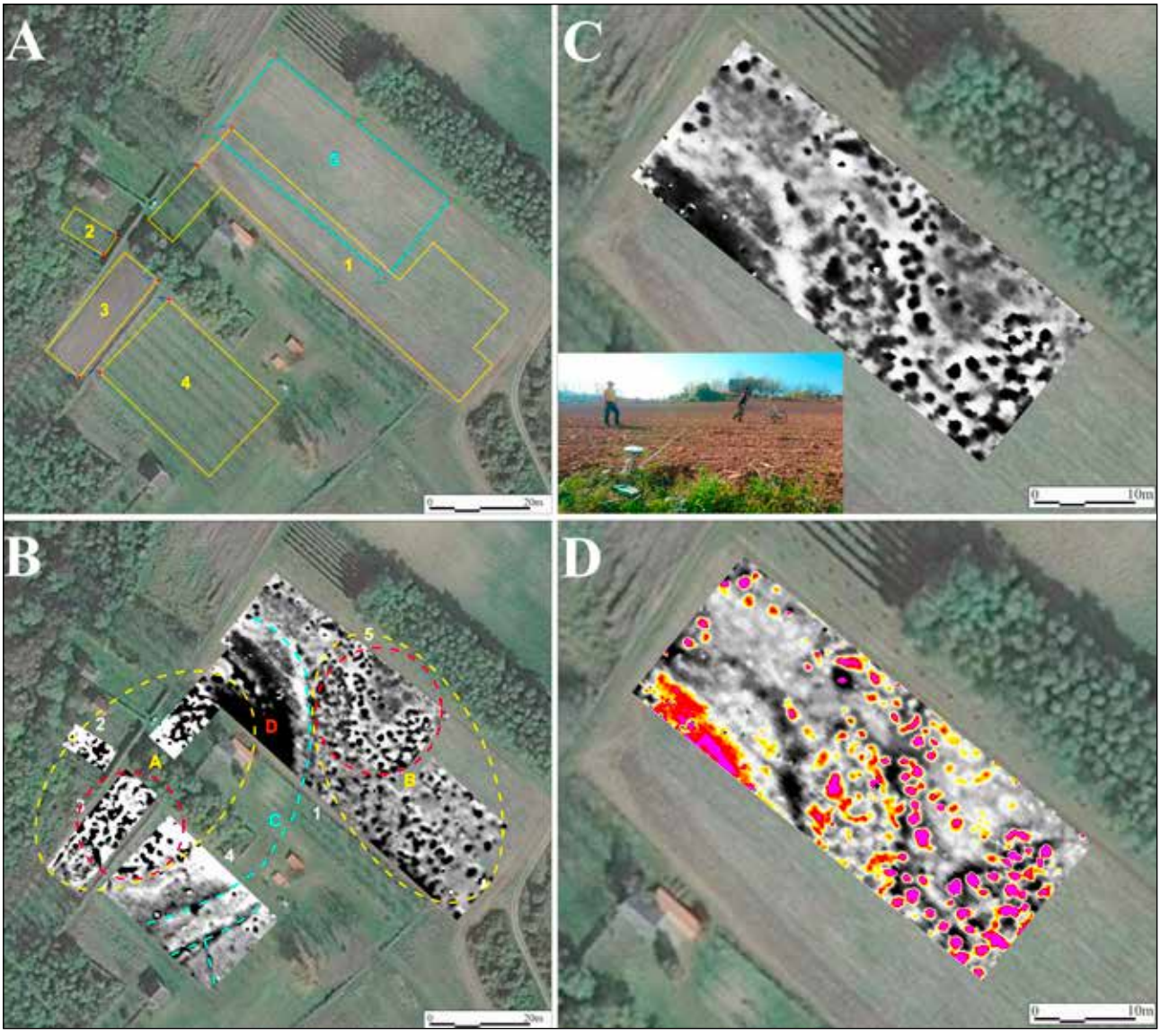

***A** – površine istražene magnetskom metodom 2017. (1-4) i 2019. (5); **B** – rezultati magnetske metode na gradijentan način na površinama istraženima 2017. (1-4) i 2019. (5): A i B (područja s iznimno jakim magnetskim anomalijama termoremanentnog tipa, vjerojatno na mjestima spaljene gline prapovijesnih kuća; magnetske su anomalije mjestimice usmjerene, ali i nepravilnih tlocrtnih oblika, što je očekivano u takvoj situaciji jer stambeni objekti nisu jednako izgorjeli po cijeloj površini pa se mijenja i jačina magnetskog polja unutar jednog objekta; crvenim kružnicama naznačena su područja s relativno jačim magnetskim anomalijama koje upućuju na bolje sačuvane ostatke bakrenodobnog naselja), C (linearne magnetske anomalije inducirane magnetizacije zbog punila negativa, radi se o jarcima koji su možda dio obrambenog jarka), D (iznimno jake magnetske anomalije zbog suvremenih željeznih konstrukcija); **C i D** – na području 5 istraženom 2019. jasno se prepoznaju brojna manja područja približno izometričnih tlocrtnih presjeka relativno jačih magnetskih anomalija termoremanentnog tipa magnetizacije spaljene gline (podnice kuća, kućni lijep, zapune većih jama i sl.); tih je ostataka najviše na središnjem i donjem dijelu magnetograma, a njihov se broj smanjuje prema gornjem, višem dijelu istražene površine; raspon prikazanih vrijednosti magnetskoga gradijenta iznosi -7,4/+8,6 nT/m (C), a raspon prikazanih vrijednosti magnetskoga gradijenta je -5,7/+4,8 nT/m (D).*

bilo je jasno da je nađen veći objekt, na što su upućivale velike količine kućnog lijepa, keramičkog i litičkog materijala. Iako je dugotrajno izoravanje ostavilo posljedice u arheološkom zapisu, nakon 20-ak cm u još izoranom sloju jasno su se mogli pratiti tragovi uništene kuće. Radi lakše obrade materijala, odnosno atribuiranja nalaza koji su nekada bili sastavni dio kućnog inventara, a koji se nalaze unutar uništene kuće, taj je sloj zaveden zasebno (SJ 3). Osim velike količine keramike u sloju, kao dio kućnog inventara zabilježeno je nekoliko posebnih nalaza: pet utega, kamena glačana sjekira s rupom za nasad, keramička kuka za vješanje posuda iznad vatre, koštana šila, dio koštanog predmeta koji je vjerojatno služio kao aplika na odjeći te veća količina litičkih nalaza. Prilikom uklanjanja SJ 3 uočeno je intaktno urušenje vučedolske kuće (SJ 12), s tragovima zapečene podnice (SJ 13) i ostacima pregradnog zida (SJ 11).

Obrisi kuće, zajedno s urušenjem, dokumentirani su u dužini od 9 m i širini od 4 m, s pregradnim zidom dužine 5,50 m, u

kojem su vidljivi ostaci rupa za drvenu konstrukciju koja je bila obložena lijepom. Ostaci pregradnih zidova na prapovijesnim se lokalitetima vrlo rijetko nalaze u pozitivu, većinom su ostaci vidljivi samo u tragovima i negativu, pa je taj zid (dužine 5,50 m i najviše sačuvane visine do 20 cm) jedna od rijetkih takvih konstrukcija, koje su ostale sačuvane u arheološkom zapisu. Uzorak pregradnog zida uzet je za geomorfološku analizu.

Ostaci kuće pokazuju da se radi o dosta velikom stambenom objektu, čije se dimenzije za sada mogu pratiti samo jednim dijelom jer kuća na sjevernoj i zapadnoj strani ulazi u profil, a na južnoj se strani iznad nje još uvijek nalaze ostaci SJ 2, koja tijekom ovogodišnje kampanje nije skinuta do kraja. Zasada jedina definirana strana kuće nalazi se na istočnoj strani, gdje je definiran i sloj SJ 15. Riječ je o kulturnom sloju, koji čini prolaz između kuća i koji je prepun materijala, što je posljedica čišćenja stambenih objekata, te je aktivno područje odlaganja otpada unutar naselja.

Tijekom istraživanja, za potrebe analiza polena te za procjenu dubine kulturnog sloja napravljeno je geološko bušenje. S obzirom na to da je početak sonde na dubini od 115,26 m, a dno geološkog bušenja s tragovima kulturnog sloja na 113,03 m, tijekom nastavka arheoloških istraživanja može se očekivati vrlo bogat višeslojan lokalitet. S obzirom na veliku količinu materijala sakupljenog u uništenom i izoranom sloju, može se očekivati da će nastavak istraživanja pokazati bogate i zanimljive nalaze u tom zaista velikom vučedolskom objektu. Jednako tako, zanimljivo je da je kuća ostala sačuvana bez obzira na posljedice višegodišnjeg izoravanja te su se obrisi kuće mogli vrlo jasno pratiti već u humusnom sloju.

Rezultati geofizičkih istraživanja

Magnetskom metodom istraženo je 3.200 m^2 na k.č. 40, k.o. Vođinci (ilustracija: A, oznaka 5). Lokalitet je istražila tvrtka Gearh d.o.o. iz Slovenije. Istraživanja su nastavljena istočno od položaja snimljenih 2017. (tada su snimljena četiri odvojena područja, ukupne površine 7.500 m^2; Miloglav, Mušič 2018). Na tom su dijelu lokaliteta bile izmjerene jake magnetske anomalije, koje su upućivale na ostatke naselja pa se nastavkom snimanja 2019. želio definirati rub naselja na istočnoj strani lokaliteta.

Mjerenja magnetskom metodom provedena su magnetometrom Geometrics G-858 u paralelnim i 0,5 m udaljenim profilima, kao i tijekom prethodnog snimanja 2017. godine. Magnetskom metodom najdjelotvornije se prepoznaju anomalije koje su rezultat termoremanentnog tipa magnetizacije, koja je svojstvo svih arheoloških ostataka koji su pretrpjeli promijene prilikom izloženosti visokim temperaturama. Takav se tip magnetizacije, koji je obično znatno jači od okoline tih objekata, lako prepoznaje na rezultatima magnetske metode. Time se jasno definira položaj izvora magnetskih anomalija, odnosno objekata od spaljene gline, ali često nije moguće jednoznačno interpretirati arheološke ostatke u smislu njihove točne funkcije u arheološkoj prošlosti. Često se ti objekti prepoznaju po jačini magnetskih anomalija, ali su tlocrtni oblici zbog magnetski heterogenog sastava tih objekata nedovoljno jasni za sasvim preciznu arheološku interpretaciju. Zbog toga se uz karakteristike magnetskih anomalija za interpretaciju koristi i položaj tih objekata u odnosu na topografiju, kao i njihovi međusobni prostorni odnosi.

Rezultati ovogodišnjeg snimanja jasno upućuju na brojna područja relativno jačih magnetskih anomalija induciranog, ali najviše termoremanentnog tipa magnetizacije, za koje se pretpostavlja da su posljedica temperaturnih promjena gline na mjestima na kojima su se nalazile kuće u naselju. Prikazi gradijentnog mjerenja dosta su kontrastniji i time kompleksniji, ali upućuju na širok spektar magnetskih anomalija s izvorima plitko ispod površine, kao i na samoj površini. Općenito se prepoznaju magnetske anomalije od arheoloških objekata inducirane i termoremanentne magnetizacije, kao i od subrecentnih poljoprivrednih aktivnosti u vidu parcelnih granica. Kao što je vidljivo na ilustraciji, može se zaključiti da se naselje širi dalje prema istoku jer se tijekom istraživanja nisu uspjele prepoznati jasne istočne granice naselja, stoga će se snimanja nastaviti, s ciljem definiranja rastera tog velikog i važnog naseobinskog kompleksa.

Literatura

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks, u: (ur. A. Benac), Praistorija jugoslavenskih zemalja, III, Sarajevo, 1979: 267 – 343.

Durman 1988 A. Durman, Vučedolska kultura, u: Vučedol treće tisućljeće p.n.e., katalog izložbe, Zagreb, 1988: 13 – 20.

Gale 2003 I. Gale, Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških istraživanja Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci u 2002., Godišnjak ogranka Matice hrvatske Vinkovci, 20, Vinkovci, 2003: 329 – 346.

Krznarić Škrivanko 2003 M. Krznarić Škrivanko, Arheološka topografija nalaza i nalazišta na području Ivankova, u Monografiji Ivankovo, Ivankovo, 2003: 15 – 27.

Miloglav 2012 I. Miloglav, Topografija nalazišta vučedolske kulture na vinkovačkom području, Acta Musei Cibalensis, 5, Vinkovci, 2012: 69 – 94.

Miloglav, Mušič 2018 I. Miloglav, B. Mušič, Prisunjača, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 63 – 65.

dr. sc. Ina Miloglav
dr. sc. Branko Mušič

Summary

Geophysical and archaeological excavations at the prehistoric site of Prisunjača were carried out in the course of September and October 2019. Although this Vučedol Culture site has been mentioned in the literature, expert investigations were not carried out prior to 2019. A 10 x 6 m probe was opened in the highest part of the plateau, where the geophysical survey carried out in 2017 showed the highest potential. The excavations revealed a large dwelling with the remains of a partition wall and numerous movable finds.

The geophysical survey with the use of the magnetic method encompassed a surface area of 3200 m^2. The magnetic method surveys were carried out by the Geometrics G-858 magnetometer in parallel profiles and in profiles at a distance of 0.5 m, same as in 2017. The results of the survey point to numerous areas of relatively strong magnetic anomalies of induced, but mostly thermoremanent type of magnetisation, which probably resulted from the

changes on the clay where houses had been built. It can be concluded that the settlement extends to the east because we have not identified its eastern boundaries. Therefore, the survey will be continued with the aim of defining the layout of this large settlement.

Redni broj: 39
Lokalitet: Rokovci – Rokovačke zidine
Naselje: Rokovci
Grad/općina: Andrijaševci
Pravni status: Z-1163
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Između 22. srpnja i 20. kolovoza 2019., tijekom 20 radnih dana, obavljeno je zaštitno arheološko istraživanje na lokalitetu Rokovačke zidine, k.č. 313. Istražena je površina veličine 168 m². Stručna voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša, a zamjenik voditeljice Boris Kratofil, uz sudjelovanje muzejske savjetnice Maje Krznarić Škrivanko i kustosice Nikoline Ostović te dvaju arheoloških tehničara, svi iz Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci. Fizičke radnike (5 – 6), u okviru sustava javnih radova, osigurala je Općina. Radovi su financirani sredstvima Općine Andrijaševci i Ministarstva kulture.

„Rokovačke zidine" trenutačno su najlošije sačuvan srednjovjekovni franjevački sakralni objekt u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Stanje loše sačuvanosti rezultat je nemara i sustavnih devastacija tijekom proteklih 100 godina, što pokazuju i fotografije „Rokovačkih zidina" s početka 20. st. Spomenuti je objekt u to vrijeme bio još u relativno dobru stanju: gotovo u potpunosti sačuvanih zidova, sve do razine krova, s trima vidljivim uskim gotičkim prozorima s jugoistočne strane. „Rokovačke zidine" ostaci su srednjovjekovne crkve u sklopu franjevačkog samostana, koji se nalazio u srednjovjekovnom naselju *Hrapkovo/*Hropkovci (otuda i ime današnjih Rokovaca), a koji se prvi put u navodi u jednoj franjevačkoj kronici iz 1433. godine. U istom tom naselju *Hrapkovu postojala je i srednjovjekovna utvrda, čiji su ostaci te opkopi vidljivi uz samu lijevu obalu Bosuta, na tzv. „Jemrića stanu", udaljenom od samih „Rokovačkih zidina" svega oko 350 m u smjeru sjevera. Dimenzije utvrde, koja ima nepravilan trokutast do kružan oblik, iznose oko 40x50 m. Tijekom godina u Gradski muzej Vinkovci, u vidu donacija i terenskih pregleda dospjela je određena količina građe (arhitektonski ulomci, numizmatika, keramika) (Rapan Papeša 2011.). Na inicijativu Muzeja 2002. godine, sredstvima Ministarstva kulture, a u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Osijeku, saniran je luk apside (Gale 2003: 338).
U dogovoru s Konzervatorskim odjelom u Vukovaru, u okviru Programa PERAN 2017. obavljena su probna

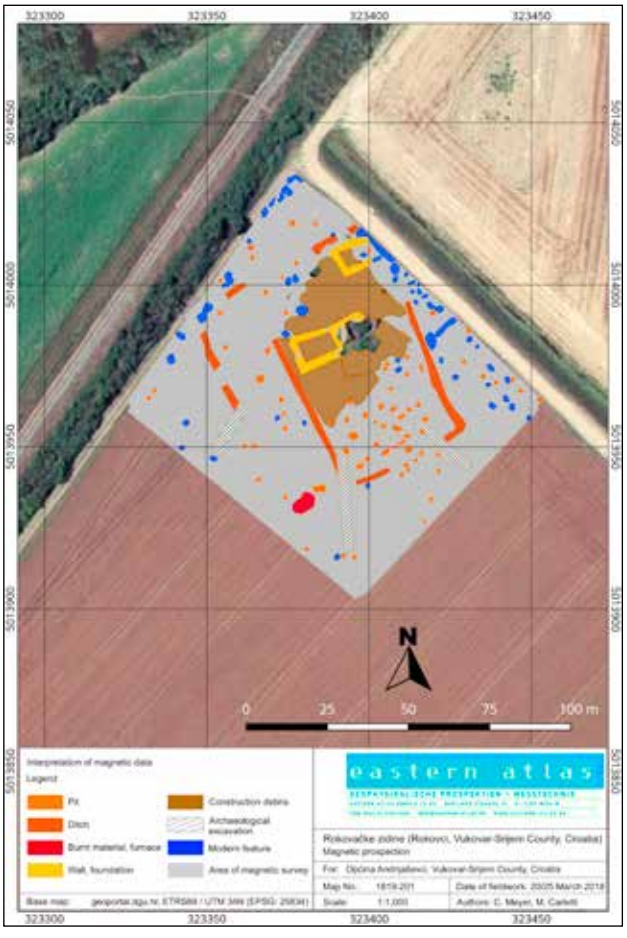

Snimka geomagnetske prospekcije (EasternAtlas®)

Detalj ulaza s perspektivom prema crkvi (foto: M. Krznarić Škrivanko)

Pogled na istraženu arhitekturu (foto: I. Sokola)

Zaštita geotekstilom nakon istraživanja (foto: B. Kratofil)

arheološka istraživanja na preventivno zaštićenom lokalitetu Rokovačka zidina. Naime, tijekom dubokog oranja u proljeće 2017. na površini su se pojavile ljudske kosti, a prilikom pregleda terena skupljena je veća količina željeznih čavala (od sanduka) i nešto brončanih predmeta iz grobova (medaljice, kukice). Zbog potrebe utvrđivanja opsega i obuhvata lokaliteta, odlučeno je da se istraže probni rovovi. Probna istraživanja potvrdila su postojanje groblja, koje je funkcioniralo do kraja 18. st. Osim grobova, u rovovima su istražena i dva srednjovjekovna objekta (jame) (Rapan Papeša 2018). Godine 2018. Općina Andrijaševci financirala je geomagnetsku prospekciju lokaliteta. Radove je obavila tvrtka Eastern Atlas iz Njemačke, a na dobivenim snimkama uočeni su neki objekti koji danas nisu vidljivi na površini. Prema tim rezultatima, Konzervatorski odjel u Vukovaru izradio je Prijedlog hodograma aktivnosti istraživanja, konzervacije i prezentacije lokaliteta „Rokovačka zidina". U prvoj polovici 2019. godine Općina je financirala izradu snimke postojećeg stanja (Vectra d.o.o., Varaždin) i Projekt statičke sanacije i konsolidacije ostatka zidova (Intrados Projekt d.o.o., Zagreb).

Godine 2019. istraživanje je predviđeno na pozicijama dogovorenima s nadležnim konzervatorskim odjelom, a prema rezultatima geomagnetskog snimanja. Prva sonda (I) smještena je južno od crkve. Zbog sigurnosnih razloga, sonda je odmaknuta 4 m od ruševine te je iskolčena površina veličine 14x6 m. Ručno je iskopana sva vegetacija, odnosno počupana je trava i izvađeno sve korijenje stabala. Nakon toga započelo je ručno iskopavanje, uz uporabu standardnog alata (štihača, lopata, kolica, „štajerka"), ali i teškog alata (budak, kramp). Usprkos većoj količini šute (veći komadi opeka odvajani su za potrebe rekonstrukcije), iskopavanje se odvijalo prilično brzo, pa je sonda proširena za dodatnih 6 m. U konačnici je otvorena sonda površine 168 m^2. U iskopu je djelomično istražen objekt koji je najvjerojatnije „organski" vezan za južni zid crkve (spoj nije istražen zbog sigurnosnih razloga). Istraženi zidovi datirani su u srednji vijek, a možda je čak riječ o romaničkom slogu (prema usmenom priopćenju kolegice dr. sc. Ive Papić iz Konzervatorskog odjela u Osijeku), širine 1,20 – 1,30 m. Zidovi su građeni od srednjovjekovne i rimske opeke, povezani žutom žbukom, tako da je sredina ispunjena šutom. Istočni zid, SJ 15, dug je 9,10 m i u sjevernom dijelu ima bočni ulaz širine 1 m. Zapadni zid, SJ 16, udaljen je 7,20 m od istočnog zida. S vanjske strane zid ima „cokl" i tri plitke lezene. Južni zid, SJ 17, na istočnom i zapadnom kraju ima kose istake (kontrafore?), a po sredini zida je glavni ulaz širine 2,20 m. Unutar objekta, nakon površinskog sloja došlo se na sloj imenovan kao SJ 18, koji čini zapunu prostorije, dok je sloj SJ 20 hodna površina, na kojoj je i završeno ovogodišnje istraživanje.

Od pokretnih je nalaza prikupljena veća količina željeznih čavala, nešto srednjovjekovnog brončanog i srebrnog novca te srebrni osmanlijski novac. U iskopu je nađeno tek nekoliko ulomaka srednjovjekovne keramike, a sporadično se pojavljuju i dislocirane ljudske kosti.

Godine 2020. predviđen je nastavak istraživanja na prostoru sonde I, radi definiranja vremena korištenja objektom i njegove namjene (crkva ili samostan). Radna je pretpostavka da se radi o brodu veće crkve, koja je u nekom trenutku bila smanjena na današnje ostatke, međutim za konačnu potvrdu potrebno je provjeriti na koji se način istraženi zidovi vežu za postojeći objekt, a to nije moguće sve dok se ne saniraju ruševine koje su sada opasnost na radu. Nakon istraživanja i dokumentiranja, sonda je prekrivena geotekstilom kao mjerom zaštite.

Literatura

Gale 2003 I. Gale, Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških istraživanja Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci u 2002, GOMHV, 20/2002, Vinkovci, 2003: 329 – 346.

Petković 2011 D. Petković, „Rokovačke zidine" – zablude i rješenja, AMC, 4, Vinkovci, 2011: 27 – 130.

Rajić Šikanjić 2018 P. Rajić Šikanjić, Analiza ljudskog skeletnog materijala s nalazišta Rokovci, stručni elaborat, Zagreb, siječanj 2018.

Rapan Papeša 2011 A. Rapan Papeša, Pokretni arheološki nalazi kao svjedoci života na prostoru Rokovačkih zidina, AMC, 4, Vinkovci, 2011: 11 – 26.

Rapan Papeša 2018 A. Rapan Papeša, Rokovci – Rokovačke zidine, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.

dr. sc. Anita Rapan Papeša

Summary

In summer 2019 rescue archaeological excavations were carried out at the site of Rokovačke zidine. The position of a probe was determined based on the results of geomagnetic prospection. The excavations partly revealed walls and foundations made of brick that belonged to an undefined structure.

Redni broj: 40
Lokalitet: Sopot
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4914
Razdoblje: P
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

Od 28. listopada do 7. studenog 2019. trajao je arheološki nadzor i zaštitno iskopavanje tijekom zemljanih radova

postavljanja energetskih kablova s južne i zapadne strane eponimnog lokaliteta Sopot (k.č. 5971/2). Lokalitet su istražili djelatnici Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci. Stručna voditeljica bila je muzejska savjetnica Maja Krznarić Škrivanko, zamjenica voditeljice kustosica Anita Rapan Papeša, a član ekipe kustos Boris Kratofil, uz sudjelovanje dvaju arheoloških tehničara. Radove je financirao HEP, Elektra Vinkovci.

Eponimni lokalitet Sopot nalazi se 3 km jugozapadno od Vinkovaca, na desnoj obali Bosuta. To je umjetno nastalo uzvišenje tipa *tell*, eliptičnog oblika, dimenzija 113x98 m, relativne visine oko 3 m. Budući da je lokalitet sustavno uništavan dubokim izoravanjem, godine 1994. izuzet je iz daljnje obrade tla. Od 1996. započelo je sustavno arheološko iskopavanje, koje se do 2008. odvijalo tijekom 13 sezona, nakon čega su 2010. uslijedila geomagnetna istraživanja i geološko bušenje.
Prilikom dosadašnjih sustavnih arheoloških istraživanja otkriven je dio sopotskog naselja (375 m^2), u dužini od 37 m. Na rubnom jugozapadnom dijelu naselja otkriven je dio jarka u dužini od 10 m, koji je bio širine 6 i dubine 3 m. S vanjske i unutarnje strane jarka nalaze se kanali i rupe od stupova, koji su dio fortifikacijske ograde koja je, kao i jarak, kružno obrubljivala naselje. U jednoj fazi naseljavanja jarak je zatrpan te su na njemu sagrađene kuće (Krznarić Škrivanko 2002: 43; 2006: 12). Stariji jarak zatvarao je površinu naselja 100x80 m, dok je mlađi jarak otkriven geomagnetnom prospekcijom, iskopan 10 m dalje zatvarao površinu od 120x100 m (Krznarić Škrivanko 2012: 96, 97). Potvrdu geomagnetnog snimanja dalo je i geološko bušenje (Krznarić Škrivanko 2012: 102). Najstarija kuća pravokutnog tlocrta, s podnicom načinjenom od naboja

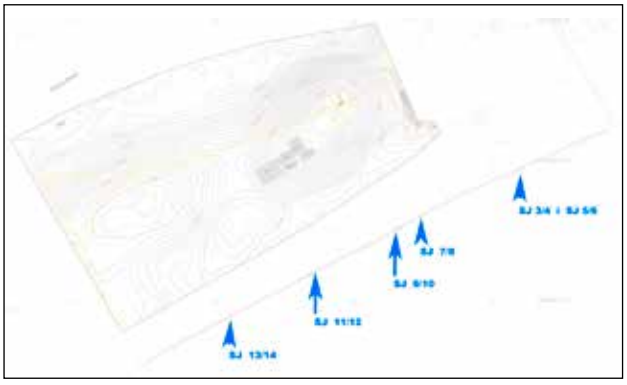

Pozicije objekata u kanalu s južne strane Sopota

Rezultati geofizičkih snimanja na Sopotu iz 2010. g. (Geoarh d.o.o., Maribor)

K.č. 5971/1 i 5971/9, s istočne strane lokaliteta, koje bi trebalo registrirati

Keramički ulomci iz jame SJ 3/4

Trasa HEP kanala za navodnjavanje

ilovače, dimenzija 6,70x4,00 m, sagrađena je iznad djelomično zatrpanog jarka (Krznarić Škrivanko 2003: 64, 65; 2006: 14). Kuća je datirana u 5050. – 4780. g. pr. Kr. (Obelić et al. 2004: 252, 253; Krznarić Škrivanko 2011: 212). U idućem stambenom horizontu otkriveni su ostaci dviju kuća, na udaljenosti od 2,5 m (Krznarić Škrivanko 2006: 13). Skoro na istome mjestu sagrađene su i dvije kuće najmlađeg stupnja. Jedna od njih, s podnicom dimenzija 6x4 m (Krznarić Škrivanko 2006: 12), datirana je u 4260. – 4040. g. pr. Kr. (Obelić et al. 2004: 249; Krznarić Škrivanko 2011: 213).

Na najvišem dijelu naseobinskog platoa, ukopana u sloj prapovijesnog humusa, prvi put na Sopotu otkrivena je zemunica koja se pripisuje nositeljima starčevačke kulture, datirana u 6060. – 5890. g. pr. Kr. (Krznarić Škrivanko 2011: 215). Iznad nje istraženo je 12 kućnih osnova u više naseobinskih horizonata. Istraživanje na Sopotu pokazalo je da su kuće obnavljane u relativno kratkom periodu, pa se može govoriti o više stambenih horizonata u istoj fazi sopotske kulture i većoj gustoći naseljavanja (udaljenost između objekata manja je od 1 m). Kuće su se u svim horizontima gradile na istim mjestima, a eventualno se radi o malim pomacima po horizontali. Gustoća u prostornom rasporedu stambenih objekata povećava se od rubova prema središtu naselja. Očito se radi o planskom strukturiranju naselja. Najmlađi horizont kuća uništen je mlađim ukopima kanala, manjih jama i rupa, a keramički materijal iz objekata svojim tipološkim osobinama upućuje na eneolitik. Objekti su datirani u 4250. – 4030. g. pr. Kr. (Krznarić Škrivanko 2011: 213).

Kao što je rečeno u uvodu, energetski kabeli prolaze s južne i zapadne strane eponimnog lokaliteta Sopot. S južne strane Sopota iskopan je kanal širine 0,30 m, u dužini od cca 350 m. Iskopavanje je započelo 100 m istočno od trafostanice na PIK-u Sopot (k.č. 5971/2), odnosno pedesetak metara istočnije od registriranih čestica 5971/2 i 5971/3. Iskop kanala skreće na jug do Bosuta te prati njegov tok otprilike 370 m, do mjesta gdje je sagrađena nova trafostanica. Ukupna dužina trase iznosi cca 900 m.

U strojnom iskopu južno od Sopota ocrtavaju se ukopani objekti. Budući da se radi o vrlo uskim kanalima, objekti nisu pražnjeni, nego su snimljene njihove pozicije i prikupljeni nalazi izbačeni iz njih. Iz objekata su skupljeni ulomci keramike sopotske kulture, iako su možda bili očekivani i starčevački nalazi, s obzirom na zemunicu iskopanu na najvišem dijelu naseobinskog platoa u Sondi III.

Tijekom nadzora ubicirano je sedam objekata sopotske kulture, od čega su četiri jame (SJ 3/4, SJ 5/6, SJ 7/8, SJ 9/10), dva veća/duža objekta (SJ 11/12 i SJ 13/14) i stup (SJ 15/16). U zapunama objekata nalaze se keramički ulomci, komadi kućnog lijepa i dijelovi jelenjih rogova.

Na osnovi arheološkog nadzora na trasi elektroenergetskih kabela, pokazalo se da se naselje sopotske kulture rasprostire na puno većem području nego što se to do danas znalo, stoga je Ministarstvu kulture predloženo da se obvezno

Presječena zapuna jame SJ 3/4

Ulomci keramike iz jame SJ 7/8

Zapuna jame SJ 5/6

registriraju još dvije čestice s istočne strane eponimnog lokaliteta Sopot – k.č. 5971/1 i 5971/9, k.o. Vinkovci II.
Očito se oko višeslojnog utvrđenog naselja rasprostiralo ravno naselje, što se danas potvrđuje na brojnim kasnoneolitičkim lokalitetima. Ukupna površina tela i podgradinskog naselja iznosila bi skoro 50.000 m^2 ili 5 ha.

Literatura

Krznarić Škrivanko 2003 M. Krznarić Škrivanko, Neki naseobinski pokazatelji na eponimnom lokalitetu sopotske kulture, OA, 27, Zagreb, 2003: 63 – 69.
Krznarić Škrivanko 2006 M. Krznarić Škrivanko, Istraživanja na Sopotu, u: Od Sopota do Lengyela, Prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo, (ur. A. Tomaž), Založba Annales Mediterranea, Koper, 2006: 11 – 19.
Krznarić Škrivanko 2011 M. Krznarić Škrivanko, Radiokarbonski datumi uzoraka sa Sopota, u: Panonski prapovijesni osviti Zbornik radova posvećenih Korneliji Minichreiter uz 65. obljetnicu života, (ur. M. Dizdar), Institut za arheologiju, Zagreb, 2011: 209 – 227.
Krznarić Škrivanko 2012 M. Krznarić Škrivanko, Nastavak projekta sustavnoga istraživanja eponimnog lokaliteta Sopot: (14. godina istraživanja) Rezultati geofizičke prospekcije i geološkoga sondiranja, Godišnjak Matice hrvatske Ogranak Vinkovci, 27, Vinkovci, 2012: 93 – 106.
Krznarić Škrivanko 2015 M. Krznarić Škrivanko, Rezultati Dimitrijevićevih istraživanja Sopota u svjetlu novih istraživanja…, OA, 37/38, Zagreb, 2015: 371 – 395.
Mušič, Krznarić Škrivanko, Medarič 2011 B. Mušič, M. Krznarić Škrivanko, I. Medarič, Sopot, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 84 – 87.
Mušič, Krznarić Škrivanko, Medarič 2011a B. Mušič, M. Krznarić Škrivanko, I. Medarič, Sopot – geofizikalna raziskava 2010 // Arheologija v letu 2010, Arheologija za javnost, Strukovno srečanje Slovenskega arheološkega društva, Mestni muzej, Ljubljana, 17.-18. marta 2011., 37.
Obelić et al. 2004 B. Obelić, M. Krznarić Škrivanko, B. Marijan, I. Krajcar-Bronić, Radiocarbon dating of Sopot Culture Sites (Late Neolithic) in Eastern Croatia, Radiocarbon, 46, 2004: 245 – 258.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

Archaeological supervision and rescue archaeological excavations during the earthworks carried out for laying underground electricity cables on the southern and western side of the site of Sopot were conducted in the course of October and November 2019. During the supervision, seven Sopot-Culture features were identified: four pits (SU 3/4, SU 5/6, SU 7/8, SU 9/10), two long/wide features (SU 11/12 and SU 13/14) and one post (SJ 15/16). The fills of the features contained pottery shards, fragments of house daub and deer antlers. It seems that the multi-layered fortified settlement was surrounded by a settlement in the lowland area, as confirmed by other numerous Late Neolithic sites. A total surface area of the tell and suburb equals almost 50.000 m^2 or 5 ha.

Redni broj: 41
Lokalitet: Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava – tumuli
Naselje: Stari Jankovci
Grad/općina: Stari Jankovci
Pravni status: Z-7577
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. Gradski muzej Vinkovci arheološki je istraživao lokalitet Jankovačka Dubrava – tumuli u Starim Jankovcima (k.č. 1257/1, k.o. Stari Jankovci). Istraživanja su bila dio Projekta evidencije i registracije arheoloških nalazišta (PERAN), financiranog sredstvima Ministarstva kulture i Vukovarsko-srijemske županije.

Stari Jankovci nalaze se 5 km jugoistočno od Vinkovaca, na rubu vukovarskog lesnog ravnjaka, koji se blago uzdiže prema sjeveru i sjeveroistoku. Južnim rubom grede prolazi jedan od glavnih prometnih pravaca u smjeru istok-zapad, koji je u uporabi od prapovijesti do danas. Tumule kod Starih Jankovaca opisao je još 1878. godine Š. Ljubić, koji je i sam pokušao istražiti jedan od njih, ali je zbog nepovoljnih vremenskih okolnosti istraživanje prepustio muzejskim povjerenicima Bogetiću i Gutalu. Ljubić je opisao pet tumula koji se protežu u nizu od istoka prema zapadu – četiri su smještena u šumi, a za peti navodi da je smješten u polju koje se obrađuje. Bogetić je djelomično istražio središnji (treći) tumul, u kojem je pronašao više predmeta na osnovi kojih su tumuli datirani u bakreno doba. Gutalo je istražio četvrti i peti tumul. U četvrtom tumulu naišao je na tragove lomače s ostacima spaljenih ljudskih kostiju te više ulomaka bakrenih predmeta. U petom tumulu, na 3 m dubine otkrio je kostur orijentacije istok-zapad, a na dubini od 8,5 m paljevinski ukop. Sondiranjem svrdlom između četvrtog i petog tumula, među ostacima zidanih rimskih grobova naišao je na ljudske kosti i rimski novac. Tumuli se jasno vide i na vojnim kartama iz druge polovice 19. st. Tumule kod Starih Jankovaca spominje 1888. i J. Brunšmid, koji piše da se tri tumula nalaze u šumi, a dva na općinskom zemljištu. Ljubić još jednom (1889.) spominje nalaze iz Jankovaca, gdje opisuje neke od pronađenih predmeta, koji se čuvaju

Ostaci paljevinskoga groba i jama koja ga je presjekla

Ukop kola s konjima

u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Tumule 1962. spominje i K. Vinski-Gasparini, kada nabraja sva nalazišta tumula u međuriječju Save i Drave.

Prilikom terenskog pregleda, koji je 2012. proveo GMVk na području Velika međa uz šumu Jankovačka dubrava između Vinkovaca i Starih Jankovaca, na izoranoj su površini uočeni rimski nalazi keramike, a tristotinjak metara sjeverno od ceste (Vinkovci – Jankovci) otkriveno je blago uzvišenje koje se duboko izorava. Na početku šume, na udaljenosti od oko 50 m nalazi se drugi tumul, a dublje u šumi još tri tumula koja su raspoređena u pravilnom nizu. Promjera su od 40 do 50 m, visine od 8 do 10 m, a vrhovi su im nažalost oštećeni u Domovinskom ratu jer su se nalazili na okupiranom području i u njih je bila ukopana teška artiljerija kojom se pucalo na Vinkovce. Tumul 1 skoro je do neprepoznatljivosti snižen dubokom obradom te se teško razlikuje od okolnog prostora. Kako bi se potvrdilo da se radi o tumulu, bila su neophodna neinvazivna istraživanja. Magnetometrijsko snimanje u rujnu 2016., na površini od 4295,7 m^2, koje je potvrdilo postojanje podzemnih struktura, među ostalim dviju grobnih komora i „ograde" oko njih. Na osnovi rezultata snimanja, lokalitet je preventivno zaštićen (P-5174).

Lokalitet je prvi put istražen 2017. godine, kada je otvorena sonda površine 539 m^2. Fokus istraživanja 2018. bio je na istočnom rovu kako bi se dokumentirala struktura otkrivena snimanjem, a koja se pružala u smjeru sjever-jug. Jednako tako, u profilu rova pokušali su se dokumentirati slojevi nasipavanja tumula te utvrditi postoji li na rubu tumula jarak, budući da su istraživanja prethodne godine pokazala da su nasipi tumula u potpunosti sniženi intenzivnom poljoprivrednom obradom, vjerojatno još prije sredine 19. st., od kada potječu prve karte s označenim tumulima. U zapadnome dijelu rova, bliže središnjem dijelu tumula, otkriveni su jedan paljevinski grob te jama koja ga je presjekla. Na osnovi nalaza (lukovičasta fibula i vrč) prikupljenih u jami, ona se može datirati u 4. st., dok u grobu nije bilo nalaza, zbog čega je nemoguća njegova uža datacija, osim što je svakako stariji od jame.

Tijekom nastavka istraživanja 2019. godine cilj je bio istražiti sjeverozapadnu od dviju velikih struktura koje su vidljive na magnetometrijskoj snimci, kao i središnji prostor tumula koji se počeo istraživati 2017., prilikom čega su pronađeni i ostaci jednog paljevinskoga groba. Nakon iskopavanja najdonjega sloja nasipa tumula, koji se sastojao od tamnosmeđe ilovače, te poliranja dosegnute razine na predzdravičnome sloju od smeđe ilovače, u kvadrantu A prepoznata je velika pravokutna zapuna pretpostavljene komore orijentacije SZ-JI, koja je odgovarala položaju strukture na magnetometrijskoj snimci. U središnjem dijelu tumula uočeno je još nekoliko objekata za koje se, prema položaju i dimenzijama, činilo da bi mogli biti grobovi koji se također prepoznaju na magnetometrijskoj snimci. Prilikom iskopavanja pretpostavljene komore, na dubini od oko pola metra od razine na kojoj je prepoznata zapuna, uočen je željezni okov desnoga kotača dvokolice. Prilikom daljnjeg iskopavanja zapune otkrivena je čitava kočija, odnosno dvokolica (*cisium*), zajedno s ostacima dvaju konja ili mula

te jednom konjskom lubanjom. Kočija se nalazila u istočnome dijelu komore te je pri vrhu ukopa s istočne strane primijećeno jedno zakošenje, koje upućuje na to da je dvokolica spuštena u komoru upravo s te strane. Na to upućuje i položaj konja u zapadnome dijelu komore. Čini se da je komora bila prekrivena drvenom konstrukcijom, budući da je u središnjem dijelu zapune pronađen sloj s ostacima drva. Kotači i glavna konstrukcija dvokolice izrađeni su od željeza i drva koje je djelomično očuvano, najviše u željeznim glavčinama kotača koje su bile obložene brončanim limom, dok su mnogobrojni brončani limovi služili kao ukras te su se nalazili kao okovi na gornjem dijelu drvene konstrukcije dvokolice. Brončani su bili i dekorativni zatici na glavčinama kotača, koji su imali promjer veći od 1 m. Sjeverni kostur konja nalazio se ispred kočije, položen na lijevi bok sa svijenim nogama, dok je južni kostur konja pronađen u neprirodnome položaju s južne strane te je dijelom bio podvučen ispod same konstrukcije kočije. Južni konj položen je na desni bok, a na njegovu lubanju smještena je još jedna konjska lubanja suprotne orijentacije. Na kosturima konja i u njihovoj neposrednoj blizini pronađeni su brojni dijelovi brončane i željezne konjske opreme, koja se može datirati u 3. st., što ujedno omogućava da se u isto vrijeme datira i čitav ukop. Na osnovi položaja i količine nalaza, može se zaključiti da komora nije bila opljačkana, odnosno pljačkaški ukop istražen 2017. zahvatio je tek njezin krajnji sjeverozapadni rub te ni na koji način nije poremetio inventar komore.

Osim komore s dvokolicom, tijekom istraživanja 2019. dokumentirano je i nekoliko ukopa u kvadrantima A i B te u zapadnome rovu. Dva ukopa, jedan veći te jedan manji kvadratnoga oblika, vjerojatno čine tzv. pljačkaške ukope, koji su nastali prilikom potrage za bogato opremljenim grobovima u središtu tumula. Da su ti „istraživači" imali uspjeha, svjedoči spoznaja da su oba središnja groba bila ispražnjena u cijelosti, a nalazili su se u središnjem dijelu tumula. U njihovim zapunama pronađeno je tek nekoliko keramičkih ulomaka te ulomaka staklenih posuda. U istočnije položenom središnjem grobu tipa *bustum*, koji je imao zapečene bočne stijenke do prije samog dna, u ostacima paljevine koja se nalazila u zapuni pronađen je velik broj sitnih spaljenih brončanih predmeta, najčešće dijelova lima. Taj je grob imao još dublje ukopan središnji dio u kojem i oko kojega su se nalazili ulomci opeka. Na osnovi dubine veće od 3 m kod zapadnijega groba, koji je također vjerojatno bio tipa *bustum* centralnog položaja, može se pretpostaviti da se radilo o paljevinskim grobovima iznimno bogato opremljenih pokojnika, kojima je vjerojatno pripadala i pronađena dvokolica. Na rubu tumula, u jugozapadnome dijelu kvadranta A, pronađen je još jedan kosturni grob u pravokutnoj raci zaobljenih uglova, orijentacije zapad-istok, u kojem su pronađeni ulomci stakla i keramike te novac koji se može datirati u 4. st. Desetak metara zapadnije, u zapadnome rovu, nalazio se još jedan ukop bez ikakvih nalaza, koji također vjerojatno predstavlja ostatke pokušaja pljačke tumula.

Oblikom te grobnom arhitekturom istraživani tumul 1 iz Starih Jankovaca, a vjerojatno i ostali u šumi, odgovaraju tumulima s područja zapadne Mađarske i područja mađarskog dijela Baranje, dok se od „rimskih" i većine noričko-panonskih tumula razlikuju nedostatkom kamenoga obzida u donjem dijelu te kamene ili zidane unutarnje konstrukcije. Tumul u Starim Jankovcima vjerojatno je u svojem središnjem dijelu imao dva duboka paljevinska groba tipa *bustum*, koji su bili većih dimenzija, dok se uz sjeverni rub nalaze dvije velike komore, od kojih je do sada istražena samo ona sjeverozapadna. Preko njih bio je nasut zemljani humak, pri čemu struktura koja opasava tumul te je vidljiva na magnetometrijskoj snimci još nije dokumentirana, zbog čega je teško reći radi li se o jarku ili ogradi. Taj način konstrukcije tumula sličniji je prapovijesnoj tradiciji, iako na područjima zapadnoga Srijema i istočne Slavonije, na kojima su tijekom mlađega željeznog boravili Skordisci, trenutačno nedostaju bilo kakvi podaci o grobovima pod tumulom. Na temelju preliminarne analize pronađenog materijala, tumul 1 može se datirati u prvu polovicu 3. st.

Osim što pripada ukopima pod zemljanim humkom, tumul 1 iz Starih Jankovaca može se pripisati i drugoj vrlo zanimljivoj skupini grobova, a to su grobovi s ukopima kola/kočija. Ukopi kočija u grobovima zabilježeni su i u predrimskoj tradiciji, međutim tijekom antike takvi ukopi smatraju se karakterističnima za područje sjeveroistočne Panonije, odnosno zapadne Mađarske, gdje ih je do sada pronađeno oko 30. Isto tako, i na udaljenom području Trakije do sada je pronađeno više od 200 ukopa s kolima/kočijom. Ukopi s kolima/kočijom na oba ta područja ne mogu se, međutim, izravno povezati s predrimskim tradicijama. Za te najstarije rimskodobne grobove za sada je poznato da se pojavljuju

Detalj brončanih limova s konstrukcije kola

Opljačkani grob iz središnjeg dijela tumula

krajem 1. i početkom 2. st. te pripadaju romaniziranim lokalnim elitama. Odgovor na pitanje što je potaknulo takav način pokopavanja i kako se ono može povezati s prapovijesnim tradicijama za sada ostaje nepoznat.

Literatura

Brunšmid 1888 J. Brunšmid, Tragovi predhistorijskih naseobina u Sriemu, VHAD, Vol. 10, Zagreb, 1988: 65 – 71.
Kratofil 2018 B. Kratofil, Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja i dugih aktivnosti Arheološkoga odjela Gradskoga muzeja Vinkovci u 2016. i 2017. godini, Godišnjak ogranka Matice hrvatske Vinkovci, Vol. 35, Vinkovci, 2018: 113 – 135.
Kratofil, Dizdar, Vulić 2020 B. Kratofil, M. Dizdar, H. Vulić, Zaštitno arheološko istraživanje rimskodobnoga tumula 1 u Starim Jankovcima 2017. – 2019. godine, AIA, Vol. XVI, Zagreb, 2020: 39 – 53.
Krznarić Škrivanko 2017 M. Krznarić Škrivanko, Vinkovačko područje, HAG 13/2016, Zagreb, 2017: 92 – 95.
Ljubić 1880 Š. Ljubić, Razne viesti, VHAD, Vol. II, Zagreb, 1880: 92 – 96.
Potrebica, Dizdar 2002 H. Potrebica, M. Dizdar, Prilog poznavanju naseljenosti Vinkovaca i okolice u starijem željeznom dobu, Prilozi IAZ, Vol. 19, Zagreb, 2002: 79 – 100.
Vinski, Vinski-Gasparini 1962 Z. Vinski, K. Vinski-Gasparini, O utjecajima istočno-alpske halštatske kulture i balkanske ilirske kulture na slavonsko-sremsko Podunavlje, ARR, Vol. II, Zagreb, 1962: 263 – 293.

Hrvoje Vulić
Boris Kratofil

Summary

The Vinkovci City Museum carried out archaeological excavations at the site of Jankovačka Dubrava – tumuli in Stari Jankovci (cadastral parcel 1257/1, the cadastral municipality of Stari Jankovci) in the course of 2019. The 2018 excavations have confirmed that the mantle of the tumulus contained burials. In 2019, we explored a burial chamber as well as two central graves. Both of the graves were probably looted as early as Antiquity, and the chamber contained a Roman chariot with two horses.

Redni broj: 42
Lokalitet: Šarengrad – Klopare/Gradac
Naselje: Šarengrad
Grad/općina: Ilok
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološko istraživanje

Od 21. svibnja do 4. srpnja 2019. trajalo je arheološko istraživanje na lokalitetu Šarengrad – Klopare, k.č. 836/5, k.o. Šarengrad. Površina istraživane Sonde 3 iznosila je 601,9 m^2, a nastavlja se na Sonde 1 i 2 iz prethodnih godina. Istraživanje se odvijalo u suradnji Muzeja grada Iloka, Instituta za arheologiju iz Zagreba i Gradskog muzeja Vinkovci. Voditeljica istraživanja bila je Andrea Rimpf, dipl. arheo. (Muzej grada Iloka), zamjenica Anita Rapan Papeša, dipl. arheo. (Gradski muzej Vinkovci), a stručni suradnici dr. sc. Marko Dizdar (Institut za arheologiju Zagreb), Renata Šućurović, mag. arheo., i Biljana Lovrić Đuričić, mag. arheo. Sredstva za radove osiguralo je Ministarstvo kulture.

Prema podacima Instituta za arheologiju iz Zagreba, godine 2006. prilikom strojnog iskopa zemlje za nasipavanje obale Dunava u Šarengradu, na k.č. 836/6, k.o. Šarengrad, pronađena su dva lonca koja su pohranjena u Muzeju grada Iloka. Prilikom iskopavanja uništeni su dublje ukopani kosturni grobovi na k.č. 836/6, k.o. Šarengrad, koji su bili položeni na redove. Prilikom poliranja istočnog profila između k.č. 836/6 i 836/5 te 836/7, k.o. Šarengrad, ustanovljeno je da se radi o rakama pravokutnog oblika dubine 1,20 – 1,70 m. U profilu iskopa vidjele su se zapune raka s razmakom 1,5 – 2,0 m. Rake su ukopane u sloj predlesa i lesa te su se na njihovu dnu uočavale ljudske kosti. Na osnovi tipologije pronađenih lonaca, kao i na temelju dubine i rasporeda raka, zaključeno je da je riječ o ranosrednjovjekovnoj nekropoli na redove, od 7. do kraja 9. st.
Arheološko istraživanje 2016. u Sondi 1 (na k.č. 836/5, k.o. Šarengrad), bilo je usmjereno na sačuvani istočni dio nalazišta, odnosno na površinu koja se prema istoku nastavlja na rub postojećega iskopa. Istražena je Sonda 1, dimenzija 24x14 m, odnosno istražena je površina od 336 m^2. Prosječna dubina iskopa iznosila je 0,70 m, a dokumentirana okomita stratigrafija isključivo je odgovarala geološkim slojevima prapora (lesa) (Dizdar, Rapan-Papeša, Rimpf 2016). Istraženo je 27 grobnih ukopa, a prema prilozima u grbovima utvrđeno je da je riječ o avarskoj nekropoli.
Arheološko istraživanje 2017. u Sondi 2 (na k.č. 836/5, k.o. Šarengrad), bilo je usmjereno na 300 m^2 površine prema istoku. Prosječna dubina iskopa iznosila je kao i prethodne godine 0,70 m, a dokumentirana je okomita stratigrafija koja je odgovarala geološkim slojevima prapora. Istražena su 22 grobna ukopa, a prema prilozima u njima utvrđeno je da je riječ o nastavku avarske nekropole iz 8. st.
Arheološkom istraživanju 2019. prethodila je priprema Sonde 3, prilikom čega je humusni sloj uklonjen bagerom. Sonda je postavljena uz istočni profil Sonde 2 iz 2017., u smjeru po dužini sjever-jug, a širini istok-zapad. Veličina Sonde 3 iznosila je 46,30x13 m, odnosno 601,9 m^2. Prosječna dubina iskopa bila je oko 1 m, a dokumentirana je okomita stratigrafija, koja odgovara geološkim slojevima prapora (lesa).
Godine 2019. arheološki je istražen 21 grob, cjelovit ili djelomično očuvan, a evidentirane su dvije vrste pogrebnog ritusa (kosturno ukapanje i spaljivanje pokojnika). Posljednje uključuje polaganje pokojnika u keramičku urnu ili direktno u iskopanu grobnu jamu. Rake s kosturnim ukopom pravokutnog su oblika. Grobovi su uglavnom orijentirani u smjeru SZ-JI, glava na SZ, a noge na JI. Gustoća grobova veća je u južnom dijelu sonde, a grobovi su u nepravilnim redovima. Pojedini su grobovi duboko ukopani u slojeve prapora, do 3,8 m relativne dubine, a u odnosu na današnju hodnu površinu. Posebno se izdvaja duboko

Paljevinski ukop u urni, G 82 (foto: A. Rimpf)

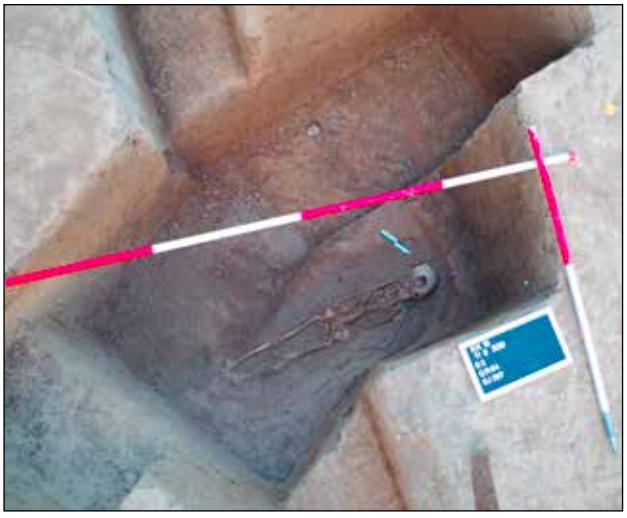

Dječji ukop, G 84 (foto: A. Rimpf)

ukopana raka s ukopom žene (G 47), unutar koje su bili vidljivi ostaci stupova i karbonizirani drveni poklopac. Pokojnici su položeni u ispruženom položaju, s rukama uz tijelo, osim jednoga groba (G 83), gdje je pokojnik imao ruke položene na zdjelici. Uz kraće dijelove raka nalaze se dublje ukopani dijelovi, doglavna i donožna udubljenja, pravilnog ili nepravilnog oblika, koji tijekom ovogodišnjih istraživanja nisu bili zastupljeni u većem broju. Kosturni ostaci u pojedinim grobovima, posebno dječjim, koji su uglavnom smješteni u južnom dijelu sonde, gdje je evidentirano osam ukopa djece (G 48, G 55, G 59, G 71, G 73, G 75, G 80, G 84), većim su dijelom loše sačuvani, no samo u jednom takvom grobu (G 55) pronađena je keramička posuda kao prilog. Dječji grobovi uglavnom su sadržavali nakit, koji se sastojao od brončanih naušnica sa staklenom pastom, datiranih u kraj 6. i prvu polovicu 7. st., ogrlice od raznobojnih perli od staklene paste te željeznih amajlija, a u jednom grobu nalazio se i diskoidni keramički pršljen (G 84), koji se datira u 7. st. U dvama grobovima (G 48, G 58) kao prilog je nađen željezni nož, a u jednom je pronađena željezna četvrtasta kopča (G 73). Odrasli pokojnici uglavnom nisu imali priloge koji su karakteristični za avarodobne ukope, jedino ženski grobovi sadržavaju srebrne perle, naušnice sa staklenom pastom i lunulaste naušnice sa zvijezdom, što upućuje na ukope iz razdoblja samog kraja vladavine Avara. Zabilježena su dva ukopa s ostacima životinjske kosti u vidu popudbine, s time da je jedan grob (G 58) bio prazan, odnosno u njemu nisu pronađeni ostaci pokojnika, nego je na samom dnu položena životinjska kost i željezni nož.

Paljevinskih ukopa zabilježeno je sedam, od čega četiri u jami i tri u keramičkoj urni. Ukopi pripadaju slavenskoj populaciji, a smješteni su uglavnom u južnom dijelu sonde. Urne su izrađene na lončarskom kolu, bez ukrasa i s ukrasom u vidu valovnice, tamnosmeđe boje, a na jednom su vidljivi tragovi prstiju. Unutar grobova pronađeni su ostaci ugljena i okera. Same grobne jame kružnog su ili nepravilnog oblika.

Posebni nalazi prikupljeni su unutar paljevinskog ukopa u jami G 60 (četvrtasta željezna kopča) i G 62 (brončana naušnica datirana u drugu polovicu 7. st.). Unutar keramičke urne G 82 pronađen je dio željeznog noža, a u

Peć bjelobrdskog kulturnog kompleksa nakon čišćenja (foto: A. Rimpf)

G 56 brončana naušnica, datirana u drugu polovicu 7. st. Fragmenti urni poslani su na analizu lipida.

Analiza ugljikova izotopa C-14 paljevinskih ostataka iz G 60 upućuje na razdoblje kraja 8. i poč. 9. st., a onih iz G 82 na razdoblje od druge polovice 7. do druge polovice 8. st.

Zabilježena su i dva ukopa pasa. Grob 54 nalazio se u SI dijelu sonde. Pas je položen na desni bok, pri čemu mu je njuška odrezana i položena iza stražnjih nogu. Grob 85 nalazio se u JI dijelu sonde, a ostaci psa također su položeni na bok.

U gornjim slojevima sonde, u SI dijelu evidentirana je peć ovalnog oblika i s djelomično sačuvanom kupolom koja se urušila. Podnica je u jednom dijelu izrađena s premazom. U prednjem dijelu nalazilo se ložište, u kojem je pronađena veća količina gareži. S obzirom na to da je osim nje pronađen samo jedan fragment keramike sa svjetložutom caklinom, ostaci gareži iz ložišta prikupljeni su te poslani na analizu C-14 (Debrecen Isotopteh. Zrt.), koja je pokazala da je riječ o peći iz 10./11. st., odnosno iz razdoblja bjelobrdskog kulturnog kompleksa.

Istraživanje 2019. obogatilo je dosadašnje spoznaje o ranom srednjem vijeku u Hrvatskome Podunavlju, ostavštini avarodobne populacije i doseljavanju slavenske

Položaj sonde 3 (izvor: Google maps; dorada: A. Rimpf)

populacije, ujedno upućujući i na prisutnost bjelobrdskoga kulturnog kompleksa od 10. do 11. st. Preliminarnom analizom pronađenoga materijala i usporedbom s drugim nalazištima u blizini, kao i biritualnim grobljima na području Rumunjske i Mađarske, može se zaključiti da je najvećim dijelom riječ o groblju iz 7. st. (južni i jugoistočni dio istražne sonde 3), dok razdoblju druge polovice 8. st. pripada sjeverni te sjeverozapadni dio sonde 3. Iznimno je važno otkriće paljevinskih grobova jer ih na prostoru kontinentalne Hrvatske nema puno istraženih, a jedinstven je i nalaz peći iz vremena bjelobrdske kulture.

Budući da je na položaju Gradac, koji se nalazi iznad položaja Klopare, prilikom terenskih pregleda dokumentiran slijed od prapovijesti do kasnoga srednjeg vijeka, izniman je potencijal tog položaja za daljnja istraživanja. Prostor između položaja Klopare i položaja Gradac u vlasništvu je Hrvatskih šuma i nalazi se pod drvećem, tako da u doglednoj budućnosti treba voditi računa o tome prostoru kao potencijalnom mjestu razrješavanja pitanja naselja avarodobne i bjelobrdske populacije. Do daljnjega tako ostaje otvoreno pitanje horizontalne stratigrafije na toj padini, kao i na samome Gradcu. Dodatnim analizama prikupljenoga pokretnog materijala, kao i ispitivanja dokumentiranoga pogrebnog običaja, uz nastavak istraživanja, moći će se nadopuniti slika života ranosrednjovjekovne populacije na prostoru današnjega Šarengrada (Rimpf et al. 2020).

Literatura

Balen-Letunić, Radman-Livaja 2008 D. Balen-Letunić, I. Radman-Livaja, Izvorište arhivskih podataka: Izvadci iz putnih bilježnica, Josip Brunšmid o rimskim nalazima s dunavskog Limesa, VAMZ, 3. ser., sv. XLI, Zagreb, 2008: 417 – 438.

Čilinská 1975 Z. Čilinská, Frauen schmuck aus dem 7.-8. Jahrhundert im Karpatenbecken, Slovenská Archeológia s. XXIII, Bratislava, 1975: 63 – 97.

Dizdar, Papeša Rapan 2017 M. Dizdar, A. Papeša Rapan, A. Rimpf, Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare, AIA, Vol. XIII, No. 1, Zagreb, 2017: 9 – 18.

Filipec 2009 K. Filipec, Slavenski paljevinski grob iz Lobora, AA, III, Zadar, 2009: 347 – 357.

Garam 1987 É. Garam, Pferde gräber die awaren zeitliche Gräberfeldin Tisza füred, Alba Regia, XXIII, Stolni Biograd, 1987: 65 – 125.

Mikić Antonić 2016 B. Mikić Antonić, Tragom konjanika ratnika 200 godina vladavine Avara/Lovas harcosok nyoman Az Avarok 200 eves uralma, Gradski muzej Bečej, 2016.

Rapan Papeša, Rimpf, Dizdar 2018 A. Rapan Papeša, A. Rimpf, M. Dizdar, Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnog groblja Šarengrad – Klopare 2017. godine, AIA, Vol. XIV, No. 1, Zagreb, 2018: 13 – 19.

Rimpf et al. 2020 A. Rimpf, A. Rapan Papeša, M. Dizdar, Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare 2019. godine, AIA, Vol. XVI, No. 1, Zagreb, 2020: 8 – 17.

Sekelj Ivančan, Tkalčec 2006 T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, Slavensko paljevinsko groblje na položaju Duga ulica 99 u Vinkovcima / Slawisches Brandgräberfeld am Standort Duga ulica 99 in Vinkovci, Prilozi IAZ, 23/2006, Zagreb, 2007: 141 – 212.

Szentpéteri 2002 J. Szentpéteri, Archäologische Denkmäler der Awaren zeitin Mitteleuropa, Varia Archaeologica Hungarica, XIII/1, Budapest, 2002.

Vinski 1958 Z. Vinski, O nalazima 6. i 7. stoljeća u Jugoslaviji s posebnim obzirom na arheološku ostavštinu iz vremena Prvog avarskog kaganata, OA, 3, Zagreb, 1958: 13 – 67.

Andrea Rimpf

Summary

Archaeological excavations at the site of Šarengrad – Klopare, on cadastral parcel 836/5, the cadastral municipality of Šarengrad were carried out from May to July 2019. A total of 21 graves were investigated, of which some were partly or completely preserved. They belong to two types of burial rituals (cremation and inhumation). The research has significantly contributed to the understanding of the Early Middle Ages in the Croatian part of the Danube Basin, legacy of the Avar-period population, settling of the Slavs, and pointed to the presence of the Bijelo Brdo cultural complex from the 10th to the 11th centuries.

Redni broj: 43
Lokalitet: Vinkovačko područje (1022 km²)
Naselje: Vinkovački Banovci, Rokovci, Andrijaševci, Privlaka, Novi Jankovci, Ivankovo, Orolik, Retkovci, Mirkovci, Cerna, Prkovci, Jarmina i Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci, Ivankovo, Andrijaševci, Jarmina, Cerna, Vođinci, Stari Jankovci, Markušica, Nijemci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Od 2. do 7. travnja 2019. obavljeno je rekognosciranje šireg vinkovačkog kraja, na području nekoliko susjednih općina. Budući da se svi lokaliteti nalaze na oranicama, važan čimbenik pri njihovu izboru bila je i pokrivenost usjevima. Pokrivena je površina od 2 km². Nositelj radova bio je Gradski muzej

Rekognoscirani lokaliteti na području vinkovačkog kraja (podloga: Geoportal, obrada: B. Kratofil)

Vinkovci. Voditelj istraživanja u travnju bio je kustos Boris Kratofil, dipl. arheo, a u istraživanjima su sudjelovali muzejska savjetnica Maja Krznarić Škrivanko, viša kustosica Anita Rapan Papeša, kustosica Nikolina Ostović, muzejski tehničar Ivan Sokola i tehničari operateri na detektoru za metal.

Svim sudionicima podijeljene su karte područja predviđenih za rekognosciranje, s vidljivim brojevima katastarskih čestica, kao i pribor za spremanje nalaza i označavanje položaja (katastarske čestice) na kojem su nađeni. Nalazi su prikupljani odmah nakon pronalaska, pri čemu se provjeravala točnost zabilježene lokacije. Na taj se način predmeti spašavaju iz sloja humusa, koji se intenzivno obrađuje i koji je izložen djelovanju teške poljoprivredne mehanizacije. Lokaliteti su izabrani prema dostupnosti pojedinih oranica, informacijama dobivenima od lokalnih poljoprivrednika te uočavanjem arheološki zanimljivih područja na topografskim kartama i satelitskim snimkama. Na taj je način odabrano i pregledano 26 lokaliteta.

1. Andrijaševci – Gornje njive (k.č. 5, k.o. Andrijaševci). Prikupljeni su nalazi iz antike i mlađeg željeznog doba.
2. Andrijaševci – Veliki Kamenik (k.č. 113 – 118, k.o. Andrijaševci). Prikupljeni su nalazi iz antike i srednjeg vijeka.
3. Andrijaševci – Greginci (k.č. 7, k.o. Andrijaševci). Pronađeni su nalazi iz mlađeg željeznog doba, antike i srednjeg vijeka.
4. Andrijaševci – Lončarski poloj (k.č. 1463 – 1465, k.o. Andrijaševci). Prikupljeni su nalazi iz antike i novog vijeka.
5. Banovci – Šuma (k.č. 178 – 183, k.o. Banovci). Prikupljeni su nalazi iz mlađeg željeznog doba, antike i novog vijeka.
6. Cerna – Benić livade (k.č. 1991/1, 1987/1, 1987/2, k.o. Cerna). Prikupljen je materijal iz antike i mlađeg željeznog doba
7. Ivankovo – Gacke njive (k.č. 3756/1 – 3758/3). Prikupljeni su nalazi iz prapovijesti, antike i srednjeg vijeka.
8. Ivankovo – Slatina (k.č. 3861, 3856, k.o. Ivankovo) lokalitet je koji se nalazi zapadno od lokaliteta Dren te sjeverno od lokaliteta Veliki Kamenik – Gole njive. Pronađeni je materijal iz starijeg i mlađeg željeznog doba, antike, srednjeg i novog vijeka.
9. Jarmina – Jakovci (k.č. 4/1 – 6, k.o. Jarmina). Prikupljeni su nalazi iz srednjeg vijeka.
10. Jarmina – Kamenica (k.č. 29/1, 29/2 – 32, k.o. Jarmina). Prikupljeni su nalazi iz antike.
11. Mirkovci – Malat (k.č. 1587/1 – 1584, k.o. Mirkovci). Prikupljeni su nalazi iz prapovijesti, antike i srednjeg vijeka.
12. Mirkovci – Malat 2 (k.č. 1671, k.o. Mirkovci). Prikupljeni su nalazi iz antike.
13. Mirkovci – Malat 3 (k.č. 1664, k.o. Mirkovci). Prikupljeni su nalazi iz antike i novog vijeka.
14. Orolik – Parlog (k.č. 1070, 1071, k.o. Orolik). Prikupljeni su nalazi iz antike.
15. Orolik – Crnac (k.č. 1312 – 1317, k.o. Orolik). Prikupljeni su nalazi iz antike i novog vijeka.
16. Privlaka – Zakota (k.č. 2222, 2223, k.o. Privlaka). Prikupljeni su nalazi iz antike i srednjeg vijeka.
17. Prkovci – Sena (k.č. 36/2, k.o. Prkovci). Prikupljeni su nalazi iz prapovijesti, antike, srednjeg i novog vijeka.
18. Retkovci – Dedove njive (k.č. 60, k.o. Retkovci). Pronađen je materijal iz antike.
19. Retkovci – Eldište (k.č. 280, k.o. Retkovci). Prikupljeni su nalazi iz antike i srednjeg vijeka.
20. Retkovci – Groblje (k.č. 4/1, k.o. Retkovci). Prikupljeni su nalazi iz mlađeg željeznog doba i novog vijeka.
21. Retkovci – Velike njive (k.č. 60, k.o. Retkovci). Prikupljeni su nalazi iz antike.

22. Rokovci – Đubraci 1 (k.č. 738, k.o. Rokovci). Prikupljen je materijal iz antike te srednjeg i novog vijeka.
23. Rokovci – Đubraci 2 (k.č. 314, k.o. Rokovci). Prikupljen je materijal iz mlađeg željeznog doba, antike, srednjeg i novog vijeka.
24. Rokovci – Široko (k.č. 279-282, k.o. Rokovci). Prikupljeni je materijal iz antike.
25. Srijemske Laze – Velika livada (k.č. 954 – 983, k.o. Srijemske Laze).
26. Vinkovci – Ljeskovac/Leskovac (k.č. 5896, k.o. Vinkovci II). Lokalitet se nalazi sjeverno od južne zaobilaznice Vinkovaca i jugozapadno od lokaliteta Dirov brijeg. Pronađeni materijal može se datirati u razdoblja mlađeg željeznog doba, antike, srednjeg vijeka i novog vijeka.
Ukupno je pronađeno 1577 metalnih predmeta, uz nalaze ulomaka keramičkih posuda, keramičkih pršljena te kamenih i koštanih alatki. Količina pronađenih predmeta na već poznatim lokalitetima pokazuje da se svake godine zbog poljoprivredne mehanizacije na površini pojavljuje velika količina nalaza.

Hrvoje Vulić
Boris Kratofil
Maja Krznarić Škrivanko
Anita Rapan Papeša

Summary

Using metal detectors and volunteers operating them has proven to be an effective way of collecting great amounts of metal finds, increasing a surveyed surface area and recording new sites. With 31 site and more than 1600 finds in two weeks work, we believe that this type of surveying contributes to both identifying new sites and rescuing large quantities of finds endangered by ploughing.

Redni broj: 44
Lokalitet: Vinkovci – arheološka zona grada (A i B)
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno i probno iskopavanje, arheološki nadzor, terenski pregled

Od siječnja do prosinca 2019. djelatnici Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci istražili su područje unutar zaštićene i registrirane arheološke zone A i B u Vinkovcima, koja se rasprostire na površini od 5.945.833 m^2.

Istraživano je ukupno 25 lokacija. Radi se o zaštitnim istraživanjima na području Zone A, kao i arheološkim nadzorima na području Zone B. Arheološki nadzor obuhvatio je i iskope za infrastrukturu (struja, kanalizacija, plin i dr.).

Na području Arheološke zone A u Vinkovcima zaštitno su arheološki istražene sljedeće lokacije:
1. D. Žanića Karle – Tehnološki park (zaseban izvještaj)
2. Kralja Zvonimira 30 (zaseban izvještaj)

Profil iskopa s rimskom arhitekturom

Rimska kanalizacija

Trg bana J. Šokčevića (Gradski park), nadzor instalacija ispred suda i muzeja

Karta istraživanja 2019. g.

Ispražnjena rimskodobna kanalizacija

3. I. G. Kovačića 41 (zaseban izvještaj)
4. Vatrogasna ulica (zaseban izvještaj)
5. J. Dalmatinca/PIK (zaseban izvještaj)
6. Trg J. Šokčevića – Gradski park.

Unutar Arheološke zone B arheološki je nadzirano iskopavanje podruma i temelja, infrastrukturnih kanala:
1. S. Mađera b.b.
2. P. Zrinskog b.b.
3. Kneza Zdeslava 23
4. Hrvatskih kraljeva 99
5. M. Ballinga b.b.
6. Bosutska ulica 6
7. R. Boškovića 20
8. 12. redarstvenika 11
9. 12. redarstvenika 18
10. Trg Orion
11. Ervenica/Poljski jarak
12. Dirov brijeg/oranica Leskovac
13. Trg F. Tuđmana (izmjena VVK instalacija)
14. Ulica M. Gupca, Frankopanska, Vatrogasna i Zagrebačka ulica (ulična rasvjeta)
15. Glagoljaška ulica 26 (parkiralište ispred Policijske uprave vukovarsko-srijemske)
16. Gradski park Lenije (*skate*-park)
17. J. Dalmatinca (parkiralište iza Zavoda za zapošljavanje)
18. Ulica hrvatskih žrtava (izmjena instalacije struje za Gradsko kazalište J. Ivakić)
19. Trg Cibalae (postavljanje dječjeg igrališta).

Pozicije arheoloških iskopavanja s važnijim rezultatima obrađene su zasebno, a na prethodno popisanim lokacijama nije bilo arheoloških nalaza ili je njihova interpretacija otežana zbog male iskopne površine ili devastacije tijekom prijašnjih iskopavanja (posebno u slučaju nadzora polaganja ili izmjene kabela, iskopavanja za uličnu rasvjetu ili rekonstrukciju kolnika).
Na Trgu bana J. Šokčevića, u Gradskom parku arheološki je nadzirano iskopavanje za rekonstrukciju parka, staza kroz park i svih instalacija. Za potrebe strojarnice za fontanu u jugoistočnom dijelu parka, obavljeno ja zaštitno arheološko iskopavanje, što je financirao Grad Vinkovci. Ispod humusa debljine oko 0,80 m nalazi se sloj žutog bosutskog pijeska debljine oko 0,50 m, a potom se ulazi u rimski kulturni sloj. Najočuvaniji je nalaz kanal SJ 48, vjerojatno kanalizacijski, smjera istok-zapad. Prekrivaju ga dva reda paralelno postavljenih opeka povezanih žućkastom žbukom, a zidan je od triju redova opeka. Unutar kanala

nađen je rimski novac. Vezan za kanal, u sjeverozapadnom uglu sonde sačuvan je početak zida imenovan kao SJ 46, koji se cijelom dužinom nalazi izvan istraživane površine. Arhitektonski ostaci nisu imali prezentacijsku vrijednost, ali su dragocjeni zbog mogućeg pravca kojim se kretao barem jedan od kanalizacijskih vodova rimskodobnih Cibala.
U okviru projekta PERAN 4 (Projekt evidencije i registracije arheoloških nalazišta), financiranog sredstvima Ministarstva kulture, Vukovarsko-srijemske županije i vlastitim sredstvima te uz logističku pomoć Općine Stari Jankovci i Poljoprivredne zadruge Stari Jankovci, na čijem se zemljištu nalazi lokalitet, obavljena je četvrta sezona sustavnog arheološkog istraživanja rimskodobnog tumula na lokalitetu Jankovačka Dubrava u Starim Jankovcima (zaseban izvještaj).
Sredstvima Ministarstva kulture obavljeno je zaštitno arheološko istraživanje „Rokovačkih zidina", preventivno zaštićenog arheološkog nalazišta (P-5260), a rasprostire se oko nepokretnog kulturnog dobra Ruševine opatije Poljana (Z-1163) (zaseban izvještaj).
Arheološki nadzor obavljen je i na području sela Cerne, toponim Blata, i na području između Vinkovaca i sela Rokovaca (područje lokaliteta Sopot, Novaci, Rokovačke zidine), a za gradnju sustava navodnjavanja (zaseban izvještaj).
Arheološki nadzor obavljen je prilikom iskopavanja za energetske kabele s južne i zapadne strane eponimnog lokaliteta Sopot (zaseban izvještaj).
U okviru Projekta PERAN 4 organizirano je deveto proljetno rekognosciranje, u kojem je sudjelovalo 26 sudionika. Prostorno je obuhvaćeno nešto više od 2 km^2 na prostoru sela Vinkovačkih Banovaca, Ivankova, Rokovaca, Privlake, Srijemske Laze, Orolika, Retkovaca, Cerne, Andrijaševaca, Prkovaca, Jarmine, Vinkovačkog Novog Sela (zaseban izvještaj).

Literatura

Ostović 2020 N. Ostović, Rezultati zaštitnih i sustavnih arheoloških istraživanja i drugih aktivnosti Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci u 2018. i 2019. godinu, GOMHV, br. 37 (za 2019), Vinkovci, 2020: 103 – 131.

Maja Krznarić Škrivanko
Anita Rapan Papeša
Hrvoje Vulić
Boris Kratofil
Nikolina Ostović

Summary

In the course of 2019 the Archaeological Department of the Vinkovci City Museum investigated 25 sites within the listed Vinkovci Archaeological Zone (zones A and B), which encompasses a surface area of 5.945.833 m^2. The earthworks carried out for the reconstruction of the park and laying new installations in Ban J. Šokčević Square (in the City Park) were archaeologically supervised. The installation of the engine room of a park fountain was preceded by a small-scale excavation. The most preserved find was an east-west running canal (SU 48), used probably for sewage. It consists of three rows of bricks and was covered with two rows of bricks bounded with yellowish plaster. A Roman coin was found inside. A segment of a wall (SU 46) attached to the canal was found in the NW part of the probe. It extends outside the excavated area.

Redni broj: 45
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Dragutina Žanića Karle 16
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 11. srpnja 2018. do 13. rujna 2019., tijekom 41 radnog dana, trajalo je zaštitno arheološko istraživanje za zgradu i parkiralište Tehnološkog parka, odnosno Poduzetničkog inkubatora grada Vinkovaca u Ulici Dragutina Žanića Karle 16 (k.č. 5678, k.o. Vinkovci). Istražena je površina veličine 455 m². Stručna voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša, a zamjenik voditeljice Boris Kratofil, uz sudjelovanje muzejske savjetnice Maje Krznarić Škrivanko, kustosa Hrvoja Vulića i kustosice pripravnice Nikoline Ostović i dvaju arheoloških tehničara, svi iz Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci. Radovi su financirani sredstvima Grada Vinkovaca.

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone A, na desnoj nižoj obali Bosuta, između dvaju lokaliteta u literaturi poznatih pod imenom Pjeskana I i Pjeskana II. Na Pjeskani I otkriveno je sezonsko stanište pripadnika starčevačke populacije, kao i sporadični nalazi sopotske kulture, koje je S. Dimitrijević datirao u III. stupanj. U Brunšmidovoj zbirci s Pjeskane potječe jedan lasinjski ulomak te nalazi vinkovačke provenijencije. Na području Pjeskane I i II otkriveno je otvoreno naselje latenske kulture. Prvi nalazi latenske provenijencije s Pjeskane potječu iz 1887., kada je prilikom probijanja puta na južnoj obali Bosuta otkrivena fibula kasnolatenske sheme s trokutasto raskovanim lukom te latenska keramika. Iz 1946. potječe još jedna brončana fibula kasnolatenske sheme, s trokutasto raskovanim lukom koji je ukrašen koncentričnim

Radna jama iz srednjeg vijeka (foto: I. Sokola)

krugovima, kao i više latenskih jama s nalazima keramike rađene na kolu. Na Pjeskani II 1952. otkopana je i urna sa spaljenim kostima pokojnika. Zaštitno arheološko istraživanje na k.č. 41 iz 2005. pokazalo je srednjovjekovne nalaze koji pripadaju srednjovjekovnom selu Kanovcima. Keramika pripada drugoj polovici 12. i prvoj pol. 13. st., a prema izvorima ondje treba tražiti srednjovjekovno naselje Kanovce. Prilikom obilaska oranica koje se nalaze južno od kuća, otkriveni su površinski nalazi latenske kulture. U Ružinoj ulici 37 (danas Ulica D. Žanića-Karle), prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja 2006. (Pjeskana I) otkriveno je otvoreno jednoslojno naselje ukopanih jamskih objekata, kojih je bilo ukupno pet. Jame su različitih dimenzija, od velikih nepravilnog oblika, ispunjenih plitko ukopanim platoima i unutarnjim jamama. Od njih, dvije su služile za stanovanje, dok su ostale tri, manje i pravilnih dimenzija, mogle služiti kao radni prostori ili su nastale vađenjem gline. To je tipičan jamsko-zemunički oblik naselja. Na osnovi analize keramičkih ulomaka, može se zaključiti da se radi o naselju pripadnika sopotske populacije. Iskopavanje 2008. za kuću u Ulici D. Žanića Karle 27 b pokazalo je nalaze latenske kulture i dvije jame. Obilje latenske keramike pronađene tijekom istraživanja upućuje na postojanje obližnjeg naselja. U iskopu u Ulici D. Žanića Karle 2 – Makart istraženo je 70 grobova Južne nekropole Cibala.

Godine 2019. obavljen je arheološki nadzor prilikom rekonstrukcije zgrade, iskopa za instalacije, ceste i parkirališta, a po potrebi je obavljeno i zaštitno istraživanje manjeg opsega. Prilikom nadzora zabilježene su dvije stratigrafske jedinice, odnosno ispod sloja humusa ulazilo se u predzdravični ili zdravični sloj u kojem se nisu ocrtavali arheološki objekti. Iskop je uglavnom bio do dubine od 0,80 m. Situacija je bila drugačija jednino na najvišoj koti čestice, gdje je tijekom iskopavanja pristupne ceste i parkirališta uočeno postojanje arheoloških objekata koje je trebalo istražiti, iako je na tom dijelu iskop bio dubok 0,40 m. Istraživani su jamski objekti na najvišem dijelu čestice, 84 – 85 m n. v. (odmah zapadno od iskopa nalazi se Pjeskana, iskop 81 m n. v., dok se prilazna cesta i zgrada nalaze na 82 m n. v.). U iskopu su zabilježene 42 stratigrafske jedinice. U popis nalaza uvedeno je 39 nalaza (vrećica s keramikom i kostima), a u popis posebnih nalaza 36 predmeta. Totalnom stanicom snimljeno je 757 točaka, a digitalnim fotoaparatom Pentax K-5 snimljeno je 315 fotografija u boji.

Srednjovjekovno vatrište (autor: I. Sokola)

Prapovijesni latenski objekt (foto: B. Kratofil)

Osim geoloških slojeva (humus, predzdravica i zdravica), arheološki objekti sastojali su se od prapovijesnog humusa, manjih jama iz latenskog razdoblja te uglavnom od srednjovjekovnih jama, poluukopanih kuća i peći.

Sporadični nalazi keramičkih ulomaka mlađekamenodobne stračevačke kulture u predzdravičnom sloju u kojem su i ukopani svi mlađi objekti, kao i nalazi kamenih alatki u zapunama, mogu se vezati uz sezonsko stanište na lokaciji Pjeskana I, koje se nalazi neposredno uz istraživani dio te lokacije.

Isto se može reći i za jamske objekte iz mlađeg željeznog doba, zapunjene životinjskim kostima i ulomcima latenske keramike. Odavno je poznato otvoreno keltsko naselje na desnoj obali Bosuta, a nalazi na ovoj lokaciji upotpunjavaju tu sliku.

Djelomično je iznenadila činjenica da na sjevernom i istočnom rubu lokacije nije bilo grobova južne nekropole Cibala. To daje smjernice za pozicioniranje ceste, ali i grobova, jer se nekropola očito prostirala istočnije. Rimski nalazi na lokaciji (novac, podna kockica) očito su naknadno doneseni i nalaze se u sekundarnoj uporabi.

Najviše je bilo srednjovjekovnih objekata, a razlikuju se poluukopani stambeni objekti s pećima, peći na otvorenom u jamama, plitke radne jame i manje otpadne jame. Uz obilje životinjskih kostiju i ulomaka keramike, pronađeno je i nešto novca te alata (noževi, brusovi). To bi naselje prema srednjovjekovnim izvorima i tumačenjima kolege D. Petkovića moglo biti identificirano kao Kanovci. Kanovci se smatraju najvećim satelitskim selom Sv. Ilije, iako se u izvorima spominju samo jednom, i to 1507. godine, u obliku *Kahanocz*. Nalazi keramike, međutim, slično kao i na kućnom broju 41, sugeriraju da je naselje starije, ali jednostavno nije zabilježeno u izvorima.

Literatura

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 201 – 269.

Petković 2006 D. Petković, Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja, Acta Musei Cibalensis III., Vinkovci, 2006.

Vinkovci 1999 Grupa autora, Vinkovci u svijetu arheologije – Iz kolijevke rimskih careva, katalog izložbe, Vinkovci, 1999.

dr. sc. Anita Rapan Papeša

Summary

Between summer 2018 and 2019 archaeological supervision and several small-scale excavations were conducted in the area of a future business incubator. Few prehistoric La Tène pits and features belonging to a late medieval settlement have been recorded.

Redni broj: 46
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Ivana Gorana Kovačića 41
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 6. do 13. lipnja 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje zbog gradnje stambenog objekta u Ulici Ivana Gorana Kovačića 41 u Vinkovcima (k.č. 2015/1, k.o. Vinkovci). Istražena je površina veličine 250 m². Stručna voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša, a zamjenik voditeljice Hrvoje Vulić, uz sudjelovanje muzejske savjetnice Maje Krznarić Škrivanko i kustosice pripravnice Nikoline Ostović te dvaju arheoloških tehničara, svi iz Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci. Radovi su financirani sredstvima privatnog investitora.

Pražnjenje paljevinskoga groba i prikupljanje uzoraka za flotaciju (foto: H. Vulić)

Ulica I. G. Kovačića nalazi se u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone A u Vinkovcima, izvan bedema rimskih Cibala, ali u sklopu slabije istražene Zapadne rimske nekropole. Zapadna nekropola smještena je uz cestu, koja je vodila za *Certissu* (Štrbinci kod Đakova) i dalje za Marsoniju (Slavonski Brod), a arheološki je zabilježena na istočnoj strani Ulice I. G. Kovačića, te između ulica Ivana i Josipa Kozarca (tzv. Krnjaš). Nekropolu prvi spominje J. Brunšmid u svom djelu „Colonia Aurelia Cibalae": „Na sjevernom kraju Vinkove ulice (*danas Ulica I. G. Kovačića, op. a.*), parc. br. 331, naišlo se kod gradnje kuća na siromašnije grobove rimskog vremena." (Corolla 1979: 100). Slijedi Kordin podatak o nalazima rimskih grobova na kbr. 34 i 38 u istoj ulici – riječ je o nalazima iz 1951., odnosno 1952. godine (Korda 1960: 49). Na prostoru Meraje, odnosno crkve sv. Ilije tijekom zaštitnih istraživanja 1997. i 1998. također su indirektno registrirani rimski grobovi (zidana rimska grobnica u temeljima gotičke crkve). Do sada su grobovi Zapadne nekropole bili registrirani u Ulici I. G. Kovačića (kbr. 32–40), Ulici I. Gundulića (kbr. 48, Meraja), Dugoj ulici (kbr. 70), Ulici J. Kozarca (kbr. 4–6) i Ulici I. Kozarca (kbr. 25). Nalazi iz tih grobova, djelomično objavljivani, datirani su u 3. i 4. st., bez preciznijeg određivanja. Istraživanje na poziciji Trgovačkog centra Kaufland bacilo je drugačije svjetlo na neke stare činjenice te je rezultiralo novim spoznajama o vremenu ukopavanja u Zapadnoj nekropoli (2. – 5. st.), načinu ukopavanja (paljevinski, kosturni u rakama, obični i u škrinjama, kosturni u zidanim grobnicama različitih konstrukcija...), orijentaciji grobova te položaju ruku i nalaza („pravilo je da pravila nema"), a ono za jedan muzej možda najbitnije, pokretni nalazi koji će obogatiti antičku arheološku zbirku vrlo su rijetki i dragocjeni primjerci koji imaju širu znanstvenu važnost.

Navedeni položaj nikada nije arheološki istražen, a lokalitet je upotrebljavan kao voćnjak pa je tako samo djelomično devastiran. Tijekom istraživanja na poziciji Kaufland – Autopraonica godine 2012. evidentirane su 42 stratigrafske jedinice i jedan rimski grob s nalazom koplja s tuljcem za nasad i dijela koštanog češlja. Umjesto očekivanih grobova, na tom je položaju otkrivena veća količina jama i bunara, kao i ostaci zidanog objekta s kolonadom stupova. Budući da se radi o području izvan grada, najvjerojatnije je riječ radioničkom kompleksu, koji se nalazi nešto južnije od lokacije koja je istražena. Materijal iz jama i bunara može se datirati od 2. do 4. st., što upućuje na kontinuitet. Posebno je zanimljiv nalaz predmeta koji bi mogao biti obrazina rimskog kasnoantičkog šljema (konačna potvrda bit će moguća nakon konzervacije) te polufabrikat koljenaste fibule koji još jednom upućuje na to da je u Cibalama postojala metalurška djelatnost.

Istraživanje na poziciji Kaufland – Autopraonica 2018. potvrdilo je postojanje radioničkog kompleksa, a ostaci

zidanog objekta s kolonadom stupova iz istraživanja 2012. povezali su se s arhitekturom koja je pronađena tijekom istraživanja 2019. godine, te se tako može zaključiti da se radi o jednom objektu/zgradi. Budući da se radi o području izvan grada, najvjerojatnije je riječ o radioničkoj zgradi zasada nepoznate namjene. Materijal iz jama može se datirati od 2. do 4. st., što upućuje na kontinuitet korištenja tim prostorom. Posebno je važan pronalazak kalupa za lijevanje metala, kao još jedne potvrde metalurške djelatnosti u Cibalama.

Pogled na iskop nakon istraživanja (foto: I. Sokola)

Kosturni grob (foto: I. Sokola)

Godine 2019. lokalitet je zaštitno arheološki istražen. Strojnim iskopom uklonjeni su sloj humusa, predzdravice i zdravice. Nakon toga poliranjem su izdvojene zapune ukopanih objekata. Identificirane su tri otpadne jame (dvije manje i jedna veća), kanal koji je možda dio ograde grobnih parcela te dva groba (jedan paljevinski i jedan kosturni).
U iskopu je zabilježeno 16 stratigrafskih jedinica. U popis nalaza uvedeno je sedam nalaza (vrećica s keramikom i kostima), a u popis posebnih nalaza dva predmeta. Totalnom stanicom snimljeno je 170 točaka, a digitalnim fotoaparatom Pentax K-5 snimljeno je 279 fotografija u boji. Osim geoloških slojeva (humus, predzdravica i zdravica), arheološki objekti sastojali su se od rimskog kulturnog sloja te rimskih objekata i grobova. Podaci dobiveni tijekom istraživanja kbr. 41, uklopili su se u podatke koji su dobiveni tijekom istraživanja na kbr. 32 (2012.), kada je na relativno maloj površini od 52 m^2 otkriveno devet grobova, od kojih su se dva nalazila u zapadnom profilu iskopa podruma, pod stazom Ulice I. G. Kovačića. Pozicija na kbr. 32 nalazi se s druge strane ulice. Uz pločnik, cijelom širinom podruma, smjerom sjever-jug, istražen je plitak rov širine 0,40 m, unutar kojeg nije bilo nalaza. Vjerojatno je riječ o ostatku ograde nekropole ili grobnih parcela. Grobovi i istraženi objekti na kbr. 41 smješteni su u istočnom dijelu istražene sonde. Iskopavanjem su obogaćene spoznaje o Zapadnoj nekropoli Cibala, a posebno je zanimljiv nalaz paljevinskoga groba iz 3. st., kojih je u Cibalama evidentirano sve više.

Literatura

Brunšmid 1902 J. Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae, Vinkovci u staro doba, VHAD, n.s. 6, Zagreb, 1902: 117 – 166.
Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 201 – 269.
Iskra-Janošić 2001 I. Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Zagreb – Vinkovci, 2001.
Korda 1960 J. Korda, Tragom prošlosti Vinkovaca, Vinkovci, 1960.
Rapan Papeša 2007 A. Rapan Papeša, Vinkovci – Ulica Ivana Gorana Kovačića 32, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 56, 57.
Vulić, Rapan Papeša 2010 H. Vulić, A. Rapan Papeša, Vinkovci – Lapovačka ulica (Kaufland), HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 52 – 55.
Vulić, Rapan Papeša 2013 H. Vulić, A. Rapan Papeša, Vinkovci – Lapovačka ulica bb, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 72, 73.

dr. sc. Anita Rapan Papeša

Summary

In course of June 2019 an archaeological excavation was carried out on the location of a private house, situated at the western necropolis of *Cibalae*. The excavation has revealed one skeletal and one incineration grave, as well as several waste pits and a ditch dated to late Antiquity.

Redni broj: 47
Lokalitet: Vinkovci – Ulica Jurja Dalmatinca b.b.
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U lipnju i srpnju 2019. obavljeno je zaštitno arheološko istraživanje za novu trafostanicu bivše zgrade PIK-a u Ulici Jurja Dalmatinca b.b. u Vinkovcima (k.č. 2746/9, k.o. Vinkovci). Istražena je površina veličine 30 m². Stručna voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša, a zamjenica voditeljice Maja Krznarić Škrivanko, uz sudjelovanje kustosa Hrvoja Vulića i Borisa Kratofila i dvojice arheološka tehničara, svi iz Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci. Radove je financirao HEP d.o.o.

HEP d.o.o., s kojim Gradski muzej Vinkovci ima potpisan godišnji ugovor o nadzoru, obavijestio je Arheološki odjel da 10. lipnja 2019. započinje gradnja trafostanice. Kada su stručnjaci muzeja na navedeni datum došli na teren, ustanovili su da je izvođač, tvrtka El-tel-friz d.o.o. iz Vinkovaca, u subotu 8. lipnja strojno iskopao površinu od 30-ak m², bez obavijesti i nadzora arheologa. Budući da je ustanovljeno da su ušli u rimski kulturni sloj, Konzervatorski odjel u Vukovaru obustavio je daljnje radove i odredio da se obavi zaštitno arheološko istraživanje.
Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone u Vinkovcima, Zone A. Navedena je pozicija prvi put istražena 1897., kada je prof. dr. J. Brunšmid u vrtu Kezman (danas Ulica kralja Zvonimira 18) istražio dio kasnoantičke stope dimenzija 1,80x1,50 m, u kojoj su kao spoliji bili ugrađeni dijelovi mramornih kipova Posejdona i Herakla (koji se danas čuvaju u Lapidariju Arheološkog muzeja u Zagrebu), dijelovi natpisa i niz arhitektonskih ulomaka (Brunšmid 1902: 75 – 81). Sjeverno od te lokacije 1890., prilikom gradnje temelja pivnice, nađen je rimski obrađen kamen, koji je zbog svojih dimenzija ostao u zemlji (Brunšmid 1902: 81). U Ulici kralja Zvonimira 18 ponovno je kopano 1955., kada su na površini od oko 200 m² istražena dva reda supstrukcija za kolonadu raspoređenih u šest osnova te jedna baza stupa (Korda 1960: 53). Godine 1976. i 1977. uslijedilo je zaštitno arheološko istraživanje za potrebe gradnje Upravne zgrade PIK-a Vinkovci (danas zgrada Hrvatskih šuma), na površini od 3.189 m² (Iskra-Janošić 1978: 23). U iskopu je otkriven dio fortifikacijskog sustava Cibala – opkop i nasip, a od arhitekture svega četiri baze stupova. U tom je iskopu otkriveno, istraženo i dokumentirano 15 grobova. Prilikom iskopavanja potvrđene su najmanje četiri faze gradnje u rimskom razdoblju. Najstarijoj fazi pripadala bi peć za keramiku ukopana u zdravicu (Iskra-Janošić 1977: 69). Na njoj se nalazila arhitektura iz 3. st., prilikom čije je gradnje upotrebljavan kamen (kameni blokovi, dijelovi kamenih stupova, dijelovi arhitrava, ulomci epigrafskih spomenika…), što upućuje na elitnije javno zdanje (Iskra-Janošić 1993: 68). Tom objektu vjerojatno pripada i deset četvrtastih baza za stupove, dimenzija 0,50x0,60 m (Iskra-Janošić 2001: 93). Uslijedila je jedna međufaza, od koje je sačuvan samo jedan zid i dvije temeljne stope, koji se nisu mogli povezati ni sa čim drugim. Pretpostavka je da se radi o ranokršćanskom objektu (Migotti 1994: 48), iako on nije potvrđen pokretnim nalazima. Nakon toga prostor je ponovno upotrijebljen za gradnju javnoga gospodarskog objekta (Iskra-Janošić 1977: 69), najvjerojatnije žitnice, od koje su ostale sačuvane temeljne baze. Ustanovljeno je postojanje deset baza dimenzija 1,75x1,50 m, organiziranih u tri reda (Iskra-Janošić 2001: 93). Zapadni rub objekta uništen je prilikom iskopavanja podruma stare uljare, a objekt je s južne

Visina zida SJ 4 (foto: T. Komadina)

strane zaključen zidom širine 1,20 m. Sačuvana je i podnica s apsolutnom dubinom na koti 87,91 m (Dimitrijević 1979: 153). Žitnica je datirana u 4. st., a njena funkcija svakako prestaje prije ukopa gepidskih grobova u njezine ostatke sredinom 6. st. Iznad te, najmlađe faze arhitekture, otkriven je dio olovne vodovodne cijevi, koja se može povezati s nalazima na obližnjim lokacijama, a pretpostavlja se da su cijevi stajale na drvenim ili zidanim nosačima (Dimitrijević 1979: 153 – 154). Ulomci većeg kamenog

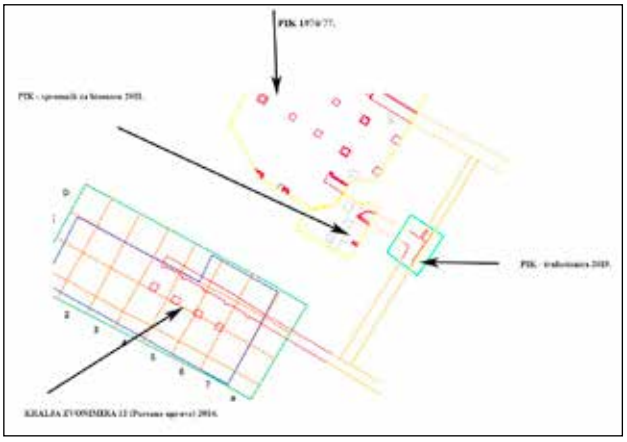

Odnos istražene arhitekture s prethodnim istraživanjima (izradio: B. Kratofil)

Pogled na kanal za instalacije (autor: M. Krznarić Škrivanko)

spomenika, naknadno razbijenog i uzidanog u temelje mlađih objekta, pripadaju natpisu koji svjedoči o posjeti cara Septimija Severa Cibalama (Mrav 2012: 255 – 268; Perinić Muratović 2004: 80), u sklopu posjeta legijskim logorima mezijskog i panonskog limesa.

Tijekom obnove i rekonstrukcije u Domovinskom ratu oštećene bivše zgrade PIK-a, godine 2011. uslijedila su zaštitna arheološka istraživanja prilikom (do)gradnje spremnika za biomasu, u kojem su uz profil nađena dva rimska objekta (zida, baze), dok je u iskopu za plinsku instalaciju ustanovljeno samo postojanje rimskog kulturnog sloja. Zaštitno arheološko istraživanje na poziciji Ulica kralja Zvonimira 12 (zgrada Porezne uprave) obavljeno je 2014., na površini od 664 m^2. Vrijedan je nalaz sloj kasne antike/vremena seobe naroda, posebno vidljiv u zapadnom dijelu sonde. Radi se o više ukopanih i poluukopanih objekata (jame i zemunice), s materijalom koji se na temelju preliminarne analize može datirati u razdoblje od 5. do 6. st. Uz veće količine keramike, pronađeno je i mnogo koštanih igala, kao i koštanih jezgri za izradu igala, što upućuje na radioničku aktivnost. Uz objekte se nalazilo i popločenje od mrvljene rimske opeke, koje se protezalo na površini od gotovo 60 m^2. Svi ti nalazi, osobito u kombinaciji s nalazima iz prethodnih istraživanja na području PIK-a, upućuju na germanske stanovnike, najvjerojatnije Gepide. Najvažniji je pak nepokretan nalaz na toj lokaciji rimski zid, otkriven u duljini od 30-ak metara, širine do 1,5 m, s kolonadom stupova s vanjske strane. Pokretna arheološka građa indicira dataciju u antiku (od 2. do 5. st.) i rani novi vijek (18. – 19. st.).

Iskopavanje je 2019. obavljeno kombinacijom strojnog i ručnog iskopa. U iskopu je zabilježeno sedam stratigrafskih jedinica. U popis nalaza uvedeno je osam nalaza (vrećica s keramikom i kostima), a u popis posebnih nalaza 21 predmet. Ispod recentnog betona i tankog sloja humusa pojavio se rimski kulturni sloj. Pokretnih je nalaza bilo iznimno malo, što upućuje na javni karakter tog prostora. To su potvrdila i tri nalaza zidova, SJ 4, SJ 6 i SJ 7. Zid SJ 4 u sondi pratio se u širini od 0,80 m, a sa sačuvanih 16 redova opeka najviši je ostatak zida u Cibalama ikada. Zid se nalazi na temelju, SJ 6, koji je rađen od koso položenih opeka u širini od 1,70 m. Na taj temelj veže se temelj SJ 7, smjera istok-zapad, te zajedno čine kut te velike građevine. Ostaci te arhitekture mogu se povezati s *horreum/macellum*, istraženim ispod današnje zgrade PIK-a i ispod zgrade Porezne uprave. Zbog male površine sonde te masivnih zidova i temelja u njoj, nije se bilo moguće spustiti na razinu zdravice. Prema nalazima, arhitektura je datirana u 4. st. Prijedlog da se ona zaštiti i prezentira nije prihvaćen. Kao kompromisno rješenje predloženo je zatrpavanje arhitekture i gradnja trafostanice na takozvanoj plivajućoj ploči.

Nakon završetka istraživanja i odlaska na novi teren 25. srpnja 2019., od zabrinutih građana dobivena je dojava o novom iskopu uz zgradu PIK-a, ali bez prisutnosti arheologa. Nakon dolaska na lokaciju, utvrđeno je da je izvođač (bez obavijesti arheologa) iskopao kanal za spajanje buduće trafostanice s postojećom elektrodistribucijskom mrežom u Ulici Jurja Dalmatinca. Kanal u širini od 1,10 do 1,25 m i dužini od 79 m te dubini od 1,60 m, presjekao je više arheoloških tvorevina (bagerom je iskopano oko 100 m^2). U profilima kanala bilježena su najmanje četiri

Detalj devastiranog zida u iskopu kanala (foto: M. Krznarić Škrivanko)

Završna situacija istraživanja za objekt trafostanice (foto: M. Krznarić Škrivanko)

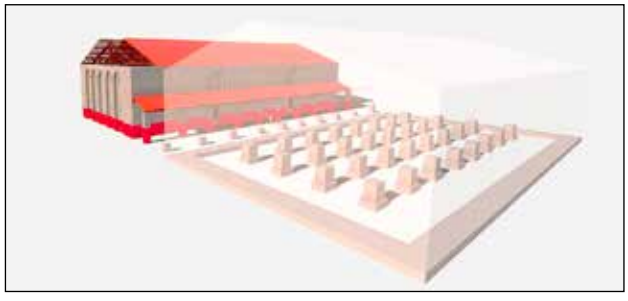

Prijedlog rekonstrukcije Horreuma/Mecelluma (autor: H. Vulić)

rimska zida (širine 2, 1,60, 1,70 i 1,60 m), na najmanje dvama mjestima presječena je podnica žitnice (u dužini od 3 i 5 m), oštećene su dvije baze stupova (svaka u širini po 1 m). U izbačenoj zemlji nađeno je obilje građevinskih elemenata (opeke, žbuka, tegule) te nešto razbacanih ljudskih kostiju (koje se može povezati s grobljem iz razdoblja seobe naroda istraženo na PIK-u). Nakon dokumentiranja zatečene devastacije uslijedila je prijava nadležnim tijelima te su radovi obustavljeni do uviđaja. Izvođaču je naknadno dopušteno da završi planirane radove.

Preklapanjem crteža istražene površine za gradnju trafostanice, devastacije u kanalu i prethodnih istraživanja (PIK 1976. – 1977., PIK 2011., Porezna 2014.) dobivena je prilično dobra slika arhitektonskih ostataka koji su činili *horreum/macellum*, na osnovi čega je izrađena i 3D vizualizacija tog prostora.

Godina 2019. ostat će zapamćena po iznimnim nalazima, ali i jednom od najvećih kulturocida u Vinkovcima.

Literatura

Brunšmid 1902 J. Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae, Vinkovci u staro doba, VHAD, n.s. 6, Zagreb, 1902: 117 – 166.

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, u: Corolla memmoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 133 – 200.

Iskra-Janošić 2001 I. Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Zagreb – Vinkovci, 2001.

Korda 1960 J. Korda, Tragom prošlosti Vinkovaca, Vinkovci, 1960.

Mrav 2012 Z. Mráv, Building Munificence of Septimius Severu sin the Cities of the Pannonian Provinces, Epigraphic Evidence, u: (ed. B. Migotti) The Archeology of Roman Southern Pannonia. The state of Research and Selected Problem sin the Croatian part of the Roman province of Pannonia, BAR is 2393, Oxford, 2012: 251 – 278.

Perinić Muratović 2004 Lj. Perinić-Muratović, Odraz panonskog putovanja Septimija Severa u Cibalama, ARR, 14, Zagreb, 2004: 77 – 101.

Vulić 2015 H. Vulić, Vinkovci – Kralja Zvonimira 12, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 84 – 87.

dr. sc. Anita Rapan Papeša

Summary

In the course of June and July 2019, archaeological excavations were conducted at the site of PIK in Vinkovci or *Horreum*/*Macellum* of *Cibalae*. Two 1.70 m wide foundations, as well as a wall with 16 layers of bricks were excavated on a surface of 30 m^2. The architectural remains belong to the fourth c. *Horreum*/*Macellum* complex. After the excavation, the site was gravely devastated by the excavation of a trench on a surface of 100 m^2, which was conducted without archaeological supervision. Large parts of the *Horreum/Macellum* complex have been destroyed in that process. We recorded the remains and thus were able to reconstruct a layout of the *Horreum*/*Macellum.*

Redni broj: 48
Lokalitet: Vinkovci – Ulica kralja Zvonimira 30 – Anina ulica 2c
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U svibnju 2019., na temelju zahtjeva investitora za izdavanje potvrde o usklađenosti s posebnim uvjetima radi

ozakonjenja izgrađenih objekata u Ulici kralja Zvonimira 30 (k.č. 1818, k.o. Vinkovci), Konzervatorski odjel u Vukovaru donio je zaključak, prema kojemu je potrebno istražiti arheološku sondu površine 40 m^2. Nakon obilaska čestice utvrđeno je da je zbog velike izgrađenosti istraživanje na njoj nemoguće te je u dogovoru s nadležnim konzervatorskim odjelom, investitorom i vlasnicom susjedne čestice započelo istraživanje na susjednoj k.č. 1817/1, u Aninoj ulici 2c. Stručna voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša, a zamjenik voditeljice Boris Kratofil, uz sudjelovanje kustosa Hrvoja Vulića i dvojice arheoloških tehničara, svi iz Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci. Istražena je površina veličine 40 m². Radovi su financirani sredstvima privatnog investitora.

Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone u Vinkovcima, unutar Zone A. Okosnica sjeverne rimske nekropole bila je cesta prema Mursi, a zauzimala je prostor sjeverno od sjevernoga gradskog bedema. Ta se cesta nalazila nešto istočnije od današnje Zvonimirove ulice. Elitniji grobovi nalazili su se uz spomenutu cestu, odakle potječu dva sarkofaga, dvije stele isluženih oficira i gornji dio stele vojnika u tunici. Sarkofag s ribom iz Zvonimirove 64 (bivša kuća Florijan) iskopan je 1881. godine. Prilikom komunalnog iskopa 2003. u Zagrebačkoj ulici, koja svojim dvorištem graniči sa Zvonimirovom 64, ispod zajedničke zidane ograde nađen je još jedan sarkofag, koji se zbog nezgodnog položaja i nepristupačnosti nije moglo izvaditi. S kućnog br. 52 potječe stela tribuna Gaja Aponija Menija Celera, a stela centuriona Marka Herenija Valensa s kućnog br. 42a. Položaj u Aninoj ulici nalazi se na rubnom području sjeverne rimske nekropole.
U Aninoj ulici (u literaturi Preradovićeva ulica) na kbr. 5 pronađen je 1966. tzv. Kapetanovićev sarkofag s poklopcem. Prilikom zaštitnih arheoloških iskopavanja za obiteljsku kuću, godine 2001. u Aninoj ulici 13 otkrivena su dva uništena rimska ukopa u raci. Na suprotnom kraju, na raskrižju Anine ulice i Ulice kralja Zvonimira, godine 2002. na kbr. 36 istraženo je 15 djelomično uništenih rimskih ukopa u rakama. Iako su kosturi bili poremećeni, zbog ukopa u raci samo su djelomično opljačkani, što je inače rijetkost na vinkovačkim nekropolama, koje su vjerojatno prvi put bile pljačkane još u antičkim vremenima. U Aninoj ulici na kbr. 21 nije bilo rimskih nalaza, kao i prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja 2007. u Aninoj ulici 2d. U Aninoj ulici 2b tijekom zaštitnog istraživanja 2007. godine istraženo je 11 rimskih grobova, a u Aninoj ulici 7 još 62 rimska groba.
Iskopavanje 2019. obavljeno je kombinacijom strojnog i ručnog iskopa jer se lokacija nalazi na području zapadne rimske nekropole. U iskopu je zabilježeno 11 stratigrafskih jedinica i četiri groba. U popis nalaza uvedeno je 13 nalaza (vrećica s keramikom i kostima), a u popis posebnih nalaza 19 predmeta. Totalnom stanicom snimljeno je 339 točaka, a digitalnim fotoaparatom Pentax K-5 snimljene su 174 fotografije u boji. U iskopu je zabilježeno 11 stratigrafskih jedinica i četiri groba. Osim geoloških slojeva (humus, predzdravica i zdravica), arheološki objekti sastojali su se od recentnih jama i ukopa (SJ 6 od 7 (zaokruženo) i SJ 8 od 9 (zaokruženo), jame SJ 4 od 5 (zaokruženo) koja je nastala kao rezultat pljačke grobova 2 i 4, te veće otpadne jame SJ 10 od 11 (zaokruženo), koja dvjema stranama ulazi u profil iskopne površine. Sva su četiri istražena groba kosturna, položena u pravokutne rake zaobljenih uglova.
Grob 1 – pravokutna raka zaobljenih uglova, plitka, kostur u dobru stanju. Kosturni ukop ispružen na leđima, lubanja nedostaje, desna ruka svijena u laktu pod pravim kutom i položena preko trbuha, lijeva ruka svijena u laktu pod oštrim kutom i položena na zdjelicu, noge ispružene, lijeva ravno, a desna pod tupim kutom svijena u koljenu i

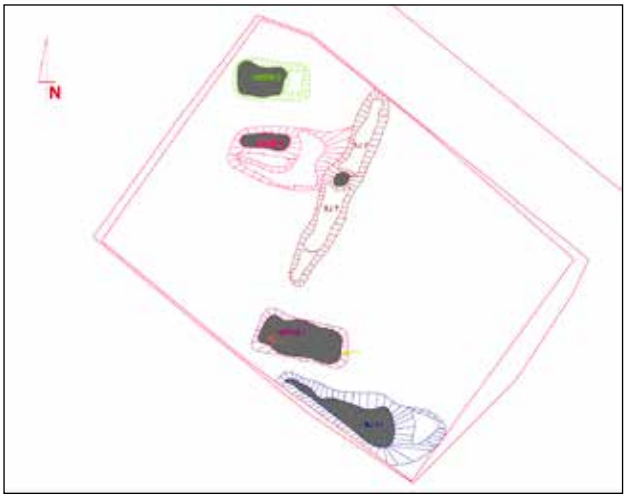

Tlocrt istražene površine (autor: H. Vulić)

Grob 1 (foto: H. Vulić)

Ogrlica od zlata i gagata (foto: E. Balić)

Keramička čaša iz zapune SJ 11 (foto: T. Komadina)

pružena. Prilozi: ispred lijevog stopala željezni klin (možda ostatak lijesa), a oko vrata ogrlica od bikoničnih zlatnih i malih okruglih plosnatih perli od gagata.

Grob 2 – pravokutna raka zaobljenih uglova, duboka, kostur je zguran na nekoliko razina u zapadni rub rake i nije čitav (nedostaje lubanja i kosti nogu te jedna strana kompletno – ruka, zdjelica, rebra). U zapuni groba ulomak *terrae sigillatae* i ulomak željeza.

Grob 3 – pravokutna raka zaobljenih uglova, plitka, kostur u dobru stanju. Kosturni ukop ispružen na leđima, lubanja gotovo okomito *en face*, ruke svijene u laktu pod tupim kutom s prstima u zdjelici, noge ispružene i prekrižene u skočnom zglobu. Prilozi: nema.

Grob 4 – pravokutna raka zaobljenih uglova, duboka, kostura nema uopće. U zapuni su nađeni željezni čavli (od lijesa), a u izbačenoj zemlji detektorom su nađene srebrna pločica, novac i perla.

S obzirom na otvorenu površinu, pronađeno je relativno malo grobova, iako se može uočiti red po kojem su ukopavani. Nažalost, od četiri groba dva su gotovo u potpunosti opljačkana, a od dva neopljačkana jedan je u potpunosti bez priloga, no zato su prilozi u grobu 1 vrlo zanimljivi i upućuju na visok status pokojnice za života, s obzirom na kombinaciju zlata i gagata. Nažalost, kostur je djelomično sačuvan i u lošem je stanju, pa je upitna količina podataka koja će se moći dobiti. Osim toga, pronađena je i veća količina metalnog materijala iz antike, koja vjerojatno potječe iz opljačkanih grobova. Prema nalazima, lokalitet se može datirati u 3. st. I ovo je istraživanje potvrdilo položaj sjeverne nekropole Cibala, kao i da skromnost ukopa ne mora nužno označavati i društveni položaj osobe.

Literatura

Brunšmid 1902 J. Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae – Vinkovci u staro doba, VHAD, n.s. VI, Zagreb, 1902.

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid dicata, Vinkovci, 1979.

Iskra-Janošić 2001 I. Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoje keramičarskih središta, Vinkovci 2001.

dr. sc. Anita Rapan Papeša

Summary

In the course of May 2019 archaeological excavations at a discovery site of the North necropolis of *Cibalae* in Vinkovci were continued. Two recent features, as well as the remains of a robbery pit and waste pit, along with four inhumation graves were excavated on a surface of 40 m^2. Two graves were robbed, one was without grave goods, while one contained a necklace of gold and jet beads.

Redni broj: 49
Lokalitet: Vinkovci – Vatrogasna ulica 23
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 23. do 30. kolovoza 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje u Vatrogasnoj ulici 23 u Vinkovcima (k.č. 3203/2, 3204/1, k.o. Vinkovci), na području arheološke zone A grada. Istražena je površina od oko 200 m^2. Istraživano je samo na prvoj od dviju višestambenih zgrada,

koje su planirane na toj lokaciji (druga izlazi na Ulicu bana J. Jelačića). Stručni voditelj istraživanja, financiranih sredstvima privatnog investitora, bio je kustos Boris Kratofil, a zamjenica voditelja muzejska savjetnica Maja Krznarić Škrivanko. U iskopavanju je sudjelovala kustosica Nikolina Ostović i dva arheološka tehničara, svi iz Gradskog muzeja Vinkovci.

Pozicija istraživanja na karti iz 1898. s potokom Ervenicom (izvor: https://maps.arcanum.com)

Zapuna rimskodobne peći SJ 4

Iskopavanje do nivoa gdje se pojavljuju arheološki objekti

Vatrogasna ulica nalazi se u jugoistočnom dijelu rimskih Cibala, a nastala je na obalama potoka Ervenice (Barice), koji je zatrpan, odnosno danas je proveden kroz sustav cijevi ispod ceste. Tijekom dosadašnjih istraživanja, od početka do kraja ulice prilikom gradnji kuća iskopavana je recentna šuta, kojom je potok Ervenica zatrpavan godinama/stoljećima. Prilikom arheološkog istraživanja na lijevoj obali potoka u Vatrogasnoj ulici na kbr. 28, otkriveno je nekoliko ulomaka latenske keramike. S obzirom na blizinu Ulice P. Miškine, potrebno je pobrojiti nalaze prikupljene u blizini. Iskopavanje na poziciju P. Miškine 10 pokazalo je zasada najsjevernije nalaze latenskog naselja na području Ervenice. Osim keramičkih nalaza, iskopana je i kasnolatenska lijevana dvodijelna fibula tipa *szalacska*, koja je karakteristična za stariju fazu kasnog latena (Lt D). Kada su rimski nalazi u pitanju, ispred kućnog br. 8 otkriveni su ostaci rimskog zida. Na kbr. 19, na 10 centimetara ispod površine otkriveni su ostaci rimskog zida, a u vrtovima iste kuće na lijevoj obali potoka Ervenice 1974. nađena je rimska lončarska peć. Na broju 32 otkriven je rimski grob iz 3. st., kao i na kućnom broju 36.

Arheološko iskopavanje 2019. u Vatrogasnoj ulici 23 prvi je put dalo konkretne arheološke nalaze. Nakon što je strojno uklonjen sloj humusa SJ 1 (2.5Y 5/4) i sloj recentne šute SJ 2 (2.5Y 5/2), izmiješan s naplavnim slojem SJ 10 (2.5Y 3/2), došlo se do nivoa zdravice SJ 3 (2.5Y 5/3). Od zanimljivih situacija izdvaja se pojavljivanje masnoga naplavnog crnog sloja (SJ 10), koji se proteže u širini oko 2 m uz južni rub sonde i koji se može povezati sa širokim ušćem potoka Ervenice (zato se ušće kolokvijalno naziva Barica). U zdravicu je ukopano nekoliko rimskodobnih objekata. Najzanimljiviji je nalaz okrugla rimska keramičarska peć SJ 4/5 (5Y 2.5/1), promjera 1,20 m. Rešetka peći bila je probijena u jugoistočnom dijelu, a zbog visokih podzemnih voda ložište se brzo napunilo vodom, pa ga nije bilo moguće istražiti. Uz peć se nalazila otpadna jama zapunjena garom i ulomcima keramike te bunar promjera 1 m. Peć u Vatrogasnoj ulici 23 jest 101. peć otkrivena u Cibalama.

Rešetka rimskodobne peći SJ 5

Istraživanje u Vatrogasnoj ulici 23 pokazalo je da svako iskopavanje otkriva nove situacije. Ondje gdje se očekivao sloj šute zbog stoljetnog zatrpavanja potoka/barice Ervenice, pokazali su se dijelovi rimske keramičarske radionice, koja se sastojala od peći te pripadajućih jama i bunara.

Literatura

Ostović 2020 N. Ostović, Rezultati zaštitnih i sustavnih arheoloških istraživanja i drugih aktivnosti Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci u 2018. i 2019. godinu, GOMHV, br. 37 (za 2019), Vinkovci, 2020: 103 – 131.

Boris Kratofil
Maja Krznarić Škrivanko

Summary

Archaeological excavations at 23 Vatrogasna Street in Vinkovci were carried out in the course of August 2019. This investigation has provided the first substantial archaeological finds in Vatrogasna Street. Amongst the finds especially stands out a massive flooding black layer that extends about 2 m along the southern edge of the probe and can be connected to the wide mouth of the Ervenica Stream (that is the reason why it is called Barica (i.e. a small pond). Several Roman-period features were dug into the natural soil. The most interesting is a 1.2 m wide circular-shaped pottery kiln (SU 4/5). Next to it, we found a waste pit filled with charcoal and pottery shards, which is 1 m in diameter. The kiln represents the 101th kiln discovered in *Cibalae* so far.

Redni broj: 50
Lokalitet: Vrbanja – Tezga
Naselje: Vrbanja
Grad/općina: Vrbanja
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 3. do 31. kolovoza 2019. arheološki je istraživano prapovijesno nalazište Tezga, koje se nalazi na području spačvanskog bazena, na šumskom području kojim se koriste Hrvatske šume (šumarija u Vrbanji), u katastarskoj općini Vrbanja. Lokalitet je istražila Udruga za arheološka istraživanja spačvanskog krajolika (UAISK) iz Vrbanje, uz suradnju s Nacionalnim tajvanskim sveučilištem i Sveučilištem u Southamptonu. Stručna voditeljica projekta bila je Andreja Malovoz. U istraživanju je sudjelovalo još pet arheologa, sedam studenata arheologije i pet pomoćnih radnika.

Arheološko iskopavanje i geofizičko snimanje na lokalitetu Tezga obavljeno je na k.č. 3084, k.o. Vrbanja. Probna sonda imala je dimenzije 7x4 m (28 m^2), dok je geofizički istraženo područje veličine 180x60 m (10.800 m^2). Na temelju rezultata preliminarne analize stratigrafskih jedinica, nalaza i gradiometarskih podataka, zaključeno je da je riječ o naselju koje pripada brončanom dobu i vremenski se podudara s nekropolom na nalazištu Purić – Ljubanj. Prilikom dosadašnjih rekognosciranja terena spačvanskog bazena utvrđeno je postojanje 19 brončanodobnih nalazišta, nekropola s humcima. Iako se i u prethodnim sezonama tragalo za pripadajućim istovremenim naseljem, naselje na Tezgi otkriveno je tek 2018., kada su ribiči pronašli određenu količinu keramike i dali je na uvid Udruzi za arheološka istraživanja spačvanskog krajolika. Tezga se, zbog svojeg položaja uz rijeku Spačvu, uglavnom upotrebljava kao odmorište i za potrebe lokalne ribičke udruge iz Vrbanje.

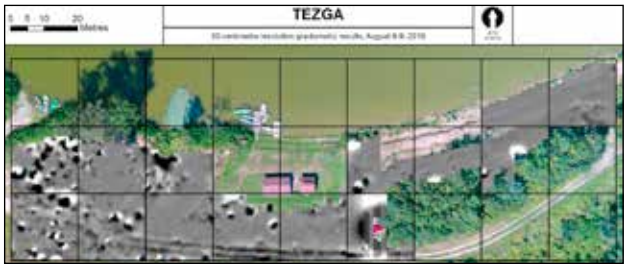

Rezultati gradiometrijskih snimanja u 50 centimetarskoj rezoluciji unutar geopozicionirane kvadratne mreže; rezultati pokazuju tragove aktivnosti na širem području nalazišta

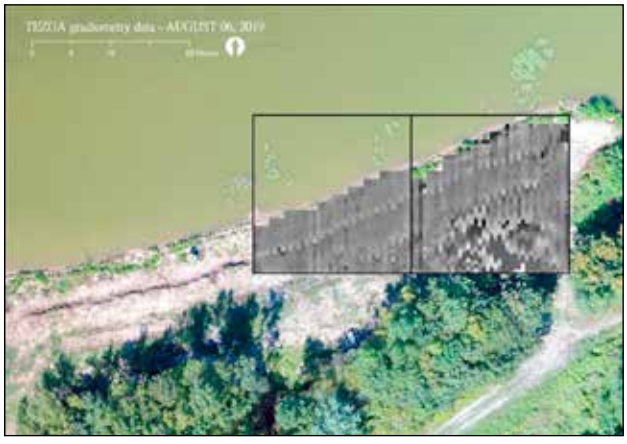

Rezultati gradiometrijskih snimanja u 20 centimetarskoj rezoluciji unutar geopozicionirane kvadratne mreže poklapaju se s tragovima dvaju jamskih objekata uočenih za vrijeme probnih istraživanja

Radovi na terenu 2019. g.

Istraživanje je 2019. rezultiralo novim spoznajama koje se nadovezuju na prethodna arheološka istraživanja spačvanskog krajolika. Probnim iskopavanjem brončanodobnog lokaliteta na Tezgi potvrđeno je postojanje naselja istovremenog s dosad otkrivenim nekropolama s humcima u spačvanskoj šumi. Time je potvrđena i pretpostavka da je prapovijesna zajednica koja je gradila brončanodobni ritualni krajolik s preko 1000 humaka, također i boravila na prikladno velikom, strateški pozicioniranom naselju.
Budući da je krčenjem dijela terena uz obalu 2018. dobiven čist presjek dijela nalazišta bez većih oštećenja samog

Teren nakon dovršetka probnih istraživanja 2019. g.

Probna istraživanja na Tezgi 2019. g.

Brončanodobni nalazi iz jame br. 2

arheološkog lokaliteta, time je dobivena i prilika da se na nalazištu Tezga, bez potrebe za većim arheološkim iskopavanjima, prikupe vrijedni podaci o prirodi tog naselja. Probna istraživanja na nalazištu Tezga dokazala su postojanje naseobinskog materijala, većinom ulomaka keramičkog posuđa, ali i ulomaka kućnog lijepa, mikrolita i keramičkih utega te tragova jamskih i nadzemnih naseobinskih objekata. Geofizička istraživanja gradiometrom upućuju na to da su se u prošlosti na širem području tog nalazišta odvijale aktivnosti koje su ostavile tragove gorenja.
Glavni cilj arheoloških istraživanja 2019. bilo je napraviti probno iskopavanje, geofizičko istraživanje i zračno snimanje na nalazištu Tezga. Probno je istražen nedavno iskrčen dio lokaliteta uz obalu rijeke Spačve, a obustavljena su nakon pronalaska prvih prapovijesnih naseobinskih konstrukcija na dubini od 0,5 m. Geofizička istraživanja gradiometrom i zračna snimanja obavljena su na širem području nalazišta. Geofizička snimanja izvedena su unutar geopozicionirane kvadratne mreže, po kvadratima dimenzija 20x20 m, na području ukupne površine 180x60 m. Za zračna snimanja naizmjenično su upotrebljavana dva multirotorna drona s kamerama i GPS-om.

Literatura

Budden-Hoskins et al. 2013 S. Budden-Hoskins, A. Malovoz i Mu-Chun Wu, Kompleks prapovijesnih tumula Purić – Ljubanj kraj Vrbanje u Spačvanskom bazenu, županjska Posavina, Prilozi IAZ, 30, Zagreb, 2013: 133 – 156.
Malovoz 2009 A. Malovoz, Purić – Ljubanj, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 86 – 89.
Malovoz 2015 A. Malovoz, Late Bronze Age Place-based Identity in Županjska Posavina, Series of the HGGS, Vol. 1, Publications of the Heidelberg Graduate School for the Humanities and Social Science, 2015: 191 – 212.
Malovoz 2016 A. Malovoz, Purić – Ljubanj, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 92 – 94.
Malovoz 2016 A. Malovoz Social Spatiality and Perception in the Marginal Funerary Landscapes. Archaeological Review from Cambridge, Vol. 31.2: Landscapes & People, 2016: 108 – 124.
Malovoz 2019 A. Malovoz Purić-Ljubanj i brončanodobne nekropole s humcima na prostoru Cvelferije, Hrašće, br. 53, Drenovci, 2019: 41 – 58.

Andreja Malovoz

Summary

An opportunity to attain a more comprehensive picture of the Spačva Basin in the Bronze Age through an all-inclusive investigation of a cemetery, settlement and intermediate environment of the group opened up in 2018 with the discovery of Tezga, a tell settlement related to Purić-Ljubanj and other mounded cemeteries.
Following its systematic investigation, comparable material from both the cemetery and the settlement of the group will be available. Probe excavations conducted in 2019 at Tezga gave evidence of settlement material, mostly ceramic fragments, but also fragments of microliths and

ceramic weights, as well as traces of pits and aboveground settlement structures. The main goal of 2019 season was to carry out probe excavations, geophysical research and aerial survey of the settlement at Tezga. The probe excavations were carried out on the recently cleared part of the site along the bank of the Spačva River, and were stopped following the discovery of the first prehistoric settlement structures at a depth of 0.5 m. Gradiometry and aerial surveys were carried out on a wider area of the site. Gradiometry was carried out within a geo-positioned 20 x 20 m square grid, on an area totalling 180 x 60 m. Two multirotor drones with cameras and GPS were alternately used for aerial photography.

Redni broj: 51
Lokalitet: Vučedol – Kukuruzište Streim
Naselje: Vukovar
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: Z-4321
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 2. rujna do 4. listopada 2019. trajala je peta kampanja sustavnih arheoloških istraživanja lokaliteta Vučedol na položaju Kukuruzište Streim (V-12/19), na k.č. 7050/3, k.o. Vukovar. Istraživanja su obavljena u suradnji s Odsjekom za arheologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Gradskog muzeja Vukovar. Voditeljica istraživanja bila je Mirela Hutinec, dipl. arheo., ravnateljica Muzeja vučedolske kulture, a zamjenici prof. dr. sc. Aleksandar Durman i dr. sc. Danijela Roksandić s Katedre za arheometriju i metodologiju na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U istraživanjima su kao dio stručne i tehničke ekipe sudjelovali djelatnici Muzeja vučedolske kulture Ivan Pavešković Burazer, muzejski tehničar i Dora Šimić, kustosica, te Gorana Kušić, kustosica Gradskog muzeja Vukovar. U istraživanjima su, u sklopu terenske nastave Odsjeka za arheologiju, sudjelovala i 24 studenta arheologije iz Zagreba.

Lokalitet Vučedol nalazi se na desnoj obali Dunava, 4 km nizvodno od Vukovara na tri lesne terase – Vinograd Streim, Kukuruzište Streim i Vinograd Karasović, koje okružuju manji, izdvojeni položaj Gradac, koji je istražen 1938. godine. Nositelj sustavnih arheoloških istraživanja od 1984. bio je Gradski muzej Vukovar, od kada su istražena četiri iskopna bloka na položaju Vinograd Streim, a

Pogled na drugi sloj posuda unutar jame J 103 (foto: D. Roksandić)

Vučedol – Kukuruzište Streim 2019. g. (foto: D. Puharić)

godine 2012 započeto je istraživanje sonde V-12, na položaju Kukuruzište Streim. Sonda, dimenzija 20x20 m, pozicionirana je na mjesto budućeg planetarija, čija je gradnja planirana u sklopu Arheološkog parka Vučedol. Istraživanja na poziciji Kukuruzište Streim započelo je 2012., kada je otvoren novi, peti iskopni blok u sklopu sustavnih istraživanja Vučedola.

Sonda V-12 istraživana je od 2012. do 2016., o čemu je nadležnom konzervatorskom zavodu podneseno stručno izvješće. U kampanji 2019. istraživanja su se bazirala na sondu V-17, kako bi se iznivelirao iskop sa sondom V-12. Svi objekti istraženi u sondi V-17, koji se naslanjaju na sondu V-12, identificirani su i obrađeni kao jedinstvene cjeline objektima u sondi V-12.

Istraživanja iste zone nastavljena su 2019. godine. Iskop je obavljen ručno, uz stalan nadzor i aktivan angažman stručne arheološke ekipe, a na terenu je odmah pregledavana iskopana zemlja. Nalazi su razvrstani i označeni, a svaka vrećica, kao i pojedinačni posebni nalazi, dobili su oznaku istovjetnu onoj upisanoj u obrascu.

Tijekom istraživačke kampanje 2019. zabilježene su ukupno 92 stratigrafske jedinice (SJ 612 – SJ 703). Riječ je o kulturnim slojevima, odnosno slojevima iz srednjeg vijeka, vinkovačke kulture te kasne, klasične i rane vučedolske kulture (zapunama i ukopima jamskih objekata, kanalima, pećima i ognjištima, ruševinama, zidovima, supstrukcijama, temeljima, podnicama kuća, rupama od stupova kuća i ograda). S nalazišta je izdvojen sav arheološki materijal – ulomci keramike, metala, kamena, kućnog lijepa; prikupljeno je 220 vrećica s nalazima (N 488 – N 664). Evidentirano je 578 posebnih nalaza (PN 2907 – PN 3484), koji su pomno zabilježeni s obzirom na okolnosti pronalaska. Zabilježena je točka apsolutne visine/dubine te su fotografirani *in situ*. Također je prikupljen 261 uzorak (U 580 – U 840), a čine ih životinjske kosti, zemlja, ugljen, zgura, školjke i puževi. Materijal će biti podvrgnut daljnjim arheometrijskim analizama.

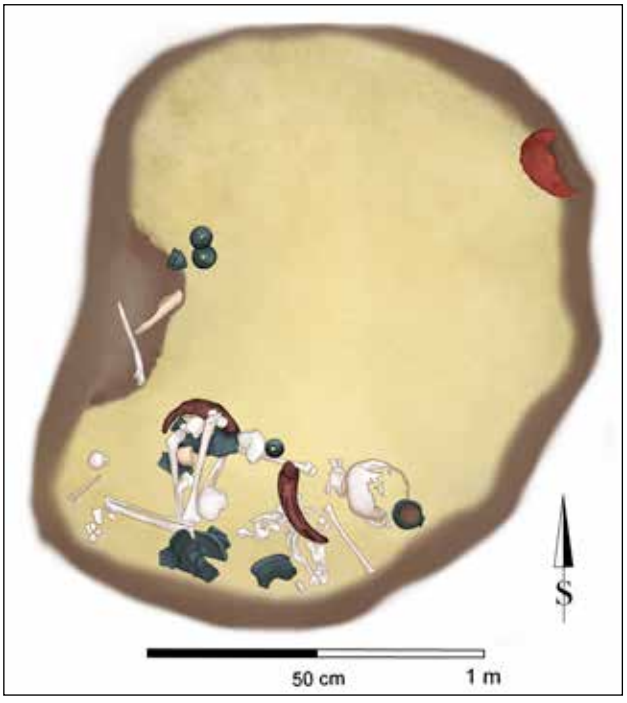

Grob 5b1 (crtež u akvarelu izradila S. Bošnjak)

Vučedol 2019. – situacijski plan

U ovoj istraživačkoj kampanji ističe se pronalazak jame s brojnim ulomcima i cjelovitim posudama vučedolske kulture, kao i jama na čijem je dnu pronađen grob. Svi nalazi i uzorci iz spomenutih analiza u znanstvenoj su obradi.

Načinjene su skice u terenskom dnevniku te tlocrti i presjeci objekata u mjerilu 1 : 10. Objekti i nalazi geopozicionirani su totalnom stanicom Leica TS06 plus te su izrađeni situacijski planovi. Fotografije iz zraka bespilotnom je letjelicom snimio i izradio Design studio D iz Vinkovaca.

Daljnja istraživanja obiju sondi, V-12 i V-17, predviđaju se i sljedeće godine, kako bi se obje sonde u potpunosti istražile. Zaštitna arheološka istraživanja pozicije budućeg planetarija u sklopu Arheološkog parka Vučedol planirana su studijom izvedivosti projekta. Projekt, kojemu je nositelj Muzej vučedolske kulture, a provodit će se uz potporu i sufinanciranje Ministarstva kulture te uz podršku Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije, u suradnji s Ministarstvom turizma te s partnerima Gradom Vukovarom i Lučkom upravom Vukovar.

Literatura

Durman 1988 A. Durman, Vučedolska kultura, u: Vučedol – treće tisućljeće p. n. e., katalog izložbe, Zagreb, 1988.

Durman, Hutinec, Roksandić 2016 A. Durman, M. Hutinec, D. Roksandić, Vučedol – Kukuruzište Streim, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016.

Durman, Hutinec, Roksandić 2017 A. Durman, M. Hutinec, D. Roksandić, Vučedol – Kukuruzište Streim, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017.

Durman, Hutinec 2019 A. Durman, M. Hutinec, Vučedol – Kukuruzište Streim, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Hutinec, Šuljug 2018 M. Hutinec, M. Šuljug, Vučedol – Kukuruzište Streim, HAG, 14/2075, Zagreb, 2018.

Mirela Hutinec
dr. sc. Danijela Roksandić

Summary

In the period from 2 September to 4 October 2019, archaeological excavations were conducted at the Vučedol site, Streim Cornfield. The investigation was resumed within the probes opened in 2012 (V-12) and 2017 (V-17) as part of systematic excavations. The prime goal of the 2019 excavations was to continue and complete the excavation of the V-12 and V-17 probes. Since the excavations have not been completed, further excavations in V-12 and V-17 are planned in the 2020 campaign.

Redni broj: 52
Lokalitet: Vukovar – južna zaobilaznica grada
Naselje: Vukovar
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: terenski pregled

U listopadu 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba pregledala je trasu južne zaobilaznice grada Vukovara, između stacionaža km 6+000 do km 8+500.

Pregledana trasa duga je 2,5 km, a riječ je o području na kojem se izmjenjuju oranice, travnate površine te površine pod poljoprivrednim kulturama, sukladno čemu je varirala vidljivost terena. Preglednost tla na oranicama bila je odlična na većini trase, dok su pojedini manji dijelovi bili prekriveni vegetacijom ili biljnim ostacima od žetve, što je smanjilo vidljivost tla. Manji dio trase činile su livade te prostori nasuti šutom ili sličnim recentnim materijalom, gdje zbog nepreglednosti tla nije moguće utvrditi postojanje nalazišta.
Tijekom terenskog pregleda prikupljeni su svi uočeni arheološki pokretni nalazi, kako bi se prema njihovoj gustoći utvrdile pozicije arheoloških lokaliteta. Prikupljeni terenski arheološki nalazi neposredno su na terenu

Izbor iz keramičkog materijala s položaja AL 1 (foto: N. Lete)

Zračna fotografija lokacije arheološkog lokaliteta AL 1 (foto: G. Skelac)

snimljeni GPS instrumentom Stonex S9 i smješteni na kartu trase. Tijekom pregleda trasa je fotografirana s tla fotoaparatom te iz zraka bespilotnom letjelicom. Kao kartografska podloga upotrebljavana je nacrtna dokumentacija trase gradnje zaobilaznice i ortofotografija tog područja.
Prilikom terenskog pregleda ustanovljen je jedan arheološki lokalitet (AL 1) te pozicije s pojedinačnim arheološkim nalazima.
Arheološki lokalitet 1 (AL 1) nalazi se na lagano uzvišenom području prekrivenom obradivim površinama, između stacionaža km 7+120 do km 7+470, ukupne površine 35.447 m^2. Unutar navedenih stacionaža pronađena je veća količina pokretnog arheološkog materijala, a riječ je o nalazima keramike, opeke, ulomcima podnica, ulomku tarionika, ali i nalazima ulomaka žrvnjeva i brusova. Prikupljeni materijal moguće je datirati u prapovijest i antiku.
U kategoriju pozicije s pojedinačnim arheološkim nalazima određeno je područje između stacionaža km 6+300 do km 6+800, gdje je pronađeno više ulomaka različitih nalaza. Prostorno, položaji na kojima su prikupljeni pokretni nalazi smješteni su na većim udaljenostima te njihova raspoređenost ne upućuje na arheološki lokalitet. Sveukupno je pronađeno 29 ulomaka, među kojima prevladava keramika te dijelovi opeke. Keramičke nalaze moguće je većim dijelom datirati u novi vijek, a zabilježeno je i nekoliko ulomaka prapovijesne i antičke keramike. Pronađen je i jedan komad litike.

Goran Skelac

Summary

An archaeological survey of the southern bypass of the City of Vinkovci, from road chainage km 6+000 to km 8+500, was carried out in the course of October 2019. During the survey, one archaeological site (AL 1) was identified on road chainage km 7+120 – km 7+470. It covers a surface area of 35,447 m^2. Also recorded were spots with individual archaeological finds.

Redni broj: 53
Lokalitet: Vukovar – Ulice Petri skela i Vučedol
Naselja: Vukovar
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: Z-4983, Z-4321
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od prosinca 2018. do svibnja 2019. trajao je arheološki nadzor nad zemljanim radovima prilikom dogradnje kanalizacije u ulici Petri skela, koja spada u Arheološku zonu „Petri skela" (Z-4983) i Ulici Vučedol, koja spada u arheološku zonu „Vučedol" (Z-4321). Zemljane radove nadzirali su djelatnici Gradskog muzeja Vukovar – Gorana Kušić, dipl. arheo., i Ante Džalto, muzejski tehničar.

Arheološka zona Petri Skela nalazi se u istočnom dijelu naselja Vukovara i pruža se prema istoku do Arheološke zone Vučedol, s kojom čini cjelinu. Prilikom istraživanja prikupljena je veća količina arheoloških nalaza. Na poziciji Petri skela I nađen je rimski i grčki novac, peć za pečenje keramike, ulomci rimskih posuda te velika količina latenske i badenske keramike. Na Vučedolu su naselja starčevačke, badenske i vučedolske kulture te brončanog i željeznog doba, dok se na Petri skeli II nalazilo groblje iz ranog srednjeg vijeka. Nalazište ima znanstveni, kulturni i odgojno-obrazovni značaj jer dosadašnji nalazi potvrđuju postojanje znatnog potencijala za buduće proučavanje i prezentaciju. Na potezu od Petri skele do Vučedola nekada su bili vinogradi, a nalazišta su poznata u literaturi prema imenima njihovih nekadašnjih vlasnika. Podaci o tom području postoje zahvaljujući slučajnim nalazima, obilascima terena te zaštitnom iskopavanju 1980. godine (Bunčić 2007).
Arheološka zona Vučedol nalazi se oko 2 km jugoistočno od Vukovara, na visokoj terasi uz Dunav. Riječ je o višeslojnom prapovijesnom nalazištu, prvi put naseljenom već oko 6000. g. pr. Kr. Najintenzivnije razdoblje života na njemu bilo je između cca 3300. i 2300. g. pr. Kr., a vrhunac u vrijeme eneolitičke vučedolske kulture (cca 3000. – 2300. g. pr. Kr.), koja je ime dobila po tom nalazištu. Arheološkim istraživanjima potvrđene su starčevačka kultura te eneolitičke kulture: badenska, kostolačka i vučedolska kultura. Dio nalaza pripada srednjem brončanom dobu – kulturi Belegiš, sporadično i razdobljima mlađeg željeznog doba te srednjeg vijeka.
Zemlja je 2019. iskopavana strojno te je dodatno pregledana. Tijekom arheološkog nadzora zabilježena je ukupno 31 stratigrafska jedinica, koje se, osim sterilnog

Strojni iskop u Ulici Vučedol, moderna instalacija u južnom profilu iskopa (foto: G. Kušić)

Trasa dogradnje kanalizacije u ulicama Petri skela i Vučedol

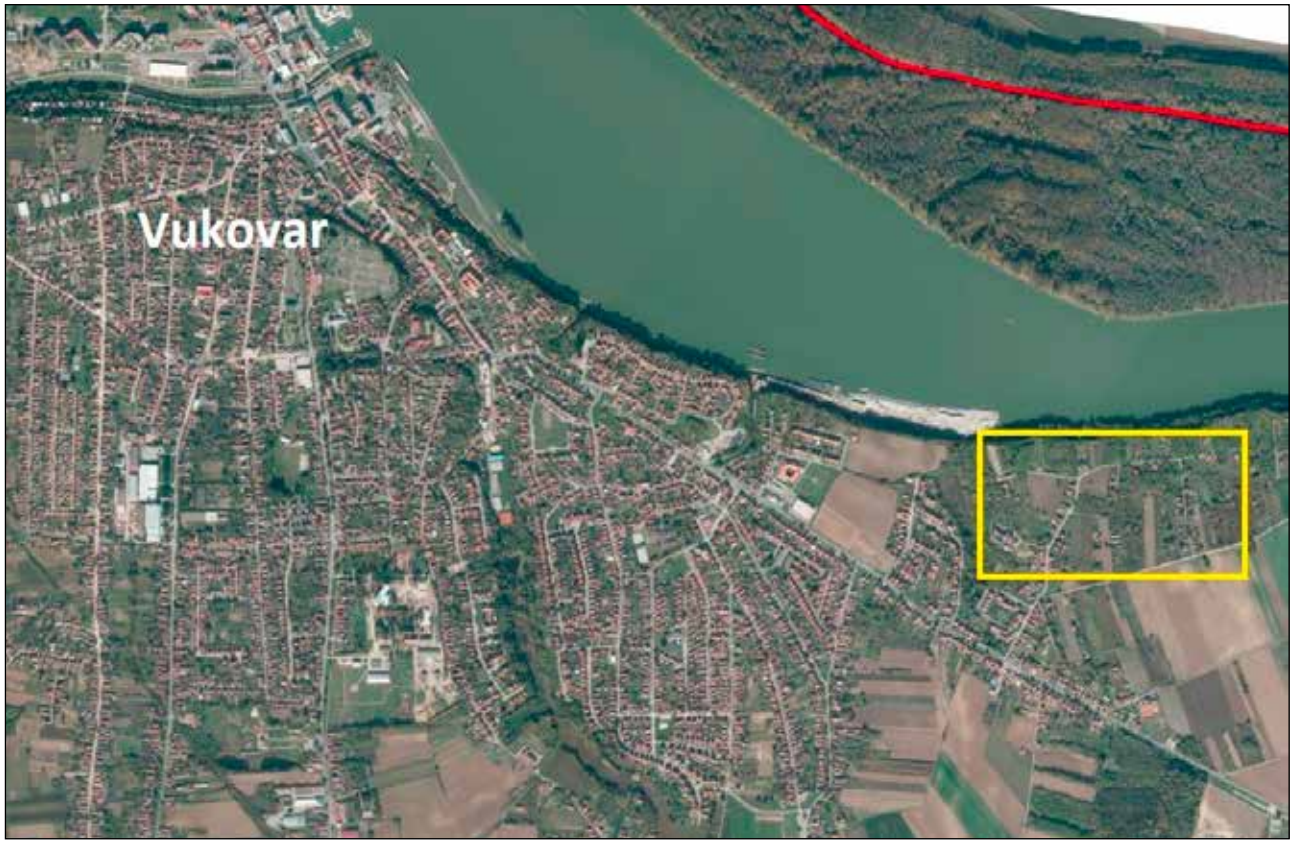

Prikaz šireg područja Petri skele na desnoj obali Dunava u Vukovaru

Ulomak ruba i dijela ručke prapovijesne keramičke posude (foto: G. Kušić)

Iskop za postavljanje crpne stanice (foto: G. Kušić)

kulturnog sloja i jame bez nalaza, odnose na slojeve moderne ceste, zapune i ukope modernih instalacija (telefonski kabel, vodovodne cijevi, priključci za vodu, instalacije plina).

Prilikom nadzora nad zemljanim radovima nadogradnje kanalizacije u ulicama Petri skela i Vučedol pronađen je ulomak prapovijesne keramike uz kućni broj 61 u ulici Vučedol (k.č. 6816/5), unutar SJ-023, zapune otpadne jame s ispremiješanom šutom, građevinskim otpadom i komadima opeke. Uz kućni broj 65 u ulici Vučedol, ispod ukopa modernog priključka za vodu, na 1,2 m dubine pronađen je kamen.

Iako iskop za dogradnju kanalizacije u ulicama Petri skela i Vučedol nije donio bolji uvid u arheološku prošlost toga dijela grada, u ulici Petri skela na kućnom br. 73 (k.č. 4040/1) nalazi se oranica s velikim brojem površinskih nalaza keramike iz razdoblja eneolitika, brončanog doba i srednjeg vijeka.

Literatura

Bunčić 2007 M. Bunčić, Topografija pretpovijesnih nalazišta u Vukovaru i okolici, VAMZ, Vol 40, No. 1, Zagreb, 2007: 35 – 72.

Gorana Kušić

Summary

From December 2018 to May 2019, archaeological supervision was carried out during groundworks in Petri Skela Street and Vučedol Street. During the monitoring of the groundworks for the sewerage upgrade in the above-mentioned streets, a fragment of prehistoric pottery and stone were found inside a waste pit. They were mixed with rubble, construction waste and pieces of brick. The excavation carried out for the extension of the sewer system in Petri Skela and Vučedol Streets has not provided a better insight into the archaeological significance of that part of the city. However, we have to emphasise that at 73 Petri Skela Street there is a ploughed field with a large number of surface pottery finds from the Eneolithic, Bronze Age and Middle Ages.

BRODSKO-POSAVSKA ŽUPANIJA

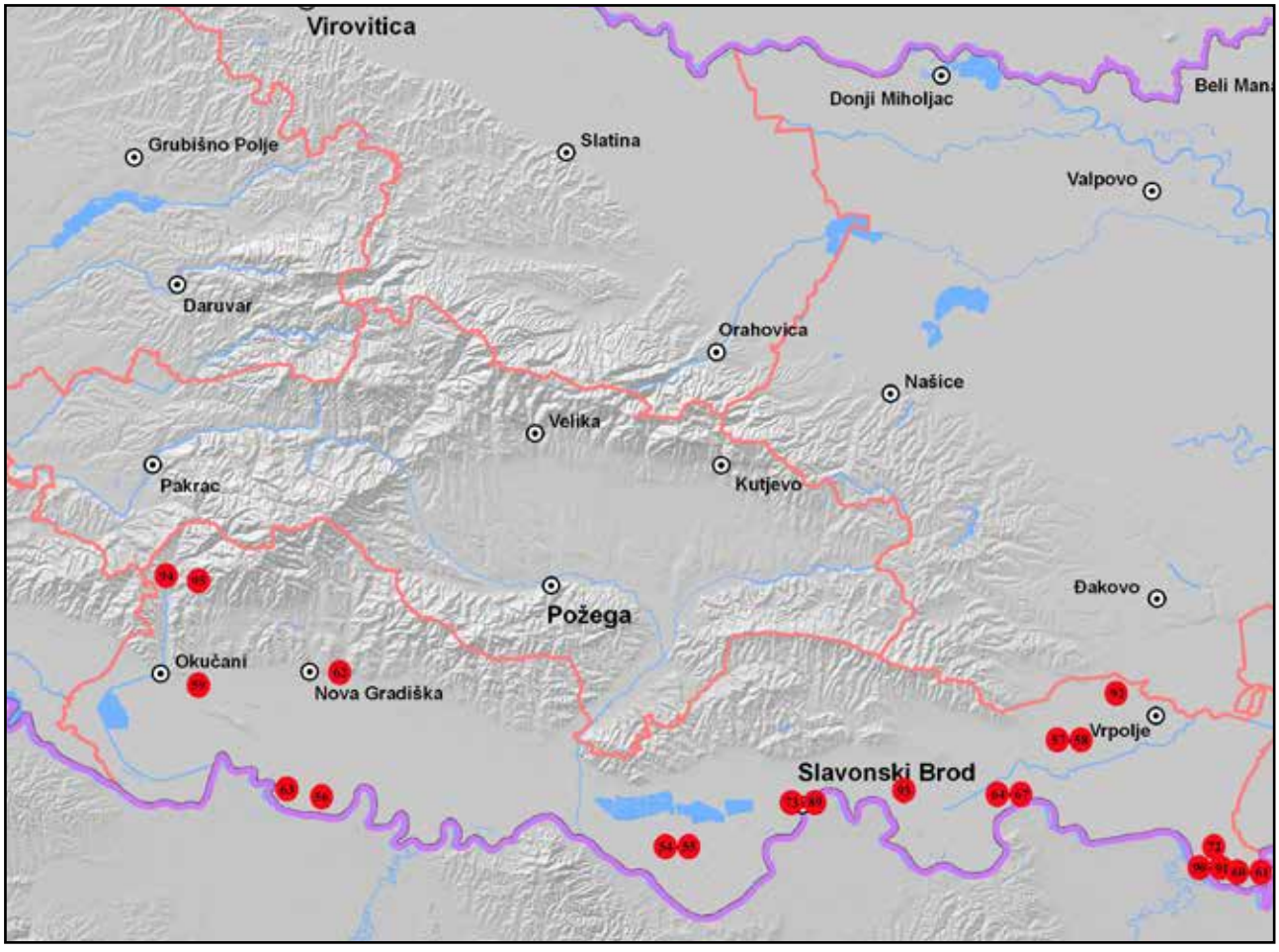

54 *Bebrina – plinovod, 2. i 3. etapa*
55 *Bebrina – šumske ceste Dubočac, Kaniža, Stupnički Kuti*
56 *Dolina – Babine grede*
57 *Donji Andrijevci – Barakovica*
58 *Donji Andrijevci – Jelas*
59 *Gornji Bogićevci – utvrda Sv. Ivan Trnava*
60 *Kruševica – Kostroman*
61 *Kruševica – Zbjeg 3*
62 *Lipanovac – Pustošine (Grgurevo)*
63 *Mačkovac – Crišnjevi i Oštrovi*
64 *Oprisavci – Gajna 3*
65 *Oprisavci – Vrtlovi 1, Vrtlovi 2, Vrtlovi 3*
66 *Oprisavci – Vrtlovi 1, Vrtlovi 2, Vrtlovi 3*
67 *Oprisavci – Vrtlovi 1 i Vrtlovi 2*
68 *Savski nasip – dionica Babina Greda*
69 *Savski nasip – dionica Slavonski Brod zapad*
70 *Savski nasip – dionica Slavonski Šamac*
71 *Savski nasip – dionica Slavonski Šamac – Jaruge*
72 *Sikirevci – vodovod*
73 *Sl. Brod – Bjeliš*
74 *Sl. Brod – dalekovod*
75 *Sl. Brod – dalekovod*
76 *Sl. Brod – elektrokablovod*
77 *Sl. Brod – Galovo*
78 *Sl. Brod – luka (Ruščica)*
79 *Sl. Brod – Muzej Brodskog Posavlja*
80 *Sl. Brod – Muzej Brodskog Posavlja*
81 *Sl. Brod – Muzej Brodskog Posavlja*
82 *Sl. Brod – obaloutvrda na rijeci Savi*
83 *Sl. Brod – obaloutvrda na rijeci Savi*
84 *Sl. Brod – rijeka Sava, lokalitet Poloj*
85 *Sl. Brod – srednjovjekovna utvrda Brod*
86 *Sl. Brod – srednjovjekovna utvrda Brod*
87 *Sl. Brod – Trg I. Brlić Mažuranić*
88 *Sl. Brod – Ul. Augusta Cesarca 10*
89 *Sl. Brod – Ul. Stanka Vraza 109a*
90 *Sl. Šamac – Sjenokoše I*
91 *Sl. Šamac – trasa elektrokablovoda*
92 *Stari Perkovci – Hercegovačka ulica*
93 *Trnjani – k.č. 372/1*
94 *Utvrda Bijela stijena*
95 *Utvrda Rašaška (Račeša)*

Redni broj: 54
Lokalitet: Bebrina – plinovod, 2. i 3. etapa
Naselje: Brodski Stupnik, Stupnički Kuti, Bebrina, Banovci
Grad/općina: Brodski Stupnik, Bebrina
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U svibnju i lipnju 2019. Muzej Brodskog Posavlja arheološki je nadzirao zemljane radove na trasi gradnje 2. etape srednjotlačnog (ST) plinovoda općine Bebrina, na području katastarskih općina Brodski Stupnik, Kuti Stupnički, Bebrina i Banovci. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo. Arheološki nadzor proveden je sukladno dinamici zemljanih radova i strojnog iskopavanja. Radove je financirala tvrtka Brod-plin d.o.o. iz Slavonskog Broda.

Gradnji srednjotlačnog (ST) plinovoda općine Bebrina prethodio je arheološki terenski pregled, koji je Muzej Brodskog Posavlja obavio 2015. godine, kada je na njivama u neposrednoj blizini trase evidentirano 25 arheoloških lokaliteta iz prapovijesnog, rimskog, srednjovjekovnog i novovjekovnog razdoblja (Miklik-Lozuk 2016). Ukupna dužina cijele trase plinovoda općine Bebrina iznosi oko 40 km. Investitor je provodi sukcesivno, ovisno o potrebama za plinofikacijom na području općine, a shodno tome provodi se i arheološki nadzor. Gradnja plinovoda započela je u prosincu 2017., kada je obavljena 1. etapa arheološkog nadzora zemljanih radova, na dijelu dionice na području općine Brodski Stupnik, radi plinofikacije tada novoizgrađene farme na prostoru Gospodarske zone Brodskog Stupnika (Miklik-Lozuk 2018). Arheološki nadzor zemljanih radova na trasi gradnje srednjotlačnog (ST) plinovoda općine Bebrina nastavljen je 2019. godine, provedbom 2. etape na dionici od Brodskog Stupnika do područja sjeverno od Banovaca. Provedba 2. etape nastavljena je radi potrebe plinofikacije farme, smještene na k.č. 35/2, k.o. Banovci, sjeverno od naselja Banovaca i bila je duga oko 6000 m. Početak 2. etape plinovoda općine Bebrina nalazi se na točki spajanja na plinovodu kod „Vindona" u Gospodarskoj zoni u Brodskom

Arheološki nadzor na trasi gradnje 2. etape ST plinovoda općine Bebrina (foto: L. Miklik-Lozuk)

Stupniku, a trasa potom prolazi kroz naselja Stupničke Kute i Bebrinu, do sjevernog dijela naselja Banovaca, odnosno do farme smještene sa zapadne strane ceste između naselja Bebrine i Banovaca, na k.č. 35/2, k.o. Banovci. Trasa 2. etape plinovoda, kao i 1. etape, postavljena je uz zapadni rub kolnika, odnosno postojeće prometnice koja povezuje Brodski Stupnik, Stupničke Kute, Bebrinu i Banovce, a prolasci trase ispred prilaznih mostova stambenih objekata u selima, kao i na križanjima prometnica, izvedeni su bušenjem. Dubina strojnog iskopa iznosila je oko 1,2-1,5 m, a širina rova bila je 30 cm.
Iako su tijekom arheološkog terenskog pregleda predmetne trase godine 2015. na oranicama istočno od predmetne gradnje 2. etape evidentirana arheološka nalazišta Stupnički Kuti – Krčevine, Stupnički Kuti – Greda, Bebrina – Ferače, tijekom arheološkog nadzora zemljanih radova utvrđeno je da se ti arheološki lokaliteti ne prostiru samo na području gradnje, nego se nalaze u neposrednoj blizini trase 2. etape plinovoda.
Nakon radova tijekom gradnje 2. etape srednjotlačnog plinovoda općine Bebrina, nakon polaganja cijevi rov je strojno zatrpan, a prostor iskopa uz prometnicu doveden je u prvobitno stanje. S obzirom na to da je cijela trasa gradnje plinovoda na području općine Bebrina ugovorena u ukupnoj dužini od otprilike 40 km, daljnji arheološki nadzor ovisit će o dinamici i investitorovu planu provođenja plinofikacije. Arheološki nadzor zemljanih radova, uključujući dionicu 1. etape (1000 m) i predmetnu dionicu 2. etape (6000 m), do sada je obuhvatio područje u dužini od oko 7 km. Tijekom arheološkog nadzora zemljanih radova na trasi gradnje 2. etape plinovoda nisu pronađeni arheološki nalazi i nije utvrđeno postojanje arheoloških jamskih objekata, kao ni arheološkog kulturnog sloja.
Ujesen 2019. investitor je najavio da planira započeti gradnju i 3. etape srednjotlačnog plinovoda, koja se nastavlja na krajnju točku etape 2., a koja se nalazila kod farme sjeverno od Banovaca, na k.č. 35/2, k.o. Banovci, pa prema jugu do središta Banovaca. Trasa etape 3. predmetnog ST plinovoda bila je duga oko 1300 m, no iskopana je bez arheološkog nadzora zemljanih radova, zbog nepravodobne obavijesti Muzeju Brodskog Posavlja o početku strojnog iskopavanja. O navedenom je Muzej Brodskog Posavlja poslao obavijest nadležnom Konzervatorskom odjelu u Slavonskom Brodu.

Literatura

Miklik-Lozuk 2016 L. Miklik-Lozuk, Plinovod općine Bebrina, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 137 – 141.
Miklik-Lozuk 2018 L. Miklik-Lozuk, Brodski Stupnik – Srednjetlačni plinovod, 1. etapa, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 101.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

In the course of May and June 2019 archaeological supervision was conducted over the earthworks carried out on the route of the construction of the second phase of the medium pressure gas pipeline of the Municipality of

Bebrina, i.e. the cadastral municipalities of Brodski Stupnik, Kuti Stupnički, Bebrina and Banovci, in a length of 40 km. There were no archaeological finds.

Redni broj: 55
Lokalitet: Bebrina – šumske ceste Dubočac, Kaniža, Stupnički Kuti
Naselje: Dubočac, Kaniža, Stupnički Kuti
Grad/općina: Bebrina
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od srpnja do listopada 2019. Muzej Brodskog Posavlja na prostoru općine Bebrina arheološki je nadzirao zemljane radove tijekom rekonstrukcije trasa traktorskih putova u šumske ceste na području naselja Dubočac, Kaniža i Stupnički Kuti. Tim su radovima postojeći slabo prohodni traktorski putovi preuređeni u prilazne šumske ceste. Voditeljica nadzora na svim trasama bila je Lidija Miklik-Lozuk, a nadzori su financirani sredstvima investitora, Općine Bebrina.

Ukupna širina svake od triju šumskih cesta (Dubočac, Kaniža i Stupnički Kuti) iznosi 3,75 m i namijenjena je dvosmjernom prometu, s jednim voznim trakom širine kolnika 3,25 m, pri čemu su na određenim udaljenostima uređeni prostori za mimoilaženje vozila. Dubina strojnog iskopa radi uređenja temeljnog tla iznosila je do 30 cm.
Arheološkom nadzoru na trasama svih triju šumskih cesta prethodili su arheološki terenski pregledi, koje je Muzej Brodskog Posavlja obavio 2018. pod vodstvom Lidije Miklik-Lozuk. Prilikom tog rekognosciranja jedino su na oranici u neposrednoj blizini trase šumske ceste Stupnički Kuti pronađena tri sporadična ulomka novovjekovne keramike, no tada nije utvrđeno postojanje arheološkog lokaliteta. Tijekom pregledavanja trasa šumskih cesta Dubočac i Kaniža nije utvrđeno postojanje arheoloških lokaliteta i nisu pronađeni površinski arheološki nalazi, a sve tri trase prolaze arheološki slabo istraženim područjem.

Ukupna dužina trase traktorskog puta u šumsku cestu Dubočac u g.j. „Bebrina-Šumeće" iznosi 1223,65 m, na k.č. 629, 548, 620/3, 576, 78, 630/2, 23, k.o. Dubočac. Područje trase te šumske ceste udaljeno je oko 2,6 km od zadnjih stambenih objekata na zapadnom dijelu naselja Dubočca. Trasa počinje u neposrednoj blizini savskog nasipa, uz koji se nalazi manji broj obrađenih poljoprivrednih površina, a najvećim dijelom prolazi šumskim područjem. Trasa šumske ceste Dubočac od savskog nasipa nastavlja se prema sjeveroistoku i sjeveru, nakon čega oštro skreće prema zapadu, završavajući kružnim okretištem. Prilikom arheološkog nadzora nisu uočeni nalazi i nije utvrđeno postojanje arheoloških lokaliteta.
Ukupna dužina trase rekonstrukcije traktorskog puta u šumsku cestu Kaniža u g.j. „Bebrina-Šumeće" iznosi 2556,29 m, na k.č. 1427, 906, 899, 1326, 1428, 1325, 1426/2, 1281, 164, 1397, 1298, 1392/2, 1294, 88, 112, 129/2, 104, 97, 96, 94, 95, k.o. Kaniža. Trasa te šumske ceste nalazi se zapadno od Kaniže. Početak joj je na

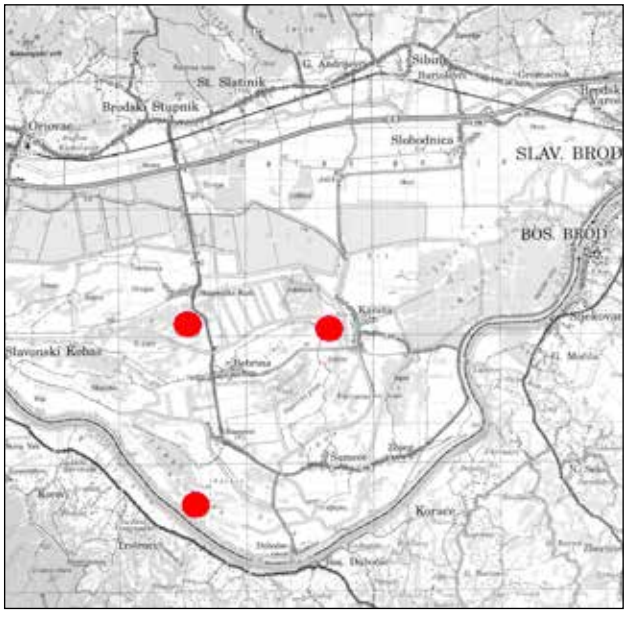

Pozicije šumskih cesta

Arheološki nadzor na trasi šumske ceste Dubočac (foto: L. Miklik-Lozuk)

Arheološki nadzor na trasi šumske ceste Kaniža (foto: L. Miklik-Lozuk)

glavnoj prometnici Kaniža – Bebrina kod mjesnoga groblja, a nastavlja se prema sjeveru i sjeverozapadu, uz oštro skretanje u završnoj dionici prema jugozapadu, gdje završava kružnim okretištem. Trasa najvećom dužinom prolazi šumskim dijelom i prostorom zapuštenih njiva obraslih u korov, uz nekoliko manjih prostora s obradivim površinama. Prilikom arheološkog nadzora nisu uočeni nalazi i nije utvrđeno postojanje arheoloških lokaliteta.
Ukupna dužina trase rekonstrukcije traktorskog puta u šumsku cestu Stupnički Kuti u g.j. „Bebrina-Šumeće" iznosi 2283,21 m, na k.č. 1201/2, 1200, 1198/2, 971, 1197, 1196/2, 934, 1195, 1194/2, 931/1, 1193, 1185, 866, 1186, 1190, 871, 877, 1189, k.o. Kuti Stupnički. Trasa se nalazi južno od Stupničkih Kuta i počinje oko 250-280 m od zadnjih kuća na južnom kraju sela, na spoju sa županijskom cestom (ŽC4205), koja povezuje Stupničke Kute i Bebrinu. Šumska cesta nastavlja se u smjeru jugozapada i juga te potom oštro skreće prema zapadu do kraja trase, gdje završava T-okretištem. Trasa svojom najvećom dužinom prolazi šumskim područjem i zapuštenim njivama obraslima u korov, pri čemu se tek manji broj poljoprivredno obradivih površina nalazio s obiju strana početnog dijela trase. Iako su tijekom terenskog pregleda na oranici k.č. 853, k.o. Kuti Stupnički pronađena tri ulomka novovjekovne keramike, sjeverozapadno od predmetne trase (između stacionaže 0+500.00 i 1+000.00), oni tada nisu bili dostatni za pouzdano utvrđivanje arheološkog lokaliteta. Prilikom arheološkog nadzora tijekom zemljanih radova na trasi šumske ceste Stupnički Kuti na samoj trasi nisu pronađeni arheološki nalazi i nije utvrđeno postojanje arheoloških objekata. Na temelju toga zaključeno je da se novovjekovno nalazište prostire sjevernije od predmetne trase, odnosno da je možda riječ o samom rubnom dijelu novovjekovnog nalazišta ili su pak ti sporadični nalazi keramike slučajno dospjeli na njivu na kojoj su pronađeni.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

From July to October 2019 archaeological supervision was carried out over the earthworks for the reconstruction of woodland tractor paths in the territories of Dubočac, Kaniža and Stupnički Kuti. There were no movable archaeological finds or sites.

Redni broj: 56
Lokalitet: Dolina – Babine grede
Naselje: Dolina
Grad/općina: Vrbje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavna iskopavanja

Od 9. svibnja do 18. lipnja 2019. Institut za arheologiju istraživao je lokalitet Dolina, s prekidima od 20. svibnja do 13. lipnja zbog kiše, kao i visokih podzemnih te zaobalnih voda rijeke Save. U istraživanjima su sudjelovali

Položaj naselja i groblja pod tumulima u Dolini (podloga: Geoportal DGU, ortofoto 2017. i 2018.; oznake: D. Ložnjak Dizdar)

Daria Ložnjak Dizdar i Marko Dizdar te trojica radnika. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Naselje Dolina na Savi smješteno je na samoj lijevoj obali rijeke južno od Nove Gradiške (Mihaljević, Ložnjak Dizdar 2015), dok se preko puta na desnoj obali nalazi tzv. „starije", odnosno brončanodobno naselje u Donjoj Dolini, a nekoliko stotina nizvodno i poznato naselje te pripadajuće groblje iz željeznoga doba (Truhelka 1904; Marić 1964; Gavranović 2011; Jašarević 2017). Prapovijesno nalazište Dolina prostire se zapadno od današnjega mjesta na nekoliko položaja: Babine grede, Glavičice i Draganje. Na položaju Babine grede, prirodnim uzvisinama u obliku dviju uzdužnih greda odvojenih udolinom, a koje su položene paralelno uz tok rijeke, prema površinskim nalazima prikupljenima tijekom terenskih pregleda, geofizičke prospekcije i ciljanih arheoloških istraživanja, na dvama položajima ubicirano je naselje iz kasnoga brončanog doba (Ložnjak Dizdar et al. 2016; 2017; 2019). Sjevernija je greda duga oko 820 m i široka 65 – 100 m, dok je južna greda duga oko 1120 m i široka oko 90 m.
Na sjevernijoj gredi, koja se nalazi na nadmorskoj visini od 89 m, nalazilo se urbanizirano naselje iz kasnoga brončanog doba, s nadzemnim kućama i dvorištem oko njih, koje je moguće slijediti u pravilnome nizu u dužini od oko 300 m. Ti su podaci poznati na osnovi geofizičke prospekcije u studenome 2014. te ciljanih arheoloških istraživanja na zapadnoj gredi u sondi 1 2015. i 2016. godine. Rasprostiranje naselja na sjevernoj gredi potvrđeno je terenskim pregledom i rezultatima geofizičke prospekcije, na temelju čega je vidljivo rasprostiranje pravilnih struktura (ostaci kuća, gospodarskih zgrada i ognjišta), koje prate oblik uzvišene grede, u smjeru zapad-istok. Arheološka iskopavanja sonde 1 otkrila su i bogatu vertikalnu stratigrafiju od 1,5 m slojeva kasnobrončanodobnoga naselja, s različitim horizontima u vremenskome rasponu od oko 150 godina, prema apsolutnim datumima radiometrijski datiranih životinjskih kostiju iz arheoloških struktura: slojeva, jama i ognjišta.
Na južnoj gredi, koja se pruža dalje prema istoku, prilikom terenskih pregleda i geofizičkih prospekcija također

su otkriveni tragovi naseljenosti. Zanimljivo je da je koncentracija površinskih nalaza i geomagnetskih signala bila najveća na istočnome dijelu južne grede. Geofizički rezultati pokazuju nepravilnije strukture u odnosu na sjevernu gredu, što može biti uzrokovano i manjim stupnjem sekundarnoga gorenja objekata. U pravilu se izgoreni objekti mogu znatno jasnije razaznati na geofizičkoj snimci nego neizgorene strukture (Meyer, Pils 2014). Na središnjem dijelu južne grede nije bilo zabilježenih struktura, a prilikom terenskoga pregleda ondje je zabilježena manja količina površinskih nalaza. Dalje prema zapadu nalazi se šikara koja je onemogućavala pregled terena. Na krajnjem zapadnom dijelu južne grede zabilježena je manja koncentracija keramičkih nalaza i struktura zabilježenih geofizičkom prospekcijom. Tijekom istraživanja na prostoru naselja 2018. godine, u istočnome dijelu južne grede otkrivena je višeslojna vertikalna stratigrafija u sondi 2 na površini od 114 m^2, ali s manjim brojem horizonata u odnosu na sjevernu gredu i s drugačijim tipovima ukopanih objekata, koji su vjerojatno imali gospodarsku namjenu.

Zapadni dio južne grede u jednome se dijelu pruža paralelno sa sjevernom gredom, dok je između njih prirodna udolina, koja je za većih padalina ispunjena vodom. Taj dio južne grede, zbog šikare, nije bio obuhvaćen terenskim pregledima i nije geofizički istražen.

Probnim istraživanjima na zapadnome dijelu južnije grede u svibnju 2019. u sondi 3 pokušali su se utvrditi topografski odnosi između dviju susjednih greda.

Istražena sonda 3 (foto: M. Dizdar)

U sondi 3, veličine 10x4 m, istražen je južni dio većega ukopanog objekta. Radi se o velikoj zemunici ili napuštenome radnom objektu s četirima različitim zapunama, u kojima su pronađene brončane igle, pršljeni, keramičke posude, manja količina kućnoga lijepa i kamena te uzorci životinjskih kostiju i ugljena. Preliminarna analiza nalaza – keramičkih posuda i metalnih nalaza – upućuje na naseljavanje od 11. do 9. st. pr. Kr.

Na temelju usporedbi sondi 1 – 3, koje su do sada istražene na gredama, utvrđeno je da sve imaju različitu vertikalnu stratigrafiju. Prema tipološko-kronološkoj analizi keramičkih i metalnih nalaza te radiometrijskim analizama, utvrđeno je da se na svim trima gredama živjelo u kasnome brončanom dobu, odnosno od druge polovice 12. st. do 9. st. pr. Kr. Različitosti u rasporedu vertikalne stratigrafije u trima do sada istraženim sondama upućuju na razlike u intenzitetu aktivnosti u pojedinim dijelovima naselja, koje bi se mogle dovesti u vezu s podjelom na stambeni i gospodarski dio.

Sumirajući spoznaje iz terenskih pregleda, geofizičke prospekcije i arheoloških istraživanja, vidljivo je da je infrastruktura kasnobrončanodobnoga naselja u Dolini bila složena i najvjerojatnije uvjetovana interakcijom s okolišem u kojem je sagrađeno naselje.

Literatura

Gavranović 2011 M. Gavranović, Die Spätbronze- und Früheisenzeit in Bosnien, Universitätforschungen zur Prähistorischen Archäologie 195, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 2011.

Jašarević 2017 A. Jašarević, Zaboravljeni grobovi iz Donje Doline, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, NS, Vol. 54, Sarajevo, 2017: 7 – 30.

Ložnjak Dizdar et al. 2016 D. Ložnjak Dizdar, M. Mihaljević, M. Gavranović, Dolina – Babine grede – istraživanje kasnobrončanodobnog naselja u Posavini 2015. godine, AIA, Vol. XII, Zagreb, 2016: 93 – 98.

Ložnjak Dizdar et al. 2017 D. Ložnjak Dizdar, M. Mihaljević, M. Dizdar, M. Gavranović, Dolina – Babine grede – istraživanje kasnobrončanodobnog naselja u Posavini 2016., AIA, Vol. XIII, Zagreb, 2017: 57 – 63.

Ložnjak Dizdar et al. 2019 D. Ložnjak Dizdar, M. Dizdar, M. Mihaljević, Dolina Babine Grede – istraživanja kasnobrončanodobnog naselja u Posavini 2018. godine, AIA, Vol. XV, Zagreb, 2019: 67 – 73.

Marić 1964 Z. Marić, Donja Dolina, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, NS, Vol. XIX, Sarajevo, 1964: 5 – 128.

Meyer, Pils 2014 C. Meyer, D. Pils, Magnetic survey at the prehistoric site of Dolina (općina Vrbje, Brodsko-posavska županija, Croatia), Report 1443/2014, Berlin, 2014.

Mihaljević, Ložnjak Dizdar 2015 M. Mihaljević, D. Ložnjak Dizdar, Dolina na Savi, Život uz rijeku na kraju kasnog brončanog doba, katalog izložbe, Nova Gradiška, 2015.

Truhelka 1904 Ć. Truhelka, Der vorgeschichtliche Pfahlbau im Savebette bei Donja Dolina (Bezirk Bosnisch-Gradiška), Bericht über die Ausgrabungen bis 1904., Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina, IX, Wien, 1904: 1 – 156.

Daria Ložnjak Dizdar

Summary

A new season of archaeological excavations at the site of Dolina-Babine grede was conducted in the course of 2019. A Bronze Age settlement is located on two elongations that run on an east – west axis, along the Sava River. The 2015 and 2016 investigations encompassed probe 1 situated in the eastern part of the western elongation. The excavation carried out on Babine Grede – Tukovi in 2018 showed that the settlement on the eastern elevation probably co-existed with the settlement discovered in probe 1 during Ha A2, i.e. the first half of the 11th c. BC. Probe 2 contained layers that were younger than those revealed in probe 1. In 2019 we opened a small probe 3 in the western part of the eastern elongation with the aim of locating a flat cemetery, but we revealed a peripheral part of the settlement with a large dugout feature.

Redni broj: 57
Lokalitet: Donji Andrijevci – Barakovica
Naselje: Donji Andrijevci
Grad/općina: Donji Andrijevci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U kolovozu 2019. sustavno je arheološki istražen lokalitet Donji Andrijevci – Barakovica. U istraživanju su, uz voditeljicu Ivanu Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., sudjelovali i Vjekoslav Iličić, prof. pov. i

Područje lokaliteta Donji Andrijevci – Barakovica (izvor: Geoportal)

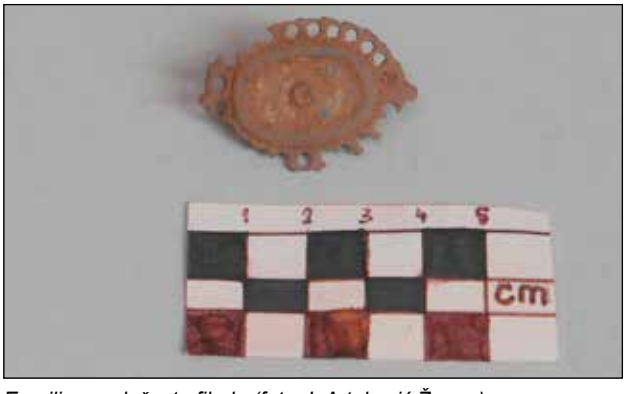

Emajlirana pločasta fibula (foto: I. Artuković Župan)

Iskop sonde 2 (foto: I. Artuković Župan)

dipl. arheo., Vjekoslav Kramberger, muzejski tehničar i Josip Ferić, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Tijekom istraživanja lokalitet su ručno iskopavala sedmorica radnika, studenata, koje je angažirao Muzej Brodskog Posavlja. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstva kulture.

Istraživanju je prethodila činjenica da je Muzeju Brodskog Posavlja tijekom više godina s lokacije Barakovica darovan brojan pokretni materijal iz različitih razdoblja, a najbrojniji je rimski. Godine 2018. arheološki je istražen lokalitet Donji Andrijevci – Stara sela i utvrđeno je da je, unatoč velikoj količini rimskodobne opeke uočene na površini istraživane oranice, navedena lokacija poslužila za zbrinjavanje arheološkog materijala koji je netko smatrao otpadom, odnekud pokupio i zatrpao na jedno mjesto.
Godine 2019. sustavno je arheološki istražen sjeveroistočni dio k.č. 1082/1 i jugoistočni dio k.č. 1082/5, k.o. Donji Andrijevci, na način da su iskopane dvije sonde, postavljene na mjestima na kojima je na površini uočena veća koncentracija arheološkog materijala.
Stratigrafska situacija u objema sondama bila je identična: ispod humusnog sloja debljine oko 0,30 m nalazio se sloj tamnosmeđe zemlje debljine oko 0,20 m, a ispod njega uočen je sloj žute zdravice. Obje su sonde dimenzija 5x5 m. U humusnom sloju pronađeni su ulomci keramičkih posuda i metalni predmeti, no ispod njega bilo je sve manje arheološkog materijala. Na dnu prve sonde nisu uočeni arheološki objekti, dok je na dnu druge sonde uočen arheološki objekt: SJ 6/7, jama od stupa na sjeveroistočnom dijelu sonde. U njezinoj zapuni pronađeni su ulomci keramičkih posuda i komadi kućnog lijepa te nešto komada životinjskih kostiju, koji su poslani na analizu C-14 u Laboratorij za mjerenje niskih radioaktivnosti Instituta Ruđer Bošković. Određivanjem relativne specifične aktivnosti C-14 starosti tehnikom AMS dobiven je datum 81. – 130. g.
Na temelju brojnosti površinskih nalaza s istraženih i okolnih čestica, zaključeno je da arheološki lokalitet Donji Andrijevci – Barakovica treba istražiti, posebno jer je riječ o poljoprivrednom zemljištu koje se desetljećima obrađuje te se lokalitet neprestano devastira. Očito je da je na tome području nekada postojao kulturni sloj, no uništen je stalnim izoravanjem. Sudeći prema površinskim nalazima, dva su žarišta lokaliteta. Jedan se nalazi sjeverno od k.č. 1083, k.o. Donji Andrijevci, a drugi istočno od k.č. 1082/1, k.o. Donji Andrijevci. Također, trebalo bi rekognoscirati i područje

šume na k.č. 1872/1, k.o. Stari Perkovci, koja se nalazi sjeveroistočno od navedenih čestica. Njezin vrlo malen dio pregledan je detektorom metala te je prikupljeno nešto metalnih predmeta, uglavnom kovanica iz rimskog perioda.

Ivana Artuković Župan

Summary

Systematic archaeological excavations at the site of Donji Andrijevci – Barakovica was carried out in the course of August 2019. Two 5 x 5 m probes were opened on spots with the highest concentration of surface finds. At the bottom of the second probe, we detected a dugout feature, which contained Roman-period pottery shards and pieces of house daub as well as fragments of animal bones (radiocarbon dated to 81 – 130 AD). Judging by the high-concentration of surface pottery on the plots on which the probes were opened and surrounding plots, this archaeological site should be more thoroughly investigated, especially since it has been ploughed for a number of years.

Redni broj: 58
Lokalitet: Donji Andrijevci – Jelas
Naselje: Donji Andrijevci
Grad/općina: Donji Andrijevci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: probno istraživanje

Od 21. listopada do 21. studenog 2019. trajalo je probno arheološko istraživanje lokaliteta Jelas u Donjim Andrijevcima. Lokalitet je istražila arheološka ekipa Muzeja Brodskog Posavlja.

Lokalitet Jelas smješten je na zapadnom ulazu u Donje Andrijevce, na području Gospodarska zona IV, a slučajno je otkriven ujesen 2009. godine, kada je i preventivno zaštićen. Lokalitet se prostire na površini od 180.000 m^2, na blago povišenom dijelu terena, a površinski arheološki nalazi prostiru se i na svim okolnim njivama.
Istražene su k.č. 2048/1, 2048/2, 2048/3, 2048/4, 2049/1, 2049/2, 2049/3, 2049/4, 2049/5, k.o. Donji Andrijevci. Raster probnih rovova postavljen je u smjeru sjever-jug, istok-zapad. Međusobna udaljenost uzdužnih rovova iznosila je 30 m, a poprečnih 50 m. Istraženo je 13 uzdužnih rovova i 12 poprečnih rovova, a njihova ukupna duljina iznosila je 7200 m. Širina rovova iznosila je oko 2,4 m, a dubina između 0,4 i 0,8 m. Ukupno je istraženo oko 17.000 m^2.
Lokalitet je istraživan tako da je stroj (bager) kopao površinu zemlje do određene dubine, na kojoj se pojavljivala sterilna zemlja – zdravica. Iskop se obavljao prema uputama i pod nadzorom arheologa, koji je nakon iskopavanja bilježio nađene arheološke objekte. Dio arheološke ekipe uređivao je i čistio iskopane probne rovove te je polirao područja na kojima su uočeni arheološki objekti. Drugi dio arheološke ekipe dokumentirao je, determinirao i fotografirao pronađene objekte.
Budući da je na istraživanom prostoru boravila stoka, u dogovoru s vlasnikom istraživali su se pojedini segmenti. Kako stoka ne bi smetala tijekom istraživanja, područje je pregrađeno u četiri zone, koje su istraživane jedna nakon druge.
Tijekom probnog istraživanja definirano je oko 337 jamskih objekata (jame, stupovi, kanali) te tri peći. U horizontalnoj stratigrafiji otkriveni su tragovi: naselja iz kasnog brončanog doba (kulturna grupa Barice – Gređani), mlađeg željeznog doba te ranog srednjeg vijeka. Poneki ulomci keramičkih posuda svojom fakturom mogli bi upućivati i na dijelove naselja iz starijih razdoblja, iz vremena neolitika ili eneolitika.
Stratigrafska situacija: SJ 001 – sloj humusa debljine od 0,1 do 0,2 m; SJ 002 – sloj žute ilovače – zdravica; SJ 003 – sloj žutog lesa – zdravica; SJ 004 – kulturni sloj tamnosive boje debljine od 0,1 do 0,2 m; SJ 005 – sloj smeđosive boje debljine otprilike od 0,2 do 0,4 m.
Jamski su se objekti pokazivali u formi tamnijih fleka, a ispuna tih objekata najčešće je bila tamnosive boje, koja je sugerirala tragove organske materije. Uz boju su često pronalaženi tragovi gara, pepela, zapečene zemlje i keramike.
Jamski se objekti mogu podijeliti u nekoliko kategorija:
1. Stambeni objekti – svojom veličinom upućuju na mogućnost boravka ljudi u njima, a najčešće su ispunjeni ostacima arheoloških artefakata. Otkrivena su 54 objekta, koji svojim dimenzijama i drugim karakteristikama odgovaraju toj namjeni.
2. Tragovi stupova – upućuju na podizanje nadzemnih objekata, a evidentirano je 59 ostataka stupova.

Obris peći ili ognjišta

Nalaz dviju brončanih narukvica in situ

Prikaz istraženih probnih rovova s označenim arheološkim objektima

3. Radne jame – najbolje se prepoznaju objekti u kojima su vidljivi ostaci ognjišta i peći. Uočene su tri peći i jedno ognjište, a još 25 objekata po svom obliku i izgledu sugeriraju radionički karakter.
4. Kanali – pripadaju ostacima ukopanih drvenih ograda, a ukupno su otkrivena 54 objekta, od kojih je nekolicina recentna.
5. Otpadne jame u kojima se često nalaze istrošeni i razbijeni predmeti, uz ostatke organskih nalaza, a uočen je 141 objekt koji odgovara tim karakteristikama.
Najvažniji pokretni nalaz prikupljen tijekom probnih istraživanja jest nalaz dviju brončanih narukvica iz kasnog brončanog doba – grupa Barice – Gređani. Jedna je ukrašena okomitim urezima, a druga je preklopljenih krajeva i neukrašena. Osim tih nalaza, pronađeno je dosta keramike iz tog razdoblja te kućni lijep, kamene alatke i slično. Pronađeni su i ulomci keramike koji pripadaju mlađoj fazi kulture polja sa žarama. Pronađeni su brojni ulomci keramike iz mlađeg željeznog doba te razdoblja pojave Kelta u našim krajevima. Posebnu skupinu čine nalazi iz srednjeg vijeka, pri čemu su otkriveni objekti s nalazima iz ranog srednjeg vijeka te manji broj nalaza iz kasnog srednjeg vijeka.

Na lokalitetu Jelas, na poziciji Gospodarske zone IV pronađeni su tragovi nekoliko naselja koji upućuju na kontinuitet života tijekom mnogih stoljeća. Najstariji nalazi potječu od prije 6000 godina, kada je na tom prostoru postojalo manje naselje. U kasnom brončanom dobu, prije 3300 godina formira se veće naselje, koje prestaje egzistirati prije 2900 godina. Ponovno građenje naselja na tom prostoru započinje prije 2200 godina, kada se u naše krajeve doseljavaju Kelti. To naselje nestaje prije rimskog zauzimanja naših prostora jer nisu pronađeni tragovi rimskih ostataka. Novi život na tom prostoru započinje u ranom srednjem vijeku, otprilike prije 1300 godina, kada se na njemu naseljava novo stanovništvo. Prema spoznajama stečenima tijekom ovog probnog istraživanja, najstariji tragovi naseljavanja pripadaju kasnom srednjem vijeku i datiraju se okvirno u razdoblje prije 500 godina. Nalazi na istraživanom lokalitetu pokazali su da je gotovo cijeli prostor veličine oko 180.000 m^2 bio obilježen nekom ljudskom aktivnosti tijekom stoljeća. Nalazi u probnim rovovima nisu otkriveni u središnjem dijelu prostora i na krajnjem sjevernom dijelu, na površini od oko 20.000 m^2.
Lokalitet je po svim dosadašnjim pokazateljima jednoslojnog karaktera, bez neke znatne vertikalne stratigrafije. Zato i ne čudi da je površina na kojoj su pronađeni nalazi golema, jer je prisutna izrazita horizontalna stratigrafija. Očito je da su nositelji pojedinih naseljavanja odabirali različite pozicije unutar predmetnog prostora.

Josip Lozuk

Summary

Probe archaeological excavations at the site of Jelas in Donji Andrijevci were carried out in the course of October

and September 2019. The site encompasses a surface area of 180,000 m^2, located on a mild elevation. Surface archaeological finds are spread all over surrounding fields. The investigation encompassed 13 parallel and 12 cross trenches, with a total length of 7200 m, revealing 337 pit features (pits, post holes, canals) and three kilns. Horizontal stratigraphy revealed the traces of a Late Bronze Age settlement (the Barice-Gređani cultural group), Early Bronze settlement and early medieval settlement. The fabric of some pottery shards points to an earlier settlement, probably Neolithic or Eneolithic. The most significant movable finds are two bronze bracelets dating to the Late Bronze Age, i.e. the Barice-Gređani group). The excavations yielded numerous pottery finds of the same period as well as house daub, lithic tools, etc. Some of the pottery finds belong to the younger phase of Urnfield Culture, the Late Iron Age as well as the Early and Late Middle Ages.

Redni broj: 59
Lokalitet: Gornji Bogićevci – utvrda Sv. Ivan Trnava
Naselje: Gornji Bogićevci
Grad/općina: Gornji Bogićevci
Pravni status: P-4645
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2019. nastavljeno je sustavno arheološko istraživanje ivanovačke utvrde Sv. Ivan Trnava u Gornjim Bogićevcima. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Marija Mihaljević iz Arheološkog odjela Gradskog muzeja Nova Gradiška, uz Anu Pavleković Žeruk, dipl. arheo., dva člana stručne i dva tehničke ekipe te šest radnika koji su iskopavali teren. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture, Brodsko-posavske županije i Općine Gornji Bogićevci.

Arheološko iskopavanje utvrde Sv. Ivan Trnava započelo je 2014. godine. Dosadašnjim arheološkim iskopavanjima, koja traju od 2014., obuhvaćen je sjeveroistočni prostor središnje pravokutne jezgre utvrde (Sonda A i B), a istraživani je prostor proširen tijekom daljnjih etapa istraživanja na sjeverozapadni dio središnje jezgre, na kojem su iskopane dvije nove sonde (Sonda C i D), u kojima je 2018. godine nastavljeno istraživanje. Dosadašnji rezultati istraživanja pokazali su da je riječ o ostacima drvene fortifikacije, gdje je kao sekundarni materijal upotrebljavan kamen i ulomljene rimske opeke.
Godine 2019. iskopavanja su nastavljena u Sondi D, gdje je prethodne godine utvrđeno postojanje SJ 139/140, smještene na križanju presjeka S-J i I-Z. U navedenom se sloju pojavilo puno arheološkog materijala, uglavnom keramike (npr. PN-139, cjelovita, ali ulomljena posuda). Osim keramike, bilo je i životinjskih kostiju te vrlo rijedak nalaz staklene čaše. Prilikom pražnjenja strukture SJ 139 pojavila se struktura kamena i kućnog lijepa, SJ 319, koja je uklonjena. Vjerojatno je riječ o stambenoj prostoriji koja se pruža prema istočnom dijelu središnje jezgre. Prilikom pražnjenja te strukture zemlja je postajala sve vlažnija, dok se u konačnici nije pojavila i voda. Sloj ispod SJ-a 140 bio je maslinastozelene boje i riječ je o zdravici.
Nastavljena su istraživanja i na sjeverozapadnom kutu središnje jezgre Sonde D, gdje je 2018. uklonjeno više zemljanih slojeva te je utvrđeno postojanje vanjskog utvrđenja središnje jezgre (palisade), koje se sastoji od tvrdo nabijene zemlje (žutulje), s mjestimice ubačenim kamenom u koji su ukopane rupe od kolaca. Godine 2019. nastavljeno je uklanjanje slojeva u dvorišnom prostoru, kao i u SZ kutu, u kojem je uočen novi niz rupa od kolaca. Na toj su razini u Sondi D radovi prekinuti te će tijekom idućih kampanja biti istraženi svi slojevi do sloja zdravice.
Prilikom arheoloških iskopavanja prikupljena je veća količina pokretnog arheološkog materijala, većinom ulomaka keramičkog posuđa, kao i uporabnih predmeta od keramike (pekve i dr.), među kojima se izdvaja nalaz PN-130 (bikonični pršljen). Prikupljeno je nešto metalnih nalaza (čavli, klinovi i drugi uporabni predmeti), predmeta od kosti (npr. PN-132, obrađena kost te PN-134, ulomak kamenog žrvnja) te nekoliko ulomaka stakla. Keramika je većinom pečena u tonovima smeđe, sive i crne boje, a rjeđe u tonovima crvenkaste i oker boje. Najzastupljeniji su ulomci grubljeg kuhinjskog posuđa, dok su u manjoj mjeri prisutni i ulomci finijeg stolnog posuđa. Među kuhinjskim posuđem od oblika se izdvajaju lonci s blago izvijenim rubom, koji su s gornje strane zaobljeni, ravno ili

Zračna snimka SZ kuta središnje jezgre (foto: I. Brtan)

Snimka bikonične posude PN-131 (foto: A. Pavleković Žeruk)

koso odrezani, dok im je vanjska strana uglavnom blago izvijena i višestruko profilirana. Od ukrasa su prisutne urezane vodoravne jednostruke i dvostruke valovnice. Među stolnim posuđem od oblika su zastupljene čaše, vrčevi i boce, rađeni najčešće u crvenkastim i oker tonovima. Od ukrasa se javljaju crveno oslikani pravolinijski i kružni motivi na vanjskoj površini posuđa (keramika s engobom), što pokazuje i nalaz PN-131 (bikonična posuda). Prikupljeni arheološki materijal preliminarnom analizom datiran je od 14. do 16. st.

Marija Mihaljević
Ana Pavleković Žeruk

Summary

Systematic archaeological excavations of the fortress of Sv. Ivan Trnava (St John of Trnava) in Gornji Bogićevci were resumed in the course of September and October 2019. The results of the excavations conducted so far have shown that it represents the remains of a wooden fortress with reused stone and crushed Roman brick. In probe D we investigated a segment of a dwelling to the level of the natural soil. In the NW corner of the central core we identified a new row of stake holes. The archaeological excavations yielded a large quantity of movable archaeological finds – mostly kitchenware and to a lesser extent tableware, which can be dated to the14th – 16th centuries.

Redni broj: 60
Lokalitet: Kruševica – Kostroman
Naselje: Kruševica
Grad/općina: Slavonski Šamac
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U listopadu 2019. geofizički je istražen lokalitet Kostroman pokraj sela Kruševice (k.č. 487/1, k.o. Kruševica). Lokalitet su istražili stručni djelatnici tvrtke GEARH d.o.o. iz Maribora, pod vodstvom doc. dr. Branka Mušiča, univ. dipl. inž. geol.

Povjesničar Krunoslav Tkalac spominje da je kaštel Kostroman (*Castellum Kozthormanzenthdyenes*) smješten nedaleko od sela Kruševice. Ime utvrde Kostroman izvodi se iz latinskog naziva rimskoga vojnog logora – *Castrum Romanum*.

Prilikom kanonske vizitacije biskupa Ivana 1227. godine, u svome izvještaju spominje kaštel Kostroman i navodi sljedeće: „Sjeverozapadno od Save nalazi se kaštel Kostroman, građen od pečene cigle, naokolo opkoljen vodom, a imao je i lančani most. Bio je ograđen jakim zidom i s dvije branič-kule. Usred dvorišta nalazio se duboki bunar s vrlo dobrom hladnom vodom. Kaštel je bio na jedan kat, te je imao 20-ak prostorija uz blagovaonicu i oružarnicu, gdje su bili poredani mačevi, koplja i štitovi." Godine 1347. Kostroman prelazi u vlast Gorjanskih, pod čijom upravom ostaje do kraja 15. st. (oko 1480.), kada prelazi u ruke Berislavića. Oni tu utvrdu vjerojatno uključuju u sustav utvrda protiv Turaka. No, budući da je Stjepan Berislavić na prevaru ubijen, sve utvrde na Savi, pa tako i Kostroman, godine 1536. predale su se Turcima bez borbe. Kostromanu je pripadalo 13 sela: Babina Greda, Vrbica, Jarki, Mihalovac, Drenje, Vasziti, Brezovica, Hrastica, Hrastovac, Zablatja, Stitar, Szasz-Csitar i Repovci. Turci tu utvrdu napuštaju već nakon nekoliko godina te je ona tijekom stoljeća izložena propadanju. Na kartama iz 18. st. vidi se da je područje utvrde upotrebljavano kao lazaret, u kojem su neko vrijeme boravili ljudi i životinje koji su dolazili iz Bosne. To je bila svojevrsna karantena zbog opasnosti od zaraznih bolesti.

Pozicija tog lokaliteta vrlo je povoljna za gradnju utvrde jer se nalazi u prostoru koji je s triju strana okružen vodotokom Saonica, a na starim se kartama vidi da je i četvrta strana zaštićena zemljanim bedemom i opkopom. Lokalitet Kostroman prostire se na otprilike 25.000 m^2 i s triju je strana omeđen vodotokom Saonice.

Na osnovi navedenih povijesnih činjenica, može se zaključiti da je riječ o kompleksnoj građi, uglavnom od čvrstih materijala (opeka i kamen), ali vjerojatno su postojale i drvene zgrade, odnosno arhitektonski elementi napravljeni od drva. Strategija probnih geofizičkih istraživanja nastala je na osnovi tih spoznaja, pa se za otkrivanje čvrstih struktura primjenjivala georadarska metoda.

Geofizičkim istraživanjima, s primjenom georadarske metode, obuhvaćena je površina od 3200 m^2, na središnjem

Pozicija istraživanog prostora

Istraživanje terena

dijelu prostora. Osnovni cilj georadarskih istraživanja bila je procjena arheološkog potencijala izradom karata horizontalnih rezova georadarskih signala za planiranje budućih geofizičkih i arheoloških istraživanja na tome važnom srednjovjekovnom lokalitetu.
Rezultati georadarskih istraživanja pokazuju veliku raznolikost u amplitudama, dubinama i tlocrtnim oblicima izmjerenih georadarskih signala. Tamnije linije i površine prikazuju relativno jače signale čvrstih struktura, kao što su ostaci arhitekture i slojevi urušavanja. Općenito su georadarski signali dosta slabi i diskretni, što upućuje na činjenicu da su ostaci arhitekture sačuvani još samo fragmentarno, odnosno u slojevima urušavanja, a neke georadarske anomalije mogu se odrediti kao odaziv zemljanih struktura, odnosno negativa i zapuna jaraka te drugih sličnih intervencija u arheološkoj prošlosti. Prema tome, može se zaključiti da se istraživanjem georadarskom metodom nisu uspjeli sasvim pouzdano dokazati ostaci utvrde Kostroman. Na osnovi činjenica zaključeno je da je utvrda bila građena od opeke i kamena. Takvi su arheološki ostaci na rezultatima georadarskih istraživanja uvijek sasvim jasno vidljivi. Na osnovi georadarskih istraživanja može se zaključiti da su na tome mjestu zidovi utvrde u cjelini uklonjeni tijekom zemljanih radova u bliskoj prošlosti.

Josip Lozuk

Summary

A geophysical survey at the site of Kostroman near the village of Kruševica (cadastral parcel 487/1, the cadastral municipality of Kruševica) was carried out in the course of October 2019. The survey was conducted by GEARH ltd from Maribor, Slovenia. Historical records refer to the Castle of Kostroman as early as 1227. In the period between 1347 and the end of the 15th century (around 1480) the Gorjanski family held the fortress. They were succeeded by the Berislavić family. They probably included the fortress in a defence system against the Ottomans. In 1536 Kostroman surrendered to the Ottomans without a fight, but the Ottomans left it after a couple of years, and it was exposed to weathering. Eighteenth century maps show that the site was used as a quarantine for people and animals coming from Bosnia.
The results of the georadar surveys show a diversity of amplitudes, depths and layouts of the georadar signals. Dark lines and areas represent relatively strong signals that come from solid structures such as the remains of architecture and demolition layers. Georadar signals are in general weak and discrete, which points to the fact that the remains of architecture are fragmentary or demolished. Some georadar anomalies probably represent an echo of earthen features, i.e. negatives and ditch fills or similar interventions. It can be concluded that the georadar method has not yielded reliable results in identifying the remains of Kostroman. The conclusion is based on the fact that the fortress was built of bricks and stone. The georadar results suggest that the walls were completely removed by recent earthworks.

Redni broj: 61
Lokalitet: Kruševica – Zbjeg 3
Naselje: Kruševica
Grad/općina: Slavonski Šamac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U srpnju 2019. geofizički je istražen istočni dio prapovijesnog nalazišta Zbjeg 3 u Kruševici, na području općine Slavonski Šamac (k.č. 488/2, k.o. Kruševica). Budući da je geofizičkim istraživanjima 2018. obuhvaćen zapadni dio nalazišta, tijekom nastavka na istočnom dijelu lokaliteta obuhvaćen je cijeli centralni dio toga utvrđenog prapovijesnog naselja (*oppidum*) iz mlađeg željeznog doba. Nositelj programa bio je Muzej Brodskog Posavlja iz Slavonskog Broda (voditeljica programa bila je Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo.). Lokalitet su geofizički istražili doc. dr. Branko Mušič, direktor tvrtke Gearh d.o.o. iz Maribora u Sloveniji i njegov stručni tim, koji su činili Filip Matijević mag. arheo. i pov., Eline Nas mag. arheo., Igor Medarič, univ. dipl. arheo. i Breda Zorec, univ. dipl. arheo. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Arheološki lokalitet Zbjeg 3 prapovijesno je utvrđeno naselje (*oppidum*) iz mlađeg željeznog doba i nalazi se na k.č. 488/2, k.o. Kruševica, u sjeveroistočnom dijelu naselja Kruševice, na području općine Slavonski Šamac. Nalazi se u jednom od danas isušenih meandara vodotoka Saonice, koji je u prapovijesti mogao biti jedan od važnijih fortifikacijsko-obrambenih elemenata. U današnje vrijeme Saonica teče samo s istočne strane lokaliteta. Dio tog starog korita, vodotoka oko 5-7 m nižeg u odnosu na najpovišeniji dio lokaliteta Zbjeg 3, posebice na jugoistočnoj strani nalazišta, danas je poprilično zatrpan zbog strojne obrade zemlje, kojom se kontinuirano snižava razina zemlje s povišenog dijela terena. Nalazište je otkriveno 2005., a prva iskopavanja i istraživanja započela su 2017. godine, kada su istražene tri sonde, ukupne površine 174 m^2 (Miklik-Lozuk 2018).
Prva etapa geofizičkih istraživanja odvijala se 2018. godine na zapadnom centralnom prostoru naselja, kada je snimljena površina od 8300 m^2 (Miklik-Lozuk, Mušič 2019). U listopadu 2018. Muzeju Brodskog Posavlja darovani su površinski arheološki nalazi prikupljeni na površini njive nakon jesenskog oranja na lokalitetu Zbjeg 3 u Kruševici. Pronađene su dvije ranolatenske fibule tipa Dux (LT B2) i dvije fibule s kuglicom (LT C1-2, vjerojatno C1), uz mnogobrojne ulomke keramičkog posuđa i cijelih pršljenaka, što upućuje i na objekte, možda i na groblje, iz starijih razdoblja mlađeg željeznog doba (ranolatenski period i srednjolatenski period), a ne samo na kasnolatensko razdoblje, što je utvrđeno arheološkim iskopavanjima i istraživanjima 2017. godine.
Druga etapa geofizičkih istraživanja uslijedila je 2019., na istočnom dijelu centralnog prostora naselja lokaliteta Zbjeg 3, na površini od 6000 m^2, nastavljajući se na površinu snimljenu 2018. godine. Cilj geofizičkih istraživanja i 2019. bio je dobivanje podataka o gustoći arheoloških objekata, kao i o veličini površine na kojoj se oni rasprostiru, kako bi se dobio uvid u raster toga nalazišta. Kao i

Geofizička istraživanja na lokalitetu Zbjeg 3 u Kruševici (foto: Lidija Miklik-Lozuk)

Površina istražena magnetskom metodom (crvena boja) godine 2019. na istočnom dijelu lokaliteta (podloga: Geoportal, DGU; snimka: Gearh d.o.o.)

prethodne godine, lokalitet je istražen magnetskom metodom, magnetometrom Geometrics G-858, u paralelnim i 0,5 m udaljenim profilima. Prema izvještaju koji potpisuju doc. dr. Branko Mušič i Barbara Horn, magnetskom se metodom najefikasnije prepoznaju anomalije koje su rezultat induciranog tipa magnetizacije različitih negativnih arheoloških struktura, kao što su u ovom arheološkom kontekstu različite jame, kao i termoremanentnog tipa magnetizacije, koji je odlika svih arheoloških ostataka koji su pretrpjeli promjene zbog visokih temperatura (Mušič, Horn 2019). U arheološkom kontekstu prapovijesnog lokaliteta Zbjeg 3, prema dosadašnjim arheološkim istraživanjima to su jamski arheološki objekti – sa stupovima kuća, otpadnim i radnim jamama zapunjenima ulomcima keramičkog posuđa i drugim keramičkim predmetima (poput pršljenaka), kućnim lijepom, ulomcima kamena, ugljenom i životinjskim kostima (Miklik-Lozuk 2018). Glavna karakteristika induciranog tipa magnetizacije jama relativno su slabije magnetske anomalije, zbog razlika u magnetskom susceptibilitetu između zemljane zapune jama, jaraka i okolnog zemljišta (Mušič, Horn 2019). Glavna karakteristika termoremanentnog tipa magnetizacije, koji je jako bitan za interpretaciju magnetskih istraživanja, iznimno je jako magnetsko polje temperaturom prerađenih glinovitih materijala u naselju (keramika, kućni lijep, ostaci metalurških djelatnosti i slično). Bitno je svojstvo objekata s termoremanentnim tipom magnetizacije i relativno jasna bipolarnost magnetskih anomalija, u smjeru sličnom kao što je usmjerenje današnjeg magnetskog polja Zemlje (Mušič, Horn 2019). Potrebno je naglasiti da to vrijedi samo za arheološke objekte *in situ*, dok se usmjerenje magnetskog polja fragmenata s termoremanentnim tipom magnetizacije na sekundarnim mjestima, po pravilu, bitno razlikuje od tog smjera. Na osnovi tih karakteristika, takvi se arheološki objekti mogu jasno prepoznati na rezultatima magnetske metode, ako su mjerenja provedena magnetometrima dobre lučljivosti u gustoj mreži paralelnih profila, kao što je to bio slučaj tijekom ovih istraživanja (Mušič, Horn 2019). Magnetometrijom su se nastojale otkriti magnetske anomalije, koje bi upućivale na inducirani i termoremanentni tip magnetizacije ostataka prapovijesnog naselja iz mlađeg željeznog doba. Glavni arheološki ciljevi magnetske metode bili su tako ostaci spaljene gline u sastavu kuća te negativne strukture, kao što su jarci i veće jame. Na rezultatima magnetske metode jasno se prepoznaju brojna područja relativno jačih magnetskih anomalija induciranog, ali najviše termoremanentnog tipa magnetizacije, za koje se pretpostavlja da su posljedica temperaturnih promjena gline na mjestima kuća, odnosno jama. Prikazi gradijentnog mjerenja jako su kontrasni i time često kompleksni te upućuju na širok spektar magnetskih anomalija s izvorima plitko ispod površine, odnosno ispod oranice. Na osnovi karakteristika magnetskih anomalija, može se zaključiti da su arheološki ostaci prapovijesnog naselja već dosta uništeni oranjem, ali su još uvijek prisutni i uglavnom još relativno dobro sačuvani (Mušič, Horn 2019). To se može zaključiti na osnovi jačine magnetskih anomalija i gustoće objekata s termoremanentnom magnetizacijom. Inducirani tip magnetizacije jasno je prepoznatljiv u širokom pojasu na krajnem južnom dijelu istražene površine. Na osnovi tlocrtnih dimenzija, usmjerenja i karakteristika magnetskih anomalija s induciranom magnetizacijom, može se zaključiti da se radi o dvama paralelnim obrambenim jarcima. Na dijelu te obrambene strukture magnetske su anomalije slabije pa se može pretpostaviti da se možda radi o ulazu u naselje (Mušič, Horn 2019).

Rezultati magnetometrije magnetometrom Geometrics G-858 (gradijent, raspon vrijednosti: -3/+3 nT/m) pokazali su da se u tom malom rasponu izmjerenih vrijednosti dobro vide svi arheološki ostaci inducirane i termoremanentne magnetizacije arheoloških ostataka. Jasno se izdvajaju i područja s relativno jačim magnetskim anomalijama, koje upućuju na bolje sačuvane arheološke ostatke. To se odnosi na cijeli jugozapadni dio istražene površine, iako su

Rezultati magnetometrije (gradijent, raspon vrijednosti: -3/+3 nT/m) iz 2018. (zapadni dio) i 2019. godine (istočni dio) na aerofotografiji s ucrtanim pozicijama sondi iz 2017. godine (podloga: DGU; izrada: Gearh d.o.o.)

arheološki ostaci dobro prepoznatljivi na cijelom području istraživanja. Na krajnjem južnom dijelu istražene površine uočene su dvije paralelne anomalije induciranog tipa, koje prikazuju dva paralelna obrambena jarka koji okružuju naselje (Mušič, Horn 2019).

Geofizička su istraživanja 2019. i na istočnom dijelu naselja pokazala veliku gustoću jamskih arheoloških objekata. Već spomenuto, iznimno zanimljiv rezultat geofizičkih snimanja jest i otkriće dvaju paralelnih obrambenih jaraka, odnosno opkopa i bedema s mogućim ulazom u naselje na južnoj strani lokaliteta – što je izniman podatak o fortifikacijskim elementima mlađeželjeznodobnog lokaliteta Zbjeg 3. Također, magnetskom prospekcijom 2018. utvrđena je mogućnost postojanja ostatka jarka na sjeverozapadnom dijelu Zbjega 3 (Mušič, Medarič 2018), na osnovi čega bi se moglo pretpostaviti da je nalazište s triju strana bilo omeđeno bedemom i opkopima.

Nastavkom geofizičkih istraživanja na sjevernoj strani lokaliteta, odnosno na rubnim južnim i zapadnim dijelovima naselja, dobili bi se vrijedni podaci o veličini naselja i njegovim fortifikacijskim elementima.

Literatura

Lozuk 2006 J. Lozuk, Slavonski Šamac (općina), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 55 – 59.

Miklik-Lozuk 2018 L. Miklik-Lozuk, Kruševica – Zbjeg 3, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.

Miklik-Lozuk, Mušič 2019 L. Miklik-Lozuk, B. Mušič, Kruševica – Zbjeg 3, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Mušič, Medarič 2018 B. Mušič, I. Medarič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na arheološkom lokalitetu Slavonski Šamac-Kruševica-Zbjeg 3, stručno izvješće, Maribor, kolovoz, 2018.

Mušič, Horn 2019 B. Mušič, B. Horn, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na arheološkom lokalitetu Slavonski Šamac-Kruševica-Zbjeg 3, istraživanja u 2019. godini, stručno izvješće, Maribor, rujan, 2019.

Lidija Miklik-Lozuk
doc. dr. Branko Mušič

Summary

In the course of July 2019 geophysical surveys were carried out in the eastern part of the archaeological site Zbjeg 3 in Kruševica (on cadastral parcel 488/2, the cadastral municipality of Kruševica). As the geophysical survey carried out in 2018 encompassed the western part of the site, the 2019 survey was continued in the east, thus encompassing the whole central part of this Late Iron Age prehistoric settlement (*oppidum*). The 2018 geophysical survey encompassed 8300 m^2, and in 2019 6000 m^2. The magnetic method surveys were carried out by the Geometrics G-858 magnetometer in parallel profiles and in profiles at a distance of 0.5 m. The results of the survey have identified areas of relatively strong magnetic anomalies, which point to better preserved archaeological remains. This refers to the entire southwestern section of the investigated area, although archaeological remains can be identified in the entire investigated area. Apart from a high concentration of archaeological dugout features and two parallel ditches and ramparts, especially significant is the strengthening of a possible entrance to the settlement in the south. The results of the 2018 magnetic prospection have revealed a high concentration of archaeological features and possible ditch remains in the southwestern part of the site. This year`s results have confirmed the importance of this Late La Tène fortified settlement (*oppidum*). Some surface archaeological finds point to the existence of dwellings or even a graveyard of the Late Iron Age, i.e. Early and Middle La Tène stages.

Redni broj: 62
Lokalitet: Lipanovac – Pustošine (Grgurevo)
Naselje: Drežnik
Grad/općina: Rešetari
Pravni status: Z-7258
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U ožujku 2019. probno je arheološki istražen srednjovjekovni arheološki lokalitet Lipanovac – Pustošina (Grgurevo). Voditeljica probnih istraživanja bila je arheologinja dr. sc. Marija Mihaljević iz Gradskog muzeja Nove Gradiške. Konzervatorsku analizu tlocrta izradio je viši stručni savjetnik, konzervator Ratko Ivanušec, dipl. pov. umjet., iz Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu. Arheološka istraživanja financirala je Općina Rešetari,

Zračna snimka građevinskih ostataka crkve sv. Grgura (foto: A. Smolić)

Zračna snimka građevinskih ostataka crkve sv. Grgura (foto: A. Smolić)

uz potporu građevinskog obrta za povijesnu arhitekturu Voluta, vlasnika Tomislava Dautovića iz Gunjavaca.

Srednjovjekovni lokalitet Lipanovac – Pustošina nalazi se jugoistočno od naselja Drežnika u općini Rešetari. Smješten je na povišenom platou, na 267 m n. v. i prostire se na k.č. 966 i 967, k.o. Drežnik. Lokalitet sa zapadne strane okružuje potok Ađamovka, a s jugoistočne strane potok Daždevik (Dadišćak).
U 13. st. ta se lokacija nalazila u posjedu plemićkog roda Boršića, a u 14. st. plemića Drežničkih, čiji su se posjedi nalazili u jugozapadnom dijelu srednjovjekovne Požeške županije. Prostor današnjeg sela Drežnika u povijesnim se izvorima prvi put navodi 1261. godine, prilikom razmjene posjeda pri Zbornom Požeškom kaptolu. Tijekom vremena u izvorima je spomenut kao Dresnek 1350. i 1371. godine, Dresnukmelleky 1395., Drewsnyk 1455., te Dresnek 1464. godine.
Povijesni izvori u popisima župa Požeškog arhiđakonata (sastavljenima radi ubiranja papinske desetine 1332., 1334. i 1335. godine) u blizini današnjeg sela Drežnika ne navode crkvu svetog Grgura, ali navode veliku vjerojatnost postojanje župnog sjedišta. Crkva svetog Grgura navodi se 1332. godine, ali u mjestu zvanom Buda, gdje su se prilikom ubiranja poreza davala dva groša, ali se ne zna gdje se to selo nalazilo. Godine 1536. u blizini Drežnika spominje se selo sličnog naziva – Butya. Godine 1730. spominju se ruševine crkve svetog Grgura, kod kojih je podignuta drvena kapela. U franjevačkim popisima slavonskih i srijemskih župa oko 1733. godine, selo Drežnik navodi se kao treća filijala cerničke župe posvećene svetom Jurju, dok se u svim izvještajima kanonskih vizitatora 1730. godine spominju ruševine crkve svetog Grgura. Kanonski vizitator Paxy 1758. godine navodi da se na groblju oko ruševne kapele odvija služba na svetog Grgura i na svetog Filipa i Jakova, te da će se kapela svetog Grgura staviti pod interdikt (zabranu vršenja službe), ako se ne uredi do sljedeće vizitacije.
U sklopu arheoloških istraživanja pronađeni su zidovi poveće jednobrodne romaničke crkve zaključene polukružnom apsidom. Crkva je bila pravilno orijentirana u smjeru zapad-istok te dugačka 16,60 m (tj. brod + svetište crkve) u odnosu na brod crkve, koji je bio širok 8,30 m. Na istočnoj strani crkva je imala poveću polukružnu apsidu dugu 5,10 m. Konzervatorskom analizom tlocrta utvrđeno je da je prilikom gradnje crkve upotrebljavana tzv. geometrijska shema kvadrangulacije. Tlocrt romaničke crkve bio je određen dvama kvadratima stranica veličine 8,30 m. Prilikom projektiranja crkve upotrebljavan je romanički omjer M 1 : 2 (odnos širine broda crkve prema ukupnoj duljini crkve). Zidovi romaničke crkve bili su zidani priklesanim kamenom (sjeverni zid broda crkve) i recikliranim rimskim opekama (dio zapadnog zida i južni zid broda crkve, zid polukružne apside). Rimske su se opeke u romanici često upotrebljavale kao sekundarni građevni materijal za zidanje sakralnih objekata.
Zidovi crkve različite su debljine. Debljina zida broda crkve iznosila je 110 cm, dok je debljina zida polukružnog svetišta iznosila 96 cm. Valorizacija tipoloških i stilskih obilježja tlocrta, veličine crkve i strukturnih odrednica dosadašnjih arheoloških istraživanja upućuje na to da je srednjovjekovna romanička crkva vjerojatno sagrađena u drugoj polovici ili krajem 13. st. Također, arheološka istraživanja otkrila su da je arhitektonski korpus romaničke crkve gotovo u cijelosti bio razoren u razdoblju vladavine Osmanlija. Romanički zidovi očuvali su se u visini temeljne stope visine do cca 1 m. Početkom 18. st. građevinski ostaci zidova romaničke crkve izravnavaju se novom koherentnom zidanom strukturom od kamena, cjelovitih i lomljenih opeka, koje je povezivalo slabo vezivo. Na takvim zidovima podignuta je drvena grobljanska kapela sv. Grgura, koja je bila okružena grobljem. Među pokretnim arheološkim nalazima prikupljeni su dijelovi arhitektonske plastike nadvoja prozora te nalazi kasnosrednjovjekovne keramike i dr.

Literatura

Heller 1975 G. Heller, Comitatus Poseganensis, Munchen, 1975.
Ivanušec, Mihaljević 2012 R. Ivanušec, M. Mihaljević, Probna arheološka istraživanja (MSO, 2012), Dosje kulturnog dobra 106., MK KOSB, Odjel arhive i dokumentacije
Jančula 1980 J. Jančula, Povijest Cernika, Požega, 1980.

Marija Mihaljević
Ratko Ivanušec

Summary

Probe archaeological excavations of the medieval site of Lipanovac-Pustošina (Grgurevo) was carried out in March 2019. The excavations have revealed walls of a large single nave Romanesque church with a semicircular apse. The church had an east – west orientation. The walls were built of dressed stone (the northern wall) and recycled Roman bricks (a segment of the western wall and southern wall as well as the apse). Its typology belongs to a group of Late Romanesque churches of the late 13th and early 14th centuries. The excavations have revealed that it had been completely demolished during the Ottoman administration. Movable finds include dressed stonework (a fragment of a stone window arch) and pottery shards.

Redni broj: 63
Lokalitet: Mačkovac – Crišnjevi i Oštrovi (naselje i nekropola)
Naselje: Mačkovac
Grad/općina: Vrbje
Pravni status: P-177
Razdoblje: P
Vrsta radova: geofizičko snimanje

U drugoj polovici listopada 2019. Gradski muzej Nova Gradiška nastavio je s pripremnim radovima za nastavak istraživanja na naselju Oštrovima kod Mačkovca. Organiziran je dio geofizičkog istraživanja (geoprospekcija) dijela naselja, na kojem je tijekom dosadašnjih istraživanja utvrđena najveće gustoća struktura i nalaza. Geoprospekciju je proveo Cornelius Meyer Prospection iz Berlina. Zbog uklanjanja poljoprivrednih kultura s oranica, dio naselja nije se mogao snimiti u planiranom vremenu do kraja listopada pa je drugi dio snimanja uslijedio nakon hladnog i vlažnog perioda na obližnjoj lokaciji.

Za magnetska mjerenja upotrebljavan je niz od sedam Försterovih sondi za gradiometar. Sonde su bile montirane na laganu i sklopivu konstrukciju specijalnih kolica. Taj niz gradiometra sastavni je dio konvertibilnog LEA MAX sustava.

Snimanje magnetometrom na položaju Crišnjevi

Förster FEREX CON650 sonde za gradiometar s fluksnim flugatom registriraju okomiti gradijent komponenti Zemljina magnetskog polja, uz preciznost od 0,1 nT (nanotesla). Izmjereni gradijent (razlika između dvaju okomito postavljenih senzora u sondi gradiometra) neosjetljiv je na obično velike fluktuacije Zemljina magnetskog polja, a određuje ih samo magnetizacija lokalnih podzemnih objekata.
Pozicioniranje podataka za magnetsko snimanje izvedeno je s pomoću diferencijalnog GPS-a, uporabom dvaju GNSS prijamnika u RTK načinu (Real-Time Kinematic) kako bi se postigla relativna točnost od 2 cm. Koordinatni sustav upotrebljavan za vrijeme magnetskih mjerenja bio je WGS84 UTM 34N (EPSG: 32634). Koordinate baze ispravljene su RINEX-ovom naknadnom obradom podataka, uz uporabu korekcijskih podataka s EUREF stanice u Požegi, Hrvatska (POZE00HRV). Time je postignuta apsolutna točnost vrijednosti oko ±10 cm. Nakon toga, podaci su ponovno uneseni u referentni sustav HTRS96 Croatia TM (EPSG: 3765), s pomoću knjižnice za apstrakciju geoprostornih podataka otvorenog koda (GDAL).

Arheološka interpretacija magnetometrijskih snimki
U skladu s procedurom, na slikama s magnetskim podacima temeljito su ispitane anomalije koje mogu upućivati na arheološke strukture. Interpretacija je rezultat subjektivnog pristupa, koji uzima i opći arheološki kontekst, kao i okolišne uvjete. To je prilično oprezan prijedlog koji služi kao baza za daljnja arheološka istraživanja. Treba naglasiti da se djelomično nesiguran karakter bilo kakve interpretacije mora uzeti u obzir, budući da očitavanje magnetskih rezultata uvijek može biti podložno novim ili razvijajućim hipotezama i saznanjima.
Konačni rezultati pokazuju velik broj ognjišta u naselju. Snimanje je obuhvatilo otprilike trećinu ukupne površine naselja. Rezultati snimanja upućuju na grupiranje kućanstava. Čini se da naselje u svojem sjeveroistočnom dijelu nije bilo ograđeno opkopom.
Južna strana naselja snimljena je samo fragmentarno, ali ima indicija koje bi mogle upućivati na moguće postojanje kanala. Nakon daljnjih snimanja ili iskopavanja rezultati će biti precizniji.

Literatura

Mihaljević, Kalafatić 2004 M. Mihaljević, H. Kalafatić, Istraživanje brončanodobnog naselja Mačkovac-Crišnjevi u 2003. g., Obavijesti HAD, XXXVI, Zagreb, 2004: 40 – 44.

Marija Mihaljević
Hrvoje Kalafatić

Summary

The excavations at the archaeological site Oštrovi near Mačkovac were resumed in 2019. A geophysical survey was carried out on the part of the settlement with the highest density of structures and finds. It seems that the northeastern part of the settlement was not divided by a ditch. The southern part of the settlement was only fragmentarily recorded, but there are evidence that suggest that a ditch had existed there. Further surveys or excavations will provide more precise results.

Redni broj: 64
Lokalitet: Oprisavci – Gajna 3
Naselje: Oprisavci
Grad/općina: Oprisavci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U drugoj polovici srpnja 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet Oprisavci – Gajna 3. Voditeljica je bila Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a kao članovi stručne ekipe sudjelovali su Vjekoslav Iličić, prof. pov. i dipl. arheo., Vjekoslav Kramberger, muzejski tehničar, Željko Matuško, muzejski tehničar crtač te Josip Ferić, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Tijekom istraživanja ručni iskop u početku je obavljalo pet, a potom deset radnika. Istraživanje je financirano sredstvima tvrtke Hrvatske vode.

Zaštitnom arheološkom istraživanju lokaliteta Oprisavci – Gajna 3 prethodio je arheološki terenski pregled – rekognosciranje terena na području trase savskog nasipa uz selo Oprisavce, koje je Muzej Brodskog Posavlja obavio u ožujku 2017. godine.
Područje te dionice obuhvaćalo je oko 5 km na prostoru katastarske općine Oprisavci, a širina pregledanog terena iznosila je oko 100 m. Potvrđeno je postojanje jednog poznatog, zabilježenog i istraživanog lokaliteta Oprisavci – Gajna 1 (Filipčići) te su otkrivena dva dotad neevidentirana arheološka lokaliteta, Oprisavci – Gajna 2 i Oprisavci – Gajna 3. Tom je prilikom na području lokaliteta Oprisavci – Gajna 3 pronađeno više stotina nalaza koji potječu iz brončanog doba i srednjeg vijeka, koji su potaknuli pretpostavku da je ondje nekad bilo formirano manje prapovijesno naselje, a u srednjem vijeku selište.
Zaštitno je arheološki istražen prostor ojačavanja savskog nasipa, na južnom dijelu k.č. 2270/1 i sjevernom dijelu k.č. 1928/2, k.o. Oprisavci. Nakon što su geodeti prema uputama voditeljice istraživanja označili prostor za zaštitno istraživanje, strojno je iskopan sloj humusa (SJ 001), na području na kojem je planiran pristupni put, južno od postojećeg nasipa te od područja na kojemu je planirana dogradnja nasipa, a iskopana zemlja stavljana je na k.č. 1928/2, k.o. Oprisavci, južno od samog iskopa. Lokalitet je strojno iskopavan do površine jamskih objekata, odnosno do zdravice, a zatim je započelo ručno poliranje i uređenje profila i dna sondi, uz povremeno ručno iskopavanje te je postavljena mreža kvadranata. S obzirom na to da nije istraženo područje rampe II, koja je udaljena oko 300 m od istočnog i oko 350 m od zapadnog kraja terena, područje koje je istraženo dokumentirano je kao dva rova: istočni ili rov 1 i zapadni ili rov 2. Rov 1 protezao se južno od postojećeg nasipa u smjeru SI-JZ. Dužina mu je iznosila oko 190 m, a širina oko 2 m. Rov 2 protezao se južno od postojećeg nasipa, u smjeru SI-JZ. Bio je dug oko 350 m, a najvećim dijelom širok oko 2 m, osim što je istočnih 35 m rova dodatno prošireno prema jugu, kako bi se mogao adekvatno istražiti.
Ispod humusnog sloja debljine između 0,20 i 0,30 m, na istočnom dijelu rova 1 nalazio se lesni nasip s riječnim oblucima debljine između 0,15 i 0,30 m, ispod kojeg je prisutan sloj zdravice žute boje, debljine oko 0,30 do 0,40 m. Sloj zdravice prisutan je u oba rova, ali ne u čitavu iskopu. Na istočnom dijelu rova 1 nalazi se ispod lesnog nasipa, dok na krajnjem zapadnom dijelu rova 2 uopće ne postoji. Sloj lesa prisutan je u gotovo čitavu iskopu, osim u krajnjem zapadnom dijelu rova 2. Ispod njega nalazio se plavičast geološki sloj, koji je, kao i sloj pijeska odmah ispod njega, prisutan u gotovo čitavu iskopu, osim u krajnjem zapadnom dijelu rova 2. Ondje je

Kasnobrončanodobni materijal pronađen u kulturnom sloju (foto: I. Artuković Župan)

Kasnobrončanodobni i keltski materijal pronađen u rovu 2, u jami 37/38 (foto: I. Artuković Župan)

Kasnobrončanodobni materijal pronađen u rovu 2, u jami 43/44 (foto: I. Artuković Župan)

prisutan plavičast pjeskovit sloj. Također, ispod humusnog sloja na krajnjem istočnom dijelu rova 2, u prvih 35 m, u kvadrantima 1 do 7, prisutan je kulturni sloj. Tijekom njegova ručnog iskopa pronađeni su ulomci kasnobrončanodobne keramike, kućnog lijepa, kamene alatke, brončana igla za šivanje, a prikupljeni su i uzorci ugljena te životinjskih kostiju. Ispod sloja uočeni su arheološki objekti. Tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja u oba je rova definirano ukupno 18 arheoloških objekata (jame od stupa, jame, kanali/ograde), a unutar nekolicine tijekom vremena došlo je do preslojavanja. Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja lokaliteta Oprisavci – Gajna 3 pokazali su da je to područje bilo naseljeno u kasno brončano doba. Pojedini nalazi svjedoče o nekim aktivnostima kojima su se ljudi u to vrijeme bavili, primjerice o tkanju i šivanju odjeće (pršljen za vreteno iz jame SJ 37/38, igla za šivanje odjeće pronađena u kulturnom sloju SJ 008). Prikupljeni arheološki nalazi upotpunili su sliku o prošlosti oprisavačkog kraja i cjelokupnog Brodskog Posavlja.

Ivana Artuković Župan

Summary

In the second half of the July 2019 we carried rescue archaeological excavations at the site of Oprisavci-Gajna 3. The excavations were preceded by a field survey of the Sava River embankment in 2017. The survey of this site revealed several hundred finds, which can be dated to the Bronze Age and medieval period. This led us to believe that there was a small prehistoric settlement and medieval village. The results of the excavations have shown that the area had been occupied in the Late Bronze Age, and to a lesser extent in La Tène and medieval periods.

Redni broj: 65
Lokaliteti: Oprisavci – Vrtlovi 1, Vrtlovi 2, Vrtlovi 3
Naselje: Oprisavci
Grad/općina: Oprisavci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Početkom ožujka 2019. organiziran je jednodnevni arheološki terenski pregled – rekognosciranje za potrebe gradnje trase SVK 35 BP Oprisavci. Voditeljica rekognosciranja bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., iz Muzeja Brodskog Posavlja, a sudjelovali su Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., Željko Matuško, viši muzejski tehničar, Ante Arelić, viši muzejski tehničar te Damir Fajdetić, preparator, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Rekognosciranje je financirao Hrvatski telekom d.d.

Dužina trase SVK 35 BP Oprisavci iznosi 541 m, a utvrđeno je postojanje triju arheoloških lokaliteta.

1. Oprisavci – Vrtlovi 1
Na povišenu prostoru, na k.č. 633/1, 633/2 i 2132, k.o. Oprisavci, pronađeni su fragmenti prapovijesne i

Pregledna situacija s ucrtanim položajem pronađenih lokaliteta (obilježeni brojkama) (izvor: Hrvatski telekom d.d.)

srednjovjekovne keramike. Radi se o prostoru okvirne dužine 100 m i širine 50 m.
Nalazi: nađeno je desetak artefakata. Datacija: prapovijest.

2. Oprisavci – Vrtlovi 2
Na povišenu prostoru, na k.č. 1409, 1410, 1411, 2113/7 i 2132, k.o. Oprisavci, pronađeni su fragmenti prapovijesne keramike. Radi se o prostoru okvirne dužine 150 m i širine 50 m, na kojem se vjerojatno nalazilo prapovijesno naselje.
Nalazi: nađeno je desetak artefakata. Datacija: prapovijest.

3. Oprisavci – Vrtlovi 3
Na povišenu prostoru, na k.č. 438/1, 438/2, 2113/5 i 2114, k.o. Oprisavci, pronađeni su fragmenti srednjovjekovne keramike i željezne troske. Radi se o prostoru okvirne dužine 100 m i širine 50 m.
Nalazi: nađeno je desetak artefakata. Datacija: srednji vijek.

Ivana Artuković Župan

Summary

At the beginning of March 2019, a one-day field survey was carried out within the framework of the construction of a fibre optic network (SVK 35 BP Opisavci). Three archaeological sites were identified (two prehistoric and one medieval).

Redni broj: 66
Lokalitet: Oprisavci – Vrtlovi 1, Vrtlovi 2, Vrtlovi 3
Naselje: Oprisavci
Grad/općina: Oprisavci
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Krajem studenoga 2019. organiziran je arheološki nadzor, za vrijeme zemljanih radova na području trase gradnje SVK 35 BP Oprisavci. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a zamjenik

voditeljice bio je Vjekoslav Iličić, prof. pov. i dipl. arheo., oboje iz Muzeja Brodskog Posavlja. Radove je financirao Hrvatski telekom d.d.

Arheološkom nadzoru prethodio je arheološki terenski pregled – rekognosciranje terena na području trase SVK 35 BP Oprisavci, koje je Muzej Brodskog Posavlja obavio u ožujku 2019. godine. Dužina te dionice obuhvaćala je oko 541 m na prostoru katastarske općine Oprisavci, a širina pregledanog terena iznosila je oko 100 m. Utvrđene su tri pozicije s arheološkim materijalom iz brončanog doba i srednjeg vijeka, nazvane Oprisavci – Vrtlovi 1, Oprisavci – Vrtlovi 2 i Oprisavci – Vrtlovi 3, s time da se Vrtlovi 3 ne nalaze na samoj trasi SVK 35 BP Oprisavci, nego sjeveroistočno od nje.
Stratigrafska je situacija gotovo svugdje izgledala potpuno identično: ispod sloja nasipa južnog dijela ceste k.č. 2205, k.o. Oprisavci, i lenije k.č. 2132, k.o. Oprisavci, nalazio se sloj žute zdravice, ispod kojeg je bio sloj lesa. Tijekom arheološkog nadzora na predmetnoj lokaciji nije uočeno postojanje kulturnog sloja, arheoloških objekata ni pokretnog arheološkog materijala.

Ivana Artuković Župan

Summary

Archaeological supervision of the earthworks on the route of a fibre optic network (SVK 35 BP Opisavci) was carried out at the end of November 2019. The supervision was preceded by an archaeological field survey in March 2019, which revealed three archaeological sites with Bronze Age and medieval finds. The supervision did not reveal any cultural layers, features or movable archaeological finds.

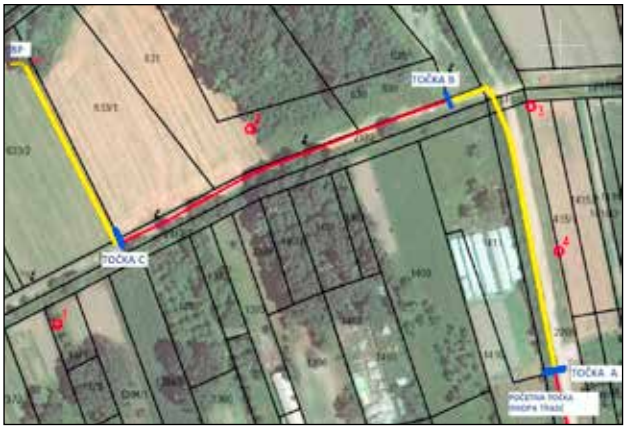

Geodetska skica iskolčenja: položaj lokaliteta Oprisavci – Vrtlovi 1 i Oprisavci – Vrtlovi 2 (žuto), s početnim točkama iskopa (plavo) te položajima poligona za totalnu stanicu (brojke s crvenim krugovima) (izvor: Hrvatski telekom d.d.)

Kasnobrončanodobni materijal pronađen u jami 12/13 (foto: I. Artuković Župan)

Redni broj: 67
Lokalitet: Oprisavci – Vrtlovi 1 i Vrtlovi 2
Naselje: Oprisavci
Grad/općina: Oprisavci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Krajem studenoga 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet Oprisavci – Vrtlovi 1 i Oprisavci – Vrtlovi 2, na lokaciji gradnje SVK 35 BP Oprisavci. Voditeljica istraživanja bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a članovi stručne ekipe bili su Vjekoslav Iličić, prof. pov. i dipl. arheo., i Željko Matuško, muzejski tehničar crtač, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Istraživanja su financirana sredstvima Hrvatskog telekoma d.d.

Zaštitnom arheološkom istraživanju lokaliteta Oprisavci – Vrtlovi 1 i Oprisavci – Vrtlovi 2 prethodio je arheološki terenski pregled – rekognosciranje terena na području trase SVK 35 BP Oprisavci (u ožujku 2019.). Područje te dionice obuhvaćalo je oko 541 m na prostoru katastarske općine Oprisavci, a širina pregledanog terena iznosila je oko 100 m. Utvrđeno je postojanje triju pozicija s arheološkim materijalom, koje su nazvane Oprisavci – Vrtlovi 1, Oprisavci – Vrtlovi 2 i Oprisavci – Vrtlovi 3, s time da se Vrtlovi 3 ne nalaze na samoj trasi SVK 35 BP Oprisavci, nego sjeveroistočno od nje. Tom prilikom na području lokaliteta Oprisavci – Vrtlovi 1 pronađeno je desetak nalaza koji potječu iz brončanog doba i srednjeg vijeka, koji su naveli na pretpostavku da je ondje nekad bilo formirano manje prapovijesno naselje, a u srednjem vijeku selište. Slična situacija utvrđena je na području lokaliteta Oprisavci – Vrtlovi 2.
Tijekom iskopavanja lokaliteta Oprisavci – Vrtlovi 1 nije uočeno postojanje kulturnog sloja, arheoloških objekata ni arheološkog pokretnog materijala. Istražen je istočni dio k.č. 633/2, k.o. Oprisavci. Lokalitet je strojno iskopavan do zdravice, a potom na 0,80 m dubine predviđene za polaganje kabela. Dužina iskopa iznosila je oko 100 m, a širina oko 0,3 m. Ispod sloja nasipa makadamske pristupne ceste, debljine između 0,20 i 0,30 m, nalazi se sloj žute zdravice, debljine oko 0,30 m, ispod kojeg se nalazi sloj lesa.
Lokalitet Oprisavci – Vrtlovi 2 istražen je na zapadnom dijelu k.č. 2205 i 2113/6, jugozapadnom dijelu k.č. 2115 i sjeveroistočnom dijelu k.č. 2132, k.o. Oprisavci. Iskopavalo se do zdravice te do 0,80 m dubine predviđene za polaganje kabela. Dužina istraživanog područja iznosi oko 180 m, a širina između 0,3 i 0,4 m. Na južnom dijelu lokaliteta uočeno je postojanje prilično devastiranog kulturnog sloja, a pronađena su i dva arheološka objekta

(otpadne jame) te dosta arheološkog pokretnog materijala iz kasnog brončanog doba. U zapunama jama pronađeni su ulomci kasnobrončanodobne keramike i komadi kućnog lijepa, a prikupljeni su uzorci ugljena i životinjskih kostiju. Stratigrafska situacija izgledala je drugačije od one na Vrtlovima 1. Ispod sloja nasipa ceste k.č. 2205, čija debljina iznosi između 0,20 i 0,30 m, na sjevernom dijelu lokaliteta nalazi se sloj zdravice žute boje debljine oko 0,30 m. Na južnom dijelu lokaliteta, ispod sloja nasipa ceste nalazi se kulturni sloj, koji je prilično devastiran prilikom gradnje ceste i u kojem je pronađena arheološka građa pomiješana s recentnim otpadom. Ispod sloja zdravice nalazi se sloj lesa.

Ivana Artuković Župan

Summary

Rescue archaeological excavations of the sites Oprisavci-Vrtlovi 1 and Oprisavci-Vrtlovi 2 on the route of a fibre optic network (SVK 35 BP Opisavci) were carried out at the end of November 2019. The excavations at Oprisavci-Vrtlovi 1 did not reveal archaeological features or finds. In the southern part of the Oprisavci-Vrtlovi 2 we noticed a destroyed cultural layer and two archaeological features (waste pits) as well as large quantities of archaeological movable finds, which can be dated to the Late Bronze Age.

Redni broj: 68
Lokalitet: Savski nasip – od Račinovaca do Nove Gradiške, dionica Babina Greda
Naselje: Babina Greda
Grad/općina: Babina Greda
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U ožujku 2019. trajao je jednodnevni arheološki terenski pregled – rekognosciranje područja obuhvata modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Babina Greda. Voditeljica rekognosciranja bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a sudjelovali su Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., Željko Matuško, viši muzejski tehničar te Damir Fajdetić, preparator, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Rekognosciranje je financirala tvrtka Hrvatske vode.

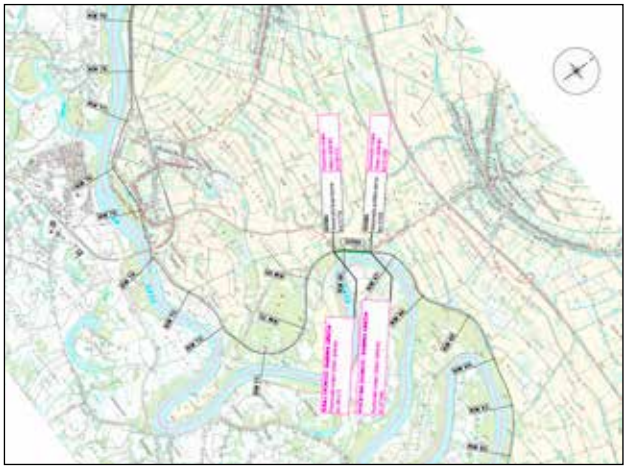

Područje na kojemu se planira zahvat modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Babina Greda (izvor: Hrvatske vode)

Riječ je o arheološki neistraženom području s iznimno velikim potencijalom za otkrivanje dosad nepoznatih arheoloških lokaliteta ili o području na kojem su evidentirani arheološki lokaliteti kojima nije poznata točna granica rasprostiranja, a na kojima su mogući arheološki nalazi.
Na pregledanom području nije utvrđeno postojanje arheoloških lokaliteta.

Ivana Artuković Župan

Summary

In March 2019, we conducted a one-day archaeological field survey of the area designated for the reconstruction of the Sava River embankment from Račinovac to Nova Gradiška on the route of Babina Greda. No archaeological sites were established.

Redni broj: 69
Lokalitet: Savski nasip – od Račinovaca do Nove Gradiške, dionica Slavonski Brod zapad
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U ožujku 2019. organiziran je četverodnevni arheološki terenski pregled – rekognosciranje područja obuhvata modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Slavonski Brod zapad. Voditeljica rekognosciranja bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a sudjelovali su Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., Ante Arelić, viši muzejski tehničar, Željko Matuško, viši muzejski tehničar te Damir Fajdetić, preparator, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Rekognosciranje je financirala tvrtka Hrvatske vode.

Riječ je o arheološki neistraženom području s iznimno velikim potencijalom za otkrivanje dosad nepoznatih

Središnji dio područja na kojemu se planira zahvat modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Slavonski Brod zapad (izvor: Hrvatske vode)

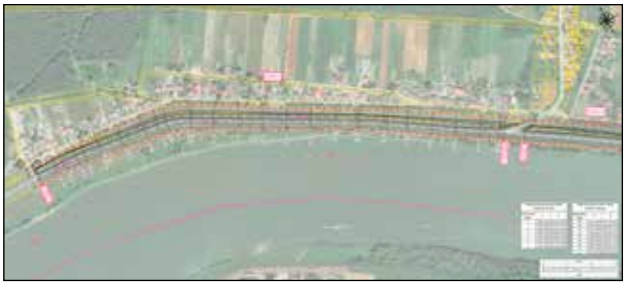

Zapadni dio područja na kojemu se planira zahvat modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Slavonski Brod zapad (izvor: Hrvatske vode)

Istočni dio područja na kojemu se planira zahvat modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Slavonski Brod zapad (izvor: Hrvatske vode)

arheoloških lokaliteta ili o području na kojem su evidentirani arheološki lokaliteti kojima nije poznata točna granica rasprostiranja, a na kojima su mogući arheološki nalazi.
Na pregledanom području nije utvrđeno postojanje arheoloških lokaliteta.

Ivana Artuković Župan

Summary

In March 2019, we conducted a four-day archaeological field survey of the area designated for the reconstruction of the Sava River embankment from Račinovci to Nova Gradiška on the route of Slavonski Brod west. No archaeological sites were established.

Redni broj: 70
Lokalitet: Savski nasip – od Račinovaca do Nove Gradiške, dionica Slavonski Šamac
Naselje: Slavonski Šamac
Grad/općina: Slavonski Šamac
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U ožujku 2019. organiziran je dvodnevni arheološki terenski pregled – rekognosciranje područja obuhvata modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove

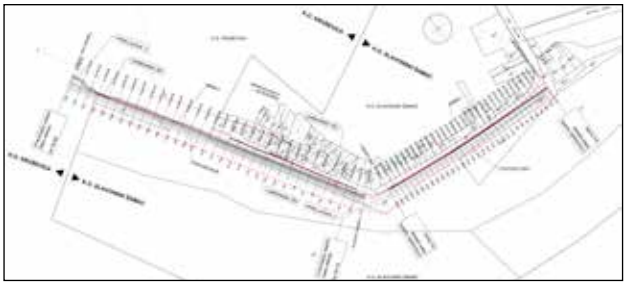

Područje na kojemu se planira zahvat modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Slavonski Šamac (izvor: Hrvatske vode)

Gradiške, na dionici Slavonski Šamac. Voditeljica rekognosciranja bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a sudjelovali su Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., Ante Arelić, viši muzejski tehničar te Damir Fajdetić, preparator, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Rekognosciranje je financirala tvrtka Hrvatske vode.

Riječ je o arheološki neistraženom području, s iznimno velikim potencijalom za otkrivanje dosad nepoznatih arheoloških lokaliteta ili o području na kojem su evidentirani arheološki lokaliteti kojima nije poznata točna granica rasprostiranja, a na kojima su mogući arheološki nalazi. Na pregledanom području nije utvrđeno postojanje arheoloških lokaliteta.

Ivana Artuković Župan

Summary

In March 2019, we conducted a one-day archaeological field survey of the area designated for the reconstruction of the Sava River embankment from Račinovci to Nova Gradiška on the route of Slavonski Šamac. No archaeological sites were established.

Redni broj: 71
Lokalitet: Savski nasip – od Račinovaca do Nove Gradiške, dionica Slavonski Šamac – Jaruge
Naselje: Sikirevci
Grad/općina: Sikirevci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Sredinom ožujka 2019. organiziran je dvodnevni arheološki terenski pregled – rekognosciranje područja obuhvata modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Slavonski Šamac – Jaruge. Voditeljica rekognosciranja bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a sudjelovali su Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., Željko Matuško, viši muzejski tehničar, Ante Arelić, viši muzejski tehničar te Damir Fajdetić, preparator, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Rekognosciranje je financirala tvrtka Hrvatske vode.

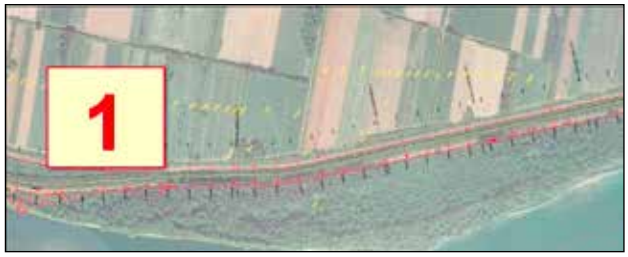

Pregledna situacija s ucrtanim položajem pronađenog lokaliteta Sikirevci – Polje (Archy?) (izvor: Hrvatske vode)

Pregledna situacija s ucrtanim položajem pronađenog lokaliteta Sikirevci – Čajevine (izvor: Hrvatske vode)

Riječ je o arheološki neistraženom području s iznimno velikim potencijalom za otkrivanje dosad nepoznatih arheoloških lokaliteta ili o području na kojem su evidentirani arheološki lokaliteti kojima nije poznata točna granica rasprostiranja, a na kojima su mogući arheološki nalazi. Na pregledanom području utvrđeno je postojanje dvaju arheoloških lokaliteta.

1. Sikirevci – Polje (Archy?)
Na povišenu prostoru, na k.č. 641, 642, 643, 2173/1, 2173/4, 2173/5, 2173/6, 2174, 2175, 2176/2, 2176/3, 2176/4, 2176/9, 2176/13, 2177, 2178, 2184, 2186, k.o. Sikirevci, pronađeni su fragmenti srednjovjekovne keramike. Radi se o prostoru okvirne dužine 400 m. Na starim je kartama na tom mjestu označena srednjovjekovna utvrda Archy. Na nekoliko je mjesta pronađen građevni kamen.
Nalazi: nađeno je više desetaka artefakata. Datacija: srednji vijek.

2. Sikirevci – Čajevine
Na povišenu prostoru, na k.č. 630/2, 631/1, 631/2, 631/3, 632, 633, 634, 635, 637, 640, 641, 642, 643, 644, k.o. Sikirevci, pronađeni su fragmenti prapovijesne, srednjovjekovne i novovjekovne keramike te dio kamenog žrvnja. Radi se o prostoru okvirne dužine 350 m.
Nalazi: nađeno je više desetaka artefakata. Datacija: prapovijest, srednji vijek, novi vijek.

Ivana Artuković Župan

Summary

In March 2019, we conducted a two-day archaeological field survey of the area designated for the reconstruction of the Sava River embankment from Račinovac to Nova Gradiška on the route of Slavonski Šamac – Jaruge. Two archaeological sites were identified.

Redni broj: 72
Lokalitet: Sikirevci – vodovod
Naselje: Sikirevci
Grad/općina: Sikirevci
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od početka studenoga 2018. do kraja veljače 2019. trajao je arheološki nadzor prilikom iskopavanja zemlje tijekom gradnje spojnog cjevovoda crpilišta Sikirevci – temeljnog cjevovoda na k.č. 583, 581, 558, 544, 535, 1712, 1709, 1675, 1555, 1714, 1588, 1431, 839, 447, 475, 429/2, 346, 365, 428, 476/1, 478, 394/1, 394/6, 394/4, k.o. Sikirevci. Voditelj arheološkog nadzora bio je Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., iz Muzeja Brodskog Posavlja, a sudjelovale su Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., kao zamjenice voditelja arheološkog nadzora, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Radove je financirao investitor: Vodovod d.o.o.

Arheološkom nadzoru prethodio je arheološki terenski pregled – rekognosciranje terena u listopadu 2018., duž čitave trase budućeg spojnog cjevovoda, na zapadnom dijelu naselja Sikirevaca, koje se nalazi nešto više od 40 km istočno od Slavonskog Broda. Tom je prilikom pregledano područje u dužini od oko 2 km i u širini od oko 100 m. Nije uočeno postojanje arheoloških nalaza.

Trasa cjevovoda na geodetskoj podlozi (izvor: Geoportal)

Stratigrafska je situacija iskopa uglavnom izgledala jednako: ispod sloja nasipa poljskog puta ili betonirane staze nalazila se sterilna zemlja. Tijekom arheološkog nadzora na predmetnoj lokaciji nije uočeno postojanje kulturnog sloja, arheoloških objekata ni pokretnog arheološkog materijala.

Ivana Artuković Župan

Summary

From the beginning of November 2018 to the end of February 2019 archaeological supervision was conducted over the earthworks carried out within the framework of the construction of the junction of the Sikirevci groundwater extraction point and the main pipeline. The archaeological supervision was preceded by an archaeological field

survey in October 2018, which yielded no archaeological finds. During the supervision, there were no archaeological layers or finds.

Redni broj: 73
Lokalitet: Slavonski Brod – Bjeliš
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 9. rujna do 8. studenog 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba zaštitno je arheološki istražila lokaciju Bjeliš, unutar arheološke zone Slavonskog Broda. Lokalitet se nalazi u industrijskoj zoni Bjeliš. Istražena je površina od 23.121 m².

Iskopno polje položeno je u smjeru SI-JZ, u dužini od 170 m te širini od 130 m. Tijekom zaštitnog arheološkog istraživanja zabilježene su sveukupno 1072 stratigrafske jedinice, na kojima je moguće razlikovati najmanje dvije faze naseljavanja. Najstariji nalazi datirani su u razdoblje starčevačke kulture mlađeg kamenog doba, paljevinski žarni ukopi pripadaju kulturi Barice – Gređani, a otpadne jame datirane su u kasno brončano doba.
Koncentracija ukopa pripisanih nositeljima starčevačke kulture mlađeg kamenog doba nalazi se na krajnjem istočnom dijelu iskopne površine. Riječ je o elementima naselja koje se, s obzirom na zabilježenu tlocrtnu organizaciju, prostiralo dalje prema istoku i JI. S obzirom na navedeno, moguće je utvrditi da je ovim istraživanjem zabilježen i istražen SZ, zapadni i JZ rub naselja. Naselje je zabilježeno u dužini od 102 m u smjeru sjever-jug, 87 m u smjeru SZ-JI te 75 m u smjeru SI-JZ. Riječ je o dijelu naselja kojim dominiraju ostaci dviju nadzemnih struktura pravokutnog tlocrta, ocrtanih ukopom jama za stupove s pripadajućim ukopima kanala polukružnih tlocrta, koji se nastavljaju na sjeverne rubove objekata (s otklonom prema SI). Strukture su izdužene u smjeru SI-JZ. U kontekst s navedenim nadzemnim pravokutnim strukturama moguće je, pojedinačno, dovesti ukope „zemuničkih" objekata, odnosno ukope najčešće ovalnog tlocrta te većih dimenzija. Neki od navedenih objekata karakterizirani su postojanjem ukopanih peći, odnosno moguće je uz svaki nadzemni objekt zabilježiti pridružen radni dio s pećima u jamama.
Na sjevernom, SI i JI dijelu iskopne površine prikupljeni su nalazi sveukupno 25 paljevinskih, žarnih, grobnih ukopa, koji su s obzirom na karakteristike keramike pripisani grupi Barice – Gređani. Zapune ukopa karakterizirane su tamnosivo-crnom nabijenom zemljom, s primjesama gara i lijepa. Svi pronađeni ukopi karakterizirani su kružnom ili blago

Žarni ukop grupe Barice – Gređani (foto: J. Goričanec)

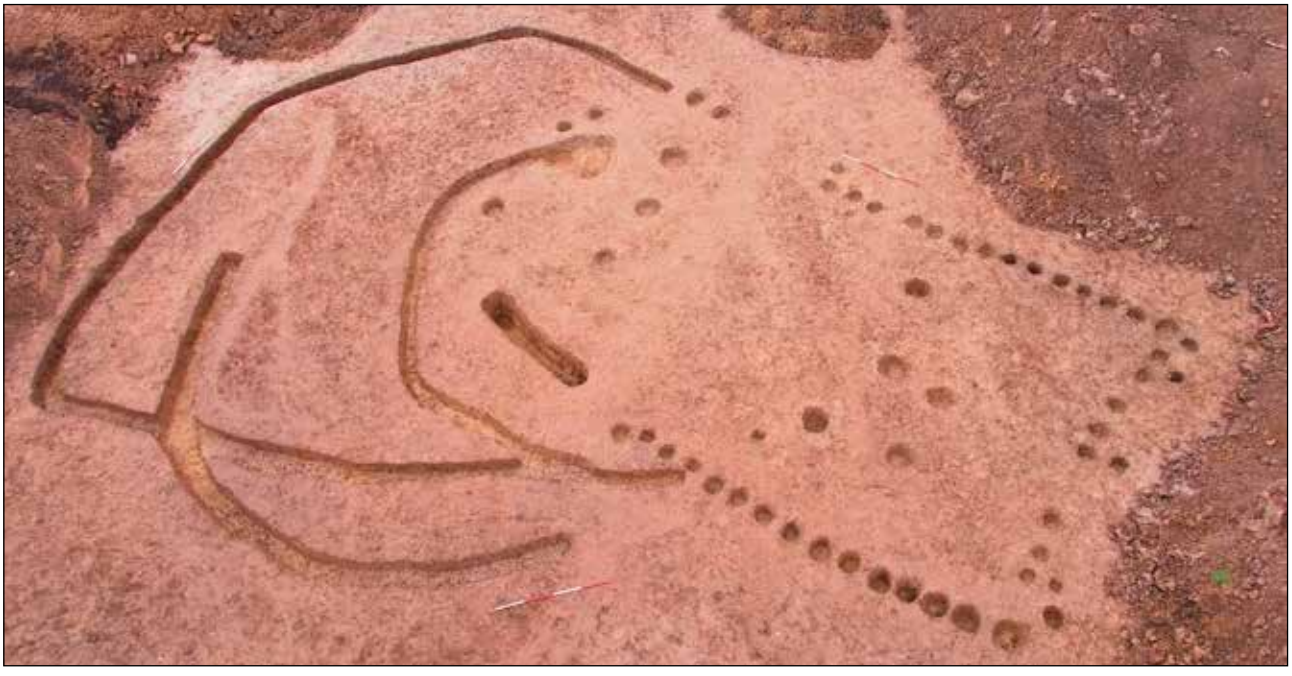

Nadzemni objekt starčevačke kulture (foto: J. Goričanec)

Igla spljoštene kuglaste glavice s horizontalnim urezom linija te brončanim nastavkom (foto: J. Lapić)

ovalnom jamom ukopanom u zdravični sloj, gdje su spaljeni ostaci pokojnika položeni na dno žare, koja je zatvorena slojem žutosive nabijene zemlje. Žara je zatim okrenuta dnom prema gore i položena u ukopnu jamu. Grobovi su u gornjem sloju uglavnom uništeni prethodnim poljoprivrednim radovima te je svega pet žara pronađeno cjelovito. Navedeni paljevinski grobovi zabilježeni su na nadmorski najvišoj točki iskopne površine, početku prirodne grede, grupirajući se u tri izdvojene skupine. Dvije skupine ukopa žara zabilježene su u krajnjem SI kutu, dok je treća skupina zabilježena u krajnjem JI kutu iskopne površine.

Na jugozapadnoj polovici iskopne površine zabilježeni su ukopi, koji su na temelju analize pokretnog arheološkog materijala datirani u kasno brončano doba. Ukopi se u najvećoj koncentraciji pojavljuju na gredi uz vodeni tok.

Najveća količina pronađenoga pokretnog arheološkog materijala pripisana je nositeljima starčevačke kulture. Riječ je o izrazito fragmentiranim keramičkim ulomcima te velikoj količini nalaza cijepanog kamena (alatki i jezgara), kao i nalazima ulomaka žrtvenika, utega, glačanog kamena te kamenih sirovina. U kasno brončano doba moguće je datirati nalaze keramičkih ulomaka, kao i nalaze brončanih igala (igla spljoštene kuglaste glavice s horizontalnim urezom linija te brončanim nastavkom, koja se datira u Ha A, igla s malom vazolikom glavicom s brončanim nastavkom te brončana igla bez glavice).

Literatura

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Sjeverna zona, Neolit u centralnom i zapadnom dijelu sjeverne Jugoslavije, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Sarajevo, 1979: 229 – 360.

Kalafatić 2011 H. Kalafatić, Prilog poznavanju odnosa grupe Barice-Gređani, „bebrinskog tipa hatvanske kulture", „brodske kulture" i „posavske kulture", OA, 35, Zagreb, 2011: 41 – 63.

Karavanić et al. 2002 S. Karavanić, M. Mihaljević, H. Kalafatić, Naselje Mačkovac-Crišnjevi kao prilog poznavanju početka kulture polja sa žarama u slavonskoj Posavini, Prilozi IAZ, 19, Zagreb, 2022: 47 – 62.

Ložnjak Dizdar 2005 D. Ložnjak Dizdar, Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Prilozi IAZ, 22, Zagreb, 2005: 25 – 58.

Ložnjak Dizdar 2012 D. Ložnjak Dizdar, H. Potrebica, M. Dizdar, Probna istraživanja kasnobrončanodobnog groblja Migalovci-Vivodine, AIA, 8, Zagreb, 2012: 29 – 32.

Marković, Botić 2008 Z. Marković, K. Botić, O neolitičkoj keramici iz Novih Perkovaca kod Đakova, Prilozi IAZ, 25, Zagreb, 2008: 15 – 32.

Šošić Klindžić, Hršak 2014 R. Šošić Klindžić, T. Hršak, Starčevačka kultura, u: (ed. J. Balen, T. Hršak, R. Šošić Klindžić), Darovi zemlje, Neolitik između Save, Drave i Dunava, Osijek, 2014: 14 – 29.

Vrkić, Maurin 2012 Š. Vrkić, D. Maurin, Žarni grob kulture Barice-Gređani iz Malinovca kod Našica, Prilozi IAZ, 29, Zagreb, 2012: 135 – 142.

Jelena Lapić

Summary

Rescue archaeological excavations at the site of Bjeliš, within the listed archaeological zone of Slavonski Brod, were carried out in the course of November and October 2019. The excavations encompassed a surface of 23121 m^2. Two occupation phases can be distinguished. The oldest finds can be dated to the Late Neolithic Starčevo Culture and incineration urn burials belong to the Barice-Gređani Culture, whereas waste pits were dated to the Late Bronze Age.

Redni broj: 74
Lokalitet: Slavonski Brod – dalekovod
Naselje: Slavonski Brod, Bukovlje
Grad/općina: Slavonski Brod, Bukovlje
Pravni status: –
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od sredine studenoga 2018. do početka travnja 2019. trajao je arheološki nadzor prilikom rekonstrukcije trase DV

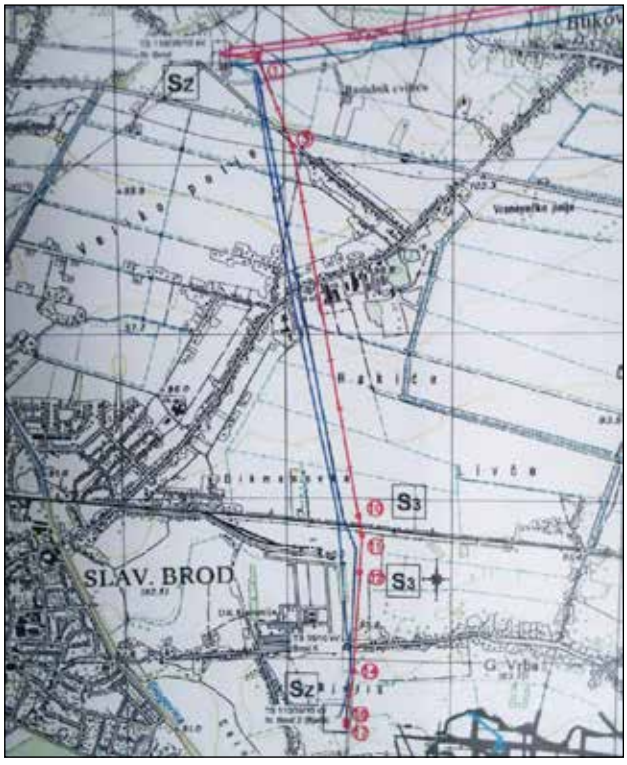

Trasa DV 110 kV Slavonski Brod – Slavonski Brod 2 (izvor: HOPS)

Arheološki materijal iz srednjeg vijeka, pronađen oko stupa 5 (foto: I. Artuković Župan)

110 kV Slavonski Brod – Slavonski Brod 2. Voditeljica nadzora bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a zamjenici voditeljice bili su Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., te Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Radove je financirala tvrtka Hrvatski operator prijenosnog sustava d.o.o.

Trasa DV 110 kV Slavonski Brod – Slavonski Brod 2 nalazi se na katastarskim česticama u k.o. Bukovlje i k.o. Slavonski Brod, u središnjem dijelu Brodsko-posavske županije. Na dionici trase nalazi se 17 stupova, a površina cjelokupnog iskopa iznosila je oko 350 m².
Na povišenoj gredi južno od stupa 5, koji se nalazi u k.o. Slavonski Brod, unutar arheološkog nalazišta Selište pronađeni su ulomci keramičkih posuda iz srednjeg vijeka, o čemu je obaviješten Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu. Drugdje nisu pronađeni arheološki nalazi. Stratigrafska situacija bila je otprilike jednaka u svim iskopima: ispod oraćeg sloja nalazila se sterilna zemlja.

Ivana Artuković Župan

Summary

From November 2018 to April 2019, archaeological supervision was conducted during the reconstruction of the route of the DV 110 kV Slavonski Brod – Slavonski Brod 2 overhead power line. There were 17 poles on the route and the excavated area totalled 350 m². On an elevation located to the south of pole 5, located within the archaeological site of Selište in Slavonski Brod, we identified pottery shards dating to the Middle Ages. There were no finds on other locations.

Redni broj: 75
Lokalitet: Slavonski Brod – dalekovod
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: –
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U listopadu 2019. organiziran je arheološki nadzor zemljanih radova tijekom gradnje dalekovoda KDV 35 kV, od TS 35/10 kV Brod III do Ulice kraljice Jelene u Slavonskom Brodu. Voditeljica nadzora bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., a zamjenici voditeljice bili su Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., i Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Radove je financirao HEP Operator distribucijskog sustava d.o.o., Elektra Slavonski Brod.

Gradnja kabelskog dalekovoda obavljena je na k.č. 3330/1, 3330/2, 3348, 4906 i 3268/54, k.o. Slavonski Brod. Riječ je o središnjem dijelu grada, unutar arheološke zone Slavonskog Broda. Ukupna duljina trase kabela iznosila je

Zapadni dio trase kabelskog dalekovoda (izvor: HEP Elektra Slavonski Brod)

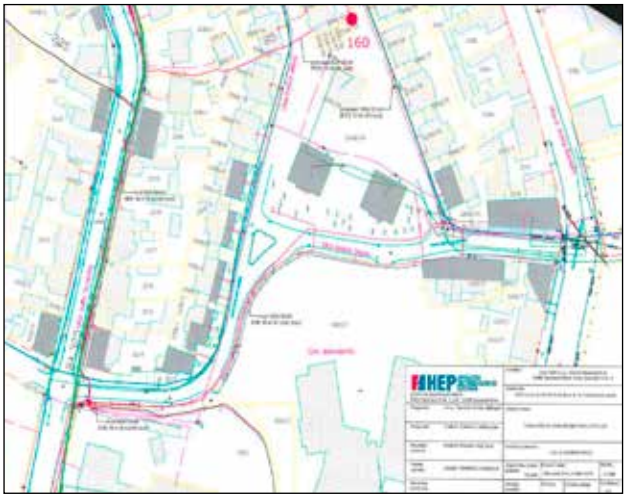

Istočni dio trase kabelskog dalekovoda (izvor: HEP Elektra Slavonski Brod)

550 m. Dubina polaganja cijevi iznosila je prosječno oko 1 m. Polaganje kabela izvodilo se bušenjem jer su se najvećim dijelom nalazili ispod ceste ili nogostupa. Iskopano je nekoliko kabelskih rovova koji su služili za potrebe početka i kraja dionica bušenja i uvlačenja cijevi. Nije uočeno postojanje kulturnog sloja, arheoloških objekata ni pokretnog arheološkog materijala.

Ivana Artuković Župan

Summary

Archaeological supervision of the earthworks during the construction of a KDV 35 kV electric power transmission network from TS 35/10 kV Brod III to Kraljica Jelena Street (Ulica kraljice Jelene) in Slavonski Brod was carried out in October 2019. The earthworks were carried out within the listed archaeological zone of Slavonski Brod. There were no archaeological finds.

Redni broj: 76
Lokalitet: Slavonski Brod – elektrokablovod
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U listopadu i studenom 2019. godine Muzej Brodskog Posavlja arheološki je nadzirao zemljane radove prilikom gradnje kablovoda KDV 35 kV, od TS 35/10 kV Brod II do TS 35/10 kV Brod III – zamjena postojećeg kabela od TS Brod II do Ulice kraljice Jelene u Slavonskom Brodu, na k.č. 6408, 6458, 6457/2, 5026/5, 4899, 4903, 4905, 4456, 4411, 4901, 3197, 4902, 3268/54, k.o. Slavonski Brod. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Lidija Miklik-Lozuk. Nadzor je financirala tvrtka HEP – Operator distribucijskog sustava d.o.o., Elektra Slavonski Brod.

Zahvat gradnje kablovoda tek se manjim dijelom nalazi unutar arheološke zone Slavonskog Broda, a veći dio lokacija nalazi se izvan navedene zone.
Trasa predmetne gradnje ukupno je duga oko 2550 m i počinje na k.č. 6408, k.o. Slavonski Brod, na trafostanici Brod II. Trasa zatim prolazi sjevernom stranom Ulice svetog Lovre u duljini od oko 1,5 km do rječice Glogovice. Trasa potom, u duljini od oko 1550 m, prelazi preko Glogovice, nastavljajući sjevernom stranom Ulice Josipa Jurja Strossmayera do benzinske postaje INA-e, zatim nastavljajući dalje Ulicom Jurja Dobrile, Ulicom Matije Antuna Reljkovića, Ulicom Vatroslava Jagića, Ulicom Vladimira Nazora, prelazeći Ulicu dr. Andrije Štampara dolazi do Ulice kraljice Jelene i k.č. 3268/54, k.o. Slavonski Brod. Tek se od zapadne strane Ulice dr. Andrije Štampara do krajnje točke gradnje u Ulici kraljice Jelene, trasa predmetne gradnje nalazi unutar registrirane arheološke zone, odnosno na samom njezinu sjeveroistočnom rubu. Cijeli zahvat zamjene postojećeg kabela u dijelu trase od TS Brod II do Ulice kraljice Jelene (na k.č. 3268/54, k.o. Slavonski Brod)

Arheološki nadzor na trasi zamjene postojećeg kabela od TS Brod II do Ulice kraljice Jelene u Slavonskom Brodu (foto: L. Miklik-Lozuk)

previđeno je HDD bušenjem i uvlačenjem u cijevi. Slijedom navedenog, na određenim udaljenostima kopani su rovovi radi vodoravnog bušenja i polaganja kabela ispod površine, a arheološki je nadzirano iskopavanje zemlje u rovovima. Najčešće su ti raskopi/rovovi za potrebe početka i kraja dionica bušenja i uvlačenja cijevi bili ispunjeni vodom, koja je potrebna tijekom samog bušenja, no otežavala je vizualni pregled zemlje. Osnovne dimenzije kabelskog rova iznosile su 0,60x1 m, iako su se dimenzije prilagođavale dubinama drugih postojećih instalacija. Dubina polaganja cijevi iznosila je oko 100 cm, a po potrebi su polagane i na veću dubinu. Dubina iskopa za polaganje kabela ispod asfaltiranih dijelova na trasi iznosila je minimalno 1,20 m. Tijekom arheološkog nadzora nije utvrđeno postojanje arheološkog kulturnog sloja i nisu pronađeni pokretni arheološki nalazi, a nije utvrđeno ni postojanje arheoloških jamskih objekata.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

Archaeological supervision of the earthworks carried out during the construction of the KDV 35 kV electric power cable from TS 35/10 kV Brod II to TS 35/10 kV Brod III – the replacement of the cable from TS Brod II to Kraljica Jelena Street (Ulica kraljice Jelene) in Slavonskom Brodu was carried out in the course of October and November 2019. There were no archaeological finds.

Redni broj: 77
Lokalitet: Slavonski Brod – Galovo
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: R-690
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 10. do 22. lipnja 2019. Institut za arheologiju iz Zagreba nastavio je sustavna arheološka istraživanja ranoneolitičkog

naselja starčevačke kulture na nalazištu Galovo u sjeveroistočnom dijelu Slavonskog Broda (k.č. 6207/4, k.o. Brod). Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Katarina Botić, a teren je iskopavalo sedmero studenata, od kojih je Maja Zarezovski studentica arheologije. Istraživanja na tom nalazištu traju od 1997. godine (Minichreiter 2007). Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Izbor nalaza, istraživanje 2019. g. (foto i izrada: K. Botić)

Dio zapadnog profila istražene površine 2019. g. (snimka: K. Botić)

Južni dio istražene površine 2019. g., pogled prema jugu (foto: K. Botić)

Prije arheoloških radova strojno je uklonjen zemljani nasip, koji je ostavljen prilikom početnih godina istraživanja. Istraživanjima je obuhvaćena površina od približno 40 m^2 na jugozapadnom rubnom dijelu dosadašnjeg iskopa, koja se dijelom poklapa s površinom istraženom geofizičkim metodama 2016. te koja se nastavlja na već istražene dijelove vjerojatno većeg i pliće ukopanog objekta (Botić 2017: 144, sl. 3; 2019; Botić, Minichreiter 2018). Otvorena površina obuhvaćala je cijeli kv. K/13 te gotovo cijelu južnu polovicu kv. J/13, koji se na ovom lokalitetu nalazi sjeverno od kv. K. Završna istražena površina obuhvatila je južnu polovicu kv. J/13 i sjevernu polovicu kv. K/13.

Arheološkim istraživanjima bilo je planirano definiranje sjevernog rubnog dijela velikog objekta SJ 004/855/856 te po mogućnosti definiranje njegove stvarne širine u tom dijelu. Istraživanjima je ustanovljen sjeverni rubni dio objekta, koji se proteže gotovo do starijeg i dublje ukopanog objekta SJ 205/206. Puna širina objekta SJ 004/855/856 nije u potpunosti utvrđena jer je vidljivo da se kulturni sloj u sjevernom rubnom dijelu proteže i u idući kv. J/14, tj. prema zapadu. U južnom dijelu iskopa bio je vidljiv nastavak protezanja kulturnog sloja.

Najveća koncentracija nalaza uočena je u sjevernom rubnom dijelu kv. K/13, tj. relativno blizu samoga sjevernog rubnog dijela objekta. Nalazi su ponovo bili koncentrirani u gornjem dijelu kulturnog sloja, a gotovo da ih nije bilo pri dnu. U jednom je dijelu (sjeverni dio kv. K/13) ustanovljen manji zasip sitno izlomljenog lijepa ili gorene zemlje s ostacima ugljena (ili možda zrna žitarica?) i većom koncentracijom litičkih nalaza. Deponiranje nalaza u površinskim dijelovima kulturnih slojeva i relativno blizu rubnih dijelova objekta upućuje na posljednju fazu uporabe objekta kao otpadne jame, dok je njegova stvarna funkcija samo pretpostavljena.

Među nalazima keramike javljaju se standardni oblici većih posuda ravnog dna, fina keramika te ona s premazom i ulomak veće posude cilindričnog vrata. Ponovo je uočljiv nedostatak kaneliranog barbotina, ali je prisutan amorfni barbotin. Od ukrasa se javlja uzorak izveden utiskivanjem nokta ili trske, a na jednom se ulomku nalazi motiv sastavljen od triju većih udubljenja. Ponovo se među nalazima keramike javlja i manja količina nalaza drugačije fakture, u kojoj je prisutna znatnija količina pijeska, a koja odudara od klasične starčevačke tehnologije, slično prijašnjim nalazima. Ulomci te vrste fakture grubi su na dodir i odudaraju od mekše klasičnostarčevačke fakture. Dio keramičkih nalaza znatno je usitnjen. Pronađen je i ugao žrtvenika s ovalnim udubljenim središnjim dijelom, vjerojatno u obliku dublje zdjele. Za takav se tip žrtvenika ne nalaze paralele u prijašnjim istraživanjima tog lokaliteta (usp. Minichreiter 2007: 104 – 132). Među nalazima prisutne su i manje količine cijepanih litičkih nalaza svih faza proizvodnje, nekoliko jezgri, dijelovi brusnog kamena, manji ulomci žrvnja i ulomak polirane sjekire ili tesle trapezoidnog oblika manjih dimenzija. Taj tip alatke karakterističan je za kasni neolitik, pa time potvrđuje datiranje tih objekata u najmlađu fazu starčevačke kulture,

tj. u vrijeme početka kasnog neolitika. Među nalazima bilo je i više ulomaka lijepa, kojima je jedna strana bila zaravnjena. Takvi ulomci mogli bi biti dijelovi ognjišta, zidne konstrukcije (iako se na njima ne vide tragovi šiblja) ili dijelovi podnica.
Arheološkim istraživanjima 2017. – 2019. definirani su mlađi objekti (SJ 004/4638/4639 i SJ 004/855/856), pliće ukopani u nanose sedimenta koji je pokrivao dublji i stariji sloj s otprije istraženim objektima te se od njih također razlikuju svojim većim dimenzijama (osim jama 9 i 37, v. Minichreiter 2007: 38, sl. 8, 60 – 66) i dijelom nalazima. Taj mlađi sloj naselja treba datirati u vrijeme oko ili nakon 5000. g. pr. Kr., a utjecaje za promjenu u načinu stanovanja tražiti u mogućem utjecaju kulture linearnotrakaste keramike (Botić, Minichreiter 2018; Botić 2019).
Nakon istraživanja sonda je prekrivena građevnom folijom i slojem zemlje kako bi se objekti privremeno zaštitili, a nalazi su privremeno pohranjeni u Institutu za arheologiju radi daljnje obrade. Nakon obrade, nalazi će biti pohranjeni u Muzeju Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, sa svom popratnom dokumentacijom.

Literatura

Botić 2017 K. Botić, Preliminarni rezultati geofizičkih istraživanja i geoloških uzorkovanja na lokalitetima istočne Slavonije 2016. godine, AIA, XIII, Zagreb, 2017: 141 – 151.
Botić 2019 K. Botić, Slavonski Brod – Galovo, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Botić, Minichreiter 2018 K. Botić, K. Minichreiter, Slavonski Brod – Galovo, arheološka istraživanja 2017., AIA, XIV, Zagreb, 2018: 40 – 45.
Minichreiter 2007 K. Minichreiter, Slavonski Brod – Galovo. Deset godina arheoloških istraživanja, Monografije Instituta za arheologiju, 1, Zagreb, 2007.

dr. sc. Katarina Botić

Summary

The Institute of Archaeology in Zagreb resumed the systematic archaeological research of a Neolithic settlement of the Starčevo Culture at the Galovo site in June 2019. The research covered an area of approximately 40 m^2 on the southwestern edge of the previously excavated area. Our plan was to complete the excavation of a large and shallow dug in the feature SU 004/855/856 defined in 2017. However, this feature extends further to the west and south, but it was possible to define its northern edge. There were significantly fewer finds and some pottery finds, similar to the one previously found, deviate from the classic Starčevo manufacturing technology. There is a possibility that these shallowly buried features, which clearly belong to the youngest Neolithic phase of the Galovo settlement, are not actually pit dwellings of the classical Early Neolithic type, but long pits of timber-framed longhouses of the LBK type. The find of a small, damaged, polished stone axe or adze of trapezoidal type supports the dating of this feature to the late Middle Neolithic or the beginning of the Late Neolithic.

Redni broj: 78
Lokalitet: Slavonski Brod – luka (Ruščica)
Naselje: Ruščica
Grad/općina: Klakar
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U studenom 2019. zaštitno je arheološki istraživano naselje Ruščica, u sklopu projekta gradnje lijevoobalnog savskog nasipa kod Ruščice i crpne stanice Glogova. Lokalitet se nalazi na području Luke Slavonski Brod, a istražila ga je tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita. Investitor radova bila je tvrtka Hrvatske vode d.o.o.

Zaštitno arheološko istraživanje obavljeno je unutar zone izravnog utjecaja građevinskih zahvata na k.č. 330 i 331, k.o. Ruščica, cca 3 km zračne linije od Slavonskog Broda, na lijevoj obali rijeke Save. Trasa budućeg savskog nasipa nalazi se u prostoru postrojenja INA-e, a ugovorom obuhvaća površinu nasipa uz lijevu obalu rijeke Save, veličine cca 300 m², orijentacije SZ-JI. Istraživani teren ravničarske je morfologije, uz lijevu obalu Save, na području Ruščice. Istraživanjem je obuhvaćen dio nasipa uz lijevu obalu Save, koji je presječen asfaltiranom cestom, čija je širina od 4 m izuzeta

Pogled iz zraka na završnu situaciju iskopa (foto: G. Đurić)

Jugoistočni profil istražene površine (foto: G. Đurić)

od ugovorene površine iskopa. Zbog asfaltiranog prilaza obali Save, teren je podijeljen na manji dio (dužine 15 m na zapadnoj strani iskopa) i veći dio (dužine 35 m prema istoku).
Iskopna površina umjetno je odvojena na dva dijela, a stratigrafija je definiranih slojeva identična. Cijelom dužinom iskopa proteže se sloj humusa debljine 10-ak cm, nadalje sloj nasipa recentnog podrijetla, koji je prema navodima zaposlenika „Inina" postrojenja nastao 70-ih godina prošlog stoljeća. Radi se o nasipu u svojstvu zaštite od plavljenja rijeke Save. Različita svojstva sloja nasipa upućuju na nasipavanje zemlje donesene s različitih lokacija. Debljina nasipa iznosi 1 m na zapadnoj strani iskopa gdje nema nasipa, pa do 1,6 m na dužoj iskopnoj površini gdje je iskopom obuhvaćen nasip. Ispod sloja recentnog nasipa proteže se sloj naplavine, koji se pojavljuje na relativnoj dubini od 1,1 do 1,7 m. Radi se o sloju koji se sastoji od prahovite gline, bez grubih primjesa, tamnosmeđe boje, vrlo kompaktne konzistencije i teško drobljive, u čijem sastavu nije pronađen ni jedan ulomak pokretnog arheološkog materijala. Ne može se govoriti o sloju koji ima arheološki značaj, upravo zbog podrijetla nastanka kao posljedice plavljenja, kao i zbog izostanka bilo kakva pokretnog materijala. Na vrhu sloja naplavine nisu uočeni obrisi arheoloških struktura, osim recentnog ukopa rova u kojem su bile položene cijevi za potrebe postrojenja, a koje su izvađene prije 10-ak godina. Debljina sloja iznosi cca 0,8 m te se rasprostire iznad sloja zdravice. Sloj zdravice pojavljuje se na relativnoj dubini od 1,8 m na zapadnom dijelu pa do 2,6 m na većem istočnom dijelu iskopa. Na vrhu sloja zdravice nisu uočeni obrisi arheoloških struktura. Upravo zbog izostanka arheoloških struktura na vrhu sloja zdravice, ne može se definirati arheološki potencijal istraživane površine.
Zaštitno arheološko istraživanje u naselju Ruščica, povezano s projektom gradnje lijevoobalnog savskog nasipa kod Ruščice i crpne stanice Glogova, nije dalo rezultate koji bi bili važni u arheološkom smislu. Istražena je površina od 300 m², koja je svojim najvećim dijelom obuhvatila recentan nasip na lijevoj obali rijeke Save. Stratigrafija utvrđenih slojeva, kojom dominira sloj recentnog nasipa i sloj naplavine, nije omogućila interpretaciju u arheološkom smislu. Nisu pronađeni nikakvi materijalni ostaci koji bi sugerirali postojanje arheološkog lokaliteta. Izostanak pokretnog arheološkog materijala i arheoloških struktura na trasi budućeg lijevoobalnog savskog nasipa potvrđuje nepostojanje arheološkog lokaliteta na predmetnoj lokaciji.

Dženi Los

Summary

In the course of November 2019 rescue archaeological excavations in Ruščica were carried out within the framework of the construction of the Sava River embankment near Ruščica and Glogovo pumping station. The investigated area encompassed ca 300 m² and it is located on embankment on the left bank of the Sava River. There were no archaeological finds.

Redni broj: 79
Lokalitet: Slavonski Brod – Muzej Brodskog Posavlja
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 29. ožujka do 19. travnja te od 19. kolovoza do 5. rujna 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja na lokaciji dogradnje Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, na k.č. 4122, k.o. Slavonski Brod, u Ulici Ante Starčevića 40. Voditelj istraživanja bio je Josip Lozuk, iz Muzeja Brodskog Posavlja.

Budući da su na tom prostoru u 19. st. i početkom 20. st. bile pomoćne zgrade Gradskog magistrata, pokazali su se ostaci temelja bivših objekata, podnice od opeke i gomila urušenja raznoga građevnog materijala.
U prvoj fazi istraživanja (ožujak – travanj) lokalitet je strojno iskopavan do okvirne dubine od otprilike 1 do 1,2 m, nakon čega su se počeli pojavljivati arheološki slojevi. U prvoj fazi ukupno je istraženo oko 150 m² površine. Stratigrafska je situacija bila sljedeća: SJ 001 – sloj recentnog šljunka; SJ 002 – sloj šute; SJ 003 – žuti presloj; SJ 004 – kulturni sloj; SJ 005 – maslinasto-žućkast sloj ilovače – predzdravica; SJ 006 – sloj smeđe zemlje – kulturni sloj; SJ 007 – žuta ilovača – zdravica.
Prilikom istraživanja pronađena je veća količina ulomaka keramičkih posuda, kostiju, kućnog lijepa i slično. Metalnih je nalaza bilo malo i uglavnom su datirani u novi vijek, a čine ih čavli, okovi i slično.
Pronađeni jamski objekti (ukupno petnaest) jednim su dijelom recentni, većim su dijelom novovjekovni i iz kasnog

Total terena nakon arheoloških istraživanja

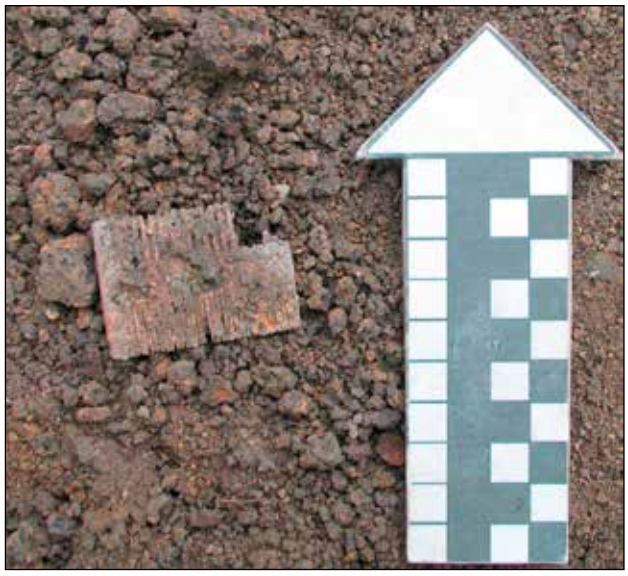

Nalaz koštanog češlja

srednjeg vijeka, a najmanji broj pripada prapovijesti (kasno brončano doba). Objekti su najčešće manje jame, većinom otpadne, u kojima je pronađeno dosta kostiju, gara, pepela i već navedeni arheološki artefakti. Često se, osobito u prvim slojevima jama, miješaju i recentni nalazi: od keramičkih i porculanskih oblika, staklenih do metalnih predmeta.

Ovo je istraživanje rezultiralo važnim podacima koji upućuju na to da se i na tom prostoru naselila kasnobrončanodobna populacija, ali i da je prostor nastanjivan u kasnom srednjovjekovlju, turskom razdoblju pa sve do suvremenog doba.

U drugoj fazi zaštitnih arheoloških istraživanja (kolovoz – rujan), prilikom strojnog iskopavanja opet su se pojavili ostaci temelja bivših objekata, podnice od opeke i gomila urušenja raznog građevnog materijala. Strojni se iskop pružao do okvirne dubine od otprilike 1 do 1,2 m. Nakon toga uslijedilo je ručno iskopavanje jer su se počeli pojavljivati arheološki slojevi. Istraživano je do nivoa zdravice, do maksimalne dubine od otprilike 3 m. Stratigrafska situacija bila je identična kao u prvoj fazi istraživanja.

Prilikom istraživanja pronađena je veća količina ulomaka keramičkih posuda, kostiju, kućnog ljepa i slično. Od važnijih nalaza potrebno je izdvojiti nalaze ulomaka staklenih narukvica, željeznih noževa s koštanim drškom, keramičkih lula, željeznih britvi, željeznih sjekira, brončane i željezne igle, mikrolita, kamenih brusova i drobilice te kovanice iz 18. i 19. st. Metalnih je nalaza bilo dosta i uglavnom su datirani u novi vijek: tursko razdoblje i vrijeme Vojne krajne. Pronađeni jamski objekti (23) dijelom su recentni, a većim su dijelom novovjekovni i iz kasnog srednjeg vijeka. Najmanji broj datiran je u prapovijest (kasno brončano doba).

Objekti su najčešće manje jame, većinom otpadne, u kojima je pronađeno dosta kostiju, gara, pepela te arheološki artefakti. Pronađen je i veći broj stupova, ali nije uočen neki njihov pravilan raspored. Budući da je u tom dijelu dogradnje Muzeja bilo manje građevinskih aktivnosti, i arheološki je sloj bio puno sačuvaniji te je pronađena veća količina arheoloških nalaza i bolje sačuvanih jamskih objekata.

Nastavak arheoloških istraživanja rezultirao je prikupljanjem važnih pokretnih arheoloških nalaza, ali i otkrićem nekoliko zanimljivih objekata, koji su upućivali na intenzivan život ljudi na tom prostoru tijekom kasnog brončanog doba te kasnog srednjeg i novog vijeka.

Josip Lozuk

Summary

Rescue archaeological excavations at the site of the reconstruction and extension of the Brodsko Posavlje Museum were carried out in the course of 2019. Given that the location was in the 19th and the beginning of the 20t century occupied by auxiliary buildings of the Magistrate, the excavations revealed their foundations, brick floors and heaps of rubble. The rescue excavations have yielded significant movable finds as well as several interesting features that point to an intensive occupation of the area during the Late Bronze Age as well as late medieval and postmedieval periods.

Redni broj: 80
Lokalitet: Slavonski Brod – Muzej Brodskog Posavlja, elektrokabeli
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U veljači 2019. zaštitno je arheološki istraženo područje trase gradnje niskonaponskog 0,4 kV kabelskog priključka za Muzej Brodskog Posavlja, na k.č. 4117 i 4122, k.o. Slavonski Brod. Voditeljica istraživanja bila je Lidija Miklik-Lozuk, a u istraživanju su sudjelovali i Josip Lozuk, Ivana Artuković Župan, Ante Arelić i Željko Matuško – svi iz Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu. Arheološko o istraživanje financirao je HEP – Operator distribucijskog sustava d.o.o., Elektra Slavonski Brod.

Predmetna lokacija nalazi se unutar registrirane arheološke zone Slavonskog Broda. S obzirom na to da je investitor početkom prosinca 2018. manjim dijelom započeo strojni iskop radi gradnje niskonaponskog 0,4 kV kabelskog priključka za Muzej Brodskog Posavlja (na k.č. 4117 i 4122, k.o. Slavonski Brod), daljnji radovi tada su privremeno prekinuti dok se ne osiguraju svi uvjeti potrebni za zaštitno arheološko istraživanje. Naime, u neposrednoj blizini prostora na kojem je planirana gradnja niskonaponskog 0,4 kV kabelskog priključka za Muzej Brodskog Posavlja, tijekom prijašnjih istraživanja potvrđena je prisutnost arheoloških nalaza, datiranih od prapovijesti do novog vijeka.

Ukupna površina zaštitnog istraživanja na trasi predmetne gradnje iznosila je oko 30 m^2. Trasa je prolazila od elektroormarića smještenog na uglu, koji čine krajnji zapadni rub k.č. 4116/1 i 4117, k.o. Slavonski Brod, zatim prolazi gotovo pravocrtno prema istoku ispod Ulice Tome Skalice

Zapadni dio istraživane površine (foto: A. Arelić)

Nalazi ulomaka keramike prikupljeni na zapadnom dijelu istraživane površine (foto: L. Miklik-Lozuk)

Ulomci keramike pronađeni na istočnom dijelu terena (foto: L. Miklik-Lozuk)

do dvorišta Muzeja Brodskog Posavlja, gdje je teren iskopavan radi spajanja novog elektroormarića.
Teren je na k.č. 4120, k.o. Slavonski Brod, odnosno ispod Ulice Tome Skalice iskopavan bušenjem ispod prometnice, kao i ispod pješačkih staza, tako da je zaštitno istraživanje bilo podijeljeno u dva segmenta – zapadno i istočno od Ulice Tome Skalice. Na zapadnom dijelu trase gradnje, uza samu Ulicu Tome Skalice, u □ 1 bila je prisutna veća količina šute ispod humusnog sloja (SJ 1). U drugim dijelovima (□ 2 i □ 3) iskopa na tom dijelu trase bila je prisutna manja količina šute pomiješane sa zemljom, u kojoj su pronađeni ulomci srednjovjekovne i novovjekovne keramike te jedan ulomak prapovijesne (vjerojatno kasnobrončanodobne) keramike. Dubina iskopa na zapadnom dijelu trase iznosila je 1,33 m. Na istočnom dijelu trase predmetne gradnje ispod humusnog sloja (SJ 1) i ispod sloja presloja (SJ 2) također je bila prisutna veća količina šute (SJ 3), a ispod koje se nalazio kulturni sloj (SJ 4) u kojem su pronađeni ulomci srednjovjekovne i novovjekovne keramike, zajedno s ulomcima fine sive turske keramike. Dubina iskopa na istočnom dijelu trase, koji je bio u obliku slova „T", iznosila je 1,89 m. Tijekom zaštitnog iskopavanja, s obzirom na malu površinu istraživanja, pronađena je manja količina ulomaka srednjovjekovne i novovjekovne keramike te jedan ulomak prapovijesne keramike, što potvrđuje naseljenost toga dijela Slavonskog Broda u neposrednoj blizini rijeke Save.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

Rescue archaeological excavations on the route of a low-voltage 0.4 kV electric power cable junction for the Museum of Brodsko Posavlje in Slavonski Brod were carried out in the course of February 2019. The excavations revealed scarce medieval and postmedieval pottery finds and a fragment of a prehistoric pottery, which confirms the occupation of this part of Slavonski Brod, near the Sava River.

Redni broj: 81
Lokalitet: Slavonski Brod – Muzej Brodskog Posavlja
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom izrade priključka zgrade Muzeja Brodskog Posavlja (zgrade Gradskog magistrata) u Slavonskom Brodu na plinski distribucijski vod na k.č. 4133 i 4134, k.o. Slavonski Brod. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo., iz Muzeja Brodskog Posavlja iz Slavonskog Broda.

Predmetna lokacija nalazi se unutar registrirane arheološke zone Slavonskog Broda. Trasa gradnje priključka zgrade muzeja na plinski distribucijski vod nalazi se u južnom dijelu grada, u neposrednoj blizini rijeke Save. Područje trase gradnje prolazilo je južnom stranom, od jugoistočnog ugla Ulice

Arheološki nadzor na trasi gradnje priključka zgrade MBP-a na plinski distribucijski vod (foto: L. Miklik-Lozuk)

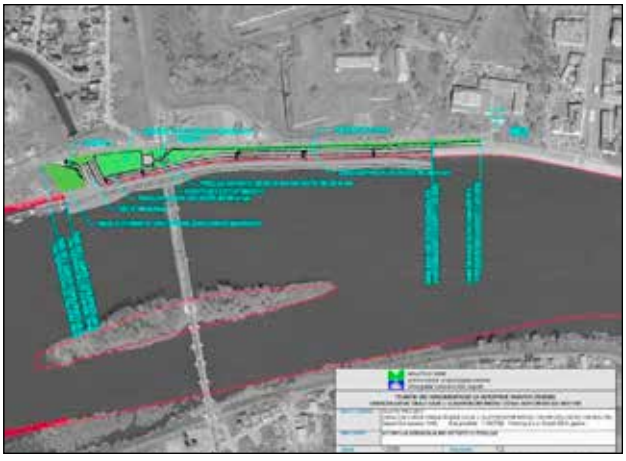

Situacijski plan na geodetskoj podlozi (izvor: Hrvatske vode)

dr. Vlatka Mačeka i Trga Svetog Trojstva, pokraj franjevačkog samostana, do istočne strane zgrade Muzeja Brodskog Posavlja. Ukupna dužina gradnje trase iznosila je oko 120 m. Kabeli su polagani bušenjem ispod prometnica, tako da su na određenim udaljenostima kopani rovovi radi vodoravnog bušenja i polaganja kabela ispod površine, a arheološki je nadzirano iskopavanje zemlje u rovovima. Najčešće su ti raskopi za potrebe početka i kraja dionica bušenja i uvlačenja cijevi bili ispunjeni vodom, koja je potrebna prilikom samog bušenja, no otežavala je vizualni pregled profila i dna iskopa. U izbacanoj zemlji iz strojno kopanih rovova, kao i na dnu samog iskopa, nalazio se sloj šute ili pak deblji sloj nabijenog kamenja pomiješanog sa zemljom, ispod kojega se nalazi sloj šute, tako da se strojnim iskopima nije ni došlo do sloja zemlje. Prilikom arheološkog nadzora zemljanih radova nisu uočeni nalazi ni arheološki jamski objekti.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

In the course of September 2019 archaeological supervision of the earthworks on cadastral parcels 4133 and 4134, the cadastral municipality of Slavonski Brod, was carried out for the purpose of connecting the building of the Brodsko Posavlje Museum (Magistrate) to the main pipeline. There were no finds or archaeological pit features.

Redni broj: 82
Lokalitet: Slavonski Brod – obaloutvrda na rijeci Savi
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od srpnja 2016. do kraja srpnja 2019. trajao je arheološki nadzor na lokaciji gradnje obaloutvrde, u cilju sanacije lijeve obale Save u Slavonskom Brodu, od km 363+100 do km 363+700. Predmetna lokacija nalazi se u sklopu zaštićene arheološke zone grada Slavonskog Broda i unutar kulturno-povijesne cjeline grada Slavonskog Broda. Voditelj arheološkog nadzora bio je Josip Lozuk, dipl. arheo. i pov., a uz njega su sudjelovali i Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo. i Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., kao zamjenice voditelja nadzora, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Radove je financirao investitor: Hrvatske vode.

Predmetni zahvat gradnje obaloutvrde u cilju sanacije lijeve obale Save u Slavonskom Brodu nalazi se na krajnjem jugu grada, južno od Kazališno-koncertne dvorane „Ivana Brlić-Mažuranić" i tvrđave Brod, na k.č. 4262/4, 3674/1, 3674/2, 5031/1, 3677/4, 3677/2, 5015/2, 5015/6, 5015/2, 3677/3, k.o. Slavonski Brod. Osim uređenja obale, sagrađena je i pješačka staza – šetnica na gornjoj koti obaloutvrde. I obaloutvrda i šetnica povezuju se s otprije sagrađenom obaloutvrdom i šetnicom i na istoj su koti radi estetske cjelovitosti zahvata. Tijekom gradnje donjeg dijela šetnice, vađena je zemlja iz rijeke Save. Unutar nje uočavani su arheološki nalazi. Tijekom gradnje srednje šetnice nije utvrđeno postojanje arheoloških nalaza, dok je tijekom gradnje gornje šetnice uočeno postojanje arheoloških nalaza. Područje na kojemu su uočeni nalazi prostire se južno od kazališno-koncertne dvorane, na k.č. 4262/4, k.o. Slavonski Brod. U profilima iskopa uočen je kulturni sloj, a na dnu strojnog iskopa brojni pokretni nalazi, među kojima treba istaknuti grobove iz srednjeg vijeka. Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu obustavio je daljnje radove, a krajem svibnja 2019. na tom području započelo je zaštitno arheološko istraživanje.

Ivana Artuković Župan

Summary

Archaeological supervision at a site designated for the construction of a revetment within the framework of the reconstruction of the Sava River embankment in Slavonski Brod, the chainage from km 363+100 to km 363+700. The site is located within the listed archaeological zone of Slavonski Brod. During the construction of the promenade, archaeological finds were spotted. In the profiles of the dig, there were traces of a cultural layer and the bottom

of the machine-excavated dig was covered with numerous movable finds, amongst which stand out medieval graves. The Slavonski Brod Conservation Department stopped the earthworks and in summer 2019 rescue archaeological excavations were carried out.

Redni broj: 83
Lokalitet: Slavonski Brod – obaloutvrda na rijeci Savi
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 22. svibnja do 16. srpnja 2019. trajalo je zaštitno arheološko iskopavanje prilikom građenja obaloutvde u cilju sanacije lijeve obale Save u Slavonskom Brodu. Istraživanje je obavila arheološka ekipa Muzeja Brodskog Posavlja.

Prilikom pregledavanja terena i profila obale ustanovljeno je da je skinut dio kulturnog sloja debljine oko jednog metra, u kojem se u istočnom dijelu uočavaju tragovi ljudskih kostiju. Nakon toga je započelo čišćenje terena i uređivanje mreže kvadranata.
Definirano je 13 kvadranata dužine 5 i širine 4 m, ukupne površine 260 m^2. Relativna debljina preostalog kulturnog sloja iznosila je oko jedan metar. Kulturni sloj nastao je u periodu od kasnog brončanog doba, mlađeg željeznog doba, rimskog perioda i srednjeg vijeka. Najbrojniji nalazi pripadaju rimskom periodu. Istraživanje se odvijalo skidanjem otkopnih slojeva sve do nivoa zdravice, gdje su se pokazali ostaci pojedinih arheoloških objekata: jama, stupova, peći i slično.
Stratigrafska situacija: SJ 001 – sloj humusa debljine od 0,1 do 0,2 m; SJ 002 – recentan nasip debljine oko 0,5 m; SJ 003 – presloj žute boje debljine otprilike od 0,1 do 0,2 m; SJ 004 – sloj šute u pojedinim dijelovima debljine i do 2 m; SJ 005 – kulturni sloj tamnosive boje debljine od 1 do 2 m; SJ 006 – presloj žutosmeđe boje debljine 0,1 do 0,2 m; SJ 007 – žuti presloj – pijesak na istočnom dijelu terena; SJ 008 – sloj žute ilovače – zdravica. Ukupna visina slojeva od površine do zdravice iznosila je oko 3 m.
Tijekom istraživanja pronađena je velika količina ulomaka keramike (najvećim brojem pripadala je rimskom periodu), metalnih predmeta (željeznih, olovnih i brončanih), ostataka staklenih posuda, perlica i narukvica, velik broj rimskih srebrnih i bakrenih kovanica (oko 150 komada) te nešto srednjovjekovnih kovanica, koštanih predmeta i ostataka životinjskih kostiju. Također su nađeni ulomci ljudskih kostiju te 31 kosturni grob iz srednjeg vijeka.
Ukupno je prikupljeno oko 250 kutija (dimenzija 30x30x30 cm) arheoloških artefakata i uzoraka. Nakon četiri iskopna sloja pojavila se zdravica i u njoj pojedini arheološki objekti, ukupno 86. Od toga je pronađen 31 srednjovjekovni grob.
Prilikom istraživanja groblja otkriveno je nekoliko važnih nalaza koji su pripadali pojedinim pokojnicima. Svakako treba spomenuti grob 15 i grob 17, u kojima su na glavama otkriveni ostaci dijadema – vjerojatno se radilo o trakama tkanine ili kože, na kojima su bili pričvršćeni metalni (brončani) ukrasi. Ti artefakti pripadaju ženskoj nošnji.
Budući da je riječ o kasnosrednjovjekovnom groblju, pronađeno je malo predmeta koji su činili dio nošnje ili pripadali osobnim stvarima pokojnika. Česti su nalazi narukvica, prstenja, brončanih kopči, staklenih perli i slično.

Teren prije istraživanja

Ostaci keramičke peći in situ

Zračna snimka terena

Dio srednjovjekovnoga groblja

Nalaz metalne posude in situ

Daleko je veći broj nalaza u rakama i uz kosture koji pripadaju rimskom periodu: ulomci staklenih narukvica, novčići, olovne pločice, ulomci keramičkih posuda, koštane igle i slično, koji nemaju veze s pokojnicima.

Svi nalazi upućuju na to da je istraživano groblje pripadalo kasnom srednjem vijeku, u rasponu od 14. do 16. st. Svi se ukopi u pravilu nalaze u rimskom sloju, tako da nisu rijetki nalazi rimskih kovanica ili drugih predmeta uz kostur ili čak na kosturu.

Grobovi su uglavnom ukopani u zemlju, bez vidljivih ostataka drvenog sanduka, osim u dvama slučajevima, gdje su se pojavili tragovi drva, koji su upućivali na postojanje drvenog kovčega. Čavala je pronađeno vrlo malo, tako da se može zaključiti da su pokojnici najčešće ukapani direktno u zemlju. Rake su slabo vidljive, osim u slučaju groba 31, koji je ukopan u zdravicu.

U slojevima i jamskim objektima pronađeni su mnogi vrijedni predmeti: rimske olovne pločice, brončane i staklene narukvice, koštane igle, brončani prikaz ljudske glave, cijele keramičke posude, dijelovi i cijele metalne posude, olovni utezi, fibule i dijelovi fibula, ulomci keramičkih lampica, keramički pršljeni, željezni klinovi, kamene alatke, geme te mnogi drugi predmeti i dijelovi predmeta.

Jame, stupovi te kanali i ograde upućuju na to da je taj prostor bio integralni dio rimskog naselja. Sporadični keltski i kasnobrončanodobni nalazi upućuju na to da se ljudi i na tom dijelu Slavonskog Broda naseljavaju već više od 3000 godina.

Osim već spomenutih vrijednih pokretnih i nepokretnih nalaza, pronađeni su i ostaci rimske peći za pečenje keramičkih posuda. To je svakako vrijedan nalaz i upućuje na to da je istraživani prostor u vrijeme rimske Marsunije bio povezan s proizvodnjom keramičkih oblika. Peć je jako uništena, kupola i rešetka nisu sačuvani, ali i taj nalaz svjedoči o rimskom gradu Marsuniji i djelatnostima koje su se ondje obavljale.

Tijekom istraživanja pronađeno je 258 arheoloških artefakata, koji po nekim svojim karakteristikama pripadaju u posebne nalaze te se posebno bilježe i dokumentiraju. Tu pripadaju nalazi kovanica, cijele keramičke posude, predmeti od kamena, olovne pločice s natpisima, narukvice od bronce ili staklene paste, koštane igle, brončana ljudska glava, brončane fibule, keramički pršljeni, prstenje, perlice od staklene paste, dijelovi rimskih keramičkih lampica, pojasne kopče, razne alke, gumbi, ostaci dijadema i drugih ukrasa za glavu, brončane posude, kamene alatke, astragali, fragmenti staklenih posuda, rimske geme, fragmenti rimske reljefne keramike, željezni čavli i klinovi, obrađeni koštani predmeti, razni brončani i željezni predmeti nepoznate namjene i drugo.

Istraživanjem je potvrđeno postojanje kasnobrončanodobnog i mlađeželeznodobnog naseljavanja tog prostora te intenzivna urbanizacija u vrijeme važnog rimskoga grada Marsunije. Osobito je važna pojava kasnosrednjovjekovnoga groblja, koje upućuje na snažan razvoj Broda u tom vremenu.

Nalazi na tom dijelu obaloutvrde u Slavonskom Brodu nedvojbeno su pokazali da je rimski grad Marsunija bio puno veći nego što se do sada mislilo, a u njemu je živjelo domaće romanizirano stanovništvo. Ti nalazi, ali i drugi nalazi u blizini, upućuju na to da se radi tek o periferiji grada, jer je dosada utvrđeno postojanje rimskoga groblja i naznake nekih, uglavnom gospodarskih objekata. Kuće i gradska infrastruktura nisu pronađeni te se može vjerovati da je rijeka Sava svojim tisućljetnim djelovanjem odnijela najvažniji dio toga grada.

Otkriće groblja iz kasnog srednjeg vijeka samo je potvrda šireg rasprostiranja otprije poznatog i istraživanoga groblja, koje je zauzimalo veliku površinu za srednjovjekovne prilike. Intenzitet ukopavanja upućuje na brojnost stanovništva u Brodu tijekom kasnog srednjeg vijeka.

Josip Lozuk

Summary

Rescue archaeological excavations at the construction site of a revetment, within the framework of the reconstruction of the Sava River embankment in Slavonski Brod were carried out from May to July 2019. A surface area of 260 m^2 was divided into 13 quadrants. The remains of a cultural layer were about 1 m thick. The cultural layer was created in the Late Bronze Age, Early Iron Age, Roman period and Middle Ages. Most of finds belong to the Roman period. The thickness of layers from the surface to natural soil was about 3 m.

The excavations yielded numerous pottery finds (mostly Roman-period), metal items (iron, lead and bronze), the remains of glass vessels, beads and bracelets, about 150 silver and bronze Roman coins, a few medieval coins, as well as bone items and fragments of animal bones. There were also fragments of human bones and 31 medieval inhumation graves.
The layers and pit features contained numerous valuable items: Roman lead plates, bronze and glass bracelets, bone needles, a bronze human head depiction, complete ceramic vessels, fragmented and complete metal vessels, lead weights, fibulae and their parts, fragments of ceramic lamps, ceramic spindle whorls, iron wedges, stone tools, gems and other numerous items.
The investigation has confirmed the Late Bronze Age and Early Iron Age occupation of this area as well as its intensive urbanisation within Roman Marsonia. The late medieval graveyard points to the city`s expansion.

Redni broj: 84
Lokalitet: Slavonski Brod – rijeka Sava, lokalitet Poloj
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: P-5139
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje, rekognosciranje

U srpnju 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet Poloj, u rijeci Savi kod Slavonskog Broda. Voditelj istraživanja bio je Krunoslav Zubčić, dipl. arheo., iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda, a u istraživanju su kao tehnička potpora sudjelovali članovi Kluba podvodnih aktivnosti „Marsonia" iz Slavonskog Broda. Financijska sredstva za istraživanje najvećim je dijelom osiguralo Ministarstvo kulture.

Lokalitet Poloj pronađen je 2015., tijekom ronjenja članova Kluba podvodnih aktivnosti „Marsonia". Nalazi se na lijevoj obali rijeke Save – 3,5 km nizvodno od Slavonskog Broda, na položaju današnje gradske plaže. Ovisno o vodostaju, lokalitet se nalazi na dubini koja varira od 1,8 do 4,5 m. Smještaj lokaliteta na zavoju rijeke, u blizini izgrađenog zaštitnog nasipa, utječe na stvaranje jake struje koja, uz vrlo lošu vidljivost, pridonosi iznimno otežanim uvjetima za ronjenje.
Tijekom kampanje 2019. istraživano je područje u dužini od 7 m, nizvodno od prošlogodišnje sonde i obrađenog komada drva. Istraženo područje ima strmiji, pješčano-šljunkovit profil, koji pada prema sredini rijeke. Ostaci keramičkog posuđa pronalaze se na površini, zbog erozije vode, ili ispod tankog sloja pijeska. Tijekom istraživanja izvađena je 31, većinom cjelovita posuda. Različiti izvađeni oblici keramičkih posuda odgovaraju tipovima otkrivenima tijekom dosadašnjih istraživanja, s laganim smanjivanjem broja niskih tava i povećanjem vrčeva s jednom ručkom. Veličina vrčeva varira, od onih malih (visine 8 cm) do velikih (preko 20 cm visine). Keramika je rađena od pročišćene gline sa sitnim bijelim zrncima pijeska, tamnije do svjetlocrvene boje na površini, dok je sredina u presjeku tamna,

Mali keramički vrč s lokaliteta Poloj (foto: K. Zubčić)

Plitka posuda i poklopac s otiskom žiga nakon vađenja (foto: K. Zubčić)

redukcijski pečena. Izvađena keramika okvirno se može datirati u 16. i 17. st. Osim keramičkih nalaza, na rubu istraživanog područja pronađena je obrađena drvena daska dužine 2 m i širine 23 cm. Na bočnim stranama daske uočena su pravilno raspoređena oštećenja, za koja se smatra da su nastala od metalnih spojnica („klanfi"), koje su se upotrebljavale u riječnoj brodogradnji za spajanje daski oplate broda. Osim jedne obrađene daske, do sada nisu pronađeni ostaci brodske konstrukcije koja bi omogućila preciznije datiranje keramičkih nalaza. Nastavak istraživanja planiran je i u sljedećoj sezoni.

Literatura

Bikić 2003 V. Bikić, Gradska keramika Beograda (16-17. vek), Arheološki institut, Posebna izdanja, 39, Beograd, 2003: 75 – 77.

Krunoslav Zubčić
Ivana Artuković Župan

Summary

Rescue archaeological excavations at the site of Poloj were carried out in the course of July 2019. 31 mostly complete vessels were taken out. The pottery can be approximately dated to the 16th – 17th c. Apart from the pottery finds, we have also identified a worked wooden plank, which

measures 2 m by 23 cm. On its lateral sides, there were evenly distributed traces of damage, which had probably been made by metal fastener used in shipbuilding of river boats to join planks.

Redni broj: 85
Lokalitet: Slavonski Brod – srednjovjekovna utvrda Brod
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: SV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U travnju 2019. godine tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba geofizički je istražila mogući položaj srednjovjekovne utvrde Brod, zapadno, odnosno uzvodno od brodske tvrđave, na prostoru savskog nasipa i okolnih parcela.

Cilj geofizičkih istraživanja bio je procjena arhitektonskog i arheološkog potencijala lokacije, odnosno otkrivanje čvrstih struktura, za koje se može pretpostaviti da su nastale antropogenim djelovanjem. Specifičan cilj bio je pokušaj lociranja ostataka srednjovjekovnog kaštela („Berislavića kaštel", „Vukovac", „Stari/Mali Šanac", „Wasserburg", „Stara utvrda"), za koji postoje povijesni podaci, a čije tragove čini velik broj recentnih promjena u prostoru (gradnja savskog nasipa, mosta, gradska četvrt koja se nalazi iza nasipa), koje su ga možda u potpunosti devastirale. Osnove za položaj kaštela nalaze se na karti „Ing. Heiss,

Preklop starije karte s trenutačnom satelitskom fotografijom lokacije (izrada: J. Goričanec)

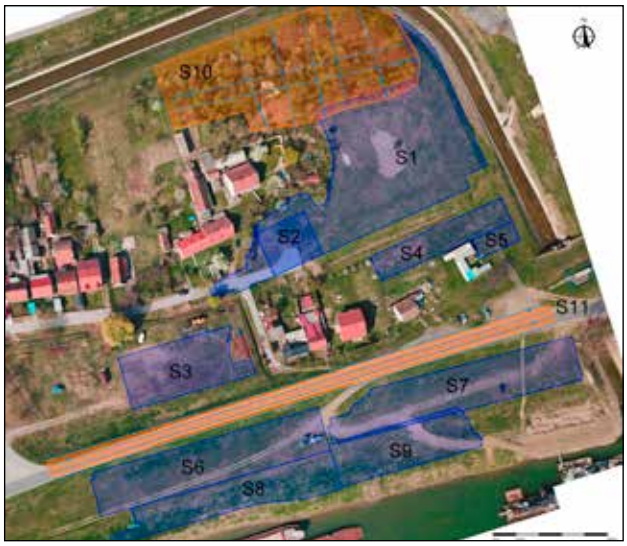

Položaj geofizičkih mjerenja: georadarske sonde 1 – 9 i sonde istražene georadarskim profilima 10 – 11 (izrada: J. Goričanec, G. Skelac)

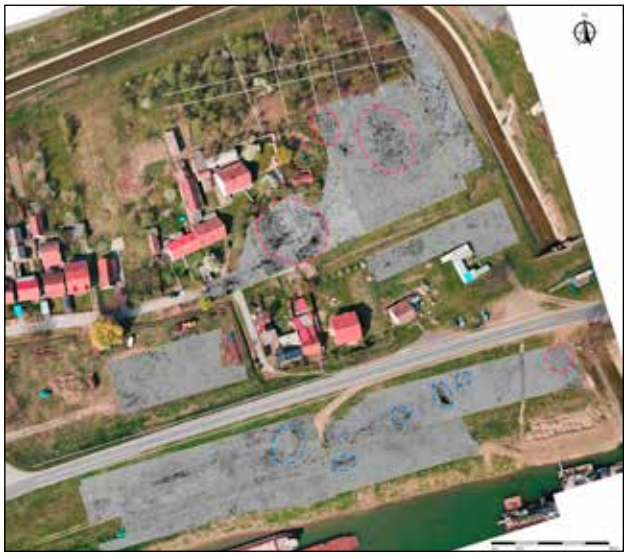

Rezultati georadarskog istraživanja; crveno – pojave od površine i plavo – pojave koje nisu vidljive na površini (izrada: J. Goričanec, G. Skelac)

Plan Tvrđave" iz 1723. godine, na kojoj je prikazana brodska tvrđava u odnosu na naselje i kaštel, odnosno riječ je približno o poziciji koja je geofizički istražena.
Lokalitet je istražen georadarom Subsurface Interface Radar – SIR 4000, američke tvrtke Geophysical Survey Systems Instruments, te antenama od 400 MHz i 350 MHz HS digitalnom antenom. Dielektrična konstanta, odnosno brzina signala kroz tlo utvrđena na terenu, iznosi od 8 do 12. Upotrebljavan je vremenski raspon od 60 do 100 ns (tzv. „time window"), što je nakon testova brzine signala prevedeno iznosilo približno 3,0 – 5,0 m dubine georadarskog snimanja. Rezultati georadarskih profila obrađeni su u programu RADAN 7.0 – GSSI. Izmjereno je ukupno 510 georadarskih profila unutar 11 georadarskih sondi (GPR 1 – GPR 11), ukupne površine preko 18.000 m^2.

Tijekom geofizičkog snimanja najveći broj anomalija zabilježen je u sondama 1, 4, 6 i 7.
U georadarskoj sondi 1, kao najvećoj površini istraživanja, izdvojene su tri zone koje se pojavljuju već od površine. Prva, najveća, na sredini površine sonde, zapunjena je navozom materijala. Međutim, ni na većim dubinama nisu se pojavili tragovi ostataka arhitekture, odnosno amorfno se pruža u čitavoj dubini zahvata. Dvije kartirane zone na zapadnoj strani sonde 1 također se pojavljuju neposredno ispod površine te u slijedu dubinskih isječaka ne tvore jasniju formu. Ipak te tri izdvojene zone u sondi 1 imaju određeni potencijal, ako nisu nastale prilikom recentnijih građevnih radova. Dio prostora sjeverno od sonde 1 pa do kanala istražen je georadarskim profilima. Riječ je o voćnjaku koji je relativno neravan i teže prohodan za radarska snimanja. Rezultati pokazuju promjene u slojevima do dubine od približno 1 m, međutim nisu uočeni tragovi arhitekture.
U georadarskoj sondi 4, na dubini od približno 50 cm kartirana je ovalna forma, koja seže do približno 150 cm u dubinu.
U georadarskoj sondi 6 kartirana je jedna formacija radarskih anomalija ili diskontinuiteta u slojevima, na dubini od 40 do 70 cm, koja ima polukružnu formu. Također, i u ovom slučaju nije moguće utvrditi je li riječ o zahvatima prilikom gradnje nasipa ili o nečemu starijem.
Ostaci arhitektonskih tragova na južnoj strani nasipa uglavnom su povezani s modernom infrastrukturom u obliku ispusta kroz nasip i sl. Riječ je o trima pravokutnima i jednom kružnom objektu u sondi 7 te jednom u sondi 9. Ti objekti pojavljuju se relativno plitko, od približno 40 do 60 cm dubine.
Na razini vrha nasipa po kojem se pruža asfaltna cesta, na radarskim profilima nisu uočeni tragovi arhitekture. Detektirano je nekoliko manjih zona s mogućim cijevima ili ispustima, a neposredno ispod ceste zabilježene su i površinske promjene, odnosno veća količina nasipa ispod ceste.
Na temelju analize rezultata georadarskog istraživanja, zaključeno je da predmetna lokacija pokazuje iznimno malen arheološki potencijal u kontekstu tragova čvrstih arhitektonskih ostataka, zidova, temelja ili podnica, koje se mogu pripisati ostacima kaštela ili druge povijesne arhitekture.

Goran Skelac

Summary

In the course of April 2019 Geoarheo ltd. carried out a geophysical survey at a possible location of a medieval fortification of Brod, to the west, i.e. downstream from the fort, on the embankment and its surroundings. The aim was to locate the remains of a medieval castle ("Berislavića kaštel", "Vukovac", "Stari/Mali Šanac", "Wasserburg", "Stara utvrda") mentioned by historical records, but its remains were probably demolished by subsequent structures (the embankment, bridge, buildings). The survey encompassed an area of more than 18000 m^2. The analysis shows an extremely low archaeological potential in terms of solid architectural remains, walls, foundations or floors related to the remains of the castle or any other historic building.

Redni broj: 86
Lokalitet: Slavonski Brod – srednjovjekovna utvrda Brod
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 22. rujna do 14. listopada 2019. arheološka ekipa Muzeja Brodskog Posavlja probno je arheološki istražila područje ostataka srednjovjekovne utvrde Brod.

Prilikom pregledavanja terena i starih karata obale ustanovljeno je da se ostaci utvrde Brod nalaze od 40 do 50 m zapadno od utoka rječice Mrsunje u Savu, stoga je bagerom započet iskop Uzdužnog rova 1, čiji se početak nalazio 40 m zapadno od utoka Mrsunje. Dubina iskopa iznosila je od 3 do 3,5 m, a širina otprilike od 0,8 do 1 m. Otvorena su tri uzdužna rova u smjeru istok-zapad, ukupne dužine oko 120 m, te četiri poprečna rova u smjeru sjever-jug, ukupne dužine oko 80 m. Osim toga, otvorena je jedna sonda, okvirne veličine 20x15 m.
Uzdužni rov 1 iskopan je u dužini od otprilike 55 m, oko 30 m sjeverno od rijeke Save. Oko 30 m zapadno od početka rova počeli su se pojavljivati tragovi urušenja (komadi opeke, građevnog kamena), a oko 40 m od početka iskopa na zapad utvrđeni su tragovi i žbuke te je utvrđeno da se radi o posteljici nekadašnjeg istočnog zida bedema utvrde. Zaključeno je da su u tom dijelu ostaci utvrde gotovo potpuno uništeni. U rovu nisu otkriveni znatniji arheološki nalazi, samo nešto kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike te puno ostataka građevnog materijala: lomljenog kamena, obrađenoga građevnog kamena te kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih opeka.
Iskop Uzdužnog rova 2, u dužini oko 35 m i oko 15 m sjeverno od rijeke Save, rezultirao je otkrićem tragova opkopa, urušenja i temelja bedema. Opkop je bio širok gotovo 10 m, zapunjen zelenkastocrnom muljevitom zemljom te ostacima urušenja bedema. Osim građevnog materijala, nije bilo arheoloških pokretnih nalaza. Urušenje je sadržavalo ostatke kamena i opeke, od čega je bedem i bio sagrađen. Budući da je temelj građen od miješanih komada opeke i kamenja različitih oblika (lomljenac, riječni obluci i obrađeni kamen), može se zaključiti da je taj ostatak fortifikacije građen u brzini, pri čemu se nisu birali materijali. To govori

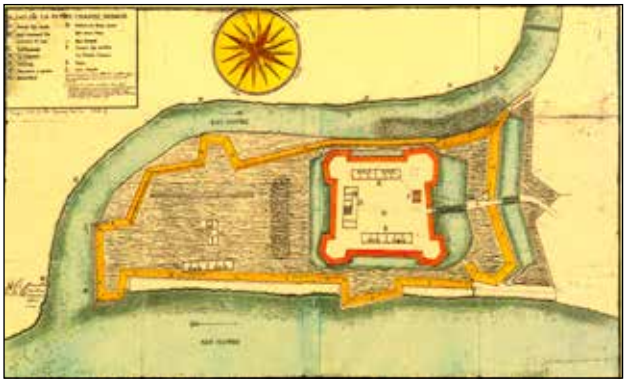

Plan utvrde Brod iz 1715. g.

Satelitska snimka s pozicijom utvrde Brod

Utvrda Brod – jugozapadna kula, zračna snimka

o opasnim vremenima u kojima se očito pojačavala utvrda Brod. Uzdužni je rov 2 za otprilike 1,5 m površinom niži od Uzdužnog rova 1. Tako je i dubina iskopa ondje bila manja te su se nalazi bedema počeli pojavljivati na dubini od otprilike 0,6 m.

Uzdužni rov 3 iskopan je u smjeru Uzdužnog rova 1, ali zapadno od njega te se i ondje pokazalo da su ostaci temelja bedema praktički uništeni i mogu se utvrditi samo po tragu žbuke i vidljivim ostacima opkopa. Osim tragova građevnog materijala, nisu pronađeni drugi arheološki artefakti.

Poprečni rov 1 i 2 otvoreni su zapadno od Uzdužnog rova 3 i u njima se nisu pojavili nikakvi arheološki ostaci.

Poprečni rov 3 iskopan je u smjeru sjever-jug, oko 15 m istočno od Poprečnog rova 2 i u dužini od otprilike 20 m. Iskop je bio dubok otprilike od 1 do 1,5 m. U krajnjem južnom dijelu pronađeni su tragovi dijela jugozapadne kule utvrde. Prema sjeveru pronađeno je kameno opločenje pokosa, koje je štitilo dio obale.

Poprečni rov 4 iskopan je u smjeru sjever-jug, oko 15 m istočno od Poprečnog rova 3 i u dužini od oko 20 m. Iskop je bio dubok otprilike od 1 do 1,5 m. Prilikom iskopavanja Poprečnog rova 4 pronađeni su ostaci urušenja bedema, kao i tragovi temelja južnog bedema. Nisu pronađeni arheološki artefakti, osim ostataka građevnog materijala. Budući da je zaključeno da je Poprečni rov 4 presjekao krajnji zapadni dio južnog bedema, odlučeno je da se napravi proširenje u formi Sonde 1 da bi se otkrili tragovi jugozapadne kule stare brodske utvrde.

Prilikom čišćenja iskopanog prostora Sonde 1 utvrđeno je postojanje unutrašnjeg kamenog zida i vanjskog kamenog zida jugozapadne kule, koji su bili vezani poprečnim zidovima u sustavima kazeta koje su bile ispunjene pijeskom. S unutrašnje strane otkriveni su ostaci drvene konstrukcije, koja je ispunjavala unutrašnjost kule. Po načinu gradnje unutrašnjeg i vanjskog zida, može se zaključiti da je unutrašnji zid bio stariji i građen puno pažljivije. Kamen je slagan i isključivo se radilo o kamenom zidu vezanom žbukom, koji je bio okvirne širine oko 0,8 m. Na jednom dijelu zida otkriveno je manje kameno trokutasto proširenje, što upućuje na to da se radilo o ojačanju zida ili kontraforu. Vanjski je zid puno deblji (okvirno oko 1,2 do 1,5 m) i vrlo je nemarno slagan od mješavine opeke i kamena, zalivene žbukom. To upućuje na to da je sagrađen poslije, kao ojačanje tijekom kriznih vremena (vjerojatno s pojavom neposredne osmanlijske opasnosti krajem 15. ili početkom 16. st.). Na jednom dijelu između tih dvaju zidova uočen je poprečni zid, koji je spajao unutrašnji i vanjski zid. Tako je kula imala kameno oplošje izvana i iznutra, a u sredini je bila ispunjena pijeskom, ukupne debljine oko 4,5 m. Kula je oblikom temelja bila polukružnog oblika, a u mlađim fazama dobiva poligonalan oblik, kako sugerira prikaz tlocrta utvrde iz 1715. godine.

Stratigrafska situacija bila je sljedeća: SJ 001 – sloj humusa debljine od 0,1 do 0,2 m; SJ 002 – recentan nasip debljine otprilike od 0,5 do 2,5 m; SJ 003 – tamna muljevita zelenkasta ilovača s tragovima građevnog materijala – zapuna opkopa; SJ 004 – kameno opločenje pokosa; SJ 005 – zidovi bedema i kula; SJ 006 – žuti presloj – pijesak – zapuna zida kule; SJ 007 – sloj žute ilovače – zdravica.

Ukupna visina slojeva od površine do zdravice u pojedinim rovovima iznosila je od 0,5 do 3 m, osim u dijelu opkopa, u kojem se nije kopalo do krajnje dubine.

Pronađeni ostaci srednjovjekovne utvrde Brod upućuju na to da je bila građena od čvrstih materijala: kamena i opeke. Iz izvora je poznato da je u 15. st. sagrađena od kamena. Naknadne dogradnje i ojačanja izvedeni su u kombinaciji opeke i kamena. Južni dijelovi utvrde bolje su očuvani jer ondje nije bilo znatnijih intervencija prilikom gradnje sustava obrambenih nasipa rijeke Save. Utvrda je danas svojim južnim kulama gotovo na samoj obali rijeke Save.

Kako nije bilo moguće istraživati prostor na kojem se nalazi savski nasip, ne može se znati u kakvu je stanju dio istočnih i zapadnih bedema te sjevernih kula i bedema.

Raster utvrde poznat je iz raznih planova koji prikazuju utvrdu pravokutnog oblika, s četirima kulama na uglovima. Veličina utvrde kreće se u dimenzijama oko 50x50 m, što ju je svakako činilo vrlo jakom i važnom fortifikacijom.

Probnim arheološkim istraživanjem potvrđeno je postojanje ostataka srednjovjekovne utvrde Brod, na poziciji na koju je smješta plan grada broda i tvrđave Brod iz 1754. godine.

Ukupno je istraženo preko 500 m^2 površine te je dobiven uvid u trenutačno stanje srednjovjekovne utvrde Brod. Iz svega navedenog može se zaključiti da je utvrda tijekom posljednjih 300 godina pretrpjela velike devastacije. Austrijska je vojska sredinom 18. st. porušila nadzemne

Utvrda Brod – ostaci jugozapadne kule

dijelove te fortifikacije, budući da je gradnjom velike barokne tvrđave ta utvrda izgubila svoj vojni značaj, a i smetala je za uspješnu obranu nove tvrđave.
U drugoj polovici 20. st., prilikom uređenja toka rijeke Save i gradnje sustava obrambenih nasipa, uništen je velik dio i podzemnih ostataka te utvrde, tako da su ostali djelomično sačuvani samo krajnji južni podzemni dijelovi utvrde.
Srednjovjekovna utvrda Brod danas je jako devastirana i njezin bi se puni oblik u tlocrtu teško mogao kvalitetno rekonstruirati. Ipak, ona je najstarija arhitektonska srednjovjekovna utvrda na prostoru grada Broda te svakako zaslužuje da se sustavno istraži i dostojno prezentira javnosti.

Josip Lozuk

Summary

Probe archaeological excavations at the site of the medieval fortress of Brod were carried out in the course of September and October 2019. The excavations included two parallel trenches of 120 m, on an east – west alignment, and four 80 m long vertical trenches, on a north –south alignment. We also opened a probe measuring 20 x 15 m.
The remains of the fortress suggest that it was built of solid materials: stone and brick. According to the historical sources, it was built of stone in the 15th century. Later additions and reinforcements combined brick and stone. Southern parts of the fortress are better preserved because there were not encompassed by the construction of the Sava River embankment. Today the southern fortresses lie on the very bank of the Sava.
The layout of the fortress was depicted on numerous plans that show a rectangular-shaped building with four corner towers. The towers measure about 50 x 50 m, which means that the fortress was strong. The excavations on a surface of about 500 m^2 have provided an insight into its current state. During the last 300 hundred years, it has suffered considerable devastations. In the mid-eighteenth century, the Austrian army demolished all aboveground structures because the fortress had lost its military significance after the construction of the Baroque fortress and it even became an impediment for its successful defence. During the construction of the embankments in second half of the 20th century, a high proportion of the underground structures was destroyed, and only its southernmost segments have been preserved. The medieval fortress of Brod is extremely devastated and its successful reconstruction is very questionable. As the earliest medieval fortress in the territory of Brod it should be systematically investigated and presented.

Redni broj: 87
Lokalitet: Slavonski Brod – Trg I. Brlić Mažuranić (nova palača Radosavljević)
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 25. travnja do 31. svibnja 2019. arheološka ekipa Muzeja Brodskog Posavlja zaštitno je arheološki istražila Trg I. Brlić Mažuranić u Slavonskom Brodu, na prostoru tzv. nove palače Radosavljević – diletacija A.

Dubina iskopa strojem iznosila je oko jedan metar. U zapadnom dijelu terena prilikom iskopa otkriven je zatrpan podrum starije kuće, koji je u potpunosti devastirao kulturni sloj i eventualne arheološke objekte. Podrum je bio ispunjen smećem, ostacima šute i građevnog materijala – opeke i kamena.
Definirano je deset kvadranata dužine 5 i širine 5 m te ukupne površine 250 m^2. Relativna debljina kulturnog sloja iznosila je oko 1 m. Kulturni sloj nastao je u periodu od kasnog brončanog doba, mlađeg željeznog doba i rimskog perioda. Najbrojniji nalazi pripadaju rimskom periodu. Srednjovjekovni kulturni sloj vjerojatno je uništen tijekom gradnje recentnog stambenog objekta, koji je srušen u Drugom svjetskom ratu.
Istraživano je šest kvadranata jer su se ostali kvadranti nalazili u prostoru recentnog podruma. Ukupna visina slojeva od površine do zdravice iznosila je oko 2 m.
Stratigrafska situacija: SJ 001 – sloj humusa debljine do 0,1 m; SJ 002 – recentan nasip žbuke i građevnog materijala debljine oko 0,8 m; SJ 003 – kulturni sloj tamnosive boje debljine oko 1 m; SJ 004 – sloj šute i smeća – ispuna recentnog podruma; SJ 005 – sloj žute ilovače – zdravica.

Utvrda Brod – ostaci jugozapadne kule

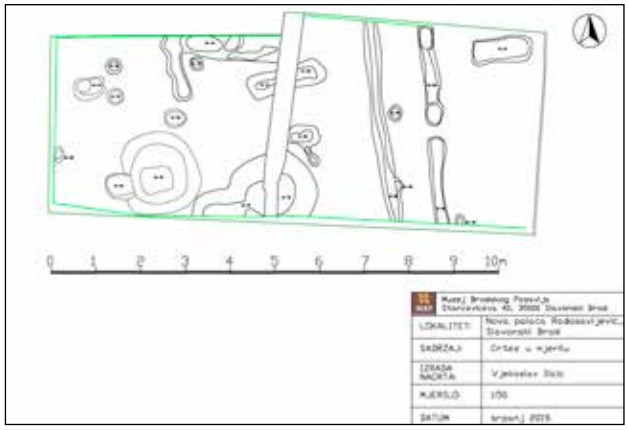

Tlocrtna situacija istraženog prostora

Nalaz rimske posude in situ

Nalaz reljefne rimske keramike u bunaru

Tijekom istraživanja pronađena je velika količina ulomaka keramike (najvećim brojem pripadala je rimskom periodu), metalnih predmeta (željeznih, olovnih i brončanih predmeta), ostataka staklenih posuda, perlica i narukvica, velik broj rimskih srebrnih i bakrenih kovanica (oko 40 komada), koštanih predmeta, ostataka životinjskih kostiju, ljudskih kostiju te tri paljevinska ukopa iz rimskog perioda. Prikupljeno je ukupno 50 kutija (dimenzija 30x30x30 cm) arheoloških artefakata i uzoraka.

Nakon četiri iskopna sloja pojavila se zdravica i u njoj 23 arheološka objekta. Pronađena su tri rimska paljevinska groba, dva bunara, nekoliko manjih otpadnih jama te veći broj stupova i kanala.

U kulturnom sloju i navedenim objektima pronađeni su brojni keramički, metalni, stakleni i koštani rimski nalazi. U predzdravičnom sloju (prapovijesni humus) otkriveni su keramički nalazi iz kasnog brončanog doba (kulturna grupa Barice – Gređani).

Od pronađenih pokretnih arheoloških artefakata potrebno je spomenuti velik broj ulomaka raznih keramičkih posuda, kao i pet cijelih posuda (vrčeva, zdjela i lonaca) te dvije keramičke lampice.

Od kamenih predmeta važan je nalaz brusa, a pronađeno je više ulomaka staklenih posuda, kao i cijeli balzamarij, četiri ulomaka staklenih narukvica, cijeli stakleni prsten i staklena perla.

Pronađena je koštana igla i koštana obloga te velik broj (desetak) olovnih predmeta, a među njima nekoliko olovnih svitaka.

Posebnu kategoriju čini velika količina bakrenih i srebrnih kovanica (40 komada), koje većim dijelom pripadaju rimskom periodu, a manjim razdoblju austrijske vladavine tim područjem.

Željezni su nalazi razni klinovi, zakovice, a brončani limovi, zakovice, gumb, fibula, kopča.

Pozicija istraživanja

Među najvažnije nalaze prikupljene tijekom ovog istraživanja ubrajaju se nalaz srebrnog prstena i narukvice.
Sporadični nalazi iz kasnobrončanodobnog razdoblja upućuju na to da su se ljudi i na tom dijelu Slavonskog Broda naseljavali prije više od 3000 godina.
Pozicija u blizini Trga Ivane Brlić Mažuranić također je pokazala da se rimsko groblje širi i na to područje, koje je u rimskom razdoblju bilo periferni dio rimske Marsunije. Ona je kao rimski grad bila puno veća nego što se do sada mislilo, a u njemu je živjelo domaće romanizirano stanovništvo. Ti, ali i drugi nalazi u blizini, upućuju na to da je riječ tek o periferiji grada, jer je dosada utvrđeno postojanje rimskoga groblja i naznake nekih, uglavnom gospodarskih objekata. Kuće i gradska infrastruktura dosada nisu pronađeni te se može vjerovati da je rijeka Sava svojim tisućljetnim djelovanjem odnijela najvažniji dio toga grada.

Josip Lozuk

Summary

In the course of April and May 2019, rescue archaeological excavations were carried out at the site of the so-called new Radosavljević Palace, I. B. Mažuranić Square in Slavonski Brod. The site was machine-excavated to a depth of 1 m. A total surface area of 250 m^2 was divided into ten 5 x 5 m quadrants. Thereof six quadrants were investigated, because the others encompassed a recently constructed basement. The natural soil was at an elevation of 2 m. The depth of the cultural layer was about 1 m. The layer was formed in the period between the Late Bronze Age, Early Iron Age and Roman period. The excavations revealed large quantities of pottery (mostly Roman period), metal (iron, lead and bronze) items, the fragments of glass vessels, beads and bracelets, numerous silver and bronze coins (about 400), bone items, the remains of animal and human bones. Also uncovered were three Roman-period incineration burials, two wells, several waste pits and posts and canals. Sporadic Late Bronze Age finds suggest that this part of Slavonski Brod was inhabited more than 3000 years ago.

Redni broj: 88
Lokalitet: Slavonski Brod – Ulica Augusta Cesarca 10
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U kolovozu i rujnu 2019. Muzej Brodskog Posavlja arheološki je nadzirao zemljane radove prilikom gradnje pomoćne građevine s otvorenim vanjskim bazenom u Ulici Augusta Cesarca 10 u Slavonskom Brodu, na k.č. 2576, k.o. Slavonski Brod. Radove je arheološki nadzirala Lidija Miklik-Lozuk, a financirani su sredstvima privatnog investitora.

Arheološki nadzor u Ulici Augusta Cesarca 10 u Slavonskom Brodu (foto: L. Miklik-Lozuk)

Navedena lokacija nalazi se unutar zaštićene arheološke zone Slavonskog Broda. Parcela k.č. 2576 nalazi se pri rubnom području zaštićene zone, na južnoj strani Ulice Augusta Cesarca i pravokutnog je oblika, a proteže se smjerom sjever-jug. Površina nove pomoćne prizemne građevine iznosila je 50 m^2 i smještena je na krajnjem južnom dijelu predmetne parcele. Građevina je L-oblika, s jednim krakom dužine 7 m, drugim krakom dužine 13,8 m. Otvoreni bazen pravokutnog je oblika, površine 40,5 m^2 i pozicioniran je na središnjem dijelu parcele, između postojeće stambene građevine na sjevernom dijelu predmetne parcele i novoizgrađene pomoćne građevine na južnom dijelu. Dubina strojnog iskopa, zbog gradnje otvorenog bazena, iznosila je oko 1,90 m. Na prostoru gradnje nove pomoćne građevine strojno su kopane temeljne trake, do dubine od 80 cm. Budući da se na tom prostoru nalazila prijašnja dvorišna građevina, tijekom iskopa uočeni su betonski temelji srušene građevine. Na južnom i jugozapadnom dijelu parcele, tijekom strojnog iskopa za temelje, ali i otvorenog bazena, utvrđeno je postojanje recentnog sloja šute pomiješane sa zemljom, vapnom i opekama te veće recentnije jame (možda otpadne), neke od prijašnjih građevina na tom prostoru. Jama je bila zapunjena ulomcima opeke, šutom, zemljom i rijetkim ulomcima keramike s početka 20. st. Tijekom arheološkog nadzora nisu uočeni pokretni arheološki nalazi i nije utvrđeno postojanje arheoloških jamskih objekata.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

Archaeological supervision of the earthworks during the construction of an auxiliary building with a pool at 10 August Cesarec Street in Slavonski Brod (cadastral parcel 2576) was carried out in the course of August and September 2019. The site is located within the listed archaeological zone of Slavonski Brod. The auxiliary building is L-shaped, with a surface area of 50 m^2, and the rectangular-shaped open pool has a surface area of 40.5 m^2. The pool was machine excavated to a depth of 1.9 m. Due to the construction of strip footings the building was excavated to a depth of 80 cm. There were no archaeological finds or pits.

Redni broj: 89
Lokalitet: Slavonski Brod – Ulica Stanka Vraza 109a
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U rujnu 2019. godine zaštitno je arheološki istražen lokalitet u Ulici Stanka Vraza u Slavonskom Brodu, na k.č. 4834/1, k.o. Slavonski Brod.

Budući da je prostor neko vrijeme služio kao ilegalno odlagalište smeća, a onda je poslije obrastao šikarom, bilo je potrebno počistiti teren i prirediti ga za arheološko istraživanje. Nakon toga predmetni je prostor premjeren te je postavljena mreža kvadranata veličine 5x5 m te je započelo čišćenje terena i uređivanje profila. Nakon poliranja terena utvrđeno je da se na sjeverozapadnom dijelu prostora nalazi krajnji istočni rub lesne grede, koja se lagano spušta prema jugoistoku u plavno područje. Na površini lesne grede otkriveni su tragovi stupova nekog objekta. Ukupno su pronađena 24 stupa, koji su bili poredani u nizovima u smjeru JI-SZ. Dimenzije stupova uglavnom su identične i promjer im je oko 0,4 m, osim jednog koji ima manji promjer (0,25 m),

Zračna snimka terena

Fragmenti keramičkih posuda iz kasnog brončanog doba

Stratigrafska je situacija sljedeća: SJ 001 – sloj šute i smeća debljine od 0,1 do 1 m; SJ 002 – sloj raslinja i humusa debljine otprilike od 0,1 do 0,5 m; SJ 003 – sloj smeđe naplavinske ilovače; SJ 004 – sloj lesa – zdravica; SJ 005 – sloj žute ilovače – zdravica.
Prilikom istraživanja pronađena je manja količina ulomaka keramičkih posuda, kućnog lijepa i slično, koje su datirane u kasno brončano doba. Budući da je na tom prostoru od početka 20. st. odlagano smeće, pronađeni su mnogi ulomci ili cijeli predmeti od stakla, keramike, porculana, metala i slično, koji su recentnog podrijetla.
Pronađeni jamski objekti (tragovi ukopa stupova) čine raster neke nadzemne konstrukcije. Budući da je objekt velik (dimenzija oko 40x15 m), može se pretpostaviti da je riječ o drvenoj platformi koja je štitila od poplave. Vrijeme nastanka te tvorevine teško je odredivo. Ipak, po svim posrednim pokazateljima (boji ispune i tragovima zapečene zemlje unutar ispune), može se zaključiti da je ta građevina nastala u novom vijeku, vjerojatno u razdoblju Vojne krajine.
Arheološka istraživanja nisu pokazala postojanje uobičajenih arheoloških jamskih objekata, a pronađeni ulomci keramičkih posuda vrlo su fragmentarni i malobrojni. Ipak, oni svjedoče da se istraživana pozicija nalazi na samom rubu arheološki važnog područja jer se na tom prostoru počinje pojavljivati lesna greda, koja se dalje pruža prema zapadu, a na kojoj su pronađeni tragovi intenzivnog naseljavanja već od kasnog brončanog doba, mlađeg željeznog doba, srednjeg i novog vijeka. Svakako je vrlo važan nalaz sustava stupova, koji upućuju na to da je taj prostor u novom vijeku imao neku važnu ulogu u životu grada Broda.

Josip Lozuk

Summary

Rescue archaeological excavations at 109a Stanko Vraz Street in Slavonski Brod was carried out in the course of September 2019. Following the “polishing” of the dig, in the NW part we found a loess elevation with 24 postholes

that belonged to a building. They were arranged in regular rows on a SE – NW axis. The posts measure 0.4 m in diameter. The identified features – postholes make up the layout of an aboveground building. Since the building measures ca 40 x 15 m, the feature identified here probably represented a postmedieval wooden platform used as a flood barrier.
The excavations have yielded scarce pottery and house daub finds that can be dated to the Late Bronze Age. There were no pit features and the pottery finds are extremely fragmented and scarce. However, they testify to the archaeological significance of this peripheral area that extends westwards.

Redni broj: 90
Lokalitet: Slavonski Šamac – Sjenokoše I
Naselje: Slavonski Šamac
Grad/općina: Slavonski Šamac
Pravni status: –
Razdoblje: SV
Vrsta radova: rekognosciranje

U ožujku 2019. rekognosciran je teren na području zahvata modernizacije lijevoobalnih savskih nasipa od Račinovaca do Nove Gradiške, na dionici Babina Greda – Slavonski Šamac, od stacionaže 68+235 do 73+757.

Fragmenti srednjovjekovnih posuda

Lokalitet Slavonski Šamac – Sjenokoše 1

Rekognoscirano je područje u širini zone planiranih građevinskih radova. Prilikom pregledavanja dionice duge preko 5500 m utvrđeno je postojanje jednog arheološkog lokaliteta na poziciji Slavonski Šamac – Sjenokoše I. Lokalitet presijeca savski nasip, u dužini od oko 300 m, na stacionaži od 73+357 do 73+657.
Nalazište je smješteno istočno od sela Slavonskog Šamca, uz savski nasip. Na površini od 400x300 m prikupljeni su površinski nalazi keramike iz srednjeg vijeka (stotinjak ulomaka keramike). Vjerojatno je riječ o naselju. Po konfiguraciji tla i nalazima, vidljivo je da savski nasip presijeca lokalitet.

Josip Lozuk

Summary

Archaeological reconnaissance of the area designated for the reconstruction of the Sava River embankment from Babina Greda to Slavonski Šamac was carried out in the course of March 2019. The inspection of a more than 5500 m long section revealed an archaeological site on the locality of Slavonski Šamac – Sjenokoše I. The site was intersected by the 300 m long embankment. Medieval pottery finds were collected from a surface that measures 400 by 300 m.

Redni broj: 91
Lokalitet: Slavonski Šamac – trasa elektrokablovoda
Naselje: Slavonski Šamac
Grad/općina: Slavonski Šamac
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Dana 5. lipnja 2019. djelatnici Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom su Šamcu arheološki nadzirali zemljane radove prilikom gradnje trase KB NN i MR NN rasplet iz PTTS 10(20)/0,4 kV „Šamac 1". Voditeljica arheološkog nadzora bila je Lidija Miklik-Lozuk. Istraživanja je financirala tvrtka HEP – Operator distribucijskog sustava d.o.o., Elektra Vinkovci.

Nakon zaprimljene pismene obavijesti investitora da će početak radova na trasi započeti 4. lipnja 2019., djelatnici

Crkvena ulica u Slavonskom Šamcu (foto: L. Miklik-Lozuk)

Hercegovačka ulica u Starim Perkovcima (foto: L. Miklik-Lozuk)

Muzeja Brodskog Posavlja sljedeći su dan obavili arheološki nadzor te je konstatirano da su predmetni radovi već u potpunosti završeni. Na terenu se još jedino nalazila ekipa izvođača radova, koja je obavljala završne zemljane radove te zbog toga arheološki nadzor nije bio moguć na cijeloj trasi gradnje.
Radovi na trasi planirani su na k.č. 126/2, 164, 117/1, 163/1, k.o. Slavonski Šamac, na području najistočnijeg dijela Ulice Matije Gupca, Crkvene ulice i zapadnog dijela Ulice kralja Zvonimira u Slavonskom Šamcu.
Zračni (MRNN) rasplet bio je planiran u dužini od oko 820 m, linijski, s betonskim stupovima postavljenima jednostrano. Kabelski rasplet (KBNN) bio je podzeman, u dužini oko 955 m. Područje zemljanih radova arheološki je vrlo slabo poznato i neistraženo, s velikim potencijalom za otkrivanje dosada nepoznatih arheoloških nalazišta. Nažalost, zbog zemljanih radova bez arheološkog nadzora izgubljeni su eventualni podaci o arheološkim nalazima i dosada nepoznatim arheološkim nalazištima na tom području.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

On 5 June 2019 the curators of the Brodsko Posavlje Museum were supposed to archaeologically supervise the earthworks during the construction of an electric power cable KB NN and MR NN from PTTS 10(20)/0,4 kV „Šamac 1", but the earthworks had already been carried out. The area has not been sufficiently investigated in terms of its archaeological topography, but it has a great archaeological potential.

Redni broj: 92
Lokalitet: Stari Perkovci – Hercegovačka ulica
Naselje: Stari Perkovci
Grad/općina: Vrpolje
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U ožujku i listopadu 2019. godine Muzej Brodskog Posavlja arheološki je nadzirao radove na trasi rekonstrukcije nerazvrstane ceste u Hercegovačkoj ulici u Starim Perkovcima, na k.č. 2070, k.o. Stari Perkovci. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Lidija Miklik-Lozuk, a nadzor je financiran sredstvima Općine Vrpolje.

Nerazvrstana cesta u Hercegovačkoj ulici u Starim Perkovcima, na k.č. 2070, nalazi se na krajnjem jugoistočnom dijelu naselja Starih Perkovaca i pruža se u smjeru istok-zapad. Ukopno je duga 496,94 m (od stacionaže 0+000,00 do stacionaže 0+496,94), a počinje oko 150-250 m južno od željezničke pruge Slavonski Brod – Vrpolje – Vinkovci, na spoju sa županijskom cestom Ž4190 Čajkovci – Stari Perkovci. Cesta završava na istoku, kod kanala k.č. 2100/1, k.o. Stari Perkovci.
Arheološkom nadzoru u Hercegovačkoj ulici u Starim Perkovcima prethodilo je arheološko rekognosciranje, koje je obavio Muzej Brodskog Posavlja u rujnu 2018. godine. Tijekom rekognosciranja nije utvrđeno sigurno postojanje arheološkog lokaliteta, iako su na oranicama s južne strane predmetne ceste pronađena dva sporadična površinska arheološka nalaza (jedan ulomak prapovijesne kamene alatke – sječiva na samom zapadnom početku ceste te jedan ulomak vjerojatno srednjovjekovne keramičke posude na krajnjem istočnom dijelu). Budući da je međusobna udaljenost između tih dvaju površinskih nalaza na području toponima Trnjače iznosila oko 350 m, pri čemu ni na prostoru sjeverno od ceste nisu uočeni drugi površinski arheološki nalazi, tijekom arheološkog terenskog pregleda nije bilo moguće pouzdano utvrditi postojanje arheološkog nalazišta.
Iako se sjeverno od željezničke pruge Slavonski Brod – Vrpolje – Vinkovci, oko 280 do 340 m od Hercegovačke ulice u Starim Perkovcima, nalazi južni kraj zaštićenog i registriranog prapovijesnog, antičkog i srednjovjekovnog arheološkog nalazišta Glože u Starim Perkovcima (Z-4954), prilikom arheološkog terenskog pregleda i arheološkog nadzora nije sigurno potvrđeno da se navedeno nalazište prostire i do Hercegovačke ulice, južno od željezničke pruge.
S obzirom na to da ni investitor ni izvođač radova nisu pravodobno obavijestili Muzej Brodskog Posavlja o početku zemljanih radova na prostoru nerazvrstane ceste u Hercegovačkoj ulici u Starim Perkovcima, arheološki je nadziran, koliko je situacija na terenu dopuštala, vrlo uzak zemljani dio ceste s njezinih obiju strana, pokraj nasutog

sloja kamena koji nije bio obuhvaćen građevinskim radovima. S obzirom na iznimno sužen prostor arheološkog nadzora, nisu uočeni pokretni arheološki nalazi i arheološki objekti.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

Archaeological supervision of the route of an uncategorised road in Hercegovačka Street in Stari Perkovci was carried out in the course of March and October 2019. The route was 496.94 m long. About 280 – 340 m to the north and northeast of Hercegovačka Street there is a listed archaeological site of Glože (Z-4954). Since the supervised area was extremely narrow, no archaeological features or movable finds were detected.

Redni broj: 93
Lokalitet: Trnjani – k.č. 372/1
Naselje: Trnjani
Grad/općina: Garčin
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U ožujku 2019. arheološki je nadzirana gradnja pomoćnih građevina u Trnjanima, na k.č. 372/1, k.o. Trnjani. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Ivana Artuković Župan, prof. pov. i dipl. arheo., iz Muzeja Brodskog Posavlja. Radove je financirala tvrtka Hrvatske šume, UŠP Nova Gradiška.

Arheološkom nadzoru prethodio je arheološki terenski pregled u srpnju 2018. Predmetna k.č. 372/1 nalazi se u samom središtu naselja Trnjana, stotinjak metara sjeverozapadno od crkve. Prilikom rekognosciranja pronađeni su ulomci recentnih keramičkih posuda. Stratigrafska situacija iskopa pokazivala je da se ispod sloja humusa pomiješanog s recentnim građevnim materijalom nalazi sterilna zemlja. Tijekom arheološkog nadzora na predmetnoj lokaciji nije uočeno postojanje kulturnog sloja, arheoloških objekata ni pokretnog arheološkog materijala.

Područje arheološkog nadzora (foto: I. Artuković Župan)

Ivana Artuković Župan

Summary

The construction of auxiliary buildings on cadastral parcel 372/1, the cadastral municipality of Trnjani in Trnjani was archaeologically supervised. There were no cultural layers, archaeological features or movable finds.

Redni broj: 94
Lokalitet: Utvrda Bijela stijena
Naselje: Bijela Stijena
Grad/općina: Okučani
Pravni status: Z-6386
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U lipnju i srpnju 2019. organizirana je nova sezona sustavnih konzervatorsko-arheoloških istraživanja srednjovjekovne utvrde Bijela stijena, i to na njezinoj središnjoj jezgri (k.č. 329/1, k.o. Bijela stijena). Voditeljica arheoloških istraživanja bila je dr. sc. Marija Mihaljević, uz stručnu ekipu koju su činili: Marina Matković Vrban, dipl. archeo., Ana Pavleković Žeruk dipl. arheo. i Ivica Brtan, mag. angl., a u suradnji s Ratkom Ivanušcem, dipl. pov. umjet. i Petrom Seletkovićem, prof. pov. i arheo., iz Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu. Prema smjernicama konzervatorskog nadzora, arheološka istraživanja nastavljena su u trećoj prostoriji palasa (P3) te uz ovalni obodni zid na istoku.

Cilj arheoloških istraživanja 2019. bio je uklanjanje slojeva u trećoj prostoriji palasa središnje jezgre utvrde Bijela stijena. Prilikom istraživanja pronađeni su ostaci kulturnih slojeva iz kasnog srednjeg vijeka (15./16. st.) te novog vijeka (16./17. st.), koji pripadaju razdoblju turske nazočnosti u prostoru utvrde.
Prilikom dosadašnjih istraživanja definirane su tlocrtne osnove dviju prostorija palasa te su dijelom istražene. Godine 2019. nastavljeno je uklanjanje više kulturnih slojeva i struktura u trećoj prostoriji, koja je dijelom otvorena 2018. godine. Palas je smješten na sjeveru središnje jezgre, na najvišoj i najteže pristupnoj točki. Prilikom arheoloških istraživanja stambenog dijela utvrde (palasa), na zapadnoj strani utvrde otkrivene su prostorije P1 i P2. Također je utvrđeno da zidana struktura tih prostorija nije jednako očuvana. Zidovi prostorije P1 lošije su očuvani od zidovi prostorije P2 te je očuvan i zapadni zid prostorije, koji nije očuvan u prostoriji P1. Iz prostorije P1 kroz polukružno zaključen prolaz koji je uništen ulazilo se u prostoriju P2, ali su sačuvani elementi nadvoja. U istoj osi nalazi se još jedan takav prolaz i na sjevernom zidu prostorije P2, za koji je utvrđeno da vodi u treću prostoriju, koja je također imala polukružno zaključen nadvoj. Na istočnom zidu prostorije P2 otkriven je prolaz u dvorište. Uz taj prolaz pronađen je masivan polukružan nadvoj izrađen od

kamena pješčenjaka, ulomljen u dva dijela. Pretpostavlja se da je taj nadvoj stajao nad prolazom na istočnom zidu prostorije P2 te je vodio iz palasa u dvorište. U odnosu na vanjsku ovalnu zidinu, uključujući i zidove obrambene kule koji pripadaju starijoj romaničkoj graditeljskoj fazi utvrde, zidovi prostorija zidani su kamenom lomljencem i lomljenim rimskim opekama. U odnosu na starije zidove romaničke graditeljske faze, koji su završno grubo dersovani, vanjska pročelja tih prostorija bila su ožbukana tankoslojnom vapnenom žbukom zaglađene strukture, kao i kvadratični stupci arkadnog trijema, što upućuje na to da su prostorije vjerojatno podignute u sklopu znatne pregradnje i proširenja utvrde krajem 15. st. ili početkom 16. st.

Snimka konzervacije dijela palasa (foto: R. Ivanušec)

Način zidanja i vanjska obrada zida s ostacima zaglađene pročeljne vapnene žbuke upućuju na zaključak da su dvorišni arkadni trijem, cisterna i palas nastali potkraj 15. i početkom 16. st., u razdoblju veće pregradnje i proširenja utvrde. U tom razdoblju utvrda je, osim unutrašnje pregradnje, dodatno utvrđena masivnim vanjskim kontraforima, koji su prizidani na vanjsku ovalnu zidinu zbog obrane od artiljerijske vatre.

Prilikom istraživanja 2019. prikupljena je veća količina pokretnog arheološkog materijala. Među nalazima najbrojnije je keramičko posuđe te manjim dijelom metalni, koštani, kameni i stakleni nalazi. Prikupljena keramika u svim istraženim cjelinama većinom pripada uporabnom kuhinjskom posuđu. Uz kuhinjsko posuđe prikupljena je nekolicina ulomaka stolnog keramičkog posuđa. Među ulomcima kuhinjskog posuđa najbrojniji su ulomci lonaca i zdjela. Najzastupljeniji su rubovi keramike koji su jednostavno odrezani, koso prema unutra ili ravno završeni i blago izvijeni, te ulomci s izraženijim profilima prema van. Ukrašavanje posuđa izvedeno je urezivanjem vodoravnih linija, plitkim žlijebljenjem te jednostrukom ili višestrukom valovnicom u jednom ili više horizontalnih nizova. Kuhinjska keramika pečena je u tamnosmeđoj i sivocrnoj boji. Stolna je keramika manje zastupljena, a u nju se ubrajaju ulomci čaša, boca, vrčeva i zdjela. Keramičko stolno posuđe ukrašeno je premazima crvenom bojom, a u tu skupinu finog posuđa ubraja se i majolika. Također su pronađeni i keramički pećnjaci, većinom čašasti i lukovičasti (mamasti), ali i nekoliko ulomaka cakljenih pećnjaka.

Zračna snimka (foto: I. Brtan)

Prikupljeno je i dosta metalnih ili kovinskih nalaza, i to dijelovi odjeće, obuće, oruđa, oružja, alata te kućni uporabni predmeti i sl. Pokretni arheološki nalazi mogu se okvirno datirati od 14. do 17. st.

Marija Mihaljević
Ratko Ivanušec

Summary

A new season of systematic conservation works and archaeological excavations at the medieval fortress of Bijela stijena was organised in 2019. The excavations within the central area revealed the third room P3 and perimeter walls in the northeast. It has been established that the courtyard was accessed from the palas through a corridor in the eastern wall of the room P2. The room also enabled approach to other palas rooms along southern and northern walls. A window niche was discovered in room P 3. The excavations revealed a lot of movable archaeological finds, primarily pottery shards as well as various utility house items made of metal, metalworking, stone balls, bone items, dressed stonework and fragments of animal bones. The movable archaeological finds can be preliminarily dated between the 14th and the 17th centuries. The conservation works encompassed protection and rehabilitation of the walls in the palas and square-shaped pillars in the courtyard.

Redni broj: 95
Lokalitet: Utvrda Rašaška (Račeša)
Naselje: Bobare
Grad/općina: Okučani
Pravni status: Z-7260
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U svibnju i lipnju 2019. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja utvrde Rašaška (Račeša), i to na njezinoj sjeveroistočnoj strani (na k.č. 149, k.o. Bobare). Voditeljica arheoloških istraživanja bila je dr. sc. Marija Mihaljević (Arheološki odjel Gradskog muzeja Nova Gradiška), a zamjenica voditeljice Marina Matković Vrban, mag. archeo. U istraživanjima je sudjelovala i Ana Pavleković Žeruk, dipl. arheo., te dr. sc. Vlasta Vyroubal iz Antropološkog centra HAZU. Lokalitet su ručno iskopavala šestorica fizičkih radnika. Istraživanja se odvijaju pod nadzorom i prema smjernicama Ratka Ivanušca iz nadležnog Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu. Arheološka istraživanja financirana su sredstvima Ministarstva kulture, Grada Nove Gradiške i Brodsko-posavske županije.

Arheološki je istražena već postojeća arheološka sonda, kao i proširenje sonde na zapad. Ciljevi ovogodišnjih istraživanja bili su definiranje rastera prostorije P-3, istraživanje kosturnih grobova u P-4 te južno od P-2 i P-3, kako bi se istražilo vanjsko lice južnog zida tih prostorija. Također, prošle godine jugozapadno od P-3 otkriven je ukop veće količine dislociranih ljudskih kostiju (SJ 238), a koji zbog nedostatka vremena i sredstava nije istražen u cijelosti, tako da je jedan od ciljeva bio i istražiti te dokumentirati taj ukop.
Za proširenje sonde na zapadu upotrebljavan je bager kojim je uklonjen površinski sloj humusa i raslinja, ispod kojeg se nalazio sloj šute (SJ 3), već otprije definiran tijekom prethodnih sezona istraživanja. Najzanimljiviji nalazi uočeni su u slojevima šute i urušenja (SJ 231) te sloju paljevine (SJ 232), koji se nalazio ispod njega. U sloju SJ 231 najbrojniji su nalazi ulomaka poprečnih svodnih rebara, profiliranog kamenja i raznih arhitektonskih elemenata, kao i vapnene žbuke s tragovima oslika (crvene, ružičaste, plave, sive, žute, oker i crne boje). Ulomci žbuke vrlo su sitni, stoga nije moguće prepoznavanje motiva koji su na njima oslikani, a poneki arhitektonski elementi na sebi nose ostatke te žbuke (npr. svodna rebra). Također su uočeni i ostali nalazi (keramika, metal, kosti itd.). Posebnost je sloja SJ 232 u tome što se u njemu nalazi daleko najviše pokretnih nalaza, u prvom redu ulomaka keramičkog posuđa, zatim željeznih predmeta različite namjene, a osim toga prikupljene su i brojne životinjske kosti. Sloj pokazuje tragove gorenja, prostire se gotovo cijelom površinom prostorije P-3, posebice na njezinu zapadnom dijelu.
Među keramičkim nalazima najbrojniji su ulomci svakodnevne kuhinjske keramike, koja je služila za pripremu i posluživanje hrane, pečeni redukcijski u tonovima sive i tamnosive te smeđe do tamnosmeđe boje. Prevladavaju lonci, jednostavno izvedenih rubova, koso prema unutra ili ravno završeni te u manjem broju rubovi blaže izvijeni prema van. Ukrašavanje je izvedeno tehnikama urezivanja, najčešće valovnica, te žigosani kraći kosi urezi organizirani u vodoravnu traku, a prisutne su i neukrašene posude. Među stolnom keramikom nalaze se čaše te čaše na nozi, boce i vrčevi. Keramika je finije fakture, tanjih stijenki, pečena u tonovima svjetlosive, oker i svjetlosmeđe boje. Među stolnom keramikom najzastupljeniji su ulomci čaša ukrašenih oslikavanjem crvenom bojom, horizontalnim kanelurama, urezivanjem kosih zareza i žigosanjem. Posebno se ističu čaše i vrčevi, oker ili bijele boje, ukrašeni crvenim mrežastim slikanjem. Takav se tip nalaza u Ugarskoj, poglavito Budimu, pojavljuje od 12. st., osobito je popularan u 13. i 14. st., a osim na ugarskom prostoru, takva keramika poznata je i u srednjovjekovnoj Slavoniji te ostalim područjima pod ugarskim utjecajem, u kojima se upotrebljava i do 16. st. Pronađeno je i nekoliko ulomaka majolike.
Druga su najbrojnija skupina nalaza metalni nalazi, ponajprije željezni. Radi se o kućnim uporabnim predmetima, u koje se ubrajaju noževi, ključevi, okovi, ručke, karike, čavli, klinovi, alatke (srpovi, svrdla, sjekira), zatim nalazi konjaničke opreme (karike za sedla) te nalazi oružja (vrhovi strelica, koplja, puščana zrna). Među kućnim predmetima izdvajaju se noževi s koštanim i drvenim oplatama, brončanim zakovicama te brončanim petama. Oplate su uglavnom ukrašene koso urezanim linijama ili motivom koncentričnih kružnica, a takvi tipovi noževa pojavljuju se od 14. do 16. st. Osim toga, pronađeni su i dijelovi odjeće i obuće, (dvopetljasta brončana kopčica, željezni okovi za obuću, željezne pojasne kopče). Pronađeno je i nekoliko primjeraka srednjovjekovnog novca, čija će datacija biti poznata tek nakon čišćenja i konzervacije. Također je pronađen i

Držak noža s koštanom oplatom (foto: M. Matković Vrban)

Keramički kalup za puščana zrna (foto: M. Matković Vrban)

veći komad olova (PN 638), vjerojatno upotrebljavan kao sirovina za izradu puščanih zrna – pronađena su olovna zrna (PN 665) i polovica kalupa od opeke (PN 583), koji se podudaraju.
Radovi u proširenom dijelu sonde na zapadu završeni su na razini sloja žute gline (SJ 233), koji je kao i navedeni slojevi SJ 231 i SJ 232 već definiran prošle godine unutar prostorije P-3. Ispod sloja SJ 233, u istočnom dijelu P-3 prošle godine otkrivene su rimske opeke u funkciji podnice, u kombinaciji s kamenim pločama. Slična je situacija i na zapadu prostorije, iako se opeke javljaju u znatno manjoj mjeri. SJ 233 tijekom ove sezone nije do kraja uklonjen radi boljeg očuvanja podnice od opeke, ako se očuvala ispod njega. Definirani su položaji zapadnog i južnog zida P-3, iako su ostali očuvani u negativu. Moguće je da se u nižem sloju pojave temelji, ali za sada se iskop nije produbljivao.
U ovoj sezoni istraženo je ukupno 38 kosturnih grobova, većinom južno od prostorija P-2 i P-3, dok je manji dio grobova (7) istražen u prostoru određenom kao P-4, zapadno od P-1. Kosti iz grobova loše su očuvane, a zamijećeno je i preslojavanje grobova, osobito kod ukopa djece. U grobovima uglavnom nema nalaza, osim pokojeg željeznog čavla ili ulomaka keramike u zapunama. Nisu uočeni tragovi drvenih ljesova te se zapune sastavom i bojom ne izdvajaju od okolnog sloja u koji su ukopani grobovi. Pokojnici su većinom orijentirani u smjeru zapad-istok, dok je nekoliko grobova orijentirano u smjeru jug-sjever, sjever-jug ili zapad-istok, s otklonom od sjevera. Među istraženim grobovima izdvajaju se grobovi GR-108 i GR-109, pronađeni u prostoru P-4. Radi se o grobovima odrasle osobe (GR-108) i djeteta (GR-109), koji su najvjerojatnije istodobno pokopani u zajedničku raku. Južno od njih pronađen je i grob djeteta (GR-106), uz koji je pronađena i kamena nadgrobna ploča s urezanim motivom križa (PN 558, pronađen tijekom prošlogodišnjih istraživanja). Prilikom istraživanja grobova južno od P-3 uklonjen je SJ 143, ispod kojega se nalazi pjeskovit sloj s kamenom (SJ 334), u koji su ukopani temelji južnog zida prostorije P-3. Kao posebnost nalaza u SJ 143 izdvaja se srebrni denar kralja Ludovika I. Anžuvinca, kovan između 1373. i 1382. godine, s prikazom saracenske glave. Prilikom čišćenja vanjskog lica južnog zida otkriven je još jedan kontrafor, udaljen oko 4 m zapadno od kontrafora na spoju P-2 i P-3, te se očekuje pojava još barem dvaju takvih kontrafora s vanjske strane južnog zida P-3, na otprilike jednakoj udaljenosti prema zapadu. Sličnost u oblikovanju takva zidnog plašta može se naći na ranogotičkoj templarskoj crkvi u Gori, kojoj je cijeli zidni plašt sjevernog i južnog zida ojačan kontraforima na udaljenosti od otprilike 4,4 m, te kontraforima na spojevima zidova.
Južno od P-3, na zapadu, istražen je ukop velikog broja dislociranih ljudskih kostiju (SJ 238), koji je otkriven tijekom prošlogodišnjih istraživanja. Ljudske su kosti u vrlo lošem stanju, pomiješane sa životinjskim kostima i nalazima keramike, željeznih čavala i sl. Prikupljena je ukupno 21 vreća kostiju, koje će zajedno s grobnim cjelinama biti obrađene u Antropološkom centru HAZU (dr. sc. Mario Šlaus i dr. sc. Vlasta Vyroubal). Pretpostavlja se da je taj ukop nastao prilikom razgradnje zidova i prikupljanja kamene građe na lokalitetu, kada su razarači zidova nailazili na kosturne ukope unutar i izvan prostorija te skupili kosti na jedno mjesto. Taj je ukop manjim dijelom ukopan u sloj šute (SJ 3), dok je većina ukopana u humus (SJ 1), što upućuje na zaključak da se to moglo dogoditi u recentnije vrijeme, kada se građa s tog lokaliteta masovno upotrebljavala za gradnju temelja i kuća u obližnjim selima Bobare, Gornji i Donji Rogolji i sl.
Dokumentiranje terena obavljeno je totalnom stanicom, uz višekratno snimanje iz zraka bespilotnim letjelicama, osim terenskih fotografija. Svi nalazi pohranjeni su u Gradskom muzeju Nova Gradiška, a antropološki ostaci bit će upućeni na analizu u Antropološki centar HAZU. Pojedine strukture na lokalitetu zaštićene su geotekstilom te u nastavku slijedi privremena konzervacija pojedinih dijelova arhitekture, prema odlukama i smjernicama nadležnog Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu.

Marija Mihaljević
Marina Matković Vrban

Summary

Systematic archaeological excavations of the Rašaška (Račeša) fortification were resumed in the course of May and June 2019, on its NE side (on cadastral parcel 149, the cadastral municipality of Bobare). The masonry of rooms P3 west and P4, to the west of P1 was uncovered, including all layers of demolition and burning within them. In 2019, 38 graves were investigated. They contained for the most part adult burials, and were laid on an east – west axis, although some of them diverge. Apart from the graves, we found many dislocated human bones (21 sacks), which most probably belonged to older graves, destroyed by subsequent burials. Numerous movable finds were uncovered (fragments of ceramic glasses and pots, metal items, etc.). They can be preliminarily dated to the period between the 13th and 16th centuries.

POŽEŠKO-SLAVONSKA ŽUPANIJA

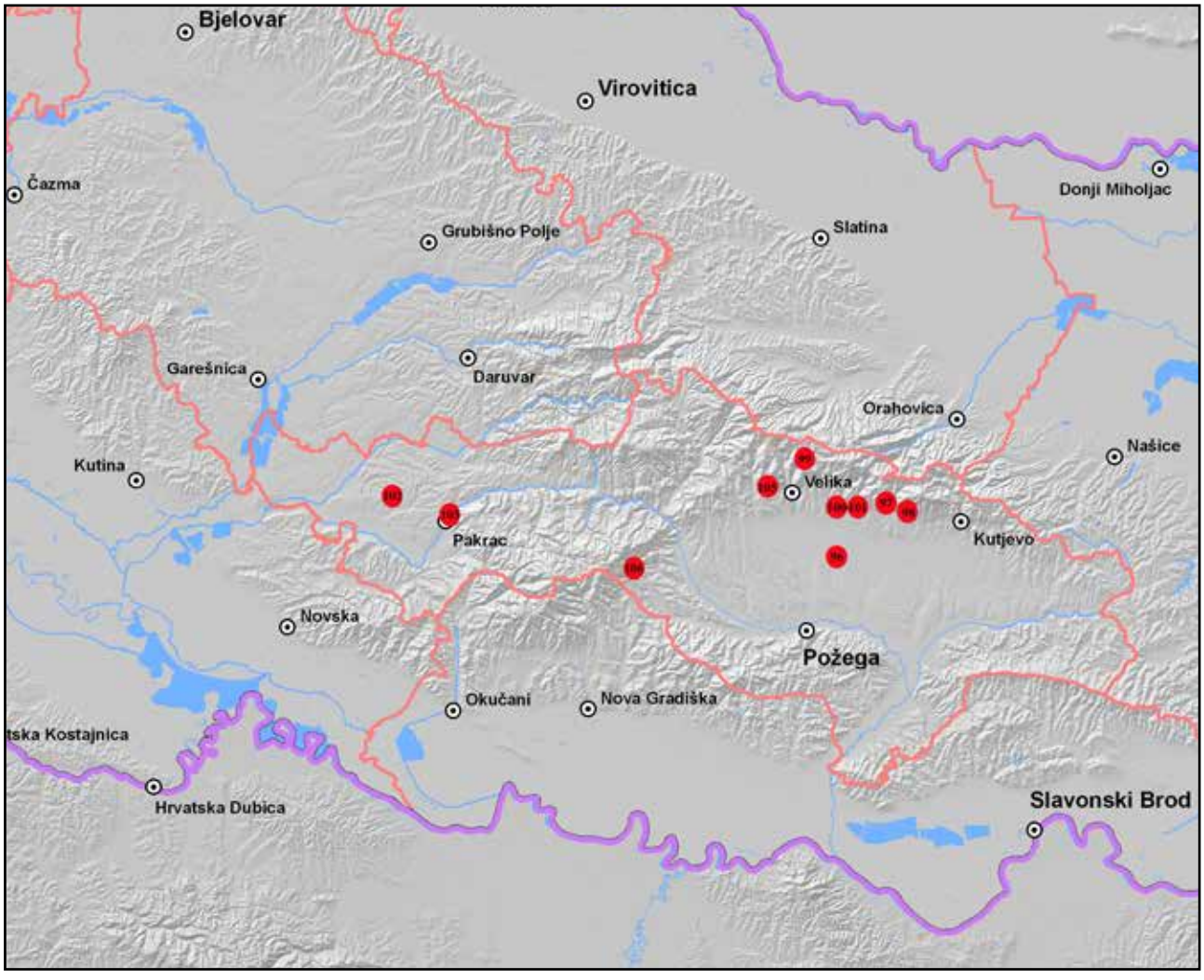

96 Alilovci – Lipje
97 Bangradac
98 Kagovac – tumul 4
99 Kamenjača – Kruzi – Lučica – Matislavci
100 Kaptol – Gradina
101 Kaptol – Stari grad Kaptol
102 Kuknjevac – mjerno-redukcijska stanica
103 Pakrac – Stari Grad
104 Pakrac – Papuk – Gornji Vrhovci i Lončarski vrh
105 Radovanci – k.č. 520/2
106 Rudina – benediktinska opatija

Redni broj: 96
Lokalitet: Alilovci – Lipje
Naselje: Alilovci
Grad/općina: Kaptol
Pravni status: Z-7118
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 18. do 27. ožujka 2019. trajala je deveta sezona arheoloških istraživanja na lokalitetu Alilovci – Lipje. Stručna voditeljica istraživanja bila je Janja Mavrović Mokos, zamjenica je bila Julia Katarina Kramberger, dipl. arheo., a sudjelovali su studenti arheologije Ilija Cikač, Lana Mršić, Joško Barbarić i Petra Kuharić te radnici Mario Poleto i Željko Šimić.

Na temelju nalaza geomagnetskih istraživanja, koje je 2014. godine provela tvrtka GEARH d.o.o. pod vodstvom doc. dr. Branka Mušiča, i ove su se sezone istraživanja odvijala strojnim i ručnim iskopavanjem sondi. Sonde su otvarane prema izraženijim pojavama na planu geofizičkih istraživanja.
Prva sonda **T** otvorena je strojnim iskopom u smjeru sjevera i istoka, od točaka iskolčenja izmjerenima nad položajima geofizičkih pojava, koje su upućivale na ognjišta unutar srednjobrončanodobnih kuća istraženih tijekom prijašnjih sezona. Ukupna površina iznosila je približno 151 m². U sondi je uklonjen SJ 01, sloj izorane smeđe zemlje, ispod kojeg je ustanovljen SJ 02, sloj tvrde sterilne žute zemlje (zdravica) u koju su bili ukopani objekti. Objekti su definirani kao: SJ 03/(04) rupa od stupa, SJ 05/(06) manja jama i SJ 07/(08) jama. Situacija je fotografirana i dokumentirana, nakon čega je započelo pražnjenje zapuna SJ 03, SJ 05 i SJ 07. Zapuna SJ 03 je sivosmeđe boje te sadrži komade gara i kućnog lijepa. Uzet je uzorak U-1 (komadići gara) i N-1 komadić kućnog lijepa. Nakon uklanjanja zapune, ukop SJ (04) fotografiran je i dokumentiran. Zapuna SJ 05 je sivosmeđe boje i sadrži komade gara, kućnog lijepa, ulomaka keramičkih posuda, litičkih izrađevina, kamena i životinjskih kostiju i zuba. Zapuna SJ 07 je sivosmeđe boje i sadrži komade gara, kućnog lijepa, ulomaka keramičkih posuda, litičkih izrađevina, kamena te životinjskih kostiju i zuba. Zapravo je jednaka kao i zapuna SJ 05. Uzme li se u obzir to da su vrlo blizu (≈2 m) i da su zapune jednake, može se pretpostaviti da su istodobne. Tlocrt zapune SJ 07 pokazuje da se objekt proteže smjerom SZ-JI u južnom dijelu i smjerom Z-I u sjevernom dijelu. U sjevernom dijelu uočena je nakupina ulomaka iste posude (N-11) i čini se da čini njezin veći dio. Na dnu zapune SJ 07 pronađeni su ostaci životinjske lubanje (U-9), koji su očišćeni, fotografirani *in situ* i dokumentirani.
Druga sonda **U** otvorena je ručnim iskopom u površini od približno 8,5 m². Od sonde T udaljena je 117 m istočno. Uklonjen je SJ 01, sloj izorane smeđe zemlje s ostacima usjeva, ispod kojeg je ustanovljen SJ 02, sloj tvrde sterilne žute zemlje (zdravica) u kojoj nisu primijećene arheološke pojave. U zapadnom je dijelu radi utvrđivanja stratigrafije iskopan kontrolni rov i njime je potvrđeno da je SJ 02 sterilan sloj.
Treća sonda **V** otvorena je ručnim iskopom u površini od približno 8 m². Od sonde T udaljena je 20 m sjeverno. Uklonjen je SJ 01, sloj izorane smeđe zemlje, ispod kojeg je ustanovljen SJ 02, sloj tvrde sterilne žute zemlje (zdravica) u koji je ukopan objekt SJ 03/(04), manja jama. Ispražnjena je zapuna SJ 03 tamnosive boje, s komadima keramike, gara i kućnog lijepa. Na temelju samo triju ulomaka keramike nemoguće ju je relativnokronološki datirati.
Četvrta sonda **Z** otvorena je ručnim iskopom u površini od približno 20 m. Od sondi T i V udaljena je oko 40 m sjeverozapadno, bliže poljskom putu i međi na sjeveru. Uklonjen je SJ 01, sloj izorane smeđe zemlje, ispod kojeg je ustanovljen SJ 02, sloj tvrde sterilne žute zemlje (zdravica). Definirani su SJ 03/(04), zapuna i ukop manje jame. Nakon što je uklonjena zapuna SJ 03, ispod nje uočena je drugačija zapuna unutar istog ukopa SJ (04). Definirana je kao SJ 05, zapuna crvenosmeđe boje s velikim komadima kućnog lijepa, puno ulomaka keramike, gara i kamenih izrađevina. Tijekom njezina uklanjanja uočena je veća nakupina velikih komada kućnog lijepa, s vidljivim negativima pruća. Taj je nalaz (N-2) fotografiran *in situ.* Zapuna SJ 05 uklonjena je do pojave i prepoznavanja zapune drugačije boje, ali sličnog sastava, nazvane SJ 06. Radi se o sivocrvenožutoj zapuni ispod zapune SJ 05, unutar ukopa SJ (04) s puno kućnog lijepa, ulomaka keramike, gara, kamenih izrađevina, školjaka i životinjskih kostiju. Tijekom uklanjanja pronađeno je puno ulomaka keramičkih posuda lasinjske kulture, nekoliko komada lomljenih kamenih izrađevina, dva komada nakita od školjke nalik *Spondylu*, bakrena perla, strelica od rožnjaka, ulomak glačane kamene sjekire, koštana igla, puno većih komada kućnog lijepa, puno komada nabijenoga

Sonda T, SJ-07, U-09 (foto: J. Mavrović Mokos)

Sonda Z, SJ 05 i N-02 (foto: J. Mavrović Mokos)

glinenog poda i nekoliko komada kamena dobrih abrazivnih svojstava, tj. mogućih ulomaka žrvnja, te dva pršljena. Potvrđeno je da je ukop SJ 04 ukopan u sterilan sloj SJ 02 te da je imao tri različite zapune (SJ 03, SJ 05 i SJ 06). Prva je razina nepravilnog elipsoidnog oblika, koji se pruža smjerom Z-I u duljini od približno 2,30 m, a druga je oblika vreće u presjeku. Gornji rub druge razine okruglog je oblika, približnog promjera 1,50 m, a dno druge razine nepravilnog je okruglog oblika, približnog promjera 2,15 m.
Peta sonda **Ž** otvorena je ručnim iskopom u površini od približno 8 m. Od sonde U udaljena je oko 10 m u smjeru sjeverozapada. Uklonjen je SJ 01, sloj izorane smeđe zemlje, ispod kojeg je ustanovljen SJ 02, sloj tvrde sterilne žute zemlje (zdravica). U SJ 02 nisu uočene arheološke pojave. Ovogodišnje istraživanje potvrdilo je kontinuitet naseljavanja nalazišta u prapovijesti, od srednjeg eneolitika. Primaran pregled keramičkih nalaza upućuje na retzgajarsku kulturu u sondi T i lasinjsku kulturu u sondi Z. Na kraju, nalazi metalnih predmeta iznimno su rijetki za to razdoblje, što je još jedna potvrda o važnosti tog prostora tijekom srednjeg eneolitika, kao i nalaz jantara i *Brotlaibidola*, datiranih u srednje brončano doba.

Literatura

Mavrović Mokos 2014 J. Mavrović Mokos, Alilovci – Lipje. HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 111 – 113.
Mavrović Mokos 2015 J. Mavrović Mokos, Alilovci – Lipje. HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 115, 116.
Mavrović Mokos Pavličić 2015 J. Mavrović Mokos, M. Pavličić, Alilovci, život prije 3700 godina, katalog izložbe, Gradski muzej Požega, Požega, 2015.

Janja Mavrović Mokos

Summary

The ninth season of archaeological excavations at the site of Alilovci-Lipje was carried out in the course of March 2019. Probes were opened on positions with more prominent features, mapped by geophysical surveys conducted in 2014 (probes T, U, V, Z and Ž). This year`s excavation has confirmed a continuity of occupation from the Middle Eneolithic. A preliminary examination of pottery finds points to the Retz-Gayari Culture in probe T and Lasinja Culture in probe Z. Metal finds are extremely rare, which once again confirms the importance of the area in the Middle Eneolithic. The same can be stated for amber and *Brotlaibidola* finds in the Middle Bronze Age.

Redni broj: 97
Lokalitet: Bangradac
Naselje: Podgorje
Grad/općina: Kaptol
Pravni status: Z-7760
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U travnju 2019. godine nastavljeno je arheološko istraživanje u sondi 2, na prapovijesnom lokalitetu Bangradac na južnim padinama planine Papuk. Voditelj radova bio je prof. dr. sc. Hrvoje Potrebica, a suvoditeljica Julia Katarina Fileš Kramberger, arheologinja s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ta se lokacija istražuje od 2016. te je u tome razdoblju na području sonde 2 uočen kulturni sloj bogat pokretnim nalazima, koji kronološko-tipološki odgovaraju razdoblju kasnog brončanog doba. Osim toga, cilj istraživanja bio je ustanoviti prostornu organizaciju utvrđenoga naselja jer je uočeno da je ispod samog kulturnog sloja, odnosno u zdravicu, bio ukopan velik broj stupova. Vjerojatno je riječ o nosećim, rubnim stupovima zidova kuća, te se shodno trenutačnoj situaciji na terenu sonda svake godine širila kako bi se razabrao mogući pravilan raspored ostataka stupova i njihovih ukopa.
Primjenjivana metodologija prilikom istraživanja lokaliteta uključuje ručni iskop, a položaji stratigrafskih jedinica, posebnih nalaza i uzoraka zabilježeni su apsolutnim geografskim koordinatama, s pomoću totalne stanice. Jednako tako, upotrebom fotogrametrije izrađeno je više 3D modela situacija na nalazištu.
Ove je godine sonda proširena u smjeru sjeveroistoka i jugozapada. Kao i prethodnih godina, u ovoj je sezoni na površini spomenutih proširenja utvrđeno postojanje većeg broja zapuna kružnog tlocrta, odnosno mogućih rupa od drvenih stupova nekadašnjih građevina. Te se rupe od stupova mogu uočiti nakon uklanjanja SJ 1 (humusnog sloja) i SJ 2 (sloja rahlije smeđe zemlje s nalazima keramike i lijepa), a rubovi rupa od stupova i njihova površina mogu se uočiti na površini SJ 3 (tvrda i žuta pjeskasta zemlja u kombinaciji s manjim kamenjem, sloj zdravice), u koji su i ukopane.
U sjeveroistočnom je proširenju ove godine pronađeno puno ulomaka keramike i lijepa u humusnom sloju (SJ 1) i sloju smeđe zemlje ispod humusa (SJ 2). U sloju SJ 2 na tom je području pronađeno i nekoliko komada keramičkih utega za tkalački stan i pršljenova te jedan kalem.
Na području prijelaza u dio sonde koji je iskopan prošle sezone uočena je nakupina ostataka keramike i lijepa, za koju je nakon čišćenja utvrđeno da se nastavlja na jednaku nakupinu pronađenu prethodne sezone u uglu sonde te je tako i dokumentirana. Ta nakupina materijala izduljenog je oblika (oko 1,5 m duljine), a primijećeno je da se nalazi povrh tamne, masne zemlje s jasno vidljivim rubovima u sloju zdravice, što je i dokumentirano kao zaseban ukop (SJ 127) sa zapunom (SJ 126). Tijekom uklanjanja nalaza iz spomenute nakupine lijepa i keramike s vrha, uočeno je da su nalazi donekle propali i u samu zapunu te jame/rupe, što je dokumentirano u slojevima. Zanimljivo je da mnogi komadi lijepa imaju na sebi okrugle rupe, odnosno šupljine, a moguće je da je riječ o nekoj vrsti rešetke u peći.
U toj nakupini pronađen je i pršljen, dva moguća fragmentirana utega, komad zaglađenog kamenog predmeta te jedan brončani predmet amorfnog oblika. U sredini zapune nailazi se tanak crn prosloj (možda karboniziranо drvo), koji je i dokumentiran zasebno. Ispražnjen je ukop SJ 127, a prilikom iskopavanja u sjeverozapadnom je uglu uočena nova rupa okruglog oblika (zapuna SJ 155 i ukop SJ 156). Po svemu sudeći, radi se o rupi

koja je presjekla prethodno opisanu strukturu, no same zapune SJ 126 i SJ 155 iskopane su zajedno do samog dna ukopa SJ 127 jer su sastavom i konzistencijom obje bile gotovo jednake. Tek je na dnu ukopa SJ 127 jasno vidljiv kružni tlocrt te još dublje ukopane rupe kružnog tlocrta (SJ 155 i SJ 156). Prema svemu spomenutom te na temelju velike količine lijepa s rupama, moguće je pretpostaviti da je ta jama u jednom periodu služila kao peć. Nakon toga dijelom se urušila, a tom je prilikom u nju upalo nešto drugog keramičkog i metalnog materijala te je na tome mjestu sagrađena nova kuća, čiji su stupovi dijelom prošli kroz nju.

U istom se sjeveroistočnom proširenju uočava velik broj okruglih rupa od stupova (neke su i malo izduljenog oblika) na površini sloja SJ 3 (sloj tvrde, žute zemlje, odnosno zdravice), koje su u njega i ukopane. Riječ je o preko 30 rupa, kojima su dodijeljene po dvije stratigrafske jedinice, jedna za zapunu i jedna za ukop. Sve su zapune dokumentirane te su njihovi ukopi ispražnjeni i na kraju ponovno dokumentirani. Totalnom su stanicom zabilježene i njihove koordinate i dimenzije, što će olakšati rekonstrukciju organizacije naselja na toj lokaciji tijekom daljnjeg istraživanja. Većina je spomenutih ukopa promjera 20 – 30 cm, stranice su im relativno okomite i završavaju zaobljenim dnom, zapuna je gotovo u pravilu tamnosmeđe boje, a riječ je o masnijoj zemlji ispunjenoj sitnim fragmentima ugljena, lijepa i keramike. Dvije se rupe razlikuju od ostalih po tome što su nešto šire i nalaze se jedna uz drugu te je u ovom slučaju moguće da nije riječ rupama od stupova, već o jamama neke druge namjene, možda za skladištenje. Kao posebnu zanimljivost treba istaknuti rupu (SJ 116/117), u kojoj je uz nekoliko ulomaka keramike pronađeno puno ugljena i velik broj kuglica crne boje organskog podrijetla, za koje je preliminarnom botaničkom analizom zaključeno da je riječ o plodovima boba.

Ukopi mogućih rupa od stupova (SJ 135, 137, 145), ukopanih u zdravicu (SJ 3) uz nakupinu kamena živca (SJ 17) (foto: J. Fileš Kramberger)

Ukop veće jame, odnosno moguće peći (SJ 127), s ukopima mogućih rupa od stupova (SJ 119 i 156) ukopanih u zdravicu (SJ 3) (foto: J. Fileš Kramberger)

Istodobno je sonda proširena i na jugozapad, gdje je u humusnom sloju (SJ 1) i sloju smeđe zemlje ispod njega (SJ 2) pronađeno mnogo keramičkih fragmenata i komada lijepa. Unutar SJ 2 pronađen je i željezni nožić te kockast, kameni predmet s kružnim udubljenjem, za koji se može pretpostaviti da je služio kao svojevrstan kalup prilikom izrade metalnih predmeta. Upravo bi ta dva nalaza mogla upućivati na lokalnu proizvodnju metalnih predmeta. Pri dnu SJ 2, odnosno već u sloju miješanja SJ 2 i 3, uočena je tamna duguljasta mrlja (u smjeru istok-zapad), s lijepom i keramikom na površini, kojoj su dodijeljene dvije stratigrafske jedinice, zapuna SJ 165 s ukopom SJ 166. Uz SJ 165 uočeno je još nekoliko novih okruglih, tamnih mrlja, za koje se kao i na sjeveroistočnom proširenju sonde može pretpostaviti da su rupe od stupova. Te su zapune dokumentirane, ali ukopi im nisu pražnjeni, nego je taj dio posla ostavljen za iduću sezonu.

Literatura

Fileš Kramberger, Potrebica 2021 J. Fileš Kramberger, H. Potrebica, Bangradac, HAG, 14/2017, Zagreb, 2021: 146 – 148.

Potrebica 2019 H. Potrebica, Kaptolska skupina i Požeška kotlina, AV, Vol. 70, Ljubljana, 2019: 487 – 515.

Julia Fileš Kramberger
prof. dr. sc. Hrvoje Potrebica

Summary

Archaeological excavations in probe 2 at the Late Bronze Age hillfort of Bangradac on the southern slopes of Papuk were resumed in April 2019. The probe was extended to the northeast and southwest. The new dig revealed numerous circular-shaped pits, i.e. possible postholes that belonged to buildings. Also uncovered was a small, elongated feature with thick brown fill that had a large heap of daub and pottery on its surface. Movable finds also include several spindle whorls and weights found on a small surface in the northeastern extension and a

cube-shaped item similar to a mould, and an iron knife in the southwestern extension.

Redni broj: 98
Lokalitet: Kagovac – tumul 4
Naselje: Vetovo, Lukač
Grad/općina: Kutjevo
Pravni status: Z-7633
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. arheološki je istraživan tumul 4, koji se nalazi na prapovijesnoj nekropoli na južnim padinama planine Papuk, nedaleko od naselja Kagovca. Riječ je o nekropoli iz starijeg željeznog doba. Nositelj projekta istraživanja bio je Centar za prapovijesna istraživanja iz Zagreba.

Literatura

Potrebica, Fileš Kramberger 2019 H. Potrebica, J. K. Fileš Kramberger, Preliminarni izvještaj o realizaciji istraživanja arheološkog nalazišta: Vetovo, nekropola na Kagovcu, tumul 4, Zagreb, 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

In the course of 2019 we investigated tumulus 4 located in a prehistoric necropolis on the southern slopes of Papuk, near Kagovac. The necropolis can be dated to the Late Iron Age.

Redni broj: 99
Lokalitet: Kamenjača – Kruzi – Lučica – Matislavci (k.č. 2281)
Naselje: Velika
Grad/općina: Velika
Pravni status: P-6321
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 18. do 22. studenog 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba zaštitno je arheološki istraživala lokalitet na k.č. 2281, k.o. Velika, na području arheološke zone Kamenjača – Kruzi – Matislavci kod Velike, na trasi planirane gradnje magistralnog vodovoda Velika – Požega.

Iskopno polje na k.č. 2281, k.o. Velika (foto: J. Goričanec)

Zaštitno arheološko iskopavanje na k.č. 2281 obuhvatilo je površinu veličine 2702 m^2, gdje je dužina istraživane iskopne površine, položene u smjeru sjever-jug, iznosila 1377 m, dok je širina iskopnog polja iznosila 2 m.
Stratigrafskim jedinicama imenovane su sve zabilježene pojave na iskopnoj površini, gdje je ponajprije riječ o geološkim slojevima te slojevima nastalima tijekom prethodnih infrastrukturnih radova. Zabilježeno je ukupno deset stratigrafskih jedinica.
Tijekom arheoloških istražnih radova na k.č. 2281 nisu zabilježeni arheološki slojevi ili strukture, kao ni indikacije njihova postojanja. Također nije uočen pokretni arheološki materijal.

Jelena Lapić

Summary

Rescue archaeological excavations on cadastral parcel 2281, the cadastral municipality of Velika in the area of the archaeological zone of Kamenjača – Kruzi – Matislavci near Velika, on the route of the construction of the Velika – Požega water supply system were carried out in the course of November 2019. There were no archaeological layers, structures or movable finds.

Redni broj: 100
Lokalitet: Kaptol – Gradina
Naselje: Kaptol
Grad/općina: Kaptol
Pravni status: Z-4420
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. arheološki je istraživan prapovijesni lokalitet Gradina kod Kaptola, na južnim padinama planine Papuk. Otvorene su dvije sonde – Sonda 6 i Sonda 7. Nositelj projekta istraživanja bio je Centar za prapovijesna istraživanja iz Zagreba.

Literatura

Potrebica 2019 H. Potrebica, Izvještaj o realizaciji istraživanja arheološkog nalazišta: Kaptol Gradina – Sonda 6, Kaptol Gradina – Sonda 7, Zagreb, 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

Archaeological excavations at the prehistoric site of Gradina near Kaptol, located on the southern slopes of Papuk were carried out in the course of 2019. Two probes were opened – probe 6 and probe 7.

Redni broj: 101
Lokalitet: Kaptol – Stari grad Kaptol
Naselje: Kaptol
Grad/općina: Kaptol
Pravni status: Z-395
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 19. kolovoza do 28. rujna 2019. trajao je nastavak sustavnog arheološkog iskopavanja u središnjem dijelu dvorišnog prostora kasnogotičko-renesansnog kaštela Stari grad Kaptol u naselju Kaptolu. Nositelj istraživanja bio je Arheološki muzej Osijek. Stručni voditelj bio je Zvonko Bojčić, prof. arheo., uz zamjenicu Danimirku Podunavac, dipl. arheo. Za valorizaciju arhitektonskog sklopa i arhitektonske plastike bio je zadužen konzervator Ratko Ivanušec, dipl. pov. umjet. i pov. Tehničko snimanje i izradu dokumentacije obavio je Damir Zahirović, arh. tehničar. Pojedine faze istraživanja i završnu situaciju dronom je snimio Tihomir Šmitpeter iz Kaptola. Za ručni iskop bilo je angažirano šest fizičkih radnika, a strojni iskop obavio je Anto Zeba iz Kaptola. Veliku pomoć u pripremi terena i osiguranju alata pružila je Općina Kaptol. Radove je konzervatorski nadzirala Viktorija Ciganović iz Konzervatorskog odjela u Požegi. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture (nositelj programa: Požeška biskupija, Stolni kaptol sv. Petra).

Tijekom prvih arheoloških istraživanja unutar dvorišnog prostora kaštela Stari grad Kaptol, koja su trajala od 1999. do 2001. godine (Gradski muzej Požega (Sokač Štimac 2001), Institut za arheologiju u Zagrebu (Tomičić 2001)), otkriveni su i djelomično istraženi ostaci korpusa kasnogotičke crkve. Godine 2018. Arheološki muzej Osijek nastavio je sustavno istraživanje te crkve (Bojčić i Podunavac 2018). Najvažniji nalaz tijekom toga iskopavanja bilo je otkriće zidova troapsidalnog prostora i stupova središnjeg broda, koji pripadaju korpusu trobrodne romaničke crkve. Prema tlocrtnim karakteristikama, načinu zidanja i odlikama pronađene romaničke arhitektonske plastike, gradnja te crkve datirana je u kraj 12. ili početak 13. st. U vrijeme oko 1500. godine trobrodna romanička crkva pregrađena je u duhu kasne gotike i opremljena izrazito kvalitetno klesanim arhitektonskim elementima. Rušenjem svetišnog prostora trobrodne romaničke crkve, na istočnoj strani podignuto je izduljeno poligonalno svetište koje uokviruju potpornjaci. Taj arhitektonski sklop može se smatrati glavnim akcentom cjelovitog kasnogotičkog zahvata pregradnje trobrodne romaničke crkve. Dosadašnja arheološka iskopavanja pokazuju da je zadržana starija romanička koncepcija organizacije trobrodnog prostora, uz dodavanje novih konstruktivnih i dekorativnih elemenata. Na zapadnom dijelu istražene sonde, ispod stupova središnjeg broda trobrodne romaničke crkve i oko njih, otkriveni su ostaci zidova drugačijih strukturnih odrednica, što je uputilo na moguće postojanje još jednog sakralnog objekta na tom lokalitetu.
Da bi se ispitala ta mogućnost, godine 2019. postojeća arheološka sonda proširena je dalje prema zapadu, ali i prema istoku, kako bi se istražio preostali dio unutrašnjeg prostora poligonalnog svetišta. U istočnoj polovici poligonalnog svetišta, oko ostataka masivne pravokutne menze

Zračna snimka završne situacije istraživanja (foto: T. Šmitpeter)

baroknog oltara i zapadno od njih, otkriveni su mjestimično očuvani ostaci tvrđega žbukanog baroknog poda, koji je pronađen tijekom prijašnjih istraživanja 2001. i na čijoj je razini zaustavljeno istraživanje unutrašnjeg prostora svetišta. Od ostalih tragova barokne pregradnje poligonalnog svetišta, na nekoliko pozicija s unutrašnje strane zidova svetišta otkriveni su ostaci vertikalnih lezena, koje su nekoć nosile bačvast svod. Također, čitavom širinom istočnog dijela svetišta protežu se ostaci dviju stuba, preko kojih se pristupalo baroknom oltaru. Uz unutrašnje lice sjevernog zida svetišta nalaze se ostaci još jedne četvrtaste stube, koja je vodila u veći pravokutni prostor, koji je mogao biti u funkciji naknadno prigrađene barokne sakristije. Budući da unutar trobrodnog prostora crkve nisu zabilježeni tragovi baroknih pregradnji, pretpostavlja se da je početkom 18. st. obnovljeno samo poligonalno svetište, koje je novim graditeljskim zahvatima pregrađeno u manji sakralni objekt (kapelu), u čijem su se interijeru na zapadnoj strani nalazila dva manja bočna oltara, dok je na istočnom povišenom dijelu stajao glavni oltar.
Na zapadnoj strani istraženog prostora otkriveni su mjestimično očuvani ostaci zidova manje jednobrodne romaničke

Ostaci sjevernog ramena i dijela zida apside jednobrodne romaničke crkve (foto: D. Podunavac)

Ukopi u drvenim ljesovima unutar zidane grobnice – Grob 16 (foto: D. Podunavac)

crkve građene kamenom lomljencem vezanim žbukom. Od njezine polukružne apside na trima su pozicijama ostali očuvani dijelovi lučno oblikovanog zida, koji se na sjevernoj strani spaja na sjeverno rame crkve, dok je južno rame, kao i tjeme apside, presječeno naknadnim ukopima. Zid apside u svojoj izvornoj debljini od 89 cm očuvan je jedino na južnoj strani. Unutrašnja dužina apside iznosi 3,22 m, a širina 4,99 m. Ostaci sjevernog i južnog zida broda, kao i unutrašnji jugozapadni ugao broda te crkve, sačuvani su tek u tragovima, u osi ispod postamenata stupova središnjeg broda trobrodne romaničke crkve. Unutrašnja širina broda iznosi 6,85 m, a pretpostavljena izvorna debljina zidova broda oko 113 cm. Jedna od karakteristika tlocrta jednobrodne romaničke crkve jest blaga inklinacija polukružne apside u odnosu na središnju os, na što upućuje zaokrenut tlocrtni položaj sjevernog ramena apside. S obzirom na to da je crkva gledajući izvana imala kratko svetište, polukružna romanička apsida vjerojatno je bila presvođena polukalotom, u skladu s oblikovanjem svetišnih prostora manjih romaničkih crkvi, dok je brod crkve bio prekriven tabulatom.

Od građevnih ostataka koji se mogu povezati s korpusom trobrodne romaničke crkve, u nastavku prema zapadu otkrivena su još dva zidana stupa središnjeg broda, koji djelomično podilaze pod zapadni profil iskopa. Uz unutrašnje lice sjevernog zida broda pronađeni su ostaci stuba koje pripadaju naknadno zazidanom ulaznom otvoru. S obzirom na položaj i niveletu na kojoj se nalaze ti ostaci, pretpostavlja se da se radi o sjevernom bočnom portalu trobrodne romaničke crkve. Na unutrašnjem licu sjevernog zida broda trobrodne romaničke crkve, uz jugoistočni ugao arhitektonskog korpusa zvonika pronađeni su ostaci tankoslojne zaglađene vapnene žbuke debljine do 5 mm, na kojima se mjestimično naziru tragovi boje i slikanih motiva, što upućuje na to da je ta crkva imala zidni oslik. Iznad ostataka romaničkog zidnog oslika u tragovima je pronađen sloj vapnene žbuke, debljine 5 – 8 mm, koji nije bio oslikan.

Zapadno od prethodno spomenutog zazidanog ulaznog otvora pronađen je zidani kvadratični postament, koji je naknadno prigrađen na sjeverni zid trobrodne romaničke crkve. Na njegovu gornjem dijelu pronađeni su fragmenti zaglađene vapnene žbuke, koja je bila oslikana motivom crveno slikane kvadarske rustike. Ti fragmenti zidnog oslika dio su cjelovite kasnogotičke slikane kompozicije, čiji su ostaci i danas vidljivi na istočnom zidu broda barokne crkve sv. Jurja, ispod kompozicije baroknih vertikalnih lezena, što govori da je zapadni zid kasnogotičke crkve iskorišten prilikom gradnje barokne crkve sv. Jurja i uklopljen u njezin korpus.

Tijekom ovogodišnjeg iskopavanja istraženo je nekoliko ukopa. Među njima se izdvaja zidana grobnica (Grob 16), koja se nalazi unutar sjeverne bočne kapele kasnogotičke crkve. Na zapadnoj strani grobnica ima uži četvrtast otvor, kroz koji su se pokojnici spuštali u njezinu presvođenu unutrašnjost. Prilikom istraživanja otvor grobnice bio je pokriven četvrtastim kamenom koji ga nije pokrivao u cijelosti, što upućuje na to da je grobnica bila naknadno otvarana. U njoj su otkrivena dva kostura odraslih osoba, pokopanih u drvenim ljesovima i položenih paralelno jedan do drugoga u smjeru zapad-istok. Priloga uz pokojnike nije bilo, što

Ulomak dovratnika romaničkog portala (foto: D. Podunavac)

otežava njihovu dataciju. S obzirom na kontekst, kao donja granica za datiranje te grobnice može se uzeti vrijeme kasnogotičke pregradnje trobrodne romaničke crkve početkom 16. st. U središnjem i jugoistočnom dijelu unutrašnjeg prostora poligonalnog svetišta otkriveno je i istraženo ukupno 13 ukopa, od čega šest ukopa odraslih osoba, pet ukopa djece i dva ukopa novorođenčadi. Kod svih grobova radi se o ukopu u ispruženom položaju na leđima, dok orijentacija pokojnika varira (zapad-istok (5), sjeverozapad--jugoistok (2), jugozapad-sjeveroistok (6)). Kod pet ukopa zabilježeni su ostaci drvenog lijesa, dok se u ostalim slučajevima radi o ukopu u zemlju. Izostanak grobnih priloga u svim ukopima znatno otežava njihovu dataciju. S obzirom na kontekst pojedinih ukopa i činjenicu da su neki od njih presječeni mlađim ukopima ili naknadnim pregradnjama sakralnih objekata uz koje su bili vezani, vidljivo je da je na spomenutom prostoru zastupljeno više horizonata ukapanja. Jedini jasno izdvojiv horizont ukapanja povezuje se uz vrijeme funkcioniranja trobrodne romaničke crkve (od 13. do 16. st.), a njemu pripadaju dva dječja ukopa (Grob 24, Grob 25) i jedan ukop novorođenčeta (Grob 23), pokopanih neposredno uz jugoistočnu stranu zida središnje apside trobrodne romaničke crkve, čiju liniju pružanja prate svojim položajem. Tom horizontu uvjetno se može pripisati i jedan ukop odrasle osobe u zemlji (Grob 18), koji je naknadno presječen gradnjom južnog zida poligonalnog svetišta. Za pouzdano vremensko datiranje horizonata ukapanja trebat će pričekati rezultate radiokarbonskih analiza.

Kao i tijekom prethodnih faza istraživanja, tako je i 2019. prikupljena veća količina raznovrsnog pokretnog materijala, među kojim prevladavaju ulomci različitih oblika grubog i stolnog keramičkog posuđa (lonci, zdjele, poklopci, vrčevi, čaše, tanjuri i dr.), a zastupljeni su i nalazi keramičkih pećnjaka u obliku čaše, različiti uporabni metalni predmeti (čavli, klinovi, oplate, karike, noževi, škare i dr.) te dijelovi konjske opreme (žvale, karike za pričvršćivanje sedla, konjske potkove) i nošnje (potkove za obuću). Pronađeni su i malobrojni koštani i kameni predmeti (šila, brusni kamen) te ulomci kružnih prozorskih stakala i staklenog posuđa (čaše i dr.). Od numizmatičkih nalaza prikupljeni su srebrni ugarski denar Žigmunda Luksemburškog (1387. – 1427.) i dva fragmentarno očuvana primjerka novca. Za dataciju pojedinih graditeljskih faza osobito su dragocjeni ulomci arhitektonske kamene plastike (svodna rebra, segmenti potkrovnih vijenaca i vijenaca okapnica kontrafora, elementi prozora, ulomci konzola, polustupova i dr.), među kojima se izdvaja ulomak dovratnika romaničkog portala. Nađeno je i nekoliko profiliranih opeka, podnih opeka različitih oblika te jedan cjelovito očuvan crijep (sljemenjak).

Nakon iskopavanja sve strukture prekrivene su geotekstilom i dodatno zasute zemljom, kako bi se zaštitile do nastavka istraživanja planiranog tijekom iduće godine. Novim istraživanjima nastojat će se dodatno pojasniti međusobni odnosi svih dosada otkrivenih sakralnih objekata unutar kaptolačkog sakralnog kompleksa i do kraja definirati njihove cjelokupne tlocrtne dimenzije. U ovom trenutku nedvojbeno se može zaključiti da više graditeljskih faza sakralne arhitekture i brojni dosada otkriveni arheološki nalazi svjedoče o izrazitoj povijesnoj i graditeljskoj slojevitosti toga lokaliteta i o kontinuitetu života na tom prostoru tijekom više od osam stoljeća.

Literatura

Bojčić, Podunavac 2018 Z. Bojčić, D. Podunavac, Nova arheološka otkrića u Starom gradu Kaptol, Zajedništvo, 82, Požega, lipanj 2019: 26, 27.

Sokač Štimac 2001 D. Sokač Štimac, Izvješće o arheološkim istraživanjima u srednjovjekovnom nalazištu Kaptol (kod Požege), Požega, 2001.

Tomičić 2001 Ž. Tomičić, Izvješće o arheološkom istraživanju nalazišta Stari grad Kaptol u Kaptolu kraj Požege – u razdoblju od 17. do 29. rujna 2001. godine, Zagreb, 2001.

Zvonko Bojčić
Danimirka Podunavac

Summary

In the course of August and September 2019 we resumed the archaeological excavations in the courtyard of the late Gothic and Early Renaissance Castle of Kaptol in Kaptol. This year`s excavations have revealed that the three nave Romanesque church was constructed on top of the remains of a small single nave Romanesque church, which can be associated with previously found graves that contained 11th c. jewellery associated with the Bijelo Brdo Culture. This finding is very significant because it proves that prior to the foundation of the St Peter`s chapter, this area was inhabited by a community that gathered around the above-mentioned church. At the turn of the 13th century, the monumental three-nave church was constructed

on the remains of the single nave church. Its construction was probably related to the foundation of the Požega chapter of St Peter, which, according to recent historical research, can be dated to the second half or the end of the 12th century. Up to 1500, the church was modified in the spirit of the late Gothic style. The constructive renovation of the castle and late Gothic church was initiated at the beginning of the 18th century, following the expulsion of the Ottomans from Slavonia. The investigation of the polygonal apse of the late Gothic church revealed the traces of the Baroque restoration, which temporarily repurposed it to a small sacral building, i.e. chapel. Simultaneously with the restoration or immediately after it, the church of St George was constructed in the western part of the castle, with the use of the western wall of the late Gothic church. All these findings testify to outstanding historic and constructive facets of the complex and a continuity of life, which spans more than eight centuries.

Redni broj: 102
Lokalitet: Kuknjevac – mjerno-redukcijska stanica
Naselje: Kuknjevac
Grad/općina: Lipik
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba arheološki je nadzirala zemljane radove na trasi rekonstrukcije mjerno-redukcijske stanice Kukunjevac i spojnog plinovoda DN 50/50, na području grada Lipika.

Predmetna trasa nalazila se oko 6 km sjeverozapadno od Lipika, u mjestu Kukunjevcu, u Kolodovorskoj ulici. Ukupna površina iznosila je 1000 m^2, a lokalitet je iskopavan u širini između 0,5 i 0,7 m. Dubina iskopa iznosila je između 1 i 2,5 m. Tijekom nadzora praćena je promjena zemljanih slojeva unutar samih iskopa, pregledavan je iskopani zemljani materijal te profili iskopa kako bi se sa sigurnošću utvrdila stratigrafija i eventualni arheološki slojevi. Profili i iskopi fotodokumentirani su s tla i iz zraka te dokumentirani uređajem GPS STONEX S40, prilikom čega su zabilježene GPS koordinate na predmetnoj trasi, izražene u službenom referentnom koordinatnom sustavu Republike Hrvatske HTRS 96/TM. Predmetna trasa pregledana je i prije samog iskopa kako bi se eventualno uočili nalazi na tlu ili indikacije arheološkog konteksta u samom okolišu.
Tijekom nadzora zemljanih radova nisu zabilježeni arheološki slojevi ili strukture, kao ni indikacije njihova postojanja. Također nije uočen pokretni arheološki materijal.

Iskopni rovovi oko MRS Kukunjevac (foto: K. Hustić)

Karla Hustić

Summary

Archaeological supervision of the earthworks on the route of the reconstruction of the measuring reduction station of Kuknjevac and pipeline junction DN 50/50 in the territory of the City of Lipik was carried out in the course of September 2019. There were no archaeological layers or movable finds.

Redni broj: 103
Lokalitet: Pakrac – Stari grad
Naselje: Pakrac
Grad/općina: Pakrac
Pravni status: P-6347
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U lipnju i srpnju 2019. arheološki je istraživan lokalitet Pakrac – Stari grad u samom centru grada Pakraca (k.č. 449/1, k.o. Pakrac). Stručni voditelj bio je Juraj Belaj iz Instituta za arheologiju. Voditelj projekta bio je Grad Pakrac, a radovi su financirani sredstvima koja su osigurali Ministarstvo kulture i Grad Pakrac.

Istražena je površina veličine oko 456 m^2. Prilikom istraživanja primjenjivana je stratigrafska metoda, a pojedine situacije, kao i mjesta prikupljanja posebnih nalaza, snimana su totalnom stanicom. Na kraju je čitav lokalitet snimljen fotogrametrijski.
I ove su godine arheološka istraživanja bila usmjerena na otprije pronađen objekt u sondi 1, smještenoj u južnome dijelu parkirališta između zgrade gradskog poglavarstva i policijske zgrade, na k.č. 449/1, k.o. Pakrac (Belaj 2018; 2019). Dimenzije sonde na kraju istraživanja iznosile su oko 24x19 m. Već je prošle godine zaključeno da je riječ o ostacima gotičke ivanovačke kapele, koja se nalazila u dvorištu njihova grada, odnosno – još ranije – u sklopu njihova *domusa*. Unutrašnji, originalni zidovi kapele izrađeni su od vrlo kvalitetno klesanih blokova iz 13. st., zajedno s vretenastim stubištem, vjerojatno za emporu, smještenim na jugozapadu te potpornjacima oko kapele. Duž zidova, potpornjaka te stubišta, izvana je tekao sokl. Svojim se karakteristikama pakračka kapela dobro uklapa u repertoar viteških kapela na tlu Francuske s kraja 12. i početka 13. st., a slična joj je i crkva u Gori. Zidovi kapele bili su znatno podebljani oko 1500. godine, kada je njihova širina otprilike udvostručena. Čini se da je tom prilikom, ili nedugo potom, istočno

Ortofotografija kapele pred kraj istraživanja (foto: J. Belaj)

uz kapelu dodana i kružna kula. Tim je zahvatom kapela bila snažno utvrđena. U tom kontekstu utvrđivanja objekta pomalo je zbunjujuće bogato ukrašavanje novoga portala.
Na početku ovogodišnjih radova najprije su uklonjeni slojevi zemlje i pijeska te geotekstil, kojima je lokalitet bio zaštićen. Sonda je postupno tijekom radova dodatno proširena kako bi se stekao uvid u kompletan tlocrt kapele te njezin odnos prema pojedinim susjednim objektima. I doista, pronađen je istočni, zaključni zid kapele pa se može reći da unutrašnje dimenzije pakračke kapele iznose 16x6,27 – 6,48 m. Potvrđena je i prijašnja pretpostavka da je na kapelu, istočno, bila pridodana kružna kula. Njeni su se zidovi počeli otkrivati u sjeveroistočnom kutu sonde. Otkriveno je južno, vanjsko lice stubište te su evidentirane još neke dograđene strukture južno i sjeverno od kapele. Nažalost, istočni su uglovi same kapele potpuno uništeni, odnosno razgrađeni. S obzirom na pronalazak jednog i pol para baza polustupova, može se zaključiti da je kapela bila podijeljena na tri traveja (jarma). U svojoj početnoj fazi bila je presvođena križno-rebrastim svodom. U zapadnome traveju kapele ostala je sačuvana podnica od opeke, otkrivena tijekom prošle kampanje. Ispod nje nalazili su se različiti slojevi pijeska, zemlje, žbuke i šute. Ispod sloja žbuke i šute pružalo se urušenje u smjeru sjever-jug i u njemu više ulomaka profiliranog kamenja, među njima i ulomaka svodnih rebara bademaste profilacije tipičnih za 13. st. U pojedine su slojeve bile ukopane rupe različitih promjera. Lokalitet je istraživan otprilike do sloja iz vremena neposredno prije rušenja svodova gotičke kapele. Nakon rušenja križno-rebrastih svodova, kapela je na neki drugi način bila svođena, polustupovi više nisu postojali, a preko njihovih je baza, nakon što je pod bio dodatno nasut nekim od spomenutih slojeva, položen pod od opeke. Ta je podnica bila oštećena u zapadnim kutovima, osobito velikim ukopom u SZ kutu, u kojem su pronađena ukopana dva čitava te dijelovi trećeg konja. Taj se ukop na temelju pronađene lule s poklopcem austrijsko-mađarskog tipa može datirati u početak 19. st. (Gačić 2011: 114 – 144). Na temelju crteža kapele Ernesta Krambergera iz 1874., koji se čuva u Gradskom muzeju Požega, zna se da je tada kapela već bila u izrazito ruševnom stanju, već odavno bez krova. Na istome mjestu, još niže, nalaze se još dva ukopa, jedan ispod drugoga. Stariji ukop nije istražen do kraja zbog prodiranja vode pri dnu. U njegovu istočnom profilu, u sloju ispod sloja gline, uočena su dva drvena lijesa, unutar kojih se vide kosti pokojnika (grobovi 6 i 7). Daske ljesova neuobičajeno su dobro očuvane. Specifično anoksično okruženje uzrokovalo je tako dobru očuvanost. Radiokarbonska analiza kostiju iz groba 7 pokazala je da se grob najvjerojatnije može datirati u drugu četvrtinu 14. ili eventualno u kraj 14., odnosno početak 15. st. Jedno od ljepših iznenađenja tijekom ovogodišnjih istraživanja svakako je ukrašenost baza polustupova, koje su ove godine otkopane u cijelosti. Pronađene su na razmeđi zapadnog i središnjeg traveja, a još jedna, oštećena i preslojena mlađom kamenom strukturom nalazi se uz sjeverni zid, istočnije, na razmeđi

Baza polustupa u jugozapadnom kutu kapele, detalj (foto: J. Belaj)

Ukrasni okov za korice knjige, kraj 15. st. (foto: J. Belaj)

središnjeg i istočnog traveja. Ipak, najzanimljivije je ukrašena manja baza u JZ kutu kapele, uz ulaz u stubište. Na bazama, dekoriranima ornamentom *griffea*, mogu se uočiti i vrlo slabo očuvani tragovi boje. Ono što ponajviše izdvaja središnji travej jesu brojne kamene strukture pronađene u njemu. Najmlađa je među njima kružni, suhozidom sazidan bunar, vidljiv još na fotografiji iz 1953. godine. Zapadno uz bunar nađena je kamenom zidana grobnica s kamenom podnicom, koja je naknadno bila probijena ukopom za stup. U grobnici su nađeni ostaci lijesa, no ne i kosti; posmrtni ostaci vjerojatno su bili ekshumirani prilikom napuštanja kapele, iz čega se može zaključiti da se radi o jednom od posljednjih grobova ukopanih u nju. Radiokarbonska analiza lijesa datira taj događaj relativno široko, između 1440. i 1520. godine. Južno od nje, prislonjena uz južni zid kapele, nalazila se još jedna grobnica. Još iznad nje, u sloju zemlje i urušenja uz veliko profilirano kamenje pronađen je ukrasni okov za korice, najvjerojatnije nabožne knjige. Pripada perforiranom tipu s umbilikom i ukrasom nalik hrastovu listu, a vrlo su slični okovi pronađeni na obližnjoj Rudini, u refektoriju benediktinske opatije sv. Mihovila arkanđela, te u Iloku (Tomičić 2010: 491, 495, 498). Datira se u posljednja tri desetljeća 15. st. i dovodi u vezu s djelovanjem kraljevskog dvora u Budimu u doba vladavine Matije I. Korvina, 1458. – 1490. (Tomičić 2010: 498). Istočni bi se travej mogao podijeliti na dvije potpuno različite, poprečno položene zone slične širine. Zapadna je zona slična središnjem traveju po činjenici da se u njezinu središnjem dijelu nalaze dvije zidane grobnice. Ipak, sloj u koji su ukopane drukčiji je od slojeva u središnjem traveju, a čak i zidovi kapele ne ostavljaju jednak dojam. Ono što taj travej osobito razlikuje od ostalih dvaju jesu sami zidovi gotičke faze kapele. Ne samo da su puno lošije očuvani, oni ovdje ne izgledaju jednako lijepo, ne primjećuje se precizan rad klesara, a i sam materijal kao da nije jednako pomno odabiran. Za konkretnije je interpretacije ipak još prerano. Kapela završava zaključnim, istočnim zidom, koji nije sačuvan čitavom dužinom. Nedostaju mu upravo spojevi s bočnim zidovima kapele. SI ugao kapele ipak čuva trag zida i njegova potpornjaka, i to u otisku zida vidljivom poput negativa u pridodanom zidu, tj. njegovu podebljanju koje ovdje poprima formu kružne kule. U istočnom gotičkom zidu uočen je osobito vrijedan detalj: izljevni kanalić sačuvan *in situ*, koji je odvodio vodu iz sakrarija kroz zid kapele. I ulomak sakrarija pronađen je u urušenju toga zida. Sakrariji se nalaze u istovremenim templarskim crkvama u Gori i Našicama (Dobronić 1984: 116–117, 120).

Nakon završetka radova sve kamene strukture prekrivene su geotekstilom i čitava je sonda zatrpana sitnim pijeskom i zemljom. Među nalazima prikupljenima tijekom ovogodišnjih istraživanja ističu se metalni nalazi (okov za knjigu, noževi, topuzi, ostruga), keramička lula s bakrenim poklopcem te brojni fragmentirani ulomci kamenja s tragovima profilacija. Prikupljeno je i mnogo uzoraka, uglavnom fragmenata ljudskih i životinjskih kostiju, drva i ugljena, od kojih su pojedini poslani na radiokarbonske analize. Na kraju istraživanja nepokretne su strukture na lokalitetu – u dogovoru s Konzervatorskim odjelom u Požegi – privremeno konzervirane geotekstilom, pijeskom te zemljom. Metalni nalazi poslani su na konzervaciju.

Literatura

Belaj 2018 J. Belaj, Prva arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Pakracu godine 2017., AIA, Vol. XIV, Zagreb, 2018: 54 – 60.

Belaj 2019 J. Belaj, Arheološka istraživanja lokaliteta Pakrac – Stari grad 2018. godine, AIA, Vol. XV, Zagreb, 2019: 101 – 106.

Dobronić 1984 L. Dobronić, Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj, Rad JAZU, knjiga 406, Razred za likovne umjetnosti, knjiga XI, Zagreb, 1984.

Gačić 2011 D. Gačić, Lule iz muzejskih zbirki Srbije, Katalog izložbe, Muzej grada Novog Sada, Novi Sad, 2011.

Tomičić 2010 Ž. Tomičić, O knjigama iz samostana sv. Mihovila, VAMZ, Vol. XLIII, Zagreb, 2010: 489 – 501.

dr. sc. Juraj Belaj

Summary

Archaeological excavations at the site of Pakrac – Stari grad in Pakarac were carried out in the course of June and July 2019. The excavations were resumed within the Gothic church that belonged to the Order of St John. The chapel was divided into three bays. It was initially covered with an intersecting ribbed vault as testified by found numerous fragments of rib vaults in the shape of an almond, typical of the early 13th century. The floor in the northwestern corner

of the chapel was destroyed by successive burials. Due to intensive moisture, their profiles displayed well-preserved wooden coffins. Radiocarbon analysis of a wood sample from one of the graves showed that it can be dated to the second quarter of the 14th century or maybe the turn of the 15th century. One of the most significant finds is the revelation of the *griffe* ornament carved on the bases of semi columns. In central and eastern parts of the east bay, we found numerous stone-built structures, which include circular-shaped drywall well, stone masonry tombs, etc. Of particular importance is the find of the terminating eastern wall, which completes the layout of the Gothic chapel (measuring 16 x 6.27-6.48 m). The wall had a drainage canal that carried away water from the sacristy. This year`s finds include metal items (book covers, knives, mace, spurs), a ceramic pipe with a copper lid and numerous moulded stone fragments.

Redni broj: 104
Lokalitet: Papuk – Gornji Vrhovci i Lončarski vrh
Naselje: –
Grad/općina: Velika i Čaglin
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Godine 2019. arheološki su pregledani južni obronci planine Papuka, na području naselja Gornjih Vrhovaca (općina Velika) i šireg područja Lončarskog vrha (općina Čaglin). Nositelj projekta istraživanja bio je Centar za prapovijesna istraživanja iz Zagreba.

Literatura

Potrebica 2019 H. Potrebica, Izvještaj o realizaciji rekognosciranja prostora Papuka temeljem lidarskih snimaka (položaji oko Gornjih Vrhovaca i Lončarskog vrha), Zagreb, 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

In the course of 2019 we carried out an archaeological field survey of the southern slopes of Papuk in the territory of Gornji Vrhovci (the Municipality of Velika) and a wider area of Lončarski vrh (the Čaglin Municipality).

Redni broj: 105
Lokalitet: Radovanci – k.č. 520/2
Naselje: Radovanci
Grad/općina: Velika
Pravni status: –
Razdoblje: P
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 20. do 27. veljače 2019. trajao je arheološki nadzor nad gradnjom stambene zgrade u Radovancima na k.č. 520/2, na području općine Velika. Građevinsko zemljište nalazi se unutar arheološke zone Štivanica – Zastranica. Dimenzije gradilišta iznose cca 12x9 m (cca 108 m^2). Radove je arheološki nadzirao Vatroslav Španiček, mag. archaeo. Financijska sredstva za arheološki nadzor osigurao je investitor Mario Ivić iz Radovanaca, a građevinske radove izvelo je poduzeće Moderna Ivić gradnja iz Velike kraj Požege.

Nakon dolaska na gradilište, prilikom pregledavanja cijele površine gradilišta na površini su primijećeni sitni ostaci keramike, prema fakturi vjerojatno recentnijeg postanka, te sitni ostaci kućnog lijepa. Prva faza građevinskih radova zahtijevala je uklanjanje oraćeg sloja zemlje, koji je u ovom slučaju iznosio otprilike 40 cm. Zbog konfiguracije terena prostor gradilišta pada u smjeru I-Z, u duljini od 12 m, za cca 30 cm.
U jugoistočnom dijelu gradilišta, prilikom iskopavanja rova za gradnju temelja stambene građevine, koji se pruža u smjeru S-J, na dubini od otprilike 40 cm otkriveni su krupni ostaci kućnog lijepa te nekoliko sitnijih fragmenata keramike različite fakture. S obzirom na to da je radni stroj prilikom iskopavanja rova za temelje stambene građevine djelomično naišao na arheološke ostatke, radovi su zaustavljeni te je započet metodološki ispravan ručni iskop. Prema materijalnim tragovima u profilu rova, vjerojatno je riječ o jami, odnosno zapuni jame. Prilikom iskopavanja rova za temelj građevine na sjevernom dijelu gradilišta nisu primijećeni arheološki ostaci, a taj se rov pruža u smjeru I-Z.
U dogovoru s nadležnom arheologinjom iz Konzervatorskog odjela u Požegi, odlučilo se detaljnije istražiti prostor gdje je pronađeno mnoštvo lijepa i keramike, za koji se smatra da je najvjerojatnije riječ o jami, odnosno zapuni jame. Dimenzije prostora koji je bio predviđen za istraživanje iznose cca 3 m^2.
Objekt je u JI dijelu gradilišta kružnog oblika te se sužava prema dnu. Okersiva zemlja koja okružuje objekt izrazito je glinaste i ljepljive strukture, bez ikakvih drugih nečistoća. U zemlji u zapuni prisutna je vrlo velika količina lijepa manjih i većih dimenzija (od veličine manje šake do veličine pune opeke). Zemlja u zapuni s lijepom se povezala u masu koja je vrlo slična po boji te se dobiva dojam da unutar zapune nema zemlje, već da se ona u potpunosti sastoji od lijepa. Faktura keramike kreće se od vrlo grube debele, s puno primjesa kvarcnoga pijeska, pa sve do glačane keramike, čije su stijenke debele 2 – 3 mm. Prema oblicima i fakturi, keramika se može definirati kao neolitička. Oblicima odgovara sopotskoj kulturi. Kućni lijep prisutan je kao više ili manje izgoren. Na velikom broju ulomaka lijepa prisutni su ostaci pruća ili šiblja, što može značiti da ti komadi lijepa pripadaju prostoriji ili stambenom objektu. Pronađeno je nekoliko komada životinjskih kostiju.
Nakon što je objekt gotovo u potpunosti ispražnjen, uočeni su veliki kompaktni komadi lijepa. Ispostavilo se da je riječ o velikoj nakupini lijepa koja se u smjeru SZ „pruža" u obliku slova „J". Nakupina lijepa u istraženom dijelu duga je nešto manje od 4 m, a široka oko 65-75 cm. S obzirom na to da nije bilo moguće nastaviti pratiti smjer pružanja nakupine lijepa, jer bi se time moralo nastaviti istraživanje na susjednoj parceli, koja nije u vlasništvu investitora, daljnji je iskop zaustavljen. Budući da nakupina lijepa nije u potpunosti

Zapuna objekta i kućni lijep (foto: V. Španiček)

Nakupina kućnog lijepa (foto: V. Španiček)

definirana, teško je sa sigurnošću govoriti o čemu je riječ. Iako prisutnost fragmenata lijepa s tragovima pruća i šiblja te vjerojatni ostaci kamenoga žrvnja sugeriraju da bi se u ovome slučaju možda moglo govoriti o postojanju strukture, odnosno objekta stambene ili neke druge namjene, takva se tvrdnja mora uzeti s velikim oprezom. Za cjelovito definiranje oblika, a time i namjene tih ostataka, bit će potrebno istraživanje susjedne parcele na istoku.
Arheološki je nadzor potrajao do potpunog iskopavanja predviđenih temelja za stambenu građevinu. Ni u jednom rovu za temelje nisu pronađeni arheološki ostaci. Nalazi prikupljeni tijekom arheološkog nadzora nakon obrade pohranjeni su u Gradskom muzeju u Požegi.

Vatroslav Španiček

Summary

Archaeological supervision of the earthworks during the construction of a building on cadastral parcel 520/2 in Radovanovci, the Municipality of Velika, was carried out in the course of February 2019. The land plot is located within the archaeological zone of Štivanica – Zastranica. We uncovered the remains of pits that contained house daub and fragments of prehistoric pottery (probably the Neolithic Sopot Culture). Other foundation trenches did not contain archaeological finds.

Redni broj: 106
Lokalitet: Rudina – benediktinska opatija sv. Mihovila arkanđela
Naselje: Čečavac
Grad/općina: Brestovac
Pravni status: Z-2314
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, restauratorsko-konzervatorski radovi

Godine 2019. nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi na ostacima benediktinske opatije sv. Mihovila arkanđela. Prije njihova početka, lokalitet je revizijski arheološki istražen. Voditelj je bio Petar Sekulić, iz Odjela za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Sredstva za radove osiguralo je Ministarstvo kulture.

Benediktinska opatija sv. Mihovila arkanđela na Rudini nalazi se na jugoistočnim obroncima Psunja. Opatija se prvi put spominje u ispravi kralja Bele IV. iz 1250. godine, no pretpostavlja se da su je osnovali pripadnici roda Borić tijekom druge polovice 12. st., u jeku romaničkog stilskog oblikovanja. Zbog osmanske opasnosti, opatija je napuštena u drugoj četvrtini 16. st.
Godine 2019. revizijski je arheološki istražen prostor južne prigradnje opatijske crkve, što je rezultiralo novim saznanjima o razvoju čitave opatije. Kronološki najstarijoj fazi pripadaju ostaci longitudinalne građevine s polukružnom apsidom, od koje su vidljivi ostaci južnog zida i južnog dijela apside. Riječ je o ostacima objekta koji je prethodio gradnji opatijske crkve, no na trenutačnom stupnju istraženosti nije moguće donositi druge zaključke. Između ostataka predmetnog objekta i južnog zida opatijske crkve sačuvani su ostaci temelja građevine, koju je moguće datirati u 14. i 15. st. Zbog naknadnih pregradnji, nažalost nije moguće odrediti istočni i zapadni dio objekta. U unutrašnjosti su pronađeni ostaci četiriju raka, od kojih su u dvjema pronađeni ostaci žene s bogatim grobnim inventarom. U grobu G 077/2019 pronađena je olovna bula pape Bonifacija IX. (1389. – 1404.) te ostaci krunice izrađene od koštanih zrna. U grobu G 078 pronađen je srebrni prsten ukrašen rozetom okruženom križevima te krunica sa staklenim zrnima. Uz određeni oprez, objekt je moguće interpretirati kao grobnu kapelu patrona opatije sv. Mihovila arkanđela. Tijekom druge polovice 15. st., zbog sve veće osmanske opasnosti, rudinska je opatija bila utvrđena gradnjom vanjskog obrambenog zida. Prilikom gradnje fortifikacija, stariji objekt uz južno pročelje opatijske crkve vjerojatno je prenamijenjen. U mlađoj fazi, nakon napuštanja opatije u prvoj polovici 16. st., u istočnom dijelu predmetnog prostora dokumentirani su građevinski zahvati, o kojima još nije moguće donositi zaključke. Nakon radova novoistraženi su dijelovi opatije sv. Mihovila arkanđela dokumentirani

Pogled iz zraka na istraženi dio ostataka benediktinske opatije (foto: Skimi64 d.o.o.)

fotografiranjem sa zemlje i iz zraka (HRZ) te metodom 3D laserskog skeniranja (Skimi64 d.o.o.), a prema čemu je dopunjena nacrtna dokumentacija, s pripadajućim tehničkim opisom.

Literatura

Andrić 1998 S. Andrić, Benediktinski samostan sv. Mihovila arkanđela na Rudini, Zlatna dolina: godišnjak Požeštine, 4, Požega, 1998: 31 – 57.
Karbić 2005 M. Karbić, Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine XIV stoljeća, Scrinia Slavonica, 5, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2005: 48 – 61.
Klaić 1986 N. Klaić, Ecclesia seu monasterium sancti Michaelis de Rudina, Vjesnik Muzeja Požeške kotline, 4-5, Slavonska Požega, 1986: 33 – 59.
Pleše, Mostarčić, Sekulić 2018 T. Pleše, B. Mostarčić, P. Sekulić, Ususret četvrtom desetljeću od početka istraživanja benediktinske opatije sv. Mihovila arkanđela na Rudini, Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 7, Požega, 2018: 91 – 135.
Sokač Štimac 2006 D. Sokač Štimac, Rudina – benediktinska opatija sv. Mihovila, u: (ur. A. Durman) Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Zagreb, 2006.

Petar Sekulić

Summary

The restauration and conservation of the remains of the Benedictine abbey of St Michael (Sv. Mihovil) in Rudina on the SE slopes of Psunj were continued in the course of 2019. The abbey was first mentioned in a 1250 document issued by King Bela IV, but it was probably founded by the members of the Borić family in the second half of the 12th century, at the peak of the Romanesque style. Due to the Ottoman danger, it was abandoned in the second quarter of the 16th century. A revisionary excavation conducted in 2019 encompassed the southern extension to the abbey church and have provided new insights into its development. We have been able to distinguish four chronological construction phases, whose precise interpretation will be possible once the archaeological excavations are completed.

VIROVITIČKO-PODRAVSKA ŽUPANIJA

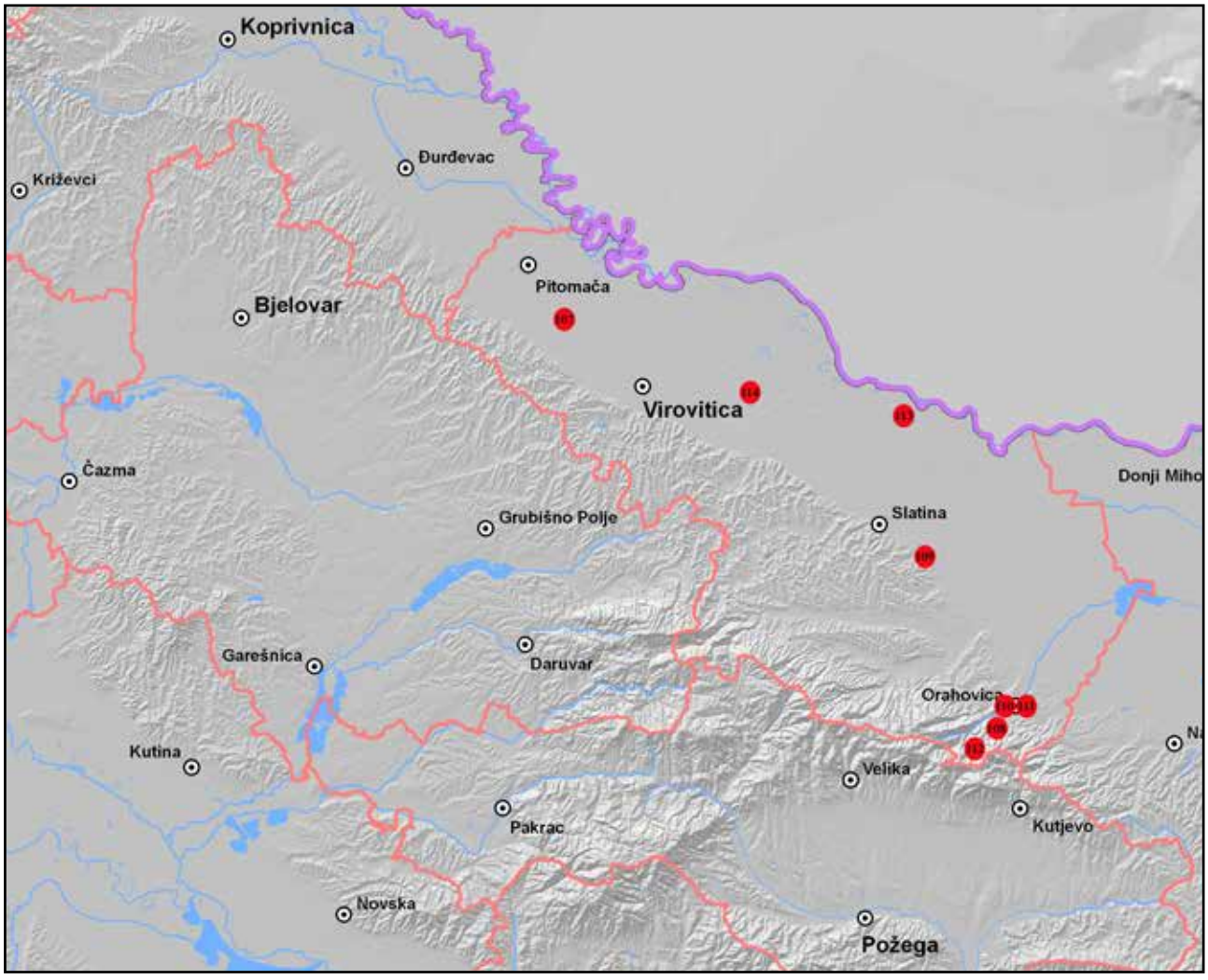

107 Lozan – Lendava
108 Manastir Orahovica
109 Nova Bukovica – Sjenjak
110 Orahovica – Curia nobilitaris
111 Orahovica – Curia nobilitaris
112 Rastova kosa
113 Sopje – Pomornjača
114 Zvonimirovo – Veliko polje

Redni broj: 107
Lokalitet: Lozan – Lendava
Naselje: Lozan
Grad/općina: Špišić Bukovica
Pravni status: Z-6454
Razdoblje: P, (SV?)
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 19. do 23. studenog 2019., tijekom tri radna dana, trajala su zaštitna arheološka istraživanja k.č. 966/5, k.o. Lozan, na površini od 800 m^2. Istraživana čestica nalazi se u sklopu zaštićenog arheološkog lokaliteta Lendava kod Lozana. Na tom je prostoru planirana gradnja staje za muzne krave. U radovima je uz voditeljicu istraživanja, Tatjanu Tkalčec iz Instituta za arheologiju, sudjelovao i Siniša Krznar, a pomoćnu ekipu činili su članovi obitelji Mikša. Radovi su se odvijali pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Požegi. Investitor radova bio je OPG Marka Mikše iz Špišić Bukovice.

Arheološko nalazište Lozan – Lendava otkriveno je 1984., prilikom terenskog pregleda i registrirano je kao srednjovjekovno gradište (Minichreiter 1985: 44, 45). Na okolnim su oranicama tijekom terenskog pregleda pronađeni ulomci srednjovjekovne keramike datirane od 12. do 15. st. te ulomci kostiju (podaci o nalazima keramike preuzeti su iz Rješenja o zaštiti Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine).
Istaknuto uzvišenje ovalnog oblika, čiji je gornji dio zaravnat plato četvrtastog tlocrta, obrastao je raslinjem i mladom agacijom, nalazi se usred okolnog nizinskog područja omeđenog kanalima i vodotocima, i to oko 200 m jugoistočno od zadnjih kuća u Lozanu te oko 300 m sjeverno od Špišić Bukovice, a stotinjak metara istočno od Podravske magistrale. Nakon pregledavanja terena ustanovljeno je da povišeni položaj ne pripada tipu kasnosrednjovjekovnih gradišta, dakle lokaliteta koji su okruženi obrambenim opkopima te mahom i zemljanim bedemima. Tijekom ovogodišnjeg pregleda nisu zamijećeni ni površinski nalazi srednjovjekovne keramike na okolnim oranicama. Istraživana površina nalazi se podno tog povišenog položaja, s njegove južne strane. Iako tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja nisu uočeni srednjovjekovni kulturni slojevi i nalazi, otkriveni su ostaci naselja iz mlađeg željeznog doba, odnosno iz kasnoga latena.

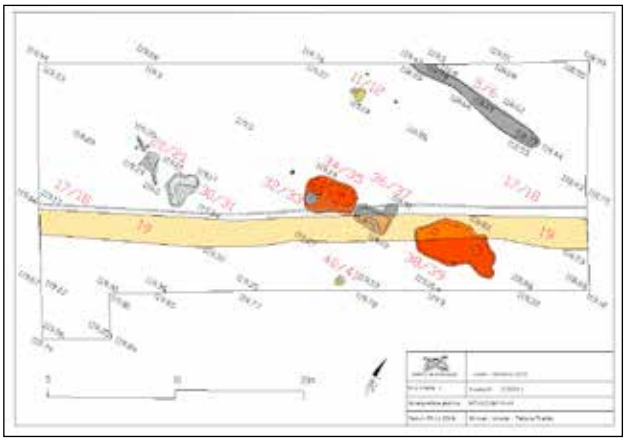

Lozan Lendava 2019. – situacijski plan s istaknutim oznakama većih objekata i apsolutnim visinama istražene površine (crtež: T. Tkalčec)

Tijekom istraživanja zabilježena je 41 stratigrafska jedinica (slojevi, zapune i ukopi jama, kanala i stupova). Najviše nalaza prikupljeno je iz većih jama, dok u zapunama stupova i kanala nije bilo nalaza ili su pronađeni sporadični ulomci lijepa, keramike i zgure (u kanalu). Brojnošću nalaza ističu se veći objekti, osobito SJ 34/35, 36/37, te 30/31 i 38/39, nešto manje bilo je nalaza u SJ 20/21, dok je u manjim jamama SJ 11/12 i SJ 40/41 uočen tek sporadičan nalaz lijepa i keramike (usporediti crtež situacijskog plana). Izvan konteksta pronađen je ulomak željezne fibule s lukom ovalnoga presjeka i sačuvanom prstenastom spojnicom. Zamjetan je izostanak nalaza životinjskih kostiju, čemu je možda uzrok neočuvanost zbog kiselosti tla.
Iako su se mrlje arheoloških tvorevina u okolnoj zdravoj ilovači ocrtavale u četirima bojama (svjetlosive, tamnije sive, maslinastosivkaste i smeđe zapune), nakon pregledavanja nalaza iz svih jama ustanovljeno je da nema indikacija o višeslojnosti lokaliteta, barem na arheološki istraživanoj površini, odnosno u svim objektima prikupljeni su nalazi iz mlađeg željeznog doba, tj. kasnog latena.
Zastupljeni su ulomci posuda izrađeni na lončarskom kolu, kao i ulomci rukom izrađivane lončarije (Tkalčec 2020: 287, sl. 3). Na lončarskom kolu izvedeni su lonci S-profilacije i zdjele zaobljenog tijela uvučenog ruba, kao i zdjele S-profiliranog tijela te posude većih dimenzija za zalihe. Nalazi ručki u SJ 34 i SJ 38 upućuju i na zastupljenost vrčeva. Analogije lozanskim posudama izrađenima na kolu pronalaze se ne samo u naseobinskoj keramici, već i u keramičkim prilozima u grobovima – npr. lonac S-profilacije s najvećom širinom na sredini tijela iz groba Lt 11 s groblja Zvonimirovo – Veliko polje (Dizdar 2013: 278, 454, sl. 95, T. 19:3) i fakturom, bojom pečenja i oblikom odgovara loncu iz SJ 30 (usp. lonac na slici, donji red lijevo).
U velikom je broju zastupljena i rukom izrađivana lončarija, a riječ je o karakterističnim situlastim loncima, s vodoravno položenim žlijebom koji razdvaja P-zadebljan rub od tijela, koji ponekad mogu biti ukrašeni i urezivanjem kosih ili okomitih zareza na ramenu izvedenih jednostavnim predmetom ili od ramena naniže izvedenih češljem te u nešto manjem broju loncima S-profiliranog tijela.
Osim navedenih ukrasa na gruboj, rukom rađenoj keramici i na posudama izrađenima na kolu, prisutno je ukrašavanje okomitim gustim urezivanjem ili žlijebljenjem te poliranje i grafitiranje kosih motiva. Materijal se uklapa u repertoar nalaza karakterističnih za razdoblje kasnog latena, odnosno 1. st. pr. Kr.
Dijelovi naselja na lokalitetu Lozan – Lendava vjerojatno pripadaju mokronoškoj skupini Tauriska, koji su naseljavali prostor središnje i istočne Slovenije, kao i veći dio središnje Hrvatske, sve do istočnih obronaka Bilogore kod Suhopolja (Dizdar 2007: 39). O tome svjedoče i analogije s materijalom iz kasnolatenskog horizonta naselja s ostacima deset peći iz Ormoža, koje su na osnovi keramičkih nalaza i fibula tipa Nauheim datirane u kraj mlađeg željeznog doba, odnosno u stupanj Mokronog IIIa (Dular, Tomanič Jevremov 2009). Prikupljeni se nalazi tipološki uklapaju u opću sliku koju pruža materijal s različitih lokaliteta iz kasnog latena

Izbor zdjela i lonaca rađenih na kolu iz SJ 30 (foto: T. Tkalčec)

(kako s prostora središnje i zapadne Hrvatske, naseljenog Tauriscima, tako i na istočnim dijelovima Hrvatske, koja je bila naseljena Skordiscima), odnosno sastoje se od fine lončarije izrađene na kolu i one grublje, koja je rađena rukom (Dizdar 2001: 39, sl. 12). Položaj samog lokaliteta, kao i specifične značajke keramičke građe iz Lozana, uklapaju se u keramografiju kasnolatenske građe zapadnog kruga, čiji su nosioci bili Taurisci, a najbliže analogije Lozanu mogu se naći u kasnolatenskom naselju na položaju Virovitica – Kiškorija sjever, datiranome u LT D1 (Dizdar 2006; 2007). U Lozanu su zastupljeni i karakteristični nalazi sive grafitirane keramike. Izostanak nalaza karakterističnih za rimsko razdoblje (usprkos trima ulomcima posuda fine fakture oksidacijski pečene do crvene boje) upućuje na to da naselje (barem na tom dijelu lokaliteta) nije postojalo nakon kraja 1. st. pr. Kr.

Može se zaključiti da se na nalazištu Lozan – Lendava nalaze ostaci kasnolatenskoga naselja, da je eliminirana kategorizacija lokaliteta kao kasnosrednjovjekovnog nizinskoga gradišta te da potencijalni kasnosrednjovjekovni sloj i postojanje neke utvrde bez obrambenog sustava opkopima i bedemima tek valja provjeriti i istražiti.

Literatura

Dizdar 2001 M. Dizdar, Latenska naselja na vinkovačkom području, Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Disertacije i monografije, 3, Zagreb, 2001.

Dizdar 2006 M. Dizdar, Zaštitna istraživanja naselja latenske kulture na nalazištu Virovitica – Kiškorija sjever, AIA, II, Zagreb, 2006: 55 – 60.

Dizdar 2007 M. Dizdar, Naselje mlađeg željeznog doba Virovitica – Kiškorija sjever, Zapadna virovitička obilaznica – zaštitna arheološka istraživanja 2005./2006. godine, Gradski muzej Virovitica, Virovitica, 2007: 35 – 46.

Dizdar 2013 M. Dizdar, Zvonimirovo – Veliko polje, Groblje latenske kulture 1, Monografije Instituta za arheologiju, 8, Zagreb, 2013.

Dular, Tomanič Jevremov 2009 J. Dular, M. Tomanič Jevremov, Sledovi poznolatenske poselitve v Ormožu, AV, 60, Ljubljana, 2009: 159 – 193.

Minichreter 1985 K. Minichreiter, Rekognosciranje terena općine Virovitica, Glasnik slavonskih muzeja, god. XIX/XX, br. 50/51, 1984/1985: 41 – 51.

Tkalčec 2020 T. Tkalčec, Rezultati zaštitnog arheološkog istraživanja nalazišta Lozan – Lendava, AIA, XVI, Zagreb, 2020: 285 – 287.

dr. sc. Tatjana Tkalčec

Summary

Rescue archaeological excavations at the site of Lozan-Lendava near Špišić Bukovica revealed segments of a La Tène settlement. The site has been so far known as a late medieval lowland hillfort, but earlier excavations have not confirmed its existence. The 2019 excavations encompassed a surface of 800 m^2 located to the south of (i.e., beneath) a prominent hill in a lowland landscape. The excavations did not yield a single piece of late medieval pottery. However, they uncovered a Late Iron Age settlement with the remains of dugout features that contained pottery shards (pots and bowls) thrown on wheel, as well as hand-made pottery forms. Most of the finds came from fills of large pits, whilst fills of small pits, postholes and canals contained only scarce finds, mostly house daub, pottery and slag. The lack of Roman period finds suggests that the settlement, at least the investigated area, did not last after the end of the first century BC. The 2019 rescue excavations suggest that the site of Lozan contains the remains of a late La Tène settlement of the end of the second century and first century and eliminate the possibility of its categorisation as a late medieval lowland hillfort. A potential late medieval layer and the existence of a fortification without a defensive system with moats and city walls still remain to be archaeologically verified.

Redni broj: 108
Lokalitet: Manastir Orahovica
Naselje: Duzluk
Grad/općina: Orahovica
Pravni status: Z-370
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Dana 3. i 4. lipnja 2019. godine arheološki su nadzirani radovi tijekom iskopavanja dviju sondi u crkvi sv. Nikole (Nikolaja), u sklopu manastira Orahovica. Voditelj arheološkog nadzora bio je Srđan Đuričić, mag. archeo., kustos u Zavičajnom muzeju Slatina. Investitor radova bio je Hrvatski restauratorski zavod, a izvođač zemljanog iskopa radnici tvrtke Doln d.o.o. iz Nove Gradiške.

Kompleks manastira nalazi se 3,2 km južno od mjesta Duzluka i 4,3 km jugozapadno od mjesta Šumeđe. Zapadno od manastira prolazi trasa županijske ceste 4030 (Kutjevo – Petrov vrh – Orahovica). Manastirska crkva u kojoj se odvijao arheološki nadzor nalazi se na prostoru k.č. 1, k.o. Manastir Orahovica.

Arheološki nadzor u crkvi sv. Nikole obavljen je prilikom iskopavanja dviju sondi. Cilj iskopa bio je utvrditi dubinu temeljnih stopa manastirske crkve, postojanje betonskih konstrukcija ispod razine poda i faze obnove poda. Sonde

su raspoređene na mjestima na kojima nedostaju kamene ploče današnjeg poda. Sonda 1 smještena je u sjevernom dijelu unutrašnjeg narteksa (*priprate*), a Sonda 2 u sjevernoj bočnoj apsidi. Zbog okolnosti prostora, ali i velike mogućnosti pojave arheoloških nalaza i struktura, nadzor je obavljen na način da iskopavanje u jednoj sondi kontrolira arheolog, dok se u isto vrijeme u drugoj sondi izbacuje iskopana i pregledana zemlja. Tijekom izbacivanja rastresite zemlje iz sonde jedan ju je radnik pregledavao te odvajao svaki nalaz, koji bi potom pregledao arheolog. S obzirom na to da crkva čini cjelinu, upotrebljavan je jedan popis stratigrafskih jedinica te su brojke iz popisa dodjeljivane u objema sondama. Nakon arheološkog nadzora i dokumentiranja, sonde su prekrivene geotekstilom te zatrpane zemljom i sitnim kamenom.

Tijekom arheološkog nadzora evidentirano je i dokumentirano 15 stratigrafskih jedinica različite vrste i postanka. Stratigrafske jedinice podijeljene su po vrsti i kontekstu nastanka. Prema vrsti dokumentirao je deset stratigrafskih jedinica koje su označene kao slojevi, tri stratigrafske jedinice označene su kao strukture te jedna stratigrafska jedinica označena kao zapuna i jedna kao ukop. Prema kontekstu nastanka, zaključeno je da je 13 stratigrafskih jedinica nastalo djelovanjem čovjeka, dok su dvije stratigrafske jedinice nastale prirodnim procesima i evidentirane su pri dnu ili na samom dnu sondi.

Prilikom arheološkog nadzora utvrđeni su kronološko-stratigrafski odnosi na prostoru dviju sondi, koji su u gornjoj zoni slični po pojavnosti, dok se u donjim zonama sondi stratigrafija znatno razlikuje. S obzirom na malu površinu sondi, ali i izostajanje databilnog pokretnog arheološkog materijala, kronološko-stratigrafsku sliku nije moguće sa sigurnošću primijeniti na cijeli prostor crkve. Ujedno, kao vrlo važan faktor mora se uzeti i današnja konfiguracija terena, koja u velikoj mjeri odstupa od prirodne konfiguracije, a rezultat je nasipavanja i nivelacije cjelokupne zone manastirskog kompleksa. Stratigrafski gledano, najdublji (a time i najstariji) slojevi jesu: SJ 12 (Sonda 2) i SJ 14 (Sonda 1). Prema boji, sastavu i konzistentnosti, obje stratigrafske jedinice čine isti sloj koji je nastao prirodnim putem, deponiranjem materijala u vrijeme pleistocena ili holocena te je arheološki negativan. Iznad tog sloja u Sondi 2 evidentiran je sloj SJ 11, sastavljen od komada kamena i vapnenog morta. U stratigrafskoj slici Sonde 2 na taj sloj naliježe temeljna stopa crkve, čime on kronološki prethodi vremenu gradnje crkve u 16. st. Zbog izostanka

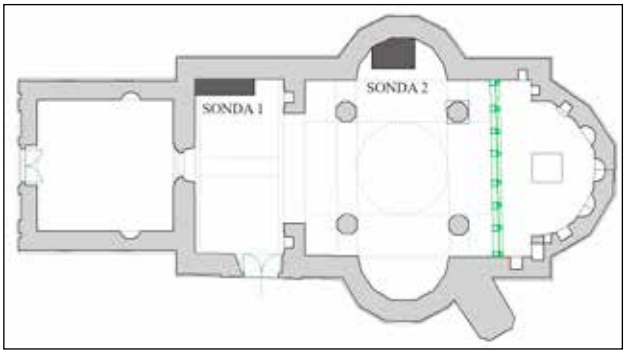

Položaj Sonde 1 i 2 u odnosu na tlocrt crkve sv. Nikole u manastiru Orahovica (foto: S. Đuričić)

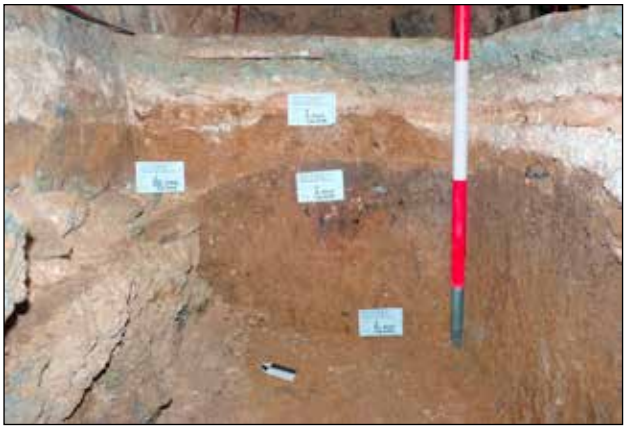

Istočni profil Sonde 1 (foto: S. Đuričić)

pokretnog arheološkog materijala, nije poznata točna datacija sloja. Prema pojavnosti okarakteriziran je kao sloj nastao djelovanjem čovjeka, a njegova veza s postojanjem starijeg sakralnog objekta nije jasno utvrđena tijekom ovogodišnjeg arheološkog nadzora. Iznad sloja SJ 11 evidentirani su slojevi: SJ 13, SJ 10 u Sondi 2 te sličan sloj SJ 5 u Sondi 1. Slojeve karakterizira horizontalna položenost u gornjoj razini, kao i slična konzistencija, boja i rahlost, dok je razlika u postotku i vrsti primjesa. Zbog izostanka materijala datacija nije moguća, ali se mogu povezati s formiranjem manastira Orahovica. Moguće je da su nastali iz potrebe nivelacije terena u crkvi i oko nje. Iznad tih slojeva evidentirana je podnica (estrih), datirana u vrijeme gradnje crkve. Podnica je sačuvana u Sondi 2, dok je u Sondi 1 sačuvana samo u zoni uza zid. Iznad podnice evidentirani su slojevi datirani od 17. do 20. st. Najstariji od tih slojeva evidentiran je u Sondi 2 i označen je kao SJ 4. Sloj je stratigrafski iznad podnice koja je datirana u 16. st., a sastavljen je od manjih i većih komada građevne šute. U sloju nije pronađen pokretni arheološki materijal, kao ni ostaci oslikane žbuke koji bi točnije odredili nastanak sloja. Poznato je da je crkva doživjela više preinaka i obnova tijekom svojeg postojanja. Na osnovi poznatih podataka, taj bi sloj mogao pripadati fazi obnove crkve iz sredine 17. st. (1650. g.), kada je ona oštećena te su prezidani gornji dijelovi objekta. Zbog pada gornje razine crkve, pretpostavka je da je originalna podnica u velikoj mjeri oštećena te je sloj koji je nastao rezultat priprema za izradu nove podnice. Iznad sloja SJ 4 evidentiran je SJ 3, sastavljen od nabijene zemlje glinovita sastava. Sam je sloj po svojoj kompaktnosti u jednom trenutku mogao činiti hodnu površinu, ali tu pretpostavku treba provjeriti tijekom budućih istraživanja. Iznad navedenog sloja evidentiran je SJ 2, koji je sastavljen od smrvljenih ulomaka zidne žbuke te su na njega položene kamene ploče, koje čine današnju podnicu. U SJ 2 nisu pronađeni ulomci na temelju kojih bi se sloj mogao datirati, tako nije jasno određena ni donja granica podnice. S obzirom na to, današnja se podnica može datirati između 1650. i 1758. godine.

Vremenski najmlađi sloj evidentiran je u Sondi 1. Riječ je o sloju SJ 1, koji je evidentiran ispod razine današnjeg poda. U sloju su pronađeni ulomci zidne žbuke s oslikom. Na ulomcima su zastupljeni geometrijski motivi izvedeni plavom, žutom i crvenom bojom, a na ponekim ulomcima

Zapadni profil Sonde 2 (foto: S. Đuričić)

i tragovi naknadnog premazivanja. Te su freske bile *in situ* 1939. godine, kada ih je dokumentirao i objavio Radoslav Gruić. Njihovo uništenje, odnosno micanje sa zidnih ploha, treba tražiti nakon te godine, a time i dataciju samog poda u tom dijelu priprate. Prilikom nadzora u Sondi 1 evidentirana je zapuna s pripadajućim ukopom, koja je okarakterizirana kao jama kružnog oblika. Evidentirana je ispod sloja SJ 1 te svojim ukopom siječe slojeve SJ 5 i 14. Iako podnica nije sačuvana na tom djelu sonde, gornja visina ukopa sugerira da je jama „probila" podnicu. Kronološki gledano, jama je nastala nakon gradnje crkve i postavljanja prve podnice. Na ovoj razini istraživanja nisu jasno poznati razlozi njezina nastanka.

Prilikom arheološkog nadzora utvrđena je stratigrafska slika u dvjema sondama. Točna stratigrafija, kao i mogućnost rekonstrukcije faza reparacije crkve i postojanje starijeg objekta, moguće je utvrditi jedino istraživanjima većeg obuhvata i površine. Sondama je pokriven manji dio sjevernog dijela crkve. Prilikom mogućih istraživanja pozornost bi se trebala usmjeriti na južni dio crkve, ali i na vanjski prostor oko nje.

Literatura

Grujić 1939 R. Grujić, Starine manastira Orahovice u Slavoniji, Starinar, III, 14, Beograd, 1939: 7 – 62.

Kučeković 2007 A. Kučeković, Manastir Orahovica u Slavoniji, Zagreb, 2007.

Srđan Đuričić

Summary

Archaeological supervision of probe excavations in the church of St Nicholas in Orahovica Monastery was carried out in the course of June 2019. The probes were located in the inner narthex (Probe 1) and northern side apse in the church naos (Probe 2). During the supervision, 15 stratigraphic units were defined. They belong to different features and periods. A chronological picture in the probes is different and can be followed from the period that preceded the foundation of the monastery to the mid-20th century.

Redni broj: 109
Lokalitet: Nova Bukovica – Sjenjak
Naselje: Nova Bukovica
Grad/općina: Nova Bukovica
Pravni status: Z-3075
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 9. do 21. rujna 2019. Institut za arheologiju iz Zagreba, u suradnji s Općinom Nova Bukovica i Zavičajnim muzejom u Slatini, nastavio je sustavna arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Nova Bukovica – Sjenjak kod Slatine (Kovačević 2001). Radove je vodio dr. sc. Saša Kovačević, viši znanstveni suradnik Instituta za arheologiju iz Zagreba. U stručnoj ekipi bili su apsolventi arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Zadru, a u istraživanjima su sudjelovali fizički radnici iz Nove Bukovice. Istraživanja toga kompleksnog prapovijesnog naseobinskog lokaliteta dio su istraživačke teme „A3: Naselja", unutar Strategije znanstvene djelatnosti Instituta za arheologiju. Radove na lokalitetu financirali su Ministarstvo kulture i Općina Nova Bukovica.

Na Sjenjaku se mogu pratiti dva horizonta naseljavanja povoljnoga, blago uzdignutog položaja u podravskoj ravnici. Riječ je o naseljima s kraja kasnoga brončanog doba (analize C-14 datiraju ga od 10. do 8. st. pr. Kr.) i kasnog latena (kasnije 2. – 1. st. pr. Kr.) (Minichreiter 1998; Šoštarić 2001; Kovačević 2001: 66).

Ovogodišnja arheološka istraživanja nastavljena su sjeverno uz parcelu od prošlih godina, na k.č. 197, k.o. Gornja Bukovica, koja se nalazi u vlasništvu Marina Špoljara (Kovačević 2018). Na kraju istraživanja zatrpana je arheološka sonda na području k.č. 197. Godine 2019. istraženo je 395 m^2 lokaliteta. Ukupna istražena površina tog lokaliteta sada doseže 6613 m^2. Istraživana je k.č. 197 u cijeloj širini njive, od sjevernog do južnog ruba. Pri tome je otkriveno 35 novih objekata, uključujući tlorisne ostatke triju kuća, koje prema svemu sudeći pripadaju mlađem, kasnolatenskom horizontu na lokalitetu u Novoj Bukovici. Tijekom istraživanja prikupljena je 31 vrećica pokretnog arheološkog materijala. Većinu nalaza čini kasnobrončanodobna i kasnolatenska keramika. Pronađeno je 36 posebnih nalaza, a prikupljeno je i 15 uzoraka za interdisciplinarne analize.

Istraživanja su 2019. nastavljena neposredno zapadno uz arheološku sondu iz 2018. godine. I dalje se istraživalo na

južnoj padini brežuljka na kojem se nalazi lokalitet. Zbog dugotrajne suše u slatinskom kraju, glinasta je zemlja (koja na Sjenjaku čini geološku podlogu u koju su ukopani objekti) bila tvrda poput betona. To ne samo da je gotovo do nemogućnosti otežalo mehanizaciji uklanjanje zemlje, već je ugrozilo i sigurnost nalaza te dovelo u pitanje samu izvedivost istraživanja. Zemlja unutar ukopanih objekata bila je toliko tvrda i slijepljena za arheološke nalaze, da je gotovo dosezala tvrdoću slabije pečene prapovijesne keramike, koja na lokalitetu u Novoj Bukovici čini većinu nalaza. Čak je i uz izvanrednu pažnju bilo teško spriječiti dodatno oštećenje pokretnih nalaza, a poliranje i dokumentiranje objekata bio je izazov za sebe. Zbog toga je ove sezone odlučeno otvoriti nešto manju površinu za istraživanje, a radovi su usmjereni na pranje keramike i ostalih nalaza prikupljenih ove i prethodnih godina. No, unatoč iznimno nepovoljnim okolnostima, uspjelo se otvoriti i istražiti gotovo 400 novih kvadratnih metara lokaliteta u Novoj Bukovici, i to s vrlo dobrim rezultatima i nalazima.

Vertikalna je stratigrafija dijela lokaliteta istraživanog 2019. jednostavna i dobrim dijelom uvjetovana oštećenjima arheoloških slojeva i struktura zbog dugotrajne intenzivne zemljoradnje. Budući da su k.č. 197, kao i okolne parcele, u vlasništvu privatne osobe, koja se profesionalno bavi intenzivnom poljoprivredom i koristi se vrlo teškim strojevima, može se pretpostaviti da će se uništavanje lokaliteta u Novoj Bukovici, ali i arheoloških nalazišta u cijeloj regiji, ubrzano nastaviti. Naime, u slatinskom kraju dolazi do sve intenzivnijeg okrupnjivanja parcela u vlasništvu pojedinaca i OPG-ova, koji se profesionalno bave poljoprivredom i pri tome se koriste strojevima koji vrlo duboko zadiru u zemlju. Teška se oštećenja u Novoj Bukovici prate već godinama. U mnogim slučajevima brazde su vrlo duboko ugrebene u zdravicu, ali i u ukopane objekte. Smanjena dubina istraženih ukopanih objekata, kao i sam nedostatak kulturnih slojeva koji je na Sjenjaku pravilo s rijetkom iznimkom (Kovačević 2017: 52), upućuje na to da se istražuju objekti na razini barem četrdesetak centimetara ispod izvorne hodne površine.

U tipologiji objekata otkrivenih ove godine ističu se tipovi uočeni tijekom prijašnjih analiza – rupe od stupova (ostaci nadzemnih objekata) te manje i veće otpadne jame.

Unutar naselja iz kasnoga brončanog doba ističu se otpadne jame, gotovo pravilno kružnog tlocrta, s obiljem nalaza koji ponovo potvrđuju da je tijekom kulture polja sa žarama na Sjenjaku postojao trajan i intenzivan život. Najvažniji nalaz iz toga razdoblja uočen ove godine jest jama SJ 1891, 1892, ispunjena iznimno bogatim i raznovrsnim pokretnim nalazima, poput keramičkih ulomaka zdjela i lonaca ukrašenih apliciranim dekoracijama te kosim i horizontalnim kaneliranjem i facetiranjem. Radi se o manjem objektu gotovo pravilno kružnog tlocrta, neposredno uz istočni rub sonde. Bio je zapunjen izrazito masnom, tamnosivom zemljom s obiljem nalaza.

Među elementima kasnolatenskog naselja posebno su zanimljivi pravokutni nadzemni objekti, koji su tlorisno rekonstruirani kao kuće 1-3/2019. Nadzemni objekti sličnih dimenzija i proporcija uočeni su i prethodnih godina te prema svim indicijama pripadaju horizontu kasne faze latenske kulture u Novoj Bukovici. Rupe od stupova obično su, kao i u većini slučajeva prethodnih godina, bile zapunjene svjetlosivom do tamnosivom zemljom, obično s manje nalaza. Ove su se godine zapune rupa od stupova iznimno teško prepoznavale i definirale. Pri tome se definiranje objekata moralo odvijati brzo, neposredno nakon što je mehanizacijom bio uklonjen oraći sloj. Većina rupa od stupova ukopana je vertikalno u geološku podlogu te im se stranice pod blagom kosinom spuštaju do dna.

Kanali različitih širina i dubina posebice su se intenzivno pojavljivali uz poljski put, na zapadnoj strani uzvisine koja se istražuje. Namjena tih objekata od početka je prilično intrigirala. Nije bilo sasvim sigurno je li riječ o namjerno, ljudskom rukom izrađenim postrojenjima ili o nekoj vrsti prirodnih tvorevina. Dio njih vjerojatno predstavlja vododerine nastale na padinama nakon obilnih kiša u razdoblju mlađega željeznog doba ili poslije, možda i nakon napuštanja naselja, dok velik i dubok kanal koji ide u smjeru SZ-JI čini segment jarka oko latenskog naselja (Kovačević 2003). Godine 2019. istražen je dio plićeg kanala nepravilnog, izduženog tlocrta, kosih stijenki i koritastog dna: SJ 1873, 1874 u sjeveroistočnom kutu sonde. Kanal je bio zapunjen karakterističnom pepeljastosivom zapunom, s nešto malo pokretnih nalaza. Zanimljivo je da se nalazi između dviju latenskih jama i čini se da je nastao nakon njih. Zanimljivo je da 2019. nisu nađeni ukopani objekti većih dimenzija, za koje je otprije utvrđeno da pripadaju i starijem i mlađem naselju u Novoj Bukovici (Kovačević 2007: 124).

Među pokretnim arheološkim nalazima prikupljenima tijekom istraživanja 2019. ističu se ulomci keramičkih posuda

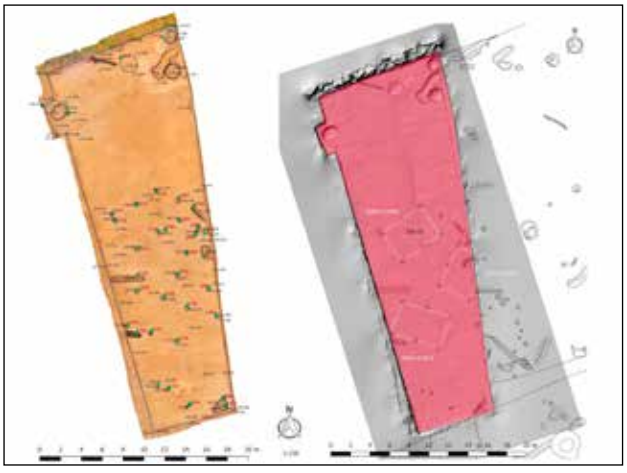

Generalni fotodigitalni plan lokaliteta s tlorisnim ostacima triju latenskih kuća (izradili: M. Mađerić i S. Kovačević)

Keramika mlađega željeznog doba s lokaliteta Sjenjak (foto: S. Kovačević)

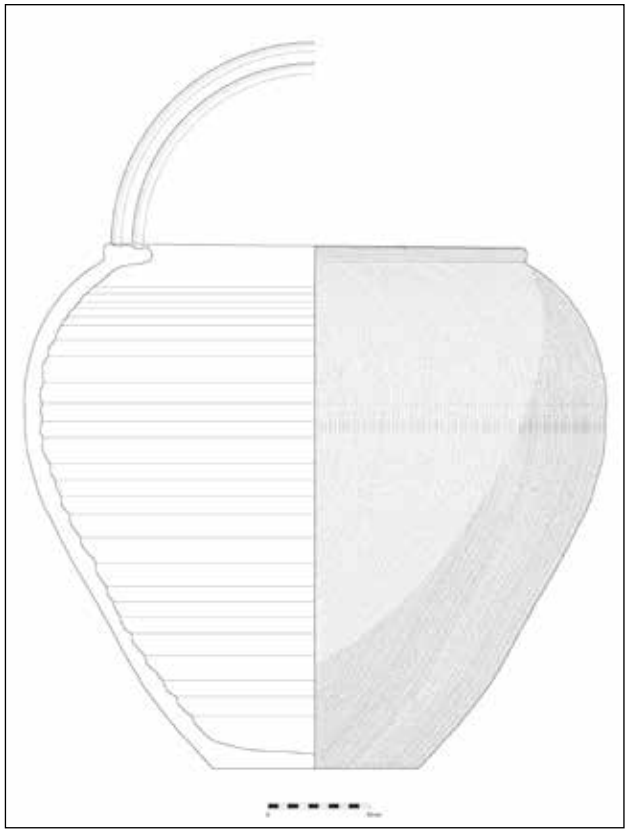

Crtež velikog lonca za zalihe, mlađe željezno doba (crtež: I. Marochini)

iz mlađega željeznog doba. Iako se kao sastavni dio naseobinskog otpada u jamama kasnolatenskog naselja uglavnom javljaju ulomci grublje kućne keramike, i ove su godine pronađeni ulomci tipičnih latenskih posuda rađenih na kolu, dobro pečenih, od fino pročišćene gline. Ponovo se na takvu posuđu javljaju i znakovi reparacija rađeni u vrijeme uporabe posuda, što upućuje na uporabnu ili materijalnu vrijednost kvalitetnije izrađenih posuda latenske kulture. Možda je znakovita činjenica da se kvalitetnija, na kolu rađena keramika u više slučajeva unutar kasnolatenskog naselja na Sjenjaku unutar otpadnih jama javlja zajedno s grumenjem željezne troske. Takav je slučaj i s više puta spomenutom jamom SJ 1871, 1872 iz 2019. Treba li u takvim zatvorenim arheološkim kontekstima možda vidjeti otpad iz dobrostojećih, metalurških kućanstava ili samih radionica unutar naselja na Sjenjaku?

Na temelju rezultata ovogodišnjih istraživanja, može se zaključiti da je nakon nekoliko sezona koje su bile obilježene pronalaskom većih objekata iz kasnoga brončanog doba ove sezone istraživan dio lokaliteta na kojem se češće javljaju objekti koji pripadaju mlađem željeznom dobu, odnosno kasnolatenskoj kulturi. Ipak, to bitno ne mijenja sliku prapovijesnog Sjenjaka, koja se polako zaokružuje intenzivnim arheološkim istraživanjima. Na jugoistočnoj padini laganih uzvišenja, koja se postupno spuštaju od zapada prema istoku i koja se arheološki istražuju, na pogodnoj se terasi (prije nego što teren počinje osjetnije koso padati prema podvodnoj ravnici u smjeru istoka) pojavljuju poprilično gusto raspoređeni objekti obaju prapovijesnih naselja. Njihovo konstantno ispreplitanje govori u prilog činjenici da su ljudi tijekom kasnoga brončanog i mlađega željeznog doba izabrali gotovo identičan položaj na kojem su osnovali naselje. Mlađe naselje na Sjenjaku barem je u jednoj fazi bilo okruženo četvrtastim kanalom, koji je, čini se, u jednom trenutku i preraslo.

Arheološka istraživanja tog ugroženog lokaliteta će se nastaviti.

Literatura

Kovačević 2001 S. Kovačević, Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak - povijest i novi rezultati, Prilozi IAZ, 18 (2001), 2001: 63 – 78.

Kovačević 2003 S. Kovačević, Odvodni sustav kanala i arheološki lokalitet Nova Bukovica-Sjenjak, Hrvatske vode: časopis za vodno gospodarstvo, 11 (2003), 43; 2003: 119 – 125.

Kovačević 2007 S. Kovačević, Nova Bukovica – Sjenjak, HAG, 3/2006, 2007: 97 – 99.

Kovačević 2017 S. Kovačević, Nova Bukovica – Sjenjak 2016, AIA, XIII (1), 2017: 50 – 53.

Kovačević 2018 S. Kovačević, Arheološka istraživanja lokaliteta Nova Bukovica – Sjenjak tijekom 2017, AIA, XIV (1), 2018: 51 – 53.

Minichreiter 1998 K. Minichreiter, Arheološka istraživanja brončano i željeznodobne nekropole pod tumulima u Novoj Bukovici kod Slatine, Glasnik Slavonskih muzeja, 2 (57), Županja, 1998: 58 – 60.

Šoštarić 2001 R. Šoštarić, Karbonizirani biljni ostaci iz prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak, Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 79 – 83.

dr. sc. Saša Kovačević

Summary

Archaeological investigation of the prehistoric site of Sjenjak in Nova Bukovica were resumed in the course of 2019. The site has two occupation horizons – the older horizon belongs to the Late Bronze Age, whilst the younger belongs to the Late Iron Age. This season we investigated several interesting features, of which newly founded aboveground La Tène houses especially stand out. The new founds suggest that the site at Sjenjak was occupied by the large settlements.

Redni broj: 110
Lokalitet: Orahovica – *Curia nobilitaris*
Naselje: Orahovica
Grad/općina: Orahovica
Pravni status: Z-4714
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U lipnju 2019. godine tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba geofizički je istražila dvije pozicije uz ostatke srednjovjekovne plemićke kurije kod Orahovice, na k.č. 1112/1, 1088/1 (dio) i 1111/1 (dio), sve k.o. Orahovica, s ciljem

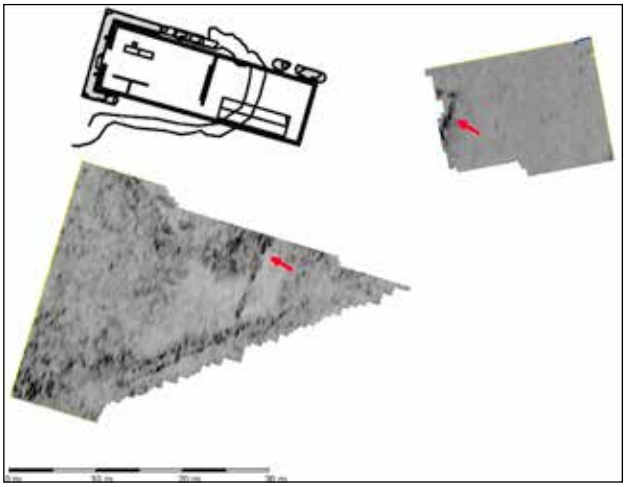

Georadarske sonde 1 i 2, tlocrtni prikaz na dubini od približno 0,5 m (foto: G. Skelac)

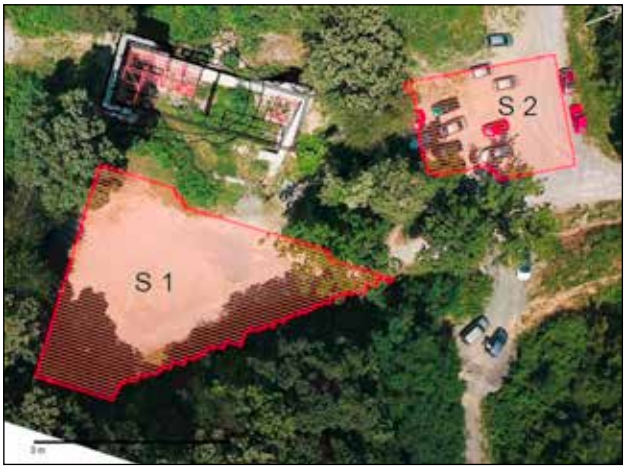

Položaj georadarskih sondi 1 i 2 (foto: J. Goričanec)

procjene stanja ispod površine tla i kartiranja mogućih arhitektonskih ostataka.

Geofizičko istraživanje izvedeno je georadarom Subsurface Interface Radar – SIR 4000 i digitalnom antenom od 350 MHz. Snimljene su dvije georadarske sonde. Georadarska sonda 1 snimljena je na k.č. 1112/1, maksimalnih dimenzija 30x40 m, dok je Geoaradarska sonda 2 snimljena na k.č. 1111/1, maksimalnih dimenzija 20x14,5 m. Rezultati su prikazani u vidu 2D tlocrtnih isječaka. Sonde su procesirane kao cjelina. Prikazane su u sivim tonovima – jače su vrijednosti na crnom dijelu spektra, a negativ vrijednosti, odnosno manje refleksija, na bijelom. Izdvojeni su tlocrtni isječci na kojima su vidljive promjene od 0 do 8 m, s intervalima od 25 cm na mjestima na kojima je bilo više promjena i s intervalima od 50 cm na mjestima na kojima je bilo manje, odnosno ondje gdje nije bilo vidljivih promjena na georadarskoj snimci. Na tlocrtnim prikazima georadarske snimke označene su radarske anomalije u trima kategorijama: a) infrastrukture – u pravilu plitke linearne pojave koje na radarskim snimkama imaju karakteristična ogibanja (cijevi, instalacije, kanali i dr.); b) mogući ostaci arhitekture koji se također pojavljuju kao pravilne,

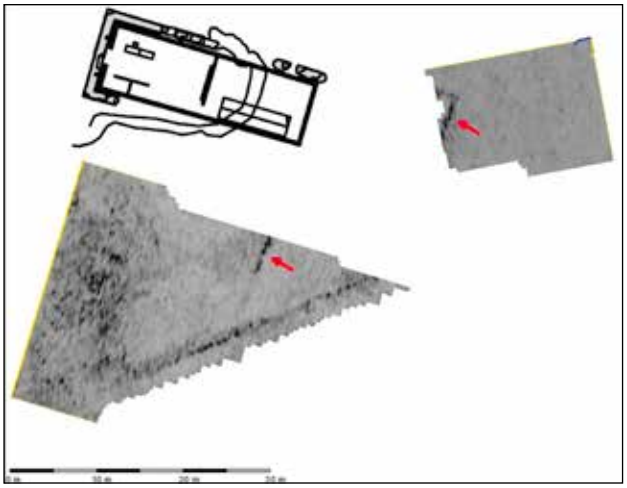

Georadarske sonde 1 i 2, tlocrtni prikaz na dubini od približno 0,75 m (foto: G. Skelac)

linearne ili drugačije organizirane geometrijske forme koje se na radarskim snimkama razlikuju od cijevi; c) sve ostale anomalije koje mogu biti pedološkog, geološkog, ali i arhitektonskog podrijetla (nasipi, razna urušenja ili jame koje su zatrpane itd.). Kartiranje svih tih anomalija daje uvid u situaciju ispod površine tla, sa zonama koje imaju veći ili manji arhitektonski ili arheološki potencijal.

U Georadarskoj sondi 1 vidljiva je velika dinamika promjena od površine do dubine od približno 1,5 m. U plitkim slojevima 0 – 75 cm izdvojeno je nekoliko linearnih infrastrukturnih pojava, dvije paralelne koje se pružaju u smjeru sjeveroistok-jugozapad, uz južni rub sonde. Potrebno je istaknuti da te linije slijede kolotrage vidljivog puta te je moguće da je riječ o odrazima nabijenog puta. Na nešto većoj dubini od cca 50 cm ostaje samo jedna linija koja se spaja na drugu plitku linearnu pojavu, koja se od kurije pruža u smjeru sjever-jug. Ostale izdvojene anomalije nije moguće interpretirati – možda je riječ o nasipu drugačijeg materijala i sl. Na većim dubinama izdvojena je zona u jugozapadnom dijelu sonde 1, koja se može pratiti do najmanje 5-6 m dubine.

U Georadarskoj sondi 2, osim plitkih anomalija i pojava, radarska snimka upućuje na kompaktnije slojeve bez puno promjena na većim dubinama. Neposredno ispod površine pojavljuju se dvije linearne strukture, koje se spajaju pod pravim kutom i slijede orijentaciju zgrade kurije. Vidljive su do dubine od približno 1,25 – 1,5 m. Navedene pojave interpretirane su kao mogući zidovi, s obzirom na njihov odraz na radarskoj snimci te prema navedenoj orijentaciji. Taj nalaz ima i najveći arhitektonski potencijal ovog istraživanja.

Goran Skelac

Summary

A geophysical survey of two positions (on cadastral parcels 1112/1, part of 1088/1 and part of 1111/1, the cadastral municipality of Orahovica next to the remains of a large medieval manor house near Orahovica was carried out in the course of June 2019, with the aim of establishing the

situation under the surface and mapping possible architectural remains. Two georadar probes were recorded. In georadar probe 1 there is a large dynamic of changes from the surface to the bottom at a depth of about 1.5 m. Apart from shallow anomalies in georadar probe 2, the recording also points to more compact layers, without significant changes at greater depths. Two linear structures appear under the surface. They form a right angle and run parallel to the manor house. They were interpreted as possible walls.

Redni broj: 111
Lokalitet: Orahovica – *Curia nobilitaris*
Naselje: Orahovica
Grad/općina: Orahovica
Pravni status: Z-4714
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 12. do 30. kolovoza 2019. Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda arheološki je istražila područje srednjovjekovne plemićke kurije kod Orahovice. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, konzervator arheolog, a zamjenica voditelja bila je Marina Matković Vrban, mag. arheo. U istraživanju su sudjelovali arheolozi Valerija Gligora i Ivan Klarić te studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Marin Emić, Ivan Hraščanec, Marko Meštrović, Maja Mrvelj, Lucija Prusac i Maja Zarezovski. Zračne snimke nalazišta i nacrtnu dokumentaciju izradio je Valdir, obrt za istraživanje i usluge. Radove su nadzirali dr. sc. Žarko Španiček i Viktorija Ciganović, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Požegi. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Ostaci srednjovjekovne plemićke kurije (*curiae nobilitaris*) nalaze se jugozapadno od današnje Orahovice, u podnožju brda ispod srednjovjekovne utvrde Ružice grada, sjeverozapadno od nje. Kurija je sagrađena južno od potoka Hercegovca, na dnu obronka padina gdje se sastaju gorski masivi Papuka i Krndije. Danas nalazište omeđuje nekoliko makadamskih puteva, koji vode u obližnji kamenolom Hercegovac. Južna cesta prolazi neposredno uz ostatke kurije, a vodi do privremenog parkirališta koje je organizirano na ostacima toga srednjovjekovnog kompleksa.

Zračna snimka kurije tijekom istraživanja (foto: M. Emić)

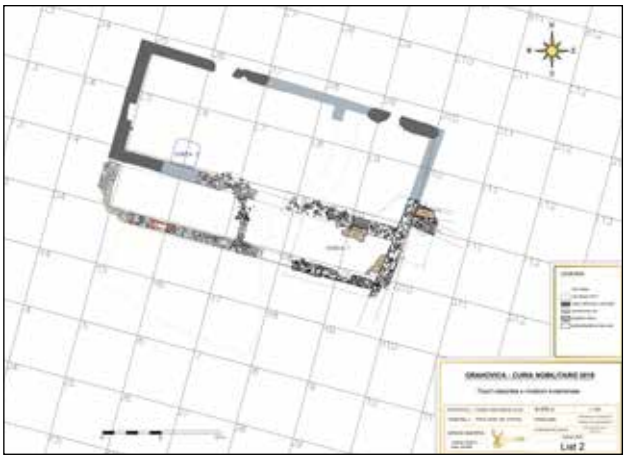

Tlocrt istraženih struktura (izrada: V. Gligora)

Iskopavanjem je zahvaćeno područje jugozapadno od pravokutnog objekta sačuvanog u elevaciji, tj. područje □ F/G4-8. Strojnim iskopom uklonjen je površinski sloj nasutog tucanika, koji je upotrebljavan za uređenje parkirališta zaposlenika kamenoloma Radlovac d.d. Ispod tog sloja iskopan je sloj nabijene žutosmeđe gline, koji se nalazio s obiju strana zida SJ 021, evidentiranog prilikom probnih iskopavanja 2017. godine. Iako se radi o istom sloju, zaveden je kao dvije različite stratigrafske jedinice (SJ 007 i SJ 036). U istočnom rubu iskopa stratigrafija je presječena naknadnom intervencijom. Otkrivena je južna dogradnja, tj. njezin zapadni dio. Prostor je definiran zidovima SJ 002, SJ 021 i SJ 035 (područje □ F4-7), a istražen je i prostor južno od nje, na području □ G4-7.

Zid SJ 021 proteže se paralelno s južnim zidom pravokutnog objekta očuvanog u elevaciji (SJ 002), a pokazalo se da je u istočnom dijelu oštećen do temeljne zone. Jednako tako, utvrđeno je da teren pada od juga prema sjeveru i od istoka prema zapadu. Arhitektonski ostaci podređeni su morfologiji terena. U zapadnom je dijelu zid SJ 021 građen od opeke, dok je ostatak građen od kamena povezanog vapnenim mortom. U strukturi od opeke otkrivena su dva otvora. Istočniji otvor u izvorniku bila su vrata (SJ 021.2), naknadno djelomično zatvorena te dodavanjem parapeta (SJ 021.6) pretvorena u prozor. Ostatak otvora naknadno je u cijelosti zazidan opekama (SJ 021.3). Zapadno od njega otkrivena je puškarnica (SJ 021.4), koja je također bila naknadno zazidana (SJ 021.5). Iako se ne može sa sigurnošću utvrditi, zid SJ 021 dozidan je na zid SJ 035, koji čini zapadni rub iskopa. Tom zidu u cijelosti nedostaje vanjsko (zapadno) lice te je vidljivo da je dograđen na pravokutnu prostoriju očuvanu u elevaciji. U njemu se vide tragovi otvora, vrlo vjerojatno još jednog prozora.

Unutar navedenog područja (područje □ F4-7) istražen je sloj žutosmeđe gline (SJ 007), kojim je prostorija bila zatrpana. Prilikom kopanja navedenog sloja došlo se do razine sloja crvenosmeđe zemlje pomiješane s garom i velikim brojem ulomaka pećnjaka (SJ 034). Na razini toga sloja iskop je zaustavljen zbog nedostatka vremena. U istočnom dijelu iskopa sva je stratigrafija presječena ukopom koji je zapunjen slojem masne kompaktne sive zemlje pomiješane s kamenjem (SJ 028), koji djelomično prekriva ostatke zida SJ 002. Ostatke tog zida dijelom prekriva i sloj SJ 034.

Južno od zida SJ 021 (□ G4-7) utvrđeno je poravnanje terena slojem žutosmeđe zemlje (SJ 036), koja se prostire prema jugu izvan ruba iskopa. Na tom prostoru nisu pronađeni ostaci nikakvih struktura. Sloj SJ 036 bilo je moguće pratiti skoro do visine temelja zida SJ 021. Ispod njega istražen je sloj tamnosive zemlje u uskom pojasu od 40-ak cm u dužini zida (SJ 037). Sloj je sadržavao velik broj keramičkih ulomaka, životinjskih kostiju i metalnih nalaza te dva ugarska *quartinga* kralja Sigismunda Luksemburškog, kovana između 1430. i 1437. godine. Sloj je ležao na zdravici. Time je utvrđeno da je južna prigradnja svoj osnovni oblik dobila tijekom druge četvrtine 15. st.

Prilikom ovogodišnjeg istraživanja otkriven je izgled zapadnog dijela južne dogradnje te je potvrđeno da je središnji dio drastično oštećen naknadnim intervencijama. Uključujući rezultate probnih istraživanja 2017. godine, dobiven je tlocrtni izgled prostora južno od pravokutne prostorije očuvane u elevaciji.

Literatura

Andrić, Radić 2004 S. Andrić, M. Radić, Povijest Ružice grada, u: Srednjovjekovni grad Ružica, Osijek, 2004: 7 – 18.

Radić 2014 M. Radić, Povijest velikaškog roda Iločkih u svjetlu arheoloških istraživanja s osobitim osvrtom na Ružicu grad i Ilok, doktorski rad, 2014.

Szabo 1914 G. Szabo, Orahovičke gradine, VHAD, 13, Zagreb, 1914: 94 – 102.

Viragos 2006 G. Viragos, The Social Archaeology of Residential Sites, BAR, IntSer 1583, Oxford, 2006.

Zec 2007 D. Zec, Plemićka kurija kraj Ružice grada, Orahovica, Obavijesti HAD, XXXIX/1, Zagreb, 2007: 118 – 127.

Andrej Janeš
Marina Matković Vrban

Summary

Archaeological excavations of a medieval manor house near Orahovica were carried out in the course of August 2019. The excavations encompassed the area to the southwest of a rectangular-shaped structure preserved on the surface, i.e., the area of quadrants F/G4-8. We uncovered a southern extension, i.e., its western part. In the wall SU 021 we discovered an opening that had been reduced on several occasions, and finally completely filled. To the west of the opening there was a narrow rectangular-shaped loophole, which was subsequently closed. Walls and their foundations in the eastern part of the dig were significantly damaged. The same can be stated for the remains of the rectangular-shaped structure. Layers excavated within the southern extension represent a backfill that resulted from the levelling of the area. On the outer, southern side, the dig reached the natural soil, and a preserved cultural layer contained medieval pottery and metal items. The find of a Hungarian quarting of King Sigismund of Luxembourg dates the construction of wall SU 021 to the second quarter of the 15th century.

Redni broj: 112
Lokalitet: Rastova kosa
Naselje: Orahovica
Grad/općina: Orahovica
Pravni status: P-6257
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Godine 2019. organizirano je kratko probno arheološko istraživanje na lokalitetu Rastova kosa, 5 km jugozapadno do Orahovice, na sjevernim obroncima Krndije. Nositelj projekta istraživanja bio je Centar za prapovijesna istraživanja iz Zagreba.

Lokalitet je zabilježen nakon što je rendžer Parka prirode Papuk uputio na arheološki potencijal lokaliteta, nakon prikupljanja nekoliko arheoloških artefakata iz korijena

Rastova kosa – arheološka sonda

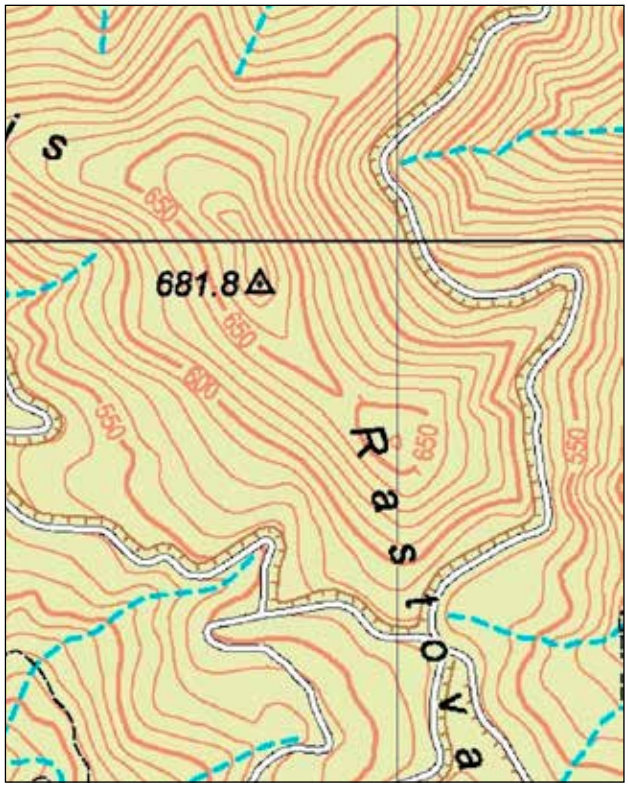

Položaj lokaliteta

izvrnutog stabla. Blizina arheoloških lokaliteta na južnim padinama Papuka privukla je pažnju istraživača i navela ih da u nekoliko dana pokušaju ustanoviti stratigrafske odnose i razjasniti dataciju samog lokaliteta te utvrditi njegov arheološki potencijal za buduća istraživanja.
Nakon dolaska na teren pregledano je čitavo područje gradine te je odrađen preliminaran površinski terenski pregled, prilikom čega su ustanovljene zone koncentracije nalaza te je odlučeno da u zoni najviše koncentracije započne arheološko istraživanje, tj. iskopavanje prve probne sonde na gradini Rastova kosa. Ustanovljeno je da je područje najveće koncentracije nalaza (poglavito ulomaka keramike) na zaravni između dvaju manjih uzvišenja gradine, stoga je sonda iskopana baš na tome području. Uklonjen je površinski sloj humusa s većom koncentracijom lokalne stijene, škriljavca. Već u humusnom sloju zabilježena je i velika koncentracija nalaza, poglavito nalaza za izradu tekstila, keramičkih pršljena. U idućem stratigrafskom sloju nabijene svjetlosmeđe zemlje (SJ 02) pronađena je znatna količina keramike. Već na dubini od svega 68 cm nalazi se početak sloja koji čine kompaktne stijene škriljavca, tj. sterilnog sloja koji se sastoji od stijena i u kojem nema ostataka arheološke materijalne kulture. Nakon radova, trećeg je dana taj sloj definiran kao SJ 03 i pokrivao je čitavu površinu sonde te je time i završeno istraživanje. Sonda je istražena do dubine od približno 80 cm te je površinom iznosila 6 m^2 (2x3 m) i po čitavoj njezinoj površini pronađen je sterilan sloj kamena.
Tijekom istraživanja prikupljeno je preko 250 komada ulomaka keramičkih posuda i dva keramička pršljena, kao i jedan keramički uteg vertikalnog tkalačkog stana u obliku krnje piramide. Svi su nalazi obrađeni te se prema stilu tipokronološki mogu datirati u kasno brončano doba. Ovogodišnje kratko istraživanje upućuje na važnost i velik potencijal tog lokaliteta te upotpunjuje arheološku sliku obronaka Požeške kotline u prapovijesti. Slika mreže naselja u kasnom brončanom dobu ovim se probnim istraživanjem manjeg opsega polako popunjava i počinju se uočavati svojevrsni obrasci naseljavanja visinskih naselja u tome periodu i na tome specifičnom geografskom području.

Literatura

Ložnjak Dizdar 2005 D. Ložnjak Dizdar, Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Prilozi IAZ, 22, Zagreb, 2005: 25 – 58.
Potrebica 2012 H. Potrebica, Požeška kotlina – europsko kulturno središte (arheološka perspektiva), Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 1, Požega, 2012: 185 – 208.

Hrvoje Potrebica
Mislav Fileš

Summary

In the course of 2019, a brief probe excavation was carried at the site of Rastova kosa, on the northern slopes of Krndija and 5 km to the southwest of Orahovica. The site was identified after a Papuk Nature Park ranger recovered several archaeological artefacts from the root of a fallen

tree. Following the inspection of the entire area of a hillfort, we decided to launch archaeological excavations in a zone with the highest concentration of finds, located on a plateau between two hillfort peaks. Under a surface layer of humus that contained the highest concentration of finds, there was a layer of packed light brown soil with a significant amount of pottery. The probe was investigated to a depth of 80 cm, and yielded over 250 pottery fragments and 2 ceramic spindle whorls dating to the Late Bronze Age.

Redni broj: 113
Lokalitet: Sopje – Pomornjača
Naselje: Sopje, Medinci, Gornje Predrijevo
Grad/općina: Sopje, Slatina
Pravni status: P-5891
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 14. do 27. studenog 2019. trajao je terenski pregled južnog dijela naselja Sopja, oko otprije evidentirane arheološke zone Pomornjača. Voditelj terenskog pregleda bio je Srđan Đuričić, mag. archeo., iz Zavičajnog muzeja Slatina, a u pregledu su sudjelovala i četiri pomoćna radnika. Područje je geodetski snimila tvrtka Mjernik d.o.o. iz Slatine. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Program je proveden s ciljem utvrđivanja arheološkog potencijala na navedenom prostoru, a kao razlog navedena je sve češća neovlaštena upotreba detektora metala. Pregledom su obuhvaćene površine na prostoru katastarskih općina Sopje (k.č. 1561, 1562, 1560, 1551, 1552, 1547, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1559, 1567, 1280/1, 1281, 1282/2, 1282/1, 1283, 1284, 1285, 1317/1, 1316, 1315, 1314, 1313, 1312, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1279, 1278, 1277, 1276, 1275, 1274, 1273, 1230, 1229, 1228, 1227, 1226, 1225, 1223, 1222, 1219, 1218 i 1217), Medinci (k.č. 1/1 i 22/1) i Gornje Predrijevo (k.č. 352).
Tijekom arheološkog pregleda zone Pomornjača i njezine okolice evidentirano je sedam arheoloških zona na kojima je prikupljena veća količina pokretnih nalaza.
Hat – arheološki lokalitet smješten na k.č. 352, k.o. Gornje Predrijevo. Lokalitet je smješten na gredi koja se proteže u smjeru sjever-jug. Prilikom terenskog pregleda prikupljena je veća količina pokretnih nalaza, od kojih je najveći dio okarakteriziran kao arheološki materijal, dok je manja količina materijala recentne provenijencije. Analizom pronađenih ulomaka keramike utvrđeno je da najveći dio pripada prapovijesti, manja količina srednjem vijeku, dok su antički ulomci sporadični. U prostornoj dispoziciji prapovijesni ulomci pronađeni su na južnom dijelu, dok su srednjovjekovni pronađeni na sjevernom dijelu navedene grede.
Ljeskovac – Crkvena – riječ je o zaravnatoj zoni na rubu aluvijalne terase rijeke Drave, s blagim padom od sjevera prema jugu. Lokalitet obuhvaća k.č. 1213, 1214, 1216, 1217 i 1218, k.o. Sopje. Prilikom pregledavanja zone pronađena je veća količina pokretnih arheoloških nalaza, od kojih veći dio pripada ulomcima srednjovjekovne keramike, a manji ulomcima opeke i lijepa. Manja količina nalaza okarakteriziran je kao recentan materijal. U prostornoj disperziji utvrđeno je da je najveća količina nalaza pronađena na prostoru k.č. 1213. Količina pokretnog arheološkog materijala smanjuje se od istoka prema zapadu.
Ljeskovac – lokalitet se nalazi na zaravnatom terenu s blagim padom od juga prema sjeveru te od zapada prema jugu. Nalazi su prikupljeni na prostoru k.č. 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278 i 1279, k.o. Sopje, a većinom je riječ o komadima opeke, lijepa i manjoj količini ulomaka keramike, koja je na temelju analize datirana u novi vijek. U prostornoj disperziji zamijećeno je da se recentni ulomci pojavljuju na južnom dijelu zone, dok se većina ulomaka lijepa i opeke nalazi u sjevernom dijelu, na spoju depresije i blagog uzvišenja u širini od otprilike 50 – 100 m.
Bataluše – lokalitet je smješten na gredi koja se pruža u smjeru sjever-jug, dužine oko 1 km. Pjeskovito uzvišenje započinje kod naselja Sopja na sjeveru i završava na k.č. 1559. Terenskim pregledom obuhvaćen je južni dio grede, na prostoru k.č. 1285, 1284, 1283, 1282/2, 1282/1, 1281, 1280/1, 1280/2, 1315, 1316, 1317/1, 1317/2 i 1559, k.o. Sopje. Tijekom pregleda prikupljena je veća količina pokretnih nalaza recentnog i arheološkog karaktera. Veći dio prikupljenog materijala čine ulomci keramičkih posuda, manji dio ulomci lijepa i opeke, a najmanji predmeti izrađeni su

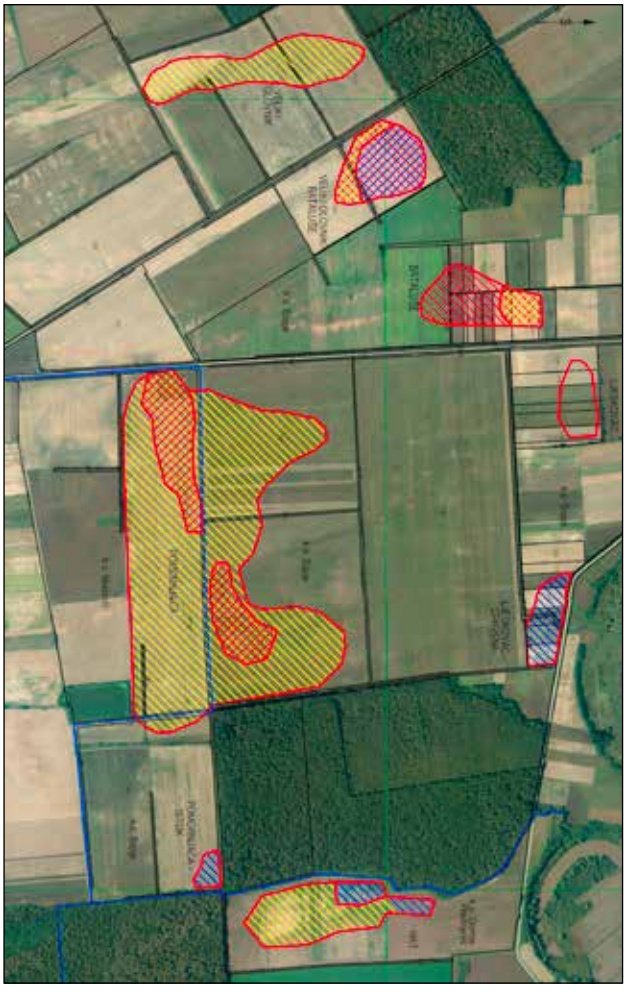

Karta s ucrtanim arheološkim zonama

Ulomci prapovijesne i antičke keramike prikupljeni tijekom pregleda 5. tranšeje, k.č. 1 u zoni Pomornjača

Radna fotografija terenskog pregleda, k.č. 22

od kamena i kosti. Prilikom pregledavanja nalaza evidentirano je postojanje novovjekovnog, antičkog i prapovijesnog materijala. U prostornoj disperziji prapovijesni nalazi prikupljeni su na sjevernom dijelu pregledane zone, s tendencijom pada prema jugu. Antički nalazi uočeni su na cijelom prostoru pregleda, ali u znatno manjoj koncentraciji, s iznimkom na južnom djelu, gdje ih je zabilježeno više.

Veliki Olovnik – Bataluše – lokalitet je smješten na manjem uzvišenju, na k.č. 1555 i 1556, k.o. Sopje. Prilikom pregledavanja zone prikupljena je veća količina pokretnog materijala, od kojeg je veći dio nalaza arheološkog karaktera te je datiran u prapovijest, antiku i srednji/novi vijek. U prostornoj disperziji najveća količina nalaza uočena je na središnjem dijelu uzvišenja, na prostoru k.č. 1555. Većina navedenih nalaza okarakterizirana je kao srednjovjekovni ili novovjekovni nalazi. Antičkih je nalaza najmanje i također su sporadično evidentirani na prostoru uzvišenja. Prapovijesni nalazi evidentirani su na rubnim zonama uzvišenja k.č. 1556, s tendencijom širenja prema zapadu, tj. prema k.č. 1554.

Veliki Olovnik – čini zaravnat prostor na k.č. 1553 i 1554, k.o. Sopje. Jedina veća devijacija pojavljuje se na zapadnom dijelu u obliku uzvišenja (pješčane grede), koje se približno proteže u smjeru sjever-jug. Prilikom pregledavanja katastarskih čestica prikupljena je veća količina pokretnih nalaza, od kojih veći dio ima arheološki karakter. Među nalazima ističu se ulomci keramičkih posuda, komadi lijepa, opeke i kamena te ulomak metalnog predmeta. Po broju dominiraju nedatabilni komadi lijepa i opeke, dok je databilnih ulomaka keramike znatno manje. Analizom keramičkih ulomaka većina nalaza datirana je u šire razdoblje prapovijesti. U prostornom rasporedu ulomci se pojavljuju na prostoru cijelog uzvišenja (grede).

Pomornjača – nalazi se na k.č. 1561, 1562, 1567, k.o. Sopje, i sjevernom dijelu k.č. 1/1, k.o. Medinci. Zona Pomornjača čini kombinaciju udolina, zaravnatog terena i brojnih uzvišenja. Najveća količina nalaza u okolici naselja Sopja prikupljena je upravo na prostoru zone Pomornjača. Nalazi su razvrstani na ulomke keramike, opeke/lijepa, kamena, troske, metala i stakla. Prema broju najzastupljeniji su ulomci keramike. Analizom databilnih ulomaka utvrđeno je postojanje prapovijesnih, antičkih i srednjovjekovnih nalaza. U omjerima su najzastupljeniji ulomci prapovijesne keramike, nešto su manje prisutni antički nalazi, dok su srednjovjekovni ulomci najmanje zastupljeni. U prostornoj disperziji prapovijesni nalazi evidentirani su na prostoru cijele zone Pomornjača s najvećom gustoćom na prostoru k.č. 1/1, u k.o. Medinci. Antički nalazi slabije su zastupljeni, a evidentirani su na većem djelu zone Pomornjača i na prostoru k.č. 1561 i 1562. Njihova se pojavnost preklapa s prapovijesnim nalazima. Znatno drugačija arheološka slika javlja se na prostoru k.č. 1/1, na kojoj se antički nalazi pojavljuju samo na zapadnoj polovici navedene čestice, s tendencijom povećavanja prema zapadu. Srednjovjekovni nalazi čine najmanje zastupljenu skupinu databilnih nalaza. U prostornoj dispoziciji nalazi te vrste zamijećeni su samo na sjeveroistočnom dijelu k.č. 1567.

Terenskim pregledom zone Pomornjača potvrđen je arheološki potencijal okolice naselja Sopja. Ukupno je ubicirano sedam zona, na kojima se pojavljuju arheološki nalazi datirani od prapovijesti do srednjeg vijeka. Sve pozicije smještene su na manjim ili većim uzvisinama; ocjeditim terenima. Pregledom su ubicirane važne točke za spoznavanje dinamike razvoja navedenog prostora.

Literatura

Radman-Livaja 2009 I. Radman-Livaja, Sopje – Bataluše, HAD, 6/2009, Zagreb, 2010: 135, 136.

Skelac 2010 G. Skelac, Sopje – Bataluše, HAD, 6/2009, Zagreb, 2010: 136 – 138.

Srđan Đuričić

Summary

A field survey of the southern part of Sopje, i.e., previously recorded archaeological zone of Pomornjača was carried out in the course of November 2019. The inspection revealed seven archaeological sites to the north of Sopje, which can be dated from prehistory to the Middle Ages.

Redni broj: 114
Lokalitet: Zvonimirovo – Veliko polje
Naselje: Zvonimirovo
Grad/općina: Suhopolje
Pravni status: Z-4196
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U travnju i svibnju 2019. nastavljena su zaštitna istraživanja prapovijesnoga i srednjovjekovnoga nalazišta Zvonimirovo – Veliko polje. U istraživanjima su sudjelovali dr. sc. Marko Dizdar i dr. sc. Daria Ložnjak Dizdar iz Instituta za arheologiju te dr. sc. Ivan Drnić iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu. Za restauraciju i konzervaciju nalaza zadužen je Mihael Golubić, dipl. konz., iz Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Radove je arheološki nadzirala Viktorija Ciganović, dipl. arheo., iz Konzervatorskoga odjela u Požegi. Financijska sredstva za radove osiguralo je Ministarstvo kulture.

Dosadašnja istraživanja potvrdila su dva vremenska horizonta pokopavanja na nalazištu – stariji s paljevinskim grobovima latenske kulture iz mlađega željeznog doba, koji se rasprostiru po cijeloj površini istraženoga dijela uzvisine, dok mlađem horizontu pripadaju kosturni grobovi groblja na redove bjelobrdske kulture, koji su dokumentirani na središnjem dijelu uzvisine.
Istraživanjima je 2019. obuhvaćena zapadna padina središnjega dijela uzvisine, odnosno istražena je površina groblja koja se nalazi južno te zapadno od sondi u kojima su pronađeni brojni paljevinski grobovi latenske kulture (Tomičić et al. 2002; Dizdar 2017; 2018; 2019). Na zapadnoj padini uzvisine nalazile su se sonde 20 i 21: sonda 20 dimenzija 23,00x3,00 m te sonda 21 dimenzija 22,00x3,10 m, odnosno istražena je površina od 137 m^2, tako da je do sada ukupno istraženo 3968 m^2 površine groblja. Prosječna dubina iskopa iznosila je 1,00 – 1,20 m, a dokumentirana stratigrafija, kao i prijašnjih godina, isključivo odgovara geološkim slojevima. Ispod sloja humusa (SJ 01) slijede slojevi svjetlosivoga i crvenkastosmeđeg pijeska (SJ 02 i SJ 03) te svjetlosmeđe i crvenkastosmeđe ilovače (SJ 114 i SJ 132). Prema vrhu uzvišenja slojevi pijeska pojavljuju se odmah ispod sloja humusa, dok su na padinama izdvojeni samo slojevi pjeskovite ilovače. Dosadašnja su istraživanja pokazala da su nalazi iz grobova čije su rake bile ukopane u slojeve pijeska znatno bolje sačuvani u odnosu na metalne i keramičke nalaze, koji su uočeni u grobovima koji su položeni na padinama uzvisine i čije su rake bile ukopane u slojeve pjeskovite ilovače.

Detalj groba LT 128 – pokop ratnika s kopljem (foto: M. Dizdar)

Detalj groba LT 129 (foto: M. Dizdar)

Tijekom istraživanja 2019. pronađena su četiri groba (LT 127 – LT 130) sa spaljenim ostacima pokojnika, koji pripadaju latenskoj kulturi. Grobovi su većinom bili plitko ukopani te su znatnim dijelom uništeni obradom zemljišta. Tako su najvećim dijelom uništeni grobovi LT 127 i LT 130, od kojih je ostalo sačuvano samo dno raka pravokutnoga oblika, s malom količinom spaljenih kostiju te ulomcima metalnih, staklenih i keramičkih predmeta. Također, nalazi metalnih predmeta te keramičkih ulomaka iz sloja humusa u svim istraživanim sondama svjedoče da je znatan dio grobova položenih bliže vrhu uzvisine uništen intenzivnom poljoprivrednom obradom.

Tragovi oštećivanja nastali prilikom obrade zemljišta najjasnije se mogu prepoznati kod groba LT 129. Sačuvano je dno rake pravokutnoga oblika i zaobljenih uglova, s hrpicom spaljenih kostiju položenih u sjeverni dio groba. Pokraj hrpice, u središnji dio rake položene su tri keramičke posude, pri čemu je sačuvana samo donja polovica lonca, dok gornji dio nedostaje. Na hrpicu spaljenih kostiju položene su dvije veće željezne fibule, dok su među spaljenim ostacima pronađeni ulomci još dviju brončanih fibula, koje pokazuju tragove spaljivanja. S obzirom na oblik te kompaktnost hrpice spaljenih kostiju, može se pretpostaviti da su one, s fibulama, vjerojatno bile položene u tkaninu (Dizdar 2013: 33; 2016: 298, Fig. 7). Najbrojnijem dijelu ženske nošnje pripadaju nalazi različitih brončanih te željeznih fibula srednjolatenske sheme, pri čemu su one brončane brojnije i prikupljene su u više različitih oblika (Dizdar 2013: 212, 231, 235). Zanimljiv je nedostatak željeznoga ili brončanoga pojasa (Dizdar 2013: 211 – 212) te kopče tipa Brežice (Guštin 2003), kakve se inače pojavljuju u grobovima žena. Nakitu bi pripadali ostaci vjerojatno spaljene staklene narukvice iz groba LT 130. Spaljeni ulomci staklenih narukvica od bezbojnoga stakla s tragovima žute folije čine najbrojniji oblik nakita na groblju u Zvonimirovu (Dizdar 2013: 253–260, sl. 89). U grobu LT 129 nalazila se popudbina kojoj pripadaju tri keramičke posude. Keramičke se posude nalaze u grobovima pokojnika obaju spolova, a najbrojniji su oblici različito oblikovani lonci te zdjele S-profilacije, koji su izrađeni na lončarskome kolu, dok se *kantharosi* nalaze u manjem broju grobova (Dizdar 2013: 268–273). U grobu LT 128 nije pronađena ni jedna keramička posuda.

Najbolje je sačuvan ratnički grob LT 128, prije svega zbog dublje ukopane rake pravokutnoga oblika i zaobljenih uglova. Na dnu groba pronađene su spaljene kosti, do kojih je položeno željezno koplje s naglašenim središnjim rebrom. U grobu nije bilo ostalih nalaza naoružanja, dijelova muške nošnje ni keramičkih posuda. Taj grob pripada skupini ratničkih grobova opremljenih samo kopljima, koja su bila različitoga oblika te različite duljine (Dizdar 2019: 64). Grobovi kopljanika (*gaesatae*) pripadali bi trećoj skupini grobova u Zvonimirovu, u kojima su pokopani spaljeni ostaci muškaraca za koje je karakteristično prilaganje koplja i/ili umba kao dijela štita (Dizdar 2013: 54, 73, 142, Tab. 2). Ono po čemu se grob LT 128 izdvaja u odnosu na ostale grobove te skupine prepoznaje se u nedostatku ostalih predmeta koji bi pripadali nošnji, kao što su fibule ili pojasne garniture (Bataille 2001), i toaletnom priboru, ali i keramičkih posuda te životinjskih kostiju koji su bili dio popudbine. Grobovi kopljanika poznati su i s drugih groblja mokronoške skupine, posebno na Kapiteljskoj njivi u Novome Mestu (Križ 2005). Njihov veći broj primjetan je od stupnja Mokronog IIb (LT C2), dok su se početkom kasnoga latena (LT D1) u grobovima mogla nalaziti i po dva koplja (Guštin 1984: 316, no. 43; Božič 1987: 886). Slično se primjećuje i na grobljima Skordiska, posebno od LT D1, kada se u grobovima pojavljuju i po dva ili tri koplja (Božič 1981: 322; Guštin 1984: 327; Drnić 2015: 49), o čemu najbolje svjedoče nalazi s groblja na Karaburmi (Todorović 1972). Koplja pronađena u Zvonimirovu pripadaju različitim oblicima, s obzirom na duljinu lista i tuljca. Moguće je razlikovati dvije osnovne skupine: koplja s dugim listom i kratkim tuljcem te koplja s kraćim listom i duljim tuljcem, koja se potom još mogu podijeliti na veći broj varijanti s obzirom na oblik i presjek lista, pri čemu se pretpostavlja i njihova različita funkcija (Dizdar 2013: 142 – 150, sl. 48).

Grobovi pronađeni 2019. na Velikom polju u Zvonimirovu pripadaju većoj skupini, koja je pronađena tijekom iskopavanja 2001. i 2002. te između 2016. i 2018., na zapadnoj padini uzvisine u središnjem dijelu voćnjaka. Spomenuta se skupina nastavlja dalje prema jugu, što je i potvrđeno istraživanjima 2017. godine. Na osnovi nalaza u grobovima, istraženi dio groblja može se datirati u stupanj LT C2 (Mokronog IIb), odnosno u prvu polovicu 2. st. pr. Kr. (Božič 1987; 1999; Majnarić-Pandžić 2001; Tomičić, Dizdar 2005; Dizdar 2013), čime se groblje Zvonimirovo – Veliko polje izdvaja kao jedno od najistaknutijih nalazišta latenske kulture u južnoj Panoniji.

Literatura

Bataille 2001 G. Bataille, Les agrafes de ceinturon du sanctuaire de la Villeneuve-au-Chatelot (Aube), Archäologisches Korrespondenzblatt 31/3, Mainz a. R., 2001: 443 – 460.

Božič 1981 D. Božič, Relativna kronologija mlajše železne dobi v jugoslovenskem Podonavju, AV, XXXII, Ljubljana, 1981: 315 – 336.

Božič 1987 D. Božič, Zapadna grupa, u: Praistorija jugoslavenskih zemalja, 5, Željezno doba, (ur. A. Benac), Sarajevo, 1987: 855 – 897.
Božič 1999 D. Božič, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahre 1964., AV, 50, Ljubljana, 1999: 189 – 213.
Dizdar 2013 M. Dizdar, Zvonimirovo – Veliko polje, Groblje latenske kulture 1, Monographiae Instituti Archaeologici, 8, Zagreb, 2013.
Dizdar 2016 M. Dizdar, Late Iron Age Funerary Practice in Southern Pannonia, in: Funerary Practices during the Bronze and Iron Ages in Central and Southeast Europe, Proceedings of the 14th International Colloquium of Funerary Archaeology in Čačak, Serbia, 24th – 27th September 2015, (eds. V. Sîrbu, M. Jevtić, K. Dmitrović, M. Ljuština), International Union for Prehistoric and Protohistoric Sciences (UISPP) – 30th Commission: Prehistoric and Protohistoric Mortuary Practices Association for Studies of Funerary Archaeology (ASFA) – Romania – University of Belgrade, Faculty of Philosophy – National musem Čačak, Beograd – Čačak, 2016: 293 – 312.
Dizdar 2017 M. Dizdar, Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2016. godini, AIA, XIII, Zagreb, 2017: 54 – 56.
Dizdar 2018a M. Dizdar, Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2017. godini, AIA, XIV, Zagreb, 2018: 61 – 64.
Dizdar 2019 M. Dizdar, Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2018. godini, AIA, XV, Zagreb, 2019: 61 – 66.
Drnić 2015 I. Drnić, Kupinovo, Groblje latenske kulture / Kupinovo, A La Tène culture cemetery, Katalozi i monografije, 12, Arheološki muzej Zagreb, Zagreb, 2015.
Guštin 1984 M. Guštin, Die Kelten in Jugoslawien, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 31, Mainz a. R., 1984: 305 – 363.
Guštin 2003 M. Guštin, Prilog poznavanju ženske nošnje kod Tauriska, Uz djevojački pokop iz groba Lt 12 u Zvonimirovu kod Suhopolja, OA, 27, Zagreb, 2003: 321 – 330.
Križ 2005 B. Križ, Novo mesto VI, Kapiteljska njiva, Mlajšeželeznodobno grobišče, Carniola Archaeologica, 6, Novo Mesto, 2005.
Majnarić-Pandžić 2001 N. Majnarić-Pandžić, Grob ratnika Lt 12 iz srednjolatenskog groblja u Zvonimirovu kod Suhopolja u Virovitičko-podravskoj županiji, Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 83 – 101.
Todorović 1972 J. Todorović, Praistorijska Karaburma I – nekropola mlađeg gvozdenog doba, Dissertationes et Monographiae, XIII, Beograd, 1972.
Tomičić, Dizdar, Tkalčec, Ložnjak 2002 Ž. Tomičić, M. Dizdar, T. Tkalčec, D. Ložnjak, Zvonimirovo – Veliko polje, Rezultati istraživanja groblja latenske i bjelobrdske kulture godine 2001. i 2002., Obavijesti HAD, XXXIV/3, Zagreb, 2002: 67 – 75.
Tomičić, Dizdar 2005 Ž. Tomičić, M. Dizdar, Grobovi latenske kulture s Velikog polja u Zvonimirovu – rezultati istraživanja 1993.-1995., Prilozi IAZ, 22, Zagreb, 2005: 59 – 125.

Marko Dizdar

Summary

The continuation of the rescue excavations at the Zvonimirovo – Veliko polje cemetery in 2019 included the western slope of the central part of the elevation, which contained four cremation graves of the La Tène culture (LT 127 – LT 130). Graves were mostly shallow, and largely or completely destroyed by land cultivation; only the lower parts of the grave pits with single finds have been preserved, i.e., graves LT 127 and LT 130. At the bottom of rectangular grave pits with rounded corners there were the cremated remains of the deceased with attire and jewellery items, and with ceramic vessels placed next to them. A small pile of cremated bones in grave LT 129 contained two larger iron fibulae and fragments of two bronze fibulae with three ceramic vessels placed next to them. Considering the shape and compactness of the pile of cremated bones, it can be assumed that they were probably placed in a textile together with the fibulae (Dizdar 2013: 33; 2016: 298, Fig. 7).
A warrior's grave LT 128 with a long iron spear was best preserved. It contained no other items of weaponry, men's attire (fibulae, belt sets) or pottery. The grave belongs to a group of warrior graves equipped only with a spear with different leaf-shaped heads and lengths (Dizdar 2019: 64). These graves of spearmen (*gaesatae*) seem to have belonged to the third group of graves in Zvonimirovo, which are characterized by the inclusion of spears and/or shield bosses as shield parts (Dizdar 2013: 54, 73, 142, Tab. 2). Two basic groups have been distinguished so far: spears with a long blade and short shaft and spears with a shorter blade and longer shaft, which can be subdivided into a number of variants depending on the shape and cross-section of the blade, with the assumption that they had different functions (Dizdar 2013: 142-150, Fig. 48). The spearmen graves are known from other cemeteries like Kapiteljska Njiva in Novo Mesto (Križ 2005). Their number grew in Mokronog IIb (LT C2) phase, and by the beginning of the Late La Tène (LT D1) there were sometimes two spears in a grave (Guštin 1984: 316, n. 43; Božič 1987: 886). A similar feature can be seen in the cemeteries of the Scordisci, especially starting from LT D1 (Božič 1981: 322; Guštin 1984: 327; Drnić 2015: 49), as evidenced by the finds from the Karaburma cemetery (Todorović 1972).
The graves found in 2019 at Zvonimirovo – Veliko Polje cemetery belong to a large group found during the 2001 – 2002 and 2016 – 2018 excavations on the western slope of the elevation in the central part of the site. Based on the finds, the explored part of the cemetery can be dated to phase LT C2 (Mokronog IIb) i.e., to the first half of the 2nd century BC (Božič 1987; 1999; Majnarić-Pandžić 2001; Tomičić, Dizdar 2005; Dizdar 2013).

BJELOVARSKO-BILOGORSKA ŽUPANIJA

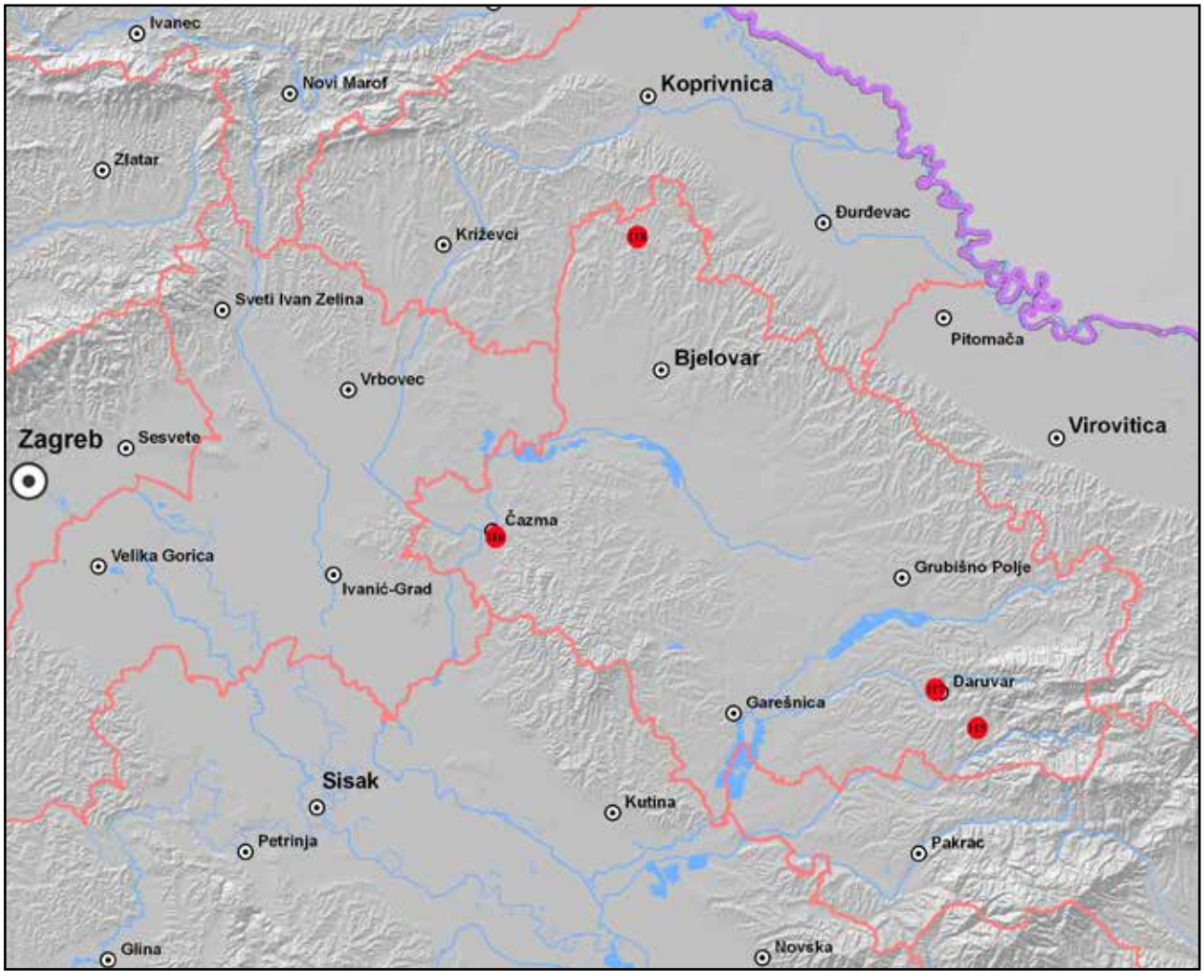

115 Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete
116 Čazma – Župna crkva sv. Marije Magdalene
117 Daruvar – Stari Slavik
118 Streza – pavlinski samostan Svih svetih

Redni broj: 115
Lokalitet: Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete
Naselje: Bijela
Grad/općina: Sirač
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorski radovi

Od 29. travnja do 19. svibnja 2019. trajala su arheološka istraživanja ostataka benediktinskog samostana sv. Margarete u Bijeli, koja je provela Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, konzervator arheolog, a zamjenica voditelja bila je Valerija Gligora, mag. arheologije. U istraživanju su sudjelovali Sebastijan Stingl, mag. arheo., dr. sc. Željka Bedić iz Antropološkog centra HAZU, dr. sc. Nataša Šarkić, te studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, Dino Molnar i Karlo Srdoč, te tri pomoćna radnika iz Zagreba i Sirača. Zračne snimke nalazišta i nacrtnu dokumentaciju izradio je Valdir, obrt za istraživanje i usluge. Konzervatorske radove na otkrivenoj arhitekturi izveo je građevinski obrt Voluta iz Gunjavaca, od 20. svibnja do 27. lipnja 2019. godine. Radove su nadzirali Milan Pezelj, d. i. a. i dr. sc. Krešimir Karlo iz Konzervatorskog odjela u Bjelovaru. Istraživanje i radovi financirani su sredstvima Ministarstva kulture.

Arheološkim istraživanjem obuhvaćene su tri različite zone unutar samostanske crkve i uz nju. Najveća istražena površina pripada svetištu crkve. Iskopom su obuhvaćeni □ F17/18, južni dio □ E17/18 i sjeverni dio □ G17/18. Cijelu površinu zauzimao je još jedan sloj urušenja (SJ 112), koji je mjestimice probio nekoliko stratigrafskih jedinica u sjevernom dijelu svetišta te oko ostataka oltara (SJ 113). Probijene stratigrafske jedinice (SJ 111, SJ 267, SJ 296, SJ 303, SJ 308) pripadaju ostacima sloja paljevine, koji se očito prostirao cijelom površinom svetišta te sadržavao veće količine prozorskog stakla i arhitektonskih elemenata prozorskih okvira. U južnom dijelu svetišta pronađen je otisak moguće klupe (SJ 306), a u sjevernom ostaci sedilije (265) te jedan grob (grob 20). Iskopavanje u zapadnom dijelu svetišta pokazalo je da je veći dio površine uništen prekopavanjem (ukop SJ 271). Cijeli je ukop bio zapunjen urušenjem svoda svetišta, u kojem je prevladavala sedra i arhitektonski elementi sustava svođenja (SJ 112). Ukop SJ 271 rezultat je pokušaja pljačkanja kamene grobnice, koja se nalazila u središnjem dijelu svetišta (SJ 272). U južnom rubu ukopa otkriven je i istražen jedan grob (grob 21). Tijekom ovogodišnje kampanje u cijelosti je istraženo svetište samostanske crkve. Svetište

Benediktinski samostan sv. Margarete, svetište na kraju istraživanja (foto: V. Gligora)

Benediktinski samostan sv. Margarete, zapadni dio klaustarskog hodnika (foto: V. Gligora)

je izduženog pravokutnog tlocrta, s poligonalno izvedenim zaključkom. Dugo je 9,3 m, mjereno od trijumfalnog luka, i široko 6 m. Zapadni, pravokutni dio za stubu je viši od razine lađe, dok je istočni, poligonalni dio svetišta za stubu viši od zapadnog dijela. Na tom se prostoru nalaze ostaci oltara (SJ 113), na kojem su vidljive tri faze gradnje. U prvoj fazi (SJ 113) oltar je bio pravokutnog tlocrta, s dužom osi u liniji sjever-jug. Poslije se uređuje poligonalna baza (SJ 274), koja je očuvana kao tanak sloj žbuke bijele boje. U trećoj fazi (SJ 114) oltar je proširen dogradnjom sa zapadne strane. S obzirom na količinu oštećenja vidljivih u strukturi oltara, nastalih prilikom vađenja dekoracija, morao je biti bogato ukrašen.

Druga zona istraživanja bila je sjeverna strana lađe samostanske crkve, područje koje se nalazi u □ E14-16. Većim dijelom iskopana je površina unutar □ E15/16. Strojnim je iskopom cijelom dužinom uklonjen sloj urušenja SJ 002, do razine kulturnih slojeva. Otkrivena je linija sjevernog zida lađe (SJ 275) te prolaz u njemu. Ostatak prostora prekrivali su slojevi SJ 163 i SJ 176, zabilježeni na središnjem dijelu lađe tijekom kampanje 2016. godine. Tom su prilikom otkriveni ostaci polustupa, koji se nalazio između drugog i trećeg traveja (PK 911). Također su istraženi ostaci paljevinskog sloja SJ 161, koji su se očuvali uza zid SJ 275 te još jedan sloj urušenja (SJ 300). Svi su slojevi prekrivali sloj paljevine SJ 172, koji je ležao na sloju zdravice i sloju zemlje pomiješane s mortom (SJ 310), u kojem su nađeni ulomci mrežišta prozora. Pod njim je otkriveno i istraženo sedam kosturnih grobova (grob 22 – 28).

Treća zona istraživanja bila je zapadni dio pretpostavljenog sjevernog klaustarskog hodnika, na području □ H13-15. Prostor je djelomično istražen tijekom kampanje 2014. godine, a godine 2019. nastavljeno je iskopavanje sloja paljevine, SJ 097. Pod tim su slojem istraženi sloj urušenja SJ 279 te sloj SJ 278. U sloju SJ 278 pronađena je veća količina ulomaka kamenih arhitektonskih elemenata. Također se kopalo u sloju SJ 305, unutar kojeg su otkriveni *in situ* ostaci urušenog portala južnog ulaza u crkvu. Pod navedenim slojem otkriven je sloj paljevine, SJ 321. Prilikom iskopavanja navedenih slojeva otkrivena je polukružna struktura južno od južnog ulaza u crkvu (SJ 333). Vjerojatno se radi o ostacima stubišta kojim se pristupalo klaustru. Ispod sloja paljevine SJ 321 istražen je sloj sivosmeđe zemlje, SJ 322, ispod kojeg su pronađeni ostaci kamenog popločenja (SJ 334). Na toj je razini zaustavljeno iskopavanje.

Konzervatorski radovi izvedeni su na južnom zidu crkvene lađe i ostacima kružnog stubišta. Ove je godine započelo uređenje i fugiranje bočnih strana temelja mortom Mape-Antique Allettamento. Istim mortom izravnata je gornja površina konzerviranog zida, na koji je nanesen zaštitni premaz Mape-Antique Ecolastic te je dodatno premazan hidrofobnom impregnacijom Antipluviol S.

Literatura

Andrić 2005 S. Andrić, Benediktinski samostan svete Margarete u Bijeli, Tkalčić, 9, Zagreb, 2005: 9 – 122.

Horvat 1979 Z. Horvat, Benediktinski samostan u Bijeloj, Peristil, 22, Zagreb, 1979: 55 – 65.

Janeš 2015 A. Janeš, Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 145, 146.

Janeš 2016 A. Janeš, Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 193 – 195.

Janeš 2017 A. Janeš, Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 193, 194.
Janeš 2018 A. Janeš, Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 185, 186.
Janeš 2019 A. Janeš, Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Janeš, Sekulić 2014 A. Janeš, P. Sekulić, Rudina i Bijela: benediktinski samostani kasnosrednjovjekovne Slavonije, SHP, III/41, Split, 2014: 185 – 204.

Andrej Janeš

Summary

Archaeological excavations at the Benedictine Monastery in Bijela were resumed in 2019. The presbytery has been completely investigated. There we unearthed a layer of burning with large quantities of window glass and moulded fragments of window jambs. In the southern part of the presbytery, a possible bench imprint was found, and in the northern part, there were the remains of *sedilia* and a grave (grave 20). The western part of the presbytery was for the most part destroyed by digging carried out during an attempted robbery of the stone tomb in its centre. An inhumation grave (grave 21) was found along the southern edge of the dug-up area. The excavation has shown that the presbytery has the shape of an elongated rectangle with a polygonal ending. It is 9.3 m long and 6 m wide. The western, polygonal part was a step up from the nave, while the eastern, polygonal part of the presbytery was a step up from its western part. There were the remains of the altar, which shows three building phases. The excavations were resumed in the northern part of the church nave, revealing a line of the northern wall of the nave and a corridor within. Under a layer of burning, there were six inhumation graves (graves 22 – 28). The excavations in the western part of the supposed location of the norther cloister revealed the remains of the dilapidated southern church portal as well as a semi-circular structure to the south of the entrance, probably a storage room. The 2019 season also included conservation works on the southern nave and remains of a circular-shaped staircase.

Redni broj: 116
Lokalitet: Čazma – Župna crkva sv. Marije Magdalene
Naselje: Čazma
Grad/općina: Čazma
Pravni status: Z-2309
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U svibnju 2019. tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita zaštitno je arheološki istražila prostor svetišta crkve sv. Marije Magdalene u Čazmi. Povod istraživanju bila je obnova popločenja prostora svetišta crkve.

Župna crkva sv. Marije Magdalene izvorno je srednjovjekovna, odnosno na temelju dosadašnjih istraživanja definirana je kao kasnoromanička dominikanska crkva, koja je imala važnu ulogu u povijesti. Današnja je crkva trobrodna građevina velikih dimenzija, koja s dvostrukim transeptom poprima tlocrt dvostrukoga križa s pravokutnim svetištem. Sagrađena je od opeke, dok se kamen pojavljuje kao arhitektonski konstruktivan element pilastara i temelja zidova ili kao dekorativan element u obliku prozorskih okvira, portala, rozeta. Ove je godine istražen prostor svetišta crkve sv. Marije Magdalene, kao predradnja obnove popločenja, te istočni dio središnjeg broda ispred luka svetišta. Prostor svetišta i dijelom glavnog broda zauzima 45 m², međutim zbog baze oltara i otkrivene kripte, koja zauzima velik dio prostora, istraživanje je reducirano na vrlo malu površinu unutar koje su se pokušale definirati građevinske faze gradnje svetišta. Istraživanja su bila usmjerena na prostor sjeverno i južno od oltara, s obiju strana kripte do zidova svetišta, te iza luka svetišta u prostoru glavnog broda, gdje se glavni brod spaja sa svetištem. Riječ je o vrlo malim i uskim prostorima istraživanja, što je otežavajuća okolnost za detaljniju i točniju interpretaciju utvrđenih struktura i slojeva.
Predmetna površina istraživanja bila je prekrivena velikim masivnim kamenim pločama podnice, koje su uklonjene, a ispod kojih se rasprostirao deblji sloj šute. Nakon uklanjanja sloja šute, u cijelosti je otkrivena manja kripta koja je cijelom svojom širinom i dužinom zauzela gotovo cijeli prostor svetišta ispred oltara, kao i prostor broda ispred svetišta. Na uskom prostoru između kripte i zidova svetišta otkrivene su arhitektonske strukture podnica od opeke i žbuke, kao i baze ugaonih pilastara, kojima se na temelju stratigrafskih odnosa i analognih primjera iz prethodnih istraživanja pokušala odrediti kronološka pripadnost građevnoj fazi prostora svetišta, odnosno crkvi kao arhitektonskoj cjelini. Mala površina opečne podnice najmlađe faze ostala je sačuvana samo na prostoru iza oltara. Podnica se sastoji od opeka postavljenih u pravilnom slogu, povezanih vezivom srednje granulacije, prekrivenih žbukom. Budući da podnica od opeka pripada fazi popločenja prije postavljanja kamenih ploča krajem 19. st., datirana je u mlađu baroknu fazu. U prostoru lijevo i desno od oltara, odnosno sjeverno i južno od oltara, ispod sloja šute utvrđen je sloj tanje bjelosive žbuke, sitne granulacije, koja je vjerojatno imala funkciju podloge za podnicu svetišta.

Ostaci opečnog popločenja iz starije barokne faze (foto: T. Validžija)

Na njoj se nalazilo opečno oplođene, djelomično sačuvano, a datirano u stariju baroknu fazu. Uz opečnu zidnu strukturu, koja naliježe na postojeći sjeverni zid svetišta, otkrivena je zidana grobnica (Grob 1), na čije zidne oplate naliježu mlađe strukture. Naime, grobnica koja je smještena uz sjeverni zid svetišta, odnosno sjeverno od oltara, presječena je i djelomično devastirana kriptom. Budući da je kripta datirana u polovicu 18. st., pronađeni je grob stariji. Unutar groba otkriveni su relativno dobro sačuvani kosturni ostaci pokojnika, orijentirani u smjeru zapad-istok, s glavom na zapadu, u ispruženom položaju, s rukama prekriženima na torzu, na kojem su pronađene perlice i raspelo krunice. Unutar grobne cjeline, točnije ispod zapadne zidne oplate groba 1, otkrivena je manja zidna struktura sastavljena od većih kamenih blokova povezanih vezivom grube granulacije. Budući da je kripta vidno devastirala zid, ipak je vidljiva tendencija njegova pružanja u smjeru sjever-jug. Jednak slog gradnje, kao i svojstva zida, što ujedno znači i kronološku istovjetnost, vidljiv je na zidnim strukturama otkrivenima uz južni zid svetišta, za koje se može reći da je u linijskoj tlocrtnoj shemi sa zidom u sjevernom dijelu. Zidovi jednakih svojstava također su otkriveni u sjeverozapadnom i jugozapadnom kutu, gdje se glavni brod spaja sa svetištem, a ispred njegova luka. Smatra se da zidovi pripadaju najstarijoj fazi gradnje crkve, iako se zbog nemogućnosti iskopavanja veće površine, odnosno zbog rasprostiranja manje kripte u svetištu, kao i veće trobrodne kripte unutar glavnog broda, ne može utvrditi tlocrtni koncept najstarije građevinske faze. Zanimljivost istražene površine u južnom dijelu svetišta čini otkriveni ukop (grob 2), koji za razliku od groba 1 nije imao zidanu grobnicu, nego je presjekao sloj žbuke za koji se smatra da pripada starijoj baroknoj fazi. Pravokutan ukop s vidljivim ostacima lijesa, kao i sačuvanim donjim ekstremitetima pokojnika, presječen je manjom kriptom, što znači da je grob 2 stariji te da pripada starijoj baroknoj građevinskoj fazi crkve.

Manja kripta, koja se veže i naslanja na veliku trobrodnu kriptu u glavnom brodu, zauzima gotovo cijeli prostor svetišta te djelomično ulazi i u prostor glavnog broda. Otkriven je njezin bačvast svod i ulazni dio u kriptu, s masivnim kamenim poklopcem s natpisom („FIERI CURAVIT ADMODUM REVERDUS DNUS IOANES JAMBREKOVICS P.C.C. 1747."). Kripta zauzima 10 m², a prostor između svoda kripte i sjevernog i južnog zida svetišta te do baze luka koji dijeli svetište od glavnog broda, popločen je manjim komadima opeke. Ispod popločenja rasprostirao se tanak sloj žbuke, koji je definiran kao podloga za stariju baroknu podnicu. Na temelju takve stratigrafije zaključeno je da se popločenje uz svod kripte kronološki povezuje s gradnjom kripte, odnosno datirano je u polovicu 18. st. Najstarija faza gradnje svetišta definirana je otkrivenim kamenim zidnim

Grob 1 iz starije barokne faze (foto: T. Validžija)

Kamena zidna struktura iz najstarije građevinske faze (foto: T. Validžija)

strukturama, koje (iako su otkrivene djelomično) sugeriraju smjer pružanja, odnosno naznake tlocrtne koncepcije. Budući da je istražena iznimno mala površina prostora svetišta i istočnog dijela glavnog broda crkve, datiranje kamenih zidnih struktura oslanja se na analogne primjere iz prijašnjih istraživanja, kada su u istočnom dijelu glavnog broda također otkrivene kamene zidne strukture. Točna interpretacija i datacija otkrivenih kamenih zidnih struktura, kao i njihova tlocrtna shema, nije moguća jer je gradnjom manje kripte u prostoru svetišta polovicom 18. stoljeća ta mogućnost nepovratno izgubljena.

Dženi Los

Summary

Rescue archaeological excavations of the Church of St Mary Magdalene in Čazma were carried out in the course of May 2019. The excavations encompassed the presbytery and the eastern part of the main church nave, on a surface area of ca 45 m^2. Under a flooring made of stone tiles and rubble, there was the vault of a crypt that encompassed the entire dig. Therefore, the investigations were focused on a narrow area between the altar and the northern wall of the presbytery; between the altar and the southern wall of the presbytery; and party in the NW and SW corners of the central nave, next to the presbytery. Based on stratigraphic relationships, three building phases were identified. The youngest phase can be associated with a brick-made floor covered with plaster, preserved behind the altar. It can be dated to the late Baroque period. The earlier Baroque phase encompasses the remains of a brick-made floor in the NW and SW corners of the presbytery.

Redni broj: 117
Lokalitet: Daruvar – Stari Slavik
Naselje: Daruvar
Grad/općina: Daruvar
Pravni status: ROS-0434
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorski radovi

Od 12. do 26. travnja 2019. trajala su arheološka istraživanja nalazišta Stari Slavik u Daruvaru, a od 29. travnja do 29. svibnja 2019. trajala je konzervacija dijela istraženih arhitektonskih ostataka. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, dipl. arheo., a zamjenica voditelja Ivana Hirschler Marić, dipl. arheo., oboje iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. U istraživanju su sudjelovali arheolozi Marina Matković Vrban, Valerija Gligora i Sebastijan Stingl te studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, Dino Molnar i Nikolina Vrančić. Zračne snimke nalazišta izradio je Marin Mađerić, a nacrtnu dokumentaciju Valdir, obrt za istraživanje i usluge. Lokalitet je strojno iskopavala komunalna tvrtka Darkom d.o.o. iz Daruvara. Radove su nadzirali Milan Pezelj, d.i.a. i dr. sc. Krešimir Karlo iz Konzervatorskog odjela u Bjelovaru. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Nalazište Stari Slavik smješteno je u središtu Daruvara, na istoimenom daruvarskom brežuljku, u istočnom dijelu park-šume, koja nosi naziv Rimska šuma (▼216 m n. v.). U neposrednoj blizini, zapadno od šume, teče potok Toplica, na položaju koji je još poznat pod imenima Popov dol i Kunešova livada.
Današnji Daruvar najpoznatiji je po izvorima ljekovite termalne vode i lječilišnom kompleksu, današnjeg naziva *Aquae Balissae*. Upravo taj naziv poznat je iz nekoliko pisanih i epigrafskih izvora, koji opisuju *Aquae Balissae* kao rimski grad osnovan na teritoriju naroda Jasa (*„res publica Iasorum", „municipium Iasorum"*).
Na položaju Stari Slavik, prilikom rada daruvarske ciglane, godine 1952. pronađeni su dio zida i ulomak kipa Ikara te tri primjerka rimskog novca. Nalazište je pregledala Ivica Degmedžić te je zid interpretiran kao bedem iz mlađeg razdoblja. Radnici ciglane ponovno su 1973. otkrili temelje građevine dimenzija 30x9 m, kao i plitke jame s ulomcima keramike i kostiju te dva primjerka novca, Konstantina i Konstancija II. Iste godine otkriveni su ostaci temelja i zidova, prilikom iskopavanja privatne kuće F. Sabljića na položaju Stari Slavik, a evidentirano je oštećivanje sličnih nalaza na položaju Ciglana. Godine 1983. nalazište Stari Slavik prvi je put zaštitno arheološki istraženo, prilikom gradnje objekata stambene zadruge „Dalit". Prilikom tih istraživanja otkriveni su ostaci rimske arhitekture, dijelovi dvaju građevinskih kompleksa te brojni pokretni nalazi (željezni čavli, klinovi, noževi, rimsko staklo, keramičke lampe te 54 primjerka novca, koji su datirani od M. Aurelija do Konstantina). Također su istražene jame s arheološkim materijalom te različita popločenja od opeke i kamena. Nalazi su interpretirani kao dokaz postojanja nizova rimskih vila na tom području iz 3./4. st.
Istraživanja 2019. nastavak su projekta Gradskog muzeja u Bjelovaru od 2015. do 2018. godine. Tijekom istraživanja otvorene su ukupno tri sonde, od kojih je Sonda 1 najveća, veličine oko 400 m^2, a nalazi se sa sjeverne strane židovskoga groblja. U toj sondi otkriven je zid smjera istok-zapad, u dužini od 18 m i širini od 1,5 m. Sa sjeverne strane na istočnom dijelu zida prigrađena je apsidalna forma – polukružna kula, a na zapadnom manji zid smjera sjever-jug. Sonda 2 postavljena je južno od židovskoga groblja, veličine oko 50 m^2. U sondi su pronađeni kameni blokovi i pločast kamen, koji su se pružali u smjeru sjevera, za koje je voditelj iskopavanja zaključio da se vjerojatno mogu poistovjetiti s perimetralnim zidom koji na svom tlocrtu prikazuje Gjuro Szabo 1905., a koji je registriran i 1983. godine, prilikom gradnje stambenih objekata „Dalita".
Radovi su 2019. bili koncentrirani na područje nekadašnje sonde 1. Dokumentirano je zatečeno stanje te je u sondi 1 uz pomoć bagera započelo uklanjanje urušenih kamenih blokova (SJ 18), sjeveroistočno od temelja velikog zida. Ispod urušenja otkriveni su slojevi žbuke i valutica na njoj (SJ 19 i SJ 20), koji su također uklonjeni. Svi navedeni slojevi pripadaju fazama urušavanja otkrivene arhitekture. Ispod njih nalazi se SJ 3, sloj čiste zemlje sličan zdravici, bez nalaza, koji se rasprostire po cijelom terenu, mjestimično u debljini od 1 m. Velik zid

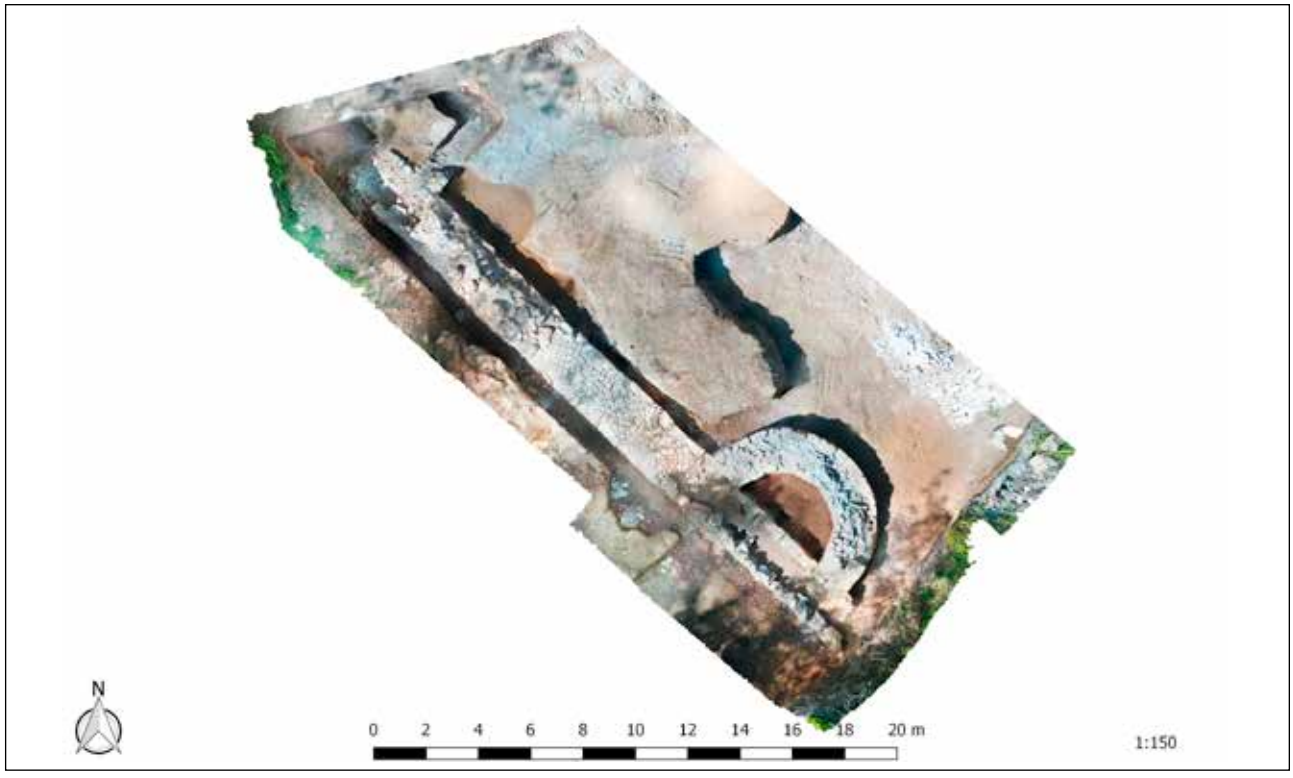

Ortofoto mozaik arhitektonskih ostataka (izrada: M. Mađerić)

Trag kvadratne kule očuvan u negativu (foto: M. Mađerić)

smjera sjeverozapad-jugoistok otprije je određen kao SJ 15, međutim utvrđeno je da je riječ o temelju zida te je označen kao nova stratigrafska jedinica (SJ 43), dok je ostatak zida zamijećen na sjeverozapadnom dijelu temelja. Polukružni zid koji je prigrađen tom zidu otprije je definiran kao SJ 12 te je i njegovu temelju dodijeljena nova oznaka (SJ 44). U sjeverozapadnom dijelu zida, sjeveroistočno od njega, otprije je otkriven još jedan zid (SJ 26), koji mu je prigrađen i pruža se okomito na njega. Također se zapravo radi o temelju (SJ 45), dok se ostatak zida očuvao u vrlo maloj mjeri. Ovogodišnja istraživanja bila su usmjerena na istraživanje temelja i zidova SJ 15/43 i SJ 26/45, stoga je u sjeverozapadnom dijelu sonda proširena do šumskog puta. U sjevernom profilu uočen je negativ zida/temelja SJ 15/43 (SJ 30), zapunjen slojem šute pomiješane sa zemljom (SJ 29). U istočnom profilu uočen je negativ zida/temelja SJ 26/45 (SJ 34), također zapunjen slojem šute pomiješane sa zemljom (SJ 33). Negativi zidova (ukopi) ukopani su u sloj zdravice (SJ 42). Prilikom uklanjanja sloja zapune SJ 33 otkriven je negativ još jednog zida/temelja (SJ 40), koji se pružao okomito na njega, a vidljiv je također u sjevernom profilu. Negativ je bio zapunjen slojem smeđe zemlje pomiješane s pločastim kamenom (SJ 39). Nakon uklanjanja SJ 33 i SJ 39 otkriven je sloj žbuke pomiješane sa sitnijim kamenom (SJ 41), koji je možda mogao biti priprema za temelj zida. Sličan sloj uočen je ispod zapune (SJ 29) negativa zida/temelja SJ 15/43. Također se radi o kompaktnijoj bijeloj žbuci pomiješanoj sa sitnijim kamenom (SJ 31). Negativ zida/temelja SJ 15/43 uočen je i na njegovoj drugoj strani, u južnom profilu. Označen je kao SJ 46, a zapunjen je slojem šute pomiješane s humusom (SJ 1/2).

Iako skromni podaci upućuju na mogući rub objekta čiji su ostaci otkriveni tijekom prethodnih kampanja, a čiji je zapadni dio očuvan tek u negativima, odnosno u vidu ukopa temelja zapunjenih šutom nastalom prilikom vađenja građevnog materijala. Prema odnosu zidova vidi se da je polukružna struktura dograđena na temelj zida SJ 15 (SJ 43). S druge strane, vidljivo je da je zid SJ 26 građen istodobno sa zidom SJ 15. Prema trenutačnom stanju istraženosti, može se pretpostaviti da je istražena struktura dio fortifikacije koja je imala polukružnu kulu te jednu kvadratnu kulu na zapadnom rubu. Na zapadnom dijelu vidljiv je oštar pad terena dalje prema zapadu, što dodatno potvrđuje ideju da je riječ o rubu istraživanog objekta. Nakon čišćenja i dokumentiranja zatečenog stanja u sondi 2, može se utvrditi da su tijekom istraživanja prijašnjih godina zahvaćeni slojevi urušenja te nema nikakvih tragova arhitektonskih

Konzervirani dio pronađene arhitekture (foto: A. Janeš)

ostataka. S druge strane, nekoliko metara zapadnije od iskopane sonde vidljivi su tragovi u morfologiji terena, koji bi mogli upućivati na moguće postojanje čvrstih struktura pod zemljom.
Prema dosadašnjim saznanjima, s velikom dozom opreza, pronađene arhitektonske ostatke moguće je interpretirati kao dijelove antičke fortifikacije. Iako se spominje postojanje vojnog logora iz mlađih stoljeća rimske vlasti (1. – 2. st.), nalazi, iako iznimno skromni, upućuju na razdoblje zrelog carstva (bronČani antoninijan cara Galijena). S obzirom na povijesni razvoj, može se pretpostaviti da se radilo o fortifikacijama samog naselja *Aquae Balissae*. Te pretpostavke bit će potvrđene ili odbačene tijekom nastavka istraživanja.
Konzerviran je središnji dio otkrivene arhitekture, na mjestu gdje je prethodne godine vraćena ispuna temelja zida. Ove je godine započelo uređenje i fugiranje bočnih strana temelja mortom Mape-Antique Allettamento. Jednakim mortom izravnana je gornja površina konzerviranog zida, na koji je nanesen zaštitni premaz Mape-Antique Ecolastic te je dodatno premazan hidrofobnom impregnacijom Antipluviol S.

Literatura

Bulat 1973 M. Bulat, Novi antički nalazi u Daruvaru, Glasnik slavonskih muzeja, 22, 1973: 24 – 26.
Jakovljević 2018 G. Jakovljević, Rimski Daruvar u svjetlu najnovijih arheoloških istraživanja, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, br. 12, Bjelovar, 2018: 169 – 195.
Jakovljević 2019 G. Jakovljević, Daruvar – Stari Slavik – Židovsko groblje, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Minichreiter 1973 K. Minichreiter, Izvještaj sa službenog putovanja u Daruvar, 3. 9. 1973. g., 1973., Arhiv Konzervatorskog odjela MK u Bjelovaru
Minichreiter 1984 K. Minichreiter, Daruvar – Stari Slavik, antički arheološki kompleks, Obavijesti HAD, XVI/1, Zagreb, 1984: 19, 20.
Minichreiter, Sakar 1984 K. Minichreiter, V. Sakar, Daruvar – „Stari Slavik", preliminarni izvještaj o zaštitnim arheološkim iskopavanjima, Glasnik slavonskih muzeja, XVIII/XIX, 48/49, 1984: 1 – 4.
Schejbal 1994 B. Schejbal, Aquae Balissae i njeno područje u antičko doba, Filozofski fakultet u Zagrebu, diplomski rad, 1994.
Schejbal 2004 B. Schejbal, Municipium Iasorum (Aquae Balissae), International Conference on Norico-Pannonian Autonomous Towns : Conference Proceedings, Situla, 42, Ljubljana, 2004: 99 – 129.

Andrej Janeš
Marina Matković Vrban

Summary

Archaeological excavation at the site of Stari Slavik in Daruvar were carried out in the course of April 2019. The site is located in the centre of Daruvar, on an eponymous hill in the eastern part of a forest park called Rimska šuma (i.e. Roman Forest). Earlier investigations, carried out from 2015 to 2018 by the Bjelovar City Museum, have revealed the architectural remains of Antiquity-period fortifications. In 2019 we investigated the western edge of the remains and established that they extend to the west, but only as negatives. The excavations revealed the remains of a possible square-shaped tower. The 2019 works also included conservation of the architectural remains and application of water-repellents on their surface.

Redni broj: 118
Lokalitet: Streza – pavlinski samostan Svih svetih
Naselje: Pavlin Kloštar
Grad/općina: Kapela
Pravni status: P-5737
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, restauratorsko-konzervatorski radovi

Godine 2019. nastavljena su arheološka istraživanja pavlinskog samostana Svih svetih u Strezi. Radove je vodio Hrvatski restauratorski zavod, a sredstva je osiguralo Ministarstvo kulture.

Pavlinski samostan Svih svetih (*monasterium Omnium Sanctorum*) u Strezi osnovan je 1374. godine, zakladnicom magistra Ivana Bisena, kaštelana Bijele Stijene. Tijekom nešto manje od dvaju stoljeća streški je samostan postao jedan od najutjecajnijih u tom dijelu kasnosrednjovjekovnog slavonskog prostora. Zbog sve osjetnije prijetnje od napada osmanlijskih postrojbi, pavlini su tijekom prve polovine 16. st. napustili samostan u Strezi i sklonili se u onaj sigurniji, lepoglavski. Napušteni je samostan postao mjesto za prikupljanje građevnog materijala te je tako polagano nestao tijekom posljednjih četiriju stoljeća. Hrvatski restauratorski zavod 2006. godine započeo je arheološka istraživanja ostataka samostana Svih svetih u Strezi, a sve istražene strukture tamponski su konzervirane u dogovoru s nadležnim konzervatorskim odjelom Ministarstva kulture.
Arheološkim istraživanjima 2019. godine obuhvaćen je zapadni dio samostana, odnosno zapadno samostansko krilo, koje se sastoji od triju prostorija. S obzirom na to da je zidana masa tijekom posljednjih nekoliko stoljeća razgrađena do najniže zone temelja, većina struktura sačuvana je samo u negativu. Arheološkim istraživanjem zapadnog samostanskog krila u potpunosti je definirana tlocrtna dispozicija pavlinskog samostana Svih svetih u Strezi. Nadalje, istraženi su temelji zapadnog vanjskog obrambenog zida, kojim je bio zaštićen samostanski kompleks. Pritom su dokumentirani ostaci ulaza na sjeverozapadnoj strani vanjskog obrambenog zida, no zbog visoke razine razgrađenosti struktura nije sačuvan južni dio predmetnog obrambenog zida. Tijekom arheološkog istraživanja pronađena je velika količina pokretnih arheoloških nalaza. Najzastupljeniji su nalazi kasnosrednjovjekovne keramike i različitih metalnih predmeta uobičajenih za razdoblje od 14. do 16. st. Nakon radova novoistraženi su dijelovi dokumentirani fotografiranjem sa zemlje i iz zraka (HRZ) te metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.), a prema čemu je dopunjena nacrtna dokumentacija, s pripadajućim

Pogled iz zraka na novoistraženi dio samostana (foto: Vektra d.o.o.)

tehničkim opisom. Nakon dovršetka istraživanja sve su novoistražene strukture tamponski konzervirane: prekrivene su zaštitnim materijalom (geotekstil), na koji je potom nanesen 20 – 40 cm debeo sloj pijeska, a koji je potom prekriven jednako debelim slojem zemlje (Gradnja Kus d.o.o.).

Literatura

Dočkal 1952 K. Dočkal, Samostan Svih Svetih u Strezi 1375., rukopis, Zagreb, 1952.
Pleše 2012 T. Pleše, Streška bulla plumbea pape Bonifacija IX., Prilozi IAZ, 29, Zagreb, 2012: 125 – 134.
Pleše, Karlo 2009 T. Pleše, K. Karlo, Monasterium Omnium Sanctorum de Ztreza Ordinis S. Pauli Primi Eremitae, OA, 33, Zagreb, 2009: 183 – 205.
Romhányi 2012 B. F. Romhányi, Life in the Pauline Monasteries of Late Medieval Hungary, Periodica Polytechnica Architecture, v. 43, n. 2, Budapest, 2012: 53 – 56.
Sekulić 2019 P. Sekulić, Streza – Pavlinski samostan Svih svetih, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Tkalčić 1903 I. K. Tkalčić, Urbar bivšeg pavlinskog samostana u Strezi, VKA, 5, Zagreb, 1903: 201 – 219.

Petar Sekulić

Summary

Archaeological excavations at the Pauline monastery of All Saints in Streza were resumed in 2019. The monastery was established in 1374 as the foundation of the magister Ivan Bisen. After almost two centuries of prosperity, the monks abandoned the monastery around 1540 due to the Ottoman danger, and moved to Lepoglava. The church and monastery have been completely uncovered by previous archaeological excavations (2006 – 2012 and 2015 – 2019), which enabled a complete layout of the outer defensive wall. All of the newly founded structures were recorded and protected.

KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

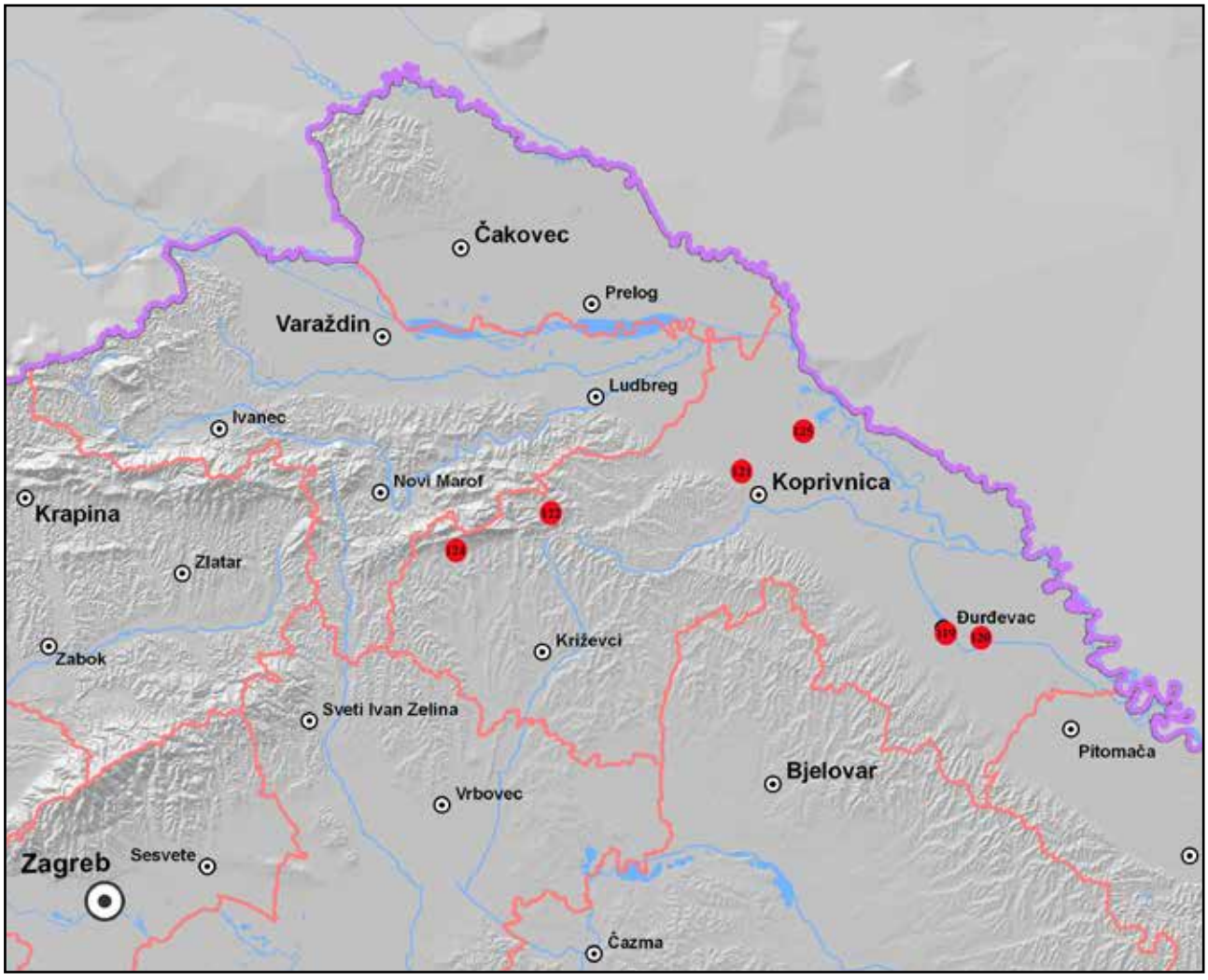

119 Đurđevac – Sošice
120 Kalinovac – Hrastova greda 1
121 Koprivnički Ivanec – Log-Parag 1
122 Osijek Vojakovački – Mihalj
123 Podravina i Prekodravlje
124 Popovec Kalnički – Breg
125 Torčec – Međuriće VI

Redni broj: 119
Lokalitet: Đurđevac – Sošice
Naselje: Đurđevac
Grad/općine: Đurđevac
Pravni status: P-5098
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 17. svibnja do 19. srpnja 2019. Muzej grada Koprivnice proveo je četvrtu sezonu sustavnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Đurđevac – Sošice. Voditelj istraživanja bio je viši kustos Robert Čimin, a zamjenik voditelja Ivan Valent. Stručnu ekipu činili su dr. sc. Anne Osterholtz, Odsjek za antropologiju i srednjoistočne studije Sveučilišta Mississippi State, arheolozi Tea Bušac i Lucija Dugorepec, studenti arheologije Goran Trninić, Ilija Cikać, Eugen Lovro Kebet i Izabela Andračić te 11 studenata antropologije sa Sveučilišta Mississippi State (SAD). Suradnja sa Sveučilištem Mississippi State omogućena je u okviru projekta Ljetne škole (bio)arheologije, koji je organiziran u suradnji s kolegama s Instituta za antropologiju, dr. sc. Mariom Novakom i dr. sc. Ivorom Jankovićem. Tehničku podršku istraživanju osigurali su Saša Hrenić (MGK) i Davor Rumek, dok je pomoć prilikom iskopavanja pružalo četvero radnika, zaposlenici javnih radova Grada Đurđevca. Istraživanje je obavljeno uz suglasnost vlasnika, Grada Đurđevca, na k.č. 2349/1, k.o. Đurđevac. Istraživana je površina od 576 m². Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture, Grada Đurđevca te Sveučilišta Mississippi State (SAD).

Tijekom prvih triju sezona definirane su dvije glavne građevinske faze crkve sv. Jurja te sve dogradnje povezane s njima. Uz njih, na temelju definiranih grobnih zapuna i istraženih grobova, pretpostavljeno je funkcioniranje drvene crkve koja je prethodila prvoj zidanoj. Sukladno fazama crkve, ali i definiranim i istraženim grobovima, zasad su definirana tri horizonta pokopavanja te dvije faze zidane crkve. Budući da prvi indirektan zapis o postojanju crkve sv. Jurja potječe iz 1237. godine (Pavleš 2013: 174), njezino se funkcioniranje, kao i početak prvog horizonta grobova, datira u kraj 12./početak 13. st. Pretpostavlja se da je ta crkva bila drvena. U idućoj se fazi gradi zidana crkva pravokutnog tlocrta, s četvrtastim svetištem te sakristijom uz sjeverni zid svetišta. Crkvi su naknadno dodana po dva bočna i dva pročeljna potpornjaka, s time da potpornjaci sjevernog i južnog zida nisu postavljeni paralelno jedni nasuprot drugih. Između sjevernih je potpornjaka istodobno dodana i manja bočna kapela. U idućem je razdoblju, unutar druge građevinske potfaze, između sakristije i bočne kapele umetnut manji zvonik s dvama potpornjacima. Tijekom funkcioniranja te crkve i njezinih dogradnji, u sjeverozapadnom su uglu podignute tri strukture, zasad nepoznate namjene. Druga građevinska faza obilježena je velikim zahvatom gradnje nove crkve, koja je postojeću inkorporirala u svoje gabarite, pri čemu je ostao nepromijenjen položaj svetišta i južnog zida. Sjeverni je zid nove crkve za širinu zida pomaknut prema sjeveru, dok je cijela crkva produžena prema zapadu, na način da je dosadašnja crkva činila njezinu istočnu polovicu. Na pročelju nove crkve sagrađen je masivan zvonik, a crkvi i zvoniku dodani su bočni i ugaoni potpornjaci. Između apside i broda podignut je pregradni zid, a istočni je dio broda odijeljen manjom stubom/povišenjem, u sklopu kojeg su, između povišenja i svetišta, definirane dvije strukture, radno interpretirane kao prilaz i baza propovjedaonice. Tijekom dosadašnjih kampanja ukupno je istraženo 45 grobova i definirano je još 77 grobnih zapuna na prostoru broda i svetišta prve crkve.

Prostor broda, svetišta i bočnih prostorija prve zidane crkve na kraju istraživanja (foto: I. Cikač)

Položaj G-243 unutar trapezoidne niše u temelju zapadnog zida prve zidane crkve (foto: I. Valent)

Svi grobovi istraženi tijekom prošlogodišnje kampanje pripadaju inhumacijskom horizontu, koji se povezuje s funkcioniranjem prve zidane crkve, dok se s drugom građevinskom fazom crkve zasad povezuje samo jedan privilegiran ukop, položen u vrijeme njezine gradnje.

Primaran cilj ovogodišnjih istraživanja bilo je istraživanje svih grobova u unutrašnjosti prve zidane crkve, njoj pridružene sakristije, zvonika i bočne kapele. Time su se planirali istražiti i grobovi povezani s funkcioniranjem pretpostavljene drvene crkve na istom položaju, koja zasad još nije arheološki potvrđena. Planirani rezultat ovogodišnje kampanje bilo je utvrđivanje apsolutnih i relativno-kronoloških faza/horizonata pokopavanja i njihov odnos s definiranim, pretpostavljenim i interpretiranim građevinskim fazama i dogradnjama.

Istraživanja su započela na jednak način kao i prošlogodišnja – strojno je uklonjena zemlja kojom je prostor prve crkve bio zatrpan radi privremene zaštite lokaliteta. Nakon čišćenja započeto je istraživanje grobnih cjelina, koje je brzo napredovalo zbog velike terenske ekipe. Kako bi se u potpunosti istražili svi grobovi, na prostoru broda prve zidane crkve uklonjene su strukture SJ 8, SJ 246 i SJ 315, smještene u sjeverozapadnom uglu crkve.

Grobovi su istraživani na način da su se poštivale prepoznate relativno-kronološke faze pokopavanja, bez obzira na smještaj unutar prostora u kojem su se nalazili. To znači da su se na prostoru broda i svetišta crkve, sakristije, bočne kapele i zvonika najprije istraživali grobovi koji su datirani u fazu funkcioniranja prve zidane crkve, tj. u 14. – 15. st. Njihove su zapune sličile slojevima poremećenih raka, koji su prethodne godine utvrđeni na prostru broda i svetišta, SJ 373 i SJ 333 – sivo-tamnosmeđi glinasto-pjeskoviti slojevi, koji u sebi sadrže komadiće opeke, maltera te ugljena. Te su se zapune bitno razlikovale od zapuna koje su povezane s fazom funkcioniranja drvene crkve: sive, žućkastosive ili zelenkastosive zapune bez primjesa maltera i opeka, uz primjesu komadića ugljena. Od tih su se zapuna pak razlikovale zapune jednake konzistencije i boje, no koje u sebi nisu imale komadiće ugljena. Relativno-kronološki odnosi posljednjih dvaju tipova zapuna pokazali su njihovu različitu vremensku pripadnost, tj. međusobno preslojavanje na nekoliko mjesta. Osim razlike u sastavu i njihovu preslojavanju, ta su se dva tipa zapuna grobnih cjelina međusobno razlikovala i prema stupnju sačuvanosti kostura. Kosti pokojnika u grobnim cjelinama bez ugljena gotovo da nisu bile sačuvane – bile su pretvorene u prah ili su od njih ostale sačuvane samo linije dugih kostiju ili kostiju uopće nije ni bilo, dok su u zapunama s ugljenom nedostajale pojedine sitne kosti prsnog koša i/ili sitne kosti udova. Grobovi s prisutnosti ugljena u zapunama najbolje su bili sačuvani ispod linija zidova prve zidane crkve. Na kraju kampanje u potpunosti je istražen prostor broda, svetišta i sakristije prve zidane crkve, no prostor zvonika i bočne kapele nije istražen do zdravice. Grobovi na tom prostoru planiraju se istražiti tijekom iduće sezone.

Specifičnost ovogodišnjih istraživanja bilo je otkriće groba G-243, koji je uočen unutar temelja zapadnog zida prve zidane crkve, tj. uz križište zapadnog i sjevernog zida. Grob je bio položen u trapezoidnu nišu koja je bila obložena žbukom, a nastala je u vrijeme gradnje pročeljnog zida. Radi se o položaju privilegiranog ukopa, čije su noge dosezale unutarnje lice pročeljnog zida, dok su se glava i trup nalazili s vanjske strane crkve. Grob nije do kraja istražen jer je na njega s vanjske strane crkve naknadno položen pročeljni potpornjak, koji ga, sudeći po visinskim kotama, nije presjekao.

Tijekom dosadašnjih kampanja definirana su i istražena ukupno 243 groba, koja su, sukladno međusobnim relativno-kronološkim odnosima, podijeljeni na četiri horizonta pokopavanja. Prva dva pripisana su funkcioniranju drvene crkve i datirana su u razdoblje od sredine/kraja 12. do kraja 13./početka 14. st. Razlikuju se prema sastavu zapuna i stupnju sačuvanosti kostiju. Najstarija grupa grobova sa zapunama bez ugljena mogla bi se interpretirati kao faza groblja prije gradnje drvene crkve, iako ni sama drvena crkva nije arheološki potvrđena. Problematiku dokazivanja te interpretacije/teorije predstavljaju i činjenice da kosture iz najstarijeg horizonta nije moguće apsolutno datirati, a u njihovim većinom prekopanim zapunama nisu pronađeni bilo kakvi predmeti. Iz navedenih se razloga njezino postojanje zasad uzima s rezervom, u vidu radne teorije. Idući horizont pokopavanja pripadao bi fazi prve zidane crkve i datiran je u 14. – 15. st., dok je posljednji i dalje ostao zastupljen samo s privilegiranim ukopom u središtu broda, koji je datiran u vrijeme gradnje velike crkve, tj. potkraj 15. st.

Prilikom iskopavanja prikupljena je veća količina ulomaka kasnosrednjovjekovne keramike, veća količina čavala te nešto životinjskih kostiju. Dio metalnih (brončanih i željeznih) nalaza svakodnevne, osobne uporabe, kakvi su često prisutni prilikom istraživanja kasnosrednjovjekovnih groblja, pronađen je unutar slojeva poremećenih raka, dio je pronađen u sekundarnom kontekstu unutar grobnih zapuna, dok je dio pronađen unutar grobnih cjelina, *in situ*. Tijekom kampanje pronađeni su dijelovi ili cjeloviti primjerci 54 pojasne kopče/predice različitih oblika (kružne, četvrtaste, D-oblik, gljivolike), četiri kružne/ovalne kopče za odjeću/obuću, ulomci ili cjeloviti primjerci 17 prstena, devet srebrnih i jedna željezna S-karičica, jedna sljepoočničarka ukrašena filigranom i granulacijom te 35 primjeraka novca. Pronađeno je i pet praporaca, ukosnica, igla, nekoliko kopčica, tri pločice, privjesak (?), pet gumba/aplika, jedna pločasta ruka ljudske figure, trn ostruge, željezna strelica, neidentificirano veće sječivo, sječivo noža, dva neidentificirana

predmeta te amorfni komad bronce. Gotovo svi nalazi mogu se datirati između 13. i 15. st., osim jedne ukrašene sljepoočničarke i jednog prstena, čije se paralele uočavaju na grobnim cjelinama iz 12. st.

Literatura

Čimin, Valent 2017 R. Čimin, I. Valent, Đurđevac – Sošice, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 212 – 215.
Pavleš 2013 R. Pavleš, Podravina u srednjem vijeku. Povijesna topografija srednjovjekovne Gornje Komarnice (ludbreška, koprivnička i đurđevečka Podravina), Koprivnica, 2013.
Valent 2018 I. Valent, Đurđevac – Sošice, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Valent 2019 I. Valent, Đurđevac – Sošice, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Ivan Valent

Summary

The fourth campaign of systematic archaeological research at the site of Đurđevac-Sošice site was conducted in the course of 2019. The aim of the excavation was to investigate the graves in the nave, apse, sacristy, bell tower and the side chapel of the first masonry church. Three inhumation levels were determined by previous excavations. The first one preceded the first masonry church, the second one was contemporary to the church, and the third one was connected to the construction and use of the second church.
During the excavation no traces of a presumed wooden church were found. Even though the excavation brought to light numerous small items associated with the deceased, the most interesting find was a discovery of a grave placed within a trapezoid niche within the foundation of the façade wall of the church.

Redni broj: 120
Lokalitet: Kalinovac – Hrastova greda 1
Naselje: Kalinovac
Grad/općina: Kalinovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: probno istraživanje

Od 24. rujna do 4. listopada 2019. trajala su probna arheološka iskopavanja na lokalitetu Kalinovac – Hrastova greda 1. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju iz Instituta za arheologiju. U iskopavanjima je sudjelovao Ivan Valent, kustos arheolog iz Muzeja grada Koprivnice kao zamjenik voditeljice te suradnici iz Instituta za arheologiju dr. sc. Siniša Krznar, znanstveni suradnik, dr. sc. Tatjana Tkalčec, viša znanstvena suradnica i Kristina Turkalj kao dokumentaristica. U terenskim su iskopavanjima kao pomoćni radnici sudjelovali i Ivan Zvijerac iz Torčeca te Vladimir Valent iz Koprivnice. Sonde su strojno iskopavali i zatrpavali djelatnici tvrtke GT Jura d.o.o. iz Virja. Istraživanja su financirana sredstvima Hrvatske zaklade za znanost, u sklopu znanstvenoistraživačkog projekta TransFER (IP-06-2016-5047) „Proizvodnja željeza uz rijeku Dravu u antici i srednjem vijeku: stvaranje i transfer znanja, tehnologija i roba".

Arheološko nalazište Kalinovac – Hrastova greda nalazi se oko 1,2 km istočno od sjevernog izlaza iz mjesta Kalinovca. Lokalitet je prvi put tijekom sustavnih terenskih pregleda zabilježio Josip Cugovčan iz Podravskih Sesveta, koji je prilikom obilaska položaja na njemu pronašao veći grumen talioničke zgure. Prilikom ponovnog terenskog pregleda, u proljeće 2017. otkriveno je da se na lokalitetu, uz pretpostavljenu talioničku radionicu, nalazi i veliko višeslojno naselje. Detaljnim rekognosciranjima nalazište je, zbog raznovrsnosti površinskih nalaza, razdvojeno na tri dijela. To su Hrastova greda 1, Hrastova greda 2 i Hrastova greda 3.
Na položajima Hrastova greda 2 i 3, koje danas dijeli kanal Vinklerovac, pronađeni su ulomci kasnobrončanodobne keramike te ulomci posuđa iz kasnoga srednjeg vijeka pa se čini da je riječ o jedinstvenom arheološkom nalazištu (Valent 2018: 94, 95). Na sjevernom pak, najvišem dijelu lokaliteta, imenovanom Hrastova greda 1, te blagim padinama i podnožju manjeg pješčanog uzvišenja smještenog u ravničarskom okružju, na više su mjesta na površini pronalaženi ulomci keramike i komadi talioničke zgure (Valent et al. 2017: 17, 18). Uzvišenje inače s južne, zapadne i sjeverne strane okružuje meandar nekadašnjeg potoka. Oko pješčanog uzvišenja prepoznato je sedam manjih položaja, dimenzija od 10x10 do 16x16 metara, unutar kojih su pronalažene veće količine talioničke zgure. Uz navedene nalaze zgure na tjemenu, padinama i širem prostoru uzvišenja, prikupljena je i veća količina ulomaka keramičkih posuda, koji su datirani u rani i razvijeni srednji vijek. Uz srednjovjekovnu su keramiku prikupljeni i ulomci brončanodobne keramike, koji su pronalaženi samo na zapadnoj padini uzvišenja prema nekadašnjem toku potoka (Valent et al. 2017: 17, 18).
S obzirom na površinske nalaze zgure, položaj Hrastova greda 1 bio je interesantan u sklopu istraživanja na znanstvenoistraživačkom projektu TransFER (IP-06-2016-5047) te se probnim iskopavanjima želio utvrditi točan karakter nalazišta, s obzirom na indikativne površinske nalaze, a za potrebe spomenutog projekta. Kako bi se što jasnije definiralo o kakvu je nalazištu riječ, na osnovi prethodnih rezultata terenskog pregleda započela su neinvazivna, geofizička istraživanja dijela sjevernog uzvišenje Hrastova greda 1. Za snimanje je određena površina veličine 10.000 m^2, na kojoj su bile zabilježene najveće koncentracije spomenutih arheoloških ostataka, povezanih s željezarskim aktivnostima (Mušič et al. 2019). Na temelju rezultata neinvazivnih istraživanja na većoj površini, odabrane su manje površine na kojima su obavljena ciljana arheološka iskopavanja.
Arheološkim istraživanjima 2019. obuhvaćena je planirana površina, odabrana na temelju rezultata geofizičkih istraživanja. Arheološki su iskopane četiri sonde, ukupne istražene površine 1024,33 m^2 (S 1 = 382,65 m^2, S 2 i S 3 = 593,70 m^2, S 4 = 47,98 m^2). Pozicije sondi prostorno su određene, dokumentirane i povezane s podlogom

rezultata geofizičkih istraživanja. Tijekom iskopavanja vođen je terenski dnevnik, kao i kompletna dokumentacija prema službenim obrascima Instituta za arheologiju, gdje je i pohranjena u originalnom obliku (Odjel ARHINDOK). Ukupno je zabilježeno 67 stratigrafskih jedinica (SJ 001 – SJ 067), od kojih se mogu izdvojiti slojevi, strukture, ukopi i zapune. Prikupljeni su svi pronađeni predmeti te su uvedene 82 vrećice, uglavnom s nalazima keramike, zapečenog lijepa te kamena (N 001 – N 082). Evidentirano je nekoliko metalnih, staklenih i keramičkih posebnih nalaza te mikrolita (PN 1 – PN 24). Uzete su 152 vrećice s uzorcima zemlje za flotaciju i geofizička ispitivanja, kao i više komada ugljena za analizu C-14 i analizu vrste drva, a prikupljana je i zgura te kosti (U 001 – U 152). Tijekom iskopavanja snimano je digitalnim fotoaparatom te je ukupno snimljeno 1930 digitalnih fotografija. Sva terenska snimanja geodetskom stanicom tijekom arheoloških istraživanja obavili su Siniša Krznar i Kristina Turkalj, dok je digitalizaciju terenske kompletne nacrtne dokumentacije u odgovarajućim mjerilima u AutoCAD-u obradila i nacrtala Kristina Turkalj, stručna suradnica Instituta za arheologiju.

U arheološkim su iskopavanjima na položaju Hrastova greda 1 istraženi objekti koji se na temelju nalaza različitih oblika zgure (talionička, kovačka – pravilna, ovalna oblika s ispupčenjima na gornjoj površini i lećasto oblikovanog donjeg dijela, sitna nepravilna zgura sferična oblika) mogu povezati s nekom od aktivnosti obrade željeza, ali i dijelovi naselja s karakterističnim nalazima (ulomci keramičkog posuđa, pršljeni, perle, ulomci kamena žrvnja) koji se, na temelju rezultata radiokarbonskih analiza, datiraju u dva razdoblja: kasnu antiku i rani srednji vijek. O preciznijoj vremenskoj pripadnosti pojedinih istraženih arheoloških cjelina te njihovoj primarnoj funkciji moći će se više reći nakon detaljne analize kompletnih pokretnih i nepokretnih nalaza.

Literatura

Mušič et al. 2019 B. Mušič, I. Medarić, I. Valent, T. Sekelj Ivančan, Geofizička istraživanja srednjovjekovnog lokaliteta Kalinovac-Hrastova greda 1, AIA, Vol. XV, Zagreb, 2019: 177 – 122.

Valent 2018 I. Valent, Rekognosciranja Muzeja grada Koprivnice u 2017. godini, Podravski zbornik, 44, Koprivnica, 2018: 77 – 98.

Valent et al. 2017 I. Valent, I., Zvijerac, T., Sekelj Ivančan, Topografija arheoloških lokaliteta s talioničkom djelatnošću na prostoru Podravine, Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, Vol. XVI, br. 32, Koprivnica, 2017: 5 – 25.

dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan

Summary

Archaeological excavations conducted in 2019 at the site of Hrastova greda 1 near Kalinovac were carried out in four probes, on a surface area of 1024.33 m^2. Three probes were opened based on the results of earlier geophysical surveys, which were conducted with the aim of defining an iron-processing facility. The investigations revealed features that together with the finds of slag strongly suggest an activity related to iron-processing as well as features related to a settlement, which, based on pottery finds, can be dated to the Early Middle Ages.

Redni broj: 121
Lokalitet: Koprivnički Ivanec – Log-Parag 1
Naselje: Koprivnički Ivanec
Grad/općina: Koprivnički Ivanec
Pravni status: P-5804
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 22. srpnja do 2. kolovoza 2019., Muzej grada Koprivnice proveo je drugu sezonu sustavnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Koprivnički Ivanec – Log-Parag 1. Istražena je k.č. 3087/36, k.o. Koprivnički Ivanec, uz suglasnost vlasnika, Marijana i Marije Harači. Uz voditelja istraživanja, kustosa Ivana Valenta, stručnu ekipu činili su arheolozi Lucija Dugorepec i Tea Bušac te studenti arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu – Ilija Cikać, Goran Trninić, Izabela Andrašić i Eugen Lovro Kebet. Pomoćnu stručnu i tehničku ekipu činili su domar Muzeja Saša Hrenić i Ivan Zvijerac iz Torčeca, dok je pomoćne radove iskopa obavljalo troje radnika. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture i Koprivničko-križevačke županije.

Navedeni je lokalitet prvi put sustavno arheološki istražen 2018., na prostoru iste katastarske čestice, koja je u međuvremenu označena drugom brojkom zbog rješavanja imovinskopravnih odnosa povezanih s trasiranjem novog prilaznog puta prema RCGO „Piškornica". Na prostoru sonde iz 2018. istraženi su antički i ranosrednjovjekovni objekti. Na temelju relativno-kronoloških odnosa antičkih objekata, definirane su dvije faze okupacije koje su datirane u 1. i 2. st., dok je funkcioniranje ranosrednjovjekovnog naselja datirano u 8. st. U razdoblje ranog srednjeg vijeka indirektno je, na temelju nalaza talioničke zgure i barske rude unutar zatvorenih cjelina, datirano i odvijanje procesa taljenja željezne barske rude. Promatrajući raspored istraženih objekata, utvrđeno je da su antički i ranosrednjovjekovni objekti smješteni u cjelinama koje su međusobno odijeljene, što upućuje na uređen raspored objekata unutar istog razdoblja. Nadalje, utvrđena je linija rasprostiranja objekata u odnosu na topografiju položaja (Valent 2019).

U drugoj sezoni istraživanja zacrtana su tri cilja: 1) potvrditi prošlogodišnje pretpostavke o rasporedu i međusobnom odnosu naselja iz različitih perioda te međusoban raspored objekata unutar istog perioda; 2) istražiti segment naselja iz kasne antike, čije se postojanje pretpostavlja na temelju površinskih nalaza keramike; 3) istražiti peći za taljenje željezne rude iz ranog srednjeg vijeka. Istraživanja su započela otvaranjem središnjeg dijela prošlogodišnje sonde, koji je ostao neistražen. Tijekom iskopavanja sonda je proširena prema istoku i jugoistoku kako bi se istražila površina na kojoj je prilikom terenskih pregleda prikupljena najveća količina talioničke zgure te nalazi pretpostavljene kasnoantičke grube keramike.

Kao i tijekom prve sezone iskopavanja, u većini objekata nije pronađena velika količina pokretnog arheološkog materijala. Osim keramičkih nalaza, od kojih se izdvaja svega jedan cjelovit antički lonac, tijekom iskopavanja prikupljeno je nekoliko metalnih, kamenih i staklenih predmeta. Od metalnih su predmeta u antičkim objektima pronađene tri različite brončane fibule, dvije brončane narukvice, srebrna igla te dva nepoznata predmeta, dok je u objektima iz ranog srednjeg vijeka pronađen jedan neprepoznatljiv željezni predmet. U sloju oranja pronađen je željezni klin/dlijeto. Od kamenih nalaza u istraženim su objektima pronađeni brusovi, komadi žrvnjeva i kamene alatke. U jednom ranosrednjovjekovnom objektu pronađeni su ulomci dvaju žrvnjeva, dok su u dvama pronađeni brusovi. Tri su brusa pronađena u antičkim objektima, dok je po jedna kamena alatka pronađena u antičkom i ranosrednjovjekovnom objektu. Od staklenih nalaza izdvaja se jedna perla unutar ranosrednjovjekovnog objekta.

Prošlogodišnji je zaključak o rasprostiranju antičkog naselja na središnjem djelu grede i njezinoj blagoj padini prema bivšem meandru potoka Gliboka potvrđen. Ovogodišnjim je istraživanjima utvrđeno da se i pojedini ranosrednjovjekovni objekti rasprostiru na središnjem dijelu grede, s time da se čini da je njihov položaj više orijentiran prema padini i potoku. Gledajući raspored istraženih objekata (jama, stupova), i tijekom ovogodišnjih istraživanja prepoznato je nekoliko cjelina iz antike i srednjeg vijeka. Svaka je cjelina bila zasebna, što potvrđuje zaključak o prostornoj organizaciji naselja unutar obaju razdoblja. Iz antičkog je razdoblja prepoznato osam cjelina, koje se s obzirom na prikupljene ulomke keramike mogu razdvojiti u dva različita razdoblja, dok su objekti iz ranog srednjeg vijeka bili grupirani u dvije cjeline. Prva se antička faza okupacije lokaliteta može datirati u 1. stoljeće, s trajanjem do početka drugog stoljeća. Uz uobičajene oblike jednostavnih lonaca lokalne proizvodnje, koji su pečeni oksidacijskim procesom s primjesama kamenčića ili bez njih, karakterizira je nastavak upotrebe lonaca čiji su oblici naslijeđeni iz mlađeg željeznog doba, veoma grube fakture, s većim primjesama kamenčića i rukom dorađenim obodom. Objekti iz te faze okupacije istraženi su i tijekom kampanje 2018., s time da je unutar nje prepoznato i preslojavanje objekata u jednom slučaju. Drugi se period antičke okupacije položaja može datirati između kasnog 2. i 3. st., a karakterizira ga pojava grubih kuhinjskih lonaca lokalne proizvodnje, s izbrazdanim površinama vanjskih stijenki, koje se pružaju do razine ramena lonca. Lonci su pečeni na višim temperaturama; oksidacijskim ili redukcijskim procesom, ili kombinacijom obaju; i u sebi ne sadrže kamenčiće, već pijesak. Od zabilježenih osam antičkih cjelina, četiri su sastavljene od većih objekata u kombinaciji sa stupovima, tri su sastavljene od stupova, a jednu čini skup dviju jama. Radi li se o cjelinama sastavljenima od stupova u nadzemnim objektima, koji su mogli imati stambenu funkciju ili samo o radnim prostorima, nije moguće reći sa sigurnošću. No, iako se površina koju obuhvaćaju može se interpretirati kao oboje, nedostatak

Antička cjelina oko objekta SJ 66

Jedna od dviju narukvica pronađenih u zapuni zemunice SJ 386

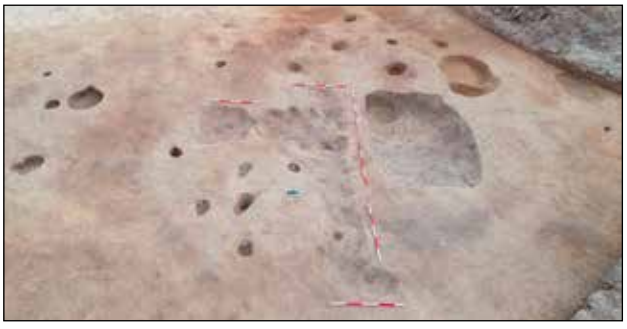

Ranosrednjovjekovna cjelina objekata oko središnje jame SJ 26

većih količina kućnog lijepa ipak upućuje na radne prostore. U objema su fazama okupacije unutar antičkog perioda prepoznate četiri cjeline. Dvije srednjovjekovne cjeline također se međusobno razlikuju. Prva je sastavljena od skupa plitkih jama koje se nalaze jedna do druge, a koje su primarno vjerojatno činile jedan objekt te trima linijama stupova, dok drugu cjelinu čini jedan veći i jedan manji izdužen ovalni objekt. Iako su i tijekom ove sezone prikupljeni komadi talioničke zgure, ponajviše u objektima SJ 500 i SJ 578, tijekom istraživanja nisu pronađene peći za taljenje željezne rude. Na njihovu su se pretpostavljenom položaju nalazili spomenuti ranosrednjovjekovni objekti koji su tvorili jednu cjelinu. Uz taj, nije se ispunio ni cilj definiranja pretpostavljenih objekata iz kasnoantičkog razdoblja. Razlog tome jest činjenica da prikupljeni površinski nalazi gube lokalne keramike, za koje se pretpostavljalo da pripadaju razdoblju kasne antike, zapravo potječu iz objekata mlađeg razdoblja, definiranog kao treća faza antičkog naselja, kada se takav tip keramičkih lonaca tek počinje pojavljivati. Budući da na dosad istraženom prostoru lokaliteta nisu ispunjena dva prethodno navedena cilja, u idućem razdoblju neće biti nastavljena sustavna iskopavanja, već će se pričekati rezultati budućih zaštitnih istraživanja trase novog prilaznog puta prema RCGO „Piškornica".

Literatura

Valent 2019 I. Valent, Koprivnički Ivanec – Log-Parag 1, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Ivan Valent

Summary

The second season of systematic archaeological research at the site of the Koprivnički Ivanec – Log-Parag 1 site was conducted in the course of 2019. The aims of this year's research were as follows: 1) to investigate a segment of a Late Antiquity settlement, whose existence was presumed by the presence of surface finds; 2) to investigate iron smelting furnaces, as evidenced by smelting slag finds within early medieval structures; 3) to confirm the last year`s conclusion concerning the location of settlements from different periods (Antiquity, early medieval period) in regard to the topography of the site.
Unfortunately, the first and second objective were not fulfilled. There were neither Late Antiquity structures nor smelting furnaces. As far as the Late Antiquity features are concerned, the locally produced pottery, originally dated to the abovementioned period, turned out to be much younger and was attributed to the third, youngest phase of the occupation of the site during Antiquity. Even though the finds of smelting slag and bog iron ore were found in almost all early medieval pits investigated in 2019, the position of furnaces has remained unknown. As far as the third objective is concerned, the previous conclusion was confirmed: the core of the medieval settlement is situated on the northern slope of a small tump that runs through the site, closer to the old riverbed, while the central part of the Antiquity-period settlement is connected to the stretch of the tump.

Redni broj: 122
Lokalitet: Osijek Vojakovački – Mihalj
Naselje: Osijek Vojakovački
Grad/općina: Križevci
Pravni status: P-5475
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: LiDAR snimka, rekognosciranje

Godine 2019. napravljena je LiDAR i aerofotogrametrijska izmjera na širem istočnokalničkom području oko arheološkoga nalazišta Osijek Vojakovački – Mihalj, i to na površini od 35 km^2. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Tatjana Tkalčec, viša znanstvena suradnica iz Instituta za arheologiju. Voditelj projekta LiDAR snimanja bio je Zlatan Novak (Vektra d.o.o., Varaždin). LiDAR i aerofotogrametrijsko snimanje iz zraka organizirano je krajem ožujka i početkom travnja, a računalna obrada podataka u travnju, svibnju i lipnju 2019. godine. Financijska sredstva za sve radove osiguralo je Ministarstvo kulture.

Lokalitet je snimljen iz helikoptera (Eurocopter EC 120B), s visine od 500 m, a brzina leta iznosila je 55 kts. Frekvencija lasera bila je 400 kHZ, upotrebljavan je objektiv od 50 mm, a interval između snimki iznosio je 5,5 s (Novak Cikač, Novak, Horvat 2019: 5). Na temelju prikupljenih podataka izrađen je georeferencirani 3D model snimanog područja, u obliku oblaka točaka u boji, i to za digitalni površinski model – DSM (engl. *Digital Surface Model*) te za digitalni model terena – DTM (engl. *Digital Terrain Model*). Izrađen je digitalni ortofoto – DOF rezolucije od 10 cm, s pripadajućom *.dwg datetokom, podjelom na dijelove 350x350 m, pripadajućom *tfw datotekom te sjenčani 2D odell+ terena (engl. *Hillshade*) (Novak Cikač, Novak, Horvat 2019: 3, 12). Krajem lipnja te u srpnju 2019. provedeno je rekognosciranje, i to u iznimno nepovoljno doba godine za te radove (raslinje, vegetacija) te će određene pozicije biti iznova pregledane tijekom idućih zimskih razdoblja. Lokalitet je rekognoscirala voditeljica istraživanja, a jedan dan na teren je izašao i dr. sc. Bartul Šiljeg, znanstveni suradnik iz Instituta za arheologiju.
LiDAR snimke napravljene su za područje od otprilike 35 km^2, obuhvaćajući na zapadu prostor istočno od sela

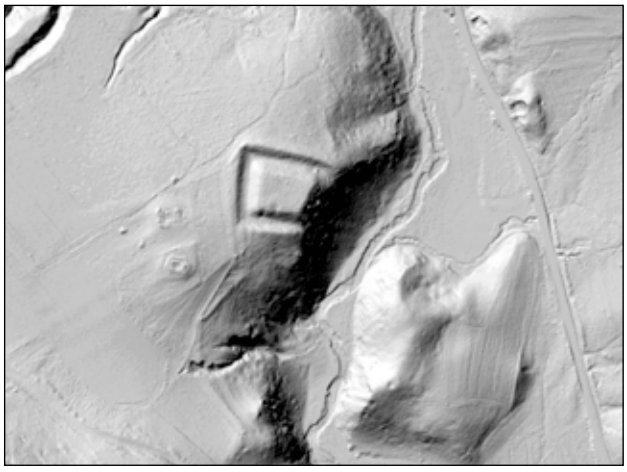

LiDAR snimka (hillshade) lokaliteta Osijek Vojakovački – Mihalj (izrada: Vektra d.o.o.)

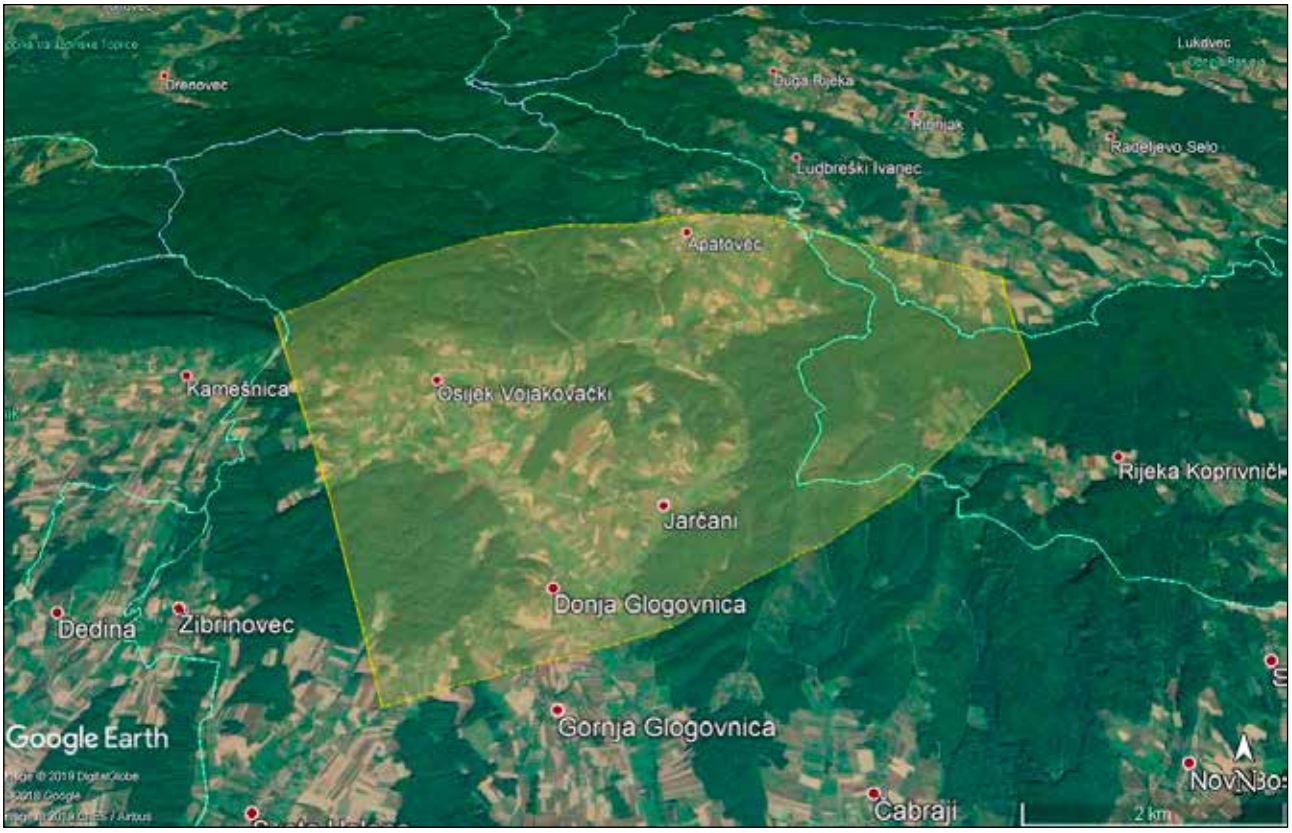

Područje istraživanja metodom LiDAR – Osijek Vojakovački – Mihalj i jugoistočno kalničko područje – cca 35 km2 (izradila: T. Tkalčec na podlozi GoogleEarth)

LiDAR snimka (hillshade) gradišta Veliki Poganac – Gradina (izrada: Vektra d.o.o.)

Kamešnice, zatim na sjeveru sela Brežanaca i Apatovca, na istoku područje snimanja sezalo je do sela Velikog Poganca, prema jugu su obuhvaćeni Marinovac, Jarčani i Donja Glogovnica. Taj je prostor danas velikim dijelom prekriven šumama, oko naselja prostiru se obradive površine s usjevima žita, kukuruza i sl., ili livade i pašnjaci te neodržavane parcele obrasle raslinjem. Na području naseljenih mjesta na LiDAR snimkama uglavnom nisu zamijećene strukture i reljefni oblici koji bi upućivali na arheološke lokalitete. Ipak, rekognosciranjem su provjerene neke pozicije koje su se činile indikativnima, a rezultati su uglavnom negativni ili nepotvrđeni. Na nenaseljenim je područjima ljetna vegetacija velikim dijelom onemogućivala pregledavanje terena – žitna polja, visoke livade i gustiši, kukuruz itd. ili pak prolistale šume s mnoštvom raslinja, trnja, kopriva i slično. U ovom izvješću neće se navoditi sve pregledane pozicije i površine s neuspjelim ili nedefiniranim rezultatima, već nekoliko evidentnih lokaliteta.

LiDAR snimkama odličan je rezultat postignut na nalazištu Osijek Vojakovački – Mihalj. Arheološko nalazište Mihalj smješteno je 1,8 km zračne linije sjeveroistočno od sela Osijeka Vojakovačkog, na istočnoj terasi brda Mihalja. O svim dosadašnjim radovima na lokalitetu (geofizička istraživanja 2017. i arheološka istraživanja 2018.) detaljnije se informacije nalaze u redovitim izvješćima Ministarstva kulture (Mušič et al. 2017; Tkalčec 2017a; 2018a), kraće informacije (Tkalčec 2018b; 2019b) te opsežniji tekstovi objavljeni su u stručnoj arheološkoj literaturi (Mušič et al. 2018; Tkalčec 2019a), a znanstveno su obrađena i povijesna istraživanja i prethodne izmjere lokaliteta (Tkalčec 2007). Dok „klasične" zračne i satelitske snimke tog lokaliteta koji je obrastao u šumu nisu pružale adekvatne informacije, LiDAR metoda dala je izvanredne rezultate. Na njima se jasno raspoznaju tri objekta, arheološki istraživana 2018.,

LiDAR snimka (hillshade) gradišta Veliki Poganac – Šanac (izrada: Vektra d.o.o.)

kao i putovi na južnome dijelu kompleksa, prepoznatljivi na samome terenu ili pak prepoznati tijekom geofizičkih istraživanja 2017. godine. Uočavaju se i komunikacije koje su Mihalj povezivale s okolnim srednjovjekovnim punktovima. Odlične rezultate LiDAR je pružio i za u dosadašnjoj literaturi poznata, no ne i arheološki iskopavana gradišta Veliki Poganac – Gradina (možda srednjovjekovna Herbortija) (Tkalčec 2017b: 23, 24) i Veliki Poganac – Šanac (vjerojatno srednjovjekovni *Powsahegh*) (Tkalčec 2017b: 24 – 26).

Veliki Poganac – Gradina, nizinsko gradište kvadratičnog tlocrta središnjeg uzvišenja, nalazi se oko kilometar južno od središta sela Velikog Poganca, na blagoj padini brijega na aps. vis. od 211 m n. m., oko 250 m sjevernije od potoka Gliboka, odnosno oko 500 m sjevernije od visinskoga gradišta Šanac. Lokalitet je danas zarastao u šumarak i trnje, međutim tijekom površinskog pregleda uočeni su tragovi zidane arhitekture, koja se jasnije uočava na samim LiDAR snimkama.

Visinsko gradište **Veliki Poganac – Šanac** središnjeg uzvišenja kružnog tlocrta smješteno je u šumi Zladovo, oko 500 m južnije od Gradine u Velikom Pogancu, na visokom obronku (223,4 m n. m.) kalničko-prigorskih pobrežja, koji se prema sjeveru spuštaju u dolinu potoka Gliboka. Na osnovi terenskog rekognosciranja na Šancu nije bila prepoznata zidana arhitektura, međutim LiDAR snimke jasno upućuju na postojanje eventualne kule ili rezidencijalnog objekta u zapadnijem dijelu gradišta, kao i nekih možda gospodarskih ili stambenih prostorija u nizu uz istočni rub središnjeg uzvišenja.

Izvanredni rezultati postignuti su i na položaju **Apatovec – Gradec**. Brdo Gradec nalazi se istočno od lokaliteta Mihalj, s kojim ga dijeli tok rječice Glogovnice (detaljnije o opisu tog nalazišta u Tkalčec 2007: 461, bilj. 13). U povijesnim se izvorima rano spominje kao *Grades* 1207. godine, u opisu međa Glogovnice, zatim 1249. kao *Gradich*, u opisu međa posjeda Apatovec (Pavleš 2004: 37). U darovnici banu Dioniziju 1244. spominje se opis međe Cerova brda (posjed za koji se pretpostavlja da je imao sjedište na samome nalazištu Osijek Vojakovački – Mihalj), pri čemu se u nekome dijelu „međa uspinje do vrha brda *Graduch* idući uz stari zemljani nasip zvan *ettewen* …" (Pavleš 2004: 40). Pavleš je analizirao ispravu u izdanju Smičiklasova Diplomatičkog zbornika. I Fejer navodi samo nasip zvan *ettowen* (*in vertice montis Graduch per antiquum cumulum terre, qui ettowen dicitur*), dok Kukuljević donosi prijepis iste isprave s drugačijim podacima: *ad antiquum cumulum terrae qui Ettowen Cecewey dicitur* (Kukuljević 1891: 229). LiDAR snimke pokazuju zemljani nasip podignut uz rub najvišeg dijela nepravilnog platoa brda, izrazito istaknutog u širem krajoliku. Određene anomalije upućuju i na mogućnost branjenih podgrađa i površina zemljanim nasipima na samome platou ili kamenim strukturama/bedemima? (Tkalčec 2020: 291, sl. 3). Tijekom rekognosciranja pronađeni su ulomci prapovijesne keramike te ulomak žrvnja. Riječ je o kasnobrončanodobnome materijalu pa je pretpostavka da je lokalitet u tom razdoblju bio visinsko naselje. Zanimljivo je da se brdo u 13. st. već zove Gradec. Teško da taj naziv u 13. st. može upućivati na svijest o važnosti položaja prije dvije tisuće godina, stoga se pretpostavlja da se i u ranom/razvijenom srednjem vijeku, možda u 11. i 12. st., ondje nalazio utvrđen grad. Lokalitet je zanimljivo i važno prapovijesno nalazište, a postojanje srednjovjekovnog horizonta moguće je potvrditi ili opovrgnuti isključivo arheološkim iskopavanjima.

Za ostale pregledane pozicije (Tkalčec 2019c) treba ponoviti terenske preglede u povoljnije godišnje doba. Terenski pregled LiDAR snimljenog područja planira se kontinuirano nastaviti.

Literatura

Kukuljević 1891 I. Kukuljević de Saccis, Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII., Starine JAZU, 24, Zagreb, 1891.

Mušić et al. 2017 B. Mušič, B. Horn, I. Medarić, P. Basar, F. Matijević, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Osijek Vojakovački – Mihalj, (rukopis, Gearh d.o.o., Maribor, Slovenija), Maribor, 2017.

Mušić et al. 2018 B. Mušič, T. Tkalčec, B. Horn, I. Medarić, P. Basar, Geofizička istraživanja na arheološkome nalazištu Osijek Vojakovački – Mihalj u 2017. godini, AIA, XIV, Zagreb, 2018: 80 – 87.

Novak Cikač, Novak, Horvat 2019 I. Novak Cikač, Z. Novak, G. Horvat, Geodetski elaborat: Lidar i aerofotogrametrijska izmjera kalničkog područja, rukopis, Vektra d.o.o., Varaždin, 2019.

Pavleš 2004 R. Pavleš, Apatovec, Cerovo brdo i neki susjedni posjedi u srednjem vijeku, Cris, VI/1, Križevci, 2004: 35 – 46.

Tkalčec 2007 T. Tkalčec, Vojakovački Osijek-Mihalj – srednjovjekovni arheološki kompleks na gornjem toku Glogovnice, Prilozi IAZ, 24, Zagreb, 2007: 453 – 472.

Tkalčec 2017a T. Tkalčec, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Osijek Vojakovački – Mihalj 2017. godine, rukopis, Institut za arheologiju, Zagreb, 2017.

Tkalčec 2017b T. Tkalčec, Kasnosrednjovjekovna gradišta u široj okolici Križevaca: arheološki prilog poznavanju plemstva srednjovjekovne Križevačke županije, Cris, XIX/1, Križevci, 2017: 15 – 33.
Tkalčec 2018a T. Tkalčec, Izvješće o arheološkim istraživanjima nalazišta Osijek Vojakovački – Mihalj 2018. godine, rukopis, Institut za arheologiju, Zagreb, 2018.
Tkalčec 2018b T. Tkalčec, Osijek Vojakovački – Mihalj, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Tkalčec 2019a T. Tkalčec, Arheološka istraživanja na srednjovjekovnome arheološkom kompleksu Osijek Vojakovački – Mihalj u 2018. godini, AIA, XV, Zagreb, 2019: 153 – 166.
Tkalčec 2019b T. Tkalčec, Osijek Vojakovački – Mihalj, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Tkalčec 2019c T. Tkalčec, Izvješće o arheološkim istraživanjima nalazišta Osijek Vojakovački – Mihalj 2019. godine, Izrada Lidar snimaka (površina 35km2), rukopis, Institut za arheologiju, Zagreb, 2019.
Tkalčec 2020 T. Tkalčec, LIDAR izmjera nalazišta Osijek Vojakovački – Mihalj i širega jugoistočnog kalničkog područja, AIA, XVI, Zagreb, 2020: 290, 291.

dr. sc. Tatjana Tkalčec

Summary

In spring 2019 we conducted aero-photogrammetric and LiDAR (3D laser scanning) recording of the southeastern part of the Kalnik area on a surface area of 35 km^2, between the villages of Kamešnica, Donja Glogovnica, Velika Poganac and Apatovac. In the Middle Ages this area was held by many noblemen as well as chivalric and church orders. In that respect the site of Osijek Vojakovački-Mihalj is of a special interest. Apart from Mihalj, LiDAR records provided excellent results at hillfort sites in Veliki Poganac (Šanac and Gradina), and good results were also acquired at the site of Gradec near Apatovac, where prehistoric ramparts can be discerned and surface finds of pottery point to the existence of a prominent hillfort site of the Late Bronze Age.

Redni broj: 123
Lokalitet: Podravina i Prekodravlje
Naselje: –
Gad/općina: Koprivnica, Novigrad Podravski, Rasinja, Sokolovac, Gola, Podravske Sesvete, Kloštar Podravski, Đelekovec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled, reambulacija

U proljeće 2019. godine Muzej grada Koprivnice organizirao je nove terenske preglede i reambulacije terena manjeg opsega na više položaja, tj. lokaliteta na prostoru Podravine i Prekodravlja.

Dio položaja odnosio se na provjeru postojećih (starih) podataka, dio na nove površinske nalaze koji su donirani muzeju, dok je dio položaja pregledan na temelju dojava.

Pepelara – Huzurić 1

Nalaz žrvnja u potoku Petkovcu

Uz navedeno, organizirani su i ciljani pregledi vezani uz upotpunjavanje arheološke topografije određenog prostora. U tekstu se prezentiraju podaci koji se odnose na novoubicirane lokalitete i dopune prijašnjih podataka.
Na tragu prvog arheološkog iskopavanja jednog antičkog lokaliteta na prostoru Podravine 1926. godine, kada su na prostoru toponima Vlaško polje otkriveni tragovi manjih privatnih termi južno od Novigrada Podravskog (Hoffiler 1937; Kolar 1976: 108 – 110), pregledan je dio nizinskog prostora uz potok Komarnicu. Iako na pregledanom prostoru toponima Vlaško polje nisu utvrđeni površinski nalazi, tijekom pregleda djela toponima Gornje ograde ubicirana su četiri nova položaja/lokaliteta. Položaj Gornje ograde 1 ubiciran je na prostoru k.č. 3242 i 3225/5, koje je tada bilo moguće pregledati. Prikupljeni sitni ulomci keramičkih posuda upućuju na okupaciju položaja tijekom prapovijesti (neodređeno). Položaj Gornje ograde 2 ubiciran je uz sam potok Komarnicu, na prostoru k.č. 3323/1, 2. Prikupljeni je materijal datiran u kasni srednji vijek. Položaji 3 i 4 ubicirani su sa suprotne strane potoka, nizvodno u smjeru Novigrada Podravskog. Površinski nalazi keramike na prostoru k.č. 3748 – 3751 upućuju na okupaciju položaja Gornje ograde 3 tijekom kasnog srednjeg vijeka i u ranom novom vijeku, dok oskudni keramički ulomci s položaja Gornje ograde 4, prikupljeni na prostoru k.č. 26623/1, 2664 i 2665/1, 5 upućuju na njegovu okupaciju u antici i ranom srednjem vijeku. Nažalost, dio lokaliteta Gornje ograde 4 uništen je kada je tvrtka INA d.d. 1979. i 1980. godine postavljala probnu bušotinu.

Početak formiranja leće željezne barske rude na rubu korita potoka Petkovca

U nastavku nizine potoka Komarnica, JI od lokaliteta Poligačev mlin (Marković 1997a: 184, 185), sjeverno od gradišta Javorovac – Poljan grad (Lovrenčević 1985: 168, 169; Marković 1982: 12), a nasuprot lovačkog doma, na prostoru k.č. 724/1,3 i 725/1,3, ubiciran je novi antički i kasnosrednjovjekovni lokalitet, imenovan Srdinac – Bunarić. Osim nalaza keramike, prikupljeni su i komadi talioničke zgure iz izljeva. Posljednji od novoubiciranih lokaliteta u nizini potoka Komarnice, kroz koju je uz dokumentirani antički (Lovrenčević 1985: 168) zasigurno prolazio i prapovijesni put kroz Bilogoru, jest Javorovac – Vrelo. Smješten u podnožju današnjeg pravoslavnoga groblja u Javorovcu, na prostoru k.č. 970/3, 977/3, 979/1-3 te 980/2 k.o. Javorovac, lokalitet se nekada nalazio na sutoku dvaju manjih potoka, koji su se južnije ulijevali u Komarnicu. Površinski nalazi keramike upućuju na okupaciju lokaliteta tijekom kasnog brončanog doba, antike te ranog i kasnog srednjeg vijeka.

Na temelju nalaza više primjeraka novca iz 3. i 4. st. na položaju/toponimu Selir u mjestu Kamenica, općina Sokolovac, koji su 1902. – 1903. darovani Arheološkom muzeju u Zagrebu (Dukat, Mirnik 2005: 129), organizirani su terenski pregledi u vidu pokušaja ubikacije položaja. Iako položaj nije naveden ni na jednoj dostupnih/konzultiranih topografskih karata, pretpostavljalo se da će se više podataka moći saznati od današnjih mještana. Nažalost, ni u tome nije bilo uspjeha. Unatoč tome, na prostoru k.č. 2474, k.o. Jagnjegovec – Grad ubiciran je nov prapovijesni lokalitet, Jagnjedovec – Barešićev jarak. Uz oskudne nalaze keramike na temelju kojih se ne može uže odrediti okupacija položaja, prikupljeni su komadi kućnog lijepa i zabilježeni su položaji nekoliko objekata, uglavnom manjih vatrišta.

Tragom ubikacije položaja Ždala – Šuma Fuzetić (Kolar 1976: 108; Marković 1997f: 204) pregledana je okolica mjesta Pepelara u Prekodravlju. Od stanovnika Pepelare saznalo se da se šuma zapravo zove Huzurić (kako je navedeno i na recentnoj karti). Na prostoru šume koja se pruža uz cestu Gola – Pepelara, sjeverno uz poljoprivredne parcele otkriveno je više vojnih rovova, no u njihovim profilima nisu uočeni pokretni arheološki nalazi. Položaj ciglane koja se navodi u literaturi (Kolar 1976: 108) utvrđen je na sjevernom djelu k.č. 1653/115, k.o. Novačka, no ne i antički nalazi. Međutim, na južnom djelu čestice prikupljena je manja količina trbuha prapovijesnih keramičkih posuda oko nakupine šljunka i crne zemlje, veličine oko 7x8 m, koja je dodatno razvučena. Navedeni je položaj nazvan Pepelara – Huzurić 1. Na suprotnoj strani poljskoj puta prema jugu, na prostoru k.č. 1651/1 i 1653/3 ubicirano je dosad nepoznato naselje iz razvijenog srednjeg vijeka, na kojem je uz ulomke keramike prikupljena talionička zgura iz izljeva peći. Lokalitet je nazvan Novačka – Huzurić 2.

Posljednji od lokaliteta s većinski antičkim nalazima, koji je pregledan tijekom sezone, ali i koji se ujedno i često obilazi, jest Koledinec – Koledinski lug II. Ovaj je put razlog bio pronalazak novih osam primjeraka novca cara Proba, koji su prethodne godine poklonjeni Muzeju. Važnost nalaza leži u činjenici što je nedaleko, na položaju Berek 1, koji s položajima Koledinski lug I, II, IIA i III čini cjelinu (Zvjerac 2008: 58-59, 81) pronađena ostava antičkog novca (Demo 1979). Iako nisu pronađeni novi metalni nalazi, prikupljena je veća količina keramike iz razdoblja najintenzivnije okupacije lokaliteta (antika – rani srednji vijek). Tijekom istog dana reambulirani su već poznati lokaliteti Čanjevci i Godašin, na ulazima/izlazima iz Imbriovca (Zvjerac 2008: 58-59,86). Novi podatak povezan s lokalitetima čine nalazi talioničke zgure iz izljeva.

Tijekom proljeća pregledana je i okolica Ludbreškog Ivaneca, kako bi se utvrdila situacija na terenu koja se odnosi na istraživane lokalitete Polje 1 i 2 (Marković 1997c; 1997d) te druge evidentirane lokalitete u okolici. Pregledani su i lokaliteti Polje 1 i 2 i Groblje (Marković 1997b), na kojima su prikupljeni nalazi kamenih alatki i eneolitičke keramike. Utvrđeno je da je tjeme lokaliteta Zidina (Marković 1997e) zaraslo u šikaru, čime je položaj djelomično i zaštićen od negativnog utjecaja poljoprivrednih radova. Na vodenici u podnožju lokaliteta, smještenoj na potoku Petkovcu, pronađen je veći mlinski kamen, koji je zbog veličine ostavljen *in situ.* Oko ostataka mlina zarasla je šuma, što je problem zbog devastacije zidova korijenjem. Na parcelama istočno od ceste i položaja Polje 1 i 2, na k.č. 3352 i 3355, k.o. Duga Rijeka, prikupljena je veća količina kamenih alatki i eneolitičke keramike, što potvrđuje nastavak tih dvaju položaja, tj. toga lokaliteta. Položaj je nazvan Ludbreški Ivanec – Grabulin 2. Nalazi iz eneolitika (keramika, kamene alatke) prikupljeni su i na prostoru k.č. 381/6, k.o. Veliki Poganac, na položaju imenovanom Veliki Poganac – Grabulin te na k.č. 384, k.o. Veliki Poganac, na položaju imenovanom Krčevine. Osim eneolitičkih nalaza, pronađena je i keramika iz antike te razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, ali i komadi talioničke zgure iz izljeva.

Prilikom obilaska gornjeg toka potoka Petkovca, zbog potencijalnih nalaza kamena/sirovina za izradu kamenih alatki, ali i ubikacije ležišta barske rude u stijenkama potoka, u potoku je pronađen gotovo cjelovit žrvanj kružnog oblika, kojem je gornja ploha konkavna. Nalazi kvalitetnijeg kamena za izradu alatki nisu utvrđeni, no utvrđeno je da se uz potok nalaze leće željezne barske rude u nastajanju. Nalaz žrvnja povezan je uz zasad još neubiciran lokalitet, koji se nalazi na platou visoko iznad potoka koji ovom prilikom nije pregledan zbog strmih padina.

Slijedom informacija s terena, tijekom proljeća pregledan je i veći položaj Selišće, tj. Limbuš, sjeveroistočno od Kloštra Podravskog. Na prostoru uzvišenja, koje se pruža na k.č. 692 – 700, k.o. Kloštar Podravski, ubicirano je veliko višeslojno naselje Limbuš 1, čije se dvije glavne faze okupacije datiraju u kasno brončano doba i kasni srednji vijek, a naseljavano je i tijekom mlađeg željeznog doba, antike te ranog i razvijenog srednjeg vijeka. Nešto južnije, na prostoru k.č. 659, ubiciran je položaj Limbuš 2, s gotovo istovjetnim materijalom. Prostor između dvaju položaja je potolina, u kojoj tijekom pregleda nisu zabilježeni površinski nalazi.
Prilikom pregledavanja šireg prostora Molvica i Batinska, u mjestu Molvice, zapadno uz cestu i raspelo prema Batinskama, na k.č. 2858, 2860/2 te 2863/2, k.o. Kalinovac, ubiciran je također novi lokalitet, nazvan Kod raspela. Prikupljena keramika datira se u kasno brončano doba i kasni srednji vijek, a pronađeno je i nekoliko kamenih alatki.

Literatura

Demo 1979 Ž. Demo, O skupnom nalazu antoninijana Galijenova vremena iz Imbriovca, Podravski zbornik, 1979., Koprivnica, 1979: 157 – 188.
Dukat, Mirnik 2005 Z. Dukat, I. Mirnik, Nacrt numizmatičke topografije Podravine, Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, Vol. IV, br. 8, Koprivnica, 2005: 121 – 146.
Hoffiler 1937 V. Hoffiler, Arheološki nalazi u Novigradu Podravskom, u: Čast i dobro zavičaju (ur. B. Madjer), Zagreb, 1937: 296 – 297.
Kolar 1976 S. Kolar, Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica, Podravski zbornik, 1976., Koprivnica, 1976: 103 – 1116.
Lovrenčević 1985 Z. Lovrenčević, Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, Podravski zbornik, 1985., Koprivnica, 1985: 169 – 199.
Marković 1982 Z. Marković, Nekoliko arheoloških bilježaka iz sjeverozapadne Hrvatske, Muzejski vjesnik, 5, Varaždin, 1982: 11 – 15.
Marković 1997a Z. Marković, Novigrad Podravski – Poligačev mlin (Bunarić), u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, (ur. M. Šimek), Bjelovar, 1997: 184, 185.
Marković 1997b Z. Marković, Ludbreški Ivanec – Groblje, u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, (ur. M. Šimek), Bjelovar, 1997: 180.
Marković 1997c Z. Marković, Ludbreški Ivanec – Polje 1, u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, (ur. M. Šimek), Bjelovar, 1997: 180.
Marković 1997d Z. Marković, Ludbreški Ivanec – Polje 1, u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, (ur. M. Šimek), Bjelovar, 1997: 181.
Marković 1997e Z. Marković, Ludbreški Ivanec – Zidina, u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, (ur. M. Šimek), Bjelovar, 1997: 181.
Marković 1997f Z. Marković, Ždala – Šuma Fuzetić, u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, (ur. M. Šimek), Bjelovar, 1997: 204.

Ivan Valent

Summary

In the course of spring 2019 we gathered new information about the archaeological topography of Podravina in the environs of Novigrad Podravski, Javorovac, Jagnjedovac, Pepelare, Ludbreški Ivanec, Kloštar Podravski and Molvice. During the field survey we collected new finds from previously known sites and identified 15 new sites.

Redni broj: 124
Lokalitet: Popovec Kalnički – Breg
Naselje: Popovec Kalnički
Grad/općina: Kalnik
Pravni status: –
Razdoblje: SV
Vrsta radova: geofizička istraživanja

Institut za arheologiju 22. i 23. listopada 2019. godine, u suradnji s GEARH d.o.o. iz Maribora, organizirao je geofizička snimanja lokaliteta Popovec Kalnički – Breg.

Lokalitet se nalazi na južnoj padini brežuljka smještenog sjeverozapadno od sela Popovca Kalničkog. Prvi arheološki nalazi na lokalitetu uočeni su slučajno, prilikom poljoprivredne obrade zemljišta 1934., kada je Josip Koretić pronašao dva prstena od pletene brončane žice. Na temelju tih nalaza, Slavenka Ercegović 1959. sondažno je istražila teren, prilikom čega je ustanovljeno postojanje bjelobrdskog groblja iz 10. i 11. st. Novi grobovi pronađeni su na lokalitetu prilikom uređivanja i širenja seoskog puta 1983. godine. Iste godine istraživanja manjeg opsega organizira Zoran Homen (Homen 1984). Željko Tomičić lokalitet istražuje 1988. te pobliže datira vrijeme funkcioniranja toga groblja u period od 1015. – 1020. do 1070. – 1080. godine (Tomičić 1995).
Kako bi se dobila potpunija slika rasprostiranja groblja, Institut za arheologiju, u suradnji s doc. dr. sc. Brankom Mušičem (GEARH d.o.o.), geofizički je istražio lokalitet, koji je snimljen georadarskom i magnetskom metodom. Iako se georadarskom metodom najbolje otkrivaju čvrste strukture od kamena, opeke i sl., u povoljnim okolnostima homogenog, uglavnom pješčanog sastava zemljišta, mogu se prepoznati i iskopi za grobove. Magnetska metoda također ponekad može prepoznati grobove na temelju razlike u magnetskom susceptibilitetu zapune groba i okolnog tla. Na rezultatima magnetske metode s lokaliteta Popovec Kalnički – Breg, jasno se prepoznaju brojna područja relativno jačih magnetskih anomalija induciranog tipa magnetizacije, kao i jake feromagnetske anomalije, koje su posljedica brojnih sitnih komada željeza u oranici. Arheološki zanimljiviji podaci dobiveni su georadarskom metodom. Na rezultatima georadarskih istraživanja prepoznaju se brojne linije i područja više-manje pravilnih tlocrtnih oblika relativno jačih georadarskih signala, koji upućuju na odaziv suvremene poljoprivredne primjene zemljišta (granice parcela, rubovi terasa itd.), ali i brojne razlike u konzistenciji tla, od kojih su neke nastale i zbog ukopa grobova. Na ilustraciji je tako vidljivo, unutar iscrtkane linije, područje gdje se pojavljuju slabe georadarske anomalije malih tlocrtnih dimenzija, za koje se može pretpostaviti da su posljedica ukopa za grobove.

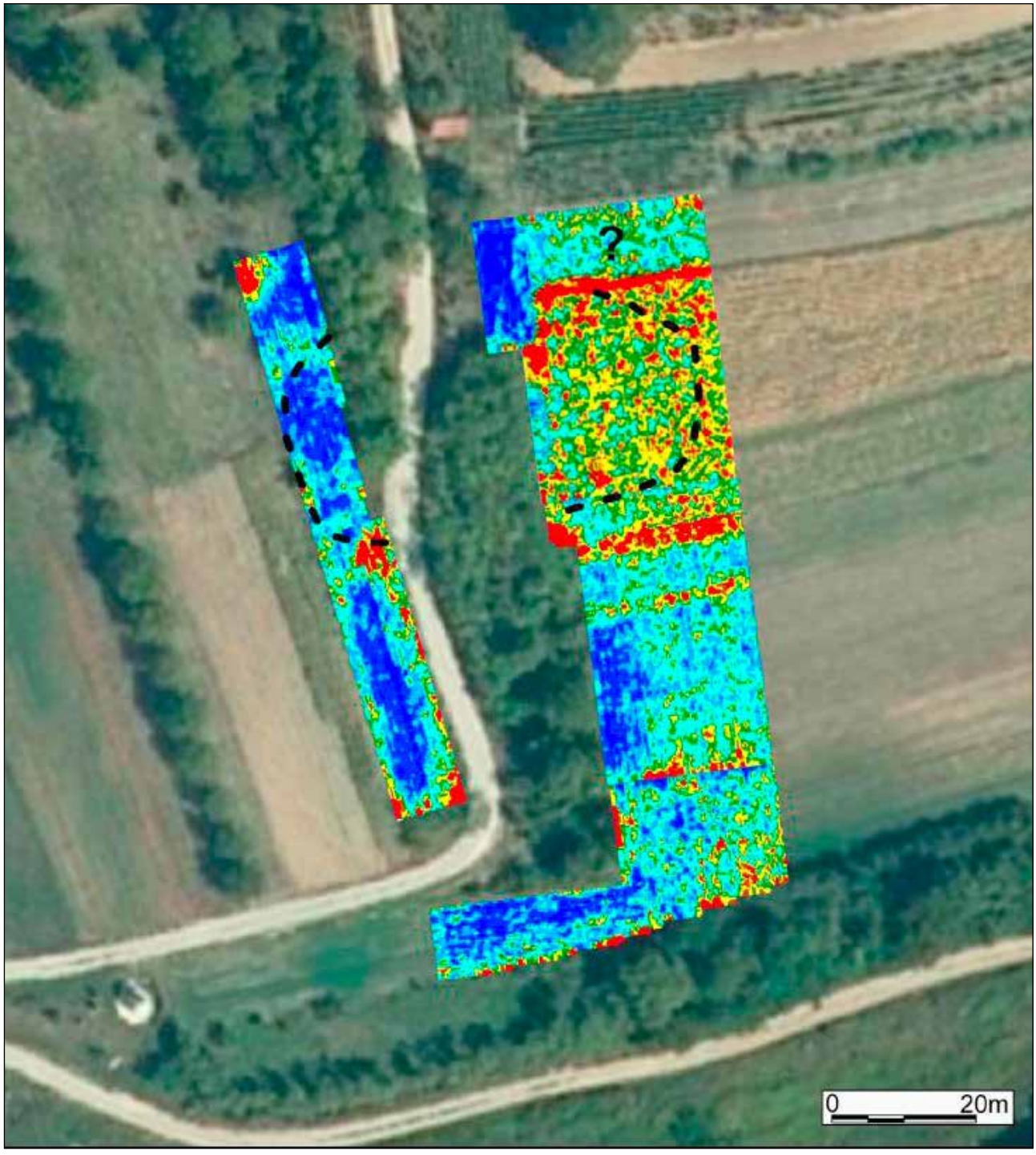

Georadarski signali na intervalu dubine cca 0,4 – 1,0 m (izrada: B. Mušič)

Literatura

Homen 1984 Z. Homen, Pokusno sondiranje ranosrednjovjekovne nekropole u Popovcu, Muzejski vjesnik, Vol. 7, Čakovec, 1984: 49 – 52.

Tomičić 1995 Ž. Tomičić, Na tragu bjelobrdske kulture u kalničkom Prigorju, SHP, Vol. 21, Split, 1995: 99 – 122.

dr. sc. Siniša Krznar

Summary

On 22 and 23 October 2019, the Institute for Archaeology, in cooperation with GEARH ltd from Maribor, conducted geophysical surveys of the site of Popovec Kalnički-Breg. The goal of the research was to get a more complete picture of the distribution of graves. This was partly achieved by applying the georadar method. The magnetic method did not yield good results due to numerous recent iron fragments in ploughed land.

Redni broj: 125
Lokalitet: Torčec – Međuriće VI
Naselje: Torčec
Grad/općine: Drnje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 21. do 28. listopada 2019. Muzej grada Koprivnice probno je arheološki istraživao lokalitet Međuriće VI kod Torčeca. Uz voditelja istraživanja, kustosa Ivana Valenta, stručnu ekipu činili su studenti arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Ilija Cikać i Ivan Hraščanec, te arheolog amater Ivan Zvijerac iz Torčeca. Lokalitet je istraživan uz usmenu suglasnost vlasnika, na prostoru k.č. 3154, 3155, 3156, 3157 i 3158/1, k.o. Drnje. Tijekom istraživanja istražena je površina od 208 m². Sredstva za istraživanje osigurale su Općina Drnje i Koprivničko-križevačka županija.

Lokalitet Torčec – Međuriće nalazi se 800 m sjeverozapadno od groblja u Torčecu. Glavne geografske odrednice koje definiraju položaj Međurića jesu potoci Vratnec i Gliboki, tj. nekadašnji glavni tok potoka Gliboka. Potok Vratnec nalazi se na južnom i zapadnom dijelu prostora i na sjeverozapadnom se dijelu ulijeva u potok Gliboke, čiji je nekadašnji tok, do umjetne regulacije 1961. godine, omeđivao sjeverni i istočni dio prostora. S obzirom na navedene odnose vodotoka, pretpostavlja se da je prostor u jednom trenutku funkcionirao kao riječna ada. Zbog jasnije slike naseljavanja prostora Međurića, valja navesti i činjenicu da se u srednjem vijeku, a vjerojatno i prije, oko 1,1 kilometar sjeveroistočno nalazio i glavni tok rijeke Drave koji je prolazio uz istraživano srednjovjekovno groblje i naselje na položaju Cirkvišće (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2003: 5 – 7).
Položaj Međuriće VI dio je veće arheološke zone, koja je s obzirom na zastupljenost materijala iz različitih perioda podijeljena na devet manjih položaja. Ubicirali su je prije dvadesetak godina arheolozi amateri Ivan i Zlatko Zvijerac iz Torčeca, od kada je pregledavana nebrojeno puta. Pedološka je podloga pjeskovita, no na dubljim se dijelovima ispod pijeska počinje nazirati šljunak. Na središnjem se djelu položaja nalazi jedva primjetna niska greda, koja se pruža u smjeru sjever-jug. Najveća količina površinskih nalaza keramike s položaja upućuje na postojanje naselja iz starijeg željeznog doba te ranog srednjeg vijeka, što su i potvrdila prva probna arheološka iskopavanja položaja 2007. dr. sc. Saše Kovačevića iz Instituta za arheologiju, usmjerena na istraživanje starijeg željeznog doba (Kovačević 2008a; Kovačević 2008b; Kovačević 2009). Pojedini površinski nalazi upućuju na činjenicu da se na položaju nalaze i dijelovi naselja iz mlađeg željeznog doba, antike te razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, čiji su središnji dijelovi ubicirani na okolnim položajima.
Ovogodišnje probno iskopavanje bilo je potaknuto nalazom sekundarnog ukopa ljudskog kostura u zgrčenom položaju na lijevom boku unutar objekta SJ 07, istraženog 2007. godine. Uz njega, nalazi ljudskih kostiju pronađeni su i u

Zapuna zemunice starijeg željeznog doba i ranosrednjovjekovnog objekta koji ju je presjekao (foto: I. Valent)

Nalazi pršljena, kamenja i zgure s dna zemunice iz starijeg željeznog doba (foto: I. Valent)

Koštani propletač iz ranosrednjovjekovne zapune SJ 05 (foto: I. Valent)

objektu SJ 05, interpretiranom kao potencijalna raka, te unutar oraćeg sloja SJ 01 (Kovačević 2008a: 60; Kovačević 2008b: 144; Kovačević 2009: 50, 52, 53). Cilj ovogodišnjih istraživanja bio je utvrđivanje radi li se u slučaju pokojnika iz istražene cjeline SJ 07, o pojedinačnom ukopu ili se na položaju nalazilo groblje iz ranog srednjeg vijeka, kao što je dr. sc. Saša Kovačević dao naslutiti prilikom objave materijala iz starijeg željeznog doba (Kovačević 2009: 53).

Kako bi se ispitala navedena tvrdnja, otvorena je sonda dimenzija 25x8 m južno uz rub Sonde 1 iz 2007. godine. Ta je sonda naknadno proširena te je u konačnici poprimila oblik slova L. Nakon uklanjanja ostataka oraćeg sloja, utvrđeno je postojanje četiriju objekata, dvaju većih i dvaju manjih, no ne i ostaci raka. Od četiriju istraženih objekata tri su pripadala starijem željeznom dobu, a jedan ranom srednjem vijeku. Dva objekta iz starijeg željeznog doba bila su manjih dimenzija; SJ 07/(08) bio je dimenzija 201x170 cm, manja jama SJ 09/(10) bila je promjera 111 cm; dok je treći objekt, zemunica SJ 03/(04), bio iznimno velik, i na svom je sjevernom dijelu bio presječen ranosrednjovjekovnim objektom. Utvrđene dimenzije zemunice iznosile su 550x680 cm. Utvrđene dimenzije objekta SJ 05/(06), datiranog rani srednji vijek, bile su 491x303 cm, s time da je na sjeverozapadu bio proširen, tako da je u tlocrtu bio L-oblika.

Iako se očekivalo da će barem unutar zemunice biti prikupljena veća količina keramičkih nalaza, svi objekti iz starijeg željeznog doba sadržavali su malu količinu pokretnih nalaza – ulomaka keramičkih posuda, komade kućnog lijepa, manje oblutke šljunka. Zapune su bile svjetlosive i tamnosive te smeđe, a zbog poljoprivredne su obrade bile iznimno plitke. Zemunica je bila orijentirana u smjeru sjever-jug, s time da je objekt na sjeverozapadnom djelu bio presječen ukopom ranosrednjovjekovnog objekta. Osim

nalaza keramike, unutar nje prikupljeno je sedam keramičkih pršljena različitih oblika i dimenzija, komadi dvaju manjih i jednog iznimno velikog trokutastog utega, jedan brončani praporac, četiri veća kamena oblutka s tragovima obrade, koji su vjerojatno upotrebljavani kao tučkovi/drobilice i glačalice, dva ulomka kamenih žrvnjeva, jedna cjelovita keramička šalica s buklom, više manjih i jedan veći komad kovačke zgure, koštana alatka te jedan neidentificiran željezni predmet. Većina navedenih posebnih nalaza prikupljena je na dnu objekta, tj. na kontaktu dna zapune i ukopa.

Zapuna ranosrednjovjekovnog objekta bila je tamno sivocrne boje i u sebi je sadržavala ulomke keramičkih posuda, komade kućnog lijepa, talioničke zgure, šljunka, životinjske kosti i komade ugljena. S obzirom na površinske nalaze i istovjetnost, dokumentirana je kao jedan objekt, no zbog jugoistočnog je istaka podijeljena u dva dijela. Veći dio objekta koji se pruža u smjeru SZ-JI označen je kao zapuna 5a, dok je jugoistočni istak označen kao 5b. Uz navedeno, na prostoru dijela zapune 5b na površini je utvrđena i veća koncentracija velikih oblutaka šljunka, što je također utjecalo na razdvajanje materijala iz dijela zapuna. Tijekom istraživanja, osim nalaza keramike izrađene na sporom lončarskom kolu, od kojih je dio ulomaka ukrašen različito oblikovanim češljastim valovnicama, prikupljeno je i nekoliko nalaza koji su označeni kao posebni. U prostoru 5b pronađen je koštani propletač, istovjetan propletačima s obližnjeg naselja Torčec – Prečno pole I (Sekelj Ivančan 2009), željezna strelica, polovica pršljena te željezni predmet nepoznate namjene. U prostoru 5a pronađen je još jedan manji željezni predmet nepoznate namjene, kamena alatka te dio sječiva manjeg noža.

Uz navedene nalaze unutar zatvorenih cjelina tijekom uklanjanja oraćeg sloja te poliranja sonde, uz ulomke keramike i kućnog lijepa pronađen je jedan keramički pršljen, jedan koštani šiljak te komad kamenog žrvnja.

Ovogodišnja istraživanja potvrdila su rezultate istraživanja iz 2007. godine – na položaju Međuriće VI nalazi se naselje iz starijeg željeznog doba i ranog srednjeg vijeka. Što se tiče datacije nalaza iz starijeg željeznog doba, preliminarnim je pregledom i konzultacijama s kolegom dr. sc. Sašom Kovačević iz Instituta za arheologiju utvrđeno da se radi o istovjetnom materijalu koji je prikupljen 2007. godine, tj. da istraženi objekti pripadaju istodobnom naselju (Kovačević 2009: 66). Preliminarna obrada i analiza ranosrednjovjekovnog keramičkog i drugog materijala iz ovogodišnjih istraživanja upućuje na činjenicu da je naselje vrlo vjerojatno funkcioniralo u 8. st. Uža datacija bit će moguća tek nakon cjelokupne obrade i usporedbe s materijalom iz obližnjih istraženih položaja na užem prostoru Torčeca, ali i na širem prostoru Podravine. Budući da nalazi ljudskih ostataka koji bi potvrdili teoriju o postojanju ranosrednjovjekovnoga groblja na položaju Međuriće VI tijekom ovogodišnjih istraživanja nisu pronađeni, njegova ubikacija zasad ostaje nepotvrđena, no ne i demantirana. Ostaje mogućnost da se groblje nalazi istočnije ili sjevernije na tom položaju. Također, moguće je i da je istraženi ukop iz 2007. bio pojedinačan ili da je groblje zbog plitkih ukopa i intenzivne poljoprivredne obrade već otprije uništeno. Odnos istraženog ranosrednjovjekovnog naselja i zgrčenog kosturnog ukopa ostaje nejasan do radiokarbonskih analiza.

Literatura

Kovačević 2008a S. Kovačević, Probno istraživanje lokaliteta Torčec – Međuriče kod Koprivnice tijekom 2007. godine, AIA, IV, Zagreb, 2008: 58 – 61.

Kovačević 2008b S. Kovačević, Torčec – Međuriće, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 143 – 146.

Kovačević 2009 S. Kovačević, Torčec-Međuriće – prilog poznavanju materijalne kulture halštatskih naselja u koprivničkoj Podravini, Prilozi IAZ, Vol. 26, Zagreb, 2009: 45 – 78.

Sekelj Ivančan 2009 T. Sekelj Ivančan, Ranosrednjovjekovni koštani propletači s nalazište Torčec – Prečno pole: prilog poznavanju slavenskog naseljavanja Podravine, AA, 3, Zadar, 2009: 335 – 346.

Sekelj Ivančan, Tkalčec 2003 T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, Arheološko nalazište Torčec – Cirkvišće, Podravina – časopis za multidisciplinarna istraživanja, Vol 2, br. 4, Koprivnica, 2003: 5 – 36.

Ivan Valent

Summary

A probe archaeological excavation at the multi-layered site of Torčec-Međuriće VI was conducted in the course of 2019. The discovery of a crouched medieval skeleton during the first 2007 season was the main reason for conducting the excavation.

Even though the 2019 campaign has not revealed new graves, four semi-dug features were excavated. Three of them can be dated to the Early Iron Age, and the fourth one to the early medieval period. One of the Iron Age features was a large dugout. Apart from broken ceramic vessels, it contained seven whorls, pieces of two smaller and one extremely large pyramidal weights, a jingle bell, four larger stone boulders with traces of utilisation, two pieces of millstones, a small cup, several pieces of slag, a bone tool and unidentified iron item. The filling of the medieval feature contained pieces of ceramic pots, a thatching needle, iron arrow, a fragment of a whorl, two unidentified iron items, a small iron knife and stone tool.

MEĐIMURSKA ŽUPANIJA

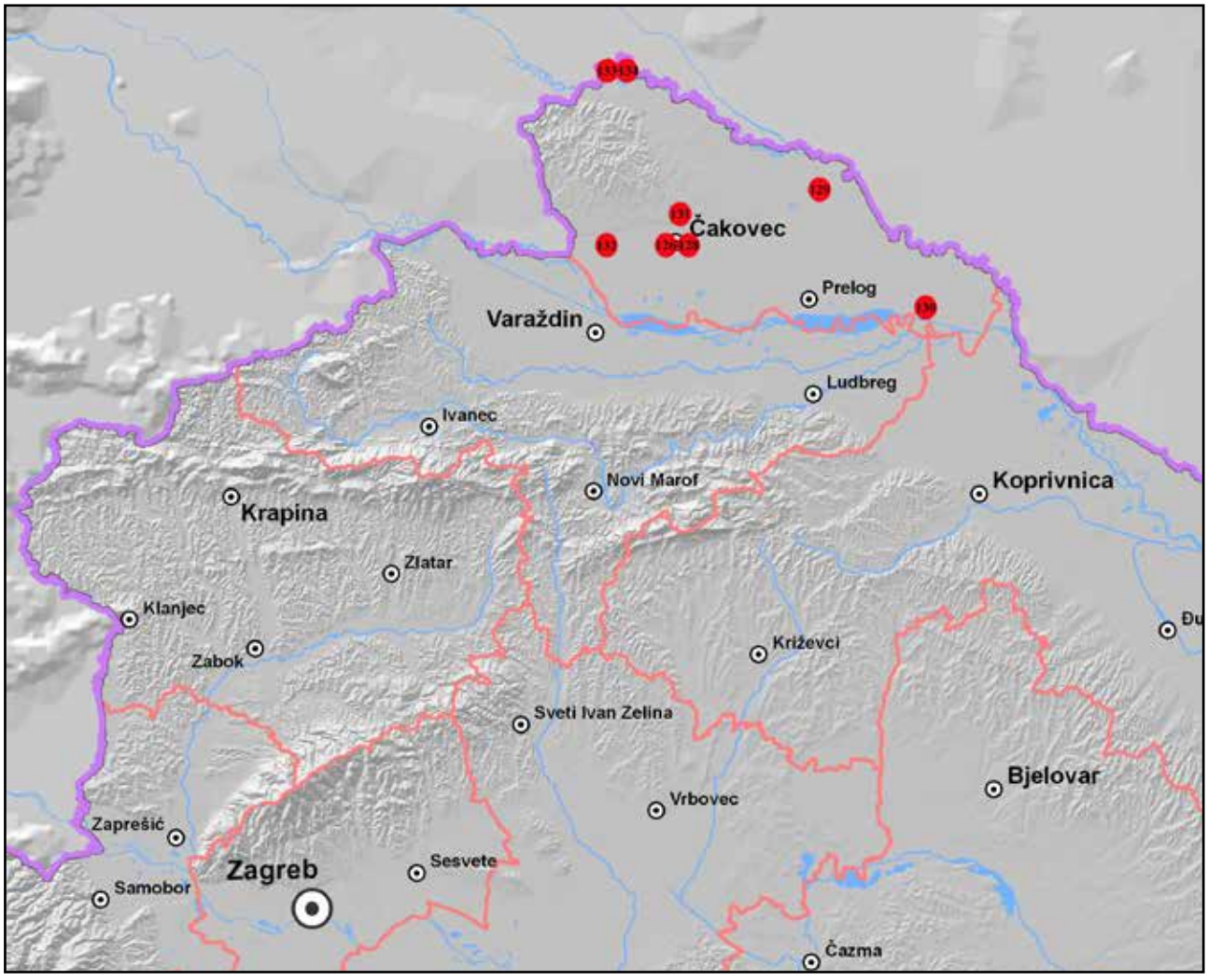

126 Čakovec – administrativno područje
127 Čakovec – sjeverna zaobilaznica
128 Čakovec – Stari grad Čakovec
129 Domašinec – Gorica
130 Donji Vidovec – Bistričko polje III
131 Mihovljan – Trnac
132 Nedelišće – Črečan
133 Sveti Martin na Muri – Murska ulica
134 Sveti Martin na Muri – Murska ulica

Redni broj: 126
Lokalitet: Čakovec – administrativno područje
Naselje: Slemenice, Novo Selo Rok, Čakovec, Totovec, Ivanovec
Grad/općina: Čakovec
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Tijekom jeseni 2019., u organizaciji Muzeja Međimurja Čakovec proveden je ekstenzivan terenski pregled područja grada Čakovca, točnije naselja Slemenice, Novo Selo Rok, Čakovec, Totovec i Ivanovec. Voditeljica radova bila je Branka Marciuš, viša kustosica arheoloških zbirki Muzeja Međimurja Čakovec, a spomenuti program financiran je sredstvima Ministarstva kulture.

Pripremni radovi obuhvaćali su analizu relevantne literature i muzejske dokumentacije te pregled povijesnih i suvremenih kartografskih izvora, na temelju kojih su pretpostavljene arheološke lokacije. Pažnja je posebno usmjerena na blaga prirodna uzvišenja uz vodotoke, koja su zbog ocjeditoga tla imala pogodne uvjete za naseljavanje. Predmetom terenskoga pregleda bilo je područje dijela pleistocenske zaravni te dravsko-murske nizine, ispresijecano relativno rijetkim vodotocima. Vidljivost terena, osim područja samih naselja, bila je dobra, s obzirom na to da većinu područja obuhvaćaju poljoprivredna zemljišta.
Rekognosciranjem je obuhvaćen cjelokupan sjeverni dio područja Novoga Sela Rok, međutim nije utvrđeno postojanje arheoloških nalaza, dok su prilikom pregledavanja terena u samom naselju ustanovljeni novovjekovni ostaci na položaju obilježenom toponimom Stari Marof. Na južnom dijelu područja Novoga Sela Rok, na temelju rekognosciranja pretpostavljeno je postojanje prapovijesnih nalazišta na položajima Turenščak i Štuk. Površinskim je pregledom terena bilo obuhvaćeno i područje Slemenica, a jedina lokacija pretpostavljenog arheološkog karaktera utvrđena je jugozapadno od sela, na položaju obilježenom toponimom Pri novom zdencu.
Budući da područje Čakovca čine uglavnom izgrađena i slabo vidljiva građevinska zemljišta, predmetom rekognosciranja bile su obuhvaćene dvije lokacije prekrivene oranicama. Na sjevernom dijelu obilježenom toponimom Berek, na temelju površinskih nalaza ulomaka keramičkih posuda pretpostavljeno je postojanje prapovijesnoga nalazišta. Terenskim je pregledom obuhvaćeno i područje na istočnom dijelu Čakovca, kojim protječe potok Trnava, a obilježen je toponimom Gmajna, međutim na spomenutoj lokaciji nisu ustanovljeni arheološki nalazi. S ciljem utvrđivanja opsega lokaliteta, površinskim je pregledom obuhvaćeno i područje već poznatog nalazišta Gornji Pustakovec.
Rekognosciran je i sjeverni dio područja Ivanovca, odnosno lokacije obilježene toponimima Štuk i Trate, a na dijelu potonjeg položaja ustanovljeni su površinski nalazi, koji sugeriraju postojanje arheološkoga nalazišta iz prapovijesnoga i rimskoga razdoblja. U samom su naselju, istočno od mjesne crkve, uočeni novovjekovni površinski nalazi.
Na području Totovca terenskim je pregledom obuhvaćeno cjelokupno područje obilježeno toponimom Omek, međutim nisu uočeni nalazi koji bi upućivali na postojanje arheološkog nalazišta.

Branka Marciuš

Summary

An extensive survey of the territory of the City of Čakovec (Slemenice, Novo Selo Rok, Čakovec, Totovec and Ivanovec) was carried out in the course of autumn 2019. The reconnaissance included a part of the Pleistocene plateau and the Drava – Mura valley, intersected by scarce watercourses. It was aimed at mild elevations near the watercourses. Being safe from floods, these elevations enabled favourable conditions for human habitation. Archaeological sites were identified in the territories of Slemenice, Novo Selo Rok, Čakovec and Ivanovec, which includes Turenščak and Štuk with prehistoric finds, Trate with Roman-period finds and Stari marof with modern-period finds.

Redni broj: 127
Lokalitet: Čakovec – sjeverna zaobilaznica
Naselje: Čakovec
Grad/općina: Čakovec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 12. do 15. veljače 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba probno je arheološki istražila trasu gradnje sjeverne zaobilaznice grada Čakovca, I. faza.

Probno je iskopavan teren između stacionaža km 0+200 do km 0+880, između kojih je prethodnim terenskim pregledom utvrđeno postojanje arheološkog lokaliteta Trnac. Kako bi se na navedenom lokalitetu najbolje uzorkovala površina, određeni su položaji 18 probnih rovova, ukupne površine 1821 m^2.
Stratigrafskim jedinicama imenovane su sve pojave zabilježene na površini otkrivenoj prilikom iskopavanja probnih rovova: arheološki i geološki slojevi, ali i recentne promjene. Moguće je bilo razdvojiti pojavu struktura na

Položaj trase s označenim istraživanim dijelom (izrada: J. Goričanec)

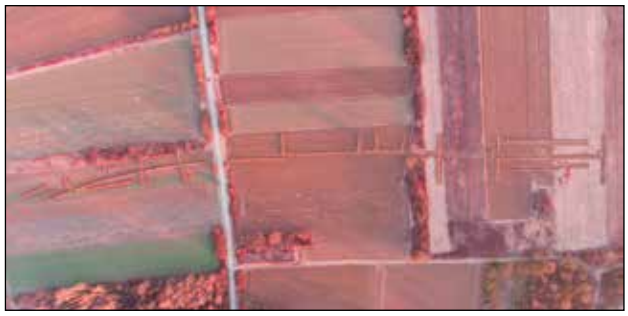

Zračna snimka položaja probnih rovova (foto: J. Goričanec)

Pokretan arheološki materijal iz probnog istraživanja (foto: J. Lapić)

istočnoj i zapadnoj strani arheološke probne iskopne površine, s obzirom na to da na središnjem dijelu nisu uočene geološke ni arheološke promjene. Na zapadnoj je strani na taj način registrirano 17 stratigrafskih jedinica, dok su na istočnoj strani definirane 32 stratigrafske jedinice.

Na istočnom dijelu iskopne površine, između stacionaže km 0+740 i km 0+850 od zabilježene 32 stratigrafske jedinice moguće je definirati 11 stratigrafskih cjelina arheološkog podrijetla, s nalazima novovjekovnog pokretnog materijala.

Na zapadnom dijelu iskopne površine zabilježeno je 17 stratigrafskih jedinica, a riječ je o recentnim otpadnim jamama zapunjenima građevnim otpadom, navozu materijala, posljedicama oranja te geološkim promjenama. Arheološki kontekst na tom dijelu lokaliteta nije zabilježen.

Jelena Lapić

Summary

Probe archaeological excavations at the site of Trnec, on the route of the Čakovec northern bypass, the first phase, were carried out on a surface area of 1281 m^2. On the eastern part of the dig, between the road chainage km 0+740 and km 0+850 we recorded eleven stratigraphic units with postmedieval movable finds.

Redni broj: 128
Lokalitet: Čakovec – Stari grad Čakovec
Naselje: Čakovec
Grad/općina: Čakovec
Pravni status: Z-908
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Tijekom jeseni 2019. sustavno je arheološki istraženo područje Staroga grada Čakovca. Voditeljica iskopavanja bila je Branka Marciuš, viša kustosica arheoloških zbirki Muzeja Međimurja Čakovec, dok je voditelj geofizičkih istraživanja bio doc. dr. sc. Branko Mušič iz tvrtke Gearh d.o.o. iz Maribora. Nacrtnu je dokumentaciju – na temelju geodetske izmjere – tehnologijom 3D laserskoga skeniranja izradio Rajko Horvat iz tvrtke Geobiro d.o.o. iz Čakovca. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture i Međimurske županije.

Stari grad Čakovec najvrjednije je nepokretno kulturno dobro Međimurja i jedan od najvažnijih primjera graditeljske kulturne baštine u Hrvatskoj. Riječ je o jedinstvenom, višeslojno očuvanom sklopu plemićke stambene i obrambene arhitekture, čiju je najstariju povijesnu jezgru činio srednjovjekovni burg, tijekom ranoga novog vijeka preoblikovan u bastionsku utvrdu renesansnoga stila. Danas očuvan sklop čakovečkoga Staroga grada čini četverokutna palača s dvorištem, dijelovi utvrde s dvorištem i ostaci unutarnjega opkopa.

S namjerom stvaranja potpunije povijesne slike i objektivnije ocjene sadašnje spomeničke vrijednosti, Muzej Međimurja Čakovec od 2013. organizira arheološka istraživanja čakovečkoga Starog grada. Arheološki su radovi do 2019. obuhvaćali sustavna arheološka iskopavanja i geofizička istraživanja.

Godine 2019. organizirana je posljednja kampanja sustavnih arheoloških radova, na k.č. 2415/2, k.o. Čakovec, točnije unutar zatečene arhitektonske strukture zapadnoga bastiona – na njegovu središnjem dijelu, uz sjeverozapadnu fosu. Površina obuhvaćena iskopom iznosila je 20 m². Površinske je slojeve činila novovjekovna stratigrafija s relativno brojnim pokretnim arheološkim nalazima ulomaka keramičkih posuda i pećnjaka, ispod koje je ustanovljeno postojanje starije kasnosrednjovjekovne stratigrafije s ostacima zapadne kružne polukule, zatim zemljanoga nasipa te opkopa srednjovjekovnoga burga.

Spomenutu kasnosrednjovjekovnu stratigrafiju činio je zasip zbijene svjetlosmeđe glinaste zemlje oblika nasipa. Prosječna gornja visina otkrivene zemljane strukture nalazila se na 163,50 m n. v., a prosječna donja na 162,10 m n. v., što znači da je nasip otkriven u relativnoj visini od 1,4 m. Prilikom arheološkog istraživanja na položaju krune nasipa i na prosječnoj visini od 163,40 m n. v. otkriven je niz drvenih stupova, kružnoga presjeka i prosječne širine 30 cm, očuvanih u dužini od 60 do 90 cm. Njihova je prosječna međusobna udaljenost iznosila pola metra, a svojim su šiljastim donjim dijelom bili zabijeni u geološki sloj sivoga glinastog šljunka. Navedeni drveni stupovi interpretirani su kao ostaci zapadne kružne polukule kasnosrednjovjekovnoga čakovečkog burga, s pretpostavkom da su imali funkciju pilota ili nosača konstrukcije drvenih bedema.

Na prosječnih 1,7 m udaljenosti od stupova ustanovljeno je postojanje padine u prosječnoj dužini od 3,5 m, koja je pratila položaj drvenih stupova. Zbog položaja padine i orijentacije prema drvenim stupovima bedema te zbijenoga glinastog tla od kojeg se sastojala, zasip od svjetlosmeđe glinaste zemlje interpretiran je kao zemljani nasip kružne polukule kasnosrednjovjekovnoga čakovečkog burga. Unutar strukture nasipa, točnije neposredno ispod površine njegove padine, otkriven je zasip od opeka, čija je prosječna relativna debljina iznosila 30 cm. Zasip je činila uglavnom fragmentirana opeka, bez veziva, dimenzija: 27,5x14x6 cm, 28,5x15x7 cm, 30,5x15x8 cm, 38,5x16x9 cm. Može se pretpostaviti da je spomenuti opečni zasip imao funkciju stabilizacije i sprečavanja od urušavanja ili klizanja površine nasipa.

Sličnu namjenu imala su i dva reda drvenih stupova, tzv. kosnika, otkrivenih unutar strukture padine zemljanoga nasipa. Obuhvaćali su prostor s vanjske strane drvenih stupova bedema i pratili su njihov položaj. Bili su usmjereni prema vanjskoj prilaznoj strani, točnije suprotno od gornje plohe ili krune nasipa. Svojim su šiljastim donjim dijelom bili zabijeni u geološki sloj sivoga glinastog šljunka, dok se njihov gornji dio nalazio unutar strukture padine nasipa. Gornji ili unutarnji niz činili su stupovi kružnoga presjeka i prosječne širine 25 cm, zabijeni pod kutom od oko 60°, u relativno pravilnim razmacima od oko 25 cm te očuvani u dužini od 60 do 120 cm. Neki su od kosnika s donje strane bili poduprti manjim, okomito zabijenim drvenim stupovima kružnoga presjeka i prosječne širine od 15 cm, očuvanima u prosječnoj dužini od 50 do 70 cm. Donji ili vanjski niz činili su stupovi kružnoga i četverokutnoga presjeka te prosječne širine 10 cm, zabijeni pod kutom od oko 45°, u relativno pravilnim razmacima od oko 30 cm te očuvani u prosječnoj dužini od 50 do 80 cm. Uz kosnike unutar donjega dijela padine zemljanoga nasipa otkriveno je i nekoliko drvenih greda nejednakih dimenzija i položaja, vodoravno položenih na geološki sloj sivoga glinastog šljunka. Analizom načina i materijala gradnje, položaja unutar strukture padine nasipa i polukružne orijentacije prema stupovima bedema, pretpostavljeno je da su drveni kosnici imali funkciju učvršćenja i stabilizacije unutarnje strukture padine nasipa.

Uz rub padine zemljanoga nasipa otkriven je još jedan niz drvenih okomito zabijenih stupova, koji su pratili položaj stupova bedema od kojih su bili udaljeni oko 5,5 m, a prosječna im je gornja visina ustanovljena na 162,90 m n. v. Kružnoga presjeka i širine 20 cm, stupovi su bili zabijeni u geološki sloj uz rub padine nasipa, gotovo jedan do drugoga, s razmakom od prosječnih 5 cm te očuvani u dužini od 60 do 90 cm. S vanjske strane stupova, na 162,25 m n. v. otkriven je sloj sivoplave glinasto-muljevite zemlje, interpretiran kao zapuna opkopa. Spomenuti zbijeni stupovi, otkriveni na spoju zemljanoga nasipa i opkopa, interpretirani su kao ostaci palisade, koja je uz obrambenu, vjerojatno imala i funkciju stabilizacije ruba padine nasipa.

Stari grad Čakovec, arheološka iskopavanja na položaju zapadnoga bastiona (foto: B. Marciuš)

Između zasipa padine zemljanoga nasipa i geološkoga sloja sivoga glinastog šljunka utvrđeno je postojanje međusloja debljine oko 10 cm, koji je činila rahla tamnosmeđa zemlja s primjesama zrnaca drvenoga ugljena i sitnoga šljunka. Na temelju analize smještaja u stratigrafiji, može se pretpostaviti da je navedeni međusloj nastao prilikom ili neposredno nakon postavljanja kosnika, a to potvrđuju i pokretni arheološki nalazi koje je sadržavao. Činili su ih ulomci kasnosrednjovjekovnih kuhinjskih i stolnih keramičkih posuda izrađenih na lončarskom kolu, djelomično pročišćenom glinom s primjesom pijeska. Od tipova kuhinjskoga posuđa treba spomenuti lonce svijetlih i tamnih tonova vanjskih površina stijenki, profiliranih ili zaobljenih i s unutarnje strane blago ljevkasto oblikovanih rubova te ravnih ili blago izdignutih dna. Neki su od primjeraka i ukrašeni tehnikom plitkoga žlijebljenja u vidu jedne ili više linija po ramenu posude. Stolno je posuđe zastupljeno primjercima vrčeva s trakastom ručkom, svijetlih tonova vanjske površine i jednostavnim rubom s oblikovanim tzv. kljunastim izljevom smještenim nasuprot ručke. Dakle, sustavnim je arheološkim iskopavanjima zapadnoga dijela utvrde čakovečkoga Staroga grada prvi put potvrđeno postojanje i očuvanost jedne od kružnih polukula – starije kasnosrednjovjekovne graditeljske faze čakovečkoga burga – datirane u drugu polovicu 15. i prvu polovicu 16. st. Ustanovljen je njezin smještaj unutar arhitektonske strukture zapadnoga bastiona, što potvrđuje i tlocrt nepoznatoga autora iz sredine 17. st. Iz istoga je povijesnog prikaza, među ostalim, vidljivo i da je spomenuti fortifikacijski element građen od drva, što su jednako tako potvrdili i rezultati arheoloških iskopavanja. Važna saznanja dobivena arheološkim istraživanjima jesu i ona koja se tiču specifičnoga načina gradnje zemljanoga nasipa, uvjetovanog postojanjem močvarnoga terena.

Branka Marciuš

Summary

The final campaign of systematic archaeological excavations at the site of Stari grad Čakovec (Old town of Čakovec) was carried out in the course of autumn 2019. The excavations were conducted within the architectural structures of the western bastion – in its central area, and next to the northwestern façade. The surface was 20 m^2. The surface layers included postmedieval features with numerous movable finds, including the fragments of pottery and stove tiles, which overlay late medieval features of the circular-shaped semi tower of the burg: earthen rampart

with a slope, wooden posts, a palisade and moat. The finds can be dated to the second half of the 15th century and the first half of the 16th century.

Redni broj: 129
Lokalitet: Domašinec – Gorica
Naselje: Domašinec
Grad/općina: Domašinec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje, arheološko iskopavanje

Godine 2019. geofizički je i arheološki istraženo nalazište Gorica u Domašincu. Nositelj programa bio je Hrvatski restauratorski zavod, a za geofizičku prospekciju terena bila je zadužena tvrtka Eastern Atlas iz Berlina. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Marijana Krmpotić, njezin zamjenik Sebastijan Stingl, mag. arheo., a u istraživanjima su također sudjelovali mag. arheologije Jelena Maslać i Marko Skuliber. Radove je konzervatorski nadzirala dr. sc. Marijana Korunek Medved iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Nalazište Gorica smješteno je na rubnom dijelu naselja Domašinca, na gredi koja je blago povišena u odnosu na okolnu plavnu nizinu uz rijeku Muru. Najveći dio nalazišta leži pod današnjim naseljem, dok je za istraživanje dostupan samo njegov manji sjeveroistočni dio, na kojem se

Rezultati magnetne prospekcije s položajem sondi 2019. g. (izrada: Eastern Atlas)

Paljevinski grob 1, sonda 5 (foto: M. Krmpotić)

nalaze oranice. Tijekom probnog arheološkog istraživanja 2016. godine (Hrvatski restauratorski zavod, voditeljica M. Krmpotić) pronađeni su ostaci rimske rustične vile, datirane u razdoblje 2. – 3. st. Kako bi se dobio raster cijelog kompleksa vile, godine 2019. lokalitet je geofizički istražen, a na temelju tih rezultata uslijedila su i arheološka istraživanja. Lokalitet je geofizički istražen magnetnom metodom, na površini od oko 1,8 ha. Geofizički je istražen dostupan dio nalazišta koji leži pod oranicama te djelomično i površina unutar dvorišta današnjih kuća. Na dijelu nalazišta pod oranicama prepoznato je više magnetnih anomalija arheološkog karaktera, koje upućuju na veliku gustoću objekata, dok je unutar dvorišta bilo moguće identificirati samo izolirane manje anomalije, koje upućuju na zapune nejasnog karaktera i datacije. Godine 2019. istražene su tri sonde (5, 6 i 7), ukupne površine 97 m². Sonde su bile pozicionirane ciljano prema rezultatima geofizičke prospekcije na prostoru, za istraživanje dostupnih k.č. 8268, 8269 i 8270, k.o. Domašinec. Arheološka istraživanja pokazala su da je riječ o višeslojnom nalazištu. Naime, uz već poznate ostatke rimske vile, na nalazištu su ustanovljeni i prapovijesni i srednjovjekovni horizonti. Najstarije nalaze čine ulomci eneolitičke keramike, evidentirani u sondi 5. Riječ je o skromnoj količini keramičkih ulomaka pronađenih u najnižem kulturnom sloju unutar sonde, odnosno prebačenih u mlađe slojeve. Prema preliminarnoj tipološkoj analizi, većina tog materijala pripada lasinjskoj kulturi.

Sljedeći horizont nalazišta Gorica pripada razdoblju mlađe faze kasnog brončanog doba, a ustanovljen je u vertikalnoj stratigrafiji iznad eneolitičkih nalaza u sondi 5. Pronađena su tri paljevinska groba, koja se prema pogrebnom ritualu mogu usporediti s onima ruške grupe. Unutar grobova krupniji ostaci spaljenih kostiju pokojnika bili su prikupljeni na hrpicu direktno na dnu rake. Uz njih su se nalazili keramički prilozi: u grobu 1 bile su priložene tri posude, u grobu 2 dvije posude, a u grobu 3 posuda i keramički pršljen. U dvama slučajevima (grobovi 1 i 2) na dno rake bili su stavljeni ostaci lomače u vidu debelih prosloja gara, sa sporadičnim sitnim ostacima spaljenih kostiju, a u grobu 3 nađeni su i sporadični vatrom deformirani ulomci brončanih predmeta.

Gradnja rimske rustične vile označila je početak antičkog horizonta nalazišta Gorica. Ostaci zidanog objekta ustanovljeni su tijekom istraživanja 2016. uz najviši dio grede

na kojoj leži nalazište, dok su na sjevernom obronku evidentirani ukopani antički objekti, od kojih dio vjerojatno radne namjene. Godine 2019. antička građevinska keramika nađena je vrlo fragmentirana i uglavnom u površinskim slojevima sondi te se može pretpostaviti da potječe od zidanog objekta smještenog blizu vrha grede, a razvučena je oranjem. Većina pronađenih ulomaka antičkih posuda nije uže vremenski odrediva, no treba napomenuti da prema preliminarnoj tipološkoj analizi neki od nalaza, poput ulomka glaziranog tarionika i vjerojatno istočnomediteranske amfore, otvaraju mogućnost života na prostoru kompleksa vile do kasne antike.
Najmlađi horizont nalazišta čine ostaci ranosrednjovjekovnog naselja. Objekti iz tog razdoblja ustanovljeni su u svim sondama istraženima 2019. godine. Pronađeni su (polu)ukopani objekti srednjih do većih dimenzija te nekoliko rupa od stupova. U zapunama objekata evidentirani su dijelovi keramičkih lonaca grube do srednje fakture, s jednostavnim, neraščlanjenim obodima, uglavnom izrađeni na sporom lončarskom kolu. Dio nalaza tipološki se može usporediti s materijalom iz faza Torčec II i IIIa, dok onaj mlađi pokazuje elemente iz faze Torčec IV, odnosno keramičke grupe 4, prema T. Sekelj Ivančan.

Literatura

Črešnar 2006 M. Črešnar, Novi žarni grobovi iz Ruši n pogrebni običaji v ruški žarnogrobiščni skupini, AV, 57, Ljubljana, 2006: 97 – 162.
Hirschler Marić, Krmpotić 2017 I. Hirschler Marić, M. Krmpotić, Izvješće o provedenim probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Domašinec – Gorica tijekom 2016. godine, Zagreb, 2017.
Sekelj Ivančan 2010 T. Sekelj Ivančan, Podravina u ranom srednjem vijeku, Monographiae Instituti archaeologici, 2, Zagreb, 2010.

dr. sc. Marijana Krmpotić

Summary

In the course of 2019 a geophysical archaeological survey was conducted at the site of Gorica in Domašinec. The survey on a surface area of 1.8 ha pointed to a high density of archaeological features. The survey was followed by archaeological excavations within three probes of a total surface area of 97 m^2. The investigation has shown that Gorica represents a multilayered site with Eneolithic, Late Bronze Age, Antiquity-period and early medieval horizons. Scarce Eneolithic finds uncovered from the lowest cultural layer in probe 5 can be related to the Lasinja Culture. A cremation burial ground belongs to a younger phase of the Late Bronze Age. Three graves can be associated with the Ruška group of the Urnfield Culture. The Antiquity-period horizons encompasses the remains of a Roman villa rustica of the second – third c. Movable finds suggest that the villa was used until the Late Antiquity. Gorica was also inhabited in the early Middle Ages as evidenced by semi-dug features. Pottery finds from older early medieval fills can be associated with those from Torčec II and IIIa phases, whilst pottery from younger fills show resemblance to Torčec III.

Redni broj: 130
Lokalitet: Donji Vidovec – Bistričko polje III
Naselje: Donji Vidovec
Grad/općina: Donji Vidovec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U rujnu 2019. godine organizirano je probno arheološko iskopavanje nalazišta Bistričko polje III, smještenog sjeveroistočno od sela Donjeg Vidovca. Predmetom arheoloških radova bile su oranice na povišenoj terasi smještenoj sjeverno uz kanal Vidovec I, točnije na položaju obilježenom toponimom Lazec. Spomenuti su probni arheološki radovi pokrenuti s ciljem otkrivanja karaktera, rasprostiranja i očuvanosti srednjovjekovnoga naselja, čije je postojanje pretpostavljeno na temelju rekognosciranja. Voditeljica istraživanja bila je Branka Marciuš, viša kustosica arheoloških zbirki Muzeja Međimurja Čakovec. Program je u cijelosti financiran sredstvima Ministarstva kulture.

Probno su istražene k.č. 1844/1, 1844/2 i 1851, k.o. Donji Vidovec, a iskop je obuhvaćao pet arheoloških sondi, ukupne površine 36 m². Iskopne su površine postavljene na položajima na kojima je rekognosciranjem ustanovljena najveća koncentracija površinskih nalaza.
Prilikom iskopavanja sonde 1, dimenzija 4x3 m, smještene na južnom dijelu k.č. 1844/1, otkrivena je stratigrafija datirana u srednji vijek. Naime, na sjeveroistočnom je dijelu sonde otkriven ukop polukružnoga oblika**,** relativne dužine 3,3 m te relativne širine 1,2 m, ukopan u sloj smećkastožute pjeskovite zemlje, bez pokretnih arheoloških nalaza. Ukop je ispunjavala zapuna od pjeskovite zemlje sive boje, s malobrojnom primjesom sitnoga šljunka i ulomaka zapečene zemlje te relativno brojnim ulomcima srednjovjekovnih keramičkih posuda. Slična je stratigrafija otkrivena i tijekom iskopavanja sonde 5, dimenzija 3x2 m, smještene na sjeveroistočnom dijelu k.č. 1851. Njezin je površinski sloj činila pjeskovita zemlja sivkastosmeđe boje, s malobrojnom primjesom sitnoga šljunka te pojedinačnim ulomcima srednjovjekovnih keramičkih posuda, ispod kojeg je utvrđeno postojanje dvaju ukopanih objekata sa zapunama bogatima pokretnim arheološkim nalazima (ulomcima keramičkih posuda, kućnoga lijepa i životinjskih kostiju).

Bistričko polje III, zapuna jame otkrivene u sondi 1 (foto: B. Marciuš)

Bistričko polje III, ulomci keramičkih posuda otkriveni prilikom probnog arheološkog istraživanja (foto: B. Marciuš)

Spomenuti jamski ukopi interpretirani su kao naseobinski objekti, međutim s obzirom na to da nisu istraženi u cijelosti, a otkrivena im je površina bila relativno mala, njihov karakter i namjena mogu se tek pretpostavljati. Otkriveni ulomci kućnoga lijepa u dvama jamskim ukopima sugeriraju na mogućnost postojanja poluukopanih jamskih objekata stambene namjene, sa zidnom konstrukcijom od šiblja i lijepa, dok nepostojanje ukopa drvenih stupova, kao ni tragova nabijene podnice na dnu, ne isključuje mogućnost postojanja pomoćnih jamskih objekata.

Keramičke nalaze s nalazišta Bistričko polje III čine raznovrsni oblici kuhinjskih lonaca, naglašene S-profilacije. Kao karakterističan oblik prevladava srednje velik lonac jajolikog oblika, kojemu je vrat nešto širi od dna, rame neznatno istaknuto, a rub jednostavne profilacije blago izvijen prema van. Ustanovljeno je postojanje nekoliko oblika rubova posuda: jednostavno profiliran zaobljen rub te jednostavno profiliran koso prema van odsječen rub i njegova inačica, oštro odrezan rub s izvučenom donjom usnom. Svi pronađeni primjerci imaju jednostavna dna s ravnom površinom. Faktura je većinom gruba, s primjesom pijeska i zrncima kamenčića. Vanjska je površina posuda hrapava i gruba na dodir, a uglavnom su pečene u nejednakoj redukcijskoj atmosferi, pa su tako različitih boja – često smeđe i tamnosmeđe, ali i raznih nijansi sive. Ukrašavanje je raznovrsno i vrlo bogato, a najučestalije su razne vrste valovnica i linijskih ukrasa izvedenih češljastim predmetom. Većinom su to nemarno izvedene tanke, rijetke i guste plitke češljaste valovnice ili snopovi linija, koji se pojavljuju kao samostalni motivi, ali i u raznovrsnim kombinacijama (kombinacija češljastih valovnica i češljastih vodoravnih linija). Čest je ukras i niz ureza, zatim uboda noktom i utisnutih točkica izvedenih nazubljenim kotačićem. Analizom oblika, načina izrade i ukrašavanja te usporedbom s analognim materijalom sa spomenutih najbližih nalazišta, preliminarno se može pretpostaviti da otkrivena srednjovjekovna keramička građa s nalazišta Bistričko polje III datira u razdoblje ranoga i razvijenoga srednjeg vijeka, točnije u razdoblje od 9. do 12. st.

Dakle, tijekom probnih arheoloških iskopavanja na području južnoga dijela Bistričkoga polja otkriveni su ostaci jamskih naseobinskih objekata iz ranoga i razvijenoga srednjeg vijeka, koji potvrđuju da je na pogodnom položaju povišene riječne terase, neposredno uz potok Vidovec I, postojalo srednjovjekovno naselje. Otkriven pokretni arheološki materijal – analogan s okolnim srednjovjekovnim nalazištima istoga karaktera – dokazuje da to nalazište čini kulturnu cjelinu svojstvenu čitavu panonskom prostoru te je datirano u period od 9. do 12. st.

Branka Marciuš

Summary

Probe archaeological excavations at the site of Bistričko polje III, located to the northeast of Donji Vidovec were carried out in the course of the September 2019. The excavations encompassed plough-fields located on an elevation north of the Vidovec I, i.e. the site of Lazec. The works were launched with the aim of identifying the character, scope and state of a medieval settlement, whose existence was presupposed based on the reconnaissance results. The dig encompassed five archaeological probes with a total surface area of 36 m^2. The excavations revealed the remains of settlement pit features of the Early and High Middle Ages, which confirm the existence of the medieval settlement of the ninth – eleventh c.

Redni broj: 131
Lokalitet: Mihovljan – Trnac
Naselje: Mihovljan
Grad/općina: Čakovec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: arheološki nadzor

U lipnju i srpnju 2019. organiziran je arheološki nadzor na području lokaliteta Mihovljan – Trnac, smještenom na trasi planirane gradnje sjeverne zaobilaznice grada Čakovca. Tvrtka Kaducej iz Splita obavila je arheološki nadzor zemljanih radova tijekom gradnje zaobilaznice (izvođači Tegra d.o.o. i Colas Hrvatska d.d.). Radove je financirala tvrtka Hrvatske ceste d.o.o.

U sklopu projekta gradnje sjeverne zaobilaznice, Muzej Međimurja iz Čakovca godine 2016. pregledao je trasu zaobilaznice te su tada utvrđena dva arheološka lokaliteta, koja su unutar zone izravnog utjecaja građevinskih zahvata. Jedan od njih je lokalitet Trnac, koji je obuhvaćen ovogodišnjim građevinskim zahvatima gradnje zaobilaznice te je ujedno i predmet ovogodišnjeg arheološkog nadzora. Nalazi se kod naselja Mihovljana, na dijelu trase koji je prilikom terenskog pregleda 2016. godine definiran u dužini od 700 m. Tom prilikom pronađeni su ulomci posuđa, na temelju kojeg je lokalitet definiran kao prapovijesno naselje. Na temelju terenskog pregleda trase 2018. i probnih rovova 2019., lokalitet je datiran kao novovjekovni. Arheološki nadzor 2019. obuhvatio je I. fazu gradnje sjeverne zaobilaznice grada Čakovca, u dužini od 1,64 km, širini 26 m (odnosno između stacionaža 0+000 i 1+630 km). Trasa se proteže od zapadnog ruba grada prema istoku, kroz naselje Mihovljan. Trasa sjeverne zaobilaznice od Svetojelenske ceste na zapadnom rubu grada (0+000 km), pa prema istoku (0+660 km) bila je prekrivena poljoprivrednom kulturom kukuruza. Lokalitet je iskopavan strojem dozerom, koji je uklanjao sloj oranice do relativne dubine od cca 40 cm. S obzirom na

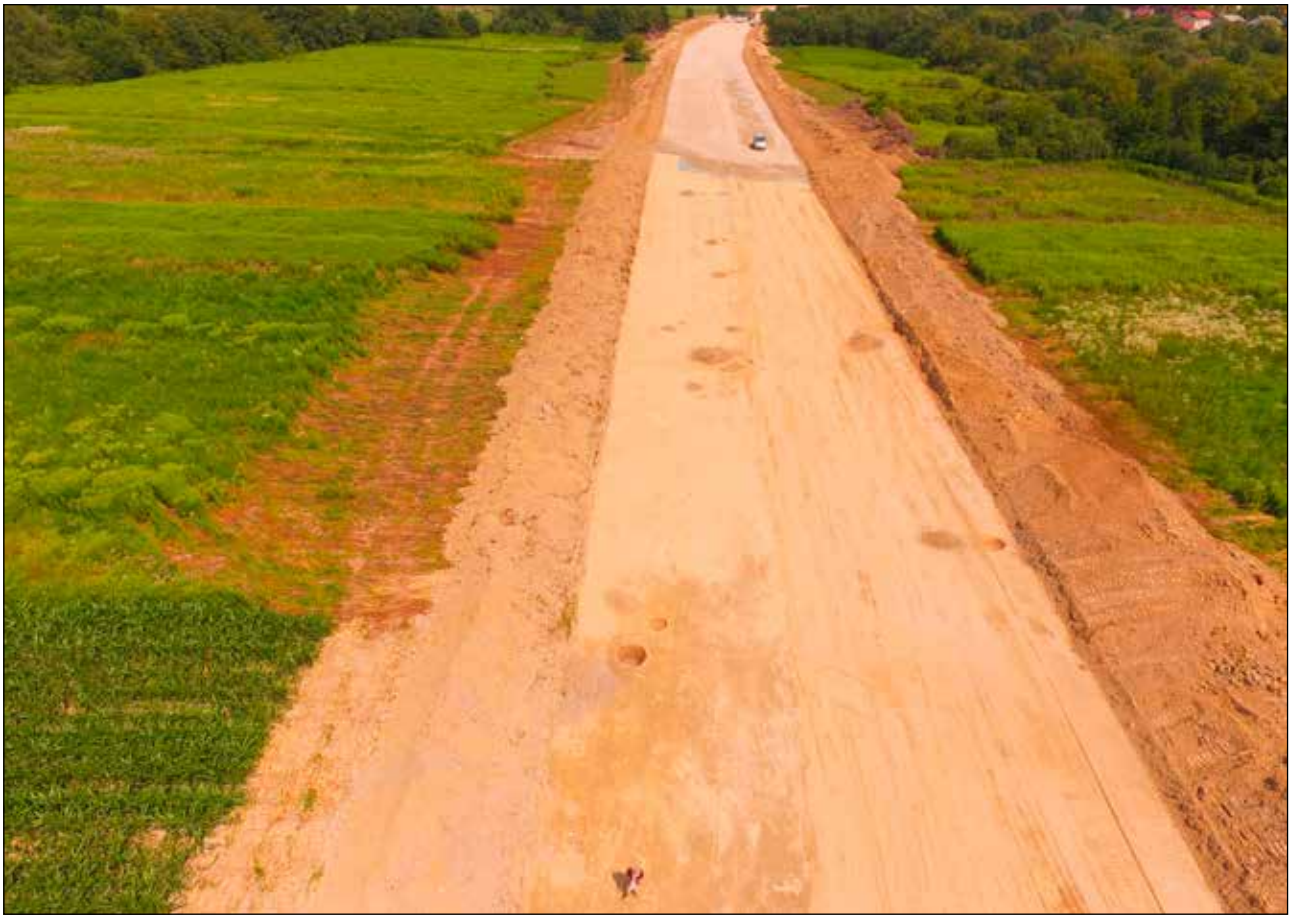

Pogled na trasu nakon iskopavanja prema istoku (foto: T. Validžija)

Ukop arheološke strukture antičke jame na lokalitetu Trnac (foto: T. Validžija)

to da je dubina iskopa bila nedostatna, odnosno sloj oranice nije u potpunosti uklonjen, nisu uočene nikakve strukture i promjene u boji ili sastavu zemlje, koje bi sugerirale eventualne arheološke strukture jama. Bili su vidljivi ostaci recentnih ukopa otpadnih jama s građevnim materijalom. Usporedno su se odvijali zemljani radovi na trasi od istočnog dijela naselja Mihovljana (1+630 km) prema zapadu (0+660 km).
Između stacionaža 0+740 i 0+850 arheološkim je nadzorom i istraživanjem tog dijela trase potvrđeno postojanje već otprije utvrđenog lokaliteta Trnac te se zbog kvantitete novootkrivenih arheoloških struktura, koje upućuju na tendenciju širenja izvan okvira predmetnog iskopa prema sjeveru i prema jugu, potvrđuje postojanje lokaliteta većih razmjera. S obzirom na svojstva zapuna otkrivenih arheoloških struktura i pripadajućeg keramičkog materijala, lokalitet Trnac definiran je kao antički lokalitet naseobinskog karaktera, s naslijeđenom tradicijom mlađeg željeznog doba, odnosno latena, jer su pronađeni ulomci keramike latenskih svojstava. Lokalitet je preliminarno datiran u razdoblje od 1. st. pr. Kr. do 1. st.
Teren predmetne lokacije ravničarske je morfologije, prekriven niskim i visokim raslinjem, koje je uklonjeno. Lokalitet je paralelno iskopavan strojem dozerom i bagerom do relativne dubine od cca 56-60 cm, što znači da se iskopom zadiralo u sloj zdravice. Iako iskop dozerom znači devastaciju eventualnih arheoloških struktura, ipak su sporadično bile slabo vidljive promjene u boji i sastavu zemlje, što znači postojanje arheoloških struktura. Između stacionaža 0+700 i 0+900 km uočene su arheološke strukture koje potvrđuju lokaciju otprije definiranog lokaliteta Trnac. Zapune jama na ilovastoj podlozi sloja zdravice isticale su se tamnosivom, gotovo crnom bojom i s vidljivim tragovima gara i komadića zapečene zemlje na svojoj površini. Na taj način otkriven je 31 obris zapuna jama, koje su istraživanjem definirane kao dva kanala, jedno ognjište i 28 jama s nalazima. Jame su uglavnom većih dimenzija (cca 0,7x1,1x0,4 m), ovalnih ili okruglih tlocrtnih oblika, kosih ili oštro kosih stijenki, zaobljenog dna.

Obris zapune arheološke strukture jame na lokalitetu Trnac (foto: Dž. Los)

Latenski keramički materijal s lokaliteta Trnac (foto: T. Validžija)

Većina zapuna jama u svom sastavu sadrži ulomke keramičkih posuda, koji su ujedno omogućili i dataciju otkrivenih arheoloških struktura, odnosno lokaliteta. Ukupno su sakupljena 252 ulomka keramičkih posuda (4,3 kg) i 28 ulomaka lijepa. Radi se o ulomcima keramike antičke provenijencije većinom grube fakture, oker-narančaste boje, od koje su neki ulomci ukrašeni usporednim plitkim žlijebljenjem geometrijskih motiva. U manjem su broju prisutni ulomci fine keramike, zaglađene površine, crne ili tamnosive te oker smeđe boje, bez primjesa, također ukrašene tehnikom plitkog žlijebljenja i urezivanjem. Ulomci indikativni za dataciju pronađenog materijala, a ujedno i samog lokaliteta, jesu ulomci oboda fine fakture, koji pripadaju finoj keramici. Radi se obodima snažne profilacije, izvijenima prema van, ponekima „S" profilacije, s naglašenim prijelazom na tijelo posude. Budući da se radi o manjim ulomcima, nije moguće odrediti tipove posuđa, osim nekolicine primjeraka koji upućuju na tip posude lončića. Unutar antičkog materijala, koji je sastavni dio zapuna istraženih ukopa jama, pronađeni su ulomci stijenki i oboda posuda latenskog podrijetla. Očituju se karakterističnom „P" profilacijom oboda, grube površine i fakture s primjesom grafita, tamnosive boje ili zaglađenih površina stijenki svjetlosive boje. Zbog malog broja ulomaka manjih dimenzija, nije određena tipologija posuđa. Iznimka su obodi „P" profila, grube fakture, debljih stijenki, tamnosive boje, s prisutnim grafitom, koji sugeriraju plitke posude tipa zdjela sa zaobljenim trbuhom.

Arheološki nadzor i zaštitno istraživanje dalo je očekivane rezultate koji se podudaraju s rezultatima terenskog pregleda za potrebe Studije o okolišu predmetnog zahvata iz 2011./2012. godine, a kojim se preporučuje ponovljeno intenzivno arheološko rekognosciranje terena, koje je uslijedilo 2016. i 2018. godine, te probnim arheološkim istraživanjem 2019. godine. Potvrđeno je postojanje lokaliteta Trnac, koji je na temelju prijašnjih istraživanja datiran u prapovijest, odnosno novi vijek. Međutim, nakon preliminarne obrade keramičkog materijala lokalitet je datiran u antiku, s prisutnim tradicijama mlađeg željeznog doba, odnosno latena (1. st. pr. Kr. – 1. st.). S obzirom na površinu na kojoj su otkrivene arheološke strukture te na njihov karakter, može se reći da se radi o antičkom naselju većih gabarita koje nastavlja latensku tradiciju, a koje se širi sjeverno i južno od predmetnog zahvata gradnje sjeverne zaobilaznice grada Čakovca. Budući da je postojanje lokaliteta poznato već na temelju prijašnjih arheoloških aktivnosti, zaštitno arheološko istraživanje koje bi prethodilo građevinskim zahvatima, bez građevinskih strojeva, omogućilo bi metodološki prihvatljivije istraživanje, koje bi dalo potpuniju sliku lokaliteta.

Dženi Los

Summary

Archaeological supervision over the earthworks at the site of Mihovljan-Trnac, located on the route of the future bypass of the City of Čakovec were carried out in the course of June and July 2019. The works have confirmed the existence of the site of Trnac. Based on a preliminary analysis of pottery, the site can be dated to Antiquity with traditions of the Late Iron Age, i.e. La Tène. The area of the site extends both to the south and north of the bypass, which means that the Antiquity-period settlement was large.

Redni broj: 132
Lokalitet: Nedelišće – Črečan
Naselje: Črečan
Grad/općina: Nedelišće
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 1. do 12. srpnja 2019. trajala je nova sezona arheoloških istraživanja na nalazištu Nedelišće – Črečan. Istraživanja je vodio Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju. Istraživana je k.č. 865/1 i 865/2, k.o. Črečan. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Lea Čataj, a zamjenica voditeljice dr. sc. Marijana Krmpotić, obje djelatnice HRZ-a. U istraživanjima su sudjelovala i dva diplomirana arheologa, četiri studenta arheologije te jedan student pomoćni radnik. U ožujku 2019. geomagnetskom je prospekcijom obuhvaćena površina od 1,9 ha, za što je angažirana tvrtka Eastern Atlas iz Berlina. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Arheološko je nalazište smješteno na brežuljku na samom sjevernom rubu naselja Črečana. Godine 2019. dopunjena su geofizička istraživanja čitava položaja te su uočene granice rasprostiranja naselja prema sjeveru i istoku. Na mjestima anomalija postavljene su sonde koje su dale pozitivne rezultate.

Arheološkim je iskopom obuhvaćena površina od 76 m^2 u trima sondama. U najvećoj među njima, sondi 14, otkrivena je jedna jama nešto većih dimenzija te popratni manji ukopi oko nje, koji upućuju na mogući nadzemni objekt. Ukopi se javljaju na relativnoj dubini od oko 50 cm, a najveći je od njih, u odnosu na otprije istražene, relativno malen i plitak. Prema keramičkim nalazima i radiokarbonskim datumima, može se datirati u kraj lenđelske i početak lasinjske kulture, odnosno u razdoblje između 4447. i 4267. g. pr. Kr. Navedeni datumi čine ga nešto starijim od velikih i dubokih objekata, dijelom istraženih tijekom prijašnjih godina.

Dva ukopa u obližnjoj sondi 16 datirana su u razdoblje lasinjske kulture, između 4256. i 4048. g. pr. Kr. te su istodobni s objektima istraživanima 2017. i 2018. godine. S obzirom na to da se zapuna sastojala uglavnom od zapečene zemlje, vjerojatno se radi o ostacima peći koje su mogle služiti u razne svrhe, pa tako i za pečenje keramike. U kontekstu lasinjske kulture rijetko se nalaze takve jednostavne peći u jami, bez odvojena ložišta.

Dijelom istražen ukop u sondi 15 nastavak je ukopa otkrivenog tijekom istraživanja 2017. godine. Kako je već tada uočeno, radi se o jami upotrebljavanoj u razdoblju kulture Kisapostag ranog brončanog doba, što su ponovno potvrdili keramički nalazi, ali i radiokarbonski datum, koji je u rasponu od 1951. do 1771. g. pr. Kr.

Nalazište u Črečanu u pet se godina arheoloških istraživanja pokazalo stratigrafski iznimno zanimljivim, jer obuhvaća čitav period druge polovine 5. tisućljeća pr. Kr. i pokazuje kontinuitet iz posljednje faze sopotske/lenđelske kulture u lasinjsku. Svakako se moraju spomenuti i sporadični nalazi jama i keramike iz kasnog brončanog/ranog željeznog doba te kulture Kisapostag ranog brončanog doba. Iako su nalazi iz mlađih razdoblja uočeni u malom broju, svjedoče o uporabi Črečana i u navedenim razdobljima prapovijesti.

Keramički nalazi iz velikog objekta datiranog u treću četvrtinu 5. tisućljeća pr. Kr. pokazuju karakteristike kasne lenđelske i lasinjske kulture. Prisutne su bikonične i rjeđe zdjele zaobljenog tijela, lonci koničnog vrata s ručkama na prijelazu vrata u rame, vrčevi neodređenog oblika i žlice. Keramika je uglavnom narančastih i oker tonova, a manji je postotak nalaza sive boje. Ako nosi ukras, radi se o plastičnim aplikacijama ili snopovima ureza, a dio nalaza ima i crvenu prevlaku. U ostalim eneolitičkim objektima keramički su nalazi prikupljeni u manjem broju, a fakturom i oblikom odgovaraju drugoj polovici 5. tisućljeća pr. Kr.

Cijepani i glačani kameni nalazi prikupljeni su u manjoj količini. Sirovina kod cijepanih nalaza najčešće je rožnjak, a potom i ahat, vapnenac i kvarcit. Od alatki su prepoznata grebala na odbojku. Od manjeg broja glačanih alatki može se izdvojiti masivna sjekira s rupom za nasad, izrađena od serpentinita te dva „čepa" od izrade rupe.

Keramički nalazi iz objekta datiranog u prvu četvrtinu 2. tisućljeća pr. Kr. uglavnom su grube fakture s dosta primjesa, narančaste boje na površini i sive u presjeku. Najčešće se radi o loncima izvučenog ruba, a jedan od njih nosi ukras izveden utiskivanjem namotane niti. Isti ukras nosi i vrč fine fakture tamnosive boje. Od ukrasa se javljaju i urezane paralelne ili zrakaste linije. Fakturom, oblicima i ukrasom nalazi iz tog ukopa odgovaraju keramici kulture Kisapostag.

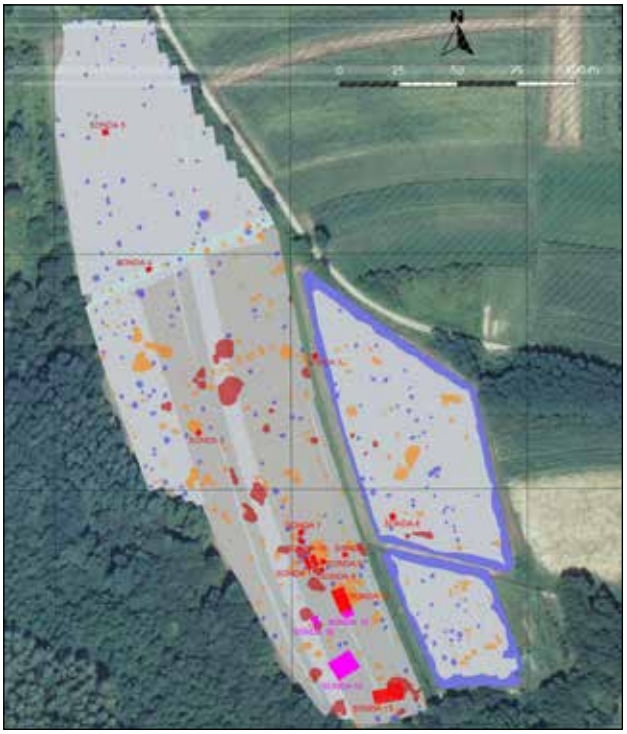

Črečan, rezultati geofizičke prospekcije s istraženim sondama 1 – 16 (izrada: Eastern Atlas, dorada: L. Čataj)

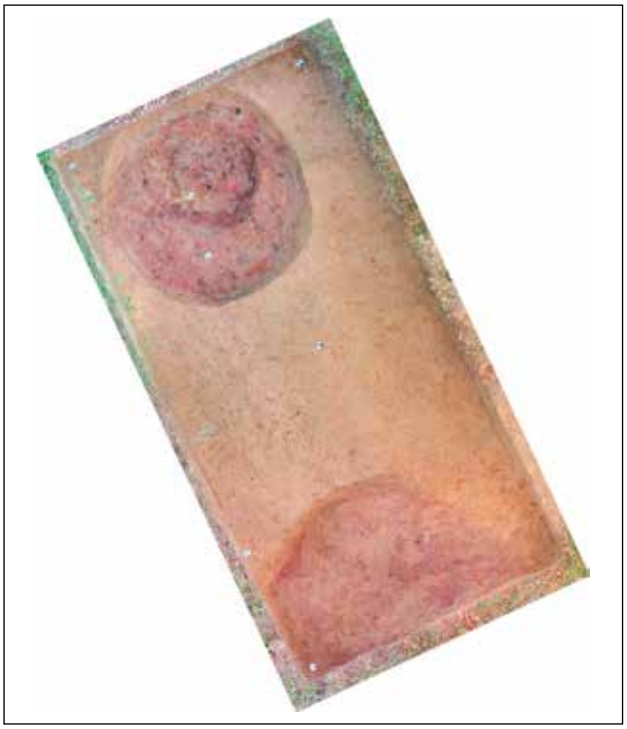

Ortofotografija sonde 16 tijekom istraživanja (foto: L. Čataj, obrada: S. Popović)

Literatura

Čataj 2016 L. Čataj, Lasinja, Retz-Gajary and Boleráz? Radiocarbon dates and the sequence of Copper Age Cultures in Central Croatia, Centenary of Jaroslav Palliardi´s Neolithic and Aeneolithic Relative Chronology (1914 – 2014) (ed. J. Kovárník), Usti nad Orlici, 2016: 181 – 192.
Črešnar 2010 M. Črešnar, Poskus določitve kulturne skupine Kisapostag v vzhodni Sloveniji, Zbornik Soboškega muzeja, 15, Murska Sobota, 2010: 107 – 134.
Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Lasinjska kultura, Prapovijest jugoslovenskih zemalja (ur. A. Benac), III, Sarajevo, 1979: 137 – 181.
Marković 1985 Z. Marković, Problem ranog eneolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, VANZ, 3. s. XVIII, Zagreb, 1985: 1 – 34.

dr. sc. Lea Čataj

Summary

Archaeological excavations of an Eneolithic settlement located on a hilltop in the north of Črečan were resumed in the course of 2019. The excavations were preceded by geophysical surveys. It has been established that most of the features are located in the southern part of the site. This year three probes with a total surface area of 76 m^2 were opemed. A shallow pit in probe 14 had fills dating to the last quarter of the fifth millennium BC. Movable archaeological finds belong to Lengyel and Lasinja Cultures. The pit was surrounded by a few post pits, which points to an aboveground structure. In probe 15 we investigated part of a pit, which based on movable finds and radiocarbon analysis, can be dated to the first quarter of the second millennium BC, i.e. the Kisapostag Culture. Probe 16 contained two pits with burnt sides, which could have been used as kilns, and were dated to the last quarter of the fifth millennium BC.

Brončani novac Konstancija II. (337. – 361.) (foto: K. Hustić)

Terra sigillata s plastičnim ukrasom (foto: K. Hustić)

Redni broj: 133
Lokalitet: Sveti Martin na Muri – Murska ulica
Naselje: Sveti Martin na Muri
Grad/općina: Sveti Martin na Muri
Pravni status: Z-7526
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U siječnju 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba arheološki je nadzirala zemljane radove prilikom izvođenja glavnog projekta „Produžetak vodovodne mreže u Murskoj ulici u Svetom Martinu na Muri".

Trasa vodovoda pruža se u smjeru JI-SZ duž Murske ulice te je ukupne dužine 246 m (stacionaže km 0+000 do km 0+246). Teren je uglavnom iskopavan u širini od 0,4 m, s iznimkama kao što su mjesta predviđena za hidrante ili prilikom zaobilaženja postojeće infrastrukture. Dubina iskopa iznosila je 1,4 m.

Položaj predmetne trase u Murskoj ulici s označenim dijelom s najvećom koncentracijom antičkih pokretnih nalaza (izrada: K. Hustić)

Tijekom nadzora praćena je promjena zemljanih slojeva unutar samih iskopa, pregledavan je iskopani zemljani materijal te profili iskopa kako bi se sa sigurnošću utvrdila stratigrafija i eventualni arheološki slojevi. Također, tijekom nadzora prikupljeni su svi arheološki pokretni nalazi uočeni prilikom zemljanih radova za polaganje vodovodnih cijevi

te su pregledane okolne oranice i livade kako bi se utvrdilo rasprostiranje mogućeg arheološkog nalazišta.
Prilikom prethodnih arheoloških istraživanja u naselju utvrđeni su mnogobrojni važni nalazi antičke provenijencije (Tomičić 1979), kao i rimska cesta koja prolazi Svetim Martinom na Muri (Marciuš, 2016). Bogatstvo i vrijednosti nalaza upućuju na to da se antički grad Halicanum nalazio upravo ondje, zbog čega je dio naselja zaštićen kao arheološka zona. Unutar zaštićene zone nalazi se i Murska ulica – u čijoj su blizini tijekom prijašnjih istraživanja prikupljeni antički nalazi te se pretpostavlja da trasa vodovoda presijeca rimsku cestu. Prema geografskim koordinatama (Marciuš 2017), rimska cesta trebala je biti vidljiva u središnjem segmentu (stacionaža od km 0+120 do km 0+080). Unatoč tome, primijećeno je samo da se povećao broj oblutaka u slojevima. Vjerojatno je riječ upravo o ostacima ceste uništene prilikom prijašnjih iskopa. Nisu uočeni drugi tragovi nepokretnih nalaza poput struktura ili ispuna, osim SJ 04 (crvenkasto obojena zemlja s tragovima gara), koji je možda nekada činio ciglenu strukturu, ali se do danas očuvao samo kao prosloj. Unatoč manjku čvrstih struktura, pronađen je niz zanimljivih pokretnih nalaza datiranih u antiku. Ponajprije treba izdvojiti brončani novac Konstancija II. (337. – 361.), zatim plastično ukrašene ulomke *terrae sigillatae* s ljudskim likovima, a zabilježeni su i ulomci keramičkog i građevnog materijala. Iznimka je nekoliko recentnih i srednjovjekovnih/novovjekovnih keramičkih ulomaka. Taj, središnji segment trase vodovoda moguće je izdvojiti kao žarište s najvećom količinom nalaza. Stratigrafski slojevi između stacionaža km 0+080 i km 0+000 puno su konzistentniji, iako također uništeni polaganjem cijevi, što je vidljivo u miješanju arheoloških (antičkih, srednjovjekovnih i novovjekovnih) te recentnih nalaza. U segmentu od stacionaža km 0+246 do km 0+120 nema naznaka uništavanja slojeva, a ovdje su pronađeni najbolje čuvani ulomci antičke keramike, zastupljene u obliku ulomaka šalica, posuda i zdjela. Također je pronađen ulomak *terrae siggilatae*, zatim ubodom i urezom ukrašeni keramički ulomci te ulomak zdjele sa zelenom glazurom.

Literatura

Marciuš 2017 B. Marciuš, Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju, GZSKH, 40/2016, 2017: 65 – 76.
Matijaško 2013 M. Matijaško, Sveti Martin na Muri, arheološki nadzor, rekognosciranje, HAG, 9/2012, 2013: 249 – 251.
Tomičić 1979 Ž. Tomičić, Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri, Muzejski vjesnik, 2/1979, Koprivnica, 1979: 40 – 43.

Karla Hustić

Summary

Archaeological supervision of the earthworks during the extension of a water supply system in Murska Street in Sveti Martin na Muri was carried out in the course of January 2019. The supervision revealed archaeological layers and finds that can be attributed to Antiquity, but there were no traces of a presupposed Roman-period road, which was probably destroyed during the earthworks in the 20th century.

Redni broj: 134
Lokalitet: Sveti Martin na Muri – Murska ulica (k.č. 1704/8)
Naselje: Sveti Martin na Muri
Grad/općina: Sveti Martin na Muri
Pravni status: –
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

U srpnju 2019. arheološki su nadzirani radovi na istočnom dijelu naselja Sveti Martin na Muri, točnije u Murskoj ulici.

Budući da područje spomenutoga sela čini arheološku zonu te konzervatorskim uvjetima podliježe pod posebnu zaštitu – pretpostavljeno je postojanje arheološke stratigrafije. Nadzor je obavljan prilikom gradnje stambene zgrade, na k.č. 1704/8 (k.o. Sveti Martin na Muri), a obuhvaćao je pregled zemljanih iskopa za potrebe gradnje temelja građevine na južnom dijelu građevinskoga zemljišta. Voditeljica nadzora bila je Branka Marciuš, viša kustosica arheoloških zbirki Muzeja Međimurja Čakovec, a program je u cijelosti financiran sredstvima investitora.

Murska ulica, zemljani iskopi stambene građevine na k.č. 1704/8 (foto: B. Marciuš)

Prilikom pregledavanja iskopa utvrđeno je postojanje humusnoga sloja do dubine od oko 30 cm, a činila ga je svijetla sivosmeđa pjeskovita zemlja, s vrlo rijetkim pojedinačnim ulomcima rimskih krovnih opeka. Ispod površinskoga sloja utvrđeno je postojanje svjetlosmeđe pjeskovite zemlje, bez pokretnih arheoloških nalaza.

Branka Marciuš

Summary

Archaeological supervision during the construction of a residential building in the eastern part of Sveti Martin na Muri was carried out in the course of July 2019. The supervision encompassed the earthworks that preceded the construction of the foundations. The inspection revealed a hummus layer with very rare Roman roof tiles that overlay light brown sandy soil without movable finds.

VARAŽDINSKA ŽUPANIJA

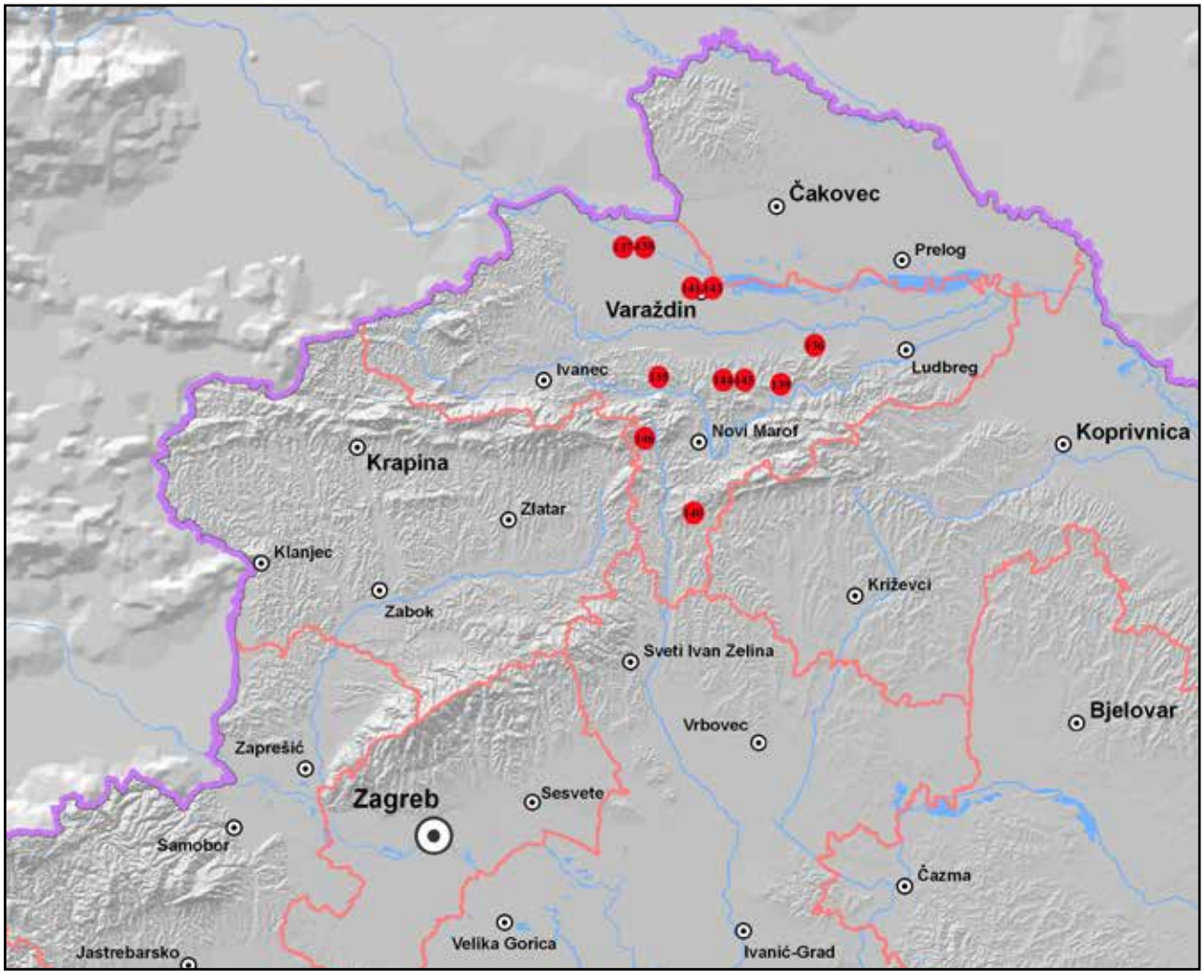

135 Beletinec – Crkvišće
136 Jalžabet – Gomila
137 Petrijanec
138 Petrijanec – Ulica Butina
139 Tuhovec – Most Tuhovec
140 Utvrda Čanjevo – Gradišće
141 Varaždin – Brezje – trafostanica
142 Varaždin – Stari grad
143 Varaždin – Stari grad – Šetalište J. J. Strossmayera
144 Varaždinske Toplice – gradski park
145 Varaždinske Toplice – kapela Sv. Duha
146 Veliki Lubenjak – jugoistočni obronci

Redni broj: 135
Lokalitet: Beletinec – Crkvišće
Naselje: Beletinec
Grad/općina: Sveti Ilija
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

Tijekom ljeta i jeseni 2019. Gradski muzej Varaždin nastavio je probno arheološko iskopavanje u Beletincu na položaju Crkvišće. Prva faza trajala je od 3. lipnja do 8. srpnja 2019., s prekidima zbog loših vremenskih uvjeta, dok je druga faza trajala od 1. do 15. listopada 2019. Stručna voditeljica istraživanja bila je Lovorka Štimac-Dedić, dipl. arheo., iz Gradskog muzeja Varaždin. Terensku ekipu činili su Mia Košćak (arheologinja na stručnom osposobljavanju, GMV), Neven Sudec (viši preparator, GMV), Marko Stančin (muzejski tehničar, GMV) te četiri pomoćna radnika. Radove je financiralo Ministarstvo kulture i Općina Sveti Ilija. Lokalitet je geodetski izmjerila i 3D laserski skenirala tvrtka Vektra d.o.o., dok su snimke dronom napravile tvrtke Vektra d.o.o. i Geoarheo d.o.o.

Tijekom prve faze istraživanja iskopavalo se 40-ak m zapadno od arhitekture otkrivene 2017. na području sektora 2, na k.č. 802/2 i 803/2, k.o. Beletinec. Lokacija je odabrana prema rezultatima geofizičkih istraživanja, koja je 2018. napravila tvrtka Geoarheo d.o.o.
Otvorene su četiri sonde – S IV, V, VI i VII, ukupne površine 100 m². Iskopavanja su prekidana zbog loših vremenskih uvjeta, a sonde su konstantno bile ispunjene vodom, koju je bilo potrebno svakodnevno ispumpavati. U S IV otkriveni su dosta loše sačuvani temeljni ostaci zidova bez veziva i ostatak rupe od stupa, odmah ispod preoranog sloja zemlje, na dubini od 40 cm. Jedan zid protezao se čitavom dužinom sonde (13 m) dok je drugi, paralelan s njim, bio u znatno lošijem stanju. Moguće je da se radi o dvjema fazama objekta. U S V, koja je otvorena južno od S IV, pronađeno je najviše keramičkog materijala te fragment staklene zdjelice, ali ne i ostataka arhitekture, već samo ostatak rupe od stupa u istoj liniji sa spomenutom rupom od stupa iz S IV.
Zbog nasada i vrta, S VI otvorena je sjeverozapadno od S IV, kako bi se pratila arhitektura s te strane, ali u njoj nije pronađena, već samo pokoji fragment keramike u preoranom sloju. S VII otvorena je južno od S V. U toj sondi pronađen je crn paljevinski sloj, koji je bio ispunjen komadima ugljena, životinjskih kostiju i fragmentima keramike, još jedan ostatak rupe od stupa u vidu manje, nepravilno posložene nakupine kamenja te nakupina nepravilnih kamenih blokova, koja djeluje poput neke podloge.
Od pokretnih arheoloških nalaza prikupljeno je najviše uporabne keramike. Radi se o sivoj, žutoj i crvenoj provincijskoj keramici, gruboj keramici s valovitim i vodoravnim snopovima urezanih linija, keramici s metličastim i češljastim uzorcima. Tipološki se i tehnološki dio keramike može datirati u 1. i 2. st., dok se dio keramike javlja tijekom čitavog Rimskog Carstva.
Tijekom druge faze planiran je nastavak istraživanja na lokaciji s arhitekturom pronađenom 2017. u sektoru 1, ali s obzirom na pojavu problema vlasničkog pitanja, više se nije moglo pristupiti lokacijama na kojima su započeta istraživanja pa su iskopavanja pomaknuta na susjednu parcelu. Tijekom druge faze istraživanja su nastavljena na 804/2, k.o. Beletinec. Tada su u sektoru 1 otvorene još tri sonde – S VIII, IX i X. U S VIII i IX bilo je vrlo malo nalaza, uglavnom nešto usitnjene keramike i opeke koju je teško determinirati, dok strukture nisu pronađene. Nakon skidanja preoranog sloja, na dubini od 40 cm počela je prodirati voda, što je i tijekom prethodnih istraživanja zadavalo probleme i otežavalo pregled prilikom iskopavanja.

Pogled na S IV u početku istraživanja (foto: G. Skelac)

Zid otkriven tijekom ljetne kampanje 2019. g.

Sonda IV prilikom ispumpavanja vode

Nalazi antičke keramike

Nalaz kostura konja (foto: L. Štimac-Dedić)

S X otvorena je sjeverno od S IX, u liniji s arhitekturom istraženom 2017. godine. U toj se sondi na dubini od 25 cm počela javljati usitnjena rimska opeka, životinjske kosti, kućni lijep i paljevina. Prilikom spuštanja u dubinu pronađeno je i mnoštvo fragmenata antičkog stakla. Na dubini od 35 do 40 cm javio se taman sloj, koji se rasprostire sredinom sonde i najbolje je vidljiv u njezinu sjevernom profilu. Uočavanje tog sloja i njegovo čišćenje otežavalo je konstantno prodiranje vode. Prilikom čišćenja tog sloja u sjevernom dijelu sonde pojavile su se životinjske kosti, za koje će se naknadno utvrditi da pripadaju kosturu konja sačuvanoga gotovo u cijelosti. Kostur konja ležao je na dubini od 75 do 80 cm, najveće dužine 180 cm i najveće širine 70 cm, kroz kosti je konstantno prodirala voda pa je nalaz izvađen u dosta zahtjevnim uvjetima. Nalaz konja ubrzo nakon vađenja prebačen je na Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU, gdje je odmah započela njegova obrada. Nakon detaljne analize i radiokarbonskog datiranja, dobit će se konkretni rezultati.

Dosadašnji rezultati arheoloških istraživanja na lokalitetu Beletinec – Crkvišće pokazali su da se radi o ostacima građevine ili skupine građevina čija namjena nije sasvim sigurno utvrđena jer su istraživanja do sada bila probnog karaktera. Pretpostavka je da se radi o antičkom gospodarskom imanju, s obzirom na položaj građevine u blizini vode, plodnih ravnica, ali i rudnih i kamenih sirovina. Okvirno se lokalitet za sada može datirati od kraja 1. st. do 4. st., a naknadnim analizama materijala utvrdit će se točniji vremenski okviri, dok istraživanja na tim pozicijama nažalost nije moguće nastaviti.

Literatura

Brukner 1981 O. Brukner Rimska keramika u jugoslovenskom dijelu provincije Donje Panonije, Beograd, 1981.

Skelac, Goričanec 2018 G. Skelac, J. Goričanec, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokaciji Beletinec – Crkvišće, Zagreb, 2018.

Štimac-Dedić 2017 L. Štimac-Dedić, Dokumentacija Arheološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin: Beletinec – Crkvišće Izvještaj o probnom arheološkom istraživanju, Varaždin, 2017.

Lovorka Štimac-Dedić

Summary

In the course of 2019 the Varaždin City Museum conducted excavations at the site of Beletinec-Crkvišće, sectors 1 and 2. The excavations in sector 1, launched in 2017, could not have been resumed on the position where the remains of architecture were found, and were moved to a neighbouring plot. In probe X we found movable Antiquity-period finds and a horse skeleton. In sector 2 we uncovered the remains of a building that probably made up an integral part of the architectural remains recovered in 2017. Two foundation walls were found. The first was 13 m long. The other was shorter and extremely dilapidated. Movable finds mostly include utilitarian Antiquity-period pottery, bricks, animal bones, glass, and construction material. The pottery finds suggest that the estate was inhabited from the end of the first to the fourth centuries. Since the site has been intensively cultivated and the excavations cannot be resumed, it is not possible to precisely identify phases.

Redni broj: 136
Lokalitet: Jalžabet – Gomila
Naselje: Jalžabet
Grad/općina: Jalžabet
Pravni status: Z-1945
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 7. svibnja do 30. rujna 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje prapovijesnog tumula Gomila u Jalžabetu. Radove je vodio dr. sc. Saša Kovačević, viši znanstveni

Gomila u Jalžabetu tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja 2019., u centru kamene krepide nazire se grobna komora s dromosom na koju je s vanjske strane nabacana velika količina ugljena (foto: K. Šobat)

suradnik Instituta za arheologiju iz Zagreba. U stručnoj ekipi bili su Kristina Turkalj i Jere Drpić iz Instituta za arheologiju, Marina Šimek, muzejska savjetnica u miru, diplomirani arheolozi Tibor Visković, Mia Košćak, Jelena Boras i Srđan Đuričić, te apsolvent Marin Mađerić. U istraživanjima je sudjelovalo nekoliko radnika i više studenata arheologije iz Zagreba i Zadra, kao i volonteri iz Hrvatske i iz inozemstva.

Tijekom provedbe međunarodnog projekta *Iron-Age-Danube Interreg DTP*, dana 12. rujna 2017. arheološka ekipa Instituta za arheologiju utvrdila je da je jedan od najpoznatijih prapovijesnih spomenika na tlu Hrvatske i jedan od rijetkih gigantskih neistraženih prapovijesnih grobnih humaka srednje Europe opljačkan i prilikom pljačke teško oštećen. Ministarstvo kulture u kasnu jesen 2017. pozitivno je odgovorilo na zahtjev Instituta za arheologiju za hitnim zaštitnim arheološkim istraživanjima i odobrilo intervencijska financijska sredstva te su istraživanja započela početkom zime 2017. Uz financijsku potporu Ministarstva kulture, istraživanja su nastavljena i 2018. te 2019. Cilj tih zahtjevnih arheoloških istraživanja bio je saniranje posljedica pljačkaškog razaranja te istraživanje centralnog dijela tumula.
Tijekom istraživanja u posljednje tri sezone, postalo je jasno da je Gomila u izvornom obliku imala sasvim drugačiji izgled te je njezino stanje prije početka zaštitnih istraživanja zapravo izravna posljedica antropogenog djelovanja tijekom 2600 godina (Kovačević 2019). Naime, sada je jasno da plato na vrhu tumula i njegov izgled krnjeg stošca nije izvoran oblik tumula nakon završetka gradnje u razdoblju starijega željeznog doba, otprilike tijekom prve polovice 6. st. pr. Kr. ili relativno-kronološkog okvira Ha C2-D1 (Teržan 1990; Vinski-Gasparini 1987).
Arheološka istraživanja Gomile u Jalžabetu 2019. obuhvatila su k.č. 428 i 429. Kao i prethodnih godina, na k.č. 430, u neposrednoj blizini Gomile smještena je privremena baza i deponij za privremeno odlaganje goleme količine zemlje s tumula (Kovačević 2019).
Za 2019. ostavljeno je rješavanje pitanja konstrukcije zidova komore te istraživanje dromosa. Nužno je bilo nastaviti prosijavanje i flotiranje golemih količina arheoloških slojeva bogatih pokretnim nalazima. Taj proces pokazao se kao spor i zahtjevan, no s druge strane i vrlo plodonosan jer se zahvaljujući prosijavanju uspjela sakupiti velika količina arheoloških nalaza, koji su promakli ili nisu bili zanimljivi pljačkašima/vandalima. Za prosijavanje, odnosno flotaciju, izdvajani su svi arheološki slojevi iz komore, a po potrebi i ostali, ako bi uključivali bilo kakvu naznaku postojanja pokretnih arheoloških nalaza. Radi se o golemim količinama izdvojene zemlje, čija će daljnja

Digitalna situacija jugozapadnog kuta grobne komore Gomile s nizom rupa od stupova i pljačkaškim rovom tijekom zaštitnih istraživanja 2019. g. (izradio: M. Mađerić)

obrada zahtijevati mnogo vremena i truda. Uz arheološka istraživanja, cijelo vrijeme traje intenzivna borba s divljim raslinjem, koje raste velikom brzinom oko arheološke sonde. Još je jedna aktivnost presudna za nastavak arheoloških istraživanja, a oduzimala je goleme količine vremena i resursa. Riječ je o saniranju profila i njihovu pokrivanju građevnim najlonima. Naime, stepenasti zemljano-pjeskoviti arheološki profili sonde visoki su do 8 m i iznimno osjetljivi na probijanje vode, zbog čega u pravilu dolazi do opasnih urušavanja te trajnog narušavanja stabilnosti vertikalnih profila i same Gomile. Tako je dobar dio vrlo kišnog svibnja utrošen na uklanjanje propalih najlona i na saniranje teškog urušenja sjevernog profila iznad dromosa, koji je još prošle godine popucao, a tijekom zime se i urušio, i to točno iznad jednog od položaja na kojem se trebalo intezivno raditi 2019. godine. Svi profili stepenaste arheološke sonde 2019. ponovo su prekriveni novim građevnim najlonima – na kritičnim mjestima i s nekoliko slojeva – te učvršćeni stotinama vrlo otrpornih zelenih vreća za silažu koji su napunjeni oblucima. U ovim okolnostima napravljeno je najbolje što se moglo kako bi se Gomila zaštitila prije još jedne – treće – zime.

Preliminarne analize kostiju pronađenih u slojevima zemlje izbačenima iz pljačkaških okana indiciraju prisutnost više životinjskih vrsta, kao i tragove mesarenja (rezultate preliminarne analize dao je dr. Siniša Radović iz Zavoda za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU). To su ostaci životinja koje su žrtvovane tijekom pogrebnih svečanosti. Uz njih, pronađeni su ukrašeni predmeti od kosti, jantara i bronce, kao i velika količina vatrom deformiranih ostataka brončanih i željeznih predmeta, no i onih koji su u dovoljnoj mjeri sačuvani te će se moći tipološki i kronološki odrediti i analizirati. Prema dosadašnjim nalazima, a to potvrđuju i istraživanja 2019., tumul 1 – Gomila u Jalžabetu može se okvirno datirati u prvu polovicu 6. st. pr. Kr. Nalazi, koji su kronološki i kulturno srodni onima iz tumula 2 u Jalžabetu (Šimek-Kovačević 2014; Šimek 2001, 1998), progovaraju o iznimno zanimljivom i nedovoljno poznatom razdoblju, koje je u starijoj literaturi označavano kao završni horizont grupe Martijanec – Kaptol (Teržan 1990; Vinski-Gasparini 1987). Na temelju preliminarne usporedbe nalaza s onima iz tumula 2, teško je ne zamijetiti srodnost, no u Gomili, posebice u grobnoj komori, javlja se i cijeli spektar nalaza koji nije poznat iz tumula 2.

Nastavak arheoloških istraživanja 2019. omogućio je detaljnije istraživanje strukture grobne komore. Iako je posebno zanimljiva konstrukcija zidova grobne komore, godine 2019. bilo se moguće detaljnije posvetiti istraživanju i samog poda grobne komore, koji je prvo ponovo pažljivo potpuno očišćen. Nakon toga su na 3/4 površine poda komore sasvim uklonjene pločice pješčenjaka. Željelo se istražiti nalazi li se ispod poda i među pločicama kakva dodatna konstrukcija, posebno rupe od stupova. Prilikom temeljitog čišćenja pločica poda komore, ponovo su se, mjestimice i u većoj mjeri nego prošle godine, mogli pratiti ostaci jasne drvene konstrukcije na kamenim pločicama. Ostaci drvene konstrukcije pod velikom težinom urušene komore i proteklog vremena posebice su se dobro sačuvale utisnute u međuprostor između kamenih pločica popločenja komore. To je potvrdilo pretpostavku da je pod komore bio u cijelosti popločen pločicama od cijepanog pješčenjaka i pokriven drvenom oplatom. Nakon podizanja poda nisu pronađene rupe od stupova na koje bi se u središnjem dijelu komore oslanjala konstrukcija krova, stoga je zaključeno da se krov vrlo vjerojatno oslanjao na drveni okvir u centralnom dijelu komore, čiji je pravilan otisak na podu komore zabilježen tijekom istraživanja 2018. godine (Kovačević 2019).

Arheološka istraživanja 2019. u znatnoj su mjeri pomogla razumijevanju konstrukcije i graditeljske sekvence, ne samo zidova, već cijele komore i dromosa te rituala koji su se odvijali u tim prostorima. Sada se sa sigurnošću može tvrditi da su vrlo debeli zidovi komore bili kompleksno, kompozitno građeni od nekoliko različitih tipova materijala, uključujući drvo i kamen. Iako nisu pronađene ispod pločica poda, više desetaka rupa od stupova pronađeno je nakon što su zidovi komore "odgrnuti" prema van. Vanjski perimetar zida komore označavao je niz užih i vrlo dubokih rupa od stupova, koji u pravilnim razmacima prate cijeli perimatar zidova. Od toga niza tankih vertikalnih drvenih nosača, koji obilježavaju vanjsku liniju zida, prema centru grobne komore može se pratiti nekoliko linija konstrukcija od drva, kamena i ugljena, koje su činile „sendvič" konstrukciju nekoliko metara debelih zidova komore. Izgrađena je komora s vanjske strane prvo zatrpana velikim količinom ugljena, pa kamenjem, oblucima i glinom, nakon čega je započelo nasipavanje tumula.

Ako se sažmu spoznaje stečene tijekom dosadašnjih zaštitnih istraživanja, uočeno je da je grobna komora, okvirnih dimenzija 12x12 m, bila vrlo kompleksno građena. Osnovni građevni materijal činilo je drvo i nekoliko vrsta kamena: obluci, vjerojatno doneseni iz Drave, pješčenjak te u znatno manjoj mjeri vapnenac. Od ostalih materijala obilno su upotrebljavane velike količine ugljena i glina. Komora se nalazila na krepidi, podestu od kamena, okvirnog promjera 30 m, koji je jasno ograničen lijepo posloženim suhozidnim vijencem od velikih kamenih ploča. Iako je prvobitno pretpostavljeno da je krepida imala kružan tlocrt, vjerojatnije je da je imala oblik kvadrata zaobljenih uglova i da je svojom formom zapravo pratila izgled same komore. Obluci i siva glina te velike količine spaljenog drva, pokrivale su kompozitno građene zidove komore s vanjske strane. Prema slojevima nasipavanja, slojevi pijeskovite i glinaste zemlje nasipavali su se od centra, od komore, prema rubovima. Uz južni zid grobne komore, godine 2018. pronađen je debeo sloj komprimiranih spaljenih kostiju, koje su vjerojatni ljudski i životinjski ostaci, te po trenutačnoj interpretaciji zapravo čine centralni grob preminule osobe, one za koju je cijela monumentalna konstrukcija te kompleksne grobnice i sagrađena (Kovačević 2020).
Unatoč obilju iznimno važnih pokretnih nalaza, sama grobna komora Gomile u Jalžabetu, s vrlo složenom i pomno isplaniranom graditeljskom sekvencom i kompleksnim pogrebnim ritualnim radnjama, koje će biti poznate tek nakon budućih analiza, jest i najvredniji nalaz arheoloških istraživanja Gomile. Radi se, bez ikakve dvojbe, o jednoj od najljepših i najbolje sačuvanih prapovijesnih građevina na tlu Europe iz tog vremena.
Među pokretnim nalazima vrijedi izdvojiti velike količine metalnih predmeta. Iako je velik dio njih deformiran ili fragmentiran do neprepoznatljivosti, mnogobrojni nalazi od bronce i od željeza nakon rekonstrukcije i restauracije pružit će mnogo više temelja za determinaciju nalaza, no već sada se među metalnim nalazima prepoznaju dijelovi defenzivnog i ofenzivnog oružja, utilitarni predmeti, konjska oprema, predmeti nošnje ili ostaci brončanog suđa. Posebno su brojni i važni ulomci predmeta od kosti bogato ukrašeni urezivanjem i slikanjem, u kojima se prepoznaju manji utilitarni predmeti (obloge ručki ili manje cilindrične posude), ali i intarzije na većim drvenim predmetima, kao što su namještaj ili kola. U grobnoj komori pronađene su velike količine jantarnih i koštanih perli različitih dimenzija.
Obilje pokretnih nalaza od jantara, stakla, bronce, keramike, kosti i željeza tek čeka zahtjevan, dugotrojan i skup postupak konzervacije, analize i interpretacije, no već se sada može naslutiti da je odličnik pokopan u Gomili u Jalžabetu pripadao samom vrhu tadašnjeg društva te da je njegov utjecaj morao prelaziti uske granice jalžabetskog kraja. Sama je Gomila, iako građena za jednog čovjeka, bez dvojbe bila i simbol cijele zajednice starijega željeznog doba u toj regiji.
Velika energija i mnogo vremena tijekom istraživanja 2019. posvećena je arheološkim istraživanjima dromosa. Dromos ili pristupni hodnik nadovezivao se na istočni zid grobne komore. Dromos, kao i sama grobna komora bili su vrlo pravilno orijentirani u smjeru istoka. Na dnu dromosa, nakon uklanjanja kamene „zapune", uočeni su tragovi rešetkaste drvene konstrukcije, a tragovi drva registrirani su i uz južni rub dromosa. Cijeli dromos i s njim povezana stratigrafska situacija čine još uvijek zagonetan konstruktivnan i ritualan element u kontekstu cijele prapovijesne grobnice i bit će ga potrebno do kraja istražiti i analizirati. Poput komore, i dromos je s vanjske strane bio nasut debelim slojem drvenog ugljena, glinom i kamenom.

Arheološka istraživanja 2019. bila su usmjerena na konstrukciju grobne komore i dromosa, no otvorena je i manja sonda na istočnoj padini Gomile, pokraj mjesta koje su 1963. probno arheološki istražili Ksenija Vinski-Gasparini i Arheološki muzej Zagreb (Vinski-Gasparini 1978). Upravo su ta istraživanja dugo vremena bila jedini izvor podataka o konstrukciji i uopće o tumulu 1 – Gomili u Jalžabetu. Uz strukturu od oblutaka otkrivenu prije više od pola stoljeća,

Prijedlog projekta Arheološko-turističkog parka Gomila u Jalžabetu (izradili: G. Rako/Radionica arhitekture)

sada je bio zanimljiv izgled izlaza dromosa na istočnoj padini tumula. Iako ograničena trajanjem i opsegom, rezultati istraživanja u sondi 2/2019 pokazali su se zanimljivima. Primjerice, uočeno je da su graditelji tumula pri gradnji iskoristili prirodnu pijeskovitu gredu/uzvišenje te na nju položili istočnu padinu tumula. Arheološka istraživanja u sondi 2/2019 rezultirala su mnoštvom zanimljivih podataka i nalaza, no istodobno su otvorila niz drugih, neočekivanih pitanja i problema, koje treba riješiti u budućnosti. Slijedi odluka o tome što dalje s Gomilom; hoće li uslijediti prezentacija uz aktivno sudjelovnje svih dionika ili će se sonda zatrpati, a Gomila vratiti u prvobitno stanje. Sam projekt zatrpavanja arheološke sonde uključuje velika financijska sredstva, detaljno planiranje i izvedbeni projekt, koji uključuje stabilizaciju nasipa i rješavanje problema statike, bez narušavanja sačuvanih i neistraženih dijelova Gomile. U svakom slučaju, konačna odluka o budućnosti Gomile mora biti donesena u vrlo skoroj budućnosti, jer sustav održavanja i očuvanja 8 m visokih zemljanih profila nije osmišljen kao konačno ili dugotrajno rješenje.

Literatura

Kovačević 2018 S. Kovačević, Arheološko istraživanje prapovijesnog lokaliteta Jalžabet – Bistričak u 2017. godini i Kamp Hrvatska projekta „Iron-Age-Danube" INTERREG DTP, AIA, XIV, Zagreb, 2018: 72 – 76.
Kovačević 2018b S. Kovačević, Nekoliko detalja o gradnji Gomile u Jalžabetu, u: Zbornik radova u prigodi 65. rođendana prof. dr. sc. Mirjane Sanader, Studia honoraria archaeologica, Dissertationes Et Monographiae, 9 (ur. D. Tončinić, I. Kaić, V. Matijević, M. Vukov), Zagreb, 2020: 225 – 237.
Kovačević 2019 S. Kovačević, Gomila u Jalžabetu – hitna zaštitna istraživanja tijekom 2017. i 2018. u okviru podteme A4: Ritual unutar „Strategije znanstvene djelatnosti Instituta za arheologiju 2014.–2019.", AIA, XV(1), Zagreb, 2019: 137 – 143.
Kovačević 2020 S. Kovačević, Architecture of power or demise: gigantic burial mounds of Podravina as parts of the Eraly Iron Age landscape – The Iron-Age-Danube project in the Plitvica-Bednja rivers basin (NW Croatia) u: (eds. M. Mele, M. Črešnar), Early Iron Age Landscapes of the Danube Region, Budapest-Graz, 2020: 109 – 141.
Kovačević 2020a S. Kovačević, Iron-Age-Danube Interreg DTP u Jalžabetu: od istraživanja i očuvanja do prezentacije i održive uporabe arheoloških spomenika, lokaliteta i krajolika, AIA, XVI, Zagreb, 2020: 159 – 162.
Šimek 1998 M. Šimek, Ein Grabhügel mit Pferdebesttatung bei Jalžabet, Kroatien, in: Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe, Hänsel B., Machnik J. (eds.), Südosteuropa-Schriften 20, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 12, München, 1998: 493 – 510.
Šimek 2001 M. Šimek, Weitere Aspekte von Grabhügel II in Jalžabet bei Varaždin, in: Die Drau-, Mur- und Raab-Region im 1. vorchristlichen Jahrtausend, Akten des internationalen interdisziplinären Symposiums von 26. bis 29. April 2000. in Bad Radkersburg, Lippert A. (ed.), Universitätsforschungen zur Prähistorische Archäologie 78, Bonn, 2001: 311 – 318.
Šimek, Kovačević 2014 M. Šimek, S. Kovačević, Jalžabet – Bistričak: u susret novim istraživanjima, Prilozi IAZ, 31 (1), Zagreb, 2014: 231 – 238.
Teržan 1990 B. Teržan, Starejša železna doba na slovenskem Štajerskem/The Early Iron Age in Slovenian Styria, Catalogi et monographiae, 25, Ljubljana, 1990.
Vinski-Gasparini 1978 K. Vinski-Gasparini, Osvrt na istraživanje kasnog brončanog i starijeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj, Izdanja HAD, 2, Zagreb, 1978: 129 – 148.
Vinski-Gasparini 1987 K. Vinski-Gasparini, Grupa Martijanec-Kaptol, PJZ, V, Sarajevo, 1987: 182 – 231.

dr. sc. Saša Kovačević

Summary

Rescue archaeological excavations of the Gomila prehistoric tumulus in Jalžabet were resumed in 2019. In 2017 we established that one of the best-known prehistoric monuments in the territory of the Republic of Croatia and one of the rare uninvestigated Central European gigantic prehistoric mounds was looted and damaged. In the course of 2019, the investigation of a tomb chamber and dromos were resumed. A small probe on the eastern side of the great tumulus was opened. We continued with flotation and sifting of soil from archaeological layer.

Redni broj: 137
Lokalitet: Petrijanec
Naselje: Petrijanec
Grad/općina: Petrijanec
Pravni status: Z-7699
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 17. do 30. listopada 2019. Gradski muzej Varaždin probno je arheološki istražio područje u centru Petrijanca. Stručna voditeljica istraživanja bila je Lovorka Štimac-Dedić, dipl. arheo., a uz stručnog voditelja terensku ekipu činili su Mia Košćak, mag. arheo., Neven Sudec (viši preparator, GMV), Josip Cepanec (preparator GMV) i Marko Stančin (muzejski tehničar GMV) te dva pomoćna radnika. Za geodetsku izmjeru i 3D lasersko skeniranje bile su zadužene tvrtke Geo Orbit d.o.o. i Skimi64 d.o.o., a radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Probno je istraženo područje u župnom dvoru, na k.č. 3/7 i 4/1, k.o. Petrijanec, zapadno uz crkvu, gdje su geofizička istraživanja 2017. pokazala potencijalnu zonu za istraživanje. U dogovoru s tvrtkom Geoarheo d.o.o., koja je bila zadužena za geofizička mjerenja, otvorene su dvije sonde površine 20 m², koje su trebale zahvatiti arheološke strukture.

Istražene sonde I i II te Rovovi 1 i I2

Područje župnog dvora prilikom početka istraživanja (foto: I. Jeremić)

U sondi I već su na dubini od 5 cm u humusnom sloju pronađeni fragmenti antičke krovne opeke i keramike izmiješane s novovjekovnim materijalom. Na dubini od 45 cm u južnom dijelu sonde javio se sloj antičkoga građevinskog urušenja, u kojem je pronađeno mnoštvo žbuke, fragmenata krovne i šuplje opeke te antičke keramike. Ispod tog sloja, na dubini od 90 cm dokumentirana je djelomično sačuvana antička podnica. U sondi je pronađen i dio kompaktnog zida i sloj vodonepropusne žbuke, no zbog kratkih rokova ništa nije istraženo do kraja pa je i otežana interpretacija pronađenog materijala.

Sonda S II otvorena je sjeverozapadno od S I te se nalazila na nižoj razini od sonde S I. U njoj se, osim nešto malo novovjekovnog materijala, vrlo brzo počela pojavljivati rimska keramika i građevna šuta. U humusnom su sloju u toj sondi pronađeni ostaci fragmentirane opeke i kamenja te rimske keramike, a sloj građevinskog urušenja s mnoštvom krovne i šuplje opeke, žbuke, keramike i antičkog stakla javio se na dubini od 40 cm. Šuplja opeka svjedoči o tome da se sustav antičkog centralnoga grijanja protezao i u tom dijelu sonde ili u njezinoj neposrednoj blizini. Ispod sloja urušenja, na dubini od 60 cm u sjevernom dijelu sonde javila se djelomično sačuvana antička podnica, nešto grublje izrade nego ona u sondi I. Od pokretnog je materijala u toj sondi pronađena uporabna antička keramika, fragmenti rimskog prozorskog stakla te rubnog dijela fine staklene zdjelice ili čaše.

Paralelno s radovima u sondama, zapadno od njih prema gospodarskom objektu župnog dvora kopan je rov za kanalizaciju. U prvom rovu (Rov 1) na dubini od 90 cm pronađen je zid postavljen u smjeru istok-zapad, širine 30 cm, građen tehnikom *opus spicatum*. Zapadno od prvog rova iskopan je još jedan rov (Rov 2), kako bi se izbjeglo postavljanje instalacija cijevi ispod pronađenog zida i time spriječilo njegovo uništenje. U drugom rovu pronađen je još jedan zid, koji je za razliku od zida iz Rova 1 čvrsto građen, a kameni blokovi vezani su žbukom.

Ovogodišnjim istraživanjem utvrđena je nova lokacija u naselju koja do sada nije istraživana. S obzirom na otkrivene strukture na više pozicija, pretpostavka je da se radi o objektu većih dimenzija, čija je funkcija vrlo vjerojatno bila vezana uz sadržaje putne postaje. Keramički materijal nije pronađen u očekivanoj količini, a za sada upućuje

Ostaci antičke podnice (foto: L. Štimac-Dedić)

Fragment pečatne keramike iz S I

Zid u rovu 1 (foto: L. Štimac-Dedić)

na činjenicu da se radi o starijoj fazi gradnje u naselju (1. – 2. st.), no s obzirom na malen obrazac iskopanog, treba pričekati daljnja istraživanja.

Antički itinereri navode različite udaljenosti između Ptuja i Petrijanca, stoga se i u stručnoj literaturi *Aqua Viva* zbog toga smještala na različite položaje, ali većina autora naselje *Aqua Viva* ipak smješta na područje Petrijanca. Tome u prilog svakako idu sporadični nalazi koji se javljaju tijekom dužeg razdoblja i probne sonde na području naselja 1969. godine, koje su nalazište kvalificirali kao antičko, iako za samu potvrdu imena za sada nema epigrafskih dokaza. Razvoj naselja i gradnja kuća nalazište su tijekom posljednjih pedesetak godina devastirali pa je donekle netaknuta pozicija u župnom dvoru idealna za proučavanje šireg obrasca arheoloških struktura, s ciljem što kvalitetnije interpretacije putne postaje.

Literatura

Abramić 1925 M. Abramić, Poetovio Führer durch die Denkmäler der römischen Stadt, Österreichiches Archäologisches Insitut, Wien, 1925.

Fulir 1969 M. Fulir, Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskom i međimurskom području (1960−1967), Rasprave SAZU, 6, Ljubljana, 1969: 363 − 431.

Gračanin 2010 H. Gračanin, Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, Scrinia Slavonica, 10, Slavonski Brod, 2010: 9 − 69.

Pahič 1965 S. Pahić, K poteku rimskih cest med Ptujem in Središćem, AV, 15−16, (1964−65), Ljubljana, 1965: 283 − 320.

Šarić 1978 I. Šarić, Antičko naselje u Petrijancu. Izdanja HAD, Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb, 1978: 177 – 195.

Šarić Tomičić, 1969 I. Šarić, Ž. Tomičić, Istraživanja arheološke podloge Petrijanca, dokumentacija AO GMV, Varaždin, 1969.

Vikić, Gorenc, 1969 B. Vikić, M. Gorenc, Prilog istraživanju antiknih naselja i putova u SZ Hrvatskoj, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb, 1969: 3 − 27.

Lovorka Štimac-Dedić

Summary

Probe archaeological excavation in the Parish house courtyard in the centre of Petrijanec were carried out in the course of autumn 2019. The location was based on the results of geophysical survey carried out in 2017, which pointed to the existence of masonry. This year two probes were opened. They revealed a segment of an Antiquity-period building with demolition layers, remains of floorings and parts of walls. The excavated surface is too small in order to establish the function of the building. It was probably related to a roadside inn. Movable finds point to the first – second c., possibly even later, but more precise interpretation demands large-scale investigations.

Redni broj: 138
Lokalitet: Petrijanec – Ulica Butina
Naselje: Petrijanec
Grad/općina: Petrijanec
Pravni status: Z-7699
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

Tijekom veljače i ožujka 2019. Arheološki odjel Gradskog muzeja Varaždin, arheološki je nadzirao zemljane radove prilikom rekonstrukcije Ulice Butina u naselju Petrijancu. Nadzor se odvijao prilikom strojnog iskopavanja te iskopavanja rovova za odvodnju, na dijelu predmete ulice od spoja s Trgom sv. Petra i do mjesnoga groblja, tj. spoja s Ulicom Alojzija Stepinca. Voditelj arheološkog nadzora bio

Položaj ulice Butina i obuhvat arheološkog nadzora, označeno crvenom bojom (izradio: J. Drpić)

Skidanje sloja nasipa ceste (SJ 02) i humusa (SJ 01) širokim iskopom (pogled prema jugu) (foto: J. Drpić)

je kustos arheolog Jere Drpić, dok je u nadzoru sudjelovala i arheologinja Mia Košćak. Radovi su se odvijali s prekidima zbog promjenjivih vremenskih uvjeta i tempa izvođenja radova. Investitor radova bila je Općina Petrijanec, dok je izvođač radova bila tvrtka Huđek-Niskogradnja.

Lokalitet Petrijanec dugo je poznat stručnoj, ali i široj javnosti. Već su 1797. zabilježeni prvi arheološki nalazi, a prilikom gradnje ceste u samom centru naselja 1805. otkrivena je velika ostava zlatnog nakita i novca. Zabilježeni arheološki nalazi zatim se javljaju sve češće, pogotovo nakon Drugog svjetskog rata, zbog pojačane gradnje na tom području, čime je mnogo nalaza izgubljeno ili uništeno. Nizom probnim sondi 1969. u širem centru naselja utvrđen je bolji prostorni raster nalaza, ali i postojanje rimske arhitekture. Pronalaskom dijela kupališnog kompleksa u blizini današnjeg centra naselja potvrđen je *in situ* antički sloj Petrijanca, što je bio još jedan argument lociranja rimske *Aquae Vivae* u Petrijancu. Relativno recentno otkriće 2005. ponovno je podsjetilo na sveprisutnost antičkog kulturnog sloja. Naime, pronađena je ostava, ovog puta srebrnog posuđa i približno 114 kg, odnosno 27735 primjeraka posrebrenog novca, zakopanog 294. godine. Taj je nalaz jedan od najvećih skupnih nalaza rimskog novca u Hrvatskoj.
U rujnu 2016. godine, u centru Petrijanca prilikom rekonstrukcije obiteljske kuće na kućnom broju 114 obavljena su zaštitna arheološka istraživanja te je tom prilikom također potvrđen antički sloj, tj. pronađen je jedan antički zid uz ogradu kuće i rimski novac. Upravo stoga propisan je i arheološki nadzor, koji je započeo širokim iskopom od sjevera ulice, odnosno od dijela spoja Ulice Butina s Ulicom bl. Alojzija Stepinca, kod petrijanečkoga groblja (uz južni rub), a odvijao se u fazama do spoja Ulice Butina s Trgom sv. Petra u Petrijancu (na jugu). Prosječna širina iskopa iznosila je 8 m. Prva faza iskopa odvijala se do spoja Ulice Butina s Ulicom Andrije Hebranga te je ustanovljeno da je čitav sloj ispod podloge asfalta već otprije, prilikom starijeg asfaltiranja, bio izmijenjen recentnim nasipom. Na rubovima ceste i iskopa skidao se humusni sloj (SJ 01), koji je sezao do dubine od 20 cm. Na ostalom (centralnom dijelu ulice) i ispod humusnog sloja, do ukupne dubine iskopa od 60 cm pojavljivao se sloj (SJ 02) sterilne smeđocrne šljunkovite zemlje, s većom ili ponegdje manjom koncentracijom šljunka, pijeska i humusa. Zatim je započelo iskopavanje rovova, prvo na centralnom dijelu Ulice Butina, a zatim uz istočni rub prema jugu. Praćenjem tog iskopa također je utvrđena identična stratigrafska slika, kao i kod širokog iskopa, tj. utvrđeno je da su slojevi poremećeni već tijekom prijašnjih iskopa za infrastrukturu. Kada je završilo iskopavanje svih rovova, uslijedilo je završavanje širokog iskopa, i to od južne strane ulice od spoja s Trgom sv. Petra, do već prokopanog dijela ulice, tj. do spoja Ulice Butina s Ulicom Andrije Hebranga. Prilikom praćenja tog iskopa od juga ulice utvrđeno je da je čitav sloj koji se iskopavao do dubine od 60 cm već otprije bio izmijenjen infrastrukturnim radovima u ulici te da je arheološki sterilan. Isti sloj (SJ 02) protezao se sve do 10 m ispred spoja s Ulicom Andrije Hebranga, gdje je na dubini od 40 do 60 cm od hodne površine utvrđena još jedna stratigrafska jedinica (SJ 03). Za taj glinoviti, pjeskovito-muljeviti sloj zemlje također je utvrđeno da ne sadrži nalaze. Arheološki je nadzor potom zaustavljen jer su svi zemljani radovi na predviđenom dijelu Ulice Butina time bili završeni.

Literatura

Mirnik 2008 I. Mirnik, Maksimijanov aureus iz skupnog nalaza u Petrijancu 1805. god. AA, 11, Zadar, 2008: 433 – 452.
Šarić 1979 I. Šarić, Antičko naselje u Petrijancu. Izdanja HAD-a, Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb, 1978: 177 – 195.
Šarić, Tomičić 1969 I. Šarić, Ž. Tomičić, Istraživanja arheološke podloge Petrijanca. Dokumentacija AO GMV, Varaždin, 1969.
Šiša-Vivek et al. 2005 M. Šiša-Vivek, T. Leleković, H. Kalafatić, Ostava rimskog novca i srebrnog posuđa iz Petrijanca, OA, 29, Zagreb, 2005: 231 – 345.
Štimac-Dedić 2016 L. Štimac-Dedić, Izvještaj o zaštitnom arheološkom istraživanju, Dokumentacija AO GMV-a, Varaždin, 2016.

Jere Drpić

Summary

The archaeological department of the Varaždin City Museum carried out archaeological supervision of the earthworks during the reconstruction of Butina Street in Petrijanec. The site has been best known to archaeologists and even wider public for its Antiquity-period finds and structures found in its centre. The supervision did not reveal any finds, apart from previously disturbed sterile layers.

Redni broj: 139
Lokalitet: Tuhovec – Most Tuhovec
Naselje: Tuhovec
Grad/općina: Varaždinske toplice
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 10. do kraja srpnja 2019. tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita pregledala je teren na području gradnje ceste i

Novovjekovni ulomci keramike

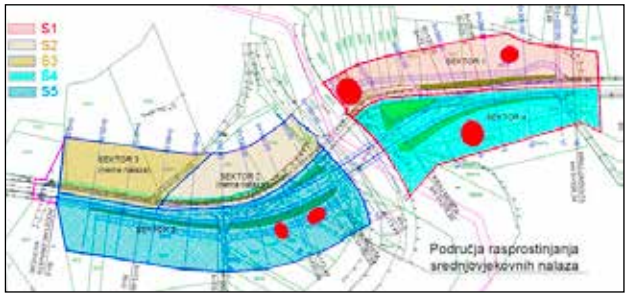

Tlocrt terenskog pregleda sa sektorima i područjem rasprostiranja arheoloških nalaza

novog mosta Tuhovec na rijeci Bednji. Voditelj istraživanja bio je Slavko Galiot, dipl. arheo. Ostali članovi bili su Jelena Đurman, bacc. arhc., i Nedjeljko Brajković, dokumentarist tehničar.

Pregled terena obuhvaća zonu zahvata gradnje mosta Tuhovec i pripadajućih cesta, kanala i poljskih putova u dužini 400 m, sa širinom radnog pojasa od 40 do 60 m, ovisno o projektu i situaciji na terenu. Teren je podijeljen rijekom Bednjom, koja u tom dijelu ima ravan i miran tok, zbog čega je to mjesto najvjerojatnije izabrano za gradnju prijelaza.
Zbog potrebe lakšeg kartografiranja i dokumentiranja, zona pregleda podijeljena je na nekoliko sektora različitih dužina. Prilikom podjele, presudnu ulogu imala je rijeka Bednja i sporedni putevi te pružanje postojeće državne ceste. Vizualno uočljive točke poslužile su kao granice između sektora i manjih podjela radi lakšeg dokumentiranja.
Na osnovi terenskog pregleda na trasi državne ceste na kojoj je planirana gradnja novog mosta i pristupnih cesta te gradnja poljskih puteva, nisu pronađene znatnije količine arheološkog materijala. Iako je u blizini rimskodobno nalazište *Aquae Iasae*, a na području Tuhovca lokalitet Gradišće iz istog perioda, nisu evidentirani nalazi koji bi dali potvrdu trajnijeg boravka čovjeka neposredno uz rijeku. Izostanak veće količine nalaza iz prošlih vremena govori u prilog činjenici da je rijeka Bednja plavila niža područja, zbog čega je prostor upotrebljavan samo u poljodjelske svrhe. Također je moguće da je dio prikupljenih nalaza donesen s nekog uzvodnog mjesta, a nakon povlačenja vode u korito ostali su deponirani na novoj lokaciji, zbog čega je preporučena mjera arheološkog nadzora.

Literatura

Vikić-Belančić, Gorenc 1970 B. Vikić-Belančić, M. Gorenc, Završna istraživanja antičkog kupališnog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, VAMZ, sv. 4, br. 1, Zagreb, 1970.

Slavko Galiot

Summary

A field survey of the construction site of a new road and bridge Tuhovec on the Bednja River was carried out in July 2019. Movable finds include a small quantity of prehistoric and medieval pottery, stone, bricks, and glass. The Bednja flooded the ploughlands in this area, which might explain why we have not found a settlement. It was probably located on the elevation with modern houses.

Redni broj: 140
Lokalitet: Utvrda Čanjevo – Gradišće
Naselje: Čanjevo
Grad/općina: Visoko
Pravni status: Z-2947
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 8. do 12. srpnja 2019. trajala je nova kampanja sustavnih arheoloških istraživanja na srednjovjekovnoj utvrdi Čanjevo. Arheološka istraživanja na tom nalazištu traju od 2003. godine. Lokalitet je istražila Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Josip Višnjić, zamjenik Siniša Pamić, dipl. arheo., a u radovima su sudjelovali i Marija Sekulić, mag. rest., student arheologije Nenad Smajila, te pet pomoćnih fizičkih radnika. Radove financira Ministarstvo kulture.

Radovi su se odvijali na sjeverozapadnom dijelu utvrde, u sektoru C te u sektoru S na jugoistočnom dijelu utvrde. Ovogodišnjom kampanjom završena su iskopavanja na tim dijelovima utvrde, jer su na svim površinama istraženi zemljani slojevi do matične stijene.
Arheološko istraživanje u sektoru S odvijalo se u prostoriji koja se naslanja na veliku polukružnu kulu (Z 43) s jugoistočne strane, omeđenoj zidovima Z 38, Z 39, Z 43 i Z 46. Prostorija je dio bedema iz posljednje faze dogradnje utvrde, kada je sa sjeverne i istočne strane dodan niz bedema s kružnim kulama. Budući da su tijekom prijašnjih kampanja pronađeni temelji pilona mosta, paralelno sa spomenutim bedemima i zidom Z 39, pretpostavlja se da se kroz prostoriju ulazilo u samu utvrdu. Zidovi su građeni na matičnoj stijeni koja pada od sjevera prema jugu. Zidovi Z 38, Z 39 i Z 46 prislonjeni su uza zid Z 43, što ih datira u mlađu fazu utvrđenja utvrde, a sačuvani su u visini od 0,5 do 1,5 m. Prilikom istraživanja prostorije dokumentirano je

Utvrda Čanjevo, istražena prostorija u sektoru S (foto: S. Pamić)

Utvrda Čanjevo, istraženi sjeverni dio sektora C (foto: S. Pamić)

šest novih stratigrafskih jedinica, od zemljanih slojeva do jame ukopane u matičnu stijenu. Pronađena je manja količina pokretnog arheološkog materijala: keramike, metala, stakla te životinjskog osteološkog materijala, datiranog u rani novi vijek. U sloju uz samu matičnu stijenu pronađena je manja količina ulomaka prapovijesne keramike i kućnog lijepa.
Istraživanja u sjevernom dijelu sektora C nastavak su istraživanja započetih tijekom prošlih kampanja. Arheološki je istraženo područje između zidova Z 8 i Z 22, gdje je započelo iskopavanje sloja SJ 73, u kojem je pronađena veća količina ulomaka keramike, stakla i kostiju. Ispod sloja SJ 73 pojavljuju se naizmjenično obrisi slojeva pijeska, odnosno žute zemlje (SJ 105), kao i slojevi kompaktne crvene zemlje (SJ 106). Na samoj matičnoj stijeni pojavio se sloj sive zemlje s malo ugljena (SJ 111) te sloj sivožute nabijene zemlje sličan mortu (SJ 112). Time je sektor C istražen do matične stijene koja je bila djelomično obrađena, odnosno isklesana radi stvaranja ravne hodne površine.
Od pokretnog arheološkog materijala najviše je pronađenih ulomaka keramičkih predmeta i životinjskog osteološkog materijala, slijede metalni predmeti i ulomci stakla. Pokretni arheološki materijal prikupljan je na sjevernom dijelu sektora C te u iskopanoj prostoriji u sektoru S. Gotovo svi nalazi datiraju od 16. do 18. st., uz manji broj ulomaka keramike i kućnog lijepa iz prapovijesti.
Paralelno s arheološkim istraživanjima, na utvrdi se odvijala i konzervacija istočnog bedema s kružnom kulom.

Siniša Pamić

Summary

The sixteenth campaign of archaeological excavations at the medieval fortress of Čanjevo was carried out in the course of 2019. The excavations in sector C in the north and in sector S in the southeast were completed. The uncovered layers contained movable archaeological finds of the postmedieval date, mostly pottery shards, animal bones, several metal and glass items, as well as prehistoric pottery and house daub. The archaeological excavations were conducted in parallel with the conservation of the eastern city walls with a circular tower.

Redni broj: 141
Lokalitet: Varaždin – Brezje – trafostanica
Naselje: Varaždin
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-6212
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Dana 12. kolovoza 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi tijekom gradnje nove montažno-betonske trafostanice tipa KTS 20(10)/0,4 kV „Farmex“, s priključnim vodom

Proširenje iskopa u južnoj zoni gradilišta (foto: M. Matijaško)

na području zaštićenog arheološkog nalazišta Brezje u Varaždinu. Radovi su se odvijali u središnjem dijelu arheološke zone Brezje, istočno od križanja Cehovske i Zagrebačke ulice, na k.č. 10301/4, 10301/6, 10301/9, 10361/13, 10361/15, 10361/16 i 10354/16, k.o. Varaždin. Radove je nadzirala Martina Matijaško (tvrtka Arhos d.o.o., Sračinec), a investitor radova bila je Hrvatska elektroprivreda – Operator distribucijskog sustava d.o.o., Elektra Varaždin.

Samo postavljanje trafostanice bilo je povezano s gradnjom nove tvornice za proizvodnju solarnih panela tvrtke Farmex d.o.o. Varaždin. Temelji trafostanice nalaze se u sklopu gradilišta spomenute tvornice, a nisu kopani, već su izrađeni navoženjem sloja šljunka. Od temelja se pruža rov priključnog voda u duljini od oko 180 m. Iskop je širok 60, a dubok 100 cm. U rovu je uočena zapuna od sivog šljunka (SJ 01), identična površinskom sloju gradilišta tvornice Farmex. Naime, zbog neravnog tla tvornica je sagrađena na nasipanom platou, a temelji uopće ne ulaze u prirodne ili eventualne kulturne slojeve. Svojim južnim krakom rov prati starije iskope za električne vodove, što je potvrđeno nalazom starijih vodova i trake za označavanje električnih instalacija. Na mjestu gdje se električni vod spaja sa starijim instalacijama, kako bi se električna energija provela do nove trafostanice, iskop je nešto proširen. U tom je dijelu uočena zapuna od crvenkastog i žutog šljunka, koja čini zapunu starijih vodova. U iskopu nije bilo tragova humusa ili kulturnog sloja, a time ni pokretnih arheoloških nalaza. Budući da je iskop prolazio nasipanim dijelom gradilišta te pratio stariji rov za električne kablove, ne može se zaključiti da u tom dijelu arheološke zone Brezje ne treba očekivati arheološke nalaze.

Martina Matijaško

Summary

Archaeological supervision of the earthworks during the construction of a new prefabricated concrete substation with a junction cable at the listed archaeological site of Brezje in Varaždin was carried out in the course of August 2019. There were no finds.

Redni broj: 142
Lokalitet: Varaždin – Stari grad
Naselje: Varaždin
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-889
Razdoblje: SV/NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Dana 26. i 31. srpnja 2019. Gradski muzej Varaždin arheološki je nadzirao radove na području sjevernog zemljanog bedema Staroga grada u Varaždinu. Stručna voditeljica istraživanja bila je Lovorka Štimac-Dedić, dipl. arheo., a radove je financirao Grad Varaždin.

Arheološki su nadzirani radovi sa sjeverne strane sjevernog zemljanog bedema, prilikom horizontalnog bušenja

Pogled na rov kroz sjeverno vanjsko grabište (foto: L. Štimac-Dedić)

koje je provodila tvrtka Mars d.o.o. Kroz bedem je provedeno 30 m cijevi promjera 110 mm, radi provođenja kabelskih podzemnih priključaka za potrebe manifestacija uz bedeme Staroga grada. Električne instalacije bilo je potrebno priključiti na trafostanicu uz crkvu sv. Florijana, stoga je kroz sjeverno vanjsko grabište prokopan rov širine 40 cm i dubine 90 cm. Za iskopavanje je bila zadužena tvrtka Izgradnja Kraš d.o.o. U rovu je pronađen nasipan sloj šute, životinjskih kostiju i novovjekovne keramike, dok se na dubini od 90 cm javio sloj šljunka.

Literatura

Klemm, Šimek, Težak, 2008 M. Klemm, M. Šimek, S. Težak, Iz srednjega u novi vijek: varaždinski Stari grad i projekt Bastion, Katalog izložbe, Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 2008.
Šimek 2007 M. Šimek, Varaždin, Stari grad – Izvještaj o arheološkom istraživanju; dokumentacija AO-GMV, Varaždin, 2007.

Lovorka Štimac-Dedić

Summary

In July 2019, archaeological supervision was conducted during the drilling of an earthen rampart of the Varaždin Old Town and excavation of a trench through the northern moat for the purposes of laying underground cables.

Redni broj: 143
Lokalitet: Varaždin – Stari grad – Šetalište J. J. Strossmayera
Naselje: Varaždin
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-889, Z-5417
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 27. lipnja do 12. srpnja 2019. trajao je arheološki nadzor prilikom zemljanih radova na revitalizaciji dijela Šetališta J. J. Strossmayera, u sklopu projekta HICAPS; HIstorical CAstle ParkS – Parkovi povijesnih utvrda. Radovi su se odvijali unutar zaštićenog kompleksa utvrde Stari grad te manjim dijelom unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Varaždina, na k.č. 1496, 1551, 1553, 1554, 1555 i 3100, k.o. Varaždin. Radove je nadzirala Martina Matijaško (Arhos d.o.o, Sračinec), a investitor radova bio je Grad Varaždin.

Lokalitet je strojno iskopavan do dubine od 25 cm, a širina iskopa u svim rovovima bila je od 25 do 30 cm. Zbog lakšeg evidentiranja i praćenja, iskop je podijeljen na rovove i otoke. Iskop je započet rovom 01 na zapadnom rubu prilaza iz Uršulinske ulice u smjeru Staroga grada, a zatim se prešlo na uređenje staza kod ulaza u samu utvrdu (rov 02A i 03A), kako bi se olakšao protok posjetitelja. U posljednjoj fazi uređeni su prilaz s Trga M. Stančića kroz tzv. lančanu kulu te središnji otoci. Na dubini od oko 25 cm u pojedinim rovovima uočen je sloj nabijene smeđe zemlje s utruscima sitne opeke i žbuke, što čini početak kulturnog sloja u kojem treba očekivati arheološke nalaze, međutim ovom

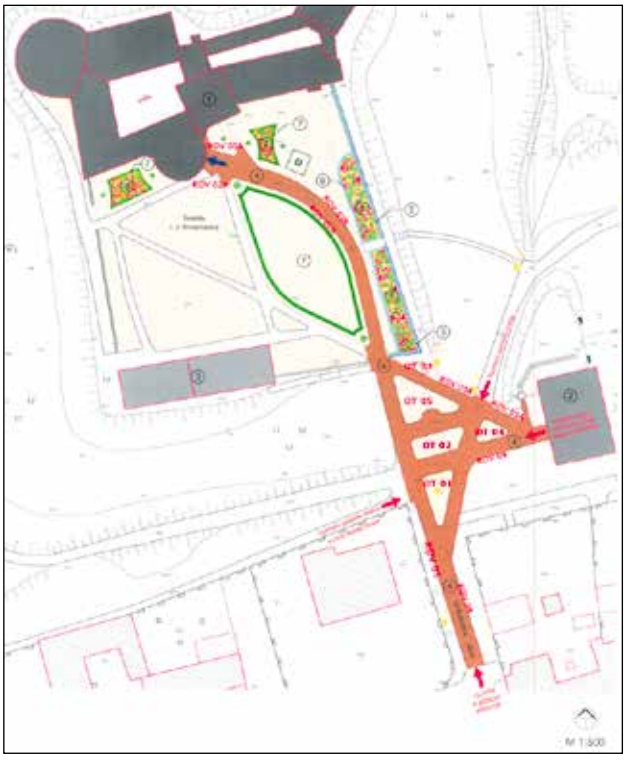

Položaj i raspored rovova i otoka na situacijskom planu gradilišta (situacija: D. Brezovec; obrada: M. Matijaško)

Kameni blok prislonjen uz istočni zid dvorišta Staroga grada (foto: M. Matijaško)

se prilikom nije zadiralo u taj sloj. Veći kameni blok (SJ 07) otkriven je u rovu 03B. S obzirom na položaj, vjerojatno se radi o ostatku objekta koji se nekada nalazio na tome mjestu. To je bila izdužena gospodarska zgrada, sagrađena uz istočni zid koji je okruživao kompleks Staroga grada. Prema dostupnim izvorima, zgrada je sagrađena krajem 17. ili početkom 18. st., a srušena je 1931., u sklopu radova na uređenju Staroga grada i njegova okoliša (Filić 1971: 7; Klemm 2008: 14 – 17).
Tijekom arheološkog nadzora nije bilo pokretnih arheoloških nalaza. Uočen je veći kameni blok prislonjen uz istočni zid dvorišta Staroga grada. U razgovoru s radnicima koji su uklanjali biljni pokrov i uređivali sami zid, došlo se do podatka da je kameni blok pronađen u ruševinama prilikom čišćenja i nivelacije tog dijela zida i cvjetnih gredica. Radnici su ga samoinicijativno uspravili te u tom položaju s manjom količinom morta prilijepili uz lice zida. S obzirom na oblik i grubu obradu, taj blok je vjerojatno dio unutarnje arhitekture gotičke faze varaždinskog Staroga grada.

Literatura

Filić 1971 K. Filić, Parkiranje prostora oko Starog grada 1., Varaždinske vijesti, 1387, Varaždin, 1971: 7.
Klemm 2008 M. Klemm, Planovi i vedute Varaždina, u: S. Težak, M. Klemm, M. Šimek, Iz srednjega u novi vijek, Varaždinski Stari grad i Projekt Bastion, Varaždin, 2008: 13 – 18.

Martina Matijaško

Summary

Archaeological supervision of the earthworks carried out within the framework of the revitalisation of Šetalište J. J. Strossmayera in the Varaždin Old Town was conducted in the course of June and July 2019. The dig was machine excavated to a depth of 25 cm and width of 25 – 30 cm. In order to enable easier recording, the dig was divided into trenches and “islands”. At a depth of 25 cm in some

of the trenches we noticed a layer of brown packed soil with admixture of crushed brick and plaster, which represents the beginning of a cultural layer. This time it was not excavated. A large stone block (SU 07) was uncovered in trench 03B. It probably represents the remnants of a large facility. Historical records show that it was built at the end of the 17th century or the beginning of the 18th century, and it was demolished in 1931. There were no movable finds.

Redni broj: 144
Lokalitet: Varaždinske Toplice – gradski park
Naselje: Varaždinske Toplice
Grad: Varaždinske Toplice
Pravni status: Z-3441
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervatorsko-restauratorski radovi

Od travnja do listopada 2019. trajao je nastavak sustavnih zaštitnih radova na arheološkom lokalitetu u gradskom parku u Varaždinskim Toplicama (k.č. 4202/1). Voditeljica radova bila je Dora Kušan Špalj, a zamjenica voditeljice Nikoleta Perok (Arheološki muzej u Zagrebu). Radovi su obuhvatili prostor rimskog svetišta, kupališta i bazilike, a financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Sanirani su zidovi istočnog trijema svetišta i južni zid središnjeg hrama, konzervirane su i restaurirane zidne i podne žbuke u kupalištu i bazilici te je sanirana lučna konstrukcija u apsidi bazilike. Godine 2019. nastavljena je uspostava sustava grijanja ispod opločenja, odnosno vraćanje kamenih blokova opločenja (nakon istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova) na prostoru sjeveroistočno od izvorišta.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na podnim i zidnim žbukama u kupalištu i bazilici
U listopadu su nastavljeni radovi započeti 2018. na podu od žbuke u zapadnom dijelu prostorije 1 (*apodyterium*), a paralelno je nastavljeno uklanjanje sedre s fresaka. Nakon detaljne kontrole stanja na svim očuvanim zidnim slikarijama i površinskog čišćenja, započeli su radovi na zapadnom dijelu poda od žbuke. Radovi su obuhvatili površinsko čišćenje te detaljno mehaničko čišćenje i odsoljavanje s pomoću destilirane vode i kompresa. Budući da je pod bio u jako lošem stanju, s mnogo olabavljenih dijelova, bilo je neophodno i injektiranje kako ne bi došlo do pomicanja pojedinih fragmenata. Pukotine između fragmenata zatvorene su žbukom. Sve radove izvela Dagmar Dammann, restauratorica (Dammann & Falsch, Potsdam, Njemačka).

Konzervacija i restauracija lučne konstrukcije u apsidi bazilike
U listopadu je sanirana lučna konstrukcija u apsidi bazilike. Taj prostor istražen je još 50-ih godina prošlog stoljeća i budući da je prije postavljanja trajne nadstrešnice bio samo privremeno pokriven, nastala su brojna oštećenja, koja su

Konzervatorsko-restauratorski radovi na podu u prostoriji 1 (foto: D. Kušan Špalj)

Prostor svetišta oko rimskog izvorišnog bazena, nakon radova 2019. g. (foto: M. Vuković)

ponajprije bila vidljiva u otpalim dijelovima opeka od kojih je građena konstrukcija, ali i vrlo lošeg stanja žbuke koja je također bila oštećena na mnogo mjesta. Sanacija se sastojala od detaljnog čišćenja cijele konstrukcije te fiksiranja otpalih dijelova gdje je to bilo moguće. Vapnenom su žbukom nadomješteni dijelovi koji su nedostajali, a veći komadi žbuke i opeke fiksirani su metalnim šipkama za konstrukciju. Radove su izveli Dagmar Dammann i Thomas Falsch (Dammann & Falsch, Potsdam, Njemačka).

Sanacija zidova na prostoru rimskog svetišta

U rujnu 2019. saniran je južni zid središnjeg hrama (zapadno od ulaza). Zid je bio u jako lošem stanju jer je 60-ih godina prilikom njegove konzervacije upotrebljavan cement kao vezivo. Budući da iz unutrašnjosti zida nije uklonjena zemlja, zbog smrzavica i vode tijekom godina došlo je do većih oštećenja. Zbog toga je trebalo detaljno očistiti strukturu zida od trule žbuke, zemlje i popucalog kamena, i tek se u donjim redovima pojavila čvršća originalna žbuka. Gornji dijelovi zida ponovno su vraćeni na visinu rekonstrukcije iz 60-ih godina, uporabom tzv. produžene žbuke i mase „Mapei" za fugiranje. U listopadu 2019. saniran je istočni zid zapadnog trijema. Radi se o niskom zidu koji je sa sjeverne strane, prema izvorištu, imao oplatu od kamenih ploča (djelomično sačuvane), a vjerojatno su ploče bile i s gornje strane te su se na njima nalazile baze stupova.

Radovi na opločenju sjeverno od izvorišnog bazena, vraćanje ploča na originalne položaje, pogled prema sjeveru (foto: D. Kušan Špalj)

Odlučeno je da se na tom zidu izvedu samo nužni radovi, odnosno da se sačuva nađeno stanje, tako da se samo zamijenila dotrajala žbuka i kamen u gornjim redovima. Nakon detaljnog uklanjanja zemlje i trule žbuke sa zida, detaljno je očišćen i ispran čvrsti dio zida. S obzirom na to da je trebalo povezati zid s prednjim kamenim blokovima, uslijedilo je njihovo čišćenje i lijepljenje pojedinih otpalih dijelova. Nakon dovršetka čišćenja zida, unutrašnjost zida ispunjena je kamenom i žbukom na način sličan originalnom (vanjska lica i unutrašnjost s više žbuke). Paralelno je rađena i završna kapa na zidu, kojom se nije željela rekonstruirati izvorna površina, već nađeno stanje urušenog zida. Posebno se vodila briga o odvodnji vode, tako da je kapa rađena s kosinom prema istočnoj i zapadnoj strani (ovisno o sačuvanoj visini zida i kamena). Upotrebljavana je tzv. „produžena žbuka" (9 pijesak, 3 vapno, 2 cement), a za fugiranje masa „Mapei" (izvođač radova: Gradnja Havojić).

Opločenje oko izvorišnog bazena

U listopadu je nastavljeno opločenje sjeverozapadno od izvorišta, odnosno vraćanje ploča u njihov originalan položaj jer su zbog arheoloških istraživanja dubljih slojeva bile pomaknute prethodnih godina. Prije postavljanja ploča uspostavljen je sustav drenaže (oborinska se voda nagibom gline i drenažnim cijevima odvodi prema izvorištu), a kao rješenje za zaštitu ploča od smrzavanja postavljene su cijevi grijanja. Naime, na slojeve šljunka postavlja se sustav cijevi (pričvršćen na željeznu mrežu) kroz koji će strujati voda i zagrijavati ploče (energija termalne vode upotrebljava se za zagrijavanje vode u sustavu). Cijevi se postavljaju neposredno prije vraćanja ploča jer se prilagođavaju obliku i dimenziji svakog pojedinog kamena. Nakon postavljanja ploča okolni se prostor u svrhu drenaže i prezentacije nasipava šljunkom (izvođač radova: Gradnja Havojić).

Konzervatorsko-restauratorski radovi na dvama kamenim spomenicima

Tvrtka Zottmann, Gmbh provela je radove na dvama vrlo oštećenim natpisima (posvećenima nimfama), koji su nađeni tijekom istraživanja izvorišnog bazena 2011. – 2012. (VTKS86 i VTKS5). Budući da je sumporna voda uzrokovala oštećenja kamena (mramor i vapnenac), trebalo je provesti vrlo zahtjevne radove, a koji su obuhvatili sljedeće postupke: čišćenje (površinsko, mokro, kemijsko), suho čišćenje (uklanjanje naslaga), konsolidaciju kamena, lijepljenje i spajanje.

Konzervacija i restauracija metalnih nalaza

Tijekom arheoloških istraživanja izvorišnog bazena nađeno je oko 18000 primjeraka rimskog brončanog novca. Godine 2018. i 2019. napravljene su analize i rendgensko snimanje na pojedinim primjercima, a s ciljem izrade plana konzervatorsko-restauratorskih radova. Prema tipu oštećenja i koroziji, ustanovljeno je nekoliko grupa s obzirom na potrebne konzervatorsko-restauratorske radove. Velika količina nađenog novca u iznimno je lošem stanju, a radiogrami su pokazali da nema ni sačuvane izvorne površine, pa će se ti primjerci čuvati u zatečenom stanju (u vakumu).

Konzervatorsko-restauratorski radovi na lučnoj konstrukciji u bazilici (foto: N. Perok)

Godine 2019. uslijedili su konzervatorsko-restauratorski radovi na 40 primjeraka brončanog novca, a obuhvatili su sljedeće faze: preliminarna istraživanja (makroskopski i mikroskopski pregled te interpretacija snimljenih radiograma); mehaničko čišćenje, nanošenje zaštitnog premaza. Radovi su provedeni u okviru konzervatorsko-restauratorskog odjela AMZ-a, pod stručnim nadzorom voditelja odjela Damira Doračića. Radove je provela vanjska suradnica Ivana Mlinarić.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenim blokovima opločenja

U listopadu su dovršeni konzervatorsko-restauratorski radovi na sedam kamenih ploča nađenih u jugoistočnom dijelu opločenja (čišćenje, spajanje (ugradnja šipki), fugiranje) te manji popravci na četirima kamenim blokovima (fugiranje, lijepljenje) (radove izvela tvrtka Restars).

Ostali radovi

Lokalitet je snimljen dronom te je uslijedilo skeniranje i izrada 3 D modela natpisa (15 kom.). Radi se o natpisima koji još nisu konzervirani i restaurirani pa su 3D skenovi iznimno korisni za dokumentaciju postojećeg stanje te kao pomoć u interpretaciji oštećenih dijelova natpisa. Za snimanje je bio zadužen Miroslav Vuković (Lupercal d.o.o.).

Sanirana je i oborinska drenaža u zapadnom dijelu lokaliteta kako bi se smanjila količina oborinske vode iz zapadnog dijela parka i padine. Zbog toga su zamijenjene postojeće kanalice i postavljene su nove većih dimenzija. Također je bilo potrebno postaviti poprečni kanal na postojeći put (betonski kanal s rešetkom) kako bi se spriječio nagao izljev oborinske vode na zidove zapadnog dijela lokaliteta. Ti su radovi bili neophodni za zaštitu zidova, koji su zbog svog položaja u padini iznimno ugroženi zbog djelovanja oborinskih voda.

U travnju je skinuta zimska zaštita, a u listopadu je ponovno postavljena na osjetljive građevinske strukture, kamene blokove pripremljene za vraćanje u opločenje, kao i zidove koji su sanirani 2019. Zbog toga je nabavljen potreban materijal (daske, grede, najlon i sl.).

Na lokalitetu su postavljene nove interpretacijske ploče (forex i cerade), u ulaznom prostoru te u prostoru svetišta i kupališta.

Radi zaštite lokaliteta postavljen je videonadzor (četiri kamere) te su zbog toga provedene i odgovarajuće elektroinstalacije, kao i internetska veza.

Literatura

Aquae Iasae 2015 Aquae Iasae – Nova otkrića iz rimskog razdoblja na području Varaždinskih Toplica, Arheološki muzej u Zagrebu, katalog izložbe, Zagreb, 2015.

Kušan Špalj 2017 D. Kušan Špalj, Aquae Iasae – nova otkrića u rimskom svetištu, s posebnim osvrtom na kultove Apolona, Eskulapa i Serapisa, VAMZ, 3. s., 50, Zagreb, 2017: 255 – 308.

Kušan Špalj, Perok 2017 D. Kušan Špalj, N. Perok, Varaždinske Toplice-gradski park, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 272 – 275.

Kušan Špalj, Perok, Karavidović 2019 D. Kušan Špalj, N. Perok, T. Karavidović, Construction and Building Technology in Sanctuary of Roman Settlement Aquae Iasae with the Review of Conservation Works on the Site, u: (ur.: D. Torrealva et al), Structural Analysis of Historical Constructions:an interdisciplinary approach, Rilem book-series 18, 2019: 96 – 104.

Dora Kušan Špalj
Nikoleta Perok

Summary

Systematic and protective works at the archaeological site in the City Park in Varaždinske Toplice were conducted from April till October 2019. The walls of the eastern porch and the southern wall of the central temple were restored. The works also encompassed the conservation and restoration works on wall and floor plasters in the baths and basilica, the rehabilitation of the arch in the apse of the basilica. Heating pipework has been installed under the paving, i.e. stone slabs were restored after the excavations and conservation and restoration works in the area to the northeast of the spring. This year we also carried UAV aerial recording and scanning and prepared 3D models of 15 inscriptions. These inscriptions are not restored, and 3D scans will be used to record their condition and may be of help in interpreting damaged segments. Conservation and restoration works were also carried out on 40 Roman coins found during the excavations of the pool, and on two stone monuments (inscriptions dedicated to the nymphs). Seven stone slabs were repaired and restored to the original position (southeast of the well). A drainage system was restored, and winter protection was installed and removed. Video surveillance (with four cameras) was installed as well as new interpretation boards with information on the sanctuary and baths.

Redni broj: 145
Lokalitet: Varaždinske Toplice – kapela Sv. Duha
Naselje: Varaždinske Toplice
Grad/općina: Varaždinske Toplice
Pravni status: Z-7345
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 29. srpnja do 28. kolovoza 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova kod kapele Sv. Duha u Varaždinskim Toplicama. Nadzor je proveden zbog realizacije projekta Župe svetog Martina biskupa, koji se odnosio na uređenje oborinske odvodnje. Projekt drenaže i oborinske odvodnje izradila je tvrtka Galdi d.o.o. Na terenu su iskopani drenažni kanali oko objekta s površinskom i krovnom odvodnjom. Arheološki nadzor financiran je sredstvima Župe sv. Martina biskupa.

Kapela Sv. Duha u povijesnim se izvorima spominje 1497. kao kapela Sv. Duha „*in kamenie*". Oko kapele nekada se nalazilo groblje. Objekt je danas okružen zidanom dobro očuvanom cinkturom, u koju su u vrijeme ratova s Osmanlijama ugrađene puškarnice. Arhitektonska je zanimljivost u njezinu okolišu zid u sklopu ostataka cinkture, koji ima vrlo lijepo oblikovanu polukružnu apsidu koja je služila kao polukula. Spomenuti zid mogao je pripadati nekoj starijoj crkvenoj građevini, na čijim je ostacima poslije sagrađena cinktura, koja je imala karakter utvrde. Vrlo je vjerojatno starija crkva bila uništena u vrijeme provale Mongola te je na njezinu mjestu sagrađena kapela Sv. Duha. Danas je ona jednobrodna građevina s tornjem iznad ulaznog portala, sagrađenim prilikom barokizacije 1774. godine. Unutrašnji prostor kapele barokno je nadsvođen, a zidovi su oslikani. Ukopi pokojnika na okolnom groblju trajali su se sve do 1880. godine.

Lokalitet je iskopavan ručno u širini kanala od 100 cm i u dubini od cca 100 cm. Profili iskopa terena na južnom položaju pokazali su jasne tragove nasipavanja terena oko crkve i veću količinu rastresite zemlje, koja je bila izmiješana s mnogo fragmenata ljudskih kostiju i nalazima novijih čavala koji su pripadali ljesovima i krovnoj konstrukciji objekta. Na cijeloj zoni zahvata prikupljena je veća količina rasipanih ljudskih kostiju i korodiranih kovanih čavala raznih oblika i dimenzija. Iskopavanjima kanala za odvodnju oborinske vode u dubljim slojevima potvrđeni su jasni tragovi razasute bijele vanjske površinske žbuke od starijih radova uređenja fasade objekta, kao i veći te sitniji fragmenti starije pune opeke iz 18. i 19. st.

Od važnijih nalaza s južne zone treba istaknuti nalaz manje ljudske lubanje PN1 gornje kalote, na kojoj je otkriven vrlo dobro očuvan zeleni otisak od metalne pločice i ostatak posebnog ukrasa tzv. oglavlja ili parte. Otkrivena je u jugoistočnom kutu u iskopnom rovu kod temelja crkve, na dubini od 80 cm. Može se pretpostaviti da je pokojnik/pokojnica bila vrlo vjerojatno pokopana u smjeru zapad-istok. S obzirom na to da je cijeli sloj bio ispremiješan, nije bila očuvana prvobitna grobna cjelina s potpunim kosturom. Dužina zelenog otiska na čeonoj kosti glave iznosi 14,5 cm, a širina 5 cm. Otisak pločice blago je zaobljen i širi se na obje sljepoočnice. Uz lubanju je otkrivena jedna mala perla zelene boje s rupicom u sredini, koja je vjerojatno bila prišivena na tekstilnu traku/komad kože ili fiksirana na metalnu pločicu. Taj specifični srednjovjekovni arheološki nalaz iznimno je važan za navedeno područje kapele Sv. Duha u Varaždinskim Toplicama, ali i šire, jer je prvi takav srednjovjekovni nalaz na području Varaždinske županije. Poznato je da su se tijekom povijesti upotrebljavali razni oblici ženskih oglavlja u panonskom području, koji su mogli biti vrlo raskošno dekorirani. Ima primjeraka koji pokazuju raznovrsne varijante dijadema, kruna ili vijenaca od gusto nanizanih ili prišivenih, međusobno isprepletenih vrpci, zrnaca perli, umjetnog cvijeća, stakalaca, ogledalaca i perja, dok niz leđa mogu visjeti guste trake raznih vrpci koje su prišivene na zatiljku. Prema svim do sada otkrivenim sličnim analogijama može se pretpostaviti da je lubanja vrlo vjerojatno pripadala ženi ili djetetu.

Na južnoj dionici iskopa terena zatečena je očuvana građevinska struktura od pune tamno pečene opeke, koja je položena u smjeru S-J, odmaknuta od zida 54 cm. Ta se struktura odnosi na grobnicu, tj. kriptu u kojoj je pokopan poznati hrvatski političar i kulturni djelatnik Antun Kukuljević Sakcinski. Na zapadnoj dionici širina iskopa kanala varirala

Ostatak ljudske lubanje s otiskom parte i nalazom perlice koja je sastavni dio ukrasa glave tzv. oglavlja (foto: S. Vlahović)

Metalni križić bez glavnog kraka s očuvanim tekstom „SANCTI" (foto: S. Vlahović)

je od 100 do 107 cm. I na tom je položaju, s glavnim ulazom u objekt, zemljani sloj iskopavan ručno. Iz nasipane zemlje izdvojene su razasute ljudske kosti, razni fragmenti starih čavala te sitni ulomci jako oštećene keramike.

Prilikom čišćenja zapadne strane kod ulaznog praga crkve, na dubini od 90 cm pronađena je cijela lubanja s dislociranim kostima tijela. Utvrđeno je nepostojanje grobne arhitekture, a teren je i na tom položaju bio prekopan zbog prijašnjih radova prilikom polaganja gromobranske instalacije. Prilikom čišćenja donjeg sloja kod ulaza, na dubini od 67 cm otkrivena je brončana medaljica PN3 i malen metalni križ PN4. Nalaz brončane medaljice s ušicom za vješanje pripada tipu ovalne svetačke medaljice. Na strani aversa nalazi se očuvan ljudski lik, koji u ruci drži štap s križem. Na reversu se naziru ostaci slova uz rub koji nisu čitki, jer je nalaz loše očuvan, a obje strane prikaza prekrivene su ostacima zemlje i debljom skramom. Ta medaljica s ušicom može se datirati u 17./18. st. Drugi pronađen brončani križić označen je kao PN4 i nema prikaz Isusova raspeća i natpis. Na trima gredama križa vidljivi su vrlo lijepo obrađeni trolisni završeci. Nalaz je bio vjerojatno dio krunice. Križ je u vrlo korodiranom stanju, s jasnim tragovima skrame smeđe boje. Okomita greda, tzv. *patibulum,* visoka je 3,5 cm, širina poprečnog kraka križa tzv. vodoravna (*antenna*) greda iznosi 3 cm, dok je svaki krak u širini dimenzija od 0,5 cm. S obzirom na to da se motiv križa kao privjesak na krunicama javlja u 17. i 18. st., to je ujedno vremenski okvir za dataciju tog nalaza.

Kanal sa sjeverne strane temelja crkve iskopan je u dubini od 100 cm. Zemljani sloj i iskopani profil pokazali su identično stanje kao i na prethodno opisanim položajima. Razbacani fragmenti ljudskih kostiju zatečeni su u profilu u dubini od 24 do 100 cm. Prilikom iskopavanja zemlje na poziciji ispod prozora na sjevernoj strani crkve, u blizini temelja na dubini od 100 cm u nasipanom je sloju otkriven vrlo dobro očuvan brončani prsten PN2. Prsten na gornjoj ukrasnoj kružnoj plohi sadrži ukras koji je nastao tehnikom iskucavanja lima. Promjer gornje plohe iznosi 1,3 cm, a promjer unutarnje strane prstena 2 cm. Nalaz pokazuje jasne tragove korozije i prekriven je skramom. Prsten je otkriven izvan grobnog konteksta, što potvrđuje devastaciju groblja. Prema tipologiji, riječ je o prstenu pečatnjaku s ukrašenom pločicom u tehnici iskucavanja, dok se na očuvanoj gornjoj površini vrlo vjerojatno nalazi obiteljski grb. Nalazi bi se mogli datirati u 17./18. st.

Prilikom iskopavanja u sjeverozapadnom dijelu temelja crkve nađeni su očuvani stari temelj i dva ojačanja zidova sa sjeverne i zapadne strane, koji bi mogli pripadati temeljima starije crkve, koja se spominje u povijesnim izvorima. Na istočnoj strani iskopa uz postojeći temelj crkve locirana je starija faza gradnje temelja starije crkve, za koju se spominje da je uništena.

Na jugozapadnom položaju kod ulaza, na dubini do 100 cm otkriveno je još nekoliko zanimljivih pokretnih nalaza u rasutom sloju, jedan metalni križić označen kao PN5 i drugi križić kojem nedostaje gornji krak, označen kao PN6.

Nalaz s oznakom PN5 jest brončani križ s djelomično očuvanim prikazom raspeća Krista i ušicom za vješanje. Donji je dio nalaza oštećen i izgubljen. Visina križa iznosi 2,7 cm, vodoravna greda tzv. antena duga je 2 cm, a promjer ušice koja je razmaknuta iznosi 0,5 cm. Prema tipologiji riječ je o tzv. jednostavnom latinskom križu s trolisnim završecima greda i rupicom na tzv. *patibulumu* za karičicu i vrlo vjerojatno je nekada bio u cjelini krunice. Na aversu se nalazi djelomičan prikaz raspetog tijela Krista, dok je revers neukrašen. Grede križa završavaju trolisnim završecima. Takvi tipovi arheoloških pokretnih nalaza otkriveni su obično tijekom arheoloških istraživanja uz veće ili manje krunice. Radi se o proizvodima koji su bili dio masovne produkcije, a nalaze se po čitavu prostoru sjeverne Hrvatske, obično u grobovima iz 17. i 18. st. Nalaz pod oznakom PN5 prema navedenim podacima može se datirati u 17./18. st.

Metalnom križu s oznakom PN6 nedostaje središnji glavni krak, tj. dio gornje okomite središnje grede tzv. *patibuluma*. Ostale tri sačuvane grede završavaju vrlo oštrim rubovima i završetcima. Visina križa iznosi 2 cm, a vodoravna greda duga je 2 cm. Na aversu se nalazi očuvan tekst sa slovima „SANCTI", a isti je tekst ispisan i na okomitom dijelu tzv. *patibuluma.* Na strani reversa nalazi se urezan jednostavan linijski ukras, koji prati glavni obris križa. Nalaz pokazuje jasne tragove korozije i skrame. I taj nalaz može se datirati u 17./18. st. i vrlo se vjerojatno nekada nalazio u cjelini krunice.

Od posebno zanimljivih pokretnih nalaza otkrivenih prilikom finog čišćenja sjevernog lica starog temelja na zapadnom djelu objekta izdvojene su vrlo sitne perle, kao i jedna školjka i sitan puž te dva fragmenta metala. Svi nalazi

zatečeni su rasuti u zemljanom sloju na dubini od 90 cm. Četiri perlice različitih su dimenzija, oblika i boje.
Pod PN7 evidentirano je oblo stakleno zrno profilirano plave boje, koje se nalazilo u sastavu krunice. Promjer zrna iznosi 0,5 cm. Nalaz se može datirati u 17. st. Pod nalazom PN8 označeno je otkriveno vrlo lijepo oblikovano stakleno zrno svjetložute boje, promjera 1 cm. Drugi je nalaz s oznakom PN9 sitno profilirano stakleno zrno plave boje, s promjerom od 0,4 cm. Nalaz je kao i prethodno opisan bio dio krunice i može se datirati u 17. st. Pod oznakom PN10 zabilježen je nalaz oblog profiliranog svjetlozelenog staklenog zrna, s promjerom od 0,4 cm. I taj je nalaz bio dio krunice, a može se datirati u 17. st. S iste je pozicije i zanimljiv nalaz malena prstena s oznakom PN11. Prema tipologiji predstavlja prsten od brončanog lima s okruglom krunom, u kojoj se još uvijek nalazi oko od prozirne staklene paste. Promjer prstena iznosi 1,5 cm, a promjer okrugle staklene paste na kruni 0,7 cm. U 17. i 18. st. prstenje je većinom lijevano od bronce, izrađivano od brončanog lima ili brončane žice, a rjeđe se izrađivalo od srebra.
Posebno zanimljiv nalaz pokretnih arheoloških nalaza iz toga topličkog sakralnog objekta jest nalaz školjke s oznakom PN12, vrste VENERUPIS DECUSSATA, u narodu poznata kao „kućica". U ovoj grupi nalaza izdvaja se nalaz pod PN13, koji se odnosi na pužić bijele boje, koji je otkriven u razasutom sloju na istoj poziciji kao i svi prethodno opisani. Od pokretnih metalnih nalaza otkrivena su dva metalna, jako korodirana fragmenta.

Literatura

Azinović Bebek 2009 A. Azinović Bebek, Križevi u novovjekovnim grobovima župne crkve Svete Marije Magdalene u Čazmi, Prilozi IAZ, 26, Zagreb, 2009.
Azinović Bebek 2009 A. Azinović Bebek, Nalazi oko crkve u Žumberku, VAMZ, 30, XLII, Zagreb, 2009.
Azinović Bebek 2010 A. Azinović Bebek, Novovjekovni nalazi iz grobova kraj crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama, VAMZ, 3. s., XLIII, Zagreb, 2010.
Azinović Bebek 2013 A. Azinović Bebek, O hodočasničkim privjescima s područja Hrvatske, Prilozi IAZ, Zagreb, 2013.
Čabrian 1933 J. Čabrian, Izvješće „Stari zid oko kapele sv. Duha u Varaždinskim Toplicama Ostatak starokršćanske bazilike, Varaždinske Toplice ZMVT, 1933.
Čabrian 1966 J. Čabrian, Život naselja Varaždinske Toplice od 16. do 19. stoljeća, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1966.
Čimin 2014 R. Čimin, Ecclesia sancti Martini de Prodauiz, Četverogodišnja arheološka istraživanja kod crkve sv. Martina u Virju (2009-2012), katalog izložbe, Koprivnica, 2014.
Demo 2006 Ž. Demo, Opatovina tragovi povijesti izgubljene u sadašnjosti – Rezultati arheoloških istraživanja pred crkvom svetog Franje u Zagrebu 2002. g., Zagreb, 2007: 113 – 134.
Gruičić 1942 K. Gruičić, Nešto o župi – Ecclesia S. Martini episcopi et confessoris in Toplika, Katolički list, br. 49, Zagreb, 1942.
Hrelja 2018 D. Hrelja, Tragovima prošlosti – Kulturno povijesna baština Varaždinske županije, Varaždin, 2018.
Ivančić 1999 S. Ivančić, Nakit u pučkoj kulturi i tradiciji, Ethnologica dalmatica, Vol. 8., Split, 1999.
Pleše, Azinović Bebek 2005 T. Pleše, A. Azinović Bebek, Arheološka istraživanja župne crkve Marije Magdalene u Čazmi, OA, 29, Zagreb, 2005.
Rapan Papeša 2012 Anita Rapan Papeša, Nalazi krunica iz grobova oko crkve sv. Ilije na Meraji u Vinkovcima, Opera archaeologica & historico-topographica, Arheološki i povijesno-topografski radovi, Gradski muzej Vinkovci, 2012: 187 – 210.
Sekulić 2018 S. Sekulić, Nakit i ukrasni predmeti iz kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih grobova oko crkve sv. Nikole Biskupa u Žumberku, Zagreb, 2018.
Šercer 1994 M. Šercer, Križevi iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja, Informatica museologica, 25, Zagreb, 1994.
Tangl 1895 K. Tangl, Römerdenkmale zu Töplitz bei Warasdin in Kroatien, u: Arhiv für Österreichische Geschichte XXIV. Band - Commission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1895.
Tkalčić 1869 I. K. Tkalčić, Sumporne Toplice kod Varaždina u Hrvatskoj, Zagreb, 1869.

Spomenka Vlahović

Summary

Archaeological supervision of the earthworks near the chapel of Holy Spirit in Varaždinske Toplice was carried out in the course of July and August 2019. It was first mentioned in 1497 as the chapel of Holy Spirit "*in kamenie*". It used to be surrounded by a graveyard. Today it is surrounded by well-preserved masonry arcades that have gun loops, built in during the Ottoman wars. Its distinctive feature is a wall with a semicircular apse used as a semi-tower. It could have belonged to an older church, whose remains were probably overlaid by the arcades used as a fortification feature. The older church was probably destroyed by the Mongolian invasion. The chapel of Holy Spirit is a single nave building with a tower over the porch, built in 1774 during Baroque modifications. The graveyard was in use until 1880.

Redni broj: 146
Lokalitet: Veliki Lubenjak – jugoistočni obronci
Naselje: Mađarevo
Grad/općina: Novi Marof
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Dana 30. studenog 2019. arheološki su pregledani jugoistočni obronci brda Velikog Lubenjaka na području grada Novog Marofa, tj. naselja Mađareva. Pregledavanje terena, kao i sve ostale povezane radnje, vodila je Martina Matijaško (ARHOS d.o.o., Sračinec), a u istraživanju su sudjelovali Marina Šimek, prof. arheo. i germ., i Dubravko Šincek, geološki tehničar. Sredstva za arheološki pregled osigurala je tvrtka ARHOS d.o.o.

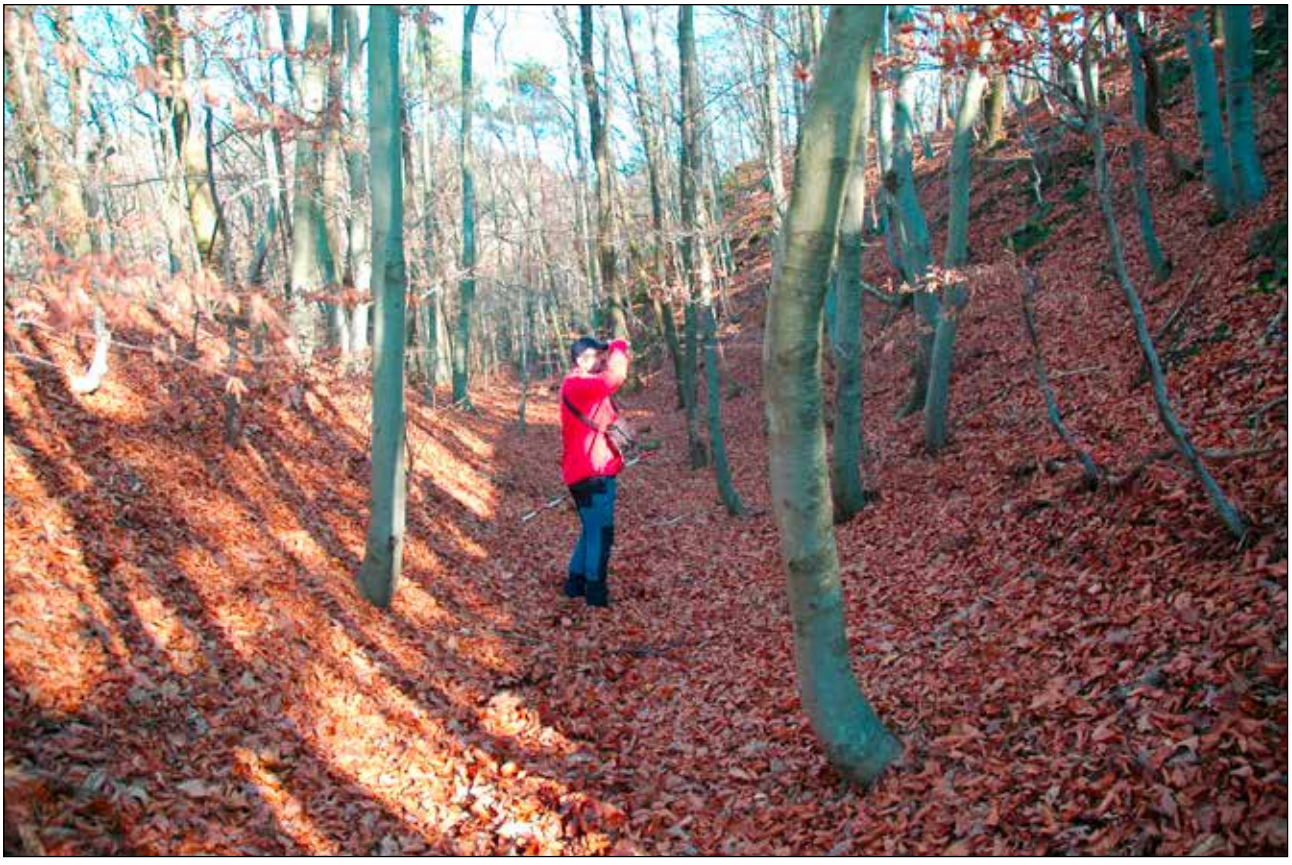

Mlaka – jarak i bedem na zapadnoj strani (foto: M. Šimek)

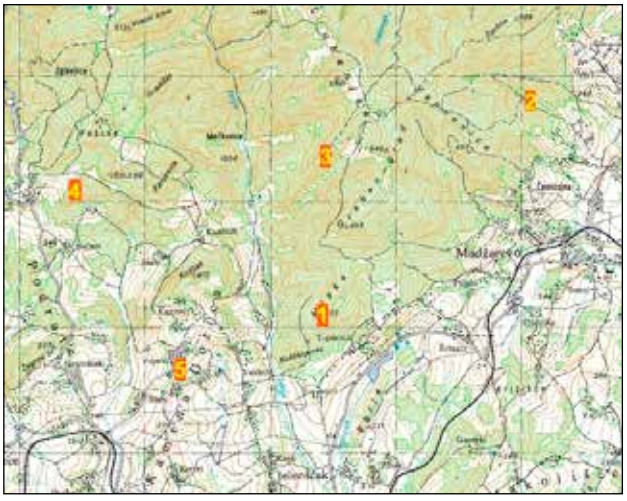

Arheološki lokaliteti na pregledanom području: 1. – Mlaka; 2. – Bukojina/Ivanovec. Obližnji arheološki lokaliteti: 3. – Grebengrad, 4. – Rute, 5. – Pupeki – Kamena Gorica (podloga: Geoportal, obrada: M. Matijaško)

Pregledano područje proteže se od vrha Kostanjevca na krajnjem jugozapadnom rubu pa do južnih padina vrha Zgrline kod zaseoka Vukalovića. Veliki Lubenjak pripada Novomarofskom humlju, koje je dio masiva planine Ivanščice te čini njezinu krajnju jugoistočnu točku (Hirc 1905: 182). Najvažniji je arheološki lokalitet na tom prostoru srednjovjekovna utvrda Grebengrad, smještena na samim južnim padinama vrha Lubenjaka. Oko 1 kilometar sjeverozapadno od vrha nalazi se izvorište rijeke Lonje. Osim Grebengrada, na zapadnim padinama Velikog Lubenjaka, u blizini zaseoka Petrača kod Podruta nalazi se brdo Gradišče sa srednjovjekovnom utvrdom Rute, dok se nešto južnije nalaze ostaci utvrde ili promatračnice Pupeki – Kamena Gorica (Korunek 2012: 233 – 235; Regan 2017: 117 – 119). Jugoistočni obronci Velikog Lubenjaka do ovog pregleda nisu bili arheološki ocijenjeni. S obzirom na to da se ondje nalazi veći broj lokacija pogodnih za naseljavanje, o čemu svjedoče pogodni geomorfološki uvjeti, blizina brojnih vodotoka i dobra prometna povezanost, bilo je moguće pretpostaviti da će rezultat pregledavanja terena biti pozitivan. Posebna pozornost posvećena je lokaciji Mlaka, koju kao moguću utvrdu spominje Krešimir Regan (Regan 2017: 132, 133), a iznimno je dobro uočljiva i na ortofoto snimci iz 1968. godine. Na istoj je snimci vidljiva formacija u obliku izokrenutog slova D u blizini zaseoka Ivanovca, stoga je i taj položaj detaljno pregledan. Prema katastarskom nazivu, lokacija je radno nazvana Bukojina da bi se poslije odabrao naziv Ivanovec. Između tih dvaju položaja nalaze se platoi Greben-grad i Vapnenica, međutim na njima nisu uočeni nikakvi arheološki tragovi. Krajnje jugoistočne padine prema naseljima Topličica i Mađarevo iznimno su strme i nepristupačne te se na njima ne očekuju arheološki tragovi. Na pregledanom području uočeno je nekoliko vodotoka. Najvažniji je vodotok Lonja, koja izvire sjeverno od utvrde Grebengrad te se spušta na jug zapadnim obroncima Velikog Lubenjaka. U Lonju se

Bukojina/Ivanovec – obrambeni jarak i padina zapadnog bedema iz smjera juga (foto: M. Šimek)

kod Donjeg Makojišća ulijeva potok Topličica. Ta se dva vodotoka mogu vezati uz predio u kojem se nalazi utvrda Mlaka. Podno platoa Greben-grad izvire potok Mađarevo, a u blizini zaselka Čamićojna potok Sukek, u koji se ulijeva Mađarevo. Posljednji od važnijih vodotoka na promatranom području jest potok Vareščak, koji izvire neposredno sjeverno od položaja Bukojina/Ivanovec te se također ulijeva u Sukek, a zatim dalje u rijeku Bednju.

Mlaka kod Mađareva

Položaj, tj. brdo Mlaka kod Mađareva nalazi se 2 km sjeverozapadno od središta naselja Mađareva, neposredno iznad doline Topličice, a 1,28 km južno od utvrde Grebengrad. Kao vjerojatnu utvrdu Mlaku spominje Krešimir Regan. Pripisuje je tipu visinskih jednodijelnih gradišta, a datira je široko, od 11. do. 16. st. (Regan 2017: 132, 133). Brdo se nalazi na nadmorskoj visini od 373 m.

Riječ je o utvrdi ovalnog oblika, s povišenim središnjim dijelom dimenzija 22x38 m, okruženoj jarkom sa zemljanim bedemom. Pruža se u smjeru SI-JZ. Bedem s jarkom sagrađen je na sjeveroistočnom, sjevernom i jugozapadnom dijelu, dok na južnom i jugoistočnom nema obrambenog jarka, već se ondje povišeni središnji dio blago spušta u zaravnjen plato u visini samog bedema. Na toj strani zaštitu utvrdi pruža iznimna strmina padine, u čijem je podnožju dolina Topličice.

Na jugozapadnom dijelu utvrde nalazi se manji izdvojen plato širine 30 m, okružen zaštitnim jarkom, tako da na tome dijelu utvrda ima dvostruki jarak. Osim toga, na južnom platou, uz sam rub strmine nalazi se pravilna depresija nepoznate namjene. Ukupan vanjski opseg bedema iznosi 283 m. Širina obrambenog jarka mjereno od ruba središnjeg platoa do sredine bedema iznosi oko 5 m, dok je dubina jarka na dobro očuvanim dijelovima 3-4 m. Utvrdi se najlakše pristupa iz smjera sjevera, preko izduženog jezika. Prilikom pregledavanja prostora utvrde, na padinama je uočeno grumenje kućnog lijepa. Drugih pokretnih arheoloških nalaza nije bilo. Jednako tako, nisu uočeni nikakvi tragovi kamene arhitekture, kao ni ulomci opeke. Iz navedenog se može zaključiti da je na položaju Mlaka kod Mađareva postojala visinska utvrda čiji su stambeni i gospodarski objekti vjerojatno bili građeni od materijala sklonog propadanju, kao što je drvo u kombinaciji s kućnim lijepom. Točnu dataciju gradnje i vrijeme uporabe te utvrde moguće je sa sigurnošću utvrditi isključivo arheološkim iskopavanjima, međutim na temelju sličnih objekata može se datirati u razdoblje razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, tj. od 13. do 15. st. (Tkalčec 2017: 17). Takva datacija sugerira da je građena i upotrebljavana istodobno s obližnjim čvrstim objektima kao što su Grebengrad, Rute i utvrda Paka. Iz utvrde se primarno nadgledala dolina Topličice i promet Novomarofskom kotlinom.

Bukojina/Ivanovec kod Mađareva

Na krajnjem sjeverozapadnom rubu promatranog područja, 1 km sjeverno od središta naselja Mađareva, nalazi se vrh na nadmorskoj visini od 362 m. Nije imenovan ni na jednoj dostupnoj geografskoj ili povijesnoj karti, a iz razgovora

sa zatečenim lokalnim stanovništvom nije se moglo sa sigurnošću utvrditi ima li taj vrh naziv i ako ima, koji je od ponuđenih (Piščaina, Hrupi) točan. Sukladno katastarskom nazivu, lokalitet je radno imenovan kao Bukojina, a poslije je nazvan Ivanovec, prema najbližem naseljenome mjestu. Bukojina/Ivanovec jest utvrda potkovastog oblika, položena u smjeru istok-zapad, s vrlo malim otklonom prema sjeveroistoku. Najlakši je prilaz vrhu iz smjera Ivanovca, pri čemu se samoj utvrdi prilazi sa zapada. Središnji je uzdignut prostor ovalnog oblika, dimenzija 14x28 m. Padine centralnog platoa strmo se spuštaju u svim smjerovima u obrambeni jarak, koji je najizraženiji na istočnoj i zapadnoj strani, dok je na sjevernoj najplići. Dubina jarka na najdubljem zapadnom dijelu iznosi 3 m, dok je širina 4,5 – 5 m na najširem istočnom dijelu. Južna i sjeverna padina brda vrlo su strme te ondje nije bilo potrebe za dodatnim obrambenim elementima. Jarak se na tome mjestu blago uzdiže u nizak bedem, koji se zatim spušta u podnožje brda. Na sjevernoj se strani gotovo ravno pruža u smjeru zapad-istok, dok je na južnom nešto zaobljen, stoga cijela utvrda ima oblik potkove. Ukupan opseg unutarnjeg bedema iznosi 85 m.

Na zapadnoj i istočnoj strani lokaliteta sagrađeni su dvostruki zemljani bedemi s dvostrukim jarkom. Ti se bedemi ne spajaju u puni krug, nego flankiraju utvrdu s obiju strana. Duljina zapadnog zemljanog bedema iznosi 25 m, širina jarka mjereno od vrha zapadnog bedema do vrha unutarnjeg bedema iznosi 4 – 5 m, a dubina jarka do 2 m. Vanjska duljina istočnog zemljanog bedema iznosi 36 m, širina jarka mjereno od vrha istočnog bedema do vrha unutarnjeg bedema iznosi 4,5 m, a dubina jarka do 1 m.

Za razliku od položaja Mlaka, na Bukojini nije bilo nikakvih pokretnih arheoloških nalaza. Također, nisu utvrđeni tragovi čvrste gradnje kamenom ili opekom. S obzirom na sličan položaj te način gradnje, i ta se utvrda preliminarno može datirati u razdoblje od 13. do 15. st., iako T. Tkalčec tzv. potkovičasti tip visinskih gradišta uže datira u 15. st. (Tkalčec 2017: 30). Iz utvrde se nadzirala dolina rijeke Bednje, unutar Novomarofske kotline.

Prilikom arheološkog pregleda jugoistočnih padina Velikog Lubenjaka utvrđena su dva nova lokaliteta, koja se mogu pripisati tipu srednjovjekovnih visinskih utvrda, tj. visinskih gradišta. Položaj Mlaka otprije je poznat iz literature kao vjerojatna lokacija utvrde, međutim do sada nije bilo detaljnog pregleda terena, izmjere, snimanja i dokumentiranja. Utvrda na položaju Bukojina/Ivanovec potpuno je nov lokalitet, do sada nepoznat stručnoj javnosti. Obje su utvrde slično prostorno koncipirane, oblikovane su iskopavanjem i nasipavanjem obrambenih jaraka i bedema, a građevine koje su na njima postojale vjerojatno su bile od materijala sklonog propadanju. Utvrde su vjerojatno istodobne, a jednako tako, suvremene su čvrsto građenim bliskim utvrdama kao što su Grebengrad, Rute i Paka. Pripadaju kompleksnom obrambenom sustavu grebengradskog posjeda, međutim bez arheoloških iskopavanja nije moguće preciznije utvrditi točno vrijeme njihove gradnje i napuštanja. S položaja tih utvrda moguće je zajedno nadzirati gotovo cijeli prostor Novomarofske kotline, od Lužana Biškupečkog i Presečna na sjeveru do doline Pake na jugu. Vizualna komunikacija između Mlake i Bukojine ne postoji.

Literatura

Hirc 1905 D. Hirc, Prirodni zemljopis Hrvatske, Knjiga prva: Lice naše domovine, Zagreb, 1905.

Korunek 2012 M. Korunek, Pregled utvrda, burgova i kaštela na području Varaždinske županije, Izdanja HAD, 28, Zagreb, 2012: 227 – 249.

Regan 2017 K. Regan, Srednjovjekovne i renesansne utvrde Hrvatskog zagorja, Donja Stubica, 2017.

Tkalčec 2017 T. Tkalčec, Kasnosrednjovjekovna gradišta u široj okolici Križevaca: arheološki prilog poznavanju plemstva srednjovjekovne Križevačke županije, Cris, XIX/1, Križevci, 2017: 15 – 33.

Martina Matijaško

Summary

The southeastern slopes of Veliki Lubenjak hill in the territory of Novi Marof, i.e. Mađarevo were archaeologically inspected on 30 November 2019. Veliki Lubenjak belongs to the Novi Marof hills, which constitutes part of Ivanščica Mountain. The most significant archaeological site in this area is the medieval fortress Grebengrad located on the southern slopes of Lubenjak.

The archaeological survey of the southeastern slopes of Veliki Lubenjak revealed two new sites, which represent medieval hillforts. The site of Mlaka is referred to in literature as a probable hillfort location, but previously there were no field surveys and recordings. A hillfort at the site of Bukojina/Ivanovac is a new site, hitherto unknown to the experts. The fortifications share a similar layout. They were constructed by digging and depositing, with mottes and ramparts. Buildings within the fortifications were probably made of decaying materials. They were probably contemporary to masonry-built nearby fortifications, such as Grebengrad, Rute and Paka. They belong to a complex defensive system of the Grebengrad estate, but it is impossible to determine the time of their construction and desertion without archaeological excavations. The sites enable a good view over the Novi Marof valley from Lužan Biškupečki and Presečan in the north to the Paka valley in the south. There is no visual communication between the two sites.

KRAPINSKO-ZAGORSKA ŽUPANIJA

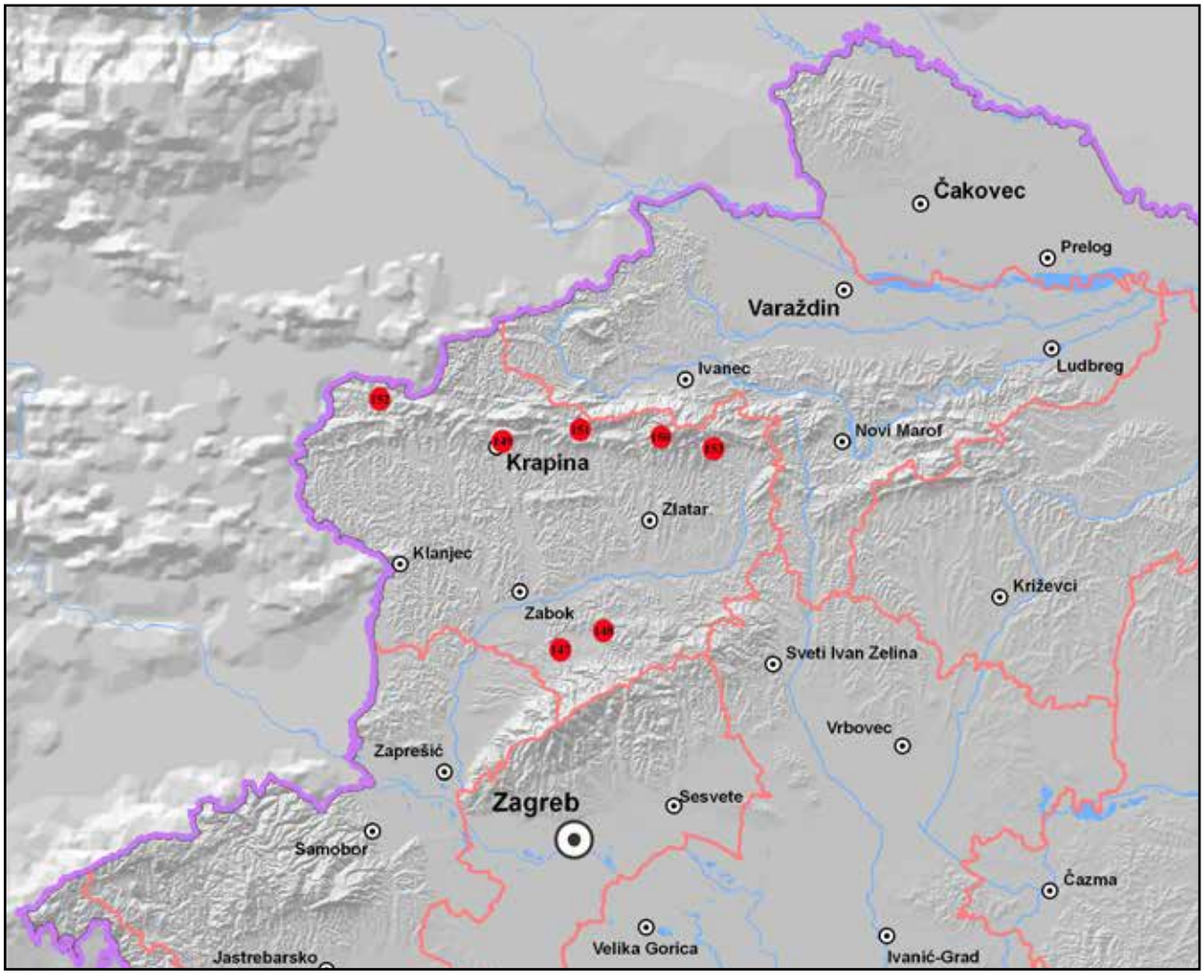

147 Donja Stubica – k.č. 357
148 Dvorac Oršić – terasa
149 Krapina – Stari grad Krapina
150 Lobor – Majka Božja Gorska
151 Očura – kapela sv. Jakova
152 Plemićki grad Vrbovec
153 Stari grad Milengrad

Redni broj: 147
Lokalitet: Donja Stubica – k.č. 357, k.o. Donja Stubica
Naselje: Donja Stubica
Grad/općina: Donja Stubica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

U ožujku 2019., tijekom tri radna dana, Muzeji Hrvatskog zagorja probno su istražili lokaciju Donja Stubica – Golubovečko naselje (k.č. 357, k.o. Donja Stubica). Riječ je o lokaciji u blizini nekadašnjih gospodarskih zgrada dvorca Stubički Golubovec, sjeverno uz cestu koja vodi od Donje Stubice prema Mariji Bistrici. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Ivana Škiljan, a sudjelovala su dva arheologa: Tamara Bezina i dr. sc. Filip Škiljan.

Istraživanja su obavljena u dogovoru s privatnim vlasnikom, koji je prvi djelatnike Muzeja obavijestio o zanimljivim površinskim nalazima opeke, crijepa, usitnjenog kamenja i keramike, na koje redovito nailazi prilikom oranja. Radovi su obuhvatili tek jednu probnu sondu, dimenzija 2x3 m. Probna sonda otkrila je vrlo jednostavnu stratigrafsku situaciju: ispod humusnog sloja bogatog površinskim nalazima ustanovljen je tvrd nabijen sloj žute ilovače, u kojem se sporadično pojavljuju sitni ulomci rimske keramike, a u istočnom profilu sonde, plitko, na dubini od jednog metra ustanovljen je bijeli sloj razasute žbuke, koji se pravilno protezao u smjeru sjever-jug. Keramički nalazi, iako najbrojniji na površini, upućuju na to da je riječ o potencijalnom kasnoantičkom nalazištu.

Donja Stubica – Golubovečko naselje, pozicija oranice s površinskim kasnoantičkim nalazima

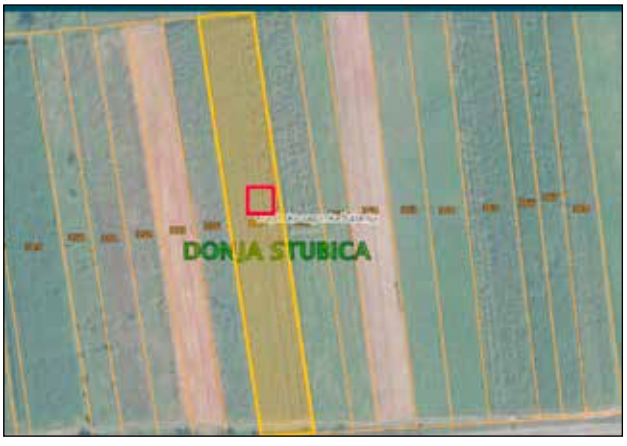

Donja Stubica – Golubovečko naselje, pozicija probne sonde

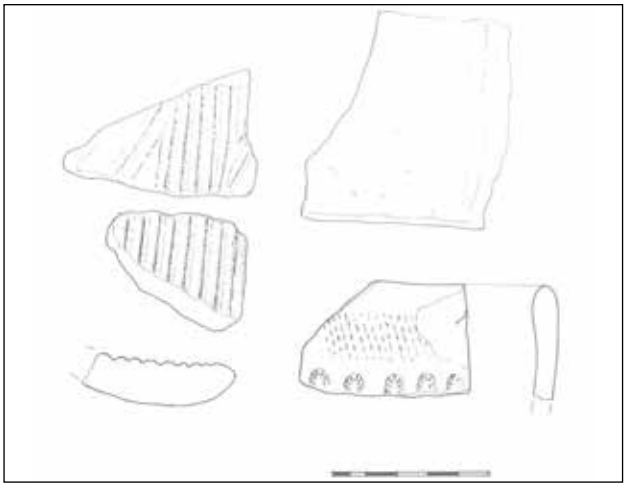

Nalazi rimske opeke, tubula i ruba zdjele panonske keramike s premazom

Osim uporabne keramike lokalne proizvodnje, koja se okvirno može datirati u 2. i 3. st., poput ulomka ruba zdjele od finije sivo pečene keramike s crnim premazom koja ukrasom izvedenim pečatiranjem u kombinaciji s ukrasom zareza podsjeća na tipičan primjer panonske keramike s premazom, pronađeni su i nalazi tubula te rimske opeke. Probna istraživanja uputila su na to da je riječ o potencijalnom kasnoantičkom lokalitetu. Prema dogovoru s vlasnikom, sonda je prekrivena geotekstilom i zatrpana.

Literatura

Škiljan 2019 I. Škiljan, Kasni srednji i rani novi vijek na području između Ivanščice i Medvednice – bogatstvo arheološke i spomeničke baštine, u: Tajne između Ivanščice i Medvednice – baština skrivena pod zemljom, katalog izložbe, MHZ – Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica, 2019: 29 – 82.

dr. sc. Ivana Škiljan

Summary

Probe archaeological excavations at the site of Donja Stubica – Golubovečko naselje (cadastral parcel 357, the cadastral municipality of Donja Stubica) were carried out in March 2019. A 2 x 3 m probe was opened. Movable pottery finds suggest that it represents a potential Late Antiquity site.

Redni broj: 148
Lokalitet: Dvorac Oršić – terasa
Naselje: Samci
Grad/općina: Gornja Stubica
Pravni status: Z-2087
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 8. do 27. kolovoza 2019. trajao je arheološki nadzor tijekom sanacije terase dvorca Oršić (k.č. 1950, k.o. Modrovec). Tijekom nadzora otkriven je tlocrt južnog

krila dvorca srušenog u 20. st., tj. ostaci starije utvrde (kaštela) Samci. U istraživanjima je sudjelovala voditeljica nadzora dr. sc. Ivana Škiljan i dvojica fizičkih radnika. Radove su financirali Muzeji Hrvatskog zagorja.

Dvorac Oršić smješten je na povišenu položaju u naselju Samcima. Jezgru dvorca čini utvrđen grad, čiji su mu vlasnici, obitelj Oršić, godine 1756. prigradili dva jednokatna krila s arkadnim trijemovima prema dvorištu. Bočno novo krilo pod tupim kutom prigrađeno je do užeg dijela stare jezgre. Na unutarnji rub bočnog krila naslonjena je starija građevina, tako da ona s novim bočnim krilima oblikuje unutarnje dvorište nepravilnog oblika. U 19. st. na spoju krila uz bočnu fasadu dograđen je klasicistički portik s osam dorskih stupova, i to na razini prvog kata. Danas su sačuvana samo dva barokna krila i relikt starije građevine u obliku ostataka niskog ugaonog zida. Dvorac je restauriran 1972./1973. godine.

Sloj popločenja od opeke SJ 69 na dnu zapune sabirnice

3D model sonde 6 – završna situacija nakon nadzora

Utvrda Samci – dvorac Oršić, istražene strukture u odnosu na barokni dvorac s označenim sondama 2, 5 i 6

Podnica od opeke SJ 78 u sondi 6

Restaurirano posuđe za serviranje jela – krapinska kamenina i imitacija bečkog porculana, 19. st.

Sloj nabijene žute ilovače SJ 76 i opekom nadsvođen odvodni kanal sabirnice (SJ 70)

Tijekom radova 2019. otkriveni su sačuvani dijelovi sjevernog, zapadnog i istočnog zida starijeg kaštela (kurije) nepravilnog kvadratnog tlocrta, s četirima pojačanjima na uglovima, koje je s baroknim bočnim krilima oblikovalo nekadašnje unutarnje dvorište nepravilnog oblika. Zbog postojećih električnih instalacija, vegetacije i ograde, koje se ne nalaze unutar gabarita obnavljane recentne terase dvorca, južni zid spomenute starije građevine ostao je neistražen. Otkrivena arhitektura nastavlja se na već zabilježene arheološke strukture otkrivene tijekom prošlih sezona istraživanja (tijekom 2011./2012. te 2016. godine).

Riječ je o kaštelu trapezoidno-kvadratnog tlocrta, koji je nekada bio inkorporiran u baroknu građevinu, a bio je u uporabi od 16. do 20. st., kada je porušen. Kao što je spomenuto, danas je iznad recentne hodne površine vidljiv tek sjeveroistočni ugao kaštela. Prilikom istraživanja 2016. otkriven je jugoistočni ugao kaštela sa zahodskom sabirnicom. Iskopana je velika količina pokretnih arheoloških nalaza, koji su konzervirani i restaurirani te su prezentirani na izložbi „Samci – od utvrde do dvorca" 2017., a danas čine dio stalnog postava Muzeja seljačkih buna.

Prilikom nadzora 2019. terenska dokumentacija nastavila se na prethodno spomenuta istraživanja i nadzore, tako da se novotvorena sonda 6 praktički nadovezala na sondu 5, istraženu 2016., tj. sondu 2 otvorenu 2011. godine. Stratigrafska slika slojeva nakon uklanjanja gornjeg sloja recentne terase dvorca pokazala se također vrlo jednostavnom: ispod dubokog sloja otpadnoga građevnog materijala sa sporadičnim nalazima (uglavnom keramike, kamenine i stakla), koji se mogu datirati od 18. do 20. st. (SJ 18) nalazi se, unutar rastera otkrivene zidane arhitekture, maslinastozelen sloj SJ 77, s djelomično sačuvanom baroknom podnicom od opeke (SJ 78), najbolje konzerviranom u jugoistočnom uglu sonde 6. Najvažniji nalaz, osim otkrivene arhitekture, svakako je zidana zahodska sabirnica kvadratnog tlocrta (SJ 86, 87), koja je nadograđena na istočni zid SJ 71 (kvadranti G-F/11-12, sl. 8), s pripadajućim odvodnim kanalom sagrađenim od opeke (SJ 70), kao i kvadratna zidana (SJ 84) sabirnica u kvadrantu E-D/10, nadograđena na zapadni zid SJ 83. Nakon što je pažljivo ispražnjena zapuna sabirnice SJ 65, ustanovljeno je dno s popločenjem od opeke (SJ 69), dok se nakon pražnjenja zapune sabirnice SJ 66 ustanovilo dno u vidu nabijene žute ilovače (SJ 81). U spomenutim rahlim zapunama sabirnica smeđocrne boje (SJ 65 i 66) zabilježena je velika količina pokretnih nalaza, ulomaka opeke i životinjskih kostiju. Posebno se ističe nalaz porculanske barokne figurice, cjelovitih staklenih bočica, zeleno glaziranih posuda za tintu, dobro sačuvanih jednostavnih keramičkih lonaca i vrčeva te gotovo cjelovitih staklenih čaša s graviranim ukrasima. Brojni pokretni arheološki nalazi svjedoče o životu na lokalitetu u razdoblju od 16. do 19. st. Većina posebnih nalaza (PN 39 – PN 65) potječe iz razdoblja funkcioniranja baroknog dvorca. Ulomci pećnjaka, staklenih posuda, bečkog porculana i imitacija bečkog porculana, krapinske kamenine, kao i veće količine obične uporabne keramike, okvirno se mogu datirati u 18. i 19. st. Budući da je riječ o nalazima iz sabirnica, ne iznenađuje da je većina njih sačuvana u cijelosti.

Literatura

Škiljan 2019 I. Škiljan, Kasni srednji i rani novi vijek na području između Ivanščice i Medvednice – bogatstvo arheološke i spomeničke baštine, u: Tajne između Ivanščice i Medvednice – baština skrivena pod zemljom, katalog izložbe, MHZ – Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica, 2019: 29 – 82.

dr. sc. Ivana Škiljan

Summary

Archaeological supervision during the restoration of the Oršić Castle was carried out in the course of August 2019. During the supervision we revealed the layout of the southern wing of the castle demolished in the 20th century, i.e. the remains of the earlier fortification (castle) of Samci. Probe 5 explored in 2016 was extended. It originally revealed the southwestern corner of a trapezoidal – square shaped building with Renaissance features. We have confirmed that a layout of the abovementioned building extends to the north and east to the terrace of the castle. The uncovered masonry, which most probably represents the remains of the Samci castle, was incorporated into the Baroque building, following the construction of the castle in the 18th century. The investigated structures – walls and partly preserved brick floorings must have functioned in the 18th, 19th and the first half of the 20th centuries as well as the cellars of the subsequently demolished southern wing. Many movable finds which can be dated to the abovementioned period confirm the hypothesis. Fills of two postmedieval toilet pits contained almost complete ceramic, porcelain and glass vessels (jugs, pots and plates) as well as several stove tiles.

Redni broj: 149
Lokalitet: Krapina – Stari grad Krapina
Naselje: Krapina
Grad/općina: Krapina
Pravni status: Z-4061, Z-4182
Razdoblje: NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu 2019. tvrtka Kaducej d.o.o. arheološki je istražila područje „Arheološke zone Stari grad", na platou sjeverno

Pozicija istražene sonde (foto: Dž. Los)

Otkrivene arhitektonske strukture (foto: G. Đurić)

Završna situacija iskopa (foto: J. Burmaz)

od palasa u Krapini, na k.č. 148/4, k.o. Krapina. Naručitelj radova bilo je Pučko otvoreno učilište Krapina, a financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Ostaci srednjovjekovnog utvrđenog Staroga grada Krapine smješteni su na brijegu sjeveroistočno od današnjega grada Krapine. Radi se o jednom od najstarijih srednjovjekovnih utvrđenih gradova u Hrvatskoj, za čije se dijelove smatra da potječu iz vremena prije 11. st., iako se utvrda prvi put spominje u pisanim izvorima 1330. godine. Potkraj 14. st. grad je pripao grofovima Celjskim, dok je u 17. st. pripao obitelji Keglević, koji građevinski obnavljaju kastrum. Krajem 18. st. grad je napušten i prepušten propadanju. Krapina se kao utvrđen srednjovjekovni grad sastojao od najstarijeg dijela koji je nastao na vrhu brda, dok je ispod na platou brijega postojao gospodarski rezidencijalni objekt, a obrambeni zidovi pružali su se duž zapadne i južne strane brijega. Najbolje je sačuvan renesansni objekt palas na platou ispod brijega, koji je temeljito obnovljen krajem 19. st. Prema vedutama grafika iz 17. i početka 19. st., zorno su prikazani objekti na platou ispod najstarijeg dijela kastruma grada Krapine, a u neposrednoj blizini palasa. Ovogodišnja istraživanja potvrđuju postojanje zgrade sjeverno od palasa, a buduća istraživanja mogla bi kompletirati tlocrtan izgled tog dijela Staroga grada Krapine.

Arheološko istraživanje na Starom gradu u Krapini, na platou sjeverno od palasa, nastavak je prošlogodišnjih probnih istraživanja, koja su 2018. godine obuhvatila prostor Staroga grada Krapine na području arheološke zone i koja su bila dio projekta „Crna kraljica“, koji se financirao iz Fondova EU-a. Istražena je sonda 8, koja je pozicionirana na platou, sjeverno do palasa, a istočno od pozicije prošlogodišnje istražene sonde 3. Razlog položaja sonde 8 na definiranom prostoru nalazi se u rezultatima istraživanja sonde 3, u kojoj je pronađena masivna zidna struktura, stoga se prilikom istraživanja sonde 8 očekivao nastavak utvrđene zidne strukture, kako bi se dobila cjelovitija slika istraženog prostora.
Sondažnim arheološkim istraživanjem obuhvaćena je površina od 25 m². Prilikom ručnog iskopavanja uočeni su recentni slojevi nasipa pijeska i šljunka (ukupne debljine 25 cm) te sloj šute, odnosno otpadnoga građevnog materijala debljine 95 cm. Na relativnoj dubini od 70 cm tlocrtno su uočene zidne strukture, koje su također bile prekrivene recentnim slojem šute. Utvrđena je masivna zidna struktura koja je u linijskoj vezi s prošlogodišnjom otkrivenom zidnom strukturom u sondi 3. Radi se o debljem zidu sastavljenom od velikog neobrađenog kamenja povezanog vezivom krupnog agregata, orijentacije sjever-jug, otkrivene dužine cca 2,8 m, visine 0,7 m te širine 1,1 m. Na njega se okomito veže zid, orijentacije istok-zapad, te jednakih konstruktivnih svojstava i jednake širine od 1,1 m. Oba zida tvore jugoistočni ugao bedema, odnosno fortifikacijske arhitekture. S istočne strane bedema proteže se manji zid u smjeru I-Z, nedefinirane unutrašnje prostorije. Zid se naslanja na dvije manje zidane strukture, koje povezuju masivne zidove s pregradnim zidom te tvore nešto kao stube kojima se može pristupiti u prostoriju popločenu opekama. U sjevernom dijelu sonde, odnosno sjeverno i sjeveroistočno od zida bedema, na relativnoj dubini od 130 cm definirana je podnica prostorije koja se sastoji od položenih opeka u slogu motiva riblje kosti. Podnica je otkrivena u površini od cca 8 m², dok je sa sjeveroistočne strane probijena vjerojatno recentnim građevinskim aktivnostima. Taj proboj omogućio je uvid u presjek podnice, odnosno u stratigrafiju slojeva nasipa pijeska i glinovitog pijeska s manjim šljunkom, koji se naizmjenično rasprostiru sve do pojave živca, odnosno prirodne stijene na kojoj je sagrađen istraženi objekt. Pokretni arheološki materijal sačuvan je u vidu keramičkih ulomaka, koji se na temelju fakture i profilacije preliminarno datiraju u novi vijek.

Dženi Los

Summary

Archaeological excavations in Stari grad Krapina (Krapina Old Town) were carried out in the course of September 2019. A probe (probe 8) of 25 m^2 was opened in the area to the north of the palas, as a logical continuation of the 2018 excavations, which revealed the segment of the massive city walls. We have uncovered masonry structures and flooring, which most probably were used as a residence in the 16th century. Since the walls are very massive, they might be interpreted as the city walls as well.

Redni broj: 150
Lokalitet: Lobor – Majka Božja Gorska
Naselje: Lobor
Grad/općina: Lobor
Pravni status: Z-4325
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 28. lipnja do 3. kolovoza 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Lobor – Majka Božja Gorska. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Krešimir Filipec, predstojnik Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i predsjednik Centra za ranosrednjovjekovna istraživanja Zagreb – Lobor (CRSI). U istraživanjima su sudjelovale asistentice s Odsjeka za arheologiju Jana Škrgulja i Petra Nikšić, suradnica Nikolina Mavračić, a dokumentaciju je vodila tvrtka Arheoplan d.o.o. iz Dubravke. U istraživanjima je sudjelovalo dvadeset i sedam studenata iz Hrvatske, Sjedinjenih Američkih Država, Kanade i Australije, u okviru terenske nastave. Na ispomoći je radilo šest pomoćnih radnika, također studenata iz Lobora i Zlatara. Zaštitna arheološka istraživanja i konzervatorski radovi većinom su financirani sredstvima Ministarstva kulture, a uz njih i sredstvima Općine Lobor, sredstvima terenske nastave Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima CRSI-ja. Restauracija arheološkog materijala financirana je sredstvima Hrvatske zaklade za znanost u okviru projekta „Lobor ranosrednjovjekovno središte moći" (LearlyCoP / IP-2016-06-22). Paralelno uz istraživanje odvijala se antropološka obrada materijala u *Baroknoj grobnici*, u okviru „Bioarheološke i arheološke radionice", financirana sredstvima u okvirima međunarodne suradnje s Institute for Field Research, LA, California SAD te sredstvima Ministarstva znanosti i obrazovanja.

Cilj zaštitnih arheoloških istraživanja 2019. bio je istražiti tri pozicije radi planiranja budućih istraživanja i zaštitnih radova te odrediti granice arheološkog lokaliteta. Dvije sonde postavljene su uz zapadni i sjeverni obod gradine, a treća sonda izvan gradine, na omanjem brežuljku sa sjeverne pristupne strane.
Prva sonda bila je smještena uz zapadni rub lokaliteta, uz zapadni zemljani bedem – otprilike na mjestu gdje je u konfiguraciji zemlje i na platou vidljivo povišenje. Otvorena je mala pokusna sonda veličine 3x3 m. Mjesto koje je probno istraženo bilo je zapušteno i obraslo sitnim žbunjem. Nakon skidanja humusnog sloja, vrlo su brzo uočeni stariji srednjovjekovni slojevi, u kojima je nađeno podosta ulomaka najrazličitije keramike, koja datira od kasnog brončanog doba, preko antike do srednjega vijeka, zatim staklo i željezni predmeti te ugarske kovanice. Na dubini od 30 cm definirane su grobne jame, a u iskopu su istražena ukupno tri groba. U grobovima su nađene S-karičice, lijevane volinjske naušnice, ogrlica od zemljanih perli i kauri puževi. Svi predmeti upućuju na to da se ondje nalazio rub srednjovjekovnoga groblja datiranoga u 11. i početak 12. st. Prilikom kopanja raka oštećeni su zidovi neke starije kasnoantičke zgrade, čiji se samo manji dio nalazio unutar sonde. Nakon iskopavanja sonda je zatrpana, a nastavak se planira sljedeće godine.
Druga sonda bila je smještena uz tzv. crkvenu kuću srušenu nakon Drugog svjetskog rata, koja je prema sadašnjim rezultatima istraživanja bila prislonjena uz kasnoantički zid. Osnovni zadatak bio je čišćenje vanjskih struktura crkvene kuće i priprema za buduća istraživanja koja bi trebala pokazati nalazi li se na tome mjestu, osim moguće srednjovjekovne zgrade i kasnoantičkog obrambenog zida, još koja starija zgrada.
Treća sonda bila je smještena na omanjem uzvišenju sjeverno od lokaliteta uz pristupnu cestu. Preliminarni obilasci

Sonda uz zapadni zemljani bedem – ostaci kasnoantičke zgrade (foto: K. Filipec)

Groblje nekrštene male djece, dojenčadi i novorođenčadi (foto: K. Filipec)

Sonda uz zapadni zemljani bedem – srednjovjekovni grobovi (foto: K. Filipec)

terena upućivali su na nejasne moguće građevinske strukture, ostatke neke zgrade, ali i na grobove. To je uzvišenje bilo poprilično oštećeno i smanjeno prilikom gradnje nove pristupne ceste tijekom devedesetih godina 20. st. Uz njezin sjeverni rub nalazi se i još je dobro vidljivo oveće mitraljesko gnijezdo te ostaci rova, koje je 1944. iskopala tadašnja hrvatska vojska, kada je cijela gradina s crkvom pretvorena u vojno uporište u borbi s partizanima. Arheološka sonda dimenzija 8x2 m bila je smještena na najvišoj koti te je bila orijentirana u smjeru sjever-jug. Nakon skidanja humusnog sloja naišlo se na zbijen sloj, koji je izgledao kao dio podnice neke zgrade. U njezinoj strukturi bilo je elementa koji bi upućivali na ostatke vapnene žbuke u tragovima. Osim jedne antičke strelice, na njoj nije nađeno ništa drugo. Taj sloj, koji je možda dio neke veće zgrade čiji zidovi nisu registrirani u iskopu, bio je probijen na većem dijelu. Na cijeloj površini registrirane su jame, a u nekoliko njih bilo je ostataka ljudskih kostiju – isključivo vrlo male djece, dojenčadi i novorođenčadi, stoga je utvrđeno da je riječ o grobnim jamama i da je sonda zahvatila dio groblja. U praznim jamama nije bilo ničega (osim građe koja je slučajno upala u jame prilikom njezina iskopavanja: prapovijesna keramika i dijelovi kasnoantičkog češlja), što bi datiralo vrijeme iskopa jama i kostiju, ali budući da se sve te jame nalaze u redu, posve je izvjesno da je riječ o rakama malih dimenzija, u kojima su bila položena vrlo mala djeca – novorođenčad i dojenčad. Kosti se očito nisu očuvale zbog sastava zemlje i relativno plitkih ukopa. Sveukupno je registrirano šest ili sedam raka. Prema svemu sudeći, riječ je o novovjekovnom groblju koje je služilo za ukop nekrštene djece, jer je nakon potresa krajem 18. st. započelo ukapanje u baroknoj grobnici u sklopu svetišta te iznimno uz crkvu i u njoj. Na tim mjestima nije bilo dopušteno ukapanje nekrštene djece, stoga je za njih određeno novo mjesto izvan sakralnog sklopa.

Literatura

Filipec 2005 K. Filipec, Lobor – Majka Božja Gorska, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005.
Filipec 2016 K. Filipec, Lobor – Majka Božja Gorska, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016.
Filipec 2017 K. Filipec, Lobor – Majka Božja Gorska, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017.
Filipec 2018 K. Filipec, Lobor – Majka Božja Gorska, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.

Krešimir Filipec

Summary

Archaeological excavations at the site of Lobor – Majka Božja Gorska were carried out from June to August 2019. Two probes were opened along the western and northern perimeter of the hillfort, and the third probe was opened outside the hillfort on the northern side of a hillock. A 3 x 3 m probe was opened next to the earthen rampart. We investigated three graves, which contained S loops, cast earring of the Volinj type, a necklace made of earthen beads and kauri snails. All these items suggest that this was an edge of a medieval graveyard of the 11th and the beginning of the 12th centuries. The grave pits damaged walls of an older Late Antiquity building, whose small segment was within the probe. The second probe was located near the so-called church house demolished after the Second World War. The results of the excavations show that it was leaned against a Late Antiquity wall. The third probe was opened on a hillock to the north of the site. It contained many pits with the remains of human bone, which exclusively belonged to children, infants and newborns. This area represents a graveyard used for burying unbaptised children, because interments in a Baroque-period tomb and, exceptionally, next to the church and within it commenced in the 18th century. Unbaptised children could not have been buried in those places and were laid outside the consecrated ground.

Redni broj: 151
Lokalitet: Očura – kapela sv. Jakova
Naselje: Gorjani Sutinski
Grad/općina: Radoboj
Pravni status: Z-2230
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 4. do 22. ožujka 2019. trajala su arheološka istraživanja kapele sv. Jakova u Očuri. Voditeljica istraživanja bila

Kapela sv. Jakova, istražena unutrašnjosti crkve, 3D model (arhiva HRZ)

je doc. dr. sc. Ana Azinović Bebek iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. U istraživanju su sudjelovali konzervator arheolog Petar Sekulić (Odjel za kopnenu arheologiju HRZ-a), troje studenata, magistri arheologije Sebastijan Stingl i Marko Skuliber te šestero radnika tvrtke Šlogar gradnja d.o.o. Teren oko kapele sv. Jakova georadarski je snimljen (tvrtka Eastern Atlas Gmbh). Suglasnost za istraživanja dala je Župa Presvetog Trojstva Radoboj, vlasnik kulturnog dobra. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Cilj ovogodišnjih radova bio je u potpunosti istražiti unutrašnjost crkve. Prostor ispod pjevališta nije u potpunosti istražen zbog statičkih razloga. Istražena je širina između stupova pjevališta do zapadnog pročelja.
Arheološkim su istraživanjima u crkvi definirane dvije razine poda. Prva, postojeća, načinjena je od opeke i kamenih ploča, a nastala je u vrijeme barokne obnove crkve, vjerojatno 1754., kada su građeni pjevalište i novi svod. Ona je, vjerojatno uz neka manja popravljanja (kamene ploče u lađi), ostala nepromijenjena do ovogodišnjih istraživanja. Tijekom obnove polovinom 18. st. u potpunosti je uklonjen vapneni estrih, koji je bio pod u vrijeme gotike. Tragovi vapnenog estriha utvrđeni su ispod podloge za barokni pod u glavnom oltaru, oba oltara u lađi crkve, kao i ispod pjevališta, gdje su utvrđene dvije razine vapnenog estriha. Te dvije razine mogu se tumačiti popravljanjem prije barokne obnove, tj. već u prvoj polovini 15. st., a vjerojatno se mogu povezati s padom terena prema zapadu (oko 0,5 m) i slijeganjem terena. Te su dvije razine u razmaku od oko 7 cm te nisu utvrđene nigdje drugdje u crkvi. Vapneni estrih nalazi se na prosječnoj visini od 461,80 m n. v. u lađi ispod pjevališta (prvi estrih SJ21A 461,73 m n. v.), na 462,18 m n. v.

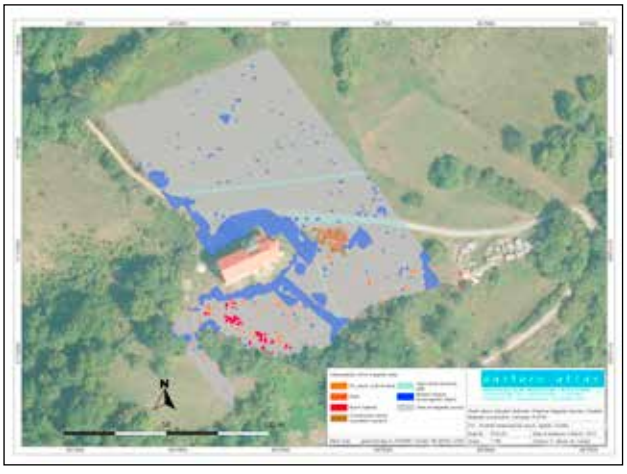

Rezultati georadarskog ispitivanja prostora oko kapele sv. Jakova (izrada: Eastern Atlas, arhiva HRZ)

ispod obaju oltara u lađi te na 462,46 m n. v. u svetištu ispod glavnog oltara. Iz tih podataka može se zaključiti da je pad terena u zapadnom dijelu crkve bio prisutan već u gotičkoj fazi, a također da je u svetištu u gotičkoj fazi razina poda bila viša od one u lađi za otprilike 30 cm. Uzimajući u obzir radiokarbonsku analizu, stratigrafsku situaciju i činjenicu da je gotički pod u prvoj polovici 15. st. već popravljan (uzorak za analizu uzet je s gornjeg sloja vapnenog estirha SJ21), može se pretpostaviti da je crkva sagrađena početkom 15. st.
Barokni se pod nalazi na visini od 462,11 m n. v. u lađi ispod pjevališta, na 462,30 m n. v. u sredini lađe te na 462,65 m n. v. u svetištu kod oltara. Iz tih podataka zaključuje se da je pad u zapadnom dijelu crkve i dalje prisutan

te da je razina poda u svetištu viša od razine u lađi za otprilike 30 cm. U svetište se pristupa dvjema stubama u zoni trijumfalnog luka (donja se stuba nalazi na 462,45 m n. v., gornja stuba na 462,53 m n. v.) te još jednom stubom u zaključni dio (462,65 m n. v.).
Čini se da je već prilikom planiranja gradnje gotičke crkve teren niveliran tamnom rahlom zemljom (SJ6). Budući da se u vizitacijama spominje da je zemlja oko crkve jalova i nitko na njoj ništa ne može uzgajati, ne začuđuje odsutnost pokretnih nalaza.
Iako sam položaj crkve sugerira moguć dobro zaštićen životni prostor, nemogućnost obrađivanja zemlje razlog je zašto u prošlosti položaj nije bio naseljen. Zato je i georadarskim ispitivanjima plato sjeverno od crkve u većem dijelu detektiran kao arheološki sterilan, a s južne strane crkve definirane su jame s vjerojatnim tragovima života u prošlosti (keramika, izgoreni materijal i sl.) i grobovi.
Ono malo pokretnih nalaza rezultat su građevinske aktivnosti za vrijeme gradnje te obnove crkve i mogu se datirati od 15. do 17. st.

Literatura

Đurić 1984 T. Đurić, Zaboravljena gotika Hrvatskog zagorja – sv. Jakov na Očuri, Muzejski vjesnik, 7, Čakovec, 1984: 107 – 109.
Horvat 1987 A. Horvat, Očura, Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 2., Zagreb, 1987: 490.
Karaman 1948 Lj. Karaman, O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, Historijski zbornik, godina 1., br. 1 – 4., Zagreb, 1948: 103 – 127.
Karaman 1950 Lj. Karaman, O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, Historijski zbornik, godina 3., br. 1 – 4., Zagreb, 1950: 125 – 172.
Miletić, Valjato Fabris 2009 D. Miletić, M. Valjato Fabris, Očura – crkva sv. Jakova: Pregled do sada izvedenih radova i program radova do konačne sanacije i prezentacije crkve, Zagreb, 2009.
Masnjak 2013 T. Masnjak, Crkva sv. Jakova na Očuri: povijest i perspektiva održavanja, Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
Miletić, Valjato Fabris 2013 D. Miletić, M. Valjato Fabris, Kapela sv. Jakova na Očuri, Stanje, razvoj i prezentacija, Godišnjak ZSKH, br. 20 i 21, Zagreb, 1994./1995: 5 – 28.
Stahuljak 1950 T. Stahuljak, Naučno-istraživalački rad konzervatorskog zavoda u Zagrebu od 1945. do 1949. godine, Historijski zbornik, godina 3., br. 1 – 4., Zagreb, 1950: 257 – 266.
Szabo 1914 Gj. Szabo, Spomenici kotara Krapina i Zlatar, VAMZ, vol. 13., br. 1., Zagreb, 1914: 103 – 205.
Szabo 1939 Gj. Szabo, Kroz Hrvatsko zagorje, Zagreb, 1939.
Vukičević-Samaržija 1993 D. Vukičević-Samaržija, Gotičke crkve Hrvatskog zagorja, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1993.
Vukičević-Samaržija, Repanić-Braun, Kraševac 2008 D. Vukičević-Samaržija, M. Repanić-Braun, I. Kraševac, Gorjani Sutinski (Očura), Umjetnička topografije Hrvatske: Krapinsko-zagorska županija, Zagreb, 2008: 576 – 579.

doc. dr. sc. Ana Azinović Bebek

Summary

Archaeological research of the chapel of St Jacob in Očura was carried out in the course of March 2019. The excavations in the church have revealed two floor levels. The first one was made of brick and stone tiles during Baroque modifications of the church, probably in 1754, when a choir and new vault were constructed. Apart from small modifications (stone plates in the nave), the church has remained unaltered to this day. During the 18th c. reconstruction, a Gothic-period lime-based flooring was completely removed. Its remains were found under the foundation of the Baroque-period floor in the main altar, both altars in the nave and under the choir, where two layers of lime mortar were registered. The two phases can be interpreted as a repair which preceded the Baroque-period modifications as early as the first half of the 15th century. They probably resulted from the sloping of the terrain to the west (about 0.5 m) and its subsidence. Radiocarbon analysis, the stratigraphic situation and fact that the Gothic floor was repaired as early as the first half of the 15th century suggest that the church was built at the beginning of the 15th century.

Redni broj: 152
Lokalitet: Plemićki grad Vrbovec
Naselje: Klenovec Humski
Grad/općina: Hum na Sutli
Pravni status: Z-3779
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 2. do 13. rujna 2019. trajao je nastavak arheoloških istraživanja na burgu Vrbovcu (Plemićki grad Vrbovec, u narodu zvan *Veliki Gradiš, Veliko Gradišće*) u Klenovcu Humskom kraj Huma na Sutli. Stručnu ekipu Instituta za arheologiju, uz voditeljicu radova dr. sc. Tatjanu Tkalčec, višu znanstvenu suradnicu, činili su zamjenik voditeljice dr. sc. Siniša Krznar, znanstveni suradnik i dipl. arheo., te Kristina Turkalj, stručna dokumentaristica. Pomoćnu ekipu činila su petorica radnika iz okolice Huma na Sutli, angažirana na temelju ugovora s tvrtkom Arhitekton d.o.o. Poredje. Radove je nadzirao Konzervatorski odjel u Krapini, a financijska sredstva osigurali su Ministarstvo kulture te Općina Hum na Sutli.

O svim arheološkim i konzervatorskim radovima koji su na lokalitetu započeli 1987., a kontinuirano traju od 2001. godine, redovito se obavještava stručna i šira javnost u sklopu muzejske izložbe, monografije, stručnih i znanstvenih radova (usp. npr. Tkalčec 2010, a za izbor literature objavljene nakon toga usp. i Tkalčec 2015).
Ovogodišnja arheološka istraživanja usmjerena su na jugozapadni ugao dvorišta burga, između zidova SJ 61 i SJ 69, odnosno na dovršavanje istraživanja zapuna cisterne, a istraženo je i područje uz vanjsko lice zapadnog zida burga (SJ 61), i to na području od kule prema sjeveru, do površine koju je bilo potrebno istražiti i pripremiti za odvodni drenažni kanal. Također se istraživala i sjevernija površina

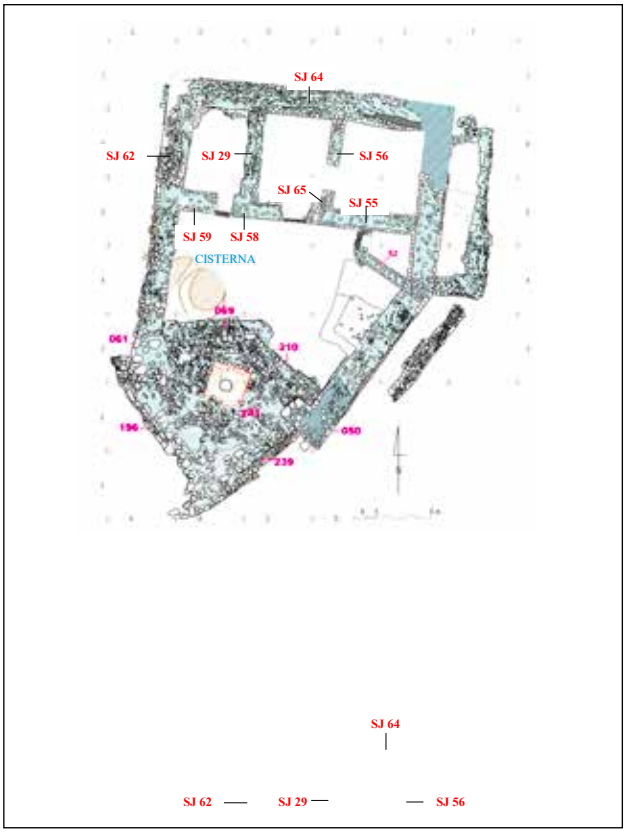

Arhitektonska snimka tlocrta burga Vrbovca s oznakama stratigrafskih jedinica (SJ) (crtež: K. Turkalj)

uz zapadni zid burga SJ 62, koji zatvara SZ prostoriju – gradsku kuhinju.

Iskopavanja u cisterni bila su nastavak radova iz 2018. godine (Tkalčec 2019) te su istraženi svi preostali slojevi zasipa cisterne do samog kamena živca. Zasipi su obilovali ulomcima keramičkih posuda (uglavnom kuhinjske keramike, ali i stolne) i životinjskih kostiju, a pronađeno je i nekoliko primjeraka metalnih nalaza, od kojih se ističe brončano cjedilo. Repertoar nalaza pripada razdoblju izmaka kasnog srednjeg vijeka, a pojedini stariji nalazi iz razvijenog srednjeg vijeka (13. st.) pronađeni su u zapuni cisterne u sekundarnom kontekstu. Ako je cisterna bila građena još u razvijenome srednjem vijeku, ona je očito tijekom vremena bila dobro održavana i čišćena. Do vremena objave ovog rada obrađen je sav keramički materijal iz cisterne (istraživanja 2018. i 2019.) te je polijepljeno gotovo 200 predmeta (uglavnom lonaca, ali i vrčeva te čaša i pećnjaka), koje je moguće u potpunosti rekonstruirati. Taj vrijedni materijal bit će izvanredan izvor spoznaja o keramičkoj produkciji kasnog srednjeg vijeka, kao i o kulturi kuhanja i pripremanja hrane te serviranja pića. Kako su pokazala dosadašnja istraživanja, nalazi iz cisterne oslikavaju život na burgu kada je on bio u rukama sinova Jana Vitovca te Matije i Ivaniša Korvina, odnosno Jakova Sekelja. Čini se da su već tada otpad i smeće uvelike odlagani u samome dvorištu burga – u nekadašnju cisternu, koja je u tome razdoblju zbog statičkih problema izgubila svoju funkciju. Taj se trend nastavio i početkom 16. st., kada je otpad odlagan ne samo u ulekнuće od nekadašnje cisterne, nego i na samom prostoru dvorišta burga, koji je tad već bio ruševina, dok je stambenu i obrambenu funkciju preuzela drvena kula podignuta na urušenom istočnome obodnom zidu nekadašnjeg tvrdoga grada (Tkalčec 2021). Cisterna je bila uklesana u živu stijenu, koja je tijekom vremena bila rubno oštećena, a invazivnim djelovanjem vode određena količina njene zapune te arheološkog materijala tijekom stoljeća proklizila je ispod zapadnog obodnog zida, niz strminu brijega na kojem je sagrađen burg. Na najbolje očuvanim dijelovima evidentno je da je cisterna sezala 3 m u dubinu od hodne površine dvorišta burga. Promjer joj je iznosio 3 m. Na dnu je cisterna (kamen živac) bila zaravnata, osim na zapadnom dijelu gdje je ostavljena manja povišena površina žive stijene. Po nekim interpretacijama sličnih pronalaska, takva se situacija može tumačiti namjernim ostavljanjem povišene površine, koja je poslije omogućivala lakše održavanje i čišćenje cisterne.

Arheološka istraživanja uz zapadni obodni zid jezgre burga, uz njegovo vanjsko lice, provedena su kako bi se istražili slojevi iz 13. st. i oni stariji od polovine 13. st., na kojima su zaustavljena prethodna istraživanja te kako bi se pripremilo područje za provođenje drenažne vode sa samoga burga (dvorišta i cisterne) kanalom ispod zapadnog zida pa dalje niz padinu. Dosegnuta je razina zdrave površine, koju na tim mjestima čini sitno oštrobridno kamenje, odnosno erodirana živa stijena. Istraženi su slojevi iz razvijenog srednjeg vijeka, ognjišta i rupe od stupova drvenih konstrukcija, koje su najvjerojatnije prethodile gradnji kamenoga burga.

Ukop cisterne, pogled s juga (foto: T. Tkalčec)

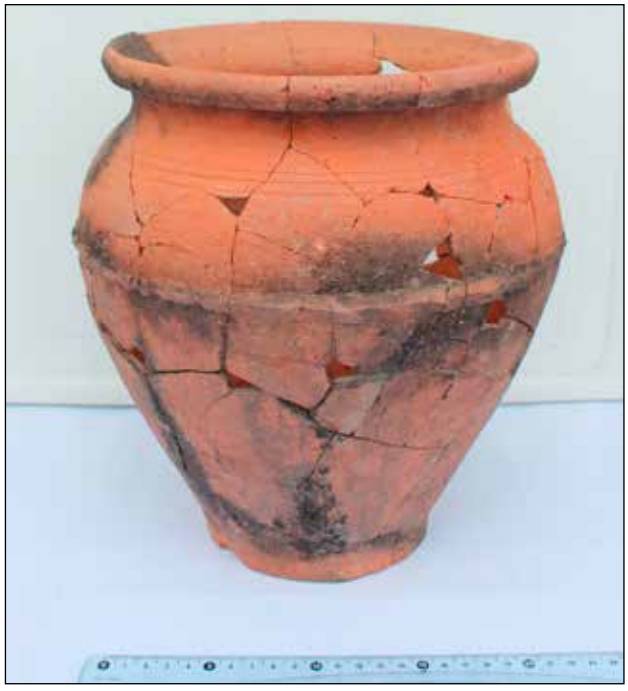

Kasnosrednjovjekovni lonac iz zapune cisterne (foto: T. Tkalčec)

Ulomak kasnosrednjovjekovnog brončanog cjedila iz cisterne (foto: T. Tkalčec)

Materijal iz 13. st. čine nalazi kuhinjske keramike, ali i stolnog posuđa, keramička uljanica, zatim vrški strelica, noževi, koštana svirala, koštana spatula, ulomci staklenih čaša. Svi ti nalazi potvrđuju važnost burga, lokaliteta koji je dao ime čitavome arhiđakonatu, još u njegovim starijim razdobljima.

Literatura

Tkalčec 2010 T. Tkalčec, Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome, Deset sezona arheoloških istraživanja, Zagreb, 2010.

Tkalčec 2015 T. Tkalčec, Novi pogledi na stara obrambena zdanja: burg Vrbovec u Klenovcu Humskom, arheološka istraživanja 2014. godine, AIA, XI, Zagreb, 2015: 63 – 73.

Tkalčec 2019 T. Tkalčec, Nastavak arheoloških istraživanja cisterne i konzervatorskih radova unutrašnjosti kule burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2018. godine, AIA, XIV, Zagreb, 2019: 145 – 152.

Tkalčec 2021 T. Tkalčec, Život na burgu Vrbovcu u Klenovcu Humskom u vrijeme Jana Vitovca i njegovih sinova, u: Jan Vitovec – češki vitez, zagorski grof, (ed.: I. Škiljan), Muzeji Hrvatskog zagorja, Krapina, 2021: 125 – 146, 171 – 173, 179 – 181.

dr. sc. Tatjana Tkalčec

Summary

Archaeological excavations at the site of the burg of Vrbovec (also called *Veliki Gradiš*, *Veliko Gradišćće*) in Klenovec Humski were resumed in the course of September 2019. The archaeological investigation was focused on the excavation of the cistern in the southwestern part of the courtyard, and along the outer face of the western city walls (opposite the cistern), from the tower to the north, including an area designated for the excavation prior to the construction of a drainage canal. Also investigated was an outer area along the western wall of the burg, SU 62, which encloses a northwestern room – the kitchen. Outside the central area of the burg we explored layers of the 13th century down to a geological layer. The cistern was fully explored and prepared for the installation of the drainage. The cistern has a circular layout with 3 m in diameter. It was dug in the bedrock to a depth of 3 m from the walking surface of the courtyard. Its bottom was levelled apart from the western part where a small, elevated rock surface was left. Analogies suggest that it was left on purpose in order to enable its easier cleaning and maintenance.

Redni broj: 153
Lokalitet: Stari grad Milengrad
Naselje: Zajezda
Grad/općina: Budinšćina
Pravni status: Z-3511
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, restauratorsko-konzervatorski radovi

Godine 2019. nastavljena su arheološka istraživanja staroga grada Milengrada. Voditelj je bio Petar Sekulić, dipl. arheo. (Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju). Radovi su financirani sredstvima tvrtke Vektra d.o.o.

Stari grad Milengrad sagrađen je na jugoistočnim obroncima Ivanščice u 14. st., kao središte posjeda obitelji Herković od Zajezde. Od 16. st. bio je u suvlasništvu obitelji Herković i Patačić, a u 17. st. napušten je zbog gradnje za život ugodnijeg dvorca u Zajezdi. Zaslugom gospodina Marijana Taučera i Bratovštine Milengrad, godine 2008.

Pogled s jugozapada na istraženi dio staroga grada Milengrada (foto: P. Sekulić)

započelo je uklanjanje nabujale vegetacija te je realiziran niz važnih projekata poput uređenja imovinskopravnog statusa, uređenja i gradnje ceste te geotehničkih i geoloških istraživanja stijena na kojima je sagrađen stari grad Milengrad.

Kako bi se omogućio nastavak konzervatorsko-restauratorskih građevinskih radova na baterijskoj kuli, uslijedilo je arheološko istraživanje njezine unutrašnjosti te istočnog dijela dvorišta. U unutrašnjosti kule utvrđena je jednostavna stratigrafska situacija, budući da je ispod nivelacije (sloj građevinske šute, SJ 2) dokumentirana stijena, odnosno kameni živac (SJ 11) na kojem su sagrađeni temelji kule. Nadalje, s ciljem utvrđivanja stratigrafske slike nalazišta te debljine kulturnog sloja u unutrašnjosti palasa, istražena je kontrolna sonda u istočnom dijelu sjeverne prostorije palasa. Tijekom ovogodišnjih arheoloških istraživanja prikupljena je veća količina pokretnih arheoloških nalaza. Najbrojniju skupinu nalaza čine ostaci keramičkih posuda i pećnjaka, koje je preliminarno moguće datirati u razdoblje od 15. do 16. st. Nakon radova novoistraženi su dijelovi staroga grada Jelengrada dokumentirani fotografiranjem sa zemlje i iz zraka (HRZ) te metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.), a prema čemu je dopunjena nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.

Literatura

Regan 2017 K. Regan, Srednjovjekovne i renesansne utvrde Hrvatskog Zagorja, Donja Stubica, 2017: 247 – 250.

Sudec, Hrelja 2011 K. Sudec , D. Hrelja, Milengrad - zagonetna utvrda, Varaždin, 2011.

Szabo 1914 Gj. Szabo, Spomenici kotara Krapina i Zlatar, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, 13, 1914: 103 – 204.

Szabo 2006 Gj. Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 2006.

Petar Sekulić

Summary

Archaeological excavations of the Old Town of Milengrad were resumed in the course of 2019. It was built in the 14th century on the southeastern slopes of Ivanščica as a landed property of the Herković of Zajezda family. From the 16th century it was co-owned by the Herković and Patačić families, and during the 17th century it was deserted due to the construction of a new, more comfortable castle in Zajezda. In 2019 we archaeologically explored a battery tower, the eastern part of the courtyard and part of a northern palas room.

GRAD ZAGREB I ZAGREBAČKA ŽUPANIJA

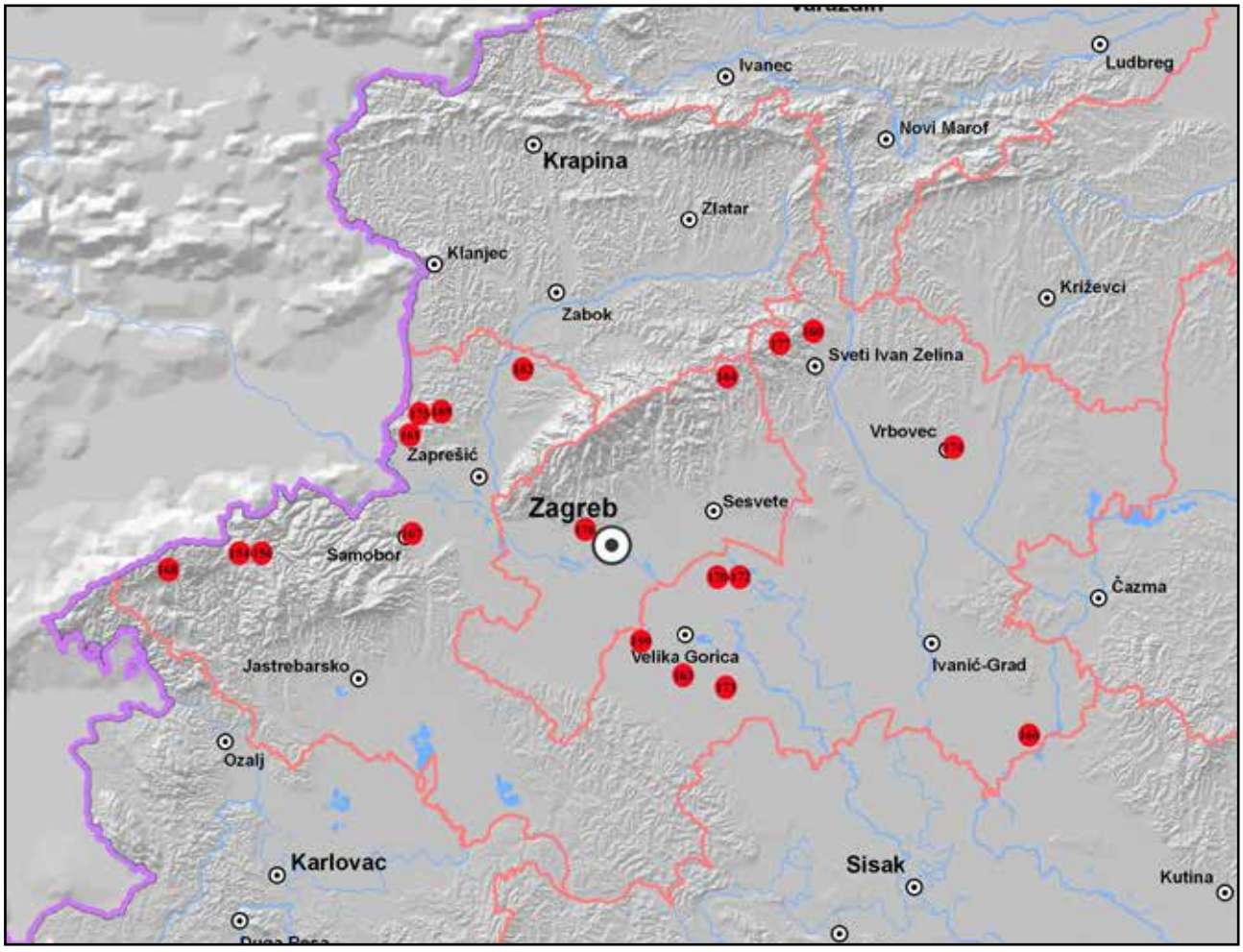

154 Budinjak – gradina i nekropola
155 Budinjak – kapela sv. Nedjelje
156 Budinjak – kapela sv. Petke
157 Cesta Donja Zdenčina – most na Kupi
158 Cesta Zaprešić – Prigorje Brdovečko
159 Donja Lomnica – sustav odvodnje
160 Donje Orešje – Graci – Topolnjak
161 Drenje – Laduč
162 Kraljev Vrh
163 Kurilovec – Belinščica
164 Kuzelin
165 Medvednica – zapadni obronci
166 Okešinec – Sipćina
167 Samobor – Sv. Helena
168 Stari grad Žumberak
169 Sveti Križ – arheološka zona
170 Šćitarjevo
171 Šćitarjevo
172 Šćitarjevo – Župna livada
173 Turopolje
174 Vrbovec – kaštel obitelji Patačić
175 Vukovo Selo
176 Zagreb – Medvedgradska 13
177 Zelingrad (castrum)
178 Željeznička pruga Dugo Selo – Novska
179 Žumberak – općina Budinjak
180 Žumberak – utvrđene pećine

Redni broj: 154
Lokalitet: Budinjak – gradina i nekropola
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1584
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno i zaštitno iskopavanje

U srpnju i kolovozu 2019. trajala su arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Budinjak. Stručnu ekipu činili su voditeljica istraživanja Aleksandra Bugar, a cikllički su se istraživanjima pridružili Boris Mašić, arheolog i muzejski savjetnik, muzejski tehničar Boris Bošković i preparator Goran Turk iz Muzeja grada Zagreba te Dženi Los i Josip Burmaz iz arheološke tvrtke Kaducej d.o.o. Ekipu fizičkih radnika, kao i svake godine do tada, činili su stanovnici obližnjih žumberačkih sela. Istraživanja su omogućena sredstvima Ministarstva kulture i Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport Grada Zagreba.

Arheološki lokalitet Budinjak nalazi se unutar Parka prirode Žumberak – Samoborsko gorje, pokraj sela Budinjaka. Na brežuljku Židovske kuće smještena je halštatska gradina, a podno nje u Budinjačkom polju grobište koje se upotrebljavalo od kraja kasnog brončanog doba (kraj 10./9. st. pr. Kr.) pa do polovice 6. st. pr. Kr. Najveći dio grobova pripada starijem željeznom dobu, od 800. do 620. g. pr. Kr. (Škoberne, Bugar 2017: 33, 34). Sustavna arheološka istraživanja lokaliteta traju od sredine 80-ih godina 20. st., a stručni voditelj iskopavanja bio je Želimir Škoberne, dugogodišnji kustos arheolog i muzejski savjetnik u Muzeju grada Zagreba. Pronađena građa čuva se u Pretpovijesnoj arheološkoj zbirci MGZ-a, dok se manji dio građe, iz prvih godina istraživanja, čuva u Samoborskom muzeju.
Najreprezentativniji predmeti s Budinjaka, od kojih valja istaknuti jedinstvene kacige iz kneževskih tumula 3 i 139, od 1997. godine izloženi su u stalnom postavu MGZ-a. Definirana je i kulturna grupa pod imenom Budinjak kao stariježeljeznodobna kulturna pojava u Hrvatskoj (Škoberne 2004: 131 – 159). Budinjak svakako jest jedno od važnijih ranohalštatskih nalazišta unutar rasprostiranja te željeznodobne kulture u srednjoj Europi (Škoberne 2002; 2004.). Rezultati istraživanja tijekom godina bili su predstavljani u sklopu više izložbenih projekata u Hrvatskoj i inozemstvu, od kojih treba izdvojiti dvije veće izložbe u Muzeju grada Zagreba – „Budinjak/Kneževski tumul" (Škoberne 1999) i „Budinjak – polje tumula/arheološka istraživanja 1995. – 2014." (Škoberne 2016) te posljednje izložbe koja je tematizirala lokalitet „Von Budinjak nach Mainz/Od Budinjaka do Mainza", u galeriji Vijećnice grada Mainza (Škoberne, Bugar 2017). Lokalitet je tijekom godina predstavljen i u više tekstova u katalozima, monografijama i stručnoj periodici, a zbog važnosti nalaza, posebice nakon otkrića tzv. kneževskih, bogato opremljenih grobova, sav metalni materijal restaurira se u Mainzu, u restauratorskim radionicama RGZM-a (Egg et al. 1999; Škoberne 1995; 1999; Škoberne, Bugar 2017), dok se keramičke posude restauriraju u Zagrebu.
Istraživanja su 2019. usmjerena na prostor gradine koja obuhvaća gotovo 40.000 m², a u većoj je mjeri neistražena. Sredinom 80-ih godina 20. st. iskopana je jedna manja sonda (Škoberne 1999:18), a tijekom arheoloških kampanja 2006., 2007. i 2008. organizirana su nešto opsežnija sondažna istraživanja na gradini, na otprilike 200 m². Tim su istraživanjima na određenim dijelovima utvrđene vrsta i debljina slojeva te je prikupljen veći broj naseobinskih nalaza, poglavito ulomci keramičkih posuda i maza te je utvrđeno postojanje objekata s podnicama i pretpostavljen način njihova formiranja (Škoberne 2007; 2008; 2009). Kako bi se stvorila jasnija slika o organizaciji naselja, oblicima objekata te vrsti nalaza, u budućnosti su potrebna opsežnija istraživanja. S obzirom na dobivena sredstva, godine 2019. na gradini je istraženo pet sondi ukupne površine 51 m². Cijela je gradina danas izrazito zarasla u raslinje i gusto pokrivena bukovom i dijelom hrastovom šumom te ju je prilično teško prostorno odrediti. Jedini način na koji bi se gradina i njezin okolni prostor mogli adekvatno dokumentirati i sagledati jest snimanje Lidarom te ciljano arheološki istražiti segmente naselja. Na samom vrhu gradine otvorene su dvije sonde, u kojima je ispod humusa uočen miješani sloj gline i sitnijeg kamenja koji prekriva prirodnu kamenu podlogu brežuljka. Nije bilo tragova objekata, a pronađena je manja količina halštatske keramike. S prostora bez raslinja, kao najvišeg dijela gradine, najbolje se mogao pratiti okolni prostor i nadgledati prilaz gradini. Sljedeće tri sonde postavljene su pedesetak metara niže,

Budinjak – položaj Budinjačkog polja i gradine (foto: J. Burmaz)

Budinjak – gradina, sonda 4 (foto: A. Bugar)

Budinjak – gradina, detalj podnice s ulomcima keramike u sondi 3 (foto: B. Bošković)

na rubovima tzv. južne terase. Humusni je sloj nešto deblji, a glineni sloj pomiješan s kamenom sadržavao je više ulomaka halštatske keramike. Stanovnici gradine upotrebljavali su prirodnu kamenu podlogu, odnosno kamene ploče i prema potrebi ih prilagođavali svojim potrebama, što je zaključeno i tijekom prijašnjih istraživanja (Škoberne 2008: 188; 2009: 249). Pločasto kamenje relativno se lako vadi iz geološki mlađeg sloja gline, a vađeno je i u željezno doba i upotrebljavano za formiranje rubova terasa, odnosno stvaranje svojevrsnih kamenih nasipa. U sondama 3 i 4 definiran je sloj zemljane nivelacije, odnosno vrsta podnice. U tom nabijenom „podu" pronađeni su ulomci grube naseobinske keramike, ukrašene plastičnim aplikacijama, žlijebljenjem i urezivanjem, manji broj ulomaka finije keramike, ulomak kamene sjekire, brončani ring i kameni brusovi te ulomci maza.

Na prostoru grobišta 2019. istražene su dvije manje sonde ukupne površine 19 m², u ravnom terenu između već otprije istraženih tumula 83, 88, 84 i 87. Naime, na lokalitetu se, uz grobove unutar tumula, nalaze i grobovi u ravnom terenu – tzv. tipovi 1, 2, 9 i 10, prema tipologiji ukopa grobova na budinjačkoj nekropoli (Škoberne 1999: 22; Škoberne, Bugar 2017: 35 – 37). U sondama 2019. nisu pronađeni grobovi. Provjera ravnog terena oko već istraženih tumula strategija je koja se provodila i prijašnjih godina, ali još nisu obuhvaćene sve prazne površine oko već istraženih i neistraženih tumula. Planovi su to za buduća istraživanja kako bi se dobila cjelovita slika ukopavanja unutar grobišta. Sve su sonde nakon istraživanja prekrivene geotekstilom i zatrpane kako bi se očuvala ambijentalna vrijednost „Staze kneževa" u Parku prirode Žumberak – Samoborsko gorje.

Literatura

Egg et al. 1999 M. Egg, U. Neuhäuser. Ž. Škoberne, Mit einem Beitrag von Dietrich Anker, Ein Grab mit Schüsselnelm aus Budinjak in Kroatien, Jahrb. RGZM, 45, Teil 2, Verlag des Römisch-Germanische Zentralmuseums, Mainz, 1999: 435 – 472.

Škoberne 1995 Ž. Škoberne, The early Iron age cemetery at Budinjak in the Žumberak mountains (Northwestern Croatia), Archäologisches Korrespondenzblatt, 25/3, Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz, 1995: 291 – 299.

Škoberne 1999 Ž. Škoberne, Budinjak – kneževski tumul, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1999.

Škoberne 2002 Ž. Škoberne, Pregled pretpovijesnih arheoloških istraživanja u Žumberku, katalog izložbe „Žumberak od prapovijesti do kasne antike", Zagreb, 2002: 32 – 81.

Škoberne 2004 Ž. Škoberne, Grupa Budinjak, katalog izložbe Ratnici na razmeđu Istoka i Zapada – Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb, 2004: 131 – 159.

Škoberne 2007 Ž. Škoberne, Budinjak – nekropola, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 172 – 174.

Škoberne 2008 Ž. Škoberne, Budinjak – nekropola, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 187 – 189.

Škoberne 2009 Ž. Škoberne, Budinjak – nekropola i gradinsko naselje. HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 247 – 250.

Škoberne 2016 Ž. Škoberne**,** Budinjak – polje tumula, arheološka istraživanja 1995. – 2014. – presavitak izložbe, Muzej grada Zagreba, 2016.

Škoberne, Bugar 2017 Ž. Škoberne, Aleksandra Bugar, Od Budinjaka do Mainza – Von Budinjak nach Mainz, katalog izložbe, Muzej grada Zagreba, 2017.

Aleksandra Bugar

Summary

In the course of July and August 2019 archaeological excavations were undertaken at the site of Budinjak. A Hallstatt hillfort is situated at the top of a hill called Židovske kuće. At the bottom of the hill, at Budinjačko polje there is an Early Iron Age necropolis with more than 140 tumuli. Systematic archaeological excavations of this site have carried out since the 1980s. The 2019 excavations encompassed an area of 71 m^2 with five probes at the hillfort and two in the cemetery. The investigation of the hillfort revealed the remains of a loose-stone rampart on the edges of the southern terrace and the remains of floorings with several fragments of settlement-type pottery, a stone axe, whetstone, bronze ring and house daub. The probes were covered with geotextile and backfilled in order to preserve the environmental value of the Trail of the Princes.

Redni broj: 155
Lokalitet: Budinjak – kapela svete Nedjelje s grobljem
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1584
Razdoblje: NV
Vrsta radova: konzervacija

U rujnu i listopadu 2019. nastavljeni su radovi na nalazištu Kapela sv. Nedjelje u Budinjaku (k.č. 178, k.o. Budinjak). Stručna voditeljica bila je Morena Želle. Za konzervaciju je bio zadužen građevinski obrt „INGOR" iz Karlovca. Voditelj projekta bila je Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje". Ovogodišnji radovi realizirani su zahvaljujući financijskim sredstvima Ministarstva kulture.

Arheološki ostaci grkokatoličke kapele sv. Nedjelje s pripadajućim grobljem (16. – 18. st.) pronađeni su 2011., tijekom

iskopavanja lokaliteta Budinjak iz starijeg željeznoga doba, a zaštitna iskopavanja započela su 2012. godine. Dosadašnjim aktivnostima arhitektura kapele sv. Nedjelje istražena je u potpunosti. Kapela dimenzija 11x6 m sagrađena je na stariježeljeznodobnom tumulu, ima lađu približno kvadratnog tlocrta i apsidu poligonalnog oblika s vanjske strane, a polukružnog s unutrašnje. Zidovi kapele, građeni od lomljenog kamena, sačuvani su u visini od petnaestak centimetara iznad razine funkcioniranja kapele. Na istraživanom području, koje obuhvaća površinu do 3 m udaljenosti od zidova kapele, tijekom dosadašnjih iskopavanja evidentirana su dvadeset i dva novovjekovna groba, od kojih sedam ispod razine poda u unutrašnjosti sv. Nedjelje. Godine 2014. započele su aktivnosti pripreme lokaliteta za konzervaciju. Na temelju „Projekta interventnih radova i održavanja otkopanih ostataka kapele – zaštita od vlage i konsolidacija", koji je izradila tvrtka Geoexpert PROJEKT d.o.o., godine 2017. izveden je unutarnji dio drenažnog sustava, a 2018. konsolidacija temelja i očuvanih dijelova južnog zida kapele.

U skladu s procijenjenim prioritetima, godine 2019. nastavljena je konsolidacija zidova kapele. Zbog ograničenih financijskih sredstava, konsolidacija, nažalost, ni ove godine nije bila moguća u punom opsegu pa su radovi izvedeni samo na zapadnom zidu/temelju kapele. Nakon uklanjanja zimske zaštite (građevinskog pokrivača) s toga dijela građevine, a prije početka konsolidacije, uklonjen je ostatak arheoloških naslaga, koji je tijekom iskopavanja ostavljen uz unutarnju i vanjsku stranu temelja u debljini od otprilike 0,20 m, radi djelomične zaštite otkopane strukture. Potom je očišćeno vanjsko i unutarnje lice zida (koji je na tome dijelu građevine sačuvan u visini samo jednog reda) i temelja. Nakon čišćenja strukture razložen je kameni prag smješten u središtu zapadnog zida kapele jer je bio oblikovan od više ploča crvenog vapnenca većih i manjih dimenzija. Prije razgradnje stanje je fotografski dokumentirano, a uz temelj je obilježena širina praga kako bi se prilikom ponovne ugradnje u potpunosti poštovale dimenzije ulazne zone i originalan raspored ploča. Konsolidacija je nastavljena pažljivim čišćenjem i razlaganjem svih oslabljenih dijelova strukture. Nakon čišćenja razloženog kamena uslijedila je njegova ponovna ugradnja u zidanu strukturu, uz primjenu gotovog vapnenog morta za restauratorske radove. Nad prezidanim dijelom temelja izrađen je zaštitni konzervatorski sloj u produženom mortu, za čiju je izradu upotrebljavan rimski cement, gašeno vapno i pijesak te kamen od kojeg je kapela građena, prikupljan tijekom prijašnjih iskopavanja i odlagan na lokalitetu radi buduće konzervacije. Opisanim konzervatorskim postupcima obuhvaćeno je 6 metara temelja i zida kapele sv. Nedjelje. Završni radovi obuhvatili su rekonstrukciju praga kapele i obradu površine konsolidiranog zapadnog zida građevine.

Nužna bi konzervacija u budućnosti morala obuhvatiti konsolidaciju preostalih dijelova temelja i zidova kapele (sjeverni zid i apsidu), izvedbu vanjske drenaže, čija je realizacija predviđena projektom, uređenje parterne površine u unutrašnjosti kapele, s rekonstrukcijom djelomično očuvanog kamenog popločenja, izradu dokumentacije izvedenog stanja i uređenje okoliša, koje podrazumijeva zatrpavanje arheološkog iskopa oko kapele. Budući da je u postojećem iskopu uočeno desetak grobnih jama, koje još nisu istražene, prije zatrpavanja površine oko kapele potrebno je i arheološko iskopavanje. Uz činjenicu da je njihova izvedba nužna radi optimalne zaštite arheoloških ostataka kapele sv. Nedjelje, konzervacija istodobno obuhvaća i djelomične radove na prezentaciji tog kulturnog dobra. Nastavak arheološkog iskopavanja groblja oko kapele dio je dugoročnog programa koji se planira radi preciznije kronološke i

Rekonstrukcija ulaznog praga kapele sv. Nedjelje (foto: M. Želle)

Stanje zapadnog zida kapele sv. Nedjelje na početku razgradnje (foto: M. Želle)

Razgradnja oslabljenih dijelova zapadnog zida kapele sv. Nedjelje (foto: M. Želle)

Konsolidirani zapadni zid kapele sv. Nedjelje sa zaštitnim slojem (foto: M. Želle)

kulturne determinacije nalazišta i prikupljanja podataka o slabo poznatoj povijesti naseljavanja „uskočkog" stanovništva. Prezentacijom kapele sv. Nedjelje i groblja oko nje Arheološki park u Budinjaku bit će obogaćen sadržajem, koji uz već postojeće stanje osigurava iscrpnije i potpunije sagledavanje kulturne prošlosti Budinjaka i šireg područja Žumberka.

Literatura

Magdalenić 2015 B. Magdalenić, Građevina kapela svete Nedjelje – Budinjak, Projekt interventnih radova i održavanja otkopanih ostataka kapele – zaštita od vlage i konsolidacija, Geoexpert PROJEKT d.o.o., Zagreb, 2015.
Pavković 1987 I. Pavković, Kratki povijesni pregled župe Mrzlo Polje, u: Žumberački krijes, Kalendar 1988, 1987: 48 – 83.
Šematizam 1962 Jubilarni šematizam križevačke eparhije, Zagreb, 1962.
Škoberne 2012 Ž. Škoberne, Budinjak – nekropola, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 258 – 261.
Želle 2013 M. Želle, Budinjak – Kapela svete Nedjelje s grobljem, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 295 – 297
Želle 2014 M. Želle, Budinjak – Kapela svete Nedjelje s grobljem, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 227, 228.
Želle 2015 M. Želle, Budinjak – Kapela svete Nedjelje s grobljem, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 248, 249.
Želle 2019 M. Želle, Budinjak – kapela svete Nedjelje s grobljem, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Morena Želle

Summary

The archaeological remains of the Greek Catholic chapel of Holy Sunday with a graveyard of the 16th – 18th c. were uncovered during the archaeological excavations of the Late Iron Age site of Budinjak. The rescue excavations of the chapel were conducted from 2012 to 2014. The chapel, built on an Early Iron Age tumulus, has an approximately square nave and polygonal apse (semi-circular in the interior).

The conservation works have so far encompassed the construction of a rainwater drainage system in 2017 and the consolidation of the foundations and preserved parts of the southern wall in 2018. In 2019 the works were continued on the western wall of the chapel. The consolidation of the walls was preceded by the removal of archaeological deposits placed along outer and inner side of the foundations in a depth of 0.20 m in order to partly protect the uncovered structures. The conservation works encompassed the foundations and walls of the chapel in a length of 6 m. The works also included the installation of a threshold and finishing working of the surface of the consolidated western wall of the chapel.

Redni broj: 156
Lokalitet: Budinjak – kapela svete Petke
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1583
Razdoblje: SV/NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U rujnu 2019. nastavljena su arheološka istraživanja na nalazištu Kapela sv. Petke u Budinjaku (k.č. 2914, k.o. Budinjak). Stručna voditeljica istraživanja bila je Morena Želle, članovi stručne i tehničke ekipe Lucija Prusac, Maja Mrvelj i Haris Hadžagić. Voditelj projekta bila je Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje". Godine 2019. istražena je površina veličine otprilike 70 m², s prosječnom dubinom iskopa od 50 cm. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture

Zaštitna arheološka istraživanja i konzervacija na nalazištu Kapela sv. Petke (unutar prostornih međa registriranog kulturnog dobra – rimokatoličke kapele sv. Petronile, Z-1583) traju od 2006. godine. Tijekom dosadašnjih radova pronađeni su, arheološki istraženi i konzervirani temelji ranonovovjekovne četverolisne kapele, sakralnog objekta jedinstvenog u Republici Hrvatskoj i jednog od najzanimljivijih u korpusu zasad poznatog sakralnoga graditeljstva u Žumberku. Prilikom nastavka iskopavanja i geofizičkih

Uklanjanje stabala s iskopne površine (foto: M. Želle)

istraživanja na lokalitetu su pronađeni i ostaci drugih graditeljskih struktura – temelji nedovršene grkokatoličke kapele s kraja 19. st. i arheološki ostaci jednobrodne sakralne građevine s apsidom. Podaci o postojanju potonje već su pronađeni u civilnim i crkvenim arhivima (radi se o rimokatoličkom objektu, najvjerojatnije iz kasnoga srednjeg vijeka), a geofizičkim je istraživanjima utvrđeno da se građevina nalazila na površini jugozapadno od kapele sv. Petke. Iskopavanje spomenutog sakralnog objekta započelo je 2017. i dosad su prikupljeni temeljni podaci o veličini i tlocrtnom izgledu kapele. Radi se o longitudinalnom objektu dužine otprilike 11 m, s brodom pravokutnog tlocrta i dimenzija 6x5 m, te ponešto izduljenim i polukružno zaključenim svetištem. Temelji kapele građeni su od grubo lomljenog kamena povezanog žbukom, a širina im iznosi osamdesetak centimetara.

Budući da je dio temelja zapadnog zida građevine ostao izvan granica dosadašnjih iskopa, godine 2019. iskopna je površina proširena prema zapadu. Kao i tijekom prijašnjih godina, prije iskopavanja bilo je nužno ukloniti stabla crnogorice, koja su na lokalitetu posađena prije dvadesetak godina. Nakon uklanjanja stabala označeni su kvadrati za iskop, veličine 50 m^2, smješteni zapadno od kvadrata istraženih 2018. godine. Tijekom uklanjanja humusa, prosječne debljine od 10 do 15 cm, pronađen je recentan materijal – ulomci keramičkih posuda, staklenih boca, čavala i životinjskih kostiju, a uz navedeno i četiri primjerka novca, od kojih je jedan austrijska kovanica iz 1860., dok su preostala tri recentni nalazi iz 20. st. U plitkom iskopu ispod humusnog sloja uočene su stratigrafske jedinice različitog sastava, koje se mogu dovesti u vezu s fazom degradacije graditeljske strukture. U njima su prikupljeni uobičajeni pokretni nalazi novovjekovnog, ali i recentnog podrijetla – ulomci keramičkih posuda, staklenih boca, čavala i životinjskih kostiju te dva primjerka novca – austrougarski filir iz 1894. i jugoslavenski dinar iz 1974. godine. Nakon uklanjanja spomenutih stratigrafskih jedinica te čišćenja i poliranja, sukladno očekivanjima, na iskopnoj su površini jasno uočeni tragovi temelja zapadnog zida kapele – dno plitkog pravocrtnog kanala ispunjenog degradiranim mortom i rijetkim kamenjem manjih dimenzija. Zapadno od temelja i pretpostavljenog ulaza u nekadašnji sakralni objekt pronađena je struktura čiju funkciju nije moguće sa sigurnošću utvrditi, no zapažanja o njezinu nastanku (na niveliranu površinu tla položen je tanji sloj morta na koji je polagano kamenje) sugeriraju da se radi o hodnoj površini, moguće o ostatku uređenja prilaza rimokatoličkoj kapeli. Za razliku od njega, zid građen od srednje velikog kamena povezanog mortom, pronađen uz zapadni rub iskopa, ni funkcionalno ni kronološki ne može se dovesti u vezu s rimokatoličkim objektom – na osnovi oblika, strukture i položaja utvrđeno je da on pripada temeljima grkokatoličke građevine, čija je gradnja započela potkraj 19. st., ali je ubrzo obustavljena. U južnom dijelu iskopa pronađeno je i jedno recentno pravokutno vatrište, omeđeno niskom ogradom od nepravilnog kamenja i ispunjeno ugljenom.

Zbog nejasne pozicije sjeverozapadnog ugla rimokatoličke kapele, tijekom nastavka istraživanja iskop je proširen i sa sjeverne strane. Kopanje je bilo iznimno otežano zbog dvaju velikih panjeva i goleme količine korijenja, a vrlo loše stanje ostataka građevine uvjetovalo je pažljivo čišćenje i poliranje, no nakon tih aktivnosti s velikim je stupnjem sigurnosti definiran položaj sjeverozapadnog ugla građevine.

Iskopna površina 2019. – lijevo temelj apside grkokatoličke kapele, desno temelj zapadnog zida rimokatoličke kapele (foto: H. Hadžagić)

Detalj temelja zapadnog zida rimokatoličke kapele (foto: H. Hadžagić)

Ovogodišnjim je iskopavanjem i utvrđivanjem položaja temelja zapadnog zida i sjeverozapadnog ugla sakralna građevina definirana u svome punom perimetru, no zbog ograničenih financijskih sredstava nije bilo moguće završno čišćenje temelja u čitavu njihovu opsegu, nakon čega treba uslijediti cjelovita dokumentacija postojećeg stanja. Već tijekom prve godine istraživanja zaključeno je da zbog iznimno lošeg i osjetljivog stanja temelja završno čišćenje treba realizirati kada bude definiran pun perimetar kapele. Nakon završenog istraživanja 2019. cijelo područje iskopa pokriveno je geotekstilom, nad koji je nasipan tanji sloj zemlje radi zaštite oskudnih arheoloških ostataka građevine. Uz navedeno, nastavak radova trebao bi obuhvatiti i strukturu smještenu južno od temelja južnog zida kapele, koja je pronađena 2018. godine i nije otkopana u cijelosti, a pretpostavlja se da se radi o ogradnom zidu sakralne građevine.

Literatura

Mušič 2013 B. Mušić, Izvješće o geofizikalnim istraživanjima na arheološkom lokalitetu Budinjak – Sv. Petka, Gearch d.o.o., Maribor, 2013.

Želle 2007 M. Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 3/2006, Zagreb, 2007: 170 – 172.

Želle 2008 M. Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 4/2007, Zagreb, 2008: 184 – 186.
Želle 2013 M. Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 9/2012, Zagreb, 2013: 297 – 300.
Želle 2019 M. Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 15/2018, Zagreb, 2019.

Morena Želle

Summary

In the course of September 2019 archaeological excavations were continued at the site of St Petka in Budinjak. So far we have excavated and repaired the foundations of a chapel with a quatrefoil layout, the only known such building in Croatia. The remains of other buildings were also revealed - the foundations of an unfinished Geek Catholic church from the end of the 19th century and archaeological remains of a single nave church with an apse. The excavations of the latter building (according to historical records, a medieval Roman Catholic chapel) were initiated in 2017. It is an 11 m long longitudinal building with a rectangular-shaped layout measuring 6 x 5 m, and slightly elongated and semicircular sanctuary. The foundation of the western wall was also investigated in 2019. Also uncovered was the bottom of a rectangular-shaped canal filled with degraded mortar and stone. To the west of it we revealed the remains of pavement – stones were laid on a layer of mortar above the levelled surface. The dig contained a stone masonry wall that belongs to the foundations of the Greek Catholic building, whose construction had been launched at the end of the 19th century, and was soon abandoned. This year`s excavations have enabled a complete layout of the Roman Catholic church.

Redni broj: 157
Lokalitet: Cesta Donja Zdenčina – most na Kupi kod Lasinje
Naselje: Donja Zdenčina, Lasinja
Grad/općina: Klinča sela, Pisarovina
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U srpnju 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba pregledala je trasu državne ceste od čvora Donja Zdenčina do mosta na kupi kod Lasinje. Unutar trase, terenski pregled bio je određen na dvjema pozicijama. Prvi dio trase obuhvaćao je čvor Donje Zdenčine (faza IV od km 0+000 do cca km 0+880) u k.o. Zdenčina i Kupinec u općini Klinča sela. Drugi dio trase nalazi se u Pisarovini, a završava kod mosta na Kupi kod Lasinje (faza VI od cca km 13+780 do km 17+584,56) u k.o. Kupinec, Velika Jamnička i Pisarovina u općini Pisarovina.

Na trasi terenskog pregleda izmjenjivale su se oranice, travnate površine, močvarno područje te izgrađene površine u naseljima ili na njihovim rubovima, sukladno čemu je vidljivost terena bila varijabilna. Preglednost tla na

Zračna fotografija s označenim dijelom trase na km 0+000 do km 0+880, čvor Donja Zdenčina (faza IV) (foto: K. Grbavac)

oranicama varirala je s obzirom na to da je na većina oranica bila pod poljoprivrednim kulturama. Na dijelu trase u Pisarovini oranice su zarasle u gustu i visoku vegetaciju gdje je vidljivost bila 0. Dio trase činile su livade i šume te zbog nepreglednosti tla nije bilo moguće utvrditi eventualno postojanje nalazišta (vidljivost 0). Odlučeno je da se na pojedinim dijelovima trase iskopaju probne sonde, s obzirom na to da stupanj vidljivosti nije omogućavao određivanje arheološkog potencijala, odnosno mogućega antropogenog arheološkog utjecaja.
Tijekom pregleda trasa je s tla fotografirana fotoaparatom te iz zraka bespilotnom letjelicom. Prikupljeni terenski arheološki nalazi neposredno na terenu snimljeni su GPS instrumentom Stonex S9 i smješteni na kartu trase.
Početak trase nalazi se u blizini izlaza s autoceste i naplatne postaje Donja Zdenčina. Velik dio početka trase nasut je dodatnom zemljom, postupak koji je izveden tijekom prethodne gradnje prijelaza preko autoceste. Na daljnjem dijelu trase pojavljuju se obradive površine, međutim s obzirom na prisutnost poljoprivrednih kultura, vidljivost je bila varijabilna. Uočeni su sitni fragmenti opeke i keramike, uglavnom novovjekovne, kao i keramike iz starijih razdoblja, uglavnom bez konteksta i sporadično. Zbog loše vidljivosti, na tom dijelu trase iskopane su 23 probne sonde kako bi se utvrdio arheološki potencijal područja. U probnim sondama nisu uočeni arheološki nalazi.
Početnih 1200 m drugog dijela trase (stacionaže km 13+780 do km 17+584,56) obraslo je visokom travom te je vidljivost bila 0. U nastavku trase izmjenjuju se obradive površine s kanalima i ponegdje šumama, vidljivost je bila dobra, međutim nije uočen arheološki materijal, kao ni bilo kakve indikacije arheološke antropogene djelatnosti. Zadnjih 1500 m trase prvo prelazi u šumoviti predio, a zatim na već postojeću cestu koja je omeđena kanalom. Na tom predjelu također nisu uočeni arheološki nalazi, kao ni dokazi o arheološkom antropogenom utjecaju. Zbog nepristupačnosti te nikakve vidljivost (preko metar visoke travnate vegetacije), na prvih 1226 m trase iskopane su 22 probne sonde, na međusobnoj udaljenosti od 50 do 60 m. Utvrđeno je da ni na tom dijelu pregledane trase nema arheoloških nalaza, osim sporadičnih nalaza moderne opeke i novovjekovne

keramike. Tlo je zapušteno i močvarno, a nalazi se na jednoj od nadmorski najnižih točaka okolnog terena, što dodatno upućuje na malu vjerojatnost naseljavanja tijekom povijesti.
Na temelju terenskog pregleda, kao i iskopavanja probnih sondi, zaključeno je da trasa državne ceste od čvora Donja Zdenčina – most na Kupi kod Lasinje ne pokazuje postojanje arheoloških nalaza ni promjena u okolišu koji bi sugerirali antropogenu arheološku aktivnost.

Krešimir Grbavac

Summary

A field survey of the state road from Donja Zdenčina junction to the Kupa River bridge near Lasinja was carried out in the course of 2019. There were no archaeological finds or indications of human activities.

Redni broj: 158
Lokalitet: Cesta Zaprešić – Prigorje Brdovečko (DC 225)
Naselje: Zaprešić
Grad/općina: Zaprešić
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 2016. do 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi izmještanja ceste DC 225, dionica Zaprešić – Prigorje Brdovečko, I. poddionica od km 0+000 do km 1+935,64, II. faza od km 0+687,00 do km 1+959,89. Radove je nadzirala tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba.

Radovi, kao i arheološki nadzor, trajali su od 2016. do 2019., zbog internih problema podizvođača (podizvođač Viadukt d.d. otišao je u stečaj krajem 2016., a radove je početkom 2019. nastavio novi podizvođač GIP-PIONIR d.o.o. Zagreb).
Predmetna trasa pružala se u smjeru JI-SZ, uz sjevernu stranu željezničke pruge, u dužini od 1200 m. Radovi su uglavnom izvođeni u širini od oko 45 m (širina je varirala ovisno o širini zelene površine između željezničke pruge i ceste u gradnji). Trasa je najšira kod mjesta gradnje osi „raskrižja 3" (na stacionaži km 1+600 prema JI) te pothodnika (stacionaža km 1+740 prema JZ). Trasa se pri kraju sužava na konačnih 18-ak metara.
Prilikom nadzora gradnje predmetne trase nisu uočeni tragovi arheoloških struktura. S površine je prikupljeno nekoliko novovjekovnih ulomaka keramike.

Karla Hustić

Summary

Archaeological supervision of the earthworks on a new route of the state road DC 225, between Zaprešić and Prigorje Brdovečko I, between the road chainage km 0+000 and 1+935.64, the second phase was carried out from 2016 to 2019. Archaeological supervision was carried out from 2016 to 2019 due to subcontractor issues. No archaeological structures were detected. There were several pieces of postmedieval pottery.

Redni broj: 159
Lokalitet: Donja Lomnica – sustav odvodnje
Naselje: Donja Lomnica
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 4. veljače do 31. svibnja 2019. arheološki je nadzirana gradnja sustava odvodnje u Donjoj Lomnici. Voditelj nadzora bio je Krunoslav Zujić, magistar arheologije, iz tvrtke Contarini d.o.o. Investitor je bila tvrtka Strabag d.o.o.

Područje na kojem su se odvijali zemljani radovi rasprostire se na cca 3500 m^2 na području sela Donje Lomnice. Predmetne parcele obuhvaćaju k.č. 320, 628, 622, 623, 621, 1168/4 i 1168/5, k.o. Donja Lomnica. Tijekom pomnog pregleda terena za vrijeme građevinskih zahvata nisu uočeni pokretni i nepokretni (u vidu arhitekture) arheološki nalazi.
Prilikom samog nadzora pretpostavljalo se da postoji mogućnost prikupljanja arheoloških nalaza s obzirom na blizinu lokaliteta Šepkovčica, koji se nalazi na poljoprivrednim površinama naselja Gradića i Donje Lomnice, paralelno sa željezničkom prugom Zagreb – Sisak. Prilikom istraživanja lokaliteta Šepkovčica utvrđeno je da se radi o jednom od najvažnijih lokaliteta na području sjeverozapadne Hrvatske jer su pronađeni brojni nalazi iz prapovijesti, antike i srednjeg vijeka, koji se ističu svojim bogatstvom i raznolikošću.
Međutim, područje zahvaćeno ovim projektom nije sadržavalo nikakve arheološke ostatke, a to je bilo posebice vidljivo na asfaltiranom (središnjem) dijelu trase, koja se proteže jednim manjim dijelom Odranske ulice te nastavlja cijelom dužinom Školske ulice i završava 50-ak metara dalje u Dugoj ulici, ispred glavnog ulaza u kuriju Modić – Bedeković, zaštićenog spomenika kulture i vrijednog primjera graditeljske kulturne baštine središnje Hrvatske.
Neposredno na završetku asfaltiranog dijela trase zemljani radovi nastavili su se i završili na području bivšeg potoka Lomnice, koje je bilo specifično i problematično jer je u velikoj mjeri bilo ispunjeno otpadnim materijalom i šutom, koja

Područje radova

je po svemu sudeći bila ilegalno odlagana dugi niz godina nakon što je navedeni potok izgubio svoju funkciju.

Krunoslav Zujić

Summary

Archaeological supervision during the earthworks carried out for the construction of a drainage system in Donja Lomnica was carried out from February to May 2019. The earthworks encompassed an area of 3500 m^2 in the centre of the village, and included laying of gas pipelines, a water supply system and electricity cables. To the south of Modić – Bedeković manor house there is the former bed of the Lomnica stream, with large quantities of rubble that the locals deposited there after the stream lost its function. Due to the proximity of the site of Šepkovčica, located on farmlands in Donja Lomnica, there was a possibility of finding archaeological remains, but the supervision revealed that there were no finds.

Redni broj: 160
Lokalitet: Donje Orešje – Graci – Topolnjak
Naselje: Donje Orešje
Grad/općina: Sveti Ivan Zelina
Pravni status: P-3663
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. zaštitno je arheološki istraživan prapovijesni lokalitet Graci – Topolnjak u Donjem Orešju. Voditeljica istraživanja bila je Romana Mačković, dipl. arheo., iz Muzeja Sveti Ivan Zelina.

Lokalitet se nalazi na proplanku iznad naselja Orešja Donjeg, na kojem se nalaze šume privatnih vlasnika. Prema pričanju stanovnika, na tom su proplanku u prošlosti bili pašnjaci i vinogradi, a sada je obrastao šumom. Na proplanku su vidljivi suhozidi te razbacana keramika i kućni lijep, koji je isprala kiša. Lokalitet se nalazi pod šumom, tako da su nalazi, koji su uočeni na vrlo maloj dubini od 50 do 80 cm, vjerojatno oštećeni korijenjem i erozijom zemlje. Suhozidi su također oštećeni raslinjem, a vjerojatno i prilikom odvoženja kamena.
Arheološka istraživanja lokaliteta Graci – Topolnjak traju već nekoliko godina. Lokalitet je prvi put sondažno istražen 2009. na istočnoj strani platoa, kada je utvrđen položaj stambenog objekta. Godine 2011. istražen je Topolnjak, kada je otvorena jedna probna sonda. U toj je sondi utvrđen kulturni sloj, ali nije pronađen nikakav objekt. Godine 2012. pronađeni su ostaci nastambe na zapadnom dijelu platoa, s većom količinom arheološkog materijala, keramike i kućnog lijepa. Tijekom idućih nekoliko godina pronađeno je više mogućih ostataka nastambi te velika količina arheološkog materijala.
Godine 2018. otvorene su tri sonde uz velik suhozid, gdje su pronađeni ostaci kamenih temelja zidova koji se protežu od istoka prema zapadu okomito na suhozid. U sondi uz sam suhozid pronađena su dva paralelna temelja kamenog zida, čija funkcija još uvijek nije poznata. Ovogodišnja istraživanja započela su kao nastavak istraživanja iz 2018. te su sveukupno otvorene četiri sonde.
U sondi broj 1, koja se nalazila pokraj velikog suhozida, utvrđeno je da se dvostruki zidovi protežu u smjeru istok-zapad, od velikog suhozida pa do manjeg suhozida na zapadu u dužini od otprilike 50 m. Za sljedeću fazu istraživanja treba utvrditi krajnju točku zida te lomi li se on na nekoj točki i skreće prema sjeveru.
U sondi broj 2 istraživalo se uz nakupinu kamenja na istočnoj strani platoa, na kojoj je tijekom rekognosciranja na površini pronađen rimski novac Valensa (367. – 375.) i Faustine starije (100. – 140.). Uz tu nakupinu kamenja

Istraživanje dvostrukog zida uz južnu padinu platoa (foto: M. Houška)

Ostaci dvostrukog zida protežu se oko 50 m prema zapadu (foto: M. Houška)

Rimski novac, vjerojatno Faustina starija (foto: M. Houška)

nisu uočeni drugi nalazi te je za sada nejasna funkcija tog kamenja.
U sondama broj 3 i 4 samo je utvrđen kulturni sloj, tako da su one ostavljene za drugu fazu istraživanja. U tim sondama pronađena je veća količina ulomaka prapovijesne keramike i kućnog lijepa.

Romana Mačković

Summary

Rescue archaeological excavations of the prehistoric site of Graci – Topolnjak in Donje Orešje were carried out in the course of 2019. A dig was opened next to the large drywall, on the very edge of the slope. We uncovered the double foundations of the drywall, partly destroyed by erosion. They were 50 m long. The investigation included reconnaissance of the eastern part of the plateau, which revealed two Roman coins in the surface layer.

Redni broj: 161
Lokalitet: Drenje – Laduč
Naselje: Drenje
Grad/općina: Brdovec
Pravni status: Z-6712
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 15. svibnja do 19. lipnja 2019. trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Drenje – Laduč. Istraživanje je vodio arheolog Ivan Cvitković, a sudjelovali su studenti i studentice Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Kustosica pripravnica, Mirjana Biljan, bila je na stručnom osposobljavanju u Muzeju Brdovec te je osiguravala logističku pomoć tijekom radova i vodila svu dokumentaciju.

Planiran je nastavak istraživanja kvadranta E5 otvorenog prošle godine i proširenje E4, koji tijekom prošlih istraživanja nije bio istražen do kraja (ako se izuzme skidanje humusnog sloja i definiranje vidljivih zidova unutar kvadranta kao stratigrafskih jedinica). Inače, u E4 su do sada definirani dijelovi čak triju zidova (stratigrafske jedinice SJ11, SJ12 i SJ15), koji prolaze tim kvadrantom ili se u njemu spajaju.
Prvih dana uklonjeno je raslinje koje je niklo tijekom proteklih godinu dana i kamenje s površine geotekstila, kojim je bio pokriven kvadrant E5. Kamenje je bilo položeno na geotekstil nakon završetka istraživanja prošle godine kako bi se spriječilo njegovo dizanje zbog jakog vjetra ili drugih atmosferskih nepogoda tijekom godine. Nakon kamenja uklonjen je i sam geotekstil. Primjećuje se da je sloj urušenja, SJ45/SJ43, sastavljen od lapora dosta popucao i „razlistao se" zbog vremenskih promjena. Ta velika količina kamenja nepravilne strukture nalik ruševini proteže se u smjeru istok-zapad u središnjem dijelu, cijelom dužinom kvadranta E5. Iz kvadranta E4, koji nije istraživan od 2016. godine, uklonjen je geotekstil. Također je započelo raščišćavanje nakupine kamenja koje tvori SJ44 u kvadrantu E5. Nastavak je to prošlogodišnjeg istraživanja. Već na početku nađeni su dijelovi lijepe keramičke lampice (uljanice), fino izrađenih i vrlo tankih stijenki. U dokumentaciju je unesena kao poseban nalaz, PN-23, nastavljajući tako kontinuitet u označavanja nalaza

Kvadrant E5

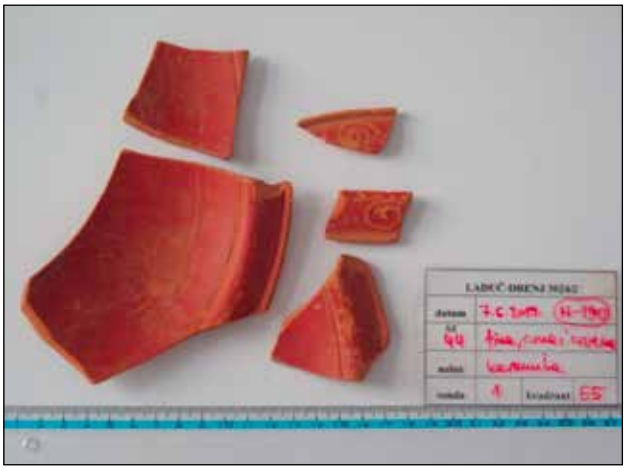

Ulomci sigilatne posude

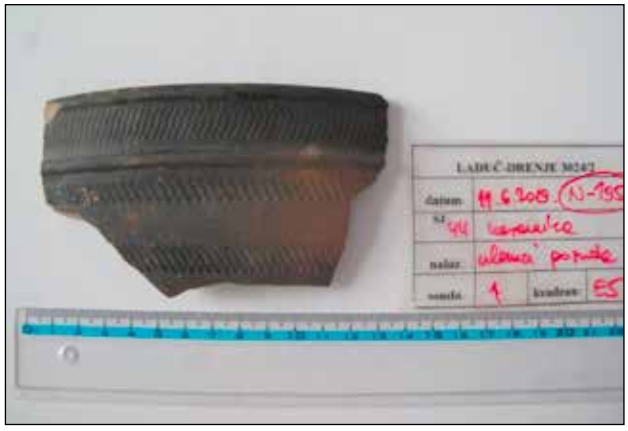

Ulomci sive pečatne keramike

Ulomci posude grube fakture

Ulomak keramičke posude s urezanim grčkim slovima

Nalaz struktura SJ45 i SJ43

od istraživanja 2016. i 2018. godine. SJ44 obiluje ulomcima keramičkih posuda, od kojih su neke vrlo lijepi primjerci narančastocrvene sigilatne keramike i sive pečatne keramike nalik panonskoj pečatiranoj keramici. Dosta je i ulomaka grublje fakture s primjesama drobljenog kamena, manje luksuzne izrade, svakodnevni lonci i zdjele koje su najvjerojatnije i dobrim dijelom lokalne izradbe. Pronađeni su i dijelovi staklenih posudica vrlo finih stijenki (N-174, N-179, N-199) te nešto životinjskih kostiju (N-196, N-201). Istodobno je istraživana i SJ40 – stratigrafska jedinica koja je definirana tijekom istraživanja 2016., a nalazi se u kvadrantu E4 te do sada nije istraživana. Taj sloj tamnosivo smeđe zemlje sa sjevera flankira zid, odnosno SJ11, sa zapada zid SJ15, a s juga prošlogodišnje laporasto urušenje SJ45 (kvadrant E5), koje se spaja s jednakim takvim SJ43 (kvadrant E5).

Uz istočnu stranu zida SJ15, u sloju SJ40 pronađeno je dosta ulomaka keramike grublje fakture, fragmenti koji su vjerojatno ulomci amfore, nešto staklenih ulomaka (N-180, N-222) te fragmenti životinjskih kostiju (N-170, N-175). Najzanimljiviji i najvažniji nalaz iz SJ40 jest željezni artefakt dimenzija 15 cm – vjerojatno dio za spajanje sa zaprežnim kolima (dokumentiran kao PN-27).

Uz sam zapadni rub kvadranta E4 nalazi se nakupina lapora, zemlje i nešto građevne keramike, (dijelova opeke, kanalica i tegula) – označena kao SJ48. Pravilnog je oblika, orijentacije sjever-jug, duljine 2,5 m i širine 1,5 m. Vrlo je siromašna nalazima, osim građevne keramike. Povezana je sa SJ41, a SJ11 dijeli je od SJ49.

Stratigrafska jedinica SJ49 sloj je rastresite tamnosmeđe zemlje, pomiješan s kamenjem, šljunkom i nešto građevne keramike. Četverokutnog je oblika, koji sa zapada flankira rub sonde 1, s juga zid SJ11 te s istoka zid SJ12. Stranice su duge otprilike 2 m, a nalazi se u kvadrantu E4. Ondje je pronađeno dosta ulomaka keramike i nešto životinjskih kostiju. Interesantan je fragment keramičke posude, možda dio amfore na kojem su primijećeni urezi koji upućuju na grčki alfabet. Taj nalaz interesantan je zbog toga što je već tijekom jedne od prijašnjih kampanja otkriven fragment keramičke posude s također grčkim natpisom (*Taurus*), što bi moglo upućivati na postojanje grčkog etnika u nekom periodu postojanja vile. U toj je stratigrafskoj jedinici pronađen trn željeznog nožića, dokumentiran kao PN-24.

Ispod SJ49 otkrivena je kamena struktura od sitnijeg kamena, šljunka, ulomaka građevne keramike i nešto žbuke, ali ne u smislu vezivanja navedenih materijala, nego više kao rezultat nekog urušenja. Zabilježena je kao SJ50. Struktura je isprva izgledala kao zid, međutim za zid se činilo preplitko. Nalazila se na sloju riječnih oblutaka, dublje su bili veći obluci, a prema vrhu sitniji. Dodiruje SJ11, a u kvadrant E4 ulazi kroz sjeverni dio iz E3. Orijentacije je sjever-jug, širine 0,50 i duljine 2,50 m, bez pokretnih nalaza.

Nakon uklanjanja sloja šljunka (koji je činio SJ47) i sloja kredastog bijelog kamena (SJ46), u JZ djelu kvadranta

E5 pojavio se zid napravljen od velikih komada kamenja djelomično povezanog žbukom, koji je dobio oznaku nove stratigrafske jedinice, SJ51. Sastoji se od dvaju „zidova" različitih orijentacija, koji se spajaju pod pravim kutom. Zid se proteže 2,5 m u smjeru zapad-istok i 2,5 m u smjeru sjever-jug. Ne izgleda kao pravi zid, već više kao neka zidana pregrada. S istočne strane graniči sa SJ44, a dodiruje zid SJ52. Ondje je pronađeno nekoliko fragmenata keramike i stakla. Tijekom uklanjanja SJ47 pronađen je fragment brončane fibule, dio luka i nožica. Dokumentirana je kao PN-26, a mogla bi potjecati iz sisačke radionice fibula.
Neposredno uz SJ51 otkriven je zid pravilne strukture, rađen tehnikom *opus incertum*, s dosta vezivne žbuke – označen je kao stratigrafska jedinica SJ52. Vanjski dijelovi zida građeni su krupnijim, finije obrađenim kamenom, uredno složenim, dok je prostor između ispunjen lomljenim kamenom i obilno zaliven žbukom. Spaja se sa SJ15, a povezan je i sa SJ51. Nalazio se ispod SJ47 i djelomično ispod SJ43, u kvadrantu E5. Orijentiran je u smjeru zapad- istok, širok 0,30 m i dug 3 m. Na kraju bi trebalo spomenuti čišćenje stratigrafske jedinice SJ45 i njoj identične strukture s kojom se spaja (SJ43). Iz tih dviju nakupina lomljenog vapnenca, kojima nije jasna svrha, samo je uklonjeno sitno kamenje i zemlja te su ostavljene za iduća istraživanja, jer sve upućuje na to da se radi o nekom mlađem horizontu, koji je možda preslojio staru rimsku strukturu, a čija će se važnost možda poslije odrediti. Na kraju je sonda pokrivena geotekstilom koji je učvršćen kamenjem te posut slojem zemlje, radi što bolje konzervacije i zaštite od vremenskih utjecaja.

Ivan Cvitković

Pogled na unutrašnje lice zida na istočnom rubu platoa crkve Sveta tri kralja (foto: D. Špoljar)

Trasa opskrbnog cjevovoda uz istočni rub prilazne ceste do crkve – k.č. 306, k.o. Kraljev Vrh (foto: D. Špoljar)

Summary

Archaeological excavations of the remains of a Roman *villa rustica* at the site of Drenje – Laduč were carried out in the course of May and June 2019. This year`s excavations included quadrants E4 and E5. We have uncovered the remains of Roman walls as well as pottery finds and scarce metal items.

Redni broj: 162
Lokalitet: Kraljev Vrh
Naselje: Kraljev Vrh
Grad/općina: Jakovlje
Pravni status: Z-7205
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 1. ožujka do 31. listopada 2019. arheološki su nadzirani radovi prilikom gradnje vodoopskrbnog sustava na području općine Jakovlje – Opskrba vodom naselja Kraljev Vrh. Arheološki nadzor odvijao se povremeno, za vrijeme zemljanih radova, tijekom 15 radnih dana, a voditelj istraživanja bio je Davor Špoljar, ravnatelj Muzeja grada Pregrade. Radove je financirala tvrtka Zagorski vodovod d.o.o.

Arheološki su nadzirani radovi na sljedećim dionicama: trasa cjevovoda 1 od lokacije objekta Vodosprema „Jakovlje" 0+000.00 VSJ do 1+042.52 J-1; trasa cjevovoda od točke 0+000.00 J1 do križanja Mlinarske ulice i Sljemenske ulice; trasa cjevovoda 6 u Zelengajskoj ulici do točke 0+752.48 J-24; iskop Vodospreme „Kraljev Vrh" HS „Kraljev Vrh1" na Kostanjskom brijegu u Ulici kestena; trasa cjevovoda 11 od točke 2+384.69 VSKV1 od Vodospreme „Kraljev Vrh" do Sljemenske ulice; trasa cjevovoda 6 u Zelengajskoj ulici, do spoja sa Sljemenskom ulicom, točka 0+752.48 J-24; trase cjevovoda 11 od točke 2+384.69 VSKV1 i na drugim lokacijama. Krajem srpnja 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi na trasi opskrbnog cjevovoda od platoa s crkvom Sveta tri kralja (kulturno-povijesna cjelina Kraljev Vrh). Radovi su se izvodili na istočnom rubu platoa crkve Sveta tri kralja, uz pristupnu cestu u smjeru juga prema rubu platoa. Riječ je o k.č. 1, k.o. Kraljev Vrh. Uz istočni rub iskopa otkriveni su ostaci nepokretne arhitekture – zida koji je opasivao plato crkve. Prilikom zemljanih radova zid nije oštećen, a uz njega je postavljen vertikalan vodovodni hidrant. Zid se pojavljuje na 20 do 30 cm od vršnog dijela humusnog sloja te njegova visina nije identična na svim mjestima. Dubina iskopa iznosila je 1,30 m, a otkrivena visina zida iznosi 0,90 cm. Duljina vidljivog unutrašnjeg lica zida iznosi 1,5 m, a zid je orijentiran u smjeru SI-JZ. Građen je od kamenog materijala, koji izvorno ne potječe s te lokacije, već s obronaka Medvednice i korita potoka jer se djelomično sastoji i od oblutaka. Iskop trase nastavljen je uz unutrašnje lice zida u smjeru juga prema rubu platoa crkve. Otkrivena nepokretna struktura nije oštećena tijekom radova, a odmah nakon postavljanja cjevovoda iskop je ponovno zatrpan. Tijekom

zemljanih radova u nastavku iskopa trase opskrbnog cjevovoda otkrivena je manja količina ljudskih kostiju, koje vjerojatno potječu od nekadašnjega groblja, koje se nalazilo oko crkve. Prilikom iskopavanja trase cjevovoda nisu zahvaćeni grobovi, odnosno pojedine grobne cjeline, jer se iskopavanje odvijalo neposredno uz zid. Kosti su otkrivene na dubini između 0,50 i 1 m, na prostoru duljine 15 m, između zida na istočnom rubu platoa i nekadašnjeg ruba zida na jugoistočnom rubu platoa uz prilaznu cestu. Otkrivene kosti najvjerojatnije čine ostatke prekopavanja groblja te su tijekom naknadnih intervencija deponirane uza zid, koji je opasivao plato crkve. Zbog opasnosti od urušavanja profila, svi su zemljani iskopi svakodnevno ponovno zatrpavani nakon polaganja cjevovoda u zemlju, a stanje je fotodokumentirano. Staro župno groblje oko crkve bilo je u upotrebi do početka 1858. godine jer je 10. siječnja 1858. blagoslovljeno i stavljeno u upotrebu novo župno groblje (Šimunković 2020: 52), a na katastarskoj karti iz 1862. godine, novo je groblje već ucrtano na lokaciji na kojoj je smješteno i danas (Šimunković 2020: 60). Na preostalim dionicama trase vodoopskrbnog sustava Zagorskog vodovoda, na području općine Jakovlje nisu primijećene nepokretne arheološke strukture, slojevi ili pokretni arheološki nalazi.

Literatura

Šimunković 2020 M. Šimunković, Povijest župe Kraljev Vrh, Proksima – Udruga za edukaciju i razvoj, Jakovlje, 2020.

dr. sc. Davor Špoljar

Summary

Archaeological supervision of the earthworks during the construction of a water supply system in the territory of the municipality of Jakovlje (the Kraljev Vrh water supply system) was carried out from March to October 2019. The supervision revealed a wall, which probably represents a boundary wall around the plateau with the church of Holy Three Kings in Kraljev Vrh. The wall, which runs on a NE – SW axis was uncovered on the eastern and southeastern edges of the plateau. Soil within the inner side of the wall contained a small quantity of human bones, which points to the existence of a graveyard around the church, most probably until 1858. Other digs did not yield archaeological layers, finds or structures.

Redni broj: 163
Lokalitet: Kurilovec – Belinščica
Naselje: Kurilovec
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 1. do 11. listopada 2019., u suradnji Arheološkog muzeja u Zagrebu i Instituta za arheologiju, trajala je treća faza intenzivnog terenskog pregleda položaja Kurilovec – Belinščica.

Postavljanje kvadratne mreže (foto: F Sirovica)

Kvadratna mreža i kvadranti pregledani tijekom istraživanja (izradili: D. Tresić Pavičić i F. Sirovica)

Istraživanje je vodila dr. sc. Filomena Sirovica, a zamjenica voditeljice bila je dr. sc. Andreja Kudelić. U istraživanju je sudjelovala Ivana Turčin, dipl. arheo., i tri studenta arheologije s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Na položaju Kurilovec – Belinščica sustavan terenski pregled s intenzivnim površinskim uzorkovanjem traje od 2017. godine (Kudelić, Sirovica 2019). Riječ je o metodi koja se najčešće primjenjuje na područjima s utvrđenim ili pretpostavljenim arheološkim potencijalom, kako bi se omogućilo preciznije definiranje prostornih, vremenskih, funkcionalnih i drugih značajki arheološkog zapisa (Novaković et al. 2007: 69), stoga je na položaju Kurilovec – Belinščica terenski pregled osmišljen na temelju do sada poznatih podataka o arheološkom potencijalu područja te je, u skladu s poznatim značajkama zadanog prostora, organiziran prema unaprijed određenim prostornim jedinicama. Područje istraživanja podijeljeno je na manje prostorne jedinice, koje čine temeljne jedinice pregleda. Na temelju unaprijed definirane kvadratne mreže, na terenu su postavljeni kvadrati dimenzija 10x10 m, čime je cijeli prostor podijeljen na 770 kvadrata, a pregled svakog kvadrata trajao je 10 minuta.
Tijekom istraživanja 2017. i 2018. terenskim je pregledom obuhvaćena površina od otprilike 32.400 m^2, odnosno 324 kvadrata, dimenzija 10x10 m. Ovogodišnjim istraživanjima obuhvaćena je površina od 20.300 m^2, odnosno

203 kvadrata. Budući da ta brojka obuhvaća i kvadrate koji su 2018. ponovno pregledani, ukupno pregledana površina obuhvaća 49.400 m^2, odnosno 494 kvadrata.
Tijekom pregleda prikupljan je sav uočen pokretni arheološki materijal: prije svega ulomci keramičkih posuda i građevnog materijala, a zatim i drugi pokretni arheološki ostaci: npr. metal, šljaka, staklo i sl. Nalazi su spremani u vrećice i signirani prema oznaci sjevernog ruba svakog kvadrata. Time je omogućeno dosljedno bilježenje svih arheoloških ostataka unutar zadane jedinice prostora, bez obzira na vrstu materijala i njegovu vremensku pripadnost. Pokretni arheološki materijal prikupljen tijekom ovogodišnjih istraživanja utvrđen je u 192 kvadrata. Među nalazima prevladavaju ulomci keramičkih posuda i opeka, no javlja se i staklo, kamen, kućni lijep, metal i sl. Znatan dio pokretnog materijala pripada recentnom ili novovjekovnom razdoblju, a uglavnom je riječ o keramici, staklu i opeci. Možda bi istom razdoblju mogao pripadati i manji olovni uteg težine 9,22 grama, nađen tijekom ovogodišnjih istraživanja.
Kao i tijekom dosadašnjih istraživanja, dio prikupljenog materijala pripada starijoj fazi kulture polja sa žarama, odnosno grupi Virovitica. Pronađeno je i nekoliko ulomaka prapovijesnih keramičkih posuda, čije značajke odudaraju od onih kulturne grupe Virovitica te vjerojatno pripadaju razdoblju ranog brončanog doba. Nažalost, nedostatak dijagnostičkih ulomaka još uvijek onemogućuje njihovu precizniju tipološku i stilsku kategorizaciju. S druge strane, iako je digitalizacija prikupljenih podataka još uvijek u tijeku, na temelju preliminarne analize prikupljenih podataka mogu se naslutiti područja s intenzivnijom pojavom bronačnodobnih površinskih nalaza, kao i ona na kojima učestalost površinskog materijala primjetno opada. Utoliko je primijećeno da se distribucija poklapa s pružanjem manjeg uzvišenja na kojem je smješteno brončanodobno naselje te čije su granice utvrđene tijekom prijašnjih istraživanja (Kudelić, Sirovica, Tresić Pavičić 2013; Kudelić, Sirovica 2017; Sirovica, Kudelić, Tresić Pavičić 2018). Iako se materijal sporadično javlja na čitavu prostoru, njegova učestalost primjetno opada na krajnjem jugoistoku pregledanog područja te uz zapadni rub čestice, odnosno na područjima gdje je na površini zabilježena izrazitija prisutnost šljunaka. Preciznije zaključke o distribuciji materijala na tom prostoru omogućit će detaljna obrada prikupljenih podataka, kao i buduća istraživanja, koja će biti usmjerena na dosad neistražene segmente prostora.

Literatura

Kudelić, Sirovica 2017 A. Kudelić, F. Sirovica, Arheološka iskopavanja na nalazištu Kurilovec – Belinščica, AIA, 13, Zagreb, 2017: 88 – 91.
Kudelić, Sirovica 2019 A. Kudelić, F. Sirovica, Sustavni terenski pregled nalazišta Kurilovec-Belinščica u Turopolju, AIA, Vol. XV, Zagreb, 2019: 225 – 230.
Kudelić, Sirovica, Tresić Pavičić 2013 A. Kudelić, F. Sirovica, D. Tresić Pavičić, Dokumentiranje reljefnih značajki položaja Kurilovec–Belinščica tijekom 2011. i 2012. godine, AIA, Vol. IX, Zagreb, 2013: 190 – 194.
Novaković et al. 2007 P. Novaković, D. Grosman, R. Masaryk, M. Novšak, Minimalni standardi izkopavalne dokumentacije: pregled stanja in predlogi standardov, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana, 2007.
Sirovica, Kudelić, Tresić Pavičić 2018 F. Sirovica, A. Kudelić, D. Tresić Pavičić, Relief features of lowland areas as indicators of archaeological potential, OA, 39/40, Zagreb, 2018: 63 – 73.

Filomena Sirovica
Andreja Kudelić

Summary

The third phase of a systematic field survey with intensive surface sampling at the Kurilovec-Belinščica site was carried out in October 2018. The aim was to determine the distribution and characteristics of surface archaeological material. This year's survey encompassed an area of approximately 20300 m^2, i. e. 203 grid units measuring 10 x 10 m.
Although the digitisation of collected data is still ongoing, preliminary analysis of obtained results points to areas with a large concentration of the surface material, as well as areas where the amount of material is noticeably decreasing. The increased frequency coincides with the position of a mild elevation associated with the boundaries of a Bronze Age settlement determined by previous research. Although the material sporadically appears in the entire area surveyed, its frequency declines towards the west and southeast, where a more pronounced presence of gravel is recorded on the surface. During the survey, a number of finds were collected, among which pottery fragments and bricks prevail, with a sporadic appearance of daub, glass, stone and metal findings. The finds can mostly be associated with the modern period and the Bronze Age, with the occurrence of material from the Roman period.

Redni broj: 164
Lokalitet: Kuzelin
Naselje: Glavnica Donja
Grad/općina: Zagreb (Sesvete)
Pravni status: Z-5251
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: arheološka istraživanja, konzervacija

U listopadu 2019. nastavljeni su radovi na lokalitetu Kuzelin (k.č. 483/2, 483/3, 487/2, 488, 489, 490, 491, 523, 524/1, 524/2, 525, 526, 528/2, k.o. Glavnica). Stručna voditeljica bila je Morena Želle iz Muzeja Prigorja, a članovi stručne ekipe Irena Vidošević, Haris Hadžagić i Anamarija Belošić. Za konzervaciju je bila angažirana tvrtka GRADNJA KUS d.o.o. te je 2019. konzervirano 8,20 m^3 zidne mase kasnoantičkog bedema, a arheološki je istražena površina od 18 m^2, s prosječnom dubinom iskopa od 0,70 m. Nositelj projekta bio je Muzej Prigorja, a radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture i Gradskog ureda za kulturu Grada Zagreba.

Kuzelin je smješten na istočnom dijelu Medvednice, na uzvisini od 511 m n. v. Lokalitet elipsoidnog tlocrta, sa središnjim zaravnjenjem i nižim prstenom, približnih dimenzija 200x50 m, naseljavan je u eneolitiku, kasnom brončanom dobu, mlađem željeznom dobu, klasičnom antičkom i kasnoantičkom razdoblju, a napušten je u 6. st. Rijedak je

Segment kasnoantičkog bedema – stanje prije početka konsolidacije (foto: I. Vidošević)

Segment kasnoantičkog bedema – čišćenje i razgradnja (foto: I. Vidošević)

Segment kasnoantičkog bedema – ponovna ugradnja kamena (foto: I. Vidošević)

primjer keltskog naselja na području Grada Zagreba i jedini zasad poznat kasnoantički refugij na Medvednici. Tijekom iskopavanja, koja traju od 1979., uz brojne pokretne nalaze, na lokalitetu je pronađen kameni kasnoantički bedem, zidan od uglavnom neobrađenog, mjestimično priklesanog kamena povezanog mortom, širine otprilike 0,75 m, najveće očuvane visine 0,80 m iznad vrha temeljne stope i dužine otprilike 200 m (otkopano je približno 70 m bedema) i dijelovi objekata – vapnene podnice te pregradni zidovi od kamena slaganog bez veziva. Zbog lošeg fizičkog stanja nepokretnih nalaza, godine 2017. započelo je uređivanje lokaliteta – zatrpan je najveći dio otprije istraženih površina, a s otkopanog dijela kamenog bedema uklonjena je vegetacija (drveće i grmlje) te je lokalitet pokriven geotekstilom radi privremene zaštite. Budući da je za konsolidaciju bedema arheološkom metodom potrebno ukloniti naslage uz oba njegova lica (a tijekom prijašnjih istraživanja uglavnom je bilo otkopano samo jedno lice bedema), godine 2017. i 2018. uslijedila su arheološka istraživanja manjeg opsega, kojima je za konzervaciju pripremljen dio bedema u dužini od 10 m. Odabir dijela bedema za početak konsolidacije izvršen je na temelju razmotrenog fizičkog stanja cijele graditeljske strukture – na odabranom dijelu bedem je iznimno dugo bio izložen štetnim utjecajima vegetacije i atmosferilija (otkopan je tijekom osamdesetih godina 20. st.) pa je vezivo u velikoj mjeri degradiralo, a struktura je znatno oslabljena. Godine 2019. na lokalitetu je započela konsolidacija dijela kamenog bedema, koji je za njih pripremljen tijekom proteklih dviju godina. Nakon uklanjanja građevinskog pokrivača, kojim su zidne površine od 2017. bile prekrivene radi zimske zaštite, izrađena je fotodokumentacija postojećeg stanja radi što vjernije ponovne ugradnje kamena. Uslijedilo je pažljivo čišćenje i razlaganje oslabljenih dijelova kasnoantičke zidane strukture. Razloženi je kamen nakon čišćenja ponovno ugrađen u zidanu strukturu, uz primjenu gotovog vapnenog morta za restauratorske radove. Praćena je uočena struktura zidne mase – vanjsko i unutarnje lice bedema formirano je slaganjem većeg kamenja, a za ispunu između lica upotrebljavano je i kamenje manjih dimenzija. Završni su radovi obuhvatili obradu površine konsolidiranog dijela bedema i patiniranje zidne mase uz pomoć prirodnih materijala, a potom i zatrpavanje arheoloških iskopa iz 2017. i 2018. godine. Vanjska i unutarnja niveleta nove hodne površine tla definirana je na temelju rezultata spomenutih arheoloških istraživanja, kojima je utvrđena visina temelja bedema i najvjerojatniji izgled padine s vanjske strane bedema u vrijeme njegove gradnje. Kao materijal za zatrpavanje upotrebljavana je zemlja iz ovogodišnjeg iskopa i zemljani humci smješteni južno od bedema, nastali deponiranjem zemlje iz iskopa tijekom prijašnjih istraživanja. Uklanjanje tih naslaga, koje su nastale kao posljedica arheoloških iskopavanja, doprinos je rekonstrukciji povijesne konfiguracije terena koja je na prirodnom

Segment kasnoantičkog bedema – stanje nakon konsolidacije (foto: I. Vidošević)

supstratu pod utjecajem čovjeka formirana tijekom nekoliko tisućljeća, a svoj je završni oblik poprimila u kasnoj antici.
Uz opisane radove, godine 2019. nastavljeni su i pripremni radovi za konsolidaciju sljedećeg segmenta bedema, koji se nadovezuje na dio obuhvaćen ovogodišnjim konzervatorskim radovima. Arheološkim iskopavanjem uklonjene su naslage s površine dužine 6 m i širine 3,30 m uz vanjsko lice bedema. Tijekom uklanjanja humusnog sloja zapažena je razlika u stanju očuvanosti bedema – dio na zapadnoj strani iskopne površine oštećen je u većoj mjeri od dijela bedema na istočnoj strani. Pod humusom, koji je osim šumskog pokrova prepunog korijenja sadržavao i izbačenu zemlju iz otprije istraživanih sondi s unutarnje strane zida, zatečeni su slojevi na temelju čijeg je sastava i položaja zaključeno da se radi o urušenju bedema – sadržavali su veću količinu krupnijeg i srednje velikog kamenja, pomiješanu sa znatnom koncentracijom degradiranog veziva, a rasprostirali su se do udaljenosti od otprilike 2 m od vanjskog lica bedema. Veća i kompaktnija koncentracija urušenja u središnjem dijelu iskopne površine ostavljena je u zatečenoj poziciji kao potpora postojećoj zidnoj masi bedema do konsolidacije (na tom je mjestu uočeno znatnije popuštanje strukture zbog degradacije veziva), a prilikom uklanjanja ostatka spomenutih naslaga kamenje je sortirano i odlagano na gomile udaljene nekoliko metara od unutrašnjeg lica bedema radi buduće uporabe tijekom konsolidacije bedema. Rad je u ovoj fazi iskopavanja obuhvatio i čišćenje vanjskog lica zida, kao pripremu za naknadnu izradu dokumentacije stanja bedema na tome dijelu lokaliteta. Kao i tijekom prijašnjih pripremnih radova, ispod urušenja dokumentirani su slojevi tamnosive do crne zemlje, bogati arheološkim materijalom (ulomci keramičkih i staklenih posuda, kosti, metalni predmeti), za koje je 2017. utvrđeno da čine razinu tla na kojoj je započela gradnja kasnoantičkog bedema.
Tijekom istraživanja prikupljeno je 11 posebnih nalaza od metala (ključ, strijela, nož, klin i drugi predmeti od željeza), keramike (pršljen) i kamena (ulomak kamenog brusa) te 33 vrećice nalaza (ulomci keramike, stakla, opeke, kućnog lijepa, kamena i životinjskih kostiju), kao i jedan uzorak morta.
Tijekom iskopavanja načinjena je nacrtna dokumentacija postojećeg stanja arheoloških ostataka bedema te slojeva i struktura uz bedem na osnovi georeferencirane fotografije. Arheološke situacije fotografirane su za izradu 3-D modela s pomoću programa Agisoft PhotoScan. Nakon istraživanja bedem je prekriven geotekstilom radi zaštite od daljnjeg propadanja i utjecaja atmosferilija. Arheološki keramički materijal očišćen je i pohranjen u čuvaonici Muzeja Prigorja.

Literatura

Sokol 2003a V. Sokol, Arheološki lokaliteti na području Sesvetskog Prigorja, u: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. godine u Sv. Ivanu Zelini, Zagreb, 2003: 199 – 210.
Sokol 2003b V. Sokol, Kuzelin, u: Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Zagreb, 2004: 50, 51.
Šćitaroci et al. 2015 M. O. Šćitaroci, M. Rukavina, K. Petrić, T. Oberman, D. Fofić, Studija zaštite i prezentacijskog potencijala arheološkog nalazišta Kuzelin i bliskih arheoloških nalazišta, Zagreb, 2015.

Morena Želle

Summary

Archaeological investigations at the site of Kuzelin were carried out in the course of October 2018. The site is located in the eastern part of Mount Medvednica. Kuzelin represents a rare example of a Celtic settlement in the territory of the City of Zagreb and the only Late Antiquity refugium fortified with a stone curtain walls on Medvednica. The walls are made of mostly undressed or slightly dressed stone bound with mortar. They are ca 0.75 m wide and ca 200 m long, with a maximum preserved height of 0.8 m. Systematic excavations of the site have so far revealed about 70 m of the walls. They have been ongoing since 1980s. In 2017 old archaeological digs were refilled and archaeological excavations were conducted prior to the conservation of the Late Antiquity city curtain walls which were exposed to weathering. In 2019 we carried out the masonry consolidation of 8.2 m^3 of the curtain walls, and prepared the consolidation of its next segment. We also archaeologically excavated deposits on a surface area measuring 6 x 3.30 m along the outer face of the walls. The dig includes layers associated with the demolition of the curtain walls. They overlaid deposits rich in archaeological finds (pottery and glass vessels, bones, metal items) that correspond to an Antiquity-period level that preceded the construction of the walls.

Redni broj: 165
Lokalitet: Medvednica – zapadni obronci (Dolje, Bizek i Goljak)
Naselje: Stenjevec
Grad/općina: Zagreb
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: terenski pregled

U prosincu 2019. organiziran je sustavan arheološki terenski pregled zapadnih obronaka Medvednice, na položajima kamenolom Dolje, Bizek i Goljak, na području Grada

Zagreba. Istraživanje je bilo dio studentskog projekta „Terenski pregled na zapadnim obroncima Medvednice na potezu Bizek – Jagodišće". Projekt je vodila studentica Nikolina Sever, a uz nju su sudjelovali Nina Bon, Lovre Katić, Tomislav Kiš i Ivan Žolek, dok je mentorica bila dr. sc. Mirna Vukov, s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Projekt je financirao Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, u sklopu sufinanciranja studentskih projekata.

Ciljano područje odabrano je zahvaljujući pokretnom arheološkom materijalu, koji je gosp. Zrinko Klobučar, umirovljeni policajac i mještanin Podsusedskog Dolja, ustupio voditeljima projekta, a koji je pronašao 1980-ih godina, tijekom aktivne eksploatacije kamena, na položajima kamenolom Dolje u Podsusedu i stari lovački dom u Bizeku. Materijal se nalazi na privremenoj pohrani na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Među nalazima koji potječu s kamenoloma Dolje prevladavaju ulomci keramičkih posuda fine i grube fakture. Zastupljeni su i keramički pršljeni, piramidalan uteg, podmetači i kameno oruđe, kao i fibula tipa *certosa*, datirana oko 500. g. pr. Kr. (Težak-Gregl 1981), te metalna narukvica. Prema navodima gosp. Klobučara, fibula i narukvica nađene su u kontekstu s ljudskom čeljusti, što bi moglo sugerirati pronalazak groba. Svi se nalazi mogu okvirno datirati između 550. i 500. g. pr. Kr., u period starijeg željeznog doba, odnosno kasnog halštata. Najbliže tipološke analogije nalaze se na obližnjem lokalitetu Sveti Križ Brdovečki i lokalitetu Dolenjska u Sloveniji (Križ, Stipančić, Škedelj Petrič 2009: 248 – 253).
Sustavnim arheološkim terenskim pregledom obuhvaćena su tri položaja na području Grada Zagreba: (1) kamenolom Dolje i okolna brda, (2) prostor iznad kamenoloma Bizek, na položaju starog lovačkog doma „Ponikve", te (3) brdo Goljak, iznad tvornice cementa u Podsusedu. Zbog gustoće šumskog raslinja na cijelom pregledanom prostoru i nepogodnih vremenskih prilika, bila je otežana vidljivost i sam terenski pregled.
Položaj Podsusedsko Dolje nalazi se u zapadnom dijelu grada Zagreba, sjeverno od gradske četvrti Podsused, a u dolini Sutinskoga potoka. Radi se o geografski i strateški važnom položaju, koji je kontrolirao komunikacijski pravac koji se vodio južnim rubom Medvednice (Tončinić 2000: 24). Na postojanje prapovijesnog naselja na tom položaju upućuju

Položaj pregledanih lokacija: 1. kamenolom Dolje i okolna brda, 2. kamenolom Bizek i lovački dom „Ponikve", 3. brdo Goljak, iznad tvornice cementa u Podsusedu

nalazi paljevinskih grobova, keramičkih posuda, pršljena i utega, nađeni 1937. i 1937. godine (Klemenc 1938: 15; Tončinić 2000: 4). Nalazi se okvirno datiraju od 8. do 4. st. pr. Kr. (Gračanin et al. 2012: 8). Tim nalazima moguće je pridružiti i nalaze koje je gosp. Klobučar pronašao 1980-ih godina, u vrijeme aktivne eksploatacije kamenoloma. Na zračnim fotografijama iz 1968. godine (izvor: Geoportal DGU) vidljivo je brdo iznad tadašnjeg kamenoloma, koje je bilo najisturenije te je imalo dobar pregled okolnog prostora. Prema riječima gosp. Klobučara, nalazi koje je prikupio 1980-ih godina potječu upravo s tog položaja, a izbačeni su tijekom rada kamenoloma. Na zračnim fotografijama iz 2011. nema više navedenog položaja te se na tom prostoru proširio kamenolom. Prilikom pregledavanja položaja kamenolom Dolje ustanovljena je potpuna devastacija potencijalnog arheološkog nalazišta zbog rada kamenoloma, dok se okolna priroda devastira ilegalnim odlaganjem otpada.
Položaj Bizek nalazi se u zapadnom dijelu grada Zagreba, sjeverno od gradske četvrti Podsused Vrapče. Uz samo naselje nalazi se danas napušten kamenolom, koji je donedavno služio kao izvor sirovine za cementaru u Podsusedu. Terenskim pregledom obuhvaćeno je područje oko starog lovačkog doma „Ponikve", koji se nalazi na samom rubu kamenoloma. Položaj je izabran za pregled zbog navoda gosp. Klobučara da je ondje pronašao ulomke keramičkih posuda, koje se mogu datirati u rimsko doba. Prilikom terenskog pregleda prostora nisu uočeni površinski arheološki nalazi, ali je ponovno ustanovljena devastacija okoliša smećem.
Goljak se nalazi u zapadnom dijelu grada Zagreba, iznad bivše cementare Podsused. Na postojanje prapovijesnog naselja na području Goljaka upućuju nalazi keramičkih posuda i kućnog lijepa, uočeni 1909. i 1912. godine. Nalazi se datiraju u 7. st. pr. Kr. (Klemenc 1938, 17; Tončinić 2000: 4, 5). Nažalost, cijeli položaj obrastao je raslinjem, koje je onemogućilo prohodnost i vidljivost.

Literatura

Gračanin et al. 2012 H. Gračanin, Z. Nikolić Jakus, B. Grgin, N. Štefanec, H. Petrić, D. Roksandić, K. Regan, Ž. Holjevac, Z. Grijak, I. Goldstein, Povijest grada Zagreba. Knjiga 1, Od prethistorije do 1918., Zagreb, 2012.
Gregl 1991 Z. Gregl, Rimljani u Zagrebu: tragovi Rimskog Carstva u gradu i okolici, Zagreb, 1991.
Klemenc 1938 J. Klemenc, Archäologische Karte von Jugoslavien, Blatt Zagreb, Zagreb – Beograd, 1938.
Križ, Stipančić, Škedelj Petrič 2009 B. Križ, P. Stipančić, A. Škedelj Petrič, Arheološka podoba Dolenjske: katalog stalne arheološke razstave Dolenjskega muzeja Novo mesto = The archaeological image of Dolenjska : catalogue of the permanent archaeological exhibition at the Dolenjski muzej Novo mesto, Novo Mesto, 2009.
Težak-Gregl 1981 T. Težak-Gregl, Certosa fibule na centralnom japodskom području, VAMZ, 14, Zagreb, 1981: 25 – 46.
Tončinić 2000 D. Tončinić, Naseljavanje zagrebačkog prostora od pretpovijest do osnivanja biskupije 1094., diplomski rad, Zagreb, 2000.

dr. sc. Mirna Cvetko
Nikolina Sever

Summary

In December 2019 we carried out a systematic archaeological survey of the western slopes of Medvednica, which encompassed the quarries of Dolje, Bizek and Goljak in the territory of the City of Zagreb. The area was selected on the basis of movable archaeological finds recovered by a local of Podsusedsko Dolje in 1980s, which is the period of the active exploitation of stone in the quarry of Dolje in Podsused and at the former hunting lodge in Bizek. The field survey encompassed three sites in the territory of the City of Zagreb as follows: (1) the quarry of Dolje and surrounding hills, (2) an area above the Bizek quarry, on the locality of the former hunting lodge of Ponikve and (3) Goljak hill, above the cement manufactory plant in Podsused.

Redni broj: 166
Lokalitet: Okešinec – Sipčina
Naselje: Okešinec
Grad/općina: Križ
Pravni status: P-4696
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 15. travnja do 1. lipnja i od 13. do 15. lipnja 2019., ukupno 32 radna dana, trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Okešinec – Sipćina (na k.č. 1084, 1089 i 1092). Lokalitet je istražila Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Osim voditeljice istraživanja, dr. sc. Lee Čataj (Odjel za kopnenu arheologiju HRZ-a) i njezina zamjenika Davida Berganta, dipl. arheo., u istraživanju su sudjelovala tri diplomirana arheologa, 15 studenata arheologije i četiri pomoćna radnika. Sredstva za radove osigurali su Ministarstvo kulture i Općina Križ.

Sipčina je kao arheološko nalazište poznata još od 1960-ih godina, kada su prikupljeni površinski nalazi i obavljena manja arheološka istraživanja. Ovogodišnja su istraživanja nastavak sustavnih iskopavanja tog antičkog nalazišta, koja HRZ provodi od 2012. godine. Do sada je čitav položaj obuhvaćen geofizičkom prospekcijom, a arheološkim je iskopom istražena ukupna površina od 966 m^2, od čega je 438 m^2 istraženo 2019. godine. Nepokretni nalazi upućuju na to da se na tome mjestu između 1. i 4. st. nalazio kompleks rustične vile, s nekoliko građevina.
Zbog pokrenutog procesa registracije nalazišta kao kulturnog dobra, istražene su četiri probne sonde na krajnjoj jugozapadnoj i sjeverozapadnoj katastarskoj čestici položaja. Tri sonde (13 – 15) na sjeverozapadu bile su sterilne, dok je u jednoj sondi (16) na jugozapadu pronađena veća količina antičkih pokretnih nalaza.
Većina je istraživanja obuhvatila područje oko sonde 1, u kojoj je tijekom prijašnjih godina istraživan objekt 1. Ona je proširena prema sjeveru (sonda 12) i jugu (sonda 17) te su ukupne dimenzije iskopa iznosile 20x40 m. U sondi 12, ispod sloja oranja mjestimično su se nalazile veće nakupine opeke, ponekad sa žbukom i kamenjem, interpretirane kao ostaci urušenja objekta 1. Sjeverno od navedenog objekta nisu pronađeni ostaci druge građevine, već ukop koji se protezao u smjeru istok-zapad, kroz cijelu sondu 12, a interpretiran je kao ostatak sjeverne ograde kompleksa rimske vile. U sjeveroistočnom dijelu sonde uočena je nakupina kamenja manjih dimenzija u glini, čija funkcija nije posve sigurna. Moguće je da se radi o ostacima pristupnog puta, što će otkriti buduća istraživanja.
U jugoistočnom dijelu sonde 17 nekoliko je jama koje svojom zapunom i položajem upućuju na nadzemni objekt

Okešinec (Sipčina), ortofotografija sondi 1, 12 i 17 (izrada: E. Buća i T. Zojčeski)

Okešinec (Sipčina), položaj sondi 12 – 17 na zračnoj fotografiji (foto: E. Buća, dorada: L. Čataj)

građen od drva, koji je vjerojatno služio kao pomoćna gospodarska građevina. Nije istražen u cijelosti, jer se širi izvan istočnog i južnog profila sonde. Južno uz objekt 1 nekoliko je negativa zidova. Dva od njih, smjera sjever--jug, presjekla su južni zid navedenog objekta te nisu istodobna s njim. Budući da je riječ o veoma devastiranim ostacima arhitekture, sačuvanim uglavnom u negativu temelja, interpretacija te nekolicine negativa nije posve razriješena.

I tijekom ovogodišnjih istraživanja prikupljena je iznimno velika količina građevne keramike. Pokretni nalazi datirani su isključivo u antiku, a među njima najbrojniji su keramički nalazi. Uglavnom se radi o ostacima lonaca lokalne proizvodnje te manjoj količini vrčeva, amfora i tanjura. Od metalnih nalaza mogu se izdvojiti brončane igle i fibula te željezni ključ i zasun brave.

Literatura

Čataj 2014 L. Čataj, Antički građevinski kompleks na lokalitetu Sipćina u Okešincu, Portal, 4, 2013: 187 – 200.

Iveković 1965 D. Iveković, Kratak izvještaj o probnom arheološkom iskapanju u Okešincu na području Moslavine, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XIV/2, Zagreb, 1965: 45 – 47.

Mušič 2015 B. Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Sipćina kod Okešinca, Maribor, 2015.

dr. sc. Lea Čataj

Summary

Systematic archaeological excavations of a Roman *villa rustica* at the site Okešinec-Sipćina were resumed in 2019. The excavations encompassed six probes with a total surface area of 438 m^2. Three probes (13 – 15) in the northwest were sterile, but one probe (16) located on the southwestern cadastral parcel yielded considerable Antiquity-period movable finds. The probes were investigated in order to confirm the boundaries of the Antiquity-period estate previously as determined by geophysical prospection. The excavations were primarily focused on probe 1, in which building 1 had been discovered. The probe was expanded to the north and south, and the dig now measures 20 x 40 m. In the northern extension (probe 12) we revealed the remains of the northern fence of the estate. In the southern extension (probe 17) there were several negatives, whose relationship with the building 1 cannot be clarified. The southeastern part of the probe contained several postholes that belong to an auxiliary facility made of wood.

Redni broj: 167
Lokalitet: Samobor – Sv. Helena
Naselje: Samobor
Grad/općina: Samobor
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U rujnu 2019. tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita sondažno je arheološki istražila arheološku zonu na kojoj se nalaze ostaci srednjovjekovnog cistercitskog samostana sv. Helene, u gradskoj četvrti Sveta Helena u Samoboru, povezano s projektom gradnje stambenog kompleksa privatnog investitora.

Na predmetnom se prostoru u povijesnim izvorima spominje postojanje srednjovjekovnog cistercitskog samostana sv. Helene, zbog čega je GUP-om grada Samobora prostor zaštićen kao zona umjerene zaštite povijesnih struktura. Sukladno tome, prvobitno je propisano arheološko rekognosciranje na površini predmetne lokacije, koja obuhvaća k.č. 120/1, 120/2 i 120/3, k.o. Samobor, a kojim je potvrđen arheološki potencijal.
Na temelju rezultata arheološkog rekognosciranja testnim sondama u siječnju 2019. godine, odlučeno je da se kao mjera zaštite sondažno istraže k.č. 120/1 i 120/3. Budući da je ugovorom sklopljenim između investitora i izvođača ugovorena ukupna dužina istraživanih sondi od 120 m, pozicije i veličine arheoloških sondi definirane su na način da se pokušala obuhvatiti i istražiti cijela predmetna lokacija budućih građevinskih zahvata, oslanjajući se pritom na spomenute rezultate arheološkog rekognosciranja testnim sondama iz siječnja 2019. godine. Sukladno tome, istražene su četiri sonde različitih dužina, a koje presijecaju predmetnu lokaciju gotovo po cijeloj njezinoj površini.
Pozicioniranjem sonde 1, u blizini katastarske čestice na kojoj se nalazi kapela, za koju se pretpostavlja da se na njoj nekad nalazila crkva i pripadajuće groblje, očekivalo se da se arheološkim istraživanjem otkriju arhitektonske strukture koje bi eventualno potvrdile postojanje nekog objekta iz razdoblja kada je posjed bio u vlasništvu cistercita. Sonda 1 prvobitno je istražena u dužini od 20 m i širini od 2 m, a bila je orijentirana u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Prilikom stratigrafskog iskopavanja slojeva nasipa, koji su sličnih svojstava, pomiješanih s većom ili manjom količinom otpadnoga građevnog materijala, na sjeverozapadnom dijelu sonde uočena je veća koncentracija kamenja i otpadnoga građevnog materijala, koja je upućivala na postojanje arhitektonskih struktura. Naime, ispod slojeva nasipa otkrivena je zidna struktura sastavljena od neobrađenog kamenja srednje veličine, povezanih mortom, u nizu od dvaju redova, dužine 10,1 m i širine 0,45 m. Zid leži na temeljnoj stopi koja je položena na vrh sloja zdravice, a koja je sastavljena od većeg, nepravilnog kamenja posloženog u dva reda, bez veziva. Zidna struktura s pripadajućom temeljnom stopom izlazi iz gabarita sonde prema istoku i prema zapadu, zbog čega je na tom dijelu proširen iskop sonde 1. Nakon proširenja sonde 1 definiran je sloj hodne površine, koji u svom sastavu obiluje ulomcima keramičkog materijala (159 ulomaka) novovjekovne datacije. Također, novovjekovnom horizontu pripada manja zidna struktura koja se okomito naslanja na veći zid, omeđujući podnicu gusto zbijenog manjeg kamenja sa zapadne strane, zatvarajući tako prostoriju koja izlazi iz gabarita sonde u smjeru sjeveroistoka. Budući da je najduži zid masivnijih arhitektonskih svojstava, smatra se vanjskim perimetralnim zidom nekog objekta, dok se manji zid skromnijih arhitektonskih obilježja smatra unutrašnjim pregradnim zidom. Uz otkrivenu prostoriju nalazilo se ognjište prekriveno podnicom od ulomaka opeka, u čijem je sastavu, osim novovjekovne opeke, pronađen i kasnoantički keramički materijal (21 ulomak). Ispod sloja hodne površine, koja pripada novovjekovnom horizontu, rasprostire se kasnoantički horizont. Iako je površina istraživanja relativno mala, otkrivene arhitektonske strukture, odnosno vanjski perimetralni i manji pregradni zid, kao i pripadajuća podnica prostorije upućuju na postojanje objekta čiji gabariti nisu otkriveni, ali svojim tlocrtnim ustrojstvom upućuju na rasprostiranje objekta prema susjednoj parceli na istoku. Uzimajući u obzir saznanja iz povijesnih izvora, kao i tumačenja povjesničara, ne radi se o objektu samostana, nego vjerojatno o objektu ladanjskog karaktera, budući da je posjed nekoć pripadao redu cistercita. Pronađeni ulomci novovjekovne keramike, te naročito keramika kasnoantičke datacije, potvrđuju pretpostavku da predmetna lokacija posjeduje

Pogled iz zraka na sondu 1 (foto: G. Đurić)

Pogled iz zraka na predmetnu lokaciju arheološkog istraživanja (foto: G. Đurić)

Otkrivene novovjekovne arhitektonske strukture sonde 1 (foto: G. Đurić)

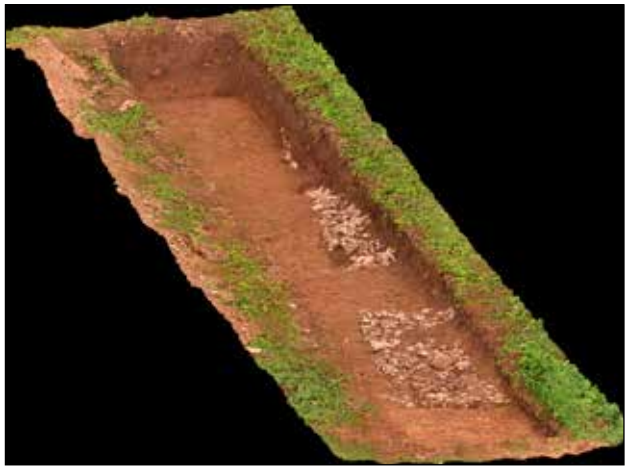

Otkrivene kasnoantičke arhitektonske strukture sonde 3 (foto: G. Đurić)

arheološki značaj, koji seže u period koji je manje poznat u samoborskom kraju.
Sonda 3 pozicionirana je na sredini padine parcele k.č. 120/1. Orijentacije je sjeverozapad-jugoistok, dužine 20 m i širine 2 m. Prilikom iskopavanja sloja humusa i sloja erodiranog podrijetla, u čijem je sastavu pronađeno 15 ulomaka keramike kasnoantičkog podrijetla, od kojih je najvažniji poseban nalaz vrča, otkrivene su dvije kamene strukture, koje su položene na vrhu sloja zdravice, a koje svojim svojstvima sugeriraju interpretaciju kao temeljne baze nekog objekta, čiju funkciju nije moguće odgonetnuti jer nisu poznati gabariti rasprostiranja. Radi se o formacijama sastavljenima od gusto zbijenog manjeg i srednjeg kamenja, u pravokutnoj tlocrtnoj osnovi. Orijentacije su sjeverozapad-jugoistok, dimenzija 4,6x1,4 m, međusobno udaljene 1,1 m. Nakon definiranja obiju struktura, prilikom ručnog čišćenja pronađeno je ukupno 66 ulomaka kasnoantičke keramike. Budući da otkrivene kamene strukture sugeriraju postojanje objekta čiji karakter zbog male površine iskopa, odnosno zbog nemogućnosti definiranja gabarita rasprostiranja nije moguće interpretirati, kao i veće količine pokretnih nalaza, pozicija sonde 3 definitivno upućuje na postojanje arheološki relevantnog prostora.

Dženi Los

Summary

Probe archaeological excavations in the city district of Sveta Helena (St Helen) in Samobor, referred to by historical records as the location of the medieval Cistercian monastery of St Helen were carried out in the course of September 2019. Four probes were opened on cadastral parcels 120/1 and 120/3 based on the results of the archaeological reconnaissance. Probe 1 has fulfilled the expectations we had about the existence of the monastery. Although the surface area of the dig is relatively small, the masonry found there and associated flooring point to the existence of a building whose overall size is not known but its layout suggests that the remaining facilities are to be expected on the neighbouring land parcel (115/2) in the east. Based on the historical records and historic interpretations, we can conclude that this building does not represent a monastery but probably a country estate since this land belonged to the order of Cistercians. Postmedieval pottery and especially Late Antiquity pottery finds suggest that the archaeological significance of the site lies deeper in the past, in the period which is less known in the Samobor area. Probes 2 and 4 have not yielded results of archaeological relevance. In probe 3, located in the central part of the land parcel 120/1, we uncovered two stone masonry structures, which cannot be interpreted due to a small surface area of the dig. Their construction points to the flooring or foundation of a building. Based on large quantities of Late Antiquity pottery found amongst them, the structures have been dated to the Late Antiquity period.

Redni broj: 168
Lokalitet: Stari grad Žumberak
Naselje: –
Grad/općina: Žumberak
Pravni status: P-766
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U listopadu 2019. organizirana su arheološka istraživanja i konzervatorski radovi na lokalitetu Stari grad Žumberak. Voditelj radova bio je Damjan Lapajne, dipl. arheo. Nositelj projekta bila je Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje".

Konzervatorski zahvati 2019. bili su nastavak radova iz prethodne godine, kada je otkopan i definiran ulaz u grad. Radovi su izvedeni na obrambenoj kuli i ispred nje, a sastojali su se od arheološkog iskopa, kojim je u potpunosti istražen arheološki sloj uz obrambenu kulu, te od konzervacije i sanacije zidne strukture obrambene kule.
Arheološki iskop odvijao se u dvjema fazama. Prva je podrazumijevala iskopavanje recentnog površinskog sloja na površini od 45 m^2, do dubine od petnaestak centimetara. Druga faza uključivala je iskopavanje kulturnog sloja na površini od 155 m^2, do dubine od cca 70 cm. Sloj se sastojao od šute i urušenih dijelova zidova, bez pokretnog arheološkog materijala.

Konzervatorski radovi na obrambenoj kuli uključivali su čišćenje vanjskog i unutarnjeg zidnog plašta kule u površini od 55 m^2, sanaciju zidne strukture koja je podrazumijevala uklanjanje nekonsolidiranih dijelova zidova, dozidavanje uklonjene zidne strukture te obnovu zidne žbuke na mjestima gdje je nedostajala. Osim toga, dijelom je izvedena i obnovljena „kapa" zida kako bi se spriječilo prodiranje oborinskih voda u zidnu strukturu te njezina destrukcija zbog atmosferilija, stoga je cjelokupna zidna struktura premazana sredstvom za zaštitu. Odvezen je iskopani rastresiti materijal, a odabrani kameni materijal deponiran je u dvorištu grada kako bi poslužio za eventualne buduće konzervatorske zahvate.

Literatura

Lapajne 2018 D. Lapajne, Stari grad Žumberak, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Lapajne 2018 D. Lapajne, Stari grad Žumberak 2018., izvještaj o realizaciji programa, Zagreb, 2018.
Lapajne 2019 D. Lapajne, Stari grad Žumberak, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Lapajne 2019 D. Lapajne, Stri grad Žumberak, izvještaj o realizaciji programa arheoloških istraživanja i konzervacije za 2019. godinu, Zagreb, 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

In the course of 2019 archaeological excavations and conservation works were undertaken at the site of the Old Town of Žumberak. The conservation works represent a continuation of the 2018 works which encompassed the entrance to the city. This year`s works included a keep and the surrounding area – the archaeological excavations along the keep and conservation and restoration of its masonry.

Redni broj: 169
Lokalitet: Sveti Križ – arheološka zona
Naselje: Sveti Križ
Grad/općina: Marija Gorica
Pravni status: Z-1136
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 16. travnja do 11. svibnja 2019. trajala su arheološka istraživanja na Svetom Križu. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Janja Mavrović Mokos, zamjenik je bio Ivan Cvitković, a sudjelovali su i brojni studenti Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu: Joško Barbarić, Ivan Hraščanec, Petra Kuharić, Matej Kukec, Borna Haim, Ivan Kukić, Uroš Bila i Niko Romac.

Bagerom je otvorena sonda 22, dimenzija 11x11 m, na k.č. 1504. U sjeveroistočnom je dijelu ta sonda spojena s prošlogodišnjom sondom 21 i najjužnijim dijelom sonde 20, istražene 2017. godine.
Ispod humusa, SJ 01, definirani su SJ 02 (sloj crvenkastonarančaste spaljene zemlje – ognjište) i SJ 03 (struktura od jednog jako velikog kamena i desetak primjeraka većeg kamena – kamena konstrukcija ognjišta). SJ 03 sastavni je dio SJ 02 i njegov konstrukcijski element. Južno i istočno od SJ 02 i SJ 03 odmah se došlo do bijele ilovače, koja je definirana kao zdravica. Iz SJ 02 izvađeni su ulomci keramike, ulomci lijepa te kosti. Na zapadnom rubu tih slojeva odmah počinje novodefiniran SJ 4 – struktura od manjih kamenih oblutaka pomiješanih sa zemljom. To je drenaža kuće na kojoj je stajao drveni pod, vidljiv u obliku manjih nakupina karboniziranog drva. Stratigrafski je drveni pod stajao iznad SJ 04, ali je on arheološki bio vidljiv između kamenja i zemlje, koji tvore SJ 04. Većina nalaza potječe upravo iz te stratigrafske jedinice, što i ne čudi jer su se ondje našli u trenutku kada je drveni pod istrunuo. U SJ 04 pronađeni su ulomci keramike, kosti, troska, brončani ulomak certosa fibule, željezni ulomak certoza fibule, željezna klamfa, pršljenci, brončana igla od fibule, željezni vrh koplja, željezni noževi, brončana igla s navojem od certosa fibule, brončana igra od fibule, ulomci željezne žice, brončani lim.
Definirani su SJ 05 – sloj tamnožute ilovače, i SJ 06 – sloj od tamnosmeđe zemlje s manjim i srednjim kamenjem te strukturom od lijepa i karboniziranog drva. Sloj se nalazi u JI dijelu sonde i pripada drugom objektu, odnosno potencijalnoj drugoj kući. Između prve kuće, čiji su konstrukcijski elementi zasada definirani (SJ 02, SJ 03, SJ 04 i SJ 05) i

Fibule certoza tipa IX i XIII (foto: J. Barbarić)

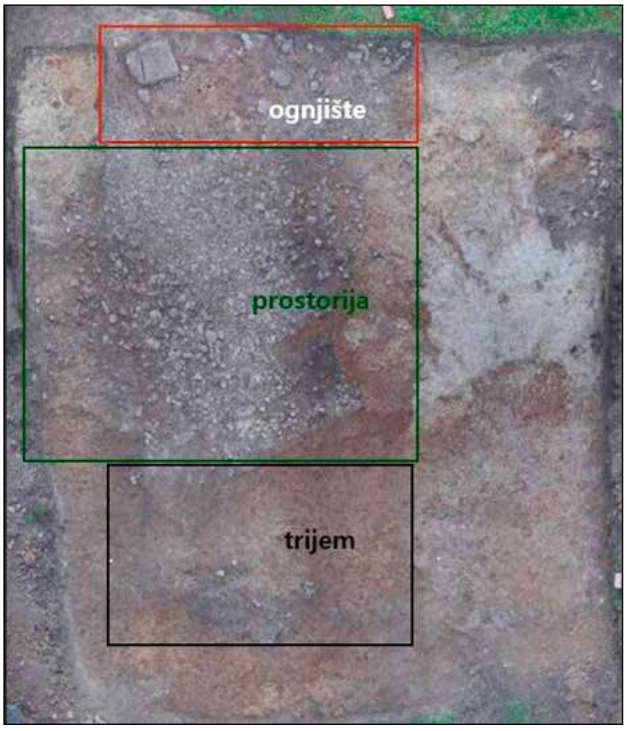

Interpretacija definiranih stratigrafskih jedinica (crtež: M. Vuković i J. Mavrović Mokos)

Odnos između SJ 05 i 09 (foto: J. Barbarić)

druge kuće SJ 06, nalaze se dva stupa. Prvi, manji stup, definiran je kao SJ 07 (zapuna smeđe boje), a veći stup nosi oznaku SJ 08 (zapuna je jednake boje). Definiran je i SJ 09 – sloj bijele ilovače – zdravica. SJ 05 je nivelacija prvog objekta. Budući da se kuća nalazi na strmoj padini brijega, bilo je potrebno dobro iznivelirati teren. Stratigrafski se SJ 05 nalazi ispod SJ 04.

Nakon što je SJ 04 očišćen do kraja, na njegovu zapadnom rubu definiran je SJ 10 – sloj crne zemlje, odnosno ostaci karboniziranog drva s ulomcima keramike, kostiju i pršljenaka. SJ 10 interpretiran je kao konstrukcijski objekt kuće koji nije imao drenažu od oblutaka pa se zbog toga pretpostavilo da je riječ o drvenom trijemu. SJ 10 također je bio položen na nivelaciju SJ 05. Budući da teren jako pada, SJ 10 je nađen vrlo plitko ispod humusa, na svega 10 cm dubine i jako je uništen. Pronađen je jedan piramidalan uteg ukrašen rupicama te staklena perla. Nakon što je sve detaljno fotografirano te je napravljen fotogrametrijski 3D model, započelo je uklanjanje nekih slojeva. Prvo je uklonjen trijem SJ 10, koji je bio vrlo plitak. Izvađeni su nalazi: profilirani kamen, ulomci keramike, kosti, željezna zakovica, piramidalan uteg. Potom je započelo uklanjanje SJ 05, u kojem nije bio nikakvih nalaza. Ispod nivelacije se na većem dijelu površine nalazi zdravica – SJ 09. Na mjestu gdje se nalazio SJ 10, ispod nivelacije SJ 05 uočene su neke nove stratigrafske jedinice – SJ 13 – siv paperjast sloj, ostaci jako raspadnutog drva ispod kojeg se nalazi SJ 14 – tanak sloj od svega 3-4 cm žutosmeđe jako nabijene zemlje. SJ 05 je uklonjen do ruba kamenja SJ 04 i taj je odnos također detaljno fotografiran kako bi se vidjelo da SJ 05 leži na SJ 09, a SJ 04 na SJ 05. Potom je uklonjen SJ 04 od zapada prema istoku, sve do spoja s ognjištem SJ 02 i 03. Sloj je bio pun koštanih nalaza i keramike. Pronađeni su: troska, staklena perla, brončani lim, željezni noževi, željezno šilo, kameni brusovi, dijelovi brončane *certosa* fibule, brončani luk fibule, željezni lim, dio brončane narebrene narukvice. Ispod SJ 04 započelo je poliranje zemlje. Na zapadnom dijelu, gdje je nekad bio SJ 04, nalazi se SJ 05 (nivelacija), dok se na istočnom dijelu, gdje je nekada bio SJ 04 pa sve do spoja s ognjištem, nalazi se SJ 09 (zdravica). Nakon što je sve ispolirano, jasno se vidjela pravilna crta spoja nivelacije i zdravice (SJ 05 i SJ 09). Definirane su i brojne zapune te ukopi većih i manjih stupova. Za sada je pretpostavka da SJ 20, SJ 30, SJ 07, SJ 08, SJ 27 do 29 i SJ 32 čine konstrukciju kuće, dok SJ 21 do 25 čine supstrukciju trijema. SJ 26 nalazi se između tih dviju konstrukcija i zasad nije sigurno pripada li konstrukciji kuće ili trijemu. Velike nosive stupove od konstrukcije kuće uvijek u neposrednoj blizini prate manji stupovi, koji su ukopani pod koso. Za njih se pretpostavlja da su podupirali veće stupove.

Ovogodišnja sezona arheoloških istraživanja na Svetom Križu još je jednom potvrdila da je riječ o iznimno bogatom i zanimljivom lokalitetu, koji je u stručnom pogledu neprocjenjiv za rasvjetljavanje zbivanja u kasnohalštatskom razdoblju. Ove je godine prvi put dobiven uvid u djelomičan izgled jedne kasnohalštatske kuće. Na istočnom rubu sonde nalazilo se ognjište na koje se nadovezala „prostorija". Od otprilike sredine „prostorije" kreće, na nekim mjestima deblji, a na nekima tanji sloj tamnožute zemlje kojom je niveliran teren. Riječ je o vrlo strmom brežuljku koji jako pada prema zapadu. Vještom nivelacijom dobiven je potpuno ravan plato na kojemu je sagrađena kuća. Zapadno od „prostorije", također na niveliranom dijelu, nalazio se drveni trijem. Na trijemu i u blizini ognjišta pronađene su po jedna staklena perla, pršljenci, piramidalan uteg i ulomak brončane narebrene narukvice, što upućuje na žensku djelatnost u tim dijelovima kuće, dok je u sjeverozapadnom dijelu „prostorije" pronađen veći željezni nož i vrh koplja, za koje se pretpostavlja da su pripadali muškarcu. U ostalom dijelu „prostorije" pronađeni su brojni ulomci, većinom fibula *certosa*. Spomenute fibule u pouzdanom kontekstu vrlo dobro datiraju stambeni objekt. Fibula *certosa* tipa IX datira se u nešto širi vremenski raspon, od 5. do 3. st. pr. Kr., dok se ulomak druge fibule *certosa* tipa XIII može datirati nešto uže u vrijeme, između 5. i 4. st. pr. Kr. Svi ti podaci govore u prilog činjenici da je riječ o vrlo važnom kasnohalštatskom naselju, smještenome na krucijalnom položaju, koji je kontrolirao protok rijekom Savom.

Janja Mavrović Mokos

Summary

Archaeological excavations at the site of Sveti Križ were carried out in the course of April and May 2019. We opened probe 22 measuring 11 x 11 m. This year`s season has confirmed that this is an extremely rich and interesting site of utmost importance for understanding the Hallstatt period. This year for the first time we managed to partly reveal the appearance of a Hallstatt house.

Redni broj: 170
Lokalitet: Šćitarjevo
Naselje: Šćitarjevo
Grad: Velika Gorica
Pravni status: P-2568
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervatorsko-restauratorski radovi, sustavno iskopavanje

Od travnja do studenog 2019. na prostoru Šćitarjeva trajali su radovi na zaštiti i održavanju prezentirane rimske arhitekture (Arheološki park Andautonija) te arheološka

istraživanja na prostoru sjeverno od prezentirane rimske arhitekture (parcela predviđena za parkiralište budućeg interpretacijskog centra). Radove su vodile Dora Kušan Špalj i Nikoleta Perok iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Sredstva za radove osigurali su Ministarstvo kulture, Grad Zagreb i Zagrebačka županija.

Sanacija zidova na lokaciji u dvorištu župnog ureda

U svibnju i lipnju 2019. izvedeni su radovi na istočnom zidu objekta, zapadno od rimske ulice. Radi se o dvostrukom zidu objekta, za koji se pretpostavlja da je služio kao rezervoar za vodu. Radovi na tim zidovima odvijali su se neposredno prije otvaranja parka 1994. godine, i tada su izvedeni samo nužni konzervatorski zahvati, kojima se maksimalno željela sačuvati originalna žbuka i nađeni oblik zida. Premda je svake zime postavljana zimska zaštita, kako bi se sačuvali originalni dijelovi žbuke i opeke, ipak je tijekom više od 25 godina došlo do oštećenja. Zbog toga je 2019. uslijedila hitna sanacija, tj. skinut je sloj stare konzervacije, a s originalnog su dijela uklonjene zemlja i trula žbuka. Cilj radova bio je očuvanje zatečenog oblika zidova kako bi se prezentirao karakter gradnje i funkcioniranja samog objekta. Nakon detaljnog čišćenja i dokumentacije nađenog stanja, započela je sanacija zida, za što je upotrebljavana tzv. produžena žbuka s krupnom mljevenom opekom te je prema potrebi zamijenjen dotrajali kamen i izvedene su zaštitne kape. Izvođač radova bila je Gradnja Havojić, Visoko.

Arheološka istraživanja 2019. na k.č. 124/2 i 124/3 – sonda 2, pogled prema sjeveru (foto: D. Kušan Špalj)

Radovi na rimskoj ulici

U svibnju 2019. uslijedili su redoviti radovi na održavanju rimske ulice, odnosno kamenih ploča. Zbog specifičnog kamena upotrebljavanog prilikom opločenja rimske ulice, koje se pod utjecajem atmosferilija „lista" i otpadaju dijelovi, već su 1994. izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi te su spojeni pojedini dijelovi ploča. S obzirom na to da tijekom godina nastaju dodatna oštećenja, kontinuirano se radi na održavanju te se „spajaju" odlomljeni dijelovi. Također se nasipava šljunak kako bi se kamen zaštitio na rubovima te se kontinuirano uklanja korov s ulice i kamenih ploča. Izvođač radova bila je Gradnja Havojić, Visoko.

Arheološka istraživanja

Arheološki je istraženo područje sjeverno od prezentirane rimske arhitekture (u dvorištu župnog ureda), odnosno sjeverno od današnje ceste prema Drenju, na k.č. 124/2 i 124/3, k.o. Šćitarjevo. Istražene su dvije sonde (smjera sjever-jug): sonda 1 veličine 5x2 m te sonda 2 veličine 13x3 m (s proširenjem prema zapadu od 2,5 m). Lokalitet je istražen kako bi se odredili uvjeti za gradnju parkirališta, prema projektu Interpretacijskog centra Arheološkog parka Andautonija te upotpunili podaci dobiveni geofizičkim istraživanjem 2017. godine. Istraživanjima nisu potvrđene građevinske strukture koje bi upućivale na postojanje nekih objekata, a osim pokretnog materijala iz rimskog razdoblja (keramika, staklo, metal), nađeno je nešto opeka i kamena. U sondi 1, ispod sloja humusa i gline, uočen je veći ukop – jama koja je ulazila i u zapadni profil iskopa, a na dnu je imala strukturu od kamena lomljenca i opeke (bez veziva). Jama je bila ukopana u slojeve gline, od kojih je taman sloj gline na oko 1,5 m od površine sadržavao keramiku i staklo, koji se mogu datirati u 1. – 2. st. U sondi 2 nađena je struktura od žbuke i šljunka (cca 2x2 m), na kojoj se nalazilo nekoliko rimskih opeka te se može pretpostaviti da se radi o hodnoj površini iz rimskog vremena (oko 50 cm od površine). U ostalom dijelu sonde nije bilo čvrstih struktura, već samo slojevi gline uglavnom bez nalaza (poneki fragment keramike u gornjim slojevima), a jedino je u sjevernom dijelu bio pravilan ukop ispunjen slojem šljunka (oko 2x2 m), koji je vjerojatno iz novijeg vremena. S obzirom na to da je ukupna površina predviđena za parkiralište oko 1.300 m^2, potrebno je nastaviti arheološka istraživanja

Istočni (dvostruki zid) objekta zapadno od rimske ulice (u dvorištu župnog ureda), prije sanacije zida 2019. g. (foto: D. Kušan Špalj)

Istočni (dvostruki zid) objekta zapadno od rimske ulice (u dvorištu župnog ureda), nakon sanacije zida 2019. g. (foto: D. Kušan Špalj)

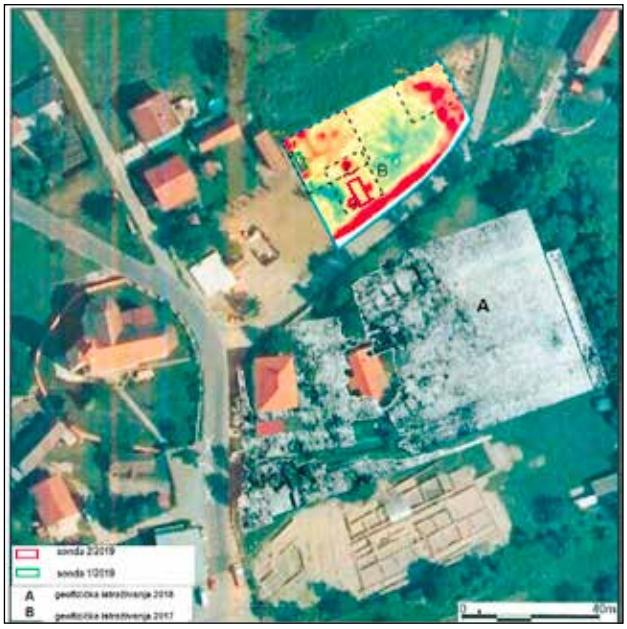

Položaj sondi (na k.č. 124/2 i 124/3), koje su 2017. geofizički istražene (B)

kako bi se upotpunili i interpretirali podaci dobiveni geofizičkim istraživanjem tog prostora.

Zimska zaštita na prezentiranoj rimskoj arhitekturi u dvorištu župnog ureda

U travnju je skinut privremeni pokrov (krovići na zidovima, plastenik iznad ceste) te je uslijedilo uređenje lokaliteta. Krajem listopada postavljena je zimska zaštita na lokalitetu – montiran je plastenik (lukovi i najlon) te su izrađeni privremeni pokrovi za zidove, koji su 2018. i 2019. godine konzervirani i restaurirani. Zimska zaštita postavljena je i na druge osjetljive građevinske strukture (hipokaust, pragove i dr.).

Literatura

Kušan Špalj, Perok, Mušič 2017 D. Kušan Špalj, N. Perok, B. Mušič, Šćitarjevo, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017.
Mušič 2017 B. Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na arheološkom lokalitetu Šćitarjevo (parc. br. 124/2 i 124/3, k.o. Šćitarjevo), neobjavljeno izvješće, Gearh d.o.o., Maribor, 2017.
Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj 2003 D. Nemeth-Ehrlich, D. Kušan Špalj, Municipium Andautonia, The autonomous towns of Noricum and Panonia, Pannonia 1, Situla, 41, Ljubljana, 2003: 107 – 129.
Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj 2007 D. Nemeth-Ehrlich, D. Kušan Špalj, 2000 godina Andautonije, od rimskog grada do arheološkog parka, Zagreb, 2007.

Dora Kušan Špalj
Nikoleta Perok

Summary

The restoration of the eastern part of a building located to the east of a Roman street in the courtyard of the parish office in Šćitarjevo was carried out in the course of 2019. Temporary winter protection was first installed on that location and later removed from it. Other site maintenance works were also carried out. Archaeological excavations were carried out in the area to the north of the presented Roman architecture (a land plot designated for a parking lot of the future Interpretation Centre) in order to complete results of a geophysical survey conducted in 2017. Apart from Roman-period movable finds (pottery, glass and metal items), there were only scarce brick and stone finds. The investigation did not yield structures that would point to the existence of buildings. Under a layer of hummus and clay in probe 1, we uncovered a large pit. At its bottom there was a structure made of crushed stone and bricks (no mortar). The pit intersected layers of clay, of which a dark clay layer at a depth of 1.5 m from the surface contained pottery and glass dating to the first – second centuries AD. Probe 2 contained a structure made of plaster and gravel (measuring 2 x 2 m), on top of which we found several Roman art of the probe there were no solid structures, but only layers of clay without finds. However, in the northern part we found a rectangular-shaped dugout feature (2 x 2 m) filled with gravel, but it is probably recent.

Redni broj: 171
Lokalitet: Šćitarjevo
Naselje: Šćitarjevo
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: P-4716
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

U ožujku i travnju 2019. zaštitno su arheološki istražene dvije lokacije na trasi gradnje vodoopskrbne mreže Šćitarjeva, na k.č. 447/1, k.o. Šćitarjevo. Lokalitet je istražila tvrtka Kaducej d.o.o.

Od 8. studenog do 10. prosinca 2018., u sklopu gradnje vodoopskrbne mreže Šćitarjevo, tvrtka VG Vodoopskrba iskopavala je kanale za postavljanje cijevi na prostoru k.č. 447/1, k.o. Šćitarjevo. Navedena čestica nalazi se unutar zaštićene arheološke zone Andautonije (P-4716), odnosno na prostoru antičkoga grada, zbog čega se iskopavalo uz arheološki nadzor (tvrtka Kaducej d.o.o.). Budući da je tijekom nadzora utvrđeno da na dvjema lokacijama nikako nije bilo moguće postaviti plinovodne cijevi bez uništavanja antičkih zidanih struktura, godine 2019. te su pozicije arheološki istražene, s ciljem utvrđivanja mogućih alternativnih lokacija za trasu plinovoda.
Tijekom arheološkog nadzora 2018., u rovu dužine 260 m i širine 0,40 m, iskopanom na zapadnoj strani ceste koja se proteže uz današnje groblje, zabilježeno je više arheoloških slojeva i struktura, ostataka antičke Andautonije. Prema naputku nadležnog konzervatora, slojevi nivelacija, urušenja itd. (iskopna je površina preuska da bi se pojedini slojevi mogli sa sigurnošću interpretirati) uklonjeni su do dubine potrebne za postavljanje cijevi vodoopskrbne mreže (cca 1 m). Na više su mjesta, međutim, pronađene zidane strukture koje nisu uklanjane. Neke od njih nalazile su se

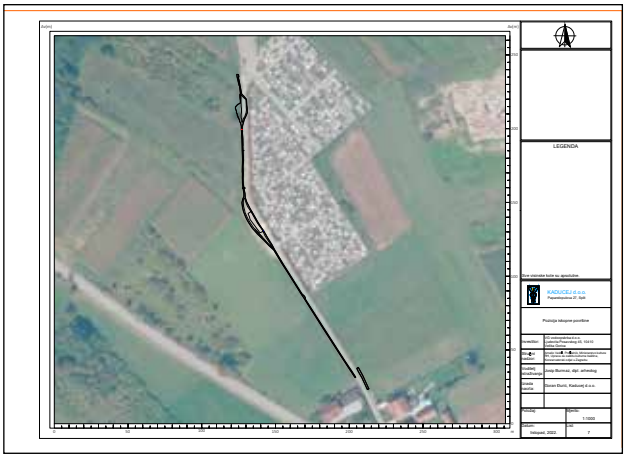

Pozicija arheološkog nadzora i istraživanja (izradio Kaducej d.o.o.)

na dubini dovoljnoj za sigurno postavljanje cijevi. Takve su strukture očišćene, detaljno dokumentirane i ostavljene *in situ*. Nakon što su prekrivene geotekstilom i slojem pijeska, iznad njih su postavljene cijevi.

Na četirima su lokacijama (na nacrtu brojke 1, 3, 4 i 5) zidane strukture bile pozicionirane na visini većoj od dubine potrebne za postavljenje cijevi. U tim slučajevima, u dogovoru s investitorom, tražena su druga rješenja.

Prva takva struktura pronađena je već na početku iskopavanja (na južnoj strani), na Lokaciji 1 (br. 1. na nacrtu). Na dubini od cca 0,40 m ispod današnje hodne površine, ispod sloja humusa i recentnog nasipa pronađeno je popločenje postavljeno na podlogu od šodera. Iako nisu uočeni pokretni nalazi koji bi mogli pomoći u datiranju strukture (riječ je o vrlo maloj iskopnoj površini), zbog mogućnosti da je riječ o antičkoj strukturi, iskop je zaustavljen na razini na kojoj se ona pojavljuje, a ona je, nakon čišćenja i dokumentiranja, ostavljena *in situ*. S ciljem utvrđivanja nalazi li se ista struktura i na istočnoj strani moderne ceste, odnosno je li na tom dijelu moguće premjestiti trasu vodovoda na istočnu stranu ceste, iskopana je probna sonda na lokaciji 2 (br. 2 na nacrtu). Prilikom ručnog iskopavanja utvrđeno je više nasipanih i zemljanih slojeva, koji su stratigrafski iskopani i dokumentirani. Na dubini od 1,20 m od današnje hodne površine pronađena je žbukana podloga. Ni ondje nije bilo nalaza koji bi pomogli u dataciji, no s obzirom na dubinu, moguće je da se radi i ostatku antičke strukture. Kao i u slučaju popločenja na Lokaciji 1, i na Lokaciji 2 tek bi šira iskopna površina te eventualno usporedba s visinama struktura na ostalim dijelovima antičkoga grada omogućili interpretaciju slojeva i struktura s obiju strana ceste. U svakom slučaju, dubina na kojoj je nađena žbukana struktura bila je veća od one potrebne za postavljenje cijevi te je struktura ostavljena *in situ*. Nakon pokrivanja geotekstilom i nasipom pijeska, na prostoru sonde postavljene su cijevi.

Otprilike šezdeset metara od Lokacije 1, na Lokaciji 3, također na zapadnoj strani ceste, pronađen je veći zidani postament. Vrh postamenta nalazio se na dubini od svega 20 – 30 cm ispod današnje hodne površine. Ondje je, u dogovoru s investitorom, trasa cjevovoda pomaknuta četrdesetak centimetara prema istoku, odnosno prema današnjoj cesti koja se proteže uz groblje te vodi prema mrtvačnici. Iskop je, dakle, proširen, a postament je ostavljen *in situ*.

Sljedeća lokacija, odnosno Lokacija 4 (br. 4 na karti), nalazila se preko puta ulaza u današnje groblje. Ondje je bilo parkiralište te se na vrhu nalazio recentan nasip šodera, a ispod njega sloj zemlje sa izmiješanim rimskim i recentnim materijalom. Međutim, ispod tog sloja, na dubini od cca 0,50 m ispod današnje hodne površine pronađen je niz zidanih struktura. Na tome mjestu trasu plinovoda nije bilo moguće izmjestiti zapadnije prema cesti ili s druge strane ceste. U dogovoru s investitorom, zatraženo je daljnje proširenje iskopne površine prema zapadu, kako bi se utvrdila zona rasprostiranja zidanih struktura te se našlo rješenje za postavljenje cijevi.

Jednako tako, na Lokaciji 5 (br. 5 na karti) pronađene su zidane strukture te unutar njih struktura od opeke na desetak centimetara ispod današnje hodne površine. Budući da su se zidovi širili i ispod moderne ceste, pomicanje trase zapadnije prema cesti nije bilo moguće, odnosno i u tom bi se slučaju oštetili zidovi. S ciljem utvrđivanja dubine zidova i eventualnog spuštanja razine cijevi ispod zidova unutar rova iskopana je probna sonda, dubine do 1,5 m ispod današnja hodne površine. Pokazalo se, međutim, da su zidovi ukopani i niže od te razine te da fizički nije moguće dublje iskopavanje u rovu širine 0,40 m. Budući da je prostorija bila praktički sačuvana od razine hodne površine, bilo je jasno da je arheološki važna te probijanje zidova u ovom slučaju nije dolazilo u obzir. Kao i u slučaju Lokacije 4, u dogovoru s investitorom zatraženo je daljnje proširenje iskopne površine prema zapadu, kako bi se utvrdila zona rasprostiranja zidanih struktura te se našlo rješenje za postavljanje cijevi.

Prilikom daljnjeg arheološkog nadzora i istraživanja u ožujku i travnju 2019. pokušalo se naći rješenje za postavljanje vodovodnih cijevi na lokacijama 4 i 5. Ujedno je arheološki nadziran južni kraj rova, na istočnoj strani ceste, odnosno na dijelu južno od Lokacije 2, do mjesta gdje se cesta koja vodi prema groblju spaja s glavnom cestom koja prolazi kroz Šćitarjevo. Taj je rov bio dug 50 m. Na tome mjestu nisu uočene antičke strukture i slojevi, no budući se radi o uskom pojasu zemlje omeđenom cestom i okućnicama, ako su antičke strukture i postojale, zasigurno su već bile uništene gradnjom ceste i okućnica.

Na Lokaciji 4 (br. 4 na karti) pokušalo se utvrditi rasprostiranje zidanih struktura prema zapadu. Otvorena je površina od 50 m^2. Na vrhu te površine nalazio se sloj šodera, a ispod njega sloj zelenkastosmeđe pjeskovite gline s rimskom šutom te recentnim materijalom. Ispod toga nalazile su se zidane strukture na gotovo cijeloj otvorenoj površini, još uvijek na dubini manjoj od one potrebne za postavljanje cijevi. Unutar njih nalazio se sloj tamno sivkastosmeđe pjeskovite gline, pomiješane s nešto šljunka (SJ 63). Na površini tog sloja nalazili su se ulomci opeke, antičke keramike, metala i stakla te dva novčića. Na tom je mjesto bilo evidentno da se došlo do nivoa antičkoga grada. Na tom površinskom nivou iskop je zaustavljen. Nađene zidane strukture detaljno su dokumentirane, a nakon toga prekrivene geotekstilom te ostavljene za buduća istraživanja. Dakle, antički sloj i strukture na Lokaciji 4 samo su površinski definirane i dokumentirane, ne i istraživane. Nakon toga nastavljeno je traženje alternativne trase cjevovoda, koju

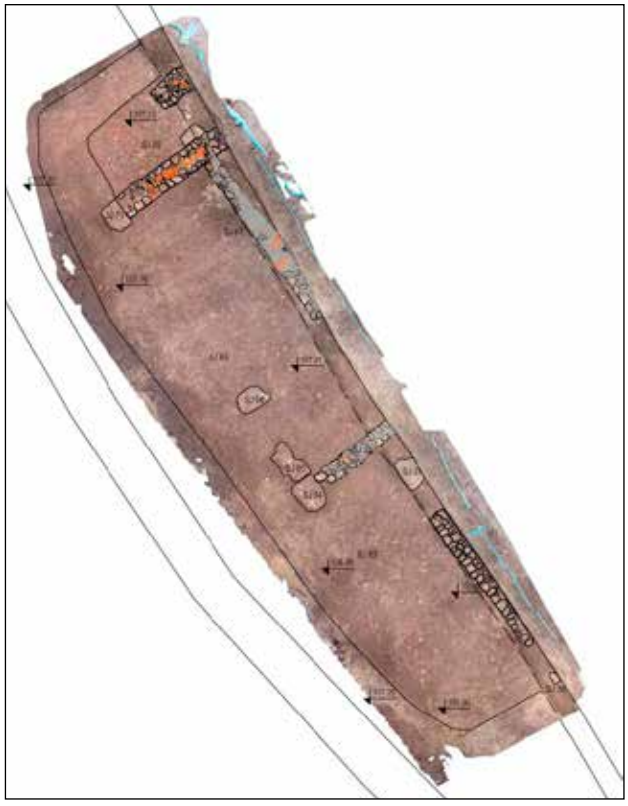

Nacrt struktura iz posljednje faze istraživanja na lokaciji 4 (izradio: Kaducej d.o.o.)

Nacrt struktura iz posljednje faze istraživanja na lokaciji 5 (izradio: Kaducej d.o.o.)

je investitor odlučio izmaknuti 5 m zapadnije od prvobitno zamišljene trase. To je i napravljeno te je iskopan polukružni rov, koji je zapravo „zaobišao" Lokaciju 3. I ondje su se ispod recentnih slojeva pojavile zidane strukture, no na dubini većoj od 80 cm. Budući da je to bila dubina dovoljna za postavljanje cijevi, na tom su mjestu strukture prekrivene geotekstilom te slojem pijeska, a na njih su položene cijevi.

Kompleksnija situacija bila je na Lokaciji 5. Kao što je rečeno, ondje su tijekom arheološkog nadzora 2018. nađene zidane strukture svega desetak centimetara ispod razine današnje hodne površine. Zbog toga je započelo definiranje zapadnog ruba zidova, odnosno arheoloških struktura, no pokazalo se da se one šire i iza šest metara na zapad od ruba prvobitne trase cjevovoda, što već izlazi iz okvira dopuštene zone (odnosno došlo se do ruba privatnih parcela). Zidne strukture na otvorenoj površni zatvarale su ukupno četiri različite prostorije, označene kao prostorije 1, 2, 3 i 4. Zapadni rub prostorija 1 i 2 nije definiran jer se nalazio ispod površine današnje ceste. Istočni rubovi prostorija 3 i 4 nisu definirani jer su izlazili izvan površine zone ceste. Na otvorenoj su površini u svim prostorijama definirani slojevi koji su se nalazili ispod recentnog sloja humusa, no odlučeno je da se istraži prostorija 2 te polovica prostorije 1, jer se ta površina nalazila na prostoru na kojem je dolazilo u obzir postavljanje cijevi. U prostorijama 3 i 4 te na istočnoj polovici prostorije 1 snimljena je površinska situacija te su one prekrivene geotekstilom i ostavljene za buduća istraživanja. Površina iskopne površine iznosila je 25 m^2 (polovica prostorije 1 i prostorija 2).

Unutar prostorije 1 ustanovljena su dva hodna nivoa. Prvi se nalazio na samom vrhu iskopne površine, praktički na nivou današnje hodne površine. Ondje je definirana arheološka struktura sastavljena od opeka položenih u jugoistočnom kutu prostorije, uz južni zid, za sada neutvrđene namjene. Ostatak prostorije prekrio je sloj sivosmeđe pjeskovite gline pomiješane sa sitnim kamenjem i žbukom, u kojem su nađeni ulomci antičke keramike, kosti te nekoliko metalnih predmeta. Ispod tog sloja nalazio se sloj tamne maslinastosmeđe pjeskovite gline pomiješane s ulomcima antičkoga građevnog materijala, odnosno sloj nivelacije. Unutar njega, i na njegovu vrhu, uz zapadni zid prostorije bila je položena cjelovita posuda (s poklopcem okrenutim naopako), uz koju je nađen i novčić. Ispod navedenog sloja nivelacije nađen je sloj rastresite žbuke i kamenja, ostatak od prvobitne hodne površine prostorije. Taj sloj prekrio je podnicu. Na južnom dijelu podnice nađene su opeke, ostaci hipokausta (podno grijanje). Ložište hipokausta nalazilo se u sjevernom kutu prostorije 2. Na tom je nivou istraživanje završeno te su i podnica i ostaci hipokausta prekriveni geotekstilom i zatrpani. Kao i prostorija 1, prostorija 2 imala je više faza upotrebe. Na vrhu, u sjevernom dijelu, nađeni su ostaci žbuke, što je vjerojatno nivo hodne površine. Ispod njih nađen je sloj zelenkastosmeđe pjeskovite gline pomiješane s velikom količinom ostataka antičkoga građevnog materijala. Kao i u prostoriji 1, riječ je o sloju nivelacije. Ispod sloja nivelacije nalazio se sloj kompaktne žute gline, na čijem su vrhu (na istočnoj strani) bili tragovi gorenja (zapečena zemlja). Ispod sloja žute gline nađena je arheološka struktura četvrtastog oblika, za sada nepoznate namjene (slična onoj na vrhu prostorije 1). Ta se faza može definirati kao hodna površina. Ispod naboja gline, uz sjeverni kut prostorije nađeno je ložište hipokausta, kojim se je grijala prostorija 1. Na tom su nivou istraživanja završena te je prostorija 2 prekrivena geotekstilom i zatrpana. Zbog vrijednosti tog nalaza, odlučeno je da se zidovi i ostaci hipokausta moraju očuvati te da se trasa cjevovoda može eventualno izmaknuti u smjeru istoka, ako se ustanovi da se strukture ne šire u tom smjeru. Napravljen

je polukružni rov, širine 40 cm, koji je presjekao asfalt moderne ceste, a iskopan je do dubine od 90 cm. Na sjevernoj i istočnoj strani tog rova (dio rova između ceste i groblja) arheološki su slojevi (koji su, s obzirom na poziciju, najvjerojatnije postojali) bili uništeni iskopavanjem cijevi za struju (od groblja, u smjeru sjeverozapada). Na južnoj strani polukružnog rova (koji je presjekao modernu cestu u smjeru SI-JZ) uočeni su slojevi urušenja, no ne i čvrste strukture. Budući da se radilo o širini od samo 40 cm, a prijetila je opasnost od urušavanja ceste, vodovodne su cijevi stavljene na tu dubinu, a iskop se nije širio.

Josip Burmaz
Nikolina Antonić

Summary

At the end of 2018 and in spring of 2019 a trench for laying pipes for the Šćitarjevo water supply system was excavated on cadastral parcel 447/1, along the road next to the graveyard. Archaeological supervision of the earthworks revealed archaeological structures which belong to Roman Andautonia. The masonry structures were left *in situ*, and in those places where a possible destruction of the structures could not have been avoided, the initial route was changes. Small-scale archaeological excavations were carried in the northern part of the dig. They revealed rooms with several phases of use, with the remains of fireboxes and a hypocaust system.

Redni broj: 172
Lokalitet: Šćitarjevo – Župna livada
Naselje: Šćitarjevo
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: P-4716
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Godine 2019. nastavljeni su radovi u Šćitarjevu, na lokaciji Župna livada (k.č. 100, k.o. Šćitarjevo). Stručna voditeljica istraživanja bila je Tatjana Pintarić, dipl. arheo., iz Muzeja Turopolja iz Velike Gorice. Radovi su bili financirani sredstvima Grada Velike Gorice, Zagrebačke županije i Ministarstva kulture.

Na lokaciji koju istražuje Muzej Turopolja (k.č. 100, k.o. Šćitarjevo) na južnom rubu prvobitne urbane jezgre Andautonije, ustanovljene su građevinske i kronološke faze unutar gotovo 400 godina života u rimskome gradu te su evidentirani i manji zahvati iz mlađih razdoblja unutar prostora, tada već porušenog rimskoga grada. U sondi 2 istražen je dio jedne od andautonijskih gradskih ulica smjera sjeverozapad-jugoistok, uz koju se, prema rezultatima geofizičkog istraživanja, nalazi jedan velik objekt. Širina ulice iznosi 4,74 m (16 rim. stopa). U južnom dijelu sonde u rimsku je ulicu bila ukopana recentnija kružna struktura, srednjovjekovna vapnenica (SJ 671), koja je možda služila prilikom gradnje obližnje župne crkve, za koju je ionako upotrebljavan rimski kameni materijal.

Ispiranje zida (foto: T. Pintarić)

Postavljena zimska zaštita lokaliteta (foto: T. Pintarić)

Godine 2019. konzerviran je najoštećeniji dio građevinske strukture SJ 671. Sami su radovi trajali nekoliko sezona, ovisno o raspoloživim sredstvima i zahtjevnom tijeku zahvata. Radi se o većim dijelom očuvanoj kružnoj strukturi vapnenice koja je presjekla rimsku gradsku ulicu, dio komunikacijske mreže urbanog rastera Andautonije. Godine 2018. i 2019. nastavljeno je iskopavanje dijela strukture SJ 671 te je proširena istražna površina sonde 2. Godine 2018., pri dnu unutrašnjeg zidnog plašta zatečen je sloj vapna nejednake debljine, dok je samo dno vapnenice bilo od izgorene ilovače, s križnim otiskom drvenih trupaca. Izgoreni sloj ilovače na dnu nalazio se na visini od oko 105,00 m n. v. Unutrašnji prostor vapnenice, promjera oko 6 m, bio je ispunjen zemljom, velikom količinom lomljenog kamena, fragmentima odbačenoga građevnog materijala, grumenjem vapna te ulomcima keramičkih posuda. Navedena struktura SJ 671 očuvana je u visini od otprilike 90 cm (105,76/105,60 – 104,84/104,70 m n. v.). Prilikom čišćenja zida nije zatečena žbuka, odnosno vezivno sredstvo, tako da je tijelo zida bilo u krajnje rastresitom stanju, puno šupljina ispunjenih zemljom, dok je u ispuni nađena velika količina lomljenog kamena, kao i ulomci (pretežno) kasnosrednjovjekovne keramike, uz manju količinu rimske keramike. Dio srednjovjekovnih ulomaka pripada

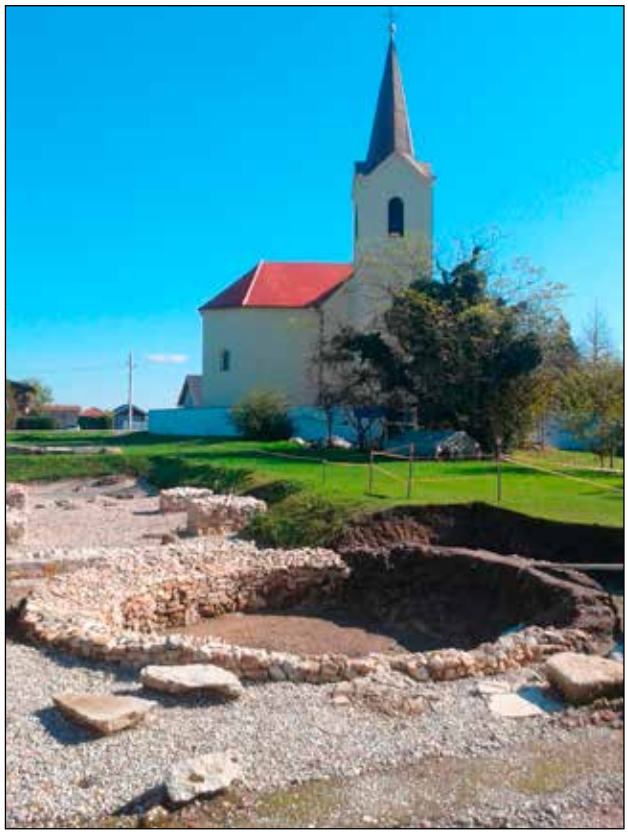

Položaj vapnenice, pogled sa sjeverozapada (foto: T. Pintarić)

Postavljena privremena ograda (foto: T. Pintarić)

repertoaru oslikanog stolnog posuđa, u tradiciji 13. i 14. st., s mogućim i dužim trajanjem, iako su na nekim lokalitetima takvi keramički nalazi datirani već u prvu polovicu 12. st.
Šćitarjevo se u srednjovjekovnim dokumentima navodi od 14. i 15. st. kao *Schytaria, Schytarya*. Vrlo je vjerojatno da su ostaci srednjovjekovnog Šćitarjeva ispod današnjega naselja, kao posljedica kontinuirane uporabe središnjeg prirodno povišenog položaja za gradnju kuća i organizaciju života. Župna crkva sv. Martina biskupa prvi se put spominje 1334. godine, kao *Ecclesia beatissimi Martini de Chicaria*.
U proljeće 2019. nastavljeno je iskopavanje preostalog dijela strukture SJ 671, što je bila priprema za daljnje konzervatorske radove. U lipnju i srpnju 2019. uslijedili su zaštitni konzervatorski radovi na najoštećenijem dijelu građevne strukture SJ 671 (izvođač radova: Gradnja Havojić).

Čišćenje zida (foto: T. Pintarić)

Preostali dio zida očišćen je ručnim alatom, dok su se sitni ostaci zemlje čistili i isprali tlačnim peračem (*miniwash*). Jezgra zida ponovno je ispunjena kamenom, uz dodatak vezivnog sredstva radi učvršćenja. Gornji, završni sloj kamena nepravilno je položen i učvršćen samo s donje strane, tako da nema vidljivog vezivnog sredstva. U jesen 2019. napravljena je priprema za zaštitne konzervatorske radove 2020., odnosno dodatno je proširena istražena površina sonde 2.
Cijelo je vrijeme, usporedo s arheološkim i zaštitnim radovima, održavan i uređivan prostor iskopa unutar i oko sondi (košnja trave i čišćenje) te je postavljena privremena zaštitna ograda na predmetnom dijelu iskopa. Krajem listopada također je postavljena redovita zimska zaštita lokaliteta.

Tatjana Pintarić

Summary

Archaeological excavations of the remains of the Roman city of Andautonia, located in the village of Šćitarjevo were resumed in 2019. At the site of Župna livida (cadastral parcel 100, the cadastral municipality of Šćitarjevo), which encompasses the southern edge of the original city core of Andautonia, Roman remains were partly overlaid by medieval structures. In the southern part of the probe, a Roman street was intersected by a circular-shaped structure – medieval kiln (SU 671), which might have been used during the construction of a nearby church.

Rescue conservation works on the most damaged parts of a masonry structure SU 671 (a continuation of the 2018 works) were carried out in June and July 2019. In the autumn 2019 we made necessary preparations for conservations works in 2020.

Redni broj: 173
Lokalitet: Turopolje
Naselje: Staro Čiče
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: geofizička istraživanja

Godine 2019. nastavljeno je geofizičko istraživanje na lokaciji Staro Čiće – Gradišće. Riječ je o dijelu projekta „Arheološka topografija Turopolja", koji je započet 2017. godine. Istraživanje se odvijalo u organizaciji Muzeja Turopolja iz Velike Gorice, a stručni voditelj bio je Marko Ceković, arheolog Muzeja Turopolja. Radovi su bili financirani sredstvima Grada Velike Gorice, Zagrebačke županije i Ministarstva kulture.

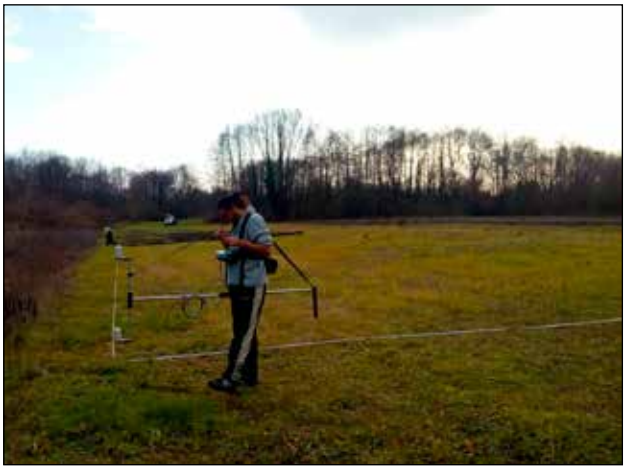

Istraživanje na očišćenom terenu (foto: M. Ceković)

Lokalitet Gradišće nalazi se na blago uzdignutom platou (oko 3 m) sjeverno od sela Starog Čiča, 5 km jugoistočno od Velike Gorice. Arheološka istraživanja osamdesetih godina 20. st., pod vodstvom Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Muzeja Turopolja iz Velike Gorice, potvrdila su da je riječ o višeslojnom arheološkom lokalitetu, s tragovima kontinuiranog naseljavanja od srednjeg neolitika do završne faze kulture polja sa žarama. Ne temelju terenskih pregleda i slučajnih nalaza prilikom obrade zemlje prikupljeni su dodatni nalazi kasnosrednjovjekovne keramike i novca, oruđa i oružja. Danas se na tom području nalazi šuma i oko 1,5 ha površine na kojoj se izmjenjuju poljoprivredne površine i livade.
Godine 2017. i 2018. Gradišće je geofizički istraženo s pomoću niskofrekvencijske elektromagnetske (EM) metode, koja se pokazala prikladna za uspješno prepoznavanje arheoloških struktura. Cilj istraživanja bio je preliminarno procijeniti arheološki potencijal i prikupiti informacije za planiranje sustavnih geofizičkih istraživanja koja bi obuhvaćala veći prostor Gradišća. Istražena je površina veličine 5565 m². Integrirane su anomalije, koje su se javljale na rezultatima mjerenja električne provodnosti i magnetske susceptibilnosti, te su dobiveni kompoziti omogućili koherentniji prikaz promjena unutar istraženog područja. Rezultati istraživanja pokazali su da se na dubinama do 1,8 m nalaze mogući tragovi arheoloških struktura prapovijesnog naselja, poput podnica, ognjišta, peći ili veće koncentracije spaljene gline. Visoke vrijednosti magnetske susceptibilnosti također mogu biti indikatori tragova gorenja na visokim temperaturama, odnosno požara koji je mogao imati utjecaj na stanje očuvanosti arheoloških

Rezultati magnetometrije magnetometrom Geometrics G-588 (gradijent) na aerofotografiji DGU RH

Rezultati magnetometrije magnetometrom Geometrics G-588 (gornji senzor) na aerofotografiji DGU RH

struktura. Slične anomalije mogu sugerirati i da je riječ o tragovima područja na kojem su se odvijale metalurške djelatnosti. Veća anomalija s visokim vrijednostima konduktivnosti obuhvatila je krajnje južne i jugoistočne dijelove istraženog područja. Izvor te anomalije vjerojatno je vlažniji materijal s većim udjelom organskih tvari, koji čini zapunu jarka ili nekadašnjeg korita potoka. Na temelju dobivenih rezultata zaključeno je da su potrebna daljnja istraživanja dodatnim geofizičkim metodama. S obzirom na podatke o očekivanim arheološkim strukturama i o stratigrafiji prethodnih istraživanja, smatralo se da bi magnetna i georadarska metoda mogle biti iznimno korisne za arheološku interpretaciju.

Za 2019. bio je planiran nastavak geofizičkih istraživanja primjenom magnetometrije (magnetskom metodom), za što je trebalo pripremiti teren. Od 16. rujna do 4. listopada 2019. s terena je uklanjana vegetacija, dok je u prosincu uslijedilo dodatno malčiranje dijela terena na kojem ručno uklanjanje vegetacije nije bilo izvedivo u mjeri koja bi omogućila nesmetano snimanje.

Magnetska je metoda pasivna jer se magnetometrima općenito mjere lokalne promjene u zemaljskom magnetskom polju. Zadatak arheološke geofizike jest prepoznati magnetske anomalije koje su posljedica različitih tipova arheoloških struktura, a koje su istodobno i nositelji različitih tipova magnetizacije. Na osnovi tih karakteristika takvi se arheološki objekti mogu jasno prepoznati ako je područje izmjereno magnetometrima dobre lučljivosti u gustoj mreži paralelnih profila, kao što je bilo tijekom ovih istraživanja.

Magnetskom se metodom najdjelotvornije prepoznaju anomalije nastale kao rezultat termoremanentnog tipa magnetizacije, koji je svojstvo svih arheoloških ostataka koji su pretrpjeli promjene prilikom upotrebe visokih temperatura. U arheološkom su kontekstu to najčešće različite vrste spaljene gline u sastavu kuća, primjerice debeli slojevi podnica, razne peći, kao i dijelovi izgorenih fortifikacija. Također se, u povoljnim uvjetima homogene građe tla, mogu prepoznati i ostaci arhitekture na temelju razlika u magnetskom susceptibilitetu između zidova od kamena, odnosno opeke i prirodnog tla. Glavna karakteristika termoremanentnog tipa magnetizacije bitna za interpretaciju magnetskih istraživanja jest jako magnetsko polje svih temperaturom prerađenih struktura na naselju, što vrijedi samo za arheološke objekte *in situ*, a rezultati se prikazuju u tlocrtu.

Istražena je površina koja je prethodno bila istražena niskofrekvencijskom elektromagnetskom metodom CMD Mini-Explorer. Za istraživanja magnetskom metodom određeno je područje na osnovi rezultata prethodne metode te su magnetska snimanja nakon pozitivnih rezultata proširena na svu dostupnu površinu od 10.200 m^2, s koje je prethodno uklonjena niska vegetacija. Lokalitet su istražili doc. dr. Branko Mušič i suradnici iz tvrtke Gearh d.o.o. iz Maribora, magnetometrom Geometrics G-858 u paralelnim i 0,5 m udaljenim profilima, na površini veličine 10.200 m^2.

Na rezultatima magnetske metode jasno se prepoznaju brojna područja relativno jačih magnetskih anomalija induciranog, ali najviše termoremanentnog tipa magnetizacije, za koje se pretpostavlja da su posljedica temperaturnih promjena gline na mjestima kuća. Prikazi gradijentnog mjerenja dosta su kontrastniji i time kompleksniji, ali upućuju na širok spektar magnetskih anomalija, s izvorima plitko ispod površine. Prepoznaju se magnetske anomalije arheoloških objekata, inducirane i termoremanentne magnetizacije. Izabrani georeferencirani (TS Leica 307 i GPS Leica Uno) rezultati prikazani su na zračnim fotografijama Državne geodetske uprave RH.

Marko Ceković
Tatjana Pintarić

Summary

Geophysical surveys of the site of Staro Čiće – Gradišće were resumed in 2019. The investigation was carried out within the framework of the project of the Archaeological topography of Turopolje, initiated in 2017. The results of magnetic method clearly point to numerous areas of relatively strong magnetic anomalies of induced magnetisation, and predominantly of the thermoremanent magnetisation, which is assumed to represent the outcome of temperature changes of clay on the position of houses.

Redni broj: 174
Lokalitet: Vrbovec – kaštel obitelji Patačić
Naselje: Vrbovec
Grad/općina: Vrbovec
Pravni status: Z-3161
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U srpnju i kolovozu 2019. arheološki je nadzirana sanacija temelja i rješavanje odvodnje oko dvorca Patačić u Vrbovcu. Radove je arheološki nadzirala Romana Mačković iz Muzeja Sveti Ivan Zelina. Izvođač radova bila je tvrtka Polting d.o.o. iz Vrbovca.

Na dan uvođenja izvođača radova u posao, i prije početka nadzora, izvođač je morao ukloniti betonske ploče i dijelove asfalta uz dvorac do razine zemlje te na južnoj strani do drugog ulaza u prostorije Udruge osoba s invaliditetom Vrbovec, otkopati rov dubine oko 3 m od hodne površine i oko 160 cm širine. Taj probni rov trebao je poslužiti da se

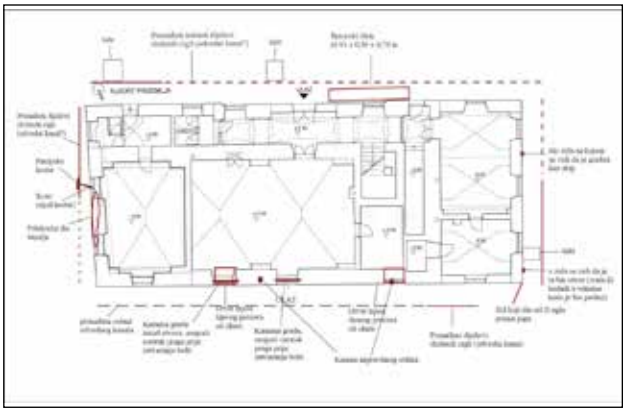

Tlocrt dvorca Patačić s ucrtanim arhitektonskim nalazima (podloga: Dinatronic d.o.o.)

Dio keramičkih nalaza (foto: R. Mačković)

Podna tavela (foto: R. Mačković)

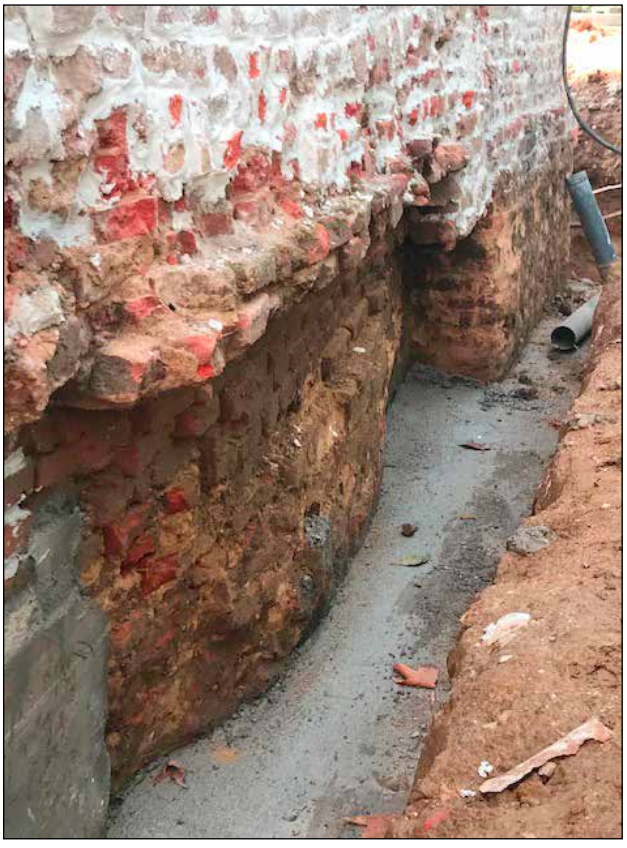

Polukružni dio zida na zapadnoj strani, vjerojatno dio starije građevine (foto: R. Mačković)

vidi početno stanje temelja te da se dogovori dinamika i dubina otkopa. Dogovoreno je da se zemlja otkopava parcijalno te da će se radovi izvoditi prema stanju temelja i potrebama stabilizacije temelja. Tom je prilikom očišćen dio temelja, koji je građen od opeke i vapnenog morta.

Iskopavanje je započelo na sjevernoj strani, u predjelu s probnim arheološkim sondama pa prema sjeverozapadnom uglu dvorca. Na tom je dijelu tijekom iskopavanja arheoloških sondi 2017. utvrđeno da se temelj nalazi na oko 50 cm od hodne površine te da je potrebna njegova stabilizacija „podbetoniranjem". Budući da su na tom dijelu iskopavane probne sonde i utvrđeno je stanje temelja, radovi su se mogli nesmetano odvijati.

Na zapadnoj strani iskopan je rov u cijeloj dužini temelja na dubinu do 180 cm od nulte točke, počevši od SZ ugla. Prvih šest metara temelja bilo je potrebno stabilizirati i sanirati, a na šestom se metru pojavio lom temelja i na tome mjestu temelj počinje tvoriti blag polukrug, na koji se nadovezuje ostatak temelja u ravnini s prvih šest metara. Na temelju vidljivih razlika u gradnji između prvih šest metara i zadnjeg dijela temelja te polukružnog dijela, može se naslutiti da je polukružni dio sagrađen odvojeno od ostatka temelja. Za takvu pretpostavku dokaz su položaj i spojevi polukružnog dijela i ostatka temelja, ali i činjenica da polukružni dio ulazi ispod gornjeg zida, odnosno da je gornji zid, koji je sjeo na polukrug, sagrađen naknadno.

S obzirom na to da nema točnih podataka o gradnji dvorca na temelju kojih bi se moglo potvrditi da je polukružni dio zida stvarno ostatak od starije građevine, jedina je preporuka da se s unutarnje strane iskopaju probne sonde, koje bi mogle potvrditi takve pretpostavke.

Pronalazak poremećenog kostura i jednog cijelog kostura nije bilo očekivan jer je prema konzervatorskoj studiji groblje puno manjeg opsega i nalazi se na sjevernoj i sjeveroistočnoj strani crkve. Što se tiče poremećenog kostura, neobično je to što su kosti pronađene vrlo plitko, na dubini od otprilike 40 cm. Cijeli je kostur u zemlju dospio prije gradnje dvora jer noge ulaze ispod temelja dvorca i nalaze se na dubini od otprilike 80 cm od razine zemlje. Ukop je bio u zemljanu raku bez lijesa i bez ikakvih osobnih predmeta uz pokojnika.

Nakon pronalaska tih dvaju kostura otvaraju se pitanja o tome kolika je točno rasprostranjenost groblja te kolika je dubina ukopa 1? Kosturi su pronađeni na vrlo maloj dubini (40 i 80 cm) od današnje hodne površine, što može upućivati na to da je prilikom gradnje dvorca ili poslije teren snižavan te je na taj način smanjena dubina ukopa.

Na južnoj strani, ispod današnje razine zemlje, lijevo i desno od ulaza u dvorac pronađena su dva otvora, za čije postojanje dotad nije bilo naznaka. Otvori se nalaze ispod bočnih ulaza u trijem, koji je ondje postojao u drugoj fazi gradnje (1755. – 1845.). Svrha otvora nije utvrđena i

preporuka je da se područje arheološki istraži otvaranjem probnih sondi, do razine otvora u hodniku dvorca.
Temelj je na sjevernoj strani najplići, a iskop zemlje izmiješan je s recentnim nasipima, koji su navezeni prilikom postavljanja komunalnih instalacija. Iskop na istočnoj strani dvorca također je izmiješan s recentnim nasipima te nije bilo starijih nalaza.
Prilikom otkopa oko dvorca pronađen je djelomično sačuvan kanal, najvjerojatnije za odvodnju oborinskih voda s dvorca, ali zbog premalo informacija u ovoj fazi nije moguća točna datacija kanala. Kanal je građen od polegnutih opeka, na koje je sa svake strane složen jedan red opeke te je prekriven drugim redom opeke. Prilikom probnog iskopavanja kanala nije pronađeno vezivo te se pretpostavlja da je kanal građen od samo naslagane opeke.

Romana Mačković

Summary

Archaeological supervision of the earthworks carried out during the reconstruction of the foundations and construction of a drainage system around the Patačić Castle in Vrbovec was carried out in July and August 2019. The supervision has enabled new insights into the condition of the foundations, later divisions as well as new finds in the basement (the southern side) and uncovering of a semicircular wall in the west. The wall probably represents the remains of an older building. The Castle is surrounded by a canal made of brick without mortar, probably a drainage canal. Scarce movable archaeological finds include medieval pottery and brick pavers as well as recent finds (a rosary with plastic beads, etc.).

Redni broj: 175
Lokalitet: Vukovo Selo
Naselje: Ključ Brdovečki, Vukovo Selo
Grad/općina: Brdovec
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 30. studenog do 14. prosinca 2019. trajao je arheološki terenski pregled područja Ključ Brdovečki i Vukovo Selo, na prostoru općine Brdovec. U pregledu su sudjelovali studenti preddiplomskog studija arheologije na Odsjeku za arheologiju Sveučilišta u Zagrebu: Matej Kukec, Lana Petrovečki, Filip Kovačević, Karla Semak Fiedler i Petra Kuharić, pod vodstvom mentorice dr. sc. Janje Mavrović Mokos. Terenski pregled bio je dio projekta „Terenski pregled doline rijeke Sutle", sufinanciranog sredstvima za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Cilj terenskog pregleda bio je locirati eventualne tragove prapovijesne kulturne aktivnosti na površinama uz donji tok rijeke Sutle i pri njezinu utoku u Savu. Prostor je zanimljiv zbog blizine halštatskog lokaliteta Sv. Križ te rimske *ville rustice* u Drenju (Škoberne 2006). Geografska važnost prostora koji povezuje jugoistočnoalpski prostor s

Pregledane površine u Ključu Brdovečkom. Zelenom bojom označene su površine na kojima je pronađen keramički materijal, a crvene na kojima nije pronađen.

Pregledane površine u Vukovu Selu. Zelenom bojom označene površine na kojima je pronađen keramički materijal, a crvenom na kojima nije pronađen.

Keramički ulomci s položaja „oranica" u Vukovu Selu

Panonijom te prisutnost dviju rijeka, koje služe kao komunikacijski putevi među zajednicama, potvrđena je pronađenim lokalitetima.
Površine uz donji tok rijeke Sutle prethodno nisu bile obuhvaćene rekognosciranjem, no nizine uz rijeku Savu jesu. Prostor od utoka Sutle u Savu na zapadu do utoka Krapine u Savu na istoku bio je obuhvaćen terenskim pregledom krajem 2007. i početkom 2008. godine. Tada pronađeni lokaliteti datirani su u srednji vijek (34), antiku (12), novi vijek (8) te prapovijest (6) (Ložnjak Dizdar 2008).
Broj površina planiranih za terenski pregled smanjio se nakon dolaska na teren i uvidom u njihovo stanje. Većina ih je bila zarasla u vegetaciju te je bila neizorana ili plitko izorana. Odlučeno je da se sakupi sav potencijalni arheološki materijal, neovisno o veličini. Sveukupno je pregledano 27 površina, a na njih pet pronađen je arheološki materijal. U Ključu Brdovečkom pregledane su površine s lijeve i desne strane nasipa, koji štiti od mogućih poplava. Na prvoj (k.č. 4199/23 i 3960/6), drugoj (k.č. 3959/3, 3959/4 i dio 4119/24) i trećoj istraženoj površini s lijeve strane nasipa (k.č. 3954/2, dio 3954/1 i dio 3954/9) pronađeni su ulomci antičke keramike žućkaste boje i vrlo malenih dimenzija. Ulomci su bili raštrkani po površini, bez zamjetne koncentracije na jednome mjestu. Na ostalim istraženim površinama u Ključu Brdovečkom nije pronađen arheološki materijal.
U Vukovu Selu zbog raslinja nije bilo moguće pregledati površine od Kolodvorske ulice u Kraju Gornjem uz željezničku prugu i stari rukavac rijeke Sutle prema Vukovu Selu, no na dvjema je površinama (k.č. 1099/55 te k.č. 1099/52, dio 1099/49 i 1099/49) uz Dubravičku ulicu pronađen keramički materijal. Treba istaknuti oranicu (k.č. 1099/52, dio 1099/49 i 1099/49) na kojoj je pronađen velik broj keramičkih ulomaka većih dimenzija. Veća koncentracija nalaza uočena je uz lijevu stranu oranice, gledajući s ceste, te oko njezine najveće visine, pa na području koje se spušta prema cesti. Pronađen je veći broj fragmenata keramike na kojima su bili prepoznatljivi rubovi i dna te ostaci lončarskog kola na unutarnjim stijenkama. Ukrasi nisu bili vidljivi. Keramika je datirana u srednji vijek.
Oranica se nalazi u blizini starog rukavca rijeke Sutle i u blizini navodnoga gospodarskog objekta starog nekoliko stotina godina (po priči mještana) koji više ne postoji, a čiji su građevni materijal, odnosno kamen, mještani upotrebljavali za gradnju svojih staja. Jugoistočno od oranice, na brijegu se nalazi željeznodobno nalazište Sveti Križ i srednjovjekovna crkva. Zračna udaljenost iznosi otprilike 1,25 kilometara.

Literatura

Ložnjak Dizdar 2008 D. Ložnjak Dizdar, Terenski pregled područja izgradnje HE Podsused, AIA, vol IV, no. I, Zagreb, 2008: 109 – 112.
Škoberne 2006 Ž. Škoberne, Tragovi starijeg željeznog doba središnje Hrvatske u prostoru između definiranih kulturnih skupina, u: (ur. D. Balen Letunić) Ratnici na razmeđu Istoka i Zapada: starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj, Varaždin, 2006: 164.

Janja Mavrović Mokos
Petra Kuharić

Summary

Archaeological field survey of Ključ Brdovečki and Vukovo Selo in the territory of the Municipality of Brdovec was carried out in the course of November and December 2019. The aim of the project was to locate possible prehistoric cultural remains along the lower Sutla River banks and at its estuary into the Sava. This area is especially interesting due to the vicinity of the Hallstatt site of Sv. Križ and Roman *villa rustica* in Drenje. Sites revealed during the survey confirm the geographical significance of this area, which connects the southern Alpine region with the Pannonian Basin, and of the two rivers, which were used as communication routes.

Redni broj: 176
Lokalitet: Zagreb – Medvedgradska 13
Naselje: Zagreb
Grad/općina: Zagreb
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U listopadu 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba arheološki je nadzirala gradnju stambeno-poslovne zgrade na lokaciji Medvedgradska 13.

Tijekom nadzora slojevi tla postupno su se strojno uklanjali te se svaka promjena dokumentirala kao nova stratigrafska jedinica. Iskop je zaustavljen prilikom uočavanja nepokretnih arheoloških nalaza (strukture poput zidova i odvoda, zapune/ukopi jama), koji su potom ručno očišćeni i fotogrametrijski dokumentirani, nakon čega je uslijedila njihova razgradnja i daljnje strojno uklanjanje slojeva. Tijek nadzora dokumentiran je s tla fotoaparatom te iz zraka bespilotnom letjelicom. Geodetska dokumentacija nastala je s pomoću GPS uređaja STONEX S9, prilikom čega su zabilježene GPS koordinate na predmetnoj lokaciji, izražene u službenom referentnom koordinatnom sustavu RH HTRS 96/TM. Prema literaturi, kuće na broju Medvedgradska 15 i 17 (parcela sjeverno od predmetne) u 19. st. služile su kao javno kupalište (parna Petrova kupelj), a obronak točno iznad predmetne lokacije kao pripadajući perivoj sa šetnicom,

Zračna fotografija predmetne lokacije na adresi Medvedgradska 13, pogled prema zapadu (foto: J. Goričanec)

Pokretni nalazi (foto: K. Hustić)

Kameni temelji Objekta 1 (označeni crvenim strelicama) i nadogradnja bludilišta (neoznačeni temelji) (foto: J. Goričanec)

koji je spajao današnju Mlinarsku i Medvegradsku ulicu. Građevinski dokumenti iz Državnog arhiva pokazuju da je na parceli današnjeg broja 13 još u 19. st. postojala gostionica u sklopu navedene kupelji, i to uz sam jugoistočni rub, uz prolaz za Kožarske stube. Na samom kraju 19. st. kupalište je prenamijenjeno u bludilište, pod upravom Vilima i Roze Aranjoš, što uvjetuje zatvaranje šetnice i gradnju Kožarskih stuba, koje omeđuju predmetnu lokaciju s južne strane. Adaptacijom kupelji prostor bludilišta širi se na cijelu predmetnu parcelu te obuhvaća prenamjenu navedene gostionice.

Predmetna parcela oblika je nepravilnog pravokutnika, pruža se u smjeru sjever-jug u dužini od 30 m, s tim da je teren prema sjeveru viši za 30-ak cm. Teren se također blago diže za 30-ak cm od istoka (Medvegradska ulica, nekada potok Medvešćak) prema zapadu u dužini od 9 do 14 m, kada se strmo okomito diže (radi se o obronku brda Griča). Te su dvije geografske odrednice utjecale na stratigrafiju nadzirane lokacije – najniže slojeve čine sloj potočnog šljunka, iznad kojeg se nalazi sloj potočnog mulja. Iznad mulja, a ponekad pomiješan s njim, nalaze se slojevi glinaste ilovače. U ta dva sloja ukopane su gotovo sve definirane strukture (zidane i jamske), što je pridonijelo miješanju slojeva. Najviši sloj čini čvrsto nabijen šljunak, kojim je sjeverna trećina lokaliteta postupno podignuta za 30-ak centimetara od južne. U taj su sloj bili ukopani najviši dijelovi dviju struktura (kanala). Na cijeloj iskopnoj površini zidane strukture pronađene su na dubini od 15-ak cm ispod površine.

Strukture se mogu podijeliti u nekoliko skupina – najstariji je objekt 1, čiji su kameni temelji sačuvani u južnoj trećini. Radi se o gostionici Petrove kupelji, građenoj u 19. st. Nadalje, objektu 2 pripadaju temelji od opeke za nadogradnju objekta 1 u južnoj i središnjoj trećini. Riječ je o gradnji bludilišta na prijelazu iz 19. u 20. st. Time se pokazalo da se, suprotno navodima iz literature prema kojima se bludilište nalazi na brojevima Medvedgradska 15 i 17, ono nalazi (i) na broju 13. Konačno ondje su kanalizacijski kanali, šaht i „zidić" u sjevernoj trećini, za koje se relativni kronološki slijed može pretpostaviti prema upotrebljavanoj opeki i međusobnim pozicijama. Vjerojatno je jedan od njih građen još za gostionicu, dok su neki nadograđeni za bludilište. Osim zidanih objekata, dokumentirano je 11 jamskih struktura u vidu zapuna i pripadajućih ukopa koji su služili za otpad, kao jame od stupova ili čak raslinja. Dvije ili tri mogu se povezati s objektom 1 kao njegove otpadne jame te su s njime istodobne (u relativnom smislu). Također su dokumentirana dva prosloja s velikom količinom keramičkog materijala. Jedan od njih može se povezati s premještanjem zahodnog kanala bludilišta iz 1904., zabilježenog u građevinskim dokumentima Arhiva.

Moguće je izdvojiti četiri kronološke faze antropogenog djelovanja na predmetnoj lokaciji. Unutar nekih faza definirano je više struktura koje nisu nužno apsolutno-kronološki istodobne, ali su mlađe od struktura iz prethodne te starije od onih iz sljedeće faze.

Fazi I pripada Objekt 1, odnosno temelji gostionice iz 19. st. te tri kanala od opeke i šaht, koji su služili kao kanalizacija gostionice.

Fazi II pripadaju otpadne jame ispod Objekta 2 te zidić i kanal. Kanal je građen od crvene opeke, na čijim je pojedinim prijercima vidljiv pečat „D 2 D".

Fazi III pripada Objekt 2, odnosno nadogradnja za bludilište te prosloji koji su nastali tom prilikom.

Fazi IV pripadaju postamenti od opeke na sjevernom dijelu predmetne lokacije, koji su upotrebljavani kao osnove potpornih stupova objekta koji je bio u uporabi do 2019. godine.

Ulomci keramičkog i staklenog posuđa predominiraju, a prikupljeni su i nalazi metala, plastike, kosti te građevni materijal. Nalazi su prikupljeni u slojevima, zidanim i jamskim objektima. Nalazi uključuju svakodnevne uporabne predmete – ponajviše ulomke keramičkog finoga glaziranog/oslikanog posuđa, zatim staklenog posuđa i nedefiniranih komada metala. Oni koji se mogu definirati opet upućuju na svakodnevni život – pribor za jelo, kliješta. Od zanimljivijih se izdvajaju lule kao dokazi pušenja, aktivnosti tipične za gostionicu/bludilište ili pak ugostiteljski vrčevi s oznakama volumena. Svi su nalazi novovjekovne provenijencije te se mogu uže datirati u 19. i 20. st., što se podudara sa definiranim zidanim strukturama.

Literatura

Faber 1990 A. Faber, Zagreb između prethistorije i srednjeg vijeka, Prilozi, 5/6, Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 1988/1989, Zagreb, 1990.

Majnarić-Pandžić 1989 N. Majnarić-Pandžić, Otkriće prethistorijskog naselja na Gornjem gradu u Zagrebu, Vijesti muzealaca i konzervatora, 3-4, Zagreb, 1989.
Mašić 2002 B. Mašić, Grbovlje na kasnogotičkim pećnjacima iz zagrebačke radionice na Novoj Vesi, Numizmatičke vijesti, 44, Zagreb, 2002.
Mašić 2005a B. Mašić, Zagreb – Kaptol 29 (dvorište), HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 112, 113.
Mašić 2005b B. Mašić, Zagreb – Park Grič, HAG, 1/2004, Zagreb. 2005: 114, 115.
Mašić 2005c B. Mašić, Zagreb – Tkalčićeva ulica (od Skalinske do Miklaušićeve), HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 116, 117.
Mašić 2006 B. Mašić, Zagreb – kapela sv. Dizme, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 164, 165.
Mašić, **Pantlik 2006** B. Mašić, B. Pantlik, Zagreb – park Grič, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 166 – 168.
Mašić, **Pantlik 2008** B. Mašić, B. Pantlik, Zagreb – Park Grič, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 204 – 206.
Mašić, **Pantlik 2010** B. Mašić, B. Pantlik, Zagreb – Park Grič, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 264 – 266.
Premerl 2005 N. Premerl, Potok u srcu Zagreba: uz potok Medveščak - od izvora do ušća, Zagreb, 2005.

Karla Hustić

Summary

Archaeological supervision of the earthworks carried out prior to the construction of a residential and commercial building at 13 Medvedgradska Street in Zagreb was carried out in the course of June 2019. We have identified layers and structures, and gathered finds that belong to four phases of the 19th and 20th centuries. The revealed features belong to a 19th century inn and brothel of the turn of the 20th century.

Redni broj: 177
Lokalitet: Zelingrad (*castrum*)
Naselje: –
Grad/općina: Sveti Ivan Zelina
Pravni status: Z-3917
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. nastavljena su arheološka istraživanja *castruma* Zelingrad, smještenog 5 km zapadno od grada Svetog Ivana Zeline. Stručna voditeljica istraživanja bila je Romana Mačković, dipl. arheo. iz Muzeja Sveti Ivan Zelina.

Zelingrad je utvrđen grad, bez naglašene obrambene kule. Gradski kompleks sastoji se od stambenog dijela s unutarnjim dvorištem i vanjskog dvorišta, koji su opasani obrambenim zidom s dvjema kulama na zapadu i jednom na jugoistoku. Stambeni dio sastoji se od dviju prostorija na više katova, ispred kojih je unutarnje dvorište s cisternom za vodu. Vanjsko dvorište sastoji se od platoa na kojem su se nalazile radionice te istočne zgrade u kojoj se nalazio drugi ulaz u kompleks grada. Dvije polukule na sjeveru služile su za obranu glavnog ulaza u grad, a sagrađene su početkom 16. st., dok je polukula na jugozapadu dograđena na palas i služila je za obranu južnog ulaza u grad.

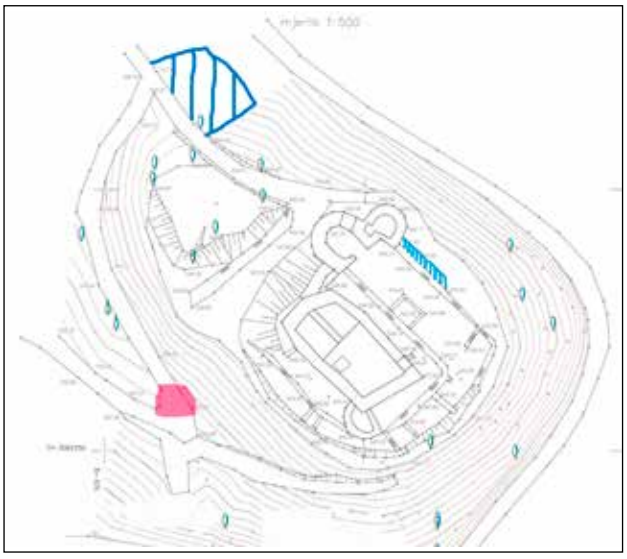

Položaj sondi, crvenom bojom označen je položaj starog puta pronađen 2015. g. (podloga: Geometar d.o.o.)

Istraživanje uz istočni bedem (foto: R. Mačković)

Istraživanje pretpostavljenog položaja starog puta na sjeverozapadnoj strani grada (foto: R. Mačković)

Obnova sjevernog bedema (foto: R. Mačković)

Zidovi grada djelomično su obnavljani 50-ih, 60-ih i 70-ih godina, međutim radovi su izvedeni vrlo loše, te je veći dio grada još uvijek u lošem stanju i sklon urušavanju. Da bi se zidovi mogli konzervirati i obnoviti, potrebna su arheološka istraživanja. Lokalitet se sustavno istražuje od 2001. i do sada je istraženo unutarnje dvorište, ulazne polukule te dio vanjskog dvorišta s istočnom zgradom. Pod naslagama urušenog kamena i šute ostali su dijelovi izvan obrambenih zidova grada (južna i zapadna padina i djelomično sjeverna strana) te stari put, koji je vodio do grada, a koji je otkriven prilikom čišćenja raslinja na južnoj padini.

Arheološki je istražena sjeverozapadna strana prilaznog puta prema Zelingradu. Taj je dio prilaza prilikom gradnje novog puta do Zelingrada presjekao stari (srednjovjekovni) put, a stari je put tada nasipan. Stari put vijugao je podnožjem zapadne strane brijega na kojem je smješten Zelingrad te je zaobilazio plato ispred grada i s istočne strane prilazio ulazu u kompleks grada. Godine 2015., na zapadnoj strani pronađen je dio puta koji je bio vidljiv u terenu i koji se može pratiti do platoa ispred grada. To je bio povod da se istraži istočna strana novog prilaza gradu jer je namjera bila da se utvrdi spoj puta s ulaznom polukulom, međutim nije bilo moguće utvrditi položaj puta jer se na dijelu na kojem je on očekivan nalazi velika količina šute (cca 2-2,5 m visine). Zbog potreba građevinske sanacije sjevernog bedema, istražen je teren uz sam bedem.

Tijekom istraživanja nisu uočeni arheološki nalazi jer se i na predjelu pretpostavljenog starog puta i uz sam bedem nalazi šuta, koju su najvjerojatnije ondje dovezli radnici prilikom obnove grada 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća.

Romana Mačković

Summary

Archaeological excavations at the castrum of Zelingrad located 5 km west of the City of Sveti Ivan Zelina, were resumed in 2018. The excavations encompassed the northwestern side of the castrum with the aim of finding an old road to Zelingrad. Rubble detected there was probably deposited during the reconstruction of

Zelingrad in 1960s and 1970s. There were no movable finds. The excavations were also conducted along the northern section of the curtain walls prior to its restoration.

Redni broj: 178
Lokalitet: Željeznička pruga Dugo Selo – Novska
Naselje: Dugo Selo, Novska
Grad/općina: Dugo Selo, Novska
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U kolovozu i rujnu 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba pregledala je trasu gradnje drugog kolosijeka te gradnje nove dvokolosječne pruge na dionici Dugo Selo – Novska. Dio trase koji se nalazi u Zagrebačkoj županiji obuhvaća stacionaže od km 0+00 do km 29+500, a riječ je o općinama Dugo Selo, Brckovljani, Ivanić-Grad i Križ. Trasa unutar Sisačko-moslavačke županije obuhvaća stacionaže od km 29+500 do km 83+065, odnosno od općine Velika Ludina do općine Novska.

Recentan materijal pronađen na trasi tijekom terenskog pregleda (foto: K. Grbavac)

Zračna fotografija terenskog pregleda u Ostrni, na stacionaži 4+600 (foto: K. Grbavac)

Na pregledanoj trasi izmjenjivali su se različiti oblici terena, ali zajednička karakteristika cijelog pregledanog područja jest činjenica da se nalazi u nizinskom dijelu obiju županija, zbog postojeće željezničke infrastrukture, koja zaobilazi okolna uzvišenja. Na trasi se stoga izmjenjuju oranice, travnate površine, močvarno područje te izgrađene površine u naseljima ili na njihovim rubovima. Trasa prolazi i kroz urbana područja kolodvora gradova i naselja. Sukladno tome, varirala je i vidljivost terena. Na pregled je znatno utjecala i blizina pruga, budući da je radni pojas trase često uključivao uzak pojas uz prugu, na kojoj terenski pregled nije bio moguć. Uz prugu su se često nalazili i odvodni kanali, koji su redovito zarasli u gustu vegetaciju i na kojima je vidljivost bila jako loša. Zbog toga je bilo potrebno pregledavati nešto širi pojas od same pruge, što je u većini slučajeva značilo da su tijekom obilaska trase pregledavana okolna polja i oranice. Nemali broj oranica bio je pod poljoprivrednim kulturama, gdje vidljivost varirala. Ostale su oranice često bile neobrađivane, pa je na njima vegetacija već izrasla u gustu i visoku travu. Na nekoliko lokacija na trasi pojavljuju se i guste šume, gdje nije bilo moguće utvrditi postojanje ljudskih aktivnosti u arheološkom kontekstu. Na mjestima naselja i gradova, terenski je pregled također bio otežan, no na mjestima gdje je bilo moguće pristupiti nije bilo indikacija arheološkog potencijala.
Pregledana trasa fotografirana je s tla te bespilotnom letjelicom iz zraka, dok su položaji prikupljenih nalaza dokumentirani uređajem GPS STONEX S9.
Tijekom terenskog pregleda na trasi gradnje drugog kolosijeka između Dugog Sela i Novske, količina pokretnih nalaza nije upućivala na postojanje arheoloških lokaliteta unutar trase radova. Pojedinačni pokretni arheološki nalazi prikupljeni su na trasi između Tedrovca i Prečeca, Pitomači, Repušnici, Staroj Subocki i Starom Grabovecu. Među nalazima prevladava keramika, ponajviše novovjekovna, a nađena je i veća količina opeke te nekoliko metalnih predmeta.
Prilikom terenskog pregleda utvrđeno je da navedena trasa gradnje drugog kolosijeka te nove dvokolosječne pruge na dionici Dugo Selo – Novska nema arheološki potencijal. Pokretni nalazi i njihova gustoća te količina ne upućuju na to da je područje zahvaćeno trasom u prošlosti bilo naseljavano. Većina naselja u prošlosti formirala se na obližnjim uzvisinama, dok je nizinsko područje, na koje je ovaj terenski pregled gotovo i bio isključivo usmjeren, u najvećoj mjeri upotrebljavano za poljoprivredu. Nedvojbeno je da je veći dio tog područja u prošlosti bio pokriven gustom, šumskom vegetacijom, a relativna blizina rijeke Save utjecala je na veću opasnost od poplava, što zasigurno nije omogućavalo povoljne uvjete za naseljavanje.

Krešimir Grbavac

Summary

A field survey of the route designated for the construction of the second railway track, i.e. construction of a new double-track railway between Dugo Selo and Novska, the railway chainage from km 0+00 to 29+500 in the Zagreb County and from 0+00 to 83+065 in the Sisak-Moslavina County. No archaeological sites were detected.

Redni broj: 179
Lokalitet: Žumberak – općina Budinjak
Naselje: Budinjak, Bratelji, Gornja Vas, Dane
Grad/općina: Samobor/Budinjak
Pravni status: Z-1584
Razdoblje: A
Vrsta radova: rekognosciranje

Godine 2019. djelatnici Arheološkog muzeja u Zagrebu spacijalno su istražili šire područje u općini Budinjak na Žumberku. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Ivan Radman-Livaja. Zamjenik voditelja istraživanja bio je Ozren Domiter, a Nina Gostinski vodila je dokumentaciju. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Budući da je tijekom prethodnih istraživanja utvrđen perimetar nekropole na Velikoj glavičici, na kojoj se nalazi deset grobova, namjera je bila uočiti suodnose između nekropole na Velikoj glavičici (Gregl 2015) s nekropolama na Gornjoj Vasi (Gregl 2002: 82, 83; Gregl 2007) i položaju Bratelji – Ulica (Gregl 1997: 14, 20; Gregl 2000: 166, 167) te poveznice među njima. Primarno je analizirana arhivska terenska dokumentacija iz prijašnjih istraživanja na lokalitetu Velika glavičica te je definiran raster deset grobova. Pronađeni su i crteži 27 grobova na nekropoli Bratelji – Ulica (AAMZ, Žumberak), ali nažalost tek pojedinačnih, bez plana nekropole. Nisu pronađeni ni podaci iz prijašnjih terenskih pregleda, koji bi uputili na komunikacijske kanale, ceste i putove između nekropola, pa se konzultacijom prostorno-povijesne analize, namjenski izrađene prethodne godine, pretpostavlja da su i danas aktualne prometnice, građene za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije u 18. st., nasjele izravno na negdašnje prapovijesne i rimske putove, odnosno da je komunikacija između nekropola Velika glavičica – Bratelji – Ulica te dalje prema Gornjoj Vasi tekla trasom suvremene prometnice. Na obližnjim oranicama, izvan perimetra tih dviju nekropola, prilikom rekognosciranja nisu pronađeni nikakvi arheološki nalazi te se može pretpostaviti da na tim položajima nije bilo naseobinskih kompleksa.
Na temelju reambulacije areala od Gornje Vasi do Tisovca Žumberačkog uočeno je nekoliko potencijalnih arheoloških lokaliteta te je koncem listopada dokumentiran kulturni krajolik u Danama, na k./č. 1155, k.o. Budinjak, s devet kružnih uzvišenja opasanih plitkim opkopom. Oblikom, veličinom, prostornom disperzijom i tehnikom podizanja, takve su strukture analogne onima na nekropoli na Budinjaku, a dodatni opkop sugerira noričko-panonski tip tumula (Nagy 2002; Nagy 2007: 146). Blizina vode i smještaj u udolini dodatno mogu potkrijepiti pretpostavku da je riječ o tumulima. Međutim, na takvoj se pretpostavci za sada valja zaustaviti jer u međuprostorima nisu uočeni nikakvi pokretni

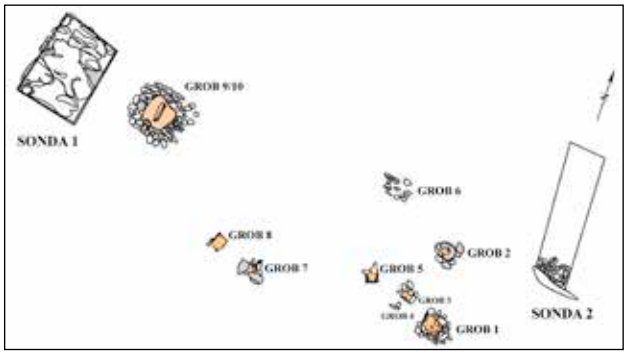

Plan nekropole na Velikoj Glavičici (izradila: N. Gostinski)

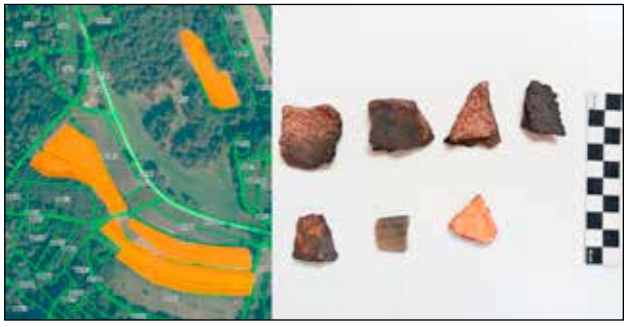
Dane, zona rekognosciranja i pokretni nalazi (foto: O. Domiter; izradila: J. Kopačkova)

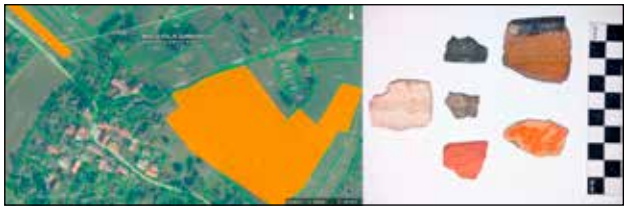
Višći vrh, zona rekognosciranja i pokretni nalazi (foto: O. Domiter; izradila: J. Kopačkova)

Digitalni model i zračna fotografija reljefa u Danama, k.č. 1155 (snimio i izradio: M. Vuković)

Tisovac Žumberački, zona rekognosciranja i pokretni nalazi (foto: O. Domiter; izradila: J. Kopačkova)

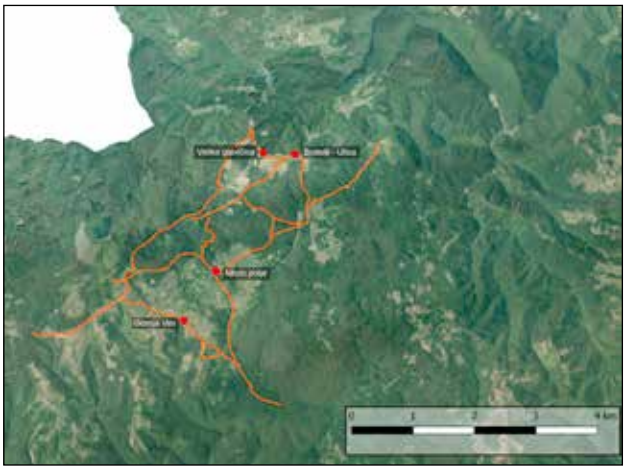

Položaj arheoloških lokaliteta s pretpostavljenim komunikacijama (izradio: M. Vuković)

arheološki nalazi i da je posvjedočeno naselje na položaju Židovske kuće (Škoberne 1999: 18, sl. 3) prilično udaljeno, bez izravne komunikacije s udolinom u Danama. Tek će sondažna arheološka istraživanja uputiti na karakter i kulturološku pripadnost tih struktura.

Prilikom ekstenzivnog rekognosciranja terena, koje je obuhvatilo oranice na uzvišenjima oko udoline u Danama na k.č. 1151, 1161, 1207, 1208, 1209, prikupljen je relativno malen broj keramičkih ulomaka, koji se mogu datirati u širok raspon od brončanog doba do konca željeznog doba te nekoliko ulomaka rimske provenijencije.

Položaj Višći vrh, k.č. 1192, 1343 – 1346, 1358 – 1363, također je ekstenzivno rekognosciran, a prikupljena je tek manja količina nalaza. Keramički nalazi datirani su u brončano i željezno doba te u širok raspon novog vijeka.

Rekognoscirano je područje u Tisovcu Žumberačkom, na k.č. 378, 400, 403, a prikupljeno je tek nekoliko ulomaka keramike, okvirno datiranih u kasno brončano i željezno doba.

Sporadični nalazi keramičkih ulomaka u malom broju na velikim površinama nisu dostatni za pretpostavke o postojanjima arheoloških lokaliteta na istraženim katastarskim česticama. Moguć arheološki potencijal sadržan je u kružnim strukturama u Danama, koje mogu biti tumuli, što tek treba ispitati sondažnim istraživanjima. S obzirom na gustu pošumljenost i nepristupačnost terena u većem dijelu tog areala, eventualno snimanje LiDAR-om moglo bi dati potpuniju i cjelovitiju sliku povijesne dinamike kulturnog krajolika općine Budinjak.

Literatura

AAMZ Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu, dosje Žumberak

Geoportal DGU Geoportal DGU, HTRS96/TM, https://geoportal.dgu.hr/, pristupljeno 18. 1. 2023.

Gregl 1997 Z. Gregl, Rimske nekropole sjeverne Hrvatske, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 1997.

Gregl 2000 Z. Gregl, Antičke kružne grobnice s dromosom u Hrvatskoj, OA, 23-24, Zagreb, 2000: 165 – 169.

Gregl 2002 Z. Gregl, Antika, u: Žumberak – Od prapovijesti do kasne antike (Z. Gregl, Ž. Škoberne), Zagreb, 2002: 82 – 91.

Gregl 2007 Z. Gregl, Rimskodobna nekropola Gornja vas na Žumberku, VAMZ, 40, Zagreb, 2007: 221 – 331.

Gregl 2015 Z. Gregl, Bratelji – Velika Glavičica, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 247, 248.

Nagy 2002 L. Nagy, Beiträge zur Herkunftsfrage der norischen und pannonischen Hügelgräber, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, 53, Budapest, 2002: 299 – 318.

Nagy 2007 L. Nagy, Beiträge zur Frage der gesellschaftlichen Stellung der in den römerzeitlichen Hügelgräbern Bestatteten in Transdanubien, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungarica 58, Budapest, 2007: 145 – 163.

Škoberne 1999 Ž. Škoberne, Budninjak – Kneževski tumul, Zagreb, 1999.

Ozren Domiter

Summary

Extensive field survey of the territory of the Municipality of Budinjak on Žumberak were carried out in the course of 2019. This includes the areas around previously identified sites. We have defined a layout and final number of ten graves at the site of Velika Glavičica. There were no archaeological structures outside the graveyard at Velika Glavičica and site of Bratelji-Ulica. A communication route between the two graveyards must have existed, and its route probably overlaps with the existing road as testified by the analysis of the historical outline of this area. At the site of Dane we identified nine circular-shaped structures analogous to tumuli of the Noric-Pannonian type or coal production polygons. Only archaeological excavation can provide a final confirmation. The reconnaissance of plough-fields in Tisovac Žumberački, at Višći vrh and elevations around the hollow in Dane has provided sporadic pottery finds, which are insufficient to assume the existence of archaeological sites on the surveyed land plots. Due to the heavily forested landscape and its inaccessibility, the most adequate methodological tool for a complete overview of chronological and cultural relationships would be to carry out LiDar measurements.

Redni broj: 180
Lokalitet: Žumberak – utvrđene pećine
Naselje: –
Grad/općina: –
Pravni status: evidencija
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, dokumentiranje

Godine 2019. nastavljeno je istraživanje pećina na Žumberku, u okviru projekta istraživanja utvrđenih pećina u Hrvatskoj (2007. – 2019.), speleološkog kluba Ursus spelaeus iz Karlovca. Istraživanja su nastavljena u suradnji s arheologom Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Voditelji istraživanja bili su speleolog Hrvoje Cvitanović i Krešimir Raguž (Konzervatorski odjel u Karlovcu), a u radovima su sudjelovali speleolozi Nataša Cvitanović, arheologinja Nikolina Bencetić, dr. sc. Boris Olujić s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, paleontolog dr. Kazimir Miculinić, geolog Neven Šuica te speleolozi Maja Raguž i Goran Fehervari. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Iako je od 2007. evidentirano oko 100 utvrđenih pećina u čitavoj Hrvatskoj, još nisu sve ubicirane ni dokumentirane. Tako je 2019. godine na prostoru Zagrebačke županije (i dijela Žumberka u Karlovačkoj županiji) nastavljeno ubiciranje, rekognosciranje i dokumentiranje speleoloških objekata sa zidovima.
Na području Žumberka dopunjena je dokumentacija (speleološki nacrti speleoloških objekata i nacrtna dokumentacija, tj. tlocrti i presjeci njihovih zidova) za svih pet poznatih utvrđenih pećina na Žumberku, dakle: Zidana pećina nad slapom Brisalo na Slapnici, Židovska kuća kod Budinjaka, Židovske kuće kod Cerovice i Vranjačka pećina kod

Pećina ispod Vranjačkog slapa (foto: SK Ursus spelaeus)

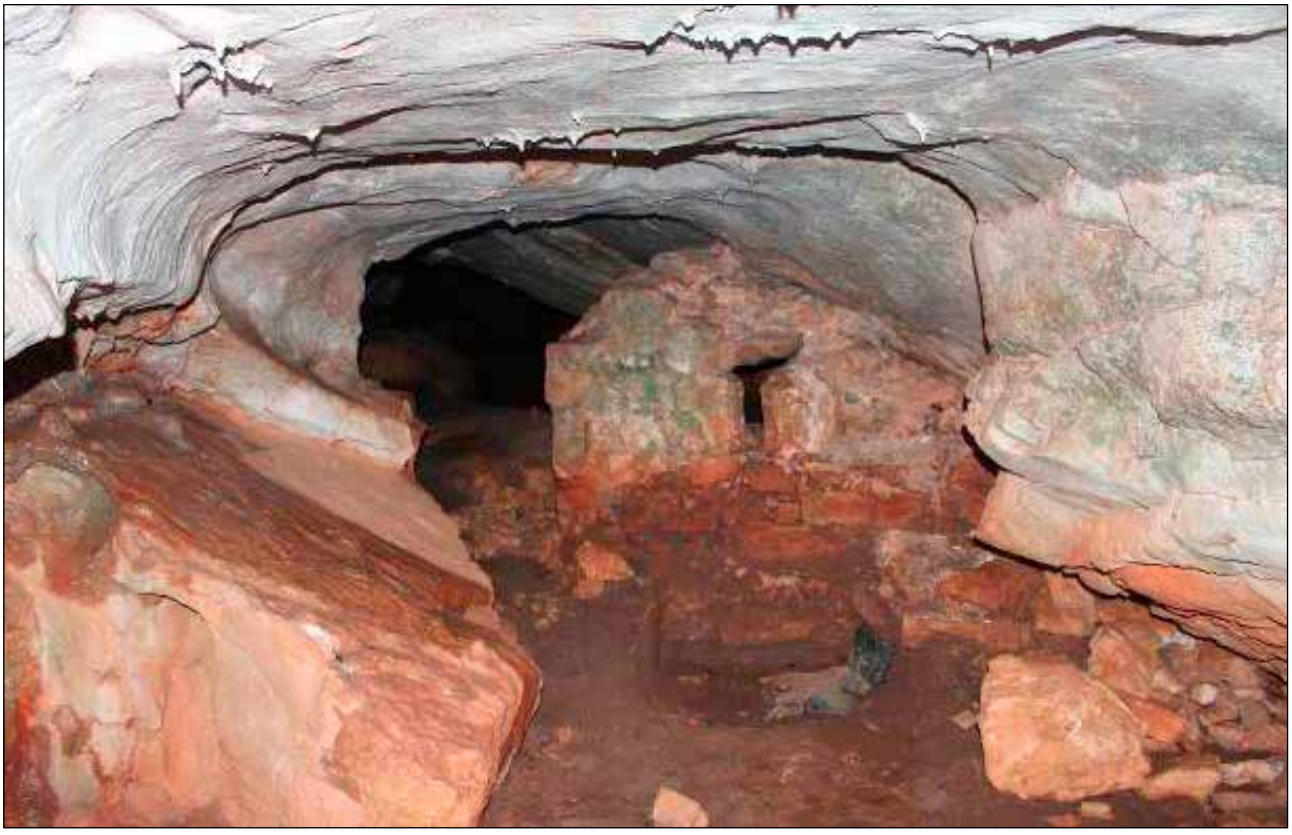

Zid u Zidanoj pećini (foto: SK Ursus spelaeus)

Vranjačkog slapa na području Zagrebačke županije i jedna pećina na području Karlovačke županije – Hrenov grič (tu pećinu istražuje Morena Želle).
Ponovno su pregledane sve pećine i tvrtka Arheoplan d.o.o. dopunila je geodetska snimanja. Pećine su geodetski snimljene uz arhitektonske snimke zidova.
U svim pećinama uslijedilo je detaljno rekognosciranje i prikupljanje dijagnostičkiih ulomaka keramičkih posuda te je ove godine uzet i jedan uzorak gara za analizu C-14.
Postavljene probne sonde (1x1 m) ispred Zidane pećine i ispred Židovske kuće kod Budinjaka iz prethodnih kampanja i ovogodišnje kampanje u ostalim pećinama nisu dale nekog zanimljivijeg rezultata. Valja spomenuti istraživanja Morene Želle u Hrenovu griču, koja su ipak dala neke zanimljive rezultate, od okvirne datacije keramičkih nalaza u novi vijek do izgleda i položaja zida, koji je bio zatrpan.
Najviše tehničkih problema bilo je tijekom istraživanja pećine ispod Vranjačkog slapa, zbog vrlo teškog pristupa.
Predmetno je područje rekognoscirano, ali zasada nisu pronađene nove utvrđene pećine te izgleda da ih na Žumberku više nema (iako ni ta mogućnost nije potpuno isključena, usprkos detaljnom rekognosciranju područja Žumberka s posebnim osvrtom na speleološke objekte koje spominje usmena predaja, gdje se prema indicijama moglo očekivati još nekoliko pećina koje su služile kao utočište).
Ovogodišnjom kraćom kampanjom završen je program istraživanja i dokumentiranja utvrđenih pećina Žumberka.
Nakon višegodišnjih istraživanja, obrade materijala te dokumentacije i obrade geodetskih snimki, slijedi iscrpno izvješće, s kompletnom nacrtnom dokumentacijom.

Literatura

Arhiv SO PD Željezničar, Zagreb
Arhiv SK Ursus spelaeus, Karlovac
Božić et al. 2009 V. Božić, H. Cvitanović, N. Matoš, K. Raguž J. Štefančić, Utvrđene pećine, u: Arheologija i turizam u Hrvatskoj, (ur. S. Mihelić), Zagreb, 2009: 416 – 429.
Raguž, Cvitanović 2017 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Zagrebačke županije, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017.
Raguž, Cvitanović 2018 K. Raguž, H. Cvitanović, Žumberak **–** utvrđene pećine, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Raguž, Cvitanović 2019 K. Raguž, H. Cvitanović, Žumberak **–** utvrđene pećine, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Krešimir Raguž

Summary

Research of fortified caves in Žumberak was resumed in 2019. Documentation (speleological drawings of structures and other technical drawings, i.e. layouts and cross-sections) was prepared for all five known caves in Žumberak as follows: Zidana pećina above Brisalo waterfall on the Slapnica, Židovska kuća near Budinjak, Židovske kuće near Cerovica and Vranjačka pećina near Vranjački waterfall in the territory of the Zagrebačka County and Hrenov grič in the territory of the Karlovac County.

SISAČKO-MOSLAVAČKA ŽUPANIJA

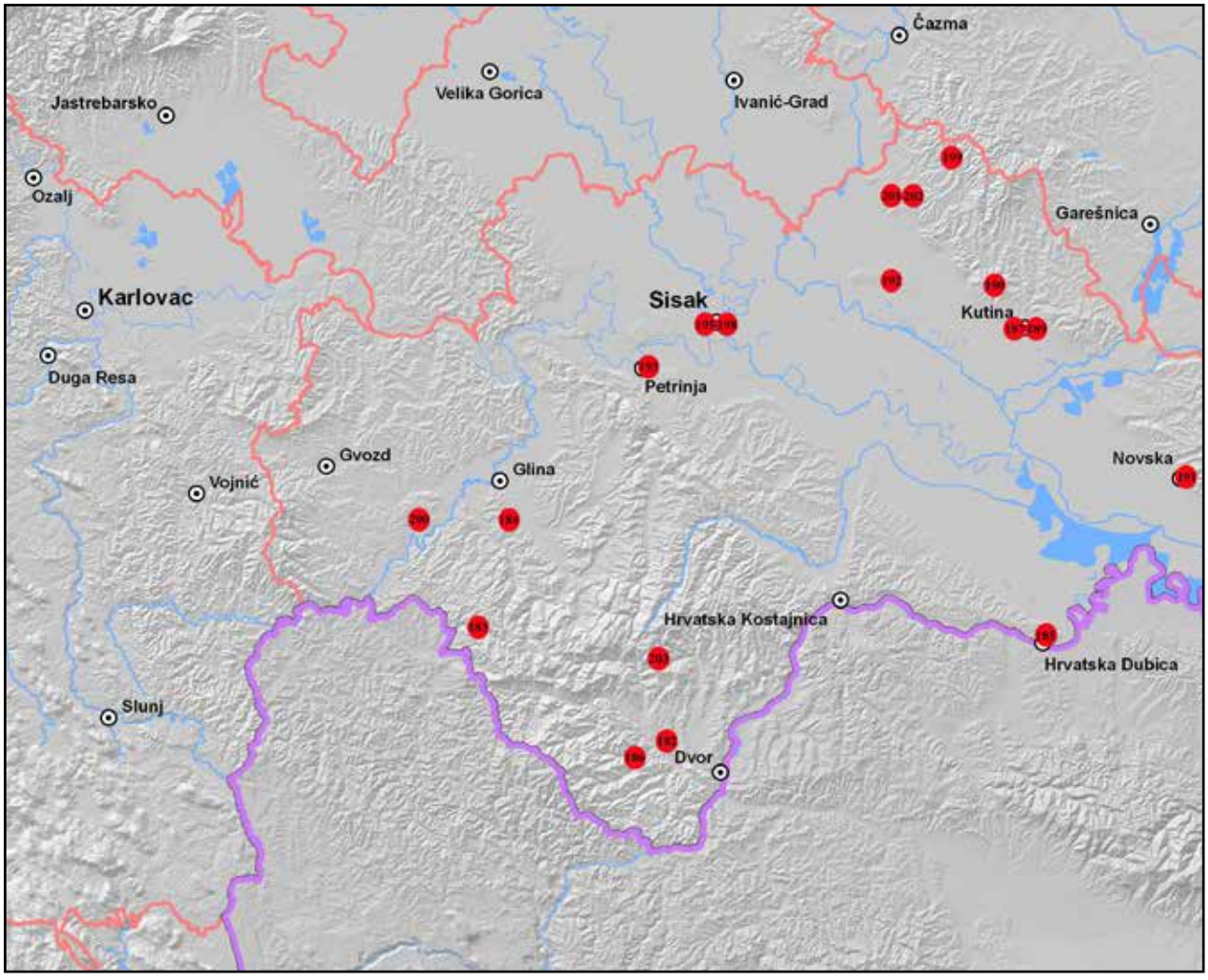

181 Akumulacija Polojac
182 Bešlinac – talionica željeza
183 Bojna – Brekinjova kosa
184 Dabrina
185 Hrvatska Dubica – Gradina
186 Kaštel Gvozdansko
187 Kutina – crkva BDM
188 Kutina – industrijsko-logistička zona
189 Kutina – industrijsko-logistička zona
190 Mikleuška – Gradina Marić
191 Novska – šire područje
192 Osekovo – Ciglenice
193 Petrinja – uređaj za pročišćivanje otpadnih voda
194 Rijeka Glina
195 Sisak – Ul. Ante Starčevića 57
196 Sisak – Ul. Ante Starčevića 57
197 Sisak – Pogorelac
198 Sisak – Rimska ulica
199 Stari grad Jelengrad
200 Topusko – Školska ulica 25–27, Glinska ulica 2
201 Velika Ludina – Moslavačka ul. i Obrtnička ul.
202 Velika Ludina
203 Zrin – crkva sv. Marije Magdalene

Redni broj: 181
Lokalitet: Akumulacija Polojac
Naselje: Kutina
Grad/općina: Kutina
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U lipnju i srpnju 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba pregledala je teren na području gradnje akumulacije Polojac.

Područje akumulacije nalazi se sjeveroistočno od grada Kutine, na granici te općine sa Šartovačkom. Područje je to Šartovačkog brda i Miškina šume, čijim podnožjem teče potok Polojac te Bari potok i Miškina potok. Prostor ima tri kraka, svaki je otprilike dug 1 km, a spajaju se na mjestu utjecanja Bari potoka u Polojac. Najveći dio akumulacije potopit će šumu, a u najsjevernijem dijelu i rubove oranica. Na najnižim dijelovima trase, uz same potoke, također se stvaraju bare s vodom, a ponegdje je tlo meko i močvarasto te se po njemu ne može hodati. Šuma zauzima najveći dio trase. Kroz šumu prolaze cestice s navezenom šutom i šljunkom ili šumski puteljci gdje se tlo čak ponegdje razabiralo, ali unatoč tome nisu uočeni arheološki tragovi. Unutar šume nalazi se nekoliko čistina i kukuruzište na samoj granici akumulacije (k.č. 908/2, 908/3, k.o. Šartovac), povezanih s lovačkom djelatnošću, na što upućuju hranilišta i čeke. Čistine su obrasle gustim raslinjem, ali je zato na kukuruzištu preglednost tla bila vrlo dobra te su prikupljena tri nedijagnostička keramička ulomka. Najsjeverniji dio trase akumulacije izlazi iz šume, a poplavit će se rubni dijelovi oranica gdje je vidljivost tla vrlo dobra. Unatoč tome, unutar okvira akumulacije nisu pronađeni arheološki nalazi, ali su zato prikupljeni s položaja sjeverno od trase gdje je teren viši (k.č. 793, 794, 795/1, 795/2, 796, 797, k.o. Šartovac). Ulomci posuda jako su fragmentirani te je prikupljen samo jedan dijagnostički ulomak – obod plitke zdjele s engobom na unutrašnjoj stijenki i zelenom glazurom povrh nje te samo zelenom glazurom na vanjskoj stijenki, koji pripada kasnom srednjem/novom vijeku. Preostali keramički ulomci najvjerojatnije pripadaju razdobljima srednjeg/novog vijeka i prapovijesti. Pronađeni su i komadi lijepa (ističe se jedan jako velik izgoren komad) i kamena.
Prilikom pregledavanja terena prikupljeni su svi uočeni arheološki pokretni nalazi kako bi se prema njihovoj gustoći utvrdile pozicije arheoloških lokaliteta. Prikupljeni terenski arheološki nalazi neposredno su na terenu snimljeni GPS instrumentom Stonex S9 i smješteni na kartu trase.
Istodobno su se pokušale utvrditi promjene u okolišu nastale ljudskim djelovanjem (kanali, humci, bedemi). Tijekom pregleda trasa je fotografirana s tla fotoaparatom te iz zraka bespilotnom letjelicom.
Kao kartografska podloga upotrebljavana je nacrtna dokumentacija trase koju je ustupio naručitelj i ortofotografija tog područja.
GPS koordinate lokaliteta izražene su u službenom referentnom koordinatnom sustavu Republike Hrvatske, HTRS 96/TM.

Keramički nalazi s kukuruzišta (foto: K. Hustić)

Karla Hustić

Summary

A field survey at the site designated for the construction of the Polojac reservoir was carried out in the course of 2019. The site is located to the northeast of the city of Kutina. The field survey did not reveal any archaeological sites. However, the route is for the most part located in a forest, where the surface layer is poorly visible.

Redni broj: 182
Lokalitet: Bešlinac – talionica željeza
Naselje: Rujevac (zaselak Bešlinac)
Grad/općina: Dvor
Pravni status: Z-6284
Razdoblje: NV
Vrsta radova: dokumentiranje, probno iskopavanje

Između 20. i 31. ožujka 2019. u nekoliko je intervala arheološki istraženo talioničko postrojenje u Bešlincu (k.č. 2538, k.o. Rujevac). Svrha je bila definirati pretpostavljene i otprije poznate, no nedovoljno dokumentirane dijelove i elemente glavnih postrojenja u talionici željeza, a radi izrade konzervatorskog elaborata za njihovu cjelovitu obnovu. Istraživane su dvije zone: 1. građevina s visokom peći; 2. građevina s postrojenjem za snabdijevanje visoke peći. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Ante Milošević, njegov zamjenik bio je arheolog Ante Alajbeg, a ekipu su, uz još četvoricu radnika za ručni iskop, činili arheolozi Deni Tojčić i Renato Babić. Tehničku dokumentaciju izradile su tvrtke Geographica d.o.o. iz Splita i Core d.o.o. iz Dubrovnika.

Prve moderne visoke peći za taljenje željeza, belgijskoga tipa, u Hrvatskoj su počele s radom 1808., u Trgovima na Banovini. Između 1830-ih i 1860-ih godina, zaslugom mariborskoga rudarskog poduzetnika Aloisa Frohma, proizvodnja se seli i koncentrira u Bešlincu, gdje se prerada željezne rude, uz manje prekide radi modernizacije (1875. i 1897.), održala sve do 1939. godine. U reduciranom obliku, kompleks zgrada s visokom peći u Bešlincu preživljava do 1960-ih godina, od kada je potpuno napušten. Danas je jedini sačuvan primjer zgrada s visokom peći za taljenje željezne rude u Hrvatskoj. Kompleks ima arhitektonsku i

Talionica željeza u Bešlincu prije istraživanja (foto: A. Milošević)

Ortofoto prizemlja zgrade za snabdijevanje visoke peći (izrada: Ž. Peković)

ambijentalnu vrijednost te je jedinstven primjer industrijske baštine u Hrvatskoj.

Istraživanje građevine za snabdijevanje visoke peći

Istraživanja građevine za snabdijevanje visoke peći u Bešlincu obavljena su u dvjema zonama: u unutrašnjosti i u neposrednom okolišu, u širini od oko 2 m. S vanjske strane zgrade iskopavano je do dubine od 30 do 35 cm, do nivoa praga vrata koja su se nalazila po sredini zidova u prizemlju na svim četirima stranama građevine. Dvoja manja vrata nalaze se na sjeveroistočnom i jugozapadnom zidu, nešto su šira na jugoistočnom, a najšira su na sjeverozapadnom zidu.

Sloj je u iskopanom rovu s vanjske strane građevine jednoličan na svim stranama, a sastojao se od zemlje i urušenoga građevnog materijala (žbuka, građevni kamen, opeka). Na više su mjesta u iskopanom rovu oko građevine za snabdijevanje visoke peći pronađene i željezne cijevi različitoga promjera. Vjerojatno pripadaju ostatku parovoda parnoga vitla, koje se prema izvorima nalazilo pod krovom te zgrade, a pokretalo je dizala u njezinoj unutrašnjosti.

Od ostalih nalaza ističe se ulomak kamenog žlijeba, pronađen uz jugozapadni zid i velik polukuglast izliven željezni blok. Oba su nalaza ostala *in situ*. U spomenutoj obnovi i modernizaciji talionice, građevini za snabdijevanje visoke peći, uz vrata na sjeverozapadnom zidu dodana je manja građevina s dvama masivnim bočnim zidovima i jednoslivnim krovom. Sačuvan joj je i dio podnice, sa znatnijim ostacima cijevnih instalacija i ventila, koji su vjerojatno dio parnog pogona za pokretanje mijeha, čije se postojanje spominje u izvorima.

Jednake cijevi različitih profila otkopane su i uz rub prostora u unutrašnjosti građevine za snabdijevanje visoke peći. Glavnu konstrukciju u tome prostoru čini veliko betonsko postolje za dizala, kojima su podizani ugljen, željezna rudača i drugi potrebni dodaci, zbog transporta u visoku peć preko drvenoga mosta u najvišoj zoni. Druga je konstrukcija križoliko ležište za vagu, složeno od cementnog okvira i opeke na podu. Iz pisanih je dokumenata poznato da je u procesu taljenja, osim željezne rudače i ugljena, bilo potrebno dodavati i druge sastojke, čija je količina trebala biti precizno izvagana.

Tako se navodi da prilikom proizvodnje željeza u peć u Bešlincu treba staviti „…250 kg rudače, 75 kg sa ankeritom gatiniranog vapnenca i to: 50 kg ankerita naprama 25 kg vapnenca. Ako se upotrijebio čisti vapnenac, onda je iznosio dodatak po zasipnici 52 kg. Drvenog uglja se dodalo 112 kg = 2 t.zv. kupa po zasipnici…".

Istraživanje građevine s visokom peći

Građevina u koju je ugrađena visoka peć za taljenje željeza i koja je visoka oko 14 m, arhitektonski je bitno drukčije koncipirana od one koje je služila za njezino snabdijevanje. Zbog održavanja visoke temperature u njezinoj unutrašnjosti, ona u nadziđu nema drugih otvora, kako je to bio slučaj kod prethodne zgrade, čiji su gornji katovi rastvoreni većim brojem prozorskih otvora i s kojom je bila povezana drvenim mostom na najvišoj etaži.

Građevina s visokom peći, kao i u prethodnom slučaju, istražena je u dvjema zonama: u unutrašnjosti i u neposrednom okolišu, u širini od otprilike 2 m. S vanjske strane zgrade iskopavano je do dubine od 30 do 35 cm, do nivoa hodne površine vrata, koja su se nalazila po sredini zidova u prizemlju na svim četirima stranama građevine. Sva vrata nisu jednake širine.

Vrata su najuža na sjeverozapadnom zidu, neposredno uz postrojenje za pročišćavanje grotlenog plina. Kroz taj otvor u unutrašnjost građevine s visokom peći uvedena je voda za hlađenje i cijevi za dovod predgrijanog zraka. Od tih tehnoloških sustava ostalo je nekoliko cijevi i cementni žlijeb za vodu.

Vrata br. 2 nalaze se na jugoistočnom zidu, a služila su kao komunikacija s građevinom za snabdijevanje visoke peći. Osim djelomično sačuvane podnice i nekoliko željeznih cijevi, na tome mjestu nije bilo drugih nalaza.

Iskopavanja u vratima br. 3 nisu rezultirala nikakvim dodatnim podacima, dok je najsloženija situacija u temelju vrata br. 5. Taj je otvor i najširi, a u njegovu su temelju

evidentirani cementni kanali i postrojenje za izlijevanje rastaljenog željeza i troske, građen od opeka. Zbog visoke temperature u gnijezdu visoke peći (1400 – 1500 °C), koja je uzrokovala izlijevanje rastaljenog željeza i troske, zemlja pred izljevom spomenutih produkata visoke peći izrazito je zapečena u više slojeva.
Tijekom iskopavanja oko građevine s visokom peći evidentirano je još nekoliko zanimljivih situacija. Tako je uz sjeveroistočni zid građevine s visokom peći, između vrata u ugla zgrade otkopana veća površina prekrivena rastaljenim željezom.
Uz sjeverni ugao građevine s visokom peći otkopan je i istražen dio sustava za hlađenje talioničkog postrojenja, sastavljen od betonskog korita, s cijevima koje su dovodile i odvodile tehničku vodu. Izvorno su u korito bile posađene dvije velike cijevi za pročišćavanje grotlenog plina. Pred sjeverozapadnim vratima pronađeni su četvrtasti betonski blokovi, čija je funkcija nepoznata.

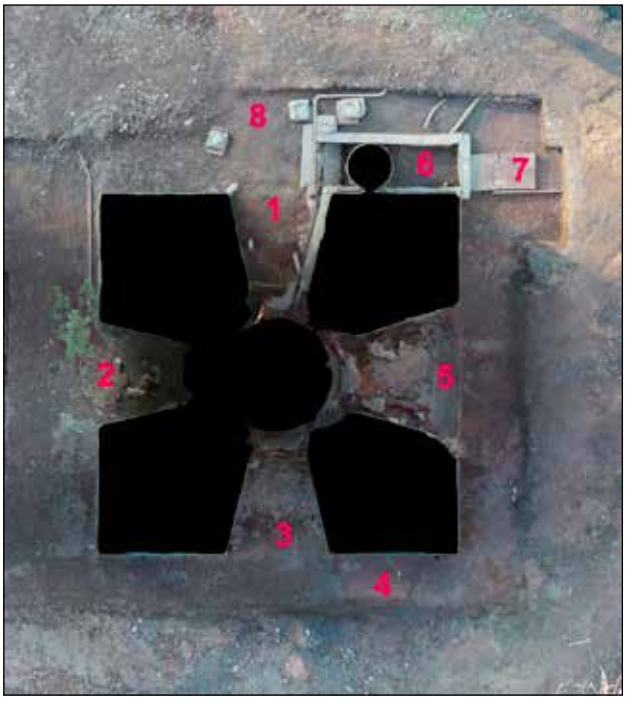

Ortofoto prizemlja zgrade s visokom peći (izrada: Ž. Peković)

Visoka peć u unutrašnjosti zgrade – pogled kroz vrata br. 5 (foto: A. Milošević)

Sredinu građevine po cijeloj visini ispunjava visoka peć za taljenje željezne rude. Sačuvani su joj svi bitni dijelovi kojima se može pojasniti tehnološki proces taljenja. U prizemnom dijelu oko peći sačuvan je i cijeli sustav širokih cijevi, kojima je u peć upuhivan predgrijan vruć zrak iz kaupera, što je znatno poboljšavalo talionički proces. Tijekom istraživanja očišćena je cijela unutrašnjost peći sa šamotnim oblogama. Očišćen je i najgornji nivo građevine s visokom peći, koji je bio znatno obrastao gustom šumom i grmljem, u čemu su pomogli pripadnici HGSS-a iz Siska.
Tijekom istraživanja pronađeno je više desetaka ulomaka različitih cijevi i dijelova talioničkog postrojenja, od čega je s lokaliteta izuzeto samo vitlo dizala iz zgrade za snabdijevanje visoke peći.
Također su skenirana vanjska i unutrašnja lica svih zidova na objema građevinama, u cijelosti je 3D skenirana visoka talionička peć i izrađeni su tlocrti na nekoliko nivoa.

prof. dr. sc. Ante Milošević

Summary

Archaeological investigation of a smelting facility in Bešlinac was carried out in the course of 2019. The aim was to define both assumed and previously known, but insufficiently documented, parts and elements of the smelting facility, with the aim of preparing conservation documentation for its complete restoration.

Redni broj: 183
Lokalitet: Bojna – Brekinjova kosa
Naselje: Bojna
Grad/općina: Glina
Pravni status: Z-6929
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. arheološki je istraživan lokalitet Brekinjova kosa kod Bojne (k.č. 1816 i 1817, k.o. Bojna). Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Marijana Krmpotić, viša konzervatorica arheologinja, a njezin zamjenik Petar Sekulić, arheolog konzervator. U istraživanjima su također sudjelovali arheolog David Bergant te vanjski suradnici Jelena Maslać, Sebastijan Stingl i Marko Skuliber, magistri arheologije. Nakon terenskih istraživanja pokretni arheološki nalazi predani su na obradu u Odjel za restauriranje arheoloških nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda. Od 2016. nalazište sustavno arheološki istražuju Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, a istraživanja financira Ministarstvo kulture.

Nalazište Brekinjova kosa smješteno je sjeverno od naselja Bojne, na obroncima Trgovske gore, unutar eksploatacijske zone kamenoloma. Riječ je o visinskom položaju koji čine dva međusobno spojena platoa, sjeverozapadni vršni i niži jugoistočni plato. Godine 2019. istražena je površina od 2400 m², na području k.č. 1816 i 1817, k.o. Bojna. Istraživanjima je bio obuhvaćen krajnji sjeverni dio vršnog platoa te sjeverni dio nižeg jugoistočnog platoa uz istočnu

padinu vršnog. U cilju determiniranja areala nalazišta, duž nižeg je platoa istraženo nekoliko probnih sondi.

Istraživanja 2019. potvrdila su prostiranje stariježelje-znodobnog naselja, od vršnog platoa sve do južnog ruba nižeg platoa. Naime, objekti iz tog razdoblja ustanovljeni su i unutar probne sonde postavljene na humku na krajnjem južnom dijelu nižeg platoa, uz jedini prirodan pristup nalazištu. Pokazalo se da je koncentracija objekata na nižem platou manja nego na vršnom. Međutim, primjetna je pojava većih poluzemuničnih objekata, kakvi nedostaju na padinama vršnog platoa. Na temelju usporedbe s istodobnim naseljima na jugoistočnom predalpskom prostoru, može se pretpostaviti da se na vršnom platou Brekinjove kose nalazila akropola naselja, na mjestu najlakšeg pristupa zasebno zaštićena dvostrukom palisadom ustanovljenom tijekom istraživanja 2016. godine, dok se na nižem platou nalazilo podgrađe naselja. Tipološke karakteristike pronađenog arheološkog materijala i radiokarbonski datumi upućuju na trajanje tog naselja od samog prijelaza iz kasnog brončanog doba, sve do razvijene faze starijeg željeznog doba.

Na početku nižeg platoa Brekinjove kose također su pronađeni ostaci vatrišta na kojem je ležao donji dio keramičkog lonca grube fakture. Prema radikarbonskom datumu i karakteristikama keramike, spomenuti nalazi vjerojatno pripadaju ranobrončanodobnoj kulturi Vinkovci – Somogyvar.

Godine 2019. istražena su dva kosturna ranosrednjovjekovna groba, oba smještena na krajnjem sjevernom rubu istočne padine vršnog platoa. Također je nastavljeno istraživanje glavne obrambene konstrukcije ranosrednjovjekovnog naselja duž sjeveroistočnog ruba vršnog i sjevernog ruba nižeg platoa (ukupno istražena dužina 28,5 m). Ovogodišnji nalazi upućuju na to da je obrambena konstrukcija, nastala između druge polovice 7. i sredine 8. st., bila naknadno popravljana i ojačavana. Na istočnom su dijelu nižeg platoa, unutar probne sonde smještene 100-tinjak metara jugoistočno od dna padine vršnog platoa, ustanovljeni ostaci još jedne obrambene ili eventualno pregradne konstrukcije.

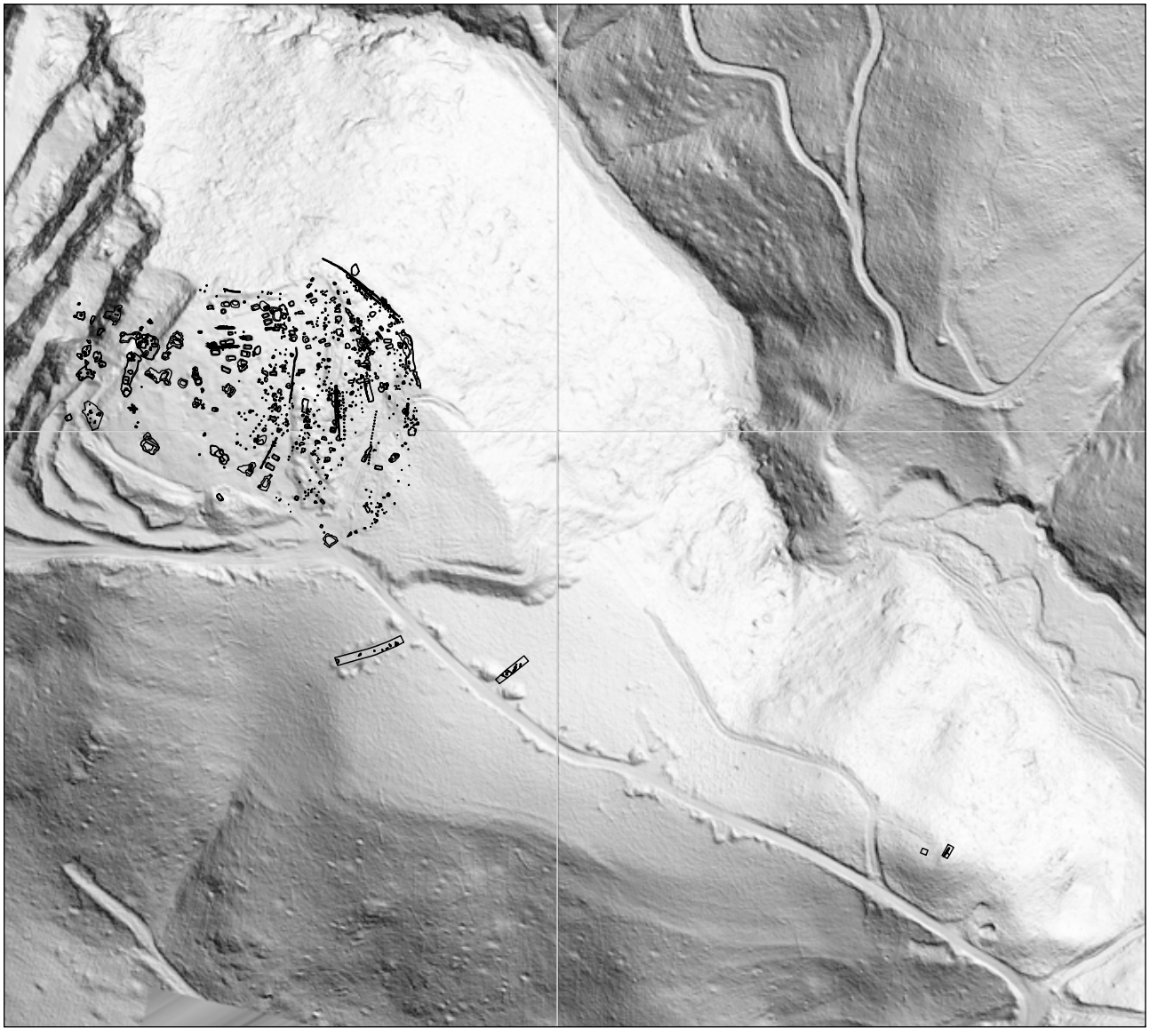

Tlocrt sveukupno istraženog dijela nalazišta na podlozi Lidar hillshade (podloga: Vektra d.o.o., 2016. g.)

Pogled na nalazište tijekom istraživanja sa sjevera (foto: J. Maslać)

Ta konstrukcija bila je građena u obliku višestruke palisade, čiji su stupovi bili ukopani u širi usjek. Navedena palisada datirana je u stariju fazu gradnje glavne ranosrednjovjekovne obrambene konstrukcije te bi mogla činiti njezin dio. Druga je mogućnost da se radi o pregradnoj konstrukciji unutar glavne obrambene konstrukcije naselja, poput onih kakve su ustanovljene na istodobnim zapadnoslavenskim visinskim naseljima. Na istraženom dijelu nižeg platoa pronađeno je nekoliko većih, plitko ukopanih ranosrednjovjekovnih objekata, koji potvrđuju prostiranje grobova istodobnog naselja na tom dijelu nalazišta. Uz rubove ukopa objekata ni unutar njih nisu ustanovljene rupe od stupova te se pretpostavlja da je njihov nadzemni dio bio građen tzv. sustavom *Blockbau*, što znači da su zidove, odnosno barem temelje, činile vodoravno položene grede ili daske. Pokretni ranosrednjovjekovni nalazi prikupljeni prilikom istraživanja 2019. i dobiveni radiokarbonski datumi potvrdili su mogućnost izdvajanja dvaju ranosrednjovjekovnih faza na Brekinjovoj kosi. Starija faza pripadala bi razdoblju između druge polovice 7. i sredine 8. st., a mlađa periodu od druge polovice 8. do druge polovice 9. st. Te faze, prvobitno izdvojene na temelju radiokarbonskih datuma, obilježja pogrebnog rituala i nalaza iz grobova, ovogodišnjim su istraživanjima potvrđene i stratigrafski, presijecanjem starijih ranosrednjovjekovnih ukopa tijekom mlađe ranosrednjovjekovne faze.

Literatura

Dular 2013 J. Dular, Severovzhodna Slovenija v pozni bronasti dobi/Nordostslowenien in der spät Bronzezeit, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae, 27, Ljubljana, 2013.
Krmpotić 2019 M. Krmpotić, Bojna – Brekinjova kosa, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Krmpotić 2020 M. Krmpotić, Bojna (Brekinjova kosa), izvještaj o provedenim arheološkim istraživanjima u 2019. godini, Zagreb, 2020.
Madiraca 2016 V. Madiraca, Bojna – Brekinjova kosa, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016.
Pieta 2017 K. Pieta, Z. Robak, The Early Medieval Hillfort Bojna – Valy, Slovakia, and its defence system, Acta Archaeologica Carpatica, LII, 2017: 329 – 351.
Šalkovsky 2001 P. **Šalkovsky**, Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt, Nitra, 2001.

dr. sc. Marijana Krmpotić

Summary

Systematic archaeological excavations of the site of Brekinjova kosa near Bojna, on a surface area of 2400 m^2 were carried out in the course of 2019. The excavations

have identified the area of the Hallstatt-period site covered, from its top part to the southern perimeter of the southeastern plateau. The settlement was in use from the Late Bronze Age – Early Iron Age transition period to Middle Bronze Age. The excavations have also revealed two early medieval inhumation burials near the northernmost edge of the top plateau as well as the remains of a settlement of the same period on a lower plateau. We traced the main early medieval defensive structure along the northeastern edge of the top plateau and northern edge of the lower plateau, and uncovered the remains of another defensive or division structure in the form of a multiple palisade in the eastern part of the lower plateau. Early medieval features investigated on the lower plateau were shallowly dug and it can be assumed that their superstructure was built with the use of the so-called *Blockbau* system. Movable finds and radiocarbon dates have confirmed the existence of the earlier and later phases the early medieval phase.

Redni broj: 184
Lokalitet: Dabrina
Naselje: Dabrina
Grad/općina: Glina
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 1. do 9. srpnja 2019. trajao je arheološki terenski pregled položaja u naselju Dabrina na području grada Gline, u sklopu programa „Arheološki terenski pregled u naseljima Dragotina, Dabrina, Mali Gradac, Momčilovića kosa i Veliki Gradac". Voditeljica istraživanja bila je Anita Dugonjić, zamjenica voditeljice Filomena Sirovica iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, a u rekognosciranju je sudjelovala i Martina Korić, dipl. arheo. Terenski pregled bio je omogućen sredstvima Ministarstva kulture.

Pregledan teren sadržavao je obradiva polja (zasađena, izorana i zapuštena) te vrtove uz kuće mještana. Tijekom rekognosciranja pregledano je sedam položaja, koji su označeni toponimom i brojkom, a ovisno o zatečenom stanju dodavane su im brojke lokacija. Pregledani su položaji fotografirani, a njihov je položaj zabilježen ručnim GPS uređajem. Detaljan pregled terena obuhvatio je sljedeće položaje u naselju Dabrini: Slatinske bare (P 29), Popovac (P 30), Brda (P 31), Dabrina (P 32), Jamar (P 33), Jabučar (P 34) i Miljevci (P 35).

Nalazi prikupljeni tijekom pregledavanja lokacije 74, na položaju 29 Slatinske bare (foto: M. Korić)

Pretraženi položaji odabrani su zbog specifičnog reljefa, dominantnih pozicija na kojima su locirani i zanimljivih toponima. S navedenih položaja prikupljen je gotovo sav pronađeni materijal, bez obzira na njegove deterministične osobine. Najčešći su nalaz keramički ulomci, koji su prikupljeni na svim navedenim položajima. Najveći se broj keramičkih ulomaka po obliku, fakturi i drugim osnovama može datirati u novi vijek i prepoznati su na svim pregledanim položajima. Za njima slijede ulomci koje je moguće datirati u srednji vijek i prapovijest (kasna bronca). Osim navedenih ulomaka, na položajima P 29 i 34 pronađeni su i ulomci zgure/šljake, koji upućuju na određene procese u proizvodnji željeza.

U razgovoru s lokalnim stanovništvom (kojeg je vrlo malo, a većina u Dabrinu dolazi samo vikendom), primijećeno je da nisu upoznati s mogućim arheološkim ostacima u svojem mjestu te, nažalost, nisu mogli pokazati potencijalna nalazišta. Grobne kapelice u Gornjoj i Donjoj Dabrini spomenuli su kao važne točke tog naselja. Groblje i kapela u Donjoj Dabrini nisu bili dostupni nakon velikog odrona zbog velike količine vode tijekom proljeća, a kapelica sv. Petke i okolno groblje (Sv. Potronolle prema Geoportalu) u Gornjoj Dabrini zarasli su u visoku travu i šikaru pa položaj nije bilo moguće pretražiti, iako sam položaj – dominantan i strateški – upućuje na mogućnost postojanja nalazišta upravo na tome mjestu.

Arheološka je važnost tog područja grada Gline neupitna, bez obzira na slabu istraženost, uzrokovanu nedostupnošću i nenaseljenosti tog kraja.

Anita Dugonjić

Summary

In July 2019 Archaeological Museum in Zagreb undertook an archaeological field survey of sites in the Municipality of Dabrina, the area of Glina in the Sisak-Moslavina County. During the field survey, seven positions were inspected as follows: Slatinske Bare (P 29), Popovac (P 30), Brda (P 31), Dabrina (P 32), Jamar (P 33), Jabučar (P 34), Miljevci (P 35). The surveyed positions were selected based on terrain configuration, dominant positions, and interesting place names. Movable finds were collected from all of the abovementioned sites. The most common finds are ceramic fragments. They mostly belong to the postmedieval period and were present in all of the examined positions. They are followed by fragments that can be placed in the medieval and prehistoric (Late Bronze) periods. The archaeological importance of this area is unquestionable, although it has not been sufficiently investigated due to its inaccessibility and uninhabitedness.

Redni broj: 185
Lokalitet: Hrvatska Dubica – Gradina
Naselje: Hrvatska Dubica
Grad/općina: Hrvatska Dubica
Pravni status: –
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U listopadu 2019. Arheološki muzej u Zagrebu probno je arheološki istražio lokalitet Gradina kraj Hrvatske Dubice.

Cilj istraživanja na položaju Gradina bio je probnim sondažnim istraživanjima ispitati područje koje je obuhvaćeno sustavnim terenskim pregledom 2017. i 2018. godine. Lokalitet se u literaturi (Mirnik 2007) spominje kao prapovijesni i rimski lokalitet. Sustavnim terenskim pregledom na položaju Gradina 2017. i 2018. utvrđeno je da se radi o lokalitetu iz srednjeg vijeka. Riječ je o položaju koji lokalno stanovništvo spominje kao moguću lokaciju za smještaj grada Dubice s kraja srednjega i početka novoga vijeka. Položaj karakterizira kružni kanal, koji zatvara blago povišenu površinu. Prilikom sustavnog terenskog pregleda na površini ograđenoj kružnim kanalom nisu uočeni arheološki ostaci, a probna bušenja pokazala su da se na tom položaju može očekivati debeo sloj naplavnog materijala. Sav srednjovjekovni keramički materijal prikupljen na položaju Gradina pronađen je izvan prostora koji okružuje spomenuti kanal, točnije s njegove zapadne i južne strane. S južne strane kanala nalazi se uzvišenje (oko 2 m više od ostatka krajolika), na kojem je zabilježena najveća gustoća površinskih keramičkih nalaza. Zbog toga je odlučeno da se 2019. probnim sondama ispitaju uzvišenje te površina u njegovu podnožju.
Tijekom istraživačke sezone 2019. otvorene su dvije probne sonde – jedna na najvišem i centralnom dijelu spomenutog uzvišenja te druga na zaravnjenom dijelu u sjevernom podnožju uzvišenja. Na taj su se način željeli ispitati različiti dijelovi položaja, na kojima je otkrivena najveća gustoća nalaza.
Sonda 1 otvorena je u dimenzijama 3x3 m, na samom vrhu brežuljka/uzvišenja, koje se nalazi južno od kružnog kanala. Debljina površinskog sloja (sloj 1) iznosila je oko 25 cm. Zanimljivo, taj sloj bio je jedan od najbogatijih u smislu keramičkih i posebnih nalaza. Pronađena je znatna količina srednjovjekovnih keramičkih ulomaka. Od posebnih nalaza pronađeni su nož, dva čavla i dva vrha projektila (strelice) od željeza te jedan brončani prišivak. Nakon uklanjanja površinskog sloja, nađeno je nekoliko različitih slojeva i struktura. U stratigrafskom smislu najmlađi su paralelni tragovi oranja (njih tri), koji su pronađeni usječeni u otkrivene slojeve te su se pružali u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Plug je na određenim mjestima probio neke od gornjih slojeva i prodro u donje slojeve. Najmlađoj fazi uporabe istraženog položaja pripadaju dva odvojena vatrišta. Prvo od njih (S. 1002) smješteno je tik uz sjeverni profil sonde, u koji djelomično i ulazi. Drugo vatrište (S. 1003) smješteno je u istočnom dijelu sonde. Oba vatrišta ležala su na žutom glinovitom sloju, koji je prekrivao oko 50% površine sonde. Ipak, treba naglasiti da je utvrđeno da su pojedini dijelovi tog sloja zapravo različita postanka. Prvo vatrište (S. 1002) ležalo je na izdignutijem dijelu žutog sloja, za koji je poslije otvrđeno da čini predzdravični sloj. Drugo vatrište (S. 1003) ležalo je na žutom sloju (sloj 6), koji je po svojim karakteristikama gotovo identičan predzdravičnom sloju, ali je prilikom daljnjeg iskopavanja utvrđeno da se radi o zapuni, možda nastaloj zbog nivelacije terena. Ispod sloja 6 nalazio se sloj 5. Sloj 6 većim je dijelom pokrivao sloj 5, ali je potonji na određenim mjestima izbijao. Tijekom dalnjeg istraživanja utvrđeno je da je sloj 5 zapravo sloj drva, opeke i šute.
Nakon uklanjanja žutog sloja (sloj 6), a potom i šute (sloj 5), nađen je sloj drva. Pažljivim čišćenjem mogao se definirati smjer pružanja pojedinih komada drva. Uočeno je da ne postoji pravilnost u njihovoj orijentaciji te se vjerojatno ne radi o daskama smještenima na podu, već o drvu neke druge konstrukcije, koje je ondje dospjelo s ostatkom

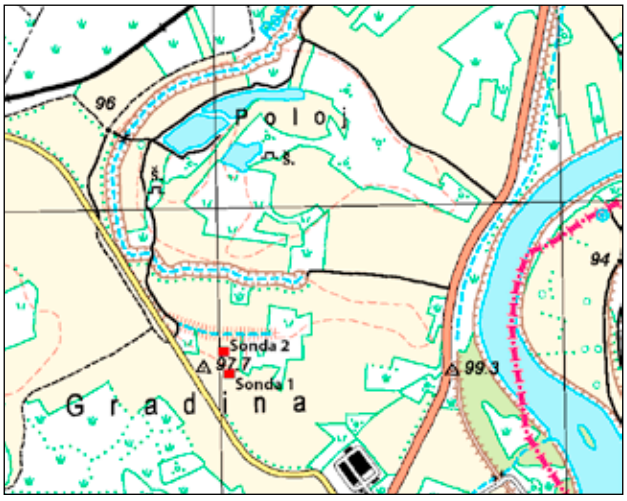

Smještaj sondi na položaju Gradina (pogled s juga) (izradio: F. Franković)

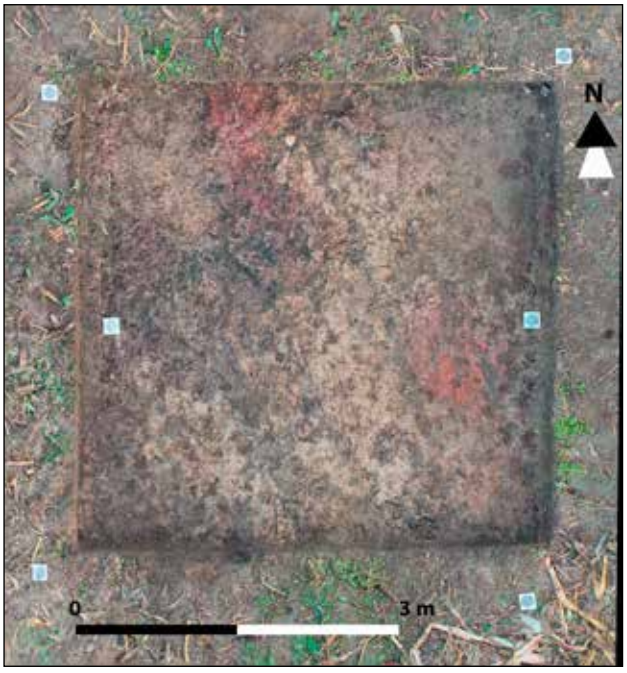

Prikaz situacije (ortofoto) u sondi 1 nakon uklanjanja površinskog sloja (pogled s juga) (izradio: F. Franković)

Prvo vatrište (S. 1002) otkriveno unutar sonde 1 (pogled s juga) (izradio: F. Franković)

Pogled na zapadni profil sonde 2 (foto: F. Franković)

urušenja. Nakon uklanjanja sloja šute i drva, na području čitave sonde dosegnut je predzdravični sloj.
Dio predzdravičnog sloja uklonjen je u zapadnom dijelu sonde, gdje je izbijao znatno više od ostatka sonde. Taj je sloj u potpunosti sterilan i jedini tragovi arheološkog materijala javljaju se na kontaktnoj površini između njega i slojeva iznad njega. Nakon uklanjanja 30-ak cm sloja, na području čitave sonde dosegnuta je jednaka dubina, međutim u sloju nije bila vidljiva jasna promjena. Kako bi se utvrdilo da se uistinu radi o sterilnom sloju, otvoren je probni rov uz zapadni profil sonde. Nakon uklanjanja 40-ak cm sloja, nađen je tanak crn sloj, koji je otkriven samo u sjeverozapadnom kutu probnog rova, a gubio se prema njegovoj jugoistočnoj strani. Valja naglasiti da ni unutar tog, a ni unutar gornjeg žutog (predzdravičnog) sloja nije pronađen arheološki materijal. Crni sloj nije bilo moguće preciznije definirati zbog njegove debljine, a čini se da se radi o tankom sloju organskog materijala. Ispod crnog sloja ponovno je nađen žut sloj, koji na određenim dijelovima nije bio prekinut crnim slojem, već se izravno nastavljao na gornji žut sloj. Nakon uklanjanja dodatnih 10-ak cm sloja, nađen je sterilan siv glineni sloj, s primjesama naplavnog pijeska. Radilo se o iznimno kompaktnom i tvrdom sloju, koji je bilo gotovo nemoguće ručno ukloniti. Čini se da taj sloj čini pravi zdravični sloj, ali je određena promjena iz predzdravičnog sloja uočena već i u donjih 10-ak cm žutog sloja, koji se jednim dijelom nalazi ispod tankog crnog sloja.

Pogled na zapadni profil sonde 1, s nekoliko uzastopnih sterilnih slojeva (foto: F. Franković)

Sondom za uzimanje uzoraka tla taj je sloj ispitan 50-ak cm u dubinu te je utvrđeno da se nastavlja i dublje.
Sonda 2 otvorena je u dimenzijama 1,5x1,5 m. Postavljena je sjeverno od sonde 1, na ravnom platou blizu južne granice kružnog kanala. Cilj sonde bio je ispitati postoje li kulturni slojevi i na ravnim dijelovima položaja u podnožju uzvišenja. Već nakon uklanjanja 40-ak cm površinskog preoranog sloja (sloj 1), naišlo se na sterilan zdravični sloj žute gline. Sam površinski sloj sadržavao je svega nekoliko sitnih keramičkih ulomaka. Zdravični sloj uklonjen je do dubine od 90-ak cm ispod površine, a dodatnih 50 cm provjereno je sondom za uzimanje uzoraka tla, kojom je utvrđeno da ni na dubini od 1,40 m ne postoji jasna promjena u sloju.
Probnim sondažnim istraživanjima 2019. utvrđeno je da na tom dijelu položaja Gradina ne treba tražiti tragove znatnijeg naseljavanja ili iskorištavanja tijekom dužeg razdoblja. Rezultati istraživanja unutar sondi 1 i 2 upućuju na korištenje uzvišenjem u kasnom srednjem vijeku. Na uzvišenju je vjerojatno bio smješten objekt manjih dimenzija, čija točna namjena nije utvrđena tijekom istraživanja 2019. godine. Na zaravnjenom dijelu položaja u podnožju spomenutog uzvišenja nisu pronađeni znatniji tragovi uporabe. Površinski keramički nalazi prikupljeni na tom dijelu položaja 2017. godine vjerojatno potječu s uzvišenja, a na niži i ravniji dio položaja dospjeli su zbog višegodišnjeg preoravanja te erozije.

Literatura

Mirnik 2007 I. Mirnik, Nacrt arheološke topografije kostajničko-dvorskog kraja, Povijesni atlas gradova – Svezak IV – Hrvatska Kostajnica (ur. M. Slukan Altić), Zagreb, 2007: 15 – 36.

Filip Franković
Ana Đukić

Summary

In 2017 and 2018 Archaeological Museum in Zagreb conducted a systematic field survey and probe excavations at the site of Gradina near Hrvatska Dubica. The results

suggest that it was used in the medieval period and possibly even in prehistoric and Roman periods. A small number of finds were discovered at the site. Some of them have been assigned to the prehistoric and Roman periods based on their fabric. Nevertheless, Gradina is primarily a medieval site. Probe excavations have shown that in some parts of Gradina there is a fairly thick alluvial layer. Since the site is endangered by agricultural activities and water processes, the issue of the preservation of cultural layers could have only been resolved by trial trench excavations, especially in the northeastern part of the site. In 2019 two test trenches were opened on the location with the highest density of surface pottery finds. It is a small and low natural hill. Two trenches were opened. One on the very top of the hill (Trench 1) and the other at foot of its northern slope (Trench 2). Excavation results in Trench 1 point to the late medieval period. However, excavations in Trench 2 did not yield any archaeological remains, which suggests only sporadic occupation at the site.

Redni broj: 186
Lokalitet: Kaštel Gvozdansko
Naselje: Gvozdansko
Grad/općina: Dvor
Pravni status: Z-4402
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sondažna istraživanja

Od 19. do 31. ožujka 2019. trajala su sondažna arheološka istraživanja u kaštelu Gvozdansko (k.č. *33, k.o. Dvor), za potrebe izrade konzervatorskog elaborata za njegovu cjelovitu prezentaciju i djelomičnu obnovu. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Ante Milošević, njegov zamjenik bio je arheolog Deni Tojčić, a ekipu su, uz još četvoricu radnika koji su ručno iskopavali teren, činili arheolozi Ante Alajbeg i Renato Babić. Tehničku dokumentaciju izradile su tvrtke Geographica d.o.o. iz Splita i Core d.o.o. iz Dubrovnika

Kaštel Gvozdansko jest kasnosrednjovjekovna, renesansna utvrda, više gospodarsko-ladanjskoga, negoli vojnoga karaktera. Ime duguje staroj riječi gvozd, koja označava goru ili šumu (slično Zagvozd, Petrov gvozd). Sagrađena je iznad male plodne doline kojom protječe rječica Žirovac, na isturenom hrptu brda Meterize, čije je podrijetlo imena nedvojbeno povezano s fortifikacijom (tur. *meteriza* – opkop, rov).
Vjerojatno je sagrađena polovinom 15. st., za vrijeme Petra I. Zrinskoga (1408. – 1446.), koji je bio unuk Jurja I. († 1361.), začetnika loze Zrinskih, iz roda Šubića Bribirskih u Dalmaciji. Šubići su utvrde i naselja u Banovini, na Zrinskoj gori, zapadno od Kostajnice, dobili u zamjenu za posjede u Ostrovici, u blizini Bribira. Darovnicom hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika Anžuvinca, dana 30. srpnja 1347. godine u nove posjede uveden je maloljetni Juraj III. Šubić (sin preminulog ostrovičkog kneza Pavla II. Šubića) i njegov skrbnik Grgur IV. Šubić Bribirski. Otada se mladi knez počeo nazivati Juraj I. Zrinski, a njegovi nasljednici, prema novome sjedištu u utvrđenom gradu Zrinu, postali su pripadnici novoga plemenitaškog roda Zrinskih.

Područje koje je tada dobila obitelj Zrinski, poglavito Zrinska gora, bilo je bogato rudama, posebno srebra, olova i željeza. Njihova eksploatacija intenzivirana je tako što je hrvatsko-ugarski kralj Matijaš Korvin, Petru II. Zrinskome, dana 3. ožujka 1463. godine dodijelio povlasticu iskorištavanja rudnoga bogatstva, uz dopuštenje da zadrže sve prihode ne plaćajući kraljevski rudarski porez. Prema nekim podacima, Zrinski su godišnje iz tih rudnika uspijevali proizvesti 700 – 800 kilograma srebra. Centar proizvodnje bio je osmišljen na Gvozdanskom, gdje je osnovana topionica i ljevaonica srebra te kovnica novca, koju je vjerojatno utemeljio Nikola III. Zrinski (1489. – 1534.). U kovnici na Gvozdanskom nastali su neki od najljepših primjeraka hrvatskoga srebrnog novca iz kasnog srednjeg vijeka, koji jednako svjedoče o kvaliteti njihove izrade i iznimnoj vještini gravera koji su ih osmišljavali. Ponajprije s osloncem na eksploataciju rudnih bogatstava, posjedi Zrinskih u Banovini prosperirali su sve do 1578. godine, kada su

Ortofoto tlocrta Gvozdanskog (izrada: Ž. Peković)

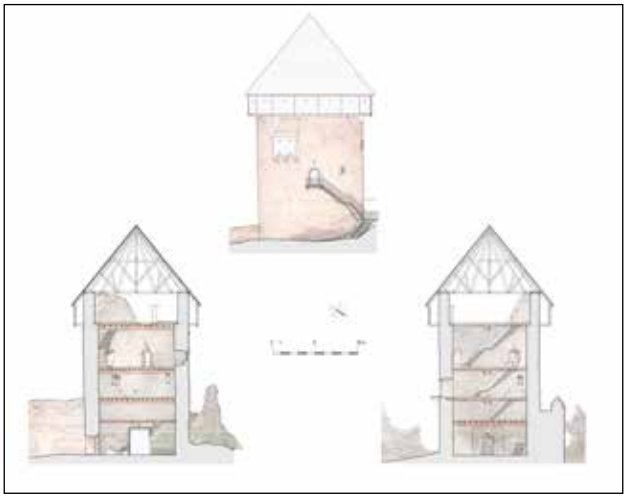

Pretpostavljeni izvorni izgled obrambene kule u Gvozdanskom kaštelu (izrada: Ž. Peković)

Četiri pogleda na Gvozdansko iz zraka (foto: M. Žapčić)

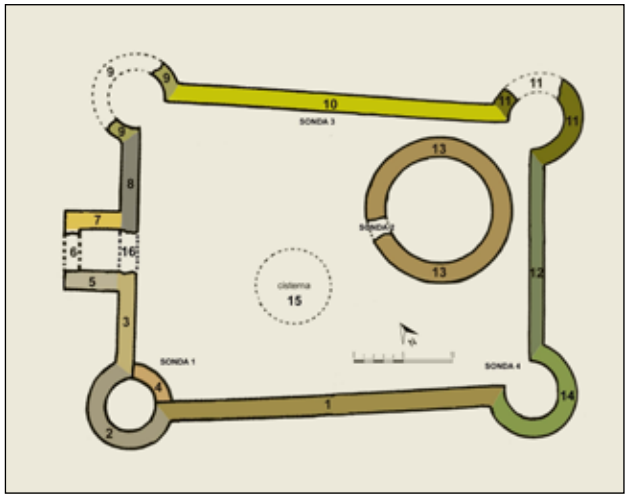

Tlocrt Gvozdanskog s označenim brojkama zidova i položajem sondi (izrada: A. Milošević)

Gvozdansko, kao jednu od njihovih posljednjih utvrda u tom dijelu Hrvatske, osvojile Osmanlije.
Kaštel Gvozdansko izniman je primjer fortifikacijskoga graditeljstva rane renesanse i jedan od najvrjednijih spomenika hrvatske feudalne povijesti. Sudeći prema prozorskim otvorima na jugozapadnom bedemu i pripadajućim ugaonim kulama, u tome je dijelu bila visoka tri kata. Približno je pravokutnog oblika, pretpostavlja se s drvenim gospodarskim i stambenim zgradama u unutrašnjosti, četvrtastom kulom nad ulazom po sredini sjeverozapadnog ulaza, četirima kružnim kulama na spojevima bedema i velikom cisternom po sredini.
Ekscentrično postavljena velika četverokatna, visoka 16 m, okrugla donžon-kula (najveća sačuvana u Hrvatskoj) u unutrašnjosti kaštela, vjerojatno čini stariji dio utvrde. Ulaz u tu kulu bio je na drugom katu, a pristupalo mu se preko pokretnog mosta. Na zadnjem katu bio je istaknut erker ili mašikul na kamenim konzolama, a u prizemlju vjerojatno spremište za hranu, oružarnica i barutana. Na zadnjem je katu završavala kruništem ili drvenim stožastim krovom s ophodnom galerijom.

Sondažna arheološka istraživanja
Usprkos velikoj povijesnoj i arhitektonskoj vrijednosti, kaštel Gvozdansko nikada nije opsežnije arheološki istražen. Svrha istraživanja 2019. bila je definirati eventualne arhitektonske ostatke u unutrašnjosti kaštela za potrebe izrade konzervatorskog elaborata za njegovu cjelovitu prezentaciju i djelomičnu obnovu. Sondažno su istražena četiri položaja (Sonda 1 – 4).

Sonda 1
Sonda 1 postavljena je u južnom uglu kaštela, uz zapadnu ugaonu kulu (zid 2), na spoju jugozapadnoga (zid 1) i sjeverozapadnoga (zid 3) bedema. Sonda je velika 7x5 m, a kopalo se do prosječne dubine od 0,80 m. Svrha iskopavanja u toj sondi bilo je eventualno definiranje građevinskih ostataka u unutrašnjosti kaštela. Izdvojeno je 18 stratigrafskih jedinica (SJ 1 – 17, 30) koje su pripadale recentnom nasipu, ostacima urušenoga žbukanog stropa, kaldrmastim

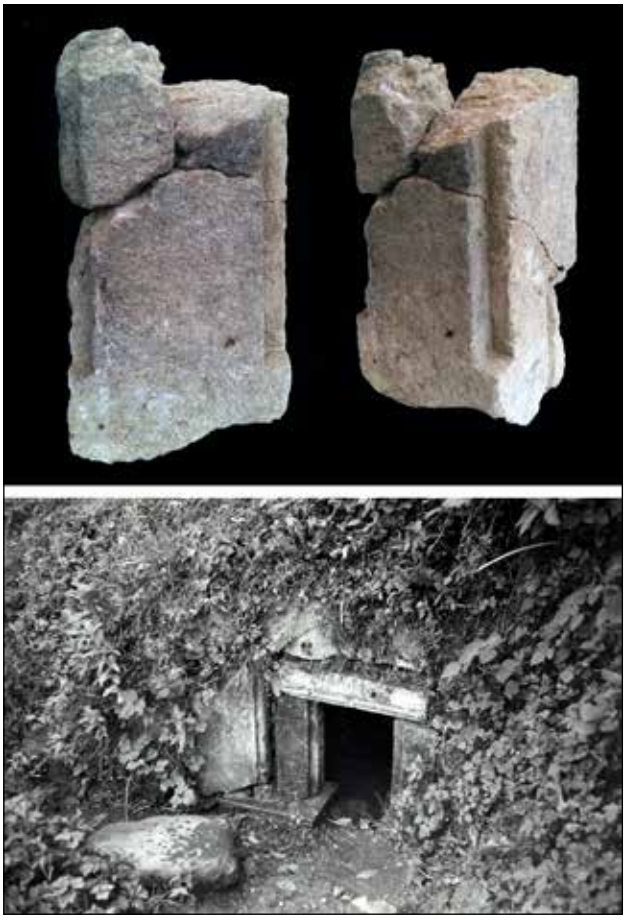

Ulomci okvira dvostrukih prozora: 1. iskopan u sondi 1 (foto: A. Milošević); 2. ugrađeni u prozor jugozapadne kule (Fototeka Ministarstva kulture, Zagreb)

Položaj sonde 1 (izrada: Ž. Peković)

podnicama te žbukanim podovima, čiji su ostaci sačuvani u više slojeva. Evidentirani su i skromni ostaci drvenih kolaca i greda, koje su bile okomito zabijene u pod. Uz zapadni rub sonde otkopan je naknadno sazidan polukružan zid (zid 4), koji je zatvarao kružni prostor zapadne ugaone kule. Služio je za nivelaciju terena jer je prostor u kuli za jedan kat dublji od platoa u kaštelu.

Tijekom iskopavanja u sondi je, u osamnaest stratigrafskih jedinica, izdvojeno više pokretnih nalaza: ulomci grubih keramičkih lonaca, ulomci majolike i glazirane keramike, veći željezni čavli, ulomak pećnjaka. U SJ 1 – 3, uz polukružni Z 4 otkopano je nekoliko željeznih čavala i ulomaka željeza, kojima zbog fragmentarnosti nije moguće utvrditi prvobitnu funkciju. Iz nasipa u SJ 1 – 3 izdvojeno je i više keramičkih ulomaka. Prevladava kasnosrednjovjekovno kuhinjsko posuđe grublje fakture, s nijansama pečenja od crvenkaste do tamnosive. Uz nekoliko nalaza željeznih čavala i fragmenata željeza neutvrđene funkcije, pronađen je i jedan stakleni ulomak te desetak fragmenata glazirane keramike. Jedan bijelo glaziran i plavo oslikan ulomak vrča pripada talijansko-maurskoj majolici (?) 15. st., a desetak smeđe i zeleno glaziranih ulomaka zdjela i tanjura kasnoj grafiti s kraja 16. i 17. st., vjerojatno iz venetskih radionica. Sličnoga su karaktera i nalazi uz polukružni zid Z 4, koji zatvara ugaonu kulu prema unutrašnjosti kaštela. Osobit nalaz iz sonde 1 čine i tri ulomka profiliranoga stupića, koji se međusobno spajaju. Možda je riječ o fragmentu višedijelnog prozora jer su iskopani u SJ 3, ispod prozorskih otvora na Z 3. Ti su ulomci ujedno i jedini kameni spomenici iz ovogodišnje istraživačke kampanje.

Sonda 2

Sonda 2 postavljena je s unutrašnje i vanjske strane recentnog proboja, na nivou temelja donžon-kule sa sjeverozapadne strane (zid 13). Sonda je velika 5,5x2,5 m, a duboka od 0 do 85 cm. Svrha istraživanja u toj sondi bio je uvid u njezine temelje i pronalazak eventualnih podnica u unutrašnjosti kule. Tijekom iskopavanja evidentirano je šest stratigrafskih jedinica (SJ 18 – 23).

Tragovi podnice s kaldrmom (SJ 22) uočeni su u unutrašnjosti kule, na visini od 0,85 m iznad kamenog živca na kojemu leži kula. Uočeno je da je prije početka gradnje sloj kamenog živca (SJ 18) djelomično priklesan i potom zaravnat tvrdo nabijenom zemljom i glinom (SJ 20). Pokretni su nalazi vrlo skromni.

U iskopu nasipa s vanjske strane pronađen je ulomak grafitne posude, koja je upotrebljavana u ljevačkom postupku, a u iskopu u unutrašnjosti kule, u SJ 23 pronađen je jedan željezni nož s dugačkim trnom za nasad drška. Zanimljiv je i potpun je nedostatak keramičkih nalaza u toj sondi.

Sonda 3

Sonda 3 postavljena je uz sjeveroistočni bedem kaštela (zid 10). Veličina joj je 2x2 m, a kopalo se do dubine od 0 do 2,30 m. Iskopavanjem na tome mjestu trebalo je eventualno definirati ostatke svodova koji su se naslanjali na zid 10, a što je sugerirao način urušavanja njegova unutrašnjeg lica. Iskopavanjem je utvrđeno da se uz taj zid nije nalazio nikakav svod. U cjelini, sva unutrašnja lica zidova na kaštelu Gvozdansko znatno su lošije sačuvana od onih s vanjske strane. Pretpostavlja se da je to rezultat velikog požara koji je uništio sve drvene građevine u kaštelu i koji je sprzio većinu njegovih zidova. Prilikom iskopavanja u sondi 3 definirano je šest stratigrafskih jedinica. Uglavnom

Položaji sondi 2 i 3 (izrada: Ž. Peković)

Nalazi iz sonde 4 (foto: A. Milošević)

Grafitna ljevačka posuda iz sonde 1 (foto: A. Milošević)

Položaj sonde 4 (izrada: Ž. Peković)

Željezni nož i potkova iz sondi 2 i 3 (foto: A. Milošević)

su nastale povremenim urušavanjem unutrašnjeg lica zida 10, dok je u najdubljem sloju, od 2 do 2,32 m, nabijena zemlja i glina (SJ 29). Sloj je sličan onome na dnu sonde 2, koji je služio kao građevinska priprema terena.
Od pokretnih nalaza pronađena je tek jedna neznatno oštećena kasnosrednjovjekovna željezna potkova.

Sonda 4

Sonda 4 postavljena je u uglu kaštela, ispred južne ugaone kule (zid 14), a između jugoistočnoga (zid 12) i jugozapadnoga zida (zid 1). Sonda je nepravilnoga lučnog oblika jer se tijekom iskopavanja pokušao pronaći takav zid koji je, slično kao i u sondi 1, zatvarao otvorenu kružnu kulu s unutrašnje strane. Prilikom iskopavanja do dubine od 1,20 m nije pronađen takav zid te su evidentirane dvije stratigrafske jedinice. Iskopavanja u sondi 4 obustavljena su prije

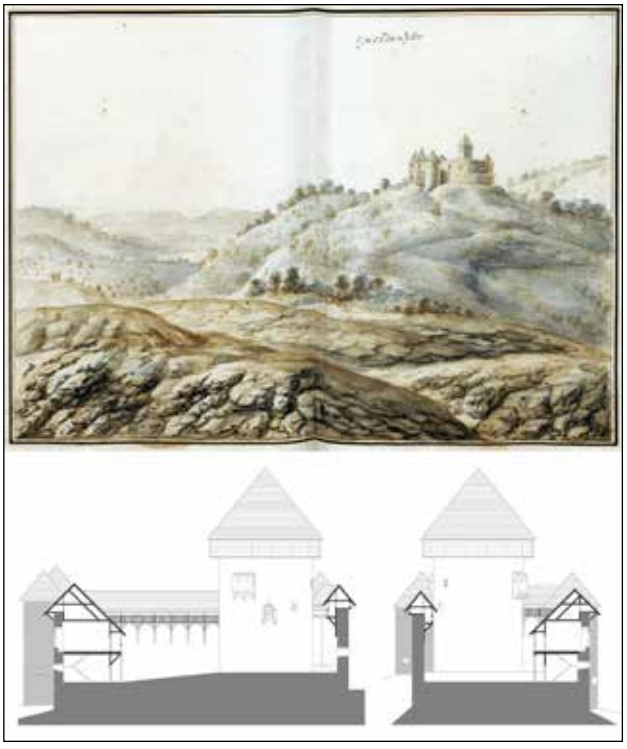

Izgled Gvozdanskog: 1. na detalju vedute iz A. M. Weisa iz 1729. godine (Österreichische Nationalbibliothek, Beč); 2. uzdužni i poprečni presjek pretpostavljenog izvornog izgleda (izrada: Ž. Peković)

završetka jer bi daljnji iskop ugrozio temelje zidova 12 i 1. Izdvojene su dvije stratigrafske jedinice.
U sondi su pronađeni i relativno brojni ulomci grubih glinenih lonaca, nekoliko ulomaka glazirane keramike i majolike, ulomak staklene čaše i dva ulomaka željeza, među kojima se ističe nož s tordiranim trnom za nasad drška.
Ulomak staklene čaše datiran je u novi vijek, keramičke posude grublje fakture uglavnom pripadaju loncima i kuhinjskom posuđu (jedan se lonac može u cijelosti rekonstruirati), a dva glazirana ulomka pripadaju talijanskoj majolici. Trakasta smeđe glazirana ručka vrča pripada kasnoj grafiti iz kraja 16. ili početka 17. st., a žutim i plavim bojama ukrašen ulomak zdjele vjerojatno kasnoj majolici druge polovine 16. i početku 17. st.
Tijekom iskopavanja skenirana su vanjska i unutrašnja lica svih zidova te tlocrt na nekoliko nivoa. Na temelju povijesnih izvora i dosadašnjih istraživanja, nastao je i pretpostavljeni izgled Gvozdanskog.

Ante Milošević

Summary

Probe archaeological excavations at the Castle of Gvozdansko were carried out in March 2019 for the purpose of preparing the conservation documentation of its presentation and partial restoration. Four archaeological probes were opened. Gvozdansko is a medieval and Renaissance fortress, but it is more of an estate than a military facility. It was probably built in the mid-15th century, in the period of Petar I Zrinski (1408 – 1446). The estate given to the Zrinski family was rich in ores, especially silver, lead and iron. The production centre was in Gvozdansko, where a smelting facility and foundry were founded, probably by Nikola III Zrinski (1489 – 1534). Some of the finest late medieval Croatian silver coins were made in this foundry as testified by high-quality of their workmanship, especially engraving. With a basis in ores exploitation, the Zrinski estates in Banovina flourished until 1578, when Gvozdansko was conquered by the Ottomans as one of the last fortifications in this part of Croatia.

Redni broj: 187
Lokalitet: Kutina – crkva Blažene Djevice Marije Snježne
Naselje: Kutina
Grad/općina: Kutina
Pravni status: Z-1925
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor, probno sondiranje

Od 19. rujna do 15. studenog 2019. trajao je arheološki nadzor tijekom građevinskih radova i probno sondiranje unutar crkve BDM Snježne u Kutini. Stručni voditelj arheološkog nadzora bio je Antonio Džaja, kustos Muzeja Moslavine Kutina. Investitor je bila Župa B. D. Marije Snježne.

Gradnja današnje barokne crkve započeta je između 1725. i 1729. te je završena 1769., a posvećena je 1777. godine (Karač 2002: 403, 404). Prije toga, krajem 17. st. u Kutini, na Crkvenom brdu (*Cirqueno Berdo*) spominjala se loše građena mala drvena kapela (također posvećena BDM Snježnoj 1701. godine), bez oltarne slike i vrata, koja je bila prigrađena uz još znatne ruševine srednjovjekovne crkve, odnosno uz njezin zvonik *(…rudera alicuius quondam magnae ecclesiae in Pago Kutina…)* (Karač 2002: 401, 402). Najvjerojatnije je riječ o ostacima crkve Svih svetih koja se spominje u povelji izdanoj 5. ožujka 1364. godine (CD 13, 364; DL 100.092) i u kojoj se opisuje da se nalazi u Kutini, iznad rijeke Kutine (CD 1915: 364, MNL OL DL 100 092 – …*nec non Kotonya iuxta fluvium Kotonya nominatum existente, in qua ecclesia in honore Omnium Sanctorum constructa existit et fundata*…), što bi po svemu sudeći upućivalo na položaj današnje crkve.
Tijekom građevinskih radova oko današnje crkve 2007. Muzej Moslavine Kutina organizirao je arheološki nadzor pod vodstvom kustosice A. Bobovec i tom su prilikom pronađeni ostaci temelja starije gotičke crkve, preko koje je djelomično sagrađena današnja barokna crkva (Bobovec 2007).
Tijekom radova 2019., nakon podizanja popločenja uočeni su ljudski osteološki ostaci te niz šupljina u kojima su pronađeni ostaci ljudskih kostura. Pretpostavljeno je da se radi o grobovima. Određene kosti bile su u neuobičajenim položajima, iz čega se da zaključiti da je došlo do naknadnog pomjeranja ili da je riječ o ljudskim intervencijama unutar grobnih cjelina ili mogućem djelovanju podzemnih voda. Nije se moglo u potpunosti utvrditi jesu li uočene šupljine

Ostaci arhitekture stare crkve ispod oltara Trpećeg Krista uz sjeverni zid istočno od propovjedaonice (SJ 007)

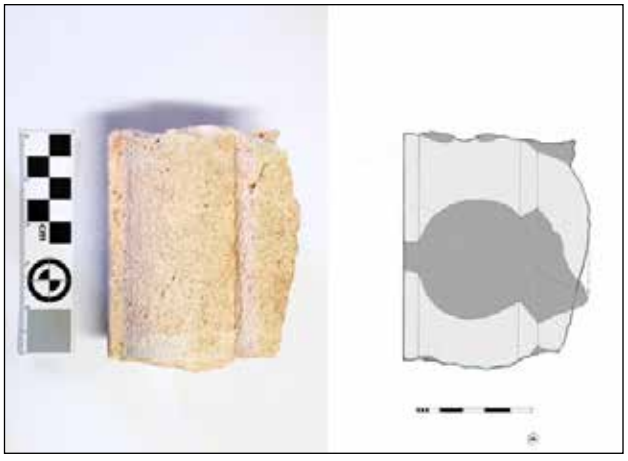

Ulomak kamene gotičke profilacije stare crkve (PN 1; SJ 001) (crtež: A. Džaja)

ostaci pojedinih grobnih ukopa ili se možda ipak radi o više grobnih jedinica unutar pojedinih šupljina.

Prije arheološkog nadzora skinuto je popločenje i podloga popločenja do razine zemlje pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Sisku. U zemlji su uočeni ljudski osteološki ostaci, što je bio razlog uvođenja arheološkog nadzora. U dogovoru s konzervatorom, odlučeno je da se uz nadzor teren sondira te da se utvrdi njegova vertikalna stratigrafija.

Otvorena je sonda 1, koja je pokazala da se ispod površinskih osteoloških nalaza koji su bili dislocirani unutar sloja SJ 001 nalazi otvor u zemlji, koji je naknadno definiran kao grob 1 s osteološkim ostacima. SJ 001 je sloj tamnosmeđe zemlje s ulomcima opeke, žbuke i gara ispod sloja starog popločenja i podloge popločenja u vidu pijeska/pjeskovite žbuke. Zbog toga groba i ostalih pretpostavljenih pozicija, gdje se prilikom skidanja SJ 001 dogodilo propadanje tla i otvaranje rupa, došlo je do promjene unutar građevinskih radova, zbog čega je nastupio privremeni prekid radova. U studenom 2019. skinut je SJ 001, do razine koja je predviđena građevinskim radovima i istražena su još dva groba (grob 2 i 3), koja su bila obuhvaćena tim radovima. Uočeno je postojanje više mogućih šupljina na gotovo cijelom području broda crkve, zbog laganog propadanja terena. Pretpostavlja se da je također riječ o grobovima, ali s obzirom na to da nisu bili obuhvaćeni iskopom, nisu ni istraženi. Iz groba 1 uzet je osteološki uzorak za dataciju (U-1), da se utvrdi pripadaju li ti grobovi današnjoj crkvi ili starijoj crkvi koja se u srednjem vijeku nalazila na tome mjestu, a čiji su ostaci potvrđeni i tijekom arheološkog nadzora 2007. godine. Dobiveni rezultati analize, koju je proveo Institut Ruđer Bošković, Laboratorij za mjerenje niskih radioaktivnosti (dr. sc. Andreja Sironić) metodom „LNA-PS 5.4/2 Određivanje relativne specifične aktivnosti 14C/starosti tehnikom AMS (Izdanje 1)", uzorak kosti iz groba 1 datiran je 160 ± 20 godina prije sadašnjosti (BP tj. 1950. godine), čime je dobivena datacija 1790. ± 20 godina (odnosno 1770. – 1810.).

Na osnovi, toga grob 1 (kao i ostale grobove i ostatke ljudskih kostiju) trebalo bi povezivati s drugom crkvom, koja je sagrađena nakon oslobođenja tog prostora od Osmanlija. O samim ukopima unutar crkve zasada nema nikakvih spoznaja. Unutar postojeće kripte nađen je samo grob župnika Dragutina Pavčeca (1843. – 1892.) i ploča u spomen Jelisavete Gaži, te bi se ti grobovi možda mogli povezati sa starijim župnicima Kutine ili nekim drugim važnijim stanovnicima Kutine u 18. i 19. st.

Arheološki su interesantni ostaci, osim novovjekih grobova, ostaci arhitekture stare crkve ispod oltara Trpećeg Krista, uz sjeverni zid istočno od propovjedaonice (SJ 007). S tom starijom crkvom trebao bi se povezivati i pronađeni kameni ulomak gotičke profilacije (PN 1) iz SJ 001.

Literatura

Bobovec 2002 A. Bobovec, Tragom arheoloških nalazišta Moslavine, u: (ur. D. Pasarić), Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice, Kutina, 2002: 43 – 85.

Bobovec 2007 A. Bobovec, Župna crkva Majke Božje Snježne, arheološki nadzor – terenski dnevnik (kolovoz – rujan 2007. godine), neobjavljeno (arhiva MMK), 2007.

CD 1915 Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, (Smičiklas, Tadej), Vol. 13. Zagreb, 1915.

Džaja 2018 A. Džaja, O položaju srednjovjekovne Kutine na osnovi arheoloških lokaliteta, Zbornik Moslavine, XVI, Kutina, 2018: 5 – 25.

Karač 2002 V. Karač, Pregled urbanog razvoja i arhitektonske baštine Kutine, u: (ur. D. Pasarić), Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice, Kutina, 2002.

Antonio Džaja

Summary

Archaeological supervision of the earthworks and probe excavations within the church of Blessed Virgin Mary of the Snows was carried out in the course of 2019. The existing building was consecrated in 1777. At the end of the 17th century historical records referred to poorly built wooden chapel (dedicated to Blessed Virgin Mary of the Snows on Crkveno brdo (*Cirqueno Berdo*). It was built against the ruins of a medieval church, i.e. its bell tower. The ruins probably represented the remains of the church of All Saints mentioned in a 1364 charter.

Redni broj: 188
Lokalitet: Kutina – industrijsko-logistička zona (ILZ), DPU 11 i DPU 12
Naselje: Kutina
Grad/općina: Kutina
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

Od 14. lipnja do 2. srpnja 2019. trajao je terenski pregled u industrijsko-logističkoj zoni (ILZ), DPU 11 i DPU 12 Grada Kutine. Stručni voditelj arheološkog terenskog pregleda bio je Antonio Džaja, kustos Muzeja Moslavine Kutina, a sudjelovao je i muzejski preparator Dubravko Vidiček. Investitor je bio Grad Kutina.

U blizini se nalazi registrirano prapovijesno arheološko nalazište Čret (P-3121), koje je stavljeno pod preventivnu zaštitu u Registru zaštićenih kulturnih dobara RH. Studija utjecaja na okoliš gradnje južne zaobilaznice Kutine – kulturno-povijesna baština, otkrila je lokalitet lasinjske kulture 1 km jugoistočno od trase visokotlačnog cjevovoda plina od PRMS Kutina 1 do postrojenja amonijaka u Kutini. Zbog toga je predviđen arheološki nadzor na trasi u dužini od 600 m, prilikom gradnje buduće južne zaobilaznice Kutine.

Položaji terenskog pregleda ILZ DPU 11 i 12 u Kutini (podloga: geoportal.dgu.hr)

Usporedni prikaz rekognosciranog područja na austrougarskoj katastarskoj karti iz 19. st., s toponimima Lenišće, Sečevje i Čret i današnje situacije (izvor podloge: https://mapire.eu/)

U srpnju i kolovozu 2017. godine Muzej Moslavine Kutina arheološki je nadzirao radove na prostoru gradnje kolektora K47 u industrijsko-logističkoj zoni Grada Kutine. Ustanovljeno je da na cijelom iskopanom dijelu trase gradnje kolektora K47 tijekom površinskog pregleda ni tijekom iskopavanja nisu uočeni nikakvi pokazatelji mogućeg postojanja arheološkog nalazišta.
Nedavno je također (14. lipnja 2019.) pregledan teren u Industrijsko-logističkoj zoni (ILZ) na području prometnice u gradnji, tijekom čega nije uočen arheološki materijal i nema naznaka postojanja arheološki interesantnih ostataka.
Od interesantnih toponima na tom području mogu se istaknuti uz *Sečevje* (prostor posječene šume) još i *Lenišće* i *Čret*. Oba toponima mogu se povezati s arheologijom.
Toponim *Lenišće* označava leno ili feud, tj. riječ je o srednjovjekovnom terminu, koji je označavao zemlju feudalca po lenskom pravu. Taj je prostor u srednjem vijeku pripadao posjedu *Mihaljevac* (*Mihalowcz*) i moguće je da se taj toponim povezuje s razdobljem kad se relativno blizu na obroncima Moslavačke gore, na današnjem Gojlu, nalazila srednjovjekovna utvrda, danas znana kao Turčak, a spominje se i postojanje uništenoga gradišta na području Ulice Novo brdo na Husainu.
Drugi je toponim Čret (područje prijelaza šuma u močvaru), koji se spominje kao registrirano prapovijesno arheološko nalazište Čret (P-3121).
Ni na jednom dijelu DPU 11 i 12 ILZ Kutina nisu uočeni arheološki ostaci. Intenzivnim građevinskim, melioracijskim i poljoprivrednim zahvatima na tom kutinskom području znatno je izmijenjen fizički izgled prostora. Na karti austrougarske prve vojne tzv. jozefinske izmjere (1783. – 1784.) vidljivo je da su na tom dijelu tekli potoci (koji su na njoj ucrtani pod nazivom *Husainski* i *Batinski jarak* – Mapire) kroz šumovit dio koji je na kartama iz 19. st. prikazan kao livade, tj. posječen je, o čemu svjedoče i mlađi toponimi *Sečevine* i *Sečevje*, koji su se na tom području očuvali sve do danas (Mapire).
Arheologinje Kornelija Minichreiter i Ana Bobovec locirale su taj položaj kao lokalitet na osnovi nalaza koje je obradio i objavio Stojan Dimitrijević, a koji su pohranjeni u Arheološkom muzeju u Zagrebu (Dimitrijević 1961: 29). On je objavio ulomke posuda lasinjske kulture, koje je prije Drugog svjetskog rata pronašao tadašnji sudski pristav D. Jagić na položaju „Čretes", između Kutine i Gračenice. Na temelju literature i analize negativnih rezultata tijekom terenskih pregleda, ustanovljeno je da postoji velika mogućnost da je došlo do zabune i zamjene lokaliteta te da na području Gračenice lokalitet Čretes tek treba točno locirati.

Literatura

Dimitrijević 1961 S. Dimitrijević, Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, OA, 5, br. 1 Zagreb, 1961: 5 – 78.
Džaja 2017 A. Džaja, Izvještaj o arheološkom nadzoru prilikom izgradnje kolektora K47 u industrijsko logističkoj zoni grada kutine (AN Čret, k.o. Husain (P-3121) i AN Kutina-Krč(P-3930)) 12. 7. – 30. 8. 2017.
Džaja 2019 A. Džaja, Izvještaj o arheološkom terenskom pregledu (rekognosciranje) Grad Kutina, Industrijsko-logistička zona (ILZ), Prometnica u izgradnji 14. 6. 2019.

Kalafatić 2015 H. Kalafatić, B. Šiljeg, K. Minichreiter, M. Hulina: Studija utjecaja ugoženosti arheoloških lokaliteta na trasi izgradnje visokotlačnog cjevovoda plina od PRMS Kutina 1 do postrojenja amonijaka Petrokemije d.d. u Kutini, IARH, Zagreb, 2015.
Mapire https://mapire.eu/en/
Minichreiter 2008 K. Minichreiter, Studija utjecaja na okoliš izgradnje južne obilaznice Kutine – Kulturno povijesna baština, IARH, Zagreb, 2008.
Minichreiter 2009 K. Minichreiter, Arheološki lokaliteti na trasi južne obilaznice grada Donjeg Miholjca i južne obilaznice Kutine, AIA. V, Zagreb, 2009: 130 – 133.

Antonio Džaja

Summary

A field survey of the industrial and logistical zones of DPU 11 and DPU 12 of the City of Kutina was carried out in the course of June and July 2019. There were no archaeological remains. Intensive construction works, land reclamation and agricultural activities have significantly changed the landscape.

Redni broj: 189
Lokalitet: Kutina – industrijsko-logistička zona (ILZ), prometnica u gradnji
Naselje: Kutina
Grad/općina: Kutina
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

Dana 14. lipnja 2019. pregledano je područje gradnje prometnice u industrijsko-logističkoj zoni u Kutini. Stručni voditelj arheološkog terenskog pregleda bio je Antonio Džaja, kustos Muzeja Moslavine Kutina. Investitor je bio Grad Kutina.

Pregledani (rekognoscirani) prostor nalazi se u industrijsko-logističkoj zoni (ILZ) grada Kutine, na prostoru prometnice u gradnji (k.o. Husain, 2477/4, 2476/4, 2460/2, 2461/2, 2512, 2470, 2510, 2462, 2461/2; k.o. Kutina, 9314/1, 9313/4, 9313/1, 9311/1, 9310/2, 9311/2, 9313/2, 9314/3, 9317/5, 9317/9, 9280/3, 9292/2, 9291/2, 9824/2, 9267/2, 9267/3, 9268/2, 9268/3, 9269/2, 9269/6, 9269/5,9272/1, 9271/1, 9269/5, 9268/3, 9071, 9798/1, 9169/1, 9168, 9169/2, 9189/3, 9190/2, 9190/3, 9191/2, 9192/2, 9192/1, 9796/1, 9231/3, 9308/1, 9309/1, 9310/1, 9310/2, 9311/2, 9313/2, 8330/1, 8330/3).
Područje pregleda može se podijeliti u dva dijela. Prvi dio područja obuhvaćenog arheološkim pregledom (rekognosciranjem) nalazi se sjeverno od velikog kanala (k.o. Husain, k.č. 2510), a ispod kompleksa tvornice Petrokemija d.d. Drugi dio nalazi se južno od velikog kanala i većim je dijelom oranica na kojoj je trenutačno zasađena kultura industrijske konoplje.
Ni na jednom dijelu trase buduće prometnice nisu uočeni nikakvi arheološki ostaci. Intenzivnim građevinskim,

Usporedni prikaz rekognosciranog područja na karti austrougarske prve vojne, tzv. jozefinske izmjere (1783. – 1784.) i danas (podloga: https://mapire.eu/)

Usporedni prikaz rekognosciranog područja na karti austrougarske druge vojne tzv. franciskanske izmjere (1865. – 1869.), s toponimima Sečevine i Sečevje i danas (podloga: https://mapire.eu/)

melioracijskim i poljoprivrednim zahvatima na tom kutinskom području znatno je izmijenjen fizički izgled prostora. Na karti austrougarske prve vojne, tzv. jozefinske izmjere (1783. – 1784.) vidljivo je da je na tom dijelu tekao potok, koji je na njoj ucrtan pod nazivom Husainski jarak, kroz šumovit dio koji je na kartama iz 19. st. prikazan kao livade, tj. posječen je, o čemu svjedoče i mlađi toponimi Sečevine i Sečevje, koji su se na tom području očuvali sve do danas. Ni na jednoj od karata na tom dijelu nisu ucrtani nikakvi objekti, već je cijeli prostor bio upotrebljavan kao poljoprivredni prostor.

Antonio Džaja

Summary

A field survey of the area designated for the construction of a road in an industrial and logistical zone in Kutina was carried out in June 2019. There were no archaeological finds.

Redni broj: 190
Lokalitet: Gradina Marić
Naselje: Mikleuška
Grad/općina: Kutina
Pravni status: Z-3590
Razdoblje: P
Vrsta radova: pregled terena, probno sondiranje

Godine 2019. nastavljeno je arheološko istraživanje prapovijesnog lokaliteta Gradina Marić kod Mikleuške.

Snimanjem ALS/LiDAR metodom na području Mikeluške, u prosincu 2018. napravljen je detaljan 3D model terena, koji se nalazi ispod šume (DTM). Snimanjem je obuhvaćeno 26 km^2 šire zone te su dobiveni podaci nakon filtriranja u rezoluciji od 20 točaka po kvadratnom metru. Temeljni filtrirani elevacijski model upotrebljavan je za izradu vizualizacija, koje dodatno naglašavaju potencijalne arheološke strukture na podacima LiDAR, kao što su *slope*, *sky-view factor* i drugi (Zakšek et al 2011; Kokalj, Somrak 2019). Analizom dobivenih rezultata u QGIS softveru dobiven je detaljniji uvid u lokalitet Marić gradina, što je i bio primaran cilj snimanja. Na snimkama su bile vidljive pojedine strukture koje se povezuju sa samim prapovijesnim naseljem, kao što su ostaci južnog dijela bedema, mogući ulaz na gradinsko naselje i terase u podnožju gradine (Vuković, Balen 2019). Osim tih, na prvi pogled jasnih struktura, tu su i mogući prapovijesni putevi te potencijalni ostaci nekropole zapadno od samog naselja. Navedeni tragovi vidljivi na podacima tek su prvi korak u interpretaciji tih podataka.

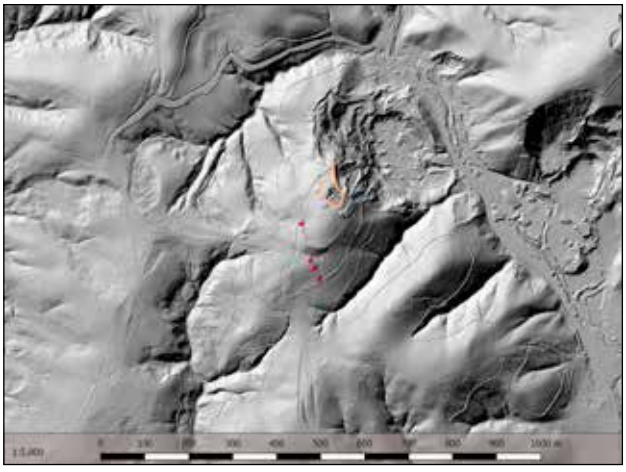

LiDAR snimka, crveno označene probne sonde, a žuto označeno mjesto iskopa 2017. g. (izradio M. Mađerić)

Gradina Marić, sonda 1 – presjek bedema (foto: N. Milić)

Kako bi se omogućila finalna interpretacija tog prapovijesnog krajolika, godine 2019. započeo je pregled terena i provjera pojedinih struktura/tragova. Napravljene su četiri sonde – jedna na bedemu te tri na donjem platou. Sonda na bedemu potvrdila je njegovo postojanje, kao i činjenicu da je djelomično uništen probijanjem šumskog puta/ceste. Sonde 2 – 4, postavljene na donjem platou, nisu dale rezultate, odnosno u njima nisu pronađene arheološke strukture ni arheološka pokretna građa. Tragovi naseobinskih terasa često se javljaju uz prapovijesna naselja i dobro su vidljivi na ALS podacima. U ovom se slučaju pokazalo da je terasiranje podno južnog bedema vjerojatnije posljedica recentnijih poljoprivrednih aktivnosti lokalne zajednice, čemu dodatno govori u prilog da se slične strukture javljaju i na susjednom brijegu, povrh samog naselja Mikleuške. Pregled terena potrebno je nastaviti i iduće godine, kako bi se pregledali i ostali tragovi vidljivi ALS/LiDAR snimanjem, kao što su mogući ostaci nekropole zapadno od naselja.

Literatura

Kokalj, Somrak 2019 Žiga Kokalj, Maja Somrak, Why Not a Single Image? Combining Visualizations to Facilitate Fieldwork and On-Screen Mapping. Remote Sensing 11(7): 747.

Vuković, Balen 2019 M. Vuković, J. Balen, Mikleuška – gradina Marić, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Zakšek, Oštir, Kokalj 2011 K. Zakšek, K. Oštir, Ž. Kokalj, Sky-View Factor as a Relief Visualization Technique. Remote Sensing 3(2): 398 – 415.

Jacqueline Balen
Miroslav Vuković

Summary

Archaeological investigation of the prehistoric site of Gradina Marić near Mikleuška was carried out in the course of 2019. ALS/LiDAR measurements in the area of Mikleuška were carried out in December 2018 resulted in a detailed 3D terrain model which covered the area located under the woods (DTM). The images showed distinct structures related to a prehistoric settlement in detail such as the remains of the south city walls, a possible entrance to the hillfort settlement and terraces (Vuković, Balen 2019). Apart from these well-defined structures, there are also possible prehistoric communication routes and potential remains of a necropolis to the west of the settlement. These remains represent the first step in the interpretation of the data. In 2019 we launched a field survey and check-up of structures/remains with the aim of getting a complete interpretation of the prehistoric landscape. Four probes were opened: one on the rampart and three on the lower plateau. The rampart probe has confirmed its existence as well as the fact that it had been destroyed by the construction of a forest path. Probes 2 – 4 on the lower plateau did not yield finds. The survey will be continued next year in order to examine other traces recorded by ALS/LiDAR, such as the possible remains of the necropolis to the west of the settlement.

Redni broj: 191
Lokalitet: Novska – administrativno područje
Naselje: –
Grad/općina: Novska
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 11. do 13. studenog te 20. prosinca 2019. nastavljen je terenski pregled šireg administrativnog područja grada Novske, potaknut rezultatima prikupljenima u okviru projekta „Izrada arheološke karte grada Novske", započetog prethodne godine. Nositelj programa bio je Arheološki muzej u Zagrebu. Sredstva za radove osigurala je Sisačko-moslavačka županija.

S obzirom na manja raspoloživa sredstva, godine 2019. arheološki je pregledana manja površina. Fokus je stavljen na brežuljkast prostor naselja Kozarice i Novog Grabovca, sjeverno od grada Novske, na kojem je prethodne godine zabilježen najveći broj arheoloških struktura i pokretnih nalaza.
Osnovna prostorna jedinica pregleda nazvana je Položaj, a radi jednostavnijeg prostornog snalaženja najčešće se preklapa s dimenzijama oranica. Svi pregledani položaji i arheološke strukture unutar njih numerički su označeni, fotografirani fotoaparatom i bespilotnom letjelicom, a njihove koordinate snimljene su GPS uređajem te unesene u Googlemaps i GIS sustav. Prikupljeni pokretni arheološki nalazi označeni su pripadajućim položajem, a njihova obrada (pranje, fotografiranje, statistička obrada, tipološko-kronološka analiza) naknadno su uslijedili u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Pregledano je sedam novih položaja, a ponovno su pregledani i neki položaji koji su bili obuhvaćeni prošlogodišnjim terenskim obilaskom.
Pokretni arheološki materijal pronađen je na Položajima 51 i 52 (Novi Grabovac – Polje), smještenima na blago povišenom položaju uz lokalnu cestu L33142, 150 m istočno-jugoistočno od potoka Lovske i 400 m sjeverno od potoka Subocka, jugozapadno od Zdjelarova brda. Pregledana je površina južno i istočno od pozicije 48, istražene 2018. godine, gdje je pronađena veća količina arheološke građe iz kasnog srednjeg vijeka (14. – 15. st.).
Tijekom ovogodišnjeg pregleda također je prikupljena veća količina ulomaka keramičkog posuđa, ulomaka kućnog lijepa i opeke iz navedenog razdoblja, čime je nedvojbeno potvrđena važnost toga nalazišta, koje se može okarakterizirati kao kasnosrednjovjekovno selište, smješteno oko 4 km sjeverozapadno od utvrde Subocki grad.

Položaj 52 – Novi Grabovac – Polje (foto: I. Drnić)

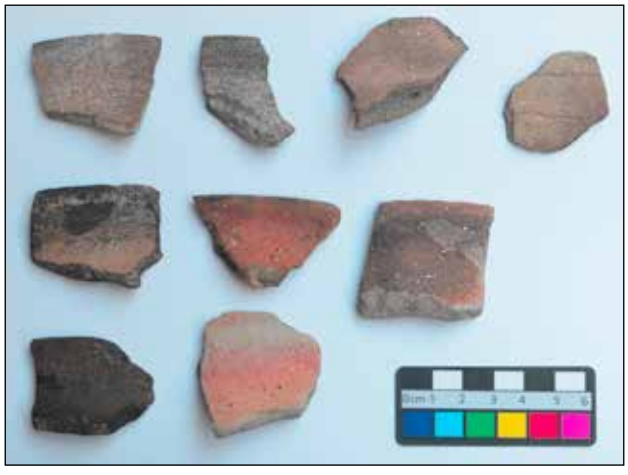

Ulomci kasnosrednjovjekovnih keramičkih posuda (foto: I. Drnić)

Ivan Drnić
Josip Zorić

Summary

A field survey of the territory of the City of Novska was resumed in the course of the autumn of 2019. The survey was focused on the hilly areas of Kozarica and Novi Grabovac to the north of the City of Novska, with the largest number of archaeological structures and movable finds revealed so far. We inspected seven locations. Movable finds were identified at the sites 51 and 52 (Novi Grabovac – Polje), located on a slight elevation along the local road L33142; situated 150 m to east and southeast of the Lovska stream, 400 m to the north of the Subocka stream and to the southwest of the Zdjelarovo brdo hill. The abovementioned locations are situated on an area to the south and east of the location 48 excavated in 2018, which yielded large quantities of late medieval archaeological finds (of the 14th and 15th c.). This year`s inspection also revealed large quantities of pottery, house daub and bricks of the same period, which definitely confirms the importance of this site. It can be characterised as a late medieval village located about 4 km to the northwest of the Subocki grad fortress.

Redni broj: 192
Lokalitet: Osekovo – Ciglenice
Naselje: Osekovo
Grad/općina: Popovača
Pravni status: Z-3656
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. nastavljeno je istraživanje rimske rustične vile, na položaju Ciglenice u selu Osekovu pokraj Popovače.

Zračna snimka lokaliteta Osekovo – Ciglenice (foto: T. Leleković)

Radna snimka tijekom istraživanja južne fasade rezidencijalne grade – u prvom planu odlomljen komad zida (foto: T. Leleković)

Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Tino Leleković iz Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

HAZU je sustavno istraživao ostatke vile od 2012., s tim da je od 2017. kao cilj određeno otkopavanje i čišćenje ostataka središnje rezidencijalne zgrade. Namjera je prikupiti podatke za osmišljavanje konzervacije i rekonstrukcije kompleksa vile. Dosadašnja arheološka istraživanja nalazišta Ciglenice otkrila su ostatke naselja iz triju različitih razdoblja: eneolitičko naselje koje pripada lasinjskoj kulturi, naselje iz mlađeg željeznog doba, koje pripada latenskoj kulturi, te ostaci građevinskog sklopa rimske rustične vile, koja je jasan ostatak rimske materijalne kulture. Na prostoru koji je istražen 2017. pronađene su stratigrafske jedinice iz svih triju razdoblja, tako da mjestimično dolazi i do preklapanja pojava. Iako se nalazište Ciglenice može smatrati razmjerno jednostavnim arheološkim lokalitetom za koji je znakovita horizontalna stratigrafija, dakle ukopi i ostaci arhitekture ukopani su u geološku osnovu (zdravicu), te ih je razmjerno jednostavno definirati i istražiti.

Razina očuvanosti razmjerno je ujednačena. Od građevine su očuvani samo temelji, dijelovi sustava odvoda otpadnih voda te mjestimično podovi i popločenja u građevini. Nalazi tesera upućuju na to da su podovi bili prekriveni mozaicima, no oranjem su podni mozaici potpuno uništeni.

Zračna snimka istraženih dijelova rezidencijalne zgrade u sklopu Ciglenice (foto: T. Leleković)

Istraživanje je 2019. bilo usmjereno na čišćenje ukopa temelja, koji su uglavnom uništeni tijekom vađenja građevnog materijala. Iskopavanje je dalo bolji uvid u izgled zgrade i način gradnje. Naime, ono što je prije smatrano sjevernim i južnim fasadnim zidom, ostaci su trjemova koje je zgrada imala na sjevernoj i južnoj fasadi. Temelji trjemova izrađeni su kao i temelji zidova. Razlikuju se od temelja zidova jer nisu ujednačeno iskopani, već su na mjestima na kojima su stajali stupovi dublji i širi, dok su dijelovi između stupova razmjerno plići i uži. Mjesta na kojima su se nalazili stupovi imaju dimenzije 120x120 cm, dok je temelj ostatka trijema, na koji je vjerojatno samo položen prag ili rubnik, širok oko 90 cm. U punoj su dužini iskopani južni i sjeverni trijem rezidencijalne zgrade, čime su točno utvrđeni uglovi, pa samim tim i površina te zgrade. Prijašnja dvojba o mogućem protezanju zgrade prema sjeveru, izvan perimetra iskopa, odbačena je tijekom ovogodišnjeg iskopa.

Neočekivan je nalaz komad zida, koji se u jednom trenutku vjerojatno odlomio od zapadne fasade. Sačuvan je zahvaljujući sretnoj okolnosti da je pao na stariju jamu, tako da nije uništen oranjem. Osim ostataka vile, sjeverno od zgrade otkopani su ostaci drvenog objekta, koji je bio nalik zemunici. Stratigrafski odnosi nisu jasni, tako da nije moguće odrediti je li riječ o latenskoj zemunici i o drvenoj fazi same rimske vile. Pronađena je tek manja količina latenske i rimske keramike, među kojom se izdvajaju tri ulomka panonske uglačane keramike i jedan ulomak sigilatne posude.

Tino Leleković

Summary

The research of a Roman villa at the site of Ciglenica in the village of Osekovo near Popovača was resumed in 2019. It was focused on clearing cuts of the foundations destroyed by looting. The excavations have provided a better insight into the construction and layout of the building. What was previously considered to be the northern and southern façade walls, actually represents the remains of porches that building had on its northern and southern side. The southern and northern porches of the residential building were fully excavated. Earlier hypothesis about the extension of the building to the north, outside the perimeter of the dig was dismissed by this year`s excavations.

Redni broj: 193
Lokalitet: Petrinja – uređaj za pročišćivanje otpadnih voda
Naselje: Petrinja
Grad/općina: Petrinja
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U travnju 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba pregledala je teren na području gradnje uređaja za pročišćivanje otpadnih voda Petrinja (UPOV).

Lokacija gradnje uređaja za pročišćivanje otpadnih voda nalazi se na sjevernom rubu grada Petrinje, na zaravnjenom prostoru uz desnu obalu rijeke Kupe, a obuhvaća očišćeni dio k.č. 4936/4, k.o. Petrinja. Prostor je oblika nepravilnog mnogokuta, s površinom otprilike 3 ha, dok pristupna cesta blago vijuga prema Ulici Mile Wood. Okružena je močvarnim dijelovima, žbunjem i šumarcima.
Tijekom terenskog pregleda prikupljeni su svi uočeni arheološki pokretni nalazi kako bi se prema njihovoj gustoći utvrdile pozicije arheoloških lokaliteta. Prikupljeni terenski arheološki nalazi neposredno su na terenu snimljeni GPS instrumentom Stonex S9 i smješteni na kartu trase. Istodobno su se pokušale utvrditi promjene u okolišu nastale ljudskim djelovanjem (kanali, humci bedemi). Tijekom pregleda trasa je s tla fotografirana fotoaparatom te iz zraka bespilotnom letjelicom. Kao kartografska podloga upotrebljavana je nacrtna dokumentacija trase budućeg plinovoda i ortofotografija tog područja. Sve podloge ustupio je naručitelj. GPS koordinate lokaliteta izražene su u službenom referentnom koordinatnom sustavu Republike Hrvatske, HTRS 96/TM.
Dio čestice 4936/4 obrastao je žbunjem, u koje se nije zalazilo jer se radi o razminiranom minski sumnjivom području, a s obzirom na biljni pokrov, vidljivost tla ionako je neznatna. Očišćen je preostali dio čestice, kao i pristupni putevi, zbog čega je vidljivost odlična (5), a čak i mjestimično nisko raslinje nije utjecalo na preglednost. Tlo se sastoji od smeđe glinaste ilovače nataložene prelijevanjem Kupe, a na površini nisu uočeni arheološki nalazi.

Jedini su prikupljeni nalazi recentni/novovjekovni ulomci opeke, crijepa, keramike, metala i stakla, raspršeni kao pojedinačni nalazi preko cijele čestice. Dva su mjesta s većom koncentracijom nalaza, sa sjeverne strane svakog iskopa. Osim navedenih nalaza, ondje su zatečeni i komadi plastike, što upućuje na mjesta sporadičnog odlaganja otpada, koji se prilikom raznih aktivnosti (primjerice čišćenjem raslinja za potrebe UPOV-a) razvukao po ostatku čestice.

Karla Hustić

Summary

The construction of a water resource recovery facility of the City of Petrinja was preceded by a field survey conducted by Geoarheo ltd. from Zagreb. The area is located next to the Kupa River and was frequently flooded by the river. There were no archaeological finds.

Redni broj: 194
Lokalitet: Rijeka Glina – lijeva i desna obala kod naselja Topuskog i Velike Vranovine
Naselje: Topusko, Velika Vranovina
Grad/općina: Topusko
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U ožujku 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba pregledala je područje lijeve i desne obale rijeke Gline, kod naselja Topuskog i Velike Vranovine, a za potrebe utvrđivanja posebnih uvjeta za gradnju hidrotehničkih objekata za obranu od poplave.

Pregledana trasa široka je od 20 do 80 m, a duga je približno 1200 m. Pregledano je približno 13 ha površine trase. Na terenu se izmjenjuju oranice, travnate površine, izgrađene površine, a dio terena zarastao je u vegetaciju i močvarne površine. Na pojedinim dijelovima livade i močvarnog područja, nepregledno tlo nije dopuštalo

Prikupljeni nalazi: recentni ulomci keramike, stakla, crijepa (foto: K. Hustić)

Pogled na sjeverni dio trase, crvenom strelicom označen je završetak trase (nasip) (foto: J. Goričanec)

nikakvu vidljivost. Prilikom pregledavanja trase nisu uočeni arheološki nalazi, osim recentnih ostataka opeke, željezne šljake, ostalog talioničkog otpada te nekoliko fragmenata recentne keramike. Cijelo pregledano područje nalazi se na niskom, plavnom terenu uz rijeku, što dodatno potvrđuje da teren tijekom povijesti nije naseljavan. Stanovništvo i danas na tom području živi na povišenim dijelovima iznad rijeke Gline, a pregledani teren uglavnom se upotrebljava samo za poljoprivredu.

Među pokretnim nalazima tijekom pregleda dominirani su ostaci opeke, većinom iz recentnijeg perioda, kao i ostaci željezne šljake ostale iz procesa taljenja (na tom području nalazio se rudnik ugljena te talionica). S obzirom na to da je rijeka Glina plavna, većina nanosa opeke i crijepa iz recentnog perioda ondje je vjerojatno nanesena u vrijeme poplava.

Prilikom pregledavanja terena prikupljeni su svi uočeni pokretni nalazi kako bi se prema njihovoj gustoći utvrdile pozicije eventualnih arheoloških lokaliteta. Prikupljeni terenski arheološki nalazi neposredno su na terenu snimljeni GPS instrumentom Stonex S9 i smješteni na kartu trase. GPS koordinate lokaliteta izražene su u službenom referentnom koordinatnom sustavu Republike Hrvatske HTRS 96/TM, a odnose se na rubne točke lokaliteta određene na osi trase. Tijekom pregleda trasa je s tla fotografirana fotoaparatom te bespilotnom letjelicom iz zraka.

Karla Hustić

Summary

A field survey of the left and right banks of the Glina River near Topusko and Velika Vranovina was carried out in the course of March 2019 for the purpose of determining terms and conditions for the construction of flood protection hydrotechnical facilities. There were no archaeological finds.

Redni broj: 195
Lokalitet: Sisak – Ulica Ante Starčevića 57
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona)
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 5. do 19. srpnja 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom rekonstrukcije stambeno-poslovne zgrade u Ulici Ante Starčevića 57 u Sisku. Investitorica radova bila je Andreja Čunčić Zorić, Sisak. Stručna voditeljica nadzora bila je Iskra Baćani, a zamjenica stručne voditeljice Tea Tomaš Barišić.

Arheološki nadzor započet je na zapadnom dijelu lokaliteta, gdje se nalazio podrum starog objekta. On je bio ukopan više od 1 m u dubinu, u sloj rastresite tamne zemlje s ulomcima rimske i recentne opeke, crijepa, žbuke i ostaloga građevnog materijala. Ispod tog nivoa strojno je iskopano još oko 1 m u dubinu. Taj dio iskopa zadirao je

Rimski objekt otkriven u Ulici A. Starčevića 57 (foto: B. Suntešić)

Dio nalaza otkrivenih tijekom nadzora (foto: B. Suntešić)

u sloj žućkaste pjeskovite ilovače, u čijem su se sastavu nalazili ulomci opeke, žbuke, gara, rimske keramike. U taj je sloj, na samom jugozapadnom dijelu gradilišta, bila ukopana rimska struktura. Otkriven je kut objekta koji zatvaraju dva zida spojenih okomito jedan na drugi. Zid 1 proteže se u smjeru I-Z, širok je 1 m i u dužini se proteže od 2,2 m od zapadnog ruba gradilišta prema njegovoj sredini gdje naglo završava, vjerojatno uništen tijekom prijašnjih gradnji. Pod zapadnim profilom nalazio se zid 2, koji se spajao okomito na zid 1. Bio je vidljiv u dužini od 3 m te se nastavljao dalje prema jugu pod profil sonde. Zidovi su građeni od nepravilno nabacanih ulomaka opeke i kamenja, povezanih čvrstom vapnenom žbukom. Južno od zida, odnosno unutar objekta koji zatvaraju zidovi, nađeno je urušenje koje se sastojalo od ulomaka tegula, žbuke, nešto fresaka i šesterokutnih opeka te ulomaka rimske keramike.

Na istočnom dijelu lokaliteta kopani su trakasti temelji budućeg objekta. Prilikom arheološkog nadzora otkriven je veći broj rimskih zidova građenih od opeke i kamena, kao i čvrsta podnica većim dijelom građena od vapnene žbuke, s dijelovima opeke na samom sjevernom rubu lokaliteta. Zbog otkrivenih struktura, nakon arheološkog nadzora, na lokalitetu je uslijedilo zaštitno arheološko istraživanje.

Tea Tomaš Barišić

Summary

Archaeological supervision of the earthworks for the reconstruction of a residential and commercial building located at 57 A. Starčević Street in Sisak was carried out in the course of July 2019. The supervision was started in the western part of the site, where the basement of the old building was located. A Roman structure was uncovered in the southwestern part of the site. It represents a corner of the building, formed by a 2 m long wall 1 of an east-west orientation and wall 2 of the opposite orientation, visible in western profile. The walls were built of irregularly placed stone and brick fragments bound with lime mortar. Within the two walls we found a demolished structure. The earthworks for the construction of strip footings of the future building were carried out in the eastern part of the site. They were archaeological supervised. We revealed several Roman brick and stone walls as well as solid flooring made of lime mortar and brick fragments. The supervision was followed by rescue archaeological excavations.

Redni broj: 196
Lokalitet: Sisak – Ulica Ante Starčevića 57
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U srpnju 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom gradnje obiteljske kuće u Ulici Ante Starčevića 57 u Sisku. Prilikom nadzora u rovovima za temelje otkriveni su ostaci rimske arhitekture. Propisano je arheološko istraživanje, koje je trajalo do 22. kolovoza 2019. godine. Stručna voditeljica istraživanja bila je Rosana Škrgulja iz Gradskog muzeja Sisak.

Istraživanje je započelo na visini od otprilike 101 m n. v. Odmah ispod hodne razine pojavili su se ostaci rimske arhitekture. Radi se o ostacima zidova, koji su u postantičkom razdoblju razloženi do temelja, te o ostacima kontrafora/ojačanja i podnica. Zidovi su se prostirali cijelom iskopnom površinom, a mogu se podijeliti na nekoliko faza gradnje.

U najstarijoj fazi, na prijelazu iz 1. u 2. st., sagrađena je zgrada s temeljima od kamena i sporadično ulomaka opeke, dubine od 0,7 do 1,5 m, sa zidovima od opeke. Opeka na zidovima iz te faze sačuvana je samo na jednom zidu, a radi se o cjelovitim seskvipedalima, vezanima vapnenim vezivom.

U drugoj su fazi prostorije pregrađivane zidovima, čiji su temelji i sami zidovi građeni od većih komada opeke i tegula, slaganih pravilno, s mjestimičnim dodacima kamenih blokova veličine polovice seskvipedalnih opeka, te s kamenim pojačanjima na kutovima. Pronađena su četiri zida građena tom tehnikom, a na jednom je od njih na dnu pronađen ostatak freske *in situ*. Freska je skinuta sa zida u dvama dijelovima te je planirana njezina restauracija.

U trećoj je fazi prostor doživio daljnje preinake: objekt je proširen prema zapadu, gdje je sagrađen nov vanjski zid, čiji je temelj bio građen od ulomaka opeke i kamena, a unutrašnjost je ponovno pregrađivana zidovima čiji su temelji

Rimska kovanica (foto: B. Suntešić)

Staklena zdjelica (foto: B. Suntešić)

Brončani prsten (foto: B. Suntešić)

Zračna snimka lokaliteta (foto: B. Suntešić)

od sjekomice postavljenih ulomaka opeke i tegula, s pokojim neobrađenim kamenom.

Osim ostataka zidova i freske, pronađeni su i segmenti podnice *in situ*. Na većem dijelu lokaliteta podnica je bila razmrvljena, vjerojatno djelovanjem bagera. Građena je u tehnici *opus signinum* te se može povezati s prvom i drugom fazom objekta.

Zidovi pronađenog objekta nastavljaju se u sjeverni, južni i istočni profil te su orijentirani kao ostaci arhitekture, zabilježeni prilikom gradnje komunalne infrastrukture između 1955. i 1959. godine.

Objekt je ukopan u slojeve planiranja terena dubine oko 1 m. U njima su pronađeni ostaci keramike i šute te dosta ulomaka fresaka. Ispod njih nalazili su se slojevi datirani od kraja 1. st. pr. Kr. do prve pol. 1. st. U njima su pronađeni ostaci prapovijesne i rimske keramike. Među važnijim su nalazima ostaci ulomaka *terrae sigillatae*, ulomci amfora tipa Dressel 6 A, B i možda C (1. st. pr. Kr. – 1. st.) te ulomci prapovijesnih posuda rađenih rukom, tipičnih za starosjedilačko, predrimsko stanovništvo. Ispod tih ranorimskih slojeva nalazio se nasip sterilne zemlje, SJ 171, debljine oko 1 m, ispod kojeg se nalazio tanak sloj/prosloj sive zemlje (SJ 176) s dosta gara i nekoliko ulomaka keramike. Ispod SJ 176 nalazio se sloj sive i žute pjeskovite gline, zdravica.

Od pokretnih nalaza prevladavaju ulomci keramike, i to ulomci posuda za pohranu i serviranje hrane. Od kronološki osjetljivijih ulomaka pronađeni su ulomci tanjura i zdjelica u tehnici *terra sigillata*, koji su se upotrebljavali u prvoj polovici 1. st. U ranorimskim slojevima, osobito SJ 135, prisutni

su i ulomci keramike predrimske tradicije, rađene rukom. Postrimski slojevi devastirani su novovjekovnim i recentnim aktivnostima, ali nalazi upućuju na to da je prostor bio okupiran i u srednjem vijeku.
Prikupljen je manji broj metalnih predmeta, od kojih se, osim kovanica, izdvajaju šapa izrađena od legure (bronce i olova?), ulomak zlatne perle i brončani prsten s natpisom. Stakleni predmeti također su zastupljeni manjim brojem nalaza, uglavnom zdjelica.

Rosana Škrgulja

Summary

Rescue archaeological excavations at 57 A. Starčević Street in Sisak have revealed the remains of a Roman building. They were mostly preserved as foundations, although we have revealed parts of flooring and the bottom of a fresco-painted wall. The building was constructed at the end of the first c., and it might have been used until the medieval period. It intersected earlier Roman layers. Movable finds include pottery and glass shards, Roman coins, fragments of fresco-painted plaster and large quantities of bones. A paw made of an (bronze and lead?) alloy, fragment of a golden bead and bronze ring with an inscription stand out amongst other finds. Glass items mostly include bowls.

Redni broj: 197
Lokalitet: Sisak – Pogorelac
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 18. kolovoza i 13. rujna 2019. trajalo je arheološko iskopavanje na poziciji Sisak – Pogorelac. Radi se o nastavku istraživanja koje Arheološki muzej iz Zagreba na tom položaju provodi od 2012. godine (Drnić, Groh 2018). Program je financiran sredstvima Ministarstva kulture i Sisačko-moslavačke županije.

U ovogodišnjoj kampanji nastavljena je druga faza istraživanja. Naime, nakon završetka prve faze, u kojoj je probnim sondiranjem i geofizičkim snimanjem definirana stratigrafska situacija na terenu te distribucija arheoloških struktura, a koja uključuje tri razdoblja korištenja prostorom – željeznodobno naselje, rimske naseobinske tragove i kasnoantičko groblje, provedeno je i opsežnije sustavno iskopavanje. U tu svrhu na k.č. 15/3, k.o. Novi Sisak, godine 2018. otvorena je arheološka sonda površine 171 m^2 (Sonda 5), koja se nastavlja na istočni profil Sonde 2, istraživane od 2013. do 2015. godine. Tijekom ovogodišnjeg istraživanja Sonda 5 u istočnom je dijelu proširena za dodatnih 20 m^2 te ukupna površina iznosi 191 m^2.
Nakon uklanjanja zimske zaštite i čišćenja sonde, započelo je daljnje istraživanje objekata koji su definirani na kraju prošlogodišnjeg istraživanja. U zapadnom dijelu sonde riječ je o Objektu 10, s ostacima podnice (SJ 646), oko koje se nalazi velika količina kućnog lijepa koji pripada zidnim urušenjima. Također, nastavljeno je istraživanje metalurške peći, koja je prošle godine definirana uz sjeverni profil sonde. Peć se nalazila na trokutastom naboju žute gline, a njegovim postupnim skidanjem definiran je i drveni dio konstrukcije. Ta je struktura izniman nalaz, koji će znatno pridonijeti poznavanju metalurgije željeznog doba u kontinentalnoj Hrvatskoj. Osim opisane peći, tijekom ovogodišnjeg istraživanja pronađena je još jedna struktura, koja bi također mogla predstavljati metalursku peć. I na tom je mjestu definirana velika količina lijepa, koji je mogao biti dio kupole peći, a donji dio konstrukcije izrađen je od nabijene gline, pri čemu je vidljivo nekoliko obnova. Prednji dio strukture oblikovan je ljevkasto, a u jugoistočnom je dijelu struktura djelomično presječena ukopom jame iz rimskog razdoblja.
U željeznodobnim strukturama prikupljena je velika količina ulomaka keramičkih posuda, ali i ostalih predmeta izrađenih od pečene gline, primjerice pršljenova, utega za okomit tkalački stan, kalemova te ulomaka pokretnih ognjišta ukrašenih plastičnim trakama. Zasigurno je najzanimljiviji ovogodišnji nalaz keramička antropomorfna figurica pronađena u otpadnom sloju SJ 659, u jugoistočnom dijelu sonde (Sl. 3). Također, prikupljena je i znatna količina životinjskih kostiju te nekoliko metalnih predmeta,

Metalurška peć (foto: J. Zorić)

Keramička antropomorfna figurica (crtež: M. Galić)

Sonda 5, završna situacija 2019. g. (model: M. Mađerić)

Grob 29 (foto: J. Zorić)

uključujući i u cijelosti sačuvan željezni nož zakrivljenog sječiva, koji su predani u konzervatorsko-restauratorsku radionicu AMZ-a.

Osim željeznodobnih struktura u sjeverozapadnom uglu sonde, istraženi su i kosturni ukopi koji pripadaju ostacima zapadne nekropole rimske Siscije, a koja je također definirana tijekom prethodnih istraživanja (Baćani, Tomaš Barišić 2018; Drnić Groh 2018). Od groba 24 istražene su noge, koje su prošle godine ostale pod istočnim profilom, a u potpunosti je istražen novi grob 28, koji se nalazio uz sam sjeverni profil sonde. Navedeni je grob orijentiran u smjeru zapad-istok, a nisu zabilježeni dijelovi nošnje ili grobni prilozi. Grob 29, u kojem se nalazi ukop djeteta, orijentiran je u smjeru zapad-istok, a nalazio se u središnjem dijelu sonde. Ukop je sadržavao i dijelove nošnje: naušnice izrađene od brončane žice, brončanu narukvicu otvorenih krajeva te nekoliko plavih staklenih perli.

Tijekom ovogodišnjeg istraživanja na terenu je kao članica ekipe boravila i dr. Kelly Reed, arheobotaničarka iz Velike Britanije. Flotirana je velika količina uzorka iz željeznodobnih slojeva i prikupljen je znatan broj karboniziranih botaničkih nalaza, koji će pridonijeti boljem razumijevanju poljoprivrednih osnove te prehrane stanovnika toga željeznodobnog naselja. Na kraju ovogodišnjeg istraživanja sonda je zaštićena vrećama sa zemljom, geotekstilom i najlonom.

Literatura

Drnić, Groh 2018 I. Drnić, S. Groh, Iskopavanja i geofizička prospekcija željeznodobnog i rimskog nalazišta na poziciji Sisak-Pogorelac (2012 - 2017), VAMZ, 51, Zagreb, 2018: 67 – 140.

Nekropole Siscije 2018 Grupa autora (ur. I. Baćani, T. Tomaš Barišić), Nekropole Siscije, katalog izložbe, Gradski muzej Sisak, 2018.

Ivan Drnić

Summary

Archaeological excavations at the site of Sisak-Pogorelac were carried out in the course of August and September 2019, as a continuation of the research carried out by the Zagreb Archaeological Museum since 2012. The second phase of research in probe 5 on a surface area of 191 m^2 was resumed. Archaeological structures and movable finds point to three phases of occupation: an Iron Age settlement, Roman settlement traces and a Late Antiquity cemetery.
This year`s campaign encompassed the remains of Iron Age dwellings and two metallurgical kilns as well as two Late Antiquity skeletal burials (graves 28 and 29). The most interesting find uncovered this season was a ceramic anthropomorphic figurine, found in a waste layer SU 659 in the southeastern part of the probe.

Položaj geofizičkih mjerenja: georadarske (GPR) sonde 1 – 7 (foto: G. Skelac)

Redni broj: 198
Lokalitet: Sisak – Rimska ulica (kod br. 6)
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U lipnju 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba geofizički je istražila lokaciju u Rimskoj ulici u Sisku (kod broja 6), na k.č. 948/1, 949/2, 961/1, 960/1 i 962/3, k.o. Sisak, s ciljem procjene arhitektonskih i arheoloških potencijala područja, odnosno otkrivanja mogućih čvrstih struktura ispod površine tla, za koje se može pretpostaviti da su nastale antropogenim djelovanjem.

Predmetna lokacija pripada aglomeraciji antičke Siscije, odnosno integralnom dijelu antičkoga grada koji se ondje prostirao. Istražena je površina od 4000 m^2, na prostoru

Rezultati geofizičkih istraživanja na lokaciji u Rimskoj ulici – kategorije očuvanosti struktura (foto: G. Skelac)

istočno i zapadno od zgrade knjižnice i općine. Georadarsko istraživanje izvedeno je georadarom GSSI – SIR 4000 i antenom od 350 MHz.
Arheološka istraživanja, koja su do sada provedena u neposrednoj blizini navedene lokacije, otkrila su brojne ostatke termalnog kompleksa i urbane rimske arhitekture. Rezultati geofizičkih istraživanja, koja se manjim dijelom preklapaju s arheološkim istraživanjima, dali su nove podatke o ostacima arhitekture i stupnju njihove očuvanosti. Prema stupnju očuvanosti, odnosno intaktnosti nalaza, ocijenjene su četiri zone.
Kategorija 1 čini zonu s najbolje očuvanim strukturama, odnosno podnicom i zidovima koji se u kontinuitetu prate kroz označeni dio površine.
Kategorija 2 čini dijelove terena na kojima je zbog brojnih infrastruktura došlo do segmentiranja starije površine.
Kategorija 3 većim dijelom čini zonu arheološke sonde 2 iz 1959., i na tom se mjestu nalaze ostaci čvrstih struktura, koji su amorfni i razlomljeni ili u potpunosti nedostaju.
Kategorija 4 čini sjeverozapadni dio terena uz benzinsku postaju, gdje su ukopane cisterne za gorivo pa je teren očito prije toga raskopan za pripremu.
Kategorija 1 najznatnije se očituje u georadarskim sondama 1, 2 i 3, na prostoru parka omeđenog prostorom benzinske postaje, rimske ulice na zapadu i pješačkim koridorom uz zgradu knjižnice i općine. Radarski profil 41 iz sonde 1 upućuje na kontinuiranu podnicu, koja se stepenasto spušta i podiže, što je možda dio procesa degradacije ili pak moguć dio termalnog kompleksa s nivoima bazena.
Arhitektonske strukture pojavljuju se vrlo plitko ispod površine tla, na dubini od svega 20 – 30 cm. Slijed podnice i drugih struktura jasno se prati do približno 1,2 m, nakon čega se u toj zoni tragovi arhitekture mogu pratiti do približno 1,60 m. Iznimka su sonde 5 i 7, u kojima se tragovi čvrstih struktura prate do dubine od 2 m.
Kategorijom 1 proglašeno je stanje u sondi 7.

Rezultati geofizičkih istraživanja smješteni na karti, s istraženim antičkim objektima (karta: Lolić 2014.)

Dio pješačkog koridora zapadno od zgrada, koji je arheološki istražen 1959. (georadarske sonde 4, 6 te istočni dio sondi 1, 2 i 3) i kroz koji se pružaju brojne infrastrukturne instalacije, pokazuje znatno manji stupanj očuvanosti, odnosno zastupljenosti arhitektonskih ostataka.
Nakon obrade podataka iz geofizičkih istraživanja, rezultati su smješteni na kartu s istraženim antičkim arhitektonskim objektima.

Literatura

Lolić 2014 T. Lolić, Urbanizam antičke Siscije na temelju analize i interpretacije povijesne i moderne nacrtne dokumentacije, doktorska disertacija, Zagreb, 2014.

Goran Skelac

Summary

A geophysical survey at the site of Rimska ulica (i.e. Roman Street) in Sisak (near house number 6) on cadastral parcels 948/1, 949/2, 961/1, 960/1 and 962/3, the cadastral municipality of Sisak was carried out in the course of June 2019 with the aim of evaluating archaeological potential of this site. The survey encompassed a surface of 4000 m^2. The results of the geophysical excavations only partly overlap the archaeological excavations conducted at this site. They have provided new information about architectural remains and degree of the preservation.

Redni broj: 199
Lokalitet: Stari grad Jelengrad
Naselje: –
Grad/općina: Popovača, Velika Ludina
Pravni status: Z-3632
Razdoblje: SV, P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Godine 2019. nastavljeni su arheološki i konzervatorski radovi na starom gradu Jelengradu. Nositelj projekta bio je Hrvatski restauratorski zavod. Nakon dovršetka arheoloških istraživanja, uslijedili su građevinski radovi, odnosno konzervacija i rekonstrukcija zidne mase jugozapadnog dijela staroga grada Jelengrada. Sredstva za radove osigurali su Grad Popovača i Ministarstvo kulture.

Stari grad Jelengrad nalazi se na Moslavačkoj gori, oko 30 km sjeveroistočno od Popovače (k.č. 4641, k.o. Katoličko selište). Smješten je iznad doline Jelenskog potoka, kroz koju je najvjerojatnije prolazila cesta, koja ga je povezivala sa starim gradom Moslavinom i Garić-gradom s jedne strane te obližnjim Košutgradom s druge strane. U pisanim se vrelima Jelengrad prvi put spominje tek 1444., no može se pretpostaviti da je bio građen stoljeće prije toga. Nadalje, pretpostavlja se da su stari grad osvojile osmanlijske postrojbe 1545., no nije poznato jesu li se njime koristile. Nakon tog vremena Jelengrad nikada nije obnovljen.
Jelengrad je građen na izduženom jezičastom platou, položenom na osi istok-zapad, znatno izdignutom od opkopa koji ga okružuje, a oko kojega se i danas jasno mogu razaznati zemljani nasipi. Vanjski obrambeni zidovi staroga grada građeni su u skladu s morfologijom terena, tvoreći tako nepravilan, znatno izdužen pravokutnik blago izlomljenih linija. Ulaz u stari grad Jelengrad smješten je na istočnoj strani, a čuvala ga je pravokutna ulazna kula. S obzirom na položaj grada, sjeverni je zid imao obrambenu svrhu, pa je shodno tome imao otvore (u pravilu ljevkaste strijelnice) u parternoj razini te u nivoima (pretpostavljene) prve i druge „hodne etaže". U najzapadnijem dijelu grada smještena je pravokutna kula, dok se uz zapadni dio južnog zida nalazi pravokutan, dvoetažni objekt sa svodovima.
Sustavna arheološka istraživanja Jelengrada započela su 2012., a od 2014. traju konzervacija i rekonstrukcija zidne mase staroga grada Jelengrada.
Godine 2019. arheološki je istražen središnji dvorišni dio staroga grada Jelengrada. Prilikom istraživanja utvrđene su različite faze nivelacije i postojanje drenažnog sustava dvorišnog prostora. U južnom dijelu istraženog prostora dokumentirani su ostaci podnice od estriha te peći od opeke, koje je moguće interpretirati kao ostatak objekta prislonjenog na južni vanjski obrambeni zid. Uz unutarnje pročelje sjevernoga vanjskog obrambenog zida dokumentirano je nekoliko različitih faza nivelacije, koje će nakon čišćenja vegetacije s krune predmetnog zida biti moguće preciznije interpretirati. Nakon uklanjanja vegetacije sa zapadnog dijela južnoga vanjskog obrambenog zida utvrđeno je da se stražarski hodnik vjerojatno pružao čitavom dužinom tog zida. Početkom 16. st. stražarski je hodnik zapunjen zemljom te su zazidani svi stariji obrambeni

Pogled na istraženi dio staroga grada Jelengrada (foto: Skimi64 d.o.o.)

otvori, vjerojatno kao protumjera sve raširenijem vatrenom oružju.

Nakon radova novoistraženi su dijelovi staroga grada Jelengrada dokumentirani fotografiranjem sa zemlje i iz zraka (HRZ) te metodom 3D laserskog skeniranja (Skimi64 d.o.o.), a prema čemu je dopunjena nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.

Literatura

Kruhek 2002 M. Kruhek, Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini, U: Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom sadašnjice (ur. D. Pasarić), Kutina, 2002: 93 – 125.

Pisk 2007 S. Pisk, Topografija Garića, Gračenice i Moslavine, magistarski rad, Zagreb, 2007.

Pleše, Sekulić 2013 T. Pleše, P. Sekulić, Jelengrad i Košutragrad – dva moslavačka stara grada, Prilozi IAZ, 30, Zagreb, 2013: 69 – 92.

Petar Sekulić

Summary

Archaeological and conservation works at the Old Town of Jelengrad were continued in 2018. Jelengrad is located on Moslavina Mountain, about 30 km NE of Popovača. Jelengrad was most probably built in the 14th century and abandoned in about 1545, when the Ottomans occupied the entire Moslavina Mountain. The archaeological excavations have been carried out since 2012, and conservation and restoration construction works since 2014. In 2019 the central part, i.e. courtyard was investigated.

Redni broj: 200
Lokalitet: Topusko – Školska ulica 25–27, Glinska ulica 2
Naselje: Topusko
Grad/općina: Topusko
Pravni status: Z-4136
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 26. lipnja do 2. kolovoza 2019., tijekom 28 radnih dana, zaštitno je arheološki istraženo područje između Glinske ulice br. 2 i Školske ulice br. 25 – 27, na prostoru Kulturno-povijesne cjeline grada Topuskog. Lokalitet je istražen zbog plana Općine Topusko o gradnji garaža za stanare i toplinske stanice te uređenja prilaznih puteva i zelenih površina, s popratnom infrastrukturom na navedenom području. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, dipl. arheo., a zamjenica Ivana Hirschler Marić, dipl. arheo., oboje iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. U istraživanjima su sudjelovale arheologinje Mateja Baričević, Marina Matković Vrban i Valerija

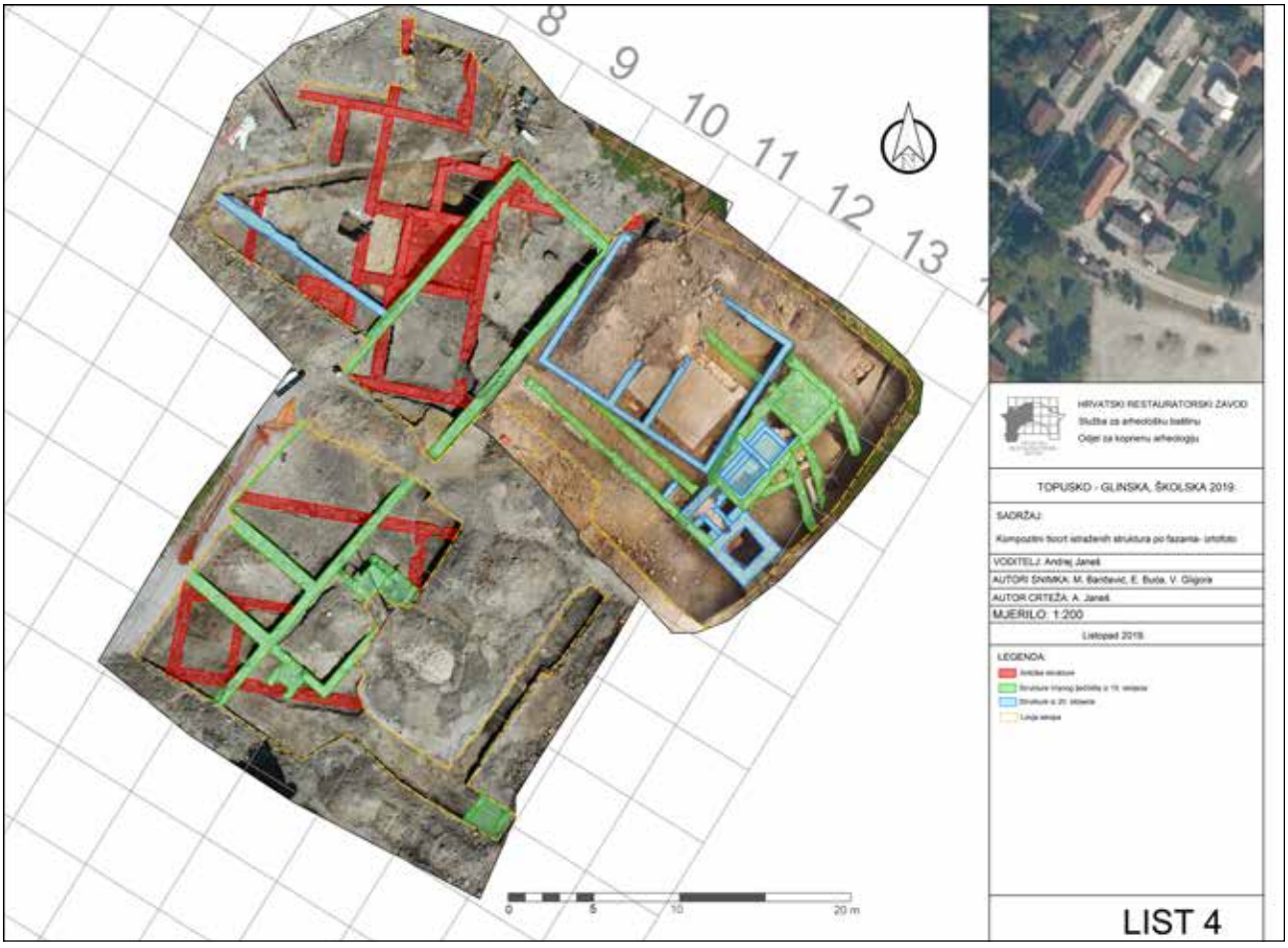

Kompozitni tlocrt istraživane površine (izrada: A. Janeš)

Prostorija s hipokaustom sjevernog antičkog objekta (foto: V. Gligora)

Gligora te studenti arheologije Marin Emić, Karlo Srdoč, Lia Vidas i Vincent Thérouin. Lokalitet su ručno iskopavala šestorica radnika iz Topuskog i okolice. Radove je nadzirala dr. sc. Ivana Miletić Čakširan iz Konzervatorskog odjela u Sisku. Za strojni iskop površinskih slojeva i zatrpavanje terena bila je zadužena tvrtka Komunalno Topusko d.o.o. Radove je financirala Općina Topusko.

Predmetno područje istraživanja nalazi se u sjeveroistočnom dijelu današnjeg naselja Topuskog, a smješteno je između stambenih zgrada građenih u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Iskop je s triju strana (južne, istočne i zapadne) bio omeđen višekatnim stambenim zgradama, dok je na sjeveru određen lokalnom komunikacijom. Sjeveroistočni dio istraživane površine činio je travnjak, dok je ostatak područja prekrivao makadamski put između stambenih objekata te 15-ak drvenih, improviziranih garaža i skladišta. Uz istočni rub prolazi cijev toplovoda, smjera sjeveroistok-jugozapad, koja po sredini iskopa ima odvojak smjera sjeverozapad-jugoistok. Većina je terena tijekom 20. st. bila poravnata te je na istraživanom prostoru organizirano parkiralište.

Zbog intervencija u prostoru iz recentnih razdoblja, istražena je površina od 870 m², od predviđenih 1500 m², što čini najveću do danas istraživanu površinu u Topuskom.

Na istraženoj površini najviše je struktura pronađeno na sjevernom, sjeveroistočnom, zapadnom i jugozapadnom dijelu. Uz zidane strukture zabilježen je i veći broj različitih stratigrafskih jedinica, slojeva i ukopa iz različitih razdoblja. Pronađeni slojevi i strukture datirani su u nekoliko različitih razdoblja: antiku, srednji vijek ili pripadaju strukturama nekadašnjeg Vojnog lječilišta iz 19. st.

Najstarije slojeve i strukture, a ujedno i najbrojnije, čine nalazi iz antike. Toj fazi nalazišta pripadaju dva stambena

objekta u zapadnom dijelu iskopa, a definirani su kao sjeverni i južni objekt. Sjeverni, koji je imao prostorije opremljene podnim grijanjem, čini stambeni objekt. Nalazi iz zapune prostorije s hipokaustom mogu se datirati u 3. st., prije svega nalazi novca Klaudija II., Galijena te neodređen novac iz druge polovice 3. st. Istraženi su središnji i južni rub objekta, koji je sadržavao bar jednu prostoriju s podnim grijanjem. Zidovi objekta nastavljaju se pod zapadni i sjeverni rub iskopa, dok je istočni rub objekta uništen gradnjom bazena Vojnog lječilišta, ali i naknadnom gradnjom armiranobetonskih temelja (SJ 043). Pretpostavljena površina objekta iznosi približno 240 m², ali ne uključuje istočni dio objekta, koji je uništen. U cijelosti su definirane tri prostorije, u južnom i središnjem dijelu sjevernog objekta. Objekt je imao izdužen hodnik s manjim otklonom od smjera sjever-jug, s prostorijama organiziranima s njegove istočne i zapadne strane. S istočne strane nalazile su se dvije prostorije, od kojih je jedna imala podno grijanje. Prostorija s podnim grijanjem dimenzija je 4,2x3,6 m. U istočnom zidu, uz spoj sa sjevernim zidom, otkriven je otvor. Radi se o mjestu gdje je topao zrak ulazio u predviđeni prostor. S vanjske, istočne strane otkriveni su slojevi koji upućuju na izlaganje vatri te se može pretpostaviti da se ondje nalazilo ložište. Prostorija je bila obložena hidrauličkom žbukom, a na nju su postavljene keramičke pravokutne ploče. Uz južni zid te u jugoistočnom kutu pronađeni su ostaci kvadratnih suspenzura poda prostorije. Sastoje se od kvadratnih ploča (*plinta*) na kojima su se nalazile manje ploče (*pilae*), koje su sastavljale stupiće hipokausta (*hypocaustum*). Sama je prostorija bila ukopana dublje od razina zabilježenih u susjednom hodniku. Na tu je prostoriju sa sjeverne strane dograđena još jedna, površinom manja prostorija. Sa zapadne strane hodnika nemoguće je definirati točan broj prostorija, s obzirom na to da dobar dio površine zauzima recentna vapnara.

Južni objekt nalazi se 7,5 m južno od sjevernog objekta te je paralelan s njim. Prema otkrivenim arhitektonskim ostacima, objekt je širok 10 m, a istražen je u dužini od 15,2 m. Zid SJ 157 pretpostavljeni je zapadni rub objekta, dok njegov istočni rub nije pronađen. Premda je objekt u središnjem dijelu uništen gradnjom manje prostorije dozidane na glavnu zgradu Vojnog lječilišta, unutar njega moguće je definirati minimalno četiri prostorije. Na sjevernoj strani objekta nalazi se pravokutna prostorija, u zapadnom dijelu južne strane kvadratna prostorija manjih dimenzija, na koju se prema istoku nastavlja izdužena pravokutna prostorija. Na istočnoj strani naziru se ostaci četvrte prostorije, koja nije istražena do kraja.

Oba objekta građena su od lokalnog kamena, krupno i fino zrnatog pješčenjaka i siltita, karakteristične žute i ružičaste boje. Zidovi i temelji građeni su od kamena lomljenca različitih veličina, uredno slaganog u pravilne redove tehnikom *opus incertum*. Izgrađeni su 45 m sjeverozapadno od pretpostavljenog foruma nekadašnjeg naselja.

Prema preliminarnoj analizi pokretnih nalaza, pronađene je objekte (koji su pripadali antičkom naselju na području Topuskog) moguće datirati u razdoblje između 1. i 4. st. Među nalazima iz starijih razdoblja prepoznati su malobrojni ulomci keramike tankih stijenki i italske sigilate. U stariju fazu može se datirati i gruba keramika, rađena bez uporabe lončarskog kola. Prema dosadašnjim rezultatima analize nalaza, čini se da je taj dio naselja svoj vrhunac doživio u 3. st., dok su pronađeni rimski objekti funkcionirali vjerojatno do posljednje četvrtine 4. st. U tom je razdoblju, uz pojavu glazirane keramike i keramike s glačanim ukrasom, karakteristična i pojava afričke sigilate. S obzirom na nedostatak materijala karakterističnog za 5. st., može se zaključiti da pronađeni objekti nisu više bili u funkciji te pretpostaviti da se dio preostalog stanovništva u nadolazećim nemirnim vremenima premjestio na povišene položaje u neposrednoj blizini. Metalni su nalazi zastupljeni brončanom medicinskom sondom, iglama za šivanje, ukosnicom, aplikama, pojasnim jezičcem, dok su željezni predmeti, uglavnom uporabne namjene, skromnije zastupljeni. Pronađeni luksuzni oštećeni zlatni prsten može se datirati u 3. st. Od zlata je bila izrađena i blago lukovičasta glavica brončane ukrasne igle. Najveći udio numizmatičkih nalaza pripada drugoj polovici 3. st. Ulomci glatkih staklenih narukvica tamne boje pripadaju kasnoantičkoj modi: uobičajene su od sredine 3. st., a varijanta s prepletanjem pojavljuje se od 4. st. U to razdoblje datirane su i ukrašene koštane ukosnice, među kojima su najljepši pojedinačni primjerci s češerastom i poliedarskom glavicom. Malobrojni stakleni nalazi uglavnom pripadaju čašama i zdjelama iz 3. i 4. st. te bocama i vrčevima, dok skromnije zastupljenim starijim nalazima pripadaju kvadratne boce i lonci. O aktivnostima stanovništva svjedoče pronađeni koštani nož za tkanje te ulomci kamenih žrvnjeva manjeg promjera.

Srednjovjekovno razdoblje zastupljeno je uglavnom pokretnim nalazima prikupljenima u nekoliko slojeva. Većina ih je pronađena u slojevima na prostoru velike istočne prostorije sjevernog antičkog objekta. Keramički nalazi pripadaju razdoblju od 13. do 15. st. U istočnom rubu iskopa istraženi su ostaci pravokutnog ukopa sa zaobljenim rubovima (SJ 054), zapunjenog crnom masnom zemljom s dosta gara te nešto šljunka i mrvljene opeke, u kojoj su nađeni ulomci grubog kuhinjskog posuđa iz 13. st.

Na cijeloj površini zapadnog i sjeveroistočnog dijela iskopa otkriveni su ostaci zgrade nekadašnjeg Vojnog lječilišta (*Militär-Bade-Heilanstalt*). Prema starim nacrtima Topuskog iz 19. i početka 20. st., objekt Vojnog lječilišta ucrtan je kao pravokutan izdužen objekt smjera sjeveroistok-jugozapad, s istaknutim krilima s južne i sjeverne strane. Prilikom iskopavanja otkriven je središnji i sjeverni dio glavnog korpusa zgrade, kao i ostaci sjevernog krila. Iskopavanjima je zahvaćen sjeverni dio središnjeg korpusa zgrade Vojnog lječilišta. Veći dio zauzima izdužena pravokutna prostorija smjera sjeveroistok-jugozapad. Dugačka je 25,57 m, a široka 6,5 m (vanjske su dimenzije 27x7,8 m). U južnoj polovici središnjeg dijela prostorija nije iskopavana jer je presječena trasom toplovoda. Na nju se s južne strane nadovezuje manja pravokutna prostorija, smjera sjeverozapad-jugoistok, širine 3,3 m, istražena u dužini od 6,07 m. S iste se, južne strane na nju nastavlja još jedna prostorija, koja također nije u cijelosti zahvaćena iskopavanjem. Pronađene prostorije odgovaraju tlocrtnom planu lječilišta s vodovodnog plana Topuskog iz 1870-ih godina. S istočne strane istražena je prostorija koja izlazi iz građevinske linije glavnog korpusa objekta, a vidljiva je na katastru iz 1862., planu iz 1870-ih godina te na planu Topuskog iz 1904. godine. Prostorija je pravokutnog tlocrta, smjera sjeverozapad-jugoistok. U južnom zidu nalazi se prolaz,

kojem se s južne (vanjske) strane pristupalo strukturom od opeka, a radi se o bazi stubišta. Prostorija je imala zidove obložene cementnom glazurom i dublja je od ostalih istraženih prostorija, što može upućivati na to da je riječ o nekoj vrsti bazena. U cijelosti je bila zapunjena ostacima urušenja i šute. Svi zidovi lječilišta građeni su od lokalnog kamena, priklesanog i vezanog vapnenim mortom. Ni kod jedne od navedenih prostorija nisu pronađeni ostaci hodnih površina ili podova. U sjeveroistočnom dijelu iskopavanog područja otkriveni su ostaci sjevernog krila Vojnog lječilišta. Prema prikazima, to je krilo bilo je dograđeno, što je vidljivo iz plana Topuskog iz 1850. godine. Iz Kunnitzova plana objavljenog 1827. godine vidi se da je navedeno krilo građeno u drugoj četvrtini 19. st. Prema planovima iz 1870-ih

Sjeverni antički objekt (foto: V. Gligora)

i 1904. godine, u njemu se nalazio bazen. Prema legendi s plana iz 1904., cijeli se kompleks sastojao od zgrade lječilišta za vojnike, koja je sadržavala prostorije za 46 vojnika, velikog i malog bazena, prostorije za blatnu kupelj te stana upravitelja. Otkriven je istočni rub sjevernog krila, koji je imao bar dvije prostorije. Zbog naknadnih dogradnji klaonice, nemoguće je odrediti točan broj prostorija. U sjevernom dijelu otkriven je pod od opeka, površine 6,7 m². Preostali dio sjevernog krila zauzimaju ostaci bazena, koji su pretrpjeli znatna oštećenja prilikom gradnje armiranobetonskih temelja tijekom posljednjih desetljeća 20. st.
Istraživanjima su utvrđene i naknadne intervencije na strukturama Vojnog lječilišta, nastale sredinom 20. st., u doba prenamjene zgrade lječilišta. Dio objekta, vjerojatno prije ili tijekom Drugog svjetskog rata, bio je djelomično upotrebljavan kao klaonica te je zbog lošeg stanja bio srušen u poslijeratnom periodu.

Literatura

Čučković 1986 L. Čučković, Arheološka topografija karlovačke regije, Izdanja HAD, 10, 1986: 9 – 18.
Čučković 2009 L. Čučković, Arheološka baština Topuskog, Topusko (ur. R. Čakširan), Sisak, 2009: 7 – 25.
Čučković 2018 L. Čučković, Topusko i parkovi, Topusko, 2008.
Jakaša Borić, Bilušić Dumbović 2008 V. Jakaša Borić, B. Bilušić Dumbović, Topusko – urbogeneza naselja, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 32, 2008: 269 – 284.
Kunnits 1827 M. v. Kunnits, Povijesno topografski opis mineralnog kupališta Topusko, Carlstadt, 1827.
Mušič 2012 B. Mušič, Arheogeofizikalne raziskave v urbanih okoljih – spoznaja, težave in perspektiva, Emona-med Akvilejo in Panonijo (ur. I. Lazar), Koper, 2012: 497 – 513.
Šarić 1980 M. Šarić, Rimski grob u Topuskom, VAMZ, III, 12-13, Zagreb, 1980: 125 – 158.
Šegvić 1991 M. Šegvić, Topusko 1990., Obavijesti HAD, 23/2, Zagreb, 1991: 46 – 51.
Šegvić 2006 M. Šegvić, Topusko, Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta (ur. A. Durman), Zagreb, 2006: 270, 271.

Andrej Janeš
Ivana Hirschler Marić

Summary

Rescue archaeological excavations at the site located between 2 Glinska Street and 25 – 27 Školska ulica Street (i.e. School Street) in Topusko were carried out in the course of 2019. Due to modern-period interventions, out of 1500 m² initially designated for the excavation, we have investigated 870 m². Structures were mainly uncovered in the northern, northeastern, western and southwestern parts of the excavated area. Apart from masonry finds, we have also identified various layers and cuts that belong to different periods. Most of them belong to Antiquity period. Two residential buildings in the western part of the dig, marked as the north and south buildings belong to the same period. The north building had a hypocaust system. The finds from a hypocaust room can be dated to the third century. The south building was rectangular shaped and divided into four rooms. Medieval remains encompass a dugout structure with 13th c. finds and layers with 13th – 15th c. finds. The remains of the 19th c. Military baths (*Militär-Bade-Heilanstalt*) covered the surface of the western and northeastern part of the dig. The excavations revealed the northern part of the main building and remains of the northern wing.

Redni broj: 201
Lokalitet: Velika Ludina – Moslavačka ulica i Obrtnička ulica 90–135
Naselje: Velika Ludina
Grad/općina: Velika Ludina
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

Dana 6. lipnja 2019. obavljen je arheološki terenski pregled (rekognosciranje) u selu Velikoj Ludini – Moslavačka ulica i Obrtnička ulica br. 90–135, tj. k.č. 462, 319/1, 142/1, 20/9, 149 – 153, 133 – 137, k.o. Ludina. Investitor je bio HEP – Operator distribucijskog sustava d.o.o., Elektra Križ.

Radovi su bili započeti već prije dolaska arheologa te su nastavljeni i nakon njihova dolaska. Prvi dio koji obuhvaća dio Obrtničke ulice, koji nije asfaltiran i koji vodi u polja i voćnjake, već je bio iskopan i zakopan (na ilustraciji: crveni dio). Iskop se nalazio sa zapadne strane puta. Prema riječima voditelja radova investitora, gospodina Vedrana Novosela, ni na jednom dijelu dotadašnjeg iskopa nisu uočeni tragovi arheoloških ostataka.
Budući da je iskop već bio zakopan, nije se mogla odrediti stratigrafija samog područja. S obzirom na jednoličnost zemlje koja se vidjela u iskopanom dijelu i zapuni, nema osnove za pretpostavku postojanja ikakva arheološkog lokaliteta na tom dijelu. Na samoj površini tog dijela nisu uočeni nikakvi ostaci arheološkog materijala. Sporadično se mogao vidjeti recentan materijal (opeka, beton, plastika), što je najvjerojatnije posljedica nasipavanja poljskog puta i odbacivanja otpada koji su ondje odlagali lokalni mještani. Širi pojas obuhvaćao je oranice, vrtove i ograđen voćnjak. Na oranicama i vrtovima koji su mogli biti pregledani

Trasa arheološkog terenskog pregleda (podloga: Google Earth)

Detalj sela Velike Ludine i rekognosciranog područja na karti austrougarske prve vojne tzv. jozefinske izmjere (1783. – 1784.)

nisu uočeni arheološki ostaci, dok sami voćnjaci nisu bili pristupačni.

Drugi dio pregleda obuhvatio je područje uz asfaltirani dio Obrtničke ceste br. 90 – 135 (na ilustraciji: žuti dio). Ondje je zatečen iskopan veći dio planirane trase iskopa sa sjeverne strane ceste. Širina iskopa kretala se od 35 do 45 cm. Iskop je bio dubok oko 80 cm i mogao se stratigrafski podijeliti u dvije stratigrafske jedinice. Gornji je sloj bio tamnije smeđe boje i debljine oko 30-45 cm od površine i sadržavao je mjestimično recentne ostatke (komadići opeke, dijelovi kanalizacijskih cijevi, rasvjetnih drvenih stupova itd.). Donji je dio bio svijetle okersmeđe boje i u njemu nije bilo vidljivo arheoloških ostataka. Širi pojas obuhvaćao je privatna dvorišta koja nisu bila dostupna za rekognosciranje i u kojima nisu očekivani arheološki ostaci koji bi bili vidljivi prilikom rekognosciranja.

Treći, posljednji dio, obuhvatio je spoj Obrtničke i Moslavačke ulice i početni dio Moslavačke ulice sa zapadne strane ceste (na ilustraciji: zeleni dio). Na tom je mjestu riječ o odvodnom jarku, koji je obrastao travom i nije bilo vidljivih naznaka arheoloških ostataka.

S obzirom na zatečeno stanje na terenu i apsolutni izostanak bilo kakva arheološkog materijala na iskopanom dijelu, može se zaključiti da na tom dijelu nije bilo arheoloških ostataka. Sam iskop pružao se uz cestu, tako da se na mjestu iskopa nalazio odvodni jarak ili se može pretpostaviti da je postojao u prošlosti, ali su ga u samom selu u novije vrijeme zatrpali vlasnici lokalnih kuća. Na starim austrougarskim kartama vidi se da je selo od kraja 18. st. sasvim sigurno obuhvaćalo prostore današnjeg asfaltiranog dijela Obrtničke ulice. Može se pretpostaviti da bi u tom dijelu sela moglo biti nalaza koji bi pripadali ruralnim materijalnim ostacima zanimljivima za etnologe, ali o klasičnim arheološkim ostacima, prema dosadašnjim saznanjima, nema nikakve potvrde.

Antonio Džaja

Summary

An archaeological filed survey (reconnaissance) in the village of Velika Ludina – Moslavačka Street and 90 – 136 Obrtnička Street was carried out in June 2019. There were no archaeological finds. Old Austro-Hungarian maps show that the village in the 18th century definitely encompassed the parts of Obrtnička Street, which are nowadays covered with asphalt.

Redni broj: 202
Lokalitet: Velika Ludina
Naselje: Velika Ludina
Grad/općina: Velika Ludina
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

U srpnju 2019. godine tvrtka Kaducej d.o.o. arheološki je rekognoscirala teren na katastarskim česticama građevine sustava javnog navodnjavanja Orubica. Voditelj arheološkog istraživanja bio je Josip Burmaz, dipl. arheo., zamjenik Dinko Tresić Pavičić, dipl. arheo., dok su članove ekipe činili Dženi Los, dip. arheo., te tri člana tima tvrtke Kaducej d.o.o. Pokretni arheološki nalazi prikupljeni tijekom rekognosciranja privremeno su pohranjeni u Muzeju Moslavine Kutina. Investitor su bile Hrvatske vode d.o.o., Zagreb.

Tlocrtna situacija arheološkog pregleda s označenim pozicijama na području budućeg sustava navodnjavanja Velika Ludina (izradio: G. Đurić)

Područje budućeg sustava za javno navodnjavanje (SJN) Velika Ludina nalazi se na sjeverozapadnom dijelu Sisačko-moslavačke županije, u trima katastarskim općinama, i to Katoličkom Selišću, Vidrenjaku i Velikoj Ludini, a dio kraka visokotlačne mreže prolazi kroz općinu Ruškovica. Područje karakterizira ravničarsko-brežuljkast kraj, s potokom Ludinicom. Predmetni zadatak sastoji se od akumulacijskog jezera na potoku Ludinici, s nasutom zemljanom branom, i tlačne distribucijske mreže, u sklopu kojih se nalaze dvije crpne stanice. Položajno gledano prostor budućeg akumulacijskog jezera uz potok Ludinicu s crpnom stanicom pripada plavnom nizinskom pojasu, koji se sa sjeverozapadne strane potoka uzdiže pojasom oranica do Katoličkog Selišća, dok se s jugoistočne strane potoka nalazi prostor s obraslom šumom. Prostor rasprostiranja tlačne distribucijske mreže s crpnom stanicom 2 nalazi se na uzvišenim zaravnima i brežuljcima s uređenim voćnjacima i poljoprivrednim imanjima, što je i glavna krajobrazna karakteristika tog prostora.

Prilikom terenskog pregleda zabilježeno je osam pozicija na kojima su pronađeni keramički ulomci, uglavnom srednjovjekovnog i novovjekovnog podrijetla, te dva ulomka prapovijesne keramike. Od opisanih osam pozicija, pozicije 1, 3 i 8 vjerojatno imaju arheološki potencijal, pozicije 5 i 6 već su iskopane novim putem unutar ograđenog voćnjaka, pozicija 2 novovjekovnog je podrijetla, na pozicijama 4 i 7 pronađeni su izoloirani nalazi, mada su na poziciji 7 pronađena dva prapovijesna ulomka.

Rezultat arheološkog rekognosciranja te velike površine bio je donekle iznenađujući zbog male količine nalaza jer se teren većim dijelom nalazi na uzvišenom i brežuljkastom tlu. Budući da se u uređenim voćnjacima ipak moglo relativno dobro vidjeti tlo, bez obzira na to što je lokalitet istraživan u srpnju kada je vegetacija najgušća (takve bi predmetne zadatke svakako valjalo izbjegavati u ljetnim mjesecima). Tlo je u većini slučajeva bilo bjelkaste boje, kakva je u kontekstu arheoloških nalaza najčešće sterilna.

S obzirom na nepoznanicu budućih zemljanih radova, u smislu preciznog položaja te širine iskopa kanala za tlačnu distribucijsku mrežu, teško je predvidjeti stvarnu ugroženost pozicija 3, 8 i 7, dok je za poziciju 1 jasno da pripada budućoj akumulaciji te će biti potopljena. Stvaran potencijal navedenih arheoloških nalaza moguće je radi sigurnosti provjeriti probnim sondažnim arheološkim istraživanjima.

Josip Burmaz

Summary

In July 2019 we carried out an archaeological field survey of the cadastral parcels on which the irrigation system of Velika Ludina is located. The survey revealed eight locations with pottery finds, mostly of medieval and postmedieval dates and two prehistoric shards. Locations 1, 3 and 8 may have an archaeological significance, while locations 5 and 6 were unearthed during the construction of a new path within a fenced orchard. Location 2 can be dated to postmedieval period. Locations 4 and 7 contained isolated finds, although the ones on location 7 were prehistoric. The real significance of the archaeological finds can only be evaluated by probe archaeological excavations.

Redni broj: 203
Lokalitet: Zrin – crkva sv. Marije Magdalene
Naselje: Zrin
Grad/općina: Dvor
Pravni status: Z-4415
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje, dokumentiranje

Od 20. do 25. ožujka 2019. trajala su arheološka istraživanja u crkvi sv. Marije Magdalene u Zrinu, smještenoj južno od burga Zrin. Svrha im je bila definirati pretpostavljene i otprije poznate, no nedovoljno dokumentirane dijelove i elemente crkve, a radi izrade konzervatorskog elaborata za njezinu cjelovitu obnovu. Istraživane su tri zone: u prezbiteriju i u brodu crkve te na prostoru južno od crkve, gdje su bili vidljivi ostaci zidova, za koje se pretpostavlja da su nekada pripadali sakristiji. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Ante Milošević, njegov zamjenik bio je arheolog Deni Tojčić, a ekipu su, uz još četvoricu radnika za ručni iskop, činili arheolozi Ante Alajbeg i Renato Babić.

Istraživanja u prezbiteriju crkve

Cijela unutrašnjost crkve zatečena je potpuno zatravnjena, no uredno je održavana i bez dodatnog visokog raslinja. Istraživanja u prezbiteriju započela su uz sjeverni zid, a

Crkva sv. Marije Magdalene u odnosu na burg Zrin (1. Zrin; 2. Sv. Marija Magdalena) i crkva u pogledu sa sjevera (izrada: A. Milošević)

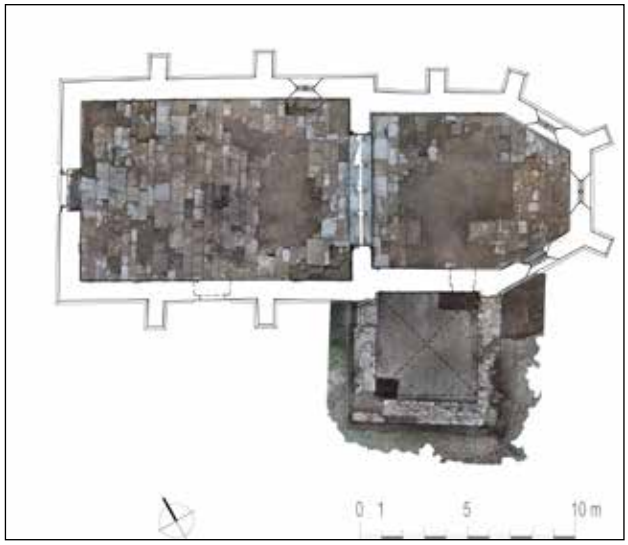

Tlocrt crkve s ostacima pločnika (izrada: Ž. Peković)

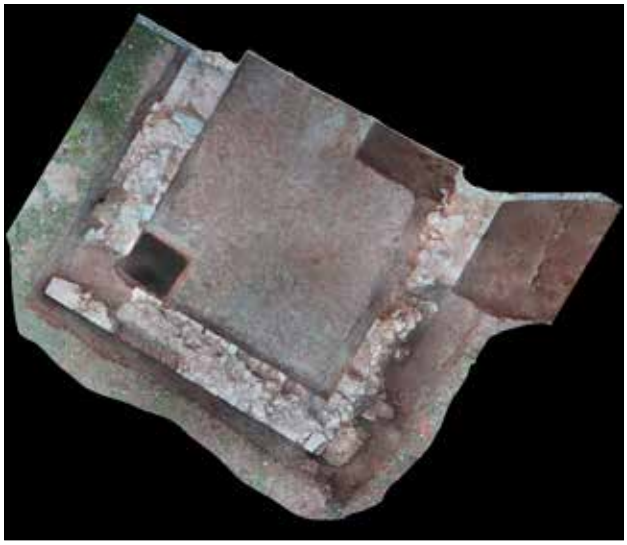

Ortofoto prostora sakristije (izrada: Ž. Peković)

Temelj zidanog oltara u prezbiteriju crkve (foto: A. Milošević)

Povlašteni grob u naosu crkve i nadgrobna ploča Nikole III. Zrinskog. († 1534) (foto: A. Milošević i Z. Alajbeg)

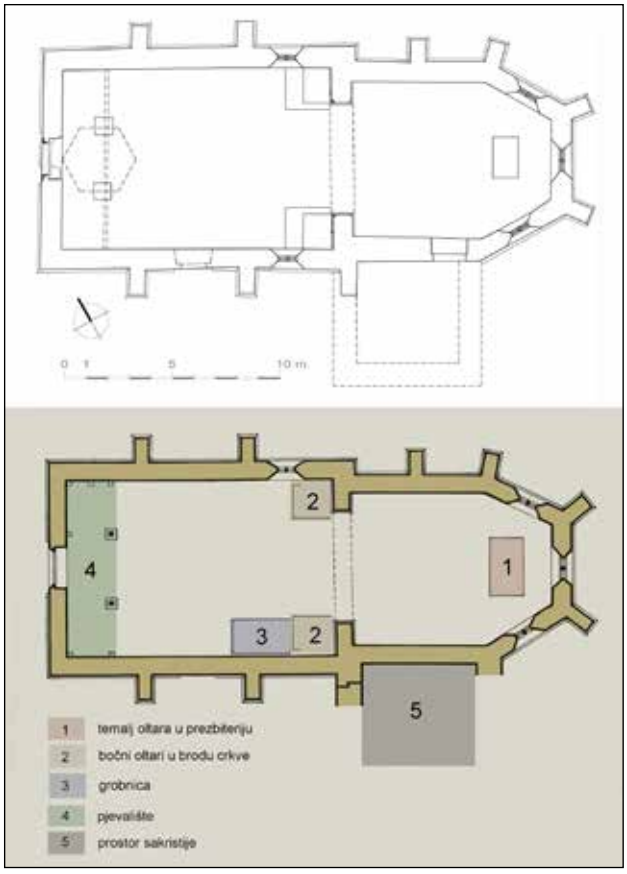

Tlocrt crkve i tlocrt s oznakama smještaja unutrašnjih instalacija (izrada: Ž. Peković i A. Milošević)

odmah ispod tankog sloja zemlje obrasle mahovinom i travom počeli su se pojavljivati dijelovi pločnika, koji je bio složen od pravilnih četvrtastih ploča različite širine i dužine. Većina je ploča polomljena, a takav je pločnik u većoj mjeri sačuvan uglavnom na istočnoj i zapadnoj strani prezbiterija. Na udaljenosti od 1,39 m od istočnog zida prostrane apside otkopani su i temelji većega zidanog oltara. Veličina temelja koji su iskopani samo u jednom redu kamenja iznosi 1,88x1,18 m. U konačnici, svi ostaci pločnika detaljno su očišćeni i dokumentirani 3-D skeniranjem.

Istraživanja u naosu crkve

U jednobrodnom naosu crkve zatečena terenska situacija vrlo je slična onoj u prezbiteriju. Cijeli prostor bio je

pokriven tankim slojem zemlje, obrasle mahovinom i niskom travom. Čišćenje je započelo s lijeve i desne strane trijumfalnog luka, gdje su bili vidljivi povišeni temelji nekakve gradnje. Arheološka stratigrafija pokazala je da su ti temelji naknadno umetnuti u već postojeći kameni pod.

Može se pretpostaviti da je riječ o temeljima oltara koji su naknadno dodani u postojeću gotičku crkvu, vjerojatno u vrijeme kada je crkva barokizirana, što je uobičajeno za to vrijeme. Veličina temeljnih baza tih oltara iznosi 1,95x2,00 m. Istoga su arheološkog karaktera i dva četvrtasta temelja u brodu crkve sa strana glavnoga ulaza. Oni, pak, pripadaju pjevalištu koje je crkvi dodano u baroku, kada nastaju i spomenuti bočni oltari sa strana trijumfalnog luka. Veličina tih temelja, od kojih je sjeverni bolje sačuvan, iznosi 0,80x0,80 m. Pjevalište s bočnim stubama bilo je drveno, oslonjeno na umetnute kamene konzole u bočnim zidovima.

U brodu crkve, u uglu između južnoga bočnog oltara i južnoga zida crkve nalazi se prostrana grobnica s poluvaljkastim svodom i ulazom na zapadnom užem zidu. Prijašnja istraživanja pretpostavljaju da je riječ o obiteljskoj grobnici Šubića-Zrinskih, koji su sagradili crkvu kao svoju privatnu kapelu. Misli se da je njezinu gradnju započeo Petar II. (1435. – 1493.) te da ju je dovršio njegov sin Nikola III. (1489. – 1534.). Nad grobnicom je nekada stajala lijepo urešena i goticom ispisana nadgrobna ploča, koja vjerojatno pripada upravo spomenutom Nikoli III., za kojega je poznato da je umro u Zrinu. Ta se nadgrobna ploča, prelomljena i oštećena, danas nalazi u školi u Kostajnici, gdje je deponirana nakon što je izvađena iz zapadnog zida crkve sv. Marije Magdalene. Svakako bi je trebalo restaurirati, načiniti kvalitetnu kopiju i potom je ugraditi na odgovarajuće mjesto u crkvi. Grobnica je zatečena prazna. Veličina joj je 2,26x1,24x1,16 m.

Pločnik u brodu crkve u cijelosti je očišćen i dokumentiran 3-D skeniranjem. U većoj je mjeri sačuvan (nedostaje mu tek dio ispred trijumfalnog luka), no i njegove su ploče u znatnoj mjeri raspucale. Kao i u prezbiteriju, različitih su veličina i kada je u pitanju dužina i širina, što pločniku u cjelini daje zanimljivu ritmičnost, pa bi taj detalj trebalo ponoviti i u trenutku izrade novoga poda. Po sredini pločnika u brodu crkve nalazi se veći paljevinski trag kružnoga oblika, što je posljedica hotimičnog paljenja crkve 1944. godine.

Istraživanja sakristije s južne strane crkve

Ostaci zidova s južne strane crkve uočeni su i prilikom svih prijašnjih istraživanja. Nisu objašnjavani kao gradnja suvremena crkvi, nego su tumačeni kao ostatak samostanskog sklopa, koji je crkvi dodan nakon što je ona bila ustupljena na skrb franjevcima, dok su „nejasna" vertikalna oštećenjima zidova protumačena kao ostatak od kontrafora kakvi inače podupiru bočne zidove crkve i zidove prostrane apside. Vertikalna stratigrafija južnoga zida ipak sugerira da su ti oštećeni dijelovi konstruktivno povezani s crkvom i da su suvremeni njezinoj gradnji. Riječ je, dakle, o dijelu građevine koji također pripada gotičkom razdoblju i koji je s crkvom bio povezan malim vratima (širokima 1,18 m), čiji se zapadni zidani dovratnik i danas nazire u strukturi južnoga zida crkve. Vrata su u cijelosti zazidana najnovijom restauracijom, a izvan stvarne funkcije vjerojatno se nalaze od vremena barokne adaptacije. Naime, na jedinoj sačuvanoj fotografiji crkve s početka 20. st. prostorija s južne strane više nije vidljiva.

Položaj unutrašnjih i vanjskih vrata sakristije (foto: A. Milošević)

Detalji zidne strukture u istoj zoni također upućuju i na postojanje vjerojatno jednoslivnog krova na tome mjestu, a gotička konzola u jednom uglu na tome zidu pokazuje da je taj dodani prostor s južne strane imao i križno-rebrast svod. Presvođena prostorija s jednoslivnim krovom, koja je crkvi bila dograđena s južne strane, imala je i vanjska vrata, čiji su ostaci i do danas jasno vidljivi. Od njih je sačuvan dio sjevernoga zidanog dovratnika, prislonjen na istaknut dio zida, uz koji se nalazi spomenuta konzola. Zid na kojemu se nalaze ta vrata deblji je od zidova crkve, a takvi su i ostali zidovi te prostorije, upravo zbog toga jer su trebali podržavati križno-rebrast svod prostorije. Navedeni su zidovi široki 0,96 m, a svjetlosni otvor vrata širok je 0,95 m. Pokusna sondažna arheološka istraživanja pokazala su da ti zidovi imaju i vrlo duboke temelje, koji su na nivou temelja ostalih zidova crkve. Temelj u jugozapadnom uglu sakristije postavljen je na dubini od 2,26 m i 15-ak je cm širi od zida koji je na njemu bio sagrađen samo s vanjske strane. Jednaka je arheološka situacija i na mjestu gdje se istočni zid sakristije naslanja na apsidu crkve. Na tom je mjestu dio istočnog zida sakristije otkopan do dubine od 1,17 m. Nakon arheoloških istraživanja ostaci zidova sakristije dokumentirani su 3-D skeniranjem.

Sve su otkopane površine nakon istraživanja ostavljene otvorene.

prof. dr. sc. Ante Milošević

Summary

Archaeological excavations in the church of St Mary Magdalene in Zrin, located to the south of the castle, were carried out in the course of March 2019. The aim of the excavations was to verify assumed and previously known (but insufficiently recorded) parts of the church for the purpose of preparing conservation documentation for its complete restoration. The excavations encompassed three zones: the presbytery, nave and the area to the south of the church with the remains of walls, which might have belonged to a sacristy.

KARLOVAČKA ŽUPANIJA

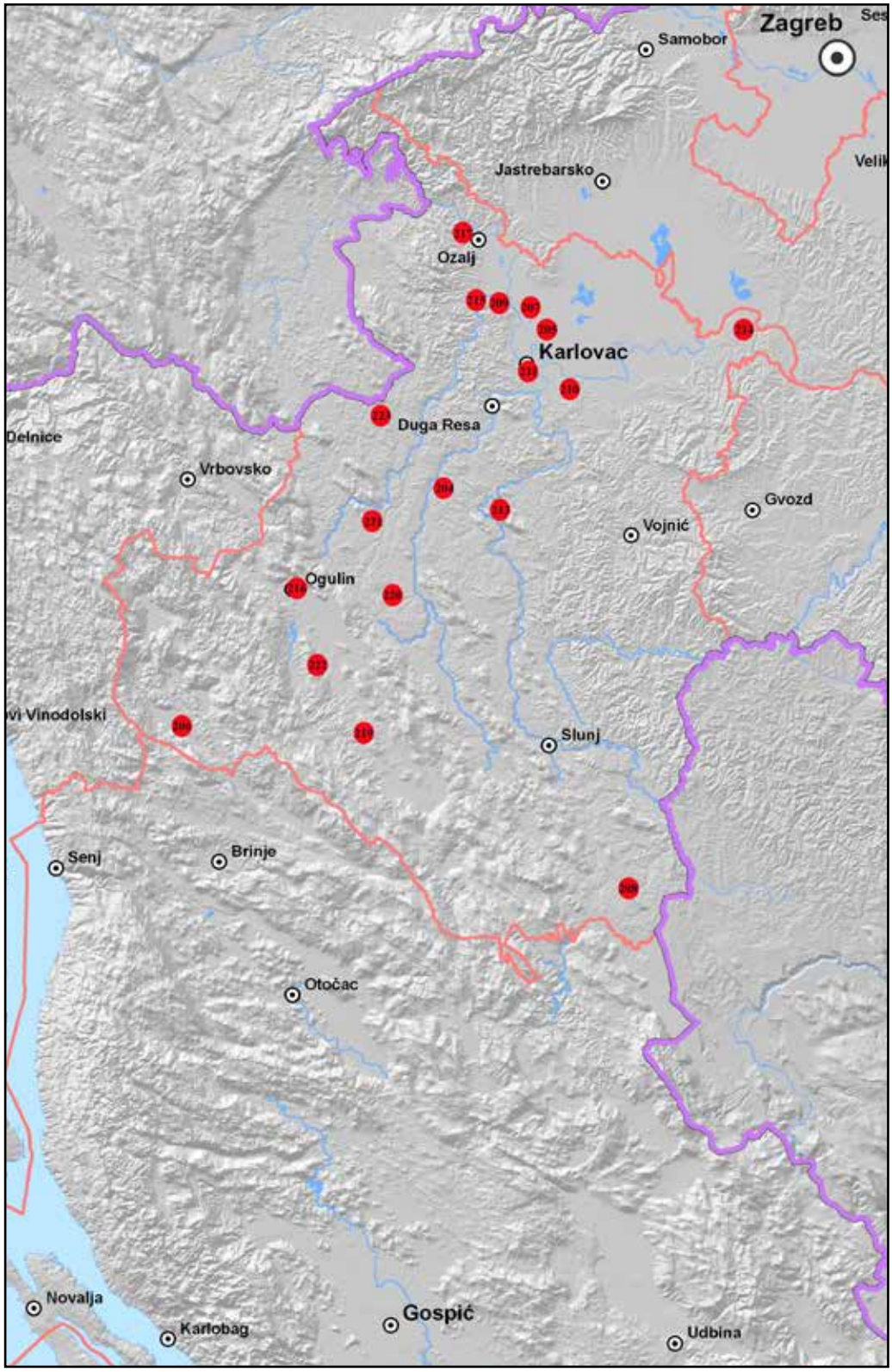

204 Bukovlje – Crkvišće
205 Draganić – Ilijina glavica
206 Drežnica
207 Goljak – kapela Sv. Trojstva
208 Gornja Baraćeva pećina
209 Gornje Pokupje
210 Kamensko
211 Karlovac – Zvijezda – Nova vrata i Riječka vrata
212 Karlovačka županija – sjeverni dio
213 Končalovići – Gradina
214 Lasinja – Gradišće, Britveci, Talijanovo brdo
215 Mahično – trasa novog mosta i pristupne ceste
216 Ogulin – Stari grad Ogulin
217 Ozaljska špilja
218 Rijeka Kupa i Korana
219 Stari grad Modruš
220 Špilja Tounjčica
221 Špilja u Rebićima
222 Viničica
223 Vukova Gorica – speleološki objekti

Redni broj: 204
Lokalitet: Bukovlje – Crkvišće
Naselje: Bukovlje
Grad/općina: Generalski Stol
Pravni status: P-4949
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 21. kolovoza do 13. rujna 2019. trajala su arheološka istraživanja lokaliteta Crkvišće u Gornjem Bukovlju. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Ana Azinović Bebek, uz sudjelovanje Petra Sekulića iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, Valerije Gligora, dipl. arheo., vanjske suradnice, Davida Fuduriča, Davida Ilića, Marina Emića i Marka Babelija, studenata arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te nekolicine fizičkih radnika, koji su iskopavali zemlju. U istraživanju su sudjelovali i kolege s Instituta za arheologiju Sveučilišta u Grazu (prof. dr. Manfred Lehner, dr. sc. Iris Koch te četiri studenta – Anna Fercher, Gerlinde Gangl, Doris Božić i Christian Greiner), na temelju ugovora o znanstveno-stručnoj suradnji na petogodišnjem projektu Hrvatskog restauratorskog zavoda i Sveučilišta u Grazu. Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture, a Općina Generalski Stol donirala je radove bagera i odvoza zemlje.

Ovogodišnja arheološka istraživanja bila su usmjerena na istraživanje uz sjeveroistočni (Sonda 13) i sjeverozapadni obrambeni zid (Sonda 15) te uz južno i zapadno pročelje crkve. U listopadu su provedena LiDAR snimanja, koja je financirao Institut za arheologiju Sveučilišta u Grazu. Podatke je prikupila tvrtka FLYCOM d.o.o. iz Slovenije, a sirove podatke obradila je dr. sc. Edisa Lozić sa Sveučilišta u Grazu. Za sada se može pretpostaviti/potvrditi nekoliko objekata.
Ove su godini konzervirani apsida i južni zid crkve, čime je dovršeno konzerviranje zidova crkve. Također su konzervirani istočni i zapadni zid objekta 3. Zidna masa razgrađena je do zdravog dijela i potom ponovo prezidana s produžnim mortom u omjeru 1 : 3 : 9 (bijeli cement : hidratizirano vapno : agregat). Prilikom istraživanja izdvojeni su brojni nalazi kasnoantičke keramike, vojne opreme i oružja te predmeta za svakodnevnu uporabu.
Kula 1 u sondi 13 prislonjena je uz sjeveroistočni obrambeni zid. Budući da vanjsko lice zida kule nije u potpunosti definirano, ne može se pouzdano utvrditi tvori li kula trokut ili trokutast polukrug. Za sada je taj oblik definiran kao zaobljen trokut. Nažalost, prilikom pregledavanja relevantne literature nije pronađena ni jedna analogija za takav tip kule. Poznato je da postoje doista vrlo raznoliki oblici kula, koje se zidaju i prilagođavaju konfiguraciji terena, pa nije isključeno da je tako i oblik kule 1 rezultat prilagođavanja gradnje terenu. Prilikom istraživanja 2019. nije u potpunosti razjašnjeno kako završava vrh kule, ali se s velikom sigurnošću može pretpostaviti da je bila zaobljena. Također je ustanovljena barem još jedna, starija faza kule.
Sonda 15 otvorena je na sjeverozapadnoj strani platoa utvrde, na položaju iznad plodne luke i zavoja rijeke Mrežnice, s pretpostavkom pronalaska kule ili nekog stražarskog objekta. Godine 2018. definirano je nekoliko zidova, koje nije bilo moguće u potpunosti protumačiti. Ove

Objekti 5 i 6 u sondi 15 (foto: arhiv HRZ-a)

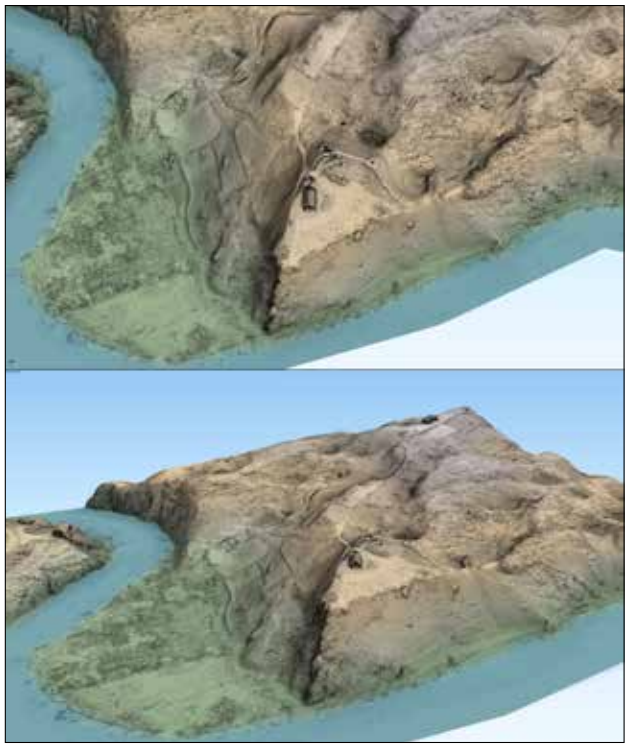

LiDAR položaja Crkvišće (foto: arhiv HRZ-a)

su godine istraženi u većoj mjeri te je definiran objekt 5, a također vrlo vjerojatno još jedan objekt zapadnije od njega, objekt 6. Objekti su očuvani isključivo u temeljnoj zoni.
Smješteno na samoj granici Panonije i Dalmacije te na važnoj prometnici koja je povezivala rimsku Panoniju s Jadranskim morem, nalazište Crkvišće svojim položajem i topografskim karakteristikama u potpunosti odgovara konceptu kasnoantičkih visinskih utvrda. Na temelju trenutačnog stanja istraženosti, moguće je zaključiti da je riječ o visinskoj utvrdi sagrađenoj u drugoj polovini 4. st., s ciljem nadzora važne prometnice te pružanja sigurnosti okolnom stanovništvu. Unatoč postojanju sporadičnih rimskih nalaza iz starijeg razdoblja, trenutačno nije moguće utvrditi je li riječ o prvobitnom refugiju s kraja 3. st., koji je poslije pretvoren u stalnu vojnu utvrdu. Iako su nalazi iz druge polovine 3. st. i početka 4. st. nešto učestaliji, svakako su najbrojniji upravo oni iz razdoblja od 4. do 6. st., odnosno razdoblja funkcioniranja utvrde.
Gradnja utvrde na lokalitetu Crkvišće poklapa se s nastankom Lonje – Matušina, Lobora i Kuzelina, jedinih sustavno istraživanih kasnoantičkih visinskih utvrda, kasnoantičkih crkava ili utvrđenih naselja na području sjeverozapadne Hrvatske. U 5. st. vojna utvrda Crkvišće prerasla je u lokalno upravno središte, s crkvom koja dominira položajem.

Literatura

Azinović Bebek, Sekulić 2014 A. Azinović Bebek, P. Sekulić, Kasnoantičko nalazište Crkvišće Bukovlje kod Generalskog Stola, SHP, III. ser., sv. 41/2014, Split, 2014: 165 – 176.
Ciglenečki 1987 S. Ciglenečki, Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum, Dela 1. razreda SAZU 31.
Ciglenečki 2008 S. Ciglenečki, Castra und Höhensiedlungen vom 3. bis 6. Jahrhundert in Slowenien, Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter, RGA-E, Band 58, 2008: 481 – 532.
Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2020 S. Ciglenečki, Z. Modrijan, T. Milavec, Korinjski hrib in poznoantične vojaške utrdbe v Iliriku, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae, 39, Ljubljana, 2020.
Filipec 2008 K. Filipec, Arheološko-povijesni vodič po svetištu Majke Božje Gorske u Loboru, Zagreb, 2008.
Sokol 1997 V. Sokol, Northwestern Croatia in the Late Roman period, AV, 48, Ljubljana, 1997: 219 – 230.
Šimek 2016 M. Šimek, Lonja – eine frühchristliche Kirche auf einer spätantiken Höhensiedlung in Pannonien (heute Nordwestkroatien), GrenzÜbergänge, Spätrömisch, frühchristlich, frühbyzantinisch als Kategorien der historisch-archäologischen Forschung an der mittleren Donau, Akten des 27. Internationalen Symposiums der Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum, Ruma, 4.–7.11.2015., (hrsg. von I. Bugarski, O. Heinrich-Tamáska, V. Ivanišević, D. Syrbe), Forschungen zu Spätantike und Mittelalter, Band 4, 2016.

doc. dr. sc. Ana Azinović Bebek

Summary

Archaeological excavations at the site of Crkvišće in Gornje Bukovlje were conducted in the course of August and September 2019. It represents one of the most prominent systematically investigated Late Antiquity sites in north-western Croatia and a Late Antiquity fortification on a prominent location above the Mrežnica River. This naturally protected location was reinforced with 2 m wide curtain walls and at least two towers. At the highest point of the plateau there is a single nave church with a preserved plastered *subsellium*, *cathedra* and probably a *sacrarium*, which all represent a standard equipment of Late Antiquity churches. The church was dated by the radiocarbon analysis to the fifth and sixth centuries. In 2012 and 2016 we investigated the Late Antiquity church and a probe with mostly prehistoric finds in 2013. They were followed by six Late Antiquity buildings excavated in 2014, 2015, 2017, 2018 and 2019, which all probably represent a military barracks. Also uncovered were the northeastern defensive wall and one of the four towers.

Redni broj: 205
Lokalitet: Draganić – Ilijina glavica
Naselje: Draganić
Grad/općina: Draganić
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, rekognosciranje, dokumentiranje

U listopadu 2019. arheološki je istraživan tumul Ilijina glavica, kod mjesta Draganića u Karlovačkoj županiji. Ovogodišnje istraživanje nastavak je istraživanja iz 2017. godine.

Cilj istraživanja bio je definirati sloj organskog materijala koji je pronađen na dijelu tumula 2017., a koji izgleda kao neka vrsta pokrova od granja. Nasip kojim je tumul prekriven sastoji se od glinaste nabijene tvrde zemlje, koja je različitih boja zbog različitih stadija nasipavanja, a na nekim bi mjestima to mogla biti i prebačena zdravica te je imenovan kao SJ 1. Skidanje sloja nasipa odvijalo se ručno, stoga je i sporo napredovalo zbog iznimne tvrdoće nabijene zemlje. Nakon nekoliko dana na mjestima se uspjelo doći do ciljanog sloja organskog pokrova, za koji se tijekom sljedećih dana ispostavilo da se na mjestima podvlači pod SJ 1 i čak pada dosta duboko u odnosu na ostatak sloja. U odnosu na sloj organskog pokrova definiranog 2017., izgleda da je ovogodišnji nađeni sloj kompaktniji u smislu cjelovitosti na definiranom području. Također, godine 2017. prevladavalo je mišljenje da bi taj organski pokrov mogao biti od trava ili paprati koje su se nalazile po površini tumula prije krajnjeg zatrpavanja, dok se ove godine čini da je to ipak bilo granje jer je na nekoliko mjesta u grumenima zemlje sačuvan otisak kore drvenog materijala. Spomenuti sloj definiran je kao SJ 2, crvenkaste je boje, vjerojatno od raspadanja, vrlo je tanak, svega nekoliko mm, najčešće se dio zemlje direktno iznad njega lako odvaja i na donjem dijelu uvijek ostaje vršni dio SJ 2. Većina je tog organskog sloja u stadiju prirodnog raspadanja, ali su na nekoliko mjesta uočeni ostaci gara koji bi mogli biti dokaz mjestimičnog gorenja, iako je trenutačna otkrivena površina premala za bilo kakav konkretan zaključak. Osim SJ 1 i 2, definirana je i SJ 3, koja se mjestimično pojavljuje no istraženoj površini i uglavnom je u istoj razini sa SJ 2, iako je zbog čestog podvlačenja i padanja teško definirati odnose triju slojeva. SJ 3 je smeđe boje, s bijelim tragovima koji izgledaju kao samljevena kreda, na dodir praškaste teksture. Ostaci te pojave vide se u profilima na sjevernoj strani i kružnog su oblika te se mislilo da je to zapravo raspadnuto korijenje, ali se u sjeverozapadnom kutu sonde od sjevera prema jugu rasprostire preko 1 m u dužinu, a na istočnom i jugoistočnom dijelu sonde miješa se sa SJ 2 pa je odlučeno da se zasad definira kao zasebna stratigrafska jedinica. Ispod organskog pokrova nalazi se pjeskovit svijetao sterilan sloj, koji leži na zdravici.

Što se tiče nalaza, tijekom iskopavanja pronađena su samo tri malena, iznimno loše očuvana fragmenta brončanodobne grube keramike (N-1). Uzeti su i uzorci triju grumena zemlje, od kojih su na dvama jasno vidljivi tragovi kore od drveta koja pripada organskom materijalu iz SJ 2. Uz ta tri grumena, uzet je i uzorak ugljena s nakupine u jugoistočnom dijelu sonde. Uzorci su uzeti radi prikupljanja podataka o starosti, ali i vrsti organskog pokrova. Analiza C-14 pokazala je starost od 3000 godina, ali nije uspjela pokazati o kojim se biljnim vrstama radi.

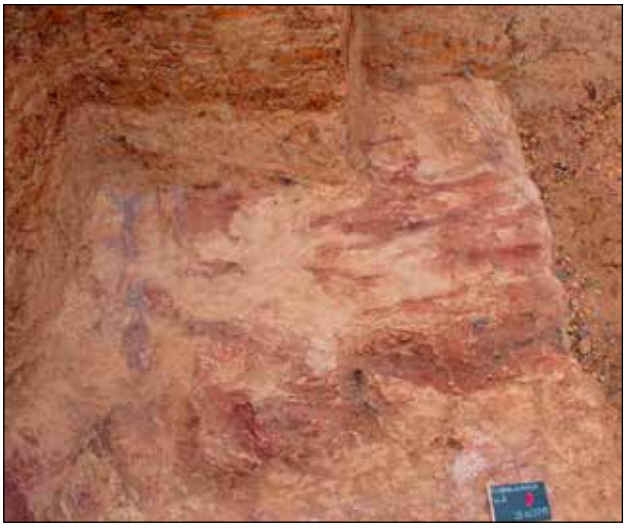

Ilijina glavica – SJ 1, 2 i 3 (foto: J. Frdelja)

Ilijina glavica – definiranje SJ 2 (foto: J. Frdelja)

Literatura

Mavrović Mokos, Fileš Kramberger 2018 J. Mavrović Mokos, J. Fileš Kramberger, Draganić – Ilijina glavica, HAG, 14/2017., Zagreb, 2018: 344, 345.

Potrebica 2015 H. Potrebica, Draganić – Ilijina glavica, HAG, 11/2014., Zagreb, 2015: 309 – 311.

Jana Frdelja
Krešimir Raguž

Summary

In October 2019 we carried out archaeological excavations at the site of Ilijina glavica near Draganić. This year`s excavations represent a continuation of the 2017 excavations. They have completely elucidated the issue of the construction of the tumulus. The investigated tumulus was made of packed clay constructed on a levelled natural elevation. The tumulus was then covered with several layers of sand. The surface layer contained traces and remains of plants, most probably branches or twigs. They were overlaid with layers of sterile soil. Since a road had intersected the central part of the tumulus a couple of decades ago, its original appearance can be reconstructed on the basis of two profiles and one third of its original structure preserved in the west, which contained a Bronze Age sword of the Moerigen type located in The Karlovac City (allegedly there was another sword that has disappeared). Based on radiocarbon analysis, the samples of plants taken from a layer which corresponds to a ceremony (burial or incineration) were 3000 years old.

Redni broj: 206
Lokalitet: Drežnica
Naselje: Drežnica
Grad/općina: Ogulin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SD
Vrsta radova: rekognosciranje, dokumentiranje

Godine 2019. pregledan je teren na širem prostoru naselja Drežice, u okviru projekta „Baština odozdo | Drežnica: tragovi i sjećanja 1941. – 1945." Predmet istraživanja jest problematika Drugog svjetskog rata na području Drežnice i memorijalizacija tih događanja, od poslijeratnog razdoblja do danas.

Riječ je o multidisciplinarnom projektu u kojem sudjeluju stručnjaci različitih profila, iz područja arheologije, povijesti umjetnosti, povijesti, kulturne antropologije, arhitekture i umjetnosti. Važan su dio projekta arheološka istraživanja, u vidu bilježenja i dokumentiranja lokaliteta u rasponu od ratnih do komemorativnih praksi. Područje istraživanja jest Drežnica s pripadajućim zaseocima. Prije i tijekom terenskog pregleda obavljena su arhivska, povijesna i etnografska istraživanja. Arheološki pregled područja Drežnice može se definirati kao nesustavan, ciljan i tematski, prilikom čega je osnovni cilj bilježenje i dokumentiranje lokacija povezanih s Drugim svjetskim ratom. Prilikom terenskog pregleda prikupljani su i površinski arheološki nalazi. Riječ je o nalazima koji se mogu datirati i povezati s događanjima iz Drugog svjetskog rata ili o nalazima recentne starosti, koji su, među ostalim, povezani i s protokom izbjeglica iz susjedne BiH. Svi su nalazi kartirani ručnim GPS-om, očišćeni, popisani i fotografirani.
Primaran cilj terenskog pregleda bio je prikupljanje topografskih podataka o lokacijama povezanima s Drugim svjetskim ratom. Prikupljani podaci podijeljeni su u dvije veće skupine: mjesta izravno povezana s Drugim svjetskim ratom i mjesta naknadne memorijalizacije događaja, mjesta ili osoba iz tog razdoblja. Podaci o navedenim lokacijama rezultat su proučavanja povijesnih izvora (primarnih i sekundarnih), etnografskih iskaza prikupljanih na terenu te bilježenja usmene predaje, također prikupljanih na području istraživanja.
Mjesta izravno povezana s događajima iz Drugog svjetskog rata podijeljena su na sljedeći način: partizanske vojne baze, objekti i mjesta povezani s partizanskom kulturom i propagandom (Agitprop), partizanske bolnice, mjesta povezana s ratnom logistikom ili sjedištima partizanskih institucija poput SKOJ-a ili štabova. Zabilježene su brojne lokacije zbjegova, bilo da je riječ o zbjegovima povezanima s lokalnim stanovništvom ili s ranjenicima iz partizanskih bolnica. Mjesta zbjegova uključivala su i špiljske prostore, a prilikom ovoga terenskog pregleda obuhvaćena su dva takva objekta. Nadalje, ručnim GPS-om dokumentirani su putevi koji su mogli biti upotrebljavani tijekom Drugog svjetskog rata. Konačno, dokumentirani su objekti koji su uništeni tijekom Drugog svjetskog rata i objekti koji su bili dio ratne ekonomije, poput mlinova, pilana i bunara.
Posebna pažnja posvećena je dokumentiranju arheološkog konteksta, koji je označen kao pećina kod bolnice br. 7. Riječ je malom špiljskom prostoru s vertikalnim ulazom. Dimenzije špilje okvirno iznose 15x10 m. Iz različitih izvora poznato je da je špilja upotrebljavana kao mjesto sakrivanja ranjenika tijekom ratnih djelovanja okupatorskih snaga. U špilji su prikupljeni brojni površinski nalazi i dokumentirane su arheološke strukture, od kojih se neke mogu datirati u vrijeme Drugog svjetskog rata.
Sljedeća skupina mjesta o kojima su prikupljani topografski podaci jesu mjesta naknadne memorijalizacije događaja, mjesta i osoba povezanih s Drugim svjetskim ratom. Takva mjesta podijeljena su na sljedeći način: spomenički kompleksi, slobodno stojeći spomenici, koji komemoriraju razne događaje iz Drugog svjetskog rata, samostojeći spomenici u vidu simboličkih mjesta poput spomenika palim borcima i sl., spomen-ploče koje komemoriraju različite događaje,

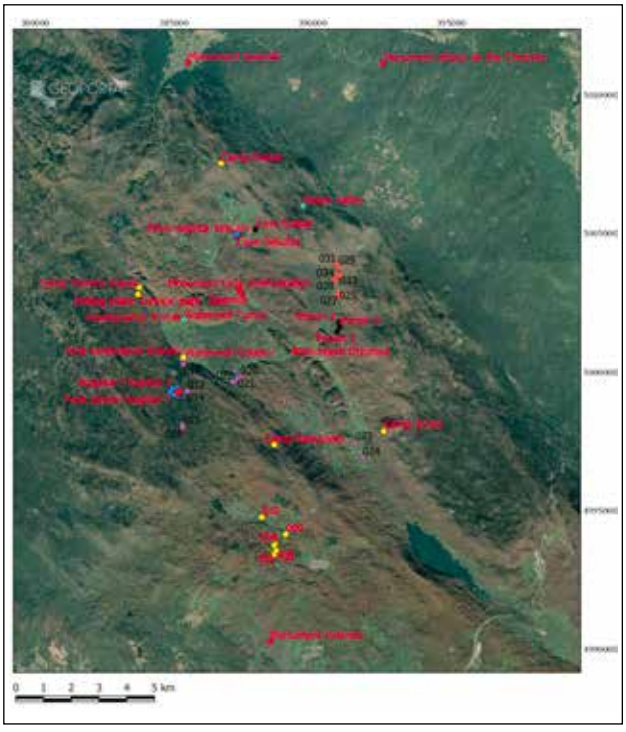

Karta s prikazom dokumentiranih lokacija (izradio: C. Otero Vilariño)

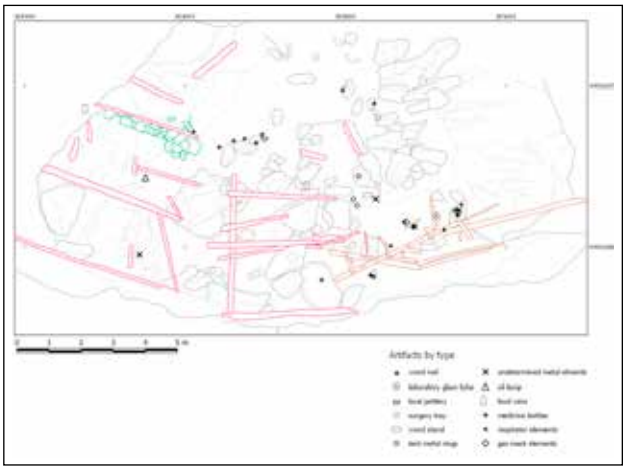

Pećina kod bolnice br. 7: prikaz arheoloških struktura i distribucije površinskih nalaza

važna mjesta ili osobe i spomen-ploča simboličkog značenja (spomen-ploča palim borcima). Autori pojedinih djela također su navedeni uz spomenike za koje su poznati.
Glavnina pokretnih nalaza prikupljena je u dvjema špiljama: špilja kod bolnice br. 7 i špilja kod zaseoka Krakara. Uz arheološke strukture u špilji kod bolnice br. 7 prikupljeni su i dokumentirani brojni arheološki nalazi. Prikupljeni arheološki nalazi velikom su većinom bolničkog karaktera, primjerice fragmenti različitih recipijenata za lijekove, dijelovi bolničke aparature itd. Na ostalim lokacijama koje su izravno povezane s događajima iz Drugog svjetskog rata nisu uočeni površinski nalazi. Mogu se navesti tek dvije lokacije na kojima su pronađeni dio plinske maske i dio štednjaka na drva.

Igor Kulenović
Sanja Horvatinčić
Xurxo Ayán Vila
Rui Gomes Coelho
Carlos Otero Vilariño

Summary

A field survey of the territory of Drežnice was carried out in the course of 2019 with the aim of recording WWII in this area and memory of those events preserved to this day. This multidisciplinary project gathered experts in archaeology, art history, history, cultural anthropology, architecture, and arts. The research has yielded numerous topographical data and identified a number of sites and features related to WWII. We recorded surface structures in a cave next to the site of Bolnica 7 (i.e. Hospital 7).

Redni broj: 207
Lokalitet: Goljak – kapela sv. Trojstva
Naselje: Goljak
Grad/općina: Draganić
Pravni status: Z-274
Razdoblje: NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U listopadu 2019. probno je arheološki istražena drvena kapela Sv. Trojstva u mjestu Goljaku. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Dubravke. Stručna voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., a zamjenica voditelja Nikolina Bencetić, dipl. arheo. Radove je konzervatorski nadzirao Krešimir Raguž, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Radovi su financirani sredstvima Župe Sv. Juraj Draganić.

Kapela Sv. Trojstva jedina je drvena kapela sačuvana na karlovačkom području. Sagrađena je 1689. na području slobodne Plemenite općine Draganić, a sakristija je dograđena u 19. st. Kapela je smještena izvan naselja, na prirodno blago povišenu položaju. Riječ je o građevini pravokutnog tlocrta, s trostranim svetištem u širini lađe, sakristijom smještenom južno uz svetište i zvonikom ispred glavnog pročelja. Građena je od hrastovih planjki, a na starijem dijelu od drvenih stijena spojenih hrvatskim vezom. Na stijenama lađe i svetišta kapele nalazi se friz drvenih oplata, s likovima svetaca u prirodnoj veličini. Skup svetaca u liturgijskom obredu djelo je anonimnog autora, nastalo 1705. godine, a pod utjecajem pavlinske škole. Friz je jedini poznat primjer unutarnjeg oslika u sakralnom prostoru, s prikazom likova u prirodnoj veličini. Inventar kapele čini i oltar s retablom ranobaroknog tipa, izrađen 1692. godine. Retabl je drveni tektonski, polikromiran i pozlaćen.
U dogovoru s nadležnim konzervatorskim odjelom, otvorene su četiri arheološke sonde (sonda 1 – 4). Sonda 4 nalazila se unutar kapele i obuhvatila je dio svetišta i broda kapele, dok su ostale tri postavljene uz pročelja kapele.

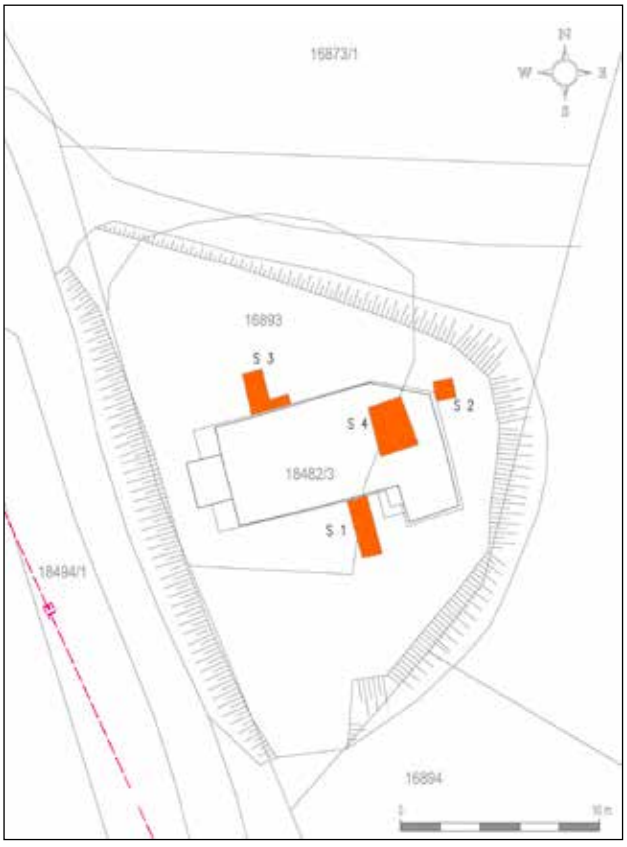

Položaj arheoloških sondi

Sonda 3 – temeljna stopa (foto: N. Bencetić)

Pozicija i veličina sondi prilagođene su situaciji na terenu (korijenje većeg drveća, rub brežuljka), zbog čega se sonde razlikuju po dimenzijama. Osim definiranja arheoloških slojeva, sondama se željela utvrditi dubina i stanje temeljnog zida prije buduće restauracije kapele. U svim vanjskim sondama evidentiran je zid temelja s temeljnom stopom. Temeljna je stopa građena od neobrađenog, nepravilnog kamena različitih dimenzija, pri čemu dominira veće kamenje. Vezana je bijelim vapnenim mortom s primjesama pijeska i ponegdje sitnog kamenja. Izvučena je od 10 do 20 cm u odnosu na kameno podnožje kapele i građena je dosta neujednačeno. Sonda unutar kapele (sonda 4) rezultirala je pronalaskom dislociranih ljudskih kostiju. Vjerojatno je riječ o ostacima jednog ili više grobova, koji su prilikom obnove poda i niveliranja terena jako oštećeni i/ili premješteni. Sve sonde istražene su do sterilnog sloja (zdravica), a zatrpane su nakon istraživanja.

Tijekom istraživanja u sondama 1, 2, 3 i 4 prikupljen je manji broj pokretnih arheoloških nalaza. Najveći broj nalaza čine ulomci keramičkih posuda i željezni čavli. U vanjskim je sondama (sonde 1, 2, 3) pronađeno 17 većih i manjih ulomaka crijepa, koji potječu iz sloja humusa i vjerojatno su recentnijeg datuma. Jedan ulomak tankog, prozirno zelenog stakla pronađen je u unutrašnjosti kapele (sonda 4), a riječ je o dnu manje posude ili čaše.

Nikolina Bencetić

Summary

Probe archaeological excavations of the wooden chapel of the Holy Trinity in Goljak were carried out in the course of October 2019. This is the only wooden chapel preserved to this day in the territory of Karlovac, built in 1689, with the sacristy added in the 19th century. The excavations included four archaeological probes (1 – 4). Probe 4 was opened in the chapel, and encompassed part of the sanctuary and nave, while the other probes were located along its facades. Apart from probing, the aim of the probing was to establish the depth and condition of the foundations prior to the future restoration. In probe 4 we found dislocated human bones. All of the probes yielded scarce movable finds.

Redni broj: 208
Lokalitet: Gornja Baraćeva pećina
Naselje: Nova Kršlja
Grad/općina: Rakovica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: iskopavanje, rekognosciranje, dokumentiranje

Od srpnja do listopada 2019. trajalo je arheološko istraživanje Gornje Baraćeve pećine. Ti su radovi bili dio projekta istraživanja utvrđenih pećina u Karlovačkoj županiji. Voditelji istraživanja bili su Hrvoje Cvitanović SK *Ursus spelaeus* iz Karlovca, Boris Olujić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Krešimir Raguž (Konzervatorski odjel u Karlovcu) te Rick Weathermon (Odsjek za antropologiju University of Wyoming – SAD). U istraživanja su sudjelovali dr. Kazimir Miculinić, koji je nadzirao istraživanja pleistocenskih slojeva, dr. sc. Nikola Vukosavljević s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, speleolozi SK *Ursus spelaeus* Nataša Cvitanović i Goran Fehervari te arheologinja Jana Frdelja iz Jaske. Osim vlastitih sredstava, radovi su financirani uz pomoć Ministarstva kulture.

Najveći dio ovogodišnjih istraživanja u Karlovačkoj županiji posvećen je arheološkim istraživanjima Gornje Baraćeve pećine. Istraživanje je bilo koncentrirano na prostor neposredno ispred zida na ulazu i špilju te na prostor u Dvorani guana. U Dvorani guana u postojećim su kvadrantima postavljene sonde iz 2015., dodana su dva nova kvadranta te je sonda nazvana sondom A. Kvadranti su numerirani od 1 do 4, s tim da su kvadranti 2 i 4 već postojali (godine 2015. bili su označeni kao 103 i 103b). Također je proširena već postojeća i istražena sonda ispred zida na ulazu. Sonda je nazvana sondom B, proširenja kvadrant 2 i 3, dok je već istraženi dio sonde B nazvan kvadrantom 1.

Prilikom istraživanja sonde A, čiji su kvadranti bili veličine 1x1 m, zaključeno je da su kulturni slojevi relativno plitki, a ispod njih slojevi su formirani prirodnim sedimentacijskim procesima, od kojih su neki na temelju pronađenih životinjskih kostiju datirani u pleistocen. Pronađeni keramički materijal ograničen je na relativno malen broj keramičkih ulomaka iz mlađe prapovijesti (kasnobrončano/mlađe željezno doba) i srednjeg/novog vijeka. Od ostalih vrsta materijala pronađena su samo dva fragmenta metalnih predmeta (čavao PN 9, metalni nedefiniran predmet PN 10), koji pripadaju srednjovjekovnom/novovjekovnom razdoblju. U gotovo svim slojevima, osim onima najnižima koji su sterilni (SJ X), pronađene su životinjske kosti. Većina se zabilježenih stratigrafskih jedinica u većoj ili manjoj mjeri prostire kroz sve kvadrante sonde, iako u pojedinim kvadrantima nisu sve u istom stratigrafskom odnosu. Osim već karakteristične plitkoće kulturnih slojeva u tom dijelu špilje, najzanimljiviji otkriveni sloj bila je SJ A3, koja se provlači kroz sve kvadrante sonde A. SJ A3 zapravo je sloj gara, koji je uzduž svoje površine većinom kompaktan, dok se na mjestima javlja sporadično. Unutar tog sloja nađeni su fragmenti keramike i kostiju. Pretpostavka je da je to bilo vatrište, ali to nije potpuno sigurno. Na nekim se mjestima

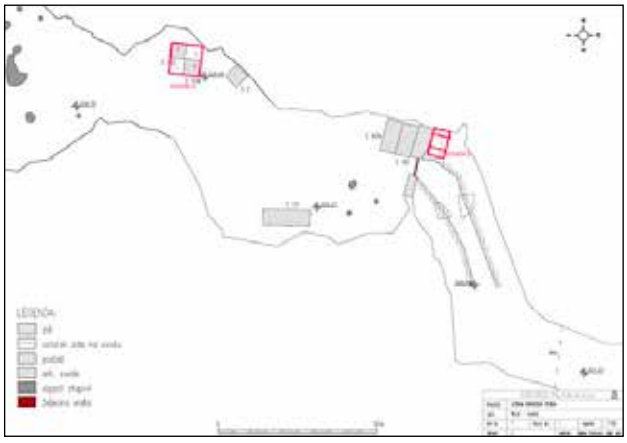

Plan istraživanja ulazne dvorane pećina (izrada: SK Ursus spelaeus)

(kvadrant 3) SJ A3 dosta miješa s gornjim slojevima (SJ A2), ali se svuda može naći i kao čist jedinstven sloj. Sloj je različitih dubina, od nekoliko milimetara do otprilike 5 cm. Unutar tog sloja na različitim su mjestima nađeni fragmenti keramike i kostiju.
U svim kvadrantima, osim u kvadrantu 3, slojevi ispod SJ A3 vrlo su vjerojatno nastali prirodnim sedimentacijskim putevima, iako nisu svi bili sterilni. Kvadrant 3 bio je primjer iznimne ispremiješanosti slojeva, što dokazuju i dva nađena fragmenta keramike u SJ A2´´/A3´´, gdje je fragment prapovijesne keramike ležao na srednjovjekovnom fragmentu. Na samom kraju navedenog sloja nađen je i vjerojatno srednjovjekovni čavao (PN 9). Osim toga, u rupi unutar sigovine (SJ X) pri vrhu zapune (koja je nešto svjetlija od SJ A2´´/A3´´ i s manje gara) nađen je fragment prapovijesne keramike, a nešto dublje fragment srednjovjekovne keramike.
Kraj istraživanja sonde A označili su slojevi SJ A7 i SJ X. SJ A7 je smeđe boje, na površini kompaktniji, kako ide u dubinu je rahliji, s tragovima gara i kamenjem te je smatran paleontološkim slojem, koji na mjestima leži na SJ X, tj. prirodnom sedimentu sigovine.
Istraživanje sonde B započelo je njezinim proširenjem prema istoku, od 0,60x1,5 m veličine – kvadrant 2. Sonda B proširena je i prema zapadu – kvadrant 3, a oba proširenja kopana su do razine trenutačne situacije u kvadrantu 1. Radi provjere, pri kraju istraživanja na granici između kvadranata 1 i 2 napravljen je probni rov veličine 0,80x0,55 m i cca 0,55 m dubine. Sonda B dala je nešto drugačiju sliku od sonde A. Slojevi su ondje bili deblji i bilo je više metalnih i keramičkih nalaza. Od keramičkih su nalaza, kao i u sondi A, nađeni fragmenti ponajviše srednjovjekovne/novovjekovne keramike, a od metalnih nalaza nađeni su necjelovit željezni nožić, neidentificirani željezni predmeti, metalna kopča, metalni okrugli predmet s rupicama. Od ostalih nalaza ondje je pronađen jedan brus i životinjske kosti, vjerojatno pleistocenskog podrijetla.
I u sondi B otkriven je sloj gara, nazvan SJ B3, koji je sličan sloju SJ A3 iz sonde A, iako nešto rahliji i zrnastiji, ali i deblji. U SJ B3 nađen je fragment željeznog nožića, brus, željezni predmet (više dijelova) i metalna kopča (za pojas?). Uz te nalaze nađeni su i fragmenti keramike i kostiju. Iz veće nakupine gara uzeti su uzorci (U1, U3) za analizu starosti.

Južni profil sonde B s vidljivim tamnim slojem SJ B3 (foto: SK Ursus spelaeus)

Površina u SI kutu kvadranta 2 ispod SJ B3 označena je kao SJ B4, a u sredini kvadranta doprlo se do rastresite, tamne zemlje s garom, većim kamenjem i žbukom (SJ B5). U JI kutu je pak nova situacija te je zemlja bojom slična SJ B3, ali je masnija, s puno manje gara, većim kamenjem – moguće zbog blizine zida i vlage (SJ B6). Po sredini kvadranta pad je veći na onim mjestima na kojima je SJ B3 bio dublji. SJ B3, B5 i B6 zapravo su jako slični i mogli bi biti dio iste tvorbe, a zajedno čine supersloj B3. Nakon skidanja SJ B5 definirano je da je SJ B5 jednako što i SJ B3, samo s otpalim kamenjem, najvjerojatnije od zida, a ispod SJ B5 nalazi se SJ B4. Na istočnom dijelu kvadranta 2 otkriven je sloj pepela, koji naoko izgleda kao glina s tragovima gara, ali je moguće da je bio dio vatrišta (SJ B7), iako se zbog premale površine ne može točno utvrditi te to pitanje ostaje otvorenim za neka buduća istraživanja. U kvadrantima 1 i 2 posljednji sloj bio je SJ B4. Pri kraju SJ B4 uočena je nakupina većeg i velikog kamenja. Prilikom čišćenja južnog profila (kvadranti 1, 2, 3) postalo je vidljivo da je zid sagrađen na SJ B3. Između prvog kamenja i zida postoji uvjetni sloj žbuke (može se nazvati SJ Z). Zadnji sloj u kvadrantu 3 bio je SJ B3, ispod kojeg je sloj sigovine SJ X i pretpostavljeni kraj. Kopanje probnog rova pokazalo je postojanje slojeva koji su dio SJ B4, koji je crvenkaste boje sa sitnim kamenjem. SJ B4a je smeđe boje, rahliji je, s dosta kamenja manje do srednje veličine. SJ B4a je isto što i SJ B4a, samo s manjom koncentracijom kamenja. SJ B4b gotovo je iste boje kao SJ B4a, ali ima manje kamenja, koje je i sitnije. SJ B4c je crvenkaste boje, glinasto/rahle teksture i bez kamenja. Sve su to vjerojatno pleistocenski slojevi s nalazima životinjskih kostiju, ali u maloj količini.

Ovogodišnjim istraživanjem u gornjoj Baraćevoj pećini još se jednom potvrdilo odvijanje života unutar pećine tijekom dvaju razdoblja (pra)povijesti. Nalazi zasad upućuju samo na povremeno naseljavanje ili korištenje pećinom, a za detaljniju sliku potrebna su dodatna i iscrpnija arheološka istraživanja. Svi nalazi bit će obrađeni, a uzorci će biti dani na analize kako bi se pokušala odrediti starost određenih slojeva. Sonda A ostala je otvorena radi prezentacije i eventualnih paleontoloških istraživanja, a sonda B prekrivena je geotekstilom i zatrpana.
U više su navrata od srpnja do listopada (u okviru programa, ali i u okviru drugih djelatnosti kluba) također rekognoscirane, speleološki istražene, tražene i dokumentirane druge pećine. (Neke se analize odvijaju u suradnji s University of Wyoming iz SAD-a, npr. antropološke analize ljudskih ostataka).
Također je pregledano i nekoliko speleoloških objekata (na području Slunja, Rakovice, Krakara i Drežnice, Ogulina…) za koje se prema pričama lokalnog stanovništva dalo posumnjati da postoji bedem ili zid ili da su se u njima „ljudi skrivali od Turaka”.
I ove su godine provedena, osim proučavanja sekundarnih izvora, i opsežna arhivska istraživanja, kao i anketiranje mjesnog stanovništva i kolega speleologa. Analize C-14 napravljene u SAD-u ponovno su uputile na razdoblje od 15. st. nadalje. Metalni predmeti poslani su na restauraciju u Arheološki muzej u Zagrebu, a izvještaj će biti dovršen naknadno. Svaka od tih utvrđenih pećina upisana je u katastar speleoloških objekata, kao i u evidenciju

Ministarstva kulture (bazu podataka Konzervatorskog odjela u Karlovcu).

Literatura

Arhiv SO PD Željezničar, Zagreb
Arhiv SK *Ursus spelaeus*, Karlovac
Božić et al. 2009 V. Božić, H. Cvitanović, N. Matoš, K. Raguž, J. Štefančić, Utvrđene pećine, u: Arheologija i turizam u Hrvatskoj, (ur. S. Mihelić), Zagreb, 2009: 416 – 429.
Raguž 2011 K. Raguž, HAG, Utvrđene pećine Karlovačke županije, 7/2010, Zagreb 2011.
Raguž, Cvitanović 2013 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013.
Raguž, Cvitanović 2014 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.
Raguž et al. 2015 K. Raguž, H. Cvitanović, B. Olujić, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015.
Raguž et al. 2017 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017.
Raguž, Cvitanović 2018 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Raguž, Cvitanović 2019 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Vukosavljević et al. 2016 N. Vukosavljević, K. Raguž, Goranja Baraćeva , HAG, 12/2015, Zagreb, 2016.

Krešimir Raguž
Hrvoje Cvitanović
Jana Frdelja

Summary

Archaeological investigation of Gornja Baraćeva Cave (i.e. Upper Barać Cave) was carried out from July to October 2019. The continuation of research yielded a standard repertoire of finds in the entrance hall: scarce postmedieval pottery and metal items. Skeletal remains of about 100 individuals were investigated in the back section. Radiocarbon date points to the 15th century onwards.

Redni broj: 209
Lokalitet: Gornje Pokupje
Naselje: Gornje Pokuplje, Mahično
Grad/općina: Ozalj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV/NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 30. rujna do 15. listopada 2019. trajali su terenski pregled, zračno snimanje i probno sondiranje na arheološkom lokalitetu na ušću rijeke Dobre u Kupu, između sela Gornjeg Pokupja i Mahičnog, u općini Ozalj. Radovi su bili dio programa Željezno doba Pokuplja, koji je financiralo Ministarstvo kulture.

Lokalitet je otprije poznat užoj stručnoj javnosti. Naime, prilikom izrade diplomskog rada pod naslovom „Arheološka

Položaj sonde 3 (izradio: Geo Team d.o.o.)

Sonda 3 (model izradio: L. Bogdanić)

Ognjište SJ 09 (foto: I. Drnić)

Željezni predmeti iz Sonde 3: okov (PN 13) i pojasna kopča (PN 12) (foto: I. Drnić)

topografija ozaljskog kraja" (Hršak 2002), kolega Tomislav Hršak posjetio je lokalitet i pregledao teren, prilikom čega je prikupio površinske nalaze. Prikupljeni keramički materijal datirao je u mlađe željezno doba te u srednji vijek. Također, navodi se postojanje dviju uzvisina na sjevernom dijelu lokaliteta, ispred kojih se nalazi jarak i kojima je pretpostavljena defanzivna funkcija. Nakon toga lokalitet nije arheološki istraživan.

Tijekom istraživanja Arheološkog muzeja u Zagrebu, godine 2018. potvrđeno je postojanje mlađeželjeznodobnog naselja, kao i tragovi naseljavanja iz kasnog srednjeg/ranog novog vijeka. Željeznodobno je naselje sa sjeverne strane bilo utvrđeno masivnim bedemom, koji se proteže se u smjeru zapad-istok i u središnjem je dijelu gotovo u potpunosti uništen i sravnjen, dok su u zapadnom i istočnom dijelu i danas u prostoru jasno vidljiva veća uzvišenja. Zapadni dio bedema znatno je oštećen tijekom nedavnih zemljanih radova te je odlučeno da će taj dio biti probno sondiran. Probna sonda, definirana kao Sonda 3, dimenzija 7x3 m, postavljena je na južnoj strani bedema, gdje se vjerojatno nalazila pristupna rampa, na k.č. 806/8. Nakon uklanjanja humusnog sloja, u kojemu je zabilježeno nešto miješanog prapovijesnog i kasnosrednjovjekovnog/ranonovovjekovnog materijala, definiran je kulturni sloj SJ 02, koji je sadržavao znatnu količinu keramičkih ulomaka. Na osnovi tipoloških i tehnoloških karakteristika, zaključeno je da keramički materijal iz SJ 02 potječe iz mlađega željeznoga doba, a zabilježeni su ulomci izrađeni ručno i na brzom lončarskom kolu, s analogijama na nalazištima Kamensko – Pavlinski samostan (Perkić 1998; Azinović Bebek 2005) i Sisak (Pogorelac, Povijesni arhiv) (Drnić, Miletić Čakširan 2014; Drnić 2015). Radi se uobičajenim oblicima latenske kulture, kao što su zdjele S-profilacije, više zdjele s vratom te lonci, među kojima ima i grafitiranih ulomaka. Među ručno rađenom keramikom dominiraju lonci, ponekad zadebljalog ruba, ukrašeni urezivanjem ili češljastim ukrasom. Također, među posebnim nalazima prikupljeno je nekoliko pršljenova, ulomaka kamenih brusova te nekoliko željeznih predmeta, od koji treba izdvojiti željeznu pojasnu kopču. Svi željezni predmeti prošli su kroz restauratorsko-konzervatorski postupak u radionici Arheološkog muzeja u Zagrebu.

U SJ 02 nalazilo se i nešto kamenja, pri čemu su nakupine kamenja definirane kao zasebne stratigrafske jedinice (SJ 3 i SJ 7). Ipak, količina kamenja znatno je manja od one zabilježene u profilu bedema, desetak metara sjeverno od Sonde 3, gdje se nalazio njegov prednji dio, odnosno „lice". Također, u južnom dijelu sonde istražena je zanimljiva kružna konstrukcija, koja se sastoji od lomljenog kamena i zapečene zemlje u jugoistočnom uglu (SJ 10), a vjerojatno se radi o konstrukciji ognjišta. Osim te strukture, zabilježena su još dva ognjišta sa zapečenom zemljom i kamenom konstrukcijom u sjevernom i istočnom dijelu sonde (SJ 8 i SJ 9). Zbog ograničenih sredstava, Sonda 3 nije istražena do kraja. Zatrpana je, a istraživanje će se dovršiti kada to dopuste okolnosti. Istražene arheološke strukture (bedem, ognjišta), prikupljeni pokretni arheološki materijal te prostorne informacije upućuju na to da se na položaju utoka rijeke Dobre u Kupu nalazi iznimno naseobinsko nalazište iz mlađeg željeznog doba, koje nedvojbeno zaslužuje daljnja istraživanja.

Literatura

Azinović Bebek 2006 A. Azinović Bebek, Kamensko – pavlinski samostan, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 183, 184.
Drnić 2015 I. Drnić, Topografija željeznodobnog naselja u Sisku; Keramičko posuđe mlađeg željeznog doba iz Siska, u: (ur. R. Škrgulja, T. Tomaš Barišić), 35. pr. Kr., katalog izložbe, Gradski muzej Sisak, Sisak, 2015: 9 – 15.
Drnić 2019 I. Drnić, Gornje Pokupje, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Drnić, Miletić Čakširan 2014 I. Drnić, I. Miletić Čakširan, Naselje iz mlađega željeznog doba na lijevoj obali Kupe u Sisku: Strabonova „Σισκία?", VAMZ, 3. s., 47, Zagreb, 2014: 147 – 251.
Hršak 2002 T. Hršak, Arheološka topografija ozaljskog kraja, neobjavljeni diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2002.
Perkić 1998 D. Perkić, Zaštitna arheološka istraživanja u Kamenskom, uz pavlinski samostan i crkvu Blažene Djevice Marije Snježne, Obavijesti HAD, 30/1, Zagreb, 1998: 74 – 81.

Ivan Drnić

Summary

In September and October 2019 we carried out a field survey, aerial recording and probe excavations at an archaeological site located at the mouth of the Dobra River into Kupa River, between the villages of Gornje Pokuplje and Mahično, the Municipality of Ozalj. This year we opened Probe 3, measuring 7 x 3 m, on the position of an access ramp in the southern section of the rampart. After removing a surface layer which contained scarce prehistoric, late medieval/early postmedieval finds, we investigated a cultural layer, SU 2, with a considerable quantity of pottery shards. Based on its typological and technical characteristics, the pottery can be dated to the Late Iron Age. Amongst special finds especially stand out a spindle whorl, fragments of a whetstone and several iron items, especially a belt buckle. In the southern part of the probe there was a circular-shaped structure made of crushed stone and burnt soil (SU 10), which probably represents a hearth. Two more hearts with burnt soil and stone structure were found in the northern and eastern parts of the probe (SU 08 and SU 09).

Redni broj: 210
Lokalitet: Kamensko
Naselje: Kamensko, Lemić Brdo
Grad/općina: Karlovac
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Godine 2019. obavljena je druga i završna faza programa rekognosciranja područja Lemić Brda i Kamenskog, uz rijeku Kupu. Rekognosciranje je vodila Matea Galetić, a stručni suradnici bili su Iva Alibašić (Gradski muzej Karlovac) i Slaven Sekulić (Geoprostor).

Zračna snimka područja rekognosciranja

Budući da je godinu dana prije toga na nekoliko pozicija utvrđeno postojanje površinskih arheoloških nalaza, odlučeno je da se livada detaljno pregleda, i to na potezu do kafića „Prvi korak". Zbog obveza na drugim terenima, nije bilo moguće rekognosciranje prilikom oranja i pripreme za sadnju, već u kasnu jesen. Prilikom rekognosciranja pronađeno je nekoliko ulomaka novovjekovne keramike odbačene prilikom radova na zemlji, a nisu uočeni stariji nalazi. Pozicija je snimljena iz zraka i fotografirana. Time je završen program rekognosciranja tog područja. Zaključak programa bio je da bi na Kamenskom u budućnosti trebalo iskopati nekoliko probnih sondi, koje bi pokazale vrstu površinskih nalaza.

Literatura

Galetić 2019 M. Galetić, Obala rijeke Kupe – Lemić brdo i Kamensko, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Matea Galetić

Summary

In 2019, the second and final phase of the reconnaissance of the area of Lemić Brdo and Kamensko along the Kupa River was carried out. Since surface archaeological finds had been established at several positions a year earlier, a more detailed inspection of the meadow of the area near „Prvi Korak" cafe was conducted. Due to other obligations, the reconnaissance was not conducted during the ploughing season, but in the late autumn. During the reconnaissance, several fragments of modern ceramics were found, presumably discarded during the land work. Older finds were not identified. Aerial filming and photography completed the reconnaissance program of the area. The conclusion is that several test trenches should be opened in Kamensko, which would show the character of the surface finds.

Redni broj: 211
Lokalitet: Karlovac – Zvijezda – Nova vrata i Riječka vrata
Naselje: Karlovac
Grad/općina: Karlovac
Pravni status: Z-2993
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od kraja studenog 2018. do kraja listopada 2019., uz kraće prekide zbog vremenskih i tehničkih razloga, trajala su zaštitna arheološka istraživanja Radićeve ulice u Karlovcu, na pozicijama Novih i Riječkih vrata, u sklopu projekta rekonstrukcije i uređenja ulice. Voditeljica istraživanja bila je Matea Galetić (Gradski muzej Karlovac), a zamjenica Iva Alibašić (Gradski muzej Karlovac). Arheološku dokumentaciju vodio je Goran Đurić (Kaducej d.o.o.). U istraživanjima su kao pomoćni radnici sudjelovali studenti. Građevinske radove iskopavanja bagerom, odvoza zemlje i zatrpavanje obavljala je Arkada d.o.o. Izvođač arheoloških radova bio je Gradski muzej Karlovac, a investitor radova bio je Grad Karlovac.

Cilj istraživanja bio je na pozicijama „Novih" i „Riječkih" vrata prikupiti podatke o stratigrafskim jedinicama i strukturama Zvijezde, kako bi se pronađeno prilagodilo nadolazećem projektu komunalne infrastrukture. Prikupljeni ulazni podaci nakon obrade i objave poslužili su za doradu glavnog projekta aglomeracije, daljnju obradu i buduću interpretaciju te rekonstrukciju povijesnih slojeva Zvijezde. Arheološko dokumentiranje obavljeno je totalnom stanicom i dronom, a napravljena je i fotodokumentacija.
Utvrđeno je 75 stratigrafskih jedinica, od čega su dio slojevi, zidane strukture i intervencije suvremenih instalacija. Od pokretnih nalaza prikupljeno je nekoliko metalnih nalaza, koji su dokumentirani kao posebni nalazi, i manji broj keramičkih ulomaka. Zatečene su strukture dokumentirane, pokrivene i zaštićene geotekstilom te zatrpane.
Karlovačkom Zvijezdom bavili su se brojni autori, a najveći doprinos dao je Milan Kruhek, kao jedan od prvih suvremenih autora koji je dao sintezu o poznavanju kulturno-povijesnih okolnosti. Zvijezda je jedinstvena zaštićena kulturno-povijesna cjelina grada Karlovca. Arheološki je istraživana u nekoliko navrata, u sklopu različitih zaštitnih programa Grada Karlovca i Ministarstva kulture.
Godine 2004. pozicija Starih ili Banskih vrata zaštitno je arheološki istraživana zbog pojave građevinskih ostataka ispod asfaltne podloge, prilikom postavljanja kanalizacijskih cijevi u Ulici Pavleka Miškine (Kovačević, Šušnjić 2006). Osim arheološkog istraživanja, napravljeno je i

Zračna fotografija pronađenih struktura Novih vrata

idejno rješenje za prezentaciju lokaliteta. Istraživanja su se odvijala u dvjema fazama. U prvoj je fazi definirana veličina pronađenog objekta, a u drugoj su detaljnije istraženi elementi potrebni za natječaj uređenja i prezentacije (Kovačević, Šušnjić 2006: 185). Lokalitet je višestruko nasipavan, devastiran ukopima za infrastrukturu, a pokretni su nalazi ispremještani. Uspješno su definirane dvije faze Banskih vrata iz 16. i 17. st., prilazni most s pilonima, drvenim gredama i njegova redukcija u 19. st. te zemljani bedem između Karlova i Banskog bastiona iz vremena gradnje utvrde i samih Banskih vrata (Kovačević, Šušnjić 2006: 186).

Godine 2009., u sklopu projekta revitalizacije karlovačke Zvijezde, istraživan je bedem. Cilj istraživanja bio je odrediti položaj i stanje bedema. Lokalitet je istraživan metodom otvaranja okomitih rovova na bastionima i kurtinama, na potezu od Karlova do Elizabetina bastiona. Istraživanja su zaustavljena zbog pronalaska ljudskih ostataka iz Drugog svjetskog rata (Jerončić 2009: 303).

Godine 2018. lokalitet je arheološki istražen u sklopu programa zaštite Josipova bastiona. Cilj istraživanja bio je definiranje stratigrafske situacije bastiona. Prilikom istraživanja detektirani su različiti arheološki slojevi i zidane strukture. Utvrđena je hodna površina u vrijeme gradnje Bosanskog magazina, izvedba popločenja i odvodni kanali. Na bastionu su utvrđene faze popločenja ceste i kosina glinenog naboja bastiona, s posebnim naglaskom na flešu (Azinović Bebek 2019: Uvod).

Povezanost grada Karlovca i Zvijezde neodvojiva je i nedjeljiva te počinje gradnjom tvrđave, kao središnjeg simbola koji je dao novi zaokret razvoju prostora u međuriječju Kupe, Korane, Mrežnice i Dobre. Na temelju zaključaka Sabora u Brucku na Muri, godine 1578. pojavila se ozbiljna potreba za popravkom postojećih graničnih utvrda i gradnjom nove tvrđave, koja će zaustavit prodor Osmanlija. Mjesto pod Dubovcem, između Kupe i Korane, uskoro je odabrano kao najbolje rješenje (Kruhek 1993: 65). Dana 13. srpnja 1579. godine započela je gradnja tvrđave koja se, kao što se može vidjeti na vojnim nacrtima i planovima te u vojnoj korespondenciji, razvijala sve do kraja 19. st. Tvrđava je sagrađena na tada modernim principima renesansnoga graditeljstva, koje se ogleda u antičkoj ideji idealnoga grada s ortogonalnim rasterom ulica i trgom u središtu. Takav princip u potpunosti odgovara primarnoj funkciji prostora namijenjenog za vojsku, čiji su nesmetan prolaz, vizualna komunikacija i snalaženje unutar tvrđave primarni. Od samog početka tvrđava je zahtijevala redovite popravke uzrokovane poplavama, požarima i drugim faktorima, a u relativno kratkom vremenu od desetak godina u potpunosti su zaživjeli tlocrt i funkcija tvrđave. Godine 1692. tvrđavu

Podzid Novih vrata iz 1845. g.

je zahvatio velik požar, koji je „progutao" drvenu građu i pretvorio prostor u zgarište, a obnova nakon požara u velikoj mjeri oblikuje današnji izgled. Godine 1730. nakratko je zaživjela odluka o napuštanju stare i gradnji nove tvrđave na Orlici, od čije se gradnje odustalo već 1738., nakon čega je sva aktivnost opet usmjerena na obnovu stare tvrđave, a bedemi i bastioni obloženi su čvrstom građom (Kruhek 1993: 72, 73). Godine 1781. car Josip II. dao je Karlovcu povelju slobodnog kraljevskoga grada, što je simbolično i praktično označilo novo razdoblje kulturnog i gospodarskog uzleta. Razdoblje od 1839. do 1850. bilo je posljednji period intenzivne obnove tvrđave, s naglaskom na uređenje bedema, bastiona i vojnih objekata (Kruhek 1993: 75 – 79). Postupno, Karlovac postaje bazom krajiške vojske, sve manje vojnom utvrdom, a ubrzo i živi spomenik ratnoga graditeljstva.

Nazivi „Nova" i „Stara" pojavljuju se već na prvom poznatom planu Karlovca, dokumentu koji istodobno bilježi i datum kada je započeta njegova gradnja. Stara su vrata sjeverni (okrenuta prema Kupi), a Nova (okrenuta prema Korani) južni ulaz u tvrđavu. Sve do polovice 19. st., kada su otvorena treća, tzv. Riječka vrata (sjeverozapadni ulaz), koja vode na Senjsku cestu, to su bile jedine komunikacije unutarnjeg bedemima opasanoga grada s vanjskim prostorima (Kruhek 1993: 83).

Baveći se proučavanjem planova i nacrta, Igor Čulig dolazi do niza zaključaka o pozicijama gradskih vrata i razvoju gradskog tkiva. Stara vrata i Nova vrata smještena su simetrično, priljubljena uz flanke bastiona 1 i 4. Nakon proučavanja sličnih fortifikacijskih rješenja, zaključuje da se vrata češće nalaze na sredini kurtine (bedema), tako da budu povezana sa središnjim trgom, kao što je slučaj s Nové Zámky u Slovačkoj. Godine 1639. vojni inženjer Giovanni Pierroni i za Karlovac predlaže pomicanje vrata u sredinu. Prema njegovu mišljenju, oboja vrata odmaknuta su od flanki bastiona, Stara vrata ostaju u susjedstvu bastiona I, a Nova vrata premještena su od bastiona IV prema bastionu V. Time je promijenjen i odnos gradskih vrata prema unutarnjem prostoru. Iako Pieronijev plan ne svjedoči mnogo o razvoju gradskog tkiva, prvi se put može identificirati formiranje važnih gradskih prostora, današnjeg Strossmayerova trga iza Starih vrata i Radićeve ulice iza Novih vrata. Godine 1646., na planu Tobiasa Breistallera nastavlja se uređivanje tih odnosa. Na njegovu idejnom planu Karlovca ujednačeni su razmaci između vrata i njima susjednih bastiona, pri čemu bi se oboja vrata i mostovi koji ispred njih premošćuju šanac našli na zajedničkoj osi. Nacrti Stiera iz 1660. pokazuju oblik triju bastiona već promijenjen na način koji predlaže Breistallera. Premda razmaci između vrata i flanki nisu ujednačeni, vidljive su promjene u gradskom tkivu. Ulična mreža dotada je uvijek prikazivana simetričnom, iza vrata su se nalazili uski gradski blokovi. Kod Stierova prikaza izostaje blok iza Starih vrata, što svjedoči da se ondje formira ploha trga. Premda se pozicija Novih vrata s prvog nacrta zadugo više ne ističe, na nacrtu iz 1766. vidljivo je da na približno istome mjestu postoji odvodni kanal, a javlja se istodobno s ravelinom koji je sagrađen pred Novim vratima (Čulig, Galetić 2021: 21 – 34).

Rezultati arheoloških istraživanja na poziciji „Novih vrata"

Krajem studenog 2018. započela su istraživanja na poziciji tzv. Novih vrata, kojima je zadatak bio istražiti zonu kolnika južnog dijela Radićeve ulice, k.č. 4239, Karlovac II. Zbog vrijednosti nalaza, sonda 1 proširena je na pločnik prema zelenoj zoni na križanju s Ulicom I. Kukuljevića, čime se ušlo i u k.č. 1143, Karlovac II. Predmetni zadatak prema naputku Konzervatorskog odjela u Karlovcu bio je istražiti potencijalne arheološke strukture i slojeve vezane uz južni, drugi povijesni ulaz u Zvijezdu, odnosno tzv. Nova vrata ili Turska vrata. Prema dosadašnjim saznanjima, Nova vrata postojala su od 1579. do 1880-ih. Isprva su se nalazila uz bastion 4 (do 1639.), a potom uz bastion 5. Na temelju analize starih nacrta i gradskih veduta, zaključeno je da su bastioni bili načinjeni od nabijene zemlje, zgrade u unutarnjem perimetru grada od drva, a vrata su bila zidana. Do vrata je preko šanca s ravelinom vodio drveni most. Vrata su bila oblikovana kao pravokutna građevina sa stožastim krovom, prolaza širokog približno kao i gradske ulice. Oko 1752. vrata su dobila svodove u prizemlju. Nakon ukidanja vojne vlasti, godine 1881. uklonjena su gradska vrata i mostovi. Vrata su razgrađena, a konstrukcija mostova zasuta je unutar nasipa, koji se nalazi ispod asfalta dionica današnje Ulice S. Radića.

Istraživanje je trajalo od 29. studenog 2018. do 11. veljače 2019. godine, uz kraće prekide zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta. Veličina sonde 1 iznosila je oko 195 m^2. Protezala se u smjeru pružanja Radićeve ulice, sjeveroistočno je bila omeđena zelenom zonom, a sjeverozapadno nogostupom uz stambenu zgradu. Sonda 1 pokazala je 25 stratigrafskih jedinica koje se mogu podijeliti na strukture i slojeve, koji svjedoče o modernim infrastrukturnim, urbanističkim i povijesnim preplitanjima. U sondi je snimljeno 226 točaka koje pokazuju strukture, stratigrafiju i pokretne nalaze. Od mnogobrojnih pokretnih keramičkih, metalnih i staklenih nalaza, njih 40 označeno je u kategoriji PN-ova.

Već prvi dan istraživanja, ispod asfalta su se pojavile kamene strukture koje su oblikom pravokutnika uokvirivale sve rubove sonde. Zidane strukture koje su se počele pojavljivati bile su markeri tijekom cijelog istraživanja. Pronalazak zidane konstrukcije od kamena s obzidom od opeke potvrdio je točno određenu poziciju Novih vrata te u konačnici njezinu izvedbenu fazu. Nastavak

istraživanja u južnom dijelu ubrzo je pokazao da će kamena forma imati djelomično opekom zidane strukture. Nakon što je utvrđen početak i kraj zidanih struktura, istraživanja su bazirana na dubinu koja je ponegdje dosegnula i do 2,50 m, naročito u južnom dijelu sonde, da bi se utvrdili eventualni temelji i dokumentirale sve vidljive stratigrafske jedinice.

Istraživanje je imalo nekoliko ograničavajućih faktora: blizinu stambene zgrade, suvremene instalacije (struja visokog napona po sredini, vodovodne i kanalizacijske cijevi na objema stranama, struju i optičke kablove na desnoj strani, rasvjetni stup). Radove je ometala velika hladnoća te česta kiša i snijeg. Sonda je naknadno proširena u zonu pločnika prema zelenoj površini (k.č. 1143, Karlovac II). Ta se odluka pokazala ispravnom i utemeljenom te je dovela do konkretnih rezultata u smislu prepoznavanja struktura i snalaženja u vremenskoj dimenziji istraživanja. Nakon pojave bočne konstrukcije ustanovljena je faza plana za Nova vrata iz druge polovice 19. st., kada ona dobivaju nov reprezentativan izgled. Na nacrtu iz 1845. vidljivo je da se ulazna struktura Novih vrata sastoji od kamene konstrukcije s oplatom od opeke i bočnog ispusnog kanala, što je i potkrijepljeno na terenu.

Pronađene forme prepoznate su na vojnim planovima i nacrtima iz 1845., koji pokazuju da se znatno mijenja forma Novih vrata, koja se može nazvati klasicističkom. Nema više ulazne građevine, ulazi se između dviju klasicistički oblikovanih stuba izbačenih na unutarnju kosinu šanca (skarpu), a uočljiv je i ispust odvoda (kanalizacije) u šanac. Reprezentativno je izveden podzid ulaza: za zidanje je upotrebljavana opeka, koja je vjerojatno proizvedena lokalno. Opeka je naslonjena na debele kamene blokove, koje je potrebno usporediti s ozaljskima i napraviti analizu kamena s obiju lokacija. Nekoliko metara ispred vrata nalazi se pokretni dio mosta, privlači se s pomoću dvaju rubno postavljenih lanaca koji se potežu s pomoću masivnih kugli nanizanih na drugom kraju lanca. Most nosi šest nosača lučnog poprečnog presjeka, a pristiže na glasiju (vanjski prostor), pri čemu je vanjska kosina šanca (kontraskarpa) također podzidana opekom.

Budući da su otkopani podzid i otvor odvoda, već su se u toj fazi mogle utvrditi veće zone preklapanja povijesnih nacrta i snimki sadašnjeg stanja. Uz južni i jugozapadni profil nađena je veća količina keramičkog, staklenog i metalnog materijala, koji ondje završava u nasipu. Materijal je datiran u 18./19. st. U južnom profilu pojavio se nov zid, slagan nizanjem kamenih blokova s interpolacijama od opeke, za koji je utvrđeno da se radi o prvom lučnom nosaču mosta ispred Novih vrata. Pronađeni pokretni materijal u potpunosti odgovara nalazima datiranima u 19. st. U najvećoj se mjeri radi o keramičkim ulomcima koji pokazuju lokalnu produkciju, zatim staklenim bocama koje pokazuju importirani karakter te metalnim nalazima u vidu novca, kopčica i raznoraznih aplika te neidentificiranim predmetima koji su dio svakodnevnog života i dinamike kretanja prostorom, a u sondu dospijevaju sekundarno, kao dio nasipa.

U veljači 2019., u produžetku sonde 1 otvorena je sonda 2, koja je pozicionirana od križanja Ulice S. Radića s Ulicom I. Kukuljevića, unutar k.č. 4239, Karlovac II. Nakon pronalaska prvog lučnog nosača unutar sonde 1 olakšan je predmetni zadatak dokumentiranja ostataka mosta pred Novim vratima. Preklapanjem suvremenog katastarskog plana, starog nacrta i tehničke arheološke dokumentacije približno je određen smjer protezanja mosta u potezu Radićeve ulice, čime se omogućilo djelomično održavanje pješačkog i automobilskog prometa. Veličina sonde 2 bila je približno 91 m^2 i pružala se nastavno na sondu 1. Razmak između sonde 1 i 2 bio je uvjetovan ostavljanjem prostora za nesmetan promet automobila, stoga je križanje ulica S. Radića i I. Kukuljevića ostavljeno za tu namjenu. Istraživanja su trajala od 21. veljače do 14. ožujka 2019., uz kraće prekide zbog loših vremenskih uvjeta. Dokumentirano je 14 stratigrafskih jedinica, koje uključuju pronađene strukture i slojeve. Pokretnih nalaza označenih oznakom PN bilo je devet, a snimljeno je 77 točaka za tehničku dokumentaciju.

U sondi 2, na maloj dubini nađeni su ostaci prvog nosača mosta koji se sastojao od masivnije kamene ploče s opekom. Nakon 5,21 m nalazio se drugi masivan nosač te ponovno u dinamici od 5,80 m i treći nosač. Strukture su bile zasipane smeđim pjeskovitim nasipom. Zbog cestovnog su se prometa počeli urušavati sjeverni i zapadni profili te je zbog sigurnosnih razloga sonda djelomično zatrpana šljunkom. U produžetku sonde pronađeni su ostaci četvrtog nosača te kameni završetak mosta, tzv. „peraja". Završetak mosta probijen je tijekom postavljanja recentne vodovodne cijevi. I ti radovi, kao što je to bio običaj u svim zonama istraživanja, nisu prijavljeni nadležnim institucijama, zbog čega je i na tome mjestu došlo do demoliranja povijesne strukture i slojeva Zvijezde suvremenim instalacijama. Posebni nalazi, kao i svi ostali pokretni nalazi prikupljeni unutar sonde 2, pripadaju novom vijeku i u sondu su dospjeli sekundarno, kao posljedica zasipavanja.

Sonda 2, pogled na nosač i završetak mosta

Rezultati istraživanja na poziciji „Riječkih vrata"

Na poziciji Riječkih vrata otvoreno je ukupno pet arheoloških sondi. Sonda 3 postavljena je u smjeru pružanja Radićeve ulice i bočno je omeđena nogostupima (Karlovac II, k.č. 4239). Veličina sonde bila je približno 70 m^2, s istraženom dubinom do otprilike 1,50 m u odnosu na asfalt. Pozicija sonde uvjetovana je zonom obuhvata projekta komunalne infrastrukture i pretpostavkom da bi se na spomenutoj trasi trebali pronaći ostaci najmlađeg ulaza u Zvijezdu, tzv. Riječkih vrata.

Izgled Riječkih vrata vidljiv je na nacrtu iz 1840., na kojem je vidljivo da je gradnja započela četiri godine prije, dakle 1836. te da Riječka vrata nisu bila zidana konstrukcija, već da se radilo o drvenom mostu koji nosi osam lučnih nosača, a u sredini konstrukcije ukomponiran je podzemni objekt – tzv. kaponir. Konstrukcija počinje trapezoidnim zidom, slijede dva reda lučnih nosača, između kojih je smješten jarak – kineta. Sredinu mosta zauzima kaponir, koji prema nacrtu ima tri otvora i četiri zidana nosača kvadratnog presjeka, koji su također nosiva konstrukcija mosta. Slijede još dva reda lučnih nosača te jednostavan završetak mosta.

Istraživanje pred Riječkim vratima počelo je krajem ožujka 2019. godine. Metodologija je u potpunosti bila podređena situaciji na terenu. Sonde su redom otvarane u smjeru pružanja Radićeve ulice, skidanjem slojeva, praćenjem stratigrafske promjene i po potrebi otvaranjem dodatnih bočnih šliceva. Nakon micanja asfalta i asfaltne podloge, relativno plitko (na dubini od 40 cm) nađeni su tragovi opeke, odnosno nosivi luk mosta te ostaci masivnog kamenog zida obzidanog opekom. Luku je potvrđen kvadratni rub, a zidu „perajasto" izbočenje, za koje je utvrđeno da poprima trapezoidan oblik, kao što je i prikazano na planu iz 1840. godine. Zid je građen tehnikom slaganja masivnih kamenih blokova različitih veličina, s laganim pokosom u donjem dijelu. Postavljen je poprečno na smjer sonde i paralelan s lukom, a s gornje i prednje strane (gledano iz smjera zapadnog profila) obzidan je opekom.

Prema zapadnom profilu sonda je bila gotovo sterilna, s tek nekoliko pokretnih nalaza, ispunjena nasipom i još u nekoliko navrata prekinuta suvremenim intervencijama.

Ostale stratigrafske jedinice koje su dokumentirane kao slojevi potvrđuju da su se povijesne strukture Zvijezde zatrpavale, bez demoliranja. Svako demoliranje struktura i slojeva nastalo je kao posljedica suvremenog života i ugradnje instalacija svakog oblika, bez prijave nadležnim institucijama o nailasku na povijesne strukture. U sondi je pronađeno malo pokretnog materijala, koji je datiran u novi vijek. Uglavnom se radi o ulomcima novovjekovne keramike i metalnim nalazima.

Pogled prema luku i kaponiru

Sonda 4 smještena je u nastavku sonde 3 i protezala se do pješačkog prijelaza kod UO „Catalpa" (Karlovac II, Radićeva ulica, k.č. 4239). Veličina sonde bila je oko 100 m^2. Ispod asfalta i asfaltne podloge na približno jednakoj dubini kao u sondi 3 te na približnoj udaljenosti 5 m od prvog luka nalazi se drugi lučni nosač mosta. Luk je kao i u sondi 3 od opeke, a prema vanjskim karakteristikama i iz istoga graditeljskog zahvata. Kao i kod prethodne sonde, nakon pronalaska luka napravljen je bočni šlic kako bi se uhvatio što veći segment luka. Luk je zidan od opeke sa žbukanim vezivom te izmjenom ritma opeke koja je u presjeku slagana vodoravno, a na lučnom zakrivljenju u četirima okomitim redovima. Na približnoj udaljenosti od 5 m od luka pronađena je još jednu struktura od opeke, koja se prepoznaje kao kaponir – objekt koji nastaje polovicom 19. st. i najvjerojatnije je služio kao preteča bunkera. Riječ je o dograđivanju obrambenog sustava 1840. godine. Kaponir se svojim stražnjim zidom naslanja na strukturu sličnu pronađenim lukovima. Prednji mu se dio spuštao lučno, a razlika u boji opeke i žbuke bila je zamjetna. Dužina istraženog vanjskog dijela kaponira iznosi oko 10 m, a širina oko 6 m. Prema planovima, unutrašnjost kaponira sastoji se od triju lučno nadsvođenih komora s bočnim otvorima – nišama, koje su služile kao strijelnice. Od triju na nacrtima vidljivih vertikalnih otvora, na terenu su pronađena dva, od čega je jedan zapravo otvor oko kojeg je napravljen suvremeni šaht s poklopcem, koji zapravo služi kao suvremen vertikalan „ulaz" u kaponir, unutar kojeg su otprije provučene cijevi za vodu koje su u manjoj mjeri demolirale njegov završetak. U kaponir su iz sigurnosnih razloga ušli Krešimir Raguž (Konzervatorski odjel u Karlovcu) i Goran Radović (speleolog). Unutrašnjost nije bilo moguće dokumentirali zbog prisutnosti ugljikova monoksida. Napravljeno je tek nekoliko radnih fotografija kako bi se dobila približna predodžba sačuvanosti. Nakon pregleda i na temelju nekoliko radnih fotografija, vidljivo je da je njegova unutrašnjost gotovo intaktna. Vidljive su bočne strijelnice i prednji otvor koji su probile cijevi. Zbog naslaga zemlje i vode, radnom fotografijom dokumentirana je tjemena zona svoda kaponira, dok je originala hodna razina bila znatno niža. Prozračivanjem i stvaranjem povoljnih kontroliranih uvjeta moguć je ulazak i dokumentiranje njegove unutrašnjosti. Potrebno je napomenuti da vanjski dio kaponira također nije istražen i dokumentiran u potpunosti, ali dovoljno da bi se potvrdilo njegovo stanje sačuvanosti, pozicija u prostoru i stratigrafski odnosi. Zbog tehničkih razloga (manjak ograde) i prometnih razloga (križanje s Ulicom A. Cesarca) unutar sonde 4 nije uhvaćena zona sredine i završetka kaponira. One su samo djelomično detektirane u sondi 5. Kao i u slučaju prethodne sonde, metodologija je prilagođena situaciji na terenu i nemogućnosti istraživanja kaponira i luka u njihovim kompletnim gabaritima. Nakon istraživanja napravljen je preklop povijesnog plana, sadašnjeg stanja i pronađenih arheoloških struktura, koji je pokazao da se pronađene strukture podudaraju s planovima.

Sonda 5 protezala se nastavno na sondu 4, od križanja Radićeve i Kovačićeve ulice do križanja Radićeve i

Cesarčeve ulice (Karlovac II, Radićeva ulica k.č. 4239). Nastavno na sondu 4, ispod asfalta i asfaltne ispune pronađen je nastavak kaponira, odnosno njegov ulazni dio. Veličina istraženog dijela iznosi oko 16 m^2. U produžetku sonde pronađen je masivan kameni zid, građen slaganjem većih i manjih kamenih blokova, na koji se s lijeve strane nastavio polukružni kameni objekt tzv. – „kula", koji se pruža uz nogostup Radićeve ulice. „Kula" je istražena u manjem segmentu, koliko je to bilo dopušteno unutar zone zahvata. Drugi dio nalazi se ispod nogostupa koji je u nastavku istraživanja potrebno dignuti da bi se objekt istražio do kraja. U donjem dijelu „kula" je ojačana podzidom. Na spoju Radićeve i Cesarčeve ulice nazire se kamena struktura, koja je vjerojatno nastavak opisanog objekta, ali presječena je izradom slivnika. Istražena je površina od oko 109 m^2. Struktura slična „kuli" pronađena je prilikom arheoloških istraživanja Banskih vrata 2004. – 2005. godine (Omega Engineering d.o.o.), prilikom čega je zaključeno da je eliptična kula sagrađena u 16. st., a pravokutna s mostom za podizanje u 17. st. Zbog sličnosti s navedenim objektom, postoji vjerojatnost da se radi o najstarijim strukturama otkrivenima u sklopu ove arheološke kampanje, što je potrebno terenski potkrijepiti. Zasada su dovedeni i u vezu sa strukturama vidljivima na nacrtima iz 1579. (Bianchini) i 1639. godine (Stier). Njihova uloga unutar obrambenog bastionskog sustava još uvijek nije posve jasna. U sondi je prikupljeno tek nekoliko ulomaka novovjekovne keramike.

Da bi se dobio bolji uvid u pronađene strukture, u listopadu 2019. otvorene su sonde 6 i 7. Sonda 6 nalazila se južno i paralelno u odnosu na sondu 5, u zoni nogostupa na križanju Ulice S. Radića, k.č. 4239, Karlovac II i Ulice A. Cesarca, k.č. 1275, Karlovac II. Sonda 6, u kojoj se očekivao nastavak „kule", bila je potpuno arheološki sterilna. U njoj je ustanovljena destrukcija svih arheoloških struktura prilikom različitih radova tijekom postavljanja instalacija (struja, telekomunikacijski kabeli i dr.). Potencijalno zanimljiva pokazala se kamena struktura u samom rubu sjeveroistočnog profila, koja bi mogla biti dio „kule". Nastavak istraživanja uz istočni profil nije bio moguć zbog petlje plinske mreže, koja se nalazila u neposrednoj blizini.

Sonda 7 otvorena je paralelno sa sondom 5, na križanju Ulice S. Radića, k.č. 4239, Karlovac II i Ulice I. G. Kovačića, k.č. 1109, Karlovac II. Ona je planski otvorena na spoju sa sondom 5, paralelno i sjeverno od otprije pronađenih dijelova „kule", kako bi se ustanovilo nastavlja li se neka od struktura izvan opsega istraženog u sondi 5. U sondi 7, razmjerno plitko, pojavila se kamena struktura koja se pružala u obliku slova L i ravno nadovezala na dio „kule". Na terenu se činilo da je ona dio kamene strukture koja se naslanjala na „kulu" i koja je označena u dokumentaciji, a tlocrt je pokazao da je premisa točna. Takav se raspored struktura u određenoj mjeri razlikuje od one pronađene na Banskim vratima. Moguće je da kod Banskih vrata nije sačuvana u cijelom izgledu ili se na toj poziciji razlikovala u izvedbi i građevinskim fazama. U sjevernom dijelu sonde pronađene su strukture od opeke, sa žbukanim vezivom. Strukture podsjećaju na ispusne kanale građene u prvoj polovici 19. st. te postoji mogućnost da se i ondje radi o sličnoj komunalnoj gradnji. Također, nije isključena mogućnost pronalaska dodatnih podzemnih struktura koje nisu naznačene na planovima, a u konačnici su izvedene. Navedenu je strukturu potrebno dodatno istražiti kako bi se ustanovilo o čemu se točno radi i u kakvu je odnosu s kamenim ostacima i samom „kulom".

Nakon istraživanja sve su sonde pokrivene geotekstilom i zatrpane bagerom te asfaltirane. Iznimka je sonda 7, koja se nalazila u zelenoj površini te nije dio prometa, stoga je pokrivena geotekstilom i zatrpana zemljanim slojem, preko kojeg je posijana trava. Pokretni su nalazi oprani i razvrstani prema mjestu prikupljanja te su pohranjeni u depo Gradskog muzeja Karlovac. Nalazi označeni oznakom PN poslani su na konzervaciju i restauraciju u Arheološki muzej u Zagrebu.

Literatura

Azinović Bebek 2019 A. Azinović Bebek, Izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2018. godini na Josipovom bastionu (Karlovac – Zvijezda), 2019.

Čulig, Galetić 2021 I. Čulig, M. Galetić, Vrata Zvijezde / Star Gates, Karlovac, 2021.

Jerončić 2009 T. Jerončić, Karlovac – Zvijezda, HAG, 6/2009, Zagreb, 2009: 303.

Kovačević, Šušnjić 2006 N. Kovačević, D. Šušnjić, Karlovac – Zvijezda, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 184 – 187.

Kruhek 1993 M. Kruhek, Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja, Karlovac, 1993.

Matea Galetić

Summary

Rescue archaeological research of Stjepan Radić Street at the positions of the New and Rijeka gates was carried out as part of „Stjepan Radić Street - Reconstruction and Rearrangement", a capital project undertaken by the City of Karlovac. In accordance with special provisions issued by the Conservation Department in Karlovac, the archaeological excavation was carried out at the aforementioned gates and construction works were archaeologically supervised.

The archaeological research was carried out by the City Museum Karlovac. Archaeological recording and documentation were managed by the company Kaducej d.o.o. Students also took part in the research, which lasted from the end of November 2018 to the end of October 2019, with short interruptions due to weather conditions and technical reasons.

The aim was to collect data on the stratigraphy and structures of the Karlovac Star in order to adapt the finds to the upcoming infrastructural project. The collected input data was processed and has been used for the refinement of the main Urban Area project, further research as well as future interpretation and reconstruction of historic layers of the Star.

Archaeological surveys were conducted with the use of a total station, drone and photography. Seven archaeological trenches were opened. They revealed a phase of the New Gate dating to 1854, with the bridge in front of it. A caponier from 1840 was discovered in front of the Rijeka Gate.

Redni broj: 212
Lokalitet: Karlovačka županija – sjeverni dio
Naselje: Brlog Ozaljski, Bubnjarački Brod, Griče, Jadrići, Jasenovica, Kohanjac, Jurovo, Mišinci, Orljakovo, Pravutina, Sela Žakanjska, Sopčić Vrh, Velika Paka, Veliki Vrh Kamanjski
Grad/općina: Kamanje, Žakanje, Ribnik
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U rujnu 2019. realiziran je program „Arheološko rekognosciranje općina Kamanje, Žakanje i Ribnik", pod vodstvom Zavičajnog muzeja Ozalj. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Miroslav Razum, dokumentarist, a u istraživanjima je također sudjelovao i Stjepan Bezjak, kustos i ravnatelj muzeja. Sredstva za arheološka istraživanja dijelom je osigurao Zavičajni muzej Ozalj, a dijelom Ministarstvo kulture.

Program je organiziran ponajprije zbog slabe istraženosti tog područja. Naime, na čitavu su tom prostoru evidentirana samo četiri arheološka nalazišta, a također je važno napomenuti da se na čitavu području nalazi samo jedan sustavno istraživan lokalitet – špilja Vrlovka.
Rekognosciranje se sastojalo od selektivnoga topografskog terenskog pregleda odabranih lokaliteta, koji su zbog svog položaja, morfologije terena ili povijesnih podataka upućivali na postojanje arheoloških ostataka. Grafičku dokumentaciju izradila je tvrtka Kaducej d.o.o. Evidentirani su sljedeći lokaliteti:
1. Brlog Ozaljski – Vičan (k.č. 910, 911/1, 911/3, 912/1, 917/1 i 917/3, k.o. Breznik) smješten je oko 1 km južno od sela Brloga Ozaljskog, na većem ovalnom platou izolirane uzvisine s relativno strmim padinama. Tijekom terenskog pregleda nađen je veći broj ulomaka srednjovjekovne keramike. U povijesnim zapisima spominje se postojanje ruševina crkve te bunara (Laszowski 1899: 154), no ostaci građevina nisu mogli biti uočeni zbog zaraslosti prostora u šikaru. Za sada je jedini arhitektonski ulomak klesani komad vjerojatno praga, koji se nalazi u privatnom vlasništvu, a koji je navodno pronađen na Vičanu.
2. Bubnjarački Brod – kurija Šimunac (k.č. 1571/1, 1571/2, 1571/3, k.o. Bubnjarci) nalazi se na blagoj padini istoimenog brijega, oko 1 km sjeverno od Žakanja. Kurija se spominje još 1550. kao Šimunvrh, kada je Stjepan Frankopan daruje Nikoli Gojmerčiću (Lopašić 1895: 237). Vidljivi su ostaci zidova od klesanaca i manjeg kamenja, koji su vjerojatno pripadali glavnoj zgradi kurije te gospodarskim zgradama, a nađeno je i nekoliko ulomaka srednjovjekovne keramike.
3. Griče – Pri dvoru (k.č. 1, 2, 3, 5, 6, k.o. Griče) nalazi se u Donjem Griču, s južne strane kapele sv. Ane. Radi se o ostacima dvorca Škrgatić, koji se spominje još 1562., kada darovnicom prelazi iz vlasništva obitelji Frankopan u vlasništvo Zrinskih (Lopašić 1895: 239). Vidljivi su zidovi glavnog objekta, ispod kojeg se nalazi nadsvođen podrum, te gospodarskih objekata, a cijeli dvor okružuje dubok opkop. Nađeno je i nekoliko ulomaka keramike, koji se mogu datirati u srednji vijek.
4. Griče – Vršić (k.č. 1009/4, k.o. Griče) smješten je u zaselku Veselićima, na istočnoj padini brijega. Zapadno od novovjekovne kurije Kniewald, a s južne strane obiteljske kuće, vidljivi su temelji zida koji se proteže u smjeru istok-zapad, u dužini od oko 20 m. Prema izgledu i načinu gradnje od nepravilnog kamenja, vjerojatno se radi o srednjovjekovnom zidu.
5. Griče – Cerovac (k.č. 1516, 1521, 1522, 1525, 1526, 1527, 1528/1, 1528/2 i 1529, k.o. Griče) nalazi se oko 200 m istočno od sela Gornje Griče, na izoliranoj uzvisini sa strmim padinama. Prikupljen je manji broj srednjovjekovne keramike.
6. Griče – Vrh (k.č. 1811/2 i 1811/3, k.o. Griče) smješten je oko 400 m sjeverno od sela Veliki Modruš Potok, na okruglom platou na vrhu izolirane uzvisine strmih padina. Tijekom obilaska nađeno je nekoliko ulomaka prapovijesne keramike.
7. Jadrići – Gradinovac (k.č. 4272, 4273, 4274, 4277, 4278, 4279/1, 4281,4285, 4286 i 4288, k.o. Mrzljaki) nalazi se oko 600 m jugoistočno od sela Jadrića, na izoliranoj uzvisini strmih padina, s ravnim platoom na vrhu. Na rubovima platoa djelomično su vidljivi ostaci zida u obliku nasipa od zemlje i kamenja te je također sakupljeno nekoliko ulomaka prapovijesne i srednjovjekovne keramike. Iz povijesnih je izvora poznato da je Gradinovac do sredine 17. st. bio posjed Zrinskih (Laszowski 1903: 92), a i sam položaj i toponim upućuju na postojanja nekog fortifikacijskog objekta.
8. Jasenovica – Kolo (k.č. 1181/1, 1181/2 i 1182, k.o. Ribnik) nalazi se jugoistočno od sela Obrha i sjeveroistočno od

Zračna snimka lokaliteta Jadrići – Gradinovac (foto: D. Tresić Pavičić)

Ostaci fortifikacijskog zida na lokalitetu Jasenovica – Kolo (foto: M. Razum)

Pogled na lokalitet Mišinci – Majeri (foto: M. Razum)

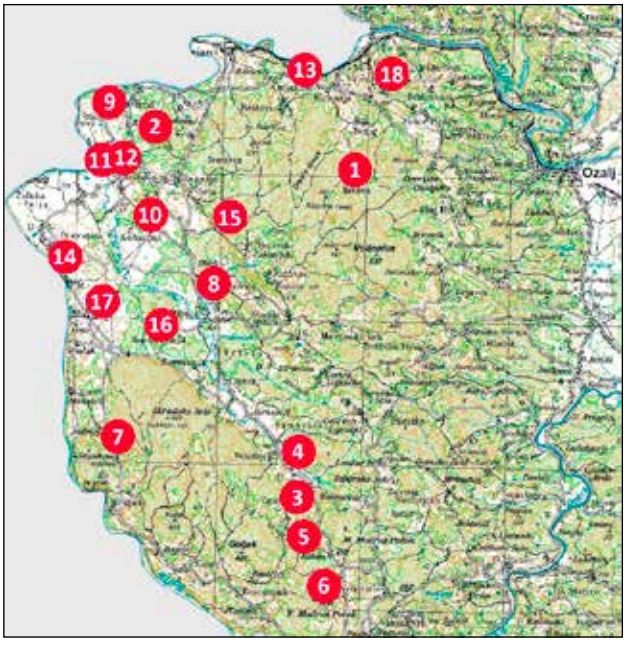

Položaj nalazišta

napuštenog naselja Jasenovice, na platou na sjevernoj padini brijega, iznad lijeve obale potoka Ribnika. Vidljivi su obrisi vanjskog zida u obliku nasipa zemlje i lomljenog kamenja, koji prati rub platoa, a također i ostaci temelja unutrašnjih pravokutnih građevina, gdje je prikupljen manji broj ulomaka srednjovjekovne keramike. Radi se vjerojatno o nekadašnjoj utvrdi Kolo, koja se prvi put spominje 1544., kada je u suvlasništvu grofova Zrinskih i Frankopana. U 17. st. u privremenom je vlasništvu obitelji Križanić te vjerojatno prestaje biti u upotrebi u 18. st. (Golub 2012: 391, 392).

9. Jurovo – Pogorelka (k.č. 351/1, 351/2, 349/1, 349/3 i 349/4, k.o. Jurovo) nalazi se na istočnom rubu naselja Jurova, na blagom uzvišenju. Na pregledanim oranicama sakupljeno je nekoliko komada prapovijesne, vjerojatno eneolitičke keramike, te ulomci dvaju glačanih kamenih predmeta.

10. Kohanjac – Sedlo (k.č. 2179/2 i 2179/5, k.o. Jurovo) nalazi se u sjevernom dijelu naselja Kohanjca, na ravnom platou uzvisine sa strmim padinama te pristupom sa sjeverne strane. Mogu se uočiti obrisi pravokutne građevine, a istočno od nje također ostatak nasipa od zemlje, lomljenaca i obrađenog kamenja, koji vjerojatno čine vanjski zid. Moguće je da se radi o nekadašnjoj kuriji ili utvrdi, koja se spominje u povijesnim zapisima (Laszowski 1929: 99).

11. Mišinci – Majeri (k.č. 1062/11, k.o. Jurovo) smješten je na rubu riječne terase iznad rijeke Kupe, oko 350 m južno od mjesta Mišinaca. Sakupljen je manji broj ulomaka grube prapovijesne keramike i tri ulomka glačanog kamena te se nalazi najvjerojatnije mogu datirati u eneolitik.

12. Mišinci – Rosulje (k.č. 843/2, 843/4 i 843/7, k.o. Jurovo) prostire se oko 250 m zapadno od lokaliteta Majeri, na blagom uzvišenju. Sakupljen je veći broj ulomka keramike, koja se može pripisati lasinjskoj kulturi. Moguće je da su položaji Majeri i Rosulje isti lokalitet, no zbog slabe vidljivosti i nedostatka površinskih nalaza to zasad nije moguće sa sigurnošću tvrditi.

13. Orljakovo – Brlog grad (k.č. 35/1, 37/1, 37/2, 37/3, 37/4 i 38/2, k.o. Brlog Ozaljski) nalazi se u sjevernom dijelu naselja Orljakova, iznad desne obale Kupe. Radi se o ostacima kurije obitelji Šufflay, koja se prvi put spominje 1544. godine (Laszowski 1899: 151 – 154). Njezini ostaci vidljivi su s istočne strane obiteljske kuće, gdje se nalazi pravokutan prostor dimenzija cca 30x40 m, omeđen ostacima zida visine oko 1 m.

14. Pravutina – Vrh (k.č. 2251 i 2252, k.o. Pravutina) nalazi se istočno od naselja Pravutina te se radi o zaravnjenom, zapadnom rubu dominantnog uzvišenja. Na pregledanim česticama ustanovljena je veća koncentracija lomljenog kamenja, a također je sakupljeno nekoliko ulomka srednjovjekovne keramike. Zanimljivo je da se dio naselja Pravutina najbliži tom lokalitetu naziva Varoš, što bi moglo upućivati da se radi o nekadašnjem podgrađu, stoga je moguće je da se u slučaju lokaliteta Rebar radi o položaju dvora u Pravutini, koji je postojao prije 16. st. (Lopašić 1895: 239).

15. Sela Žakanjska – Pimnica (k.č. 947/2, k. o. Žakanje) špiljski je lokalitet čija se dva ulaza nalaze na dnu jedne ponikve, oko 1 km sjeverozapadno od sela Breznika Žakanjskog. Ulaz se sastoji od kratkih hodnika koji se nakon 2 m spajaju u jedan kanal, koji se zatim počinje strmo spuštati. Manji broj ulomaka srednjovjekovne keramike pronađen je u ulaznom dijelu špilje.

16. Sopčić vrh – Jankov vrh (k.č. 554/3, 552/1, 552/3, k.o. Ribnik) nalazi se na blagom uzvišenju oko 450 metara sjeverozapadno od sela Sopčić Vrha. Ondje se nalazila kurija, koja je do 1699. bila posjed Zrinskih, nakon čega prelazi u posjed obitelji Vranicany (Laszowski 1903: 94). Od kurije danas nema nikakvih vidljivih ostataka, no na oranici koja se nalazi s južne strane prostora kurije nađeni su ulomci prapovijesne i srednjovjekovne keramike.

17. Velika Paka – Stari Talji (k.č. 722/67 i 722/68, k.o. Sračak) nalazi se na zapadnom dijelu riječne terase, oko 700 m jugoistočno od naselja Male Pake te oko 550 m sjeveroistočno od Velike Pake. S obzirom na slabu vidljivost zbog zapuštenosti oranice, nađena je malena količina prapovijesne keramike.

18. Veliki Vrh Kamanjski – Goli vrh (k.č. 583/2, k.o. Police Pirišće) nalazi se na uzvišenju oko 300 m sjeverozapadno od sela Velikog Vrha Kamanjskog. Vršni je dio ravan, a istočno i sjeverno od njega nalaze se ostaci suhozida građenog od klesanog kamenja. Zid se proteže u smjeru sjever-jug u dužini oko 50 m, zatim se pod pravim kutom lomi i nastavlja u dužini od oko 30 m u smjeru istok-zapad te je

debljine oko 1,5 m. Zbog zaraslosti terena u šikaru, nije bilo moguće uočiti površinske nalaze.
Prilikom ovog rekognosciranja evidentirano je ukupno 18 lokaliteta koji do sada nisu bili evidentirani. Većina lokaliteta smješteno je u dolini rijeke Kupe ili potoka Ribnika, što je bilo i očekivano jer su njima oduvijek prolazili glavni komunikacijski pravci. Izvedbom ovog programa prilično su proširene spoznaje o životu na tom području tijekom prošlosti, čime su dane smjernice za buduća istraživanja.

Literatura

Golub 2012 I. Golub, Zrinski, Križanić i Lippayi, tragovi dodira, u: (ed. R. Horvat): Susreti dviju kultura: obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti, Zagreb, 2012: 383 – 446.
Laszowski 1899 E. Laszowski, Grad Brlog i okolina, Hrvatski planinar, 10, Zagreb, 1899: 151 – 154.
Laszowski 1903 E. Laszowski, Od Ladešić Drage do Ribnika, Hrvatski planinar, 11-12, Zagreb, 1903: 92 – 94.
Laszowski 1929 E. Laszowski, Grad Ozalj i njegova okolina, Zagreb, 1929.
Lopašić 1895 R. Lopašić, Oko Kupe i Korane, Zagreb, 1895.

dr. sc. Miroslav Razum

Summary

The programme of „Archaeological reconnaissance of the Municipalities of Kamanje, Žakanje and Ribnik" was carried out in the course of September 2019. The reconnaissance was selective, and the surveyed site were chosen on the basis of their location, terrain morphology and historical records. The reconnaissance revealed 18 previously unknown sites which, for the most part, can be dated to prehistory. Some of them are medieval and postmedieval fortification and residential sites. As expected, most of them are located in the valleys of the Kupa River and Ribnik Stream. These valleys have always been main communication routes. The reconnaissance has significantly contributed to our understanding of the occupation of this area in the past and provided new guidelines for future investigations.

Redni broj: 213
Lokalitet: Končalovići – Gradina
Naselje: Končalovići
Grad/općina: Barilovići
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, rekognosciranje

Od kolovoza do listopada 2019. zaštitno je arheološki istraživan lokalitet Gradina u Končalovićima. Voditelj istraživanja bio je Sanjin Mihelić, a zamjenik je bio dr. Ivan Radman-Livaja, obojica iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Stručnu ekipu činili su i arheolozi Jana Frdelja i Nikolina Bencetić. Kao član stručne ekipe te u svojstvu konzervatorskog nadzora, na terenu je boravio i Krešimir Raguž iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Sudjelovalo je i petoro pomoćnih radnika: Miro Peraković, Anđelko Volarić, Nataša Cvitanović i Zlatko Peraković iz Barilovića. Nastavljeno je i geodetsko snimanje započeto 2011. godine (tvrtka Arheoplan d.o.o.).

Sonda S5, gradina Končalovići (foto: K. Raguž)

Prapovijesno naselje na Gradini nad Končalovićima nedaleko od Barilovića smješteno je na istaknutom brdu nad zavojem rijeke Korane, na apsolutnoj visini od 206 m. Naselje je djelomično omeđeno zaštitnim bedemom od zemlje pomiješane s kamenom, dok je na preostalom dijelu prirodno zaštićeno konfiguracijom terena. Prostor u podnožju Gradine, prema rijeci, čini zaravnjen teren, takozvana *luka*.
Po svojim karakteristikama, to naselje u potpunosti odgovara jednom specifičnom tipu naselja, uobičajenom za završno razdoblje kasnog brončanog doba te za starije željezno doba u široj karlovačkoj regiji. Naime, riječ je o gradinskim naseljima manjeg opsega, smještenima povrh kanjona rijeke, a na njezinu zavoju udesno, i to u pravilu na desnoj obali. Naime, radi se o gradinama nad kanjonima Mrežnice, Korane i Dobre, koje se nalaze nad desnom stranom kanjona. Nadalje, sve su te gradine smještene upravo na zavojima rijeka, a usto se pod sjevernim obroncima gradina redovito nalaze i luke, odnosno ravnice uz samu vodu. Također je zanimljivo da sve te gradine imaju približno pravokutan tlocrt vrlo sličnih dimenzija (kraćih stranica 40 – 60 m, a dužih stranica 70 – 100 m) i jednakoga položaja, pri čemu je duža stranica pravokutnika usporedna s rijekom. Na gotovo svim gradinama ustanovljeno je ili primijećeno postojanje ostataka zemljano-kamenih bedema (negdje prilikom iskopavanja, a negdje prilikom pregledavanja terena). Također je zanimljiv podatak da je na najmanje trima gradinama primijećena i formacija koja bi se mogla nazvati „tumuloidnim bedemom". Svi su ti „tumuloidni bedemi" na jugozapadnim kutovima gradina, i to na kraju bedema prema strmoj strani nad kanjonima rijeka. Još je jedan dodatan podatak koji može poslužiti kao vrijedna analogija u prilog hipotezi o tumuloidnom bedemu: na mjestima koja se, prema konfiguraciji zemljano-kamenih nasipa, zasad mogu smatrati mjestima ulaza u gradinu, ti se tumuloidni bedemi nalaze s desne strane.
Na lokalitetu su 2019. istraživane dvije sonde: sonda S5 i S6. Time su se htjela dobiti saznanja o zapadnom rubu gradine, a na sondi S4 nastavak radova nije bio moguć zbog

Sonda S6, gradina Končalovići (foto: K. Raguž)

nepraktičnosti i nečitljivosti slojeva, odnosno vrlo suhe zemlje (ondje se doprlo do tamnijeg naseobinskog sloja, koji bi u takvim uvjetima bilo šteta kopati).
Sonda 5 pravokutnog je oblika, dimenzija 3x2 m, orijentirana u smjeru istok-zapad. Postavljena je uz južni rub gradine, a po sredini gradine u smislu istok-zapad. Zbog pretpostavljene složenosti stratigrafske situacije (po analogiji na situaciju u prethodnim sondama, tj. kampanjama) sonda S5 podijeljena je na kvadrante od A do F. U toj je sondi 2019. istraživanje tek započeto, a u gornjim slojevima stratigrafska je situacija (humus, kamen, zemlja) istovjetna kao u prethodnim sondama. Nekoliko živih stijena i korijenje okolnog drveća činilo je ne samo metodološki i dokumentacijski problem, nego i fizički problem, te su se radovi odvijali sporo. U toj sondi, koja je na rubu kanjona nad rijekom Koranom, nisu uočeni elementi bedema. Radi se o nepostojanju bedema na prirodno najlakše branjivoj strani gradine ili o položaju sonde unutar (ili eventualno izvan) bedema. Također je riječ o nalazima ulomaka keramičkih posuda i lijepa, koji se okvirno mogu datirati u brončano doba. Ispod gornjih slojeva (SJ 5-0 šumsko tlo, SJ 5-1 žućkasto-svjetlosmeđa tvrda glina i SJ 5-2 sličan SJ 5-1, ali tamniji oko kamenja) u kojima je pronađeno, kako je i uobičajeno, manje pokretnih keramičkih nalaza – uočen je SJ 5-3 (sloj crvenkaste gline s dosta nalaza, sličan kulturnim slojevima u prethodnim sondama). Nakon određene dubine i višetjedne kampanje, broj nalaza u tom sloju počeo je padati, dok se nije došlo do sloja SJ 5-4 – zdravice. To je bilo iznenađenje jer se negdje očekivao i tamniji sloj – naseobinski sloj (urušen), kakav je dosad pronalažen u svim sondama.

Sonda 6 također je pravokutnog oblika, dimenzija 3x2 m, orijentirana u smjeru istok-zapad, a postavljena je također uz južni rub gradine, ali bliže tumuloidnom bedemu i sondama 3 i 4 nego sonda 5. Zbog pretpostavljene složenosti stratigrafske situacije (po analogiji na situaciju u prethodnim sondama, tj. kampanjama), sonda S5 također je podijeljena na kvadrante od A do F. U ovoj je sondi 2019. istraživanje tek započelo, a u gornjim je slojevima stratigrafska situacija (humus, kamen, zemlja) istovjetna istočnome dijelu sonde kao u prethodnim sondama te kao u sondi S 5. Nekoliko živih stijena i korijenje okolnog drveća bilo je ne samo metodološki i dokumentacijski problem, nego i fizički problem, te su se radovi odvijali sporo. Ni u toj sondi, koja je na rubu kanjona nad rijekom Koranom, nisu uočeni elementi bedema. Radi se o nepostojanju bedema na prirodno najlakše branjivoj strani gradine ili o položaju sonde unutar (ili eventualno izvan) bedema. Također je riječ o nalazima ulomaka keramičkih posuda i lijepa, koji se okvirno mogu datirati u brončano doba.
Ispod gornjih slojeva (SJ 5-0 šumsko tlo, SJ 5-1 žućkasto-svijetlosmeđa tvrda glina i SJ 5-2 sličan SJ 5-1, ali tamniji oko kamenja) u kojima je pronađeno, kako je i uobičajeno, manje pokretnih keramičkih nalaza – naišlo se na SJ 5-3 (sloj crvenkaste gline s dosta nalaza – sličan kulturnim slojevima u prethodnim sondama). Nakon određene dubine i višetjedne kampanje, broj nalaza u tom sloju nije počeo padati te se ondje u budućnosti možda može očekivati i tamniji sloj – naseobinski sloj (urušen), kakav je dosad pronalažen u svim sondama, osim u sondi S 5.

Ove je godine, nakon vrlo preciznih i polaganih istraživanja tijekom prethodnih kampanja, potvrđeno i dokumentirano nekoliko podataka. Čini se da barem na jednom dijelu zapadnog ruba gradine nad kanjonom nema bedema. Na platou uz zapadni rub gradine možda je bila neka javna površina – ravan plato bez građevina.
Istraživanjima na Gradini u Končalovićima dodatno je proširen skup spoznaja o prapovijesti na području Korduna, a nalazi iz dosad istraženih sondi potvrđuju prijašnju tezu o Gradini kao prapovijesnom naselju, koje se okvirno može datirati u kasno brončano i starije željezno doba, iako prema preliminarnom pregledu keramičkih nalaza ne treba odbaciti mogućnost nalaza barem iz starijih brončanodobnih razdoblja (pokoji komad keramike sliči tzv. lasinjskoj kulturi).

Literatura

Mihelić, Raguž, Štefančić 2012 S. Mihelić, K. Raguž, J. Štefančić, Končalovići – Gradina, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 325, 326.
Mihelić, Raguž, Štefančić 2013 S. Mihelić, K. Raguž, J. Štefančić, Končalovići – Gradina, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 397, 398.
Mihelić, Raguž, Štefančić 2014 S. Mihelić, K. Raguž, J. Štefančić, Končalovići – Gradina, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 298 – 300.
Mihelić, Raguž 2015 S. Mihelić, K. Raguž, Končalovići – Gradina, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 312 – 314.
Mihelić, Raguž 2016 S. Mihelić, K. Raguž, Končalovići – Gradina, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 359 – 361.
Mihelić, Raguž 2017 S. Mihelić, K. Raguž, Končalovići – Gradina, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 358 – 360.
Mihelić, Raguž 2018 S. Mihelić, K. Raguž, Končalovići – Gradina, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Mihelić, Raguž, Frdelja 2019 S. Mihelić, K. Raguž, J. Frdelja, Končalovići – Gradina, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Sanjin Mihelić
Krešimir Raguž
Jana Frdelja
Nikolina Bencetić

Summary

Rescue archaeological excavations at Gradina in Končalovići were conducted from August to October 2019. They encompassed two probes: S5 and S6. After very slow and precise investigations carried out during previous campaigns, this year we confirmed some very important information. It seems that there is no rampart on at least one segment of the western edge of the hillfort above the canyon. The plateau along the western edge of the hillfort was probably occupied by a public building. The excavations have significantly elucidated our knowledge about the prehistory in Kordun. The finds yielded so far confirm the earlier hypothesis that Gradina represented a prehistoric settlement dating to the Late Bronze and Early Iron Ages, although, based on a preliminary analysis of the pottery finds, earlier Bronze Age periods should not be excluded (some pottery shards closely resemble so-called Lasinja Culture pottery).

Redni broj: 214
Lokalitet: Lasinja – Gradišće, Britveci, Talijanovo brdo
Naselje: Crna Draga, Lasinja
Grad/općina: Lasinja
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: terenski pregled, sondažno iskopavanje

Godine 2019. provedena je još jedna sezona pregleda prostora općine Lasinje, s posebnim naglaskom na položaj Talijanovo brdo, na kojem su istražene sonde 13 i 14. Voditeljica radova bila je dr. sc. Jacqueline Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu.

U objema sondama ustanovljena je isključivo građa koja pripada bakrenodobnoj lasinjskoj kulturi. Dosadašnjim istraživanjima ustanovljeno je da je to gradinsko nalazište jednoslojno te da je većina lasinjskih objekata ukopana izravno u sterilan sloj. Do sada nisu ustanovljeni nadzemni objekti, već samo ukopani, vjerojatno radni prostori. Ulomci kućnog lijepa sugeriraju da su na položaju Talijanovo brdo postojale nadzemne strukture čiji oblik tijekom dosadašnjih istraživanja nije ustanovljen.
Dosadašnja istraživanja, iako malog opsega, pokazuju da je položaj najintenzivnije bio u uporabi tijekom bakrenoga doba, ali da je također upotrebljavan i tijekom ranog brončanog i željeznog doba (Balen 2011).

Lasinja – Talijanovo brdo: nalaz keramičkog pršljenka, lasinjska kultura (foto: I. Krajcar)

Lasinja – Talijanovo brdo: nalaz kamene plosnate sjekire, lasinjska kultura (foto: I. Krajcar)

Pogled iz zraka na položaje Talijanovo brdo i Graba (izradio: M. Mađerić)

Lasinja – Talijanovo brdo: rekonstruirana zdjela, rano brončano doba (foto: I. Krajcar)

Pregled terena bio je usmjeren na prostor južno od Talijanova brda, kao i prethodne 2018. godine. Na položaju Graba napravljene su geodetske sonde, koje nisu dale rezultate.

Literatura

Balen 2011 J. Balen, Lasinja – Gradišće, Britveci, Talijanovo brdo, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 335 – 338.
Balen 2019 J. Balen, Lasinja – Gradišće, Britveci, Talijanovo brdo, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Jacqueline Balen

Summary

A new season of the archaeological field survey of the territory of the Municipality of Lasinja, especially the site of Talijanovo brdo, was conducted in the course of 2019. The excavations at Talijanovo brdo encompassed two probes, i. e. 13 and 14. Both probes yielded finds that belong to the Copper Age Lasinja Culture. The excavations carried out so far have releveled that Talijanovo brdo represents a single layered site with Lasinja features dug directly into a sterile layer. No aboveground features have been identified so far, only dugout working features. Fragments of house daub point to the existence of aboveground features whose form cannot be established. Previous investigations, although small-scale, suggest that the site was most intensively used in the Copper Age, but it was also occupied during the Early Bronze and Iron Ages (Balen 2011). A field survey was carried out in the area to the south of Talijanovo brdo. Geoprobes carried out at the site of Graba yielded no finds.

Redni broj: 215
Lokalitet: Mahično – trasa novog mosta i pristupne ceste preko Kupe
Naselje: Mahično, Pokupje
Grad/općina: Karlovac, Ozalj
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: rekognosciranje, sondažno iskopavanje

U kolovozu 2019. tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita rekognoscirala je teren i sondažno arheološki istražila područje u naselju Mahičnom i Pokupju, unutar zone izravnog utjecaja građevinskih zahvata, što je povezano s gradnjom novog mosta i pristupne ceste preko rijeke Kupe u Pokupju (bivša ŽC 3297).

Terenskim pregledom obuhvaćena je površina trase od cca 17.000 m², u dužini od oko 300 m na desnoj obali Kupe i 175 m na lijevoj obali Kupe, kuda prolazi postojeća državna cesta prema Ozlju. Sondažno istraživanje obuhvatilo je ukupno šest arheoloških sondi, tri na lijevoj obali i tri na desnoj obali Kupe. Sonde su istraživane ručnom stratigrafskom metodom iskopa, uz popratnu terensku arheološku i nacrtnu dokumentaciju. Teren predmetne lokacije

Istražena sonda (foto: Dž. Los)

arheološkog terenskog pregleda i sondažnog istraživanja, koji je u zoni izravnog utjecaja građevinskih radova, ravničarske je morfologije, a obuhvaća lijevu i desnu obalu Kupe u naselju Mahičnom.
Na desnoj obali Kupe, na predmetnoj lokaciji nalaze se plastenici s povrćem privatnog OPG-a te polje kukuruza. Terenski pregled obavljen je na površini uglavnom slabe vidljivosti tla, što posljedično smanjuje mogućnost uočavanja pokretnih arheoloških nalaza. Prilikom terenskog pregleda samo su na jednoj poziciji uočeni pokretni nalazi, a riječ je o recentnim i novovjekovnim ulomcima keramike i opeke.
Osim terenskog pregleda, iskopane su sonde 1, 2 i 3, od kojih su sonde 1 i 3 na platoima između plastenika, dok je sonda 2 smještena unutar polja kukuruza. Sonde su veličine 1x3 m, orijentirane su u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Unutar svih triju sondi uočena je identična stratigrafija slojeva, odnosno definiran je sloj naplavinskog podrijetla debljine od 50 do 80 cm, koji se rasprostire iznad sloja zdravice. U sastavu naplavinskog sloja pronađen je manji broj ulomaka recentne opeke i keramike te recentan otpad, koji se sastojao od plastike, kože, najlona i lima. Iako je u sloju naplavine u sondama 1 i 2 pronađen po jedan manji ulomak keramike prapovijesnog podrijetla, ne može se govoriti o sloju koji ima arheološki značaj, upravo zbog prisutnog recentnog materijala. Na vrhu sloja zdravice ni u jednoj sondi nisu uočeni obrisi arheoloških struktura iz kojih

bi eventualno potjecao pronađen prapovijesni keramički materijal. S obzirom na malobrojnost pronađenih ulomaka prapovijesnog podrijetla te izostanak arheoloških struktura na vrhu sloja zdravice, ne može se definirati arheološki potencijal lokacije.
Na lijevoj obali Kupe trasa obuhvaća ravničarski dio između željezničke pruge i postojećeg mosta, s obiju strana državne ceste koja vodi prema Ozlju. Istražene su tri sonde, od kojih je sonda 4 pozicionirana sjeverno do postojeće prometnice, dok su sonde 5 i 6 pozicionirane južno od prometnice prema lijevoj obali Kupe. Također je prilikom iskopavanja svih triju sondi uočena identična stratigrafija slojeva, koja se sastoji od sloja stare oranice i sloja zdravice koja se pojavljuje na relativnoj dubini od cca 70-80 cm. Pronađena je manja količina ulomaka otpada i keramike recentnog podrijetla, s iznimkom sonde 4, gdje je pronađen jedan ulomak prapovijesne keramike. Također, na vrhu sloja zdravice nisu uočeni obrisi arheoloških struktura, zbog čega se nije mogao potvrditi arheološki potencijal.

Dženi Los

Summary

A field survey and probe archaeological excavations in Mahično and Pokupje were conducted in the course of August 2019 within the construction area related to the construction of a new bridge and road across the Kupa River in Pokupje. There were no archaeological finds.

Redni broj: 216
Lokalitet: Ogulin – Stari grad Ogulin
Naselje: Ogulin
Grad/općina: Ogulin
Pravni status: Z-280
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

Od 16. rujna do 2. listopada 2019. trajalo je arheološko istraživanje u sklopu pripreme radova za postavljanje novog oplođenja na prostoru ispred kapelice sv. Bernardina u starom gradu Ogulinu. Voditelj istraživanja bio je Mario Bodružić, dipl. arheo., a stručnu ekipu činili su i zamjenik voditelja Ivan Huljev, dipl. arheo., i arheološki tehničar Matej Bodružić. Osim stručne ekipe, u istraživanju su sudjelovali i fizički radnici. Naručitelj radova bio je Zavičajni muzej Ogulin.

Zbog planiranih radova postavljanja novog oplođenja na prostoru ispred kapelice sv. Bernardina, Zavičajni muzej Ogulin razmatrao je mogućnost prezentacije mogućih ostataka broda gotičke crkve na novoformiranom javnom prostoru. U tu svrhu lokalitet je sondažno arheološki istražen, s ciljem utvrđivanja prostorne raspodjele i razine strukturalne očuvanosti ostataka broda crkve kako bi se prilikom budućih konzervatorsko-restauratorskih zahvata imao uvid u mogućnosti njihove konzervacije i prezentacije.
Do kraja istraživanja ukupno je otvorena površina od oko 100 m^2, nepravilnog pravokutnog oblika u tlocrtu. Dokumentirano je ukupno 57 stratigrafskih jedinica, prikupljeno je 30 vrećica nalaza (keramika, staklo, metal) i 17 vrećica uzoraka (kosti, žbuka i metalna zgura), a posebno je izdvojeno pet jedinica nalaza. Skup stratigrafskih zapisa dokumentiran tijekom istraživanja može se podijeliti u nekoliko kronološko-stratigrafskih grupa, od kojih najvažniju čine ostaci kasnogotičke crkve sv. Bernardina.
Sačuvani ostaci broda crkve u najvećoj se mjeri odnose na temeljne stope, a potom i ostatke zidova objekta. Pojedini elementi arhitekture objekta bili su tlocrtno vidljivi već nakon strojnog uklanjanja recentnih slojeva nasipa. Dokumentirani su bočni (istočni i zapadni) i pročelni (sjeverni) zid sa pripadajućim temeljnim stopama, koji čine cjelinu konstrukcije objekta pravokutnog oblika u tlocrtu, usmjerenog u smjeru sjever-jug, s blagim otklonom prema zapadu. Otkriveni bočni zidovi i njihove temeljne stope naslonjeni su na južnoj strani na konstrukciju južnog obrambenog zida utvrde, koji čini i pročelni zid današnje kapelice sv. Bernardina, ali nisu s njim organski povezani. Isto je primijećeno i na spoju istočnog bočnog zida s pročelnim (sjevernim) zidom crkve koji se na njega naslanja, ali nisu primijećeni nikakvi detalji spajanja i zajedničkog podizanja tih dvaju elemenata u zidu ni u temeljnim stopama. Gledano u strogo stratigrafskom smislu, to bi značilo da su obrambeni zid utvrde (SJ 57) i pročelni zid crkve građeni prije bočnih zidova i njihovih temeljnih stopa, iako je gradnja svih tih elemenata mogla biti istodobna.
Oba bočna zida nisu sačuvana cijelom dužinom, nego samo na južnom dijelu, u visini jednog reda kamenja iznad tjemena temeljne stope. Zapadni je bočni zid najslabije sačuvan, jer je osim tijekom nivelacije terena u 19. st. oštećen i prilikom ukapanja modernih rubnika postavljenih tijekom uređivanja parka te gradnje pristupa za invalide uz južni i zapadni rub bivše stražarnice (Ivanina kuća bajki) u modernom periodu. Sačuvan je u dužini od 2,8 m i maksimalnoj širini od 1,05 m, što čini i ukupnu širinu istočnog bočnog zida. Istočni bočni zid bolje je sačuvan, u dužini od 3,6 m, a širina mu na svim sačuvanim dijelovima iznosi oko 1,05 m. Njega je na sjevernom dijelu, blago dijagonalno, presjekao ukop kanala za polaganje električnih instalacija.
Sjeverni zid objekta dokumentiran je u dvama odvojenim segmentima koji su poslije korelirani, nakon što je utvrđeno da je na dvama dijelovima presječen ukopom kanala za polaganje električnih instalacija i ukopom recentnog rasvjetnog stupa. Na zapadnom je dijelu kao i zapadni bočni zid

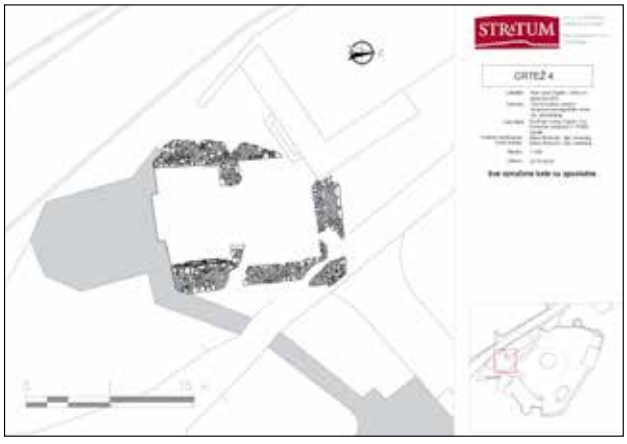

Otkrivene strukture broda crkve sv. Bernardina

Ulomci slikane glazirane keramike

Prostor broda tijekom istraživanja s vidljivom podnicom i ostacima bočnih zidova

presječen gradnjom pristupa za invalide, uz južni i zapadni rub bivše stražarnice (Ivanina kuća bajki). Istočni mu rub izlazi iz gabarita pročelja objekta te se nastavlja prema istoku izvan površine istraživanja. Ako bi se njegov pravac imaginarnom linijom produžio prema smjeru kretanja na istok, vidjelo bi se da se pruža prema kvadratnom ojačanju sa zapadne strane kaštela utvrde. Građen je slično kao i sačuvani dijelovi bočnih zidova te čini pročelni zid građevine sa sačuvanim ulazom. Širok je 1,05 m, odnosno oko 1,6 m s unutarnjom stranom temeljne stope. Tijekom istraživanja nije dosegnuta temeljna stopa na vanjskoj strani.

Ulaz je sačuvan u vidu praga, odnosno suženog dijela zida sa stubom na unutarnjoj strani. Širok je 1,98 m, postavljen je po sredini pročelnog zida broda, s odmakom od 30 cm prema zapadu u odnosu na njegovu os. Tako bi udaljenost ulaza od rekonstruiranog zapadnog kuta objekta iznosila 3,03 m, a od istočnog 3,33 m.

Prethodno opisani i dokumentirani ostaci zidova uokvirivali su osnovni objekt broda crkve, čija je unutarnja površina iznosila oko 60 m^2. Dužina broda, od ulaznog praga na pročelnom zidu do ulaza u nekadašnje svetište (danas kapelica sv. Bernardina) iznosila je 9,54 m, dok je dužina bočnih zidova, zbog otklona osi broda od osi današnje kapelice, iznosila 9,84 m na zapadnoj, odnosno 9,24 m na istočnoj strani.

Osnovni cilj istraživanja bio je utvrditi prostornu raspodjelu i razinu strukturalne očuvanosti ostataka broda crkve kako bi se prilikom budućih konzervatorsko-restauratorskih zahvata dobio uvid u mogućnosti njihove konzervacije i prezentacije. Istraživanjima je utvrđeno postojanje sačuvanih zidova i temeljnih stopa broda crkve. Rekonstruiran je objekt čija je unutrašnja površina iznosila oko 60 m^2. U tlocrtnom smislu specifičnost je objekta otklon u osi svetišta crkve u odnosu na brod te inkorporiranost crkve u bedem utvrde, na način da je zid koji razdvaja svetište i brod zapravo dio trakta bedema. Svetište crkve time je bilo izbočeno izvan linije bedema i moglo je djelovati kao obrambena kula za zaštitu prilaza gradskim vratima, koja su se nalazila uz njegov zapadni bok. Ta osobitost svrstava crkvu sv. Bernardina u užu skupinu kasnogotičkih crkava s kraja 15. i početka 16. st., čija je gradnja usko povezana s većim graditeljskim pothvatima tijekom gradnje utvrda. Tijekom istraživanja dokumentirana su i neka specifična graditeljska rješenja, poput lučnih temelja istočnog zida koja upućuju na potrebu prilagodbe graditelja zahtjevnom i vjerojatno izrazito neravnom terenu. Ta je prilagodba posljedica potrebe za savladavanjem krške geomorfologije na mjestu koje su graditelji utvrde namijenili za gradnju crkve, a vjerojatno je na njemu stajala prirodna udubina nalik vrtači. Posljedica takve situacije mogla je biti ubrzano slijeganje tla na istočnom dijelu crkve, što je poslije moglo uzrokovati statičke probleme na objektu, zbog kojih su naknadno dodana unutarnja ojačanja bočnih zidova u vidu kvadratnih dogradnji sličnih kontraforima. S obzirom na to da je objekt početkom 19. st., odmah nakon gradnje župne crkve desakraliziran, a u razdoblju između 1835. i 1840. i porušen, postavlja se pitanje jesu li strukturalni problemi prisutni od same gradnje objekta uvjetovali i odluke da se on najprije napusti, a potom i sruši.

Nekoliko ulomaka kamene plastike u vidu profiliranih dovratnika upućuje na skromno uređenje crkve i osnovne stilske preferencije graditelja onog vremena. Ostali pokretni arheološki nalazi skromni su u količini i finoći izrade, a cijeli skup nalaza može se datirati u rani novi vijek.

Mario Bodružić

Summary

Archaeological excavations at the Ogulin Old Town were carried out in the course of September and October 2019 within the framework of laying new pavement in front of St Bernard Chapel. The excavations encompassed an area of 100 m^2. The remains of the Late Gothic Church of St Bernard represent the most significant find. The preserved segments of the nave include the foundations and walls. The nave, from the threshold in the main façade to the presbytery (today`s chapel) is 9.54 m long. Due to the deviation of the nave, the eastern side wall is 9.84 m long and western 9.24 m.

Redni broj: 217
Lokalitet: Ozaljska špilja
Naselje: Ozalj
Grad/općina: Ozalj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U lipnju i kolovozu 2019. probno je arheološki istražena Ozaljska spilja. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Miroslav Razum, a osim njega, u istraživanju je također sudjelovao kustos i ravnatelj muzeja Stjepan Bezjak te četiri radnika. Dokumentiranje pojedinih situacija istraživanja obavila je tvrtka Kaducej d.o.o. Sredstva za arheološka istraživanja dijelom je osigurao Zavičajni muzej Ozalj, a dijelom Ministarstvo kulture.

Ozaljska špilja smještena je na zapadnom rubu Ozlja, oko 1000 m zračne linije od centra naselja. Ulaz u špilju nalazi se u vapnenačkoj stijeni, u maloj dolini potoka Pavučev jarak, koji samo 300 m nizvodno utječe u rijeku Kupu. Špilja je većim dijelom položena horizontalno te morfološki pripada među razgranate tipove špilja. Sastoji se od dvorane dimenzija 19x15x4,5 m te triju kanala koji se odvajaju iz dvorane (dužine 46, 26 i 23 m), a ukupna dužina špilje iznosi 129 m. Špilja također ima dva ulaza, s glavnim ulazom okrenutim prema sjeverozapadu, dok je bočni ulaz, koji se nalazi odmah pokraj glavnog ulaza i gleda na jugozapad, na početku istraživanja bio skoro posve zatrpan.
Lokalitet je prvi put arheološki istražen 1884., pod vodstvom Šime Ljubića (Ljubić 1885: 72). O tim istraživanjima ne postoji dokumentacija ni opširnije izvješće, no sačuvani nalazi upućivali su na korištenje prostorom špilje tijekom prapovijesti i srednjeg vijeka, stoga je zaključeno da je špilja potencijalno bogat arheološki lokalitet. No, zbog smještaja na samo 80 m zračne linije od najbližih naseljenih kuća te u neposrednoj blizini državne ceste, lokalitet je lako dostupan, što bi moglo rezultirati potencijalnom devastacijom lokaliteta. Unutar špilje također su bili vidljivi iskopi nastali nestručnim iskopavanjima, stoga je bilo potrebno započeti istraživanja kako bi se definirao karakter lokaliteta. Područje istraživanja podijeljeno je na tri sonde.
Sonda A, površine 2x4 m, otvorena je oko 50 m istočno od ulaza u špilju, na mjestu na kojem je prema iskazu mještana nađena žara s paljevinskim ukopom, no bez rezultata.
Sonda B, dimenzija 4x4 m, bila je postavljena na ulazu u špilju, točnije na njezinu bočnom ulazu, jer se pretpostavljalo da bi se ondje, zbog orijentacije ulaza prema jugozapadu, moglo doći do rezultata. Gornje stratigrafske jedinice sadrže urušenja sa većim komadima kamenja. Među kasnoantičkim je materijalom zanimljiv nalaz ulomak oboda uljne lampe tipa IX ili X po Loeschckeu, koji se može široko datirati u razdoblje od 1. do 4. st. Posebno je zanimljiva SJ 014, do 50 cm debeo žut pjeskovit sloj, koji se proteže po sredini sonde i naglo pada prema sjeveroistoku, to jest prema ulazu u špilju, te koja je ukopana u starije slojeve. Sadrži pretežito pomiješan srednjovjekovni, kasnoantički i prapovijesni materijal. U tom sloju nađen je i ulomak ženske mandibule, za sada nepoznate datacije.
U sjeverozapadnom dijelu sonde pronađen je poremećen dvojni kosturni grob u sjeverozapadnom kutu sonde, oko kojeg se nalazio velik broj ulomaka kasnoantičke keramike. Zbog toga je u tom dijelu sonde napravljeno proširenje

Dio nalaza keramike lasinjske kulture (foto: M. Razum)

Ulaz u Ozaljsku špilju prije početka istraživanja (foto: M. Razum)

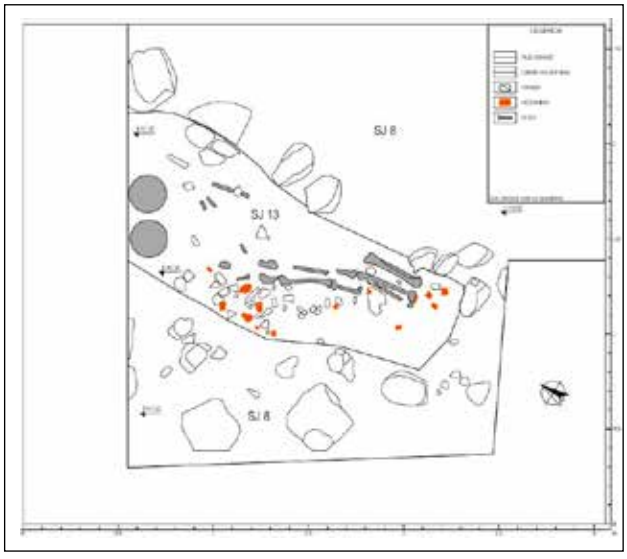

Tlocrt kasnoantičkoga groba (izradio: D. Tresić Pavičić)

dimenzija 1x2 m. Naknadnom bioarheološkom analizom utvrđeno je da se radi o ukopu ženske osobe stare između 20 i 28 godina te djeteta starog između 6 i 8 godina. Radiokarbonska datacija taj ukop najvjerojatnije datira u razdoblje između 210. i 250. godine, što je znakovito jer za uporabu špilja u funeralne svrhe u 3. i 4. st. postoje brojne paralele na Kordunu, kao i u obližnjoj špilji Vrlovka (Perkić 2003).

Stariji slojevi SJ 015 i SJ 016 sadrže ulomke prapovijesne keramike, kojima zbog fragmentiranosti i nedostatka dijagnostičkih pokazatelja nije bilo moguće ustanoviti pripadnost određenoj kulturi. Naknadnim radiokarbonskim datacijama dobiveni su datumi 1208 – 1111 cal BC (68,3 %), odnosno 2626 – 2500 cal BC (68 %), što pokazuje korištenje špiljom tijekom kasnog brončanog doba i kasnog eneolitika. SJ 017, koja se nalazi ispod njega, sadrži nalaze prapovijesne keramike. Prevladava keramika bež do tamnosive boje, tanjih stijenki, s finije obrađenim vanjskim i unutarnjim površinama. Ukrašenih je fragmenata relativno malo te se motivi sastoje od snopova urezanih paralelnih linija, u kombinaciji s ubadanjem. Što se tiče oblika posuda, fragmenti su u većini slučajeva premalih dimenzija, no od formi koje je moguće definirati valja izdvojiti posudu S-profila, s ručkicom koja se izvlači iz ruba posude, te bikoničnu zdjelu s konveksnim gornjim i konkavnim donjim dijelom. Ti nalazi, koji po svemu sudeći pripadaju lasinjskoj kulturi, pokazuju najviše sličnosti s nalazima s lokaliteta Vrlovka i Stari grad Ozalj (Težak-Gregl 1994), što i ne čudi s obzirom na blizinu potonjeg lokaliteta. Nađene su također i kamene alatke, kao i odbojci te jezgre, što upućuje na moguću litičku produkciju na lokalitetu. S obzirom na to da je evidentirano postojanje nekoliko lasinjskih lokaliteta u špiljama (Čataj 2018: 28), može se zaključiti da je i Ozaljska špilja u to doba služila kao povremeno sklonište. Radiokarbonska analiza uzorka kostiju iz tog sloja dala je zanimljiv datum 3626 – 3562 cal BC (60,6 %), što je prilično kasan datum za lasinjsku kulturu.

Crven zagoren sloj SJ 019, koji se nalazi ispod njega, mogao bi se interpretirati kao dio podnice. U istočnom dijelu sonde na dvama su mjestima nađena po tri ovalna sloja gara i zagorene zemlje, manjih dimenzija, položena jedan na drugi. Oni vjerojatno čine vatrišta koja su se sukcesivno upotrebljavala u kraćem razdoblju. Iz uzorka kosti iz jednog od vatrišta dobiven je sličan datum, kao i za SJ 017, 3631 – 3553 cal BC (58,3 %). Zdravicu čini SJ 052, sterilan sloj koji se sastoji od izrazito finog žućkastog pijeska.

Sonda C postavljena je u kanalu unutar špilje koji vodi do bočnog ulaza te je bila malih dimenzija, 1x1 m, no unutar nje nađen je veći broj ulomaka životinjskih kostiju, koje vjerojatno nisu rezultat ljudske aktivnosti.

Nakon završetka istraživanja sonde su zatrpane, dok je iskopani materijal obrađen i pohranjen u Zavičajnom muzeju Ozalj. Bioarheološke analize skeletnih ostataka naknadno je napravio Institut za antropologiju, u okviru projekta PASTLIVES, dok je radiokarbonske datacije napravio Institut Ruđer Bošković. Nakon prve godine arheoloških istraživanja u Ozaljskoj špilji, moglo se zaključiti da je ona važan arheološki lokalitet. Važnost tog nalazišta krije se u činjenici da je ovim istraživanjem znatno popunjena slika sustavno istraživanih arheoloških lokaliteta na širem ozaljskom području, kojih je zasada ukupno pet. Osim što se općenito povećao broj istraživanih lokaliteta na području grada Ozlja, također se i povećao broj evidentiranih lokaliteta s nalazima lasinjske kulture, no detaljniji zaključci o karakteru tog lokaliteta bit će mogući tek nakon budućih istraživanja.

Literatura

Čataj 2018 L. Čataj, Lasinjska kultura, u: J. Balen J. et al. Povratak u prošlost, Bakreno doba u sjevernoj hrvatskoj, Zagreb, 2018: 25 – 48.

Ljubić 1885 Š. Ljubić, Prvo odkriče prehistoričkih grobja od žara u Hrvatskoj, VHAD, VII/3, Zagreb, 1885: 65 – 72.

Perkić 2003 D. Perkić, Antičke nekropole u špiljama kao posebnost kordunskog područja, Subterranea Croatica, 1, Karlovac, 2003: 39 – 49.

Težak-Gregl 1994 T. Težak-Gregl, Prapovijesno nalazište Ozalj Stari grad, OA, 17, Zagreb, 1994: 165 – 181.

dr. sc. Miroslav Razum

Summary

Probe archaeological excavations in the Ozalj cave (i.e. Ozaljska spilja) were carried out in the course of July and August 2019. This slightly branched cave is located in the west of Ozalj. The probe was opened at its entrance. Especially interesting is a Late Antiquity double burial of a mother and child, dating to the third century. We have also identified large quantities of Lasinja pottery and lithics. Future investigation will provide more information about the character of this site.

Redni broj: 218
Lokalitet: Rijeka Kupa i Korana
Naselje: Ščulac, Zorkovac
Grad/općina: Karlovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

U više navrata, od 25. kolovoza do 27. rujna 2019., obavljeno je podvodno arheološko istraživanje i rekognosciranje rijeke Kupe i Korane. Radove je vodio Krunoslav Zubčić iz Odjela za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. U istraživanju su sudjelovali vanjski suradnici Nikica Spudić, Nikol Petelin te članovi francuskog tima iz Centre national de la recherche scientifique (CNRS, Centre Camille Jullian) dr. Giulie Boetto, Anton Divić i Loic Damelet. U istraživanju su također sudjelovali Ozren Pleše (vlasnik opreme za snimanje *side-scan* sonarom) i članovi Kluba za podvodne aktivnosti „Vodomar" iz Duge Rese. Financijska sredstva za zaštitno arheološko istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture, a troškove francuskog tima financiralo je Ministarstvo vanjskih poslova Republike Francuske.

Prva pregledana lokacija bila je Donji Vrutak na rijeci Korani između Gornjeg Šćulca i Luketića, gdje je uz obalu rijeke

Rijeka Korana, kameni poklopac sarkofaga (foto: K. Zubčić)

Rijeka Kupa, kamena baza stupa (foto: K. Zubčić)

Korane nađen kameni poklopac sarkofaga. Sredinom 90-ih ondje se nalazio još jedan poklopac, koji su mještani izvadili u dva djela, od kojih se jedna polovica nalazi izložena u starom gradu Bariloviću, a druga u parku u Dugoj Resi. Nakon uklanjanja riječnog raslinja i sloja mulja iznad poklopca, površina je fotografski dokumentirana radi izrade 3D modela poklopca i dna. Nakon detaljnog čišćenja, utvrđeno je veće oštećenje na rubu poklopca, koje do sada nije bilo poznato. Iz krupnog kamenog nasipa na kojem leži poklopac uzeti su uzorci kamena za petrografsku analizu kako bi se utvrdilo njegovo podrijetlo.
Druga pregledana lokacija nalazi se uzvodno od sela Zorkovac Kapela, na lijevoj obali Kupe, između sela Krašića i Trešćerovca. Uz obalu rijeke Kupe nalazi se gradinsko utvrđenje s kotom od 154 m n. v., smještenom oko 35 m iznad toka rijeke Kupe. Zapadni dio nalazišta uništen je zbog erozije rijeke te se sada strmo spušta prema njoj. S istočne i južne strane utvrde proteže se dubok potok. Na najvišem dijelu nalazišta vidljiva su dva prstena zemljanih bedema. Prilikom ronilačkog pregleda Kupe na tom je položaju pronađena kamena baza stupa ili kapitel, dimenzija 45x35 cm. Baza je rađena od mekšeg kamena (pješčenjaka) te je djelomično erodirana i uništena djelovanjem riječne struje. Trenutačno nisu poznate analogije tom nalazu u sakralnoj ili civilnoj arhitekturi tog područja. Nizvodno od navedenog nalaza pronađena je grupa metalnih predmeta (kovani metalni klinovi).

Krunoslav Zubčić

Summary

Thea aim of 2019 excavations was to record a surface layer and lid of a stone sarcophagus retrieved from the Korana River at the site of Donji Vrutak. This included the preparation of 3D model of the site. In the mid-1990s the locals retrieved another lid in two parts.
The second surveyed site is located upstream of the villages of Zorkovac Kapela, on the left bank of the Kupa River, i.e. between the villages of Krašić and Trešćerovac. There is a hillfort (spot height 154 m), located about 35 above the Kupa River. The western part of the site is destroyed by the river erosion, due to which the terrain slopes down to the river. An underwater survey revealed a column base or capital, measuring 45 x 35 cm. The base is made of soft stone (sandstone), and is partly eroded and destroyed by the river stream. A group of wrought metal wedges was found downstream.

Redni broj: 219
Lokalitet: Stari grad Modruš
Naselje: Modruš
Grad/općina: Josipdol
Pravni status: P-6439
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U listopadu 2019. arheološki je istraživan lokalitet Stari grad Modruš (k.č. 2223, k.o. Modruš). Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Stručni voditelj bio je Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., zamjenica je bila Petra Nikolić, mag. archeo., a sudjelovao je tehničar dokumentarist Antonio Kovačević. Radove je stručno nadzirala Sonja Kočevar, dipl. ing. arh. iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Naručitelj radova je bila Općina Josipdol, a financijska sredstava osiguralo je Ministarstvo kulture.

Položaj staroga grada Modruša na istočnim obroncima Velike kapele, na vrhu brijega, idealan je s obzirom na njegovo geografsko i prostorno okruženje, zbog čega je već u 12. st. postao političkim i upravnim središtem stare hrvatske Modruške župe. Župa Modruš u povijesnim se izvorima prvi put spominje 1163. godine.
Lokalitet je arheološki istražen 2011. i 2017., a ovogodišnji radovi, kao i dokumentacija, nastavili su se na prethodne. Prema programu radova bilo je predviđeno istraživanje na prostoru citadele sjeverno od kvadratne obrambene kule. Istraživanju je prethodilo detaljno uklanjanje raslinja s prostora citadele. Tom su prilikom pronađeni i definirani zidovi četiriju prostora: prostora A i B (uz istočni zid citadele) te prostora C i D (uz zapadni zid). Unutrašnjost prostora nije istraživana. U sjevernom dijelu unutarnjeg dvorišta definiran je poprečni zid smjera SZ-JI, koji je raščlanjen ulazom.

Položaj sondi i obuhvat čišćenja 2019. g.

Otvorene su i istražene dvije sonde (S12 i S13). S12 otvorena je u južnom dijelu citadele, uz sjeverni zid obrambene kule, a S13 u istočnom dijelu citadele uz glavni ulaz. Unutar S12 definirana su vrata u sjevernom zidu kule, popločenje te zid L-oblika. Zapadno od vrata djelomično je definiran istočni zid prostora C s ulazom i zidanom strukturom ispod ulaza, a sjeverno i istočno zidovi prostora A, B i D. Unutar S13 pronađeni su ostaci glavnog ulaza s hodnom niveletom, zidana struktura uz južni zid ulaza, svod, suhozid te popločenje uz ulaz u prostor A.

Središnji dio kastruma činila je glavna obrambena kula, koja je tipičan primjer stambeno-obrambene kule i važna je građevina iz prve polovice 13. st. Pravokutnog je tlocrtnog oblika, dimenzija 11,7x10,3 m. Sačuvano je ziđe triju etaža – prizemlja te prvog i drugog kata. Prizemlje je zatrpano šutom. Tim radovima, uz sjeverni zid obrambene kule, otvorena je S12, s ciljem boljeg definiranja ulaznih vrata u kulu. Definiran je nadsvođen ulaz s pragom u prizemlju kule, kojim se pristupalo unutarnjem dvorištu citadele. Uz vanjsku stranu vrata pronađeno je kameno popločenje. Prislonjeno je uz sjeverni zid kule i podvlači se na zapadu pod istočni zid prostora C, što potvrđuje kasniji nastanak zida. Popločenje se nalazi 40 cm ispod razine praga. U ovoj fazi nije moguće precizno odrediti njihovo zajedničko funkcioniranje, ali se može pretpostaviti da se radi o izvornoj hodnoj niveleti unutarnjeg dvorišta. Stratigrafski najniži sloj tamnosmeđe zemlje s velikom koncentracijom žbuke i gara, koji se nalazio iznad popločenja, radiokarbonskom je analizom datiran u razdoblje od 1408. do 1452. godine, što daje i okvirnu databilnu okosnicu nastanka popločenja prije tog razdoblja.

Glavna kula nastaje u najstarijoj fazi, zajedno sa zidovima citadele. U citadelu se ulazilo s istočne strane, kroz glavni ulaz širok 3,1 m, s hodnom niveletom koju čini priklesan i zaglačan kamen živac izveden stepenasto. Definirani su sjeverni i južni zid ulaza. Uz južni zid ulaza evidentirana je zidana struktura, čija funkcija nije utvrđena, a vezivno sredstvo upućuje na istodobnost nastanka sa zidovima prostora A i ulazom.

Iz navedenih odnosa pronađenih ostataka arhitekture vidljiva je višeslojnost u gradnji modruškog kastruma. Istraživanja su pokazala da najprije nastaju obrambena kula, glavni ulaz u citadelu, poprečni zid u njezinu sjevernom dijelu te prostor A. Izvornu hodnu niveletu čini priklesan i zaglačan kamen živac u glavnom ulazu te kameno popločenje ispred ulaza u kulu. S vremenskim odmakom nastaju prostori B, C i D. Prostor B prizidan je uz prostor A i kulu, dok je istočni zid prostora C i D prizidan uz kulu.

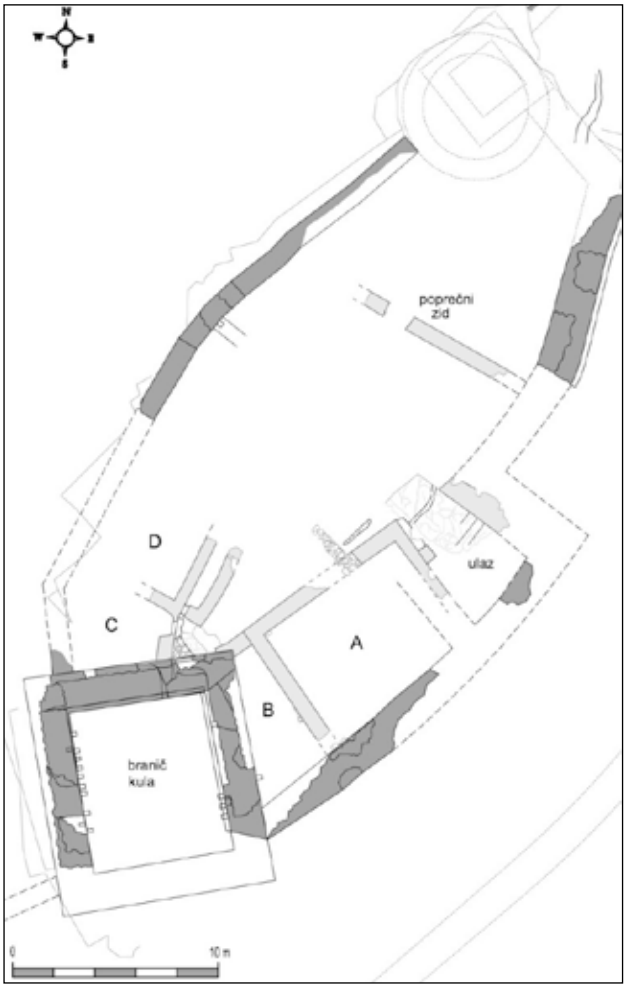

Položaj prostora A – D, poprečnog zida, glavnog ulaza i obrambene kule

Položaj poprečnog zida i prostora A – D, zračna snimka (foto: A. Kovačević)

S 12 – završno stanje, zračna snimka (foto: A. Kovačević)

Zid L-oblika prizidan je uz istočni zid prostora D, što upućuje na naknadnu intervenciju kojom se ne negira ulaz u prostor C. Suhozid građen na nasipu negira ulaz u prostor A i zasigurno nastaje najkasnije. Uz zapadni zid prostora A pronađen je manji segment popločenja, koje zbog nedovoljne istraženosti nije moguće povezati s izvornim popločenjem.

Osim navedenih ostataka arhitekture, evidentirani su slojevi nasipa u kojem su uočeni pokretni nalazi, koji se samo okvirno mogu datirati u kasni srednji vijek, rani novi vijek i novi vijek. Prema pokretnom materijalu iz slojeva nije jasna njihova kronološka granica, ali može se zaključiti da početak degradacije lokaliteta odgovara povijesnim podacima, kada je uoči krbavske bitke 1493. godine turska vojska razorila i uništila grad Modruš, modruške crkve i katedralu te kuće. Frankopanski utvrđeni grad Tržan uspio se oduprijeti turskoj navali i tada se pretvara u obrambenu utvrdu. Nakon 1493. godine počinju pregradnje i postupno zatrpavanje. Potpuna degradacija događa se u 17. st., što potvrđuju povijesni podaci o napuštanju Modruša, u kojem u 16. i 17. st. boravi tek malobrojna straža. To potvrđuje i nalaz novca (venecijanski bagatin) u sloju nasipa datiranog u prvu polovicu 17. st. Još jedan nalaz novca u početnom sloju, tj. humusu (heidelberškoga guldena datiranog od 1763. do 1766. godine) potvrđuje da je tada već bio napušten i izložen daljnjem propadanju.

Literatura

Holjevac 2007 Ž. Holjevac, Ime Modruš i njegovo značenje u prošlosti i sadašnjosti, u: Modruški zbornik, Josipdol, I, 2007: 5 – 12.

Horvat 2007 Z. Horvat, Branič kule na burgovima kontinentalne Hrvatske od 13. do 15. stoljeća, Prostor, 15, Zagreb, 2007: 30 – 39.
Kruhek, Horvat 1990 M. Kruhek, Z. Horvat, Castrum Thersan et civitas Modrussa – povijest i topografija, Godišnjak ZSKH, 16, Zagreb, 1990: 89 – 133.
Kruhek 2008 M. Kruhek, Srednjovjekovni Modruš, Matica hrvatska ogranak Ogulin, Ogulin, 2008.
Modruš 1943 Velika župa Modruš, Zagreb, 1943.
Paolucci 1991 R. Paolucci, La zecca di Venezia, vol. II, Padova, 1991.
Šimek 2010 M. Šimek, Srednjovjekovno staklo iz Varaždina, AA, IV, Zadar, 2010: 307 – 324.
Vrsalović 1963 D. Vrsalović, Kasnosrednjovjekovne ostruge u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, SHP, vol. III, 8-9, Split, 1963: 151 – 169.

Domagoj Kristović
Maris Mesarić

Summary

Archaeological excavations at the Old Town of Modruš were carried out in the course of October 2019. According to the programme, this year`s work encompassed the area of the citadel to the north of the square-shaped keep. In the southern part of the courtyard, we revealed the walls that belonged to four rooms: Rooms A and B (along the eastern wall of the citadel) and Rooms C and D (along the western wall). The inner space was not investigated. A NW – SE running wall with the entrance was uncovered in the northern part of the inner courtyard.
Two probes were opened (S12 and S13). Probe 12 was opened in the southern part of the citadel, along the northern wall of the keep, and S 13 was opened in the east. Within probe 12 we found a door in the northern wall of the tower, pavement, and L-shaped wall. To the west of the door there was the partly revealed eastern wall of Room C, and to the north and east walls of Rooms A, B and D. Probe 13 contained the remains of the main entrance with the walking surface, a masonry structure along the southern wall of the entrance, drywall and pavement along the entrance to Room A.

Redni broj: 220
Lokalitet: Špilja Tounjčica
Naselje: Tounj
Grad/općina: Tounj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, rekognosciranje

U rujnu i listopadu 2019. arheološki je istraživana špilja Tounjčica. Voditeljica istraživanja bila je Nikolina Bencetić, SK Ursus spelaeus Karlovac, a stručnu ekipu činili su Hrvoje Cvitanović iz SK Ursus spelaeus iz Karlovca, Nataša Cvitanović iz SK Ursus spelaeus iz Karlovca, Krešimir Raguž (Konzervatorski odjel u Karlovcu) te Rick Weathermon (University of Wyoming, SAD). Sredstva je osiguralo Ministarstvo kulture

Istraživanje u pećini Tounjčici, sonda S2, Tounjčica (foto: SK Ursus spelaeus)

Nakon preliminarnih istraživanja 2017. godine (manjeg opsega), ove je godine započelo arheološko istraživanje pećine Tounjčice. Tada je u unutrašnjosti pećine pronađen zid, a također su u drugoj dvorani pronađeni i tragovi pretrage prostora detektorom metala.
I na ulazu su pronađeni ostaci nekad golemog zida, koji je zatvarao ulaz u Tounjčicu. Poveća stijena (cca 3x1,5x1,5 m) koja je u jednom trenutku, a nakon rušenja bedema, pala sa stropa pećine, bila je djelomično pokrivena humusom i otpalim sitnim materijalom sa stropa, ali su devastatori vjerojatno tražeći nalaze otkopali dio oko stijene. Na tom dijelu stijene uočeni su tragovi žbuke, prema svemu sudeći dijelovi nekad golemog bedema koji je zatvarao pećinu, o kojem su dosad postojali samo povijesni izvori (Fras, Valvasor).
Godine 2019. uza zid u unutrašnjosti otvorena je sonda S2 (nakon sonde S1 2017. godine). U sondi S2, dimenzija 2x1 m, uz sam unutarnji zid, u gornjim slojevima pronađeno je nešto ulomaka keramičkih posuda, koji se mogu okvirno datirati u srednji/novi vijek, a u donjim je dijelovima pronađena (kao tijekom prethodnih kampanja) brončanodobna keramika.
Iskopani su slojevi SJ 1 – SJ 10, a istraživanja nisu završena – tj. nije se došlo do zdravice, pa se možda i u toj sondi može očekivati pokoji nalaz iz vremena lasinjske kulture. Pronađen je i kućni lijep te se može preliminarno pretpostaviti barem privremena stambena namjena (boravište).

Sonda s mačem, Tounjčica (foto: SK Ursus spelaeus)

Problem u definiranju stratigrafskih odnosa u sondi S2, kao i u sondi S1 iz 2017., čini priroda nalazišta. Naime, u tom je dijelu pećine na njezinu kraju (nekoliko desetaka metara od ulaza) barijera koja se sastoji od materijala, zemlje, kamena…, koju je nanijela voda (bujica prilikom visokih vodostaja). Istraživanjima je ustanovljeno da se u S1 i S2 u gornjim slojevima uz srednjovjekovne i novovjekovne nalaze donekle paralelno pojavljuju i sporadični prapovijesni nalazi, kako brončanodobni, tako čak i lasinjski. Prilikom pregledavanja slojeva barijere i usporedbe stratigrafskih odnosa, ustanovljeno je da je od srednjeg vijeka naovamo, sve do zatvaranja barijere (kojih je kao i probijanja moglo biti više), vjerojatno bujicom dospio i dio prapovijesnog materijala iz dijelova udaljenijih od ulaza u pećinu prema ulazu.

U prapovijesnom je sloju pronađeno i jedno vatrište (atribucija prema keramičkim nalazima) pa je uzorak gara baš iz njega poslan na analizu C-14, koja je pokazala da se radi o (otprilike) vremenu lasinjske kulture, tj. o vremenu od 3647. do 3766. g. pr. Kr.

U prvoj unutarnjoj dvorani (u kojoj su prije 2017. pronađeni antički metalni nalazi – mač i dr.) u „sondi s mačem" ove je godine pronađeno i jedno koplje ili sulica, kao i nekoliko komada *terrae sigilatae*, ali i vrlo lijep komad prapovijesne inkrustirane keramike. Valja napomenuti da su na tome mjestu tragači za nalazima uvelike devastirali teren, koji je vrlo blatan. Metalni predmeti restaurirani su u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Literatura

Arhiv SK Ursus spelaeus, Karlovac

Fras 1988 F. J. Fras, Topografija Karlovačke Vojne krajine, Gospić, 1988.

Krešimir Raguž
Nikolina Bencetić
Hrvoje Cvitanović

Summary

Archaeological excavations of the Tounjčica cave near Tounj were carried out in September and October 2019 (it was preliminarily investigated in 2017). Probe S2 was opened along a wall situated in the cave, which constitutes a small room. The excavations yielded finds which can be associated with the Lasinja Culture as well as Bronze Age and medieval/postmedieval finds. The stratigraphy of upper layers was damaged by water surface processes. A charcoal sample from a hearth within prehistoric layers was dated to 3647 – 3766 BC. The top of a Roman spear and scarce *terra sigillata* finds were uncovered in the sword probe locate in the inner hall.

Redni broj: 221
Lokalitet: Špilja u Rebićima
Naselje: Rebići
Grad/općina: Ogulin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 5. do 13. rujna 2019. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu probno je arheološki istraživao špilju u Rebićima kod Donjih Dubrava (k.č. 788/1; k.o. Gornje Dubrave, koordinate 45°19'15.8" N, 15°20'27.3" E). Istraživanja je vodio doc. dr. sc. Nikola Vukosavljević s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a članove stručne ekipe činili su: Hrvoje Cvitanović i Nataša Cvitanović (članovi speleološkog kluba *Ursus spelaeus* iz Karlovca), Marko Banda, mag. arheo., dr. sc. Katarina Gerometta sa Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te studentica Lia Vidas, s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prema naputku u Dopuštenju o izvođenju arheoloških terenskih istraživanja u špilji u Rebićima, Ministarstva zaštite okoliša i energetike, obavijest o početku arheoloških istraživanja poslana je Javnoj ustanovi „Natura viva" za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Karlovačke županije. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Špilja je smještena u maloj vrtači, na nadmorskoj visini od 204 m. Ulaz koji je orijentiran prema sjeveroistoku približne je veličine 5x3 m. Špilju čini jedna velika dvorana.

Lokalitet je 2019. istraživan sitnim ručnim alatom. Sav iskopan sediment prosijavao se kroz sito promjera oka 2 mm. Prilikom iskopavanja bilježene su sve stratigrafske promjene.

Ulaz u špilju u Rebićima (foto: N. Vukosavljević)

Zatrpana sonda (foto: N. Vukosavljević)

Ovogodišnja istraživanja nastavak su probnih istraživanja započetih 2018., čiji je cilj bio utvrđivanje cjelokupne stratigrafije i potencijala za buduća sustavna istraživanja. Arheološkim iskopavanjem nastavljeno je istraživanje probne sonde iz 2018., površine 2 m^2.

Tijekom iskopavanja 2019. nastavljeno je iskopavanje SJ 116A te je iskopavana SJ 117A (stratigrafske jedinice odvojene su na temelju fizičkih karakteristika slojeva: boja, matriks, količina kamenja itd.). Sloj SJ 116A (smeđa pjeskovita glina s proslojcima te grumenima žućkaste i crvenkaste boje), u kojem su pronađeni malobrojni ostaci faune, istražen je u potpunosti na cijeloj površini sonde. Ispod SJ 116A definiran je sloj žute pjeskovite gline s crvenkastim proslojcima, u kojemu je prisutna mala količina oštrobridog kamenja. Slojevi SJ 116A i SJ 117A arheološki su sterilni slojevi, u kojima se tek sporadično pojavljuju ostaci faune, ali bez tragova ljudskog djelovanja. Prilikom ovogodišnjih istraživanja iskopano je 150 cm arheološki sterilnog sloja (u najdubljem dijelu sonde). Matična stijena nije dosegnuta zbog toga što su se u najdubljem dijelu sonde pojavili veliki kameni blokovi, koje je bilo nemoguće ukloniti bez proširivanja iskopne površine. Zbog velike debljine arheološki sterilnih slojeva (cca 150 cm) i pojave velikih kamenih blokova na dnu sonde, istraživanja su u toj sondi završena. Dr. sc. Katarina Gerometta uzela je pet uzoraka iz slojeva s tragovima ljudske djelatnosti (istraženih 2018.) za mikromorfološke i sedimentološke analize, koje će upotpuniti interpretaciju ljudskih aktivnosti u špilji.

Nakon istraživanja sonda je zaštićena geotekstilom i zatrpana kako bi se zaštitili profili i unutrašnjost špilje vratila u zatečeno stanje.

Prostor Ogulinsko-plaščanske udoline i kordunskog krša čini točku u kojoj se dodiruju dvije geomorfološke i kulturne regije Hrvatske, a to su panonska i dinarska Hrvatska. Upravo ta dodirna točka, odnosno dodirni prostor, važan je za sagledavanje dinamične slike prapovijesnih komunikacija i kontakata, koji su dobro dokumentirani recentnim istraživanjima mezolitičkih i kasnogornjopaleolitičkih

Pogled na sondu na završetku istraživanja. Trasirka postavljena uz sjeverni profil. Ispred trasirke vidljivi su veliki kameni blokovi (foto: N. Vukosavljević)

slojeva špilje Zale, čiji nalazi svjedoče o intenzivnim kontaktima toga prostora s kasnoglacijalnom i ranopostglacijalnom jadranskom obalom te prostorom sjeveroistočne Italije (Zala 2015). Ti važni nalazi upućuju na nova istraživanja špilja u Ogulinsko-plaščanskoj udolini kako bi se dokumentirala ljudska prisutnosti u mlađim i starijim prapovijesnim razdobljima.

Literatura

Zala 2015 (ur.: N. Vukosavljević, I. Karavanić,) Arheologija špilje Zale: od paleolitičkih lovaca skupljača do rimskih osvajača, Katedra Čakavskoga sabora Modruše, 2015.

doc. dr. sc. Nikola Vukosavljević

Summary

Probe archaeological excavations in a cave called Špilja (i.e. Cave) in Rebići near Donja Dubrava, the Municipality of Ogulin, were carried out in the course of September 2019. The cave is located in a small sinkhole (spot height 204 m). The entrance faces the southeast and measures 5 x 3 m. The cave consists of a single large room. This year`s investigation represents a continuation of the probe excavations launched in 2018 with the aim of determining its stratigraphy and potential for future systematic excavations. The excavations of the 2 m^2 probe opened in 2018 were resumed. 150 cm of a sterile layer in the deepest part of the probe were excavated. The bedrock has not been reached because large stone blocks appeared in the deepest part of the probe. They could have not been removed without widening the dig. This was the last layer excavated in 2019.

Redni broj: 222
Lokalitet: Viničica (kota 420)
Naselje: Skradnik, Šušnjevo Selo, Čakovac Oštarijski, Munjava, Josipdol
Grad/općina: Josipdol
Pravni status: P-6546
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. organizirana je nova sezona arheoloških istraživanja lokaliteta Viničica. Nedestruktivno arheološko istraživanje lokaliteta započelo je početkom svibnja, a završilo u listopadu 2019. godine. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Boris Olujić, izv. prof., s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U istraživanju su sudjelovali: Margareta Mikić, mag. povijesti i arheologije, zamjenica voditelja, Miroslav Vuković, mag. arheo. – arheolog dokumentarist, Nikolina Bencetić, mag. arheo., Branimir Paić, dipl. ing. geod., Tatjana Kuznicov, doktorand na studiju predmoderne povijesti, Ema Odorčić, studentica stare povijesti i antičke arheologije, Katarina Miljak i Iris Jelić, studentice stare povijesti, Ivan Kukić, student prapovijesne arheologije. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Viničica je prostrano brdsko uzvišenje (hum), koje dominira širim prostorom Ogulinske udoline. Radi se o dvojnom kompleksu Velike Viničice (kota 420) i Male Viničice (kota 350,7). Ta je dvojna gradina bila kontinuirano i intenzivno naseljena tijekom brončanog i željeznog doba. U antici se u podnožju nalazilo naselje municipalnog statusa.

U razdoblju od siječnja do svibnja 2019. obavljene su pripreme za sustavno arheološko istraživanje planirano u rujnu i listopadu iste godine. U istom razdoblju nastavljena je i dovršena obrada pokretnih nalaza i uzoraka proisteklih iz prethodnih godina istraživanja te priprema za objavu dosadašnjih istraživanja. Radi se o iznimno velikoj količini pokretne građe, ponajprije ulomaka keramike, pršljenaka, utega za tkalački stan, životinjskih kostiju, metalnih i koštanih predmeta i dr. Kontinuirano se obavljaju konzervacija i restauracija nalaza kako bi oni sada bili spremni i za prezentaciju. Ostaje problem njihova prihvata i adekvatne pohrane u najbližoj muzejskoj instituciji te se intenzivno radi na rješavanju tog problema. Zavičajni muzej Ogulin nedavno je postao samostalna ustanova te se više ne nalazi u okviru Pučkog otvorenog učilišta, stoga se planira i trajna pohrana arheološke građe u tu muzejsku ustanovu.

Kao osnovna priprema istraživanja 2019. uklonjena je gusta vegetacija i pokošena je trava. Uslijedilo je geodetsko snimanje, detaljna provjera i postavljanje novih poligonskih točaka i geodetske mreže te naposlijetku usklađivanje i nadopuna postojeće nacrtne dokumentacije istraživanja arheološkog lokaliteta Viničica kod Josipdola. Radi se o nastavku sustavnoga geodetskog snimanja čitava prostora Viničice. Time se stvaraju i temeljne postavke za nastavak istraživanja tog lokaliteta.

U listopadu 2019. obavljeno je istraživanje sonde 11, otvorene 2012. godine. Skidana je stratigrafska jedinica 38, otkrivena i dokumentirana 2013. godine. Od 2017. nije nastavljan iskop sonde 11 zbog intenzivnih aktivnosti u ostalim zonama. Nađeno je dosta keramike i kućnog lijepa. U zapadnom dijelu sonde došlo se do sloja svjetlije, narančaste zemlje, jednako kao i u zapadnom dijelu sonde 10, iskopavane tijekom prethodnih istraživanja, stoga je i ta stratigrafska jedinica dobila naziv sj. 36. Zbog vremenskih uvjeta, završena je ta faza iskopavanja te se nastavak planira za iduću godinu. Uzeti su uzorci gara i zemlje. Pronađena su dva posebna nalaza (predmeti od bronce i željeza) te jedan brusni kamen. Može se pretpostaviti da je sloj kamenja pronađenog u sondi imao funkciju u stambenoj arhitekturi, ali je također i dio sloja urušenja objekta. Stanovnici su objekte prilagođavali stjenovitoj morfologiji terena te za nivelacije i zapune upotrebljavali krupnije i sitnije kamenje. Uz to, nađeni su sitno razlomljeni ostaci kućnog lijepa, željezni klinovi za drvenu građu i brojni ulomci keramičkih posuda, što svjedoči o visokom intenzitetu života na lokalitetu. Nastavak istraživanja trebao bi dati više podataka o samoj situaciji.

Istodobno se odvijao i intenzivan terenski pregled čitave zone Viničice i podnožja, kao priprema detaljnog lidarskog snimanja. Lidarsko snimanje financirano je iz sredstava drugog projekta, a sredstvima tog programa Ministarstva kulture obrađuju se, interpretiraju i usklađuju dobiveni podaci svih istraživanja te izrađuje digitalni model terena. Dosadašnjim istraživanjima utvrđeno je dovoljno elemenata na kojima se može graditi strategija budućih sustavnih

Zračna snimka Viničice i dijela podnožja, pogled s jugoistoka (foto: B. Olujić)

Iskopavanje sonde 11 (foto: B. Olujić)

Sonda 11 na kraju kampanje 2019. g. (foto: B. Olujić)

istraživanja većih razmjera (stratigrafski odnosi, geodetska podloga).
Istraživanje je vođeno prema svim pravilima struke, uz praćenje i dokumentiranje stratigrafske strukture, vođen je terenski dnevnik s pripadajućim obrascima, sve su faze istraživanja nacrtno i fotografski dokumentirane te je napravljen terenski popis pokretnih nalaza i uzoraka. Osigurana je privremena zaštita nalazišta do nastavka istraživanja i početka trajne konzervacije te je također osigurana privremena pohrana nalaza i uzoraka. Analiza nalaza još je u tijeku, iako se već sada može zaključiti da se radi o jasnom kontinuitetu ovog višeslojnog naselja, s tragovima više faza naseljavanja, od kojih se najmlađa, ujedno i posljednja, može datirati u 1. st. pr. Kr. Radi se ujedno i o četrdesetak centimetara debelom sloju razaranja, izrazito tamnom, s brojnim tragovima gorenja.
Važnost, intenzitet te količina nalaza upućuju na to da se radi o važnom središnjem naselju tijekom dužih povijesnih

razdoblja. Ovogodišnjim istraživanjem nastavljen je sustavan rad na pripremi dijelova lokaliteta za prezentaciju, obrada pokretnih nalaza, ali i otvaranje većih površina naselja u cilju njegove cjelovite zaštite i prezentacije. Sustavno arheološko iskopavanje te priprema pojedinih dijelova tog lokaliteta za prezentaciju planira se za iduću godinu.

Literatura

Olujić 2007a B. Olujić, Povijest Japoda, Zagreb, 2007.
Olujić 2007b B. Olujić, Sustavno arheološko istraživanje lokaliteta Viničica kod Josipdola, Modruški zbornik, 1/2007, Modruš, 2007: 53 – 69.
Olujić 2013 B. Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 9/2012, Zagreb, 2013.
Olujić 2014 B. Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.
Olujić 2015 B. Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 11/2014, Zagreb, 2015.
Olujić 2016 B. Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 12/2015, Zagreb, 2016.
Olujić 2017 B. Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 13/2016, Zagreb, 2017.
Olujić 2018 B. Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.
Olujić 2019 B. Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Boris Olujić

Summary

A new season of archaeological excavations at the site of Viničica was carried out in the course of 2019. The site encompasses a wide hill overlooking the Ogulin valley. It represents a double complex, consisting of Velika Viničica (spot height 420 m) and Mala Viničica (spot height 350.7 m). This double hillfort was continuously and intensively occupied during the Bronze and Iron Ages. A settlement of the municipal status developed at its foot in Antiquity. The importance, intensity and quantity of finds suggest that this site represented a central settlement over a long period of time. This year`s investigation represents a continuation of systematic preparations for the site presentation and post-excavation processing of movable finds.

Redni broj: 223
Lokalitet: Vukova Gorica – speleološki objekti
Naselje: Vukova Gorica
Grad/općina: Netretić
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U studenom 2019., u sklopu studentskog projekta pod nazivom „Rekognosciranje špilja na području naselja Vukova Gorica (općina Netretić, Karlovačka županija)" i pod mentorstvom izv. prof. Nikole Vukosavljevića s Odsjeka za arheologiju, pregledano je područje četiriju manjih speleoloških objekata uz rijeku Kupu. Objekti pod nazivom pećina Gornji brijeg, Špilja s dva ulaza, Srednja špilja kod Vukova Zdenca i Bumbarova špilja smješteni su na k.č. 221/1, 1999, 1998 i 19997. U terenskom pregledu sudjelovali su dr. sc. Nikola Vukosavljević, Lucija Fundurulić i Lia Vidas, studentice diplomskog studija arheologije te članovi speleološkog kluba *Ursus Spelaeus* – Hrvoje Cvitanović, Nataša Cvitanović i Goran Radović. Projekt je financirao Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, u sklopu natječaja za sufinanciranje znanstvenoistraživačkih studentskih projekata.

Objekti uključeni u projekt nalaze se na južnoj obali rijeke Kupe, uz granicu s Republikom Slovenijom, na području naselja Vukove Gorice. Arheološki terenski pregled uključivao je pregled površine unutar objekata i ispred njih, a svi nalazi na površini prikupljeni su i označeni na odgovarajući način. Nakon završetka građa je oprana, signirana, popisana i izbrojena. Kada je to bilo moguće, keramička građa okvirno je datirana na temelju fakture i stilskih obilježja. Nakon završetka projekta, svi nalazi predani su na pohranu Gradskom muzeju u Karlovcu.

Pećina Gornji brijeg nalazi se sjeverozapadno od naselja Vukove Gorice, na južnoj obali rijeke Kupe (koordinate: 45°27'11.9" N, 15°19'52.5" E). Radi se o špiljskom objektu širokog, ali niskog ulaza, koji je djelomično zatvoren kamenim zidom te orijentiran prema sjeveroistoku. Takva vrsta utvrđivanja česta je na području Karlovačke županije te se nerijetko datira u srednji vijek (usmeno priopćenje Hrvoje Cvitanović). Unutrašnjost špilje čini jedna veća dvorana koja se od ulaza proteže udesno, a na lijevoj strani nalazi se manja niša. Kretanje špiljom moguće je u dužini od oko 20 m. Prilikom površinskog pregleda cijele špilje uočena je prisutnost pokretne arheološke građe. Među ostalim, pronađeno je nekoliko skupina fragmenata keramičkih posuda, koje su prikupljene u različitim zonama špilje (ukupno 74 ulomka). Također, prikupljena je manja količina životinjskih kostiju (22 fragmenta) te dva ljudska zuba. Međutim, te nalaze bez detaljnijih analiza nije moguće pripisati određenom arheološkom razdoblju. Na temelju preliminarne analize keramičkih ulomaka okvirno se mogu datirati u prapovijest, možda brončano doba, zatim u kasnu antiku, kasni srednji vijek, a jedan ulomak glazirane keramičke posude upućuje na korištenje tom špiljom i u novom vijeku. Prilikom spacijalne analize nije uočena korelacija između nalaza iz određenog razdoblja i zone u kojoj su pronađeni, već je materijal kronološki miješan u svim definiranim zonama. Za detaljniju sliku o korištenju tom špiljom, ali i okolnim prostorom, potrebna su probna sondažna istraživanja.

Špilja s dva ulaza nalazi se oko 1 kilometar nizvodno od pećine Gornji brijeg (koordinate: 45°27'23.7" N, 15°20'48.1" E). Radi se o jednostavnom objektu s većim ulazom na sjevernoj strani (2,5x1 m) i jednim manjim otvorom na sjeverozapadnoj strani. Tu špilju čini jedna prostorija dimenzija oko 5x10 m, na čijoj je površini prisutna veća količina recentnog biološkog materijala poput lišća i granja, što je rezultat stalnog protoka zraka zbog dvaju otvora. Arheološki materijal na samoj površini nije pronađen, ali na južnom zidu špilje uočen je crn, nefiguralan trag ugljena za koji se, zbog tankog sloja sige koji ga prekriva, ipak može pretpostaviti nešto veća starost.

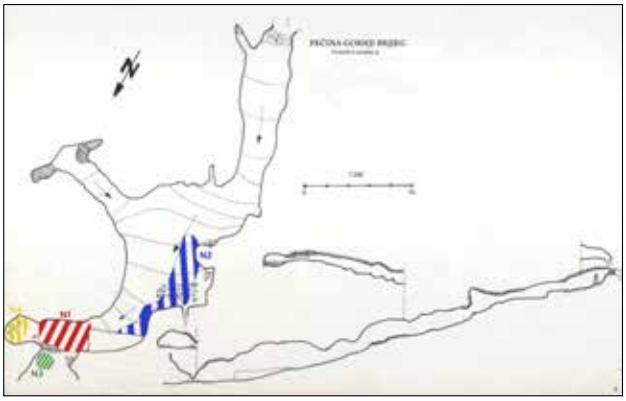

Nacrt pećine Gornji brijeg (izradio: N. Bočić; uredila: L. Vidas)

Fragmenti keramičkih posuda pronađeni u pećini Gornji brijeg: lijevo – prapovijesna keramika, desno – kasnosrednjovjekovna keramika (foto: L. Vidas)

Trag ugljena na zidu Špilje s dvama ulazima (foto: L. Vidas)

Srednja špilja kod Vukova zdenca smještena je svega nekoliko metara istočno od prethodne (koordinate: 45°27'24.4" N, 15°20'48.6" E) te se također radi o manjem objektu s jednom prostorijom i velikim ulazom (5x2 metra) orijentiranim prema sjeveru. Zbog veličine i morfologije terena, ta bi se lokacija mogla nazvati i pripećkom. Na samoj površini nije pronađen arheološki materijal.

Još nekoliko desetaka metara istočno nalazi se **Bumbarova špilja** (koordinate: 45°27'25.1" N, 15°20'48.9" E). Prilaz tom objektu vrlo je strm, a sam ulaz djelomično je zatvoren žbukanim kamenim zidom. Radi se o nešto užem, dužem i strmijem objektu jednostavne morfologije (jedna prostorija). Na površini špilje, kao ni na zidovima, nisu uočeni tragovi ljudske aktivnosti, iako spomenuti zid ipak upućuje na ljudsku prisutnost u određenom trenutku.

Iako je prilikom terenskog pregleda tih špilja pronađena mala količina arheoloških nalaza, geografski položaj uz rijeku i njihova blizina mogli bi opravdati probna sondažna istraživanja. Pećina Gornji brijeg upućuje na najveći potencijal, ali treba istaknuti da je arheološki materijal na njezinoj površini očuvan zbog njezine veličine i malog ulaza, koji je spriječio nagomilavanje recentnog materijala. Također, unutrašnjost Bumbarove špilje, zbog prisutnosti zida, mogla bi također biti zanimljiva za daljnja istraživanja. Sve navedeno proizlazi iz činjenice da Karlovačka županija obiluje speleološkim objektima, od kojih su neki na razmeđi panonske i dinarske regije pokazali velik potencijal za istraživanje prošlosti (Raguž, Cvitanović 2014; Raguž, Cvitanović, Olujić 2015; Zala 2015).

Literatura

Raguž, Cvitanović 2014 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 9/2013, Zagreb, 2014: 305, 306.

Raguž, Cvitanović, Olujić 2015 K. Raguž, H. Cvitanović, B. Olujić, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 10/2014, Zagreb, 2015: 318, 319.

Zala 2015 Grupa autora, Arheologija špilje Zale, Od paleolitičkih lovaca skupljača do rimskih osvajača, (ur. N. Vukosavljević, I. Karavanić), Katedra Čakavskoga sabora Modruše, Modruš, 2015.

Lucija Fundurulić
Lia Vidas
dr. sc. Nikola Vukosavljević

Summary

A student project carried out in November 2019 encompassed a field survey of four small speleological features on the southern bank of the River Kupa near Vukova Gorica. The sites were selected on the basis of their geographic location and mutual proximity, taking into account a large number of speleological features in this County, some of which have a high archaeological potential. The research was launched as non-destructive in order to enable more concise probing in the future. The caves of Gornji brijeg and Bumbarova špilja have been found to be acceptable for future investigation. The first cave contained a small but diverse quantity of pottery dating from prehistory to post-medieval period. A wall that partly encloses the entrance to Bumbarova špilja points to human presence.

ISTARSKA ŽUPANIJA

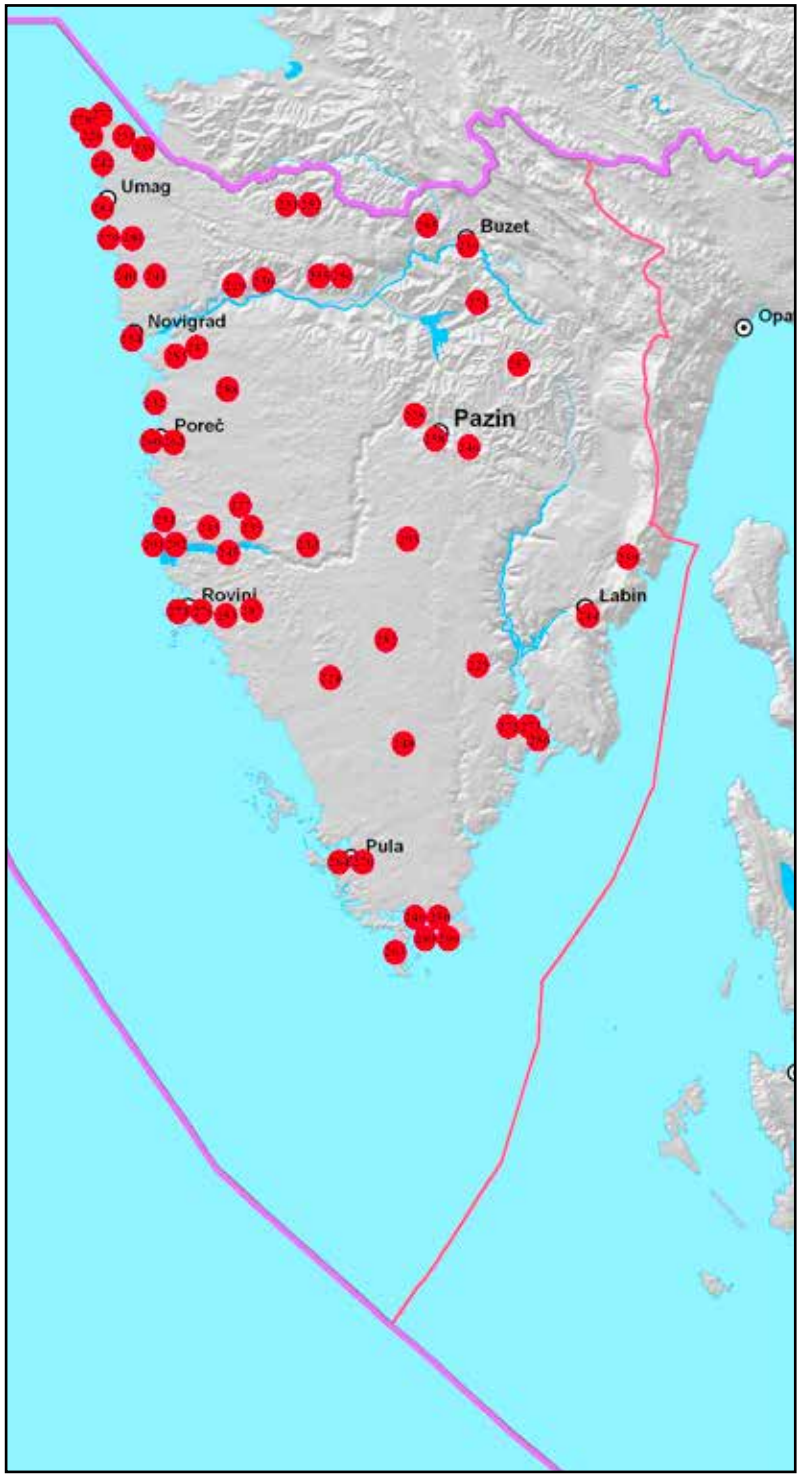

224 *Bale – benediktinski samostan*
225 *Barban – kaštel*
226 *Bašanija*
227 *Begi – 4/2, k.o. Gradina*
228 *Beram – višeslojno nalazište*
229 *Bijele Zemlje – k.č. 4848/3*
230 *Buzet – Palača Verzi*
231 *Crveni Vrha – Sv. Petar*
232 *Červar – uvala Busuja*
233 *Dvigrad*
234 *Funtana – otočić Mali Škoj*
235 *Gradina – Milovići*
236 *Grožnjan – plato crkve sv. Vida, Modesta i Krešencije*
237 *Istarski ipsilon*
238 *Istarski ipsilon*
239 *Kanegra – jama Golubinka*
240 *Karigador – k.č. 1944/306 i 1944/282*
241 *Kaštel sv. Jurja*
242 *Katoro – Sepomaja*
243 *Kloštar – samostan sv. Mihovila*
244 *Labin – Malo kazalište*
245 *Limski kanal*
246 *Lindar*
247 *Loron – Santa Marina*
248 *Ljubićeva pećina*
249 *Medulin – antička vila Burle*
250 *Medulin – uvala Bijeca*
251 *Momjan – crkva sv. Martina*
252 *Momjan – Kaštel Rota*
253 *Moncastellier*
254 *Novigrad – Ulica Zidine*
255 *Oprtalj – kanalizacijski sustav*
256 *Oprtalj – kanalizacijski sustav*
257 *Paz – kaštel Paz*
258 *Pazin – palača Rapicio*
259 *Plomin – gradske zidine*
260 *Poreč – Eufrazijeva ul. 16*
261 *Poreč – k.č. 71 i 72*
262 *Poreč – uvala Peškera*
263 *Premantura – uvala Debeljak*
264 *Pula – Amfiteatarska ulica*
265 *Pula – bazilika sv. Marije Formoze*
266 *Pula – križanje Ulice starih statuta i Rive*
267 *Pula – Malo rimsko kazalište – AMI*
268 *Pula – Radićeva, Dobrilina, Flaciusova ulica*
269 *Pula – UPU Saccorgiana*
270 *Pula – Veruda, podmorje*
271 *Račice – kaštel*
272 *Rakalj – crkva sv. Teodora*

273 *Rakalj – uvala Blaz*
274 *Rovinj – palača Califfi*
275 *Rovinj – Sv. Pelagije*
276 *Rovinj – Velika Sestrica, podmorje*
277 *Savudrija – luka*
278 *Sipar – k.č. 1132*
279 *Sveti Ivan Kornetski – k.č. 23/9*
280 *Sveti Ivan Kornetski – k.č. 24/4*
281 *Sveti Ivan Kornetski – k.č. 24/23*
282 *Svetvinčenat – povijesna jezgra*
283 *Tar – stancija Blek*
284 *Umag – Trg 1. svibnja*
285 *Utvrda Petrapilosa*
286 *Utvrda Stari Rakalj*
287 *Utvrda Turnina*
288 *Višnjan – administrativno područje*
289 *Vižula*
290 *Vižula*
291 *Vrsar – akvatorij*
292 *Vrsar – Monte Ricco*
293 *Žminj – kaštel Žminj*

Redni broj: 224
Lokalitet: Bale – benediktinski samostan i crkva sv. Marije Velike
Naselje: Bale
Grad/općina: Bale
Pravni status: Z-598
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U listopadu 2019. realizirana je nova etapa arheoloških istraživanja kompleksa Svete Marije Velike (Vele Gospe), nedaleko od istarskih Bala. Radove je nadzirao dr. sc. Miljenko Jurković, voditelj Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu (MICKAS-IRCLAMA).

Sustavna istraživanja kompleksa Svete Marije Velike (Vele Gospe) započeta su 1995. godine i otad su uvelike promijenila suvremeno poimanje ranosrednjovjekovne organizacije teritorija te djelovanja samostanskih zajednica u Istri, u razdoblju između kraja 8. i 11. st. Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek (MICKAS-IRCLAMA) Sveučilišta u Zagrebu s domaćim i međunarodnim je partnerima dosad realizirao cjelovito definiranje građevinskih faza središnje samostanske crkve i konzervaciju kasnije barokne faze (1995. – 2002.), definiranje i konzervaciju istočnog i južnog perimetra samostanskog sklopa (2002. – 2011.) te konzervaciju samostanske kapele građene u jugozapadnom sektoru sklopa (2017. – 2018.). Od 2011. istraživanja su usmjerena na iskapanje i konzervaciju vanjskog zapadnog zida samostana, kako bi se u potpunosti definirao i zaštitio vanjski perimetar kompleksa te otvorila mogućnost daljnjih istraživanja usmjerenih na središnji sektor. Tijekom kampanja koje su prethodile ovoj posljednjoj iz 2019., započelo je djelomično čišćenje i ograničeno arheološko sondiranje zapadnog perimetralnog zida

Tlocrt samostanskog kompleksa s naznačenim područjem istraživanja 2019. g. (autori: I. Kranjec, J. Behaim)

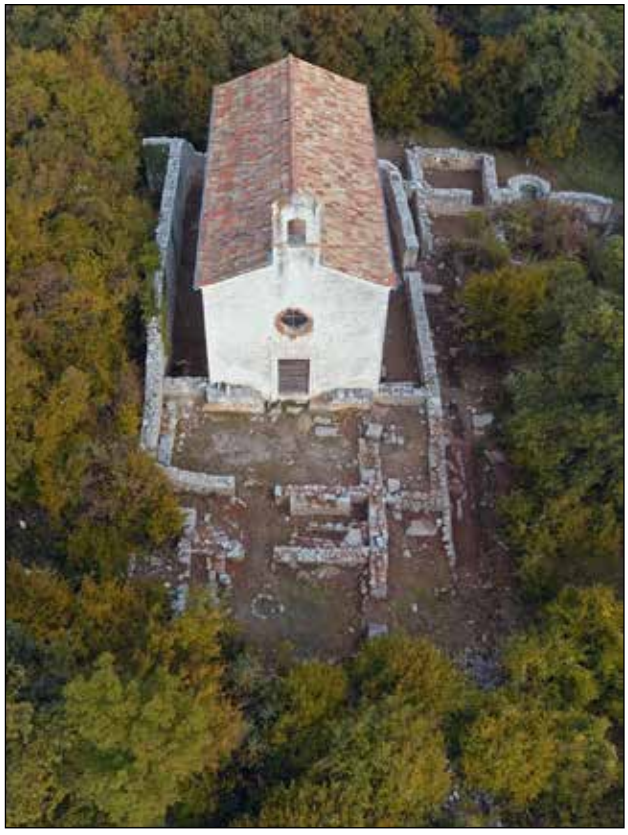

Sektor ispred zapadnog pročelja barokne crkve (foto: I. Kranjec)

Sonda 1 u sektoru 2019-1 (foto: S. Beck)

samostana, počevši od jugozapadnog prema sjeverozapadnom uglu sklopa, kako bi se strukture pripremile za konzervatorske radove, odnosno privremenu zaštitu rekonstrukcijom gornjih slojeva radi stabilizacije strukture, fugiranjem plašta zida produžnim mortom te nanošenjem zaštite na krunište zidnih struktura.

U kampanji 2019. određena su dva osnovna cilja: sondažnim iskapanjem istražiti kronološku sekvencu manjeg sektora uz jugozapadni ugao crkve te revidirati postojeću dokumentaciju cjelokupnog kompleksa koja se, među ostalim, temeljila na prijašnjim snimanjima struktura i nalaza 1990-ih i ranih 2000-ih, odnosno prije razdoblja šire upotrebe suvremenih digitalnih alata i metoda dokumentacije terena. Valja istaknuti da je samostanski sklop dokumentiran metodom digitalne fotogrametrije još u razdoblju kada je tehnologija bila u svome začetku tijekom 2000-ih, međutim veći dio digitalnog materijala nastao je prije implementacije suvremenog referentnog sustava. Stoga je odlučeno da će se, paralelno s iskapanjem, kompleks u cijelosti dokumentirati metodom digitalne fotogrametrije te model georeferencirati u sustavu HTRS96. Snimanje je izvedeno bespilotnom letjelicom (DJI P4), dok je točke geodetske osnove snimio ovlašteni Geoured Brajković iz Pazina. Dobiveni 3D model omogućio je digitalno preklapanje samo budućih i prošlih fotogrametrijski dokumentiranih slojeva te struktura iz kampanja 2017. i 2018. godine, ali i retrogradnu izradu 3D modela stanja istraživanja iz vremena prvog fotogrametrijskog snimanja 2000-ih godina.

Nakon opsežnog čišćenja vegetacije, započelo je iskopavanje manjeg sektora uz jugozapadni ugao središnje samostanske crkve. Nakon uklanjanja humusnog sloja uočen je sloj urušenja, odnosno napuštanja kompleksa, koje odlikuje veća količina kamenja različite veličine, pomiješanog sa zemljom bez ostataka crijepa ili sitnijih nalaza. Prilikom praćenja južnog perimetralnog zida ranosrednjovjekovne crkve, jasno su uočeni kronološki slojevi preslojavanja zida od ostataka antičke vile, ranosrednjovjekovne crkve, sve do triju uzastopnih „krpanja" zida, odnosno ojačavanja, koja su najvjerojatnije rezultat statičke nestabilnosti struktura u tom sektoru. Pretpostavlja se da su naknadni zahvati ojačanja zida realizirani od 11. st. nadalje. Tek je nekoliko pronađenih ulomaka grube kućanske keramike koji pripadaju srednjovjekovnom horizontu. S druge strane, stvarna važnost rezultata ovogodišnje kampanje zasigurno je potvrda da je u tom sektoru (koji tek treba istražiti sve do samog sjeverozapadnog ugla samostana, čime će se konačno završiti ciklus istraživanja samostanskog perimetra) moguće definirati građevinske faze koje su prethodile ranosrednjovjekovnoj crkvi, i to one povezane s najstarijim pretpostavljenim antičkim objektom.

Literatura

Chevalier, Matejčić, Caillet, Jurković 2000 P. Chevalier, I. Matejčić, J.-P. Caillet, M. Jurković, Sveta Marija (Velika Gospa) près de Bale (Istrie): cinquième campagne de fouilles (1999), HAM, 6, Zagreb – Motovun, 2000: 183 – 188.

Chevalier, Jurković, Matejčić 2009 P. Chevalier, M. Jurković, I. Matejčić, Velika Gospa près de Bale (Istrie) II, L'église Velika Gospa pres de Bale, Vol. II, Zagreb – Motovun, 2009.

Jurković, Caillet 2007 M. Jurković, J.-P. Caillet (ed.), Velika Gospa près de Bale (Istrie) I. L'église Velika Gospa pres de Bale, Vol. I, Zagreb – Motovun, 2007.

Jurković, Kranjec 2019 M. Jurković, I. Kranjec, Bale – benediktinski samostan i crkva sv. Marije Velike, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Jurković, Marić 2006 M. Jurković, I. Marić, Bale – benediktinski samostan i crkva sv. Marije Velike, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 240 – 243.

Jurković, Milošević 2015 M. Jurković, A. Milošević, Bale – Sv. Marija Velika, benediktinski samostan, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 325 – 327.

Jurković, Milošević, Kranjec 2016 M. Jurković, A. Milošević, I. Kranjec, Bale – Sv. Marija Velika, benediktinski samostan, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 371 – 373.
Jurković, Milošević, Marić 2007 M. Jurković, A. Milošević, I. Marić, Bale – benediktinski samostan i crkva sv. Marije Velike, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 223 – 225.
Marušić 1983 B. Marušić, Contributo alla conoscenza dei monumenti storico-artistici di Castrum Vallis e del suo territorio, Atti del Centro di ricerche storiche-Rovigno, XIII, Trieste – Rovigno, 1983: 19 – 55.

prof. dr. sc. Miljenko Jurković
Ivor Kranjec

Summary

The campaign carried out in October 2019 resulted in a complete digitization of the monastery complex of St. Mary the Great near Istrian Bale. Due to the need to systematize older documentation, an extensive UAV photogrammetric survey was done parallel with the survey. A smaller area was excavated along the southwest corner of the central early medieval church. The structures confirmed the assumption about their continuity. Traces of antique wall structures were found beneath the early medieval church wall, which was later reformed at least three times because of the instability of the structure.

Redni broj: 225
Lokalitet: Barban – kaštel
Naselje: Barban
Grad/općina: Barban
Pravni status: Z-1379
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 23. travnja do 31. svibnja 2019. trajala su arheološka istraživanja s istočne i južne strane samostojeće kvadratne kule u Barbanu. Lokalitet je arheološki istražio Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju, sjedište Juršići. Voditelj radova bio je Tihomir Percan, zamjenica voditelja Mateja Baričević, a u istraživanjima su sudjelovali studenti arheologije sa Sveučilišta u Zagrebu (Marko Babeli, Luka Bariša i Filip Vukoja) te četiri pomoćna radnika. Za strojno iskopavanje terena, odvoz materijala te sanaciju zidova bila je zadužena tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja. Cjelokupne radove financiralo je Ministarstvo kulture.

Barban se nalazi na povišenom platou na zapadnim padinama iznad doline rijeke Raše, na oko 229 m n. v. te dominira okolnim prostorom. Glavnina barbanskog kaštela nalazi se na mjestu današnje crkve, njezina dvorišta i župnog dvora (palača Loredani). Naime, oko 1700. sjeverni je dio kaštela preuređen u veliku jednobrodnu crkvu sv. Nikole, dok je istočni dio 1606. preuređen u palaču obitelji Loredani, s trijemom na prvom katu. Danas su poznati položaji dviju kula. Kvadratna jugozapadna kula sačuvana je do visine od otprilike 10 m, dok je sjeveroistočna polukružna ugrađena u crkvu, odnosno u sakristiju župne crkve sv. Nikole.
Ovogodišnja arheološka istraživanja nastavak su prošlogodišnjih, kada je unutrašnjost kule bila u potpunosti istražena do matične stijene ili sterilne crvene zemlje. Tom je prilikom evidentiran kontinuitet uporabe kule od 10. st. nadalje, a sama su istraživanja kule pokazala bogatstvo stratigrafije čije se neke evidentirane faze mogu povezati s povijesnim izvorima o samoj gradnji, ili pak požarom ili uništenjem dijela kule. Jednako tako, svaku je fazu na temelju tipičnih arheoloških nalaza bilo moguće barem okvirno datirati, stoga su istraživanja 2019. nastavljena s vanjske strane kule, odnosno njezine istočne i južne strane, kako bi se potvrdilo eventualno postojanje bedema kaštela s popratnim arheološkim slojevima. Ukupno je istražena površina veća od 70 m². Tijekom ovogodišnjih istraživanja u cijelosti je iskopan dio s istočne i južne strane kule, sve do matične stijene ili sterilne crvene zemlje. Iskopavanja su pokazala da je prvi sloj urušenja, odnosno nasipa, bio debeo od 0,5 do 0,8 m, dok su ispod njega pronađeni ostaci slojeva datirani u kasni srednji i rani novi vijek. U najdubljim dijelovima uz istočnu stranu kule pronađen je sloj koji pripada razdoblju života u Barbanu, kada je na tome mjestu egzistiralo tek manje ranosrednjovjekovno naselje. To potvrđuju ulomci keramike karakteristične za razdoblje od 10. do 12. st., ali i dobiveni radiokarbonski datumi. U škrapama matične stijene pronađeno je nekoliko ulomaka prapovijesne brončanodobne keramike. Unutar istraženih stratigrafskih jedinica pronađen je brojan pokretni arheološki materijal, među kojim keramički, metalni, koštani, kameni i stakleni nalazi. Dio metalnih i keramičkih nalaza restauriran je, dok je ostatak materijala dokumentiran.
Na samom početku iskopa upotrebljavan je stroj kako bi se uklonio sloj zemlje (SJ 74) i sloj nasipa ispod te zemlje (SJ 75). Strojni je iskop završen uklanjanjem SJ 75 te je nakon toga teren iskopavan isključivo ručno. Uz sjeveroistočni kut kule pronađen je zid (SJ 77) smjera istok-zapad, naslonjen na sam zid kule. Najvjerojatnije je riječ o južnom zidu bedema kaštela. Zid je istražen u dužini od oko 2,5 m, dok mu se ostatak pruža pod istočni profil iskopa. Širina mu iznosi oko 1,5 m, a građen je većim kamenim blokovima povezanima žbukom. Jedino se novim istraživanjima

Pogled na južno lice zida bedema kaštela (SJ 77) (foto: M. Baričević)

Sačuvane strukture i matična stijena uz istočni zid kule nakon istraživanja (foto: M. Baričević)

u smjeru istoka može potvrditi je li doista riječ o južnom zidu bedema samog kaštela ili pak o nekoj naknadnoj pregradnji.

Uz vanjski južni zid kule definiran je njegov ukop (SJ 79) te je evidentno da je temelj zida kule postavljen izravno na matičnu stijenu, a slična je situacija evidentirana i uz istočni zid kule s vanjske strane, gdje je također evidentiran ukop temelja (SJ 84). Uz sjeverni dio istočnog zida kule, temeljenog na matičnoj stijeni, nalazila se crvena masna zemlja koju je bilo potrebno prekopati. Nakon što je sagrađeno prvih nekoliko redova temelja same kule, ta je ista zemlja vraćena u kanal. Unutar tih ukopa temelja kule pronađeno je nekoliko numizmatičkih nalaza koji, uz keramiku i radiokarbonske datume te rezultate istraživanja iz 2018., pokazuju da je riječ o drugoj polovici 12. ili 13. st.

Uz istočni zid s vanjske strane kule evidentiran je i sloj koji pripada razdoblju korištenja tim prostorom tijekom funkcioniranja (rano)srednjovjekovnog naselja, koje je prethodilo gradnji kule. Riječ je o smeđim do tamnosmeđim slojevima zemlje (SJ 62, SJ 72, SJ 89, SJ 90, SJ 92). Važno je naglasiti da je sediment iz tog horizonta dijelom probijen i prekopan tijekom iskopavanja najdubljih dijelova kanala za same temelje istočnog i južnog dijela kule. Pronađena je keramika iz (rano)srednjovjekovnog perioda korištenja prostorom, na kojem je poslije sagrađen kaštel, a potom i kula u Barbanu. Ti su slojevi bili prilično tanki u odnosu na unutrašnjost kule, gdje su SJ 62 i SJ 72 bili debeli i kompaktni. Pružaju se sve do matične stijene, a sadržavali su mnoštvo ulomaka grube kuhinjske keramike, mahom ukrašene valovnicom. Taj horizont odgovara osmoj fazi definiranoj istraživanjima 2018., a dva apsolutna datuma potvrđuju da je riječ o razdoblju od 10. do 12. st., što pokazuju i odlike pronađenog keramičkog materijala. Ukopi kanala za temelje zidova kule presjekli su taj sloj i također se pružaju do matične stijene.

Osim južnog zida bedema kaštela, pronađeno je još nekoliko struktura. Zid SJ 81 pružao se u smjeru sjever-jug, i to s vanjske strane južnog zida bedema kaštela. Riječ je o zidu građenom nepravilnim kamenim blokovima srednje veličine, povezanima žbukom. Zid je okomit na SJ 77 (južni zid bedema kaštela) i vidi se da je nastao nakon njega, s obzirom na to kako je naslonjen na navedeni zid. Prema prikupljenim pokretnim nalazima, najvjerojatnije je riječ o zidu koji je nastao u jednoj od posljednjih faza uporabe kaštela, kada je njegov veći dio bio uništen ili preuređen u crkvu, odnosno palaču obitelji Loredan. Najvjerojatnije je riječ o 18. ili čak 19. st. Vjerojatno je sagrađen kao objekt s vanjske strane kaštela, kada su sami bedemi propali ili izgubili svoju prvobitnu funkciju. Struktura SJ 83 također se pružala u smjeru sjever-jug, gotovo na istom dijelu gdje i zid SJ 81. Zid SJ 83 nalazio se ispod SJ 81 i ispod svih slojeva koji pripadaju razdoblju do 18. st., a zid SJ 81 djelomice je temeljen na njemu. Zid SJ 83 ostao je tek djelomično sačuvan, a građen je nepravilnim kamenim blokovima izvađenima iz matične stijene na licu mjesta. Nađen je i dio zida koji se pruža u smjeru istok-zapad (SJ 97), koji ima slične karakteristike kao i SJ 83 te je najvjerojatnije pripadao istom objektu. Vjerojatno je riječ o zidovima koji pripadaju objektu iz najstarijeg srednjovjekovnog horizonta. Naime, uz zid SJ 83 pronađen je sloj tamne zemlje (SJ 92), koji svojim nalazima upućuje upravo na razdoblje od 10. do 12. st. Nadalje, dijelovi tih zidova temeljeni su na matičnoj stijeni i pripadaju istom horizontu kao i ostatak evidentiranih slojeva iz tog perioda.

U iskopu s južne strane kule evidentirani su slojevi isključivo iz razdoblja funkcioniranja kaštela, dok je u škrapama pronađena keramika koja se okvirno može datirati u brončano doba. Od ostalih pokretnih nalaza valja izdvojiti posebne nalaze poput metalnih ulomaka britve (PN 168) ili ukrasnih predmeta od bronce (PN 169), više novca (PN 178, PN 181, PN 182), nekoliko ulomaka kremena, dio kamenog natpisa (PN 180), ali i mnoštvo pronađene keramike čiji se manji dio može datirati u brončano doba, dok glavnina nalaza pripada razdoblju od 10. do 16. st. Dio nalaza pripada i mlađim razdobljima, poput dvaju ulomaka lula (PN 175, PN 176), koje su uvezene iz Velike Britanije (London), iz radionice obitelji Manby i datirani su u 18. st.

Uz sama istraživanja izrađivana je i detaljna terenska nacrtna i fotografska dokumentacija. Iz svih stratigrafskih jedinica, gdje je to bilo moguće, izuzeti su uzorci ugljena ili kostiju za određivanje starosti radiokarbonskom analizom. Također su prikupljeni i drugi relevantni uzorci. Ovim su istraživanjima znatno obogaćene spoznaje o gradnji kule i kaštela u Barbanu, ali i o postojanju starijeg (rano)srednjovjekovnog naselja.

Tihomir Percan

Summary

In April and May 2019, archaeological excavations were conducted on the eastern and southern sides of the

standalone square tower in Barban. The research documented several phases of construction and use of the tower and castle ramparts, as well as a horizon found inside the tower during the 2018 excavations. This horizon predates the construction of the castle and can be attributed to the period from the 10th to the 12th century. Several fragments of Bronze Age pottery were found within the limestone pavement of the parent rock, along with finds of structures dating from the modern era.

Redni broj: 226
Lokalitet: Bašanija
Naselje: Bašanija
Grad/općina: Umag
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: rekognosciranje

Godine 2019. arheološki je rekognoscirano područje obuhvata izrade Urbanističkog plana uređenja naselja Bašanije – istok, koje je smješteno sjeverno od Umaga.

Zona terenskog pregleda obuhvaćala je 9000 m^2, a osnovni cilj bio je detaljno kartiranje i prikupljanje površinskog arheološkog materijala izvan područja zaštićenih i registriranih arheoloških nalazišta te radi izrade mjera zaštite lokacije. Područje Bašanije nalazi se u blizini vrijednih arheoloških nalaza Savudrije i Umaga. Na samoj predmetnoj lokaciji nema registriranih kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, ali postoji evidentirano kulturno dobro – arheološki lokalitet Mandalor, kojem nije poznata točna lokacija. Cilj ovoga rekognosciranja jest lociranje navedenog lokaliteta, međutim on nije pronađen. Oko 70 % ukupne površine zone obuhvata obraslo je u šumu, gustu šikaru i makiju te na predmetnim područjima nije bio moguć potpun pregled terena. Ostalo je područje prekriveno niskim raslinjem i travom ili je intenzivno

Područje obuhvata

Lokva okružena suhozidom

kultivirano. Prilikom rekognosciranja nisu pronađeni ostaci arheoloških struktura, pokretnog materijala ili arheoloških slojeva koji direktno upućuju na postojanje arheoloških lokaliteta. Pronađeni su malobrojni kameni tesanci pravilnih ili polupravilnih oblika, koji upućuju na postojanje prijašnjih zidanih struktura na predmetnom području, ali s obzirom na to da na njima nisu pronađeni ostaci žbuke, ne može se pretpostaviti kojim strukturama i kojem starijem razdoblju pripadaju. Najzanimljivi je pronalazak na terenu suhozidana lokva, vjerojatno srednjovjekovna, koju svakako treba zaštititi i prezentirati tijekom budućih radova.

Eduard Visković

Summary

In 2018, an archaeological reconnaissance was conducted in the area covered by the Urban Development Plan for the neighbourhood of Bašanija – east, which belongs to the town of Umag. During the reconnaissance, no remains of archaeological structures, movable material, or archaeological layers directly indicating the existence of archaeological sites were found. The most interesting discovery is a dry stone wall well, likely of medieval origin, which should certainly be protected and presented in future works.

Redni broj: 227
Lokalitet: Begi – 4/2, k.o. Gradina
Naselje: Begi
Grad/općina: Vrsar
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U travnju 2019. probno je arheološki istraživana k.č. 4/2, k.o. Gradina, sjeverno od sela Begi. Voditeljica iskopavanja bila je dr. sc. Sara Popović, a radovi su se odvijali u sklopu projekta ArchaeoCulTour (HRZZ-PAR-02-2017-01, 2018-2020, voditelj prof. dr. sc. Robert Matijašić, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli). Projekt su financirali Hrvatska zaklada

za znanost, Općina Vrsar – Orsera, Turistička zajednica Općine Vrsar i Maistra d.d.

Interpretirajući LiDAR, kartirane su sve suhozidne strukture na prostoru općine Vrsar – Orsera. Među njima, zbog svojeg pravilnog, repetitivnog uzorka, najjasnije su prepoznatljivi ostaci zidova rimske centurijacije.
Za vrijeme terenskih pregleda u siječnju i veljači 2018., razrađena je metodologija za bilježenje linearnih ostataka rimske centurijacije, prema načinu na koji se manifestiraju na površini. Pokazalo se da postoji nekoliko različitih tipova, ali da svi upućuju na to da je izvorna struktura centurijacije bila građeni zid. Za iskopavanje u svibnju 2018. odabrana je lokacija koja je jedna od rijetkih gdje se na površini jasno razaznaje linearna kamena gomila. Pretpostavljajući da se na površini vidi ruševina zida, zaključeno je da taj prostor ima najveći potencijal za uvid u izgled izvorne strukture. Nakon iskopavanja (razgrađivanja ruševine) definiran je zid visine 2 – 3 nepravilna reda kamena, odnosno oko pola metra, širine 1,6 m, građen u tehnici suhozida i položen na matičnu stijenu. Taj zid, koji se ne nalazi na glavnoj osi podjele na centurije, već na jednoj od unutrašnjih podjela, nije bilo moguće precizno datirati. U tankom sloju zemlje na kojem je ležala ruševina tog zida, nađen je (za tako malen prostor izvan nalazišta) veći broj ulomaka brončanodobne keramike i dva ulomka najvjerojatnije ranosrednjovjekovne keramike. Zbog toga je za sljedeće probno iskopavanje centurijacije odabrana lokacija na jednoj od glavnih osi.

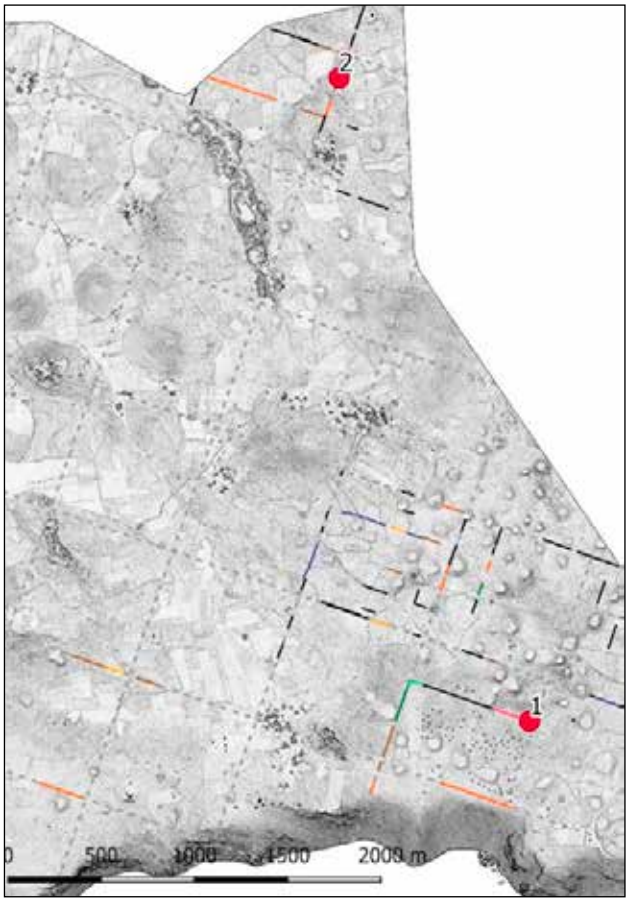

Položaji iskopavanja rimskih limita: 1) 2018., 2) 2019.

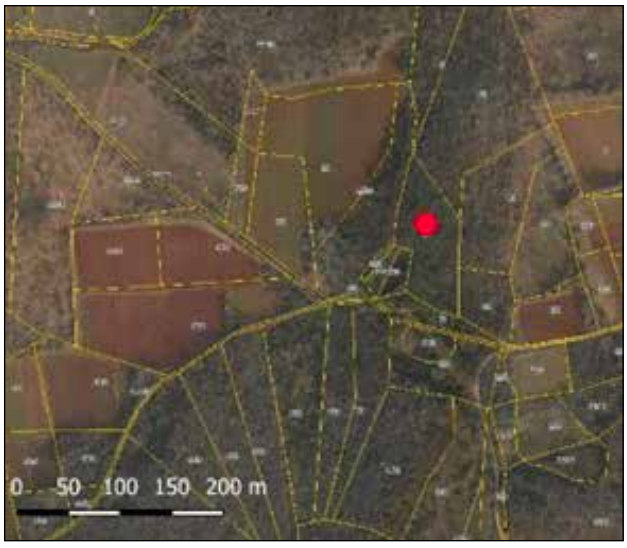

Položaj iskopavanja prikazan na ortofotu, s preklopljenim katastrom

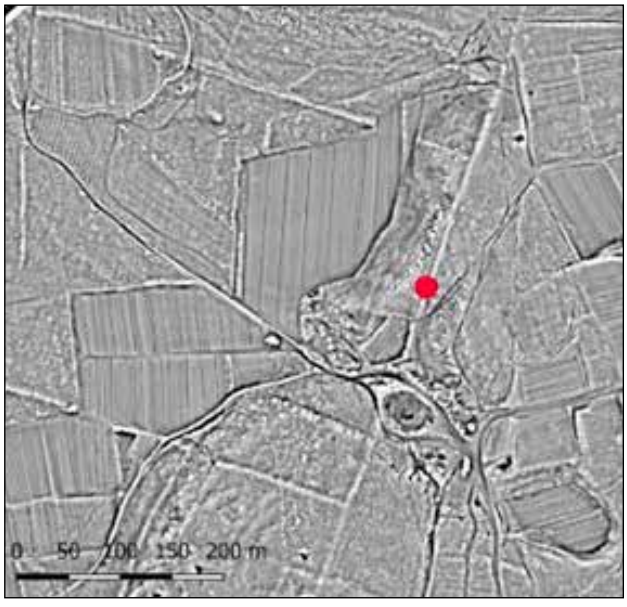

Položaj iskopavanja prikazan na LiDAR-u

Probno iskopavanje centurijacije 2019. obavljeno je na glavnoj osi podjele, na k.č. 4/2, k.o. Gradina, sjeverno od sela Begi. Iskopavanja su trajala pet radnih dana. Lokacija za iskopavanje odabrana je nakon interpretacije LiDAR-a (na kojem se ta struktura mogla pratiti u dužini od 440 m) i terenskog, strukturnog pregleda. Na površini se, ponovo kao i u prethodnom odabranom primjeru, u gustoj šumi lako razaznala linearna kamena ruševina. Šumska vegetacija nije uklanjana, već je za iskopavanje odabrana lokacija između stabala. Razgrađivanje strukture zida, kao i daljnje arheološko iskopavanje, odvijalo se stratigrafski, a stratigrafska sekvenca dokumentirala se i fotogrametrijski. Svi su podaci integrirani u GIS bazu podataka.
Iskopno polje postavljeno je na mjestu gdje se kamena gomila jasno vidjela na površini, no već nakon uklanjanja

Faze iskopavanja limita

vegetacije postalo je jasno da se radi o gomili iz nekog naknadnog čišćenja zemljišta, odnosno da je kamenje nabacano na ostatke limita. Nakon uklanjanja tog kamena i površinskog sloja zemlje, definirana je ruševina rimskog limita širine 3,8 m. Prilikom razgradnje ruševine zaključeno je da struktura nije dovoljno dobro očuvana da bi se mogla razumjeti njezina izvorna konstrukcija. Kamenje na zapadnoj strani strukture, na samoj matičnoj stijeni, poslagano je u donekle pravilnom redu te bi se moglo interpretirati kao prvi red lica zida, no to nije moguće sa sigurnošću tvrditi. Istočno lice također nije bilo moguće odrediti, a u zemlji nije nađen pokretni materijal. Nakon razgradnje ruševine jedino se moglo zaključiti da originalna širina zida nije mogla biti veća od 1,8 m.

dr. sc. Sara Popović

Summary

In April 2019, trial archaeological excavations were conducted on cadastral parcel no. 4/2, cadastral municipality Gradina, north of the village of Begi. While interpreting the LiDAR measurements, all dry stone wall structures in the area of the municipality of Vrsar – Orsera have been mapped. Among them, due to their regular, repetitive pattern, the remains of the walls of Roman centuriation are most clearly recognizable. An excavation field was set up at the location where a cairn was clearly visible on the surface. However, after removing vegetation, it became clear that it was a pile from some later land clearing, meaning that the stones were thrown onto the remains of the limits.

Redni broj: 228
Lokalitet: Beram – višeslojno nalazište
Naselje: Beram
Grad/općina: Pazin
Pravni status: RRI-0046
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

U rujnu 2019. arheološki je istraživan lokalitet u Beramu, na k.č. 24/3, k.o. Beram. Riječ je o nastavku istraživanja iz 2013., 2017. i 2018. godine. Sondiranja je obavio Odjel za kopnenu arheologiju (Juršići) Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj projekta bio je dr. sc. Josip Višnjić, zamjenik voditelja Tihomir Percan, a u arheološkim istraživanjima sudjelovala je i diplomirana arheologinja Mateja Baričević, studenti arheologije Nenad Smajila i Elena Rudan te četiri pomoćna fizička radnika. Financiranje predmetnih radova osigurao je Grad Pazin.

Tijekom sondiranja 2013. istražene su dvije probne arheološke sonde, dimenzija 4x4 m. Jedna je sonda bila pozicionirana na samom istočnom rubu područja nekropole istraženog 1883., dok se druga sonda nalazila na povišenom platou, sjeverno od tada istraženih dijelova nekropole. Njezin položaj odabran je radi definiranja karaktera neistraženog područja lokaliteta, a u njezinu jugozapadnom dijelu otkriven je žarni grob ukopan u matičnu stijenu. U matičnoj stijeni isklesana je kružna jama, unutar koje je bila postavljena žara s poklopnicom.
Probno arheološko sondiranje 2017. nastavljeno je s istočne strane sonde 2, koja je istraživana 2013. godine. Istražena je sonda dimenzija oko 7x4 m, i u njoj je dokumentirano više zemljanih slojeva, rupe za fiksiranje stupova te glinena podnica. Iskopana dubina sonde od hodne površine do matične stijene na određenim je mjestima iznosila i više od 2 m. U sondi su parcijalno istraženi dijelovi objekta definiranog podnicom izrađenom od nabijene gline i rupama za nosive grede konstrukcije kuće, odnosno pripadajućeg krovišta.
Sonda istražena 2018. imala je oblik slova L, dimenzija 2x6x4x3 m, a bila je pozicionirana na prostoru istočno od sonde istražene 2017. godine. Istraživanjima je potvrđeno pružanje objekta detektiranog tijekom prijašnjih istraživanja i dalje na istok, a potvrda za takav zaključak nalazi se u

Sonda 5 prije vađenja žara (foto: T. Percan)

Žara groba 2 (foto: T. Percan)

činjenici da se već spomenuta vapnena podnica pojavljuje i na prostoru istraženom 2018. godine. Zanimljivost prošlogodišnjih istraživanja leži u činjenici da je prvi put detektirana višeslojnost lokaliteta, koja obuhvaća dugo razdoblje – od ranog do kasnog željeznog doba.

Godine 2019. istražene su dvije arheološke sonde. Prva od njih (sonda 4) pozicionirana je istočno od prostora istraženog 2018. i imala je dimenzije 4x4 m. Istraživanjima je potvrđeno da je i na tom dijelu nalazišta u željeznom dobu funkcionirao objekt, čije je postojanje potvrđeno rupama za nosive grede konstrukcije kuće. U sondi je dokumentirano više zemljanih slojeva, a dubina sonde dosezala je nešto manje od 2 m. Većina zemljanog sloja nastala je erozijom, odnosno skliznućem s viših dijelova brijega. Više promjena uočeno je na pola metra od matične stijene. Druga arheološka sonda (sonda 5), dimenzija 2x2 m, istražena je na nižem platou parcele, 15-ak metara istočnije od zone nekropole istražene 1883. godine. U sondi vrlo jednostavne stratigrafije, na svega nekoliko centimetara dubine došlo se do matične stijene, u čijim su škrapama pronađena i istražena tri žarna groba.

Ovogodišnja istraživanja potvrdila su da su se objekti smješteni na povišenoj zoni katastarske čestice pružali i dalje prema istoku. Ti su nalazi dokaz da je tijekom ranog brončanog doba taj dio nalazišta bio gusto prekriven stambenim ili gospodarskim objektima te ga shodno navedenome treba smatrati dijelom naselja čije se središte zasigurno nalazilo na samom vrhu brijega, odnosno na mjestu na kojemu se danas nalazi stara jezgra naselja Beram. Uzimajući u obzir podatak da se istraženi objekti nalaze na približno 220 m od najviše točke naselja, na kojoj se danas nalazi župna crkva sv. Martina, dolazi se do zaključka da se radilo o naselju znatnih gabarita za ondašnje prilike, koje je shodno tome moralo imati i veliku važnost u široj histarskoj zajednici.

O važnosti naselja svakako svjedoči i vrlo bogata nekropola istražena u podnožju naselja, čija se glavnina nalazi na platou koji je suhozidom odvojen od zone na kojoj su u recentnom vremenu definirani željeznodobni objekti. Nije isključeno da je suhozid građen nad ostacima nekadašnje vanjske linije gradinskih bedema, no potvrdu za takve pretpostavke treba tražiti tijekom budućih istraživanja. Tijekom ovogodišnjih istraživanja otkriveni su novi žarni grobovi, i to čak tri groba na površini od svega 4 m^2. Tipološki i datacijski oni spadaju u najbrojniju skupinu grobova istraženih na beramskoj nekropoli. Riječ je o grobovima u jednostavnoj grobnoj jami, sa žarom koju je pokrivala jedna kamena ploča (*a pozzeto*). Sva se tri groba sastoje od ukopa u matičnoj stijeni, žare, zapune žare, zapune ukopa oko žare te poklopnice. Urne su tipa *Wasserkrug* te lonca tipa Timav, odnosno standardnih oblika zastupljenih u periodu funkcioniranja beramske nekropole. Osim samih grobnih žara, prikupljeni su i različiti grobni prilozi. Tako je primjerice uz grob 2 pronađen ulomak brončane igle, uz grob 3 dijelovi brončanih narukvica, a uz grob 4 brončani tutul. Ti se nalazi, jednako kao i žare, mogu datirati u stariju fazu razvoja te nekropole.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In September 2019, archaeological excavations were conducted in Beram on cadastral parcel 24/3, cadastral municipality Beram. This research represented a continuation of previous excavations carried out in 2013, 2017, and 2018. In 2013, an urn grave was discovered in trench 2, which could be linked to a larger necropolis explored slightly to the west in 1883. Over two research campaigns conducted in 2017 and 2018 in the area extending north and east of trench 2, the remains of structures belonging to the Early Iron Age were explored. This year's research confirmed that the structures situated in the elevated zone of the cadastral parcel extended further to the east. These finds indicate that during the Early Bronze Age, this part of the site was densely covered with residential structures or outbuildings, making it a part of a settlement whose centre undoubtedly lay at the very top of the hill, where the old centre of the village of Beram is located today. Considering that the explored structures are approximately 220 m from the highest point of the village, where the parish church of St. Martin is now situated, it can be concluded that it was a settlement of significant dimensions for the circumstances of that period, likely playing a crucial role in the broader

Histrian community. The importance of the settlement is also evidenced by the very rich necropolis investigated at the foot of the settlement, the majority of which is located on a plateau separated by a dry stone wall from the area where Iron Age structures have recently been defined. It is not excluded that the dry stone wall was built over the remains of the former external line of hillfort ramparts, but confirmation for such assumptions should be sought in future research. This year's investigations revealed new urn graves, specifically three graves within an area of only 4 m².

Redni broj: 229
Lokalitet: Bijele Zemlje – k.č. 4848/3
Naselje: Bijele Zemlje
Grad/općina: Grožnjan
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U travnju 2019. arheološki je nadzirano iskopavanje terena prilikom gradnje bazena na lokaciji Sv. Ivan 66 (k.č. 4848/3), u naselju Bijelim Zemljama. Voditeljica istraživanja bila je Tanja Šuflaj, dipl. arheo., iz Pučkog otvorenog učilišta Buje. Lokalitet je strojno iskopavao Obrt za građevinsku mehanizaciju, vl. Branko Pincin. Radove je financirao g. Elvis Strižović.

Na brežuljkastom terenu, koji se spušta prema dolini rijeke Mirne, nalazi se naselje Bijele Zemlje. Područjem Bijelih Zemlja uvijek su vodili putovi: od komunikacija između prapovijesnih gradina, preko vremena rimskih osvajanja, kada je ondje prolazila rimska carska cesta, pa do naših dana. Na području Sv. Ivana (Bijele Zemlje) evidentiran je višeslojan lokalitet, koji se štiti odredbama prostorno-planske dokumentacije.
Prostor predviđen za gradnju otvorenog bazena (8x4 m) u vrijeme arheološkog nadzora bio je zelena površina. U iskopanoj bijeloj glinastoj zemlji nije uočeno kamenje ni nalazi. Prilikom arheološkog nadzora nije pronađen pokretni materijali, no svakako treba imati u vidu da je naselje Bijele Zemlje bogat arheološki lokalitet te se bilo kakvi zemljani radovi moraju odvijati isključivo uz stručan arheološki nadzor.

Literatura

Šuflaj 2019 T. Šuflaj, Izgradnja bazena u naselju Bijele Zemlje u Općini Grožnjan, Izvještaj o arheološkom nadzoru, Buje, 2019.

Tanja Šuflaj

Summary

In April 2019, archaeological supervision was carried out during excavation works for the construction of a pool at the location Sv. Ivan 66 (cadastral parcel 4848/3) in the village of Bijele Zemlje. An area measuring 8 x 4 m was excavated. There were no archaeological finds.

Redni broj: 230
Lokalitet: Buzet – Palača Verzi
Naselje: Buzet
Grad/općina: Buzet
Pravni status: RRI-0037
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom rekonstrukcije Palače Verzi u starogradskoj jezgri grada Buzeta, u Poduzetnički inkubator Verzi. Radove je nadzirala zajednica ponuditelja tvrtke Kaducej d.o.o. iz Splita i Terracotta d.o.o. iz Zagreba.

Palača Verzi nalazi se u Ulici Josipa Fabijančića 7 i 7a, u samom centru starogradske jezgre, s južne strane crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije.
Arheološki nadzor pratio je građevinske zemljane radove u južnom dijelu objekta palače, do kojeg vodi prolaz od glavnog portala, u unutrašnjoj prostoriji sjevernog krila palače te u zapadnoj prostoriji palače, u koju se ulazi iz susjedne ulice. Građevinski iskop odvijao se u južnom dijelu palače, zbog temeljenja baze za građevinsku dizalicu. Tom

Iskop nakon završetka radova

Kanalica za odvodnju slivnih voda s poklopnicom (foto: Dž. Los)

Sjeverno pročelje palače Verzi u starogradskoj jezgri grada Buzeta (foto: Dž. Los)

Kanalica za odvodnju slivnih voda s vidljivim dnom (foto: Dž. Los)

Sjeverni zid prostorije u sjevernom krilu palače Verzi (foto: Dž. Los)

prilikom iskopana je površina od 14 m², do relativne dubine od 80 cm. Nakon iskopavanja sloja nasipa otpadnoga građevnog materijala debljine 60 cm, uočene su kamene ploče većih dimenzija. Otkrivena je struktura izduženog tlocrta, za koju je utvrđeno da se radi o kanalu za odvodnju otpadnih voda. Sastoji se od bočnih stranica visine cca 30 cm, građenih u suhozidnoj tehnici nepravilnog i neobrađenog kamenja srednje veličine. Između bočnih stranica dno kanala prekriveno je tanjim nepravilnim kamenim pločama, dok je s gornje strane kanal prekriven debljim kamenim pločama pravokutnih i nepravilnih oblika velikih dimenzija. Proteže se u smjeru sjeveroistok-jugozapad,

Kameno popločenje u prostoriji zapadnog krila palače Verzi (foto: Dž. Los)

prateći prirodnu konfiguraciju terena koja je u blagom padu. Otkrivene je dužine 4 m i širine 80 cm. Prostorija u sjevernom krilu palače, koja je također bila predmetom arheološkog nadzora, a u koju se ulazi iz pasaža koji povezuje glavni ulazni portal i južni dio palače, zatečena je u ruševnom stanju. Naime, djelomično su ostali sačuvani zidovi, dok je gornja etaža urušena.

Prilikom čišćenja prostorije otkriveno je podno popločenje, koje se sastoji od relativno pravilnih pravokutnih kamenih ploča položenih u pravilnom nizu. Budući da je djelomično sačuvano većinom u sjevernom i zapadnom dijelu, u preostalom dijelu prostorije bilo je vidljivo da su kamene ploče bile položene na sloj pijeska, koji je služio kao podloga na prirodnoj stijeni. Na sjevernom zidu prostorije, u njegovu sjeverozapadnom dijelu, otkrivena je manja zidna struktura na koju je prislonjen sjeverni zid. Po konstruktivnim je svojstvima otkriveni manji zid vjerojatno kronološki stariji od sjevernog pregradnog zida prostorije, a sačuvan je u dužini od 150 cm, širini 25 cm i visini od 85 cm. Sastavljen je od većih klesanaca kombiniranih s većim oblikovanim kamenim blokovima međusobno povezanima mortom, koji u sastavu ima krupniji agregat. Položen na prirodnu stijenu, smatra se najstarijom fazom objekta palače. Prostorija palače u koju se ulazi iz sporedne uličice na zapadnoj strani palače te se dijelom veže na postojeći zid hotela „Vela vrata", veličine je cca 15 m². Otkriveno je kameno popločenje koje se sastoji od kamenih ploča većih dimenzija, poput popločenja prostorije u zapadnom dijelu palače. Prema otvoru na zapadom zidu postavljene su dvije manje kamene stube, koje kronološki vjerojatno pripadaju otkrivenom popločenju.

Dženi Los

Summary

In 2019, archaeological supervision was carried out during earthworks as part of the reconstruction of the Verzi Palace in the town of Buzet. The Verzi Palace is located in the old town centre, south of the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. In the southern part of the palace, a dry stone wall canal for wastewater drainage was uncovered. Inside a room in the northern wing of the palace,

a pavement made of relatively regular rectangular stone slabs laid in orderly rows was discovered. In the northwest part of the room, a smaller wall structure was uncovered. The room in the western wing of the palace was paved with a stone pavement, and two smaller stone stairs were preserved.

Redni broj: 231
Lokalitet: Crveni Vrh – Sv. Petar
Naselje: Crveni Vrh
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-3664
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U ožujku 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba geofizički je istražila lokalitet Sv. Petar kod Crvenog Vrha, s ciljem procjene arhitektonskih i arheoloških potencijala područja, odnosno otkrivanja mogućih čvrstih struktura ispod površine tla, za koje se može pretpostaviti da su nastale antropogenim djelovanjem. Istražena je površina od 7000 m^2.

Na lokalitetu Sv. Petar nalaze se ostaci prapovijesne gradine i ostaci arhitekture nekadašnjeg benediktinskog samostana te crkvice sv. Petra. Takva istraživanja pomažu prilikom određivanja područja koje je potrebno zaštititi i/ili istražiti, kao i prilikom procjene količine arheoloških ili infrastrukturnih nalaza te dubine slojeva.
Lokalitet je smješten na zaravnjenom platou između Crvenog Vrha i Kanegre, približnih dimenzija 150x90 m. Plato se nalazi na povišenoj vapnenačkoj gredi koja se pruža u smjeru JI-SZ, slijedeći liniju obale piranskog zaljeva, prema kojoj se blago spušta otprilike 100-200 m. Najviša je kota platoa na 75,60 m, a dio koji je istraživan nalazi se u rasponu nadmorskih visina od 74 do 67 m. Lokalitet je djelomično pokriven niskom vegetacijom i šumom. Položaj platoa vjerojatno je umjetno modificiran

Položaj georadarskih sondi (S1-S7), rubnog dijela platoa s bedemom (žuto iscrtkano) te položaji pronađene prapovijesne keramike (crvene strelice) (foto: G. Skelac)

Rezultati geofizičkih istraživanja na lokaciji Sv. Petar kod Crvenog Vrha (foto: G. Skelac)

još u prapovijesti. Na ortografskoj snimci i na terenu vidljiv je ostatak poluprstenastog nasipa ili bedema koji se pruža u smjeru sjeverozapad-sjever-jugoistok (strana prema moru). Na JZ lokalitet se strmo spušta prema unutrašnjosti savudrijskog poluotoka.
Rubni dio na sjevernoj strani lokaliteta, opisan kao polukružni bedem ili ostatak terase, umjetno je oblikovan. Prilikom pripreme geofizičkih sondi te tijekom mjerenja pregledana je površina čitavog dostupnog prostora, s napomenom da je jedan dio obrastao gustom vegetacijom te je gotovo u potpunosti neprohodan. Na nekoliko su mjesta uočeni ulomci prapovijesne keramike. Riječ je o manjim fragmentima crvenosive keramike, grube izrade bez lončarskog kola, s primjesama kvarcnog pijeska. Dominantan objekt na platou svakako je ostatak benediktinskog samostana i crkvice sv. Petra. Osim njega, na površini platoa moguće je zamijetiti još jedan, recentan objekt. Ostaci samostana sastoje se od triju objekata koji čine cjelinu, s malim trokutastim dvorištem između njih. Kompleks samostana nalazi se na površini od približno 350 m^2.
Lokalitet je snimljen georadarom Subsurface Interface Radar – SIR 4000 američke tvrtke Geophysical Survey Systems Instruments i antenom 350MHZ HS digitalnom antenom. Dielektrična konstanta, odnosno brzina signala kroz tlo utvrđena na terenu iznosi od 10 do 12. Upotrebljavan je vremenski raspon od 60 *ns* (tzv. „time window"), što je nakon testova brzine signala prevedeno iznosilo približno 2,5 – 3,0 m dubine georadarskog snimanja. Izmjereno je ukupno 420 georadarskih profila unutar sedam georadarskih sondi, ukupne površine približno 7000 m^2. Rezultati georadarskih profila obrađeni su u programu RADAN 7.0– GSSI. Provedeni su sljedeći procesi odrade i filtriranja: *Position correction, Surface normalization, Gain range, Migration, Background removal, Deconvolution, IIR Filters*.
Ukupno je snimljeno sedam georadarskih sondi, odnosno 420 georadarskih profila. Osim površinskih anomalija uzrokovanih manjom količinom zemlje crvenice i humusa te vegetacije, izdvojene su dvije zone s manjim arhitektonskim ili arheološkim potencijalom. Prva zona s više georadarskih diskontinuiteta ili anomalija nalazi se neposredno uz ostatke

samostana, s njegove istočne strane. Druga zona nalazi se sjeveroistočno od samostana, uz najvišu kotu na terenu i stup električne mreže. Sve promjene koje su uočene nalaze se u rasponu od 0 do 100 cm maksimalne dubine.
Veći dio istraživanog prostora nalazi se na gotovo ogoljenu vapnenačkom sedimentu, koji se stepenasto ili rebrasto pruža preko čitava terena u smjeru SI-JZ. S obzirom na tu geomorfološku situaciju, na većim se dubinama ne vide promjene nastale antropogenim djelovanjem.

Goran Skelac

Summary

In March 2019, geophysical excavations were conducted at the location of Sv. Petar near Crveni Vrh with the aim of assessing the architectural and archaeological potential of the area. An area of 7000 m^2 was explored. Two zones with architectural or archaeological potential were identified.

Redni broj: 232
Lokalitet: Červar – uvala Busuja
Naselje: Červar
Grad/općina: Poreč
Pravni status: RRI-109
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 28. rujna do 5. listopada 2019. trajalo je podvodno arheološko istraživanje antičkog lokaliteta u uvali Busuja u Červaru. Tu lokaciju duži niz godina zajednički istražuju Zavičajni muzej Poreštine i Centar Camille Jullian iz Francuske. Ovogodišnje istraživanje vodile su dr. sc. Ida Koncani Uhač (Arheološki muzej Istre) i dr. sc. Marie Brigitte Carre iz Centra Camille Jullian, u suradnji s Gaetanom Benčićem, prof. pov., iz Zavičajnog muzeja Poreštine. Arheološku ekipu na terenu činili su: Guilhem Chapelin (arhitekt, Centar Jean Bérard, Napulj), Loïc Damelet (fotograf, CCJ), Alessandra Dell'Anna (arheologinja, Aerofototeca, Roma), Vincent Dumas (topograf, CCJ), Martine Sciallano (bivša kustosica Hyères muzeja), Ivan Vidulić (MoMarch, AMU) te ronilac Moreno Almassi iz Pule.

Situacijski plan rimskih struktura u uvali Busuja, 2019. g. (izrada: V. Dumas)

Zid 50 (Sektor 2) i strukture 60 i 61 (Sektor 3)
Predmetom istraživanja 2019. bio je zid 50, koji je ubiciran 2018. godine. Ciljevi istraživanja odnosili su se na njegovu izmjeru te utvrđivanje njegove povezanosti s ribnjakom. Prilikom iskopavanja utvrđeno je da je zid dug 10,16 m i širok 1,5 m te da je orijentiran u smjeru SI-JZ. Na strukturi je vidljiv popravak (širine od 1,5 m), odnosno naknadna intervencija napravljena je od blokova koji nisu bili položeni u mulju. Od cjelokupne strukture pronađena su dva nivoa: prvi nivo čini temelj napravljen od velikih blokova u suhozidu. Budući da je konstrukcija bila krhka, blokovi sjeveroistočnog i jugoistočnog kuta urušavali su se tijekom njihova oslobađanja i čišćenja. Iz sigurnosnih razloga istraživanje presjeka nije se moglo nastaviti jer su rubni blokovi strukture bili vrlo nestabilni i postojala je potencijalna mogućnost da dođe do njihova urušavanja.
Taj je zid utemeljen na sloju s oblucima, koji je identičan onom koji ga okružuje. Pretpostavka je da je bio građen na rubu plaže, možda čak i na djelomično potopljenom nivou, na –1,50 m ispod mora. Tu je konstrukciju, koja nije izolirana u sektoru, za sada vrlo teško interpretirati. Zbog prisutnosti drugih struktura, odlučeno je da se one istraže te se zbog toga odustalo od daljnjeg iskopavanja zida 50. Na udaljenosti od oko 6,5 m jugozapadno od zida 50 otkrivena su dva segmenta zida (60 i 61, sektor 3). S navedenih je segmenata zida prije izrade fotogrametrije samo uklonjena vegetacija, bez arheološkog istraživanja.

Sektor 4
Ove je godine otvoren Sektor 4, koji je lociran dvadesetak metara jugoistočno od zida 50. Tijekom ovogodišnje kampanje istražen je samo površinski, radi pokušaja utvrđivanja njegova potencijala za buduća istraživanja. Prije početka radova u sektoru 4 činilo se da samo vrh zida te gornji dijelovi okomitih ploča (razmaknuti svega nekoliko centimetara jedan od drugog) čine jedan ili više kanala, stoga je započelo čišćenje vidljivih ostataka prije izrade prve fotogrametrije. Zbog nedostatka vremena, to je područje samo djelomično istraženo. Na lokaciji su napravljene dvije fotogrametrijske snimke.
Također je postavljena i Sonda A (1,70x10 m), unutar koje je otkriven sloj s velikim pločama s južne i sjeverne strane omeđenima zidovima, koji su građeni od vertikalno postavljenog kamenja (od 101 do 103). Budući da se okomiti dijelovi strukture više ne nalaze *in situ*, interpretacija same strukture dosta je složena, ali čini se da ploče limitiraju strukturu kanala širine oko 60 cm. Dimenzije kanala izlaze izvan granica koje su bile predviđene sondiranjem, a kanal se može pratiti desetak metara u smjeru istok-zapad. Tzv. struktura „kanalizacije" orijentirana je u jednakom smjeru kao zid 100, a nalazi se na otprilike 10 m s njegove južne strane.
Između „zida 100" i „kanalizacije" otvorena je probna sonda veličine oko 1 m², koja nije pokazala nikakve rezultate.

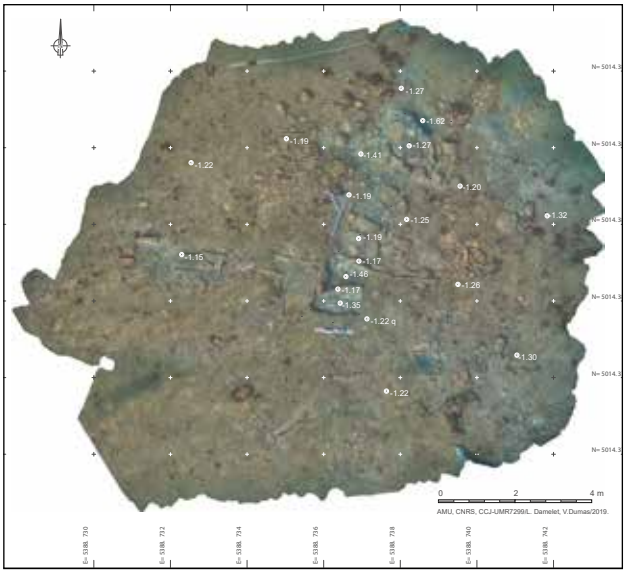

Ortofotogrametrija sektora 4 (izrada: V. Dumas)

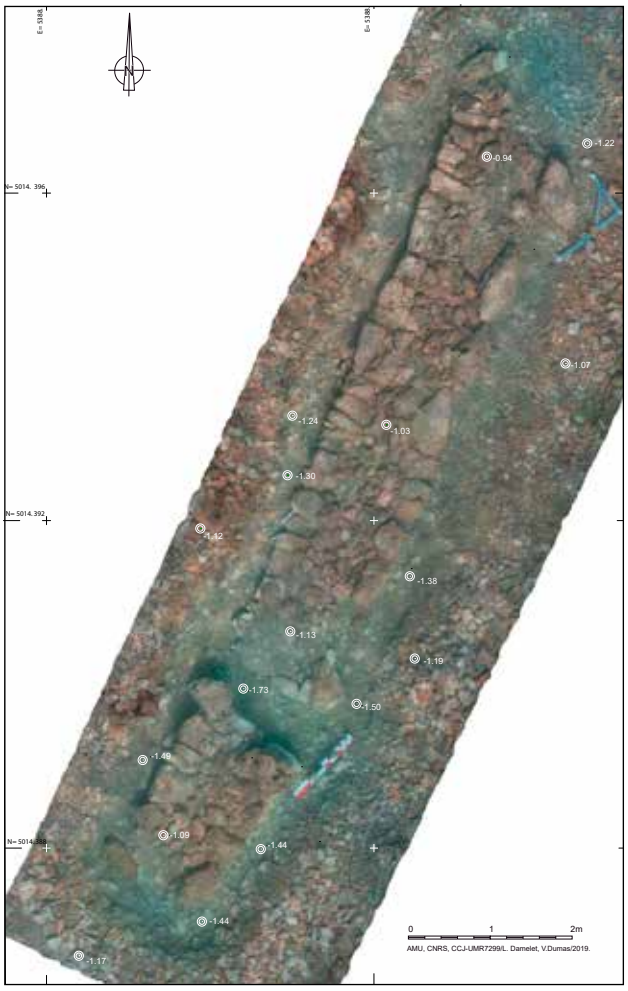

Ortofotogrametrijska snimka zida 50 (izrada: V. Dumas)

Sonda B (2x2 m) postavljena je zapadno od prve sonde. Nakon sloja nabačaja, koji su činili veliki blokovi vapnenca, pronađene su okomite kamene ploče, koje podsjećaju na nastavak sjevernog kanala identificiranog tijekom istraživanja sonde A. Postavljene ploče pružaju se okomito prema kanalu, u smjeru istok-zapad. Moguće je da je riječ o kanalu koji je postavljen u smjeru sjever-jug. Tijekom istraživanja očišćena je i gomila kamenja koja se nalazila zapadno od Zida 100 i koja se prvobitno činila kao dio urušenja Zida 104. Međutim, za sada je to tek pretpostavka jer i ta konstrukcija (koja je sastavljena od niza kamenih ploča) leži na dnu zaljeva, na istom nivou kao i temelj zida 100.

Prerano je da bi se sa sigurnošću moglo reći koja je stvarna funkcija tih struktura. Tijekom sljedećih istraživačkih kampanja bit će potrebno proširiti površinu istraživanja kako bi se utvrdile veze između ubiciranih arheoloških struktura. Najdublje razine građenih struktura nešto su ispod nivoa koji se pojavljuje u antici (–1,20 slm), a činjenica da su okomite ploče zabijene u pijesak, ne jamči da su one tijekom antike bile iznad vode. Predmetni nalazi mogli bi pripadati ostacima vodovoda koji su dovodili slatku vodu u ribnjak, međutim samo će daljnja istraživanja moći dati točnu interpretaciju identificiranih struktura.

Marie-Brigitte Carre
Ida Koncani Uhač
Gaetano Benčić

Summary

In September and October 2019, underwater archaeological excavations were conducted at the ancient site in Busuja bay in Červar. The investigation focused on Wall 50, which was identified during the archaeological campaign in 2018. The excavation revealed a wall structure measuring 10.16 m in length and 1.5 m in width, extending in the northeast-southwest direction. A visible repair measuring 1.5 m in width was observed on the structure, representing a later intervention made with blocks that were not deposited in the sediment.
This year, Sector 4 was opened, located about twenty meters southeast of Wall 50. The sector was only superficially explored to assess its potential for future research.

Redni broj: 233
Lokalitet: Dvigrad
Naselje: Kanfanar
Grad/općina: Kanfanar
Pravni status: Z-587
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu 2019. nastavljena je sanacija ruševina srednjovjekovnoga grada Dvigrada. Ti se radovi u kontinuitetu odvijaju od kraja 1999. godine. Ovogodišnjim radovima obuhvaćeni su objekti 33 i 34, smješteni uz zapadni bedem, te dio ulice uz istočnu stranu navedenih objekata. Arheološki nadzor obavljen je tijekom uklanjanja raslinja i čišćenja sloja nasipa. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Martina Barada, dipl. arheo., iz tvrtke Arheo TiM d.o.o., Pula. Dio stručne ekipe činila je Kristina Gergeta

Dvigrad, ortofotosnimka objekata 33 i 34 nakon radova (izradili: B. Brajković i R. Žgomba)

Dvigrad – objekt 33, vrč, majolika „geometrico-fiorito", in situ (foto: M. Barada)

Sotončić, dipl. arheo. i pov. umjet., također iz tvrtke Arheo TiM d.o.o. Pula. Čišćenje, iskop i konsolidaciji izvodila je tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja. Za fotogrametrijsko snimanje i izradu dokumentacije angažiran je Ured ovlaštenog inženjera geodezije Boris Brajković iz Pazina. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture, Istarske županije i Općine Kanfanar.

Tijekom čišćenja sloja urušavanja i zemljanog nasipa na ulici i unutar objekta upotrebljavan je malen priručni stroj, dok su se svi ostali arheološki radovi odvijali isključivo ručnim iskopom. Veći dio urušenog kamenog materijala reupotrijebljen je za konsolidaciju svih zidova objekta 34 te istočnog i sjevernog zida objekta 33. Višak materijala pohranjen je na osigurani deponij unutar lokaliteta.

Radovi su započeli uklanjanjem nestabilnog kamenja s kruništa zapadnog zida objekta 25a, zbog opasnosti od urušavanja i omogućavanju pristupa zoni radova s južne strane. Nakon toga uklonjen je nasip s ulice koja vodi prema sjeveru, odnosno prema objektima 33 i 34 i „cisterni" (objekt 35).

Osnovni cilj ovogodišnjih radova bio je, osim definiranja objekata 33 i 34, smanjiti pritisak zemlje na zapadni bedem, kako bi se spriječilo njegovo daljnje destabiliziranje. Oba objekta smještena su neposredno uz bedem i njihovi su zapadni zidovi u naravi dio zapadnog bedema. Objekti su u potpunosti bili prekriveni raslinjem i ispunjeni slojem nasipa od zemlje i urušenog materijala sa zidova. Prije početka radova bili su vidljivi samo zid između objekata (južni zid objekta 34, odnosno sjeverni zid objekta 33) i djelomično istočni zidovi obaju objekata. Zid između objekata 33 i 34 bio je sačuvan u visini od oko 5 m (najviša točka) od vrha nasipa, ali u vrlo lošem stanju. Da bi moglo započeti čišćenje prostora, bilo je neophodno najprije ukloniti nestabilne dijelove zida. S obzirom na navedeno, nakon fotogrametrijskog snimanja zid je djelomično ručno razidan, uz pažljivo sortiranje kamene građe.

Čišćenje nasipnog sloja započelo je najprije unutar objekta 34. Početna točka iskopa nalazila se na AV 149,10 m. Sloj nasipa zemlje i urušene kamene građe bio je visok preko 3 m, odnosno sezao je do AV 146,9 m, na kojoj se pojavio paljevinski sloj (SJ 3404) u južnom dijelu objekta i koja je ujedno kota na kojoj je završio ovogodišnji iskop. Unutar sloja urušavanja bilo je moguće definirati dvije stratigrafske jedinice, odnosno sloj urušavanja zidova (SJ 3401) i sloj urušavanja krova (SJ 3402). Nalaza je bilo vrlo malo, a većinom se radi u ulomcima renesansnog posuđa i nekoliko ulomaka željeznih predmeta. Nakon završetka iskopavanja bilo je moguće definirati dimenzije i oblik objekta, međutim tek će prilikom daljnjih istraživanja biti moguće odrediti njegove faze gradnje. Radi se o objektu trapezoidnog oblika, s ulazom na sjevernom rubu istočnog zida. Unutarnje dimenzije zidova iznose 5,8 (južni zid) x 7,40 (zapadni zid) x 3,3 (sjeverni zid) x 7 m (istočni zid, uključujući ulaz širine 1,2 m). Građen je od manjeg priklesanog kamena, složenog u uže i šire redove, vezanog vapnenom žbukom. U donjem dijelu južnog zida vidljive su dvije vertikalne razdjelne fuge koje upućuju na moguću stariju fazu gradnje, u kojoj je objekt bio nešto manjih dimenzija i nije bio direktno vezan za bedem. Uz vanjsku stranu sjevernog zida naknadno je dograđen manji prostor, dimenzija 1,1x1,5 m, u koji su vodile stube, postavljene uz sjeverni zid objekta 34 u smjeru zapada. Namjena objekta 34 vjerojatno je bila stambena, međutim konačan zaključak bit će moguć nakon arheološkog istraživanja.

Izgled i okvirne dimenzije objekta 33 bili su donekle poznati na temelju geodetske snimke iz 1954. godine. Nalazi se s južne strane objekta 34, s kojim dijeli sjeverni zid. Početna kota iskopa nalazila se na AV 149,6 m. Vrlo brzo nakon početka iskopavanja bilo je jasno da se radi o objektu s dvjema prostorijama (33a i 33b). Objekt je nepravilnog, pravokutnog oblika, izduženog u smjeru istok-zapad, i nešto širem u istočnom dijelu. Unutarnje dimenzije cjelokupnog

Dvigrad – objekt 33, nakupina brončanih novčića (foto: M. Barada)

objekta iznose 8,4 (južni zid) x 3,8 (zapadni zid) x 7,7 (sjeverni zid) x 4,5 m (istočni zid, uključujući ulaz). Ulaz, širine 1 m, nalazi se na južnom rubu istočnog zida, a u istoj ravnini nalazi se i ulaz (0,9 m širine) u manju prostoriju na zapadnoj strani objekta (33a). U većoj prostoriji (33b) uklonjen je dio sloja nasipa od zemlje i urušenog materijala, unutar kojeg je također bilo moguće definirati sloj urušavanja zidova (3301) i sloj urušavanja krova (3302). Krajnja kota ovogodišnjeg iskopa nalazi se na AV 147,87 m, odnosno uklonjeno je oko 1,7 m nasipnog sloja, s izrazito malo sitnih arheoloških nalaza. U manjoj je prostoriji (33a) nasipni sloj u potpunosti uklonjen i djelomično je istražen kulturni sloj sive, pjeskovite zemlje s iznimno puno sitnih arheoloških nalaza (SJ 3304). S obzirom na to da je ovogodišnjim radovima bilo planirano ponajprije konsolidirati zidove kojima je prijetilo urušavanje, ovom prilikom nije bilo moguće zaštitno arheološko istraživanje do kraja kulturnog sloja te će ono uslijediti tijekom idućih kampanja. Donja kota iskopa, na kojoj su se u južnom dijelu prostorije pojavili tragovi vapnene žbuke (SJ 3306), nalazi se na 147,72 m n. v. Većinu sitnih nalaza čini renesansno posuđe, s velikim brojem gotovo u potpunosti očuvanih vrčeva i tanjura, među kojima prevladava renesansna majolika, *berettina* majolika i renesansna grafita, datirana u razdoblje od druge pol. 15. do kraja 16. st. Također je prikupljen veći broj metalnih nalaza, među kojima se ističe željezni nož s drškom, ukupne dužine 23 cm (PN 2) i skupina međusobno slijepljenih brončanih kovanica (PN 4), koje će biti moguće determinirati nakon restauratorskih radova. Od posebnih nalaza treba istaknuti i koštanu iglu s okruglom, profiliranom glavicom (PN 1).
Nakon iskopavanja, dno iskopa prekriveno je geotekstilom i kamenom frakcijom.

Literatura

Barada 2017 M. Barada, Dvigrad – centralni i južni dio naselja, Konzervatorska podloga, Pula, 2017. (arhiva KO Pula)

Zglav – Martinac 2004 H. Zglav – Martinac, Ulomak do ulomka…, Prilog proučavanju keramike XIII – XVIII stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu, Split, 2004.

Martina Barada

Summary

In September 2019, rescue archaeological works in Dvigrad continued, including archaeological supervision during the removal of vegetation and excavation of the collapse layer within buildings 33 and 34. The goal of the work was to reduce the pressure of accumulated material on the western rampart and thus prevent its further destabilization. The majority of small archaeological finds were collected in the western room of building 33, with a prevalence of Renaissance pottery dating from the second half of the 15th century to the late 16th century. Among other finds, it is worth noting an iron knife with a handle, a bone needle, and a cluster of fused bronze coins.

Redni broj: 234
Lokalitet: Funtana – otočić Mali Škoj (k.č. 1457 i 1458, k.o. Funtana)
Naselje: Funtana
Grad/općina: Funtana
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sondažno iskopavanje, arheološki nadzor

U ožujku i travnju 2019. obavljeno je sondažno arheološko istraživanje, a u lipnju 2019. i arheološki nadzor tijekom zemljanih radova na otočiću Malom Škoju (Školjić), nedaleko od naselja Funtane. Voditeljica istraživanja bila je Martina Barada, dipl. arheo., a dio stručnog tima činila je Teodora Šalov, dipl. arheo. i pov. umjet., obje iz tvrtke Arheo TiM d.o.o. Pula. Lokalitet je geodetski snimio A.G.G. d.o.o. Pula, a iskopavala su ga četvorica fizičkih radnika. Radove je financiralo turističko poduzeće Valamar Riviera d.d. iz Poreča.

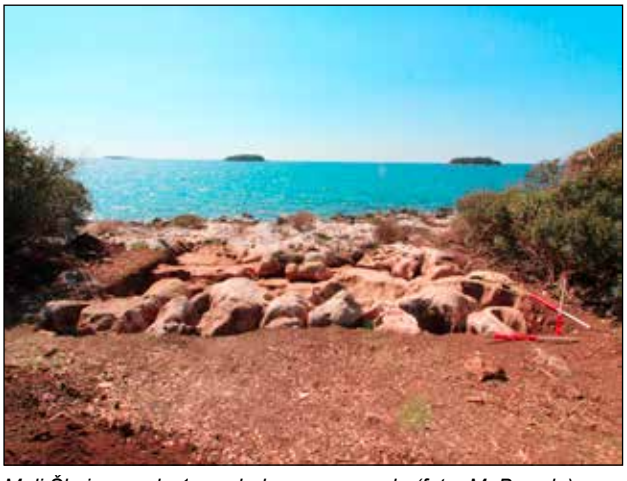

Mali Škoj – sonda 1, pogled prema zapadu (foto: M. Barada)

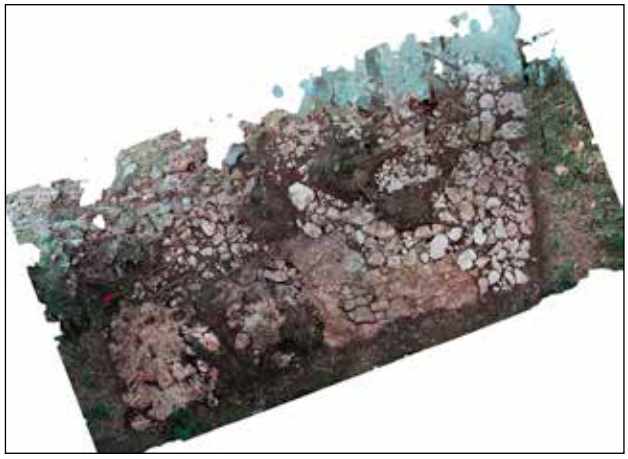

Mali Škoj – sonda 3, fotogrametrijska snimka (izradio: A.G.G. d.o.o. Pula)

Otočić Mali Škoj (Škojić, Školjić, Scoio Riso) nalazi se uz zapadnu obalu Istre, južno od naselja Funtane, udaljen oko 40 m od kopna. Nepravilnog je ovalnog oblika, relativno ravne površine, s blagim uzdignućem prema središnjem dijelu. U potpunosti je prekriven raslinjem, ukupne površine cca 135x95 m (cca 1 ha). Čini dio cjeline autokampa Istra, kojim upravlja turističko poduzeće Valamar Riviera d.d. iz Poreča. U cilju poboljšanja turističke ponude, navedeno poduzeće planira započeti uređenje otoka i njegovo povezivanje s kopnom.

S obzirom na to da je otok evidentiran kao arheološki lokalitet 90-ih godina prošlog stoljeća, prije izrade projekta uređenja i početka radova bilo je potrebno sondažno arheološko istraživanje. Cilj arheološkog istraživanja bio je prikupljanje relevantnih podataka o rasprostiranju arheološkog lokaliteta i očuvanost otprije evidentiranih suhozidnih struktura te na temelju istraživanja odrediti najbolji način pozicioniranja planiranih novih sadržaja i korištenja arheološkim lokalitetom u turističkoj ponudi.

Prvi arheološki nalazi na otočiću Malom Škoju otkriveni su slučajno, godine 1994. Iste je godine pregledan teren, tijekom čega su evidentirani ostaci suhozida na sjevernoj strani otoka te su prikupljeni površinski nalazi ulomaka brončanodobne keramike. Preliminarni podaci o lokalitetu objavljeni su u stručnoj literaturi, međutim lokalitet do sada nikada nije bio istraživan.

Ove je godine sondažno istraženo ukupno 102 m² površine, otvaranjem triju arheoloških sondi. Pozicije sondi određene su uz lokacije na kojima je, na temelju idejnog rješenja, predviđeno postavljanje montažno-demontažnih struktura (ograde, ponton, sadržaji za djecu i sl.).

Sonda 1, veličine 6x5 m (30 m²), otvorena je na JZ strani otoka. U južnoj polovici sonde, već na samoj površini vidljiva je matična stijena (SJ 101), s brojnim škrapama koje su ispunjene zemljom i niskim raslinjem. U sjevernoj polovici sonde iznad matične stijene nalazio se sloj humusa i zemlje, čija je debljina varirala od 10 do 20 cm. Matična je stijena i u tom dijelu sonde nepravilna, s puno škrapa ispunjenih zemljom. Maksimalna dubina iskopa do zdravice unutar škrapa iznosila je 55 cm. Nalazi ulomaka prapovijesne keramike evidentirani su već na površini i unutar sloja humusa (SJ 102), a izmiješani su s recentnim otpadom te nisu u potpunosti relevantni za kronološku determinaciju. Ispod sloja humusa, unutar škrapa nalazio se sloj tamnosmeđe, kompaktne zemlje (SJ 103), s mnoštvom nalaza ulomaka prapovijesne keramike te jednim ulomkom kremenog rezala. Među nalazima prevladava gruba keramika, smeđe i tamnosmeđe boje, loše pečena. Također ima veći broj ulomaka keramike crvene boje, na vanjskim površinama i tamnog presjeka. Na temelju navedenih karakteristika i ukrasa plastičnih aplikacija na pojedinim ulomcima te ulomaka koljenastih drški s jezičastom pločicom i karakterističnih oboda, nalaze je moguće datirati u razdoblje od kraja ranog brončanog do početka kasnog brončanog doba. Osim nalaza keramike i ulomka kremena, pronađena je manja količina životinjskih kostiju. Nisu uočeni tragovi obrade matične stijene ni ostaci suhozida. Nedostatak suhozida nije posve neočekivan jer se s pozicije sonde pruža pogled prema otvorenom moru i današnjem naselju Vrsaru te je bila moguća dobra kontrola prolaza. Obala je na tom dijelu otoka također nepristupačna i čini se da nije bilo mogućnosti pristajanja brodova te zbog toga vjerojatno nije bilo potrebe za gradnjom obrambenog bedema. Otok dodatno štiti nekoliko otočića, koji ga okružuju sa zapadne i južne strane.

Sonda 2, veličine 3x4 m (12 m²), iskopana je na JI strani otoka. Na čitavoj površini iskopa nalazio se samo sloj humusa nataložen direktno na matičnu stijenu. Matična je stijena nepravilna, bez tragova ljudskog djelovanja. Vidljiv je pad terena od SZ prema JI, a visinska razlika iznosi 30-ak cm. Od sitnih arheoloških nalaza pronađena je veća količina ulomaka prapovijesne keramike. Pretežno se radi o gruboj keramici, odnosno ostacima većih posuda. Keramika je loše pečena, većinom crvenkaste do tamnosmeđe boje. Iako je većina pronađenih ulomaka neizrazita, na temelju nekoliko ulomaka blago izvijenog oboda i koljenastih ručki s jezičastom pločicom, nalaze je moguće datirati u srednje brončano doba. Kao i u sondi 1, ni ondje nisu uočeni tragovi ljudske intervencije na matičnoj stijeni ni ostaci suhozida. Obala je nešto pristupačnija na toj strani otoka – SI od pozicije sonde nalazi se manja, dobro zaštićena uvala, međutim ni njoj nije moguće prići većim brodom.

Sonda 3, veličine 12x5 m (60 m²), otvorena je na sjevernoj strani otoka, nasuprot najbližoj kopnenoj točki na obali autokampa Istra. Sondom je obuhvaćen dio već otprije evidentiranih ostataka suhozidnog bedema. Zbog želje investitora da zadrži zeleni pojas uz obalu, nisu mogla biti uklonjena sva stabla unutar sonde te je zbog toga istraživanje bilo otežano. Raslinje je također velikim dijelom devastiralo ostatke bedema te nije u potpunosti vidljiva njegova struktura i nije bilo moguće točno odrediti njegovu punu širinu. Na istočnom rubu sonde sačuvana struktura daje naznake da se možda na tome mjestu i dalje prema istoku nalazio ulaz, međutim za konačan zaključak bit će potrebna daljnja arheološka istraživanja. Suhozid (SJ 303) položen je na matičnu stijenu (SJ 302) i sačuvan je u maksimalnoj visini od cca 1 m s vanjske strane. Na nekoliko mjesta, posebno u SZ uglu sonde, uočeni su ostaci lijepa s tragovima šiblja (SJ 304), koji se nalaze ispod bedema te s vanjske i unutarnje strane neposredno uz bedem. Lijep je, kao i bedem, devastiran raslinjem te nije sigurno kakav je njegov

odnos prema brončanodobnom naselju. S obzirom na to da se bedem na pojedinim dijelovima nalazi iznad ostataka lijepa, moguće je razmišljati o postojanju jedne starije faze naselja, koje je naknadno opasano bedemima. U prilog toj pretpostavci govori i nekoliko ulomaka tzv. metličaste keramike, iako pronađen sitan arheološki materijal većinom potječe iz sloja humusa i stoga nije u potpunosti relevantan za preciznije kronološko određivanje. Arheološki sloj, koji čini tamna, rahla zemlja (SJ 305), vrlo je plitak i evidentiran je, kao i u prethodnim dvjema sondama, samo unutar škrapa u matičnoj stijeni. Među sitnim arheološkim nalazima prevladavaju ulomci keramike, od kojih je većinu moguće datirati u srednje brončano doba. Također je pronađen i jedan ulomak kremenog alata. Svi nepokretni arheološki nalazi geodetski su snimljeni.

U lipnju 2019., nakon sondažnog arheološkog istraživanja, investitor je započeo prvu fazu uređenja otoka, tijekom čega je bilo nužno osigurati arheološki nadzor. Predmetni radovi uključivali su gradnju pomičnog mosta, kojim je otok spojen s kopnom, uređenje ulaznog dijela uz pronađene ostatke prapovijesnog obrambenog bedema, postavljanje natkrivenih paviljona uz arheološke sonde 1 (zapadna strana otoka) i 2 (istočna strana otoka), uređenje dječjeg igrališta uz arheološku sondu 2 te uređenje putova. Svi su arhitektonski elementi montažno-demontažni, bez čvrstog temeljenja u tlo. Natkriveni paviljoni i elementi dječjeg igrališta građeni su od drva, trske i slame. Putovi su također uređeni bez znatnog zadiranja u tlo, odnosno s površine je uklonjeno raslinje i stvorena je mreža putova u širini od cca 1 m, prilikom čega su spojeni ulazni dio i natkriveni paviljoni. Unatoč tome što je uklonjen samo površinski sloj, na svim površinama putova pronađeni su ulomci keramičkog posuđa, koje je moguće datirati u srednje i kasno brončano doba. Navedeni nalazi potvrđuju pretpostavku da se arheološki lokalitet prostire po čitavoj površini otoka. S obzirom na navedeno, preporučuju se sustavna arheološka istraživanja kojima bi se otok, odnosno arheološki lokalitet, u potpunosti istražio.

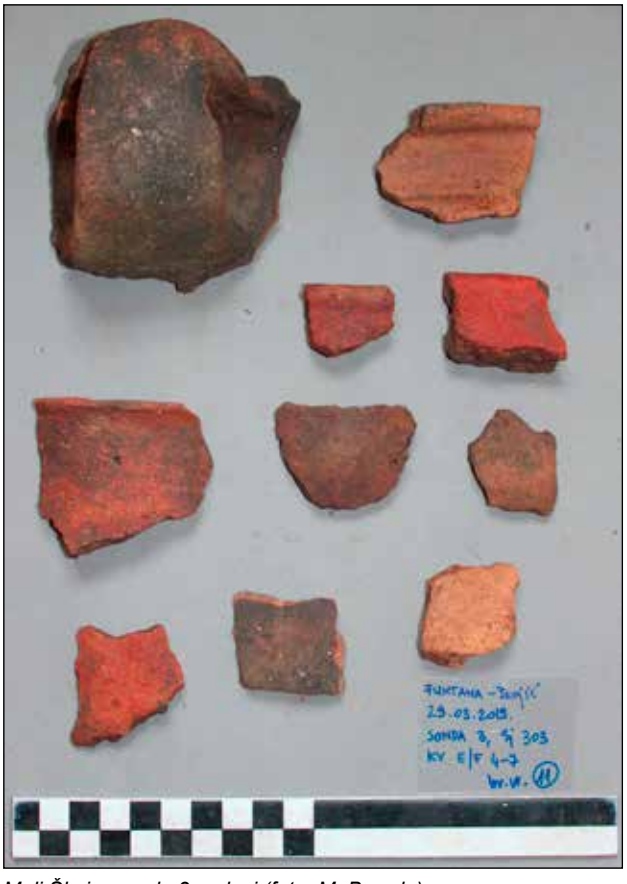

Mali Škoj – sonda 3, nalazi (foto: M. Barada)

Literatura

Mihovilić 1997 K. Mihovilić, Školjić (Funtana) i tragovi prapovijesnih obalnih i otočnih lokaliteta Istre, HAnt, 26, Pula 1997: 28 – 34.

Martina Barada

Summary

In March and April 2019, archaeological trenching was conducted, and in June 2019, archaeological supervision took place during earthworks on the islet of Mali Škoj (Školjić), near the village of Funtana. The first archaeological finds on the islet were recorded as early as 1994, but the islet had not been investigated until now. A total area of 102 m² was explored by opening three archaeological trenches during trench excavation. The trenches were positioned on the north, east, and west sides of the island. In addition to numerous pottery fragments, most of which can be dated to the Middle Bronze Age, the remains of a defensive dry stone wall from a prehistoric settlement were found on the north side of the island. Surface finds dating to the Middle and Late Bronze Ages were discovered throughout the entire island. The collected finds suggest that this is an important Bronze Age site.

Redni broj: 235
Lokalitet: Gradina – Milovići
Naselje: Gradina
Grad/općina: Vrsar
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 24. rujna do 19. listopada 2019. trajalo je arheološko istraživanje kamene gomile na brežuljku Milovići (Milojev vrh, Miloševićev vrh), pokraj sela Gradine, k.č. 157/1 i 165/6, k.o. Gradina u općini Vrsar. Nositelj projekta bio je Centar za interdisciplinarna arheološka istraživanja krajolika (CIRLA), Filozofskog fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Robert Matijašić, a u iskopavanju su sudjelovali dr. sc. Katarina Gerometta, Katarina Šprem, mag. archaeo., iz (CIRLA), dott. Giovanni Boschian s Odjela za biologiju Sveučilišta u Pisi (Italija) te studenti Odsjeka za arheologiju Filozofskoga fakulteta u Puli, Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odjela za arheologiju Sveučilišta

u Zadru. Istraživanje je financirano sredstvima projekta „ArchaeoCulTour – Arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar" (HRZZ-PAR-02-2017-01), koji su financirali Hrvatska zaklada za znanost, Općina Vrsar, Turistička zajednica Općine Vrsar i Maistra d.d.

Prilikom terenskog pregleda 2018., na vrhu brežuljka Milovića evidentirana je kamena gomila prekrivena gustom travom i mjestimično niskim raslinjem. Kamena gomila jasno je vidljiva na ortofotografiji te na osjenčanom modelu terena iz 2017., a spominje se i u literaturi, gdje je interpretirana kao tumul (Sadrić 2013). Kamenje se s gomile micalo rukama, a fini sediment malim arheološkim alatom te je prosijavan na situ otvora oka 2 mm, radi prikupljanja sitnih nalaza. Iz gomile je najprije uklonjena vegetacija, kako bi se ustanovilo njezino rasprostiranje, prilikom čega je na površini pronađeno nekoliko nedijagnostičkih ulomaka keramike prapovijesne fakture te jedan kremen za pušku. Na samom vrhu gomile nalazio se nizak bor, ispod kojega je bio kameni stupac s geodetskom oznakom.

Površina gomile podijeljena je na osam segmenata, tj. kvadrante A1-2, B1-2, C1-2 i D1-2. Tumul je djelomično devastiran; u istraženom kvadrantu B1 prokopan je do matične stijene i vjerojatno je u tome dijelu tumula uništen grob (uz jamu je uočeno izbačeno kamenje te jedna ploča koja je mogla biti pokrovna ploča devastiranoga groba). U kvadrantu C2 ustanovljene su dvije grobnice od kamenih ploča/škrila, Grob 1 i Grob 2, a uz njih treći grob – Grob 3 – omeđen niskim suhozidom u kojem je sudeći po broju dugih kostiju bilo ukopano više osoba. Grob 2 čini grobnica pravokutna oblika, sastavljena od četiriju grubo obrađenih kamenih škrila; dimenzije škrila na dužim stranama iznose 104 cm i 112 cm, a na kraćim stranama, koje su bile malo uvučene, 40, 30 i 35 cm. Taj je grob bio prekriven velikom, masivnom kamenom pločom, dimenzija 160x110 cm. Grob 1 čine dvije duže paralelne škrile, dimenzija 75 cm i 90 cm, koje se naslanjaju na Grob 2 i na tome mjestu taj grob nema posebnu škrilu, a s druge kraće strane groba nalazi se škrila dimenzija 43,20 cm. Ploče koje su činile sanduk s vanjske su strane bile pričvršćene suhozidnom konstrukcijom, koja se nastavljala izvan Groba 1 i Groba 2 te je činila suhozidnu konstrukciju Groba 3. Grobnice su bile orijentirane u smjeru sjever-jug. Dok je u Grobu 3 omeđenome suhozidom pronađeno mnogo ljudskih kostiju te dio lubanje, u grobnicama od kamenih škrila pronađeno je tek nekoliko kostiju, tj. zubi. Općenito su kosti veoma degradirane i fragmentirane. Zbog toga je svaka kost, kada je to bilo moguće, zasebno obilježena brojkom, uzeta je koordinata diferencijalnim GPS-om te je spremljena u zasebnu vrećicu, a u slučaju kad nije bilo moguće izdvojiti jednu kost, prikupljalo se više fragmenata u neposrednoj blizini te su se oni spremali zajedno. Od nalaza unutar grobova prikupljeno je tek nekoliko malih ulomaka keramičkog posuđa te mala jantarna perla s rupicom u Grobu 1 – SJ 15. Još jedna jantarna perla pronađena je u grobu 3 (raspadnuta, u tri dijela). Od ostalih nalaza pronađena je kamena kuglica te otkrhak rožnjaka (Grob 3, SJ 20). Tumul na brežuljku Milovićima uklapa se u sliku bronča-nodobnih tumula Istre. Zanimljivo je da su u istraživanom

Milovići, pogled na gomilu nakon čišćenja dijela vegetacije

Milovići, kvadrant C2, Grob 1 (bez pokrovne ploče) i pokrovna ploča Groba 2

Milovići, kvadrant C2, Grob 1 (bez pokrovne ploče) i pokrovna ploča Groba 2

tumulu prisutna oba tipa grobne arhitekture – grobnica među kamenim pločama (škrilama) – Grob 1 i 2 te grob unutar niskog suhozida – Grob 3. Grobovi su općenito siromašni prilozima, osim nekoliko malih ulomaka keramike, a u Grobu 1 i Grobu 2 pronađena je po jedna jantarna perla. Ulomci keramike razasuti su po čitavu tumulu, što je česta pojava u istarskim tumulima i interpretirana je kao ritualno razbijanje posuda (Codacci-Terlević 2004). S obzirom na to da su u istraženim dijelovima tumula pronađeni uglavnom nedijagnostički ulomci keramičkih posuda (uz jednu ručku tipičnu za brončano doba), tumul će biti moguće preciznije datirati nakon radiokarbonskih analiza zuba/i ili kostiju.
Ispod konstrukcije tumula, u zapuni škrapa (ali i razbacani u plaštu tumula) pronađeni su ulomci posuda kulture *impresso*-keramike, što Miloviće čini za sada najsjevernijim nalazištem ove kulture u Istri. Sličnu situaciju – nastanak tumula na starijem lokalitetu kulture *impresso*-keramike – zabilježio je i Boris Baćić ispod tumula u Kavranu (Codacci-Terlević 2004), dok je Maja Čuka na nalazištu brončanodobnih tumula na Mušegu kod Rovinja pronašla ulomke keramike srednjoneolitičke danilske kulture (M. Čuka, usmeno priopćenje).

Literatura

Codacci-Terlević 2004 G. Codacci-Terlević, Prilog poznavanju brončanodobnih pogrebnih običaja u Istri – stanje istraženosti istarskih tumula te rezultati istraživanja tumula iz uvale Marić kod Barbarige, HArch, 35, Pula, 2004: 41 – 74.
Sadrić 2013 T. Sadrić, Scoperta di tumuli dell'età del bronzo nei dintorni di Geroldia (Gradina presso Orsera), Atti del Centro di ricerche storiche, 43, 2013: 9 – 23.

dr. sc. Katarina Gerometta

Summary

In September and October 2019, archaeological excavations were conducted on a cairn on the hill of Milovići (Milojev vrh, Miloševićev vrh) near the village of Gradina, on cadastral parcels 157/1 and 165/6, cadastral municipality Gradina, in the municipality of Vrsar. The tumulus on the hill of Milovići fits into the overall picture of Bronze Age tumuli in Istria.

Redni broj: 236
Lokalitet: Grožnjan – plato crkve sv. Vida, Modesta i Krešencije
Naselje: Grožnjan
Grad/općina: Grožnjan
Pravni status: Z-5326
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 25. studenog do 11. prosinca 2019. na platou ispred crkve sv. Vida, Modesta i Krešencije u Grožnjanu, zbog potrebe promjene dotrajalih kamenih ploča aktualne hodne površine, otvorena je sonda dimenzija 15x3 m te je započeo arheološki nadzor, koji je zbog pokretnih i nepokretnih nalaza prerastao u zaštitno arheološko istraživanje. Voditeljica istraživanja bila je Klaudia Bartolić Sirotić, zamjenik voditeljice bio je Elvin Zejnilhodžić, a kao sudionica u istraživanju angažirana je Aleksandra Paić, oboje iz tvrtke In situ, obrt za istraživanje i usluge, Rovinj. U radovima su sudjelovali i radnici tvrtke Kapitel d.o.o. iz Žminja, a istraživanja je financirala Općina Grožnjan.

Ostaci starijeg, antičkog objekta (SJ050 i SJ052), položenog na živu stijenu (SJ034), te malterna podnica (SJ014) mlađeg objekta

Nakon skidanja razlomljenih ploča SJ001, započelo je uklanjanje sloja SJ002, u kojem su se već mogle razabrati razbacane ljudske kosti i pokoji nalaz keramičkih predmeta iz antike. U sondi je finalno definirano osam grobova. Prevladavali su ukopi u jednostavnim rakama, a dva su pokojnika bila smještena u zidanu grobnu konstrukciju. Grobovi su na predmetnoj lokaciji slijedili jednaku orijentaciju (I-Z), a pokopani su na jednakoj visini, što svjedoči o relativno kratkom vijeku pokopavanja na toj lokaciji. Može se pretpostaviti da se radi o ukopima oko konstrukcije prve crkve, koja se prvi put spominje 1310., a djelomično su uništeni gradnjom nove, postojeće crkve, koja se počinje graditi 1748. godine. Prema nacrtima iz 1713., vidljivo je da je prva crkva bila građena kao jednostavna, jednobrodna građevina, s oltarom smještenim na istoku. Naime, tada su gradske zidine prolazile neposredno ispred pročelja crkve, a u crkvu se ulazilo isključivo kroz bočna vrata.
Svi ukopi pronađeni u istraživanju 2019. bili su temeljeni na konstrukcijama iz starijih faza. Nakon izrade fotodokumentacije i crtaće dokumentacije, sakupljene su sve ljudske kosti te su u dogovoru s lokalnim župnikom pokopane na mjesno groblje u Grožnjanu.
Prilikom nastavka istraživanja definirane su dvije razvojne faze, datirane u antiku i kasnu antiku. Najstarijoj fazi pripadaju zidovi objekta SJ050 i SJ052, koji su međusobno (iako nisu bili organski povezani) tvorili dvije prostorije. Bili su građeni direktno na živoj stijeni, no mogli su se pratiti u relativno kratkom segmentu, jer je SJ052 bio presječen naknadnom gradnjom građevine SJ017, dok je SJ050 zaliven malternom podnicom. Zbog toga je bilo teško definirati vremenski nastanak prve faze gradnje, no keramički nalazi upućuju na najstariju fazu, datiranu u 1. st. Iako je prikupljen malen broj nalaza iz tog razdoblja (keramika tankih stijenki, tegula s pečatom figline *Faesonia*), njihova provenijencija i datacija jasno su definirane te se mogu pratiti tijekom prve polovine 1. st. do najkasnije početka 2. st.

Grobna konstrukcija (SJ028) na antičkom kanalu (SJ037), djelomično uništena temeljem današnje crkve

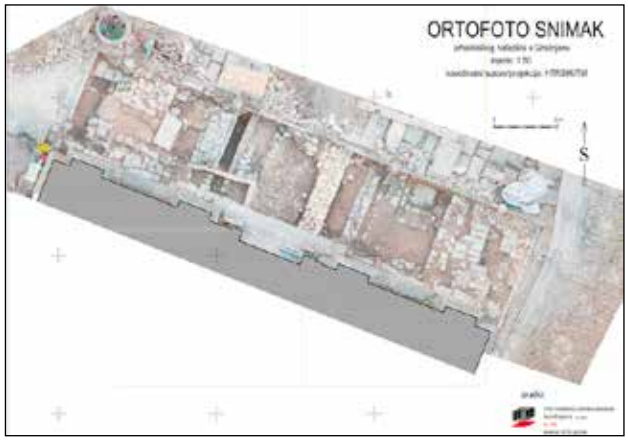

Ortofoto snimka arheološkog istraživanja na platou crkve sv. Vida, Modesta i Krešencije (izradio Ured Borisa Brajkovića, Pazin)

U drugoj fazi gradnje dolazi do velikih promjena u urbanističkom smislu jer se taj plato potpuno preobražava. Na mjestu prijašnjeg objekta gradi se nov, veći, čiji se zidovi debljine 60-ak cm prate kao SJ017 (istočna strana prostorije) i SJ035 (zapadna strana), a međusobno su podijeljeni zidom SJ013. Definirane su dvije prostorije, obje s malternim podnicama SJ014 i SJ022, od kojih je istočna bila jako dobro sačuvana, a zapadna samo u segmentima, ali jasno definirana pripremom za podnicu. Kanal za odvodnju SJ038, duboko usječen u živu stijenu, govori o organiziranom, planskom građevinskom zahvatu te orijentaciji gradnje objekata preuzetoj još iz prve faze naselja. Čini se da su se promjene prve i druge faze gradnje dogodile u razmjerno malom vremenskom odmaku.

Antički pisci ne spominju Grožnjan, iako je u neposrednoj okolici uočeno nekoliko sepulkralnih natpisa i nalaza antičke keramike. Kandler Grožnjan definira kao *Graecinianus*, no različite su interpretacije derivacije toponima mjesta. Svakako, istraživanje 2019. jasno je potvrdilo postojanje organiziranog života u današnjem Grožnjanu tijekom antike.

Kao i na drugim antičkim lokalitetima u Istri, u kasnoantičkoj se fazi i u Grožnjanu, u građevinama antičke provenijencije, grade ognjišta (SJ053). Velik broj nalaza ulomaka kuhinjske keramike, pretežito lonaca i poklopaca grube izrade, s jednostavnim ukrasima višestrukih valovnica, te slojevi pepela i kasnoantičko stakleno posuđe, potvrđuju tu tezu. Vjerojatno je u toj fazi došlo do reutiliziranja kamenih blokova i krovne opeke, koja je poslije poslužila kao površina za polaganje pokojnika u razvijenom srednjem vijeku.

Posljednjoj fazi gradnje na istraživanoj lokaciji pripada današnja crkva sv. Vida, Modesta i Krešencije, koja je nastala tijekom druge polovine 18. st. i koja je dokumentirana kroz temelj pročelja crkve. Tada je djelomično uništeno groblje, koje je nastalo oko prve crkve te su presječene i anulirane antičke strukture.

Literatura

Benčić 2010 G. Benčić, Appunti per una ricercha storico-topografica sul bacino e sulla media valle del fiume Quieto, Zbornik radova sa znanstvenostručnog skupa Motovun - povijest i sadašnjost, u povodu 1200. obljetnice prvog spomena Motovuna u pisanim izvorima održanog 18. prosinca 2004. u Motovunu, Pazin, 2010.

Benussi 1928 B. Benussi, Dalle annotazioni di Alberto Pushi per la Carta archeologica dell'Istria, L'Archeografo triestino: raccolta di opuscoli e notizie per Trieste e per l'Istria, Serie 3, vol. XIV (XLII), Trieste, 1927/1928.

Budicin 2013 M. Budicin, I tentativi di vendite del Palazzo pretorio grisignanese, Atti del Centro delle ricerche storiche Rovigno, vol. XLIII, Rovigno, 2013.

Vesnaver 1887 G. Vesnaver, Grisignana d'Istria. Notizie storiche, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, vol. III (1-2), Parenzo, 1887.

Klaudia Bartolić Sirotić

Summary

At the end of 2019, archaeological excavations were conducted during the replacement of stone slabs on the plateau in front of the parish church of St. Vitus, Modestus, and Crescentia in Grožnjan. For the first time in Grožnjan, the research revealed a Roman cultural layer with two construction phases. The first phase was dated to the early 1st century, which is confirmed by small archaeological finds. The second phase was confirmed by the construction of a larger building, whose time of construction completely

negates the original. During the late antiquity period, hearths were built in the ancient structure, and in this layer, a significant amount of ceramic kitchen material was found. Additionally, the reuse of stone spolia and construction roof tiles was documented. The first mention of the church in Grožnjan dates back to 1310. The researched cemetery around it, with a total of eight deceased individuals, is dated to the High Middle Ages. The deceased were buried in simple pits or brick burial structures without grave goods, and ancient/late antique structures were partially utilized for the foundation of graves. The final phase represents the construction of a new church in the mid-18th century, which partially destroyed or overlaid the original construction phases.

Istarski ipsilon. Sonde 1 i 2 na nalazištu Dausi T2 (foto: J. Višnjić)

Istarski ipsilon. Sonda 4 na nalazištu Dausi T3 (foto: J. Višnjić)

Redni broj: 237
Lokalitet: Istarski ipsilon, dionica od čvora Rogovići do čvora Vranja
Naselje: –
Grad/općina: Pazin, Cerovlje, Lupoglav
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor, probno iskopavanje

Između siječnja i prosinca 2019. odvijao se arheološki nadzor i probna arheološka sondiranja na dvjema lokacijama u sklopu gradnje drugog kraka prometnice Istarskog ipsilona, na dionici od čvora Rogovići do čvora Vranja. Te je radove obavio Odjel za kopnenu arheologiju (sjedište Juršići) Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Investitor radova bila je tvrtka Bina Istra d.o.o.

U „Izvještaju o arheološkom rekognosciranju trase Istarskog ipsilona, popis i opis evidentiranih lokaliteta i predložene mjere zaštite evidentiranih potencijalnih lokaliteta kulturne baštine na trasi buduće autoceste A8 od Rogovića do Učke", koji je izradio Arheološki muzej Istre iz Pule, označeni su potencijalni arheološki lokaliteti T2 (kod podvožnjaka Dausi) i T3 (kod naselja Dausi). Te su dvije lokacije arheološki sondirane, na površinama predviđenima u dostavljenoj dokumentaciji, dok se tijekom pripremnih građevinskih radova odvijao i arheološki nadzor. Arheološki nadzor odvijao se prilikom raščišćavanja terena i građevinskih radova na dionicama Rogovići – Ivoli, Ivoli – Cerovlje, Cerovlje – Lupoglav te Lupoglav – Vranja, a cilj mu je bio sprečavanje eventualnih devastacija potencijalnih arheoloških nalaza.
Na objema su predviđenim lokacijama (T2 i T3) istražene po dvije sonde površine 45 m², tlocrtnih dimenzija 3x15 m. Sonde su istraživane do zdravice, no u svim su sondama tek u površinskim slojevima prikupljeni malobrojni pokretni arheološki nalazi, odnosno ulomci novovjekovne keramike iz 19. ili s početka 20. st, dok u dubljim slojevima nisu pronađeni nikakvi tragovi arheoloških struktura ili slojeva.
Arheološki nadzor na trasi drugog kraka Istarskog ipsilona trajao je od siječnja do prosinca 2019. godine, tijekom krčenja raslinja, odnosno prilikom raščišćavanja terena na budućoj dionici, kao i tijekom građevinskih radova. Nadzor se odvijao sukladno dinamici građevinskih radova, prilikom čega nisu uočeni ostaci arheoloških nalaza ni struktura.
Prilikom arheoloških istraživanja i nadzora tijekom gradnje drugog kraka Istarskog ipsilona od čvora Rogovića do čvora Vranje nisu uočena nikakva arheološka nalazišta. Predmetne dionice prolaze područjem koje je nekada, kao i danas, bilo djelomično močvarno i okruženo poljoprivrednim površinama ili šumovitim strmim padinama na laporu. Ostali dijelovi dionice prolaze strmim padinama, koje jednako tako ne pružaju optimalne uvjete za formiranje stalnih ljudskih naselja. Razlozi su to zbog kojih prilikom arheoloških istraživanja i nadzora na predmetnom području nisu zabilježene arheološke strukture, slojevi ili pojedinačni nalazi. Svojevrsnu potvrdu iznesenih podataka, odnosno pretpostavke da područje kojim prolazi dionica ceste nije bilo pogodno za formiranje naselja, donosi i uvid u starije karte, točnije na vojnu kartu iz 19. st., na kojoj je primjetno da je cjelokupno područje i onda bilo slabo izgrađeno.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

Between January and December 2019, archaeological supervision and trial archaeological trenching were carried

out at two locations as part of the construction of the second branch of the Istrian Y highway network, from the Rogovići interchange to the Vranja interchange. No archaeological sites were identified during archaeological research and supervision.

Redni broj: 238
Lokalitet: Istarski ipsilon – spojna cesta, čvor Rogovići – Lindarski križ (D64)
Naselje: Bakši
Grad/općina: Pazin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 13. do 20. prosinca 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba zaštitno je arheološki istražila područje na trasi gradnje državne ceste D64 na Istarskom ipsilonu, čvor Rogovići – Lindarski križ, na stacionaži 3+800 km. Istražena je površina od 100 m².

Područje istraživanja nalazilo se u blagoj ponikvi, tj. polju koje je s četiriju strana omeđeno prirodnim uzvišenjem. Na sjevernoj strani teren se penje na uzvisinu na kojoj je utvrđeno postojanje razgranatih suhozidnih struktura, koje su obrasle raslinjem.

Ostatci arhitekture otkrivene tijekom istraživanja (foto: V. Španiček)

Pokretan materijal pronađen tijekom istraživanja (foto: N. Lete)

Kako bi se ispitao arheološki potencijal položaja, otvorene su dvije probne sonde dimenzija 2x2 m. Pronađeni su nalazi arhitekture iz rimskog razdoblja (zidovi i popločenje), koji se pružaju izvan okvira iskopne površine. S obzirom na navedeno, bilo je potrebno proširiti površinu istraživanja, kako bi se odredile konačne dimenzije građevinskog kompleksa i istražio arheološki potencijal preostalog dijela vrtače i njezinih padina (primjerice postojanje mogućnosti pronalaska podzida).

Između arhitektonskih ostataka tijekom istraživanja pronađen je arheološki sloj od same površine do dubine od cca 1 m, u kojem su bili ostaci keramike (dijelovi tijela amfore, tegule i dijelovi uporabne keramike), stakla, željeznih i brončanih predmeta te kostiju.

Davor Čakanić

Summary

In December 2019, rescue archaeological excavations were conducted along the route of the construction of the D64 state road on the Istrian Y, specifically at the Rogovići – Lindarski Križ interchange, at station 3+800 km. A surface area measuring 100 m² was explored. Architectural finds from the ancient period were discovered.

Redni broj: 239
Lokalitet: Kanegra – jama Golubinka
Naselje: Kanegra, Valica
Grad/općina: Buje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 6. do 16. kolovoza 2019. Arheološki muzej Istre, u suradnji s Centrom za interdisciplinarna arheološka istraživanja krajolika, Filozofskog fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i JU Natura Histrica, probno je arheološki istražio jamu Golubinku, pokraj turističkog naselja Kanegre. Voditeljica istraživanja bila je Maja Čuka (AMI), a sudjelovali su Katarina Gerometta i Katarina Šprem (Sveučilište Jurja Dobrile u Puli), Andrea Deklić (JU Natura Histrica), Petar Krnjus (AMI) te speleolozi Jani Završnik, Ivan Harambaša, Lena Penezić i Alfredo Žufić (Istarski speleološki savez).

Ulaz u jamu Golubinku pokraj Kanegre (HTRS96 koordinate: X: 271353.5140, Y: 5041740.4064) nalazi se u gustoj borovoj šumi, na 44 m n. v. prije ulaza u istoimeno turističko naselje Kanegru. Jama je ukupne dužine 277 m, dok su dimenzije ulaza 3,8x4,5 m. Objekt se razvija u tri kanala ispod današnjeg ulaza u jamu, vertikale od otprilike 15 m. Prilikom posjeta u ljeto 2018., na površini su evidentirani keramički ulomci te životinjske kosti. Dok je na površini središnjeg kanala riječ o ulomcima keramike iz brončanog doba, na površini desnoga kanala prikupljeni su ulomci koji

bi po svojim tipološkim karakteristikama odgovarali bakrenom dobu. Probna sonda dimenzija 1x3 m otvorena je u tom krajnjem dijelu kanala, gdje se nalazi pretpostavljen prapovijesni ulaz u objekt. Površina na kojoj je postavljen uzdužni dio sonde (3 m), u smjeru SZ-JI, ima strm nagib te se spušta od SZ prema JI.

Površinski sediment (SJ 1) čini veoma vlažan smeđ glinast sediment s raspadnutom sigovinom. Pronađen je jedan fragment nedijagnostičke prapovijesne keramike. SJ 2 čini prahasta, veoma vlažna glina, koja je u gornjem dijelu crvenkaste boje, dok je u donjem dijelu žuta, veoma žitka glina, bez arheoloških nalaza. U SJ 3 (svjetlosiva glina) pronađena je najveća količina arheoloških nalaza: ulomci crne polirane keramike ukrašeni urezanim spiralnim motivom, ulomci ukrašeni urezanim linijama ispunjenima crvenom inkrustacijom (koji se mogu pripisati kasnoj danilskoj kulturi) te dio ušća zdjele s kratkim vratom, koji prelazi u konično rame i koji odgovara oblicima nakovanske kulture. U SJ 3 također su pronađeni i ulomci s metličastim motivom te dijelovi većih posuda, koje s unutrašnje strane stijenke imaju kalcificirane, organske nakupine. SJ 4 čini glinast sediment, a keramika odgovara prijelazu iz srednjeg u kasni neolitik. Uz metličastu keramiku pronađen je ulomak ukrašen urezanom spiralom te ulomak ukrašen urezanim nizom visećih trokuta, ispod kojih se nalazi niz trokuta u obliku cik-cak motiva. Linije su bile ispunjene crvenom inkrustacijom. U SJ 6 nisu zabilježeni arheološki nalazi. SJ 5 slična je SJ 4, a razlikuje se u nijansi žute boje, vlažnosti i glinovitosti. SJ 7 je žut pjeskovit, arheološki sterilan sediment. SJ 8 je vlažniji glinast sediment sivožute boje, a pronađeno je nekoliko nedijagnostičkih ulomaka keramike. Matriks SJ 9 mrljasta je sivocrvena glina, a pronađeno je nekoliko ulomaka keramike, od kojih se ističe dio tijela posude ukrašen urezanim linijama ispunjenima bijelom inkrustacijom te bi po svojim karakteristikama odgovarao danilskoj kulturi. SJ 10 je tamnosmeđ, rahliji sediment, u kojem se pojavljuje velik kameni blok.

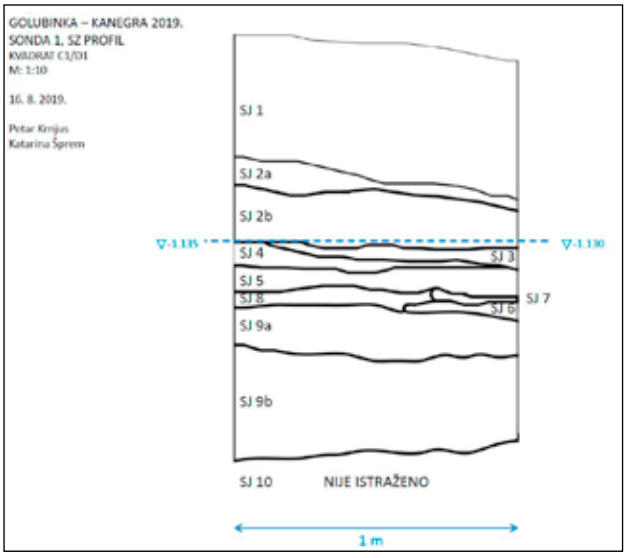

SZ profil sonde (crtež: P. Krnjus, K. Šprem)

SZ profil sonde (foto: P. Krnjus)

Ulomak neolitičke keramike (foto: M. Gašić)

Ulomak neolitičke keramike (foto: M. Gašić)

Arheološkim istraživanjem potvrđen je kulturni sloj u kojem je pronađena građa koja je po svojoj tipologiji i načinu izvedbe ukrasnih motiva datirana u kraj danilske kulture, točnije na prijelaz iz srednjeg u kasno neolitičko doba. U gornjem dijelu sloja SJ 3 pronađen je samo jedan ulomak keramike, koji bi se po svojoj tipologiji svrstao u nakovansku kulturu (bakreno doba), međutim na temelju jednog nalaza nemoguće je govoriti o bakrenodobnom kulturnom sloju te bi se daljnjim istraživanjem i širenjem iskopa trebalo utvrditi je li je pećina bila trajnije naseljena u navedenom razdoblju. Probnim arheološkim istraživanjem utvrđeno je da je jama Golubinka novootkriveno srednjoneolitičko/kasnoneolitičko nalazište, s naznakama uporabe i u bakrenom dobu. Daljnjim istraživanjima dobila bi se kompletnija stratigrafska slika i razjasnila funkcija objekta tijekom prapovijesti.

Maja Čuka
Katarina Gerometta
Andrea Deklić

Summary

In August 2019, a trial archaeological excavation was conducted at the Golubinka cave near the Kanegra tourist settlement. The trial archaeological excavation determined that the Golubinka cave – Kanegra is a newly discovered Middle/Late Neolithic site with indications of use also in the Copper Age. Further investigations would provide a more comprehensive stratigraphic picture and insights into the use of the site during prehistory.

Redni broj: 240
Lokalitet: Karigador – k.č. 1944/306 i 1944/282
Naselje: Karigador
Grad/općina: Brtonigla
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od veljače do lipnja 2019. trajao je arheološki nadzor, tijekom šest radnih dana prilikom zemljanih radova u sklopu gradnje stambene građevine i prateće infrastrukture u naselju Karigadoru, na k.č. 1944/306 i dijelu k.č. 1944/282, k.o. Brtonigla. Lokalitet su istražile Kristina Gergeta Sotončić i Martina Barada iz tvrtke Arheo TiM d.o.o. iz Pule. Financijska sredstva za radove osigurali su privatni investitori (Irena i Borut Finec iz Ivančne Gorice, Republika Slovenija).

Područje se nalazi u dijelu naselja koje je formirano južno od prometnice Umag – Novigrad. Postojanje arheološkog lokaliteta na tome području evidentirano je u stručnoj literaturi i u važećoj prostorno-planskoj dokumentaciji, ali ono do sada nije sustavno arheološki istraženo. Duž čitave sjeverne obalne linije uvale Dajla zabilježeni su antički pokretni keramički nalazi – uglavnom ulomci građevne keramike, a sačuvani su dijelovi zidova koji se pružaju okomito prema moru i koji su prema načinu gradnje datirani u rimsko doba. Arheološki nadzor započeo je nakon uklanjanja konstrukcije stare građevine i spremišta u dijelu k.č. 1944/282, bliže obali, tako da su najprije iskopani prostori za predviđeni bazen i podrum građevine jer je priprema tih prostora iziskivala najdublji iskop – cca 2,30 m dubine. Prostor bazena označen je kao sektor 1, a prostor podruma kao sektor 2. Arheološke strukture koje se prema tipologiji mogu interpretirati kao dijelovi antičke ruralne arhitekture (dio *villae rusticae*) otkrivene su prilikom radova na iskopu za bazen, južno od novoplanirane građevine na području k.č. 1944/282. Radovi su se u tom dijelu odvijali isključivo ručno, radi zaštite i kvalitetnog definiranja nalaza.

Pogled na istražene SJ-2 i SJ-4 (foto: K. Gergeta Sotončić)

Prvi utvrđen sloj unutar sektora 1 čini masna zemlja crvenica (SJ-1) s velikim kamenim blokovima, većom količinom antičke građevne keramike i keramičkog posuđa te nešto školjkaša. Navedeni se sloj javlja neprekinuto čitavom dubinom iskopa, do kamena živca, te je interpretiran kao sloj urušenja. Iskop za potrebe gradnje bazena iziskivao je minimalno proširenje unutar prostora k.č. 1944/282, što je omogućilo otkrivanje zidanih struktura. Naime, prilikom skidanja sloja crvene zemlje u dijelu navedene čestice definirana je struktura (SJ-2) – zid lošije kvalitete zidanja, građen od grubo obrađenih kamenih blokova, nejednakih dimenzija i neujednačene

obrade, između kojih su ubačeni ulomci tegula i opeke povezani žbukom bijele boje, koja je sačuvana samo u tragovima. „Krpice" žbuke debljine oko 1 cm mjestimice su sačuvane i duž vanjskih bočnih ploha zida. Otkriveni zid proteže se u smjeru sjever-jug te je smješten izvan granica planiranog bazena. Definiran je u dužini od svega 1,5 m. Širina zida varira od 46 do 50 cm, a sačuvan je u visini od 33 cm. Najviša apsolutna visina zida iznosi 2,43 m. Zid ima temeljnu stopu koju čini samo jedan red kamena (u visini od najviše 9 cm), a koja je položena direktno na kamen živac (SJ-3). Najniža apsolutna visina temeljne stope iznosi 2,19 m. U dijelu k.č. 1944/282 matična stijena javlja se već na dubini od 60-ak cm. Zapadno od SJ-2 otkriven je njemu istovjetan zid (SJ-4), koji se također pruža u smjeru sjever-jug i temelji se na matičnoj stijeni. Širina zida iznosi 47 cm, otkriven je u dužini od 1,30 m, a sačuvan je u visini od najviše 30 cm. Zid nema temeljnu stopu. Neposredno uz zapadni dio zida SJ-4 uočen je tanji sloj žbuke položen iznad matične stijene, koji vjerojatno tvori ostatak podnice.

Unutar sloja crvene zemlje (SJ-1), na poziciji između zida SJ-2 i istočnog profila iskopa k.č. 1944/282 otkrivene su dvije veće plosnate kamene ploče (SJ-5), ispod kojih je bila nakupina morskih puževa u debljini od 2 do 3 cm. Ploče su zatečene na apsolutnoj visini od 2,62 m, a nakupina puževa na 2,53 m. Izostanak kostiju i pokretnih nalaza isključila je prvobitnu pretpostavku o nalazu groba.

U jugoistočnom profilu unutar sektora 1, na apsolutnoj visini od 2,67 m otkriven je dio strukture (SJ-6) koja se proteže dalje prema istoku, izvan predviđene zone gradnje, odnosno na dio k.č. 1944/282 koji nije predmet radova. Struktura je zatečena u ruševnom stanju. Građena je od nepravilnih kamenih blokova, s neznatnim tragovima morta. Otkrivene strukture, orijentirane u smjeru sjever-jug, čine pregradne zidove unutarnjih prostorija. SJ-6 čini ostatak sjevernog perimetralnog zida, koji zatvara niz prostorija koje se protežu dalje u smjeru obale. Zasigurno se pružaju u smjeru susjedne k.č. 1944/307, k.o. Brtonigla, odnosno njezina južnog dijela uz rub s k.č. 1944/282, k.o. Brtonigla. Nastavak evidentiranih zidova – SJ-2 i 4, pruža se u preostalom dijelu predmetne k.č. 1944/282, k.o. Brtonigla. Njihovi dijelovi na samoj obali mora nisu vidljivi zbog betonizacije obale.

Od pokretnih arheoloških nalaza unutar SJ-1 izdvaja se nalaz dijela amfore koji je evidentiran u rubnom dijelu iskopa, u krajnjem jugoistočnom profilu k.č. 1944/282, k.o. Brtonigla, na 1 m udaljenosti od južnog profila iskopa, na dubini od svega 30 cm od zatečene hodne površine. Dijelovi zadebljanog i zaobljenog otvora, koji je u gornjem dijelu blago zakošen prema van i kraćeg vrata s početkom ručke, upućuju na tipologiju amfora Dressel 6B. Počeci proizvodnje navedenih amfora datiraju oko sredine 1. st. pr. Kr., a upotrebljavane su za prijenos vina i ulja. Neposredno uz nju nađeni su keramički ulomci kuhinjske posude grube fakture i pršljeni upotrebljavani kao utezi za ribarsku mrežu. Među brojnim ulomcima građevne keramike izdvaja se ulomak tegule s jasno čitljivim radioničkim pečatom Q·ARRI, udubljenih slova i bez kartuše. Produkcija tegula s navedenim pečatom proširena je u Istri, Akvileji, Concordiji, Picenumu i Padovi.

Od metalnih nalaza izdvaja se dio snažno profilirane brončane fibule, koja je otkrivena unutar sloja crvene zemlje, u dijelu između zida SJ-2 i strukture SJ-6, na apsolutnoj visini od 2,23 m. Spirala fibule ima sačuvano ukupno pet navoja i dio vanjske tetive. Iznad tetive nalazi se zaštitna pločica, na sredini luka kuglasto zadebljanje, a noga završava gumbastim ukrasom. Držač igle je oštećen (nedostaje igla), ali je (prema očuvanim dijelovima) najvjerojatnije bio četvrtastog oblika. Fibula je duga 5,2 cm, široka 1,5 cm. Taj primjerak pripada grupi Almgren IV. Izgledom se može svrstati u podtip snažno profiliranih fibula, koje se datiraju u drugu polovicu 1. st.

U sloju crvenice (SJ-1) koji prekriva SJ-6, na apsolutnoj visini od 2,62 m otkriven je brončani prsten, koji tvori jednostavan gladak obruč zaobljene vanjske plohe. Gornji dio prstena proširen je i poravnan. Nedostaje gornja pločica s ukrasom. Promjer obruča iznosi 1,8 cm.

Od kamenih nalaza izdvaja se svega nekoliko mozaičkih kockica (*tesserae)*, iako dio mozaičkog poda nije pronađen. Dimenzija kockica je 1x1 cm, pravilne izrade. Vjerojatno su tvorile jednostavan crno-bijeli mozaik geometrijskog uzorka, kakvi prevladavaju u prvim stoljećima Carstva.

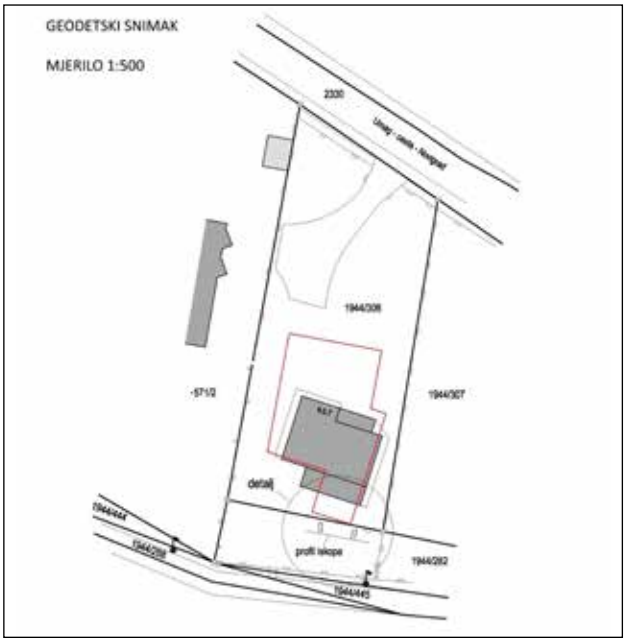

Geodetska snimka s položajem arheoloških struktura u odnosu na uklonjen objekt i planiranu gradnju (izradio: S. Milić)

Snažno profilirana fibula Almgren IV (foto: K. Gergeta Sotončić)

Nakon istraživanja zidovi su prekriveni geotekstilom, nasuti zemljom iz iskopa te zaštićeni drvenom oplatom kako ne bi došlo do njihova oštećenja prilikom daljnjih građevinskih radova.
Radovi su nastavljeni na području sektora 1 – bazena i sektora 2 – podrumske etaže glavne građevine. Uočeno je da je matična stijena sve plića prema sjeveru čestice. Tijekom radova na tome području nisu uočene nikakve arheološke strukture i/ili pokretni arheološki nalazi.

Literatura

Benussi 1927-1928 B. Benussi, Dalle annotazioni di A. Puschi per la Carta archeologica dell'Istria. Archeografo Triestino, 42, 1927.-1928: 243 – 282.
Marušić, Mlakar 1967 B. Marušić, Š. Mlakar, Izvještaj sa puta Poreč – Novigrad – Umag – Sipar – Savudrija – Karigador br. 468 od 26. 7. 1967., Dokumentacijski odjel Arheološkog muzeja Istre, Pula.
Matijašić 1987 R. Matijašić, Topografija antičke ruralne arhitekture na obalnom području sjeverne Istre, Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju, Izdanja HAD, 11/2, Zagreb, 1987: 75 – 95.

Kristina Gergeta Sotončić

Summary

From February to June 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks for the construction of a residential building and accompanying infrastructure in the settlement of Karigador, on cadastral parcel 1944/306 and part of cadastral parcel 1944/282, cadastral municipality Brtonigla. Parts of a *villa rustica* were explored. Based on the analysis of the movable archaeological material, the architectural remains of the villa are dated to around the mid-1st century. The area is divided into two sectors. Archaeological structures and all movable material were found exclusively in the southern, marginal part of sector 1, on cadastral parcel 1944/282, cadastral municipality Brtonigla. Among the finds, along with a large quantity of ancient construction ceramics, some *tesserae*, and parts of amphorae, notable items include a strongly profiled fibula and a simple ring.
After the investigation, appropriate measures were taken to protect the archaeological structures to prevent damage during the continuation of construction work.

Redni broj: 241
Lokalitet: Kaštel sv. Jurja
Naselje: –
Grad/općina: Brtonigla
Pravni status: Z-608
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. započeti su konzervatorsko-restauratorski radovi na sanaciji građevinskih ostataka kaštela sv. Jurja u općini Brtonigla. Kao početna točka obnove određena je crkvica sv. Jurja (k.č. *254, k.o. Nova Vas). Riječ je o jedinom objektu koji je parcijalno sačuvan u elevaciji unutar perimetra nekadašnjeg naselja. U cilju konstruktivne sanacije zidova, iz interijera i neposrednog eksterijera objekta bilo je potrebno najprije ukloniti urušen građevni materijal. Zbog navedenog je Konzervatorski odjel u Puli zatražio stalan arheološki nadzor prilikom svih zemljanih radova. Izvođač građevinskih radova, tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja, angažirala je magistru arheologije Mateju Baričević, za arheološki nadzor tijekom čišćenja prostora interijera i neposrednog okoliša objekta. Čišćenje prostora i definiranje temeljnih ostataka zidova crkve odvijalo se pažljivim ručnim iskopom, s iskopavanjem svih nepokretnih arheoloških objekata te njihovim dokumentiranjem.

Građevinski i arheološki ostaci kaštela sv. Jurja (među lokalnim stanovništvom, u starijim tekstovima i kartografskim prikazima poznat i pod imenima *castello di San Giorgio*, *castello di Santi Quaranta*) smješteni su na samom rubu jezička hrpta (62 m n. v.), koji se strmo spušta prema dolini rijeke Mirne. Udaljeni su 3,8 km od ušća rijeke, no prije regulacije vodotoka njezino je ušće bilo istočnije te je kaštel nadzirao sigurnu i prostranu luku. Vidljivi ostaci naselja pružaju se u tlocrtnoj formi nepravilnog trapezoida na južnim padinama brežuljka.
Građevinski ostaci same crkve nisu donijeli neočekivane rezultate. Potvrđeno je da se radi o objektu pravokutnog tlocrta, s istaknutom polukružnom apsidom na istoku. Vanjske dimenzije pravokutnog dijela crkve iznose 7,8x6,2 m, dok je apsida široka 4 m te istaknuta dodatnih 1,7 m. Maksimalna dužina crkve tako doseže 9,5 m.
Znatna novost otkrivena je prilikom čišćenja prostora na južnoj strani objekta. Naime, prilikom uklanjanja urušenog materijala otkriveni su ostaci dvaju paralelnih zidova (SJ 10 i SJ 11), međusobno udaljenih 1,4 m, strukturno vezanih uz južni zid crkve (SJ 9). Zidovi se pružaju od SJ 9 prema jugu, u dužini od 1,5 m. Prostor koji je omeđen spomenutim zidovima otvoren je prema jugu, a njegove maksimalne vanjske dimenzije iznose 2,7x1,5 m. Crkva i opisana prostorija međusobno ne komuniciraju nikakvim otvorima. Iako bi se zbog dimenzija moglo pretpostaviti da se radi o nekoj manjoj pomoćnoj prostoriji prislonjenoj uz samu crkvu, pojedini komparativni primjeri romaničkih sakralnih objekata s područja Istre upućuju na mogućnost da se radi o zvoniku. Sačuvani romanički zvonici pokazuju da se u pravilu radi o objektima malih tlocrtnih dimenzija, odnosno

Sv. Juraj – ostaci crkve fotografirani nakon čišćenja (foto: J. Višnjić)

Sv. Juraj – pogled na crkvu sa sjeveroistoka (foto: J. Višnjić)

vitkim i visokim zvonicima, kakav se može pretpostaviti i na Sv. Jurju. Vrlo slični primjeri nalaze se prije svega na crkvi sv. Tome kod Rovinja i crkvi sv. Jurja iz sela Sv. Jurja kod Grožnjana. Slični manji zvonici nalaze se primjerice i na Sv. Jurju u Plominu i Sv. Iliji u Balama, ali njihova je pozicija bitno drugačija, odnosno oni se nalaze na pročelju objekata.
U interijeru crkve otkrivena su dva nivoa vapnenih podnica (SJ 5 i SJ 6) te iznad njih kameno popločenje od manjih kamenih ploča kvadratnog oblika (SJ 7). Na podnici SJ 6 primjetno je da se na 3,8 m od ulaza nalazi rub iznad kojeg je hodna površina bila povišena. Budući da površina vapnene podnice istočnije od te linije nije zaglačana, može se pretpostaviti da je hodna površina na tom dijelu bila načinjena od nekog drugog materijala.
U prostoru apside, osim već vidljivog obrađenog kamena dimenzija 135x80x30 cm, koji u sredini ima uklesan krug, pronađena je i kamena oltarna menza dimenzija 160x70x30 cm, s kvadratnim utorom u sredini.
S obzirom na karakter radova, ne iznenađuje iznimno mala količina prikupljenih pokretnih arheoloških nalaza. Naime, kako je već navedeno, iskapan je tek urušen građevni materijal, dok intaktni arheološki slojevi nisu istraživani.
Od nalaza treba istaknuti jedan manji kapitel i željezni vrh strijele. Kapitel na prednjoj strani ima reljefno istaknut križ. Oblikovno i tipološki može se povezati s romaničkom fazom razvoja objekta, a točna pozicija na kojoj se nalazio za sada se ne može odrediti. Vrh strijele s nasadom na tuljac i trokutastim presjekom samog vrha projektila pripada razvijenom srednjem vijeku, odnosno 12. ili 13. st.

Mateja Baričević
Josip Višnjić

Summary

In 2019, conservation and restoration work commenced on the architectural remains of the St. George's Castle in the municipality of Brtonigla. During archaeological supervision, which took place during the clearing of the area around the Church of St. George in the castle of the same name, the entire space of the sacred structure was fully exposed. Research confirmed the assumptions that it is a structure with a rectangular floor plan and a prominent semicircular apse. A significant new finding from the supervision, which further elucidates the appearance and functioning of the original sacred structure, pertains to the discovery of the walls of SU 10 and SU 11. These walls are structurally fused with the southern wall of the church, indicating simultaneous construction, and their character can be deciphered by comparing them with some known comparative examples. They are most likely the remains of the bell tower of a Romanesque structure, with very similar examples found primarily at the Church of St. Thomas near Rovinj and the Church of St. George near Grožnjan. Similar smaller bell towers are also found, for example, at St. George in Plomin and St. Elijah in Bale, but their position is significantly different, as they are located on the front facades of the buildings.

Redni broj: 242
Lokalitet: Katoro – Sepomaja – k.č. 1218/8
Naselje: Katoro
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2899
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno istraživanje, konzervacija

Od 13. svibnja do 8. lipnja 2019. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja i konzervacija na području rimske vile u Katoru kraj Umaga (na k.č. 1218/8, k.o. Umag). Voditeljica istraživanja bila je Anika Mijanović, mag. arheo., kustosica Muzeja grada Umaga. Zamjenica voditeljice bila je Suzana Malović, dipl. arheo., a u istraživanju

Tlocrt (ortofoto) 2019. g. (snimka: Vektra d.o.o.)

su sudjelovali: Katarina Mužar, mag. arheo., Ana Vidas, mag. arheo., Leona Mišić, studentica arheologije i Marin Severović, student arheologije. U radovima je sudjelovao i fizički radnik iz tvrtke Macuka d.o.o., Sv. Petar u Šumi. Za konzervatorske radove bila je zadužena tvrtka Macuka d.o.o. iz Sv. Petra u Šumi, dok je 3D lasersko skeniranje i izradu arhitektonskog nacrta postojećeg stanja obavila tvrtka Vektra d.o.o. iz Varaždina. Radove je konzervatorski nadzirala Sanja Knežević, konzervatorica iz Konzervatorskog odjela u Puli. Istraživanje i konzervaciju financirali su Ministarstvo kulture i Grad Umag.

Područje koje je arheološki istraženo i na kojemu su se odvijali konzervatorski radovi nalazi se na južnoj obali poluotoka Katora. Riječ je o nastavku radova iz 2018. godine. Obuhvaćena je površina od oko 85 m². Prije početka istraživanja na površini nije bilo vidljivih arheoloških struktura. Područje je bilo obraslo travom i dijelom prekriveno nabacanim kamenjem. Istraživanje je radi lakšeg dokumentiranja podijeljeno u dva kvadrata, čije su dimenzije iznosile 5x7 m (kv. 2) i 5x5 m (kv. 3). Istraživanje je započelo uklanjanjem trave i površinskog sloja humusa (SJ05), kako bi se mogle definirati arheološke strukture. Nakon uklanjanja površinskog sloja SJ05, definirane su nove strukture i slojevi u kv. 2. Najočitija je bila zidana kamena struktura, koja se protezala kroz veći dio iskopa (kv. 2) i koja je definirana kao SJ 84. Zid se pružao u smjeru istok-zapad, s dvama krakovima u smjeru sjever-jug. Na taj način zidovi su činili prostoriju za koju je poslije utvrđeno da je riječ o vodospremi. Zidovi su bili široki 1,16 m, dok je visina varirala ovisno o očuvanosti. Bili su građeni od obrađenih kamenih blokova, koji su bili pravilno poslagani. Vezivno sredstvo činio je vapneni mort oker boje (s tragovima morskih organizma i pijeska). Gornji dio činila su od dva do četiri reda pravilno poslaganih kamenih blokova, ispod su se nalazila četiri reda, koja su bila posložena tako da su gabaritima djelomično premašivali širinu gornjih redova. Donji dio sastojao se od 2 do 3 reda kamenih blokova, koji su bili uži od prethodnog dijela. Kameni blokovi donjeg reda nešto su veći od ostalih te nisu obrađeni poput njih. Južni zid sačuvan je u dužini od 5,4 m, istočni zid sačuvan je u dužini od 3,1 m, a zapadni je zid sačuvan u dužini od 2,1 m te dodanih 1,7 m (dio nedostaje zbog recentnog proboja za kanalizaciju). Unutarnja širina prostorije iznosi 3 m, dok je dužina još uvijek nepoznata jer struktura nije istražena u potpunosti. Unutar vodospreme definiran je sloj kamenog urušenja označen kao SJ 85. Kameno urušenje sastojalo se od obrađenih i poluobrađenih kamenih blokova, keramičkih tegula i kanalica, sitnijeg kamenja, ulomaka žbuke i dijelova podnice. Unutar sloja pronađene su dvije tegule s pečatom (CRISPINILLAE i P.C.QVIR), nekoliko ulomaka staklenih štapića (PN 114, 115, 116), ulomci čepa amfore, dio vrča te više ulomaka

mramorne oplate. Naknadno je utvrđeno da je dio kamenog urušenja nastao zbog recentne devastacije (iskopa za fekalnu odvodnju), tijekom koje je po dijagonali presječena struktura SJ 84. Sloj devastacije označen je kao SJ 88, a sastojao se od crvene do smeđe zemlje. Ispod SJ 85, u jugoistočnom kutu prostorije definiran je novi sloj SJ 89, koji se sastojao od rahle zemlje, oker do bež boje, s povremenim većim kamenim blokovima. Sloj je nastao kao dio početne faze urušavanja prostorije (vodospreme). Unutar sloja pronađena su dva ulomaka staklenih štapića (PN 123 i 125) i ulomci mramorne oplate. Na zidovima vodospreme definiran je sloj žbuke, označen kao SJ 92. Sloj SJ 92 sastojao se od triju slojeva vapnene žbuke. Debljina žbuke u prosjeku je iznosila 5 cm, dok je na pojedinim dijelovima bila tanja ili deblja, ovisno o popravcima na žbuci. Prva dva sloja vapnene žbuke koja su se spajala sa zidom sastojala su se od vapnene žbuke, kojoj su dodana sitna zrna opeke. Zadnji sloj sastojao se od čistog vapna, bez vidljivih dodataka. Spoj zidne plohe i podnice izveden je polukružnim zaglađenim istakom, što čini uobičajenu praksu kod vodosprema kako bi se smanjio pritisak vode na zidove i pod. Nakon uklanjanja SJ 89 definirana je podnica cisterne, označena kao SJ 93. Sastojala se od keramičkih kockica (4x4, 5x4, 3x4 cm), koje su međusobno spojene vodonepropusnom žbukom svjetlobež boje, a preslojene su tankim slojem vapna. Keramičke kocke izrađene su od keramičkih tegula i opeka te su sekundarno upotrijebljene za izradu podnice mozaika. Podnica je sačuvana u jugoistočnom dijelu prostorije (apsolutna nadmorska visina 1,41 – 1,38 m) te dijelom uz sjeverozapadni rub iskopa (apsolutna nadmorska visina 1,37 m). Sačuvano je nešto više od 2 m² mozaika. Podnica je uništena recentnim iskopom za fekalnu kanalizaciju. Mozaička podnica nalazila se na sloju vapnene podloge, koja je definirana kao SJ 102. Vapnena podloga sastojala se od vapnene žbuke debljine 2 – 3 cm. Ispod se nalazio drugi sloj vapnene podnice, koju je činila vapnena podloga pomiješana s većim i manjim ulomcima izlomljene opeke, definirana kao SJ 103. Ispod se nalazi crvenica i kameni živac – geološka podloga (SJ 08).

Istočno od sjevernog kraka SJ 84 definirana su četiri sloja. SJ 86 sastojao se od nabacanog sitnog i srednje velikog neobrađenog kamenja. Slijedi SJ 90, koji se sastojao od svjetlosmeđe do narančaste zemlje rahle konzistencije, s najvećom koncentracijom uz SJ 66 (kameni prag otkriven 2018. godine). Unutar sloja nalazila se veća koncentracija izlomljene žbuke, koja je pala s okolnih kamenih struktura. Uz sjeverni kraj iskopa nalazio se SJ 91, koji se sastojao od masne tamnosmeđe zemlje s velikom količinom neobrađenog i nabacanog manjeg kamenja. Ispod SJ 90 i 91 nalazio se SJ 97, koji se sastojao od nabacanih keramičkih tesera i pokojeg ulomka mramora. Keramičke tesere razbacane su bez reda, stoga je moguće da su činile dio podnice koja nije sačuvana.

Južno od SJ 84 (između SJ 54 i 84) definirano je sedam slojeva. Ispod površinskog sloja (SJ 05) nalazio se (SJ 87), koji se sastojao od većeg i srednje velikog obrađenog i poluobrađenog kamenja koje je palo sa zidanih struktura SJ 54 i 84. Ispod sloja SJ 87 nalazio se sloj SJ 90, koji se sastojao od narančastosmeđe boje zemlje s velikom količinom ulomaka žbuke koja je otpala sa zidova, dok se ispod nalazio sloj (SJ 94) rastresite žbuke, s većim brojem ulomaka žbuke na kojima su bili vidljivi tragovi šiblja (žbuka sa stropa) te ulomaka oslikane žbuke koja se nalazila na zidovima. Ispod toga nalazio se SJ 95, koji je karakterizirala crna rahla zemlja pomiješana s manjim kamenjem na kojem je bilo vidljivo da je izloženo gorenju. Iz sloja je uzet uzorak drvenog ugljena, koji je poslan za analizu određivanja relativne specifične starosti C-14 te je dobiven rezultat između 40. g. pr. Kr. i 72. godine. Ispod SJ 96 definiran je sloj SJ 100, koji se sastojao od smeđe zemlje, rahle konzistencije. Taj sloj služio je kao ispuna za prostor između SJ 54 i 84, nakon što je iskopan dio za temelje SJ 84. Uz SJ 66, a dijelom ispod SJ 100, nalazio se sloj SJ 101, koji se sastojao od izmrvljene žbuke i velike količine kamenih tesera veličine 0,5x0,5 cm. Ispod svega toga nalazio se sloj crvenice (SJ 23) i kamenog živca – geološka osnova (SJ 08).

Istočno se nalazio kvadrant 3 (5x5 m). Površina prije početka istraživanja bila je obrasla travom, sitnom vegetacijom i nabacanim kamenjem. Iskop je započeo uklanjanjem sloja humusa i trave (SJ 05), nakon čega su definirani slojevi SJ 90 i 91 (koji se nastavljaju u kvadrant 2). Ispod SJ 90 i 91 nalazio se sloj smeđocrvene zemlje, kompaktne konzistencije, definiran kao SJ 98. Unutar sloja pronađeno je nešto sitnijeg kamenja i ulomaka keramike, s najvećom koncentracijom amfora i mramornih dijelova oplate. Uz prag SJ 66 pronađeno je pet obrađenih i neobrađenih kamenih blokova, a sloj je definiran kao SJ 99. Ispod svega toga nalazio se sloj crvenice (SJ 23) i kamenog živca – geološka osnova (SJ 08).

Pogled na unutrašnjost vodospreme (foto: A. Mijanović)

Tijekom istraživanja prikupljen je veći broj pokretnih arheoloških nalaza poput keramike, metala, stakla, freski i oslikane žbuke te mramora i kamena. Keramički nalazi čine najveću skupinu prikupljenih predmeta. Među njima najviše je građevne keramike, među kojom se izdvajaju ulomci triju tegula ulomka s pečatom (P.C.QVIR. i CRISPINILLAE), koji se datiraju u prvu polovicu 1. st. Od ostalih keramičkih nalaza mogu se izdvojiti sjevernoafričke amfore (Africana 1, Africana 2b i dr.), koje se pojavljuju u gornjim slojevima (SJ 05, 86, 89), zatim italske i rodske amfore (Dressel 6B i Dressel 2-4) u kronološki starijim slojevima (SJ 91, 98, 101). Od grube kuhinjske keramike prevladavaju proizvodi italskih proizvodnih centara, dok se od stolnog posuđa može izdvojiti ulomak dna zdjelice tere sigilate (*Conspectus 29*), koji se datira u prvu polovicu 1. st. Od staklenih predmeta

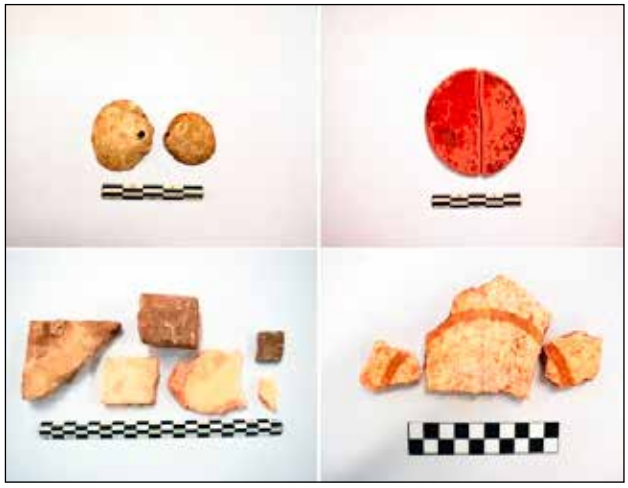

Pokretni arheološki materijal (foto: A. Mijanović)

pronađeni su ulomci staklenih štapića, dio boce i obod balzamarija, koji se okvirno datiraju u 1. st. Velika količina ulomaka staklenih štapića vrlo je zanimljiva jer se stakleni štapići povezuju s izradom tekstila i kozmetike. Prostorije na lokalitetu zacijelo su bile bogato ukrašene, o čemu svjedoče ulomci oslikane žbuke i freske u različitim bojama i s različitim motivima. Naročito je zanimljiva koncentracija i brojnost mramornih ploča u sivoj i bijeloj boji.
Nakon arheoloških istraživanja i dokumentacije uslijedili su konzervatorski radovi. Konzervacija se izvodila kako bi se osigurala statička stabilnost zidova. Ostaci žbuke na zidovima temeljno su očišćeni te su opšiveni vapneno-pješčanom žbukom. Dio zida koji se nalazi u blizini stabla privremeno je konzerviran kako bi se spriječilo uništenje, prekriven je geotekstilom te su napravljene kape od vapnene žbuke, sve u svrhu nastavka istraživanja. S ostataka mozaika uklonjeno je raslinje (sitno korijenje), nakon čega su opšiveni vapneno-pješčanom žbukom, dok je dio ispod podnice ispunjen sitnom frakcijom i učvršćen kako bi se spriječilo urušavanje. Nakon konzervacije, mozaik je prekriven slojem geotekstila i zasut sitnom kamenom frakcijom.

Anika Mijanović

Summary

In May and June 2019, the fourth phase of systematic archaeological excavations took place in the area of the Roman villa in Katoro near Umag. Approximately 85 m² of the surface was explored during this period. The excavation reached the end of the cultural layer. The research revealed parts of a Roman water reservoir that extends in a north-south direction. Given the thickness of the walls of 1.2 m, it can be concluded that the water reservoir could have had a large water storage capacity that could have served other residential or economic structures in that area, although the connection to other areas has not yet been established. Based on the current state of exploration, it can be concluded that the water reservoir was built in the early 1st century. The movable archaeological finds are numerous and diverse. The majority of finds date to the 1st and 2nd centuries when the villa in Katoro was built, while a smaller portion of finds belong to the 3rd and 4th centuries, indicating a reduced intensity of use of these spaces in the later period. After the completion of archaeological work, conservation work followed.

Redni broj: 243
Lokalitet: Kloštar – samostan sv. Mihovila
Naselje: Kloštar
Grad/općina: Vrsar
Pravni status: RRI-0026
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno istraživanje

U ožujku 2019. nastavljena su arheološka istraživanja na ostacima samostana sv. Mihovila u Kloštru nad Limskim kanalom (k.č. *44, k.o. Lim). Istraživanja su dio znanstvenog projekta ArchaeoCulTour (HRZZ-PAR-2017-02 – Arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar) Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli (voditelj prof. dr. sc. Robert Matijašić). Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Josip Višnjić. U istraživanjima su, osim voditelja, sudjelovali Nenad Smajila, Marin Čalić, Dorijan Semberac, Goran Percan, Nensi Žudih i Vladimir Jelenić. Projekt je financiran sredstvima Hrvatske zaklade za znanost, Općine Vrsar, Turističke zajednice Općine Vrsar i Maistre d.d. Rovinj.

Ovogodišnja su istraživanja bila usmjerena na arheološka sondiranja, koja su se nadovezala na prošlogodišnje podatke, a kojima su u znatnoj mjeri proširene dosadašnje spoznaje te otvorene neke pomalo i neočekivane perspektive u interpretaciji razvoja tog samostana.
Istražene su tri sonde, od kojih su se dvije (Sonde 1 i 5) nadovezale na prošle godine pronađene i istražene arheološke strukture. Tako je sondom 1 (dimenzije 3x2 m) proširen prošle godine istražen prostor unutar gabarita objekta koji je s južne strane zatvarao klaustar, a sondom 5 (dimenzije 8x2 m) povezane su prošle godine istražene sonde 3 i 4 na zapadnom dijelu klaustra. Sonda 6 (dimenzije 2x2 m)

Tlocrt prizemlja samostanskog sklopa s položajima arheoloških sondi istraženih 2018. i 2019. g.

Ortofoto samostanskog sklopa

istražena je u središnjem dijelu klaustra samostana, zbog procjene da bi upravo na tom položaju mogao biti smjer izvornoga sjevernog perimetralnog zida samostana.

Pozicioniranje sondi bilo je određeno različitim tragovima građevinskih struktura koje su nekada postojale na prostoru samostana, a koje su otkrivene tijekom prošlogodišnjih istraživanja. Utvrđeno je postojanje pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza, koji su adekvatno zbrinuti i dokumentirani. Lokalitet je istraživan stratigrafskom metodom, s iskopavanjem svih pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza i njihovim dokumentiranjem. Svi su pokretni arheološki nalazi prikupljeni i privremeno pohranjeni u radionicama HRZ-a, a dio je nalaza konzerviran.

Prošlogodišnja Sonda 1 proširena je u smjeru juga za dodatna 3 m. Na taj je način ukupna površina sonde 1 povećana na 2x5 m. Pozicija sonde odabrana je jer se na sjevernom pročelju zgrade, koja je na južnoj strani definirala ophod klaustra samostana, prepoznaju tragovi zida koji se od spomenutog pročelja odvajao prema jugu. Također je primjetno da se zapadni dio pročelja tek prislanjao na dio zida ograničen spomenutim tragom urušenog zida, odnosno nastao je tijekom neke naknadne pregradnje. Budući da su prošle godine u sondi pronađeni slabo sačuvani temeljni ostaci zida usmjerenog od sjevera prema jugu (SJ 83), cilj ovogodišnjih istraživanja sonde bilo je daljnje definiranje gabarita objekta te potencijalno prikupljanje nalaza koji bi mogli pobliže datirati vrijeme njegova funkcioniranja.

U sondi je pronađen nastavak prošle godine istraženog zida, označen kao SJ 84. Zid je građen tako da je nad temeljnim, neobrađenim kamenjem dozidan dio, sačuvan do tri reda, građen od priklesanog kamenja slaganog u pravilne slojnice. Istočno od zida SJ 84, odnosno u interijeru najstarijeg objekta, dokumentirani su ostaci dviju hodnih razina podnice. Starija od njih, SJ 128, sastoji se od nabijene zemlje, kamena i malo vapna. Na približno 20-ak cm iznad nje nalazi se klasična vapnena podnica, koja se nalazi na približno 30 cm ispod današnje hodne razine. U pripadajućim arheološkim slojevima prikupljena je manja količina pokretnih arheoloških nalaza. Oni u nižim slojevima pripadaju starijim razdobljima srednjeg vijeka, dok su u površinskim slojevima prikupljeni nalazi koji se uglavnom na temelju karakteristika mogu datirati u 16. i 17. st.

Druga sonda (Sonda 5) postavljena je između prošlogodišnjih sondi 3 i 4, na krajnjem zapadnom dijelu dvorišta, uz istočni zid palače Coletti. Sonda je bila smještena u dijelu sektora III, u kvadrantima 7, 8, 14, 15, 18 i 19. Prošlogodišnja sonda 3 bila je postavljena u jugozapadnom kutu dvorišta, na mjestu na kojem je bio uočljiv spoj postojećeg južnog zida klaustra i nekadašnjeg zapadnog zida. Prilikom istraživanja sonde 3 pronađeni su temeljni ostaci zapadnog zida klaustra (SJ 120), usmjereni od sjevera prema jugu i povezani sa zidom južne kolonade stupova klaustra. Sonda 4 dala je negativne rezultate, nisu pronađeni ostaci zida SJ 120 te je zaključeno da se kolonada izvorno nije protezala do tog dijela dvorišta. Prije početka ovogodišnjih istraživanja sonde očišćeno je popločenje od nepravilnog kamenja, koje odgovara završnim fazama korištenja tim kompleksom. Ispod popločenja dokumentirano je više zemljanih slojeva i pronađena je veća količina ulomaka pokretnih arheoloških nalaza. Prilikom istraživanja pronađen je i nastavak temelja zida SJ 120, koji je bio nešto lošije sačuvan. Ostaci zida mogu se s prekidima pratiti do 5,8 m od zida južne kolonade klaustra, gdje nestaju. Treba naglasiti da su i južnije ponegdje ti ostaci u potpunosti uklonjeni, a ponegdje se zapažaju kao zapune škrapa matične stijene.

Sonda 1 nakon istraživanja, pogled sa sjevera

Sonda 6 nakon istraživanja, pogled sa sjevera

Sonda 5 nakon istraživanja

Posljednja sonda istražena ove godine bila je smještena u središnjem dijelu postojećeg dvorišta, sjeveroistočno od cisterne. Postavljena je u sektoru III, u kvadrantima 7, 8, 14 i 15. Pozicija sonde 6, dimenzija 2x2 m, odabrana je na temelju pretpostavljenog završetka zida SJ 120 na sjevernoj strani sonde 5. Cilj istraživanja sonde bio je pronalazak sjevernog zida izvornog klaustra samostana. Prilikom istraživanja i ondje je najprije očišćeno popločenje od nepravilnog kamenja, koje odgovara završnim fazama korištenja tim kompleksom. Ispod popločenja dokumentirano je više zemljanih slojeva i pronađeno je tek nekoliko ulomaka pokretnih arheoloških nalaza. Oni ipak pokazuju određenu stilsku kronologiju, koja odgovara pripadajućoj arheološkoj stratigrafiji. Ono što je, međutim, iznimno važno prilikom istraživanja te sonde jesu ostaci temelja zida SJ 132. Riječ je o zidu usmjerenom od istoka prema zapadu, građenom krupnijim priklesanim kamenjem na vanjskim licima i ispunom od sitnijeg kamena pomiješanog sa zemljom i malo vapnene žbuke. To je sjeverni zid izvornog dvorišta samostana, koje je bilo znatno manje od postojećeg. Sudeći prema dosad prikupljenim podacima, izvorno je dvorište s triju strana bilo okruženo kolonadama klaustra, dok ga je na sjevernoj strani zatvarao tek zid SJ 132.

Pokretni arheološki nalazi u znatnom postotku pripadaju najstarijim srednjovjekovnim fazama uporabe lokaliteta. Nalazi se tipološki mogu podijeliti na ulomke keramičkih posuda i dijelove metalnih predmeta. Kvantitativno prevladavaju ulomci keramičkih predmeta. Najstariji su ulomci oboda lonaca, kakvi se datiraju između 11. i 13. st., prikupljeni u najstarijim stratigrafskim cjelinama sondi, a osim toga i uzorak ugljena uzet iz najstarijeg sloja sonde 1 dao je podatke za dataciju najstarijih aktivnosti na tom dijelu nalazišta. Analiziran radiokarbonskom metodom sugerira gradnju ili uporabu objekta između kraja 8. i početka 10. st. U gornjim slojevima pojavljuju se i ulomci glaziranog posuđa, iz skupina padske arhajske i kasne arhajske keramike, koje se od kraja 14. i tijekom 15. st. proizvodilo na području sjeverne Italije te se uvozilo u Istru. Pronađen je i ulomak majoličke zdjelice, koja je proizvedena u Španjolskoj (Valencija) i koja je datirana u kraj 14. i 15. st. Prikupljeno je i dosta glaziranog posuđa karakterističnog za 15. i 16. st.: ulomci majoličkih vrčeva iz porodice cvjetne gotike, ulomci engobiranih posuda ukrašenih graviranjem, invetriata vrčevi i lonci, ali i lonci grublje fakture, čiji su obodi dobili zadebljane i izdužene forme, često višestruko profilirane. Najmlađi prikupljeni ulomci keramike spadaju u skupine kasne gravirane keramike (16. – 17. st.) te majoličkog posuđa s bijelim smaltatom i minimalnim višebojnim slikanim ukrasom, koje se datira u jednake vremenske okvire. Manja količina keramičkih nalaza može se datirati u drugu polovicu 19. st.

Sondiranja 2019. u prostoru samostanskog sklopa Sv. Mihovil nad Limom donijela su brojne nove informacije o razvoju tog samostanskog sklopa. Istraživanja su ponovno bila orijentirana na stambene zgrade i prostore nekadašnjeg klaustra. Rezultati istraživanja sonde 1, otvorene u prostoru objekta koji je s južne strane flankirao prostor srednjovjekovnog klaustra, upućuju na primarnu, stariju srednjovjekovnu fazu. Sonde 5 i 6 istražene su na prostoru dvorišta i donijele su nove informacije o funkcioniranju nekadašnjeg klaustra samostana. Osim neupitne potvrde postojanja klaustra u sondi 5, istraživanja sonde 6 uputila su na to da je na sjevernoj strani dvorište bilo zatvoreno tek perimetralnim zidom, odnosno da na toj strani nije postojalo četvrto krilo klaustra.

Arheološka istraživanja tijekom proteklih dviju godina stoga su donijela podatke koji bacaju novo svjetlo na začetke samostana i njegov daljnji razvoj. Naime, prilikom pokretanja istraživanja ustanovljeno je da se na sjevernom pročelju zgrada južnog krila klaustra primjećuje više faza gradnje. Na temelju tog opažanja napravljena je arhitektonska analiza sačuvanih struktura tog dijela kompleksa, ali su obavljena i probna arheološka istraživanja, koja potvrđuju stratigrafsku kompleksnost objekata.

Rezultati istraživanja pokazuju da je na istočnom dijelu južnog krila samostana funkcionirao prvobitan objekt, čije su strukture dijelom sačuvane u sjevernom zidu te u temeljnim ostacima na ostalim zidovima. Stilske karakteristike njegovih arhitektonskih detalja podsjećaju na elemente arhitekture starije crkve, poput primjerice oblikovanja prozorskih otvora ili vrata gljivastog otvora, koji nisu rijetkost na objektima istarskog ranosrednjovjekovlja. Dimenzije objekta iznose 9x4,5 m, ulaz mu se nalazio na sjevernom zidu, na kojemu je bio i jedan prozorski, lučno zaključen otvor. O njegovoj starijoj dataciji svjedoče i pokretni arheološki nalazi prikupljeni prilikom istraživanja uz temeljne ostatke njegovih zidova.

Literatura

Deanović 1956 A. Deanović, Ranoromaničke freske u opatiji Sv. Mihovila nad Limskom Dragom, Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU, IV, broj 9-10, Zagreb, 1956.

Fisković 1997 I. Fisković, Nova viđenja oko benediktinskog samostana na Limu, Arheološka istraživanja u Istri, 18, Pula, 1997: 235 – 252.

Klen 1963 D. Klen, Neke misli i podaci o Sv. Mihovilu nad Limom, Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, 11, br. 3, Zagreb, 1963: 9 – 19.

Klen 1969 D. Klen, Fratrija: feud opatije sv. Mihovila nad Limom u Istri i njegova sela (XI-XVIII st.), Posebna izdanja Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. 2, Rijeka, 1969.

Milotić 2014 I. Milotić (ur.), Vrsar – poviješću i zbiljom, Vrsar, 2013.

Mustač 2014 S. Mustač, Samostan Sv. Mihovila nad Limom, konzervatorska podloga, Poreč – Pula, 2014.

Ostojić 1963 I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj i u ostalim našim krajevima, Split, 1963.

Šonje 1959 A. Šonje, Starohrvatska nekropola i drugi nalazi na području kompleksa benediktinskog samostana Sv. Mihovila na Limu u zapadnoj Istri, Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU, VII, br. 2, Zagreb, 1959: 96 – 104.

Šonje 1982 A. Šonje, Crkvena arhitektura zapadne Istre, Područje porečke biskupije od IV. do XVI. stoljeća, Zagreb-Pazin, 1982.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In March 2019, archaeological excavations were continued at the Monastery of St. Michael in Kloštar above the Lim bay (cadastral parcel 44, cadastral municipality Lim). This year's research focused on archaeological trenching, building on the data from the previous year, significantly expanding the existing knowledge and opening up unexpected perspectives in interpreting the development of the monastery.

Mobile archaeological finds largely belong to the earliest medieval phases of site use, with ceramic fragments predominating in terms of quantity. The oldest fragments include pot rim fragments dating between the 11th and 13th centuries. In addition, a sample of charcoal extracted from the oldest layer of trench 1 provided data for dating the earliest activities on this part of the site. Analysed using radiocarbon dating, it suggests the construction or use of the facility between the late 8th and early 10th centuries.

In the upper layers, fragments of glazed pottery were found from the groups of Po valley archaic and late archaic pottery, produced in the late 14th and throughout the 15th century in northern Italy and imported into Istria.

Redni broj: 244
Lokalitet: Labin – Malo kazalište
Naselje: Labin
Grad/općina: Labin
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U srpnju 2019. trajalo je trodnevno zaštitno arheološko istraživanje u zgradi Malog kazališta u povijesnoj jezgri Labina (k.č. 399, k.o. Labin – Presika). Istražene su dvije sonde, jedna veličine 2,3x2,8 m i druga veličine 2x2 m. Stručni voditelj bio je Vedran Kos iz Pučkog otvorenog učilišta Labin, a istraživanje je financirao Grad Labin.

Istraživanje se odvijalo u sklopu obnove i rekonstrukcije Maloga kazališta, za koje je predviđeno zaštitno arheološko istraživanje u prostoru partera (auditorija) kazališta.

Na cca 0,4 m dubine uočena je podnica sastavljena od vapna i nabijene zemlje. Pretpostavka je da je to dio podnice konobe/skladišta nekadašnjeg Fontika (skladišta za žito i namirnice u slučaju ratova i opsada grada).

Literatura

Kos 2020 V. Kos, Izvještaj o zaštitnim arheološkim iskopavanjima u prostoru Malog kazališta u starogradskoj jezgri

Labina (Stari trg), Labin, siječanj 2020. (dokumentacija Konzervatorskog odjela u Puli)

Uredništvo HAG-a

Summary

In July 2019, a three-day rescue archaeological excavation was conducted in the building of the Small Theatre in the historical centre of Labin. Two trenches were explored in the parquet circle space (auditorium) of the theatre.
At a depth of approximately 0.4 m, a pavement composed of lime and compacted soil was discovered. It is assumed that this is a part of the floor of the cellar/storage of the former Fontik (a storage facility for grain and provisions in case of wars and sieges of the city).

Redni broj: 245
Lokalitet: Limski zaljev – pećina Lim 035
Naselje: –
Grad/općina: Vrsar
Pravni status: –
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 22. siječnja do 15. veljače 2019. trajalo je probno iskopavanje pećine Lim 035 (k.č. 940/2, k.o. Gradina) na sjevernim padinama Limskoga zaljeva. Nositelj projekta bio je Centar za interdisciplinarna arheološka istraživanja krajolika Filozofskog fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Katarina Gerometta, CIRLA. U iskopavanju su sudjelovali Katarina Šprem, mag. archaeol. (CIRLA), dott. Giovanni Boschian s Odjela za biologiju Sveučilišta u Pisi (Italija) te studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Istraživanje je dio projekta „ArchaeoCulTour – Arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar" (HRZZ PAR 2017-02), voditelja prof. dr. sc. Roberta Matijašića sa Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Projekt su financirali Hrvatska zaklada za znanost, Općina Vrsar, Turistička zajednica Općine Vrsar i Maistra d.d.

Jedan od glavnih ciljeva probnog istraživanja bio je prikupljanje informacija radi utvrđivanja stratigrafije i potencijala za daljnje istraživanje pećine Lim 035. Prilikom terenskog pregleda 2018. na samoj površini špilje uočeni su arheološki nalazi koji su upućivali na korištenje pećinom u prapovijesti (evidentirano je nekoliko ulomaka keramičkih posuda za koje tada nije bilo moguće preciznije odrediti vrijeme nastanka te je pronađeno nekoliko školjaka).
Iskopavalo se malim arheološkim alatom te pod speleološkom rasvjetom. Čitav iskopan sediment prosijavan je na situ otvora oka 2 mm radi prikupljanja sitnih nalaza, a odlagan je izvan špilje te je nakon iskopavanja njime zatrpana arheološka sonda.
Istraživana pećina smještena je na sjevernim padinama Limskoga zaljeva (na k.č. 940/2, k.o. Gradina, E=281899.82, N=5003336.82; elev. 74.790039; HTRS96/TM). Ulaz u pećinu nalazi se na maloj terasi. Nakon ulaznog, uskog tunelastog prostora, otvara se mala dvorana, u kojoj je otvorena probna sonda veličine 2x2 m, koja je zauzela gotovo čitav prostor dvorane (pećina je dugačka oko 6 m, a sondirana dvorana široka je oko 2,5 m). Izdvojeno je pet stratigrafskih jedinica (SJ 1 – SJ 5).
SJ 1 – pretežito ravne površine, matriksna potpora – izrazito rahao pjeskovit silt tamnosmeđe boje; sipak sediment (7.5 YR 3/3 *dark brown*); učestalo srednje do veliko uglato i poluuglato kamenje, a pojavljuje se i sitnije kamenje s crnom prevlakom. Najučestaliji su nalaz školjke, posebno kamenice i dagnje, a pronađeni su i ulomci prapovijesne

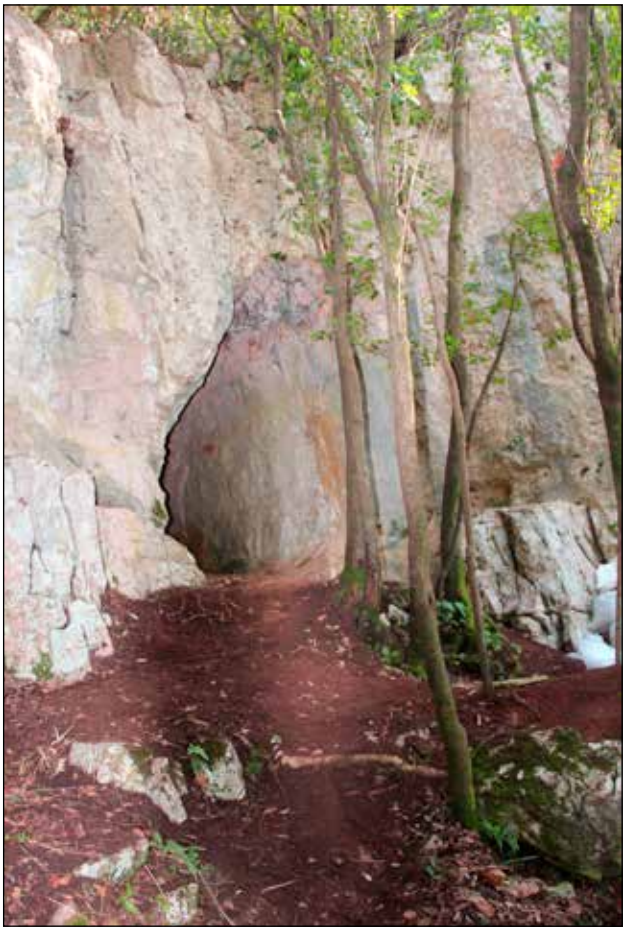

Ulaz u pećinu Lim 035

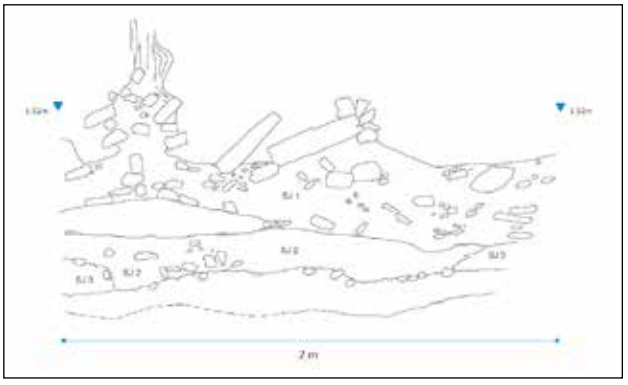

Lim 035, jugoistočni profil sonde (crtež: G. Boschian; digitalizacija: K. Šprem)

Lim 035, SJ 1, sječivo

keramike (starija metalna doba – vjerojatno eneolitik i/ili brončano doba, a posebno je prepoznatljiva tzv. metličasta keramika) te kosti. Pronađena je i jedna kovanica iz 1939. godine. U kvadratu H9 pronađene su rastresite ljudske kosti (ulna i fibula). Od litičkih nalaza ističe se sječivo od rožnjaka *Scaglia rossa*. Ta stratigrafska jedinica imala je najveći broj nalaza.
SJ 2 – tamnosmeđi silt, sličan SJ 1, ali kompaktniji, s dosta poluuglatog i uglatog kamenja, dok keramički nalazi i nalazi školjaka nisu toliko učestali kao u SJ 1.
SJ 3 – siltni sediment žute boje, u kojem nisu pronađeni ulomci keramike, a pronađeno je tek nekoliko litičkih nalaza i vrlo fragmentirane životinjske kosti.
SJ 4 – tamnožut matriks, sličan SJ 3, ali pjeskovitiji i ima jako mnogo kamenja i konkrecija, mjestimično je cementiran. Ispod SJ 4 nalazi se suphorizontalna matična vapnenačka stijena. U toj su stratigrafskoj jedinici pronađene uglavnom samo kosti, dosta alterirane i veoma fragmentirane te prekrivene crnom prevlakom od mangana.
SJ 5 – matična stijena prekrivena sigovinom.

Prilikom probnog arheološkog istraživanja utvrđeni su prapovijesni kulturni slojevi, koji se preliminarno mogu datirati u kasni neolitik ili eneolitik te eventualno brončano doba (SJ 1 i SJ 2), prema fakturi, tipološkim karakteristikama keramičkih ulomaka i motiva ukrašavanja (plastična traka s utisnutim motivima, metličast ukras itd.). S obzirom na karakteristike sedimenata i nedostatak keramičkih nalaza, donji stratigrafski slojevi (SJ 3 i 4) mogli bi pripadati ranom holocenu ili pleistocenu. Detaljniju kronologiju bit će moguće utvrditi nakon C-14 analize uzoraka, zooarheoloških analiza te detaljnih analiza keramičkih i litičkih nalaza.

dr. sc. Katarina Gerometta

Summary

In 2019, a trial excavation was carried out in the Lim 035 cave on the northern slopes of Lim bay. One of the main goals of the research was to gather information to determine the stratigraphy and potential for further exploration of the cave. The trial excavation identified cultural layers that can preliminarily be dated to the Late Neolithic or Eneolithic and possibly the Bronze Age (SU 1 and SU 2) based on the texture, typological characteristics of ceramic fragments, and decorative motifs. Given the sediment characteristics and the lack of ceramic finds, the lower stratigraphic layers (SU 3 and SU 4) could belong to the early Holocene or Pleistocene.

Redni broj: 246
Lokalitet: Lindar
Naselje: Lindar
Grad/općina: Pazin
Pravni status: RRI-0050
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od kraja kolovoza 2018. do sredine ožujka 2019. trajao je arheološki nadzor radova prilikom gradnje sustava odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda, odnosno sanitarne kanalizacije naselja Lindra. Radove je arheološki nadzirala Kristina Gergeta Sotončić iz tvrtke Arheo TiM d.o.o. iz Pule. Investitor radova bio je Istarski vodozaštitni sustav d.o.o. iz Buzeta.

Najstarije naselje – prapovijesna gradina, ubicirano je na uzvisini na kojoj je smješteno lindarsko groblje. Lindar se spominje u srednjem vijeku. Početkom 11. st. postao je dio feudalnog posjeda akvilejskoga patrijarha, koji ga na prijelazu iz 12. u 13. st. predaje pazinskoj Knežiji, koja je tada bila u vlasništvu grofova Goričkih. Ostao je pod crkvenom jurisdikcijom pićanskog biskupa sve do druge polovice 18. st. Lindar je bio manja, ali snažna utvrda na sjeveroistočnom prilazu pazinskoj kotlini, čija je svrha bila da zajedno s Gračišćem i Pićnom brani prilaz Pazinu – glavnome gradu Knežije. Pazinska knežija u prvoj polovici 14. st. nasljednim je ugovorom prešla u vlasništvo austrijskih vojvoda Habsburgovaca. Lindar je u nekoliko navrata stradao u sukobu austrijskih vojvoda i Venecije, koja je osvajala područja preuzeta akvilejskim patrijarsima te poslije Austrije i Francuske.

Trasa sanitarnog kolektora na području povijesne jezgre naselja označena na ortofoto snimci (iz Izvedbenog projekta)

Utvrda u Lindru, koja se u literaturi naziva „kaštel", zahvaćala je veći dio današnjeg platoa pred župnom crkvom, u sjeveroistočnom dijelu današnjega naselja. Sustav jednostrukih zidina s kulama i bastionom formirao je utvrdu trokutastog oblika. Struktura vidljivih zidina datirana je u 15. st. Tragovi poteza od trokutaste kule, koja je sačuvana neposredno iza staroga župnog dvora pa do polukružnog bastiona u sjevernom potezu bedema, vidljivi su u dijelu zida između župnog dvora i objekta istočno od njega. Prilaz utvrdi sa zapada štitio je obrambeni jarak. Naselje je formirano širenjem s prostora kaštela duž dviju glavnih uzdužnih ulica, iz kojih se račvaju manje uličice te prilazi stambenim i gospodarskim objektima. Raster ulica starog dijela naselja u osnovi je srednjovjekovan, sa sačuvanim dijelovima kuća iz 15. i 16. st.

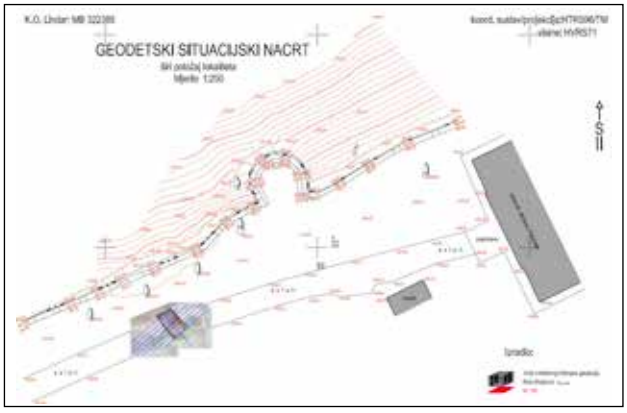

Geodetska snimka položaja otkrivenog kanala u odnosu na bastion, župnu crkvu i zvonik (izradio Ured ovlaštenog inženjera geodezije B. Brajković, Pazin)

Trasa iskopa 2019. obuhvatila je dio oznake K-2, koja od proširenog novog dijela naselja jugozapadno od povijesne jezgre Lindra prolazi sjevernom ulicom staroga naselja prema platou pred župnom crkvom; K-2.1 – pokraj crkve sv. Katarine, K-3 – trasu koja prolazi ulicom koja spaja plato pred župnom crkvom s južnim dijelom naselja, K-3.1 i K-3.2 – trase kroz vrtove u južnom dijelu naselja i trasu K-9 s pripadajućim ograncima K-9.1, K-9.2 i K-9.3, koji zahvaćaju ulice i sporedne prilaze kućama u središnjem dijelu Lindra. Dubina iskopa, ovisno o trasi, varirala je od 1,60 m do 2 m, dok je prosječna širina rova bila oko 1,5 m.

Zidani kanal; pogled sa zapada (foto: K. Gergeta Sotončić)

Nalaz kontrafora crkve sv. Katarine (foto: K. Gergeta Sotončić)

Duž većeg dijela ukupne trase otkriveni su debeli slojevi tampona i unutar njih postojeća infrastruktura. Na dijelu trase (K-2.1) uz sjeveroistočni ugao crkve sv. Katarine, smještene na ulazu u naselje, odmah ispod sloja asfalta evidentiran je temelj kontrafora crkve. Izvorno je on oblikom i položajem morao odgovarati skošenom kontraforu, koji je sačuvan uz jugoistočni ugao crkve. Temelj čini masivna kamena ploča dužine 1,5 m, širine 1 m te debljine cca 20 cm. Zbog sigurnosti statike crkve i fresko oslika na unutarnjim zidovima, dogovoreno je prilagođavanje trase iskopa na način da se kontrafor ne uklanja ili buši, već da se zaobiđe. Prilikom radova nisu uočeni pokretni arheološki nalazi.

Prekopano je područje južno od glavne trase K-2 (točno na granici kućnog broja 58 i 56), radi pripreme priključka na dijelu k.č. 7457, k.o. Lindar. Pritom su odmah ispod sloja asfalta otkriveni dijelovi sjevernog perimetralnog zida danas porušenog objekta na navedenoj k.č. Bio je formiran od pravilnih kamenih blokova, debljine svega 10-ak centimetara. U dijelu iste čestice ispod sloja tampona otkrivene su velike pravilne tanke kamene ploče dimenzija cca 60x80 cm, koje su tvorile gornji dio kamenog kanala koji se najvjerojatnije pružao u smjeru sjever-jug, unutar prostora danas porušenog stambenog objekta. Kanal je zidan i pravokutnog je oblika. Na temelju tragova veziva i ulomaka recentne opeka u nasipu, moguće ga je datirati u novi vijek. Kamene ploče kanala tijekom radova odvojene su od zemlje iz iskopa i zasebno su deponirane.

Najrelevantniji nalazi otkriveni su prilikom uklanjanja asfalta na dijelu platoa, na 10-ak metara jugozapadno od polukružnog bastiona prvobitnog kaštela. Prilikom uklanjanja tampona otkrivena je starija hodna površina, koju čini manje nepravilno kamenje nabijeno u smeđoj zemlji. Sloj podsjeća na kaldrmu, ali bez tragova ikakva maltera, odnosno veziva. Po sredini rova, odmah nakon uklanjanja tampona bili su vidljivi veliki nepravilni i neobrađeni kameni blokovi i smeđa rahla zemlja (SJ-3) te su radovi na samome početku nastavljeni ručno. Definiran je iskop dimenzija 100x70 cm. Sloj je interpretiran kao nasip pred pretpostavljenom linijom bedema.

Na udaljenosti od 2 m od početnog, istočnog dijela rova, otkriven je zidani kanal (SJ-4), koji se pruža u smjeru sjever-jug, s blagim otklonom prema sjeverozapadu. Gornja površina kanala nalazi se na dubini od 0,7 m od asfalta, odnosno na koti 459,91 m (prema koordinatnom sustavu HTRS96/TM (HVRS71)). Pretpostavlja se da je kanal bio u funkciji obrane prilaza kaštelu. Unutarnji dio volte kanala formiran je od pravilnih kamenih ploča položenih „na nož". Među pločama su sačuvani manji tragovi veziva (vapnene žbuke). Gornji, vanjski dio kanala čini kamenje manjih do srednjih dimenzija, položeno u sloj smeđe zemlje. Kanal je otkriven u širini od cca 1,70 m, što čini njegovu ukupnu širinu, i u dužini od 2,5 m.

Prilikom širenja iskopa radi boljeg definiranja i dokumentiranja kanala, u sjevernom dijelu rova, ispod prethodno opisane hodne površine otkriven je sloj manjih, tankih i pravilnih kamenih ploča položenih „na nož" i nabijenih u sloj zemlje (SJ-2). Preostali dio površine unutar koje je ono položeno sastavom odgovara SJ-1, odnosno prethodno definiranoj hodnoj površini. Zbog predviđene dinamike radova i dogovorenog načina širenja iskopa na području kanala, taj je sloj definiran u ukupnoj širini od 1 m.

Na položaju između početnog, istočnog dijela rova i otkrivenog kanala, a ispod sloja nasipa od zbijenih kamenih blokova, vidljiv je red pravilnih kamenih blokova (SJ-5), koji su položeni okomito na smjer pružanja kanala.

Nakon dokumentiranja položaja iskopa kanal je prekriven geotekstilom te nasut slojem pijeska i tampona. Na temelju usporedbe povijesnog katastra i snimke položaja otkrivenog kanala, može se pretpostaviti da je kanal bio položen izvan poteza zidina koje su branile pristup kaštelu sa zapada, na prostoru obrambenog jarka. Zapadni rub jarka definira položaj matične stijene, koji je otkriven prilikom otvaranja trase u smjeru naselja. Radi nivelacije terena, jarak je nasut velikim kamenim blokovima i dijelovima kamena živca, koji su prekrili i sam kanal. Izostali su pokretni nalazi, osim dvaju ulomaka stolnog posuđa novovjekovne datacije, koji su otkriveni u sloju nasipa nad samim kanalom.

Literatura

Bačić, Mlakar 1950 B. Bačić, Š. Mlakar, AMI, Izvještaj o službenom putu u Lindar, br. 422, Pula, 1950.

Bertoša 1996 M. Bertoša, Povijesni fragmenti o Lindaru (od srednjega vijeka do početka XIX. stoljeća), Lindarski zbornik, 1996: 11 – 24.

Foscan 1992 L. Foscan, I castelli medioevali dell'Istria, 1992: 186 – 189.

Kristina Gergeta Sotončić

Summary

From the end of August 2018 to mid-March 2019, archaeological supervision accompanied the construction of a drainage and wastewater treatment system, namely the sanitary sewer, in the village of Lindar. The route covered the area from the entrance to the village near the Church of St. Catherine to the plateau in front of the parish church. The route passed through gardens in the southern part of the village, encompassing streets and side approaches to houses in the central part of the village. For the most part, no archaeological structures or movable finds were identified along the route. In a section of the route near the parish church, remains of a building recorded only in the historical cadastre from the early 18th century and an old drainage channel were discovered. On the plateau in front of the parish church, parts of a stone pavement and a built channel, which served as the defence of the castle, were uncovered. The channel is located outside the line of walls that defended the access to the castle from the west, in the area of the enclosure ditch. The channel was discovered with a width of approximately 1.70 m – which constitutes the total width of the preserved part of the channel, and a length of 2.5 m. At the northeast corner of the Church of St. Catherine, at the entrance to the village, the foundation of a church buttress was uncovered. Originally, it had to correspond in shape and position to the slanted buttress preserved at the southeast corner of the church.

Redni broj: 247
Lokalitet: Loron – Santa Marina
Naselje: Vabriga
Grad/općina: Tar – Vabriga
Pravni status: Z-4099
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Od 25. lipnja do 17. srpnja 2019. trajala je nova sezona međunarodnog arheološkog istraživanja na poluotoku Loronu. Nositelj projekta bio je Zavičajni muzej Poreštine. Voditelji istraživanja bili su Corrine Rousse (Aix-Marseille Université, Centre Camille Jullian, École francaise de Rome), Davor Munda (Zavičajni muzej Poreštine) i Gaetano Benčić (Zavičajni muzej Poreštine). U istraživanjima je sudjelovala arheološka ekipa, koja se sastojala od 20 članova. Projekt financiraju Ministarstvo kulture, Aix-Marseille Université, Centre Camille Jullian, École française de Rome, Općina Tar – Vabriga/Torre – Abrega te Turistička zajednica Općine Tar – Vabriga.

Glavni cilj ovogodišnje sezone iskapanja bio je detaljno istražiti istočni dio rezidencijalnog antičkog kompleksa, smještenog na području Santa Marine, koji je otkriven tijekom prošlogodišnje kampanje i koji je definiran kao *pars fructaria.*
Glavno područje vile istraženo tijekom ovogodišnje sezone iskapanja bio je Sektor D. Radi se o velikom sektoru koji je bio namijenjen za poljoprivrednu proizvodnju i koji je smješten na južnom dijelu gornje terase vile, a proteže se južno od vrata PO 5238. Prilikom prošlogodišnje kampanje u tom su području bili otkriveni dijelovi preše za ulje, ostaci popločenja izrađenog u tehnici *opus spicatum* te zid većeg bazena.
Tijekom ovogodišnje kampanje istražena je površina od oko 275 m². To je omogućilo da se otkrije, dokumentira i prouči raspored veće antičke uljare. Uljara je organizirana

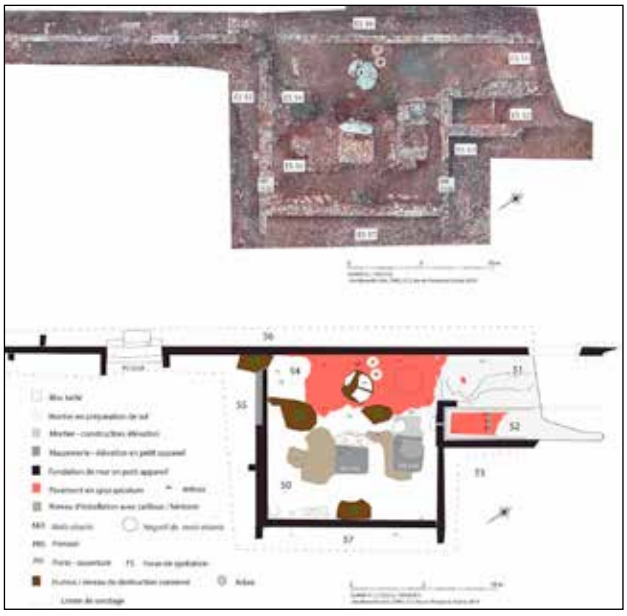

Sektor D antičke vile u Santa Marini (izradili: V. Dumas, G. Ciucci, C. Rousse)

oko širokog centralnog prostora (Prostor 50/54), unutar kojeg je pronađen jedan *trapetum* i dvije dobro sačuvane baze preša. Oko tog prostora bile su raspoređene prostorije i mjesta za rad te skladišta (Prostori 51, 53, 55, 57), kao i jedan dugi bazen, koji se upotrebljavao za taloženje maslinova ulja (Prostor 52). Njegova atipična dužina (preko 10 m) sugerira da je u nekoj prvoj fazi upotrebljavan kao *lacus* tijekom procesa proizvodnje vina. Položaj uljare unutar tlocrta vile tipičan je za takvu vrstu proizvodnje, o kojoj govore i antički agronomi (Varron, RR 1.13.7; Columella 16, 18; Palladije 1.20.1, Vitruvije 6.8.3). Preša je sa sjeverne strane bila delimitirana prolazom koji je orijentiran u smjeru istok-zapad i u koji se ulazilo kroz vrata PO 5138, iz prostora označenog kao Prostor 55. Velik centralni prostor četvrtasta je oblika te zauzima površinu od oko 120 m². Prostor je bio omeđen čvrstim perimetralnim zidovima, od kojih su sačuvani samo manji dijelovi iznad temeljne stope. Radi lakše organizacije terena i analize arheološke situacije, taj je prostor podijeljen na dva sektora: zapadni – gdje su pronađene baze preša (50) i istočni – gdje je sačuvana podnica od *opus spicatuma* i *trapetum* (54). Prilikom istraživanja nije bilo moguće sa sigurnošću utvrditi je li postojala nekakva struktura koja je odvajala te dvije zone, što i otežava rekonstrukciju krova koji je pokrivao predmetne prostore. Južno od tih prostora smješten je bazen za taloženje ulja, a južno od njega Prostor 51, koji je također bio popločen tehnikom *opus spicatuma*. Zapadno od bazena identificiran je Prostor 53, za koji se još ne zna čemu je služio. Jednako tako, zapadno od velikog centralnog prostora smješten je Prostor 57, koji vjerojatno čini dio kompleksa uljare. Idealna rekonstrukcija, prema kojoj bi taj dio vile bio u skladu s općom simetrijom ostalih dijelova kompleksa, sugerira da je taj prostor izvorno bio širok 5 m te da je ukupna površina antičke uljare bila oko 350 m².
Sektor D imao je vrlo jednostavnu stratigrafiju. Nakon što je uklonjen površinski sloj humusa, ispod njega pojavio se ujednačen sloj koji je nastao u periodu napuštanja tog dijela vile i koji se, na temelju pokretnih arheoloških nalaza, može datirati od početka 4. do kraja 5. st. Unutar tog sloja pronađena su dva mlinska kamena (*mole oleariae*). Istim je slojem bila zapunjena i velika jama, koja je identificirana na nivou temelja preše, a koja je nastala skidanjem kamenih blokova kojim je bila građena sama preša. S obzirom na to da su materijali koji su pronađeni u tom sloju kronološki ujednačeni, može se pretpostaviti da je uljara napuštena prije 4. st. Dakle, uništenje uljare odgovara devastaciji kojom su obuhvaćeni veći sektori cjelokupnog kompleksa te čitavih zidanih struktura, ponegdje do njihovih temelja. Područje koje je definirano kao *pars fructuaria* doživjelo je jednaku sudbinu kao i svi ostali dijelovi antičke vile.
Osim uljare, tijekom ovogodišnje kampanje pronađene su i strukture, poput bazena 51, koje se mogu usporediti sa sličnim konstrukcijama koje su prepoznate i istražene u uvali Veriga i na brežuljku Kolci na Brijunima. Prema Brunu, takvi su bazeni služili kao *lacus* tijekom procesa proizvodnje vina. Ako je ta interpretacija ispravna, moglo bi se zaključiti da je i bazen 51, koji je identificiran u Santa Marini, izvorno bio zamišljen za sakupljanje mošta tijekom procesa fermentacije grožđa. Takva pretpostavka temelji se i na činjenici da su unutar bazena 51 pronađene dvije faze popločenja (s dva sloja *opus spicatuma*). Osim

Prostor 54 s ostacima trapetuma (izradili: V. Dumas, G. Ciucci, C. Rousse)

toga, između Prostora 51 i 54 nalazila se pregrada, koja se možda može povezati s nekakvom prešom za grožđe. Dakle, Prostor 53 mogao bi se protumačiti kao *cella vinaria,* iako valja naglasiti da do danas nisu pronađeni ostaci *dolia* koji bi nedvojbeno mogli potvrditi takvu pretpostavku. Nakon istraživanja sve su nepokretne arheološke strukture privremeno zaštićene geotekstilom te naknadno konzervirane i restaurirane. U rujnu i listopadu 2019. tvrtka Macuka d.o.o. obavila je konzervatorsko-restauratorske radove na ostacima zidova arheološkog lokaliteta Loron Santa Marina. Radovi su se odvijali po troškovniku licencirane projektantice Jadranke Drempetić, dip. mag. arch., koji je odobrio Konzervatorski odjel u Puli.

Tijekom ovogodišnje kampanje otvoren je prostor uljare, koja je funkcionirala unutar vile (PR 50 i 54). Konzervacijom su obuhvaćeni sačuvani dijelovi podnice izrađene tehnikom *opus spicatum* i perimetralni zid koji je zatvarao uljaru s njezine istočne strane (MR 5104). S unutrašnje strane istog zida mjestimično je sačuvan sloj žbuke bez boje, pa je uredno napravljen opšav na svim segmentima na kojima je to bilo potrebno. U sklopu uljare nalazi se i bazen (PR 52), koji je konzerviran, a posebno su se morali restaurirati embriksi sačuvani na zidu koji je dijelio bazen u dva dijela. Unutrašnja površina bazena očuvala je dva sloja hidrauličnog morta koji je zaštićen, a s gornje strane napravljen je opšav. Perimetralni zidovi bazena također su konsolidirani i plombirani s gornje strane. Nakon konzervatorsko-restauratorskih radova, istražene površine pokrivene su geotekstilom, a na površinama podnica i bazena postavljen je tampon-rizla.

Literatura

Brun, 2004 J.P. Brun, Archéologie du vin et de l'huile dans l'Empire romain, 2004.

Rousse et al. 2018 C. Rousse, D. Munda, G. Benčić, K. Gergeta Sotončić, V. Dumas, P. Maggi, Loron/Santa Marina (Tar-Vabriga, Poreč, Croatie). Chronique des activités archéologiques de l'École française de Rome, École française de Rome (Rome), 2018.

Rousse et al. 2019 C. Rousse, D. Munda, G. Benčić, O. Bourgeon, P. Maggi, V. Dumas, K. Bartolić, E. Botte, F. Welc, Loron / Santa Marina (Tar-Vabriga, Poreč, Croatie). La villa de Santa Marina. La villa de Santa Marina. L'huilerie (campagne 2019), Chronique des activités archéologiques de l'École française de Rome, 2019.

Davor Munda
Gaetano Benčić

Summary

In June and July 2019, a new season of international archaeological excavations took place on the Loron peninsula. A part of the villa defined as the *pars fructuaria* of the ancient villa was explored. In this sector (Sector D), the remains of a somewhat large olive press were identified and investigated, in which, at least during the first phase of its existence, structures related to wine production may also be recognized. The plan of the olive press perfectly fits into the overall plan of the ancient villa, confirming that it was planned from the very beginning. Consequently, it can be assumed that the entire complex was built during the 1st century. The abandonment and destruction of the villa occurred before the 4th century. Archaeological remains indicate that some parts of the villa were still used, albeit in a very modest way, during the 4th century, and that people lived in it until the beginning of the 5th century.

Redni broj: 248
Lokalitet: Ljubićeva pećina
Naselje: Marčana
Grad/općina: Marčana
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: geofizičko istraživanje, dokumentiranje

Od 29. srpnja do 2. kolovoza 2019. odvijao se terenski rad na lokalitetu Ljubićeva pećina (k.č. 310/3 i 310/1, k.o. Marčana), radi boljeg planiranja budućih arheoloških istraživanja na navedenom lokalitetu. Ovogodišnji terenski

Tloris prve (gornje) etaže Ljubićeve pećine (crtež: J. C. M. Ahern)

Ulaz u Ljubićevu pećinu (foto: I. Janković)

rad nije bio usmjeren na iskopavanja, već na geofizička mjerenja i lasersko snimanje dijela lokaliteta. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Ivor Janković s Instituta za antropologiju u Zagrebu, a u istraživanjima su sudjelovali Tihomir Percan, dipl. arheo., iz Odjela za kopnenu arheologiju, sjedište Juršići, Hrvatskog restauratorskog zavoda, Darko Komšo, dipl. arheo., iz Arheološkog Muzeja Istre u Puli, prof. dr. sc. James C. Ahern sa Sveučilišta u Wyomingu, SAD, i prof. dr. sc. Rory Becker sa Sveučilišta Istočnog Oregona.

Lokalitet Ljubićeva pećina smješten je u većoj vrtači koja se nalazi u polju pokraj Ljubićeve stancije, između mjesta

Lasersko skeniranje lokaliteta (foto: I. Janković)

Marčane na jugoistoku i Pinezića na jugozapadu. Pećina je nastala u kredskom vapnencu kao rezultat djelovanja vode, a njezin ulaz posljedica je rušenja krova. Ulaz u pećinu smješten je na dnu velike kraške vrtače, a ulazni otvor visok je oko 20 i širok oko 15 m. Pećina je prilično prostrana i relativno složene morfologije. Sastoji se od dviju etaža (gornje i donje), koje su povezane vertikalama. Prva (gornja) etaža sastoji se od veće, centralne dvorane i manje dvorane smještene lijevo od ulaza. Iako se špilja prvi put spominje u pisanim dokumentima 1926. i njezin položaj omogućuje relativno jednostavan pristup, prva sustavna iskopavanja započela su 2008., kao zajednički projekt Hrvatskog restauratorskog zavoda i Museé d'Anthropologie préhistorique de Monaco (Percan i sur. 2008).

Tijekom četiriju sezona iskopane su četiri sonde: jedna u središnjoj dvorani, jedna u manjoj dvorani gornje etaže (vidi crtež: sonda A i sonda B), a dvije na donjoj etaži nalazišta (Percan i sur. 2008; Percan 2009; 2010; 2011). Za vrijeme istraživanja prikupljen je materijal iz kasnoga gornjeg paleolitika, neolitika i brončanog doba. Od posebnog je interesa nastanjivanje lokaliteta tijekom kasnoga gornjeg paleolitika, što potvrđuju litički nalazi iz slojeva datiranih u 11300±50, odnosno 12230±70 prije sadašnjosti (Percan et al. 2008). Iako su razmjerno ograničene, iskopine su otkrile litičke predmete (sječiva i pločice, pločice s hrptom itd.), nekoliko koštanih alata, faunalne ostatke, puževe, tragove okera i druge arheološke ostatke (Percan et al. 2008; Percan 2009; 2010; 2011). Većina pronađenog arheološkog materijala samo je preliminarno analizirana (Simonet 2013).

Lasersko skeniranje

Radi pripreme za nastavak iskopavanja u Ljubićevoj pećini, godine 2019. laserski je skeniran dio špilje u visokoj rezoluciji. Ukupno je napravljeno dvadeset i sedam pojedinačnih skeniranja, s pomoću prijenosnog LiDAR i panoramskog sustava Leica BLK360. BLK360 bilježi podatke u obliku oblaka 3D točaka, u kombinaciji s prekrivenom HDR panoramskom fotografijom. S brzinom od 360.000 mjerenja snimljenih u sekundi, BLK360 prikuplja podatke oblaka točnosti od 6 mm na 10 mm i 8 mm na 20 m. Raspon rada BLK360 kreće se između 60 cm i 60 m.

Nakon prikupljanja podaci su registrirani u trodimenzionalan prostor u aplikaciji Autodesk Recap Pro za iPad Pro,

Geofizička mjerenja u Ljubićevoj pećini (foto: I. Janković)

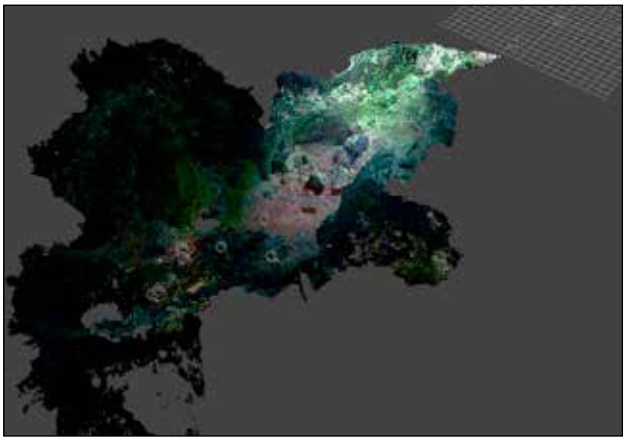

Model 3D oblaka točaka sakupljenih laserskim skeniranjem (model: J. C. M. Ahern)

kako bi se stvorio jedinstven oblak za čitav lokalitet. Krajnji je rezultat 3D model visoke rezolucije, koji se može upotrebljavati za precizna mjerenja, uključujući izradu karata visoke razlučivosti. Nadalje, podaci oblaka točaka mogu se registrirati s EDM 3D koordinatnim podacima, tako da će svi EDM podaci zabilježeni tijekom iskopavanja biti povezani s točnom topografijom špilje.

Geofizička mjerenja

Geoelektrična rezistentna tomografija (Earh resistence Tomography, ERC) geofizikalna je tehnika kojom je moguće sakupiti podatke profila u dvije dimenzije. Takvi podaci mogu pružiti uvid u dubinu sedimenta i položaj matične stijene, što je vrlo korisno prilikom planiranja budućih arheoloških istraživanja u Ljubićevoj pećini (Aspinall, Gaffney 2001; Clark 1997; Dahlin 1996; Noel, Xu 1991; Papadopoulos, Tsourlos, Tsokas, Sarrisi 2006; Samouëlian, Cousin, Tabbagh, Bruand, Richard 2005). Ta je tehnika također upotrebljavana za procjenu dubine sedimenata u Velikoj pećini u Kličevici, kao i za detekciju pozicija sondi iz prijašnjih iskopavanja u Pećini kod Rovinjskog sela 1 (Becker et al. 2017; Becker et al. 2018). Zbog toga su tijekom istraživanja postavljena dva profila. Profil 1 smješten je u manjoj dvorani na gornjoj etaži. Profil je dug 8 m i postavljen je pokraj sonde iz prijašnjih istraživanja od 2008. do 2011. godine. Profil 2 dug je 6,5 m i nalazi se pri kraju veće dvorane, između velike stijene i vertikalnog dijela, koji spaja gornju i donju etažu lokaliteta.

Podaci za svaki profil sakupljeni su s pomoću GeoScan RM85 uređaja mjerenjem pol-pol niza. Podaci su prikupljeni svakih 0,1 m duž linije profila, s maksimalnim razmakom od 5 m. Za preuzimanje podataka s RM85 upotrebljavan je TerraSurveyor softver. Res2DINV program olakšava postupak modeliranja inverzije. Za modeliranje tih podataka upotrebljava se regularizacija L1 norma za optimizaciju najmanjih kvadrata pri 0,05 faktora ograničenja podataka. Učinak visokog površinskog otpora poboljšava se uporabom snažnog ograničenja inverzije modela pri 0,005 graničnom faktoru.

Granica konvergencije od 1% početne pogreške korijena (RMS) kroz dvije iteracije upotrebljava se za optimizaciju, dok se broj iteracija i srednja apsolutna pogreška (aps.) prikazana u svakom Res2DInv izlazu razlikuje u skupu podataka. Za svaki skup podataka javljaju se velike vrijednosti na stranama modela jer se iteracije približavaju konvergenciji od 1%, pa se u softveru Res2DInv upotrebljava tzv. „smanjenje efekta bočnih blokova" (Loke 2017; Loke et al. 2003.). Prikaz razmjera za ohm-m u svakom profilu inverzije normaliziran je za konzistentnu vizualnu prezentaciju preko profila minimalne vrijednosti konture od 5 i čimbenika povećanja konture 2. Povišenja su prikupljena s pomoću totalne stanice za svaki položaj sonde duž obaju profila. Podaci o nadmorskoj visini uključeni su u postupak modeliranja i prikazani su s rezultatima da bi se dobio uvid u topografiju površine tla duž svake linije profila.

Zaključna razmatranja

Terenski rad u Ljubićevoj pećini u 2019. bio je usmjeren na prikupljanje geofizičkih podataka i 3D skeniranje. Prikupljeni podaci omogućit će kvalitetnije planiranje nastavka terenskih arheoloških istraživanja i sondažnih iskopavanja u budućnosti. Iako je u ovom trenutku obrada podataka te izrada preciznog 3D modela još u tijeku, rezultati će omogućiti uvid u detaljnu morfologiju pećine, dubinu sedimenta i druge podatke važne za izradu kvalitetnijeg radnog plana.

Literatura

Aspinall, Gaffney 2001 A. Aspinall, C. F. Gaffney, The schlumberger array – Potential and pitfalls in archaeological prospection. Archaeological Prospection, 8, 2001: 199 – 209.

Becker et al. 2017 R. Becker, I. Janković, D. Komšo, J. C. M. Ahern, K. Gerometta, J. Weinstock, Earth resistance tomography for detecting previous excavation trenches in cave and rock shelters in the Lim Channel, Croatia, Collegium antropologicum, 41 (2), 2017: 173 – 179.

Becker et al. 2018 R. Becker, I. Karavanić, N. Vukosavljević, Earth resistance tomography at Velika pećina in Kličevica. Diadora, 31, Zadar, 2018: 27 – 40.

Clark 1997 A. Clark, Seeing beneath the soil, London, 1997.

Dahlin 1996 T. Dahlin, 2D Resistivity surveying for environmental and engineering applications, First Break, 14(7), 1996: 275 – 283.

Loke 2017 M. H. Loke, Tutorial: 2-D and 3-D Electrical Imaging Surveys, Geotomo Software, Penang, Malaysia, 2017.
Loke et al. 2003 M. H. Loke, I. Acworth, T. Dahlin, A Comparison of Smooth and Blocky Inversion Methods in 2D Electrical Imaging Surveys, Exploration Geophysics, 34(3), 2003: 182 – 187.
Noel, Xu 1991 M. Noel, B. Xu, Archaeological investigation by electrical resistivity tomography: A preliminary study. Geophysical Journal International, 107(1), 1991: 95 – 102.
Papadopoulos et al. 2006 N. G. Papadopoulos, P. Tsourlos, G. N. Tsokas, A. Sarris, Two-dimensional and three-dimensional resistivity imaging in archaeological site investigation, Archaeological Prospection, 13, 2006: 163 – 181.
Percan 2010 T. Percan, Ljubićeva pećina, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 360 – 363.
Percan 2011 T. Percan, Ljubićeva pećina, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 392 – 395.
Percan 2012 T. Percan, Ljubićeva pećina, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 374, 375.
Percan et al. 2009 T. Percan, D. Komšo, L. Bekić, Ljubićeva pećina, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 344 – 347.
Samouëlian et al. 2005 A. Samouëlian, I. Cousin, A. Tabbagh, A. Bruand, G. Richard, Electrical resistivity survey in soil science: A review, Soil and Tillage Research, 83, 2005: 173 – 193.
Simonet 2013 A. Simonet. Premier bilan des fouilles effectuées dans la Grotte de Ljubić (2008-2011) (mission archéologique Monaco-Croatie), Bulletin du Musée d'anthropologie préhistorique de Monaco, 53, 2013: 93 – 102.

dr. sc Ivor Janković

Summary

In July and August 2019, fieldwork was conducted at the site of Ljubić's cave (cadastral parcels 310/3 and 310/1, cadastral municipality Marčana), with the aim of better planning future archaeological research at the mentioned site. This year's fieldwork was not focused on excavations but on geophysical measurements and laser scanning of a part of the site.

Redni broj: 249
Lokalitet: Medulin – antička vila Burle
Naselje: Medulin
Grad/općina: Medulin
Pravni status: P-6348
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. zaštitno je arheološki istraživana trasa gradnje kanalizacijskog sustava Medulin – Burle (zapad), k.č. 879/4, 878, 877/1, k.o. Medulin. Stručna voditeljica istraživanja bila je Teodora Godinović, djelatnica tvrtke Arheo TiM iz Pule.

U pravcu kretanja trase gradnje buduće kanalizacije, područje Burle – zapad, u rasponu od cca 150 m i smjeru ogranka kanalizacije prema stambenim objektima, u duljini od cca 55 m istraživalo se u sedam arheoloških sondi na dužobalnom pojasu. Sonde su postavljene na mjestima na kojima je reambulacijom utvrđena mogućnost postojanja arhitektonskih ostataka. U trima od sedam otvorenih sondi utvrđeni su arhitektonski ostaci i kulturni slojevi, u jednoj su djelomično utvrđeni kulturni slojevi, dok je većim djelom ta sonda bila sterilna, a ostale manje tri sonde bile su potpuno bez kulturnih slojeva, s ponekim sporadičnim nalazom keramike. Pokretan arheološki materijal najvećim je dijelom otkriven u ulomcima, raznovrstan je i široko databilan. Otkriveni su građevinski ostaci (ulomci žbuke, fresko

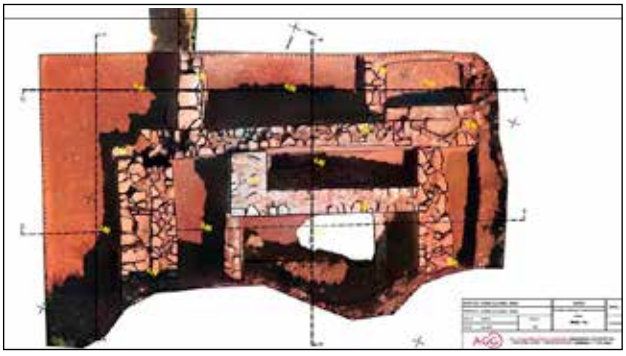

Fotogrametrijska snimka Sonde 3 (izrada: AGG d.o.o.)

Ostaci ognjišta iz Sonde 3 (foto: T. Godinović)

Brončana udica i okrugao brončani iskucani lim s kružnim otvorom u centru (foto: T. Godinović)

ukrasa, mozaičkih tesera, spicae, tegule), čime se naslućuje postojanje luksuznog objekta (rimske vile) na tom prostoru. Nađena su tri odvodna kanala, dva neposredno jedan kraj drugog, jedan na udaljenosti od 50-ak metara. Budući da na Vižuli nije bilo izvora vode, moguće da je prostor Burla služio za proizvodnju i uzgoj, čime bi se zadovoljile potrebe stanovnika luksuznih rimskih vila na Vižuli. S arheološkog stajališta lokalitet je tek „načet" i potrebno ga je zaštiti te istražiti.

SONDA 1 – dimenzija je 2x15 m. U sondi su uočeni slojevi „antičke šute", tj. materijal koji bez dvojbe upućuje na to da se u blizini nalazio antički lokalitet. Materijal se sastoji od antičkoga građevnog materijala (tegule, keramičke i kamene tesere – kockice, fragmenti amfora i kuhinjskog finog i grubog posuđa), a osim toga nađene su tri brončane udice i neidentificiran brončani predmet, kao i fragmenti freski crne boje. Od zanimljivijih nalaza mogu se izdvojiti tri brončane udice, ulomak pravokutnog metalnog privjeska, brončani gumb, ostaci tubulusa (keramički dijelovi šupljikave opeke koje su povezane služile za provođenje toplog zraka u cjelokupnom procesu centralnoga grijanja u antičkim vilama), fragmenti tegula, tesere mozaika, fresko ukras crne boje, fragmenti keramike tankih stijenki, afričke crvenoglačane, ponešto helenističke keramike i fragmenti staklenih posuda. U Sondi 1 nisu uočeni nepokretni arheološki ostaci.

SONDA 2 – istraživana je paralelno sa Sondom 1 i budući da su u neposrednoj blizini, stratigrafske jedinice u objema imale su jednake oznake za slojeve. Sonda 2 dimenzija je 4x5 m, ukupne je veličine 20 m². Već otprilike na 0,5 m dubine pronađen je zid koji se pruža u smjeru SI-JZ, širine 0,75 m. U Sondi 2 očekivano se pojavila arhitektura, jer se nalazi na pravcu kretanja rimskih kanala koji su, za oseke, lako uočljivi na samoj plaži. Utvrđeno je 14 stratigrafskih jedinica, odnosno deset kulturnih slojeva, od kojih su najvažniji: kasnoantički zid širine 0,75 m, izrađen od klesanaca, mjestimično vezan žbukom, smjera SI-JZ; antički ili kasnoantički kanal prekriven škriljastim kamenim pločama, orijentacije SI-JZ; širine 0,55 m. Nakon uklanjanja škriljastih kamenih ploča, istražena je i zemljana ispuna kanala u □3, unutar koje je otkriven i brončani novac ø 2,7 cm. SJ 019 je još jedan kanal, paralelan s kanalom 012, identičnih dimenzija. Na tom kanalu zapravo leži zid SJ 009. Oba kanala uočljiva su na obalnom pojasu plime i oseke i u tom se dijelu spajaju pod oštrim kutom. Od važnih nalaza iz Sonde 2, osim arhitektonskih ostataka, treba istaknuti koštanu iglu za kosu i željezni nož dužine 20 cm, fragmente grube kuhinjske keramike, amfora, tegula, fine kuhinjske keramike tankih stijenki, staklenih posuda, nekoliko brončanih udica i brončane čavle.

SONDA 3 – nalazi se na k.č. 876/1, na smjeru odvojka trase, ali i na vidljivom antičkom zidu (vidljiv i na Gooogle Earth). Zid je širok 0,5 m, dug 23,9 m i pruža se u smjeru sjever-jug. Prilikom dubljeg kopanja otkriven je čitav splet zidanih ostataka, mjestimično isprepletenih, koji su ponegdje ulazili ili prelazili jedan preko drugog, s naznakom da ni jedan od svih tih zidova nije spojen s drugim zidom. Različite dimenzije, kvaliteta zidanja (ponegdje se pojavljuju i pravilni suhozidi različite visine), datacija sitnih uporabnih predmeta, govore u prilog tome da su arhitektonske preobrazbe nastajale od 1. do 4. st. i da se prostor aktivno i kontinuirano upotrebljavao tijekom dužeg razdoblja. Na samom kraju istraživanja Sonde 3, unutar □B1 otkriven je dio prostorije SJ 328 – podnice izrađene u tehnici *opus spicatum* između zidova SJ 329 i SJ 306, unutar □A2 i A3. Podnica je kasnoantička, na što upućuje nedosljednost u slaganju *spicae* (pravokutne keramičke pločice). Posebne nalaze u Sondi 3 čine brončani predmet u obliku upetljane žice s petljom na vrhu, neidentificiran brončani predmet kružnog oblika, brončana kopča iskucana u limu, četiri brončana novčića datirana od 1. do 4. st. i koštana igla. Od ostalih nalaza prevladavaju fragmenti staklenih posuda, od kojih je najbolje sačuvan nalaz staklenog vrča s trakastom ručkom (sačuvan u više dijelova – obod, vrat, trakasta ručka i rame posude), željezni čavli, fragmenti grube i fine kuhinjske keramike, fragmenti amfora, ostaci tesera i *spicae*.

SONDA 4 – dimenzija je 4x5 m. Otvorena je na k.č. 876/26, k.o. Medulin. Nisu utvrđeni kulturni slojevi. Sonda je sterilna.

SONDA 5 – dimenzija je 4x4 m, otvorena je na k.č. 878, k.o. Medulin. Nema kulturnih slojeva ni nalaza.

SONDA 6 – znatno je većih dimenzija od ostalih sondi, 15x4 m. Podijeljena je na deset kvadranata, od kojih je svaki veličine 3x2 m. Otvorena je na pravcu trase na k.č. 878 i 879/4, k.o. Medulin. Položaj je uvjetovan okolnom situacijom. Prilikom vizualnog pregleda cjelokupnog lokaliteta, uz samu obalu uočeni su arhitektonski ostaci antičkih zidova i kanala, na granici plime i oseke. U početku otvaranja sonde istraživanje je usmjereno na otvaranje središnjih kvadranata jer se ondje očekivalo otkrivanje antičke konstrukcije kanala. U □B1 i B2 najprije je uočen zid, sličan zidu 009 iz Sonde 2, identične širine 0,75 cm i poput njega nasjeda na zidani kanal. Taj je kanal bolje izvedbe od prethodnog. Na njemu nisu nađene škriljaste poklopne ploče, a za razliku od prethodnog zidan je žbukom i ima zidano dno. Nakon uvida u geodetske snimke, vidljivo je da su i jedni i drugi kanali paralelni, možda i istodobni, na skoro jednakoj nadmorskoj visini +/– 7 cm. Otkriven je i dio nepravilne podnice koja ima blag nagib prema morskoj obali. Od posebnih nalaza u Sondi 6 ističe se nalaz fibule *Aucissa* bez kopče i vrha za kopčanje, koje se datiraju u 1. st. i uglavnom su bile dio vojnih odora, ali su bile neuobičajena ni na civilnoj odjeći; tri primjerka brončanog novca, jedan manji (nečitljiv). Ostali su nalazi kao i u ostalim sondama zastupljeni fragmentarno, od grube do fine kuhinjske keramike, ulomaka staklenih posuda i građevnog materijala.

SONDA 7 – dimenzija je 3x3 m. Otvorena je na k.č. 879/4, k.o. Medulin. Sonda je bila plitka i sterilna.

Literatura

Elaborat 2016 Konzervatorski elaborat za arheološke lokalitete Vižula i Burle, K. Džin; I. Miholjek, Medulin, 2016: 7 – 57.

Teodora Godinović

Summary

In 2019, rescue archaeological excavations were conducted along the route of the sewage system construction

from Medulin to Burle (west). The archaeological site at the location of Burle consists of the remains of a Roman rural building of the *villa rustica* type. The architectural remains run parallel to the coastline, characterized mainly by a visible wall built of layered ashlars bound with lime plaster. The wall extends for about 40 meters. Through archaeological and geophysical investigations, it was determined that the cadastral parcels in question contain the remains of a building with a multi-layered orthogonal layout, indicating an extended period of settlement at the site. Archaeological excavations uncovered walls and flooring in the *opus spicatum* technique, along with small archaeological finds. The finds can be dated from the 1st to the 4th century, providing a typical multi-layered picture of the occupation of ancient villas with numerous alterations and changes throughout history.

Detalj u istočnom kanalu – drveni okvir za umetanje vratnice (foto: J. Macura)

Redni broj: 250
Lokalitet: Medulin – uvala Bijeca
Naselje: Medulin
Grad/općina: Medulin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje

U rujnu i listopadu 2019. nastavljeno je podmorsko arheološko istraživanje lokaliteta potopljene rimske arhitekture u uvali Bijeca kod Medulina (44°48'41''S; 13°56'12''I). Stručna voditeljica istraživanja bila je Ida Koncani Uhač, viša kustosica iz Arheološkog muzeja Istre. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture, Arheološkog muzeja Istre i udruge Eko more iz Medulina, kojoj je sredstva na raspolaganje stavila Općina Medulin.

Ovogodišnji su radovi obuhvatili istraživanje: dijela Sektora I (objekt 1 – skladište), dijela Sektora II – kompleks solane i dijela Sektora III (južni kraj kanala). Uz izradu dokumentacije, na lokalitetu su prikupljeni uzorci drva za ksilološku analizu i radiokarbonsko datiranje. Također je rekognoscirano šire područje uvale radi ubiciranja novih potopljenih struktura (Sektor IV), koje su uočene na zračnim snimkama uvale. Naknadno je u prosincu iz kanala u Sektoru II izvađen rimski nadgrobni spomenik, koji je bio ugrađen kao

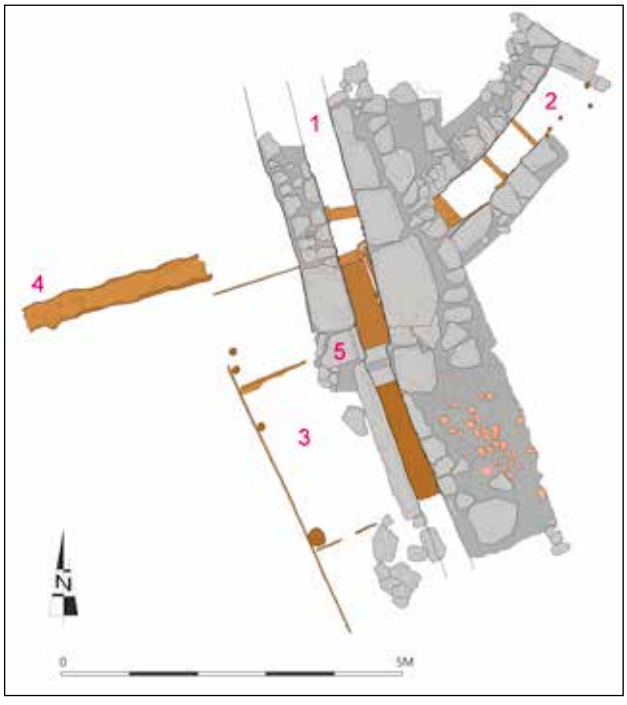

Istraženo područje kanala solane: 1. glavni kanal, 2. istočni kanal, 3. drveni sanduci, 4. drvena cijev, 5. nadgrobni spomenik (izrada: J. Macura)

Pogled na dno glavnog kanala (foto: J. Macura)

Izmjera južnog kraja glavnog kanala (foto: J. Macura)

spolij. Kameni spomenik trenutačno se nalazi na desalinizaciji. U povodu Dana europske baštine, 5. listopada 2019. održana je prezentacija nalazišta ronjenjem na dah te obilazak batanama, u suradnji s članovima Ronilačkog saveza Istarske županije.

Sektor I

Sonda 1 postavljena je na jugozapadnom uglu objekta skladišta. Iskopavano je područje s unutrašnje i s vanjske strane prostorije. U iskopu su pronađena dva pilona, jedan na unutarnjem dijelu u jugozapadnom kutu, a drugi s vanjske strane, sjeverno uz rub kontrafora, te je dokumentirana temeljna stopa zida.

Sektor II

Zapadno od skladišta, na dubini od –0,77 do –1,57 m nalazi se struktura zidanog kanala (tzv. glavni kanal), koji se pruža u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Kanal je građen od obrađenih klesanaca povezanih žbukom, dok su na pojedinim dijelovima s vanjske strane utvrđeni ostaci vodonepropusne žbuke. Istočni zid kanala sačuvan je u dužini od 48 m, a zapadni zid sačuvan je u dužini od 46,8 m. Središnji dio strukture kanala djelomično je rastresen zbog djelovanja valova, a kameni su blokovi vidljivo pomaknuti s izvorne pozicije.

Ove je godine odlučeno da se nastavi istraživanje na području kanala i drvenih sanduka, s njegove zapadne strane. Radi dobivanja cjelovitih podataka, iskopavalo se i na dijelu koji je istraživan 2015. godine. U kanalu je utvrđeno pružanje podnice prema sjeveru, s drvenim elementima u funkciji zasuna i pilonima koji su zabijeni ispod zida, a koji su služili kod utemeljenja za gradnju kanala. Drveno dno u kanalu istraženo je u dužini od 3,52 m. Njegova se gornja površina nalazi na –1,73 do –1,79 m. Iznad poda kanala utvrđeno je postojanje kamenog bloka s plitko uklesanim utorom, koji je služio za zatvaranje vratnica. Blok je ugrađen u temeljima zida kanala. Drveni pod na sjevernom dijelu ima sačuvan drveni element (zasun) za umetanje vratnice. Na istočnoj strani kanala, u donjem se dijelu zida nalazi sačuvana bočna drvena daska, dok sa zapadne strane nije sačuvana, ali je najvjerojatnije postojala. Zidovi kanala utemeljeni su na drvenim pilonima, a između je bilo postavljeno drveno dno.

Istočno od glavnog kanala, na dubini od 0,9 do 1,6 m istražen je manji kanal (istočni kanal), u dužini od otprilike 3 m. Građen je u tehnici *opus mixtum*, u kombinaciji kamenih klesanaca i opeke s vodonepropusnom žbukom. Cijelom dužinom kanala utvrđeno je postojanje drvenih pilona, koji na dvama mjestima formiraju pregrade, kao i pilona koji su služili za gradnju strukture. Pregrade su napravljene na način da su se u profilu zida kanala nalazili vertikalno zabijeni piloni, između kojih je bio umetnut horizontalno položeni pilon. Na spoju istočnog s glavnim kanalom u kanalu se nalazi drveni element, koji je mogao služiti za umetanje vratnice radi blokiranja vode.

Na istočnom kraju kanala nalazi se kameni kvadratni element (61x62 cm) s rupom (Ø 32 cm), koji je mogao služiti kao redukcija za povezivanje drvenih cijevi, kakva je mogla biti položena u kanalu.

Zapadno od glavnog kanala utvrđeni su ostaci triju konstrukcija, koje se zasad mogu pripisati sanducima, dok je

Podizanje nadgrobne stele iz podmorja (foto: L. Lorencin)

Ortofoto sonde 1 na jugozapadnom dijelu građevine (izrada: J. Macura)

na udaljenosti od 1,35 m istražena struktura drvene cijevi, sačuvane u donjem profilu. Cijev je napravljena od trupca, a pruža se u smjeru istok-zapad. Njezina dužina iznosi 2,77 m, širina se kreće od 26 do 32 cm, a debljina stijenke cijevi (s korom) iznosi od 3 do 6,5 cm.

Sektor III

Na južnom kraju glavnog kanala utvrđeno je postojanje dvaju drvenih elemenata koji su pripadali kanalu. Pretpostavka je da su služili kao dio sustava prilikom ispuštanja vode iz kanala. Zapadni element (87x24x12 cm) sadrži dva kvadratna utora s ostacima drvenih greda te jedan utor u kojem se nalazi ostatak grede u obliku slova L.

Ostaci kanala na južnoj strani uvale (foto: L. Lorencin)

Istočni element (85x24x12 cm) također sadrži dva kvadratna utora s ostacima drvenih greda te jedan utor s ostatkom grede u obliku slova L.

Sektor IV
Na zapadnom dijelu uvale utvrđeno je postojanje još jednog kanala s kamenim elementima/zasunima. Okvirna vidljiva dužina kanala iznosi oko 10 m. Zasad je na toj strukturi napravljena fotodokumentacija te je teren geodetski izmjeren.

dr. sc. Ida Koncani Uhač

Summary

In 2019, underwater archaeological research continued at the site of sunken Roman architecture in the Bijeca bay near Medulin. The work included investigating a part of Sector I (structure 1 – warehouse), part of Sector II – salt production complex, and part of Sector III (the southern end of the canal). Alongside documentation, wood samples were collected at the site for xylological analysis and radiocarbon dating. The broader area of the bay was also reconnoitred to locate new submerged structures (Sector IV) identified in aerial photographs of the bay. Subsequently, in December, a Roman funerary monument incorporated as spolium was dismantled from the wall structure of the canal in Sector II.

Redni broj: 251
Lokalitet: Momjan – crkva sv. Martina
Naselje: Momjan
Grad/općina: Buje
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U travnju 2019. geofizički je istražena unutrašnjost crkve sv. Martina u Momjanu, prilikom čega je snimljeno cca 30 m^2 prostora. Lokalitet je istražila tvrtka Geos d.o.o., Društvo za geološka istraživanja, projektiranje i inženjering, iz Rovinja. Naručitelj radova bilo je Pučko otvoreno učilište Buje.

Pronađene su pravilne podzemne strukture, koje bi prema indicijama naručitelja svojim oblikom i mjestom mogle odgovarati podzemnoj grobnici. Na nekim drugim pozicijama također su detektirane anomalije ne tako pravilnih oblika, što ne isključuje moguće nalaze ako se radi o zatrpanim ili devastiranim podzemnim strukturama.
S obzirom na vrlo malo područje istraživanja, dobiveni su rezultati vrlo zadovoljavajući te se u nekoj budućoj fazi istraživanja predlaže georadarsko snimanje cijelog prostora unutar crkve.
Također, na području koje je naznačeno kao mogući izvor i za koje je ustanovljeno da postoje slučajevi prodiranja vode, moguća su dodatna georadarska i geoelektrična snimanja unutar i izvan objekta, na temelju kojih bi se mogle jasnije definirati okolnosti i uzroci prodiranja vode te eventualno predložiti način sanacije, jer tijekom duljeg perioda podzemne vode mogu ispirati i degradirati tlo ispod temelja crkve, što može uzrokovati slijeganje i oštećenje objekta.

Literatura

Švarić 2019 H. Švarić, Crkva sv. Martina, Momjan – k.č. 101/2, k.o. Momjan, Georadarsko snimanje, Izvještaj, Geos, d.o.o., Rovinj, 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

In April 2019, geophysical research was conducted inside the Church of St. Martin in Momjan. Approximately 30 m^2 of space were covered by the survey. Regular underground structures were found, which, according to indications from the client, could correspond to an underground tomb due to their shape and location.

Redni broj: 252
Lokalitet: Momjan – Kaštel Rota
Naselje: Momjan
Grad/općina: Buje
Pravni status: P-5202
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. nastavljena je sanacija građevinskih ostataka kaštela Rota u Momjanu. Kao sastavni dio ovogodišnjih radova bila su predviđena i inicijalna zaštitna arheološka istraživanja na prostoru kaštela koja su se, sukladno potrebama građevinske sanacije, trebala odvijati u interijeru utvrde, uz njezin južni perimetralni zid. Za arheološko istraživanje Grad Buje angažirao je Odjel za kopnenu arheologiju (sjedište Juršići) Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Josip Višnjić, a zamjenik Siniša Pamić, dipl. arheo. U istraživanjima su sudjelovali i student arheologije Nenad Smajila te pet pomoćnih fizičkih radnika.

Kaštel Rota – snimka utvrde sa sjeveroistoka nakon istraživanja (foto: J. Višnjić)

Pronađene građevinske strukture u kvadrantima E11 i F11 (foto: J. Višnjić)

Ovogodišnji radovi trebali su obuhvatiti cjelokupan prostor između kule utvrde i njezina jugoistočnog kuta. Cilj istraživanja bilo je utvrđivanje eventualnih građevinskih ostataka nekadašnjih stambenih i gospodarskih objekata kaštela te stratigrafskih slojeva stvaranih tijekom cjelokupnog perioda njegova funkcioniranja, ali i kako bi se prikupili svi potrebni podaci za adekvatan pristup obnovi i prezentaciji objekta.

Na izoliranoj stijeni iznad doline rijeke Argile, na sjeverozapadu istarskog poluotoka nalaze se ruševine momjanske utvrde. Još uvijek sačuvana kula kvadratnog tlocrta i pripadajući obodni zidovi te ostaci sustava podiznog mosta kojim se pristupalo utvrdi, u kombinaciji s dominantnim položajem utvrde, stvaraju jednu od najimpresivnijih slika srednjovjekovnog fortifikacijskoga graditeljstva u Istri. Osim mogućnosti nadzora prometa, položaj utvrde nudio je i neobično dobre mogućnosti obrane u uvjetima srednjovjekovnog ratovanja. Naime, stijena na kojoj je građena utvrda sa svih je strana okružena strmim i dubokim liticama, koje su osiguravale sigurnost njezinih stanovnika.

Na samom početku istraživanja cjelokupan plato na kojemu je građen kaštel podijeljen je u mrežu kvadranata dimenzija 4x4 m. Pri tome je ishodišna točka kvadratne mreže postavljena u jugozapadnom kutu platoa, odakle se širi prema sjeveru i istoku. Istraživanja su u konačnici obuhvatila dijelove koji se protežu uz južni i istočni vanjski zid utvrde, na površini od 124 m².

Prva arheološka istraživanja na kaštelu Rota u Momjanu očekivano su rezultirala nizom novih informacija, kojima se nadopunjavaju dosadašnje spoznaje o dataciji gradnje i uporabe, ali i arhitektonskom razvoju toga građevinskog sklopa. Također, već i ta inicijalna istraživanja omogućavaju donošenje određenih zaključaka o svakodnevici stanovnika, ali i organizaciji prostora unutar skučenog interijera utvrde, definiranog liticama i obrambenim zidinama. Specifičan

položaj na izoliranoj hridi uvjetovao je, s druge strane, nemogućnost taloženja arheoloških slojeva, što je rezultiralo pomanjkanjem arheoloških informacija o vremenu nastanka i najstarijim periodima korištenja utvrdom. Situacija na južnom dijelu kompleksa pokazuje da je ista razina hodne plohe upotrebljavana praktički od osnutka sve do napuštanja utvrde, odnosno u periodu dugom približno šest stoljeća. Nešto povoljnija arheološka situacija zabilježena je u sjeveroistočnom dijelu kompleksa, na kojemu su istraženi i dokumentirani znatno izdašniji arheološki nepokretni i pokretni nalazi, popraćeni razvijenom arheološkom stratigrafijom. U tom su dijelu, naime, zabilježeni ostaci zidova kojima su bili definirani vanjski gabariti utvrde, ali i stambenih i gospodarskih objekata smještenih u njezinoj unutrašnjosti. Građevinske strukture svjedoče i o funkciji tog dijela utvrde, a koji se na temelju nalaza zidanog ognjišta može povezati s kuhinjom. Također, spomenuti nepokretni arheološki nalazi potvrđuju i znatnije pregradnje koje su zahvatile taj dio kompleksa. Na temelju pokretnih arheoloških nalaza prikupljenih u pripadajućim arheološkim slojevima, znatnija pregradnja tog dijela kompleksa, koja je podrazumijevala rušenja nekih starijih objekata i gradnju novih, može se povezati s periodom kraja 15., odnosno prve polovice 16. st. Povijesni izvori svjedoče da je utvrdu u to vrijeme kupila obitelj Rota, koja je 1548. došla u njezin posjed. Nakon kupnje posjeda, novi je vlasnik upravo u istočnom dijelu utvrde sagradio novi palas renesansnih stilskih obilježja. Položaj i izgled te građevine poznati su s mlađih prikaza, na kojima je utvrda bila još uvijek u cijelosti funkcionalna. Palas iz te faze zauzimao je cijelu širinu dvorišta, u tlocrtu je imao pravokutnu formu te četiri kata i potkrovlje. Zgrada je bila zaključena četverostrešnim krovom.

Pokretni arheološki nalazi prikupljeni tijekom dosadašnjih istraživanja pripadaju gotovo isključivo toj razvojnoj fazi utvrde, a svjedoče o snažnim kulturnim i ekonomskim utjecajima koji su dolazili iz ondašnje metropole Venecije. Većina pokretnih arheoloških nalaza import su s venetskog područja, što ne čudi s obzirom na tadašnju konstelaciju snaga na istarskom poluotoku.

Unatoč već spomenutom podatku da dosadašnjim istraživanjima nedostaju podaci o najstarijim razdobljima funkcioniranja utvrde, nalazi zabilježeni u sjeveroistočnom dijelu kompleksa upućuju na to da bi nastavak istraživanja ipak mogao rezultirati brojnim informacijama i nalazima koji će pokriti cjelokupan period funkcioniranja tog kompleksa. Terenska situacija sugerira da stijena naglo pada prema sjevernom dijelu platoa te da, za razliku od južnog dijela, upravo ondje treba očekivati brojnije i obilatije arheološke nalaze i slojeve. Godine 2020. planira se nastavak istraživanja, prilikom čega je planirano istraživanje cjelokupne površine utvrde. Istraživanje bi trebalo rezultirati arheološkim informacijama koje bi trebale nadopuniti dosadašnje podatke proizašle iz povijesnih istraživanja i analize sačuvanih građevinskih struktura i na taj način razriješiti neka od još uvijek otvorenih pitanja o utvrdi.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In 2019, work on the restoration of the architectural remains of the Rota castle in Momjan continued. The research aimed to identify the potential architectural remains of the former residential and economic structures of the castle and gather all necessary data for the restoration and presentation of the castle. The investigations covered parts along the southern and eastern outer walls of the fortress, with an area of 124 m².

The situation in the southern part of the complex indicates that the same level of the walking surface was used practically from the foundation until the abandonment of the fortress, spanning approximately six centuries. In the northeast part of the complex, layers with a much richer archaeological stratigraphy were explored. The remains of walls defining the external dimensions of the fortress, as well as residential and economic structures within, were recorded. The movable archaeological finds collected from these layers can be associated with the late 15th or the first half of the 16th century. Most of the movable archaeological finds were imported from the Venetian region, which is not surprising given the Istrian Peninsula's power dynamics at that time.

Redni broj: 253
Lokalitet: Moncastellier
Naselje: Rovinj
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: –
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. Muzej grada Rovinja – Rovigno, u suradnji s Arheološkim muzejom Istre iz Pule, nastavio je arheološko istraživanje gradine Moncastellier (k.č. 5491, k.o. Rovinj). Istraživana je sonda broj 1, čije je istraživanje započeto 2017. godine. Ekipu su činili: Damir Matošević, dipl. arheo. (voditelj istraživanja), Maja Čuka, dipl. arheo. (zamjenica voditelja), Vera Jelenić, dipl. arheo., Marko Gašić, dipl. arheo., i Ivo Juričić (crtač).

Gradina Moncastellier nalazi se 2,5 km istočno od naselja Kokuletovice, uz cestu koja vodi prema Balama. Od ceste je udaljena 100 m u smjeru juga, na k.č. 5491, k.o. Rovinj. Sonda se nalazi na južnoj strani gradinskog naselja i obuhvaća bedem i prostor koji se naslanja na njega. Budući da

Dokumentacija SJ 3

Pogled na sondu na kraju istraživanja

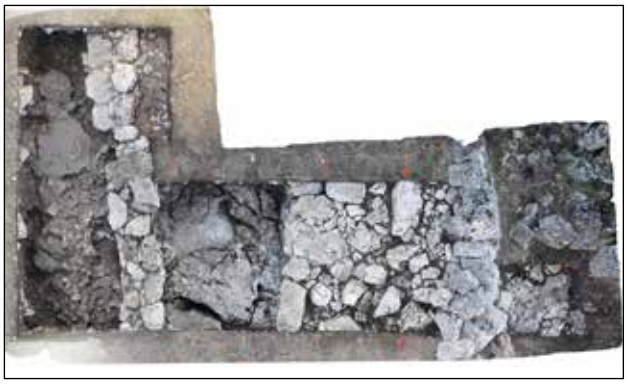

Spojeni ortofoto istraživanja iz 2017. i 2019. g.

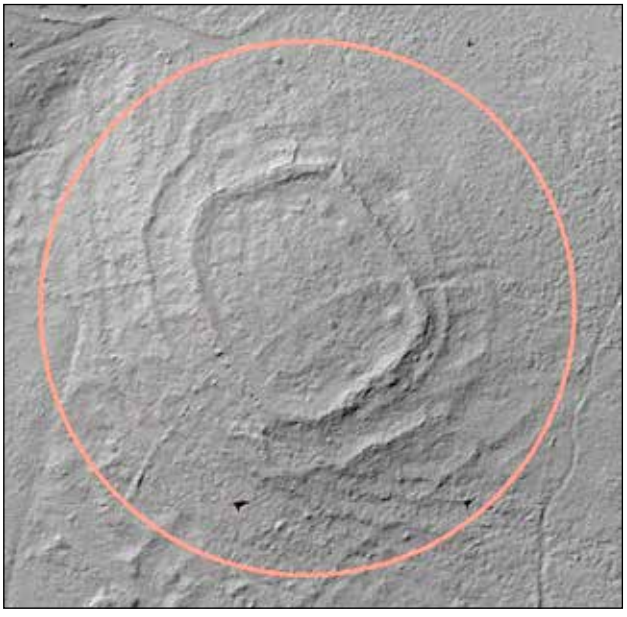

LiDAR gradine

taj lokalitet nikada nije bio arheološki istražen, odlučeno je da se sondažno istraži, kako bi se dobili potpuniji podaci o tom prapovijesnom naselju.
Cilj kampanje bio je definiranje veličine prostorije koja se trebala nalaziti iza zida otkrivenog na kraju sonde 1 u prvoj kampanji prije dvije godine. Nastavak sonde naslanjao se na sjeverni rub sonde i nalazio se na sredini gradinske terase, koja se naslanja na vanjski bedem naselja. Sonda je bila položena u smjeru istoka jer je desetak metara od mjesta istraživanja bedem skretao prema sjeveru, zbog čega je postojala pretpostavka da će se širenjem sonde u tom smjeru prije doći do kuta pretpostavljenog objekta. Za vrijeme istraživanja unutar prostora sonde nije nađen ugao objekta koji bi upućivao na kraj jedne njegove strane. Budući da se zid izvan gabarita sonde gubi, nije jasno radi li se o velikom objektu ili o zidu koji prati liniju bedema. Dimenzije sonde bile su 2x4 m (ukupno 8 m^2).
Nakon skidanja površinskog sloja trave pojavio se sloj sa zemljom i ponešto sitnog kamenja, koji je prekrivao cijelu površinu sonde (SJ 2). Ispod tog sloja ušlo se u sloj s gusto poredanim sitnim kamenjem i ponešto zemlje, a u produžetku već otkrivenog zida počinje se nazirati njegov nastavak (SJ 3). Prilikom daljnjeg kopanja ušlo se u sloj od 40-ak cm crne zemlje (SJ 4), pomiješane s nešto kamenja, i u njemu je pronađeno preko polovine nalaza prikupljenih za vrijeme istraživanja. Ispod njega nalazio se sloj od gusto nabacanog kamenja (SJ 9), međutim zbog ograničenog vremena istraživanje nije prošireno na njega. Na dnu SJ 4, a na vrhu SJ 9 pronađen je poveći fragmentiran keramički nalaz kružnog oblika, koji je dokumentiran, ali nije izvađen zbog nedostatka vremena.
Za vrijeme istraživanja pronađen je materijal iz brončanog doba, tako da se može zaključiti da je ta gradina bila naseljena isključivo u brončanom dobu. Na kraju istraživanja preko sonde je prebačen geotekstil, keramički nalaz zaštićen je daskama i nakon toga je zatrpan prostor sonde. Prikupljeni materijal prenesen je u arheološku čuvaonicu rovinjskog muzeja na pranje i analizu.

Damir Matošević

Summary

In 2019, archaeological excavations continued at the Moncastellier hillfort (cadastral parcel 5491, cadastral municipality Rovinj). The excavations took place in trench 1 (research initiated back in 2017). Material from the Bronze Age was discovered, leading to the conclusion that this hillfort was exclusively inhabited during the Bronze Age.

Redni broj: 254
Lokalitet: Novigrad – Ulica Zidine
Naselje: Novigrad
Grad/općina: Novigrad
Pravni status: Z-2681
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U veljači i ožujku 2019. arheološki je nadziran iskop zemlje prilikom radova održavanja kolektora fekalne kanalizacije i vodovodnog cjevovoda u Ulici Zidine u gradu Novigradu, na k.č. 139, k.o. Novigrad, do spoja s postojećim instalacijama u raskrižju ulica Zidine, Mlinske i Velike ulice, na manjem dijelu k.č. 96, k.o. Novigrad. Radove je arheološki nadzirala Kristina Gergeta Sotončić iz tvrtke Arheo TiM d.o.o. iz Pule.

Karakteristični profil duž trase iskopa (foto: K. Gergeta Sotončić)

Izbor prikupljenih pokretnih nalaza (foto: K. Gergeta Sotončić)

Financijska sredstva za radove osigurala je tvrtka 6. MAJ ODVODNJA d.o.o. za odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda, iz Umaga.

Ulica Zidine smještena je unutar areala većega groblja, koje je utvrđeno na prostoru oko župne crkve sv. Pelagija i sv. Maksima, južno od nje, na području današnjeg Muzeja Lapidarium i dalje u sjevernom dijelu najuže povijesne jezgre unutar poteza srednjovjekovnih zidina, a zapadno od pretpostavljenog kasnoantičkog kastruma, čiji je položaj pretpostavljen u jugoistočnom dijelu povijesne jezgre te čiju glavnu komunikaciju u smjeru zapad-istok čini današnja ulica Gradska vrata. Kosturni grobovi koji su istraženi u drugoj polovici 20. st. i 2012. godine, po tipologiji ukopa i prilozima datirani su u kasnu antiku i srednji vijek, odnosno u raspon od početka 5. do 7. st.

Radovi su započeli u krajnjem zapadnom dijelu Ulice Zidine. U sloju tampona ispod asfalta zatečeni su infrastrukturni vodovi (struja i telefon). Slijedio je sloj crne zemlje izmiješane s kamenjem manjih dimenzija te debeo sloj kompaktne crvene zemlje (zdravica). Najveća dubina iskopa (koja je predviđena za potrebe postavljanja glavne vodovodne cijevi) iznosila je 1,40 m. Nalazi su bili koncentrirani upravo u početnom dijelu trase do kućnih brojeva 7 i 12, unutar sloja crne zemlje. Uz svega jedan ulomak posude s tragovima glazure na unutarnjoj stijenci, koja se može datirati u novi vijek, prevladavaju keramički ulomci kasnoantičke datacije: tijela posuda od pročišćene gline i ulomci amfora te životinjske kosti s vidljivim tragovima gorenja i ljušture školjaka (kamenica). S obzirom na nedavne nalaze kosturnih grobova na području zgrade na susjednoj k.č. 125, k.o. Novigrad, upravo se u tom dijelu rova očekivala mogućnost pojave arheoloških nalaza. Međutim, čitav je potez ulice prekopan za potrebe postavljanja fekalne i oborinske kanalizacije, vodovodnih cijevi i električnih instalacija. Sloj crne zemlje s ispremiješanim nalazima različite datacije čini sloj recentnog zapunjavanja i niveliranja terena.

Prilikom otvaranja rova u smjeru istoka, pokretni su nalazi u potpunosti izostali. U sloju zdravice u sjevernom dijelu rova na položaju između kućnih brojeva 8 i 10, iznad zatečene betonske cijevi za kanalizaciju otkriveni su ulomci veće kasnoantičke keramičke posude. U dijelu rova pred kućnim brojem 6 otkriven je kameni blok, čiji je jedan duži rub blago zaobljen. Bio je položen okomito u odnosu na pročelje zgrade, gornjim dijelom u sloju tampona ispod asfalta, a donjim dijelom u zdravici. Pretpostavlja se da se radi o prozorskoj klupici (potprozorniku).

Prilikom uklanjanja asfalta i sloja tampona uz sjeveroistočni rub ulice Zidine, na spoju s Mlinskom i Velikom ulicom uočen je kanal oborinske odvodnje, građen od pravilnih kamenih blokova u cementnom vezivu koji su postavljeni u sloju zdravice. U jugoistočnom dijelu rova, neposredno uz postojeći šaht za kanalizaciju, a iznad zatečenih cijevi za vodu i fekalnu kanalizaciju, u sloju sivoga pijeska naredani su veći, dijelom pravilni, a dijelom nepravilni kameni blokovi. Kamenje je položeno paralelno na Veliku ulicu, vjerojatno također u funkciji stare kanalizacijske infrastrukture.

Literatura

Marušić 1981 B. Marušič, Varia archaeologica prima, HArch, 11-12/1980-1981, Pula, 1981: 31 – 66.

Parentin 1974 L. Parentin, Cittanova d'Istria, 1974.

Petešić 2012 S. Petešić, Izvještaj o probnom sondažnom arheološkom istraživanju na lokalitetu Novigrad – Stela Maris (u razdoblju od 18. lipnja do 20. srpnja 2012. godine), 9. 11. 2012. Dokumentacijski odjel Arheološkog muzeja Istre, Pula

Ujčić 1997 Ž. Ujčić, Prilog poznavanju ranokršćanskog i ranosrednjovjekovnog groblja u Novigradu, Arheološka istraživanja u Istri, Izdanja HAD, Vol. 18, Zagreb, 1997: 217 – 234.

Kristina Gergeta Sotončić

Summary

During the archaeological supervision in February and March 2019 on Zidine Street in Novigrad, due to maintenance work on the sewage collector and water pipeline on cadastral parcel 139 and a small portion of cadastral parcel 96, all within cadastral municipality Novigrad, fragments of ceramic finds from the Late Antique and Early Modern periods were collected. The maximum depth of excavation was 1.40 m. Beneath the layer of subbase, within which old infrastructure is situated, there followed a layer of black soil mixed with smaller stones, and a thick layer of compact red soil (subsoil). During the construction work, no archaeological structures were uncovered, except for parts of a stone channel for rainwater drainage. The stratigraphy has been disturbed during previous infrastructure laying activities,

and the discovered artefacts are merely remnants from the Late Antique layer.

Redni broj: 255
Lokalitet: Oprtalj – kanalizacijski sustav
Naselje: Oprtalj
Grad/općina: Oprtalj
Pravni status: RRI-0043
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U studenom 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom gradnje dijela kanalizacijskog sustava naselja Oprtalj – trasa kolektora K-3, duž sjeverne ulice unutar naselja na k.č. 10783/2, k.o. Oprtalj – od račvanja ulice uz k.č. zgr. 577 i zgr. 568 bliže glavnom trgu sa župnom crkvom sv. Jurja, do krajnjeg sjeverozapadnog dijela ulice na k.č. 10783/2, sve k.o. Oprtalj. Radove je nadzirala Kristina Gergeta Sotončić iz tvrtke Arheo TiM d.o.o. iz Pule. Za dio nadzora na dijelu iste trase bilo je zaduženo Pučko otvoreno učilište iz Buja. Financijska sredstva za radove osigurala je tvrtka 6. MAJ ODVODNJA d.o.o. za odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda, iz Umaga.

Oprtalj je tipično utvrđeno naselje gradskih obilježja, koje dominira okolnim prostorom. Naseljenost Oprtlja u prapovijesti potvrđuju pojedinačni nalazi keramike, koji su otkriveni tijekom prijašnjih radova prilikom gradnje sustava odvodnje, dok epigrafski spomenici svjedoče o naseljenosti šireg prostora oko naselja i u rimsko doba. Pretpostavlja se da je prvobitno utvrđeno naselje obuhvaćalo prostor platoa glavnoga gradskog trga, kojim i danas dominiraju župna crkva sv. Jurja i zvonik. Prvi spomen Oprtlja u pisanim izvorima, pod nazivom *Castrum Portulense*, potječe iz 1102., kad je ono potpalo pod vlast akvilejskog patrijarha. Naselje je do danas očuvalo srednjovjekovnu strukturu. Širi potez zidina podignut je u 15. i početkom 16. st., za vrijeme mletačkog osvajanja. Time je u prostor zaštićen zidinama uklopljeno i dotadašnje podgrađe. Oprtalj je bio dio obrambenog sustava mletačke granice u Istri do 1797. godine. Smanjenje broja stanovništva i uopće sporiji razvoj u 19. i 20. st. očuvali su arhitektonske karakteristike i izvorne gabarite naselja.
Trasa radova prilikom gradnje kolektora K-3 prolazi obodnom ulicom, koja se proteže sjevernim dijelom naselja, unutar prostora omeđenog srednjovjekovnim zidinama. Ulici se pristupa s platoa glavnoga gradskog trga ili s glavne prometnice na koju se ulica veže u svom sjeverozapadnom dijelu. Transformacije toga dijela naselja i formiranje uličnog niza mogu se pratiti na povijesnim katastrima s početka i iz druge polovice 19. st. U većem dijelu ulice očuvano je kameno popločenje, koje je datirano u drugu polovicu 18. i prvu polovicu 19. st., međutim ono je duž sjeverne ulice dijelom obnovljeno i gotovo u cijelosti preslo-ženo nakon iskopavanja za potrebe polaganja infrastrukture 1960-ih godina.
Radovi su započeli u južnom dijelu trase, ručnim uklanjanjem cementnih zakrpa duž ulice, kojima je niveliran sloj radi lakšeg prolaza vozila. Ispod njega otkriveno je popločenje od kamenih blokova lokalnog pješčenjaka, koji su polagani okomito, „na nož", u sloj zemlje bez uporabe veziva. Mjestimice je prema potrebi između blokova ubačeno manje nepravilno kamenje radi dodatnog učvršćivanja. Fuge su ispunjene zemljom. Kameni blokovi slagani su u vodoravne nizove prateći nagib terena, a širina ulice u većem je dijelu definirana redom rubnjaka. Kameno popločenje evidentirano je do ulaza u dvorište stambene građevine, na k.č. zgr. 573/3, k.o. Oprtalj. Popločenje je uklonjeno ručno kako bi se položile cijevi, slagano je na palete i deponirano radi ponovne uporabe prilikom uređenja ulice. Arheološki nadzor nastavljen je na položaju uz sjeverozapadni ugao k.č. zgr. 593. Kanal je bio širok oko 1,50 m, a najviša dubina iskopa iznosila je od 1,10 do 1,30 m. Ispod sloja asfalta nalazi se nasip, odnosno tampon u funkciji podloge za asfalt u debljini od 10 do 15 cm. Slijedio je sloj smeđe zemlje s krupnim nepravilnim kamenjem, među kojima su bili pravilno klesani kameni blokovi, ali bez tragova ikakva vezivnog sredstva. Navedeni sloj bio je debljine 60-ak cm. Ispod njega bio je sloj masne zelenkastosive glinovite zemlje. Unutar toga sloja duž južnog, rubnog dijela rova prethodno su bile položene cijevi za struju i za vodu.
Trasa kolektora K-3 završava na položaju postojećeg revizijskog okna. Ono je bilo položeno u sloj nasipa od drobljenog kamenog materijala i pijeska, a neposredno uz njega nalazi se sloj tamne smeđe zemlje s pločastim kamenjem. Duž čitave trase iskopa nisu uočeni arheološki nalazi.

Povijesno popločenje duž sjeverne ulice u naselju (foto: K. Gergeta Sotončić)

Odvodni kanal istražen u dijelu ulice (foto: K. Gergeta Sotončić)

Arheološki je nadzor zatim nastavljen od sjeverozapadnog ugla stambenog objekta na k.č. zgr. 576. Prethodno je, u prisutnosti arheologinje iz Pučkog otvorenog učilišta u Bujama, u potpunosti iskopan kanal na potezu od polovice k.č. zgr. 573/3 do k.č. zgr. 576, k.o. Oprtalj. Prilikom nastavka radova otkriven je produžetak oborinskog kanala, koji se protezao gotovo po sredini ulice. Tijekom radova je, na nekoliko pozicija duž sjevernog profila kanala sačuvan dio njegova sjevernog zida. Smješten je ispod zemljane podloge u visini od 15-ak cm, u koju je položeno kameno popločenje ulice. Očišćen je u dužini od 2,70 m. Kanal je građen od kamenih blokova od lokalnog pješčenjaka, prosječnih dimenzija 30x12 cm, koji su položeni u visini od triju usporednih nizova (visine 36 cm) bez uporabe veziva. Kanal je položen na sloj žute glinaste zemlje. Gornje lice kanala čine monolitne kamene ploče prosječnih dimenzija 60x35 cm, debljine 8 cm. Poklopnice su dužom stranom bile položene po širini dvaju bočnih zidova kanala. Širina kanala iznosi 40 cm. Kanal nema zidano dno, već ga čini sloj smeđe zemlje i kamenje manjih dimenzija. Rub poklopnice udaljen je 1 m od rubnjaka duž sjevernog dijela ulice te 1,55 m od praga objekta na k.č. zgr. 576, k.o. Oprtalj. Dijelom je presječen postojećim infrastrukturnim vodom. Kanal očuvanim poklopnicama nastavlja se dalje prema gornjem, jugoistočnom dijelu ulice. Pretpostavlja se da je južni zid kanala uništen prije (1960-ih godina), prilikom postavljanja vodovodne mreže duž ulicu.
Predmetni arheološki nadzor u opisanom dijelu trase samo je dio nadzora na širem području za potrebe gradnje kanalizacijskog sustava naselja Oprtlja. Nakon nadzora na dijelu ugovorene trase, a prije nastavka građevinskih radova, dana je uputa investitoru o potrebi da se odvodni kanal geodetski snimi prije uklanjanja i deponiranja popločenja.

Literatura

Bradanović 2009 M. Bradanović, tekst: Spomenici Općine Oprtalj, Oprtalj/Portole, Oprtalj, 2009: 104 – 157.
Petrović Markežić 2008 B. Petrović Markežić, Oprtalj, Izvještaj redni broj: 122, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 276, 277.

Kristina Gergeta Sotončić

Summary

In November 2019, archaeological supervision was conducted during the earthworks for the construction of a section of the sewer system in the village of Oprtalj along the K-3 collector route. In a section of the route, a pavement made of stone blocks was discovered. These blocks were laid vertically in the soil layer using the method of overlapping and without the use of mortar. The stone blocks were arranged in horizontal rows following the slope of the terrain. A portion of the rainwater channel was also investigated, extending almost through the middle of the street beneath the earthen substrate into which the street stone pavement was laid. The channel was cleared along a length of 2.70 m. It was constructed using stone blocks with average dimensions of 30 x 12 cm, laid at the height of three parallel rows without the use of mortar. The upper surface of the channel consists of monolithic stone slabs with average dimensions of 60 x 35 cm and a thickness of 8 cm. The width of the channel is 40 cm. The channel does not have a masonry bottom; instead, it is composed of a layer of brown earth and smaller stones.

Redni broj: 256
Lokalitet: Oprtalj – kanalizacijski sustav
Naselje: Oprtalj
Grad/općina: Oprtalj
Pravni status: RRI-0043
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U studenom i prosincu 2019. obavljen je arheološki nadzor zemljanih radova prilikom gradnje kanalizacijskog sustava naselja Oprtalj – trasa kolektora K-3. Voditeljica nadzora bila je Tanja Šuflaj, dipl. arheo., iz Pučkog otvorenog učilišta Buje. Lokalitet je iskopavala tvrtka Vodogradnja Rijeka d.o.o. Investitor radova bila je tvrtka 6. maj odvodnja d.o.o. iz Umaga.

Oprtalj je tipično utvrđeno naselje gradskih obilježja, koje dominira okolnim prostorom. Osim karakterističnog položaja, naseljenost Oprtlja u prapovijesti potvrđuju pojedinačni nalazi keramike, koji su otkriveni tijekom prijašnjih radova prilikom gradnje sustava odvodnje. Epigrafski spomenici, koji su danas izloženi u gradskoj loži, svjedoče o naseljenosti šireg prostora oko samoga naselja Oprtalj i u antici. Iako su navedeni spomenici otkriveni na prostoru današnjeg naselja, mjesto i okolnosti nalaza nisu poznati. Upotrebljavani su kao građevni materijal prilikom gradnje kuća te ne mogu služiti kao potvrda o antičkom sloju samoga naselja. Oni vjerojatno potječu s nekog od lokaliteta koji su evidentirani u široj okolici, poput onoga na čijem je položaju sagrađena crkva sv. Jelene kraj istoimenog zaseoka nedaleko od Oprtlja. Moguće je, prema analognim primjerima, da je utvrđeno naselje formiralo stanovništvo koje je s okolnog područja izbjeglo u doba kasne antike ili u ranom srednjem vijeku. Pretpostavlja se da je prvobitno utvrđeno naselje obuhvaćalo prostor platoa glavnoga gradskog trga, kojim i danas dominiraju župna crkva sv. Jurja i zvonik. Prvi

spomen Oprtlja u pisanim izvorima, pod nazivom *Castrum Portulense*, potječe iz 1102., kad je ono potpalo pod vlast akvilejskog patrijarha. Naselje je do danas sačuvalo srednjovjekovnu strukturu. Širi potez zidina podignut je u 15. i početkom 16. st., za vrijeme mletačkog osvajanja (1421.) i zbog opasnosti od Osmanlija. Time je u prostor zaštićen zidinama uklopljeno i dosadašnje podgrađe (*borgo*). Oprtalj je bio dio obrambenog sustava mletačke granice u Istri do 1797. godine. Smanjenje broja stanovništva i uopće sporiji razvoj u 19. i 20. st. očuvali su arhitektonske karakteristike i, većim dijelom, izvorne gabarite naselja.

Trasa radova 2019. prilikom gradnje kolektora K-3 prolazi obodnom ulicom koja se proteže sjevernim dijelom naselja, unutar prostora omeđenog srednjovjekovnim zidinama. Ulici se pristupa s platoa glavnoga gradskog trga ili glavne prometnice duž naselja na koju se ulica veže u svom sjeverozapadnom dijelu. Transformacije toga dijela naselja i formiranje uličnog niza mogu se pratiti na povijesnim (austrijskim) katastrima s početka i iz druge polovice 19. st. Najreprezentativniji je objekt u sjevernom dijelu Oprtlja velika barokna palača obitelji Milosa, koja zatvara ulični niz na krajnjem zapadnom dijelu, a čije začelje tvori potez gradskih zidina. Sjeverni dio ulice čine mahom stambeni objekti koji, osim uređenja pojedinih pročelja, najvjerojatnije u drugoj polovici 20. st., ne pokazuje bitne promjene nakon katastarske izmjere iz 1878. godine. Gotovo je jednaka situacija i duž južne strane ulice, s razlikom da je stanje zgrada unutar pojedinih blokova znatno lošije.

U većem dijelu ulice očuvano je kameno popločenje. Ono je datirano u drugu polovicu 18. i prvu polovicu 19. st. Međutim, ono je duž sjeverne ulice dijelom obnovljeno i gotovo u cijelosti presloženo nakon iskopavanja za potrebe polaganja infrastrukture 1960-ih godina. Naknadne intervencije u parteru, iskopi za polaganja pojedinačnih priključaka na infrastrukturne mreže i parcijalno preslagivanje popločenja, jasno su vidljivi u dijelu na kojem se ulica uzdiže prema glavnom gradskom trgu.

Nakon prekida arheološkog nadzora na području predmetne trase, a sukladno dogovoru o izmjeni voditelja arheološkog nadzora (od 4. do 29. studenog 2019. radove je nadzirala tvrtka Arheo TiM d.o.o. iz Pule), nadzor je nastavljen (voditeljica Tanja Šuflaj) na položaju uz sjeverozapadni ugao k.č. zgr. 6497/17, k.o. Oprtalj. Odmah je otkriven dio oborinskog kanala po sredini ulice i utvrđeno je da ga nema na dijelu koji se proteže prema jugu. Zbog vremenskih neprilika i blata, čišćenje je bilo otežano.

Na nekoliko je pozicija duž sjevernog kanala sačuvan i dio njegova sjevernog zida, sagrađen od kamenih blokova od lokalnog pješčenjaka dimenzija 30x10 cm, položenih u tri usporedna reda u tehnici suhozida (bez uporabe vezivnog sredstva). Zid je položen na sloj žutosmeđe zemlje, visine 40 cm.

Kopanje kanala nastavljalo se u smjeru SZ i ručno je uklonjen ostatak popločenja ispred k.č. 573 i deponiran na rub ulice radi ponovne uporabe prilikom njezina uređenja. Širina kanala iznosi 115 cm, a dubina od 120 do 130 cm. Ispod popločenja nalazi se sloj smeđe zemlje s krupnim kamenjem te velike plitke kamene ploče različitih dimenzija, vjerojatno poklopnice oborinskog kanala uništenog 60-ih godina prilikom postavljanja vodovodne mreže. Kameni monoliti deponirani su na rub ulice radi ponovne uporabe. Tijekom iskopavanja na dubini od 130 cm pronađena je stara cijev vode i kanalizacije. Nakon toga postavljene su nove cijevi.

Arheološki nadzor nastavljen je 2. prosinca 2019., od sjeverozapadnog ugla stambenog objekta na k.č. zgr. 576, k.o. Oprtalj prema jugu. Prethodno je (pod nadzorom tvrtke Arheo TiM d.o.o.) očišćen oborinski kanal, u dužini od 270 cm. Nastavljeno je čišćenje oborinskog kanala i utvrđeno je da je on dug 5 m. Zbog vremenskih neprilika i blata, čišćenje je bilo otežano. Kanal se nalazi na sloju sivosmeđe zemlje i njegovo gornje lice čine kamene ploče prosječnih dimenzija 65x30 cm te debljine od 8 do 10 cm. Kanal je širok 45 cm, a dno čini sloj sivosmeđe zemlje. Rub poklopnice udaljen je 1 m od sjevernog rubnjaka te 1,5 m

Oborinski kanal i sjeverni zid

Poklopnice oborinskog kanala

od praga objekta na k.č. zgr. 576, k.o. Oprtalj. Kanal se nastavlja do jugoistočnog ugla k.č. zgr. 577, udaljenog od ruba 30 cm, nakon čega se više ne pojavljuje.
Ugovoreni nadzor završio je iskopom trase do k.č. zgr. 577 te zadnja 3 m, a zbog priključka vode, trasa se nastavila pružati u smjeru JZ.
Prilikom ovog arheološkog nadzora nije uočen pokretni materijal, no svakako treba imati u vidu da je Oprtalj bogat arheološki lokalitet te se bilo kakvi arheološki radovi moraju odvijati isključivo uz stručan arheološki nadzor.

Literatura

Šuflaj 2019 T. Šuflaj, Izgradnja kanalizacijskog sustava naselja Oprtalj – trasa kolektora K-3, Izvještaj o arheološkom nadzoru, Buje, 2019.

Tanja Šuflaj

Summary

In November and December 2019, archaeological supervision was conducted over the earthworks related to the construction of the sewer system in the settlement of Oprtalj – specifically along the route of the K-3 collector. The collector route passes through a ring road that extends through the northern part of the settlement, within the area delimited by medieval walls. During this archaeological supervision, no movable artefacts were found. However, it is important to consider that Oprtalj is a rich archaeological site, and any archaeological work must be carried out exclusively under professional archaeological supervision.

Redni broj: 257
Lokalitet: Paz – kaštel Paz
Naselje: Paz
Grad/općina: Cerovlje
Pravni status: P-5548
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Godine 2019. Odjel za kopnenu arheologiju (sjedište Juršići) Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda nastavio je projekt arheoloških istraživanja i građevinske sanacije najugroženijih dijelova kompleksa kaštela u Pazu. Voditelj projekta bio je dr. sc. Josip Višnjić, zamjenik voditelja Tihomir Percan, a u arheološkim istraživanjima sudjelovao je i Siniša Pamić, apsolvent arheologije Nenad Smajila te pet pomoćnih fizičkih radnika. Građevinske radove obavljala je tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja, a građevinski nadzor arhitektica Ivana Popović iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Cilj arheoloških istraživanja 2019. bio je definiranje prostora koji se nalazi u sjevernom dijelu utvrde, kako bi se jasnije prepoznale različite faze gradnje tog kompleksa te arheološki stratigrafski slojevi stvarani tijekom cjelokupnog perioda funkcioniranja. Ovogodišnja su istraživanja obuhvatila prostor dimenzija 16x18 m.
Prema sačuvanim ostacima, čini se da je najstariji dio utvrde činio objekt koji je za sada tek djelomično definiran zidovima SJ 13 i SJ 38. Njegov nekadašnji tlocrtni oblik za sada nije moguće jasno definirati, no prema sačuvanim tragovima na terenu, može se pretpostaviti da se protezao u smjeru istok-zapad, u dužini od 15 m. U sljedećoj razvojnoj fazi na spomenuti je objekt, na njegovu jugoistočnom kutu, dozidana kula dimenzija 7,7x7,7 m. Kula je definirana zidovima SJ 39, 33, 14 i 37, a podnica joj je bila popločena kamenom slaganim na nož (SJ 32). Ona je, prateći konfiguraciju terena, lagano padala prema jugu. Čini se da je u toj fazi razvoja kaštela na istočnoj strani kule bio sagrađen još jedan manji objekt, od kojeg je tijekom dosadašnjih istraživanja pronađen tek zid SJ 41, usmjeren od kule prema istoku. U posljednjoj fazi razvoja spomenuta je kula inkorporirana u novoizgrađenu zgradu palasa, koja se i danas prepoznaje na terenu, dok je na jugozapadnom kutu sagrađena nova kvadratna kula. Arheološki nalazi sugeriraju da su se ti radovi odvijali u 16. st., što najvjerojatnije znači da pripadaju obnovi Messalda Barba. Podaci o tom građevinskom zahvatu sačuvani su na ploči koja je nekoć bila uzidana nad ulaznim vratima utvrde, a u koju je uklesan grb obitelji Barbo, s natpisom *Messaldus Barbus 1570 aedificium hoc antiquiss*. Ploča se danas nalazi u kapelici obližnjeg dvorca Belaj.
Arheološka istraživanja 2019. otkrila su neke do sada nepoznate arhitektonske detalje utvrde. Tako je definirano da je i u najstarijoj razvojnoj fazi utvrda imala kvadratnu kulu, koja se nalazila na njezinu sjeverozapadnom kutu. Kula je definirana zidovima SJ 86, 87 i 88, a tlocrtne su joj dimenzije bile približno 6,5x6,5 m. U mlađoj razvojnoj fazi kompleksa, vjerojatno onoj koja pripada 16. st., ta je kula inkorporirana u novoizgrađen gospodarski objekt koji se širi dalje prema sjeveru. U južnom dijelu objekta pronađeno je više ostataka kvadratnih stupova, među kojima su se najvjerojatnije, a sukladno određenim komparativnim primjerima, nalazili nosivi lukovi, čime je osigurana dovoljna nosivost međukatne konstrukcije. U jugozapadnom dijelu istraženog prostora definirana je i manja prostorija omeđena zidovima SJ 79,

Kaštel Paz, primjeri ulomaka različitih tipova staklenih čaša iz 16. st. pronađeni prilikom istraživanja (foto: J. Višnjić)

Kaštel Paz, južni zid kaštela nakon građevinskih radova (foto: J. Višnjić)

80, 81 i 82, dimenzija 3x2,5 m, koja je u cijelosti bila zatrpana crnom rahlom zemljom prepunom ulomaka keramičkih i staklenih predmeta, koji se mahom mogu datirati u 16. st.
Unatoč činjenici da se istraživanje odvijalo uz strukture najstarijeg objekta, uglavnom nisu pronađeni pokretni arheološki nalazi stariji od 15. st., iako povijesni podaci i tragovi dokumentiranih građevinskih struktura sugeriraju da je utvrda znatno starija, odnosno da je nastala u 12. ili 13. st. Razlog takvoj situaciji može se naći u činjenici da je istraženi dio naknadno inkorporiran u mlađe građevinske strukture, kada su stariji nalazi najvjerojatnije uklanjani prilikom pripremnih građevinskih radova. U svakom slučaju, prilikom budućih istraživanja treba očekivati i starije nalaze koji će dati odgovore na pitanja o vremenu gradnje prvobitnih objekata na toj lokaciji.
Arheološka istraživanja prethodila su sanaciji središnjeg dijela južnog zida palasa. Riječ je o dijelu objekta koji je građen u trećoj razvojnoj fazi, prilikom čega je inkorporirana starija kula.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In 2019, the project of archaeological excavations and construction rehabilitation of the most endangered parts of the castle complex in Paz continued. The excavations aimed to define the area located in the northern part of the fortress to better identify various phases of the construction of this complex. This year's excavations covered an area measuring 16 x 18 m. It was determined that a square tower, approximately 6.5 x 6.5 meters in size, was located at the northwest corner of the original fortress. In a later developmental phase of the complex, likely dating from the 16th century, the tower was incorporated into a newly built economic structure that expanded the fortress footprint further north. In the southern part of the structure, several remains of square columns were found, among which load-bearing arches were likely present, ensuring sufficient support for the mezzanine floor construction. Despite the fact that the investigation was conducted alongside structures of the earliest building, hardly any movable archaeological finds older than the 15th century were discovered. However, historical records and traces of documented built structures suggest that the fortress dates back to a much earlier period, specifically the 12th or 13th century.

Redni broj: 258
Lokalitet: Pazin – palača Rapicio
Naselje: Pazin
Grad/općina: Pazin
Pravni status: Z-5418
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 20. studenog do 3. prosinca 2019. trajao je arheološki nadzor tijekom obnove palače Rapicio u Pazinu. Radovi su se odvijali na prostoru ostataka objekta JI od palače Rapicio. Za arheološki nadzor tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja, angažirala je Mateju Baričević, mag. arheo. Investitor radova bio je Grad Pazin.

Vrijeme gradnje palače, po mišljenju Camilla de Franceschija, datirano je u 16. st., iako se pretpostavlja

Objekt 1, pogled sa sjeveroistoka (foto: M. Baričević)

Pristupna staza prema palači Rapicio, pogled s istoka (foto: M. Baričević)

da je na istome mjestu i prije postojala građevina, koja je (prema mišljenju autora koji su proučavali tu tematiku) funkcionirala kao dio fortifikacijskog sustava naselja oko Kaštela, stoga je moguće da je obitelj odmah nakon dolaska u Pazin kupila i dogradila predmetni objekt, prenamijenivši do tada skromnu građevinu u palaču, koja je bila dostojna njihova položaja u zajednici.

U Drugom svjetskom ratu palača Rapicio teško je stradala tijekom njemačkog bombardiranja u rujnu 1943., a u poraću se nastavila urušavati i propadati.

Prilikom arheološkog nadzora zemljanih radova na prostoru JI od palače Rapicio u Pazinu uočene su nove strukture, koje se povezuju s gospodarskim zgradama koje su bile sastavni dio kompleksa palače Rapicio. Na temelju naknadnih građevinskih poduhvata utvrđenih tijekom ovog iskopavanja, može se reći da je taj prostor prenamijenjen i upotrebljavan sve do bombardiranja u Drugom svjetskom ratu, kada je u potpunosti napušten.

Definirane su ukupno 33 stratigrafske jedinice, od kojih 24 pripadaju strukturama, a devet čine slojevi. Svi slojevi kojima su strukture uglavnom bile pokrivene posljedica su nakupljanja recentnih slojeva i nasipa, bez pokretnih arheoloških nalaza. Postojanje nasipa punog recentnog smeća daje naslutiti da je jedna od funkcija tog prostora, nakon

Ortofoto snimka (izrada: B. Brajković)

prestanka uporabe objekata u gospodarske i druge svrhe, bilo odlagalište.

Tijekom arheološkog istraživanja utvrđena su dva objekta – objekt 1 i objekt 2. Unutar objekta 1 pronađeni su zidovi za koje se pretpostavlja da su dio naknadne intervencije u prostoru. Objekt 2 nije u potpunosti iskopan, ali definirani su njegovi gabariti. I ondje se, kao i u slučaju objekta 1, došlo do recentnih slojeva. Riječ je o cementnoj podlozi za pločice, koja je nasjela na starije slojeve, odnosno podnicu od kamenih ploča postavljenih na nož, do koje se došlo djelomičnim uklanjanjem cementne podloge uz sam ulaz u objekt 2. Prilikom definiranja prostora JZ od objekta 1 također su uočene starije strukture, odnosno zidovi, koji se možda mogu poistovjetiti s fortifikacijskim sustavom naselja. Za potvrdu te tvrdnje svakako su potrebna buduća arheološka istraživanja, kojima bi se potencijalno rasvijetlilo pitanje interpretacije navedenih zidova. Stoga se, na temelju saznanja prikupljenih tijekom ovoga nadzora, mogu tek svrstati u neku od starijih faza toga kompleksa.

Osim gabarita objekta 1 i objekta 2, definiran je i pristupni put do ulaza u palaču Rapicio. Taj je put izrađen od „na nož" postavljenih kamenih ploča, omeđenih rubnjacima s obiju strana. Uz JI rubnjak pristupne staze, u iskopu bliže asfaltnoj cesti uočeno je nekoliko kamenih ploča, koje su možda dio okolnog popločenja kojemu ona pripada.

Mateja Baričević

Summary

In November and December 2019, archaeological supervision was conducted during the renovation works on the Rapicio Palace in Pazin. The works took place in the area of the remains of the structure located southeast of the palace. A total of 33 stratification units were defined, with 24 relating to structures and 9 to layers. All layers covering the structures were the result of recent accumulations and fillings, without any movable archaeological finds.

The discovered structures are associated with economic buildings that were an integral part of the Rapicio Palace complex, identified as structure 1 and structure 2. Both structures showed subsequent interventions in the space.

By defining the space southwest of structure 1, older structures, namely walls, were also observed, which may be interpreted as the fortification system of the settlement and represent an earlier phase of this complex. In addition to the above, the access path to the entrance of the Rapicio Palace was defined. This path was constructed with stone slabs using the overlapping technique, bordered by curbstones on both sides.

Redni broj: 259
Lokalitet: Plomin – gradske zidine
Naselje: Plomin
Grad/općina: Kršan
Pravni status: RRI-0039
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Godine 2019. nastavljen je projekt sanacije gradskih zidina plominskog staroga grada, koji se posljednjih nekoliko godina odvija u okviru aktivnosti koje je pokrenula Općina Kršan. Ovogodišnji radovi odvijali su se na prostoru k.č. zgr. 21, 2/1 i 3, k.o. Plomin, a obuhvaćali su i zaštitna arheološka istraživanja, za koja je bio zadužen Odjel za kopnenu arheologiju (sjedište Juršići) Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Josip Višnjić, a zamjenik Siniša Pamić, dipl. arheolog. U istraživanjima su sudjelovali i studenti arheologije Nenad Smajila te Elena Rudan, kao i tri pomoćna fizička radnika. Investitor radova bila je Općina Kršan.

Ovogodišnji program obnove i sanacije južnog bedema u Plominu nastavio se na dio saniran 2016. i 2017. godine. Na predmetnom dijelu zid odstupa od osnovne linije bedema te je istaknut u smjeru juga za dodatnih 5,4 m. Širina tog istaknutog dijela iznosi 10,8 m. Na zapadnoj polovici predmetnog područja sve do 60-ih godina 20. st. postojala je stambena zgrada, čije su konture naknadno bile dodatno istaknute betonskim zidovima koji su vjerojatno građeni za potrebe nikada realizirane obnove tog objekta. Već prilikom početka istraživanja, na prostoru spomenute kuće bilo je primjetno da je cijeli prostor prethodno iskopan i djelomično zatrpan recentnim smećem. Istočna polovica predmetnog područja bila je u cijelosti zasuta zemljanim materijalom.
Dubina istraženih slojeva na najdubljim je dijelovima dosezala i preko 4 m. Razlog tome može se naći u činjenici da izvorna prirodna podloga, odnosno matična stijena na tom dijelu naglo ponire prema jugu, odnosno Plominskom zaljevu. Prostor koji je naknadno bio definiran zidovima SJ 103, 104 i 107 u istom je građevinskom zahvatu bio zasut velikom količinom zemlje kako bi se formirala ujednačena hodna površina, koja odgovara onoj iz prostora otprije branjenoga gradskim bedemima. Prilikom istraživanja prikupljena je veća količina pokretnih arheoloških nalaza koji su najvećim dijelom datirani u novi vijek.
Nepokretni arheološki nalazi prikupljeni prilikom ovogodišnjih arheoloških istraživanja u Plominu prije svega

Pogled na Plomin s juga nakon završetka radova (foto: R. Vretenar)

Istočna polovica bastiona nakon završetka istraživanja (foto: J. Višnjić

povezani su sa sustavom obrambenih gradskih zidina, ali i naknadnih dogradnji, koje su uslijedile nakon prestanka njihove aktivne uporabe. Same su gradske zidine, kako to pokazuju rezultati istraživanja, djelomično pregrađivane i nadograđivane, prilagođavajući se uvjetima suvremenog ratovanja i prijelaza s uporabe isključivo hladnog oružja na ono vatreno na prijelazu iz srednjeg u novi vijek.

Najstarije zidane strukture otkrivene tijekom ovogodišnjih istraživanja odnose se na osnovnu liniju bedema, koja se može pratiti na potezu zidina istočno od dijela koji je saniran ove godine. Riječ je o zidu označenom kao SJ 58, čiji su oskudni ostaci zabilježeni tek u najnižim slojevima u sondi 2. Zid je građen priklesanim sitnijim kamenim blokovima slaganima u relativno pravilne slojnice i povezanima vapnenim mortom, koji je većim dijelom ispran iz sljubnica. U određenom trenutku zid je očito bio oštećen, odnosno većim dijelom srušen.

Kao odgovor na spomenuto rušenje, najvjerojatnije se dograđuje prostor definiran zidovima SJ 103, 104 i 107. Svi su ti zidovi građeni sitnijim priklesanim kamenjem pravilnih kvadratnih formi, zidanim u pravilnim slojnicama, povezanim vapnenim mortom. Naknadno je taj prostor zatrpan jednoličnim zemljanim materijalom, u kojemu izrazito dominiraju nalazi iz ranog novog vijeka. Najmlađe građevinske strukture, nastale nakon prestanka aktivne uporabe samih gradskih zidina, pripadaju stambenom objektu, koji je na tom položaju postojao sve do 1960-ih.

Istraživanja su također još jednom potvrdila da je brežuljak na kojemu je formiran srednjovjekovni Plomin svoju primarnu fazu razvoja doživio tijekom antike, odnosno u 1. st., nakon čega je na duže vrijeme bio napušten.

Na temelju iznesenog, može se zaključiti da je južni potez plominskih zidina, izvorno građen tijekom srednjeg vijeka, u određenom trenutku bio znatnije oštećen, nakon čega je uslijedila njihova sanacija realizirana gradnjom svojevrsnog bastiona smještenog na k.č. zgr. 21. Velika količina pokretnog arheološkog materijala prikupljena u slojevima kojima je bastion bio zatrpan datira gradnju tog obrambenog elementa u kasno 16. ili početak 17. st. Takva datacija odgovarala bi periodu takozvanog Uskočkog rata, koji se na području istarskog poluotoka odvijao između 1614. i 1618. godine, ili zbivanjima koja su mu prethodila, a u koje je Plomin bio aktivno uključen.

U konačnici, nakon prestanka potrebe aktivnog korištenja sustavom obrambenih gradskih zidina, na dijelu bastiona sagrađen je stambeni objekt, koji se djelomično zidnim perforacijama otvarao i prema gradskom okolišu, a srušen je 60-ih godina 20. st.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In 2019, the project for the restoration of the city walls of the old town of Plomin continued. This year's works took place on cadastral parcel, building 21, and cadastral parcels 2/1 and 3, cadastral municipality Plomin, and included rescue archaeological excavations. Immovable archaeological finds are primarily associated with the defensive city walls system, as well as its later extensions that occurred after its use was discontinued. The city walls themselves were partially rebuilt and modified, adapting to the conditions of contemporary warfare. The research once again confirmed that the hill where medieval Plomin was formed experienced its primary phase of development during antiquity, around the 1st century, after which it was abandoned for a long time. Based on the collected data, it can be concluded that the southern stretch of the Plomin walls, originally built during the medieval period, was significantly damaged at some point. Subsequently, a restoration was carried out by constructing a kind of bastion located in cadastral parcel, building 21. A significant amount of movable archaeological material collected in the layers that buried the bastion dates back to the construction of this defensive element in the late 16th or early 17th century. In the end, when the defensive city walls system was no longer needed, a residential structure was built on a section of the bastion, partially opening towards the town surroundings with its wall perforations. This structure was demolished in the 1960s.

Redni broj: 260
Lokalitet: Poreč – Eufrazijeva ulica 16, k.č. 70
Naselje: Poreč
Grad/općina: Poreč
Pravni status: Z-2544
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 26. studenog do 14. prosinca 2018. trajalo je probno arheološko istraživanje, a početkom siječnja 2019. završno su dokumentirani i obrađivani nalazi u sklopu rekonstrukcije i nadogradnje građevinskog kompleksa u Eufrazijevoj ulici 16 u Poreču (na k.č. 70, k.o. Poreč). Nositelj istraživanja bio je Zavičajni muzej Poreštine. Stručni voditelj istraživanja bio je arheolog Zavičajnog muzeja Poreštine Davor Munda. Troškove nadzora u potpunosti je financirao privatni investitor, koji je osigurao i svu potrebnu radnu snagu.

Katastarska čestica 70 smještena je na sjeveroistočnom dijelu porečkog poluotoka, odnosno unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Poreča. Na predmetnoj se

Nalazi iz sloja SJ 7 (foto: D. Munda)

čestici nalazi stambeni objekt, tlocrta oblika slova L, koji je građen u prvoj polovici 18. st. S njegove južne strane smješteno je manje dvorište, koje je opločeno pravokutnim kamenim pločama različitih veličina, a unutar kojeg se nalazi grlo cisterne isklesano u baroknom stilu i na kojemu je prisutan reljefan prikaz grba obitelji Manzin, s uklesanim slovima A M i godinom 1744.
Probno arheološko iskopavanje odvijalo se u sondi veličine 3,50x3,50 m, u istočnom dijelu dvorišta. Zemljani radovi na čestici obavljeni su isključivo ručnim iskopom. Tijekom arheološkog istraživanja dokumentirano je sveukupno 19 različitih stratigrafskih jedinica. Većina identificiranih struktura pripadala je novom vijeku, dok su unutar zemljanih slojeva pronađeni pokretni arheološki ostaci, koji se mogu datirati od antike do novog vijeka. Iako malobrojni, kronološki najstariji nalazi datirani u 1. i 2. st., pronađeni su u sloju SJ 13, dok je sloj u kojemu je pronađeno najviše pokretnih arheoloških ostataka bio sloj SJ 7, koji je datiran u kasnu antiku i rani srednji vijek. U isto se razdoblje može datirati i popločenje SJ 12, koje je bilo sastavljeno od lomljenaca i manjih fragmenata tegula, te okrugla rupa SJ 15 u koju je vjerojatno bio umetnut veći drveni stup, koji je nosio nekakvu nadstrešnicu ili krovnu konstrukciju. Slične stratigrafske situacije, s jednostavnim popločenjima i podnicama blizu kojih su često prisutne rupe za stupove te slojevi s materijalnim ostacima koji se datiraju u kasnu antiku i rani srednji vijek, pronađeni su tijekom više arheoloških istraživanja unutar starogradske jezgre grada Poreča.
Na temelju arheoloških nalaza prikupljenih tijekom probnog sondiranja na k.č. 70, k.o. Poreč, može se zaključiti da je taj dio grada bio slabo naseljen u antici, a vjerojatno i u srednjem vijeku te da se prve čvrste zidane strukture grade tek u novom vijeku.

Literatura

Baldini 1997 M. Baldini, Parentium – Topografia antica, Atti CRS, XXVII, Rovinj, 1997.
Katastar Franciskanski katastar grada Poreča, Državni arhiv u Trstu, Catasto Franceschino, mappe 328b.
Prelog 2007 M. Prelog, Poreč, grad i spomenici, Zagreb, 2007.

Davor Munda

Summary

At the end of 2018 and the beginning of 2019, a trial archaeological excavation was carried out as part of the reconstruction and expansion works of the building complex at 16 Eufrazije Street in Poreč (cadastral parcel 70, cadastral municipality Poreč). On the specified parcel, there is a residential building constructed in the first half of the 18th century, and on its southern side, there is a small courtyard within which an archaeological trench measuring 3.50 x 3.50 m was excavated. During the investigation, a total of 19 stratification units were documented. Most of the identified structures belonged to the modern period, while the discovered movable archaeological finds could be dated from antiquity to the modern era. Based on the archaeological finds, it can be concluded that this part of the city was sparsely populated in the ancient and likely medieval periods. The first solid masonry structures were likely constructed during the modern period.

Redni broj: 261
Lokalitet: Poreč – k.č. 71 i 72
Naselje: Poreč
Grad/općina: Poreč
Pravni status: Z-2544
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U srpnju i kolovozu 2019. na području k.č. 71 i 72, k.o. Poreč, tijekom 11 radnih dana provedeno je probno arheološko iskopavanje. Ono je bilo dio postupka izrade konzervatorskog elaborata za građevinski sklop koji zahvaća nekadašnju zgradu Caritasa i zapadno krilo kasnobarokne palače obitelji Corner u Poreču. Lokalitet su istražile Kristina Gergeta Sotončić i Martina Barada iz Arheo TiM d.o.o. iz Pule. Investitor radova bila je tvrtka Projekt garaža Dubrovnik d.o.o. iz Zagreba.

Čitav sjeveroistočni dio grada smješten je gotovo „na periferiji" uže gradske jezgre te se razmatra u kontekstu promjena koje su se zbile u matrici grada tijekom srednjeg vijeka. U tom dijelu grada nije potvrđen antički, pravilan geometrijski raster gradskih ulica, a najbliži nalazi stambene arhitekture (iz kasne antike) jesu strukture utvrđene na početku Eufrazijeve ulice.
Na tom je području otvoreno ukupno deset probnih sondi: pet unutar objekta na k.č. 71, dvije u njemu pripadajućem dvorišnom prostoru i tri unutar objekta na k.č. 72. Pozicije probnih sondi odabrane su na temelju činjenice da sjeverna pročelja obiju zgrada prate pravac gradskih zidina i da na području tih čestica do sada nije bilo arheoloških istraživanja. Sonde nisu otvarane u onim prostorijama u kojima to nije bilo moguće zbog skučenosti prostora, odnosno bez prethodnog rušenja postojećih pregradnih zidova. Dimenzije su sondi varirale – od otprilike 2x3 m do gotovo 3x4 m.
Probne sonde broj 9 i 10, koje su otvorene u dvorištu u pravcu Eufrazijane, nisu dale bitne podatke o razvoju tog dijela grada, dok su se ključnima pokazali položaji uz

Zgrada Caritasa i dio palače Corner u sjevernoj vizuri grada Poreča (foto: K. Gergeta Sotončić)

Gornje lice srednjovjekovnog bedema (sonda 1, SJ 103) (foto: M. Barada)

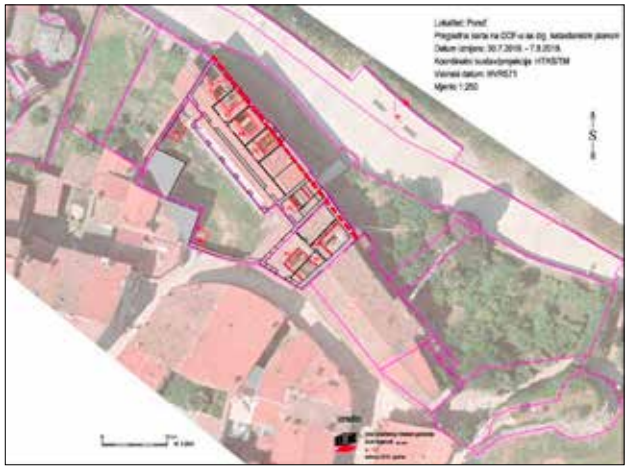

Pregledna karta s pozicijama istraženih sondi i označenim potezom zidina na ortofoto snimci s preklopljenim katastarskim planom (izradio Ured ovlaštenog inženjera geodezije B. Brajković, Pazin)

njihov sjeverni perimetralni zid i unutar kasnobaroknog sklopa (sonde broj od 1 do 8). U sondama 1, 2, 4 i 6 otkriven je potez srednjovjekovnih zidina (SJ 103, SJ 203, SJ 408 i SJ 604). Zid je sačuvan u maksimalnoj apsolutnoj visini od 2,85 m, a otkriven je u širini od najviše 1,30 m. Srednjovjekovne zidine formirane su od pravilno položenih kamenih blokova. Nepravilno složeni blokovi koji su vidljivi na dijelu unutarnjeg lica sugeriraju da je zid dorađivan i popravljan. Srednjovjekovni potez zidina karakterizira uporaba svijetle vapnene žbuke. Zidine su prekrivene nasipom (SJ 102, SJ 202, SJ 402), u kojem su prevladavali ulomci novovjekovnog keramičkog posuđa, koje je datirano od 14. do 16. st., i manja količina ulomaka keramičkog posuđa iz 12. i 13. st. Nakon uklanjanja navedenog nasipa pojavio se sloj (SJ 106, SJ 205, SJ 302 i SJ 607) s nalazima ulomaka građevne keramike i posuđa iz razdoblja od druge polovice 4. do prve polovice 7. st. Navedeni sloj pratio se čitavom preostalom dubinom iskopa. Unutar njega, na 1,60 m n. v. otkriven je potez kasnoantičkih gradskih zidina (SJ 109, SJ 206 i SJ 408), koji prati liniju srednjovjekovnih zidina, ali je istaknut za 25 cm u odnosu na mlađi potez. Građen je od priklesanog kamenja položenog u pravilne redove, a u donjem je dijelu formiran od većih kamenih blokova. Kao vezivo upotrebljavana je žbuka svjetložućkaste do svjetlosmeđe boje. Element koji se ponavljao u dijelu sondi koje zahvaćaju prostor uz sjeverni perimetralni zid zgrada jest četvrtasta struktura, koja je položena okomito na potez zidina (SJ 107, SJ 409 i SJ 605). Ona načinom gradnje i upotrebljavanim vezivom odgovara strukturi kasnoantičkih zidina. Njihovu širinu i eventualan međusoban odnos nije bilo moguće utvrditi, ponajprije zbog nemogućnosti rušenja pregradnih zidova unutar zgrada. Ono što karakterizira opisane zidove jest to da u gornjem dijelu preslojavaju kasnoantičke zidine i ulaze u strukturu mlađeg, srednjovjekovnog poteza zidina, dok su u preostalom dijelu odmaknute za svega nekoliko centimetara od kasnoantičkoga gradskog zida. Jedino je unutar sonde 1 bilo moguće utvrditi da kasnoantički bedem dijelom počiva na matičnoj stijeni, koja se pojavila na apsolutnoj visini od 0,76 m. Naknadne intervencije u gradskim zidinama utvrđene su unutar sonde 2. Srednjovjekovni je zid tijekom kasnog srednjeg ili novoga vijeka probijen kanalom (SJ 207), čiji je nadvoj formiran od spolija – praga kakva stambenog objekta, koji je položen na tri reda priklesanog kamenja. Bočni zid kanala tvori veće nepravilno kamenje slagano bez uporabe veziva i vrlo loše tehnike zidanja (SJ 204). Njegova maksimalna širina iznosi 54 cm. U strukturi bočnog zida kanala i unutar njega otkriveni su ispremiješani kasnoantički, srednjovjekovni i novovjekovni keramički nalazi. Za formiranje bočnog zida kanala u donjem je dijelu iskorišten potez zida – širine 45 cm, od priklesanog kamenja koje je položeno u pravilne redove (SJ 209). Taj se donji dio kanala organski veže za potez kasnoantičkih zidina (SJ 206). Neposredno ispod prethodno opisanog kanala smješten je još jedan kanal (SJ 210), koji je od gornjeg odvojen redom izduženog, pravilno klesanog kamenja. Njime je probijen kasnoantički potez zidina. Nalazi unutar donjeg kanala svakako su antički, ali su toliko izlizani djelovanjem vode da je nemoguće precizno određivanje njihove tipologije. Nakon uklanjanja slojeva zemlje jasno su se raspoznale granice nasipa u kojem je prevladao novovjekovni materijal od donjeg sloja, koji se pojavio na koti koja odgovara gornjoj koti kasnoantičkog bedema (na apsolutnoj visini od 1,79 m), a u kojem prevladavaju kasnoantički nalazi.

Međutim, oba su sloja ispremiješana, što je vjerojatno rezultat formiranja gornjeg kanala.

U sondi 6, koja je otvorena u sjevernoj prostoriji unutar zapadnog krila palače Corner na k.č. 72, k.o. Poreč, otkriven je sloj vapnene žbuke položen na masivnim kamenim blokovima (SJ 603) kojima je bio niveliran čitav istraženi prostor, uključujući potez srednjovjekovnog bedema. Vapnena podnica nalazila se ispod tankog sloja rahle zemlje (SJ 602), na koju je položena recentna podna obloga. S obzirom na to, nivelacija se može datirati u doba formiranja kasnobaroknog sklopa palače Corner, odnosno najranije u drugu polovicu 17. ili u 18. st. Vapnena podnica prekriva dva zida (SJ 608 i SJ 609), koja su položena okomito na potez gradskih zidina, a čiji ih način zidanja dovodi u vezu sa zidom SJ 209 iz sonde 2. Unutarnje je lice zidina dorađivano te se ne raspoznaje preslojavanje njegove kasnoantičke faze. Ispremiješani sloj zemlje i u njemu oskudni pokretni nalazi ne pomažu u dataciji otkrivenih struktura te su one na temelju analogije u načinu zidanja struktura iz prethodno opisanih sondi datirane u kasnu antiku.

Na području istraženog sklopa otkrivene su i intervencije novijeg datuma, važne za analizu povijesnog razvoja palače Corner i utvrđivanje vremena gradnje recentnije zgrade na k.č. 71. U sondi 4, na k.č. 71, srednjovjekovne zidine preslojene su kanalom (SJ 403), koji se pruža izvan gabarita zgrade u smjeru obale. Formiran je na sloju nabijene vapnene žbuke (SJ 404), koja je upotrebljavana i kao dno kanala. Njegove bočne strane tvori red neobrađenog kamenja, a za poklopnice su upotrebljavane četvrtaste masivne kamene ploče. Pokretni nalazi iz kanala i nad slojem vapnene podnice u potpunosti su izostali. Može se pretpostaviti da je kanal nastao u novom vijeku. Recentniji je kanal (SJ 405), koji se pruža uz istočni pregradni zid iste prostorije. Za poklopnice su upotrebljavani masivni kameni blokovi i veće neobrađeno kamenje. Kanal tvori nepravilno kamenje postavljeno u tri niza. Uz sjeveroistočni rub kanala, u ravnini i neposredno ispod jedne od njegovih poklopnica vidljiv je sloj betona – mogući nanos iz vremena gradnje betonskog temelja sjevernog perimetralnog zida objekta, čime je taj kanal presječen.

Unutar sonde 3, na apsolutnoj visini od 3,14 m otkriven je zid (SJ 303) širine 56 cm, koji se pruža okomito na pravac perimetralnog zida zgrade na k.č. 71. Sastoji se od dvaju usporednih nizova većih kamenih blokova, koji su položeni u visini od triju redova na sloju nasipa. Vezivo čini smeđa žbuka s izrazito finim pijeskom. Na temelju provjere povijesnog katastra iz 1820. utvrđeno je da je na dijelu današnje k.č. 71, k.o. Poreč, bio objekt i da položaj tog zida odgovara položaju njegova istočnog perimetralnog zida. Ta starija zgrada vidljiva je na fotografijama s početka 20. st. Porušena je između dvaju svjetskih ratova radi gradnje današnjeg objekta na k.č. 71.

U sondi 5, otvorenoj na prostoru glavnog ulaznog hodnika zgrade na k.č. 71, definirano je područje na kojem je do gradnje današnje zgrade bilo smješteno grlo bunara koje je pripadalo sklopu kasnobarokne palače Corner. Betonska podloga (SJ 504) prekriva SJ 503 – zid građen dijelom od nepravilnog, dijelom od pravilnog kamenja različitih dimenzija, bez uporabe veziva. Zid se proteže u smjeru zapad-istok, a prislonjen je uz zid (SJ 505), koji ulazni hodnik dijeli od susjedne prostorije prema zapadu. Navedeni susjedni zid građen je od većeg obrađenog kamenja i manjih kamenih ploča, koji se izmjenjuju u pravilnim nizovima. SJ 503 se prema istoku nastavlja ispod razine glavnog stubišta, koje vodi na kat zgrade. Istražen je u visini od 1 m. Donja apsolutna visina iskopa iznosi 2,10 m. U južnom dijelu sonde, čitavom dubinom iskopa pratio se sloj šute bez ikakvih pokretnih nalaza. Prilikom povišenja hodne površine u većem dijelu hodnika, nad SJ 503 i u njegovoj punoj širini pridodan je red većeg, nepravilnog kamenja, vjerojatno radi niveliranja terena. Viša kota hodne površine u prostoru hodnika, koja odgovara visini južnog ulaza u zgradu, usklađena je s visinom stubišta koje vodi na kat, dok niža kota u sjevernom dijelu hodnika odgovara visini hodne površine u preostalim prostorijama u prizemlju objekta. Na katastarskom planu grada iz 1871., na dijelu današnje k.č. 71 ucrtan je položaj grla bunara. Posvetni natpis na grlu datira njegovo postavljanje u 1799. godinu. Taj je prostor negiran gradnjom današnje zgrade na k.č. 71, pa se može pretpostaviti da je upravo tada dio ulaznog hodnika povišen, formiran je reprezentativan ulaz kojim je omogućen pristup zgradi iz dvorišta te je unutar sjevernog dijela hodnika ostala nelogična denivelacija terena u vidu predimenzionirane stube.

Dijelovi koji se pripisuju kasnoantičkoj stambenoj arhitekturi otkriveni su u bočnom krilu palače Corner (sonde 7 i 8). Zid kojim je zapadno krilo odijeljeno od središnjeg dijela palače leži na kasnoantičkom zidu (SJ 705, sonda 7), koji je građen od većih pravilnih kamenih blokova povezanih vapnom. Očuvan je u visini od 1 m i ima jasno definiranu pravilnu temeljnu stopu. S južne je strane prislonjen uz

Kameni stupić (PN 1) iz sonde 8 (foto: K. Gergeta Sotončić)

zid (SJ 704), koji se nastavlja ispod zida kasnobaroknog sklopa, a koji je građen od naizmjenično slaganih izduženih kamenih ploča i izduženih klesanaca slaganih u pravilne redove. Zid SJ 704 pravilno završava, pa se pretpostavlja da se ondje nalazio prolaz među prostorijama, koji je naknadno zatvoren (SJ 706). Ispod sloja nasipa (SJ 702), čitavom dubinom iskopa prati se sloj (SJ 710), s ulomcima kasnoantičke i ranosrednjovjekovne keramike, na temelju kojih je gradnja tih struktura datirana najranije u 4. st.
U isto je doba moguće datirati strukture u sondi 8, smještenoj u ulaznoj prostoriji bočnog krila palače. Uz istočni zid prostorije, na apsolutnoj visini od 2,63 m otkriven je zid (SJ 806), građen od većih kamenih blokova, koji je dijelom temeljen na matičnoj stijeni. Uz južni profil sonde, na 2,54 m n. v. otkriven je zid (SJ 807), od nepravilno postavljenog kamenja različitih dimenzija. On u gornjem dijelu prelazi preko SJ 806, dok je u preostalom dijelu vezan za njega. U sjevernom dijelu sonde otkriven je zid SJ 808, koji je sačuvan u svega dvama redovima kamenja i koji se naslanja uza zid SJ 806. Između njih u mlađoj fazi ubačen je monolitan kameni blok (SJ 803, otkriven na apsolutnoj visini od 2,61 m), vjerojatno u funkciji praga, čime je zid SJ 806 izgubio svoju funkciju te je izmijenjena tlocrtna dispozicija prostorije. Sav pokretni materijal unutar toga sloja datira se u 4. i 5. st. Jedini je ulomak, čija kota nalaza (od 2,63 m n. v.) odgovara koti prethodno navedenog praga, kameni stupić (PN 1). Prema stilskim odlikama, kapitel s volutama i snopljem u sredini te plošnim prstenom na spoju trupa i kapitela, datira se u 8./9. st. Taj nalaz pomaže u određivanju vremena postavljanja praga i dogradnji uz stariji kasnoantički zid.

Literatura

Baldini 1997 M. Baldini, Parentium – Topografia antica (Topografia dalle origini all'epoca paleobizantina), Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno, 27, 1997: 53 – 212.
Giaconi, Matejčić 1995 H. Giaconi, I. Matejčić, Konzervatorska podloga prostora uz istočni gradski bedem u Poreču, Rijeka, Dokumentacija iz arhive Konzervatorskog odjela u Puli.
Ivančević 1963 R. Ivančević, Odnos antiknog i srednjovjekovnog rastera Poreča, Peristil, Vol. 6-7, No. 1, Zagreb, 1963: 5 – 12.

Kristina Gergeta Sotončić

Summary

In July and August 2019, a trial archaeological excavation was conducted in the area of cadastral parcels 71 and 72, cadastral municipality Poreč. This excavation was carried out as part of the process of creating a conservation study for the building complex that includes the former Caritas building and the west wing of the Late Baroque palace belonging to the Corner family in Poreč. A total of 10 trenches were opened. Considering that the northern facades of both buildings follow the direction of the city walls, the trenches were strategically placed so that each partially intersects with the northern perimeter wall of the buildings. Two trenches were opened in the courtyard. A section of medieval city walls from the 13th century was discovered. It was directly built over the late antique walls from the 4th century without any separation. A layer of the medieval walls is also visible in the northern perimeter wall of the Corner Palace, but its section towards the west, in the part of the building on cadastral parcel 71, cadastral municipality Poreč, is not preserved in elevation, i.e., above the foundation level of the building. Late antique walls were partially laid on the parent rock, and within the excavated trenches, no structures that could be dated to a time before the 4th century were found. In late antiquity, residential buildings were constructed immediately adjacent to the city walls. Finds from trench 7 confirmed that the west wing of the Corner Palace was built directly on late antique architecture. The remains of a Romanesque-Gothic building can be sought in the structure of the perimeter walls of the late Baroque palace.

Redni broj: 262
Lokalitet: Poreč – uvala Peškera
Naselje: Poreč
Grad/općina: Poreč
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 19. do 27. rujna 2019. trajali su podmorski arheološki radovi u uvali Peškera u Poreču (45°13'45''S; 13°35'36''I). Voditeljice istraživanja bile su dr. sc. Ida Koncani Uhač (viša kustosica, Arheološki muzej Istre) i dr. sc. Marie Brigitte Carre iz Centra Camille Jullian (CCJ, Francuska), u suradnji

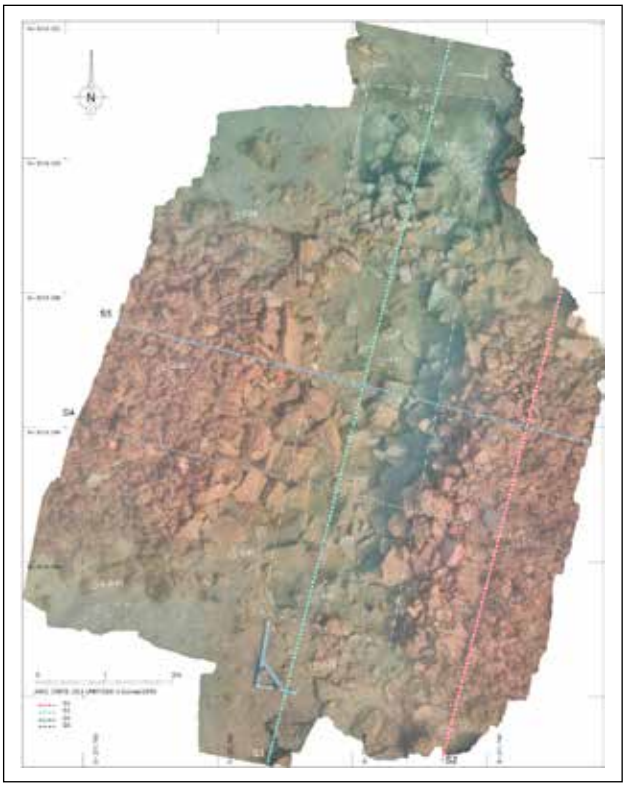

Ortofoto sonde i strukture s pozicijama presjeka (izrada: V. Dumas)

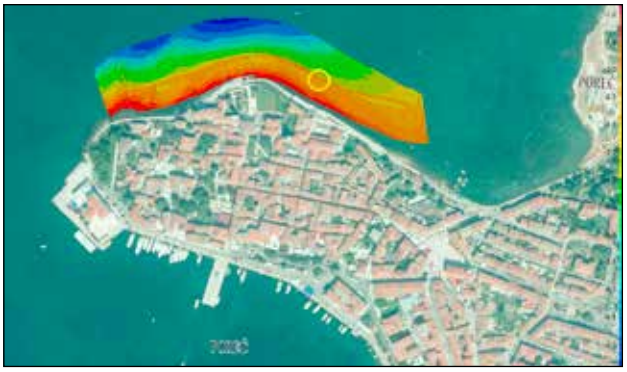

Multibeam-snimka porporele (izrada: Sirio d.o.o.); u žutom krugu je pozicija sonde

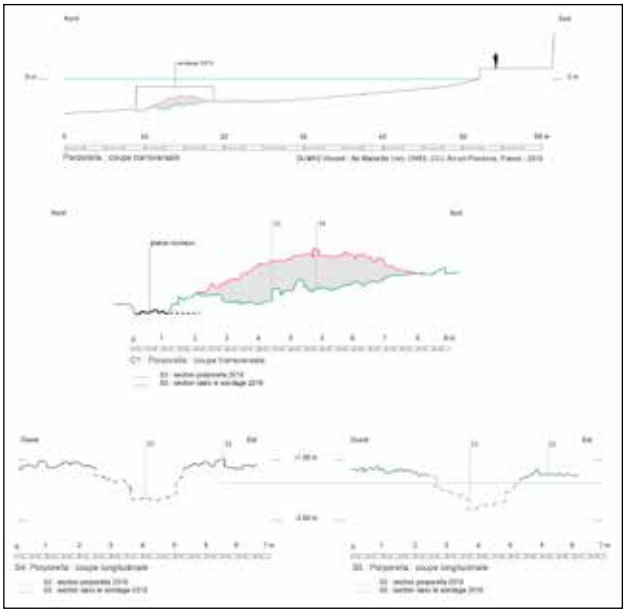

Presjeci strukture i sonde (izrada: V. Dumas)

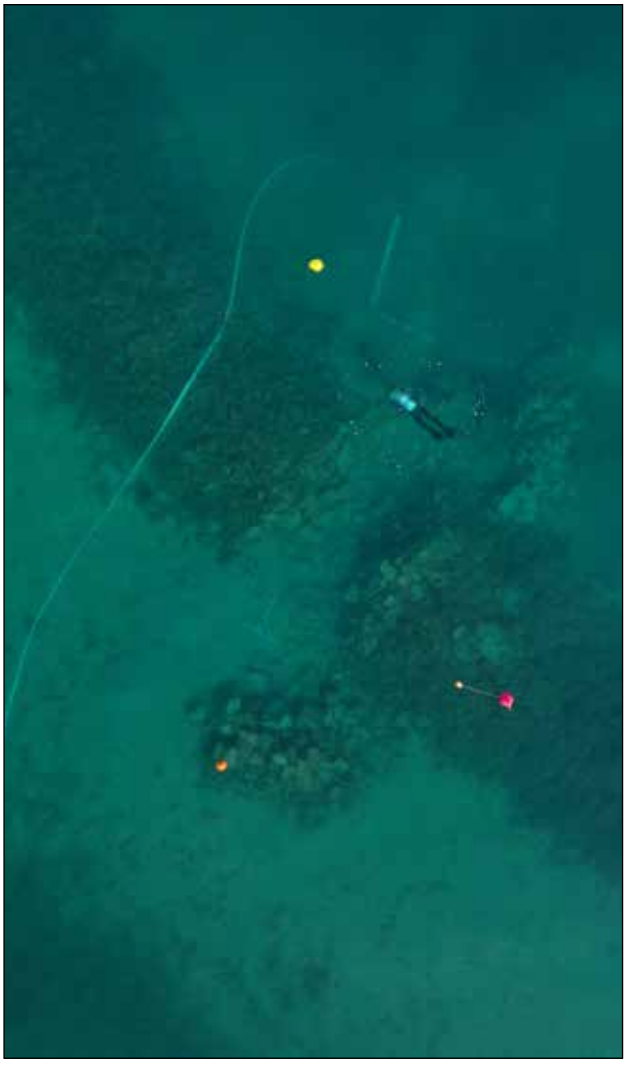

Pogled na sondu iz zraka (foto: A. Ribić)

s Gaetanom Benčićem, prof. povijesti iz Zavičajnog muzeja Poreštine. U istraživanju su sudjelovali viša restauratorica Andrea Sardoz (AMI), dokumentaristi Loïc Damelet (CCJ), Vincent Dumas (topograf, CCJ), Guilhem Chapelin (arhitekt, Centre Jean Bérard, Napulj), arheolozi Alessandra Dell'Anna (arheologinja, Aerofototeca de Roma), Martine Sciallano (bivša kustosica Hyères muzeja), Ivan Vidulić (MoMarch, AMU) te profesionalni ronioci iz Pule i Vrsara. Arheološka istraživanja financirali su Ministarstvo kulture, Arheološki muzej Istre, Ministarstvo vanjskih poslova Francuske, odnosno Centar Camille Jullian (Sveučilište Aix Marseille, CNRS Aix-en-Provence), uz pomoć sredstava Zavičajnog muzeja Poreštine.

Struktura porporele dosada nije arheološki istražena te su prije istraživanja 2019. proučeni podaci i skice, koje je 1920-ih donio A. Degrassi. Jedan od ciljeva istraživanja bio je pokušaj preispitivanja lučkih infrastruktura antičkog Parentiuma jer su građevinski radovi modernih pristaništa preslojili starije građevine. O kontinuitetu uporabe luke govori i činjenica da je u mletačkom razdoblju Poreč bio jedna od glavnih luka Istre i važna luka Venecije.

Istraženo je područje u smjeru osi produženja gradskog karda. Sonda je postavljena okomito na strukturu porporele, a njezine su dimenzije iznosile 7x3 m. Nakon uklanjanja kamenog agregata u unutrašnjosti građevine na dnu su, ispod razine sloja s manjim kamenjem, otkriveni brojni oblutci, koji su se nalazili iznad zaravnjene matične stijene. Nažalost, na tom dijelu nisu prikupljeni arheološki ostaci na temelju kojih bi se sloj mogao datirati. Iz sjevernog dijela strukture uklonjen je pijesak, koji je prekrivao strukturu kako bi se detaljno proučili donji slojevi nabačaja te radi pokušaja određivanja temeljne stope strukture. Ustanovljeno je da su veliki kameni blokovi bili postavljeni izravno na kameni zaravnjeni plato te da je struktura sagrađena u jednom zamahu jer se donji dio kamenog nabačaja nije imao vremena urušiti. Sonda je nakon istraživanja zatrpana kamenjem koje je izvađeno iz iskopa.
Tijekom istraživanja pronađen je vrlo malen broj pokretnih nalaza. Na samom vrhu strukture, između kamenja je pronađen gotovo cjelovit nalaz keramičke zdjelice tipa majolika iz renesansnog doba i ulomak mramorne podne oplate. Na sjeverozapadnom dijelu sonde, na gornjem dijelu kamenog nabačaja pronađen je ulomak tijela amfore tipa Dressel 6B.

U slojevima su također pronađeni različiti olovni utezi za ribarske mreže, od čega se jedan prepoznaje kao rimski. U unutrašnjosti strukture, na dodiru s matičnom stijenom, pronađeno je nešto životinjskih kostiju te školjka kopito (*spondylus*) i ulomak drva, koji će biti poslani na analizu radiokarbonskog datiranja u CEDAD na Sveučilište u Lecce (Italija).

Detaljna batimetrijska snimka strukture porporele, koju je izradila tvrtka Sirio d.o.o., Koper, Slovenija (uređaj R2 Sonic 2022 s frekvencijom 200-400 kHz), omogućila je cjelokupan prikaz oblika potopljene strukture. Prilikom ovogodišjeg istraživanja ustanovljeno je da se porporela na svom zapadnom dijelu spaja s kopnom, međutim još se uvijek ne može sa sigurnošću odrediti prava priroda te konstrukcije. Preliminarna analiza *multibeam*-snimke sugerira da konstrukcija u zapadnom dijelu ima oblik velikog bazena, što je povezuje s djelatnošću ribarstva, ali takav oblik može biti i rezultat prenamjene tijekom srednjovjekovnog ili modernog perioda.

Ida Koncani Uhač
Marie-Brigitte Carre
Gaetano Benčić

Summary

In September 2019, underwater archaeological operations were carried out in the Peškera cove in Poreč. The exploration of the breakwater in Peškera cove was conducted along the axis of extension of the city's cardo. A trench (7 x 3 m) was set perpendicular to the structure. By removing the stone aggregate inside the structure, numerous large pebbles were discovered above the levelled parent rock. Unfortunately, no archaeological remains that could date the layer were collected in this part. The northern part of the structure was cleared of sand to examine the lower layers of the fill and attempt to determine the foundation footing of the structure. It was established that large stone blocks were placed directly on the levelled stone plateau, indicating that the structure was built in one phase. During the investigation, a small number of movable artefacts were found.

Redni broj: 263
Lokalitet: Premantura – uvala Debeljak
Naselje: Premantura
Grad/općina: Medulin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje

U svibnju 2019. podmorski je arheološki istražen lokalitet na kojem se nalazi kasnoantički brodolom u uvali Debeljak kod Premanture (44°46'20''S, 13°55'05''I). Voditeljica istraživanja bila je Ida Koncani Uhač (Arheološki muzej Istre), a zamjenik je bio Marko Uhač (Konzervatorski odjel u Puli). Članovi stručne ekipe bili su Andrea Sardoz (Arheološki muzej Istre, restauratorica), dr. sc. Pierre Poveda de Chabert Ostland (CNRS, znanstveni inženjer – nautički arheolog), Vincent Dumas (CNRS, znanstveni inženjer/topograf), Loïc Damelet (CNRS, pomoćni inženjer/fotograf), Anton Divić (Sveučilište u Marseille, poslijedoktorand), Coralie Perrin i Ivan Vidulić, studenti Momarcha (M2) na Sveučilištu u Marseilleu te Aurore Barraud de Lagerie, studentica MoMarcha (M1) na Sveučilištu Paris 1 Sorbonne. Tehničku ekipu činili su: Lucio Lorencin (udruga Eko more – Medulin) te Neven Kelemen, Antonio Ribić, Moreno Almassi, Ivica Rojnić i Mario Ribica (članovi Društva za podvodna istraživanja MINA – Pula). Arheološka istraživanja realizirana su potporom Ministarstva kulture, vlastitim sredstvima Arheološkog muzeja Istre, sredstvima Centra Camille Jullian (Sveučilište Aix Marseille, CNRS, Francuska) i sredstvima udruge Eko more iz Medulina, koje je na raspolaganje stavila Općina Medulin.

Dio brodske konstrukcije koja je istražena 2018., nakon ponovnog otvaranja nalazišta (foto: L. Damelet)

Područje zapadno od istraživanog dijela brodske konstrukcije u zoni 6 (foto: L. Damelet)

Uz iskopavanje, veći je dio uvale rekognosciran i pretražen detektorom metala. Godine 2019. s dijela prekrivenog lokaliteta uklonjena je zaštitna metalna mreža, geotekstil i pijesak (do linije rebara F 15N i F 17S) te je istraživanje nastavljeno prema jugozapadu.

Otvoren je i manji dio brodske konstrukcije, na kojem su bile ostavljene fiksne kontrolne točke (godine 2018.) kako bi se izradio finalni plan nalazišta, sa situacijama iz 2017. i 2018. godine.

Od zapadnog dijela brodske konstrukcije prema obali dokumentiran je sloj sastavljen od kamena vapnenca, pijeska i školjaka te mjestimično većih kamenih blokova, koji upućuju na pretpostavku da se radi o morskom dnu u vrijeme potonuća broda. Uzdužna os broda orijentirana je u smjeru sjeveroistok/jugozapad, a zaravnjena oplata podijeljena je na sjevernu i južnu stranu broda. Treći ulomak trupa nalazi se na zapadnom kraju, ispod glavnog dijela konstrukcije.

Ostali dijelovi broda (imenovani kao 4, 5 i 6) i pojedinačni fragmenti brodske konstrukcije koji se nalaze oko broda, zbog djelovanja mora i morskih organizama vrlo su degradirani i loše su očuvani.

Najveća očuvana dužina brodske konstrukcije utvrđena tijekom istraživanja 2017. i 2018. iznosila je 14,5 m. Ostaci broda leže u ravnini s morskim dnom. Oplata se sastoji od ukupno 21 voja na sjevernoj strani i 22 voja na južnoj, s ukupno 22 platice na sjevernoj i 27 na južnoj strani. Poprečna brodska konstrukcija sastoji se od 28 rebara na sjevernom boku broda te 25 rebara na južnom boku. Nijedan element unutarnje podnice nije pronađen u izvornom položaju na rebrima.

Zahvaljujući prethodnim ksilološkim analizama, ulomak brodske konstrukcije W 54, koji je smješten između sjeverne i južne strane korita broda, identificiran je na temelju kobilice broda. Kao i element kobilice (K), taj je uzdužni element bio izrađen od brijesta, dok su platice većinom bile izrađene od čempresa te u manjoj mjeri od borovine.

Izdvojeno od oplate otkriven je degradiran ulomak pete statve (K) s očuvanim ključem. Rubovi elementa imaju trokutaste utore, u kojima su još prisutni krajevi dva voja, tj. dokobilične platice. Krajnji dio koji se nalazi na zapadnoj strani završava ključem na zub (*Jupiterov spoj*). Tim spojem prolazi svornjak od bakrene slitine (promjera 2,5 cm), čija je funkcija fiksiranje rebrenice (F 121), a od koje je ostalo nekoliko vrlo slabo očuvanih ulomaka. Jedna metalna ploča, vjerojatno od olova ili bakrene slitine, služila je za brtvljenje spoja.

Prosječna širina brodskih platica iznosila je 13 cm, a prosječna debljina 3,4 cm. Prilikom analize oplate uočeno je nekoliko kosih spojeva platica te nekoliko mrtvih vojeva, koji su bili neophodni za gradnju oplate na brodskim krajevima. Platice su bile spojene jezičcima, umetnutima u utore u bokove platica, a nakon čega su jezičci učvršćeni malenim drvenim čavlima s obiju strana sljubnica platica.

Na fragmentima brodskog korita 4, 5 i 6 sačuvano je nekoliko rebara, koja su na svojoj izvornoj poziciji. Njihove dimenzije slične su onima zabilježenima tijekom prethodnih kampanja. Među zanimljivim brodskim elementima treba spomenuti polurebrenicu F 116, koja ima trokutastu formu na fragmentu 6. Gornja je strana tog elementa izdubljena s utorom radi umetanja dohrptenice koja nije očuvana.

Prosječna širina rebara iznosi 9,3 cm, a visina 12,2 cm. Ona se sastoje od nekoliko elemenata koji su pričvršćeni čivijama i čavlima od bakrene slitine, s vanjske strane zabijenima za brodsku oplatu. Rebra su međusobno prosječno razmaknuta 16,8 cm. Odnos između tog prosječnog rasporeda i prosječne širine rebara iznosi 1,8 cm.

Ortofoto istraženih dijelova brodske konstrukcije 2019. g. (foto: L. Damelet, izrada: V. Dumas)

Na lokalitetu je ukupno pronađeno devet olovnih zakrpa (od LP1 do LP9), razbacanih između glavnih fragmenata trupa i fragmenta 6, što govori u prilog da je vanjska površina oplate broda bila znatno popravljana.

dr. sc. Ida Koncani Uhač
Marko Uhač

Summary

In May 2019, underwater archaeological excavations were conducted at the site of a late antique shipwreck in Debeljak bay near Premantura. This year's field activities were focused on archaeological excavation, documentation, sampling, cleaning, and processing of movable archaeological finds, the use of drones for aerial surveys and exploring a larger portion of the bay by underwater reconnaissance with the assistance of metal detectors.

Redni broj: 264
Lokalitet: Pula – Amfiteatarska ulica
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-5638
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi za potrebe postavljanja ukopanih podzemnih spremnika za otpad na lokaciji Amfiteatarske ulice u Puli (na k.č. 1399/4, k.o. Pula). Radove je nadzirala arheologinja Teodora Godinović, djelatnica tvrtke Arheo TiM iz Pule. Izvođač radova bila je građevinska tvrtka Stijena d.o.o., a investitor tvrtka Pula Herculanea d.o.o.

Područje postavljanja podzemnog spremnika za komunalni otpad nalazi se u zoni gdje je arheologija gotovo nezaobilazna i obvezna. Na jugu je Kandlerova ulica i ostaci rimskih gradskih bedema, prema sjeveru su rimski amfiteatar i rimski vodovod, u blizini je Istarska ulica, u kojoj je preliminarnom analizom nalaza utvrđeno da taj dio grada

Kasnoantički zid temeljen na zemlji (foto: T. Godinović)

Sjevernoafrička amfora iz 4. – 5. st. (foto: T. Godinović)

Fresko ukras među kojim prevladava ukras tipa imitacije mramora, crne freske prskane raznobojnim točkicama (foto: T. Godinović)

pripada antičkoj Puli te se nalazio izvan gradskih bedema, a u razdoblju ranog Carstva pripadao je gradskom predgrađu s luksuznim kućama (*villa extra muros*), koje su očigledno u mlađim razdobljima doživjele razne pregradnje. Na području istarske ulice, u gornjim slojevima, iznad antičkih struktura pronađena su dva primjerka kasnoantičkih novčića cara Konstantina te ulomci kasnoantičkog keramičkog posuđa. Unatoč recentnoj infrastrukturi ispod glavnih gradskih prometnica, jedino se na području Istarske ulice, u odnosu na druge u kojima se odvijao nadzor, može iščitati stratigrafija kontinuiteta života na dijelu uže gradske jezgre Pule.

Tijekom radova 2019., nakon uklanjanja asfalta i sloja tampona, počeo je strojni iskop. Ubrzo je otkriven splet infrastrukturnih kabela, od kojih su neki prestali biti u upotrebi. Nađen je velik kanal zidan cementom, prekriven pravokutnim kamenim pločama, vjerojatno antičkim (sekundarno upotrijebljenim), koje su nekad bile upotrebljavane kao hodna površina. Ispod kanala prolaze austrougarske vodovodne cijevi, koje su služile za opskrbu kaštela, tako da je kanal najvjerojatnije nastao u vrijeme talijanske vladavine. Gotovo identičan kanal otkriven je prilikom sondažnog istraživanja, između katedrale i zvonika u Puli. Kanal je dug cca 8 m i nastavlja se ispod asfalta s jedne i druge strane. U visini dna kanala, u profilu su vidljivi tragovi žbukane podnice, povezanih s kanalom. Cijevi i kanal pružaju se u smjeru S-J. Kanal je širok cca 0,7 m, kamene su pokrovnice debljine 0, 2 m, širine cca 0,5 m i dužine 1 m. Nakon uklanjanja kanala, istočni dio iskopan je do cca 2,5 m, gdje se javljaju plići spremnici. U sjevernom dijelu, na dubini od 2,6 m prekida se rad strojem i započinje ručni iskop, prilikom otkrivanja zida širine 0,65 m, visine 0,7 m, izrađenog od klesanaca vezanih žbukom. S istočne strane zid ima temeljnu stopu, a sa zapadne nema. Pruža se u smjeru S-J. Sa zapadne strane, podno zida, javlja se sloj fragmenata žbuke i fresaka. Zid „pluta" na zemlji. Među fragmentima fresaka i žbuke otkriveno je i nekoliko ulomaka amfora afričke produkcije s tuniskog područja, datiranih od 3. do 5. st. Freske koje imitiraju mramor datirane su od 1. do 5. st., što govori u prilog i gradnji zida, koji se svrstava u kasnu antiku, kao i ostali materijal, tj. 4. – 5. st. Zid se prema sjeveru prekida, a otkopan je u dužini od 1 m.

Teodora Godinović

Summary

In 2019, archaeological supervision was conducted during the earthworks necessary for the installation of underground waste containers at the location of Amfiteatar Street in Pula. Cultural layers were discovered in the excavation area, partially devastated by earlier infrastructure works. The excavation reached a depth of 3.5 m, and within this layer, finds from the late antique period were uncovered. Deeper excavation could potentially reveal layers from ancient and even prehistoric times. The architectural remains did not pose a height-related obstacle for installing a shallower container, eliminating the need to alter the project for the underground containers.

Redni broj: 265
Lokalitet: Pula – bazilika sv. Marije Formoze
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-4449
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Tijekom jeseni i zime 2019., u sklopu višegodišnjeg projekta Arheološkog muzeja Istre, područje sjeverne sakristije bazilike sv. Marije Formoze u Puli (6. st.) sustavno je istraživano te su na njemu obavljeni konzervatorsko-zidarski zahvati. Cilj je projekta uređenja budućeg arheološkog parka prezentirati monumentalnu prostornost bazilike, naglašavajući karakteristike palobizantske gradnje i opet povezati kompleks sa svojedobno izdvojenim južnim mauzolejom (danas očuvan do krovišta kao zasebna kapela). Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture i Arheološkog muzeja Istre.

Za takve bazilike uobičajena su po dva bočna prolaza pri bočnim brodovima. Pri sjevernom lateralnim zidu bazilike izvorno su očuvani ostaci vrata (simetrično smještenih između para lezena pri četvrtom interkolumniju od zapadnog ulaznog pročelja). Ta su bočna vrata u prethodnoj radnoj fazi zidarski restaurirana, s dopunom paleobizantskoga (gljivastog) luka. Na istom lateralnom zidu zamijećeni su tragovi i drugog bočnog prolaza, blizu ulaza u sjevernu sakristiju (premda nije zabilježen u povijesnoj tlocrtnoj dokumentaciji). Ta „istočnija" bočna vrata sjevernog broda potvrđena su dvama elementima. Na unutarnjem izvornom licu zida broda kod recentnog prezida prizemlja stambene zgrade prepoznatljiva je okomita lijeva fuga prolaza. Unutar oštećene

Sjeverna strana sakristije i nadograđeni zid stambene zgrade

Područje sjeverne sakristije prije konzervatorsko-zidarskih zahvata

Područje sjeverne sakristije nakon konzervatorsko-zidarskih zahvata

Konzervatorsko-zidarski radovi pri sjevernoj sakristiji

pretposljednje lezene na vanjskoj fasadi tog lateralnog zida dokumentirano je svega nekoliko radijalnih „klinova" korijena luka, s tipičnom izvornom žbukom. Stoga su ta bočna vrata izvorno očito bila asimetrično i nespretno postavljena u odnosu na prvi interkolumnij do svetišta (i sakristije) i pripadajućeg para lezena na vanjskoj fasadi. Sada su vrata zidarski rekonstruirana s paleobizantskim lukom, u skladu s izgledom i širinom (155 cm) očuvanih „zapadnijih" bočnih vrata. Međutim, na vanjskoj fasadi luk vrata nije mogao biti izveden u cijelosti zbog kuta dodirne zgrade. Zbog prezentacijskog kontrasta, zazidani je prolaz naglašeno predočen nefugiranim i nepravilnijim opusom. Ta su vrata izvorna komunikacija iz bazilike prema sjevernom mauzoleju (koji je bio zrcalno istovjetan danas očuvanom južnom mauzoleju križnoga tlocrta) i izglednom benediktinskom samostanu te možda pripadajućem rektorskom domu.

Recentan zid nad pregrađenim ostacima najistočnijeg dijela sjevernog lateralnog zida bazilike (blizu sakristije) duplirana je zaštita južne fasade dodirnog stambenog objekta, ali ga, nažalost, zbog statičke okolnosti nije bilo moguće ukloniti. Nadalje, demontažom dijelova te manje zgrade ostvarila bi se prezentacijska komunikacija (kroz novorekonstruirana vrata) prema ostacima ulaznog pročelja sjevernog mauzoleja. Naime, pozicija zapadnog kraka mauzoleja prepoznatljiva je i u dimenzijama unutrašnjosti prostorije dodirne stambene zgrade. Također, prilikom praćenja ostataka izvorne žbuke na vertikali zida koji je naslonjen na stambenu zgradu, koji ujedno dijeli sjeverni brod od sakristije, primijećeni su detalji izvorne gradnje do cca 4,65 m visine od temeljne stope. Taj je dio arhitekture sada purificiran zamjenom oštećenog kamenog materijala i recentne opeke.

Sjeverna je sakristija po izvornom projektu bočnim zidovima srasla s glavnom apsidom, sjevernim mauzolejom te prolazno otvorena prema sjevernom brodu. U starijoj fazi arheološkog istraživanja te sakristije dokumentiran je i strapiran veći segment višebojnog podnog mozaika. Nadalje, slijedom konzervatorsko-zidarskih radova, ta je pastoforija tlocrtno rekonstruirana na temelju arheoloških zahvata i povijesne dokumentacije. Zidarski je dopunjen njezin osnovni izgled kružnoga tlocrta (s četirima apsidiolama) i poligonalnim začeljem na istoku. Sada su se pri toj pastoforiji obavljali konzervatorsko-zidarski zahvati na očuvanoj sjevernoj zidnoj plohi. Uslijedila je purifikacija i zamjena oštećenog kamenog materijala i opeke. Kod desne apsidiole (bliže začelju sakristije) zamijenjen je veći, desni dio luka polukalote. Druga apsidiola (kod ulaza u sakristiju) dopunjena je većom rekonstrukcijom od temeljne stope (cca trećina unutrašnjosti) do polukalote (cca polovica luka).

Na unutarnjoj plohi sakristije prepoznat je ritmički niz uobičajenih utora (u dvjema razinama) za vodoravne grede od drvene skele upotrebljavane prilikom izvorne gradnje bazilike. Sada su zbog prezentacije utori ispunjeni opekom, u skladu s otprije naglašenim istovjetnim detaljima pri očuvanom dijelu zida sjevernog broda. Budući da su ostaci zidnih ploha u sjevernoj sakristiji bili naročito zacrnjeni,

osim zidarske purifikacije (zamjene opeke i oštećenog kamena), sada su te plohe očišćene tlačnim pjeskarenjem ($CaCO_3$ - CarboniArt Z6).
Iznad kruništa ostataka kupole sakristije detektiran je po opusu i fakturi žbuke (bijelo vapno, pijesak, obli šljunak, sporadično mljevena opeka) svega manji dio očuvane izvorne gradnje. Dogradnja stambenog objekta u dodiru, upravo nad zajedničkim širokim sjevernim zidom sakristije i zapadnog (ulaznog) kraka sjevernog mauzoleja, izvedena je očito od recikliranog ruševnog materijala bazilike (kamen i mjestimice tegule), ali s blijedo sivkastom vapnenom žbukom. Sada je u sklopu konzervatorskih zahvata iznad apsidiola dograđen manji dio sjevernog unutarnjeg zida sakristije, s naglašenim prijelazom u kupolu te blago stepenastim kruništem, pri čemu je oponašan izgled ruševine. Na poligonalnom istočnom začelju sakristije zatečen je zaravnjen zidni presjek, koji je sada zidarski pročišćen i oblikovan poput ruševno presječenog zida. Ruševnost začelja i ulaza sakristije sada zidarski nije izvedena stepeničasto, već naročito okomito zbog sprječavanja penjanja neodgovornih posjetitelja, a tako je i ostavljen prostor za nedefiniranu poziciju i veličinu prozorskog otvora te ulaznog prolaza. Inače, svi zidarski radovi oponašali su izvorni opus s reutilizarnim (patiniranim, godinama prikupljanim) lokalnim kamenom, vapnenom žbukom te zaštitnim fugiranjem izvornih i rekonstruiranih dijelova fasada, odnosno zidnih ploha. Prilikom zidanja upotrebljavana je mješavina od pijeska i hidraulične žbuke (NHL5), u omjeru 3 : 1. Zidarski je bijelim cementom dovršeno krunište rekonstruiranih zidova (blago stepeničasto poput ruševnosti) istočnog i južnog dijela sakristije i središnje apside (iznutra polukružna, izvana poligonalna) do prezentacijske razine. Nad kruništem ostataka kupole postavljena je hidroizolacija s bijelim cementom, zbog oslanjanja ostataka sakristije na stambeni objekt. Cijela južna fasada u dodiru dviju stambenih zgrada (nad ostacima dijela sjevernog broda i sakristije naslonjene na ulazni krak mauzoleja), sada je cjelovito prekrivena vapnenom žbukom, zbog naglašavanja prezentacijskog kontrasta prema fugiranim plohama izvornih, konzerviranih i djelomice rekonstruiranih zidova bazilike.

Literatura

Gnirs 1902 A. Gnirs, Die Basilica St. Maria Formosa oder de Caneto in Pola, Mitteilungen der Zentralkommission fur Erforschung und Erhaltung der Denkmalpflege, XXVIII, Wien, 1902: 57 – 62.
Kandler 1876 P. Kandler, Notizie storiche di Pola, Poreč, 1876: 171 – 177.
Marušić 1967 B. Marušić, Kasnoantička i bizantska Pula, Pula, 1967: 52, 53.
Morassi 1924 A. Morassi, La chiesa di Santa Maria Formosa di Canneto in Pola, Bolletino d'arte IV, vol. I, Roma, 1924: 1 – 25.
Ujčić 1993 Ž. Ujčić, Stucco dekoracija južne kapele bazilike Sv. Marije Formoze u Puli, Diadora, 15, Zadar, 1993: 237 – 258.
Ujčić 2004 Ž. Ujčić, Ranokršćanska bazilika sv. Marije Formoze u Puli, Katalog, 68, Pula, 2004: 1 – 56.
Ujčić 2005 Ž. Ujčić, Pula – bazilika Sv. Marije Formoze, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 157, 158.
Ujčić 2010 Ž. Ujčić, Pula – bazilika Sv. Marije Formoze, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 386 – 389.
Ujčić 2012 Ž. Ujčić, Pula – bazilika Sv. Marije Formoze, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 388 – 390.
Ujčić 2015 Ž. Ujčić, Pula – bazilika Sv. Marije Formoze, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 356 – 359.
Ujčić 2017 Ž. Ujčić, Košara, Katalozi izložbi, 6, Pula, 2017: 1 – 21.
Ujčić 2017 Ž. Ujčić, Pula – bazilika Sv. Marije Formoze, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 422 – 425.
Ujčić 2018 Ž. Ujčić, Pula – bazilika Sv. Marije Formoze, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 422 – 425.
Ujčić 2019 Ž. Ujčić, Pula – bazilika Sv. Marije Formoze, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Željko Ujčić

Summary

During the fall and winter of 2019, systematic research and conservation and masonry interventions continued in the area of the northern sacristy of the Basilica of St. Mary Formosa in Pula (6th century). The goal of the project to develop an archaeological park is to showcase the basilica, emphasizing its three-nave structure and the characteristics of Paleo-Byzantine construction. Such basilicas typically have two lateral passages along the side aisles. On the northern lateral wall of the basilica, the original doors were previously reconstructed with the addition of a Paleo-Byzantine arch near the fourth intercolumniation (from the western entrance facade). Now, on the same lateral wall, the second lateral doors near the northern sacristy have been identically reconstructed. These doors served as a passage from the basilica to the northern mausoleum and the Benedictine monastery. Conservation and masonry interventions were carried out on the preserved northern wall surface of the north circular-shaped sacristy. Purification and replacement of damaged stone material and bricks were performed during these interventions.

Redni broj: 266
Lokalitet: Pula – križanje Ulice starih statuta i Rive
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U studenom 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba arheološki je nadzirala zemljane radove prilikom rekonstrukcije križanja Ulice starih statuta i Rive u Puli.

Projektom je bila predviđena gradnja kružnog toka s tri kraka prilaznih cesta. Radovi su uključivali uklanjanje pločnika na sjeveru i proširenje kolnika te radove na pločniku na istočnom rubu trase (pločnik na jugozapadnoj

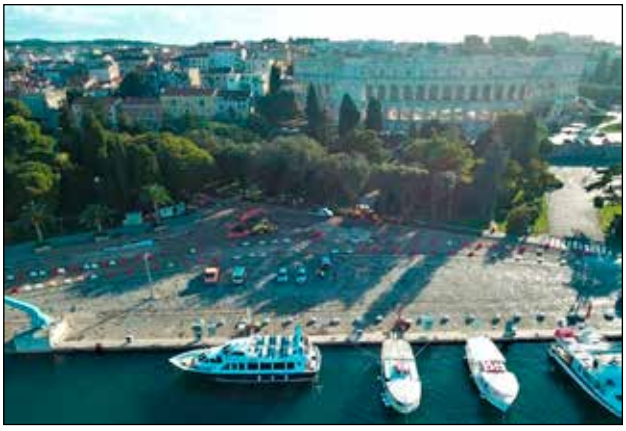

Predmetna lokacija (foto: V. Španiček)

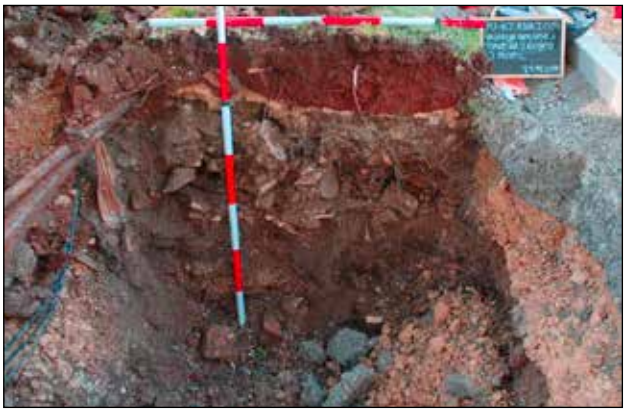

Iskop u Valerijinu parku (foto: V. Španiček)

strani Valerijina parka). Također, na pločniku Rive (od početka kružnog toka prema sjeveru, do Splitske ulice) otkopan je rov za električne instalacije. Na samoj Rivi otkopana su dva postolja za električnu rasvjetu te kanal koji ih spaja.
Tijekom nadzora praćena je promjena zemljanih slojeva unutar samih iskopa, pregledavan je iskopani zemljani materijal te profili iskopa, kako bi se sa sigurnošću utvrdila stratigrafija i eventualni arheološki slojevi. Profili i iskopi fotodokumentirani su s tla i iz zraka te dokumentirani uređajem GPS STONEX S40, prilikom čega su zabilježene GPS koordinate na predmetnoj trasi, izražene u službenom referentnom koordinatnom sustavu Republike Hrvatske, HTRS 96/TM.
Tijekom nadzora zemljanih radova nisu zabilježeni arheološki slojevi ili strukture, kao ni indikacije njihova postojanja. Također nije uočen pokretni arheološki materijal.

Vatroslav Španiček

Summary

In November 2019, archaeological supervision was conducted during the earthworks for the reconstruction of the intersection of Stari Statuti Street and Riva Street in Pula. No archaeological layers or structures were recorded during the supervision, and there were no indications of their potential existence.

Redni broj: 267
Lokalitet: Pula – Malo rimsko kazalište – AMI zapad/istok
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-865
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 2. siječnja do 27. prosinca 2019. Arheološki muzej Istre u Puli zaštitno je arheološki istraživao lokalitet Malo rimsko kazalište – AMI zapad/istok (na k.č. 91, 92, 93, 94/1, 94/6, i zgr. 561, k.o. Pula). Stručnu ekipu činili su djelatnici Arheološkog muzeja Istre: voditeljica istraživanja arheologinja Silvana Petešić, arheologinja Aska Šopar, arheolozi Tomislav Franić, Veseljko Bašić i Marko Gašić te studenti arheologije Erika Trbojević i Ivan Mikelić. Crtaću terensku dokumentaciju izradio je muzejski tehničar Ivo Juričić, a geodetska skeniranja tvrtka AGG d.o.o., Pula. Za fizičke radove bili su angažirani zatvorenici Zatvora u Puli. Strojni iskop i odvoz otkopanog materijala obavila je tvrtka ING-GRAD d.o.o. iz Zagreba, koja je ujedno i izvođač radova adaptacije i dogradnje zgrade Arheološkog muzeja Istre. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture, Istarske županije i Arheološkog muzeja Istre.

Arheološki radovi na predmetnom lokalitetu 2019. bili su kontinuiran nastavak istraživanja iz prethodne sezone, a izvodili su se na dvjema odvojenim lokacijama. Jedna se odnosi na zonu Malog rimskog kazališta, a druga na neposredan okoliš Arheološkog muzeja Istre u Puli, što uključuje veću površinu ispred istočnog pročelja zgrade muzeja, s nalazima masivnih zidanih struktura jednoga prostranog antičkog kompleksa, zatim površinu kasnoantičkog stambenog objekta (oko 490 m²), dio kruništa antičkih i kasnoantičkih gradskih zidina na potezu od Dvojnih vrata do pravokutne kule na jugu, zonu između Dvojnih vrata i početka ogradnih zidova prilaza u podzemni tunel Zerosstrase (ukupno oko 206,4 m²) te površinu od oko 35 m² jugozapadno od zgrade muzeja.

Arheološki radovi ispred istočnog pročelja zgrade Arheološkog muzeja Istre rezultirali su otkrivanjem većih dionica onih istih antičkih zidova čiji su pojedini dijelovi evidentirani u nekoliko navrata tijekom istraživanja 2017. i 2018. godine. Za potrebe realizacije projekta uređenja okoliša Arheološkog muzeja Istre, u okviru kojeg se planira prezentacija recentno otkrivenih nepokretnih arheoloških nalaza, bilo je potrebno što brže otkrivanje preostalih dijelova tih struktura. Stoga je strojnim iskopom otvorena površina od oko 316 m², a radovi su arheološki nadzirani. Dubina iskopa u odnosu na današnju hodnu površinu ponegdje je iznosila i do 6 m, i to većim dijelom do matične stijene. Antičke zidane strukture uočene su na dubini od otprilike 1,3 m. Premda su ti zidovi otkriveni tek djelomično, i to je bilo dostatno za utvrđivanje smjera njihova prostiranja i za procjenu njihove ukupne dužine, prilikom čega su se uzimale u obzir i one dionice zidova koje su bile tek parcijalno otkrivene tijekom prijašnjih istraživanja. Već je otprije utvrđena dužina sjevernog perimetralnog zida jednoga većeg antičkog kompleksa, koja iznosi 57,5 m, no

Pogled na zidove antičkog kompleksa koji se dovodi u vezu s Malim rimskim kazalištem (foto: S. Petešić)

valja istaknuti da ona nije potpuna, jer zid ulazi u zapadni profil iskopa. Pretpostavlja se da se pružala na potezu od gradskih zidina na istoku sve do istočnog pročelja scenske zgrade rimskog kazališta na zapadu. Širinu cijelog kompleksa, koji se sastoji od više masivnih zidanih struktura, odredio je jedan od dvaju paralelnih zidova, orijentacije sjever-jug. Zapadniji zid udaljen je 5 m od scenske zgrade kazališta. U odnosu na prethodni, drugi se zid prostire na sljedećih 5 m prema istoku, u dužini od 53,8 m, što je ujedno i mjera širine cijelog kompleksa. Prilikom ovogodišnjih radova, jugozapadno od zgrade Arheološkog muzeja Istre otkriveno je i posljednjih 6 m tog zida (SJ 024) (veći je dio evidentiran 2017.). Otkriveno je da se na jugu organski spaja s jednim zidom smjera istok-zapad (otkriven u dužini od 5 m). Zapadno je taj potonji zid preslojen zgradom kojom se koristi Sveučilišna knjižnica (izvorno je služila kao školska vježbaonica), dok sa suprotne strane ulazi u istočni profil iskopa, najvjerojatnije se pružajući sve do antičkih, kasnorepublikanskih gradskih zidina, u predjelu sjeverne kružne kule kod Herkulovih vrata. Navedeni zidovi izvorno su pripadali jednom antičkom građevinskom sklopu javne namjene, koji je zauzimao veću površinu istočnoga gradskog područja. Prema trenutačnom stupnju istraženosti, ta je površina mogla iznositi najmanje 2740 m², a nalazila se zajedno s još dvama antičkim stambenim objektima u zoni koja se protezala između obrambenih gradskih zidina na istoku, malog scenskog kazališta na zapadu te dviju, kamenom popločenih radijalnih cestovnih komunikacija na jugu i na sjeveru. Južna je cesta prolazila kroz Herkulova vrata, a sjeverna kroz Dvojna vrata. Cjelokupan raspored otkrivenih zidova upućuje na zaključak da se u antici u Puli između rimskog kazališta i gradskih zidina nalazila jedna uređena površina s okolnim trijemom, koja je mogla biti u uporabi prilikom održavanja scenskih predstava, i to kao mjesto okupljanja, druženja, odmora pa i zaštite od raznih vremenskih neprilika. Na temelju toga može se utvrditi da je bila sastavni dio kazališnog kompleksa nastalog u doba Augusta (27. g. pr. Kr. – 14. g.), odnosno u vrijeme intenzivnih graditeljskih aktivnosti u rimskoj koloniji Puli.

Kasnoantički stambeni objekt

Godine 2019. nastavljeni su arheološki radovi na površini objekta koji je dijelom bio otkriven tijekom prethodne sezone istraživanja. Prilikom gradnje toga zdanja, kao njegov južni zid iskorišten je sjeverni vanjski zid prethodno navedenog većeg kompleksa (Zid SJ 186). Nastao je za potrebe stanovanja u kasnoantičkoj fazi života grada Pule, smjestivši se u neposrednoj blizini istočnog poteza gradskih zidina i obližnjih Dvojnih vrata. Objekt je otkriven znatnim dijelom, ali ne u potpunosti. Iskop je obuhvatio

tek površinu od oko 173 m², vjerojatno ni polovicu njegove ukupne površine. Evidentirano je više prostorija, od kojih su neke bile naknadno pregrađene. Najstarija graditeljska aktivnost unutar te građevine zabilježena je u okviru četiriju prostorija, koje se nižu jedna za drugom (P25, P30, P31A, P31). Na toj je poziciji zabilježen odvodni kanal u dužini od 8 m (SJ 603). Zatečen je bez pokrovnih ploča i zapunjen zemljom. Kanal je u dvama navratima bio presječen zidovima SJ 555B i SJ 451D, a jedan ga je zid djelomično preslojio (zid SJ 632), i to nakon što je već bio zapunjen zemljom, a pokrovne su ploče bile maknute. Sve to upućuje na zaključak da u vrijeme uporabe tih prostorija kanal više nije mogao biti u funkciji odvodnje. Neposredno uz kanal, sa zapada se pruža ostatak još jednog zida smjera sjever-jug (SJ 666). Zatečen je srušen u predjelu onih zidova koji taj prostor zatvaraju s juga i sjevera (Zid 186 i Zid 555B). Gradnja toga zida vjerojatno je istovremena s gradnjom navedenog kanala. Obje su strukture ukopane u crvenu masnu zemlju, koja je sadržavala izmiješane nalaze iz rimskog i predrimskog, histarskog razdoblja. Zid SJ 666 bio je prekriven slojem tvrde zapečene crvene zemlje (SJ 634), u kojoj je nađen novac Licinija I. (308. – 324.). Nalaz datira sloj u vrijeme nakon uvođenja tih kovanica u upotrebu, koje započinje od 313. do 315. godine. No, treba napomenuti da je kanal mogao biti zatrpan i znatno prije jer je na vrhu zapune kanala pronađen novac Marka Aurelija (Marcus Aurelius (161. – 180.), Roma, 173. – 174. g.).

Prostor P31 bio je pregrađen zidom SJ 632, sačuvanim samo u temeljima. Odnos stratigrafskih jedinica i oskudni ostaci zida nagovještaju da se on pružao dalje prema zapadu, preslojivši zid 666. Zapadni završetak prostora, koji je dijelom formirao i taj zid, nije ustanovljen. U njegovoj razini dokumentiran je sloj crvenkastosivkaste zemlje s garom (SJ 633), iznad kojeg se nalazila hodna površina prostorije. U jugoistočnom kutu prostorije 31 pronađeno je otvoreno ognjište s kamenim rubnjakom, unutar kojeg se nalazila ravna ploha izrađena od ulomaka jedne cijele, ali razlomljene kanalice od žute gline (88x74 cm). Ognjište je bilo upotrebljavano nakon što su kanal i zid SJ 666 bili zatrpani. Ono se nalazilo na apsolutnoj visini od oko 11,35 m. Nije poznato na koji je način bila uređena hodna površina u vrijeme uporabe prostorije s ognjištem. U jednom dijelu ostao je vidljiv samo tanak trag vapnene žbuke. Nivo hodne površine nalazio se na prosječnoj apsolutnoj visini od 11,29 m. Datacija uporabe tog prostora moguća je na temelju primjeraka pronađenog novca, zatečenima u sloju nad kojim se nalazila hodna površina prostorije s ognjištem. Ondje su evidentirani nalazi novca, datirani u razdoblje od posljednje četvrtine 2. do 5. st.: novac Faustine II. (161. – 175.), posmrtni kov iza 175. g.; zatim novac Severusa Alexandera (222. – 235.), 222. – 231. g; novac – Constantinus I. (306. – 307. – 337.) (317. – 337. – 340.) (317. – 337. – 340.), Constans (333. – 337. – 350.) ili Constantius II. (324. – 337. – 361.), 335. – 341. g.; novac Valentinianusa II. (375. – 392.), Arcadiusa (383. – 395. – 408.), Honoriusa (393. – 395. – 423.) ili Theodosiusa I. (379. – 395.), 388. – 403. g. te još dvije u potpunosti nečitljive kovanice. Dakle, ako je posljednji primjerak novca pripadao jednom od posljednjih navedenih careva, moguća je datacija nastanka prostora za stanovanje, a to je tek prva polovica 5. st., no slaba čitljivost posljednjeg novčića ne omogućuje pouzdanu dataciju. Takva datacija ne određuje ni vrijeme gradnje cijelog objekta, zato jer je ta prostorija mogla nastati naknadnom adaptacijom u navedenom razdoblju za neke nove, svakako skromnije potrebe. Dimenzije prostorije nisu u potpunosti utvrđene jer nije otkriven njezin zapadni zid. Odrediva je tek samo njezina dužina, a ona iznosi oko 4,40 m. Proširenjem iskopa prema zapadu, iza zida 451C mogla bi se dobiti jasnija slika o pružanju prostorija iz te faze gradnje objekta. Kraj korištenja opisanim prostorom određuje sloj sivkaste zemlje s garom (SJ 628), koji je prekrio ognjište i hodnu površinu. Iznad njega nalazila se crvenkastosivkasta zemlja s mrvicama žbuke (SJ 625). Ondje je zatečen veći broj slabo očuvanih novčića (devet primjeraka), koji se okvirno mogu datirati u 4. i 5. st. Jedini nešto bolje sačuvan primjerak jest novac koji je datiran u 334 – 335. g. (Novac – Constantinus I. (306. – 307. – 337.), Constantius II. (317. – 337. – 340.), Constans (333. – 337. – 350.) ili Constantius II. (324. – 337. – 361.), Aquileia, 334. – 335. g.).

Sudeći prema nalazu novca u sloju koji je prekrio prostoriju, dolazi se do zaključka da je tako uređen prostor mogao biti upotrebljavan krajem 4. i u 5. st. S obzirom na nalaze novca zabilježene u sloju koji je prekrio prostoriju s ognjištem (SJ 625), može se zaključiti da je taj prostor prije definitivnog zatrpavanja i rušenja zidova 555A i 555B, upotrebljavan u 5. st. Taj cjelokupni prostor s juga zatvara zid 186, s istoka zid 555A, a sa sjevera zid 555B. Zapadni zid nije ustanovljen. Cijela ta, a i susjedna, sjeverna prostorija (P30), u budućnosti će biti zatrpane, odnosno prekrivene zemljom i tvrdom vapnenom žbukom, a tome će prethoditi rušenje zidova SJ 555A i 555B. Sjeverno od nje nalazi se sljedeća prostorija, koja bi se s obzirom na dimenzije (3,30x1,4 m) mogla interpretirati kao manji pristupni hodnik (P30). I ondje je zabilježen nalaz novca (AV 11,31), i to iz sredine 6. st. (Justinianus I. 527. – 565., Salona, 552. – 565. g.), što pomiče granicu uporabe većeg dijela objekta. Naime, taj je primjerak zatečen u sloju kod zida 555A, koji je nastao nakon što je zid bio srušen do zatečene visine.

Istočno od tih dviju prostorija nalazi se još jedna, dimenzija 4,50x6 m (P 26), koja je također opremljena jednim manjim ognjištem (SJ 624). Za razliku od prethodnih, u njoj je ostala sačuvana vapnena podnica te vapnena zidna žbuka, evidentirana na zidovima 186, 555A i 555C. Prostorija je djelomično bila pregrađena jednim zidom, od kojeg je ostao samo manji trag (Zid SJ 555C). Zajedno sa zidovima 451D i 555A tvorio je prostor koji je mogao biti širok najviše 1,50 m (P26B). Prema oskudnim ostacima, nije moguće utvrditi je li taj zid uopće imao dva lica. Možda je samo flankirao nekakvu strukturu, koja bi se eventualno mogla dovesti u vezu sa stubama. Naime, pod se u većem dijelu tog prostora nalazi na znatno nižoj razini od najmanje visinske kote okolnih zidova, stoga se dovodi u pitanje na kakav je način i na kojoj poziciji bilo riješeno pitanje komunikacije s okolnim prostorijama. Sa sjevernom prostorijom komunikacija nije ni morala postojati. Ako je prostor sa zapada činio hodnik, tada bi se moglo smatrati da su stube bile postavljene upravo na mjestu kojeg je s juga zatvarao prethodno spomenut zid. Širina tog omeđenog prostora iznosi tek nekih 1,50 m. Taj zid nije bio organski povezan sa zidom SJ 555A. Njegov se trag pruža samo do većeg kamenog bloka na istoku, a ne cijelom širinom tog prostora. Realno je pretpostaviti da su se upravo na tome mjestu nalazile stube. Malo je elemenata koji bi to

Kasnoantički stambeni objekt s numerički označenim zidovima i prostorijama; zbog građevinskih radova na zgradi AMI-ja, krajnji zapadni dio objekta privremeno je zatrpan (lijevo) (foto: Z. Grbin)

mogli potvrditi, pa navedeno ostaje samo kao moguća pretpostavka. Tijekom iskopavanja u okviru prostora 26 i 26A, istražen je niz nasipnih slojeva, od kojih je većina sadržavala kamenje raznih dimenzija, izmiješano sa zemljom. Uočeno je da je među njima i znatna količina kamena lomljenca, koji je vjerojatno pripadao ruševini zidova 555A i 555B. Stratigrafija upućuje na to da su zidovi SJ 555A i 555B u određenoj fazi bili porušeni, što se ne bi moglo reći za preostale zidove koji su tvorili taj prostor. U gotovo svim slojevima među nalazima dominiraju ulomci antičke građevne keramike, mada ima i nalaza druge vrste, kao što je *terra sigillata*, ulomci kasnoantičkih amfora rebrastih stjenki i kuhinjske keramike s valovnicom. Pronađene su i kockice mozaika, mramorne oplate te ulomci fresaka. Mnogi od tih nalaza upućuju na pretpostavku da je prilikom uređenja interijera te građevine upotrebljavan mramor i da su zidovi bili ukrašeni freskama. U uklonjenim slojevima, kojima je ta prostorija bila ispunjena, zabilježen je i znatan broj novčića. Osim triju iznimaka, novac u svim istraženim slojevima pokazuje ujednačenost. Svi su odreda kovani u 4. stoljeću. Među najzastupljenijim je primjercima novac Konstancija II. (324. – 337. – 361.), iz 355. – 361. godine.

Velikim brojem nalaza rezultirao je iskop u prostoru koji se nalazi sjeverno od prethodnog (P24). Zamjetno je da je upravo ondje prikupljena najveća količina i najraznovrsniji arheološki materijal. Zabilježeni su brojni ulomci antičke građevne keramike, kasnoantičkih amfora, kuhinjske keramike, vrlo često ukrašene motivom valovnice, ulomci peka, kasnoantičkih uljanica, trodijelnih koštanih češljeva, željeznih čavala, kockice podnog mozaika, jedan mramorni tarionik, brončani ključ, mnoštvo fragmenata životinjskih kostiju, ljuštura školjaka te stakla, od kojeg znatan broj pripada stopicama kaleža na visokoj nozi. Takvi su primjerci najvećim dijelom upotrebljavani kao samostojeće svjetiljke u sakralnim objektima. Mogle su biti upotrebljavane i u privatnim ambijentima, ne samo kao svjetiljke, već i kao čaše za piće. Datiraju se u razdoblje od 4. do 7. st. Tijekom ovogodišnje sezone istraživanja iskop je u navedenoj prostoriji (P24) započeo uklanjanjem tamne, gotovo crne zemlje, ispod koje se nalazila crvena masna zemlja te kamene škrilje, za koje se može pretpostaviti da su nekad pripadale krovu objekta. Ispod njih zabilježen je sloj smeđe zemlje s kamenjem malih i srednjih dimenzija, a zatim i sloj koji se možda može dovesti u vezu s razinom jedne od dviju hodnih površina (SJ 600). Navedeni je sloj sadržavao mnogo sitnog, vrlo gusto nabacanog kamenja. Nad tim slojem nalazilo se nekoliko vodoravno postavljenih opeka i kamenih ploča. Ondje je pronađen novac Severa Alexandera (222. – 235.),

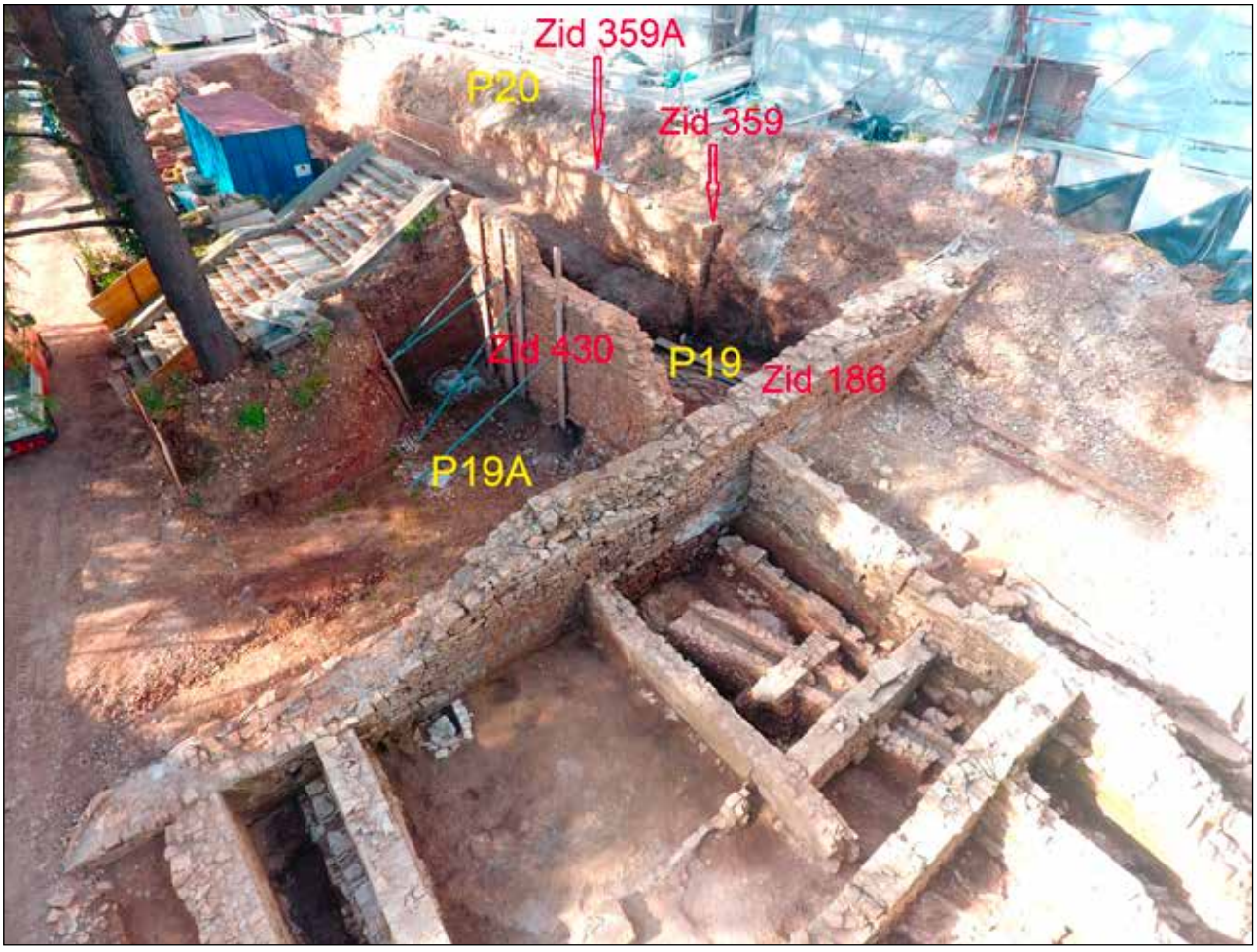

Pogled na dio kasnoantičkog stambenog objekta i na zidove antičkog kompleksa koji se dovodi u vezu s Malim rimskim kazalištem (foto: Z. Grbin)

ali i novac Justiniana I. (527. – 565.). Valja napomenuti da je u toj prostoriji nešto niže evidentiran nivo hodne površine s ostacima najmanje četiriju ognjišta, koja su bila postavljena gotovo na istoj razini kao i temelji okolnih zidova. Ognjišta su oblikovana na identičan način kao i ognjište u prostoriji P31. Središnja horizontalna ploha, sastavljena od manjih ulomaka antičke građevne keramike, bila je omeđena nizom manjih lomljenih vapnenaca. U sastavu plohe jednog od ognjišta nalazio se ulomak bijele mramorne pločice. Ognjišta su građena u više oblika pa je jedno bilo okruglo (promjer 69 cm), drugo pravokutno (75x85 cm), treće ovalno (64x80 cm), a četvrto polukružno (68x88 cm). Tanak sloj vapnene podnice zabilježen je u većem dijelu prostorije, počevši upravo od najsjevernije pozicioniranog ognjišta, sve do južnog zida prostorije. U sloju sivosmeđe zemlje koja se nalazila ispod razine podnice zabilježen je primjerak novca koji pripada caru Komodu (Commodus, 180. – 192.). Prilikom naknadnog proširenja iskopa otkriven je, ali ne u potpunosti, i sjeverni zid te prostorije (Zid 451G), za koji je ustanovljeno da nije organski spojen sa zapadnim zidom (Zid 451E), odnosno onim zidom s kojim formira sjeverozapadni kut prostorije te da je temeljen na slojevima koji su prilikom arheoloških radova morali biti uklonjeni, kako bi se otkrila podnica s ognjištima. Riječ je o naknadnoj pregradnji tog prostora. Možda se upravo ona spomenuta površina, na kojoj su zabilježeni nalazi horizontalno polegnutih opeka, može dovesti u vezu s hodnom površinom upotrebljavanom nakon naknadne pregradnje tog prostora. Ostaje nejasno je li tom intervencijom površina prostora P24 bila smanjena ili možda povećana. Unutar prostorije evidentiran je jedan manji trag postojanja nekakva zida smjera istok-zapad (0,50x0,94 m). Zid se nalazio uz sjeverni, ravan rub polukružnog ognjišta pa nije jasno je li možda bio njegov sastavni dio ili je pripadao ostatku pregradnog zida prostorije, i to iz prve faze korištenja tim prostorom, čime bi prvobitna širina prostorije iznosila 3,80 m. Treba istaknuti da prilikom temeljenja navedene strukture nije upotrebljavano vapneno vezivo, već crvena masna zemlja. Međutim, sjeverno od zida, na razini njegova temeljenja zabilježena je vapnena žbuka izmiješana s kamenjem. Zidane strukture te prostorije, u koje su umetnuti spoliji u vidu većih dijelova glatkih i kaneliranih polustupova, što je inače učestala praksa u vrijeme kasne antike, manjim su dijelom temeljene na živoj stijeni, a većim na starijim kulturnim slojevima. Posljednje je osobito izraženo u istočnoj zoni prostiranja zidova, kako te prostorije, tako i preostalog dijela objekta. Unutar prostorije s keramičkim ognjištima iskopavalo se do matične

Dio kasnorepublikanskih gradskih zidina s četvrtastom kulom kod Dvojnih vrata; nad kulom se nalaze rekonstrukcije nastale 30-ih godina 20. st. (foto: S. Petešić)

stijene, pri čemu su istraženi i uklonjeni slojevi zemlje koji su sadržavali veću količinu grube, rukom rađene keramike histarskog razdoblja. U navedenim slojevima nisu zabilježeni nikakvi tragovi aktivnosti iz razdoblja Histra, koji bi se eventualno mogli dovesti u vezu ukapanjem pokojnika ili gradnjom nastambi.

Prilikom proširenja iskopa prema zapadu otkriveni su zidovi koji su bili povezani s infrastrukturom objekta. Riječ je o odvodnim kanalima smjera sjever-jug, jednom većem, širine 0,77 m, i jednom manjem, nad kojim je sačuvana samo jedna kamena pokrovna ploča. Unutar prostora 25 u zapuni spomenutog odvodnog kanala (SJ 603) pronađen je novac cara Honorija (395. – 423.), kovan 409. – 410. godine. Novac je mogao dospjeti u kanal nakon što je on bio otvoren i devastiran. Vjerojatno su nakon toga vrata te prostorije bila zazidana, zatim je nasuto nekoliko slojeva zemlje, uz gradnju istočnog zida kanala (SJ 570B), nad kojim je podignut zid 451A te istodobno i zid 451B. Potonja dva zida organski su spojena.

Još se jedan veći kanal proteže duž cijelog istočnog pročelja građevine. Zidovi kanala (Zid 437 i Zid 524) temeljeni su na slojevima zemlje, a u jednom od njih pronađen je novac Constancija II. (324. – 337. – 361.). Taj je nalaz iznimno važan za dataciju gradnje objekta, odnosno za određivanje donje granice njegova nastanka, a to je druga polovica 4. st.

U idućoj fazi nastanjenosti objekta, prije naknadne adaptacije unutarnjeg prostora srušeni su zidovi 555A, 555B i 555C, nakon čega su prostorije P30, P31, P31A bile prekrivene, isprva crvenkastosmeđom zemljom s garom, a potom i tvrdom vapnenom žbukom. U tom sloju pronađene su keramičke uljanice afričke provenijencije, koje su se proizvodile od druge pol. 5. do druge pol./kraja 6. st. Kao što je već rečeno, u zidu SJ 451D izvorno su postojala vrata, koja su zazidana pa su tako podignuti zidovi 451A i 451B. Izravno na novonastali zid dograđen je zid 451C, formirajući tako nove prostore. Zid 451C spojen je pod pravim kutom s još jednim (Zid 451F), oblikujući sljedeću prostoriju prema zapadu. Kod obaju tih zidova ostali su sačuvani pragovi vrata, što sugerira novi nivo hodne površine, koji je postao znatno viši. Preostali dio prostorije P26 prekriven je novim slojevima zemlje. Na toj je površini, do početka recentnih arheoloških istraživanja, djelomično sačuvana jedna manja pravokutna struktura, prislonjena na zid 451D. Možda je isprva služila kao manji rezervoar za vodu, a potom kao otpadna jama. To bi pripadalo posljednjoj građevinskoj fazi tog stambenog objekta, koja se može datirati tek od druge polovice 6. st.

Pogled na kamene strukture koje su izvorno flankirale unutarnji ulaz kod Dvojnih vrata; u pozadini se vide Dvojna vrata; dolje su vidljive recentne cijevi i zidani kanal s pokrovnim pločama (foto: S. Petešić)

U budućnosti se planira proširivanje iskopa iskop prema zapadu. Tijekom arheoloških radova 2019., iskop je u tom dijelu objekta bio limitiran zbog visokih nasipa kojima je prijetila opasnost od urušavanja.

Antičke i kasnoantičke gradske zidine u Puli

Za potrebe izrade ograde na istočnom rubnom dijelu parcele Arheološkog muzeja Istre, na potezu između Herkulovih vrata (gradska vrata nastala prilikom osnivanja rimske kolonije Pole 46./45. g. pr. Kr.) i Dvojnih vrata (2. st.), tijekom posljednjih dviju sezona arheoloških istraživanja (2018. – 2019.) prilikom iskopavanja otkriven je dio kruništa dupliranih gradskih zidina, i to na četirima odvojenim pozicijama. U ovoj je sezoni otvoren i potez zidina koji se proteže od Dvojnih vrata do središnje pravokutne kule, što iznosi oko 34,8 m. Budući da je iskop bio limitiran, zidine nisu otkrivene u cijeloj širini. Međutim, već je otprije ustanovljena širina obaju obrambenih zidova. Unutarnji te ujedno i stariji zid, koji je izravno povezan s Herkulovim vratima, prosječno je širok 2,80 m, građen je s dvama licima od kamena vapnenca te ispunom od lomljenog kamena raznih dimenzija povezanog vapnenim mortom. U 5./6. st. s vanjske je strane sagrađen još jedan zid širine 1,50 – 1,70 m, koji je bio izravno prislonjen na vanjsko lice starijih, kasnorepublikanskih zidina. Tridesetih godina 20. st. kasnoantički dio zidina dograđen je u visinu. Rekonstruirani dio uvučen je u odnosu na ravnu vertikalu zidina za oko 8 cm te je podignut na način da tvori samo njegovo vanjsko lice. Preostala je površina zidina bila prekrivena zemljanim nasipom. Tijekom njihova ponovnog otkrivanja, uklonjeni su nasipni slojevi zemlje u kojima su zatečeni raznovrsni nalazi, datirani u široko razdoblje od prapovijesti do 20. st. Od posebnih se nalaza ističe novac Kraljevine Italije, s likom kralja Vittoria Emanuela III. Arheološki nalazi u otkopanim slojevima potvrđuju da su gradske zidine nakon konzervatorskih zahvata bile zatrpane zemljom iskopanom u neposrednoj blizini, prilikom čega se pomiješao materijal iz različitih kulturnih razdoblja. Prilikom arheološkog iskopavanja utvrđeno je da su na tom potezu gradskih zidina obje pravokutne kule (i središnja i ona u blizini Dvojnih vrata) organski povezane s unutarnjim, odnosno kasnorepublikanskim zidinama. Nad ostacima pravokutne kule, koja se nalazi uz južni pilon Dvojnih vrata, rekonstruiran je zid koji jednim dijelom leži na zemljanom nasipu. Prilikom iskopavanja tog nasipa otkriven je dio izvorne ispune pravokutne kule, sastavljene od lomljenog kamenja raznih dimenzija, povezanog vapnenom žbukom. S unutrašnje strane rekonstruiranog dijela

kule, na odaljenosti od 40 do 60 cm evidentirano je vanjsko lice zida, oblikovano od većih klesanih blokova. Proteže se od Dvojnih vrata prema jugu u dužini od 1,5 m. Djelomično je temeljen na ostatku pravokutne kule. Kakva je bila situacija prije rekonstrukcije pravokutne kule kod Dvojnih vrata, može se vidjeti na starim dopisnicama s kraja 19. i početka 20. st. U to su vrijeme ostaci zidina i obiju kula u blizini Dvojnih vrata bili zatrpani zemljanim nasipom, dok je prethodno navedena struktura bila vidljiva. Unutarnje lice rimskog, kasnorepublikanskog dijela gradskih zidina u sjevernoj zoni iskopa još uvijek nije otkriveno, ali je zamjetno da se u odnosu na pretpostavljenu liniju njegova pružanja širi prema zapadu. Tijekom budućeg proširenja iskopa prema zapadu očekuju se jasniji podaci.

Dvojna vrata – Zerostrasse

Za potrebe izrade upojnog bunara većeg kapaciteta i ostale infrastrukture povezane s adaptacijom zgrade Arheološkog muzeja Istre, na najnižoj koti njezina okoliša otvorene su dvije sonde – prva u zoni Dvojnih vrata i površine oko 120 m² (Sonda I) i druga u zoni prilaza podzemnom tunelu Zerostrasse (Sonda J), površine od otprilike 86,4 m². Cijela je ta zona sa sjevera limitirana recentnim ogradnim zidom. Na istočnom rubnom dijelu sonde I nalaze se Dvojna vrata, sagrađena u 2. st. Južnu granicu sonde čini ogradni zid s ulazom u park AMI-ja, a zapadnu dvije međusobno razmaknute antičke kamene strukture, od kojih ona sjeverna ima sačuvan veći segment kaneliranog polustupa na višestruko profiliranoj bazi. U slučaju strukture koja je smještena južnije, od polustupa je ostala sačuvana jedino baza. Između tih dviju struktura nalazi se kameni prag i metalna ograda s vratima, koja čini granicu između dviju sondi. Na nivou hodne površine, tik uz tu ogradnu konstrukciju, nalaze se gornje plohe dvaju recentnih šahtova. Preostala površina bila je prekrivena recentnim kamenim popločenjem. Arheološki iskop započeo je nakon njihova uklanjanja. Slojevi koji su se nalazili izravno ispod ploča recentnog su postanka. Uz bočne ograde nalazila se smeđa zemlja s kamenjem, dok je preostala površina bila prekrivena pijeskom i zemljom. Ispod su se mjestimično nalazili izrazito tvrdi naboji od sitnog kamenja, ponegdje izmiješanog s usitnjenom keramikom, pa čak i s tvrdom masnom smeđom zemljom. Sloj je recentan, a nastao je za potrebe hodne površine prije konačnog popločenja. U tom prostoru recentno je sagrađen još jedan šaht, čiji su zidovi građeni od kamena lomljenca, a svod od opeke. Unutarnje dimenzije šahta iznose 2,10x2,10 m. Četvrtast kameni poklopac, koji zatvara otvor šahta, bio je vidljiv i prije početka radova u toj sondi te je bio uklopljen u kameno popločenje današnje hodne površine. Nakon uklanjanja smeđe zemlje, uz gotovo cijeli južni rub zone iskopa otkriven je jedan stariji, ali također recentan plitak otvoren kameni kanal za oborinsku odvodnju. Kanal je kod zapadne granice sonde skretao pod pravim kutom prema sjeveru te završavao u blizini južnog zidanog šahta. Dijelom je bio oblikovan od kamenja postavljenog na „nož". Ta situacija upućuje na to da je prije posljednjeg uređenja cijele površine u predjelu ulaznog koridora kod gradskih vrata postojala hodna površina na nešto nižem nivou od razine gornjih ploha velikih kamenih baza na kojima počivaju piloni Dvojnih vrata. Kameni elementi navedenog kanala protezali su se samo do konzerviranih i nadograđenih dijelova jednog polukružnog zida na istoku. Jednaki takvi plitki kanali za usmjeravanje oborinskih voda nalazili su se i na nivou današnje hodne površine u zoni Dvojnih vrata, ali i uz rubove pješačkih komunikacija u parku Arheološkog muzeja Istre. Prilikom uklanjanja slojeva od tvrdog naboja kamena i zemlje, u zapadnom dijelu sonde pojavio se recentan zidani kanal, pokriven kamenim pločama. Kanal se pruža iz smjera zapada prema istoku i usmjeren je prema sredini sonde, gdje je na kraju i uništen. Prilikom iskopavanja sloja sivosmeđe zemlje s kamenjem, koji se nalazio ispod spomenutog tvrdog naboja, otkrivene su dvije recentne betonske cijevi. Obje se pružaju iz smjera zapada i ulaze u prethodno spomenut veći šaht. Sjeverna cijev prethodno prolazi kroz krajnji istočni dio zidanog kanala s pokrovnim pločama, dok ona južna prema zapadu ulazi u manji zatvoreni šaht. Treba napomenuti da se u jugozapadnom dijelu sonde nalazi čempres. U njegovoj blizini zatečen je rahao sloj sastavljen od sitnog kamenja i bijelog pijeska, što je vjerojatno trag uništenog naboja prethodno spomenute hodne površine, ispod koje se nalaze betonske cijevi. Nekoć se u krajnjem sjeverozapadnom kutu toga prolaza nalazio još jedan čempres, što je poznato jer je ta situacija bila prikazana na starim dopisnicama s kraja 19. st. te fotografijama iz pedesetih godina 20. st. Stablo je u određenom trenutku moralo biti uklonjeno jer su na tome mjestu instalirane željezne vodovodne cijevi, i to upravo one koje će tek biti otkrivene tijekom nastavka istraživanja. Naime, u sjevernoj polovici sonde nalazio se recentan nasip od tamnosmeđe zemlje s kamenjem pretežno srednjih dimenzija. Prostirao se cijelom dužinom sonde, počevši od manjeg, sjeverno pozicioniranog šahta kod zapadne ograde, završavajući kod istočnog ruba sonde, gdje započinje asfaltni nogostup današnje gradske ceste. Prilikom iskopavanja tog sloja, a zatim i još jednog, nešto svjetlijeg sloja zemlje, naišlo se na dvije željezne vodovodne cijevi, koje su postavljene ispod nivoa dna spomenutog šahta te se prostiru cijelom dužinom sonde iz smjera zapada prema istoku, probivši sloj na kojem je temeljen već otprije otkriven zidani kanal s kamenim pokrovnim pločama. Cijevi ulaze u istočni profil sonde u predjelu između sjevernog i središnjeg pilona Dvojnih vrata. Već je u početnoj fazi istraživanja te sonde, nakon uklanjanja gornjeg nasipnog sloja otkriven jedan manji zidani odvodni kanal s pokrovnim pločama (1,50x0,50 m). Građen je u predjelu sjevernog lučnog ulaza Dvojnih vrata, u smjeru sjever-jug. Kanal jednakih karakteristika otkriven je i kod južnog lučnog ulaza. Također je otkriveno da se u smjeru sjevernog lučnog prolaza Dvojnih vrata ispod nivoa hodne površine nalazila antička infrastruktura u vidu zasvođenog odvodnog kanala. Kanal je po cijeloj dužini, jednako kao i dio temeljne strukture Dvojnih vrata, bio prilično uništen tijekom iskopavanja terena za postavljanje dviju željeznih cijevi.

Na početku istraživanja tog prostora uočena je jedna polukružna zidana formacija, koja je bila djelomično naznačena i u samom opločenju današnje hodne površine. Prilikom iskopavanja utvrđeno je da se ta struktura prostire od južnog do sjevernog pilona Dvojnih vrata, tvoreći na taj način polukružan prostor. Taj prostor neposredno slijedi nakon dvaju lučnih prolaza kroz gradska vrata. Tijekom početka iskopavanja zabilježeno je samo istočno lice strukture koja je

Pogled iz zraka na Malo rimsko kazalište s novootkrivenim suhozidnim strukturama (foto: I. Juričić)

u gornjim redovima konzervirana i dijelom rekonstruirana. Prilikom navedenih zahvata upotrijebljena je cementna žbuka. Prilikom daljnjeg iskopavanja utvrđeno je da se ta struktura kontinuirano pruža u dubinu. U donjim je dijelovima prilikom gradnje toga zida upotrebljavana vapnena žbuka. Budući da arheološki radovi u zoni Dvojnih vrata još nisu dovršeni, nije dovršen ni iskop u zoni te strukture, tako da nije ustanovljena njezina temeljna stopa. Kontinuitet je i toga zida u nekoliko navrata prekinut recentnim intervencijama povezanima s izradom većeg šahta oblikovanog sa svodom od opeke te za postavljanje cijevi, i to ne samo onih otprije spomenutih, već najvjerojatnije i onih koje su otkrivene u sondi otvorenoj na potezu prema podzemnom tunelu – Zerostrasse (sonda J). Nastavak njihova protezanja može se očekivati i u ovoj zoni istraživanja.

Kao što je već rečeno, površina koja se prema zapadu izravno nadovezuje na prethodnu, označena je kao sonda J. Odlučeno je da arheološki iskop obuhvati širinu od 8 m, počevši od sjevernog ogradnog zida prema jugu. Dužina iznosi 10,80 m. Za razliku od prethodne, cijela je ta površina bila prekrivena rahlim slojem bijelog šljunka. Nakon što je on bio uklonjen, pojavio se plitak recentan kanal s kamenim elementima postavljenima na „nož", smjera sjever-jug. Cijelom dužinom sonde, u liniji sjevernog ogradnog zida ulaza u podzemni tunel, u smjeru istok-zapad pružao se betonski kanal za oborinsku odvodnju. Paralelno s njim, na južnoj strani sonde protezao se još jedan takav kanal. On je zatečen samo u polovici svoje prvobitne dužine. Cijela mu je južna dionica bila uklonjena, a pri njegovu završetku na istoku bio je postavljen početak betonske odvodne cijevi, koja se pružala dalje prema istočnom kraju sonde. Cijev je na polovici dužine bila presječena manjim zidanim i iznutra ožbukanim šahtom. To je ona ista cijev koja je zabilježena u sondi I, a koja je priključena na velik centralni šaht u zoni Dvojnih vrata. Ta je situacija otkrivena tek nakon iskopavanja sloja smeđe zemlje, koja se nalazila ispod tvrdo nabijenog šljunka izmiješanog sa zemljom. Nakon što je i taj sloj bio uklonjen, na potezu između dvaju betonskih kanala evidentiran je tvrd naboj sitnog kamenja. Svaki je od tih triju slojeva povezan s jednom fazom recentnog uređenja hodne površine, koja se od ulaza u grad proteže u smjeru podzemnog tunela. Najstarija hodna površina nastala je na sloju smeđe zemlje. U razini potonjeg sloja, uz južni rub sjevernog betonskog kanala, paralelno s njime zatečen je još jedan kanal oblikovan kamenjem ukopanim na „nož". Na cijelom potezu uz sjeverni ogradni zid nalazila se humusna zemlja s kamenjem. Prilikom uklanjanja tog sloja otkriven je odvodni zidani kanal s dnom od kamenih ploča i s djelomično sačuvanim pokrovnim pločama različitih nepravilnih oblika. To je nastavak istog onog kanala koji je otkriven u zoni Dvojnih vrata (sonda I). Kanal je mjestimično ukopan u sloj tamnosmeđe zemlje s kamenjem te

mjestimično u crvenkastosmeđu zemlju s kamenjem malih i srednjih dimenzija. Tijekom ovogodišnje kampanje, taj sloj nije istražen. Kanal u potpunosti podsjeća na kanale građene za potrebe odvodnje oborinskih voda, povezanih sa zgradom gimnazije iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije, a koji su otkriveni tijekom arheoloških istraživanja 2017. godine ispred zapadnog pročelja zgrade Arheološkog muzeja Istre. Novootkriveni kanal preslojio je jedan znatno veći, antički odvodni kanal, čije se zidane strukture u ovoj fazi istraživanja tek naziru.

U ovoj zoni istraživanja, ispod spomenutog svijetlog sloja smeđe zemlje s kamenjem, pojavila se nešto tamnija smeđa zemlja. Prilikom njezina iskopavanja postupno su u potpunosti otkrivene tri metalne vodovodne cijevi. Nastavak tih cijevi evidentiran je u zoni Dvojnih vrata. Od dviju ustanovljenih betonskih cijevi, jedna je otkrivena u potpunosti te je i uklonjena. Betonske su cijevi bile priključene na središnji šaht, dok su metalne izlazile izvan zone Dvojnih vrata. Sloj zemlje otkopan prilikom otkrivanja navedenih cijevi sadržavao je antičke i recentne nalaze te se može zaključiti da je on nastao tijekom prekopavanja starijih kulturnih slojeva, pri čemu je došlo do miješanja nalaza iz antike i kasne antike, s predmetima iz mlađih razdoblja. U profilima iskopa za sada se naziru nekakve zidane strukture. Njihovo otkrivanje uslijedit će u idućoj sezoni istraživanja. Po svemu sudeći, u toj zoni radova, tek slijedi iskopavanje starijih kulturnih slojeva.

Malo rimsko kazalište

Arheološki radovi na lokalitetu Malog rimskog kazališta 2019. bili su nastavak istraživanja iste lokacije iz prethodne sezone. Iskopom je bio obuhvaćen dio južnog dijela kazališta te veća zona izvan perimetra samog objekta. U tom je dijelu lokalitet iskopavan zbog potrebe spuštanja hodne površine na razinu recentno otkrivenog ulazno-izlaznog hodnika u južnom dijelu gledališta. Osim toga, u planu je uređenje cjelokupnog pristupa, ne samo kazalištu, već i najvišem platou gradskog brežuljka, gdje se nalazi šetalište oko opkopa mletačke utvrde građene početkom tridesetih godina 17. st. Ovogodišnji je iskop bio proširen prema zapadu pa je cjelokupna površina na kojoj su se odvijali radovi iznosila cca 200 m². Pritom su istraženi pojedini recentni slojevi, nastali nasipavanjem tijekom i nakon gradnje austrougarske pučke škole (zgrada je građena 1908. te je temeljena na jugoistočnom dijelu kazališta). Tako je uz samu zgradu nastavljen iskop nasipa s nalazima datiranima od antike do 20. st. Sloj nije u potpunosti istražen zbog potrebe odvoza otkopanog materijala, koji se u ovoj sezoni istraživanja odvijao preko drvenog mosta s rampom. Nalazio se iznad onog radijalnog zida kazališta koji je uništen prilikom gradnje austrougarske škole i pripadajućeg ogradnog zida. Kako bi odvoz bio moguć, trebalo je obustaviti iskopavanje spomenutog recentnog nasipa. Zbog toga su radovi bili ograničeni i u većem dijelu prostora koji s istoka limitira taj isti zid, a sa zapada (na udaljenosti od 3 m) sljedeći radijalni zid. Pretpostavlja se da je taj prostor izvorno pripadao još jednom ulazno-izlaznom hodniku kazališta. Ondje je djelomično istražen jedan nasipni sloj, koji je uz rimske nalaze sadržavao i ulomke keramike s crnim premazom, kakvi se inače često nalaze u slojevima kasnorepublikanskog razdoblja. S ciljem otkrivanja potonjeg radijalnog zida u cijeloj dužini, istraživana je i susjedna prostorija, ali ni ondje se nije iskopavalo do kraja kulturnog sloja, a malobrojni nalazi nisu bili dostatni za precizniju dataciju. Ondje je pronađen i jedan novčić, koji je nažalost nečitak. Nastavak radijalnog zida i njegov spoj sa zadnjim, vanjskim koncentričnim zidom kazališta, još uvijek nije ustanovljen. Izvan kazališta istražena je površina koja je sadržavala više nasipnih slojeva, uglavnom sastavljenih od lomljenog kamenja, nastalih u postantičkom razdoblju, i to nakon što je kazalište bilo porušeno do one razine koja je zabilježena tijekom recentnih istraživanja. U tom je dijelu otkriveno nekoliko suhozidnih struktura. One najistočnije upućuju na postojanje nekakve građevine unutar koje se nalazio pravokutan prostor ukopan u starije kulturne slojeve. Taj je prostor sa svih strana bio obzidan lomljenim kamenom. Ispuna je sadržavala više različitih slojeva, u kojima su zatečeni sitni ulomci narebrenih amfora, kuhinjske keramike s motivom valovnice, stakla, tegula, fragmenti životinjskih kostiju i dr., što upućuje na postojanje otpadne jame. Na gornjoj razini te strukture pronađen je novac cara Konstansa II., kovan u Raveni 659. – 668. Zapadno od tih struktura otkrivena su još tri suhozida, koja se međusobno paralelno protežu u smjeru sjever-jug. Preliminarno, sve se te strukture mogu datirati u rani srednji vijek.

Literatura

Petešić 2015 S. Petešić, Pula – Malo rimsko kazalište, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 363 – 366.

Petešić 2019 S. Petešić, Pula – Malo rimsko kazalište, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Silvana Petešić

Summary

In 2019, the Archaeological Museum of Istria in Pula conducted archaeological research at the site of the Small Roman Theatre – the Archaeological Museum of Istria, West/East. The work represented a continuation of the research from the previous season and was carried out at two separate locations. One relates to the immediate surroundings of the Archaeological Museum of Istria and the other to the area of the Small Roman Theatre in Pula. For the purpose of implementing the landscaping project for the Archaeological Museum of Istria, which includes the presentation of recently discovered immovable archaeological finds, interventions were carried out to uncover larger sections of ancient masonry structures directly connected to the Small Roman Theatre. These are massive walls that form an organized public space with a surrounding portico, which could have been used, especially during the stage performances, as a place for gathering, socializing, and protecting visitors from various weather conditions. A Late Antique urban residential house, constructed in the second half of the 4th century, was also explored, with subsequent alterations dating to the second half of the 6th century. Exploration also extended to the area from the Twin Gate to the boundary walls in front of the entrance to the underground Zerostrasse tunnel. This year's excavation covered layers that covered recent infrastructure, such

as manholes, concrete and iron pipes, and brick drains covered with stone slabs. An ancient drainage channel was also documented, yet to be fully explored. In accordance with the planned presentation of all ancient and late antique structures discovered in the area of the Archaeological Museum of Istria, excavation was also carried out on a section of the double city walls. The walls were uncovered at the section running from the Twin Gate, where a rectangular tower is located, all the way to the next rectangular tower to the south. On this stretch, the inner face of the older, late Republican wall has not yet been determined. Research was also conducted in the area of the Small Roman Theatre, with the aim of discovering the remaining masonry structures of the auditorium and because of the need to lower the walking surface to the level of the recently discovered entrance to the southern part of the auditorium. Additionally, the arrangement of complete access to the theatre and the highest plateau of the city hill is planned. Excavation covered a part of the southern section of the theatre and a larger zone outside the perimeter of the structure. Various recent layers, created by filling during and after the construction of the Austro-Hungarian public school (1908), were investigated. Within the theatre, fillings were recorded, preliminarily dated to the theatre's construction period, and in its immediate vicinity, several dry stone wall structures were discovered, dating back to the Early Middle Ages according to the coin of Emperor Constans II.

Redni broj: 268
Lokalitet: Pula – Radićeva, Dobrilina, Flaciusova ulica
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-5638
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 15. studenog 2018. do 8. travnja 2019. Arheološki muzej Istre nadzirao je radove prilikom gradnje 35 kV kabela od TS Centar do TS Uljanik u Puli. Voditeljica nadzora bila je Aleksandra Mahić, dipl. arheo. Lokalitet su geodetski snimili A.G.G. d.o.o. iz Pule i Geo-Line d.o.o. iz Alilovaca. Izvođač radova bila je tvrtka Vintijan d.o.o., a investitor je bio HEP – Operator distribucijskog sustava d.o.o., Elektroistra Pula.

Spomenuti su radovi obuhvatili područje kulturno-povijesne cjeline grada Pule. Na prostoru planiranih radova tijekom prijašnjih istraživanja potvrđene su arhitektonske strukture Velikog rimskog kazališta, građenog u 1. st. izvan gradskih zidina, na sjevernoj padini brežuljka Monte Zaro. Tijekom zaštitnog istraživanja 2014. u Dobrilinoj ulici registrirane su strukture temelja kazališta, najvjerojatnije jednog od ulaza, zidova koji su se na njega nadovezivali te antičkog odvodnog kanala. Također, Flaciusova je ulica 2012. i 2013. arheološki istražena, prilikom čega su otkriveni brojni keramički, metalni i kameni artefakti, ali i kožnati i drveni predmeti. Najvažniji je ipak pronalazak dvaju antičkih brodova, većeg (Pula I) i nešto manjeg (Pula II), datiranih u početak 2. st.

Na spomenutom se položaju nalazila antička operativna luka, uz tadašnje gradske bedeme.
Trasa iskopavanja kanala za nove električne instalacije obuhvatila je područje više ulica: Radićeve (sektor I), Dobriline (sektor II) i Arsenalske/Flaciusove (sektor III). Teren je iskopavan kombinirano, strojno i ručno. Za potrebe postavljanja novih cijevi kopan je kanal prosječne širine od 0,70 m i dubine do 1,30 m.
U iskopu cijele trase kanala prate se pretežito jednaki nasipni slojevi. Ispod površinskog sloja asfalta nalaze se slojevi tamponske podloge te mjestimično betona. Ispod njih nalazi se sloj rahle smeđe zemlje, s mnogo manjeg, srednjeg, ponegdje i većeg neobrađenog kamenja, bez nalaza, podno kojeg se nalazi matična stijena. Na određenim dijelovima iskopa zbog naknadnih intervencija i postavljanja instalacija, slojevi su izmiješani i ne prate uobičajenu stratigrafiju.

Sektor I (Radićeva ulica, od križanja s Vergerijevom ulicom do križanja s Dobrilinom ulicom)
Na spomenutom je području registrirano nekoliko recentnih zidanih struktura, koje su pripadale austrijskom sustavu za odvodnju (kanali i slivnik). Sve su konstrukcije bile jednakih karakteristika gradnje. Zidovi kanala složeni od djelomično obrađenog kamenja nosili su četvrtaste pokrovne ploče različitih veličina. Kao vezivo i obloga unutrašnjosti

Pregledna situacija zahvata u prostoru – crveno je označena trasa iskopa kanala (izvor: Google maps)

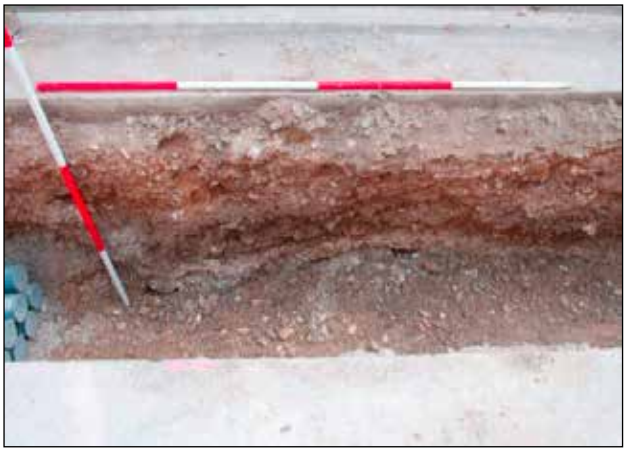

Žbukana podnica u J profilu kanala, Dobrilina ulica (foto: A. Mahić)

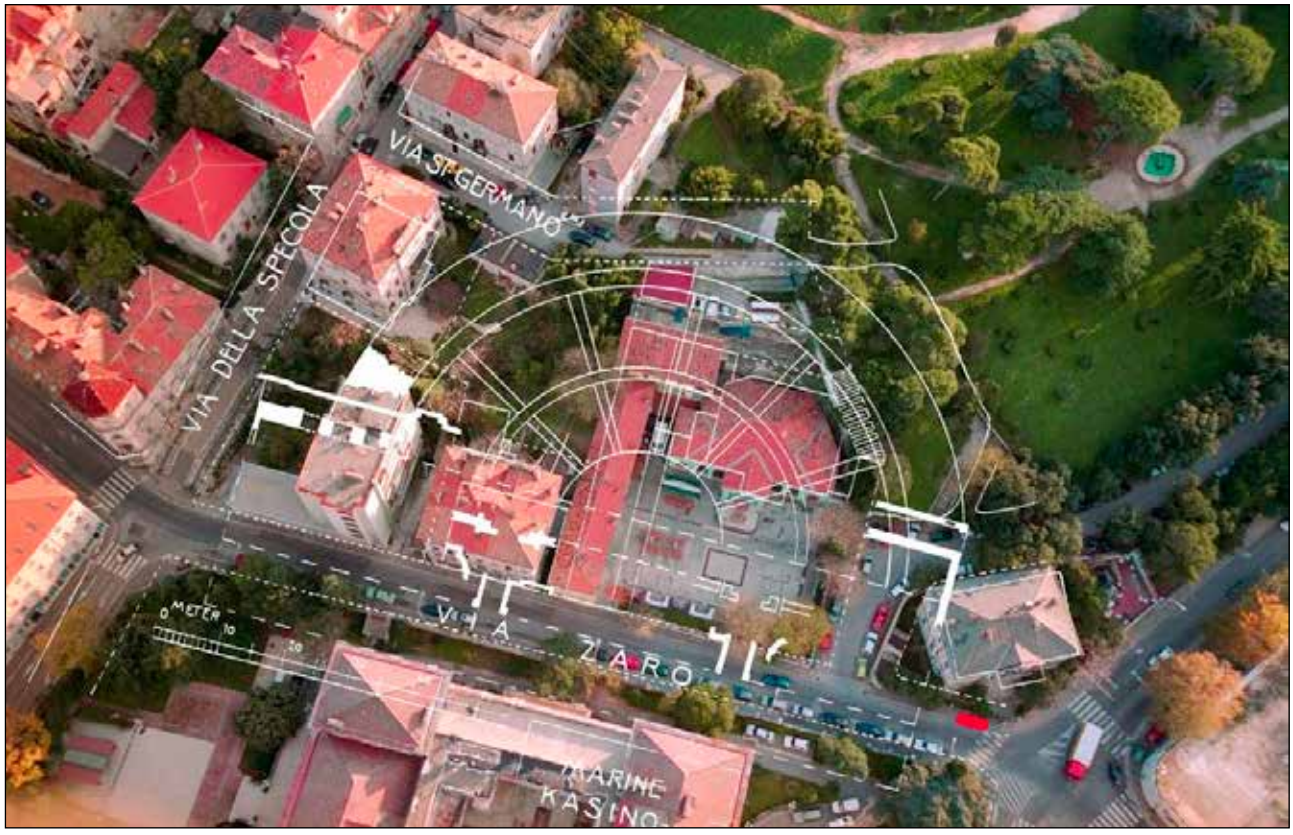

Zračna fotografija s preklopljenim tlocrtom Velikog rimskog kazališta: crveno je označen položaj novootkrivene strukture (preuzeto iz: Starac 2009: 52)

Kameni pilon u Dobrilinoj ulici (foto: A. Mahić)

upotrebljavana je siva žbuka, pjeskovita sastava. Cijela je konstrukcija nakon temeljite dokumentacije ručno demontirana zbog potrebe prolaska novih instalacija na istraživanoj trasi.

Sektor II (Dobrilina ulica, od križanja s Radićevom ulicom i Tartinijevom ulicom do Arsenalske ulice te poprečni prekop Boškovićeva uspona)
Iskop kanala u Dobrilinoj ulici velikim se dijelom odvijao poviše stare plinske cijevi, koja se pratila uzduž sjeverne strane prometnice na dubini od 0,90 do 1,20 m. Na taj se način spriječila mogućnost oštećenja struktura Velikog rimskog kazališta. U ravnini sa sačuvanim blokovima rimskog kazališta, u južnom profilu kanala registrirana je obrađena, u gornjem dijelu zaravnjena matična stijena. Tako prilagođena stijena vjerojatno je upotrebljavana kao utemeljenje kazališta. Poviše stijene nalazi se zemljani sloj, sa sporadičnim nalazima keramike (ulomci tegula, imbreksa, amfora). Također, uzduž sjeverne strane prometnice, u južnom profilu kanala (prema brežuljku Monte Zaro), dokumentirana je kompaktna podnica od bijele žbuke, pijeska i sitnog kamenja debljine između 10 i 20 cm. Pruža se u smjeru istok-zapad i prati se u prekidima na dubini od 0,80 do 1 m. Sloj s mnogo neobrađenog manjeg i srednjeg kamenja, pomiješan sa smeđosivkastom zemljom ispod nje, služio je kao podloga za žbukanu podnicu. Podnica je devastirana vjerojatno prilikom postavljanja velike plinske cijevi, koja se nalazi neposredno ispred nje.

Prilikom iskopavanja kanala na južnom nogostupu Dobriline, s prednje strane austrougarske vile Monai otkrivena je struktura koja je vjerojatno pripadala zdanju Velikog rimskog kazališta. Strukturu čini veći vapnenački blok (pilon), visine 91 cm, širine 70 cm i dužine 125 cm, koji stoji na kamenoj bazi jednake obrade. S bazom su povezani bočni kameni blokovi manjih dimenzija, koji se nalaze uz donji, južni ugao pilona. Zbog skučenosti iskopa te zbog klizanja nasipnih slojeva s bočnih strana, nije bilo moguće dobiti širinu i dubinu kamene baze, kao ni utvrditi na čemu je ona stajala. Sa sjeverne strane, neposredno do kamenog pilona nalazi se recentan austrijski odvodni kanal izvan funkcije. U njegovu se produžetku, prema zapadu, nalaze funkcionalni slivnici na rubu današnje prometnice. Recentan odvodni kanal čine dva bočna zida s unutrašnje strane pravilno klesanog i uslojenog kamenja, međusobno vezanog sivom žbukom pjeskovita sastava, na koje su sjedale pokrovne ploče kamena sivca. Spomenute su ploče sjedale na kameni pilon koji je očito iskorišten u nastavku odvodnog kanala kao jedna njegova bočna stranica. Kanal je bio ispunjen slojem kompaktne, sivosmeđe zemlje bez nalaza.

Sektor III (poprečni prekop Arsenalske i početak Flaciusove ulice)
Na nogostupu ispred austrougarske vile Monai (Arsenalska ulica 1) iskopana je pozicija za novi šaht dimenzija 3x2,60 m i dubine 1,30 m. Utvrđeni su slojevi asfalta, tamponske podloge, nasipni zemljani slojevi bez arheoloških nalaza te matična stijena. Poprečni prekop dijela Arsenalske ulice i na početku Flaciusove ulice bio je relativno plitak i izveden je do postojećih instalacija.

Literatura

Čuka 2015 M. Čuka, Izvještaj o zaštitnom arheološkom istraživanju u Dobrilinoj ulici u Puli u sklopu projekta „Rekonstrukcija gradske mreže plina u gradu Puli", Ur. br. 874-1, Arheološki muzej Istre, Pula, 2015: 5 – 11.
Starac 2009 A. Starac, Od ulomka do rekonstrukcije / From Fragment to Reconstruction. Katalog izložbe, 78, Arheološki muzej Istre, Pula, 2009: 37 – 52.
Vežnaver 2017 A. Vežnaver, Uljanice iz Flaciusove ulice u Puli, HArch, 47, Pula, 2017: 114 – 116.

Aleksandra Mahić Sinovčić

Summary

From November 2018 to April 2019, archaeological supervision was conducted during the construction of a 35-kV cable from the Centar SS to the Uljanik SS in Pula. The works covered parts of three streets – Radić, Dobrila, and Flacius, where archaeological sites were previously identified. The work involved excavating the trench to lay new electrical installations. In Radić Street, recent structures belonging to the Austrian drainage system were identified and, after thorough documentation, manually dismantled. In Dobrila Street, the documented structures, such as a plastered floor and a stone pylon, belonged to the former building of the Great Roman Theatre dating from the 1st century.

Redni broj: 269
Lokalitet: Pula – UPU Saccorgiana
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: –
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: arheološki pregled

U listopadu 2019. započeo je arheološki pregled obuhvata Urbanističkog plana uređenja Saccorgiana (Grad Pula), ukupne površine 12 ha. Cilj arheološkog pregleda bio je utvrđivanje potencijalnih te obrada i inventarizacija poznatih arheoloških lokaliteta unutar obuhvata plana. Metodološki pristup u izradi podloge sastojao se od triju dijelova: pregledavanja terena, proučavanja kulturnih dobara te uredskog i arhivskog istraživanja. Naručitelj je bio Grad Pula.

Prilikom proučavanja dostupne literature utvrđeno je postojanje arheoloških lokaliteta izvan obuhvata UPU Saccorgiana, od kojih valja izdvojiti prapovijesni lokalitet „Gradina", koji se nalazi 350 m sjeverozapadno od područja zahvata. Postojanje gradinskih naselja na području Istre već je početkom prošlog stoljeća obradio C. Marchesetti u svom djelu „I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia", a podatke je cjelokupno obradila K. Buršić Matijašić u knjizi „Gradine Istre", objavljenoj 2007. godine. Još valja izdvojiti novovjekovne građevine kao što su „Streljana", koja se također nalazi neposredno izvan područja obuhvata UPU-a u uvali Saccorgiana. Streljana nastaje 1908. kao topnička mornarička streljana, s kosim molom za dovoz naoružanja, streljiva i dr. te pripadajućim dizalicama i drugim građevinama. Streljana na Saccorgiani građevina je skromne ambijentalne vrijednosti.
Na susjednom brežuljku Monsivalu 1852. gradi se fort Bourginon, koji se 1866. povezuje cestom s molom u uvali

Obuhvat UPU Saccorgiana

Izvod iz Konzervatorske podloge za GUP Grada Pule – evidentirani lokalitet br. 31 – neolitički lokalitet

Uvala Saccorgiana

Saccorgiana. Cesta je i danas vidljiva na zapadnom rubu obuhvata UPU-a (k.č. 4900/3, 4900/4, 4900/5, 4900/8, 4900/13, 4900/14, 4900/15, k.o. Pula). Na cjelokupnom području brežuljka (kota 38,7 m) nalaze se brojni ostaci pješačkih vojnih položaja, u vidu iskopanih udubina s manjim grudobranima, koji se vjerojatno datiraju u vrijeme Drugog svjetskog rata.
U konzervatorskoj podlozi za GUP Grada Pule na području obuhvata UPU-a navedeno je sljedeće: br. Nalaz 31, neolitički lokalitet. Predmetna informacija prenesena je iz izvještaja kustosa Arheološkog muzeja Istre, Borisa Bačića, koji je na brežuljku (kota 38,7 m) pronašao ulomke neolitičke keramike. Prilikom pregledavanja lokacije nije utvrđeno apsolutno postojanje predmetnog lokaliteta, ali se njegovo postojanje ne može u potpunosti isključiti zbog guste vegetacije kojom je obraslo to područje.

Jugo Jakovčić

Summary

In October 2019, an archaeological survey of the area covered by the Saccorgiana Urban Development Plan (City of Pula) was initiated, covering a total surface area of 12 hectares. The objective was to identify potential archaeological sites and to process and inventory the known ones within the area covered by the plan.

By reviewing available literature, the existence of archaeological sites outside the scope of the Saccorgiana UDP was established, while within the designated area, the presence of a Neolithic site is mentioned in sources. Data about the site relate to a hill and an elevation of 38.7 m. The survey of the location did not confirm the existence of an archaeological site, but due to dense vegetation, its presence cannot be entirely ruled out. No other archaeological finds were discovered during this survey.

Redni broj: 270
Lokalitet: Pula – Veruda, podmorje
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: RRI-111
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Sredinom travnja 2019., obavljen je nadzor stanja očuvanosti (tzv. monitoring) i dodatno pretraživanje šireg područja brodoloma u podmorju otočića Verude pokraj Pule. Riječ je projektu koji se provodi u sklopu znanstvene suradnje Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju u Zadru i Römisch-Germanische Kommission iz Frankfurta u Njemačkoj. Stručni voditelj arheološkog istraživanja bio je Luka Bekić, njegov zamjenik Roko Surić, dok su ostatak stručne ekipe činili Maja Kaleb i Franka Trcera te Roman Scholz (RGK – DAI). Novčana sredstva za ovogodišnju kampanju istraživanja osigurana su ugovorom između Ministarstva kulture i MCPA Zadar.

Novovjekovni brodolom u podmorju otočića Veruda otkriven je 2013., sustavna istraživanja započela su 2016., a nastavljena su 2017. i 2019. godine. Godine 2016., na dubini od samo 6 m istraženi su i zaštićeni sustavom *in situ* zaštite ostaci drvene brodske konstrukcije iz 16. st. Riječ je o nizu postupaka prekrivanja nalazišta različitim materijalima kako bi se spriječio doticaj samog drva s morem i organizmima koji žive u njemu. To je izvedeno na način da je brodska konstrukcija najprije prekrivena velikom količinom pijeska koji je prikupljen iz dubljih dijelova prolaza Selina

Pretraživanje s pomoću detektora metala (foto: R. Surić)

Olovni alat (foto: M. Kaleb)

između istoimenog rta i otoka Verude. Potom je područje na kojem se nalaze ostaci drva prekriveno geotekstilom, tkaninom izrađenom od polimerskih vlakana koja sprječava pomicanje čestica sedimenta koje prekriva. Na taj je način stvoren stabilan ambijent, koji ne pruža povoljne uvjete za djelovanje brodskog crva. Da bi se dodatno učvrstio geotekstil, cijela je površina ponovno zasuta velikom količinom pijeska. Na kraju je balastno kamenje, uklonjeno radi istraživanja, vraćeno na svoj prvobitan položaj, na ostatke broda. Uz navedenu zaštitu, samo uklanjanje velike količine metalnih arheoloških nalaza pronađenih tijekom sustavnog istraživanja, pridonijelo je sprječavanju razvoja kemijskih reakcija između metala i drva te tako usporilo procese koji se odvijaju u morskom ambijentu.

Prva kampanja nadzora *in situ* zaštite uslijedila je godinu dana nakon njezina postavljanja, godine 2017., kada je utvrđeno da sustav funkcionira te da su stvoreni idealni uvjeti za zaštitu. Postignut je cilj – ostaci brodoloma zaštićeni su bolje nego prije početka iskopavanja. Osim jedne dislocirane dokumentacijske šipke koja je ispala iz ležišta, navedene godine nisu primijećeni tragovi devastacije.

Nakon dolaska na nalazište 2019., lokalitet je vizualno pregledan te je ustanovljeno da je jedna dokumentacijska šipka opet pronađena izvan ležišta. Zbog učestalog sidrenja na području lokacije brodoloma, prilikom podizanja sidra često se dogodi da ono zahvati šipke koje onda mogu znatno oštetiti brodsku konstrukciju. Kako bi se u budućnosti izbjegla navedena situacija, odlučeno je da se šipke u potpunosti razmontiraju i deponiraju ispod grebena u dubljem dijelu prolaza Seline.

Osim tzv. monitoringa *in situ* zaštite, i ove je godine proširenо područje pretrage kako bi se upotpunila priča o brodolomu i raznovrsnosti metalnih nalaza koji su činili dio tereta ili brodske opreme. Teren je i ove godine pregledavan s pomoću detektora metala, unutar sektora dimenzija 4x4 m, radi lakše orijentacije na morskom dnu. U odnosu na središnji dio nalazišta, koji je istražen 2016. i 2017., po sektorima je najprije pretraženo područje koje se nalazi sjeverno (dublje), a zatim je pretražen i prostor koji se nalazi zapadno, južno i istočno (pliće). Sjeverno od centra pretraženo je područje veliko otprilike 160 m², prilikom čega su pronađena 33 posebna nalaza, dok je u pličini pronađeno još 36 dodatnih nalaza. Za kraj je odlučeno da se pregleda i dublji dio prolaza Seline. Sustav pregledavanja i dokumentiranja nalaza funkcionirao je tako da jedan ronilac pregledava zadani sektor detektorom metala, a u trenutku kada uoči nalaz, dodijeli mu broj i signalizira svom ronilačkom paru da može započeti dokumentiranje. Budući da su šipke na kojima su tijekom proteklih godina bile smještene i fiksne točke odmah na početku istraživačke kampanje 2019. uklonjene, postavljene su četiri nove georeferencirane fiksne točke (T7-T10). Od tih su točaka svi pronađeni nalazi pozicionirani metodom triangulacije s pomoću dvaju metara i metodom kružnog dokumentiranja s pomoću metra i kompasa. Svi su arheološki nalazi fotografirani te je svaki zasebno s dodijeljenim brojem i zapakiran. Ukupno su pronađena 82 posebna nalaza, među kojima se ističu dijelovi bakrenih kotlova, ulomci rastaljenog kositra i kositrenog posuđa, olovno prstenje, željezni čavli te masivne brončane matice. Iako je većina predmeta već bila poznata iz prijašnjih istraživanja, zapaženi su i neki predmeti koji će zasigurno upotpuniti sliku o brodolomu Veruda.

U sklopu ovogodišnje kampanje istraživanja brodoloma kod otoka Verude, uklonjene su dokumentacijske šipke ostale iz istraživanja 2016. kako bi se dodatno zaštitila zatrpana brodska konstrukcija. Ujedno je detektorom metala pretražena okolica nalazišta te su pronađena 82 posebna nalaza, koja se mogu povezati s brodolomom. To su uglavnom metalni ulomci koji su pripadali brodskom teretu. Smatra se da je osnovni teret potonulog broda iz kraja 16. st. bio lomljeni metal – razni fragmenti mjedi, bakra, olova, kositra itd. Podvodno je rekognoscirano i okolno područje. Tijekom sljedećih nekoliko godina planira se nastavak sustavnog nadzora zaštite nalazišta Veruda, u podmorju istoimenog otočića nedaleko od Pule.

Literatura

Bekić 2013 L. Bekić, Archaeological Survey of the Seabed in the Broader Rovinj and Pula Areas in 2013 / Rekognosciranje šireg podmorja Rovinja i Pule 2013., Potopljena baština / Submerged Heritage, 3, Zadar: 2013: 46 – 50.

Bekić 2017 L. Bekić, Il mercantile depredato dagli Uscocchi a Veruda, u: (ed. R. Auriemma) Nel mare dell'intimita, L'archeologia subacquea racconta l'Adriatico, Roma, 2017: 248.

Bekić 2021 (ur. L. Bekić) Potopljeni brod na sidrištu kod Verude / Sunken Ship at Anchor near Veruda, Istraživačke studije iz podvodne arheologije / Studies in Underwater Archaeology, 4, Zadar, 2021.

Bekić, Scholz 2017 L. Bekić, R. Scholz, Završetak istraživanja brodoloma kod Verude / Veruda Shipwreck Investigation Wraps Up, Potopljena baština / Submerged Heritage, 7, Zadar, 2017: 24 – 27.

Bekić, Surić 2016 L. Bekić, R. Surić, Shipwreck Investigation off the Islet of Veruda / Istraživanje brodoloma u podmorju otočića Veruda, Potopljena baština / Submerged Heritage, 6, Zadar, 2016: 9 – 16.
Scholz, Bekić, Pešić 2016 R. Scholz, L. Bekić, M. Pešić, Fotobasierte Dokumentationsmethoden in der limnischen und maritimen Archäologie, Skyllis, 16/1, 2016: 9 – 19.

Luka Bekić
Maja Kaleb

Summary

As part of this year's research campaign on the shipwreck near the island of Veruda, in order to further protect the buried ship structure further, the documentation rods left over from the 2016 campaign were removed. At the same time, the surroundings of the site were searched with a metal detector, and 82 special finds that could be connected to the shipwreck were found. These are mostly metal fragments that belonged to the ship's cargo. It is considered that the main cargo of the sunken ship from the end of the 16th century was scrap metal: various pieces of brass, copper, lead, tin, etc. An underwater survey of the nearby area was also carried out. Over the next few years, it is planned to continue the systematic monitoring of the protection of the Veruda site, not far from Pula.

Redni broj: 271
Lokalitet: Račice – kaštel
Naselje: Račice
Grad/općina: Buzet
Pravni status: Z-3266
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U lipnju 2019. tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita arheološki je nadzirala radove na posjedu dvorca Račice u Račicama, što je povezano s projektom gradnje bazena i pomoćne građevine, k.č. 20/1, k.o. Račice.

Naselje Račice nalazi se između gradića Draguća na istoku i Buzeta na sjeverozapadu. Proteže se na uzvisini iznad doline potoka Rečice, sa svega desetak kuća. Prostor Račica bio je nastanjen već u antici, a vjerojatno i u prapovijesti. U povijesnim se dokumentima prvi put spominje početkom 14. st., dok je u srednjem vijeku bio samostalna gospoštija nezavisna od Pazinske knežije. Od 15. do 20. st. u posjedu je grofova Walderstein, kao sjedište feudalnih gospodara čiji se dvorac nalazi na južnom rubu naselja. Današnji je izgled kaštel dobio u 16. i 17. st., nadogradnjama na stariji i manji kaštel koji je vjerojatno građen u 12. ili 13. st. Oko dvorca nalaze se ostaci bedema i obrambenog jarka, koji svjedoče o njegovoj obrambenoj namjeni. Nakon smrti posljednjeg nasljednika, kaštel je nacionaliziran, a danas je u privatnom vlasništvu, čime je omogućena njegova potpuna obnova, s ciljem očuvanja arhitektonskog i kulturnog naslijeđa.

Kaštel Račice nakon obnove, sjeverno pročelje (foto: Dž. Los)

Pozicija budućeg bazena i pripadajućeg objekta u odnosu prema kaštelu Račice (izvor: Randić i Suradnici d.o.o.)

Završna situacija iskopa (foto: Dž. Los)

Posjed koji je predmet projekta obnove sastoji se od dvokatne zgrade dvorca i pomoćne zgrade u njegovu dvorištu te pripadajućeg zemljišta od 5.605 m². Predmet ovogodišnjeg arheološkog nadzora bio je iskop za gradnju bazena i pripadajućeg manjeg objekta, kao i uređenje okoliša uz bazen. Bazen je predviđen na zapadnoj strani obronka uzvisine na kojoj se nalazi dvorac, odnosno 120 m podno uzvisine, orijentacije sjever-jug. Prema projektu, površina iskopa za prostor bazena s pripadajućim terasama i manjeg pomoćnog objekta uz bazen ukupno iznosi 178 m².

Prilikom iskopavanja uz rub obronka uzvisine, na istočnom profilu vidljiva je stratigrafija slojeva koja se sastoji od sloja humusa, sloja koji se sastoji od veće količine kamena lomljenca, a koji je vjerojatno nastao kao posljedica erozije, te sloja ilovače koja se pojavljuje već na 60 cm relativne dubine. Na relativnoj dubini iskopa od cca 2,5 m postavljeno je 14 čeličnih pilota u trima nizovima. Prilikom pregledavanja sloja humusa i sloja s kamenom lomljencem nisu uočeni nikakvi materijalni ostaci koji bi imali arheološku vrijednost. Nastavljen je strojni iskop sloja zdravice, odnosno sloja ilovače, do relativne dubine od 5 m. Tretirani je sloj ilovače, odnosno zdravice, sterilan, a eventualne arheološke strukture koje bi bile vidljive na njegovoj površini, nisu registrirane jer je istraživanju prethodilo iskopavanje bez arheološkog nadzora. S obzirom na morfološku sliku predmetne lokacije koja je iskopavana zbog budućeg bazena s pomoćnim objektom, pretpostavka je da nema arheoloških struktura, dok se za eventualne pokretne nalaze u sastavu sloja humusa i sloja s kamenom lomljencem može reći da su erodiranog podrijetla, s uzvisine na kojoj se nalazi kaštel.

Dženi Los

Summary

In June 2019, archaeological supervision was conducted as part of a construction project of a pool and auxiliary structure on the Račice Castle property in Račice. The total excavation area was 178 m². Upon examination of the layers, no material remains of archaeological significance were observed. Mechanical excavation of the loam layer was performed to a relative depth of approximately 5 m. Any archaeological structures that might have been visible on the surface were not recorded since excavation had already taken place without archaeological supervision.

Redni broj: 272
Lokalitet: Rakalj – crkva sv. Teodora
Naselje: Rakalj, Krnica
Grad/općina: Marčana
Pravni status: P-5489
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 3. do 28. lipnja 2019. trajala je druga kampanja arheoloških iskopavanja na nalazištu s ostacima crkve sv. Teodora, između Raklja i Krnice u Općini Marčana. Lokalitet je istražio Odjel za kopnenu arheologiju, sjedište Juršići, Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je Tihomir Percan, zamjenica voditelja Mateja Baričević, a u istraživanju su sudjelovali Andrej Janeš, konzervator arheolog, Marko Banda, mag. arheo., antropologinja dr. sc. Nataša Šarkić, petero studenata arheologije Sveučilišta u Zagrebu (Uroš Bila, Dalibor Branković, Elena Rudan, Karlo Srdoč i Filip Vukoja) te trojica radnika. Izradu 3D modela lokaliteta i dokumentaciju postojećeg stanja istraženih dijelova napravio je obrt Valdir, a antropološku analizu pronađenog ljudskog osteološkog materijala u grobovima dr. sc. Nataša Šarkić. Uklanjanje dijela borove šume koja je ugrožavala ostatke zidova obavio je K&D sistem j.d.o.o. iz Pule. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Ostaci crkve sv. Tudora ili Teodora (k.č. *65, k.o. Krnica) nalaze se na granici katastarskih općina Rakalj i Krnica te čine najvišu točku okolnog područja. Danas su na tom nalazištu vidljivi ostaci zidova crkve s polukružnom apsidom, dužine oko 18 m i širine oko 8 m te ukupne površine od otprilike 140 m². Iako do 2018. to područje nije nikada arheološki istraživano, zbog svog značaja predstavlja važno arheološko nalazište. Najstariji podatak vezan uz crkvu sv. Teodora, u kršćanskoj ikonografiji zaštitnika vojnika, može se povezati s 690. godinom, kada je zabilježeno postojanje crkve sv. Teodora na tom području. Podatak iz 1635. govori o ubiranju milostinje za popravak crkve, što znači da je već tada bila zapuštena. No, izgleda da je i obnovljena, s obzirom na to da je 1696. u njoj uspostavljen mir između stanovnika Raklja i Krnice. Prema arhivskim podacima, čini se da je crkva bila u upotrebi skoro do sredine 19. st., kada je čitav inventar preseljen u župnu crkvu sv. Blaža u Vodnjanu. Nakon toga crkva rapidno propada, što se vidi i po fotografijama iz sredine 20. st., kada su bili sačuvani tek uzdužni zidovi i apsida sa svodom. Ipak, izgleda kako korištenje tom lokacijom seže i dalje u prošlost, odnosno u antiku i prapovijest. Naime, najvjerojatnije upravo s prostora crkve sv. Teodora potječe više natpisa, odnosno zavjetnih žrtvenika, koji su posvećeni muškom božanstvu Melosoku (lat. *Melosocus*). Riječ je o jedinome muškom histarskom božanstvu i ti su natpisi jedini u Istri koji su posvećeni upravo njemu. S obzirom na to da je nekoliko žrtvenika pronađeno u ruševinama crkve sv. Teodora (ostali su izvučeni iz jame Golubinčina 800 m sjeverozapadno od crkve), zasigurno su pripadali nekom starijem histarskom svetištu posvećenom upravo bogu Melosoku koje je u antici romanizirano. Stoga postojanje crkve sv. Teodora govori o mogućnosti njezina nastanka na starijoj tradiciji štovanja histarskog božanstva Melosoka. Danas ostaci zgrade crkve (k.č. *65) i okolnog pašnjaka (k.č. 1315) pripadaju župnoj crkvi sv. Roka iz Krnice.
Cilj ovogodišnjih radova bio je istražiti unutrašnjost apside i prostor s njezine vanjske strane te dio s vanjske strane pročelnog ulaznog dijela. Istražen je i dio unutrašnjosti crkve uz južni zid. U unutrašnjosti crkve definiran je nastavak poda građen od kamenih ploča, čija je podloga bila

Ostaci crkve sv. Teodora na fotografiji iz 1950. g. (dokumentacija Arheološkog muzeja Istre)

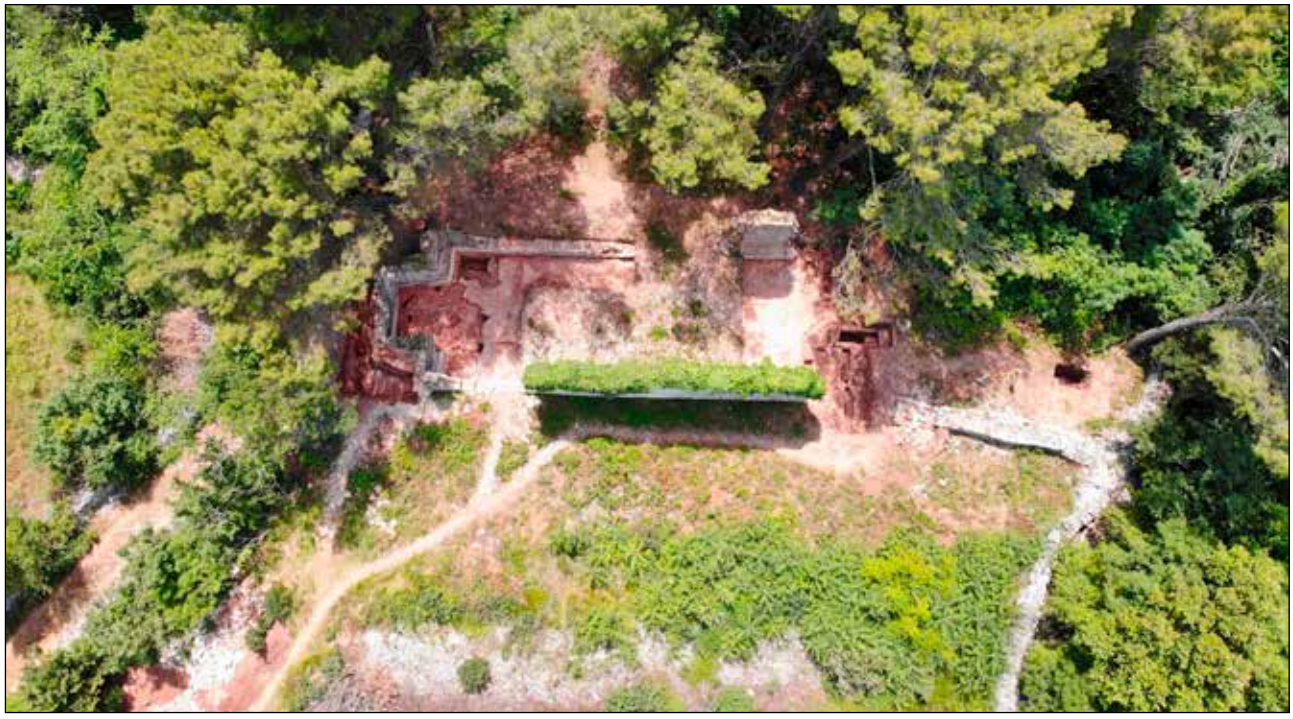

Ostaci crkve sv. Teodora, pogled na crkvu nakon istraživanja 2019. g. (foto: Valdir)

Ostaci crkve sv. Teodora, grob 5 tijekom istraživanja (foto: M. Baričević)

napravljena od vapnene žbuke. U pod su sekundarno ugrađeni dijelovi antičkog sarkofaga. Uz južni zid crkve s unutarnje strane popločenje je napravljeno nešto drukčije u odnosu na ostatak crkve. Riječ je o manjem kamenju postavljenom „na nož" i prelivenom vapnenom žbukom. Međutim, odnos i datacija pojedinog dijela sačuvanog poda bit će mogući tek nakon potpunog istraživanja unutrašnjosti crkve. Na mjestima na kojima pod nije bio sačuvan, istraživanja su se odvijala do matične stijene, koja se nalazila prilično plitko. U jugoistočnom dijelu broda crkve matična stijena stepenasto pada prema jugu i ondje je stratigrafija nešto bolja. Antičku tradiciju nalazišta potvrđuje i sloj koji pripada kasnoj antici, a pronađen je u najdubljem dijelu jugoistočnog kuta crkve te s vanjske strane apside. Sadržavao je pretežno keramičke i staklene nalaze, koji se okvirno mogu datirati od 4. do 6. st. S vanjske strane apside pronađen je zid iz starije faze gradnje crkve, kada je apsida bila polukružna i iznutra i izvana. Vjerojatno je riječ o romaničkoj fazi gradnje, nakon koje je slijedila gotička rekonstrukcija, čime je apsida iznutra postala kvadratna, što je vidljivo i danas.

Istraživanja su se odvijala i sa zapadne strane, ispred ulaza u crkvu. Ondje je pronađeno osam kosturnih grobova, dok su dva istražena još tijekom kampanje 2018. godine. Pet grobova orijentirano je u smjeru sjever-jug, a tri u smjeru istok-zapad. Dio grobnih konstrukcija građen je od pravilnih klesanih kamenih blokova povezanih žbukom (grob 6), a dio je iskoristio matičnu stijenu ili su pak kamene ploče postavljene okomito te su tako činile kameni sanduk. Svi su grobovi bili pokriveni velikim kamenim pločama. Iza apside pronađena su još dva takva groba, od kojih je grob 4 bio orijentiran u smjeru istok-zapad, dok se grob 3 prilagodio zidu apside uz koji je smješten. U svakom je grobu bilo više ukopa pokojnika, a od grobnih priloga valja izdvojiti prstenje, naušnice, ali i dijelove odjeće, poput pojasnih kopči ili kopčica za odjeću. Prema pronađenom materijalu, grobovi se mogu datirati od 14. do 16. st., a detaljna antropološka

analiza zasigurno će otkriti još niz detalja koji se odnose na njihov život i/ili smrt.
S obzirom na postojeće podatke dobivene arheološkim istraživanjima, može se pretpostaviti da je na tome mjestu postojalo (kasno)antičko nalazište, na kojem je najkasnije u romanici sagrađena crkva, pregrađena u gotici, otkad datira i njezin trenutačan izgled. Osim pokretnih nalaza iz (kasno)antičkog horizonta nalazišta i onih iz grobova, u potpunosti nedostaje pokretni arheološki materijal koji bi pripadao inventaru crkve.
Sve istražene stratigrafske jedinice snimljene su geodetski, a također je vođena detaljna terenska nacrtna i fotografska dokumentacija. Iz svih stratigrafskih jedinica, gdje je to bilo moguće, izuzeti su uzorci ugljena ili kostiju za određivanje starosti radiokarbonskom analizom. Jednako tako, prikupljeni su i drugi relevantni uzorci, dok je dio metalnih nalaza u fazi restauriranja. Zahvaljujući ovim istraživanjima, obogaćene su spoznaje o gabaritima i fazama gradnje crkve sv. Teodora, kao i spoznaje o uporabi okolnog prostora kao groblja.

Literatura

Girardi Jurkić 2005 V. Girardi Jurkić, Duhovna kultura antičke Istre, knjiga 1, Kultovi u procesu romanizacije antičke Istre, Zagreb, 2005.

Tihomir Percan

Summary

In June 2019, the second archaeological excavation campaign was conducted at the site with the remains of the Church of St. Theodore between Rakalj and Krnica in the municipality of Marčana. The church remains are preserved at a length of 18 m and a width of 8 m. The research focused on the interior of the apse, the area outside it, and an exterior section of the entrance facade. An exploration of the interior of the church along the southern wall was also undertaken. Inside the church, the continuation of the floor constructed with stone slabs was defined, while the substrate for this floor was made of lime plaster. A section of the floor consisted of stones laid using the overlapping technique and covered with lime plaster. The remains of a stone sarcophagus indicate the ancient tradition of the site, confirmed by a layer belonging to the period of late antiquity. This layer predominantly contained ceramic and glass artefacts, roughly dating from the 4th to the 6th century. On the outside of the apse, a wall from an earlier phase of church construction was found when the apse was semicircular both internally and externally. This likely corresponds to the Romanesque construction phase. Research was also conducted on the western side in front of the church entrance. Here, a total of eight skeletal graves were discovered, and two more graves were found behind the apse. Each grave contained multiple burials, with grave goods including rings, earrings, and clothing elements such as belt buckles or garment fasteners. Based on the discovered material, the graves can be dated from the 14th to the 16th century.

Redni broj: 273
Lokalitet: Rakalj – uvala Blaz
Naselje: Rakalj
Grad/općina: Marčana
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U svibnju 2019. djelatnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda arheološki su istražili južni dio uvale Blaz u Raškom zaljevu. S obzirom na to da su istraživanja 2018. potvrdila postojanje antičkog lokaliteta na k.č. 1407/26, k.o. Rakalj, na istoj su čestici nastavljena i ovogodišnja iskopavanja. Istražena je površina od oko 35 m². Voditelj istraživanja bio je Tihomir Percan, zamjenica voditelja Mateja Baričević, a u istraživanjima je sudjelovao i Marko Banda, mag. arheologije, studenti arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marko Babeli, Luka Bariša, Lia Vidas i Filip Vukoja te nekoliko pomoćnih radnika. Sredstva za radove osigurala je Općina Marčana.

Prije prošlogodišnjih i ovogodišnjih istraživanja bilo je poznato da se u neposrednoj blizini sonde 1 iz 2018., na k.č. 1407/26, k.o. Rakalj, pronalaze ostaci antičkoga građevnog materijala, poput krovnih opeka (tegula) i ulomaka amfora. Nalazi su bili posebno brojni u plićaku na južnom dijelu uvale Blaz, obraslom gustom vegetacijom, na temelju čega je pretpostavljen položaj arheološkog nalazišta. Istraživanja su i 2018. godine potvrdila tu pretpostavku.
Sonda 3 postavljena je tako da obuhvati dva različita nivoa terena, na dijelu gdje je mjestimično bio vidljiv ostatak zida (SJ 21), čiji je dio otkriven nakon uklanjanja SJ 1 u □ B6. Površinski sloj u sondi (SJ 1) činio je humus, ispod čega je evidentiran sloj smeđe zemlje pomiješan sa sitnim kamenjem i ostacima žbuke te ponekim ulomkom tegule (SJ 2). Uz južni profil sonde, odmah nakon uklanjanja SJ 1 došlo se do zida SJ 20. Unutar SJ 1 pronađena je veća količina kockica mozaika, i to jednobojnih bijelih i tek poneka crna. U □ A6, sjeverno od zida SJ 20, ispod SJ 1, odnosno SJ 2, pojavio se nov sloj urušenja (SJ 23). Bila je riječ o kamenju

Rakalj – uvala Blaz, sonda 3 nakon završenih istraživanja, pogled sa sjeverozapada (foto: F. Vukoja)

Rakalj – uvala Blaz, avers novca PN 4 nakon restauriranja (foto: M. Sekulić)

pomiješanom sa žbukom i zemljom, u kojem su i dalje bili prisutni nalazi kockica mozaika. Dalje prema sjeveru u □ A6 to je urušenje prelazilo u narančast do crven sloj žbuke (SJ 24), dok se u samom jugoistočnom kutu sonde u istom kvadrantu nalazila slična nakupina žbuke (SJ 25). Nakon što su u potpunosti očišćeni i definirani SJ 22, SJ 24 i SJ 23, cijela je situacija dokumentirana fotografski, nacrtno i geodetski. Uslijedilo je uklanjanje navedenih stratigrafskih jedinica. Ispod SJ 22 i SJ 24 došlo se do sloja rahle smeđe zemlje (SJ 25), unutar kojeg su i dalje bile prisutne brojne kockice mozaika, također jednobojne i približno jednakih dimenzija kao i u prethodnim slojevima. Ispod tih dviju stratigrafskih jedinica (SJ 22 i SJ 25) pojavio se sloj narančaste zemlje (SJ 23), a ispod SJ 23 nov sloj urušenja (SJ 27). Unutar SJ 23 prikupljena je određena količina kockica mozaika, no njihova je koncentracija opadala s dubinom stratigrafske jedinice. S druge pak strane, urušenje SJ 27 većinom se rasprostiralo u □ A6 i tek djelomice u □ B6 iznad zida SJ 21. Unutar tog urušenja, u □ A6 pronađen je rimski novac iz vremena cara Kaligule (PN 4). Riječ je o bakrenom asu, koji se datira u 40. ili 41. godinu prema tribunskoj dužnosti (*Tribunitia Potestas*), četvrtoj, koju je te godine obnašao Kaligula i koja je na reversu označena kao *TR P IIII*. Nakon što je urušenje SJ 27, u kojem su nađene bijele i crne kockice mozaika te poneki ulomak amfora i/ili tegula, u □ A6 i B6 u potpunosti uklonjeno, došlo se do crvenog sterilnog sloja zemlje (SJ 28). Ispod SJ 28 nalazila se matična stijena, a ponegdje je ona evidentirana i direktno ispod urušenja SJ 27. Definiran je i zid SJ 21, odnosno njegovo južno lice. Ustanovljeno je da se zapravo radi o dvama različitim zidovima koji su međusobno spojeni čitavom dužinom iskopa, odnosno da je mlađi zid nasjeo na stariji.

Dio sonde 3 obuhvaćao je i prostor sjeverno od zida SJ 21 u □ B6. Riječ je o prostoru koji se visinski nalazio na najnižem dijelu površine koja je ove godine istražena. Ondje se ispod SJ 1 došlo do sloja razmrvljene vapnene žbuke pomiješane s malo zemlje, SJ 33. Nakon što je SJ 33 u potpunosti uklonjen, ispod njega se pojavio sloj crvene masne sterilne zemlje (SJ 35) ili matična stijena, a na dijelu iskopa vidljivi su ostaci vapnene žbuke *in situ*.

Prema prikupljenim podacima vidljivo je da su objekti djelomice uklesavani u matičnu stijenu, odnosno u padinu brda. Na južnom dijelu naselja koje se nalazi i proteže na padini brda, godine 2019. istražena je sonda 3. Matična stijena klesana je na licu mjesta, i to tako da tvori kaskade/stube koje su služile kao temelj zidova kuća, a nerijetko je i sam zid kuće uklesan u matičnu stijenu. U sondi 3 prostor između zidova, zbog niveliranja terena i statičke stabilnosti struktura, zapunjen je nepravilnim kamenim blokovima učvršćenima u crvenu sterilnu zemlju. Time je znatno poboljšana stabilnost zidova koji su se nalazili na padinama. Podovi su u unutrašnjosti dijela objekata bili napravljeni od fino zaravnate i isklesane matične stijene. Takav način izrade poda prisutan je unutar objekata u kojima nije bilo mozaika. Takva je situacija vidljiva u svim trima istraženim sondama i izgleda da je to bio obrazac na kojem je građeno i funkcioniralo to naselje.

Evidentirani nalazi upućuju na mogućnost datiranja dijela nalazišta već u prvu polovicu 1. st., ali i korištenje tim prostorom tijekom cijelog 1. i prve polovice 2. st. To se prije svega očituje u numizmatičkom nalazu koji se datira u 40., odnosno 41. godinu te u nalazima amfora koje su tipične za razdoblje 1. i prve polovice 2. st. Uz navedene pokretne nalaze, pronađene su i zidane strukture objekata (zidovi, podnice, mozaik), koji pokazuju da se život ondje aktivno odvijao u navedenom razdoblju.

Sve istražene stratigrafske jedinice snimljene su geodetski, a isto je tako vođena detaljna terenska nacrtna i fotografska dokumentacija. Iz svih stratigrafskih jedinica, gdje je to bilo moguće, izuzeti su uzorci ugljena ili kostiju za određivanje starosti radiokarbonskom analizom. Jednako tako, prikupljeni su i drugi relevantni uzorci. Zahvaljujući ovim istraživanjima prikupljeni su novi dokazi o postojanju antičkog nalazišta u uvali Blaz. To može biti poticaj za nastavak radova i rasvjetljavanje problema prelaska Raškog kanala, kako u antici, tako i u ostalim (pra)povijesnim razdobljima.

Tihomir Percan

Summary

In May 2019, archaeological excavations were conducted in the southern part of Blaz cove, near Rakalj, in the Raša Bay area. The remains of structures dating back to the 1st century were discovered. An area of approximately 35 m² was explored on one of the terraces carved into the hillside. The finds suggest the possibility of dating a portion of the site to the first half of the 1st century, as well as the use of this space throughout the entire 1st century and the first half of the 2nd century. This is evident in a numismatic discovery dating to the 40th or 41st year and in the discoveries of amphorae typical of the 1st and first half of the 2nd century. In addition to the mentioned movable finds, built structures of buildings (walls, floors, mosaics) were discovered, confirming the active life in this area during the specified period. These investigations have enriched our understanding of the crossing of the Raša Channel during antiquity, and the site itself, with its location, undoubtedly ranks among the more significant ancient sites in southeastern Istria.

Redni broj: 274
Lokalitet: Rovinj – palača Califfi
Naselje: Rovinj
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: Z-4811
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 20. do 31. svibnja 2019. trajalo je probno arheološko sondiranje u sklopu izrade konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i elaborata graditeljskog sklopa palače Califfi u Rovinju. Sondirano je prizemlje središnjeg dijela zgrade. Istraživanje je obavio Odjel za kopnenu arheologiju (sjedište Juršići) Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj arheoloških radova bio je dr. sc. Josip Višnjić, zamjenik Tihomir Percan, dipl. arheo., a sudjelovali su i Siniša Pamić, dipl. arheo., Nenad Smajila, apsolvent arheologije te trojica fizičkih radnika.

Barokna palača Califfi građena je krajem 17. st., na liniji srednjovjekovnih gradskih bedema, na koje je bila prislonjena svojim začeljem, dok je sam objekt funkcionirao u prostoru srednjovjekovnog i ranonovovjekovnog predziđa, odnosno prostora koji je i sam bio branjem zidinama i od kopna odvojen kanalom. Most i pripadajuća kula kojima se prilazilo otočnom dijelu naselja nalazili su se nasuprot pročelja palače. Sama je palača građena u periodu u kojem se dotadašnje predziđe postupno počelo pretvarati u podgrađe (borgo) i u kojem su zapravo negirane dotadašnje čvrste gradske zidine. Stoga je položaj palače iznimno zanimljiv zbog mogućnosti prikupljanja mogućih podataka o urbanističkom razvoju grada, na temelju arheoloških istraživanja.
Cilj arheološkog istraživanja bio je prikupljanje podataka o starijim, srednjovjekovnim strukturama gradskih zidina te prikupljanje podataka o arheološkoj stratigrafiji mikrolokacije, koja bi donijela podatke o njezinu urbanističkom razvoju.
Sonda dimenzija 5x2 m postavljena je u prizemlju zgrade, od glavnog ulaza prema stubama koje vode na više katove. Nakon uklanjanja recentnog kamenog popločenja, dokumentirana su dva starija kamena popločenja, od kojih ono starije (SJ 22) vjerojatno pripada periodu gradnje palače, a nalazi se na približno –70 cm od današnje hodne razine. Istraživanja su nastavljena u ostatku sonde, gdje su istraživani zemljani slojevi. Nakon uklanjanja nekoliko zemljanih slojeva otkrivena je zidana struktura smjera sjever-jug (SJ 13), sačuvane visine do 130 cm, građena od većih obrađenih kamenih blokova povezanih vapnenim mortom, na koju se nadovezuje struktura (SJ 11) smjera istok-zapad, sačuvane visine do 100 cm.
Sa zapadne strane strukture SJ 11 i SJ 13 dokumentirano je više zemljanih slojeva, s nalazima koji datiraju iz ranog novog vijeka (SJ 9, 14, 15). Uz temelje pronađenih zidova pojavljuje se deblji sloj nabijenih sitnih kamenih oblutaka (SJ 16), a ispod njega još jedan sloj pjeskovite zemlje s oblucima, čija površina zapravo odgovara nekadašnjoj hodnoj razini (SJ 19). Uz same temelje zida SJ 13, u sloju SJ 19 dokumentiran je ukop groba (SJ 18). Ukop je položen u smjeru sjever-jug, uza zapadno lice zida SJ 13, a budući da je zahvaćen tek parcijalno, moglo se tek dokumentirati i konstatirati da su u grobu bila pokopana četiri pokojnika. Na takav zaključak upućuje broj dokumentiranih potkoljeničnih kostiju tibia i fibula.
Prilikom iskopavanja slojeva zemlje i šljunka do kraja temelja pronađenih struktura pojavila se matična stijena i zdravica, a na toj je dubini počela izbijati voda, koja je djelomično plavila unutrašnjost sonde.

Pogled na sondu sa zapada, s ostacima popločenja SJ 22 (foto: J. Višnjić)

Pogled na sondu s istoka, sa zidovima SJ 11 i SJ 13 (foto: J. Višnjić)

Pokretni arheološki nalazi prikupljeni prilikom sondažnog istraživanja bili su relativno malobrojni s obzirom na istraženu površinu, no ujedno vrlo informativni u smislu perioda tijekom kojeg se može pratiti razvoj tog dijela gradske jezgre. Tako su najstariji nalazi datirani u kasnu antiku, a riječ je uglavnom o ulomcima različitih tipova amfora. Srednji je vijek izrazito slabo zastupljen pokretnim arheološkim nalazima te se u njega može datirati tek nekoliko ulomaka grubog kuhinjskog posuđa, odnosno trbušastih lonaca. Ranom novom vijeku pripada nešto brojnija skupina nalaza, koji najvjerojatnije odgovaraju vremenu gradnje same palače, kada je znatan dio terena nasut zemljom u kojoj je prikupljana najveća količina nalaza, koji se mogu datirati u 17. st.
Ni na jednoj od poznatih povijesnih grafika Rovinja nastalih prije gradnje palače ne prepoznaju se objekti koji bi odgovarali strukturama zidova SJ 11 i SJ 13, zabilježenima tijekom istraživanja. Logičnom se stoga čini pretpostavka o njihovu datiranju u period koji prethodi 17. st., odnosno u srednji vijek. O točnoj dataciji za sada se ne mogu donijeti konačni zaključci, no evidentno je da je zid građen nad matičnom stijenom, a njegovi su temelji ukapani u sloj pjeskovite zemlje i oblutaka, koji su tada pripadali neposrednom obalnom pojasu. Također, površina sloja SJ 19 nekoć je činila hodnu razinu. S obzirom na to da se radi o sloju koji je oko 1,5 m ispod današnje hodne razine i približno 1 m dublje od pretpostavljene izvorne hodne površine palače (SJ 22), može se pretpostaviti da je nastao relativno rano, u kontekstu osnivanja naselja. Kad je riječ o interpretaciji karaktera istraženih zidova, zbog male istražene površine za sada se ne mogu donositi konkretniji zaključci. Naime, pitanje je koliko se zid SJ 13 pruža dalje prema sjeveru i postoji li potencijalno simetrična struktura dalje prema jugu. Moguće je da se radi o ostatku nekih starijih obrambenih struktura, ali jednako tako nije isključeno da se radi i o ostatku nekoga gospodarskog ili stambenog objekta, koji je funkcionirao izvan gradskih zidina, uz obalnu liniju.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In May 2019, a trial archaeological excavation was conducted as part of the conservation and restoration research and study of the architectural complex of Califfi Palace in Rovinj. The excavation aimed to gather data about older medieval structures of the city walls and to collect information on the archaeological stratigraphy of the microlocation. A trench measuring 5 x 2 m was excavated on the ground floor of the building, from the main entrance towards the stairs leading to higher floors. The research uncovered the remains of older stone pavements of the palace and walls that belonged to structures that existed at this location before the palace was constructed. Adjacent to the wall foundations, a grave containing four deceased was documented. The exact dating of these finds has not yet been determined definitively. Regarding the interpretation of the nature of the examined walls, due to the limited excavated area, more specific conclusions cannot be drawn at this point. It is possible that these are remnants of earlier defensive structures, but it is also conceivable that they are remains of an economic or residential structure that operated outside the city walls along the coastal line.

Redni broj: 275
Lokalitet: Rovinj – Sveti Pelagije
Naselje: Rovinj
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: Z-7319
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od rujna 2017 do svibnja 2019. trajale su gradnja i rekonstrukcija kolektora od Rovinjskog Sela do Rovinja, s ograncima do Bolničkog naselja. Voditelj nadzora bio je Damir Matošević, dipl. arheo., iz Muzeja grada Rovinja.

Većina trase pratila je stare trase kolektora ili se ona protezala uz glavne prometnice, tako da osim nekoliko recentnih nalaza nema nikakvih drugih vrjednijih ostataka materijalne kulture. Jedina zona kroz koju je prolazio kolektor, a gdje su se očekivali arheološki nalazi, bilo je područje Bolničkog naselja, od parkirališta kod crkve svetog Pelagija, izvan bolnice, do obale koja se nalazi stotinjak metara južnije.
Za postojanje antičkog lokaliteta na lokaciji Sveti Pelagije kod bolnice „Martin Horvat" upućivalo je mnoštvo pronađene keramike uz obalu ili u podmorju ispod crkve svetog Pelagija, udaljene stotinjak metara od mora. Krajem 1978., za vrijeme gradnje kolektora za kanalizaciju, koji je prolazio neposredno uz obalni pojas i spajao bolnicu „Martin Horvat" s glavnim gradskim kolektorom, na potezu od stotinjak metara pronađeni su ostaci antičke arhitekture, tijeska te ulomci amfora i tegula. Ostaci tijeska nisu pronađeni na izvornome mjestu, već su ležali u sloju šute. Oni su ondje najvjerojatnije nabačeni, ali izvorna im je pozicija bila udaljena nekoliko desetaka metara. Nakon završetka radova, nalazi su vraćeni u kanal i zatrpani. U profilu kanala bili su vidljivi ostaci nekoliko zidova, koji su se okomito gubili u obližnjem terenu. Radove

Područje istraživanja: 1. ostaci antičke arhitekture pronađeni 1988. g.; 2. trasa kolektora iz 1978. i 2018. g., na kojoj su pronađeni antički ostaci; 3. antički zidovi pronađeni 2019. g., na cesti uz crkvu sv. Pelagija; 4. crkva sv. Pelagija; 5. pretpostavljeni prostor na kojem se nalazila villa rustica

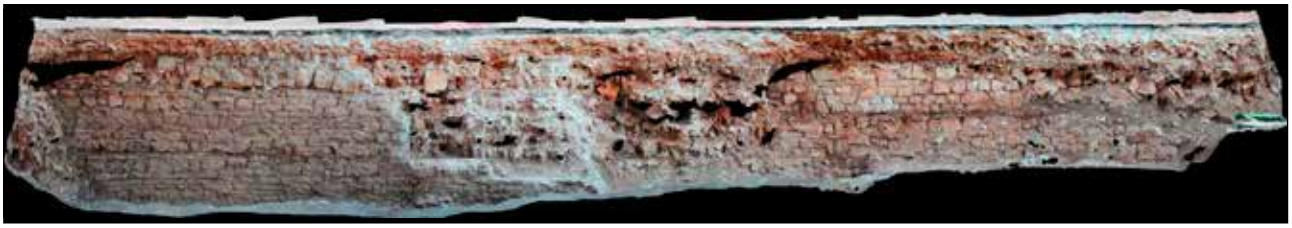

Fotogrametrijska snimka antičkih zidova na cesti uz crkvu sv. Pelagija

Antički tijesak pronađen u kanalu uz obalu 2018. g.

Pogled na antičke zidove na cesti uz crkvu sv. Pelagija 2019. g.

nije pratilo arheološko istraživanje, već je samo u jednom trenutku trasa na kojoj su se nalazili antički ostaci detaljno fotografirana, a mjesto su posjetili i arheolozi iz AMI-ja Pula i sastavili izvještaj o zatečenom stanju.

Tijekom ljeta 1988., za vrijeme gradnje pješačke staze uz sjeverni rub ceste koja vodi prema bolnici „Martin Horvat", neposredno uz južni zid crkve svetog Pelagija uočeni su ostaci antičke arhitekture. U profilu iskopa bili su vidljivi ostaci zidova koji su se pružali paralelno s profilom ili su se okomito gubili u okolnom terenu, gdje se nalazi parkiralište. Na jednome mjestu uočeni su ostaci poda izvedeni tehnikom *opus spicatum*, površine cca 0,5 m^2, kako se gubi u nasipu. U šuti iznad poda pronađen je brončani centenionalis Konstancija I.

Od ožujka 2018. do siječnja 2019. trajala je gradnja kolektora kroz Bolničko naselje i tom prilikom on na dvama mjestima prolazi kroz ostatke antičke *villae rusticae*. Jednim se djelom kolektor koristi trasom starog kolektora iz 1978. godine. Budući da na tom djelu za postavljanje novih cijevi nije trebalo vaditi stare cijevi, nove su cijevi postavljene iznad starih, a antički nalazi koji su nakon postavljanja cijevi za prvi kolektor vraćeni u kanal i zatrpani, izvađeni su i smješteni u park kako bi poslužili za njegovo uređenje. Drugim djelom kolektor ide cestom koja vodi prema bolnici i prolazi uz južnu stranu crkve svetog Pelagija. Budući da su za vrijeme gradnje pješačke staze na prostoru ispod crkve i parkirališta pronađeni ostaci antičke arhitekture, pretpostavljalo se da će se oni pojaviti i na trasi kolektora. Do 20-ak metara prije crkve u kanalu se nalazio samo nasip od sitnog kamenja, nakon čega se javljaju ostaci antičkih zidova. Zbog dinamike radova arheološko istraživanje nije bilo moguće pa je trasa kanala preusmjerena na južni rub ceste kako bi se izbjegla devastacija nalazišta.

Na novom pravcu kanala nisu pronađeni novi zidovi, međutim uz desni rub kanala na vidjelo su izašla dva paralelna zida, koja su jedan od drugoga udaljena cca 1 m. Između njih nalazila se kamena ispuna i pokoji ulomak razbijene tegule, bez ikakvih drugih nalaza. Najvjerojatnije se radi o vanjskim zidovima antičkog objekta. Na zapadnoj strani zidovi se gube u nasipu i ne zna se gdje oni završavaju. Zid je temeljen na kamenu živcu i upravo je na tome mjestu pronađen najveći dio nalaza, a riječ je o ulomcima tegula i amfora. Jedan manji krak kolektora prolazio je sjevernom stranom parkirališta, gdje je bio očekivan sjeverni rub rasprostiranja *villae rusticae*. Međutim, nakon što je kanal iskopan do dubine od oko 1,5 m, došlo se do kamena živca, a iznad njega bila je sterilna zemlja crljenica. Nakon završetka radova ostaci arhitekture prekriveni su geotekstilom, nasuti finim pijeskom i nakon toga zatrpani.

Damir Matošević

Summary

From September 2017 to May 2019, construction and reconstruction work was carried out on the collector sewer from Rovinjsko Selo to Rovinj, with a branch extending to Bolničko naselja. Most of the route followed the old collector lines or ran alongside main roads, so, apart from a few recent finds, there were no significant remnants of material culture. The only zone through which the collector passed, and where archaeological discoveries were expected, is the area of Bolničko Naselje from the parking lot near the Church of St. Pelagius outside the hospital to the coastline located about a hundred meters south.

Redni broj: 276
Lokalitet: Rovinj – Velika Sestrica, podmorje
Naselje: Rovinj
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: RRI-110
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Sredinom svibnja 2019. podvodno je arheološki istraženo područje antičkog brodoloma s teretom amfora, u podmorju otočića Velike Sestrice kod Rovinja. Istraživanja je organizirao Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA), u suradnji s Bavarskim društvom za podvodnu arheologiju (Bayerischen Gesellschaft für Unterwasserarchäologie – BGfU) iz Njemačke. Voditelj istraživanja bio je Luka Bekić, a u istraživanju su sudjelovali Mladen Pešić, Maja Kaleb, Franka Trcera i Roko Surić iz MCPA Zadar te Marko Runjajić, Georg Hartmann, Annika Skolik i Eric Kressner iz BgfU, Peta Knott iz NAS-a te vanjski i tehnički suradnici Jelena Čelebić i Marko Srečec. Istraživanje su financijski potpomogli Ministarstvo kulture i Turistička zajednica Grada Rovinja.

Prošle je godine organizirana prva istraživačka kampanja, tijekom koje je istraženo nekoliko većih jama s nalazima te je započeta nacrtna i fotogrametrijska dokumentacija nalazišta. Očito je bilo da se radi o brodolomu s teretom amfora tipa Forlimpopoli te različitim staklom i keramikom, koja je bila dio brodskog inventara. Uz to, uočeni su brojni pravilni kameni blokovi, za koje se sumnja da su također dio tereta. Brodolom se preliminarno može datirati u 2. ili 3. st.
Ove godine zadatak arheološke ekipe bio je nastavak iskopavanja jama, kartiranje svih kamenih blokova, uzimanje uzoraka za petrografsku analizu te dovršetak nacrtne i fotogrametrijske dokumentacije. Nastavljeno je iskopavanje jama započeto 2018. te je dovršeno iskopavanje dviju jama, a započet je iskop deset novih jama. Od navedenih jama do kraja nije iskopana samo polupećina SJ 13. U toj stratigrafskoj jedinici pronađeno je mnoštvo ulomaka amfora i posuđa, međutim većina je bila tako čvrsto srasla sa stijenama da nisu mogli biti izvučeni.
Ove godine pregledano je i šire područje brodoloma, odnosno cijela južna i zapadna strana otoka. Na taj način htjelo se provjeriti područje rasprostiranja keramičkih ulomaka te područje rasprostiranja kamenih blokova. Opet se pokazalo da se keramički ulomci i kameni blokovi gotovo u potpunosti preklapaju, odnosno pojavljuju se u prostoru dužine 50 m u gušće i najviše 100 m s pojedinačnim primjerima. Svi su nalazi raspoređeni na dubinama od 1 do 3 m. Prilikom prošlogodišnjeg dokumentiranja nalazišta Sestrice napravljen je preliminaran 3D model velikog područja podmorja otočića, za potrebe digitalne snimke, s pomoću koje je izrađen grafički plan nalazišta. Osim digitalne dokumentacije, godine 2018. postavljena je i osnovna linija te serija fiksnih točaka za analogno dokumentiranje. Tek kombinacijom tih dviju metoda, odnosno njihovim preklapanjem, sa sigurnošću se može tvrditi da je nalazište dokumentirano na ispravan i točan način. Tijekom ovogodišnjeg istraživanja postojeći 3D model upotpunjen je s 2500 novih fotografija u računalnom programu Agisoft Metashape. Digitalna dokumentacija

Pronađeni su i veći ulomci amfora tipa Forlimpopoli (foto: M. Kaleb)

Iskopavanje u podvodnoj pećini J 13 (foto: L. Bekić)

(pozicioniranje i preklapanje, unošenje nalaza, crtanje jama te kamenja) obrađena je u računalnom programu Autodesk AutoCAD. Također je tijekom procesa dokumentacije kamenih blokova odlučeno koji će se blokovi uzorkovati. Svi uzorci poslani su na petrografsku analizu na Geološki zavod na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, kako bi se ustanovilo jesu li blokovi prevezeni brodom s neke druge pozicije ili su prirodne naslage odlomljene od tog otoka. Uzorak koji je odlomljen na kopnu, na obali otoka određen je kao plitkovodan vapnenac, a obli kamen za koji se pretpostavljalo da bi mogao biti balast, bio je vapnenac mikrosparit. Za razliku od njih, dva uzorka iz pretpostavljenih obrađenih blokova pripisani su kasnodijagenetskim dolomitima. No i uzorak koji je odbijen od pločaste žive stijene na dnu također je kasnodijagenetski dolomit. Po mišljenju geologa, te stijene mogu se naći međusobno uslojene na području sjevernog Jadrana, stoga je očito da je riječ o jednom geološkom prosloju dolomita između vapnenaca, a koji se sada nalazi na dubini od oko 2 m. S time se može zaključiti da je riječ o nevjerojatnoj podudarnosti mjesta brodoloma s jednim geološkim fenomenom. Ipak, moguće je da se taj sloj dolomita u rimsko doba uistinu na tome mjestu iskorištavao i obrađivao, s time da se ta aktivnost ne može povezati s ovim brodolomom.

Peta Knott s pronađenom brončanom ukosnicom (foto: L. Bekić)

Prilikom iskopavanja jama, ove je godine pronađeno 70 posebnih nalaza. Kao i prošle godine, većinom su to ulomci amfora tipa Forlimpopoli i Santarchangelo, ali ove godine pronađeno je i nešto drugačijih nalaza. Nađeno je nekoliko oboda i dna različitih lonaca i zdjela, a neki se ulomci mogu pripisati i egejskoj gruboj keramici (ECW). Od nekeramičkih nalaza pronađena su dva manja ulomka stakla. Pronađeni su i metalni nalazi. U prvom redu to su dva brončana čavla, koji vjerojatno potječu od brodske konstrukcije. Nakon toga valja spomenuti i jedan željezni klin, također od brodske konstrukcije. Ti nalazi potvrđuju da je riječ o brodolomu, a može se očekivati da će se iduće godine naći još čavala iz nekadašnje drvene brodske konstrukcije. Vrijedan je nalaz i brončana igla s glavicom, najvjerojatnije ukosnica, kakve su česte u rimskim ženskim grobovima. Pronađen je i jedan olovni valjak s dvjema rupama na nasuprotnim stranama, nepoznate namjene.

Ovogodišnje istraživanje potvrdilo je dosadašnje spoznaje o nalazištu te dalo dodatne dokaze o postojanju brodoloma na tome mjestu, a to su tri metalna brodska čavla. Uz već poznate amfore tipa Forlimpopoli i Santarchangelo, pronađeni su i malobrojni ulomci nekih drugih tipova, ali jasno je da se teret gotovo u potpunosti sastojao od dvaju tipova jadranskih amfora ravnog dna, u raznim varijantama i dimenzijama. Uz to, na brodu je, vjerojatno u vlasništvu posade, bilo grubih lonaca za kuhanje i spremanje hrane, vrčeva, zdjela i zdjelica, boca, uljanica i drugih predmeta koji su bili neophodni za život pomoraca na putu. Svi ti nalazi upućuju na to da je brod ondje nastradao u 2. st. Petrografska analiza pronađenih kamenih blokova pokazala je da su oni autohtoni te nije vjerojatno da je nastradali brod s njima imao neke veze. Ipak, moguće je da su oni u rimsko doba ondje, na obali mora odlamani iz svog ležišta, obrađivani te prevoženi negdje prema potrebi. Sljedeće godine dovršit će se istraživanje najzanimljivijih jama i možda će neki novi važni nalazi pomoći u boljem determiniranju tog brodoloma.

Literatura

Bekić 2013 L. Bekić, Archaeological survey of Seabed in the Broader Rovinj and Pula Areas in 2013 / Rekognosciranje šireg podmorja Rovinja i Pule 2013., Submerged heritage / Potopljena baština, 3, Zadar, 2013: 46 – 50.

Bekić 2018 L. Bekić, Započeto sustavno istraživanje rimskog brodoloma kod otoka Velika Sestrica kod Rovinja / Systematic Excavation Starts at Rovinj's Velika Sestrica Island Roman Wreck Site, Submerged heritage / Potopljena baština, 8, Zadar, 2018: 13 – 16.

Bekić 2020a L. Bekić, Investigation of a Roman Shipwreck off Velika Sestrica Island Near Rovinj, Skyllis, 20. Jahrgang, 2020: 10 – 16.

Bekić 2020b L. Bekić, Istraživanja na otoku Sestrica i u okolici Rovinja 2020. godine / Investigation at Sestrica Island and the Rovinja Area in 2020, Submerged heritage / Potopljena baština, 10, Zadar, 2020: 46 – 50.

Bekić, Kaleb 2019 L. Bekić, M. Kaleb, Second Investigation Campaign at Sestrica Island near Rovinj / Druga kampanja istraživanja kod otoka Sestrice blizu Rovinja, Potopljena baština / Submerged Heritage, 9, Zadar, 2019: 13 – 18.

Luka Bekić
Maja Kaleb

Summary

This year's research confirmed our previous knowledge about the site and provided additional evidence of the existence of a shipwreck at this location, namely three metal ship nails. We hope that next year there will be more finds of this type. In addition to the already known amphorae of the Forlimpopoli and Santarcangelo types, a small number of fragments of some other types were also found, but all in all, it is clear that the cargo consisted almost entirely of flat-bottomed Adriatic amphorae of two types, in various variants and dimensions. In addition, the ship's remains contained crude pots for cooking and storing food, jugs, bowls and vessels, bottles, oil lamps and other items that were necessary for the life of sailors on board the ship. All these finds indicate that the ship was wrecked here during the 2nd century. Petrographic analysis of the discovered stone blocks showed that they are autochthonous, and it is unlikely that the wrecked ship had anything to do with them. However, there is a possibility that, in Roman times, a quarry was located on the seashore of Sestrice island and that the blocks were processed and transported somewhere as needed. Next year, the research of the most interesting trenches will be completed, and perhaps some new important discoveries will help better analyse this shipwreck.

Redni broj: 277
Lokalitet: Savudrija – luka
Naselje: Savudrija
Grad/općina: Umag
Pravni status: –
Razdoblje: A
Vrsta radova: podmorski pregled, arheološki nadzor

Od svibnja do listopada 2019. trajao je arheološki nadzor iskopavanja prilikom postavljanja elektroinstalacija i rekonstrukcije cementnog mola u luci Savudrija. Radove su nadzirale dr. sc. Ida Koncani Uhač, viša kustosica (voditeljica)

Zračni pogled na sjevernu obalu luke Savudrija, tj. na iskop s elektroinstalacijama (foto: L. Damelet)

Vađenje i odlaganje materijala s pozicija obalnih utvrda (foto: A. Šopar)

i Aska Šopar, kustosica (zamjenica). Izvedbeni projekt rekonstrukcije mola izradila je tvrtka Flum-ing d.o.o. projektiranje i nadzor u građevinarstvu iz Rijeke. Rekonstrukciju je izvela tvrtka BSK commerce d.o.o. iz Rijeke.

U svibnju je arheološki nadzirano područje rive i parkirališta, dok je nadzor na području cementnog mola trajao od sredine rujna do sredine listopada 2019. godine. Radi sanacije, odnosno rekonstrukcije, cementni je mol kompletno rekonstruiran. Radovi su obuhvatili rušenje betonskog mola koji je bio u obliku slova T te je bio izveden kao monolitna betonska konstrukcija, oslonjena na betonske stupove koji su bili loše očuvani.

Prije početka rekonstrukcije mola, obavljen je uron u podmorju ispod mola. Zbog debelih naslaga sedimenta, koji je nastao djelovanjem ribarskih aktivnosti i bacanja ribarskog otpada, bez arheološkog sondiranja nije bilo moguće uočiti eventualne arheološke ostatke. Prema naputku nadležnog Konzervatorskog odjela u Puli, prije uklanjanja obalnih utvrda (betonskih stupova) mola, iznad morskog dna oko stupova postavljena je armaturna mreža kako bi minirani betonski elementi pali na mrežu te se lakše uklonili iz mora, bez zadiranja u morsko dno. Najprije su minirane vanjske obalne utvrde, zatim središnje pa unutarnje, najbliže obali, te su iz mora izvađeni dijelovi betonskih elemenata.
Nakon toga je na mjestu postojećih utvrda započelo uklanjanje materijala pilotiranjem (svrdlom), radi postavljanja novih.
U zemljanom materijalu koji je izvučen s položaja obalnih utvrda iz mora utvrđeno je postojanje isključivo arheološkog pokretnog materijala rimske datacije. Od nalaza su prikupljeni ulomci sjevernoafričkih amfora od kraja 3. st. do početka 5. st. te amfora istočnomediteranske provenijencije iz 4. st. Također su prikupljeni ulomci kuhinjskog posuđa te nalaz keramičkog pršljena i ulomci građevne keramike (tegule i imbreksi).

Ida Koncani Uhač

Summary

In 2019, archaeological supervision was conducted in Savudrija bay due to the restoration, i.e. reconstruction of the pier. The supervision covered the area of the waterfront, parking lot, and the pier. Before commencing the construction work on the pier, an archaeological survey of the seabed beneath the pier was carried out. In the earth material extracted from the sea during the excavation at the positions of the coastal fortifications for the new pier, the presence of movable archaeological material dating to the Roman period was identified. These artefacts included amphorae, tableware, kitchenware, and construction ceramics.

Redni broj: 278
Lokalitet: Sipar – k.č. 1132, k.o. Umag
Naselje: Sipar
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2900
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Od 16. rujna do 15. listopada 2019. trajalo je sustavno arheološko istraživanje lokaliteta Sipar. Voditeljica istraživanja bila je Branka Milošević Zakić (Muzej HAS), zamjenica voditeljice Anika Mijanović (Muzej grada Umaga), a stručni suradnici bili su Josip Zorić, Denis Blažević, Katarina Mužar, Ana Vidas i Marin Severović. U radovima su sudjelovali fizički radnici iz tvrtke Kapitel d.o.o., Žminj, uz uporabu malenog bagera. Pronađene je zidove konzervirao Kapitel d.o.o., arhitektonski nacrt i 3D snimku lokaliteta nakon istraživanja izradila je tvrtka Vektra d.o.o., a za građevinski nadzor bila je zadužena

tvrtka Presjek d.o.o. Radove je nadzirala Sanja Knežević iz Konzervatorskog odjela u Puli. Istraživanja su financirali Ministarstvo kulture, Istarska županija i Grad Umag.

Iskopavalo se stratigrafski, prilikom čega su se pratili kulturni slojevi, prema definiranim prostorijama. Istražene su prostorije (dalje PR): PR3C (nastavak iz 2018.), PR17 (nastavak iz 2018.), PR20 (nije istražena do kraja kulturnog sloja), PR21 (koja je tijekom istraživanja podijeljena na četiri segmenta PR21A, PR21B, PR21C i PR21D) te PR22 (nije istražena do kraja). Dokumentiranje stratigrafskih slojeva, prikupljenih nalaza, posebnih nalaza i uzoraka numerički se nadovezivalo na istraživanja iz prethodnih godina. Definirano je 97 stratigrafskih jedinica. Pronađene su 473 keramičke, staklene, metalne grupacije (označeno kao N. br.), a posebnih nalaza ima 104. Prikupljeno je i 12 uzoraka ugljena, zemljane ispune iz grobova, drva i sjemenki. Svi posebni nalazi i uzorci dokumentirani su s pomoću totalne stanice i svrstavani su po pripadajućim prostorijama i stratigrafskim jedinicama, dok su grupacije nalaza svrstavane samo po pripadajućim prostorijama i stratigrafskim jedinicama. Svi su nalazi preliminarno obrađeni i ubačeni u digitalnu bazu podataka, napravljenu još 2016. u softverskom programu File Maker (B. Milošević Zakić). Istražena su tri dječja groba, datirana u kasnu antiku i rani srednji vijek. Dva su groba imala kamenu grobnu konstrukciju, dok je treći bio položen u sjevernoafričku amforu. Antropološku analizu dječjih kostura napravio je dr. sc. Mario Novak iz Instituta za antropologinju, a C-14 (AMS) analize karboniziranih sjemenki Institut Ruđer Bošković.

Prostorija 17

Prostorija 17 istraživana je samo u južnom dijelu, oko zidova (SJ113 i 120) koji su pronađeni prošle godine i koji pripadaju manjoj četvrtastoj prostoriji koja se s obzirom na način zidanja, stratigrafsku situaciju i pokretne sitne nalaze, datira u rani srednji vijek. Za razliku od zidova koji su činili izvornu građevinsku osnovu PR17 i koji su građeni od klesanaca vezanih vapnenom žbukom, kod obaju zidova naknadno sagrađene četvrtaste prostorije, žbuka se nazirala samo u tragovima, a bili su građeni kombinacijom većeg neobrađenog i obrađenog kamenja. Oba su zida bila građena na urušenju (SJ116) od kamenih ploča (krova?), ispod kojega se nalazio sloj crne izgorene zemlje (SJ115) i sloj pepela SJ115A). Ispod tih slojeva definiran je sloj smeđe zemlje (SJ251), s ulomcima manjeg kamena i pokretnim nalazima iz 6. i 7. st.: brončani jezičac sa zakovicama (PN182), ulomci uljanica (PN183, PN184), ulomci lonaca od steatita (*pietra ollare)* (N862) te ulomci staklenih čaša (N860). Kao i kod ostalih prostorija, ispod sloja smeđe zemlje nalazio se sloj rahle crvenice SJ254 (istovjetan sloju SJ133 definiranom 2018.), a ispod njega nalazio se sloj masne crvenice SJ229. U oba ta sloja nalazi su datirani u kasnorepublikanski i ranocarski rimski period.

Prostorija 3

Prostorija 3 (tzv. hodnik, tj. ulica) nastavila se istraživati u smjeru zapada. Segment istraživan 2019. označen je kao PR3C. Godine 2018. skinuti su slojevi SJ00 i SJ01 pa je tako ove godine prvi sloj koji se istraživao bio sloj smeđe rahle zemlje s ulomcima pločastog kamena (SJ247), a koji

Zračna snimka lokaliteta (foto: N. Jurjak)

je (osim preko prostorije 3C) prelazio i preko prostorija 20 i 22, smještenih sjeverno od PR3C, te prostorije 21, smještene južno od PR3C. I iznad tih prostorija prošle su godine skinuti SJ00 i SJ01. U sloju SJ247 pronađena je nekolicina brusova, ulomaka keramike (ulomci ranosrednjovjekovnih amfora i grube kuhinjske keramike) te veći broj životinjskih kostiju. Ispod SJ247, opet cijelom površinom svih prostorija, nalazio se sivosmeđ rahao sloj, s dosta kamenja svih dimenzija, označen kao SJ252 i definiran kao nasip ili urušenje. Nakon uklanjanja SJ252 definirani su zidovi koji zatvaraju navedene prostorije. U sloju SJ252/PR3C pronađeni su ulomci tegula, amfora, grube i fine keramike (sjevernoafrička *terra sigillata*) i životinjske kosti. Ispod SJ252 nalazi se sloj SJ262, sloj masnije smeđe zemlje s jednakim pokretnim materijalom kao i u prethodnom sloju. Ispod SJ262 nalazi se sloj SJ266, sloj prašnjave sive zemlje, pepeljaste po strukturi. Unutar SJ266 nađena je ornamentirana brončana igla za odjeću, označena kao PN200. Uz SJ266, na manjem dijelu PR3C, prema sjevernom profilu tj. PR22, definiran je SJ274, sloj crne izgorene zemlje, ali i SJ275. Sloj smeđe pjeskovite zemlje SJ275 nalazio se, negdje u tanjem, a negdje u debljem sloju, iznad svih masivnih kamenih ploča SJ271, koji je definiran kao popločenje ulice PR3C unutar naselja. Kameno popločenje ulice SJ271 ima pad od cca 26 cm od istoka prema zapadu. Na sasvim istočnom dijelu PR3C, na mjestu gdje su nedostajale kamene ploče ulice (SJ271) definiran je sloj SJ283/PR3C, rahla crvena zemlja, a ispod nje masna crvena sterilna zemlja. Po sredini ulice SJ271, prema PR21 nalazio se zid označen kao SJ295, a koji je zatvarao prolaz prema prostoriji 21 iz PR3C. Bio je građen od neobrađenog priklesanog kamena i nije imao nikakvo vezivno sredstvo, tj. žbuku. Jednim je dijelom prelazio preko zida SJ263, koji se nalazi u PR21. Jednako tako, zid je prelazio i preko kvalitetno zidanog pilona koji je zatvarao izvornu PR21 prema ulici, ali i preko strukture SJ288, koja je također zatvarala prolaz iz PR3C u PR21. Zid SJ295 bio je sačuvan u dužinu cca 1 m, a bio je visok oko 0,40 m. Dokumentiran je totalnom stanicom i potom uklonjen. Građen je izravno na pločama ulice SJ271. Prostorija PR3C detaljno je očišćena, a na jednome manjem dijelu, uz pilon prema PR21 definirano je postojanje vapnenog poda ispod uličnog popločenja SJ271. Vapnena podnica označena je kao SJ342, a iznad nje nalazio se sloj SJ343, žuta pjeskovita zemlja s kasnorepublikanskim i ranocarskim rimskim pokretnim materijalom. Vapnena žbuka podnice vezana je za pilon PR21, smješten južno od nje i istodobni su. Većina pokretnog materijala pronađenog u PR3C ipak pripada 6. i 7. st. (istočnomediteranske i sjevernoafričke amfore, afrička *terra sigillata*, lucerne, keramika bojena crvenom bojom (*ceramica dipinta in rosso*)). Vrlo rijetki nalazi mogu se datirati u razdoblje između kraja 1. st. i početka 6. st. Od keramičkih nalaza u 5. st. datiraju se ulomak oboda amfore Spatheiona 2 i ulomak crnoglačane keramike (lonac) ukrašene mrežastim ukrasom, kojemu se paralela nalazi kod identičnog nalaza cjelovitog lonca s područja Slovenije (Dobova). Takva se crnoglačana keramika na području Slovenije većinom povezuje s Langobardima, međutim u posljednje je vrijeme upitna etnička pripadnost korisnika takve vrste keramike.

Prostorije 20 i 22

Prostorije 20 i 21 smještene su sjeverno od prostorije 3C. Godine 2018. skinuti su slojevi SJ00 i SJ01 pa je prvi sloj koji se istraživao 2019. bio, kao i u prostoriji 3C SJ247, sloj smeđe rahle zemlje, koji je osim preko prostorija 20 i 22, prelazio i preko prostorije 3C i prostorije 21, smještene južno od PR3C. Ispod SJ247, opet cijelom površinom svih prostorija, nalazio se sivosmeđ rahao sloj s dosta kamena svih dimenzija, označen kao SJ252 i definiran kao urušenje. Nakon uklanjanja SJ252 definirani su zidovi koji zatvaraju prostorije na lokalitetu. Ispod tih slojeva, kroz obje prostorije protezao se sloj SJ280, pjeskovite sivosmeđe zemlje s pločastim kamenom. U njezinu produžetku prema sjeveru, a unutar PR20, nalazio se sloj SJ284, sloj crvenkaste zemlje pomiješane s vapnenom žbukom. Ispod SJ280 i SJ284, unutar prostorija 20 i 22 definiran je sloj SJ291, siv prašnjav sloj, međutim iskapanja toga dijela lokaliteta nisu završena 2019., odnosno sloj 291 nije istražen do kraja. Na spoju prostorija 3C i 22 definirane su masivne kamene ploče postavljene na nož, označene kao SJ290. Protezale su se u smjeru istok-zapad, odnosno pratile su smjer pružanja PR3, tj. ulice. Slične masivne ploče, označene kao SJ290A, nalazile su se unutar PR22, a protezale su se u

Sačuvani ostaci ulice na zapadnom dijelu naselja Sipparisa (foto: B. Milošević Zakić)

Privjesak s ogrlice ili naušnice (PN191), 7. – početak 8. st. (foto: Z. Alajbeg)

smjeru sjever-jug. Na sasvim zapadnom dijelu PR22, na dijelu prostorije koja je bila isprana morem i nisu sačuvani gornji slojevi, definiran je sloj crvenkaste zemlje SJ287. Ispod njega definiran je izgoren sloj (SJ287A) i izgorene keramičke ploče (SJ287B). Iznad svih triju slojeva nalazio se sloj 291, siv prašnjav sloj. Unutar svih slojeva u prostorijama 20 i 22, naročito unutar SJ280, pronađene su veće količine pokretnih nalaza: ulomci amfora (sjevernoafrički, istočnomediteranski i globularni tip), kuhinjske keramike, građevne keramike (imbreksi i tegule u vrlo lošem, istrošenom, stanju jer sekundarno upotrijebljene prilikom građenja zidova), fine keramike (tera sigilata i *ceramica dipinita in rosso*), lucerni, metalni nalazi (brončani, željezni, olovni) te prilično velika količina životinjskih kostiju i ponešto životinjskih rogova te ukrasni predmeti od roga jelena. Unutar prostorije 22, na mjestu gdje je more odnijelo gornje slojeve, takoreći u sloju crvenice SJ287 pronađeni su ulomci reljefno ukrašene staklene čaše s grčkim natpisom Labe ten Niken, datirani u 1. st., i to su jedini stariji rimski nalazi unutar tih dviju prostorija, s obzirom na to da ni jedna ni druga 2019. nisu istražene do kraja kulturnog sloja.

Prostorija 21

Prostorija 21 (PR21) smještena je južno u odnosu na prostoriju 3C. S vremenom je prostorija 21, kako je iskapanje išlo sve dublje, podijeljena na četiri odvojene prostorije: 21A, 21B, 21C i 21D. Slojevi SJ00 i SJ01 iskopani su 2018. godine. Prvi sloj iskapan 2019. bio je SJ247, isti sloj koji je prelazio preko svih istraženih prostorija. Ispod se nalazio sloj smeđosive rahle zemlje, SJ252, koji se kao i gornji sloj prostirao preko svih ove godine istraživanih prostorija. Istodobno se raščišćavala PR19 (najvećim dijelom istražena 2018.), na dijelu prema PR21. Na tom dijelu iz SJ203/PR19A (definiran prošle godine), sloja crne izgorene zemlje, uzet je uzorak sjemenki maslina (UZ38). Uzorak 38 zapravo je nastavak prostiranja uzorka 36, uzetog 2018. godine. Prilikom nastavka čišćenja PR19A u smjeru zapada prema PR21, na dijelu gdje je more uništilo većinu kulturnih slojeva, uz pilon koji je PR21 zatvarao s južne strane pronađen je dječji grob u amfori, grob 12. Navedeni je grob većim dijelom bio uništen djelovanjem mora, tako da nije sačuvana cjelovita amfora, samo njezin donji dio ukopan u sloj crvenice SJ250, ali s obzirom na njezine karakteristike pripada amforama sjevernoafričke provenijencije. Dječje kosti također su loše sačuvane, nedostaje lubanja. U grobu je bilo dosta morskih puževa, koje je vjerojatno nanijelo more. To je drugi do sada pronađen dječji grob u amfori. Prvi je bio grob 1 iz 2016., pronađen u amfori istočnomediteranske provenijencije (LRA4). Bio je orijentiran u smjeru istok-zapad, s glavom na zapadu. Nakon uklanjanja SJ252 počeli su se definirati zidovi prostorija 21, 3C, 20 i 22. Unutar prostorije 21 definirana je struktura SJ253. Zid SJ253 protezao se u smjeru sjever-jug uz zapadni zid PR18, mada se nalazio na višoj razini od zapadnog zida PR18 i s njim vremenski nema nikakva dodira. Ostale stratigrafske jedinice koje su definirane nakon uklanjanja SJ252 jesu: SJ256, sloj sive prašnjave zemlje s kamenom (najviše pločastim), koji se javlja na visini od 1,56 m n. v. i protezao se preko cijele prostorije 21, osim po rubovima (južnom i zapadnom), gdje je more odnijelo kulturne slojeve i SJ257, sloj crnosive rahle zemlje i vapna s puno ostataka kućnog lijepa i pločastog manjeg kamena, koji se protezao na dijelu gdje je prostorija 21 graničila s PR3C, javlja se na jednakoj visini kao i SJ256, a ide i ispod sloja 256. Prilikom čišćenja sloja SJ256 pronađen je zlatni privjesak ogrlice ili naušnice (?) s biserom PN191. Na zapadnom dijelu PR21, uz zapadni zid prostorije, na mjestu gdje je more ispralo kulturne slojeve definiran je sloj SJ255, zemlja crvenica pomiješana s pločastim kamenom. Ispod njega definiran je sloj SJ261, a riječ je o masnoj smeđoj zemlji sa sitnim kamenjem. Nakon uklanjanja sloja SJ256 definiran je sloj SJ258, crn izgoren sloj, i SJ259, kamene ploče. Prilikom čišćenja i uklanjanja SJ256 bolje je definiran sloj SJ257, u kojemu su se počele nazirati sve veće količine lijepa crvenkaste boje. Sa njegove sjeverne strane, prema prostoriji 3C nalazio se suhozid SJ265 (dokumentiran i uklonjen), sa zapadne strane nalazio se zid SJ263, a s istočne strane, uz strukturu SJ253 i ispod nje, zid SJ264. Čini se da su zidovi SJ263 i 264 slično građeni, loše od pločastog kamena i sa skoro neprimjetnim količinama vapnene žbuke, ako je uopće i ima. Nakon uklanjanja SJ256, uz sloj SJ257 definiran je sloj SJ269, izgoreno sitno kamenje s dosta vapna. Na spoju tih dvaju slojeva nađen je PN202 – brončana posuda. Taj dio prostorije 21 označen je kao prostorija 21A. Zapadno od zida SJ263, unutar prostorije 21B definiran je sloj SJ268, sloj smeđe zemlje sa sitnijim kamenom, a ispod njega sloj SJ276, crvenkasta zemlja s primjesama vapna. SJ 276 nalazi se ispod sloja SJ256. Prostorija 21C definirana je južno od PR21A, dok je prostorija 21D definirana južno od prostorije 21B. U SZ uglu prostorije 21B, u sloju masne crvenice SJ277 (nalazi se ispod sloja SJ261), koja je jednim dijelom bila izložena moru, pronađena su dva posebna nalaza, dva primjerka brončanog novca: PN205 (Heraklije: 610 – 641) i PN206 (neidentificiran novac). Uz sloj SJ277, a također ispod SJ261, definiran je sloj 285, sloj crne gorene zemlje. U njemu je nađen PN225, cjelovita lucerna tipa Atlante X.

U smjeru istoka, a do SJ285 definiran je SJ286, sloj s izgorenim sivim kamenom, a do njega sloj SJ289, sloj sa žutozelenkastom zemljom i SJ288, kamene ploče. Unutar PR21A, nakon definiranja sloja s lijepom SJ257 i sloja vapna SJ269, definirani su još sloj SJ 278, siv izgoren kamen s crvenkastom zemljom, dok sloj vapna SJ269 na tom dijelu zalazi ispod njega. Nakon dizanja slojeva SJ257 i SJ269, u PR21A definiran je SJ258, sloj crne zemlje pomiješane s crvenkastom zemljom, koja vjerojatno pripada ostacima crvenog kućnog lijepa. U sloju SJ258 pronađene su sjemenke i izgoreno drvo, koji su uzeti kao uzorci br. 43, 45 i 46. Ispod SJ258 nalazio se sloj rahle crvenice s tragovima vapna (SJ292) i SJ300, sloj smeđe crne zemlje. Nađena je cjelovita lucerna kasni tip Atlante X (PN241) u SJ292, dok je na prijelazu sloja SJ292 u SJ300 nađena željezna sjekira PN243. Ispod SJ300 nalazio se SJ302, izgoren sloj s dosta pepela. U sloju SJ302 nađena je cjelovita lucerna u obliku posude PN257. U PR21B, ali u njezinu istočnom dijelu ispod SJ288 definiran je sloj SJ296, izgoren sloj s dosta pepela, po sredini prostorije nalazila se struktura označena kao SJ297, dok je u zapadnom dijelu prostorije definiran sloj SJ301, masna crvenica. Nakon dizanja SJ296 definiran je vapneni pod (uza zid SJ263) označen kao SJ304, a uz njega struktura označena kao SJ305, za koju se pretpostavlja da čini peć. Uz nju je definirana još jedna peć (?), označena kao SJ308. U PR21B nađen je grob 13

Uljanica u obliku posude (PN257), 7. st. (foto: Z. Alajbeg)

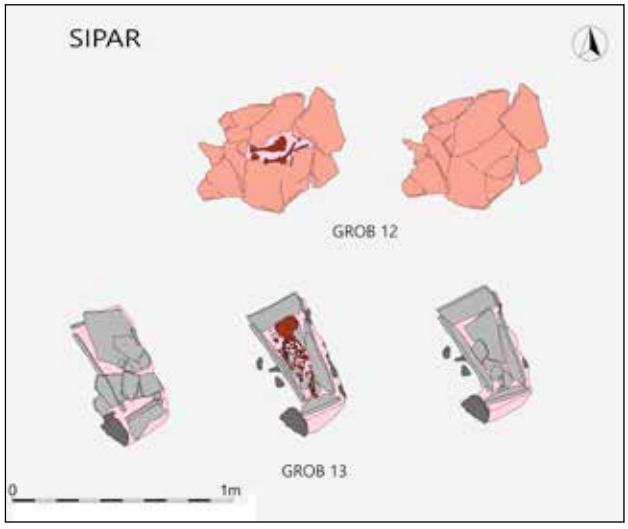

Grobovi 12 i 13, crtež (autor: B. Milošević Zakić)

(GR13/SJ307), ukopan u masnu crvenicu SJ301. Riječ je o još jednom dječjem grobu s kamenom grobnom konstrukcijom i orijentiranom u smjeru sjever-jug, s glavom na sjeveru. Ispod masne crvenice SJ301 nalazi se sloj SJ311, naboj od morskog pijeska pomiješan s vapnom, odnosno taj sloj upućuje na to da je vapneni pod SJ304 išao preko cijele prostorije, ali nije sačuvan u cijelosti. Ispod SJ311 nalazi se sloj SJ312, žutosmeđ crvenkast sloj s tragovima gorenja, a on se pruža i ispod podnice SJ304. Ostatak podnice SJ304 ispod SJ311 označen je kao SJ313. Ispod SJ311 definiran je i rahao crven sloj SJ312, sličan istom sloju u PR21A (SJ309). Ispod SJ312, ali i SJ285 koji se nalazio na zapadnom dijelu prostorije SJ285, nalazila se masna crvenica SJ338 te na jednom manjem dijelu, vapneni pod SJ340. U PR21A, ispod sloja SJ302 definiran je sloj SJ309, rahla crvenica mjestimično dobro zapečena. U SI uglu prostorije pronađen je grob 14 (GR14/SJ314), koji je po načinu gradnje grobne konstrukcije identičan grobu 13. Orijentiran je u smjeru istok-zapad i puno je lošije sačuvan od groba 13. Bio je ukopan u crvenicu SJ309. Ispod sloja SJ309 definiran je vapneni sloj, tj. pod SJ326. Prostorija 21A nije istraživana dalje jer je vapneni pod SJ326 ostao sačuvan preko cijele površine prostorije. U prostoriji 21C definiran je sloj sivosmeđe zemlje SJ281. Ispod njega definiran je sloj SJ303, crn izgoren sloj. Sloj morskog pijeska SJ311 nastavljao se iz prostorije 21B u PR21C i protezao se do nasipa od kamena označenog kao SJ316 i SJ315. U sloju SJ316 pronađena su dva drška izrađena od roga, vjerojatno jelena: PN263 i PN264. U sloju SJ315 pronađeno je dosta tegula i imbreksa. Oba su sloja, 315 i 316, uklonjena. Ispod njih definiran je sloj SJ317, crn izgoren sloj. Nakon dizanja sloja SJ317 definirana je jama SJ320, s ispunom SJ318 (crna gorena zemlja). Ispod SJ317 također je definiran i sloj SJ322, crvenosmeđ rahao, a mjestimično i zapečen sloj zemlje. U njemu je nađena još jedna cjelovita lucerna PN269 (imitacija Hayes II). Sloj SJ322 pokazuje jednake karakteristike kao i SJ309 u PR21A. Uz loše građen zid SJ310, zid koji odjeljuje prostoriju 21A od 21C, definirane su dvije jame, SJ323 i SJ324, koje su se nalazile na bočnim stranama, istočnoj i zapadnoj, zida SJ310. Jama SJ323 bila je ispunjena zemljom sivocrne boje, pepelom i dosta ulomaka amfora (stijenke). Iz jame SJ324 uzet je uzorak izgorenog drva. Južno od zida SJ310 nalazila se veća nakupina kamena utopljena u crvenicu. Prilikom njezina uklanjanja nađena je veća količina tegula.

U prostoriji 21D nakon čišćenja (jer je taj dio bio većinom devastiran djelovanjem mora) definirana je SJ327. Riječ je o većoj nakupini kamena bez neke interpretacije. Ispod nje definiran je sloj rahle smeđe zemlje SJ328. U sloju SJ328 nađena je amfora tipa Spatheion 3C (PN277). Masna zemlja crvenica u PR21D označena je kao SJ337. Na razdjelnici između PR21D i 21B definiran je SJ329, otisak vapnene žbuke od zida, a koji se proteže u smjeru sjever-jug, dok se s njegove istočne strane, u PR21B nalazila jama SJ330. Na spoju PR21D i PR21B odlučeno je da se kopa kroz masnu crvenicu SJ227, tj. SJ338, odnosno samo ondje gdje nije sačuvana vapnena podnica SJ340. Iskapalo se oko 40 cm te je, nakon što je zaključeno da nema više kulturnog sloja, iskopavanje zaustavljeno. U prostoriji 21C, ispod slojeva SJ322 i 319 nalazila se djelomično vidljiva vapnena žbukana podnica, koja se nastavljala prema PR21A. U PR21A označena je kao SJ326, a u PR21C kao SJ334. Oko nje nalazila se rahla crvenica, označena kao SJ333. Nakon uklanjanja crvenice SJ333 definirani su podovi (tri nivoa) unutra PR21B, označeni kao SJ334A, B, C. U svim segmentima PR21, kao i u ostalim prostorijama, najviše je prikupljeno nalaza koji su datirani u 6., 7. i 8. st., dok su najnižim slojevima uglavnom prikupljeni nalazi iz kasnorepublikanskog i ranocarskog rimskog razdoblja.

Nakon završetka iskopavanja lokaliteta Sipar 2019. potvrđene su prethodne spoznaje o funkcioniranju kasnoantičkog-ranosrednjovjekovnog naselja *Sipparisa*, izraslog nad rimskom Insulom Sepomajom, od nastanka do razaranja (od 6. i 7. do 8. st. te dalje do kraja 9. st.). Velika količina pokretnih nalaza svih vrsta i tipova potvrđuje navedene spoznaje. Pronađeni keramički materijal deponiran je u Muzeju grada Umaga, dok je metalni, koštani i stakleni materijal prenesen u MHAS radi obrade te potrebne konzervacije. Pronađeni su zidovi konzervirani, a lokalitet je dokumentiran 3D laserskim skeniranjem i totalnom stanicom te zaštićen.

Literatura

Bonifay 2004 M. Bonifay, Études sur la céramique romaine tardive d'Afrique. Oxford: Archaeopress, British Archaeological Reports, International Series, 2004.

Gaio 2004 S. Gaio, „Quid sint suggrundaria", La sepoltura infantile a enchytrismos di Loppio, S. Andrea (TN), Annali del Museo civico di Rovereto 20, Museo civico di Rovereto, Rovereto 2004: 53 – 90.
Modrijan, Novšak 2015 Z. Modrijan, M. Novšak, Lonec z glajenim okrasom iz rimskodobnega vodnjaka v Dobovi, Arheološki vestnik 66, Ljubljana, 2015: 23 – 45.
Morrisson 1970 C. Morrisson, Catalogue des monnaies Byzantines de la Bibliotheque Nationale I-II, Paris, 1970.
Roma 2012 Roma. Dall'antichita' al medioevo. Archeologia e Storia. Nel Museo Nazionale Romano Crypta Balbi (a cura di Maria Stella Arena, Paolo Delogu, Lidia Paroli, Marco Ricci, Lucia Saguì, Laura Vendittelli), Electa. Milano, Ristampa, 2012.

Branka Milošević Zakić

Summary

In September and October 2019, systematic archaeological excavations were carried out at the site of Sipar. The investigated rooms (hereinafter R) include the following: R3C (continuation from 2018), R17 (continuation from 2018), R20 (not fully explored through the cultural layer), R21 (which was divided into four segments during the investigation: R21A, R21B, R21C, and R21D), and R22 (not fully explored). The completion of the excavations at the Sipar site in 2019 confirmed previous knowledge about the functioning of the late antique and early medieval settlement of *Sipparis*, which emerged over the Roman Insula Saepomaia, from its inception to its destruction (from the 6th to the end of the 9th century). A large quantity of movable finds of various kinds and types supports these findings. Three children's graves dating to the late antique and early medieval periods were investigated. Two had a stone grave structure, while the third was placed in a North African amphora. All the graves explored at the site were found within the living space of the late antique and early medieval settlement and were buried beneath the walking surface, near entrances, at the intersection of walls, or alongside the walls.

Redni broj: 279
Lokalitet: Sv. Ivan Kornetski – k.č. 23/9
Naselje: Lovrečica
Grad/općina: Umag
Pravni status: P-5288
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

Dana 25. listopada 2019. probno je arheološki istražena lokacija Sv. Ivan Kornetski – k.č. 23/9, k.o. Lovrečica. Voditeljica probnog arheološkog iskopa bila je Anika Mijanović, mag. arheo., iz Muzeja grada Umaga. Radove je nadzirala Sanja Knežević, konzervatorica iz Konzervatorskog odjela u Puli. Investitorica radova bila je Mateja Ferkolj iz Slovenije.

Katastarska čestica 23/9, k.o. Lovrečica, nalazi se unutar arheološke zone – višeslojnog arheološkog lokaliteta i crkve sv. Ivana Kornetskog. Radi legalizacije nezakonite dogradnje na k.č. 23/9, k.o. Lovrečica, Konzervatorski odjel iz Pule zatražio je od vlasnika bespravne dogradnje probno arheološko iskopavanje, kako bi se odredila arheološka stratigrafija mikrolokacije na kojoj se nalazi dogradnja.
Današnje naselje Sv. Ivan Kornetski smješteno je oko uvale Kocište, na dijelu nazvanom Karigador i na rtu Finida. Najstariji prapovijesni arheološki nalazi zabilježeni su na rtu Finida i predjelu Gromače, gdje se nalazilo naselje iz srednjeg i kasnog brončanog doba. U antici je Sv. Ivan Kornetski bio važno naselje s pristaništem, čiji su ostaci vidljivi još i danas. Već krajem 19. st. pronađen je grob sa zlatnim nakitom i stela Gaja Plotija, što govori u prilog bogatstvu i važnosti mjesta. Godine 2008. zaštitno je istražen termalni dio rimske vile, kao i dio kasnoantičke nekropole. Potom su, sjeveroistočno od vile, pronađeni i ostaci rimske vapnenice, kao i dio nekropole. Rimska nekropola protezala se uz komunikaciju koja je vodila prema pristaništu i vili, što je potvrđeno i 2009., nakon pronalaska grobne parcele s paljevinskim ukopom i zlatnim nakitom. U kasnoj antici napušteni su dijelovi vile, koji se potom upotrebljavaju za preradu ulja i kao nekropola. U srednjem vijeku Sv. Ivan postaje feud u kojemu se u 11. st. gradi kaštel, potom i crkva u 13. st. Pretpostavlja se da je u 16. i 17. st. postojala radionica za izradu keramičkog posuđa jer su na području Sv. Ivana pronađeni brojni ulomci keramike i keramičkog otpada.
Prema naputku Konzervatorskog odjela iz Pule, postavljena je sonda veličine 2x2 m. Sonda je bila smještena u sjeveroistočnom dijelu parcele, prema susjednoj parceli (k.č. 23/1). Lokalitet je iskopavan ručno, uz pomoć dvojice fizičkih radnika, do kraja kulturnog sloja. Svi slojevi i strukture dokumentirani su klasičnim oblicima arheološke dokumentacije (terenski dnevnik, tekstualni opis i popis svih stratigrafskih jedinica na obrascima, popis nalaza, fotografiranje svih slojeva i struktura).
Iskop je započeo uklanjanjem humusnog sloja zemlje i raslinja, koji je označen kao SJ 01. Sloj humusa bio je prosječne debljine oko 5-10 cm (4,48 – 4,57 m n. v.). Ispod humusnog sloja nalazio se sloj smeđe zemlje (SJ 02) rahle konzistencije, s manjom količinom sitnog kamena, građevnog i drugog otpada te sporadičnim nalazima antičke građevne keramike. Debljina sloja iznosila je oko 30 cm.

Grob 1 (foto: A. Mijanović)

Ulomci keramike pronađeni u SJ 02 (foto: A. Mijanović)

Nakon uklanjanja sloja SJ 02, uz istočni kraj sonde pojavio se sloj kamenog živca (matične stijene, SJ 07), a nalazio se na 40 cm od površine. Ispod sloja SJ 02, u zapadnom uglu sonde pronađena je kamena konstrukcija groba (SJ 03). Grobna je konstrukcija dijelom bila ukopana u crvenicu (SJ 06), a činila su je dva kamena (dimenzija 33x15 cm i 53x10 cm) te oker vapneni malter. Grobna konstrukcija bila je vrlo oštećena, što se očitovalo u nedostatku kamenih blokova sa zapadne strane. Unutar groba nalazila se zemlja tamnije smeđe boje, s komadima vapnenog maltera i stinije kamenje (SJ 04). Unutar grobne konstrukcije nalazio se kosturni ukop, čiji su ostaci bili koncentrirani uz sjeverni rub groba te vidno poremećeni. S obzirom na situaciju, može se zaključiti da je ukop bio poremećen naknadnim intervencijama. Grob je bio orijentiran u smjeru sjever-jug. Unutar groba nisu pronađeni grobni prilozi, kao ni nalazi, iako nije isključena mogućnost da ih je bilo. Donji dio grobne kostrukcije činile su tanje kamene ploče povezane vapnom. Širina grobne konstrukcije iznosila je 65 cm, dok je istražena dužina iznosila 88 cm. U sjevernoistočnom kutu sonde, na matičnoj stijeni pronađeni su tragovi žučkastog maltera (SJ 05). S obzirom na sličnost s malterom iz groba 1, može se pretpostaviti da je i SJ 05 dio druge, uništene grobne konstrukcije. Iskopavalo se do kraja kulturnog sloja (crvenice SJ 06 –3,80 m n. v. i matične stijene SJ 07 4,25 – 3,90 m n. v.).
Unutar istraženoga groba nisu pronađeni grobni prilozi koji bi mogli pomoći u točnoj dataciji groba, međutim na okolnim parcelama (k.č. 21/33, 21/36, 21/52, 255) pronađeni su ostaci kosturnih i paljevinskih rimskih grobova, koji se datiraju u 1. ili 2. st. S obzirom na to da je ritus inhumacije učestaliji u drugoj polovici 2. st., može se pretpostaviti da je grob 1 nastao u 2. ili početkom 3. st.

Literatura

Katunarić 2009 T. Katunarić, Sv. Ivan Kornetski, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 373 – 376.
Katunarić 2010 T. Katunarić, Sv. Ivan Kornetski, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 395 – 377.
Petrović Markežić 2010 B. Petrović Markežić, Sv. Ivan Kornetski, HAG, 6/2009, Zagreb 2010: 397 – 400.

Anika Mijanović

Summary

In October 2019, a trial archaeological excavation was conducted at the location of Sv. Ivan Kornetski – cadastral parcel 23/9, cadastral municipality Lovrečica. The excavation aimed to determine the stratigraphy of the microlocation due to an illegally constructed building. The building is located on a cadastral parcel that is part of an archaeological zone – a multi-layered archaeological site and the church of Sv. Ivan Kornetski. One trench (2 x 2 m) was opened. Within Trench 1, a Roman burial containing skeletal remains was found, along with a possible part of another grave extending beyond the investigated area. No grave goods that could assist with precise dating were found inside the examined grave. However, on neighbouring parcels (cadastral parcels 21/33, 21/36, 21/52, 255), the remains of skeletal and cremation Roman graves were discovered, dating back to the 1st or 2nd century. Considering that the inhumation ritual was more commonly practised in the second half of the 2nd century, it can be assumed that Grave 1 originated in the 2nd or early 3rd century. The discovery of the grave within this trench confirms the existence of a Roman necropolis along the road leading to a Roman villa.

Redni broj: 280
Lokalitet: Sv. Ivan Kornetski – k.č. 24/4
Naselje: Lovrečica
Grad/općina: Umag
Pravni status: P-5288
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U prosincu 2019. obavljena je 1. faza zaštitnog arheološkog istraživanja na k.č. 24/4, k.o. Lovrečica u naselju Sv. Ivan Kornetski kod Umaga. Arheološka istraživanja povezana su s projektom gradnje apartmanskog kompleksa privatnog investitora. Voditeljica istraživanja bila je Dženi Los, dipl. arheo. i pov. umjet., a njezin zamjenik Josip Burmaz, dipl. arheo., oboje iz tvrtke Kaducej d.o.o. iz Splita.

Dvadesetak metara južno od parcele k.č. 24/4, koja je predmet ovogodišnjih zaštitnih istraživanja, pronađena je i većim dijelom devastirana rimska vila. Naime, godine 2005. sagrađene su dvije stambene zgrade, koje su uništile velik dio rimske vile. Prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja 2008. (obavio Muzej grada Umaga), uspjeli su se spasiti i konzervirati ostaci većeg broja prostorija te ostaci arhitektonskih elemenata poput trijema, hipokausta, mozaika i cisterne za vodu, koji upućuju na postojanje termi. Predmetna parcela koja je zaštitno arheološki istražena nalazi se unutar zone obuhvata višeslojnog arheološkog lokaliteta i crkve Sv. Ivana u naselju Sv. Ivanu Kornetskom. Rezultati istraživanja potvrdili su arheološki značaj predmetne parcele, odnosno povezanost s kompleksom vile u neposrednoj blizini. Neupitno je da će se arheološka slika dopuniti i otkriti gabarite njezina rasprostiranja. Naime, cilj zaštitnog arheološkog istraživanja 1. faze bio je utvrditi gabarite rasprostiranja arheoloških struktura rimske vile i

Pozicija istraživane parcele k.č. 24/4 u odnosu na ostatke rimske vile (foto: G. Đurić)

popratnih sadržaja kako bi se definirala površina na kojoj je eventualno moguća gradnja novih objekata. Površina predmetne parcele iznosi 2225 m². Proteže se od ceste uz more na zapadnom dijelu, prema šumi na istočnom dijelu, u dužini od 158 m i širini od 15 m. Definirano je osam sondi, prosječne veličine 10 – 16 m², koje su po parceli raspoređene tako da bi se definirale arheološke strukture koje se nastavljaju na otprije otkrivene ostatke rimske vile na susjednoj parceli (k.č. 24/17 i 24/21). Također je cilj bio utvrditi površine na kojima nema arheoloških struktura kako bi se omogućio građevinski zahvat investitora. Nakon uvida u rezultate istraživanja pojedinih sondi, utvrđeno je da se arheološki potencijal nalazi u zapadnoj polovici parcele, odnosno da na istočnom dijelu nema arheoloških struktura koje se mogu povezati s ostacima rimske vile. Na istočnom dijelu, ispod sloja humusa, vrlo se visoko pojavljuje sloj zdravice te živac koji u arheološkom smislu čini sterilan nivo. U sondama 1, 3 i 5 utvrđene su arheološke strukture zidova i podnica, koje su u direktnoj vezi s arhitektonskim ostacima rimske vile. U sondama 4 i 8 vidljiva je stratigrafija kulturnih slojeva, dok su sonde 6 i 7 sterilne.

U sondi 1, ispod slojeva humusa i nasipa, na relativnoj dubini od 40 cm pojavljuju su arheološke strukture i slojevi koji se vežu uz njih. U zapadnom dijelu sonde rasprostire se sloj gusto zbijenog manjeg kamenja s vidljivim tragovima morta, dok se na središnjem dijelu pojavljuje sloj naboja koji je prethodio sloju gusto nabijenog manjeg kamenja, s kojim je vjerojatno činio podlogu za podnicu prostorije. U istočnom dijelu sonde otkriven je zid i pravokutna zidana struktura nepoznate namjene. Svojom kvadratnom tlocrtnom osnovom koja leži na nepravilno okrugloj bazi sastavljena od većeg nepravilnog kamenja, sugerira da se radi o temeljnoj bazi neutvrđenog arhitektonskog elementa, vjerojatno stupa. Zanimljivost zidne strukture, koja je otkrivena u dužini od 1,6 m i širini 0,4 m, a orijentirana je u smjeru sjever-jug, leži u činjenici da se linijski, pravocrtno nastavlja u smjeru ostataka rimske vile. Pretpostavlja se da je riječ o pregradnom zidu neke prostorije. Takvu pretpostavku potvrđuju slojevi naboja koji su služili kao podloga ili priprema za postavljanje keramičkog mozaika, a koji su pronađeni unutar prostorija rimske vile.

Sonda 3 smještena je na središnjem dijelu parcele i udaljena je svega 3 m od južne međe. Nalazi se u neposrednoj blizini ostataka rimske vile, što je i uvjetovalo njezino pozicioniranje kako bi se otkrile zidne strukture vidljive na susjednoj parceli. Na relativnoj dubini od 40 cm otkrivene su zidne strukture koje su u vezi s ostacima zidnih struktura na susjednoj parceli. Naime, otkriven je zid orijentacije sjever-jug, koji je nastavak zidne strukture otkrivene tijekom istraživanja 2008. godine. Zidna struktura sastavljena

Pogled iz zraka na pozicije sondi u odnosu na ostatke rimske vile (foto: G. Đurić)

je od većih kamenih blokova koji su na vanjskom licu zida obrađeni, posloženi u dva reda te međusobno povezani mortom. Otkrivene je širine 0,5 m i dužine 2,2 m. Na njega se u okomitom odnosu naslanja zidna struktura dužine 5,2 m, orijentacije zapad-istok, s kojom zatvara prostoriju. S obiju strana otkrivenih zidova rasprostiru se slojevi urušenja manjeg i većeg kamenja te ulomaka opeke. Uočeno je da se ispod slojeva urušenja rasprostire sloj naboja s većom prisutnošću morta, vjerojatno u funkciji podloge za podnicu. Tome u prilog govore otkriveni ostaci keramičkog mozaika vrlo male površine, zbog čega nema vidljivog ornamenta i nije vidljiva boja mozaika. Budući da se sloj naboja, odnosno podloge za podnicu, rasprostire sjeverno i južno od zidne strukture, nameće se zaključak da se radi o pregradnom zidu koji dijeli dvije prostorije, dok zid koji se nastavlja na zid na susjednoj parceli ima obilježja vanjskog zida.

Na središnjem dijelu predmetne parcele istraživana je sonda 5, kojom su se željeli utvrditi gabariti rasprostiranja rimske vile na istočnoj strani. Na relativnoj dubini od 30-ak cm otkriveni su slojevi i zidovi koji potvrđuju širenje kompleksa rimske vile prema sjeveroistoku. Pronađena je struktura ognjišta koje se sastoji od vertikalno postavljenog pločastog kamenja u pravokutnoj tlocrtnoj formi, dok je njegovo dno prekriveno slojem zapečene zemlje.

Sonda 4 nalazi se na polovici parcele uz njezin sjeverni rub, koji graniči sa susjednom parcelom. Pretpostavka da nema zidnih struktura povezanih s ostacima rimske vile potvrđena je stratigrafijom kulturnih slojeva. Utvrđeno je da se ispod sloja humusa rasprostiru kulturni slojevi koji se razlikuju po svojim svojstvima, ali im je zajednička prisutnost veće količine ulomaka keramike i opeke u sastavu.

Istraživanjem sonde 8, koja se nalazi na zapadnom dijelu parcele, pokušalo se utvrditi nalaze li se na tom dijelu arheološke strukture koje bi bile u vezi s ostacima rimske vile. Prilikom ručnog iskopavana i praćenja stratigrafskog slijeda slojeva do relativne dubine od 2,1 m, dokumentirani su slojevi nasipa različitih svojstava. Naime, iako su slojevi različitih svojstava, obiluju antičkim pokretnim nalazima, u najvećoj mjeri ulomcima amfora, nešto manje nalazima fine keramike, metala i ulomaka stakla. Iskop je zaustavljen na relativnoj dubini od 2,1 m jer više nije bio moguć iz sigurnosnih i tehničkih razloga. Iako je iskop zaustavljen i nije se utvrdila dubina na kojoj se pojavljuje sloj zdravice ili živca, zaključilo se da zapadni dio parcele treba istraživati u sljedećoj fazi istraživanja kako bi se razjasnila stratigrafija antičkih slojeva i interpretirala velika dubina njihova rasprostiranja.

Sonde 6 i 7 nalaze se na istočnom dijelu predmetne parcele, na pozicijama za koje se pretpostavljalo da nema

arheoloških struktura, što je i potvrđeno. Naime, ispod sloja humusa i sloja erozije bez nalaza, na relativnoj dubini od 30-ak cm pojavljuje se sloj zdravice i živca, na čijem vrhu nisu otkrivene arheološke strukture.
U istraženim slojevima, kao i unutar arhitektonskih struktura, pronađen je brojan pokretni materijal antičkog podrijetla. Prevladavaju ulomci keramike, od kojih većinu čine ulomci grube keramike, odnosno keramike za skladištenje i transport. Ulomci fine keramike, koji se ističu profilacijom ili ukrasima, pronađeni su u manjem broju, kao i ulomci staklenih posuda koji svojim obilježjima omogućuju datiranje otkrivenih arheoloških struktura. Prevladavaju ulomci stijenki posuđa bez ukrasa i profilacija, tako da je preciznije

Ostaci zidova prostorije vile (foto: G. Đurić)

Sloj podloge za podnicu (foto: Dž. Los)

datiranje onemogućeno, kao i tipologija posuđa. Radi se o ulomcima keramike većinom deblje fakture okernarančaste boje, od koje su rijetki ulomci ukrašeni usporednim plitkim žlijebljenjem. U manjem broju prisutni su ulomci fine keramike, sive površine, bez primjesa, mekane fakture, također ukrašene tehnikom plitkog žlijebljenja i urezivanjem zareza u više redova, a koja se datira u 1. st. Ulomci indikativni za dataciju, poput oboda snažne profilacije, izvijeni prema van, S-profilacije koji vjerojatno upućuju na tip posude lončića, datirani su u drugu polovicu 1. do početka 2. st. Ulomci stakla dokazuju uporabu staklenog posuđa, iako je zbog malobrojnosti ulomaka oboda ili dna posuđa teško odrediti njihovu tipologiju. Ulomak dna balzamarija vjerojatno cjevastog tipa s jednako dugim tijelom i vratom te čunjastim dnom, datira horizont od druge polovice 1. do početka 2. st. Također su prikupljeni metalni nalazi čavala i klinova te u većoj mjeri nalazi utega.
Prilikom zaštitnog istraživanja 1. faze definirane su površine parcele na kojima nisu moguće nikakve građevinske intervencije jer su otkrivene arheološke strukture koje su u vezi s ostacima rimske vile na susjednoj parceli te čine dio kompleksa vile. Na dijelovima parcele na kojima su definirani kulturni slojevi, ali ne i arhitektonski ostaci, ulaze u područje istraživanja 2. faze istraživanja, kao i dio parcele koji se smatra sterilnim.

Dženi Los

Summary

In December 2019, the first phase of rescue archaeological excavation was carried out on cadastral parcel 24/4, cadastral municipality Lovrečica, in the settlement of Sv. Ivan Kornetski near Umag. The archaeological excavations were associated with the construction project of a private investor's apartment complex. The parcel is located within the zone encompassing a multi-layered archaeological site and the Church of St. John in the settlement of Sv. Ivan Kornetski. Given its evident archaeological potential due to the proximity of the remains of a Roman villa about 20 meters south on the adjacent parcel (cadastral parcels 24/21 and 24/17), the goal of the rescue excavation's first phase was to identify and document archaeological structures related to the remains of the Roman villa. Additionally, it aimed to define their dimensions and determine the area of the parcel where construction interventions could take place.
Eight trial trenches were excavated, covering a total area of 72 m². Archaeological structures, such as room floors and walls, were discovered in the southern part of the parcel, although there was a tendency for their spread to the northern half of the parcel as well. Cultural layers with corresponding movable material of ancient origin were concentrated in the western part of the parcel. In the eastern part, a layer of subsoil and a geological formation in the form of a bedrock appeared already below the humus layer, at a depth of about 30 cm, where no archaeological structures were observed.
Given the substantial amount of coarse pottery fragments, including pithoi and amphorae, among the archaeological structures and in the associated layers, it is possible

to assume that these were the farm premises of the villa, considering the villa's proximity. The discovered movable material, especially pottery with stylistic and typological characteristics and few decorations, dates the newly discovered archaeological structures in the investigated area of cadastral parcel 24/4 to the 1st–2nd century.

Redni broj: 281
Lokalitet: Sv. Ivan Kornetski – k.č. 24/23
Naselje: Lovrečica
Grad/općina: Umag
Pravni status: P-5288
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U listopadu 2019. obavljena je 2. faza zaštitnog arheološkog istraživanja na k.č. 24/23, k.o. Lovrečica, u naselju Sv. Ivan Kornetski kod Umaga. Arheološka istraživanja povezana su s projektom gradnje apartmanskog kompleksa privatnog investitora. Voditeljica istraživanja bila je Dženi Los, dipl. arheo. i pov. umjet., a njezin zamjenik Josip Burmaz, dipl. arheo., oboje iz tvrtke Kaducej d.o.o. iz Splita.

Na 50-ak metara zračne udaljenosti, zapadno od istraživane predmetne lokacije, godine 2005. pronađena je rimska vila, većim dijelom devastirana gradnjom dvaju apartmanskih objekata. Prilikom zaštirnog arheološkog istraživanja 2008. (obavio Muzeja grada Umaga), uspjeli su se spasiti i konzervirati ostaci većeg broja prostorija, poput trijema, hipokausta, mozaika i cisterne za vodu, koji upućuju na postojanje termi. Otkrića ovogodišnjih istraživanja u očitoj su vezi s ostacima te rimske vile.
Parcela istraživana 2019. nalazi se unutar zone obuhvata višeslojnog arheološkog lokaliteta i crkve Sv. Ivana u naselju Sv. Ivanu Kornetskom. Prethodno obavljena 1. faza zaštitnog arheološkog istraživanja parcele k.č. 24/23, što je podrazumijevalo sondažni iskop, odnosno istraživanje šest probnih sondi, uputila je na velik arheološki potencijal predmetne parcele. Naime, u sjevernom dijelu parcele koja je najbliža ostacima rimske vile otkrivene su arheološke strukture koje tada zbog male površine iskopa nije bilo moguće pouzdano interpretirati, ali su uputile na postojanje arheološkog lokaliteta koji je u relaciji s već poznatim antičkim ostacima. Tome u prilog govore i rezultati distribucije pokretnog arheološkog materijala u istraženim slojevima, u vidu veće količine ulomaka keramike i građevnog materijala poput tegula, opeka, imbreksa i tesera.
Zaštitno arheološko istraživanje 2. faze obuhvatilo je parcelu površine 795 m², koja se sastoji od prilaznog puta dugog 73 m i parcele na kojoj će se izvoditi građevinski zahvati, površine 595 m². Slijedom stratigrafskog iskopa, utvrđeni su arheološki slojevi i strukture u kojima se prepoznaju dva

Otkrivena struktura antičke prilazne ceste (foto: G. Đurić)

Pogled na iskopnu površinu i ostatke rimske vile na susjednoj parceli (foto: G. Đurić)

stratigrafski odvojena horizonta, iako se prema svojstvima pronađenoga pokretnog arheološkog materijala kronološki ne diferenciraju. Definirane su mlađa i starija faza antičke pripadnosti, definirane isključivo stratigrafskim odnosima. U sjevernom dijelu, cijelom širinom iskopne površine otkriveno je gusto zbijeno manje kamenje, između kojeg se sporadično nalaze ulomci opeka i crjepova. Radi se o strukturi ceste, odnosno prilaznog puta iz mlađe faze, koja ima smjer kretanja prema sjevernom dijelu ostataka rimske vile na susjednoj parceli. Sa sjeverne je strane omeđena rubnikom, dok na južnoj strani nema rubnika, ali se jasno vidi rub rasprostiranja ceste. Debljina ceste iznosi cca 20 cm, a proteže se u smjeru zapad-istok, u dužini od 18 m i širini od cca 6,4 m. Na površini ceste uočeni su sporadični tragovi morta koji je stabilizirao površinu ceste, pretežito uz južni rub koji nije imao pojačanje u vidu rubnika. Budući da je sa sjeverne strane ceste teren morfološki u blagom padu, postavljanje rubnika ima svoj opravdan razlog, kao i sloj nasipa koji je bio u funkciji nivelacije terena. Naime, rubnik ceste čini suhozidna struktura sastavljena od velikih, neobrađenih kamenih blokova, postavljenih u nizu. Smjera je zapad-istok, koji sa sjeverne i sjeverozapadne strane omeđuje cestu mlađe faze. U vezi je sa slojem naboja, koji se rasprostire cijelom njegovom dužinom od 18 m, vjerojatno u funkciji podupiranja konstrukcije ceste. Mlađoj fazi istražene površine pripada kulturni sloj, koji ujedno razgraničava definirane arheološke strukture i slojeve mlađe i starije faze. Da se radi o hodnoj površini potvrđuje ognjište čiji ukop siječe sloj te ga ujedno i definira kao sloj hodne površine. Starija faza istražene površine podrazumijeva arheološke strukture koje sijeku ili su položene na vrh sloja zdravice. Dominira struktura ceste ili prilaznog puta koji se rasprostire u liniji obrisa ceste mlađe faze. Međutim, zbog svojih konstrukcijskih svojstava, kao i zbog kulturnog sloja koji stratigrafski odvaja dvije faze, riječ je o starijoj fazi ceste. Cesta je sastavljena od gusto zbijenog većeg kamenja i neobrađenog kamena srednje veličine, položenog u jednom redu, s ispunama od zbijenog manjeg kamenja i sloja pijeska sitne granulacije. Debljina sloja ceste iznosi cca 20 cm, dužine je 18 m i širine 4,5 m. Proteže se u smjeru zapad-istok, s tendencijom kretanja prema ostacima rimske vile na zapadnoj susjednoj parceli, i to prema rubnom sjevernom dijelu vile. Postoji mogućnost da cesta prolazi pokraj vile, prema morskoj obali, gdje je tijekom prijašnjih arheoloških istraživanja utvrđeno postojanje pristaništa brodova iz antike. Na površini ceste uočena su dva manja nepravilno kružna ukopa, odnosno udubljenja, vjerojatno jama za stup, te mogući kolotrag vidljiv kao linijsko, pravocrtno uleknuće omeđeno većim linijski položenim kamenjem. Uz sjeverni rubni dio ceste, na površini je sačuvan sloj pijeska pomiješanog s mortom u funkciji fiksiranja ruba ceste, dok je južni rub ceste učvršćen slojem naboja. Sa sjeverne strane ceste istražene su tri jame, interpretirane kao jame s nalazima. Radi se o ukopima srednje veličine koji sijeku sloj zdravice, u čijim je zapunama prisutan keramički materijal te sporadično ulomci opeke.

U navedenim slojevima, kao i unutar strukture ceste, pronađen je brojan pokretni materijal antičkog podrijetla. Prevladavaju ulomci građevnog materijala – opeke, tegule

Pogled na lokaciju arheološkog istraživanja u Sv. Ivanu Kornetskom (foto: G. Đurić)

i imbreksi (2119 ulomaka). Pronađen je i znatan broj ulomaka keramike (ukupno 2774 ulomaka), od kojih prevladavaju ulomci grube keramike, odnosno keramike za skladištenje i transport (1252 ulomaka). Ulomci fine keramike koji se ističu profilacijom ili ukrasima pronađeni su u manjem broju (38 ulomaka), kao i ulomci staklenih posuda (69 ulomaka), ali svojim obilježjima omogućuju datiranje cijelog horizonta. Također su pronađeni metalni nalazi čavala i klinova, ukupno 58, te u većoj mjeri nalazi utega (46 kom.). Keramički materijal može se podijeliti na finu stolnu keramiku (*terra sigillata*, keramika tankih stijenki), stolno posuđe (vrčevi), skladišno posuđe (amfore i pitos) te grubu keramiku. Prevladavaju ulomci stijenki posuđa bez ukrasa i profilacija, tako da je preciznije datiranje onemogućeno i ne može se odrediti tipologija. U manjem broju prisutni su ulomci fine keramike ukrašene tehnikom plitkog žlijebljenja i urezivanjem zareza u više redova, a koja se datira u 1. st. Ulomci indikativni za dataciju pronađenog materijala, poput oboda snažne profilacije, izvijeni prema van, poneki S-profilacije koji vjerojatno upućuju na tip posude lončića datirane su u drugu polovicu 1. do početka 2. st. Tri ulomka keramike tipa *terra sigillata*, naglašenog oboda i okomitog vrata ukrašenih usporednim urezima i plastičnom rozetom, datirane su u razdoblje do kraja 1. st. Iznimka je jedan ulomak profiliranog oboda i stijenke lončića, koji je grublje fakture nepročišćene gline, naglašeno izvijenog oboda prema van, konkavnog vrata i tijelom posude ukrašene usporednim urezanim valovnicama. Svojim odlikama upućuje na dataciju u 4. st., odnosno razdoblje kasne antike. Ulomci stakla dokazuju uporabu staklenog posuđa, iako je zbog malobrojnosti ulomaka oboda ili dna posuđa teško odrediti njihovu tipologiju. Ulomak dna balzamarija vjerojatno cjevastog tipa s jednako dugim tijelom i vratom te čunjastim dnom, datira horizont od druge polovice 1. do početka 2. st.

Pokretni materijal iz starije antičke faze u odnosu na nalaze mlađe faze pronađen je u znatno manjoj količini (119 ulomaka). Radi se većinom o ulomcima grube keramike, odnosno ulomcima pitosa i amfora. Također, među kamenom građom strukture ceste pronađeni su metalni nalazi. Pokretni se materijal stilski ne razlikuje od nalaza iz mlađe faze, stoga se pretpostavlja da je među fazama malen kronološki razmak.

Dženi Los

Summary

In October 2019, the second phase of rescue archaeological excavation was carried out on cadastral parcel 24/23, cadastral municipality Lovrečica, in the settlement of Sv. Ivan Kornetski near Umag. The archaeological excavations were based on the results of the first phase of trial archaeological excavations conducted in July of the same year. The parcel is located within the zone encompassing a multi-layered archaeological site and the Church of St. John in the settlement of Sv. Ivan Kornetski. Given the proximity of the remains of a Roman villa about 30 meters west on the adjacent parcel (cadastral parcels 24/21 and 24/17), the archaeological potential of the parcel in question is evident. The surface of the investigated area was 795 m². Archaeological structures and layers were discovered in the northern part of the excavation area, while the southern part was dominated by the geologic base - the bedrock. The predominant archaeological structure in the area was identified as a road or access path, with a discovered length of 18 m, and it was determined to have existed in two phases. The road's orientation is west-east, indicating a direction towards the northern part of the remains of the Roman villa, as well as towards the coast, where previous research had uncovered the remains of an ancient boat dock. Considering the proximity to the remains of the Roman villa, it is possible to interpret that the road served the villa, functioning as an access path to the estate. The discovered movable material (a total of 2774 fragments or 90.5 kg) from both younger and older phases, with its stylistic and typological characteristics, as well as few decorations, dates the newly discovered archaeological structures in the investigated area to the period from the 1st to the 4th century.

Redni broj: 282
Lokalitet: Svetvinčenat – povijesna jezgra
Naselje: Svetvinčenat
Grad/općina: Svetvinčenat
Pravni status: Z-5648
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Dana 17. prosinca 2019. arheološki je nadziran zemljani iskop u Svetvinčentu, na k.č. 918/1, k.o. Svetvinčenat, na lokaciji na kojoj je predviđena rekonstrukcija postojećeg objekta stambene namjene. Stručni voditelj nadzora bio je Elvin Zejnilhodžić (zajednički obrt In situ, Rovinj), a zamjenica voditelja Aleksandra Paić (zajednički obrt In situ, Rovinj). Investitor radova bila je tvrtka KLEN d.o.o. iz Barbana.

Tridesetak metara južno od k.č. 918/1 nalazi se središte feudalnog posjeda kaštel Morosini-Grimani iz 15. st., registriran kao nepokretno kulturno dobro (Z-1308), oko kojega se kao jezgre formiralo novo naselje. Zapadno od

Gabariti iskopa za temelje stambenog objekta, pogled prema sjeveru (foto: E. Zejnilhodžić)

predmetne čestice, na udaljenosti od oko 60 m nalazi se grobna crkva sv. Vincenta iz 12. st., sa sačuvanim romaničkim freskama (Z-1307).
Strojno je iskopavana površina veličine 35 m^2. Iskop se odvijao unutar gabarita starijeg zdanja, od kojeg su ostali djelomično sačuvani zidani temelji koji su uklonjeni te se iskop spušta do dubine od 1 m od postojeće hodne površine, u iskopni sloj pjeskovite zemlje s dosta kamenog i recentnog materijala. Unutar sloja pojavljuju se određeni arhitektonski elementi prethodnog objekta (obrađene pravokutne kamene ploče i nalazi kamenih erti). Širina iskopa za temelje prati gabarite starijih i iznosi 60 cm. U jugoistočnom dijelu iskopa za temelje, na dubini od 1 m pojavljuje se matična stijena. Uz sjeverni profil iskopa nije se kopao kanal za temelje jer će se novi objekt direktno vezati na postojeći u nizu. U iskopnim slojevima nisu pronađeni arheološki slojevi, kao ni pokretni arheološki ili povijesni nalazi.

Elvin Zejnilhodžić

Summary

In December 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks in Svetvinčenat on cadastral parcel 918/1, cadastral municipality Svetvinčenat, where the reconstruction of an existing residential building was planned. The mentioned cadastral parcel is located within the cultural and historical complex of Svetvinčenat. No archaeological layers or movable archaeological finds were discovered.

Redni broj: 283
Lokalitet: Tar – Stancija Blek
Naselje: Stancija Blek
Grad/općina: Tar – Vabriga/Torre – Abrega
Pravni status: Z-4101
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Od 6. do 24. svibnja 2019. organizirana je nova kampanja arheoloških iskopavanja na lokalitetu Tar – Stancija Blek (k.č. 549/1), nakon čega je uslijedila konzervacija struktura. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Ana Konestra (Institut za arheologiju), zamjenici voditeljice dr. sc. Bartul Šiljeg (Institut za arheologiju) i Paula Androić Gračanin, mag. arheo., a u radovima su sudjelovali Gaetano Benčić, prof. (kustos Zavičajnog muzeja Poreštine), dr. sc. Enrico Cirelli (DISCI, Alma Mater – Sveučilište u Bologni) te studenti i apsolventi Sveučilišta u Bologni. Konzervaciju je provela tvrtka Macuka d.o.o. iz Svetog Petra u Šumi. Radove su sufinancirali Ministarstvo kulture, Općina Tar – Vabriga/Torre – Abrega, Turistička zajednica općine Tar – Vabriga / Torre – Abrega te Alma Mater – Sveučilište u Bologni.

Lokalitet se u literaturi spominje od 1920-ih godina, kada su prilikom krčenja parcele iskopana dva bazena te nadgrobni spomenik antičke datacije, dok je nakon daljnjega krčenja otkriven arhitektonski sklop tzv. kule s brojnim aneksima, čiji su zidovi mjestimice sačuvani do nekoliko metara visine. Također, identificiran je perimetar srednjovjekovnoga ogradnoga zida. Prvi suvremeni arheološki radovi na lokalitetu obuhvatili su analizu arhitekture i terenski pregled širega prostora, što je omogućilo utvrđivanje srednjovjekovne te kasnoantičke faze lokaliteta. Prilikom tih starijih zahvata otkrivena je i crkva manjih dimenzija, tek mjestimice sačuvana u elevaciji do 1 m, no sa sačuvanom podnicom, pragom i dijelom kamenoga liturgijskog namještaja. Južni i dijelom zapadni zidovi crkve konzervirani su tijekom kampanje 2017. godine. Rezultati prvih sustavnih istraživanja 2008. i 2010. na prostoru tzv. Prostorije 5 i 5A, potvrdili su stratigrafiju mlađih faza te su, u jednome manjem segmentu, utvrdili postojanje ranoantičkih slojeva. Poslije su istraživačke kampanje obuhvatile područje tzv. Prostorije 8, gdje je utvrđena antička cisterna, a istočno od nje sklop antičkih i kasnoantičkih zidova, poslije negiran i preoblikovan postavljanjem podnice i stvaranjem vjerojatno jedinstvene prostorije koja se protezala tim prostorom i cisternom. Prilikom istraživanja koja su uslijedila nakon toga, zapadno od središnjeg korpusa sačuvane arhitekture utvrđeno je postojanje otvora – ulaza – unutar ogradnoga zida koji okružuje lokalitet sa sjevera i zapada (a vjerojatno se originalno protezao cijelim perimetrom). S južne strane crkve utvrđena je pak prostorija, prigradnja čiju je funkciju bilo moguće definirati tek tijekom ovogodišnjih istraživanja (vidi niže). Zaštitna istraživanja na parceli zapadno od očuvane arhitekture, a koja je proveo Hrvatski restauratorski zavod, također su dala naslutiti sličnu stratigrafiju, no i protezanje kompleksa, barem tijekom antike, na znatno širem području od onoga gdje se danas nalazi glavnina sačuvane arhitekture.

Grob G1 u drugom crkvenom aneksu (foto: M. Delli Pizzi)

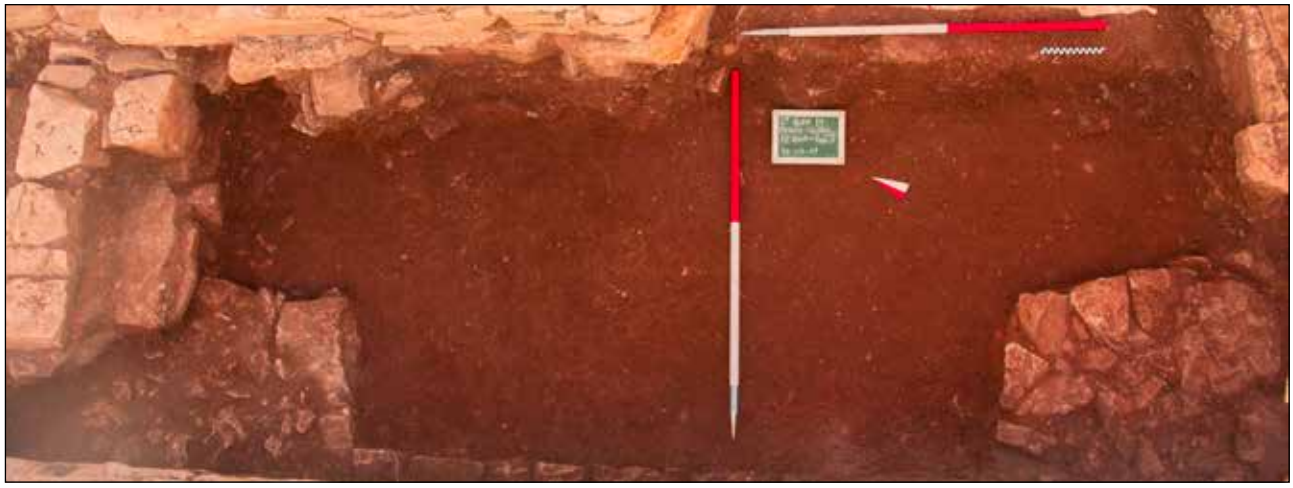

Kontrafori uz istočni temelj rimske cisterne (foto: P. Androić Gračanin)

Crkva/kapela nakon konzervatorskih radova (foto: A. Konestra)

Godine 2019. arheološki su istražena dva sektora: 1) Prostorije 8A-3 (P8A/3) – crkva (P3) i prostor istočno od cisterne i južno od P3; 2) Prostorija 4 (P4) – prostor jugozapadno od jezgre „kule", prije samo površinski otkriveno. U sklopu kampanje 2019. konzervirani su i zidovi na prostoru P3 i P8.

Prostorija 8A/3 (P8A/3)

Nastavno na istraživanja započeta 2017. radovi su se odvijali na prostoru istočno od rimske cisterne i sjeverno od ranosrednjovjekovne crkve (Prostorija 3), kojem je dodijeljen naziv Prostorija 8A. Istraživanjima je obuhvaćen prostor drugog, odnosno južnijeg crkvenog aneksa (Aneks 2) – funerarnoga prostora – te područje južno od njega. U prvom, odnosno aneksu koji se proteže uz južni zid crkve (Aneks 1) dovršeno je istraživanje Groba 2. Na prostoru crkve (P 3) dokumentirano je zatečeno stanje podnice i kamenoga namještaja te su istražene dvije probne sonde. U Ankesu 1 istražen je Grob 2 s dječjim ukopima, uglavnom kosturnicama, iako pojedini ukopi upućuju na pravilno polaganje i minimalne postdeposizicijske promjene te je moguće reći da su kosturi barem djelomično *in situ*. Tijekom istraživanja 2018. utvrđeno je (prema broju lubanja) da je u tome grobu pokopano najmanje 16 pokojnika. Godine 2019. ustanovljene su još dvije kosturnice i jedan cjelovitiji ukop. U Aneksu 2 dovršeno je istraživanje Groba 1 s odraslim pokojnikom, koji je najstariji ukop u grobu. Nakon istraživanja groba nastavljeno je spuštanje sloja u kojem je bio ukopan.

Istraženo je i područje ispred Aneksa 2, odnosno između njegova zapadnoga zida i zida cisterne. Ondje je zatečena situacija sa slojevima urušenja, ispod kojih se javljaju zdravica (crvenica) i živac.
Međutim, utvrđene su strukture dvaju kontrafora cisterne, slični onima uz njezin sjeverni zid (istraženo 2016.), koji se također javljaju samo uz temelj, dok njihova elevacija nije ostavila traga na licu zida – odnosno mogli su biti samo prislonjeni, a ne strukturno povezani sa zidom. Strukturno su, čini se, vezani samo uz temelj i javljaju se do visine temeljne stope.
Ta situacija indicira i da otprije utvrđen zid SJ 500, koji se proteže ispod praga Aneksa 1, pripada nekoj mlađoj fazi, odnosno nije strukturno povezan s cisternom. Nije, međutim, razjašnjena situacija povezana s izljevom cisterne, koji se ondje otvara unutar njezina istočnoga zida, odnosno ostaje nejasno eventualno rješenje kaptiranja/odvodnje vode.
Na prostoru koji se proteže južno od crkvenih aneksa istraživanjima je obuhvaćen prostor koji s južne strane omeđuje novootkriveni zid SJ 407, sa sjeverne zid Aneksa 2, a istočni je profil povučen u liniji istočnoga zida Aneksa 2. Na tom je području prijašnjih godina uklonjen prebačeni sloj šute te je 2019. započelo uklanjanje prvih stratigrafski *in situ* slojeva. Situacija koja je zatečena nije posve jasna jer je područje, čini se, bilo zahvaćeno naknadnim intervencijama – ukopima, posebno uz istočni zid cisterne, no i u širem zapadnom dijelu prostora, a čiju je dataciju za sada nemoguće definirati. Ipak, prilikom pražnjenja ukopa SJ 453, uz I zid cisterne, utvrđena je dubina slojeva, odnosno došlo se do živca. Osim slojeva urušenja (SJ 408-409) i zapuna (SJ 490, 408?) većih ukopa, na prostoru P 8A utvrđene su dvije zidane strukture i ulomak kamenice, koje bi se moglo interpretirati u nekoj zajedničkoj funkciji. Krećući od istoka, riječ je o zidanom pilastru/pilonu ili kružnoj bazi od koje je sačuvan tek jedan red kamena (SJ 458), građenoj od manjih kamenih ploča i žbuke, a na gornjoj strani uočavao se kružan otisak, odnosno udubljenje. Zapadno od toga nalazio se ulomak kamenice (SJ 411), na čijoj su površini vidljivi ostaci željeza. Na samom zapadnom dijelu sektora, uz ukop SJ 453 nalazi se zidna struktura U-oblika (SJ 468), koja omeđuje sloj masnije zemlje bez primjesa (SJ 487). U posljednjem je slučaju možda riječ o ostacima omeđenoga prostora (bazena?). S obzirom na slabu očuvanost opisanih elemenata, teško je govoriti o njihovoj funkciji, međutim nakon uklanjanja baze i kamenice uočeni su slojevi gorene zemlje (SJ 493, 494, 495) te ispod njih ostaci moguće podnice od žbuke.

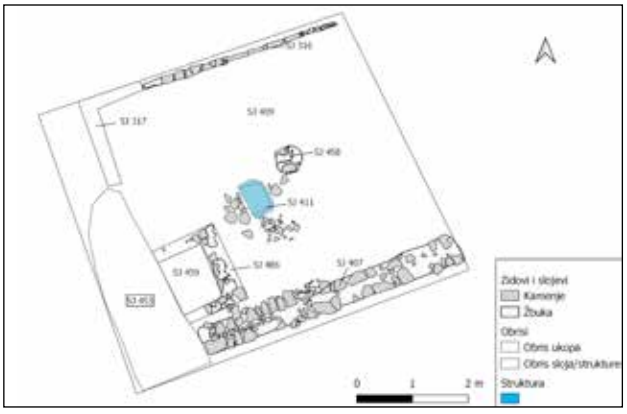

Tlocrt faze s proizvodnim/preradnim (?) instalacijama (crtež: A. Konestra)

Na prostoru P3, odnosno manje crkvene građevine, započelo je dokumentiranje svih arhitektonskih ostataka te građevine te su se dvjema sondama namjeravale istražiti eventualne prethodne strukture na kojima je mogla biti sagrađena crkva. Također, s obzirom na to da je struktura podnice otprije zaštićena geotekstilom i šljunkom, zahvatom se htio zamijeniti geotekstil koji je mjestimice bio oštećen. Detaljno su dokumentirane originalne ploče podnice crkve, koje se sastoje od pravilno rezanih kamenih ploča različitih dimenzija, složenih tako da tvore pravilnu hodnu površinu te prag, baza oltarne pregrade, četvrtasta baza smještena ispred oltarne pregrade te moguća baza oltarne menze. Dvije istražene sonde unutar crkve postavljene su na mjesta gdje nedostaju podne ploče, kako bi se sačuvao originalan pod i u funkciji moguće prezentacije. Prva je sonda postavljena uz sjeverni zid, a druga s istočne strane oltarne pregrade – između južne podne ploče i onih uz sjeverni zid. U objema je sondama zatečena slična situacija. Ispod tankoga površinskog sloja zemlje i šute utvrđen je sloj s tegulama koje tvore poravnanje, odnosno pripremu podnice. Zanimljivo je bilo utvrditi, a što se dijelom naziralo i na drugim položajima gdje nedostaju ploče podnice, da su potonje bile položene na kameni „okvir", odnosno pripremu od lomljenoga kamena, ispunjenu spomenutim ulomcima tegula. Prema tome, moguće je rekonstruirati dimenzije ploča koje nedostaju i njihov položaj. Ispod sloja pripreme utvrđena je zdravica te blokovi živca. Jedino je u sondi u brodu crkve, uz sjeverni zid utvrđeno postojanje strukture koja se proteže ispod njega, no u otklonu prema jugu. S obzirom na lošu sačuvanost i prisutnost male količine žbuke, teško je reći radi li se o nekoj starijoj strukturi ili temelju zida crkve. Osim toga, u toj je sondi, u njezinu JZ uglu, utvrđen sloj koji zapunjava ukop u živcu (ili prirodnu rupu), a tvorila ga je izrazito crna zemlja u kojoj je pronađeno nekoliko ulomaka keramike.

Prostorija 4 (P4)

Radovi u sektoru P 4 nastavak su onih iz 2018., a njihovo je protezanje uvjetovano neuklonjenim slojevima prebačene šute i kamenja koji se nalaze na tom prostoru. Tako je obuhvaćen prostor zapadno od P 8. Nakon uklanjanja slojeva urušenja (možda prebačenih), utvrđen je sloj tamne zemlje s primjesama žbuke i oblutaka, a u koji je bilo ukopano i nekoliko rupa (za stup?). Ispod tog sloja utvrđeno je nekoliko slojeva žbuke (SJ 437, 449, 451) (iz kojih potječu spomenute primjese), vrlo loše očuvanosti i čiju je funkciju vrlo teško definirati, jer se javljaju u nepravilnim „mrljama" i uglavnom je vrlo krhke strukture. Utvrđena je i zidana struktura (SJ 415), vezana vrlo rahlom žbukom, koja je mogla služiti kao baza neke danas nestale strukture. Ispod sloja žbuke, koji se proteže i južnije, javlja se sloj vrlo tamne zemlje s mnogo ulomaka metalne zgure (SJ 416). Ispod toga sloja utvrđen je sloj zemlje koji bi mogao odgovarati hodnoj površini (SJ 477), ispod njega nalazi se još jedan sloj žbuke te potom sloj urušenja (SJ 498). U južnome dijelu P4 također su utvrđeni slojevi urušenja te kut zida SJ 072/078, čime je opovrgnuto njegovo protezanje prema zapadu.

Konzervatorski radovi

U sektoru P3 konzervirani su S, Z i I zidovi crkve te je podnica pokrivena geotekstilom i novim slojem šljunka, dok su u prezbiteriju dio ploča podnice te baza oltarne pregrade prezentirane, a ostala je površina pokrivena analogno kao prostor crkvenoga broda. Zidovi su konzervirani s minimalnim podizanjem u odnosu na zatečenu visinu jer su mjestimice bili očuvani tek do razine današnje hodne površine, pa su tim postupkom izdignuti i time naglašeni. Na prostoru P8, odnosno zapadno od cisterne, konzervirani su svi dosad istraženi zidovi, odnosno oni iz ranoantičke, kasnoantičke i srednjovjekovne faze. Osim toga, na površine koje su istražene do zdravice/živca položen je geotekstil te je postavljen sloj šljunka. Zidovi su konzervirani na zatečenoj visini, odnosno konsolidirani su uz prezidavanje posljednjeg reda kamena.

Iako radovi u većini sektora/prostorija nisu dovršeni, uz iznimku P3 – crkve, rezultati istraživanja 2019. pridonijeli su boljem razumijevanju kronologije lokaliteta i strukturalnim promjenama koje su se odvijale tijekom gotovo 1500 godina njegove uporabe. Na području P3 sondama nije utvrđeno postojanje starije arhitekture na položaju crkve, te se ona eventualno mogla nalaziti ispod sačuvane podnice ili biti posve negirana gradnjom crkve (što je ipak trebalo ostaviti neki trag u stratigrafiji). Na isti zaključak upućuje i vrlo plitka stratigrafija. Moguće je da se u tom dijelu sklopa u antici nalazio otvoren prostor – dvorište – na što bi mogao upućivati smještaj cisterne i prostorija zapadno od nje. Na prostoru P8A, iako je stratigrafija mahom poremećena, utvrđeni su ostaci mogućih proizvodnih ili preradnih instalacija, a razjašnjena je i stratigrafija povezana uz istočni zid cisterne. U P4 definirani su slojevi koji bi se mogli povezati uz situaciju utvrđenu uz zapadni zid cisterne (odnosno istočno od zida SJ 072/078), a koja upućuje na kovačke aktivnosti. Ako su navedeni slojevi analogni, kovačka se aktivnosti odvijala prije gradnje zida SJ 072/078, odnosno ondje se nalazio jedinstven prostor. S obzirom na to da je u SJ 416 pronađen jedan venecijanski *denaro scodellato*, eventualne kovačke aktivnosti mogle bi se datirati u razdoblje od 12. do ranoga 13. st., međutim s obzirom na mahom kasnoantički keramički materijal unutar toga i okolnih slojeva, dataciju bi ipak valjalo radiokarbonski potvrditi, jer je novac mogao dospjeti u te slojeve tijekom naknadnih aktivnosti.

Literatura

Benčić 2006 G. Benčić, Nastanak Tara – Od kule do naselja, u (ur. Ratkovic, D.) Tar, Frata, Vabriga – kulturna baština, Pučko otvoreno učilište Poreč – Zavičajni muzej Poreštine, Poreč, 2006: 323 – 335.

Cuscito, Riavez 2008 G. Cuscito, P. Riavez, Torre di Parenzo. Risultati delle analisi architettonico/stratigrafiche, AA, vol. 11, Zadar, 2008: 727 – 737.

Konestra et al. 2019 A. Konestra, E. Cirelli, G. Benčić, B. Šiljeg, Nuovi centri di potere dell'Istria altomedievale: scavi archeologici a Stancija Blek - Tarovec (Tar-Vabriga/Torre-Abrega), HAM, 25/2, Zagreb – Motovun, 2019: 404 – 414.

Tamaro 1928 B. Tamaro, V. Regione X. Parenzo, Mosaici presso la basilica Eufrasiana - B, Notizie degli Scavi di Antichità, vol. VII, Fasc. 10-12: 1928: 411, 412.

Višnjić 2011 J. Višnjić, Tar – Stancija Blek, HAG, 7/210, Zagreb, 2011: 427 – 430.

dr. sc. Ana Konestra
Gaetano Benčić, prof.
dr. sc. Enrico Cirelli

Summary

In 2019, at the site of Stancija Blek, excavations were conducted within two sectors of the site (P8A-3 and P4), and restoration work was performed on some of the uncovered walls. Within the sector P8A-3, trenches were excavated within the small church/chapel, in its funerary annexes and in the area located to the south of these structures. The trenches in the church dug so as to preserve the existing paving stone slabs ascertained that no earlier structures or stratigraphy existed under the building and allowed us to understand the modes of levelling and preparation of the floor. In the church annexes (located to the south of the church), the excavation of two graves that started in 2018 was finished.

The southern part of this area - P8A - presented a highly disturbed stratigraphy, indicating the existence of a large space delimited by the south and north walls, while the eastern one is probably to be located outside of the excavation area. Under layers of re-deposited materials, a part of a stone chest, a poorly preserved masonry base and a possible basin were unearthed, possibly forming some sort of processing or production unit.

In the western part of the site, in area P4, layers of dark soil, loose mortar and several post holes were uncovered, possibly to be linked to the previously excavated smithy located further east, between this area and the Roman cistern. The lumps of iron slug discovered within the described layer further back such supposition.

After the excavation campaign, the restoration of the previously excavated walls and those of the church was carried out, while the completely explored areas and the interior of the church were covered and protected with geotextile and gravel.

Redni broj: 284
Lokalitet: Umag – Trg 1. svibnja
Naselje: Umag
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2680
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

Godine 2019. obavljen je arheološki nadzor, a potom i zaštitna arheološka istraživanja, prilikom uređenja Trga 1. svibnja, na k.č. 2487/1 u Umagu. Arheološki nadzor prilikom uređenja trga započeo je 17. siječnja 2019. godine. S obzirom na brojnost arheoloških struktura, arheološki nadzor prešao je u zaštitno istraživanje. Istraživanje je obuhvatilo sjeverni dio katastarske čestice, gdje se nalazila veća koncentracija arheoloških struktura. Istraživanje je započelo 13. veljače, a trajalo je do 14. ožujka 2019. godine. Nakon završenog zaštitnog

Zračna fotografija sa svim istraženim strukturama (foto: N. Jurjak)

istraživanja, nastavljen je arheološki nadzor na ostatku katastarske čestice koji je trajao do 25. svibnja, a nastavak arheološkog nadzora trajao je od 3. do. 6. srpnja 2019. godine. Voditeljica zaštitnog arheološkog istraživanja i nadzora bila je Anika Mijanović, mag. arheo. Zamjenici voditeljice bili su Vjekoslav Iličić, dipl. arheo. i pov., te Nina Radinović, mag. arheo. U istraživanjima su sudjelovali i Josip Zorić, mag. arheo., te fizički radnici iz komunalne tvrtke Komunela d.o.o. iz Umaga. Analizu određivanja starosti metodom C-14 proveo je Institut Ruđer Bošković, dok je za bioarheološku analizu bio zadužen dr. sc. Mario Novak iz Instituta za antropologiju. Radove je nadzirala Sanja Knežević iz Konzervatorskog odjela u Puli. Financijska sredstva za arheološki nadzor i zaštitno istraživanje osigurao je Grad Umag.

Područje na kojem je obavljen arheološki nadzor i zaštitno arheološko istraživanje nalazi se izvan zone zaštite kulturno-povijesne cjeline grada Umaga, ali unutar drugog pojasa gradskog obrambenog zida i u blizini srednjovjekovne crkve Majke Božje Žalosne (Addolorata). Površina iskopa na kojoj se odvijao arheološki nadzor iznosila je oko 2000 m^2. Građevinski radovi prilikom uređenja novog trga izvedeni su građevinskom mehanizacijom, dok se arheološki dio radova obavljao ručnim iskopom.
Zaštitno je arheološki istražen sjeverni dio čestice gdje se nalazila koncentracija arheoloških struktura. Površina istraživanja iznosila je oko 300 m^2. Svi slojevi i strukture dokumentirani su klasičnim oblicima arheološke dokumentacije (terenski dnevnik, tekstualni opis i popis svih stratigrafskih jedinica na obrascima, popis nalaza, fotografiranje svih slojeva i struktura te georeferencirano fotografiranje pronađenih arheoloških struktura). Arheološki nadzor započeo je nakon uklanjanja sloja asfalta i travnate površine, koja je obuhvaćala nekadašnji park. Asfaltni sloj protezao se preko dijela iskopanog područja, asfaltirana je bila nekadašnja Ulica 1. svibnja, zapadni dio ulice uz stambenu zgradu i dio površina prema zgradi Pučkog otvorenog učilišta. Ispod sloja asfalta i šljunčanog naboja protezao se sloj zemljanog nasipa s mnogo otpadnoga građevnog materijala. Prosječna debljina sloja bila je oko 60-70 cm na istočnom dijelu, a nešto manje na zapadnom dijelu. U ostalom dijelu iskopa, ispod travnatih površina (sloj humusa) nalazio se sloj zemljanog nasipa, smeđe do tamnosive boje. Debljina sloja varirala je od 40 do 50 cm, ovisno o konfiguraciji terena. Unutar sloja prikupljena je veća količina recentnih nalaza i keramičkih nalaza od 16. do 20. st.
Ispod slojeva zemljanih nasipa počele su se pojavljivati arheološke strukture. Radi lakšeg dokumenitranja prostori su podijeljeni po sektorima (sektor A, B, C, D i E). Najprije je istražen sektor A, a iz logističkih razloga u sektoru A najprije je istražen istočni dio, potom nakon uklanjanja

Ostaci gradskih zidina (foto: V. Iličić)

Grob 1 (foto: V. Iličić)

prilazne ceste i zapadni dio. Ispod slojeva zemljanog nasipa najprije je zabilježeno kameno popločenje (SJ 04). Struktura se sastojala od naslaganog kamenja različitih dimenzija (45x20, 30x15, 10x7 cm), bez vezivnog sredstva. Sačuvane dimenzije popločenja iznosile su 1,10 m širine i 0,80 m dužine (1,14 – 1,20 m n. v.). Struktura se protezala u smjeru istoka, ali je prekinuta recentnim iskopom. Zapadno od SJ 04 pronađeni su ostaci stambenog objekta pravokutnog oblika. Objekt se protezao u smjeru istok-zapad, u dužini od 9 m i širini od 5,3 m. Sačuvani zidovi (SJ 05, 06, 80 i 84) sastojali su se od tri do pet redova klesanaca i opeke (opeke su se pretežito nalazile na gornjem dijelu). Zidane strukture imale su temelj koji je bio širi od samog zida. Zidovi SJ 05, 06, 80 i 84 činili su dvije prostorije kojima je nedostajao zapadni zid. Unutar prve prostorije (P1), prema istoku, istražen je najprije sloj nasipa SJ 09, ispod kojeg se nalazio sloj smeđocrvene zemlje, rahle konzistencije, s većom količinom sitnog i srednje velikog neobrađenog kamenja u sastavu (SJ 79). Unutar SJ 79 pronađena je brončana kovanica cara Teodozija I. s kraja 4. st. Ispod tog sloja nalazio se sloj crvenice (SJ 85), u koji je bio ukopan odvodni kanal (SJ 31). Odvodni kanal pružao se u smjeru jugoistok-sjeverozapad, od zgrade Pučkog otvorenog učilišta (1,12 m n. v.) pružajući se sve do Trgovačke ulice (0,80 m n. v.). Na taj način prolazio je dijelom P1, ispod SJ 06 i 22, a izlazio je izvan istraženog područja. Kanal je bio izrađen od keramičkih tegula i pločastog kamenja, koje je međusobno povezano vapnenim mortom žućkaste boje. Kanal je bio pokriven kamenim pločama, koje su mjestimično bile sačuvane. Unutar druge prostorije, P2, ispod nasipa za cestu SJ 03 nalazio se sloj SJ 82, koji se sastojao od smeđe zemlje rahle konzistencije, s većom količinom sitnog i srednje velikog kamenja te velikom količinom građevnog otpada. Uz sjeverozapadni dio prostorije definiran je debeo sloj vapnenog morta (SJ 83), nepravilnog polukružnog oblika i bijele boje. Ispod svih struktura protezao se sloj SJ 85, sloj crvenosmeđe zemlje koji je, kao i sloj SJ 79, nastao prilikom nivelacije, možda u ranom srednjem vijeku. Ispod se nalazio sloj sterilne crvenice i geološke podloge.

Unutar Sektora B definirane su nove zidane strukture. Prva zidana struktura (SJ 11) sastojala se od klesanaca koji su bili posloženi u tri do četiri reda. Kamenje je međusobno bilo povezano vapnenim mortom sivobijele boje. Struktura se pružala u smjeru jugoistok-sjeverozapad, u dužinu od 4,55 m, dok je širina varirala od 0,55 do 0,7 m. Istočni dio strukture bio je drugačije izrade od zapadne, a pretpostavlja se da je riječ o nadogradnji. U nastavku se nalazila zidana struktura SJ 22, koja je nekoć činila sastavni dio SJ 11. Zidana struktura protezala se u dužinu od gotovo 6 m, dok je širina varirala od 0,65 do 0,77 m. Južno od SJ 11, ispod sloja nasipa SJ 09 nalazio se sloj tamnosmeđe zemlje, masne teksture, s većom količinom nabacanog kamenja. Unutar tog sloja definirana je zidana struktura SJ 14, koja se sastojala od obrađenog pločastog kamenja, položenog u tri reda i međusobno povezanog mortom sive boje. Struktura je bila pravilnog pravokutnog oblika, dužine 0,6 m i širine 0,45 m. Ispod SJ 15 nalazio se sloj masne crvenice (SJ 18), koji se protezao preko gotovo cijelog istraženog područja i sastojao se od crvene masne zemlje s ulomcima keramike (antičke) i sitnijeg kamenja, slično kao SJ 79 i 85 iz sektora A. Sjeverno od SJ 11 ispod sloja nasipa SJ 09, nalazio se tanak sloj vapnenog morta, narančastobijele boje (SJ 12). U sloju je pronađena brončana kovanica s kraja 15. ili početka 16. st. Nadalje, istraženi su i slojevi rahle pjeskovite zemlje sivosmeđe boje (SJ 13) te sloj s lokaliziranim tragovima gorenja (SJ 16). Ispod tih slojeva zabilježen je sloj hodne površine koja se sastojala od nabijenog kamenja (SJ 17), debljine oko 15 cm. Ta hodna površina bila

je nekadašnja komunikacija koja je spajala predgrađe s kaštelom, a vodila je od drugog reda obrambenog zida prema crkvi Majke Božje Žalosne. Ispod se protezao sloj crvene zemlje s antičkim i kasnoantičkim nalazima (SJ 85) te sloj sterilne crvenice.

Na istočnom dijelu građevinske parcele nalazio se Sektor C. Unutar tog sektora pronađeni su ostaci drugog reda obrambenoga gradskog zida (SJ 33, 34, 38, 40, 56, 58). Gradski obrambeni zid pružao se u smjeru sjever-jug, a sastojao se od nekoliko redova većih kamenih blokova (dimenzija 50x35, 20x15, 40x45 cm), koji su bili povezani vapnenim mortom žućkastosive boje. Otvorena dužina zida iznosila je 6,5 m, dok je širina varirala od 1,1 do 1,4 m (1,23 – 1,36 m n. v.). Zidana struktura SJ 33 nadovezala se na sjeverozapadni kraj obrambenog zida. Sama struktura bila je trokutastog oblika, a pružala se u smjeru istok-zapad, u dužinu od 2,1 m (1,11 m n. v.). Gotovo paralelno sa SJ 33 nalazila se druga zidana struktura (SJ 38), koja se sastojala od jednog do dvaju redova neobrađenog kamenja, koje je međusobno povezano vapnenim mortom žućkaste boje. Od strukture je ostalo sačuvano samo zapadno lice, dok je unutrašnjost, u smjeru sjevera, bila ispunjena neobrađenim kamenjem (SJ 40). Uzorci žbuke prikupljeni na vanjskom potezu gradskih zidina pokazali su rezultate: Uzorak 2 (Z-6790) između 1455. i 1495. godine, Uzorak 3 (Z-6971) između 1466. i 1516. godine, Uzorak 4 (Z-6792) između 1407. i 1427. godine.

Unutar Sektora C, a sa zapadne strane obrambenog zida, istraženi su još i slojevi tamnije smeđe boje zemlje rahle konzistencije (SJ 35 i 37), unutar kojeg su pronađeni keramički nalazi s kraja 19. i početka 20. st. Unutar sloja SJ 37 istražena je i manja jama, ovalnog oblika, koja je sadržavala tragove gorenja i pepela te nagorene keramike (SJ 36). Istraženi su još i drugi slojevi uz strukture: sloj smeđe zemlje rahle konzistencije, s većom količinom mrvljenog vapnenog morta (SJ 41 i 42), sloj kamene nivelacije (SJ 45), zatim sloj tamnije smeđe zemlje rahle konzistencije, s većom količinom nabacanog neobrađenog kamenja (SJ 43), unutar kojeg su pronađene kovanice koje pripadaju mletačkom razdoblju i keramika iz 15./16. st. U sjevernom dijelu iskopa, prema Trgovačkoj ulici, ispod SJ 42 definiran je sloj popločenja (SJ 47), koji se sastojao od obrađenog pločastog i manjeg neobrađenog kamenja (0,86 – 0,99 m n. v.). Popločenje je bilo sačuvano u dužini od 2 m i širini od 0,8 m. Ispod sloja popločenja nalazio se sloj naboja za popločenje (SJ 48), koje se proteže i kroz Sektor B. Donji sloj (SJ 54, 55, 60) sastojao se od smeđocrvene zemlje, s većom količinom sitnog kamenja te većom količinom mrvljene keramike iz antike. Taj sloj zabilježen je gotovo u svim sektorima i činio je sloj nivelacije. S istočne strane zida stratigrafska situacija bila je gotovo slična kao i sa zapadne strane. Uza zid, s istočne strane, a ispod sloja nasipa, pronađen je sloj vapnenog morta (SJ 57) žutobijele boje, koji se u obliku polukruga protezao oko struktura. Ispod sloja vapna nalazio se sloj masne smeđe zemlje, sloj nivelacije, na kojem je sagrađen gradski zid.

Sektor D najveći je sektor te se protezao južno od ostalih sektora, a zauzimao je središnji dio današnjeg trga. Strojnim iskopom uklonjen je sloj modernog nasipa (SJ 09), a ispod se odmah nazirala zidana struktura (SJ 53). Zidana kamena struktura sastojala se od dva do četiri reda klesanaca, koji su međusobno bili povezani vapnenim mortom žućkaste boje i nabijenom zemljom. Struktura je ostala sačuvana u dužini od 13,5 m, dok je širina varirala od 0,78 do 0,85 m. Zidana struktura građena je preko kanala za odvodnju (SJ 46 i SJ 31), osim toga, zidana struktura djelomično je građena iznad groba 1. S istočne i zapadne strane, uz zidanu strukturu nalazio se sloj crvene zemlje (SJ 07), masne konzistencije, s povremenim nalazima keramike i metala. U tom sloju ukopan je i kanal SJ 46 (jednako kao i SJ 31), koji se pružao od jugoistoka prema sjeverozapadu, prolazeći kroz Sektor A. Kanal je dijelom imao sačuvane poklopnice od pločastog kamenja većih dimenzija, dok su na pojedinim mjestima ostali sačuvani ostaci tegula koje su prekrivale kanal. Sa zapadne strane zida, uz južni kraj pronađen je grob 1. Grob je bio ukopan u sloj sterilne crvenice, zemljana ispuna sastojala se od smeđocrvene boje zemlje i kosturnog ostatka pokojnice (od 30 do 45 godina starosti) te grobne konstrukcije. Grob je bio orijentiran u smjeru jugozapad-sjeveroistok. Glava pokojnice nalazila se na jugozapadu. Grobnu konstrukciju činilo je naslagano kamenje oko pokojnice, dok se uz glavu nalazio uzdignut kamen. Uz pokojnicu su pronađeni sitni ulomci keramike. Grob je prema analizi C-14 datiran u 11. st.

Sektor E nalazio se uz sjeverozapadni rub iskopa. Prije početka istraživanja strojno je uklonjen asfalt i popločenje, koje je označavalo tlocrt crkve Majke Božje Žalosne. Ispod popločenja nalazio se sloj šljunka i žičane armature. Temelji crkve Majke Božje Žalosne (SJ 39) bili su sačuvani u dva do tri reda klesanaca, koji su bili povezani vapnenim mortom bijelosive boje. Dužina istočnog zida iznosila je 7,4 m, dok je širina varirala zbog recentnog uništenja unutrašnjeg lica. Južni zid sačuvan je u punoj širini koja je iznosila 0,7 m. Ispod sloja nasipa koji se nalazio u Sektoru E definiran je sloj smeđocrvene zemlje masne teksture, s manjom količinom kamenja (SJ 74). Sloj je više puta prekopan zbog provođenja kanalizacijskih cijevi. Unutar sloja pronađeni su ulomci srednjovjekovne keramike iz 15. st. Uz istočni zid crkve pronađena su i dva groba. Grob 2 (SJ 75) bio je ukopan u SJ 74. Pokojnik (od 12 do 15 godina starosti) bio je položen na leđa s rukama na zdjelici, bez grobne konstrukcije. Donji dio kosturnih ostatka pokojnika, od zdjelice prema stopalima, uništen je prilikom iskopavanja terena za postavljanje kanalizacijskih instalacija. Pokojnik je bio položen dijelom na crvenicu i na živu stijenu. Grob je bio orijentiran u smjeru sjeverozapad-jugoistok, s tim da mu je glava bila okrenuta prema sjeverozapadu. Iz groba 2 uzet je uzorak nadlaktične kosti koji je poslan na Institut Ruđer Bošković na analizu određivanja relativne specifične aktivnosti C-14/AMS. Uzorak (Z-6994) iz groba 2 pokazao je rezultate između 1653. i 1666. godine. Iz uzorka je utvrđeno da se osoba hranila morskim organizmima, odnosno morskim plodovima i ribom. Uz grob 2 nalazio se i grob 3 (SJ 81), koji je također bio ukopan u zemljani sloj. Pokojnik (star više od 50 godina) bio je položen u jednostavnu raku ovalnog oblika. Orijentacija je bila jednaka kao i kod groba 2. Pokojnik je bio položen na leđa, s rukama na zdjelici. Uz sjeverni kraj crkve definirane su dvije zidane kamene strukture, SJ 77 i 78. SJ 77 protezao se kroz Sektor E i A. Struktura se sastojala klesanaca koji su bili povezani vapnenim mortom bijele boje, a pružali su se u smjeru istok-zapad, prateći orijentaciju crkve. Uz tu zidanu strukturu

Hodna površina unutar sektora B (foto: J. Zorić)

nalazila se druga (SJ 78), koja se sastojala od nekoliko kamenih blokova povezanih vapnenim mortom bijele boje. Arheološko istraživanje na Trgu 1. svibnja omogućilo je otkrivanje novih saznanja organizacije prostora na području Umaga. Najstariji nalazi potječu iz 1. st. pr. Kr., dok su posebno brojni nalazi iz 1. i 2. st. Sloj s rimskim nalazima posebno se prostire uz sjeverni kraj lokaliteta i s obzirom na fragmentiranost nalaza, može se zaključiti da je iskorišten za nivelaciju područja na kojemu su poslije sagrađene strukture. U srednjem i novom vijeku grade se objekti na tom prostoru, a to su: obrambene zidine, sakralna građevina (crkva Majke Božje Žalosne) i drugi stambeni objekti. Prostor je bio u upotrebi već u 11. st., što dokazuje i nalaz groba 1, čija je datacija potvrđena analizom određivanja starosti C-14. S obzirom na povijesne podatke, u tom se razdoblju predmetno područje nalazilo izvan grada te je moglo služiti kao groblje. Iako je pronađen samo jedan grob, sporadični nalazi ljudskih kostiju mogli bi upućivati na to da je grobova bilo znatno više, ali su uništeni prilikom naknadnih intervencija u prostoru. Nadalje, najvažniji nalaz prikupljen prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja bio je gradski obrambeni zid, čija se gradnja spominje u povijesnim izvorima iz 1333. godine. Postojanje zidina bilo je samo zabilježeno u povijesnim izvorima, ali nikada nije potvrđeno arheoloških istraživanjima.

Ovim istraživanjem otkriven je tek manji dio zidina s ulazom, ali je potvrđena teza o drugom potezu gradskih zidina te je dobivena njihova točna datacija. Gradnja ili nadogradnja zidina datirana je u početak 15. st., te nešto poslije dobivaju dodatak koji je povezan s ulazom u grad. Uz zidine je otkriveno i kameno popločenje, koje je povezano s ulaskom u grad. Otkrivanjem hodne površine potvrđeno je postojanje komunikacije koja je vodila prema kaštelu. Uz ostatke crkve Majke Božje Žalosne pronađeni su ostaci dvaju grobova koji su datirani između 1653. i 1666. godine. Dobiveni podaci bioarheološke analize kosturnih ostataka govore da su pokojnici živjeli u nehigijenskim uvjetima, što je uzrokovalo brojne bolesti i na kraju smrt. Stambeni objekti koji su istraženi u Sektoru A i B građeni su u novom vijeku, njihovi tlocrti vidljivi su i na franciskanskom katastru iz 1818. godine. Ti su objekti služili za stanovanje sve do 20. st., kada su porušeni.

Anika Mijanović Simić

Summary

In 2019, archaeological supervision and subsequent rescue archaeological excavations were conducted during the development of 1. svibnja Square, on cadastral parcel 2487/1 in Umag. The archaeological supervision covered an area of approximately 2000 m^2, while the rescue excavations were carried out on 300 m^2. The archaeological excavations resulted in new insights into the organization of space in the Umag area. The earliest finds date back to the end of the 1st century BC, with numerous discoveries from the 1st and 2nd centuries AD. Although no structures can be directly linked to these earliest layers, those layers played a significant role in levelling the entire northern part of today's square, upon which later buildings were constructed. In the medieval and modern periods, various structures were built, including defensive walls, a religious building (the Church of Our Lady of Sorrows), and residential buildings. The area of today's square was already in use in the 11th century, as evidenced by the discovery of Grave 1. According to historical data, during this period, the subject area was located outside the city and could have served as a cemetery. Although only one grave was found, sporadic finds of human bones might suggest that there were more graves, but they were destroyed by later interventions in the space. The most important discovery in the square is the second line of city walls mentioned in historical sources from 1333. This research revealed only a small part of the walls with an entrance to the city's suburbs. The construction or expansion of the walls dates to the early 15th century. Stone paving connected to the city entrance was also discovered near the walls. A walking surface confirming the existence of a communication route leading to the city (castle) was also discovered. Next to the remains of the Church of Our Lady of Sorrows, two graves were found, dated between 1653 and 1666. Residential buildings investigated in Sectors A and B were built in the modern era, and their floor plans are visible on the Franciscan Cadastre from 1818. These buildings served as residences until the 20th century, when they were demolished.

Redni broj: 285
Lokalitet: Utvrda Petrapilosa
Naselje: –
Grad/općina: Buzet
Pravni status: Z-3994
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Između siječnja i travnja 2019. trajali su radovi na višegodišnjem projektu konstruktivne i građevinske sanacije srednjovjekovnog kaštela Petrapilosa. U sklopu građevinsko-obrtničkih radova i iskopavanja, Odjel za kopnenu arheologiju (sjedište Juršići) Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda provodio je nužan arheološki nadzor te arheološka istraživanja. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Josip Višnjić, zamjenica Mateja Baričević, mag. arheo., a u istraživanjima je sudjelovao i apsolvent arheologije Nenad Smajila. Pomoćne fizičke radnike koji su sudjelovali u istraživanjima osigurao je izvođač građevinskih radova, tvrtka Kapitel d.o.o. Radovi se izvode u sklopu projekta „KulTERRA – Revitalizacija istarskih kaštela Morosini – Grimani i Petrapilosa", sufinanciranog iz strukturnih fondova Europske unije, a koji provode Općina Svetvinčenat i Grad Buzet.

Građevinski ostaci Petrapilose (Kostel) nalaze se uz rječicu Bračanu, jednu od pritoka rijeke Mirne, zapadno od Buzeta. Smještena je na vrhu vapnenačkog grebena (119 m n. v.), visoko iznad riječne doline, na mjestu s kojeg se mogao dobro nadzirati put koji je prolazio podno nje.
Ovogodišnji radovi odvijali su se na prostoru platoa ispred crkvice sv. Marije Magdalene, zatim u uskom prolazu na sjevernom dijelu utvrde, na ulazu u središnji korpus utvrde te na sjevernom dijelu vanjskog dvorišta. Prilikom istraživanja pronađeno je više arheoloških struktura, prije svega ostataka nekadašnjih arhitektonskih elemenata utvrde, koji zajedno s pripadajućim arheološkim slojevima, odnosno pokretnim arheološkim nalazima, dodatno rasvjetljavaju procese razvoja utvrde. Vrijedi istaknuti ostatke najstarijih bedema vanjskog dvorišta utvrde, dokumentirane na prostoru zapadno od crkvice sv. Marije Magdalene (SJ 1277, 1278, 1289 i 1291), koji upućuju na način funkcioniranja i izgled tog dijela utvrde u prvoj polovici 13. st. U to je vrijeme prvi put formirano utvrđeno vanjsko dvorište, u koje je bila smještena i sama crkva. Zapadnije od crkve dokumentirani su tragovi ondašnjeg ulaza u utvrdu. Riječ je o dvama paralelnim zidovima, međusobno udaljenima 3,6 m, širokima po 80 cm. Zidovi su postavljeni okomito na sjeverni zid središnjeg korpusa i sjeverni zid vanjskog dvorišta, s kojim su ujedno strukturno povezani. Stratigrafija slojeva pokazuje da je riječ o najstarijim ostacima vanjskog dvorišta utvrde, istovremenim sa zidovima SJ 1277 i 1278, dokumentiranima ispred crkve. Iz tragova na sjevernom zidu središnjeg korpusa utvrde razvidno je da je prostor između dvaju predmetnih zidova izvorno bio zasvođen, odnosno da se najvjerojatnije radilo o ulaznoj prostoriji, svojevrsnom propugnakulu. Svakako vrijedi istaknuti i da su istraživanja otkrila i izvorni izgled prostora ispred ulaza u središnji korpus utvrde, odnosno najstariji dio utvrde formiran još krajem 11. ili početkom 12. st. Naime, utvrđeno je postojanje pristupnog stubišta uklesanog u stijeni te su dokumentirani tragovi prilagodbe matične stijene hodnoj površini.
Istraživanja istočno od crkvice s druge su strane otkrila ostatke gospodarskih objekata koji su na tom dijelu utvrde funkcionirali u završnoj fazi njezina razvitka, no jednako su tako pokazala da taj dio nalazišta ima i svoju stariju fazu

Petrapilosa – snimka utvrde nakon završetka radova (foto: J. Višnjić)

Petrapilosa – ulaz u središnji korpus utvrde nakon istraživanja (foto: J. Višnjić)

uporabe. Naime, na cijelom su sjevernom potezu vanjskog dvorišta dokumentirane strukture koje svakako prethode spomenutim gospodarskim objektima i najvjerojatnije datiraju još iz 14. st., kada se utvrda počela širiti i istočno od dotadašnjih gabarita.

Prikupljeni pokretni arheološki nalazi mogu se datirati u period između početka 13. pa sve do početka 17. st., što upućuje na dataciju gradnje istraženih dijelova utvrde. Osim toga, prikupljena je i manja količina keramičkih ulomaka, koji se mogu datirati u brončano doba te još jednom potvrđuju korištenje prostorom na kojemu je naknadno formirana utvrda i u prapovijesti. Također, vrijedi napomenuti da je u slojevima istraženima uz crkvu sv. Marije Magdalene pronađena manja količina ulomaka vapnene žbuke s tragovima fresaka. Riječ je o manjim fragmentima, na kojima nisu sačuvani figurativni prikazi. Ulomci se mogu povezati s onima prikupljenima prilikom arheoloških istraživanja 1995. i 2016. godine te na temelju analogija datirati u drugu polovicu 15. st.

Arheološki radovi prethodili su konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na sanaciji i prezentaciji građevinskih struktura utvrde.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In 2019, work continued on the multi-year project for the structural and construction rehabilitation of the medieval Petrapilosa Castle. As part of these efforts, archaeological supervision and excavations were carried out. This year's work took place in front of the Church of St. Mary Magdalene, in a narrow passage on the northern part of the fortress, at the entrance to the central corpus of the fortress, and in the northern part of the outer courtyard. The remains of the earliest fortification walls in the fort's outer courtyard were documented west of the Church of St. Mary Magdalene. These findings shed light on the functioning and appearance of this part of the fortress during the first half of the 13th century. Research also revealed the original layout of the area in front of the entrance to the central corpus of the fortress - the oldest part of the fortress formed in the late 11th or early 12th century. The existence of an access staircase carved into the rock was confirmed, and traces of the adaptation of the parent rock to the walking surface were documented. Excavations conducted east of the church unveiled the remains of economic structures that functioned in the final phase of the fortress' development. Additionally, they showed evidence of an earlier phase of use of this part of the site. Movable archaeological finds can be dated from the early 13th to the early 17th century, indicating the construction dates of the explored parts of the fortress. Furthermore, a small quantity of pottery fragments dating back to the Bronze Age was collected, confirming the use of the area where the fortress was later formed during the prehistoric period. It is worth noting that, in the layers explored near the Church of St. Mary Magdalene, a small quantity of lime plaster fragments with traces of frescoes was found, dating back to the 15th century. These archaeological works preceded conservation and restoration interventions for the repair and presentation of the fortress's architectural structures.

Redni broj: 286
Lokalitet: Utvrda Stari Rakalj
Naselje: Rakalj
Grad/općina: Marčana
Pravni status: Z-1764
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. arheološki je istražen lokalitet Stari Rakalj iznad Raškog kanala u općini Marčana. Lokalitet je istražio Odjel za kopnenu arheologiju, sjedište Juršići, Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj radova bio je Tihomir Percan, zamjenica voditelja Mateja Baričević, a u istraživanjima su sudjelovali studenti arheologije sa Sveučilišta u Zagrebu (Marko Babeli, Marko Banda, Dalibor Branković, Ivan Hrašćanec, Elena Rudan, Karlo Srdoč, Lia Vidas, Nikolina Vrančić i Filip Vukoja). Saniranje istraženih dijelova arhitekture obavljali su radnici tvrtke Macuka iz Sv. Petra u Šumi. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture i Općine

Stari Rakalj, pogled na lokalitet Stari Rakalj sa sjeverozapada 1972. g. (dokumentacija Arheološkog muzeja Istre)

Stari Rakalj, snimka nalazišta nakon istraživanja 2019. g. (foto: Valdir)

Marčana, uključujući i strojno iskopavanje terena te odvoz materijala.

Godine 2019. istraženo je ukupno oko 190 m², a iskopana je gotovo polovica najvišeg platoa nalazišta. Iskopavanja su se odvijala u nastavku prošlogodišnjih istraživanja, i to u sektorima V, VI i X. Sonda u sektoru X (□ C10 i D10) pokazala je novu stratigrafsku sliku tog dijela lokaliteta te potvrdila da je nalazište bilo naseljeno i tijekom željeznog doba. U sjeveroistočnom dijelu kaštela, u sektoru X u □ B6 i B7, istraživana je prostorija 4 gdje je, osim srednjovjekovnih slojeva i struktura (SJ 241, 242, 244, 250), otkriveno i više rupa od stupova koji pripadaju prapovijesnom horizontu naselja (SJ 271, 272, 273, 274, 275). Njihov položaj upućuje na postojanje nadzemnog stambenog objekta na tome mjestu. U istom je sektoru (X) istraživano područje □ C7 i C8, odnosno između bedema (SJ 4) i sjevernog zida prostorije 4 (SJ 243). U najdubljem dijelu nalazio se sloj tamne zemlje (SJ 258), koji je sadržavao nalaze prapovijesne keramike i ulomak kamenog žrvnja (PN 87). Također je definiran sjeveroistočni kut bedema kaštela te je zbog toga započelo istraživanje na samom spoju bedema (SJ 4) sa zidom SJ 228. U □ A6 i A7 u sektoru X te u □ I6, I7, J5, J6 i J7 sektora VI definirana je i očišćena prostorija 5, u koju se sa zapadne strane spuštaju stube. Unutar prostorije evidentirano je više stratigrafskih jedinica i struktura s pokretnim arheološkim nalazima, među kojima se ističu nalazi srebrnog novca s kraja 16. i početka 17. st.

Uz radove na istočnom dijelu nalazišta u sektorima VI i X, nastavljeno je istraživanje i u sektorima V (□ G9, G10, H9, H10) i VI (□ G1, H1), na zapadnom dijelu lokaliteta. Riječ je o prostoru koji se nalazi južno od zida SJ 179 i prostorije 2, odnosno samostojeće kvadratne kule. S unutarnje strane iskopa uz zidove SJ 236 i SJ 179 evidentiran je njihov ukop prilikom gradnje (SJ 183), definiran tijekom istraživanja 2018. godine, kao i SJ 195. SJ 195 jest prapovijesni sloj te se nalazi ispod svih srednjovjekovnih slojeva i u škrapama matične stijene, a u jednoj od škrapa pronađen je ulomak brončane ukrašene narukvice iz kasnog brončanog doba (PN 121). U □ H10 i I10 sektora V nastavljeno je istraživanje južno od samostojeće kule. U središnjem dijelu iskopa pronađen je taman sloj zemlje (SJ 333), koji se pruža ispod SJ 331 i SJ 207. SJ 333 je prapovijesni sloj (nalazi cetinske keramike), koji je nađen prilično plitko na najvišem dijelu nalazišta, uglavnom ispod SJ 331. U □ C5, D5, D6 i E6 u sektoru VI, na južnom dijelu najvišeg prostora utvrde, istraživanjem je u potpunosti definiran jugoistočni kut kaštela. Kut zatvaraju zidovi SJ 267 smjera sjever-jug, vjerojatno nastavak zida SJ 228, i zid SJ 268, koji se pruža u smjeru istok-zapad.

Stari Rakalj, revers novca datiranog u kraj 16. i početak 17. st. nakon restauriranja (foto: M. Sekulić)

S obzirom na nužnost definiranja sjeveroistočnog dijela kaštela, još je tijekom istraživanja 2017. s toga dijela uklonjeno gusto raslinje, a jednako su tako bile definirane i površinski očišćene postojeće strukture (zidovi SJ 95 i SJ 96). Ove je godine nastavljeno istraživanje na dijelu koji se nalazi u sektoru X, u □ C10 i D10, s ciljem definiranja međusobnog odnosa spomenutih struktura te njihova odnosa spram ostalih zidova kaštela. Prilikom istraživanja utvrđeno je više faza gradnje srednjovjekovnog kaštela, a također i stariježeljeznodobni sloj.

S obzirom na prapovijesni i srednjovjekovni karakter nalazišta, pronađeni pokretni arheološki materijal je raznolik. U svim slojevima i horizontima među nalazima prevladavaju životinjske kosti. Na jednom životinjskom zubu primijećeni su tragovi rezanja i urezivanja (PN 115), a nađen je i ulomak kosti koja je mogla pripadati nekom oruđu poput harpuna (PN 93). Drugu najbrojniju kategoriju nalaza čini keramički materijal. Valja izdvojiti nekoliko ulomaka koji su datirani u rano brončano doba, a imaju tipične odlike cetinske keramike. Također su evidentirani nalazi koji se mogu okvirno datirati u starije željezno doba. Srednjovjekovni keramički materijal pokazuje identične odlike materijala prikupljenog tijekom istraživanja proteklih godina. Od metalnih nalaza koji su najbitniji za kronologiju samog naselja valja izdvojiti ulomak ukrašene pojasne kopče koji se može datirati u kasno brončano doba (PN 121). Time je još jednom dokazan kontinuitet života od ranog preko kasnog brončanog pa sve do željeznog doba na gradini Stari Rakalj.

Srednjovjekovnim metalnim nalazima, koji su iznimno bitni za dataciju u kasnom srednjem i ranom novom vijeku, prije svega pripada novac. Ove je godine u SJ 322 pronađen primjerak srebrnog mletačkog novca (PN 106), s kraja 16. i početka 17. st., koji svjedoči da se život nastavio, pa makar i u manjem obliku, sve do početka 17. st. Taj nalaz novca može se povezati s nekoliko nalaza kremena iz SJ 146, koji su najvjerojatnije pripadali tzv. puškama kremenjačama. Takve puške počele su se upotrebljavati početkom 16. st., a nalazi novca i kremena upućuju na to da je u 16. i početkom 17. st. ondje doista funkcioniralo naselje, iako vjerojatno u nešto manjem opsegu.

Od kamenih nalaza valja izdvojiti ulomke kremena iz prapovijesnog horizonta nalazišta, napose onog iz ranog brončanog doba te one iz srednjovjekovnog horizonta, koji su pripadali već spomenutim puškama kremenjačama, a pronađen je i jedan kamen s probušenom rupom (PN 90), koji je služio kao privjesak. Uz nalaze kremena za paljenje i funkcioniranje sustava za pucanje na puškama kremenjačama (PN 108, PN 109, PN 110, PN 111, PN 146), ostali kameni nalazi koji pripadaju srednjem vijeku prije svega su ulomci dekorativne kamene plastike i građevinski dijelovi vrata ili prozora (dovratnici prozora i vrata, dijelovi konzola te još nekoliko fino obrađenih i ukrašenih ulomaka kamena).

Sve istražene stratigrafske jedinice snimljene su geodetski, a isto tako izrađivala se i detaljna terenska nacrtna i fotografska dokumentacija. Iz svih stratigrafskih jedinica, gdje je to bilo moguće, uzeti su uzorci ugljena ili kostiju za određivanje starosti radiokarbonskom analizom. Jednako tako, prikupljeni su i drugi relevantni uzorci. Dio metalnih nalaza već je restauriran, dok je drugi dio još uvijek u fazi restauriranja.

Tihomir Percan

Summary

In 2019, archaeological excavations were conducted at the site of Stari Rakalj, located above the Raša channel in the municipality of Marčana. The excavations revealed the remains of structures from the medieval period, as well as those from the Early (Cetina culture) and Late Bronze Age, and the Iron Age. An area of approximately 190 m² was investigated. Given that this year's research was built upon the previous year's work, the stratigraphic situation was quite clear even before the excavations. The only part where the situation was different and more recent was the excavation in sector X, squares C10 and D10. Similar to the research in previous years, a layer belonging to the oldest period of habitation at this site was discovered in 2019. This corresponds to the end of the 3rd millennium BC when settlements began forming on well-defended and fortified elevations (hillforts) in Istria. The discovered remains from that period include structures of residential and/or economic buildings constructed using the dry stone wall technique and accompanying holes for inserting wooden posts that supported the roof, typically made of wood. Fragments of decorated pottery typical for the period of the culture in question were found, along with numerous animal bones. Life at the site continued during the Late Bronze Age, as evidenced by a typically decorated metal find. In sector X, squares C10 and D10, layers dating back to the Early Iron Age were discovered, which was confirmed by fragments of decorated pottery. The medieval period is represented by walls and layers in sectors V, VI, and X. There are several phases of use of the site during the medieval and early modern periods. The earliest construction and habitation phase in the medieval period includes finds from the surveyed area south of the freestanding tower (sectors V/VI), while all other discovered structures, construction, and layers belong to various phases of construction and reconstruction from the 12th to the 16th century. The youngest reconstruction phase, datable to the 16th century, includes various interventions in the eastern part of the castle, now most visible in partitioned rooms 3 and 4 and the stairs leading to room 5.

Redni broj: 287
Lokalitet: Utvrda Turnina – srednjovjekovna kula
Naselje: –
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: Z-7033
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Od 22. do 31. srpnja 2019. trajao je nastavak projekta arheoloških istraživanja i građevinske sanacije najugroženijih dijelova srednjovjekovne kule Turnina kod Rovinja. Nositelj projekta bio je Odjel za kopnenu arheologiju, sjedište Juršići, Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bilo je dr. sc. Josip Višnjić, konzervator arheolog, zamjenik voditelja Siniša Pamić, dipl. arheo., a u istraživanjima su sudjelovali i arheolog Tihomir Percan, student arheologije Nenad Smajila te četiri pomoćna fizička radnika. Pokretne nalaze restaurirala je restauratorica Marija Sekulić. Građevinske radove obavljala je licencirana tvrtka Macuka d.o.o. iz Sv. Petra u Šumi, a usluge građevinskog nadzora ovlaštena arhitektica Ivana Popović d.i.a. iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Cilj arheoloških istraživanja 2019. bio je daljnje definiranje prostora sjeverno od kule, točnije uz sjeverozapadni kut osnovnog dijela objekta, odnosno definiranje arheoloških struktura koje su prethodnih godina parcijalno istražene na tom dijelu nalazišta. Ovogodišnja su istraživanja obuhvatila prostor dimenzija 10x4 m.
Ostaci kule nalaze se na brdu Turnina, 4 km istočno od Rovinja. Danas se još uvijek mogu vidjeti četiri sačuvane prizemne prostorije kule, natkrivene bačvastim svodovima, te dio još jedne prostorije na prvom katu, također natkrivene bačvastim svodom. Prema ostacima zidova, kao i po starim fotografijama koje prikazuju stanje prije 1944. godine, jasno je da se građevina sastojala od centralnog dijela kvadratnog tlocrta, podijeljenog na četiri prostorije, te izbočenog dijela na jugozapadu kule.
Prilikom prijašnjih istraživanja toga prostora otkriveno je da se na području sjeverno od same kule nalaze ostaci nekoliko pomoćnih gospodarskih objekata. Objekti se pružaju u smjernu sjevera, u dužini od približno 19 m. Uz samu kulu parcijalno su istraženi ostaci vodospreme. Širina unutrašnjosti vodospreme iznosila je 2,20 m. Vodosprema je definirana zidom SJ 129 na istoku, zidom SJ 125 na sjeveru, a zidom SJ 135 na jugu. Pod i zidovi bili su obloženi debelim slojevima hidrauličke žbuke (SJ 150, 133, 136). Čini se, međutim, da je vodosprema u jednom trenutku bila napuštena te naknadno iskorištena za formiranje još jedne prostorije. Utvrđeno je, naime, da je razina podnice naknadno podignuta za približno 0,5 m te je formirana nova podnica (SJ 143), koja je i sama u jednom trenutku, u istočnom dijelu prostorije, doživjela popravke (SJ 147). Na predmetnoj je podnici sagrađen i pregradni zid SJ 134.
Dosadašnjim je istraživanjima također potvrđeno da su opisani pomoćni gospodarski objekti nastali u drugoj srednjovjekovnoj razvojnoj fazi ovog nalazišta, odnosno najvjerojatnije u 12. ili početkom 13. st., te da se ispod razina podnica nalaze ostaci pomoćnih objekata iz starije razvojne faze nalazišta (9. st.), poput temeljnih ostataka zidova objekata (SJ 117) ili ostataka zidane peći (SJ 93 i 94).
Ovogodišnjim je istraživanjima obuhvaćen nastavak cisterne prema zapadu. Istraživanjima je utvrđeno da se cisterna protezala daljnjih 3,8 m prema zapadu, odnosno da su joj ukupne unutarnje dimenzije iznosile 10,2x2,2 m.

Turnina, srednjovjekovna kula, Sjeverni dio nalazišta nakon istraživanja (foto: J. Višnjić)

Turnina, srednjovjekovna kula, Pogled na jugoistočni dio kule (foto: J. Višnjić)

Cisterna je na zapadu bila definirana zidom SJ 159, organski spojenim s južnim zidom cisterne SJ 135. Sjeverni zid cisterne (SJ 125) na tom je dijelu u cijelosti uništen. Zapadno od same cisterne pronađeni su tragovi još jednog manjeg objekta, koji pripada istoj razvojnoj fazi.
Pokretni arheološki nalazi također se mogu podijeliti na dvije grupe, koje pripadaju ranom i razvijenom srednjem vijeku, a zastupljena je i malobrojna skupina nalaza koji pripadaju prapovijesnom, odnosno brončanom dobu, kada je na istom položaju funkcioniralo gradinsko naselje. Dio je nalaza restauriran, a dio se nalazi u procesu restauriranja u radionicama Hrvatskog restauratorskog zavoda.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In July 2019, the project of archaeological excavations and construction rehabilitation of the most endangered parts of the medieval tower Turnina near Rovinj continued. The research aimed to further define the space located to the north of the tower or, to be more precise, along the northwest corner of the main part of the structure. This involved defining the archaeological structures that were partially investigated in previous years in this area of the site. This year's excavations covered an area measuring 10 x 4 m.
Previous investigations have confirmed that auxiliary economic structures were built during the second medieval developmental phase of the site, most likely in the 12th or early 13th century. Below the floor levels, the remains of auxiliary structures from an earlier developmental phase of the site (9th century) were found, such as foundational remains of building walls (SU 117) or the remains of a masonry oven (SU 93 and 94). This year's research included the continuation of the cistern towards the west. It was determined that the cistern extended an additional 3.8 meters to the west, with total internal dimensions of 10.2 x 2.2 m. The western boundary of the cistern was defined by wall SU 159, organically connected to the southern wall of the cistern (SU 135). The northern wall of the cistern (SU 125) in this part was entirely destroyed. West of the cistern, traces of another smaller structure from the same developmental phase were discovered. Mobile archaeological finds can also be divided into two groups, corresponding to the Early and High Middle Ages. There is also a small group of finds dating back to prehistoric or Bronze Age periods when a hillfort settlement functioned at the same location.

Redni broj: 288
Lokalitet: Višnjan – administrativno područje
Naselje: Sv. Ivan od Šterne, Fabci, Anžići, Kolombera, Višnjan
Grad/općina: Višnjan
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 19. do 30. studenoga 2019. trajao je terenski pregled područja između Sv. Ivana od Šterne i Anžića, a posebno područje u okolici lokaliteta Sv. Agneze u Muntajani (Anžići) te u okolici Kolombere, odnosno Sv. Mihovila pod zemljom, sve u općini Višnjan. Pregled je organiziran u sklopu terenske škole Specijalističkoga studija arheološke baštine Sveučilišta u Bologni, koja se izvodila u suradnji s Institutom za arheologiju, Zagreb i Zavičajnim muzejom Poreštine. U reambulaciji terena, uz voditelje (Ana Konestra iz Instituta za arheologiju, Davor Munda iz Zavičajnoga muzeja Poreštine), sudjelovali su Gaetano Benčić (Zavičajni muzej Poreštine) i E. Cirelli (Sveučilište u Bologni) te ekipa studenata specijalizanata.

Reambulacijom su se htjele zahvatiti šire zone u okolici lokaliteta koji su već poznati u literaturi, kako bi se pokušao bolje interpretirati krajolik u kojem su oni nastali. Stoga su terenska istraživanja usmjerena na tri zone: 1. Anžići – Sv. Agneza/Ana kod Muntajane; 2. okolica Sv. Ivana od Šterne; 3. okolica Kolombere, odnosno Sv. Mihovila pod zemljom.
Istraživanja su se uglavnom fokusirala na antičke i srednjovjekovne lokalitete. Izvan tih zona pregledana je crkva

Južni zid i aneksi crkve sv. Agneze kod Muntajane, Anžići – stanje 2019. g. (foto: I. Damassa)

sv. Vitala kod Ritošina briga (nedaleko od Vižinade) te pojedini sakralni objekti u široj zoni obuhvata reambuliaranja.
Terenski je pregled započeo nakon pregledavanja dostupne literature i povijesne kartografije. Metodologija terenskoga rada obuhvatila je reambulaciju te intenzivan terenski pregled oranih, odnosno obrađenih površina (vinogradi, maslenici, oranice) – pregledana su područja signirana kao polja te im je dodijeljen broj. Intenzivan terenski pregled odvijao se u grupama, u razdaljinama od 5 do 10 m između uključenih osoba, ovisno o veličini područja i stanja na terenu. Prikupljeni nalazi signirani su prema području prikupljanja. Geolocirani (GPS) su obrisi pregledanih područja (polja) te je za svako popunjen obrazac. Uočene strukture ili objekti također su geolocirani.
Prikupljeni geolokacijski podaci uneseni su u GIS sustav te su preslojeni na dostupne podloge – topografsku (1 : 25.000) i osnovnu (1 : 5000) kartu te DOF (DGU). Nakon toga iscrtani su kao poligoni ili su pak zadržani kao točke, a strukture su iscrtane linijski.

Područje Višnjana u antici pripada ageru kolonije *Parentium* te je po svoj prilici bilo centurirano, o čemu izravno svjedoče i brojni antički lokaliteti koji su otprije ubicirani, npr. kod Brestića ili Bačve te sporadični nalazi poput antičkih epigrafskih spomenika. Kasnoj antici pripadaju ostaci Sv. Agneze kod Muntajane, nedaleko od naselja Anžića. Na području sv. Ivana od Šterne, u okolici kasnijega ladanjskog sklopa, pretpostavlja se postojanje gradinskoga naselja i mlađega rimskog ruralnog sklopa. O lokalitetu Sv. Mihovil pod zemljom (*S. Michaelis de sub terra*, *subtus terra* ili *subtusterra*) postoje brojni povijesni izvori i nalazi spolija, koji potvrđuju postojanje (rano)srednjovjekovne crkve i samostana. Crkvu je prvi arheološki istražio A. Šonje, prilikom čega je prepoznao dvije faze gradnje. Stariju fazu datira u prvu polovinu 9. st., a drugu u 17. – 18. st., dok su se moguće preinake odvile i u 19. st. (ugradnja neogotičkoga prozora).
Terenski pregled na području ostataka crkve sv. Agneze (ili Ane) u Muntajani kod Anžića obuhvatio je područje u neposrednoj blizini crkve te nešto šire područje do uzvisine Muntajana. Detaljno su reambulirana i pojedina polja sjeverno, zapadno i južno od samoga lokaliteta. Prikupljeni materijal uglavnom upućuje na relativno recentnu uporabu pregledanih područja, a u okolici same crkve nisu utvrđene druge strukture. Valja, međutim, napomenuti da je cijela zona u široj okolici crkve obrasla gustom vegetacijom, a ni sva pregledana polja nisu posve lišena pokrova, odnosno nisu sva obrađivana.
Sjeverno-sjeverozapadno od naselja Fabaca također je pregledano nekoliko polja, s uglavnom recentnim materijalom. Nedaleko od samoga naselja, uz cestu koja vodi prema Anžićima, utvrđen je građevinski sklop (?), od kojeg je u dobru stanju sačuvana, čini se, jedino cisterna. Moguća datacija toga kompleksa zasigurno nije starija od ranoga novog vijeka.
U zoni u neposrednoj blizini Sv. Ivana od Šterne pregledano je 25 položaja/polja te je prikupljena znatna količina pokretnih nalaza, uglavnom kasnosrednjovjekovne/ranonovovjekovne ili pak recentne datacije. Jedino su u Poljima 8, 11, 33 i 34, smještenima u sjevernijem dijelu pregledane zone, prikupljeni ulomci rimske građevne keramike (tegule,

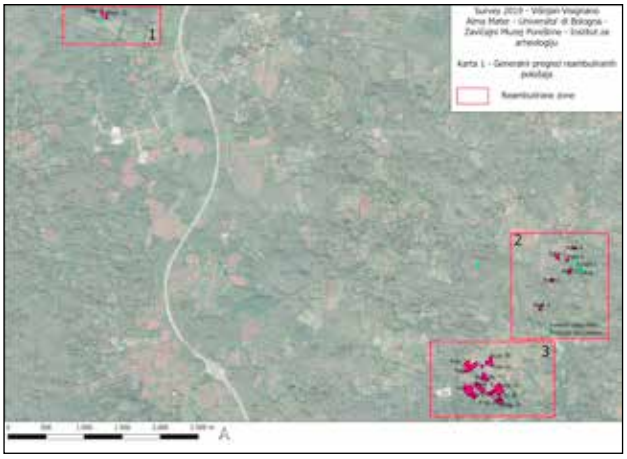

Karta zona i područja koja su terenski pregledana (ilustracija: A. Konestra, podloga: https://geoportal.dgu.hr/)

Sv. Ivan od Šterne – pogled s Polja 22 prema ostalim reambuliranim poljima u smjeru sjevera (foto: I. Damassa)

Sv. Mihovil pod zemljom – sjeverni zid crkve (foto: I. Damassa)

tubuli?). Uz Polje 17 dokumentiran je zid, no njegova datacija nije jasna.
Pregled područja crkve i samostana sv. Mihovila pod zemljom bio je iznimno otežan zbog guste vegetacije te je detaljno pregledana samo jedna struktura, vjerojatno sjeverni zid crkve. Sjeverno od samostanskoga sklopa, prilikom intenzivnog su terenskog pregleda reambulirana dva polja. Nalazi građevne keramike iz Polja 31 i 32 upitne su interpretacije i mogli bi dijelom biti antički, dok bi se pojedini ulomci grube keramike mogli datirati u starije

srednjovjekovno razdoblje, ako ne i u kasnu antiku ili pak brončano doba.
S obzirom na kratko trajanje kampanje terenskih pregleda i često nepovoljne vremenske uvjete (zbog čega je zona istraživanja malo proširena i pregledana su neka urbana središta te niz crkvenih objekata u okolici), rezultati su oskudni u smislu nalaza potencijalnih novih lokaliteta, ali ipak potvrđuju arheološki potencijal obuhvaćene zone, a sam terenski rad omogućio je dokumentiranje trenutačnoga stanja pojedinih zdanja.

Literatura

Buršić Matijašić, Matijašić 2013 K. Buršić-Matijašić, R. Matijašić, L'Istria: dai castellieri al sistema delle ville romane, dalle ville ai villaggi altomedievali ed oltre, in: (ed. G. Cuscito), Le modificazioni del paesaggio nell'altoadriatico tra pre-protostoria ed altomedioevo, Trieste, 2013: 181 – 198.
Degrassi 1934 A. Degrassi, Inscriptiones Italiae: Regio X., Parentium, Volumen X, Fasciculus II, Libreria dello stato, Roma, 1934.
Poletti 2015 P. Poletti, Višnjan i višnjanština kroz prošlost, in: P. Poletti et al., Višnjan i okolica, Buzet, 2015: 14 – 197.
Šonje 1970 A. Šonje, Novi nalazi starokršćanske i ranosrednjovjekovne arhitekture u Poreštini, HArch, God. I, sv. 2, Pula, 1970: 53 – 82.
Šonje 1978 A. Šonje, Ranobizantinska bazilika sv. Agneze u Muntajani kod Poreča, Jadranski zbornik, X, Rijeka, 1976-1978: 189 – 236.

dr. sc. Ana Konestra
Gaetano Benčić, prof.

Summary

In November 2019, as part of the field practice organised for the students of the Specialisation School for Archaeological Heritage, Alma Mater – University of Bologna, and in collaboration with the Institute of Archaeology and the Poreč Heritage Museum, a campaign of reconnaissance and field survey was carried out in the municipality of Višnjan, Istria. The zone tackled comprised the wider areas of Anžići – St. Agnes/Ann near Muntajana, St. John of the Well (od Šterne) and Kolombera – St. Michel below Ground. The visible architecture was surveyed and recorded, while an intensive field survey was carried out within available fields (olive groves, vineyards, ploughed fields). All areas and finds were geolocated, and data was inventoried within a GIS. Numerous sites in the area were previously known, mostly belonging to the Roman and Medieval periods. Thus, the aim of the campaign was to achieve a better understanding of their relationship with the wider landscape. Of the 50 surveyed areas (fields) or monuments, most fields yielded movable finds, generally datable from the early modern period onwards, while no new structures pertaining to previously known sites were identified. A complex with a cistern was identified near Fabci, tentatively datable to the early modern period. Several fields in the environs of St. John yielded finds possibly datable to the Roman period, while those in the vicinity of St. Michael provided evidence of an early medieval or possibly even prehistoric date.

Redni broj: 289
Lokalitet: Vižula
Naselje: Medulin
Grad/općina: Medulin
Pravni status: RRI-237
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2018. i 2019. arheološki je istražen kopneni dio lokaliteta Vižula, u okviru projekta „Arheološki park Vižula". Istraživanja su obavljena u organizaciji Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, koji je jedan od sudionika projekta, a voditeljica kopnenih arheoloških istraživanja bila je Kristina Džin. Projekt je financiran sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj, u sklopu Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020. Nositelj projekta bila je Općina Medulin.

Literatura

Džin 2018 Preliminarni izvještaj Vižula 2018., Sektor A
Džin 2018 Preliminarni izvještaj Vižula 2018., Sektor C
Džin 2018 Preliminarni izvještaj Vižula 2018., Sektor D
Džin 2018 Preliminarni izvještaj Vižula 2018., Sektor E i F
Džin 2018 Preliminarni izvještaj Vižula 2018., Sektor A i H

Uredništvo HAG-a

Summary

In 2018 and 2019, archaeological excavations were conducted on the mainland part of the Roman-era site Vižula as part of the "Archaeological Park Vižula" project.

Redni broj: 290
Lokalitet: Vižula
Naselje: Medulin
Grad/općina: Medulin
Pravni status: RRI-237
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

Od 13. srpnja 2018. do 10. travnja 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi za potrebe uređenja i opremanja Arheološkog parka Vižula. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Zrinka Ettinger Starčić, dipl. arheo., iz Lošinjskog muzeja iz Malog Lošinja. Izvođač radova bio je Kapitel d.o.o., Žminj. Investitor je bila Općina Medulin.

Arheološki nadzor obuhvaćao je nadzor zemljanih radova za potrebe: uređenja šetnice (dužine 2.430,00 m i širine 2,5 m), iskopa temelja 54 rasvjetna tijela, gradnje 11 odmorišta, gradnje sanitarnih čvorova, uređenja površine infopunkta s operativnom površinom, uređenja prostora

Karta Vižule s prikazom ostataka rimske vile te novoplaniranim stazama i objektima arheološkog parka

predviđenog za školu arheologije, gradnje adrenalinskog parka i područja predviđenog za sadnju antičkog vrta. Dokumentirano je sveukupno 19 stratigrafskih jedinica, geodetski su snimljene sve intervencije u prostoru i fotodokumentirani su svi slojevi i strukture.

Literatura

Ettinger Starčić 2019 Z Ettinger Starčić Vižula, Izvještaj arheološkog nadzora, komponenta 9 „Uređenje i opremanje šetnice“, Mali Lošinj, srpanj 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

From July 2018 to April 2019, archaeological supervision was carried out during earthworks for the development and equipping of the Archaeological Park Vižula. The archaeological supervision of earthworks was conducted for the purpose of the construction of a promenade (in the length of 2,430.00 m), excavation of foundations for 54 lighting fixtures, construction of 11 rest areas, construction of sanitary facilities, development of the information point area with an operational surface, arrangement of the space designated for the school of archaeology, construction of an adventure park, and the area intended for planting an ancient garden.

Redni broj: 291
Lokalitet: Vrsar – akvatorij
Naselje: Vrsar
Grad/općina: Vrsar
Pravni status: RRI-110
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: podmorski pregled, podvodno istraživanje

Godine 2019. arheološki je istraženo podmorje Vrsara. Istraživanja su bila dio projekta „Arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar” (Archaeocultour). Nositelj projekta bio je Centar za interdisciplinarna istraživanja krajolika, Filozofskog fakulteta, Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Voditelj podmorskih istraživanja bio je Marko Uhač, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Puli. Stručnu i tehničku ekipu činili su: dr. sc. Katarina Gerometta i dr. sc. Davor Bulić s Odjela za arheologiju, Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli; dr. sc. Ida Koncani Uhač iz Arheološkog muzeja Istre u Puli, Ivan Vidulić, dipl. arheo, te studentica arheologije na Sveučilištu u Zadru Dolores Matika i profesionalni fotograf Jerko Macura. Tehničku ekipu činili su ronioci Antonio Ribić, Neven Kelemen i Moreno Almassi iz udruge DPI Mina iz Pule, Lucio Lorencin i Valter Kirac iz udruge EKO More iz Medulina te Valentin Harašić, Roberto Gergeta, Ivan Gerometta, Milorad Harašić, Antonio Harašić, Mauricio Matukina i Anton Prekalj iz RK Ugor iz Vrsar. Istraživanje je financirala Hrvatska zaklada za znanost.

Prilikom ronjenja pretraženo je područje na trima pozicijama koje su pružile uvid u širok vremenski spektar arheoloških lokaliteta, a u listopadu 2019. obavljeno je sustavno podmorsko arheološko istraživanje poznatoga antičkog podmorskog lokaliteta Salamun kod otoka Salamuna.

1. Pličina Mramori, antički brodolomi i brodska konstrukcija (15. – 16. st.)
Podmorski arheološki lokalitet s nalazima amfora te novovjekovne brodske konstrukcije nalazi se oko 100 m sjeverno od oznake pličine Mramori, na dubini od 8 do 18 m. Prilikom pregleda pronađeni su različiti tipološki oblici amfora, od ulomaka amfora prijelaznoga grčko-italskog tipa (od 3. do 1. st. pr. Kr.) i tipa Lamboglia 2 (od 2. do posljednje trećine 1. st. pr. Kr.). Također su utvrđeni sporadični ulomci tipa Forlimpopoli (1. st. pr. Kr. do 3. st.) i nekoliko nožica, koji pripadaju sjevernoafričkim amforama (od kraja 2. do 4. st.). Ostaci brodske konstrukcije rasprostiru se na površini od oko 50 m². Rebra su položena u razmaku između 16 i 21 cm, njihova debljina iznosi oko 15 cm, a sačuvana visina oko 10 cm. Oplata je za rebra spojena željeznim čavlima, a debljina platica iznosi oko 5 cm.

2. Bombarder B 24-Liberator
Potonuli zrakoplov Ford B-24H-15-FO S „Liberator”, serijski broj: 42-52655, ime: *The Feather Merchant*, poznat je od 80-ih godina prošlog stoljeća, tijekom kojih je bio izložen devastaciji. Taj američki zrakoplov pripadao je 484. bombarderskoj grupi, 824. bombarderske brigade, koja je bila stacionirana u zračnoj bazi Toretta u Italiji. Dana 13. lipnja 1944. poletio je na bombardersku misiju prema Münchenu u Njemačkoj, od čega se zbog čvrste obrane grada odustalo te se krenulo prema zamjenskoj lokaciji, gradu Innsbrucku u Austriji. U tom letu zrakoplov je djelovanjem protuavionske obrane oštećen te je napustio misiju. Prilikom povratka u bazu u 12 sati, srušio se u more ispred Vrsara. Pri padu zrakoplova poginula su tri člana posade. Prilikom pregledavanja olupine utvrđeno je da se današnje stanje poprilično razlikuje od otprije dokumentiranog. Zrakoplov se sastoji od dijelova koji su razasuti na širem predmetnom području, a jedini koherentan dio nekadašnjeg zrakoplova sastoji se

Pličina Mramori, amfore (foto: M. Uhač)

Bombarder B 24-Liberator (foto: A. Prekalj)

od krila sa stajnim trapom i kotačem te dijelovima motora. Moguće je da je sadašnje stanje prouzročeno ribarenjem na tom području, odnosno povlačenjem ribarskih mreža iznad olupine.

3. Pličina Lunga

Prilikom šireg pregleda sa sjeverne strane pličine do otoka Lunge pronađeno je nekoliko izoliranih pokretnih nalaza, poput dijela dna sjevernoafričke sigilate, gornjeg dijela amfore tipa Forlimpopoli te obrađene drvene grede (s čavlom) nepoznate datacije.

4. Arheološko istraživanje lokaliteta Salamun

Od 14. do 25. listopada 2019. trajalo je podvodno arheološko istraživanje antičkog lokaliteta Salamun. Lokalitet se nalazi između današnje marine autokampa Valkanela i otoka Salamuna. Prilikom podmorskog pregleda utvrđeno je da se na morskom dnu nalazi konstrukcija građena od nabačenog kamena lomljenca, koja tvori formu nasipa. Ukupna je dužina konstrukcije 81 m, a širina oko 15 m. Najveća dubina na sredini kanala sa zapadne strane nasipa iznosi 3,5 m, na nasipu 2,3 m, a na istočnoj strani nasipa 2 m. Nasip je građen od nepravilno izlomljenog kamena vapnenca. Unutar konstrukcije utvrđeno je postojanje ugrađenih drvenih trupaca, u pravilnoj liniji dužine 10 m u smjeru pružanja nasipa (četiri komada). Paralelno s istočnim nizom, na prosječnoj udaljenosti od 3 m sa zapadne strane nalazi se drugi niz trupaca. Trupci su uzdužno raskalani ili prepiljeni, a debljina im varira od 8 do 60 cm te dužina od 40 do 286 cm. Kora na trupcima nije prisutna, a gornja im je površina ravna.

Površina arheološkog sondiranja iznosila je oko 40 m². Prilikom uklanjanja sloja površinskog kamenja i manjih ulomaka amfora, s istočne strane trupaca utvrđeno je postojanje devet pilona, čiji je promjer od 10 do 21 cm. Grane su rašljama opasavale pilone, a svojim su se dužim dijelovima pružale unutar korpusa nasipa. Istraživani slojevi sastavljeni su od kamenja, većih dijelova amfora, uglavnom tipa Lamboglia 2, te malakoloških ostataka kao što su razbijene kamenice, periske, volci i dr.

Današnja morfologija konstrukcije zasigurno se izgledom i očuvanošću razlikuje od izvorne forme građevine. Naime, zbog morskih utjecaja tijekom duljeg razdoblja došlo je do erodiranja strukture te disperziranja manjeg pokretnog

Salamun – podmorje (foto: J. Macura)

materijala na široj površini morskog dna. Tijekom gradnje luke nautičkog turizma, građevina je djelomično devastirana i preslojena. Južna strana strukture ipak je integralnije očuvana zbog toga što je od morskih utjecaja zapadnih i južnih vjetrova većinom zaštićena otokom Salamun, dok zbog manje dubine nije povoljna za plovidbu.

Na osnovi analize materijala iz slojeva SJ001, SJ002 i SJ003, može se reći da je osnovna struktura uglavnom građena u jednom mahu. Postupak gradnje građevine je sljedeći: prvobitno su kao matrica gradnje zabijeni piloni koji su formirali okvir građevine. Piloni su potom dodatno učvršćeni nabačajem lomljenog kamena vapnenca oko pilona, ali i unutar strukture. Zatim su u cilju boljeg

učvršćenja bokova građevine zbog pridržavanja pilona koji vjerojatno nisu bili dovoljno čvrsto zabijeni u mulj (zbog matične stijene) te povezivanja cjelokupne strukture u jedan volumen, pažljivo ugrađene rašljaste grane. Njihov deblji dio postavljen je s vanjske strane konstrukcije, na način da je račva postavljena oko pilona. Ostatak grane dug do 2 m pruža se unutar strukture građevine te je učvršćen nabačenim kamenjem, kao i većim ulomcima amfora. S unutarnje strane pilona iznad račvastih grana bili su položeni trupci većih dimenzija. Uzdužno kalani ili piljeni trupci svojom su ravnom stranom okrenuti prema gore. U ovom trenutku istraživanja teško je sa sigurnošću utvrditi namjenu predmetnih trupaca, koja je mogla biti konstruktivna, tj. za potrebe jačeg povezivanja strukture, ali i utilitarna u smislu poravnanja gornje plohe građevine za potrebe hodanja ili vožnje kolima. Treba naglasiti prisutnost velike količine amfora istovjetnog tipa (Lamboglia 2), kao i veće ulomke amfora, što upućuje na to da su one unutar strukture ubacivane bez jasnog rasporeda, vjerojatno kao iskorišteni otpadni materijal u kombinaciji s lomljenim kamenom. To vjerojatno upućuje na gradnju građevine u jednom mahu.

Građevina je vjerojatno sekundarno proširivana uz dodatan kameni nabačaj, koji je uglavnom potvrđen na zapadnoj strani, tako da maksimalna širina građevine danas iznosi oko 15 m.

Na temelju rezultata istraživanja, mogu se donijeti određena promišljanja o namjeni i funkciji građevine, koja je nastala s namjerom da se poveže kopno s otokom Salamunom, poput ceste s ciljem privođenja poljoprivrednoj namjeni otoka. Njezina naknadna funkcija nedvojbeno je bila i lučka s obzirom na to da mnoštvo mlađeg arheološkog materijala, koji se nalazi na zapadnoj strani strukture i na njezinu središnjem dijelu, upućuje na njezinu dugotrajniju uporabu u funkciji pristaništa. Dio antičke strukture blizu mola luke nautičkog turizma najdublji je dio u prolazu između kopna i otoka. To upućuje na pretpostavku da je zbog glacioeustatičkih promjena razine mora na istraživanom području u antici bio moguć siguran pristup brodom do same strukture.

Na lokalitetu su od pokretnog materijala najvećem broju pronađene amfore, i to nekoliko tipova: Lamboglia 2, Dressel 6A i Dressel 2-4, Ostia 23 te Porto Recanati. Gotovo su polovica amfora na lokalitetu Lamboglia 2, i to osobito iz SJ 003, tj. iz unutrašnjosti konstrukcije. Prema različitim morfološkim inačicama oboda datiraju se od kraja 2./početka 1. st. pr. Kr. do kraja 1. st. pr. Kr. Među amforama Lamboglia 2 na lokalitetu se izdvaja ona sa žigom DEME na obodu, čija je analogija pronađena u Naroni i u Puli. U istom su sloju također pronađene amfore Dressel 6A, koje su služile za transport vina i koje se datiraju od sredine 1. st. pr. Kr. do sredine 1. st. Amfore Dressel 2-4 pronađene su u površinskome sloju (žig COSSI na vratu karakterističan za amfore Dressel 6A, za njihovu kasniju produkciju i datiran je u razdoblje između 45./50. i 78./80. godine). Amfore Porto Recanati pronađene su kao površinski nalazi i datirane su od 1. do sredine 3. st. Na Salamunu je prisutna i afrička amfora tipa Ostia 23, a pronađena je u površinskome sloju. Datirana je u prvu polovicu 2. st. i pripada ranom tipu amfore toga tipa.

Što se tiče datacije lokaliteta, drvena konstrukcija i nasip preliminarno se datiraju od kraja 2./početka 1. st. pr. Kr. do sredine 1. st. pr. Kr. Lokalitet je vjerojatno bio u intenzivnoj uporabi do prve polovice 2. st., a možda i duže.

Marko Uhač
Dolores Matika

Summary

In 2019, underwater archaeological excavations were carried out in the water area around Vrsar to determine the condition of known archaeological sites and discover new ones. Underwater archaeological surveys covered three sites: 1. Mramori Shallow, ancient shipwrecks and ship structure (15th–16th century); 2. Bomber B 24-Liberator; 3. Lunga Shallow. Archaeological research was conducted at the ancient underwater site Salamun near the island of Salamun.

Redni broj: 292
Lokalitet: Vrsar – Monte Ricco
Naselje: Vrsar
Grad/općina: Vrsar
Pravni status: Z-7754
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 9. do 19. travnja te od 9. rujna do 12. listopada 2019. trajalo je sustavno arheološko istraživanje prapovijesnog i antičkog nalazišta na lokalitetu Monte Ricco kraj Vrsara, na k.č. 237/1, k.o. Vrsar. Ovogodišnja su arheološka istraživanja obuhvatila područje veličine oko 50 m^2. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Robert Matijašić, a članove stručne ekipe činili su: doc. dr. sc. Davor Bulić, dr. sc. Katarina Gerometta, dr. sc. Sara Popović, Katarina Šprem, mag. arheo., Tea Lokner, mag. arheo. U istraživanju su također sudjelovali studenti Odsjeka za povijest i Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Puli, Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odjela za

Snimka cisterne na Monte Riccu, crvenim je označeno područje istraživanja 2019. g.

Snimka istraživanih zidova istočno od cisterne

Pogled na sjeverni profil iskopa u kvadrantu D2

arheologiju Sveučilišta u Zadru. Nositelj projekta bilo je Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Centar za interdisciplinarna arheološka istraživanja krajolika Filozofskog fakulteta, a u sklopu znanstvenog projekta Arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar – ArchaeoCulTour (HRZZ-PAR-02-2017-01, 2018-2020). Financijska sredstva za provođenje projekta osigurali su Hrvatska zaklada za znanost, Općina Vrsar, Turistička zajednica Općine Vrsar i Maistra d.d. Logističku podršku pružilo je komunalno poduzeće Montraker d.o.o.

Istraživanje antičke cisterne i rimske arhitekture na lokalitetu Monte Ricco nastavak je istraživanja koja su započela 2014., a arheološka istraživanja sustavno prate i konzervatorski radovi.

Kao prapovijesna gradina nalazište Monte Ricco spominje se od početka 20. st. (Marchesetti 1903: 115; Marchesetti 1908: 189, 190.), a 1964. prepoznati su ostaci nadsvođene rimske cisterne (Šonje 1964: 94, 95; Šonje 1966: 318, 319). Ovogodišnje istraživanje bilo je jednim dijelom koncentrirano na područje između zidova sj 62 i sj 63, okomitih na istočni zid cisterne, i istraživanje zidanih struktura istočno od cisterne, odnosno na zidove sj 73 i sj 32 (kvadranti D1, D2, A1, A6, E6, E11). S druge strane, započeto je istraživanje Sonde IV u kvadrantima A12 i A17, gdje su se na površini vidjeli tragovi zidane strukture.

Usporedni zidovi sj 62 i sj 63 široki su 45 cm, pružaju se u dužini od 2,7 m, a međusobno su udaljeni 1 m. Građeni su od neklesanog ili djelomično klesanog kamenja (klesano je samo vidljivo lice zida) povezanog vapnenim mortom. Oba su zida temeljena na matičnoj stijeni, ali je ispod južnog zida (sj 62) matična stijena na manjoj apsolutnoj visini (dalje AV) od matične stijene ispod sjevernog zida (sj 63). S obzirom na to, zid sj 62 sačuvan je u osam redova slaganog kamenja, a zid sj 63 u trima redovima razmjerno pravilno uslojenog kamenja.

Zidovi sj 62 i sj 63 pružaju se prema istoku do zida sj 73, koji je okomit na spomenute zidove i pruža se usporedno s istočnim zidom cisterne. Zid sj 73 istražen je u dužini od 18 m, a nastavlja se izvan ove godine otvorene sonde. Temeljen je na matičnoj stijeni, zidan je od većeg, grubo obrađenog, relativno pravilno uslojenog kamenja povezanog zemljom i slabo povezan vapnenim mortom, a sačuvan je u dva do četiri reda kamenja.

Zid sj 32 pruža se usporedo sa sjevernim zidom cisterne u dužini od 3,3 m, temeljen je na matičnoj stijeni, građen je od većeg amorfnog kamenja povezanog vapnenim mortom i širok je 65 cm. Zidovi sj 73 i sj 32 organski su povezani te pripadaju istoj graditeljskoj fazi.

Iskop je proširen dvjema sondama uza zidove sj 73 i sj 32, radi stjecanja uvida u stratigrafiju zemljanih slojeva uza zidove sj 32 i sj 73, kao i prikupljanja više informacija o navedenim zidovima. Sjeverno od zida sj 32 iskopavanje je bilo ograničeno na pravokutno područje dimenzija 4x1 m. Istočno od zida sj 73 iskopavano je područje dimenzija 1,7x4,2 m.

U slojevima sjeverno od zida sj 32 ističu se stratigrafske jedinice: sj 75 (recentan sloj agregata iz 1963/1964), sj 77 – tamnosmeđa zemlja s prapovijesnom keramikom, sj 81 – urušenje zida, ulomak tegule s kartušom u kojoj je slovo „S", sj 84 i sj 85 – tamnosmeđa zemlja u škrapama, s brončanodobnom keramikom.

Stratigrafija je prostora između zidova sj 62 i sj 63 kompleksna. U gornjem su dijelu sj 86, sj 87 i sj 88, s većim amorfnim i klesanim kamenjem, sitan je materijal brončanodobni i ranorimski (amfore Lamboglia 2, firma-lampe, keramika tankih stijenki), ispod toga sj 89 – žuta pjeskovita zemlja, s malo nalaza, uglavnom antičke keramike, te nekoliko kompaktnih formacija s vapnenim mortom, sj 90, sj 70 i sj 94.

Stratigrafiju istraženog područja istočno od zida sj 73 čine karakteristični slojevi sj 78, sj 79 i sj 83 – veće amorfno kamenje sa zemljom crvenosive, odnosno smeđe te crvene boje, s ulomcima antičke građevne keramike, nedijagnostičkim ulomcima amfora, ulomcima zidne žbuke s oslikom.

Na dnu je sj 93 – tanak sloj tamnosmeđe zemlje na matičnoj stijeni, s ulomcima brončanodobne keramike.
Prilikom detaljnog pregledavanja terena južno od cisterne, na površini su uočeni tragovi zidanih formacija te je započelo njihovo otkopavanje kako bi se mogle prikladno dokumentirati. Djelomično su otkopani ostaci dvaju zidova, od kojih se jedan pruža u smjeru jugozapad-sjeveroistok (zid sj 97), a drugi je okomit na prethodni i pruža se u smjeru sjeverozapad-jugoistok (zid sj 96). Građeni su od većeg amorfnog kamenja povezanog vapnenim mortom i orijentacijom odgovaraju ostalim zidovima na nalazištu. Zid sj 97 djelomično je sačuvan, bez južnog lica, u dužini od 1,5 m. Širina zida sj 96 iznosi 70 cm i očišćen je u dužini od 1,4 m. Istraživanje okolnog područja započelo je definiranjem Sonde IV u obliku nepravilnog slova „L". Tako je područje istraživanja obuhvaćeno dvama pravokutnicima dimenzija 5,5x1,6 m i 3,4x1,5 m. U sj 99 pronađena je veća količina keramičkih tesera nejednakog oblika i dimenzija, prosječne veličine oko 3-4 cm x 3-4 cm x 3-4 cm, i nedijagnostičkih ulomaka amfora. Sj 95 čini sloj kamenih oblutaka prosječne veličine ljudske šake i amorfno kamenje, a mjestimično je sačuvana sj 100 – sloj sitnijeg amorfnog kamenja i vapnenog morta, ostatak malterne podnice ili podloge poda.

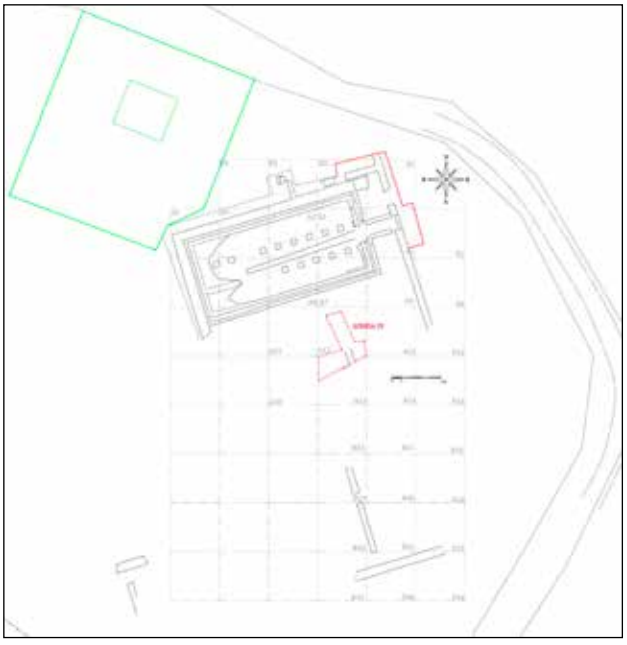

Geodetska situacija s naznačenom sondom IV

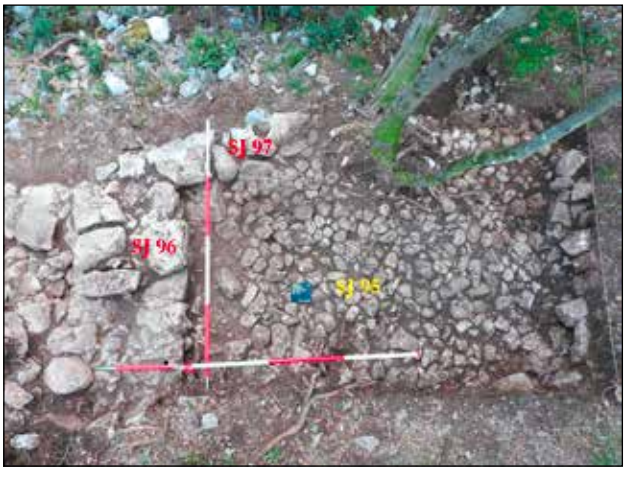

Pogled sa sjevera na sondu IV u kvadrantu A17

Konfiguraciju terena zapadno od otvorene sonde IV obilježava „brežuljak" visine do 1,5 m, sj 101 i sj 102, koji se sastoji od većeg neobrađenog i obrađenog kamenja u obliku klesanaca, od kojih su neki izvorno bili ugrađeni u svod cisterne. Među kamenjem je rahla siva pjeskovita zemlja, a od nalaza je bilo građevne keramike, amfora, aretinske, venetske keramike i stolnog posuđa.
Zaključno, tragovi na zapadnom kraju zidova sj 62 i sj 63 upućuju na mogućnost da su oni izvorno bili povezani poprečnim zidom i da su prethodili gradnji cisterne, a da je tijekom naknadne preinake srušen zid cisterne u nastavku prostora između sj 62 i sj 63. Kanal uklesan u matičnu stijenu po sredini središnjeg „broda" cisterne, dokumentiran tijekom prijašnjih istraživanja, bio je povezan s prostorima između zidova sj 62 i sj 63.
S obzirom na njegov nesimetričan položaj unutar središnjeg „broda" cisterne i činjenicu da nije riječ o kanalu koji ima funkciju taložnice, jer je nagib dna cisterne prema južnom zidu, a ne prema središnjem „brodu", vjerojatno je kanal uklesan u matičnu stijenu istovremenu s gradnjom zidova sj 62 i sj 63, odnosno prethodi gradnji cisterne. Postavlja se pitanje namjene prostora između zidova sj 62 i sj 63. Iako nema nepobitnih argumenata, moguće je pretpostaviti kaptažu izvora vode na koji je poslije nadograđena cisterna, slično drugim poznatim rimskim vodotehničkim rješenjima u Istri, na brdu Gradini na Velikom Brijunu i u Pomeru.
Ostaje nejasno zašto je zid sj 73 na mjestu gdje bi trebao činiti istočni dio hipotetske kaptaže sačuvan samo u istočnom dijelu temelja. Činjenica da zidovi sj 62 – sj 63 i zid sj 73 nisu organski povezani upućuje na dvije graditeljske faze. Međutim, pokretni nalazi ne pružaju jasne podatke na temelju kojih bi bilo moguće interpretirati apsolutne kronološke okvire gradnje pojedinih zidanih struktura na lokalitetu. Iznimka je u tom smislu istočni zid cisterne, čiji *terminus post quem* čini nalaz ulomka dna keramičke posude s crnim premazom tipa Campana B, koja je pronađena u zemljanom sloju ispod prvog reda kamenja. Poznato je da se takva keramika proizvodila u keramičarskim centrima Etrurije u prvoj polovici 1. st. pr. Kr., što upućuje na to da je gradnja cisterne započela najvjerojatnije sredinom 1. st. pr. Kr. ili malo poslije. Relativna kronologija građevinskih struktura oslanja se na interpretaciju međusobnih odnosa pojedinih zidova. Gradnji cisterne prethode zidovi sj 62 i sj 63, a možda i zidovi sj 73 i sj 32. S obzirom na to da pokretni nalazi upućuju na to da se život u rimsko doba na nalazištu odvijao u okvirima od otprilike jednog stoljeća, pojedine su se faze gradnje i adaptacije građevinskog sklopa odvijale unutar nekoliko desetljeća ili možda čak i unutar istog desetljeća, možda i u razmaku od svega nekoliko godina.

Literatura

Marchesetti 1903 C. Marchesetti, I castellieri preistorici di Trieste e della Regione Giulia, Trieste, 1903.
Marchesetti 1908 C. Marchesetti, Relazione sugli scavi preistorici eseguiti nel 1906, Bollettino della Società Adriatica di Scienze Naturali di Trieste, 14, 1908: 189, 190.

Šonje 1964 A. Šonje, Gavanov vrh, Poreština, Istra, Arheološki pregled, 6, Beograd, 1964: 94, 95.
Šonje 1966 A. Šonje, Prethistorijski nalazi poslije drugog svjetskog rata u Poreštini, Jadranski zbornik, 6, Rijeka – Pula, 1966: 295 – 330.

doc. dr. sc. Davor Bulić
prof. dr. sc. Robert Matijašić

Summary

In 2019, systematic archaeological excavations were conducted at the prehistoric and ancient site of Monte Ricco near Vrsar, on cadastral parcel 237/1. The investigations into the ancient cistern and Roman architecture represent a continuation of research that began in 2014, with the archaeological work systematically accompanied by conservation efforts.

Redni broj: 293
Lokalitet: Žminj – kaštel Žminj
Naselje: Žminj
Grad/općina: Žminj
Pravni status: Z-608
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 22. do 26. srpnja 2019. trajao je nastavak zaštitnih iskopavanja na prostoru srednjovjekovnog i novovjekovnog kaštela u Žminju. Nositelj projekta bio je Odjel za kopnenu arheologiju, sjedište Juršići, Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Josip Višnjić, konzervator arheolog, zamjenik voditelja Tihomir Percan, a u arheološkim istraživanjima sudjelovali su i studenti arheologije Elena Rudan i Luka Bariša te tri pomoćna fizička radnika. Iskop površinskih slojeva zemlje te naknadno zatrpavanje sonde i uređenje prostora na kojem su se istraživanja odvijala obavili su djelatnici obrta „Transporti Valter" iz Žminja. Restauratorske zahvate na pokretnim arheološkim nalazima obavila je restauratorica Marija Sekulić. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Cilj ovogodišnjih radova bio je istraživanje sonde smještene uz južni zid crkve sv. Mihovila i prikupljanje podataka o načinu funkcioniranja tog prostora prije gradnje kasnosrednjovjekovnog kaštela, s obzirom na to da se radi o najvišem dijelu brežuljka na kojemu je formirano naselje.
Prilikom istraživanja potvrđena je stratigrafska slika nalazišta, koja je utvrđena prilikom prethodnih istraživanja na nalazištu. Tako su najstariji slojevi datirani u prapovijesno, brončano doba, slijede nalazi iz ranog, razvijenog i kasnog srednjeg te ranog novog vijeka. Osobito važan rezultat ovogodišnjih istraživanja bio je utvrđivanje građevinskih struktura najstarijeg srednjovjekovnog perioda funkcioniranja naselja, što svjedoči o postupnom širenju njegovih gabarita.
Ispod površinskih slojeva, koji se mogu datirati u 19. i 20. st., u jugoistočnom kutu sonde, koji je položen na plitkim matičnim stijenama, došlo se do slojeva i struktura koje se mogu datirati u rani novi vijek. Naime, u tom su dijelu sonde definirani ostaci zidane konstrukcije usmjerene od sjeveroistoka prema jugozapadu (SJ 191), građene od priklesanog kamena povezanog vapnenim vezivom. Zid je stariji od obiju sakralnih građevina koje danas funkcioniraju na tom položaju, s obzirom na to da zalazi pod zidove i jedne i druge, što je (osim ovogodišnjim) potvrđeno i istraživanjima 2009. godine. Južno od zida utvrđeni su ostaci hodne razine načinjene slaganjem neobrađenog kamena u škrape stijene (SJ 192), koja je najvjerojatnije povezana sa zidom SJ 191. Uz obje strukture nalazio se sloj SJ 190, s ulomcima ranosrednjovjekovne keramike.
Sjevernije od zida SJ 191 teren naglo pada te su prilikom istraživanja utvrđeni slojevi koji pripadaju kasnom srednjem i ranom novom vijeku (SJ 188, 193 i 194), razvijenom srednjem vijeku (SJ 195 i 197) te brončanom dobu (SJ 199 i 200).
Sudeći prema nalazima, može se zaključiti da je ranosrednjovjekovno naselje zauzelo nešto manju površinu od brončanodobnog, čiji su gabariti barem djelomično definirani prethodne godine. U razvijenom srednjem vijeku teren je nasut, a naselje se proširilo prema sjeveru. Građevine koje su nastale u spomenutom periodu većim su dijelom srušene u kasnom srednjem vijeku, prilikom gradnje kaštela.
Tijekom istraživanja pronađeni su mnogobrojni pokretni arheološki nalazi koji pripadaju svim razdobljima spomenutima prilikom pojašnjavanja stratigrafije nalazišta. Ovogodišnja su istraživanja rezultirala relativno brojnom skupinom brončanodobne keramike i litike, koja potvrđuje dataciju nalazišta u srednje brončano doba. Prikupljeni su i malobrojni ulomci keramičkih posuda grublje izrade, koje karakteriziraju zadebljani obodi koji se presavijaju preko vrata posude i prelijepljeni su preko njezina tijela, a mogu se datirati u rani srednji vijek. Njihova se slabija zastupljenost tijekom ovogodišnjih istraživanja može objasniti

Kaštel Žminj, istražena sonda u kvadrantima D1 i D2 (foto: J. Višnjić)

Kaštel Žminj, sonda s vidljivim ostacima ranosrednjovjekovnog ogradnog zida (foto: J. Višnjić)

činjenicom da je tek manji dio istraženog prostora funkcionirao kao dio ranosrednjovjekovnog naselja, dok se sjeverni dio nalazišta zapravo nalazio izvan njegovih gabarita i zatrpan je prilikom proširenja platoa tijekom razvijenog srednjeg vijeka. Sljedeća skupina nalaza pokriva razdoblje razvijenog srednjeg vijeka i može se datirati od 10. do 14. st. Među nalazima su prikupljeni gotovo isključivo ulomci grubog kuhinjskog posuđa, koji u najvećoj mjeri pripadaju trbušastim loncima. Zajedno s ulomcima grubog posuđa, pri kraju tog razdoblja počinju se pojavljivati i najstariji primjerci luksuznijega glaziranog stolnog posuđa, čija se proizvodnja može datirati u 13. ili 14. st. Slijede nalazi koji se mogu datirati u period između 14. i 16. st., među kojima postupno počinju prevladavati ulomci skupocjenijeg posuđa glaziranih stijenki, koje je do Žminja stizalo s područja sjeverne Italije. Na dijelu arheološkog materijala obavljeni su restauratorski zahvati.

dr. sc. Josip Višnjić

Summary

In 2019, the project of archaeological excavations in the area of the medieval and early modern castle in Žminj was continued. The goal of this year's work was to investigate the trench located next to the southern wall of the Church of St. Michael and gather data on the functioning of this area before the construction of the late medieval castle, considering it is the highest part of the hill where the settlement was formed. The oldest layers date back to the prehistoric Bronze Age, followed by finds from the Early, High, and Late Middle Ages, as well as the early modern period. A particularly significant result of this year's research is the identification of the architectural structures from the earliest medieval period of the settlement, indicating the gradual expansion of its footprint. Numerous movable archaeological finds belonging to all periods of the site were discovered during the investigation.

PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA

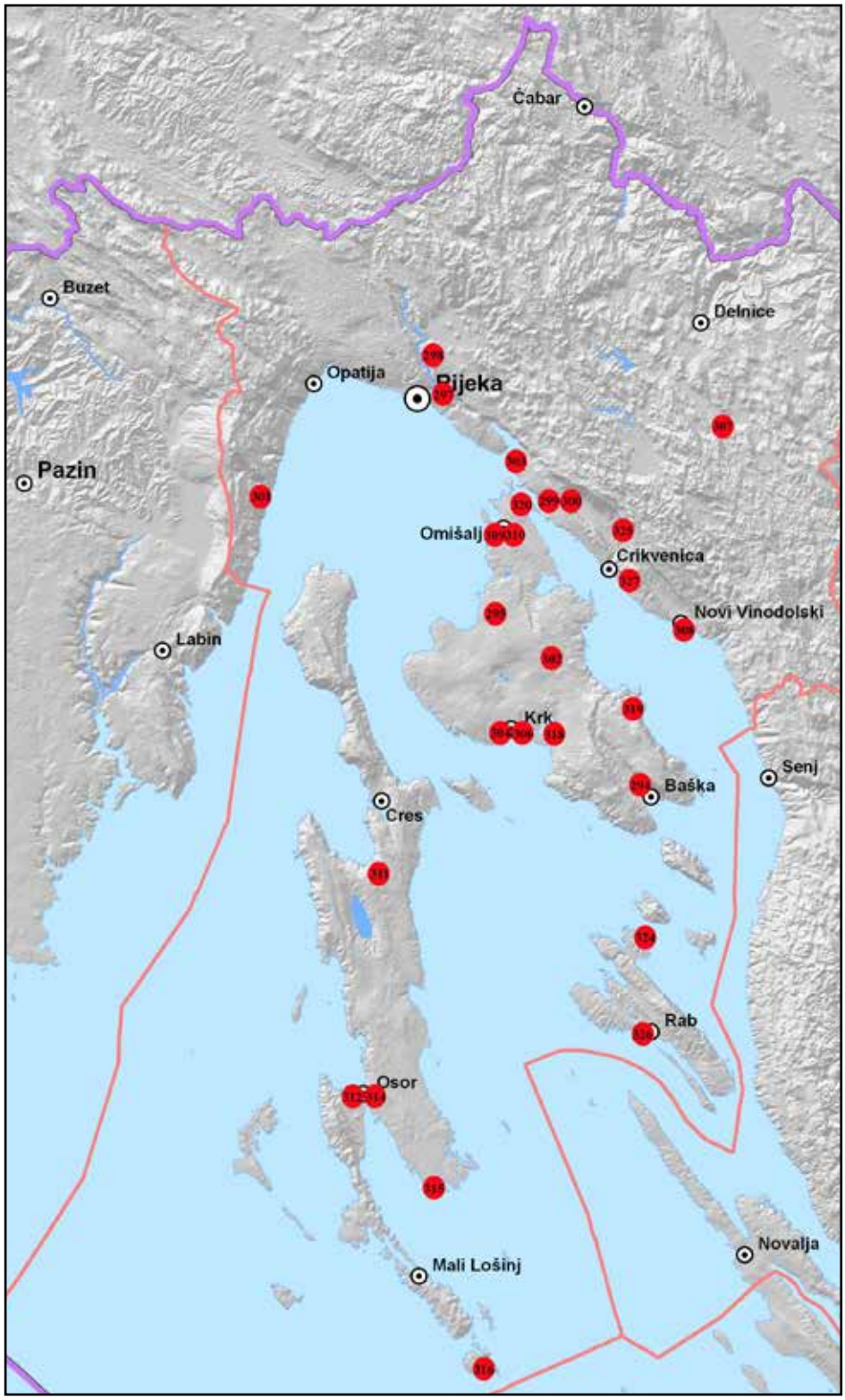

294 *Baška – područje općine*
295 *Cickini*
296 *Gorski kotar*
297 *Gradina Solin*
298 *Grobnik – Grobišće*
299 *Jadranovo – luka Perčin*
300 *Jadranovo – uvala Grabrova*
301 *Kanjon Drage i Peruna*
302 *Kaštel Gradec – Rovoznik*
303 *Kraljevica – uvala Carovo*
304 *Krk – Frankopanski kaštel*
305 *Krk – gradska jezgra*
306 *Krk – vila Schinigoi*
307 *Mrkopalj – Fortica*
308 *Novi Vinodolski – utvrda Lopar*
309 *Omišalj – Kamenjak*
310 *Omišalj – utvrda Fortičina*
311 *Orlec – Ograda*
312 *Osor – k.č. 994/4, k.o. Osor*
313 *Osor – Kavanela*
314 *Osor – Kavanela (kanalizacija i vodovod)*
315 *Otok Cres – uvala Martinšćica*
316 *Otok Ilovik – uvala Paržine*
317 *Otok Krk – podmorje*
318 *Otok Krk – Puntarska draga, uvala Trojna*
319 *Otok Krk – uvala Orgul*
320 *Otok Krk – uvala Voz*
321 *Otok Lošinj – prapovijesne gradine*
322 *Otok Rab*
323 *Otok Rab – biciklističke rute*
324 *Otok Rab – Lopar – uvala Podšilo, rt Stolac*
325 *Podbadanj – kapela Svetog Duha*
326 *Rab – Bobotine*
327 *Selce – luka, podmorje*

Redni broj: 294
Lokalitet: Baška – područje općine
Naselje: Baška
Grad/općina: Baška (otok Krk)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV, MD
Vrsta radova: sustavan terenski pregled

Od 6. do 25. svibnja 2019. Arheološki muzej u Zagrebu proveo je treću fazu sustavnog terenskog pregleda na području općine Baška na otoku Krku te, u suradnji s tvrtkom Kaducej d.o.o., fotogrametrijsko snimanje položaja Sveti Ivan, na kojem je smješten kaštel Baška. Istraživanje je vodila dr. sc. Filomena Sirovica, dipl. arheo., a zamjenik voditelja bio je Sanjin Mihelić, dipl. arheo. Stručnu ekipu činile su Anita Dugonjić, dipl. arheo. i Martina Korić, mag. arheo. Lokalitet je fotogrametrijski snimio Josip Burmaz, dipl. arheo., a podatke obradio Dinko Tresić Pavičić, dipl. arheo.

Budući da je poznavanje i razumijevanje učestalosti i distribucije ostataka iz prošlosti temeljni preduvjet za donošenje svih vrsta upravljačkih odluka u području zaštite i očuvanja kulturne baštine, Arheološki muzej u Zagrebu od 2017. provodi sustavan terenski pregled na širem području općine Baška (Sirovica, Mihelić 2017; 2018; 2019). Istraživanje je usmjereno na bilježenje svih na površini vidljivih arheoloških ostataka, s ciljem dobivanja uvida u značajke distribucije i učestalosti arheoloških ostataka kroz prostor i tijekom vremena te njihova odnosa prema zadanim prirodnim uvjetima i reljefnim značajkama prostora. Terenski je pregled osmišljen na temelju do sada poznatih podataka o arheološkom potencijalu područja te je, u skladu s poznatim značajkama zadanog prostora, organiziran prema unaprijed određenim prostornim jedinicama.
Kako bi se omogućilo detaljno bilježenje obrazaca distribucije površinskoga arheološkog materijala u krajoliku, prije terenskog pregleda definirani su različiti položaji primarni za istraživanje. U skladu sa situacijom utvrđenom na terenu te ovisno o utvrđenoj vidljivosti, svaki je pregledan položaj podijeljen na manje prostorne jedinice: na lokacije označene slovom „L" te brojkom i oznakom položaja ili na vidljive strukture (zidovi, podzidi, urušenja i sl.) označene slovom „S" te ponovo brojkom i oznakom položaja na kojem se nalaze. Sve su jedinice pregleda definirane u skladu sa stvarnom situacijom na terenu i izmjerene uporabom ručnog GPS-a.
Terenska je dokumentacija organizirana prema sustavu najmanje prostorne jedinice (lokacije ili strukture), a temeljnu jedinicu pregleda čini artefakt. Time je omogućeno dosljedno bilježenje svih arheoloških ostataka u krajoliku, bez obzira na uzroke njihove pojave. Prisutnost površinskoga arheološkog materijala bilježena je u unaprijed pripremljene obrasce, uz istodobno razdvajanje prema vrsti uočenog materijala. Prema unaprijed dogovorenim kriterijima, tijekom pregleda prikupljan je sav statistički i dijagnostički važan pokretan arheološki materijal: prije svega ulomci keramičkih posuda, a zatim i drugi pokretni arheološki ostaci: npr. metal, šljaka, staklo i sl.
U terenskom je pregledu istodobno sudjelovalo troje sudionika. Na položajima na kojima je zbog izrazito niske i prorijeđene vegetacije vidljivost procijenjena kao dobra, pregled se odvijao u odnosu na tzv. lokacije. Riječ je o širim prostornim jedinicama, obično omeđenima suhozidima na kojima je bilo moguće bilježiti i distribuciju arheološkog materijala vidljivog na površini. Svaku pojedinu lokaciju pregledavao je jedan sudionik istraživanja u vremenskom rasponu od 5 minuta. Na položajima na kojima zbog slabije vidljivosti uzrokovane visokom vegetacijom takav pristup nije bio moguć, pregledavane su samo vidljive strukture, bez mjerenja vremena. Osim bilježenja podataka o distribuciji površinskog materijala, prikupljani su podaci o vrstama pregledanih struktura te su zasebno dokumentirane sve uočene tvorevine (ostaci arhitekture, koncentracija keramičkog materijala i sl.), čime su prikupljeni dodatni podaci o položajima za koje se s većom vjerojatnošću može smatrati da imaju izrazitiji arheološki potencijal ili sadrže očuvane potpovršinske arheološke ostatke.
Tijekom ovogodišnjeg istraživanja terenskim je pregledom obuhvaćeno deset položaja označenih brojkama od 21 do 30. Dodatno je sustavno pregledan položaj P-1 Cuzin, na kojem je ekstenzivniji terenski pregled obavljen tijekom istraživanja 2016. godine (Sirovica, Mihelić, Korić 2017). Nastavljeno je i istraživanje na položaju P-2 Sveti Ivan, gdje je posebna pažnja ponovo posvećena detaljnijoj izmjeri smještaja i dimenzija ostataka struktura građenih uz uporabu vezivnog sredstva te su pojedine točke izmjerene diferencijalnim GPS-om, što će omogućiti precizniji prostorni raspored prikupljenih podataka. Uz to, dokumentiranje položaja tijekom ovogodišnjih istraživanja prošireno je fotogrametrijskim snimanjem bespilotnom letjelicom, na temelju čega je izrađen stvarni ortofoto, 3D model, mrežni model s teksturom rezolucije 5 cm/pix i digitalni model površine s hipsometrijskim prikazom i prikazom izohipsa položaja s ekvidistancom od 5 m.
Ukupno je tijekom ovogodišnjih istraživanja pregledano 69 lokacija te 569 struktura pa ukupna površina za koju su tijekom terenskog pregleda prikupljeni podaci o distribuciji površinskog arheološkog materijala iznosi skoro 29 ha. Od 2017. godine pregledano nešto više od 81 ha površine općine te je tijekom tri godine istraživanja dokumentirano 169 lokacija te 2243 strukture. Kao i tijekom prošlogodišnjih istraživanja, prikupljeni su brojni ulomci keramičkih posuda, zatim staklo, litika, željezni i brončani predmeti,

Dokumentiranje ostataka arhitekture (foto: F. Sirovica)

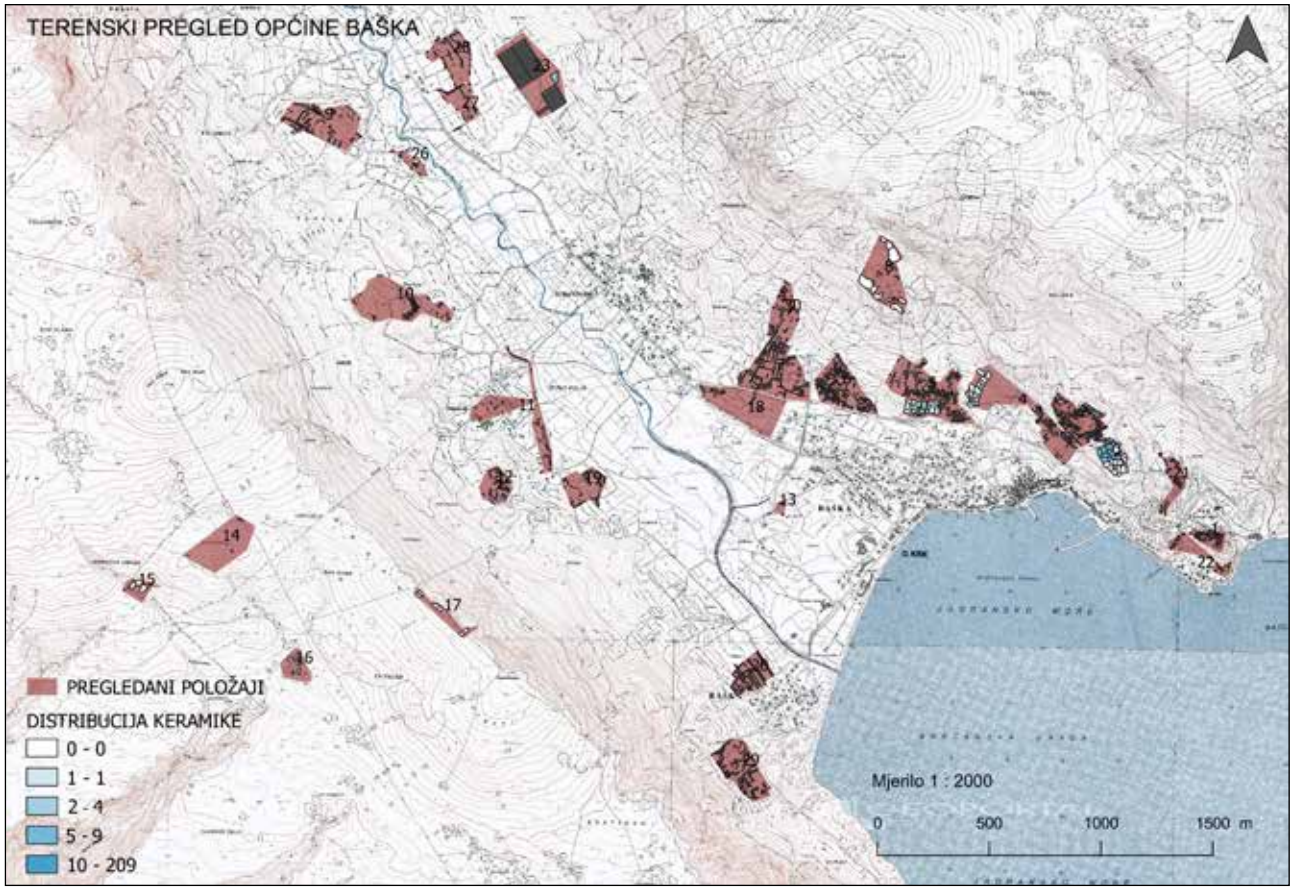

Pregledani položaji s prikazom distribucije površinskog arheološkog materijala na dokumentiranim lokacijama i strukturama (izradila: F. Sirovica; podloga: HOK)

Pogled na položaj P-2 Sveti Ivan (foto: J. Burmaz)

šljaka te samo iznimno ostaci građevnog materijala. Iako obrada prikupljenog materijala tek slijedi, prikupljeni materijal svjedoči o kontinuiranim te prilično intenzivnim ljudskim aktivnostima koje su se na području današnje općine Baška odvijale od prapovijesti do danas. U konačnici, na temelju do sada prikupljenih podataka za 31 pregledan položaj moguće je istaknuti da pokretni arheološki materijal nije utvrđen na samo pet položaja, dok skoro svi ostali sadrže materijal iz novog vijeka i modernog doba. S druge strane, preliminarnom je analizom utvrđeno da se prapovijesni i antički materijal javlja na deset položaja, dok su srednjovjekovni nalazi za sada utvrđeni na njih šest.

Literatura

Sirovica, Mihelić 2017 F. Sirovica, S. Mihelić, Preliminarno stručno izvješće o rezultatima sustavnog terenskog pregleda na području općine Baška (izvješće, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2017.

Sirovica, Mihelić 2018 F. Sirovica, S. Mihelić, Preliminarno stručno izvješće o rezultatima sustavnog terenskog pregleda na području općine Baška (izvješće, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2018.

Sirovica, Mihelić 2019 F. Sirovica, S. Mihelić, Preliminarno stručno izvješće o rezultatima sustavnog terenskog pregleda na području općine Baška (izvješće), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2019.

Sirovica et al. 2017 F. Sirovica, S. Mihelić, M. Korić, Izvješće o rezultatima arheološkog istraživanja u općini Baška na otoku Krku: arheološko iskopavanje na položaju Vorganjska peć i terenski pregled položaja Cuzin, Arheološki muzej u Zagrebu, Konzervatorski odjel u Rijeci (arhiva), 2017.

Filomena Sirovica
Anita Dugonjić
Martina Korić
Sanjin Mihelić

Summary

In May 2019, the Archaeological Museum in Zagreb conducted the third phase of a systematic field survey of the Baška municipality on the island of Krk. The field survey was established in accordance with the known archaeological potential of the area and organised according to predetermined spatial units. The results of the survey were recorded in predesigned forms, and each spatial unit was measured with a hand-held GPS. This year's survey covered twelve positions, while at position 2, along with the recording of masonry structures, the photogrammetric survey was also carried out. In total, 69 locations and 569 structures were covered this year, so the total area for which the data on the distribution of surface archaeological material was collected encompasses almost 29 ha. Inasmuch, it is possible to point out that, since 2017, slightly more than 81 ha of the municipality's surface has been surveyed, i.e. 169 locations and 2243 structures. During that period, numerous fragments of pottery were collected, along with glass, iron and bronze objects, and slag, which bear witness to the continuous human activities that took place in this area from prehistory to the present day.

Redni broj: 295
Lokalitet: Cickini
Naselje: Sršići, Sveti Vid – Miholjice
Grad/općina: Malinska – Dubašnica (otok Krk)
Pravni status: P-2365
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 16. do 27. rujna 2019. Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka nastavio je sustavno arheološko istraživanje na nalazištu Cickini. Uz voditeljicu istraživanja, višu kustosicu Jasnu Ujčić Grudenić, na terenu su bili prisutni i diplomirani arheolozi Nina Radinović i Ivan Klarić. Fizičke radnike osigurala je tvrtka Citadela d.o.o., Hreljin. Radove je financirala Općina Malinska.

Arheološki lokalitet Cickini nalazi se nedaleko od naselja Sveti Vid – Miholjice na otoku Krku. Iako je već 1993. Branko Fučić započeo istraživanje kompleksa u šumi Cickini, tek su 2002. započela sustavna arheološka istraživanja. Uz arheološka istraživanja istodobno su se odvijale sanacija, konzervacija i prezentacija istraženih arhitektonskih ostataka. U tom dužem razdoblju otkopana je crkva s baptisterijem i pomoćnim prostorijama, koja se datira u 6. st. te djelomično stambeni kompleks sa salutatorijem.
Godine 2019. istražen je kvadrant G 21/22, tj. prostor južno od salutatorija. Također, napravljena je i jedna mala sonda u kvadrantu K5, jugozapadno od vanjskog zida crkve, kako bi se pokušala ustanoviti postojeća stratigrafija. Ukupno je označeno deset novih stratigrafskih jedinica, od čega ih šest pripada slojevima, a četiri strukturama. Materijala je bilo iznimno malo, prikupljeno je tek nekoliko ulomaka keramike i stakla. Ulomci odgovaraju keramici pronađenoj prošlih godina u istim slojevima, a datirani su u kasnu antiku.

Istraživanje je započelo iskopavanjem u kvadrantima G 21/22. Najprije je skidan sloj šute (SJ 136), koji je ondje nabacan prilikom istraživanja prostora salutatorija. Nakon toga skidan je SJ 103 uz zidove SJ 043E i 043G. Radi se o sloju urušenja objekta. Taj je sloj mjestimice bio debljine do jednog metra, s velikom količinom kamenja te nešto malo građevnog materijala (tegule, imbreksi). Otvorene su dvije prostorije. Nastavljajući se na sustav slovnog označavanja prostorija, označene su kao prostorija K i prostorija L. Njihov začelni zid SJ 138 istražen je samo sa sjeverne strane, a na njemu se ne nalaze dodatni otvori te se pretpostavlja da je riječ o vanjskom zidu cijelog kompleksa.
U prostoriju L ulazilo se iz prostora salutatorija, a pronađeni su i ostaci praga (SJ 141) te završno očišćen prolaz/vrata na zidu SJ 043E, širok 1,25 m. Južni zid prostorije označen je kao SJ 138 te je paralelan sa zidom SJ 043E. Zapadni zid prostorije L označen je brojkom SJ 137. Prostorija nije do kraja istražena, skinut je samo sloj urušenja SJ 103 te je ondje zaustavljeno istraživanje. Ispod njega se počeo javljati novi sloj s ostacima žbuke, no zbog nedostatka vremena taj je dio ostavljen za istraživanje sljedeće godine.
Iz prostorije L ulazilo se u prostoriju K, a prolaz se nalazi na zidu SJ 137. S istočne strane zida SJ 137 sačuvana je velika količina žbuke, debljine 3 – 4 cm. Ta žbuka potvrđuje da su svi zidovi građevine bili u cijelosti ožbukani, barem s unutarnje strane. Nažalost, na vanjskim zidovima objekta ostaci žbuke za sada nisu pronađeni. Prolaz koji vodi iz prostorije L u prostoriju K širok je 0,90 m. Prostorija K istražena je do razine hodne površine. Podnica je izrađena na način da je na prethodno pripremljenu podlogu postavljen

Kvadrant K5, SJ 134 (foto: J. Ujčić Grudenić)

Kvadrant G21, prostorija K (foto: J. Ujčić Grudenić)

Konzervacija zidova (foto: J. Ujčić Grudenić)

sloj usitnjena kamenja i zemlje koji je zatim nabijen i premazan slojem žbuke s primjesama opeke (*opus signinum*). Zidovi prostorija K i L široki su cca 0,50 cm, a sačuvani su u visini od 0,60 do 1,20 m.

Uz južnu stranu crkvenog objekta, u kvadrantu K5 otvorena je mala sonda veličine 1x2 m, kako bi se pokušala ustanoviti stratigrafija slojeva uz crkveni objekt. Sonda je otvorena uz strukturu koja je tijekom prijašnjih istraživanja i znanstvenih objava označena kao dio ranoantičkog kompleksa (ruralne vile). Taj dio tijekom prijašnjih istraživanja nije otvoren do zdravice. Utvrđena je stratigrafija kako slijedi: SJ 133 – rahla smeđa zemlja s nekoliko ulomaka građevne keramike; SJ 134 – sloj urušenja crkvenog objekta; SJ 135 – taman sloj zemlje, ostaci gorenja objekta; SJ 111 – zdravica. Nije pronađen sloj koji bi bio direktno vezan s ranoantičkom strukturom, a do same zdravice javlja se kasnoantički materijal. Unutar sloja urušenja pronađeni su ulomci građevne keramike koji se mogu pripisati ranoantičkom objektu, no oni nisu nađeni *in situ* – ulomak suspenzure, keramička podna pločica. Ti predmeti vjerojatno su bili upotrebljavani sekundarno, prilikom gradnje crkvenog objekta.

Istodobno s arheološkim istraživanjima konzervirani su zidovi. Radovi su se odvijali u južnom dijelu prostorije koja je označena kao „središnja dvorana". Zidalo se vapnenim mortom NHL5, a za agregat se upotrebljavao pijesak s Hreljina. Podnica cisterne, koja je izrađena od hidrauličke žbuke, ponovno je očišćena kako bi se mogla zaštititi. Prekrivena je geotekstilom te je preko nje razvučen sloj pijeska, kako bi se spriječio prodor raslinja te njezina daljnja devastacija. Sanacija zidova cisterne planira se za sljedeću godinu.

Jasna Ujčić Grudenić

Summary

In September 2019, the systematic archaeological excavations at the Cickini site on the island of Krk, dating back to late antiquity, continued. The research was conducted within quadrants G 21/22, namely in the area south of the *salutatorium*, where two rooms were investigated. Additionally, a small trench was explored in quadrant K5, southwest of the outer wall of the church. In total, ten new stratification units were identified, with six belonging to layers and four to structures. There was very little material, with only a few fragments of pottery and glass collected. Simultaneously, conservation work was carried out on the walls in the southern part of the room, designated as the "central hall," and the floor of the cistern in the residential part of the complex was protected.

Redni broj: 296
Lokalitet: Gorski kotar
Naselje: –
Grad/općina: Vrbovsko, Brod Moravice, Delnice
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: terenski pregledi

Od rujna do konca listopada 2019., u okviru programa „Arheološke topografije Gorskog kotara", organizirane su serije arheoloških prospekcija u sjeveroistočnom, sjevernom, jugozapadnom i središnjem dijelu Gorskog kotara. Tijekom šest tjedana, različitim su metodama arheoloških terenskih pregleda istraživane lokacije kojima su se ispitivala arheološka obilježja. Projekt pregledavanja neistraženih dijelova Gorskog kotara započeo je 2016. godine. Voditeljica istraživanja bila je Paula Androić Gračanin (Istraživački i edukacijski centar *Processus montanus*). U terenskim aktivnostima sudjelovali su vanjski suradnici arheolozi Vedrana Glavaš (Odjel za arheologiju, Sveučilište u Zadru), Andrej Janeš (Hrvatski restauratorski zavod), Ana Konestra (Institut za arheologiju, Zagreb), Martina Korić i Jasna Ujčić Grudenić (Povijesni i pomorski muzej Hrvatskog primorja Rijeka), te Christian Nikolić, koji je bio vodič pasa i vođa tima prilikom terenskih pregleda. Istraživanja je financijski poduprlo Ministarstvo kulture.

Arheološka prospekcija 2019. obuhvatila je širi potez gornjeg toka desne obale rijeke Kupe te nekoliko pozicija u središnjem dijelu, krajnjem sjeveru i jugozapadu Gorskog kotara. Najprije su pregledane pozicije koje administrativno pripadaju gradu Vrbovskom, a nalaze se na krajnjem sjeveroistoku Gorskog kotara. Radi se o lokacijama oko naselja Zdihova, Damlja, Rtića, Klanca, Severina na Kupi, Lukovdola i Štefanaca. Potom je istraživano područje

naselja Brod Moravice, točnije u naseljima Planici i Dolušu. Sljedeća istraživana cjelina nalazi se na području koje administrativno pripada gradu Delnicama. Na tom je dijelu pregledavano područje naselja Brod na Kupi i njegova okolica, točnije naselja Krivac i Čedanj, te drugih manjih naselja uzvodno: Kočičina, Hrvatskog i Zamosta. Također, ove je godine reambuliran i krajnji sjever Gorskog kotara – pregledani su arheološki lokaliteti na poziciji Vražji vrtec (Prezid) (više o pregledanom lokalitetu *Caustra Alpium Iuliarum* na području Prezida u Lipovac Vrkljan, Šiljeg 2006; Lipovac Vrkljan 2007; Višnjić 2016; Višnjć et al. 2019 i ondje citiranoj literaturi). Konačno, pregledano je i područje Gornjeg Jelenja i Plosne.

Za pregledavanje navedenih lokacija u ovoj se sezoni istraživanja primjenjivala svrhovita prospekcija, prospekcija s višestrukim ciljevima, klasični terenski pregledi (tzv. metoda *fieldwalking*) te prospekcija s ciljem ubiciranja arheoloških struktura u prostoru (prema Banning 2002).

Osim navedenih lokaliteta, godine 2019. u neposrednoj okolici srednjovjekovnog sakralnog objekta u Mrkoplju (središnji dio Gorskog kotara) obavljeno je rekognosciranje uz pomoć potražnih pasa za ljudske ostatke.

Svrhovita prospekcija, kojoj prije terenskih istraživanja prethodi prikupljanje svih dostupnih podataka kako bi se, među ostalim, optimizirao terenski rad, provedena je na više lokacija. Poticaji za odabir sljedećih pozicija bili su različiti: povijesni, kartografski i topografski izvori, toponimija, konfiguracija terena i blizina poznatih lokaliteta, intervjui s kazivačima i sl. U širu kategoriju svrhovite prospekcije također se može ubrojiti i ovogodišnja prospekcija s ciljem ubiciranja arheoloških struktura u prostoru. Na području Gorskog kotara, koji je najvećim dijelom pokriven šumom (više od 83 % površine), potonja metoda nameće se kao imperativ jer se na takvu terenu u teoriji lakše raspoznaju nepokretni i veći arheološki ostaci, negoli manji, pokretni arheološki nalazi.

Svrhovita prospekcija i prospekcija s ciljem ubiciranja arheoloških struktura u prostoru odvijale su se na sljedećim pozicijama: Đotičak (naselje Lokovdol), Gradišće (naselje Radočaj – Štefanci), Plešivica (naselje Damalj), Severin na Kupi (okolica kaštela), Krivac (Brod na Kupi), Zamost (Špilja lijeva, Špilja desna), Kočičin (Kozja jama), Sv. Florijan (Hrvatsko), Lazanje (Gornje Jelenje), Prezid (Vražji vrtec) i Plosna. Na lokacijama otprije poznatih lokaliteta (Prezid – Vražji vrtec i Plosna) provedena je reambulacija i dokumentacija. Nedvojbeni arheološki pokazatelji prepoznati su i dokumentirani i na lokalitetima Đotičak i Gradišće. Na potonjim je lokacijama evidentirana nepokretna baština – ostaci struktura, no u ovoj fazi istraživanja nije moguće pretpostaviti užu dataciju tih lokaliteta te su potrebna daljnja istraživanja. Na lokacijama: Plešivica, Severin na Kupi, Kočičin, Sv. Florijan i Lazanje također su potrebna daljnja istraživanja, sondažna iskopavanja ili pak „shovel testing", s obzirom na to da na pregledanoj površini nisu detektirani nedvojbeni arheološki pokazatelji, iako su različite indikacije mogućih arheoloških ostataka utvrđene i na terenu. Speleološki objekti Špilja lijeva i Špilja desna u blizini naselja Zamosta te pozicija Nadkrivac u naselju Krivcu nemaju arheološki potencijal.

Klasični terenski pregledi (tzv. *fieldwalking*) također su provedeni na više lokacija: Zdihovo (groblje), Damalj/Rtić (polje), Klanac (polje), Doluš (njiva), Planica (njiva), Čedanj (njiva), Hrvatsko (oranica) i Prezid (njiva). Te su lokacije bile odabrane zbog blizine (potencijalnog) arheološkog lokaliteta ili *ad hoc* – kada bi se obilazile druge lokacije,

Fortica – potražni psi u procesu potrage za grobljem oko ostataka srednjovjekovne crkvice u Mrkoplju (foto: V. Glavaš)

Gradišče – Radočaj, ostaci suhozidne strukture na novoubiciranom lokalitetu (foto: P. Androić Gračanin)

Kozja jama iznad naselja Kočičina – potencijalni arheološki lokalitet (foto: P. Androić Gračanin)

a potencijal bi se poznavao na samom terenu. Pokretni arheološki pokazatelji, mahom (kasno)srednjovjekovne i novovjekovne te recentne datacije, ustanovljeni su na pet pregledanih pozicija: Doluš (njiva), Planica (njiva), Čedanj (njiva), Hrvatsko (oranica) i Prezid (njiva). Na pozicijama Damalj/Rtić (polje) i Klanac (polje) kvalitetni terenski pregledi nisu bili mogući ili su pak rezultati manjkavi jer su to sada već bivše obradive površine, zarasle u gustu vegetaciju. Na poziciji Zdihovo (groblje) nisu prepoznati nikakvi arheološki pokazatelji.

Osim navedenih terenskih pregleda, u ovoj je sezoni istraživanja provedena i prospekcija uz pomoć potražnih pasa za ljudske ostatke. U srpnju 2019. provedena je jednodnevna prospekcija na lokalitetu Fortica u Mrkoplju, čiji je cilj bio provjeriti nalazi li se u neposrednoj okolici toga srednjovjekovnog sakralnog objekta groblje. Lokalitet su istražili članovi Centra za obuku pasa posebne namjene – S.PAS. Okolicu crkve na Fortici pretraživala su dva potražna psa. Bile su pretraživane tri pozicije – južno, sjeveroistočno i sjeverozapadno od sakralnog objekta. Psi nisu pokazali interes i nisu dali indikaciju na bilo kojoj od pozicija, što znači da na tom prostoru najvjerojatnije nije prisutan specifičan miris raspadnutog ljudskog tijela koji bi kontaminirao zemlju, a koji bi kao takav bio prepoznatljiv tim dresiranim psima. Valja napomenuti da su optimalni uvjeti rada evidentirani samo na jednoj od triju navedenih pozicija, stoga bi za konačne odgovore valjalo ponoviti prospekciju u periodu kada je vegetacija niža (Glavaš 2019).

Literatura

Banning 2002 E. B. Banning, Archaeological Survey. Kluwer, New York, 2002.
Glavaš 2019 V. Glavaš Pregled arheološkog lokaliteta Fortica u Mrkoplju, 2019., neobjavljen izvještaj
Lipovac Vrkljan 2007 G. Lipovac Vrkljan, Prezid – Gredice, Vražji vrtec, Straža, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 304 – 306.
Lipovac Vrkljan, Šiljeg 2006 G. Lipovac Vrkljan, B. Šiljeg, Istraživanja Liburnskoga obrambenog sustava u Prezidu 2006., AIA, Vol. III, No. 1, Zagreb, 2006: 79 – 82.
Višnjić 2016 J. Višnjić, Nove spoznaje o obrambenom sustavu Claustra Alpium Iuliarum: Rezultati istraživanja provedenih u sklopu projekta „Claustra – kameni branici Rimskog Carstva", Portal, No. 7, Zagreb, 2016: 13 – 33.
Višnjić et al. 2019 J. Višnjić, T. Percan, S. Pamić, N. Kuzmanović, Arheološka istraživanja na potezu obrambenih zidova iznad Prezida, u: Claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum, Zagreb, 2019: 184 – 205.

Paula Androić Gračanin

Summary

In 2019, a new campaign of systematic archaeological field surveys was conducted in Gorski Kotar. Previously known archaeological sites, potential open-air locations, and speleological sites suitable for human habitation were visited and documented. A total of 21 locations and positions in the northeastern, northern, southwestern, and central parts of Gorski Kotar were visited, surveyed, documented, and revised. Three known sites were revised during the campaign: Vražji Vrtec (Prezid), Plosna, and Fortica in Mrkopalj. The Fortica site was reconnoitred using cadaver dogs, but no remains of the presumed cemetery near this medieval sacred structure were identified. Additionally, archaeological indicators were identified at seven previously unknown locations: Đotičak (Lukvdol), Gradišće (Radočaj), Doluš (field), Planica (field), Čedanj (field), Hrvatsko (arable land), and Prezid (field). Further investigations are recommended for seven other locations: Plešivica, Severin na Kupi, Kočičin, Sv. Florijan, Lazanje, Damalj/Rtić (field), and Klanac (field). No archaeological indicators were found at the remaining four surveyed locations: Špilja Lijeva, Špilja Desna, Nadkrivac, and Zdihovo (cemetery).

Redni broj: 297
Lokalitet: Gradina Solin
Naselje: Glavani, Kostrena
Grad/općina: Kostrena
Pravni status: P-5627
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U lipnju i srpnju 2019. realizirana je nova etapa sustavnih arheoloških istraživanja, konzervacije i uređenja kasnoantičkog fortifikacijskog sustava na dijelu gradine Solin u općini Kostrena. Konzervaciju i nadopunu nedostajućih dijelova bedema obavio je građevinski obrt Citadela iz Hreljina.

Gradina Solin smještena je na sjeverozapadnom rubu općine, na vrhu najvišeg brijega, koji dominira nad uvalom Martinšćica i doline Sušačke drage, istočno od grada Rijeke. Pokusna sondažna istraživanja trajala su od 2007. do 2010. godine, kada je istražen dio jedne od naseobinskih terasa unutar površine prapovijesne gradine. Položaj je bio zaposjednut već krajem neolitika, s postojanjem naseobine tijekom eneolitika i brončanog doba. Tijekom brončanog doba sagrađen je suhozidan bedemski opasač, koji je bio posebno ojačan na istočnom rubu gradine. Tijekom posljednjeg tisućljeća stare ere prestaje postojati naseobina na gradini, a tijekom željeznog doba na susjednom brijegu Vežica formirano je novo naselje.
Prilikom ručnog iskopavanja terena 2017. i 2018. praktično se došlo do kraja pružanja kasnoantičkog obrambenog zida na zapadnom i istočnom sektoru fortifikacijskog sklopa. Istočni kraj zida jednostavno nestaje u krševitu obronku, dijelom zbog opsežnih radova prilikom gradnje bunkera i pristupnih komunikacija u Drugom svjetskom ratu. Na zapadnom sektoru bedemski opasač (SJ 031), do samog kraja istovjetnih karakteristika zidova i širine od 190 do 205 cm, zaokreće na rubu strmog obronka brijega povrh uvale Martinšćica prema gore i završava spojem s jednim užim zidom (SJ 032). Prilikom ručnog iskopavanja taj je novi zid očuvan u temelju ili mjestimice do triju redova visine lomljenog kamena, a zatečen je u duljini od 17 m, širini do 105 cm. On zatvara jedan ograđen prostor

Pogled na zapadni sektor zidina s omeđenim prostorom (foto: P. Fabijan)

Zapadni sektor, omeđeni prostor s zidom SJ 032 prekrivenim geotekstilom (foto: P. Fabijan)

Zapadni sektor, kraj obrambenog zida nakon konzervacije (foto: R. Starac)

obronka brijega u zapadnom kutu gradine. Unutar štićenog prostora nema tragova manjih objekata, osim usitnjenih ulomaka prapovijesne i tek ponekog ulomka kasnoantičke keramike. Očito je taj omeđeni prostor bio u funkciji držanja tovarnih životinja, poput konja ili magaraca.

Konzervacija i nadopuna nedostajućih dijelova bedema SJ 031 obavljena je u duljini od oko 22 m do spoja s novootkrivenim zidom SJ 032. Pri tome je upotrebljavan isključivo zatečen grubo poluobrađen bijeli vapnenački lomljenac.

Tijekom radova dopunjeno je snimanje kasnoantičkog fortifikacijskog sklopa, što je obavio Josip Višnjić iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Također su napravljeni i popratni tekstovi za infotable te je završen tekst u sklopu završetka projekta Claustra +, odrađenog i publiciranog zajedno s kolegama iz Slovenije. Velik dio poslova sada je usmjeren na održavanje zidina i okoliša čistim od korova i drugog invazivnog raslinja, na čemu rade djelatnici tvrtke Citadela, a lokalno komunalno

društvo čisti i održava pristupne makadamske protupožarne prometnice te pješačke i biciklističke staze koje vode do Solina.

Ranko Starac

Summary

In June and July 2019, a new stage of systematic archaeological excavations, conservation, and restoration of the late antique fortification system at a section of the Solin hillfort in the municipality of Kostrena was carried out. Conservation and completion of missing parts of the rampart of SU 031 were conducted over a length of approximately 22 m, up to the junction with the newly discovered wall of SU 032. Only the existing roughly semi-processed white limestone rubble was used for this purpose.

Redni broj: 298
Lokalitet: Grobnik – Grobišće
Naselje: Grobnik
Grad/općina: Čavle
Pravni status: Z-2935
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U svibnju i lipnju 2019. arheološki je istraživana nekropola Grobnik – Grobišće. Lokalitet je istražio Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja, Rijeka. Voditeljica je bila Jasna Ujčić Grudenić (viša kustosica PPMHP), zamjenica je bila Nina Radinović (dipl. arheo.), a u istraživanju su sudjelovali i arheolozi Ivan Klarić i Marko Banda. Za geodetske poslove bila je zadužena tvrtka Azimut d.o.o., Bribir, a skidanje površinskog sloja trave i zatrpavanje sondi Mehanizacija Bura d.o.o., Dražice. Radove su financirali Ministarstvo kulture i Općina Čavle.

Istražene su k.č. 3349/3 i 3349/4. Otvorena su dva kvadranta (Z24 i Z25), ukupne površine 24 m². Za istraživanje su bile potrebne dozvole vlasnika/posjednika katastarskih čestica na kojima je smješteno kulturno dobro. Suglasnosti su pribavljene od gosp. Davora Maljca i Josipa Čavala, koji imaju pozitivan stav prema arheološkim istraživanjima.
Lokalitet Grobnik – Grobišće, željeznodobna, rimska i ranosrednjovjekovna nekropola, nalazi se podno grada Grobnika, na k.č. 3349/1, 3349/3 i 3349/4. Čestice su u privatnom vlasništvu.
Već je 1987. muzej pokrenuo prva arheološka istraživanja, a nakon pauze od 30 godina, godine 2017. istraživanje nekropole je nastavljeno. Tada je lokalitet geofizički istražen (GEARH d.o.o.), a 2018. istražene su četiri arheološke sonde, koje su potvrdile korištenje nekropolom u mlađem željeznom i ranoantičkom razdoblju.
Vremenski uvjeti prilikom istraživanja 2019. bili su dosta loši. Zbog velike kiše, ali i velike koncentracije grobova u otvorenim kvadrantima, umjesto četiriju predviđenih kvadranata otvorena su dva. Istražena je površina kvadranta Z24 i Z25.
Godine 2019. ukupno je dokumentirano devet grobova. Od toga je osam grobova pronađeno u kv. Z25, a jedan u kv. Z24. Svi grobovi datirani su u kasnu antiku. Iako su istraživanja započela upravo u kv. Z24, u blizini pronalaska ranosrednjovjekovne posude iz 2018., nisu zabilježeni nikakvi tragovi ranog srednjeg vijeka.
Ove je godine u Z24-25 utvrđena sljedeća stratigrafija: SJ 001 (površinski sloj, trave), SJ 002 (sloj humusa, novovjekovni materijal), SJ 016 (sloj crvene masne zemlje u koji su ukopani grobovi), SJ 044 (sloj pijeska ispod SJ 016 u koji su također dijelom ukopani grobovi, a koji se javlja u sjeveroistočnom dijelu kv. Z25) i SJ 021 (živa stijena, djelomično se javlja ispod SJ 016, a djelomično ispod SJ 044).
Zbog nepogodnog kiselog tla, kosturni su ostaci iznimno loše sačuvani. Pronađeni su na dubini od 0,65 do 0,85 m od površine, unutar sloja SJ 016. Iznimno je GR 10 ukopan djelomično u SJ 016, a djelomično u SJ 044 (sloj pijeska koji se javlja ispod SJ 016). Pokojnici su polagani u ovalne jame, od kojih su neke bile djelomično ograđene neobrađenim kamenom. Veće kamenje polagalo se i na samo tijelo pokojnika – na glavu, prsa ili noge. Svi su grobovi kosturni, različite orijentacije, a pokojnici (kod kojih se položaj mogao dokumentirati) položeni su na leđa s ispruženim

Istraživanje 2019. g., kv. Z24, Z25 (foto: J. Ujčić Grudenić)

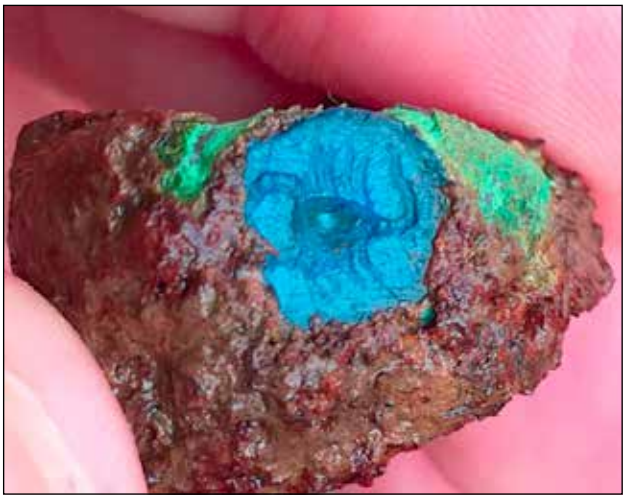

PN 121, GR13 (foto: J. Ujčić Grudenić)

nogama. Grobni prilozi u obliku keramičkog, brončanog posuđa i noževa polagali su se u grobove. Posude s popudbinom polagale su se uz glavu ili noge pokojnika, a u GR 11 posuda je položena na zdjelicu pokojnika. Također, pokojnici su polagani u grob s nakitom i dijelovima nošnje, a unutar GR 15 pronađen je i jedan novčić.

Prilikom arheoloških istraživanja prikupljen je sav arheološki pokretni materijal, koji se sastoji od keramike, ulomaka keramike, stakla te metalnih dijelova nošnje. Također je pronađena i jedna brončana posuda. Sav pronađeni keramički i stakleni materijal preliminarno je obrađen, opran, sortiran, djelomično rekonstruiran i pripremljen za daljnju stručnu obradu. Metalni nalazi poslani su na čišćenje i konzervaciju, a keramički su nalazi pripremljeni za rekonstrukciju u Hrvatskom restauratorskom zavodu.

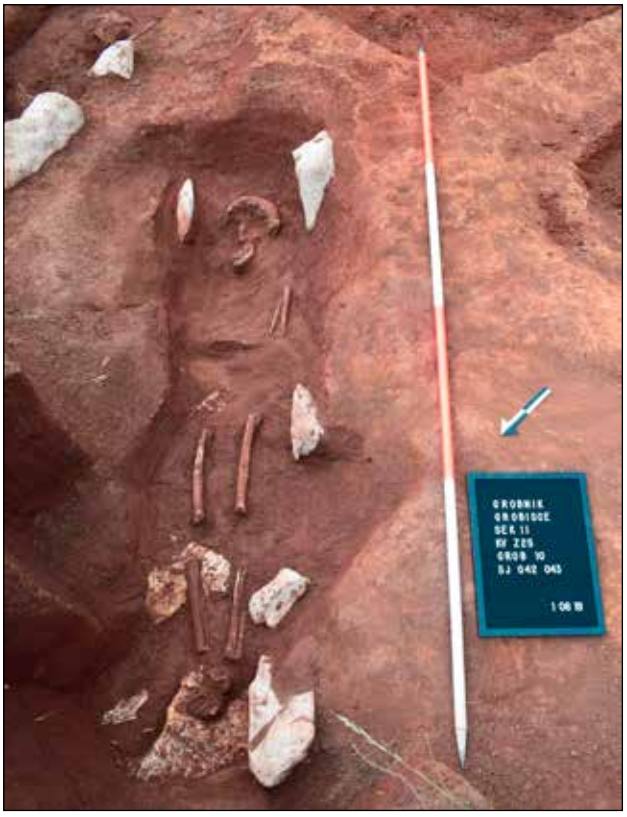

Grob 10 (foto: J. Ujčić Grudenić)

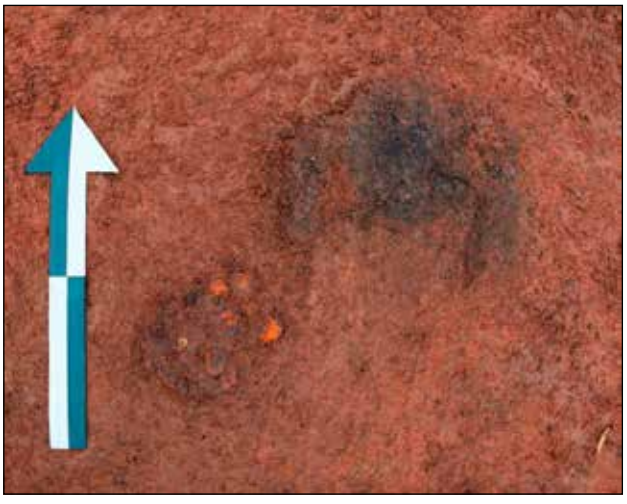

PN 122, in situ (foto: J. Ujčić Grudenić)

Većina pronađenog keramičkog materijala datirana je u ranu antiku, odnosno u 1. st. Sve cjelovite posude pronađene su unutar grobnih cjelina. Riječ je o tanjurima, zdjelama, zdjelicama i vrčevima. Među posuđem ističe se šalica Sarius, pronađena u GR 15, uz glavu pokojnika. Izrađena je u kalupu, od pročišćene narančaste gline. Na njezinu donjem dijelu nazire se vegetabilan motiv, koji će se bolje moći razaznati nakon konzervatorskog čišćenja i restauracije. Proizvodnja takvih posuda proširila se Italijom u 1. st. pr. Kr., a ime su dobile po njihovu najpoznatijem proizvođaču. Otkrivena posuda vjerojatno je uvezena iz neke od radionica u Akvileji. Na ovom lokalitetu već su pronađene šalice tog tipa, s oznakama majstora Clemens i A. Terentius.

Najveći broj pronađenih predmeta izrađen je od metala, bronce i željeza. Većinom su to ukrasni dijelovi nošnje – fibule, no pronađeni su i predmeti svakodnevne upotrebe, kao što su brončana posuda i dva željezna predmeta (noža?). Ukupno je pronađeno sedamnaest fibula, pet brončanih karika, tri prstena s gemom, jedan željezni prsten, dvije geme, jedan novčić, dva željezna noža, četiri željezna čavla, mnogobrojne željezne zakovice različitih dimenzija te jedna metalna posuda.

Od nakita se izdvaja prsten s ovalnom gemom plave boje, na kojoj se nalazi prikaz škorpiona (PN 121), koji je bio popularan na gemama već od 7. st. pr. Kr. (najstariji je nalaz na grčkoj nekropoli na otoku Melosu), a poznat je i jedan primjerak prstena s prikazom škorpiona iz Akvileje. Škorpion je jedan od simbola zodijaka i ima magično značenje. Upotrebljavali su ga moreplovci kao zaštitnika i simbol orijentacije prema zvijezdama.

Unutar grobova 8, 12, 13, 14 i 15, na prostoru gdje se pretpostavlja da su se nalazila stopala, pronađene su veće skupine zakovica. Riječ je o zakovicama koje su se nekada nalazile na kožnatim rimskim sandalama. Tim nalazima pripada i PN 122, koji je pronađen izvan grobne cjeline.

Iako je bagerom skinut i površinski sloj u kv. G-H 7, zbog lošeg vremena i velike koncentracije grobova u kv. Z 24-25, taj dio nije mogao biti istražen. Kvadranti su pripremljeni za istraživanje sljedeće godine te prekriveni geotekstilom.

Kako bi se projekt realizirao u potpunosti i rezultirao otvaranjem dislociranog postava, potrebno je naglasiti potrebu nastavka istraživanja tijekom sljedećih godina. Iako su u dvama navratima unutar arheološkog sloja na nalazištu pronađene ranosrednjovjekovne posude, dio groblja koji bi pripadao tom razdoblju zbog iznimno velike površine još uvijek nije lociran. Za sada nije dokumentirana veza između željeznodobnih ukopa u sjevernom dijelu livade i ranoantičkih u južnom, kao ni mogućnost postojanja pravokutnog objekta na k.č. 3349/1.

Literatura

Girardi Jurkić 2010 V. Girardi Jurkić, Anelli romani con motivi mitologici e simbolici dalla necropoli antica di Burle presso Medolino, Atti, XL, Rovinj, 2010: 9 – 33.

Jasna Ujčić Grudenić

Summary

In May and June 2019, archaeological excavations were carried out at the necropolis of Grobnik – Grobišće. Two quadrants (Z24 and Z25) were opened, covering a total area of 24 m². A total of nine graves were documented through the research, all belonging to the period of early antiquity. Due to the unfavourable acidic soil, the skeletal remains were exceptionally poorly preserved. They were found at depths ranging from 0.65 to 0.85 meters below the surface. The deceased were laid oval pits, some of which were partially enclosed with unprocessed stones. Larger stones were also placed on the body – around the head, chest, or legs. All graves were skeletal, with different orientations, and the deceased (those whose position could be documented) were laid on their backs with legs outstretched. Grave goods in the form of ceramic and bronze vessels, as well as knives, were placed in the graves. Additionally, the deceased were buried with jewellery and parts of clothing. Although the research began in quadrant Z24 near the discovery of an early medieval vessel in 2018, no traces of the Early Middle Ages were recorded.

Redni broj: 299
Lokalitet: Jadranovo – luka Perčin
Naselje: Jadranovo
Grad/općina: Crikvenica
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 15. do 23. siječnja 2019. Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA Zadar) zaštitno je podmorski arheološki istražio područje luke Perčin u Jadranovu. Stručni voditelj podvodnog arheološkog istraživanja bio je Roko Surić mag. arheo., a ostatak stručne i tehničke ekipe činili su podvodni arheolozi Franka Trcera iz MCPA Zadar, te Maja Kaleb, Sara Iglić, Marko Lete i Vinka Milišić, kao vanjski suradnici. Logističku podršku punjenja ronilačkih boca pružio je ronilački centar Mihurić iz Selca. Investitor arheoloških istraživanja bila je tvrtka BSK Commerce d.o.o. iz Rijeke.

Istraživanje se sastojalo od podmorskog pregleda, odnosno rekognosciranja same luke Perčin, te od sondiranja unutar luke radi utvrđivanja arheološkog potencijala. Svrha zaštitnog arheološkog istraživanja bile su rekonstrukcija i dogradnja luka otvorenih za javni promet lokalnog značaja. Prije arheološkog iskopavanja na istraživanom je području pregledano tlo, prilikom čega je ustanovljeno da se na većem dijelu terena uz obalu nalazi pojas kamenog nasipa od 30 m, koji se paralelno s današnjom obalom spušta na više od 10 m dubine. Radi se o kamenom nasipu koji je na to mjesto nasut radi gradnje današnje prometnice uz današnju obalu uvale Perčin.
Nastavak istraživanja bazirao se na arheološkom iskopavanju šest sondi dimenzija 2x2 m, uz sjevernu obalu uvale. Sonde su raspoređene na međusobnom razmaku od 40 do 50 m, unutar prostora koji će biti obuhvaćen

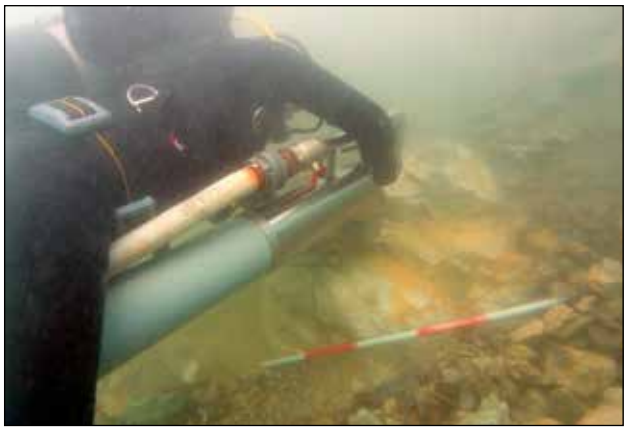

Iskopavanje u sondi (foto: R. Surić)

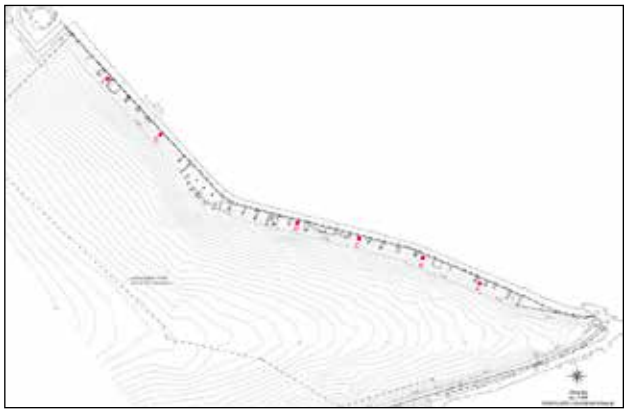

Nacrtna situacija postojećeg stanja u uvali Perčin s označenim pozicijama istraženih arheoloških sondi (izradio: R. Surić; podloga MareCon d.o.o.)

budućim radovima, odnosno unutar pojasa od 3 m od današnje rive.
Kameni nasip unutar sondi skidan je bagerom, a iskopani materijal iz kamenog nasipa pregledavan je tijekom iskopa. Iskopavanje je nastavljeno s pomoću mamut-sisaljki, u trenutku kad je procijenjeno da je to potrebno. Budući da nisu uočeni arheološki slojevi ni pojedinačni arheološki nalazi, mamut-sisaljke upotrebljavane su za čišćenje profila sondi i pregledavanje kamena živca na koji je nasut kameni nasip. U šest istraženih arheoloških sondi dobio se uvid u uslojenost predmetnog područja. Na osnovi zabilježenih slojeva i nepostojanja arheoloških nalaza u njima, došlo se do zaključka da tijekom građevinskih radova na dogradnji i rekonstrukciji u luci Perčin i Jadranovu neće biti oštećeni arheološki lokaliteti.

Roko Surić

Summary

In January 2019, the International Centre for Underwater Archaeology in Zadar (ICUA Zadar) conducted a rescue underwater archaeological excavation in the area of the Perčin Port in Jadranovo. The research aimed to determine the distribution of archaeological finds and the existence of potential archaeological sites in the area that would be

affected by construction work on the expansion and reconstruction of the port waterfront. Archaeological excavations in the Perčin cove did not reveal any archaeological finds.

Redni broj: 300
Lokalitet: Jadranovo – uvala Grabrova
Naselje: Jadranovo
Grad/općina: Crikvenica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje, rekognosciranje

Krajem lipnja i početkom srpnja 2019. podmorski je arheološki rekognoscirano područje uvale Grabrova u Jadranovu. Radove je vodio Krunoslav Zubčić iz Odjela za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, a u istraživanju su sudjelovali i ronioci, višegodišnji vanjski suradnici, Damir Mlinarić, Dražen Gorički, Ozren Pleše te studentica arheologije Nikol Petelin s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Financijska sredstva za istraživanje osigurao je Grad Crikvenica.

Prema uvjetima Konzervatorskog odjela u Rijeci, prije planiranog početka uređenja plaže i privezišta u uvali Grabrova bilo je potrebno podvodno arheološko istraživanje i rekognosciranje. Navedeno područje nalazi se u unutar podvodne arheološke zone upisane u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske (RRI-176). Dužina obalne linije na kojoj su planirani građevinski radovi iznosi oko 480 m.
Prilikom pregledavanja dostupne literature i arhive HRZ-a ustanovljeno je da se na širem području nalazi veći broj arheoloških nalazišta. Od toga su najvažnija poluotok Havišće i zaklonjena uvala Lokvišće unutar njega te antički brodolom i ostaci arhitekture na otoku Svetom Marku. Nalazišta su smještena na ulazu i izlazu morskog tjesnaca Tihi kanal i imala su stratešku poziciju za kontrolu plovidbe tim kanalom. Iznad uvale Lokvišće nalaze se ostaci ruralno-stambenog kompleksa, a u neposrednoj blizini pronađeno je i antičko groblje. Ostaci su datirani od 2. st. pr. Kr. do kasne antike, kada biva napušten, a pojedinačni nalazi mogu se datirati do 17. st. Uvala Grabrova, gdje je obavljeno rekognosciranje, nalazi se 1400 m sjeverno od navedenog nalazišta. Prema podacima dobivenima od kustosice Muzeja grada Crikvenice, gđe T. Rosić, prilikom rekognosciranja prije obnove obale jugoistočno od zone istraživanja 2019. godine nisu uočeni arheološki nalazi. Analiza zračnih fotografija pokazala je da se arheološki sterilan sloj obalnog šljunka proteže do oko 4-5 m dubine. Prilikom površinskog pregleda nisu uočeni arheološki ostaci, djelomično zbog debelog sloja morskih algi koje leže na dnu i onemogućavaju vizualni pregled dna u južnom dijelu pregledanog područja uz novonasuti rt. Na sjevernom dijelu, uz vezove za brodove, nalazi se dosta podmorskih izvora koji su izbacili sloj sitnog pijeska koji sada prekriva dno. U cijelom području nalaze se ostaci recentnog građevnog otpada. Tijekom rekognosciranja prikupljeno je tek nekoliko ulomaka antičke keramike. Sjeverno od nasutog rta, na oko 20 m udaljenosti, na dubini između 3,7 i 5,2 m pronađene su dvije, vjerojatno kamene kugle, promjera 30 centimetara. Zbog debljine morskog obraštaja, trenutačno nije moguće pouzdano odrediti jesu li izrađene od kamena ili nekog drugog materijala, što će se utvrditi nakon čišćenja sloja i desalinizacije. Prilikom rekognosciranja nisu uočeni drugi važniji arheološki ostaci.

Jadranovo, uvala Grabrova, kugle promjera 30 cm (foto: K. Zubčić)

Krunoslav Zubčić

Summary

At the end of June and the beginning of July 2019, underwater archaeological reconnaissance was conducted in the Grabrova cove in Jadranovo. Prior to the planned development of the beach and mooring in Grabrova cove, it was necessary to carry out underwater archaeological excavations and reconnaissance because the mentioned area is located within a registered underwater archaeological zone. Surface diving surveys did not reveal any archaeological remains, partly due to a thick layer of seaweed covering the seabed, hindering a visual examination in the southern part of the area. On the northern part, near the boat moorings, there are several underwater springs that have expelled a layer of fine sand. North of the embanked cape, at depths between 3.7 and 5.2 meters, two spheres with a diameter of 30 centimetres were found. Due to the thickness of the marine growth, it is currently not possible to reliably determine whether they are made of stone or another material, which will be clarified after the layer is cleared and desalinated.

Redni broj: 301
Lokalitet: Kanjon Drage i Peruna
Naselje: –
Grad/općina: Mošćenička Draga
Pravni status: Z-2733
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 26. srpnja do 2. kolovoza 2019. trajalo je arheološko istraživanje arheološke zone kanjona Drage i Peruna. Voditelj istraživanja bio je Mario Zaccaria, mag. arheo., a

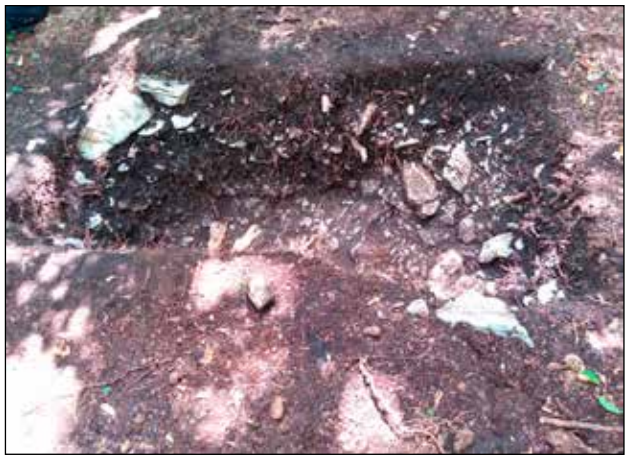

Sonda 3 (foto: M. Zaccaria)

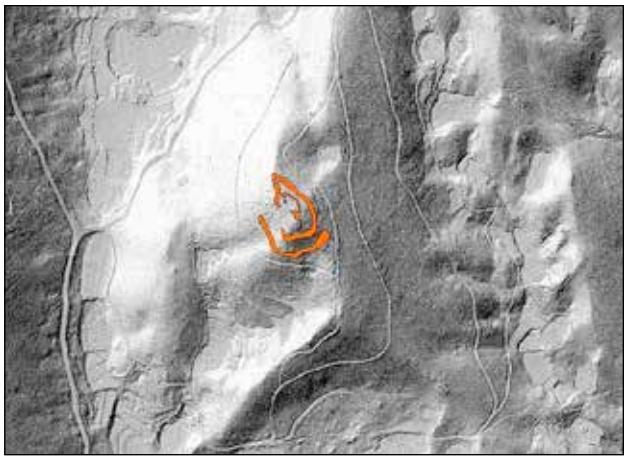

Gradina Gradac iznad izvora Kadanj (izrada: Flycom d.o.o.)

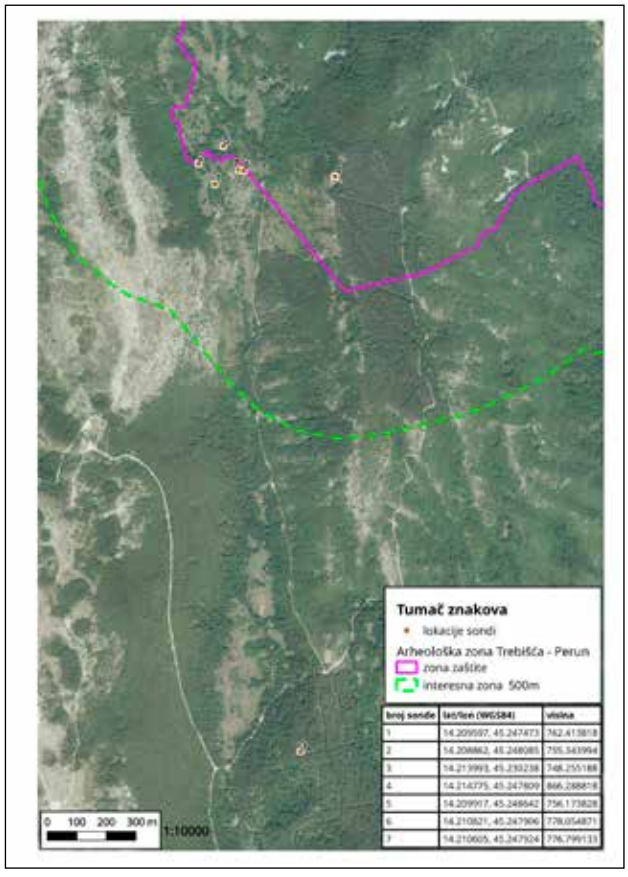

Kartografski prilog, pozicija arheoloških sondi (izrada: G. Frangeš)

ostali suradnici bili su arheolog Mislav Tovarac, apsolventi arheologije Vito Benvin i Franka Ovčarić te etnolog Grga Frangeš. Tijekom iskopavanja fotodokumentirani su sonde i rezultati istraživanja te su ubicirani i popraćeni GPS-om na GIS-u.

Arheološka zona kanjona Drage i Peruna prepoznata je kao bitno područje i zaštićena kao kulturno dobro. Nalazi se u kanjonu Potoške vale, u sastavu općine Mošćeničke Drage. Smještena na obroncima Učke, pruža se od mošćeničke Grabrove na jugoistoku, Petrebišća na jugozapadu sve do Velog sedla na sjeveroistoku i sastavni je dio parka prirode Učka.

Zona se nalazi usred koridora kretanja mezolitskih skupina lovaca i sakupljača, koji su imali sjedište u Pupićinoj peći u Veloj Dragi. Mirko Malez i Ranko Starac istražili su Podosojnu peć podno Peruna, koju je Darko Komšo datirao u mezolitik. U peći su pronađeni fragmenti keramike s prijelaza iz brončanog u željezno doba.

Nadalje, područje su nastanjivali prapovijesni željeznodobni Liburni, lokalno romanizirano stanovništvo te moguće slavenske populacije, kojima se pripisuje da su definirali i ostavili toponim Peruna, vrhovnog božanstva slavenskog panteona.

Dolaskom brončanog doba, kao i ostatak Europe, taj kraj doživljava demografski rast te ekonomski i kulturni procvat. To doba, kao i kasnije željezno doba, karakteriziraju utvrđena naselja sa suhozidnim bedemima na dobro branjenim uzvisinama, tj. gradine. Arhitektonski oblici i načini upravljanja prostorom specifični za brončano i željezno doba, osim utvrđenih naselja na uzvisini, jesu promatračnice i nekropole. Područje zone Drage i Peruna puno je takvih vrhova i prirodnih oblika u krajoliku koji dominiraju prostorom i pružaju iznimno kvalitetne pozicije za strateško upravljanje i kontrolu čitavim kanjonom.

Najbliži su Perunu Gradac na Grabrovi i Gradac na Kadnju. U međuvremenu, Općina Mošćenička Draga dala je izraditi LiDAR analizu za čitavo svoje područje te su vidljivi obrisi koncentričnih gradinskih bedema.

Godine 2019. iskopano je i dokumentirano sedam sondi različitih dimenzija, od kojih je ona na Gradcu kod Kadnja (sonda 3) najbogatija nalazima i najperspektivnija za nastavak istraživanja (iskopavanju je prethodilo rekognosciranje Drage i Peruna u srpnju i kolovozu 2018. – Mario Zaccaria, Mislav Tovarac, Marko Pejić, Grga Frangeš).

Na vrhu Gradaca kod Kadnja otvorena je sonda u šumi borova, gdje je najveće zaravnjenje i time najveća mogućnost zadržavanja nalaza. Gradac se nalazi na 748 m n. v. Vidljivi su ostaci velebenih suhozidnih bedema koji su opali zbog vremenskih agensa, ali i pošumljavanja borom za vrijeme druge Jugoslavije. Otvorena je sonda dimenzija 2x1 m, duboka 0,70 m. Duža strana usmjerena je prema istoku i zapadu.

SJ 1 – površni humus s fragmentima prapovijesne keramike.
SJ 2 – sloj urušenja nepravilnih blokova kamenja koje je palo s viših dijelova gradine, s fragmentima keramike i životinjskih kostiju te tragovima pečenja.
SJ 3 – tamnosmeđa zemlja s korijenjem i visokom koncentracijom prapovijesne keramike. Keramika je glačana, crna, plava, crvena, sa znakovima sagorijevanja. Stijenke su uglavnom debele, ali ima i tankih. Osim stijenki, koje prevladavaju među nalazima, prikupljeni su i rubovi, dna i ručke. Materijal je istovjetan onome u Podosojnoj peći.
SJ 4 – kamena vapnena podloga koja se lista na površini te je zaključeno da se neće zadirati dublje.

Arheološka zona Drage i Peruna pripada nedavno napuštenom ratarsko-stočarskom krajobrazu, koji otkriva tragove uporabe prostora u vrijeme srednje bronce. Sonda 3 iskopana na Gradacu na Kadnju upućuje na intenzivnu uporabu gradine tijekom tog razdoblja, a sonde 1, 6 i 7 otkrivaju da je Zaglav upotrebljavala ista zajednica, što upotpunjuje sliku dobivenu tijekom terenskog rekognosciranja 2018. godine. Gradac na Kadnju upućuje na prapovijesne suhozidne bedeme, iako su oni uništeni zbog vremenskih agensa i čovjekova pošumljavanja borovima te su vidljivi u obliku bedema koji se raspada prema kosini. Sam dolazak do zone istraživanja teško je dostupan zbog nabujale vegetacije. Međutim, sigurno je da je to vrijedan lokalitet, koji može otkriti povijest naseljavanja u brončano doba na području Mošćenica. Za vrijeme prapovijesti taj je prostor bio trajno naseljen i upotrebljavan zbog prisutnosti plodne udoline Vela ravan i okolnih pašnjaka. Isto se ne može reći za vrijeme antike i ranog srednjeg vijeka, iako za potonje postoji fragment keramike nađen 2018. godine. Za vrijeme antike i nije tako čudno što na teško dostupnim mjestima nema tragova jer je ta civilizacija preferirala trgovinu i prisutnost pokraj mora. Za vrijeme punog srednjeg vijeka to područje ulazi u sastav Mošćenica, što je potvrđeno Mošćeničkim razvodom iz 1395., između Mošćenica i Kožljaka. Dokazano se prostor upotrebljava u novom vijeku, što je dokumentirano u franciskanskim izmjerama, arhitekturi i pokretnim nalazima u obliku fragmenata prevalentno glazirane keramike

Brončanodobni keramički fragmenti iz sonde 3, SJ 3 (foto: M. Zaccaria)

i transhumance, s obzirom na postojanje pastirskog selišta Petrebišća.

Mario Zaccaria

Summary

In July and August 2019, archaeological excavation was conducted in the archaeological zone of the Draga and Perun Canyon. Archaeological trenching was carried out to understand the use of the Draga and Perun zones. Seven trenches were excavated, with trenches 1, 3, 6, and 7 yielding identical ceramic material from the end of the Bronze Age. The investigation focused on the settlement at Gradina near Kadanj, where the largest concentration of ceramics (trench 3) was discovered within a double line of dry stone walls. After the prehistoric period, there was a hiatus in settlement during antiquity, followed by the occurrence of Slavic pagan toponyms during the Early Middle Ages and traces of agriculture and transhumance during the modern era.

Redni broj: 302
Lokalitet: Kaštel Gradec – Rovoznik
Naselje: Risika
Grad/općina: Vrbnik
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. očišćeno je i arheološki istraženo područje ostataka kaštela Gradec – Rovoznik, nedaleko od naselja Risike na otoku Krku. Izvođač terenskih radova na lokalitetu Gradec bio je Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, a fizičke poslove na terenu koordinirao je i vodio Ranko Starac, dipl. arheo., kustos PPMHP – Rijeka. U radovima su sudjelovali djelatnici Obrta za graditeljstvo Citadela iz Hreljina te skupina volontera organiziranih uz potporu Udruge „Frankopan" iz Krka, Streličarskog kluba „Maura kal" iz Krka, te mjesnog odbora Risika, čiji su sugrađani većinom vlasnici terena oko kaštela. U srpnju su na Gradecu održane i dvije manifestacije, od kojih je „Gradec na misečini" posjetilo stotinjak gostiju, uz sudjelovanje kulturnih udruga iz Vrbnika.
Arheološka istraživanja dio su projekta kulturno-turističke rute „Putovima Frankopana", koji se provodio u okviru Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.

Prema dogovorenom troškovniku, sa svih zidova i parternih površina sklopa kaštela s kapelom sv. Nikole uklonjena su stabla, grmlje i korov, a unutar kaštela uklonjen je sav višak otprije iskopane zemlje. Kvalitetan kamen složen je i odvojen za buduću konzervaciju zidova, a iskopana je i pokusna sonda uz vanjsko lice sjeverozapadnog obodnog zida utvrde. Prvi dio radova – opsežni poslovi čišćenja zidnih površina na kojima je bio bršljan i grmlje, kao i čišćenje okoliša kaštela te pristupnog puta, realiziran je u lipnju 2019. godine. Radovima je obuhvaćena površina od oko 1000 m^2.

Položaj probnog iskopa temelja starijeg obodnog zida (foto: R. Starac)

Interijer kaštela tijekom detaljnog uklanjanja raslinja (foto: R. Starac)

Na otoku Krku izvan urbanih naselja postoje dvije ranosrednjovjekovne utvrde – Gradec kod Risike (sjeverozapadno od Vrbnika) i Fortičina (srednjovjekovni Gradec) podno Omišlja. Gradec (u ispravama nazivan Rogoznik, Rovoznik ili Rogozinić) pučki je naziv za ostatke utvrde smještene u skrovitom šumskom krajobrazu iznad doline potoka Rogoznika, odnosno Vinderske drage, kojom isti potok protječe u Vrbničko polje. Kaštel je građen na rubu kružne zaravni, danas obrasle gustom šikarom i šumom bagrema, povrh strmog obronka povrh potoka, odnosno nedaleko od jedne od glavnih srednjovjekovnih otočkih komunikacija, na pravcu grad Krk – Lizer – Ponikve – Kampelje – Garica – Stoza (u podnožju gradine svetog Krševana) Gradec – Paprata – Risika – luka uz rt Sveti Marek. Tom komunikacijom bili su povezani prostor grada Krka i njegova zaleđa (Lizer, Kimp, Vrh, Ponikve) s istočnom obalom otoka, uz luku Sveti Marek, nasuprot vinodolskom, odnosno crikveničko-vinodolskom priobalju.

O kaštelu postoji tek nekoliko izvornih povijesnih podataka, ali ne postoje zapisi o njegovim graditeljima ili vremenu gradnje. U prvim pisanim spomenima 1308. i 1309., za uprave kneza Marka Krčkog, on ga naziva „svojom djedovinom", pa mnogi sude da je to mjesto ishodišta knezova Krčkih. Za kneza Mikule I. (Nikole), godine 1323. nekoliko metara od zgrade kaštela sagrađena je jednobrodna kapela sv. Nikole, poslije Sv. Duha, napuštena krajem 18. st. Golem zemljoposjed, odnosno nadarbina kapele, odlukom kneza Nikole pripadala je benediktincima iz opatije Sv. Ciprijana na Lidu di Murano u Veneciji. Kaštel, smješten u zelenilo otočkog „kontinenta", nije imao razloga opstati nakon odlaska kneza Ivana VII., godine 1480. Mlečani obnavljaju i koriste se utvrdama i kaštelima u priobalju otoka, a Gradec ostaje napušten i prepušten mještanima koji njegove klesane vapnenačke blokove raznose za gradnju kuća, pa čak i za gradnju zvonika župne crkve u Vrbniku u 16. st.

Na Gradecu čišćenje zidova, gradnja pristupnih puteva, sanacija i konzervacija dijela zidina traju od 1994. godine. Prve arhitektonske snimke izradili su Vladimir i Greta Bedenko s Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu. Nizom akcija koje je financirala Općina Vrbnik, postupno su barem konsolidirani zidovi kaštela i kapele, uz zaštitna arheološka istraživanja. Tijekom istraživanja tijekom proteklih godina ustanovljeno je da nedostaju parterne obloge, odnosno podne obloge od kamena ili opeke u interijeru kaštela, jer su izvađene tijekom prethodnih stoljeća. Potom su obrađivači zemlje unutar kaštela na podlogu od tvrde pjeskovite ilovače nasuli sloj izvana donesene tamne humusne zemlje, pa je interijer kaštela, podijeljen u tri prostora, bio u funkciji triju zasebnih poljoprivrednih čestica. Kaštel nije imao ulaz u razini prizemlja, već na katu, u danas nedostajućem i porušenom istočnom dijelu, nasuprot ulaza u kapelu. Unutar kapele nema raka, ali su mještani prilikom kopanja vinograda uz bočni, južni zid kapele vadili ljudske kosti i prekopali srednjovjekovno groblje.

U tlocrtu kaštel ima oblik nepravilnog peterokuta, približnih dimenzija 20x20 m, nejednakih debljina zidova, od 145 do 206 cm. Pročelni zid, okrenut pristupačnoj zaravni, očuvan je nešto iznad sedam metara visine, s očuvam vrlo uskim strijelnicama. Sjeverozapadni obodni zid također ima jedan lom u smjeru pružanja, manje vidljiv, pa ako se i on uzme u obzir, kaštel je u tlocrtu šesterokutan.

Danas je na etaži gornjeg kata vidljivo pet otvora strijelnica, a po rasporedu ih nije moglo ukupno biti više od 12 ili 13. Kaštel je iznutra pregrađen u tri prostora: unutarnje trapezasto dvorište te dvije dvorane s prizemljem i katnom etažom, u funkciji viteške sale, spavaonica, kuhinje i skladišta. Izvan kaštela na rubu zaravni sa zapadne strane nalaze se ostaci još nekih pomoćnih gospodarskih zgrada, zaklonjenih šumom i gomilama urušenih kamenih gomila. Tijekom prijašnjih akcija prikupljeni arheološki materijal bio je iznimno oskudan, jer jednostavno nema podnih površina te je sve davno razneseno u tijekom prekopavanja zemlje. U kutovima prostorija zatečeno je veoma malo ulomaka srednjovjekovne grube sive lončarije, nešto primjeraka arhajske mletačke majolike te jedna brončana lucerna jednostavna oblika. Unatoč višegodišnjim akcijama i pregledavanjima terena, numizmatički su predmeti u potpunosti izostali, kao i predmeti od metala i stakla.

Kaštel Gradec i njegov okoliš nisu bili ozbiljnije čišćeni tijekom posljednjih desetak godina. Taj opsežni posao realiziran je akcijom 2019. godine. U drugom dijelu terenskog rada, krajem srpnja 2019. realizirano je opsegom

manje sondažno arheološko istraživanje, ali ne u interijeru objekta, već uz rub vanjskog lica obodnog zida utvrde, na njegovoj sjeveroistočnoj strani. Naime, mještani su stoljećima rušili zidove, posebno one iznad padine prema potoku, radi lakšeg odvoza kamena, ali su i čupali kamen iz donjih dijelova zidnih ploha, otvorivši tako i danas vidljive gole temelje. Dio temelja tijekom stoljeća postao je vidljiv i zbog erozije terena, odnosno ilovaste žutosmeđe pjeskovite zemlje, koja je u podlozi utvrde. Zbog nestabilna erozivnog terena, urušava se i kapela sv. Nikole. Upravo na sjeverozapadnom vanjskom licu ziđa kaštela vidljiv je temeljni sloj sitnijeg kamena, nad kojim su u savršenim horizontalnim redovima polagani kameni klesanci, u ranoromaničkom stilskom ozračju. Na tom se mjestu željelo provjeriti postoje li tragovi vanjskog obodnog zida, koji bi od ruba kaštela bio usmjeren prema gospodarskim objektima te obilazio širok kružni proplanak, završivši kod začelja kapele na istočnom rubu lokaliteta. Kaštel je bez obzira na izoliran položaj bio lako pristupačan iz smjera sela Garice, odnosno pristupni je zaravanak morao biti omeđen nekim zidom. Danas je čitav kružni zaravanak omeđen suhozidnim nasipom, koji su načinili mještani prilikom uklanjanja kamena s tla. Nažalost, nije moguće iz zraka snimiti čitav zaravanak s položajem kaštela jer ga prekriva gusta privatna šuma. Malom sondom uz vanjsko lice kaštela, na mjestu čudnog, neznatnog loma zida, pronađen je trag temelja ogradnog zida.

U malom prostoru uz vanjsko lice 6,50 m visokog i 1,50 do 1,70 m širokog sjeverozapadnog obodnog zida kaštela te strmog obronka prekrivenog visokim grmljem i stablima bagrema, površine oko 10 četvornih metara, uočen je i dokumentiran trag zida koji je bio vezan uz temelj kaštela, upravo na mjestu blagog loma zidnog platna. Dokumentiranje apsolutnih visinskih kota i visinski presjeci uslijedit će u suradnji s Hrvatskim restauratorskim zavodom. Otkopan je trag zida, od temeljnog traka očuvan u jednom do dvama redovima, maksimalne visine 35 cm, širine 65 do 68 cm te duljine 3,50 m. Zid je građen od vodoravno uslojenih manjih grubo priklesanih komada vapnenca, s obilatom uporabom vapnenog veziva. Unatoč malom fragmentu nalaza, kvaliteta gradnje tog ogradnog zida mnogo je lošija od strukture ziđa kaštela na čiji se temelj oslanja. Treba istaknuti da taj zid nema uporišta u gornjim dijelovima zidnog platna kaštela, no to nije čudno jer uporišta nemaju ni mnogo kvalitetnije zidani pregradni zidovi unutar kaštela. Linija pružanja zida lučno se izvija prema rubu strmog obronka, gdje nestaje u šumi korijenja i panjeva velikog drveća, a nekoliko metara dalje u smjeru jugozapada njegova linija pružanja moguća je ispod velike kamene gomile koja omeđuje kružnu ledinu ispred utvrde. Zid je temeljen na poravnatoj ilovasto-pješčenjačkoj podlozi, koja se pruža ispod vidljivog temelja kaštela. Od mjesta loma pravca pružanja obodnog zida utvrde do vanjskog tupog ugla na jugozapadu utvrde, vidljiva struktura zida u visini do jednog metra iznad temelja vidno je različita od ostalih sačuvanih donjih dijelova utvrde. Ondje je u duljini od 9 m struktura zida načinjena od horizontalno položenih izduljenih vapnenačkih klesanaca, od loma zida na sjeverozapadnoj strani vanjskog plašta do ugla pročelja. Na tom su mjestu klesanci u četiri reda istaknuti iscrtanim

Trag temelja starijeg obodnog zida uništenog prilikom gradnje kaštela (foto: R. Starac)

Oživljena povijest – događanja unutar kaštela (foto: M. Kirinčić)

fugama, što nije slučaj na vidljivim zidnim plohama ostatka kaštela. Taj „običaj" dekoriranja fuga postoji i u ranoj romanici, ali je naslijeđen od vremena kasnoantičke graditeljske tradicije. Ako je taj zid uronjen u temelj tog dijela kaštela, postoji mogućnost da se ispod kaštela, odnosno njegovih temelja, kriju elementi nekog starijeg objekta, koji su možda ugrađeni u strukturu kaštela, mnogo manjeg po opsegu i tlocrtu. Buduća istraživanja prostora gospodarskih zgrada, čije je začelje dio pravca pružanja ogradnog zida, dat će novu sliku o građevinsko-kronološkim etapama života na Gradecu, koje se ne mogu iščitati unutar zidnih površina kaštela. Naravno, i na kaštelu postoje različite vidljive zidne strukture i načini zidanja te obrade kamena, što

se može pripisati sezonskim radovima i vrstama dobavljenog kamenog materijala. Unutar južne, izduljene prostorije kaštela, prostora viteške dvorane, u njezinu zapadnom dijelu otkrivena je podnica od narančastocrvenog morta, odnosno podnica u tehnici *opus signinum*, koja ne postoji u drugim dijelovima partera kaštela, a nalazi se na 20-ak cm nižoj razini od temeljne stope ulaza u spomenutu dvoranu. Taj dio interijera nije do kraja istražen pa se ta očito starija struktura za sada ne može povezati s nekim dijelovima kaštela, osim činjenice da je ona oslonjena upravo na unutarnje lice zidnog plašta pod koji se podvlači temelj vanjskog ogradnog zida.

Popis izdvojenih stratigrafskih jedinica:
SJ 001 – površinski sloj humusa pomiješan s odbačenim kamenom otpalim s gornjih dijelova ziđa debljine od 20 cm do pola metra, bez pokretnih nalaza, osim nekoliko ulomaka srednjovjekovnih kupa, srednjovjekovnih i antičkih opeka;
SJ 002 – taložina sive do mrkosive zemlje, debela do 10 cm, u kojoj su pronađena svega četiri ulomka srednjovjekovne keramike;
SJ 003 – naboj od ilovače, pješčenjaka, pijeska pomiješanog s grudicama bijelog vapna, temeljna osnova ogradnog zida i temelja na tom dijelu utvrde;
SJ 004 – zidna struktura, lice obodnog zida kaštela od izduljenih klesanaca s iscrtanim sljubnicama;
SJ 005 – temeljni trak zida kaštela, njegov vidljiv vanjski dio visine 40 – 45 cm;
SJ 006 – trag novootkrivenog ogradnog zida koji se pruža uz rub padine i nestaje u obronku pod drvećem.

Ranko Starac

Summary

In 2019, terrain clearing and archaeological excavation were carried out in the area of the remains of the Gradec-Rovoznik castle near the village of Risika on the island of Krk. The tasks included the complete clearing of trees and shrubs from all walls and parterre areas of the castle complex with the Chapel of St. Nicholas. Inside the castle, all excess previously excavated soil was removed, the quality stone was organized and separated for future conservation work on the walls, and a trial trench was excavated along the outer face of the northwestern perimeter wall of the fortress.

Redni broj: 303
Lokalitet: Kraljevica – uvala Carovo
Naselje: Kraljevica
Grad/općina: Kraljevica
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: podvodni terenski pregled

Od 28. studenog 2018. do 12. lipnja 2019. na području uvale Carovo u Kraljevici Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru pregledao je podmorje i nadzirao

Pripreme za zaron u uvali Carovo (foto: R. Surić)

Pregled podmorja na mjestu iskopa za betonske pilote (foto: R. Surić)

prostor gradnje novog lučkog bazena. Stručni voditelj podvodnog arheološkog nadzora bio je Roko Surić iz MCPA Zadar. Investitor istraživanja bio je BSK commerce d.o.o., Rijeka.

Istraživanje se sastojalo od podmorskog pregleda, odnosno rekognosciranja uvale Carovo prije početka radova, zatim pregledavanja iskopanog sedimenta pokraj betonskih pilona te arheološkog nadzora za vrijeme zemljanih radova predviđenih u glavnom građevinskom projektu gradnje novog lučkog bazena u navedenoj uvali. Svrha nadzora bila je utvrditi postojanje arheološkog potencijala na području gradnje.
Prije početka arheoloških radova podvodni arheolozi MCPA Zadar pregledali su dio uvale Carovo, u kojem se planiraju građevinski radovi. Pregledan je samo površinski dio morskog dna uvale i nije se zadiralo u sediment ispod površine dna. Dubina mora u pregledanom području u najplićem dijelu iznosila je 2 m, a u najdubljem dijelu 6 m. Prilikom pregledavanja nisu uočeni arheološki nalazi. Osim plićeg dijela uvale, pregledan je i središnji, dublji dio do dubine od 22 m, no nisu uočeni arheološki nalazi.
Sastavni dio radova na novom lučkom bazenu u uvali Carovo u Kraljevici bilo je i iskopavanje za temeljne stope

Nadzor iskopavanja na poziciji buduće pasarele (foto: M. Kaleb)

pristupnih utvrdica. Arheološki tim u uvali Carovo nadzirao je iskopavanje na četirima takvim pozicijama.
Teren je iskopavan s pomoću bagera koji se nalazio na obali i s pomoću pontona na kojem je postavljena grabilica za rasuti teret, kojima se „grabio" sediment na mjestu predviđenom za temeljnu stopu. Iskopavanje je nadzirano vizualnim pregledom svakog pojedinačnog zahvata žlicom bagera ili zahvata grabilicom. Prilikom arheološkog nadzora nije uočen ni jedan arheološki nalaz i nisu prepoznati ostaci arheoloških struktura. Nakon iskopavanja na svim su pozicijama i dodatno pregledane iskopane jame te otkrivene stijene.
U sklopu građevinskih radova prilikom gradnje budućeg lučkog bazena u uvali Carovo predviđeno je i bušenje sedimenta u uvali na mjestima na kojima će se postaviti betonski piloni, na kojima će se napraviti pontoni za privez brodica. S obzirom na to da se bušenje rupa za temelj pilona i betoniranje samih pilona u tehničkoj izvedbi odvijaju istodobno, arheološki nadzor nije bio moguć za vrijeme iskopavanja pa je odlučeno da se nakon bušenja pregleda iskopani sediment, koji je deponiran pokraj svakog stupa. Prilikom podvodnog pregledavanja tog sedimenta ustanovljeno je da se radi o sitno drobljenom kamenju, među kojim se ne može uočiti ni jedan arheološki nalaz.
Prilikom nadzora zemljanih radova u uvali Carovo ustanovljeno je da iskop nije otkrio ni uništio arheološki sloj, nalaze ili strukturu. Uzimajući sve pozicije iskopa kao indikatore postojanja nekog arheološkog lokaliteta u neposrednoj blizini samih sondi, može se s velikom sigurnošću zaključiti da na predmetnom prostoru ne postoji arheološki lokalitet kojemu prijeti uništenje tijekom ovog građevinskog projekta.

Roko Surić

Summary

From November 2018 to June 2019, an underwater survey and archaeological supervision were conducted in the Carovo cove area in Kraljevica as part of the construction of a new harbour basin. No archaeological finds were observed during the underwater survey.

Redni broj: 304
Lokalitet: Krk – Frankopanski kaštel
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: Z-131
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 1. do 24. listopada 2019. trajala su arheološka istraživanja dijela dvorišta Frankopanskog kaštela u gradu Krku. Istraživanjima je obuhvaćen zapadni i centralni dio unutarnjeg dvorišta kaštela, odnosno sonda F, veličine 160 m^2. Vlasnik kulturnog dobra jest Biskupija Krk. Lokalitet je istražila arheološka tvrtka Arheo Kvarner d.o.o. Voditelj istraživanja bio je Matija Makarun, dipl. arheo., a njegov zamjenik Ivan Klarić, dipl. arheo. U istraživanjima su sudjelovali i arheolozi Tibor Visković, Nina Radinović, Dalibor Branković, apsolventi arheologije Mirna Vujović i Vito Benvin, studenti arheologije Ivan Bogdanić, Filip Pavić, Franka Ovčarić i Antonija Kovačić, uz ispomoć jednog fizičkog radnika. Sredstva za arheološko istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Pokretni se nalazi najvećim djelom odnose na keramičke nalaze nastale u rasponu od 3. st. pr. Kr. do 19. st. Prilikom istraživanja nađen je i evidentiran 141 poseban nalaz, u koje se ubrajaju numizmatički nalazi, brončane fibule, ulomci svjetiljki, *terrae sigilatae* i antičkog stakla te kamene plastike. Nakon istraživanja nepokretni su nalazi zaštićeni geotekstilom i zatrpani.
Poput svih dosadašnjih arheoloških nalaza u dvorištu kaštela, nalazi iz sonde F upućuju na povijesnu slojevitost urbanizma te mikrolokacije grada Krka, počevši od „pretkaštelskog" vremena u 1. st. pa sve do gradnje kaštela kao zasebne obrambene cjeline.
Prilikom dosadašnjih istraživanja ustanovljeno je pet građevinskih faza, i to tri koje pripadaju tzv. pretkaštelskom vremenu, odnosno razdoblju ranog carstva i kasne antike te dvije koje pripadaju vremenu postojanja kaštela. Prilikom istraživanja sondi A, B, C, D i E prijašnjih godina ustanovljeni su ostaci pet ranocarskih antičkih objekata (objekt 1, objekt 2, objekt 3, objekt 4 i objekt 5), dok su ove godine, sondom F, pridodana dva nova objekta (objekti 6 i 7).
Začetak urbane gradnje na toj mikrolokaciji započinje u ranocarskom periodu gradnjom manjih objekata uz dvije, gotovo paralelne ulične komunikacije, koje se pružaju u smjeru sjever-jug, odnosno sporednih gradskih *cardo* (kardo 1 i 2), na koje su okomito položene uže ulice koje se pružaju u smjeru zapad-istok (ulice 1 – 5) – sporedne *decumane*.
Tragovi druge ulice *cardo* (kardo 2) nađeni su tijekom ovogodišnjeg istraživanja sonde F. Riječ je o ulici širine čak 4,6 m, smjera pružanja sjever-jug. U mlađoj, kasnoantičkoj fazi došlo je do negacije ulice i njezine transformacije u dio interijera većeg objekta, tako da nisu nađeni tragovi poploćenja, a hijatus između objekata 2 i 6 protumačen je kao ulica. Ulica je bila obrubljena objektima 2 i 5 s istočne strane te objektima 6 i 7 sa zapadne strane. Uz istočni perimetralni zid objekta 6 nađen je dijelom sačuvan kanal (SJ 443, 452 i 450), dug 2,7 m i širok 85 cm, građen od kamenja s kamenim poklopnicama. Izlizanost poklopnica

Nalazi u sondi F (foto: M. Makarun)

(SJ 443 i 452) upućuje na to da su bile dio hodne površine. Kasnoantička gradnja dovela je do negacije kanala jer je bio probijen gradnjom zida (SJ 400/440), što upućuje na to da je kanal izašao iz funkcije. Kota poklopnica nalazi se na visini od 4,63 m n. v., što u potpunosti odgovara koti ulice (kardo 1), definirane na visini od 4,66 m n. v. Između objekata 6 i 7 postojala je ulica (sporedni *decumanus*), okomito položena u odnosu na ulicu (kardo 2) širine 3,5 m, koja je također negirana i transformirana tijekom kasne antike.

Objekt 6, datiran u ranocarski period, nađen je u jugozapadnom uglu dvorišta. Objektu su djelomično definirani perimetralni sjeverni i istočni zid te ugao njihova spoja. Zidovi su građeni u maniri specifičnoj za ranocarsko razdoblje, odnosno od pravilnih klesanaca uslojenih u pravilne redove. Tragovi popođenja sačuvani su tek u glinastoj pripremi. Dimenzije objekta nemoguće je ustanoviti jer je sa zapadne strane probijen gradnjom zapadnog bedemskog plašta kaštela, a s južne strane suterenskom prostorijom iz ranog novog vijeka.

Objekt 7, također datiran u ranocarski period, ustanovljen sjeverno od objekta 6. Definiran je tek u dijelu svog južnog perimetralnog zida (SJ 441) jer je prilikom gradnje tzv. kule sudnice, zapadnog i sjevernog bedemskog plašta te skladišne ukopane prostorije, gotovo u cijelosti uništen i preslojen. Podnica je poput svih objekata sačuvana tek u glinastoj pripremi, nađenoj na koti od 4,80 m n. v.

Tijekom druge faze gradnje, kasnoantičke, ustanovljene su veće urbanističke promjene na toj mikrolokaciji. Osim negacije ulice između objekata 1 i 2 te objekata 3 i 4, definiranima tijekom prijašnjih istraživanja, dolazi i do negiranja šire ulice (ulica 4) između objekata 6 i 7 te ulice *cardo* (kardo 2) između objekata 2 i 7 prilikom gradnje zida SJ 400. Zid SJ 400 dug je 7,75 m, širok 60 cm, smjera pružanja sjeveroistok-jugozapad. Rađen je u rustičnoj maniri koja odskače od građevinskih uzusa ranog carstva. Zid na sjevernom licu ima ojačanja – kontrafore, međusobnog razmaka od 2,5 m. Isto ojačanje definirano je i na sjevernom licu starijeg zida SJ 441, no u ovom je primjeru kontrafor nadozidan naknadno na stariji zid. Zid SJ 400 dozidan je na zapadni perimetralni zid objekta 2, koji očito postoji u trenutku druge faze gradnje na toj mikrolokaciji te se formira nova veća prostorija na mjestu ulice *cardo* 2. Unutar te prostorije lociran je trag žbukane podnice (SJ 442), građen tehnikom *opus signinum* na visini od 4,60 m n. v.,

tijekom čije je gradnje devastirano popločenje ulice jer je bilo na istoj ili višoj koti.
Drugoj fazi pripada i zid SJ 430 smjera pružanja sjeverozapad-jugoistok, koji je pod pravim kutom nadozidan na zid SJ 400. Zid (SJ 430) rađen je od pravilnih klesanaca uslojenih u pravilne redove širine 53 cm. Nakon 2,5 m pružanja od spoja sa zidom (SJ 400) prema sjeveru zid iščezava ispod kasnosrednjovjekovne podnice (SJ 337).
Dakle, druga faza gradnje arheološki je dokazana nalaskom zidova koji načinom gradnje i kotom odskaču od zidova nastalih u ranocarskom periodu. Uz spomenute strukture vezani su slojevi u kojima su keramički nalazi isključivo datirani u kasnu antiku, odnosno pripadaju vremenskom okviru prve polovice 4. i 5. st.
Nastanak kaštela označio je novu fazu gradnje na tom području. Prilikom gradnje temelja bedema i kula dolazi do presijecanja rubnih dijelova zidova i podnica svih faza koje su mu prethodile. Najvažniji nalaz iz višegodišnjih arheoloških istraživanja, a povezan s vremenom postojanja kaštela, jest otkriće temelja palasa, stambenog prostora koji se pružao uz južni bedem, od zapadnog bedema do tzv. austrijske kule, lomeći se prema sjeveru uz istočni bedem u smjeru okrugle kule i formirajući tako jedinstven L-tlocrt.
Prilikom ovogodišnjeg istraživanja sonde F nađeno je kameno stubište (SJ 371), kojim se iz dvorišta ulazilo u suterensku prostoriju palasa, smještenu u jugozapadnom uglu kaštela. Stubište je građeno paralelno sa sjevernim zidom palasa, omeđeno dvama okomito položenim zidovima u formi slova L (zid SJ 158 i 344).
Prilikom istraživanja 2019. nađeni su i temelji cisterne uz sjeverni bedemski plašt kaštela na koji je nadozidana. Riječ je o objektu dugom 9,30 m i širokom 6,5 m. Prilikom gradnje cisterne probijeni su svi slojevi i strukture koji su joj prethodili, u širini od 1,6 m od vanjskog plašta njezinih parapetnih zidova. Fino ožbukani zidovi cisterne građeni su od klesanaca i poluklesanaca povezanih žbukom pomiješanom s glinom. Unutrašnjost cisterne bila je zapunjena debelim slojem zemlje, pijeska i morskog šljunka (SJ 277) te nisu nađeni tragovi svoda. Nivelacija perimetralnih zidova cisterne i njezino zatrpavanje dogodilo se 80-ih godina 20. st., prilikom popločavanja unutarnjeg dvorišta.

Pretpostavljeni model objekata i ulica ranocarske faze nađenih u dvorištu kaštela (izrada: M. Makarun)

Vrijeme nastanka cisterne može se datirati prema najrecentnijoj keramici nađenoj u zapuni iskopa za njezinu gradnju (SJ 280). U zapuni ukopa za gradnju cisterne, osim ulomaka keramike rimske produkcije dislocirane probojem rimskodobnih slojeva, bili su prisutni ulomci glazirane i gravirane keramike datirane od 16. do 17. st. iz vremena gradnje cisterne. Temeljna stopa (SJ 288), koja se pružala s vanjske strane perimetralnih zidova, ustanovljena je na visini od 5,41 m n. v., što odgovara koti hodne površine.
Novom vijeku pripadaju i prostorije A i B, nađene uz sjeverni bedemski plašt kaštela.
Prostorija A ima pravokutan tlocrt, dimenzija 2,4x3,20 m, a smještena je uza zapadni zid cisterne i sjeverni bedem. Podnica prostorije (SJ 337) dobro je sačuvana, nađena je na visini od 5,82 m n. v., a građena je od kamenih ploča utabanih u zemlju. Prema jugu podnica se pruža do zida (SJ 388), koji je izrazito loše sačuvan jer mu je južno lice gotovo u potpunosti probijeno. Nažalost, na temelju nalaza nije moguće ustanoviti funkciju prostorije. Na temelju stratigrafskih odnosa podnice sa zapadnim zidom cisterne kojem je podređena može se jedino zaključiti da je nastala ili u istom građevinskom poduhvatu ili nešto poslije. Na temelju položaja direktno podno otvora topovske niše u sjevernom bedemu može se zaključiti da je prostorija A građena nakon što topovi izlaze iz funkcije, tako da je nastala tek nakon 16. st.
Prostorija B, poput prostorije A i cisterne, nadozidana je na sjeverni bedemski plašt kaštela. Njezine vanjske dimenzije iznose 4,5x2,7 m, a unutarnje 4x1,8 m. Originalno je bila nadsvođena bačvastim svodom građenim na nož poslaganim opekama, u kombinaciji s kamenim klesancima, na što upućuju minimalno sačuvani ostaci svoda *in situ*. S obzirom na to da je ukopana, može se zaključiti da je originalno služila kao ostava – spremište. Na temelju analognih primjera, pretpostavlja se da se ulaz nalazio u tjemenu svoda. Iako zbog statičkih razloga nije bilo moguće isprazniti njezinu zapunu, prema vanjskoj visini perimetralnih zidova prostorije, može se zaključiti da je bila visoka do 1,4 m.
U 19./20. st., kada je dvorište prenamijenjeno u vrt časnih sestara, prostorija služi kao otpadna jama, što se može zaključiti na temelju nalaza unutar zapune (SJ 374).
S obzirom na to da su prostorije A i B građevinski slične i dijele zid SJ 388 kojemu je podnica SJ 337 u potpunosti podređena, nastanak te prostorije potrebno je vremenski uskladiti s nastankom prostorijom A. Prostorije je moguće datirati od 18. do kraja 19. st. jer je otpadni keramički materijal iz zapune prostorije B datiran od 19. st. nadalje.

Matija Makarun

Summary

In October 2019, archaeological excavations were conducted in a part of the courtyard of the Frankopan Castle in the town of Krk. The research covered the western and central parts of the castle's inner courtyard, specifically trench F, covering an area of 160 m^2. The investigations revealed four construction phases: early imperial, late antique, medieval, and early modern.
The discovered two smaller structures (structures 6 and 7) along with associated streets - secondary cardo and

decumanus belong to the early imperial phase. It was established that the late antique period was characterised by the negation of the early imperial streets and the formation of a larger structure, partly utilizing the walls from the first construction phase. The find of a stone staircase leading from the courtyard to the basement room of the *palas*, located in the southwest corner of the castle, belongs to the medieval phase. The early modern period was represented by two discovered rooms (rooms A and B) and a cistern, situated along the northern defensive wall of the castle.

Redni broj: 305
Lokalitet: Krk – gradska jezgra
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: Z-2684
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 8. siječnja do 20. veljače 2019. tvrtka Stratum d.o.o. iz Segeta Donjeg sondažno je arheološki istraživala staru jezgru grada Krka, tijekom realizacije projekta postavljanja kanalizacijske i vodovodne infrastrukture. Voditeljica arheološkog istraživanja bila je Nina Radinović, dipl. arheo., a njezin zamjenik bio je Ivan Klarić, dipl. arheo. U istraživanjima su sudjelovali i apsolventi arheologije Dalibor Branković, Mirna Vujević i Filip Vukoja, studenti arheologije Franka Ovčarić i Valentina Lončarić, uz ispomoć Viktora Musulina i Franke Toljanić. Radove je nadzirala Mia Rizner iz Konzervatorskog odjela u Rijeci. Investitor radova bila je tvrtka Ponikve – voda d.o.o.

Istražene su tri lokacije u gradu Krku: Ribarska ulica, Ulica Antuna Mahnića te Trg Kamplin. Prilikom istraživanja dokumentirano je 496 stratigrafskih jedinica, 53 groba i 217 posebnih nalaza. Istraživanjem je zahvaćena površina od ukupno 140 m^2.

Ribarska ulica
U Ribarskoj su ulici tijekom arheološkog nadzora iskopavanja kanala ustanovljeni tragovi rimskodobnih struktura, što je uvjetovalo zaštitno arheološko istraživanje. Istraživanjem je obuhvaćena površina u širini od jednog metra i dužini od 90 m. Od pokretnih arheoloških nalaza prikupljeni su ulomci keramike, najvećim dijelom kućno posuđe, te nekoliko metalnih predmeta, vremenski povezanih isključivo s rimskim razdobljem. Ribarska je ulica najzapadnija ulica južnog dijela stare gradske jezgre Krka, izrazito zanimljiva s arheološkog aspekta zbog rimskodobnih nalaza mozaika s prikazom Tritona, unutar uslužnog objekta – kafića „Mate". Prilikom arheološkog istraživanja utvrđeno je da Ribarska ulica nema korijene u antičkoj planimetriji grada, odnosno nastala je poslije, vjerojatno na razmeđi srednjeg i novog vijeka. Nažalost, nisu dobivene nikakve informacije o početku transformacije područja u gradsku komunikaciju, budući da je stratigrafija bila poremećena recentnim građevinskim radovima, prilikom kojih je iskopan kanal cijelom dužinom ulice u širini do 80 cm i dubini do 60 cm, a kojim su uništeni svi ostaci starijih struktura i slojeva. Ta su oštećenja izraženija na južnim dionicama trase zbog pada terena prema jugu. Tijekom istraživanja uglavnom su pronađene strukture zidova, koji se od zida SJ 011 na sjeveru ulice do zida SJ 161 na jugu ulice ritmično pružaju u međusobno paralelnom odnosu smjera pružanja JZ-SI.
Na temelju istraženog područja, svedenog na širinu od 1 m, može se konstatirati da su otkriveni ostaci triju objekata razdijeljenih uličnim komunikacijama. Situacija je jasnija u sjevernom dijelu istraženog područja, na prostoru sektora 1 – 7. Nalaz rimske ulice u sektoru 2, odnosno pretpostavljenoga glavnoga gradskog *decumanusa*, jasno je razlučio granicu dvaju objekata – Objekta 1 i Objekta 2. Objekt 2, sudeći prema nalazu hipokausta, bio je u funkciji termi. Riječ je o većem objektu, definirane dužine 35 m. U Objektu 3 najviše je izražena višefaznost gradnje od razdoblja ranog carstva do kasne antike te na temelju manjeg istraženog uzorka nije moguće doći do sigurne identifikacije nalaza struktura.

Ulica Antuna Mahnića
Istraživana je trasa između ulaza u zgradu Biskupije i tzv. kvadratne kule krčkog kaštela. Označeno je sveukupno 178 stratigrafskih jedinica, među kojima se većinom nalaze strukture zidova, podnica i arheološki slojevi te situacije povezane s grobovima. Pokretni nalazi prikupljeni tijekom istraživanja pripadaju keramici, najvećim dijelom kućnom

Ribarska ulica – ostaci hipokausta u objektu 2

posuđu te je prikupljeno i nekoliko metalnih predmeta, datiranih isključivo u rimsko razdoblje.
Tijekom istraživanja na prostoru cijele trase, osim sektora 10, nađeni su brojni ljudski kosturni ostaci, od kojih je dobar dio bio dislociran, izvan konteksta grobnih cjelina.
Kosturni ostaci pojavili su se već na relativnoj dubini od 35 cm (grob 18, sektor 6/7 – najviša točka lubanja 6,54 m n. v.), pa sve do 140 cm relativne dubine ispod današnje hodne površine (grob 51, sektor 8 – najniža točka zdjelica 5,68 m n. v.).

Velik je dio kosturnih ostataka dislociran/poremećen, najvjerojatnije prilikom ukopa mlađih grobova, a svakako i tijekom iskopa tijekom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, prilikom radova na prostoru južno od katedrale i na Trgu Kamplin, kada je tijekom istraživanja Aleksandre Faber također potvrđeno pružanje groblja na tom prostoru.
Dislocirani ljudski ostaci javljaju se već u slojevima zemlje gotovo odmah ispod recentne površine i nešto starijih hodnih površina – sloj SJ 022 (najviša točka 6,42 m n. v.)

Nalaz rimskodobnog zida i ulice u Ulici Antuna Mahnića

Rimskodobna ulica zapadno uz objekt 2, nađeni na Trgu Kamplin

Nalaz srednjovjekovnih inhumacijskih ukopa u Ulici Antuna Mahnića

u sektorima 1 – 4, te u mnogo manjoj mjeri u sloju SJ 060 najviša točka 6,51 m n. v.) – sektori 5 – 7, no najveća koncentracija dislociranih ljudskih kostiju uočena je u sloju SJ 065 (najviša točka 6,28 m n. v.), u sektorima 5 – 7, koji se javlja na relativnoj dubini od 75 cm.
U sektorima 8 – 10 stratigrafija je znatno drugačija od ostatka iskopa, definirano je više grobnih cjelina, a slojevi u kojima su prisutne dislocirane ljudske kosti definirani su na puno manjem prostoru.
Na ovoj iskopnoj trasi izdvojene su ukupno 52 grobne cjeline označene kao grobovi 1 – 52. Neke grobne cjeline ostale su neoznačene i neistražene zbog zadane širine trase, jer su uočene u sjevernom i južnom profilu iskopa. To svakako upućuje na činjenicu da su grobovi prisutni i sjeverno (prema katedrali) i južno (prema zgradi biskupije) od trase iskopa.
Najveća koncentracija grobnih cjelina u sektorima 2 – 6 uočena je na relativnoj dubini od 60 do 90 cm. Svi su grobovi kosturni, inhumacijski. Većina grobova orijentirana je u smjeru JZ-SI. Većina je kostiju u lošem stanju i samo parcijalno prisutna (s pojedinim iznimkama, npr. grobovi 29, 31, 38, 40, 50...). Također, u većini grobnih cjelina uočeni su ostaci jedne osobe, a bilo je nekoliko slučajeva u kojima se radilo o višestrukom ukopu (npr. grob 24 – ostaci jedne odrasle osobe i dvoje djece) ili kosturnici (grob 16). U nekim su grobovima u zapuni bile prisutne dislocirane kosti za koje nije bilo moguće ustanoviti jesu li izvorno pripadale grobu u čijoj su zapuni nađene.
Na osnovi položaja kostiju u definiranim grobnim cjelinama, ustanovljeno je da su pokojnici ležali isključivo u ispruženom položaju na leđima, a ondje gdje je to bilo moguće, vidljivo je da su im ruke bile svijene u laktovima, podlaktice su počivale preko abdominalnog dijela kostura ili šaka položenih na zdjelicu.
Za sada su kao najstariji grobovi označeni oni nađeni ispred ulaza u tzv. kulu sudnicu Frankopanskog kaštela – grobovi 42 – 46 te 49 i 51. Na tom je području nađen grob 44, okomito položen na ostale, za koji se može pretpostaviti da je presječen gradnjom temelja kule u 12. st. te stoji kao *terminus ante quem non* njihova ukopa.
Rimskodobnom, ranocarskom razdoblju pripisuju se neke od struktura definiranih tijekom istraživanja. Na zapadnom djelu trase, na relativnoj dubini od 1 m, uza sjeverni profil iskopa lociran je zid SJ 008 (smjer pružanja JZ-SI, najviša točka 6,03 m n. v.). Građen je od pravilnih, izduljenih, uslojenih klesanaca vezanih žbukom. Iako je riječ o izoliranom nalazu, pretpostavlja se da je riječ o južnom perimetralnom zidu gradskih termi, koje je još 70-ih godina ispod katedrale našao Andre Mohorovičić.
Osim struktura zidova, tijekom istraživanja ustanovljeni su i ostaci ulice – komunikacije smjera JZ-SI (sporednog *decumanusa*), koja se pružala duž južnog lica zida SJ 008. U sektoru 1 definirani su ostaci uličnog popođenja SJ 011 (najviša točka 5,37 m n. v.), odnosno SJ 059 (najviša točka 5,54 m). Popločenje ulice građeno je od utabanog morskog šljunka, manjih ulomaka keramike i pijeska – tzv. tarac.
Istraživanja na Trgu Kamplin zahvatila su rubni zapadni dio trga uz apsidu katedrale te sjeverni dio trga duž objekata (buduća zgrada muzeja). Sjeverni dio Kamplina istražen je uz pročelja zgrada koje sa sjeverne strane obrubljuju trg, iskopom u dužini od 41 m i širini od 1 m. Istražena je trasa podijeljena u 11 sektora, od kojih je svaki dug 4 m, osim sektora 7, koji je dug 5 m i sektora 11, koji je dug svega 110 cm, zbog položaja na istočnom kraju trase iskopa.
Tijekom istraživanja te trase označeno je 113 stratigrafskih jedinica, među kojima se većinom nalaze strukture zidova, podnica i arheološki slojevi. Izdvojena su 162 posebna nalaza. Većina posebnih nalaza povezana je s ostavom brončanog novca – 100 kovanica, uglavnom sestercija iz 2. st.
Na istraženom prostoru utvrđeni su ostaci dvaju objekata rimskodobne provenijencije, omeđena ostacima gradskih komunikacija. Locirani su ostaci popločenja triju uličnih komunikacija, od kojih su dvije smjera pružanja sjever-jug (SZ-JI), odnosno sporedne ulice *cardo*, te jedna ulica smjera zapad-istok (JZ -SI), položena okomito na spomenute, dakle sporedni *decumanus*.
Unutar objekta istočno od ulice *cardo* nađena je ostava s nalazima 100 rimskodobnih kovanica, datiranih u 2. st.

Nina Radinović

Summary

From January to February 2019, archaeological trenching was conducted as part of a project for the installation of sewage and water supply infrastructure in the old town of Krk. The excavations took place at three locations: Ribarska Street, Antun Mahnić Street, and Kamplin Square.
In Ribarska Street, the remains of three Roman-period structures were found, separated by street communications running in the west-east direction, with the northernmost one representing the main city decumanus. Structure 2, due to the discovery of an early imperial hypocaust, was interpreted as Roman baths.
In Antun Mahnić Street, the research revealed a medieval necropolis with finds of 52 inhumation graves. Below the necropolis, the remains of early imperial structures were identified, specifically a wall running in the west-east direction, along which, on its southern side, there was a street constructed of compacted sand and pebbles.
Excavations on Kamplin Square uncovered the remains of two Roman-period structures bordered by two streets running in the north-south direction and one running in the east-west direction, which enclosed the mentioned structures on the southern side. In the eastern structure, a deposit of Roman coins was found, consisting of a hundred coins minted in the 2nd century.

Redni broj: 306
Lokalitet: Krk – vila Schinigoi (crkva sv. Lovre)
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: arheološko istraživanje

Od 25. travnja do 15. svibnja 2019. trajala je peta sezona arheoloških istraživanja u arealu vile Schinigoi u Krku. Ovogodišnjim radovima obuhvaćeno je područje zapadnog

Crkva sv. Lovre, snimka sonde G (foto: M. Makarun)

Crkva sv. Lovre, sonda F nakon istraživanja (foto: M. Makarun)

dijela ostataka crkve sv. Lovre. Lokalitet je istražila arheološka tvrtka Arheo Kvarner d.o.o. Voditelj istraživanja bio je Matija Makarun, dipl. arheo. U istraživanjima su sudjelovali i apsolventi arheologije Mirna Vujović i Vito Benvin, student arheologije Ivan Bogdanić, student Juraj Makarun i fizički radnik Viktor Musulin. Sredstva za arheološko istraživanje osigurali su Ministarstvo kulture i Grad Krk.

Istražene su dvije arheološke sonde, F i G, ukupne površine 40 m^2. Prilikom istraživanja označene su sveukupno 73 stratigrafske jedinice, među kojima se nalaze strukture zidova, podnica, arheološki slojevi te tri groba, od kojih se jedan odnosi na grobnicu s više kosturnih ukopa.

Soda F

Sonda F bila je pozicionirana u nastavku sonde E prema zapadu. Dimenzije sonde, pravilnog kvadratnog oblika, iznosile su 4x4 m. Tijekom istraživanja prethodne sonde E bio je lociran crkveni narteks, odnosno njegov južni dio, budući da ga je postojeći stambeni objekt većim dijelom preslojio. Narteks je bio širok 5 m i dug 10 m, proporcionalno širini crkve. Sondom F bio je cilj utvrditi postoje li ikakvi ostaci crkvene arhitekture ispred pročelja crkve na zapadu, budući da je sondom E ustanovljeno da se zid SJ 013, odnosno južni zid crkve i narteksa, pruža dalje prema zapadu izvan gabarita narteksa.

Problem se javio nakon pronalaska recentnih iskopa za postavljanje infrastrukture, koji su uvelike narušili intaktnost već minimalnih ostataka arhitekture. Riječ je o SJ 227 – iskopu za postavljanje recentne infrastrukture, koji je probio centralni dio sonde u dužini od 4 m i širini do 1,5 m do nivoa zdravice i žive stijene te dva manja ukopa (SJ 232 i 233) u JI uglu sonde.

Nakon uklanjanja slojeva nasipa (SJ 228 i 236) ustanovljen je nastavak zida SJ 013 prema zapadu koji se pružao cijelom dužinom sonde, odnosno u duljini od 4,5 m. Zid je nađen tek u tragovima temeljne žbuke, dijelom nanesene na živu stijenu, dijelom probijen ukopom (SJ 239).

Sjeverno od zida SJ 013, također ispod slojeva 228 i 236, ustanovljena su tri ukopa u živoj stijeni i zdravici, nepravilnog kružnog oblika, relativno jednakih dimenzija (70-ak centimetara), u međusobno pravilnom položaju. Ostaci spomenutih ukopa, u čijim su zapunama nađeni

ulomci rimskodobne keramike, nisu sa sigurnošću identificirani. Riječ je o području gradske nekropole s dugim kontinuitetom ukopa od prapovijesti do razvijenog novog vijeka. Na temelju nalaza unutar zapuna i oblika ukopnih jama, mogu se povezati s rimskodobnim grobnim ukopima. Iako nisu nađeni tragovi gara, moguće je da je riječ o ukopu urni ili amfori (poput groba 49 lociranog u sondi E), koje su izvađene zbog snižavanja nivoa hodne površine, ostavljajući tek trag ukopa unutar kojeg su bile položene.
U ovom je trenutku pouzdano samo to da se zid SJ 13 nastavlja prema zapadu u duljini od 4,5 m, no nije sigurno formira li dio sakralne arhitekture.

Sonda G
Sonda G, površine 24 m^2, bila je pozicionirana južno od prostorije crkvenog narteksa, točnije u nastavku sonde E prema jugu. Nađeni su temelji zidova prostorije koja se nalazila južno uz prostoriju crkvenog narteksa. Prostoriju su zatvarali zid SJ 190 na zapadu te zid SJ 257 na jugu, koji se pruža se paralelno s južnim temeljnim zidom crkve SJ 013, na međusobnoj udaljenosti od 2,1 m.
Zid SJ 257 nakon 1,7 m od ugla koji formira sa zidom SJ 190 završava ravnom reškom. U nastavku prema istoku ostala je sačuvana tek žbuka strukture nanesena na živu stijenu u liniji pružanja zida SJ 257. Devastacija spomenutog zida dogodila se prilikom gradnje grobnice groba 52, prilikom čega je grob umetnut u međuprostor zida SJ 013 i zida SJ 257, razbijajući pritom zid u nastavku.
U slojevima uz zidove nađena je isključivo ranocarska i kasnoantička keramika, dok su prilikom zidanja temeljne stope zida upotrebljavane tegule, što upućuje na to da je objekt nastao u prvoj građevnoj fazi, onoj ranokršćanskoj. Zid SJ 257 dijelom je preslojio kosturni grob 52, datiran metodom C-14 u 4. – 3. st. pr. Kr.
Grobnica groba 52, koja se na temelju analognih primjera na lokalitetu, točnije grobnice groba 21, datira u razvijeni srednji vijek, počevši od 13. st., preslojila je i probila zid, što upućuje na to da u srednjovjekovnoj fazi objekt više ne postoji. Minimalni tragovi struktura zidova te neistraženost površine uz južni zid crkve u ovom trenutku ne omogućuju sigurniju identifikaciju objekta koji se formira uz južni zid crkve. Reška u zidu SJ 257 upućuje na to da se zid otvara te sugerira postojanje prolaza.
Širina objekta/prostorije od svega 2,1 m je skromna te navodi na zaključak da riječ o manjem objektu koji se formira uz južni zid narteksa ili je riječ o crkvenom trijemu koji se pružao duž cijeli južni zid crkve u njezinu eksterijeru.
U srednjovjekovnoj fazi crkve nastaje grobnica groba 52, implantirana između južnog zida crkve i njemu paralelnog zida SJ 257, koji su definirali njezinu dužinu od 2,1 m. Zidovi grobne arhitekture, koji je omeđuju sa zapadne, istočne i južne strane, građeni su od pravilnih klesanaca uslojenih u pravilne redove, pritom se koristeći južnim zidom crkve kao svojim sjevernim zidom.
Nakon uklanjanja zapune grobnice ustanovljeno je da je riječ o kosturnici, i to vrlo velikoj jer su nađene dislocirane kosti velikog broja pokojnika. Među nalazima ističu se nalazi dviju pojasnih predica datiranih u 13. i 14. st., što se poklapa s oblikom i tehnikom zidanja grobne arhitekture. Zapadni i istočni zid grobnice prate živu stijenu, koja ljevkasto ponire prema centralnom dijelu gdje se nalazi proboj u živoj stijeni, dimenzija 65x80 cm. Taj proboj također je zapunjen dislociranim kostima i izrazito crnom zemljom do dna ukopa, na dubini od 1,85 m od hodne površine.
U ranom novom vijeku došlo je do proboja zapadnog zida grobnice prilikom ukopavanja novoga groba (grob 54, 55), unutar kojeg su ukopane dvije osobe. Riječ je o kostima odrasle osobe i kostima djeteta, položenima na leđa u ispruženom položaju, glave usmjerene prema istoku.

Matija Makarun

Summary

In April and May 2019, the fifth season of archaeological excavations was conducted in the area of Villa Schinigoi in Krk. This year's work focused on the western part of the remains of the church of St. Lawrence.
By excavating trench F, it was determined that the southern perimeter wall of the church extends further west beyond the outline of the church narthex, currently reaching a length of 4.5 m. Unfortunately, traces of the wall are minimal, preserved only in the layer of the foundation plaster, partially damaged by recent installations.
In trench G, the remains of the wall foundations were found, forming a smaller room south of the narthex, with a width of 2.1 m. It is currently unknown whether this was a smaller room next to the narthex or part of a portico that extended along the southern wall of the church.
Three graves were also discovered, one dating back to the prehistoric period (4th-3rd century BC) and two more recent ones. Grave 52, belonging to the medieval phase, was built along the southern wall of the church in a north-south direction, containing remains of multiple individuals, likely used as an ossuary. Grave 53, dating to the modern era, likely represents a burial of a mother and child, with its construction breaking through the western wall of Grave 52.

Redni broj: 307
Lokalitet: Mrkopalj – Fortica
Naselje: Mrkopalj
Grad/općina: Mrkopalj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 1. do 9. travnja 2019. trajalo je probno arheološko istraživanje nalazišta Fortica u Mrkoplju. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, dipl. arheo., iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, dok je zamjenica voditelja bila Jasna Ujčić Grudenić, dipl. arheo., iz Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci. U istraživanju su sudjelovali arheolozi Marko Banda, Ivan Klarić i Nina Radinović. Radove je nadzirala Mia Rizner, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Rijeci. Lokalitet je iz zraka snimila tvrtka Azimut d.o.o. iz Bribira. Istraživanje je bilo dio projekta kulturno-turistička ruta „Putovima Frankopana". Sredstva za istraživanje osigurao je Arheološki muzej u Zagrebu, u suradnji s Primorsko-goranskom županijom,

Fortica – snimka nalazišta na kraju istraživanja (foto: Azimut d.o.o.)

Fortica – pogled sa sjevera na položaj crkve (foto: A. Janeš)

u sklopu Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.

Naselje Mrkopalj nalazi se na zapadnim obroncima masiva Velike Kapele u Gorskom kotaru. Samo naselje smjestilo se u nizini, tj. kotlini koja je omeđena brdima Čelimbaša, Lisina, Maj, Samari s Klobučarovim vrhom, Vranjak, Vrhi i Mrkovac s Debelim vrhom. Nalazište Fortica smješteno je u sjeveroistočnom dijelu naselja, južno od ceste za Begovo Razdolje, na izoliranoj kamenoj stijeni, iznad Mrkopaljskog polja.

Položaj Fortica kao arheološko nalazište otkriveno je 1977., prilikom terenskog obilaska pod vodstvom Ružice Drechsler Bižić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Iste godine kustos tadašnjeg Povijesnog muzeja Hrvatske, Milan Kruhek, proveo je slabo dokumentirano iskopavanje unutar samog objekta. Tom je prilikom iskopan dio unutrašnjosti te je dobiven okviran izgled objekta.

Prilikom iskopavanja 2019. prostor objekta obuhvaćen je trima sondama, a na okolnom su prostoru iskopane još tri sonde. Prilikom prijašnjih istraživanja utvrđeni su gabariti objekta, a radi se o jednobrodnoj crkvi pravokutnog tlocrta (pravokutan prostor dimenzija 5,42x3,64 m), s polukružnom apsidom dubine 1,84 m, orijentacije istok-zapad. Vanjske dimenzije objekta iznose 8,76x5,21 m. Objekt je građen od kamena lomljenca različitih veličina, slaganog u nepravilne redove. Vezivni mort sačuvan je u donjim dijelovima, dok u gornjim dijelovima zida u potpunosti nedostaje zbog djelovanja atmosferilija. Radi se o mortu žućkaste boje. Sondom 1 istražen je prostor svetišta, tj. apside i istočnog dijela lađe crkve te su nađeni ostaci vjerojatne podloge poda u vidu sloja nabijene gline žutosmeđe boje, očuvani na spoju zidova lađe i apside. Cijeli prostor apside prekriven je jedinstvenim slojem humusa i trave, a nastao je kao rezultat iskopavanja 1977. godine. Utvrđeno je da je apsida bila prekopana u cijelosti do kamena živca. Na zapadnoj strani crkve sondom 6 istražen je ulaz u objekt. Širina ulaza iznosi 1 m. Prag se sastoji od većeg kamenog bloka širine 0,49 m sa zapadne strane, dok je s istočne strane izveden od nekoliko komada kamena lomljenca. U istočnom rubu sonde otkriven je sloj nabijene gline žutosmeđe boje, identičan

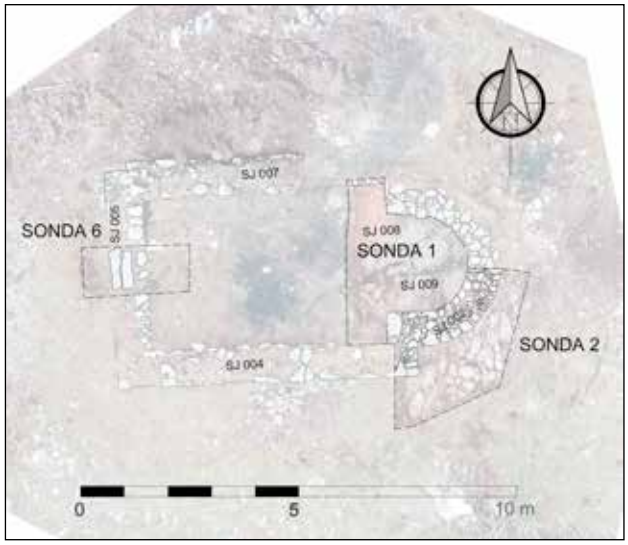

Fortica – tlocrt istraženih struktura crkve (izrada: V. Gligora, A. Janeš)

sloju u zapadnom dijelu sonde 1. Navedeni sloj može pripadati ostacima podloge izvornog poda crkve ili samom podu.
Sondom 2 istražena je površina južno od apside, a iskopavanjem se utvrdio izostanak kulturnog sloja ili tragova mogućih ukopa.
Sonde 3 – 5 istražene su na platou južno od crkve, u vrtači zapadno od crkve te na rubnom dijelu padine, uz nasad borova. U tim trima sondama na području južno od crkve nisu pronađeni tragovi ljudske djelatnosti ni srednjovjekovni grobovi.
Analogni tlocrtni primjeri crkvi na položaju Fortica mogu se naći na području Istre i Kvarnera od 11. st., no objekt na Fortici jedinstven je primjer na području Gorskog kotara. Iako je interes struke bio zanemariv, objekt je datiran u drugu polovicu 14. st. ili početak 15. st., bez veće argumentacije. Izneseno je mišljenje na temelju načina zidanja jer se radi o starijoj crkvi iz 13., možda čak i iz 12. st. Iz poznatih povijesnih izvora može se pretpostaviti da je prostor Gorskog kotara potpao pod vlast knezova Krčkih tijekom prve polovice 13. st., tj. u vrijeme stjecanja posjeda u Modrušu i Vinodolu. Slog gradnje te povijesni izvori mogli bi upućivati na kolonizacijske procese novih gospodara koji su htjeli ekonomski iskorištavati novostečene posjede. Iako još nije ubicirano srednjovjekovno naselje na području Mrkoplja, nalaz crkve romaničkih tlocrtnih karakteristika na Fortici upućuje na njegovo postojanje.

Literatura

Horvat 1986 Z. Horvat, O izgledu srednjovjekovnog zida na primjerima nekih građevina u kontinentalnoj Hrvatskoj, GZSKH, 12, Zagreb, 1986: 179 – 182.
Horvat 2003 Z. Horvat, Srednjovjekovne katedralne crkve krbavsko-modruške biskupije, Zagreb – Gospić, 2003.
Starac 2000 R. Starac, Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola, Senjski zbornik, 27, Senj, 2000: 45 – 96.
Starac 2018 R. Starac, Gorski kotar: spoj sjevernojadranske i kontinentalne tradicije; Arheološki i povijesni tragovi, Putovima Frankopana (ur. I. Srdoč-Konestra, S. Potočnjak), Rijeka, 2018: 201 – 206.

Andrej Janeš
Jasna Ujčić Grudenić

Summary

In April 2019, a trial archaeological excavation was conducted at the Fortica site in Mrkopalj. In 1977, the remains of an unidentified medieval church were partially excavated at this location. The church is a single-nave structure with a rectangular floor plan (measuring 5.42 x 3.64 m) and a semicircular apse with a depth of 1.84 m, oriented east-west. The excavation revealed the presence of remnants of an earthen floor or a foundation for paving, while the entire surface of the apse had been excavated down to the bedrock during the 1977 excavation. The existence of a door with a stone threshold was confirmed in the western part. In the trenches excavated south of the apse, on the plateau south of the church, in the sinkhole west of the church, and on the southern edge of the slope next to the pine plantation, no traces of human activity were found. Although analogous floor plans can be found in Istria and the Kvarner Gulf from the 11th century onwards, the structure at Fortica represents a unique example in the Gorski kotar region. Based on historical sources, it can be assumed that the territory of Gorski kotar came under the rule of the Krk dukes during the first half of the 13th century, at the time of acquiring possessions in Modruš and Vinodol.

Redni broj: 308
Lokalitet: Novi Vinodolski – utvrda Lopar
Naselje: Novi Vinodolski
Grad/općina: Novi Vinodolski
Pravni status: Z-6858
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 16. do 27. rujna 2019. trajalo je arheološko istraživanje utvrde Lopar u Novom Vinodolskom. Nositelj projekta istraživanja bila je Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, konzervator arheolog, a zamjenica voditelja Mateja Baričević, mag. arheo. U istraživanju su sudjelovali Tihomir Percan, dipl. arheo., zaposlenik HRZ-a, Marko Banda, mag. arheo., te studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu Marin Emić, Lia Vidas, Luka Bariša i Nina Vrančić. Zračne snimke nalazišta i nacrtnu dokumentaciju izradio je Valdir, obrt za istraživanje i usluge. Konzervatorske građevinske radove na vanjskom licu južnog dijela zapadnog zida utvrde obavila je tvrtka Citadela d.o.o. iz Hreljina. Radove je nadzirala Mia Rizner, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Rijeci. U suradnji s Gradom Novim Vinodolskim, organiziran je odvoz iskopane zemlje, koja je deponirana u središnjem dijelu utvrde. Radove je u cijelosti financiralo Ministarstvo kulture.

Prije početka ručnog iskopavanja, definirani su gabariti sonde 17 i očišćena je vegetacija na mjestu pretpostavljenog

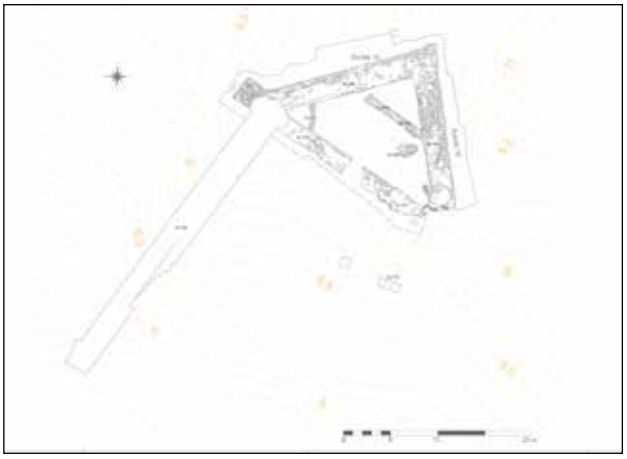

Utvrda Lopar, tlocrt istraženih dijelova utvrde (arhiv HRZ-a)

Utvrda Lopar, istraženi ostaci strukture SJ 151 (foto: V. Gligora)

iskopa. Sonda 17 postavljena je s vanjske, zapadne strane spoja zidova SJ 002 i SJ 008.
S obzirom na to da je na dijelu sonde, u razini s humusnim slojem, bio i ostatak šetnice/puteljka (SJ 035), započelo je njegovo uklanjanje. Nakon uklanjanja spomenutih slojeva, na području gotovo cijele sonde nalazio se sloj urušenja i šute, SJ 003. Tek nakon uklanjanja šute došlo se do konkretnijih arheoloških slojeva i struktura.
Na spoju sjevernog (SJ 002) i zapadnog (SJ 008) zida utvrde, već nakon uklanjanja SJ 001 došlo se do poprilično širokog zida, koji zauzima gotovo polovicu sonde 17 i koji je definiran kao SJ 151. Sjeverno od njega zahvaćeni su već definirani slojevi, nastavno na sondu 13 zapad, iz 2016. godine. U južnom dijelu sode, uz južno lice SJ 151, nakon uklanjanja sloja šute SJ 003 došlo se do dvaju novih slojeva – SJ 152 i SJ 153. SJ 152 protezao se većim dijelom južnog dijela sonde u vidu većeg kamenja pomiješanog sa žutim šljunkom, bez nalaza. U istoj razini s tim slojem nalazio se je i SJ 153, sloj sive sterilne zemlje, koja se rasprostirala samo uz SJ 002 i uz istočni dio južnog lica SJ 151. Nakon uklanjanja spomenutih slojeva, ispod SJ 152 uočen je sloj tamnosmeđe zemlje s većim kamenjem i podosta pokretnih nalaza. On se, kao i sloj iznad njega, nalazio u razini sa SJ 153, a u tom je dijelu sonde ležao na matičnoj stijeni i SJ 038, koja je popunjavala škrape. Prilikom uklanjanja SJ 153 došlo se do rahlog, pepeljastog, sivog sloja, bez ikakvih primjesa, SJ 157. Riječ je u tankom prosloju koji se nalazio izravno na živcu, a koji se može interpretirati kao zapuna ukopa zida SJ 002.
Zapadni profil sonde proširen je za metar od planiranog kako bi se definiralo zapadno lice SJ 151. I u tom se dijelu nakon uklanjanja SJ 001 i SJ 035 te potom šute SJ 003, došlo do sloja SJ 155. Količinom većeg kamenja taj sloj ne odudara od SJ 003, no unutar njega kamenje je pomiješano sa smeđom, rahlom zemljom. Također se radi o sloju bez nalaza koji leži na finom, pepeljastom sloju s ponešto kamenja i pokretnih nalaza u vidu keramičkih ulomaka i životinjskih kostiju, SJ 156. Taj sloj nalazi se na matičnoj stijeni SJ 012 i na sloju SJ 038 koji popunjava škrape, do kojih se dolazi i na ostalim dijelovima sonde, a u čijoj se razini nalazi i žbukani temelj zida SJ 151, definiran kao SJ 158.
Ovogodišnjim istraživanjima opovrgnuta je teorija o zapadnoj kuli na mjestu gdje je formirana sonda 17, a potvrđeno

Utvrda Lopar, vanjsko lice južnog dijela zida SJ 002 nakon konzervatorskih radova (foto: M. Banda)

postojanje zida SJ 151. On je strateški smješten na spoju sjevernog (SJ 008) i zapadnog (SJ 002) zida utvrde, u funkciji ojačanja. Način gradnje, koji ne odudara od ostalih otkrivenih struktura utvrde, čini ga nedjeljivom cjelinom toga kompleksa.
Konzervatorski radovi trajali su istodobno s prvim tjednom arheoloških istraživanja. Odlučeno je da se saniraju dvije veće lakune u zapadnom licu južnog dijela zapadnog zida utvrde (vođen u arheološkoj dokumentaciji kao SJ 002). Navedeni dio zida saniran je ugradnjom kamena prikupljenog prilikom prethodnih arheoloških iskopavanja. Slagan je u nepravilne redove, prateći izvorni način zidanja. Za vezivo je upotrebljavan vapneni mort, pripremljen od prirodnog hidrauličkog vapna (NHL 5) i agregata veličine zrna 0 – 5 mm. Nakon završetka zidanja, lice je fugirano u površini od 60 m². Tim zahvatom zaustavljena je degradacija lica tog dijela zida.
Pronađeni keramički nalazi pohranjeni su u Odjelu za kopnenu arheologiju HRZ-a u Zagrebu te su u postupku pranja, metalni nalazi predani su Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza HRZ-a na daljnju obradu, dok su životinjske kosti predane na analizu na Odjel za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta u Zagrebu.

Literatura

Janeš 2012 A. Janeš, Novi Vinodolski – utvrda Lopar, HAG 8/2011, Zagreb, 2012: 470 – 472.
Janeš 2014 A. Janeš, Novi Vinodolski – utvrda Lopar, HAG 10/2013, Zagreb, 2014: 411, 412.
Janeš 2014a A. Janeš, Nove spoznaje o utvrdi Lopar u Novom Vinodolskom, Preliminarni rezultati arheoloških istraživanja 2011. – 2013., Vinodolski zbornik, 15, Crikvenica, 2014: 7 – 30.
Janeš 2015 A. Janeš, Novi Vinodolski – utvrda Lopar, HAG 11/2014, Zagreb, 2015: 411, 412.
Janeš, Pleština 2015a A. Janeš, I. Pleština, Utvrda Lopar u Novom Vinodolskom – antička i srednjovjekovna utvrda: istraživanja 2011. i 2012. godine, Izdanja HAD, 30, Zagreb, 2015: 67 – 75.
Janeš 2016 A. Janeš, Novi Vinodolski – utvrda Lopar, HAG 12/2015, Zagreb, 2016: 477 – 479.
Janeš 2017 A. Janeš, Novi Vinodolski – utvrda Lopar, HAG 13/2016, Zagreb, 2017: 501, 502.
Janeš 2018 A. Janeš, Novi Vinodolski – utvrda Lopar, HAG 14/2017, Zagreb, 2018: 506 – 508.
Janeš 2019 A. Janeš, Novi Vinodolski – utvrda Lopar, HAG 15/2018, Zagreb, 2019.
Šiljeg 2001 B. Šiljeg, Vojna arhitektura justinijanovog doba na sjevernom Hrvatskom primorju, magistarski rad, 2001.

Andrej Janeš
Mateja Baričević

Summary

In September 2019, archaeological excavations were conducted at Fort Lopar in Novi Vinodolski. Trench 17 was set up on the external western side at the junction of the walls of SU 002 and SU 008. The investigation of this area revealed the existence of a massive reinforcement/buttress at this corner of the fort, contrary to the theory of the existence of a square tower. Conservation work to repair the wall structure was carried out on the external face of the southern part of the fort's west wall (SU 002).

Redni broj: 309
Lokalitet: Omišalj – Kamenjak
Naselje: Omišalj
Grad/općina: Omišalj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet Kamenjak (k.č. 2450/1, 2450 i 3440 k.o. Omišalj), u sklopu projekta gradnje otpremnog plinovoda dn 1000/100 Terminal upp – PČ Omišalj. Istraživana je površina od 210 m^2. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Kvarner d.o.o. Voditelj je bio Matija Makarun, dipl. arheo., njegov zamjenik bio je Ivan Klarić, dipl. arheo., a u iskapanjima su sudjelovali apsolventi arheologije Mirna Vujević i Vito Benvin te student arheologije Ivan Bogdanić, uz ispomoć Franke Toljanić.

Lokalitet se nalazi u blizini jugoistočnog ruba bivšeg postrojenja Dine uz asfaltiranu cestu, koja vodi prema privezištu terminala u gradnji. Istraživane su dvije pozicije (pozicija puta 1 i puta 4).
Arheološkom su istraživanju prethodili arheološki nadzor i sondažna istraživanja manje površine, kojima su locirani kameni most i četiri pristupna puta.
Prilikom istraživanja ustanovljeno je 25 stratigrafskih jedinica, koje uključuju popođenje puteva, njihove rubnjake, suhozidne strukture koje omeđuju puteve te nataložene slojeve. Pokretni su nalazi malobrojni i uključuju svega dva ulomka keramike. Istražena je cijela površina sačuvanog puta 1, dio puta 2 (na mjestu spoja s putem 1), put 3, put 4 te sam most.

Put 1
Put 1 pruža se u smjeru JI-SZ u dužini od 15 m, nakon čega iščezava kao posljedica recentnije gradnje ceste koja vodi prema terminalu. Prije arheoloških istraživanja put je bio naznačen tek niskim suhozidom (SJ 001) dužine 15 m i širine 1,5 m, koji se pružao u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Na sjeveru je suhozid bio naglo prekinut tijekom gradnje suvremene ceste. Nakon uklanjanja humusnog sloja, istočno od suhozida (SJ 001), definiran je sloj smeđe zemlje (SJ 003) s gustom koncentracijom korijenja. Debljina je sloja (SJ 003) varirala od 5 cm na južnom dijelu puta pa sve do tridesetak centimetara na njegovu sjevernom dijelu. Nakon uklanjanja sloja SJ 003, na visini od 7,55 m n. v. definiran je lastrikat puta (SJ 004) građen od manjeg kamenja utisnutog u sloj zemlje. Uz zapadni i istočni rub puta ustanovljeni su njegovi rubnjaci (SJ 007) građeni od većeg uglačanog kamenja, također nabijenog u zemlju. Zapadni rubnjak (SJ 007) definiran podno suhozida SJ 001 koji prati, dobro je sačuvan, za razliku od istočnog (SJ 23), koji je sačuvan tek u tragovima, definiran u duljini od 6 m. Prosječna širina puta 1 na njegovu centralnom dijelu zajedno s rubnjacima iznosi 2,5 m te se prema jugu, u blizini mosta ljevkasto širi do 3,7 m. Spomenuti je put pratio zapadno korito danas već presahlog potoka, preko kojeg je mostom bio povezan s drugom stranom korita.

Put 2
Put 2 istražen je tek djelomice, u istočnom dijelu, na mjestu gdje se spaja s putem 1. Nakon uklanjanja humusnog sloja i sloja SJ 003 lociran je lastrikat puta građen u jednakoj maniri poput puta 1, odnosno od rubnjaka (SJ 09 i 10), čiji je međuprostor popunjen manjim utabanim kamenjem (kogulim) (SJ 004 B). Širina puta u prosjeku iznosi 2,70 m u centralnom dijelu (definirano manjom sondom A) te se prema istoku, u blizini račvanja s putem 1 i mostom, širi do 3,20 m. Suhozidi (SJ 002 A i B), koji omeđuju put sa sjeverne i južne strane, nastali su poslije jer su njima preslojeni rubnjaci originalnog puta.

Most
Kameni most smješten je s istočne strane račvanja puteva 1 i 2 te se ljevkastim proširenjem na zapadu prilagođava njihovim trasama pružanja. Riječ je o lučnom mostu, dužine 3,20 m, širine od 4 m na zapadnom dijelu do 3,20 m

Zračna snimka mosta te puteva 1, 2 i 3 (foto: M. Makarun)

Sjeverno lice mosta (foto: M. Makarun)

Most Kamenjak (foto: M. Makarun)

na istočnom dijelu. Lastrikat mosta gotovo da je identičan putevima 1 i 2, načinjen od kamenih kogula utisnutih u zemlju. Visina mosta iznosi 1,45 m, dok je raspon luka na njegovu dnu 2,5 m. Sa sjeverne i južne strane očiti su ostaci temelja parapetnih zidova (SJ 06 južni i SJ 20 sjeverni) koji, nažalost, nisu sačuvani. Prema tragovima žbuke, bili su širine 50 cm i duljine 3 m. Bočni zidni plaštevi mosta (SJ 05) zidani su pravilno od „na nož" poslaganih većih klesanaca, koji formiraju lučnu konstrukciju mosta. Klesanci su povezani bescementnom žbukom s primjesama šljunka. Lučna konstrukcija donjeg dijela mosta zidana je kombinacijom pravilnih klesanaca i lomljenaca, uslojenih u pravilne redove povezane žbukom.

Put 3

Put 3 definiran je tek u manjem dijelu i pruža se od mosta prema istoku. Ustanovljen je lastrikat identičan onome puta 1 i 2. Budući da površina puta 3 nije u zoni građevinskog zahvata, izuzet je iz arheološkog istraživanja. Prema katastarskim nacrtima, on se nakon mosta lomi prema jugoistoku te nastavlja gotovo pravocrtnom linijom pružanja.

Put 4

Površina puta 4 istražena je u dužini od 28 m i širini od 4 m. Osim u katastarskom planu, put 4 bio je naznačen i dvama urušenim suhozidima, koji su se paralelno pružali u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Suhozid (SJ 14), koji je sa zapadne strane omeđivao put, sačuvan je u visini od gotovo 1 m, širini od 2 m i dužini od 28 m. Istočni je suhozid (SJ 18) niži u odnosu na zapadni, sačuvan u jednom do dvama redovima kamenja, širine do 70 centimetara. Nakon uklanjanja sloja urušenja definiran je lastrikat puta građen od nabacanog manjeg kamenja (SJ 17 a). Prilikom daljnjeg istraživanja ustanovljene su dvije faze puta 4. Mlađa faza puta, zatečena nakon uklanjanja urušenja suhozida, pripada putu koji je s dviju strana ograđen suhozidom. Širina puta iznosi 1,5 m. Na sjevernom dijelu istraženog puta ustanovljen je odvojak još jednog puta koji vodi prema istoku, a bio je naznačen tek temeljima rubnog suhozida. Nakon uklanjanja ostataka istočnog suhozida, na visini od 8,0 m n. v., uz rub puta 4 definirani su rubnjaci starijeg puta (SJ 21), što upućuje na to da je istočni suhozid nastao poslije te je preslojio dijelom stariji put i formirao se uz njegov istočni

rub, čime ga je suzio. Tijekom daljnjeg istraživanja ustanovljen je i stariji lastrikat (SJ 17 b), građen poput puteva 1 i 2, od manjeg kamenja (kogula nabijenih u zemlju). Zanimljivo je da su u donjem opločenju vidljivi tragovi kolotraga *spurila* na međusobnoj udaljenosti od 1,2 m. Stariji je put, na temelju istraženog uzorka od 28 m bio pravocrtan, širok 2,30 m te se na južnom dijelu gotovo pod pravim kutom spajao na put 2. U drugoj fazi gradnje, na sjevernom dijelu istraženog puta 4 ustanovljeni su temelji lučnog suhozida (SJ 25) kojim se formirao odvojak puta 4 prema istoku (put 5). Ostaci rubnjaka prve faze puta 4 na mjestu odvojka puta 5 prema zapadu dokaz su naknadne interpolacije puta 5 u prostoru. Put 5 nije istražen jer je devastiran gradnjom recentne asfaltirane prometnice koja se pruža uz lokalitet.

Matija Makarun

Summary

In 2019, rescue archaeological excavations were conducted at the Kamenjak site as part of the project to build a gas distribution pipeline dn 1000/100 LNG Terminal – Omišalj GN. The investigated area covered 210 m^2. A stone bridge and four pathways constructed from smaller stones embedded in the natural layer, with prominent curbstones, were discovered. Pathways 1, 2, and 4 were laid out in a mutually regular orthogonal arrangement with the bridge at the intersection of paths 1 and 2. The construction method of the curbs and paving suggests that pathways 1, 2, 3, and 4, as well as the bridge, were created in the same construction phase, as confirmed by the funnel-shaped extension of the bridge on the west side, adapted to turn towards path 1. Path 1 follows the western bank of the now-dried-up and filled streambed. Judging by the construction method, proximity to the Roman town of Fulfinum, and the scarce movable finds, their origin can be dated to the ancient or late antique period.

Redni broj: 310
Lokalitet: Omišalj – utvrda Fortičina
Naselje: Omišalj
Grad/općina: Omišalj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U srpnju 2019. probno je arheološki istražena ranosrednjovjekovna utvrda Fortičina kod Omišlja (na k.č. 940/3, k.o. Omišalj). Voditelj istraživanja bio je Ranko Starac, kustos Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, a suvoditeljica dr. sc. Ana Konestra. Članovi ekipe također su bili radnici građevinske tvrtke Citadela Hreljin. Radovi su bili dio projekta kulturno-turističke rute „Putovima Frankopana", koji je dio Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020. Za realizaciju tih radova sklopljen je ugovor između Primorsko-goranske županije i Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Lokalitet Fortičina istraživan je u dvama navratima 2004. i 2005. godine (voditelj Ranko Starac), a do 2008. Općina Omišalj financirala je konzervaciju dijela bedemskog opasača i netom otkopanih temelja pravokutne zgrade na južnom dijelu utvrde. U tom razdoblju sagrađeno je pristupno drveno stubište, pristupne su staze očišćene, postavljena je signalizacija, a lokalitet je postao jednom točkom s izvrsnim pogledom na šetnicama između Omišlja i uvale Sepen.

Brežuljak Fortičina s 50 m nadmorske visine nalazi se nekoliko stotina metara jugoistočno od zaljeva Pesja, u podnožju povijesnoga gradića Omišlja. Brežuljak je krševita glavica okružena gustom hrastovom šumom s ravnim vrhom, površine otprilike 1000 m^2. U tlocrtu polueliptičnog oblika obodni zidovi utvrde slijede prirodan rub vršne zaravni. S južne strane bedem je najbolje sačuvan, do 350 cm visine. On se ondje nalazi na litici povrh nekoliko metara duboke, umjetno u kamenu iskopane grabe, koja otežava pristup utvrdi iz smjera juga. Obodni zid uglavnom je neznatno sačuvan na zapadnoj strani obodne zaravni, a na sjevernoj strani očuvan je i konzerviran u visini između 0,80 i 1,50 m. Obodni zid, građen od vodoravno uslojenih izduljenih lomljenaca od bijelog vapnenca, sačuvan je samo u jednom dijelu do 3,50 m visine, zbog toga što su kasniji vlasnici vinograda čistili zaravan unutar utvrde od urušenog kamena i ondje bacali kamenje na gomilu. Obodni zid svugdje je širok između 1,50 i 1,70 m. Velike količine urušenog klesanog kamena na obroncima upućuju i na stoljetno vađenje gotovog kamenog materijala, stoga je utvrda sačuvana tek u tragovima.

Izvorni je naziv utvrde Gradec, kako ga naziva posljednji krčki knez Ivan VII., koji je vjerojatno tu utvrdu dao porušiti i dio kamena iskoristiti za gradnju novog kaštela 1467., na brijegu uz ulaz u naselje Omišalj. Taj novi kaštel više ne postoji jer je srušen 1910. godine.

Tijekom prijašnjih istraživanja iskopana je i premještena velika gomila kamena naslonjena uz unutarnje lice bedema na južnoj strani utvrde. Ondje su otkriveni ostaci zidova jedne velike pravokutne zgrade, u tlocrtu dimenzija 15x6 m, u koju se pristupalo iz unutarnjeg dvorišta sa sjeverne strane u razini tla. U isti prostor bio je moguć pristup kroz otvor na južnom zidu, uz rub duboke grabe, ali budući da nisu očuvani zidovi u dovoljnoj visini, pronađeni su tek ulomci rasutih dijelova dovratnika i nadvoja. Poput Gradeca kod Vrbnika, i u Fortičinu je bio moguć pristup samo kroz malen otvor na razini kata, negdje na rubu južnog dijela obodnog zida, gdje on skreće prema sjeveru.

Fortičina je smještena uz put između Omišlja (prapovijesne gradine i srednjovjekovnoga grada) i Mirina, odnosno uvale Sepen s ostacima antičkoga grada Fulfinuma. U podnožju Fortičine nalazi se izdašno vrelo Buć, a po okolnim ledinama vide se rasuti ulomci antičkih opeka i amfora. Tijekom prijašnjih istraživanja ustanovljeni su malobrojni nalazi keramike, poput komadića antičkih opeka, amfora, ali i ranosrednjovjekovne keramike, te mnogobrojni ulomci do dvadeset cm debelih polomljenih komada hidrauličnog crvenkastog morta, odnosno obloga neke prostrane antičke vodospreme. Nalaz novčića ugarskog kralja Emerika I., iskovanog u Splitu između 1196. i 1204., potvrdio je vrijeme gradnje ili korištenja utvrdom.

Fortičina je prekrivena visokom travom i niskim grmljem, sa svega nekoliko stabala, a prema kazivanju mještana, nekad je zaravan bila obrađivana i postojali su vinogradi, dok je graba s južne strane utvrde bila zasađena maslinama, no

Pogled na istraživani položaj, u pozadini Omišalj (foto: S. Ilić)

Tragovi improvizirane podnice načinjene od ulomaka hidraulične obloge vodospreme (foto: R. Starac)

Dno iskopane površine (izvorna hodna površina) – sloj nabijene ilovače, krupnog kamena i vapnenog morta (foto: R. Starac)

danas je ona teško vidljiva zbog velike gustoće trnja i šikare, jer se čestice već desetljećima ne obrađuju. Djelatnici tvrtke Citadela najprije su dva dana kosili travu i nisko raslinje, na oko 400 m^2 površine. Potom je u skladu s vremenskim prilikama tijekom nekoliko dana probno iskopano područje u kutu koji tvori južni obodni zid utvrde i bočni zid spomenute pravokutne prostorije, koji se pruža od obodnog zida prema sjeveru. Sondom površine 2,50x1,80 m htjela se ustanoviti razina hodne površine unutar utvrde, odnosno prostor „palasa", te eventualni tragovi starijih naseobinskih horizonata. Rezultat tog opsegom malog zahvata bio je iznenađujuć s obzirom na očekivanu kronologiju.

U relativno plitkom sloju naslaga zemlje i urušenog kamenja, debljine između 65 cm do maksimalno 95 cm, zatečene su sljedeće taložine:

SJ 003 – površinski sloj trave, korijenja, krupnijeg kamenja i recentnog otpada;

SJ 004 – sloj hodne površine, načinjen od polomljenih ulomaka različite veličine, dijelova antičkog ili kasnoantičkog pavimenta ili stranica neke vodospreme;

SJ 005 – sloj veoma tamne, sivosmeđe do mrke zemlje, pune pepela, pomiješane sa sitnijim komadima kamena, vapnenog morta, komadićima grube ognjišne keramike, komadićima opeka, među kojima prevladavaju komadići antičkih opeka, polomljene i nagorene životinjske kosti, ljušture morskih školjaka i puževa, nekoliko komada željeznih čavala i klinova;
SJ 006 – neravno dno, zapravo matična vapnenačka litica, prekrivena tankim slojem žutosive ilovače, koja je izvorno tlo na Fortičini, bez nalaza, osim komada vapna i vapnenog morta, odbačenog prilikom gradnje zidova utvrde.
Površinski sloj zapravo je razina do koje se iskopavalo tijekom prošle kampanje te je premještena velika kamena gomila, koja je nastala prilikom čišćenja terena nakon potpunog napuštanja utvrde krajem srednjeg vijeka. Treba odmah reći da na Fortičini do sada unatoč višegodišnjim akcijama nije pronađen trag poput ulomaka keramike, novca ili drugih predmeta iz razdoblja nakon 14. st., odnosno utvrda nije bila zaposjednuta krajem srednjeg i tijekom ranog novog vijeka.
SJ 004 čini hodnu površinu, odnosno relativno ravnu površinu ispunjenu polomljenim komadima hidrauličnog morta, debljine između 16 i 22 cm. Neke su ploče okrenute ispravno, odnosno hoda se po zaglađenoj površini, a neke između njih okrenute su naopako, donjom, grubom i nezaglađenom površinom, odnosno graditelji te „podnice" slagali su jedan uz drugi ulomke raznih veličina, neovisno o njihovu izvornom položaju. Taj reciklirani „opus signinum" nastao je lomljenjem obloge neke nepoznate antičke ili kasnoantičke vodospreme. Prilikom slaganja komada crvenkastih ploča nije se previše pazilo na podlogu, ona je tek grubo poravnata, nije nabijena, ploče i manje krhotine polagane su na tlo bez ikakva vezivna materijala. Ponegdje između ploča ima ubačenog sitnijeg kamena ili grumenja vapnene žbuke. Na podnici i unutar nje nema pokretnih arheoloških nalaza.
SJ 005 čini podloga hodne površine od polomljenih dijelova obloge vodospreme od hidrauličnog morta. Ta je podloga glavni kulturni horizont Fortičine, a sastoji se od tamne zemlje nalik humusu, pomiješane s urušenim kamenjem, komadićima keramike i spaljenim životinjskim kostima. Sloj je debljine do 40 cm i naslanja se na donji dio perimetralnog, južnog obodnog zida utvrde i na temeljni istak bočnog zida pravokutne zgrade palasa. Iako nema mnogo materijalnih tragova, među 30-ak prikupljenih ulomaka keramičkog posuđa dominiraju ulomci dva tipa lonaca, odnosno lončića mrkosive boje, grube izrade, na lončarskom kolu, ali ima ulomaka lončića koji nisu načinjeni na lončarskom kolu. Riječ je o gruboj keramici iz kasne antike – okvirno se može datirati u 6. st., te o loncima s uparanim višestrukim valovnicama grube izrade koji se mogu datirati u mlađa razdoblja ranog srednjeg vijeka, između 8. i 10. st. Tek jedan malen ulomak zeleno glazirane keramike može se pripisati tipu importirane keramike iz razdoblja između 12. i 14. st. Željezni su čavli atipična oblika, a među životinjskim kostima, ostacima prehrane, dominiraju kosti ovaca, koza, svinje i vjerojatno goveda. Poneki ulomak, najčešće izlizan trbuh amfore ili komadić tegule, nije kronološki bitan, jer je lokalitet u nekom obliku bio zaposjednut i u antici. Zanimljiv je potpun nedostatak ulomaka stakla.
Najdonji sloj, SJ 006, zapravo je glinovita podloga koja ispunjava pukotine ili u tankom sloju prekriva matičnu vapnenačku liticu. Ona je pomiješana s komadićima vapna, otpalima prilikom zidanja utvrde. Jedan ulomak dna lonca grube fakture (kronološki i oblikom atipičan za datiranje) bio je zatečen u dnu temelja zida palasa, u jugozapadnom uglu sonde.
Preliminarni rezultati pokazuju da su graditelji Fortičine „legli" na stariji, kasnoantički položaj. Izvorni položaj velike vodospreme nije utvrđen tijekom pokusnog sondiranja, on se na terenu ne raspoznaje, osim ako se ne skriva ispod velikih gomila nabacana kamenja (koja je povećana tijekom zahvata) u središtu zaravni. Prema načinu zidanja, Fortičinu su gradili zidarski majstori u romaničkom stilskom razdoblju, ali najnoviji trag taložine oslonjene na zidne strukture nudi mogućnost da je riječ o kasnoantičkoj/ranobizantskoj utvrdi. Postoji mogućnost da su graditelji, sagradivši utvrdu na neravnoj vapnenačkoj litici, nasuli humusnu zemlju ispunjenu arheološkim ranosrednjovjekovnim materijalom zbog niveliranja terena. Potom su na taj sloj tamne zemlje posložili podnicu od ulomaka hidrauličnog maltera.
Ovogodišnji malen iskop uputio je na više zanimljivih problema: od nuđenja odgovora na naizgled jednostavno pitanje – tko je i kada gradio Fortičinu? Za sada se može potvrditi činjenica da je u kasnoj antici položaj vjerojatno bio u funkciji nadzora komunikacija između Omišlja, uvale Pesja i uvale Sepen, nadzora sidrišta odnosno luke, ali vrlo vjerojatno i važnog izvora pitke vode. Ostaje nepoznat položaj antičke ili kasnoantičke vodospreme, čiji su fragmenti iskorišteni za „opločenje" partera palasa uz južni zid utvrde. Prema arheološkom materijalu, položaj je bio intenzivno okupiran u ranom srednjem vijeku. Konačno, oblik utvrde vrlo je arhaičan te podsjeća na tlocrte kasnoantičko-ranobizantskih refugijalnih kastela, što svakako sugerira očuvanu tradiciju gradnje utvrda u ranom srednjem vijeku, u kojima nema obrambenih kula. Svakako je Fortičina artikulirana u punom opsegu do početka 13. st., u čemu su svakako vodeću ulogu imali knezovi Krčki, ali o njihovoj ulozi u gradnji i vremenu korištenja utvrdom nema očuvanih povijesnih vrela.

Ranko Starac

Summary

In July 2019, a trial archaeological excavation took place at the early medieval fortress of Fortičina near Omišalj (on cadastral parcel 940/3, cadastral municipality Omišalj). This year's small excavation raised several interesting issues in providing answers to what seems like a simple question - who built Fortičina and when? For now, it can be confirmed that, during the late antique period, the site was used, likely serving the purpose of monitoring communication between Omišalj, Pesja bay, and Sepen bay, overseeing anchorages, i.e. the port, and quite likely as a vital source of drinking water. The position of the ancient or late antique water reservoir remains unknown, but its fragments were used for the 'pavement' of the palace's parterre along the southern wall of the fortress. According to archaeological material, the site was intensively occupied during the Early Middle Ages. Finally, the fortress's shape is highly archaic, reminiscent of the layouts of late antique to Early Byzantine refuge castles, strongly suggesting the preserved tradition of fortress construction in the Early

Middle Ages, characterized by the absence of defensive towers. Certainly, Fortičina was articulated in its entirety until the beginning of the 13th century, which can, by all means, be attributed to the Krk dukes, but there are no preserved historical sources about their role in the construction and the period of their use of the fortress.

Redni broj: 311
Lokalitet: Orlec – Ograda
Naselje: Orlec, Valun
Grad/općina: Cres (otok Cres)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 21. do 24. lipnja 2019. trajalo je arheološko sondiranje na prapovijesnom lokalitetu Ograda, smještenom na prostoru između naselja Orleca i Valuna na otoku Cresu (na k.č. 3235 i dio 3243/1, k.o. Orlec). Sondiranja je obavila tvrtka Mjesto pod suncem d.o.o., a voditelj je bio Mario Zaccaria, mag. arheo.

Otoci Cres i Lošinj naseljeni su još od davnine, od srednjeg paleolitika (kasni musterijen), što je potvrđeno nalazima u Veloj jami na zapadnim padinama Osoršćice s pogledom na pučinu, Jami na Sredi (gravetijen) i Kriske peći (kasni neolitik i rana bronca).
U Veloj jami i Jamina Sredi potvrđena je keramika *impresso-cardium*, što znači da su te skupine bile nositelji poljoprivrede i uzgoja životinja prije premještanja na visinska utvrđena naselja, iako na samim lokalitetima nije pronađen trag koji bi potvrdio nastajanje ratarskih aktivnosti, kao i palinološke ostatke domestificiranih biljaka.
Gradine nisu usamljena pojava na jednoj uskoj zoni, već je to tipičan fenomen jadranskog pojasa i unutrašnjosti. Svakako usponi i povlačenje na planinske platoe ili glavice bili su izvan svake sumnje uvjetovani osjećajem nesigurnosti tih populacija zbog migracijskih etničkih skupina, koje su arheološki potvrđene za razdoblje eneolitika, bronce i željeza. Preglednost okoliša bila je imperativ. Treba napomenuti da je pokretni materijal pronađen na gradinama Cresa i Lošinja istovjetan sa slojevima iz razdoblja bronce i željeza u Veloj jami i Jamina Sredi.

Mikrolokalitet Ograda nalazi se istočno od državne ceste D100, na skretanju za Valun, istočno od toponima Dreni i zapadno od toponima Trinket. Riječ je o zaravni na kvoti 287,8 m n. v. na kojoj se ne uspijevaju skupiti duboki slojevi zemlje crvenice te je područje prekriveno nepravilnim blokovima kamenja i pogodno je kao pašnjak, što je i vidljivo u aerofotografiji iz 1968. godine. Sada je područje zaraslo šmrikom (*Juniperus oxycedrus*), uglavnom na mjestu gdje su prethodno bili suhozidni bedemi i unutarnje pregrade, a možda i nastambe. Veličina unutarnjeg prostora iznosi cca 8000 m^2. Da se ne radi o nekakvom prominentnom položaju može se zaključiti jer je najbliža kota na 301 m n. v., udaljena 300 m jugoistočno od Ograde zvana Fogov. Mogući razlozi povremenog naseljavanja Ograde mogu biti dostupnost plodne zemlje na južnom podnožju, prirodna udubina na istoku pretvorena u obzidani kalac (lokvu) za potrebe ljudi i napajanje stoke te blizina glavne otočke komunikacije sjever-jug, sa skretanjem u smjeru Valuna, Pernata, Zbičine, Lubenica i ostalih središta na zapadu Cresa te relativna blizina Vranskog jezera. Suhozidni bedemi sačuvani su u visini od 0,40 m te širini od 1,15 m. Bedem Ograde i pregradni zidovi rastavljeni su radi gradnje okolnih pašnjačkih suhozida i impozantnog suhozida vidljivog na aerofotografiji iz 1968.
Godine 2019. iskopano je sedam sondi različitih dimenzija, od kojih su u pet uočeni nalazi. Tri sonde čine rovovi iskopani na unutarnjoj i vanjskoj strani bedema i pregrada, jedna četvrtina gomile za koju se sumnjalo da je tumul i tri pravokutne kvadratne sonde unutar Ograde.
Nalazi pripadaju isključivo glačanoj kasnobrončanodobnoj keramici u fragmentima, bez dekoracije, sa samo jednim obodom i jednom ručkom. Ostalo su fragmenti stijenke posuda. Nalazi i njihova koncentracija upućuju na to da je lokalitet bio upotrebljavan privremeno kao zbjeg ili kao privremeno pomoćno naselje u službi okolnih gradina. U prilog tome ide to što pozicija nije prominentna ni najviša, ali se nalazi na raskrižju Cres – Valun – Orlec – Osor te sama dimenzija lokaliteta od samo 8000 metara kvadratnih u vremenu kad su gradinska naselja bila veća. Nepoznato je zašto je lokalitet napušten te nisu pronađene indicije uništavanja. Tijekom daljnjih građevinskih zemljanih radova preporuča se konstantan arheološki nadzor kako bi se sačuvale vrijedne informacije koje bi mogle nadopuniti informacije o lokalitetu.

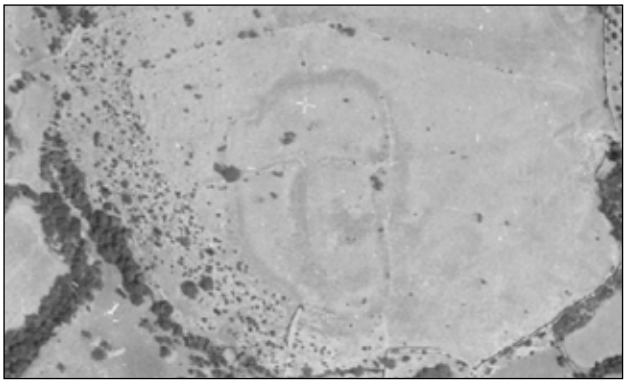

Aerofotografija lokaliteta Ograda iz 1968. g. (Geoportal.dgu)

Zid u obliku humka Ograde (foto: M. Zaccaria)

Sonda 1 (foto: M. Zaccaria)

Nalazi iz Sonde 1 (foto: M. Zaccaria)

Od sedam istraženih sondi, pet ih je pozitivno na nalaze i isključivo s keramikom istog tipa. Na temelju karte prostornog plana uređenja grada Cresa, može se zaključiti da se Ograda nalazi u sredini trokuta, čije kutove sastavljaju gradine Pelginja – Pukonjina na sjeverozapadu, Skulka na jugozapadu i Perska na istoku.
Sonda 1 – otvorena je sonda u obliku rova dugog 6 m i širokog 1 m preko suhozidnog bedema s vanjske i unutarnje strane. Bedem je loše sačuvan zbog vegetacije koja je rasla na njemu i jer su njegovi blokovi poslužili za neke druge suhozide. Međutim, i dalje je vidljiv njegov tijek širine 2,10 m, visine 0,30 m. Na dubini od 5 cm počeli su se nazirati nalazi brončanodobne keramike.
Sonda 2 – otvorena je sonda u obliku rova dimenzija 6x1 m preko suhozidnog bedema širine 1,15 m. Bedem je loše sačuvan zbog vegetacije koja je rasla na njemu i jer su njegovi blokovi poslužili za neke druge suhozide u okolici. Međutim, i dalje je vidljiv njegov tijek.
Sonda 3 – otvorena je pod pretpostavkom da bi se moglo raditi o prapovijesnom tumulu. Iskopana je ¼ tumula, međutim zbog nedostatka komore zaključeno je da je riječ samo o gomili nastaloj prilikom čišćenja pašnjaka. Gomila je okruglog oblika s jasnim rubovima, a promjer joj je 6 m. Visoka je 0,45 m.
Sonda 4 – sonda u obliku rova dimenzija 6x1 m. Nalazi keramike prikupljeni su samo s unutrašnje strane. Bedem je širok 2,10 m, očuvana mu je visina 0,30 m.
Sonda 5 – otvorena je sonda kvadratnog oblika dimenzija 1x1 m, dubine 30 cm do kamenog živca. Nema nalaza.
Sonda 6 – otvorena sonda kvadratnog oblika dimenzija 1x1 m, dubine 1 m.
Sonda 7 – kvadratnoga oblika, dimenzija 1x1 m, dubine 0,10 m. Nije bilo nalaza.

Mario Zaccaria

Summary

In June 2019, archaeological trenching was conducted at the prehistoric site of Ograda, situated between the villages of Orlec and Valun on the island of Cres (on cadastral parcel 3235 and part of cadastral parcel 3243/1, cadastral municipality Orlec). Throughout 2019, seven trenches of various dimensions were excavated, with five yielding positive findings. The finds exclusively consisted of polished Late Bronze Age pottery fragments, lacking decoration, with only one rim and one handle. Other fragments were identified as vessel walls. The finds and their concentration suggest that the site was temporarily used as a refuge or as a temporary auxiliary settlement in service of the surrounding hillforts.

Redni broj: 312
Lokalitet: Osor – k.č. 994/4, k.o. Osor
Naselje: Osor
Grad/općina: Osor (otok Cres)
Pravni status: Z-3081
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U ožujku 2019. zaštitno je arheološki istraživan lokalitet u Osoru, na k.č. 994/4, k.o. Osor, na kojoj je maslinik u privatnom vlasništvu. Povod istraživanju bila je legalizacija nezakonito sagrađenog postojećeg objekta. Istraživanje je obavila tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita. Investitor je bila privatna osoba, gospođa Ernesta Topić.

Povoljan geografski položaj grada Osora uvjetovao je da se grad razvije u važno središte još u prapovijesti, od vremena Liburna, kada poprima urbana svojstva poput

Fotogrametrijski prikaz antičkih struktura (izrada: Dž. Los)

Osor, položaj istraživanja (izvor: Google map)

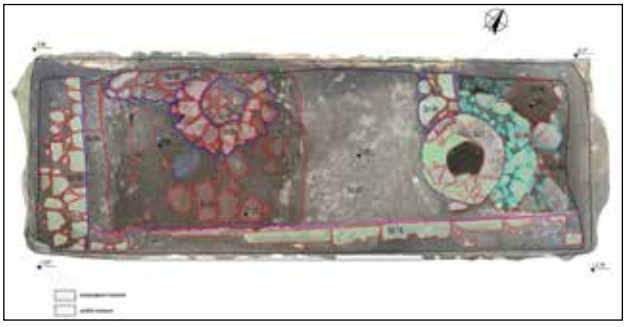

Kompozitni prikaz antičkog i prapovijesnog horizonta (izrada: G. Đurić)

gradskih bedema, nekropola, a dolaskom Rimljana postaje grad sa samostalnom upravom – municipij. Brojni pokretni i nepokretni arheološki nalazi svjedoče o bogatoj osorskoj prošlosti. Recentna arheološka istraživanja potvrdila su prapovijesne i antičke tragove, a otkrivenim nalazima dodatno su obogatila arheološki fundus osorske prošlosti.

Prostor maslinika koji je ove godine arheološki istražen nalazi se na sjeveroistočnom današnjem rubnom dijelu grada, na prostoru koji je bio nastanjen u prapovijesti, a antici je bio dio gradskog areala. U neposrednoj blizini, 80-ak metara sjevernije, nalazi se crkva sv. Marije (prva osorska katedrala) na osorskom groblju, koja je prva starokršćanska peterobrodna crkva iz 6. st., s krstionicom na sjevernoj strani i s ostacima podnog antičkog mozaika. Uz osorsko groblje 50-ih godina prošlog stoljeća istraživana je prapovijesna nekropola, odnosno tumul u kojem je otkriveno sedam grobova zgrčenaca u kamenim škrinjama, s raznim prilozima nakita i nošnje. Otkriveni tumul vjerojatno je dio nekropole koja je poslije djelomično uništena tijekom gradnje megalitskih gradskih bedema.

Godine 2015. tvrtka Kaducej d.o.o., Split, istražila je probnu sondu na susjednoj parceli predmetnog maslinika (k.č. 994/5), prilikom čega su pronađene zidne strukture i podnica objekta, koje datiraju iz 1. st., a koje svojom tlocrtnom koncepcijom i rasprostiranjem u prostoru sugeriraju postojanje nekog većeg objekta koji je dio urbane jezgre antičkog Osora.

Predmetna sonda smještena je uz zapadni rub maslinika, veličine 24 m², a orijentirana je u smjeru sjever-jug. Nakon iskopavanja slojeva nasipa, na relativnoj dubini od 70 cm otkrivene su arheološke strukture koje se mogu interpretirati kao intaktne strukture u predmetnoj sondi i datirati kao srednjovjekovne. Srednjovjekovni horizont čini masivna zidna struktura koja se proteže u smjeru istok-zapad, uz južni rub sonde, a koja zbog svojih masivnijih konstrukcijskih svojstava vjerojatno pripada vanjskom zidu objekta. Zidna struktura sastoji se od pravilno obrađenog većeg kamenja s vidljivim tragovima veziva na licu zida, dok se ispuna između dvaju lica sastoji od nabacanog manjeg kamena lomljenca. Uz masivnu zidnu strukturu s obiju njegovih strana vežu se podnice sastavljene od gusto zbijenog manjeg kamenja, među kojim su pronađeni ulomci srednjovjekovnog keramičkog posuđa. Od malobrojinih ulomaka keramičkog posuđa (42 ulomaka), ističu se ulomci oboda posuda koji svojom profilacijom datiraju srednjovjekovni horizont istražene sonde u 14. i 15. st. Stratigrafskim slijedom definirane srednjovjekovne strukture naliježu na antički sloj nasipa, koji sadrži veću količinu antičke keramike i ponešto prapovijesnih ulomaka.

Antički horizont istražene sonde pojavljuje se na relativnoj dubini od cca 80 cm. U njega se svrstavaju strukture zidova i slojeva koji sadrže antički materijal, sporadično

Antički ribarski utezi (foto: T. Validžija)

Antički brončani prsten (foto: T. Validžija)

čak i prapovijesni. Unutar antičkog horizonta prepoznate su dvije faze, iako se po odlikama pronađenog keramičkog materijala teško može govoriti o većoj kronološkoj distinkciji. Naime, zidna struktura koja se rasprostire u smjeru sjever-jug, te manja zidna struktura, orijentacije istok-zapad, koja se okomito naslanja na njega, čine mlađu fazu antičkog horizonta istražene sonde. Radi se o zidnim strukturama koje su zidane tehnikom pravilnog uslojavanja većeg kamenja nepravilnih oblika, s vidljivim vezivom. S obzirom na to da dijelom izlaze iz gabarita iskopne površine, nije bilo moguće definirati karakter objekta čiji su sastavni dio. Prostor između zidova ispunjen je slojevima nasipa raznih svojstava, bogatima nalazima antičkog materijala, a pripada međufazi između starije i mlađe faze antičkog horizonta.

Stariju fazu antičkog horizonta čine zidne strukture koje se zbog svog sloga gradnje i prostorne koncepcije pripisuju većem objektu. Zidna struktura koja se pojavljuje na relativnoj dubini od cca 0,9 m proteže se duž cijele istočne strane sonde u dužini od 7 m i širini od 0,45 m, izlazeći iz gabarita iskopa, orijentacije sjever-jug. Sastoji se od većih pravilno klesanih kamenih blokova međusobno povezanih vezivom, s vidljivim tragovima žbuke na licu, sačuvane visine 0,3 m. Zid leži na temeljnoj stopi, koja je visoka cca 1,6 m, a sastavljena je od velikih, neobrađenih kamenih blokova bez veziva. Sa zidnom strukturom u južnom dijelu sonde u okomitom je odnosu, jednakih konstruktivnih svojstava, a orijentirana je u smjeru istok-zapad. Zid u južnom dijelu sonde leži na temeljnoj stopi koja se rasprostire na prapovijesnom sloju. Uz zapadni rub sonde proteže se zidna struktura koja, iako nije sačuvana u cijelosti, upućuje na jednak smjer pružanja kao i zid s kojim u sjevernom dijelu sonde zatvara prostoriju (cca 8 m²) popločenu opekom. Na sjevernom dijelu sonde otkrivena je kružno formirana struktura, za koju se smatra da se radi o bunaru ili cisterni. Sastavljena je od obrađenog kamena srednje veličine, povezanog vezivom. Na vrhu i na vanjskom licu strukture vidljiva je obloga žbuke. Vanjski promjer iznosi 1,2 m, dok dubina iznosi cca 1,8 m. Konstrukcijski ga podupire vijenac šireg dijametra, koji siječe antički sloj nasipa i koji je u funkciji podupirača cijele konstrukcije bunara. Antički keramički materijal u velikoj se većini sastoji od ulomaka stijenki posuda i amfora (826 ulomaka), bez ukrasa i profilacija, tako da je onemogućeno preciznije datiranje. Međutim, primjerci keramičkih uporabnih predmeta poput malih utega za ribarsku mrežu (57 kom.), pršljena, kalema, ulomaka uljanica, ulomaka oboda staklenih balzamarija datiraju antički horizont istražene sonde u drugu polovicu 1. st. i 2. st. Karakter pronađenih uporabnih predmeta također determinira definirani prostor objekta, koji se zbog toga interpretira kao stambeni prostor niže ili srednje klase, odnosno kao insula.

U južnom dijelu sonde, ispod antičkog sloja nasipa, na relativnoj dubini od cca 1,8 m rasprostiru se slojevi koji sadrže veće količine ulomaka prapovijesne keramike. Definirani su slojevi nasipa i naboja koji su relativno sličnih svojstava, a sastoje se od pjeskovite gline pomiješane s većom ili manjom količinom manjih lomljenaca. Budući da je istražena površina prapovijesnog horizonta velika svega cca 9 m², odnosno južni dio predmetne sonde nalazi se na tako malom prostoru, ističu se dvije strukture koje dokazuju da se na tome mjestu odvijao život tijekom prapovijesti. Naime, struktura sastavljena od velikih neobrađenih kamenih blokova, bez veziva, pravilnom polukružnom formom sugerira pretpostavku da se radi o strukturi koja je imala svoju funkciju, iako je zbog ograničenog prostora teško definirati njezinu namjenu. Nadalje, struktura koja je istoga graditeljskog sloga, ali pravilne kružne forme promjera 1 m, nameće interpretaciju cisterne ili spremišta. U sastavima spomenutih prapovijesnih slojeva prisutna je pozamašna količina ulomaka prapovijesne keramike, većinom ulomaka stijenki posuda (791 ulomak). Međutim, malobrojni ulomci oboda, ručki i ukrašenih stijenki, koji su indikativni za dataciju, datiraju horizont u prijelaz iz kasnobrončanodobnog perioda u željezni, odnosno u 10. – 8. st. pr. Kr. Pronađeni ulomak stijenke ukrašen crnim slikanjem na bijeloj podlozi smatra se grčkim importom na tim prostorima u starijem željeznom dobu.

Arheološka istraživanja u masliniku, k.č. 994/4, k.o. Osor, dala su očekivane rezultate. Istražena je sonda veličine 24 m² u jugozapadnom dijelu maslinika, do ukupne dubine od 2,6 m. Dubina iskopa arbitrarno je određena jer je na 2,6 m relativne dubine zbog pojave mora iskop zaustavljen. Definirana su tri kronološka horizonta. Naime, srednjovjekovni horizont koji se datira u 14. i 15. st., pojavljuje se na relativnoj dubini od 0,7 m, a čini ga masivna zidna struktura i strukture podnica uz njega. Unutar antičkog horizonta definirane su starija i mlađa faza. Iako postoje dvije faze, kronološki se antički horizont datira u 1. – 2. st.

Prapovijesni horizont utvrđen je u južnom dijelu sonde, na relativnoj dubini od cca 1,8 m. Sastoji se od slojeva nasipa i naboja, koji sadrže ulomke prapovijesne keramike, kao i od zidanih struktura, od kojih je jedna interpretirana kao spremište ili cisterna. Prapovijesni horizont na temelju svojstava ulomaka keramike datira se u kasno brončano doba, s prijelazom u željezno doba, odnosno u 10. – 9. st. pr. Kr. Istraživani prostor maslinika nalazi se na području antičke urbane cjeline grada Osora, stoga otkrivene zidne strukture pripadaju objektu koji je bio sastavni dio antičkoga grada, a koji svojom prostornom shemom upućuje na pripadnost većem arhitektonskom kompleksu.

Dženi Los

Summary

In March 2019, rescue archaeological excavations were carried out in Osor on cadastral parcel no. 994/4, cadastral municipality Osor, within a privately-owned olive grove. A trench measuring 24 m² was excavated in the southwest part of the olive grove, reaching a total depth of 2.6 m. Three chronological horizons were defined based on the discovered movable archaeological material and masonry structures. The medieval horizon dates back to the 14th-15th century. Within the ancient horizon, older and younger phases were identified, chronologically dating to the 1st-2nd century. The prehistoric horizon was established in the southern part of the trench, and based on pottery fragments, it was dated to the Late Bronze Age with a transition to the Iron Age, 10th-9th century BC.
Archaeological excavations in the olive grove area yielded expected results, as the investigated area falls within the area of the ancient urban complex of the town of Osor, and the revealed archaeological structures belong to a building that was an integral part of the ancient town.

Redni broj: 313
Lokalitet: Osor – Kavanela
Naselje: Osor
Grad/općina: Osor
Pravni status: Z-3081
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U prosincu 2018. i siječnju 2019. zaštitno je arheološki istraživan prostor grada Osora, na dijelu trase u sklopu gradnje i rekonstrukcije Državne ceste Osor – Nerezine. Istražen je prostor Kavanele, na lošinjskoj strani grada Osora. Nositelj arheoloških radova bila je tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita.

Povoljan geografski položaj grada Osora, koji se nalazi na jugozapadnoj strani otoka Cresa, na uskoj prevlaci koja spaja otoke Cres i Lošinj, omogućio je život na tom prostoru već u prapovijesti. Gradski bedemi i njihova suhozidna i megalitska tehnika gradnje, nekropole izvan naselja, na sjeveroistočnom dijelu prema uvali Bijar i na zapadnom dijelu uz prolaz Kavanelu i preko kanala, na lošinjskoj strani dokaz su prisutnosti Liburna, koji naseljavaju Osor od 8. st. pr. Kr. Osor postaje važno tranzitno pomorsko središte, koje se nalazi na pomorskom trgovačkom putu od Egejskog do Baltičkog mora, te dolazi u kontakt s jadranskim grčkim kolonijama i italskim narodima. Tomu je pogodovao umjetno prokopan kanal ispod zapadnih gradskih zidina, koji se danas naziva Kavanela, a koji je omogućio bolju komunikaciju između južnog i sjevernog Jadrana. Grad doživljava procvat u doba antike, kada su ga Rimljani zauzeli u 2. st. pr. Kr. i ponovno utvrdili prema liniji ilirskih bedema, a kada je stekao status municipija – samostalne gradske općine. Ostaci antičkog perioda i danas su vidljivi u ostacima glavnih ulica (kardo i dekumanus), javnih zgrada, kanalizacije i vodovoda, kao i nekropola preko kanala, na lošinjskoj strani. U vrijeme antičke urbanizacije grad Osor prostorno je najveći, od prokopanog morskog kanala Kavanele, do uvale Bijar na sjevernoj strani. Tome u prilog govore i recentna arheološka istraživanja na sjevernom i sjeveroistočnom dijelu današnjega grada u kojem se nalaze maslinici i travnate površine, a koje su nekad bile dio prapovijesne i antičke urbane cjeline. Na sjevernoj strani grada, kod groblja sv. Marije, prilikom zaštitnih istraživanja 50-ih godina prošlog stoljeća pronađen je liburnski tumul sa sedam grobova zgrčenaca u kamenim škrinjama, s raznim prilozima nakita. Na tom se istočnom dijelu grada vjerojatno nalazila nekropola pod tumulima, koju djelomično presijeca i gradnja mlađih, megalitskih gradskih bedema. Grobovi iz tumula na temelju bogate materijalne ostavštine u vidu nakita i opreme datiraju se u 8. st. pr. Kr.
Zapadna strana na prostoru današnje Kavanele, odnosno današnjeg autokampa Preko mosta, istražena je krajem 19. st., prilikom čega su otkriveni željeznodobni i antički grobni ukopi, ali nisu zabilježeni podaci o broju grobova, načinu pokapanja i gradnji groba. Zna se da su grobovi bili različitog oblika, a pokojnici su bili pokapani i spaljivani, međutim nije poznato koji grobovi pripadaju prapovijesnom, a koji rimskom periodu. Recentna zaštitna arheološka istraživanja 2018., u sklopu rekonstrukcije državne ceste Osor – Nerezine, a koja su se odvijala na prostoru Kavanele (istočno do pretpostavljene lokacije prijašnjeg istraživanja) otkrićem triju željeznodobnih i 18 antičkih grobova također su potvrdila postojanje željeznodobne i antičke nekropole.
Istražena lokacija pripada dijelu trase koji je zaštićen kao arheološka zona te je, sukladno odluci nadležnog Konzervatorskog odjela u Rijeci, istražena dionica od

Orto pogled na prostor istraživanja (izvor: Google map)

Željeznodobna spiralnonaočalasta fibula (foto: V. Iličić)

Antički brončani balzamarij (foto: V. Iličić)

Kompozitni prikaz željeznodobnih i antičkih grobova (izrada: G. Đurić)

mosta na lošinjskoj strani te 65 m južno uz autokamp Preko mosta, odnosno obuhvaća desni trak postojećeg kolnika i nasipa uz kolnik te dio prostora koji ulazi u autokamp, ukupne površine 300 m². Rezultati arheološkog istraživanja na predmetnoj lokaciji bili su zanimljivi. Naime, pronađeno je antičko groblje s 18 paljevinskih ukopa koji se datiraju u drugu polovicu 1. i u 2. st., kao i triju grobova koji se na temelju nalaza datiraju u željezno doba, od 8. do 2. st. pr. Kr. Iako su gabariti površine istraživanja definirani trasom u sklopu gradnje i rekonstrukcije Državne ceste Osor – Nerezine, utvrđena je tendencija rasprostiranja grobnih ukopa na prostor autokampa, odnosno prema zapadu i jugozapadu.

Na dijelu ispod postojećeg asfalta desnog traka kolnika, u dužini od 65 m u svim istraženim sondama utvrđena je jedinstvena stratigrafija slojeva, koja se sastoji od kolničke konstrukcije, odnosno slojeva nasipa pijeska i kamenja, te zemljanog recentnog nasipa, čija debljina ovisi o morfologiji tla, odnosno relativne dubine na kojoj se pojavljuje geološka podloga stijene. Iznimka su sonde na sjevernom dijelu kod mosta, u kojima je izostao zemljani sloj nasipa, nego je tijekom iskopavanja recentnih nasipa pijeska i kamenja utvrđena razina morske površine umjesto geološke podloge stijene na relativnoj dubini od 2,3 do 2,5 m. Relativna dubina na kojoj se pojavljuje stijena kao geološka podloga postupno se povećavala. Naime, relativna dubina sondi kreće se od 0,9 m do 1,5 m, dok se prema sjeveru, odnosno mostu, morfologija geološke podloge znatno mijenja te se na relativnoj dubini od 2,5 m pojavljuje more. Na vrhu geološke podloge otkriveni su ukopi grobova u vidu uklesanih nepravilno okruglih i ovalnih ili nepravilnih pravokutnih jama. Uočeno je da se grobovi rasprostiru od ruba postojećeg kolnika, s tendencijom širenja prema prostoru kampa, odnosno prema zapadu. Unutar istražene površine od 150 m², koja se rasprostire ispod kolnika i uz njega te u 150 m² prostora autokampa, na geološkoj podlozi stijene otkriven je 21 grob. Koncentracija grobnih ukopa pokazuje tendenciju širenja prema zapadu i jugozapadu prostora autokampa. Ukopi grobova uklesani u stijenu zapunjeni su zapunama u čijem su sastavu pronađeni ostaci ljudskih kostiju, na kojima su ponegdje vidljivi tragovi gorenja. Grobovi su također sadržavali ulomke keramičkih posuda, cjelovite keramičke, staklene i brončane posude te brončane i koštane predmete. Prilikom preliminarnog pregleda arheološkog materijala utvrđeno je da se radi o antičkom materijalu, odnosno o antičkim grobnim ukopima, njih 18, dok se tri groba s pripadajućim brončanim nalazima datiraju kao željeznodobni.

Što se tiče načina pokapanja, za željeznodobne i antičke grobove može se reći da su istovjetni. Naime, iako se radi o željeznodobnoj inhumaciji i antičkoj incineraciji kao načinima pokapanja, grobni su ukopi po svojoj izvedbi istovjetni, odnosno radi se o isklesanim udubljenjima u stijeni, različitih tlocrtnih oblika. Iznimka je željeznodobni grob 8, čiji se sadržaj nije nalazio unutar udubljenja isklesanog u stijenu, nego se rasprostirao na nabijenoj zemlji položenoj na ravnu plohu stijene. Ukopi su većinom nepravilno okruglih ili ovalnih tlocrta, okomitih ili oštro kosih stijenki i nepravilno ravnih dna. Prosječne dimenzije ukopa kreću se od 60 do 75 cm dužine, od 40 do 50 cm širine i od 20 do 45 cm dubine. Pretpostavka je da su grobni ukopi, tj. udubljenja u stijeni, bili prekriveni kamenim pločama kao oznakama, iako nisu pronađene.

Njihovo rasprostiranje u prostoru, odnosno na istraženoj površini, upućuje na grupiranje u cjelinu nekropole, ali bez

nekog pravilnog slijeda. Međutim, prema kompozitnom nacrtu otkrivenih grobnih ukopa te preliminarnom pregledu pronađenog pokretnog materijala, utvrđeno je da se željeznodobni ukopi nalaze južno od antičkih, s tendencijom širenja prema jugu i jugozapadu, odnosno u prostor autokampa. Takva prostorna odvojenost, ali vidljivo prožimanje željeznodobnih i antičkih ukopa u vidu tehnike ukapanja, upućuje na to da su novopridošlo italsko stanovništvo i romanizirano domaće stanovništvo s poštovanjem preuzimali i njegovali tradicije starije zajednice. Položaj željeznodobne i antičke nekropole na prostoru Kavanele, tj. današnjeg autokampa Preko mosta, istražene krajem 19. st. te poznate po nalazima, ali nepoznate po načinu pokapanja i opsegu, udaljen je 50-ak metara od novootkrivene nekropole. Povezivanjem tih dvaju položaja nameće se predodžba o postojanju nekropole velike rasprostranjenosti ili pak o dvjema površinom manjim nekropolama koje su zadovoljavale potrebe lokalnog stanovništva grada Osora kao važne i moćne urbane zajednice.

Pronađena su tri željeznodobna groba, koja su datirana na temelju pripadajućeg brončanog materijala. Smještena su na južnom kraju istražene površine, uz istočni rub autokampa Preko mosta. Za razliku od već istraženih i poznatih željeznodobnih grobova, od kojih su poznatiji grobovi pronađeni na sjevernom dijelu osorskog platoa, u blizini crkve sv. Marije kod osorskoga groblja, a unutar tumula, novopronađeni željeznodobni ukopi razlikuju se po tehnici grobnog ukopa. Naime, grobovi iz tumula podrazumijevaju kamene škrinje složene od kamenih ploča, unutar kojih su pokojnici polagani u zgrčenu položaju, dok kod triju novootkrivenih grobova to nije slučaj. Naime, kao grobni ukopi 1 i 2 interpretirana su vidno isklesana manja udubljenja u prirodnu stijenu, koja su bila zapunjena zemljom unutar koje je pronađena tek nekolicina manjih ostataka ljudskih kostiju te brončani nalazi nakita i lima. Grob 8 odskače od takve manire ukopavanja. Naime, sadržaj groba, koji se sastoji od slabo sačuvanih manjih kostiju, ostataka lubanje te brončanih priloga bio je položen na zemljanu podlogu koja je prekrivala manji zaravnat plato stijene. Pretpostavka je da su grobovi bili prekriveni kamenim pločama, ali to nije potvrđeno. Iako su otkrivena samo tri željeznodobna groba, oni su svojim priloženim brončanim nalazima nakita neosporno obogatili arheološku ostavštinu grada Osora. Kao prilozi pronađeni su ulomci pločaste fibule, koja se datira u 2. i 1. st. pr. Kr. Dosad su poznati srebrni primjerci pločastih fibula, kao i novopronađena, za koje se smatra da su nastale kao posljedica trgovanja s mediteranskim narodima, u prvom redu s Grcima i Italicima. U važne nalaze željeznodobnih grobova ubraja se ulomak lučne fibule s jantarom, kojih je dosad pronađeno sedam u tumulu uz današnje groblje kod crkve sv. Marije prema Bijaru, a koje se datiraju u 8. – 5. st. pr. Kr., zatim fibula tipa „Baška", datirana u 5. – 4. st. pr. Kr., s plosnatim presjekom luka, s velikim jezičcem zavinutim prema luku, ukrašen otisnutim dvostrukim kružnim motivom u nizu, dužine 18 cm. Brončana narukvica C-presjeka, datirana u 8. st. pr. Kr., sedmi je primjerak tog tipa narukvice pronađene na prostoru Osora. Veća količina ulomaka brončanog lima s vidljivim tragovima ukrašavanja tehnikom iskucavanja lima točkastim motivom, datiranih u 6. i 5. – 4. st. pr. Kr., pretpostavljaju upotrebu metalnih posuda ili situla, što potvrđuje povezanost željeznodobnog Osora s jugoistočnim alpskim i sjevernoitalskim prostorom. Grob 8 ističe se po načinu pokapanja u kontekstu nekropole, unutar koje grobne ukope čine niše uklesane u stijenu. Naime, sadržaj ili zapuna groba 8 sastoji se od nabijene zemlje koja prekriva ravniju površinu stijene, a po kojoj se rasprostirala zemlja s koštanim i brončanim prilozima. Grob je datiran na temelju spiralnonaočalaste fibule kao priloga groba u 8. – 6. st. pr. Kr. Ona je treći primjerak tog tipa fibule pronađene na Kavaneli, uz dvije pronađene u osorskom tumulu. Sastoji se od jedne trakaste kopče s ravnim lukom, dok su diskovi načinjeni od spiralno namotane žice koja je pričvršćena na luk, dužine 18 cm.

Za grobove antičke provenijencije utvrđeno je da se većinom radi o paljevinskim grobovima, u kojima su se posmrtni ostaci pohranjivali u keramičke posude kalotastog oblika. Iako unutar zapuna pojedinih grobova nisu pronađeni tragovi kostiju, na temelju pripadajućeg arheološkog materijala (poput staklenih posuda, balzamarija, ulomaka fine keramike, uljanica) definirani su kao grobovi jer se pronađeni materijal nalazio unutar zapuna koje su ispunjavale uklesane ukope u stijeni. Ukopi antičkih grobova poput željeznodobnih, predstavljaju uklesane niše u prirodnu stijenu, relativno manjih dimenzija (cca 70x50 cm, dubine 25 – 45 cm), nepravilnih ili nepravilno kružnih tlocrtnih oblika, kosih ili oštro kosih stijenki i nepravilnih ili poravnatih dna. Na istraženoj površini vidljiva je njihova koncentracija, iako ne pokazuju pravilan slog rasprostiranja. Iako nisu pronađene, pretpostavka je da su grobne niše vjerojatno

Antički grob s urnom (foto: V. Iličić)

bile prekrivene kamenim pločama. Međutim, budući da je predmetna površina već bila podložna devastaciji prilikom gradnje državne ceste i uređivanja prostora autokampa, takva pretpostavka ima svoje opravdanje. Koncentracija grobova vidljiva je u prostoru kampa, ali također pokazuje tendenciju širenja prema zapadu, odnosno jugozapadu.

Prostor Kavanele, na lošinjskoj strani grada Osora, u sklopu projekta rekonstrukcije državne ceste DC 100 Osor – Nerezine, arheološki je istražen krajem 2018., prilikom čega je otkrivena antička nekropola i željeznodobni grobovi. Istražena površina obuhvaća 150 m² prostora ispod desnog traka državne ceste i pripadajućeg nasipa uz cestu te 150 m² površine koja zadire u prostor autokampa Preko mosta, odnosno u njegov istočni dio. Otkrivena su tri željeznodobna groba, koja su na temelju brončanih nalaza datirana od 8. do 2. st. pr. Kr., a koji su uz ostatke kostiju činili sadržaj zapuna grobova. Antičku nekropolu čini 18 novootkrivenih grobova, koji se također na temelju pronađenog keramičkog i brončanog materijala datiraju u drugu polovicu 1. i 2. st. Radi se o paljevinskim grobovima s prilozima, koji su sa spaljenim ostacima pokojnika činili sadržaj zapuna grobova. Zajednička odlika željeznodobnih i antičkih grobnih ukopa jest ta da su ukopi uklesani poput niša u prirodnu stijenu, što upućuje na kontinuitet i preuzimanje tradicije načina pokapanja. Pretpostavka je da su bili pokriveni kamenim pločama, iako to nije potvrđeno nalazima.
Nekropoli na Kavaneli, koja je prvi put istraživana krajem 19. st., a koja je datirana kao željeznodobna i antička i poznata samo po svojim nalazima, moguće je arbitrarno definirati i interpretirati način pokapanja na temelju novootkrivene nekropole, budući da se potonja nalazi u neposrednoj blizini, 50-ak metara od pretpostavljenog položaja. Može se reći da su novija istraživanja nastavak istraživanja s kraja 19. st., a upotpunila su spoznaje o osorskoj željeznodobnoj i antičkoj nekropoli.

Dženi Los

Summary

In December 2018 and January 2019, rescue archaeological excavations were conducted in the Osor area, as part of the construction and reconstruction of the Osor-Nerezine State Road. The excavations took place in the Kavanela area, on the side of Osor situated on the island of Lošinj. During this research, an area of 300 m² was explored. An ancient necropolis was discovered, along with Iron Age graves. Three Iron Age graves were dated based on bronze grave goods dating from the 8th to the 2nd century BC. The ancient necropolis consists of 18 newly discovered cremation graves, which, based on the ceramic and bronze material found, are dated to the second half of the 1st century and 2nd century. A common characteristic of Iron Age and ancient burials is that they were carved like niches in natural rock, indicating continuity and the adoption of burial traditions. It is assumed that they were covered with stone slabs, although this has not been confirmed by finds. The newly discovered necropolis is located about 50 meters from the presumed location of a necropolis that was explored in the late 19th century, known only through its finds.

Redni broj: 314
Lokalitet: Osor – Kavanela (kanalizacija i vodovod)
Naselje: Osor
Grad/općina: Osor
Pravni status: Z-3081
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U siječnju 2019., u sklopu projekta gradnje kanalizacije i vodoopskrbe zaštitno je arheološki istraženo područje Osor – Nerezine CS Osor 2., CS benzinska i CS sv. Frane – dio 1. Nositelj istraživanja bila je tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita.

Arheološki radovi obuhvaćaju prostor autokampa Preko mosta, u vlasništvu Ariane Spajić, k.č. 571/3 i dio 1836, k.o. Osor, njegov ulazni dio, te dio istočnog ruba vrta kampa ispred recepcije. Arheološka istraživanja tog dijela kampa na trasi buduće kanalizacijske i vodovodne infrastrukture bila su nužna s obzirom na povijesno-arheološke konotacije predmetnog prostora. Naime, u neposrednoj blizini, 30-ak m zapadno od ulaznog dijela kampa koji se naziva Kavanela, krajem 19. st. istražena je lošinjska strana kanala, prilikom čega su uočeni nalazi nekropola iz kasnog brončanog i željeznog doba te rane antike. Također, prosincu 2018., a u sklopu gradnje i rekonstrukcije Državne ceste DC100 Osor – Nerezine, neposredno uz predmetnu lokaciju zaštitno je arheološki istraženo područje u dužini od 60-ak m prema jugu (vodila tvrtka Kaducej), prilikom čega je pronađeno 19 grobova antičkog podrijetla, koji datiraju iz 1. st., te dva groba iz željeznodobnog perioda (od 8. do 4. st. pr. Kr.).
Predmetna lokacija istraživanja unutar prostora kampa, a na trasi budućeg vodovoda i kanalizacije nije uputila na postojanje struktura koje bi imale arheološku važnost. Naime, istraživan je prostor koji je bio zahvaćen recentnim građevinskim zahvatima prilikom gradnje lokalne ceste Osor – Nerezine i proširenja uz novi most, kao i iskopima za razne instalacije. Iz sigurnosnih razloga, zbog njihova mogućeg oštećenja, nije istraženo područje na ulaznom dijelu kampa, gdje su ucrtane postojeće instalacije.
Strojno su uklonjeni slojevi nasipa zemlje te slojevi manjeg i većeg kamenja koji su sastavni dio stratigrafije slojeva povezanih s nasipavanjem podloge prilikom gradnje ceste.

Ortofoto pozicije arheoloških istraživanja na prostoru autokampa Preko mosta (izvor: Arkod)

Pogled na istočni rov iskopa (foto: V. Iličić)

Naime, jednaka stratigrafija slojeva rasprostire se unutar iskopa u istočnom dijelu vrta autokampa, kao i u sjevernom dijelu uz asfaltirani dio glavnog ulaza. Ugovorena površina arheoloških istraživanja iznosi cca 60 m². Prostor uz istočni rub vrta iznosi cca 25 m², odnosno iskop je dug 14,5 m i širok 1,7 m. U južnom dijelu iskopa, prilikom praćenja stratigrafije slojeva nasipa zemlje i većeg kamenja, na relativnoj dubini od cca 1,8 m pojavila se geološka podloga, odnosno stijena koja čini dno iskopa, a u arheološkom smislu nisu uočeni nikakvi tragovi antropogenog djelovanja. Prema sjevernoj strani iskopa postupno se povećavala dubina na kojoj se pojavljivala stijena kao geološka podloga, zbog prirodne morfologije, da bi se na krajnjem sjevernom dijelu iskopa umjesto stijene pojavilo more na relativnoj dubini od 2,4 m, čime je iskop bio završen. Potrebno je napomenuti da u slojevima nasipa zemlje i slojevima kamenja nije bilo nikakvih pokretnih nalaza koji bi upućivali na njihovu arheološku determinaciju. Iskop u sjevernom rubnom dijelu autokampa, u L-tlocrtnoj formi nadovezuje se na istočni iskop dužine 12 m i širine 3 m te pokazuje jednaka stratigrafska svojstva, s tim da se geološka podloga stijene postupno uzdiže do relativne dubine od cca 2 m, na kojoj se rasprostire. Površina ulaza u autokamp prekrivena je asfaltom te nije istražena zbog sigurnosnih razloga. Naime, uvidom u nacrt (izvor: Izvedbeni projekt, Građevinski projekt-Nacrti 1., Teh projekt hidro d.o.o.), utvrđeno je da se na tome mjestu nalazi više instalacija, zbog čega je postojala velika vjerojatnost njihova oštećenja, a ako je i bilo arheološki relevantnih struktura na tom dijelu, bile su uništene tijekom recentnog iskopavanja prilikom postavljanja postojećih instalacija. Zaštitna arheološka istraživanja predmetne pozicije, a na trasi buduće kanalizacijske i vodovodne infrastrukture unutar prostora autokampa Preko mosta u Osoru, nisu dala rezultate relevantne u arheološkom smislu.

Dženi Los

Summary

In January 2019, rescue archaeological excavations were conducted as part of the sewerage and water supply project in the Osor-Nerezine area, specifically PS Osor 2, PS at the gas station, and PS Sv. Frane – part 1.
The archaeological works covered the area of the Preko Mosta camp site. Although archaeological sites were confirmed in the immediate vicinity, the location in question had been disturbed by recent construction activities related to the construction of the Osor-Nerezine local road and excavations for various installations. For safety reasons, the area at the entrance of the camp, where existing installations were mapped, was not explored. The contracted area for archaeological excavations is approximately 60 m². In archaeological terms, no traces of anthropogenic activity were observed.

Redni broj: 315
Lokalitet: Otok Cres – Uvala Martinšćica
Naselje: Punta Križa (otok Cres)
Grad/općina: Mali Lošinj (otok Lošinj)
Pravni status: Z-836
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. organizirana je nova sezona arheoloških istraživanja na lokalitetu Martinšćica kod Punta Križe.

Smješten u ageru antičkoga grada Osora, lokalitet Martinšćica predmet je arheoloških istraživanja od 2011., u sklopu programa „Otočno redovništvo na Kvarneru od 5. do 11. stoljeća". Prve tri kampanje ograničenog opsega omogućile su izradu inventara, novog općeg tlocrta postojećeg stanja prve faze velike ranokršćanske crkve, kao i studiju njezinih elevacija. Tijekom tih prvih istraživanja utvrđeno je da, suprotno uobičajenom mišljenju, crkva križnog tlocrta s južnom bočnom kapelom nije izolirana u dnu uvale Martinšćica, već je povezana s pomorskom vilom sagrađenom u 3. st. (istraživanja 2013.), kojoj je u kasnoj antici dodana primaća prostorija s apsidom – salutatorij (istraživanja 2014.). Osobita arhitektonska značajka crkve „grčkog križa" i neposredna blizina kasnoantičke pomorske vile čine Martinšćicu važnim crkvenim sklopom u Kvarnerskom arhipelagu tijekom 5. st. Od 2015. do 2017. iskopavanja su bila usmjerena na veliku ranokršćansku crkvu – njezinu apsidu, pretkorski prostor, transept, sjeverne sakristije – i njezinu južnu kapelu iz 6. st. Sada je poznato da su crkva i njezini aneksi bili u uporabi tijekom cijele kasne

antike i ranog srednjeg vijeka, pa sve do 11. – 12. st. (što je potvrđeno datacijama C-14). Krajnji je cilj istraživanja kompleksa utvrđivanje vidljivo brojnih faza, razumijevanje razloga umnažanja aneksnih prostorija u 8. st., utvrđivanje funkcije tih prostorija, kao i pojedinih dijelova ranokršćanske crkve u (rano)srednjovjekovnim fazama. Naglasak je stavljen na bolje razumijevanje života sakralnog sklopa tijekom gotovo tisuću godina kontinuirane uporabe te na pretpostavku o pojavi prve redovničke zajednice tijekom ranog srednjeg vijeka, kao i o njihovoj mogućoj vezi s kasnoantičkom vilom. U vezi s održivom zaštitom graditeljske baštine, također su 2017. i 2018. započeli konzervatorski radovi na zidovima sačuvanima u elevaciji, kojima prijeti opasnost od urušavanja.

Istraživanja su 2019. bila usmjerena na: 1. brod crkve; 2. na grobove u južnom kraku transepta; 3. na južnu bočnu kapelu.

Prilikom istraživanja dviju zapadnih trećina lađe otkriven je geometrijski mozaički pod, koji je u središnjem dijelu bio oštećen. Ostaci lakih konstrukcija na kolcima, kao i tragovi ognjišta s ostacima obroka, odaju napuštanje izvorne uloge broda crkve. Bogoslužna je funkcija vjerojatno prebačena u južnu kapelu te je nakon njezina oskvrnuća crkva postala svojevrsno unutarnje dvorište, unutar kojeg su nastali razni aneksi, odnosno „ćelije". Identifikacija mogućih samostanskih stambenih jedinica u nekoliko bočnih aneksa pojačana je 2019., nakon otkrića nove latrine s dodanom otpadnom jamom. Datumi OSL-SG i C-14 datiraju gradnju tih „ćelija" u 8. st. i čini se da su upotrebljavane do 11. i 12. st. Toj kasnoj fazi pripada i posljednja liturgijska instalacija u južnoj kapeli (svetište, oltar i oltarna pregrada). Godine 2019. najvažnije otkriće bila je krstionica ispod kasne podnice kapele s potkovičastom apsidom. Četverokutnog tlocrta (s poslije dodanom polukružnom apsidom), dvorana za krštenja naslonjena na kut koji čine južni krak transepta i apsida starokršćanske crkve, može se datirati u 5. st. U njoj se nalazi zdenac za krštenje i moguć bazenčić za noge. Zidane grobnice tipa *formae* (otkrivene 2017. u južnom kraku transepta) istražene su 2019. godine. Datumi C-14 pokazat će jesu li istovremeni s južnom kapelom ili krstionicom. Kasnoantička pomorska vila dodatno je razjašnjena nalazom fragmenta posvetnog natpisa božici Dijani iz 2 – 3. st., koji je pronađen naknadno i koji je bio uzidan u rame južne kapele.

Istraživanja broda velike crkve križnog tlocrta

Nakon čišćenja gornjeg sloja urušenja 2017., godine 2019. istraživanje broda obuhvatilo je površinu od 55 m^2, sa stratigrafskim potencijalom od oko 0,60 m na svome maksimumu. U sredini unutarnjeg pročelja, između vestibula i broda otkopan je otvor širok 2,55 m. Sloj urušavanja zidova crkve prekrivao je razinu napuštenoga gornjeg sloja zemlje, koja je zapečatila razine rušenja struktura raspoređenih u uglovima broda i koje svjedoče o preinaci uporabe prostora, nužno desakraliziranog. Tako je uočen srušen krov od tegula, lokaliziran u sjeverozapadnom uglu, koji je pokrivao ognjište i dvije jame iskopane u mozaičkom podu. Nekoliko ostataka obroka (faune) bilo je razbacano

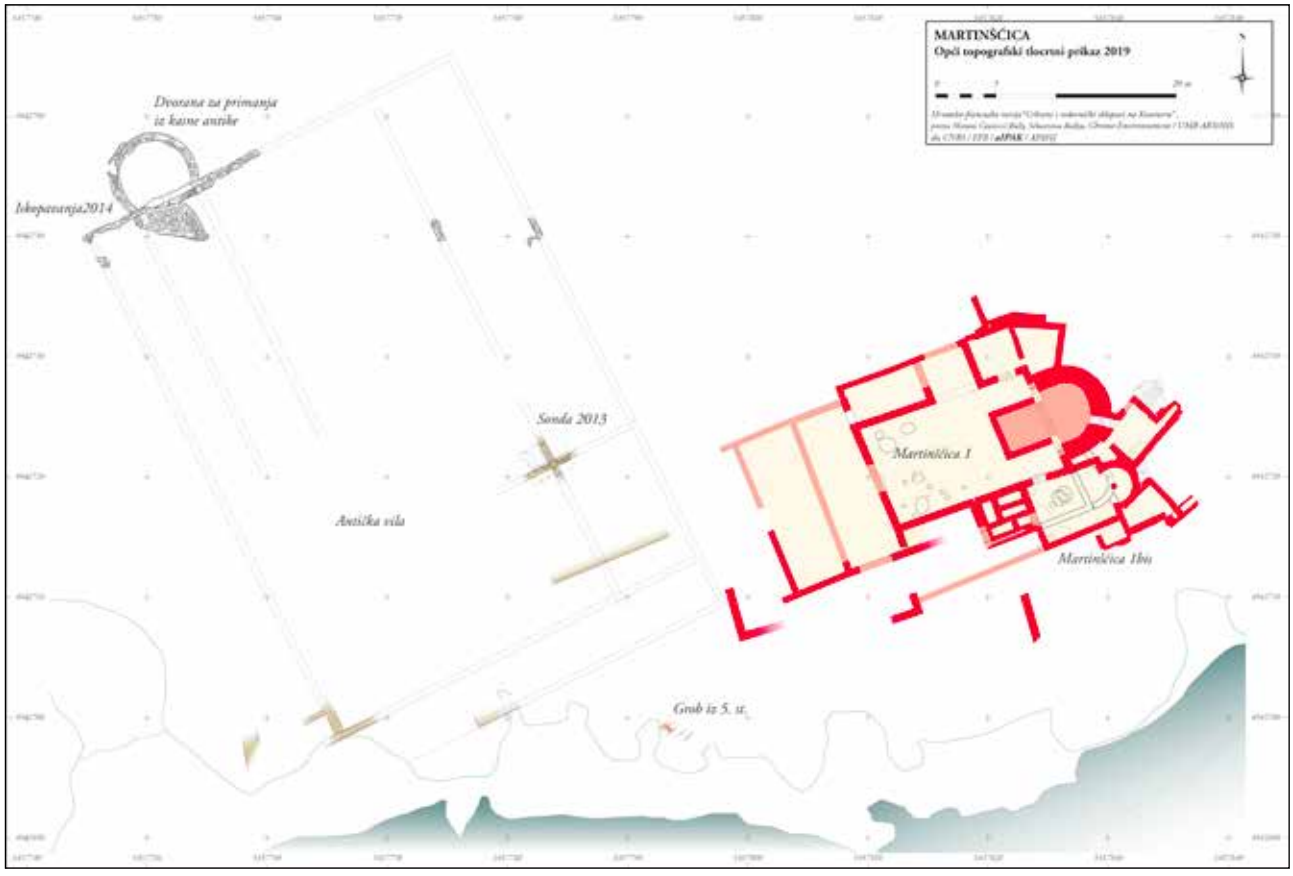

Topografska situacija lokaliteta Martinšćica, stanje iz 2019. g.

Zenitalni prikaz otkrivenih struktura u brodu crkve nakon kampanje (foto: J. Behaim i I. Kranjec)

po prostoru višestruko upotrebljavanog ognjišta. Drugo ognjište otkriveno je u suprotnom uglu, a omeđivalo ga je sedam jama za stupove (s dva kamena na klin u jednoj od jama) koji iscrtavaju nejasne obrise lagane konstrukcije. U ovom su slučaju moguće dvije pretpostavke. S jedne strane, transformacija broda crkve u unutarnje dvorište s tragovima objekata za boravak mogla bi odgovarati stambenim jedinicama („ćelijama") prostora VIII i južnoj kapeli (C-14 datacija kostiju iz sjeverozapadnog ognjišta datira tu fazu u razdoblje od kraja 8. do treće četvrtine 10. st.). S druge strane, moguća je i naknadna sporadična uporaba (kraj srednjeg vijeka/novi vijek) crkve i napuštenog kompleksa (vapnari, lovci, drvosječe, pastiri i dr.).

Podnica izrađena u tehnici *opus tesselatum* bila je jako narušena naknadnim ugradnjama, a potom i vegetacijom te je središnja traka mozaika potpuno nestala, otkrivajući debeo sloj pripremnog sloja (*nucleus*). No, duž perimetralnih zidova podnica je ostala dovoljno dobro očuvana kako bi se mogli jasno vidjeti polikromni geometrijski ukrasi – bijeli, sivoplavi, narančastocrveni. U podnožju unutarnjeg pročelja, *tesserae in situ* prekrivene su slojem žbuke, što bi se moglo povezati s mogućim naknadnim restauracijama.

Memorijalna kapela i krstionica

Građevina označena kao „Prostor II" odgovara aneksu sagrađenom uz jugoistočnu stranu velike starokršćanske crkve. Njegov južni perimetralni zid sačuvan je u visini do polukružnog luka otvora prozora. Ta jednobrodna kapela blago trapezoidnog oblika, s velikom potkovičastom apsidom, zasigurno je mlađa u odnosu na veliku crkvu iz 5. st., ali starija od aneksa iz Prostora VIII, koji su datirani u 8. st. Sama tipologija kapele mogla bi se datirati u 6. st. Ovdje treba naglasiti da kapela tipološki, zbog svoje potkovičaste apside, od samog početka ima memorijalnu konotaciju, također vidljivu na temelju zidanih *formae*, privilegiranih grobnica raspoređenih u južnom kraku transepta, koje ga čine pravim grobišnim predvorjem zapadno od Kapele.

Istraživanjima je već 2017. ustanovljeno postojanje starije apside ispod podnice kapele. Godine 2019., nakon izrade detaljne snimke, uklonjena je cijela podnica iz posljednje faze kapele. Ta se podnica sastojala od sitnih oblutaka uronjenih u obilnu žbuku, a nedvojbeno je služila kao podloga danas nestalom popločenju, vjerojatne debljine od 0,10 do 0,15 m. Nakon skidanja tog poda uočeno je nekoliko elemenata. U obrnutom kronološkom slijedu, prva struktura na koju se nailazi jest malen zidani sanduk, sastavljen od neobrađenih uspravno položenih vapnenačkih ploča, naslonjen na unutrašnjost jugozapadnog kuta kapele. Izvana čini grubo zaobljenje (promjer 0,68 – 0,70 m), iznutra je pravilnijeg pravokutnog oblika (0,30x0,41 m, dubina 0,60 m), a njegov pokrov od ploča nalazio se na otprilike 0,15 m ispod demontiranog poda. Škrinja je bila ispunjena slojem pepeljaste zemlje u kojoj su bili ulomci stakla (prozori, pehari i svjetiljke), držači fitilja s olovnim kukama, s nešto kostiju faune, od kojih je jedna analizom C-14 datirana u razdoblje između 6. i sredine 7. st. Jedna od mogućih interpretacija te instalacije jest da je riječ o odlagalištu predmeta koji su upotrebljavani tijekom liturgije, odnosno o odlagalištu predmeta koji su bili u dodiru s posvećenim oltarom, i koji se ne mogu baciti s ostalim, običnim otpadom. Neposredno istočno od zidane škrinje otkrivena je jama u obliku lepeze – L. Dvije su strukture nastale nakon gradnje kapele u 6. st., neposredno prije gradnje njezine podnice.

Dvije zidane strukture uočene 2017. zapravo su ostaci dvaju suvremenih okomitih zidova, prosječne debljine 0,45 m, koji su zatvarali prostoriju građenu prije južne kapele koja je natkriva: prva se građevina prislanjala na jugoistočni ugao ramena velike crkve. Njezin je istočni zid

Detaljan tlocrtan prikaz crkvenog sklopa Martinšćica, s naznačenim brojevima struktura

Detalj krstionice s krstioničkom piscinom i tzv. pediluvijem (foto: S. Bully)

Detalj podnice izrađene u mozaiku iz 5. st. s ostacima mlađih lakih struktura i ognjišta (foto: S. Bully)

istovremen s drugim, koji se naslanja na jugoistočni kut južnog kraka transepta. Ta se građevina, prepoznata kao krstionica, može datirati u 5. st. Tako definiranom prostoru četverokutnog tlocrta (3,37x3,18 m) pristupalo se iz crkve kroz otvorena vrata u južnom zidu i iz transepta. U središtu prostorije nalazi se piscina, vrlo dobro očuvana na dubini od 1 m, upisana u podnicu sastavljenu od oblutaka vezanih mrvičastom žbukom, kojoj u potpunosti nedostaje završni sloj (vrlo moguće od mozaika, sudeći po brojnom nalazu tesera). Iako je piscina dobro sačuvana, od njezina obruba ostao je samo zidani temelj, koji s vanjske strane ima grubo kružni oblik, s najvećim promjerom od 1,67 m. Prema unutrašnjosti tvorio je izdužen šesterokut, sa stranicama od oko 70 cm prema sjeveroistoku i jugozapadu. Duž tih dviju strana smještene su po dvije uske stube, od kojih je svaka visoka oko 22 cm. Strukture su građene od neobrađenog kamena, povezanog obilatom vapnenom žbukom te potom premazane hidrauličnom žbukom. Vapnenačka ploča (0,78x0,27 m) pokrivala je najveći dio dna piscine, a voda se odvodila kroz jednostavan otvor u dnu, na jugoistoku, u osi šesterokuta obruba.

Piscina za krštenje sagrađena je prije postavljanja poda u koji je upisana, ali je jasno da je u njega naknadno umetnuta još jedna, zagonetnija konstrukcija, naslonjena na jugozapadni zid piscine. Taj mali, blago trapezoidni sanduk (dug 0,47 m; širok 0,37 – 0,50 m) sastavljen od uspravno položenih vapnenačkih ploča i tegula za stijenke ili pak ravno postavljenih za dno i poklopac, bio je ispunjen gotovo identičnim slojem iz opisane slične strukture – fina, gotovo pepeljasta zemlja pomiješana s nekoliko kostiju faune, ulomcima prozorskog stakla i pehara, kao i olovnim kukicama za vješanje staklenih uljanica. Tumačenje te strukture prilično je neizvjesno: njegov položaj na strani pristupa zdencu za krštenje, nasuprot vratima transepta, podsjeća na bazenčić za ispiranje stopala (pediluvij), prema ritualu koji je razvila milanska crkva. Međutim, nema hidrauličkog premaza, dosta je duboka, a posjeduje i poklopac, što je ipak neuobičajeno za takvu vrstu strukture. Pitanje stvarne funkcije konstrukcije stoga ostaje otvoreno i bit će predmetom daljnjih komparativnih istraživanja. Tim naznakama treba dodati i sadržaj ispune, koji je tako blizak sadržaju škrinje smještene u jugozapadnom uglu kapele: „pediluvij" naslonjen na krstionicu mogao je time biti upotrebljavan i za ukopavanje, odnosno polaganje ostataka rasvjetnih tijela upotrebljavanih u krstionici.

U drugoj fazi, ali prije gradnje kapele, dvorana za krštenje opremljena je apsidom, čiji obrisi malo prelaze savršen polukrug. Debljine oko 45 cm, kao i ostali zidovi krstionice, njezin zid, uvelike porušen prilikom gradnje kapele u 6. st., sačuvan je u visini od svega dva do tri reda. Jasno je da je ta apsida skromnih dimenzija, od svega 3 m promjera, dodana na četvrtastu krstionicu. Kratak zid, orijentiran u smjeru sjever/jug, prema sjeveru prislonjen na južnu

fasadu velike apside i presječen konstrukcijom sjevernog zida kapele s potkovičastom apsidom, zatvara prostor u kojem se nalazila dječja grobnica u amfori, datirana analizom C-14 između 564. i 653. godine. Otkriće apside krstionice postavlja nova pitanja. Naime, sjeveroistočno rame južne kapele počiva na temelju čija orijentacija više odgovara orijentaciji i liniji tog segmenta zida. Ako je to doista njezin produžetak, apsida krstionice ondje bi završavala, no moguće je uzeti u obzir i postojanje još jedne dodatne starije i još nedefinirane građevine prislonjene uz veliku crkvu. Osim toga mogućeg najstarijeg aneksa crkvi, tijekom istraživanja 2019. u južnoj polovici potkovičaste apside južne kapele otkrivene su još dvije zidane strukture, starije od apside krstionice. Vrlo fragmentarno stanje tih ostataka ne dopušta bilo kakvu hipotezu o njihovoj funkciji ili apsolutnoj dataciji.

Što se tiče razvoja južne kapele iz 6. st., stratigrafija zapune potkovičaste apside jasno pokazuje da stipes oltara, kao i posljednji pod od žbuke i popločavanje pretkorskog prostora, pripadaju posljednjoj fazi njezine uporabe. Oltar i podovi građeni su povrh jame prvog oltara, čija je zapuna sadržavala krhotine ravnog prozorskog stakla, vjerojatno kalijeva. Ta stratigrafska opažanja mogu se dovesti u vezu s rezultatom analize C-14 na životinjskoj kosti, izvađene iz njezina južnog zida i datirane u razdoblje od 1277. do 1393., što bi svjedočilo o restauratorskim radovima u kasnijem srednjem vijeku.

Transept

Zazidavanje južnog kraka transepta (prostor Id) podrazumijevalo je pečaćenje *formi* koje su zauzimale čitav prostor od samog početka njegove gradnje. Ovom su prilikom grobnice bile otvorene, poremećene ili pak raščišćene. Njihov poremećen sadržaj više je svjedočio o tim posljednjim intervencijama, nego o njihovoj primarnoj pogrebnoj uporabi. S obzirom na naknadne poremećaje zapuna grobnica, teško je procijeniti njihovu kronologiju gradnje ili pak znati pripadaju li otkriveni pojedinci prvim horizontima ukopa ili kasnim ukopima, koje su se događale istodobno s čišćenjem grobova. Analize C-14 zasigurno će pružiti jasnije kronološke smjernice. Čini se, prema preliminarnoj antropološkoj analizi, da *formae* nisu bile rezervirane za isključivo mušku, pa time i vjersku populaciju: tri muškarca, žena i dvoje djece mlađe od 5 godina pronađeni su u primarnom položaju u formama. Pokojnici smješteni u tim grobnicama nisu stoga bili određeni na temelju bioloških kriterija (dob/spol), odnosno nisu pripadali nekoj određenoj crkvenoj zajednici, ali su zato mogli biti odabrani na temelju obiteljskih veza. Na to pitanje trebale bi odgovoriti analize aADN.

Sjeverni aneksi

Mala građevina VIIIb, koja se nalazi uz južnu stranu bočne kapele, ustanovljena je još 2017. godine. Poput aneksa VIIIa, i ta građevina u svom jugoistočnom uglu (± 1x1 m) ima malu četverokutnu strukturu, dostupnu kroz uzak otvor u kojem su se izvorno nalazile dvije stube. Ta je struktura povezana s malom zidanom četvrtastom jamom dugom ± 0,45 m te dubokom oko 0,50 m. Ta se jama nastavlja zidanim kanalom prema sjeveroistoku (dužina kanala iznosi oko 2,10 m; dubok je 0,50 m i širok 0,45 m), prekrivenim grubim vapnenačkim pločama. Kanal je, čini se,

Zenitalni prikaz južne bočne kapele s potkovičastom apsidom, južnog kraka transepta i krstionice (foto: J. Behaim, I. Kranjec)

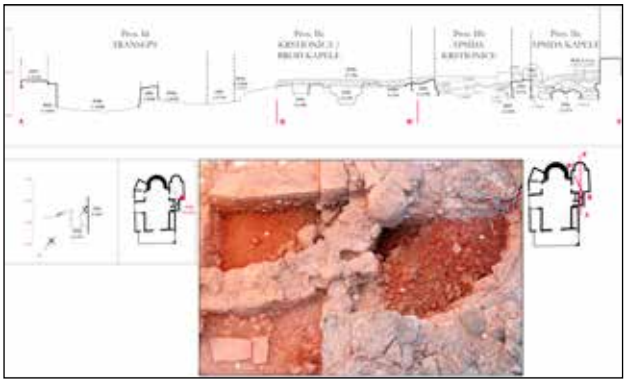

Prikaz struktura u presjeku krstionice, južne kapele i transepta s grobnicama tipa formae (izrada: M. Čaušević-Bully)

bio barem jednom čišćen, a u posljednjoj zapuni koja ga je djelomično zatrpavala pronađeni su ostaci sitne faune. Taj osteološki materijal tek treba biti analiziran, ali već sad podsjeća na materijal pronađen u sličnoj strukturi prostorije

VIIIa, gdje su većinom janjeće kosti datirane u razdoblje od 1025. do 1157., dok je sama prostorija datacijskom tehnikom OSL-SG datirana u sam početak 8. st., što svjedoči o dugom razdoblju korištenja tim prostorijama. Na temelju komparacijske arheološke analize, zaključeno je da se u oba slučaja radi o latrinama – opremljenim septičkim jamama – gdje prostorije VIIIa i VIIIb jasno upućuju na stambenu namjenu. Ostaje pitanje tko je bio u tim „ćelijama" uz crkvu, a za sada se smatra da bi se moglo raditi o prvim crkvenim, možda redovničkim ćelijama.

Literatura

Čaušević-Bully et al. 2018 M. Čaušević-Bully, S. Bully, P. Urbanova, P. Chevalier, V. Prigent, Les sites ecclésiaux et monastiques de l'archipel du Kvarner (Croatie), campagne 2017 : Martinšćica (île de Cres), Chronique des activités archéologiques de l'École française de Rome, Balkans, 11 décembre 2018, URL : http://journals.openedition.org/cefr/2205

Čaušević-Bully, Bully 2020 M. Čaušević-Bully, S. Bully, Najnovija istraživanja ranokršćanskih 'crkvenih sklopova' Kvarnera: na razmeđi arhitekture i teritorija, Zbornik I. skupa hrvatske ranokršćanske arheologije, Zagreb, 2020: 271 – 290.

Mohorovičić 1954 A. Mohorovičić, Prilog analizi razvoja historijske arhitekture na otocima Lošinju i Cresu, Ljetopis JAZU, 59, Zagreb, 1954: 211 – 226.

dr. sc. Morana Čaušević-Bully
dr. sc. Sébastien Bully

Summary

Located in the ager of the ancient city of Osor, the site of Martinšćica has been the subject of archaeological research since 2011 as part of the programme on Island Monasticism in Kvarner from the 5th to the 11th century. The first three campaigns of limited scope have made it possible to draw up an inventory of the site, propose a new plan and initial phasing of the large early Christian church (St. Martin?), as well as a study of its elevations. Far from being isolated at the end of the bay of Martinšćica, this cruciform church, with a side chapel to the south, is linked to a maritime villa built in the 3rd century (2013 surveys), probably equipped with a reception room with an apse in Late Antiquity (2014 excavation). The singular architectural plan of the Greek cross church and the immediate proximity of this late antique seaside villa make Martinšćica a major ecclesiastical site in the Kvarner archipelago from the 5th century. In the 2015–2017 period, the excavations focused on the large early Christian church - apse and chevet, forechoir, transept arms, northern sacristies - and its 6th-century southern chapel. It is now known that the church and its annexes were used throughout Late Antiquity and the Early Middle Ages and up to the 11th–12th centuries (dates confirmed by radiocarbon dating). The 2019 excavation campaign enabled us to define the evolution of the main church nave, discovering not only the mosaic floor from its first phase but also the reuse of this particular space for the installation of the early medieval dwellings. Furthermore, we were able to clarify the evolution and the chronology of the southern 'memorial' chapel, annexed to the cross-shaped church in the 6th century. This particular chapel proved to be constructed above two well-distinguished phases of an earlier baptismal hall, where a well-preserved *piscina*, a probable *pediluvium*, and an apse were discovered. Additionally, the excavations were also conducted in the eastern zone of the complex, where a dwelling with a latrina was also studied, proving once more the multiplication of what we can distinguish as 'cells' from the 8th century onward.

Redni broj: 316
Lokalitet: Otok Ilovk – uvala Paržine, brodolom
Naselje: Ilovik
Grad/općina: Ilovik
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno podvodno istraživanje, restauratorski radovi

Od 2. do 15. rujna 2019. trajalo je zaštitno podvodno arheološko istraživanje antičkog brodoloma u uvali Paržine na otoku Iloviku. Nalazište je važno zbog brodograditeljske tradicije, datacije, tereta amfora i drvenih trupaca te male dubine koja istodobno olakšava istraživanje i izazov je za

Podvodni iskop u tijeku (foto: L. Damelet)

Ronioci mjere i bilježe drvene elemente brodske konstrukcije, kobilicu i dio pramčane statve, radi proučavanja dimenzija pojedinih elemenata i spojeva među njima (foto: L. Damelet)

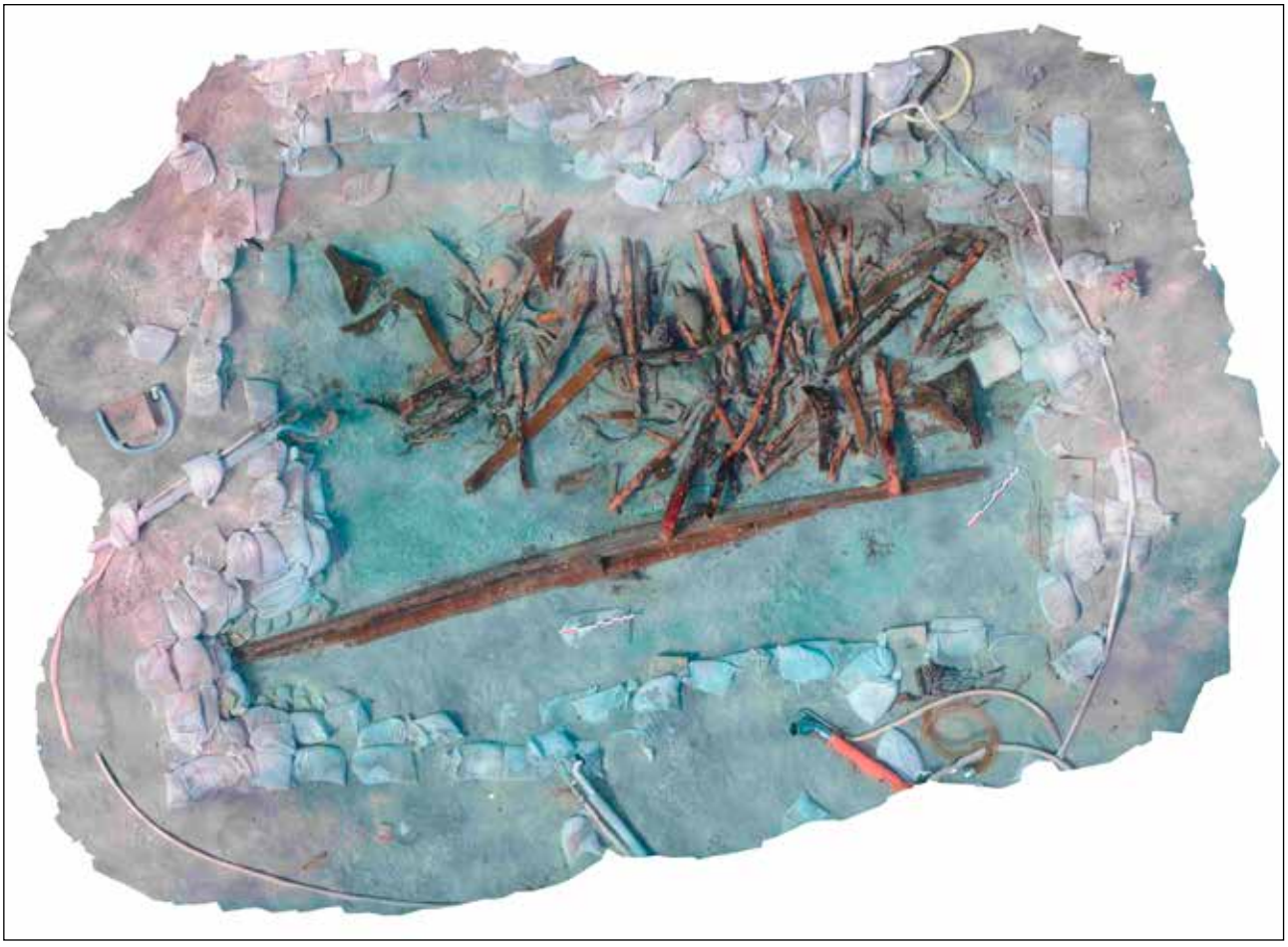

Ortofotografija nalazišta na kraju istraživanja 2019. g. (foto: P. Dugonjić; izrada ortofotografije: V. Dumas)

očuvanje nalazišta. Lokalitet je istražio Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, u suradnji s francuskim sveučilištem Aix-Marseille, odnosno njihovim istraživačkim centrom Centre Camille Jullian pri francuskom nacionalnom centru Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Lošinjskim muzejom, Specijalnom policijom MUP RH i ronilačkim centrom Subseason iz Malog Lošinja. Voditelj istraživanja bio je Igor Miholjek, voditelj Odjela za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. U istraživanju su također sudjelovali: Pavle Dugonjić, HRZ, zamjenik voditelja, Zrinka Ettinger Starčić, ravnateljica Lošinjskog muzeja, Marko Uhač iz Konzervatorskog odjela u Puli, stručni tim centra Camille Jullian pod vodstvom Giulie Boetto (CNRS/CCJ) – Loïc Damelet, Anton Divić, Vincent Dumas, Pierre Poveda i Ivan Vidulić, zatim ronioci Specijalne policije MUP-a RH Damir Banković, Robert Dorinka, Kristijan Tahtler i Moris Saganić, koji je upravljao policijskim plovilom, te vanjski suradnici Zoran Delibašić, Nenad Starčić i Dragutin Šimatović, kao i studentica arheologije Sara Fabijanić, koja je na kopnu vodila terensku dokumentaciju.

Brodolom se nalazi u uvali Paržine, na krajnjem jugu otoka Ilovika u cresko-lošinjskom arhipelagu, pod debelim slojem finog, bijelog pijeska na dubini od 4 m i na udaljenosti od 60-ak metara od plaže. Stručni uviđaj 2017. pokazao je da je riječ o brodolomu iz 2. st. pr. Kr., na što je upućivala izvedba spojeva arhitekture broda te što je naposljetku i potvrđeno radiokarbonskom analizom u Beta Analytic laboratory u Miamiju, SAD.

Tijekom ovogodišnjeg je istraživanja arheološka sonda iz 2018. proširena prema sjeveru i zapadu na površinu od sveukupno 58 m^2 (11x6,5 m). Otkriveni su i dokumentirani ostaci kobilice broda u dužini od 3,5 m. Prateći liniju kobilice, otvorena je i jedna manja sonda promjera oko 3 m. Sonda je udaljena 5 m od zapadnog ruba prve sonde, a postavljena je s ciljem pronalaska nastavka drvene konstrukcije broda, za koju se u prvoj sondi pokazalo da nije cjelovita.

Na kopnu je obavljeno pranje i popisivanje nalaza, studijsko fotografiranje nalaza, topografija, fotogrametrija, snimanje dronom. Arheološki nalazi poput keramičkih ulomaka i određenih dislociranih mobilnih drvenih elemenata (rebra broda) izvađeni su na površinu i naknadno razvrstani, a oni zanimljiviji i važniji upisani su u popis nalaza, izmjereni i fotografirani. Izmjereni su i označeni drveni elementi brodske konstrukcije, kao i elementi drvene građe potencijalnog tereta broda. Od važnijih nalaza treba izdvojiti elemente brodske konstrukcije: kobilicu, pet elemenata spojene oplate, osam odvojenih rebara, tri odvojene rebrenice i nekoliko komada odvojene oplate. Također je nađeno više od 20 komada drva, trupaca i grana, koji nemaju konstruktivnu ulogu pa se

pretpostavlja da je riječ o teretu broda. Premda se teret od organskog materijala teško može pronaći na antičkim brodolomima, u ovom je slučaju pijesak vrlo dobro konzervirao i zaštitio drvenu građu. Osim toga, pronađeno je pet amfora tipa Lamboglia 2 (stariji tip s koso izvučenim obodom), koštani prsten, manji dio užeta s uzlom, brončana figurica žene visine 15 cm i brončani čavao. Oko 170 uzoraka uzorkovano je za dendrokronološku i ksilološku analizu, kao i za C-14 datiranje. Nakon istraživanja nalazište je najprije prekriveno vrećama pijeska, zatim geotekstilom, ponovno pijeskom i na kraju još dvjema željeznim mrežama, postavljenima na osam kamenih blokova.

Ovogodišnje je istraživanje rezultiralo uistinu zanimljivim podacima o brodskoj konstrukciji, opremi, osobnim predmetima, teretu broda i njegovoj vjerojatnoj havariji. Već je sada jasno da brodolom u uvali Paržine čini više odvojenih segmenata. Dio trupa koji je prijavljen 2016. i na kojem je proveden stručni uviđaj 2017. odgovara boku broda, dok dijelovi brodske konstrukcije iskopavani 2018. i 2019. odgovaraju kompleksu pramčane statve. Ti odvojeni segmenti svjedoče o nasilnosti brodoloma. Moguće je pretpostaviti da je tijekom jedne oluje južnog vjetra (jugo, poznat po snažnom konstantnom puhanju, pri čemu stvara velike valove) brod bio izguran na sprud koja se nalazi između uvala Ugradica i Paržine, uzrokujući oštećenje istaknute kobilice broda, koji je dalje doživio havariju u samoj uvali Paržine.

Igor Miholjek

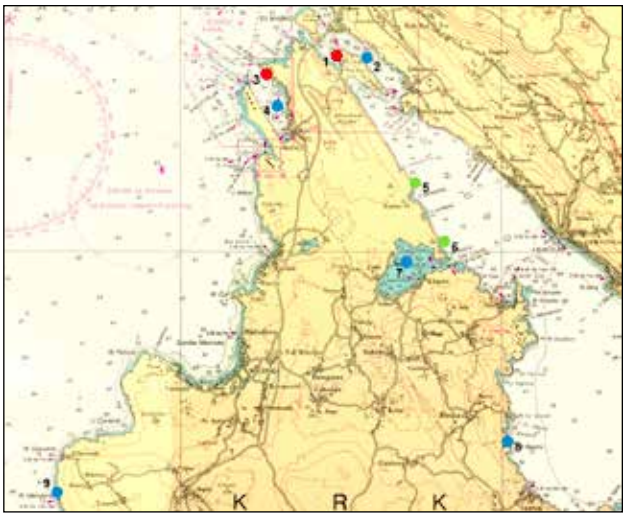

Karta s položajem uočenih arheoloških nalazišta i nalaza: crveno = brodolom, plavo = rastresito nalazište, zeleno = pojedinačni nalaz (autor: I. Radić Rossi)

Ostaci opljačkanog brodoloma broda s teretom amfora tipa Lamboglia 2 u Omišaljskom zaljevu (foto: M. Brzac)

Grlo amfore tipa Lamboglia 2 u Omišaljskom zaljevu (foto: M. Brzac)

Summary

In September 2019, a rescue underwater archaeological excavation was conducted on an ancient shipwreck in the bay of Paržine on the island of Ilovik. The shipwreck dates back to the 2nd century BC. Among the significant finds are elements of ship construction, over 20 pieces of wood, logs, and branches that do not have a structural role, suggesting they were part of the ship's cargo. Additionally, five amphorae of the Lamboglia 2 type, a bone ring, and a small bronze figurine of a woman measuring 15 cm were discovered. Approximately 170 samples were taken for dendrochronological and xylological analysis, as well as for radiocarbon dating. Separated segments of the ship indicate the violence of the shipwreck, leading to the assumption that, during a strong south wind, the ship was pushed onto a reef between the bays of Ugradica and Paržine, causing damage to the ship's keel, resulting in further wreckage in the bay of Paržine.

Redni broj: 317
Lokalitet: Otok Krk – podmorje
Naselje: Omišalj, Njivice, Malinska, Klimno
Grad/općina: Omišalj, Malinska, Dobrinj
Pravni status: RRI-0181/1
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Godine 2019. pregledano je nekoliko lokacija u podmorju otoka Krka. Konzervatorski odjel u Rijeci zatražio je sustavan pregled pojedinih podvodnih arheoloških zona kako bi se revidirali podaci o zaštiti, tj. kako bi se zaštićene zone suzile na mjesta na kojima je potrebna zaštita arheoloških nalazišta. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Godine 1967. izdano je rješenje o zaštiti osam zona na otoku Krku, u kojima se pretpostavljalo postojanje podmorskih

arheoloških nalazišta (Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Rijeka, br.: 181/1-1967). Zaštićene su zone:
1) Zona priobalnih i prilaznih voda od rta Vošćica do Njivica, koja obuhvaća uvalu Voz, Omišaljski zaljev, uvalu Sapan i sidrište Beli Kamik. Na tom području utvrđen je veći broj razasutih rimskih arheoloških predmeta, pojedinačnih i grupnih, a s obzirom na ostatke rimskih naseobina uz obalu, može se naići i na građevne ostatke (primjerice na dijelove pristaništa);
2) Zona priobalnih voda od uvale Čavlena do Spene. Na tom području kojim prolazi rt Glavotok konstatirani su razasuti pojedinačni nalazi rimskih arheoloških predmeta. Pretpostavlja se da je s tog područja vodio morski put i prijelaz na otok Cres, i to od rta Dražin do uvale pod Belim na otoku Cresu;
3) Priobalne i prilazne vode od uvale Lončarica do rta Druženin, uključujući i zaljev Soline. Na tom području, a pogotovo u zaljevu uvale Soline i u uvali Basjak i Murvica, utvrđena su grupna arheološka nalazišta iz rimskog doba;
4) Priobalne vode od rta Petrina do uvale Kostrejčica. Na tom području zabilježeni su razasuti arheološki nalazi iz rimskog vremena;
5) Zona priobalnih voda od uvale Male Jane do uvale Mali Bok. Na tom području pronađeni su razasuti pojedinačni rimski arheološki nalazi;
6) Zona priobalnih i prilaznih voda Krčkog zaljeva do Crikvene Punte. Na tom su području uz obalu uočeni važni nalazi rimske *Curicte* – Krka te su u vodama uz tu obalu uočeni pojedinačni i grupni arheološki predmeti, osobito amfore. S obzirom na rimsko naselje, pojavljuju se i podvodni nalazi pristanišnih uređaja;
7) Zona priobalnih i prilaznih voda Baščanske Drage do uvale Male Luke. Na tom području uočeni su razasuti nalazi arheoloških predmeta, amfora, te se mogu očekivati i daljnji nalazi te vrste;
8) Zona priobalnih voda otoka Prvića, od rta Stražice do hridi Njivice. Na tom području pronađeni su pojedinačni razasuti arheološki predmeti.

S obzirom na količinu financijskih sredstava koju je odobrilo Ministarstvo kulture, odlučeno je da se rekognosciranje 2019. usmjeri na četiri zone na sjevernom i srednjem dijelu otoka. Rad u prvim četirima zaštićenim zonama obuhvatio je sustavan pregled podmorja do dubine od 40 m. Pregled se odvijao običnim ronjenjem i ronjenjem uz pomoć ronilačkih skutera. Svakoga dana zaronilo se na određenoj lokaciji, nakon čega se obavljao pregled u zadanom smjeru. Svi arheološki nalazi snimljeni su fotoaparatom ili videokamerom. U većini slučajeva, na morskom su dnu uočeni samo pojedinačni ulomci keramičkog materijala iz antike i novog vijeka, a zabilježeni su i tragovi dvaju teže opljačkanih brodoloma.
Rekognosciranje Zone 1 rezultiralo je zaključkom da se u Omišaljskom zaljevu još uvijek nalazi veća količina keramičkog materijala iz antike, ali i drugih razdoblja. Keramički nalazi počinju se javljati oko 50 m od rta Kijac, a njihova koncentracija postaje gušća prema unutrašnjosti zaljeva. Među dijagnostičkim ulomcima razaznaje se veća količina predmeta iz rimskog kasnorepublikanskog doba, tj. iz 1. st. pr. Kr. Na oko 300 m od rta Kijac, na dubini od 24 m uočeno je jedno opustošeno mjesto brodoloma broda

Ostaci opljačkanog broda s teretom kasnoantičkih amfora u uvali Voz (foto: M. Brzac)

Podmorski pregled prostora između rta Lončarica i rta Solinji (foto: M. Martinčak)

s teretom amfora tipa Lamboglia 2. Na prostoru uvala Veli vrh i Blatna, sjeverno od Njivica, nisu uočeni nikakvi arheološki nalazi, a prostor uvale Sapan ostao je nepregledan zbog loših vremenskih uvjeta.

Na prostoru Voza, na udaljenosti od oko 100 m od rta Glavina prema uvali Voz uočena je veća količina keramičkih ulomaka, koja upućuje na opustošeno nalazište tereta amfora iz kasne antike. Nalazi su razasuti na prostoru promjera oko 50 m, na dubini od 14 do 18 m. Zasigurno je riječ o nalazištu koje još ima arheološkog potencijala pa ga je potrebno zaštititi dok se ne naprave odgovarajući arheološki zahvati. Sa sjeverne i južne strane rta Vošćice zabilježena je veća koncentracija antičkog i srednjovjekovnog keramičkog materijala, a u uvali sa sjeverne strane 2015. primijećeno je antičko pristanište malih dimenzija, izrađeno od nabacanoga kamenja po kojem se pronalaze ulomci antičkog keramičkog posuđa i građevnog materijala. Pregled prostora između Zone 1 i Zone 3, od uvale Tambišnice do uvale Lončarice rezultirao je pronalaskom jednoga grla amfore tipa Lamboglia 2.

U Zoni 2, prostor uvale Makneli istraživan je prije nekoliko godina, a u podmorju su otkriveni ostaci iz kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Osim tog nalazišta, u podmorju Zone 2 nisu otkrivena druga nalazišta koja bi privukla arheološku pozornost. Na prostoru Zone 3, između rta Lončarica i rta Solinji pronađeno je jedno grlo amfore. U uvali Soline more je bilo izrazito mutno pa je podmorski pregled terena rezultirao otkrićem manjeg broja ulomaka amfora i keramičkog posuđa iz antike, sa sjeverne i zapadne strane otočića Velog Školjića. Zbog izrazito loše vidljivosti, preostali dio uvale nije se mogao pregledati pa se predlaže da uvala ostane zaštićena u cijelosti. Prostor južno od uvale do rta Druženin ostao je nepregledan zbog loših vremenskih uvjeta.

Zona 4 većim je dijelom pregledana s pomoću ronilačkih skutera. Ulomci keramičkog materijala kojega je bilo teško točnije datirati pronađeni su u blizini plaža Javna i Molo Javna. Sustavan pregled podmorja otoka Krka potrebno je nastaviti tijekom sljedećih godina kako bi se utvrdila opravdanost postojanja arheoloških zona i odabrale pozicije za upis u Registar kulturnih dobara RH.

Irena Radić Rossi

Summary

In 1967, eight zones on the island of Krk, in which the existence of underwater archaeological sites was assumed, were defined and protected. In 2019, the Conservation Department in Rijeka requested a systematic survey of the mentioned zones in order to revise the existing data, i.e. to narrow down the protected zones to the places where it is necessary to protect the archaeological sites. Considering the financial resources, it was decided to focus the survey on four zones in the northern and central parts of the island. The work in the four protected zones consisted of a systematic examination of the seabed up to a depth of 40 m. It was carried out by ordinary diving and with the help of diving scooters. In most cases, only individual fragments of pottery from various periods were observed. Traces of two heavily looted shipwrecks were also recorded. In Zone 1, at about 300 m from Cape Kijac, at a depth of 24 m, one shipwreck site with a devastated cargo of Lamboglia 2 amphorae was observed. In the area of Voz, at a distance of about 100 m from Cape Glavina towards Voz cove, a large quantity of pottery shards pointed to a devastated amphorae cargo from the period of Late Antiquity. The finds are scattered over an area of about 50 m in diameter at a depth of 14 to 18 m. A greater concentration of ancient and medieval pottery was recorded on the northern and southern sides of Cape Vošćica, and in the northern bay, a small dock was noticed, covered by scattered fragments of Roman pottery.

Redni broj: 318
Lokalitet: Otok Krk – Puntarska draga, uvala Trojna
Naselje: –
Grad/općina: Krk
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: podvodni terenski pregled

Od 10. do 15. kolovoza 2019. trajao je podvodni terenski pregled uvale Trojna u sklopu Puntarske drage pokraj Punta na otoku Krku. Voditelj podmorskog arheološkog pregleda bio je Mate Parica (Sveučilište u Zadru), dok je zamjenik bio Mato Ilkić (Sveučilište u Zadru).

Pregledom je obuhvaćen širi prostor uvale Trojna, sve do prostora južno od otoka Košljuna, do poluotoka Prnibe.

Zračna snimka s označenim pozicijama nalaza

Zračna snimka potopljenog komunikacijskog nasipa (foto: M. Bodružić)

Struktura potopljenog komunikacijskog nasipa

Na južnom dijelu uvale Trojna vidljive su pravilne strukture potopljene obale, s jasnim rubom koji je nasut od amorfnog kamena (ilustracija: oznaka 1). Ostaci se protežu paralelno s obalom, a leže na oko 1 do 1,2 m ispod današnje morske razine. Ispred samih ostataka kamenih struktura započinju deblje naslage morskog pijeska. Budući da nije primijećen nikakav arheološki materijal, sudeći po odnosu arheoloških ostataka prema današnjoj morskoj razini, ta se potopljena obala okvirno i podosta nesigurno može datirati u antiku.
Od prethodno opisane zone do oko 800 m prema zapadu nalaze se ostaci umjetno stvorene konstrukcije komunikacijskog nasipa, koji spaja otok Košljun s poluotokom Prnibom (ilustracija: oznaka 2). Nasip je dug oko 200 m, širok od 8 do 10 m. Originalan komunikacijski nasip mogao je biti širok između 6 i 8 m, dok je ostalo osipina. Nasip je građen od amorfnog kamena, promjera u prosjeku od 30 do 60 centimetara. Središnji dio nasipa u prosjeku se nalazi na oko 1,8 m dubine u odnosu na današnju morsku razinu. Na samom komunikacijskom nasipu, i to na strani do otoka Košljuna vidljivo je nekoliko ulomaka grublje prapovijesne keramike bez dijagnostičkih elemenata te nekoliko kostiju domaćih životinja. Jedna kost poslana je na radiokarbonsko datiranje, a dobiveni rezultat okvirno datira lokalitet u starije željezno doba.

Konstrukcija je relativno dobro očuvana, zahvaljujući smještaju unutar zaštićene uvale Puntarska draga. Najveća je prijetnja očuvanju prapovijesnog nasipa nasukavanje, najčešće jedrilica s dubljom kobilicom. Na više mjesta vidljivi su kanali u nasipu upravo od udara kobilice, a u jednom kanalu vidljiva je i antivegetativna brodska boja na stijenkama kamenja, kao posljedica udara kobilice u nasip.

Mate Parica

Summary

The field inspection of Trojna cove as part of the Puntarska Draga was carried out in August 2019. The survey covered the wider area of Trojna cove, up to the area south of the island of Košljun, to the Prniba peninsula. In the southern part of Trojna cove, regular structures of the submerged coast are visible with a clear edge filled with amorphous stone. These structures can be cautiously dated to the ancient period. A communication dike was found and artificially created that connects the island of Košljun with the peninsula of Prniba. The embankment is about 200 meters long, 8 to 10 meters wide, and has been radiocarbon dated to 731–399 cal. BC (95.4% possibility).

Redni broj: 319
Lokalitet: Otok Krk – uvala Ogrul – crkva sv. Nikole; predjeli Vinca, Glavina i Prileti
Naselje: Draga Bašćanska
Grad/općina: Baška (Otok Krk)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 4. do 9. studenog 2019. udruga Centar za znanstveno-istraživački rad i popularizaciju arheologije – ZipArh, arheološki je pregledala područje Vince, Glavine i Prileta oko uvale Ogrul na otoku Krku te organizirala čišćenje i reambulaciju crkve sv. Nikole u spomenutoj uvali. Voditelj istraživanja bio je Matija Makarun, dipl. arheo., a ekipu su činili studenti arheologije i članovi udruge ZipArh: Dalibor Branković, Filip Vukoja, Franka Ovčarić, Izabela Andrašić i Vito Benvin (svi univ. bacc. archeo.). Projekt je sufinanciran sredstvima javnih potreba u kulturi Primorsko-goranske

Karta s naznačenim arheološkim lokalitetima (1. crkva sv. Nikole, 2. bizantska utvrda) i zonom obuhvaćenom terenskim pregledom (podloga: geoportal.dgu.hr; modificirao: D. Branković)

Pogled na apsidu crkve sv. Nikole (foto: F. Vukoja)

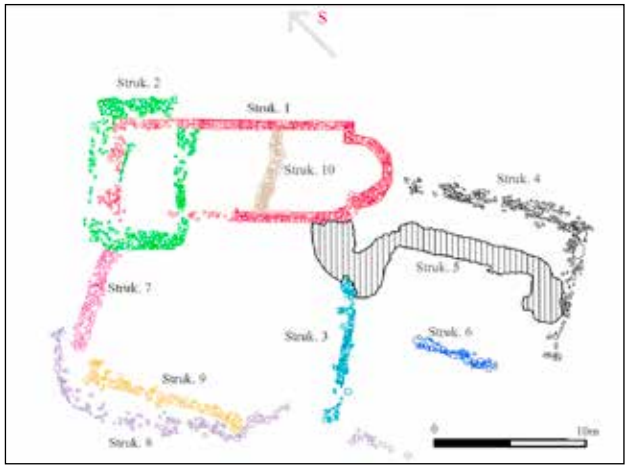

Crtež pronađenih trenutačno vidljivih i mogućih struktura (izradio D. Branković)

Zračna fotografija lokaliteta Mali grad (foto: F. Vukoja)

županije te iz osobnih sredstava udruge ZipArh te je svojevrstan nastavak projekta pokrenutog 2018., pod vodstvom arheologa Matije Makaruna i udruge *Processus Montanus*, kada je napravljen 3D model crkve sv. Nikole.

Fokus istraživanja bio je na predjelu Vinca, koji se sa strmih brežuljaka istočne obale otoka Krka spušta u malenu uvalu Ogrul, na čijem su sjeveroistočnom dijelu vidljive ruševine crkve sv. Nikole, otprije poznate u literaturi (Faber 1987; Brusić 1988; Bolonić i Žic Rokov 2002). Kao ostatke starokršćanske crkve iz 6. st. s manjim samostanom pod neposrednom opasnošću od urušavanja i brojnih prekopavanja spominju je Regan i Nadilo (Regan, Nadilo 2010: 67) te napominju da toponim Ogrul dolazi od antičkog naziva ager, odnosno zemljišni posjed. O položajima obuhvaćenima ovim projektom postoji svega nekoliko objava, a prvi spomen Vince u arheološkome kontekstu donosi don Frane Bulić 1881., kada spominje da je ondje pronađena prapovijesna kamena sjekira (Bulić 1881). Uz spomenutu crkvu, na području predjela Glavina nalaze se i ruševine bizantske utvrde iz razdoblja Justinijanove rekonkviste, koje se ponekad dovode u vezu s njom (Brusić 1988: 113). Utvrdu Veli grad spominju i detaljno opisuju tek Faber (Faber 1987) i Brusić (Brusić 1988), a Faber daje i detaljan tlocrt te opis stanja sačuvanosti. Povezuje ju također i s utvrdom Korintija na jugoistočnoj strani otoka Krka, koja je i u novije vrijeme djelomično istraživana (Šiljeg 2008). To područje dosad nije detaljnije istraženo, iako se radi o izrazito bogatom arheološkom krajoliku, s već na prvi pogled vidljivim prapovijesnim ostacima, no u najvećoj je mjeri riječ o kasnoantičkom/bizantskom lokalitetu.

Kao prioritet ovoga istraživanja, crkva i njezin bliži okolni prostor stavljeni su u prvi plan, dok su okolni predjeli ekstenzivno pregledavani u potrazi za tragovima arheoloških lokaliteta koji su u mogućoj vezi sa samom crkvom. S područja oko crkve uklonjena je vegetacija kako bi se utvrdilo postojanje popratnih objekata, zabilježilo njihovo stanje, smjer pružanja, dimenzije i moguća datacija. Crkvi i strukturama oko nje dodijeljeni su radni brojevi, a nakon čišćenja stanje je fotodokumentirano te je izrađen 3D model cjelokupnog stanja. Prilikom čišćenja okoliša u humusnom sloju uz strukturu 4 pronađena je kućanska keramika, koja se na temelju oblika i fakture može datirati u kasnu antiku (4. – 5. st.). Na području crkve i u njezinoj neposrednoj blizini zabilježeno je deset struktura, koje smjerom pružanja sugeriraju da se samo područje upotrebljavalo tijekom duljeg razdoblja. Najvjerojatnije je riječ o kasnoantičkom svjetovnom objektu, na čijem je području nastala crkva u 6. st., a svoju sakralnu namjenu zadržala je do napuštanja, kada sama crkva postaje tor za ovce, a okolni prostor preuzima poljoprivrednu namjenu.

Uz čišćenje i dokumentaciju crkve obavljen je i ekstenzivni terenski pregled spomenutih područja. Pregled je obuhvaćao pregledavanje tla s fokusom na istaknutim točkama (kote, postojeći objekti, suhozidi, ravnice...), uz bilježenje mogućih arheoloških tvorevina te prikupljanje i georeferenciranje pokretnih nalaza uočenih na površini. Ekstenzivno su pregledavana područja Glavina, Prileti i Vinca.

Prilikom pregledavanja predjela Glavina dokumentirano je i detaljno opisano stanje utvrde Veli grad. Riječ je o već opisanoj strukturi (Faber 1987), koja je jednostavne gradnje: jedan zid širine 82 cm građen od lomljenog kamena, vjerojatno iz okolice, spojenoga grubim mortom s morskim oblutcima (mort identičan onome kod crkve sv. Nikole), koji je otprilike na sredini presječen velikim ulazom širokim od 2,85 do 2,90 m, a dugim 5,65 m.

Nedaleko od utvrde Veli grad, na svega 420 m zračne udaljenosti nalazi se položaj Mali grad, na kojemu se iz uvale

Ogrul jasno vidi stožasta kamena struktura. Riječ je o impozantnoj i kompleksnoj suhozidnoj građevini, nastaloj tehnikom slaganja megalitskih blokova i popunjavanjem manjim lomljencima sa zapadne strane, koja je visoka oko 6-7 m. Građevina se otprilike proteže u smjeru S-J, a u tlocrtu je oblika ključa sveukupne dužine oko 40 m, s velikom izdubljenom kružnom građevinom unutarnjeg promjera oko 10 m, do koje vodi jasno vidljiv polukružan suhozidni put sa zapada. Na njoj su pronađena svega dva ulomka keramičke građe koju se na osnovi fakture i izgleda može datirati u prapovijest. Sama struktura izgledom i načinom gradnje vjerojatno i pripada brončanom ili željeznom dobu.
Prilikom pregledavanja predjela Prileti bilo je vidljivo mnoštvo recentnijih suhozida, uz koje se jasno mogu vidjeti i stariji suhozidi sačuvani u razini tla, koji se na prvi pogled ne mogu jasno datirati. U jednome od njih pronađeno je mnoštvo kasnoantičke keramike, a pronađena je i cestovna komunikacija na kojoj se nalazi iznimno velika količina uporabne i građevne keramike, koja se već na prvi pogled može datirati u vrijeme kasnoga Rimskog Carstva. Put vjerojatno vodi prema utvrdi Veli grad.
Prilikom pregledavanja predjela Vinca utvrđeno je da se zbog guste visoke trave na većini sjevernog dijela toga predjela ne može utvrditi postojanje arheološke pokretne i nepokretne građe. Prilikom pregleda prema jugu, uočeno je da se sa zapadne strane postojećih modernih objekata nalazi prvo polje bez znatne vegetacije, na kojem je vidljivo mnoštvo antičke keramike, koja je prema frakturi slična onoj s predjela Prileti. Na sjeveroistočnoj strani moderne kuće (k.č. *762) nalazi se put omeđen klesanim rubnjacima koji nije vezan uz moderne objekte te je na njemu pronađena rimska uporabna i građevna keramika. Put se može pratiti prema istoku, do polja s pastirskim stanom i vjerojatno starom vapnenicom pa zatim do obale uvale Slivno na sjeveru. Uz obalu uvale Slivno također se nalazi mnoštvo antičke uporabne i građevne keramike.
Crkva sv. Nikole u uvali Ogrul stratigrafski je kompleksan lokalitet, koji je bez iskopavanja nemoguće u potpunosti točno interpretirati, a loše stanje očuvanosti i stalni udari snažnih vjetrova prijete joj dodatnim uništavanjem. Dodatna važnost lokaliteta krije se u tome što je dio većeg kulturnog krajolika, s kojim čini homogenu cjelinu koja se s oprezom trenutačno može datirati u određeni vremenski okvir (otprilike 3. – 4. st. do 6. – 7. st., dok crkva nastavlja s funkcijom do novog vijeka). Pronalazak prapovijesnih tragova još krajem 19. st., kao i postojanje prapovijesnih gradina i megalitskih struktura, čine taj kulturni krajolik još bogatijim i raznolikijim te ih je nužno dodatno istražiti, zaštititi i prezentirati.

Literatura

Bolonić, Žic Rokov 2002 M. Bolonić, I. Žic Rokov, Otok Krk kroz vijekove, Kršćanska sadašnjost i Biskupski ordinarijat, Krk, 2002.
Brusić 1988 Z. Brusić, Kasnoantička utvrđenja na otocima Rabu i Krku, Izdanja, 13, 1988: 111 – 119.
Bulić 1881 F. Bulić, Na obranu sjekire kamenite dobe našaste u Vrbniku, VAMZ, 3/1, Zagreb, 1881: 41 – 44.
Faber 1987 A. Faber, Osvrt na neka utvrđenja otoka Krka od vremena prethistorije do antike i srednjeg vijeka, Prilozi, 3./4., Institut za povijesne znanosti sveučilišta u Zagrebu – Odjel za arheologiju, Zagreb, 1987: 113 – 140.
Regan, Nadilo 2010 K. Regan, B. Nadilo, Crkveno graditeljstvo – Stare crkve u sjevernom dijelu Krka, Građevinar, 62, Zagreb, 2010: 57 – 69.
Šiljeg 2008 B. Šiljeg, Arheološko istraživanje lokaliteta Mala Luka i Baška na Krku 2007, AIA, IV, Zagreb, 2008: 84 – 87.

Dalibor Branković

Summary

In November 2019, the association ZipArh conducted an archaeological field survey in the areas of Glavina, Prileti, and Vinca around the bay of Ogrul on the island of Krk, along with the clearing and revision of the Church of St. Nicholas in the same bay. Around the church, previously unknown traces of older structures were discovered, suggesting that, before the early Christian church, another, possibly secular, ancient structure existed in the same location. The field survey documented the existing conditions of the Byzantine fortress Veli Grad and the prehistoric megalithic structure of Mali Grad. An extensive survey was also conducted in the wider area of the mentioned zones, where a considerable amount of movable archaeological material was found, mostly dating to the late antique period and the era of Justinian's reconquest.

Redni broj: 320
Lokalitet: Otok Krk – uvala Voz
Naselje: Omišalj
Grad/općina: Omišalj
Pravni status: Z-2937
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 19. do 31. kolovoza 2019. tvrtka Geoarheo d.o.o. iz Zagreba zaštitno je arheološki istraživala trasu plinovoda Zlobin – Omišalj, na području uvale Voz na otoku Krku. Ugroženi dio lokaliteta nalazio se između stacionaža km 11+790 i km 12+300 trase plinovoda, gdje je prosječna širina pojasa istraživanja (20 m) odgovarala širini radnog pojasa plinovoda. Istražena je površina od 15.962 m^2.

Zbog karakteristika terena, gdje je na rubovima iskopne površine (IP) riječ o brdovitom, stjenovitom pojasu, kao mogući arheološki potencijal pretpostavljena su dva položaja, prvi SI od pristupne ceste uvali Voz u dužini od 110 m te drugi JZ od pristupne ceste u dužini od 129 m.
Tijekom istraživanja na prvom položaju, SI od pristupne ceste, nisu dokumentirane arheološke promjene te se sva aktivnost temeljila na izoliranju i otkopu ostataka pronađenih suhozidnih konstrukcija. Svakom suhozidu određena je dubina temeljne stope, visina zatečenog preostalog dijela zidne konstrukcije, duljina te širina u kontekstu IP. Horizontalna stratigrafija na tom položaju pokazuje postojanje 11 suhozida, od kojih dva pripadaju temeljima građevine, dok je kod preostalih riječ o zidovima uz pokos terasa

Suhozidne konstrukcije na SI dijelu iskopne površine u uvali Voz (foto: J. Goričanec)

Pokretan materijal pronađen tijekom istraživanja na SI iskopne površine (foto: J. Lapić)

te su sagrađeni radi podupiranja terasastog načina obrade i iskorištavanja zemljišta.
Na tom su položaju tijekom istraživanja zabilježeni pokretni nalazi (keramika), koje je moguće datirati u antičko (rimsko) razdoblje, međutim nijedan nalaz nije iz zatvorenog konteksta te je najčešće riječ o miješanju s modernim, i to uglavnom otpadnim materijalom (plastika, vrećice i slično), čak i kada je riječ o zemlji koja je otkopana tijekom čišćenja suhozida.
Na starim je kartama (https://mapire.eu/en/browse/composite/), koje prikazuju situaciju na području uvale Voz, vidljivo da se istraženi suhozidi pojavljuju tek u moderno vrijeme te nemaju arheološki karakter. S obzirom na navedeno, moguće je zaključiti da pronađeni arheološki keramički materijal zasigurno nije u *in situ* kontekstu te je, primjerice, možda riječ o navozu zemlje za potrebe terasnog oblika poljoprivrede/vinogradarstva. Materijal vjerojatno potječe s drugih položaja u uvali Voz, gdje su prethodna arheološka istraživanja pokazala postojanje antičkog horizonta života.
Kako bi se ispitao arheološki potencijal drugog položaja, JZ od pristupne ceste istražene su četiri probne sonde. Nisu zabilježene arheološke strukture ni arheološki pokretni nalazi.

Literatura

Bolonić, Žic-Rokov 2002 M. Bolonić, I. Žic-Rokov, Otok Krk kroz vjekove, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.

https://mapire.eu/en/browse/composite/ (pristupljeno 5. prosinca 2019.)

Jelena Lapić

Summary

In August 2019, rescue archaeological excavations were conducted along the route of the Zlobin-Omišalj gas pipeline in Voz cove on the island of Krk. No archaeological structures were recorded. The movable material found is a result of soil deposition during the formation of a terrace for agricultural purposes.

Redni broj: 321
Lokalitet: Otok Lošinj – prapovijesne gradine
Naselje: Osor, Nerezine, Ćunski
Grad/općina: Mali Lošinj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 10. do 16. rujna 2019. trajao je terenski pregled sjevernog dijela otoka Lošinja. Radovi su bili dio projekta „Terenski pregled prapovijesnih gradina otoka Lošinja 2019.", koji su provodili studenti Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji s udrugom Centar za znanstveno-istraživački rad i popularizaciju arheologije ZipArh. U istraživanju su, uz voditeljicu Janju Mavrović Mokos, sudjelovali i studenti Dalibor Branković, Filip Vukoja, Franka Ovčarić, Izabela Andrašić, Vito Benvin te Karmela Crnović.

Fokus istraživanja 2019. bila su prirodna istaknuta uzvišenja i okolni položaji, s primarnim ciljem ubiciranja i utvrđivanja stanja već ubiciranih prapovijesnih gradina. Pregledano je 19 položaja koji spadaju katastarske općine Osor i Nerezine na sjevernom dijelu otoka te dvije gradine, Ćunski i Polanža, koje se nalaze južnije na području katastarske općine Ćunski. Cilj istraživanja bio je kartirati i

Pogled s istoka na obrambenu suhozidnu strukturu (bedem) gradine Vela straža/Bog (foto: F. Vukoja)

Zračna tlocrtna fotografija lokaliteta Bardo (foto: F. Vukoja)

utvrditi trenutačno stanje očuvanosti arheoloških lokaliteta na otoku Lošinju, s obzirom na to da se navedeno područje nije istraživalo gotovo 60 godina.

O prapovijesti Kvarnerskih otoka osnovne podatke dao je tršćanski arheolog Carlo Marchesetti, poznavatelj gradina i kašteljerskog tipa naselja (Marchesetti 1924). Manja istraživanja provodio je na osorskoj nekropoli i na gradinskim nalazištima otoka Cresa i Lošinja, a na samo područje Kvarnera opširnije se osvrnuo u svom radu Isole del Quarnero 1924. godine (Blečić-Kavur 2014: 32, 33). Nakon Marchesettija radovi su se nastavili tek 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća, kada je cresko-lošinjski arhipelag istraživao Vladimir Mirosavljević, i to na otocima Cresu, Lošinju, Unijama i Sv. Petru, gdje je ubicirao 38 gradina, a 21 je probno istražio (Mirosavljević 1960; 1974). Arheološku topografiju Cresa i Lošinja objavila je Jasminka Ćus Rukonić (1982), a nadopunio ju je i Nikola Stražičić (1997), dok je Martina Blečić-Kavur donijela opći pregled brončanog doba Kvarnera (2014). Od keramičkog materijala s gradina otoka Lošinja objavljen je tek manji skup nalaza s lokaliteta Polanža (Cardarelli 1983). Ni jedan do sada objavljen rad o prapovijesti kvarnerskih otoka nije riješio problem stratigrafije, kronologije i tipologije otkrivenih gradinskih naselja, kao ni urbana i kulturna svojstva naselja.

Na temelju položaja gradinskih lokaliteta na istaknutim lokacijama u prostoru opisanima u literaturi za cijelo područje istočnog Jadrana, odabrane su i prostorne lokacije koje su predmetom ovoga istraživanja. Istaknute točke u prostoru unaprijed su zabilježene na topografskim i povijesnim kartama kako bi se detaljnije pregledale u potrazi za tragovima materijalne kulture, s naglaskom na prapovijest. Uz prikupljanje pokretnih nalaza i bilježenja lokacije pronalaska, pregledavale su se i postojeće suhozidne strukture te promjene vidljive na lokalitetima kako bi se utvrdilo postojanje moguće stratigrafije lokaliteta i njihova potencijalna datacija. Osim kartografskih pregleda i satelitskih snimki, prilikom proučavanja gradinskih lokaliteta upotrebljavana je i zračna fotografija te prijenosni GPS uređaj. Terensko istraživanje navedenih položaja stoga se sastojalo od posjećivanja najviše kote pojedinih lokaliteta i preliminarnog utvrđivanja postojanja tragova materijalne kulture. Ako je lokacija pokazala da se radi o arheološkom lokalitetu, podijeljena je na prilagođene sektore (ako je bilo moguće i/ili potrebno) na temelju geografske lokacije, prirodnih osobina ili postojećih suhozidnih struktura (npr. plato, padina, živac, bedem itd.). Na pojedinim sektorima prikupljao se površinski pokretni materijal, a postojeće suhozidne strukture, koje su prema određenim osobinama naslućivale da se ne radi o recentnim tvorevinama, posebno su fotografirane,

Zračna tlocrtna fotografija kompleksne suhozidne strukture na lokalitetu Laće (foto: F. Vukoja)

Pogled sa sjevera na obrambenu suhozidnu strukturu (bedem) gradine Polanža (foto: F. Vukoja)

uz bilježenje GPS lokacije. Uz navedene metode, položaj gradina dodatno se promatrao u prostoru te su se bilježili odnosi između pojedinih gradina, proučavala se vizualna komunikacija u odnosu na grad Osor, morski putevi i drugi lokaliteti te postojanje izvora pitke vode ili drugih strateški i ekonomski važnih čimbenika.

Prilikom terenskog pregleda lokaliteta na sjevernom dijelu otoka Lošinja pregledano je sveukupno 19 lokacija. Arheološki potencijal utvrđen je na 15 lokaliteta, od čega je na osam položaja (Vela straža/Bog, Bijela glava, Mali Tržić, Sv. Lovreć, Mali Halmac, Ćunski i Polanža) pronađena prapovijesna pokretna građa, a mjestimično i suhozidne strukture, koje se prema načinu gradnje i položaju možda također mogu datirati u prapovijest. Od preostalih osam položaja, četiri pokazuju tragove mogućih prapovijesnih suhozidnih struktura (Kalk, Televrin, Sv. Mikul, Laće), no na njima nije pronađena pokretna građa. Dodatno, na sveukupno 13 pregledanih lokaliteta mogu se prepoznati antički, srednjovjekovni i/ili novovjekovni pokretni i nepokretni nalazi. Na temelju rezultata terenskog pregleda položaja na sjevernom dijelu otoka Lošinja, može se zaključiti da je većina dominantnih i povišenih pozicija u prostoru bila iskorištavana u nekom razdoblju, a neke od njih pokazuju i mogućnost višeslojnih nalazišta. Visoke točke u prostoru tijekom prapovijesti najčešće su služile kao promatračnice ili refugiji, što se može pripisati teškom pristupu takvim lokacijama, kao i iznimno dobroj vidljivosti. Lokaliteti su u najvećoj mjeri izrazito obrasli u gusto raslinje i nepristupačni su bez većih intervencija, osim lokaliteta koji su na planinarskim stazama te lokaliteta Mali Halmac, kojem prijeti neposredna opasnost od uništavanja (moderni objekti, kamenolom i recentne devastacije okoliša već su uništile dio lokaliteta).

Prapovijesna keramička građa prema analogijama u Istri (Hulina et al. 2011; Čuka 2014; Vuković 2014; Müller et al. 2016) u najvećem se dijelu može datirati u srednje brončano doba. Ponajprije je riječ o jezičastim ručkama s pločicom, masivnim koljenastim i vodoravnim ručkama, trokutastim ručkama, polumjesečastim ukrasom i velikom broju raznih specifičnih oboda pronađenima na lokalitetima Vela Straža/Bog, Mali Halmac, Sv. Lovreć, Ćunski i Polanža. Potrebno je izdvojiti tordiranu vodoravnu ručku s lokaliteta Vela Straža/Bog te facetirano kaneliranu vodoravnu ručku s lokaliteta Ćunski i fragment tijela posude s ukrasom uvijene vrpce (Sv. Lovreć), koji bi odgovarali kasnom brončanom ili starijem željeznom dobu (usmeno priopćio Tihomir Percan). Srednjovjekovna/novovjekovna keramika s lokaliteta Mali Tržić, Bardo, Televrin, Sv. Mikul i Mali Halmac nije pobliže obrađivana, no prema oblicima i glazuri najčešće se radi o keramici iz 18. i 19. st., iako se pojedini oblici mogu datirati i ranije, od 15. do 17. st. Potrebno je izdvojiti nalaz keramičke lule s lokaliteta Mali Halmac, koja pripada tipu *Chioggia* i datira se od 1750. do 1850. godine (Bekić 2000). Uz navedeno, bitno je spomenuti i novootkriveni antički lokalitet na padinama Osoršćice na povišenom položaju nešto sjevernije od napuštenog sela i lokaliteta Mali Tržić, a na krajnjem sjevernom rubu Nerezinskog polja (radno nazvan Brdo iznad polja). Na njemu su pronađeni ostaci većinom kasnoantičke keramike, ali i fragmenti amfora koje se mogu datirati u 1. st.

Iznimno su dobro očuvani prapovijesni lokaliteti s daljnjim potencijalom istraživanja obuhvaćeni ovim terenskim pregledom Vela Straža/Bog, koji je ujedno i najudaljeniji i s najmanje recentnih suhozidnih intervencija, lokalitet Polanža iznad Ćunskog s iznimno dobro očuvanom obrambenom arhitekturom, lokalitet Laće na padinama Osoršćice, koji je prema vjerojatno funeralnog karaktera, te lokalitet Sv. Lovreć, koji je iznimno bogato višeslojno nalazište.

Literatura

Blečić-Kavur 2014 M. Blečić-Kavur, Na razmeđu svjetova za prijelaza milenija: Kasno brončano doba na Kvarneru, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu, 11, Zagreb, 2014.

Cardarelli 1983 A. Cardarelli, Castellieri nel Carso e nell'Istria: Cronologia degli insediamenti fra media età del bronzo e prima età de ferro, u: Preistoria del Caput Adriae, (ed. C. Russo, A. Boiardi), Udine – Treiste, 1983: 87 – 117.

Ćus-Rukonić 1982 J. Ćus-Rukonić, Arheološka topografija otoka Cresa i Lošinja, Izdanja HAD, 7, Zagreb, 1982: 9 – 17.

Hulina, Forenbaher, Miracle 2011 M. Hulina, S. Forenbaher, T. P., Miracle, Prapovijesna keramika iz

unutrašnjeg dijela Pupićine peći (iskopavanje 2001. godine), HArch, 42, Pula, 2011: 137 – 185.
Marchesetti 1924 C. Marchesetti, Isole del Quarnero, Nozitie degli scavi, 1924: 121 – 148.
Mirosavljević 1960 V. Mirosavljević, Prethistorijski objekti na otoku Cresu, Ljetopis JAZU, 64, Zagreb, 1960: 204 – 216.
Müller, Čuka, Hellmuth Kramberger 2016 S. Müller, M. Čuka, A. Hellmuth Kramberger, Monbrodo – nova istraživanja gradine južno od Rovinja u blizini uvale Cisterna, HArch, 47, Pula, 2016: 21 – 55.
Stražičić, 1997 N. Stražičić, Cresko-lošinjsko otočje – geografska obilježja, Geografski horizont, 43, 2, Zagreb, 1997: 63 – 86.
Vuković 2014 M. Vuković, Razmatranja o liburnskoj keramici iz sonde 63 s Beretinove Gradine kod Radovina, Diadora, 28, Zadar, 2014: 21 – 52.

Dalibor Branković
Janja Mavrović Mokos

Summary

In September 2019, an archaeological field survey was conducted in the northern part of the island of Lošinj. The research was focused on natural elevations and surrounding positions, with the primary goal of identifying new sites and assessing the status of known prehistoric hillforts. Nineteen locations were surveyed, belonging to the cadastral municipalities of Osor and Nerezine in the northern part of the island, as well as two hillforts, Ćunski and Polanža, located further south in the cadastral municipality of Ćunski. This area had not been investigated for almost 60 years.

Redni broj: 322
Lokalitet: Otok Rab
Naselje: Barbat
Grad/općina: Rab
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

U rujnu i listopadu 2019. na otoku Rabu održana je treća i posljednja sezona projekta koji se bavi analizom krajolika kvarnerskih otoka. Ovogodišnje istraživanje bilo je usmjereno na analizu upotrebe tla te za te potrebe analize postojeće povijesne kartografije, katastara i nabavu povijesnih zračnih snimki područja. Ti su se podaci uklopili u GIS sučelje (ArcGIS) te je napravljena baza podataka.

Jedan je od glavnih ciljeva ovog projekta interpretacija razvoja povijesnog krajolika otoka kao odgovora na temeljna pitanja dinamike naseljavanja, ekonomije i korištenja prostorom, evidentiranje lokaliteta te njihova valorizacija, kako bi se utvrdile smjernice za njihovu adekvatnu zaštitu i eventualnu prezentaciju.
Primijenjena je metodologija dedukcijske regresivne kronologije, tzv. *top-down* dedukcija. Na taj se način promatraju kumulativni tragovi prirodnih i umjetnih aktivnosti koji su oblikovali krajolik te se izoliraju koncentracije koherentnih tragova koji definiraju obrasce ljudske aktivnosti. Istraživanja su započela analizom i interpretacijom povijesnih fotografija snimljenih iz zraka, koje nisu rektificirane. Radi se o vojnim snimkama iz 1941., snimanima s visine od 3000 m, a s rezolucijom na tlu od 1 m. Preko tih su zračnih snimki individualizirani makrotragovi i anomalije s popriličnom točnošću. Kroz klasifikaciju *remote sensinga*, kao makrotragovi prepoznati su i morfološki diferencirani, različiti sustavi suhozidne gradnje (koji definiraju različite antropološke aktivnosti, ishod sukcesivnog korištenja teritorijem), zajedno s anomalijama klasificiranima kao manje velikima, a koje se odnose na strukture različite namjeravane upotrebe. Temelj su tim zaključcima ciljani terenski pregledi, usmjereni prema potvrđivanju stratigrafskih odnosa pojedinih jedinica koje čine obrasce na većoj razini, odnosno u većem mjerilu te mikrodokaza povezanih s funkcijama antropiziranog krajolika. Tijekom terenskih pregleda, osim standardne fotodokumentacije, upotrebljavan je ručni GPS uređaj za georeferenciranje anomalija, Garmin ETrex s prosječnom greškom od 5 do 6 m. Prilikom arhiviranja nalaza podaci su uklopljeni u GIS platformu s pripadajućom bazom podataka. Za GIS su upotrebljavani raster podaci: satelitske snimke Landsat ETM+2000, topografska karta mjerila 1 : 25.000, povijesna kartografija (druga vojna izmjera 1854.), povijesni katastar (1827.) i povijesne zračne fotografije (1941.). Sustav je integriran s digitalnim modelom reljefa dobivenim preko WMS servisa, a preko čega je dobivena mogućnost površinske analize (Slope i Aspect). Potom su implementirani podaci dobiveni tijekom terenskih pregleda, koji se u sustav unose kao vektorski podaci, a od kojih se izdvajaju poligoni koji označavaju područja istraživanja i točke koje označavaju pojedine anomalije. Na taj su način georeferencirani svi podaci uneseni u bazu podataka. Konačno, analizirane su arhivske fotografije različitih sustava teritorijalne organizacije.
Na samom jugu otoka u naselju Barbatu analizirano je područje koje je primjer geometrijski pravilne značajke krajolika, u obliku ortogonalnih, pravilno raspoređenih terasa. Sediment tipičan za taj dio otoka jest šljunak – pijesak. Takvo tlo, rigosol na šljunku i breči, dobro je drenirano i slabije je kakvoće prema klasifikaciji poljoprivrednog tla. Međutim,

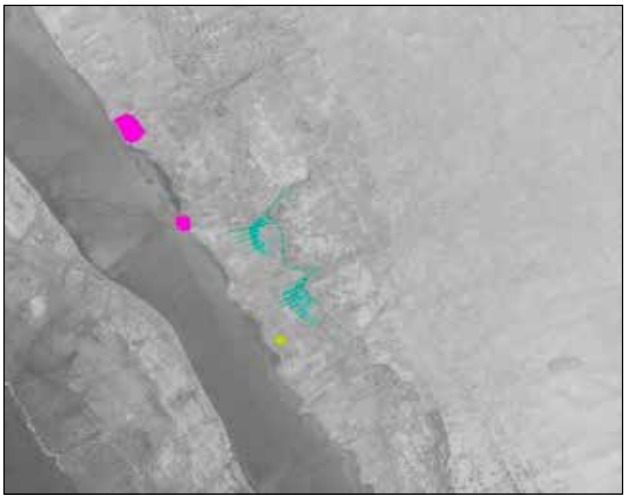

Terase u južnom dijelu otoka ucrtane u ArcGIS na ortofoto iz 1968. g.

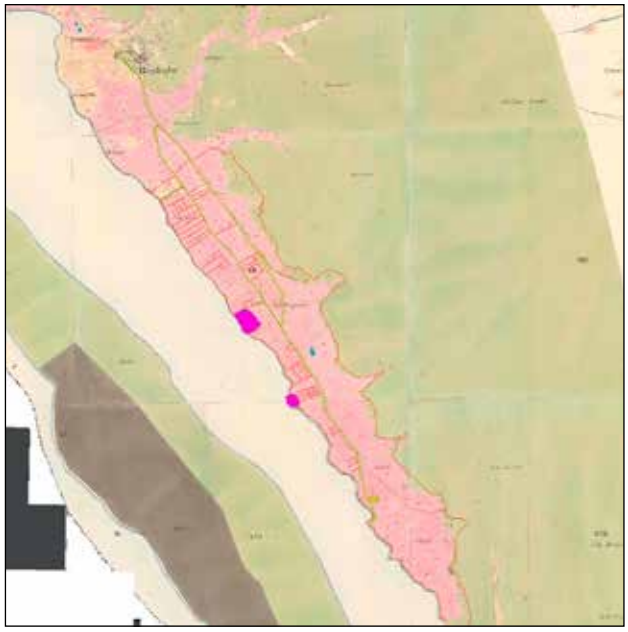

Geometrijski pravilna parcelacija zemljišta naselja Barbata ucrtana u povijesni katastar u ArcGIS

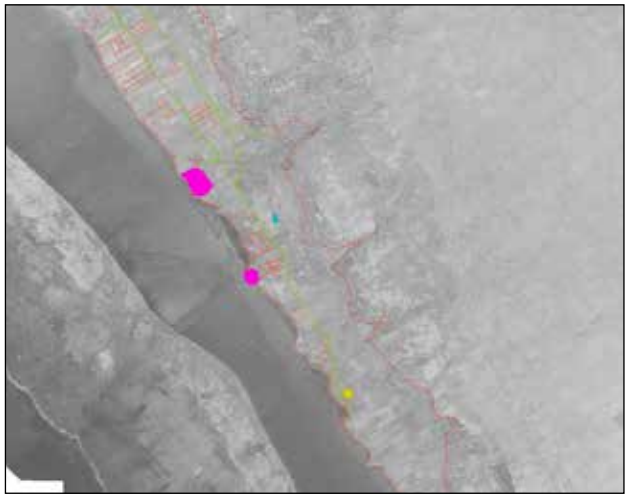

Geometrijski pravilna parcelacija zemljišta naselja Barbata ucrtana u ortofoto iz 1968. u ArcGIS

takvo je tlo pogodno za vinogradarske svrhe. Padine na kojima su položene terase mogu se opisati kao uvlačenje obradivih površina, koje su šljunčano-pješčani sedimenti, u krško područje pašnjaka u brdima. Razgraničenje između tih dvaju geološki i kulturno bitno različitih područja jest suhozid koji prati morfologiju krajolika, presijecajući ga u smjeru jug-sjever.

Terasiranje u poljoprivredi velik je građevinski događaj, koji uključuje izravnavanje padina radi stvaranja pristupačnih, ravnih ili nagnutih parcela za poljoprivrednu, šumskouzgojnu ili pašnjačku uporabu. Terase sprečavaju eroziju tla i omogućuju njegovu distribuciju, kontrolirajući količinu postojećeg tla i tla koje je čovjek donio iz okoline. Terasiranje je korisno za tlo i poljoprivredu jer omogućuje korijenju da prodre u tlo i omogućuje zahvaćanje vode. Na oblik terasa utječu različiti čimbenici, a neki su od njih morfologija terena, svojstva tla, namjena terasa te lokalna tradicionalna znanja i običaji. Ograde terasa zidane su u suho.

Terase o kojima se radi danas su napuštene, što je, nažalost, čest slučaj s terasastim krajobrazima hrvatskog Jadrana. Dominantno gospodarstvo regije, poljoprivreda, danas je gotovo potpuno napušteno, a gospodarstvo je fokusirano na turizam.

Iduća analizirana krajobrazna cjelina zauzima obalni dio izvan naselja Barbata, u smjeru juga. Povijesno gledano, protezalo bi se kroz velik dio sela, ali kako se selo širilo, zemljište se upotrebljavalo za gradnju kuća, a ne za poljoprivredu, pa je taj krajolik izgubljen, što najzornije prikazuje povijesni katastar iz 19. st.

Geološki je sediment pijesak – šljunak, što u određenoj mjeri ograničava poljoprivredu u smislu broja sorti koje uspijevaju na takvu tlu.

Arhivska fotografija jasno prikazuje to područje kao područje uzgoja monokulture: većim dijelom 20. st. bilo je potpuno obraslo vinovom lozom, kao i u 19. st., što se vidi na povijesnom zemljovidu iz 19. st. Karta iz 18. st. prikazuje jednaku monokulturnu poljoprivredu – vinogradarsko područje.

Cjelinu čini blaga padina obale prekrivena terasama. Terase drže parcele ortogonalnog oblika. To nije tako jasno vidljivo u katastru iz 19. st., ali je dobro uočljivo na zračnim snimkama iz 1941. godine. Ta se razlika može objasniti planskom uporabom tih dvaju izvora: katastarski planovi izrađuju se radi popisivanja i numeriranja zemljišta i utvrđivanja vlasništva zemljišta te posljedično oporezivanja, bez obzira na morfologiju terena, dok se snimanje iz zraka radi kako bi se dokumentirala konkretna situacija na terenu. Neke od ucrtanih parcela pokrivaju dvije ili tri terase i to se ne vidi, vidi se samo površina parcele, a parcela je zemljište koje pripada osobi. Bez obzira na to, raster čestica tog dijela povijesnog krajolika otoka je terasast i slijedi geometrijski poredak.

Danas je veći dio tog zemljišta napušten i zarastao u makiju. Povijesno je to bilo jako vinogradarsko područje, sve do jačeg razvoja turizma krajem 20. st. Jedan od najstarijih povijesnih izvora koji to potvrđuje jest isprava iz 1208., u kojoj se spominje vinograd u Pasturani u vlasništvu Samostana sv. Stjepana u Barbatu. Pasturana je područje u selu Barbatu, a to je ime i danas u upotrebi u nešto drugačijem obliku – Paštiran. Ime mjesta romanskog je podrijetla i primjer je antičkog, tj. rimskog imena okruga (Skok 1952, Šimunović 2005). Znatan broj povijesnih podataka potvrđuje kontinuirano korištenje prostorom za to područje, osobito od 14. st. nadalje. Javnobilježničke knjige sadrže brojne ugovore između posjednika koji kupuju ili prodaju vinograd (Mlacović 2008; Kamporska kronike LIB I, 583, 614, 643, 727, 758).

Nametnuti geometrijski poredak i arheološka topografija uz toponime jasno pokazuju da je uporaba zemljišta na tom dijelu otoka u kontinuitetu barem od antike, a možda i od mlađeg željeznog doba. U prilog tome govori liburnski nadgrobni spomenik *cippus* iz 2. st. (Fadić 1992; Kamporske kronike Lib. V, 96), pronađen 1934. godine.

Arheološka nalazišta ravnomjerno su raspoređena u prostoru uz obalu, a ponekad i na središnjoj terasi. Polazeći od juga, prvi je lokalitet mala nekropola iznad bivše trajektne

luke Pudarica (Konestra et al. 2017). Slijedi potopljena pomorska infrastruktura povezana s arhitektonskim ostacima otprilike 750 m prema sjeverozapadu (Lipovac et al. 2016). Sljedeće je nalazište otprilike 550 m u istom smjeru, smješteno na središnjoj terasi (Lipovac 2016 et al.). Sva ta nalazišta datirana su u kasnu antiku, oko 3. st. (Konestra et al. 2017). Važno je napomenuti da se te lokacije nalaze izvan urbaniziranog područja naselja.

Osim tih nalazišta, postoje brojni drugi lokaliteti (unutar urbaniziranog područja sela) koji se spominju u povijesnim izvorima ili su prisutni u usmenoj povijesti stanovnika koji potvrđuju tu hipotezu. Na mjestu srednjovjekovne crkve sv. Ivana (toponim je Sveti Ivanac) Kamporske kronike (Lib. 1, 751, 752) spominju obilje amfora pronađenih tijekom iskapanja u blizini crkve. Osim amfora, od crkve do mora protezali su se brojni zidovi (crkva se nalazi oko 25 m od mora i 1,5 m iznad njega), a osoba koja je prijavila nalaz tvrdila je da su amfore sadržavale pepeo i da su stoga grobovi za spaljivanje. Takva je interpretacija malo vjerojatna s obzirom na broj amfora, činjenicu da nema takvih grobova pronađenih u regiji i poznatu upotrebu amfora u odvodnim kanalima. Osim tog zapisa iz Kronike, ljudi iz sela izvještavaju o brojnim nalazima ostataka arhitekture i grobova u obalnom pojasu sela, u vrijeme procvata turizma i velikog razvoja gradnje kuća.

Na rubu područja koje obuhvaća ta krajobrazna cjelina nalazi se današnja župna crkva sv. Stjepana, nastala pregradnjom ranokršćanske crkve koja je u srednjem vijeku bila dio kompleksa benediktinskog samostana. Prilikom osnutka samostan je dobio crkvu sa zemljištem. U povijesnim se dokumentima crkva prvi put spominje 1086., a samostan 1252. godine. Crkva je bila obnovljena 1850., kada je poprimila morfologiju kakvu nosi danas. Prije te obnove arhitektura je bila drugačija i jasno kasnoantičkog/ranokršćanskog podrijetla. Ne postoje sačuvani grafički dokumenti o obnovi, nego usporedne analize povijesnog katastra (izrađene tijekom snimanja 1827.), a novija dokumentacija i fotografije prikazuju promjene u arhitekturi crkve.

Toponimija tog kraja pretežno je romanska. Imena mjesta poput Valsabana, Pasturana i Mentinjuza romanskog su podrijetla, kao i sam naziv sela (Skok 1952, Šimunović 2005). Slijedeći te dokaze, može se zaključiti da je povijesni krajolik sela Barbata nastao tijekom antike, s mogućim starijim podrijetlom.

Ta analizirana cjelina krajolika predstavlja srednjovjekovni razvoj naselja – zaseoka oko plodnog tla u neposrednoj okolini, a koje je u vlasništvu jedne plemićke obitelji. Odnos zaseoka, zemljišta, pašnjaka i većeg poljoprivrednog zemljišta – vinograda ustanovljen je komparativnim analizama povijesne kartografije, klasifikacijskih značajki GIS-a te povijesnih i novijih fotografija iz zraka.

Zaselak Grpe nalazi se na maloj uzvisini, 50-ak metara nadmorske visine. Povijesno se sastojao od dvaju nizova malih seljačkih kuća u nizu i vrtova koji su ih okruživali. Potreba za zemljom za vrtove razlog je obilja krčevina koje okružuju zaselak i njegove vrtove. Pašnjaci, uglavnom zajednički, ali i neki u privatnom vlasništvu, nalaze se u stražnjem dijelu zaseoka u vršnom predjelu grebena Kamenjak. Obradivo zemljište nalazi se neposredno ispod brda u pravcu obale. Na obali se nalazi ljetnikovac obitelji Cernotta, koja posjeduje svu zemlju. Ljetnikovac je nosio naziv kaštel, iako

Zaselak Grpe u odnosu s kaštelom obitelji Cernotta – Nimira na povijesnom katastru iz 19. st.

Crkva sv. Stjepana na povijesnom katastru iz 19. st.

je sam objekt daleko od onoga što se uobičajeno smatra kaštelom, iako se to teško moglo smatrati jednakim. Takva distribucija značajki krajolika predstavlja kolonatni sustav – oblik vlasništva i uporabe zemljišta u kojem je jedna obitelj vlasnik zemlje, a obrađuju je koloni. Sustav je bio uobičajen tijekom srednjeg vijeka, a potječe vjerojatno iz antike.

Nacrt kaštela, koji je pripadao obitelji Cernotta – Nimira, i pripadajućeg zemljišta sačuvan je u Arhivu župe Rab. Po kaštelu je taj dio naselja Barbat dobio ime – Kaštel.

Položaj zaseoka u podnožju grebena Kamenjak, na visokom, ali ne i na visinskom položaju, u skladu je s preliminarnom hipotezom. Krajolik je formiran organski te prati morfologiju terena. Uz samo naselje nalaze se mali vrtovi,

koji su vjerojatno bili u vlasništvu zemljoposjednika (plemićke obitelji), ali nisu podlijegali porezu. Kolonima je bilo dopušteno imati vrtove za vlastite potrebe. Malo je vjerojatno da bi kolonima bilo dopušteno uzgajati vlastite vrtove na oranicama ispod brda i zaseoka, na plodnijem tlu koje je lakše obrađivati, stoga je sa zemljišta za vrt najprije trebalo ukloniti kamenje, prilikom čega su formirane gromače – gomile kamenja raznih veličina koje vrlo često, ali ne i uvijek, tvore međuparcele. Na povijesnom katastru vidljivo je da je zaselak bio raskrižje putova koji vode prema urbanom središtu – gradu Rabu i prema vinogradima na jugu. Vidljivo je i da je zemljište pogodno za vinograde iskorišteno koliko je to bilo moguće – čak i u tankim trakama tla koje izviruju u kršu kamenjara. Pašnjaci se nalaze izvan terena u brdima, s kojima je zaselak komunicirao puteljcima.

Centripetalna distribucija parcela uz zaseok, mali vrtovi u blizini lokacije, velike parcele obradive zemlje izvan lokacije i toponimija sugeriraju da su se zaselak i njegov krajolik razvili u srednjem vijeku. Razvoj krajolika na tom dijelu otoka usko je povezan s kolonatskim sustavom i moći plemićkih obitelji iz grada Raba. Neposredna blizina krajolika koji je evoluirao prije, u antici, terase vinograda i toponimija obližnjeg zemljišta sugeriraju da je njegov razvoj započeo i prije, ali vrhunac doživljava u srednjem vijeku.

Literatura

Badurina O. Badurina, Velika kamporska kronika, Liber I – IV

Fadić 1992 I. Fadić, Liburnski nadgrobni spomenici (liburnski cipusi) osobitih svojstava, Diadora, 14, Zadar, 1992.

Konestra et al. 2017 A. Konestra, N. Šegvić, P. Androić Gračanin, R. Starac, Arheološka topografija otoka Raba: geofizička, sondažna i topografska istraživanja u 2016. godini, AIA, 13, vol 1, Zagreb, 2017.

Lipovac Vrkljan et al. 2016 G. Lipovac Vrkljan, A. Konestra, I. Radić Rossi, Rezultati aktivnosti projekta Arheološka topografija otoka Raba u 2015. godini: terenski pregledi, obrada arheološke građe, popularizacija znanosti, AIA, 12, Zagreb, 2016.

Mlacović 2008 D. Mlacović, Građani plemići: pad i uspon rapskog plemstva, Zagreb, 2008.

Skok 1952 P. Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, Zagreb, 1952

Šimunović 2005 P. Šimunović, Toponimija hrvatskog jadranskog prostora, Zagreb, 2005.

Lucija Dugorepac
Mia Rizner

Summary

In September and October 2019, the third and final season of a project focusing on the analysis of the landscape of the Kvarner islands was conducted on the island of Rab. This year's research focused on the analysis of land use, incorporating the examination of existing historical maps and cadastres and the acquisition of historical aerial images of the area. This data was integrated into a GIS interface (ArcGIS), and a database was created.

Redni broj: 323
Lokalitet: Otok Rab – biciklističke rute
Naselje: Banjol, Rab
Grad/općina: Rab
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, arheološki nadzor

Od 7. do 16. siječnja 2019. Institut za arheologiju obavio je zaštitno arheološko istraživanje i stručni nadzor prilikom uređenja biciklističko-tematske rute, koja se proteže unutar naselja Banjola na otoku Rabu. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Ana Konestra, a u istraživanjima je sudjelovala dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan iz Instituta za arheologiju. Područje je geodetski izmjerio geodetski ured Tehnobiro d.o.o. iz Raba. Osim stručne ekipe, teren su ručno iskopavali radnici iz tvrtke Ronilačko građevinski obrt „Ronilačke usluge", vl. Josipa Ribarića iz Raba, a radove je građevinski nadzirala tvrtka Španjol d.o.o., Rab. Investitor radova bio je Grad Rab.

Realizacija cijelog projekta podrazumijevala je nekoliko segmenata uređenja cijele trase rute na području mjesta Banjola (na zapadu sve do granice s katastarskom općinom Mundanije), ukupne dužine 2187 m. S obzirom na to da je trasa bila već otprije definirana, preostali su radovi njezina uređenja i dorađivanja, što je uključivalo doradu ili izradu novih podzida te njeno niveliranje novim zemljanokamenim slojevima. Na trasi je planirana i izrada pokazne rekonstrukcije rimskodobnoga kolovoza (tzv. *via munita*), na položaju uz lokalitet za Markovićem/sv. Anastazije.

Arheološki nadzor

Grad Rab već krajem prosinca 2018. započeo je pripremne radove za provedbu projekta biciklističko-tematske rute „Stari put", faza 1. Početne pripremne radove u dvama je navratima nadzirao Institut za arheologiju, i to 21. i 27. prosinca 2019. godine.

Trasa biciklističko-tematske rute „Stari put" u Banjolu proteže se od naselja Balena, između Matušana i Jurina, te preko naselja Ribarića i Godinića, spajajući se s glavnom cestom (D105) nakon prelaska preko potoka Snuga. Cijelo to područje karakterizira veći broj stalnih i bujičnih vodotoka te izvora koji svojim djelovanjem, prilikom obilnih oborina, urušavaju dijelove komunikacijskih puteva i cesta, odnosno njihove podzide. Upravo su stoga na trasi između Markunićeve i Mančulićeve vode sanirani podzidi ceste, a poslije je trasa zasipana novim slojem tucanika. Na dijelu trase potvrđeni su i položaji koji imaju posebnu etnografsku važnost, kao što su izvori s perilima i mostovima (izvor i perilo Barunićeva voda te kameni most Barunićeva voda), koji su sanirani i uređeni unutar nove biciklističko-pokazne rute.

Na trasi zemljanoga puta od Markunićeve vode do područja pokazne rekonstrukcije antičkoga kolovoza u blizini crkve sv. Anastazija radovi su nadzirani u cijelom potezu. Na tom je mjestu mehanički uklonjen gornji sloj humusa do dubine od 20 cm, odnosno koliko je bilo potrebno za polaganje tamponskoga materijala i sloja tucanika, čime je taj dio trase pretvoren u makadam. Tijekom radova nisu zahvaćeni arheološki slojevi, odnosno zahvat se uglavnom

zadržao unutar sloja humusa, a ponegdje su već na dubini od 10-ak cm uočeni geološki slojevi – živi kamen, odnosno zdravica. Pokretni je materijal iz zemljanih slojeva izrazito recentne datacije (plastični otpad, kanalice). S obzirom na spomenutu terensku situaciju bez naznaka arheološke stratigrafije, radovi i situacije fotografski su dokumentirani i zabilježeni u terenskom dnevniku.

Zaštitno arheološko iskopavanje

Na spomenutoj biciklističko-tematskoj ruti „Stari put", faza 1, projektnom je dokumentacijom predviđena i izrada pokazne rekonstrukcije rimskodobnoga kolovoza (tzv. *via munita*), s obzirom na pretpostavku o postojanju starije povijesne, a možda i antičke cestovne ili putne komunikacije na predmetnoj ruti „Stari put". Pretpostavka se primarno temeljila na najstarijem katastarskom prikazu rute na Franciskanskom katastru (1828. g.) te na dosadašnjim terenskim podacima, prema kojima je na cijelom potezu planirane trase zabilježen niz arheoloških lokaliteta i nalaza. Također, trasa je vidljiva i na 2. i 3. Austrijskoj vojnoj izmjeri (1851. – 1854. i 1869. – 1887. g.).

Ruta zabilježena na Franciskanskom katastru proteže se predjelima Kaplaka (Caplaca) i Banjol, odnosno danas Snuga i Banjol. Jednim dijelom prolazi po trasi cesta koje su obilježene (sa zapada prema istoku) kao „strada detta Carara", „strada s. Anastasia" i „strada Caplacha", dok se za područje Banjola na katastru ne javlja nomenklatura.

Na trasi ili u njezinoj neposrednoj okolici zabilježeno je više arheoloških lokaliteta i sakralnih arhitektonskih sklopova. Na području Kaplake (Godinići) poznata je crkva sv. Anastazija, koja se identificira s ruševinom smještenom na istočnom dijelu sklopa kuća Godinić. Prema podacima iz Velike kamporske kronike Odorika Badurine, crkva se u izvorima prvi put indirektno spominje 1373. g., odnosno spominje se „contrata s. Anastasii in Pulmon". Južnije od položaja crkve sv. Anastazija, na lokalitetu Za Markovićem, sa sjeverne strane trase Staroga puta prilikom terenskih pregleda utvrđeno je postojanje antičke arhitekture, a probnim sondiranjem potvrđeni su i drugi ostaci, po svemu sudeći jednoga rimskog ruralnog objekta (Konestra et al. 2017). Sličan je lokalitet zabilježen i na samoj Kaplaki, preciznije na brežuljku koji se izdiže jugoistočno od vrela Markunića i južno od trase puta.

Uz put, istočnije prema Banjolu, uz sklop Mančulićeve vode nalaze se ostaci crkve sv. Marka, podno istoimene „Markove drage". Crkva se vjerojatno prvi put spominje 1369. kao s. Marco, no bez topografske odrednice. Danas je na mjestu crkve vidljiva veća gomila kamena, unutar koje je moguće razabrati obrise zidova i apside, koji su po svemu sudeći sada sačuvani u elevaciji od otprilike 0,5 m. I u blizini te kapele tijekom terenskih pregleda prikupljena je manja količina antičkih nalaza.

Trasa se potom nastavlja sjeveroistočno od položaja stare crkve sv. Lucije, koja se danas nalazi na glavnoj otočkoj cesti (D105). Crkva pripada tzv. seoskim kapelama (*capelle campestri*). Ruševine crkve i danas su vidljive sjeverno od glavne prometnice, unutar privatnoga posjeda. Arhitektura je sačuvana sve do vrha apsidalne kalote.

Zaštitno je istražen položaj Za Markovićem/Sv. Anastazije, na kojem su se očekivali arheološki slojevi i na kojem je planirana izrada pokazne rekonstrukcije rimskoga kolovoza.

Arheološko se iskopavanje odvijalo unutar uspostavljene mreže dužine 50 m i širine 1,8 m. Kvadratna je mreža definirana numeriranim klinovima koji su postavljeni svakih 1 m s oba ruba trase, a njihove su koordinate i visine snimljene uređajem GNSS RTK.

Lokalitet je iskopavan ručno, do dubine od 30 cm, odnosno koliko je propisano projektnom dokumentacijom. U jednom je dijelu trase, između 2. i 3. metra, istražena probna sonda (SONDA A) širine 0,5 m, kojom je utvrđena stratigrafska situacija do živca. Dodijeljeno je devet stratigrafskih jedinica, deset brojeva nalaza, osam brojeva posebnih nalaza te je uzet jedan uzorak za analizu.

Istraživanja su započela u istočnom dijelu trase, gdje su najprije uklonjeni slojevi do 30 cm dubine, kako bi se dobio uvid u stratigrafiju. Na toj je dubini definiran sloj SJ 01 – sloj rahlog pijeska i rastresite žbuke s vrlo malo primjesa humusa na površini. Ispod tog sloja definiran je sloj pravilno uslojenoga kamenja, SJ 02. Riječ je o kolovozu puta, koji se uglavnom sastoji od kamenja srednjih dimenzija (15x15 cm), no javlja se i manje i veće kamenje. Uglavnom je riječ o pješčenjaku, kakav se javlja u okolnim gromačama i kao geološka podloga, no povremeno se javlja i vapnenac. U istočnom dijelu iskopne površine utvrđeno je da se kamenje iz sloja SJ 02 nalazi položeno na sloj masne zelenkasto-smeđe zemlje, kojem je dodijeljena oznaka SJ 03. Uz sjeverni profil iskopa, kod 2. metra utvrđen je sloj većeg kamenja, između kojeg je uočena

Segment kolovoza na 25. metru istražene trase (foto: A. Konestra)

žbuka, a kojem je dodijeljena oznaka SJ 04. Vjerojatno je riječ o sloju ojačanja, odnosno strukturi rubnjaka kolovoza. Žbuka između kamenja možda služi kao vezivo, no po svoj prilici nije riječ o zidnoj strukturi koja je mogla imati znatniju elevaciju. SJ 04 gubi se unutar profila iskopa nakon 4. metra. Opisanu je situacija bilo moguće pratiti 20 m prema zapadu, gdje se SJ 01 i SJ 02 gube i počinju se javljati slojevi kamena živca i zdravice – geološka podloga i sterilno tlo (SJ 05 i 06). Ti su slojevi definirati na samom zapadu iskopa, gdje su također započeli radovi, i to uklanjanjem SJ 05 prema istoku. Ondje se sloj sterilnoga tla javljao odmah ispod površinske vegetacije, gotovo bez humusa, dok SJ 01 nije bio prisutan. Već je na površini bilo moguće utvrditi javljanje živca, koji se proteže u smjeru I-Z središnjim i južnim dijelom iskopa, tek mjestimice sjevernije.

Unutar SJ 01 sporadično se javlja pokretni arheološki materijal, mahom građevna keramika. U prosjeku je 10 % utvrđenih nalaza antičke datacije, odnosno riječ je o ulomcima rimskih krovnih ploča – tegula. Imbrekse, odnosno kanalice, teže je kronološki odrediti, no prema fakturi pojedini ulomci mogli bi pripadati antici. Rijetki su nalazi ulomaka amfora i drugih keramičkih posuda (PN 8), a pronađen je i jedan željezni čavao, koji bi mogao biti antički. Valja istaknuti nalaz ulomka tegule s pečatom *Q. Clodi Ambrosi* (PN 1), koji je moguće datirati u kraj 1. – početak 2. st., a potječe iz Akvilejskoga agera (Regija Friuli Venezia Giulia).

Za definiranje preciznije stratigrafske situacije unutar prostora zaštitnog arheološkog istraživanja dodatno je sondirana sonda A, koja je smještena između točaka 5 i 7 (mjernih mrežnih klinova), odnosno između 2 i 2,5 m od nulte točke u istočnom dijelu iskopa. Završna dubina najdubljeg dijela sonde (širine 0,5 m) iznosila je 60 cm. Nakon uklanjanja SJ 02 utvrđen je sloj SJ 03, koji se sastoji od masnije glinasto-pjeskovite, zelenkastosmeđkaste zemlje. Kamenje iz SJ 02 čvrsto je nabijeno u zemljani sloj SJ 03, i to uglavnom tako da duže strane kamena stoje okomito, a ravnije plohe vodoravno, tvoreći kolovoz.

Ispod SJ 03 utvrđen je sloj SJ 08, koji tvori gotovo jednaka zemlja, unutar koje se javlja rijetko kamenje. Ipak, i unutar tog sloja javljaju se sporadični nalazi – građevna keramika i ulomci željeznog lima (N 9). Ispod tog sloja nalazi se geološka podloga – živa stijena nepravilnog protezanja (SJ 09). Moguće je da je upravo zbog snažne denivelacije između tog dijela grebena i onog smještenog zapadnije, na tom dijelu trase bilo potrebno izraditi nasip i potom kolovoz. Naime, s južne strane puta vidljivi su slojevi žive stijene, ali i podzid koji se uglavnom proteže na istom području kao i istraženi kolovoz.

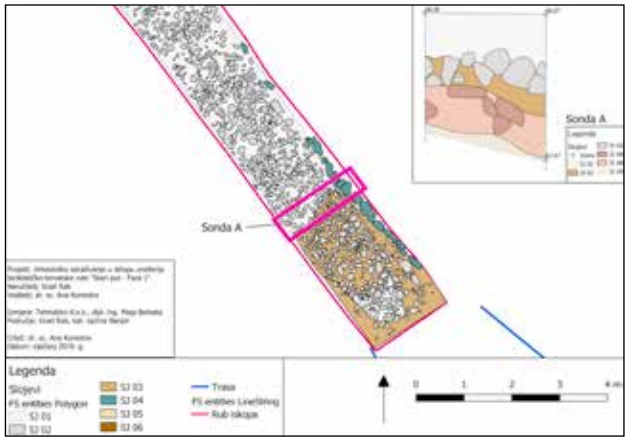

Nacrt kolovoza i presjek sonde A (izradila: A. Konestra)

S obzirom na istraženu situaciju, zaključeno je da se u tehnici gradnje primjenjivalo uslojavanje kamenja koje se postavljalo okomito i koje je uglavljeno dijelom jedno u drugo, a dijelom u zemljanu podlogu. S obzirom na pokretni materijal, mahom dekontekstualiziran, lokalitet nije moguće sa sigurnošću datirati. Istraženi dio rute stoga nije bilo moguće izravno povezati s antičkim razdobljem, budući da kontinuirana uporaba određenog puta ili ceste učestalim obnavljanjem negira starije slojeve (moguće antički sloj), a kako bi se zadržala njegova funkcija. Tehnika gradnje, uslojeno kamenje postavljeno okomito i uglavljeno dijelom jedno u drugo, a dijelom u zemljanu podlogu javlja se tijekom duljih razdoblja. Na temelju širih terenskih pregleda, slične tehnike gradnje potvrđene su na lokalitetima iznad Godinića, na Snugi i u naselju Dumičićima u Mundanijama, koja se bilježe od 18. st.

Literatura

Buora 1993 M. Buora, Bolli laterizi dell'agro Aquileiese: alcuni problemi, in: C. Zaccaria (ed.), I laterizi di età romana nell'area nordadriatica, Civici musei e gallerie di storia ed arte Udine, „L'Erma" di Bretschneider, Roma, 1993: 179 – 182.

Ganza-Aras 1987 T. Ganza-Aras, Život na Rabu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, Rapski zbornik. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o otoku Rabu (25.-27. listopada 1984. g.), JAZU/Skupština općine Rab, Zagreb, 1987: 439 – 457.

Konestra et al. 2017 A. Konestra, N. Šegvić, P. Androić Gračanin, R. Starac, Arheološka topografija otoka Raba: geofizička, sondažna i topografska istraživanja u 2016. godini, AIA, XIII, Zagreb, 2017: 103 – 110.

dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan
dr. sc. Ana Konestra

Summary

In the area of Banjol on the island of Rab (NE Adriatic, Kvarner Bay), a rescue excavation was carried out along with the setup of a cycling route called 'Stari put' (The Old Path) stretching through the rural hinterland of this area of the island, and reusing existing paths. An archaeological survey of the arrangement works and excavations of a smaller segment of the route were conducted by the Institute of Archaeology in Zagreb. The excavated segment was placed along an existing path and covered the area where a reconstruction of a segment of a Roman road (*via munita*) was to be presented. In fact, in its environs, several pieces of evidence dating to the Roman period were previously detected, including an architectural complex probably pertaining to a rural residential and production site.

Work on the arrangement of various segments of the road, i.e. the reconstruction of terracing walls and the placement of gravel road paving, was supervised. In the aforementioned area, a segment of 50 m in length and 1.8 m in width was excavated. Additionally, a 0.5 m wide test trench was dug at the 2nd meter of the excavation area. Stratigraphy

in the eastern section of the excavation area was fairly simple, with a stone road pavement discovered below recent layers of soil. The paving consists of medium-sized sandstones and limestones (mostly 15 x 15 cm) placed so as to wedge in among them and within the clayey substrate below. Among the stones, a layer of fine gravel further levelled the paving. The profile of the test trench showed a lower, thicker clayey layer of levelling, this one resting on the geological substrate. Further west, the path utilizes the geological substrate (rock and silty sediment). Thus, the paved segment might have been laid so as to level the area and create an overall flatter surface.
Although the excavation yielded some movable finds spanning Roman to contemporary dating, all of them are decontextualized, providing no secure chronological evidence for the path itself. Nevertheless, the surveys conducted in various inland areas of the island confirm that such paths are to be connected to the 18th-19th century hamlets. Thus, while allowing the possibility for multiple repairs of the path's paving, its building technique seems in accordance with the dating proposed for the aforementioned settlements.

Redni broj: 324
Lokalitet: Otok Rab – Lopar – uvala Podšilo, rt Stolac
Naselje: Lopar
Grad/općina: Lopar (otok Rab)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: terenski pregled, geofizička mjerenja, probna sondiranja

Od 1. do 22. rujna 2019. na otoku Rabu, točnije na poluotoku Lopru i na području grada Raba, obavljeno je niz istraživačkih aktivnosti, s ciljem dokumentiranja arheoloških lokaliteta prapovijesne i antičke datacije te detaljnijeg razumijevanja ostataka većega rimskog naselja utvrđenoga u uvali Podšilo i željeznodobnoga lokaliteta Kaštelina na rtu Stolac. Istraživanja su bila dio projekta „Arheološka topografija otoka Raba". U istraživanjima su sudjelovali voditeljica istraživanja dr. sc. Ana Konestra (Institut za arheologiju), dr. hab. Fabian Welc (Sveučilište kardinala Stefana Wyszynskog u Varšavi – UKSW), voditelj geoarheoloških

Lokalitet Kaštelina na rtu Stolac u Lopru – suhozidne strukture u istraženoj sondi (foto: B. Nowacki)

istraživanja, Paula Androić Gračanin, mag. arheo., zamjenica voditeljice, i vanjski suradnici i studenti arheologije sa Sveučilišta u Zadru, Instituta za arheologiju UKSW u Varšavi i Sveučilišta u Rigi (Latvia). Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture, dodijeljenima Centru za kulturu Lopar, te Sveučilišta UKSW iz Varšave, uz logističku pomoć TZ Lopar. Dio aktivnosti proveden je u sklopu programa „27 susjedstava, susjedstvo Rab – Rijeka 2020", čiji je nositelj Centar za kulturu Lopar.

Istraživanja 2019. na području Lopra obuhvatila su ponovna geofizička mjerenja na položaju Podšilo – vinograd, odnosno Beli grad, kako je taj položaj poznat među lokalnim stanovništvom. Nakon mjerenja odabrano je područje za postavljanje probne sonde, dok je geofizički izmjereno još nekoliko područja u uvali.
Na području Lopra geofizički su izmjereni i lokaliteti Zidine i rt Stolac – Kaštelina, s ciljem dopune poznatih podataka, odnosno prošlogodišnjih rezultata. Također, u pokušaju lociranja željeznodobnih grobova koji se povezuju uz lokalitet na rtu Stolac, izmjereno je više položaja sjeverno od suvremenoga kolektora otpadnih voda, odnosno zapadno od puta koji vodi prema samome rtu. Na području Kašteline postavljena je i probna sonda.
Na području grada Raba geofizički je izmjeren lokalitet Za Markovićem, na samoj granici katastarskih općina Banjol i Mundanije, te nekoliko poligona u staroj gradskoj jezgri, odnosno: Trg slobode, Ulica Stjepana Radića, Poljanica kneginje Mande Budrušić, ispred bivše katedrale. Tijekom kampanje 2019. pregledana su područja Fruge, Kampora – Kaštelina, šuma Dundo te više područja na poluotoku Lopru, a zračna su snimanja obuhvatila ista područja te uvalu Podšilo.

Uvala Podšilo
Na temelju rezultata geofizičkih mjerenja tijekom kampanje 2018. u uvali Podšilo, izabrano je područje za probno sondiranje na području koje kazivači nazivaju Beli grad (sjeverni obronci uvale). Sonda (8x3 m) postavljena je kako bi se obuhvatio SI kut utvrđene građevine i veća četvrtasta anomalija u J dijelu poligona, a za koju se pretpostavljalo da bi mogla biti veća jama ili akumulacija urušenoga materijala. Ispod nekoliko recentnih slojeva humusa i naplavine utvrđeno je postojanje nekoliko struktura (SJ 003, 004, 006, 026) koje tvore upravo pretpostavljeni SI kut većega prostora te manju strukturu – bazen. Od potonjeg je sačuvana podnica od vapnene žbuke (SJ 020), ispod koje je zatečen sloj pripreme od kamenja i tegula (SJ 027). Unutar većega prostora također je utvrđeno postojanje znatno destruirane podnice (SJ 018) položene na zemljani sloj. Pokretni nalazi zatečeni u slojevima iznad podnice upućuju na uporabu toga prostora u postkonstantinskoj fazi, odnosno u širem razdoblju kasne antike. Međutim, same strukture koje tvore navedeni veći i manji prostor po svoj su prilici nastale u nešto starijem razdoblju.

Rt Stolac – Kaštelina
Iako je gradina Kaštelina na rtu Stolac poznata već nekoliko desetljeća, glavnina podataka povezanih s tim željeznodobnim lokalitetom dolazi od prikupljenih pokretnih površinskih nalaza s obližnje, no ne nužno i pripadajuće

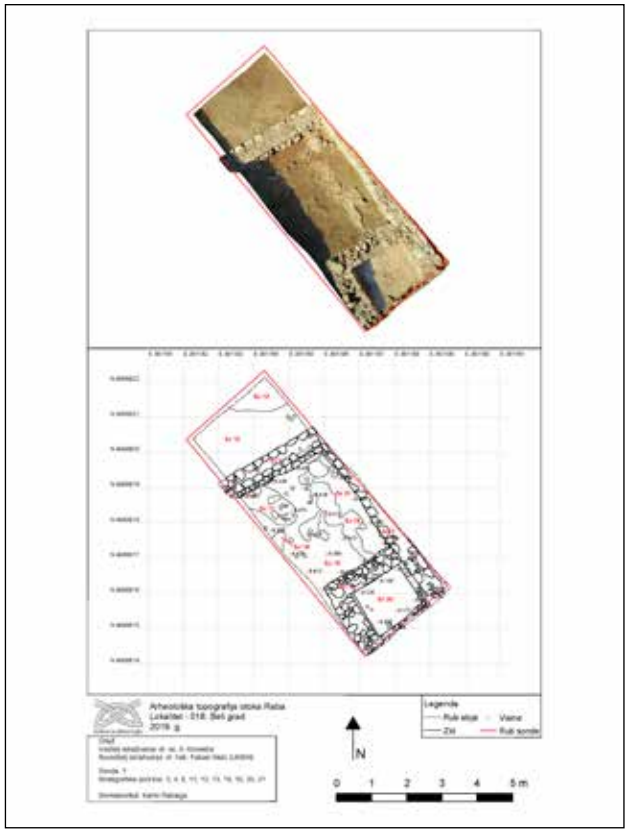

Uvala Podšilo – Beli grad: ortofoto i tlocrt faze s podnicom (izradio: K. Rabiega)

nekropole te od selektivno odabranih te tako i objavljenih površinskih nalaza prikupljenih na samoj gradini. Oni nude iznimno širok vremenski raspon funkcioniranja toga šireg prostora, datirajući sve od ranoga brončanog doba pa do početka nove ere te ne pružaju konkretnije podatke o načinu korištenja tim prostorom. Tijekom istraživačke kampanje 2018. sjeverni je dio rta Kaštelina izmjeren magnetnom metodom, prilikom čega je utvrđeno postojanje više ortogonalnih anomalija i njima suprotstavljenih kružnih anomalija, indicirajući tako prvi put moguće postojanje kompleksnije arhitekture na samome rtu. Stoga su sondažna iskopavanja lokaliteta Kaštelina 2019. imala dvojak cilj, odnosno provjeru rezultata geofizičkih snimanja te istraživanje dijela objekta i njegova eksterijera, a radi detaljnijeg razumijevanja njegova karaktera. Probna sonda (5x6,25 m) bila je pozicionirana tako da se iskopavanjima provjeri jugoistočni dio pretpostavljenoga objekta – točnije jedne od oktogonalnih anomalija dokumentiranih tijekom geofizičkih istraživanja te segment „kružnoga objekta" (kružne anomalije), koja se nalazi jugoistočno od spomenute veće linearne anomalije.

Ispod površinskoga humusnog sloja utvrđen je 70-ak cm debeo sloj siltastoga pijeska bez pokretnih nalaza. Ispod toga sloja javlja se vrlo sličan, no arheološki ne sterilan sloj (SJ 002). Vjerojatno je riječ o sekundarno deponiranom sedimentu, koji (erozijom) dolazi s povišenijih kota lokaliteta. Na prostoru gdje su se očekivale strukture koje bi odgovarale kružnoj anomaliji utvrđeno je pet manjih, samostalnih glinenih ognjišta (SJ 008 – SJ 012), oko kojih su se nalazili fragmenti keramičkih podmetača za posude, fragmentirani žrvanj te razasuti ostaci kućnoga lijepa i grube gradinske keramike. U sjevernome dijelu sonde, ispod SJ 002 definiran je zapadni ugao objekta – pretpostavljene kuće, odnosno definirane su dvije ponešto destruirane usuho građene strukture SJ 016 i SJ 017. Struktura SJ 016 orijentirana je u smjeru I-Z, otkrivena je u ukupnoj dužini od 2 m, a široka je 90 cm. SJ 017 također je građen tehnikom suhoga zidanja, a proteže se u smjeru S-J, okomito na SJ 016. Definiran je u dužini od 3,30 m i u širini od 1 m. Obje opisane strukture ovogodišnjim su iskopavanjima tek naznačene te se u ovome trenutku ne može zaključiti radi li se o zidu, tj. uglu kuće ili pak o njegovu temeljenju. Strukture su uglavnom građene od neobrađenoga pješčenjaka, na kojem se mjestimično i dalje nalaze ostaci kućnoga lijepa te su vidljivi i drveni elementi gradnje, odnosno pronađene su razmjerno velike količine pougljenoga drva. U samome kutu koji zatvaraju strukture SJ 016 i SJ 017 definirano je urušenje SJ 019, ispod kojeg se rasprostire sloj SJ 020, a uz sam JI profil, ispod sloja SJ 020 tek je djelomično definiran SJ 021. Potonji sadrži najveću koncentraciju ugljena i nagorene zemlje i iznimno je dobro očuvan, stoga će njegovo definiranje tijekom idućih kampanja istraživanja biti iznimno važno.

Optimizacijom područja odabranog za sondažnu provjeru 2019. bilo je moguće prikupiti bazične podatke o unutrašnjoj organizaciji naselja, izgledu kuća i njihovih „dvorišta", načinu gradnje stambenih objekata te ugrubo prepoznati svakodnevni inventar povezan s kasnoželježnodobnom zajednicom koja je nastanjivala gradinu Kaštelina. Osim toga, moguće je pretpostaviti da je barem ta struktura po svoj prilici uništena vatrom, što u potpunosti odgovara pretpostavci formuliranoj na temelju geofizičkih mjerenja.

Geofizička mjerenja

U uvali Podšilo (Lopar) geofizički su izmjerena dva područja u sjevernom dijelu zaleđa uvale. Na Području 1 (Beli grad) prikupljeni podaci omogućili su preciznije definiranje tlocrta građevine koja je potom i sondirana, dok su na Području 2 rezultati nešto manje jasni te je pretpostavljena arhitektura po svoj prilici vrlo destruirana.

Na rtu Zidine (Lopar) geofizičkim je mjerenjima zahvaćeno područje gornjega platoa lokaliteta te je utvrđena prisutnost podzemnih ostataka arhitekture.

Mjerenja usmjerena na lokalizaciju željeznodobne nekropole gradine Kašteline pružila su uvid u niz pravocrtnih anomalija, koje po svoj prilici odgovaraju modernoj parcelaciji, međutim pojedine grupirane anomalije nepravilnoga oblika mogle bi, uvjetno, upućivati na postojanje ukopa/zapuna, no njihov precizan karakter nije moguće iščitati samo na temelju geofizičkih rezultata.

Na lokalitetu Za Markovićem (Banjol) tijekom prijašnjih istraživanja utvrđeno je postojanje antičke arhitekture, koja je dijelom integrirana u moderne suhozidne terase, a tijekom istraživanja 2017. izmjeren je magnetnom metodom, što je ove godine integrirano s georadarskim mjerenjima. Preliminarni rezultati identificirali su mnogobrojne anomalije, čija je interpretacija, međutim, dosta otežana, zbog znatne visinske razlike u protezanju živca.

Geofizički je izmjereno više položaja u jezgri grada Raba. U svim poligonima utvrđena je kompleksna situacija s

anomalijama koje upućuju na postojanje arhitektonskih ostataka i na postojanje grobova na pojedinim područjima (npr. trg ispred bivše katedrale). Osim toga, rezultati upućuju na mogućnost razlikovanja pojedinih faza uporabe prostora, što govori u prilog bogatoj stratigrafiji urbanih promjena.

Terenski pregledi

Na području Fruge (zapadni dio Kamenjaka), prilikom šireg terenskog pregleda istočnoga dijela zaravni utvrđeni su mogući ostaci rimske (suhozidne?) arhitekture, na čiju dataciju upućuju poglavito nalazi građevne keramike. Zapadnije, na položaju gdje su prisutni izraziti erozijski „kanjoni", utvrđeni su ostaci vapnenice te pojedinih suhozidnih objekata, a možda i tragovi obrade željeza. Na položaju Kruna, iznad loparske uvale Crnika reambulirani su položaji gradine Pećina i obližnje pećine.

U Kamporu je pregledan položaj Kašteline te je na sjevernome žalu dokumentiran veći ulomak odlomljene mozaičke podnice, a koji potječe s nekoliko metara višeg položaja, gdje se naslućuju ostaci antičkoga objekta povezanoga s već istraživanom „vilom". Na području rta Kalifront zračnim je snimanjem dokumentiran položaj tumula na tzv. Panorami/Vidilici, no nisu utvrđeni nalazi koji bi potvrdili tipološko-kronološku atribuciju.

U Lopru su reambulirani položaji Tankog rta i otočića Stolca, no ni na jednom položaju nisu zamijećeni arheološki pokazatelji.

Istraživačka kampanja u sklopu projekta „Arheološka topografija otoka Raba" i 2019. omogućila je niz novih spoznaja o sondiranim lokalitetima, posebice u slučaju loparske Kašteline, prvi put upućujući na značajke željeznodobnih nastambi i organizacije naselja kvarnerskoga područja. Osim toga, zahvaljujući interdisciplinarnome pristupu kojim se provodi projekt, identificirani su i detaljnije definirani brojni lokaliteti, ali i područja unutar starogradske jezgre Raba.

Literatura

Batović 1987 Š. Batović, Prapovijesni ostaci na otoku Rabu, u: (ur.: A. Mohorovičić), Rapski zbornik: Zbornik radova sa Znanstvenog skupa o otoku Rabu, održanog 1984. godine, Zagreb: JAZU; Skupština općine Rab, 1987: 147 – 170.

Brusić 1990 Z. Brusić, Otok Rab. Rekognoscirane gradina, Arheološki pregled, (1988), 1990: 229 – 232.

Konestra et al. 2018 A. Konestra, F. Welc, A. Dugonjić, P. Androić Gračanin, N. Šegvić, K. Rabiega, Terenski pregledi, geofzička i sondažna istraživanja projekta „Arheološka topografja otoka Raba" u 2017. godini, AIA, XIV, Zagreb, 2018: 121 – 126.

Welc et al. 2017 F. Welc, R. Mieszkowski, G. Lipovac Vrkljan, A. Konestra, An Attempt to Integration of Different Geophysical Methods (Magnetic, GPR and ERT). A Case Study from the Late Roman Settlement on the Island of Rab in Croatia, Studia Quaternaria, 34/1, 2017: 47 – 59.

dr. sc. Ana Konestra
dr. hab. Fabian Welc
Paula Androić Gračanin

Summary

The 2019 research campaign conducted as part of the project 'Archaeological Topography of the Island of Rab' (performed through a collaboration by the Institute of Archaeology, Zagreb, and the Institute of Archaeology of Cardinal Stefan Wyszynski, University in Warsaw) comprised geophysical prospecting at several sites on Lopar, and on the territory of the municipality of Rab. Trial trenches were dug at the Kaštelina site on Cape Stolac and Podšilo bay, both on the peninsula of Lopar. At Kaštelina, the excavations confirmed the suppositions based on geophysics, allowing the identification, for the first time in the Kvarner area, of an Iron Age dwelling and associated features. At Podšilo bay, the excavations uncovered the NE corner of a larger building, whose plan can now be reconstructed thanks to repeated georadar measurements. A small vat or basin and the area of a larger room were investigated, yielding finds datable to the post-Constantine era but also suggesting an earlier date for the identified structures.

Reconnaissance at various parts of the island yielded evidence of new sites and structures, most prominently of a Roman dry stone wall structure on the Fruga plateau and a lime kiln further SW.

Redni broj: 325
Lokalitet: Podbadanj – kapela Svetog Duha
Naselje: Grižane – Belgrad
Grad/općina: Vinodolska općina
Pravni status: RRI-0405
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 6. do 19. kolovoza 2019. Muzej Grada Crikvenice sondažno je arheološki istražio kapelu Svetog Duha na predjelu Podbadanj u Vinodolskoj dolini (k.č. 8301, k.o. Grižane). Ruševni ostaci srednjovjekovne kapele nalaze se unutar zone zaštite nepokretnog kulturnog dobra gradine Badanj. Voditeljica radova bila je Tea Rosić iz Muzeja Grada Crikvenice, a zamjenica Paula Androić Gračanin, vanjska suradnica Muzeja.

Ciljevi iskopavanja bili su utvrditi pretpostavljeno groblje, namjenu ostataka struktura oko kapele te pronaći pokretne nalaze. Radovi su počeli čišćenjem gustog raslinja oko ostataka kapele i na starom kolnom putu neposredno uz lokalitet. Arheološko iskopavanje obavljeno je u trima sondama ispred pročelja te s vanjske i unutarnje strane sjevernog zida kapele. Nakon iskopavanja izrađena je nacrtna dokumentacija cjelokupne arhitekture kapele i plan njezine konzervacije. Prva faza konzervacije napravljena je već u studenome 2019. godine.

Unatoč očekivanjima, u sondama nisu pronađeni grobovi te se za sada ne može govoriti o postojanju groblja. U sondi 1 pronađen je ulaz u kapelu – reupotrijebljeni blokovi doprozornika i dovratnika postavljeni su kao temelji praga jedne od faza pregradnje kapele. U sondi 2, osim ulomaka kanalica, nije bilo zanimljivijih pokretnih nalaza. Utvrđena je temeljna stopa sjevernog bočnog zida i dokumentiran je

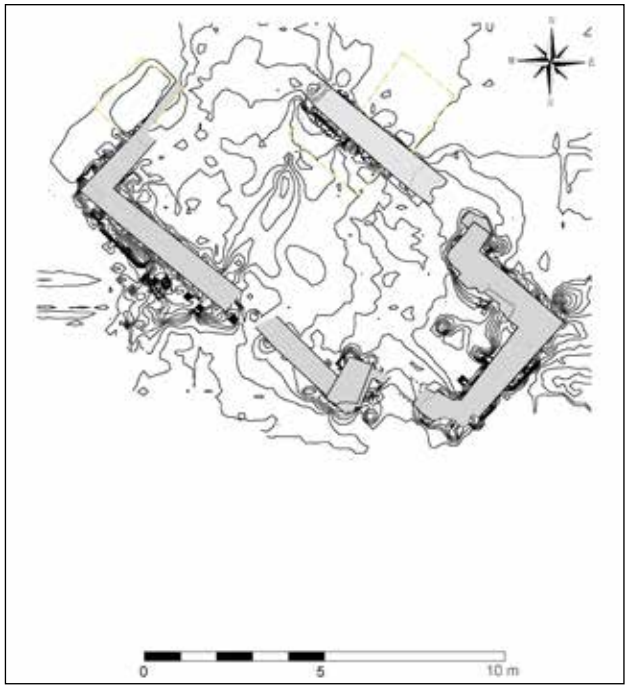

Tlocrt kapele Svetog Duha s pozicijama sondi (izradila: V. Gligora)

način temeljenja građevine. Inače, cijeli teren na kojem je sagrađena kapela „klizi" prema obližnjoj rječici Dubračini. To se uočava u slojevima tla, ali i oštećenjima zidova kapele. Sonda 3 postavljena je u unutrašnjost kapele uz sjeverni bočni zid. Ispod sloja urušenja zidova pronađen je sloj s vapnenom žbukom, čija je funkcija bila priprema podnice. Prema pronađenim ulomcima podnih keramičkih ploča oko crkve, može se pretpostaviti da je pod u kapeli bio izveden na jednak način kao i u obližnjoj crkvi Majke Božje Snježne u Belgradu pokraj Grižana. U svim trima sondama pronađeno je vrlo malo pokretnih nalaza. Najviše je bilo ulomaka kanalica. Utvrđena su tri tipa kanalica, različita oblikom i sastavom. Krov kapele očito je bio popravljan u više navrata. Cijela je kapela nakon napuštanja devastirana. Otuđeni su kameni blokovi na gotovo svim uglovima zidova. Pronađena relativno mala količina kanalica također upućuje na to da je i krov bio odnesen. Nalazi u sondi 3 upućuju na recentno korištenje prostorom tijekom posljednjih stotinu godina. Moguće je da je suhozidnom pregradnjom pronađenoj u sondi 3 ograđen prostor za stanovanje ili čuvanje stoke. Kada je riječ o prigradnjama oko crkve, koje su u početku djelovale kao zidovi, utvrđeno je da se radi o recentnim suhozidnim ogradama, složenima od urušenog kamena kapele.

Kapela Svetog Duha važan je arheološki lokalitet Vinodola, smješten u podnožju kasnoantičke i srednjovjekovne

Kapela Svetog Duha nakon iskopavanja (foto: V. Gligora)

utvrde Badanj i u blizini trase antičke ceste. Ta jednostavna jednobrodna crkva sa svetištem četvrtastog tlocrta nastala je u više građevinskih faza. Za sada se uočavaju barem dvije – romanička i gotička (Starac 2000: 81, 82). Po kvaliteti izvedbe izdvaja se svetište, koje je za razliku od ostatka kapele građeno od fino klesanih kamenih kubusa. Bočni zidovi kapele također su zidani vrlo uredno, uslojeno s priklesanim sitnijim kamenom. Arheološka iskopavanja kompletne unutrašnjosti trebala bi omogućiti precizniju dataciju.

Literatura

Starac 2000 R. Starac, Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola, Senjski zbornik, 27, Senj, 2000: 45 – 96.

Tea Rosić

Summary

In August 2019, archaeological trenching was conducted at the Chapel of the Holy Spirit in the area of Podbadanj in the Vinodol Valley. The Chapel of the Holy Spirit is a significant archaeological site in Vinodol, located at the foot of the late antique and medieval fortress Badanj and near the route of the ancient road. This simple single-nave church with a square sanctuary was built in multiple construction phases. For now, at least two are notable - Romanesque and Gothic. The goals of the trench excavations were to determine the presumed cemetery, the purpose of the remains of structures around the chapel, and to find movable artefacts. The archaeological excavation took place in three trenches positioned in front of the facade and on the outer and inner sides of the northern chapel wall. Contrary to expectations, no graves were found in the trenches.

Stanje istraživanja 2019. g. (autori: J. Behaim, I. Kranjec)

Redni broj: 326
Lokalitet: Rab – Bobotine
Naselje: Rab
Grad/općina: Rab (otok Rab)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U dvjema etapama između 21. rujna i 3. listopada te od 29. studenog do 8. prosinca 2019. realizirano je zaštitno arheološko istraživanje u Rabu na predjelu Bobotine, na sjeverozapadnom rubu zidinama omeđene povijesne jezgre grada. Na k.č. 114, k.o. Rab – Mundanije, smještenoj između ulaza u kinodvoranu i ogradnog zida uz stubište na Bobotinama planira se gradnja multimedijalno-edukacijskog centra znanstvenoistraživačke organizacije „Terra Arbia". Na temelju dugogodišnje uspješne suradnje Grada Raba i MIC-a (Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek) Sveučilišta u Zagrebu, potom i suradnje s Pomorskim i povijesnim muzejom Hrvatskog primorja Rijeka, zaštitno sondažno istraživanje koordinirali su i vodili prof. Miljenko Jurković s Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Ranko Starac, kustos Arheološkog odjela PPMHP – Rijeka. U istraživanju i dokumentiranju zatečenih naslaga i arhitektonskih ostataka sudjelovali su članovi stručne ekipe Ivor Kranjec, Jelena Behaim i Palmira Krleža, uz pomoć nekoliko studenata na terenskoj praksi.

U prvoj etapi radova ručno su otkopane dvije pokusne sonde (1 i 2). Unatoč opetovanim traženjima, na teren nije mogao stići minibager, koji bi uz nadzor uklonio površinski kameno-zemljani tampon i dijelom podnicu od lijevanog betona.
Slijedi opis zatečenih stratigrafskih jedinica:
SJ 100 – površinski sloj travnjaka na kameno-zemljanom tamponu debljine 5 – 10 cm te sloj lijevane betonske hodne površine debljine 5 – 7 cm.
SJ 101 – sloj ravnomjerno raspoređenog i poravnatog recentno nasutog tampona od zemlje pomiješane s drobljenim kamenom.
SJ 102 – taman sloj mrkosive zemlje pomiješane s ugljenom, ostatak taloga od paljenja smeća, u kojem je uočen novčić iz Kraljevine Jugoslavije.
SJ 103 – tampon od žućkaste ilovače pomiješane s otpadom poput komadića stakla, bakrenih žica, raspadnutih komadića željeznih predmeta istaloženih u razdoblju između dvaju svjetskih ratova.
SJ 104 – u južnom dijelu sonde mrlja sive kompaktne zemlje bez nalaza.
SJ 105 – na jednakoj dubini kao i SJ 104, ali u sjevernom dijelu sonde pojava rahle humozne „vrtne" zemlje pomiješane s lomljenim kamenom.

SJ 106 – uz sjeverno lice masivnog kamenog zida SJ 107 nalazi se debeo sloj tamne vrtne zemlje, nastale odlaganjem organskog otpada. Vidljive su životinjske kosti, ljušture morskih školjaka, sitni ulomci kućanske keramike. To je, zapravo, osnovni kulturni sloj, zatečen na dubini od 40-ak cm ispod razine današnje hodne površine i seže do dubine od 140 cm.

SJ 107 – jedini arhitektonski važan element, kameni zid koji se pruža usporedno s pružanjem iskopane sonde u smjeru SZ-JI, zatečen u duljini od oko 6 m, a u sjevernom dijelu iskopne površine skreće prema sjeveroistoku. Zid je građen od neuslojenih grubo priklesanih lomljenaca nejednake veličine, povezanih vapnenih mortom. Nejednake je širine, od 65 do 95 cm. Pravac pružanja slijedi orijentaciju rubnih zidova, odnosno zidovima omeđenih terasa koje se spuštaju od vrha Bobotina do začelja palače Dominis. Vrh zida zatečen je na dubini od otprilike 40 cm od recentne razine hodne površine, a sačuvana mu je visina 1,30 m. S obzirom na nepravilnu strukturu i nemarnu gradnju, zid nije bio dio konstrukcije neke građevine ili gospodarskog objekta, već je služio kao podzid jedne od vrtnih terasa u zaleđu palače Dominis. Ukopan je u sterilnu geološku podlogu, žutosive boje, koja se sastoji od pjeskovite ilovaste zemlje i raspadajućih slojeva pješčenjaka. Postoji mogućnost da je zatečena struktura bila osnovom nekoga gospodarskog objekta, a u urušenju izvan zidne plohe pronađena je rustično oblikovana kamena konzola, podupirač međukatne konstrukcije, koji je ondje mogao biti odbačen i tijekom naknadnih pregradnji. Zatečena udubljenja ili rupe u prostoru, pa tako i unutar površine zida, ostaci su jama kopanih zbog sadnje drveća u 19. ili početkom 20. st.

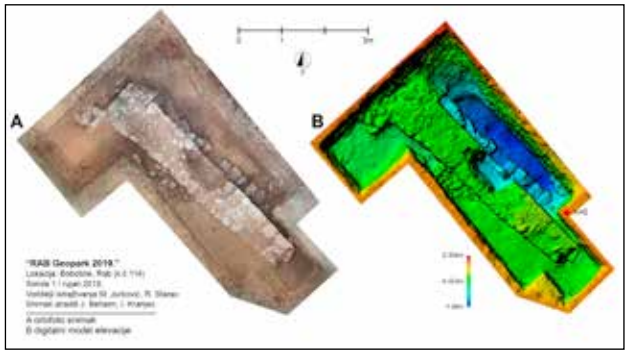

Otofoto snimka i digitalni model elevacije (autori: J. Behaim, I. Kranjec)

SJ 108 – spomenut sterilan sloj, geološka žutosiva glinovito-pješčenjačka podloga.

SJ 109 – jugoistočni kraj zida prekinut je iskopom jame u prošlosti, ispunjenom masnom humoznom zemljom SJ 106, vjerojatno tragom posađenog stabla iz vremena funkcioniranja vrta u nedavnoj prošlosti.

SJ 110 – sloj žute kompaktne ilovače u SZ profilu sonde, započinje na 30 cm dubine, kopan je do 60 cm dubine, a ispunjen je žilavim korijenjem palmi.

SJ 111 – jama uz zapadno lice zida SJ 107, ispunjena tamnom zemljom i krupnijim kamenjem.

SJ 111A – opisana ispuna iste jame.

Sonda 1 nakon čišćenja i dovršenja iskopa

SJ 112 – ostatak suhozidnog prizida naslonjenog na istočni dio zida SJ 107, na dubini od jednog metra.
SJ 113 – sloj nabijene ilovaste podnice s unutarnje sjeverne strane zida SJ 107. U iskopanom prostoru zatečeno je nekoliko pravilnijih, kockasto oblikovanih kamenih blokova, ostataka urušenja istog zida.
Prema jugu je daljnji iskop bio onemogućen, pa tako i praćenje zida SJ 107, zbog vodovodnih instalacija i poklopaca šahtova. Na suprotnom, sjeverozapadnom kraju zid je skretao pod pravim kutom prema palači Dominis, ali je to mjesto zatečeno prekopano i ispunjeno korijenjem palmi. Prema nalazima sitnih ulomaka keramičkih posuda i stakla u sloju vrtne, tamne zemlje, čitav je prostor sustavno zatrpavan i konačno terasasto niveliran u rasponu od kraja 15. do kraja 19. st., a današnja niveleta hodne površine te konačno zatrpavanje opisanih zidnih tragova zbilo se na prijelazu između 18. i 19. st. Prilikom gradnje elektrane na mjestu današnjeg kina prije stotinjak godina, dvorišno-gospodarski kutak na povišenoj terasi iza palače Dominis postaje ravnom i otvorenom površinom bez ikakva značaja, osim funkcije pješačkog pristupa kakav ima i danas.
Prilikom iskopavanja manje pokusne sonde B, u središtu zaravni ispred kina ustanovljeni su tragovi stare septičke i otpadne jame prepune recentnog otpada, koji je ondje ubačen tijekom posljednje nivelacije terena i hortikulturnog oblikovanja nakon Drugog svjetskog rata.
Treba spomenuti i slučajan nalaz ulomka ruba crno premazanog helenističkog skifosa, importirane južnoitalske posude, koji u je tom dijelu periferije i predgrađa predrimske, antičke i ranosrednjovjekovne Arbe tek svjedočanstvo prolaska ljudi tijekom posljednjih stoljeća stare ere.

Od 29. studenog od 8. prosinca 2019., u dijelu k.č. 114 proširena je iskopna površina. Tom je prilikom uz pomoć malog stroja uklonjena betonirana podna obloga, zapadno od ulaza u prostorije Pučkog otvorenog učilišta i Udruge umirovljenika. U toj etapi radova na terenu su uz autora teksta bili nazočni Filip Lovrić i Palmira Krleža te dvije studentice. Nakon skidanja površinske podne obloge formirana je površina veličine 6,85x4,35 m. Cilj istraživanja bio je pokušaj definiranja izvorne podne površine i komunikacije kojom se kroz danas zazidana vrata u kamenom ogradnom zidu moglo doći do atrija, odnosno začelja palače Dominis. Također je trebalo ustanoviti odnos zatečenog podzida gospodarskog objekta prema stubištu na Bobotinama. Tijekom ručnog iskopavanja terena nije bilo moguće daljnje iskopavanje, jer je korijenje golemih, netom posječenih palmi potpuno premrežilo tlo, a iskop tla do unutarnjeg lica terase koja omeđuje parcelu u smjeru palače Dominis bio je onemogućen zbog iznimno loše, gotovo suhozidne konstrukcije spomenutog ogradnog zida, koji bi otkopavanjem zemlje bio statički oslabljen i prijetila bi opasnost od njegova urušavanja. Na otvorenoj površini nije bilo znatnijih nalaza. Sloj tamnog humusa (pomiješan s ulomcima keramike, kostima i ostalim materijalom iz SJ 106) ostao je jedini spomena vrijedan arheološki sloj, ispunjen otpacima iz novog vijeka, između 15. i 19. st. Od novoizdvojenih stratigrafskih jedinica ističe se ostatak betonom građenog stubišta (SJ 118), koji je po bokovima omeđen zidićima SJ 117 i SJ 119. Stube, izvedene u lijevanom betonu, povezuju terase na dvama nivoima, a na pravcu su pružanja spomenutog zazidanog otvora, odnosno staze prema začelju palače Dominis. Prema tome, još je u razdoblju između dvaju svjetskih ratova prostor iza tadašnjeg restorana i hotela bio u funkciji zelene vrtne terase. Na ravnoj površini iskopavane ledine zatečeni su zidići od opeka oko nekadašnjih stabala te tragovi panjeva loze, odnosno pergola sa zasađenom lozom radi pružanja hlada.
Zbog nemogućnosti širenja iskopa do ruba ogradnih zidova i opasnosti od njihova urušavanja te nepostojanja taložina ili struktura starijih od 15. ili 16. st., daljnje je istraživanje prekinuto. U svakom slučaju, taj dio površine grada Raba bio je izvan područja urbane jezgre i neizgrađen sve do gradnje palače Dominis, kada k.č. 114 postaje dio vrtne okućnice i gospodarski dio bez tragova gradnji znatnijih građevina.

Literatura

Bradanović et al. 2019 M. Bradanović, M. Jurković, R. Starac, P. Krleža, Izgradnja centra za posjetitelje Geoparka otok Rab – Terra Arbia, konzervatorski elaborat, Zagreb, 2019.

Ranko Starac
Miljenko Jurković

Summary

A rescue archaeological excavation was carried out in two stages from 21 September to 3 October and from 29 November to 8 December 2019 in the Bobotine area of the historical centre of the town of Rab due to the construction of a multimedia and educational centre for the 'Terra Arbia' organization. The most important find was a wall structure oriented NW-SE found in the stratification unit 107. According to the ceramic fragments and glass found in the layer of dark soil, the entire excavated area was systematically rumbled and finally levelled in the form of a terrace from the end of the 15th century to the end of the 19th century. We should also mention an accidental find of a Hellenistic skyphos fragment of South Italian origin.

Redni broj: 327
Lokalitet: Selce – luka, podmorje
Naselje: Selce
Grad/općina: Crikvenica
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: podvodno istraživanje

U siječnju 2019. Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA Zadar) zaštitno je arheološki istražio podmorje luke Selce. Istraživanje se sastojalo od podmorskog pregleda, odnosno rekognosciranja same luke Selce, te od sondiranja unutar luke radi utvrđivanja arheološkog potencijala. Svrha zaštitnog arheološkog istraživanja jest rekonstrukcija luke otvorene za javni promet Selce. Stručni voditelj podvodnog arheološkog istraživanja bio je Roko Surić, mag. arheo., a ostatak stručne i tehničke ekipe činili

su podvodni arheolozi Franka Trcera iz MCPA Zadar te Maja Kaleb, Marko Lete i Vinka Milišić, kao vanjski suradnici. Investitor arheoloških istraživanja bila je Županijska lučka uprava Crikvenica.

Sondažnim arheološkim istraživanjima u luci Selce prethodio je pregled morskog dna na predmetnom području. Na taj način pregledan je i okolni teren radi boljeg definiranja specifičnosti same lokacije. Pregledana je lučica južno od platoa s dizalicom (predio Stari mol) i dio lučice zapadno od glavnog mola (predio Polača). Pronađeni arheološki materijal upotpunio je sliku o prošlosti samog područja te se iz njega može razaznati da se to područje intenzivnije upotrebljavalo u antici, novom vijeku i u moderno vrijeme. Prilikom pregleda nisu uočeni nepokretni arheološki nalazi. Nastavak istraživanja bazirao se na pozicioniranju šest arheoloških sondi dimenzija 2x1 m, a imenovane su slovima od A do F. Sonde su postavljene na prostoru budućih radova. Sonde A, B i C postavljene su na udaljenosti od 10, 20 i 30 m od sadašnjeg završetka mola, južno od dizalice za brodice, u smjeru pružanja planiranog mola. Sonde D, E i F postavljene su na udaljenosti od 10, 20 i 30 m od završetka mola na prostoru „Polača", u planiranom smjeru pružanja novog mola.

Prva iskopana sonda u luci Selce dobila je oznaku sonda A. Postavljena je na prostoru koji je od ruba današnjeg mola južno od dizalice udaljen 30 m, a budući da je širina sonde 1 m, zauzela je prostor od 30. do 31. metra udaljenosti od vrha današnjeg mola.

U sondi „A" otkriveni su brojni ulomci uglavnom istrošenih ulomaka trbuha amfora. Od posebnih nalaza u toj sondi otkriven je tek jedan ulomak profiliranog oboda amfore koji se zbog slabe sačuvanosti stijenke teško može preciznije datirati. Sediment je u toj sondi iskopan u dubinu od oko 40 cm.

Sonda B udaljena je 10 m od sonde A. Od vrha mola svojim bližim krajem udaljena je 19 m, a daljim rubom 20 m. Od arheoloških nalaza vrijedi istaknuti metalni držak noža, koji se u ovom trenutku ne može preciznije datirati.

Sonda najbliža vrhu postojećeg mola nazvana je sonda C. Od vrha mola svojim bližim krajem udaljena je 9 m, a daljim rubom 10 m. Kao i u prethodnim dvjema sondama, i u sondi C na površini se nalazio sloj rahlog pijeska, a u dubljim slojevima tek se sporadično javljaju izlizani keramički ulomci koje nije moguće pobliže determinirati. Unutar sonde iskopano je 70 cm sedimenta.

Na području predjela Polača, zapadno od glavnog mola postavljena je sonda D. Sonda je postavljena na udaljenosti od 10 m od završetka postojećeg mola, u smjeru pružanja mola čija se gradnja planira na tom prostoru. Nakon uklanjanja površinskog sloja s otpadom započelo je iskopavanje sedimenta s pomoću mamut-sisaljke. Nakon

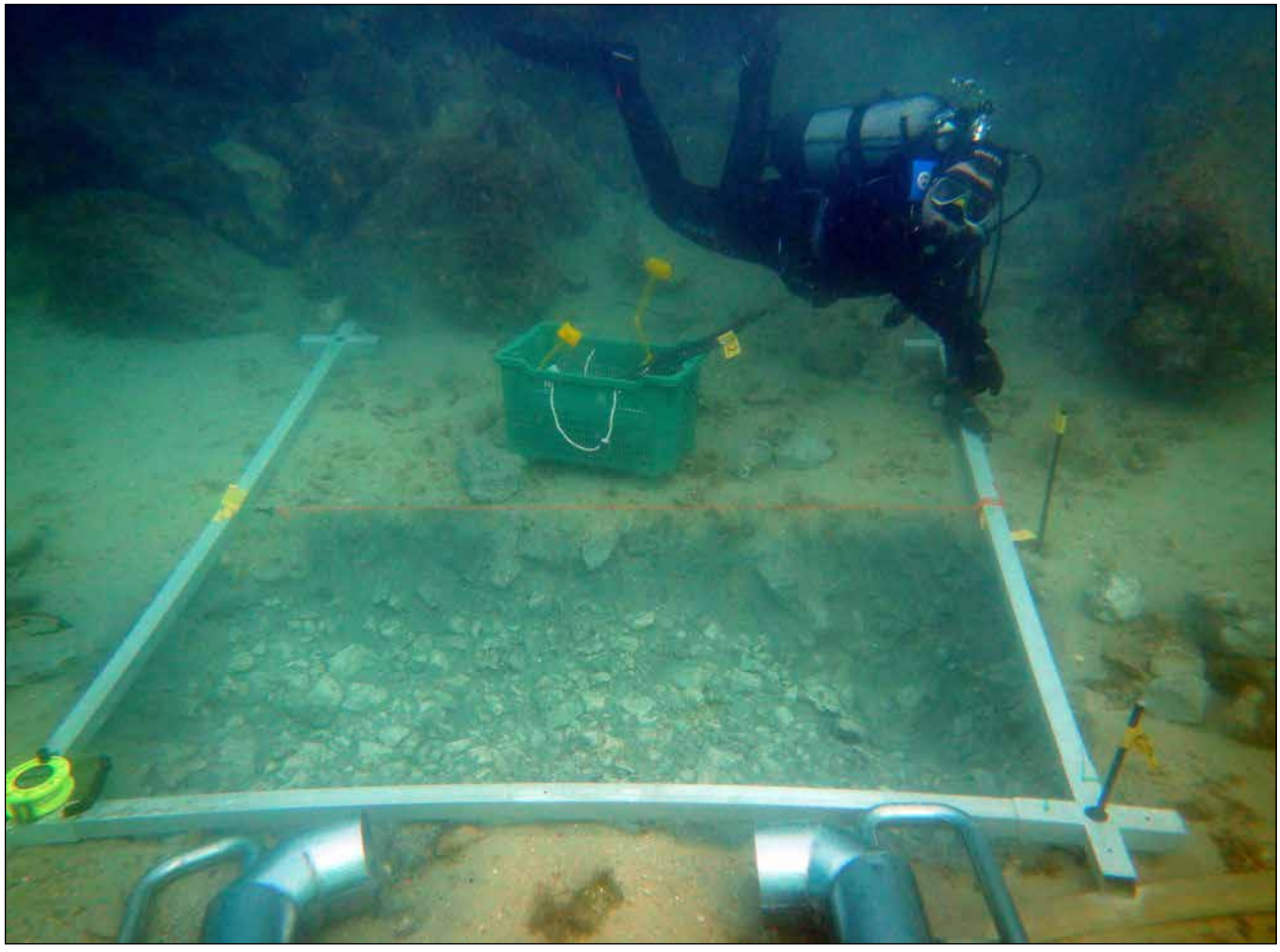

Iskopavanje u sondi C (foto: M. Kaleb)

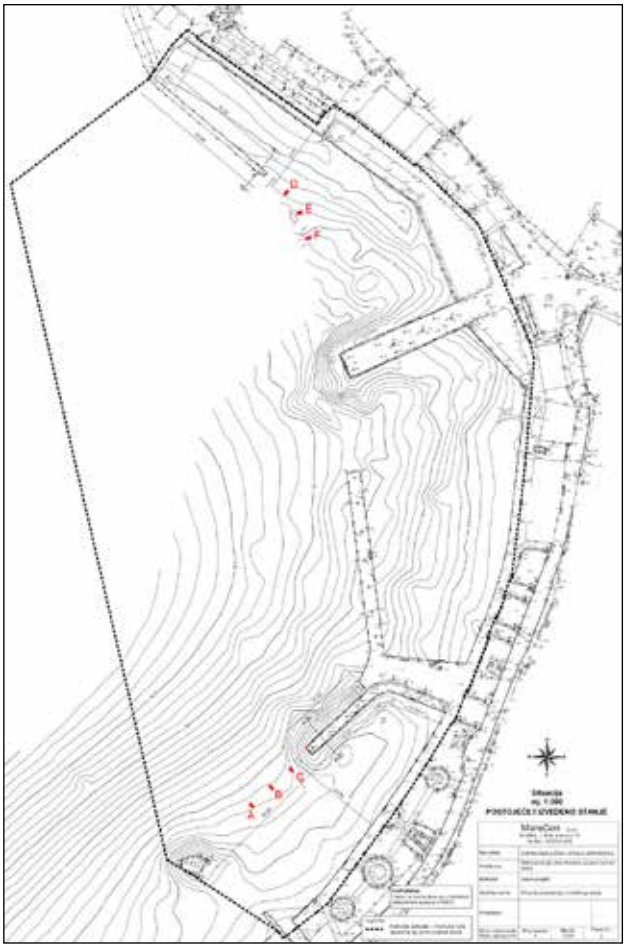

Nacrtna situacija postojećeg stanja u luci Selce s označenim pozicijama istraženih arheoloških sondi (izradio: R. Surić; podloga MareCon d.o.o.)

Tipičan repertoar nalaza u svim istraženim sondama (foto: F. Trcera)

daljnjeg zadiranja u sediment počeli su se javljati fragmentirani i izlizani keramički ulomci debljih stijenki. Uglavnom je riječ o ulomcima trbuha amfora i opeka. Ipak, pronađeno je i nekoliko fragmenata novovjekovnih posuda s karakterističnom glazurom. Sediment je u toj sondi iskopan u dubinu od oko 50 cm.

Sonda E smještena je na udaljenosti od 10 m od sonde D i 20 m od vrha postojećeg mola. U površinskom sloju pronađeni su izlizani i fragmentirani keramički ulomci. Prilikom iskopavanja stratigrafski starijeg sloja pojavio se kompaktan pijesak s pokojim kamenom te u ovom sloju nisu uočeni arheološki nalazi. Daljnjim produbljivanjem sonde E potvrđeno je da je riječ o sterilnom sloju koji je formiran na kamenu živcu.

Sonda F najudaljenija je od postojećeg mola te se nalazi 30 m od obale. Sediment unutar sonde iskopan je do dubine od 40 cm i u njemu nisu uočeni arheološki nalazi.

U šest istraženih sondi dobio se uvid u arheološku uslojenost predmetnog područja te u karakter pronađenih arheoloških nalaza. Na osnovi arheoloških slojeva i arheoloških nalaza u tim slojevima, zaključeno je da tijekom gradnje dvaju molova u luci Selce neće biti oštećeni arheološki lokaliteti.

Roko Surić

Summary

In January 2019, a rescue underwater archaeological excavation was carried out in the port of Selce. The research included an underwater survey, i.e. the reconnaissance of the port of Selce, as well as trenching within the port to assess the archaeological potential due to the planned reconstruction of the port.

Through the exploration of six trenches, insights were gained into the archaeological stratigraphy of the area and the nature of the archaeological finds. It was concluded that future construction work would not cause damage to archaeological sites.

LIČKO-SENJSKA ŽUPANIJA

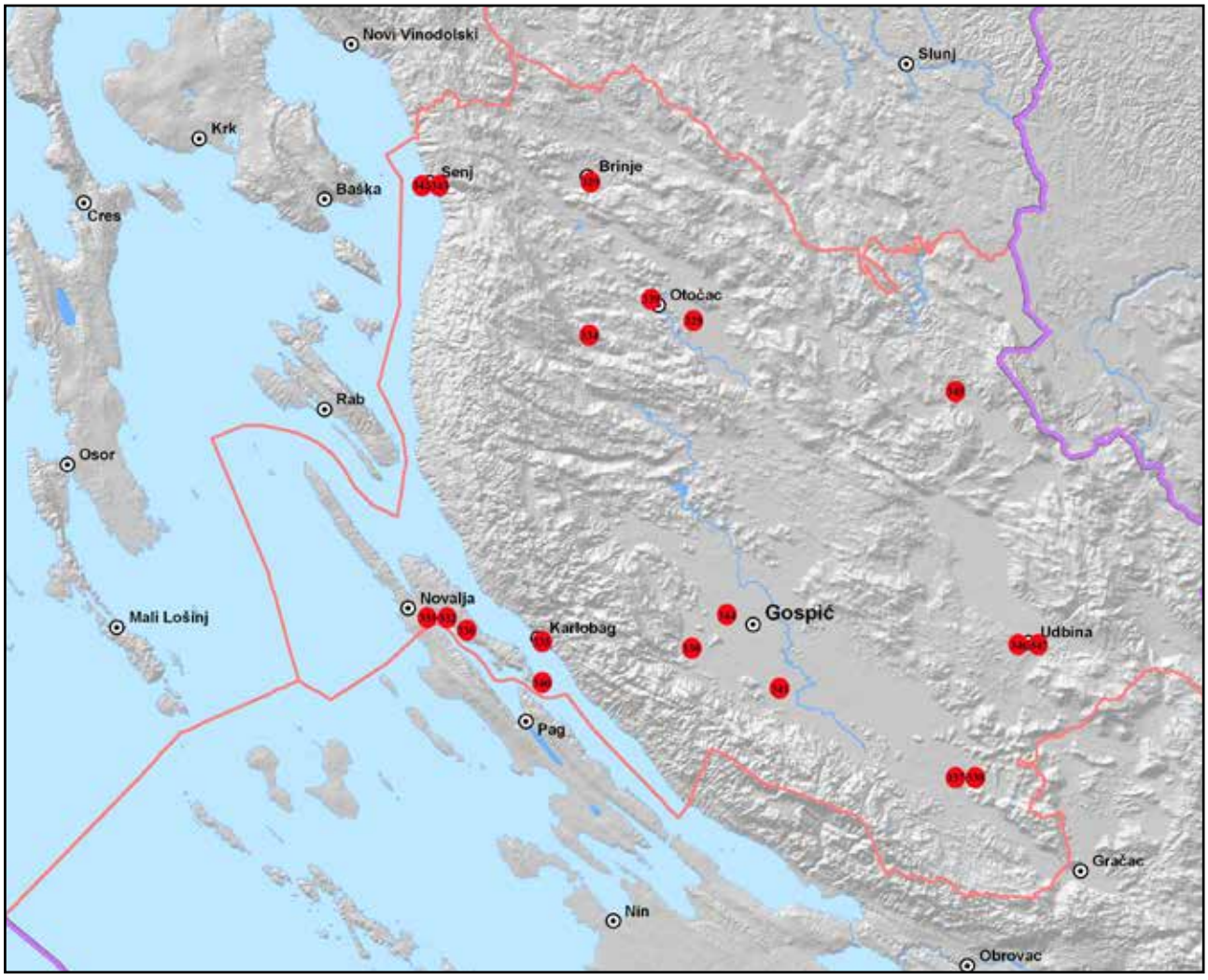

328 Bobinac – Kozerina pećina
329 Brinje – Humac – oppidum Monetium
330 Brušane – Cimiter
331 Caska – k.č. 1943/1, 1943/14, 1943/15 i 1959/6
332 Caska – uvala (podmorje i priobalje)
333 Dalekovod TS Lika – HE Senj 2
334 Jezera – Crikvina
335 Karlobag – Drvišica
336 Kustići (Gramaće – Vidalići)
337 Lovinac – gradina Cvituša
338 Lovinac – gradina Piplica
339 Otočac – Stari grad
340 Otok Pag – rt Sv. Krištofor
341 Ribnik – Grad
342 Senj – Frankopanski trg
343 Senj – Trg Cimiter
344 Smiljan – Crkvina pod Bogdanićem
345 Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak)
346 Udbina – Gradina
347 Udbina – stolnica sv. Jakova
348 Velebit – sjeverni dio (Mirovo)

Redni broj: 328
Lokalitet: Bobinac – Kozerina pećina
Naselje: Sinac
Grad/općina: Otočac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: iskopavanje, rekognosciranje, dokumentiranje

Godine 2019. nastavljen je projekt istraživanja lokaliteta Bobinac – Kozerine pećine kod Sinca. Lokalitet je istražio speleološki klub *Ursus spelaeus* iz Karlovca, u suradnji s Krešimirom Ragužem, arheologom iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu, dr. sc. Tatjanom Kolak, kustosicom Muzeja Like Gospić, i dr. sc. Borisom Olujićem, profesorom s Katedre za staru povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditelji istraživanja bili su speleolog Hrvoje Cvitanović iz SK *Ursus spelaeus* i Krešimir Raguž, a u radovima su sudjelovali i speleolozi Nataša Cvitanović i Goran Fehervari te geolog Neven Šuica (svi članovi SK *Ursus spelaeus*). Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Arheološko nalazište Bobinac – Kozerina pećina nalazi se u masivu Godače, u predjelu zvanom Udol, tj. Kozerine iznad sela Sinca i Gackog polja. Pećina je duboka 19 m, a duga 65 m. Zbog kamenitog i šumovitog nepreglednog terena, vrlo je teško pronaći malen skriven ulaz bez pomoći GPS uređaja ili vodiča.
Od ulaza na lijevu stranu odvaja se horizontalan kanal dug 4,5 m. Slijedi skok od 2 m. Kanal se strmo spušta najprije u smjeru sjeveroistoka te nakon 5 m mijenja smjer prema jugoistoku. Nakon 6 m dolazi se na novi skok od 3 m, kojim se ulazi u dvoranicu dimenzija 5x3 m. Iz dvorane se odvajaju dva kanala. Lijevi (gledano od ulaza) ima smjer prema zapadu i završava neprolaznim suženjem, dok južni kreće prema sjeveru. Na samom početku tog kanala nalijevo se odvaja manja vertikala dubine 4,5 m, čije je dno dimenzija 2x1 m. Ondje se prema sjeveru vraća uzak kanal kojim se dolazi u dvoranu dimenzija 5x4 m. Nastavak južnog kanala dugačak je 10 m. Iz njega se preko kamenih blokova penje u najveći prostor u toj pećini. Dimenzije tog prostora iznose 10x4 m. Iz njega se u smjeru istoka odvaja kanal duljine 5 m, koji završava uskom neprolaznom vertikalom, gdje kamen pada cca 4 m.
Ulaz u pećinu slučajno su pronašla braća Denis i Ivan Bobinac, obiteljskog nadimka Kozere, iz sela Sinca, krajem 2013., i o tome su izvijestili nadležne institucije. Lokalitet do tada nije bio poznat pa je imenovan prema mladim nalaznicima. Lokalitet su u proljeće 2014. preliminarno istražili članovi Speleološkog kluba *Ursus spelaeus* iz Karlovca te je na temelju dobro očuvanih keramičkih posuda, životinjskih kostiju, ulomaka keramike, gara ložišta, drvenog materijala i građenih struktura utvrđeno da je riječ o brončanodobnom arheološkom lokalitetu. Prema preliminarnoj analizi pokretne građe, kao i analizi C-14, spilja se upotrebljavala u srednjem brončanom dobu, sve do prijelaza iz srednjeg u kasno brončano doba (1700. – 1300. g. pr. Kr.). Speleološki klub *Ursus spelaeus* proveo je projekt arheoloških istraživanja te pećine 2016., 2017. i 2019. godine.
Tijekom istraživanja postavljene su i istražene sonde: sonda u ulaznoj dvorani, sonda u donjem kanaliću nakon

Istraživanja u zadnjoj dvorani, Bobinac – Kozerina pećina (foto: SK Ursus spelaeus)

ulazne dvorane, sonda u glavnom kanalu i sonda u zadnjoj dvorani.

U ulaznoj dvorani postavljena je sonda na mjestu gdje su prikupljeni površinski keramički nalazi. Postavljena je sonda dimenzija 2x1 m, od čega ima odstupanja jer tri strane sonde čine pećinski zidovi. Ustanovljena su najmanje dva nivoa. Uz brojne keramičke nalaze izvrsno očuvanih i kompletnih posuda (iako u više dijelova), što je na tom lokalitetu pravilo i što upućuje na to da su posude očito ostale *in situ*, pronađeno je i dosta tragova gorenja, pogodnih za analizu metodom C-14. Sonda je iskopana do zdravice, tj. u ovom slučaju do pleistocenskih slojeva crvene ili crvenkaste iznimno kompaktne (arheološki sterilne) ilovače.

U sondi koja je zapravo činila skoro čitavo dno kanalića pronađeni su brojni ulomci keramičkih posuda i nešto sitnijih životinjskih kostiju. Keramičke posude koje su, iako razbijene, gotovo cjelovite, preliminarno se datiraju u srednje brončano doba ili eventualno u kasno brončano doba, što su potvrdile i analize C-14 uzoraka izgorenog drva. U kanaliću je, kao i u ulaznoj dvorani, završeno istraživanje (kopanje) do zdravice, tj. do zasigane kore koja čini granicu pleistocena prema holocenu (to je analogno s ostalim pećinama na području Like i karlovačkoga kraja, koje je istraživao SK *Ursus spelaeus*). Nakon razbijanja sigovine, u njoj je pronađeno još nekoliko komada keramike, koja pripada već iskopanim dijelovima posuda.

U središnjem dijelu pećine ili u glavnom kanalu ekipa je zatekla hrpu od 20-ak komada drva, s nekoliko cjelovitih posuda. Napravljena je i 3D fotogrametrija te nakupine, radno nazvane „ležajem". Prikupljeni su i mapirani svi pokretni nalazi iz kanala koji nisu na samom „ležaju" te je postavljena sonda koja je istražena do sigovine. Također su uzeti uzorci prisutnih tragova gorenja, a pronađeno je znatno manje ulomaka keramičkih posuda nego u drugim dijelovima pećine. Drvo od ostataka „ležaja" nakon preliminarne analize izgledalo je kao hrast ili bor. Pronađen je i jedan komad drva koji i na dijelu ima udubljenje s tragovima gorenja te bi se moglo protumačiti da je riječ o baklji.

Sonda je postavljena i na mjestu nalaza velikih cjelovitih posuda u posljednjoj dvorani pećine. Ipak, i na čitavu prostoru te dvorane izvan sonde prikupljeni su i mapirani svi pokretni nalazi, tj. ulomci različitih keramičkih posuda. Naime, samo je na manjem dijelu tla u ovoj dvorani bilo moguće kopati, jer sav ostali prostor čine stijene ili vrlo čvrste sige.

U sondi u zadnjoj dvorani djelomice je skinuta „recentna" tanka korica sigovine (od podzemnih kaskadica i kapanja), u kojoj je bilo brojnih keramičkih ulomaka i pod kojom je čitav sloj gorenja. Čini se da su posude bile izložene, postavljene na pogodno, ravno mjesto nasuprot umjetnog, ljudskom rukom napravljenog podesta visine oko 1 m i širine oko 4 m, na samom kraju zadnje dvorane.

Preliminarna analiza keramike napravljena je na osnovi odabranih ulomaka i cjelovitih keramičkih posuda. Pronađena količina keramike uputila je na to da je riječ o objektu koji je često upotrebljavan, bez obzira na to odnosi li se ta namjena isključivo na skladištenje proizvoda ili je u trenucima opasnosti ta pećina služila i za privremeni boravak ljudi, o čemu govore tragovi naslaganog drva ili dio keramičkih ulomaka s tragovima kontinuiranog izlaganja visokoj temperaturi, odnosno gorenju.

Keramika je uglavnom srednje grube i grube fakture te meke konzistencije, od dobro pročišćene gline, s izraženom količinom dodanih primjesa više ili manje usitnjenog kalcita. U najvećoj je mjeri primjenjivana redukcijska atmosfera pečenja i postupak nepotpune oksidacije, a kod manjeg broja primjeraka prisutna je oksidacija i naknadna redukcija (Karavanić, Kudelić 2019: 93). Prisutni su i jasno vidljivi tragovi izrade posuda poput vodoravnih linija i neravnina na objema stijenkama ili uporabe sile okomitog pritiska prilikom oblikovanja dna posuda.

Na vrlo malom broju ulomaka evidentiran je ukras u vidu trake s otiscima prsta, urezivanjem vodoravnih linija oštrom uskom alatkom ili plitkim, kraćim okomitim urezima širim predmetom. Na posudama široko razgrnutog oboda kod jednog je dijela zamijećeno široko i plitko fasetiranje, a u jednom slučaju ukras je izveden dvama plastičnim, dobro modeliranim rebrima na obodu, okomito postavljenima na recipijent. Okomita rebra nalaze se i na nekoliko posuda manjih dimenzija, no njihova plastičnost ne dolazi do izražaja, što upućuje na nevještost samog majstora. Bradavičasti naljepak, bukl, evidentiran je samo na jednom primjerku posude većih dimenzija. U samo jednom slučaju, obod velikog lonca otvorenog tipa ima rub ukrašen utiskivanjem prsta. No, većina je keramičkog repertoara ipak fino glačana, uglavnom vanjske površine posuda, a kod nekoliko primjeraka i na unutarnjoj stijenci. Prilikom glačanja ponekad se nanosio tanak premaz od razmućene gline, koji je mjestimice očuvan i sjajan. Dio ulomaka sekundarno je prekriven tanjim ili debljim slojem sigovine te je zasada nemoguće utvrditi statistički postotak glačanih posuda. Na velikom dijelu posuda površina je uništena, vjerojatno kao posljedica djelovanja atmosferilija u pećini, ali i zbog lošije kvalitete sirovine i postupka izrade te kontinuirane uporabe.

S obzirom na dimenzije, pretežito je riječ o većim ili velikim posudama koje pripadaju onima za čuvanje hrane, premda nije isključeno da su i manje posude mogle poslužiti kao recipijenti za skupocjene sirovine i prerađevine.

Riječ je o jednostavnim oblicima: veliki lonci/amfore, zdjele, šalice, vrčevi te u manjoj mjeri tanjuri, što je uobičajena keramografija srednjeg brončanog, odnosno prijelaza iz srednjeg u kasno brončano doba.

Najzastupljeniji su lonci koji se mogu svrstati u dva tipa. Jedan tip čine veliki, blago bikonični lonci širokog otvora i tek neznatno razgrnutog oboda, gotovo ravnog ruba i kratkog vrata u odnosu na recipijent te imaju dvije masivne trakaste, vodoravno postavljene ručke. Najveći im je promjer u gornjem dijelu slabije profiliranog trbuha. Njihovo ishodište nalazi se u ranom i srednjem brončanom dobu, osobito u pećinskim ličkim nalazištima poput Jozgine pećine u Trnovcu (Drechsler Bižić 1987: 57), Jankuša pećine u Ličkom Novom (Osterman 2008: 42), pećine u Ličkom Lešću (Drechsler Bižić 1983: 254) i naravno pećine Bezdanjače. I dio keramike iz Bezdanjače, rustičnije izrade i debljih stijenki, svrstan je u keramiku namijenjenu svakodnevnoj uporabi i u njoj se zrcali snažna autohtona komponenta s podrijetlom u ranom brončanom dobu (Drechsler Bižić 1983: 255). Drugi tip čine lonci, odnosno adekvatniji je naziv amfore, izrazito trbušastog oblika, a u nekim slučajevima i izraženog elipsoidno proširenog oblika recipijenta sa širim ili užim cilindričnim vratom, uglavnom neznatno prema van razgrnutog ravnog oboda. Obično se

na trbuhu nalaze po dvije trakaste ručke koje mogu imati zadebljane rubove. Slični se primjerci ne nalaze samo u pećinskim lokalitetima, kao što su to posude iz skupnoga groba 1 u Bezdanjači (Drechsler Bižić 1979: 35, T.V/9, 10), već i u nekropoli pod tumulima u Ličkom Osiku – tumul IV (Drechsler Bižić 1975: 16, T. VII/2, 2a). Lonac izraženog elipsoidnog tijela ima gotovo u cijelosti tankom sigovinom prekrivenu vanjsku površinu, no na jednom je dijelu trbuha očuvan bradavičast naljepak, kao ukras koji se u kombinaciji s plitkim kružnim udubljenjem javlja od srednjeg brončanog doba na širem području Podunavlja. U donjem dijelu recipijenta na unutrašnjoj stijenci nalaze se dvije veće bradavičaste istake.

Uobičajeno se takve istake povezuju s posuđem koje se upotrebljavalo prilikom obrade mlijeka (Drechsler Bižić 1983: 269; Marović 2002: 242 – 246; Osterman 2008: 44), odnosno za polaganje specifičnih poklopaca kako bi se spriječilo kipljenje. Budući da je riječ o posudi uskog cilindričnog vrata, prostor za manipuliranje poklopcem u ovom slučaju ne dopušta ispupčenje. Jedna se od istaka, s obzirom na svoj položaj, može opisati kao baza ručke, no druga nema takvu funkciju.

Zdjele se također mogu podijeliti u dva tipa: one zaobljenog trbuha i vertikalnog kraćeg vrata, s ravnim rubom blago prema van razgrnutog oboda, koje mogu biti i jače naglašene S-profilacije te one koje imaju bikoničan trbuh s bridom po sredini i izvijen vrat, čiji je prijelaz na rame naglašen, u nekim slučajevima s vrlo oštrim lomom. Srodnost tih oblika vidljiva je u starijoj fazi kulture polja sa žarama, osobito s karakteristikama faze I, na lokalitetima Virovitica i Sirova Katalena (Vinski Gasparini 1973: 33, 34, 39, T.8/7, T.9/2).

Prisutne su i gotovo konične zdjelice prema unutra okrenutog oboda, a izdvaja se otvorena zdjela velikih dimenzija kuglastog tijela, kratkog vrata, blago prema van razgrnutog oboda, s dvjema trakastim ručkama na ramenu. Dno nije sačuvano, a cijela je površina izrazito uništena, s tragovima sadržaja. Pronađena je u dvorani s očuvanim drvenim kolcima, a analiza C-14 datira ih u 1397. – 1230. g. pr. Kr. (uzorke je analizirala dr. sc. Emily Zavodny na Pennsylvania State University).

Šalice su bikoničnog oblika, ponekad naglašenog prijelaza ramena u trbuh i vjerojatno su imale po jednu ručku, no ni na jednom primjerku nisu originalno sačuvane. Masivna trakasta ručka grube fakture, s djelomično očuvanom koncentričnom plastičnom trakom, s oprezom bi se mogla povezati s poklopcem koji je upotrebljavan za pečenje na otvorenom ognjištu, odnosno „peki". Dosad je determiniran jedan primjerak većeg tanjura bikoničnog presjeka, širokog ukrašenog oboda i plitkog recipijenta, na kojem se s vanjske strane pri dnu, nalazi vodoravno položena masivna trakasta ručka. U Jankuša pećini pronađeno je više primjeraka tanjura, od kojih je jedan srodan opisanom primjerku (Osterman 2008: T.VII/3). Gotovo su sva dna posuda ravna i promjer im je znatno manji u odnosu na najveći promjer recipijenta. Tek iznimno, dio posuda ima prstenasto izvedeno dno.

Analogije s ostalim nalazištima iz Like, ali i šire regije, upućuju na to da je Bobinac – Kozerina pećina svakako upotrebljavana tijekom srednjeg brončanog doba te u kasnom brončanom dobu (BrC-HaA), odnosno od 14. do 11. st. pr. Kr. Keramički materijal ima naglašenu autohtonu tradiciju, dijelom naslijeđenu iz ranog brončanog doba te elemente utjecaja kulture polja sa žarama, koja se široko rasprostire od Podunavlja, jugoistočnih Alpa do južnobalkanskog prostora. Neke od tih formi, u nepromijenjenom ili tek neznatno modificiranom obliku, nastavit će se upotrebljavati tijekom cijelog kasnog brončanog doba, sve do početka halštatskog razdoblja.

Uzorci gorenja za analize starosti metodom C-14 analizirani su u laboratoriju Beta u SAD-u i svi su datirani u srednje brončano doba.

Uzorak ugljena iz ulazne dvorane – 1411. – 1257. g. pr. Kr. (kalibrirani rezultat s 91 % vjerojatnosti, laboratorij Beta – 551565).

Uzorak ugljena iz kanalića – 1435. – 1290. g. pr. Kr. (kalibrirani rezultat s 95 % vjerojatnosti, laboratorij Beta – 451712).

Uzorak drva iz kanalića – 1370. – 1125. g. pr. Kr. (kalibrirani rezultat s 95 % vjerojatnosti, laboratorij Beta – 451713).

Ugljen iz zadnje dvorane dao je najstariji datum – 1692. – 1531. g. pr. Kr. (kalibrirani rezultat s 94 % vjerojatnosti, laboratorij Beta – 482315).

Komad drva s „ležaja" u glavnom je kanalu dao datume 1397. – 1230. g. pr. Kr. (kalibrirani rezultat, dr. sc. Emily Zavodny, Pennsylvania state University), a ksilološka analiza drugog komada drva s istog „ležaja" pokazala je da se radi o hrastu (Quercus sp.). Ksilološku analizu (vrsta drva) napravila je Alba Ferreira Dominguez, Centre Camille Julian, Sveučilišta Aix-Marseille, kao i dendrokronološku analizu, koja nije bila moguća jer je broj godova (oko 20) bio nedovoljan za postizanje statičke sinkronizacije.

Prema cjelovitosti posuda tijekom svih kampanja, ali i prema izlizanosti stijene na mjestima na kojima se traži uporište pri prolasku mjesta nezgodnog za prolaz u glavnom kanalu, a i prema broju posuda, postavljena je radna hipoteza o vrlo velikom broju ulazaka (i izlazaka) u Bobinac – Kozerinu pećinu i to u vrijeme srednjeg brončanog doba jer nema nikakva drugog traga iz mlađih (ili starijih) razdoblja, a i svi su nalazi izgleda bili potpuno netaknuti. Prema toj hipotezi, na temelju izlizanosti stijene na uporištima pri prolasku nezgodnog dijela glavnog kanala (i uz višedesetljetno iskustvo

Cjelovita posuda, Bobinac – Kozerina pećina (foto: SK Ursus spelaeus)

istraživačke ekipe u speleoarheologiji), radilo bi se o barem 1000 prolazaka, ako ne i znatno više. Radi li se o ulasku većeg broja ljudi u kraćem razdoblju ili o ulasku manjeg broja ljudi u dužem periodu, nije moguće reći, kao ni u slučaju brojnih drugih primjera pećinskih lokaliteta. Ipak, na nešto dulju uporabu (barem duže od stoljeća, iako možda ne nužno sustavno), upućuje raspon dobivenih datuma analizama uzoraka metodom C-14.

O samoj namjeni lokaliteta također nije lako suditi. Naime, mogućnosti su sljedeće: radi se o zbjegu, skladištu (vjerojatno ponajprije hrane) ili o svetištu. Isključena je hipoteza da se radi o stalnom boravištu, zbog iznimne nepristupačnosti i skučenosti prostora. Na temelju eksperimentiranja, a zapravo iznošenja cjelovitih posuda iz zadnje dvorane, ustanovljeno je da je i postupak unošenja bio iznimno težak i da je, osim spretnosti i velikog strpljenja, zahtijevao i suradnju najmanje dvoje ljudi, a vjerojatno i više njih.
Moguće je i da je istodobno riječ i o zbjegu i o skladištu, na što upućuju brojne posude, ali postament sagrađen ljudskom rukom na kraju pećine upućuje na mogućnost i da se radi o svetištu.

Prema iskustvu istraživačke ekipe, radi se o iznimnom arheološkom lokalitetu, gdje je zahvaljujući braći Bobinac otkriveno nalazište koje je potpuno netaknuto tijekom više od triju tisućljeća. Stratigrafska situacija nije bila vrlo komplicirana, uz sve specifičnosti speleoarheoloških lokaliteta, a nalazi su (uglavnom posude) u najvećem dijelu očuvani. Istraživanja, njihov tijek i naknadne analize pokazuju da se radi o vrlo nepristupačnoj pećini, koja je upotrebljavana isključivo u srednjem brončanom dobu, ali barem stoljeće i pol, što je zaključeno na temelju usporedbe rezultata analiza C-14 više uzoraka. Skrivenost ili teška pristupačnost ulaza i unutrašnjosti pećine, zajedno s brojnošću izvrsno očuvanih nalaza, upućuje na to da su posude (čija namjena vjerojatno nije bila svakodnevna ili uobičajena) brižno unošene.
Uz razmatranje hipoteza o namjeni pećine Bobinac – Kozerina u srednjem brončanom dobu, nije na odmet ni spomenuti da je taj lokalitet na istom brdskom hrptu i na otprilike jednakoj nadmorskoj visini te samo nešto preko kilometar udaljen zračnom linijom od čuvenog srednjobrončanodobnog lokaliteta – pećine Bezdanjače pod Vatinovcem, koja je datirana u isto vrijeme.
Pećina Bobinac – Kozerine je istražena, a svi pokretni nalazi izvađeni su iz znanstvenih, ali i sigurnosnih razloga i pohranjeni su u Muzeju Like Gospić. Jedina potrebna buduća istraživanja možda su istraživanje i razgradnja spomenutog artificijelnog postamenta na kraju pećine koji možda krije neke odgovore, a svakako i pitanja.

Literatura

Arhiv SK Ursus spelaeus, Karlovac

Tatjana Kolak
Krešimir Raguž
Hrvoje Cvitanović
Nataša Cvitanović
Neven Šuica
Boris Olujić

Summary

In 2019, the research project on the Bobinac-Kozerina cave near Sinac continued. Through several years of exploration, the cave revealed intriguing archaeological finds, including intact ceramic vessels, traces of burning in the last chamber, well-preserved pieces of wood stacked in the middle of the cave, and fragments of ceramic vessels in the first chamber and a small channel at the bottom of the cave. It appears that people entered the Bobinac-Kozerina cave multiple times, bringing ceramic vessels with an unknown content, lighting fires inside, dwelling, bringing wood, and constructing a stone platform at the very end of the cave. The worn surfaces of the rocks, visible at several points suitable for grip when passing through the cave's interior, and a large quantity of ceramic vessels suggest multiple uses by several individuals. There are various hypotheses about the purpose of the cave in prehistory. Was it a sacred or secular space, perhaps a kind of sanctuary or a refuge in times of trouble? Based on the analyses conducted so far, it can be concluded that the findings date back to the Middle Bronze Age.

Redni broj: 329
Lokalitet: Brinje – Humac – *oppidum Monetium*
Naselje: Brinje
Grad/općina: Brinje
Pravni status: Z-312
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: terenski pregled, sondažno iskopavanje

Od svibnja do listopada 2019. arheološki je istražen lokalitet Humac u Brinju (k.č. 5981/1, k.o. Brinje). Istraživanje se sastojalo od terenskog rekognosciranja i sondažnog iskopavanja, uz obradu podataka, geodetsko i zračno snimanje. Lokalitet je rekognosciran i fotogrametrijski snimljen da bi se prostorno locirale arheološke strukture koje definiraju areal predrimskog i rimskog naselja *Monetium*. Sondažno iskopavanje provedeno je radi prikupljanja relevantnih informacija o kulturnim slojevima i arheološkim pokretnim i nepokretnim nalazima na predmetnom

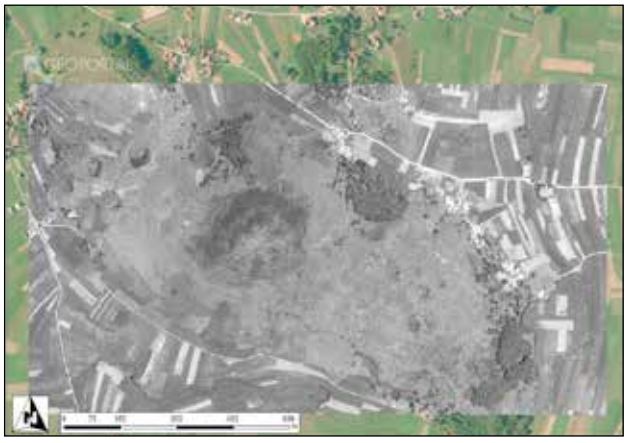

Ortofoto snimka iz 1968. rektificirana na ortofoto iz 2011., s vidljivim terasama gradinskog naselja na Humcu (izradila: V. Glavaš)

prostoru. Istraživanja su obavili djelatnici i studenti Odsjeka za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Stručnu ekipu činili su prof. dr. sc. Miroslav Glavičić (voditelj istraživanja), doc. dr. sc. Vedrana Glavaš (zamjenica voditelja), Maja Grgurić, dipl. arheo. (dokumentaristica) te studenti Fabijan Barić, Eugen Fritz Prgomet, Pio Domines Peter, Adrian Kusačić i Dino Molnar. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture.

Lokalitet Humac arheološki je lokalitet gradinskog tipa, smješten u Brinjskom polju JI od središta mjesta. Budući da Humac dosad nije arheološki istražen, prilikom rekognosciranja terena trebalo je locirati vidljive arheološke strukture koje određuju areal predrimskog i rimskog naselja (*oppidum Monetium*). Teren je rekognosciran na temelju prikupljenih podataka iz literature i posebno navoda nekolicine starijih mještana, koji svjedoče o nekada dobro vidljivim podzidima terasa i postojanju zidanih struktura na istočnom obronku lokaliteta. Za vizualnu percepciju lokaliteta dobro su poslužile i stare zračne snimke, budući da je danas gotovo cijeli vršni prostor brijega obrastao u gustu šumu, a podnožje zaraslo u šikaru koja je mjestimice i neprohodna. Lokalitet je u više navrata rekognosciran 2019., prilikom čega je uočena iskolčena trasa protupožarnog šumskog puta, koji sljedeće (2020.) godine oko brijega namjerava probiti i urediti lokalna šumarija. Budući da iskolčena trasa prati dokumentiranu razinu donje terase lokaliteta, probijanje protupožarnog puta uvelike prijeti devastaciji lokaliteta, osobito ako se građevinski radovi izvedu teškom mehanizacijom i bez stručnog nadzora. Tijekom rekognosciranja na istočnoj strani podno glavice brijega u gustoj borovoj i bukovoj šumi lociran je areal s građevinskim ostacima zidanih antičkih objekata, koje u sljedećoj istraživačkoj fazi treba dokumentirati sondažnim arheološkim istraživanjima.

Na Humcu je 1965. slučajno pronađena oštećena mramorna glava Okavijana/Augusta, koja je bila dio kipa službeno postavljenog u čast prvoga cara tijekom posljednjih desetljeća 1. st. pr. Kr. (Glavičić, Cambi 2017). Da bi se provjerio navod g. Ivana Bićanića, nalaznika koji tvrdi da je mramornu glavu pronašao u gomili kamenja u vrtači u podnožju glavice na SI dijelu lokaliteta te da se u istoj gomili nailazilo obrađeno kamenje i ulomci keramike, odlučeno je da se arheološki istraži mjesto nalaza.

U vrtači (E393081 N4984287) na gomili koju je pokazao nalaznik iskopana je Sonda 1 (veličine cca 8x7 m). Gomila je po sredini bila devastirana jer je riječ o udubljenju promjera cca 2,5 m i dubine do 0,5 m, koje je navodno 1965. iskopao nalaznik glave u potrazi za novim nalazima. Iz toga udubljenja izraslo je nekoliko visokih stabala graba, čije je korijenje isprepleteno oko kamenja znatno otežavalo iskopavanje.

Sonda 1 postavljena je na prostoru vrtače koja tijekom postojanja naselja nije bila upotrebljavana u naseobinske svrhe. To potvrđuje uslojenost depozita unutar sonde u kojoj nije primijećena naseobinska stratigrafija, tj. kulturni sloj nastao je padinskim procesima, na što upućuje veća količina amorfnog kamenja različitih veličina te humusni sloj koji je jednakog sastava i konzistencije od razine današnje površine do dubine od 1,3 m. Iako tijekom istraživanja nisu pronađeni ostaci kamene plastike ili arhitekture zbog kojih je istraženo baš to mjesto, u sondi su pronađeni

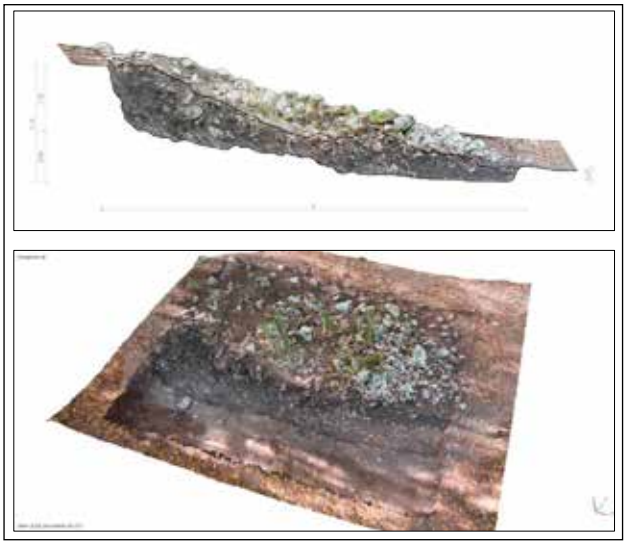

Presjek gomile i 3D model Sonde 1 (izradila: M. Grgurić)

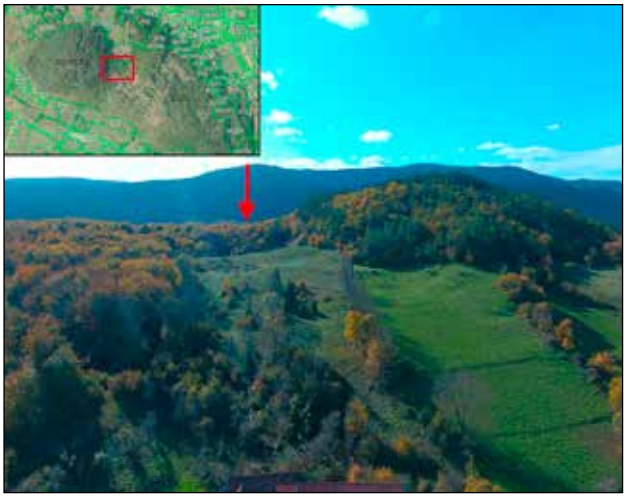

Pozicija Sonde 1 i pogled na lokalitet Humac sa sjevera (izradila: V. Glavaš)

ostaci materijalne kulture, poglavito keramički nalazi koji omogućuju nove i važne spoznaje o naseljenosti lokaliteta. Preliminarna analiza pokretnog materijala pokazuje prisutnost prapovijesne grube kuhinjske, ali i kronološki i tipološki raznovrsne antičke keramike. Tijekom iskopavanja pronađena je sjevernoitalska glatka *terra sigillata*, sjevernoitalska keramika tankih stijenki, sjevernoitalska reljefna *terra sigilata*, istočna A sigilata (prva polovica 1. st.), kampanska kuhinjska keramika (pompejska kuhinjska keramika – 1./2. st.), panonska keramika (2. st.), sjevernoafrička A produkcija (Hayes 9, 2. st.) te sjevernoafrička *terra sigillata* (od 3. do 5. st.). Pronađeni keramički materijal upućuje na kontinuiranu naseljenost lokaliteta od prapovijesti do 4./5. st.

Opisana su istraživanja bila prva arheološka istraživanja na lokalitetu Humac u Brinju, čiji su rezultati nedvojbeno dokazali da je ondje tijekom željeznog doba formirano poveće naselje gradinskoga tipa, koje egzistira i tijekom antike. Arheološkim je istraživanjima definitivno potvrđeno da na brijeg Humac u Brinju treba ubicirati *oppidum Monetium*, središte japodskih Monetina spomenutih u historijskim

vrelima prilikom opisivanja Oktavijanova vojnog pohoda u Japodiju 35. g. pr. Kr.

Literatura

Glavičić, Cambi 2017 M. Glavičić, N. Cambi, Glava Augusta iz Brinja u svom historijskom i arheološkom kontekstu, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 59, Zadar, 2017: 1 – 19.
Patsch 1900 K. Patsch, Die Lika in römischer Zeit, Schriften der Balkankommission, Antiqarische Abtheilung, I, Wien, 1900: 29.

prof. dr. sc. Miroslav Glavičić
doc. dr. sc. Vedrana Glavaš

Summary

In 2019, field reconnaissance and trenching were carried out at the site of Humac near Brinje. Since there had been no previous archaeological investigations at Humac, the terrain reconnaissance was aimed at locating visible archaeological structures that approximately define the area of the pre-Roman and Roman settlement (*oppidum Monetium*). During the survey on the eastern side, at the foot of the hill, an area with remains of constructed ancient building walls was identified. These structures will be documented in the next phase of research through archaeological trenching. Trench 1 was placed on a cairn in a sinkhole on the SE slope of Veliki Humac, where, in 1965, a marble head of Octavian/Augustus was accidentally found. Based on typological characteristics, it is dated to the last decades of the 1st century BC. The ceramic material found in the trench indicates continuous habitation of the site from prehistoric periods to the 4th/5th century AD. Archaeological investigations definitively confirmed that the hill of Humac in Brinje is the location of the *oppidum Monetium*, the centre of the Iapydic Monetini mentioned in historical sources in the descriptions of Octavian's military campaign in Iapodia in 35 BC.

Redni broj: 330
Lokalitet: Brušane – Cimiter
Naselje: Brušane
Grad/općina: Gospić
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 12. do 27. srpnja 2019. trajalo je probno arheološko istraživanje na lokalitetu Brušane – Cimiter. Voditeljica radova bila je dr. sc. Tatjana Kolak iz Muzeja Like Gospić, a sudjelovali su Iva Maras, muz. tehničarka i četiri pomoćna radnika. Arhitektonsku snimku postojećeg stanja izradila je tvrtka ArheoPlan d.o.o. Sredstva za radove osigurala je Rimokatolička župa sv. Martina biskupa, Brušane.

U podnožju ličke strane Velebita, na povijesnoj komunikaciji između Like i Podgorja (Karlobaga) smjestilo se selo Brušane. Najstariji dio, signifikantnog toponima Staro selo, začetak je današnjeg naselja uz glavnu prometnicu. U arheološkoj literaturi poznato je do sada po slučajnim prapovijesnim nalazima dviju brončanih fibula tipa *certosa* i brončane pincete, koje su na temelju svojih odlika datirane u 5. st. pr. Kr. Samo prema crtežu i podatku Mijata Sabljara oko 1845. – 1850., ondje je pronađena karolinška ostruga datirana u 9. st.
Za potrebe Konzervatorske podloge za izradu Prostornog plana Grada Gospića, godine 2002. i 2003. rekognosciran je teren te je taj lokalitet evidentiran kao položaj srednjovjekovnog sakralnog objekta i pripadajućega groblja.
U današnjoj župnoj crkvi sv. Martina čuva se i kamena greda s glagoljskim natpisom, koji prema objavi B. Fučića, glasi: *Let Gospodnjih 1512, v to vr(ime...)*. S obzirom na pronađene ostatke nekadašnje srednjovjekovne crkve na Cimiteru, vrlo je vjerojatno da je greda s natpisom prvotno stajala u toj crkvi, a potom je prenesena i uzidana sekundarno prilikom gradnje današnje župne crkve (1834.). Prilikom raščišćavanja gusto izraslog raslinja na tom položaju (različito navedeni toponim: Crkvina, Cimiter 1 ili Cimiter pod Glavicom), što je obavio župnik i župljani, godine 2018. pronađen je gotovo cjelovit kameni poklopac rimske urne, očito sekundarno ugrađen u nekadašnju crkvenu arhitekturu. Važno je da je 1411. na tim prostorima zabilježena prisutnost i djelovanje pavlinskog reda, pa je toponim Pavlinov vrh i Pavlinovo vrilo, koji se nalaze iznad položaja arheološkog lokaliteta, možda poznat pučkoj memoriji.
Probno iskopavanje orijentirano je na dobivanje što više podataka o ostacima arhitekture, stoga je započelo otvaranje i praćenje linije zidova i definiranje oblikovanja svetišta. Taj povišeni plato, koji obrubljuje i nekadašnja suhozidna cinktura te s istočne i južne strane put iz smjera Starog sela, obrastao je visokim drvećem (jasen, klen) ili osobito nešto nižim grmolikim vrstama (lijeska), što je dodatno usporavalo iskopavanje. Utvrđeno je da se arhitektonski ostaci nalaze odmah ispod šumskog humusa (Sj. 1), a najveći dio njih je razorilo ili učvrstilo gusto korijenje. Istraživanje je započelo otvaranjem južnog zida (Sj. 2) broda crkve, gdje su se na površini već uočavala dva lijepo obrađena klesanca te uz poziciju gdje je 2018. otkriven poklopac rimske urne.
Već prilikom samog čišćenja evidentirano je da se uz unutarnje lice Sj. 2 nalaze ostaci tanjih kamenih glatkih ploča (Sj. 3), koje su ostatak nivoa nekadašnjeg poda crkve, a u tu je svrhu poslužio i naopako okrenut poklopac rimske urne. I tijekom daljnjeg istraživanja uz unutarnja lica zidova otkriveni su identični ostaci poda. Ploče su bez veziva slagane na žutosmeđu zemlju tvrđe konzistencije, sa zanemarivom prisutnošću usitnjene žbuke (Sj. 4). Moguće je ipak da se vezivo tijekom vremena rastočilo, što je zamijećeno i kod samih zidanih struktura, osobito u zapadnom dijelu objekta. Širina Sj. 2 iznosi 80 cm, s tim da je uz JZ ugao pronađena temeljna stopa u širini 10 – 15 cm. Građen je većim kamenim blokovima domaćeg vapnenca na oba lica, od kojih je manji očuvani dio kvalitetno klesan, a sredina je ispunjena sitnijim kamenom. Upotrebljavan je i brusni kamen te prirodni blokovi koji zasigurno potječu iz vodotokova u okolici. Prilikom definiranja južnog ramena crkve, a već i vađenja rimskog poklopca, otkrivena je zidana struktura, orijentirana u smjeru J-S, prislonjena na Sj. 2, identično građena, za koju se u ovoj fazi istraživanja može pretpostaviti da

Pogled na ostatke crkve (snimka: A. Kovačević)

Pretpostavljena pozicija ulaza i ostatak pločastog poda (foto: T. Kolak)

Poklopac rimske urne, sekundarno ugrađen u pod crkve, nakon podizanja 2018. g. (foto: T. Kolak)

je riječ o temelju trijumfalnog luka ili povišenju apsidalnog prostora (Sj. 5). Širina mu iznosi 70 cm.

Zanimljivost je da je kao temelj za gradnju napravljena zidana struktura (Sj. 6.), za što je upotrebljavan srednje krupan kamen, obilno zaliven žbukanim vezivom i jednako je upotrebljavan kao podloga za gradnju Sj. 2 i zida apside (Sj. 8) te je u potpunosti očuvan u istočnom i JI dijelu istražene površine.

Čini se da je zid apside (Sj. 8) očuvan u najvećoj visini, čemu je možda uzrok i to što korijenje jasena leži na ostacima arhitekture. Nešto sjevernije od tjemena otvoreno je vanjsko lice apside te je utvrđeno da je riječ o polukružno oblikovanom, vjerojatno produljenom svetištu. Ujedno je kod tjemena napravljen iskopni štih kako bi se evidentirala širina zida apside, koja iznosi 1 m (95 cm).

Crkva je orijentirana posve pravilno u smjeru istok-zapad, sa svetištem na istoku i s ulazom na zapadu. Zapadni pročelni zid (Sj. 7) razoren je vjerojatno u prvoj polovici 19. st., kada je kamen s tog lokaliteta poslužio za gradnju današnje župne crkve te je od njega ostala sačuvana razvučena linija sitnog kamena. U južnom se dijelu ipak može prepoznati da je moguća širina tog zida bila 100 – 110 cm, odnosno 120 cm, uključujući i temeljnu stopu.

Položaj ulaza (Sj. 10) utvrđen je na temelju relativno pravilne okomite linije naslaganog kamena u zidu s južne strane te klesanca (pomaknutog djelovanjem korijenja) sa sjeverne strane, kao i podnim pločama koje ulaze u strukturu zida. Pretpostavljeni su gabariti ulaza 120 – 130 cm, jer ne postoje apsolutni elementi za definiranje.

Kao što je u cijelosti razoren JZ ugao crkve, tako ni SZ nije ostao očuvan. Sjeverni zid broda crkve (Sj. 9) već je u nekom razdoblju (od 19. st. pa nadalje) bio predmetom raskopavanja (osobito u središnjem dijelu zida), što se vidjelo na temelju poveće udubine obrasle raslinjem.

Stoga je iskop Sj. 9 izveden od tog središnjeg dijela zida do SZ ugla te su također otkriveni ostaci i dobro očuvane

zidane strukture. Širina zida (Sj. 9) kao i u slučaju Sj. 2 iznosi 80 cm, s tim da mjestimice doseže i 90 cm.
U gradnji je upotrebljavana i sedra. To je zaključeno jer je pronađeno nekoliko manjih elemenata, osobito uz apsidu i na zapadnom pročelnom zidu, te se pretpostavlja da je od nje rađen svod ili gornji dijelovi arhitekture, osobito vjerojatnog zvonika na preslicu.
Toponim, a i uobičajeno formirano groblje uz sakralni objekt, pretpostavlja i nekadašnje župsko groblje na tom položaju, stoga je istraživanje bilo orijentirano isključivo na otvaranje arhitekture, bez zadiranja u dublje slojeve. Manja količina dislociranih ljudskih kostiju (pronađena uglavnom uz razorene dijelove arhitekture, i to s vanjske strane) jasno potvrđuje da je dio grobova devastiran prilikom razgradnje objekta.
Sveukupno je pronađeno tek nekoliko keramičkih ili kovinskih nalaza i gotovo svi potječu iz sloja šumskog humusa. Tri kovana željezna čavla, od kojih jedan možda pripada drvenom lijesu (Sj. 1/9), pronađena su na trima različitim mjestima (Sj. 1/7 i Sj. 6/5). Veći broj ulomaka iste keramičke posude pronađen je u korijenju jasena (Sj. 1/6), a jedan malen ulomak keramike rađen na lončarskom kolu, zajedno s mogućim okovom ključanice od tanjeg željeznog lima, na SZ uglu (Sj. 1/9). Zidovi crkve bili su oličeni fino granuliranom bijelom žbukom, što potvrđuje malen ulomak pronađen u Sj. 1/10.

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

In July 2019, a trial archaeological excavation was conducted at the site of Brušane – Cimiter. The village of Brušane is located at the foot of the Lika side of Velebit, on the historical route between Lika and Podgorje (Karlobag). Preliminary findings suggest that the church was probably built in the Gothic period, although it exhibits extended Romanesque features in the sanctuary and even, to some extent, a building ratio of 1:2. The overall length of the structure in external dimensions is 14 m, with a width of 7 m. The internal length of the nave is also 7 m, while the sanctuary measures 4.20 m (excluding SU 5–70 cm) in internal length. Comparing this sacred structure with previously investigated medieval churches in Smiljan (Crikvine in Čovine and Crkvina pod Bogdanićem), the Brušane sacred structure is the largest in dimensions and differs in the degree of architectural preservation, although only future research will provide the final results.

Redni broj: 331
Lokalitet: Caska – k.č. 1943/1, 1943/14, 1943/15 i 1959/6
Naselje: Caska
Grad/općina: Novalja (otok Pag)
Pravni status: Z-7664
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U travnju i svibnju 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet u Caski na otoku Pagu, na četirima katastarskim česticama unutar zaštićene arheološke zone, na kojima se planirala gradnja stambenih objekata (k.č. 1943/1, 1943/14, 1943/15 i 1959/6). Istraživanja je vodila Anamarija Kurilić, a ekipu su činile zamjenice voditeljice Z. Serventi i M. Jurjević te studenti Sveučilišta u Zadru.

Na kopnu i u podmorju uvale Caska kod Novalje na otoku Pagu već odavno su poznati tragovi antičke arhitekture i nekropole, a koji su tek manjim dijelom bili sustavno istraživani (Kurilić 2008; 2008a; 2009; 2011; Batur, Radić Rossi, Boetto 2017).
Tri čestice istraživane 2019. smještene su jedna pokraj druge i u neposrednoj blizini lokacija na kojima su pronađeni ostaci antičke stambene arhitekture (Kurilić 2009; Skelac 2006). To su k.č. 1943/1, 1943/14 (investitor D. Rakip) i 1943/15 (investitor D. Čemeljić), dok je četvrta nešto udaljenija od njih i nalazi se u podnožju brda Sv. Jurja (k.č. 1959/6, investitora F. Jurilja). Sonde su postavljene na područja na kojima su planirani građevinski radovi te su u skladu s tlorisima planiranih objekata postavljane četvrtaste, odnosno L-sonde. Samo jedna od istraživanih čestica pružila je konkretne arheološke nalaze i strukture (k.č. 1943/15), dok su na ostalima oni ili posve izostali (k.č. 1959/6) ili su se nalazili samo usitnjeni artefakti izvan arheoloških struktura (1943/1 i 1943/14).

K.č. 1943/1 S obzirom na smještaj katastarske čestice i rezultate prethodnih arheoloških istraživanja na obližnjim česticama (Kurilić 2008; Skelac 2006; v. i niže, k.č. 1943/14), ali i na arheološki nadzor 2012. sa susjedne k.č. 1943/10, prilikom čega nisu pronađeni arheološki ostaci (Izvješće A. Kurilić od 13. lipnja 2012. g.), postavljena je jedna sonda L-tlorisa (5x8x2 m), na području na kojem je planirana gradnja stambenog objekta.
Ispod površinskog, recentnog sloja, prosječne debljine 90 – 105 cm, u kojem su se povremeno nalazili sitniji ulomci antičke keramike, pojavio se sloj crnosmeđe zemlje s podosta usitnjenih ulomaka antičke keramike i malo sitnijeg kamenja (SJ 002). Mjestimice su se pojavljivali i ulomci uništene žbuke, gari, željezni čavli i klinovi (?), ulomci željezne zgure, stakleni ulomci, ali i raspadnuti ulomci bronce i željeza, kao i dva manja, dosta korodirana brončana

Caska – položaji istraživanja 2019. g. (izradila A. Kurilić; podloga Geoportal DGU)

Caska, k.č. 1943/15 – Zid 1 (SJ 006) – pogled na sjeverno lice (foto: M. Jurjević)

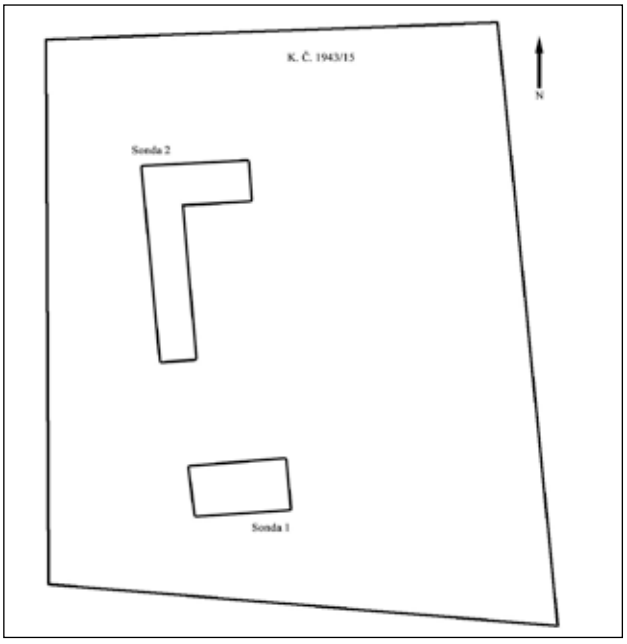

Caska, k.č. 1943/15 – položaj sondi (izradila A. Kurilić)

novčića (PN 001 – PN 002) te fragmenti možda još dvaju primjeraka brončanog novca (PN 003 – PN 004). Čini se da takva usitnjenost nalaza pokazuje trag dugotrajne poljoprivredne aktivnosti (možda već antičke, a svakako postantičke), tijekom koje su ostaci antičke djelatnosti razvukla po velikoj površini. Taj je sloj, prosječne debljine 20 – 30 cm, umnogome sličan SJ 016 na susjednoj k.č. 1943/14.
Ni u sljedećem sloju (SJ 003: sloj crvenkaste zemlje u kojoj ima mnogo kamenih grumenčića i vrlo rijetkih ulomaka keramike) nije bilo intaktnih nalaza ili ikakvih struktura. Debljina sloja varira od 15-ak cm do 40-ak cm, što se može objasniti prirodnim padom terena i/ili erozijom. Ispod tog sloja, na prosječnoj dubini od 1,70 m, identificiran je geološki, sterilan sloj.

K.č. 1943/14. I na toj je čestici, smještenoj sjeverno od prethodne, postavljena sonda L-tlorisa (8x8x2 m) na području na kojem je planirana gradnja stambenog objekta.

Caska, k.č. 1943/15 – Zid 2 (SJ 010) – pogled na sjeverno lice (foto: M. Jurjević)

Ispod površinskog sloja (SJ 001: zemlja smeđe boje u kojoj gotovo da nema kamenja ni drugih primjesa, dubine oko 70 cm), slijedi sloj crvenkastosmeđe zemlje u kojoj se nalazi dosta kamenčića, ali iznimno malo arheoloških nalaza (SJ 003). Sloj je prosječno debeo oko 20-25 cm na južnom dijelu, ali postaje deblji prema sjeveru, gdje doseže čak 60 cm, iako je posvuda nešto tanji na istočnoj nego na zapadnoj strani. Unutar tog sloja, na južnom kraju zapadnog dijela sekcije C (krak L-sonde koji se proteže u smjeru sjever-jug), pojavio se tanak omanji proslojak od žućkaste zemlje (SJ 004), najveće debljine 20 cm i duljine oko 1,50 m. Ispod SJ 003 slijedi SJ 005, koji mu je sastavom tla vrlo sličan, ali u kojem uopće nema nikakvih arheoloških (ili ikakvih drugih nalaza), odnosno to je sterilan sloj (a možda i geološki). Sloj je identificiran u prosječnoj debljini od 10-ak cm.
Dakle, ni prilikom istraživanja na toj katastarskoj čestici nisu pronađeni intaktni arheološki nalazi, iako se došlo do dubine od 1,20 do 1,30 m, što ne iznenađuje s obzirom na to da ni na susjednoj čestici (k.č. 1943/10) nisu uočeni nikakvi nalazi, čak i na dubini od 2,5 m. Sitniji se keramički ulomci vrlo vjerojatno nalaze u slojevima kao rezultat erozije i gospodarskih aktivnosti, prilikom kojih su se raznosili nalazi s drugih lokacija. Na dnu iskopa nije više bilo nikakvih nalaza, pa se može zaključiti da se stiglo do sterilnog sloja.

K.č. 1943/15. Ta je katastarska čestica smještena s južne strane k.č. 1943/10, koja je probno istražena 2007. (Kurilić 2008) te je na njoj obavljen arheološki nadzor 2012. (Kurilić 2012), a nedaleko od ostataka antičke arhitekture istraženih 2005. i 2006. godine (Skelac 2006). S obzirom na takav smještaj i na rezultate arheoloških istraživanja na nekima od obližnjih čestica, postavljene su dvije sonde, obje na područjima gdje je planirana gradnja. Jedna je bila postavljena na južnom dijelu čestice, bliže cesti, gdje je planirano postavljanje bazena (Sonda 1), a druga u sjevernom dijelu čestice, unutar planiranih gabarita stambenog objekta (Sonda 2). Ona prva, bliže arhitektonskim ostacima istraživanima 2005. i 2006. (Skelac 2006), imala je konkretne arheološke rezultate, dok je ona druga umnogome bila slična situaciji na susjednoj k.č. 1943/1. Sonda 2 imala je

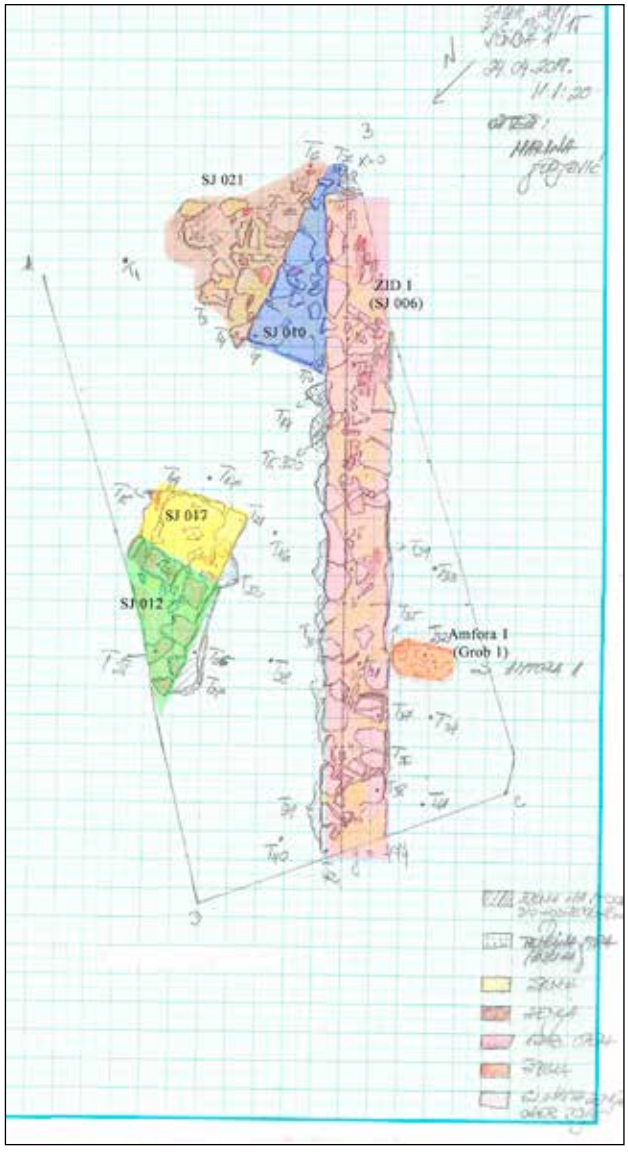

Caska, k.č. 1943/15 – zidane strukture u Sondi 1 (crtež: M. Jurjević; doradila A. Kurilić)

L-tloris i njezine dimenzije bile su 8x4x2 m. U njoj su identificirane tri stratigrafske jedinice: SJ 003 – relativno plitak (10 – 15 cm) površinski sloj smeđožućkaste, pomalo pjeskovite zemlje (koja je svojom strukturom drugačija od površinskog sloja (SJ 001) u Sondi 1, a mnogo sličnija tamošnjoj SJ 002), u kojem je jedva bilo arheoloških nalaza, ali je bilo recentnih; SJ 004 – sloj tamnooker boje, glinasto-pjeskovitog sastava i također gotovo posve bez arheoloških nalaza; SJ 005 – tamnije smeđa zemlja u kojoj se uočava nešto veća učestalost ulomaka rimske keramike nego prije (te jedan trn brončanog čavla četvrtastog presjeka [PN 001], nađen na prijelazu iz SJ 004 u SJ 005), ali i dalje u gotovo neznatnim količinama. Ta SJ pojavila se na dubini od 60 do 70 cm i budući da se ni u njoj nisu nalazili intaktni arheološki nalazi, odlučeno je napraviti manju testnu sondu kojom bi se ustanovilo stanje u dubljim slojevima na tom području = Sonda 3. Ta je dodatna testna sonda (2x1 m) postavljena unutar gabarita Sonde 2, otprilike po sredini uzdužnog kraka Sonde 2 (kraka koji se proteže u smjeru S-J). Sonda se nalazila i dalje unutar SJ 005, a kako ni na dubini od oko 1,2 m od površine terena i dalje nije uočen intaktan arheološki sloj, odlučilo se završiti iskopavanje u tom dijelu parcele, a u suglasnosti s nadležnim konzervatorima.

Sonda 1 (2,5x5 m), kako je već istaknuto, sadržavala je konkretne arheološke ostatke. Ondje je identificiran veći broj SJ, ukupno 20, od kojih se dva mogu pripisati recentnijim slojevima (humusni sloj – SJ 001 i sloj smeđožućkaste zemlje – SJ 002), a ostali kulturnim slojevima. Na prosječnoj dubini od 70 cm pojavili su se prvi ostaci koji su najavili prisutnost antičkih struktura. Identificiran je jedan zid, koji se protezao približno u smjeru I-Z, i to dijagonalno kroz cijelu sondu (Zid 1 = SJ 006). Zid je građen od nepravilnog nevelikog kamenja, pritesanoga s vanjske strane i vezanoga obilatom upotrebom bijele žbuke. Žbuka je slabije sačuvana na istočnoj strani sjevernog lica. Kamenje je grubo uslojeno. Debljina zida iznosi 45 – 50 cm, a ukupna istražena dužina iznosi oko 4,5 m. Maksimalna sačuvana visina zida (zajedno s tankim utemeljenjem) iznosi 58 cm. Nisu ustanovljeni zidovi iz iste građevne faze koji bi se sastavljali s njim.

Stratigrafske situacije sjeverno i južno od Zida 1 u potpunosti su različite. Na prostoru između Zida 1 i južnog profila Sonde 1, ispod SJ 002 najprije se pojavila smeđa, vrlo kompaktna zemlja, prosječne debljine oko 45 cm, i s tek nešto malo ulomaka građevne keramike, žbuke i kućica kopnenih puževa (SJ 007), što možda indicira pripadnost vanjskom ambijentu. Nasuprot tome, na prostoru između zida i sjevernog lica sonde, u sloju tamnije smeđe zemlje nalaze se brojni ostaci keramičkih ulomaka (građevne keramike, amfora i posuđa) (SJ 008). Ondje je u sloju bilo i nešto tragova gara, osobito oko strukture sjeverno do Zida 1 (SJ 009).

Spomenuta SJ 008 bila je najbogatija arheološkim nalazima u Sondi 1. Započela je na oko 70 cm od površine tla i bila je prosječno debela 15 – 20 cm te se manje-više protezala cijelom duljinom Sonde 1, od sjevernog lica Zida 1 prema sjevernom profilu sonde, ali i u istočnom dijelu sonde, ispod SJ 011. Čini se da je to sloj obrušenja antičkih struktura. U istočnom dijelu sonde, a osobito u njezinu sjeveroistočnom kutu, nalazi se velika koncentracija školjaka (osobito volaka) i životinjskih kostiju. Ondje je nađeno i najviše posebnih nalaza: dvije brončane udice (PN 002, PN 003) i jedan ulomak fino polirane kamene pločice (možda od oplate zida ili popločenja?) u južnijem dijelu dotične zone te pet primjeraka koštanih igala (PN 004 – PN 008) u sjeveroistočnom kutu. Zamjetno je da je upravo ondje vrlo velika koncentracija nalaza, za razliku od istoga sloja u prostoru između Zida 2 i SJ 012 / SJ 017, gdje jedva da ima nalaza (što bi možda moglo ići u prilog hipotezi da se ondje nalazio nekakav prolaz), dok se u SZ kutu sonde u sastavu SJ 008 nalaze vrlo brojni ulomci građevne keramike, gusto nagomilani jedan na drugi. U tom je kutu nađen i jedan ulomak žrvnja. Uz sjeverno lice Zida 1, u ravnini prostora između SJ 010 i SJ 012 / 017 nađena je i jedna *spica*.

U istočnom kutu sonde, Zid 1 svojom je gradnjom uništio stariju strukturu (Zid 2 = SJ 010), možda bazu četvrtastog stupa ili nekog drugog potpornja, zidanu od kamenja i ulomaka tegula te vezanu žućkastobijelom žbukom, koja se proteže približno u smjeru sjever-jug. Na južnom i zapadnom kraju uništena je prilikom gradnje Zida 1. U njezinu

se nastavku, nakon jedne praznine od oko 1,2 m, nalazi četvrtasta struktura SJ 012 / SJ 017, kvalitetno građena od slojeva posloženih opeka vezanih crvenkastom žbukom (SJ 012), koja je u jednoj mlađoj fazi doživjela dogradnju slabije kvalitete, pri čemu su dominantno upotrebljavani kamen i bijela žbuka (SJ 017). Time se na lokalitetu mogu ustanoviti najmanje tri, ako ne i četiri faze gradnje. Maksimalna debljina istočnog lica SJ 017 (a time i SJ 012) iznosi 72 cm, a maksimalna širina obiju struktura – s jedine vidljive, zapadne, strane – iznosi 134 cm (SJ 012: 89 cm, SJ 017: 45 cm). Temeljna stopa u pravom smislu riječi ne postoji, već je temeljni dio formiran proširenjem na najnižem dijelu strukture.
Uz donji red kamenja na sjevernoj strani Zida 2 javlja se nepravilno proširenje (SJ 021) građeno od kamenja i ulomaka keramike povezanih žbukom, koje je imalo ulogu njegove temeljne baze (stope). Na zapadnoj strani zida nema temeljne stope, već je kao temelj služio deblji nanos žbuke.
U SJ 018, neposredno uz južno lice Zida 1 i postavljen okomito na njega, pronađen je grob u amfori (Amfora 1 = Grob 1) vrlo malog djeteta, vrlo vjerojatno dojenčeta ili čak nedonoščeta. Amfora je postavljena između zida i južnog profila sonde, pod koji se dijelom i podvlači pa se taj njen manji dio nije mogao istražiti. Bila je zažbukana i pokrivena ulomcima tegula. Okružuje ju red kamenja koji je povezan i prekriven žbukom. Na svojoj sjevernoj strani bila je položena na temeljnu stopu Zida 1. Uz kosti je bio pronađen morski puž.
U toj stratigrafskoj jedinici pojavljuju se dijelovi većih nakupina bijele žbuke i/ili građevne keramike, što su najvjerojatnije ostaci obrušenja zida i krovišta(?), a povremeno se javljaju i grumeni pougljene tvari.
Od sitnih nalaza iz te sonde također valja istaknuti ulomak tegule s pečatom LIBON(?)[− (PN 009 u SJ 014, uz SI kut SJ 017), koji je za sada jedinstven, a koji bi se možda mogao povezati s nekim članom gensa *Scribonia*, možda upravo s Lucijem Skribonijem Libonom (cos. 34. g. pr. Kr.), koji je bio aktivan u Iliriku 49. g. pr. Kr.

K.č. 1959/6 Ta je čestica nešto udaljenija od triju prethodnih, ali podno drugog važnog lokaliteta na tom području, onog Sv. Jurja. Istražena je sonda veličine 5x2 m, pri čemu su definirani vrlo ujednačeni i jednostavni stratigrafski odnosi, odnosno odmah ispod humusnog sloja (SJ 001) nalazi se arheološki sterilan sloj crvenkastosmeđe zemlje (SJ 002), koji se nastavlja u dubinu od preko 2 m. Arheološki nalazi nisu pronađeni ni u humusnom sloju.

Literatura

Batur, Radić Rossi, Boetto 2017 K. Batur, I. Radić Rossi, G. Boetto, Caska – podmorje, HAG, 13/2016, Zagreb, Zagreb, 2017: 544 – 546.
Kurilić 2008 A. Kurilić, Caska – naseobinski dio, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 368, 369.
Kurilić 2008a A. Kurilić, Caska – nekropola, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 369 – 371.
Kurilić 2009 A. Kurilić, Caska – naseobinski dio, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 451 – 453.
Kurilić 2011 A. Kurilić, Kasnoantički stambeni objekt iz Caske (Cissa) na otoku Pagu, HAant, 20, Pula, 2011: 405 – 413.
Kurilić 2012 A. Kurilić, Arheološki nadzor nad zemljanim radovima na k. č. 1943/10 u Uvali Caska kod Novalje na otoku Pagu (13. lipnja 2012.), stručno izvješće Konzervatorskom odjelu u Gospiću, rukopis
Skelac 2006 G. Skelac, Caska – gospodarski kompleks, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 281 – 283.

Anamarija Kurilić

Summary

In spring 2019, rescue archaeological excavations were carried out in Caska cove on the island of Pag on four cadastral parcels (1943/1, 1943/14, 1943/15, and 1959/6). Complete archaeological remains were found only on one of them (cadastral parcel 1943/15), specifically in the south trench (Trench 1). The discovered architecture, thanks to the findings, can be roughly dated to the first centuries of the Roman Empire, and it is not excluded that the earliest phase dates back to the end of the 1st century BC. These architectural remains are likely to be associated with the rooms excavated about 50 meters to the south (on cadastral parcel 1941/24; see Skelac 2006).

Redni broj: 332
Lokalitet: Caska – uvala (podmorje i priobalje)
Naselje: Caska
Grad/općina: Novalja (otok Pag)
Pravni status: RRI-381, Z-7664
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje

U prvoj polovici lipnja 2019. trajalo je arheološko istraživanje podmorja i priobalja uvale Caska. Istraživanje je vodila udruga Institut za pomorsku baštinu ARS NAUTICA, u suradnji s Odjelom za arheologiju Sveučilišta u Zadru i Ronilačkim centrom FOKA iz Šimuna na Pagu. Kao i tijekom prethodnih godina, financijsku podršku za nastavak istraživanja pružili su Ministarstvo kulture i Grad Novalja.

Lokalitet Caska nalazi se na sjeveroistočnom dijelu otoka Paga, samo 3 kilometra zračne udaljenosti od grada

Amfora tipa Caska 1 na prijelazu kvadrata I7 i J7 (foto: M. Martinčak)

Pogled s turna/tunere na istraživani dio nalazišta (foto: M. Martinčak)

Grafit na ramenu amfore (foto: J. Glamać)

Ulomak uljanice iz površinskog sloja nalazišta (foto: J. Glamać)

Novalje. Riječ je o antičkom naselju smještenom uz sam rub plodnog Novaljskog polja, s posvjedočenim intenzivnim ljudskim aktivnostima od 1. do 3. st. Zahvaljujući rezultatima dosadašnjih arheoloških istraživanja, obalni objekti interpretirani su kao gospodarsko zdanje koje je vjerojatno u prvoj fazi pripadalo rimskoj senatorskoj obitelji *Calpurni Pisones*.

Od 2016. radovi su usmjereni na čišćenje, definiranje i dokumentiranje stanja operativne obale pred zidanim tornjem za promatranje dolaska tuna (turan ili tunera), u tzv. Zoni C. Područje potopljene strukture interpretirano je kao operativna obala, dijelom sastavljena od četvrtastih „sanduka" izrađenih od balvana, ispunjenih lomljenim kamenom i učvršćenih okomito zabijenim pilonima. Struktura se pruža u smjeru sjever-jug, u duljini od četiri „sanduka", a zatim pod pravim kutom skreće prema istoku u duljini od još dvaju „sanduka". Dalje prema istoku, za izradu operativne obale iskorišten je šivani brod (Caska 4). Ovogodišnja istraživačka kampanja imala je zadatak provjeriti mogu li se ostaci strukture pratiti i dalje u smjeru istoka te nalaze li se u njezinu unutrašnjem dijelu ostaci hodne površine.

Istraživanje je započelo postavljanjem metalnog mrežišta sjeverno od sanduka broj šest, sastavljenog od devet kvadrata obilježenih oznakama I6-I8, J6-J8 i K6-K8, sveukupne površine 36 m^2. U kvadratima I6 i I7 pronađena je znatna količina drvenog materijala. Riječ je o kori drva, drvenim granama i pilonima koji su, vjerojatno, kao i dvije amfore pronađene u neposrednoj blizini, činili odbačeni materijal. Uz drveni materijal, u najistočnijim kvadratima pronađeno

je nekoliko životinjskih kostiju te šiljak amfore. U kvadratima I7 i J7 pronađena je polovica tijela amfore, koja vjerojatno tipološki pripada amforama nazvanim Caska 1. Taj je oblik za sada pronađen samo na nalazištu u Caski, tijekom podmorskih istraživanja 2005. i 2012. te istraživanja očuvanog dijela rimske vile 2006. godine. Na prijelazu iz trbuha u vrat amfore nalazi se djelomično očuvan grafit.

S obzirom na to da ni jedna struktura nije definirana na području iskopa od 36 m^2, mrežište je još u dvama navratima pomaknuto prema istoku (kvadrati K9-K12, I9-I12 i J9-J12). Na taj je način obuhvaćen dio nalazišta sjeverno od reda 'sanduka' i broda Caska 4, koji se pružaju u smjeru zapad-istok. Dok je u prvih 24 m^2 uočen kameni nabačaj i loše očuvani ulomci keramičkih predmeta, u idućih 24 m^2 nisu pronađene strukture ni pokretni nalazi.

Istraživanjima je potvrđeno da se na nalazištu sjeverno i istočno od drvenih sanduka i broda Caska 4 ne nalaze nikakve strukture. Za sada nije moguće sa sigurnošću potvrditi pripada li sloj nabijenog kamena, koji je uočen prilikom iskopavanja, hodnoj površini ili ne. U njega je zasigurno prije zatrpavanja bio odbačen dio otpadnog keramičkog materijala, u koji se ubrajaju i amfore pronađene 2012. i 2019. godine. Na osnovi rezultata istraživanja i zračnih fotografija, na kojima se vidi izrazito pravilan četvrtast oblik operativne obale, može se zaključiti da je njezina istočna strana bila definirana matičnom stijenom, koja u tome dijelu doseže površinu morskog dna.

Izvan sonde, u površinskom sloju pronađen je ulomak gornjeg dijela uljanice s reljefno dekoriranim kljunom. Iako je uljanica tek djelomično očuvana, na vidljivom dijelu reljefa može se razaznati prikaz tropeja, tj. simbola rimske pobjede nad neprijateljem, u obliku vješanja protivničke opreme na deblo.

Vrijednost operativne obale dokumentirane u Zoni C odražava se u podacima o njezinu izgledu u vremenu najintenzivnije rimske gospodarske aktivnosti u novoosvojenim područjima provincije Dalmacije. Istraživanje u toj zoni ove je godine privedeno kraju. U svakom slučaju, potrebno ga je nastaviti na prostoru lukobrana u Zoni D, u kojoj je tijekom prethodnih godina istražen brod Caska 2, izrađen tehnikom spajanja platica sustavom utora i jezičaca. U blizini broda dokumentirani su okomito i koso zabijeni piloni te horizontalne grede, pa se tijekom nadolazećih sezona trebalo usmjeriti na njihovo čišćenje i dokumentiranje te praćenje ostatka unutrašnjih struktura lukobrana u smjeru pružanja drvene građe.

Iskop kamene ispune operativne obale (foto: M. Martinčak)

Literatura

Grisonic 2017 M. Grisonic, Amphorae from Caska in the Augusto–Tiberian period: imports and local productions?, u: G. Lipovac Vrkljan, I. Radić Rossi, A. Konestra, Amphorae as a resource for the reconstruction of economic development in the Adriatic region in Antiquity: local production, Proceedings of the workshop, Zagreb, 21st April 2016., Institut za arheologiju, Zagreb, 2017: 68 – 76.

Radić Rossi et al. 2019 I. Radić Rossi, T. Festini, Z. Brkan Klarin, Caska – uvala (podmorje i priobalje), HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Irena Radić Rossi
Katarina Batur

Summary

In the first half of June 2019, the underwater research in Caska cove continued. This year's research campaign focused on checking whether the remains of the operational waterfront extend further east and whether there are any remains of the walking surface in its inner part. The research began with the installation of a metal grid north of caisson 6, consisting of nine squares marked I6-I8, J6-J8 and K6-K8, which covered the surface of 36 m^2. Later, the grid was moved twice in the east direction to the location of squares K9-K12, I9-I12 and J9-J12, covering a surface of 48 m^2. Halves of amphora bodies were found in squares I7 and J7, which probably typologically belong to amphorae called Caska 1. At the transition from the belly to the neck of the amphora, there is a partially preserved graphite. For now, it is not possible to confirm with certainty whether the compact layer of rocks noticed during the excavation belongs to the walking surface or not. A part of the waste ceramic material, which includes the amphorae found in 2012 and 2019, was certainly thrown into it before it was filled with rocks. Based on the results of research and aerial photographs, which show the extremely regular square shape of the operational waterfront, it can be concluded that its eastern side was defined by the bedrock, which, in that part, reaches the surface of the seabed.

Redni broj: 333
Lokalitet: Dalekovod TS Lika – HE Senj 2
Naselje: –
Grad/općina: Otočac, Brinje, Senj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 12. do 21. lipnja 2019. trajao je terenski pregled buduće trase dalekovoda radi izrade Studije utjecaja na okoliš za Priključak HE Senj 2 na elektroenergetski sustav

Trasa dalekovoda

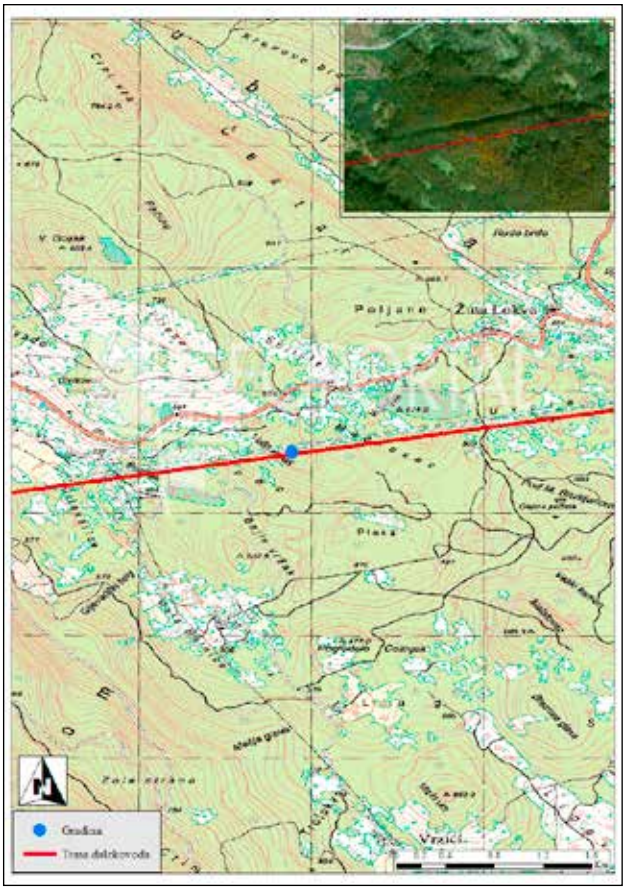

Položaj gradine Vulin Vršak

Gradina Vulin Vršak, ulomci keramike

Ostaci Vukasovićeve ceste u blizini naselja Malog Stolca

– Dalekovod (DV) 2x220(400) kV TS Lika – HE Senj 2. Terenski pregled obuhvatio je zonu širine 100 m duž trase dalekovoda, a proveden je kroz k.o. Brloška Dubrava, Brlog, Prokike, Melnice i Sveti Juraj.

Osnovni cilj terenskog pregleda bio je utvrditi, prostorno locirati i dokumentirati lokalitete sa sadržajem arheološke i kulturno-povijesne baštine. Prikupljanje podataka o predmetnom području prije terenskog istraživanja obavljeno je pregledavanjem objavljene stručne literature, analizom topografskih karata 1 : 5000 te 1 : 25.000 te analizom dostupnih satelitskih snimki (https://geoportal.dgu.hr; Google Earth; World Imagery).

Pregledana je zona široka 100 m po predviđenoj trasi dalekovoda, u dužini od 24 km. Tijekom istraživanja GPS uređajem (Garmin eTrex 30*)* bilježile su se koordinate dokumentiranih arheoloških lokaliteta, koji su dokumentirani deskriptivno i fotografski. Segmenti trase dalekovoda koji su bliže moru i koji nisu obrasli šumskim pokrovom dokumentirani su i uz pomoć bespilotne letjelice (DJI Phantom 4

Pro; DJI Mavic Air) kako bi se dodatno pregledali iz zračne perspektive.

Tijekom istraživanja prikupljani su i pokretni predmeti otkriveni na lokalitetu. Nastojao se prikupljati isključivo dijagnostički keramički materijal. Međutim, ako on nije bio zastupljen na površini, prikupljani su ostali, veći ulomci keramike. Ti su nalazi sakupljani u zasebne vrećice i klasificirani po mjestu njihova otkrića.

Mnogi dijelovi predviđene trase dalekovoda prolaze strmim, za trajan život ljudi uglavnom nepogodnim padinama, na kojima nisu ni očekivani arheološki ostaci. To se ponajprije odnosi na padine iznad Gusić polja, gdje trasa novog dalekovoda djelomično prati trasu postojećeg dalekovoda, na predjelu zapadno od Gljevarice i Melnica, kao i na većem dijelu Senjskog bila. Međutim, i takve su pozicije pregledane. Reljefno ravniji i za boravak ljudi znatno pogodniji predjeli na kojima su se mogli očekivati arheološki lokaliteti obuhvaćaju predio Kućišta u blizini Brloga, predio od Rapajinog Klanca do Budžaka te ravniji dio Senjskog bila, na mjestima gdje trasa dalekovoda presijeca Ljubešku kosu. Tijekom istraživanja na predviđenoj trasi dalekovoda dokumentiran je samo jedan, do sada nepoznat lokalitet: Gradina Vulin Vršak u blizini Melnica.

Gradina Vulin Vršak nalazi se na 576 m n. v. Prekrivena je debljim slojem humusa i šumom, zbog čega je vidljivost nepokretnih struktura otežana. Ipak, ulomke keramike moguće je pronaći na čitavoj površini gradine, a posebno na padinama gradine te na onim mjestima na kojima je humus ispran atmosferilijama. Vršni dio lokaliteta čini zaravnjen plato, dok padine blago padaju. Na površini gradine nalazi se i nekoliko suhozidnih struktura, kao i struktura povezana betonom recentnijeg podrijetla. Gradina je za sada samo okvirno datirana u prapovijest, a precizniju starost lokaliteta potrebno je utvrditi arheološkim istraživanjima. Gradina za sada nije poznata u stručnoj literaturi te se radi o novom lokalitetu na prostoru koji je do sada bio gotovo u potpunosti arheološki neistražen.

Predviđena trasa dalekovoda TS Lika – HE Senj 2 prolazi i preko Vukasovićeve ceste u blizini naselja Malog Stolca u Senjskoj dragi. Cestu je dao sagraditi Filip Vukasović u 18. st., a povezivala je Senj i Vratnik. Cesta je i danas u dobru stanju, očuvana i prohodna. Po kolniku mjestimično rastu borovi. Vanjski rub ceste poduprt je potpornim zidom, dok je dio uz padinu brijega u koji je cesta usječena poduprt suhozidom kako ne bi došlo do osipanja kamenja na kolnik. Na cesti su mjestimično vidljivi i kolotrazi.

Iako trasa dalekovoda TS Lika – HE Senj 2 prolazi kroz arheološki i povijesno bogato područje, jedine arheološke cjeline koje su dokumentirane jesu prapovijesna gradina Vulin vršak i ostaci Vukasovićeve ceste Senj – Vratnik. Na ostalim područjima nisu dokumentirane nikakve strukture od arheološkog i kulturno-povijesnog značaja. To se ponajprije odnosi na predio oko toponima Kraj, na čijem se uzvišenju nalaze ostaci Gusić grada, te na širi dio oko Rapajina Klanca i Žute Lokve, u čijoj blizini prolazi antička prometnica *Aquileia – Tarsatica – Senia – Burnum*.

Trasa dalekovoda TS Lika – HE Senj 2 prolazi cca 400 m zračne linije istočno od Gusića grada. Trasa prolazi strmom padinom brijega, međutim s obzirom na blizinu lokaliteta te na njegovu kulturno-povijesnu važnost, taj je predio

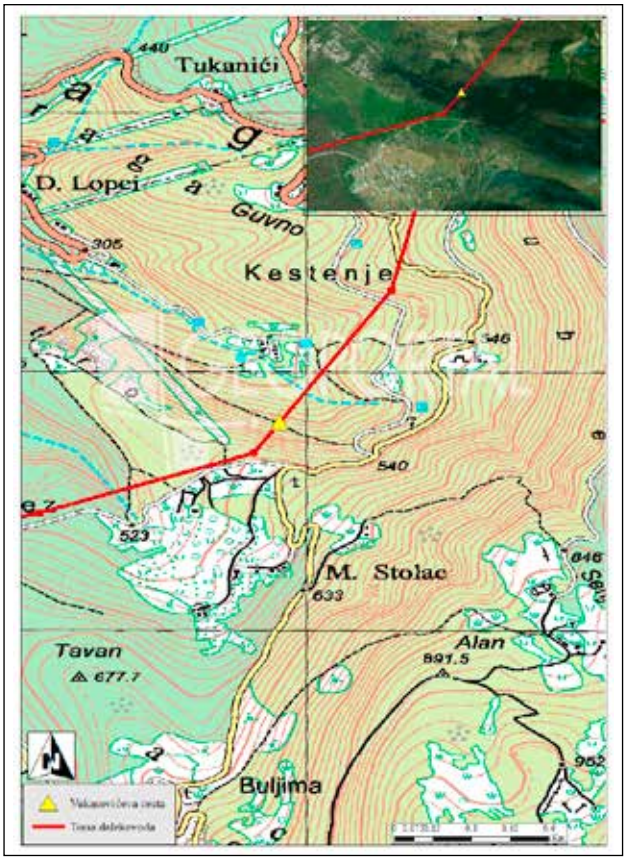

Položaj Vukasovićeve ceste u blizini naselja Malog Stolca u Senjskoj dragi

detaljnije pregledan. Tom prilikom nisu pronađeni nikakvi ostaci utvrde.

Trasa dalekovoda TS Lika – HE Senj 2 prolazi cca 300 m zapadno od lokaliteta na kojem su otkriveni ostaci putne postaje iz 1. i 2. st. Ni na tom predjelu nisu pronađeni nikakvi arheološki ostaci. Na ostalim predjelima strmih i ravnijih padina Senjskog bila nisu pronađeni nikakvi tragovi arheoloških lokaliteta.

Vedrana Glavaš

Summary

In June 2019, a field survey was conducted along the future route of an overhead power line for the purpose of preparing an Environmental Impact Assessment for the Connection of Senj 2 HEPP to the power system – overhead power line (OPL) 2x220(400) kV Lika SS – Senj 2 Hydroelectric Power Station. The field survey covered a zone 100 meters wide along the power line route, passing through the cadastral municipalities of Brloška Dubrava, Brlog, Prokike, Melnice, and Sveti Juraj. During the field survey, two sites were identified. The prehistoric fort of Vulin Vršak, previously unknown in professional literature, was discovered near Melnice. The fort is approximately dated to the prehistoric period. The second site of cultural and historical significance is the remains of Vukasović's road from the 18th century, which led from Senj to Vratnik.

Redni broj: 334
Lokalitet: Jezera – Crikvina
Naselje: Krasno
Grad/općina: Senj
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: probno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2019. arheološki je istražen lokalitet Crikvina na predjelu Jezera na sjevernom Velebitu (k.č. 3656/1, k.o. Krasno). Istraživanja je vodila dr. sc. Vedrana Glavaš, s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Lokalitet se nalazi na 1470 m n. v., a smješten je na glacijalnom platou Jezera, nekadašnjem visokogorskom pašnjaku Primoraca i Krasnara. Prema usmenoj predaji, na Jezerima su nekoć živjeli „Grci", a suhozidna struktura „Crikvina" povezuje se s ostacima njihove crkve (Glavičić 1968: 282; Pleterski 2009: 30). Objekt veličine 10,4x7,5 m građen je u tehnici suhozida od pločastog vapnenca. Objekt se sastoji od glavnog prostora i proširenja na jugozapadnoj strani desno od ulaza. Unutar objekta za oltar je iskorištena živa stijena. Osnovni cilj probnih arheoloških istraživanja bio je definirati starost i stratigrafiju tog suhozidnog objekta. Arheološki je istražena površina veličine oko 15 m^2. Sonda je otvorena na prostoru između oltara i dijela gdje je na jugozapadnom zidu objekta sagrađeno proširenje (pomoćna prostorija).

Pogled na suhozidni objekt Crikvina (foto: V. Glavaš)

Ostaci popločenja objekta (foto: V. Glavaš)

Nakon uklanjanja humusnog i suphumusnog sloja, pronađen je sloj popločenja objekta (SJ3), koji se sastoji od pločastog neobrađenog vapnenca. Mjestimično, u funkciji popločanja iskorištena je i živa stijena. Sloj SJ3 leži na zdravici (SJ4) koja se sastoji od crvenkastosmeđe zemlje s kamenjem raznih veličina. Tijekom istraživanja, skromna količina pokretnog materijala pronađena je samo unutar suphumusnog sloja. Pokretni materijal čine ulomci recentnog stakla te ulomak keramike recentnog podrijetla. Prilikom istraživanja nisu pronađeni drugi pokretni ostaci koji bi omogućili dataciju gradnje objekta.

Literatura

Glavičić 1968 A. Glavičić, Izvještaj III naučne ekskurzije u sjeverni i srednji Velebit, Senjski zbornik, 3, Senj, 1968: 276 – 297.
Pleterski 2009 A. Pleterski, Nekateri topografski vidiki obrednih mest, Studia ethnologica Croatica, 21, Zagreb, 2009: 27 – 46.

Vedrana Glavaš

Summary

In September and October 2019, archaeological excavations were conducted at the Crikvina site in the area of Jezera in Northern Velebit. The site is located at an elevation of 1470 m above sea level, situated on the glacial plateau of Jezera, a former highland pasture for locals from the Croatian Littoral and Krasno. According to oral tradition, the 'Greeks' once lived in Jezera, and the dry stone wall structure 'Crikvina' is associated with the remains of their church. The structure, measuring 10.4 x 7.5 m, was built using dry stone wall construction techniques with slab limestone. The excavations did not reveal any movable artefacts that would allow for dating the construction of the structure.

Redni broj: 335
Lokalitet: Karlobag – Drvišica (Vidovgrad)
Naselje: Drvišica, Vidovac
Grad/općina: Karlobag
Pravni status: Z-7390
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2019. arheološki je istraživan lokalitet Drvišica u Karlobagu, k.č. 5843/1, k.o. Cesarica. Istraživanja je vodila dr. sc. Vedrana Glavaš, s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Lokalitet je istražen radi prikupljanja relevantnih informacija o kulturnim slojevima i arheološkim pokretnim i nepokretnim nalazima na predmetnom prostoru. Budući da su arheološka istraživanja tog lokaliteta nastavak prethodnih istraživačkih kampanja, glavni cilj kampanje bio je nastaviti

istraživanje na prostoru zapadnih padina lokaliteta kako bi se testirala jedna od terasa na kojoj se pretpostavlja pozicija naselja koje do sada na Drvišici još uvijek nije potvrđeno.
Arheološki je istražena površina veličine cca 12 m², na prostoru sonde 10. Sonda veličine cca 3x4 m na zapadnim padinama lokaliteta postavljena je na toj poziciji kako bi se potvrdilo postojanje naselja na tom predjelu.
Humusni sloj (SJ 1) sadržavao je dosta neobrađenog kamenja veličine do 30 cm i veliku količinu ulomaka amfora. Suphumusni sloj SJ 2 također sadrži veliku količinu ulomaka amfora i keramike te dosta neobrađenog kamenja veličine do 20 cm. Unutar sloja SJ 2 pronađena je plosnata žuta staklena perla romboidnog oblika, ulomak metala, komad brusa, kremeni odbojak te dvije željezne karike četvrtastog presjeka i željezni nož s dugačkim trnom za nasad i trokutastom oštricom.
Sloj SJ 2 leži na sloju SJ 220, koji sadrži veliku količinu morskog šljunka i tragove žbuke. Uz žbuku, u sloju se nalazi i troska te velika količina keramike, uglavnom amfora. Osim toga, ispod SJ 2 pojavljuje se i veća količina kamenja te žbukani zid (SJ 221) u jugoistočnom dijelu sonde. Ispod sloja SJ 220 nalazi se i veće kamenje SJ 222. Radi se o sloju kamenja koje je položeno okomito, a između kamenja nalazi se i žbuka. Istočno od zida SJ 220, ispod sloja SJ 2 pronađen je sloj SJ 223, koji se sastoji od veće količine krša i rahle zemlje. U sloju je pronađeno nešto keramike, komadići olova, komadi žbuke te ulomci zidne freske bijele boje. Nakon uklanjanja tog sloja pronađen je sloj rahle pjeskovite zemlje SJ 224, u kojem i dalje prevladava veća količina materijala i nabijene žbuke.
Ispod sloja SJ 222 definiran je sloj SJ 225, koji sadrži veliku količinu kamenja i žbuke te dosta keramičkog materijala (većinom ulomci amfora i dolija). Prilikom uklanjanja tog sloja nađeni su i željezni bodež s kratkim trnom za nasad te oštricom duljine 10 cm i brončani novac, najvjerojatnije egipatskog podrijetla. U Z dijelu sonde prilikom uklanjanja SJ 225 počeo se nazirati zid (SJ 229), složen od velikih grubo priklesanih kamenih blokova naslonjenih uz živac.
U SI dijelu sonde, s istočne strane zida SJ 221 definirani su slojevi SJ 226, SJ 227 i SJ 224, koji se nalaze ispod šljunkovitog sloja SJ 223. Svi slojevi pripadaju nivelaciji terena. Međutim, s obzirom na to da se sonda nije mogla proširivati, istraživanje je zaustavljeno na sloju SJ 230, koji sadrži tragove kućnog lijepa.
Ispod sloja SJ 225**,** pronađena su još dva nova sloja. SJ 228 sastoji se od rahle zemlje tamnosmeđe boje i mjestimično sadrži tragove paljevine pa je tako mjestimično i crne boje. Sadrži kamenje različite veličine, a od pokretnog materijala uglavnom ulomke amfora, nešto manje finije i grube keramike te veliku količinu životinjskih kostiju. U sloju je pronađen i brončani kalotast gumb.
Strukturi koja se nalazi u Z dijelu sonde dodijeljen je naziv SJ 229. Riječ je o suhozidnoj strukturi od koje su vidljiva tri velika kamena bloka koji čine vanjsko lice zida. Na Z strani zid ulazi u profil te nije moguće izmjeriti širinu zida. Nakon skidanja sloja SJ 228 pojavio se nov sloj svjetlosmeđe rahle zemlje, s velikom količinom kamenja veličine do 10 cm (SJ 231). Sloj leži na živcu (SJ 233). U sloju i dalje prevladavaju ulomci amfora, a pronađeno je i dosta životinjskih kostiju.

Sonda 10 – SJ 221 i SJ 222

Pogled na zid SJ 229

Nakon što je živac definiran i cijela sonda dokumentirana, sonda je prekrivena geotekstilom i zatrpana kamenjem i zemljom.
Prilikom istraživanja na predjelu *Zapadne terase* pronađeni su ostaci objekta iz 1. st. pr. Kr. Za sada je od objekta pronađen jedan zid kojemu se ne može izmjeriti dužina jer izlazi izvan gabarita sonde. Iz istog razloga nije moguće definirati ni raster objekta.
Za razliku od svih dosadašnjih istraživačkih kampanja, na prostoru sonde 10 od najvišeg do posljednjeg sloja prevladava materijal koji se datira u period od 4. do 1. st. pr. Kr. Budući da je u sondama 4 i 9 koje se nalaze u neposrednoj blizini pronađen i stariji materijal, koji se datira od 8. st. pr. Kr., ta je situacija vrlo zanimljiva jer upućuje na činjenicu da je taj prostor prije gradnje antičkog objekta vjerojatno počišćen. Međutim, te je pretpostavke ipak nužno potvrditi tijekom sljedeće istraživačke kampanje, tijekom koje bi trebalo biti utvrđeno je li područje čišćeno ili uopće nije bilo upotrebljavano tijekom starijih razdoblja. Takvu dataciju potvrđuju pronađeni pokretni predmeti materijalne kulture, a poglavito ulomci grčko-italskih i Lamboglia 2 amfora, koje su u jednakoj mjeri pojavljuju u svim istraženim slojevima.

Vedrana Glavaš

Summary

During archaeological research on Drvišica, the remains of a building from the 1st century BC were found. So far, one wall of the structure has been found, the length of which cannot be measured, considering that it extends beyond the dimensions of the excavation hole. For the same reason, it is not possible to define the dimensions of the structure as well. During the research, material dating from the 4th to the 1st century BC was found. Since previous research has found earlier material dating from the 8th century BC in the immediate vicinity, this situation is very interesting because it indicates the fact that this area was probably cleared before the construction of the ancient building.

Kamene gomile (foto: M. Vuković)

Redni broj: 336
Lokalitet: Kustići (Gramaće – Vidalići)
Naselje: Kustići, Vidalići
Grad/općina: Novalja (otok Pag)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: pregled terena

Tijekom dva radna dana u travnju 2019., djelatnici Arheološkog muzeja Zadar arheološki su rekognoscirali prostor Kustići (Gramače – Vidalići) istočno od Caske na otoku Pagu. Stručnu ekipu činili su: kustosica Morana Vuković, dokumentarist Robert Maršić te pripravnica dokumentaristica Kristina Šimleša.

Arheološko rekognosciranje organizirano je na temelju zapažanja prof. Ive Oštarića, koji je tu lokaciju zabilježio i objavio u knjizi Arheološka karta Paga (pod brojem 53. Gramače – Vidalići), no taj lokalitet do sad nije pregledala stručna ekipa, a nije ni stručno dokumentiran i zabilježen kao arheološki vrijedan lokalitet. Upravo je zato primaran cilj ovog rekognosciranja bila izrada dokumentacije tog lokaliteta.
Sjeveroistočno od ceste Novalja – Metajna, na širokoj padini pod brdom Malo tusto čelo vidljivi su ostaci suhozidnih struktura. Pregledani prostor zauzima oko 6 ha, krševit je i kamenit, a tek se ponegdje nalaze područja s manje kamenja i više zemlje. Objekt koji se ondje nalazi dug je oko 360 m, a širok 180 m. Ograđen je suhozidom koji je mjestimično širok i do 1,5 m, a ponegdje sačuvan u visini do 1 m. Dodatni suhozid, koji se pruža u smjeru sjeverozapad-jugoistok, dijeli prostor na dvije cjeline. Duž tog bedema uočena su tri prolaza, na jugozapadu, jugu i istoku. Od tih triju ulaza najdominantniji je onaj na jugozapadnoj strani, gdje se jasno uočava proširenje bedema radi ojačanja ulaznog dijela. Na sjeveroistočnoj strani objekta zid se gubi i teško razaznaje.
Unutar objekta dokumentirano je 80-ak kamenih gomila različitih veličina, od 3 do 10-ak metara promjera, prosječne visine od 40 cm do 1 m. Ne može se reći da se radi o klasičnim gomilama, neke su od njih i kvadratnog ili nepravilnog oblika, pa svakako ostaje pitanje je li riječ o nastambama ili grobnim gomilama, što bi se moglo razriješiti jedino istraživanjem. Na površini većine gomila

Pozicija Kustića (Gramače – Vidalići) (podloga: Google Earth, označila: M. Vuković)

Snimka terena: A – velik objekt jugozapadno, B – manji objekt sjeveroistočno (podloga: Arkod; označila: M. Vuković)

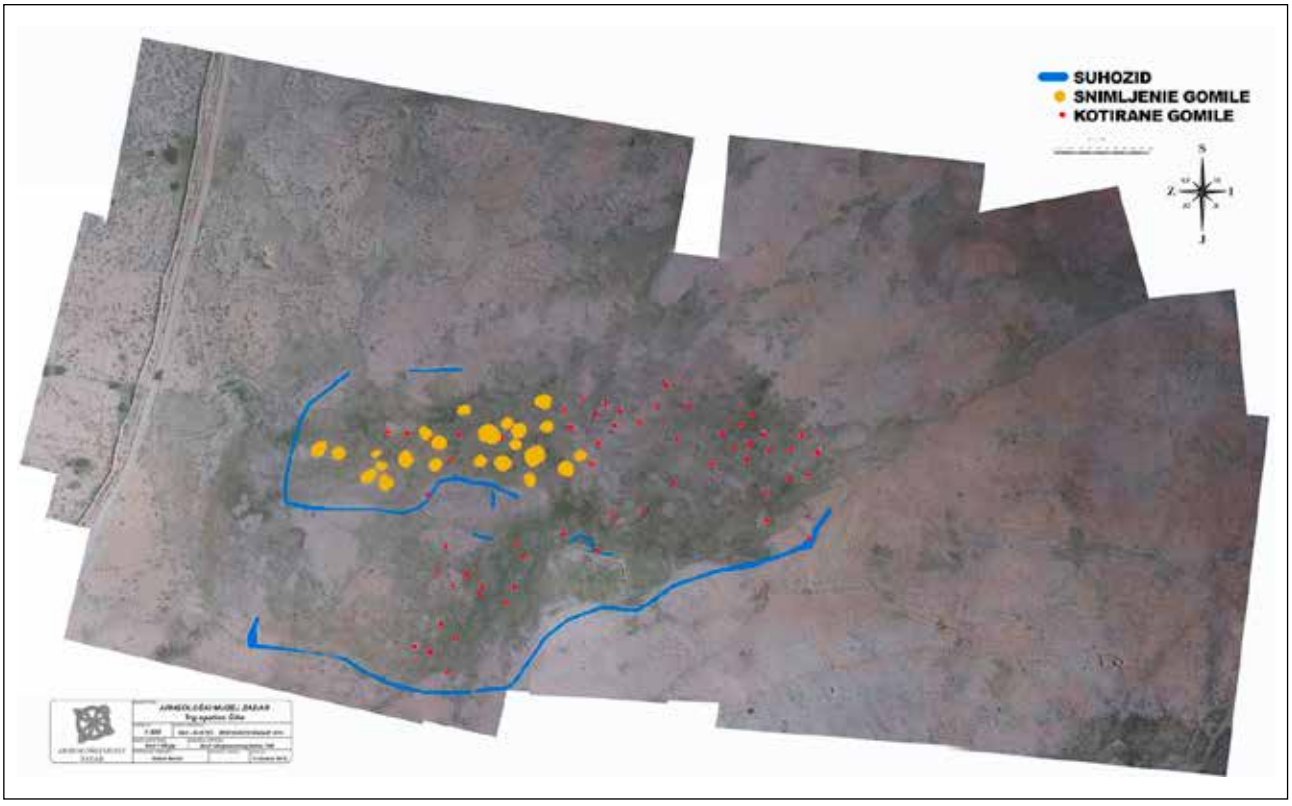

Tlocrt lokaliteta na osnovi snimke totalne stanice (izradio: R. Maršić)

Pogled iz zraka s južne strane (foto: R. Maršić)

ili u neposrednoj blizini primijećena je veća koncentracija keramičkih ulomaka. Prilikom pregledavanja okolnog prostora uočeno je mnoštvo ulomaka keramike, uglavnom one grube, prapovijesne. Pronađeno je nekoliko ulomaka koji bi mogli biti zgura – taljeni metal, a ima i komada kamenih brusova.

Osim te dominantne strukture, pregledana je i pozicija sjeveroistočno od tog lokaliteta, koja je također već zabilježena kod Oštarića. Radi se o nešto manjem objektu dimenzija 80x100 m, s izraženijim i sačuvanijim strukturama suhozidnih zidova, koji zauzimaju površinu nešto manju od 1 ha. Na području tog objekta, po zidovima i površini unutar objekta također su uočeni ulomci prapovijesne keramike.

Literatura

Oštarić, Kurilić 2013 I. Oštarić, A. Kurilić, Arheološka karta otoka Paga, Novalja, 2013.

Morana Vuković

Summary

In April 2019, an archaeological reconnaissance was conducted in the area of Kustići (Gramače-Vidalići) near Caska on the island of Pag. The surveyed area covers approximately 6 hectares and is characterized by rocky terrain with sporadic areas of less rocky soil. The structure in this location is about 360 m long and 180 m wide, enclosed by a dry stone wall that is up to 1.5 m wide at some points and preserved in height up to 1 m. An additional dry stone wall, extending in the northwest-southeast direction, divides the space into two sections.

Within the structure, around 80 cairns of various sizes (3 to 10 meters in diameter) were documented, with an average height ranging from 40 cm to 1 m. Most of the cairns or their immediate vicinity revealed a higher concentration of pottery fragments.

In addition to this dominant structure, the position northeast of this site was also examined. It is a somewhat smaller structure measuring 80 x 100 m, with more pronounced and better-preserved dry stone wall structures covering an

area slightly smaller than 1 hectare. Pottery fragments from the prehistoric period were also observed along the walls and within the structure.

Redni broj: 337
Lokalitet: Lovinac – gradina Cvituša
Naselje: Lovinac
Grad/općina: Lovinac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: terenski pregled

Od 24. do 28. srpnja 2019. godine udruga Centar za znanstveno-istraživački rad i popularizaciju arheologije ZipArh, arheološki je pregledala brdo Cvitušu, jugozapadno od mjesta Lovinca. Voditelj istraživanja bio je Matija Makarun, dipl. arheo., a stručnu ekipu činili su student arheologije Dalibor Branković, Filip Vukoja, Uroš Bila i Lucija Fundurulić (svi univ. bacc. archaeol.).

Gradina Cvituša smještena je između vodenih tokova Suvaje i Ričine, a već je od prije poznata struci kao arheološki lokalitet s kraja brončanog i početka željeznog doba. U svojem magistarskom radu spominje ga i opisuje Tatjana Kolak (Kolak 2001: 135, 136), a osim toga dodatno se spominje u radu Martine Dubolnić Glavan i Vedrane Glavaš, u kontekstu pronalaska grčkog, odnosno isejskog novca (Glavan i Glavaš 2011: 99, 102, 111). Da je taj prostor i u prošlosti bio važno prometno središte dokazuje i postojanje trase rimske ceste koja prolazi podno same gradine (Olujić 2007; Olujić 2008). S obzirom na to da sama gradina do sada nije intenzivnije arheološki pregledana i istraživana, udruga ZipArh pokrenula je projekt arheološkog terenskog pregleda, kojemu je cilj bio prikupiti dovoljno informacija za daljnja probna sondažna i sustavna istraživanja.
Lokalitet se uzdiže do maksimalne visine od 660,1 m. Prosječna je visina okolnog područja oko 580 m n. v., što najvišoj točki nalazišta daje relativnu visinu od 80 m iznad okoline. Za razliku od većine poznatih gradinskih lokaliteta u blizini, koji su uglavnom dio širih brdskih i planinskih masiva, gradina na Cvituši razlikuje se upravo po svom dominantnom položaju u prostranoj nizini. S obzirom na to da je Cvituša tijekom posljednjih desetljeća prestala biti iskorištavana za ispašu stoke, nekad otvorene površine u tom vremenu zarasle su niskim, ali i visokim raslinjem, što otežava kvalitetan terenski pregled. Uz navedeno, Gradina je devastirana tijekom građevinskih radova u 20. st., odnosno gradnje vodospreme na južnoj padini, dvaju odašiljača mobilnih operatera koji su uklonjeni 2007. te ceste koja vodi do samoga vrha, odnosno do crkvice sv. Ante.
Lokalitet je pregledavan ekstenzivno kako bi se obišla što veća površina i prikupilo što više podataka, a prema mogućnostima dijelovi lokaliteta dodatno su se dijelili u sektore zbog preciznijeg određivanja položaja uočenih nalaza. Tako je vrh gradine, odnosno glavni plato podijeljen na četiri sektora, prema stranama svijeta, a niže razine (terase koje se kružno spuštaju od vrha gradine prema dnu) označavane rastućim brojkama od vrha prema dnu te stranom svijeta (primjerice: treća terasa, jug). Prilikom terenskog pregleda prikupljan je materijal s površine te prema navedenim sektorima označavan i pakiran u plastične vrećice s pripadajućim signaturama. Na sjevernoj strani, gdje se nalazi višedesetljetna šuma, bilo je potrebno ukloniti površinski sloj lišća i recentnog humusa kako bi se došlo do

Najviši plato gradine Cvituša i crkva sv. Ante (foto: F. Vukoja)

Cvituša – pogled na gradinu (foto: F. Vukoja)

Fragment kasnobrončanodobne keramike (foto: F. Vukoja)

nalaza. GPS uređajem bilježene su sve strukture, suhozidi te veće koncentracije nalaza. Sve strukture i nalazi uvedeni su na pripadajuće popise te su fotografirani.
Prilikom ovog istraživanja evidentirano je i dokumentirano 18 struktura. Od tog broja, 16 čine suhozidne strukture, a dva su prilazi, odnosno prolazi kroz prstenaste suhozidne strukture na najvišoj razini gradine. Tijekom pregledavanja terena u neposrednoj okolini gradine zabilježeno je deset lokacija, mahom povišenja, na kojima je potencijalno moguće postojanje nekropole. Od njih deset koji su dokumentirani prilikom ovog istraživanja, ni na jednom nisu pronađeni površinski nalazi. Učestali nalazi streljiva te suhozidnog bunkera, potkrepljuju priče mještana o postojanju obrambenih položaja na gradini u vrijeme Drugog svjetskog rata. Iako je većina keramičkih nalaza grube fakture i bez ukrasa, na temelju usporedbe s drugim gradinskim lokalitetima šireg ličkog područja, može se zaključiti da se radi o klasičnoj gradinskoj keramici kakva se proizvodi za vrijeme kasnog brončanog i željeznog doba (Balen – Letunić, 1999: 31 – 32). Jedan fragment keramičke posude, širokog vrata i izvijenog ruba s horizontalnim kanelurama s unutarnje strane upućuje na dataciju tog lokaliteta u kasno brončano doba, odnosno period Ha B (Bakarić, 1986: 133 – 134). Najviši je plato, nažalost, poprilično devastiran, a razlozi su tome gradnja crkve sv. Ante u njegovu središtu, probijanje makadamskog puta od podnožja do vrha gradine, postavljanje odašiljača, koji su poslije ipak uklonjeni, te gradnja crpne stanice za vodu koja se nalazi na južnoj strani. Ipak, prilikom terenskog pregleda uspješno je određen smjer pružanja suhozida, koji obrubljuje kompletnu površinu najvišeg dijela gradine, najvjerojatnije je riječ o ostacima prapovijesnog bedema.
Arheološki lokalitet gradina Cvituša, prema rezultatima terenskog pregleda, pokazao se kao intenzivno naseljavan lokalitet tijekom posljednjeg tisućljeća pr. Kr., a brojne, stepeničaste terase s gotovo svih strana lokaliteta pružaju idealnu mogućnost za daljnje probno i sustavno arheološko istraživanje.

Literatura

Bakarić 1986 L. Bakarić, Rezultati novih istraživanja u Smiljanu, VAMZ, 3. s., 19, Zagreb, 1986: 129 – 140.
Balen Letunić1999 D. Balen Letunić, Japodske nekropole, VAMZ, 3. s., 32-33, Zagreb, 1999: 23 – 61.
Dubolnić-Glavan, Glavaš 2011 M. Dubolnić-Glavan, V. Glavaš, Prilog poznavanju najstarijeg optjecaja novca na prostoru južnog Velebita, Prilozi IAZ, 28, Zagreb, 2011: 95 – 121.
Kolak 2001 T. Kolak, Arheološka topografija Like od prapovijesti do srednjeg vijeka, magistarski rad, Zagreb, 2001.
Olujić 2007 B. Olujić, Pod Cvitušom, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 321 − 323.
Olujić 2008 B. Olujić, Pod Cvitušom, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 377, 378.

Dalibor Branković

Summary

In July 2019, an archaeological field survey was conducted on the hill of Cvituša, southwest of the town of Lovinac. The site was previously known in archaeological literature as a settlement from the Late Bronze Age and the Early Iron Age. The discovery of coins from Issa extends the potential period of habitation to the 2nd century BC. However, the hillfort itself had never been intensively archaeologically surveyed before. The survey revealed numerous dry stone wall structures covering almost the entire surface of the site. The most significant finding is a ring-shaped dry stone wall structure around the highest plateau of the site, potentially representing a rampart from the earliest phases of settlement. A considerable quantity of movable archaeological finds was also discovered, mostly ceramic and stone artefacts dating back to the beginning of the last millennium BC, as well as the remains of daub.

Redni broj: 338
Lokalitet: Lovinac – Gradina Piplica
Naselje: Lovinac
Grad/općina: Lovinac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 8. do 26. srpnja 2019. američko-hrvatski tim preliminarno je istražio lokalitet na gradinskom naselju Piplica kod Lovinca. Voditeljice istraživanja bile su dr. sc. Emily Zavodny (Sveučilište na Floridi) i dr. sc. Tatjana Kolak (Muzej Like Gospić), uz sudjelovanje Dalibora Šušnjića, dipl. arheo., te triju pomoćnih radnika. Iskopana je ukupna površina od otprilike 39 m². Zračne fotografije snimljene su dronom (Vinko Madiraca, Arheo plan), a dokumentaciju je izradila tvrtka Arheo plan. Projekt je financiran sredstvima National Geographica.

Gradina Piplica jest brežuljak visok 646 m, a na vrhu se nalazi manji kružni plato. Padine se strmo spuštaju na sjevernoj i sjeverozapadnoj strani, dok su blažeg nagiba na zapadnoj i jugoistočnoj strani. Dvije stepeničaste terase između vrha i podnožja brda vidljive su s te strane. Lokalno stanovništvo povremeno je pronalazilo ulomke keramičkih posuda, što je rezultiralo manjim probnim iskopavanjem Arheološkog muzeja u Zagrebu 1985. godine. Tim, koji je vodila R. Drechsler-Bižić, otvorio je manju sondu na jednoj od terasa, ali točan položaj te sonde nije utvrđen

Sonda 2, pogled na Sj. 4. (foto: E. Zavodny)

Položaj sondi na zračnoj snimci (foto: V. Madiraca)

(Drechsler-Bižić 1986). Pronađeni nalazi keramike tipološki pripadaju kasnom brončanom dobu, a jedan AMS radiokarbonski datum koštanog fragmenta datiran je od 920. do 815. cal BC (Zavodny 2017). Tijekom sezone 2019. otvorene su četiri manje sonde, različito pozicionirane, kako bi se bolje razumjela prostorna organizacija naselja.

Erozija i poljoprivredne aktivnosti do današnjih dana stvorile su različit stupanj očuvanosti Piplice. Područja koja su najbliža vršnom platou (Sonda 1 i 4) i ispod terase (Sonda 3) uglavnom su sterilna u arheološkom kontekstu. Međutim, na gornjoj terasi na južnoj padini brežuljka (Sonda 2) otkriveni su deblji intaktni kulturni slojevi. Otkriven je mogući zid objekta, građen tehnikom suhozida, smjerom pružanja usporedan s prirodnim kamenom živcem unutar kojeg se nalazi. Time su vjerojatno formirana tri zida prapovijesne kuće.

U više kulturnih slojeva pronađeni su brojni ulomci keramičkih posuda, uključujući prepoznatljive ručke, rubove, ali i fragmente tijela i dna. Ulomci su različitih veličina, oblika i tehnika pečenja, tipičnih za kasno brončano i/ili željezno doba, slijedom analogija na brojnim japodskim gradinskim lokalitetima. Među ostalima se izdvajaju nalazi minijaturne posude koja bi mogla pripadati kategoriji igrački, piramidalni utezi tkalačkog stana i ulomci sita.

Preliminarnim analizama životinjskih ostataka utvrđeno je da su se gospodarstvo i prehrana stanovnika Piplice temeljili na stočarstvu i lovu, s obzirom na identificirane kosti krave, ovce/koze, svinje i jelena, a evidentirane su i kosti psa. Neke su kosti spaljene, što sugerira da su upotrebljavane za prehranu. Posebni nalazi u Sondi 2 odnose se na manje ulomke brončanog nakita, od čega se izdvaja jedna brončana igla (možda fibule) i jedan mogući strugač od svjetlosmeđeg rožnjaka. Uzorci iz različitih slojeva Sonde 2 i sveukupni nalazi (keramika, litika, metal, zoološki materijal) trenutačno su na radiokarbonskoj analizi i obradi u Muzeju Like Gospić i Sveučilištu Florida (SAD).

Literatura

Drechsler-Bižić 1986 R. Drechsler-Bižić, Naseobinski objekti na nekim gradinama u Lici, VAMZ, XIX, Zagreb, 1986: 107 – 127.

Zavodny 2017 E. Zavodny, New approaches to cultural change and continuity at the Bronze-Iron Age transition in Lika, Croatia. Ph.D. dissertation, Department of Anthropology, The Pennsylvania State University, 2017.

Emily Zavodny

Summary

In July 2019, archaeological excavations began at the prehistoric hillfort of Piplica near Lovinac. Four trial trenches were opened at various places to better understand the spatial organization and preservation of the site. Erosion and farming activities have created differential preservation across Piplica. The areas closest to the top of the

plateau (Trench 1) and below the terraces (Trench 3) were primarily devoid of cultural material. There were, however, deep intact cultural layers on the upper terrace on the southern side of the hillfort (Trench 2). In this unit, a dry stone wall feature was identified extending between two parallel runs of exposed bedrock. This feature likely formed three walls of a prehistoric house structure. Multiple cultural levels produced numerous ceramic finds, including diagnostic handles, rims, body fragments, and bottoms. Sherds represent a variety of different sizes, forms, and firing techniques typical of the Late Bronze and/or Iron Age. Interesting finds include a small cup or bowl, loom weights, and probable pieces of a sieve. Preliminary analyses of faunal remains have identified cow, sheep/goat, pig, dog, and deer. Some bones are burnt or calcined, suggesting that they were prepared for food. Additional finds from Trench 2 include small fragments of bronze jewellery and a chert scraper. Radiocarbon dates from multiple contexts in Trench 2 are currently being run, and material analyses (ceramics, lithics, faunal) are currently ongoing at the Museum of Lika in Gospić and the University of Florida (USA).

Redni broj: 339
Lokalitet: Otočac – Stari grad
Naselje: Otočac
Grad/općina: Otočac
Pravni status: Z-5926
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 25. lipnja do 12. srpnja 2019. trajala je sedma sezona sustavnog arheološkog istraživanja na položaju Otočac – Stari grad. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Tatjana Kolak (Muzej Like Gospić), a sudjelovala je Tara Pivac, mag. arheo., Iva Maras, muzejska tehničarka MLG i sedam pomoćnih radnika. Snimku postojećeg stanja izradila je tvrtka Arheo Plan d.o.o. Lokalitet je istražio Muzej Like Gospić, a nositelj projekta bilo je Gacko pučko učilište Otočac. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Prvi dio radova odnosio se na nastavak iskopavanja u sondi 6 (S-6), započet prošle godine. S-6 je produžetak iskopa S-4 u južnom dijelu lokaliteta, gdje je otkriven bakrenodobni naseobinski sloj, koji pripada lasinjskoj kulturi. Drugi dio radova orijentiran je na otkrivanje vanjskog lica sjevernog perimetralnog bedema nekadašnjeg Staroga grada u S-7, kako bi se stvorili preduvjeti za njegovu konzervaciju. U okviru provedbe programa uslijedila je i konzervacija manjeg dijela kovinskih predmeta pronađenih tijekom dosadašnjih sezona.

Sonda S-6
S obzirom na prošle godine završen nivo iskopa s ostacima suhozidnih struktura, ove je godine uklonjen manji dio dokumentiranih struktura, a ostavljen je jedino Sj. 83., koji po sredini siječe sondu u smjeru I-Z te je ove godine otkriven još jedan dio istog tipa gradnje, ali ovalnog oblika. Ne spajaju se, no riječ je o istoj strukturi, koja se može pripisati podlozi za eventualno popločenje nekadašnjeg otvorenog prostora unutar gradske jezgre.
Taj sloj, zajedno sa Sj. 12/14, 21 i 34, pripisan je novovjekovnoj fazi, a prepoznatljiv je i po pokretnim nalazima, ponajprije ulomcima keramičkih posuda, koji podjednako pripadaju i svakodnevnoj gruboj keramici i stolnom posuđu poput majolike. U tu grupu nalaza jednako se uklapaju i željezni kovinski građevinski elementi (kovani čavli, razne kuke i spojnice), sječiva jednosječnih noževa (PN 147) ili željezna pojasna pređica kružnog obruča (PN 144), a preliminarno su datirani u razdoblje od 16. do 17. st.
Između tih, čestih i karakterističnih nalaza, donekle se izdvaja vrh željezne strelice, po svemu sudeći s trnom za nasad – PN 146 na ▼451,30 i željezno koplje, također s trnom za nasad – PN 145 na ▼451,42. Oba su predmeta iznimno korodirane površine i prije konzervacije nije ih moguće pobliže odrediti.
U samom SI uglu pronađena je koštana kockica za igru – PN 148 na ▼451,30. U neposrednoj blizini i približno na jednakoj dubini, godine 2015. u S-4 također je pronađena kockica za igru, ali izrađena od kamena.
Sj. 83 ukopan je u sloj tamnije smeđe, prilično vlažne i masne zemlje, grudičaste teksture – Sj. 79, u kojem se nalazi uglavnom svakodnevna keramika izrađena na brzorotirajućem kolu, a koja se sastoji od gline s dosta kalcitnih

Pogled na S-6 (foto: A. Kovačević)

Pogled na sjeverni bedem (Sj. 68) (foto: T. Kolak)

Pogled na položaj Staroga grada Otočca te pozicije S-6 i S-7 (foto: A. Kovačević)

i kvarcnih primjesa i nastala je pečenjem redukcijskom metodom te je uglavnom tamnosive do crne boje, a na pojedinim ulomcima utvrđeno je i da su prošle postupak „kaljenja". U oblicima su to uglavnom lonci i ćupovi manjih dimenzija, a na dva ravna dna otkriven je i reljefno izveden znak majstora. Rubovi otvora posuda najčešće su istog tipa, ali u varijacijama – blago zaravnjenog i prema van izvučenog ruba, kratkog i profiliranog vrata, ispod kojeg se na ramenu nalazi ukras.

Keramika je redovito ukrašena urezanim motivom valovnice, često obrubljena vodoravno urezanom, s jednom ili više linija. Vrlo se rijetko pojavljuje postupak ubadanja, vjerojatno štapićem trokutastog presjeka, ali je prisutno duboko „brazdanje", čime se dobilo na reljefnosti, osobito na vratu posuda.

Ručke gotovo da i nisu evidentirane tijekom ove sezone, no pronađen je masivan keramički izljev posude, stilizirano izveden u obliku zmaja, guštera ili možda neke fantastične životinje – PN 150.

Sonda S-7

Sonda je istražena uz unutarnje lice sjevernog perimetralnog bedema – Sj. 68, u dužini od 15,30 m i širini do 5 m, nepravilnog izduženog pravokutnog oblika, odnosno cca 60 m² u sezoni 2018. godine. Cilj ovogodišnjeg iskopavanja bio je otvaranje vanjskog lica tog zida kako bi se utvrdilo stanje očuvanosti, izgled, način gradnje te na taj način stvorili preduvjeti za konzervaciju istraženog dijela arhitekture u idućoj sezoni istraživanja.

Kao što je već dosad uočeno, položaj je kontinuirano upotrebljavan kao građevinski deponij, ali i prostor odlaganja raznovrsnog otpada tijekom posljednjih 100-tinjak godina. Debljina tog iskopnog recentnog sloja iznosi više od 1 m, i čini ga, osim građevne šute, i zemljani nasip u kojem se nalazi i prapovijesna (brončano-željeznodobna) keramika, koja nije dio kulturnog sloja tog lokaliteta.

Dio nasipa također čini i velika količina životinjskih kostiju, koja je u navedenom razdoblju zakopavana u istodobno iskopavane jame. Nasip Sj. 66 daleko je izraženiji s vanjske strane bedema, gdje se danas nalazi i poljska komunikacija kojom se proteže i novoizgrađena mreža za odvodnju oborinskih voda.

Sj. 68 prilično je devastiran i vanjsko mu je lice očuvano za 1,5 m niže u odnosu na unutarnje lice. Širok je 2 m, a građen je velikim kamenim blokovima koji su u dobroj mjeri pritesani ili klesani od domaćeg ličkog vapnenca (tzv. plavca ili sivca). Ispuna zida rađena je srednje krupnim

i sitnijim kamenom, ali pravilno slagana u redove uz obilnu uporabu žbukanog veziva.
Istraženi dio bedema u pravilnoj je ravnoj liniji od loma pod tupim kutom na zapadu do spoja s pozicijom sjeverne kule na sjeveru. U tom je segmentu sjeverni bedem izrazito devastiran te dijelom gotovo i u potpunosti nedostaje, odnosno vjerojatno će se moći evidentirati tek na nižoj točki od dosad istražene dubine.
Položaj sjeverne kule ili polukule nastavak je istraživane S-5 (sezona 2016./2017.) te je to najisturenija pozicija prema današnjoj poljskoj komunikaciji, a kao takva je i najviše devastirana, odnosno ostala je vidljiva tek ispuna zida, i to u iznimno rastresitom stanju.
Unatoč tomu, ipak je otkriven malen dio spoja sjevernog bedema, Sj. 68 i zapadnog zida kule, Sj. 65 te dio unutarnjeg lica Sj. 65 u S-5, koja na temelju, zasad blagog lučnog smjera potvrđuje prikaze polukružne kule iz 18. st.
Uz unutarnje lice Sj. 68, istraženog 2018., u zapadnom dijelu i uz istraženi Objekt 1. nalazio se obrušeni dio bedema (Sj. 68a), koji je ove godine uklonjen do nivoa žbukane podnice. Nalazi iz tog sloja identični su ostalim novovjekovnim nalazima, a uglavnom je riječ o ulomcima keramičkih posuda te se izdvaja nalaz gotovo cjelovite keramičke lule turskog tipa, rađene u kalupu – PN 149.
Stari grad Otočac kompleksan je lokalitet, ponajprije stoga što je riječ o arheološkom lokalitetu koji je do današnjih dana aktivno upotrebljavan, nažalost ponajprije kao deponij, stoga je debljina recentnih, a donekle i povijesnih nasipa, iznimna.
Ujedno, to pokazuje da je i prvobitan nivo povijesne hodne razine, odnosno geomorfološki nivo otoka, a time i rukavaca Gacke, bio puno niži nego danas.

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

In June and July 2019, the seventh season of systematic archaeological excavations was conducted at the site of Otočac – the Old Town. The focus was on investigating the northern defensive rampart (trench S-7). At this point, it can be observed that the rampart is preserved for a length slightly over 20 m, with a wall width of 2 m. The external face is preserved to much lower heights in comparison to the internal face. The internal face was constructed with larger, fairly well-cut ashlars. The external face was built using large limestone blocks, some of which are well-cut, and some are neatly and regularly hewn. The fill is carefully arranged in regular rows, using medium-sized stones with abundant mortar. The northern rampart is polygonal. The connection between the northern rampart and the northern semicircular tower is most heavily damaged. The internal face of the western semicircular tower wall has been discovered to be slightly arched, confirming the 18th-century plans.
The continuation of the excavation in trench S-6 is connected to the discovered remains of a residential structure from the Lasinja culture (explored in S-4). An exceptional quantity of movable artefacts, primarily from the early modern period, has been noticed, suggesting the possibility that there was a structure with kitchen/storage/ residential spaces or that, during the degradation in the first half of the 19th century and into the 20th century, most of the material was dumped in that sector. Structures that can be linked to the urban courtyard, an open space, or possible foundations of former pavements have been revealed. Preliminary dating of movable finds suggests the 16th and 17th centuries, excluding fragments of Copper Age (Lasinja) pottery found sporadically in the same layer, indicating that the prehistoric segment was partially destroyed.

Redni broj: 340
Lokalitet: Otok Pag – rt Sv. Krištofor
Naselje: –
Grad/općina: Novalja (otok Pag)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje

Dana 4. i 5. lipnja 2019., nakon dojave lokalnog ronioca o sidru na dubini od četrdesetak metara, rekognoscirano je područje u blizini rta Sv. Krištofor na otoku Pagu. Djelatnici Odjela za podvodnu arheologiju Arheološkog muzeja u Zadru, u suradnji s djelatnikom Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju, na dubini od 45 m pronašli su sidro većih dimenzija, ukopano u sediment na dnu. Na osnovi

Sidro (foto: M. Radaljac)

izmjerenih dimenzija otkrivenih dijelova sidra, pretpostavlja se da je riječ o sidru dužine 2,5 m, s kvadratnom osovinom.

Arheološki muzej Zadar

Summary

In June 2019, a brief reconnaissance of the area was conducted based on a report from a local diver about an anchor at a depth of about forty meters near Cape Sv. Krištofor on the island of Pag. At a depth of 45 m, a somewhat large anchor was found embedded in the sediment at the bottom. Based on the measured dimensions of the discovered parts of the anchor, it is presumed to be approximately 2.5 m long, with a square shaft.

Redni broj: 341
Lokalitet: Ribnik – Grad
Naselje: Ribnik
Grad/općina: Gospić
Pravni status: Z-7399
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 23. kolovoza do 15. rujna 2019. trajala je nova sezona sustavnog arheološkog iskopavanja lokaliteta Ribnik – Grad, na kojem su ostaci rimske *villae rusticae*. Voditeljica istraživanja bila je Tatjana Kolak, a sudjelovali su Tara Pivac, mag. arheo. i Iva Maras, muz. tehničarka, te šest pomoćnih radnika. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Ovogodišnja sezona bila je orijentirana na istraživanje središnje površine objekta kako bi se u što skorijem vremenu spojile istražene površine sektora sjever i jug. Istražena je površina od 150 m², odnosno kvadranti I, J, K – 5 i I, J, K – 6.
U istraženim kvadrantima otkriveni su relativno minorni ostaci arhitekture, a na temelju povezivanja istraženih kvadranata J, K-7 (2018.) te G, H-6 (2017.), definiran je ostatak temelja zida Sj. 48, koji se najvećim dijelom protezao u Kv. I-6, u osi istok-zapad.
U ostalim kvadrantima otkriven je jedino ostatak podloge za nekadašnju podnicu (Sj. 30), koji je evidentiran i tijekom svih dosadašnjih kampanja. Sj. 30 sastoji se od srednje krupnog i sitnog kamena lomljenca, riječnih oblutaka, u nekim dijelovima i otesanog kamena živca te ulomaka keramičkih posuda, staklenih recipijenata, tesera mozaika i ulomaka krovne opeke, uz prisutnost organskog materijala, poput životinjskih kostiju. Debljina tog sloja svakako je prvobitno bila puno veća, uzimajući u obzir očuvan svega jedan red kamena temelja zidova.
U istočnom dijelu Kv. I-6 i I-5 te u zapadnom dijelu Kv. J-6 i J-5 nisu otkriveni ostaci te podloge. Razloga može biti više – moguća devastacija tijekom agrarne obrade, s obzirom na iznimno plitak humusni sloj, odnosno njegov izostanak,

Zračna snimka istraženih kvadranata 2019. g. (foto: A. Kovačević)

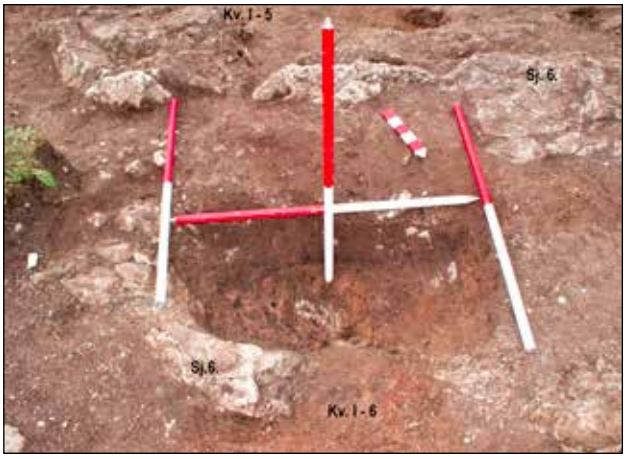

Pogled Sj. 60/61 u Kv. I – 6 (foto: T. Kolak)

Situacijski plan dosad istražene površine (izrada: ArheoPlan d.o.o.)

vrlo visok kamen živac ili je uopće nije ni bilo. Otkrivena su tri manja nepravilno kružna ukopana, uvjetno nazvana objekta jamskog tipa, i sva tri nalaze se u sjeverozapadnom dijelu istražene površine.

Sj. 59 je jama u sredini Kv. I-6, nepravilnog ovalnog oblika, dimenzija 160 (I-Z) i 120 (S-J) cm i maksimalne dubine 45 cm (▼566,75 – 566,31). Dijelom je okružena živcem kamenom (jug i zapad) južno od Sj. 48, a zatrpana srednje krupnim i krupnim kamenom vapnencem i zemljom (Sj. 2) s nešto malo ulomaka keramike, neznatno opeke i dva sitna ulomka bronce.

Sj. 60 je jama u Kv. I-6 i I-5 kružnog oblika, na sjevernoj strani šira, pa se sužava prema dnu, a ukopana je u zdravicu Sj. 3. Istočni rub čini kamen živac, pravilnog lučnog oblikovanja i zaravnjenog vrha. Zapunjena je sa Sj. 61 i preslojena neznatnim ostacima Sj. 30, u nivou s vrhom živca kamena. Promjer joj iznosi 1 m u osi istok-zapad. U Kv. I-5 jama se također širi do živca kamena na jugu. Ispunu Sj. 61 čini tamnosmeđa zemlja (Sj. 2), s puno više rastopljenih sitnih ulomaka opeke, tek neznatno nešto sitnog kamena, vrlo malo životinjskih kostiju, nešto lijepa na kojem se vide tragovi vodoravnog povlačenja prilikom zaglađivanja površine te sitan ulomak keramike tankih stijenki sive boje. Ispod toga nalazi se tanji sloj gorenja na ▼566,37, a dno na ▼566,29. Ispod sloja gorenja, u Sj. 3 vidljivi su tragovi gara nastali vjerojatno od iznimno tankih oblica ili debljih grana (nekoliko centimetara). Ondje je uzet uzorak za analizu C-14 te je dobiven datum *median cal* AD 90.

Sj. 58 je tek trag gara s nešto ulomaka keramike, nepravilnog kružnog oblika, promjera cca 50 cm, u sredini Kv. J-6 (malen dio u Kv. I-6), uz zapadni profil na ▼566,66. S obzirom na to da je iznimno plitak, ne pripada ni u kategoriju jamskog objekta. S južne strane Sj. 58, kao dio Sj. 30 pronađen je dio kamenog žrvnja (PN 98, ▼566,76).

Prilikom iskopavanja pronađena je pokretna građa koja se referira na dosadašnje nalaze, a datirana je u razdoblje od kraja 1. do 4. st. Pronađena je kao sastavni dio Sj. 30 ili eventualno uz rubove kamena živca. Najbrojnija je kategorija svakako keramička građa, koja se u okviru dosadašnjih istraživanja nalazi ipak u manjoj mjeri, a riječ je uglavnom o amorfnim ulomcima krovnih opeka te vrlo sitnim ulomcima keramičkih posuda. Većina ih pripada segmentima trbuha, neukrašeni su ili s neznatno očuvanim ukrasom, no izdvajaju se dva ulomka tarionika, ručka vrča od fino pročišćene tamnosive gline te ručka amfore ili vrča. Slijedom svojih obilježja (kod tarionika karakterističan obod, unutarnja stijenka s ostacima krupnijeg pijeska bez prevučene glazure), ulomci se mogu datirati u stariju fazu objekta, odnosno u 1. i prvu polovicu 2. st. Toj fazi pripada i dio dna kvadratične boce od plavozelenog stakla.

Kovinska je građa manje prisutna, a među predmetima brojni su željezni kovani čavli, povezani s građevinskom funkcijom, ali i dio koji pripada čavlima konjskih potkova. Pronađene su dvije karičice od tanke brončane žice (PN 89, 92) i vjerojatno dio brončane igle (PN 88), uz minorne ostatke neidentificiranoga tankog brončanog lima, a grupi nakita pripadaju i dvije perle od staklene paste, PN 87 (perla romboidnog oblika, prozirna, zelenkaste boje) i PN 94 (okrugla perla neprozirne tamnosive do crne boje). Dataciju potvrđuje i nalaz novca careva Trajana (PN 91), Hadrijana (PN 95) i Konstanina I., s legendom VRBS ROMA (PN 93).

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

In August and September 2019, a new season of archaeological excavations took place at the Ribnik – Grad site, where the remains of a Roman *villa rustica* were discovered. This year's excavation covered parts of the Roman estate with a surface area of 150 m², including the northern (economic) and southern (residential) sectors, extending the exploration onto previously studied terrain. Excavation proved to be challenging and demanding due to the shallow humus layer, minimal architectural remains, and the impact of recent intense agricultural use of the area. The finds suggest that the estate was built very early, possibly in the 1st century, and experienced various construction modifications over its four centuries of existence, if not longer. Additionally, the remains of the structure were later used as a quarry for materials in the construction of potential late medieval and early modern buildings in the immediate vicinity of the Roman estate.

Redni broj: 342
Lokalitet: Senj – Frankopanski trg
Naselje: Senj
Grad/općina: Senj
Pravni status: Z-4186
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U listopadu 2019. zaštitno je arheološki istražen Frankopanski trg u gradu Senju, na k.č. 703/1, k.o. Senj, pod stručnim vodstvom djelatnika tvrtke Temenos d.o.o. iz Splita.

Prostor predviđen za istraživanje nalazio se nekoliko metara zapadno od zgrade gradske lože. Prilikom istraživanja uočena je sljedeća stratigrafija. Ispod sloja betona (SJ 1) nalazio se sloj nasipa (SJ 2), koji je služio kao podloga za betonsku ploču. Na nekim je mjestima taj sloj bio visok 20-ak cm. U sjevernom dijelu sonde, samo nekoliko centimetara ispod nasipnog sloja, na 1,84 m n. v. pojavio se zid SJ 5, koji se po načinu gradnje može datirati u antiku. U sjeverozapadnom dijelu sonde, odmah ispod betonske ploče otkriven je recentan kanalizacijski otvor (SJ 3). Na njega je spojena kanalizacijska cijev koja se

Ortofoto istraženog prostora

Pogled prema sjeverozapadu na zid SJ 5

Keramika iz SJ 22

Pogled prema jugu na zid SJ 4

Pogled prema istoku na ostatke kamenog popločenja SJ 18

pružala u smjeru istok-zapad, dužinom cijele sonde. Uz kanalizacijsku cijev otkriven je i visokonaponski kabel. Prilikom postavljana tog kabela razgrađen je dio zida SJ 4, koji se pružao u smjeru istok-zapad. Isti je taj zid poništen prilikom postavljanja vodovodne cijevi, koja je orijentirana u smjeru sjever-jug. Dio građe zida SJ 4 iskorišten je prilikom postavljanja kanalizacijske cijevi. Od arheoloških struktura otkriveni su već spomenuti zidovi SJ 4 i 5. Zbog razlika u tehnici gradnje ne pripadaju istom periodu. Prema svemu sudeći, zid SJ 5 je stariji. Na njegovu istočnom i zapadnom licu otkriven je otvor i deblji tragovi žbuke, koji su vjerojatno bili u funkciji dovoda ili odvoda vode. Dio zida uz sjeverni i istočni profil bio je dio konstrukcije cisterne. Na samom dnu cisterne, na 0,43 m n. v. otkriveni su tragovi žbuke (SJ 21) i popločenja koje je samo djelomično sačuvano (SJ 20). Sa zapadne strane zida SJ 5 pronađeni su ostaci kanala (na 1,07 m n. v.) unutar kojeg je uočen netaknut arheološki sloj, u kojem je pronađena veća količina kasnoantičke keramike (SJ 22). S južne strane zida SJ 4, na 1,30 m n. v. pronađeno je djelomično sačuvano kameno popločenje (SJ 18).

Anita Penović

Summary

In October 2019, a rescue archaeological excavation took place at Frankopan Square in the town of Senj, on cadastral parcel 703/1, cadastral municipality Senj. Archaeological structures (walls SU 4 and SU 5) appeared immediately after the removal of recent layers. A significant portion of the archaeological stratigraphy was disrupted by construction activities, making it difficult to establish all phases of the site. There was no movable archaeological material in the higher layers. Wall SU 5 was preserved along the northern profile of the trench in an east-west direction. An archaeological layer dating back to the Late Antiquity was discovered. Wall SU 4 extended in an east-west direction and was, in several places, disrupted by construction work, likely making it younger than wall SU 5. Partially preserved paving was found on its western side.

Redni broj: 343
Lokalitet: Senj – Trg Cimiter (dio k.č. 676)
Naselje: Senj
Grad/općina: Senj
Pravni status: Z-4186
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 4. do 13. veljače 2019. tvrtka Arheolog d.o.o. zaštitno je arheološki istražila staru jezgru grada Senja, na Trgu Cimiter (k.č. 676, k.o. Senj). Voditeljica istraživanja bila je Sanja Gospodinović, dipl. arheo. i pov. umj., a zamjenik Nikola Malnar, mag. archaeo. U radovima su sudjelovali student arheologije Sveučilišta u Zadru Pio Domines Peter i jedan fizički radnik. Financijska sredstva osigurao je naručitelj, Grad Senj.

Na trgu ispred senjske katedrale istražene su sonde D i E. Radovi su nastavak istraživanja tijekom 2018., kad su istražene sonde A, B i C, kojima je utvrđeno postojanje dijela ranokršćanskog kompleksa s nalazom polikromnog mozaika s geometrijskim motivima i prikazom Solomonova čvora. Cilj ovogodišnjeg istraživanja bila je namjera utvrditi područje njegova rasprostiranja. Otkriveni dijelovi novovjekovnih, srednjovjekovnih i antičkih struktura evidentirani su već 2018. te su ovim istraživanjima oni potvrđeni unutar šireg prostora i obuhvaćeni u širim gabaritima.

Trg Cimiter nalazi se unutar zaštićene zone kulturno-povijesne cjeline grada Senja. Rasprostire se na povišenom platou, oko katedrale Uzvišenja Blažene Djevice Marije. Od kasne antike do 19. st. upotrebljavan je kao gradsko groblje, na što upućuju povijesna i arheološka istraživanja, kao i sam naziv lokaliteta (lat. *coemeterium*). Navedeno je područje sakralno te se pretpostavlja da su se na njemu nalazili antički hramovi i ranokršćanski kompleks te stara srednjovjekovna crkva i zvonik. Današnja katedrala potječe iz romanike, odnosno iz 12. ili 13. st., a tijekom vremena bila je više puta nadograđivana. Uz nju je do 1900. stajao stari zvonik, kada se ruši i gradi novi, koji danas krasi trg uz katedralu.

Potpunom romanizacijom tog područja krajem 1. st. pr. Kr. antička *Senia* postaje važna trgovačka uvozno-izvozna luka, kao i važna cestovna komunikacijska točka prema unutrašnjosti. U 2. i 3. st. grade se hramovi posvećeni kultu Magni Mater ili Kibeli, Dijani i Serapisu, a čiji su ostaci u vidu skulptura i natpisa pronađeni na prostoru južno od katedrale. Tijekom ranokršćanskog perioda, koji negira poganski kult, na tom prostoru vjerojatno se nalazio sakralni kršćanski objekt i groblje. Evidentirani su nalazi dijelova sarkofaga i kasnoantički grobovi tipa „amfore". U 5. i 6. st. na navedenom je prostoru vjerojatno postojao starokršćanski episkopalni kompleks jer je to vrijeme kad se u izvorima prvi put spominju senjski biskupi, a i arheološki nalazi kamene plastike pronađeni s južne strane katedrale datirani u navedeno vrijeme govore u prilog tome.

Sjeverni dio Trga Cimiter ispred senjske katedrale prvi je put sondažno arheološki istražen 1993. godine (voditelj istraživanja bio je Ranko Starac iz Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka). Prilikom toga utvrđen je dio ranokršćanskog arhitektonskog sklopa s djelomično očuvanim polikromnim mozaikom s geometrijskim motivima i prikazom gordijskog ili Solomova čvora. Otkriveni

Arheološko istraživanje na Trgu Cimiter 2019., pogled prema jugu

Prikaz struktura u istočnom dijelu sonde D (SJ 4/9, 8, 3 i 16)

Strukture SJ 8, 3 i 16 (slijeva nadesno), pogled prema istoku

su i drugi dijelovi tog objekta: zidovi i tri prostorije kojima je dno obloženo žbukanim podnicama ili monokromnim mozaicima. Pretpostavlja se da pripadaju ranokršćanskom bazilikalnom kompleksu iz 5. st.

Krajem 2018. isti je prostor ponovno arheološki istražen, s tendencijom pružanja iskopnog područja prema jugu. Tijekom navedenih zaštitnih i djelomično revizijskih iskopavanja istražene su sonde A, B i C, ukupne površine 41,2 m² (voditelj istraživanja Nikola Malnar iz tvrtke Arheolog d.o.o.). Tom su prilikom potvrđeni svi navedeni arhitektonski nalazi ranokršćanskog kompleksa (zidovi, podnice i mozaici) te je, osim grobljanskih ostataka, utvrđeno postojanje temeljne baze većih dimenzija, vjerojatno dio starog ranoromaničkog zvonika.

Prilikom ovogodišnjeg istraživanja na Trgu Cimiter, tijekom devet radnih dana istražene su sonde D i E (površine 34,50 m^2 i 2,50 m^2). Dokumentirano je ukupno 27 stratigrafskih jedinica, a osim ostataka novovjekovnoga groblja, evidentirane su strukture iz srednjeg vijeka i antike.

Sonda D

Sonda D nalazi se na središnjem dijelu Trga Cimiter, ispred pročelja senjske katedrale. Nepravilnog je pravokutnog tlocrta te se prostorno nastavlja na prošlogodišnje istražene sonde A, B i C. Dimenzija je oko 8,5x4,5 m, približnog smjera istok-zapad. Površina joj iznosi 34,50 m², a istražena je do dubine 0,90 – 1,30 m. Tijekom istraživanja definirane su 22 stratigrafske jedinice (strukture, slojevi, zapune i ukopi) te je prikupljena manja količina arheoloških pokretnih nalaza novovjekovne i antičke provenijencije.

Arheološko istraživanje započelo je strojnim uklanjanjem kamenih ili betonskih ploča i njihove šljunčane podloge na vrhu sonde D (SJ 1), visine do 0,20 m. Ispod popločenja trga evidentiran je sloj rahle smeđe pjeskovite zemlje miješane s većom količinom dislociranih ljudskih kostiju (SJ 2). Rasprostire se na čitavoj površini sonde, visine 0,20 – 0,75 m, a čini ostatke preseljenog gradskoga groblja, zbog kojeg su svi kosturni nalazi potpuno dislocirani i izvan konteksta. Osim osteoloških ostataka, sloj SJ 2 sadrži manju količinu kamena i opeke te recentne nalaze plastike i folije. Od arheoloških pokretnih nalaza prikupljeni su malobrojni novovjekovni artefakti od keramike, stakla i metala te nekoliko ulomaka rimskog posuđa.

Na dnu sloja SJ 2 uočen je vrlo tanak tamniji sloj zemlje s mrvicama gara i manjom količinom kasnoantičke keramike. Rasprostire se otprilike na sredini sonde D, na dubini od oko 0,80 m od hodne površine. Budući da je visok svega nekoliko centimetara, a djelomično je pomiješan s gornjim grobljanskim slojem SJ 2, bilo ga je teško u potpunosti definirati te je evidentiran kao sloj SJ 2B. Moguće je da je riječ o sloju paljevine koji se spominje u literaturi i zabilježen je na drugim lokalitetima antičke *Senie*, a pretpostavlja se da nastaje krajem kasne antike.

Uz južnu stranu sonde D čitavom dužinom proteže se recentan ukop za instalaciju gromobrana (SJ 14). Nalazi se ispod sloja SJ 1, smjera istok-zapad, dimenzija 8,30x0,70 m, visine 0,90 m. Ukop SJ 14 ukopan je u sloj SJ 2, a siječe strukture koje su njime djelomično devastirane: temelj zvonika (SJ 3), strukturu južno od zvonika (SJ 16) i antičku podnicu (SJ 6).

Na istočnoj strani sonde D otkrivene su četiri zidane strukture: novovjekovna kosturnica (SJ 4/9), zid L-tlocrta (SJ 8), temeljna baza starog zvonika (SJ 3) i struktura u JI kutu sonde (SJ 16).

Najmlađa je novovjekovna zidana kosturnica u SI kutu sonde (SJ 4/9). Evidentirana je već tijekom prošlogodišnjih iskopavanja u sondi B, a sada joj je definiran zapadni rub. Pruža se u smjeru sjever-jug, sveukupnih vidljivih dimenzija oko 1,80x0,65 m, visine oko 0,40 m. Nalazi se ispod sloja SJ 1, a ukopana je u sloj SJ 2. Svojom sjevernom stranom nastavlja se pod profil sonde, a južnom siječe stariji temelj zida (SJ 8) i bazu zvonika (SJ 3).

Na navedenom prostoru površinski dominira veća temeljna pravokutna baza (SJ 3), smjera SZ-JI, vjerojatno ostatak temelja starog srednjovjekovnog zvonika. U literaturi se spominje izgubljen natpis s uklesanom godinom 1000., za koji se pretpostavlja da je u svezi s ranoromaničkim zvonikom. Ne može se sa sigurnošću reći odnosi li se navedeni natpis na taj stari zvonik, na početak gradnje katedrale ili starije templarske crkve ili čak na još jedan zvonik koji je bio uklopljen u staru biskupsku palaču. Na grafici s kraja 17. st. postoji prikaz zvonika ispred katedrale te je vjerojatno riječ o zvoniku koji je otkriven ove godine. Navedena temeljna baza (SJ 3) evidentirana je već tijekom prošlogodišnjih

istraživanja u sondi B. Građena je od većeg grubo obrađenog kamenja vezanog bijelom žbukom miješanom sa sitnim šljunkom. Vidljivih je dimenzija 2,60x1,15 m, visine 1 m. Nalazi se ispod sloja SJ 1, na dubini od otprilike 0,20 m od hodne površine. Siječe sloj SJ 2 i 2B te antičku podnicu SJ 6 i slojeve crvenice SJ 13 i 21. Sa sjeverne je strane presječena novovjekovnom kosturnicom SJ 4/9, a jednim dijelom leži na starijem zidu SJ 8.

Zapadno uz dno navedene temeljne baze (SJ 3) definiran je novovjekovni ovalan ukop (SJ 11), s većom količinom dislociranih kosturnih ostataka i nalazom sitnog ulomka glazirane novovjekovne keramike. Ta jednostavna grobnica, dimenzija 1,90x0,70 m, visine 0,40 m, uočena je na dubini od oko 0,90 m od hodne površine. Nalazi se ispod sloja SJ 2, a iznad sloja SJ 13. Siječe antičku podnicu i njezinu kamenu podlogu (SJ 6 i 7).

S južne strane temeljne baze zvonika (SJ 3) definirana je struktura slične građe (SJ 16), pravokutnog oblika, dimenzija 0,55x0,75 m, visine 0,40 m. Dokumentirana je na dubini oko 0,90 m od hodne površine, a nalazi se ispod recentnog ukopa za instalaciju gromobrana (SJ 14), kojim je devastirana. Budući da se nalazi u samom JI kutu iskopnog područja te se nastavlja pod profile sonde, vidljiva u skromnim dimenzijama te djelomično uništena, teško je reći pripada li spomenutoj temeljnoj bazi zvonika ili je samostalna struktura (zid?). Građena je od neobrađenog kamenja vezanog bijelom žbukom miješanom sa sitnim šljunkom.

Sa sjeverne strane baze zvonika (SJ 3) nalazi se temelj zida L-tlocrta (SJ 8). Otkriven je također tijekom prošlogodišnjih istraživanja u sondi A i B. Nalazi se ispod sloja SJ 2, na dubini 0,50 – 0,70 m od hodne površine. Građen je od većeg i manjeg djelomično obrađenog kamenja vezanog žbukom bijele boje. Svojom dužom stranom proteže se u smjeru SZ-JI (dimenzija 1,75x0,60 m, visine 0,20 m), dok mu se okomita strana (0,77x0,60 m, visine do 0,50 m) podvlači pod temeljnu bazu zvonika (SJ 3) te je na taj način ukomponirana u njezinu sjevernu stranu. Presječen je novovjekovnom grobnicom (SJ 4/9), a siječe sloj SJ 2B te antičku podnicu i njezinu kamenu podlogu (SJ 6 i 7). Prema navedenom, zid L-tlocrta (SJ 8) stariji je od temelja baze zvonika (SJ 3).

Na sredini sonde D, odnosno zapadno od svih navedenih struktura, nalaze se ostaci kasnoantičke žbukane podnice (SJ 6). Evidentirana je ispod sloja SJ 2B, na dubini od 0,90 m od hodne površine, vidljivih dimenzija 2,90x2,80 m, visine 0,10 m. Iako je u relativno lošem stanju, s nepotpuno očuvanom zaglađenom površinom, bilo ju je moguće u cijelosti definirati. Građena je od žbuke oker boje, koja se djelomično miješa s podlogom od žbuke pomiješane s komadićima opeke, a koja pak leži na kamenoj supstrukciji (SJ 7). Na južnom dijelu djelomično je devastirana recentnim ukopom za instalaciju gromobrana (SJ 14) te je vidljivo da se nastavlja dalje pod profil sonde.

Ispod antičke podnice (SJ 6) nazire se njena kamena podloga (SJ 7) koja je bolje očuvana na sjevernom dijelu sonde, gdje joj dimenzije iznose 2,20x1,80 m. Nalazi se ispod sloja SJ 2B, na dubini od oko 0,90 m od hodne površine. Sjeverno ulazi pod profil sonde, a južno se nastavlja ispod podnice SJ 6. Otkrivena je već tijekom prošlogodišnjih istraživanja u sondi A, kao i maloprije spomenuta žbukana podnica. Na zapadnoj su strani obje podne konstrukcije presječene većom pravokutnom strukturom (SJ 17), a na istočnoj zidom L-oblika (SJ 8), novovjekovnom grobnicom (SJ 10/11), temeljem zvonika (SJ 3) i njegovom susjednom strukturom (SJ 16).

Jedan od glavnih ciljeva ovogodišnjih istraživanja bio je definirati područje mozaika, koji je ustanovljen tijekom prijašnjih arheoloških istraživanja u sondi A, gdje su pronađeni dijelovi polikromnog i monokromnog mozaičkog pavimenta. U sondi D ostaci mozaika sačuvani su samo na istočnom dijelu podnice, na skromnoj površini, dimenzija svega 7x7 cm. Izrađen je od nekoliko kamenih tesera, a uočeno je i nekoliko kockica od rezane opeke, koje su u manjoj količini nađene rasute uokolo. Prema tome, može se zaključiti da je mozaična podna konstrukcija i na tom dijelu nalazišta bila vjerojatno polikromna, iako je sačuvana na vrlo malenoj površini. Navedeni ostaci mozaika (SJ 5) bili su prekriveni tamnijim slojem SJ 2B, a nalaze se na vrhu podnice SJ 6.

Na zapadnoj strani sonde D, ispod grobljanskog sloja SJ 2 evidentirana je struktura od vapnenice SJ 12. Fragmentirano je očuvana u nekoliko dijelova različitih oblika i dimenzija, visine 0,15 – 0,65 m. Uočena je na dubini 0,30 – 0,70 m od hodne površine. Kompaktno je očuvana na krajnjem zapadnom dijelu, gdje se u tankoj liniji proteže

Prikaz podne konstrukcije SJ 17 i vertikalne vapnenačke strukture SJ 12

Novovjekovni grobni ukop SJ 11 i sloj crvenice SJ 13 na dnu ukopa

u smjeru SI-JZ. Duga je oko 1,5 m, široka 0,12 m i visoka do 0,65 m. Svojom pojavom podsjeća na okvir ili bočnu stranicu određene strukture nepoznate namjene. Nastavlja se prema sjevernoj strani, gdje je već evidentirana prošle godine u sondi C. Vapnenačka struktura SJ 12 pomiješana je s crvenkastom zemljom i prekrivena poremećenim grobljanskim slojem SJ 2, tako da su arheološki nalazi oko nje također miješane provenijencije. Većinom se radi o novovjekovnom glaziranom posuđu te je pronađeno nekoliko ulomaka rimske keramike. Osim navedenog, uočena je manja količina fragmenata opeke, kamena i plastike. Navedena struktura SJ 12 vjerojatno je ostatak novovjekovne intervencije koja je zahtijevala vapnenački materijal za upotrebu, možda vezano uz građevinske radove na katedrali ili grobljanske poslove.

Opisana vapnenačka struktura SJ 12 leži na većoj pravokutnoj zaglađenoj površini definiranoj kao SJ 17. Riječ je o podnoj konstrukciji od žbuke, smjera SI-JZ, vidljivih dimenzija 4,60x3,20 m. Nalazi se na dubini od 0,90 m od hodne površine. Čini se da je prilikom gradnje vapnenačke strukture SJ 12 iskorištena, odnosno da je ta podna površina iznova upotrijebljena za njezino dno. Moguće je da je riječ o još jednoj antičkoj podnici. Žućkaste je boje, vrlo čvrste gradnje i kompaktne konzistencije. Na sjevernoj strani ulazi pod profile iskopnog područja te se nastavlja u sonde A i C, gdje je već otkrivena tijekom prošlogodišnjih istraživanja.

Podna konstrukcija SJ 17 na istočnoj strani siječe antičku podnicu (SJ 6) i njezinu kamenu podlogu (SJ 7), dok je na zapadnoj strani „uokvirena" vertikalnim ostatkom vapnenačke strukture (SJ 12). Na jugu je djelomično devastirana recentnim ukopom za instalaciju gromobrana (SJ 14) i novovjekovnom grobnicom (SJ 18/19). Potonja se nalazi u JZ kutu sonde, dimenzija 2x0,90 m, visine 0,40 m. Evidentirana je na dubini od 0,90 m od hodne površine. Poremećena grobna zapuna sadrži rahlu smeđu pjeskovitu zemlju s više dislociranih kosturnih ostataka te nekoliko fragmenata novovjekovne glazirane i rimske keramike. Navedena grobnica nastavlja se pod južni profil sonde. Ispod nje otkrivene su razine nove žbukane podnice (SJ 22), na dubini od 1,10 m i 1,30 m od hodne površine. Zbog premale otkrivene površine, teško je reći više o njima, osim da je ona na dubljoj razini zaglađena na vrhu te se nastavlja ispod profila iskopnog područja.

Na istočnom dijelu sonde, ispod već opisanog novovjekovnoga grobnog ukopa (SJ 11), koji se nalazi uz dno temelja zvonika, evidentiran je predzdravični sloj crvenice SJ 13. Nalazi se na dubini od 1,10 m od današnje hodne površine, a u profilu ukopa vidljivo je da se crvenica nastavlja ispod antičkih hodnih struktura (SJ 6 i 7). Sloj SJ 13 važan je jer je evidentiran jedino na tom dijelu lokaliteta, a sadrži nalaze ulomaka ranocarske rimske keramike.

Sloj SJ 13 sastoji se od masne glinovite zemlje crvenkaste boje, visine oko 0,15 m. Sadrži malobrojne fragmente nalaza tegula, imbreksa i amfora, a pronađeno je više ulomaka *terrae sigillatae,* keramike tankih stijenki i fragment svjetiljke oker boje, s motivom rozete. Indikativni su nalazi ulomaka *terrae sigillatae* iz sjevernoitalskih radionica*,* npr. šalica tipa Sarius s reljefnim vegatetabilnim ornamentom i prepoznatljivim kaneliranim ručkama, zatim tanjur tipa Consp. 18*,* a koji se datiraju u razdoblje iz prijelaza 1. st. pr. Kr. u početak 1. st., odnosno u period vladavine cara Augusta do Tiberija. Ostali keramički materijal može se okvirno datirati u 1. st. Nalazi ranocarske rimske keramike često se povezuju s naznakama trgovačke razmjene i dovode u vezu s procesom romanizacije koja na tom području započinje već sredinom 1. st. pr. Kr., a vrhunac se događa krajem 1. st. pr. Kr., kad su antičkoj Seniji dodijeljena građanska prava, ako ne i status kolonije, vjerojatno još za vrijeme cara Augusta.

Ispod opisanog sloja SJ 13 nalazi se arheološki sterilan sloj SJ 21. Radi se o zdravičnom sloju glinovite crvenice pomiješane s kamenim konglomeratom. Započinje na dubini od 1,25 m od hodne površine te je iskopan do dubine oko 0,15 m. Zapravo su sloj SJ 13 i SJ 21 u konzistenciji i boji jednaki, a razlikuju se jedino u sastavu. Sloj SJ 13 sadrži ranorimske materijalne ostatke, dok je sloj SJ 21 arheološki sterilan.

Sonda E

Sonda E nalazi se na sjeveroistočnoj strani Trga Cimiter. Pravokutnog je oblika, dimenzija 2x1,50 m, površine 2,5 m², istražena do dubine od 1,20 m. Nalazi se istočno uz sondu A koja je istražena prošle godine, gdje je evidentiran antički zid smjera istok-zapad te uz njega ostaci podnice i mozaika. Otvaranjem te sonde namjeravalo se utvrditi područje njegova rasprostiranja. Otkriven je nastavak navedenog zida, djelomično uništen novovjekovnom strukturom, dok mozaik nije pronađen.

Ranocarski rimski keramički nalazi iz sloja SJ 13

Prikaz antičkog zida SJ 4 u sondi E

Arheološko iskopavanje započelo je strojnim uklanjanjem betonskih ploča na vrhu sonde E (visine oko 0,10 m), ispod kojeg se nalazi sloj SJ 2. Sloj SJ 2 jednak je kao i u sondi D te se radi o smeđoj rahloj pjeskovitoj zemlji s miješanim arheološkim nalazima. Sloj SJ 2 sadrži manju količinu keramičkog novovjekovnog i antičkog arheološkog materijala te nekoliko fragmenata kosturnih ostataka. Zanimljiv je nalaz recentne radne rukavice, što je dokaz istraživanja tijekom 1990-ih. Sloj SJ 2 nalazi se na dubini od 0,10 m od hodne površine te prekriva strukture evidentirane u sondi E: novovjekovnu grobnicu SJ 3 i antički zid SJ 4.

Novovjekovna grobnica nalazi se na južnoj strani sonde E. Rasprostire se u smjeru S-J, vidljivih dimenzija 2,10x0,90 m, visine 1 m. Evidentirana je ispod sloja SJ 2, na dubini od 0,20 m od hodne površine te se nastavlja pod južni profil sonde. Loše je građena, s upotrebom opeke i kamena s vrlo malo vezivnog tkiva. Sjevernom je stranom naslonjena je na antički zid SJ 4, koji je ukomponiran i iskorišten kao njezin sjeverni okvir. Unutar navedene strukture nalazi se sivi pijesak pomiješan sa zemljom i manjom količinom kamena, opeke i osteoloških ostataka te nalazom ulomka porculanskog tanjura.

Na sjevernoj strani sonde E dokumentiran je antički zid SJ 4. Proteže se u smjeru I-Z te čini nastavak zida otkrivenog tijekom prošlogodišnjih radova u sondi A. Nalazi se ispod sloja SJ 2, na dubini od oko 0,40 m od hodne površine. Vidljivih je dimenzija 2,10x0,60 m, očuvane visine na južnoj strani do 0,80 m. Građen je od obrađenog i neobrađenog kamena vezanog žbukom oker boje. Njegova južna strana iskorištena je kao sjeverna obloga novovjekovne strukture te je djelomično uništena. U toj sondi nisu nađeni ostaci mozaika, a i ako su postojali potpuno su devastirani tijekom spomenute recentnije gradnje.

Na zapadnoj strani sonde nalazi se zidana struktura za koju nije jasno pripada li novovjekovnoj grobnici SJ 3 ili se radi o antičkom zidu koji je okomit na zid SJ 4.

Na sjevernoj strani antički zid SJ 4 otkriven je do dubine od 0,40 m, s vidljivom temeljnom stopom koja se javlja na dubini od 0,15 m od sačuvane površine zida. Sjeverni dio sonde istražen je do dubine 0,50 m, gdje je evidentiran sloj glinovite masne crvenice SJ 5.

Literatura

Cambi 2013 N. Cambi, Kultni kipovi iz Senja, Senjski zbornik, Vol. 40, No. 1, Senj, 2013: 195 – 207.

Glavičić 1982 A. Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (V), Senjski zbornik, Vol. 9, No. 1, Senj, 1982: 63 – 90.

Grisonić Stepan, 2017 M. Grisonić, N. Stepan: Italska terra sigillata iz rimske vile rustike u uvali Caska na otoku Pagu, AA, Vol. 11, No. 1, Zadar, 2017: 69 – 143.

Lokmer 2016 J. Lokmer, Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije u Senju i senjski biskupi do početka XVII. stoljeća, Senjski zbornik, Vol. 42-43, No. 1, Senj, 2016: 235 – 326.

Konestra 2016 A. Konestra, Italska terra sigillata i keramika tankih stijenki na području Sjeverne Liburnije: tipologija, kronologija i distribucija, Doktorski rad, Sveučilište u Zadru, 2016.

Malnar 2018 N. Malnar, Trg Cimiter – 2018., Izvještaj o provedenom arheološkom istraživanju, 2018.

Starac 1999 R. Starac, Rezultati prve faze arheoloških sondiranja na Trgu Cimiter u Senju, Senjski zbornik, 26, Senj, 1999: 71 – 88.

Sanja Gospodinović

Summary

In February 2019, rescue archaeological excavations were conducted in the area of Cimiter Square in the centre of the old town of Senj, on cadastral parcel 676, cadastral municipality Senj. This year's research in front of the Senj Cathedral was a continuation of the investigations carried out in 2018 when trenches A, B, and C were explored. They revealed the existence of an architectural part of an early Christian complex with findings of monochromatic and polychromatic mosaics featuring geometric motifs and a depiction of Solomon's knot. The goal of this year's research was to determine the extent of the mosaic's spread. Trenches D and E were explored (with areas of 34.5 m² and 2.5 m²), within which parts of early modern, medieval, and ancient architecture were discovered. In trench D, a larger foundational base, probably belonging to an old medieval bell tower, was documented, along with remnants of Roman floorings. In trench E, an ancient wall, partially damaged by the construction of a modern tomb, was found. All these structures had already been identified in last year's research, and this excavation served to confirm them within a broader space, encompassing them in wider dimensions. A modest remnant of mosaic pavement, measuring only 7 x 7 cm, was documented in trench D, while none of the pavement was observed in trench E. Throughout the investigation, a small quantity of archaeological movable finds of both modern and ancient origin was collected.

Redni broj: 344
Lokalitet: Smiljan – Crkvina pod Bogdanićem
Naselje: Smiljan
Grad/općina: Gospić
Pravni status: Z-7372
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 29. srpnja do 22. kolovoza 2019. trajala je nova sezona sustavnog arheološkog istraživanja na položaju Crkvina pod Bogdanićem u selu Smiljanu, kao dio projekta potrage za sakralnim objektom iz kojeg potječu ulomci predromaničkog pletera. U istraživanju je, uz voditeljicu Tatjanu Kolak, sudjelovala Tara Pivac Krpinić, mag. arheo., Iva Maras, muzejska tehničarka te pet pomoćnih radnika. U okviru programa konzervirana je pokretna arheološka građa pronađena tijekom dosadašnjih sezona iskopavanja. Arhitektonsku snimku postojećeg stanja napravila je tvrtka Arheoplan d.o.o.

Pozicija arheološkog lokaliteta nalazi se na blago povišenom dolinskom terenu, s istočne strane brijega Bogdanića, na kojem se nalazi srednjovjekovna utvrda. Parcele na

Iskop u Kv. B-4 (foto: T. Kolak)

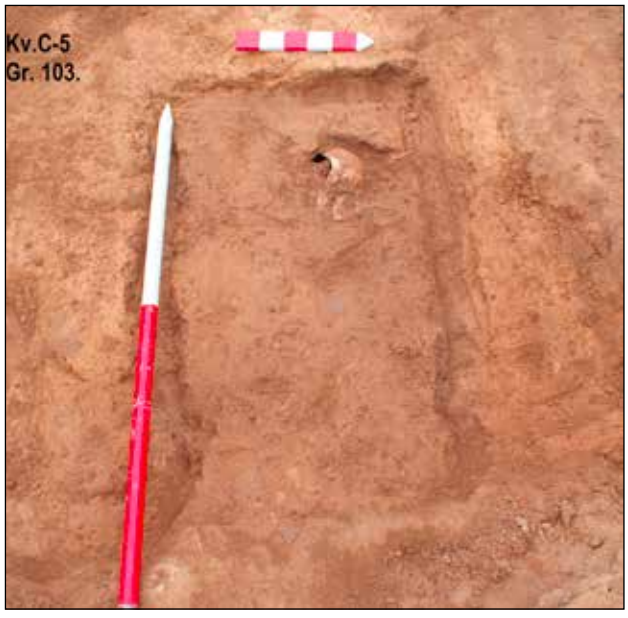

Ukop Gr. 103 s jasnom rakom (foto: T. Kolak)

kojima se nalazi lokalitet u privatnom su vlasništvu nekolicine vlasnika (k.č. 3495 i 3496). Ove godine iskopavanje je nastavljeno na k.č. 3495, u kvadrantima Kv. B – 3, B – 4 i C – 5.

Do kraja su istraženi Kv. B-3 i C-5, otvoreni prošle sezone, koji obuhvaćaju prostor sa sjeverne (sjeverozapadne) strane crkve te istočno od svetišta, kao i gotovo na cjelokupnoj otvorenoj površini, dimenzija 3x5 m, a do zdravice je istražen novootvoreni Kv. B-4.

S obzirom na to da su ostaci sakralne arhitekture istraženi u cijelosti, iako nije iskopavano područje pred zapadnim pročeljem crkve te nema naznaka eventualne gradnje lopice, ovogodišnja sezona istraživanja bila je orijentirana na iskopavanje grobnih cjelina kako bi se dobili gabariti nekadašnjega groblja.

Otkriveno je i dokumentirano novih 47 grobova *in situ* (od Gr. 92 do Gr. 138). Kao i u dosadašnjim rezultatima, evidentirano je višeslojno ukopavanje, unutar kojeg se mogu uočiti starija i mlađa faza.

Mlađa faza pokapanja ima tendenciju pokopavanja što bliže arhitekturi, redovito ne poštujući prijašnji ukop te je priličan broj ostataka pokojnika djelomično ili posve dislociran, preslojen ili pomaknut te na taj način devastiran. Pokojnici su ukopavani u obične rake bez tragova grobne arhitekture, a zbog učestalog prekopavanja ne uočavaju se ni rake. Jedino je u Gr. 132, u dnu lijevog donjeg ekstremiteta uočen malen dio kompaktne žbuke (zemlja/žbuka) relativno pravilne forme i blago zaobljenog oblika, koji bi mogao upućivati na određene ostatke u smislu grobne arhitekture.

U Gr. 93, 97 i 104, koji pripadaju mlađoj fazi, pronađeno je srednje veliko kamenje ili, u jednom slučaju, samo jedan velik kamen iznad glave pokojnika, koji može upućivati na označavanje groba. Na cijeloj istraženoj površini sporadično je pronalaženo srednje veliko kamenje koje se nije moglo pripisati određenom grobu, no nedvojbeno je originalno pripadalo nekom od njih.

Zemlja u koju su ukopani (Sj. 5) donekle je pjeskovita, s dosta primjesa žbuke, osobito bliže arhitekturi, a kosti pokojnika relativno su dobro sačuvane. Donekle su očuvane i kosti pokojnika ukopavane u sloj rahlije žute zemlje (Sj. 2), premda ipak u lošijem stanju. Gotovo svi grobovi iz mlađe faze prate orijentaciju crkve, odnosno orijentirani su u smjeru JZ-SI, s glavom na JZ, s većim ili manjim otklonom.

U slučaju starije faze ukopavanja, rake su u većini slučajeva vidljive u cijelosti ili djelomično (Gr. 103, 110, 113, 114). Dio grobova ima pravilnu orijentaciju istok-zapad, s glavom na zapadu, a kod pojedinih ukopa mogao se uočiti ostatak grobne arhitekture u formi srednje velikog, uglavnom pločastog kamenja slaganog „na nož" (Gr. 113). Ti su ukopi vidljivi i u Sj. 2 te u zdravici (Sj. 9). U oba su slučaja kosturi pokojnika iznimno loše očuvani zbog kiselosti tla – dio njih vidljiv je tek u otisku, dok u nekim grobovima kosti potpuno izostaju, osim kalote lubanje ili kostiju ekstremiteta.

U starijoj fazi ukopavanja jasno se uočava poštivanje grobnog mjesta jer nije evidentirano da su ukopi iz te faze devastirali jedan drugi (jedino u slučaju Gr. 120, koji je dijelom nalegao na ukop pokojnika u Gr. 127). Moguće je i da su postojale nadzemne oznake. Također je evidentno da se ukopavanje „prorjeđuje" udaljavanjem od arhitekture.

Eventualno polaganje na drvenu dasku potvrđeno je u dvama grobovima. Ukop Gr. 95 kojem je očuvan trag daske uz lijevu stranu kostura devastirao je stariji ukop pokojnika u Gr. 94, od kojeg je ostao djelomično očuvan samo kostur (lijevi humerus i lopatica), pa je vrlo lako moguće da ostatak daske pripada tom starijem grobu.

Razlog tom mišljenju jest to što drugi nalaz drva pripada starijoj fazi ukopavanja, odnosno Gr. 124, u kojem je ostatak drva pronađen uz donji desni dio lubanje pokojnice, zajedno s običnom karičicom i S-karičicom od brončane deblje žice. Uzorak drva analiziran je tehnikom AMS te je dobiven kalibrirani datum 1081. – 1152. (58,7 %), odnosno med. 1098. cal. AD.

Kostur Gr. 124 tek je neznatno očuvan, a na njegovo desno rame položena je glava dječjeg ukopa – Gr. 126, koji je kao grobni prilog imao jednostavan prsten/viticu, koji je vjerojatno nošen kao karičica. U starijoj fazi ukopavanja, ruke pokojnika uglavnom su položene niz tijelo, dok se u mlađoj fazi položaj ruku mijenja – na trbuhu, na zdjelici, na prsnom košu i u nekoj od kombinacija tih položaja.

U Kv. B-4, u dužini 5 m, i najvećoj širini do 1 m, usporedo s nekadašnjim sjevernim zidom broda crkve, nije se iskopavalo do zdravice.
Sveukupno su pronađena 42 posebna nalaza (od PN 55 do PN 96). Od 47 istraženih grobova *in situ*, njih 17 sadržavalo je grobne priloge, i to najčešće više njih. Pronađeno je ukupno sedam dislociranih grobnih priloga – tri jednostavna prstena/vitice (PN 58, 59, 87), ulomak tkanine (PN 60), dvije jednostavne karičice (PN 79, 82) i željezni jednosječni nož s trnom za nasad drška (PN 78).
Najbrojnijoj kategoriji nalaza svakako pripadaju naušnice, i to jednostavne karičice manjih ili većih dimenzija od brončane žice (12 primjeraka), a dvije su srebrne (PN 63, 67 u Gr. 109). Pronađena je S-karičica od brončane žice (PN 84 u Gr. 124), par srebrnih naušnica s tri koljenca u formi granuliranog vjenčića (PN 91, 93 u Gr. 133) te nekoliko mogućih dvojagodnih sljepoočničarki u iznimno lošem stanju, moguće od posrebrene bronce (PN 55, 56 u Gr. 103)
Prema bogatstvu grobnih priloga izdvajaju se Gr. 103, 109 (uz par srebrnih karičica i prsten od svijenog brončanog lima PN 62), Gr. 111 s dva para običnih karičica (PN 64, 65, 66, 68), Gr. 117 sa sedam prstenova – pet jednostavnih vitica i dva prstena s proširenjem za okrugle kalote ispunjene staklenom pastom plave boje (PN 71 – 77). Kao i Gr. 111, pokojnica u Gr. 133 je također imala dva para naušnica, odnosno uz par običnih brončanih karičica (PN 90, 92), pronađene su i spomenute srebrne naušnice s tri koljenca.

Gr. 137, aplike od brončanog lima (foto: T. Kolak)

Od svih priloga izdvajaju se nalazi u Gr. 137: 11 četvrtastih i tri ulomka aplika od tiještenog brončanog lima (PN 94), koje su pronađene u pravilnom rasporedu na desnoj (tri) i lijevoj (1) strani prsnog koša te preostale oko donjeg dijela glave pokojnika, odnosno vratnih kralježaka, što dopušta pretpostavku da su bile ukras rubne trake gornje odjeće – kaputa, košulje, haljetka. Na zatiljku lubanje ostao je očuvan patiniran trag četvrtastog oblika, koji upućuje na to da je možda postojao i ukras za glavu.
Pokojnica u Gr. 120 uz običnu je karičicu imala i karičicu s perlom od staklene paste, uz koju je pronađen i vjerojatan ostatak kožne vrpce, pa je možda nošena kao sljepoočničarka.
Grobni su prilozi češći i bogatiji u starijoj fazi ukopavanja, osobito naušnice, dok je jednostavno prstenje – vitice, sa ili bez kanelura, prisutno u mlađoj fazi. Svega dvije pojasne željezne predice potječu iz Gr. 115 (PN 69) i Gr. 134 (PN 95), obje u izrazito lošem stanju, jedna možda ovalnog, a druga četvrtastog okvira. Tomu treba pridodati i nalaz polovično očuvane perle ili velike gumbe (PN 61 u Gr. 104), koje oblikovno podsjećaju ovalnu jagodu jednojagodnih sljepoočničarki, premda ukop pripada mlađoj fazi grobova.
Osim grobnih priloga, u gornjim iskopnim slojevima i bliže arhitekturi u Kv. B-4 pronađena je velika količina čavala od kovanog željeza, većih dimenzija, koji pripadaju drvenoj građi crkve, što je već evidentirano i iskopom u Kv. B-3 u sezoni 2018. godine. U istim slojevima pronađena je i određena količina ulomaka keramičkih posuda koji pripadaju tzv. ličkoj pučkoj keramici, od 13. st. pa nadalje. Među ulomcima koji najčešće pripadaju dijelovima trbuha izdvajaju se dva ulomka čepastih ručki poklopaca.

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

In July and August 2019, a new season of archaeological excavations was conducted at the site of Crkvina pod Bogdanićem in the village of Smiljan as part of a project searching for a sacred structure from which fragments of pre-Romanesque interlace originate. This year's research focused on excavating the cemetery from the northwest side of the sacred structure, resulting in the confirmation of previous findings indicating two burial phases. The older phase suggests a cemetery arranged in rows from the late 11th to possibly the early 14th century. This cemetery likely predates the construction of the sacred structure. The younger phase includes burials from the 14th century until the destruction of the structure and the abandonment of the area during the Ottoman conquests in the first third of the 16th century. The grave goods, mainly jewellery, from this season's research, are quite rich, displaying characteristics of medieval Croatian attire from that period. As only one medieval sacred site with an associated cemetery (Čovini-Crikvine) has been thoroughly explored in the area of Ličko polje, and its immediate vicinity so far, and it is a century younger in terms of dating, the investigation of Crkvina pod Bogdanićem provides additional insights into medieval Lika.

Redni broj: 345
Lokalitet: Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak)
Naselje: –
Grad/općina: Plitvička jezera
Pravni status: Z-5692
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. arheološki je istraživan stari grad Krčingrad, koji se nalazi na šumovitom poluotoku smještenom između Kozjačkog i Gradinskog jezera, u sklopu Nacionalnog parka Plitvička jezera. Voditelj istraživanja bio je Petar Sekulić, dipl. arheo., iz Odjela za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Arheološka istraživanja realizirana su financijskim sredstvima Nacionalnog parka Plitvička jezera.

Na temelju rezultata arheoloških istraživanja i povijesne kontekstualizacije, moguće je pretpostaviti da su stari grad Krčingrad krajem 13. st. sagradili knezovi Babonići. Promjenom geopolitičke situacije u trećem desetljeću 14. st., zbog prelaska Drežničke županije u vlasništvo krčkih knezova, Krčingrad je izgubio svoje strateško i gospodarsko značenje te je vjerojatno napušten.
Prilikom arheoloških istraživanja u potpunosti je istražen južni dio staroga grada Krčingrada. Slaba sačuvanost struktura posljedica je dugogodišnje razgradnje za potrebe gradnje niza vojnih i civilnih objekata u okolici Plitvičkih jezera. Vanjski obrambeni zidovi (širine oko 2 m) prilagođeni su konfiguraciji terena, a pretpostavljeni ulaz nalazio se istočno od trokutaste kule, koja je sagrađena na najvišem djelu uzvisine. Također su dokumentirani ostaci zida koji je spajao istočni kut kule s istočnim vanjskim obrambenim zidom, odnosno koji je sa sjevera zatvarao južni dio staroga grada. Današnja geomorfologija južnog dijela grada moguća je posljedica eksploatacije građevnog materijala iz kamena živca (SJ 007) prilikom gradnje staroga grada. Kao i prilikom prijašnjih istraživanja, prikupljena je iznimno mala količina pokretnih arheoloških nalaza. Nakon radova novoistraženi su dijelovi staroga grada Jelengrada dokumentirani fotografiranjem sa zemlje i iz zraka (HRZ) te metodom 3D laserskog skeniranja (Skimi64 d.o.o.), a prema čemu je dopunjena nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.

Literatura

Franić 1910 D. Franić, Plitvička jezera i njihova okolica, Zagreb, 1910.
Kekez, Pleše, Sekulić 2019 H. Kekez, T. Pleše, P. Sekulić, Plitvički Krčingrad i Babonići – prilog kontekstualizaciji vremena gradnje, Povijesni prilozi, 54, Zagreb, 2019: 65 – 99.
Laszowsky 1911 E. Laszowsky, Izvještaj o uspjehu istraživanja „Gradine" na Plitvičkim jezerima, Zagreb, 1911. (arhiv MK RH)

Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak), pogled iz zraka na južni dio staroga grada nakon arheoloških istraživanja 2019. g. (snimka: Skimi64 d.o.o.)

Laszowsky 1912 E. Laszowsky, Izvještaj o uspjehu istraživanja „Gradine" na Plitvičkim jezerima, Zagreb, 1912. (arhiv MK RH)

Petar Sekulić

Summary

In 2019, the southern part of the old town of Krčingrad, located on a wooded peninsula between Lake Kozjak and Lake Gradina within the Plitvice Lakes National Park, was thoroughly explored. Based on the results of archaeological research and historical contextualization, it can be assumed that the old town Krčingrad was built by the Babonić nobility at the end of the 13th century and was abandoned by the mid-14th century.

Redni broj: 346
Lokalitet: Udbina – Gradina
Naselje: Udbina
Grad/općina: Udbina
Pravni status: Z-5938
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 20. svibnja do 22. lipnja 2019. trajala je nova sezona sustavnog arheološkog istraživanja srednjovjekovnog lokaliteta Gradina u Udbini. U istraživanju je, uz voditeljicu Tatjanu Kolak, sudjelovalo šest pomoćnih radnika i muzejska tehničarka Iva Maras i Tara Pivac Krpanić, mag. arheo. Arhitektonsku snimku izradio je Arheo Plan. Sredstva za radove osiguralo je Ministarstvo kulture.

Ovogodišnja sezona bila je usmjerena na otvaranje zapadnog perimetralnog zida i njegovo spajanje na JI s konzerviranim Sj. 43A, odnosno u cijelosti otvaranje prostora u gornjem dijelu palasa, uz istraženu kulu. Time su u potpunosti uklonjeni višegodišnji slojevi šute. Na taj su način ujedno stvoreni i preduvjeti za planiranu konzervaciju novootkrivene arhitekture.
U tu je svrhu otvorena nova sonda, S-10, oblika nepravilnog i izduženog trapezoida, ukupne dužine 25 m, koja je na sjeveru široka 4 m, a na jugoistoku 2,5 m, s tim da se na JZ sužava zbog visoke vegetacije i korijenja, koje je dijelom razorilo i samu arhitekturu. S-10 se nastavlja na prošlogodišnji iskop S-7. Visina iskopa na sjeveru prati zaravnjen plato podno kule (predviđen za iskopavanja tijekom budućih sezona) ili geomorfologiju prirodne litice na kojoj je podignuta kula, a koja se penje prema jugu.

Pogled na južna vrata (Sj. 65) u zapadnom perimetralnom zidu (Sj. 62) i strukturu ognjišta/peći (Sj. 60/64) (foto: T. Kolak)

I dalje iskop prvog sloja karakterizira građevna šuta (kamen i rasuta žbuka) Sj. 22/17, uz gornji plitak humusni sloj. Cilj je bio otvaranje cijele površine gorenja (Sj. 8), uz prosloje zapečene zemlje (Sj. 6), koja je najvećim dijelom rastresite konzistencije. Oba ta sloja praćena su i tijekom dosadašnjih istraživanja, s tim da je sloj gorenja ondje nešto intenzivniji. Rub iskopa u početku je bilo unutarnje lice zapadnog perimetralnog zida – Sj. 62, a do kraja sezone otvorena su oba lica. S unutarnje strane istražena je površina do kamena živca (Sj. 10), a s vanjske strane iskop je spušten na razinu temelja Sj. 62, za što je poslužio Sj. 10 na jugu i jugoistoku, dok je jugozapadni i zapadni dio spušten na razinu Sj. 2/22.
Zapadni perimetralni zid – Sj. 62, temeljen je na živcu kamenu, a prirodne pukotine zapunjene su debelim slojevima žbuke. Građen je u relativno pravilno uslojenim redovima, podjednako srednje krupnim i krupnim kvadratičnim i pravokutnim pritesanim kamenom. Vezivo je kvalitetnija žbuka. Širok je 1 m.
U jugozapadnom dijelu, uz unutarnje lice Sj. 62 otkrivena je nepravilna kružna struktura, koja se može definirati kao veće ognjište ili temelji nekadašnje peći – Sj. 60/64. Njemu sa sjeverne strane pripada svojevrstan prizid, Sj. 58 (Sj. 60 determiniran je 2018. u zapadnom iskopnom profilu S-7, ali je to dio Sj. 64). Struktura je građena nemarno slaganim kamenom u dva do tri reda, s rastresitom konzistencijom žbukanog veziva, a u sredini se nalazi Sj. 6, tanji sloj zapečene crvene zemlje. S tim je u vezi i intenzivniji sloj gorenja (Sj. 8), koji se djelovanjem atmosferilija nataložio sa sjeverne strane Sj. 60/64.
Južno od Sj. 60/64 pronađen je manji ostatak kompaktne žbukane podnice (Sj. 63) na ▼841,87-841,71, koja se očito pojavljuje na cijeloj površini uz Sj. 62, a nedvojbeno je vezana uz nekadašnji, očito zapadni ulaz u palas – Sj. 65, koji je u nekom trenutku naknadno zazidan. Prag nije očuvan, ali je njegov nivo prepoznatljiv u izraženom sloju žbuke. Ulaz je širok 130 cm, a u ispuni zida otkrivene su rupe za nosive grede vrata (Sj. 67. i Sj. 68.) u formi „ključa". Otvori su glatko zažbukani, s dvjema pravilnim stranicama u obliku slova L (Sj. 68) ili zrcalnog L (Sj. 67).
Na jugoistoku je također postojao ulaz, sudeći prema očuvanoj samo jednoj kružnoj rupi za nosivu gredu, odnosno stup (Sj. 66), promjera 15x17 cm, koja je duboka najmanje 1,50 m. Druga rupa nije očuvana zbog činjenice da je u tom dijelu zid (Sj. 62) potpuno razrušen i stoga nije ni otkriven njegov spoj sa Sj. 43A. U tom je dijelu i prirodna litica najviša, pa su dijelovi živca inkorporirani u vanjsko lice Sj. 62. Istraženi Sj. 62 jednako je poligonalan kao i Sj. 43A, lomovi su izvedeni na dvama mjestima pod tupim kutom. Lom na jugoistoku nije očuvan, dok je na zapadu vanjsko lice Sj. 62 prilično devastirano korijenjem visoke vegetacije.
Pokretni nalazi relativno su skromni u odnosu na prethodne sezone iskopavanja, ali odgovaraju dosadašnjem repertoaru arheološke građe.

Zračna snimka iskopa S-10 (snimka: A. Kovačević)

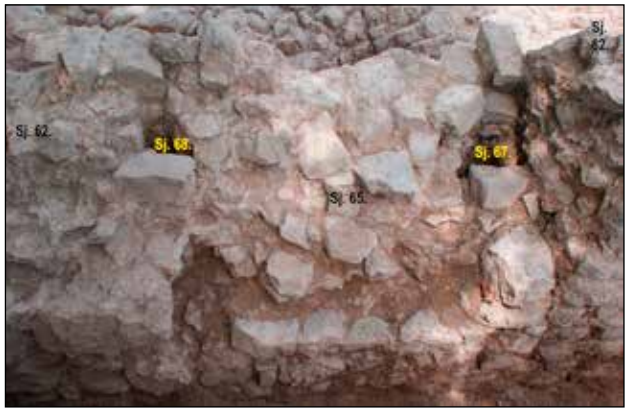

Utori za stupove vratnica (Sj. 67, 68) u Sj. 65 (foto: T. Kolak)

I nadalje, najveći dio pripada keramičkoj građi, koja se može podijeliti u dvije skupine. Ona svakodnevna, gruba, namijenjena pripremanju i čuvanju hrane, od gline s većom količinom kalcitnih i kvarcnih primjesa, uglavnom sive do crne boje, izrađena na ručnom lončarskom kolu, često „kaljena" kako bi imitirala metalno posuđe. Pronađeno je nekoliko ulomaka dna posuda s florealno izvedenim pečatom majstora. Oblici su uglavnom lonci, vrčevi i peke. Drugoj grupi pripada stolno posuđe, u koje se ubraja ulomak donjeg dijela recipijenta čaše od svjetlooker, fino pročišćene gline, u presjeku svjetlosiva, ukrašena dubokim i širokim kosim kanelurama tehnikom utiskivanja te ipak znatno manje prisutni majolički vrčevi.

Uz željezne nalaze, među kojima pretežu kovani čavli, pronađena su sječiva sklopivih noževa te (prvi put, uz dosadašnje brojne kamene) željezna topovska kugla (PN 436) i željezna kliješta za lijevanje zrna vrlo malog kalibra (PN 440). Pronađeni su u Sj. 2/22 na jugoistoku, s vanjske strane zida i zasigurno se mogu dovesti u vezu s novovjekovnim razdobljem života na Gradini, ako ne i poslije. Naime, prilikom uklanjanja slojeva nasipa na zapadnom dijelu pronađeni su i predmeti koji pripadaju razdoblju Drugog svjetskog rata, poput granate 40 mm ili gumb s vojne odore NDH (prilikom čišćenja Sj. 62 južno od zapadnog ulaza). Izdvaja se djelomično očuvana ostruga, vjerojatno s malim kotačem, masivnog trna (PN 438), pronađena unutar palasa na ▼841,03, u dnu živca kamena podno kule. Preliminarno se na temelju svojih odlika može datirati u 16. st. Toj konjaničkoj opremi treba pridodati i trokutasto oblikovane karike (PN 430), koje su služile za pričvršćivanje/zatezanje remenja sedla. Kuriozitet su dva brončana naprstka, od kojih je jedan (PN 445) pronađen unutar rupe za gredu vrata (Sj. 68), a drugi u sloju gorenja (PN 435), unutar gornjega grada.

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

In May and June 2019, a new season of systematic archaeological excavations took place at the medieval site of the Gradina (Hillfort) in Udbina. This year's excavation involved the complete removal of an exceptionally high embankment, accumulated over centuries of demolition and continuous use until the 20th century, located at the base of the tower. This exposed the inner western rampart, facilitating the conservation of the revealed architecture. Two entrances to the upper part of the town, which were not marked on 18th-century plans and which led from the southern part of the wider urban area, were documented. The western entrance was later sealed, with a width of 130 cm, and the thicker layer of plaster indicated the level of the former floor. To the north of the gate, the remains of a stove or a larger hearth were found. The position of the other gate (to the southeast) was determined based on the preserved large circular hole for the doorpost, while the second hole is missing due to the devastation of the wall in that segment.

Redni broj: 347
Lokalitet: Udbina – stolnica sv. Jakova
Naselje: Udbina
Grad/općina: Udbina
Pravni status: Z-5932
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 19. rujna do 14. listopada 2019. trajalo je sustavno arheološko istraživanje lokaliteta Udbina – stolnica sv. Jakova. U istraživanju su sudjelovali: Jakov Vučić, viši kustos iz Arheološkog muzeja Zadar, Tatjana Kolak, muzejska savjetnica iz Muzeja Like u Gospiću, Ivan Čondić, viši dokumentarist, Iva Škoro, kustosica pripravnica, i Petra Govorčin, kustosica pripravnica u Arheološkom muzeju Zadar.

Godine 2019. nastavljena su sustavna iskopavanja na prostoru katedrale sv. Jakova na Udbini. Tijekom te kampanje

Jama za čuvanje hrane ukopana u matičnu stijenu u sondi H

Kasnosrednjovjekovni grobovi u sondi F

otvorena je i u gotovo cijeloj površini istražena nova sonda F, smještena pred pročeljem crkve, a započeto je i istraživanje dviju sondi, označenih slovima G i H.
Sonda F otvorena je kako bi se utvrdili gabariti groblja u smjeru zapada. Iako površine tek 6 m², u sondi je pronađeno 14 grobova, od kojih je u cijelosti istraženo njih 13. Osim što potvrđuje protezanje groblja i na taj prostor, sonda je važna jer je pružila vrijedne stratigrafske podatke povezane s odnosom grobova i priloga u njima. Radi se o grobovima koji se datiraju u kasni srednji vijek, između 13. i 15. st. Na temelju stratigrafske situacije, uočene su tri grupe grobova, što potvrđuje da je ukopavanje u prostor pred katedralom trajalo dugi niz godina. Ti će nalazi, uz bolje razumijevanje razvoja i života katedrale, pomoći i preciznijem datiranju određenih nakitnih oblika.
Sonda H graniči sa sondama A i C. Budući da su dvije prethodno istražene sonde pružile podatke korisne za datiranje vremena gradnje katedrale i objekata koji se nastavljaju južno od nje, odlučeno je da se ti podaci dopune i dodatno provjere otvaranjem te sonde. Sukladno sondama A i C, i u ovom su slučaju u gornjim slojevima otkriveni ukopi iz 19. st. Grobovi su ukopani kroz stratume iz vremena korištenja kurijom. Ispod grobova uočeni su intaktni slojevi iz vremena koje je prethodilo gradnji kurije i katedrale, koji će uz prethodno otkrivene nalaze pomoći preciznijoj dataciji spomenutih intervencija. Najzanimljiviji je nalaz u tom kontekstu jama za čuvanje hrane ukopana u matičnu stijenu. Ona se može dovesti u vezu s otprije prepoznatom SJ36, odnosno s uporabom tog položaja tijekom građevinskih radova na katedralnom sklopu.
U sondi G započelo je iskopavanje viših stratigrafskih jedinica i došlo se do SJ, koja odgovara vremenu uporabe velike peći, otprije otkrivene u sondi E. Zbog nedostatka vremena i namjere da se proširi sonda, kako bi se taj prostor mogao kvalitetnije evaluirati, istraživanja su u ovoj kampanji zaustavljena. Prilikom detaljnog pregledavanja nalaza u sondi G i prethodno istraživanoj sondi E, na tim je položajima utvrđena velika koncentracija ulomaka običnih, neukrašenih pećnjaka, na temelju čega se može razmišljati da je velika konstrukcija u sondi E zapravo baza kaljeve peći.

Jakov Vučić

Summary

In September and October 2019, systematic excavations continued at the site of St. James Cathedral in Udbina. The research supplemented previous findings. It was determined that the late medieval cemetery in front of the cathedral extended westward. A food storage pit (for grains) was discovered, predating the construction of the cathedral with the curia. A significant amount of fragmented stove tiles found near the circular structure explored the previous year likely belongs to the remains of a large masonry heater.

Redni broj: 348
Lokalitet: Velebit – sjeverni dio (Mirovo)
Naselje: Jablanac
Grad/općina: Senj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od lipnja do rujna 2019. trajao je terenski pregled na predjelu Mirovo na prostoru Nacionalnog parka Sjeverni Velebit. Terenski pregled odvijao se u dvjema fazama. Prva faza obuhvaćala je pripremne radove, odnosno izradu 3D modela reljefa predmetnog područja. Druga faza obuhvaćala je detaljan terenski pregled te izradu detaljnijih 3D modela površina i pojedinih (odabranih) struktura. Osnovni cilj istraživanja bio je dokumentirati postojeće stanje kulturnog krajolika na prostoru Mirova te prostorno kartirati sve vidljive elemente kulturnog krajolika.

Područje istraživanja obuhvaća predio Dundović i Bilensko Mirovo na vršnom dijelu Nacionalnog parka Sjeverni Velebit, a smješteno je južno od ceste Jablanac – Štirovača. Područje se nalazi na 1300 – 1400 m n. v.
Na prostoru istraživanja postavljena je virtualna mreža, izrađena u ESRI ArcGIS 10.4 programskom sustavu, s kvadratima 100x100 m, radi lakšeg organiziranja terenskog pregleda. Tijekom terenskog pregleda Mirova, uz pomoć GPS uređaja (Garmin eTrex 20 i Garmin eTrex 10) bilježile su se koordinate nalazišta te se snimao trag pregleda. Detaljan opis pregledanih lokaliteta upisivao se u obrazac koji je posebno izrađen za ovo istraživanje, a koji je obuhvaćao različite parametre koji detaljno opisuju trenutačno stanje svake dokumentirane strukture (broj lokaliteta, toponim, naselje, vrsta strukture, tlocrt, strukture, dimenzije struktura, način sačuvanosti, interpretacija, kontekst površinskih nalaza, vidljivost, sačuvanost, površinski nalazi, prirodna struktura, pristupačnost, opis, napomena, oštećenja, foto, snimka dronom, GPS točka, koordinate, datum). Na terenu su sve strukture detaljno mjerene te su dokumentirane fotografski i uz pomoć bespilotne letjelice. Za potrebe kartiranja

Pogled na Dundović Mirovo i pastirski stan T60

Suhozidni stočarski krajolika Mirova

lokaliteta primijenjena je metoda aerofotogrametrije, odnosno fotogrametrije s pomoću zračnih fotografija. Zračne fotografije u daljnjem procesu izrade 3D modela obrađivane su u programu Agisoft Metashape, čime su generirani 3D modeli pojedinih zona snimanja. Na terenu su prikupljeni i pokretni predmeti materijalne kulture. Prikupljani su samo ulomci keramike te pojedini manji metalni predmeti.

Pastirski stanovi na Mirovu, zajedno s terasama i ogradama, spadaju u tzv. vrhgorske stanove. Tijekom ovog istraživanja obrađena je 71 pozicija na kojoj su pronađeni pastirski stanovi, šterne i vlake.

Na prostoru Dundović Mirova obrađena su ukupno 64 stana, 15 šterni i dvije vlake. Svi su stanovi nepravilnog četvrtastog tlocrta, a osnovne su strukture koje sadrže zidovi i terase. Stanovi se međusobno razlikuju ovisno o stupnju njihove vidljivosti i sačuvanosti. Sve su dokumentirane strukture prizemnice, koje su u tlo većinom ukopane barem jednom, stražnjom stranom. Među stanovima dokumentirani su jednoprostorni i višeprostorni objekti. Neki od stanova imaju šternu koja se nalazila odmah do stana. Međutim, postoje i šterne koje se ne nalaze uz stanove. Na prostoru Dundović Mirova dokumentirano je ukupno 15 šterni, koje su dosta dobro sačuvane i većina ih još uvijek drži vodu.

Najzastupljeniji su površinski nalazi komadi metala različitih veličina. Tu spadaju ulomci ili cjeloviti komadi metalnog posuđa, klanfe za krov, dijelovi alata, klinovi i slično. Metalni predmeti pronađeni su na 18 pozicija. Sljedeći tip površinskih nalaza po zastupljenosti jest drvo, koje pripada ostacima drvenog krova te u jednom slučaju kućnog praga. Ostaci drvenog krova pronađeni su na 17 pozicija. Ostali nalazi koji su prikupljeni tijekom dokumentiranja stanova jesu ostaci keramike grublje fakture izrađene na lončarskom kolu te kosti svinje pronađene na jednoj poziciji. Svi predmeti koji su pronađeni tijekom terenskog pregleda dokumentirani su i fotografirani *in situ* te ostavljeni na mjestu pronalaska.

Vedrana Glavaš

Summary

In the period from June to September 2019, a field survey was conducted in the area of Mirovo in the Northern Velebit National Park. The area of research included Dundović and Bilensko Mirovo in the higher zones of the Northern Velebit National Park. The research area is located at an altitude of 1300–1400 m above sea level.

The first phase of the project included preparatory work, i.e. the creation of a 3D model of the area. The second phase included a detailed field survey and the creation of more detailed 3D models of individual structures. In the area of Dundović Mirovo, a total of 64 shepherds' huts, 15 water tanks and two roads were documented.

ZADARSKA ŽUPANIJA

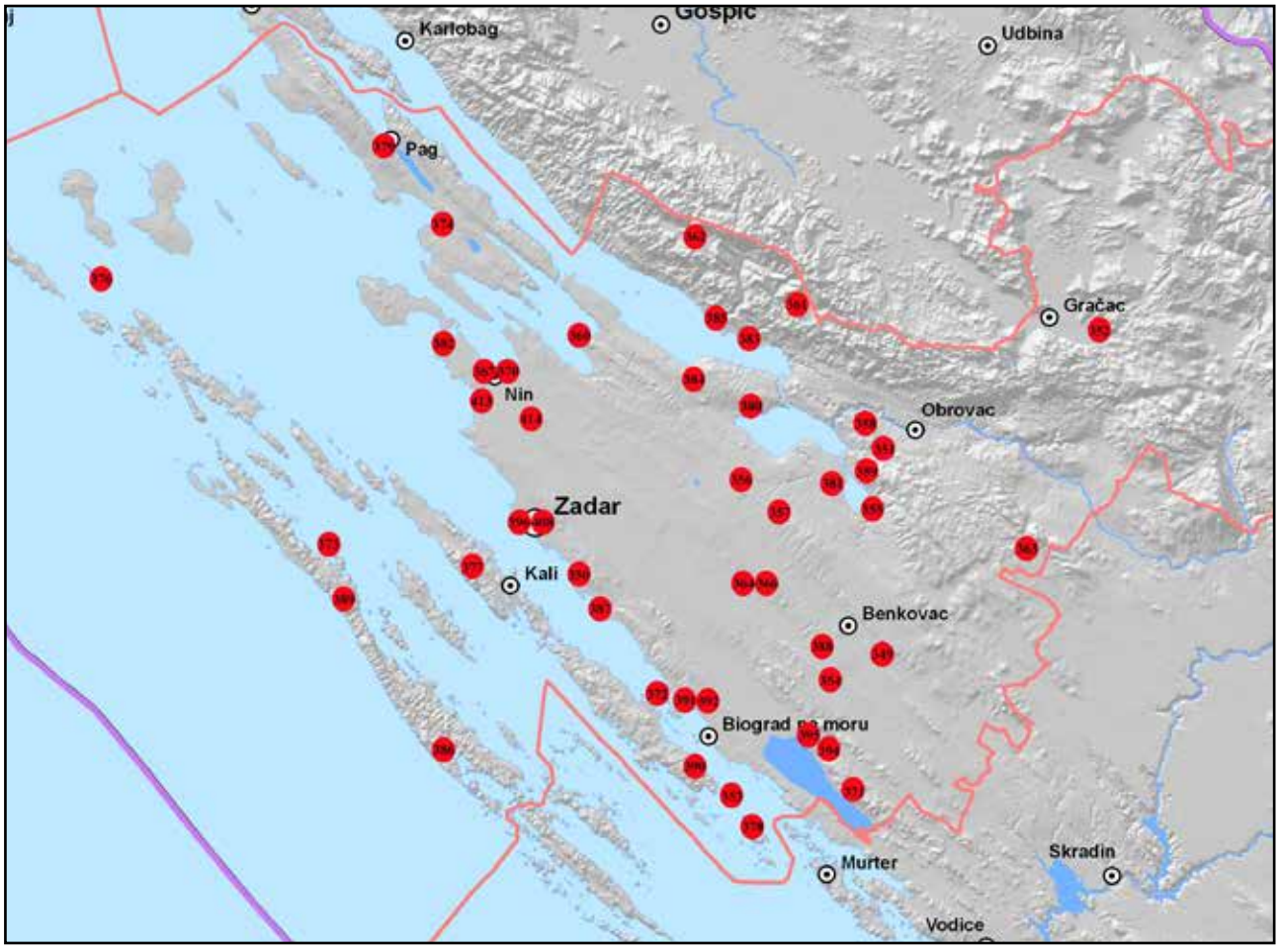

349 Asseria
350 Bibinje – rimska vila
351 Cvijina gradina
352 Donja Cerovačka špilja
353 Gnalić – podmorje
354 Gornje Miranje i Podlug
355 Gornji Karin – Sv. Vid
356 Kašić – Manastirine i Kašić – Razbojine
357 Kolarina – k.č. 478/8 i 478/4
358 Kruševo – Ugostiteljsko-turistička zona
359 Kruševo – Vlačine (k.č. 1965/1)
360 Ljubačka kosa
361 Malo Libinje – gradina Kneževići
362 Malo Rujno
363 Medviđa – Gradina
364 Nadin – Gradina
365 Nadin – Gradina
366 Nadin – vodovodna mreža
367 Nin – crkva sv. Margarite (sv. Katarine)
368 Nin – Donji i Gornji most
369 Nin – k.č. 926 i 927
370 Nin – Ždrijac, podmorje
371 Osridak
372 Otočić Ričul, podmorje
373 Otočić Utran – Kampuš/Mirine
374 Otok Pag – uvala sv. Nikole, podmorje
375 Otok Premuda – podmorje – brod SMS Szent Istvan
376 Otok Silba – Južni greben
377 Otok Ugljan – tvrđava sv. Mihovila
378 Otok Vrgada
379 Pag – Franjevački samostan u starom Pagu
380 Posedarje – uvala Žabokrek – gradina Budim
381 Pridraga
382 Privlački gaz – podmorje
383 Seline – Bucića podi
384 Slivnica – Lergova gradina
385 Starigrad Paklenica – k.č. 4701, 4702, 4705
386 Stivanje polje – Gruh – Sv. Ivan
387 Sukošan – uvala Barbir, kod rta Plitkača
388 Šopot – Crkvina
389 Špilja Vlakno
390 Tkon – Poljane
391 Turanj – Gradina
392 Turanj – k.č. 2765, 2761 i 2369
393 Velebit – južni dio
394 Vrana – Samograd (Zamina)
395 Vrana – Templarska gradina
396 Zadar – Arbanasi – Put Bajla
397 Zadar – dnevna bolnica
398 Zadar – k.č. 10252
399 Zadar – k.č. 10716

400 Zadar – Providurova palača
401 Zadar – Providurova palača
402 Zadar – Put Stanova
403 Zadar – Relja
404 Zadar – Sv. Nikola
405 Zadar – Trg tri bunara u Zadru
406 Zadar – tržnica
407 Zadar – Ul. Bedemi zadarskih pobuna
408 Zadar – Ul. kralja Stjepana Držislava
409 Zadarska županija – arheološka topografija
410 Zadarska županija – podmorje
411 Zadarska županija – sjeverni dio
412 Zadarska županija – sjeverni dio
413 Zaton – rt Kremenjača
414 Žerava – Crkvina – Sv. Pavao

Redni broj: 349
Lokalitet: *Asseria*
Naselje: Podgrađe
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-1310
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 4. listopada do 8. studenog 2019. trajala je nova sezona arheoloških istraživanja u Podgrađu kod Benkovca, na lokalitetu *Asseria*. Lokalitet su istražili djelatnici Muzeja antičkog stakla u Zadru, pod vodstvom dr. sc. Ive Fadića, ravnatelja ustanove. Stručnu ekipu činili su dr. sc. Berislav Štefanac, dipl. arheo., Anamarija Eterović Borzić, dipl. arheo., Jadranka Belevski, dipl. arheo., i pripravnik Josip Filipović. Za ručni iskop angažirano je šest radnika. Iskopavanja je nadzirao Konzervatorski odjel u Zadru.

Arheološki su istražene dvije pozicije unutar grada, a odabir lokacije uvjetovan je zonama određenima tijekom prošlogodišnje kampanje (istraživanja 2018.). Iskopavanja su se odvijala na sjevernom i istočnom dijelu urbanog tkiva, na sveukupnoj površini od 50 m^2. Nakon radova provedene

Pogled iz zraka na novootkrivene srednjovjekovne zidne strukture uz antički bedem (faza 1 – 2) (foto: R. Scholz)

Suhozidne strukture srednjovjekovnih objekata (faza 1 – 2) uz unutrašnje lice antičkog bedema (foto: B. Štefanac)

Nalaz kamenog žrvnja uz srednjovjekovni objekt (foto: B. Štefanac)

Pogled na novootkriveni srednjovjekovni suhozid (foto: B. Štefanac)

Lokalitet Aserija – pozicije istraživanja 2019. na sjevernoj i istočnoj strani antičkoga grada (foto: R. Scholz)

su odgovarajuće mjere zaštite iskopanih i nađenih predmeta te objekata *in situ*.

Položaj „Sjeverni bedem"
Najopsežnija istraživanja provedena su na sjevernom dijelu nalazišta, uz unutrašnju stranu rimskog bedema, u neposrednoj blizini četvrte kule. Tijekom prethodnih kampanja, od 2016. do 2018. godine u kvadrantu je otkriven segment kasnosrednjovjekovne prostorije. Tom je prilikom dokumentiran objekt pravokutna tlocrta, rustične obrade, rađen u suhozidu (14. – 15. st.).
Ovogodišnja iskapanja nastavljena su unutar kasnosrednjovjekovnog objekta i oko njega. Najprije su uklonjene veće nakupine kamenja, koje su u potpunosti ispunjavale njegovu unutrašnjost. Istraživanja u nižim razinama pokazala su da kasnosrednjovjekovni objekt većim dijelom počiva na ostacima starijeg objekta, vjerojatno iz ranog ili razvijenog srednjeg vijeka. Prostorija je približno trapezoidna tlocrta, formirana od nepravilnih zidova, rustične izrade i neujednačene širine (širina zidova varira od 40 do 120 cm). Na pojedinim mjestima zidovi su očuvani do 120 cm visine. Vanjsko i unutrašnje lice sazidani su u suhozidu od nepravilnih lomljenaca, dok je unutrašnjost ispunjena zemljom te većim i manjim kamenjem nepravilnog oblika. Unutar novootkrivene prostorije pokretni su nalazi vrlo skromni, nedostatni za preciznije kronološko determiniranje čitava horizonta. Unutrašnjost objekta bila je u potpunosti ispunjena urušenim kamenjem s okolnih zidova, bez vidljivih promjena u stratigrafskoj slici. Izvan te prostorije, uz istočni rub kvadranta otkriven je manji kameni žrvanj kružnog oblika, s utorom u središtu. Prostor oko žrvnja bio je omeđen većim pločama, postavljenima okomito u zemlju, što upućuje na izvorno mjesto njegove uporabe. Tijekom iskopavanja na istraživanom području, osim ulomaka keramičkih posuda, prikupljene su i veće količine životinjskih kostiju.

Položaj „Istočna mala vrata"
Arheološki je istraživan i sjeveroistočni dio grada, uz unutrašnji plašt antičkog bedema, u neposrednoj blizini malih zasvođenih vrata (pozicija „Istočna mala vrata"). Na toj mikrolokaciji, tijekom iskopavanja od 1998. do danas evidentirani su nalazi iz prapovijesti, antike i srednjeg vijeka. U studenom 2019. istraživan je prostor zapadno od ranocarskog arhitektonskog sklopa (prostorija 1c). Definirani su ostaci srednjovjekovnog zida rustične i nepravilne gradnje, koji je očuvan samo u temeljnoj razini. Novootkriveni zid izravno se spaja sa suhozidom otkrivenim tijekom prijašnjih iskopavanja, a radi se o nastavku naseobinskih objekata iz razvijenog srednjeg vijeka (arheološka istraživanja 2003. – 2004.) koji su bili rasprostranjeni i raspršeni duž čitava istraživanog područja. Tijekom ovogodišnje kampanje istraživanja su nastavljena i ispod temeljne razine srednjovjekovnog suhozida. Tom su prilikom dokumentirani kasnoantički slojevi u kojima je pronađeno više ulomaka keramičkih i staklenih posuda te u manjoj mjeri metalni nalazi.

Literatura

Čače 2003 S. Čače, Aserija u antičkim pisanim izvorima – tekstovi i komentar, Asseria, 1, Zadar, 2003: 7 – 43.

Fadić 2001 I. Fadić, Bedemi Aserije, HAnt, vol. 7, Pula, 2001: 69 – 89.

Fadić, Štefanac 2014 I. Fadić, B. Štefanac, Fortifikacije Aserije, Asseria, vol. 12, Zadar, 2014: 37 – 118.

Ivo Fadić
Anamarija Eterović Borzić
Berislav Štefanac

Summary

In October and November 2019, a new season of archaeological excavations was conducted in Podgrađe near Benkovac at the *Asseria* site. Archaeological excavations were carried out at two positions within the town, and the selection of the location was influenced by zones defined in the previous year's campaign (in 2018). Excavations took place in the northern and eastern parts of the urban fabric, covering a total area of 50 m^2. After the completion of the work, appropriate measures were taken to protect the excavated items and the *in situ* preservation of structures.

Redni broj: 350
Lokalitet: Bibinje – rimska vila (k.č. 1950/5 i 1966/3)
Naselje: Bibinje
Grad/općina: Bibinje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

U ožujku 2019. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru arheološki je nadzirao područje Banske punte u Bibinjama na k.č. 1950/5, k.o. Bibinje. Nadzor je propisao Konzervatorski odjel u Zadru zbog sumnje da se na njoj prostiru ostaci vile. Voditeljica istraživanja bila je Filipa Jurković Pešić, a zamjenica Maja Grgurić.

K.č. 1950/5 istražena je zbog toga što su 2018. na susjednoj k.č. 1966/3, k.o. Bibinje, prilikom iskopa temelja za gradnju stambenog objekta otkriveni dijelom devastirani ostaci rimske vile. Ta je istraživanja također proveo Odjel za arheologiju, a istražen je i dokumentiran jedan manji dio vile.

Pozicija rimske vile na karti šireg područja Bibinja (preuzeto s: www.googlemaps)

Situacijski plan (podloga: www.geoportal.dgu.hr; uredio: L. Bogdanić)

Pogled na sondu na mjestu budućeg bazena (foto: M. Grgurić)

Kanal za ogradni zid s ostacima strukture (foto: F. Jurković Pešić)

Prva faza arheološkog nadzora 2019. obuhvatila je probni sondažni iskop na mjestu budućeg stambenog objekta i bazena, ukupne površine 51 m². Na mjestu budućeg stambenog objekta otvorena je sonda približne veličine 35 m² u obliku slova H, a po dvije manje sonde otvorene su na mjestu budućeg bazena, svaka veličine 8 m². Probni rovovi na mjestu stambenog objekta već su nakon 30-ak centimetara humusnog sloja pokazali da se ispod nalazi sterilna zdravica. Sporadični malobrojni fragmenti keramike nalazili su se u humusnom sloju gdje su dospjeli prilikom dugogodišnje obrade zemlje. Istu situaciju pokazala je probna sonda u sjeverozapadnom kutu bazena, dok je u sondi u jugozapadnom kutu bazena ispod humusa pronađen kameni nasip debljine oko 1,50 m. Ostaci nasipa sastoje se od sitnijeg neobrađenog kamena bez ostataka žbuke, s ponekim nalazom fragmentirane keramike (amfore, čep amfore, manji fragmenti kuhinjske keramike). Ispod je sloj vlažne zdravice, odnosno razina plaže i mora.

U studenom 2019. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru obavio je arheološki nadzor na k.č. 1966/3, na kojoj su prošle godine istraženi ostaci rimske vile. Arheološki nadzor propisan je zbog planiranih iskopa za gradnju sabirne jame sjeveroistočno od istražene vile i temelja za ogradni zid uz rub parcele. Prva faza arheološkog nadzora obuhvatila je iskop za ogradni zid između spomenute i susjedne parcele na kojoj su prije nekoliko mjeseci otvorene tri probne sonde. Iskopan je kanal u obliku slova L, koji se pruža uz južnu i istočnu granicu parcele. Širina iskopa bila je 50 cm, dubina 40 – 60 cm, a ukupna dužina kanala 40 m u smjeru jugozapad-sjeveroistok i 9 m u smjeru jugoistok-sjeverozapad.

Na samom početku iskopa, koji je započeo od plaže, uočeno je urušenje zidova koji se nalaze u neposrednoj blizini i vidljivi su na plaži. Na desetom metru iskopa pronađeni su ostaci struktura. Riječ je o nekoliko komada kamena poredanog u nizu, povezanog žbukom, koji su u samom dnu iskopa i ulaze u profil. Vidljiva dužina strukture je 150 cm i pruža se u smjeru JZ-SI. U nastavku je sloj žućkaste žbuke ispod koje je sitnije kamenje. Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja 2018. godine u relativnoj blizini tog kanala dokumentiran je širok pojas naboja od žbuke i sitnijeg kamenja te je moguće da je ta situacija nastavak naboja koji se nalazio u sondama 2 i 3, a kamena struktura koja se vidi u kanalu rubni zid spomenutog naboja, koji je tada protumačen kao put, odnosno hodna površina s nekoliko dokumentiranih faza.

U sjeveroistočnom dijelu parcele predviđena je sabirna jama, dimenzija 750x650 cm. Na cijelom prostoru iskopa nalazio se površinski sloj humusa, debljine od svega 10-ak cm do 30 cm, a odmah ispod nalazio se sloj sterilne crvenice. U površinskom sloju uočeni su sporadični malobrojni ulomci amorfne keramike, kakva se uočava na čitavu području. Kamen živac najviši je u jugoistočnom kutu na dubini od 60 cm, dok je u većem dijelu iskopa na dubini od 100 do 150 cm.

Arheološki nadzor dao je očekivane rezultate. Već se prilikom zaštitnih arheoloških iskopavanja 2018. godine moglo pretpostaviti da se vila ne širi prema istoku i jugoistoku, što

je ovom prilikom i potvrđeno. Na plaži, južno od istraženih objekata rimske vile vidljivi su ostaci arhitekture, tako da su samo u tom dijelu prilikom iskopavanja temelja za ogradni zid otkriveni tragovi urušenja. S obzirom na to da su na plaži vidljivi dijelovi prostorije s polukružnom apsidom i ostaci bazena – *piscinae*, kao i mnoštvo zidova koji su danas u moru, pretpostavlja se da se vila širila prema moru i da se upravo na tom dijelu nalazi termalni dio kompleksa.

Filipa Jurković Pešić

Summary

In March 2019, archaeological supervision was conducted in the area of Banska Punta in Bibinje, on cadastral parcel 1950/5, cadastral municipality Bibinje. The investigation on cadastral parcel 1950/5 was prompted by the discovery of partially devastated remains of a Roman villa during the excavation of foundations for a residential building on the adjacent cadastral parcel 1966/3 in 2018. In 2019, three trial trenches were opened. In two trenches, beneath the layer of humus, a layer of sterile *terra rossa* was identified, while in one trench, a fill of fine, unworked stones was discovered. Later that year, on the parcel where the remains of the Roman villa were investigated in 2018, archaeological supervision was carried out during the excavation of foundations for a boundary wall. In the part of the excavation closest to the beach, remnants of collapsed walls were discovered, which are still visible on the beach itself, along with the remains of a structure that can be associated with the remnants documented in the archaeological excavations the previous year. During the excavation of a collection pit northeast of the villa remains, no archaeological layers or structures were discovered.

Redni broj: 351
Lokalitet: Cvijina gradina
Naselje: Kruševo
Grad/općina: Obrovac
Pravni status: Z-1311
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 9. travnja do 17. svibnja 2019. Arheološki muzej Zadar istražio je nalazište Cvijina gradina u Kruševu kod Obrovca (k.č. 969/1, k.o. Kruševo). Istraživanja je vodila Natalija Čondić, viša kustosica Arheološkog muzeja Zadar. Kao članovi stručne ekipe sudjelovali su: Ivan Čondić, dokumentarist Arheološkog muzeja Zadar, pripravnica Iva Škoro te vanjski suradnici – studenti arheologije Josip Seličanec, Antonio Lovrinčević, Kruno Bogdanović, Marijan Aničić, Marko Pavlović, Tena Gatjal i Antonio Anđić. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture i vlastitim sredstvima Arheološkoga muzeja Zadar.

Godine 2019. završeno je istraživanje sonde 9, otvorene 2018. godine. Uz sjeveroistočni rub sonde 9 istražen je još jedan pojedinačni grob, označen kao grob VIII. Dovršen je i dokumentiran grob VII. Blizu ulaza u gradinu, cca 40 m

Pogled sa sjeverozapada na grob VIII za vrijeme istraživanja (foto: I. Čondić)

sjeveroistočno od sonde 9 otvorena je nova sonda, označena kao sonda 10, u kojoj je pronađen i istražen grob 8. Sonda 9, dimenzija 10x5 m, tijekom ovogodišnje kampanje iskopana je do zdravice. Nisu pronađeni novi grobovi. Na sjeveroistočnom rubu sonde 9 po površini su se nazirali ostaci konstrukcije još jednoga groba, kojeg je najvećim dijelom zaklonilo manje stablo. Nakon uklanjanja stabla i pročišćavanja površine ustanovljena je još jedna velika oštećena grobnica, vanjskih dimenzija 375x205 cm. Slijedom označavanja pojedinačnih grobova istraženih izvan sondi, ta je grobnica označena kao grob VIII. Stranice groba VIII građene su od niza grubo obrađenog i neobrađenog kamenja poslaganog u sedam okomitih redova. S vanjske strane grobna konstrukcija je dodatno okružena obložnicama od kamenih ploča postavljenih na nož. Unutrašnje dimenzije ukopne rake iznose cca 200x100 cm. Premda vrlo grube i robusne konstrukcije, grob ima prilično pravilan pravokutan oblik, a sjeverozapadna je stranica u gornjoj zoni oblikovana poput blago zaobljenog vijenca od pet primjeraka krupnog kamenja, uredno poslaganog u niz. Dubina groba od navedenog vijenca u sjeverozapadnoj stranici do pojave zdravice iznosi 80 cm. Poklopnice nisu pronađene, a grob je otprije devastiran. U njemu je pokopan veći broj pokojnika, od kojih su preostale tek pojedinačne razbacane kosti. Usprkos tome, pronađeno je dosta grobnih priloga, od čega petnaestak fibula (od kojih je većina u potpunosti cijela), ostaci jantarnih perli, spiralne narukvice i jedan zoomorfan privjesak u obliku konja. Nakon čišćenja i dokumentacije, grobna je konstrukcija djelomično demontirana, kako bi se ustanovilo jesu li u procjepima među krupnim kamenjem zaostali grobni prilozi.

Pogled s jugoistoka na grob VIII prije istraživanja (foto: I. Čondić)

Pogled s istoka na istraženi grob VIII (foto: I. Čondić)

Pogled s istoka na površinu sonde 10 prije početka istraživanja (foto: I. Čondić)

Pogled iz zraka na sondu 10 nakon čišćenja površine. Označen je položaj groba 8 (foto: I. Čondić)

Tijekom ovogodišnjih istraživanja dovršeno je i istraživanje groba VII spuštanjem iskopa do zdravice, detaljnim čišćenjem i definiranjem grobne konstrukcije i njezinom djelomičnom demontažom (zbog mogućih nalaza) te završnom dokumentacijom. Na dnu groba nalazio se deblji sloj oblutaka, a pri dnu su pronađene tek sporadične kosti i sitniji ulomci grobnih priloga.

Sonda 10 otvorena je u dimenzijama 10x5 m, na padini neposredno uz ulaz na Gradinu. Na tom se prostoru nalazila manja zaravan okružena visokim stijenama živog kamena, a njezinu je sredinu većim dijelom zauzimalo razvaljeno krupno kamenje zaraslo u grmlje i travu, koje je moglo upućivati na ostatke još jednog većeg devastiranoga groba. U iskopu unutar sonde prevladava gusta crvenica, nanesena u debelom sloju u sjeverozapadnoj, strmijoj polovici. Tijekom ovogodišnje kampanje sloj je u tom dijelu sonde iskopom spušten za 50 do 70 cm. Jugoistočna polovica sonde puno je plića, a na njezinu završetku, uz sam jugoistočni rub (početak poljskog puta kojim se prilazi Gradini), već se tijekom površinskog iskopa stiglo do živca. Razvaljeno krupno kamenje koje zauzima sredinu i jugoistočni dio sonde 10 pokazalo se doista kao ostatak arhitekture groba, vrlo oštećenog. Dimenzije kamenih ploča, osobito dviju obložnica koje su jedine zatečene *in situ*, pokazuju da se i ondje radilo o velikoj konstrukciji. Može se rekonstruirati dužina groba u iznosu od 340 cm, dok je na najužem dijelu između dviju dužih obložnica grob širok svega 60 cm. Grob je slijedom označavanja grobova istraženih unutar sondi označen kao grob 8. U njemu je bilo ukopano više pokojnika, položenih na leđa. Ustanovljen je samo jedan cijeli ukop, ali na nogama tog pokojnika uzdužno su posložene potkoljenične kosti još nekoliko osoba (u više slojeva). Grob je bogat prilozima – oko ustanovljenog pokojnika pronađeno je sedam fibula tipa Baška (od kojih jedna većih dimenzija), ukrasna igla, košarasti privjesci i jantarna zrna. Ove je godine dovršeno čišćenje ustanovljenog ukopa, ali grob 8 nije očišćen do zdravice. Preostaje dovršavanje iskopa u grobu i u ostatku sonde 10.

Literatura

Abramić, Colnago 1909 M. Abramić, A. Colnago, Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, 12, Wien, 1909: 13 – 112.

Batović 1963 Š. Batović, Razvoj istraživanja prapovijesti u Dalmaciji, Radovi FFZ, 2, Zadar, 1963.

Colnago 1915 A. Colnago, Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, 18, Wien, 1915: 175 – 188.

Colnago, Keil 1905 A. Colnago, J. Keil, Archäologische Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, 8, Wien, 1905: 32 – 50.

Čače 1993 S. Čače, Broj liburnskih općina i vjerodostojnost Plinija (Nat. hist. 3, 130; 139 – 141), Radovi FFZ, 32 (19), Zadar, 1993: 1 – 36.

Čondić 2007 N. Čondić, Cvijina gradina, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 331 – 333.

Čondić 2007 N. Čondić, Cvijina gradina u Kruševu kod Obrovca, Obavijesti HAD, 1, Zagreb, 2007: 73 – 81.
Čondić 2008 N. Čondić, Cvijina gradina, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 390 – 393.
Čondić 2009 N. Čondić, Cvijina gradina, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 484, 485.
Čondić 2009 N. Čondić, Istraživanja na Cvijinoj gradini u Kruševu kod Obrovca, Diadora, 23, Zadar, 2009: 9 – 22.
Čondić 2013 N. Čondić, Cvijina gradina - nekropola, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 590 – 592.
Čondić 2017 N. Čondić, Cvijina gradina, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 575 – 577.
Čondić 2018 N. Čondić, Cvijina gradina, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 582 – 584.
Čondić 2019 N. Čondić, Cvijina gradina, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Čondić, Jurjević 2011 N. Čondić, M. Jurjević, Cvijina gradina – nekropola, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 522 – 524.
Čondić, Jurjević 2014 N. Čondić, M. Jurjević, Cvijina gradina – tragom zaboravljene prošlosti, katalog, 2. dopunjeno izdanje, 2014.
Čondić, Nedved 2006 N. Čondić, B. Nedved, Cvijina gradina, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 299, 300.
Glavinić, Kubitschek 1898 M. Glavinić, W. Kubitschek, Ein Denarfund in Dalmatien, JÖAI, 1, Wien, 1898: 83, 84.
Šeparović 2005 T. Šeparović, Revizija skupnog nalaza rimskog novca iz Kruševa kod Obrovca, VAPD, 72, Split, 2005: 71.

Natalija Čondić

Summary

In 2019, a new season of archaeological excavations was conducted at the Cvijina gradina site in Kruševo near Obrovac. In this year's campaign, the investigation of trench 9, which was opened in the 2018 season, was completed. Along its northeastern edge, another individual grave marked as grave VIII was explored. Grave VII was completed and documented, and near the entrance to the hillfort, approximately 40 m northeast of trench 9, a new trench labelled as trench 10 was opened. In trench 10, a grave marked as grave 8 was explored. In all the investigated graves, the burial of multiple deceased individuals was determined. Despite earlier disturbances, a significant quantity of grave goods (fibulae, pendants) was found.

Redni broj: 352
Lokalitet: Donja Cerovačka špilja
Naselje: Grab
Grad/općina: Gračac
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 20. ožujka do 18. svibnja 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje u Donjoj Cerovačkoj špilji. To je istraživanje preduvjet za uređenje šetnice i rekonstrukciju sustava rasvjete. Lokalitet je istražila arheološka tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita. Arheološka istraživanja bila su dio projekta „Centar izvrsnosti Cerovačke špilje – održivo upravljanje prirodnom baštinom i krškim podzemljem", koji se sufinancira iz sredstava Europskog fonda za regionalni razvoj, s partnerima Zadarskom županijom, Natura – Jadera javnom ustanovom za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Zadarske županije i Zagrebačkim speleološkim savezom. Naručitelj radova bila je Javna ustanova Park prirode Velebit iz Gospića.

Cerovačke špilje nalaze se na jugoistočnom dijelu Velebita, odnosno na sjevernim obroncima masiva Crnopca (Veliki Crnopac, 1403 m n. v.), uz rub Gračačkog polja, a čine ih tri speleološka objekta: Gornja, Srednja i Donja Cerovačka špilja. Duljina trenutačno poznatih kanala u Donjoj Cerovačkoj špilji iznosi 4058 m, dok je za turističko razgledavanje uređeno 608 m šetnice. Ulaz u špilju nalazi se na 624 m n. v. i orijentiran je prema sjeveru, odnosno prema Gračačkom polju (oko 550 m n. v.). Premda je mještanima špilja bila poznata i prije, godinom njezina otkrića smatra se 1913., kada je prilikom trasiranja željezničke pruge otkriven uzak ulaz u špilju.
Sukladno uvjetima koje je izdao Konzervatorski odjel u Zadru, arheološko istraživanje Donje Cerovačke špilje obuhvatilo je područje špilje s arheološkim potencijalom, ugroženo radovima prilikom uređenja šetnice. Arheološki je istražena površina od 173 m², odnosno u dužini od 120 m od ulaza, dok je širina istražene površine iznosila od 0,5 do 6 m, ovisno o širini buduće šetnice. Na pet pozicija, ukupne površine 52 m², lokalitet je istražen sondažno, s time da su dvjema pozicijama sonde postavljene izvan trase buduće šetnice. Probna sonda, površine 3,5 m², postavljena je i pred ulazom u špilju, no budući da tijekom istraživanja toga mjesta nisu pronađeni arheološki nalazi, iskopavanje u sondi zaustavljeno je na 85 cm dubine. Ukupna površina obuhvaćena arheološkim istraživanjem iznosi 225 m².
Na cijeloj dužini istražene trase buduće šetnice ispod recentnih tvorevina utvrđeni su slojevi i tvorevine s arheološkim nalazima iz kasnoga brončanog doba. Na području trase buduće šetnice od ulaza do kvadranta J24 arheološko iskopavanje zaustavljeno je na sigastoj kori, odnosno na razini arheološki sterilnih slojeva crvenkastosmeđe ili žućkastosmeđe boje, koji se uglavnom pojavljuju na dubini od 5 do 30 cm ispod površine, dok je u kvadrantima od

Iskopavanje u kvadrantu D19 (foto: D. Tresić Pavičić)

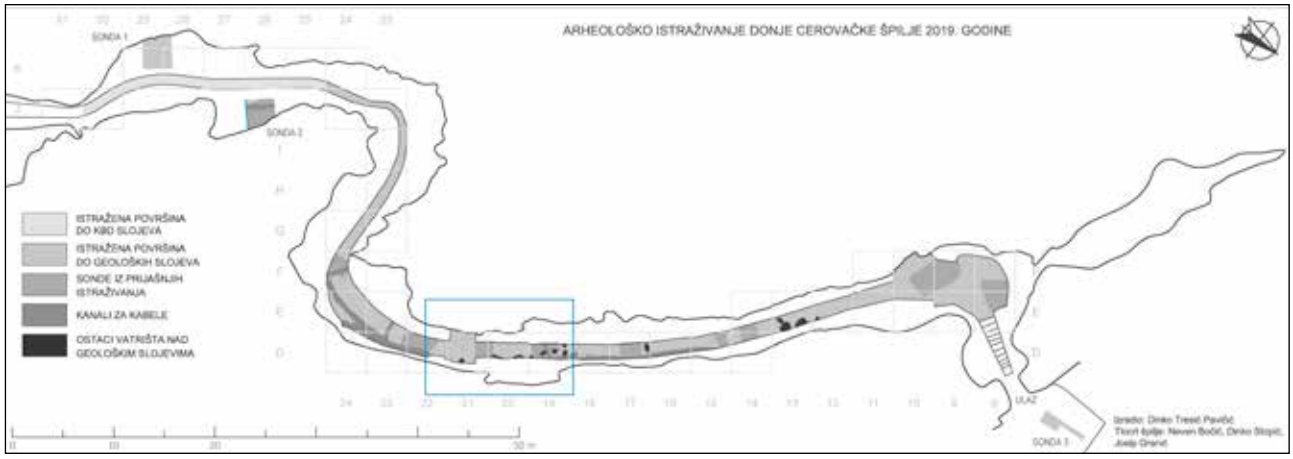

Arheološko istraživanje Donje Cerovačke špilje 2019. g. (izradio: D. Tresić Pavičić)

Čišćenje nakupine sjemenki i ulomaka keramičkih posuda u sondi 4 (foto: D. Tresić Pavičić)

Istraživanje koštanih ostataka špiljskog medvjeda u sondi 2 (foto: D. Tresić Pavičić)

K25 do J30 iskopavanje zaustavljeno na razini brončanodobnog sloja, jer se na tom dijelu sloj nalazi ispod 30 cm nasipa postojeće šetnice te neće biti ugrožen građevinskim radovima. U sondi 2 ispod brončanodobnog sloja i arheološki sterilnih slojeva, na 1,2 m dubine otkriveni su koštani ostaci špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*), vjerojatno iz gornjeg pleistocena. Dno istražene površine prekriveno je geotekstilom te su istražena područja zatrpana prethodno iskopanim materijalom.

Stratigrafski odnosi

Recentnim intervencijama unutar špilje pripadaju betonske stube na ulazu, arheološke i geološke sonde, nasip na ulaznom prostoru, kanali za strujne kabele te površina i šljunčani nasip postojeće šetnice. Kanali za strujne kabele uglavnom su ukopani do razine sigaste kore ili do arheološki sterilnih slojeva, tako da su arheološke tvorevine na tim pozicijama potpuno uništene. Budući da su kanali zapunjeni iskopanim tlom, u zapunama je pronađen arheološki materijal iz uništenih tvorevina. Debljina recentnog nasipa na ulaznom dijelu špilje, neposredno ispod stuba, iznosi oko 10 centimetara, dok uz južni rub špilje iznosi oko 30 cm.

Osim recentnih tvorevina, na cijeloj istraženoj površini buduće šetnice ustanovljeni su arheološki slojevi i tvorevine, ukupne debljine od 5 do 30 cm, s nalazima iz brončanog doba. Preliminarna analiza stratigrafije upućuje na moguće postojanje triju kasnobrončanodobnih faza. Na području od ulaza do velike sige na kraju prvoga većeg zavoja (kvadrant G24), osim slojeva pronađeni su i brojni ostaci vatrišta te otisci i ukopi koji bi mogli pripadati drvenim konstrukcijama. Važan je nalaz i nakupina karboniziranih sjemenki, različitih vrsta, pronađena uz istočni rub špilje u sondi 4, koja bi mogla upućivati na to da se prostor ili dio prostora špilje upotrebljavao za skladištenje hrane.

Prilikom istraživanja sonde 4, u zapuni prirodne udubine uz zapadni rub špilje osim brončanodobnih keramičkih nalaza pronađeni su novčić i željezna strelica iz srednjeg vijeka. Prirodna udubina vjerojatno je nastala snažnijim djelovanjem vode uz rub špilje te je zapunjena prirodnim procesima.

Pokretni nalazi

Osim malog broja recentnih nalaza, uglavnom željeznih čavala, klinova i šipki, pronađena je i manja količina ulomaka keramičkih posuda koji pripadaju srednjem vijeku. Istom razdoblju pripada i željezni vrh strelice te jedan novčić, veoma sličan novčićima *denaro piccolo*, kovanima u Veroni tijekom prve polovice 13. st.

Najveći broj pokretnih nalaza pripada kasnom brončanom dobu, od kojih daleko najbrojniju skupinu čine ulomci

keramičkih posuda. Prikupljeno je 93.213 ulomka, težine 3,5 tona. Većina ulomaka pripada posudama za čuvanje hrane većih dimenzija i debljih stijenki, odnosno loncima uglavnom s ravnim ili horizontalno izvučenim obodima, dok znatno manji broj ulomaka pripada manjim posudama tanjih stijenki. Velika je većina ulomaka neukrašena, no ponekad se na ulomcima debljih stijenki nalazi ukras načinjen otiskom prsta po obodu ili na apliciranim trakama, dok su finiji ulomci ukrašeni kaneliranjem i facetiranjem. Prikupljeni ulomci pripadaju klasičnom repertoaru tipova i ukrasa na posudama karakterističnima za kasno brončano doba, na širem području. Keramičkim predmetima pronađenima prilikom istraživanja pripada i uteg piramidalnog oblika te pet pršljena.

Uz keramički materijal, pronađena je i znatna količina brončanih predmeta i ulomaka brončanih predmeta. Najbrojniju kategoriju brončanih predmeta čine dijelovi nošnje i ukrasa. Prikupljen je 181 poluloptast gumb s ušicom, zatim deset alki trokutastog presjeka, devet cjevčica od spiralno namotane žice, ulomci triju ukrašenih igala, dvije fibule, manji privjesak od tankog brončanog lima te brončani prsten trokutastog presjeka. Od utilitarnih predmeta najbrojnije su različite vrste igala i šila, kojih je pronađeno osamnaest, slijede četiri ulomka brončanog lima, dva ulomka oštrica, udica te ulomak brončane žice. Neposredno nad arheološki sterilnim slojem pronađen je cjelovit brončani srp, za koji se s obzirom na kontekst nalaza može reći da je vjerojatno svjesno ostavljen. Možda najvažnije brončane nalaze čine dva trapezasta privjeska, kojima treba pridružiti i pronađen koštani privjesak istog tipa. Privjesci pripadaju tipu trapezasto-antropomorfnih privjesaka i tipološki su najbliži privjescima pronađenima na otoku Krku. Pronađeno je i 13 jantarnih perli različitih oblika te 62 ulomka jantara, koji se također mogu pripisati dijelovima perli. Osim već spomenutog koštanog privjeska, pronađeno je i devet sitnih koštanih perli, koštani prsten trokutastog presjeka ukrašen urezanim linijama te četiri koštane igle. Treba izdvojiti i šilo s brončanim trnom nasađenim na fino glačan koštani držak, zonalno ukrašen urezanim linijama, šrafiranim trokutima i rombovima te motivom riblje kosti. Od ostalih nalaza prikupljena su i dva vjerojatno brusna kamena, kameni privjesak ili uteg trokutastog oblika te tri litičke rukotvorine.

Kao kuriozitet treba spomenuti poruku u boci pronađenu na dnu geološke sonde. Poruku su ostavili članovi Speleološke sekcije Planinarskog društva Željezničar, koji su 30. listopada i 1. prosinca 1951. godine na tome mjestu sondirali teren.

Tijekom istraživanja područja buduće šetnice pronađena je i manja količina životinjskih kostiju i školjaka, od kojih se na nekima nalaze tragovi termičke obrade. U sondi 2 pronađene su i kosti (jedna kutija) špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*).

Arheološkim istraživanjem obuhvaćen je znatan dio Donje Cerovačke špilje s arheološkim ostacima, u dužini od 120 m od ulaza. Uz manji broj recentnih te vjerojatno površinskih nalaza iz srednjeg vijeka, pronađeni su arheološki slojevi i tvorevine, koje se na temelju nalaza mogu datirati u kasno brončano doba. Velika količina ulomaka posuda, ali i drugih arheoloških nalaza upućuje na intenzivnu uporabu ulaznog dijela špilje tijekom relativno kratkog razdoblja kasnoga brončanog doba. Preliminarna distribucija arheoloških nalaza i tvorevina pokazuje intenzivnije ljudske aktivnosti na prostoru špilje od današnjeg ulaza do velike sige na prvom većem zavoju (dužine oko 70 m), dok je prostor do kvadranta J30 (dužine oko 50 m) upotrebljavan u manjoj mjeri. S obzirom na moderne ljudske intervencije u dvorani ispred mosta, koje su u znatnoj mjeri promijenile geomorfološke značajke tog dijela, nije precizno utvrđena granica pružanja brončanodobnih ostataka, no sigurno je da se ne pružaju dalje od početka mosta (oko 140 m od ulaza). Preliminarna obrada prikupljenih keramičkih ulomaka pokazala je da velika većina pripada posudama većih dimenzija za čuvanje hrane, što ne iznenađuje s obzirom na klimatske uvjete u špilji, koje karakterizira približno stalna temperatura od oko 6,5 stupnjeva, izrazita vlažnost te izrazito strujanje zraka, što su idealni uvjeti za čuvanje svih vrsta namirnica. Na to da je špilja upotrebljavana za skladištenje hrane upućuje i pronađena veća količina različitih sjemenki te mogući otisci drvenih konstrukcija uz sjeverni rub špilje u sondi 4, dok izrazito malen broj pronađenih životinjskih kostiju upućuje na zaključak da špilja nije upotrebljavana kao prostor za svakodnevni život. Iz navedenog bi se moglo zaključiti da je špilja tijekom kasnoga brončanog doba upotrebljavana za skladištenje hrane i za povremeni boravak, možda kao sklonište. Detaljnija obrada i analize arheoloških tvorevina i nalaza prikupljenih prilikom istraživanja zasigurno će omogućiti konkretnije zaključke o načinu korištenja Donjom Cerovačkom špiljom u kasnom brončanom dobu, ali i nadopuniti dosadašnje spoznaje o načinu života brončanodobnih zajednica na širem kontinentalnom području.

Iako su u Cerovačkim pećinama prikupljene tisuće koštanih ostataka špiljskog medvjeda, uglavnom s površine, tek su tijekom ovih arheoloških istraživanja ostaci špiljskog medvjeda prvi put istraživani suvremenim metodama iskopavanja i dokumentiranja, što će vjerojatno omogućiti dobivanje novih setova podataka i nadopuniti dosadašnje spoznaje.

Literatura

Blečić-Kavur 2014 M. Blečić-Kavur, Na razmeđu svjetova za prijelaza milenija: Kasno brončano doba na Kvarneru, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu, Svezak XI, Zagreb, 2014.

Drechsler-Bižić 1971 R. Drechsler-Bižić, Cerovačka donja špilja – Iskopavanja 1967. godine, VAMZ, vol. 4., Zagreb, 1971: 93 – 117.

Trbojević Vukičević, Babić 2008 T. Trbojević Vukičević, K. Babić, Nalazi kostiju Špiljskog medvjeda (Ursus Spelaeus) iz Cerovačkih pećina, Arheološka istraživanja u Lici, Izdanja HAD, vol. 23, Zagreb, 2008: 23 – 28.

Dinko Tresić Pavičić

Summary

From March to May 2019, archaeological excavations took place in the Donja Cerovac Cave as part of the construction works on the footpath and the reconstruction of the lighting system within the project ‘Centre of Excellence Cerovac Caves – Sustainable Management of Natural Heritage and

Karst Underground.' The archaeological research covered an area of 225 m² along the future footpath, with a length of 120 meters. In addition to a small number of recent and surface finds from the Middle Ages, archaeological layers and formations were discovered that, based on the finds, can be dated to the Late Bronze Age. A large quantity of pottery fragments and other archaeological finds indicates the intensive use of the cave entrance during a relatively short period of the Late Bronze Age.

Redni broj: 353
Lokalitet: Gnalić – podmorje
Naselje: Tkon
Grad/općina: Tkon (otok Pašman)
Pravni status: Z-13
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno zaštitno istraživanje

Od 19. kolovoza do 8. rujna 2019. trajalo je istraživanje brodoloma kod otočića Gnalića (*Gagliana grossa*, 1583.), pod vodstvom Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, uz financijsku podršku njemačke Udruge za promidžbu podvodne arheologije (FUWA) iz Koblenza.

Ciljevi ovogodišnje kampanje bili su upotpuniti dokumentaciju krmenog dijela broda te očistiti, definirati i dokumentirati brodsku konstrukciju u njegovu središnjem dijelu. Pomoćno metalno mrežište bilo je sastavljeno od devet kvadrata dimenzija 2x2 m, postavljenih u tri reda od po tri kvadrata (Z20 – Z22, A20 – A22 i B20 – B22), a njegova sveukupna površina iznosila je 36 m². Mrežište je postavljeno preko središnjeg dijela broda, na kojemu se nalaze hrptenica s temeljnicom jarbola, dvije dohrptenice, elementi koji podupiru hrptenicu i dohrptenice (engl. *buttresses*) kaljužna pumpa, glavno rebro još uvijek prekriveno oplatom te nekoliko proveza. Iako je to područje djelomično dokumentirano već prethodne godine, zbog kompleksnosti situacije iskopavanje i dokumentacija nastavili su se i tijekom ovogodišnje istraživačke kampanje. Sastavni dijelovi kaljužne pumpe, dijelovi unutrašnje oplate i proveza izmaknuti su iz originalnog položaja kako bi se pristupilo rebrenicama i rebrenim nastavcima.

Brod je tijekom potonuća legao na desni bok, koji je prekrio teret iz brodskog potpalublja, a uskoro i sloj sedimenta, što je omogućilo izvrsno očuvanje drvene građe s njegove desne strane. Kobilica je nalegla na stjenovito tlo u zakošenom položaju. S obzirom na to da je njezin donji dio propao, željezni čavli, tj. pašaice koje su je vezale uz brodska rebra, hrptenicu i dohrptenice, iskrivile su se pod težinom brodske konstrukcije. Sudeći prema njihovim dimenzijama, visina kobilice iznosila je oko 17 cm. Prosječan razmak među pašaicama u krmenom dijelu broda iznosi 42,4 cm.
Iako je krmeni dio broda već dokumentiran tijekom istraživačke kampanje 2015., s obzirom na još uvijek nejasnu situaciju kada je riječ o konstrukciji krme, odlučeno je da se uklone elementi vanjske oplate kako bi se bolje proučilo na koji je način izvedeno njezino uzdizanje i sužavanje. Stoga su, uz pomoć poluge, uklonjene platice T023 i T022, koje su prekrivale prvi i drugi element ispune krmenog dijela. Ti elementi označeni su oznakama T430 i T431, a uočeni su ispod trećeg (gornjeg) elementa ispune, označenog tijekom početka istraživanja oznakom T047. Presjek svih triju elemenata ispune ima oblik obrnutog trapeza. Presjeci kobilice nisu u cijelosti poznati jer ona nije potpuno očuvana, no pretpostavlja se da joj je osnovni presjek bio pravokutnog oblika. Na udaljenosti od 4,35 m od krmene statve gornji su rubovi kobilice koso zarezani kako bi na njih bolje nasjele dokobilične platice. Fotogrametrijsko

Elementi koji podupiru hrptenicu i dohrptenice (foto: K. Yamafune)

Označavanje elemenata brodske konstrukcije u središnjem dijelu broda (foto: K. Yamafune)

Ortogonalni prikaz iz virtualnog 3D modela središnjeg dijela nalazišta, nakon uklanjanja kaljužne pumpe (model: K. Yamafune)

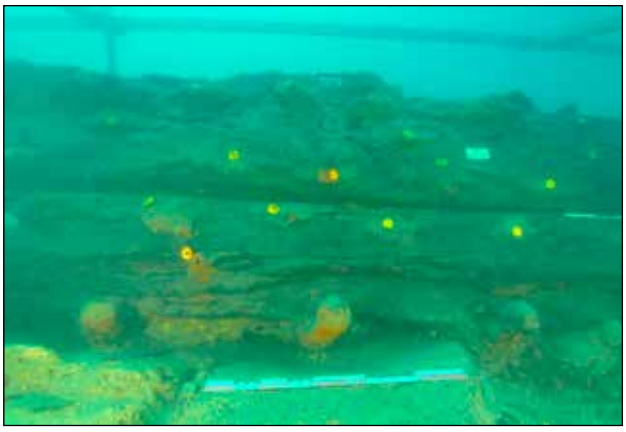

Pogled na kobilicu i iskrivljene čavel (pašaice) pri dnu konstrukcije (foto: M. Martinčak)

dokumentiranje provedeno je u trima navratima: prije uklanjanja platica, nakon uklanjanja platica te nakon čišćenja elemenata ispune krme.
Kao što je rečeno, čišćenje je nastavljeno i u središnjem dijelu broda pa su postali jasno vidljivi konstrukcijski elementi koji se nalaze južno i istočno od kaljužne pumpe. Posebno je zanimljiva pojava male bačve ispunjene olovnim ingotima u jugozapadnom kutu kvadrata D22, u nastavku već evidentiranog niza malih bačava. Pretpostavka je da će se više takvih bačava pojaviti u smjeru istoka.
U predjelu južno i istočno od kaljužne pumpe uočene su i izvađene veće količine žive koja je, nakon vađenja predana djelatnicima Zavoda za istraživanje mora i okoliša Instituta Ruđer Bošković. Vrijedi spomenuti i nalaz kamena sa zlatnom patinom istočno od kvadrata A22. S kamena je uzet uzorak, a arheometrijskim analizama pokušat će se ući u trag razlozima njezina nastanka.
Godine 2019. iz tiska je izašla knjiga „Brodolom kod Gnalića – ogledalo renesansnog svijeta", autorica Irene Radić Rossi i Mariangele Nicolardi, u kojoj se sumarno iznose rezultati podmorskih istraživanja te na osnovi arhivskih istraživanja rekonstruira priča o brodu i brodolomu. Iz teksta knjige razvidan je napredak postignut ponovnim pokretanjem podmorskih i arhivskih istraživanja. Podmorska istraživanja dovela su do otkrića brojnih zanimljivih nalaza, uključujući i ostatke potonulog broda, dok su arhivska istraživanja potvrdila identitet broda i otkrila mnoge zanimljive činjenice iz njegove dinamične povijesne priče. S obzirom na iznimno vrijedne rezultate, istraživanje je svakako potrebno nastaviti.

Literatura

Radić Rossi, Nicolardi 2019 I. Radić Rossi, Mariangela Nicolardi, Brodolom kod Gnalića – ogledalo renesansnog svijeta, Zagreb, 2019.

Katarina Batur
Irena Radić Rossi

Summary

In August and September 2019, the research of the shipwreck near the islet of Gnalić (Gagliana Grossa, 1583) was conducted. The goals of this year's campaign were to complete the documentation of the stern part of the ship and to clean, define and document the ship's structure in its central part.
The components of the bilge pump, parts of the inner planking and the stringers have been removed from their original position in order to access the floor timbers and futtocks. Although the aft part of the ship was already documented during the research campaign in 2015, given the still unclear situation regarding the construction of the stern, it was decided to remove the elements of the outer planking in order to better study how the raising and narrowing were performed. Particularly interesting is a small barrel filled with lead ingots in the southwest corner of square D22, which is a continuation of the already recorded series of small barrels. The assumption is that more such barrels will appear in the direction of the east. Considering the extremely valuable results, the research should definitely be continued.

Redni broj: 354
Lokalitet: Gornje Miranje i Podlug
Naselje: Miranje, Podlug
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološko rekognosciranje

U travnju 2019., za potrebe gradnje solarne elektrane na k.č. 1713/24, k.o. Gornja Jagodnja i k.č. 1248/21 i 1248/22, k.o. Šopot, arheološki je rekognoscirana ukupna površina oko 1,52 km^2. Voditelj arheološkog rekognosciranja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a zamjenik Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., dok su stručnu i tehničku ekipu činili Marin Kraljev, dipl. oec. i Petar Sapunar, dipl. ing. geod., svi zaposlenici tvrtke Kaukal d.o.o., Split. radove je konzervatorski nadzirao Igor Miletić, prof., pročelnik Konzervatorskog odjela u Zadru. Financijska sredstva za navedene radove osigurao je investitor gradnje elektrane, tvrtka Aureus Solis d.o.o., Zagreb.

Zračna snimka jugoistočnog dijela lokaliteta, pogled prema jugoistoku (foto: T. Jerončić)

Ostaci zidane konstrukcije AN2 (foto: T. Jerončić)

Redukcijski pečena keramika pronađena kod R9/AN3 (foto: T. Jerončić)

Rekognosciranje se obavljalo sustavnim obilaskom terena te detaljnom analizom fotografija snimljenih dronom. Rekognoscirana površina dio je izduljene povišene krške zaravni toponima Ljutine, Krš i Gaj Ceranjski, koja se pruža između naselja Šopot, Perušić Donji, Gornje Ceranje i Miranje Gornje, od sjeverozapada prema jugoistoku. Taj je prostor uzdužno presječen pravcem pružanja suvremene autoceste. Predmetom rekognosciranja bio je prostor južno od autoceste A1, odnosno sjeverno od dionice državne ceste DC027 od Miranja Gornjeg do Gornjeg Ceranja, odnosno zaselka Trbovića.

Uočen je blag, jedva zamjetan pad te krške kose sa zabilježenih 189 m n. v., prema jugu, odnosno prema jugozapadu, gdje se, usporedno s njom prostire Miranjsko polje, na oko 155 m n. v. U liniji sjeverozapad-jugoistok, rubom polja i te krške kose, nižu se kuće zaselaka Alavanje, Šekuljice i Trbovići.

Oko 600 m sjeverozapadno od ruba rekognosciranog područja nalazi se nisko uzvišenje znakovitog imena Umac. Ta lokacija čini i današnju tromeđu prostora mjesta Miranje, Šopot i Zapužane. Otprilike 3 km sjeverozapadnije se, nad kanjonom rječice Kličevice, nalaze lokaliteti Velika i Mala Gradina. Ondje su još uvijek relativno dobro očuvani ostaci srednjovjekovne tvrđave Kličevice.

Predmetna površina nalazi se na manje od 3 km zračne linije sjeveroistočno, odnosno sjeverozapadno od minski sumnjivih područja, koja se prostiru jugozapadno uz Miranjsko polje te pokraj mjesta Pristega i Budaka.

Pregledani je prostor većinom obrastao gustim niskim raslinjem, a uzduž i (češće) poprijeko ispresijecan je lokalnim puteljcima, od kojih glavni smjerovi povezuju Miranje i Podlug. Ti su puteljci djelomično zarasli, dok se dobar dio njih još i danas održava.

Na rekognosciranom prostoru uočeni su brojni tragovi ljudske djelatnosti, iako se radi gotovo isključivo o recentnim aktivnostima. U sjeverozapadnom kutu pregledane površine (k.č. 1248/22, k.o. Šopot), pokraj jugozapadnog ruba autoceste A1 tijekom posljednjih desetak godina sagrađena su dva telekomunikacijska odašiljača, koja dominiraju krajolikom (R1 i R2). Od odašiljača označenog kao R2, prema jugu vodi ukopan kabel čiji je ukop naknadno zatrpan većom količinom kamenja. Paralelno istočno od tog ukopa (otprilike 200 m istočnije) pruža se strujni vod koji povezuje naselja Podlug i Miranje.

Gradnjom autoceste i širenjem pristupnih puteva koji okružuju pregledani prostor sa sjeverozapadne, sjeveroistočne i jugoistočne strane, nasipana je i poravnata veća površina rubnih dijelova predmetne površine. Nasipana je veća količina lomljenog kamenja različitih dimenzija, a uočena je i veća količina recentnog otpada (poput prostora označenih kao R3 i 4).

U središnjem dijelu k.č. 1713/24, k.o. Gornja Jagodnja, uočena je najveća koncentracija ostataka ljudske djelatnosti. Radi se uglavnom o recentnim nasipima koji su vjerojatno nastali i upotrebljavani tijekom Domovinskog rata (R5, 6, 7, 8, 9 i 10). Nasipi različitih dimenzija uglavnom imaju oblik uglate potkovice, odnosno slova U. Građene su nasipavanjem iskopanog materijala (humusne zemlje i kamenja) i recentnoga građevnog otpada, poput betona i lomljene opeke. Budući da su sami nasipi obrasli niskim raslinjem i kupinom, detaljniji pregled nije bio moguć, već su prikupljeni osnovni podaci.

Tako je kod Recentnog nasipa R5, na sjeveroistočnom obodu uočen kraći odsječak loše očuvanog suhozida, za koji se ne može odrediti podrijetlo ili eventualna datacija zbog stupnja devastacije gradnjom recentnog nasipa označenog kao R5. Ostatak suhozida preliminarno je označen kao potencijalno arheološko nalazište (AN1). Uz južni obod tog recentnog nasipa R9 u strojno su iskopanoj udubini pronađena tri ulomka redukcijski pečene keramike grube fakture, koja bi mogla upućivati na prapovijesno podrijetlo. Zbog toga je ta lokacija označena kao potencijalno arheološko nalazište (AN3).

Tijekom pregleda uočene su još neke strukture, koje zbog nedostatka površinskih nalaza i gustoće raslinja nije bilo moguće pobliže identificirati. Radi se o trima prirodnim ili umjetno stvorenim udubljenjima nepoznate dubine, koja su označena kao neidentificirane strukture (NS1 – 5).

Iako je većina pronađenih struktura i formacija recentnog podrijetla, malobrojni nalazi arheološke ili etnološke baštine ipak upućuju na mogućnost prikupljanja pokretnih ili nepokretnih arheoloških nalaza nakon raščišćavanja

Kartografski prikaz s označenim rezultatima rekognosciranja na DOF podlozi

raslinja i uklanjanja pojedinih recentnih struktura na središnjem prostoru pregledane površine.

Tomislav Jerončić

Summary

In 2019, a field survey was conducted in the cadastral municipalities of Gornja Jagodnja and Šopot in the area designated for the construction of a solar power plant, covering an area of approximately 1.52 km^2. The surveyed area was mostly covered with dense low vegetation, intersected by local paths. Numerous traces of human activity were observed in the reconnoitred area, almost exclusively recent activities, including telecommunication transmitters, cable trenches, embankments of construction material, etc.
The identified remnants of a dry stone wall were preliminarily marked as a potential archaeological site (AS 1). Fragments of reduction-fired coarse pottery were observed at two locations, designating these areas as potential archaeological sites (AS 3) as well. During the survey, several other structures were noticed, including three natural or artificially created depressions, marked as unidentified (US 1-5).

Redni broj: 355
Lokalitet: Gornji Karin – Sv. Vid
Naselje: Gornji Karin
Grad/općina: Obrovac
Pravni status: Z-7692
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 9. rujna do 17. listopada 2019. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja lokaliteta Sv. Vid u Gornjem Karinu. Voditeljica istraživana bila je Marina Jurjević, kustosica Zavičajnog muzeja Pučkog otvorenog učilišta Obrovac, zamjenica je bila doc. dr. sc. Zrinka Serventi s Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru, a kao dio stručne ekipe sudjelovali su studenti Odjela za arheologiju i Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru. Ovogodišnja istraživanja financirali su Grad Obrovac i Ministarstvo kulture.

Lokalitet Sv. Vid u Gornjem Karinu smješten je u središnjem dijelu naselja, unutar borove šume u neposrednoj blizini lokalne plaže i većeg broja objekata uslužnog karaktera. Tijekom prve istraživačke kampanje, ujesen 2018., na lokalitetu su istraženi ostaci triju zidova (SJ 002, SJ 005 i SJ 007) i dijelovi podnice (SJ 011), koji pripadaju ostacima sakralnog objekta iz starokršćanskog razdoblja.

Grob 2 sa sjeverne strane lokalne ceste Šušnjar – Gornji Karin, sjeveroistočno od ostataka sakralne arhitekture iz starokršćanskog razdoblja (foto: M. Jurjević)

Kvadrant 3, situacija tijekom istraživanja (foto: M. Jurjević)

SJ 016 unutar kvadranta 3 s naznačenim devastacijama (foto: Z. Serventi)

SJ 017 unutar kvadranta 3 s naznačenim devastacijama (foto: Z. Serventi)

Kako bi se uz sjeveroistočni profil istraženih kvadranata 1 i 2 mogli postaviti novi kvadranti i nastaviti arheološka istraživanja, u dogovoru s nadležnim Konzervatorskim odjelom u Zadru, prije početka radova uklonjena su stabla borova koja su ometala daljnji iskop. Nakon njihova uklanjanja sjeveroistočno od istraženih kvadranata 1 i 2 formirana su dva nova kvadranta, označena kao kvadranti 3 i 4, svaki dimenzija 6x5,5 m, s ciljem utvrđivanja dimenzija i stanja očuvanosti prostorije 1, koja je pripadala ostacima starokršćanskog sakralnog objekta.

Tijekom arheoloških istraživanja, unutar kvadranta 3 evidentirani su ostaci dvaju zidova (SJ 016 i SJ 017), definiranih u visini od cca 30 do 45 cm. Kraći zid pruža se u smjeru sjever-jug, označen je kao SJ 016, zadržava smjer pružanja SJ 002 iz kvadranta 1, s kojom tvori ulaz u prostoriju 1. Okomito na SJ 016 u smjeru istok-zapad pruža se zid SJ 017, čija ukupna dužina tijekom ovogodišnje istraživačke kampanje nije definirana. Naime, ostaci SJ 017 nastavljaju se u sjeveroistočni profil i istočni kut kvadranta 3, odnosno u sjeveroistočni profil kvadranta 4. Oba su zida u znatnoj mjeri oštećena tijekom iskopavanja kanala za električne instalacije (SJ 014, SJ 018 i SJ 024) i korijenjem borova koji su djelomično poremetili njihovu statiku.

Za razliku od kvadranta 3, iskop unutar kvadranta 4 tekao je otežano zbog veće količine korijenja stabala bora koje je izolirano uz njegov jugozapadni i jugoistočni profil te dvaju kanala s postavljenim električnim instalacijama (SJ 018 i SJ 024), čiji su iskopi u većoj ili manjoj mjeri poremetili stratigrafske odnose unutar kvadranta. U jugozapadnom profilu i južnom kutu kvadranta 4, na granici sa sjeveroistočnim profilom kvadranta 2 definiran je nastavak zida (SJ 005), koji je djelomično istražen 2018. godine. Stratigrafska jedinica nije istražena u potpunosti, već se nastavlja prema istoku, u jugoistočni profil kvadranta 4. Uz segment SJ 005, u sjevernom kutu kvadranta 4 definiran je nastavak SJ 017, dok su na više mjesta unutar prostorije 1 evidentirani ostaci podnice (SJ 020). Iako su tijekom ovogodišnje istraživačke kampanje na lokalitetu, uz prethodno definirane (SJ 002, SJ 005 i SJ 007), evidentirani ostaci dvaju zidova (SJ 016 i SJ 017), za sada nisu mogući konkretniji zaključci o međusobnom odnosu, veličini, razvojnim fazama i funkciji istraženih dijelova sakralnog objekta. Uz istražene ostatke sakralnog objekta iz starokršćanskog razdoblja, tijekom istraživanja na lokalitetu je prikupljena veća količina ulomaka krovnih opeka i kupa kanalica iz razdoblja principata, ulomci crkvenog namještaja te nekoliko ulomaka keramike i stakla.

Istodobno s arheološkim istraživanjima ostataka sakralnog objekta iz starokršćanskog razdoblja sa sjeverne strane lokalne ceste Šušnjar – Gornji Karin, koja se pruža oko 10 m sjeveroistočno od lokaliteta, odvijali su se pripremni radovi za postavljanje nogostupa. U zoni gradnje otprije je evidentiran grob, koji je istražen u dogovoru s nadležnim Konzervatorskim odjelom u Zadru. Unutar grobne škrinje koja je rađena od neobrađenih kamenih ploča postavljenih na nož evidentirano je nekoliko ljudskih kostiju, koje su pripadale ostacima inhumiranog pokojnika.

Uz grob, u zoni gradnje nogostupa evidentiran je segment zida koji je građen od poluobrađenog kamenja s ispunom od ulomaka krovnih opeka povezanih obilnim nanosima žbuke. Na temelju ograničenosti iskopa, nije moguće definirati njegovu funkciju ni njegov odnos s istraženim dijelovima sakralne arhitekture.

Literatura

Jurjević, Serventi 2019 M. Jurjević, Z. Serventi, Gornji Karin – Sv. Vid, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Marina Jurjević
doc. dr. sc. Zrinka Serventi

Summary

In September and October 2019, the second season of archaeological excavations at the site of Gornji Karin – Sv. Vid was conducted. The site is located at the centre of the town and can be attributed to the church dating from the 5th or 6th century AD. Two excavation quadrants, set in continuance to the two opened in previous excavations, revealed several stone walls and mortar floors, as well as the remains of roof tiles, glass fragments and church decorations. The walls were in large part damaged by the root systems of the nearby trees as well as by the modern interventions and excavations of infrastructure canals. It is still hard to assess the overall structure and size of the church.

Redni broj: 356
Lokalitet: Kašić – Manastirine i Kašić – Razbojine
Naselje: Kašić
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-1312
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 12. veljače do 2. ožujka 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje na lokalitetu Kašić – Manastirine i Kašić – Razbojine. Lokalitet je istražen zbog potrebe utvrđivanja štete i poremećaja nastalih gradnjom novog vodovoda, koji se proteže od mjesta Kašića do mjesta Smilčića. Voditelj istraživanja bio je Petar Panza, mag. archeo., iz tvrtke Contarini d.o.o., Solin.

Na lokalitetu Kašić – Manastirine iskop za polaganje vodovodnih cijevi obavljen je uz sam rub lokaliteta koji obuhvaća starohrvatsku šesterolisnu crkvu i samostanski kompleks iz 9. st. Prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja definirani su poprečni i potporni zidovi, koji su devastirani i oštećeni prolaskom teške mehanizacije prilikom kopanja kanala. Zid je dokumentiran te je pripremljen za konzervaciju.
Na lokalitetu Kašič – Razbojine istraženo je 13 grobova, koji su oštećeni ili devastirani kopanjem rova za postavljanje vodovodne cijevi. Grobovi najvjerojatnije pripadaju

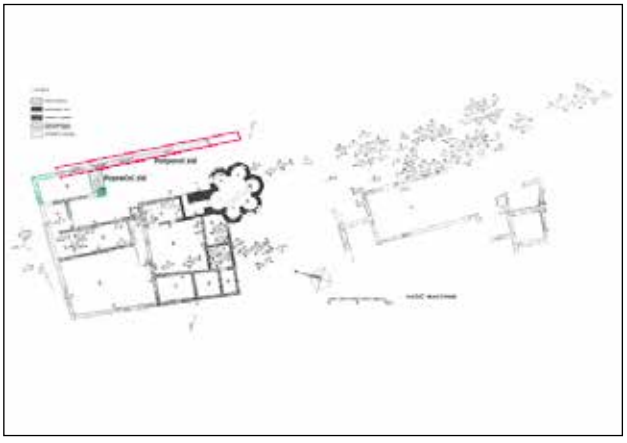

Lokalitet Kašić – Manastirine, crvenim je označeno područje devastacije

Lokalitet Kašić – Razbojine, devastiran grob br. 3

groblju koje je bilo u funkciji tijekom srednjeg vijeka, jer po tipologiji odgovaraju sličnim nalazima s tog područja. Nakon istraživanja grobovi su pokriveni geotekstilom i zatrpani zemljom, dok je koštani materijal spremljen te će biti poslan na daljnju znanstvenu obradu.

Literatura

Panza 2019 P. Panza, Izvješće o arheološkom Istraživanju na lokalitetu Kašić Manastirine i Razbojine, Contarini d.o.o., Solin, ožujak 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

In February and March 2019, rescue archaeological excavations were conducted at the site Kašić – Manastirine and Kašić – Razbojine. The excavation was carried out to assess damage and disturbances caused by the construction of a new water supply system stretching from Kašić to Smilčić.
At the Kašić – Manastirine site, the excavation for laying water pipes was performed along the edge of the site, which encompasses a Croatian Pre-Romanesque hexaconch church and a monastery complex from the 9th century. The rescue excavation defined the transverse and supporting walls that were devastated and damaged by the passage of heavy machinery during the digging of the canal.
On the Kašić – Razbojine site, archaeological excavations were conducted on 13 graves that were damaged by digging a trench for installing the water pipes. The graves likely belong to a cemetery that was in use during the medieval period.

Redni broj: 357
Lokalitet: Kolarina – k.č. 478/8 i 478/4
Naselje: Kolarina
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: rekognosciranje

Sredinom rujna 2019. arheološki je rekognoscirano šire područje naselja Kolarina, k.č. 478/8 i 478/4, k.o. Kolarina,

Ulomci keramičkih posuda pronađenih poviše Duboke drage uz Bukovičko polje (foto: T. Jerončić)

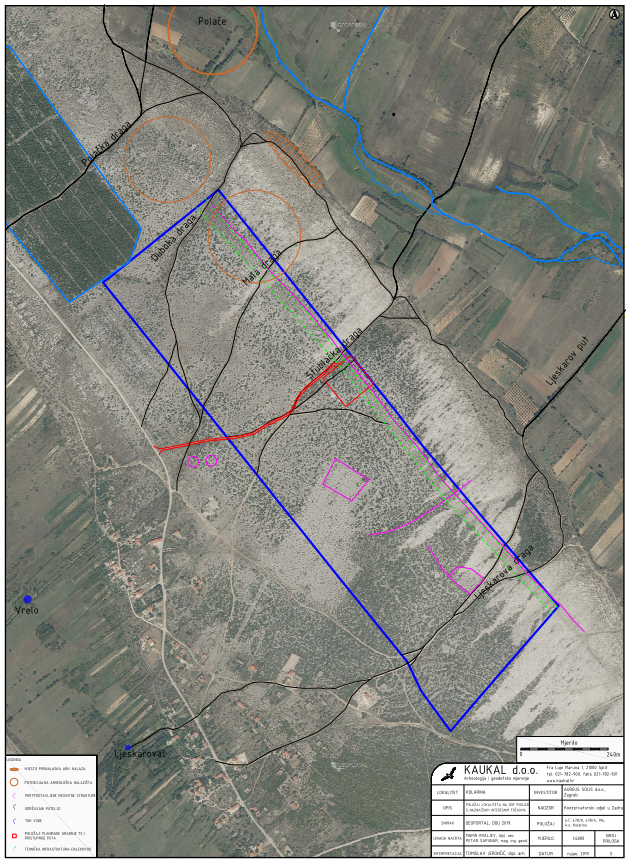

Kartografski prikaz s rezultatima rekognosciranja

Rekognosciran prostor predviđen za gradnju solarne elektrane; pogled prema sjeverozapadu (foto: T. Jerončić)

na ukupnoj površini od oko 0,62 km^2. Radovi su napravljeni za potrebe planirane gradnje solarne elektrane. Voditelj rekognosciranja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a zamjenik Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., dok su stručnu i tehničku ekipu činili Marin Kraljev, dipl. oec., i Petar Sapunar, dipl. ing. geod., svi zaposlenici tvrtke Kaukal d.o.o. Radove je konzervatorski nadzirao Igor Miletić, prof., pročelnik Konzervatorskog odjela u Zadru. Financijska sredstva osigurala je tvrtka Aureus Solis d.o.o., Zagreb.

Rekognosciranje se odvijalo sustavnim obilaskom terena te detaljnom analizom fotografija. Na rekognosciranom prostoru uočeni su brojni tragovi ljudske djelatnosti, iako se radi gotovo isključivo o recentnim aktivnostima. Naime, čitavu predmetnu površinu poviše Kolarina čini izrazita golet, čija se površina sastoji isključivo od sitnijeg i krupnijeg lomljenog kamena. Po svjedočanstvu zatečenog lokalnog stanovništva, recentni požari oštetili su lokalne maslinike te dodatno usporili ionako dugotrajan i mukotrpan proces pošumljavanja.

Čitavim sjeveroistočnim bridom predmetne površine pruža se dalekovod u smjeru SZ-JI. Prilikom postavljanja i gradnje dalekovoda raskrčena je i djelomično devastirana traka širine 30-ak metara, dok je uz sjeveroistočni rub te trake uočen uzak nasip lomljenog kamena, koji možda pripada ukopu uzemljenja ili kakvoj drugoj električnoj instalaciji koja je povezana uz funkcioniranje dalekovoda. Na više su mjesta, pogotovo uz putove, vidljive veće ili manje nakupine ilegalnoga građevnog i mješovitog otpada.

Pokraj sjeverozapadnog ruba naselja Kolarine, osamdesetak metara jugozapadno, izvan obuhvata planiranih radova, uočena su dva veća nasipa potkovičastog oblika, odnosno U-tlocrta. Takvi su nasipi najvjerojatnije nastali tijekom Domovinskog rata te su služili kao grudobrani tenkovima vojske JNA.

Osim navedenih, uočene su i dvije veće kvadratične formacije omeđene niskim nasipima lomljenog kamena. Naime, možda se radi o strukturama nastalima također u vrijeme Domovinskog rata, kada su mogle služiti kao utvrđen prostor. Jedna takva, dimenzija cca 70x90 m, registrirana je na predjelu Plandište, 200-tinjak metara jugoistočno od puta kroz Stublačku dragu.

Druga, dimenzijama manja, ali s naglašenijim nasipom, nalazi se uz sjeverozapadni rub puta koji vodi Ljeskarovom dragom, poprečno preko predmetne kose. U samom južnom kutu te formacije nalazi se veća gomila kamena, također vjerojatno recentnog podrijetla. Naime, prilikom površinskog pregleda na navedenim lokacijama nisu uočeni nikakvi arheološki nalazi.

Prilikom obilaska i pregleda šireg prostora oko zone predviđene za gradnju solarne elektrane, 200-tinjak metara sjeveroistočno od sjevernog kuta zone gradnje prikupljena je manja količina ulomaka keramičkih posuda. Naime, uz sam rub Kožlovačkih livada, na sjeveroistočnom kraju Duboke drage pronađeno je 20-ak ulomaka oksidacijski i redukcijski pečenih keramičkih posuda nepoznate tipologije. Unatoč tome, po činjenici da se radi o grubljoj keramici, od koje pojedini ulomci upućuju na prisutnost primjesa poput kalcita, može se zaključiti da se radi o kuhinjskom posuđu svakodnevne upotrebe, vjerojatno antičkog podrijetla. Obližnji toponim Polače (200-tinjak metara sjeverozapadno od mjesta pronalaska keramičkih ulomaka) upućuje na postojanje arheološkog lokaliteta. Jednako tako, na samom sjevernom kutu rekognoscirane površine na strateškim pozicijama s kojih je lako vizualno kontrolirati okolni prostor (ponajprije plodno polje s bogatim vodenim resursima) nalaze se dva uzvišenja kroz koja vodi usjek Duboka draga. Zbog toga, ali i zbog činjenice da je na dnu sjevernih padina tih uzvisina pronađena određena količina ulomaka keramičkih posuda, moglo bi se očekivati postojanje arheoloških nalaza i na tim pozicijama.

Četvrtasta formacija većih dimenzija uz put u Ljeskarovoj dragi; pogled prema jugozapadu (foto: T. Jerončić)

Iako prilikom površinskog pregleda unutar površine predviđene za gradnju solarne elektrane nisu pronađeni nikakvi pokretni i nepokretni arheološki nalazi, geostrateški položaj i važnost tog prostora upućuju na vjerojatnost postojanja arheoloških lokaliteta. Jednako tako, recentne devastacije i intervencije u prostoru možda su uzrokovale djelomično uništenje eventualnih arheoloških lokaliteta. Sukladno tome, samo bi detaljan arheološki nadzor tijekom gradnje i građevinskog iskopa mogao dati preciznije rezultate i spriječiti eventualnu devastaciju predmetne površine.

Tomislav Jerončić

Summary

In mid-September 2019, an archaeological reconnaissance was conducted in the broader area of the settlement Kolarina, on cadastral parcels 478/8 and 478/4, cadastral municipality Kolarina, covering a total area of about 0.62 km^2. Numerous traces of human activity were observed in the reconnoitred area, referring almost exclusively to recent activities. Although no movable or immovable archaeological finds were discovered within the surface area designated for the construction of a solar power plant through surface inspection, the geostrategic position and importance of this area indicate the likelihood of the existence of archaeological sites.

Redni broj: 358
Lokalitet: Kruševo – Ugostiteljsko-turistička zona Crna Dujmova
Naselje: Kruševo
Grad/općina: Obrovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: terenski pregled (rekognosciranje)

Dana 24. svibnja 2019. godine Zavičajni muzej Pučkog otvorenog učilišta Obrovac obavio je arheološko rekognosciranje terena na području planirane Ugostiteljsko-turističke zone Crna Dujmova – UPU 93 u mjestu Kruševu. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Marina Jurjević, kustosica Zavičajnog muzeja Pučkog otvorenog učilišta Obrovac. U istraživanjima su, u svojstvu vanjskih suradnika, sudjelovali izv. prof. dr. sc. Zrinka Serventi i Krešimir Baljkas, student povijesti Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru. Financijska sredstva za istraživanja osigurala je tvrtka Adriatik d.o.o. iz Varaždina.

Gradnja buduće Ugostiteljsko-turističke zone Crna Dujmova – UPU 93 u mjestu Kruševu planirana je unutar k.č. 3192/49, 3192/50, 3192/791, 3192/792 i 307, k.o. Kruševo, na administrativnom području Grada Obrovca, zapadno od turističkog naselja Šušnjar II. S obzirom na to da predmetno područje do danas nije pregledano, prema smjernicama Konzervatorskog odjela u Zadru određeni su posebni uvjeti kojima je propisan terenski pregled (rekognosciranje), s ciljem utvrđivanja pozicija dosad nepoznatih lokacija sa sadržajem arheološke kulturne baštine.
Tijekom terenskog pregleda područja planirane gradnje evidentirani su ostaci arheološke i etnografske kulturne baštine, pri čemu je od terenskog pregleda izuzet veći dio istočnog dijela zone obuhvata unutar k.č. 3192/791 i 3192/792, k.o. Kruševo, zbog guste neprohodne vegetacije. Unutar pregledanog dijela navedenih katastarskih čestica, na nekoliko su položaja evidentirane razasute strukture izrađene od amorfnog kamena različitih dimenzija bez uporabe veziva, no zbog guste vegetacije i nepreglednosti terena nije bilo moguće definirati njihovu izvornu funkciju.
Unutar k.č. 3192/50, k.o. Kruševo, evidentirana je manja kamena kuća (k.č. 307) građena u recentnijem razdoblju, dok je u zapadnom dijelu planirane gradnje ugostiteljsko-turističke zone, unutar k.č. 3192/49, k.o. Kruševo, evidentirano pet kamenih gomila elipsoidnog oblika. Gomile su raspoređene u dva niza uz južni rub prostrane livade. Sjeverni niz čini skupina od tri gomile, dok su unutar južnog evidentirane dvije gomile. Gomile su izrađene od većeg i manjeg amorfnog kamena. Na površini gomila tijekom pregleda označenih oznakama 1, 2 i 3 evidentiran je po jedan ulomak keramike.
Uz evidenciju kamenih gomila s elementima arheološke baštine, na više položaja unutar planirane

Pogled na gomilu br. 1 sa sjeveroistoka (foto: M. Jurjević)

Pogled na gomilu br. 5 s istoka (foto: M. Jurjević)

ugostiteljsko-turističke zone evidentirane su ograde građene u tehnici suhozida s elementima etnografske kulturne baštine. Većina suhozidnih ograda danas je devastirana i obrasla u gustu vegetaciju koja ubrzava proces njihova urušavanja.

Literatura

Abramić, Colnago 1909 M. Abramić, A. Colnago, Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, Band XII, Wien, 1909: 13 – 112.
Colnago, Keil 1905 A. Colnago, J. Keil, Archäologische Untersuchungen in Norddalmatien, JÖAI, Band VIII, Wien, 1905: 32 – 60.
Pouke 2007 Grupa autora, Pouke baštine za izgradnju na hrvatskome priobalju, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2007.

dr. sc. Marina Jurjević

Summary

In May 2019, a field reconnaissance was conducted in the area of the planned Hospitality and Tourism Zone Crna Dujmova – UDP 93 in the village of Kruševo. During the reconnaissance of the zone, five ellipsoid-shaped cairns with archaeological potential were recorded, as well as a larger number of scattered dry stone walls with elements of ethnographic cultural heritage.

Redni broj: 359
Lokalitet: Kruševo – Vlačine (k.č. 1965/1)
Naselje: Kruševo
Grad/općina: Obrovac
Pravni status: –
Razdoblje: P(?), A(?)
Vrsta radova: terenski pregled

Od 10. do 18. svibnja 2019. tvrtka Arheolog d.o.o. iz Ugljana pregledala je teren na području Kruševa, na k.č. 1965/1, k.o. Kruševo. Arheološka istraživanja bila su preduvjet izrade Urbanističkog plana uređenja i gradnje proizvodno-gospodarske zone Vlačine. Voditelj istraživanja bio je Damir Martinov, dipl. arheo., a stručnu ekipu činili su Pio Domines Peter, Domagoj Knez, Dominik Kelava i Josip Seličanec, studenti arheologije. Istraživanja su financirana sredstvima Grada Obrovca.

Predmetna čestica nalazi se na predjelu Vlačine, na širem području zaseoka Kruševa, južno od grada Obrovca. U geomorfološkom smislu radi se o krajoliku dinamične krške morfologije koji je danas najvećim dijelom zarastao

Masivan prapovijesni (?) suhozid na zapadnom dijelu parcele

Pogled na trasu rimskog (?) puta

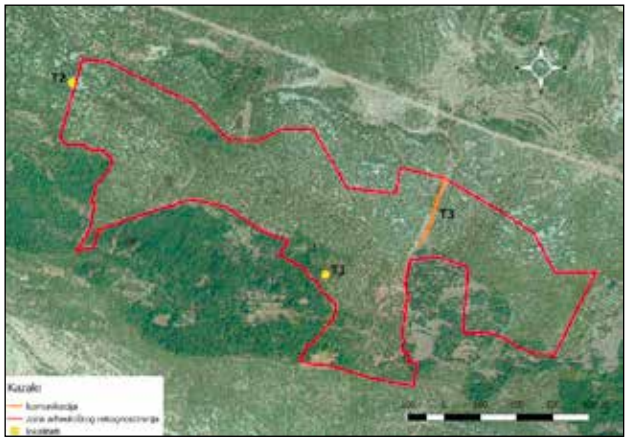

Disperzija registriranih arheoloških potencijala unutar k.č. 1965/1, k.o. Kruševo

u teško prohodnu vegetaciju. Analize povijesnih i kartografskih izvora uputile su na dominantnu upotrebu prostora kao pašnjaka. Nepovoljni terenski uvjeti onemogućili su sustavan terenski pregled i usmjerili terensku prospekciju na područja gdje su uvjeti prohodnosti i vidljivosti površine bili optimalni. Određeni položaji ciljano su pregledani na osnovi anomalija zabilježenih na zračnim fotografijama, uz pomoć bespilotne letjelice.
Prilikom terenskog pregleda registrirana su tri potencijalna arheološka lokaliteta.
Na središnjem dijelu parcele dokumentirana je gomila (T1) nepravilnog oblika, dimenzija oko 8 m, građena od zemlje i sitnijeg kamenja.
Na zapadnom dijelu parcele zabilježen je masivan suhozid (T2) širine oko 1,2 m, koji se pruža izvan zone pregleda. Građen je uporabom neobrađenih kamenih blokova većih dimenzija temeljenih na matičnoj stijeni. S južne i jugozapadne strane na suhozid se naslanja više manjih suhozida građenih sličnom tehnikom koji zatvaraju pravokutne prostore. S obzirom na odsutnost površinske arheološke građe, nije ga moguće pouzdano datirati, no tehnika gradnje uporabom masivnog kamenja mogla bi upućivati na to da se radi o prapovijesnoj strukturi.
Središnji dio zone pregleda presijeca trasa starog puta, koja se pruža u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Na jednom dijelu zamijećeno je da je put širine oko 2,80 m građen s obrubnicima i podzidom od masivnih, djelomično obrađenih kamenih blokova koji podržavaju unutrašnju nivelaciju od sitnijeg kamenja. Moguće je da je riječ o trasi rimskog puta koji je vodio prema Cvijinoj gradini (Burica 2013: 463; Colnago, Keil 2008: 137, 138).

Literatura

Burica 2013 N. Burica, Dalekovod Obrovac – Zelengrad, HAG, 10/2013, 203: 463 – 464.
Colnago, Keil 2008 A. Colnago, J. Keil, Arheološka istraživanja u Sjevernoj Dalmaciji, Asseria, 6, Zadar, 2008: 125 – 146.
Čondić 2014 N. Čondić, Dalekovod Obrovac – Zelengrad, platoi stupova 30 i 31, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 462, 463.

Damir Martinov

Summary

In May 2019, an archaeological field survey was conducted in the area of Kruševo, on cadastral parcel 1965/1, cadastral municipality Kruševo. The survey was conducted for the purpose of creating the Urban Development Plan and construction of the production and economic zone Vlačine. The cadastral parcel in question is located in the area of Vlačine, within the broader area of the hamlet of Kruševo. During the field survey, three potential archaeological sites were identified.
In the central part of the parcel, an irregularly shaped mound, approximately 8 m in size, built from soil and smaller stones, was documented. On the western part of the parcel, a massive dry stone wall, approximately 1.2 m wide and constructed from unprocessed larger stone blocks, was recorded extending beyond the surveyed area. The absence of surface archaeological remains makes it difficult to date the wall reliably, but the construction technique could suggest a prehistoric structure. The central part of the surveyed zone intersects with the route of an old road running in the northeast-southwest direction (T3). In one section, the road, with an average width of about 2.80 m, was better constructed with lateral curbstones and a substructure made of massive, partially processed stone blocks supporting the internal levelling made of smaller rocks. It is possible that this is the route of a Roman road leading towards Cvijina Gradina.

Redni broj: 360
Lokalitet: Ljubačka kosa
Naselje: Ljubač
Grad/općina: Ražanac
Pravni status: Z-1335
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 24. do 26. travnja 2019. trajao je arheološki terenski pregled područja Ljubačke kose iznad naselja Ljubača. Lokalitet su pregledali studenti diplomskog studija arheologije Sveučilišta u Zadru (generacija 2018./2019.).

Na samom sjeverozapadu Ravnih kotara, na području općine Ražanac nalazi se naselje Ljubač, iznad kojeg se uzdiže Ljubačka kosa. Sa sjeverne strane hrpta nalazi se polje Plemići i potok Jaruga, koji ulazi u istoimenu uvalu Plemići, dok se s južne strane nalazi Ljubačko-radovinska dolina, kroz koju protječe Krneza (Ričina). Na nekim se dijelovima Ljubačka kosa izdiže preko 100 metara nadmorske visine i zapravo je dio većeg bila, čiji kraj definira sam rt Ljubljana, a početak mu se nalazi dublje u unutrašnjosti na području Posedarja. Vršni je dio većim dijelom zaravnjen, a s bočnih strana prekida ga nagib terena koji se na nekim dijelovima veoma strmo spušta prema moru. Cijela uzvisina prekrivena je vegetacijom koja na središnjem dijelu ima travnatu površinu i niže raslinje, dok je okolica obrasla višim raslinjem i djelomično šumom. Geološki, čitava se kosa sastoji od crvenice, ilovače i pješkulje s visokom koncentracijom silicijskih stijena u geološkim formacijama eocenske starosti (Batović

Podjela terenskog pregleda (izradio: K. Bogdanić)

Ljubačka kosa (foto: D. Vujević)

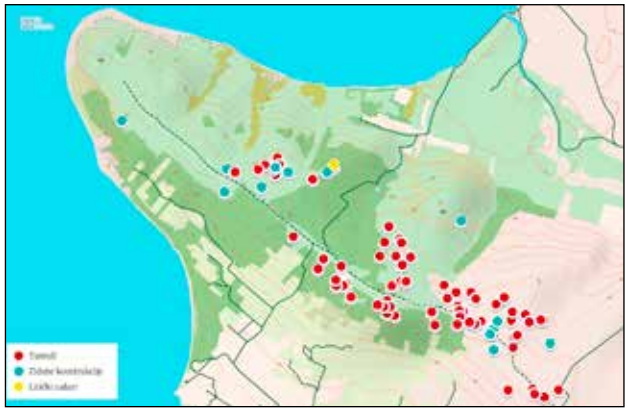

Rezultati terenskog pregleda: crveno – tumuli; plavo – zidane konstrukcije; žuto – litički nalazi (izradio: D. Vujević)

1965: 205, 206). Po gotovo cijeloj površini i danas se nalazi mnoštvo cijelih ili razlomljenih nodula rožnjaka, među kojima su prisutni i artefakti iz najstarijih razdoblja ljudske povijesti (Vujević et al. 2017). Ona iz paleolitika otkrivena su još prilikom rekognosciranja terena u sklopu projekta Neotermalna Dalmacija (Chapman et al. 1996).

Toponimi uže i šire zone, npr. Stari grad, Venac, Gradina, Dvorine, Kaštelance, Mala gradina i Zidine, izravno svjedoče o tradiciji naseljavanja tog područja (Magaš 2017: 46). Uz zabilježene tri gradine (Venac, Dvorine i Ljubljana), na potezu od zaseoka Stoića do rta Ljubljana na kraju hrpta, nalazi se više stotina grobnih humaka (tumula), ali i znatan broj grobova na ravnom (Batović, Kukoč 1988; Brusić 2002; Vujević 2017). Arheološka iskopavanja zahvatila su liburnsko groblje uz gradinu Venac (Marjanović 2009) i nekoliko tumula kod Stojića (Vujević 2011). Prapovijesti pripada i nasip za lov ribe uz pomoć plime i oseke u Ljubačkoj vali (Parica, Ilkić 2017).

Antika je ponajprije zastupljena na prostoru oko Ljubačke kose, no pojedini nalazi i nalazišta nalaze se i na samoj kosi. Dosad otkriveni nalazi upućuju na to da je uvala Plemići u antici funkcionirala kao luka, u sklopu koje je bila i uspostavljena velika keramička radionica (Parica, Ilkić 2017). Ekonomska moć okolice Ljupča u antici je počivala na ribarstvu, poljodjelstvu, proizvodnji keramike, ali i solanama čiji se ostaci nalaze na prostoru Ljubačkog zaljeva (Miočić, Vukašina 2020: 106).

Na zapadnom kraju kose, na rtu Ljubljana nalaze se ostaci srednjovjekovnog utvrđenoga grada, koji se još 1205. u ispravi kralja Andrije II. spominje se kao „*castrum Lubey/Jubae*" (Bianchi 1879: 276 – 278; Smičiklas 1905: 52; Petricioli 1983: 117; Dobronić 1984: 89). Ujedno je to i prvi spomen da su ivanovci imali svoje posjede na tome položaju (Smičiklas 1905: 52; Dobronić 1984: 89). Osim ivanovaca, kastrum je i jedna od rezidencija benediktinki (Ostojić 1964: 117), a u dokumentima iz 13./14. st. spominje se i nekoliko samostana unutar i izvan gradskog bedema: samostan Pustinjaka sv. Pavla – kod mora; samostan sv. Ante Pustinjaka – na brdu; samostan Križonoša sv. Jelene s crkvom sv. Nikole te crkvica sv. Marije na Ljubljani (Bianchi 1879; Petricioli 1983; Dobronić 1984).

Tijekom kasnog srednjeg vijeka, Ljubač je bio kontrola strateški važne pomorske linije Pag – kopno na ulazu u

Ljubački zaljev (Magaš 2017). Potkraj 15. i početkom 16. st. Ljubljana/*Liuba* imala je status mletačke komune ili grada (Raukar 1977: 48). Tako ostaje sve do prodora Osmanlija. Gradski život vodio se do 17. st., kada tadašnji generalni providur Foscolo naređuje rušenje utvrde da ne bi došla pod osmansku vlast (Oršolić 2017: 194).

Velik arheološki potencijal, a posebno velik broj grobnih humaka potaknuo je terenski pregled Ljubačke kose 2019. godine. Ciljevi pregleda usmjerili su metodologiju rada na konvencionalan terenski pregled. Za potrebe pregleda izabran je prostor veličine 2x1 km, od odašiljača iznad zaseoka Stojića do ulaznog dijela u Ljubljanu. Organizacija pregleda bazirana je na mrežnoj podjeli hrvatske osnovne karte (HOK 1 : 5000), koja je podijeljena na manje zone, točnije na 28 kvadrata, pri čemu su pregledani dijelovi onih povezanih sa samim prostorom kose (kvadrati 1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 27 i 28).
Pregled po unaprijed zacrtanim uskim pravcima pokazao se neizvedivim zbog geomorfologije terena i gustog raslinja, koje je onemogućilo držanje zacrtanih linija i znatno smanjivalo vidljivost ili prohodnost. Stoga je pregled usmjeren na pojedinačni kvadrat i cik-cak kretanje po širokim trakama. Testiranje unutar jednog kvadrata potvrdilo je razloge promjene strategije. Prvom strategijom bio je dokumentiran tek jedan grobni humak, dok je nakon promjene broj detektiranih pozicija s arheološkim potencijalom porastao na 19.
Sveukupno je na pregledanom području Ljubačke kose uz već postojeće lokalitete ubicirano i dokumentirano još 128 pozicija s tragovima ljudskih aktivnosti iz svih arheoloških razdoblja. Brojem daleko odskaču prapovijesne grobne gomile s plaštom od zemlje i kamenja. Njihova veličina varira od onih manjih s promjerom od svega nekoliko metara, sve do onih najvećih s promjerom 35 m. Velik je broj onih devastiranih ili opljačkanih.
Uz tumule su na više mjesta zabilježene i zidane konstrukcije. Manji broj može se povezati s gradinama, dok se ostalima ne može znati prava funkcija, ali se može pretpostaviti da se radi o podzidima ili suhozidima za označavanje parcela. Nekoliko se konstrukcija može okarakterizirati kao pastirski stanovi. Pojedinačni nalazi keramike zabilježeni su na nekoliko mjesta, iako bez arheološkog konteksta. Treba spomenuti i nalazište na otvorenom u blizini Dvorina, s litičkim nalazima. Riječ je o mjestu gdje su prapovijesne skupine prikupljale rožnjak i obrađivale sirovinu *in situ*. Iako karakteristike nalaza variraju, tehnološke i tipološke kategorije nalaza upućuju na to da se najveći dio artefakata može datirati u gornji paleolitik.

Grobni humak (foto: K. Bogdanić)

Literatura

Batović 1965 Š. Batović, Prvi paleolitski nalazi u Srednjoj Dalmaciji, Diadora, 3, Zadar, 1965: 205 – 209.
Batović-Kukoč 1988 Š. Batović, S. Kukoč, Grobni humak iz ranog brončanog doba u Podvršju, Radovi FFZ, Razdio povijesnih znanosti, 27 (14), Zadar, 1988: 5 – 64.
Bianchi 1879 C. F. Bianchi, Zara cristiana, vol. II, Zara: Tipografia Woditzka, 1879.
Brusić 2002 Z. Brusić, Nekropole liburnskih naselja Nina i Kose kod Ljupča, HAnt, 8, Zadar, 2002: 213 – 242.
Chapman et al. 1996 J. Chapman, R. Shiel, Š., Batović The changing face of Dalmatia, Leicester University Press, London, 1986.
Dobronić 1984 L. Dobronić, Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj, Rad JAZU, knj. 406, Razred za likovne umjetnosti, knj. XI, Zagreb, 1984.
Magaš 2017 D. Magaš, Zemljopisna osnova društvenogospodarskog razvitka Ljupča, u: (ur. J. Faričić, J. Lenkić), Župa Ljubač – zrcalo povijesnih i geografskih mijena u sjeverozapadnom dijelu Ravnih Kotara, Zadar, 2017: 41 – 71.
Marijanović 2010 B. Marijanović, Ljubač – Ljubačka kosa, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 506 – 509.
Miočić, Vukašina 2020 J. Miočić, M. Vukašina, Značaj arheoloških lokaliteta na području Ražanca, Podvršja i Ljupča u funkciji valorizacije kulturnog i sportskog turizma, Oeconomica Jadertina, 2, 2020: 105 – 114.
Ostojić 1964 I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima, sv. II, Benediktinci u Dalmaciji, Split, 1964.
Parica, Ilkić 2017 M. Parica, M. Ilkić, Podmorski arheološki nalazi u okolici Ljupča, u: Župa Ljubač – zrcalo povijesnih i geografskih mijena u sjeverozapadnom dijelu Ravnih kotara, ur. Josip Faričić i Jerolim Lenkić, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017: 98 – 111.
Petricioli 1983 I. Petricioli, Castrum Liube (Neistraženi arheološki lokalitet), SHP, III. ser., sv. 13, Split, 1983: 117 – 122.
Raukar 1977 T. Raukar, Zadar u XV. stoljeću, Ekonomski razvoj i društveni odnosi, Monografije, 6, Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1977.
Smičiklas 1905 T. Smičiklas, Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vol. III, 1201-1235., Zagreb, 1905.
Vujević 2011 D. Vujević, Istraživanja tumula na na Ljubačkoj kosi 2007. godine, AA, 5, Zadar, 2011, 1 – 31.
Vujević 2017 D. Vujević, D. Najraniji tragovi života na području Ljupča – srednjopaleolitički nalazi, u: Župa Ljubač – zrcalo povijesnih i geografskih mijena u sjeverozapadnom dijelu Ravnih kotara, ur. Josip Faričić i Jerolim Lenkić, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017: 74 – 85.
Vujević et al. 2017 D. Vujević, Z., Perhoč, T., Ivančić, Micro-Mousterian in Northern Dalmatia. Quaternary International, 450, 2017: 50 – 67.

Dario Vujević
Vedrana Glavaš

Summary

In April 2019, a field survey was conducted in the area of Ljubačka kosa, which holds significant archaeological potential, particularly with a large number of burial mounds. For the purposes of the survey, an area measuring 2 x 1 km was selected, from the transmitter above the hamlet of Stojići to the entrance to the Ljubljana Hillfort. In total, 128 positions with traces of human activities from all archaeological periods were identified and documented in the surveyed area of Ljubačka Kosa, in addition to the existing sites. The most numerous are prehistoric burial mounds with a covering of earth and stone. Additionally, masonry structures were recorded in several locations. While some can be associated with the hillforts, the true function of others is unclear, but they are presumed to be retaining walls or dry stone walls for marking parcels. An open-air site near Dvorine with lithic finds was also documented. This site represents a location where prehistoric groups collected chert and conducted *in situ* raw material processing. Although the characteristics of the finds vary, technological and typological categories suggest that the majority of artefacts can be dated to the Upper Palaeolithic period.

Redni broj: 361
Lokalitet: Malo Libinje – gradina Kneževići
Naselje: Kneževići
Grad/općina: Starigrad Paklenica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 23. svibnja do 17. lipnja 2019. djelatnici Arheološkog muzeja Zadar istražili su prostor gradine Kneževići iznad istoimenog zaseoka na Malom Libinju na južnom Velebitu (k.č. 1594/3, k.o. Seline). Stručnu ekipu činili su zaposlenici Muzeja – voditeljica istraživanja, kustosica Morana Vuković, dokumentarist Robert Maršić i pripravnica dokumentaristica Kristina Šimleša te studenti arheologije Sveučilišta u Zadru.

Nastavno na prošlogodišnje istraživanje, ove je godine odlučeno da se proširi Sonda 2, koja se nalazi na jednoj od južnih terasa padine naselja, obrubljenoj kamenom živcem. Zbog takva smještaja odlučeno je proširi Sondu 2 poprečno, od jednog ruba terase do drugog. Također, proširena je i u širinu, i to cca 1 m na istok, pa je konačna dimenzija te sonde iznosila cca 3x4 m. Daljnjim istraživanjem potvrđene su indikacije iz prošlogodišnjeg istraživanja da je prostor pripremljen za boravak. Naime, kamen živac u sjeveroistočnom segmentu sonde uređivan je priklesavanjem, a da bi se održala ista razina hodne površine, usjeci u kamenu živcu zapunjeni su usitnjenim kamenim materijalom, najvjerojatnije od otpada od priklesavanja. Masiv kamena živca sa sjeveroistočne strane diže se prema idućoj „terasi", i vjerojatno je, uz dodatne podzide, služio kao stražnji zid. U istočnom kutu sonde vidljiv je jedan veći i nekoliko primjeraka manjeg pločastog kamenja. Spuštajući se prema južnom dijelu sonde dubina je sve veća, zbog prirodnog pada. Ondje je kamen živac u potpuno prirodnom obliku bez prisutnosti tragova ljudskih intervencija, sa sterilnom zemljanom ispunom na samom dnu, a istraženi sloj bio ispunjen je uglavnom željeznodobnom domaćom keramikom, te s ponešto importiranog materijala (helenistička keramika). Kamenje koje izgleda kao da je dio grebena kamena živca čini rub terase. Vjerojatno je podzid s južne strane bio viši, a to je kamenje dio njegovih temelja. S obzirom na strminu i grube vremenske prilike tijekom većine godine, taj je mogući podzid vjerojatno jednostavno spuznuo na padinu i terasu ispod, kao i većina ostatka sloja.
U cijeloj sondi pronađeno je dosta keramičkog materijala, uglavnom željeznodobne keramike i importiranog keramičkog materijala, za koji će se nakon obrade moći detaljnije nešto reći, te životinjskih kostiju i ulomaka kamenih brusova. Osim u slojevima, keramika je pronalažena i u ispuni usjeka u kamenu živcu. Od posebnih nalaza interesantan je nalaz kamene alatke. Kamena kugla presjeka oko 7 cm s jednom poravnatom plohom pronađena je u sjevernom kutu sonde.
U sjeveroistočnom dijelu sonde očišćene su „škrape" kamena živca sve do samoga dna, a u južnom se dijelu došlo do sterilnog sloja crvenice među izdancima živca i time je završena ova faza istraživanja Sonde 2.

Na lokaciji Solilo, zapadno od grobova istraženih tijekom prošlog stoljeća, na kamenoj terasi između ogradnog suhozida i makadamske ceste otvorena je Sonda 3, s ciljem utvrđivanja stanja na potezu pretpostavljene nekropole na ravnom. Duž cijele terase, koja ima polukružan oblik uvjetovan konfiguracijom terena te suhozidom i poslije makadamskom cestom, viri kamen živac, a ostatak prostora posut je kamenjem raznih veličina. Očišćena je površina veličine cca 4x3 m, koja se proteže poprečno,

Satelitska snimka s označenim prostorom gradine, u prošlom stoljeću istraženim grobom i sondama iz ovog istraživanja (podloga: Arkod; označila: M. Vuković)

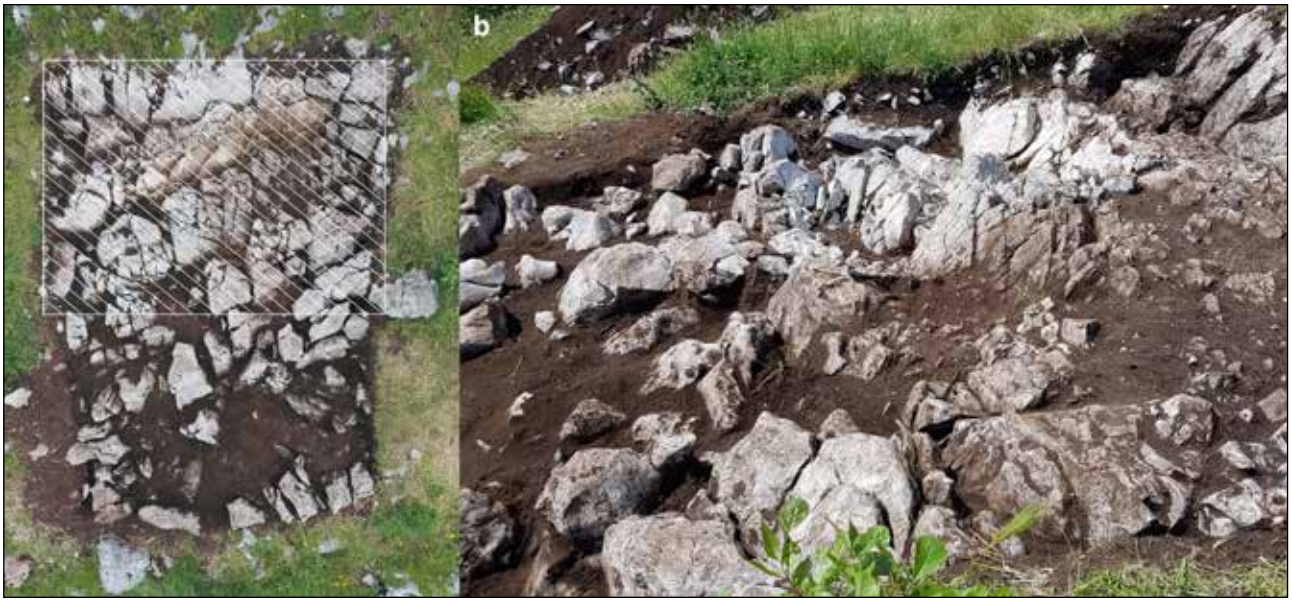

Sonda 2, prostor priklesavanja, pogled na nivelirani dio sonde (foto: M. Vuković)

Istraživanje Sonde 2 (foto: M. Vuković)

PN 5, fibula, u trenutku pronalaska (foto: M. Vuković)

Ulomci prapovijesne domaće te importirane keramike (foto: M. Vuković)

od suhozida do ruba terase koji na tome mjestu čini izboj velikog kamena, moguće živca. Prostor iskopa iznosio je cca 2x3 m. Radi lakše kontrole, iako je relativno mala, sonda je podijeljena u četiri segmenta te je istočni dio istražen do dna. Utvrđeno je nekoliko razina zemlje i naboja velikog kamenja, koji se izmjenjuju sa slojevima sitnog kamenja i tako sve do dna (kamena živca). Iako neravno, to se kamenje doima kao da je dio nivelacije prostora. S obzirom na malu istraženu površinu, teško je sa sigurnošću reći je li to uistinu dio nekog planiranja prostora ili se radi o urušenju, odnosno eroziji zbog koje je materijal s gradine (kamenje i zemlja s keramikom) jednostavno spuznuo niz strmu padinu. Taj je prostor određen konfiguracijom kamena živca, a vidljivo se veliko kamenje doima kao živac. Zbog vremenskog je ograničenja istražen istočni dio sonde te je u njemu nivo iskopa spušten do dna – sterilnog sloja mrvljivog kamena živca. Tijekom cijelog iskopa, od vrha do samoga dna prisutan je velik broj keramičkih ulomaka koji bi pripadali željeznom dobu te životinjskih kostiju. Osim keramike i kostiju, pronađeno je nekoliko ulomaka metala, a najvažniji je nalaz ulomak fibule tipa *certosa*.

Istraživanja su rezultirala vrijednim podacima kojima je utvrđeno korištenje prostorom i njegovo uređenje za život te mnoštvo arheoloških artefakata. Najveći broj pronađenog materijala pripada keramičkom materijalu i životinjskim kostima, dok manji dio čine kamene alatke i metalni predmeti. Keramika je pretežno domaća željeznodobna, možda i starija, a ima i nešto importiranog materijala.

Morana Vuković

Summary

In May and June 2019, a new season of archaeological excavations was conducted in the area of the Kneževići hillfort above the homonymous hamlet on Malo Libinje in Southern Velebit.
Trench 2, located on one of the southern terraces of the settlement's slope, was expanded. The indications from the previous year's research were confirmed, suggesting that the area was prepared for habitation. Specifically, the bedrock in the northeastern segment of the trench was shaped by chiselling, and to maintain the same level of the walking surface, the cuts in the bedrock were filled with crushed stone material. A significant amount of ceramic material was found throughout the trench, mostly Iron Age pottery and imported ceramic material, as well as animal bones and fragments of stone grinders. In addition to the layers, ceramics were also found in the fill of the bedrock cuts.
Trench 3 was opened at the location of Solilo, at the foot of the hillfort. Several levels of soil and fill of large stones alternating with layers of small stones were identified, reaching down to the bedrock. Although uneven, those rocks appear to be part of the site's levelling. Throughout the excavation, from top to bottom, a large number of ceramic fragments were present, likely belonging to the Iron Age. A fragment of a fibula of the *certosa* type and animal bones were also found.

Redni broj: 362
Lokalitet: Malo Rujno
Naselje: Tribanj
Grad/općina: Starigrad Paklenica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: pregled terena

Dana 16. travnja 2019. djelatnici Arheološkog muzeja Zadar rekognoscirali su prostor Malog Rujna na južnom Velebitu. Stručnu ekipu činili su: voditeljica terenskog pregleda Morana Vuković, kustosica, dokumentarist Robert Maršić te pripravnica dokumentaristica Kristina Šimleša.

Malo Rujno prostire se na južnoj padini Velebita, na nadmorskoj visini od cca 800 m n. v. To je zaravan duga gotovo 2 km, nastala djelovanjem ledenjaka, što je i danas vidljivo u obliku i sadržaju tog polja. Jednom je većom jarugom podijeljeno na dva dijela, sjeverni i južni, a visina cijelog platoa blago pada prema zapadu. Na Malom Rujnu već su otprije zabilježene dvije arheološki zanimljive pozicije, Gradina i Gradinica, na njegovu zapadnom predjelu te nekolicina humaka na istočnom predjelu.
Odluka o obilasku tog područja donesena je nakon što je tijekom planinarenja pronađen keramički materijal, a potom su uočene i nepravilnosti u okolišu, koje bi mogle biti arheološki važne. Upravo je taj potez južnog dijela polja, uz jednu od najfrekventnijih planinarskih staza na tom prostoru, odabran za kratak terenski pregled u travnju 2019. godine. Tom su prilikom zabilježene 53 potencijalne arheološke točke.

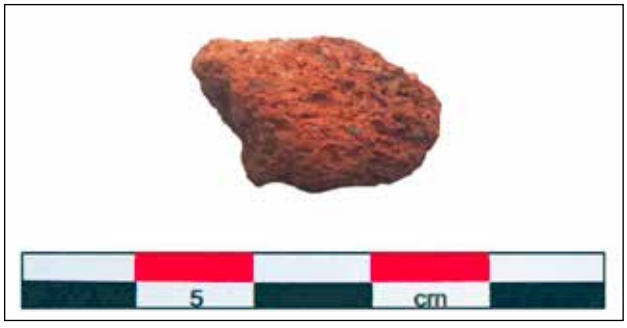

Ulomak keramike pronađen 2015. g. (foto: M. Vuković)

Položaj Malog Rujna (podloga: Google Earth; označila: M. Vuković)

Pogled na prostrano polje Malo Rujno (u sredini) sa zapada (foto: M. Vuković)

Pogled s Gradinice na pregledan prostor Malog Rujna i jarugu (foto: M. Vuković)

Gomila (foto: R. Maršić)

Većina zabilježenih točaka odnosi se na gomile koje se prepoznaju kao nepravilnosti u prostoru u vidu kružnih kameno-zemljanih uzvisina, sastavljenih od kombinacije krupnijeg i sitnijeg kamena, kamenčića i zemlje. Veličina im varira pa mogu biti manjih dimenzija, do 4 m promjera, ili većih, od 4 do 8 m promjera. Pretežno su visoke oko 30 do 50 cm, a tek manji broj prelazi tu visinu. Te su gomile često, cijele ili barem djelomično, prekrivene raslinjem – niskim grmovima i travom, ali na nekima su izrasla i stabla.
Ovim je pregledom obuhvaćen tek jedan segment polja Malo Rujno te je u planu nastavak rekognosciranja tog područja.

Literatura

Dubolnić 2006 M. Dubolnić, Prapovijesna nalazišta na području Starigrada Paklenice, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU Zadar, sv. 48, Zadar, 2006: 1 – 55.
Dubolnić Glavan 2010 M. Dubolnić Glavan, Grobni humci (tumuli) i prapovijesne nekropole na prostoru Općine Starigrad Paklenica i NP Paklenica, elaborat, Zadar, 2010: 1 – 107.
Glavičić 1984 A. Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (VI.), Senjski zbornik, 10, Senj, 1984: 7 – 28.

Morana Vuković

Summary

In April 2019, archaeological reconnaissance was carried out in the area of Malo Rujno in Southern Velebit. Malo Rujno extends at an altitude of approximately 800 m above sea level. It is a plateau stretching almost 2 km, formed by the action of glaciers. The decision to explore this area was made after ceramic material was found during hiking, followed by the observation of irregularities in the environment that could be of archaeological significance. The southern part of the field, along one of the most frequented hiking trails in this area, was chosen for a brief field survey in April 2019. During the survey, 53 potential archaeological points were recorded. Most of the recorded points relate to mounds that are recognized as irregularities in the area, in the form of circular stone or earth elevations composed of a combination of larger and smaller stones, pebbles, and soil.

Redni broj: 363
Lokalitet: Medviđa – Gradina
Naselje: Medviđa
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

Krajem 2019. arheološki je pregledan lokalitet Gradina u Medviđi, na kojem se vjerojatno nalazilo liburnsko i rimsko naselja Sidrona. Terenski pregled realiziran je u sklopu programa studentske prakse u organizaciji Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rezultati terenskog pregleda nisu poznati, a izvještaj nije dostavljen.

Uredništvo HAG-a

Summary

At the end of 2019, an archaeological field survey was conducted in the area of the Gradina site in Medviđa, where there likely existed a Liburnian and Roman settlement, possibly Sidrona. The field survey was carried out through a student internship program organized by the Department of Archaeology at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. The results of the field survey are not known, and a report has not been submitted.

Redni broj: 364
Lokalitet: Nadin – Gradina
Naselje: Nadin
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-3024
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 2. svibnja do 5. srpnja te od 5. studenog do 14. prosinca 2019. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja na Gradini u Nadinu. Voditeljica istraživanja bila je doc. dr. sc. Martina Čelhar (Sveučilište u Zadru), zamjenik je bio izv. prof. dr. sc. Gregory Zaro (University of Maine), a od stručne ekipe sudjelovali su izv. prof. dr. sc. Dario Vujević, doc. dr. sc. Igor Borzić, dr. sc. Vedrana Glavaš, Maja Grgurić, dipl. arheo. (Sveučilište u Zadru), izv. prof. dr. sc. Kenneth C. Nystrom (New Paltz State University) te studenti Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Istraživanje je jednim dijelom bilo dio istraživačkog projekta Hrvatske Zaklade za znanost (IP-2016-5382), a drugim dijelom financirano je sredstvima Ministarstva kulture.

Tijekom ovogodišnje istraživačke kampanje zahvaćena je cjelokupna površina svih, tijekom prethodnih godina djelomično istraženih kvadrata (B1 – B13) unutar sonde B. Pojedini dijelovi sonde istraženi su sve do matične stijene, s dosegnutom maksimalnom dubinom od preko 4,5 m. Istraženi depoziti dominantno pripadaju rimskom ranocarskom horizontu te željeznom dobu, čije su kulturne naslage i najdeblje, na pojedinim mjestima i do 3 m. Materijal iz kasnog srednjeg i ranog novog vijeka

Nadin – Gradina, sonda B (foto: A. Mandić)

Antička ulica (foto: M. Čelhar)

malobrojan je i lokaliziran na malom prostoru u blizini bedema (u kv. B11/13), gdje je utvrđena ondašnja intervencija ukapanjem u starije antičke i željeznodobne slojeve.

Ovogodišnja istraživanja omogućila su cijeli niz novih spoznaja o kronologiji, opsegu, arhitektonskom oblikovanju i planimetriju naselja tijekom različitih (pra)povijesnih faza. Radiokarbonskim datiranjem određena je precizna kronologija početka života na lokalitetu u okviru kraja 11., odnosno 10. st. pr. Kr. Materijal iz tih najstarijih faza naselja zabilježen je tek na uskom pojasu u blizini tzv. megalitskog bedema, što možda upućuje na prostorno i populacijski manju naseobinsku sredinu. Tijekom starijeg željeznog doba, a najkasnije do 8. st. pr. Kr., širi se arhitektonski artikulirani areal naselja i postavlja osnovna planimetrija koja se slijedi tijekom cijelog željeznog doba, ali i u rimskom periodu. Željeznodobni objekti raspoređeni su u dvama nizovima s obiju strana uže prometnice, koja je postavljena okomito u odnosu na pravac pružanja megalitskog bedema prema sjeveru te šire ulice prema jugu. Obje komunikacije pokazuju dugotrajan kontinuitet uporabe uz, naravno, drugačiju fizičku artikulaciju u različitim periodima. U tom pogledu posebno je indikativna šira, u prometnom pogledu svakako važnija ulica, istaknuta u smjeru istok-zapad. U rimskom razdoblju ona ima kamene rubnike, dijelom je popločana, a dijelom ima površinu od nabijenog sitnog kamenja. Pruža se iznad starije željeznodobne komunikacije, koja se sastoji od naboja zemlje s većom količinom sitnog kamenja, keramičkih fragmenata i osteološke građe te s izrazito nabijenom površinom. Vidljivo je nekoliko

etapa nasipanja ulice koje su vjerojatno pratile rast kulturnog depozita. Njezin smjer pružanja ujedno je i granica areala stariježeleznodobnog naselja upotrebljavanog za gradnju objekata, dok se istodobno može pretpostaviti da je središnji dio gradine bio neizgrađen i u funkciji različitih zajedničkih potreba zajednice. Tijekom mlađeg željeznog doba građevinski iskorišten prostor širi se na cijeli istraženi areal, što zorno svjedoči postupnom porastu populacije koja je boravila na lokalitetu.

Tijekom željeznog doba objekti su imali podnice od zapečene gline, a zidove od organske građe sa suhozidnom kamenom bazom ili bez nje. O organskom karakteru zidnih ploha svjedoči veća količina kućnog lijepa. Premda je on pronađen uglavnom u izrazito fragmentiranom stanju, pojedini ulomci sugeriraju profiliranje te zaglađivanje vanjskih površina. Tehnika gradnje i dalje nije u potpunosti jasna. Naime, osim na pojedinim mjestima zabilježenima masivnijim suhozidima, odnosno kamenim bazama zidova usmjerenima u smjeru istok-zapad, objekti su od uske komunikacije koja ih dijeli odvojeni dvama izduženim paralelnim nizovima kamenja slaganima u smjeru sjever-jug. Oni su na pojedinim dijelovima poprilično uski i svakako ne čine stabilniju bazu za nadogradnju gornjih dijelova zidova. Dodatan je problem činjenica da su tek na dvama mjestima unutar dviju različitih suhozidnih kamenih baza uočene veće jame za stupove. Ostale istražene jame ne pokazuju pravilnost u koncentraciji i/ili distribuciji, što bi sugeriralo da je riječ o rubovima objekta i jamama za stupove. Većinom su manjih dimenzija i pojedine od njih eventualno su mogle služiti za tanje stupove, moguće od pregradnih zidova. U nekim je slučajevima vjerojatno riječ o jamama za pohranu namirnica, na što upućuju keramički nalazi u njima. U jednoj takvoj nađen je veći broj keramičkih fragmenata koji, po svemu sudeći, pripadaju jednoj ili nekolicini posuda. Dva ukopa unutar jedne, jasno izdvojene podnice vjerojatno treba povezati s metalurškom djelatnosti manjeg opsega.

Gotovo svaka željeznodobna podnica ima izdvojeno ognjište i/ili vatrište, a dokumentirani su i ostaci manjih kalotastih peći. Primjetno je i da su podnice na pojedinim dijelovima često popravljane. Pojedini mlađi, sukcesivno građeni objekti nemaju nužno potpuno identičan položaj ili veličinu kao njihovi prethodnici, no osnovna im je orijentacija jednaka. Unutar kućnih inventara dominantno je zastupljeno keramičko posuđe za pohranu, pripremu i konzumaciju jela i pića. Iznimno su brojni nalazi dolija izrađenih od pročišćene gline, a nekoliko ih je, barem u svojim donjim dijelovima, nađeno *in situ*. Unutar jedne prostorije istražena je zanimljiva konstrukcija od nabijene gline sa zadebljanim rubovima u vidu triju lančano spojenih manjih četvrtastih plitkih bazena. Po svemu sudeći, riječ je o svojevrsnoj skladišnoj konstrukciji.

Iznimno je dobro očuvan inventar jednog liburnskog objekta, gdje je dokumentirana veća količina fragmentiranih posuda, uglavnom lonaca većih dimenzija, dviju velikih skladišnih posuda debljih stijenki te dvaju keramičkih koluta na podnici *in situ*, odnosno dvaju podložaka za posude, manja dvodijelna posudica te daunijski srednjogeometrijski krater zapunjen karboniziranim žitaricama. Vrsta nalaza upućuje na to da se radi o skladišnom kontekstu na rubnom dijelu objekta, a posebno je zanimljiva činjenica da je najstarija daunijska keramika koja se pojavljuje na

Objekt iz starijeg željeznog doba s dolijom ukopanom u podnicu (foto: L. Bogdanić)

lokalitetu, a za koju se pretpostavlja da je u lokalnoj zajednici bila ekskluzivniji predmet i shodno tome potencijalno mogla služiti kao fino stolno posuđe, odložena na pod zajedno s nizom lonaca grublje fakture, u funkciji posude za skladištenje žitarica.

Već je tijekom proteklih istraživačkih sezona utvrđeno da je tijekom posljednjih stoljeća 1. tisućljeća pr. Kr. uočljiva promjena u načinu gradnje objekata, što najbolje pokazuju dva ove godine u potpunosti istražena primjera. Tada se pak tijekom gradnje zidova prostorija upotrebljavaju veliki masivni lomljeni, okomito postavljeni kameni blokovi. S obzirom na to da je riječ o relativno uskim blokovima, nije vjerojatno da su zidovi u cijeloj visini bili građeni njihovim naslagivanjem, već je izvjesnije da je i ondje upotrebljavana nadgradnja od organskih materijala. Budući da je jasno uočljiva tendencija poravnavanja gornjih razina tih

Željeznodobni suhozid s jamom za stup (foto: M. Grgurić)

Arhitektura mlađeg željeznog doba (foto: M. Čelhar)

Željeznodobna konstrukcija od gline (foto: M. Čelhar)

Grob 107 (foto: M. Grgurić)

kamenih blokova, bilo odabirom unaprijed pogodnih ili interpolacijom manjeg kamenja, moguće je da su ondje upotrebljavane i horizontalno položene drvene grede, iako za to nema nedvojbenih dokaza. Zanimljivo je spomenuti da je opisana tehnika gradnje zabilježena i na površini nekih gradina s jakim horizontom mlađeg željeznog doba, npr. na Jarebinjaku i na Lergovoj gradini u Slivnici. Na potonjoj, gdje izostaje rimskodobni horizont, istražena su dva takva objekta i njihova je uporaba datirana u posljednja dva stoljeća 1. tisućljeća pr. Kr. (Ilkić, Čelhar 2018).

Kod pojedinih na taj način sagrađenih objekata u Nadinu vidljivo je i da im je unutrašnje lice zidova ožbukano, što sugerira njihovu adaptaciju i uporabu i tijekom ranorimskog razdoblja. Ipak, dva spomenuta istražena objekta smještena u blizini tzv. megalitskog bedema pokazuju da adaptacija u navedeno vrijeme nije uvijek rađena na jednak način. Jedan od njih nema ožbukano unutrašnje lice zidova, ali ima naknadno nadodan uzak ulazni prostor građen od manjeg pravilnijeg kamenja s obilnom uporabom žbuke kao vezivnim sredstvom. Drugi, susjedni objekt ima ožbukana unutarnja lica zidova, i to do razine podnice unutar njega. Prema preliminarnoj analizi, materijal povezan s tim dvama objektima odgovara završnom dijelu željeznog doba i vremenu do sredine 1. st. S druge strane, predrimski objekt istražen u kv. B/B3 nema naznaka uporabe žbuke te je s obzirom da je negiran gradnjom ranorimskih zidova jasno da nije adaptiran ni upotrebljavan u ranorimskom razdoblju.

Iznimno je zanimljiva situacija s tzv. megalitskim bedemom. Za razliku od situacije poznate u Aseriji ili Varvariji, megalitski bedem ne leži na živcu, već na nasipu kamenja. Nije bilo moguće utvrditi je li riječ o nivelaciji terena i nasipu pripremljenom upravo radi gradnje megalitskog bedema ili, što je možda i izglednije, iskorištavanju nasipa starijeg bedema na kojem je onda nadograđen upravo taj mlađi. Na samom prostoru uz bedem istraživanje je moralo biti prekinuto zbog opasnosti od njegova urušavanja. Međutim, u njegovoj neposrednoj blizini, na prostoru gdje se nalazi predrimski objekt, uočeno je da ispod podnica koje se mogu datirati u vrijem korištenja objektom, nema jasno izdvojenih starijih podnica ni struktura, za razliku od njemu susjednog predrimskog objekta. Pri dnu depozita uočena je veća količina lomljenih masivnih kamenih blokova, koji bi se eventualno mogli povezati s nekom starijom strukturom. Budući da je riječ o koncentraciji kamenih blokova otkrivenoj na dubini od preko 4 m i na jako suženom istraživačkom prostoru, teško je decidirano tvrditi da je uistinu riječ o strukturi, konkretno starijem bedemu, odnosno njegovu urušenju. Moguće je da je riječ o kamenim blokovima koji su preostatak nivelacije površine, odnosno ravnanja matične stijene ili mjestu prvobitne eksploatacije kamena. U svakom slučaju, preliminarna analiza građe pronađene u nasipu neposredno ispod razine najdonjeg niza blokova megalitskog bedema pokazuje odsutnost antičkog materijala i građu koja se može datirati u željezno doba, s

Veliki lomljeni kameni blokovi (urušenje starijeg bedema?) pri dnu kv. B10/12, u neposrednoj blizini megalitskog bedema (foto: G. Zaro)

nekolicinom dijagnostičkih predmeta iz mlađeg željeznog doba. Takva situacija sukladna je rezultatima istraživanja ulaza nešto istočnije iz 2015. godine (Čelhar, Zaro 2016). Na temelju svega navedenog, preliminarno se može zaključiti da je bedem građen najranije u 2. i/ili 1. st. pr. Kr. i da je njegova gradnja okvirno suvremena gradnji predrimskih objekata u njegovoj blizini.

I ranorimska i kasnoantička gradnja pokazuju kontinuitet u osnovnoj organizaciji rastera naselja, premda svi dijelovi istraženog prostora nisu jednako valorizirani i upotrebljavani tijekom pojedinih stoljeća. Po svemu sudeći, u ranorimsko vrijeme najvažnija struktura nalazila se u krajnjem južnom dijelu sonde (kv. B1 i B2). Na to upućuje tlocrtna dispozicija objekta koji je vjerojatno imao otvoren pretprostor (trijem?), ispred kojeg je ulica bila najmonumentalnije oblikovana (najmasivniji blokovi rubnika s utorima te popločanje). Nažalost, pretprostor je istražen tek parcijalno jer se nalazi u krajnjem jugozapadnom dijelu sonde.

Na prostoru sjeverno od glavne ulice zabilježeno je tek nekoliko ranorimskih objekata, također periferno istraženih. Zanimljivo je da svi ranorimski zidovi, za razliku od zidova starijih i mlađih struktura, leže na matičnoj stijeni, što podrazumijeva ondašnju destrukciju starijih slojeva. Zbog toga baze takvih zidova dosežu i preko 2 m visine. Prilikom njihova ukopavanja iskopani su jarci poslije ispunjeni kamenjem i žbukom pa je i uslojenost baze slabija od kvalitete izrade nadzemnih zidova. Iako su te aktivnosti uzrokovale uništavanje starijih depozita, ono je ipak lokalizirano približno na površini koja odgovara širini samih zidova. Tek su mjestimično uočeni tragovi uskih kanala uz zidove. Dakle, oko zidova su ostali netaknuti stariji depoziti. Usporedo s istraživanjem naseobinskog areala, ove je godine istražen i manji dio prostora nekropole, i to onaj u produžetku rimskih grobnih parcela 4 i 5. Tom je prilikom dokumentirano šest željeznodobnih grobova (grobovi 106 – 111), različitog stupnja očuvanosti, od kojih jedan čini veću pravokutnu tzv. helenističku grobnicu dimenzija 3,7x2,1 m. Unutrašnjost potonje gotovo je u potpunosti devastirana, a izvorni depozit ustanovljen je tek ispod većih masivnih kamenih blokova, izvorno sasvim sigurno dijelom grobne arhitekture, ali u nekom trenutku urušenih u nju.

Literatura

Čelhar, Zaro 2016 M. Čelhar, G. Zaro, Nadin – Gradina, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 543 – 545.
Čelhar, Zaro 2017 M. Čelhar, G. Zaro, Nadin – Gradina, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 586 – 588.
Čelhar, Zaro 2018 M. Čelhar, G. Zaro, Nadin – Gradina, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 591, 592.
Čelhar, Zaro 2019 M. Čelhar, G. Zaro, Nadin – Gradina, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Ilkić, Čelhar 2018 M. Ilkić, M. Čelhar, Slivnica – Lergova gradina, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 617 – 620.

Martina Čelhar
Gregory Zaro

Summary

In 2019, archaeological research at Gradina in Nadin continued, focusing on both the settlement and the necropolis. This year's investigations provided a range of new insights related to the chronology, extent, architectural design, and layout of the settlement during various (pre)historical phases. Precise dating of the beginning of life at the site was determined through radiocarbon dating, corresponding to the time frame at the end of the 11th or 10th century BC.

Redni broj: 365
Lokalitet: Nadin – Gradina
Naselje: Nadin
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-3024
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od 5. do 30. studenog 2019. trajao je sustavan terenski pregled prostora neposredne okolice nadinske Gradine. Radovi su bili dio istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost (IP-2016-5382).

Nakon što je prethodnih godina pregledan prostor sjeverno od ruba Gradine do poteza autoceste A1 (Čelhar 2018) te prostor istočno i južno od perimetra tzv. megalitskog bedema Gradine u Nadinu (Čelhar 2019), ove je godine

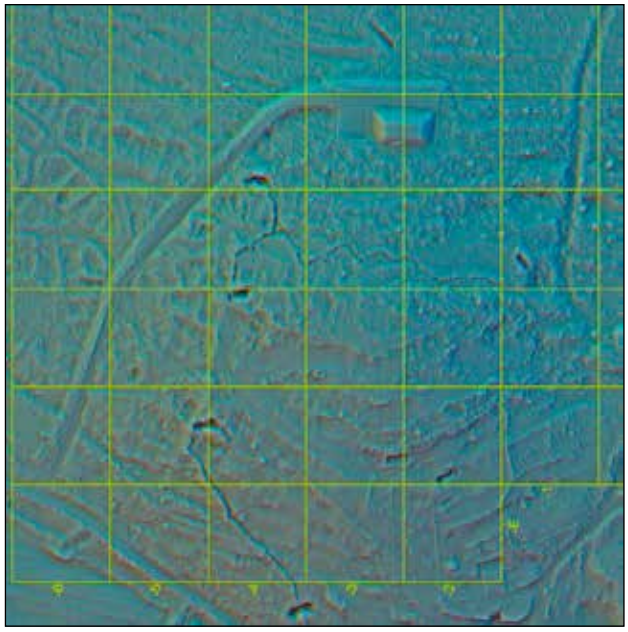

Lidarska snimka Križove glav(ic)e

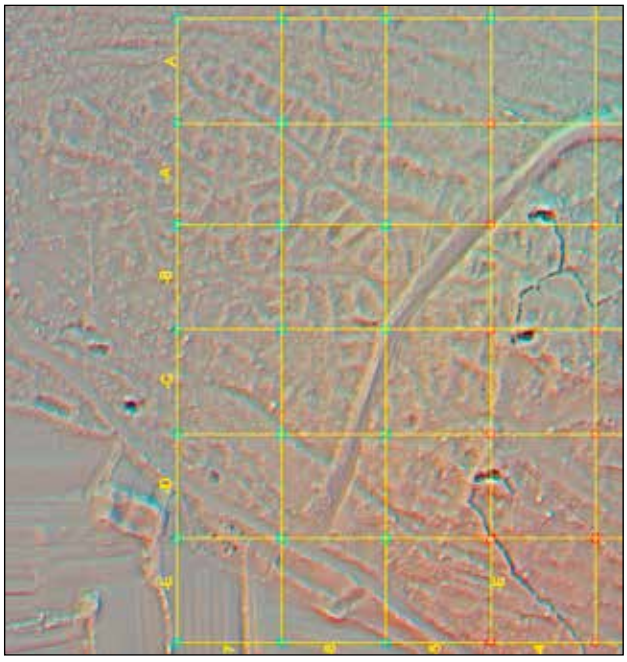

Lidarska snimka niza spojenih, gusto zbijenih ograda zapadno od Križove glavice

Površina obuhvaćena terenskim pregledom

Suhozidan objekt (foto: M. Čelhar)

terenski pregled bio usmjeren na prostor zapadno od Gradine. Mrežom je zahvaćen površina od 20,5 ha, koja je podijeljena na 82 kvadrata veličine 50x50 m. Međutim, zbog imovinsko-pravnih odnosa i ograničenog vremena, u konačnici nije pregledana sva planirana površina. Pojedini kvadrati nisu mogli biti u cijelosti pregledani jer su zahvaćali zemlju u privatnom vlasništvu, dok se zbog nedostatka vremena i financija odustalo od dijela kvadrata u blizini autoceste, koji su prema satelitskim i lidarskim snimkama pokazivali najmanji arheološki potencijal. Intenzivan terenski pregled bio je ponajprije usmjeren na dokumentiranje postojećih struktura.

Prostor neposredno (sjevero)zapadno od Gradine gusto je premrežen raznovrsnim i brojnim strukturama. Zabilježeni su jedan veći kamenolom te brojni podzidi i terase, ograde i objekti. Prema očuvanosti arhitekture, tehnici gradnje i širini zidova, unatoč činjenici da suhozidna gradnja uglavnom nije kronološki osjetljiva, može se pretpostaviti da je dominantno riječ o strukturama koje ne bi trebale prethoditi kasnosrednjovjekovnom ili, izglednije, još recentnijem vremenu. Uočljivi su i tragovi nedavnih intervencija u prostor (razne mocire, bunkeri, prsobrani). Uz komunikaciju koja prolazi između nadinske Gradine i Križove glavice rasprostire se željeznodobna i antička nekropola, koja je arheološki istraživana od 2005. nadalje (Kukoč, Čelhar 2019). U produžetku istraženog dijela nekropole dokumentiran je određen broj zidova rimskih grobnih parcela, maksimalno njih šest unutar jednog kvadrata (kv. B1). Nekropola, ali u ovom slučaju željeznodobna, potvrđena je na južnoj padini Križove glavice, gdje su dva opljačkana groba istražena i dokumentirana 2016. godine. Osim tih dvaju grobova, uočena su još barem četiri groba, dakle ukupno njih šest, od kojih neke, prema vidljivoj arhitekturi, izgledno treba

vezati uz mlađe, tzv. helenističke grobnice. Čini se da su svi grobovi devastirani.
Osim nekropole, na Križovoj glav(ic)i prema podacima u literaturi nalazi se i gradina koja je interpretirana kao ograda za stoku zajednice koja je boravila na nadinskoj Gradini (Chapman, Shiel, Batović 1996: 125, 126), odnosno kao gradina iz ranog brončanog doba (Batović, Batović 2013: 11).
Prilikom obilaska terena nisu dokumentirane strukture koje bi se sa sigurnošću mogle interpretirati kao prapovijesne, no istodobno je uočen veći broj bunkera međusobno povezanih dugačkim nepravilnim, mjestimično plićim ili dubljim rovom. Uz rubove rova nalazi se i veća količina kamene građe koja danas izgleda kao kameni nasip. Po svemu sudeći, riječ je o posljedici vojne aktivnosti koja prethodi 1968. godini jer su spomenute strukture jasno uočljive na tada snimljenim vojnim zračnim fotografijama. Evidentne su i mnogobrojne recentne intervencije izgledno povezane s vremenom Domovinskog rata, u vidu gradnje prsobrana na većem broju pozicija ili pak ojačavanja već postojećih bunkera i rovova.
Na površini Križove glavice gotovo da i nema nalaza, osim nekolicine fragmenata amfora ili građevnog materijala i svega nekoliko sitnih ulomaka grublje keramike. Većina je prostora ogoljena, s površinski vidljivom zaravnjenom matičnom stijenom, što je posljedica eksploatacije kamene građe. Veliki lomljeni kameni blokovi iskorišteni su i za ograđivanje pojedinih manjih prostora. S obzirom na pad terena, upravo se uz te ograde i očuvala manja količina zemlje. Na nekoliko pozicija utvrđeno je da je riječ o tanjem sloju sterilne zemlje.
Konačno, treba spomenuti zanimljive strukture gotovo neuočljive na zračnim, ali iznimno dobro vidljive na lidarskim snimkama. Riječ je o nizu spojenih, gusto zbijenih ograda zapadno od Križove glavice, koje je dijelom presjekao recentan put prema vodospremi na Križovoj glavici. Među nizovima gusto zbijenih ograda uočljive su komunikacije (putovi). Parcele su jako zarasle u vegetaciju. Ograde su uglavnom očuvane u temeljnim volumenima i izvedene su na različite načine. Poneke imaju lica od masivnih lomljenih kamenih blokova, često okomito postavljenih, s ispunom od sitnijeg kamenja, dok je kod nekih uočljiv tek poslagan niz kamenja. Na nekim se dijelovima čini kao da je riječ o nabacanom kamenju. Vidljive su i mjestimične recentnije intervencije. Objekti nisu uočeni, osim jedne strukture u kv. B-6. Međutim, vidljiv je samo jedan kut objekta dok ostali zidovi nisu jasno uočljivi, a cijela unutrašnjost ispunjena je kamenom građom. Nažalost, i nakon pregleda ostaje nepoznata datacija i preciznija funkcija navedenih ograda. Moguće da je riječ o starijoj parcelizaciji terena.

Literatura

Batović, Batović 2013 A. Batović, Š. Batović, Helenistički grobovi iz Nadina u okviru V. (zadnje) faze liburnske kulture, Građa za povijest Liburna, IV.-I. st. pr. Kr., Posebna izdanja 2. Zadar, Arheološki muzej Zadar
Chapman et al. 1996 J. Chapman, R. Shiel, Š. Batović, The Changing Face of Dalmatia: Archaeological and Ecological Studies in a Mediterranean Landscape. London, Leicester University Press
Čelhar 2018 M. Čelhar, Nadin – Gradina, terenski pregled, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 593 – 595.
Čelhar 2019 M. Čelhar, , Nadin – Gradina, terenski pregled, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Kukoč, Čelhar 2019 S. Kukoč, M. Čelhar, Nadin (Nedinum): prostorna koncepcija nekropole kod Liburna, VAHD, 112, Split, 2019: 9 – 31.

doc. dr. sc. Martina Čelhar

Summary

In 2019, a systematic field survey of the immediate surroundings of the Nadin hillfort continued. The survey focused on the area west of the perimeter of the so-called megalithic rampart of the Gradina hillfort in Nadin. Numerous structures from various (pre)historical periods were documented, with a notable abundance of dry stone wall structures, dry stone walls and retaining walls. Additionally, structures related to military activities (trenches, bunkers, battlements), quarries, and features such as walls of Roman burial plots and grave architecture from the Iron Age and ancient necropolis were identified.

Redni broj: 366
Lokalitet: Nadin – vodovodna mreža (niz od tri gradine – Križova glavica, Nadin (Nedinum) i Vijenac)
Naselje: Nadin
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-3024
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 7. rujna 2017. do 4. srpnja 2019. trajao je arheološki nadzor u sklopu zemljanih radova prilikom gradnje vodovodne mreže naselja Nadin, faza I, na poziciji od podvožnjaka autoputa Zadar – Split, ulaz u naselje Nadin preko zaseoka Brzoje, Batovići, Vrsaljci Glavići i Odžakovići. Zbog prethodnih sumnji u postojanje ostataka arheološkog karaktera na položaju Nadin, propisan je arheološki nadzor. Voditelj istraživanja bio je Marin Ćurković, dipl. arheo.

Arheološki nadzor započeo je u rujnu 2017., na ulazu u naselje Nadin, nedaleko od podvožnjaka autoceste Zadar – Split. Nadzor je trajao dvije godine, s povremenim prekidima. Prostor arheološkog nadzora obuhvaćao je pravce trase vodovodne mreže u ukupnoj duljini od cca 8634 m. Radi se o prostoru koji je s geografskog stajališta povišen prostor nastao na krševitu terenu (kamen živac iznimno je visoko) te se spušta južno prema jednom ravnom prostoru koji je također krševit teren, ispod kojeg se nalaze plodne njive, na kojima su zasađeni vinogradi, a koje su nekad bile jezero.
Naselje Nadin rašireno je na području sa znatnim visinskim razlikama. Najviši stambeni objekti nalaze se na koti oko 218 m n. v., a najniži, južni dio naselja, na koti cca 77 m n. v. Naselje čini više manjih grupa stambenih objekata (zaseoka), koji su međusobno povezani asfaltnim lokalnim prometnicama. Sredinom naselja u smjeru istok-zapad prolazi željeznička pruga.

Nadin, iskop kanala (foto: Zavičajni muzej Benkovac)

Prilikom pregledavanja topografskih karakteristika okolnog područja ustanovljeno je da se prometnica kojom ide trasa vodovoda pruža prirodnim usjekom između brežuljkastog krševitog terena, u čijoj se blizini nalaze dva važna arheološka lokaliteta (Križovljeva glavica, na čijem se središnjem dijelu nalazi vodosprema, te brežuljak Gradina, na kojem su potvrđeni ostaci liburnskog, poslije rimskog i srednjovjekovnoga grada Nadina (*Nedinum*)). Radi se o prostoru koji nije pogodan za obradu tla, već je krški prostor koji se upotrebljavao za stočarstvo.

Trasa vodovodne mreže prati postojeće komunikacije kroz naselje. Radi se o asfaltiranim prometnicama koje povezuju raštrkane zaseoke u jednu prometnu cjelinu. Kopan je rov širine do 70 cm i dubine do 150 cm. Kopanje je započelo na ulazu u selo (zaseok Brzoje) te se kopalo kroz asfaltirane prometnice, prilikom čega se pratila glavna komunikacija kroz selo (Vrsaljci, Batovići, Glavići, Probojem kroz željezničku prugu prema Odžakovićima i Glavićima). Ukupna duljina iskopa iznosi cca 8634 m.

U tlu se kamen živac javlja na dubini od 50 cm ispod asfalta, duž cijele trase. Naime postojeća komunikacija iskoristila je tvrd teren (vapnenac – kameni živac) te je po njemu poravnala komunikaciju i nasula je mješavinom kamenog agregata većih dimenzija i šljunka, na koji je poslije postavljena asfaltna masa. Između šljunka i kamena živca na mjestima se pojavljuje zemlja crvenica izmiješana s kamenim ulomcima.

Nakon završetka kopanja kanala za postavljanje cijevi za vodovodnu mrežu u ukupnoj dužini od skoro 9 km dovršen je arheološki nadzor tijekom kojeg nije utvrđeno postojanje ostataka arheološkog karaktera.

Literatura

Batović, Chapman 1987 Š. Batović, J. Chapman, Nadin/Gradina, Naselje od starijeg željeznog doba do 17. st., Arheološki pregled, 27, 1986: 72 – 74.

Chapman et al. 1996 J. Chapman, R. Shiel, Š. Batović, The Changing Face of Dalmatia: Archaeological and Ecological Studies in a Mediterranean Landscape. Leicester University Press, London, 1996.

Čelhar 2014 M. Čelhar, Naselja južne Liburnije u željezno doba, Doctoral dissertation, Department of Archaeology, University of Zadar, Zadar, 2014.

Wilkes 1969 J. J. Wilkes, Dalmatia. Harvard University Press, Cambridge, 1969.

Marin Ćurković

Summary

From September 2017 to July 2019, archaeological supervision was conducted as part of earthworks for the construction of the water supply network in the settlement of Nadin, Phase I. The archaeological supervision covered the routes of the water supply network in a total length of approximately 8634 m. There were no archaeological finds.

Redni broj: 367
Lokalitet: Nin – crkva sv. Margarite (sv. Katarine)
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-3992
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 7. siječnja do 13. ožujka 2019. tvrtka Travej d.o.o. iz Zadra istražila je arheološke ostatke crkve svete Margarite u Ninu (k.č. 914/1, k.o. Nin – Zaton). Istraživanje je trebalo omogućiti daljnje uređenje tog dijela otoka koji je zasada ruraliziran, neistražen i neprezentiran. Voditelj istraživanja bio je Šime Glavan, a zamjenica voditelja Marina Šimičić, a zatim Zrinka Brkan Klarin. Radove je financirao Grad Nin.

Lokacija na kojoj se nalaze ostaci crkve svete Margarite nalazi se u povijesnoj jezgri grada Nina, na sjevernom dijelu otočića, u blizini ostataka kule Kandije velike i današnjega gradskoga groblja s jedne strane te rimskog hrama i rimske kuće s mozaicima s druge. Ta važna lokacija nikada nije istraživana te je tijekom ovog istraživanja prvi put dobiven uvid u izgled građevine koja je dosada potvrđena samo u literaturi i usmenoj predaji lokalnog stanovništva. Iz literature je poznato da se na tome mjestu nalazi crkva svete Margarite, na temelju informacije don Luke Jelića, koji je ostavio njezin opis, i Ive Petriciolija, koji njezinu lokaciju ucrtava na kartu Nina. Carlo Federico Bianchi u svome radu donosi opise koji se nisu podudarali s njihovim tvrdnjama. Zbog toga su uslijedila preliminarna arhivska

Zračna fotografija crkve nakon istraživanja

Prikaz lokacije crkve unutar ninskog otoka označen crvenom strelicom

istraživanja, koja su pokazala da se ne radi o crkvi svete Margarite, već svete Katarine.

Ostaci crkve zatečeni su pod gomilom kamenja i sličnog materijala odbačenog sa susjednih parcela (SJ1). Nakon uklanjanja nagomilanog materijala i sedimenta, na prostoru crkve pojavili su se zidovi crkve (SJ3, SJ4 i SJ5) te apsida (SJ24). Utvrđeno je da se radi o jednostavnoj jednobrodnoj crkvi sa širokom polukružnom apsidom bez dodatnih prostornih podjela, a čini se i bez pastoforija.

Bočni su zidovi dugi 10,5 m (zapadni) i 10,9 m (istočni), a njihova se širina također razlikuje pa je zapadni širok 0,55 m, a istočni 0,5 m. Možda je upravo zahvaljujući širini zapadni zid sačuvan u većoj visini. Iako se radi o bočnom zidu (zapadni zid ujedno je i pročelni zid), na njemu se nalazio ulaz u crkvu. Ulazni otvor (SJ8a) nalazio se približno na sredini zapadnog zida, sačuvana širina je 1,05 m, međutim vratima nedostaju kameni prag i dovratnici, koji su odneseni. Prilikom istraživanja otkriveno je da su ta vrata u nekom trenutku bila namjerno zatvorena kamenom posloženim u suho (SJ8), a taj detalj pokazao se vrlo bitan prilikom proučavanja literature i nejasnoća povezanih s titularom crkve.

Zidovi crkve rađeni su dosta kvalitetno od klesanaca srednje veličine uslojenih u pravilne redove, koji su naizmjenično slagani – red tanjih, potom red širih i masivnijih komada. Iznimka u tom načinu zidanja jest južni zid, koji

je zamjetno lošije zidan i širok manje od 0,5 m (pretežno 0,45 – 0,48 cm). Na zapadnom zidu, na spoju južnog i zapadnog zida vidljiv je prekid iskazan razlikom u strukturi zida (SJ6), za koju se isprva mislilo da je trag još jednih vrata na tom zidu. Međutim, nakon boljeg čišćenja pokazalo se da su ta dva zida organski vezana te se čini da se radi o situaciji gdje je još tijekom gradnje odlučeno zid i samu crkvu još malo produžiti prema jugu.

Najljepša izvorna struktura koja karakterizira tu crkvu sasvim je sigurno vrlo lijepo sačuvana izvorna podnica – SJ13. Radi se o vrsti kaldrme sastavljene od neobrađenog kamena različite veličine i slaganog bez vezivnog materijala. Površina takve podnice dosta je neravna, ali je bila nivelirana debelim slojem vapnenog morta navučenog preko tog popločenja. Dokazi su preostali tragovi žbuke na kamenju popločenja (SJ27) te na zidovima (SJ20). Nekoliko većih kamenih blokova postavljenih u osi crkve upotrebljavano je kao niveleta

Pogled na zapadni zid crkve i zatrpana vrata

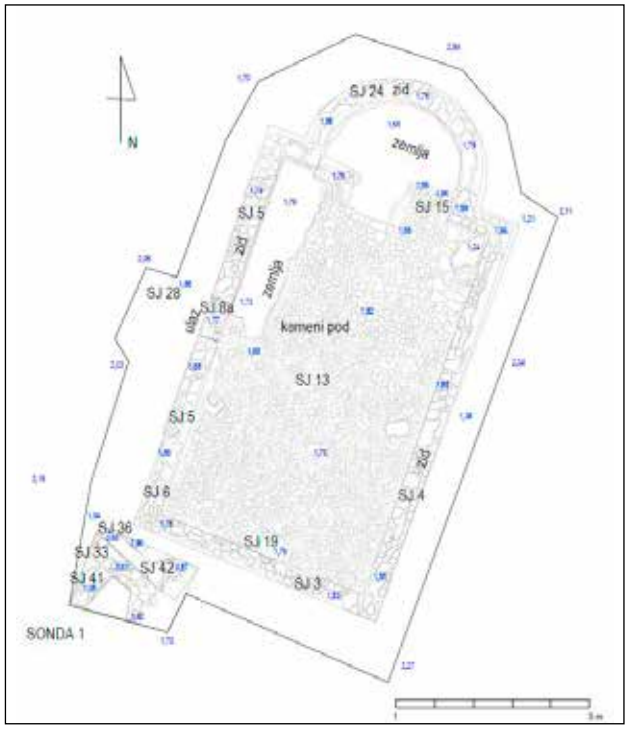

Situacijski nacrt crkve i sonde 1

prilikom premazivanja žbuke, npr. SJ19 – blok tik uz južni zid. Tragovi žbuke vidljivi su i na tom kamenju te je poznato da je sloj bio debeo preko 15 cm! Na prostoru uz ulazna vrata izvorno popločenje uništeno je na dijelu od vrata do apside, što je vrlo dobro vidljivo sa zračne fotografije. Razlog je to što je prostor crkve, a pogotovo apsida, upotrebljavan za smještaj ljudi i životinja nakon 1646., odnosno godine konačnog rušenja Nina. To potvrđuje struktura od kamena složena pred prostorom same apside, u liniji trijumfalnog luka i koja je zajedno s apsidalnim lukom stvarala zaklonjen prostor, kao i ostaci ložišta u istočnom kutu tako formirane nastambe (SJ15). Struktura dokumentirana kao SJ11 sastoji se od kamenih blokova koji su izvorno pripadali samoj crkvi i blokova sedre koji su pripadali polukaloti apside. U prostor se ulazilo kroz otvor (širine 0,6 m) na zapadnoj strani – upravo taj potez od apside, odnosno naknadnog ulaza u zatvoreni prostor apside do vrata crkve ostao je bez popločenja (najbolje vidljivo na zračnoj snimci). Neprimjerena upotreba prostora nakon desakralizacije i djelomičnog rušenja crkve rezultirala je uništenjem podnice uz zapadni zid. Nakon uklanjanja strukture SJ11 otkrivena je pozicija glavnog oltara koji se nalazio pred samom apsidom. Dimenzije prostora (SJ21) za postament iznose približno 125x90 cm. Pozicija oltara bila je određena već prilikom izrade podnice jer je ostavljen prostor za bazu oltara koja, nažalost, nije sačuvana. Osim debelog sloja morta na podu i zidovi su bili premazani debelim slojem žbuke koja se na nekoliko mjesta može jasno vidjeti, a najbolje uz ulazna vrata. Ondje je sloj debeo čak 4 cm, a dokumentiran je kao SJ28.

Podnica u apsidi nije sačuvana, stoga je iskop na tom prostoru bio dosta dublji nego na području lađe. Namjera je bila utvrditi postoje li pod vidljivim zidom apside ostaci nekog starijeg zida. Istraživanje je pokazalo da je apsida istovremena s ostalim zidovima crkve te da su oni građeni kao jedinstven objekt u istom razdoblju.

Apsida je nakon urušenja crkve utilizirana u svrhu skloništa, tora ili spremišta. Stratigrafski je prepoznat sloj gareži (SJ22), s ostacima ložišta u istočnom dijelu apside (SJ15). Već spomenuta pregrada složena pred apsidom spajala se s istočnim ramenom apside, dok se ulaz u prostor apside nalazio uz zapadno rame. Velika količina opeka i blokova sedre u slojevima (naročito SJ14) na prostoru apside daje dovoljno informacija o izvedbi izvornog poda i svoda. Svod nad apsidom bio je najvjerojatnije konstruiran u formi polukalote, i to od sedre, dok je pod bio izveden popločenjem od opeka. Sačuvano je desetak cjelovitih opeka dimenzija 5x12x28 cm (visina, širina, dužina), a jedan komad koji se sastojao od dviju opeka vezanih mortom i spojenih širim stranama omogućava da se pretpostavi podnica od opeka složenih na kant. Sama niveleta te podnice može se rekonstruirati zahvaljujući vidljivim tragovima na zidu (SJ30).

Iskop s vanjske strane crkve bio je ograničen imovinsko-pravnim odnosima. Okolni je teren u privatnom vlasništvu te je istražen samo uzak prostor (jarak širine 80 cm) uz zidove i apsidu.

Namjera je bila utvrditi postoje li ukopi ili ostaci pomoćnih prostorija uz crkvu. Osim jednog dječjeg ukopa bez grobne arhitekture, nije utvrđeno postojanje grobova. Navedeni ukop dokumentiran je kao Grob 1, a nalazio se tik uz južni zid te je zanimljiv zbog jedne staklene perle pronađene uz kosti, koja je vjerojatno bila nošena kao privjesak na

konopcu oko vrata. Taj nalaz dokumentiran je kao PN4. Iskop je najveću dubinu dosegnuo uza zid apside – do 60 cm ispod razine temeljne stope. Temeljna stopa šira je od zidova za 10 – 12 cm. U temelje crkve polagan je neobrađen kamen različitih veličina, a zanimljiv je nalaz spolij u istočnom ramenu apside. Radi se o velikom ulomku antičke arhitekture – arhitravu ili dovratniku.
U dogovoru s konzervatorima, odlučeno je da se pred južnim zidom crkve iskopa još jedna sonda, pravokutnog oblika i dimenzija 2,5x2 m. Iskop je dosegnuo dubinu od 1 m u odnosu na okolni hodni teren, a kada su strukture i slojevi bili jasni, odlučeno je da situacija u sondi nije relevantna za poznavanje same crkve i daljnji je iskop obustavljen. U sondi su pronađeni ostaci rimske stambene arhitekture. U sondi 1 ukupno je evidentirano deset slojeva (od SJ33 do SJ42): strukture i ispune koje pripadaju rimskom periodu, baš kao i ulomci keramičkog posuđa i građevne keramike.

Pohrana nalaza dogovorena je s Arheološkim muzejom Zadar te će oni biti smješteni u područnoj zbirci – Muzeju ninskih starina. Svi su nalazi oprani i spremljeni u vrećice s pripadajućom signaturom. Kosti prikupljene tijekom istraživanja jesu životinjske kosti (osim Groba 1) i u dogovoru s ravnateljem Arheološkog muzeja Zadar pohranjene su na samom lokalitetu. Kosti su zatrpane uz istočno rame apside, u vrećicama s pripadajućom signaturom o mjestu nalaza. Od uzoraka su uzeti ulomci žbuke iz sonde 1 i žbuke sa zapadnog zida crkve.
Istraživanje prostora crkve nije rezultiralo velikim brojem nalaza. Većinu nalaza prikupljenih u slojevima čine ulomci keramičkih posuda iz kasnog srednjeg vijeka i ranog novog vijeka. Mlađi srednji vijek zastupljen je u dubljim slojevima, kopanima s vanjske strane crkve ispod temeljne stope zidova. Ulomaka posuđa antičke provenijencije ima u gornjim slojevima na prostoru crkve (nabacani prilikom krčenja okolnih terena) i u slojevima sonde 1. Prikupljeno je devet posebnih nalaza, ali moguće je da nakon njihove obrade bude izdvojeno još specifično važnih ulomaka. Istražen uzak prostor uz crkvu nije dao uvid u postojanje groblja, nađen je samo jedan ukop – grob 1, dječji grob s jednom staklenom perlom kao nalazom.
Istraživanje ostataka crkve svete Margarite veoma je važno za grad Nin, povijest grada Nina i poznavanje gradskih spomenika. To arheološko istraživanje donijelo je vrijedne rezultate u obliku vrlo dobro sačuvanih ostataka srednjovjekovne crkve i nalaza iz slojeva na tom prostoru. Budući da su nakon istraživanja zidovi i izvorna podnica crkve postali vidljivi u gradskom prostoru okruženom drugim vrijednim spomenicima, Grad Nin angažirao je tvrtku Travej za konzervaciju ostataka. Naknadno arhivsko istraživanje rezultiralo je novim spoznajama o pravom titularu crkve te pokazalo da se na toj lokaciji zapravo nalazi crkva sv. Katarine, a ostaci crkve sv. Margarite izvan su ninskog otoka.

Zrinka Brkan Klarin

Summary

From January to March 2019, research was conducted on the archaeological remains of the Church of St. Margaret in Nin (cadastral parcel 914/1, cadastral municipality Nin-Zaton). The purpose of the research was to facilitate further work on the development of this part of the island, which is currently ruralized, unexplored, and lacking presentation. The entire space of the church (nave and apse), a narrow area outside the church walls, and one trench placed in front of the southern facade of the church were fully examined. Subsequent archival research brought new insights into the true patron saint of the church and revealed that the church at this location is actually the Church of St. Catherine, while the remains of the Church of St. Margaret are from the outside of Nin's island.

Redni broj: 368
Lokalitet: Nin – Donji i Gornji most
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-3992
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 21. studenog 2018. do 1. lipnja 2019. arheološki su nadzirani radovi tijekom obnove Donjeg i Gornjeg mosta u Ninu. Voditelj arheološkog nadzora bio je Jure Mustać, dipl. arheo., iz tvrtke Arheolog d.o.o. Nadzirani su zemljani radovi, uklanjanje i razgrađivanje dijelova mosta te daljnja obrada materijala dobivenog razgrađivanjem. Financijska sredstva za arheološki nadzor osigurale su Hrvatske ceste d.o.o. – Zadar.

Područje Nina 11. rujna 2017. pogođeno je katastrofalnom poplavom, koja je uzrokovala znatne štete. Među ostalim, teško su oštećena dva mosta koja povezuju otočić s kopnom. Riječ je o mostovima koji se u lokalnoj tradiciji nazivaju Donji i Gornji most. Oba mosta sagrađena su u 16. st., za vrijeme mletačke uprave.
Donji je most kameni, dužine oko 70 m i širine 4,5 m. Sagrađen je na kamenom nasipu položenom na muljevitom dnu slabe nosivosti, što rezultira iznimno slabom i problematičnom statikom. Loša statika čini most osjetljivim i dijelom je uzrok njegovim znatnim oštećenjima prilikom poplave 2017. godine. Vanjske stijenke mosta sagrađene

Smještaj Donjeg i Gornjeg mosta u odnosu na gradsku jezgru Nina (izradio: J. Mustać)

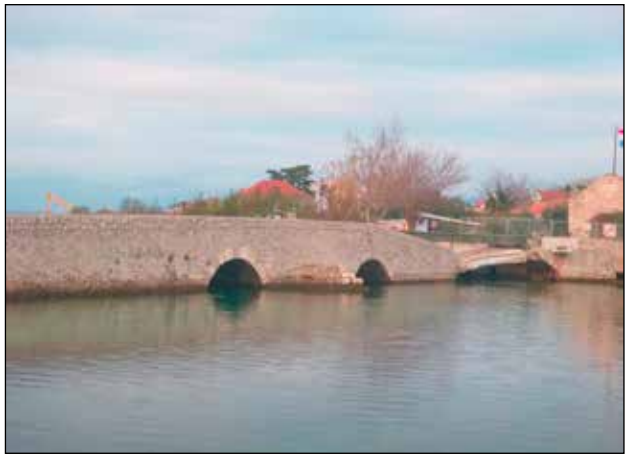

Stanje Donjeg mosta prije početka radova (foto: J. Mustać)

Stanje Gornjeg mosta u zoni lukova prije početka radova (foto: J. Mustać)

su od zidanog kamena. Protok mora ispod mosta omogućavaju tri zidana kamena luka raspona 3,5 m. Krajem 80-ih godina prošlog stoljeća, most je doživio temeljitu rekonstrukciju. Zadržan je vanjski izgled sa zidanim kamenim stijenkama i zidanim kamenim lukovima. Unutrašnjost mosta riješena je postavljanjem armiranobetonskih sanduka, iznad kojih su postavljene armiranobetonske ploče. Nakon poplave 2017., most je bio znatno oštećen. Zona oko mosta, uključujući i prvi luk do kopnene strane, bili su gotovo u potpunosti uništeni. Potez između tog i srednjeg luka također je oštećen. Zbog podlokavanja temelja, ta je zona mosta utonula te je nastala okomita pukotina iznad srednjeg luka mosta. S obiju strana mosta poplava je nataložila veće količine mulja, a na morskom dnu i u spomenutom mulju nalazili su se brojni fragmenti mosta, uglavnom u dijelu lagune s vanjske strane mosta (nizvodno, ako se uzme u obzir smjer toka vode za vrijeme poplave).

Gornji je most kameni, dužine oko 90 m i širine oko 4,9 m. Sagrađen je, kao i Donji most, na kamenom nasipu koji počiva na nestabilnom, muljevitom dnu karakterističnom za ninsku lagunu. Takva podloga rezultira lošom statikom mosta. Vanjske stijene mosta izvedene su zidanim kamenom, dok se unutrašnjost mosta sastoji od zbijenog nasipa preko kojeg je postavljeno kameno popločenje. Kroz nasip u unutrašnjosti mosta provedena je telekomunikacijska,

Uklanjanje svoda luka 1 na Donjem mostu (foto: J. Mustać)

električna i vodovodna infrastruktura. Cirkulacija mora ispod mosta omogućena je trima zidanim kamenim lukovima, raspona od oko 4 m. Takva je situacija rezultat rekonstrukcije mosta od 2007. do 2009. godine. Nakon poplave 2017., cijela srednja zona mosta sa svim trima lukovima gotovo je u potpunosti srušena. S obiju strana mosta nataložena je veća količina mulja nanesena poplavom, a u području oko sredine mosta, u spomenutom mulju, osobito s vanjske strane mosta, nalazili su se brojni fragmenti mosta.

Tijekom arheološkog nadzora utvrđeno je da su svi nadzemni dijelovi obaju mostova rezultat recentnih obnova. U slučaju Donjeg mosta, riječ je o obnovi tijekom 80-ih godina, dok je Gornji most rekonstruiran od 2007. do 2009. godine. Spuštanjem u podzemnu, temeljnu zonu mostova, stvari postaju zanimljivije. Kameni nasip koji čini temelje mostova, za koji se znalo da postoji, mogao je biti pobliže ispitan na položajima lukova, gdje je u sklopu zemljanih radova taj isti kameni nasip uklonjen, tj. njegove su komponente izvađene te su mogle biti pažljivo pregledane. Utvrđeno je da se u oba slučaja sastoji od kamenoga građevnog materijala raznih oblika i dimenzija, među kojim se nalaze brojni spoliji starijih građevina. Taj pojas kamenih blokova i ulomaka položen je u pravilan nasip u prethodno iskopane temelje mostova, bilo prilikom njihove gradnje ili eventualne obnove, izravno u meko i muljevito dno ninske lagune, a potom je poslužio kao podloga za gradnju gornjih razina mosta: lukova i zidova.

U temeljima Donjeg mosta pronađen je fragment antičke građevine, podrijetlom vjerojatno s hrama antičke Aenone, s vidljivim tragovima floralne i arhitektonske dekoracije. U temeljima Donjeg mosta pronađena su i dva fragmenta natpisa, novovjekovnog podrijetla. Jedan možda prikazuje 1571. godinu, što bi, u slučaju da je takvo tumačenje natpisa točno, bila najstarija moguća datacija nastanka kamenog nasipa u temeljnoj zoni Donjeg mosta. Svakako su potrebne dodatne analize obaju natpisa. Ta tri fragmenta izdvojena su i sačuvana te predana u Arheološki muzej u Zadru. Ostali su spoliji, u slučaju utvrđivanja arhitektonske profilacije ili bilo kakva sličnog, zanimljivog odudaranja od standardne situacije, fotografski dokumentirani te su im zabilježene dimenzije. Isti je pristup primijenjen i na spolijima iz temelja Gornjeg mosta, gdje nije utvrđen nikakav natpis ili skulptura, ali stilske i morfološke karakteristike tamošnjeg

materijala veoma su slične materijalu s Donjeg mosta. Stoga se može, s određenom dozom opreza, pretpostaviti da su kameni nasipi u temeljima obaju mostova nastali istodobno ili vremenski blizu jedan drugome. Točnija apsolutna datacija nastanka tih kamenih nasipa nije moguća.
Nakon dokumentiranja spoliji su, zajedno s ostalim standardnim građevnim materijalom izvađenim iz temelja, određeni za ponovnu upotrebu prilikom rekonstrukcije mosta.

Literatura

Ilakovac 1996 B. Ilakovac, Postanak i razvoj ninskih (Aenona) mostova, VAMZ, ser. 3, sv. 28 – 29, Zagreb, 1996: 73 – 95.
Ilakovac 2002 B. Ilakovac, Postanak i razvoj ninskih (Aenona) mostova, u: (ur. Š. Ljubičić) Na pragovima Nina (ad limina Aenone), Matica Hrvatska, Nin, 2002: 21 – 45.

Damir Martinov

Summary

From November 2018 to June 2019, archaeological supervision was carried out during the restoration works of the Lower and Upper bridges in Nin. Both bridges were built in the 16th century during the Venetian rule. The bridges suffered damage during a storm in September 2017. Archaeological supervision was conducted during all earthworks related to the restoration and reconstruction of the two bridges in Nin (filling, manual and mechanical excavation). All removed fragments of the bridge that were archaeologically interesting were documented. These fragments mostly consist of pieces from earlier structures that were used in the past as spolia during the construction or reconstruction of the bridge.

Redni broj: 369
Lokalitet: Nin – k.č. 926 i 927
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-3992
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 18. ožujka do 4. svibnja 2019. godine trajalo je zaštitno arheološko istraživanje u dvorištu privatne kuće u povijesnoj jezgri grada Nina, na k.č. 926 i 927. Istraživanja su obuhvaćala površinu sukladnu gabaritima novog stambenog objekta koji se trebao graditi na tom prostoru. Lokalitet je istražila tvrtka Travej d.o.o., Zadar. Voditelj istraživanja bio je Šime Glavan, arheolog konzervator iz tvrtke Travej d.o.o., zamjenik voditelja Eugen Motušić, dipl. arheo. i dipl. pov. umjet., a sudjelovali su Zrinka Brkan Klarin, dipl. arheo. i prof. pov. umjet., Kristijan Hazoš, dipl. arheo., Ante Vukić, student arheologije, te jedan pomoćni radnik. Istraživanje je financirao vlasnik zemljišta.

Istražena je sonda dimenzija 7,7x4,8 m, tj. 37 m² površine. Tijekom istraživanja vođena je sva propisana dokumentacija: terenski dnevnik, nacrtna dokumentacija i fotodokumentacija, popis stratigrafskih jedinica i posebnih nalaza. Nalazi su oprani i pripremljeni za signiranje i konzerviranje te pohranjeni u podružnici Arheološkog muzeja Zadar – Muzeju ninskih starina.
Katastarske čestice 926 i 927 nalaze se na Banovcu – sjevernom i reljefno najvišem predjelu povijesne jezgre grada Nina, a zapremaju prednji dio dvorišta (vrta) stambene katnice iz 18. st., ograđenog visokim kamenim zidom s jugoistočne i jugozapadne strane. Dvorište se nalazi na sjevernom uglu raskrižja Ulice Banovac i Ulice Šubića Bribirskih, koja od Gornjeg mosta vodi prema rimskom forumu i arheološkim ostacima hrama. U 20. st. dvorište je rasparcelirano na sitnije čestice, na kojima su potom sagrađeni stambeni objekti, koji su u potpunosti zagradili izvornu kuću obitelji Kera. Ulica Banovac, širine 4,30 m, odjeljuje jugoistočni zid dvorišta od istraženih i prezentiranih arheoloških ostataka luksuzne rimske *villae urbanae* s mozaicima s početka 2. st., stoga je, među ostalim, cilj zaštitnih istraživanja bio utvrditi arhitektonske i urbanističke odnose rimskodobnih struktura. Uoči početka istraživanja uklonjen je recentno građen manji skladišni objekt, koji se nalazio u sjeveroistočnom uglu dvorišta. Na samoj površini nisu postojale nikakve strukture niskogradnje (popločenja, pregradni zidovi), pa se zaključuje da je taj dio dvorišta služio kao vrt. Rubovi sonde bili su odmaknuti 2 m od međa čestica radi lakše organizacije istraživanja te statike temelja prisutnih građevnih struktura – naročito visokog ogradnog zida na jugoistočnoj međi dvorišta.
Prilikom istraživanja otkriveni su ostaci jednog dijela stambenog objekta iz vremena ranog Rimskog Carstva, koji graniči s antičkom ulicom koja se pružala s njegove JI strane. Od ostalih zidanih struktura pronađeni su ostaci jednog zida iz kasne antike te ostaci dviju suhozidnih struktura iz vremena liburnske prisutnosti u Ninu.
Uz stalan stručni nadzor, strojno je iskopana površina veličine 4,8x2,3 m te duboka 0,5 m, nakon čega je istraživanje nastavljeno ručnim iskopom, prilikom čega su bilježene sve promjene u zemlji, pokretni nalazi i nepokretne strukture. Teren čestice nalazi se na 2,54 m n. v., a krajnja dubina sonde nalazi se na 0,38 m n. v.
Početnu površinu sonde čini sloj humusa, u kojem su pronađeni rijetki nalazi novovjekovne keramike. Pod njim su

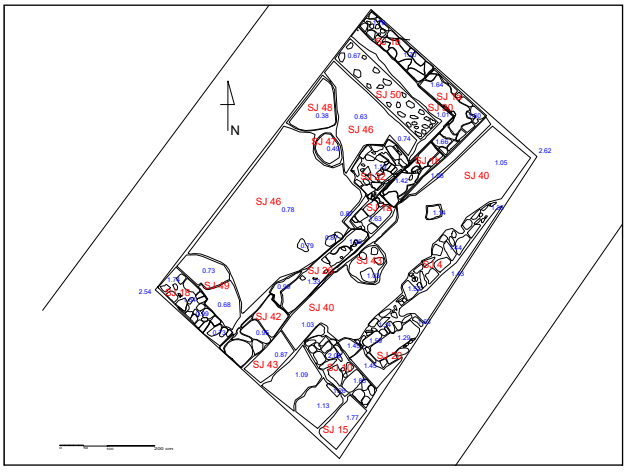

Plan lokaliteta s označenim stratigrafskim jedinicama

se u sjeverozapadnom dijelu sonde nalazili slojevi urušenja SJ 2 i 3, koji se sastoje od većeg obrađenog kamenja, ulomaka rimskih krovnih kupa i tegula te većih ulomaka zidne žbuke oslikane zagasitocrvenom bojom. Koncentracija slojeva urušenja prostirala se do vrlo kvalitetno građenog zida SJ 1a/b iz rimskog perioda, koji se sredinom sonde pruža u smjeru SI-JZ. Na udaljenosti od 1,5 m od navedenog zida SJ 1a/b, uz JI rub sonde otkriven je pravocrtan niz većeg kamenja, SJ 4, zaglačanih bridova te položenih paralelno s pružanjem zida SJ 1a/b. Kamenje je polagano „u suho", gornja mu ploha slijedi pretežno ujednačenu ravninu (1,34 – 1,55 m n. v.), a lica su mu priklesana s JI strane te položena po ravnom pravcu, što upućuje na to da je riječ o rubnjaku kolnika koji se prostire izvan okvira sonde. Neznatnim širenjem sonde za 1 m prema sjeveroistoku otkriven je ugao zida SJ 1a/1b, tj. jedan segment SI poteza zida rimskodobnog objekta koji se gubi u SZ profilu sonde i nastavlja izvan njenih okvira. Nad zidom je u samom sjevernom uglu sonde otkriven segment recentne vapnenice SJ 7 i 8, čija je ispuna bila bogata keramikom iz 19. st.

Kasnoantički horizont

Sonda je potom proširena za 5,6 m prema jugozapadu, čime je obuhvaćena njena konačna površina od 37 m². U tom su dijelu sonde na dubini od 2 m n. v. (tj. 0,5 m od okolne hodne površine) istraženi kulturni slojevi izrazito bogati keramikom iz kasne antike, SJ 9 i SJ 11, u kojima su registrirani i tragovi gareži, ugljena, pocrnjelog kamenja te deformiranih ulomaka keramike i opeke, koji svjedoče o snažnom požaru. Keramički materijal (cca 7 kg) sadržava brojne ulomke raznovrsnog posuđa, među kojim su brojni ulomci s tipično kasnoantičkom tehnikom rebrastog modeliranja vanjskih stijenki. U sloju SJ 11 posebno se izdvaja malena keramička amfora puknuta u dva dijela (PN 1), tordirana brončana igla i brončani nožić. Ta se dva sloja povezuju s kulturnim horizontom u kojem je nastao vrlo nekvalitetno građen segment zida SJ 10, otkriven u dužini od 2 m, koji se pruža u smjeru JI-SZ, tj. okomito na pružanje JI poteza zidova rimskodobnog objekta. Nalazi se uz južni kut sonde te se nastavlja prema JI izvan njenih okvira, a građen je neuslojenim priklesanim kamenjem, s vrlo malim udjelom žbuke. Širok je 0,5 m, najviša je kota na 2 m n. v. (tj. na 36 cm dubine od okolne hodne površine), a najdublji je na 1 m n. v. Zid se zasigurno naslanjao na JI potez zidova objekta iz ranog rimskog perioda (SJ 1a/b, SJ 26, SJ 42), ali taj kontakt nije sačuvan jer je u neko recentno doba po sredini krajnjeg JZ dijela sonde izvršen dublji iskop, kojim su razorene sve zatečene građevne strukture do visine od 0,87 m n. v. S njegove JZ strane, u samom južnom kutu sonde na njega se nadovezuje ostatak žbukane podnice SJ 15, koja se nalazi na 1,77 m n. v.

Sa SI strane zida SJ 10, na 1,60 m n. v. pronađen je dječji grob SJ 20 bez grobnih priloga ili nalaza, a grobna arhitektura zidana je u suho od jednog reda kamenja srednje veličine, iskorištenog od obližnje strukture rubnjaka antičke ulice SJ 4. Grob nije imao poklopnica, orijentiran je u smjeru SI-JZ (paralelno sa spomenutom ulicom), a pokojnik je bio položen s glavom prema JZ (gleda prema istoku). S obzirom na arheološki kontekst i odnose sa susjednim stratigrafskim jedinicama, grob se može datirati u kasnu antiku.

Pod slojevima SJ 9 i 11 u proširenom dijelu sonde dokumentiran je nastavak slojeva urušenja SJ 2 i 3, koji su potom otkopani u svoj cjelini, a među obrađenim i neobrađenim kamenjem prilikom istraživanja izdvojen je velik broj ulomaka zidne žbuke sa sačuvanim oslikom zagasite crvene boje, koji su uglavnom bili koncentrirani u istočnom kutu unutrašnjosti objekta. Također je pronađen i velik broj ulomaka imbreksa (kupa kanalica) i tegula, među kojima su izdvojeni ulomci sa sačuvanim radioničkim pečatima (PANSIANA, T.CLAVD). U dnu sloja SJ 2 pronađen je i veći broj ulomaka keramičkog posuđa (cca 3 kg) i ostalih nalaza, među kojima se izdvajaju ulomci velike amfore (PN 2), dva ulomka tipa *terra sigillata* (PN 3), jedna cjelovita koštana igla (PN 4) te jedan ulomak grla staklene bočice (PN 9). Kao i u početnom iskopu sonde, slojevi urušenja pružali su se pretežno do ruba JI poteza zidova objekta iz ranorimskog perioda, tj. do nastavka zida SJ 1a/b s kojim je ono organski vezano, a ovdje se sastoji od podzida SJ 26 te u njegovu nastavku od temelja zida SJ 42, koji se prema JZ nastavlja izvan okvira sonde. U njezinu se zapadnom kutu nalaze ostaci zida SJ 18 koji se pruža u smjeru SZ-JI, tj. okomito na temelj zida SJ 42, te se nastavlja prema SZ izvan okvira sonde. Svi zidovi objekta iz rimskog perioda temeljeni su na sterilnom sloju SJ 46 zagasitonarančaste boje, koji se nalazi na 0,78 m n. v. i čini prirodnu zemljanu osnovu. SJ 1a pripada ugaona zidna struktura L tlocrta te jedan segment na JI potezu zidova objekta koji je organski vezan na podzid SJ 26. Ti su zidovi zidani pravilno uslojenim priklesanim kamenim blokovima pretežno pravokutnog oblika, povezanima vapnenom žbukom s primjesama sitnog oblutka. Fuge su na licima poprilično očuvane, a ponegdje su sačuvani i tragovi primarne unutrašnje te vanjske žbuke. Širina zidova ujednačena je i iznosi 47 cm, najviša je kota na 1,66 m n. v., a temeljeni su na sterilnom sloju SJ 46.

SJ 1b pripadaju segmenti zidova, koji se prema SZ i JZ nadovezuju na ugaonu strukturu SJ 1a. Ti su zidovi također zidani u uslojenim redovima, ali su za razliku od SJ 1a pravokutni kameni blokovi kraćeg formata, žbuka je neznatno različite strukture i slabije konzistencije (lakše se osipa), fuge nisu očuvane, a širina im je 45 cm. Jasno se uočavaju reške na spojevima SJ 1a i SJ 1b, a razvidna je i mala razlika među visinama njihovih slojnica, kao i odmak od osi, iako je zadržan jednak pravac. Temeljna stopa SJ 1a i SJ 1b jedinstvene je nivelete (1,26 m n. v.), ali je za ugaonu strukturu sazdana od većih blokova nad kojima su u samom kutu objekta sačuvane tri nepravilne kamene ploče.

Podzid SJ 26 organski je vezan sa zidom SJ 1a, s kojim ima zajedničku temeljnu stopu koja se s JI strane pruža do reške između struktura SJ 1a i SJ 1b. Podzid je širok 30 cm, građen je priklesanim kamenjem srednje veličine, a na licu sa SZ strane, tj. prema unutrašnjosti objekta, sačuvane su krpice zidne žbuke. Budući da mu je gornja ploha zaglačana žbukom i ujednačene ravine (1,29 – 1,33 m n. v.) te se na spoju sa zidom SJ 1a nalazi L-utor, može se zaključiti da je na njega izvorno nalijegao klesani element praga, tj. okvira ulaznog portala u objekt. Podzid SJ 26 organski je vezan i dijelom naliježe na ostatke temelja zida SJ 42, čiji gornji zidovi nisu sačuvani zbog spomenutog iskopa kojim su u JZ dijelu sonde

razrušene sve zatečene strukture. Temelj zida SJ 42 nastavlja se prema JZ izvan okvira sonde, a građen je većim priklesanim i prirodnim amorfnim kamenom, obilno povezanim žbukom jednake strukture kao i na podzidu SJ 26. Temelj je u svemu širok 70 cm, gornja mu se ploha nalazi na 0,95 m n. v., a zbog prodora podzemne vode nije utvrđena njegova puna dubina. Zid SJ 42 naliježe na temeljnu stopu zida SJ 18 koji je dobro sačuvan uz SZ profil sonde (najveća mu je visina na 1,74 m n. v.), ali je nakon 70 cm dužine razoren do najniže slojnice (0,99 m n. v.), tako da, za razliku od njegove temeljne stope, nije sačuvan njegov spoj s temeljem SJ 42. Zid SJ 18 građen je uslojenim, grubo priklesanim kamenom, uglavnom pravokutnog oblika. Najniža mu slojnica ne naliježe direktno na njegovu temeljnu stopu, već je prethodno niveliran sitnijim kamenjem povezanim malterom. Sama temeljna stopa zidana je bez vezivne žbuke („u suho") te se sastoji od dvaju redova prirodnog (amorfnog) zaglađenog kamena, od kojih je veće kamenje položeno poprečno u odnosu na njegovo pružanje.

S jugoistočne, tj. vanjske strane objekta definiranog opisanim zidanim strukturama, pruža se „nogostup" ulice koji s jugoistočne strane omeđuje spomenuti rubnjak „kolnika" – SJ 4, koji se očito pruža izvan okvira sonde. Površina „nogostupa" širine 1,5 m imala je dvije dokumentirane faze hodne površine koje se sastoje od naboja žute zemlje s primjesom sitno lomljenog vapnenca. Nad prvim su se nabojem SJ 28 (121 m n. v.) nalazili kulturni slojevi SJ 5 i SJ 16 bogati nalazima rimske keramike (SJ 5 – 2 kg, a SJ 16 – 6,5 kg), među kojima i brojni ulomci tipa *terra sigillata*, ulomci dviju firma-lampi, od kojih jedna s radioničkim pečatom FORTIS (PN 12), jedan loše očuvan novčić (PN 15) te poneki metalni i stakleni ulomci. Zbog vremenskog ograničenja, taj je dio sonde istražen tek do najdonjeg naboja same ulice, koji se sastoji od pjeskovite zemlje i sitno lomljenog vapnenca, SJ 40, koja se nalazi na 1,05 m n. v. U unutrašnjosti objekta na JI potez zida SJ 1 a/b prislonjeno je ognjište SJ 22 približno polukružnog tlocrta (dimenzija 122x88 cm) i grubo načinjeno od priklesanih kamenih blokova i ulomaka tegula i imbreksa, kojima je popločano i ložište. Poleđina ognjišta naslanja se na spoj zidova SJ 1b i SJ 1a. Na samom ognjištu nalazio se sloj gareži (SJ 23) s 13 ulomaka finog keramičkog posuđa iz rimskog perioda i jedan ulomak dna prozirne staklene posude, a s njegove lijeve strane u sloju SJ 29 te s desne u sloju SJ 27 (duž podzida SJ 26) pronađena je velika količina raznovrsnih ulomaka keramičkog posuđa iz ranog carskog perioda. U sloju SJ 29 pronađena su 53 ulomka posuđa, među kojima i četiri ulomka tipa *terra sigillata*, pet ulomaka prozirnog staklenog posuđa te dva željezna čavla. Sloj SJ 27 sadržavao je 3 kg ulomaka kuhinjskog i stolnog posuđa, 15 manjih ulomaka prozirnog staklenog posuđa, jednu cjelovitu staklenu bočicu (PN 13), koja je pronađena prislonjena u uspravnom položaju direktno uz unutrašnje lice podzida SJ 26, jednu cjelovitu i tri necjelovite koštane igle te jednu brončanu apliku (PN 16).

Pod slojem SJ 29 duž SI zida objekta u razini njegove temeljne stope nalazio se tampon SJ 36 od većeg amorfnog i priklesanog kamena, prekriven nabojem od glinaste zemlje SJ 31. Preostalu površinu unutrašnjosti objekta na toj je razini obuhvaćala SJ 33, tj. sloj rahle pjeskovite zemlje istočkan grumenjem žbuke, u kojem je pronađen 21 ulomak rimske keramike, među kojima se ističe jedan fragment posude tipa *terra sigillata* te dva fragmenta posude crne boje, vrlo kvalitetne fakture, ukrašene ruletiranim frizom. Taj je sloj okruživao tanji sloj glinaste zemlje SJ 34 uz SZ profil sonde, u kojem je pronađeno osam ulomaka keramike, među kojima jedan ulomak oboda posude crne keramike s dva ruletirana friza te jednom necjelovitom koštanom iglom. Pod tim se slojevima na 0,95 m n. v. do zida SJ 18 prostirao naboj SJ 37, koji se sastoji od ulomaka tegula i imbreksa nabacanih u glinastu zemlju. Uz podzid SJ 26, tj. uz ulaz u objekt, taj je naboj graničio s kvadratičnim podestom SJ 45 (dimenzija 250x123 cm), koji tvori jedan sloj ugrubo poslaganog većeg kamenja, od kojeg su poneki primjerci bili sekundarno upotrijebljeni obrađeni kameni blokovi. Dalje do ognjišta pružao se sloj gareži SJ 38, bez nalaza. Pod tim se slojevima čitavom površinom unutrašnjosti objekta na 0,76 m n. v. pružao naboj glinaste narančaste zemlje, SJ 41, u kojem su uz podzid SJ 26 pronađeni fragmenti brončanih fibula, tri grupirana rimska brončana novčića (PN 17, 19 i 20) te 21 sitan ulomak rimskog posuđa, među kojima jedan ulomak oboda plitice tipa *terra sigillata*. Pod tim se slojem čitavom površinom unutrašnjosti objekta pružao sloj gareži, SJ 44, debljine od 2 do 10 cm (na 0,80 m n. v.), koji svjedoči o snažnom požaru nakon kojega je uslijedila opisana nivelacija prostorije nabojem od glinaste zemlje, tegula i kupa. U sloju je pronađen 31 ulomak kuhinjskog i stolnog rimskog posuđa, među kojim se izdvajaju tri ulomka vrlo fine sive zdjelice tankih stijenki s izbrazdanim frizevima te jedan malen ulomak posude tipa *terra nigra*, tankih stijenki s barbotin kapljičastim motivom. Pod slojem gareži nalazio se sterilan glinast sloj SJ 46, na kojem su temeljeni zidovi rimskog objekta, a na čijoj je površini, uza zid SJ 18, pronađeno šest većih ulomaka amfora te 50-ak ulomaka keramike (40 ulomaka grubog kuhinjskog posuđa te deset ulomaka finog stolnog posuđa tankih stijenki).

Liburnski horizont

Uz SI stranicu temeljne stope zida SJ 18 nalazila se jama SJ 49 (najdublja je kota na 0,73 m n. v.), ukopana u sterilan sloj SJ 46. Ispuna jame, osim 30-ak ulomaka liburnske keramike, sadržavala je i ulomke apulske keramike. Budući da se jama ne podvlači pod zid SJ 18, izvjesno je da njegov suhozidan temelj potječe iz liburnskog kulturnog horizonta te da je potom u rimskom periodu iskorišten kao podloga za zid SJ 18. Paralelno sa SI potezom zida SJ 1a/b, na udaljenosti od 15 cm prema JZ od njegove temeljne stope, čitavom širinom unutrašnjosti rimskodobnog objekta pružaju se ostaci suhozida SJ 50. Prije nacrtnog dokumentiranja, s njegova je vrha greškom uklonjeno veće kamenje, te su dokumentirani tek njegovi ostaci u vidu prvog reda manjeg kamenja. Suhozid SJ 50 širok je 50 cm, a najviša mu se kota nalazi na 0,75 m n. v. Građen je amorfnim neobrađenim kamenom jednakih karakteristika kao i temelj zida SJ 18 te pripada istom razdoblju, tj. liburnskom kulturnom horizontu. Uz SZ profil sonde i u neposrednoj blizini suhozida SJ 50, s njegove JZ strane istražen je jedan segment otpadne jame SJ 48 (dimenzija 150x70 cm, dubine 40 cm), koja se dalje pruža ispod SZ profila sonde. Ispunu jame čini

glinast sloj sivosmeđe zemlje s tragovima pepela i ugljena, a sadržavala je mnoštvo životinjskih kostiju, školjkica te 1,5 kg ulomaka pretežno liburnskih keramičkih posuda, među kojima je pronađeno i pet ulomaka apulske keramike te jedna koštana igla s kvadratičnom glavicom prosvrdlanom kružnom rupom (PN 21). Dno jame nalazi se na 0,38 m n. v., a na njemu se nalazi izrazito crvena zemlja, na nivou na koji je nakon uklanjanja jednog manjeg kamena prodrla podzemna voda.

Šime Glavan

Summary

In early 2019, a rescue archaeological excavation was conducted in the courtyard of a private house in the historical centre of the town of Nin on cadastral parcels 926 and 927. The research focused on areas designated for the construction of a new residential building. Archaeological investigations revealed a settlement continuity from the Early/Middle Iron Age to the period of Late Antiquity.
Remains of dry stone wall structures from the Liburnian period suggested that the structure itself was used for residential purposes, with a rectangular floor plan, and that it was a wooden structure based on stone.
An ancient structure, dated to the 1st – 2nd centuries by the construction technique and small finds, also of residential use, inherited the orientation of the foundations of the Liburnian structure, suggesting the retention of certain urban elements from the pre-Roman period at this microlocation during antiquity. This orientation extended to the street on its southeast side, towards which its facade was oriented (confirmed by the position of a wide entrance). This orientation is entirely consistent with that of the neighbouring luxury *villa urbana,* which is contemporary with the structure. After a fierce fire in the structure built at the end of the 1st century, a new levelling of its floor occurred, and a very rustic hearth was built in the northern corner, which is surprising given the quality plastered frescoes inside and the predominantly high-quality ceramic inventory and other artefacts found.
Although the trench did not cover the full width of the street, the width of its sidewalk was identical to that of the sidewalk of the presented ancient street on the northeastern side of the nearby villa. The research has thus revealed that there was a street with a narrower sidewalk and a wider carriageway between this structure and the villa, located beneath today's Banovac Street, which is, therefore, the ancient communication route in Nin, with only a slight deviation from its original axis.
The street was negated or narrowed during the late antique period, as a wall was then constructed that intersected it at a right angle. This wall is the only masonry structure from the late antique period, and considering the abundance of ceramic material, it can be assumed that there was some structure extending in the southwest direction.
Investigations at this location did not reveal the presence of archaeological remains from the medieval period, and rare fragments of maiolica ceramics, along with more numerous ones from the 19th century, testify to the life of the Kera family in the building.

Redni broj: 370
Lokalitet: Nin – Ždrijac, podmorje
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 14. do 18. listopada 2019. trajalo je podmorsko arheološko istraživanje na području Ninskog zaljeva i ulaza u ninsku lagunu. Istraživanje se sastojalo od podmorskog pregleda, odnosno rekognosciranja predmetnog područja te od arheološkog iskopavanja na pozicijama s arheološkim nalazima. Lokalitet je istražio Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA). Voditelj istraživanja bio je Roko Surić, zamjenik voditelja dr. sc. Luka Bekić, a u istraživanju su sudjelovali Maja Kaleb (MCPA) te osmero kolega iz poljskog Centra za podvodnu arheologiju, Sveučilišta Nikola Kopernik iz Toruna. Za tehničku podršku tijekom istraživanja angažirana je tvrtka Arheolog d.o.o. Logističku podršku punjenja ronilačkih boca pružila je tvrtka „Zadar Sub" iz Zadra. Sredstva za radove osiguralo je Ministarstvo kulture.

Arheološko istraživanje na predmetnom području podijeljeno je na dvije cjeline: ninski zaljev i ulaz u ninsku lagunu. Na osnovi prijašnjih arheoloških istraživanja i izvješća, moglo se pretpostaviti da se na oba prostora nalaze tragovi arheoloških lokaliteta (Brusić 1972; Brusić 1978; Brusić 2010). U oba je slučaja istraživanje započelo vizualnim pregledom terena kako bi se locirali arheološki nalazi.
Prva je cjelina prostor Ninskog zaljeva, na kojem je još 60-ih godina prošlog stoljeća pokojni prof. Z. Brusić otkrio arheološki lokalitet koji karakterizira velika količina ulomaka krovnog crijepa tegula i imbreksa, a prilikom pregleda otkrio je konglomerat metalnih predmeta te ulomke amfora (Brusić 2010). Na temelju tih podataka, isplaniran je pregled terena na položaju na kojem je profesor pozicionirao lokalitet.
Ronioci su se prilikom pregleda postavili u liniju te su se paralelno kretali u istom smjeru. Pregled je otežavala iznenađujuće loša vidljivost, koju uzrokuje mutna voda koja se u more ulijeva iz obližnjeg ušća potoka Jaruge. Arheološki ostaci ulomaka krovnog crijepa pronađeni su na prostoru površine oko 150 m², dok je najveća koncentracija definirana na eliptičnoj hrpi dimenzija 7x9 m. Već prilikom površinskog pregleda uočeno je da se na čitavoj površini lokaliteta mogu pronaći metalni predmeti koji su korodirali na morskom dnu.
Prije početka iskopavanja na prostoru lokaliteta napravljeno je fotogrametrijsko snimanje, a na šest pozicija uz rub lokaliteta postavljene su fiksne točke radi lokalnog pozicioniranja arheoloških sondi.
Arheološke sonde dimenzija 2x2 m postavljene su na prostor hrpe s ulomcima crijepa. Lokalitet je iskopavan tako da su se nalazi s morskog dna vadili na brod, na kojem je dio ekipe vagao, mjerio i definirao arheološke nalaze iz sondi. Dobiveni podaci unošeni su u tablicu. Cilj je takve dokumentacije da se poslije na osnovi dobivenih podataka može dobiti šira slika o samom lokalitetu, karakteru te količini nalaza. Dio nalaza koji nije ključan za daljnju analizu nakon dokumentiranja na brodu spreman je u vreće i potom je deponiran pokraj lokaliteta kako bi se nakon istraživanja mogli vratiti na prvobitan položaj.

Istraženo je šest arheoloških sondi (A, B, C, D, E i F), a lokalitet je iskopavan s pomoću mamut-sisaljki.
U svim je sondama zabilježena jednaka stratigrafska situacija. Nalazi su koncentrirani u prvom, površinskom sloju debljine 15 cm, koji se sastoji od tamnog muljevitog sedimenta s velikim brojem ljuštura školjaka. Ispod njega otkriven je sterilan svjetliji sloj sivog pijeska, u kojem gotovo da nema ljuštura školjaka i više se ne javljaju arheološki nalazi. Iskop je u sondama iznosio oko 30 cm. Tijekom arheološkog istraživanja u šest sondi ukupno su dokumentirana 244 nalaza, od čega većina pripada ulomcima imbreksa, kojih je pronađeno 137 i ulomcima tegula, kojih je pronađeno 79. Pronađeno je i 28 ostalih nalaza, od kojih većina pripada korodiranim željeznim čavlima.

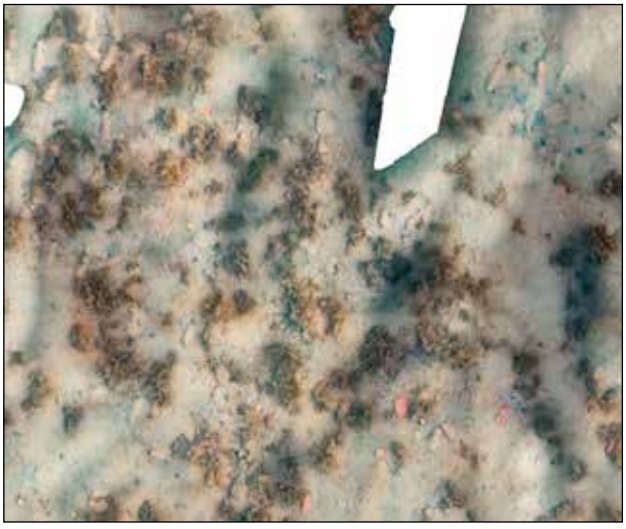

Ortofotografija dijela nalazišta Ždrijac (izradio: P. Stencel)

Srednjovjekovni krovni pokrov na pješčanom morskom dnu (foto: R. Surić)

Drveni piloni na položaju Usta (foto: R. Surić)

Tijekom istraživanja pronađena je nekolicina u potpunosti sačuvanih imbreksa. Dugački su 43 cm, a jedan dio im je širi te iznosi 18,5 cm, dok je drugi kraj uži pa mu širina iznosi 13 cm. Visina mu je oko 7 cm, dok je stijenka debela 2,2 cm. Nije pronađena potpuno sačuvana tegula, no pronađeno je nekoliko cjelovitijih ulomaka, na temelju kojih se može zaključiti da širina tegula varira od 23,5 do 25 cm, dok su dugačke od 37 do 41,5 cm. Visina uzdignutih bočnih stranica iznosi između 3,7 i 5 cm, a stijenke su debljine od 2,3 do 2,5 cm. Takve tegule razlikuju se od klasičnih tegula iz rimskog perioda i najvjerojatnije pripadaju ranom srednjem vijeku, kad se upotrebljavaju tegule i imbreksi manjih dimenzija (Koskinas A. 2011). Na velikom broju ulomaka tegula i imbreksa zbog korodiranja su ostali „slijepljeni" željezni čavli. Jednako tako, u sondama su pronađeni i brojni pojedinačni nalazi korodiranih željeznih čavala.
Tijekom ovogodišnjeg istraživanja na prostoru šest sondi nisu pronađeni arheološki nalazi koji bi se s pomoću tipološke analize mogli datirati u uži vremenski okvir. Ostaje nada da će se tijekom budućih istraživanja pronaći neki arheološki nalaz koji bi pomogao u dataciji lokaliteta. Takvi nalazi prikupljeni su prilikom otkrića lokaliteta 1966. godine (Brusić 1972), a na osnovi njih lokalitet se može datirati u rani srednji vijek.
Drugi dio ovogodišnjih istraživanja bazirao se na prostor ulaza u ninsku lagunu. Na tom prostoru 60-ih i 70-ih godina 20. st. (Brusić 1978) istraživani su ostaci drvenih konstrukcija starohrvatskih brodica kondura (*Condura Croatica*). Pokazalo se da su do današnjeg dana ti nalazi, bez premca, najvažnija otkrića povezana s plovidbom u starohrvatskom razdoblju. Vodeći se tom spoznajom, odlučeno je ponovno aktualizirati istraživanja na tom arheološki važnom lokalitetu. Istraživanje je započeto tako da je pregledano morsko dno na prostoru prolaza iz Ninskog zaljeva u ninsku lagunu. Prva zanimljiva pozicija otkrivena je uz današnji istočni profil kanala koji vodi u ninsku lagunu. Na tom prostoru uočeni

Dio daske sa zaobljenim vrhom (foto: M. Kaleb)

Tegule i imbreksi s lokaliteta Ždrijac (foto: J. Jarosz)

su vrhovi drvenih pilona, odnosno oblih trupaca zabijenih u pješčano morsko dno. Na taj položaj postavljena je sonda koja je arheološki istražena. Prilikom iskopavanja te sonde ustanovljeno je da se na površini nalazi rahao sivi pijesak s ljušturama školjaka, u debljini od 10-ak cm, a ispod njega nalazi se kompaktniji sloj tamnog mulja. U taj su sloj bili zabijeni piloni. Osim drvenih pilona, tijekom iskopavanja nisu uočeni drugi arheološki nalazi. Pet drvenih pilona dokumentirano je, a potom i izvađeno, kako bi se mogli detaljnije dokumentirati i kako bi se analizirali. Na temelju rezultata analize C-14, drveni piloni datirani su u 16. st.

Druga pozicija otkrivena je 20-ak m južno od prve. Na vrhu profila kanala otkrivena je drvena daska koja viri iz današnjeg morskog dna. Na tom položaju postavljena je sonda B, dimenzija 2x2 m. Zapadni rub sonde postavljen je uz rub profila plovnog kanala. Tijekom iskopavanja u sondi B uočena je gotovo identična uslojenost kao u slučaju sonde A. Otkrivena daska bila je gotovo vertikalno „zabijena" u sediment tamnijeg mulja. Dimenzije otkrivene daske iznose 25,5x12,5 cm. Jedan kraj joj je ravan i po svemu sudeći odlomljen u recentnije vrijeme, dok je kraj koji je bio zabijen u sediment pravilno zaobljen. Zbog takva izgleda nametnula se pretpostavka da se možda radi o vrhu drvenog vesla koji je ostao zabijen u morsko dno. Uzorak daske poslan je na analizu C-14, a na temelju rezultata može se zaključiti da je drvo s kraja 12., odnosno početka 13. st.

Ovogodišnja istraživanja ponovno su aktualizirala podvodna arheološka istraživanja na prostoru uz grad Nin. Istraživanja se planiraju nastaviti iduće godine te još dugi niz godina, kako bi se upotpunila priča o bogatoj povijesti ninskog prostora.

Literatura

Brusić 1972 Z. Brusić, Podmorska arheološka istraživanja u Ninu, Radovi Instituta JAZU u Zadru, 19, Zadar, 1972: 245 – 252.

Brusić 1978 Z. Brusić, Rezultati najnovijih istraživanja i vađenja starohrvatskih brodova na ulazu u ninsku luku, Adriatica maritima, vol. 2, Zadar, 1978: 5 – 12.

Brusić 2010 Z. Brusić, Ranosrednjovjekovni nalazi iz hrvatskog podmorja, AA, Vol. 4, Zadar, 2010: 243 – 255.

Koskinas 2011 A. Koskinas, Roof Tiles, Land of Sikyon: The Archaeology and History of Greek City-State, Hesperia Supplement, 39, Atena, 2011: 549 – 571.

Roko Surić

Summary

In October 2019, an underwater archaeological excavation was conducted in the area of the Nin Bay and the entrance to the Nin Lagoon. The research consisted of underwater surveying and archaeological excavations at locations with archaeological finds. The archaeological investigation took place at two separate locations.

At the first location, at the beginning of the Ždrijac Peninsula, the research began with an underwater survey. The goal of the survey was to identify a site described by Professor Brusić and then define the boundaries of that site. A site with a higher concentration of roof tiles (tegulas) and imbrexes, as well as a large number of encrusted nails, was identified. The continuation of the research involved the excavations of archaeological trenches (measuring 2 x 2 m) on the site. Six trenches were explored, and the data on the finds from these trenches were recorded in tables. This data will contribute to obtaining a broader picture of the character and abundance of archaeological material.

The second location that was investigated was the area at the entrance to the Nin Lagoon, at the very end of the Ždrijac Peninsula. Since remnants of Croatian pre-Romanesque boats (Condura) were found in this area, a detailed underwater survey of the entire channel and entrance to the Nin Lagoon was decided upon. Locations with archaeological finds were defined during the survey. Archaeological trenches (2 x 2 m) were set up at two positions, while at the third position, only a sample of a wooden pylon was taken for analysis. Archaeological finds from the two investigated trenches were documented and subsequently extracted for further processing.

Redni broj: 371
Lokalitet: Osridak
Naselje: Banjevci
Grad/općina: Stankovci
Pravni status: Z-6731
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2019. djelatnici Arheološkog muzeja Zadar istražili su lokalitet Osridak na Vranskom jezeru (k.č. 1174/1, k.o. Banjevci). Stručnu ekipu činili su: voditeljica Morana Vuković, zamjenik Vladimir Kusik, dokumentarist Robert Maršić, pripravnica dokumentaristica Kristina Šimleša, pripravnik Lovre Lučić te dva radnika i studenti arheologije Sveučilišta u Zadru.

Ovogodišnje istraživanje nastavljeno je iskopavanjem na sjeveroistočnoj strani utvrde, u produžetku otprije

Zid 8 (foto: M. Vuković)

Smještaj lokaliteta Osridak (podloga: Arkod; označila: M. Vuković)

Nalazi (foto: M. Vuković)

istraživane Prostorije D, uza Zid 8. Istražena je površina veličine otprilike 60 m².

Lokalitetom dominira greben kamena živca, koji se proteže uzduž utvrde u smjeru jugoistok-sjeverozapad. Sama površina lokaliteta ostatak je urušenja koje je prisutno duž cijelog prostora, a također je bilo uočeno u iskopu Prostorije D, s istočne strane Segmenta F. Radi se o većem kamenju, uglavnom klesanom, ostacima žbuke te ponegdje cijelim segmentima urušenih i razrušenih zidova. Tek je nakon skidanja toga sloja situacija malo razjašnjena. Po sredini je otkriven nastavak suhozida (ilustracija: oznaka 1) iz Prostorije D. Taj je zid (ilustracija: oznaka 2) prilično loše strukture, sastavljen od srednje velikog kamenja te komadića žbuke na njegovoj površini, koja je ondje vjerojatno upala prilikom urušenja.

Drugi istraženi zid pruža se u smjeru jugozapad-sjeveroistok i nastavak je Zida 12 (ilustracija: oznaka 3) te također nalikuje opisanom Zidu 13. Sastavljen je od srednje velikog kamenja i čini se da nema veziva te je u prilično lošem stanju. Oba se zida pružaju prema izboju kamena živca po sredini tog prostora, a međusobni odnos zidova nije pravilan. Zid 13 prekida se neposredno prije kamena živca.

Južno od zida 13, međuprostor u usjecima kamena živca ispunjen je crnim slojem sa sitnijim kamenjem, u kojem ima nešto nalaza keramike. Taj se sloj pruža sve do jugozapadnog ruba iskopa, odnosno prostorije C. Na nekoliko

Istraživanja 2019. g.: 1. suhozid; 2. zid 13; 3. zid 12; 4. središnji greben kamena živca; 5. zid 9; 6. uklesane stube u kamenu živcu; 7. iskop između zidova 8 i 13; 8. zid 8 (foto: R. Maršić, označila: M. Vuković)

su različitih pozicija u tom sloju pronađeni željezni čavli, a kamen živac mjestimično je zapunjen žbukom.

S južne strane Zida 13 nalazi se i Zid 9 (ilustracija: oznaka 5), kako je označeno tijekom prethodnih istraživanja. Nakon

skidanja nakupine kamenja na tom segmentu utvrđeno je da Zid 9 nije zid. Nema tragova temelja ni konkretne konstrukcije te je vjerojatno riječ o urušenju nalik na spomenute. Ispod nakupine kamenja očišćeno je nekoliko slojeva zemlje sa sitnim kamenjem, različitih svojstava, a time i oznaka. Uz kamen živac, u čijem se nastavku pruža taj „zid", evidentni su tragovi gorenja. U slojevima uz kamen živac pronađeno je nekoliko čavala, olovnih predmeta i novčić – zdjeličast denar dužda Lorenza Tiepola, kovan 1268. – 1275. Sam kamen živac isklesan je tako da je u njegovu tijelu otkriveno još nekoliko stuba koje se nastavljaju na onu najvišu, do sada jedinu vidljivu (ilustracija: oznaka 6).
Sa sjeverne strane (ilustracija: oznaka 7), ispod sloja urušenja proteže se smećkast sloj s komadićima žbuke i nešto nalaza. Očišćen je Zid 8 (ilustracija: oznaka 8). Sloj je s obiju strana sadržavao kamenje i pjeskastu zemlju. Takav je sastav sve do kamena živca na koji zid naliježe. Zid 8 sastavljen je od srednje krupnih klesanaca, urednih lica, sa sitnijom ispunom u sredini. Temeljna stopa varira ovisno o kretanju kamena živca na kojem zid leži pa je po potrebi mjestimično masivnija. Zid se u jednom trenutku „lomi" te ima blag otklon prema sjeveru.

Morana Vuković

Summary

In September and October 2019, archaeological excavations were carried out at the Osridak site on Lake Vrana. This year's investigation continued with the excavations on the northeast side of the fortress, extending from the previously explored Room D, along Wall 8. An area of approximately 60 m² was excavated.

Redni broj: 372
Lokalitet: Otočić Ričul, podmorje
Naselje: Turanj
Grad/općina: Sv. Filip i Jakov
Pravni status: Z-4010
Razdoblje: P
Vrsta radova: podvodno istraživanje

U prvoj polovici lipnja 2019. djelatnici Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru obavili su šestu fazu sustavnih istraživanja prapovijesnoga naselja, čiji ostaci leže u Pašmanskom kanalu, i to između otočića Ričula i obale Tukljače. Voditelj istraživanja bio je izv. prof. dr. sc. Mato Ilkić, a zamjenik izv. prof. dr. sc. Mate Parica, koji je obavljao i podvodno fotografiranje. U istraživanjima su sudjelovala i dva pomoćna radnika. Znatnu logističku potporu pružio je mještanin Turnja, Alan Mandić. Arheološka kampanja provedena je zahvaljujući sredstvima Ministarstva kulture.

S pomoću tzv. mamut-sisaljki istražene su dvije sonde veličine 2x2 m, u približno središnjem dijelu podvodnog lokaliteta, oko 190 m sjeverozapadno od crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije na groblju u priobalju Turnja.
U sondi 35 kulturni je sloj debeo 70 cm. Započinje na morskom dnu na dubini od otprilike 2 m, a završava na kompaktnom sitnijem kamenu pomiješanom s većim oblutcima i pijeskom. U gornjem dijelu kulturnog sloja uočeno je ponešto razasute keramike te niz krupnijeg amorfnog kamena. Ispod toga popločenja nalazi se nekoliko drvenih pilona promjera od 10 do 20 cm, koji su duboko zabijeni. Među njima ima podosta kostiju različitih domaćih životinja te koštica maslina i vjerojatno trešanja. U sloju je i mnoštvo ulomaka posuda iz srednjeg brončanog doba. Uobičajene su ručke, ponekad dekorativno oblikovane. Većinom je to neukrašena i slabo

Ulomak keramike iz starijega neolitika (foto: M. Ilkić)

Ulomak brončanodobne keramike (foto: M. Ilkić)

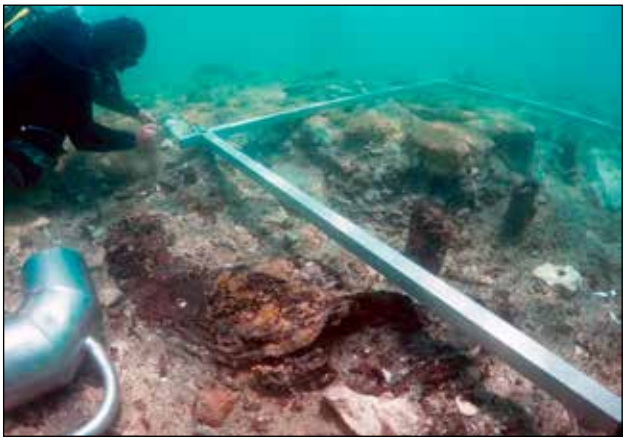

Sonda s drvenim pilonima u središnjem dijelu naselja iz srednjeg brončanog doba (foto: M. Parica)

pečena keramika s neujednačenim primjesama, kakva je u golemoj količini nađena i tijekom prethodnih istraživanja (Ilkić, Čelhar, Parica, Vujević 2015: 497, 498; Ilkić, Čelhar, Parica, Vujević 2016: 553 – 555; Čelhar, Parica, Ilkić, Vujević 2017: 25 – 33; Ilkić, Parica 2017: 602, 603; Ilkić, Parica 2018: 606 – 608). Ove je godine otkriven i dio posude s motivom u obliku plastične kružnice. Dva su ulomka dekorirana s urezanim nizom trokutasatih polja gusto ispunjenih točkicama. To su za sada prvi keramički nalazi s takvim ukrasima na tome lokalitetu. Kulturni sloj jednake debljine i sličnog sadržaja pokazala je i sonda 36, oko 10 m južno od prethodne. Dakle, i u njoj su nađeni drveni piloni, bioarheološka građa i mnogobrojna keramika. Doduše, u toj sondi nije bilo ulomaka posuda s ukrasima. No, otkriveni su krupniji dijelovi vrlo grubo oblikovane keramike neutvrđene namjene.

Tijekom ovogodišnjih podvodnih istraživanja arheološki su pregledani i cjelokupni ostaci naselja iz srednjeg brončanog doba, ali i šireg podmorja oko njega. Tako je na morskom dnu nedaleko od istraženih sondi nađena prapovijesna oveća kremena alatka u obliku sječiva te ulomak antičke amfore, i to obod s ručkom i poklopcem. No, vrlo važno arheološko otkriće uočeno je u podmorju zapadno od Ričula. Naime, između njega i susjednog otočića Galešnjaka nalazi se komunikacijski nasip od amorfnog kamena različite veličine. Dug je oko 80 m, a širok 10-ak m. Leži na morskome dnu na skoro 7 m dubine, što upućuje na to da je znatno stariji od ostataka obližnjeg naselja iz srednjeg brončanog doba. Nastao je u vrijeme kada je razina mora bila znatno niža, za približno 6 m. Sagradila ga je prapovijesna zajednica da bi vjerojatno stvorila suhu hodnu površinu u plitkom moru i nastanila se na Galešnjaku ili njegovoj bližoj okolici. Jedan primjerak keramike nađen na tom spojnom nasipu upućuje na to da se to dogodilo u ranom neolitiku (Parica 2021: 29 – 33). Sudeći prema gusto utisnutom ukrasu, ulomak pripada razdoblju između 6100. i 5400./5300. pr. Kr.

Literatura

Čelhar et al. 2017 M. Čelhar, M. Parica, M. Ilkić, D. Vujević, A Bronze Age underwater site near the islet of Ričul in northern Dalmatia (Croatia), Skyllis. Zeitschrift für maritime und limnische Archäologie und Kulturgeschichte, 17, 1, 2017: 21 – 34.

Komunikacijski nasip iz starijega neolitika između Ričula i Galešnjaka (foto: M. Parica)

Ilkić et al. 2015 M. Ilkić, M. Čelhar, M. Parica, D. Vujević, Otočić Ričul, podmorje, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 497, 498.
Ilkić et al. 2016 M. Ilkić, M. Čelhar, M. Parica, D. Vujević, Otočić Ričul – podmorje, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 553 – 555.
Ilkić, Parica 2017 M. Ilkić, M. Parica, Otočić Ričul – podmorje, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 602, 603.
Ilkić, Parica 2018 M. Ilkić, M. Parica, Otočić Ričul – podmorje, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 606 – 608.
Parica 2021 M. Parica, Prapovijesne maritimne konstrukcije Dalmacije i Kvarnera, Zadar, 2021.

Mato Ilkić
Mate Parica

Summary

In June 2019, the sixth phase of systematic excavations was conducted on the prehistoric settlement remains lying at a depth of approximately 2 m in the Pašman Channel, between the islet of Ričul and the Turanj coast of Tukljača. Two trenches were explored in the central part of the underwater site. In addition to wooden pylons, bones of domestic animals, and olive and likely cherry pits, the cultural layer contained numerous fragments of vessels from the Middle Bronze Age. This pottery was mostly poorly fired. Some specimens were decorated with a motif in the form of plastic circles or a series of incised triangular fields densely filled with dots. In this research campaign, an archaeological survey of the entire remains of the settlement from the Middle Bronze Age was conducted, as well as of the broader seabed around it. Very significant archaeological remains were observed in the seabed west of Ričul. Between Ričul and the neighbouring islet of Galešnjak, there is an ancient causeway built of amorphous stone. It is about 80 m long and 10 m wide, lying on the seabed at a depth of almost 7 m, indicating that it is much older than the remains of the nearby Middle Bronze Age settlement. It was formed when the sea level was about 6 m lower. One piece of pottery found on this causeway suggests that it dates back to the Early Neolithic, between 6100 and 5400/5300 BC, judging by the densely impressed ornamentation.

Redni broj: 373
Lokalitet: Otočić Utran – Kampuš/Mirine
Naselje: Brbinj
Grad/općina: Sali (Dugi otok)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: izrada dokumentacije postojećeg stanja/ probno iskopavanje

Od 11. do 20. rujna 2019. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru očistio je i dokumentirao postojeće objekte te organizirao manje probno istraživanje na lokalitetu Kampuš (Mirine), na otočiću Utranu (Školj) kod Brbinja na Dugom otoku. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. dr. h. c. Ante Uglešić, a zamjenik voditelja doc. dr. sc. Jure

Ortofoto lokaliteta prije i nakon istraživanja (foto: J. Šućur)

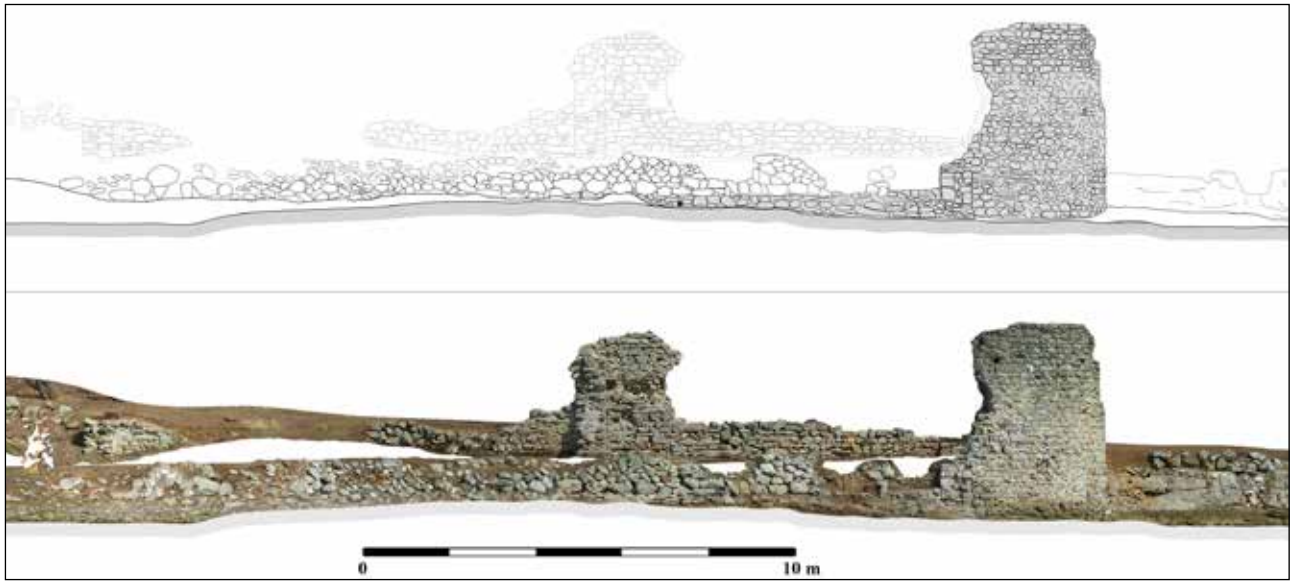

Nacrt i fotogrametrija arhitektonskog sklopa, pogled s mora (izrada: M. Grgurić)

Šućur, dok su članove stručne ekipe činili Maja Grgurić, dokumentaristica, svi s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru te Jona Petešić, viši stručni suradnik za opće poslove i strukturne fondove Općine Sali. U istraživanjima su sudjelovali i diplomirani arheolozi Renato Babić i Dario Brajković te studenti arheologije Nikolina Vodopić, Anamarija Negulić i Jozo Stanić. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture, uz sufinanciranje Općine Sali i TZ Dugi otok.

Otočić koji sa sjeverozapada zatvara uvalu Lučina na kartama je označen kao Utran, dok ga mještani Brbinja zovu Školj ili (rjeđe) Škoj. Na njegovu južnom obodu nalazi se lokalitet zvan Kampuš ili Mirine, s arhitektonskim ostacima skrivenima u gustoj borovoj šumi pa su ti ruševni ostaci vidljivi samo dijelom, i to s mora koje zapljuskuje njegove jugozapadne dijelove.

Arhitektonske ostatke na tome mjestu prvi je zabilježio don Luka Jelić, a u njegovu se arhivu čuva i prva poznata fotografija izgleda tih ostataka (AMSt, Jelićev arhiv, reg. XXXIX, 2). Ćiril Metod Iveković također ih je zabilježio, no vidio ih je samo izdaleka te je na temelju toga zaključio da se radi o nekakvoj kuli (Iveković, 1928: 269, 270.). Ivo Petricioli 1958. obišao je lokalitet te je nakon toga dao opis

i dokumentaciju vidljivih ostataka arhitekture, pri čemu se nije upuštao u definiranje funkcije građevine, ali ju je na osnovi veličine očuvanog prozora na apsidi datirao u starokršćansko doba (Petricioli 1961: 313 – 315). Ante Uglešić nakon višekratnih rekognosciranja toga lokaliteta i njegova šireg okoliša zaključio je da je riječ o ranokršćanskoj crkvi, nastaloj u blizini niza kasnoantičkih gospodarskih zdanja (Uglešić 1993: 157 – 159; Uglešić 2002: 103 – 105).
Istraživačka kampanja započela je uklanjanjem vegetacije koja se na prostoru lokaliteta najvećim dijelom sastoji od borove šume, a na rubnim dijelovima i nižega grmlja. Zbog visine i nagnutosti stabala te opasnosti od pada na arhitektonske ostatke, njihovo uklanjanje obavilo je Dobrovoljno vatrogasno društvo Sali, prije početka arheoloških istraživanja.
Arheološki dio započeo je uklanjanjem ispiljenih debala, granja i drugih dijelova s površine lokaliteta, odnosno dijelova s vidljivim ostacima arhitekture. Definiranje se nastavilo uklanjanjem humusa, koji se najvećim dijelom sastojao od debelog sloja borovih iglica. Očišćen je i rubni dio lokaliteta prema sjeveroistoku gdje je manja gustoća borovih stabala omogućila rast niže vegetacije. Zatim je započelo definiranje dijelova arhitekture. Istraživanje je bilo usmjereno na površinski pregled i definiranje zidova koji nisu bili vidljivi prije uklanjanja humusa i vegetacije ili su bili pretpostavljeni na temelju pregleda terena.
Najveći zahvat bilo je definiranje jugozapadnog zida koji je bio zatrpan urušenim materijalom suhozidne međe, kao i nanosima s mora. Pritom je uklonjeni materijal deponiran na samoj obali, kako bi se smanjio utjecaj mora na arhitektonske ostatke. Nakon čišćenja spoja apside i bočnog jugozapadnog zida u potpunosti je definirano desno rame apside, čiji su se tragovi očuvali samo u vidu tragova žbuke na matičnoj stijeni zaobljenoj djelovanjem mora. Zid je s vanjske strane u potpunosti definiran u dužini crkve, a nastavlja se prema sjeverozapadu. Njegovo daljnje, odnosno potpuno definiranje, zahtjeva veće zahvate. Definirana je i debljina slojeva od 60-ak cm na prostoru crkve jer se u profilu okrenutom obali vidi podnica, a pokraj nje na licu zida očuvani su komadi žbuke koji svjedoče o oslikanoj površini zidova.
Tijekom istraživanja ukupno je definirano 19 stratigrafskih jedinica, a prikupljeni pokretni nalazi uvedeni su u dokumentaciju kao 15 nalaza. Među njima izdvaja se primjerak novca iskovanog u 5. st., a ulomci keramike svjedoče o životu u antici, kasnoj antici i kasnom srednjem vijeku.
Tijekom istraživanja pregledano je i neposredno podmorje pred lokalitetom (također s ulomcima antičkih i kasnoantičkih keramičkih posuda), kao i okolni prostor (ulomci antičke keramike na krčevinama sjeveroistočno od lokaliteta).
Nakon radova svi su arhitektonski ostaci fotografirani i snimljeni za izradu 3D modela i tehničku dokumentaciju. Potrebna su daljnja arheološka istraživanja, osobito zbog toga što borovi ugrožavaju lokalitet na kopnu, a na obali abrazivno djelovanje mora.

Položaj lokaliteta na otočiću koji zatvara brbinjsku luku (foto: J. Šućur)

Literatura

Iveković 1928 Ć. M. Iveković, Dugi otok i Kornat, Rad JAZU, 235, Zagreb, 1928: 245 – 279.
Petricioli 1961 I. Petricioli, Ostaci starokršćanske građevine kod Brbinja, Diadora, 2, Zadar, 1961: 313 – 315.
Uglešić 1993 A. Uglešić, Tragom ranokršćanskih i predromaničkih spomenika na Dugom otoku, Radovi FFZ, Razdio povijesnih znanosti, 32 (19), Zadar, 1993: 151 – 175.
Uglešić 2002 A. Uglešić, Ranokršćanska arhitektura na području današnje Zadarske nadbiskupije, Zadar, 2002.

prof. dr. sc. dr. h. c. Ante Uglešić
doc. dr. sc. Jure Šućur

Summary

In September 2019, the clearing and documentation of existing structures were carried out, along with a small trial excavation at the Kampuš (Mirine) site on the islet of Utran (Školj) near Brbinj on Dugi otok. The site contains an architectural complex, of which the best-preserved element is the apse of a presumed early Christian church. In addition to clearing and defining the architectural remains, the underwater area near the site and the surrounding area were also surveyed. The movable finds provide evidence of long-term life and use of this location, with the most interesting discovery being a coin from the 5th century. All architectural remains were meticulously documented through photography and technical means, laying the groundwork for further research, especially considering that the site is at risk due to the abrasive action of the sea and the pine trees that have covered the islet.

Redni broj: 374
Lokalitet: Otok Pag – uvala Sv. Nikola, podmorje
Naselje: Pag
Grad/općina: Pag (otok Pag)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 12. travnja do 10. svibnja 2019. trajalo je podvodno arheološko istraživanje na lokalitetu u uvali Sv. Nikola na

Položaj lokaliteta na karti (priredio: M. Radaljac)

otoku Pagu, u kojem su sudjelovali djelatnici Arheološkog muzeja u Zadru i članovi udruge Navalis s otoka Paga. Istraživanje su financirali Ministarstvo kulture i Arheološki muzej u Zadru.

Nalazište je smješteno na plovidbenoj ruti prema gradu Pagu, a na samoj obali nalazi se i jednobrodna crkva pravokutnog tlocrta, datirana u 15. st., sa sačuvanim gotovo čitavim zidovima i apsidom te ostacima prelomljenog svoda. Prilikom pregledavanja terena ustanovljena je prisutnost ostataka nasipa (moguća riva ili pristanište) na dubini od jednog metra, vidljivih na zračnoj snimci, koji se protežu u duljini od otprilike 60 m prema sjeverozapadu.
Prilikom pregledavanja dna uvale ustanovljeno je da se ono spušta u blago ljevkast oblik te je prekriveno ostacima majoličkih posuda, novovjekovnog stakla i fragmentima opeka. Nalazi se prorjeđuju na dubinama većima od 17 m. Južno od uvale ustanovljeno je postojanje gomile opeka, radijusa 3 m, na dubini od 4 m.
Prilikom istraživanja područje je podijeljeno u tri zone. U zoni A na dubini od 12 m označene su tri sonde dimenzija 2x2 m i utvrđeno je da je najveća koncentracija materijala na površini sloja. U zoni B, na dubini od 4 m postavljene su tri spojene sonde (6x2 m), gdje su otkriveni ostaci brodske konstrukcije, s otkopanim dijelovima oplate i podnica te gustim rasporedom rebrenica *in situ*. Tijekom istraživanja otkriveno je ukupno 46 rebara i rebrenica. Ostaci konstrukcije pružaju se u smjeru sjever-jug. U zoni C dokumentirana je spomenuta hrpa opeka, pronađena južno od uvale Sv. Nikola.
U plićaku uvale neposredno uz obalu, na dubini od oko 1 m nalaze se i ostaci njemačkog motornog jedrenjaka.

Arheološki muzej Zadar

Summary

In 2019, an underwater archaeological excavation was conducted at the site of the Sv. Nikola cove on the island of Pag. The site is located on the navigational route towards the town of Pag, and right on the shore stands a single-nave rectangular church dating back to the 15th century. It has well-preserved almost entire walls, an apse, and remnants of a broken vault. During the site survey, the presence of embankment remains (possibly a waterfront or harbour) at a depth of one meter was identified. These remains, visible in aerial imagery, extend for approximately 60 m.

Redni broj: 375
Lokalitet: Otok Premuda – podmorje – brod SMS Szent Istvan
Naselje: Premuda (otok Premuda)
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-67
Razdoblje: SD
Vrsta radova: zaštitno podvodno istraživanje

Od 1. do 15. lipnja 2019. trajalo je podvodno zaštitno arheološko istraživanje olupine austrougarskog bojnog broda „S.M.S. Szent István". Istraživanje je organizirao Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Odjel za podvodnu arheologiju, u suradnji s Ronilačkim centrom Specijalne policije u Malom Lošinju. Voditelj programa bio je Igor Miholjek, a u istraživanju su sudjelovali i Krunoslav Zubčić (HRZ), ronioci jedinice Specijalne policije MUP RH Damir Banković, Robert Dorinka, Ivan Jambor, Mate Boko, Davor Tutek te suradnici Zoran Delibašić, Dragutin Šimatović, Mislav Podnar, Neven Lukas, Danijel Frka, Marino Brzac, Dražen Gorički, Tomislav Vugrin i Saša Lenac. Svi izvađeni arheološki nalazi bit će restaurirani u Hrvatskom restauratorskom zavodu.

Bojni brod „S.M.S. Szent István" bio je brod klase „Tegetthoff" u kojoj su se, osim njega, nalazila još tri broda: „Viribus Unitis", „Tegetthoff" i „Prinz Eugen". „S.M.S. Szent István" građen je u riječkom brodogradilištu „Ganz & Comp. Danubius A. - G.", a gradnja broda dovršena je 17. siječnja 1914. godine. Brod je ušao u sastav ratne flote Austro-Ugarske Monarhije 17. studenog 1915. godine, ali izvan sidrišta proveo je samo 54 dana. Nakon što je 9. lipnja 1918. isplovio iz pulske luke, sa zadaćom uništenja barážne blokade Otrantskih vrata, 8,8 nm jugozapadno od otoka Premude (GPS koordinate: N 44° 14' 922'', E 14° 26' 043'') pogodila su ga dva torpeda talijanske torpiljarke MAS 15. Brod je potonuo nekoliko sati poslije, pri čemu je poginulo 14 članova posade, 75 ih je nestalo, a 29 je ranjeno. Ukupno je spašeno 976 članova posade.
Cilj ovogodišnjeg istraživanja bio je dokumentirati novonastala oštećenja na trupu samog broda koja su primijećena 2018., izvaditi lako dostupne pokretne nalaze koji zbog propadanja trupa broda doslovno ispadaju van i lako su dostupni devastatorima te što bolje dokumentirati zatečeno stanje olupine. Prilikom pregledavanja lijeve strane olupine, nekoliko metara od krme uočeno je da je zbog silovitog naprezanja metala otpala jedna ploča trupa broda, koja je bila pričvršćena velikim metalnim zakovicama. Dvadeset metara od tog oštećenja, u smjeru pramca, pronađen je i treći novonastali ulaz u brodski trup. Do nastanka navedenih oštećenja najvjerojatnije je došlo zbog naprezanja kojima je izložen krmeni segment olupine, a koja su izazvana položajem olupine na dnu (okrenuta je naopako). Položaj olupine promatran s

Arheološki nalazi vidljivi kroz novonastalo drugo oštećenje na lijevom boku olupine (foto: D. Frka)

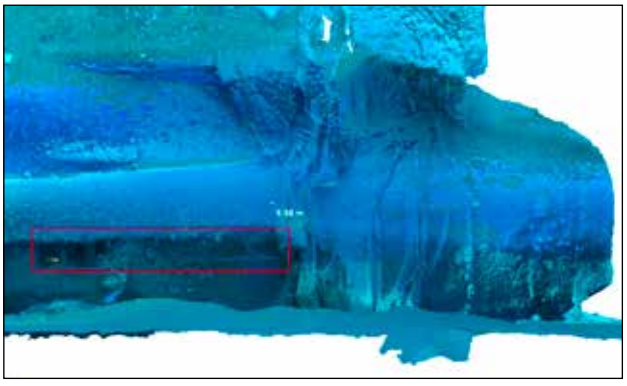

3D model olupine broda, pogled na oštećenja na boku (izrada: Palm tree)

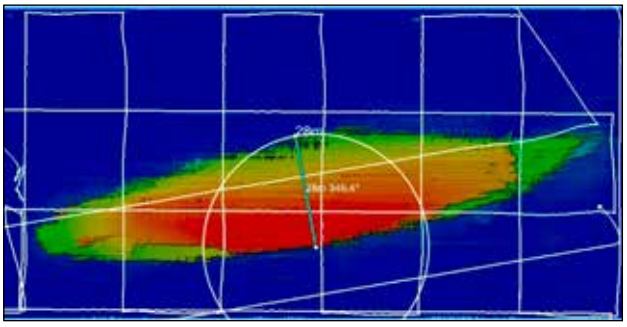

Pogled odozgo na rekonstruirani 3D model brodske olupine (izrada: LAPOST FER)

krme pokazuje da je lijevi bok olupine zbog težine materijala i oslonca na topovske kule ukopan u morsko dno te ima čvrst oslonac, za razliku od desnog boka koji ga nema. Takav položaj dovodi do torzijskog opterećenja na olupinu, što rezultira njezinim pucanjem i stvaranjem otvora na mjestu najvećeg naprezanja, tj. desnom boku broda blizu dna.

Nova oštećenja na brodu omogućila su relativno jednostavan ulaz u krmeni dio olupine te izradu fotografske i videodokumentacije, kakva još nije napravljena na tom brodu. Snimljeno je mnogo pokretnih nalaza koji su vidljivi izvana, a nekoliko je nalaza i izvađeno. Oprema broda, posuđe, namještaj u kabinama, ormari s odjećom te osobni predmeti članova posade i mornara odlično su sačuvani zahvaljujući dosadašnjoj nedostupnosti unutrašnjosti broda te upućuju na luksuzne uvjete života časničkog dijela posade.

Za dokumentiranje stanja olupine ove su godine prvi put primjenjivane suvremene metode skeniranja morskog dna, koje nude različita rješenja za poboljšanje percepcije, svijesti i znanja o kulturnoj i prirodnoj baštini, čineći podvodna arheološka nalazišta dostupnima široj javnosti. U tu je svrhu ove godine proveden pilot-projekt prikupljanja podataka akustičkim i optičkim sustavima, koji imaju potencijal stvaranja višestruko rezolucijskog 3D modela podvodnog arheološkog nalazišta. Ovaj je model početni ključan element iz kojeg se stvara interaktivan virtualan scenarij, koji s pomoću VR sustava postaje dostupan ne samo široj javnosti, nego i arheolozima te drugim istraživačima. Za prikupljanje akustičkih podataka upotrebljavano je autonomno površinsko vozilo (ASV) PlaDyBath, opremljeno Norbit WBMS 400/700 KHz *multibeam* sonarom, pratećim navigacijskim sustavom Applanix i Trimble GPS antenom. To je vozilo razvijeno u Laboratoriju za podvodne sustave i tehnologije (LABUST) na zagrebačkom Fakultetu elektrotehnike i računarstva. Upotrebljava se iz niza različitih razloga: kao platforma za praćenje ronjenja koja omogućuje navigaciju i praćenje ronioca s površine, kao komunikacijski usmjerivač između podvodnih i zračnih vozila, za praćenje podvodnog okoliša itd. Dužina olupine izmjerena iz rekonstruiranog 3D modela na osnovi *multibeam* sonarskih podataka iznosi 145 m, širina 28 m, a smjer pružanja od krme prema pramcu (*bearing kut*) iznosi 79,4°.

Također je izrađen 3D model olupine s pomoću tehnike fotogrametrije, koja je uključila 4350 fotografija napravljenih s pomoću nekoliko kamera. Uzimajući u obzir to da je nekoliko ronioca fotografiralo olupinu, da je upotrebljavano nekoliko različitih modela fotoaparata i da se fotografije na pojedinim mjestima nedovoljno preklapaju, neki detalji poput kormila i vijaka nisu jasni, dok su pojedini dijelovi prikazani iznimno detaljno. Dobiveni će modeli svakako poslužiti za uspješniji nadzor neminovnog propadanja same olupine (posebno krmenog dijela) u budućnosti. Potrebno je naglasiti i da su, zahvaljujući ovogodišnjoj dokumentaciji olupine i okolnog područja *side-scan* sonarom, dobivene preciznije lokacije preostalih pokretnih nalaza koji su pali iz olupine. Na temelju tih lokacija, tijekom budućih će kampanja biti moguće organizirati vađenje preostalih pokretnih nalaza na puno sigurniji način, odnosno ronioci će se moći ciljano uputiti na konkretnu lokaciju kako bi izvadili pojedine predmete. Do sada su takve ekspedicije pregleda područja oko olupine zbog same dubine i tamnog okruženja bile iznimno opasne i nisu se provodile.

Literatura

Mandić, Orlić 2001 D. Mandić, M. Orlić, Zaštićeni podmorski lokalitet - S.M.S. Szent István – austrougarski bojni brod klase Tegetthoff, Pula, 2001.

Miholjek 2019 I. Miholjek, Podmorje Premude – brod SMS Szent Istvan, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Vasilijević, Kapetanović 2019 A. Vasilijević, N. Kapetanović, Izvješće o rezultatima prikupljenim površinskim i podvodnim robotskim sustavima na lokalitetu: Otok Premuda olupina ratnog broda Szent István, Laboratorij za

podvodne sustave i tehnologije – LAPOST, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Igor Miholjek

Summary

In June 2019, a rescue underwater archaeological excavation was conducted on the wreck of the battleship "S.M.S. Szent István." The ship was built in 1914 and joined the naval fleet of the Austro-Hungarian Empire in 1915. It sank on 9 June 1918 after being hit by two torpedoes from the Italian torpedo boat MAS 15. The goal of this year's research was to document the newly observed damage on the ship's hull noticed in 2018, extract easily accessible movable artefacts, and provide comprehensive documentation of the current state of the shipwreck. The new damage allowed for relatively straightforward access to the stern part of the wreck and the creation of photo and video documentation not previously possible on this ship. Numerous movable artefacts visible from the outside were recorded, and several artefacts were recovered. For the first time this year, modern seabed scanning methods were used to document the shipwreck's condition. It is important to note that, thanks to this year's documentation of the wreckage and the surrounding area using *side-scan* sonar, more precise locations of the remaining movable finds that fell from the wreck were obtained. This will enable safer access to the artefacts and their retrieval in the future.

Redni broj: 376
Lokalitet: Otok Silba – Južni greben
Naselje: Silba (otok Silba)
Grad/općina: Zadar
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

U lipnju 2019. arheološki je istražen postsrednjovjekovni brodolom na Južnom grebenu kraj otoka Silbe. U istraživanjima su, osim voditelja istraživanja, kustosa Arheološkog muzeja Zadar Dine Tarasa, sudjelovali i kustos Arheološkog muzeja Zadar Mario Radaljac (zamjenik voditelja istraživanja), kustosica Dušanka Romanović, pripravnica kustosica Arheološkog muzeja Zadar Ines Šelendić i vanjski suradnik Vladan Strigo. Financijska sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Mrežište je postavljeno na mjestu gdje je 2009. krajem istraživanja otkrivena veća količina keramičkih nalaza, uz skupinu sidara. Izrađen je 3D model i fotogrametrijska snimka cijelog lokaliteta u početnoj situaciji. Sidra i topovi označeni su novim oznakama: S1 – S3 za sidra, T1 – T8 za topove. Nakon označavanja topova, obje su skupine bolje proučene te je primijećeno da skupine topova sadržavaju i dodatne neidentificirane inkrustacije, moguće dijelove brodske konstrukcije.
Prilikom površinskog pregleda cijelog područja nađeni su nevezani fragmenti keramičkih posuda. Iskopavanje je započelo u kvadrantu D1, na mjestu koje je određeno kao najperspektivnije, iz kojeg je 2009. izvađen veći dio keramičkih ulomaka i cijelih posuda. Za vrijeme istraživanja pregledano je i područje sjevernije od lokaliteta do dubine od 40 m u širini lokaliteta te je utvrđeno da na površini nema vidljivog arheološkog materijala. Većina arheološkog

Fotogrametrijska snimka početne situacije na lokalitetu (priredio: D. Taras)

Kameni mortarij (foto: D. Taras)

materijala iskopana je u kvadrantu D1, s pojedinačnim nalazima u kvadrantima D2, D0 i E0. Nalazi školjaka i kremena također pripadaju istom području. Keramički materijal izvađen iz mora većinom je dobro sačuvan (cjeloviti primjerci), bez inkrustacija, u nekoliko oblika: tanjuri, zdjele i zdjelice, vrčevi i jedna amfora bez ručki sa zaobljenim dnom. Od staklenih je nalaza iskopan primjerak manje čaše – vjerojatno svjetiljka ili dio svjetiljke. Od kamenih nalaza iskopan je također samo jedan primjerak – mortarij manjih dimenzija, s četirima rebrima. Metalne su inkrustacije izvađene, fotografirane, pa vraćene sa signaturama u vrećama u kvadrant iz kojeg su iskopane. Preliminarna analiza ukrasa i oblika keramičkog materijala upućuje na luksuznu robu provenijencije i datacije kakva je određena 2009. godine (venecijanska i ligurska keramika iz prve polovine 17. st.).

Dino Taras

Summary

In June 2019, underwater archaeological excavations were conducted on a post-medieval shipwreck at Južni Greben near the island of Silba. Preliminary analysis of the ornaments and forms of the ceramic materials indicates Venetian and Ligurian ceramics from the first half of the 17th century.

Redni broj: 377
Lokalitet: Otok Ugljan – tvrđava sv. Mihovila
Naselje: Preko
Grad/općina: Preko (otok Ugljan)
Pravni status: Z-1564
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 3. do 20. srpnja te od 2. do 9. rujna 2019. tvrtka Arheolog d.o.o. iz Ugljana sondažno je arheološki istražila tvrđavu sv. Mihovila na otoku Ugljanu, na k.č. 1639, k.o. Poljana. Arheološka istraživanja bila su dio rekonstrukcije i revitalizacije tvrđave sv. Mihovila. Istražena je jedna sonda (A) na jugoistočnom dijelu tvrđave, s ciljem registriranja i dokumentiranja novovjekovnih i srednjovjekovnih arheoloških slojeva i cjelina unutar njih te pronalaska srednjovjekovne hodne površine uz nekadašnji glavni ulaz tvrđave, koji je danas zazidan. Voditelj istraživanja bio je Domagoj Maurin, dipl. arheo., a stručnu ekipu činili su Sanja Gospodinović, dipl. arheo., Damir Martinov, dipl. arheo., Nikola Malnar, dipl. arheo., te studenti arheologije Pio Domines Peter, Dominik Kelava, Dino Kursan i Ivo Krilić. Financijska sredstva za arheološke radove i konzervaciju nalaza osigurali su Ministarstvo kulture i Općina Preko.

Brdo sv. Mihovila nalazi se na otoku Ugljanu, iznad naselja Preko i Poljana, oko 600 m od vanjske obale otoka. Budući da se nalazi na 263 m visine, drugo je po visini na otoku Ugljanu. Ime je dobilo po crkvi sv. Mihovila, koja je ondje sagrađena krajem 10. st., a potom se krajem 11. st. gradi i istoimeni benediktinski samostan, koji je djelovao sve do kraja 14. st. Također, brdo ima vrlo važan strateški položaj

Istočni dio pročeljnog zida kapetanove kuće sa sačuvanim donjim dijelom otvora za vrata

jer kontrolira velik dio zadarskog akvatorija i kopnenog zaleđa. Zbog toga početkom 13. st., nakon što su Mlečani i križari razorili Zadar, Mlečani na tome mjestu grade moćnu tvrđavu sv. Mihovila, kako bi kontrolirali grad, spriječili njegovu obnovu te zaštitili svoje brodove i trgovačke puteve na Jadranu od napada stanovnika Zadra. Tvrđava se prvi put spominje kao *castrum S. Michaelis de monte* 1345. godine, prilikom mletačke opsade Zadra. Tijekom Drugog svjetskog rata tvrđava je znatno oštećena, a crkva je porušena gotovo do temelja. Također, tvrđava je pretrpjela znatna oštećenja i za vrijeme Domovinskog rata kao meta zbog postavljene radiotelevizijske antene.
Istražena je sonda površine 61 m² uz jugoistočni perimetralni zid, između glavnog ulaza u tvrđavu i novih vrata probijenih u prvoj polovici 20. st. za vrijeme talijanske uprave u Dalmaciji. Tijekom predmetnog istraživanja definirano je 36 stratigrafskih jedinica (struktura i slojeva) koji većinom pripadaju kasnosrednjovjekovnom ili novovjekovnom periodu te nekoliko struktura nastalih tijekom 20. st., također povezanih s vojnom prisutnošću.
Prilikom istraživanja pronađen je istočni dio kapetanove kuće s vratima širine 1,10 m, koja su gledala prema glavnom ulazu u tvrđavu. Kuća se pružala uz jugoistočni perimetralni zid tvrđave, a završavala je kod stubišta kojim se uspinjalo na njezin južni perimetralni zid. Tragove te kapetanove kuće nasuprot glavnom ulazu tvrđave već je prije uočio I. Petricioli i pretpostavio da se radi o jednokatnici koja se naslanjala na zid recinkta. Međutim, na temelju rupa za drvene grede u jugoistočnom zidu tvrđave koje su nosile horizontalnu stropnu konstrukciju i kamenih konzola koje su nosile jednoslivan krov, može se zaključiti da je riječ o prizemnici visine 2,5 m od žbukane podnice do strehe krova. Također, nagib krova može se vidjeti po tragu žbuke sačuvane na jugoistočnom obrambenom zidu tvrđave. Gradnja kapetanove kuće spominje se u ugovoru od 26. travnja 1400. godine. Tim su ugovorom plemići Krše Rajnerijev Varikaša, Blaž Soppe i Ivan pok. Dominika Nassis, „časni rektori grada Zadra", te Magiol Fanfogna i Toma Petrica, opunomoćenici komune, obvezali graditelja Nikolu Arbusanića ili Arbusjanića da u tvrđavi sv. Mihovila sagradi dvije kuće od kamena za dva kapetana, pokrivene crijepovima, a u njima dvije sobe i dva kamina. Jedna je kuća trebala biti građena točno nasuprot glavnog ulaza, a druga kod peći sa sjeverozapadne strane tvrđave.

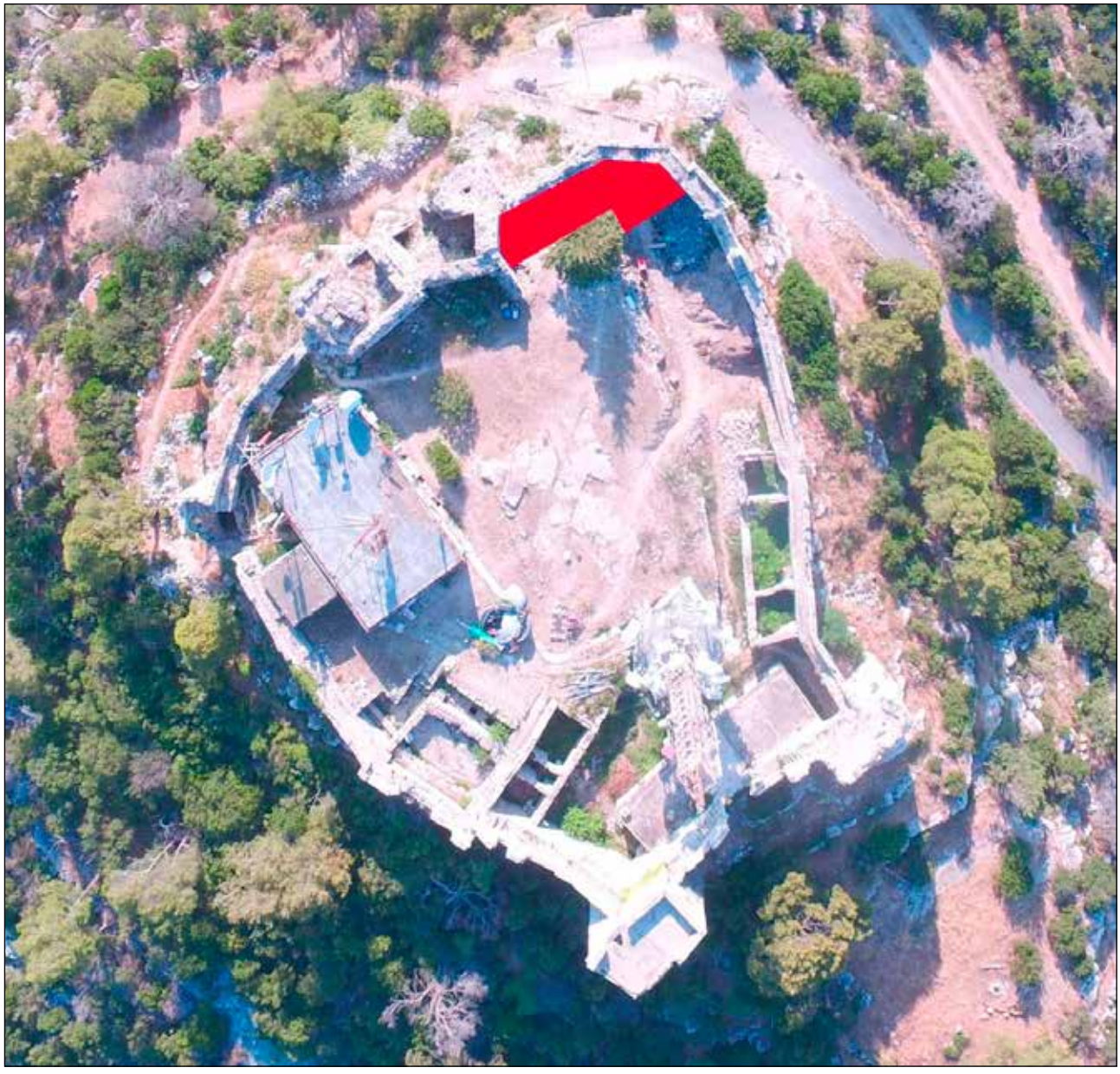

Položaj arheološke sonde uz jugoistočni zid tvrđave

Ostaci žbukane podnice uz južni obrambeni zid tvrđave

Priklesana matična stijena na izvornom ulazu u tvrđavu

U unutrašnjosti kapetanove kuće pronađeni su ostaci višeslojne žbukane podnice, i to uz jugoistočni zid tvrđave, ujedno i začelni zid kuće, te uz njen pročelni zid lijevo od vrata. Podnica je salivena od nekoliko slojeva žbuke na šljunčanoj podlozi tik iznad temeljne stope pročelnog zida. Orginalan prag vrata bio je podignut desetak centimetara iznad žbukane podnice, odnosno temeljne stope zida. Međutim, naknadno je povišen, također za desetak centimetara, zbog podizanja razine poda te je u tom periodu sloj sivosmeđe pjeskovite zemlje miješane sitnim šljunkom služio kao hodna površina.

Glavna vrata kaštela, koja su danas zazidana, smještena su na sjeveroistočnom dijelu tvrđave između donžona i istočne kule. Položena su tako da glavnu komunikaciju usmjeravaju južno od crkve, paralelno s južnim zidom tvrđave prema zapadnim vratima (koja su danas također zazidana). Pronađeno je srednjovjekovno kameno popločanje, odnosno djelomično priklesana matična stijena nadopunjena grubo obrađenim kamenim pločama točno ispod lučnog otvora glavnih vrata. Trapezastog je oblika jer prati ulazni otvor u zidu tvrđave. U sjevernom je kutu uklesan manji kvadratni otvor (0,40x0,30x0,25 m), koji je vjerojatno služio kao dio mehanizma za otvaranje vrata ili kao dio sustava za odvodnju oborinskih voda.

Od struktura koje su nastale u 20. st. mogu se izdvojiti nova vrata i grudobran, podignut uz istočni obrambeni zid tvrđave. Nova, tj. treća vrata tvrđave, koja su danas jedina u funkciji, vjerojatno su probijena u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, zbog toga što je trošni donžon ugrožavao siguran prolazak kroz glavna vrata. O tome svjedoče crteži zadarskog slikara F. Salghetti-Driolija iz sredine 19. st., na kojima vrata nisu nacrtana, dok se vide na zračnoj fotografiji iz 1941. godine. Zajedno s vratima salivene su betonske stube (SJ 15), koje flankiraju dva tanja zida građena od kamenja povezanog cementom. Grudobran ima nepravilan pravokutan oblik, a tvore ga tri zidića sazidana grubo obrađenog većeg kamenja preuzetog s građevina unutar tvrđave ili sa samog obrambenog zida koje je povezano cementom. Pristupalo mu se dvjema stubama sa sjeverne strane.

Literatura

Gusar 2010 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, Doktorski rad, Zadar, 2010.

Klajić, Petricioli 1976 N. Klajić, I. Petricioli, Zadar u Srednjem vijeku do 1409., Zadar, 1976.

Marasović, Vidović 2019 K. Marasović, R. Vidović, Prostorni razvoj kaštela sv. Mihovila na otoku Ugljanu, Građevinar, 71-1, Zagreb, 2019: 33 – 43.

Petricioli 1987 I. Petricioli, Tri srednjovjekovna dokumenta o radovima u kaštelu Sv. Mihovila na Ugljanu, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 26, 13, Zadar, 1987: 156 – 177.

Sorić 2012 S. Sorić, Kaštel Sv. Mihovila na otoku Ugljanu, Ars Adriatica, 2, Zadar, 2012: 85 – 96.

Suić 1960 M. Suić, Arheološka istraživanja u Mulinama na otoku Ugljanu, Ljetopis JAZU, 64, Zagreb, 1960: 230 – 249.

Domagoj Maurin

Summary

In 2019, archaeological trenching was carried out at the Fortress of St. Michael on the island of Ugljan. The research provided insights into events that occurred in the southeastern part of the fortress from the beginning of the 15th century to the 21st century. In the early 15th century, according to preserved documents, nobles from Zadar contracted the renovation of the fortress' main tower (keep) and the construction of two houses for captains and twelve small houses for the crew. The renovated and newly equipped fortress welcomed the establishment of Venetian rule in 1409 after King Ladislaus of Naples sold his rights to Dalmatia to the Republic of Venice. From that moment, the fortress began a gradual decline as the need for its maintenance diminished during times of peace. Over the next 400 years, the fortress mainly served the Venetian authorities as an outpost with occasional military personnel, retaining such a function until the end of the 20th century. Throughout this period, the captain's house turned into ruins. The neglect and dilapidation of the fortress during the 20th century led to the installation of new doors on the southeast side.

Redni broj: 378
Lokalitet: Otok Vrgada
Naselje: Vrgada
Grad/općina: Pakoštane
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Godine 2019., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Zadru terenski je istražila područje otoka Vrgade. Voditeljica terenskog pregleda bila je dr. sc. Martina Dubolnić Glavan, znanstvena suradnica. U istraživanjima su sudjelovali doc. dr. sc. Igor Kulenović i Nikolina Krpina, prof. Istraživanja su preliminarnog karaktera. Cilj istraživanja bio je uvid u stanje sačuvanosti materijalne kulturne baštine otočne mikrocjeline te pronalazak i dokumentacija novih i poznatih nalazišta i nalaza.

Vrgada je manji otok koji čini zaseban otočni mikrosustav na najjužnijem dijelu unutrašnjeg niza zadarske skupine sjevernodalmatinskih otoka. Površinom od 2,31 km² spada među najmanje naseljene hrvatske otoke. U sastavu katastarske općine Vrgada nalazi se 15 otočića i grebena: Kozina, Kamenčić od Kozine, Artina, Obun, Šipnata, Rakita, Garmski Kamenčić, Obrovanj, Školjić Veliki, Školjić Mali, Oblik, Murvenjak, Gira, Lončarić i Vrtlić, ukupne površine 3,67 km². Otok je brdovit (najviši je vrh Kutinjak 113 m) i gotovo u potpunosti prekriven vegetacijom. Reljefom otoka dominiraju dva vapnenačka grebena, između kojih je udolina Kutine s plodnim zemljištem na koji se nastavlja plitka uvala Sv. Andrija. Spomenuta zaravan dolomitne je osnove te je ondje koncentrirana podzemna hidrologija, o čemu svjedoče ostaci brojnih seoskih zdenaca i bunara (toponimi Voda, Pod Vodu). Upravo širi prostor uz plodne obradive površine na padinama brda Gradine i Sudujma,

Položaj Gradina iz zraka, pogled sa zapada (foto: I. Kulenović)

Luka, epigrafski spomenik uzidan u kamenu kuću u dnu Luke (br. 3) (foto: M. Dubolnić Glavan)

Uvala Luka, tri spojena ulomka epigrafskog spomenika – nadvratnika (br. 2) iz kuće u Luci (br. 1) (foto: M. Dubolnić Glavan)

oko uvala Luka i Sv. Andrija, pokazuje tragove uporabe i naseljavanja tijekom mlađih perioda prapovijesti (brončano doba?, željezno doba) i antike, a u blizini je smješteno i Selo – danas jedino naselje na otoku.

Terenski pregled proveden je ciljano na određenim područjima: uvala Luka i Selo, brda Gradina i Sudujam, zaravan Kutine te uvale Pržine i Vala od Kranjeg, na temelju rezultata pripremnih istraživanja, ponajprije studije literature i arhivskih izvora. Pripremna istraživanja obuhvatila su i studiju topografskih, zračnih i katastarskih podloga istraživanog područja. Također su upotrebljavani i rezultati arhivskih istraživanja, provedeni u arhivi Luke Jelića u Arheološkom muzeju u Splitu te fototeci i arhivi Konzervatorskog odjela u Zadru. Uvidom u arhivsku građu dobiveni su podaci koji su upotrebljavani za usmjeravanje istraživanja. Prakticirana je i metoda intervjua, odnosno razgovora s lokalnim

Gradina, arhitektura sjeverne kule kasnoantičke utvrde (foto: M. Dubolnić Glavan)

stanovništvom, pri čemu su dragocjenu pomoć pružili mještani Eriden Livić, Svemir Banov i Paulo Novosel.

Terenska dokumentacija podrazumijevala je vođenje terenskog dnevnika, uzimanje koordinata i prostornog definiranja pružanja pojedinih struktura i uočenih pokretnih nalaza (GPS pozicije, tragovi i poligoni) GPS uređajima (Garmin, Vista). Sve zabilježene strukture fotografski su dokumentirane i snimljene dronom iz zraka. Računalna obrada terenske dokumentacije sastojala se od obrade prikupljenih prostornih podataka, terenske fotodokumentacije i zračnih snimki.

Vrgada je relativno malen otok sa znatnom koncentracijom kulturnih ostataka, koji upućuju na suživot čovjeka i njegova okoliša tijekom proteklih povijesnih perioda. Prilikom istraživanja dokumentirano je devet nalazišta i nalaza materijalne kulture.

Br. 1. Naziv lokaliteta/uži toponim: Luka

Vrsta lokaliteta/interpretacija: kuća vrgadinskih knezova, epigrafski spomenik.

Način vidljivosti/opis: pokretni nalazi materijalne kulture (epigrafski spomenik, arhitektonski ulomci).

Uz obalu u Luci, u dvorištu ispred novosagrađene zgrade na kat dokumentiran je ulomak masivne kamene grede s natpisom te veći broj kamenih arhitektonskih ulomaka.

Donedavno se na tome mjestu nalazila kamena kuća na kat s boloturom i svodom ispod boloture, vjerojatno iz 17. st., koja je nekoć pripadala vrgadinskoj vlasteli (Klokočići i Damjanići). Novi su je vlasnici prije petnaestak godina dali srušiti, a na njezinu je mjestu nastala novogradnja.
Greda s natpisom u staroj kući bila je u funkciji nadvratnika. Prilikom radova nadvratnik je izvađen, a tom prilikom raspuknuo se na tri dijela. Kameni ulomak s latinskim natpisom na hrvatskom jeziku čini jedan od triju ulomaka koji se spajaju (druga dva ulomka odbačena su u blizini – br. 2). Na središnjem dijelu natpisnog polja nalazi se reljefno izveden vijenac, unutar kojeg je prikazana ptica. Grb knezova Damjanića Vrgadinskih među ostalim sadrži i prikaz ptice pupavca koji stoji na trupcu, pa se spomenik može povezati s tom velikaškom obitelji. Spomenuta kuća knezova Damiani u kojoj je pronađen spomenik, imala je povijesnu važnost te ju je na vrijeme trebalo zaštititi kao kulturno dobro.

Br. 2. Naziv lokaliteta/uži toponim: Luka
Vrsta lokaliteta/interpretacija: dva kamena ulomka istog epigrafskog spomenika.
Način vidljivosti/opis: pokretni nalazi materijalne kulture (ulomci kamenog natpisa).
Sa zapadne strane uz put u dnu Luke nalazi se gomila građevnog otpada, na kojoj su pronađena dva ulomka epigrafskog karaktera koji se spajaju. Ulomci se također spajaju s elementom dokumentiranim u dvorištu kuće u Luci te zajednički čine cjelovitu gredu s natpisom i reljefnim prikazom ptice po sredini, koji označava pripadnost knezovima Damjani. Spomenuti ulomci očito potječu iz uništene kuće Jurišić (bivša Damjani) u Luci (br. 1).

Br. 3. Naziv lokaliteta/uži toponim: Luka
Vrsta lokaliteta/interpretacija: epigrafski spomenik uzidan u kamenu kuću.
Način vidljivosti/opis: ostaci tradicijske arhitekture, epigrafski spomenik.
U dnu uvale Luka nalazi se kamena kuća na kat, s manjom prizemnom dogradnjom na južnoj strani. S lijeve strane južnog ulaza, na visini od oko 1 m od tla dokumentiran je uzidan kameni blok s plitkim natpisom u trima redovima. Slova su loše sačuvana te natpis nije čitljiv, no moguće je da je riječ o latinskom natpisu.

Br. 4. Naziv lokaliteta/uži toponim: Gradina
Vrsta lokaliteta/interpretacija: višeslojno nalazište s tragovima uporabe na vršnom dijelu i istočnim, južnim i zapadnim obroncima, ostaci kasnoantičke utvrde na vršnom dijelu.
Način vidljivosti/opis: ostaci suhozidne arhitekture, arhitektura rađena žbukom, kulturni slojevi, pokretni nalazi materijalne kulture.
Na vršnom dijelu brda Gradina (62 m n. v.), na potezu od sjeverozapada prema jugoistoku dokumentirani su ostaci utvrde branjene zidom nepravilnog polukružnog oblika. S vanjske strane zid raščlanjuje pet istaknutih kvadratnih kula, građenih od kamenih blokova megalitskih dimenzija (veličine i preko 1,5 m). Unutrašnjost utvrde zarasla je u gustu vegetaciju te je površina vrlo loše vidljiva. Ubicirani su ostaci arhitekture nekoliko prostorija rađenih od obrađenog kamenja povezanog žbukom i više ulomaka raznovrsne keramike, pretežno antičke. Ostaci utvrde datiraju se okvirno u 6. st.
Sjevernim, zapadnim i južnim obroncima Gradine dominiraju duge terase podzidane u suhozidu koje su u 19. i 20. st. upotrebljavane za poljoprivredu. Na terasama i podzidima uočena je znatna količina ulomaka grubog keramičkog posuđa, vjerojatno iz željeznog doba, zatim rimskog keramičkog crijepa, kuhinjske keramike i amfora datiranih u ranu i kasnu antiku. Zabilježeni ostaci materijalne kulture na širem prostoru mogu se datirati u željezno doba, antiku, srednji vijek i novi vijek te moderno doba, do sredine 20. st. Za donošenje zaključaka o vremenu nastanka i namjeni spomenutih građevina na Gradini te kontinuitetu njezine uporabe, potrebna su geofizička i arheološka istraživanja.

Br. 5. Naziv lokaliteta/uži toponim: Sv. Andrija, Pocrikva
Vrsta lokaliteta/interpretacija: sakralni objekt/crkva i groblje.
Način vidljivosti/opis: arhitektura sakralne građevine, istraživana, recentno obnovljena, nepokretno pojedinačno kulturno dobro (Z-1231).
Crkva sv. Andrije nalazi se u podnožju Gradine. Do 1696. bila je župna crkva Vrgade. Danas je u upotrebi kao grobna kapela, a oko nje nalazi se grobni areal. Prilikom njezine obnove 1980. pronađeni su arhitektonski elementi koji se datiraju u ranokršćanski period te ulomak grede arhitrava iz 9. st. Nastanak crkve datira se okvirno u sredinu 6. st. i vjerojatno koincidira s nastankom obližnje utvrde na Gradini. Ostaci materijalne kulture pronađeni na vrhu i obroncima Gradine i u njezinu podnožju upućuju na zaključak o postojanju rimskog naselja, u okviru kojeg se tijekom kasne antike gradi i prvi kršćanski sakralni objekt na otoku.

Br. 6. Naziv lokaliteta/uži toponim: Pocrikva, Vala sv. Andrije, Kvasilo, Plandišće
Vrsta lokaliteta/interpretacija: podmorski lokalitet, ostaci arhitekture solane?
Način vidljivosti/opis: ostaci suhozidne arhitekture pod morem.
U dnu uvale Sv. Andrije (Kvasilo, Plandišće) na maloj dubini od 0,5 do 1,5 m pod morem vidljivi su ostaci cca 230 m dugog suhozida položenog u smjeru istok-zapad, koji pregrađuje gotovo čitavu uvalu. Ostaci suhozida nešto su bolje sačuvani na istočnoj polovini uvale. U blizini je uočeno još

Nalazi ulomaka rimske keramike na vršnom dijelu Gradine (br. 4) (foto: M. Dubolnić Glavan)

nekoliko sličnih, kraćih nasipa, koji za vrijeme oseke ostanu na suhom. Ostaci suhozidne arhitekture vjerojatno su pripadali instalacijama nekadašnjih solana, možda iz rimskog perioda, sudeći prema ostacima zabilježenima na predjelu Kutine (br. 7). Povijesni izvori spominju srednjovjekovnu proizvodnju soli na otoku, pa bi se ti ostaci možda mogli povezati i s tim navodima.

Br. 7. Naziv lokaliteta/uži toponim: Kutine, Lučine, Velevrtli, Podvode – Podubače
Vrsta lokaliteta/interpretacija: ostaci rimskog naselja, kameni bunari.
Način vidljivosti/opis: uništeni ostaci rimske arhitekture, arhitektura starih bunara, kulturni slojevi, pokretni nalazi materijalne kulture.
Prilikom površinskog pregleda predjela Kutine između uvala sv. Andrije i Luka, na parcelama zasađenima maslinama uočeno je više ulomaka rimskodobne keramike. Prema podacima iz literature, godine 2009. u dnu uvale sv. Andrije također su pronađeni ostaci keramičkog posuđa, koji bi upućivali na naseljavanje položaja i tijekom rimskog perioda te srednjeg vijeka. Tu pretpostavku osnažuju i podaci dobiveni u razgovoru s mještanima, o prijašnjim slučajnim nalazima arhitekture građevina te kulturnih slojeva s rimskom keramikom, gareži i kostima, zabilježeni na položajima Lučine, Velevrtli, Podvode – Podubače s južne-jugoistočne strane uvale sv. Andrije. Na tom se prostoru i danas nalaze brojni bunari, pa se može pretpostaviti da je tijekom antike ondje nastalo jedno ili više manjih rimskih gospodarskih imanja.

Br. 8. Naziv lokaliteta/uži toponim: Kontov palac, crkva sv. Marije, Selo
Vrsta lokaliteta/interpretacija: stambeno-gospodarski kompleks Klokočević Damjani, epigrafski spomenik s glagoljskim natpisom.
Način vidljivosti/opis: ostaci arhitekture kompleksa s pripadajućom kapelicom.
Reprezentativan kompleks građen u baroknom stilu, koji mještani nazivaju Kontov palac, nalazi se u Selu na južnim obroncima Sudujma. Objekt je longitudinalnog oblika, kraćim stranama orijentiran u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Sastoji se od više dijelova: glavne zgrade, dvorišta, vrta i kapelice, okruženih masivnim zidom s glavnim ulazom na sjeveroistočnoj strani. Glavna je zgrada katnica većih dimenzija. S unutrašnje strane pročelja glavne zgrade uzidan je epigrafski spomenik – kameni blok s glagoljskim natpisom iz 1707. godine. Kompleks su sagradili knezovi Klokočići prije

Pogled iz zraka na ostatke suhozidne arhitekture u podmorju uvale sv. Andrije (br. 6)

Pogled iz zraka na ostatke kompleksa Klokočević-Damijani (Kontov Palac) (br. 8)

Pogled s Gradine na predio Kutine s označenim položajem nalaza rimskih ostataka (br. 7). (foto: M. Dubolnić Glavan)

Sudujam, pogled iz zraka na crkvu sv. Trojstva i širu okolicu (br. 9) (foto: I. Kulenović)

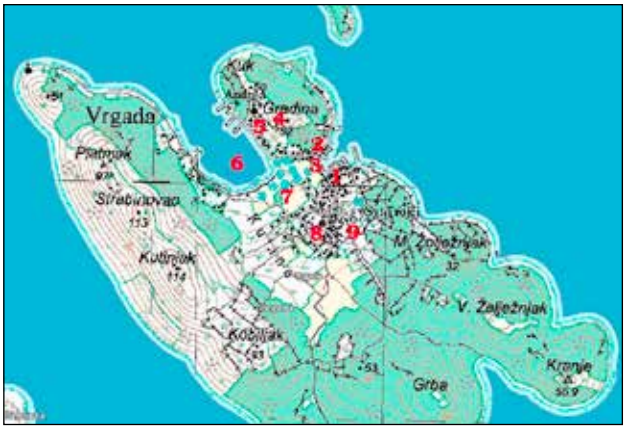

Vrgada, položaj dokumentiranih nalazišta i nalaza

1673. godine. Nakon smrti posljednjih Klokočića, posjed je dobila velikaška obitelj Damjani. Iako je riječ o jednom od najreprezentativnijih spomenika baroknoga graditeljstva na zadarskim otocima, ruševine reprezentativnog kompleksa danas su u lošem stanju, a među lokalnim stanovništvom upotrebljavane su kao kamenolom.

Br. 9. Naziv lokaliteta/uži toponim: Sudujam, crkva Sv. Trojstva
Vrsta lokaliteta/interpretacija: crkva i ostaci na širem području.
Način vidljivosti/opis: arhitektura sakralne građevine, arheološki ostaci na širem području.
Crkva Sv. Trojstva potječe iz druge polovine 17. st. Jednobrodna je građevina longitudinalnog oblika, koja završava apsidom na istoku. Opseg apside veći je od polukruga, zbog čega se smatra da je crkva nadograđena na stariju građevinu centralnog oblika, koja je iskorištena za svetište. Prilikom terenskih istraživanja zabilježeni su navodi mještana o nalazima arhitekture zidova neposredno uz apsidu crkve s istočne strane te ljudskih kosturnih ostataka prilikom gradnji temelja za kuće na predjelu Gonika na južnim obroncima Sudujma. Na tom je području prilikom građevinskih radova 2005. pronađen jedan grob s kosturnim ostacima pokojnika, koji su zaštitno istražili djelatnici Arheološkog muzeja u Zadru. U drugoj polovini 19. st. u blizini crkve pronađeni su ulomci rimskih žara te raznovrsnog rimskog posuđa. Prema navedenim podacima, na vršnom dijelu brda Sudujma u okolici crkve Sv. Trojstva mogu se očekivati arheološki ostaci iz rimskog i srednjovjekovnog perioda.

Treba spomenuti još neke građevine na otoku koje nisu dokumentirane prilikom terenskih istraživanja, a imaju povijesnu vrijednost, poput zgrade stare župne kuće te stare škole i seoske gusterne. Tu je i veći broj očuvanih kamenih obiteljskih kuća na prostoru Sela i uz obalu Luke te ostaci brojnih suhozida, pristana – *mulova*, bunara i dr., koji kao važni primjeri tradicijske arhitekture uvelike pridonose autentičnoj vizuri otoka.

Literatura

AMS Arheološki muzej u Splitu, Arhiv Luke Jelića, XII/1, Sjeverna Dalmacija, Zadarski otoci

Batović 1973 Š. Batović, Prapovijesni ostaci na zadarskom otočju, Diadora, 6, Zadar, 1973: 5 – 165.

Bognar et al. 1990 A. Bognar, I. Crkvenčić, A. Malić, M. Počakal, J. Riđanović, Geografske značajke i suvremeni procesi na otoku Vrgadi, Geografski glasnik, 52, Zagreb, 1990: 91 – 110.

Bulić 1886 F. Bulić, Prinosak poznavanju starina rimske Liburnije. I. Otoci Liburnije, Bulletino di archeologia e storia Dalmata, IX, Spalato, 1886: 19 – 153.

Čače 2009 S. Čače, Najstarija naseljenost otoka Vrgade i prvi spomen njegova imena, Toponimija otoka Vrgade, ur. V. Skračić, Zadar, 2009: 61 – 68.

Domijan 1983 M. Domijan, Crkva sv. Andrije na Vrgadi nakon posljednjih istraživačkih i konzervatorskih radova, SHP, III, 13, Split, 1983: 123 – 138.

Dubolnić Glavan 2019 Maršić M. Dubolnić Glavan, R. Maršić, Krajolici i spomenici zadarskog područja krajem 19. i početkom 20. st. u istraživanjima prof. dr. Luke Jelića, Katalozi i monografije, 37, Arheološki muzej Zadar, Zadar, 2019.

Faričić, Magaš 2009 J. Faričić, D. Magaš, Geografski ambijent oblikovanja i korištenja toponima na otoku Vrgadi, Toponimija otoka Vrgade, ur. V. Skračić, Zadar, 2009: 11 – 59.

Franov-Živković et al. 2019 G. Franov-Živković, M. Dubolnić Glavan, D. Nimac, J. Ćaleta, Vrgada – glagoljaško pučko crkveno pjevanje u zadarskoj nadbiskupiji, Pjevana baština, 12, Zagreb, 2019.

Gunjača 1986 Z. Gunjača, Kasnoantička fortifikacijska arhitektura na istočnojadranskom priobalju i otocima, Obrambeni sistemi u praistoriji i antici na tlu Jugoslavije, Materijali SADJ, 22, ur. P. Medović, Novi Sad, 1986: 124 – 136.

Jurišić 1962 B. Jurišić, Glagoljski spomenici otoka Vrgade, Rad JAZU, knj. 327, Zagreb, 1962: 85 – 184.

MK Zadar Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Fototeka i Arhiv Konzervatorskog odjela Zadar

Sorić 2009 S. Sorić, Spomenici povijesnog graditeljstva na otoku Vrgadi, Toponimija otoka Vrgade, ur. V. Skračić, Zadar, 2009: 69 – 78.

dr. sc. Martina Dubolnić Glavan

Summary

In 2019, field surveys were conducted in the area of the island of Vrgada. Vrgada is a rather small island covering an area of 2.31 km², forming a distinct island microsystem at the southernmost part of the inner archipelago of the Zadar group of islands in Northern Dalmatia. The goal of the research was to gain insight into the preservation status of the material cultural heritage of the island microcosm and to discover and document new and known archaeological sites, including historical architectural sites. A field survey was carried out in targeted areas, including the coves of Luka and Selo, the hills of Gradina and Sudujam, the plateau of Kutine, and the coves of Pržine and Vala od Kranjeg. The original island landscape is still relatively well-preserved and represents a valuable resource that should be explored and protected.

Redni broj: 379
Lokalitet: Pag – Franjevački samostan u starom Pagu
Naselje: Pag
Grad/općina: Pag (otok Pag)
Pravni status: Z-163
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 21. do 31. srpnja 2019. tvrtka Kaducej d.o.o. arheološki je nadzirala iskopavanje šest geomehaničkih sondi unutar ostataka franjevačkog samostana, na k.č. 11670 i 11671, k.o. Pag.

Franjevački samostan građen je uz crkvu svete Marije u Starom gradu Pagu, sredstvima paškog vlastelina Jurja Diškovića, u razdoblju od 1585. do 1589. godine. Samostan je trajno napušten u srpnju 1899. godine. U 20. stoljeću provedeno je više zahvata, kojima je trajno promijenjena slika terena (Krštulović 2005: 157, 158).
Prilikom nadzora u srpnju 2019., slojevi su nasipa uklanjani, s tim da su prethodno dokumentirani. Iskop je zaustavljen na mjestima na kojima, zbog male iskopne površine, nije bilo moguće utvrditi je li riječ o nasipanom sloju ili arheološkoj strukturi u primarnoj poziciji.
Geomehanička sonda 1 iskopana je uz ulazna vrata samostanskog kompleksa. Omeđena je vanjskim zidom samostana na sjeverozapadu, kamenom ogradom klaustra na jugoistoku te zidom koji omeđuje prolaz između klaustra i crkve na sjeveroistoku (sondažna jama SJ-1). Iskopna površina sonde 1 bila je u obliku slova L. Dužina dužeg, sjeveroistočnog kraka iznosila je 2 m, a širina 70 cm. Dužina kraćeg, jugoistočnog kraka iznosila je 1,70 m, a širina 80 cm. Krajnja dubina iskopa bila je nejednaka, od 0,30 do 0,90 m, a ovisila je o dubini struktura otkrivenih unutar iskopnog prostora. Vrh sonde 1 bio je prekriven nasipom šljunka, debljine cca 5-10 cm. Ispod tog nasipa bio je sloj svjetlosmeđe zemlje, pomiješan sa šljunkom i ulomcima kamenja, debljine 30 – 40 cm te mjestimičnim nalazima razbacanih kostiju. U dužem, sjeverozapadnom kraku sonde, nađeno je nekoliko kamenih struktura. Pronađen je temelj vanjskog zida samostana, na dubini od cca 30 cm ispod današnje hodne površine. Uz njega, na dubini od oko 50 cm ispod današnje hodne površine nađeno je više kamenih ulomaka, mogućih ostataka neke strukture, koji su ostavljeni *in situ*. Na tome mjestu, u gornjem nasipnom sloju pronađena je nešto veća količina razbacanih kostiju. Uz to, u žbuci uz sam zid uočene su „uzidane" kosti. Oko 50 cm jugoistočno od te strukture, na dubini od 40 cm ispod današnje hodne površine nađena je veća kamena ploča, također ostavljena *in situ*. Između prve i druge strukture bila je zemlja, u kojoj su se na dubini od 80 cm pojavile kosti te je ondje iskop zaustavljen. Na prostoru kraćeg, jugoistočnog kraka sonde, nije bilo kamenih struktura. Nakon uklanjanja površinskog sloja šljunka i ondje je prostor bio zapunjen nasipom svjetlosmeđe zemlje sa šljunkom i ulomcima kamenja, debljine 30 – 50 cm. Na prostoru uz ogradu klaustra, 1,70 m jugozapadno od ogradnog zida pojavila se veća količina kostiju, vidljiva u profilu sonde. Izgledno je da je riječ o uništenom grobu, tj. kosturu u sekundarnoj poziciji, no budući da zbog premale iskopne površine to nije bilo moguće sa sigurnošću potvrditi, iskop je zaustavljen. Na ostatku površine kraćeg kraka sonde, ispod nasipa svjetlosmeđe zemlje nalazio se nasip nešto tamnije smeđe zemlje s ulomcima kamenja, bez nalaza. Na tom prostoru iskop je zaustavljen na dubini od 0,90 m. Zbog male iskopne površine, ni jednu od pronađenih struktura (osim temelja vanjskog zida) nije bilo moguće interpretirati. Također, osim kostiju, nije bilo drugih pokretnih arheoloških nalaza koji bi omogućili datiranje. Moguće je da su se i dvije kamene strukture nalazile u sekundarnoj poziciji. Treba uzeti u obzir da je prostor oko crkve niveliran između 1925. i 1935., odnosno teren je snižen (Krštulović 2005: 158). Dakle, današnja hodna površina prolaza između crkve i klaustra, na sjeveroistočnoj strani sonde 1, iskopana je u tom razdoblju. Prilikom zidanja betonskog temelja zida klaustra, vjerojatno je radovima zahvaćena i površina sonde 1. No, kao što je već rečeno, zbog premale iskopne površine nije moguće sa sigurnošću potvrditi je li riječ o strukturama u primarnoj ili sekundarnoj poziciji. Zbog toga su i kamene strukture i potencijalni grobovi, ostavljene *in situ*. Otvaranjem šire površine njihova bi pozicija postala jasnija.
Geomehanička sonda 2 iskopana je u kutu između vanjskog zida samostana koji se pruža u smjeru sjeveroistok-jugozapad i sjeveroistočnog zida zvonika (sondažna jama SJ-2). Iskopna površina bila je u obliku slova L. Jugozapadni krak sonde uz zid zvonika bio je dug 2 m, a širok 1 m. Dužina kraćeg, sjeverozapadnog kraka sonde, uz vanjski zid samostana iznosila je 1,80 m, a širina 90 cm. Krajnja dubina iskopa bila je nejednaka i kretala se od 0,30 do 0,90 m, a ovisila je o dubini kamena živca koji se nalazio na dnu sonde. Na površini sonde bili su naslagani

Sondažna jama 1 – završna situacija (foto: N. Antonić)

veći kameni ulomci, koji su privremeno maknuti. Površina ispod njih bila je prekrivena šljunčanim nasipom, debljine 20 – 30 cm. Ispod tog nasipa bio je kamen živac te je na toj dubini zaustavljen iskop. U sloju nasipa nije bilo nalaza.
Geomehanička sonda 3 iskopana je u prostoriji smještenoj u zapadnom kutu samostanskog kompleksa, omeđenoj vanjskim zidovima samostana u smjeru sjeveroistok-jugoistok i sjeverozapad-jugoistok te pregradnim zidom unutar samostanskog kompleksa koji se pruža u smjeru sjeverozapad-jugoistok (sondažna jama SJ-3). Širina sonde u smjeru sjeverozapad-jugoistok bila je određena zidovima, a iznosila je 2 m. Širina sonde u smjeru sjeveroistok-jugozapad iznosila je 80 cm. Iskopna površina bila je zarasla i prekrivena razbacanim kamenjem i recentnim otpadnim materijalom. Ispod toga, površina je bila prekrivena slojem šljunka, debljine oko 10-20 cm. Ispod šljunka, uz sjeverozapadni vanjski zid samostana nađen je veći kameni pješčenjak, i ondje je iskop zaustavljen. Ostatak sonde bio je zapunjen smeđom zemljom pomiješanom sa šljunkom, debljine cca 40 cm. U tom je sloju nađena manja količina kostiju, razbacanih unutar sloja. Ispod se nalazio sloj svjetlosmeđeg pijeska, koji je iskopan do dubine od cca 40 cm. Ondje je iskop zaustavljen.
Geomehanička sonda 4 bila je smještena u jugozapadnom kutu samostanskog kompleksa, omeđena vanjskim zidovima samostana u smjeru sjeveroistok-jugoistok i sjeverozapad-jugoistok (sondažna jama SJ-4). Prvobitna površina iskopa trebala je biti 1,80x1,80 m. Na vrhu te površine nalazili su se veći komadi kamenja i urušenja, koji su uklonjeni. Oni su prekrili hodnu površinu, opeke na podlozi od vapnene žbuke, vjerojatno iz posljednje faze života u samostanu. Vapnena žbuka bila je postavljena na sloj šute, koji je prekrio cijelu iskopnu površinu. Na sredini iskopnog prostora, cca 5-10 cm ispod sloja šute nalazio se masivan zid, širok 45 cm. Iskop je nastavljen samo na prostoru između novootkrivenog zida i vanjskih zidova samostana, odnosno u samom sjeveroistočnom kutu prostrije. Iskopna površina geomehaničke sonde 4 time je sužena na prostor dug 2 m i širok 1,30 m. Taj je prostor bio ispunjen slojem šute (veći komadi kamena, šljunak, ulomci građevnog materijala, pijesak), debljine cca 160 cm. Pri samom dnu sloja, unutar šute nađen je manji ulomak stakla. Ispod tog nasipa, u sjeverozapadnom kutu sonde nalazile su se temeljnje stope sjeverozapadnog zida samostana. Na ostatku iskopne površine sloj šute prekrio je sloj crvene zemlje, debljine 5 – 10 cm. Ispod sloja crvene zemlje nalazio se sloj kamenja. Bez daljnjeg istraživanja nije bilo moguće utvrditi je li riječ o strukturi napravljenoj ljudskom intervencijom, nasipnom sloju ili možda prirodnoj podlozi. Zbog opasnosti od urušavanja, iskop je zaustavljen na dubini od 1,80 m ispod današnje hodne površine.

Sondažna jama 4 – završna situacija (foto: N. Antonić)

Geomehanička sonda 5 bila je smještena u središnjoj prostoriji sjeveroistočnog krila samostanskog kompleksa. Bila je omeđena unutrašnjim zidovima samostana na sjeverozapadu i jugozapadu (sondažna jama SJ-5). Iskopna površina sonde 5 bila je u obliku slova L. Sjeverozapadni krak sonde, uz sjeverozapadni unutarnji zid, bio je dug 1,50 m, a širok 60 cm. Dužina kraćeg, jugozapadnog kraka sonde, uz jugozapadni unutarnji zid iznosila je 1,40 m, a širina 85 cm. Vrh iskopne površine sonde 5 bio je zarastao te prekriven razbacanim kamenim ulomcima. Ispod njega nalazio se sloj zemlje pomiješane sa sitnim kamenjem. Na dubini od 20 do 30 cm ispod toga sloja, na sjeveroistočnoj strani sonde pronađena je kamena struktura (nevezano kamenje) te je na toj razini iskop zaustavljen. Prostor između kamene strukture i zidova bio je ispunjen žutosmeđom zemljom pomiješanom sa šljunkom i otpadnim građevnim materijalom. Unutar tog sloja pronađena je i veća količina kostiju, razbacanih unutar sloja. Najvjerojatnije se radi o grobovima uništenima naknadnim intervencijama. Taj „kasniji ukop" bio je jasno vidljiv na jugoistočnom profilu sonde. Također, na profilu je vidljiv i tanak sloj tamnosmeđe zemlje (3 – 5 cm). Budući da se radi o vrlo tankom sloju nejednake debljine, i s obzirom na malu iskopnu površinu, nije ga bilo moguće površinski definirati. Za sada je nejasno je li riječ o sloju gorenja na prostoru sonde 5 ili o zemlji prebačenoj s nekog drugog mjesta, pomiješanoj sa šutom. Istraživanje šire površine moglo bi razjasniti tu situaciju (ako se sloj proteže na većem dijelu samostanske prostorije). Na sjeveroistočnom profilu vidljiva je zemlja drugačije konzistencije (svjetlosmeđa zemlja pomiješana sa sitnijim kamenjem), unutar koje su se također nalazile kosti (ispod kamene strukture) te je ondje iskop zaustavljen. Također, na dijelu sonde između kamene strukture i zidova samostana, na dubini od cca 90 cm ispod sloja žutosmeđe zemlje pomiješane sa šljunkom i otpadnim građevnim materijalom uočena je zemlja drugačije konzistencije, slabo graduiran pijesak svjetlosmeđe boje, na vrhu koje se nalazio veći kamen i kosti (uz sjeverozapadni zid). Budući da nije bilo jasno radi li se grobu ili kostima u sekundarnoj poziciji, na dubini od 1,20 m iskop je zaustavljen.

Površina iskopa geomehaničke sonde 6 bila je određena zidom sakristije na sjeveroistoku, vanjskim zidom samostana na jugoistoku te pregradnim zidom smještenim unutar samostanskog kompleksa na jugozapadu (sondažna jama SJ-6). Širina sonde, definirana navedenim zidovima, iznosila je 120 cm, a dužina 160 cm. Na površni su bili poslagani veći obrađeni kameni ulomci, koji su premješteni. Ispod njih, površina je bila prekrivena nasipanim šljunkom debljine desetak centimetara. Nakon uklanjanja šljunka, na sjeveroistočnom kraju sonde uočena je temeljna stopa zida crkve, a na jugozapadnom temeljna stopa unutrašnjeg zida samostana. Na objema stranama iskop je zaustavljen te su temeljne stope ostavljene *in situ*. Time je iskopna površina sonde sužena na prostor u sredini sonde, širine 50 cm. Prostor je bio zapunjen svjetlosmeđom zemljom pomiješanom sa šljunkom i sitnijim ulomcima kamena, na čijem je vrhu nađena žica gromobrana. Ispod tog sloja nalazio se sloj crvene zemlje. Sveukupna dubina iskopa iznosila je 90 cm (najdublje je kopano na sjeverozapadnom rubu sonde, uz vanjski zid). U slojevima nije bilo arheoloških nalaza.

Literatura

Krštulović 2005 J. Krštulović, Zborna crkva Marijina uznesenja i ostatci bivšeg franjevačkog samostana u Starom gradu Pagu, u: Svetište Gospe od starog grada na Pagu Zbornik radova sa znanstveno-stručnog kolkovija održanog u Pagu 13. kolovoza 2005. godine, ur. M. Granić, Zadar, 2005: 157 – 168.

Nikolina Antonić

Summary

In July 2019, archaeological supervision was conducted during the excavation of geomechanical trenches within the remains of the Franciscan monastery in the Old Town of Pag on cadastral parcels 11670 and 11671. Six trenches were excavated. Due to numerous construction interventions in the 20th century that permanently altered the landscape of the former monastery area, the trenches mainly revealed layers of more recent fills. In places where, due to the small excavation area, it was not possible to determine whether there were structures, layers, or graves *in situ*, the excavation was halted, and these structures/layers/potential graves were left for future research.

Redni broj: 380
Lokalitet: Posedarje – uvala Žabokrek – gradina Budim, podmorje
Naselje: Posedarje
Grad/općina: Posedarje
Pravni status: –
Razdoblje: P
Vrsta radova: podvodni pregled

Od 20. studenog do 5. prosinca 2019. trajao je podmorski terenski pregled uvale Žabokrek podno gradine Budim u Posedarju na Novigradskom moru. U pregledu su sudjelovali dr. sc. Mato Ilkić i dr. sc. Mate Parica.

Prapovijesne lučke konstrukcije ispred gradine Budim (foto: L. Bogdanić)

Ostaci konstrukcije od drvenih greda na morskom dnu (foto: M. Parica)

Detaljno su pregledane potopljene konstrukcije u podmorju ispred gradine Budim. Utvrđeni su ostaci istočnog bedema, koji se pružaju ispod morske razine, a nastavljaju se nasipi od amorfnog kamena u kombinaciji s drvenim gredama na dubini između 2 i 2,5 m ispod današnje morske razine. Oni se kreću paralelno s današnjim obalom. Vidljivi su i veći kameni blokovi na mjestu gdje bedem ulazi u more.
Na pojedinim mjestima uz kamenu konstrukciju, na pješčanom dnu prema dubljem moru vidljive su drvene grede, koje formiraju pravilne kvadrate. Jednak raspored greda vidljiv je i prema obali, na nasipu od amorfnog kamena. Vjerojatno je riječ o ostacima prapovijesne obale, koja je građena kombinacijom drvene konstrukcije i kamenog nasipa. Pojedini su dijelovi lokaliteta dokumentirani te je iz masivnih drvenih greda potopljene obale uzet uzorak za radiokarbonsku analizu, a rezultat je pokazao starost drva 371. do 199. (95,4 %) kal. g. pr. Kr. Rezultati radiokarbonske analize kronološki se slažu s većom količinom numizmatičkih nalaza iz 3. i 2. st. pr. Kr. (Ilkić 2016: 100).

Nakon obalnih konstrukcija, prema obali proteže se plato koji se pruža od 1,5 do 1 m dubine u odnosu na današnju morsku razinu. Spomenuti plato vjerojatno je stvoren nasipavanjem amorfnim kamenom i otpadnim materijalom. Podmorske obalne konstrukcije koje se nalaze u uvali Žabokrek, u sklopu željeznodobne gradine Budim, iznimno su dobro očuvane i tijekom budućih istraživanja mogu dati vrlo korisne podatke jer se radi o rijetkim očuvanim ostacima liburnskih lučkih instalacija.

Literatura

Čelhar 2014 M. Čelhar, Naselja južne Liburnije u željezno doba, Zadar, doktorski rad, 2014.
Ilkić 2016 M. Ilkić, Novac jadranske Korkire s liburnske gradine Budim kod Posedarja, VAHD, 109, Zadar, 2016: 99 – 105.

Mato Ilkić
Mate Parica

Summary

In 2019, the underwater part of the Žabokrek cove near the Budim hillfort in the Novigrad Sea was inspected. The remains of the eastern rampart have been identified, extending below sea level, and the embankments of amorphous stone continue in combination with wooden beams at a depth between 2 and 2.5 meters below the current sea level. Next to the stone structure, on the sandy bottom towards the deeper sea, you can see wooden beams that form regular squares. It is probably the remains of a prehistoric coast that was built using a combination of a wooden structure and a stone embankment. A sample was taken for radiocarbon analysis, and the result showed the age of the wood to be 371 to 199 (95.4%) cal. BC. The underwater coastal structures located in the Žabokrek cove, within the Iron Age hillfort of Budim, are extremely well preserved and can provide very useful information in future research, as they are rare preserved remains of Liburnian port installations.

Redni broj: 381
Lokalitet: Pridraga
Naselje: Pridraga
Grad/općina: Novigrad
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

Od 1. do 28. veljače te od 1. srpnja do 15. kolovoza 2019. trajao je terenski pregled na području k.o. Pridraga, naselje Pridraga. Voditelj istraživanja bio je Lovre Lučić, mag. arheo., kustos pripravnik u Arheološkom muzeju u Zadru, a u istraživanju je sudjelovala i Ivna Anzulović, prof. arheo. i pov., zaposlenica Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. U pregledu terena povremeno je sudjelovao i doc. dr. sc. Mato Ilkić, profesor na Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Razlog je rekognosciranja prikupljanje podataka za znanstvena istraživanja u sklopu poslijediplomskog doktorskog studija. Cilj rekognosciranja jest utvrđivanje strukture prostora srednjovjekovnog Doca i lociranje srednjovjekovnih selišta/sela na njegovu području: Kupčinići (Lupoglavci), Šprljevci, Šušnjari, Pećarevci i Plemići, njihovih nastambi (kuća), kurija, podvornica, polja, putova, zdenaca. O tim se lokalitetima dosad pisalo u literaturi (Gunjača 1963: 9 – 18; Jelić 1989: 94 – 100; Anzulović 1998: 57 – 64; 2009: 409).
To je prostor nekadašnjeg Doca, odnosno prije Sutmartindola, koji se iskazivao kao selo ili kao prostor s navedenim selištima/selima, a pripadao je novigradskoj utvrdi te se od 1409. nalazio u području novigradskog distrikta. Prostor je nakon Ciparskog rata (1571. – 1573.) podijeljen između mletačke i osmanske vlasti, tako da je veći dio zajedno s crkvama sv. Martina i sv. Mihovila ostao na strani pod osmanskom vlasti, ali na granici (Anzulović 1998: 60 – 63). Nastambe srednjovjekovnih sela u pravilu su bile smještene na podnožju padina, na granici polja i krša, okrenute prema suncu i polju. Osim polja, sela su imala i svoj dio krša koji su upotrebljavala kao pasište ili za sječu šume. Dolac je imao dvije takve površine, na sjeveroistoku i jugozapadu plodne doline. Nastambe spomenutih sela u Docu nalazile su se na sjeveroistočnoj strani današnje Pridrage, na rubu plodne doline.
Prije terenskog pregleda postavljena je odgovarajuća metodologija. Istraženi su bibliografski i arhivski podaci koji se odnose na područje interesa, pregledane su katastarske i topografske karte, zračne snimke (novije, kao i one iz 1958. i 1969. godine) te su obavljeni razgovori s lokalnim stanovništvom. Time su određeni položaji pojedinih naselja, pa se pregled terena odvijao ciljano. Pokretni arheološki materijal nije prikupljan, osim dvaju željeznih nožića, koji će biti predani na čuvanje u AMZD. Pojedini ulomci posuda slikani su na terenu, međutim bilo ih je teško uočiti jer su polja velikim dijelom obrasla gustom travom i u zimskom su razdoblju dijelom poplavljena, osobito područje Šprljevaca i Lupoglavca. Uz dostupne pokretne sitne arheološke ostatke, dokumentirane su i vidljive arheološke strukture te mikrotoponimi srednjovjekovnih sela, koji su se još zadržali u imenima polja, zdenaca i izvora vode. Podaci o mikrotoponimima i arheološkim nalazima prikupljeni su od lokalnog stanovništva, koje je zatečeno prilikom svakodnevnih poljoprivrednih radova.
Utvrđen je potpuno sačuvan raspored putova, naslijeđen iz srednjeg vijeka. To je glavni put (cesta) koji ide plodnom dolinom te od njega putovi u smjeru sjeveroistok-jugozapad, koji se zovu *ulice*, a čine granicu između pojedinih srednjovjekovnih selišta/sela s nastambama na sjeveroistoku i obradivom površinom na jugozapadu. Svaki od tih prostora i danas ima svoj zdenac na jugozapadnom rubnom dijelu polja, uz sam put. Sačuvani su nazivi sela Lupoglavac, Šprljevci, Šušnjari i Pećarevci, dok se ime sela Plemići izgubilo. Danas se pojedini zaseoci u kojima žive pripadnici uglavnom istog prezimena zovu *varoš*, a većina se nalazi upravo na položajima srednjovjekovnih selišta ili sela u Docu. Utvrđeno je da se položaji na kojima su se nalazile nastambe sela danas nazivaju Zidine. Dok su nazivi sela danas sačuvani u nazivima zdenaca i polja,

Šprljevci s označenim položajem kuća (Zidine), zdencem (izvor), jamom za žito; brojkama su označeni položaji na kojima su uočeni ulomci posuda (podloga: Geoportal.hr)

Šprljevci, položaj naselja, nasip omeđen obrađenim kamenjem, pogled s jugozapada (foto: L. Lučić)

Šprljevci, ostaci naselja na sjeveroistočnoj strani obradivih površina, pogled s jugozapada (foto: I. Anzulović)

odnosno širih položaja jugozapadno od Zidina. Zidinama se danas zovu ostaci nastambi sela Šprljevci i Pećarevci. Zidine Pećarevaca obuhvaćaju prostor oko 80 m sjeveroistočno od zdenca Pećarevac te između puta na sjeverozapadu i Čulina kuća na jugoistoku.

Prema podacima iz današnjeg katastra, Zidinama se zove i prostor jugozapadno i uz samo nogometno igralište građeno poslije Domovinskog rata, a koji je izgleda dijelom i građen na položaju srednjovjekovnog sela. To je prostor između *varoša* Čulina i *varoša* Buljata, gdje se vjerojatno nalazilo selo Plemići (Anzulović 1998: 58). Na području srednjovjekovnog sela Šušnjara nisu utvrđeni ostaci Zidina, međutim zapadno od kuća Klapana danas se nalaze ruševine kuća Prtora koji su oko 1920. odselili u Slatinu (Podravina). Oni su od početka 16. st. do odlaska Osmanlija, kada se ovdje naseljavaju, živjeli u Novigradu (Anzulović 2009: 418). Ostaci njihovih kuća najvjerojatnije se nalaze na položaju srednjovjekovnih nastambi sela Šušnjara. Položaji Zidina i Pećarevaca kod *varoša* Čulina, kao i Zidine vjerojatnih Plemića kod *varoša* Buljata samo su utvrđeni, ali njihov pregled nije bio moguć. Ti se položaji izdvajaju od okolnog terena jer su uzdignuti, ali su danas obrasli gustim raslinjem, nepristupačni su i zbog ograda i novogradnji na rubnim dijelovima. Vidljivo je da su neki dijelovi položaja Zidina rubno uništeni krčenjem i obradom zemljišta, u posljednje vrijeme i novogradnjama. Danas jedino Šprljevac nije naseljen, pa je posebna pažnja usmjerena na taj položaj. Ovdje se može očitati uređen prostor jednoga ždrijeba zemlje (oko 7,5 ha), na kojemu su se nalazile nastambe,

kurija vlasnika ždrijeba, podvornice, polje, izvor vode. Uz takav ždrijeb bilo je vezano srednjovjekovno gospodarstvo, i to u prvom redu uz proizvodnju žitarica. Prostor ima nagib prema jugozapadu, a sastoji se od polja na jugozapadu i povišenog podzidanog položaja na sjeveroistoku. Na jugozapadnoj strani nalazi se neuređen zdenac, odnosno izvor vode, zvan Šprljevac. Podzidan prostor sastoji se od dviju terasa. Terasu koja se nalazi na jugozapadnoj strani čini obradiva površina široka oko 80 m. Terasa koja se nalazi na sjeveroistoku blago je povišena, široka je od 16 do 20 m te se primjećuje da je kamen živac na sjeveroistočnoj strani parcele zasječen kako bi se napravila terasa. To su očito položaji na kojima su se nalazile kuće, u prvom redu kurija vlasnika ždrijeba. Na njoj je većim dijelom vidljiv kamen živac, kao i veće ili manje hrpe kamenja koje su obzidane, a nastale su krčenjem zemljišta. To su uglavnom izduženi širi nasipi kamenja do 8 m širine i do 30 m dužine, od kojih su neki obzidani pravilnim velikim klesancima. Protežu se u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Posebno se ističe gomila obzidana pravilnim klesancima pod pravim kutom, širine 8 m i dužine 12 m, a ispunjena je lomljenim manjim kamenjem (k.č. 1829/1). Druga gomila široka je 7 m, a duga 28 m (k.č. 1831/2). Možda pod tim gomilama treba tražiti ostatke kuća. Sjeveroistočno od tog prostora nalazi se put koji vodi prema Dragi i Novigradu te koji povezuje sva spomenuta sela. Sa sjeveroistočne strane puta nalazi se položaj (dužine oko 120 m) koji se zove Zidine. Velik dio materijala sa Zidina odvezen je 1981. prilikom asfaltiranja ceste kroz Pridragu, ali su se prije toga među gomilama kamenja mogli vidjeti ostaci suhozidanih kuća (Gunjača 1963: 16). I lokalno stanovništva govori da su se ondje nalazili ostaci kuća te spominju pepeo na ognjištu, koji se mogao vidjeti prilikom odvoza materijala. Međutim, materijal nije cijeli odvezen – na sjevernoj je strani sačuvan dio nasipa, a proteže se do položaja na kojemu je počela gradnja kuća i bazena. Budući da na Zidinama nije vidljivo veće obrađeno kamenje, nego nepravilno i lomljeno te tucanik, može se zaključiti da su se ondje nalazile kuće seljaka koji su obrađivali polja, gospodarske prostorije i staje, dok se jugozapadno nalazila kurija gospodara jednog ili više ždrjebova. Utvrđeno je da je prilikom oranja otkrivena jedna jama na položaju moguće podvornice na k.č. 1827, cca 50 m jugozapadno od sjeveroistočnog puta. Jama je bila duboka oko 1 m, proširena prema dolje, s uskim otvorom pokrivenim pločom i potpuno prazna. Takve jame služile su za čuvanje žitarica, mogu se naći na širem području Ravnih kotara, a veći broj postoji u obližnjem Novigradu. Jame su se u ravnokotarskim selima nalazile uglavnom na položaju podvornica, odnosno ispred kuća, kao što je to i ovdje slučaj.

Pokretni arheološki materijal čine ulomci grube srednjovjekovne kuhinjske keramike, ulomci kasnosrednjovjekovnih posuda finije izrade, rijetki primjerci glazirane keramike, ali su zamijećeni i ulomci prapovijesne i rimske keramike. Nađeni su i ostaci željezne zgure, ulomci kupe kanalice, jedan brus te ulomak ručnog žrvnja. Na susjednom je Mijovilovcu (uže područje Lupoglavca) pronađen i jedan željezni nož netipičnog izgleda, kao i jedan kasnosrednjovjekovni nožić s alkicom. Ulomci posuda nalaze se pri vrhu toga prostora, gdje su se nalazile kuće, ali dosta materijala ima na zidu (nasipu) jugozapadno, koji je podzidao prostor vjerojatno podvornice i na kojem se mogu lakše uočiti. Prilikom datiranja materijala treba imati na umu da je život ondje prekinut u Ciparskom ratu jer su se Šprljevci našli na granici. Izgleda da nakon toga na tom položaju život nije bio obnovljen, nego sjevernije na samom kršu, gdje su se nalazili stočarski *stanovi*. Ostaci srednjovjekovnih kuća ugroženi su novijim gradnjama, kao što se to dogodilo nakon gradnje triju kuća sjeveroistočno od Lupoglavca, odnosno na užem položaju Popovija, neposredno uz Šprljevce, gdje se vjerojatno dijelom nalazilo srednjovjekovno selo Lupoglavac.

Ovogodišnje istraživanje pokazalo je da je zaista riječ o uređenom srednjovjekovnom ambijentu, o čemu svjedoče sačuvani putovi, zdenci, mikrotoponimi, oskudni ostaci sitnoga arheološkog pokretnog materijala (uglavnom zbog gustog raslinja), pa i ostaci građevnog materijala i obrađenog kamenja, koji upućuju na ostatke srednjovjekovnih sela. Zbog recentnih zadiranja u okoliš tijekom raznih gradnji, krčenja i poljoprivrednih radova, okoliš je mjestimice znatno promijenjen te je danas teško jasno vidjeti ostatke nastambi, ali se one mjestimice mogu naslutiti te su potrebna arheološka istraživanja da bi se dokazali položaji sela te da bi se oni istražili i zaštitili jer svjedoče o vremenu o kojem na temelju dosadašnjih arheoloških istraživanja nije poznato mnogo, što bi svakako dalo jednu jasniju sliku tog prostora i sela u srednjem vijeku, kao i o životu srednjovjekovnog stanovništva tog područja.

Literatura

Anzulović 1998 I. Anzulović, Razgraničenje između mletačke i turske vlasti na zadarskom prostoru 1576. godine, nakon Ciparskog rata, Zadarska smotra, 1-3, Zadar, 1998: 53 – 108.

Anzulović 2009 I. Anzulović, Ninska plemićka obitelj Pritičević i njihova kuća u Novigradu, SHP, 36, Split, 2009: 403 – 424.

Anzulović, Lučić 2015 I. Anzulović, L. Lučić, Arheološka istraživanja kod crkve sv. Kate, Novigrad nekad i sad, Zadar, 2015: 176 – 197.

Gunjača 1963 S. Gunjača, Srednjovjekovni Dolac kod Novigrada, SHP, 8-9, Split, 1963: 7 – 66.

Jelić 1989 R. Jelić, Novigradski distrikt, Radovi zavoda za povijesne znanosti JAZU, 31, Zadar, 1989: 87 – 173.

Lovre Lučić

Summary

In 2019, a targeted field survey was conducted in the area of the village of Pridraga (municipality of Novigrad). The aim was to locate the remains of medieval villages in the area of Dolac, in the northeastern part of present-day Pridraga. It was determined that the names of medieval villages have been preserved: Lupoglavac, Šprljevci, Šušnjari, Pećarevci. The medieval pattern of roads and the arrangement of homesteads, fields, and wells have been preserved. Remains of dwellings (houses) were identified, now called Zidine, but they are endangered by land cultivation and, more recently, by house construction.

Redni broj: 382
Lokalitet: Privlački gaz – podmorje
Naselje: –
Grad/općina: Privlaka
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 21. ožujka do 3. travnja 2019. Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru zaštitno je istražio kanal Privlački gaz, između rta Kuline i rta Soline u Privlaci i otoka Vira. Istraživanje se sastojalo od podmorskog pregleda, odnosno rekognosciranja samog Privlačkoga gaza, te od sondiranja unutar gaza radi utvrđivanja arheološkog potencijala. Svrha zaštitnog arheološkog istraživanja bilo je produbljenje i proširenje plovnog puta Privlački gaz. Voditelj istraživanja bio je Roko Surić, a ostatak stručne i tehničke ekipe činili su podvodni arheolozi Luka Bekić i Franka Trcera iz MCPA Zadar te Maja Kaleb i Vinka Milišić kao vanjski suradnici. Logističku podršku punjenja ronilačkih boca pružio je ronilački centar Sv. Roko iz Bibinja. Investitor arheološkog istraživanja bila je tvrtka Plovput d.o.o.

Arheološko istraživanje Privlačkoga gaza u Privlaci započeto je na način da je pregledan dio terena koji će biti obuhvaćen radovima produbljenja i proširenja plovnog puta Privlački gaz, a na taj način definirana je specifičnost i konfiguracija terena na širem području gaza. Prilikom pregledavanja terena prepoznate su kamene podvodne strukture, ponajprije zahvaljujući tome što se za njih uhvatila morska trava, koja se ističe na okolnom pješčanom dnu. Prilikom pregleda nisu uočeni pokretni arheološki nalazi.
Nakon pregleda trase budućeg kanala, također je pregledano i okolno područje arheološki potencijalnog prostora, no nisu pronađeni pokretni arheološki nalazi. Nastavak istraživanja bazirao se na pozicioniranju arheoloških sondi A i B, kao i iskopavanju unutar njih.
Sonda A postavljena je poprečno preko strukture koja se nalazi unutar trase budućeg kanala. Sonda je duga 6 m i široka 1 m i presijeca suhozidnu konstrukciju na zapadnom dijelu Privlačkoga gaza. Unutar sonde otkrivene su dvije suhozidne konstrukcije, između kojih se nalazio muljevit siv sloj, a s vanjske strane strukture nalazio se glinovitiji smeđ sloj. Strukture se pružaju u smjeru sjever-jug. Prilikom daljnjeg iskopavanja sivog muljevitog sloja između suhozidnih struktura te smeđeg zemljanog sloja prema krajevima sondi, pojavio se nov sloj sivog nabijenog pijeska između nepravilnog kamenja na čitavoj površini sonde.
Nakon navedenog, započeto je iskopavanje kamenih nakupina u sondi A, a ispod njih na čitavoj površini sonde ustanovljen je kompaktan sterilan sloj tvrdog pijeska sa školjkama i velikim kamenim gromadama nepravilnog oblika. Taj arheološki sterilni sloj nije se nastavio iskopavati, jer se s velikom sigurnošću može reći da se radi o geološkom sloju. Prilikom podvodnog arheološkog istraživanja u toj sondi nije uočen ni jedan arheološki nalaz.
Nakon što je ustanovljen izostanak arheološkog materijala u Sondi A, započelo je iskopavanje sonde B, uz pomoć mamut-sisaljke. Prvi sloj sastojao se od kamenja izmiješanog s pijeskom, a prilikom njegova skidanja ustanovljeno je da se na južnom dijelu sonde nalazi veća koncentracija suhozidnog kamena, odnosno suhozid koji se pruža u smjeru jugoistok-sjeverozapad. Prilikom iskopavanja sloja rasutog kamena i pijeska i suhozidne strukture u sondi na dubini sloja od oko 40 cm na površini čitave sonde otkriven je sloj velikog kamenja izmiješanog sa sitnijim kamenjem i nabijenim pijeskom, koji je definiran kao geološki sloj. Prilikom iskopavanja Sonde B, kao i u slučaju sonde A, nije pronađen ni jedan arheološki nalaz.
Prilikom istraživanja tih dviju sondi došlo se do spoznaja koje pridonose kompletnoj arheološkoj i povijesnoj slici predmetnog područja. Zaključeno je da je kamena nakupina u sondi B najvjerojatnije u nekom periodu bila dijelom solane, odnosno njezin zid. Sličnu su funkciju mogle imati i kamene nakupine u sondi A, gdje je slučaj da su dvije paralelne kamene nakupine mogle zatvarati prostor u sredini

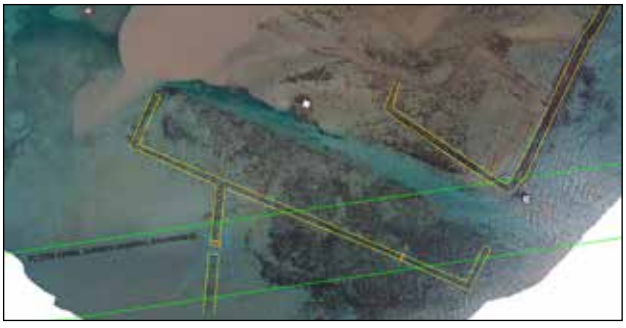

Situacija prije arheoloških istraživanja na prostoru Privlačkog gaza (izradila: M. Kaleb)

Ronilac iskopava sondu B u plitkom moru (foto: R. Surić)

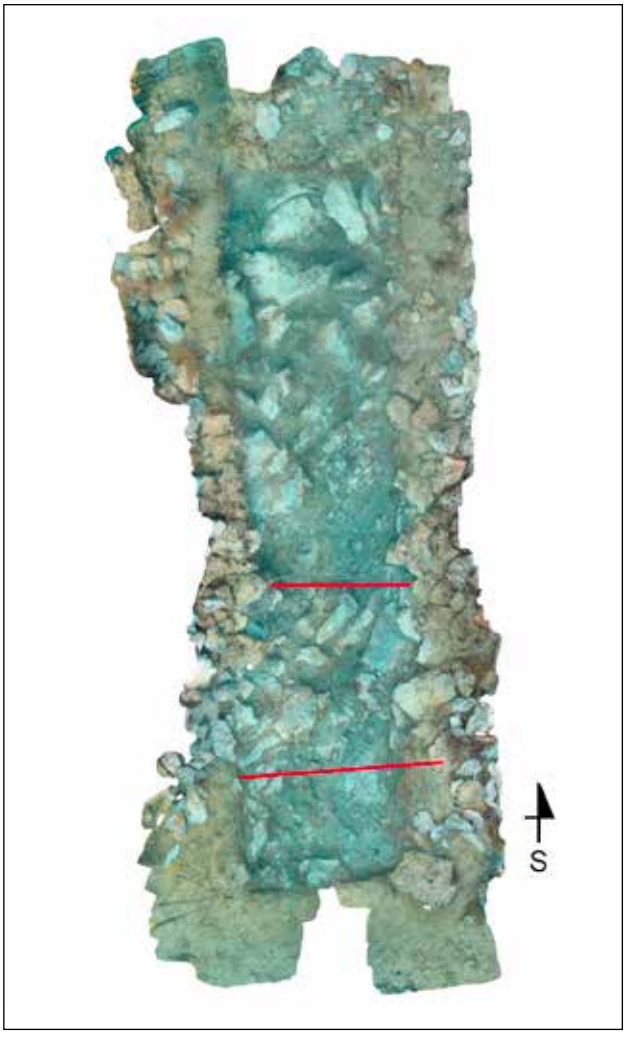

Ortomodel sonde B (izradio: R. Surić)

koji je bio svojevrstan kanal. Točno vrijeme datacije i funkcija i dalje ostaju nerazjašnjeni jer nisu pronađeni nikakvi pokretni arheološki nalazi koji bi pomogli prilikom datacije.

Roko Surić

Summary

In 2019, a rescue underwater archaeological excavation was conducted in the channel Privlački gaz between Cape Kulina and Cape Soline in Privlaka and the island of Vir. The research in the area of Privlački gaz aimed to define the existence and character of archaeological finds and structures along the planned route of the future navigation channel.
The seabed survey was carried out in the area to be covered by the construction works and the surrounding vicinity. Two trenches were opened at positions where the future channel intersects presumed structures. The research conducted in these trenches led to insights contributing to the archaeological understanding of the area. The stone accumulation in trench B was likely part of a salt pan at some point. Similar functions could have been attributed to the stone accumulations in trench A, where it appears that two parallel stone accumulations could have enclosed the middle space, forming a kind of channel. The exact time and function remain unclear due to the absence of movable archaeological finds that would aid in dating.

Redni broj: 383
Lokalitet: Seline – Bucića podi
Naselje: Seline
Grad/općina: Starigrad
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U ožujku 2019. pregledano je šire područje Starigrada – Paklenice, na predjelu Bucića podi, u naselju Seline. Osnovni razlog terenskog pregleda bila je izrada Urbanističkog plana uređenja ugostiteljsko-turističke zone „Pod Bucića podi". Cilj terenskog pregleda bio je utvrditi arheološki potencijal predmetnog područja, što je uključivalo prikupljanje uzoraka (dijagnostička keramika i drugi površinski nalazi) te kartiranje lokaliteta.

Područje terenskog pregleda Bucića podi nalazi se zapadno od naselja Selina. Područje istraživanja obuhvaća površinu od 0,52 km^2. Prostor se nalazi južno od magistralne prometnice E65, dok ga s južne i istočne strane ograničava more. Zapadnu granicu područja istraživanja čini lokalni put, koji od magistrale vodi na more.
Geomorfološki, područje istraživanja čini zaravnjen krški plato, s najvećom visinom do 15 m n. v. Sediment većinom izostaje, s iznimkom njegove prisutnosti u nekoliko vrtača smještenih većinom na istočnoj polovici istraživačkog prostora. Najveći dio područja istraživanja čini dobro razvijen krš. Vegetacija je na najvećem dijelu istraživanja tipična za krške krajolike. Prevladava nisko grmoliko raslinje karakteristično za krš. Nešto više vegetacije ima na predjelu vrtača, dok se na sjeverozapadnom dijelu Bucića poda nalazi umjetno posađena borova šuma. Čitav se predio danas većinom upotrebljava kao pašnjak.
Tijekom terenskog pregleda predjela Bucića podi u Selinama, dokumentiran je ukupno 21 lokalitet.

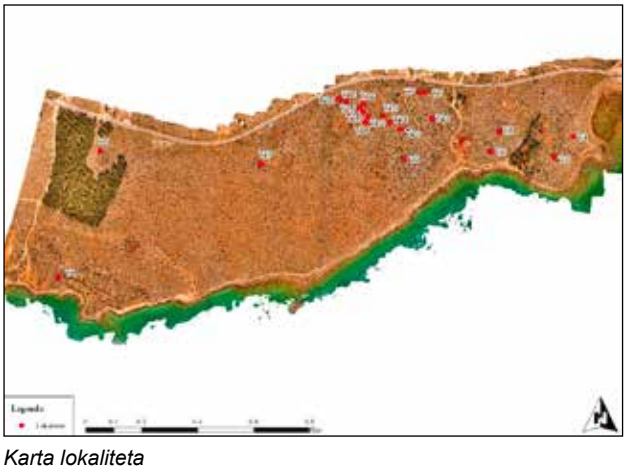

Karta lokaliteta

Tumul T5

Tumul T11

Dokumentirani lokaliteti mogu se okvirno podijeliti na lokalitete naseobinskog, sepulkralnog i privrednog karaktera.
Lokalitetima naseobinskog karaktera pripadaju one lokacije na kojima su zabilježeni tragovi dužeg ili privremenog boravka ljudi. Najvažnija je takva lokacija T1, na kojoj su pronađeni ostaci veće količine rimske građevne keramike (ulomci tegula i imbreksa), žbuke te ulomci amfora. S obzirom na to da se na toj lokaciji nalazi najviše sedimenta, moguće je da su recentniji suhozidi u nekoj mjeri pratili raster antičkih zidova. Zbog toga je na toj lokaciji potrebno arheološko istraživanje kako bi se utvrdilo podrijetlo antičkoga građevnog materijala. U skupinu lokaliteta naseobinskog karaktera spadaju i lokacije na kojima je dokumentiran privremeni boravak ljudi, kao što su T3 i T4. Radi se o dvjema lokacijama na kojima je čovjek mogao boraviti samo privremeno te se najvjerojatnije radi o skloništima. Ni jednu od tih struktura nije moguće datirati jer izostaju površinski nalazi. Objekt T12 recentnijeg je podrijetla. Međutim, radi se o objektu koji je etnološki važan, a koji je također mogao poslužiti kao privremeno sklonište.
Od lokaliteta sepulkralnog karaktera dokumentirani su tumuli T5, T6 i T11. Sva su tri tumula većih dimenzija i čine ih veći kameni blokovi. Ostale gomile (T9, T13, T14, T15, T16, T17, T18, T20, T21) znatno su manjih dimenzija i različitog stupnja sačuvanosti. Upravo zbog toga, a i zbog činjenice da su neki od njih smješteni u blizini vrtača, može se zaključiti da se radi o gomilama koje su nastale kao rezultat čišćenja zemljišta te su kao takve uvrštene u skupinu lokaliteta privrednog karaktera. Međutim, svakako se predlaže arheološki nadzor prilikom njihova uklanjanja. U ostale lokalitete privrednog karaktera spadaju vrtače (T8, T10, T19), u kojima je pronalažen pokretni materijal u vidu keramičkih predmeta ili kamenih žrvnjeva iz antike i novog vijeka. Iako same vrtače vjerojatno nisu bile naseljene, tijekom radova na tom prostoru bit će potreban arheološki nadzor zbog mogućnosti pronalaska privremenih naseobinskih objekata.

Vedrana Glavaš

Summary

During the field survey of the area of Bucića Podi in Seline in the area of the Starigrad Paklenica municipality, a total of 21 sites were documented. Documented localities can roughly be divided into settlements, sepulchral sites and sites of economic character.
Settlements belong to those locations where traces of long-term or temporary residence of people have been recorded. The most significant such location is T1, where the remains of a large amount of Roman building pottery, plaster and amphora fragments were found. The group of sites with a settlement character also includes locations where temporary residence of people was recorded, such as T3 and T4. These are two sites where people could only stay temporarily, and they are most likely shelters.
Among the sites of sepulchral character, tumuli T5, T6, and T11 have been documented. All three tumuli are larger in size and consist of larger stone blocks. Other stone mounds (T9, T13, T14, T15, T16, T17, T18, T20, T21) are much smaller in size and in different degrees of preservation. Precisely because of this, and due to the fact that some of them are located near sinkholes, we believe that these are mounds that were created as a result of land clearing and, as such, are included in the group of sites of an economic character. Other sites of an economic character include sinkholes (T8, T10, T19), in which movable material in the form of ceramics or millstones from the ancient and modern periods was found. Although the sinkholes themselves were probably not inhabited, archaeological supervision will be required during the work in that area due to the possibility of finding temporary settlement buildings.

Redni broj: 384
Lokalitet: Slivnica – Lergova gradina
Naselje: Slivnica (Gornja)
Grad/općina: Posedarje
Pravni status: Z-4091
Razdoblje: P
Vrsta radova: rekognosciranje, izrada tehničke dokumentacije

U drugoj polovici listopada 2019. obavljena su arheološka rekognosciranja te je izrađena tehnička dokumentacija

Pogled na gradinu iz smjera zapada

3D model gradine

Lergove gradine. Riječ je o liburnskom gradinskom lokalitetu kod Gornje Slivnice, oko 20 km sjeveroistočno od Zadra. Područje su rekognoscirali djelatnici Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru: doc. dr. sc. Mato Ilkić (voditelj), doc. dr. sc. Martina Čelhar (zamjenica voditelja), doc. dr. sc. Mate Parica i arheologinja Maja Grgurić. Toj stručnoj i tehničkoj ekipi pomagao je i jedan student. Radovi su izvedeni zahvaljujući financijskim sredstvima Ministarstva kulture.

Lergova gradina smještena je na dominantnoj uzvisini, što omogućava nadzor plovidbe Velebitskim kanalom. Njezin krševit okoliš pogodan je za ispašu. Od nje oko 800 m u južnom smjeru nalazi se izvor te prirodna lokva široka 40-ak m. Potom se sve do obližnje zapadne obale Novigradskog mora rasprostire oveće plodno polje bogato vodom. Prilikom detaljnog pregleda toga iznimno važnog južnoliburnskog nalazišta nisu zamijećeni tragovi devastacije. Dakle, taj je lokalitet jednako očuvan kao i 2017., kada je prvi put arheološki istražen, prilikom čega su istražene dvije sonde koje su dale mnogobrojne i raznovrsne nalaze iz helenističkoga razdoblja. Tijekom rekognosciranja 2019. pokušalo se ući u trag nekropoli, zbog čega je pregledano i šire područje prastare komunikacije, koja se od Lergove gradine pruža u smjeru jugoistoka. Duga je nekoliko stotina metara, a dijelom i urezana u krš. Na njezinoj trasi nađen je novac iz helenističkoga razdoblja, no nisu uočeni ostaci liburnskih grobova, kojih za sada nema ni na jugozapadnoj strani. Osim ponešto keramike, na tom je mjestu zamijećen jedan krupniji tesani kameni blok, koji se nalazi u kršu, više desetaka metara izvan bedema Lergove gradine.

Za dokumentiranje stanja bedema lokaliteta Lergova gradina primijenjena je metoda fotogrametrije kako bi se na najbrži i najjednostavniji način sakupili potrebni podaci. Postojeće stanje lokaliteta lokaliteta snimljeno je s pomoću bespilotne letjelice DJI Phantom 4. Uporabom aplikacije DroneDeploy postavljena su tri plana leta, kako bi se detaljno kartiralo čitavo područje gradine, kao i okolni prostor, na kojem su zamijećeni ostaci starih puteva,

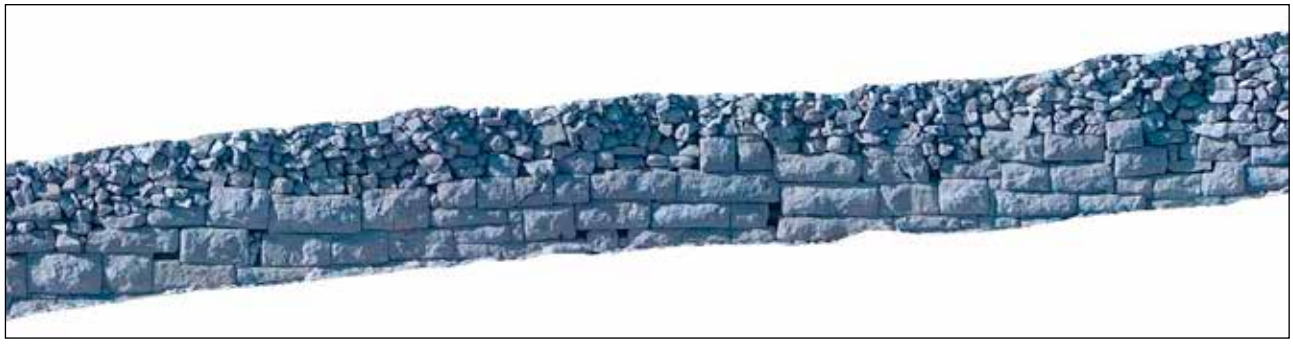

Detalj 3D modela prapovijesnog bedema

Trasa prastare komunikacije

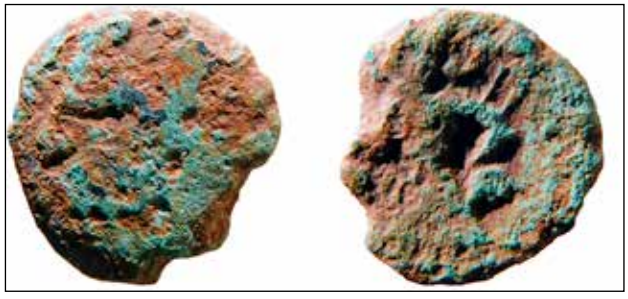

Novac ilirskog vladara Baleja (AE, 15,5 mm, 1,64 g)

kamenoloma, a moguće i prapovijesne nekropole. Prvi let kojim je obuhvaćena sama gradina izveden je na visini od 70 m AGL te su sakupljene ukupno 272 fotografije, s prednjim i bočnim preklopom od 73%. Drugi let obuhvatio je područje jugoistočno od gradine do asfaltne ceste u Slivnici Gornjoj, odnosno oko 600 m od jugozapadnog dijela bedema gradine. Sakupljeno je 307 fotografija s jednakim postavkama kao i na prethodnom planu leta. Treći let obuhvatio je područje sjeveroistočno od gradine, najveće udaljenosti 350 m od bedema. Prilikom tog leta sakupljeno je 206 fotografija, također s istim postavkama kao i na prethodnim planovima leta. Za izradu 3D modela snimljenih područja upotrebljavan je program Agisoft Metashape, a samo je prvi model (model kompletne gradine) georeferenciran preko 8 od ukupno 11 markera postavljenih na tlu. Markeri su označeni sprejom u boji na kamenom živcu unutar i oko bedema, u obliku velikih križeva kako bi bili jasno vidljivi na zračnim fotografijama. Položaj svakog markera geodet je snimio diferencijalnim GPS-om.

Kao što je spomenuto, za najtočnije pozicioniranje 3D modela bilo je moguće iskoristiti 8 od 11 markera, čime je dobivena točnost s najvećim odstupanjem od 20 cm. Na ukupnoj površini od 83295 m^2 to je odstupanje zanemarivo. Ostala dva modela georeferencirana su prema GPS koordinatama bespilotne letjelice. Osim detaljnog prikaza snimljenog područja, 3D modeli omogućuju izmjeru pojedinih struktura, dobivanje presjeka, micanje teksture kako bi se bolje vidjele odlike terena te izradu DMR-a (digitalnog modela reljefa), koji daje najdetaljniji uvid u konfiguraciju terena. Georeferencirani modeli izrađeni su u kartografskoj projekciji HTRS96/TM.

Kako bi se dobili detaljniji podaci o samom bedemu, vanjski strana „obruča" još je jednom detaljno snimljena bespilotnom letjelicom, s manje visine i veće blizine (promjenjivo s obzirom na vegetaciju). Ovoga puta nije upotrebljavana aplikacija za automatsko kartiranje, već je letjelicom upravljano ručno, tako da je prehodan čitav krug oko gradine kako bi se bedem detaljno snimio s odgovarajućim preklopom. Ovoga puta snimljeno je ukupno 305 fotografija koje su obrađene u već spomenutom programu kako bi se dobio 3D model. I taj je model georeferenciran preko otprije postavljenih markera, a u ovome je slučaju najveće odstupanje od točnosti 10 cm. Iz ovog 3D modela preuzeto je ukupno deset pogleda na pojedine dijelove bedema, odnosno deset ortomozaika koji su ubačeni u računalni program za crtanje AutoCAD. Na ortomozaicima je naznačeno na kojim su pogledima vidljivi ostaci prapovijesnog bedema, dok pogledi koji nisu detaljno prikazani ne sadrže vidljive prapovijesne ostatke, već samo recentnu suhozidnu gradnju.

Literatura

Brusić 2000 Z. Brusić, Razvoj prapovijesnih obrambenih utvrđenja u Liburniji, HAnt, 6, Pula, 2000: 125 – 144.

Čače 1985 S. Čače, Liburnija u razdoblju od 4. do 1. stoljeća prije nove ere, Doktorski rad, Zadar, 1985.

Čelhar 2014 M. Čelhar, Naselja južne Liburnije u željezno doba, Doktorski rad, Zadar, 2014.

Ilkić, Čelhar 2018 M. Ilkić, M. Čelhar, Slivnica – Lergova gradina, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.

Mato Ilkić
Martina Čelhar
Maja Grgurić

Summary

In October 2019, archaeological reconnaissance was conducted, and technical documentation was prepared for the Liburnian site known as Lergova gradina in Gornja Slivnica. The reconnaissance aimed to locate a necropolis, leading to the survey of a broader area of the ancient communication route extending southeast from the Lergova gradina hillfort. This ancient route spans several hundred meters, partially carved into the karst terrain. No remains of Liburnian graves were observed, neither on the southwest side nor elsewhere. Besides some Iron Age pottery, a larger hewn stone block was noticed lying in the karst, tens of meters beyond the hillfort's rampart. Apart from mapping the broader area of the hillfort, detailed documentation of the rampart remains on the external side was carried out. The georeferenced data obtained served as a basis for plotting the existing visible structures, providing better insight into the remnants of the prehistoric rampart.

Devastiran prostor na k.č. 4701,4702,4705, k.o. Starigrad, tijekom istraživanja (foto: T. Alihodžić)

Snimka iz zraka nakon sanacije i istraživanja na prostoru na k.č. 4701,4702,4705, k.o. Starigrad (foto: R. Maršić)

Redni broj: 385
Lokalitet: Starigrad Paklenica – k.č. 4701, 4702, 4705
Naselje: Starigrad
Grad/općina: Starigrad
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitna iskopavanja

Godine 2018. i 2019. Arheološki muzej Zadar zaštitno je arheološki istražio dio katastarske čestice 4701, 4702, 4705, k.o. Starigrad, što je bilo uvjetovano gradnjom pomoćnoga građevinskog objekta dimenzija 9,70x8 m. Voditeljica istraživanja bila je Timka Alihodžić viša kustosica, a članovi stručnog tima: Morana Vuković kustosica, Ivan Čondić i Robert Maršić, dokumentaristi, Petra Govorčin kustosica pripravnica te studenti Slavko Šarčević, Filip Lukačević, Martina Čaić, Antonio Anđić, Antonio Lovrinčević, Josip Seličanec.

Smještaj Starigrada (*Argyruntum*) potvrdila su davna i jedina arheološka istraživanja iz 1908., kada je djelomično istražen plašt antičkog bedema i antička nekropola, na kojoj je istraženo 400 grobova. Nekropola se nalazila uz glavnu cestu koja je vodila od bedema prema jugu. O samom središtu antičkoga grada do sada je bilo malo podataka, iako se spominju nalazi popločenja od bijelog i raznobojnog kamenog mozaika, a uz more od opeke. Velik kapitel korintskog stila i ulomak brončane ruke kipa nadnaravne veličine slučajno su pronađeni u 19. i početkom 20. st., kao i ostali arhitektonski ulomci koji upućuju na postojanje velike građevine, najvjerojatnije hrama, međutim još nema dokaza o tome. O antičkom Starigradu – *Argyruntumu* napisani su mnogi stručni i znanstveni radovi, od kojih je najdetaljniji rad „*Argyruntum i njegov teritorij u antici*", gdje se autorica Martina Dubolnić Glavan, osim što donosi rezultate rekognosciranja na širem starigradskom području, temeljito bavi i problematikom Starigrada. Čitavo jedno stoljeće nije bilo nikakvih arheoloških istraživanja, pa čak ni nadzora prilikom gradnje obiteljskih kuća na prostoru starigradske punte, koja je polovinom 1. st., za vladavine cara Tiberija, dobila status municipija. Od antičkih građevina ostao je vidljiv samo dio bedema, djelomično pokriven vegetacijom i nabacanim kamenjem.

Arheološki muzej Zadar 2015. probno je istražio podmorje Starigrada Paklenice, s ciljem dokazivanja položaja pristaništa antičkog Starigrada. Godine 2018. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru istražio je područje uz crkvu Sveti Juraj, i to su prva istraživanja takve prirode unutar rastera tog antičkoga grada.

Prije probnih istraživanja u podmorju i arheoloških istraživanja kraj crkve, još je 2011. na k.č. 4702, 4705 i 4706, k.o. Starigrad, mještanin g. Branko Bucić prilikom kopanja rupe dimenzija 4x2 m, za sadnju maslina, na dubini od 35 cm pronašao dijelove rimskog podnog mozaika. Konzervatorski odjel u Zadru preporučio je sondažna istraživanja zbog mjera zaštite. Uz pisano odobrenje g. Bucića za arheološko istraživanje na njegovu posjedu, Arheološki muzej Zadar 2018. planirao je sondažno istražiti taj devastirani prostor, koji se po dosadašnjim spoznajama i slučajnim pronalascima nalazi neposredno uz pretpostavljeni rimski hram, a samim tim i forum. U međuvremenu je na sjeverozapadnoj strani prostora predviđenog za istraživanje, neposredno uz ugostiteljski objekt u vlasništvu

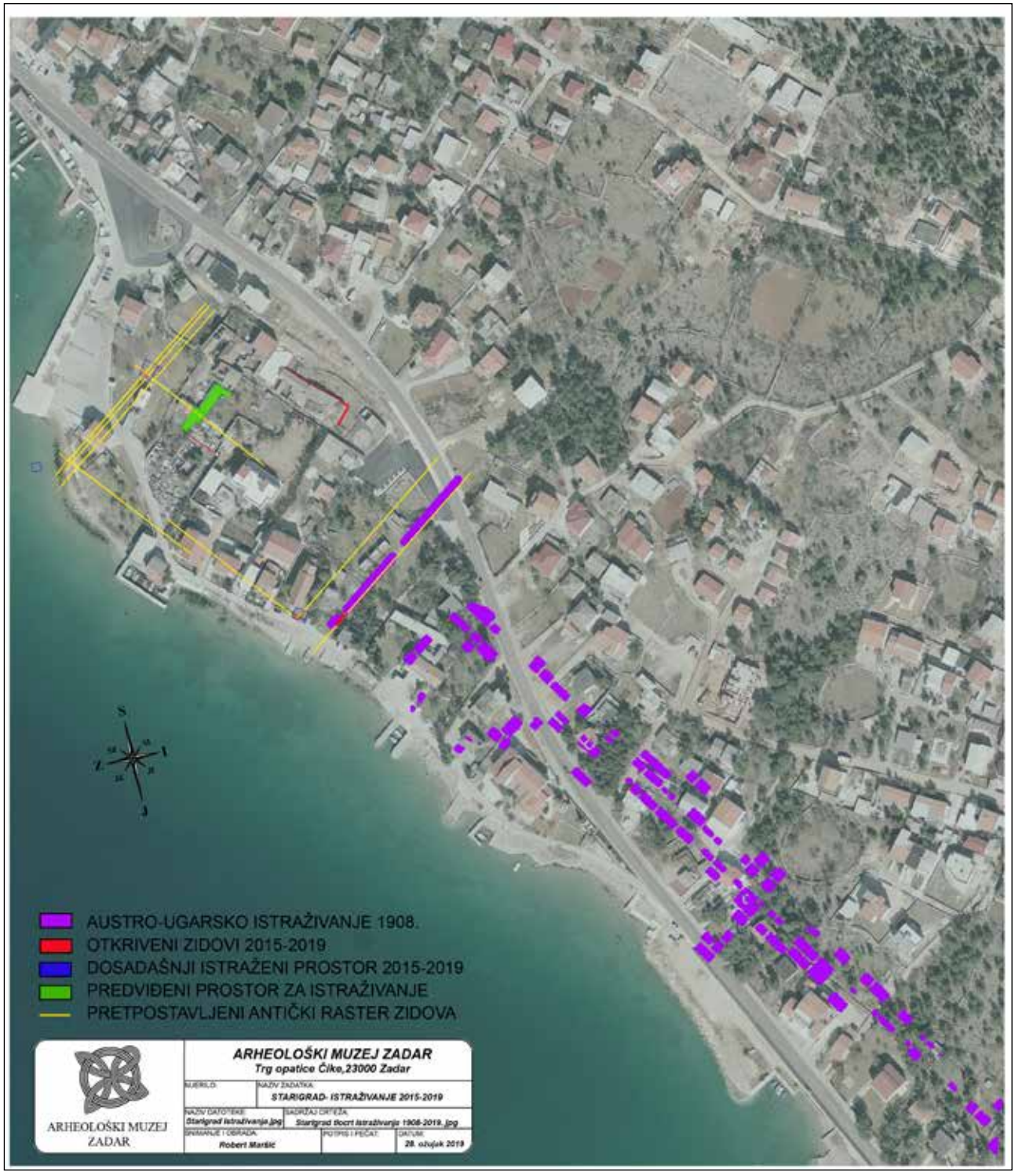

Starigrad, tlocrt istraživanja 1908. – 2019. (foto: R. Maršić)

Dražena Dokoze, dograđen još jedan objekt obrubljen zidom građenim od bokova opeke. Dimenzije ograđenog prostora iznose 9,70x8 m. U središnjem dijelu objekta strojno je iskopana rupa 3,70x3,70 m. Kako bi se zaštitio prostor od daljnje devastacije, odlučeno je da se na tome mjestu obavi sanacija i arheološko istraživanje. Uz recentan zid, koji je bio građen od naslaganih blokova bez temeljne stope, odnosno bez ukapanja u zemlju, godine 2018. otvorene su i istražene dvije sonde dimenzija 10x4 i 2x2 m. Zbog nadolazeće turističke sezone radovi su obustavljeni, a nastavak je planiran za proljeće 2019., kada je istražena cijela površina ograđenog prostora.

Prije samog arheološkog iskopa bilo je vidljivo da je prostor dugo vremena služio kao otpadna jama. To su potvrdili i

sami mještani, čije se kuće nalaze u neposrednoj blizini. U iskopanoj zemlji bio je izmiješan recentan materijal, plastika, staklena ambalaža itd. Prilikom tih istraživanja, odnosno sanacije devastiranog prostora, od pokretne arheološke građe pronađeni su ulomci tegula, imbreksa, grublje keramike i velika količina sitnih crno-bijelih kamenih kockica podnog mozaika. Sačuvani su ostaci zidova, tek jedan do dva reda uslojenog kamenja iznad temeljne stope koja naliježe na prirodnu kamenitu podlogu. Pronađen je dio kloake, koja je bila napravljena od krovnih opeka, imbreksa, dok je njezin nastavak prema zapadnoj strani uništen prilikom strojnog iskopa. U manjoj sondi izvan ograđenog objekta pronađena je ukopana veća posuda tipa amfore. S obzirom na to da je taj dio istraženog prostora dosta devastiran, bez daljnjih je istraživanja teško pretpostaviti o kakvoj se građevini radi te zaključiti nešto o njezinoj veličini i namjeni. Prostor u ograđenom objektu nakon istraživanja detaljno je dokumentiran, zaštićen geotekstilom i prekriven sitnim kamenom tucanikom. Najstariji pokretni arheološki materijal, kojeg je bilo vrlo malo, datiran je u 1. i 2. st., u vrijeme kada je *Argyruntum* doživio svoj procvat. Zanimljiv je izostanak arheološke građe iz mlađih perioda. Vjerojatno su ostaci obrađenog kamena iz antičkih građevina pronađeni prilikom obrade zemlje iskorišteni za gradnju seoskih kuća i ogradnih zidova, što je vidljivo i danas.

Otkrivena arhitektura na istraženom prostoru svojim arhitektonskim karakteristikama svjedoči o postojanju stambenog objekta. Smjer pružanja zida objekta omogućuje rekonstrukciju osnovnih principa gradske planimetrije, osobito kada se promatraju zajedno s rezultatima istraživanja koje je 2018. na prostoru uz crkvu svetog Jurja proveo Odjel za arheologiju, Sveučilišta u Zadru. S obzirom na veću istraženu površinu i dublji sloj u sondama pokraj crkve, odnosno na činjenicu da prostor prethodno nije devastiran, tijekom istraživanja otkrivene su dvije prostorne jedinice antičkog objekta. Velika količina freski te profiliranog kamena s tragovima žbuke i sedre svjedoči o činjenici da je objekt bio bogato ukrašen. Smjer pružanja zidova objekta odgovara i smjeru pružanja gradskog bedema koji je utvrđen u blizini.

U oba slučaja, barem na ovoj razini istraživanja, stratigrafija lokaliteta ne upućuje na višefaznost objekata. Istraživanja su pokazala da se u antičkom Argiruntu u navedeno vrijeme živjelo na visokom nivou i da je ovdašnja zajednica bila uključena u ondašnje trgovačke tokove. Budućim arheološkim istraživanjima dobila bi se jasnija slika urbanističkog planiranja antičkog *Argyruntuma* te bi se zaštitili i prezentirali ostaci materijalne kulture, koja je na tim prostorima sakrivena posljednja dva tisućljeća. Arheološka istraživanja preostalih slobodnih, tj. neizgrađenih prostora, iznimno su važna i za Starigrad i za šire područje.

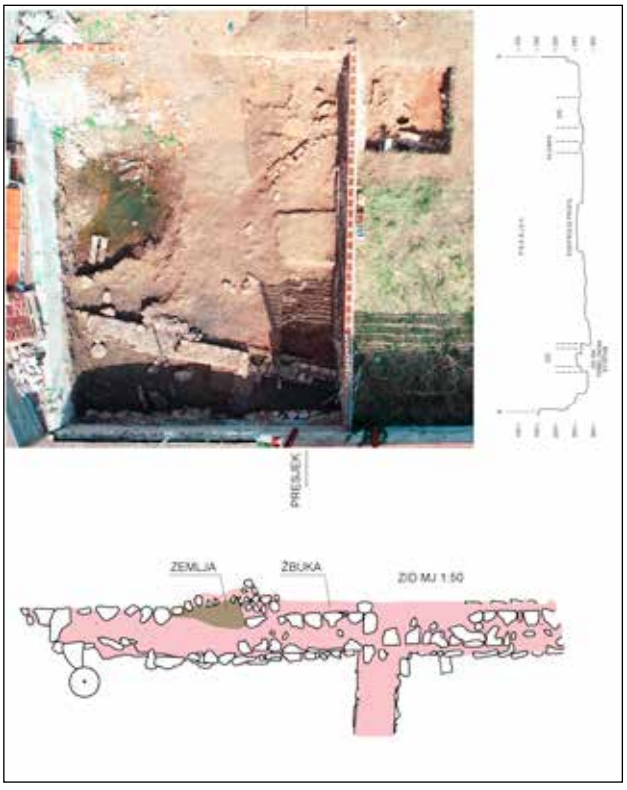

Ostaci antičkih zidova i kloake (foto: I. Čondić)

Literatura

Dubolnić 2006 M. Dubolnić, Prapovijesna nalazišta na području Starigrada Paklenice, Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 48, Zadar, 2006: 1 – 55.

Dubolnić Glavan 2007 M. Dubolnić Glavan, Argyruntum i njegov teritorij u antici, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 49, Zadar, 2007: 1 – 58.

Glavaš, Borzić 2018 V. Glavaš, I. Borzić, Rezultati arheoloških istraživanja ispred župne crkve svetog Jurja u Starigradu, Znanstveni skup Starigrad Paklenica (Starigrad Paklenica, 23. – 25. travnja 2018.), Knjižica sažetaka, 12, 2018.

Gluščević 2018 S. Gluščević, Probna istraživanja u podmorju Starigrada Paklenice 2015. godine, u: Znanstveni skup Starigrad Paklenica (Starigrad Paklenica, 23.–25. travnja 2018), Knjižica sažetaka, 12 – 13, 2018.

Timka Alihodžić

Summary

In 2018 and 2019, rescue archaeological excavations were carried out on part of cadastral parcels 4701, 4702, and 4705, cadastral municipality Starigrad, due to the construction of an auxiliary building measuring 9.70 x 8 m.

The discovered architecture, with its characteristics, attests to the existence of a residential building within the area of the Roman settlement *Argyruntum*. The orientation of the walls of the structure allows for the reconstruction of the basic principles of urban planning, especially when the findings are considered together with the results of the 2018 research in the area near the Church of St. George. Considering the larger explored area and deeper layers in the trenches near the church and the fact that the area had not been previously disturbed, the research revealed two spatial units of the ancient structure. The presence of a large number of frescoes and profiled stone with traces of plaster and tufa indicates that the building was richly decorated. The direction of the walls of the structure corresponds to the direction of the city walls that were identified nearby.

Redni broj: 386
Lokalitet: Stivanje polje – Gruh – Sv. Ivan
Naselje: Sali
Grad/općina: Sali (otok Dugi otok)
Pravni status: Z-2380
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 26. kolovoza do 17. rujna 2019. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru, u suradnji s Javnom ustanovom „Park prirode Telašćica", arheološki je istražio lokalitet Gruh – Sv. Ivan u Stivanjem polju (k.č. 15878/4, k.o. Sali novo). Radi se o četvrtoj kampanji arheoloških istraživanja. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. sc. Jure Šućur, a zamjenica voditelja doc. dr. sc. Josipa Baraka Perica. Članove stručne ekipe činili su Jona Petešić, viša stručna suradnica za opće poslove i strukturne fondove Općine Sali, dr. sc. Željka Bedić iz Antropološkog centra HAZU te dokumentaristica Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, Maja Grgurić. Za dio stručnih, kao i fizičke radove, bili su zaduženi diplomirani arheolozi Renato Babić, Dario Brajković, Božana Maletić i Tea Kokotović te studenti Sveučilišta u Zadru Anamarija Negulić, Nikolina Vodopić, Alen Grubić, Fran Mlinarić, Paulo Škibola, uz pomoć volontera (Matteo Pola, Jakša Ćosić). Ovogodišnja kampanja financirana je sredstvima Parka prirode Telašćica.

Arheološka istraživanja tog sakralnog sklopa započeo je Ivo Petricioli 1951., kada je obavio pokusno iskopavanje, a crkva je najvećim dijelom istražena 1956. i 1957. godine, dok su rezultati detaljnije objavljeni 1986. godine (Petricioli 1987). S lokaliteta je od tada tijekom volonterskih akcija lokalnog župnika i vjernika u više navrata uklanjana vegetacija, a ostaci crkve konzervirani su 1990., 1995. i 1996., ali o tome ne postoje izvještaj i objava pa nije posve jasan opseg tih radova.

Godine 2016. započela su sustavna istraživanja, u suradnji Parka prirode Telašćica i Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Istraživanje je obuhvatilo prostor sjeverozapadno od crkve i narteksa, a rezultiralo je otkrićem dijelova rimskoga gospodarskog sklopa ispod crkve te dvaju vremenskih horizonata ukopa – kasnoantičkog/ranosrednjovjekovnog i kasnosrednjovjekovnog (sektori A i B). Godine 2017. do kraja je istražena jedna od prostorija rimske vile, a gotovo je u potpunosti iskopan prostor narteksa, gdje je u cijelosti istražen hipokaust (sektori A – E). Godine 2018. istraživano je više dijelova lokaliteta, a najvećim dijelom na prostoru južno od narteksa crkve (sektori F – I). Na tom je dijelu u potpunosti definirana prostorija u kojoj se nalazila peć koja je grijala zrak za potrebe termalnog kompleksa (*praefurnium*).

Kampanja je 2019. bila usmjerena na dva dijela: prostor broda i apside crkve (sektori J i K) te prostor s vanjske

Pogled na lokalitet tijekom istraživanja, u sredini istražen prostor crkve s grobom 26 (foto: J. Šućur)

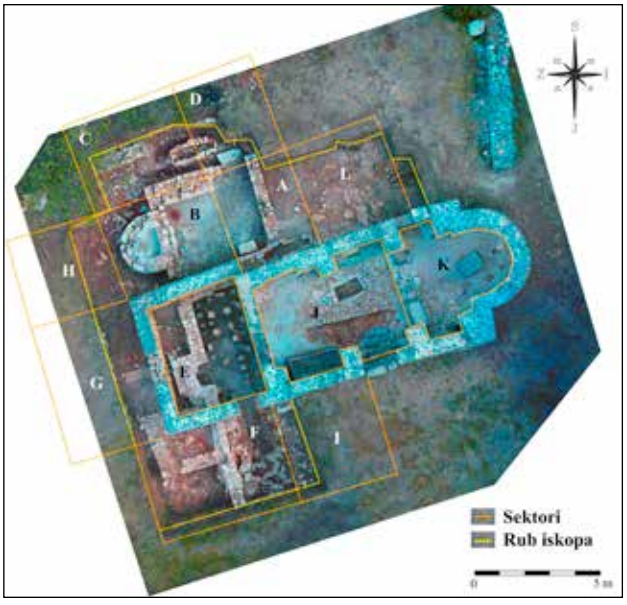

Lokalitet s naznačenim sektorima (foto: M. Grgurić; obrada: J. Šućur)

Dio kasnosrednjovjekovne nekropole s preslojavanjem i različitom građom grobova (foto: J. Šućur)

strane crkve, istočno od prostora čije je istraživanje započelo 2016. godine (sektor L i dijelom sektor A). Istraženo je ukupno ukupno 56 m^2, od čega se 17 m^2 odnosi na prostor izvan crkve gdje je istražen dio nekropole (stratigrafski najviši dio), dok se 39 m^2 odnosi na unutrašnjost crkve.

Najveći dio rezultata povezan je s nekropolom, što ne čudi s obzirom na to da je tijekom kampanje istraženo ukupno 28 grobova, od čega se jedan nalazio u brodu crkve. Sa sjeverne strane crkve istraženo je 27 grobova (grobovi 17 – 25, 27 – 44). Radi se o inhumacijskim ukopima, najčešće bez arhitekture, što je vjerojatno dijelom posljedica gustoće ukopa na tom dijelu nekropole, pri čemu je arhitektura grobova (načinjena od kamena i okomito postavljenih kamenih ploča) lako stradavala. Istražena su dva gornja sloja grobova, a njihovo međusobno preslojavanje iznimno je otežavalo istraživanje. Pretežu ukopi fetusa i mlađe djece. U grobovima nije bilo grobnih priloga ni nalaza, s iznimkom nalaza koji su se najvjerojatnije slučajno našli u zapunama grobova.

Grobovi najvjerojatnije pripadaju kasnom srednjem vijeku, s obzirom na to da karakteristikama i stratigrafskom pozicijom ne odudaraju od grobova iz prethodnih kampanja, koji su radiokarbonskom analizom datirani u 14. st. Budući da su u ovogodišnjoj kampanji sudjelovali i antropolozi, dio antropološke analize obavljen je već na terenu, međutim zbog broja grobova, njihova položaja i stanja očuvanosti, istraživanje je uglavnom bilo usmjereno na definiranje i dokumentiranje grobnih cjelina.

Od ostalih konstrukcija zapaženih tijekom kampanje treba izdvojiti definiranje podnica u brodu i svetištu crkve. S obzirom na nepostojanje dokumentacije Petriciolijevih istraživanja, kao i parcijalnu i kasnu objavu, bilo je potrebno provjeriti u kakvu je stanju podnica i omogućava li istraživanje pretpostavljenih dijelova rimske vile ispod prostora crkve. Petricioli se poda crkve dotiče jednom rečenicom (Petricioli 1987: 98), a kvaliteta fotografija omogućava provjeru samo za prostor svetišta. U odnosu na tada fotografirano stanje, žbuka u prostoru svetišta lošije je očuvana, što je vjerojatno posljedica (ne)aktivnosti nakon navedenih istraživanja. Na većem dijelu broda očuvana je kaldrma koja je bila prekrivena žbukom, koja se očuvala samo u jugozapadnom dijelu. U jedinom grobu pronađenom unutar crkve (grob 26), manjoj zidanoj grobnici, nažalost nisu pronađeni osteološki ostaci pokojnika, već je grob u nekom trenutku ispražnjen te su u njemu zatečeni samo fragmenti životinjskih kostiju i brojne školjke. Na mjestu gdje se u kaldrmi uočavala jedna ravna linija kamena bez žbuke započelo je istraživanje nižih slojeva. Radi se o naboju crvene zemlje i kamena različite veličine. Budući da dno groba 26 čini matična stijena, debljina preostalih slojeva ne omogućava očuvanje ostataka rimskoga gospodarskog sklopa na tom dijelu lokaliteta.

Tijekom ovogodišnjeg istraživanja definirano je daljnjih 95 stratigrafskih jedinica (SJ 220 – 314), a pokretni su nalazi evidentirani u vidu 135 jedinica. Najveći broj nalaza pripada osteološkim ostacima (50 nalaza), što je razumljivo s obzirom na velik broj istraženih grobova. Slijede ulomci keramičkih posuda (29 nalaza) te stakla (22 nalaza). Od pokretnih nalaza treba izdvojiti dvije rimske kovanice i prsten s krunom u kojoj je staklena pasta, koji su predani na konzervaciju.

Dosadašnja istraživanja svjedoče o tome da je riječ o višeslojnom nalazištu, s kontinuitetom od antike do kasnog srednjeg vijeka, i kao takav lokalitet ima važnu ulogu u definiranju naseljavanja prostora Telašćice i upoznavanju običaja povezanih s crkvom i pogrebnom praksom na tom dijelu Dugog otoka.

Literatura

Petricioli 1987 I. Petricioli, „Ecclesiae sanctorum Johannis et Victoris Tilagi", SHP, III. ser., sv. 16, Split, 1987: 93 – 106.
Sućur 2019 J. Sućur, Gruh – Sv. Ivan, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

doc. dr. sc. Jure Šućur

Summary

In 2019, the systematic archaeological excavations at the Gruh-Sv. Ivan site in Stivanije Polje on Dugi Otok continued. This year's campaign focused on two parts of the site – the

nave and the sanctuary of the church, as well as the area outside the northwest wall. Exploration inside the church revealed the flooring and further excavation showed that it is unrealistic to expect the preservation of parts of the Roman economic complex in this part. Of particular interest is a tomb integrated into the floor of the church nave (tomb 26), unfortunately without any human osteological remains. In addition to the mentioned tomb, 27 graves were investigated from the outside of the church's northwest wall. These belong to the upper layers of the late medieval necropolis. There were no finds that could be linked to burial rituals or the deceased's equipment in the graves. The high density and overlapping layers resulted in the poor preservation of a significant portion of the grave units.

centar za podvodnu arheologiju u Zadru. Voditelj istraživanja bio je Mladen Pešić, zamjenik voditelja doc. dr. sc. Luka Bekić, a u istraživanju su sudjelovali Roko Surić, Maja Kaleb, Franka Trcera (MCPA Zadar), vanjski suradnici arheolozi Elisabeth Briggs (Sveučilište Oxford, UK), Roman Scholz i Andreas Grundmann (Römisch-Germanische Kommission, Njemačka), studentica arheologije Vinka Milišić i vanjski suradnik Marko Lete. Lokalitet je iz zraka dronom snimila Maja Grgurić sa Sveučilišta u Zadru. U sklopu Osnovnog tečaja podvodne arheologije, na nalazištu su tijekom istraživanja u radu sudjelovali i studenti Yomna Osman (Egipat), Ying Yan (Kina), Đorđe Cvetković (Malta), Urszula Ostaszewska (Poljska), Ioan Huw Espley (UK), Tiberiu Potarniche (Rumunjska), Jamie Lee Swift (UK), Napat Piromrak (Tajland). Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Redni broj: 387
Lokalitet: Sukošan – uvala Barbir, rt Plitkača
Naselje: Sukošan
Grad/općina: Sukošan
Pravni status: Z-29
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno zaštitno istraživanje

Od 26. kolovoza do 13. rujna 2019. trajala su podvodna arheološka istraživanja na području uvale Barbir, kod rta Plitkača u Sukošanu. Lokalitet je istražio Međunarodni

Podvodna arheološka istraživanja antičke luke Barbir u Sukošanu 2019. bila su nastavak radova koji su započeli 2017. godine. Osnovni cilj ovogodišnje kampanje bio je nastavak iskopavanja Rova 1 i 2 iz prethodnih arheoloških kampanja, a svrha istraživanja bila je definiranje ukupnog presjeka strukture i uslojenosti Mola 1. Položaj Rova 1 i 2 postavljen je na način da njihova ukupna dužina iznosi 15 m, a oni se međusobno nastavljaju jedan na drugi. Godine 2019. površina iskopanog dijela Rova 1 iznosila je 4x1 m, maksimalna dubina iskopa iznosila je 140 cm (apsolutna dubina cca 370 cm), a definirano je

Položaj sondi na nalazištu (izradila: M. Kaleb)

pet stratigrafskih jedinica. Površina iskopanog dijela Rova 2 iznosila je 4x1 m, maksimalna dubina iskopa 160 cm (apsolutna dubina cca 400 cm), a definirano je šest stratigrafskih jedinica.

Na osnovi preliminarne analize arheoloških nalaza iz pojedinih slojeva Rova 1, bilo je moguće definirati i razdoblje nastanka slojeva, kao i s njima povezati faze formiranja podvodnih struktura. Najčešći su nalazi bili ulomci keramičkih posuda i amfora, ulomci stakla te rijetki metalni nalazi. Pojedini slojevi, osobito SJ 3, izrazito su bogati organskim materijalom, od kojeg se ističe velik broj koštica maslina, grožđa, bresaka te ljuske oraha i pinjola, a prepoznate su i grančice vinove loze, koje su u izrazito krhkom stanju. U tom sloju nađeno je i nekoliko ulomaka keramike, koji pobliže definiraju da je sloj nastao u 4. st. Karakteristični su nalazi oboda afričke plitke zdjele forme Hayes 61, koja se datira u 4. st., a proizvodila se na području današnjeg Tunisa (Hayes 1972: 107) te dno amfore Late Roman 3, koja se datira nakon 4. st. i koja se proizvodila na području Male Azije (Keay 1984: 286 – 289). Velik broj nalaza potječe i iz SJ 4. Radi se o sloju koji se nalazi na dubini sonde između 110 i 140 cm. To je sloj koji je prema nalazima datiran u ranije rimsko razdoblje, u 1. i 2. st., a čini sloj rimskog dna iz navedenog perioda. U 1. i 2. st. na tom području još nisu bile sagrađene strukture antičkog mola, što se može zaključiti iz činjenice da je većina nalaza iz tog sloja pokrivena kalcifikatom koji je karakterističan za keramičke nalaze koji se duže vremena nalaze na morskom dnu te se pod utjecajem mora na njima stvara takav sloj. Od nalaza iz tog sloja mogu se istaknuti dno amfore Forlimpopoli, obodi grubih zdjela, obod afričke zdjelice forme Hayes 8 (kraj 1. – sredina 2. st.; Hayes 1972: 33 – 37). Vrlo slična uslojenost prema prikupljenim nalazima može se definirati i za dio nazvan Rov 2. Unutar slojeva 3 i 4, koji se okvirno datiraju od 3. do 5. st., nađeno je više zanimljivih ulomaka keramike, od kojih se mogu istaknuti dio poklopca afričke kuhinjske keramike, manji obod sigilatne zdjelice, ulomci oboda afričkog tanjura forme Hayes 50 (4. st., Hayes 1972: 69 – 73), ulomci grubog kuhinjskog i sigilatnog posuđa, ulomci dna i oboda amfora te brojni ulomci vrča egejske proizvodnje. Sloj 5 također sadrži veći broj ulomaka keramičkih, ali i staklenih nalaza koji se okvirno datiraju u kraj 1. i 2. st. Među bolje očuvanim nalazima valja spomenuti gornji dio amfore forme Porto Recanati, a svakako je jedan od zanimljivijih nalaza fragmentirano sačuvana uljanica s figurativnim prikazom erotske scene, koja bi se okvirno mogla datirati u 2. st. te jedan novčić koji bi po veličini mogao pripadati bakrenom asu.

Nakon završetka iskopa Rova 1 i 2, započet je iskop sondi D i E, koje su locirane na samom ulazu u antičku luku, a čija je svrha bila utvrđivanje uslojenosti na širem području prostora kojim su se brodovi koristili u antici. Iskopavana je površina od 2x1 m do 30 cm dubine ispod površine morskog dna te je utvrđeno da i na tom dijelu postoji određena koncentracija arheoloških nalaza, od kojih se ističu nalaz fragmenta zelenkaste staklene čaše s manjim apliciranim ukrasom od tamnozelenog stakla te proširen šuplji ulomak dna keramičke posude.

Tijekom istraživanja 2019. uzeto je više uzoraka drva radi analiza starosti, no samo je jedan uzorak poslan na analizu. Radi se o uzorku drvenog dijela pilona koji potječe iz

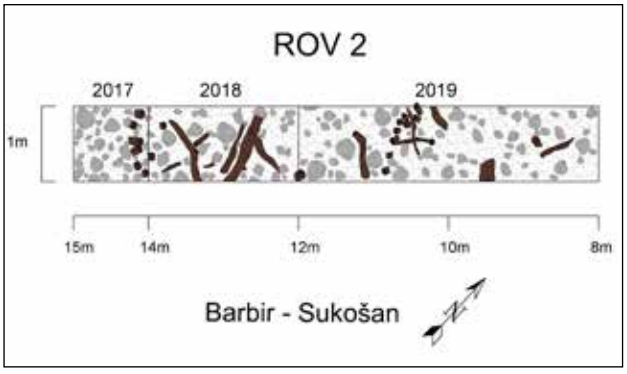

Nacrt struktura unutar Rova 2 (izradila: M. Kaleb)

Fragmentirana uljanica s erotskim prikazom (foto: M. Kaleb)

Rova 2. Godine 2018. uzeto je nekoliko uzoraka organskog materijala koji su poslani na C-14 analizu, a čiji su rezultati došli nakon završetka izvještaja 2018., stoga se navode ovdje. Tri su uzorka poslana na analizu u Poznan Radiocarbon Laboratory u Poljskoj: jedan uzorak drva (koji je poslan i na dendrokronološku analizu), jedan ulomak školjke i jedan uzorak koštice masline, oba nalaza iz Rova 2, SJ 5. Analize su pokazale da se koštica maslina iz SJ 5 datira najvjerojatnije od posljednje trećine 1. do prve trećine 2. st., što u potpunosti odgovara nalazima arheološkog materijala starije datacije, koji se nalazi unutar SJ 5 (Poz-108262, datacija1905 ± 30 BP). Iz istog je sloja uzet i uzorak školjke, no njegova je datacija pokazala nešto stariji datum. Prilikom interpretacije rezultata, djelatnici laboratorija utvrdili su da C-14 analiza materijala kao što su školjke ne daje uvijek točan rezultat te da se on mora uzeti s rezervom (Poz-109029, 2195 ± 30 BP). Uzorak drva uzet je s jednog od trupaca koji su činili sloj položenog drva koji je nastao tijekom izrade same strukture Mola 1. Njegova analiza definirala je da on potječe iz druge polovice 3. ili 4. st. (Poz-108273, 1755 ± 30 BP), što također okvirno odgovara podacima koji su dobiveni na osnovi analize keramičkog materijala povezanog s datacijama gradnje Mola 1. To je ipak nešto starija datacija od uzoraka drvenih balvana koji su činili vanjski dio strukture mola, a koji su analizirani tijekom prošle arheološke kampanje, što bi moglo upućivati na

različite faze gradnje ili uporabu otprije posječenog drva. Tri uzorka položenih trupaca poslana su i na dendrokronološku analizu drva, no zbog premalog broja godova nisu se uspjeli apsolutno datirati, a njihovi se sljedovi nisu uspjeli ni međusobno povezati. Analiza je ipak definirala da se radi o drvetu vrste crnika (*Quercus ilex*). Istraživanja se planiraju nastaviti i sljedeće godine.

Literatura

Hayes 1972 J. W. Hayes, Late Roman Pottery, London – Roma, 1972.
Keay 1984 S. J. Keay, Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean, BAR, International series 196 (i), Oxford, 1984.

Mladen Pešić

Ortofoto crkve (foto: J. Šućur)

Summary

In August and September 2019, underwater archaeological excavations were conducted in the Barbir cove area near Cape Plitkača in Sukošan. This was a continuation of the exploration of the remains of an ancient harbour. Excavation of Shafts 1 and 2, which began in 2017, was completed this year, providing insight into the construction methods of a section of the harbour structures. The excavation of Shafts 1 and 2 was carried out to a maximum depth of 160 cm from the seabed surface. Various wooden materials were used in the construction of the structure of Pier 1. Analysis of the age of wooden elements indicated a period from the second half of the 3rd century to the early 5th century. The stratigraphy of Pier 1 structures revealed 5 to 6 stratification units, and the analysis of material found in them determined that the harbour was used from the late 1st to the 2nd century. Based on the dating of archaeological finds, the construction of Pier 1 can likely be dated to the 4th century. Considering the wide range of dating for wooden elements, there are assumptions that the structures comprising the harbour installations were built in several phases. However, final conclusions can only be drawn after a comprehensive material analysis. Trenching within the harbour, particularly the part where ships could dock, also yielded interesting results. Further research in the coming year will provide a more precise definition of the time span of usage of this archaeological site.

Redni broj: 388
Lokalitet: Šopot – Crkvina, k.č. 420/3 i 8/39, k.o. Šopot
Naselje: Šopot
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-1735
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 15. travnja do 31. svibnja 2019. trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Šopot – Crkvina, srednjovjekovna crkva s grobljem. Istražena je površina od 100 m^2, koja obuhvaća kv. 48, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 61, 62 i 63. U istraživanjima su sudjelovali: Marin Ćurković, dipl. arheo., ravnatelj Zavičajnog muzeja Benkovac (voditelj istraživanja), doc. dr. sc. Jure Šućur s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru te u prosjeku šest studenata Odjela za arheologiju.

Kvadrati na lokalitetu imaju dimenzije 4x4 m – stara kvadratna mreža koju su postavili kolege iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika prilikom istraživanja 1984. – 1986. Istražen je prostor zapadno od srednjovjekovne crkve te prostor nasuprotno ulaza u crkvu, na mjestu gdje se prostire srednjovjekovno groblje. Istraživanja su obavljena na poziciji gdje su prije 30 godina stali kolege iz MHAS-a, Tonći Burić i Vedrana Delonga, koji su istražili crkvu i započeli istraživanje nekropole koja se pruža oko crkve.
Lokalitet Crkvina nalazi se podno brijega zvanog Glavica Grubića, čijem su vrhu sačuvani ostaci srednjovjekovnog kaštela ugrađenog u postojeće kuće. Nedaleko od lokaliteta nalazi se izvor žive vode. Crkva je jednobrodna građevina dimenzija 12,5x6 m, s trapezoidnom apsidom na istočnoj i ostatkom unutrašnjeg zida narteksa na zapadnoj strani. Sačuvana je u temeljnoj zoni do 42 cm visine. Po stilskim karakteristikama kamenog namještaja pripada sloju ranosrednjovjekovnih lokaliteta vezanih uz zadužbine iz vremena kneza Branimira, iako sama crkva ne pripada vremenu pronađenog namještaja, nego je nešto mlađa. Oko crkve nalazi se groblje s kontinuitetom ukapanja koje je datirano u 13./14. st. Lokalitet je prezentiran javnosti, a ostaci crkve su konzervirani.
Lokalitet je 2019. iskopavan ručno, uz praćenje stratigrafskih odnosa na nalazištu. Stratigrafske jedinice dokumentirane su terenskim dnevnikom, popisom stratigrafskih jedinica, fotografskom i nacrtnom dokumentacijom te snimanjem totalnom stanicom i zračnom snimkom.
Istraživanja su započela na dijelu gdje se stalo 2018., u kvadratima 60 i 61. Prilikom istraživanja pronađena je suhozidna kamena konstrukcija (SJ 41), koja se pruža u smjeru sjever-jug. Na južnoj je strani, u kv. 60, dijelom uništena korijenjem stabala i ukopavanjem stupova za struju 80-ih godina prošlog stoljeća. Radi se o ostatku zida koji je sačuvan u dužini od 7 m, građen od nepravilnog amorfnog kamenja sačuvanog na zapadnoj strani u visini od 50 cm (dva reda zida), dok je istočna strana zida uništena

Istraživanja Crkvina (foto: Zavičajni muzej Benkovac)

Grob 62 (foto: J. Šućur)

Ortofoto lokaliteta Crkvina (foto: J. Šućur)

Grob 66 (foto: J. Šućur)

Crkvina – SJ 41, 52 (foto: J. Šućur)

Ortofoto lokaliteta Crkvina nakon istraživanja (foto: J. Šućur)

korijenjem stabala. Na zidu i oko njega nisu pronađeni nalazi (osim nekoliko ulomaka grube keramike koja se datira u cijeli srednji i novi vijek), koji bi vremenski i funkcijski mogli determinirati zidanu konstrukciju. Javlja se pretpostavka da je možda riječ o ogradnom zidu iz starije faze groblja, međutim zbog nedovršenog istraživanja teško je donijeti konkretnije zaključke.

Sjeverno od navedene zidane konstrukcije, u kv. 61 i 62 nađena su četiri groba (grob 62 – 65). Radi se o grobovima pravokutnog tipa, s obložnicama i poklopnicama od kamenih ploča. Grobovi su ukopani u zdravicu. U trima grobovima nalazili su se dijelom oštećeni ostaci dječjeg kostura, dok u jednom grobu bila ukopana odrasla osoba. Svi su grobovi bili orijentirani u smjeru zapad-istok, s glavom na zapadu. Grobovi su bez nalaza. Na temelju nalaza iz okolnih grobova koji su otprije istraženi, pretpostavlja se da je riječ o grobovima iz 13./14. st.

Istraživanje je dalje prošireno prema istoku u kv. 48, istočno od groba 59, koji je istražen 2016. godine. Ovdje je pronađen grob 66. Radi se o identičnom grobu kao i gr. 59, pravokutnog tipa, s obložnicama od većih kamenih ploča položenih na „nož", od kojih se nije sačuvala poklopnica. Unutar groba pronađena je samo jedna kost noge *in situ* (tibia), zbog toga što je grob već otvoren i po svemu sudeći opljačkan. Zanimljivost je i važnost nalaza toga groba u položaju i obliku (identičan grobu 59), u kojem je pronađena jednojagodna srebrna naušnica datirana u drugu polovicu 9. st. Naime, na temelju nalaza većeg broja tog tipa grobova potvrđeno je da je lokalitet višeslojno nalazište s dvama hotizontima grobova – grobovi iz druge polovice 9. st. i grobovi iz 13./14. st. Nadalje, važnost je tog nalaza veća time što je ondje pronađen i kameni namještaj iz vremena kneza Branimira (druga pol. 9. st.) te je prema nalazima grobova iz 9. st. očekivano da se Branimirova zadužbina nalazi iznimno blizu toga groblja. Tome u prilog idu i izrađene zračne fotografije koje bilježe zidove na zapadnoj strani od istraženog dijela groblja, a koje bi trebalo nastaviti istraživati tijekom neke buduće kampanje.

Prilikom istraživanja pronađena je manja količina keramičke građe netipiziranih oblika i vremenski nedefinirana – srednjovjekovna keramika. Nađeno je nekoliko ulomaka stakla, nekoliko ulomaka metalnih nedefiniranih predmeta te nekoliko ulomaka tegula.

Prilikom raščišćavanja raslinja prema zapadu, u grmlju je pronađen nadvratnik s ulaznih vrata crkve sv. Jere, s križem na sredini. Radi se o monolitnom kamenom bloku dugom 50 cm i debljine 20 cm, stoga je potrebno istraživanja proširiti prema zapadu, na prostor koji nije istražen.

Prikupljena arheološka građa i izrađena terenska dokumentacija čuvaju se u Zavičajnom muzeju Benkovac. Nakon istraživanja slijedi kabinetska obrada materijala i priprema za objavu pronađenih rezultata.

Literatura

Burić 1986 T. Burić, Šopot kod Benkovca (nastavak revizijskog istraživanja), Obavijesti HAD, 18/1, Zagreb, 1986: 30, 31.

Burić 1994 T. Burić – Crkvina u Šopotu kod Benkovca, Benkovački ljetopis, Zadar, 1994: 45 – 50.

Burić 2006 T. Burić, Boce, čaše i vrčevi kao grobni prilozi u kasnom srednjem vijeku na sjeverozapadnom i središnjem Balkanu, HAnt, 14, Pula, 2006.

Ćurković 2008 M. Ćurković, Šopot – Crkvina, HAG, 13/2016, Zagreb, 2008: 623 – 625.

Delonga, Burić 1984 V. Delonga, T. Burić, Šopot kod Benkovca – srednjovjekovni lokalitet (revizijsko istraživanje), Obavijesti HAD, 16/3, Zagreb, 1984: 47, 48.

Delonga, Burić 1986 V. Delonga, T. Burić, Šopot kod Benkovca, Predromanička crkva i srednjovjekovna

nekropola, Arheološki pregled, 26/1985, Ljubljana, 1986: 165, 166.
Delonga, Burić 1987 V. Delonga, T. Burić, Crkvina – Šopot kod Benkovca, Obavijesti HAD, 19/1, Zagreb, 1987: 36 – 38.
Jakšić 2000 N. Jakšić, Benkovac i okolica u srednjem vijeku (vodič), Split, 2000.

Marin Ćurković

Summary

In 2019, archaeological excavations were carried out at the Šopot – Crkvina site, focusing on a medieval church with a cemetery. An area of 100 m^2 was explored. The research targeted the area opposite the church entrance, where the medieval cemetery is located.

Redni broj: 389
Lokalitet: Špilja Vlakno
Naselje: Savar
Grad/općina: Sali (otok Dugi otok)
Pravni status: Z-3432
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U lipnju 2019. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru istražio je pećinu Vlakno na Dugom otoku. Istraživanja su bila dio projekta koji je odobrila Općina Sali. Kao i posljednjih godina, istraživan je prostor tzv. Istočnog sektora, gdje je završeno istraživanje Stratuma 7.

Nalazište Vlakno nalazi se s unutrašnje strane Dugog otoka, na pola puta između naselja Luke i Savra. Unutarnji špiljski prostor veličine 40 m^2, sa širokim otvorom okrenutim prema jugoistoku, služio je kao idealno mjesto za boravak manjih zajednica lovaca sakupljača tijekom gornjeg paleolitika i mezolitika. Probna istraživanja u pećini započela su 2004. godine (Brusić 2005), a do 2013. u probnoj sondi dosegnuta je dubina od 5 m, s kulturnim slojevima koji se u kontinuitetu mogu pratiti do 19.500 godina starosti (Vujević 2016), uz napomenu da dosegnuta dubina nije i konačna u smislu kulturnih slojeva. Nakon probnih, uslijedila su sustavna istraživanja, koja trenutačno zahvaćaju epigravetijenske slojeve.
Godine 2019. istražene su dvije nove razine, a situacija je kod svih istraženih hodnih površina slična. Na većini istraživanog prostora nalazi se podnica od nabijene zemlje koja, kako je bliži zid pećine, polako prelazi u gotovo sterilan sloj krute zemlje. Posljedica je to vjerojatno morfologije pećine i djelovanja voda koje se slijevaju niz pećinsku stijene. Na zapadnom rubu, u kvadratima s oznakom H4 i H5 podnica prelazi u izrazito rahao sloj tamne, gotovo crne zemlje sa sitnim kršljem. S obzirom na pronalazak čestica ugljena, kao i činjenicu da nisu pronađene čvrste nakupine pepela, pretpostavlja se da je riječ o rubnom prostoru oko vatrišta ili o vrlo kratkotrajnom paljenju vatre.
Sjeveroistočnim prostorom i dalje dominira velika nakupina amorfnog kamenja, ali osim površine koju ona zauzima od početka Stratuma 7 i dalje nema prepoznatljivih uzoraka rasprostiranja koji bi upućivali na namjerno polaganje kamenja na tome mjestu zbog neke prepoznatljive svrhe.
U jugoistočnom kutu istraženog prostora, na donjoj istraženoj razini pronađena je i jedna manja jama dubine 30 cm ispunjena slojem gareži i amorfnim kamenjem, no osim većeg kremenog nodula od kojeg je samo jedan odbojak

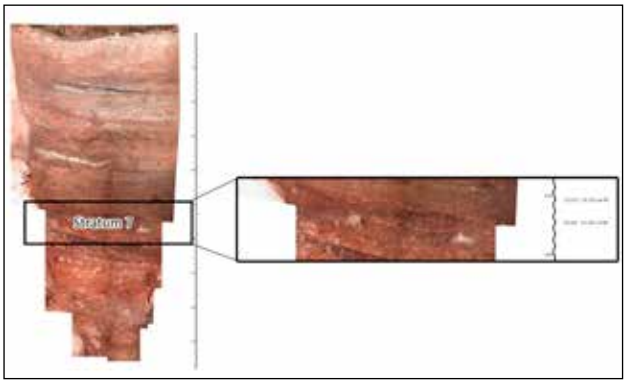

Stratigrafski profil s označenim položajem Stratuma 7 (izradio: D. Vujević)

Stratum 7 – istražene hodne površine (foto: D. Vujević)

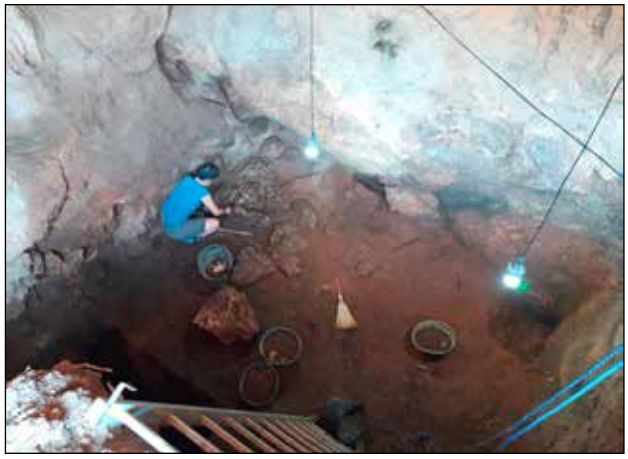

Iskopavanje (foto: D. Vujević)

odbijen i vrlo malo ulomaka faune, u jami nije bilo drugih nalaza.

Kao kod prostornog oblikovanja, tako se i kod arheoloških nalaza kroz sve slojeve Stratuma 7, a time i kod dviju novih istraženih razina, primjećuje ujednačenost. Za razliku od Stratuma 6, vidljivo je opadanje količine nalaza, što se uklapa u pretpostavku o izrazito kratkim epizodama uporabe pećine. Brojčani pad nalaza nije praćen promjenama u zastupljenosti pojedinih kategorija nalaza, a za razliku od prethodno istraženih slojeva Stratuma 7, ponovno se javljaju ukrasni predmeti. Tijekom ove kampanje pronađeno je pet probušenih puževa *Cyclopa neritea* i ulomak školjke roda *Glycimeris*. Među nalazima dominiraju kosti velikih preživača. Javljaju se i manje kosti lisice, glodavaca, ali i kralješci riba. Litičkim inventarom dominira lomljevina, a kategorijom oruđa dominiraju pločice s hrptom uz pojavu šiljaka, grebala i strugala. Koštano oruđe zastupljeno je pronalaskom nekoliko različitih ubadala i pritiskača od jelenjeg roga. Količina svih navedenih kategorija nalaza smanjuje se prema rubu pećine i gotovo potpuno nestaje uz sam rub.

Literatura

Brusić 2005 Z. Brusić, Pećina Vlakno, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 197 – 199.

Vujević 2016 D. Vujević, Adriatic Connections: Exploring Relationships from the Middle Palaeolithic to the Mesolithic, u: ur. D. Davison, V. Gaffney, P. Miracle, J. Sofaer: Croatia at the Crossroads: A consideration of archaeological and historical connectivity. Archaeopress Publishing LTD, Oxford, 2016: 19 – 32.

izv. prof. dr. sc. Dario Vujević

Summary

In June 2019, archaeological excavations were conducted at the Vlakno cave on Dugi otok. The site is located in the interior of Dugi otok, halfway between the settlements of Luka and Savar. The inner cave area, covering approximately 40 m^2, with a wide opening facing southeast, served as an ideal location for small communities of hunter-gatherers during the Upper Palaeolithic and Mesolithic periods.

Redni broj: 390
Lokalitet: Tkon – Poljane
Naselje: Tkon
Grad/općina: Tkon (otok Pašman)
Pravni status: P-4917
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 24. do 31. listopada 2019. trajao je nastavak sustavnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Tkon – Poljane. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. sc. Tomislav Fabijanić s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, a zamjenica je bila Zrinka Brkan Klarin. U istraživanjima su sudjelovali studenti arheologije Aleksandra Matura, Jan Krička i Marin Lutring. Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Lokalitet Poljane nalazi se u općini Tkon na otoku Pašmanu, oko 1,5 km jugoistočno od centra mjesta. Riječ je o kamenoj gomili koju je kao potencijalni arheološki lokalitet zabilježio još don Frane Bulić. Prema usmenoj predaji, pod tom se gomilom kriju ostaci „crkve sv. Aleksandra".

Godine 2015. organizirana je prva kampanja istraživanja, prilikom koje je potvrđeno da gomila uistinu krije ostatke arhitekture iz antike ili kasne antike. Druga istraživačka kampanja provedena je 2016., kada je istraženo više suhozidnih tvorevina i ostaci zidova građeni lomljenim kamenom

Lokalitet Tkon – Poljana za vrijeme istraživanja 2019. g. (foto: T. Fabijanić)

Ulomak tegule s pečatom (foto: T. Fabijanić)

i žbukom. Oko zidova pronađena je velika količina ulomaka tegula i tesera bijele boje, kao i velika količina antičke keramike, uz sporadične nalaze kasnoantičke i narebrene bizantske keramike te numizmatički materijal iz prve polovice 4. st. Godine 2017. nastavljeno je istraživanje lokaliteta, ali s obzirom na nevelika financijska sredstva, samo su uklonjeni slojevi nasipa, kao priprema za daljnja arheološka istraživanja. Arheološka kampanja godine 2018. iznjedrila je ponajviše nalaza, s obzirom na arhitektonske ostatke na lokalitetu, a među ostalim, pronađeni su i ostaci hipokausta s okruglim suspenzurama sačuvanima *in situ*. Utvrđen je i odvodni kanal koji je prilazio kroz objekt, a stratigrafski odnosi i arhitektonski pokazatelji upućuju na činjenicu da je lokalitet imao više faza uporabe, o kojima se do nastavka istraživanja ne može ništa pouzdanije utvrditi. Godine 2019. nastavljeno je uklanjanje SJ 1 i SJ 2, na do sada neistraženom dijelu gomile. Riječ je o slojevima koji su nastali deponiranjem materijala prilikom krčenja i obrade susjednih zemljišnih parcela. Obuhvaćen je prostor od cca 20 m^2 te je iskop spušten otprilike do razine zidova otkrivenih tijekom prijašnjih godina, ali bez otkrivanja strukture zidova. Zbog nedostatka financijskih sredstava, iskop nije nastavljen. Tijekom površinskog pregleda i za vrijeme istraživanja ipak je otkrivena manja količina antičke i kasnoantičke keramike, a među njom i dva ulomka tegula s natpisom *[Pa]NSIANA*. Nakon istraživanja, sve su prethodno otkrivene strukture prekrivene novim slojem geotekstila.

doc. dr. sc. Tomislav Fabijanić

Summary

In October 2019, the systematic archaeological excavations continued at the Tkon–Poljane site on the island of Pašman. The site consists of a somewhat large cairn that, according to local tradition, conceals the remains of the church of St. Alexander. The first archaeological research on that site was carried out in 2015. It was then determined that the cairn truly shelters an archaeological site, as the remains of ancient and/or late antique architecture were discovered. The research continued in 2016, when the previously discovered walls were investigated in more detail, and new ones were also revealed. In 2017, the work focused solely on excavating the upper layers of the cairn. Notably, during the 2018 research, a portion of a room with a hypocaust was discovered. In 2019, the surface layers were removed from a section of the cairn that had not been previously explored.

Redni broj: 391
Lokalitet: Turanj – Gradina
Naselje: Turanj
Grad/općina: Sveti Filip i Jakov
Pravni status: Z-4092
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 4. do 14. listopada 2019. nastavljena su arheološka istraživanja na lokalitetu Gradina u Turnju. Voditelj

Gradina u Turnju s označenim sondama (foto: M. Grgurić)

Sonda 3 (foto: M. Čelhar)

istraživanja bila je doc. dr. sc. Martina Čelhar, zamjenik doc. dr. sc. Mate Parica, a od stručne ekipe sudjelovali su Maja Grgurić, dipl. arheo., te studenti Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Tijekom ovogodišnje kampanje istražen je i definiran ulazni koridor u gradinu. Ljevkast ulazni prostor dug oko 10 m bio je ispunjen znatnom količinom kamenog urušenja i manjom količinom tamnosmeđe zemlje. Nalaza gotovo i nema, osim veće količine čahura iz Domovinskog rata. Nakon uklanjanja sloja urušenja, definiran je tanji sloj smeđe humusne zemlje iznad matične stijene.
Dodatno su istražene i tri manje sonde (sonde 2 – 4) u unutrašnjosti gradine: jedna neposredno uz unutrašnje lice bedema (površine 1,5x1 m), jedna između bedema i sonde 1 istražene 2017. godine (1,5x1,5 m) te jedna neposredno uz sondu 1 istraženu 2017. godine (1,5x1,5 m). Sve sonde pokazuju identičnu stratigrafsku sliku s humusnim slojem iznad matične stijene koji, ovisno o pružanju

Gradina u Turnju, ulazni hodnik nakon uklanjanja sloja urušenja (foto: M. Grgurić)

matične stijene i procjepima u njoj, doseže debljinu od 1 do 30 cm. Na svim istraženim pozicijama nađena je određena količina znatno fragmentirane keramike, maksimalno do 50-ak ulomaka po sondi. Dominantno prevladavaju atipični ulomci tijela posuda, ujednačene fakture. Prema makroskopskim odlikama i rijetkim tipičnim fragmentima, ponajprije ručkama, građa se može datirati u brončano doba.

U suradnji i pod nadzorom nadležnog konzervatora iz Konzervatorskog ureda u Zadru, i ove je godine nakon istraživanja i dokumentiranja zatečenog stanja započela konzervacija istraženog dijela bedema, odnosno zapadnog lica ulaza. Ovisno o stanju očuvanosti, ono je podignuto za prosječno jedan do tri reda kamenja, za što je upotrebljavana izvorna urušena kamena građa.

Literatura

Čelhar 2018 M. Čelhar, Turanj – Gradina, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018.

Čelhar 2019 M. Čelhar, Turanj – Gradina, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

doc. dr. sc. Martina Čelhar

Summary

In 2019, archaeological excavations continued at the site of the Gradina hillfort in Turanj, focusing on investigating the entrance to the hillfort. Additionally, three trenches within the hillfort were explored, revealing no traces of structures but rather a uniform humus layer with fragmented pottery fragments that could be dated to the Bronze Age.

Redni broj: 392
Lokalitet: Turanj – k.č. 2765, 2761 i 2369
Naselje: Turanj
Grad/općina: Sv. Filip i Jakov
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U svibnju 2019. arheološki je nadzirano strojno iskopavanje za potrebe ugradnje MFG18 kabineta i gradnje kabelske kanalizacije u obuhvatu zaštićene povijesne jezgre mjesta Turnja, na k.č. 2765, 2761 i 2369, k.o. Turanj. Voditeljica arheološkog nadzora je bila Andreja Markovac,

dipl. arheo. i prof. pov., a zamjenik Renato Babić, mag. archeo., oboje iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Radove je konzervatorski nadzirao Ivan Matković, dipl. arheo. i prof. pov., iz Konzervatorskog odjela u Zadru. Pronađena pokretna arheološka građa pohranjena je u Zavičajnom muzeju Biograd na Moru. Investitor predmetnih radova bila je tvrtka Ericsson Nikola Tesla, Split.

Duljina nadzirane trase iznosila je oko 200 m (u Ulici don Frane Šoše, Babčanskoj, Trgu bana Jelačića i Obali dr. Franje Tuđmana) od kabelskih zdenaca numeriranih kao ZD 4 (D1) do ZD 8 (D1). Širina iskopa iznosila je od 0,80 do 1,00 m, a dubina od 0,70 do 1,00 m. Trasa iskopnog rova odmaknuta je 2 m od kulturnog dobra Kule – Kaštel.
Uočena stratigrafija sastojala se od asfaltnog i cestovnog stabilizacijskog sloja, debljine oko 0,30 m, ispod kojeg se nalazio miješani, tamnosmeđi i crvenkast sloj s krupnijim i sitnijim kamenom, sa sporadičnim nalazima opeke i ulomaka crijepa, debljine od 0,40 do 0,80 m, ovisno o položaju i visini geološke osnove – vapnenačke litice, koja se na mjestima nalazila neposredno ispod asfaltnog i tamponskog sloja. Na pojedinim mjestima na kojima su uočene recentne instalacije ispod asfaltnog i tamponskog sloja uočen je miješan nasipni smećkasto-crvenkast sloj ljepljive gline, pomiješan s pijeskom te grubozrnata pješčana posteljica. Na dijelu trase od kule prema Obali dr. Franje Tuđmana (k.č. 2369 i 2761, k.o. Turanj), na dubini od 0,60 do 0,70 m, zbog blizine morske obale, prilikom iskopa uočeno je procjeđivanje vode iz mora u iskopni rov. Prilikom ugradnje betonskog zdenca na odvojku Ulice don Frane Šoše (kod k.č. 2435/1), na dubini od 0,60 m, ispod asfaltnog i nasipnog tamponskog sloja, unutar tamnije smeđeg, miješanog sloja s kamenom uočeno je nešto ulomaka opeke i crijepa. Osim na toj lokaciji, tijekom iskopavanja rova za kabelsku kanalizaciju nisu uočene pokretne i nepokretne arheološke strukture te nisu bile potrebne dodatne zaštitne mjere.

Dio rova na trasi od ZD 4 prema sjeveroistoku s vidljivim procjeđivanjem vode (k.č. 2369, 2761, k.o. Turanj) (foto: A. Markovac)

Predmetna lokacija označena na DOF i katastar podlozi

Andreja Markovac

Summary

In May 2019, archaeological supervision was conducted during mechanical excavation for the installation of sewage within the protected historical centre area of Turanj, covering a length of approximately 200 m, width ranging from 0.80 m to 1.00 m, and depth from 0.70 m to 1.00 m. Below the asphalt and road stabilization layer, there was a mixed, dark brown, and reddish layer with larger and smaller stones, sporadic fragments of bricks, and roof tiles above the geologic base, which, in some places, was directly beneath the asphalt and subbase layer. No archaeological structures were observed during the excavation, and additional protection measures were not required.

Redni broj: 393
Lokalitet: Velebit – južni dio
Naselje: –
Grad/općina: Starigrad, Jasenice
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od travnja do konca lipnja 2019. trajala su terenska istraživanja na području južnog Velebita. Arheološki terenski pregled obavio je Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, pod vodstvom znanstvene suradnice dr. sc. Martine Dubolnić Glavan. Istraživanje je ostvareno u suradnji s članovima udruga Planinarsko društvo Paklenica u Zadru Speleološki odsjek Liburnija, Stanica planinarskih vodiča Zadar i Hrvatska gorska služba spašavanja, Stanica Zadar te djelatnicima Nadzorne službe NP Paklenica i agencije Zara adventure iz Zadra. U istraživanju su sudjelovali i izv. prof. dr. sc. Dario Vujević, mr. sc. Darko Komšo, dr. sc. Siniša Radović zatim planinarski vodiči, gorski spašavatelji i speleolozi: Fran Domazetović mag. geogr., Nikolina Krpina prof., Luka Lisica, Šime Sorić, Livio Kotlar, Marijan Buzov i Marin Mitrović te nadzornik NP Paklenica Dujo Bušljeta. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Primorska padina Južnog Velebita obiluje raznovrsnim nalazištima materijalne kulture, koja je važno dokumentirati radi zaštite i očuvanja kulturnog krajolika kao baštine spomenutog

Špilja Manita peć u NP Paklenica, dvorana s kamenicama ispunjenima vodom

Polušpilja Babunjuša (Pripećak) u NP Paklenica, ulazni otvor pregrađen zidom

Pećina na gradini Zaskok, površinski nalaz brončane alke

Pogled na ulazni otvor Šarića pećine Donje na predjelu Prašine u općini Jasenice

Polušpilja Sklopina (Ramići) u NP Paklenica, nenaseljeni planinski zaseok prilikom istraživanja i posjeta „Male planinarske škole" 2019. g.

područja. Program je 2019. proveden s ciljem ubikacije, dokumentacije i inventarizacije nalazišta i nalaza koji imaju kulturnu važnost na prostoru južnog Velebita, kao uvjeta za njihovu valorizaciju i zaštitu. Prostor obuhvaćen istraživanjima pripada zaštićenim područjima Republike Hrvatske: Nacionalni park Paklenica, Park prirode Velebit te geomorfološki spomenik prirode pećina Modrič. Arheološki je pregledano šest ciljanih područja – istraživačkih zona na području Zadarske županije, općine Starigrad Paklenica i Jasenice.

Zona 1. – 2. Općina Jasenice (PP Velebit), k.o. Rovanjska, ciljani terenski pregled proveden je u špilji Modrič na prostoru Matekove Punte između naselja Modriča i Rovanjske. U Rovanjskoj je dokumentiran slučajan nalaz pleistocenske koštane breče (Zatrpana pećina u Rovanjskoj). Na predjelu Prašine nedaleko od Gornje Bukve istraživana su još tri objekta.

Zona 3. – 4. Općina Starigrad (NP Paklenica), k.o. Starigrad, istraživano je osam pećina i polupećina te jedna jama u donjem i gornjem dijelu kanjona Velike Paklenice.

Zona 5. Općina Starigrad (PP Velebit), k.o. Starigrad, istraživane su četiri pećine na prostoru krškog polja Veliki Vaganac.

Zona 6. Općina Starigrad (PP Velebit), k.o. Tribanj, na prostoru krškog polja Stap dokumentirano je sedam gomila – nedefiniranih struktura, koje bi mogli činiti arheološke lokalitete.

Tijekom istraživanja ubicirano je ukupno 25 nalaza i nalazišta, od kojih se njih 20 mogu odrediti kao arheološka baština, etnološka baština i/ili prirodna baština, dok pet dokumentiranih lokaliteta ne sadrži kulturne ostatke te se mogu odrediti kao prirodna baština.

Ovogodišnja kampanja velikim je dijelom bila usmjerena na istraživanje speleoloških objekata – pećina i pripećaka. Dokumentirano je 18 speleoloških objekata, od čega su u 13 zabilježeni ostaci materijalne kulture: špilja Modrič (Pećina na Matekovoj Punti), Šarića pećina Donja, pećina u Pazjanicama, pećinica u Pazjanicama Donja, Manita peć, Babunjuša (Pripećak), Sklopina, Zapećak Kneževića Donji, pećina Kneževića, pećina na Gradini Zaskok, Milovačka pećina (pećina podno Gradine Zaskok), Milovački bunar (Kamenica) i Vaganačka pećina. O speleološkim strukturama u kojima nisu uočeni ostaci materijalne kulture (Zatrpana pećina u Rovanjskoj, Šarića pećina Gornja, Pripećak podno Šarića pećine Donje, Jama na putu za Tomiće, Zapećak Kneževića Gornji) prikupljeni su osnovni prostorni podaci, poput koordinata ulaza i fotodokumentacije.

Špilje i polušpilje s kulturnim ostacima kartirani su, fotodokumentirani i topografski snimljeni. Kabinetska i informatička obrada uključivale su i digitalizaciju izrađenih speleoloških nacrta, GIS bazu podataka, a dokumentirana nalazišta i nalazi preliminarno su kronološki određeni i kataloški obrađeni.

Na istraživanom su području pećine tijekom prošlosti bile važni položaji, koji su upotrebljavani u različite svrhe. Zabilježene speleološke strukture sadrže raznovrsne ostatke materijalne kulture: arhitekturu, kulturne slojeve, pokretne nalaze i petroglife, koji se mogu datirati u širok raspon od mlađih perioda prapovijesti (brončano, željezno doba) do novog vijeka, odnosno modernog doba. Ti ostaci svjedoče o njihovoj upotrebi i važnosti u životu lokalnog stanovništva.

Ostaci arhitekture, kao nepokretni nalazi materijalne kulture, zabilježeni su u 12 objekata. Sastoje se pretežno od suhozidne arhitekture te arhitekture građene žbukom i betonom. U polušpilji Sklopina dobro je očuvana arhitektura napuštenog planinskog zaseoka, koji je (prema usmenoj tradiciji) bio naseljen od 17. st. do konca 20. st.

Kulturni slojevi zabilježeni su u pojedinim objektima poput špilje Modrič, Šarića pećine Donje, Pećine u Pazjanicama, Pećine na gradini Zaskok i Vaganačkoj pećini. Većina ostalih objekata kojima je tlo prekriveno zemljanim sedimentom ili slojem stočnog izmeta, možda sadrže kulturne slojeve, pa su označeni kao perspektivni za istraživanja.

Pokretni nalazi materijalne kulture (većinom ulomci grube keramike) pronađeni su u više špilja: Modrič, Šarića pećini Donjoj, Pećini u Pazjanicama, Manitoj Peći, pećini na gradini Zaskok i Vaganačkoj pećini. Prilikom pregledavanja Vaganačke pećine primijećene su devastacije tijekom nestručnih iskopa na ulaznom dijelu te na dvama mjestima dublje u unutrašnjosti. Oko iskopanih rupa primijećena je veća količina razbacanog keramičkog materijala koji nije prikupljan, već je ostavljen na mjestu nalaza radi detaljnije dokumentacije koja se planira u budućnosti.

I ove je godine pozornost usmjerena na mogućnost postojanja petroglifa na sigovini, stijenama ili stijenkama pećinskih kanala. Gravure na stijenkama kanala dokumentirane su u pećini u Pazjanicama i Pećinici u Pazjanicama Donjoj. Mogu se istaknuti ostaci crne i crvene boje zabilježeni na

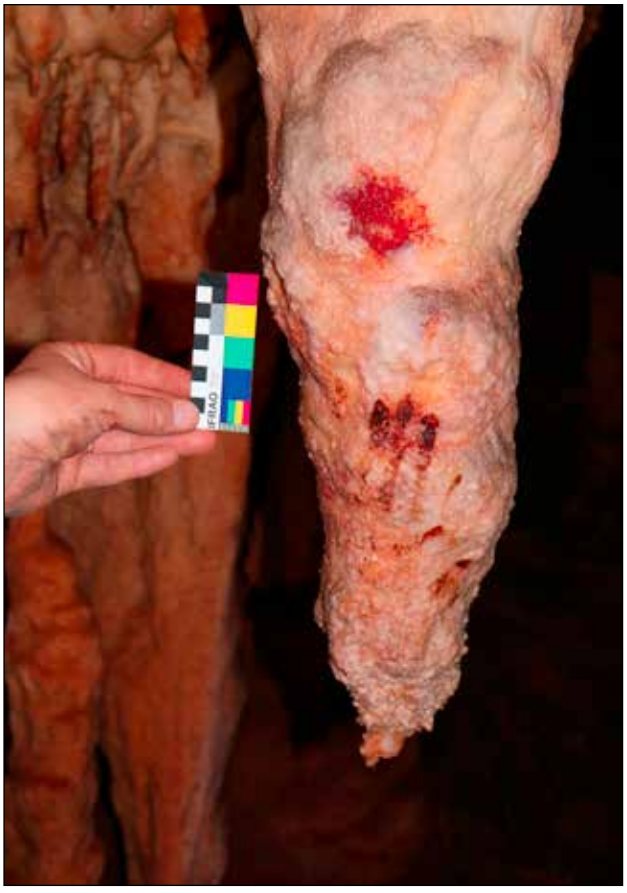

Pećina Modrič, tragovi crvene boje na sigovini u Desnom kanalu

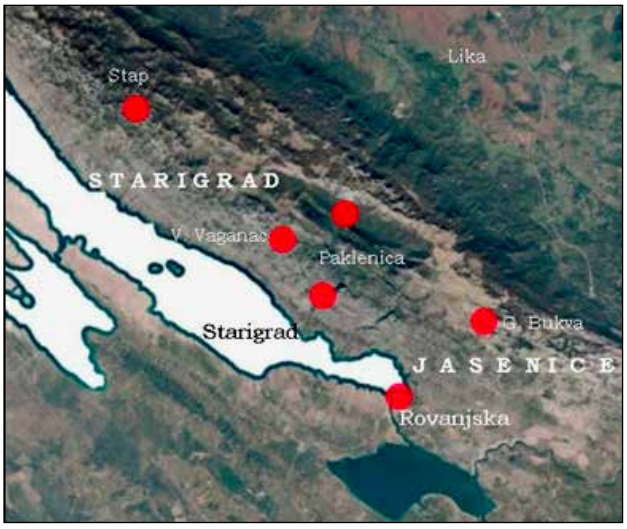

Arheološki terenski pregled južnog Velebita 2019., područja istraživanja (izrada: M. Dubolnić Glavan, podloga: geoportal.dgu.hr)

28 položaja na sigovini i stijenkama u Desnom kanalu pećine Modrič. Nalaze je analizirao mr. sc. Darko Komšo iz Arheološkog muzeja Istre. Prema preliminarnim rezultatima, moglo bi biti riječ o ostacima pećinskih slikarija.

Prilikom istraživanja u naselju Rovanjska dobivena je informacija o slučajnom nalazu koštanih ostataka u vrtu obiteljske kuće. Naime, prilikom građevinskih radova otvoren je

podzemni dio špilje, ispunjen sedimentom s okamenjenim kostima. Prilikom terenskog pregleda prikupljen je veći broj životinjskih kostiju, koje je analizirao dr. sc. Siniša Radović iz Zavoda za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU u Zagrebu i odredio kao paleontološki nalaz – koštana breča pleistocenske starosti koju čine ostaci jelena. Prostor Matekove Punte između naselja Rovanjska i Modrič iznimno je bogat raznovrsnim podzemnim krškim tvorevinama, pa nalaz zatrpanog podzemnog kanala možda čini dio neke od poznatih špilja i špiljskih sustava ili posve novog speleološkog objekta. Nalaz je kataloški obrađen i označen kao Zatrpana pećina u Rovanjskoj.

Prikupljeni površinski nalazi obrađeni su i analizirani u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru te će biti predani na privremenu pohranu u Arheološki muzej u Zadru. Nalaz koštane breče iz Rovanjske bit će predan na pohranu u Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU u Zagrebu. Nalaze su konzervirali djelatnici Odjela konzerviranja i restauriranja Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju u Zadru.

Literatura

Dubolnić 2006 M. Dubolnić, Prapovijesna nalazišta na području Starigrada Paklenice, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 48, Zadar, 2006: 1 – 55.

Dubolnić Glavan 2008 M. Dubolnić Glavan, Značaj Velikog Vaganca u prometnoj povezanosti primorske padine južnog Velebita i Like u prapovijesti, Izdanja HAD, 23, Zagreb, 2008: 9 – 21.

Dubolnić Glavan 2010a M. Dubolnić Glavan, Speleološki objekti od kulturnog značaja na prostoru Općine Starigrad Paklenica i NP Paklenica, Istraživanje i zaštita kulturno-povijesne baštine Južnog Velebita 2008. − 2010., Inventarizacija i GIS obrada arheološke i etnološke baštine, Elaborat, neobjavljeni rukopis, sv. I, Zadar, 2010.

Dubolnić Glavan 2010b M. Dubolnić Glavan, Tradicijska baština Južnog Velebita, Zaseoci (sezonski stanovi) i mlinovi na prostoru Općine Starigrad Paklenica i NP Paklenica, Istraživanje i zaštita kulturno−povijesne baštine Južnog Velebita 2008. − 2010., Inventarizacija i GIS obrada arheološke i etnološke baštine, Elaborat, neobjavljeni rukopis, sv. VI, Zadar, 2010.

Dubolnić Glavan 2017 M. Dubolnić Glavan, Zadarska županija – arheološka topografija, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 650 – 654.

Dubolnić Glavan 2019 M. Dubolnić Glavan, Velebit – južni dio, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Forenbaher, Vranjican 1982 S. Forenbaher, P. Vranjican, Pećina u Pazjanicama – Paklenica, Prilog povijesti Hrvatskog primorja, Senjski zbornik, 9, Senj, 1982: 5 – 13.

Forenbaher, Vranjican 1985 S. Forenbaher, P. Vranjican, Vaganačka pećina, OA, Zagreb, 10, 1985: 1 – 21.

Forenbaher 1988 S. Forenbaher, Velebit – rekognosciranje speleoloških objekata, Arheološki pregled, Beograd, 1988: 237 – 239.

Jurić 1985 R. Jurić, Modrič pećina, Arheološki pregled, 6, Ljubljana, 1985: 278.

Kuhta et al. 1999 M. Kuhta, S. Božičević, S. Kapelj, S. Miko, Studija zaštite i korištenja vrijednih prirodnih cjelina Modrič špilje i njene okoline. Speleološka, geološka i hidrogeološka istraživanja, Institut za geološka istraživanja, Zavod za hidrogeologiju i inženjersku geologiju, Zagreb, 1999.

Kuhta et al. 2002 M. Kuhta, G. Gužvica, B. Jalžić, Speleološki objekti Nacionalnog parka Paklenica, Inventarizacija i GIS obrada, Speleološki klub „Željezničar", Zagreb, 2002.

Malez 1987 M. Malez, Kvartarna fauna vertebrata iz Modriča pećine kod Rovanjske (Hrvatska), Rad JAZU, 371, Zagreb, 1987: 143 – 150.

dr. sc. Martina Dubolnić Glavan

Summary

From April to June 2019, field surveys were conducted in the Southern Velebit area. An archaeological field survey was carried out in six targeted areas (research zones) in the Zadar County, specifically in the municipalities of Starigrad Paklenica and Jasenice (protected areas: Paklenica National Park, Velebit Nature Park, and the Modrič Cave geomorphological natural monument). The aim of the research was to locate, document, and inventory the sites and finds of cultural significance in the Southern Velebit area.

A total of 25 finds and sites were located, of which 20 could be identified as archaeological heritage, ethnological heritage, and/or natural heritage. The other five documented sites did not contain cultural remains and were classified as natural heritage. This year's research campaign was largely focused on exploring speleological sites such as caves and rock shelters. Eighteen speleological structures were documented, with 13 of them showing various remnants of material culture, including architecture, cultural layers, movable finds, and petroglyphs, providing insights into their use and importance in the lives of the local population in the researched area.

Redni broj: 394
Lokalitet: Vrana – Samograd (Zamina)
Naselje: Radašinovci/Vrana
Grad/općina: Benkovac/Pakoštane
Pravni status: Z-6422
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 17. do 28. listopada 2019. organizirana je treća kampanja sustavnih arheoloških istraživanja na gradini Samograd (Zamina) na granici Vrane (općina Pakoštane) i Radašinovaca (općina Benkovac). Nositelj istraživanja bila je Javna ustanova „Agencija Han-Vrana", a obavljena su u suradnji s Odjelom za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Voditelj istraživanja bio je Marko Meštrov, dipl. arheo., iz Javne ustanove „Agencija Han-Vrana", a sudjelovali su doc. dr. sc. Jure Šućur, doc. dr. sc. Karla Gusar i dokumentaristica Maja Grgurić s Odjela za arheologiju, Roman Scholz iz Römisch-Germanische Kommission te studenti arheologije Sveučilišta u Zadru Anamarija Negulić, Nikolina Vodopić, Fran Mlinarić, Alen Grubić, Jozo Stanić i Dijana Ćemal. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Sektor A s naznačenim površinama istraživanima 2019. g. (foto: J. Šućur)

Brdo je na suvremenim kartama označeno toponimom Zamina, a starija literatura navodi i toponim Zmina ili narodni naziv Vran-Samograd pa je gradina u arheološkoj literaturi najčešće navedena pod imenom Samograd ili Vran-Samograd. Gradinu u stručnu literaturu uvodi J. Alačević, koji zamjećuje njezinu površinu, bedeme građene masivnim kamenom na sjevernoj strani gradine te antičku cestu (Alačević 1879: 10). Nekoliko godina poslije, Grgur Urlić-Ivanović detaljno opisuje nalazište te navodi da rimski natpisi uzidani u sjeverozapadni zid Maškovića hana u Vrani potječu s tog mjesta (Urlić Ivanović 1881: 107, 108.). Vrlo se brzo to nalazište počinje navoditi u svezi s pitanjem ubikacije *Blandone* ili *Blanone*. Naime, toponim se javlja u *Geografiji* Klaudija Ptolomeja i u *Antoninovu itinerariju*, a mjesto se ubiciralo na različita mjesta biogradsko-vranskog prostora, što je opširno analizirao S. Čače (Čače 1990) te prije njega Š. Batović (Batović 1971: 22, 23.). Stariji su je pisci ubicirali u Biograd (C. Bianchi, G. Urlić Ivanović), ali se to radilo i poslije (M. Suić). Don Luka Jelić tijekom vremena mijenjao je svoje mišljenje, što je vidljivo i u objavljenim djelima i u bilješkama sačuvanima u njegovu arhivu. Prvobitno je smatrao da je riječ o Vrani, zatim gradini Trojan u Stabnju (Jelić 1898: 33, 109), a naposljetku u Pakoštanima (Jelić 1997: bilj. 48). U novije vrijeme položajem Blandone bavili su se S. Čače i Z. Brusić. Brusić je 1987. rekognoscirao gradine uz komunikaciju *Iader – Blandona – Arauzona* na biogradskom području: Trojan kod Stabnja, Bak i Samograd (Brusić 1987), te smatra kako *Blandonu* treba smjestiti upravo na gradinu Samograd (Brusić 2007: 23, bilješka 15), dok Čače i dalje smatra da je vjerojatno riječ o gradini Trojan (u tekstu s upitnikom, ali na kartama bez; Čače 2006: 66 – 73).

Sustavna arheološka istraživanja u suradnji JU „Agencija Han-Vrana" i Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru započela su 2017. na dvama mjesta, pri čemu je u sektoru A na jugozapadnoj padini gradine u cijelosti istražena jedna prostorija rimskodobnog termalnog sklopa, a zapadnije u sektoru B podzid terase. U sektoru A 2018. nastavljena su istraživanja sjeveroistočno od istražene prostorije. Istraživačka se kampanja i 2019. odvijala na jugozapadnoj padini gradine, blizu podnožja, a usmjerena je na prostor sjeveroistočno od prostora istraživanog tijekom prošlogodišnje kampanje (Sektor A). Tijekom kampanje uočeno je, u odnosu na otprije definirane 53 stratigrafske jedinice (SJ 1 – 53), dodatnih 18 stratigrafskih jedinica (SJ 54 – 71). Kako bi se Prostorija 1 (istražena u prvoj kampanji) pripremila za konzervaciju, iskop je proširen prema jugoistoku, u širini od 0,5 m od zida. Iskop je pokazao da se u susjednoj prostoriji (Prostorija 2) nalazio hipokaust jer su u južnom dijelu pronađena tri stupa sastavljena od glinenih opeka kružnog presjeka (suspenzure), a po sredini i zidana konstrukcija. Time je potvrđeno da je riječ o termalnom dijelu urbanog sklopa, no zbog blizine stupova zidu odustalo se od daljnjeg definiranja te će prostoriju istodobno biti potrebno istražiti u cijelosti.

Najveći dio aktivnosti odvijao se sjeveroistočno od Prostorije 1, na prostoru čiji su gornji slojevi istraženi tijekom prošlogodišnje kampanje. Na tom je dijelu uočen organski spoj dvaju zidova (SJ 34, 61) pa je označen kao Prostorija 3. Taj ugao negira pružanje mogućeg fortifikacijskog zida (SJ 47) prema sjeverozapadu, ali budući da je ispod njega pronađen niz većeg kamena, smatra se da bi to mogao biti dio njegovih temelja. Također tijekom

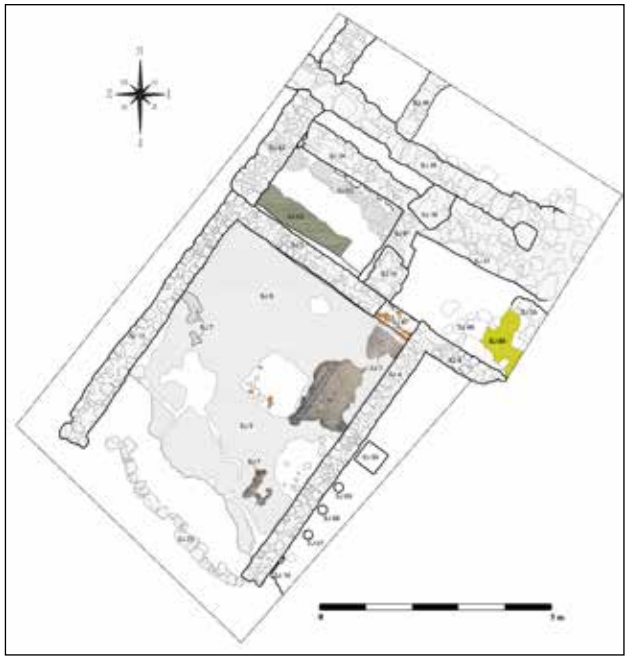

Kompozitni tlocrt istraživanja u sektoru A 2017. – 2019. g. (izrada: M. Grgurić, J. Šućur)

Glinena podnica SJ 63, nasuprot zid SJ 34, ispod kojeg su mogući temelji zida SJ 47 (SJ 62) (foto: J. Šućur)

ovogodišnje kampanje uočeno je da se spomenuti fortifikacijski zid nastavlja prema jugoistoku, ali njegovo lice nije bilo moguće otkriti u većem opsegu.

Istraživanje se na tom dijelu spustilo do razine glinene podnice (SJ 63). Naime, na prostoru uz Prostoriju 1, ali u bitno nižem sloju, uočena je žuta glinena podnica koja najvjerojatnije predstavlja podnicu liburnske nastambe iz 4. ili 3. st. pr. Kr. Dataciju se temelji na pronalasku dijela kasnoliburnske certosoidne fibule na samoj podnici. Uz nju, najzanimljiviji je databilan nalaz novac kovan za cara Konstantina, pronađen u prostoru hipokausta.

Iako su ovogodišnja istraživanja bila mala opsegom, na prostoru prekrivenom različitim zidovima i brojnim slojevima koji svjedoče o višestrukim fazama života na tom dijelu naselja, ipak su omogućila definiranje pojedinih konstrukcija te potvrdu otprije iznesenih hipoteza, no odgovore na dio pitanja bit će moguće dobiti samo tijekom daljnjih istraživanja.

Literatura

Alačević 1879 J. Alačević, Rovine antiche nel distretto politico di Benkovac, Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata, II, Split, 1879: 10 – 12; 28 – 29; 39 – 42; 72 – 74; 88 – 90.

Batović 1971 Š. Batović, Problemi prapovijesti na području Vrane i Biograda n/m, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, 18, Zadar, 1971: 9 – 73.

Brusić 1987 Z. Brusić, Biogradsko područje, Rekognosciranje gradina, Arheološki pregled, 26, Ljubljana, 1987: 164 – 167.

Brusić 2007 Z. Brusić, Pakoštanska luka i druga priobalna liburnska naselja u Pašmanskom kanalu u odnosu na gradinska naselja u zaleđu i Aseriju, Asseria, 5, Zadar, 2007: 11 – 38.

Čače 1990 S. Čače, Blandona i susjedna središta, Prilog antičkoj topografiji biogradskog područja, Biogradski zbornik, 1, Zadar, 1990: 197 – 212.

Čače 2006 S. Čače, South Liburnia at the Beginning of the Principate: Jurisdiction and Territorial Organization, Les routes de l'Adriatique antique, Bordeaux-Zadar, 2006: 65 – 87.

Jelić 1898 L. Jelić, Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju, Viesnik Hrvatskoga arheologičkoga društva, n.s., sv. III, Zagreb, 1898: 33 – 126.

Jelić 1997 L. Jelić, Poluotok Bosoljina, Povid, sv. 1, Primošten – Šibenik, 1997: 93 – 111.

Urlić Ivanović 1881 G. Urlić Ivanović, Ruševine Kotarske, Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata, IV, Split, 1881: 74 – 76, 107 – 109, 156 – 158.

doc. dr. sc. Jure Šućur
Marko Meštrov

Summary

In October 2019, the third campaign of systematic archaeological excavations was conducted at the Samograd (Zamina) hillfort, where some researchers place the ancient *Blandona*. This year's excavations were carried out in sector A, on the southwest slope of the hillfort, in the same location as the 2018 excavations, with a slight expansion of the research area. The discovery of parts of a hypocaust confirmed that it is part of the thermal complex of the urban structure, and vertical exploration extended down to a clay floor dating back to the 4th-3rd century BC.

Redni broj: 395
Lokalitet: Vrana – Templarska gradina
Naselje: Vrana
Grad/općina: Pakoštane
Pravni status: Z-1736
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. organizirana je nova kampanja istraživanja položaja Templarske gradine u Vrani. Voditelj istraživanja bio je Marko Meštrov iz Javne ustanove „Agencija Han-Vrana". Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Snimka prostora istraživanog 2019. g.

U ovoj kampanji istraživanja su nastavljena sjeveroistočno od dijela istraženog tijekom prošle kampanje, odnosno sjeveroistočno od trokatnog zida (Zid 1) kojem je u donjem dijelu očuvan lučni otvor. Sav pokretan arheološki materijal datiran je od 14. do 18. st.

Literatura

Meštrov 2009 M. Meštrov, Arheološka istraživanja lokaliteta Vrana – Templarska GRADINA 2019. – stručno izvješće, Javna ustanova, Agencija Han-Vrana, 2. 11. 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

In 2019, a new research campaign at the Templar Hillfort in Vrana took place. In this research campaign, excavations continued northeast of the three-story wall (Wall 1) with a preserved arched opening in the lower part. All movable archaeological material dates from the second half of the 14th to the 18th century.

Redni broj: 396
Lokalitet: Zadar – Arbanasi – Put Bajla
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 18. do 25. ožujka 2019. trajao je arheološki nadzor gradnje stambenog objekta u gradskom predjelu Arbanasi u Zadru (k.č. 7071/1, k.o. Zadar). Voditeljica nadzora bila je Natalija Čondić, viša kustosica Arheološkog muzeja Zadar. Nadzor je proveden sredstvima investitora.

Prema posebnim uvjetima Konzervatorskog odjela u Zadru, propisan je arheološki nadzor prilikom gradnje stambenog objekta u gradskom predjelu Arbanasi (Put Bajla 19).

Zadar – Arbanasi, gradilište nakon završetka iskopa

Nadzor se odnosio na zemljane radove, odnosno iskop do živca na dijelu navedene čestice, dok je projekt zahtijevao probijanje živog kamena do veće dubine.
Zadani je prostor u prošlosti upotrebljavan i kao vrt. Površina je raščišćena, ponegdje s ostacima površinskog raslinja na zemlji crvenici, mjestimično pomiješanoj s kamenjem. Prije početka iskopavanja, na opisanoj površini nisu uočeni arheološki ostaci. Lokalitet je iskopavan strojno, horizontalnim skidanjem slojeva do živca. Ustanovljena debljina sloja crvenice do živog kamena u prosjeku iznosi 60 cm.
Ni na jednom dijelu prostora zahvaćenog radovima u iskopu ni u profilima nisu uočeni arheološki ostaci.

Natalija Čondić

Summary

In March 2019, archaeological supervision was carried out over the works on the construction of a residential building in the city area of Arbanasi in Zadar (cadastral parcel 7071/1, cadastral municipality Zadar). There were no archaeological finds.

Redni broj: 397
Lokalitet: Zadar – dnevna bolnica
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 9. rujna do 4. studenoga 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova tijekom gradnje zgrade dnevne bolnice i spojnog mosta s Odjelom interne medicine unutar Opće bolnice Zadar, na k.č. 5939, k.o. Zadar. Voditeljica nadzora bila je Natalija Čondić, dipl. arheo., iz Arheološkog muzeja Zadar.

Područje predviđeno za gradnju nalazi se unutar arheološke zone grada Zadra. Na širem prostoru oko današnjeg

Zadar – dnevna bolnica, pogled na zapadni dio gradilišta (foto: I. Čondić)

kompleksa Opće bolnice Zadar tijekom proteklih desetljeća pronalaženi su pojedinačni grobovi ili manja groblja iz antike i kasne antike. Tijekom intenzivne gradnje u okviru bolnice najvjerojatnije su najvećim dijelom uništeni mogući ostaci tih nekropola. Ipak, moguće je da su na pojedinim mjestima u crvenici do razine živca ustanove preostali tragovi eventualnih ukopa. Nadležno tijelo stoga je odredilo arheološki nadzor tijekom građevinskih radova.

Nova zgrada dnevne bolnice planirana je najvećim dijelom na mjestu već postojeće zgrade kožno-zaraznog odjela. Ta je stara zgrada uklonjena, a na njezinu se mjestu (uz određena proširenja) gradi nova. Zbog većih dimenzija nove zgrade provode se građevinski zahvati (rušenje starijih podzemnih i podrumskih konstrukcija) i dalje u smjeru jugoistoka te je nadzorom obuhvaćena ukupna površina dimenzija cca 70x15 m. Zbog gradnje podrumskog dijela zgrade dnevne bolnice, dubina iskopa prelazit će 5 m, što podrazumijeva bušenje i lomljenje žive stijene.

Prilikom prvog izlaska na gradilište radi dogovora o početku nadzora, stara zgrada kožno-zaraznog odjela već je bila srušena i uklonjena zajedno s temeljima. U profilima iskopa na svim četirima stranama zapažali su se ostaci starijih građevinskih zahvata i raznih instalacija. Radovi tijekom iskopavanja proširenja za temelje nove zgrade prekidani su u više navrata zbog potrebe demontiranja i uklanjanja postojećih starijih instalacija u zoni gradilišta. Za to je vrijeme započelo i bušenje živca do zadane nivelete. Nadzor se stoga odvijao uz periodične prekide, u navedenom vremenskom rasponu. Na zadanom prostoru po površini šire zone gradilišta i u iskopu do razine živca i u profilima nisu ustanovljeni arheološki ostaci.

Natalija Čondić

Summary

From September to November 2019, archaeological supervision was conducted during the construction of the day hospital building within the Zadar General Hospital complex. The supervision covered earthworks on an area of approx. 70 x 15 m in size. The new hospital building was largely planned on the site of an existing building. In the excavation profiles on all four sides, remains of earlier construction interventions (the foundations of the older building) were recorded. No archaeological remains were found on the surface of the plot.

Redni broj: 398
Lokalitet: Zadar – k.č. 10252
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, arheološki nadzor

Od 21. do 24. siječnja 2019. tvrtka Arheolog d.o.o. obavila je zaštitno arheološko sondažno istraživanje i nadzor u centru grada Zadra, na k.č. 10252, k.o. Zadar. Radovi su se odvijali u sklopu adaptacije manjeg stambenog objekta, u dvorišnom dijelu iza gradske palače u Ulici Borelli 10, koji se nalaze unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Zadra. Voditeljica istraživanja bila je Sanja Gospodinović, dipl. arheo. i pov. umjet., a radovi su provedeni uz pomoć dvojice fizičkih radnika. Financijska sredstva osigurao je privatni investitor, Ivan Kezić iz Zadra.

Arheološki radovi odvijali su se unutar dvorišne zidane povijesne jednokatnice stambene namjene, jednostavnog pravokutnog tlocrta. Početkom adaptacijskih i građevinskih radova, a prije dolaska arheologa, u interijeru objekta

Struktura temelja zida SJ 9 (lijevo) i sloj sipkog sloja ispod (SJ 8), pogled prema JZ strani

uklonjen je sloj tla visine 0,60 m, unutar kojeg je pronađen središnji dio crkvene rozete i dvije željezne topovske kugle. Tijekom radova, u kutove unutarnjeg prostora ukopane su manje pravokutne jame za metalne nosače. Zbog navedenog, nadležni Konzervatorski odjel u Zadru propisao je arheološko istraživanje i nadzor zemljanih radova unutar objekta.

Arheološka sonda smještena je uz unutarnji JZ zid predmetne građevine. Prvobitno su dimenzije istražene površine iznosile 2x1,5 m, no zbog izrazite dubine i nemogućnosti iskopa u uskom prostoru, dimenzije su proširene na 2x2 m. Istražena je do dubine 2,90 m. No, ako se uzme u obzir i otprije uklonjen sloj tla koji je definiran kao SJ 0, dobit će se dubina od 3,5 m.

Tijekom istraživanja definirano je ukupno deset stratigrafskih jedinica (sedam slojeva i tri strukture). Većinom se radi o slojevima nasipa s mnogo građevnog materijala (kamen, opeka, žbuka) i manjom količinom nalaza ulomaka keramike, stakla i životinjskih kostiju (SJ 2, 4, 7). Navedeni slojevi sadrže miješani recentan te novovjekovni i rimski arheološki materijal.

U zapadnom kutu sonde, ispod temelja današnje kuće, na dubini od 1,35 m definirana je struktura od zapečene zemlje zaglađene na vrhu (SJ 6). Promjera je oko 0,70 m i visine do 0,10 m te je vjerojatno riječ o dnu vatrišta ili ognjišta. Nalazi se iznad sloja sipke bijele žbuke miješane s različitim građevnim materijalom (SJ 5), vjerojatno ostatkom podnice. Budući da su uočeni otprilike na jednakoj razini kao i vrh ostataka temelja zida u JI dijelu sonde (SJ 9), moguće da se radi o istom objektu.

Ispod sloja žbuke (SJ 5) ponovno se javlja sloj nasipa od tamne zemlje s većom količinom građevnog otpada (SJ 7), visine oko 0,60 m, koji prekriva strukturu SJ 9. Riječ je o loše očuvanom dnu temelja zida, smjera SI-JZ, a koji se proteže uz JI rub sonde te se podvlači pod profile iskopa. Uočen je na dubini od otprilike 1,35 – 1,60 m, vidljivih dimenzija 2x0,55 m, visine 0,35 – 0,85 m. Građen je od djelomično obrađenog i neobrađenog kamena vezanog žbukom žućkastooker boje. Nije jasno kojem periodu pripada jer je definiran na dnu temeljne zone, a sloj SJ 7 koji ga prekriva sadrži miješani arheološki materijal.

Struktura temelja zida SJ 9 leži na sloju SJ 8, koji se sastoji od mnoštva rastresitoga građevnog materijala. Nalazi se na dubini 1,85 – 3 m, a na čijem je dnu definirano veće neobrađeno kamenje (dimenzija do 0,60x0,60 m). Zbog svog suhog i sipkog karaktera te nekompaktne konzistencije, vrlo brzo nakon iskopavanja sloj bi se urušavao te ga je bilo nemoguće održati okomitim.

Sloj SJ 8 jedini je definiran sloj s isključivo antičkim arheološkim materijalom. Moguće da se radi o sloju nasipa ili urušenja. Osim veće količine kamena i pijeska, sadrži ulomke tegula, imbreksa i fresaka (bijele, crvene, oker, žute i crne boje). Prikupljeni su ulomci keramičkog posuđa (najbrojniji su fragmenti amfora, *terrae sigillatae* i lonaca), zatim obod staklene posude (čaše?) i manja količina životinjskih kostiju. Pronađeni su dijelovi amfora tipa Camulodunum 189, izrađeni u Hispaniji (tzv. „mrkva amfore"), zatim italske amfore tipa Forlimpopoli i one s otoka Rodosa te domaće proizvodnje tipa Lamboglia 2 i Dressel 6B. Služile su za prijevoz i distribuciju vina, maslinova ulja, garuma ili sušenog voća. Navedeni keramički materijal prema morfološkim i tipološkim karakteristikama najčešće pripada ranocarskom rimskom razdoblju 1. stoljeća, odnosno širem periodu od sredine 1. st. pr. Kr. do 2. st.

Na dnu istražene sonde, na dubini od 3 do 3,50 m definiran je sloj arheološki sterilnog crvenkastog krupnog pijeska, miješanog s manjom količinom kamena (SJ 10), ispod kojeg je počela izvirati voda ili more. Nisu uočeni prapovijesni ostaci.

Središnji dio crkvene rozete (SJ 0)

Iskopavanje sloja SJ 8

Profiliran arhitektonski ulomak s kapitelom (SJ 0)

Kako je već navedeno, tijekom građevinskih radova, a prije dolaska arheologa i propisanih arheoloških istraživanja, uklonjen je podni sloj unutar objekta na k.č. 10252. Tom je prilikom, osim dviju željeznih topovskih kugli (promjera 0,10 i 0,12 m), pronađen i centralni dio crkvene rozete s perforiranim trolistom u središtu (promjera oko 0,20 m). Prema riječima konzervatora, radi se o rijetkom primjerku rozete s deset radijalno postavljenih nastavaka. Nije poznato kojoj je crkvi pripadala. Tijekom radova u dvorište je pohranjena veća količina kamena iz unutarnjeg iskopa. Zbog spomenutih nalaza, odlučeno je da se sve kamenje pregleda i obavi nadzor prije odvoza. Tom je prilikom pronađena polovično očuvana baza stupa (promjera oko 0,30 m) i arhitektonski ulomak s očuvanim kapitelom i profiliranim gornjim dijelom (dimenzija oko 0,20x0,20 m). Moguće je da je potonji također dio vanjskog ruba crkvene rozete (gotičke?) ili dio manje bifore.
Nakon arheoloških istraživanja, sonda je vraćena u prvobitno stanje te je zapunjena zemljom i građevnim materijalom od iskopa. Sav je prikupljeni arheološki materijal očišćen te je nakon primarne analize pohranjen u Arheološkom muzeju Zadar.

Literatura

Romanović, Gluščević 2014 D. Romanović, S. Gluščević, Amfore ravnog dna iz slojeva antičke luke u Zatonu kod Zadra, Diadora, 28, Zadar, 2014: 141 – 190.
Starac 2008 A. Starac, Promet amforama prema nalazima u Rovinjskom podmorju, HArch, 37, Pula, 2008: 85 – 114.

Sanja Gospodinović

Summary

In January 2019, a rescue archaeological excavation was carried out in the old town of Zadar, within the courtyard of a building on cadastral parcel 10252. Within the property, a layer of soil measuring 0.60 m in height was removed, during which the central part of a church rosette was found, as well as a profiled architectural fragment with a capital, a column base, and two iron cannonballs. An archaeological trench was located next to the southwest inner wall of the property, measuring 2 x 2 m and covering a depth of 3.5 m. The excavation defined multiple layers of fills with a larger quantity of construction remains mixed with recent, modern, and Roman archaeological material. The only layer with exclusively ancient finds was located at the bottom of the trench, at a depth of 1.85–3 m. This layer consisted of fill or collapse with numerous construction materials and finds of pottery fragments and amphorae dating from the middle of the 1st century BC to the 2nd century AD. On the mentioned substrate, along the southeast edge of the trench, the foundation of a wall was identified, but it could not be dated. At the bottom of the investigated area, there is an archaeologically sterile layer of reddish sand, beneath which water or the sea emerges.
The archaeological investigation provided insight into the vertical stratigraphy at the location in question, but due to the smaller extent of the explored surface, it was challenging to draw clear conclusions and create a broader picture of the site.

Redni broj: 399
Lokalitet: Zadar – k.č. 10716, k.o. Zadar
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409
Razdoblje: –
Vrsta radova: –

Od 21. do 30. studenog 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi za potrebe postavljanja podzemnog kontejnera za otpad, na k.č. 10716, k.o. Zadar. Radove je nadzirao Marko Meštrov, dipl. arheo., iz Javne ustanove Agencija Han-Vrana. Nadzirana lokacija nalazi se unutar zaštićene kulturno-povijesne cjelina grada Zadra. Strojno je napravljen iskop tlocrta 8x4 m i dubine 3 m. Arheoloških nalaza nije bilo jer je riječ o nasutom terenu.

Literatura

Meštrov 2020 M. Meštrov, Izvješće o arheološkom nadzoru na k.č. 10716, k.o. Zadar, Javna ustanova Agencija Han-Vrana, Vrana, 10. veljače 2020.

Uredništvo HAG-a

Summary

In November 2019, archaeological supervision was conducted during the earthworks necessary for the installation of an underground waste container on cadastral parcel 10716, cadastral municipality Zadar. The location is within the protected cultural and historical complex of the city of Zadar. A mechanical excavation was carried out with a footprint of 8 x 4 m and a depth of 3 m. There were no archaeological finds as it was an artificially filled area.

Redni broj: 400
Lokalitet: Zadar – Providurova palača
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-7106
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, arheološki nadzor

Od 1. do 27. travnja 2019. trajalo je zaštitno arheološko iskopavanje i arheološki nadzor unutar Providurove palače u Zadru, na k.č. 10556, k.o. Zadar. Arheološka istraživanja bila su dio rekonstrukcije i revitalizacije Providurove palače. U istraživanju su sudjelovali diplomirani arheolozi iz tvrtke Arheolog d.o.o. Damir Martinov (voditelj istraživanja), Sanja Gospodinović (zamjenica voditelja), Nikola Malnar i Domagoj Maurin te studenti arheologije Sveučilišta u Zadru Pio Domines Peter i Domagoj Knez. Financijska sredstva osigurana su ugovorom s građevinskom tvrtkom Krekić Avangard d.o.o.

Providurova palača nalazi se u jugoistočnom dijelu stare jezgre grada Zadra, a zajedno s Kneževom palačom čini reprezentativan arhitektonski kompleks, koji je u 17. i 18. st.

Sonda A u dvorištu palače

Sonda B – impluvij s mozaikom i kamenim otvorom

bio glavno upravno i administrativno središte mletačke uprave u Dalmaciji. Godine 2019. istražene su tri arheološke sonde (A, B i C) u dvorištu i unutrašnjosti palače, dok je arheološki nadzor proveden u južnom bloku palače.

Sonda A

Sonda A, dimenzija 2,90x1,90 m, postavljena je u južnom kutu unutrašnjeg dvorišta s cisternom. Najstarija je istražena struktura antički zid SJ 14 temeljen na matičnoj stijeni. Na njegovu tjemenu temeljen je mlađi zid jednake orijentacije (SJ 3) uz koji je, na dubini od oko 1,40 m od vrha, evidentirana žbukana podnica SJ 9. Podnica je znatno uništena ukopom SJ 10 u jugozapadnom dijelu sonde, a unutar kojeg su uočeni nalazi porculanskog i glaziranog posuđa, na osnovi kojih je ukop moguće datirati u razdoblje od 16. do 18. st. Na zid SJ 3 okomito se oslanja mlađi zid SJ 2, koji se pruža u smjeru sjeverozapad-jugoistok, a ističe se po nekvalitetnoj gradnji od neobrađenog kamena. Oko struktura SJ 2 i 3 dokumentirani su slojevi SJ 4 i SJ 5, koji su sadržavali mnoštvo građevnog materijala, ulomke kasnoantičke keramike i fragmente raznoga glaziranog posuđa kasnosrednjovjekovne, odnosno ranonovovjekovne provenijencije.

Sonda B

Sonda B, dimenzija 6,90x5,40 m, smještena je u unutarnjoj prostoriji palače, istočno od dvorišta s cisternom. Podno temeljnih stopa zidova Providurove palače evidentirani su zidovi SJ 2, 3 i 4, koji tvore zajedničku prostoriju. Djelomično su istraženi, a moguće je pretpostaviti da pripadaju kasnom srednjem, odnosno ranom novom vijeku. Unutar gabarita opisanih zidova utvrđen je ostatak potpuno uništene podnice (SJ 7), ispod koje je evidentiran novovjekovni sloj SJ 8, u kojem su pronađeni i ulomci glaziranih zdjela ukrašenih graviranim vegetabilnim motivima (16. – 17. st.). Na istočnom dijelu sonde SJ 8 prekrivao je suhozidnu strukturu SJ 9, dijelom građenu i od spolija. Uz strukturu SJ 9, na dubini od oko 1,20 m dokumentiran je sloj SJ 18, unutar kojeg je pronađeno šest dječjih grobova (s oko deset kosturnih ostataka novorođenčadi) bez ukopa i priloga, koje je moguće datirati u srednji ili novi vijek. Na dubini od oko 1,50 m otkriven je suhozid SJ 27, uz čiju je sjeverozapadnu stranu dokumentirana hodna površina (SJ 29) s dvama ognjištima (SJ 30 i 31). Zid SJ 27

Sonda C – završna situacija s istraženom kasnoliburnskom arhitekturom

na suprotnom kraju bio je oslonjen na okomit stariji antički zid SJ 32, dok je na dnu bio temeljen na tjemenu drugog starijeg antičkog zida SJ 43. Slijedom gradnje u suhozidnoj tehnici s uporabom spolija, zid SJ 27 mogao se okvirno datirati u kasnu antiku ili rani srednji vijek. U zapadnom dijelu sonde, između zidova SJ 27 i SJ 4 iskopana je manja probna sonda radi utvrđivanja stratigrafskog položaja geološkog sloja. Na dubini od 2,30 m od vrha sonde definirana je matična stijena (živac), SJ 42, iznad kojeg je bio tamnosiv glinast sloj SJ 41, s manjom količinom ranorimske i helenističke keramike. Time je istraživanje u navedenom dijelu sonde završeno zbog statičkih razloga.

Na istočnom kraju sonde utvrđeno je da je zid SJ 32 vezan uz žbukanu podnicu SJ 33, dok je na drugom dijelu devastiran i presječen jamom SJ 44/45. Između zidova SJ 32 i SJ 42 pronađeni su ostaci monokromnog antičkog mozaika SJ 38 građenog od bijelih kamenih tesera visine 2 cm. Utvrđeno je da je sjeverozapadna strana mozaika bila povezana sa zidom SJ 43, čije je južno lice bilo obloženo crvenkastom žbukom (vjerojatno hidrauličnom). U središnjem dijelu mozaika otkrivena je kamena struktura s kružnim otvorom u središtu (SJ 37). Usprkos ograničenim mogućnostima istraživanja, utvrđeno je da je unutrašnji dio strukture ozidan, a nastavlja se prema jugoistoku u obliku kanala koji nije bilo moguće istražiti. Sve navedene strukture bile su prekrivene slojevima urušenja (SJ 39, 35,

40 i 46). Po nalazima se osobito ističe sloj SJ 39 (veća baza stupa, ulomci polikromnih i monokromnih fresaka, manjih opeka za *opus spicatum*, ulomci kasnoantičke i antičke keramike, dijelova amfora, uljanica, staklenih posuda te brončane aplike u obliku pelte (PN. 20), dio kamene posude s perforacijom (PN. 21) i tegule s pečatom PANSIANA (PN. 7)).

Prema svemu navedenom, zaključeno je da je opisani mozaik s kamenim otvorom u središtu vjerojatno ostatak bazena s odvodnim sustavom. Ako se tome pridoda nalaz profiliranog stupa, dijelovi fresaka te ulomak perforirane kamene posude, moguće za cvijeće, vjerojatno se radi o bazenu unutarnjeg dvorišta bogatije rimske kuće, odnosno impluviju u atriju domusa. Kako je poznato prema primjerima iz Pompeja i Herkulanuma, nad impluvijem se nalazilo otvoreno krovište (kompluvij) koje je, osim za osvjetljenje, služilo za skupljanje kišnice koja se slijevala u bazen sa spremištem za vodu (impluvij). Takva unutarnja dvorišta često su bila ukrašena stupovima i fontanama te skulpturama i vrtnim cvijećem.

Sonda C

Sonda C, dimenzija 5,40x3,70 m, postavljena je unutar nadsvođene prostorije kod istočnog ulaza u palaču. Naknadnom odlukom nadležnih konzervatora, sonda je tijekom istraživanja proširena za 1 m prema jugoistočnoj strani. Sonda je obuhvatila površinu do samih zidova Providurove palače, čije su temeljne stope evidentirane uz rubove sonde. Utvrđeno je da je vanjski zid palače SJ 20 temeljen na zidu SJ 32, koji je građen od priklesanog kamena i vjerojatno je stariji. Na čitavoj površini sonde dokumentiran je SJ 2, u kojem je pronađena manja količina keramičkih ulomaka, među kojima je posebno zanimljiv nalaz ulomaka srednjovjekovnog lonca S-profilacije, s ukrasom dvostruke valovnice (11. – 13. st.). Na jugozapadnoj strani sloj SJ 2 presječen je novovjekovnom zidanom strukturom L-oblika, SJ 4, koja je u svojoj zapuni sadržavala ulomke novovjekovne glazirane keramike i jednu brončanu žlicu (PN. 1). Sloj SJ 2 prekrivao je i strukturu SJ 3 građenu od antičkih spolija. Na istoj razini rasprostirao se sloj manjeg i većeg pločastog kamenja (SJ 5), a vjerojatno se radi o ostatku hodne površine. Navedeni sloj SJ 5 prekrivao je strukturu SJ 10, također građenu od antičkih spolija, uzdužno poredanih kamenih blokova, za koju je moguće pretpostaviti da je dio antičke ceste koja je pronađena i na Trgu Petra Zoranića.

Na dubini od oko 1,60 m od vrha sonde dokumentirani su slojevi urušenja s mnogo smrvljene žbuke (SJ 17 i 19). Osim manje količine ranocarskog keramičkog materijala, slojevi su sadržavali nekoliko posebnih nalaza: dvije koštane igle i brončani dio jezičca ili privjeska (PN. 3, 16 i 17). Nakon uklanjanja navedenih slojeva evidentirana su dva odvodna kanala (SJ 18/32 i 31) te zidovi SJ 25 i 30. Utvrđeno je da je kanal SJ 18 vjerojatno mlađi od kanala SJ 31 jer je djelomično građen na njemu. Jugoistočno od kanala SJ 18 dokumentiran je zid SJ 30, s dvjema različitim fazama gradnje. Za razliku od gornjeg dijela s priklesanim kamenjem, donji dio pokazuje značajke suhozidne gradnje. Opisani kanali SJ 18 i 31 ležali su na sloju žute gline, pomiješane s većom količinom gara (SJ 26), u kojem je pronađen veći broj posebnih nalaza, među kojima se ističu nalazi kopče brončanog pojasa i željeznog noža, novca, oslikane cilindrične perle od staklene paste i koštane igle te dekoriranog poklopca za amfore (PN. 10 – 13, 15, 16, 18, 19). Uz rimski keramički materijal koji se može datirati u prijelazno razdoblje iz 1. st. pr. Kr. u 1. st., u istom je sloju prikupljena i manja količina prapovijesne grube keramike i importirane helenističke keramike. Navedeni sloj SJ 26 nalazi se uz antički zid SJ 25, kojem je vidljiva samo istočna strana s lijepo obrađenim klesancima. Stratigrafski najniže, na dubini od oko 2 m od vrha sonde, otkrivena je struktura SJ 27 u istočnom dijelu sonde. Riječ je o suhozidnoj strukturi L-oblika, koja se mogla pratiti u dužini od oko 2 m, a nalazi se na matičnoj stijeni. Moguće da se radi o ostatku naseobinskog objekta liburnskog podrijetla. Uz njegovu unutarnju stranu evidentiran je sloj čiste gline SJ 28 (visine 10 – 15 cm), koji je vjerojatno ostatak hodne površine.

Arheološki nadzor

Arheološki su nadzirani građevinski radovi u južnom dijelu Providurove palače, u nizu prostorija koje se nalaze uz Ulicu A. Medulića. Tijekom arheološkog nadzora evidentirane su dvije kamene i jedna žbukana hodna površina (na dubini do 0,50 m) te pet zidanih struktura (na dubini do 0,25 m), koje se mogu interpretirati kao ostaci pregradnih zidova i poploćenja prostorija izvorne barokne palače te mlađih pregradnji koje su uslijedile nakon njezine gradnje 1607. godine.

Literatura

Bekić et al. 2014 L. Bekić, Š. Vrkić, M. Pešić, R. Surić – Sveti Nikola u Zadru, Arheološko iskopavanje u samostanskom sklopu sv. Nikola u Zadru 2014. – 2016., Zadar, 2017.

Bodružić 2018 M. Bodružić, Izvještaj sa sondažnih arheoloških istraživanja u dvorištu Providurove palače, Zadar, 2018.

Gusar 2009 K. Gusar – Prilog poznavanju utvrde Citadela u Zadru – istraživanje Barbakana 2008. g., Prilozi IAZ, vol. 26, Zagreb, 2009: 219 – 246.

Gusar 2015 K. Gusar – Kasnosrednjovjekovni i novovjekovni nalazi iz podmorja otoka Bapca u Pašmanskom kanalu, AA, IX, Zadar, 2015: 383 – 402.

Majer Jurišić 2013 K. Majer Jurišić, Zadarska Providurova palača u vrijeme mletačke uprave, Povijesni prilozi, 44, Zagreb, 2013: 183 – 202.

Stagličić 1988 M. Stagličić, Graditeljstvo u Zadru 1868. – 1918., Zagreb, 1988.

Damir Martinov
Sanja Gospodinović
Pio Domines Peter

Summary

In April 2019, rescue archaeological excavations and supervision were conducted within Providur's Palace in Zadar, on cadastral parcel 10556. The excavations were part of the reconstruction and revitalization of Providur's Palace. Three archaeological trenches (A, B, C) were explored in the courtyard and interior of the palace, while

archaeological supervision was conducted in the southern block of the palace. The research provided insights into a complex stratigraphy, revealing prehistoric, ancient, late antique, late medieval, and early modern archaeological layers and structures. In Trench A, a partially preserved flooring and a segment of an ancient wall were particularly noteworthy. Trench B revealed a part of the impluvium belonging to the atrium of a Roman *domus* with a well-preserved ancient mosaic and a drainage opening. In Trench C, a dry stone wall structure with flooring was explored, which can be chronologically placed in the Late Iron Age or the late Liburnian period. Additionally, a substantial quantity of movable archaeological finds was discovered, including ceramic, metal, glass, and stone objects from all identified periods.

Redni broj: 401
Lokalitet: Zadar – Providurova palača
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-7106
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, arheološki nadzor

Od 21. kolovoza do 31. listopada 2019. odvijala su se arheološka istraživanja i arheološki nadzor u sklopu rekonstrukcije Providurove palače u Zadru. Istraživanja je vodila doc. dr. sc. Ana Azinović Bebek (Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu). Zamjenici voditeljice bili su dr. sc. Marijana Krmpotić (HRZ, Služba za arheološku baštinu) i David Bergant, dipl. arheo., suradnik konzervatora arheologa (HRZ, Služba za arheološku baštinu). U istraživanjima su sudjelovali i diplomirani arheolozi Petar Sekulić (HRZ, Služba za arheološku baštinu) i Domagoj Kristović (Arheo plan d.o.o.) te magistri arheologije Tea Kokotović, Nina Radinović, Jelena Maslač, Sebastijan Stingl i Marko Skuliber, kao i studenti arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zadru Kristina Kelava, Ana Divić, Ante Vukić, Vicenco Pijerov, Antonio Lovrinčević, Josip Đeka, Lucija Smiljanić, Mirela Grgić i Monika Špoljarić. Usluge strojnog i ručnog iskopa pružila je tvrtka Ultima Inženjering d.o.o., Drniš. Nacrtnu dokumentaciju izradio je Arheo plan d.o.o., Dubravka (Antonio Kovačević i Jure Taslak). Radovi su realizirani financijskim sredstvima Grada Zadra. Hrvatski restauratorski zavod sudjelovao je kao podizvođač, a glavni izvođač bila je tvrtka Krekić avangard d.o.o., Zadar.

Providurova palača u Zadru smještena je u gradskoj jezgri na jugoistočnom dijelu poluotoka, s južne strane omeđena Trgom Petra Zoranića i Medulićevom ulicom, s istočne strane Poljanom Šime Budinića, Kneževom palačom na sjeveru i Ulicom Špire Brusine na zapadu. Palača generalnog mletačkog providura za Dalmaciju i Albaniju sagrađena je početkom 17. st. Glavna zgrada dovršena je 1607., u vrijeme generalnog providura Gianbattista Contarinia. Sagrađena je uz Kneževu palaču, na prostoru gdje su bile privatne kuće. Glavna zgrada palače povezana je s Kneževom palačom sjevernim krilom. U prvoj polovici 17. st. sagrađeno je istočno krilo za potrebe providura konjice, kao i veliko dvorište konjušnica. Rušenjem crkve

Providurova palača, pogled na istraženu prostoriju 0.08 (Mali atrij) (foto: Arheo plan d.o.o.)

Blažene Djevice 1704. godine, palača je povećana s južne strane. Drugi je kat sagrađen 1872. godine. Jugozapadno krilo završeno je početkom 20. st., kada su srušene privatne kuće na tome prostoru.

Arheološka istraživanja i nadzor 2019. provedeni su u sklopu rekonstrukcije Providurove palače. Ukupno je istražena površina od 351 m² u sedam prostorija. Istražene su prostorije 0.19, 0.20, 0.21, 0.22 i 0.23, koje se nalaze u istočnom djelu palače uz Poljanu Šime Budinića, velika nadsvođena ulazna prostorija 0.01 iz smjera Trga Petra Zoranića i malen otvoren atrij 0.08. Ukupno je evidentirano 305 stratigrafskih jedinica (slojevi, strukture i grobovi), 228 posebnih nalaza te je prikupljeno 20 uzoraka. Po preporuci statičara, zbog stabilnosti palače i sigurnosti radnika, nije kopano uz temelje zidova u širini od oko 0,5 m, osim manjeg djela u prostoriji 0.01, gdje se zbog potreba istraživanja i pravilnog dokumentiranja kopalo do temeljne stope zida i temelja.
Istraživanje Providurove palače 2019. dalo je novi uvid u prostor na kojemu je palača sagrađena. Na temelju rezultata istraživanja, može se zaključiti da brojne pronađene strukture datiraju od 1. st. sve do razdoblja pred samu gradnju palače u 15. i 16. st. te pregradnji u 20. st. To potvrđuju i pokretni arheološki nalazi prikupljeni u slojevima. Iz srednjeg vijeka potječe tek mala količina pokretnih nalaza, što upućuje na zaključak da je srednjovjekovni sloj bio uklonjen prilikom gradnje palače. U površinskim slojevima dominiraju kasnosrednjovjekovni i novovjekovni nalazi, datirani od 15. do 18. st. Nasipi sadržavaju kasnoantičke nalaze iz razdoblja od 5. do 7. st., kao i kasnosrednjovjekovni i novovjekovni materijal. Ispod slojeva nasipa dominira kasnoantička keramika, uz prisutnost manje količine rimskih nalaza. Pronađeni su i malobrojni ulomci grčke i prapovijesne keramike. Od definiranih struktura svakako treba izdvojiti mletački „upojni" bunar, pronađen u velikom ulaznom prostoru 0.01. Bunar je gradnjom palače izašao iz funkcije te se može zaključiti da je pripadao razdoblju dok su se na mjestu palače nalazile kuće. U malome atriju, prostorija 0.08, pronađena je, vjerojatna austrougarska, cisterna od opeke i kamena za prikupljanje kišnice. Cisterna više nije u funkciji, već je zapunjena šutom. Vjerojatno više nije bila potrebna nakon gradnje cisterne u velikom atriju. U prostorijama 0.01, 0.20 i 0.21 pronađeni su antički odvodni kanali (*cloace*), građeni od kamena i tegula. Prostorija 0.19 u jugoistočnom djelu palače zanimljiva je po pronađenim velikim klesanim kamenim blokovima, koji su iskorišteni kao spoliji za gradnju zidova kuće. Blokovi su najvjerojatnije iz nekadašnjeg antičkog bedema. Tijekom istraživanja definirano je šest grobova, od kojih su dva dječja. Ostali su grobovi ili oštećeni ili se nastavljaju u profile uz temelje zidova palače te ih nije bilo moguće istražiti u cijelosti. Nakon istraživanja izrađena je detaljna fotografska i nacrtna dokumentacija.

Literatura

Goy 1989 R. J. Goy, Venetian vernacular architecture, Cambridge, 1989.
Majer Jurišić 2013 K. Majer Jurišić, Zadarska Providurova palača u vrijeme mletačke uprave, Povijesni prilozi, 44, Zagreb, 2013: 183 – 202.
Stagličić 1981 M. Stagličić, Izgradnja Kneževe i Providurove palače u Zadru, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 20, 1981: 75 – 92.

David Bergant

Summary

From August to October 2019, archaeological excavations and supervision were carried out as part of the reconstruction works on Providur's Palace in Zadar. Providur's Palace is located in the city centre in the southeast part of the peninsula, bordered to the south by Petar Zoranić Square and Medulić Street, to the east by Poljana Šime Budinića, Rector's Palace to the north, and Špiro Brusina Street to the west. A total area of 351 m² in 7 rooms was explored. The investigated rooms include 0.19, 0.20, 0.21, 0.22, and 0.23, located in the eastern part of the palace along Poljana Šime Budinića, a large vaulted entrance room 0.01 from Petar Zoranić Square, and a small open atrium 0.08.

Redni broj: 402
Lokalitet: Zadar – Put Stanova
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 21. studenog 2018. do 30. travnja 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova tijekom rekonstrukcije i gradnje dijela ulice Put Stanova u Zadru. Ti su radovi uključivali iskop za postavljanje kanalizacijske mreže, kabele, zamjenu vodovodne cijevi, priključke stambenih objekata na kanalizacijsku mrežu, ulična rasvjetna tijela te iskopavanje temelja za nove ograde okućnica stambenih objekata.

Zemlja je iskopavana strojno, a dubina iskopa bila je promjenjiva i varirala je od oko 3 m do oko 60 cm, ovisno o vrsti zahvata i dionici projekta. Radovima su zahvaćeni segment ulice Put Stanova – od križanja s Ulicom Domovinskog rata na zapadu do križanja s Dubrovačkom ulicom i Ulicom Kraljice Mira na sjeveroistoku. Ulica Put Stanova pripada prostoru agera rimske kolonije *Iader* (*Colonia Iulia Iader*), koji je još uvijek u cijelosti ili djelomično sačuvan u planimetriji, odnosno rasteru ulica i parcela na čitavu području grada Zadra. Današnje okućnice čine nekadašnja polja i intenzivno obrađivane površine. Cijeli prostor bio je intenzivno poljoprivredno obrađivan, kao dio agera rimskodobnog Zadra, a možda i prije. Poljoprivredni se karakter prostora na temelju dosadašnjih saznanja nije promijenio sve do druge polovice 20. st., kada se širi gradski areal i dolazi do intenzivne gradnje. U skladu s navedenim, Konzervatorski odjel u Zadru propisao je stalan arheološki nadzor zemljanih iskopa, sa zaštitnim arheološkim istraživanjima kao posebnim uvjetima tijekom rekonstrukcije i gradnje dijela ulice Put Stanova u gradu Zadru.
Arheološki nadzor radova 2019. privremeno je prekidan u više navrata zbog loših vremenskih uvjeta, koji su otežavali

iskopavanje zemlje tijekom projekta. Kontinuirano su praćeni zemljani radovi na dnevnoj razini, vršena inspekcija slojeva i profila, karakterizacija slojeva, definiranje stratigrafije te interpretacija stratigrafske situacije. Terenska dokumentacija arheološkog nadzora uključivala je terenski dnevnik i fotodokumentaciju radova i stanja slojeva te profila iskopa na gradilištu.
Tijekom arheološkog nadzora utvrđeno je da na prostoru zahvaćenom rekonstrukcijom i gradnjom nisu prisutni arheološki nalazi, slojevi i strukture. Definirana je stratigrafija prostora ulice Put Stanova. Geološki slojevi, odnosno slojevi nastali prirodnim procesima, a koji su prisutni na prostoru kolnika te okućnica stambenih objekata čini sloj crvenice s manjim udjelom amorfnog kamena te sloj matične vapnenačke stijene koji se nalazi ispod sloja crvenice. Slaba zastupljenost amorfnog kamena vapnenca u prirodnom sloju crvenice rezultat je kulturnog transformacijskog procesa prakse uklanjanja kamenja s tla radi poboljšanja kvalitete tla i poljoprivrednog zemljišta. Kao rezultat tih praksi sagrađene su suhozidne ograde parcela, koje su sukcesivno građene slaganjem kamena koji je uklonjen iz tla. Suhozidne strukture poljoprivrednog karaktera na području gradske četvrti Stanovi dobro su vidljive na zračnoj snimci iz 1968. godine, a ujedno su i lokalno sačuvane na pojedinim okućnicama stambenih objekata. Prema dosadašnjim spoznajama, poljoprivredni karakter prostora grada Zadra potječe barem od rimskog razdoblja, kada je područje Zadra izvan poluotoka pripadalo gradskom ageru te je podijeljeno u centurije. Poljoprivredni karakter prostora nije se promijenio do 20. st., kada započinje transformacija prostora u rezidencijalni. Na području, odnosno u gabaritima kolnika, prisutni su dodatni slojevi, koji su u potpunosti antropogenog postanka i koji su u osnovi konstrukcijski slojevi ceste – kameno-zemljani nasipi položeni na prirodnu osnovu terena. Budući da je ulica Put Stanova zona visokog intenziteta izgrađenosti, lokalno su prisutni dodatni antropogeni slojevi koji pripadaju različitim vrstama ukopa i zapuna za instalacije komunalne infrastrukture.
Ni na jednom dijelu ulice Put Stanova koji je zahvaćen zemljanim iskopom nisu utvrđeni arheološki nalazi, slojevi i strukture. Prilikom arheološkog nadzora utvrđeni su antropogeni materijalni tragovi isključivo recentnog postanka, a koji su svi rezultat aktivnosti komunalnog opremanja ulice u 20. i 21. st.

Neda Kulenović Ocelić

Zemljani iskop ispred stambenog objekta kbr. 17 (foto: N. Kulenović Ocelić)

Ulica Put Stanova, crvenim je označeno područje iskopavanja i arheološkog nadzora

Summary

From November 2018 to April 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks for the reconstruction and construction of part of Put Stanova Street in Zadar. These works included excavation for the installation of the sewage network and cables, replacement of water pipes, connection of residential buildings to the sewage network, street lighting, and foundation excavations for new fences around residential properties. No archaeological finds, layers, or structures were observed during the archaeological supervision.

Redni broj: 403
Lokalitet: Zadar – Relja
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U svibnju i lipnju 2019. zaštitno je arheološki istraživano područje planirane gradnje Centra kompetencije kreativne industrije i Prirodoslovno-grafičke škole u Zadru, u Glagoljaškoj ulici br. 3 i 14, na k.č. 4929/1, 4929/2, 4929/4 i 4926/6 k.o. Zadar. Istraživalo se na mjestima na kojima se predviđa gradnja novih građevina (faza B; 330,3 m^2), kao i na mjestu gradnje planirane infrastrukture. Voditelj arheoloških istraživanja bio je Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., dok su zamjenici voditelja bili Tomislav Jerončić, dipl. arheo., i Andreja Markovac, dipl. arheo. i prof. pov., svi iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Sredstva za istraživanja osigurala je Zadarska županija.

Područje istraživanja smješteno je na širem području rimskodobne nekropole na predjela Relja, a dosadašnja istraživanja upućuju na činjenicu da je riječ o višeslojnom arheološkom nalazištu s grobnim ukopima koji pripadaju duljem periodu: od željeznodobnog, preko antičkog do srednjovjekovnog (Plohl, 2018: 66).
Ukupno je istražena površina od 518 m², od čega 330 m² otpada na površinu zgrade faze B, koja se prostire na

jugoistočnom rubu predmetne parcele, a preostalih 188 m² otpada na kanale za pripadajuću infrastrukturu. Površinski, najmlađi slojevi koji su registrirani tijekom istraživanja bili su asfalt i podloga za asfalt u vidu nabijene jalovine i šljunka. Južni dio srušene zgrade pružao se preko središnjeg i sjeveroistočnog dijela površine predviđene za gradnju planirane zgrade, tako da na tom dijelu ti površinski slojevi nisu evidentirani. Izravno ispod podloge za asfalt evidentiran je sloj crvenkastosmeđe, srednje drobljive prahovite gline. Taj se sloj rasprostire čitavom istraženom površinom, a najvjerojatnije čini nivelacijski sloj zemlje nastao tijekom novoga vijeka, budući da su unutar tog sloja, uz antičke, uočeni i novovjekovni nalazi. Na njegovoj površini definirani su ostaci recentnih temelja zidova, koji su temeljeni direktno na geološkoj osnovi, kamenoj litici. Ispod novovjekovne nivelacije registriran je kompaktan sloj smećkastocrvene, teško drobljive gline, SJ 7. Na istoj razini, a ponegdje i nešto pliće, evidentirani su vrhovi uslojene kamene litice, evidentirane kao SJ 8. Tek nakon potpunog uklanjanja prethodnog sloja SJ 4 uočeni su obrisi antičkih grobova. Naime, antički grobovi ukopani su u sloj SJ 7, a ponekad i u udubine nastale oklesavanjem kamene litice. Svi uočeni grobovi evidentirani su samo u sjevernom kutu istražene površine. Ukupno je definirano i istraženo 11 antičkih grobnih ukopa, od kojih većina pripada tipu groba u amfori (grob 1, 5, 6, 7 i 8). Nešto je manje grobova prekrivenih tegulama (grob 4, 10 i 11), dok su grob 2, 3 i 9 ukopani direktno u zemljanu raku bez grobne konstrukcije. Grobovi 3 i 9 djelomično su devastirani gradnjom recentne zgrade, odnosno ukopavanjem temelja za zidove, dok u zemljanoj raci groba 2 gotovo u potpunosti nedostaju kosturni ostaci.

Grob 8 – grob u amfori, pogled prema sjeverozapadu (foto: T. Jerončić)

Prilikom istraživanja u iskopnim slojevima i zapunama grobova pronađena je manja količina pokretnih arheoloških nalaza iz različitih perioda. Tako su u pojedinim grobnim cjelinama pronađeni ulomci novovjekovnih nalaza. Izdvojeno je 12 pojedinačnih ulomaka, uglavnom karakterističnih keramičkih posuda, ali i staklenih ili metalnih predmeta poput novca, koji svojim posebnih tipoloških obilježjima mogu pomoći približnom identificiranju i datiranju. Među posebnim nalazima izdvojene su tri tegule s pečatom, koje su činile dio grobne konstrukcije. Sve tri tegule na sebi imaju pečat radionice PANSIANA u različitim inačicama. Vjerojatno je riječ o sjevernojadranskoj radionici, čija proizvodnja započinje sredinom 1. st. pr. Kr., kada je njezin vlasnik bio Gaj Vibije Pansa. Tegula s pečatom iz groba 11 – C CAE PANSA sa sadržanim imenom tadašnjeg cara; *Cai Caesaris*, možda se odnosi na Kaligulu (Vukov, 2016: 160, 164). Radiokarbonske analize zubnog kolagena iz uzoraka zuba pokojnika u grobovima 4 i 8 upućuju na vrijeme ukapanja od polovine 3. do kraja 4. st. (grob 4; grob

Grob 11 – grob ispod tegula, pogled prema sjeverozapadu (foto: T. Jerončić)

Grob 7 – grob u amfori prekriven tegulama, nakon uklanjanja zapune (foto: T. Jerončić)

ispod tegula), odnosno od prve četvrtine 4. do prve četvrtine 5. st. (grob 8; grob u amforama).
Nakon primarne obrade pokretnih arheoloških nalaza i ostalih prikupljenih podataka te antropoloških i radiokarbonskih analiza, stručno izvješće, zajedno s prikupljenim nalazima, predano je na pohranu u Arheološki muzej u Zadru.

Literatura

Plohl 2018 M. Plohl, Tipologija ukopa na nekropoli „Vrt Relja" u Zadru, Miscellanea Hadriatica et Mediterranea, vol. 5, no. 1, Zadar, 2018: 65 – 97.
Vukov 2016 M. Vukov, Nove inačice pečata radionice Pansiana, VAHD, vol. 109, br. 1, Split, 2016: 155 – 176.

Vedran Katavić
Tomislav Jerončić

Summary

In May and June 2019, rescue archaeological excavations were conducted in the area planned for the construction of the Creative Industry Competence Centre and the Natural Sciences and Graphic School in Zadar, at 3 and 14 Glagoljaška Street. The discovered grave units, located exclusively in the northern corner of the investigated area, confirm the assumption that an ancient necropolis extends over the broader area of Zadar's Relja, the exact boundaries and edges of which cannot be precisely determined. Eleven grave units were investigated, representing a small part of the southern, i.e. southeastern edge of the necropolis. Although mostly devastated and without grave goods, radiocarbon analysis dates the graves from the mid-3rd century to the first quarter of the 5th century.

Redni broj: 404
Lokalitet: Zadar – Sv. Nikola
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-1337
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 1. do 25. srpnja 2019. Međunarodni centar za podvodnu arheologiju zaštitno je arheološki istražio prostor dvorišta crkve sv. Nikole u Zadru. Riječ je o nastavku istraživanja koja su započela 2014., a provedena su prema projektnom planu buduće obnove kompleksa s crkvom i dijelom samostana za potrebe razvoja MCPA Zadar (k.č. 9478, k.o. Zadar). Stručni voditelj arheoloških istraživanja bio je doc. dr. sc. Luka Bekić, a zamjenica voditelja bila je Maja Kaleb, oboje djelatnici MCPA Zadar. U radovima su sudjelovali studenti Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru; Ivana Pavišić, Jan Krička, Tena Gatjal, Marijan Aničić, Josip Višić, Josip Đeka, Kruno Bogdanović i Marko Pavlović te studentica Sveučilišta u Zagrebu Anđela Tanšek. Nepokretni arheološki nalazi, arheološki slojevi i ostale nepokretne strukture dokumentirani su fotografski,

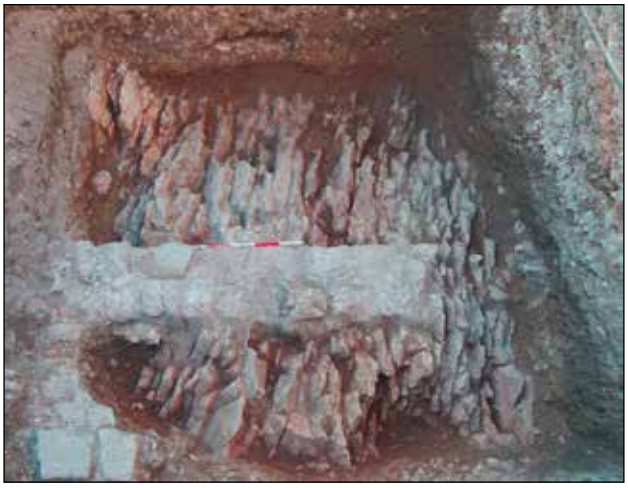

Sonda „R" nakon arheoloških iskopavanja (foto: M. Kaleb)

Keramička figurica – PN 461 (foto: M. Kaleb)

geodetski i tehničkim crtežima. Arheološku nacrtnu dokumentaciju izradili su Maja Kaleb i Vinko Madiraca. Novčana sredstva za istraživanja osiguralo je Ministarstvo kulture.

Godine 2019. u dvorištu crkve sv. Nikole u Zadru istražena je sonda „R", koja se nalazi između sonde „A" iz 2014., koja se naslanja na Galeriju podvodne arheologije MCPA u Zadru i sonde „P", istražene 2018. godine. Tlocrtno, sonda „R" ima oblik pravokutnika dimenzija 5,00x4,50 m te zauzima površinu od oko 23 m², odnosno oko 56 m³. Sustavnim iskopavanjem sonde „R" dobiven je uvid u visinski stratigrafski raspored arheoloških slojeva i njihovu

Čišćenje grobova u sondi R (foto: M. Kaleb)

disperziju, visinu zdravice (živa stijena) te tlocrtni raspored, dataciju i karakter zatečenih nepokretnih i pokretnih arheoloških nalaza. U prvom dijelu istraživanja ustanovljeni su pomiješani površinski slojevi, koji se datiraju u moderno doba. Ispod njih su slojevi datirani u novi vijek, a posebno se ističe nasipni sloj iz 16./17. st., koji je povezan s gradnjom zemljanih bastiona na tom dijelu grada. Ispod tih slojeva nalaze se brojni ukopi grobova, iz novog vijeka i djelomično kasnog srednjeg vijeka. Potonji su ukopani u rimske slojeve. Od nepokretnih nalaza izdvaja se rimska podnica, kao i ostatak temeljnog zida od kamena.

Pronađeno je nekoliko vrlo zanimljivih posebnih nalaza, među kojima se ističe PN 461 – keramička figurica bez glave, koja predstavlja osobu u haljini/pelerini u dvama dijelovima. Osoba drži desnu ruku na prsima, a pletenu košaru na ramenu, dok je lijeva ruka uz tijelo, a u ruci je prepoznata nekakva vrećica. Figurica se širi pri dnu, a na dnu se nalazi utor, što sugerira da je figurica dio neke veće kompozicije. Osim te figurice, pronađen je i jedan ulomak glave koja predstavlja muškarca s bradom. Fakturom i dimenzijama ne odgovara navedenom tijelu figurice, a zbog fragmentiranosti nije moguće pobliže definirati namjenu. Što se tiče antičkih nalaza, izdvajaju se još dvije figurice, odnosno glave s prikazima muških osoba, odraslog muškarca s bradom i dječaka te ulomci antičkih svjetiljki, odnosno uljanica. Među posebnim nalazima iz najdubljeg sloja može se izdvojiti masivno željezno kontra koplje, fino polirana koštana igla te ulomci brončane fibule.

I ove je godine nastavljeno iskopavanje kasnosrednjovjekovnoga groblja, koje se rasprostire na gotovo čitavoj površini dvorišta samostanskog kompleksa sv. Nikole u Zadru. Na dubini od 1,70 do 2,30 m od recentne betonske podnice pronađeno je 14 grobova, odnosno 14 cijelih ili djelomično sačuvanih pokojnika koji su pokopani u dvjema fazama. Od 14 pokojnika, njih osam cjelovito su ili gotovo cjelovito sačuvani (G29, G30, G31, G32, G33, G36a, G38 i G39), dva su devastirana naknadnim ukopima (G34 i G37), a četiri su tek djelomično iskopani jer se nalaze na granici sonde, odnosno zalaze u profil (G14, G15, G36b i G41). U grobovima se vrlo rijetko nalaze popratni nalazi – uglavnom su to željezni čavli, a ponekad kovanica ili brončana igla. Nakon arheoloških iskopavanja sve pronađene strukture prekrivene su geotekstilom, nakon čega su sonde zatrpane materijalom koji je tijekom iskopavanja bio deponiran u neposrednoj blizini.

Literatura

Bekić, Vrkić, Pešić, Surić 2017 L. Bekić, Š. Vrkić, M. Pešić, R. Surić, Sveti Nikola u Zadru, Arheološko iskopavanje u samostanskom sklopu Sv. Nikola u Zadru 2014. – 2016., 1. dio, Zadar, 2017.

Luka Bekić
Maja Kaleb

Summary

This year's archaeological excavations in the courtyard of the church of St. Nicholas in Zadar are a continuation of extensive rescue excavations that began in 2014. During this year's campaign, the archaeological trench R was excavated, covering a total area of about 56 m³. Numerous archaeological finds have been found, dating from prehistoric times (Iron Age) to the most recent period. Archaeological features all date from the Roman period. These are the remains of a Roman floor in the northern part of the trench with the associated fill and the foundation of a stone wall oriented northeast-southwest. During this campaign, a part of the late medieval and post-medieval cemetery that was discovered during the first campaign in 2014 was investigated. The deceased in Trench R were buried in 2 phases, so in some cases, the earlier burials were damaged with the slightly later ones. A total of 14 graves were investigated, some of which had finds that could enable a more precise dating of the cemetery. This year's research also confirmed the rich construction activity in the area of the monastery complex during the post-medieval period.

Redni broj: 405
Lokaliteta: Zadar – Trg tri bunara u Zadru
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 26. studenog do 12. prosinca 2019. trajala su probna arheološka istraživanja na Trgu tri bunara u Zadru. Lokalitet je istražila tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita. Voditelj istraživanja bio je Slavko Galiot, dipl. arheo. i prof. pov., zamjenica je bila Biljana Lovrić, mag. archeo., a u radovima su sudjelovali stručni suradnici i fizički radnici.

Zadar je jedan od najstarijih gradova s urbanom tradicijom u Hrvatskoj, koja je starija od dvije tisuće godina. Naseljavanje Zadra počinje u prapovijesti (intenzivnije u željeznom dobu). Riječ je o važnom središtu na istočnoj obali Jadrana. Prema nacrtu Sanmichelija, vidljivo je da je na *campusu* 1559. sagrađena prva cisterna, čime je ta

poljana u potpunosti popločana, zatim se 1570. dio nekadašnjeg srednjovjekovnog kanala kaštela iskorištava za gradnju dviju cisterni, a 1751. dograđuje se i treća cisterna, kada su sagrađena i tri bunarska vijenca.
Tijekom probnih arheoloških istraživanja istražene su tri sonde različite veličine te jedna kontrolna sonda dimenzija 150x90 cm i dubine 30 – 60 cm. Ukupno je evidentirano 47 recentnih i arheoloških stratigrafskih jedinica u trima sondama, od čega sedam slojeva čine beton i humus, 30 slojeva strukture, četiri su podnice, dvije su nasip, tri dna i jedan sloj naboja.

Sonda 1
Površina sonde iznosila je 77 m^2, prosječne dubine od 70 cm te debljine skinutog betona 10 cm. Nalazila se najbliže Malom arsenalu. Prije početka istraživanja nije bilo vidljivo gazište krune bunara. Obod krune oktogonalnog oblika izvijao se prema van te je izgledao poput cvijeta. Istraživanjem je utvrđena samo jedna stuba (visina stube 20 cm, gazište 40 cm, dužina od 114 do 140 cm), dok je druga vjerojatno uništena tijekom nekih aktivnosti nakon Prvog svjetskog rata. Popločenje (SJ 5) od poredanog pločastog kamenja vidljivo je ispod razine stube oko cijelog bunara, na dubini od 65 cm. Pronađena je struktura za ručnu pumpu dimenzije 80x70 cm i dubine 37 cm, građena od zidane opeke i lijepo poslaganog kamenja. Utvrđena je i razina popločenja te ostaci podnice, koja je služila kao podloga za popločenje. Evidentiran je veći broj keramičkih ulomaka iz prapovijesti, antike, srednjeg i novog vijeka, ali također i manji broj staklenih ulomaka te jedan obrađen kamen. Nekoliko posebnih nalaza novčića (iz 19. i 20. st.) te keramički pršljen i ulomak staklenog poklopca.

Sonda 2
Površina sonde iznosila je 63 m^2, prosječne dubine 70 cm te debljine skinutog betona 10 cm, a nalazila se kod srednjeg ulaza u zgradu Biankini. Prije početka istraživanja gazište krune bunara bilo je djelomično vidljivo. Kruna je oktogonalnog oblika, a izvijeni obod daje dojam cvijeta (jednako kao kruna bunara u sondi 1). Utvrđena je samo jedna stuba (gazište 47 cm, visina 19 cm, dužina 45 – 70 cm), dok je druga vjerojatno uništena tijekom neke aktivnosti nakon Prvog svjetskog rata. Pronađena je struktura za ručnu pumpu (četvrtasto oblikovana) koja završava na dnu krune bunara. Osim strukture, pronađene su dvije podnice. Podnica SJ 3 nalazila se u razini dna prve stube (ispod razine popločenja SJ 6) i vjerojatno je iz vremena nakon Prvog svjetskog rata. Riječ je o podnici sivocrvene boje, dimenzije 7,3x0,1 cm. Pronađeno je i jedno popločenje (SJ 9), na dubini gdje bi trebala biti druga stuba. Kroz sondu su vidljivi i tragovi podnice koja je služila kao podloga. Evidentiran je nešto manji broj keramičkih ulomaka iz antike, kasnog srednjeg vijeka i novog vijeka. Poseban nalaz bio je pronalazak ulomka keramičke lule.

Sonda 3
Površina sonde iznosila je 80 m^2, prosječne dubine 75 cm te debljine skinutog betona od 5 do 6 cm, a nalazila se kod postojeće rampe za ulaz na parkiralište pa do kružnog zida kuće Biankini te do zida kaštela. Za razliku od prethodnih dviju sondi, vidljivo je gazište prve stube kod bunara. Kruna je bila oktogonalnog oblika, a izvijenost oboda daje dojam cvijeta. Utvrđene su obje stube, oštećene i u izrazito lošem stanju. Ispod druge stube pronađeno je popločenje (SJ 3), vidljivo samo oko polovice bunara, a ostala je polovica popločenja uništena. Pronađena je tzv. upojnica bunara, s vidljivom strukturom za dizanje kamenog poklopca te vidljivim rupama za kišnicu u njemu. U sjevernom dijelu sonde pronađen je zid starog bedema (vidljiv na starom nacrtu). Nakon istraživanja sve su sonde vraćene u prvobitno stanje s materijalom iz sonde te novim materijalom (tamponom), u debljini od 10 do 15 cm. Na zahtjev konzervatora, kruna bunara obložena je daskama. Evidentiran je manji broj keramičkih ulomaka iz prapovijesti, antike, kasnog srednjeg vijeka i novog vijeka. Osim keramike, pronađeno je nekoliko ulomaka stakla. Posebne nalaze činili su ulomci keramičke lule, staklena bočica i opeka sa žigom.

Tijekom istraživanja u svim trima sondama pronađeno je 713 ulomaka keramike, devet ulomaka stakla, četiri ulomka bojene žbuke i jedan obrađen kamen. U sondama je pronađen miješani materijal od prapovijesti do novog vijeka. Kao što je i bilo očekivano, najviše je novovjekovnog materijala, zatim kasnosrednjovjekovnog, antičkog i nekoliko ulomaka

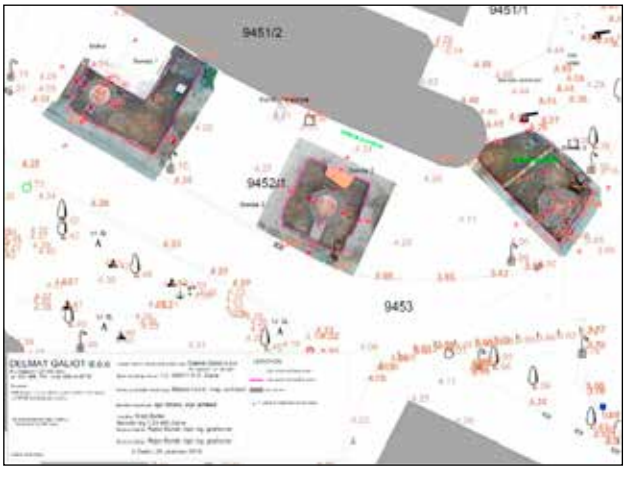

Tri bunara, tlocrt

Kruna bunara i stuba u sondi 1

Izbor keramičkih nalaza iz sonde 3

Podloga za kantu i postament za ručnu pumpu u sondi 2

prapovijesnog materijala. Također su evidentirani posebni nalazi koje čine: četiri novčića, jedan keramički pršljen, jedan ulomak staklenog poklopca, jedna opeka sa žigom GD, jedan utor za klin, jedna staklena bočica te tri ulomka keramičkih lula.

Ostaci arhitekture, koje čine strukture bunara i popločenja, uglavnom su iz novog vijeka, dok su ostaci zidova iz kasnog srednjeg vijeka i pripadaju dijelovima utvrde. Tijekom vremena dolazilo je do intervencije u prostor, čime su poremećene izvorne strukture bunara i samog trga, a devastacija bunara broj 3 uzrokovana je sadnjom stabla platane. Sve su strukture zaštićene geotekstilom i prosijanim pijeskom te prekrivene zemljom i tamponom.

Iz svega navedenoga može se zaključiti da su recentne radnje i pregradnje naštetile samoj konstrukciji i izgledu bunara te njegovih kruna. Daljnjim se postupcima prvo treba posvetiti pažnja vraćanju statike bunara, a što se

SJ 15 i 17, šaht cisterne i kamen kao poklopac

očekuje tijekom planirane obnove bunara u sklopu rekonstrukcije trga.

Literatura

Gusar 2007 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu, AA, I, Zadar, 2007: 175 – 198.

Gusar 2008 K. Gusar, Arheološki nalazi keramičkih lula za duhan iz zbirke Narodnog muzeja u Zadru, Prilozi IAZ, 25, Zagreb, 2008: 135 – 154.

Gusar, Visković 2012 K. Gusar, E. Visković, Keramika kasnog srednjeg i ranog novog vijeka s područja Hvara, u: Stjepan Gunjča i hrvatska srednjevjekovna povijesno-arheološka baština, Hvar, 2012: 1 – 30.

Perčić et al. 2011 Š. Peričić, M. Stagličić, A. Travirka, Z. Rados, G. Rabac-Čondrić, Zadar za austrijske uprave, Zadar, 2011.

Raukar et al. 1987 T. Raukar, I. Petricioli, F. Švelec, Š. Peričić, Zadar pod mletačkom upravom 1409. – 1797., Zadar, 1987.

Surić, Višnjić 2014 R. Surić, J. Višnjić, Novovjekovna keramika i potencijalna radionica u Veštru, u: (ur. L. Bekić), Luka Veštar, Izdavačke studije iz podvodne arheologije, 1, Zadar, 2014: 211 – 242.

Zejnilhodžič 2013 E. Zejnilhodžič, Lule iz Novovjekovne zbirke Arheološkog muzeja Istre, HArch, 43., Pula, 2013: 163 – 191.

Slavko Galiot
Biljana Lovrić

Summary

In November and December 2019, trial archaeological excavations were conducted at Tri Bunara Square in Zadar. Three trenches were opened, revealing the depth of the pavement from the period of the Venetian rule. All three wellheads have an octagonal shape, and the curvature of the edges gives the impression of a flower. The well treads differed in the degree of preservation for all three wells. It can be concluded that recent activities and reconstructions have damaged the structure and appearance of the wells and wellheads.

Redni broj: 406
Lokalitet: Zadar – tržnica
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-755
Razdoblje: P, A , SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 1. listopada 2018. do 11. veljače 2019. zaštitno je arheološki istraživan prostor gradske tržnice u Zadru, zbog potrebe njezina proširenja. Lokalitet je istražila tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita. Voditelj istraživanja bio je Tomislav Pušić, dipl. arheo., zamjenica je bila Jelena Lapić, mag. archeo., a stručni sudionici istraživanja bili su Marica Šućur (dipl. arheo.), Renato Babić (mag. archeo.), Zrinka Brkan Klarić (dipl. arheo.), Karla Hustić (mag. archeo.), Slavko Galiot (dipl. arheo.), Josip Bazo (student arheologije), Josip Galiot, (univ. bacc. archeo.), Jure Taslak (geodet), Jurica Goričanec (mag. ing. el. teh.), Tomislav Galiot (voditelj građevinskih radova).

Položaj lokaliteta unutar pojasa bedema, u istočnom dijelu gradske jezgre, imao je komunikacijske poteškoće prilikom izvođenja radova. Istraživanja su se odvijala tako da je lokalitet iskopavan ručnim alatom, pri čemu je iskopana zemlja odlagana unutar dosega bagera. Bager je iskopanu zemlju izvlačio iz istraživanih sondi te je ona bila prevožena i deponirana na tada neistraživanu površinu lokaliteta.

Dokumentirano je i istraženo 285 stratigrafskih jedinica. Od tog broja, 107 stratigrafskih jedinica tvore zidovi predrimskih, rimskih, srednjovjekovnih i novovjekovnih objekata, 120 stratigrafskih jedinica čine slojevi od kasnog željeznog doba do danas, 22 stratigrafske jedinice čine objekti ukopa i zapuna, tri stratigrafske jedinice čine strukture antičkih mozaika, dvije su stratigrafske jedinice zidane novovjekovne grobnice, 28 stratigrafskih jedinica čine strukture poput bunara, popločenja, postamenata, kanalizacije, septičkih jama itd.

Tijekom istraživanja pronađena su ukupno 672 nalaza i 164 posebna nalaza te je izdvojen jedan uzorak ugljena (prema analizi C-14, ugljen je datiran cal AD 236-355). Većinu tih nalaza tvore ulomci keramike iz predrimskog, rimskog i novovjekovnog razdoblja. Od ostalih nalaza izdvajaju se ulomci stakla i metalnih predmeta (željezo, bronca, olovo). Među posebnim nalazima treba istaknuti kovani novac iz novovjekovnog, srednjovjekovnog i rimskog razdoblja te jedan primjerak numidskog novca (PN 165).

Stratigrafske jedinice predrimskog horizonta uočene su u najdubljim slojevima istraživanog lokaliteta, a definirane su nalazima keramičkih ulomaka te stratigrafskim odnosima sa slojevima rimskog horizonta. Ulomci keramike prikupljeni tijekom istraživanja predrimskih slojeva ovog lokaliteta mogu se podijeliti na keramiku liburnskog i helenističkog

Nacrt lokaliteta s kvadratnom mrežom

Predromanički spolij iz strukture zida 17a

Mozaik 1 (SJ 88)

Ostaci podnice (SJ 42) između zidova 28 i 31

Pogled na lokalitet u smjeru sjeverozapada nakon uklanjanja sloja betona (SJ 1) i nasipa (SJ 2)

podrijetla. Među ulomcima helenističkog podrijetla uočeni su primjerci keramike tipa *gnathia*, crnopremazane keramike, reljefne keramike te sivopremazane keramike.
Strukture iz rimskog razdoblja pretrpjele su devastaciju u mlađim razdobljima, što se očituje u probojima slojeva, prekidima linija zidova i njihovu nadozidavanju. Sjeverni dio lokaliteta pretrpio je znatnu devastaciju rimskog horizonta zbog dubine zahvata novovjekovne gradnje. Istraživanje je pokazalo da se rimski horizont sastoji od dviju građevinskih faza, vidljivih u dvjema jasnim razinama vapnenih podnica, barem ondje gdje su bile očuvane. Mozaici uočeni na jugoistočnom dijelu lokaliteta također su pokazali horizont adaptacija u novoizgrađenim pregradnim zidovima s hidrofobnom žbukom, koji su oblikovali plitke bazene. Elementi pronađenih mozaika, ponajprije motiv svastike i jednostavni geometrijski motivi, okvirno datiraju mozaike u 1. – 2. st.
Srednjovjekovni horizont lokaliteta uvjerljivo je najmanje zastupljen, a pripadaju mu struktura zida 59 (SJ 136) te sloj urušenja (SJ 99). Razlog skromnoj zastupljenosti srednjovjekovnih nalaza, slojeva i struktura, vidi se u njihovoj intenzivnoj devastaciji tijekom mlađih razdoblja.
Građevinsku fazu u srednjem vijeku potvrđuje pronađen plutej, koji pripada radionici istovjetnoj s onim iz Branimirova doba. O postojanju života u kasnom srednjem vijeku svjedoče brojni nalazi keramike i novca (kotarski novčić, splitski novčići te zadarski novčić…).
Novovjekovni nalazi, strukture i slojevi ovog lokaliteta u pravilu se prostiru tik iznad horizonta rimskih i srednjovjekovnih slojeva i struktura.

Tomislav Pušić

Summary

From October 2018 to February 2019, rescue archaeological excavations were conducted in the area of the city market in Zadar due to the need for its expansion. The research documented archaeological remains from the pre-Roman, Roman, medieval, and early modern periods. Fragments of Hellenistic pottery indicate connections with Italy. Remains of mosaics and fragments of frescoes confirm a high standard of living within the urban fabric of Roman *lader*. The medieval layer left very few construction traces on the site and disappeared with the construction of buildings in later periods. The remains of modern construction activities reveal the standard of life in Zadar during the Venetian rule. Defined structures and movable finds from the Roman and early modern periods form the most numerous part of the legacy of the researched site. These periods have left the most significant imprint on the urban character of the Zadar peninsula.

Redni broj: 407
Lokalitet: Zadar – Ulica Bedemi zadarskih pobuna
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 17. rujna do 4. listopada 2019. u Zadru je zaštitno arheološki istraživano područje sjeveroistočnih gradskih bedema – u Ulici Bedema zadarskih pobuna, na k.č. 10761, 10762/1, 10762/2, 10762/3, 10762/4, 10420, 10427, 10425, 10417, 10765, 9684, 9685/1, 9685/2, 9685/3, 9679, 9446/1 i 9446/2, k.o. Zadar. Istraživanja su bila dio rekonstrukcijskih radova prilikom obnove i

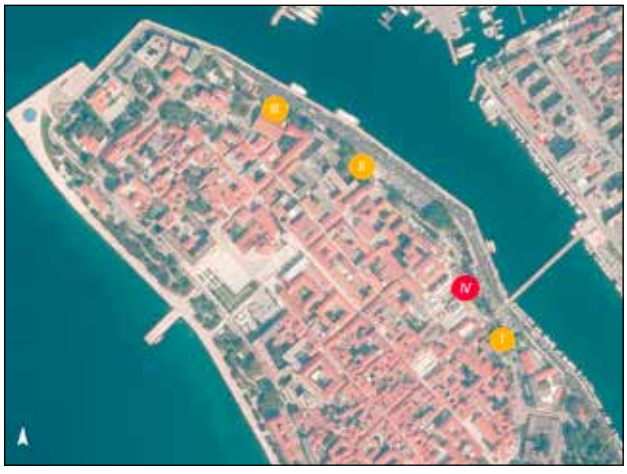

Položaj sondi I – IV u Ulici Bedemi zadarskih pobuna u Zadru

Sonda I – ostaci poštanske ceste iz druge polovice 19. st.

preuređenja Ulice Bedema zadarskih pobuna. Nositelj istraživanja bila je tvrtka Arheolog d.o.o. Voditelj istraživanja bio je Damir Martinov, dipl. arheo., a stručnu ekipu činili su Sanja Gospodinović, dipl. arheo., Domagoj Maurin, dipl. arheo., Nikola Malnar, dipl. arheo., te studenti arheologije Pio Domines Peter, Dominik Kelava, Josip Seličanec, Luka Žarković, Josip Sučić, Jozo Stanić, Mislav Popović, Dino Kursan i Ivo Krilić. Zadarske fortifikacije zaštićeno su nepokretno kulturno dobro, upisano u Registar kulturnih dobara RH i na popisu su svjetske baštine UNESCO-a. Financijska sredstva za arheološke radove osigurano je izvođač radova, tvrtka Minigradnja d.o.o. iz Vodica.

U navedenoj ulici istražene su tri arheološke sonde na potezu od bastiona sv. Marcele (Moro) do bastiona kaštela, odnosno zgrade Arsenala. Cilj istraživanja bio je evidentiranje stanja bedema i utvrđivanje stratigrafije nasipa i drugih intervencija unutar zidina. Arheološkim istraživanjima utvrđen je dio srednjovjekovnog bedema iz 13. st., renesansni nasip iz 16. st., ostaci „poštanske ceste" i zgrade Carinarnice iz 19. st. te dijelovi ceste iz prve polovine 20. st. U studenom i prosincu 2019. Konzervatorski odjel u Zadru propisao je dodatne arheološke radove jer su tijekom arheološkog nadzora, za koji je zaduženo Sveučilište u Zadru (Odjel za arheologiju), južno od vrata sv. Roka otkriveni ostaci unutrašnjeg lica renesansnog bedema. Cilj istraživanja bio je evidentiranje stanja bedema te utvrđivanje stratigrafije nasipa i drugih naknadnih intervencija pokraj vrata sv. Roka. Prilikom arheoloških istraživanja utvrđen je dio renesansnog bedema južno od vrata sv. Roka i njegove naknadne pregradnje kojima su zatvorena, originalan renesansni nasip iz 16. st. između njega i kortine te slojevi i zidovi povezani s ponovnim otvaranjem tih vrata sredinom 19. st.
Grad Zadar, kao važno pomorsko i administrativno središte na istočnoj jadranskoj obali, opasan je zidinama od antičkih vremena. Tijekom ranog srednjeg vijeka one se obnavljaju, zbog čestih mletačkih opsjedanja grada. Budući da je tijekom čitavog srednjeg vijeka grad Zadar bio je poprište borbi za vlast između Mletačke Republike i hrvatskih vladara, potreba za jakim fortifikacijama bila je konstantna. Krajem 13. st. gradnjom zidina s kruništem i kulama te kaštelom na ulazu u luku, Zadar postaje pravi romanički grad tvrđava. Iako su danas srednjovjekovni bedemi djelomično sačuvani, njegova linija i pozicije kula poznati su prema arheološkim istraživanjima i povijesnim izvorima nastalima u 16. st., prilikom gradnje novoga gradskog obrambenog sustava. Dio srednjovjekovnog bedema potpuno je očuvan na sjeveroistočnoj strani grada kod kaštela, gdje je inkorporiran u posije sagrađene renesansne fortifikacije. Tijekom mletačke uprave, radi obrane od turskih osvajača i novog načina topovskog ratovanja, srednjovjekovni bedemi ojačani su novim fortifikacijskim sustavom peterokutnih bastionskih utvrda, sa zidinama koje ih povezuju (kortinama). Građeni su u od 1537. do 1590-ih godina, pod vodstvom mletačkih arhitekata i vojnih inženjera Michelea i Giangirolama Sanmichelija. Tada se grade i poznata gradska Kopnena vrata tzv. *Porta terraferma*, monumentalno renesansno remek-djelo.

Sonda I nalazi se na istočnom dijelu Ulice Bedema zadarskih pobuna, u blizini bastiona sv. Marcele (Moro) i Muzeja antičkog stakla. Na SI strani rasprostire se do ruba bedema, a na JZ strani do zgrade nekadašnje barutane, koja je danas u funkciji skladišnog prostora Grada Zadra. Pravokutnog je oblika, dimenzija 13,18 – 14,52 x 7 – 7,38 m. Istražena je površina veličine 97,37 m², dubine oko 0,25 m. Tijekom istraživanja evidentirano je 17 stratigrafskih jedinica (struktura, slojeva, zapuna i ukopa), unutar kojih nisu uočeni pokretni arheološki nalazi.
U sondi I dokumentirani su ostaci stare „poštanske ceste" i istovremene šetnice iz 1878. koji su, usprkos devastaciji s recentnom mrežom infrastrukturnih instalacija, vrlo dobro očuvani. Kolnik je građen od većeg nepravilnog kamenja položenog unutar podloge od crvene masne zemlje, visine do 0,25 m. Središnja os istaknuta je linijom verikalno postavljenih kamena „na nož". Na SI strani obrubljena je linijom rubnjaka. Razmak od središnje osi do rubnjaka iznosi 3,5 m, što znači da je širina „poštanske ceste" iznosila oko 7 m.

Sonda II nalazi se na središnjem dijelu Ulice Bedema zadarskih pobuna, kod Vrata sv. Krševana. Lokacija koja je određena za sondu zapravo je pozicija nekadašnjeg bastiona sv. Dimitrija, odnosno njegova istočnog kuta. Navedeni bastion uklonjen je 1872. prilikom gradnje luke te su na tom potezu „bedema" sagrađene dvije građevine: zgrada Carinarnice i svratište Kirchmayer. Obje su stradale tijekom Drugog svjetskog rata. Danas je očuvan stražnji zid Carinarnice, koji svojom pozicijom ispunjava prazninu u liniji bedema nastalu zbog uklanjanja bastiona sv. Dimitrija.

Sonda II – začelni zid zgrade Carniranice iz druge polovice 19. st.

Sonda III – unutrašnje lice srednjovjekovnog bedema s kraja 13. st.

Sonda IV – pogled iz zraka na renesansni bedem i njegov odnos s klasicističkim dogradnjama

Sonda II rasprostire se od stražnjeg zida Carinarnice, na SI strani do recentnog zida na JZ dijelu. Radi očuvanja korijenja stabla platane koje se nalazi u njezinu istočnom dijelu, sonda je nepravilnog L-oblika, dimenzija 17x3,83 – 6,73 m. Istražena je površina od 71,37 m², dubine 1,30 – 2,60 m na SI strani i 0,30 – 2,40 m na JZ strani. Evidentirano je 30 stratigrafskih jedinica (struktura, slojeva, zapuna i ukopa). Pronađena je manja količina arheološkog pokretnog materijala, koji se većinom sastoji od ulomaka novovjekovne glazirane keramike, okvirno datirane od kraja 15. do 18. st.
Arheološka istraživanja u sondi II omogućila su nove spoznaje. U SI dijelu sonde utvrđena je razina originalnog nasipa iz druge polovine 16. st., odnosno iz vremena gradnje zadarskih renesansnih fortifikacija. Nadalje, evidentiran je stražnji zid stare zgrade Carinarnice građene poslije uklanjanja bastiona sv. Dimitrija 1872. godine. Utvrđena je visina njezine temeljne stope i ostaci „rampe", koja je služila prilikom gradnje navedene građevine. Poslije, do 1878. nivelira se čitava površina slojem nasipa na kojem se gradi „poštanska cesta", a koja je do vremena talijanske vlasti u Zadru već dotrajala, kada se obnavlja.

Sonda III nalazi se na SI dijelu Ulice Bedema zadarskih pobuna, kod zgrade Velikog arsenala. Pravokutnog je oblika, dimenzija oko 9,5 x 3,5 – 4 m. Istražena je površina od 30,90 m², dubine 0,35 – 1,60 m. Tijekom istraživanja evidentirana je 31 stratigrafska jedinica (strukture, slojevi, zapune i ukopi) te je pronađena manja količina arheološkog pokretnog materijala. Nalazi novovjekovne glazirane keramike prema tipologiji se mogu datirati u period od kraja 15. do 18. st.

U sondi III istraživanjem je potvrđena trasa ceste iz perioda talijanske vlasti i starije „poštanske ceste" iz druge polovine 19. st. Osim navedenog, evidentirana je očuvana razina srednjovjekovnih zidina s kraja 13. st. i razina renesansnog nasipa, koji je nasipan prilikom obnavljanja srednjovjekovnih bedema, odnosno gradnje posve novog fortifikacijskog sustava u drugoj polovini 16. st. Nadalje, dokumentiran je zid i temeljna stopa građevine nepoznate funkcije, nastale vjerojatno poslije navedenog perioda.

Sonda IV smještena je na bedemu južno od vrata sv. Roka, između podzida „poštanske ceste" i arhitektonskog okvira vrata iz sredine 19. st. Pravokutnog je oblika, površine 41,24 m² (8,5x4,85 m). Dubina sonde iznosi 3,50 m na JZ dijelu, a 2,70 m na SI dijelu. Dodatna arheološka istraživanja uslijedila su od 18. studenog do 5. prosinca 2019. godine, zbog toga što su tijekom arheološkog nadzora, koji provodi Sveučilište u Zadru (Odjel za arheologiju), otkriveni pokrov svoda (ekstrados) vrata sv. Roka i ostaci unutrašnjeg lica renesansnog bedema.
Tijekom istraživanja u sondi IV evidentirano je 30 stratigrafskih jedinica. Sve arheološke strukture i cjeline moguće je izdvojiti u tri skupine, odnosno tri razdoblja: ostaci podzida „poštanske ceste" iz druge polovine 19. st., unutrašnje lice zida bedema i odvodni kanal ekstradosa iz sredine 19. st. te renesansni bedem s nasipom iz druge polovine 16. st.

Literatura

Gusar 2009 K. Gusar, Prilog poznavanju utvrde Citadela u Zadru – istraživanje Barbakana 2008. g., Prilozi IAZ, 26, Zagreb, 2009: 219 – 246.
Hilje 2011 E. Hilje, Mletački kaštel u Zadru, Ars adriatica, 1, Zadar, 2011: 109 – 116.
Petricioli 1969 I. Petricioli, Novi rezultati u istraživanju zadarskih srednjovjekovnih fortifikacija, Diadora, 3, Zadar, 1969: 169 – 203.
Stagličić 1996 M. Stagličić, Klasicizam u Zadru, Zagreb, 1996.
Stagličić 2013 M. Stagličić, Graditeljstvo Zadra od klasicizma do secesije, Zagreb, 2013.

Damir Martinov
Domagoj Maurin
Sanja Gospodinović

Summary

In September and October 2019, rescue archaeological excavations were carried out in Zadar in the area of the northeastern city walls–in the Bedemi zadarskih pobuna Street. The research was conducted as part of the reconstruction and redesign of the street. Three trenches were explored from the Bastion of St. Marcella (Moro) to the Kaštela Bastion or the Arsenal building. The routes of two older roads that ran on the embankment of the walls were identified. Below today's asphalt road, at a depth of up to 0.15 m, a road from the first half of the 20th century was defined, and at a depth of about 0.30 m, an older 'post road' completed in 1878 was identified. It is best preserved in Trench I, where, in addition to its stone paving,

a contemporary promenade was discovered that spread along the line of the ramparts. The customs house, whose rear wall was defined in Trench II, also dates from this period. It was built after the removal of the St. Demetrius Bastion in 1872 and was damaged during World War II.
As the Bedemi Zadarskih Pobuna Street had not been archaeologically investigated before, one of the goals was to determine the level of the original Renaissance embankment that strengthened the medieval rampart during the construction of a new fortification system in the second half of the 16th century. During this year's research, this layer was defined in trenches II and III at a depth of 2.40 m and 0.70 m, respectively. In Trench III, in addition to it, the level of the medieval rampart from the end of the 13th century was determined. Since it was observed at the same height, it probably represents the original levelling from the Renaissance when the medieval wall was lowered and fortified with an embankment from the inside. This is supported by the fact that the 'post road' was built here directly on the mentioned embankment.
In November and December 2019, additional rescue archaeological excavations were carried out in the area between the Bastion of St. Marcella (later called the Moro Bastion) and the St. Roch Bastion, or along the southwest side of the extrados of the St. Roch Gate vault. The remains of the Renaissance rampart that stood on the inside of the city and supported the embankment of the new fortification system were found. The rampart was located on the south side of the St. Roch Gate, pierced as part of the new fortification system of the city of Zadar. From the architectural frame of the gate, it extended in a slight arch to the south. Shortly after construction, this rampart was partially demolished a few meters south of the gate, and a new massive wall was built at that location, changing the direction of the rampart towards the southwest. This intervention in the fortification system caused the line of walls to retreat slightly to the south, sacrificing entire blocks of houses and the Church of St. Mary Major. This change certainly occurred before 1570 when the St. Roch Gate was walled off, which was also confirmed by this research.

Ostaci srednjovjekovnog zida (foto: T. Alihodžić)

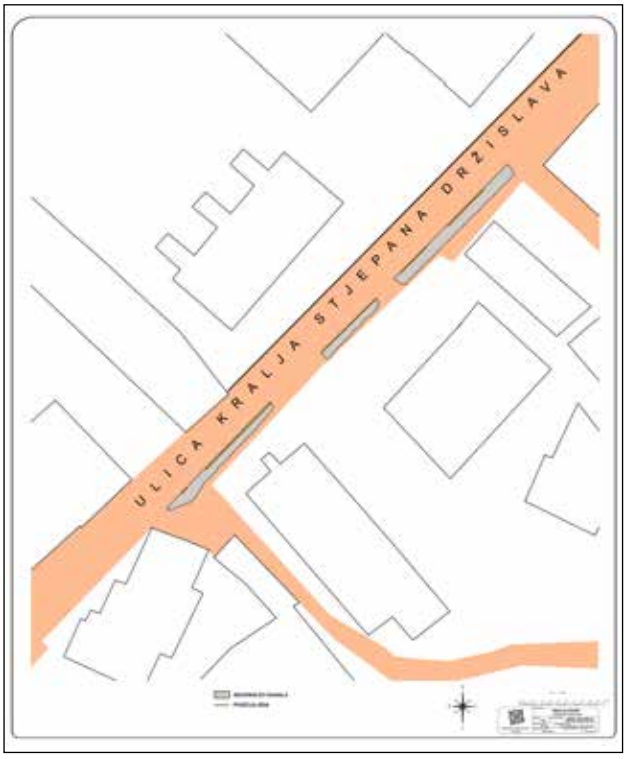

Kanal i položaj otkrivenog zida u Ulica kralja Stjepana Držislava (izradio: R. Maršić)

Redni broj: 408
Lokalitet: Zadar – Ulica kralja Stjepana Držislava
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 22. studenog do 24. prosinca 2019. trajao je arheološki nadzor prilikom iskopavanja kanala u kojima su zamijenjeni postojeći srednjonaponski kabeli iz TS „35/10(20) kV Zadar 2" u Ulici Nikole Šubića Zrinskog, na k.č. 9406/1 k.o. Zadar, u Ulici kralja Stjepana Držislava, Zrinsko-frankopanskoj ulici, Ulici Petra Svačića, Trgu kneza Višeslava i Ulici 2. zasjedanje ZAVNOH-a u Zadru. Spomenute ulice nalaze se unutar područja koje je prema PPU Grad Zadar određeno kao arheološka zona. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Timka Alihodžić, viša kustosica. Stručnu i tehničku ekipu činili su Petra Govorčin i Iva Škoro, kustosice pripravnice te dokumentaristi Ivan Čondić i Robert Maršić, svi iz Arheološkog muzeja Zadar.

U samom zahtjevu za odobrenje radova investitor je naznačio da je riječ o zamjeni već postojećih kabela. S obzirom na to da se ulice u kojima će se obavljati iskopi nalaze u arheološkoj zoni, pretpostavljenom antičkom suburbiju, potvrđenoj antičkoj nekropoli i prostoru srednjovjekovne varoši, bio je nužan arheološki nadzor, koji je propisao nadležni Konzervatorski odjel u Zadru.
Prilikom iskopavanja u Ulici kralja Stjepana Držislava, u zapadnom profilu kanala otkriven je zid građen od isklesanih kamenih blokova, nejednakih dimenzija. Kanal je bio dubok cca 0,80 m. Sloj je bio recentan, odnosno izmiješan tucanik i zemlja od prethodnih nasipanja i niveliranja ceste. Nije uočen pokretni arheološki materijal. Na

pojedinim dijelovima zid je probijen prilikom iskopavanja za postavljanje kanalizacijskih cijevi. Otkriveni zid vidljiv je u visini od 0,30 do 0,80 m, a sačuvana dužina iznosila je cca 50 m. Na najbolje sačuvanom dijelu zida primjećuje se da je izravno na njega stavljen tampon prije asfaltiranja. Na osnovi te činjenice, moguće je zaključiti da je taj zid, koji se pruža u smjeru sjever-jug, bio vidljiv prije uređenja ceste, odnosno prije gradnje stambenih zgrada na tom području tijekom sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Širinu nije bilo moguće odrediti jer se zapadno lice zida nalazi točno u predviđenoj liniji iskopa.

Na temelju proučavanja antičkoga grada u Zadru, Mate Suić pretpostavio je i predgrađe uz bedeme na kopnenoj strani. Dakle, ispred rimskoga urbsa pretpostavio je i njegov suburbij. Međutim, nije moguće sa sigurnošću govoriti o njegovoj veličini. Na mjestu suburbija tijekom

Grafička rekonstrukcija plana srednjovjekovnoga Zadra, predgrađe srednjovjekovnoga grada u Zadru – Varoš sv. Martina (izvor: Klaić, Petricioli 1976)

Maketa renesansnog Zadra, oko 1570. g., Museo Navale u Veneciji (izvor: Petricioli 1999)

Pozicija zida (crvena linija) u odnosu na srednjovjekovni Zadar (izradio: R. Maršić)

srednjega vijeka sagrađen je burgus (u mletačkim pisanim izvorima: borgo), obzidano predgrađe prigrađeno uz srednjovjekovne utvrde i obrambeni jarak, fovea, na kopnenoj strani grada. Predgrađe je bilo organizirano kao utvrđeno naselje s težačkim stanovništvom i njegovom privredom. Na tlu Varoša nalazila se i crkva posvećena sv. Martinu. Po njoj je cijelo predgrađe dobilo ime Varoš sv. Martina. U povijesnim izvorima hram se navodi već od 12. st. Bio je u posjedu Samostana sv. Krševana, koji ga je u 13. st. darovao gradskoj komuni. Rušenjem srednjovjekovnog Varoša nastale su Ravnice, kao prostorni okvir nove fortifikacijske arhitekture i njezina sklopa. Izvedene su prema projektu koji je oko 1570. proveo mletački vojni komandant Sforza Pallavicino, koji je u Zadar došao 1566., sa zadatkom razaranja Varoši sv. Martina i podizanja novih zidina uz gradsku luku, a oko 1570. i utvrde Forte na prednjemu dijelu staroga Varoša. Na maketi nastaloj oko 1570. prednja je polovina Varoša, ona prema gradu, prikazana već preklopljena, s novom utvrdom građenom u to doba, a u mletačkim izvorima zvanom Forte. Označene su i na tada suvremenome planu Zadra pohranjenome u Museo Correr u Veneciji.

Preklapanjem starih planova na kojima je vidljiv ogradni zid zadarske srednjovjekovne varoši s ucrtanim novootkrivenim zidom nije u potpunosti točno, ali pravac odgovara, stoga se pretpostavlja da otkriveni dijelovi zida u Ulici kralja Stjepana Držislava najvjerojatnije pripadaju obzidanom srednjovjekovnom predgrađu, Varoši sv. Martina.

Nakon gradnje utvrde Forte u 16. st., preostali je dio srednjovjekovne varoši tijekom sljedećih triju stoljeća služio kao prostor na kojem su obrađivani vrtovi. Tek potkraj 19. i početkom 20. st., za kasne uprave austrijske vlasti u Zadru, sagrađene su kuće, što je nastavljeno za talijanske i potom jugoslavenske vlasti. Zbog velikih građevinskih intervencija na tom području te nedostatka arheološkog nadzora tijekom prošlog i ovog stoljeća, uništeni su materijalni dokazi povijesnih razdoblja, a pretpostavljeni je srednjovjekovni zid ostao djelomično sačuvan jer se nalazi na prostoru prometnice.

Literatura

Klaić, Petricioli 1976 N. Klaić, I. Petricioli, Zadar u srednjem vijeku (Prošlost Zadra II), Zadar, 1976.

Petricioli 1999 I. Petricioli, Stari Zadar u slici i riječi, Zadar, 1999.

Suić 1981 M. Suić, Zadar u starom vijeku (Prošlost Zadra I), Zadar, 1981.

Timka Alihodžić

Summary

In November and December 2019, archaeological supervision was carried out during the excavation of trenches for the replacement of electrical cables in the streets of Nikola Šubić Zrinski, Kralj Stjepan Držislav, Zrinski-Frankopani, Petar Svačić, Knez Višeslav Square, and 2. Zasjedanje ZAVNOH-a Street in Zadar. As these streets are located in an archaeological zone, assumed to be an ancient suburb, confirmed by an ancient necropolis and the area of the medieval town, archaeological supervision was necessary.

Due to significant construction interventions in this area without archaeological supervision during the previous and current centuries, very little material evidence of historical periods remains.

Redni broj: 409
Lokalitet: Zadarska županija – arheološka topografija (sjeverni dio)
Naselje: –
Grad/općina: Gračac, Jasenice, Obrovac, Posedarje i Starigrad
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Od kasne jeseni 2018. pa do ranog proljeća 2019. arheološki je pregledano osam lokaliteta u sjevernom dijelu Zadarske županije, od kojih većina dosad nije istražena. Riječ je o nalazištima iz različitih razdoblja na području općina Jasenica, Posedarja i Starigrada te gradova Gračaca i Obrovca. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Mato Ilkić, s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Dva su lokaliteta arheološki rekognoscirana u okolici Starigrada. Od njega oko 6 km sjeverozapadno, a nedaleko od mjesta Šibuljina, smještena je Gradina. Ona kontrolira Velebitski kanal, od kojega je udaljena približno pola kilometra. U krševitom je terenu, s najvišim vrhom od 234 m nadmorske visine. Zaštićena je strmoglavom Tribanjskom dragom i suhozidnim bedemom. Taj je obrambeni zid od amorfnog kamena na nekoliko mjesta probijen makadamom, koji je dijelom devastirao i unutrašnjost toga južnoliburnskoga gradinskog naselja. Na trasi toga krivudava puta, osobito u bočnim zasječenim kulturnim profilima, vidljiva je mnogobrojna prapovijesna keramika. S Gradine i njezine bliže okolice potječu raznovrsni numizmatički nalazi iz predcarskog razdoblja, a osobito je čest novac Kartage i Numidije (Dubolnić Glavan, Glavaš 2011: 111 – 117, kat. br. 2, 3, 5 – 26, 28 – 35; Šeparović 2012: 570, 571; Tonc 2013: 119, Sl. 5; Bertol 2014: 111 – 142; Ilkić, Rebić 2014: 101, 104, 105, kat. br. 16, 17, 30 – 33; Tonc, Radman-Livaja 2014: 142, Sl. 3; Ilkić, Šešelj 2017: 284, 286 – 287, 296, 297, T. III, 14, T. IV, 1). U njezinu je podnožju niz ostataka robusnih zidova od isklesanih kamenih blokova. Pripadaju manjem naselju, vjerojatno iz ranoga novog vijeka. U njemu je, čini se, život prestao prije 1827., jer nije naznačen na austrijskoj katastarskoj mapi iz te godine. S njegova područja potječe mletački novac iz 17. ili 18. st. (Dubolnić Glavan, Glavaš 2011: 105, 116, kat. br. 27), što možda upućuje i na razdoblje gradnje te rustikalne arhitekture. Nešto južnije, i to na terenu koji se približno terasasto spušta prema moru, a poviše današnje priobalne asfaltne ceste, nalaze se ruševine ranobizantske utvrde. Dijelom su joj vidljivi zidani bedemi s isturenim kulama kvadratnog tlocrta (Tomičić 1990: 141 – 143, 146, 150, 152, Tabla 3, 1-2). Unutar toga kastruma danas je groblje s crkvom Sv. Trojice. Zapadno od te sakralne građevine, a uz rub Tribanjske drage, otkriven je kasnorepublikanski novac, na što je upozorio Markica Rebić. On je ondje pronašao i jedan keramički ulomak, koji je posudio za potrebe dokumentiranja. To je obod otvora vjerojatno amfore olearije, na kojemu je skoro cjelovito sačuvan pečat s reljefnim slovima

Lokaliteti: 1. Budim, 2. Dračevac, 3. Gradina (Bruvno), 4. Gradina (Gračac), 5. Gradina (Modrić), 6. Gradina (poviše Sv. Trojice), 7. gradinski lokalitet (kod Bruvna), 8. gradinski lokalitet (Žegarsko polje)

Gradina kod Modrića (foto: L. Bogdanić)

BARNA[E]. Pokazao se točnim i njegov navod o postojanju amfora u podmorju zapadno od uvale Kusače. Vjerojatno pripadaju teretu antičkog broda, koji je potonuo uz obalu podno Sv. Trojice.

Drugi pregledan arheološki lokalitet sa starigradskog područja smješten je na nevelikom poluotoku uz krajnji jugoistočni dio Velebitskog kanala, a nedaleko od sjevernog ulaza Novskog ždrila. To je Gradina uz mjesto Modrić. Široka je oko 250 m. Sa sjevera i bokova zaštićena je suhozidnim bedemom od amorfnog kamena. Na površini je razasuto ponešto prapovijesne keramike grublje fakture. Unutar Gradine nalaze se ostaci ranobizantske utvrde, koja se na sjeveru naslanja na prapovijesni bedem. Približno je pravokutnog tlocrta, oko 160 m širine. Osim skoro pravocrtnih bedema, dijelom su joj vidljive i kule (Tomičić 1990: 141 – 143, 146, 152, Tabla 2, 1-2). Na Gradini i oko nje nalazi se nekoliko novovjekovnih suhozidnih ograda u kršu, koje su pogodne za ispašu. Jugoistočno od lokaliteta nalazi se potok koji se ulijeva u Modrićku uvalu. U blizini je i špilja.

Oko 3 km jugoistočno od Modrića smješten je Dračevac, nazvan još i Dragačevac. S nadmorskom visinom od 199 m dominira širim područjem Jasenica, općinskim središtem kojemu administrativno i pripada. Osim zaselka pod imenom Vulića dolac, u njegovu je podnožju još i izvor, nekoliko malih polja te napušten oveći rudnik boksita. S Dračevca je moguć vizualan kontakt s nizom istodobnih liburnskih naselja, poput Cvijine gradine na jugoistoku, Budima na jugozapadu i Lergove gradine na zapadu. Zaštićen je obrambenim suhozidima od amorfnog kamena, a na sjeveroistoku i krševitom strminom. Osim domaće keramike s primjesama, na tome liburnskom gradinskom lokalitetu zamijećeni su i ulomci amfora tipa Lamboglia 2. Otprije je poznato nekoliko numizmatičkih nalaza iz 3. i 2. st. pr. Kr. (Dubolnić Glavan, Glavaš 2011: 111, kat. br. 1; Ilkić, Rebić 2014: 103, kat. br. 26; Čelhar, Ilkić 2019: 48, kat. br. 2, Tabla I, 2). Na sjevernom, odnosno vršnom dijelu Dračevca ponovno se živjelo znatno poslije, o čemu svjedoče ostaci zidova od klesanaca povezanih žbukom (Ilkić 2017: 654). Ta arhitektura pripada fortifikaciji iz srednjeg vijeka i/ili ranog novog vijeka. Sastoji se od niza četverokutnih objekata nejednake veličine. Taj građevinski sklop zatvara izduženo višekutno dvorište. Na sjeverozapadnom dijelu utvrde nalaze se ostaci vjerojatno kule s unutarnjim prostorom kružne osnove, što upućuje na cisternu, a slična se nalazi kod ulaza u srednjovjekovni kastrum na Rtu Ljubljani poviše Ljupča. U ovoj je fazi arheološkoga rekognosciranja obuhvaćen i širi dračevački okoliš. Na njegovoj istočnoj strani uočen je stari put, koji se postupno uspinje prema južnom dijelu gradine. Osim nekolicine novovjekovnih suhozidnih ograda, unutar Dračevca i u njegovu podnožju zamijećeno je ponešto rasprsnutih minsko-eksplozivnih sredstava iz Domovinskoga rata.

Nasuprot Posedarja smješten je arheološki lokalitet pod imenom Budim. Na jugu je zaštićen visokim i masivnim bedemom, a na bokovima nižim i užim obrambenim nasipima te dubokim, djelomice i strmoglavim klancima (Batović 1977: 216; Čelhar 2014: 149 – 151). Ta golema liburnska gradina rasprostire se oko 600 m u smjeru sjevera, sve do zapadne obale Novigradskog mora, u koje je dijelom i uronjena. Naime, u njemu su 2017. zamijećeni arheološki tragovi liburnske luke. Sudeći prema preciznije datiranim pokretnim nalazima, bila je u upotrebi, čini se, već od kasnoga 4. st. pr. Kr. pa do barem sredine 2. st. pr. Kr. Na približno to razdoblje upućuje i kalibrirani datum (371. – 199. g. pr. Kr.), dobiven radiokarbonskom analizom uzorka drva koji je pripadao dijelu lučke konstrukcije (Parica, Ilkić 2019; Parica

Dračevac (foto: L. Bogdanić)

2021: 120 – 142, 150, 168). Da bi se bolje sagledao međusoban odnos gradinskog naselja i njegove luke, arheološki je pregledan uzak priobalni dio Budima, gdje ga je po cijeloj širini od oko 300 m presjekla asfaltna cesta. Njezinim nedavnim proširenjem ponovno je uništen dio kulturnih naseobinskih slojeva. U njihovu je profilu podosta lokalne prapovijesne keramike s primjesama. Helenistički ulomak oslikan vegetabilnim motivom nađen je nedaleko od završetka istočnog obrambenog nasipa. Ondje je otkriven i novac tipa Posejdonova glava/trozub, iskovan u Sirakuzi za vladavine Hijerona II. (274. – 216. g. pr. Kr.). Osim toga nalaza, s Budima je već otprije poznata raznovrsna numizmatička građa (Ilkić 2016; Ilkić, Filipčić 2017: 85, kat. br. 1; Ilkić, Šešelj 2017: 291, 293, 295, 299, kat. br. 12 – 13, 21, 24 – 29, 50). Zapadni obrambeni nasip dijelom je vidljiv i sa sjeverne strane asfaltne ceste, gdje se pruža prema obali. U istom se smjeru nastavlja i u moru, na što upućuje potopljen pravocrtan niz krupnijih kamenih blokova. Ta konstrukcija pripada ostacima završetka zapadnog bedema, kojim je budimska zajednica iz mlađega željeznog doba štitila svoju luku. Za sada je najstarija arheološki dokazana luka u Liburniji. Ona pruža velike mogućnosti za podvodna istraživanja, jer nije preslojena naknadnim intervencijama. Svakako je valja cjelovito zaštititi, proučiti te sačuvati za buduće naraštaje. Luka nedvojbeno upućuje na trgovačku opredijeljenost liburnske zajednice s Budima. Osim pomorskim rutama, to gradinsko naselje uz zapadnu obalu Novigradskog mora bilo je povezano i kopnenim komunikacijskim pravcima. Jedan je od njih usmjeren prema Zrmanji, čije je porječje također dijelom obuhvaćeno arheološkim pregledom.

U krševitoj Bukovici, oko 15 km istočno od Obrovca smješteno je neveliko Žegarsko polje. Njegovom sjevernom stranom protječe Zrmanja. Uz njezinu lijevu obalu, a nedaleko od Sanadera i Mijića, istočnih zaselaka Kaštela Žegarskog, nalazi se nizinska gradina. Blizu nje nalazi se nekoliko izvora pitke vode. Nije naznačena na topografskim kartama Republike Hrvatske, ali je u stručnoj literaturi poistovjećena sa Zelića gradinom. To ime baš i nije prikladno jer je taj arheološki lokalitet podosta udaljen od Zelića, zaselka koji je smješten uz krajnji zapadni rub Žegarskog polja. Na austrijskoj mapi iz 1827. označen je imenom Gradina, pa bi ga tako trebalo i imenovati. Taj je nizinski naseobinski lokalitet na sjeveru bio zaštićen rijekom, a na ostalim stranama bedemom od amorfnog kamena (Batović 1977: 207). Danas su sačuvani samo njegovi zapadni i južni suhozidni ostaci, u dužini nešto većoj od 250 m. Prema kazivanju lokalnog stanovništva, istočni dio bedema razoren je hidromelioracijom. Ipak, vidljiv je u cijelosti na digitalnoj ortofoto karti iz 1968. godine. Nizinsko gradinsko nalazište uz Zrmanju obuhvaća površinu od skoro 3 hektra. Na njegovu području ima ponešto keramike grublje fakture. Vjerojatno je iz prapovijesti, ali za sada nije moguća uža datacija.

Preko Zrmanje cesta vodi prema Krupi. Kod njezina se izvora uspinje makadam južnovelebitskim prijevojima sve do Dubokoga dola, odakle je taj krivudavi planinski put usmjeren prema jugoistočnoj Lici. U njezinu dijelu koji je u Zadarskoj županiji arheološki su pregledana dva lokaliteta na području Bruvna, mjesta približno 12 km sjeverno od Gračaca. Na nevelikoj uzvisini uz sjeverni bruvanjski rub, a nedaleko od izvora ponornice Otuče i potoka Ledenika, smješteno je japodsko gradinsko naselje. Površina mu je oko 3 hektra. Na jugozapadu je zaštićeno strmom kosinom, a na ostalim stranama suhozidnim bedemom od amorfnog kamena. Nisu uočeni pokretni nalazi, osim puščanih čahura iz Drugog svjetskog rata. Na današnjim topografskim kartama nije zabilježen, ali na staroj već spomenutoj austrijskoj

Ulomak oboda amfore u podnožju Gradine poviše Sv. Trojice (foto: M. Ilkić)

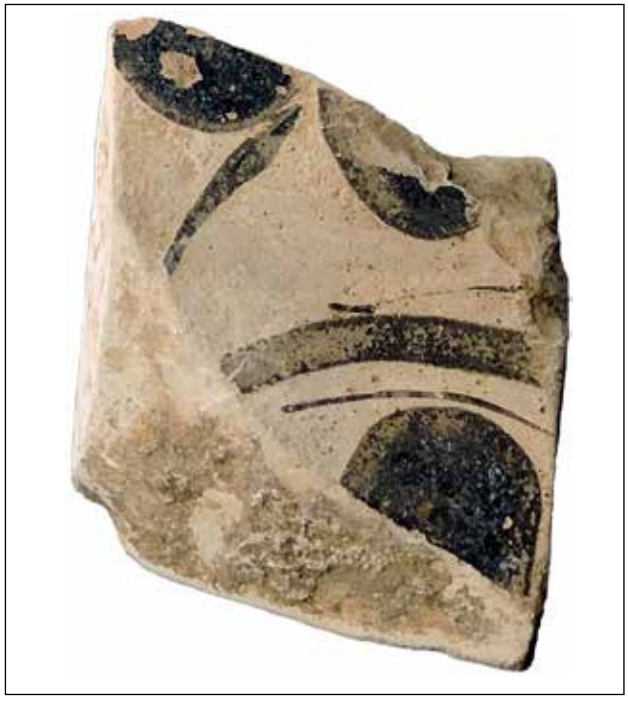

Ulomak helenističke slikane keramike s Budima (foto: M. Ilkić)

Sirakuški novac Hijerona II. (274. – 216. g. pr. Kr.) s Budima, AE, 19 mm, 5,22 g (foto: M. Ilkić)

mapi nosi ime Gradina. Od nje, oko 1,5 km u smjeru zapada nalazi se istoimeni lokalitet, ali je znatno manji. Smješten je na istočnoj kosi Kamenjuše, uz koju je nekoliko izvora pitke vode. Na toj su Gradini dijelom uočljivi samo neveliki obrambeni nasipi. U konačnici, rekognosciran je i vršni dio Gradine u središtu Gračaca. No, prilikom pregleda toga dominantnog položaja poviše sutoka Bašinice i Otuče nisu zamijećeni ostaci bedema ni pokretne arheološke građe.

Literatura

Batović 1977 Š. Batović, Caractéristiques des agglomérations fortifiées dans la région des Liburniens, Godišnjak Centar za balkanološka ispitivanja, XV, (13), Sarajevo, 1977: 201 – 226.

Bertol 2014 A. Bertol, Individual finds or a coin hoard: Analysis of the Mazin-type material from the Sveta Trojica hill-fort near Starigrad Paklenica, in: Miscellanea Historiae Antiquitatis. Proceedings of the First Croatian-Hungarian PhD Conference on Ancient History, Budapest – Debrecen, 2014: 111 – 142.

Brajković, Ilkić 2022 T. Brajković, M. Ilkić, Numizmatički nalazi s Velike Mrdakovice, Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Vodice kroz povijest, Vodice – Zagreb, 2022: 19 – 36.

Čelhar 2014 M. Čelhar, Naselja južne Liburnije u željezno doba, Zadar 2014. (neobjavljena disertacija)

Čelhar, Ilkić 2019 M. Čelhar, M. Ilkić, Nalazi hispanskoga novca s istočne jadranske obale i iz njezina zaleđa, VAHD, 112, Split, 2019: 33 – 55.

Dubolnić Glavan, Glavaš 2011 M. Dubolnić Glavan, V. Glavaš, Prilog poznavanju najstarijeg optjecaja novca na prostoru južnog Velebita, Prilozi IAZ, 28, Zagreb, 2011: 95 – 121.

Ilkić 2016 M. Ilkić, Novac jadranske Korkire s liburnske gradine Budim kod Posedarja, VAHD, 109, Split, 2016: 99 – 105.

Ilkić 2017 M. Ilkić, Zadarska županija – arheološka topografija (sjeveroistočni dio), HAG, 13/2016, Zagreb 2017: 654 – 657.

Ilkić, Filipčić 2017 M. Ilkić, D. Filipčić, Noviji nalazi bizantskog novca iz sjeverne Dalmacije, Zbornik radova 8. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Rijeka, 2017: 83 – 88.

Ilkić, Rebić 2014 M. Ilkić, M. Rebić, Noviji nalazi predcarskog novca iz Japodije i južne Liburnije, Zbornik radova 7. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Rijeka, 2014: 94 – 108.

Ilkić, Šešelj 2017 M. Ilkić, L. Šešelj, Noviji nalazi grčko-ilirskog novca s područja sjeverne Dalmacije, VAHD, 110 – 1, Split, 2017: 281 – 302.

Ilkić, Vučić 2022 M. Ilkić, J. Vučić, Numizmatički nalazi s područja Općine Starigrad, Starigrad-Paklenica, Zadar, 2022: 190 – 203.

Šeparović 2012 T. Šeparović, Optjecaj novca u sjevernoj Dalmaciji od 5. stoljeća prije Krista do 1102. godine, Zagreb, 2012. (neobjavljena disertacija)

Šeparović 2021 T. Šeparović, Bizant na istočnom Jadranu – numizmatički izvori, Split, 2021.

Tomičić 1990 Ž. Tomičić, Materijalni tragovi ranobizantskog vojnog graditeljstva u Velebitskom podgorju, VAMZ, XXIII, Zagreb, 1990: 139 – 162.

Tonc 2013 A. Tonc, Rezultati probnih iskopavanja na gradini Svete Trojice 2012. godine, AIA, IX-2013, Zagreb, 2013: 116 – 120.
Tonc, Radman-Livaja 2014 A. Tonc, I. Radman-Livaja, Rezultati probnih iskopavanja na gradini Svete Trojice 2013. godine, AIA, X-2014, Zagreb, 2014: 140 – 143.

Mato Ilkić

Summary

From late autumn 2018 to early spring 2019, eight sites in the northern part of Zadar County were reconnoitred. These sites span various historical periods in the municipalities of Jasenice, Posedarje, and Starigrad, as well as the cities of Gračac and Obrovac.
In the Starigrad area, the archaeological examination focused on the Gradina hillfort above Sv. Trojica. Between this Liburnian hillfort settlement and the Early Byzantine castrum, architectural remains of a settlement dating probably from the early medieval period were identified. Next is the Gradina hillfort in Modrič, a prehistoric settlement site with remnants of an Early Byzantine fortress. Dračevac in the municipality of Jasenice, a Liburnian hillfort, was also surveyed, revealing the ruins of a medieval and/or early modern fortress. Opposite Posedarje is Budim, protected by a high and massive southern rampart, lower and narrower defensive embankments on the sides, and deep ravines. This extensive Liburnian hillfort stretches about 600 m northward to the western coast of the Novigrad Sea, where it is partially submerged and where archaeological traces of a harbour from the Late Iron Age were observed. About 15 km east of Obrovac lies Žegarsko Polje, through which the Zrmanja River flows along its northern side. Along its left bank, there is a lowland hillfort belonging to the prehistoric period. Archaeological surveys were conducted at two sites in Bruvno, approximately 12 km north of Gračac. One site refers to an Iapydic hillfort settlement located on a small elevation along the northern edge of Bruvno, while the other refers to a smaller hillfort featuring only slight defensive embankments. Finally, reconnaissance was carried out on the summit of the Gradina in the centre of Gračac. However, no remains of ramparts or movable archaeological material were observed during the examination of this location.

Redni broj: 410
Lokalitet: Zadarska županija – podmorje
Naselje: –
Grad/općina: –
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 18. lipnja do 4. prosinca 2019. trajalo je podmorsko arheološko rekognosciranje (pregled) na području Zadarske županije. Lokalitet je istražio Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA). Voditelj istraživanja bio je Roko Surić, zamjenik voditelja dr. sc. Luka Bekić, a u programu su sudjelovali Maja Kaleb, Mladen Pešić i Franka Trcera (MCPA). Uslugu najma broda i tehničku podršku prilikom istraživanja osigurala je tvrtka Meridijan Yacht Service d.o.o. iz Zadra. Logističku podršku punjenja ronilačkih boca pružila je ronilačka tvrtka Zadar Sub iz Zadra. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Program rekognosciranja Zadarske županije pokazao se najboljim načinom sustavnog i sistematičnog pregleda potencijalnih arheoloških lokaliteta u zadarskom arhipelagu. Tijekom prijašnjih pregleda otkriveni su brojni lokaliteti za koje prije u stručnim krugovima nije bilo saznanja. Takvi lokaliteti ubicirani su, dokumentirani i uneseni u bazu podataka MCPA, a na taj način upotpunili su sliku poznavanja podvodne kulturne baštine Zadarske županije.
Ove godine pregledi su se bazirali na pretraživanje arheološki potencijalnih lokacija, koje dosad nisu istraživane. Do saznanja o većini pozicija došlo se zahvaljujući informacijama dobivenima od lokalnog stanovništva, koje je na tim lokacijama prepoznalo arheološke nalaze.
Lokalitet je pregledavan vizualno, a uočeni arheološki nalazi dokumentirani su *in situ*. S arheoloških lokaliteta uzimani su predmeti koji se zbog svojih stilskih osobina mogu tipološki odrediti. Takvi arheološki nalazi pomoći će u dataciji arheoloških lokaliteta na kojima su pronađeni.
Pregledane su četiri odvojene pozicije pokraj Brbinja na Dugom otoku. Prve dvije nalaze se na južnoj strani mjesta Brbinja u uvali Jaz i uvali Bok. Pregledana je čitava površina uvale Jaz, no osim pojedinačnih, sporadičnih ulomaka uglavnom novovjekovne keramike, nisu uočeni nalazi koji bi definirali da se na tom prostoru nalazi arheološki lokalitet. Uvala Bok nalazi se istočno od uvale Jaz i danas služi za sidrenje jedrilica. Na toj su poziciji na pjeskovitom morskom dnu uočeni brojni arheološki nalazi iz antike te srednjeg i novog vijeka. Nalazi su na morsko dno dospjeli za vrijeme uporabe te uvale za sidrenje u raznim povijesnim razdobljima. Idući prostor koji je pregledan nalazi se južno od otočića Utre, na ulazu u uvalu Lučine. Prilikom pregledavanja morskog dna na južnoj strani otočića nisu uočeni arheološki nalazi.
Četvrta pozicija koja je pregledana nalazi se u uvali Lučina na položaju Pod Narat. Uz istočnu obalu uvale otkrivene su dvije odvojene hrpe s novovjekovnim građevnim materijalom poput opeka i žbuke, a pronađeno je i dosta ulomaka keramike, stakla te ostalih sitnih nalaza. Kako bi se jasnije definirao karakter tog nalazišta, odlučeno je da će se na prostoru

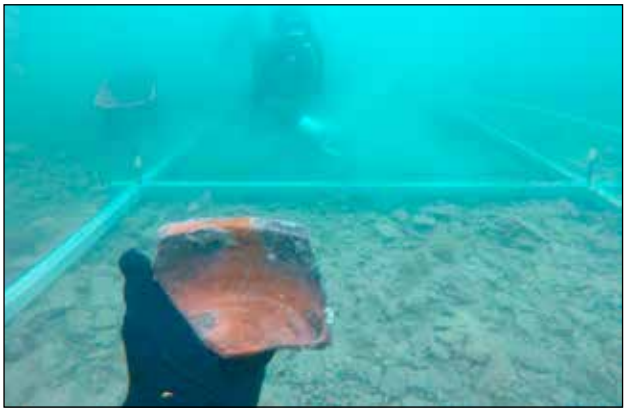

Iskopavanje sondi na nalazištu Pod Narat u Brbinju (foto: M. Kaleb)

veće hrpe istražiti dvije arheološke sonde dimenzija 2x2 m. Sonde A i B postavljene su jedna pokraj druge, na način da dijele jedan profil. Prikupljeni su svi nalazi otkriveni u tim sondama te su na brodu vagani i izbrojeni, a ti podaci unošeni su u specijalne tablice, nakon čega su dokumentirani. Na taj će se način nastojati dobiti šira slika o tipu i brojnosti arheoloških nalaza, a time i o karakteru i veličini nalazišta.

Ove godine prikupljeno je preko 3800 nalaza, koji teže 601 kg. Prevladavaju ulomci novovjekovnog keramičkog posuđa. Od ostalih nalaza prikupljene su i keramičke lule, ulomci stakla, kosti te metalni čavli. Preliminarnom tipološkom analizom arheološkog materijala lokalitet se može datirati u 18. st. Na osnovi karaktera nalazišta i vrste arheološkog materijala, lokalitet se može okarakterizirati kao balastna hrpa. Građevni materijal, ulomci keramike, stakla, metala izmiješani s kostima upućuju na to da je riječ o novovjekovnom otpadu, koji je sekundarno iskorišten za balast na brodu, a prilikom ukrcaja željenog tereta, takav balast bacan je u more. Primjera takvih novovjekovnih hrpa ima duž Jadrana.

Antičke tegule na morskom dnu u uvali Činta (foto: L. Bekić)

Iduće je pregledano podmorje otoka Vrgade. Na poziciji pokraj rta Kranje još 2016. otkriveno je arheološko nalazište brodoloma s teretom građevnog materijala, i to uglavnom tegula (*tegulae*) i imbreksa (*imbrices*), koji se datiraju u 1. st. (Kaleb, Pešić 2016: 39, 40). Cilj ovogodišnjeg posjeta tom lokalitetu bila je izrada fotogrametrijskog modela brodoloma.

Na osnovi dojave Jurice Vučetića s otoka Vira, pregledana je uvala Radnjača na sjevernoj strani otoka. Nakon dolaska u uvalu, na njezinoj sjeverozapadnoj strani otkrivena je koncentracija ulomaka rimskoga krovnog crijepa na morskom dnu. Pronađeni ulomci mogu se datirati u širok period od 1. st. pr. Kr. do 3. st. Na otoku Viru pregledano je i podmorje rta Vrulja. S obzirom na to da se radi o krajnjoj sjeverozapadnoj točki na otoku i da je plovidba na tom prostoru tijekom čitave povijesti bila intenzivna, radi se o poziciji s velikim arheološkim potencijalom. Pregledano je podmorje rta, do dubine od 13 m. Prilikom detaljnog arheološkog pregleda pronađena je tek nekolicina ulomaka trbuha amfora, koji se teško mogu preciznije definirati.

Na otoku Ugljanu pregledano je podmorje na trima odvojenim pozicijama. Prve dvije pregledane pozicije nalaze se istočno od mjesta Ugljana, na istoimenom otoku. Prva lokacija nalazi se na prostoru uvale i rta Činta. Uz istočnu obalu uvale, na dubini od oko 3 m otkriveno je 15-ak većih ulomaka rimskih tegula.

Iduća pregledana lokacija nalazi se u susjednoj uvali Čeprljanda. Ta je uvala svojim oblikom i položajem okarakterizirana kao arheološki potencijalna lokacija, no prilikom podvodnog pregleda ustanovljeno je da je situacija zapravo suprotna. Prilikom podvodnog pregleda uvale gotovo da nije pronađen ni jedan arheološki nalaz.

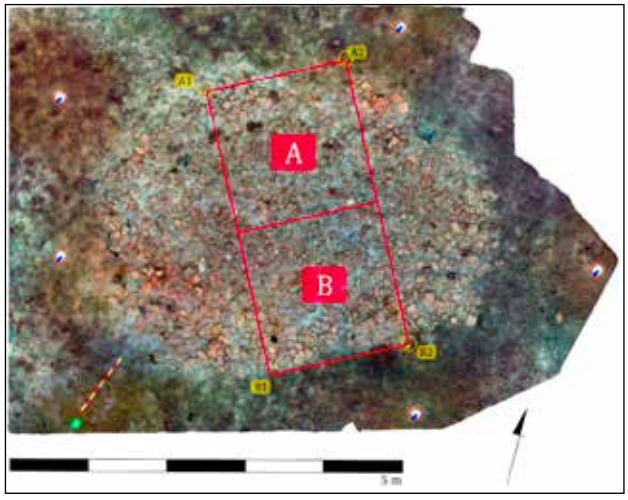

Ortofotogrametrijski plan nalazišta s označenim pozicijama sondi (izradio: R. Surić)

Pregled antičkog pristaništa u uvali Karanke na Sestrunju (foto: R. Surić)

Nalazište antičkog pristaništa u Jankovoj uvali na otoku Ugljanu (foto: R. Surić)

Na otoku Ugljanu pregledano je podmorje na trima odvojenim pozicijama. Prve dvije pregledane pozicije nalaze se istočno od mjesta Ugljana na istoimenom otoku. Sve lokacije odabrane su na osnovi dojave Svemira Luštice iz Ugljana, koji je djelatnike centra upozorio na postojanje arheoloških nalaza na predmetnim lokacijama. Prva lokacija nalazi se na prostoru uvale i rta Činta. Uz istočnu obalu uvale, na dubini od oko 3 m otkrivena je koncentracija rimskog krovnog crijepa. Radi se o 15-ak većih ulomaka tegula, koji su otkriveni u procjepima kamenog dna. Arheološki materijal pregledan je *in situ* i nisu otkriveni tragovi radioničkih pečata, koji se često mogu pronaći na toj vrsti nalaza, a njihova interpretacija pomogla bi u dataciji lokaliteta.
Iduća pregledana lokacija nalazi se u susjednoj uvali Čeprljanda. Ta uvala svojim oblikom i položajem okarakterizirana je kao arheološki potencijalna lokacija, no prilikom podvodnog pregleda utvrđeno je da je situacija zapravo suprotna. Tijekom pregleda uvale gotovo da nije pronađen ni jedan arheološki nalaz. Nasip se pruža u širini od 50 m od dubine od 3 m do same današnje obale. Takav je nasip vrlo vjerojatno u rimsko vrijeme služio kao operativna obala. Sudeći po tipološkoj analizi arheoloških nalaza, može se pretpostaviti da je operativna obala bila najviše u funkciji od 2. do 5. st.
Na otoku Sestrunju pregledana je uvala Karanke, koja se nalazi na jugoistočnom dijelu otoka u Rivanjskom kanalu. Pregledano je podmorje čitave uvale, a na njezinu najzapadnijem dijelu otkrivena je nakupina kamena s mnoštvom ulomaka keramičkog arheološkog materijala oko nje.
Radi se o ostacima operativne obale dimenzija oko 50x40 m, a od obalnog se dijela pruža do dubine od 3 m. Visina nasipa na najdubljem dijelu iznosi nešto manje od 1 m. Na osnovi prikupljenih arheoloških nalaza, može se zaključiti da je pristanište najviše funkcioniralo od 1. st. pr. Kr. do kraja 1. st.
U obližnjoj uvali Muline otkriven je kameni nasip ovalnog oblika, koji se jednim dijelom spaja s postojećim suhozidnim molom na južnoj obali te uvale. Oko nasipa nalazi se veći broj ulomaka keramičkog arheološkog materijala. Uglavnom se radi o ulomcima koji se mogu pripisati amforama Lamboglia 2, datiranima u period od 1. st. pr. Kr. do kraja 1. st. Kao i u susjednoj uvali, i u ovom slučaju riječ je o antičkom pristaništu. Ostaje nejasno zbog čega se na maloj međusobnoj razdaljini nalaze dva, po svemu sudeći istodobna pristaništa.
Prilikom ovogodišnjeg pregleda otkrivena su četiri nova arheološka lokaliteta. Preliminarnom analizom čak se tri lokaliteta mogu okarakterizirati kao antička pristaništa.

Literatura

Kaleb, Pešić 2016 M. Kaleb, M. Pešić, Latest Results of the Zadar County Survey / Najnoviji rezultati rekognosciranja Zadarske županije, Potopljena Baština, 6, Zadar, 2016: 36 – 40.

Roko Surić

Summary

From June to December 2019, underwater archaeological reconnaissance was conducted in the Zadar County area. The reconnaissance took place at 14 different locations throughout the Zadar archipelago. Most of the locations for the survey were chosen based on reports from the locals.
This year's survey revealed four new archaeological sites. A preliminary analysis suggests that three of these sites can be characterized as ancient harbours. These are the coves of Karanke and Muline on the island of Sestrunj, preliminarily dated to the period from the 1st century BC to the 1st century AD, and a site in Jankova cove on the island of Ugljan, which can be dated to the period from the 2nd to the 5th century AD. The site in Bok cove in Brbinj can be characterized as an anchorage. As part of the reconnaissance, photogrammetric recording of shipwrecks was carried out in the waters around the island of Vrgada. A trial trenching was also conducted at the Lučina site in Brbinj as part of this program. The purpose of such research was to determine the type of archaeological site. It can be assumed that it is a ballast pile from the modern period.

Redni broj: 411
Lokalitet: Zadarska županija – sjeverni dio
Naselje: Kruševo, Bilišane, Jasenice, Zaton Obrovački, Muškovci
Grad/općina: Obrovac, Jasenice, Posedarje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, dokumentiranje

Godine 2019. nastavljeno je terensko arheološko istraživanje na prostoru grada Obrovca i općine Jasenice.

Novootkriveni gradinski lokalitet kod zaseoka Berbera u Bilišanima (foto: I. Kulenović)

Srednjovjekovni nadgrobni spomenik – stećak u Žegaru (foto: Š. Vrkić)

Istraživanja su bila dio projekta „Kulturni krajolik – model valorizacije, zaštite, upravljanja i korištenja kulturne baštine", ProHeritage (HRZZ UIP-2017-05-2152). Voditelj projekta i istraživanja bio je doc. dr. sc. Igor Kulenović, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Sveučilište u Zadru. Stručnu ekipu činili su arheolozi Šime Vrkić, dipl. arheo., i Neda Kulenović Ocelić, mag. archeo. Projekt je financirala Hrvatska zaklada za znanost.

Istraživanje je uključivalo ograničene preglede odabranih, uglavnom gradinskih lokaliteta, koji su prije toga uočeni tijekom analiza zračnih i satelitskih snimki. Terenskom je istraživanju prethodilo proučavanje arhivske kartografske građe pohranjene u Državnom arhivu u Zadru. Dokumentacija otkrivenih struktura i nalaza uključivala je vođenje terenskog dnevnika, standardizirano dokumentiranje arheoloških lokaliteta i struktura kroz obrasce (obrazac AB izrađen za potrebe terenskih aktivnosti projekta), fotodokumentaciju nalazišta fotoaparatom i bespilotnom letjelicom, izradu 3D fotogrametrijskih modela (bespilotna letjelica), izradu ortofotosnimki visoke prostorne rezolucije (bespilotna letjelica), izradu tlocrta – skice objekata (AutoCAD 2017), izradu fotoarhiva istraživanja, izradu GIS baze prostornih podataka. Tijekom istraživanja prikupljeno je 20 vrećica arheoloških nalaza, uglavnom ulomaka keramičkih posuda i kamenih alata iz prapovijesti te manji broj keramičkih i željeznih predmeta iz srednjeg i novog vijeka. U daljnjem tekstu bit će nabrojeni samo važniji lokaliteti, koji su do sada bili malo poznati ili nepoznati u stručnoj literaturi.

Prizida (Posedarje) – iznimno oštećen prapovijesni lokalitet, koji je prije uništenja izgledao kao monumentalna linearna struktura koja je pregrađivala rt zapadno od Male Maslenice. Danas je lokalitet vidljiv kao dva odvojena kamena urušenja.

Cesta Crna kraljica (Posedarje) – dobro sačuvan segment pravilno sagrađene ceste s rubnjacima koji vodi do ruba rta Male Maslenice.

Rupine 1, Vidoseke (Jasenice) – novovjekovni zaseok koji se sastoji od stambenih objekata i ograda građenih u suhozidnoj tehnici. Objekti su poredani u pravilan niz. U modernom su razdoblju presječeni mlađim suhozidnim ogradama.

Rupine 2, Vidoseke (Jasenice) – novovjekovni zaseok koji se sastoji od triju stambenih objekata građenih u suhozidnoj tehnici. Dio lokaliteta oštećen je prilikom gradnje makadamske ceste i pošumljavanja.

Bravar, cesta (Jasenice) – dobro sačuvan segment ceste s rubnjacima. Vodi prema Obrovcu.

Bojnik (Kruševo) – velika prapovijesna gradina na ušću Zrmanje u Novigradsko more. Oko 750 m dug suhozidni bedem ograđuje prostor od 5 ha. Tijekom terenskog pregleda prikupljeni su brojni ulomci keramičkih posuda i kamenih žrvnjeva. Najstariji nalazi potječu iz ranog brončanog doba.

Stankovača na Bojniku (Kruševo) – na zapadnom rubu prapovijesne gradine, na rubu strme klisure, nalaze se ostaci manje utvrde sagrađene krajem srednjeg ili početkom novog vijeka. Utvrda je upotrebljavana za nadzor plovidbe Novigradskim morem i posebno uplovljavanja u kanjon rijeke Zrmanje.

Punta Miljanića (Kruševo) – uz lijevu obalu rijeke Zrmanje, na riječnoj okuci, nalazi se prapovijesni gradinski lokalitet otkriven tijekom analize avionskih snimki iz 2018. godine. Na lokalitetu se nalaze ostaci suhozida koji je pregrađivao rt, a u unutrašnjem dijelu struktura u obliku slova U.

Miljanić (Kruševo) – nedaleko od prapovijesnog lokaliteta nalaze se ostaci napuštenog zaseoka Miljanića. Zaseok je bio naseljen od početka 19. do sredine 20. st., kada je uništen gradnjom rudarskih postrojenja i rudnika boksita.

Velika gradina (Kruševo) – velik prapovijesni lokalitet nalazi se na istaknutom brdu koje dominira sjeverozapadnim dijelom sela Kruševa. Lokalitet je kompleksan i rasprostire se na nekoliko razina brda. Tijekom terenskog pregleda

Ostaci stambenih objekata na lokalitetu Rupine u Jasenicama (foto: I. Kulenović)

prikupljeni su brojni ulomci keramičkih posuda i ulomci kamenih žrvnjeva.

Blizanac (Kruševo) – na mletačkom katastru iz 1709. ucrtan je bunar (*Pozzo Blisanaz*) između dviju poljoprivrednih parcela. Terenskim je pregledom utvrđeno da je područje devastirano rudarskom djelatnošću, a na mjestu gdje je bio označen bunar nalazi se velika lokva.

Torine (Kruševo) – velika lokva kružnog oblika, promjera 28 m. Prvi je put zabilježena na austrijskom katastru iz 1826. godine, danas se u njoj rijetko zadržava voda i više se ne upotrebljava za napajanje stoke.

Modrič-bunar (Kruševo) – velika lokva ozidana amorfnim kamenjem i odvaljenim stijenama. Uz njenu istočnu stranu, između kamena živca nalazi se istoimeni bunar koji je prvi put prikazan na austrijskom katastru iz 1826. godine.

Lokva (Kruševo) – nalazi se na južno od zaseoka Donjih Vrkića. Pravokutnog je oblika, dimenzija 8x13 m. Zidana je velikim amorfnim kamenjem. Među stijenama uz sjevernu stranu lokve pronađeni su ulomci prapovijesne keramike.

Tavani (Kruševo) – oko 700 m južno od zaseoka Donjih Vrkića nalazi se veći kameni tumul, dimenzija 8,5x11 m. Na njegovu SZ dijelu vidljiva je otvorena grobna škrinja. Preko tumula sagrađena je suhozidna ograda, u koju je ugrađeno veće kemenje s tumula.

Manastirine (Obrovac) – oko 1,5 km nizvodno od Obrovca, uz desnu obalu rijeke Zrmanje, na mjestu gradskoga groblja nalazio se benediktinski samostan Sv. Juraj Koprivski, jedan od najvažnijih srednjovjekovnih lokaliteta na obrovačkom području. Uz riječnu se obalu još uvijek naziru ostaci zidova starijih građevina.

Ploča Kotorova (Bilišane) – terenskim pregledom utvrđeno je da gradinski lokalitet na riječnom rtu potječe iz antike. Rt je pregrađen suhozidnim bedemom, dugim 55 m, a originalno je bio širok 1,9 m. U unutrašnjem dijelu, čija površina iznosi oko 1600 m^2, nalaze se ostaci jednog objekta i površinski nalazi – ulomci opeka i keramičkih posuda.

Ražovište (Bilišane) – novovjekovni zaseok, u 18. st. imao je četiri kuće, da bi do kraja 19. st. bio potpuno raseljen. Prilikom terenskog pregleda utvrđeni su ostaci objekata i dvorišta, a na jednom je mjestu utvrđeno postojanje kovačnice.

Tomašev dolac (Bilišane) – uz zapadnu stranu manjeg krškog polja nalaze se ostaci manjeg naselja iz antike. Od pokretnih nalaza prevladavaju ulomci opeka i tegula. U polju se nalazi bunar prvi put označen na mletačkom katastru iz 1709., a uz sjevernu stranu još su uvijek vidljivi ostaci dviju kuća iz 19. st.

Klisina (Bilišane) – samostojeća obla obrambena kula, nalazi se na odvojenoj stijeni uz lijevu obalu rijeke Zrmanje. U unutrašnjosti se nalazi samo gola stijena, bez kulturnog sloja. Smatra se da je kula sagrađena tijekom kasnog srednjeg ili ranog novog vijeka, radi nadzora nad riječnim prijelazom.

Gradina kod Berbera (Bilišane) – novootkriveni gradinski lokalitet nalazi se na završetku jezičastog brda južno od zaseoka Berbera. Sastoji se od suhozidne konstrukcije duge 40 i široke 15 m, građene od amorfnog lomljenog vapnenca većih dimenzija. Na istočnoj padini prikupljen je veći broj ulomaka prapovijesne keramike, među kojima i keramički pršljen.

Mirčetina draga (Bilišane) – oko 360 m južno od novootkrivenoga gradinskog lokaliteta iznad zaseoka Berbera, kosa je prezidana 100 m dugim suhozidom. Sačuvana mu visina iznosi do 1 m, a originalno je bio širok 3 m. Na ostacima suhozida pronađeno je nekoliko ulomaka prapovijesne keramike. Oko 120 m južno, na sredini kose nalazi se velik prapovijesni kameni tumul, promjera 15 m i visine 1,5 m.

Paravinja Dolac (Muškovci) – novootkriveni se gradinski lokalitet nalazi u istoimenom zaseoku, na rubu jezičastog brda, koje se uzdiže u neposrednoj blizini rijeke Zrmanje. Sa sjeverne je strane bio ograđen dvostrukim suhozidom, čiji su ostaci samo djelomično vidljivi na zapadnoj i istočnoj strani. Površina gradine iznosi od 3000 do 3500 km^2. Na lokalitetu je prisutan neznatan kulturni sloj, a tijekom terenskog istraživanja prikupljeni su keramički nalazi koji potječu iz mlađih prapovijesnih razdoblja.

Pljuvaka (Muškovci) – na istaknutom brdu koje se uzdiže između rijeke Zrmanje i potoka Potočića (Pljuvaka), nalazi se novootkriveni gradinski lokalitet. Prapovijesni nalazi iz mlađih prapovijesnih razdoblja zabilježeni su na trima razinama brda, a posebno su brojni na dvjema terasama na SI strani. Na gornjoj se terasi nalaze ostaci kasnoantičkog zida, građenog priklesanim kamenjem povezanim kvalitetnom žbukom. Zid je dug nekoliko desetaka metara i širok od 1,5 do 1,6 m.

Pljuvaka (Muškovci) – u sjevernom podnožju gradine nalazi se manje polje, u čijem se JZ kutu nalazi velika kamena gomila nepravilnog oblika, nastala nabacivanjem manjeg kamenja tijekom čišćenja i obrade zemlje. Na površini gomile pronađeno je nekoliko ulomaka sedrenih blokova, tegula i komada antičke keramike. Pronađeni ulomci upućuju na to da je u blizini postojao antički objekt.

Gradina na Zrmanji (Bogatnik) – gradinski se lokalitet nalazi nad strmim kanjonom, na riječnom rtu, koji je pregrađen lučnim bedemom dugim 170 m. Gradnjom suhozidnog bedema dobivena je zaštićena površina od 5500 m^2. U unutrašnjem se dijelu nalaze ostaci neznatnog kulturnog

sloja, a prikupljeni ulomci keramičkih posuda datiraju lokalitet u mlađa prapovijesna razdoblja.
Kamenolom stećaka (Bogatnik) – na zapadnoj padini brda Umca, na području sela Bogatnika (Žegar), pronađen je velik nadgrobni spomenik – stećak iz kasnog srednjeg vijeka. Stećak je građen od jednog monolitnog bloka, a trenutačno je prelomljen na tri dijela. Dug je 1,80 m, širok 0,8 m, a debljina mu iznosi od 0,30 do 0,35 m. Na gornjoj strani ima isklesan velik križ, s kuglama na krajevima krakova. U blizini je vidljiv položaj na kojemu je kamen izvađen, a sitni ulomci nastali klesanjem upućuju na to da su se na tom položaju vadili kameni blokovi i obrađivali u nadgrobne spomenike – stećke.
Bilo (Kaštel Žegarski) – na granici sela Bogatnika i Kaštela Žegarskog, odmah uz desnu stranu državne ceste nalaze se ostaci velikog prapovijesnog objekta. Terenskim je pregledom potvrđeno da se na tom položaju nalazilo ograđeno područje veliko oko 70000 m^2. Ostaci suhozida, koji je ograđivao velik prostor nepravilnog kružnog oblika, nisu dobro očuvani. Na pojedinim mjestima vidljiva je osipina niskog suhozida, široka do 3 m. Nije pregledano područje cijelog objekta, ali je pronađeno nekoliko ulomaka prapovijesne keramike, što taj objekt datira u prapovijest.
Sv. Georgije (Kaštel Žegarski) – početkom 1970-ih Šefik Bešlagić na groblju oko crkve zabilježio je oko 50 stećaka. Od tih je stećaka 19 bilo u obliku ploča, 30 sanduka i jedan sljemenjak. Navedeni spomenici više nisu očuvani, jedino su dijelovi nekoliko srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika još uvijek ugrađeni u ogradni zid groblja.

doc. dr. sc. Igor Kulenović
Šime Vrkić
Neda Kulenović Ocelić

Summary

In 2019, field surveys and documentation were conducted in the Obrovac area and the municipality of Jasenice. The research was carried out as part of the project *'Cultural Landscape - a model for valorization, protection, management, and use of cultural heritage*,' *ProHeritage*. New archaeological structures dating from the Early Bronze Age to the modern era have been documented. Particularly significant are the discoveries of unknown prehistoric hillfort sites located along the lower course of the Zrmanja River.

Redni broj: 412
Lokalitet: Zadarska županija – sjeverni dio
Naselje: Kruševo, Bilišane, Jasenice, Zaton Obrovački, Muškovci, Golubić, Krupa
Grad/općina: Obrovac, Jasenice
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zračno snimanje

Dana 27. prosinca 2019. zračno je snimljen administrativni prostor grada Obrovca i općine Jasenice. Snimanje je bilo dio projekta „Kulturni krajolik – model valorizacije, zaštite, upravljanja i korištenja kulturne baštine", ProHeritage (HRZZ UIP-2017-05-2152). Voditelj je bio doc. dr. sc. Igor Kulenović,

Trag puta zračnog snimanja (izradila: N. Kulenović)

Novovjekovne ograde na Velebitu, Crnopac (foto: I. Kulenović)

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Sveučilište u Zadru. Stručnu ekipu činili su arheolozi doc. dr. sc. Vedrana Glavaš, Neda Kulenović Ocelić, mag. archeo., i Šime Vrkić, dipl. arheo. Projekt je financirala Hrvatska zaklada za znanost.

Aeroarheološko istraživanje provedeno je radi dokumentiranja antropogenih promjena i sukcesivno se provodi svake godine, s ciljem definiranja prospekcijskih potencijala u krškom krajoliku. Prilikom leta provedeno je zračno rekognosciranje te snimanje svake promjene vidljive na terenu, upotrebom ručne kamere. Zrakoplovom Cessna D-EXFH (pilot: Dalibor Delić, Air Medulin d.o.o., Pula) provedeno je zračno snimanje, u ukupnom trajanju od četiri sata. Za snimanje su upotrebljavana dva fotoaparata: Nikon D7200 s lijeve strane aviona kroz otvoren prozor te Canon EOS 1200D s lijeve i s desne strane aviona kroz zatvoren prozor, reflektirajući Prespex. Prilikom leta upotrebljavan je ručni GPS uređaj Garmin e-Trex 20, kojim je dokumentiran trag/trasa leta. Nakon istraživanja u programu CataThumb izrađen je fotoarhiv, a u programima QGis 3.4.3. i ArcMap 10.3.1. provedeno je georefrenciranje prikladnih kosih zračnih fotografija. Snimljena je ukupno 1541 fotografija, što uključuje stereoparove. Zračno snimanje dalo je zadovoljavajuće rezultate. Dokumentirani su brojni poznati, ali i brojni nepoznati lokaliteti različitih tipova.

Igor Kulenović
Neda Kulenović Ocelić
Vedrana Glavaš
Šime Vrkić

Summary

In December 2019, an aerial survey was conducted in the Obrovac area and the municipality of Jasenice. The survey was carried out as part of the project *'Cultural Landscape - a model for valorization, protection, management, and use of cultural heritage,' ProHeritage*. The aerial survey involved 4 hours of flight time, during which 1541 oblique photographs were taken. Numerous known as well as many unknown sites of various types have been documented.

Redni broj: 413
Lokalitet: Zaton – rt Kremenjača
Naselje: Zaton
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-733
Razdoblje: A
Vrsta radova: podmorsko istraživanje

Od 10. rujna do 1. listopada 2019. Arheološki muzej Zadar, u suradnji s Odjelom za arheologiju Sveučilišta u Zadru, obavio je arheološko istraživanje i dokumentaciju trećeg šivanog broda u antičkoj luci u Zatonu kod Nina. Voditeljica istraživanja bila je Dušanka Romanović, dipl. arheo., viša kustosica Arheološkog muzeja Zadar.

Na rtu Kremenjača u Zatonu na dubini od 2 do 4 m nalaze se ostaci antičke luke obližnjeg Nina (*Aenona*), koji je smješten oko 2,5 km jugozapadno. Luka je funkcionirala puna tri stoljeća. Nastala je sredinom 1. st., intenzivno se upotrebljavala do kraja 3. st., a najvjerojatnije je prestala egzistirati početkom ili polovinom 4. st. Otkrivena je sredinom šezdesetih godina 20. st., a istraživana je od njezina otkrića, s manjim i većim prekidima tijekom više kampanja. Nakon prvog rekognosciranja terena 1966., kada su otkriveni manji dijelovi prvog šivanog broda Zaton 1 (Brusić 1968), istraživanja su nastavljena 1979., kada je brod dokumentiran i izvađen (Brusić, Domijan 1985; Romanović 2021). Ostaci drugog šivanog broda Zaton 2 otkriveni su 1982. godine. Istraživanja su nastavljena 1983. i 1986., a 1987. brod je dokumentiran, izvađen i pohranjen u Arheološkom muzeju Zadar (Gluščević 1984; 1986; 1987; Brusić, Domijan 1985; Brusić 1995). Sustavna arheološka istraživanja luke nastavljena su 2002., kada je pronađen i treći šivani brod Zaton 3 (Gluščević 2002; 2004; 2005; Pydyn, Gluščević 2011). Od tada istraživanja s manjim prekidima traju sve do danas, a posljednja kampanja organizirana je 2019., kada je brod Zaton 3 detaljno dokumentiran.

Osim iznimnog najraznovrsnijeg materijala, ponajviše keramike, najvažniji su nalazi u luci ostaci triju plovila plemena Liburna, tzv. serilije (Zaton 1, 2 i 3). Posljednja kampanja

Karta s položajem antičke luke (izvor: Arkod)

3D model prve faze istraživanja broda Zaton 3 (izradio: K. Yamafune)

Čišćenje brodske konstrukcije (foto: D. Romanović)

Hrptenica s temeljnicom za jarbol (foto: D. Romanović)

Pogled na mrežište i brodsku konstrukciju (foto: I. Šelendić)

bila je usmjerena na istraživanje brodske konstrukcije trećeg šivanog broda, pronađenog 2002. godine. Brod je djelomično dokumentiran tijekom istraživanja od 2002. do 2007., ali ne postoji detaljna dokumentacija svih elemenata broda. Za kampanju 2019. napravljen je plan istraživanja, čiji je temeljni zadatak bio izrada detaljne fotodokumentacije za izradu 3D modela nalazišta u više faza. Izmjereni su i fotografirani svi elementi broda te su od svih elemenata broda uzeti uzorci za analizu vrste drva, dendrokronologiju i analizu C-14. Generalni plan bio je otvoriti cijelu brodsku konstrukciju, očistiti je i dokumentirati u fazama:

- čišćenje brodske konstrukcije sa svim elementima i snimanje prve fotogrametrije,
- skidanje unutrašnje oplate i snimanje druge fotogrametrije,
- skidanje hrptenice i snimanje treće fotogrametrije.

Nakon što je utvrđen točan položaj i smjer pružanja brodske konstrukcije, postavljeno je mrežište u smjeru orijentacije broda preko konstrukcije, odnosno u dužini broda u smjeru SI-JZ. Ukupno je postavljeno 11 kvadranata (A 2 – 4/B 1 – 5/C 2 – 4). Središnji kvadranti poklapaju se s položajem broda, odnosno kobilica prolazi sredinom kvadranta B. Brod se sa svim ekstremitetima prostire na cca 50 m^2 površine. Nakon postavljanja mrežišta i detaljnog čišćenja brodske konstrukcije, postavljene su oznake za elemente broda za prvu fazu dokumentiranja: F (*frame*) za rebra, C (*ceiling*) za unutrašnju oplatu, P (*plate*) za vanjsku oplatu, K (*keel*) za kobilicu, KS (*keelson*) za hrptenicu, MS (*mast step*) za temeljnicu jarbola i UM (*unindetified member*) za neidentificiran element. Nakon što je označena i očišćena cijela brodska konstrukcija, napravljena je prva fotogrametrija, čime je bila završena prva faza dokumentiranja.

Nakon toga započelo je skidanje unutrašnje oplate, koja je izvađena na površinu zbog detaljne dokumentacije, a poslije je zapakirana i vraćena u more. Nakon dizanja unutrašnje oplate očišćen je sediment s brodske konstrukcije

za drugu fazu dokumentiranja. Čišćenje sedimenta pokazalo je da se neka rebra sastoje od rebrenice i rebrenih nastavaka. U drugoj fazi započelo je i označavanje novih elemenata broda. Velikim pribadačama sa žutom glavom označeni su veliki drveni čavli (*treenails*), kojima su rebra bila pričvršćena za vanjsku oplatu, dok su malim pribadačama s bijelom glavom označeni svi vidljivi mali drveni čavli (*pegs*), upotrebljavani za učvršćenje konopa prilikom „šivanja". Nakon što je označena i očišćena cijela brodska konstrukcija, napravljena je druga fotogrametrija, čime je završena druga faza dokumentiranja.

Nakon toga za analizu su uzeti uzorci drva svih elemenata brodske konstrukcije. Ukupno su uzeta 74 uzorka. Također su, nakon što su snimljeni u drugoj fotogrametriji, na površinu izvađeni pojedini dislocirani elementi brodske konstrukcije zbog detaljne dokumentacije, koji su poslije zapakirani i vraćeni u more. Očišćen je i velik kameni blok u kv. A2, koji se nastavlja ispod brodske konstrukcije. Za završni dio treće faze dokumentiranja dignuta je hrptenica, koja je zasebno snimljena, i napravljena je treća fotogrametrija brodske konstrukcije, čime je bila završena treća faza dokumentiranja.

Nakon detaljnog čišćenja brodske konstrukcije, stečeni su bolji uvjeti za proučavanje elemenata od kojih se sastojao brod Zaton 3. Brod je orijentiran u smjeru SI-JZ, a sačuvan je u dužini od 6,7 i širini od 2,7 m. Desni bok broda i pramac u boljem su stanju od krme i lijevog boka broda. Krmeni je dio dosta loše očuvan zbog djelovanja brodskog crva brodotočca (*Teredo navalis*). Brod leži na kobilici koja tvori centralni element od kojeg se vojevi šire na obje strane. Ostaci se sastoje od ukupno 23 voja, šest vojeva na desnoj strani i 17 vojeva na lijevoj strani broda te nekoliko dislociranih elemenata vanjske oplate. Tehnika šivanja paralelnim ligaturama tipična je za šivane brodove pronađene u Jadranu (P. Pomey, G. Boetto 2019). Nit za šivanje provlačila se kroz probušene rupice na sljubnicama platica, dijagonalno preko konopa za brtvljenje koji je bio postavljen duž gornje strane šava na spoju dviju platica. Nit za šivanje zatim je bila imobilizirana malim drvenim čavlima, koji su postavljeni u svaku rupicu. Nije uočena ni jedna platica spojena jednostavnim kosim ključem. Mogu se izdvojiti vojevi P3 i P10 te voj P18, koji se sužavaju prema pramcu. Također se može izdvojiti uzak voj P17, širine svega 4 cm. Nakon dizanja unutrašnje oplate na voju P14, na dvama je mjestima uočen popravak platice. Desni bok broda sačuvan je do bokoštitnice, gdje se na krajevima rebara uočavaju korodirani elementi. Moguće je da je riječ o nekom metalnom elementu koji ih je spajao s bokoštitinicom.

Vanjska oplata povezana je s 13 različito očuvanih rebara, a dizanje unutrašnje oplate pokazalo je da se neka rebra sastoje od rebrenice i rebrenih nastavaka. Također je otkriveno pet dislociranih ulomaka rebara te tragovi dvaju vidljivih otisaka na kojima su nekoć stajala rebra. Dosjed rebara na kobilicu bio je izveden tako da je rebro u kobilicu nasjedalo u rebreni utor s jednim tanjim istakom, smještenim na sredini rebra. Jednako tako, rebra su imala usječene utore (raznih oblika i veličina), koji su imali funkciju premošćivanja brtvila na šavovima dasaka. Dislociran, nepoznat element pronađen u južnom dijelu mrežišta u početku je označen kao rebro, ali je analogija s brodom iz Herkulaneuma

Završetak kobilice s utorom za pramčanu statvu (foto: M. Martinčak)

(Steffy 1985; 2005) promijenila tumačenje tog elementa u držač za veslo. Također su pronađena dva neidentificirana elementa.

Iznad rebara položeno je i 11 sačuvanih dasaka unutrašnje oplate, koje su dijelom razlomljene. Pojedine daske unutrašnje oplate, s obzirom na to da su dosta tanje i uže te s obzirom na njihov položaj, bile su u funkciji proveze. Budući da se metalni ostaci mogu vidjeti na više mjesta na podnici, pretpostavlja se da su je metalni čavli nekada spajali s ostatkom konstrukcije broda.

Kobilica je četvrtastog presjeka i sačuvana je u dužini od 6,13 m. Na krmenom je dijelu jako uništena zbog morskih organizama i vjerojatno se nastavlja ispod lukobrana, dok na pramčanom dijelu završava fino obrađenim utorom za pramčanu statvu. Ukupna dužina kobilice i njezin izvorni izgled za sada ostaju nepoznati.

Poviše rebara postavljena je masivna hrptenica koja čini uzdužno ojačanje brodske konstrukcije. Hrptenica je sačuvana u dužini od 3,75 m. S donje strane ima utore za dosjed na rebra i blaga udubljenja u obliku luka između dvaju utora, koji također omogućuju protjecanje kaljužne vode. Na krmi je dosta oštećena i ne može se utvrditi njezina puna dužina. S gornje strane, na središnjem dijelu gdje postiže i najveću širinu, hrptenica ima sačuvanu temeljnicu za jarbol. Na osnovi temeljnice jarbola i njezine kosine, može se zaključiti da je pramac bio okrenut prema SI, a krma prema JZ, odnosno prema lukobranu.

Paralelno je nastavljeno skidanje površinskog sloja i niveliranje na razinu brodske konstrukcije u nizu kvadranata A i C, i u slojevima je prikupljeno dosta nalaza keramike. U privremenom popisu inventara ukupno je popisano 169 inventarnih jedinica.

Identifikacija vrste drva napravljena je na Fakultetu šumarstva i drvne tehnologije Sveučilišta u Zagrebu. Analizom uzoraka utvrđeno je sveukupno pet različitih vrsta drva: hrast (*Quercus spp*), jasen (*Fraxinus spp*), bukva (*Fagus spp*), brijest (*Ulmus spp*) i moguće cedar (*Cedrus spp*). U Laboratoriju za mjerenje niskih radioaktivnosti Instituta Ruđer Bošković AMS tehnikom napravljena je analiza radiokarbonskom metodom C-14, koja je za uzorak drvene građe broda Zatona 3 Z-7391 1925 ± 15 BP dala dataciju od 74 – 127 cal AD (68,3%).

Literatura

Brusić 1968 Z. Brusić, Istraživanje antičke luke kod Nina, Diadora, 4, Zadar, 1968: 203 – 210.
Brusić 1995 Z. Brusić, Serilia Liburnica, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 37, Zadar, 1995: 39 – 59.
Brusić, Domijan 1985 Z. Brusić, M. Domijan, Liburnian boats – their construction and form, In S. McGrail, E. Kentley (eds), Sewn Plank Boats, BAR International Series 276, Oxford, 1985: 67 – 85.
Gluščević 1984 S. Gluščević, Antička luka u Zatonu kod Nina, Obavijesti XVI/1, 1984: 17, 18.
Gluščević 1986 S. Gluščević, Zaton, antička luka – nastavak istraživanja, Obavijesti XVIII/3, 1986: 46, 47.
Gluščević 1987 S. Gluščević, Vađenje antičkog broda iz Zatona, Obavijesti XIX/3, 1987: 43, 44.
Gluščević 2002 S. Gluščević, Hidroarheološko istraživanje i nalaz trećeg liburnskog broda u antičkoj luci u Zatonu kod Zadra, Obavijesti XXXIV/3, 2002: 76 – 86.
Gluščević 2004 S. Gluščević, Zaton 2003 – Nastavak istraživanja antičke luke i liburnske serilie, Četvrta kampanja, Obavijesti XXXVI/2, 2004: 104 – 111.
Gluščević 2005 S. Gluščević, Hydroarchaeological excavations and the discovery of the third sewn liburnian ship – seriliae, in the roman harbour of Zaton near Zadar, Archaeologia maritima Mediterranea 1 (2004), 2005: 41 – 52.
Pomey, Boetto 2019 P. Pomey, G. Boetto, Ancient Mediterranean Sewn-Boat Traditions, The International Journal of Nautical Archaeology 48/1, 2019: 5 – 51.
Pydyn, Gluščević 2011 A. Pydyn, S. Gluščević, Port rzymski w Zaton, w Chorwacji, Archeologia XXXI, Archeologia podwodna 6, 2011: 25 – 48.
Steffy 1985 R. Steffy, The Herculaneum Boat: Preliminary Notes on Hull Details, American Journal of Archaeology 89/3, 1985: 519 – 521.
Steffy 2005 R. Steffy, The Herculaneum Boat Project, Unpublished manuscript, 2005.

Dušanka Romanović

Summary

In September and October 2019, archaeological excavation and documentation were conducted on the third sewn boat in the ancient harbour in Zaton near Nin. The harbour operated for a full three centuries. It originated in the mid-1st century, was intensively used until the end of the 3rd century, and likely ceased to exist in the early or mid-4th century. In addition to an exceptionally diverse range of materials, especially pottery, the most significant discovery in the harbour is the remains of three vessels attributed to the Liburnian tribe, known as Serilia (Zaton 1, 2, and 3). The last campaign focused on investigating the boat structure of the third sewn boat. After a thorough clearing of the boat's structure, better conditions were created for studying the elements that composed the Zaton 3 boat. The boat is oriented in the northeast to southwest direction and is preserved in a length of 6.7 m and a width of 2.7 m.

Redni broj: 414
Lokalitet: Žerava – Crkvina – Sv. Pavao
Naselje: Žerava
Grad/općina: Nin
Pravni status: P-5668
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 20. svibnja do 14. lipnja 2019. trajalo je arheološko iskopavanje ostataka crkve sv. Pavla na lokalitetu Crkvina na položaju Bubanj kod naselja Žerave, čiji su ostaci probno istraživani 2017. godine. Cilj iskopavanja bio je nastaviti otkrivati naznačen pravac pružanja sjevernog zida crkve i ostatka crkvene arhitekture. Istražen je istočni dio k.č. 36, k.o. Žerava. Voditeljica iskapanja bila je mr. sc. Majda Dadić, kustosica Muzeja ninskih starina Arheološkog muzeja Zadar. Stručnu ekipu činili su zamjenik voditeljice Vladimir Kusik, mag. arheo., kustos u Muzeju ninskih starina, te studenti arheologije Anamaria Tkanc, Veronika Filipčić, Petar Babić, Ivan Pantelić, Emil Kmetič Marceau i Andrej Ontl. Terensku dokumentaciju izradili su Robert Maršić, prof., dokumentarist Arheološkog muzeja Zadar, uz pomoć pripravnice Dokumentacijskog odjela istog muzeja Kristine Šimleše, mag. kulturne i prirodne baštine, te Ivan Čondić, viši dokumentarist Arheološkog muzeja Zadar. Za fizičke poslove iskopa bio je zadužen Antonio Arih, student strojarstva, a za kosidbu trave na terenu prije početka iskopavanja Ante Matijević, hrvatski branitelj u mirovini. Radove je financirao Arheološki muzej Zadar.

U ovogodišnjoj kampanji nastavljeno je uklanjanje jugoistočne padine kameno-zemljane gomile broj 1, radi otkrivanja sjevernog zida crkve u smjeru zapada. Uklonjene su i južna i jugozapadna padina te gomile. Debljina uklonjenog sloja iznosila je od 10 do 90 cm. Tom je prilikom, nakon što je pravac sjevernog zida crkve širine 70 cm otkriven u dužini od 6 m, u smjeru zapada uočeno veće kamenje zapleteno dubljim korijenjem korova te na preostala krajnja 2 m u smjeru zapada planirane površine istraživanja nije definirana struktura zida. Od mjesta gdje je uočeno nabacano kamenje obuhvaćeno korijenjem, u smjeru juga započelo je uklanjanje većeg dijela jugoistočne padine gomile broj 2.

Crkvina – Sv. Pavao, pogled s jugozapada na dio položaja istraživanja nakon iskapanja (foto: M. Dadić)

Crkvina – Sv. Pavao, pogled odozgo sa zapada na položaj istraživanja nakon iskapanja (foto: I. Čondić)

Ondje je uklonjen površinski sloj debljine od 10 do 20 cm jer je u strukturi gomile 2 na dubini od 10 cm uočen pravilan niz priklesanog kamena smjera jugozapad-sjeveroistok, dužine 2,70 m. Započelo je i skidanje površinskog sloja južno od sjevernog zida crkve, odnosno prostora koji su prije početka iskapanja zatvarale gomila 1 sa sjeverne, gomila 2 sa zapadne te poljski put s južne strane. Ondje je površinski sloj zemlje uklonjen do 25 cm debljine. Ispod sloja zemlje, u strukturi istraživanog dijela jugoistočne padine gomile 2 i unutarnjem prostoru crkve na prostoru obuhvaćenom ovogodišnjim istraživanjem nađena je kompaktna struktura kamenog urušenja od neobrađenog kamena, u dužini od 9,9 m i širini od 5,20 m. Urušeno kamenje uzdizalo se od razine temeljne stope unutarnjeg prostora crkvene apside na istoku do 60 cm na zapadu. Najvišu razinu dosezalo je upravo na mjestu dokumentiranog kamenog niza smjera jugozapad-sjeveroistok, dužine 2,70 m.

Ove je godine istražen sjeverni zid crkve i dio prostora sjeverno od sjevernog zida crkve te prostor unutrašnjosti crkve, ukupnih dimenzija 8x5,20 – 6,20 m. Istraživana je i površina unutar prostora apside, čija dubina osi iznosi 1,90 m.

Od pokretne arheološke građe u iskopu su i dalje pronalaženi komadi morta bijele boje te ulomci narančasto pečene, a i žućkastooker pečene opeke, najčešćih debljina 3 – 3,5 cm, te više manjeg grumenja jednake fakture. Od keramičke građe pronađeno je nešto srednjovjekovno-novovjekovnih ulomaka stolnog posuđa, glaziranog, ali i glaziranog s gravurama. Pronađena je i trakasta ručica novovjekovnog vrča i nešto ulomaka srednjovjekovno-novovjekovne kuhinjske keramike, pečene s primjesom kalcita. Od metalnih predmeta pronađen je manji željezni predmet (ključ?) s ručkom u obliku ovalnog prstena, željezni čavao, noga željeznog čavla i željezna alka te željezni lanac s kukom, koji je možda recentnog podrijetla.

Od staklene građe pronađen je vrlo sitan ulomak prozirne plave boje. Pronađena su i dva novovjekovna mletačka novčića te manji predromanički kameni ulomak ukrašen reljefnim motivom iz 11. st. Pronađeno je i nekoliko primjeraka ljudskih kostiju.

Nakon arheološkog istraživanja teren je dronom snimljen iz zraka, a otkrivena crkvena arhitektura i kompaktna strukturu kamenog urušenja od neobrađenog kamena tlocrtno su dokumentirane totalnom stanicom. Istraživani dio terena zaštićen je geotekstilom i pokriven zemljom.

Literatura

Dadić 2018 M. Dadić, Žerava – Crkvina – Sv. Pavao, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 659 – 661.

Majda Dadić

Summary

In May and June 2019, archaeological excavation of the remains of the church of St. Paul at the Crkvina site on the Bubanj position near the settlement of Žerava in the eastern part of cadastral parcel 36 took place. The goal of the excavation was to continue uncovering the indicated direction of the northern wall of the church and the remains of the church architecture. In the area covered by this year's research, a compact structure of stone rubble made of unworked stone was found, measuring 9.9 m in length and 5.20 m in width. The depth of the axis of the apse was determined to be 1.90 m. The northern wall of the church was uncovered in a length of 6 m, while the remaining part of the same wall, measuring 2 m, was covered with larger stones entangled with deeper roots of Jerusalem thorn.

ŠIBENSKO-KNINSKA ŽUPANIJA

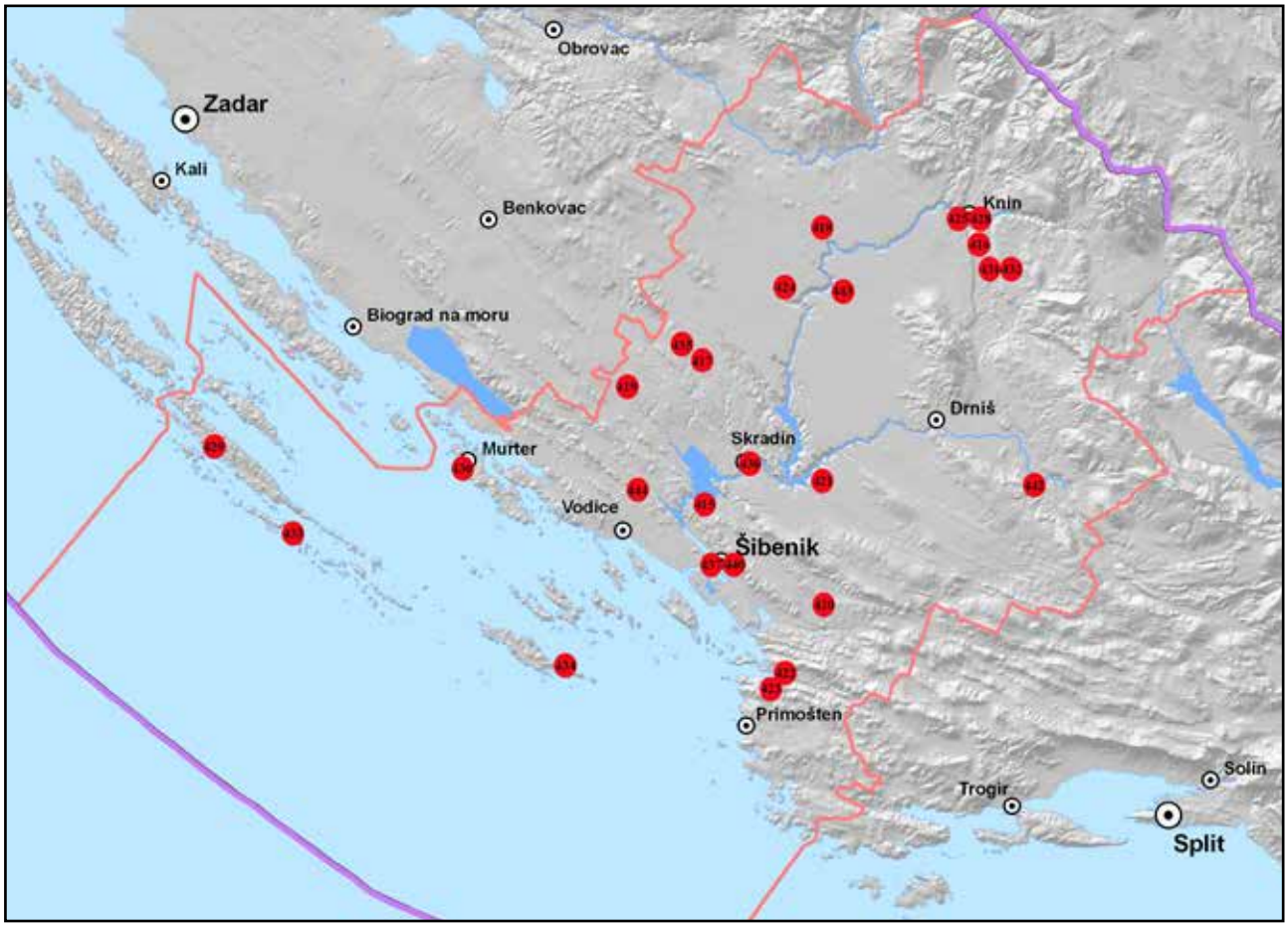

415 Bilice – Dedića punta
416 Biskupija – Crkvina
417 Bribirska Glavica – crkva sv. Joakima i Ane
418 Burnum – amfiteatar i principij
419 Čista Mala – Velištak
420 Danilo
421 Goriš – Erceguše – Gaj
422 Grebaštica – crkva sv. Petra
423 Grlić – Crnoselci
424 Kistanje – Manastir Krka
425 Knin – Kapitul
426 Knin – Podgrađe (mletačka vojarna)
427 Knin – Stara tržnica u Kninu
428 Knin – Tvrđava
429 Kornat – uvala Tarac – crkva sv. Marije
430 Murter – Gradina
431 Orlić – Dolina
432 Orlić – Zadruga
433 Otok Lavsa – uvala Lavsa, podmorje
434 Otok Žirje – uvala Juro
435 Otres – Crkvina
436 Skradin – utvrda Turina
437 Šibenik – crkva sv. Julijana
438 Šibenik – tvrđava sv. Ivana
439 Šibenik – tvrđava sv. Mihovila
440 Šibenik – tvrđava sv. Nikole – podmorje
441 Šibensko-kninska županija
442 Umljanovići – Magnum
443 Utvrda Nečven
444 Velika Mrdakovica

Redni broj: 415
Lokalitet: Bilice – Dedića punta
Naselje: Bilice
Grad/općina: Bilice
Pravni status: Z-5430
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje, konzervacija

U listopadu 2019. obavljeni su konzervatorski radovi, a od 4. do 14. studenog 2019. i dodatna arheološka istraživanja na lokalitetu Bilice – Dedića punta. Za konzervatorske radove bila je zadužena tvrtka Travej d.o.o. iz Zadra. Stručnu i tehničku ekipu činili su Šime Glavan, konzervator arheolog, Silvije Pranjić, konzervator pov. umj., i Alen Ljubić, klesar. Lokalitet je istražila stručna ekipa Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Stručnu ekipu činili su voditeljica dr. sc. Mirja Jarak, doktorand Zvonimir Marinović, student Lovre Katić i Tijana Jurković, dipl. arheo., a bila su angažirana i dvojica radnika. Radove je stručno nadzirao dr. sc. Marko Sinobad iz Konzervatorskog odjela u Šibeniku. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture i iz projekta potpore Sveučilišta u Zagrebu.

Konzervatorskim radovima prethodila su arheološka istraživanja 2016., 2017. i 2018. godine. Tijekom tih kampanja ranokršćanski crkveni kompleks gotovo je u potpunosti istražen. Restauratorsko-konzervatorski radovi na ostacima crkvene arhitekture u prvom zahvatu 2019. bili su usmjereni na obnovu dviju apsida trikonhalnog dijela ranokršćanske crkve. Restaurirani su i konzervirani ostaci središnje i sjeverne bočne apside. Sačuvanost originalnih zidova tih dviju apsida bila je dosta loša – obje apside bile su sačuvane većinom u niveleti temeljne stope. Lezene, poznate iz starije dokumentacije iz prvih istraživanja lokaliteta početkom 20. st., bile su sačuvane samo u tragovima. One su rekonstruirane na svojim originalnim pozicijama.
Prvi dio radova obuhvatio je čišćenje i pranje originalnih ostataka zidova. Zidovi su oprani vodom pod visokim pritiskom. Zbog prevencije daljnjeg rasta korijenja i bilja, zidovi obuhvaćeni radovima poprskani su biocidima širokog spektra.
Druga faza radova obuhvatila je zidanje zidova na postojećim temeljnim stopama. Prilikom radova upotrebljavan je kamen s lokaliteta, pronađen tijekom revizijskih istraživanja. Način zidanja prilagođen je originalnom izgledu zidova. Upotrebljavan je vapneni mort. Dvije konzervirane apside podignute su oko pola metra u odnosu na sačuvanu visinu originalnih zidova.
Nakon završetka konzervatorskih radova, u studenom 2019. uslijedila su dodatna arheološka revizijska istraživanja, na sjeverozapadnom dijelu crkvenog kompleksa u Bilicama. Istraživanja 2019. odvijala su se unutar narteksa, odnosno u prostoru sjeverno od narteksa, gdje je dovršeno iskopavanje presvođene grobnice, poznate iz staroga tlocrta L. Jelića. Istražen je i prostor sjeverozapadne prigradnje, gdje je uklonjen deblji nanos šute i zemlje. Nisu otkriveni ostaci zidova. Ukupno je istražena površina veličine oko 30 m^2. Na prostoru presvođene grobnice, čiji su ostaci zidova otkriveni tijekom istraživanja 2017., prilikom iskopavanja zemlje unutar grobnice pojavljivali su se sitni fragmenti kostiju u poremećenom položaju. Od same grobnice otkriveni su mali ostaci klupa za pokojnike, na uzdužnim stranama grobnice. Ispod klupa i između njih, dno grobnice čine žive stijene. Nema vidljivog pravilnog kanala između klupa. Osim klupa i osteoloških ostataka, u grobnici je pronađen i jedan novčić iz prve polovice 20. st., svjedočanstvo o nestručnim prekopavanjima.
Osim istraživanja na navedenim prostorima arheološkog kompleksa, u drugom tjednu boravka arheološke ekipe radilo se na raščišćavanju gomile kamenja i zemlje, neposredno sjeverno od arhitektonskog kompleksa. Posao je obavljao bagerist, uz arheološki nadzor. Nije bilo obrađenog kamenja ni drugih arheoloških nalaza. Nakon uklanjanja gomile, teren je izravnat i dobilo se proširenje za prolaz uz sjevernu stranu arheološkog kompleksa. Veće kamenje radnici su složili u formi manjeg suhozida iza konzerviranih apsida trikonhalne crkve, kako bi poslužilo tijekom daljnjih konzervatorskih radova na arhitekturi crkve i prigradnji.
Pokretni nalazi bili su malobrojni. Riječ je o nekoliko malih fragmenata keramike i stakla. Posebnih nalaza nije bilo.
Istraživanje sjeverozapadne prigradnje i s njom povezanog prostora narteksa trebalo bi u potpunosti dovršiti. Iako je taj dio arheološkog kompleksa najviše devastiran, potrebno je definitivno istražiti postoje li eventualno ostaci zidova koji nisu otkriveni tijekom dosadašnjih zahvata. Jednako tako, potrebno je dopuniti dokumentaciju dodatnim snimanjima

Dedića punta, presvođena grobnica tijekom istraživanja 2019. g. (foto: M. Jarak)

Dedića punta, sjeverozapadna prigradnja tijekom istraživanja 2019. g. (foto: M. Jarak)

totalnom stanicom. Tim bi predviđenim radovima ranokršćanski kompleks na lokalitetu Bilice – Dedića punta bio u potpunosti istražen, što bi, uz dovršenje konzervacijskih radova, omogućilo njegovu prezentaciju.
Crkva ranokršćanskog kompleksa na Dedića punti pripada skupini trikonhalnih jednobrodnih građevina datiranih u 5. ili 6. st. Srodne građevine poznate su na nekoliko lokaliteta u Dalmaciji, a s crkvom u Bilicama najviše srodnosti pokazuje trikonhos u Pridragi, sačuvan unutar naknadnih pregradnji. Crkva u Bilicama bila je, zbog svoje važnosti, predmetom zanimanja brojnih autora, međutim raspolagalo se samo arhivskim podacima, tako da je tek novim revizijskim istraživanjima od 2016. do 2019. omogućeno potpuno proučavanje crkvenog kompleksa.

Literatura

Cambi 1984 N. Cambi, Triconch Churches on the Eastern Adriatic, Actes du IX CIAC, II, Thessaloniki – Città del Vaticano, 1984: 45 – 54.
Gunjača 1978 Z. Gunjača, Rezultati neobjavljenih i najnovijih arheoloških istraživanja antičkih i srednjovjekovnih lokaliteta na šibenskom području, Izdanja HAD, 3, Zagreb, 1978: 69 – 82.
Jarak 2016 M. Jarak, Bilice – Dedića punta, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 663 – 665.
Jarak 2017 M. Jarak, Bilice – Dedića punta, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 663 – 666.
Jarak 2019 M. Jarak, Nove spoznaje o trikonhalnoj crkvi u Bilicama, PPUD, 45, Split, 2019: 37 – 52.
Jarak, Jukić Buča 2017 M. Jarak, V. Jukić Buča, Revizijska arheološka iskopavanja trikonhalne crkve u Bilicama 2016. godine, Diadora, 31, Zadar, 2017: 129 – 153.
Jarak, Nikšić 2019 M. Jarak, P. Nikšić, Bilice – Dedića punta, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Jelić 1912 L. Jelić, Il complesso monumentale di Bilice presso Sebenico, Supplemento al Bullettino di archeologia e storia Dalmata, 35, Split, 1912: 69 – 80.
Uglešić 2006 A. Uglešić, Ranokršćanska arhitektura na području današnje Šibenske biskupije, Drniš – Zadar, 2006.
Vežić 2011 P. Vežić, Dalmatinski trikonhosi, Ars Adriatica, 1/2011, Zadar, 2011: 27 – 66.
Zorić 2001 M. Zorić, Rano kršćanstvo na širem području grada Šibenika, Šibenik (neobjavljen magistarski rad), 2001.

dr. sc. Mirja Jarak
Šime Glavan

Summary

In October and November 2019, conservation and archaeological works were conducted at the site of Bilice-Dedića Punta. The site contains the remains of an early Christian church complex. The conservation works were focused on the walls of two apses of the triconchal part of the church. The original walls of the apses, as well as of other parts of the early Christian architecture, were preserved mostly only on the ground. The lesenes, well-known from the old documentary sources of the first excavations conducted at the beginning of the 20th century, were preserved very fragmentarily. During the works performed in 2019, the walls of the northern and middle apses were built on the remains on the ground measuring approximately 50 cm in height, and lesenes were reconstructed in their original positions.
Revision archaeological research was also performed in the northwestern part of the church complex. The research was aimed at the final excavations of the vaulted tomb in the northwestern corner of the complex and the so-called northwestern extension. Both places have been very devastated and contained hardly any movable finds.

Redni broj: 416
Lokalitet: Biskupija – Crkvina
Naselje: Biskupija
Grad/općina: Biskupija
Pravni status: Z-4302
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno revizijsko iskopavanje

Od 3. rujna do 1. listopada 2019. trajala je posljednja kampanja revizijskih arheoloških iskopavanja na dijelu sjeverne dogradnje uz ranosrednjovjekovnu baziliku sv. Marije na Crkvini u Biskupiji. U istraživanjima su sudjelovali dr. sc. Maja Petrinec (voditeljica), dr. sc. Ante Jurčević (zamjenik voditelja), arheolog Miloš Biserko iz Knina, dokumentaristica Maja Marković i pet fizičkih radnika. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Kao i svake godine, s lokaliteta su temeljito uklonjeni raslinje, blato i zemlja, koju svake zime nanesu bujice koje nastaju zbog neriješenog problema odvodnje oborinskih voda u Biskupiji. S obzirom na to da je čitav areal istražen u razdoblju od 2012. do 2018. godine, ovo je bila prilika da se dodatno provjeri jesu li ispod asfaltne ceste koja je dijelila lokalitet, a koja je uklonjena 2012., sačuvane srednjovjekovne strukture i ima li uopće arheološkog sloja. Istraživanjima je potvrđeno da je čitav sloj uništen prilikom postavljanja asfalta. Ostaci pojedinih struktura otkriveni su s obiju strana ceste, a nakon uklanjanja austrijskog kanala

Ostaci podnice iz 2017. zajedno s novootkrivenim dijelom koji se nalazio ispod uklonjenog recentnog odvodnog kanala

Zračna snimka lokaliteta

Ostatak starije podnice ispod produžetka zida oznake u

za otjecanje vode pojavili su se dijelovi otprije poznatih struktura, koje su ovom prilikom dodatno dokumentirane. Riječ je o velikom ostatku podnice, koja je djelomično, a sada u potpunosti istražena i koja je vrlo važna za utvrđivanje razine podnica u čitavoj dogradnji jer one uglavnom nisu sačuvane te su vjerojatno bile razbijene još u doba istraživanja fra Luje Maruna.

Ponovnim otkrivanjem zidova južno od ceste, koji pripadaju dijelu kompleksa unutar groblja, definitivno je potvrđeno da dogradnja uz sv. Mariju nije nastala u jednom trenutku, već je i na tome mjestu potvrđeno da su se događala razna pregrađivanja i dograđivanja. Tako su ispod produžetka zida *u*, otkrivenog još 2014., u profilu uočeni ostaci podnice koja je znatno dublja od njegova temelja, što jasno upućuje na činjenicu da je riječ o nekom starijem sloju dogradnje.

Literatura

Gunjača 1953 S. Gunjača, Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina god. 1950., Ljetopis JAZU, knj. 57, Zagreb, 1953: 9 – 49.
Jurčević 2009 A. Jurčević, Usporedba skulpture i arhitekture s lokaliteta Crkvina u Gornjim Koljanima i Crkvina u Biskupiji kod Knina, SHP, 36, Split, 2009: 55 – 84.
Jurčević 2014 A. Jurčević, O klesarskim radionicama koje su djelovale na lokalitetu Crkvina u Biskupiji kod Knina, SHP, 41, Split, 2014: 127 – 163.
Petrinec 2009 M. Petrinec, Groblje na Crkvini u Biskupiji – rezultati revizijskih istraživanja Stjepana Gunjače, SHP, 33, Split, 2009.
Petrinec, Jurčević 2015 M. Petrinec, A. Jurčević, Crkvina – Biskupija: Insights into Chronology of the Site from

Late 8th to 15th Century, u: Swords, Crowns, Censers and Books (ur. M. Vicelja), Francia Media – Cradles of European Culture, Rijeka, 2015: 328 – 372.
Petrinec, Vicelja 2015 M. Petrinec, M. Vicelja, Croatian ducatum and kingdom at the borders of the empires, u: The Legacy of Charlemagne 814-2014 (ur.: M. Gustin, D. Hall, E. Schellen), Provincial Government of East Flanders, Ghent, 2015: 267 – 286.

dr. sc. Maja Petrinec

Summary

In September 2019, the final campaign of revision archaeological excavations was conducted on a part of the northern extension next to the early medieval Basilica of St. Mary at the site of Crkvina in Biskupija. Given that the entire area had been explored from 2012 to 2018, this was an opportunity to verify further whether medieval structures had been preserved beneath the asphalt road that divided the site and was removed in 2012 and if there were any archaeological layers at all. The research confirmed that the entire layer had been destroyed during the laying of asphalt. Remains of individual structures were discovered on both sides of the road, and after removing the Austrian drainage canal, parts of previously known structures reappeared, which were further documented on this occasion. This includes a large section of the floor, first partially and now completely explored, which is highly significant for determining the level of floors in the entire extension.

Redni broj: 417
Lokalitet: Bribirska glavica – crkva sv. Joakima i Ane
Naselje: Bribir
Grad/općina: Skradin
Pravni status: Z-5036
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: revizijsko i sustavno iskopavanje

U travnju i svibnju 2019. arheološki je istraživana Bribirska glavica, a u srpnju iste godine konzervirani su i konsolidirani fresko oslici. Arheološki su radovi dio međuinstitucijske suradnje u okviru projekta *Varvaria/Breberium/Bribir*, u kojem sudjeluju Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (MHAS) i Muzej grada Šibenika (MGŠ) te Sveučilište Macquarie (Sydney) i Det Teologiske Menighetsfakultet (Oslo). U istraživanjima su sudjelovali: Ante Milošević (voditelj projekta, MHAS), Željko Krnčević (Muzej grada Šibenika), Danijel Džino (Sveučilište Macquarie), Victor Ghica (Det Teologiske Menighetsfakultet), Nikolina Uroda (voditeljica istraživanja, MHAS), Branka Milošević (zamjenica voditeljice istraživanja, MHAS), Deni Tojčić (MHAS), Andrea Di Miceli (ArcheoRes/UDSP, Perugia – dokumentacija), Ivana Ožanić Roguljić (IARH – ekspertiza keramike). Ortofotografije je načinio muzejski fotograf Zoran Alajbeg. Iskopavanja u sondi obavljali su studenti Sveučilišta Macquarie i Teološkog fakulteta u Oslu. Analizu osteološkog materijala proveo je Antropološki centar HAZU u Zagrebu, konsolidaciju fresaka tvrtka Ars Restauro iz Sinja, a konzervaciju arhitekture tvrtka

Grob 117 u sondi 23 (foto: Y. Béliez)

Orto snimka sonde 26 (izrada: A. Di Miceli)

Fresko oslik prostorije u sondi 26 (foto: Z. Alajbeg)

Kapitel d.o.o. iz Žminja. Ovogodišnja kampanja financirana je sredstvima Ministarstva kulture, Sveučilišta Macquarie u Sydneyu i Teološkog fakulteta u Oslu.

Ove godine istražen je prostor istočno i južno od crkve sv. Joakima i Ane te sjeverno od memorije sa sarkofazima. Nastavljena su istraživanja u sondama 23 i 25, a otvorena je i nova sonda 26.

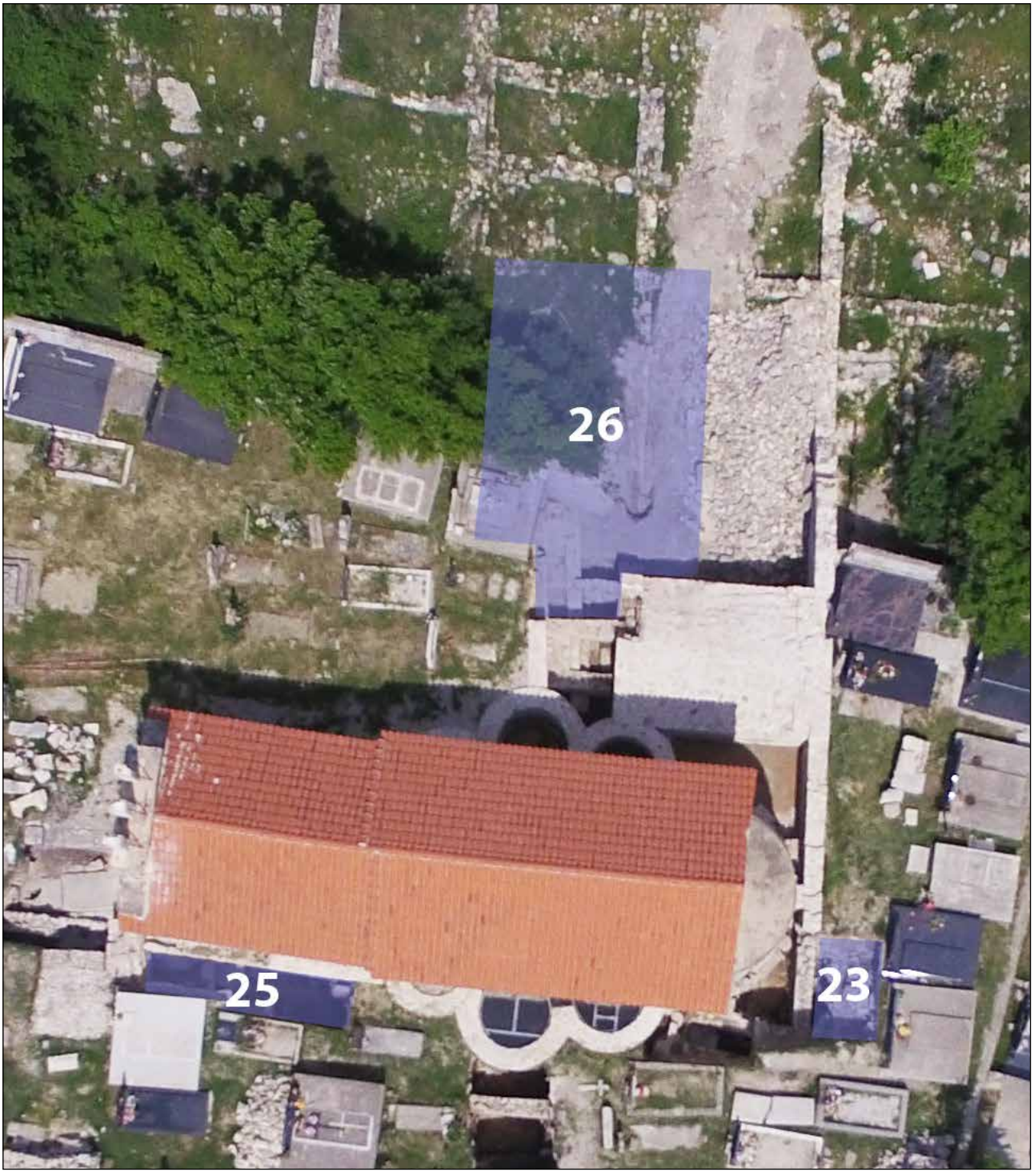

Položaj sondi tijekom istraživanja 2019. g. (izrada: Z. Alajbeg)

Sonda 23 nalazi se jugozapadno od spoja apside današnje crkve i njezina južnog zida, a obuhvaća i prostor zapadno od današnje apside, odnosno perimetralnog zida koji je okruživao kasnoantički kompleks s memorijom i rotondom, koje su istražene tijekom prijašnjih kampanja. Radovi su započeli uklanjanjem sloja nasipa, koji se sastojao uglavnom od kamena i zemlje s recentnim nalazima. Nakon tog sloja pojavilo se nekoliko grobova i kosturnica, koje su istražene. U sondi su istražena tri groba: Gr 116, 117 i tri kosturnice, od kojih su dvije bile iznad grobova 116 (E33) i 117 (E32), a treća na južnom dijelu sonde (E 31).

Sonda 25 paralelna je s jugozapadnim dijelom južnog zida današnje crkve. Ove su godine istraženi niži slojevi unutar sonde, koja nije do kraja istražena tijekom prošlogodišnje kampanje. Sonda je iskopana do zdravice, odnosno živca, iznad kojeg se nalazio deblji sloj gline, kakav se nalazio i

u zapadnijem dijelu sonde. Ispod sloja s recentnim materijalom nalazio se sloj humusa s dosta antičke keramike i kostiju, a na samom dnu sonde, neposredno iznad živca, sloj žute gline bez nalaza.
Radovi u sondi 26 započeli su nakon uklanjanja ogradnog zida groblja. Otvoren je prostor prema sjeverozapadu na kojem se nalazio sklop antičke stambene arhitekture koji je bio istraživan tijekom kampanja na Bribirskoj glavici sedamdesetih i osamdesetih godina 20. st. Prostor koji se nalazio neposredno uz ogradni zid groblja nije nikada bio istražen te je upravo taj dio sonde dao najviše rezultata. Nakon uklanjanja sloja raslinja, zemlje i kamena, pojavili su se zidovi koji su formirali manju prostoriju. Unutar prostorije, gornji slojevi bili su recentnog nastanka, dok se u nižim slojevima nalazio kasnoantički i stariji antički materijal. Gornji sloj arhitekture pronađen u toj sondi upućivao je na pregradnje sklopa u razdoblju nakon kasne antike. Zidovi su bili građeni nepravilnim kamenom bez veziva. Ispod te faze gradnje pojavili su se zidovi prostorije oslikane fresko oslikom geometrijskog uzorka, koja je bila sačuvana duž čitava dijela zida koji je smješten u smjeru JI-SZ, dok je zid koji se vezivao na njega na JI dijelu u zadnjoj trećini bio preslojen recentnijim zidom te je fresko oslik ostao vidljiv na samom dnu istočnog dijela odsječenog zida. Spomenuti zid koji je presjekao zid s fresko oslikom dio je naknadne adaptacije stambenog sklopa, a okvirno se može datirati u razdoblje gradnje memorije sa sarkofazima (kasna antika). Zid nije istražen čitavom dužinom jer je prelazio okvire sonde 26. Na nekim su se mjestima u ispuni između dvaju lica zida nalazili ulomci fresaka oker boje, za koje se može utvrditi da su pripadali fresko osliku starije prostorije, koja je uništena gradjom tog zida. Materijal koji je pronađen u donjim slojevima sjeverozapadno od zida s fresko oslikom upućuje na razdoblje između 1. st. pr. Kr. i 1. st. nove ere. Namjena prostorije oslikane fresko ukrasom nije jasna, jer se u slojevima ispod urušenja koje je načinjeno od ulomaka fresaka, kamena i žbuke, uglavnom nalazio keramički materijal te nešto ulomaka stakla i metala, a datiran je u 1. – 2. st.
U srpnju 2019. fresko oslik preventivno je zaštićen obrubljivanjem rubova nositelja slikanog sloja. Tom su prilikom izvedene i probe čišćenja slikanog sloja, dok su pojedini otpali fragmenti freske prije vađenja iz zemlje preventivno učvršćeni. Navedene radove obavili su restauratori tvrtke Ars restauro d.o.o. iz Sinja, u suradnji s djelatnicima Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita. Preventivna konsolidacija nositelja slikanog sloja izvedena je *in situ* metodom opšivanja prethodno očišćenih rubova *intonaca*, vapnenom žbukom s blijedim oker kamenim pijeskom granulacije 0 – 1. Nakon toga freska je zaštićena i nad njom je sagrađena privremena nadstrešnica kako bi se fresko oslik što bolje sačuvao.

Literatura

Bakulić 1996 V. Bakulić, Bribirska rotunda, u: Bribir u srednjem vijeku, Split, 1996: 37 – 39.
Burić 1996 T. Burić, Arhitektura i skulptura, u: Bribir u srednjem vijeku, Split, 1996: 23 – 36.
Ghica, Milošević, Dzino 2015 V. Ghica, A. Milošević, D. Dzino, Arheološki projekt Varvaria / Breberium / Bribir u 2014. godini, SHP, 42/III, Split, 2015: 7 – 44.
Ghica, Milošević, Dzino, Uroda 2017 V. Ghica, A. Milošević, D. Dzino, N. Uroda, Arheološki projekt Varvaria / Breberium / Bribir u 2015. godini, SHP, 43/III, Split, 2016: 9 – 47.
Ghica, Milošević, Dzino, Uroda 2018 V. Ghica, A. Milošević, D. Dzino, N. Uroda, Arheološki projekt Varvaria / Breberium / Bribir u 2016. godini, SHP, 44-45/III, Split, 2018: 10 – 56.
Ghica, Milošević, Dzino, Uroda 2019 V. Ghica, A. Milošević, D. Dzino, N. Uroda, Varvaria / Breberium / Bribir archaeological project. The 2016 excavation season, HAM, 25/1, Zagreb – Motovun, 2019: 143 – 163.
Gunjača 1968 S. Gunjača, Nalaz srednjovjekovnih arhitektura na Bribiru, SHP, III/10, Split, 1968: 235 – 242.

Ante Milošević
Victor Ghica
Nikolina Uroda
Daniel Džino

Summary

This report brings the results of the sixth season of archaeological excavations at Bribirska glavica as part of the international archaeological project *Varvaria/Berberium/Bribir,* which started in 2014. The excavations took place in the area of the modern cemetery of Bribirska glavica around the Church of Saints Joachim and Anne and the area east of the cemetery wall.
This year's excavations continued in trenches 23 and 25, and a new trench (26) was opened northwest of the cemetery wall. Trench 23 revealed three graves and an ossuary, while Trench 25 did not show any new features compared to the excavations of 2018 when the excavations of this trench commenced. Trench 26 revealed several phases of construction. The most important layer was one room with preserved fresco paintings on two joint walls that can be dated to around the 1st century BC–1st century AD. One wall of this room was overrun by a wall which belongs to a more recent architectural adaptation of the complex NW of the cemetery wall.

Redni broj: 418
Lokalitet: Burnum – amfiteatar i principij
Naselje: Ivoševci
Grad/općina: Kistanje
Pravni status: Z-3999
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 26. lipnja do 13. rujna 2019. trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Burnum u Ivoševcima, a nastavljena su na širem prostoru sjevernog ulaza u amfiteatar rekognosciranjem terena u neposrednom okruženju, arheološkim iskopavanjem, zračnim i geodetskim snimanjem te obradom podataka. Također, na prostoru nekadašnjeg principija vojnog logora započela su revizijska iskopavanja na mjestima koja je 1912/13. godine i 1973/74. godine istraživao Austrijski arheološki institut.

Amfiteatar – sjeverni ulaz početkom iskopavanja 2019. g. (foto: J. Zaninović)

Amfiteatar – sjeverni ulaz, 2019. g. (foto: J. Zaninović)

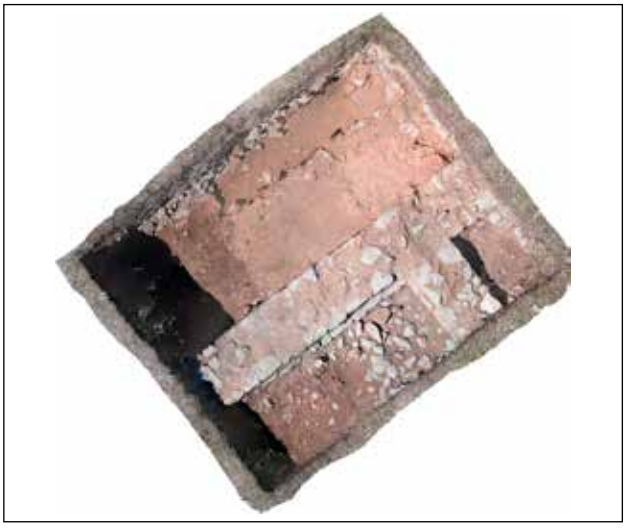

Ortofoto model sonde 2 (faza 3) (izradila: A. Šokčević Purušić)

Burnum – amfiteatar

Kao nastavak dosadašnjih istraživanja amfiteatra i njegove okolice, istražen je prostor sjevernog ulaza s ciljem utvrđivanja niveleta komunikacije prema sjevernom prolazu i istraživanja slojeva nivelacije kraškog terena, koji sadrže predmete materijalne kulture. Zbog toga je otvoreno ukupno šest sondi (46, 47, 48, 49, 50 i 51), koje se kontinuirano nastavljaju na numeraciju sondi iz prethodnih istraživačkih kampanja.

Stratigrafske jedinice definirane su prema odnosima dokumentiranima tijekom istraživanja 2018., a po istom načelu preuzeto je i njihovo numeriranje. U sloju SJ 2 (sonda 42) pronađeno je veće grubo okresano i manje amorfno kamenje urušenog zida SJ 3 (sonda 42), a ispod na razini hodne površine SJ 6 ulomci krovnih ploča (*tegulae*) i crijepa (*imbrices*), nekoliko ulomaka sedre. Izdvojeno je i nekoliko ulomaka keramičkih posuda.

Istraživanje je nastavljeno iskopavanjem Sonde 41 (dimenzija 7,60x3,70 m), koja se proteže uz sjeverni perimetralni zid amfiteatra, tj. čišćenjem urušenog materijala iz njezina istočnog profila, gdje je u SJ 2 dokumentirano urušeno kamenje iz strukture zida SJ 3 te kompaktan sloj tegula, crijepa i žbuke, čiji nalazi sugeriraju postojanje urušenog krovišta. Pronađeno je više ulomaka keramičkih posuda, stakla i kostiju, brončana aplika i željezni čavli. Istraživanje je nastavljeno ručnim stratigrafskim iskopom, pri čemu su dokumentirane SJ 10, SJ 11 i SJ 12, izdvojene i numerirane prema opisu stratigrafskih jedinica iz 2018. godine. Iskopavanje u Sondi 41 završeno je definiranjem sloja žbuke prevučene preko sitnijeg nepravilnog kamenja, s blagim padom prema sjevernom ulazu, što je interpretirano kao moguća niveleta pretpostavljene hodne površine (SJ 15). U profilu iskopa, ispod naboja hodne površine

Revizijska iskopavanja na burnumskom principiju (foto: J. Zaninović)

SJ 15 uočen je postroj, koji čini veće i manje kamenje nabacano bez reda i zasuto zemljom, debljine 30 – 40 cm. Postroj je definiran kao SJ 16.

Arheološko istraživanje nastavljeno je na obližnjoj livadi, koja se pruža sjeverno od ruba Sondi 41, 42 i 45, gdje je postavljena kvadratna mreža s pravokutnim sondama dimenzija 5x4 m. Sonde su označene i numerirane redom njihova iskopavanja kao Sonda 46, 47, 48, 49, 50 i 51. Između sondi ostavljeni su kontrolni profili. Izdvojeni su posebni nalazi (PN), koji su dokumentirani i popisani u evidencijski obrazac i bazu. Keramički je materijal očišćen i klasificiran. Izdvojen je i dijagnostički materijal. Životinjske kosti i školjke također su izdvojene, očišćene i dokumentirane.

Burnum – principij

Revizijska arheološka istraživanja na burnumskom principiju započela su otvaranjem dviju sondi u blizini lukova bazilike. Prethodna geofizička istraživanja potvrdila su postojanje zidnih struktura na tom području, što je naznačeno u postojećim tlocrtima nastalima na temelju prethodnih arheoloških istraživanja. Revizijsko arheološko istraživanje bilo je potrebno kako bi se potvrdile geofizičke anomalije, ustanovila točnost postojećih topografskih izmjera i dokumentacije s prethodnih istraživanja, za što je zadužen Institut za arheologiju u Beču 1912. – 1913., te 1972. – 1973. godine.

Prva sonda otkopana je na središnjem dijelu zemljišne čestice, sjeverno od lukova, udaljenoj oko 22 m od stupa većeg luka. Površina sonde iznosi 12x2 m. Nakon uklanjanja površinskog sloja (SJ 1), odnosno površinskog humusnog sloja debljine 20 – 30 cm, iskopavanje je nastavljeno u stratigrafskoj jedinici 2 (SJ 2), koja je bila sastavljena od kamenog naboja. Ispod naboja definirana je stratigrafska jedinica 3 (SJ 3), a na istočnoj strani stratigrafske jedinice pronađen je zid građevine (novog principija). Građen je od vapnenačkih blokova različitih veličina povezanih žbukom, orijentiran u smjeru sjever-jug, paralelno u odnosu na lukove.

Zid je širok oko 90 cm (tri rimske stope). Zbog velike količine kamenja u SJ 2, odlučeno je da se istraži samo istočna strana sonde, kako bi se mogao istražiti zid u punoj visini i dokumentirati stratigrafija. Nakon skidanja SJ 2, otkriveni su ostaci podnice (SJ 4) koja se sastoji od žbuke i kamenja, a nalazi se na zapadnoj stranu zida SJ 3. Podnica je vrlo dobro sačuvana, posebice uza zid, ali prema zapadnom je dijelu dosta nepravilna i u lošem stanju. Zapadni rub podnice obrubljen je kamenjem koje je povezano žbukom u smjeru sjever-jug, a struktura je označena kao SJ 7.

Na istočnom dijelu sonde nisu pronađeni ostaci podnice koji bi bili u ravnini s podnicom zapadno od zida. Definiran je deblji zemljani sloj (SJ 10), koji se sastoji od zemlje crvene boje s tragovima pepela, ali je bio presječen umjetno nastalom SJ 9, koju je uništio sloj (prilikom zatrpavanja sondi 1974. godine). To je područje već bilo istraživano, na što upućuje presječena izvorna stratigrafija koja je rezultat zapunjavanja sonde tijekom prijašnjih istraživanja, a originalna stratigrafija zamijenjena je kamenim ispunom. Nedostaje pokretan arheološki materijal, što potvrđuje da su prethodna istraživanja bila temeljita.

Sonda 3, dimenzija 2,5x2,5 m, smještena je pokraj lukova, točnije ispred glavnog stupa sa sjeverne strane. Nakon uklanjanja površinskog humusnog sloja SJ 1, izdvojen je novi sloj koji je povezan s temeljem stupa, odnosno novootkriveni je zid u izravnom odnosu s monumentalnom strukturom lukova. Sastoji se od grubo oblikovanih vapnenačkih blokova, a struktura je definirana kao SJ 4. Istočno od strukture definiran je sloj zemlje SJ 6.

Sjeverno od novotkrivene strukture definiran je kompaktan sloj (SJ 2), koji se sastoji od šljunka i nešto krupnijeg

kamenja. Njega je prekrivao sloj 3 (SJ 3), koji je definiran sjeverno od zida SJ 4. Stratigrafska jedinica 3 sastoji se od žbuke, sitnog kamenja i šljunka, a s istočne strane presijeca je SJ 6. Važno je napomenuti da je upravo taj istočni dio sonde, gdje je sloj presječen, istražio austrijski arheolog M. Kandler (rov IV/1974).
Na zapadnoj strani sonde nađen je profil s izvornom stratigrafijom, tj. jasno je da taj dio nikada nije istražen. Na spomenutom profilu definirani su sljedeći slojevi: SJ 13 sloj crvenkaste pjeskovite zemlje s mjestimičnom pojavom žbuke i sitnog amorfnog kamenja (element konstrukcije za podizanje razine podnice bazilike), a nalazi se direktno ispod SJ 3, zatim sloj žućkaste žbuke SJ 14, zatim SJ 15 definiran kao sloj crvene zemlje koji je prekrivao sloj žbuke pomiješan s amorfnim kamenjem i kalcitom. Potonji je sloj dosta pravilan te se podvlači ispod popločenja i temelja lukova, odnosno pripada fazi prije gradnje lukova. Ispod je zabilježen debeo sloj, koji se sastoji od smeđe zemlje, a prekrivao je živac (SJ 18).
Rezultati istraživanja uneseni su u arhitektonski plan tog dijela lokaliteta Burnum, kako bi se mogli usporediti s tlocrtnom situacijom nakon iskopavanja 1912. – 1913. godine. Već tijekom prvog pregleda arhitektonske dokumentacije ovogodišnjih istraživanja i one iz prijašnjih istraživanja, vidljiva su određena odstupanja.

Joško Zaninović

Summary

From June to September 2019, archaeological excavations were conducted at the Burnum site in Ivoševci. The focus of the research was on the area of the northern entrance to the amphitheatre. Additionally, revision excavations commenced in the area of the former principia of the military camp, where the Austrian Archaeological Institute conducted research in 1912/13 and 1973/74.

Redni broj: 419
Lokalitet: Čista Mala – Velištak
Naselje: Čista Mala
Grad/općina: Vodice
Pravni status: P-3127
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U listopadu 2019. provedena je 13. kampanja iskopavanja arheološkog nalazišta Velištaka. Sustavno iskopavanje provodi Muzej grada Šibenika (Podrug 2010; Podrug 2016). Voditelj iskopavanja bio je Emil Podrug, dipl. arheo., u stručnom timu bili su i arheolozi Jelena Jović, Marko Menđušić, Ivan Huljev i Andrija Nakić te studentica arheologije Mila Erceg, a angažirano je i šestoro radnika. Iskopavanje je financirano sredstvima Muzeja grada Šibenika, Ministarstva kulture i Grada Vodica.

To kasnoneolitičko naselje datirano je u ranu fazu hvarske kulture, oko 5000. – 4700. g. pr. Kr. Godine 2019. nastavljeno je iskopavanje u sondi J, dimenzija 10x8 m, započetoj 2017. godine. Najprije je dovršeno iskopavanje sterilnog zemljanog sloja SJ 167 (Munsell 10YR 4/3 *brown*), koji se nalazio ispod humusnog sloja, a njegova debljina u sondi J varira od 30 do 60 cm, odnosno postupno se podebljava prema sjeveru. Ispod njega nalazi se tamnosmeđi kulturni zemljani sloj SJ 169 (Munsell 7.5YR 3/2 *dark brown*), s velikim udjelom sitnih nalaza, najviše lončarije ranog hvarskog

Čista Mala – Velištak, segment površine od kompaktno zbijenog kamenja SJ 168 u sondi J (foto: E. Podrug)

Ulomak antropomorfne keramičke figurice (foto: E. Podrug)

stila i životinjskih kostiju te u manjoj mjeri artefakata od lomljenog i glačanog kamenja, izrađevina od ljuštura školjkaša i dr. Sloj SJ 169 dosad je potpuno iskopan u kvadrantima VII – X. Ispod njega u tim je kvadrantima definiran nastavak površine od gusto zbijenog kamenja SJ 168, koja se nastavlja iz sonde I. Gornja razina strukture SJ 168 ni u sondi J nije u niveleti, već ima nagibe i udubljenja, zbog čega debljina kulturnog sloja SJ 169 varira između 10 i 60 cm. SJ 168 nastavlja se izvan gabarita sonde J prema sjeveru i istoku te dalje prema zapadu unutar sonde J, gdje je iskop ove godine zaustavljen na gornjoj razini sloja SJ 169. Površina od kamenja SJ 168 bila je sastavni dio naselja i intenzivno upotrebljavana, o čemu svjedoči velika količina sitnih nalaza unutar kamenja. Iskop u sondi J bit će nastavljen tijekom sljedeće kampanje.

Literatura

Podrug 2010 E. Podrug, Čista Mala – Velištak: prve tri istraživačke kampanje na nalazištu hvarske kulture, Diadora, 24, Zadar, 2010: 7 – 25.
Podrug 2016 E. Podrug, Velištak – život naselja kasnog neolitika (katalog izložbe), Vodice, 2016.

Emil Podrug

Summary

In October 2019, the thirteenth research campaign was conducted at the Velištak site, a settlement from the Late Neolithic period (Early Hvar culture). Excavation continued in trench J, measuring 10 x 8 m. Initially, the digging of the sterile earth layer of SU 167 was completed. Beneath it, there is the intact cultural earth layer of SU 169, which was fully excavated in the eastern part of trench J, i.e., in quadrants VII–X. Below it, the continuation of a surface made of densely packed stones of SU 168 was defined. Layer SU 169 and structure SU 168 contain a large number of small finds, including pottery fragments, tools made of broken and polished stone, animal bones, etc.

Redni broj: 420
Lokalitet: Danilo
Naselje: Danilo
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: Z-6223
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizička istraživanja, rekognosciranje

Od 22. do 26. rujna 2019. trajala je pilot-kampanja istraživanja, koja je uključivala terenske preglede šireg područja lokaliteta i probna geofizička mjerenja georadarom i magnetnom metodom na pet poligona u okolici lokaliteta Šematorij u Danilu, na k.č. 1292, 1293, 1296, 1303/1, 1303/2, 1308/2, 1308/3, 1309, 1838, k.o. Danilo Kraljice. Lokalitete su istražili Muzej grada Šibenika, Sveučilište Cardinal Stefan Wyzsynski iz Vašave i Institut za arheologiju u Zagrebu. Voditelj istraživanja bio je Toni Brajković, viši kustos Muzeja grada Šibenika, zamjenica voditelja bila je dr. sc. Ana Konestra iz Instituta za arheologiju u Zagrebu, dok je za geofizička mjerenja i geoarheološku evaluaciju šireg područja bio zadužen dr. hab. Fabian Welc, prof. UKSW. Članice stručne ekipe bile su Paula Androić Gračanin, dipl. arheo., i studentica UKSW-a Sylvia Brodowska. Sredstva za istraživanja osigurali su Muzej grada Šibenika i Sveučilište Cardinal Stefan Wyzsynski iz Vašave.

Nastavno na sporazum o suradnji i partnerskom odnosu između Muzeja grada Šibenika, Instituta za arheologiju Sveučilišta Cardinal Stefan Wyszynski iz Varšave i Instituta za arheologiju iz Zagreba, započeo je projekt u selu Danilu, koji će obuhvatiti širi prostor sela, s posebnim osvrtom na područje oko crkve sv. Danijela i danilsku Gradinu. Tijekom kampanje 2019. geofizički je izmjereno pet poligona različitog obuhvata. Svi su poligoni smješteni uz crkvu sv. Danijela s mjesnim grobljem ili nedaleko od nje. U blizini se, naime, nalazi konzerviran i prezentiran dio urbanog tkiva antičkog Ridera. Cilj ovogodišnjih istraživanja, koja su osim različitih tehnologija (georadar, magnetometar) uključivala i rekognosciranje, bio je utvrditi optimalan način geofizičkog snimanja s obzirom na geološku strukturu tla i odrediti koje će se metode primjenjivati tijekom budućih kampanja. Od magnetometra je upotrebljavan uređaj Grad601 tvrtke Bartington. Profili koji su mjereni postavljeni su u razmacima od 0,25 do 0,40 m. Od georadara je upotrebljavan uređaj MALA/ABM – Groundexplorer GPR s bimodalnom monostatičkom antenom, s najmanjom frekvencijom od 470 MHz. Profili snimanja bili su međusobno udaljeni 0,25 m. Prikupljeni su podaci obrađeni s pomoću ReflexW programskog rješenja, primjenom različitih postupaka čija je svrha pojačati signal u odnosnu na pozadinu, odnosno šum. Također je bilo ključno poboljšati korelacije i kontinuitet korisnih refleksija, minimizirati slučajne šumove i eliminirati determinirane poremećaje. Prema tome, dobiveni su „pročišćeni" rezultati u obliku *wavegrams* ili profila refleksija i oni su upotrebljavani za daljnje arheološke interpretacije. Tako generirani i obrađeni rezultati prikazani su i u obliku 3D modela detektiranih anomalija.
S obzirom na kompleksnost obrade rezultata, zbog same veličine mjernih poligona i primjene dviju metoda, u nastavku se donose detaljniji rezultati i poligona 1, 2 i 4.

Poligon 1
Poligon je smješten sjeverno od istražene arhitekture, na lokalitetu Šematorij (tzv. vila i termalni sklop). Na tom se području pretpostavlja nastavak navedenih struktura, što je razlučivo iz protezanja pojedinih zidova, a pretpostavke o tome iznose i prijašnji istraživači (npr. Faber 2017). Također, moguće je i da se zona ukopa koji su utvrđeni iznad antičke arhitekture nastavljala sjevernije te obuhvaća i ovo područje.
Mjerni poligon obuhvatio je veću zaravan, a dimenzije su mu iznosile 20x40 m, uz prilagodbu smetnjama, odnosno raslinju. Rezultati dviju metoda posve se razlikuju pa je tako magnetnom metodom detektiran niz tzv. negativa, odnosno ukopa i zapuna (vjerojatno bogatih organskim materijalom), koje označavaju visoke amplitudne vrijednosti. Interpretacija tih anomalija zasad ostaje tek preliminarna, jer bi one mogle odgovarati poljoprivrednim aktivnostima (npr. sadnji vinograda, maslinika i sl.), dok bi druge,

Položaji mjernih poligona u okolici lokaliteta Šematorij i crkve sv. Danijela u Danilu (izradio: F. Welc)

Sjeverni dio kompleksa na Šematoriju (foto: P. Andoić Gračanin)

Pogled na područje poligona 1 (foto: F. Welc)

posebno one veće i koncentrirane u J dijelu poligona, mogle signalizirati i neke starije antropogene aktivnosti.
S druge strane, georadarskom metodom u južnoj polovici poligona utvrđene su, već na procijenjenoj dubini od oko 0,5 m, pravilne anomalije koje se protežu u smjeru I-Z i S-J te prate orijentaciju otkopane arhitekture, dok je na dubini od oko 0,6 – 0,7 m njihov raster znatno jasniji te ih je moguće interpretirati dijelom kao zidne strukture, a dijelom kao moguću horizontalnu stratigrafiju (npr. ostaci podnica i sl.). Dodatnim postupcima obrade rezultata digitalno će se usporediti rezultati dviju metoda te će interpretacija pojedinih anomalija biti preciznija, no već je sada moguće zaključiti da se u južnom dijelu poligona zasigurno protežu antičke strukture.

Poligon 2

Poligon dimenzija 17x19 m postavljen je 15-ak metara sjeverno od crkve sv. Danijela, na zaravni koja je, u odnosu na Poligon 1, viša za otprilike 2 m. S njezine zapadne strane prolazi recentna cesta. Prema rezultatima georadarske metode, vidljiv je niz anomalija koje zahvaćaju različita područja poligona, uz jednu veću koncentriranu uz

Rezultati georadarskih mjerenja u poligonu 1, na dubini od oko 0,68 m i 3D model

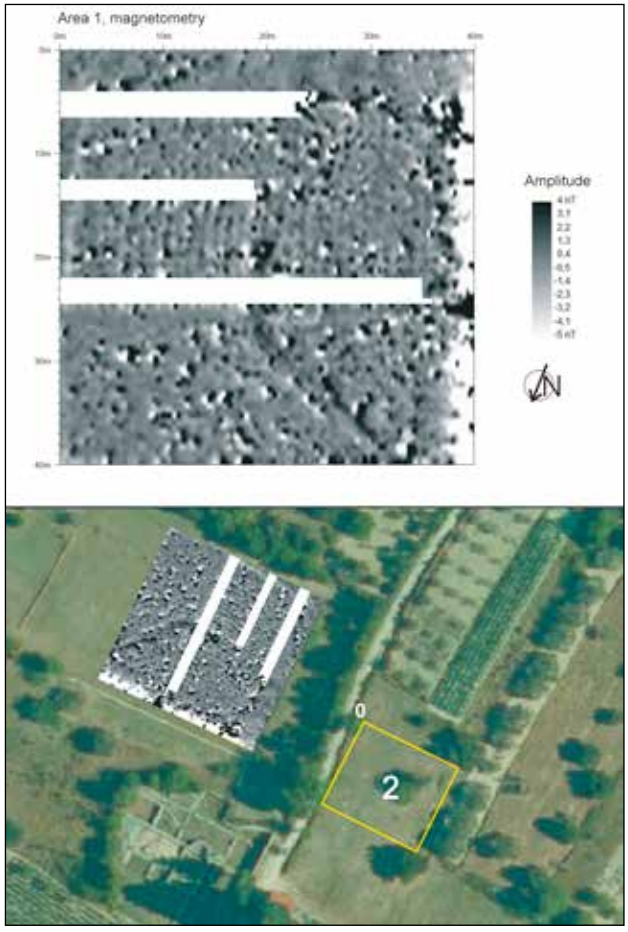

Rezultati magnetne metode u poligonu 1 (izradio: F. Welc)

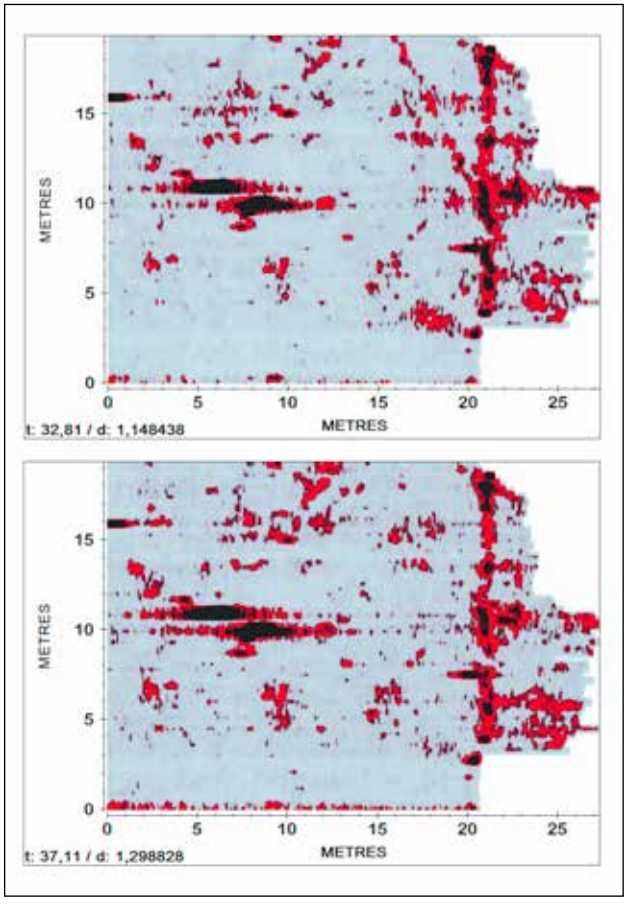

Rezultati georadarskih mjerenja u poligonu 4, na dubinama od oko 1,15 m i 1,30 m

njegov istočni rub. Pojedine je anomalije moguće interpretirati linearno i povezati ih uz zidne strukture, no po svemu sudeći dosta oštećene, ili ih pak grupirati u manje skupine te ih tada interpretirati kao manje strukture (moguće grobne?). Povećanjem zone snimanja, posebno prema jugu, odnosno prema crkvi sv. Danijela, kao i primjenom uređaja s različitim mjernim karakteristikama, trebalo bi biti moguće detektirati dublje strukture i potpunije protezanje utvrđenih anomalija, čime bi bila olakšana i njihova interpretacija.

Poligon 4
Smješten je južno od novoga groblja uz crkvu sv. Danijela, na širem području koje je dijelom zahvaćeno poljoprivrednim aktivnostima (sadnja stabala). Dimenzije poligona iznosile su 19x20 m, uz produljenja do 27 m. Linearne anomalije jasnije se ocrtavaju na procijenjenoj dubini od 0,8 m. Raster anomalija koje se pravilno protežu u smjeru S-J utvrđen je u istočnom dijelu poligona, dok je u njegovu središnjem dijelu utvrđen raster anomalija protezanja I-Z. Orijentacija i karakteristike anomalija omogućavaju pretpostavku da je riječ o ostacima (antičke) arhitekture, tim više što su na tom području tijekom poljoprivrednih radova zabilježeni antički zidovi. Po svemu sudeći, antičke se strukture protežu istočnije od zahvaćenoga područja, dok se njihovo protezanje prema zapadu za sada čini ograničeno.

Preliminarnim mjerenjima na pet područja (poligona) u okolici lokaliteta Šematorij – crkva sv. Danijela u Danilu testirana je provedivost magnetne i georadarske metode (u okviru dostupnih mjernih uređaja i njihovih tehničkih karakteristika), što je s jedne strane potvrdilo izvedivost tog tipa istraživanja, dok je s druge uputilo na moguće dodatne metode koje bi mogle integrirati i dopuniti rezultate. Naime, primijećeno je da je zbog padinskih procesa dio polja zahvaćen debljim sedimentima, dijelom vjerojatno nataloženima i na antičku arhitekturu, a koji onemogućavaju prodiranje mjernih instrumenata do dubine gdje bi se potonja mogla očekivati, odnosno gdje su one potencijalno bolje sačuvane, stoga će se tijekom budućih istraživanja uključiti mjerenja instrumentima drukčijih karakteristika i upotrebljavat će se druge daljinske metode (npr. multispekralne kamere i sl.), što bi trebalo omogućiti detekciju različitih tragova antičkoga naseljavanja.
Na područjima s manjim nanosom sedimenata (npr. u središnjem dijelu polja) i primjenom postojeće metodologije mogu se očekivati zadovoljavajući rezultati, kojima će biti moguće upotpuniti topografiju antičkoga Ridera.
Osim terenskih istraživanja, započeta je digitalizacija dokumentacije koja se čuva u Muzeju grada Šibenika i Institutu za arheologiju (odjelu Arhindoks) (usp. Buzov 2017), koja će se potom preklopiti i integrirati s rezultatima daljinskih istraživanja i time pružiti potpuniju sliku naseljavanja toga dijela Danilskoga polja.

Literatura

Brajković et al. 2017 T. Brajković, Ž. Krnčević, E. Podrug, Historijat arheoloških istraživanja u Danilu, in: Illyrica Antiqua II. In honorem Duje Rendić Miočević (Proceedings of the international conference, Šibenik 12th-15th September 2013), D. Demicheli (ed.), Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciencies University of Zagreb, Zagreb, 2017: 121 – 133.
Buzov 2017 M. Buzov, La documentazione archeologica deglis cavi a Danilo conservata presso l'Istituto di archeologia di Zagabria - le ricerche di Duje Rendić-Miočević, già membro dell'Accademia croata di scienze, lettere, arti, in: Illyrica Antiqua II. In honorem Duje Rendić Miočević (Proceedings of the international conference, Šibenik 12th-15th September 2013), D. Demicheli (ed.), Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciencies University of Zagreb, Zagreb, 2017: 135 – 155.
Domić Kunić, Radman-Livaja 2009 A. Domić Kunić, I. Radman-Livaja, Urna uz Danila u kontekstu društvene alite municipija Ridera, ARR, Vol. 16, Zagreb, 2009: 67 – 106.
Faber 2017 A. Faber, Urbane značajke u lokaciji i rasteru arhitekture antičkog Ridera (Danilo kod Šibenika), in: Illyrica Antiqua II. In honorem Duje Rendić Miočević (Proceedings of the international conference, Šibenik 12th-15th September 2013), D. Demicheli (ed.), Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciencies University of Zagreb, Zagreb, 2017: 49 – 68.
Konestra et al. 2020 A. Konestra, T. Brajković, F. Welc, G. Lipovac Vrkljan, P. Androić Gračanin, Multidisciplinarna istraživanja topografije i krajolika antičkoga Ridera (Danilo, Šibenik) – Pilot kampanja 2019. godine, AIA, XVI, Zagreb, 2020: 295 – 297.
Magaš, Blaće 2010 D. Magaš, A. Blaće, Geomorfološka obilježja Danilskog polja kod Šibenika kao osnova historijsko-geografskog razvitka, Geoadria, Vol. 15/1, Zadar, 2010: 5 – 29.
Rendić Miočević 1988 D. Rendić Miočević, Epigraphica Riditina anecdota. Uz jedan davni nalaz kasnoantičkih grobova u Danilu Gornjem (Veruše-Katuni), ARR, Vol. 11, Zagreb, 1988: 63 – 81.
Rendić Miočević 1989 D. Rendić Miočević, Iliri i antički svijet, Split, 1989.
Zeman 2017 M. Zeman, Roman architectural complex at Stari Šematorij in Danilo (Rider) - the issue of function, in: Illyrica Antiqua II. In honorem Duje Rendić Miočević (Proceedings of the international conference, Šibenik 12th-15th September 2013), D. Demicheli (ed.), Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciencies University of Zagreb, Zagreb, 2017: 425 – 447.

Toni Brajković
dr. sc. Ana Konestra
dr. hab. Fabian Welc, prof.

Summary

In September 2019, the first research campaign was conducted, including field surveys of the broader area of the Šematorij site and trial geophysical measurements at five polygons in the vicinity of the Šematorij site in Danilo. The goal of this year's research was to determine the optimal method of geophysical recording considering the geological structure of the soil and establish the *modus operandi* that would be used in the next campaigns.

Redni broj: 421
Lokalitet: Goriš – Erceguše – Gaj
Naselje: Goriš
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

Od 31. srpnja do 2. kolovoza 2019. trajao je arheološki pregled terena na lokaciji Erceguše – Gaj (k. č. 4000/12, k.o. Konjevrate), zbog planirane sadnje ekoloških nasada

Zračna snimka obuhvata buduće poljoprivredne djelatnosti (foto: J. Zaninović)

Zračna snimka kontaktne zone s lokalitetom Mukoše (foto: J. Zaninović)

badema i smokava. Voditelj istraživanja bio je Joško Zaninović, dipl. arheo., iz JU Nacionalni park Krka. Investitor istraživanja bila je tvrtka G. R. M. d.o.o. Rijeka.

Lokalitet Erceguše – Gaj nalazi se na prostoru sela Goriša, s lijeve strane državne ceste Šibenik – Drniš – Knin. To je krška zaravan koja je s južne i zapadne strane omeđena prirodnim kanjonom (draga) i spušta se do sutoka rijeka Krke i Čikole. Teren je obrastao niskim raslinjem i mjestimice stablima hrasta i jasena. Na ukupnoj površini na kojoj je predviđena poljodjelska aktivnost nisu uočeni nadzemni arheološki ostaci, što se ponajprije odnosi na ostatke naselja, građevina, komunikacija i grobalja. Postojala je sumnja da su tri kamene gomile mogući grobni humci (tumuli), ali detaljnim pregledom utvrđeno je da su oblikovane kamene nakupine nastale prilikom krčenja i čišćenja zemljišta u poljoprivredne svrhe u 19. st. pa i prije.

U neposrednoj blizini te parcele, na lokalitetu Mukoše nalaze se ostaci antičke i kasnoantičke arhitekture. Zbog sumnje da bi ostaci arhitekture ili nekropole mogli biti i na susjednoj zemljišnoj čestici, temeljito je pregledano kontaktno područje dviju čestica, prilikom čega nisu pronađeni arheološki ostaci.

Za pregledavanje terena primjenjivana je metoda tzv. frontalnog pregleda po smjeru sjever-jug, u kombinaciji s letjelicom tipa dron. Širina pregledne trake iznosila je cca 3 m. Na taj način parcela je u cijelosti pregledana. Sjeverni i zapadni dio parcele u cijelosti su arheološki sterilni.

Posebna pozornost posvećena je pregledavanju južne i jugoistočne strane parcele, zbog mogućih arheoloških ostataka. Na putu koji dijeli zemljišne čestice Erceguše – Gaj i Okrugljaču navezena je velika količina građevnog i drugog otpada, što stvara nerealnu sliku u odnosu na moguće arheološke ostatke. Nakupine kamenja u obliku kružnih gomila jedan su od indikatora da se pod njima kriju grobovi, najvjerojatnije iz prapovijesti (brončanog ili željeznoga doba), a nije nemoguće da se na takvim gomilama pojavljuju i srednjovjekovni grobovi, stoga su detaljno pregledane tri kamene gomile te je ustvrđeno da ne postoji ni jedan indikator arheoloških ostataka: keramika, kamenom obložena grobna mjesta i ostaci ljudskih kostiju.

Zračno je snimanje uvelike pomoglo upotpunjavanju slike o stanju na terenu, posebice o mjestima na kojima se nalaze kamene gomile. Snimke upotrebljavane u ovom izvješću snimljene su s visine od 300 m.

Kako bi se izbjegla mogućnost uočavanja arheoloških ostataka na mjestima gdje se nalaze tri kamene gomile (istočna i južna strana parcele), predloženo je da se 5 m od vanjskog ruba gomila ne odvija nikakva aktivnost koja bi ih izravno ugrozila. Gomile se ne nalaze na pozicijama koje bi smetale u budućoj namjeni parcele i ne ugrožavaju buduću gospodarsku djelatnost. Gomile formirane od nakupina kamenja vrlo se lako uočavaju i razlikuju od građevnog otpada.

Gomila 1 nalazi se na sjeveroistočnom dijelu parcele s desne strane lokalnog puta kojim se dolazi na parcelu s ceste Konjevrate – Goriš. Promjer gomile iznosi cca 6 m. Formirana je od kamenja različitih veličina i oblika, a nastala je krčenjem i čišćenjem okolnoga zemljišta kako bi se dobila korisna poljoprivredna površina. Arheološki je potpuno sterilna.

Gomila 2 nalazi se na južnom dijelu parcele. Promjer gomile je cca 8 m i nepravilnog je oblika. Nastala je krčenjem i čišćenjem okolnoga zemljišta kako bi se dobila korisna poljoprivredna površina. Arheološki je sterilna.

Gomila 3 nalazi se na južnom dijelu parcele. Promjer gomile iznosi cca 5 m. Nastala je krčenjem i čišćenjem okolnoga zemljišta kako bi se dobila korisna poljoprivredna površina. Nalazi se s lijeve strane puta koji prolazi česticom. Arheološki je sterilna.

Joško Zaninović

Summary

In 2019, an archaeological survey of the terrain was conducted at the location Erceguše – Gaj (cadastral parcel 4000/12) due to the planned planting of organic almond and fig orchards. In the immediate vicinity of this parcel, at the Mukoše site, there are remains of ancient and late antique architecture. Due to the suspicion that architectural remains or a necropolis could also be on the adjacent land parcel, the contact area between the two parcels was thoroughly surveyed. No archaeological remains were found.

Redni broj: 422
Lokalitet: Grebaštica – crkva sv. Petra
Naselje: Grebaštica
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: Z-5617
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 23. srpnja do 1. kolovoza 2019. zaštitno je arheološki istraživana unutrašnjost crkve sv. Petra u Grebaštici, radi planiranog uređenja. Lokalitet je arheološki istražila tvrtka Kaukal d.o.o. iz Splita, a voditelj arheološkog istraživanja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo. Radove je konzervatorski nadzirao dr. sc. Marko Sinobad, viši stručni savjetnik nadležnog Konzervatorskog odjela u Šibeniku. Naručitelj radova bila je Župa sv. Marije u Grebaštici, a sredstva je osiguralo Ministarstvo kulture.

Grebaštica je naselje smješteno u istoimenom zaljevu, koji se pruža u smjeru istok-zapad, a nalazi se 14 km jugoistočno od Šibenika. Sa sjevera ga zatvara poluotok Vela Oštrica, a s juga kopno i otočić Timara. Kontinuitet naseljenosti na prostoru Grebaštice postoji barem od rimskih vremena, o čemu svjedoče brojni ostaci rimske arhitekture i ostaci rimskog puta nedaleko od župne crkve sv. Marije. Oko crkve sv. Marije pronađeni su brojni grobovi sa stećcima, karakterističnima za kasni srednji vijek. I jugozapadno od crkve nalaze se mnogi srednjovjekovni grobovi, što ide u prilog pretpostavci da se na tome mjestu doista nalazio samostan sv. Lucije, kako je u narodu nazvan taj lokalitet. Također, pretpostavlja se da ruševine jakih zidova sa zapadne strane groblja potječu iz antike.
U pisanim izvorima Grebaštica se prvi put spominje kao *Grebac* 1298. godine, kada je osnovana šibenska biskupija. Župna crkva posvećena sv. Mariji, odnosno Gospinu Uznesenju, sagrađena je u 17. st., na mjestu prijašnje crkve o kojoj ima vrlo malo podataka te koju su najvjerojatnije srušili Osmanlije u vrijeme osvajanja krajem 15. i početkom 16. st. Župna crkva s crkvom sv. Petra čini dvojni sakralni objekt funkcionalno povezan. Obje su crkve građene od kamena te su u tlocrtu jednostavne jednobrodne građevine. Crkvu sv. Petra u današnjem obliku dao je sagraditi jedan od šibenskih plemića, Matej Hvalisavić iz obitelji Čudimirović te njegova žena Svila. Graditelj crkve bio je Mlečanin Antonio Busato, kojemu se pripisuje i izrada kipa patrona crkve koji se nalazi u luneti portala crkve. Taj venecijanski kipar i graditelj iz 15. st. spominje se u Šibeniku, gdje je od 1441. sudjelovao u gradnji šibenske katedrale.
Tijekom arheološkog istraživanja u unutrašnjosti crkve sv. Petra u potpunosti je istraženo pet od ukupno devet uočenih i definiranih grobova. Prilikom početka istraživanja unutar crkve zatečena je devastirana hodna površina u vidu kamenih ploča (SJ 1), koje su činile kasnije popločenje, a ostale su očuvane samo uz sjeverni i istočni rub unutrašnjosti crkve. Radilo se o jednom redu relativno četvrtastih kamenih ploča debljine oko 10-15 cm te različitih duljina i širina. Preostala površina unutrašnjosti bila je nasuta kamenom tucanikom do razine kamenog popločenja. Nakon uklanjanja recentnog nasipa jalovine registriran je sloj sivkastosmeđe, vrlo rahle prahovite gline (SJ 3), unutar koje je pronađena manja količina životinjskih kosti i

Tlocrtni prikaz grobova u 3. fazi (izradio: P. Sapunar)

Grob 1 s jednom od zapuna (foto: T. Jerončić)

ulomak novovjekovne keramičke posude. Nakon uklanjanja spomenutog novovjekovnog sloja nasipa definirani su rubovi zidanih grobnica koje su se protezale ispod čitave površine poda crkve. U sjeveroistočnom dijelu crkve djelomično su vidljivi ostaci starijeg, izvornog poda crkve (SJ 2), koji se sastoji od manjih kamenih ploča debljine do 10 cm, na podlozi od sivkastobijelog vapnenog morta. Otprilike sredinom crkve u smjeru sjever-jug pruža se red kamenja (SJ 17) položenog u razini s djelomično očuvanim mlađim kamenim popločenjem. To četvrtasto kamenje slagano je na deblji sloj recentnog betona te je služilo kao temelj za gradnju pregradnog zida u vrijeme službe prethodnog

župnika te uporabe prostora crkve kao sakristije, odnosno vjeroučionice.
Ukupno je definirano devet zidanih grobnica, međusobno odvojenih tanjim ili debljim zidovima od pravilno klesanih četvrtastih kamenih kvadrova povezanih vapnenim mortom/žbukom. Stijenke grobnica bile su premazane slojem jednake žbuke. Svojim položajem i smjerom pružanja grobnice dijele prostor crkve na tri dijela. U istočnom dijelu nalaze se tri grobnice (grobnice 1, 2 i 3) smjera pružanja istok-zapad. U suprotnom, zapadnom dijelu nalaze se četiri gušće raspoređene grobnice (grobnice 4, 5, 6 i 7), jednakog smjera pružanja. U središnjem se dijelu nalaze dvije grobnice (grobnice 8 i 9) okomite orijentacije, odnosno orijentacije sjever-jug.
Unutar svakog istraženoga groba pronađen je veći broj pokojnika koji su pokapani tijekom duljeg razdoblja. Unutar pet istraženih grobnih cjelina pronađeni su kosturni ostaci najmanje 42 pokojnika, među kojima i jedno dijete. U grobovima 1, 2 i 3 ukopano je po deset pokojnika, u grobu 6 ih je bilo pet, dok je u grobu 8 bilo sedam pokojnika. Pokojnici su uglavnom bili položeni ispruženi na leđa s različitim orijentacijama jer su lubanje bile položene na obje strane grobova. Svi su osteološki ostaci nakon istraživanja pohranjeni u grob 8.
Tijekom istraživanja u novovjekovnom nasipu kojim su zatrpani grobovi pronađena je manja količina pokretnih nalaza. Nalaz ulomka stijenke novovjekovne slikane engobirane keramičke posude datira taj sloj nakon 17. st. Svi su ostali nalazi prikupljeni unutar grobnih cjelina. Većinu metalnih nalaza čine željezni korodirani čavli, okruglog presjeka s okruglom glavicom te dijelovi željeznog lima. Nalazi keramike uglavnom su ulomci grube kuhinjske keramike koja je kronološki neosjetljiva, a pronađeno je i nekoliko ulomaka keramike iz 17. st. Najmanje su zastupljeni nalazi stakla, među kojima se tipološki može odrediti jedna manja zdjelica, okrugla boca i šesterostranična boca. Posebno su izdvojeni nalazi kojima je, zbog njihovih posebnih tipoloških osobitosti, bilo moguće pobliže datirati kontekst unutar kojeg su pronađeni. Tako su najbrojnije cilindrične perlice od staklene paste različitih boja (ukupno 464). Osim toga, pronađene su i okrugle koštane perlice, kao i ulomci drvenih perli povezanih metalnim lančićem te koštani razdjelnik. Svi navedeni nalazi upućuju na ostatke brojanica koje su mogle biti dio krunice. U grobu 6 pokraj ulomka brojanice ili krunice pronađeni su brončani križ i brončana medaljica. Križ je latinski s istaknutom rubnom profilacijom te jednostavnim prikazom raspetog Krista na aversu i s okomitom ušicom. Nazire se lik sveca s okruglim svetokrugom, koji bi mogao biti sv. Benedikt sa svinutim štapom. Medaljica je okruglog oblika s okomitom ušicom, a mogla je biti nošena na lancu ili traci ili pak kao završetak krunice (Azinović Bebek, 2013: 112). Svi navedeni nalazi pripadaju skupini nabožnih predmeta i mogu se datirati u 17. i 18. st. Među nakitnim predmetima pronađeno je 12 primjeraka brončanog prstenja te po jedan primjerak privjeska i naušnice. Kao dijelovi nošnje u većem su broju pronađene brončane kopčice, koje su služile za kopčanje odjeće (70 primjeraka). Takve su kopčice poznate još pod nazivom ažulice, a u uporabi su od ranog srednjeg vijeka do danas. U grobu 6, osim dvaju nalaza ažulica, pronađeni su i ostaci tkanine. Od ulomaka keramičkih posuda izdvojeni su ulomci keramike sgraffito (kasno gravirana engobirana keramika datirana u 17. st.), a databilno je zahvalan i ulomak majolike s dvjema paralelnim linijama u kobaltnoplavoj boji, također iz 17. st. Nalaz lule od crvene gline s tragovima gorenja pripada mediteranskom (istočnom) tipu Chioggia. Početak proizvodnje lula tog tipa datira se u 1655. godinu, a proizvodnja traje sve do 1965. (Gusar 2008: 138). Osim osteoloških ostataka pokojnika iz grobova, pronađeni su ulomci životinjskih kostiju i neobično velika količina puževa školjkaša.
Metalne su nalaze konzervirali djelatnici tvrtke Kvinar d.o.o. iz Podstrane te su zajedno s ostalim nalazima, terenskom dokumentacijom i izvješćem predani u Muzej grada Šibenika.

Literatura

Azinović Bebek 2013 A. Azinović Bebek, O hodočasničkim privjescima s područja Hrvatske, Prilozi IAZ, vol. 30, Zagreb, 2013: 107 – 119.
Gusar 2008 K. Gusar, Arheološki nalazi keramičkih lula za duhan iz zbirke Narodnog muzeja u Zadru, Prilozi IAZ, vol. 25, Zagreb, 2008: 135 – 154.

Vedran Katavić
Tomislav Jerončić

Summary

In July 2019, rescue archaeological excavations were carried out within the Church of St. Peter in Grebaštica as part of the planned interior refurbishment. Considering the research objectives and the limitation of resources, out of a total of nine defined tombs, five were explored, establishing levels at which immovable and movable archaeological finds occur. The discovered finds suggest that continuous burials took place inside the church during the early modern period.

Redni broj: 423
Lokalitet: Grlić – Crnoselci
Naselje: Grlić
Grad/općina: Primošten
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV?
Vrsta radova: rekognosciranje, probno iskopavanje

Od 24. do 30. travnja 2019. trajalo je probno arheološko istraživanje na lokalitetu Grlić – Crnoselci, pokraj zaselka Grlića, s ciljem utvrđivanja karaktera lokaliteta i dokumentiranja vidljivih objekata. Istražene su k.č. 12495/12, 12487/1 i 12487/2, k.o. Primošten. Voditeljica istraživanja bila je Linda Bednjanec, dipl. arheo,. a sudjelovali su Kristina Gwirtzman te član stručne ekipe Katarina Mužar, obje mag. arheo. Lokalitet je istražila udruga Arx Novum, koja je u suradnji s lokalnim stanovništvom prikupila osnovna sredstva za rekognosciranje i manje probno sondiranje, dok je rad članova udruge bio volonterski. Dvojica fizičkih radnika raskrčila su lokalitet.

Snimka lokaliteta s gumnom u sredini, Objektom 1 sjeverno od gumna, suhozidima i terasama zapadno i JZ od gumna te zaraslim zidovima SZ od gumna (foto: K. Gwirtzman)

Područje primoštenskog zaleđa vrlo je slabo istraženo. Tijekom projekta „Revitalizacija primoštenskog zaleđa", godine 2016. otkriveni su dotad nepoznat lokalitet i gumno na položaju Grlić – Crnoselci. Na osnovi površinskih nalaza lokalitet je datiran u rimsko doba, s pretpostavkom da se radi o ostacima (ladanjsko-)gospodarskog imanja, uz mogućnost kontinuiteta od prapovijesti.

Lokalitet se nalazi na brijegu smještenom na granici polja, maslinika i pašnjaka. Kompleks se proteže u dužinu od oko 90 m, polukružno ispod stijene na JZ i južnoj padini brijega, na površini od najmanje 10.000 m^2, uključujući i objekte i terase pod njima. Zapadno od lokaliteta prostire se polje Slinovci, koje se nastavlja na Prhovsko polje. Položaj je osunčan, zaštićen od vjetra, zimi pošteđen mraza (vrlo povoljno za uzgoj maslina) i s dobrim nadzorom prostora. Područje nosi toponimski naziv *Crnoselci/Crnoseja*, no starije naselje na toj lokaciji nije poznato ni ucrtano na dostupnim najstarijim kartama i habsburškim topografskim izmjerama iz 19. st. Također, prema dostupnim povijesnim izvorima te usmenoj predaji, može se pretpostaviti da su svi objekti sigurno stariji od 17. st., do kad seže sjećanje lokalnog stanovništva.

Radovi su započeli uklanjanjem raslinja s gumna te krčenjem puteva kroz zaraslo područje lokaliteta, pri čemu su uočeni ostaci objekata čiji raspored i arhitektura upućuju na mogući glavni objekt stambene(?) namjene i pomoćne gospodarske objekte. Pomoć prilikom određivanja lokacija za krčenje bile su i zračne snimke termalnom kamerom. Na njima su se mogli razabrati pojedini nadzemni zidovi koji, zbog vegetacije, nisu bili vidljivi na klasičnim zračnim snimkama i nisu se mogle uočiti prilikom rekognosciranja.

Svi vidljivi zidovi objekata građeni su u tehnici suhozida, a očuvani su do visine od oko 50 do 100 cm. Među objektima ističe se Objekt 1 u SZ dijelu lokaliteta. Sastojao se od triju prostorija te unutrašnjeg i vanjskog dvorišta. Najveća je pravokutna prostorija (P1), vanjskih dimenzija oko 5x8 m i debljine zidova oko 0,8 m, s podnicom dijelom od kamena živca, a dijelom od kamenih ploča. Kameni prag dijeli prostoriju na dva dijela, a uz JI zid nalazi se kamena klupica. Na P1 se na SI nadovezuje pravokutan prostor (P2), vanjskih dimenzija oko 5x2,7 m, koji s P1 ima zajedničke bočne vanjske zidove. S obzirom na urušene veće količine tankog pločastog kamena, vjerojatno su obje prostorije bile prekrivene krovom od kamenih ploča. SZ od P1 i P2 nalazi se treća prostorija (P3) nepravilnog pravokutnog oblika, a između njih je unutrašnje dvorište. Dvorište sa zapadne i JZ strane zatvara suhozid, očuvan do visine od oko 1,3 m, dok ga na sjeveru zatvara prirodno uzdignuta terasa nadograđena suhozidom. Cijeli kompleks sa SZ, zapadne i JZ strane omeđuje vanjski zid, formirajući vanjsko dvorište. Namjena i točna datacija Objekta 1 za sada se ne mogu točno odrediti, a na osnovi prisutnih antičkih nalaza pretpostavlja se da je bio u upotrebi tijekom rimskog razdoblja. Zapadno i JZ od Objekta 1 nalaze se terase podijeljene širokim kamenim suhozidima, na kojima su uočeni brojni ulomci rimske uporabne keramike i tegula.

Oko 80 m JI od Objekta 1 nalazi se kružni objekt promjera oko 5 m. Sjeverni dio zida očuvan je u visini od oko 0,8 m, dok je južni zid uništen novim makadamskim putem. Na istočnom kraju kompleksa otkrivena je mala pravokutna prostorija, vanjskih dimenzija oko 4x2 m. Na objektima

nisu zapaženi tragovi podnice, urušenja krova ni površinski nalazi.
Prostor između SZ i istočnog dijela kompleksa obrastao je vrlo gustom vegetacijom, no vidljivi su suhozidi koji su niži na zapadnoj strani, dok su na istočnoj visoki i do 2 m, stoga ne treba isključiti mogućnost postojanja drugih urušenih objekata.
Na središnjem je dijelu lokaliteta izvedeno nekoliko probnih štihova, dimenzija 40x40 cm, koji nisu rezultirali nalaskom novih ostataka arhitekture, no prikupljeno je nešto keramičkog materijala. Na odabranim se lokacijama kamen živac i zdravica nalaze na dubini od najviše 15 cm. Suhozidi, pokraj kojih je izvedeno nekoliko probnih štihova, imaju temeljni kamen vidljiv odmah ispod površine zemlje.
Oko 45 m JZ od Objekta 1 nalazi se najvažnije otkriće na lokalitetu – gumno promjera 5 m, građeno na kamenu živcu, koji je djelomično poslužio kao podnica, dok su neravni dijelovi nivelirani ravnim kamenim pločama. Iznad prvotnog popločenja nalazio se sloj manjeg pločastog kamena, koji je mogao biti rezultat naknadnog poravnavanja i popravaka, dok je u pukotinama kamena živca nađeno nekoliko ulomaka antičke keramike. Obod gumna složen

Gumno na kraju istraživanja (foto: K. Gwirtzman)

Tegula s pečatom radionice Pansiana (foto: K. Gwirtzman)

je od obrađenog pravokutnog kamena većih dimenzija, a na pojedinim je dijelovima upotpunjen manjim kamenjem. Obod je s istočne strane dosta oštećen korijenjem stabala koje je mjestimično izmijenilo i nivelaciju podnice. Južno do gumna nalazi se manja kamena gomila neutvrđene datacije.
Gumna se, kao i sva suhozidna arhitektura, datiraju prema kontekstu. Zasad kontekst tog gumna čine velika koncentracija antičke keramike, činjenica da lokacija nije bila naseljena od prestanka turske opasnosti te da u narodu ne postoji spoznaja o njegovu postojanju. Sve navedeno upućuje na mogućnost da je ono starije od 15./16. st., a ne treba odbaciti ni hipotezu da se radi o gumnu koje je pripadalo rimskom imanju. No, neovisno o užoj dataciji, istraženo gumno zasigurno je najstarije zabilježeno na širem području.
Rekognosciranjem su utvrđene granice rasprostiranja površinskih nalaza: na sjeveru do ruba stijena, na SZ, zapadu i jugu do poljskog puta, a na JZ do nasada smilja, na čijim su rubovima uočeni ulomci keramike i obrađeno kamenje pa je možda dio lokaliteta uništen obradom. Analizom keramičkih nalaza utvrđena je apsolutna dominacija onih iz antike, dok su sporadični ulomci prapovijesne, srednjovjekovne i novovjekovne keramike. Prevladavaju ulomci tegula, imbreksa, amfora te uporabne keramike. S obzirom na priličnu fragmentiranost ulomaka, teško je sa sigurnošću odrediti točan tip amfora, no analizom ručki i rubova te narebrenosti pojedinih fragmenata trbuha, vrlo se vjerojatno mogu svrstati unutar LR (Late Roman) klasifikacije, vjerojatno LR 2 tip (4. – 7. st., iako se izvorni oblici javljaju i u 1. i 2. st.). Jedini je poseban nalaz tegula (PN 001), nađena na suhozidu mogućeg objekta u SI dijelu kompleksa. Na teguli je sačuvan skoro potpun pečat carske radionice Pansiana „CAESAR PANSI", s ligaturama slova AE u riječi Caesar i AN u riječi Pansi(ana). Natpis pripada tipu V, podtipu 2 i datira se u doba cara Kaligule, koji je vladao od 37. do 41. g.
Lokalitet je danas izravno ugrožen otkupom i okrupnjavanjem zemljišta te njegovom strojnom obradom za buduće poljoprivredne i moguće građevinske potrebe. Udruga Arx Novum planira nastaviti istraživanja lokaliteta te, uz potporu lokalne zajednice, radi na prikupljanju potrebnih financijskih sredstava.

Literatura

Burić 2009 T. Burić, Srednjovjekovna Bosiljina (topografsko – arheološka skica), SHP, III, 36, Split, 36, Split, 2009: 283 – 291.
Kale, Krnčević 1993 J. Kale, Ž. Krnčević, Iz kulturnog nasljeđa primoštensko-rogozničkog kraja, Prhovo, 1993.
Krnčević 1998 Ž. Krnčević, Srednjovjekovna arheološka topografija na području županije Šibenske, magistarski rad, Šibenik, 1998.
Pieri 2005 D. Pieri, Le commerce du vin oriental à l'époque byzantine (IVe-VII s. ap. J.-C.), Le témoignage des amphores en Gaule, Institut Français d'Archéologie du Proche-Orient, Beyrouth, 2005: 329.

Linda Bednjanec
Kristina Gwirtzman

Summary

The Grlić – Crnoselci site, previously unknown in archaeological literature, was first documented in 2016. A surface survey performed in 2019 confirmed the presence of fragments of ancient utilitarian ceramics, amphorae, tegulas, and imbrexes, while fragments of prehistoric, medieval, and early modern ceramics were only sporadically present. The most significant find is a tegula with the stamp of the imperial workshop Pansiana 'CAESAR PANSI,' dated to the time of Emperor Caligula, i.e., the first half of the 1st century. The layout and architecture of the structures suggest a possible main residential building, likely with a roof made of stone slabs and auxiliary agricultural buildings. All architectural elements were constructed using the dry stone wall technique. Within the complex, a smaller threshing floor was investigated, the oldest documented threshing floor not only in the Primošten area but also in the wider region. The context in which it is located opens up the possibility of dating it to the Roman period. Based on ceramic finds and architectural remains, it can be assumed that it is a Roman residential and agricultural estate.

Redni broj: 424
Lokalitet: Kistanje – Manastir Krka
Naselje: Kistanje
Grad/općina: Kistanje
Pravni status: Z-7686
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

U kolovozu i rujnu 2019., tijekom šest dana sondažno je istraženo područje uz SZ zid Manastira Krka. Voditelj istraživanja bio je Tomislav Zojčeski, dipl. arheo., iz Šibenika.

Ovogodišnji radovi nastavak su istraživanja uz SZ zid današnje manastirske zgrade iz 2018., kada zbog nalaza veće količine grobnih cjelina u Sektoru 1 te iznimno velike dubine slojeva u Sektoru 4 ona nisu mogla biti završena.
Ove su godine dovršena istraživanja grobova, čime je dovršen iskop arheoloških ostataka u Sektoru 1. S druge strane, iskop u Sektoru 4 nije dovršen, unatoč smanjenoj površini istraživanja na pola, jer se dubina iskopa pokazala iznimno velikom te su nakon 2 m, koliko je ove godine istraženo u tom sektoru, tek uočeni ostaci koji se mogu interpretirati kao slojevi i strukture arheološkog karaktera, no zbog manjka financija istraživanja su morala završiti.
Arheološka istraživanja na prostoru Manastira Krka pokazala su bogate ostatke, posebice u Sektoru 1. Ondje je ukupno istraženo 12 grobova ili grobnica, od kojih su dva groba sadržavala dodatne katove kosturnica. Među istraženim grobovima za sada se mogu izdvojiti najmanje dvije faze ukopavanja tijekom duljeg perioda. To se da naslutiti prema kosturnim ostacima u kosturnicama 8 i 14 te kosturnici 9, gdje je pronađen veći broj pokojnika, koji su ukopavani u grobnice tijekom više generacija za vrijeme funkcioniranja groblja. Posebice se na primjeru groba 7 te kosturnica 8 i 14, koje se nalaze ispod njega, može primijetiti produbljivanje grobnice za ekshumaciju i pohranjivanje starijih pokojnika u dvama navratima. Znakovita je i pojava zadržavanja nakita kod pokojnika, čak i nakon ekshumacije te prebacivanja kostiju kosturnice, gdje se vodilo računa o kostima starijih pokojnika, kada su slagane u skupine, ali također i zadržavanje nakita tih pokojnika koji se nije dirao, čak i u slučajevima kada je bio bogatiji (kosturnice 8, 14 i 9). Pojava sekundarno upotrijebljenih stećaka u temeljima manastirske zgrade i unutar strukture skrivnice vjerojatno označava njihovu upotrebu na groblju, iako nije sigurno s kojim ga tipom grobova treba povezati jer još nisu nađeni u svojem originalnom položaju, ali je jasno da je to djelomično istraženo groblje također moralo sadržavati i pokope pod stećcima.

Površina istraživanja uz SZ zid Manastira Krka 2019. g. (izradio: T. Zojčeski)

Ostaci više pokojnika u donjoj kosturnici 14 (foto: E. Buća)

Iako istraživanja na području Sektora 4 još nisu dovršena, a otkrivena je razina s ostacima uništene strukture koja se može okarakterizirati kao arheološka, tek će daljnja istraživanja pružiti bolji uvid u situaciju na tom dijelu istražne sonde. Taj je sektor posebno bitan, jer je Sektor 4 zapravo ostao potpuno nepoznat u arheološkom smislu jer jedino ondje nisu pronađeni ostaci koji bi pružili uvid u starost i karakter nalaza na tome mjestu. Naime, sve do sada ondje pronađeni ostaci mogli su se datirati u moderno, tj. recentno doba. Zbog svoje velike dubine, jasno je da ovdje prirodan teren naglo pada, no sudeći prema nalazima, također je očito i da je cijeli taj prostor umjetno nasut u moderno vrijeme, možda zbog narušene statike zida, koji je trbušasto izbočen iz originalne linije zida. Također, na kraju treba ponovno naglasiti da se u Sektoru 4 vjerojatno može zabilježiti najstarija faza manastirske zgrade.

Literatura

Forenbaher, Kaiser 2006 S. Forenbaher, T. Kaiser, Lončarija Pupićine Peći, Pretpovijesni stočari sjeverne Istre, Arheologija Pupićine Peći, 1. svezak, Monografije i Katalozi, 14, Pula, 2006.
Gusar 2010 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, Doktorski rad, Zadar, 2010.

Tomislav Zojčeski

Summary

In August and September 2019, research continued along the northwest wall of the Krka Monastery. This research was a continuation of the work conducted in 2018 and included completing the investigation of graves in the western (Sector 1) and the easternmost part (Sector 4). In Sector 1, a total of 12 graves or tomb structures were explored, two of which contained additional levels of ossuaries. Among the investigated graves, at least two burial phases have been identified, spanning a period from the 14th to the 17th century. The discovery of secondary reused *stećak* tombstones in the foundations of the monastery building and within the structure of a crypt indicates their use in the cemetery, although it is not yet clear to which type of graves and horizon they should be linked. Research in Sector 4 has not been completed, so further investigations will provide a better understanding of the situation in that part of the excavation trench.

Redni broj: 425
Lokalitet: Knin – Kapitul
Naselje: Knin
Grad/općina: Knin
Pravni status: Z-4372
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

U srpnju 2019. nastavljeno je revizijsko arheološko istraživanje lokaliteta Kapitul kod Knina. Istraživanja se odvijaju u organizaciji Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Ante Jurčević. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.
Izvještaj o rezultatima istraživanja nije dostavljen.

Uredništvo HAG-a

Summary

In July 2019, revision archaeological excavations were continued at the Kapitul site near Knin. The excavations were organized by the Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split. The report on the research results has not been submitted.

Redni broj: 426
Lokalitet: Knin – Podgrađe (mletačka vojarna konjice)
Naselje: Knin
Grad/općina: Knin
Pravni status: Z-4590
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: konzervacija

U listopadu 2019. nastavljena je konzervacija te građevinska i konstruktivna sanacija na mletačkoj vojarni u podgrađu Kninske tvrđave (k.č. 5807, zku. 11, k.o. Knin). Stručna voditeljica istraživanja bila je Katarina Gugo iz Knina. Voditelj projekta bio je Kninski muzej, a radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Mletačka vojarna konjice istraživana je od 2001. do 2006., a nalazi se u podgrađu Kninske tvrđave. Rezultati istraživanja pokazali su da je postojao kontinuitet života i prije nego što je sagrađena mletačka vojarna. Objekt je prema nalazima datiran već od kraja 13. ili poč. 14. st. pa sve do 18. st. Brojni su kartografski izvori gdje se spominje uži toponim podgrađa Kninske tvrđave, i to s dva termina *Borgo de Tina* i *Borgođe*, a posebno su važna dva kartografska izvora na kojima se nalazi označena i mletačka vojarna konjice. Prvi se odnosi na prikaz Giovannia Battista Camozzina, a drugi je prikaz Saveria Avesana iz 1700. – 1799.

Zid oznake SJ 6 poslije konzervacije, pogled s istoka (foto: K. Gugo)

Zidovi oznaka SJ 7 i SJ 8 poslije konzervacije, pogled s juga (foto: K. Gugo)

U razdoblju od 2015. do 2019. konzervirani su istraženi zidovi objekta. Tako su 2019. konzervirana tri preostala zida objekta. Prvi (oznake SJ 6) u dužini od 6,57 m, drugi (oznake SJ 7) u dužini od 6,12 m i treći (oznake SJ 8) u dužini od 1,73 m, kao i popločenje u Prostoriji 2, u dužini od 0,80 m. Za radove vraćanja kamena na zid upotrebljavan je mort u omjeru 1 : 1 : 3 pržine, cementa i vapna, dok se za postupak fugiranja i stavljanja završnog sloja upotrebljavao mort omjera 1 : 2 pržine i hidrauličnog vapna *Calx Romana*.

Literatura

Avesani S. Avesani, Knin (Dalmazia), 1700-1799. (preuzeto sa: www.archiviodellacomunicazione.it)
Camozzin G. B. Camozzin, Pianta della Fortezza di Knin, Knin (Dalmazia), 1700-1799, (preuzeto s: www.archiviodellacomunicazione.it)
Gugo 2016 K. Gugo, Knin – Podgrađe (vojni stambeni objekt), HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 613, 614.
Gugo 2017 K. Gugo, Knin – Podgrađe (vojarna konjice), HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 685.
Gugo 2018 K. Gugo, Knin – Podgrađe (mletačka vojarna), HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 680, 681.
Gugo 2019 K. Gugo, Knin – Podgrađe (mletačka vojarna), HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

mr. sc. Katarina Gugo

Summary

In October 2019, conservation, construction and structural repair work continued at the Venetian barracks in the suburb of the Fortress of Knin. Based on the finds, the structure dates back to the late 13th or early 14th century, with its use extending through the 18th century. Numerous cartographic sources mention the narrower toponym of the suburb of the Fortress of Knin using two terms: *Borgo de Tina* and *Borgođe*. Two particularly significant cartographic sources depict a marked Venetian cavalry barracks. The first is associated with the representation by Giovanni Battista Camozzina, and the second with the depiction by Saverio Avesano from 1700–1799.

Redni broj: 427
Lokalitet: Knin – Stara tržnica u Kninu (Trg Matije Gupca)
Naselje: Knin
Grad/općina: Knin
Pravni status: Z-4590
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

Dana 5. i 6. prosinca 2019. geofizički je istražen prostor stare kninske tržnice na Trgu Matije Gupca (k.č. 5978, k.o. Knin) u kninskom Predgrađu u Kninu. U terenskoj ekipi za geofizička istraživanja, koju je vodio doc. dr. Branko Mušič, dipl. inž. geol., direktor Gearh d.o.o., bile su stručne suradnice Eline Nas, mag. arheo. i Breda Zorec, univ. dipl. arheo.

Osnovni cilj geofizičkih istraživanja primjenom georadara na području stare kninske tržnice bio je utvrditi arheološki potencijal tog područja u fazi pripreme projektne dokumentacije za građevinske zahvate za preuređenja tržnice.

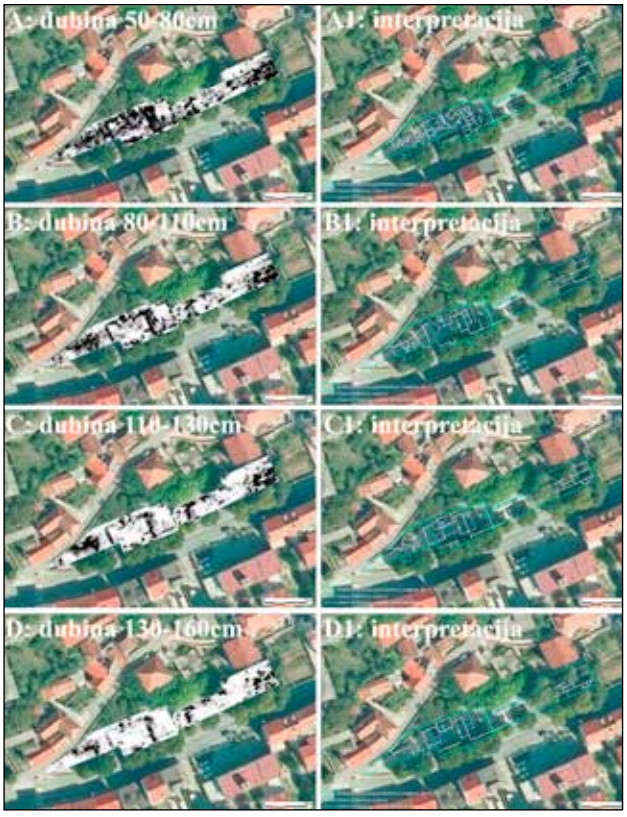

Georadarski signali na intervalima dubine 0,5 – 0,8 m (A), 0,8 – 1,1 m (B), 1,1 – 1,3 m (C) i 1,3 – 1,6 m (D) na aerofotografiji DGU RH; na interpretacijama za svaki interval dubine (A1, B1, C1 i D1) bijele linije označavaju jake, usmjerene georadarske anomalije koje predstavljaju odaziv ostataka arhitekture ispod današnje površine; najzahtjevniji uvjeti za georadarsko istraživanje bili su na području Kv 1; tome je nešto pridonijela ploča od armiranog betona, koja prouzrokuje deformaciju georadarskih signala, a nepovoljna je okolnost i povišena vlažnost na dubini ispod 0,5 m; na tom području nije bilo moguće sasvim jasno prepoznati sve ostatke arhitekture, pa ih može biti više od naznačenih na interpretaciji rezultata georadarskih istraživanja

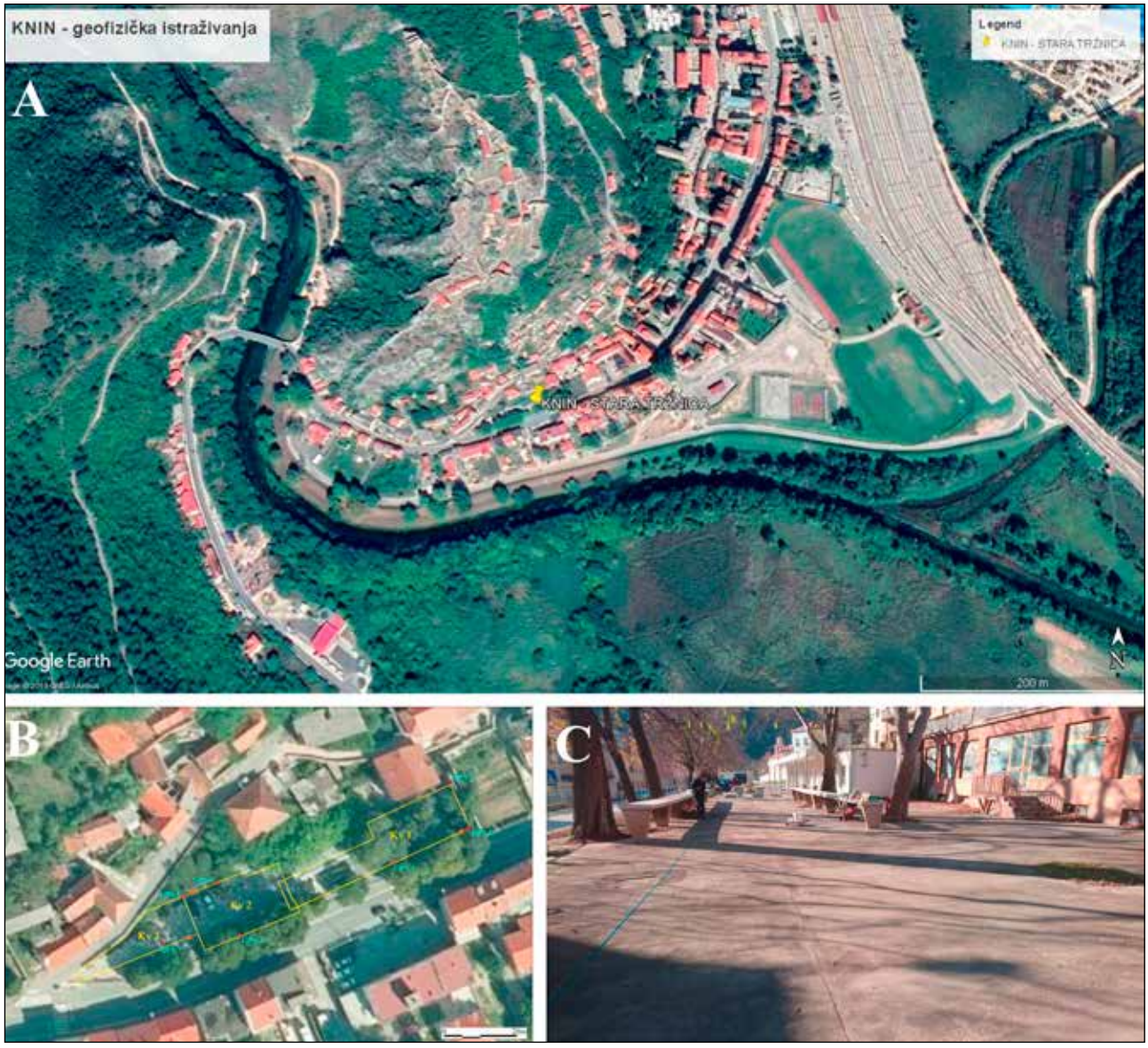

Položaj Stare tržnice u Kninu na Google Earth snimci (A), površina istražena georadarskom metodom veličine 1.250 m2 (B: Kv_1, Kv_2 i Kv_3) i pogled na istraženu površinu s istočne strane (Kv_1) na aerofotografiji DGU RH, gdje su u podlozi ploče od armiranog betona; iz nekog je razloga na tom dijelu istražene površine na dubini ispod 0,5 m jako povišen udio vode u tlu

Geofizičkim istraživanjima s primjenom georadarske metode (GSSI SIR3000, 400 MHz antena) obuhvaćena je površina od 1.250 m^2. Vremenski su uvjeti bili optimalni za georadarska istraživanja pa povišena vlažnost gornjeg sloja tla uglavnom nije štetno utjecala na rezultate georadarskih istraživanja. S obzirom na ciljeve, mjerenja su se odvijala u gustoj mreži, s udaljenošću između paralelnih profila 0,5 m te očitavanjem povratnih signala u razmaku od 5 cm.

Georadarskom su se metodom željeli dobiti tlocrtni prikazi ostataka arhitekture nekadašnjih objekata na tom prostoru, do dubine od cca 2 m ispod današnje površine. Radi se o tipičnoj urbanoj sredini, u kojoj se mogu očekivati brojne građevinske faze, sa slojevima urušavanja i izravnavanjima terena za nove gradnje. Zbog stanja današnje površine, uvjeti za georadarska istraživanja bili su dosta nepovoljni. Fizičke prepreke, poput betonskih stolova, drveća i prometa u mirovanju, na nekim su mjestima onemogućavali georadarska mjerenja, ali se na osnovi dobivenih rezultata može zaključiti da to nije bitno utjecalo na rezultate istraživanja.

Na temelju povijesnih činjenica, moglo se zaključiti da se radi o kompleksnoj urbanoj građi od uglavnom čvrstih materijala (opeka i kamen). To su po pravilu najpovoljniji materijali za detekciju georadarom. Na zahtjevne uvjete georadarskih istraživanja, prije svega u fazi obrade rezultata, uz fizičke prepreke na današnjoj površini utjecali su i neki drugi čimbenici. Nepovoljne su bile okolnosti samo na većem dijelu područja Kv 1, gdje se u podlozi nalaze ploče od armiranog betona. Željezna mreža u betonu, naime, bitno utječe na „sipanje" georadarskih signala. Uz tu nepovoljnu okolnost, zamijećena su i područja iznimno

visoke vlažnosti (glavnom na području Kv 1), koja utječu na znatno smanjenje amplituda georadarskih signala s dubinom, pa su povratni signali puno slabiji i na nekim mjestima ne omogućavaju jasno prepoznavanje arheološki relevantnih signala. Na većem dijelu istražene površine uvjeti za georadarska istraživanja ipak su bili optimalni pa su rezultati georadarske metode po pitanju procjene arheološkog potencijala sasvim pouzdani.
Za arheološki najrelevantnije intervale dubine odabrani su sljedeći rasponi dubina: 20 – 50 cm, 50 – 80 cm, 80 – 110 cm, 110 – 130 cm i 130 – 160 cm. Ispod te dubine povratni valovi georadarskih signala preslabi su za pouzdanu interpretaciju. Uzrok za to najvjerojatnije je visoka vlažnost zbog podzemnih voda. Štetno djelovanje podzemnih voda bilo je najizražajnije na području Kv 1, dok na područjima Kv 2 i Kv 3 to nije bilo primijećeno.
Rezultati georadarskih istraživanja pokazuju veliku raznolikost u ampitudama, dubinama i tlocrtnim oblicima izmjerenih georadarskih signala. Tamnije linije i površine prikazuju relativno jače signale čvrstih struktura, kao što su npr. ostaci arhitekture i slojevi urušavanja (na ilustraciji: A, B, C i D). Interpretacija georadarskih signala na odabranim intervalima dubine naznačena je na istoj ilustraciji (A1, B1, C1 i D1). Najzahtjevniji uvjeti za georadarsko istraživanje bili su na području Kv 1. Tome je nešto pridonijela ploča iz armiranog betona, koja prouzrokuje distorziju georadarskih signala i time nejasne forme reflektiranih georadarskih valova. Na područjima Kv 2 i Kv 3 uvjeti za georadarska snimanja bili su optimalni pa se rezultati mogu smatrati jako pouzdanima do dubine od 2 m. Na svim prikazima interpretacije georadarskih istraživanja bijele linije naznačavaju jake, usmjerene linearne georadarske anomalije, koje prikazuju odaziv ostataka arhitekture ispod današnje površine (na ilustraciji: A1, B1, C1 i D1).

Branko Mušič

Summary

In December 2019, geophysical investigations were conducted in the area of the old market on Matija Gubec Square (cadastral parcel 5978) in the suburb of Knin. The main goal of the geophysical research in the area of the old Knin market was to determine the archaeological potential of the site for the purpose of drawing up the design documentation for the redesign of the market. The geophysical research covered an area of 1,250 m^2.
The ground-penetrating radar (GPR) method aimed to obtain planar representations of the remains of the architecture of former structures on the site up to a depth of approximately 2 m below the current surface. The area is a typical urban environment where various construction phases with layers of collapse and levelling of the terrain for new buildings could be expected. The results of the GPR research show a great diversity in amplitudes, depths, and planar shapes of the measured GPR signals. Darker lines and surfaces represent relatively stronger signals from solid structures, such as architectural remains and collapse layers (illustrated as A, B, C, and D). The interpretation of GPR signals at selected depth intervals is indicated in the same illustration (A1, B1, C1, and D1).
The most challenging conditions for GPR research were in the area Quadrant 1, partly due to a reinforced concrete slab causing distortion of GPR signals and unclear forms of reflected GPR waves. In the areas of Quadrant 2 and Quadrant 3, conditions for GPR surveys were optimal, and the results can be considered highly reliable up to a depth of 2 m. On all interpretation illustrations, white lines indicate strong, directional linear GPR anomalies representing the response of architectural remains below the current surface (illustrated as A1, B1, C1, and D1).

Redni broj: 428
Lokalitet: Knin – Tvrđava
Naselje: Knin
Grad/općina: Knin
Pravni status: Z-4590
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 3. lipnja do 15. srpnja 2019. trajalo je sondažno arheološko istraživanje na lokalitetu Tvrđava u Kninu. Izvođači istraživanja diplomirani su arheolozi iz Zadruge ARHEO KO-OP (voditelj istraživanja bio je Vedran Koprivnjak, a zamjenica voditelja Martina Miletić). Na lokalitetu je u istraživanju sudjelovalo i sedam fizičkih radnika s područja grada Knina. Radove je konzervatorski nadzirao dr. sc. Marko Sinobad iz Konzervatorskog odjela u Šibeniku. Investitor radova bio je Grad Knin, potpomognut sredstvima EU fondova u okviru projekta KK.08.2.1.03.0028 „Priprema projektne dokumentacije za razvojni prioritet Razvoj turističke ponude grada Knina", sufinanciranog sredstvima Europskih strukturnih i investicijskih fondova, Operativni program Konkurentnost i kohezija.

Riječ je o prostoru kninske tvrđave, fortifikacijskoga kompleksa na vrhu strme litice iznad samoga grada. S obzirom na to da je cilj projekta razvoj turističke ponude, u sklopu čega su potrebni zaštitni i restauracijski zahvati na određenim dijelovima utvrde, prije planiranja građevinskih i restauracijskih radova potrebna su sondažna arheološka istraživanja. Sukladno nalogu Konzervatorskog odjela u Šibeniku, određeno je pet probnih sondi, ukupne površine 744,64 m^2.

Sonda 1 nakon istraživanja

Metodologija istraživanja uključivala je strojni iskop humusnih i nasipnih slojeva te ručni iskop arheoloških zemljanih slojeva, čišćenje arheoloških struktura te njihovo dokumentiranje na lokalitetu. Dokumentiranje je obavljeno fotografski, a evidentirani su slojevi i strukture geodetski snimljeni totalnom stanicom marke HI-Target. Uočeni arheološki nalazi sakupljeni su u skladu s pravilima struke, a tijekom istraživanja vode se popisi stratigrafskih jedinica te nalaza, uzoraka i posebnih nalaza, kao i terenski dnevnik.

Za predmetno je istraživanje određeno ukupno pet probnih sondi, smještenih na trima dijelovima tvrđave: donji grad (sonde 1 i 2), srednji grad (sonda 3) i gornji grad (sonde 4 i 5). S obzirom na različite planove s područjima istraživanja, dubina iskopa na pojedinim sondama varira, odnosno količina iskopanog materijala ovisi o spomenutim planovima, kao i evidentiranom stanju tijekom istraživanja. S obzirom na činjenicu da je na područjima sondi 4 i 5 na sjevernom dijelu utvrde planirana sanacija platoa dvaju bastiona unutar kojih su smještene sonde, dubina iskopa ovisila je o uklanjanju humusnog i dijela nasipnog sloja ispod humusa do dubine na kojoj će se uslijediti nasipavanje za drenažu. Na sondama 1 – 3 planirana je gradnja ili konzervatorsko-restauratorski radovi pa su ta mjesta istražena do razine geološke podloge ili dna postojećih struktura.

Sonda 1 smještena je na južnom rubu ulaznog platoa na tvrđavi, ispred zgrade u kojoj se u vrijeme istraživanja nalaze prostorije kninskog muzeja. U sondi su otkriveni ostaci zgrada iz vremena austrijske uprave nad gradom, pravilnog četvrtastog tlocrta, koji se pružaju dalje prema zapadu, izvan gabarita sonde. Prema tlocrtu iz 1815., na tom je mjestu označena zgrada skladišta za brašno pa se prije dodatne analize zasad može poistovjetiti s pronađenim strukturama. Evidentno je riječ o pronađenom podrumu zgrade, ukopanom oko 2 m ispod vrha pronađenih zidova. Vrh struktura nalazi se na dubini od oko 0,45 m ispod površine. U ostatku sonde nisu pronađene dodatne strukture, a pronađene su strukture nakon dokumentiranja zaštićene pokrivanjem geotekstilom, nakon čega će se područje zatrpati otkopanom zemljom.

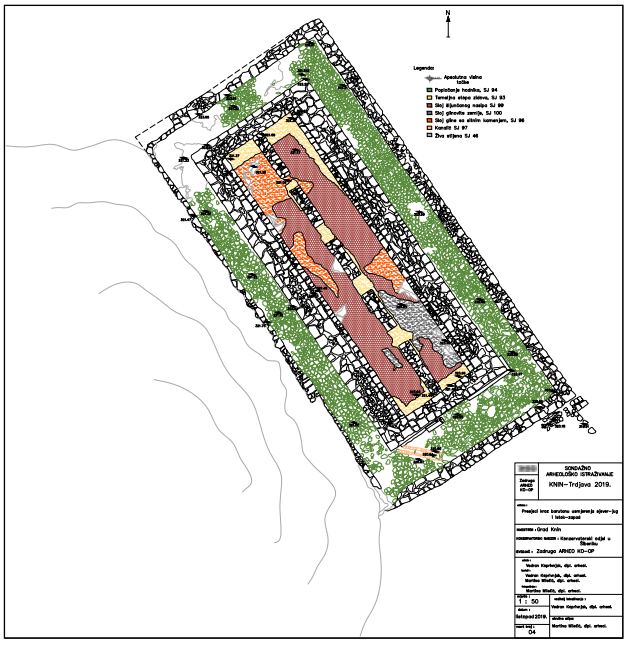

Tlocrt barutane na Srednjem gradu

Sonda 2 nalazi se na povišenom platou zapadno od crkve sv. Barbare i jugozapadno od upravne zgrade muzeja, nekadašnje Vijećnice. Na području sonde 2 evidentirani su brojni nasipni slojevi, od kojih se oni u gornjoj polovici vertikalne stratigrafije sastoje od građevnog materijala, a oni u donjoj od lomljenoga kamena različitih veličina. Nalazi na vrhu pripadaju uglavnom vremenu Drugog svjetskog rata, dok oni na donjem (istočnom) platou potječu iz druge polovice 19. st. U slojevima donjeg dijela stratigrafije nalazi upućuju na datacijski raspon od 16. do 19. st. Na dnu je živa stijena na kojoj se vide tragovi odvajanja kamenih blokova barutom, a oni su primijećeni i na rijetkim komadima kamena ugrađenog u suhozide u istoj sondi i zidove u sondi 3. S obzirom na takvu situaciju, kao i na činjenicu da uočeni pokretni nalazi ne odgovaraju čvrstim strukturama kojih i nema u sondi, na području sonde 2 vjerojatno se nalazi kamenolom iz kojeg je vađen materijal za gradnju na samoj tvrđavi.

Sonda 3 u potpunosti obuhvaća strukture urušene zgrade nekadašnje Barutane na dijelu tvrđave Srednji grad, sjeverno od zgrade nekadašnjih skladišta kruha, u kojima se u vrijeme istraživanja nalazi Muzej Oluje ‘95. Ruševina zgrade na početku istraživanja bila je pokrivena debelim slojem površinskog humusa, s brojnim raslinjem i manjim drvećem. Tek se nakon krčenja moglo pristupiti sondi i započeti uklanjanje površinskog materijala. Zgrada barutane daje uvid u osnovnu stratigrafiju koja se sastoji od svega dvaju slojeva debljine do 2,1 m. Sama je zgrada barutane u dosta lošem stanju, bez obzira na 4,5 m visoke očuvane zidove. Nedostaje dosta kamena u konstrukciji, a među preostalo kamenje uvuklo se korijenje pa čitava zgrada nije sasvim stabilna. Prema nacrtu druge barutane na tvrđavi, daju se povući neke analogije. To se posebice odnosi na podnicu koja je u nacrtima prikazana da stoji na istacima bočnih zidova te se sastoji od drvenih dasaka i greda. Izgled ostatka zidova, a osobito krovišta, zasad se ne može direktno povezati s drugom barutanom. Jasno je da su temelji zgrade barutane položeni na živu stijenu koja je nivelirana s prirodnim glinovitim zemljanim slojem. Uz samo je dno temelja sa sjeverne i južne strane ojačana slojem kompaktne žbuke pa nasuta sitnim šljunkom koji je pokrivao unutrašnjost barutane do razine podnice. Pretpostavlja se da je podnica bila drvena, a prozračnost i suhoću održavali su prozori i odušci u razini podnice. Prema otisku u sjevernom i južnom zidu barutane, moguće je pretpostaviti da je imala bačvast svod, a prema pokretnim nalazima vidljivo je da su prozori bili obrubljeni ukrasnim pješčenjakom te da su bili drveni. Ulazna vrata u samu zgradu bila su postavljena na šarke koje su počivale na masivnim kamenim blokovima, a možda je postojala i željezna rešetka. Oko zgrade neprekinuto je tekao popločan hodnik, koji je izvana dodatno ograđen visokim zidovima. Na jugozapadnom je dijelu pronađen kanalić bez prepoznate ili vidljive funkcije. U prostor barutane ulazilo se s ulice, koja teče istočno od područja blagom kosinom, a ulaz u ogradu bio je vjerojatno na samom jugoistočnom kutu.

Sonda 4 nalazi se na najvišem platou krajnjeg sjevernog dijela tvrđave u Gornjem gradu, na mjestu gdje zidovi bedema završavaju trapezoidnim bastionom nastalim u

Sonde 4 i 5 nakon istraživanja

doba venecijanske, a obnovljenim u doba austrijske uprave nad gradom. Kompaktno kameno popločanje čini glavninu nalaza u sondi. Popločanje je bilo vidljivo još na površini, a tijekom istraživanja otkriveni su njegovi gabariti koji se pružaju južnom polovicom sonde. Osim popločanja u sondi 4, pronađeni su ostaci masivnog zida koji se pruža paralelno s bedemom utvrde i pripada ostacima prijašnjeg bedema s kulom. Ovo je važan nalaz zbog determiniranja izgleda tog dijela tvrđave u razdobljima koja prethode današnjem izgledu, a koji je nastao u 18. st. Prema kartografskim i umjetničkim prikazima, vidljivo je da je prije barokne obnove postojala kula velikih dimenzija, koja je mogla zauzimati i površinu gotovo čitava platoa. Materijalni ostaci pronađeni u slojevima oko kule svakako govore o njezinu rušenju u 16. i 17. st. Ostali slojevi u sondi nasipni su i materijal u njima datira se od 17. do 20. st.
Sonda 5 najmanje je površine, od svega 33,82 m^2, a nalazi se na polovici platoa srednjega od triju sjevernih bastiona tvrđave. Na području sonde 5 jedino nisu pronađeni ostaci struktura ili intaktnih arheoloških slojeva jer je bastion u potpunosti zatrpan zemljom i građevnim materijalom. Malobrojni nalazi upućuju na mogućnost datiranja u 19. i 20. st.

Literatura

Koprivnjak V. Koprivnjak, Stručni izvještaj sa sondažnog arheološkog istraživanja na lokalitetu Tvrđava u Kninu, Zagreb, 2019: 42 (neobjavljeno)
Škarpa Dubreta et al. D. Škarpa Dubreta, D. Čikara, A. Ćurić, H. Kekez, Kninska tvrđava – konzervatorski elaborat, Zagreb, 2018: 379.

Vedran Koprivnjak

Summary

In June and July 2019, a systematic excavation was conducted at the site of the Fortress in the city of Knin. The research covered five archaeological trenches of various sizes placed in almost all positions on the Fortress of Knin: in the Upper Town (Trenches 4 and 5), Middle Town (Trench 3), and Lower Town (Trenches 1 and 2).

In Trench 1, underground remains (cellar) of a building dating back to the 19th century were discovered, with paving, identified on historical maps as a flour storage. In Trench 2, numerous movable finds were recorded, spanning from the 15th to the 19th century, filling the space along the steep cliff. Beneath these fill layers, layers with semi-processed stone waste and wood chips were observed, while the bottom indicates that this area served as a quarry, active at the earliest in the 17th and at the latest in the 19th century. Trench 3 marks the location of the old gunpowder magazine in the Middle Town, probably the last building constructed on the fortress in the second half of the 19th century. The building has walls preserved in some places up to a height of 4.5 m, and has a raised floor level compared to the foundation embankment, as well as vents on all walls for unobstructed air circulation to maintain the gunpowder dry. In the area of Trench 4, the only architectural remains of the medieval Fortress of Knin were found, consisting of a large square tower levelled by the Ottomans in the 16th century to install a platform for cannons. Later, the Venetian authorities fully incorporated it into the newly built Kalunerica Bastion. The stone pavement of the bastion is preserved in the trench. Trench 5 was placed at the northernmost part of the fortress and is the only one that does not contain architectural remains or archaeological cultural layers.

Redni broj: 429
Lokalitet: Kornat – uvala Tarac – crkva sv. Marije (Gospe od Pohođenja, Gospe od Tarca ili Gospe od Petrovčića)
Naselje: Vrulje (otok Kornat)
Grad/općina: Murter – Kornati
Pravni status: Z-2546
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 18. lipnja do 5. srpnja 2019. nastavljeno je istraživanje ostataka ranokršćanskog sakralnog kompleksa na prostoru crkve sv. Marije (Gospe od Pohođenja, Gospe od Tarca ili Gospe od Petrovčića), u uvali Tarac na otoku Kornatu. Istraživanje je provedeno u organizaciji Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru i Župe sv. Mihovila u Murteru, a uz financijsku podršku Nacionalnog parka Kornati.

Prije svega, s nalazišta je uklonjen geotekstil kojim su bile prekrivene grobnice otkrivene tijekom proteklih godina. Ovogodišnji radovi usmjereni su na područje sonde A unutar zone 2, tj. na čitavo područje sjeverozapadno od zida S2.SJ5a.2015. Ciljevi istraživačke kampanje bili su proširiti i istražiti kvadrat dimenzija 2x2 m u sjeverozapadnom dijelu zone 2 te istražiti grobnice 2.2017/grob 51 i 3.2017/grob 52.
U proširenju sonde u smjeru sjeverozapada otkrivena je još jedna grobnica, označena kao grobnica 4.2019/grob 54. Ona je, kao i grobnice 1.2017 i 3.2017, izrađena od lomljenog kamena povezanog žbukom te pokrivena ravnim poklopnicama. Duljina joj iznosi 2,08 m, širina 1,17 m, a puna joj je visina za sada nepoznata. Tijekom istraživanja

Pogled na polje Tarac i crkvu sv. Marije u vrijeme održavanja svetkovine Gospe od Tarca (foto: E. Šilić)

Stratigrafske jedinice u sjeverozapadnom profilu proširenja zone 2 (foto: K. Batur)

Pogled na grobnicu 2.2017/grob 51 nakon uklanjanja istočne strane grobne arhitekture (foto: K. Batur)

Situacija u grobnici 2.2017/grob 51 nakon uklanjanja tegula (kosti pokojnika u izrazito su lošem stanju (foto: K. Batur)

u sjevernom je profilu uočen suhozid obilježen oznakom S2.SJ.04.2019. U stratigrafskoj jedinici S2.SJ.05.2019 koja se proteže ispod njega nalaze se artefakti koji jasno upućuju na to da sloj iznad grobova pripada rimskom razdoblju. Grobnica je očišćena i fotogrametrijski dokumentirana, ali je zbog vremenske ograničenosti istraživačke kampanje ostavljena u zatečenom stanju.

Grobnice 2.2017/grob 51 i 3.2017/grob 52 u potpunosti su istražene. Svaka faza uklanjanja grobne arhitekture i čišćenja kostura zabilježena je fotografskom i fotogrametrijskom dokumentacijom. Grobnici 3.2017 uklonjene su poklopnice, a potom je uslijedilo uklanjanje ispune (S2.SJ.01.2019). Nakon uklanjanja prvog sloja zemlje i definiranja obrisa kostura, pokazalo se da se na prsima odrasle osobe nalazi kostur djeteta. Pokojnici su bili položeni u smjeru JI-SZ, na podlogu od kamenih ploča.

Čišćenje grobnice 3.2017/grob 52 (foto: M. Martinčak)

Otvaranje grobnice 2.2017/grob 51 bilo je prilično zahtjevno jer je čitava struktura, izrađena od lomljenog kamena povezanog žbukom, bila prilično kompaktna. Nakon uklanjanja prvog sloja kamenja s pomoću čekića i dlijeta, pojavilo se zemljano tlo i ulomci gotovo čitave amfore nad tegulama postavljenima u obliku krova na dvije vode. Stoga je odlučeno da će se ukloniti istočna polovica kamene grobne arhitekture kako bi se dosegla opisana struktura. Proces otvaranja grobnice popraćen je fotografskom i fotogrametrijskom dokumentacijom. Pokazalo se da je struktura izrađena od triju parova tegula visine 60 cm. Na južnoj teguli uočen je pečat CCASARPNS, a na središnjoj dvostruki X, utisnut prstima.

Kad su u sljedećoj fazi uklonjene sve tri tegule s istočne strane groba, uočen je pokojnik. Kostur je bio položen u ležećem položaju u smjeru SZ-JI, s kamenom ispod glave. Sudeći prema njegovoj veličini i dimenzijama kostiju, moglo se pretpostaviti da je riječ o dječjem ukopu. Stanje očuvanosti kostura bilo je izrazito loše. Izvađene kosti pokojnika iz grobnice 2.2017/grob 51 i grobnice 3.2017/grob 52 poslane su na analizu u Antropološki

centar HAZU u Zagrebu. Vrijedno je spomenuti da su između grobnice 4.2019/grob 54 i grobnice 3.2017/grob 52, na dubini od 20 do 50 cm od vrha druge spomenute grobnice pronađena dva primjerka novca, čije je čišćenje još uvijek u tijeku.
Na širem prostoru crkve Gospe od Tarca otkriveni su ostaci ranokršćanskog kompleksa iz 5./6. st., koji se ondje nalazio prije današnje crkve. Tijekom posljednjih nekoliko godina pronađeni su i pretpostavljeni ostaci rimske vile te grobovi iz istog vremena, datirani u prva stoljeća nove ere. Osim toga, neki pokretni nalazi prikupljeni tijekom proteklih istraživanja upućuju na ljudsku prisutnost i tijekom starijeg i mlađeg željeznog doba. Zahvaljujući svim tim otkrićima, potvrđeno je kontinuirano korištenje prostorom od starijeg željeznog doba do naših dana, s kraćim prekidom u doba razvijenog srednjeg vijeka, koji za sada nije moguće preciznije datirati.
S obzirom na to da su na nalazištu prisutni zidovi koji još nisu konzervirani, da je jedna grobnica ostala neistražena, a na preostalom neistraženom dijelu pretpostavlja se postojanje grobnica iz antike, istraživanje je potrebno nastaviti te ga popratiti odgovarajućim konzervatorskim zahvatima. Na taj će se način dobiti odgovarajuća slika prostora tijekom antike te prikupiti relevantni podaci o gospodarskom kompleksu koji je prethodio ranokršćanskim građevinama. Osim toga, na razini prezentacije kompleksa široj javnosti bit će moguće odlučiti što prezentirati na terenu, a što ostaviti za prezentaciju putem izložbi, publikacija i informativnih ploča.

Literatura

Brkan Klarin, Radić Rossi 2018 Z. Brkan Klarin, I. Radić Rossi, Kornat – uvala Tarac – crkva sv. Marije (Gospe od Pohođenja, Gospe od Tarca), HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Irena Radić Rossi
Katarina Batur

Summary

The research in the area of the Church of St. Mary in Tarac cove on the island of Kornat was conducted from June to July 2019. This year's work was focused on the area of Trench A within Zone 2. In the extension of the trench in the northwest direction, another tomb marked as Tomb 4.2019, 2.08 m long and 1.17 m wide, was discovered. The tomb was cleaned and photogrammetrically recorded, but due to time constraints, it was left untouched. On the other hand, Tombs 2.2017 and 3.2017 have been fully explored. The covers were removed from Tomb 3.2017. After removing the first layer of soil, it turned out that there was a child's skeleton on the chest of an adult. The deceased were laid in a southeast-northwest direction on a base of stone slabs. The opening of Tomb 2.2017 was quite demanding because the entire structure, made of crushed stone bound together with plaster, was quite compact. After the removal of the first layer of stones using a hammer and chisel, the fragments of almost an entire amphora appeared above the tegulas placed in the form of a gable roof. The skeleton was laid in the NW-SE direction, with a stone under the head. Given that Tomb 4.2019 remained unexplored, and many walls have not yet been conserved, research in the area of the church of St. Mary needs to be continued in the coming years.

Redni broj: 430
Lokalitet: Murter – Gradina (*Colentum*) – maritimna vila
Naselje: Murter
Grad/općina: Murter – Betina
Pravni status: Z-235, Z-4184
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U veljači i ožujku 2019. arheološki je istražen obalni pojas rimskoga grada *Colentuma* na otoku Murteru. Istraživanja su omogućena međunarodnim projektom HISTORIC, zahvaljujući kojem je istražena površina od 1100 m^2. Ovogodišnja istraživanja vodili su arheolozi Eva Buća i Tomislav Zojčeski iz Zadruge ARHEO KO-OP.

Istraživana lokacija danas se nalazi u kontaktnom pojasu plime i oseke, nastale zbog promjena visine morske razine, s obzirom na 1. st. iz kojeg datira istražena arhitektura. Na spomenutoj površini sjeverozapadne obale poluotoka Gradine na Murteru otkrivena je gusta arhitektura koja pripada pristanišnom sklopu, čije su strukture vidljive i ispod morske razine. Ukupno 22 istražene arhitektonske zidane strukture na kopnu sugeriraju aktivno korištenje obalnim prostorom te je izvjesno pružanje lokaliteta i dalje prema sjeveru. Rekonstrukcijom morske obale u vrijeme rimskoga grada *Colentuma* u 1. st. definirano je više pristanišnih struktura, koje se danas nalaze pod morskom razinom. Istraživanja su otkrila niz spremišnih prostorija (*horrum)* vezanih uz jedan od takvih pristanišnih molova, a riječ je o izduljenim prostorijama dimenzija najmanje 100 m^2, iako im točne dimenzije nisu poznate jer istraživanja nisu obuhvatila prostorije u cijelosti. Tijekom istraživanja prikupljeno je obilje nalaza iz rimskog vremena, najviše keramičkih i metalnih predmeta, među kojima i više brončanih novčića iz vremena careva Tiberija, Kaligule i Nerona, kovanih u 1. st. Na jednoj lokaciji unutar iskopne površine pronađen

Fragmenti stropne freske iz prostorije 6 (foto: E. Buća)

Lokalitet tijekom istraživanja (foto: E. Buća)

je veći broj kamenih mozaičnih kockica te fragmenata sirovine iste vrste, što je potvrđeno i analizom uzoraka. Taj nalaz upućuje na izradu kockica za mozaike na lokalitetu. Ovim je arheološkim istraživanjima potvrđeno da je obalni pristanišni pojas rimskoga grada *Colentuma* puno većeg opsega nego što je do sada bilo poznato, a što potvrđuje povijesne podatke o pomorskoj važnosti liburnskog i rimskog naselja na spomenutoj lokaciji.

Literatura

Čače 2005 S. Čače, Colentum, Murterski godišnjak, 2, Murter, 2005: 101 – 106.
Faber 1968 A. Faber, Otok Murter, lok. Gradina – antikna arhitektura, Arheološki pregled, 10, Beograd, 1968: 124 – 127.
Faber 1970 A. Faber, Gradina, Murter – antičko naselje, Arheološki pregled, 12, Beograd, 1970: 118 – 122.
Faber 1970 A. Faber, Rimsko naselje u Murteru, Izdanja HAD, 19, Zagreb, 1998: 97 – 122.
Koncani Uhač 2018 I. Koncani Uhač, Rimski lučki uređaji u Istri i njihov arheološki kontekst, doktorski rad, 2018.
Konestra 2016 A. Konestra, Italska Terra sigillata i keramika tankih stijenki na području sjeverne Liburnije: tipologija, kronologija i distribucija, doktorski rad, 2016.
Parica 2018 M. Parica, Antička luka na položaju Janice, Arheologija jadranske plovidbe i brodogradnje, knjiga 1, Pakoštane Veli školj, Zadar, 2018: 211 – 228.

Eva Buća

Summary

In February and March 2019, archaeological excavations were carried out along the coastal belt of the Roman city of *Colentum* on the island of Murter. The investigated area provided valuable insights into a small segment of the coastal remains within the former *Colentum,* and the discovered remains belong to a small harbour with accompanying structures related to its use. This could explain the presence of several cisterns nearby, often of larger dimensions, which were essential structures associated with harbours and ports. Through these excavations, stratigraphic relationships among the discovered architectural structures were established, and the area was divided into 6 phases. All archaeological material recovered can be dated to the 1st century.

Redni broj: 431
Lokalitet: Orlić – Dolina – rimska vila
Naselje: Orlić
Grad/općina: Biskupija
Pravni status: Z-7581
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervacija

Od 23. listopada do 20. studenoga 2019. trajali su završni radovi konzervacije ostataka rimske vile rustike na položaju Orlić – Dolina (k.č. 1671/10 i 1671/11,

Konzervirana apsidalna prostorija oznake K, pogled sa sjevera (foto: K. Gugo)

Konzerviran uzdužni bazen oznake M, pogled sa zapada (foto: K. Gugo)

k.o. Orlić). Stručna voditeljica istraživanja bila je mr. sc. Katarina Gugo iz Knina. Voditelj projekta bio je Kninski muzej, a radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Rimska vila rustika istraživana je prije trideset sedam godina, kada je istraženo ukupno 550 m^2 vile i ukupno trinaest prostorija. Lokalitet su istraživali arheolozi Ljubica Radić i Milojko Budimir, a na vili su tada pronađena i četiri mozaika.
Mozaik u prostoriji E ponovo je istraživan i zaštićen. Pronađen je u dobru stanju. Osim zaštite na mozaiku, sve su prostorije vile konzervirane od 2012. do 2019.

Konzerviran zid na jugoistočnoj strani vile, pogled s istoka (foto: K. Gugo)

Završnim radovima konzervacije 2019. obuhvaćene su prostorije K i M te njihovi zidovi. U prostoriji K radovima je obuhvaćena apsida, dok su u prostoriji M, radovi obuhvatili sve zidove bazena. Osim toga, konzerviran je i zid istočno od vile. Najprije su snimljeni zidovi u stanju u kojem su zatečeni, a potom je uslijedio konzervatorski postupak označavanja, svakog reda kamena zida, do njegove zdrave osnove te konzervacija. Prilikom vraćanja kamena upotrebljavao se omjer žbuke 1 : 1 : 3, a za postupak fugiranja i stavljanja završnog sloja upotrebljavao se omjer 1 : 2, pržine i hidrauličnog vapna *Calx Romana*. Ovim je radovima završena konzervacija na položaju rimske vile u Orliću.

Literatura

Gugo 2015 K. Gugo, Orlić – Dolina, HAG 12/2015, Zagreb, 2016: 622, 623.
Gugo 2017 K. Gugo, Orlić – Dolina, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 693, 694.
Gugo 2018 K. Gugo, Orlić – Dolina – rimska vila, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 690, 691.
Gugo 2019 K. Gugo, Orlić – Dolina – rimska vila, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Gugo Rumštajn 2013 K. Gugo Rumštajn, Orlić – Dolina, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 677, 678.
Gugo Rumštajn 2014 K. Gugo Rumštajn, Orlić – Dolina, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 522, 523.
Radić, Budimir 1986 Lj. Radić, M. Budimir, Orlić kod Knina, Arheološki pregled, Ljubljana, 1986: 107 – 109.
Radić, Budimir 1992 Lj. Radić, M. Budimir, Istraživanje antičkog lokaliteta u Orliću kod Knina, Izdanja HAD, sv. 15., Zagreb, 1992: 41 – 50.

mr. sc. Katarina Gugo

Summary

In October and November 2019, the final conservation work was carried out on the remains of a Roman *villa rustica* at the Orlić – Dolina site. The villa had been excavated thirty-seven years ago, covering an area of 550 m^2 and a total

of thirteen rooms. The mosaic in room E was reexamined and protected, and it was found to be in good condition. In addition to the mosaic protection, conservation work was conducted in all rooms of the villa.

Redni broj: 432
Lokalitet: Orlić – Zadruga
Naselje: Orlić
Grad/općina: Biskupija
Pravni status: R-1079
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019., nakon prekida od pet godina, nastavljena su revizijska arheološka iskopavanja na položaju Zadruga u Orliću. U istraživanjima su sudjelovali dr. sc. Maja Petrinec (voditeljica), dr. sc. Ante Jurčević (zamjenik voditeljice) iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, diplomirani arheolozi Miloš Biserko (Knin) i Davorka Vela (Split) te dokumentaristi Maja Marković (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika) i Robert Maršić (Arheološki muzej Zadar). Bilo je angažirano 15 fizičkih radnika.

Lokalitet je zatečen poprilično zapušten i zarastao u raslinje pa je najprije temeljito očišćena velika sonda otvorena 2012., koja se izravno nastavlja na sonde 1 i 2, istražene 2010. i 2011., a koja nije bila istražena do kraja. Nakon toga uslijedilo je daljnje iskopavanje do zdravice, na cjelokupnoj površini spomenute sonde. Također su uređeni profili, koji su se zbog pjeskovitog tla ponegdje djelomično urušili. Postojeći iskop još je malo proširen prema jugu, prema susjednoj privatnoj oranici. Započelo je skidanje slojeva do zdravice, do koje su istražene sve prostorije dijela antičkog objekta otkrivenog 2012. godine. Otkrivene su i djelomično istražene dvije nove prostorije, koje se sa zapadne strane nadovezuju na prostorije 1 i 3 u sadašnjem iskopu, a koje su prethodno djelomično uništene prilikom građevinskih i drugih radova koji su povezani s nekadašnjom poljoprivrednom zadrugom na čijem se zemljištu nalazi lokalitet. Na nekoliko su mjesta u prostorijama 2 i 4 otkriveni ostaci naboja ispod podnica. U svim prostorijama bilo je antičke keramike i stakla te životinjskih kostiju, a pronađena su i dva primjerka brončanog rimskog novca iz 4. st.
Otkriveno je i nekoliko struktura te ostaci slojeva iz prapovijesti, koji su bili oštećeni prilikom gradnje antičkog objekta, koji se prema jugu nastavlja u privatno zemljište, dok je sonda otvorena s njegove sjeverne strane bila negativna. Također je pronađeno nekoliko jama i vatrišta koji

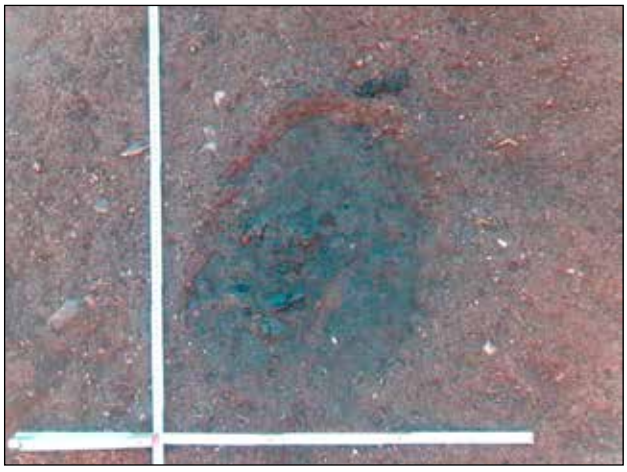

Ranosrednjovjekovna jama

Sonda 3 (fotogrametrija)

vjerojatno pripadaju srednjem vijeku. Nalaza nije bilo, a izdvojeni su uzorci za radiokarbonsku analizu. Sve otprije poznate i sve novootkrivene strukture ovom su prilikom detaljno dokumentirane.

Literatura

Bilogrivić 2011 G. Bilogrivić, O mačevima posebnog tipa u Hrvatskoj, SHP, s. III, 38, Split, 2011: 83 – 110.
Petrinec 2009 M. Petrinec, Groblja od 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne hrvatske države, Split, 2009: 27, 28.
Petrinec 2013 M. Petrinec, Orlić – Zadruga, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 678, 679.
Petrinec 2015 M. Petrinec, Frühmittelalterliche Gräber aus Orlić Angesichts Bisheriger Erkenntnisse über den Horizont mit Heidnischen Bestattungsmerkmalen, SHP, s. III, 42, Split, 2015: 81 – 131.

dr. sc. Maja Petrinec

Summary

In 2019, after a 5-year hiatus, revision archaeological excavations were resumed at the Zadruga site in Orlić. The site was found to be quite neglected and overgrown with vegetation, so the first step involved a thorough clearing of the large trench opened in 2012, which directly continues on Trenches 1 and 2, explored in 2010 and 2011, but was not fully excavated. All the rooms of the ancient structure discovered in 2012 were explored all the way to the level of subsoil. Two new rooms were partially explored, connecting from the west to rooms 1 and 3 in the current excavation. These had been partially destroyed during construction and other work related to the former agricultural cooperative on whose land the site is located. In several places in rooms 2 and 4, the remains of fill beneath the floor were discovered. All the rooms contained ancient pottery and glass, as well as animal bones. Two bronze Roman coins from the 4th century were also found. Several structures and remains of layers from the prehistoric period were also discovered, damaged during the construction of the ancient structure. The ancient structure extends to the south into private land, while the trench opened on its northern side was negative. Several pits and hearths likely from the medieval period were also found. No artefacts were found, and some samples were taken for radiocarbon analysis.

Redni broj: 433
Lokalitet: Otok Lavsa – uvala Lavsa, podmorje
Naselje: Lavsa (otok Lavsa)
Grad/općina: Murter – Kornati
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno rekognosciranje

U svibnju 2019. Institut za pomorsku baštinu Ars Nautica s Pašmana arheološki je pregledao teren u podmorju uvale Lavsa, na istoimenom otoku kornatskog arhipelaga. U plitkom (< 2 m) južnom dijelu uvale nalaze se ostaci srednjovjekovnih solana, koje se spominju u arhivskim dokumentima (Juran 2013). Rekognosciranje uvale planirano je u sklopu projekta „Saltpans as Anthropogenic Landscape Intervention, a New multidisciplinary Approach for Studying Sea-level changes", a cilj mu je utvrditi mogu li se danas potopljeni ostaci stoljetnih solana smatrati pokazateljima uzdizanja morske razine, kao što je to prethodno utvrđeno u slučaju antičkih ribnjaka (Bechor et al. 2020). Uvala je snimljena diferencijskim GPS-om (DGPS), fotogrametrijskim dronom, laserskim skenerom (LiDAR) te *side-scan* sonarom. Podvodno i priobalno arheološko istraživanje vodila je Maja Grisonic, mag. arh., pod nadzorom doc. dr. sc. Irene Radić Rossi. Projekt provode i financiraju Sveučilište u Haifi (Benny Bechor, prof. dr. sc. Dorit Sivan i doc. dr. sc. Anna Brook) i Hrvatski geološki institut (dr. sc. Slobodan Miko i dr. sc. Ozren Hasan), u suradnji s Institutom Ars Nautica i Sveučilištem u Zadru, Tehničkim veleučilištem u Zagrebu (Tamara Ivelja, mag. ing.) te Sveučilištem u Padovi (prof. dr. sc. Gilberto Artioli i dr. sc. Giulia Ricci).

Nakon podvodnog snimanja *side-scan* sonarom i preliminarnog dokumentiranja fotogrametrijskim dronom, uslijedilo je arheološko rekognosciranje većeg dijela ostataka solane u uvali Lavsa na dubini od 0,4 do 2 m. Tlocrt solane u Lavsi vrlo je sličan tlocrtu drugih solana koje se nalaze na zadarskim otocima (Sutomišćica na Ugljanu, Ždrelac i uvala Lučina na Pašmanu), Brbinj na Dugom otoku (Grisonic 2019a) i u uvali Makirina južno od Pirovca (Grisonic 2019b). Sve spomenute solane okrenute su prema sjeveru i imaju tlocrt u obliku slova U – dva postranična (zapadni i istočni) kraka solane paralelna obali spajaju se pod kutom od skoro 90 stupnjeva s najvećim središnjim vanjskim nasipom solane, koji se pruža u smjeru I-Z. Sve se solane takva oblika po načinu gradnje zidova te maloj dubini na kojoj se nalaze (< 70 cm) mogu datirati u srednji vijek.

Solana u uvali Lavsa (Bechor et al. 2020)

Zapadni nasip solane (foto: M. Grisonic)

Istočni pregradni zid solane (foto: M. Grisonic)

U Lavsi se mogu raspoznati tri vanjska nasipa solane: zapadni je nasip dug oko 100 m, južni 65 m, istočni oko 90 m. Nasipi su široki 3 – 4 m i nalaze se na prosječnoj dubini od –70 cm. Građeni su od rasutog kamenja svih dimenzija, a na njihovu vrhu nalaze se suhozidi, mjestimično sačuvani do četiriju redova kamenja. Ti se zidovi u starijoj literaturi spominju kao vezani žbukom (Vrsalović 2011), međutim utvrđeno je da je vezivno sredstvo koje spaja blokove talog, nastao nakupljanjem mineralnog cementa i bioloških sedimenata.

Vrhom zapadnog nasipa pružaju se dva suhozida koja omeđuju pretpostavljeni glavni dovodni kanal solane, širok 1,5 m. Kanal se pruža duž unutarnje strane vanjskog nasipa: najbolje je vidljiv na sjevernoj strani, dok mu se prema jugu gubi trag. U jugozapadnom dijelu solane nalazi se još jedan kanal koji od zapadne grane solane nastavlja pratiti južni pregradni nasip solane s njegove unutarnje strane. Na jugoistočnoj strani solane nalazi se otvor širok 2 m.

Na površini između pregradnih nasipa i obale dobiven je umjetan plato na kojem su se vjerojatno nalazili evaporacijski i kristalizacijski bazeni solane. Površina obiju grana solane (zapadne i istočne) raspodijeljena je na dva bazena, koja se najbolje vide na istočnoj strani.

S razlikom od solane u uvali Makirina (Grisonic 2019b), u Lavsi nisu pronađene jasno raspoznatljive zapornice nego je, kao u Brbinju (Grisonic 2019a), morska voda vjerojatno ulazila u kanal na zapadnoj grani solane i preko njega u njezine ostale dijelove. Cjelokupna površina solane iznosila je oko 1 ha.

Potopljeni ostaci solane u Lavsi po svemu sudeći pripadaju srednjovjekovnoj solani koja je djelovala u drugoj polovini 14. st. te je vjerojatno napuštena tijekom 15. st., kad Mletačka Republika monopolizira proizvodnju soli na Jadranu (Juran 2013). Na lokalitetu, nažalost, nisu pronađeni drveni ostaci koji bi mogli pomoći prilikom uže datacije struktura, no geološke sonde probušene na deset različitih mjesta potopljenih ostataka mogle bi otkriti stratifikaciju sedimenata solane te možda i omogućiti njezinu užu dataciju.

Moguće je da su srednjovjekovne solane građene na mjestu starijih solana, kako se pretpostavlja u starijoj literaturi (Filipi 1968). Iako za to trenutačno nema dokaza, prisutnost čovjeka na Lavsi u antici dokazuje velika količina ulomaka kasnorimske keramike (amfore, afrička *terra sigillata*) te opeka na istočnoj obali uvale.

Literatura

Bechor et al. 2020 B. Bechor, D. Sivan, S. Miko, O. Hasan, M. Grisonic, I. Radić Rossi, B. Lorentzen, G. Artioli, G. Ricci, T. Ivelja, G. Spada, A. Brook, Salt pans as a new archaeological sea-level proxy: a test case from Dalmatia, Croatia, Quaternary Science Reviews, 250. https://doi.org/10.1016/j.quascirev.2020.106680.

Filipi 1968 A.-R. Filipi, Ribarsko naselje Piškera na kornatskom otoku Jadri, Pomorski zbornik, 6, Rijeka, 1968: 971 – 1004.

Grisonic 2019a M. Grisonic, Brbinj – uvala Lučina – podmorje, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Grisonic 2019b M. Grisonic, Ivinj – uvala Makirina, podmorje i priobalje, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Juran 2013 K. Juran, Kornati od 14. do 19. stoljeća, u: (ur. V. Skračić), Toponimija kornatskog otočja, Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar, 2013: 99 – 157.

Vrsalović 2011 D. Vrsalović, Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana, doktorska disertacija 1979, Sveučilište u Zagrebu, Književni krug Split, 2011.

Maja Grisonic

Summary

Lavsa cove on the homonymous island of the Kornati archipelago is a site included in the interdisciplinary project ‘Saltpans as Anthropogenic Landscape Intervention, a New Multidisciplinary Approach for Studying Sea-level Changes,’ started in 2018 (Bechor et al. 2020). The project aims to determine whether the submerged remains of antique saltpans in the Adriatic Sea can represent a new indicator for relative sea level changes over the past two millennia. For this reason, DGPS measurements for georeferencing purposes, photogrammetric drone and LiDAR mapping, side-scan sonar survey, underwater archaeological surveys of the submerged remains of the saltpans, and underwater wood and mortar sampling for radiocarbon

dating and geological coring were performed on this and other sites.
The saltpan in Lavsa has a U-shaped plan, with two narrow lateral branches connecting to the central separation wall at an almost 90˚ angle. The plan and the functioning of the Lavsa saltpan were very similar to the saltpans in Brbinj (Grisonic 2019a), with a channel running along the separation walls of the saltpan, probably leading to the central part of the saltpans where the crystallization pools were most likely located. Like in Brbinj, no sluice gates were found on the site. The Lavsa saltpans were half as big as the ones in Brbinj, with an estimated exploitable surface of 1 hectare.
The building technique of the observed saltpan structures in Lavsa is clearly medieval, and the general plan of the saltpans resembles other saltpans on islands of the Zadar archipelago, such as Ugljan (Sutomišćica saltpan), Pašman (Ždrelac and Lučina coves north of the town of Pašman), and Brbinj on Dugi otok. A similar pattern was also found in the medieval saltpans in Makirina. All these saltpans were gradually abandoned during the 15th century, with the spread of Venetian rule and concurrent salt monopoly in Dalmatia. Archival documentation indicates that the saltpans in Lavsa were in use during the second half of the 14th century. No wood or mortar fragments were found on the site, which would have helped to establish a better chronology of the saltpans' remains.

Redni broj: 434
Lokalitet: Otok Žirje – uvala Juro
Naselje: Muna (otok Žirje)
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: P-5503
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno zaštitno istraživanje

Od 13. do 21. rujna 2019. trajao je nastavak podvodnog arheološkog istraživanja antičkog brodoloma nedaleko od uvale Juro na otoku Žirju. Istraživanje je provedeno pod vodstvom Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, uz financijsku podršku Ministarstva kulture.

Godine 2017. na nalazištu nedaleko od uvale Juro na otoku Žirju započela je izrada geofizičke i fotogrametrijske dokumentacije, koja je dovršena godinu dana poslije. Tada su iskopane dvije probne sonde, a osam slobodnih cjelovitih amfora izvađeno je iz mora. Izvađena su i dva grla te većina keramičkog posuđa. Dana 14. rujna 2019. detaljno je arheološki pregledano podmorje nalazišta, s ciljem utvrđivanja postojećeg stanja. Tom je prilikom utvrđeno da se čini da nedostaje dio cjelovitih amfora, ali je zbog akcije vađenja nalaza, provedene krajem prošlogodišnjeg istraživanja, bilo teško donijeti zaključak o eventualnoj devastaciji. S obzirom na opravdane sumnje da na nalazištu nedostaju amfore, sljedećeg je dana napravljena fotogrametrijska dokumentacija, koja je omogućila izradu novog virtualnog 3D modela nalazišta i usporedbu s modelom izrađenim krajem istraživačke kampanje 2018. godine. Na temelju analize modela, utvrđeno je da na nalazištu nedostaje najmanje 20 amfora, koje su nelegalno izvađene između dviju istraživačkih kampanja.
Radovi na nalazištu nastavili su se prema predviđenome planu pa su tijekom sljedećih dana iz mora vađene amfore, preostalo keramičko posuđe i jedna tegula. Sve amfore uklonjene s nalazišta akumulirane su na maloj dubini kako bi se odjednom izvadile iz mora. Izvađeno je sveukupno

Mala šalica/vrčić iz amfore ŽJ_2016_16 (foto: K. Yamafune)

Uklanjanje amfora s nalazišta (foto: K. Yamafune)

Amfore pripremljene za vađenje (foto: K. Yamafune)

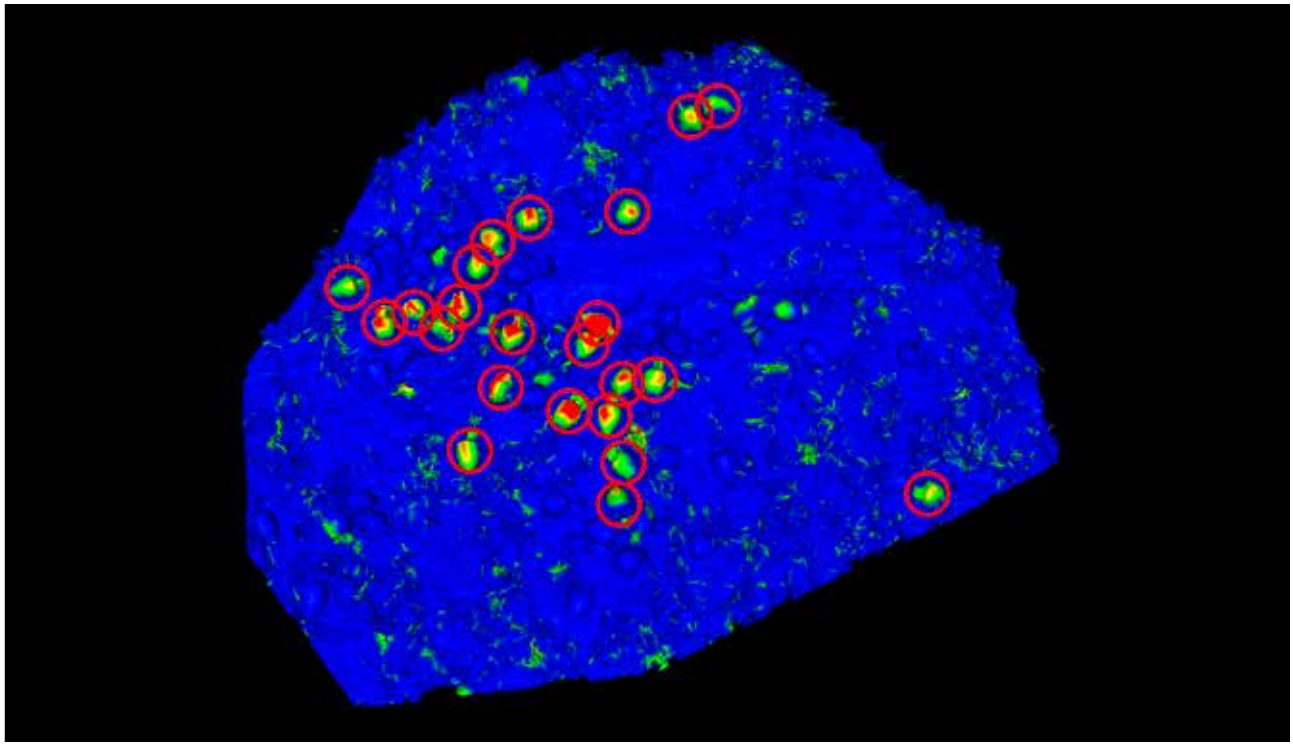

Situacija na nalazištu početkom istraživačke kampanje 2019. – zaokružene su amfore koje nedostaju s nalazišta (prikaz u programu CloudCompare: K. Yamafune)

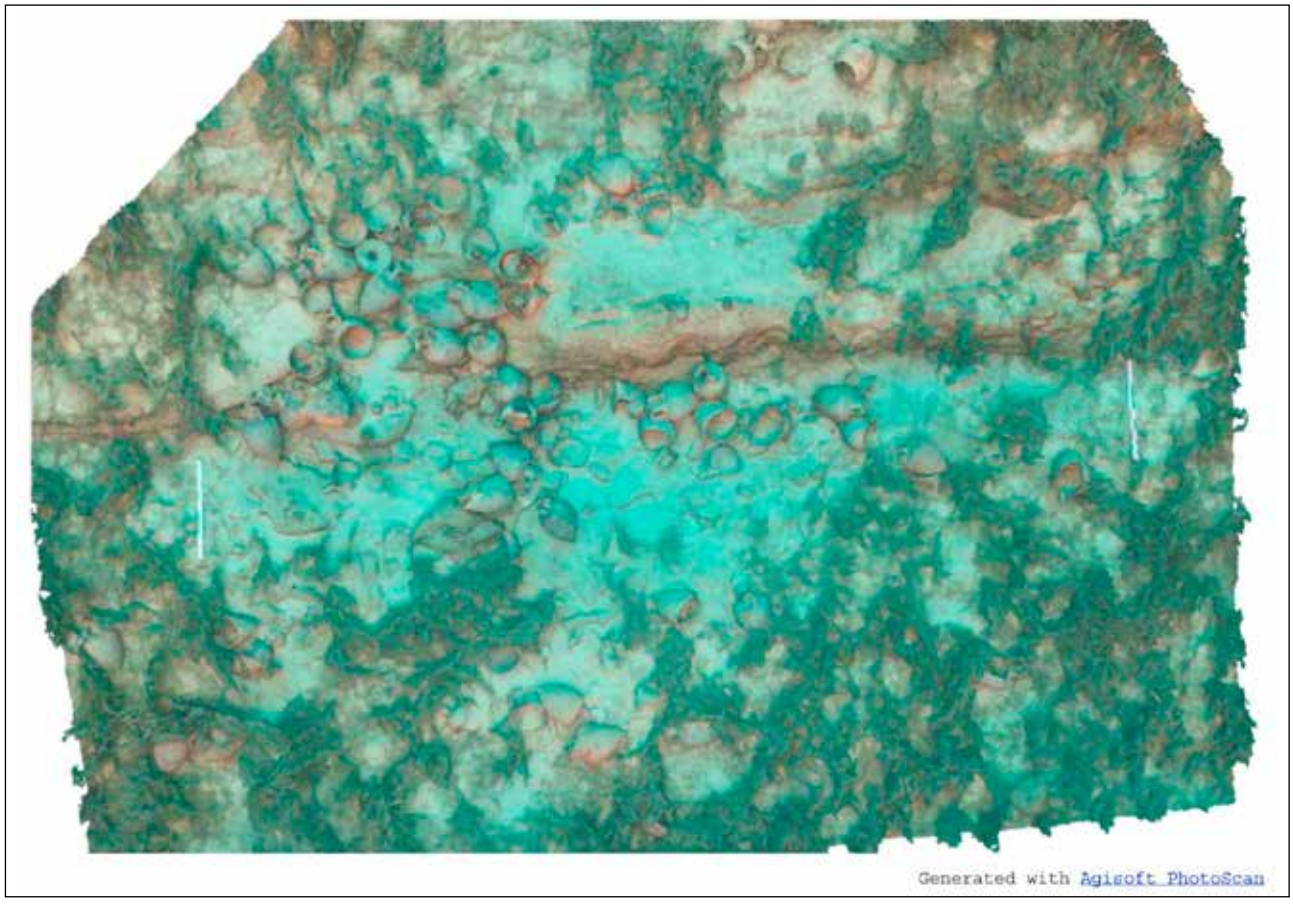

Izvadak iz virtualnog 3D modela izrađenog krajem istraživačke kampanje 2019. g. (model: K. Yamafune)

15 amfora, od kojih se oblikom izdvaja jadranska amfora ravnog dna iz rimskog ranocarskog razdoblja. S obzirom na obližnje nalazište brodoloma kod otočića Gušteranskog, datiranog u 1./2. st. nove ere., vjerojatno je da amfora i tegula pripadaju tom kontekstu, ali to za sada nije moguće sa sigurnošću potvrditi. Preostale izvađene amfore pripadaju korintskom tipu B, koji se proizvodio u 4. i 3. st. pr. Kr. Neki primjerci amfora odlikuju se obodom koji je u razini ručki stiješnjen (tzv. omega obod), što bi moglo upućivati na njihovu proizvodnju na otoku Krfu, dok je u slučaju preostalih amfora obod savršeno zaokružen, što upućuje na neki drugi proizvodni centar. Amfore iz dviju skupina međusobno se razlikuju u detaljima oblika kao što su širina i visina trbuha, visina vrata i dr., što je vjerojatno posljedica proizvodnog procesa.

Nakon vađenja nalaza započelo je ispiranje njihova sadržaja. Amfore su uglavnom bile ispunjene muljem i kamenjem, uz poneki ulomak keramičkog materijala. Prilikom ispiranja sadržaja, u amfori inv. br. ŽJ_2016_16 pronađena je potpuno očuvana keramička šalica/vrčić, koja nalikuje na šalicu izvađenu tijekom prvog stručnog očevida. Ispiranje se odvijalo uz prilične poteškoće zbog velikih količina morskih priraslina u grlima i trbusima posuda.

Nakon uklanjanja amfora s nalazišta ponovno je izrađena detaljna dokumentacija postojećeg stanja, s ciljem izrade novog virtualnog 3D modela. Nalazište je fotogrametrijski snimljeno, a dobiveni model poslužit će kao osnova za provjeru postojećeg stanja tijekom sljedeće istraživačke kampanje, planirane za 2020. godinu.

Nalazište brodoloma iz 4. st. pr. Kr. na prostoru između uvala Juro i Remetić na otoku Žirju jedino je odlično očuvano podmorsko nalazište iz 4. st. pr. Kr. na istočnoj jadranskoj obali pa ga je, sukladno tome, potrebno primjereno zaštititi. Već je u prethodnim tekstovima naglašena nemogućnost postavljanja fizičke zaštite s obzirom na raštrkanost nalaza, stoga je još 2016. predloženo da se iz mora izvade svi površinski vidljivi nalazi te da se provede probno sondiranje s ciljem provjere postojanja nalaza pod slojevima sedimenta.

S obzirom na ograničena financijska sredstva za zaštitu nalazišta, do 2018. napravljena je temeljita dokumentacija, a s morskog je dna izvađena većina keramičkog posuđa te osam amfora i dva grla. Godine 2019. izvađeno je još petnaest amfora i preostalo keramičko posuđe, ali su na nalazištu primijećeni tragovi devastacije. S obzirom na postojeće stanje, hitno je potrebno osigurati dovoljna financijska sredstva kako bi se nalazište napokon u cijelosti istražilo, a time i zaštitilo od potencijalne pljačke.

Literatura

Radić Rossi, Batur 2019 I. Radić Rossi, K. Batur, Otok Žirje – uvala Juro, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Irena Radić Rossi
Kotaro Yamafune

Summary

In September 2019, the continuation of the research of the shipwreck site was carried out. By comparing the virtual 3D models made at the end of the 2018 research campaign and the beginning of the 2019 research campaign, it was determined that at least 20 amphorae were stolen from the site in the time between the two research campaigns.

The work on the site continued according to the plan, and in the following days, amphorae, the remaining pottery and one tegula were recovered from the sea. A total of 15 amphorae were recovered, of which the flat-bottomed Adriatic amphora from the Roman early imperial period stands out. As for the nearby shipwreck site near the islet of Gušteranski, dated to the 1st/2nd century AD, it is likely that the amphora and tegula belong to that context, although this cannot be confirmed with certainty. The remaining amphorae belong to the Corinthian type B, which was produced during the 4th and 3rd centuries BC. During the process of washing out the contents, in the amphora inv. no. ŽJ_2016_16, a completely preserved ceramic cup was found, which resembles the cup taken out during the first underwater survey. After the removal of the amphorae, detailed documentation of the current state of the site was made again, with the aim of creating a new virtual 3D model. The site was photogrammetrically recorded, and the resulting model will serve as a basis for checking its state during the next research campaign, planned for 2020. As the shipwreck site dates from the 4th century BC, in the area between Juro and Remetić coves on the island of Žirje, it is the only well-preserved underwater site from that period on the eastern Adriatic coast, which is why it needs to be adequately protected. Given the current situation, it is urgently necessary to secure sufficient financial resources for its systematic research.

Redni broj: 435
Lokalitet: Otres – Crkvina
Naselje: Otres
Grad/općina: Skradin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 27. svibnja do 6. lipnja 2019. trajalo je sustavno arheološko istraživanje na lokalitetu Otres – Crkvina (k.č. 1720/1, k.o. Bribir). Lokalitet su istražili djelatnici Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika Split te djelatnici i studenti Odsjeka za arheologiju i muzeologiju Filozofskog fakulteta Masarykova sveučilišta u Brnu, Češka Republika (UAM). Voditelj istraživanja bio je Ante Alajbeg (MHAS), zamjenik voditelja Petr Dresler (UAM), a sudjelovali su i Mariela Martinov, Denis Blažević, Josip Zorić, Jiří Geršl, Anna Nováčková, Ondřej Bobula, Michaela Prišťáková i Michal Vágner. Radove su financirali Ministarstvo kulture i UAM.

U prostoriji C pretraženi su slojevi ispod SJ 23 – najstarijeg utvrđenog sloja datiranog u drugu polovinu 4. st. (analiza C-14 drvenog ugljena iz 2018.). Elementi E1, E4 i E11 ostaci su struktura za skladištenje i/ili proizvodnju poljoprivrednih dobara. Flotirani uzorci pokazali su da se radi o uzgoju maslina, ječe i prosa. SJ 21 pruža se gotovo čitavom prostorijom i čini temeljni sloj na kojemu su sagrađene

Pogled na prostorije C i D (foto: A. Alajbeg)

Pogled na prostoriju G (foto: A. Alajbeg)

Galijenov antoninijan u prostoriji G (foto: A. Alajbeg)

te strukture. Nije sterilan, jer je u njemu pronađeno ulomaka tegula, željeznih čavala i nekoliko ulomaka keramike, no ne treba ga smatrati dokazom da je prostorija starija od radiokarbonskog datuma, već su njegovi kulturni elementi posljedica kasnoantičke gradnje. Strukture E11 i E4 mogle bi biti tragovi starije građevine (prethodne je sezone u SJ 14 pronađena suspenzura hipokausta, a gotovo su u svim slojevima pronađeni ulomci tubula), no s obzirom na njihovu slabu sačuvanost, tek u jednom redu kamena, to je teško utvrditi sa sigurnošću.

Uz kamen živac u sjeveroistočnom dijelu prostorije D tijekom prethodne kampanje iskopavalo se do glinaste, žućkaste zemlje u jugozapadnom dijelu prostorije (SJ 46), koja je sadržavala nekoliko ulomaka tegula. Po svom je sastavu

i teksturi analogna SJ 21 u prostoriji C te potvrđuje da su te dvije prostorije nastale istodobno, kao što je vidljivo po nalazima, ali i na jednak konstrukcijski način.
Za razliku od prethodnih dviju prostorija, prostorija E u potpunosti je istražena tijekom ove kampanje. Nakon uklanjanja trave i humusa došlo se do sloja SJ 35, koji sadrži dosta raspršenoga građevnog materijala, a na jednome mjestu i nekoliko ploča – ostatak pločnika koji nije pronađen u izvornom položaju. Nađen je kanal (E7) uza zid 8 i postaje jasno da slojevi u prostoriji nastaju nakon što je kanal izgubio funkciju. Sjevernije od kanala E7 pronađen je i djelomično sačuvan kanal (E8). Nakon uklanjanja dijela zida 10, čija konstrukcija pokazuje da je dozidan naknadno, utvrđeno je da se kanal izravno spaja na konstrukciju E1 u prostoriji C (struktura za proizvodnju ili skladištenje poljoprivrednih dobara). Najviše se keramičkih nalaza akumuliralo

Dio kanala E7 ispod zida 10 u doticaju sa strukturom E1 (ortomozaik: M. Prišťáková)

Otres – Crkvina 2019., ortomozaik (izrada: A. Alajbeg)

Prostorija F: ostaci preše pregrađeni suhozidom (ortomozaik: M. Vágner)

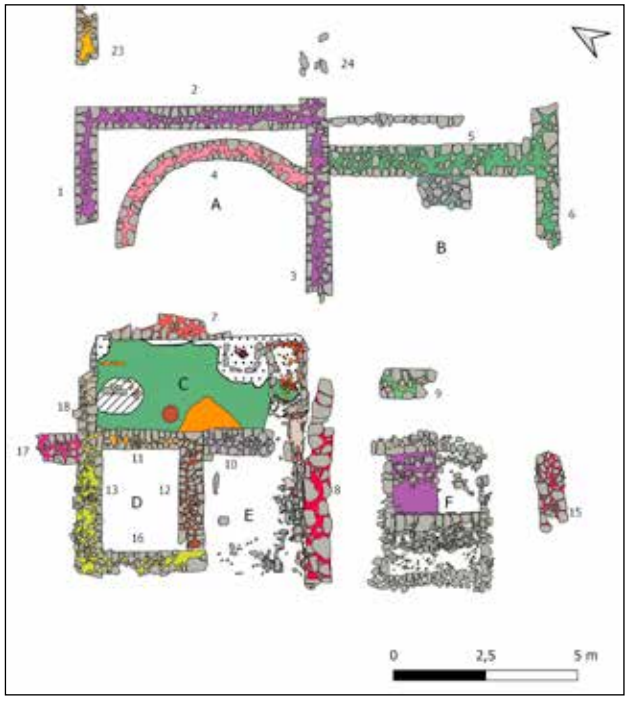

Otres – Crkvina 2019., tlocrt istraženih struktura (izrada: A. Alajbeg)

u slojevima na padini uz samo dno kanala (SJ 39 i 44). Keramika je kasnoantička, a prepoznaju se oblici mahom tipični za 4. st. Zid 10 nastaje nakon što su kanali izgubili svoju funkciju. Prostorija E nastala je na tesanom kamenu živcu, a kanali su najvećim dijelom usječeni u živac te obloženi kamenom i tegulama.

Tijekom ove kampanje također je otkrivena prostorija F, a zidovi i strukture pojavili su se odmah nakon uklanjanja trave. Prostorija F omeđena je zidovima 8, 9 i 15, a u sredini je zidana struktura usječena u kamen živac i odijeljena zidom koji ima lice samo prema sjeveroistoku. Oba su dijela strukture zatrpana kamenom, ali razlika je u tome što uz lice zida nije bilo kamena, dok je s njegove druge strane situacija suprotna. Na kamenu živcu pronađena je struktura E9 – žbuka na koju je bio položen kameni blok s utorom. Ta je struktura dokaz postojanja preše za maslinovo ulje – mehanizma za tiještenje – ujedno i prvi izravan dokaz proizvodnje na lokalitetu. U nekom trenutku nakon prestanka proizvodnje nad E9 zagrađen je zid, građen vrlo nekvalitetno s jako malo žbuke. Struktura je istražena do kamena živca, osim SJ 36, koja će biti istražena sljedeće sezone.

Sjeveroistočno od prostorije A pronađeni su ostaci dvaju zidova, 23 i 24, koji su tvorili prostoriju G. Kraj prostorije G nije utvrđen jer se vjerojatno nalazi pod međom parcele ili je čak u potpunosti erodiran. U prostoriji G pronađen je Galijenov (260. – 268.) antoninijan, koji ne mora nužno datirati njezinu uporabu, jer na tome predjelu nije zabilježen stratigrafski slijed. Nalazi su, dapače, bili u humusu, zidovi su sačuvani tek u jednom redu kamena, a vrlo je plitko pronađen kamen živac.

Ove je godine obavljen i terenski pregled manjeg opsega uz desnu stranu potoka Otres (k.č. 495/1, 496, 497/1 i 2, 498/1 i 2), no zabilježen je tek poneki ulomak tegule ili nedijagnostičke keramike.

Literatura

Alajbeg et al. 2019 A. Alajbeg, P. Dresler, M. Prišťáková, M. Vágner, Archaeological investigations at Otres in 2017 and 2018, SHP, ser. III, 46, Split, 2019: 189 – 204.

Zekan 2000 M. Zekan, Pregled istraživanja lokaliteta Otres – Lukačuša, SHP, ser. III, 27, Split, 2000: 261 – 271.

Ante Alajbeg

Summary

In room C, the layers below the SU 23 were researched – the oldest established layer dated to the second half of the 4th century (radiocarbon analysis of charcoal from 2018). Features E1, E4, and E11 are the remains of the structures for storage and/or production of agricultural goods. The floated samples showed that olives, lentils and millet were cultivated. SU 21, which covers almost the entire room, is the foundation layer on which these structures were built.

Along with the bedrock in the northeastern part of room D, in the previous campaign, we found clayey, yellowish soil in the southwest part of the room (SU 46), which contained several tegula fragments. In its composition and texture, it is analogous to SU 21 in room C and confirms that these two rooms were built simultaneously, as is evident from the finds and also from the method of construction.

Unlike the previous two rooms, room E was fully excavated in this campaign. We came across a channel (E7) along wall 8, and it became clear that the layers in the room were deposited after the duct lost its function. A partially preserved channel (E8) was also found north of E7. Most of the ceramic finds were accumulated in the layers on the slope next to the very bottom of the channel (SU 39 and 44). The pottery is late antique, and the shapes are mostly typical for the 4th century. Wall 10 was built after the channels had lost their function.

Room F is bounded by walls 8, 9 and 15, and in the middle is a masonry structure cut into the bedrock and separated

by a wall that faces only to the northeast. Structure E9 was found on the bedrock – mortar on which a stone block with a groove was laid. This structure is evidence of the existence of an olive oil press and also the first direct evidence of production on the site. At some point after the end of production, a wall was erected over E9, built poorly with very little mortar.
To the northeast of room A, the remains of two walls, 23 and 24, which formed room G, were found. A bronze coin of Gallienus (253–268) was found on the bedrock, which does not necessarily date its use because no stratigraphic sequence was recorded in this area.

Redni broj: 436
Lokalitet: Skradin – utvrda Turina
Naselje: Skradin
Grad/općina: Skradin
Pravni status: Z-6365, Z-4184
Razdoblje: NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Godine 2019., sondažno je arheološki istražena utvrda Turina u Skradinu, na k.č. 64/1, k.o. Skradin. Lokalitet je istražila Zadruga ARHEO KO-OP. Voditeljica istraživanja bila je Eva Buća, dipl. arheo., a njezin zamjenik Tomislav Zojčeski, dipl. arheo.

Istraživanja su nastavak kampanje iz 2017., kada je istražen jugoistočni segment bedema. Istražena je ukupna površina od 70 m^2, najveće dubine iskopa 1,7 m. Istraženi segmenti bedema nastavljaju se sjeverozapadno na onaj istražen 2017 godine. Gotovo polovina ukupne dužine bedema istraženog tijekom ove kampanje sačuvana je najviše u jednom redu kamena lica. Jugoistočni segment istraženog bedema nešto je bolje sačuvan do visine od 1,5 m, sa sačuvanim sjeveroistočnim licem bedema do visine od šest redova fino obrađenih klesanaca. Moguće je da je na slabo sačuvanom sjeverozapadnom kutu zapune bedema bilo lice kuta samog bedema, koji je ondje završavao ili se nastavljao na sjeveroistok. Nažalost, to je u ovom trenutku nemoguće utvrditi zbog prekida između spomenutih dijelova, nastalog vjerojatno prilikom gradnje pristupnih puteva, tijekom čega je uklonjen i sjeveroistočni kut bedema. Svega 40 cm od sjeverozapadnog ruba ispune bedema nalazi se zid SJ 25 koji se pruža okomito u odnosu na bedem te se nastavlja pod jugozapadni profil istražne sonde. S obzirom na to da spomenuta dva zida nisu u međusobnom kontaktu, nije moguće utvrditi njihove stratigrafske odnose.
Iste godine u prosincu sondažno je arheološki istražena kružna kula utvrde Turina u Skradinu, na k.č. zgr. 91 te k.č. 64/1. Istražene su dvije sonde ukupne površine 10 m^2. Sonda s vanjske strane kule – Sonda 1, dimenzija 2x2 m, postavljena je uz sjeverozapadno lice kule. Unutarnja sonda – Sonda 2, nepravilnog obrisa i dimenzija 2x4 m, postavljena je s nasuprotne strane Sonde 1.

Pogled na bedem i zid SJ 25 (foto: E. Buća)

Sonda 1 uz kulu Turina (foto: E. Buća)

Godine 2019. kula je istraživana tijekom pet radnih dana, u okviru kampanje koja je trajala od 20. do 24. prosinca. Sonda 1 s vanjske strane kule postavljena je na nešto većem platou sjeverozapadno od kule i pokazala je originalan zid kule koja nije konzervirana u visini od 55 cm. Sačuvano je i lice zida kule koji je temeljen na živoj stijeni. Lice kule građeno je od priklesanog vapnenca nepravilnih oblika i različitih dimenzija. Nalazi u Sondi 1 iznimno su rijetki ili su sitnih dimenzija, iako većina njihovih karakteristika upućuje na novovjekovnu dataciju. S unutarnje strane kule dokumentiran je manji segment sačuvanog originalnog lica kule, otkrivenog do živca na kojem je temeljeno. Unutarnji prostor kule prilikom prethodnih konzervatorsko-restauratorskih radova na kuli očišćen je do razine živca u njegovoj visini u jugozapadnom dijelu kule. Zid kule građen je od dvaju nepravilno uslojenih zidanih lica sastavljenih od priklesanog kamena različitih veličina, između kojih se nalazi zapuna od lomljenaca. Zid je debeo 2 m.

Literatura

Borzić 2007 I. Borzić, Geografski položaj Burnuma na razmeđi Liburnskog i Delmatskog područja, Rijeka Krka i nacionalni park „Krka", zbornik radova, Šibenik, 2007.
Gusar 2010 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, Zadar, 2010.
Kozličić 1990 M. Kozličić, Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku, Split, 1990.
Juric 2004 A. Juric, Skradin, Gradovi, utvrde i sakralni spomenici uz Krku i Čikolu, Skradin, 2004.
Pedišić 2001 I. Pedišić, Rimska Skardona, Šibenik, 2001.
Slukan Altić 2007 M. Slukan Altić, Kartografski izvori za povijest Pokrčja – od prvog spomena do uspostave osmanske vlasti, Rijeka Krka i nacionalni park „Krka", zbornik radova, Šibenik, 2007.
Zglav-Martinac 2004 H. Zglav-Martinac, Ulomak do ulomka, Split, 2004.
Žmegač 2009 A. Žmegač, Bastioni jadranske Hrvatske, Zagreb, 2009.

Eva Buća

Summary

In 2019, archaeological trenching was conducted at the Turina fortification in Skradin on cadastral parcel 64/1. The remains of the rampart south of the Turina Tower were archaeologically explored, as well as the area around the rampart and a separate sector to the north. A surface area of 70 m² was explored, revealing, in addition to the remains of the rampart, two previously unknown architectural structures, two levels of space use northeast of the rampart, and two plastered floor structures with bricks. Archaeological investigations on the circular tower of the Turina fortification began in December 2019 with the installation of Trench 1 along the outer face of the tower. In the trench, five stratification units were identified, containing rare finds from the modern period. The layers cover the bedrock with traces of hewing. Trench 2 was placed opposite Trench 1, on the inner side of the circular tower. The layers in Trench 2 yielded limited archaeological material, with finds consisting of fragments of construction material, bricks, and roof tiles.

Redni broj: 437
Lokalitet: Šibenik – crkva sv. Julijana
Naselje: Šibenik
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: Z-4298
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Od 17. do 29. lipnja te od 30. rujna do 7. listopada 2019. Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu HRZ-a revizijski je arheološki istražio unutrašnjost crkve sv. Julijana u Šibeniku (k.č. 5908). Stručne voditeljice

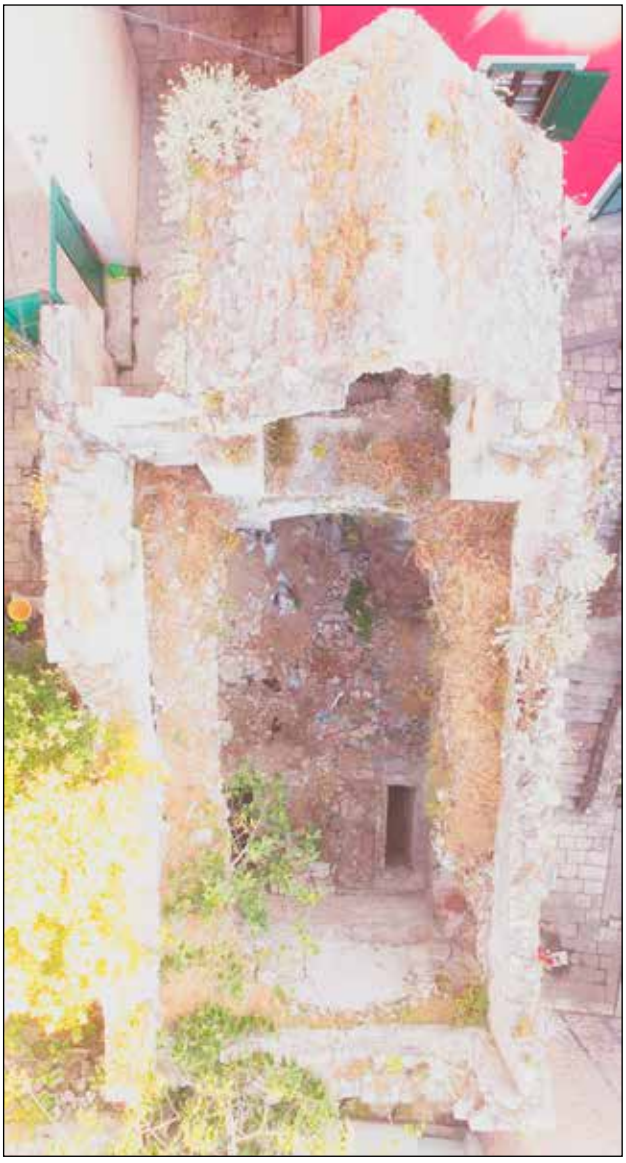

Crkva sv. Julijana, zračna snimka tijekom prve faze istraživanja (foto: E. Buća)

bile su Ivana Hirschler Marić i dr. sc. Ana Azinović Bebek, zamjenice Eva Buća i Valerija Gligora, mag. arheologije, uz sudjelovanje diplomiranog arheologa Andreja Janeša i suradnika Tomislava Zojčeskog, Andrije Nakića i Ivana Huljeva. Pomoćne fizičke radove iskopavanja i premještanja kamene građe obavili su djelatnici tvrtke Keran Company d.o.o. iz Šibenika. Radove je arheološki nadzirao dr. sc. Marko Sinobad iz Konzervatorskog odjela u Šibeniku. Istraživanje je bilo financirano sredstvima Ministarstva kulture.

Crkva sv. Julijana stradala je u savezničkom bombardiranju grada 1944. te nikada nije bila obnovljena. U srednjem i novom vijeku njome su se služile katolička, grčka pravoslavna i srpska pravoslavna crkva. U sklopu izrade dokumentacije, godine 2019. bilo je planirano i revizijsko sondažno arheološko istraživanje u unutrašnjosti crkve, s izradom detaljne arheološke dokumentacije. Cilj arheoloških istraživanja bio je odrediti elevaciju poda, temeljne stope, otiska podnih ploča te stanja sačuvanih grobnica, kao i ustanoviti postojanje eventualnih tragova starijih struktura ili slojeva. Lokalitet je iskopavan isključivo ručno. Na dijelu gdje nije bilo struktura iskopavalo se do nivoa kamena živca. Zemljom iz iskopa zatrpane su prethodno istražene i dokumentirane strukture. Na Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza i Odsjeku za papir i kožu konzervirani su i restaurirani pokretni arheološki nalazi. Ostali pokretni nalazi pohranjeni su na Odjelu za kopnenu arheologiju HRZ-a.

Crkva sv. Julijana nalazi se u šibenskoj gradskoj jezgri, između Ulice kralja Tomislava na sjeveru i Trga Pavla Šubića na jugu, iznad nekadašnjeg kina „Šibenik". Vanjske dimenzije crkve iznose 11,5x4,6 m. Orijentirana je u smjeru JZ-SI. Svetište je izbačeno i pravokutnog je oblika, površine 6,71 m² te je u pravilnom odnosu s istočnim zidom lađe, dok je zapadni zid lađe skošen prema sjeveru. Površina lađe iznosi 36,13 m². Širina lađe u sjevernom dijelu iznosi 5,11 m, a u južnom dijelu 4,64 m. Dužina crkve u unutrašnjosti iznosi 10,13 m. Građena je na oko 8,4 m n. v., na strmo položenoj, djelomično izniveliranoj stijeni koja se spušta prema moru. Visinska razlika u komunikaciji, odnosno uporabi prostora s istočne i sjeverne strane riješena je stubama. Od dvoetažnog svetišnog dijela očuvan je i gornji dio s krovom. Na prostoru lađe od gornje je etaže preostao dio zida iznad profiliranog gotičkog vijenca, s dijelom ostatka urušenog donjeg svoda te manji dio zidova iznad njega. Sjeverno od svetišta, sa zapadne se strane nalaze stube sa zazidanim prolazom na kat, koje su na gornjem kraju ukrašene reljefnom lunetom. S vanjske strane svetišta nalazi se manja uzidana kapelica, građena opekom, nastala najvjerojatnije u 18./19. st. Istražena je površina čitave unutrašnjosti od 42,88 m², od čega u svetištu 6,71 m² i lađi 36,17 m².

Početak konzervatorskih radova na crkvici sv. Julijana u Šibeniku datiran je u osamdesete godine 20. st., kada je nastala ponuda za izradu dijela arhitektonske dokumentacije i kada se zaključuje ugovor o izradi arhitektonskog snimka i konzervatorske dokumentacije. Općinski zavod za zaštitu spomenika kulture u Šibeniku 1987. nadzire rušenja i čišćenja na pročelnom zidu. Unutrašnjost je tom prilikom istražena, očišćen je zasip, uklonjene su kamene

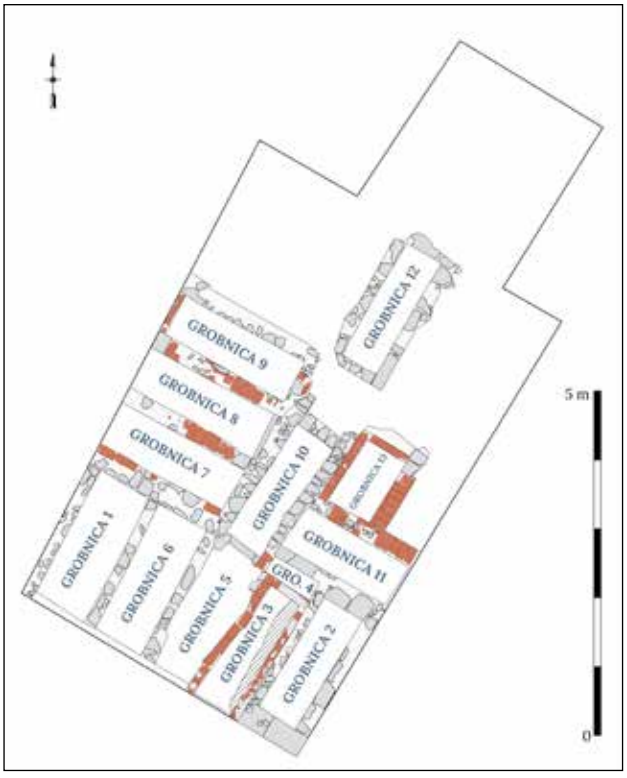

Crkva sv. Julijana, tlocrt nakon istraživanja (izrada: V. Gligora)

podne ploče te su očišćene grobnice. Iako je tijekom tih radova napravljena fotodokumentacija te nacrtna dokumentacija s označenim grobnicama i presjecima, nažalost nije sačuvan izvještaj o arheološkom nadzoru te su podaci o tome, nažalost, nepovratno izgubljeni. Čini se da je nakon tih radova velika većina prikupljenih ljudskih osteoloških nalaza bila pohranjena u sjeverozapadnom uglu lađe, unutar grobnice 1. Nakon istraživanja unutrašnjost je ponovno zatrpana, nakon čega je objekt služio i kao divlji deponij.

Tijekom revizijskih istraživanja 2019. ispražnjene su grobnica 1 (jugozapadni ugao lađe) i grobnica 2 (jugoistočni ugao lađe). U grobnici 1 ispražnjena je zapuna, koja je uglavnom sadržavala nalaze i šutu iz istraživanja 1987., a nakon čijeg je uklanjanja istražen i prostor ispod dna grobnice do žive stijene, na kojoj su bili vidljivi tragovi poravnavanja. U grobnici 2 ispod razine poda grobnice ustanovljen je arheološki sloj i kosturni ukop, čiji je sjeverni dio (noge) bio presječen. Nakon čišćenja groba istražena je situacija do žive stijene i dokumentirana je struktura građena od kamena lomljenca uz južni zid. Uzorak kosti iz groba 1 radiokarbonskom je analizom datiran u 14. st. Istraživanje je dovršeno čišćenjem svih preostalih zidanih grobnica (grobnice 3 – 13), tako da ih je ukupno istraženo 13. Ustanovljeno je da većina grobnica slijedi orijentaciju crkve, dok je manji dio (četiri grobnice) orijentiran u smjeru zapad-istok. Zapune grobnica bile su ispražnjene do dna, odnosno do intaktnih arheoloških slojeva, a koji su potom istraženi do živca. Intaktni arheološki slojevi pronađeni su ispod struktura grobnica 2, 3, 5, 6, 8 i 11. Postojanje grobnice 4 nije bilo naznačeno na tlocrtu iz 1987. godine. Bila je omeđena južnom stranom grobnice 11 (zapadnim

dijelom južnog zida) i sjevernom stranom grobnice 3. U toj maloj grobnici pronađene su samo dječje kosti, a antropološkom je analizom ustanovljeno da je u njoj ukopano desetoro djece, od kojih kosti najmanje dvoje pokazuju izrazite malformacije zbog teških bolesti. Struktura grobnice 3 (napravljena od opeke) uklonjena je nakon istraživanja i dokumentiranja grobnice, kako bi se mogli istražiti slojevi ispod grobnice 3 i 5 te je ustanovljeno da su grobnice 3 i 5 pliće od ostalih. Zbog iznimno male dubine grobnice 5 na tlocrtu iz 1987. i nepostojanja sloja žbuke na unutrašnjim stijenkama zidova, postavlja se pitanje je li taj prostor uistinu upotrebljavan kao grobnica, s obzirom na to da nije moguće utvrditi jesu li u tom prostoru prethodno bili pronađeni ostaci pokojnika. Također je potvrđeno da tlocrt napravljen 1987. nije u potpunosti točan. Naime, postojanje struktura u središnjem dijelu lađe revizijskim istraživanjem nije potvrđeno, kao ni struktura napola iscrtana zapadno od ulaza u crkvu. Podaci dobiveni novim istraživanjima upućuju na to da je prostor između grobnica 2 i 6 bio izvorno neiskorišten, a tek je naknadno sagrađena grobnica 3, koja je smanjila taj neiskorišten prostor te stvorila prostor između strukture SJ 33 i SJ 41, nazvan grobnica 5. Kako bi se potvrdilo je li grobnica 5 uistinu služila kao grobnica, potrebni su opširniji podaci o istraživanjima 1987., no moguće je da taj podatak nije nigdje zabilježen. Prostor svetišta također je očišćen, prilikom čega je ustanovljeno da u njemu nema grobnica te je dokumentiran priklesan živac. Tijekom istraživanja kamena građa, šuta, zemlja i smeće iz iskopa odloženi su u neposredan okoliš s istočne strane crkve, a nakon dovršetka istraživanja dokumentirane su grobnice zatrpane u cijelosti (grobnice 1, 2, 6, 7, 9, 13) ili djelomično (grobnice 7 i 11). Nakon istraživanja izvođač je odvezao kamen i šutu.

Najstarijoj potvrđenoj arheološkoj fazi pripada grob 1, za koji je potvrđena datacija u 14. st. Iz kasnog srednjeg vijeka potječu i arheološki slojevi u kojima su, među keramičkim nalazima, dominirali ulomci arhajske majolike. Većinu tih ulomaka moguće je datirati u 14. st., dok bi manji broj možda mogao biti i nešto stariji. I stakleni se nalazi također mogu datirati u period od 14. st. Ispod razina nekih grobnica dokumentirani su i ranonovovjekovni slojevi. Prema izvorima, ukopi u crkvi bilježe se od 1569., no za to razdoblje nema sačuvanog arheološkog konteksta jer su obuhvaćeni prijašnjim istraživanjima. Prikupljeni ljudski osteološki ostaci analizirani su pri Antropološkom centru HAZU, prilikom čega je naknadno pronađeno i nekoliko nabožnih predmeta i funkcionalnih dijelova nošnje iz druge polovine 17. st. Dva pronađena numizmatička nalaza, dva *solda* iz 1684. ili 1691. godine i pola *Kreutzera* iz 1781./1782. godine pripadaju mlađem razdoblju venecijanske vlasti u Šibeniku.

Medaljice PN 12 i 12 A nakon konzervatorsko-restauratorskih radova (foto: J. Škudar)

Literatura

Azinović Bebek 2012 A. Azinović Bebek, Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske, Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012.

Gusar 2010 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010.

Lazar 2001 I. Lazar, Srednjeveško steklo iz Celja, (ur. M. Guštin) Srednjeveško Celje / Medieval Celje, Ljubljana, 2001: 69 – 96.

Predovnik et al. 2008 K. Predovnik, M. Car, M. Lavrinc, Cerkev sv. Jerneja v Šentjerneju, arheološka izkopavanja v letih 1985 in 1986, Archaeologica Historica Slovenica, 6, Ljubljana, 2008.

Ivana Hirschler Marić

Summary

In 2019, revision archaeological excavations were conducted inside the Church of St. Julian in Šibenik. The church was damaged in the bombing of the city by the Allies in 1944 and was never restored. The revision archaeological excavation involved clearing and exploring the entire interior of the church. Previous investigations inside the church were carried out in the 1980s. The earliest archaeological phase is represented by grave 1, which has been confirmed to date back to the 14th century. Archaeological layers from the Late Middle Ages were also confirmed, with ceramic finds dominated by fragments of archaic maiolica. Most of these fragments can be dated to the 14th century, while a smaller number might be dated slightly earlier. Glass finds can also be dated to the 14th century. Early modern layers were documented beneath some tombs. According to historical sources, burials in the church have been recorded since 1569, but there is no archaeological context in terms of finds from that period, as they were covered by earlier research. During the analysis, several religious items and functional parts of costumes from the second half of the 17th century were found. Two numismatic finds, two *soldi* coins from 1684 or 1691 and a half of a *kreutzer* coin from 1781/1782, belong to the later period of Venetian rule in Šibenik.

Redni broj: 438
Lokalitet: Šibenik – tvrđava sv. Ivana
Naselje: Šibenik
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: Z- 2015
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

Godine 2019. obavljen je arheološki nadzor i istraživanja tvrđave sv. Ivan u Šibeniku. Istraživanja prate građevinske radove obnove i revitalizacije te novovjekovne utvrde. Voditelj svih arheoloških radova bio je Andrija Nakić, dipl. arheo, a radove je nadzirao dr. sc. Marko Sinobad iz Konzervatorskog ureda u Šibeniku.

Arheološki nadzor i istraživanja na tvrđavi sv. Ivana odvijali su se neposredno prije te za vrijeme obnove i revitalizacije te povijesne građevine poviše Šibenika. Tvrđava je građena 1646., neposredno prije napada osmanske vojske, kao nova glavna obrambena točka grada. Položena je na 120 m visokom brdu sjeveroistočno od gradske jezgre i proteže se na gotovo 18.000 m^2. Tijekom prvih dvaju desetljeća postojanja, tvrđava je nekoliko puta bila adaptirana, dograđivana i mijenjala je svoj vanjski oblik i unutrašnje strukture. Prostor koji obuhvaća obično se dijeli na povišeni dio, tzv. „zvijezdu", te plato sa sjeverne strane, poznat i kao „kliješta". Tijekom prijašnjih istraživanja nije bio obuhvaćen kompletan perimetar tvrđave pa je odlučeno, u dogovoru s Konzervatorskim uredom u Šibeniku, da se prije početka radova istraže ostale prostorije na tvrđavi te da spomenute zemljane radove na tvrđavi prati i arheološki nadzor.
U veljači 2019. godine istraženi su temelji recentne prostorije nadozidane uz barutanu, ispod čije su podnice otkriveni zidovi i kontrafori nastali proširenjem tvrđave 1648./1649. godine. Također, istražen je i manji objekt na donjem platou tvrđave, za koji je utvrđeno da je recentnog podrijetla. Arheološki nadzor počeo je 27. lipnja 2019. te uz manje pauze traje i dalje, a zasad je obuhvaćen plato tvrđave gdje su građevinski radovi i najintenzivniji. Prilikom nadzora otkrivene su dosad nepoznate strukture pa su u jednom trenutku uslijedila i arheološka istraživanja. Radovi su trajali od 2. srpnja do 6. kolovoza 2019. godine. Istražena je površina od oko 50 m^2, prilikom čega je otkriven zid u dužini od 13,6 m, koji na sjevernom dijelu blago, ali pravilno radi luk, dok se njegov nastavak podvlači pod profil. Ne temelju preliminarnog uvida u povijesnu arhivu, gdje su prikazani fortifikacijski elementi tvrđave sv. Ivana, zaključeno je da je pronađeni zid pripadao unutarnjem dijelu revelina građenog najvjerojatnije 1648./1949. godine. Paralelno s arheološkim radovima, nadzirano je i čišćenje vanjske strane bedema. Strojnim radovima uklonjena je zemlja koja se akumulirala u podnožju zidova pa su ujedno otkriveni bedemi u punoj visini. Tom je prilikom pronađeno nekoliko kamenih ulomaka natpisa, koji je nekada stajao na središnjem dijelu bedema sa sjeverne strane utvrde (unutar tzv. vanjskog *hornwerka*), od kojega je danas sačuvano tek ležište u zidu. Uz te nalaze pronađeno je i više ulomaka kamenog vijenca s bedema. Prilikom arheološkog nadzora otkriveno je postojanje dosad nepoznatih zidova s vanjske strane sjevernog platoa utvrde. Radi se o manjem zidu koji se proteže u nastavku bedema tvrđave zatvarajući otvor između dviju stijena. Druga pak

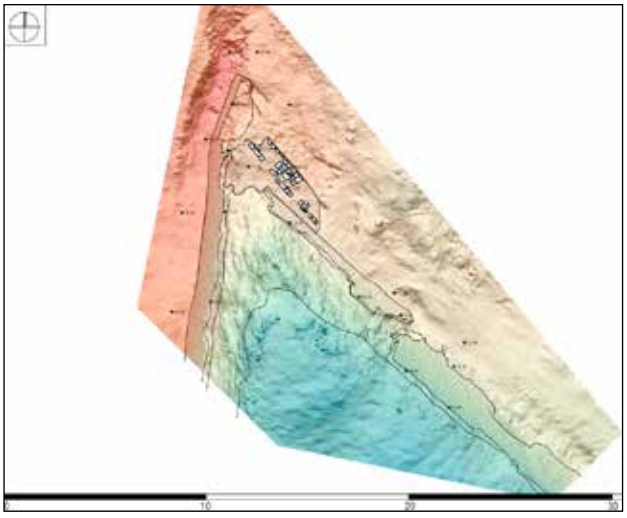

Ostaci ojačanja vanjskih bedema otkriveni na sjevernom dijelu tvrđave sv. Ivana (izrada: Zadruga ARHEO KO-OP)

Arheološko istraživanje prostorije uz barutanu na tvrđavi sv. Ivana (foto: A. Nakić)

struktura otkrivena je u podnožju pokosa bedema i imala je ulogu svojom kosinom dodatno ojačati rubni dio tvrđave. Ostale četiri sonde manjih dimenzija bile su raspoređene s unutarnje strane tvrđave kako bi se ustanovila točna visina i širina zida bedema radi budućih konzervatorskih radova. Ostatak radova odnosio se na nastavak nadzora strojnog čišćenja vanjskih bedema prema zapadnoj strani koji, uz prekide uvjetovane dinamikom izvođenja radova, još traju. Detaljna obrada nalaza i interpretacija uslijedit će nakon završetka svih arheoloških radova.

Literatura

Glavaš, Pavić 2016 I. Glavaš, J. Pavić, Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, GZSKH, Vol. 40, No. 40, Zagreb, 2016: 91 – 104.
Nodilo 2017 H. Nodilo, Šibenik – tvrđava sv. Ivana, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 700 – 703.

Andrija Nakić

Summary

In 2019, archaeological supervision and research were conducted at St. John's Fortress in Šibenik. The research accompanied construction works for the restoration and revitalization of this modern-era fortress. Its construction was a result of the efforts of the people of Šibenik to strengthen the city's defence just before an expected Ottoman army attack. The original fortress was built in 1646, and over the following decades, it underwent several expansions, altering its internal and external elements. As part of the research, a smaller structure in the central part of the fortress, where the walls of the expansion were defined, dating back to 1648/1649, was initially examined. During supervision on the fortress plateau, internal walls of the ravelin were discovered, and their origin is linked to the fortification efforts of 1948/1949. Other structures were uncovered outside of the northern plateau of the fortress, serving as additional reinforcement for the external face of the rampart. Further analysis of finds and interpretation will be conducted after the completion of all archaeological work.

Redni broj: 439
Lokalitet: Šibenik – tvrđava sv. Mihovila
Naselje: Šibenik
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: Z-2013
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. arheološki je istraživana tvrđava sv. Mihovila u Šibeniku. Voditelj istraživanja bio je Andrija Nakić, dipl. arheo. Istraživanja je financirala Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture, uz nadzor nadležnog Konzervatorskog ureda u Šibeniku.

Ove su godine dovršena arheološka istraživanja unutrašnjosti kule sa sjeverozapadne strane tvrđave sv. Mihovila.

Tlocrt sjeverozapadne kule na tvrđavi sv. Mihovila (izrada: Zadruga ARHEO KO-OP)

Sjeverozapadna kula tijekom istraživanja (foto: A. Nakić)

Arheološka istraživanja falsabrage na tvrđavi sv. Mihovila (foto: A. Nakić)

Kula je nazidana na strmu stijenu uz dvostruki bedem, fortifikacijski element koji je služio kao komunikacija između morske obale i tvrđave sv. Mihovila. Upravo je ta kula imala ulogu flankiranja i dodatne zaštite dvostrukog bedema, i to s njegove sjeverne strane. Važnost te pozicije smanjuje se kada se početkom 16. st. gradi Dolački bedem, koji preuzima obranu toga dijela grada. Arheološkim radovima sveukupno je definirano, istraženo i dokumentirano 28 stratigrafskih jedinica, od kojih njih 12 pripada strukturama (zidovima, podzidima i podnicama), a ostalih 18 zemljanim slojevima. Među recentnije strukture ubrajaju se zidovi koji su nastali za vrijeme Drugog svjetskog rata ili neposredno prije njega, a radi se o dvama zidovima, jednom polukružnom i drugom u obliku sloja „L", koji su služili kao prsobrani. Nakon što su ti zidovi dokumentirani i uklonjeni, definiran je perimetralni zid kule koji se okomito naslanja na zid dvostrukog bedema. U nastavku se taj zid pruža u dužini od oko 5 m te na najstrmijem dijelu terena tvori nepravilnu četvrtastu istaku. S te se pozicije zid nastavlja gotovo paralelno sa zidom dvostrukog bedema te završava kod obližnje poligonalne kule. Lice perimetralnog zida načinjeno je od pravilnog klesanog kamenja vezanog vapnenačkom žbukom. S njegove zapadne strane nalaze se tri niza dvostrukih otvora (strijelnica na višoj i kvadratnih otvora na nižoj razini), koji su karakteristični za vrlo ranu upotrebu vatrenog oružja. U prostoru kule otkrivena su dva paralelna zida koja su dijelila unutrašnjost na niži dio gdje se nalaze strijelnice i povišeniji dio gdje je mjestimično sačuvana i podnica. Nalazi uočeni u slojevima većinom pripadaju keramičkom materijalu te se uglavnom radi o gruboj kuhinjskoj keramici debljih stijenki i u manjoj mjeri glaziranom stolnom posuđu. Ulomci kuhinjske keramike grube fakture pripadaju skromno ukrašenim loncima i manjim kotlovima neujednačene crne ili tamnosmeđe boje, sa zadebljanim obodom izvijenim prema van. Takvi oblici posuda bez većih promjena upotrebljavaju se tijekom dužih razdoblja, a okvirno se mogu datirati u širi period od kraja 14. pa do 17. st. Analizom i komparacijom otkrivenih struktura, kao i ostalog pokretnog arheološkog materijala pronađenog prilikom istraživanja, zaključeno je da je taj položaj sagrađen krajem 15. st., kako bi štitio sjeverni zid dvostrukog bedema, no ubrzo je njegovu ulogu preuzeo Dolački bedem, koji početkom 16. st. postaje nova točka obrane sa sjeverne strane grada.

Rezultati arheološkog istraživanja podno crkvice sv. Ane potvrdila su postojanje nastavka tzv. *falsabrage*, fortifikacijskog elementa koji u arhitekturi označava niži obrambeni zid čija je primarna funkcija zaštita glavnog bedema utvrde. Istočna *falsabraga* prati pružanje istočnog bedema tvrđave sv. Mihovila, a proteže se od sjeverne poligonalne kule do zida kule Madonna, u dužini od oko 90 m. Arheološkim nadzorom i istraživanjem nakon toga otkriveno je i posljednjih 20 m tog zida. Vanjsko lice zidano je od pravilnih priklesanih kamenih blokova postavljenih u pokos. U zidu su otkrivena dva ispusta za vodu, slična onima kakva su već zabilježena na nekoliko primjera na tom istom zidu. Zanimljiv je i pronalazak zazidanih vrata na mjestu gdje se taj zid spaja sa zidom kule Madonna. Novovjekovni keramički nalazi uočeni su u slojevima zemlje i građevnog materijala, koji se godinama deponirao na toj poziciji, osobito tijekom radova kada je groblje sv. Ane u prvim desetljećima 20. st. prošireno i na prostor kule Madonna. Tako treba spomenuti i pronalazak većeg broja kamenih i betonskih ulomaka, koji su pripadali dijelovima grobne arhitekture, datiranih u kraj 19. i početak 20. st.

Literatura

Glavaš et al. I. Glavaš, A. Nakić, J. Pavić, *Sperone* – najraniji poznati položaj za upotrebu vatrenog oružja na Tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku, GZSKH, 41/42, Zagreb, 2017: 35 – 44.

Andrija Nakić

Summary

In 2019, archaeological investigations were conducted at St. Michael's Fortress in Šibenik. During this year, archaeological research on the tower located in the northwest part of the fortress was completed. This tower played a role in flanking and providing additional protection to the double ramparts, connecting the seaside and the fortress above the city. A total of 28 stratification units were defined through archaeological work, with more recent structures including walls built during World War II or immediately before. After the removal of these walls, the outer wall of the tower was defined, and on its western side, three rows of double openings characteristic of very early firearm use were discovered. Finds in the layers mostly belong to ceramic material, predominantly coarse kitchenware with thicker walls and, to a lesser extent, glazed tableware. It was concluded that this position was built at the end of the 15th century to protect the northern wall of the double rampart, but soon its role was taken over by the Dolac Rampart, which became a new defence point on the northern side of the city of Šibenik in the early 16th century.

On the eastern side of St. Michael's Fortress, the remains of the so-called *faussebraye* were explored–a fortification element indicating a lower defensive wall whose main function was to protect the main fortress rampart. Bricked doors were discovered at the point where the faussebraye connects with the wall of the Madonna Tower. Modern-era pottery finds were discovered in layers of soil and construction material deposited over the years in this position, particularly during work to expand the St. Anne Cemetery to the area of the Madonna Tower in the early 20th century. It is worth mentioning the discovery of a significant number of stone and concrete fragments belonging to parts of burial architecture, dating back to the late 19th and early 20th centuries.

Redni broj: 440
Lokalitet: Šibenik – tvrđava sv. Nikole – podmorje
Naselje: Šibenik
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: Z-6516
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno podvodno rekognosciranje

Od 3. do 15. lipnja 2019. trajalo je arheološko rekognosciranje podmorja oko tvrđave sv. Nikole na ulazu u Kanal sv. Ante pred Šibenikom. Voditeljica radova bila je Vesna

Rekognosciranje podmorja između rta Cipac i rta Debeli sa sjeverne strane kanala sv. Ante (foto: M. Kaleb)

Hrid Ročni, ostaci zidane strukture uz koju su nađeni ulomci prapovijesne keramike (foto: V. Zmaić Kralj)

Zmaić Kralj, dipl. arheo., a njezin zamjenik Igor Mihajlović, dipl. arheo. i prof. pov. (Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda). U sklopu programa ostvarena je stručna suradnja s Međunarodnim centrom za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA) te su u istraživanjima sudjelovali i dr. sc. Luka Bekić, Maja Kaleb, mag. arheo., i Roko Surić, mag. arheo. U radove su bili uključeni i vanjski suradnici Jerko Macura (Spužva j.d.o.o.), Marko Lete i Marko Polić (UPA Rostrum, Split), apsolventica arheologije Petra Lacković i pripadnici ronilačke jedinice specijalne policije MUP HR Tihomir Bošnjak i Ivica Erlić, a podmorski radovi odvijali su se s radnog broda Pram, reg. oznaka 1366-ŠB. Financijska sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Tvrđava sv. Nikola, sagrađena sredinom 16. st. na ulazu u Kanal sv. Ante ispred grada Šibenika, jedno je od najvažnijih pomorskih fortifikacijskih zdanja na našoj obali. Zbog istaknutog položaja nad morem i najveće važnosti u kontroli pomorskog puta i ulaska u kanal, godine 2019. pokrenut je program arheološkog rekognosciranja kompletnog podmorja oko tvrđave.

Kanal sv. Ante od prapovijesnog je doba bio važna točka na plovnom putu istočnim Jadranom, kao jedini morski prilaz Skradinu (*Scardona*), naselju koje je u prapovijesti i antici bilo osnovna trgovačka i prometna veza sa zaleđem, kao i prema Šibeniku, jednom od strateški najvažnijih gradova i luka na Jadranu. U kanal vode tri morska prolaza: kroz Logorunska vrata prema sjevernom dijelu otoka Prvića, kroz Šibenska vrata između otoka Prvića i Zlarina te između otoka Zlarina i otočića Dvainka. S istočne strane kanala, na otočiću Ljuljevcu, sredinom 16. st. sagrađena je tvrđava sv. Nikole. Tvrđava je trokutastog tlocrta, ponajprije zbog konfiguracije terena i širine kanala, ali i zbog glavne funkcije, kontrole nad morskim prolazom. Na sjevernom završetku trokutastog zdanja, istaknutom prema kanalu, oblikovan je rondel (turion) kružnog tlocrta, na mjestu gdje dno strmo pada do dubine od 40 do 45 m. Na južnoj strani nalaze se dva polubastiona, između kojih je kortina i prevlaka kojom je utvrda bila povezana otočićem Škojićem i kopnom te na tom dijelu dno blago pada do dubine od 25 do 30 m. Zapadno od tvrđave nalazi se hrid Ročni, najsjevernija od skupine nadvodnih stijena, koje zajedno sa Škojićem čine veliku pličinu dubine od 1 do 2 m.

Tijekom istraživanja cijelo je područje podijeljeno u osam zona (Z1 – Z8). Pregledano je kompletno podmorje oko tvrđave do dubine od 45 m, suprotna strana kanala između rta Cipac i rta Debeli, kao i sve okolne pličine i grebeni: hrid Ročni, plič Roženik Veli i Mali i hrid Galiola, kao potencijalno opasna mjesta na plovnom putu i na ulazu u šibenski kanal. Nepokretni nalazi prikupljeni prilikom pregleda dokumentirani su na licu mjesta, a pokretni nalazi prikupljeni su radi zaštite i znanstvene obrade. Južno i jugozapadno od hridi Ročni na plitkom platou u živoj stijeni pronađeni su tragovi prapovijesnog naselja ili punkta za nadzor ulaska u kanal. Nalazi su uočeni na dubini od svega 1 – 2 m te je njihov položaj u doba naseljavanja bio iznad morske razine. S jugoistočne strane hridi nalazi se temelj suhozidne strukture građene od poluobrađenih kamenih blokova, dok je sjeverozapadna strana bila prirodno zaštićena padinom koja strmo pada na dubinu od 45 m. U površinskom sloju pijeska pronađeni su brojni ulomci prapovijesne keramike grubih i tamnih stijenki, s primjesama kvarca i kalcita. Ističu se ulomci trbušastih lonaca s tunelastim, trakastim ili potkovičastim ručkama, s uspravnim, facetiranim i blago ili jako izvijenim obodom i ukrasom u obliku plastičnih traka i otiska prsta. Antici pripadaju sporadični nalazi amfora, od grčko-italskih tipova iz 2. st. pr. Kr., Lamboglia 2, Dressel 2-4, do koskih, rodskih i knidskih amfora iz 2./3. st., te dijelovi brodske opreme u vidu olovnih prečki sidara. Među kasnoantičkim nalazima najzastupljenije su sjevernoafričke kasnoantičke amfore tipa Spatheion, cilindrične amfore i istočnomediteranske amfore tipa LRA 1 i 2. Iz ranosrednjovjekovnog, bizantskog razdoblja pronađeno je nekoliko varijanti globularnih LRA 2/13 amfora egejske provenijencije, datiranih od 7. do 9. st.

U 11. st. na Ljuljevcu je bila crkva sv. Nikole s ostacima benediktinskog samostana, koji su srušeni prilikom gradnje

tvrđave, stoga je rekognosciranje bilo usmjereno na pregledavanje kamene građe kako bi se prepoznali dijelovi crkvene arhitekture s kamenom plastikom. Glavni ulaz u tvrđavu nalazio se s morske strane na istočnoj kortini, a iznad renesansnog portala stajao je lav kao simbol Mletačke Republike. Skulpturu su uništili vojnici Kraljevine Jugoslavije 1926. i bacili s tvrđave u more, stoga je pregled podmorja ispod istočne strane kortine i portala bio usmjeren na prepoznavanje ostataka skulpture lava. Dijelovi skulpture nisu pronađeni, kao ni elementi crkvene arhitekture, no uz istočnu su fasadu pronađeni brojni pokretni arheološki nalazi iz srednjeg i novog vijeka te modernog doba. U nalaze spadaju brojni tanjuri, zdjele i vrčevi s glazurom talijanske proizvodnje, ukrašeni slikanim i ukrasom *sgraffito*, jednostavna glazirana stolna keramika, grubi kuhinjski lonci te brojni stakleni predmeti, poput boca i čaša s oznakama i pečatima. Sa zapadne strane tvrđave pronađeni su arhitektonski elementi tvrđave, koji su prilikom pregradnje ili obnove bili bacani u more.

U sklopu programa pregledano je stanje već poznatih arheoloških nalazišta u podmorju otoka Zlarina: antičkog brodoloma kod rta Plavac i srednjovjekovnog brodoloma kod otočića Drvenika, a pregledani su i dijelovi luke Zlarin. Iz dobivenih podataka može se zaključiti da je današnji položaj sv. Nikole i hridi Ročni od prapovijesti (brončano/željezno doba) bio istaknuta kontrolna točka na ulazu u kanal koji vodi do jedne od prirodno najzaštićenijih luka istočnog Jadrana. Kontrola nad ulazom u šibensku luku također je važna zbog njezina položaja na ušću rijeke Krke, kojom se dalje moglo nastaviti prema Skradinu, jednom od važnijih liburnskih sjedišta. Logična je pretpostavka da se i poslije istaknuti punkt upotrebljavao u iste svrhe, a neobično veliki broj nalaza iz kasnoantičkog i bizantskog razdoblja upućuje na važnost kanala i šibenske luke i u razdoblju od 4. do 9. st. Novovjekovni pokretni nalazi i arhitektonski elementi rezultat su građevinske aktivnosti za vrijeme gradnje i obnove tvrđave sv. Nikole i mogu se datirati od 16. do 20. st.

Tvrđava sv. Nikole – podmorje, pokretni materijal prikupljen tijekom rekognosciranja (foto: V. Zmaić Kralj)

Literatura

Ćuzela 1992 J. Ćuzela, Pomorska utvrda sv. Nikole na ulazu u kanal sv. Ante kod Šibenika, PPUD, 33, Split, 1992: 51 – 76.
Ćuzela 2005 J. Ćuzela, Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik, 2005.
Glavaš, Šprljan 2018 I. Glavaš, I. Šprljan, Kule na ulazu u Kanal sv. Ante – neodvojivi dio šibenskih fortifikacija, Ars Adriatica, 8/2018, Zadar, 2018: 47 – 60.
Nadilo 2001 B. Nadilo, Tvrđava sv. Nikola ispred ulaza u šibensku luku, Građevinar, 53, Zagreb, 2001: 747 – 753.
Stošić 1941 K. Stošić, Sela šibenskog kotara, Šibenik, 1941.

Vesna Zmaić Kralj

Summary

In June 2019, archaeological reconnaissance was conducted in the seabed around the St. Nicholas' Fortress at the entrance to the St. Anthony Channel near Šibenik. The entire research area was divided into 8 zones (Z1 – Z8). The complete seabed around the fortress up to a depth of 45 meters was surveyed, including the opposite side of the channel between Cape Cipac and Cape Debeli, and all the surrounding shoals and reefs: Ročni reef, Roženik Veli and Mali shoals, and Galiola reef, identified as potentially hazardous locations on the navigation route and entrance to the channel. As part of the program, the condition of already known underwater archaeological sites around the island of Zlarin was also surveyed. The results of the reconnaissance indicated that the group of reefs and islets from Ročni to Škojić, and Ljuljevac represented an important strategic point for monitoring maritime routes through the Šibenik Channel and the St. Anthony Channel from prehistoric times, through the Antiquity, late antique, Byzantine, and medieval periods, up to the 16th century when the fortress was built, and continuing through the modern era to the 20th century.

Redni broj: 441
Lokalitet: Šibensko-kninska županija
Naselje: –
Grad/općina: –
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: lasersko snimanje iz zraka (ALS)

Godine 2019. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu arheološki je istražio područje Šibenko-kninske županije, s ciljem istraživanja ostataka rimske vojne arhitekture u zaleđu Jadera i Salone.

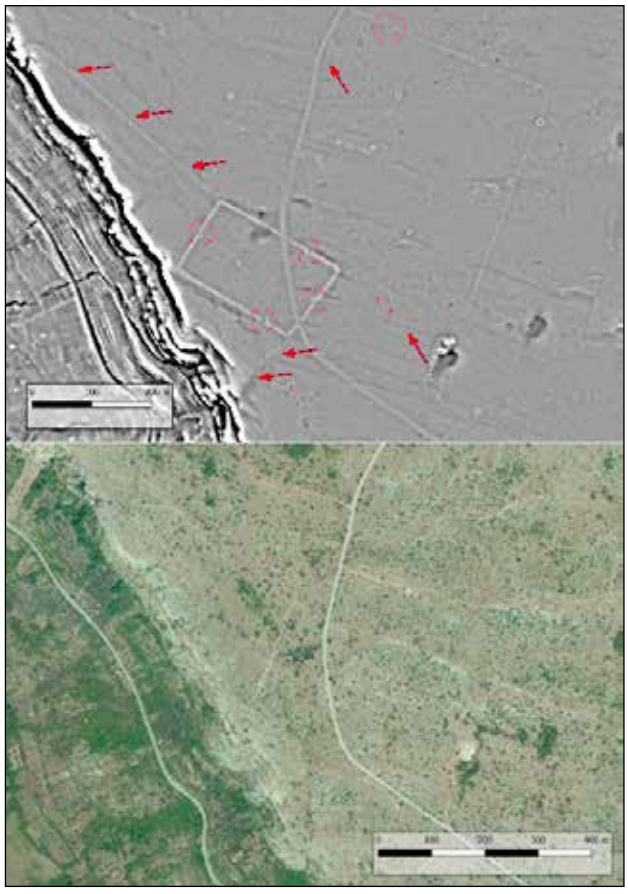

Mogući rimski vojni logori na položajima Rapa i Klanac na položaju Klanac (izradio: M. M. Vuković)

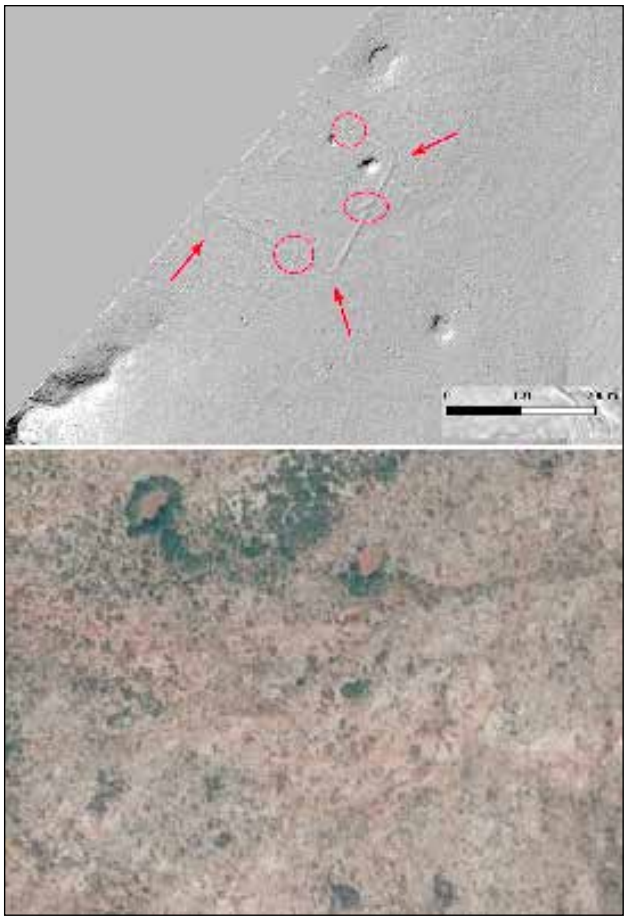

Mogući rimski vojni logor na položaju Zaskok (izradio: M. Vuković)

Područja odabrana za lasersko snimanje iz zraka (izradio: M. Vuković)

Mogući rimski vojni logor na položaju Provalije (izradio: M. Vuković)

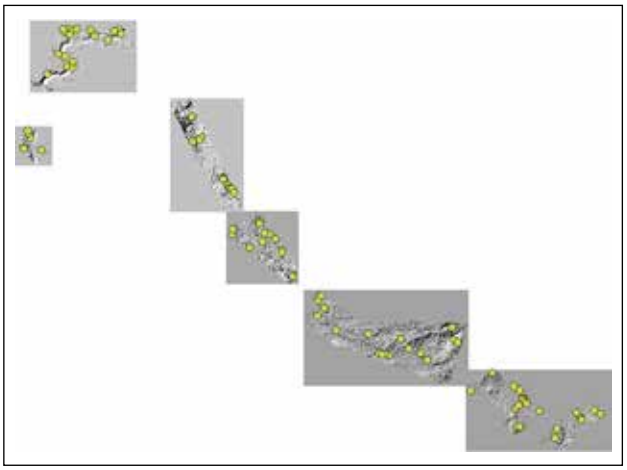

Lokacije potencijalnih novih arheoloških nalazišta proiziše iz preliminarne analize ALS podataka (izradio: M. Vuković)

Radovi su bili dio projekta Hrvatske zaklade za znanost IP-2018-01-4934 „Razumijevanje rimskih granica: primjer istočnog Jadrana" (AdriaRom). Za lasersko snimanje iz zraka i osnovnu obradu podataka bila je zadužena slovenska tvrtka Flycom d.o.o.

Cilj projekta bio je ispitivanje arheoloških ostataka rimskih legijskih logora, kastela rimskih pomoćnih postrojbi i arheoloških ostataka ostale rimske vojne infrastrukture kako bi se utvrdilo funkcioniraju li ti objekti kao jedinstvena obrambena granica. Naime, ako su navedeni ostaci rimske vojne arhitekture uistinu bile u funkciji obrane pogranične zone, to bi impliciralo da je navedena obrambena granica bila jedan od najstarijih rimskodobnih obrambenih sustava. U znanstvenoj se literaturi ta obrambena granica lakonski zvala delmatski limes i bila je predmetom upornih znanstvenih rasprava. Radi navedenog istraživanja izabrana su testna područja za detaljnu analizu, a među njima i okolica rimskog legijskog logora *Burnum* te okolica pretpostavljenih kastela *Promona* i *Magnum*.

Na temelju proučavanja antičkih literarnih izvora i rimskih epigrafskih spomenika te analize arheoloških nalaza, odabrana su područja za analizu zračnih i satelitskih fotografija te karata s ciljem identifikacije mogućih ostataka rimske vojne arhitekture. Unutar područja obuhvaćenog projektom na taj je način odabrano sedam manjih područja koja su predviđena za lasersko snimanje iz zraka, odnosno ALS (engl. *Airborne Laser Scanning*) ili LiDAR (engl. *Light Detection and Ranging*), a među njima i područje 4 (26 km^2), 5 (31,5 km^2), 6 (44,5 km^2) i 7 (9 km^2), koja obuhvaćaju širu okolicu grada Drniša i općina Kistanje, Promina i Ružić (k.o. Ivoševci, Puljani, Čitluk, Okljaj, Razvođe, Velušić, Trbounje, Varoš, Badanj, Siverić, Tepljuh, Biočić, Miočić, Parčić, Kadina Glavica, Otavice, Gradac, Baljci, Umljanović, Kljake i Čavoglave).

Lasersko snimanje iz zraka obavljeno je u svibnju 2019. godine. Za snimanje je upotrebljavan Riegelov sustav za snimanje podataka. Laserskim snimanjem iz zraka dobiven je DEM (engl. *Digital elevation model*), s rezolucijom od 20 točaka po kvadratnom metru. Taj osnovni model visina unaprijed je prošao proces filtracije te je uklonjen sav nepoželjan vegetacijski pokrov. Iz osnovnog modela u QGIS-u i RVT-u, računalnim programima za vizualizaciju izrađene su daljnje vizualizacije podataka (*hillshade, skyview factor, slope* itd.). Prilikom preliminarne arheološke interpretacije svih sedam snimljenih područja dokumentirana su ukupno 94 već poznata i potencijalno nova arheološka nalazišta.

Među njima je na područjima 4 – 7, koja obuhvaćaju širu okolicu grada Drniša i općina Kistanje, Promina i Ružić, dokumentirano i nekoliko potencijalnih novih arheoloških nalazišta, koja se preliminarno mogu tumačiti kao mogući rimski vojni logori i/ili strukture. Na taj zaključak upućuju njihov položaj u odnosu na potvrđene rimske vojne logore i strukture, pravokutan tlocrt i dimenzije za koje postoje analogije među rimskim vojnim logorima te moguća vrata tipa *clavicula*. Premda su mogući rimski vojni logori i/ili strukture vrlo jasno vidljivi na vizualizacijama *hillshade*, nisu uočljivi na zračnim fotografijama. Upravo je zbog toga navedena nalazišta i strukture potrebno potvrditi sustavnim pregledom terena i drugim nedestruktivnim metodama istraživanja, poput geofizičkih istraživanja. Jedino

usporedba podataka dobivenih preliminarnom analizom rezultata laserskog snimanja iz zraka i rezultata sustavnog pregleda terena i drugih nedestruktivnih metoda istraživanja može potvrditi radi li se o rimskim vojnim logorima i/ili strukturama.

dr. sc. Mirjana Sanader
dr. sc. Domagoj Tončinić
dr. sc. Ina Miloglav
Miroslav Vuković
Domagoj Bužanić
Joško Zaninović

Summary

In 2019, archaeological research was conducted in the Šibenik-Knin County with the aim of exploring the remains of Roman military architecture in the hinterland of Iader and Salona. The project's goal was to investigate the archaeological remains of Roman legionary camps, the castles of auxiliary Roman units, and other archaeological remains of Roman military infrastructure to determine if these structures functioned as a unified defensive border.

Redni broj: 442
Lokalitet: Umljanovići – Magnum
Naselje: Umljanovići
Grad/općina: Ružić
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje i rekognosciranje

U svibnju 2019. obavljeno je rekognosciranje i probno arheološko iskopavanje antičkog lokaliteta Magnuma u naselju Umljanovićima. Voditeljica istraživanja bila je doc. dr. sc. Silvia Bekavac s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Prvi dio istraživanja bio je usmjeren na rekognosciranje te proučavanje zračnih snimki. Sam prostor grada Magnuma nalazi se na vrlo specifičnom i osjetljivom području uz rijeku Čikolu, koje spada pod minski sumnjiva područja. Zbog takve situacije najsigurnije je bilo odabrati parcelu koja se nalazi nešto dalje od same rijeke (cca 600 m zračne linije). Analiza zračnih snimaka upućuje na gustu mrežu mogućih struktura ispod zemljine površine i ono što se sigurno može reći jest da je sjeverozapadni dio grada morao biti omeđen rijekom Čikolom. Sa sjeverne strane nalazi se veliko gradinsko naselje na Balinoj glavici, gdje je tijekom prethodne istraživačke kampanje ubicirano središte Plinijeva Sinodija, koji se nalazi na samom ulazu u povijesno poznat klanac Vrbe. Istočnu i južnu granicu grada za sada je nemoguće utvrditi.

Sonda 1

Prva sonda postavljena je na sjevernom dijelu k.č. 558/1, i to na mjestu gdje je već na površini izvirivalo pravilno poslagano kamenje, koje se pružalo u smjeru jugozapada. Dimenzije sonde iznose 3x3 m. Stratigrafske jedinice u sondi numerirane su zasebno, arapskim brojkama od SJ 1 do SJ 6, i to redoslijedom njihova definiranja. Slojevi su se skidali metodom ručnog stratigrafskog iskopa.

Iskapanje je započelo uklanjanjem prvog sloja definiranog kao SJ 1, koji je interpretiran kao površinski humusni sloj. Ispod sloja SJ 1 definiran je nov sloj SJ 2, koji čini dobro vidljiv sloj smeđe rahle zemlje sastavljen od amorfnog kamenja različitih dimenzija. Proteže se zapadno od SJ 3. SJ 2 je razdvojen od stratigrafske jedinice SJ 4, zbog toga što je površina južnog dijela sonde (južno od SJ 3) obrađivana. Sloj je skidan metodom ručnog stratigrafskog iskopa. Kamenje koje je virilo na površinu nastavlja se i u dubljim slojevima, a ta kamena struktura u terenskoj dokumentaciji označena je kao SJ 3. SJ 3 čini dobro vidljiva struktura većeg kamenja pravilno poslaganog u smjeru jugozapada. Proteže se po sredini sonde. Međutim, kamenje nije povezano žbukom, već je prostor između, uglavnom amorfnih, kamenih blokova samo ispunjen zemljanim nasipom. U južnom dijelu sonde, ispod SJ 1, a presječena sa SJ 3, definirana je nova stratigrafska jedinica SJ 4, koju čini dobro vidljiv sloj smeđe rahle zemlje. Sloj se sastoji od zemlje, amorfnog kamenja manjih i većih dimenzija, koje je najvjerojatnije ispalo iz kamene strukture (SJ 3). U sloju je pronađeno više ulomaka keramike debljih stjenki te ulomaka amfora. Sloj se skidao metodom ručnog stratigrafskog iskopa. Ispod SJ 4, i to u zapadnom dijelu sonde, definiran je novi sloj SJ 5, sastavljen od crne masne zemlje izmiješane s amorfnim kamenjem raznih dimenzija. U sloju je pronađeno nešto malo ulomaka grube keramike. Sloj se

Gradinsko naselje na Balinoj glavici (foto: Ž. Miletić)

Situacija u Sondi 2 tijekom iskopavanja (foto: Ž. Miletić)

skidao metodom ručnog stratigrafskog iskopa. Ispod SJ 2 u južnom dijelu sonde definirana je nova stratigrafska jedinica SJ 6, koju čini dobro vidljiv sloj crne masne zemlje s amorfnim kamenjem raznih dimenzija. Moguće da je riječ o istom sloju kao i SJ 5, s obzirom na to da su im konzistentnost, sastav i boja identični. Nakon što je otkopan SJ 6, sonda se napunila vodom iz podzemnog izvora, zbog čega se u njoj do kraja istraživačke kampanje istraživanje više nije moglo nastaviti.

Sonda 2

Druga sonda nalazi se na k.č. 558/1. Dimenzije sonde iznose 5x3 m (+ proširenje prema istoku od 1x1 m). Slojevi su se skidali metodom ručnog stratigrafskog iskopa, osim u onim situacijama (SJ 4 i SJ 5) kada je zbog izrazite debljine sloja bilo potrebno primijeniti metodu arbitrarnog iskopa, koja je podrazumijevala skidanje depozita u više otkopa debljine od 20 do 30 cm, i to do prve promjene kada je nastavljeno stratigrafsko iskopavanje. Iz sonde je izdvojeno 12 posebnih nalaza (PN).

Iskapanje je započelo uklanjanjem prvog sloja, definiranog kao SJ 1. Ispod sloja SJ 1 definirana je nova stratigrafska jedinica SJ 2, koju čini konzistentna struktura sastavljena od pritesanog kamenja, tegula i ulomaka keramike. Nekoliko pravilnih kamenih blokova imalo je pritesana oba lica, a između kamenih blokova nalazi se velika količina grube keramike. Struktura se prostire zapadnim dijelom sonde sve do profila. Da bi se moglo bolje kontekstualizirati SJ 2, uslijedilo je proširenje sonde prema istoku za 1x1 m. U SJ 2 pronađen je i izdvojen poseban nalaz PN 1/2019. Riječ je o ulomku opeke iz zida, koja je služila kao građevinski element. SJ 2 interpretiran je kao urušenje zida. Ispod SJ 1, a iznad SJ 4, u južnom dijelu sonde definiran je nov sloj crne masne zemlje, u terenskoj dokumentaciji označen kao SJ 3. U južnom dijelu sonde, ispod SJ 3 te ispod urušenja zida definiranog kao SJ 2 otkopan je dobro vidljiv sloj od nabijene zemlje izmiješane s kamenjem, tegulama, keramikom i kamenim pločama, u terenskoj dokumentaciji označen kao SJ 4. U sloju je pronađeno i izdvojeno pet posebnih nalaza. Riječ je o dvjema kasnoantičkim tegulama s karakterističnim ukrasom u obliku koncentrične valovnice, zatim o ulomku ručke tipične kasnoantičke staklene posude te o željeznom čavlu. PN 5/2019 čini 12 komada tesera bijele boje, pronađenih zajedno. Čini se da je riječ o ostacima mozaika koji se morao nalaziti negdje u blizini. Kamenje u SJ 4 bilo je postavljeno u pravilne redove na nož, a rupe su bile ispunjene školjkama i keramičkim materijalom. Sve zajedno bilo je jako čvrsto nabijeno. Ispod SJ 2 u zapadnom dijelu sonde definiran je novi sloj SJ 5. U sloju je pronađena velika količina tegula i opeke, odnosno kasnoantičkog građevnog materijala. Nakon skidanja sloja SJ 5 definirane su dvije nove stratigrafske jedinice SJ 6 i SJ 7. SJ 6 čini dobro vidljiva struktura od pravilno pritesanih kamenih blokova. Između kamenja pronađeno je dosta ulomaka tegula, keramike i žbuke. Struktura se proteže u smjeru istok-zapad. SJ 7 čini slabo vidljiva struktura od kamenja, keramike i tegula. Proteže se okomito na SJ 6 u smjeru jugoistok-sjeverozapad.

Zapadnim dijelom sonde proteže se nova stratigrafska jedinica, označena kao SJ 8. U sloju je pronađeno više ulomaka keramike (debljih i tankih stijenki), stakla, a izdvojena su i četiri PN-a. Riječ je o željeznom čavlu bez sačuvane glave, još jednom željeznom čavlu s kuglastom glavom, ulomku staklene ručke zelene boje te ulomku firma lampe. U jugozapadnom dijelu sonde otkopan je novi sloj SJ 9, koji čini dobro vidljiv sloj masne zemlje žućkastozelene boje. U sloju je pronađen brončani kasnoantički novac. Ispod SJ 9 definiran je novi sloj SJ 10, koji se sastoji od žute masne zemlje izmiješane s kamenjem. U sloju je pronađen kasnoantički brončani novac. Na dnu sonde, njezinom čitavom površinom proteže se sterilan sloj SJ 11, čime je završeno iskopavanje sonde 2.

Sonda 3

Treća sonda postavljena je na središnjem dijelu čestice (istočno od Sonde 2), gdje je analizom zračnih snimaka pretpostavljeno postojanje kamenih struktura ispod zemlje. Dimenzije sonde iznose 5x1,5 m (+ proširenje prema sjeveroistoku od 1x2 m).

Iskopavanje je započelo otklanjanjem površinskog humusnog sloja, definiranog kao SJ 1. Ispod SJ 1 definiran je novi sloj SJ 2. Proteže se čitavom površinom sonde, ispod SJ 1, a prekriva SJ 3, SJ 4 i SJ 5. Sloj je skidan metodom ručnog stratigrafskog iskopa. Ispod SJ 2 u južnom dijelu sonde uočena je nova stratigrafska jedinica, u terenskoj dokumentaciji numerirana kao SJ 3. Ispod SJ 3 definiran je nov sloj SJ 4, sastavljen od ulomaka tegula, opeke, keramike, zemlje, pijeska i jedva vidljivog popločenja. Interpretiran je kao podnica. Po sredini sonde, u smjeru sjeveroistok-jugozapad otkopana je dobro vidljiva struktura sastavljena od

Tegula u Sondi 2 (foto: Ž. Miletić)

SJ 4 i SJ 5 u Sondi 3 (foto: Ž. Miletić)

Situacija u Sondi 3 tijekom iskopavanja (foto: Ž. Miletić)

pravilno pritesanog kamenja. Označena je kao SJ 5. Da bi se pronađena struktura mogla bolje definirati, sonda je proširena za 1x2 m u smjeru sjeveroistoka. Kako se struktura u pravilnom ritmu proteže i dalje, interpretirana je kao zid. Otkopani zid nije skidan, već je zaštićen i ostavljen za daljnje istraživanje te moguću konzervaciju. Uza zid SJ 5, s njegove istočne strane definiran je novi sloj SJ 6, koji čini dobro vidljiv nabijen sloj izmiješan s pijeskom, kamenjem, tegulama i keramikom. Interpretiran je kao podnica, a skidao se metodom ručnog stratigrafskog iskopa. Uz krajnji istočni profil sonde, uz SJ 6 definiran je dobro vidljiv sloj crne masne zemlje s većim kamenjem, tegulama, opekom i ulomcima keramike, u terenskoj dokumentaciji označen kao SJ 7. Sloj se skidao metodom ručnog stratigrafskog iskopa. Ispod slojeva SJ 4 i SJ 5 definiran je sterilan sloj zdravice, označen kao SJ 8. Budući da SJ 8 ne čini kulturni sloj, iskopavanje u sondi 3 privedeno je kraju.

Istraživanje antičkog lokaliteta Magnuma u trećoj istraživačkoj kampanji kulturnog krajolika Petrova polja ispunilo je očekivane ciljeve. Analiza zračnih snimki i rekognosciranje terena potvrdili su postojanje kamenih struktura ispod zemljine površine, kao i ubikaciju municipija na pretpostavljenom području. Materijal iz kulturnih slojeva otkopanih sondi definira kompletnu situaciju na terenu u vrijeme kasne antike. Za dataciju su najvažniji nalazi iz Sonde 2, izdvojeni kao PN 2/2019 (foto broj 2/2019) i PN 3/2019 (foto broj 3/2019) iz sloja SJ 4, PN 9/2019 (foto broj 9/2019) i PN 10/2019 iz sloja SJ 8, te kao PN 11/2019 (foto broj 11/2019) iz sloja SJ 9 i PN 12/2019 (foto broj 12/2019) iz sloja SJ 10. Riječ je o tegulama s tipičnim kasnoantičkim motivom koncentrične valovnice, ulomku kasnoantičke staklene posude i firma lampe te dvama primjercima kasnoantičkog novca. Stratigrafske jedinice iz Sonde 2 bogate su građevnim materijalom koji se sastoji od tegula, gomile grube keramike, pritesanog kamenja koje nije bilo pravilno poslagano u nekakvu čvrstu strukturu, zbog čega se takva situacija interpretirala kao urušenje zida, čiji se temelj morao nalaziti negdje u blizini. To urušenje pronađeno je na čvrstoj podnici, koja je sudeći po odnosima stratigrafskih jedinica prošla dvije građevinske faze. Zanimljiva je struktura SJ 7, koja bi također mogla upućivati na više građevinskih faza tijekom kasne antike. Nalazi tesera upućuju na postojanje podnog mozaika, koji bi se također mogao očekivati u neposrednoj blizini sonde 2. Takva situacija upućuje na isključivo kasnoantički kulturni sloj, što znači da bi se uži gradski prostor Magnuma iz starijih faza trebao tražiti bliže rijeci Čikoli. Taj bi dio prema tome pripadao suburbanom području, koje je prošlo fazu gradnje tijekom kasnijih razdoblja antike.

doc. dr. sc. Silvia Bekavac

Summary

In May 2019, a reconnaissance and trial archaeological excavation were conducted at the ancient site of Magnum in the settlement of Umljanovići. Analysis of aerial photographs and field reconnaissance confirmed the presence of stone structures beneath the soil surface, as well as the location of the municipium in the presumed area. The material from the cultural layers excavated in the trial trenches dates the entire situation on the site to the period of Late Antiquity. The archaeological situation indicates an exclusively late antique cultural layer, suggesting that the narrower urban area of Magnum from earlier phases should be sought closer to the Čikola River. This year's investigated area would belong to the suburban zone, which underwent construction phases in the later periods of antiquity.

Redni broj: 443
Lokalitet: Utvrda Nečven
Naselje: Puljane
Grad/općina: Promina
Pravni status: Z-2605
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. uslijedila je nova sezona arheološkog istraživanja srednjovjekovne utvrde Nečven. Voditelj istraživanja bio je Joško Zaninović, dipl. arheo., iz JU Nacionalni park Krka.

Utvrda Nečven sagrađena je u 13. ili početkom 14. st. i nalazi se iznad lijeve obale rijeke Krke, na sjeverozapadnoj strani sela Nečvena. Gotovo je sigurno da je Nečven bio

Utvrda Nečven – stanje 2019. g. (arhiv JU NP Krka)

Utvrda Nečven 2019., tijekom istraživanja i konzervacije (arhiv JU NP Krka)

obiteljski posjed velikaške obitelji Nelipić. Grad ili utvrda u njihovoj vlasti prvi se put spominje 21. rujna 1376., u ispravi kojom je „knez Ivan, sin Nelipca Cetinskog" odredio da se od svih desetina koje pripadaju njemu i njegovim potomcima od kmetova posjeda Promine, tj. sela koja pripadaju kneževim utvrdama Kamičak i Nečven, kninskom biskupu ubuduće plaća 8 solida od svake mjere žitarica te 12 solida od svakog vjedra vina, i to dva puta godišnje – na blagdan sv. Martina i na Božić (Lopašić 1862: 321). Poslije se Nečven spominje još nekoliko puta kao Nelipićev posjed, i to 28. kolovoza 1388., kada se jedini imenom poznati Konstantinov sin, Nelipac, navodi kao „uzvišeni knez Nelipac od Nečvena" (*magnifici comitis Nelipcii de Neguen),* te 1421., kada se njegova supruga Jelena navodi kao „udovica pokojnog Nelipca sina Konstantina od Nečvena" *(relicta condam Nelepech filii Kozthadini de Nechven).*

Na temelju starog zakona po kojemu su sva imanja čiji bi vlasnici umrli bez muških potomaka pripadala kraljevskoj kruni, kralj Žigmund je, neposredno nakon Ivanove smrti (1435. godine), zatražio od bana Ivana (Anža) Frankapana da mu ustupi svu ženinu baštinu, odnosno sve gradove i oblasti svoga pokojnoga tasta Ivana Nelipića. Budući da Frankopan nije pristao na to, kralj ga je u siječnju 1436. „proglasio buntovnikom i odmetnikom" i lišio ga „svih časti i imanja". Hrvatskom banu Matku Talovcu povjerio je pak zadatak da izvrši njegov nalog, a zauzvrat mu je obećao predati sve one zemlje koje bi osvojio od Ivana (Anža) Frankopana.

Rat za baštinu Nelipića potrajao je do samog kraja 1436. godine. Udovica Ivana (Anža) Frankopana, Katarina, uvidjevši da bi mogla izgubiti sve posjede, posredovanjem dvojice šibenskih plemića odlučila se na dogovor s Matkom Talovcem, koji je postignut krajem siječnja 1437. godine. Njoj i njezinu sinu Jurju ban Matko oprostio je njihovu nevjeru te joj u kraljevo ime dodijelio tvrđavu Tržac i grad Modruš, a ona se odrekla svih prava na očevu baštinu te je u svoje i Jurjevo ime predala banu sve gradove i zemlje. U prvoj polovici 16. st., oko 1522. godine Nečven su osvojili Osmanlije. Postao je sjedište nahije, a potom i kadiluka. Početkom Kandijskog rata mletački su uskoci na čelu s don Stjepanom Soićem 1647. godine porušili most na Krki podno Nečvena (i danas podno Nečvena postoji

Utvrda Nečven 2019., jugozapadna strana, Sonda 1 (arhiv JU NP Krka)

Istraživanja na jugozapadnom dijelu utvrde (arhiv JU NP Krka)

Novootkriveni pločnik na jugozapadnom dijelu utvrde (arhiv JU NP Krka)

toponim Mostine) (Divnić 1986: 162). Sljedeće je godine (1648.), po naređenju generalnog providura Dalmacije Leonarda Foscola, a pošto je turska vojska poslije kraće borbe napustila utvrdu i predala je mletačkim uskocima, Šibenčanima i Trogiranima, Nečven zapaljen (Divnić 1986: 172). Od 1670. godine, nakon uspostavljenog mira između Osmanskog Carstva i Venecije, Nečven je ponovno u osmanskim rukama. Godinu dana prije konačnog protjerivanja Osmanlija i oslobađanja Knina (1688. godine), utvrda Nečven u rukama je Skradinjana, koji iz nje čuvaju pograničje.

U ožujku 2011. započela su sustavna arheološko-konzervatorska istraživanja srednjovjekovne utvrde Nečven. Prostor utvrde bio je prekriven gustim raslinjem i šumom. Teren je prethodno detaljno rekognosciran i dokumentiran. Utvrdu su prije velike devastacije 1920. – 1921. godine dokumentirali fra Lujo Marun i Grgur Urlić Ivanović (Urlić-Ivanović 1895).
Dosadašnji opisi unutrašnjosti utvrde temeljili su se dijelom na pretpostavkama i mašti brojnih povjesničara i zaljubljenika u povijest. Cilj arheoloških istraživanja 2019. bio je otkopavanje ostataka zatrpane arhitekture te utvrđivanje perimetralnih zidova na jugozapadnom dijelu utvrde. Istraženo je i prezentirano 16 m^2 površine unutar utvrde, uključujući ostatke popločane podnice i dijela obrambenoga zida utvrde. Visina otkopnog sloja iznosi između 20 cm i 1,60 m.
Budući da postoje određene građevine i izvan prostora utvrde, arheološka istraživanja trebala bi otkriti vezu vanjske arhitekture s utvrdom. Zbog daljnjih arheoloških istraživanja i konzervacije utvrde Nečven, izrađena je detaljna geodetska i arhitektonska snimka postojećeg stanja, koja se periodično nadopunjava ovisno o tijeku arheoloških istraživanja i konzervacije (Zaninović 2012).
Utvrda je nepravilnog četverokutnog oblika. Obrambeni zidovi na jugozapadnoj strani prate prirodan nagib terena, a mjestimično su bili visoki između 6 i 8 m. Ulaz u utvrdu nalazi se na sjevernoj strani, nadziran s poligonalne kule. U unutrašnjosti je prostrano dvorište, iz kojeg se stubištem pristupalo na središnji plato. U gornjem dijelu utvrde dominirala je kružna, višekatna kula, danas sačuvana u visini od jednog kata. Obrambeni zidovi utvrde građeni su od klesanog kamena u vapnenom mortu te poprilično degradirani zbog utjecaja atmosferilija, a kula i sjeveroistočni dio obrambenog ziđa porušeni su u brojnim potresima i eksploziji između 1920. i 1921. godine.

Literatura

Divnić 1986 F. Divnić [Difnik], Povijest kandijskog rata u Dalmaciji, Književni krug, Split, 1986.
Lopašić 1862 R. Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana, Starine, 25, Zagreb, 1892: 321
Urlić-Ivanović 1895 G. Urlić-Ivanović, Nečven-kule: starohrvatska tvrdjava u Kninskoj županiji, SHP, br. 1, Split, 1895: 46 – 51.
Zaninović 2012 N. Zaninović, Utvrda Nečven, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 596 – 598.

Joško Zaninović

Summary

In 2019, a new season of archaeological excavations was conducted at the medieval fortress Nečven. The aim of the archaeological investigations in 2019 was to excavate the remains of buried architecture and determine the perimeter walls in the southwest part of the fortress. A total area of 16 ^{2} inside the fortress was explored and presented, including

the remains of a paved floor and part of the defensive wall of the fortress. The depth of the excavation layer ranged from 20 cm to 1.60 m.

Redni broj: 444
Lokalitet: Velika Mrdakovica – liburnsko-rimsko naselje
Naselje: Velika Mrdakovica
Grad/općina: Vodice
Pravni status: Z-6504
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 15. ožujka do 27. svibnja 2019. trajala je arheološka kampanja istraživanja lokaliteta Velika Mrdakovica – liburnsko-rimsko naselje. Uz prekide zbog nepovoljnih vremenskih prilika, radilo se 28 radnih dana, na k.č. 5414/31, 5414/32, k.o. Vodice. Voditelj istraživanja bio je Toni Brajković, viši kustos antičke zbirke Muzeja grada Šibenika. Istraživanje su financirali Šibensko-kninska županija i Grad Vodice.

Posljednja istraživanja tog arheološkog kompleksa odvijala su se 2014. i 2015., u sklopu projekta HERA-FB2-W-02/14, te 2017. i 2018., kad je fokus usmjeren na područje jugoistočnog dijela naselja s nizom prostorija i komunikacija. Cilj istraživanja 20119. bio je nastavak istraživanja unutar prostorije P 19, utvrđivanje sjeveroistočnog ruba prostorije P 10, utvrđivanje sjeveroistočnog zida prostorije P 18 te utvrđivanje smjera ulice Pr U 1.
Unutar prostorije P 19 istraženi su kvadranti od B1 do B4, od C1 do C4 te djelomično kvadranti od D1 do D4. Na spojevima kvadranata B1, C1, D1 s kvadrantima B2, C2, D2 utvrđen je još jedan zid – 19e, koji je sa SI strane omeđen priklesanom liticom uza zidove 19a i 19b te zatvara prostoriju unutar objekta definiranog kao P 19, koja se može definirati kao podrum. Naime, unutar sloja SJ 12a (glinasta zemlja sivkaste boje) spomenute podrumske prostorije pronađena je veća količina (kao i tijekom prošlogodišnje kampanje) ulomaka amfora te imbreksa i tegula. Na nekoliko mjesta utvrđen je položaj amfora *in situ* (za smještaj jedne čak je formirano udubljenje u litici) te veći broj njihovih poklopaca – označeni su kao PN-ovi – što nedvojbeno upućuje na to da se ondje vjerojatno skladištilo vino. Amfore su tipa Lamboglia 2, proizvodile su se u jadranskim radionicama, dok poklopci ili čepovi rađeni u jednodijelnim i dvodijelnim kalupima, osim toj vrsti amfora, mogu pripadati i srodnim amforama tipa Dressel 6A i Dressel 6B. Nadalje, utvrđeni poklopci nastali sekundarnom upotrebom (izrezivanjem) već postojećih amfora ili keramičkih posuda, tipični su za afričke amfore. Unutar istoga sloja pronađen je metalni ingot – Aes, predmonetarni način plaćanja koji

Velika Mrdakovica, pogled s JI (foto: Arheo KO-OP)

Velika Mrdakovica, pogled sa SZ (foto: Arheo KO-OP)

Brončani ingot s udjelom željeza (foto: T. Brajković)

Rimski republikanski denar, 109. – 108. g. pr. Kr. (foto: T. Brajković)

se može datirati od 5. do 3. st. pr. Kr., dok je u kvadrantu C 3 pronađen republikanski denar L. Flaminius Chila s kraja 2. st. pr. Kr. Pod tim je slojem utvrđen sloj s velikom količinom manjih oblutaka, od kojih je svakako jedan broj upotrebljavan i kao igrači žetoni, kakvi su već pronalaženi na naselju i na nekropoli u svojstvu grobnih priloga.

Otvorena je sonda 2, dimenzija 4x4 m, koja je tijekom istraživanja zbog utvrđene arhitekture proširena za oko 1 m u smjeru SZ-JI, te za oko 0,5 m u smjeru JZ. Sonda je smještena između prostorija P 9, P 10 i P 18, a cilj joj je bio utvrditi odnos Pr U 1 prema spomenutim prostorijama. Tijekom istraživanja definirani su spojevi zidova 10b i 10d, 18a i 18b sa 18d te nastavak komunikacije Pr U 1 prema sjeveroistoku. Duž „gornje" trećine zida 10d, u smjeru SI, unutar SJ Pr U1 8 (sloj ilovače) proteže se zid koji se ne uvlači pod 10d, tj. 10d ne nasjeda na njega. Ta bi se struktura mogla okarakterizirati kao skala ili „parapet" pred ulazom prostorije P 10. U spomenutom sloju ilovače pronađen je brončani sestercij cara Klaudija, dok je u SZ djelu sonde 2 – unutar P 9, tj. zida koji sa IJI flankira P 9 i označen je kao SJ 9b, pronađen sestercij cara Kaligule i kvadrans cara Klaudija. Zid 9b ima jednak smjer pružanja kao i zid 10d, a rađen je u helenističkom slogu gradnje prijeklopom fino tesanih blokova. Do kraja su istraženi i zidovi 18a i 18b, prostorije P 18, te njihovi spojevi sa zidom 18 d. U blizini sloja zidova 18b i 18d, unutar procjepa živca sa

Brončani okov drvene škrinje (foto: T. Brajković)

Sonda 1 s prostorijom P 19 (foto: Arheo KO-OP)

Novac Kartage, 221. – 210. g. pr. Kr. (foto: T. Brajković)

zapunom crvenkaste zemlje otkriven je novac Kartage iz druge polovine 3. st. pr. Kr.
Kod sonde 2, kao i unutar prostorija P 18 i P 19, primijećen je tanak sloj gara koji upućuje na požar koji se dogodio na tom djelu naselja.
Unutar prostorije 10 započelo je skidanje SJ 8 (pravokutne strukture od jednog reda grubo tesanih kamenova). Utvrđena je zapuna smeđe zemlje SJ P 10 4, pomiješane sa žbukom i nalazima ulomaka keramike, stakla i kosti. Uz zid 10b unutar SJ 23 pronađen je brončani okov brave, vjerojatno drvene škrinje. Uz zid 10d unutar SJ P 10 4 pronađen je veći željezni predmet koji je vjerojatno služio za skidanje životinjske kože.

Nacrtnu dokumentaciju nakon radova izradila je arheološka Zadruga ARHEO KO-OP. U to su uključene zračne fotografije, izrade nacrta i svih pogleda na novootkrivenu arhitekturu. Svi sakupljeni nalazi i uzorci pohranjeni su u Muzej grada Šibenika, gdje će biti inventirani u Antičku zbirku Arheološkog odjela.

Literatura

Brajković et all. 2010 T. Brajković, Ž. Krnčević, E. Podrug, Arheološka baština vodičkog kraja, katalog izložbe, Vodice – Šibenik, 2010.
Brajković 2014 T. Brajković, Velika Mrdakovica, Rezultati najnovijih arheoloških istraživanja (2011. – 2013), katalog izložbe, Vodice, 2014.
Brajković 2014 T. Brajković, Stakleni pužoliki riton s liburnsko-rimske nekropole Velike Mrdakovice kod Šibenika, Zbornik II. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica, 28.-29. listopada 2011., Crikvenica, 2014: 357 – 366.
Brusić 1975 Z. Brusić, Velika Mrdakovica, Zaton kod Šibenika – gradinski kompleks (kasno gvozdeno i rano doba), Arheološki pregled, 16, Beograd, 1975: 60 – 62, T. XXV – XXVIII.
Brusić 1985 Z. Brusić, Neke osobitosti pokopa u Liburniji, Materijali, XX, Beograd, 1985: 141 – 146.
Brusić 1989 Z. Brusić, Reljefna sjevernoitalska *terra sigillata* iz Liburnije, Diadora, 11, Zadar, 1989: 93 – 158, T. I – XXX.
Brusić 1990 Z. Brusić, Italska *terra sigillata* u Liburniji, Diadora, 12, Zadar, 1990: 79 – 105, T. I – IX.
Brusić 1999 Z. Brusić, Hellenistic and Roman Relief Pottery in Liburnia, BAR, Int. ser., 817, Oxford, 1999.
Brusić 2000 Z. Brusić, Arauzona, Velika Mrdakovica: liburnski grad i nekropola, katalog izložbe, Šibenik, 2000.

Toni Brajković

Summary

From March to May 2019, an archaeological campaign was conducted to explore the Velika Mrdakovica site–a Liburnian-Roman settlement. The goal of the 2019 research was to continue investigations within Room P 19, determine the northeast edge of Room P 10, establish the northeast wall of Room P 18, and determine the direction of street Pr U 1.

SPLITSKO-DALMATINSKA ŽUPANIJA

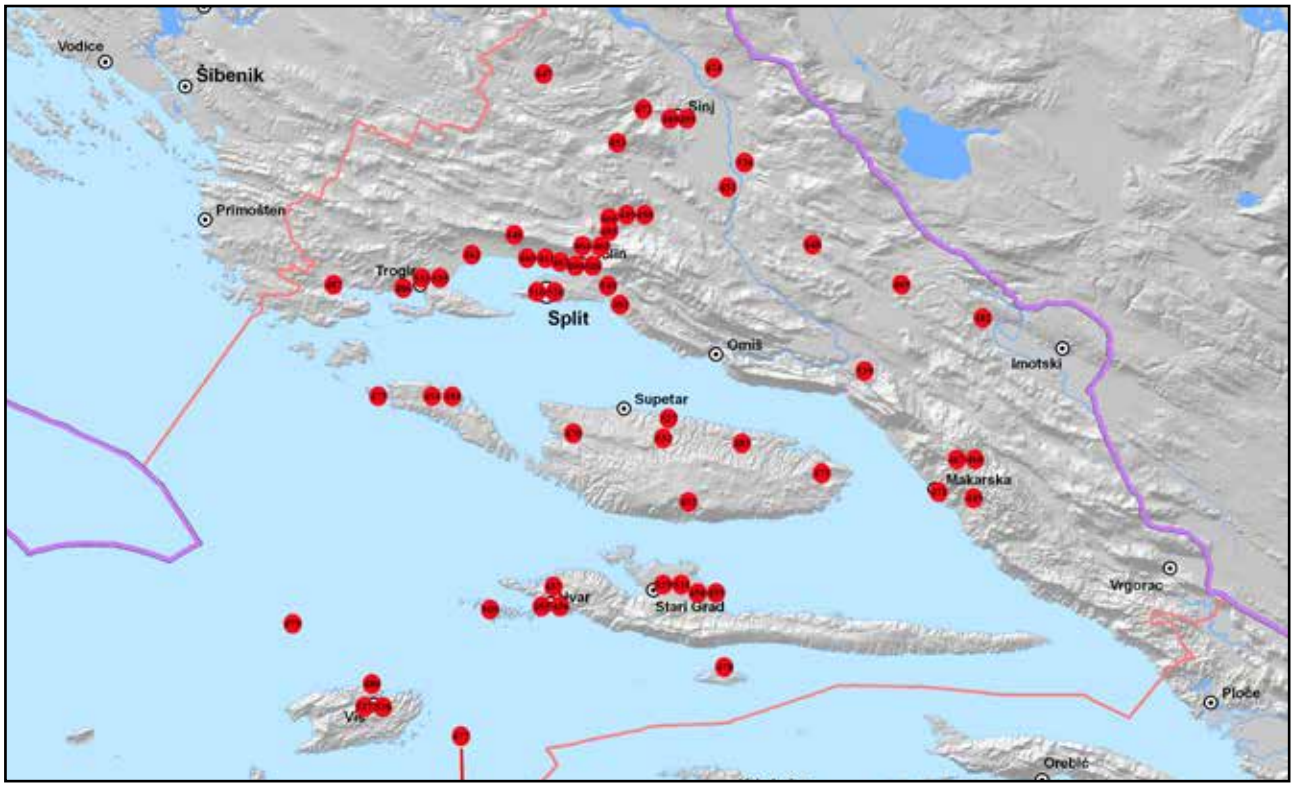

445 *Biokovo – Podglogovik*
446 *Biranj*
447 *Bračević – Kapelica*
448 *Budimiri*
449 *Dugopolje – Gradina Šutanj*
450 *Dugopolje – Klapavice, Kurtovići*
451 *Gardun (Tilurium)*
452 *Gornji Humac – Rogate gomile*
453 *Gornji Muć – Progon*
454 *Grohote – crkva sv. Stjepana prvomučenika*
455 *Hvar – k.č. *109*
456 *Hvar – k.č. 245*
457 *Hvarske Njive*
458 *Jelsa – k.č. 1272/1*
459 *Jelsa – kula Tor*
460 *K. Gomilica – crkva sv. Jeronima*
461 *K. Gomilica – k.č. 447/1, 447/2*
462 *K. Stari – kaštel Andreis, podmorje*
463 *K. Sućurac – plato ispred crkve Gospe na Hladi*
464 *Klis – Tvrđava Klis*
465 *Klis – Tvrđava Klis*
466 *Kliško polje*
467 *Kotišina – crkva sv. Ante*
468 *Kotišina – crkva sv. Martina*
469 *Lovreć – Bošnjakova gradina*
470 *Ložišća – zaobilaznica*
471 *Makarska – Sv. Petar*
472 *Muć – administrativno područje*
473 *Novo Selo – Bunje*
474 *Obrovac Sinjski – šire područje*
475 *Otočić Stipanska – bazilika*
476 *Otok Hvar – podmorje*
477 *Otok Palagruža – pličina Pupak*
478 *Otok Šćedro – podmorje*
479 *Otok Vis – podmorje (brod Re d'Italia)*
480 *Otok Vis – uvala Parja – Rogačić*
481 *Podstrana – Polače*
482 *Prološko blato – otočić Manastir – samostan*
483 *Pučišća – sklop kuća Dešković*
484 *Rogač – Banje*
485 *Rupotina – Rižinice*
486 *Seget Donji – crkva*
487 *Seget i Marina – administrativno područje*
488 *Sinj – zgrada Palacina*
489 *Sinj – zgrada Štalija*
490 *Solin – centar (k.č. 4920/1)*
491 *Solin – Draškovićeva (INA terminal)*
492 *Solin – Draškovićeva (INA)*
493 *Solin – Episkopalni kompleks*
494 *Solin – Glavičine*
495 *Solin – Matoševa ulica*
496 *Solin – Mezanovci*
497 *Solin – Mravince*
498 *Solin – Opata Gebizona*
499 *Solin – Paraći*
500 *Solin – Paraći*
501 *Solin – Put Majdana*
502 *Solin – Širina*
503 *Solin – Šuplja crkva – Ljubinci*
504 *Solin – Ulica don F. Bulića (k.č. 3980)*
505 *Solin – Ulica grada Vukovara (k.č. 6377/1)*
506 *Solin – Ulica M. Marulića (k.č. 6682/1, 8307/1)*
507 *Solin – Ulica M. Marulića (k.č. 6682/11, 6683/1)*
508 *Solin – Ulica Stjepana Radića 34*
509 *Soline – rimska vila*
510 *Split – Split – Ad basilicas pictas*
511 *Split – Split – Ad basilicas pictas*
512 *Split – Bastion Priuli*
513 *Split – Bastion Cornaro*

514 *Split – Dioklecijanova pal. (Carrarina poljana 2)*
515 *Split – Dioklecijanova pal. (Hrvojeva 5)*
516 *Split – Dioklecijanova pal. (katedrala sv. Duje)*
517 *Split – Dioklecijanova pal. (Lukačićeva 6)*
518 *Split – Dragovode*
519 *Split – Duilovo*
520 *Split – Karepovac*
521 *Split – Magistrala – Solin 30*
522 *Split – Narodni trg, kuća Nakić*
523 *Split – Smokovik*
524 *Split – Spinut, studentski dom*
525 *Split – Šperun*
526 *Split – Ulica Tomića stine*
527 *Splitska – luka*
528 *Splitsko-dalmatinska županija*
529 *Starogradsko polje – Kupinovik*
530 *Starogradsko polje – Mirje*
531 *Starogradsko polje – rimske vile*
532 *Škrip – gradinsko naselje*
533 *Trogir – Batarija (k.č. 4374)*
534 *Trogir – k.č. zgr. 649 i k.č. 4045*
535 *Trogir – park Žudika*
536 *Velić*
537 *Vis (Issa) – Mijurovac (Molo bonda)*
538 *Vis (Issa) – rimske terme*
539 *Zadvarje – tvrđava Zadvarje*
540 *Žrnovnica – cesta D8*

Redni broj: 445
Lokalitet: Biokovo – Podglogovik
Naselje: Gornja Podgora
Grad/općina: Podgora
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, rekognosciranje

Od svibnja do studenog 2019. trajalo je periodično arheološko istraživanje lokaliteta Biokovo – Podglogovik (k.č. 9759/8, k.o. Podgora). Istraživanje se sastojalo od rekognosciranja područja grupe Tumuli 3, arheološkog iskopavanja, zračnog snimanja te obrade podataka. Arheološko iskopavanje trajalo je od 9. do 14. rujna 2019., cilj mu je bio zaštitno istraživanje dvaju devastiranih tumula koji se nalaze odmah uz gornju i donju stranu Rodićeve ceste. Oba tumula sastojala su se od izložene i devastirane kamene škrinje s kosturnim ukopom, zbog čega je primaran cilj bio zaštita lokaliteta te prikupljanje svih relevantnih podataka o nataloženim kulturnim slojevima. Lokalitet je istražio Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru, radove je konzervatorski nadzirala Silva Kukoč, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Nakon istraživanja uslijedilo je pranje, pregledavanje, sortiranje i obrada nalaza, zračno snimanje i dokumentiranje terena, uređivanje tehničke dokumentacije te izrada izvještaja. Arheološko istraživanje financirano je sredstvima Ministarstva kulture.

Rekognosciranje terena bilo je usmjereno na točno određen poligon, koji je prethodne godine u terenskoj dokumentaciji označen kao grupa Tumuli 3, a cilj je bio izrada detaljne arheološke topografije navedenog poligona, sa svim arheološkim strukturama u krajoliku.
S obzirom na specifičnost lokaliteta (nadmorska visina, lokacija unutar parka prirode, turistička valorizacija, velik broj tumula grupiranih u nekoliko segmenata, kontinuirana devastacija), primaran je cilj istraživanja zaštita cjelokupnog nalazišta, kao i njegova prezentacija u sklopu Javne ustanove „Park prirode Biokovo". U svibnju je iz groba 1 (Tumul 1/2018) na radiokarbonsku analizu (C-14)

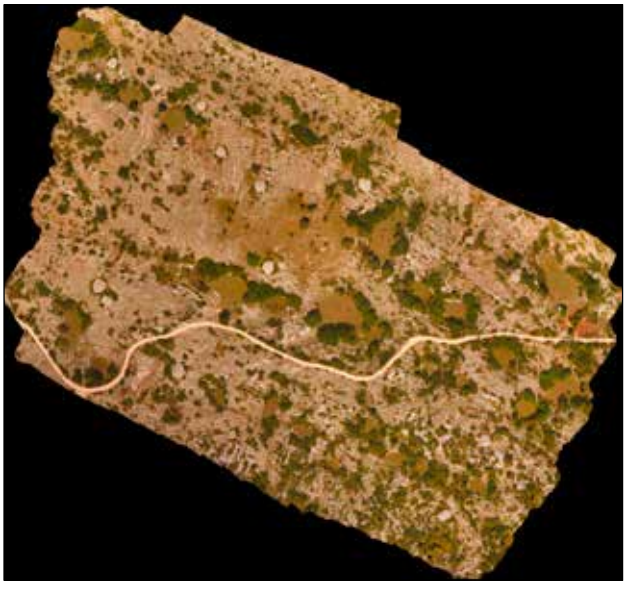

Ortofoto snimka grupe Tumuli 3 (izradila: M. Grgurić)

Istraženi grob 1 (foto: S. Bekavac)

Istraženi grob 2 (foto: Ž. Miletić)

u londonski Beta Analytic laboratorij poslan uzorak ljudske kosti. Rezultati analize datirali su kosti pokojnika iz groba 1 u kasnu broncu, odnosno u 1000. +/–30. g. pr. Kr. Nakon pregledavanja ortofoto snimki načinjenih obradom zračnih fotografija kompletnog lokaliteta, detaljno je pregledan poligon grupe Tumuli 3. Zbog toga je u svibnju i lipnju, a prije samih arheoloških iskopavanja u rujnu, u više navrata intenzivno rekognoscirano odabrano područje, s ciljem prikupljanja relevantnih arheoloških podataka vidljivih u kulturnom krajoliku. Budući da je Rodićeva cesta bila zatvorena te da je bila u fazi rekonstrukcije u cilju veće turističke valorizacije tog dijela Parka prirode Biokovo, odlučeno je da će se istražiti dva najugroženija tumula, koja se nalaze odmah uz cestu.

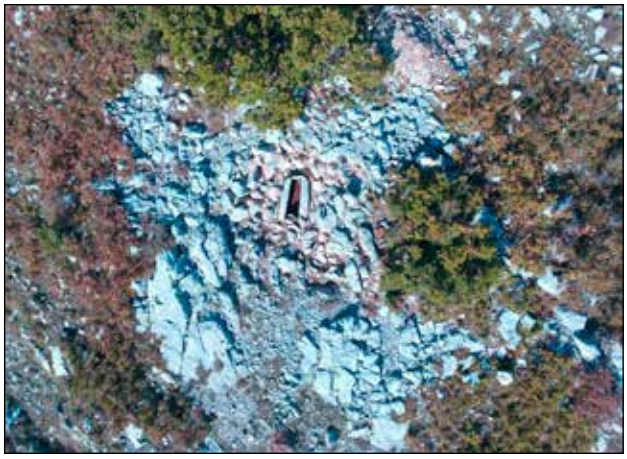

Zračna snimka tumula s grobom 1 (foto: M. Grgurić)

Tumul 1 – Grob 1

Arheološko istraživanje započelo je 9. rujna 2019. definiranjem površine prvog tumula. Grobni humak u terenskoj dokumentaciji označen kao Tumul 1 (grupa Tumuli 3) nalazi se uz Rodićevu cestu, na koordinatama N 43º15'03.87'' E 17º07'36.69''. Tumul se sastoji od plašta načinjenog od nepravilnog nabacanog kamenja. U samom središtu tumula nalazi se ukop u kamenoj grobnoj škrinji, definiran kao grob 1. Nakon uklanjanja vegetacije definiran je perimetar tumula te je započelo ručno skidanje gornjeg kamenog nasipa, kamen po kamen, i to arbitrarno, kako bi se mogla popratiti i uočiti grobna konstrukcija koja se očekivala oko groba 1. Grobna struktura sastavljena je od pravilno poslaganih i fino obrađenih ploča koje tvore grobni sanduk, koji se sastoji se od dviju dužih bočnih ploča te dviju manjih ploča, položenih okomito uz glavu i noge pokojnika. Kosti pokojnika bile su razasute unutar kamenog sanduka. Zapuna groba prosijana je kroz fino sito, prilikom čega su pronađeni ostaci ljudskih kostiju i zubi. Količina je pronađenih kostiju skromna. Kostur je znatno lošije sačuvan od prvih dvaju iz prethodne istraživačke kampanje, ali izdvojen je dovoljno velik uzorak za analizu C-14. Ostatak kostiju lubanje pronađen je na sjevernom dijelu grobne škrinje, što bi moglo značiti da je pokojnik bio položen u smjeru sjever-jug. Okvirne dimenzije groba iznose 79 cm vanjske širine i 147 cm vanjske dužine, odnosno 41 cm unutarnje širine i 100 cm unutarnje dužine. Dubina grobne jame iznosi cca 51 cm. Grobna jama sastojala se od jedva vidljive kamene strukture sastavljene od većeg broja pravilno poslaganog kamenja. Kamenje je postavljeno oko bočnih strana groba, kako bi „pridržavalo" grobni sanduk. Nakon uklanjanja kamenog plašta tumula uočeno je da se on sastojao od samo jednog prstena, koji je ujedno i rub plašta, odnosno rub cjelokupnog tumula, a sastoji se od većeg kamenja poslaganog u krug. Kameni nasip tumula ispunjen je slojem zemlje, a čitav tumul ukopan je u kamen živac. Grobna arhitektura sasvim je drugačija od one na tumulu 1/2018.

Tumul 2 – Grob 2

Grobni humak u terenskoj dokumentaciji označen kao Tumul 2 (grupa Tumuli 3) nalazi se s južne (donje) strane Rodićeve ceste, na koordinatama N 43º15'04.53''

Zračna snimka tumula s grobom 2 (foto: M. Grgurić)

E 17º07'36.68''. Tumul se sastoji od plašta načinjenog od nepravilnog nabacanog kamenja. U samom središtu tumula nalazi se ukop u kamenoj grobnoj škrinji, u terenskoj dokumentaciji definiran kao grob 2. Prije samog skidanja plašta fotodokumentirano je zatečeno stanje. Nakon što je definiran perimetar tumula, djelomično oštećen s njegove sjeverozapadne strane, započelo je skidanje gornjeg kamenog nasipa, nakon čega je uslijedilo čišćenje i definiranje groba 1. Grobna struktura sastoji se od pravilno poslaganih i fino obrađenih ploča koje tvore grobni sanduk. Grobna struktura sastoji se od dviju dužih bočnih ploča te dviju manjih ploča, položenih okomito uz glavu i noge pokojnika. Sačuvana je i velika obrađena kamena ploča u svojstvu poklopnice, koja je prilikom pljačke groba samo okomito povučena te u kojem je položaju ostala sačuvana i danas. Okvirne dimenzije groba iznose 65 cm vanjske širine i 105 cm vanjske dužine, odnosno 46 cm unutarnje širine i 74 cm unutarnje dužine. Dubina grobne rake do podnice iznosi cca 60 cm. Kosti pokojnika bile su razasute unutar kamenog sanduka. Jednako kao i kod prethodnog tumula, zapuna groba prosijana je kroz fino sito, prilikom čega su pronađeni ostaci ljudskih kostiju i zubi. Po položaju lubanje, može se zaključiti da je položaj pokojnika bio također orijentiran u smjeru sjever-jug. Oko grobne škrinje uočena je dobro vidljiva kamena struktura, sastavljena od većeg broja pravilno poslaganog kamenja, kako bi pridržavala grobni sanduk. Oko groba 2 otkriven je prsten koji čini kamena struktura sastavljena od amorfnog kamenja većih dimenzija, artificijelno postavljenog okomito oko groba 2. Rub tumula jasno je definiran pravilno poslaganim većim kamenjem u krug.

Druga istraživačka kampanja lokaliteta Biokovo – Podglogovik ispunila je zadane ciljeve. Istražena su ukupno dva devastirana tumula, u sklopu kojih su otkrivena i dva groba s kosturnim ukopima. Po dimenzijama grobnih škrinja, može se zaključiti da su pokojnici bili položeni u zgrčenom položaju, što je karakteristika prapovijesnih razdoblja. Budući da se nalazište nalazi u sklopu Parka prirode Biokovo, pobudilo je interes javnosti, kao i samog parka. Na inicijativu voditelja istraživanja, uz istražen i prezentiran tumul (tumul 1/2018) postavljena je oznaka arheološkog nalazišta, a u pripremi su i table sa slikama tijekom različitih etapa arheološkog iskopavanja te popratnim tekstom.

doc. dr. sc. Silvia Bekavac

Summary

From May to November 2019, a periodic archaeological investigation took place at the Biokovo – Podglogovik site (cadastral parcel 9759/8, cadastral municipality Podgora). Two devastated tumuli were explored, revealing two graves with skeletal burials. The dimensions of the burial chests suggest that the deceased were placed in a crouched position, a characteristic of prehistoric periods.

Redni broj: 446
Lokalitet: Biranj
Naselje: Kaštel Lukšić
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: Z-3572
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U lipnju i srpnju 2019. obavljena je nova kampanja arheoloških istraživanja na lokalitetu Biranj. Voditelj istraživanja bio je Ivan Šuta, dipl. arheo., a sudjelovali su dokumentarist Dominik Žanić, restaurator Ante Jureškin i studenti arheologije Mirela Grgić, Santa Duvnjak, Martin Bažoka i Zvonimir Kita.

Arheološko nalazište Biranj smješteno je na zapadnom dijelu brda Kozjaka, na istaknutom uzvišenju Biranj (631 m n. v.), iznad Kaštel Lukšića. S obzirom na to da je riječ o višeslojnom nalazištu, koje se sastoji od prapovijesne gradine, kasnoantičke utvrde i crkve sv. Ivana Krstitelja, nalazište privlači interes istraživača različitih profila. Kao arheološko nalazište Biranj se u literaturi spominje već gotovo pedeset godina, a o lokalitetu su pisali A. Škobalj, I. Babić, B. Čović, V. Omašić, V. Delonga, T. Burić i I. Šuta. Sustavna arheološka istraživanja na lokalitetu 2006. godine započeo je dr. Tonči Burić iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Tijekom sustavnih

Pogled na sondu 2 na položaju Njivice tijekom istraživanja (foto: I. Šuta)

Pogled na sondu 4 tijekom istraživanja (foto: I. Šuta)

istraživanja 2010., 2012., 2105. i 2018. godine na lokalitetu je otvoreno sedam sondi, na različitim položajima unutar bedema. Od 2010. u istraživanja su se uključili i djelatnici Muzeja grada Kaštela, a Grad Kaštela je u okviru projekta Perpetuum baštine odabrao Biranj kao lokalitet na kojem će se urediti arheološki park, povezan s Centrom za posjetitelje Kozjak, koji će se graditi na prijevoju Malačka.

U sondi 2 na položaju Njivice nastavljeno je istraživanje sonde na položaju vanjskog niza bedema, koji je sačuvan u osipini stijene, koja je na tome dijelu široka oko 10 m. Kulturni je sloj dobro očuvan, što je i potvrđeno tijekom prijašnjih istraživanja, kada je najveća dosegnuta dubina iznosila 1,20 m, uz unutrašnje lice bedema. Istraživanje te sonde započelo je 2010., kada je otvorena sonda dimenzija 2,5x12 m, položena okomito u odnosu na pružanje bedema. Na taj način dobiven je presjek kroz bedem, s ciljem utvrđivanja njegove stratigrafije i načina gradnje. Iznenađenje je bilo otkriće kasnoantičke nekropole s unutrašnje strane bedema. Zbog otkrića nekropole, sonda je 2012. proširena prema zapadu u dužini od 3,5 i širini od oko 3 m, a 2018. istraženo je još 125 m² u smjeru zapada, uključujući i bedem. Do 2019. ukupno je istraženo šest grobova, položenih otprilike u smjeru istok-zapad, s glavom na zapadu. Jedini nalaz s pomoću kojega je 2012. godine datirana nekropola jest kasnoantička amfora u koju je bilo pokopano manje dijete. Budući da je tijekom istraživanja 2018. pronađen samo jedan grob na zapadnom dijelu sonde, prepostavljeno je da se ondje došlo do ruba nekropole. Zbog toga je odlučeno da u ovoj kampanji započne širenje sonde 2 prema istoku kako bi se utvrdilo rasprostiranje sonde u tom smjeru. Prvobitna dimenzija istočnog proširenja sonde bila je 6x3 m, no nakon otkrića groba 9, koji je dijelom ulazio u istočni profil, odlučeno je da se sonda proširi prema istoku za još 2 m. U istočnom su proširenju ukupno otkrivena još četiri groba, što je ukupno 11 dosada istraženih grobova. Kao i u slučajevima prethodno istraženih grobova, svi su položeni približno u smjeru istok-zapad, s glavom na zapadu. Od priloga u grobovima treba izdvojiti dvije pojasne kopče pronađene u grobu 11. Osim priloga u grobovima, u površinskom je sloju pronađeno dosta ulomaka kasnoantičke keramike, a u dubljim slojevima (SJ 5, 7, 8, 9, 10 i 11) brončanodobne keramike i litičkih artefakata.

U sondi 4 na položaju Kruna nastavljeno je širenje iskopa u smjeru zapada. Istraženo je oko 50 m². Na tom položaju istraživanja je 2015. započeo dr. Tonči Burić, prilikom čega su otkriveni objekti uz unutrašnje lice kasnoantičkog bedema. Istraživanja su nastavljena 2018., kada je otkriveno još ostaka objekata u smjeru zapada. S obzirom na to da je u većini slučajeva riječ o suhozidima, koji su rađeni od amorfnih stijena, velik je problem bilo urušavanje, stoga je odlučeno da se istraženi dio sonde, koji je prošle godine bio samo pokriven geotekstilom, ove godine konzervira zatrpavanjem do vrha sačuvana zida. Suhozid je nadozidan na dvama mjestima na kojima se urušio. Na taj su način sačuvani zidovi objekata, a u tlocrtu se jasno mogu

Pojasna kopča iz groba 11 (foto: Z. Sunko)

razabrati gornji dijelovi i strukture. Jednako je bitno i to što se sada može lakše hodati uz bedem i obilaziti lokalitet. Radove je obavila tvrtka Kaukal d.o.o., Split.

Pri kraju prošle kampanje djelomično je otkrivena cisterna za vodu, nepravilnog pravokutnog oblika, dimenzija 1,55x1,25 m. Za razliku od ostalih zidova, ondje je sa zapadne strane sačuvan zid koji je vezan žbukom. Sačuvana je hidraulična žbuka uza zidove, a pod cisterne dosta je oštećen, kao i zapadni zid. Zapadnije od cisterne istražen je objekt pravokutnog oblika (SJ 1, 2), dosta loše očuvanih zidova i, kao u ostalim slučajevima, naslonjen je na kasnoantički bedem. Prostorija je dugačka gotovo 6 m, no istočni dio dosta je devastiran te nije sasvim jasno naslanja li se na zapadni zid cisterne. Zapadni zid prostorije bolje je očuvan i djelomično očišćen, kao i površinski sloj objekta zapadno (SJ 4).

S kasnoantičkog bedema (SJ 3) uklonjeno je raslinje i skinut je površinski sloj kamena kako bi se bolje uočila struktura. Kao i u istočnom dijelu sonde, mogu se razabrati dvije strukture koje su arheolozi iz tvrtke Kaukal interpretirali u dvjema fazama gradnje bedema. Prva je faza suhozidan bedem od većih blokova, a druga podzid koji je vezan mortom. Rezultati ovogodišnjih istraživanja idu u prilog toj tezi, no potrebno je nastaviti istraživati bedem u smjeru zapada, gdje se površinski naziru ostaci ulaza i kule.

Od pokretnih nalaza u toj sondi zastupljeni su uglavnom ulomci kasnoantičkih keramičkih posuda, a uglavnom je riječ o ulomcima istočnomediteranskih amfora (LR 1 i 2), palestinskih vrećastih (LR 4) i sjevernoafričkih amfora. Pronađen je i jedan novčić Justinijana 1 te više nalaza metala (željezna igla, nožić...). Uz unutrašnje lice prvog niza bedema nisu zastupljeni nalazi koji se mogu povezati s prapovijesnom gradinom.

Ivan Šuta

Summary

In June and July 2019, a new campaign of archaeological excavations took place at the site of Biranj. The archaeological site of Biranj is located on the western part of the Kozjak hill, on the prominent elevation of Biranj (631 m above sea level) above Kaštel Lukšić. As it is a multi-layered site consisting of a prehistoric hillfort, a late antique fortress, and the Church of St. John the Baptist, the site attracts the interest of researchers from various backgrounds.

Redni broj: 447
Lokalitet: Bračević – Kapelica
Naselje: Bračević
Grad/općina: Muć
Pravni status: P-5434
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 24. rujna do 15. listopada 2019. trajalo je arheološko istraživanje na lokalitetu Kapelica u Bračeviću. Voditelj istraživanja bio je Vedran Koprivnjak, zamjenica voditelja Martina Miletić, oboje dipl. arheolozi, članovi Zadruge ARHEO KO-OP. Radove je konzervatorski nadzirala Marijeta Babin iz Konzervatorskog odjela u Trogiru. Investitori predmetnih radova bili su Općina Muć i Ministarstvo kulture.

Ovim je zahvatom nastavljeno sustavno arheološko istraživanje na lokalitetu, koje bi, osim pružanja odgovora na stručna pitanja, trebalo biti prvi korak u prezentaciji lokaliteta u turističke svrhe. U ovoj je fazi istraživanja prioritet istraživanje grobova, sastavnog dijela nekropole, koji se nalaze ispred ulaza u *kapelicu*, odnosno zapadnog zida starije crkve na lokalitetu.

Položaj grobova ispred kapelice

Kosturi u grobu 23

Srebrna karičica s koljencima, PN 22, grob 28

Metodologija istraživanja uključivala je ručno iskopavanje zemljanih slojeva i čišćenje arheoloških struktura te njihovo dokumentiranje na lokalitetu. Dokumentiranje je izvršeno fotografski, a evidentirani su slojevi i strukture geodetski snimljeni totalnom stanicom marke Hi-Target. Arheološki su nalazi sakupljeni u skladu s pravilima struke, a tijekom istraživanja vode se popisi stratigrafskih jedinica te nalaza i posebnih nalaza, kao i terenski dnevnik.

Ukupno je evidentirano i istraženo pet grobnih cjelina, od kojih se tri direktno naslanjaju na pročelni zid starije crkve. Grobovi su ukopani u slojeve zemlje i antičkoga građevnog materijala, a dno im je na vrhu žive stijene koja se blago spušta od sjevera prema jugu. Svi su grobovi orijentirani u smjeru istok-zapad, a obložnice im se međusobno dotiču, osim u slučaju grobova 28 i 29, koji dijele jednu stranicu. Gorbovi su poklopljeni kamenim pločama nejednake debljine, od kojih mnoge sadrže pliće i dublje brazde nastale djelovanjem raslinja ili umjetnim putom. U većini je grobnih cjelina evidentirano više od jednog kostura, dok je u grobu 24 pronađen samo jedan. Orijentacije pokojnika ujednačene su s glavom na zapadu, no u primjeru u grobu 30, drugi je pokojnik orijentiran s glavom prema istoku, dok je u grobu 23 primijećeno da su tri lubanje položene uz zapadnu stranicu, dok se ostaci dvaju od tih triju pokojnika (ostatak kostura) nalaze u istočnoj polovici groba. Sve to nedvojbeno upućuje na naknadno pokopavanje, uz pomicanje ostataka prethodno ukopanih osoba.

Pročeljni je zid starijeg objekta temeljen na živoj stijeni i sačuvan je u visini do oko 0,65 cm. Na kutu tog zida sa sjevernim zidom središnjeg broda starije crkve uočljiva je devastacija strukture, koja je nastala prilikom polaganja pokojnika u grob 28. Nalazi ostataka žbuke u zapuni toga groba, kao i u sloju SJ 124, upućuju na podatak da je zid starije crkve bio oličen izvana, a devastacija zidova u vrijeme ukopavanja na činjenicu da groblje iz ranog srednjeg vijeka vjerojatno nije vezano uz stariju strukturu. Ti su podaci u skladu s podacima dobivenima tijekom prijašnjih istraživanja, a koji upućuju na to da je starija crkva bila ruševna u vrijeme ukopavanja u srednjem vijeku te se grobovi najvjerojatnije vežu uz mlađu crkvu, rotondu, koja je sjela na temelje starijih zidova. Izgled grobova i orijentacija pokojnika, a posebice srebrne karičice od kojih su dvije s koljencima, govore da se taj dio groblja ne razlikuje od ostatka ni da pokojnici pokopani bliže crkvi pripadaju nekom višem staležu te se uklapa u dataciju nekropole (prema trenutačnim podacima) od 9. do. 14. st. Starija bi se struktura mogla datirati u kasnu antiku, što potvrđuje nalaz *tegula* i *imbrexa*, ali i ulomak kasnoantičke staklene bočice.

Literatura

Koprivnjak 2019 V. Koprivnjak, Stručni izvještaj sa sustavnog arheološkog istraživanja na lokalitetu Kapelica u Bračeviću, Općina Muć, Zagreb, 2019., neobjavljeno

Petrinec 2009 M. Petrinec, Groblja 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne hrvatske države, (ur. A. Milošević), Split, 2009: 680.

Vedran Koprivnjak

Summary

In 2019, systematic excavations continued at the Kapelica site in Bračević (municipality of Muć). The research covered five grave units located in front of the entrance to the medieval rotunda. The graves have an east-west orientation, and most of them contain more than one deceased individual. Three silver links were found in the graves, one plain and two with knuckles, confirming the previously established dating of the cemetery to the Early Middle Ages. In addition to the graves, the western wall of the older church was explored to the depth of the foundation, which is approximately 0.65 m. The presumed front wall of the older structure is founded on the bedrock and contains rare fragments of plaster that once covered it entirely.

Redni broj: 448
Lokalitet: Budimiri
Naselje: Budimiri
Grad/općina: Trilj
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U studenom 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom gradnje električne energetske građevine

TS 20(10)/0,4 kV Budimiri-6 i priključnog KB 20(10) kV. Nadzorom su bile obuhvaćene k.č. 1506/1, 1707/1, 2938, 1480/10, 1481/1, 2948, 2949, 1506/1, 1506/3, 2919/3, sve k.o. Budimiri. Radove su nadzirale arheologinje Danijela Petričević Banović i Daria Domazet iz Muzeja Cetinske krajine – Sinj. Investitor radova bio je HEP ODS d.o.o., Elektrodalmacija Split.

Na istočnoj granici Cetinske krajine uz državnu cestu Trilj – Imotski, između uzvisina Jagodnik i Kadnja, nalazi se naselje Budimiri, udaljeno 8 km od grada Trilja. Naselje je na krškoj zaravni između planine Kamešnice i kanjona rijeke Cetine, smješteno na 459 m n. v. i prostire se na površini od 10,56 km². Dosadašnja rekognosciranja i slučajni nalazi prapovijesne keramike i kamenih alatki, rezultirali su važnim spoznajama o razvoju tog područja od prapovijesti. Na temelju toga, na području naselja Budimira, iz prapovijesnog su razdoblja ubicirane dvije gradine, pet kamenih gomila te četiri kasnosrednjovjekovna groblja sa stećcima.
Stalan arheološki nadzor započeo je radovima na zemljanom iskopu uz rub asfaltirane ceste na sjevernoj točki predviđenoj za postavljanje električnog kabela. Kabelska trasa definirana je mjestom spoja na postojeći dalekovod i trafostanice, trasama postojećih puteva te položajem otprije građenih infrastrukturnih građevina. Ukupna dužina projektiranog priključnog kabela za napajanje trafostanice iznosila je cca 2610 m. Otkopni kanali za postavljanje električnih kabela prilagođavali su se uvjetima na terenu te je njihova dubina varirala od 0,70 do 1 m, a širina od 0,40 do 1,20 m. Na katastarskoj čestici broj 1506/1 iskopan je sloj za potrebe gradnje TS 20 (10)/0.4 kV 'BUDIMIRI-6. Otkopan je pravokutan dio dužine 4,20 i širine 3,30 m.

Kanal za postavljanje električnog kabela u naselju Budimirima

Tijekom arheološkog nadzora zemljanih radova prilikom gradnje električne energetske građevine i priključnog kabela u naselju Budimirima, nisu pronađeni nikakvi arheološki slojevi ni ostaci pokretnog arheološkog materijala koji bi zahtijevali prekid radova i istraživanje.

Literatura

Katić 1954 L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, SHP, Vol. III, No. 3, Split, 1954.
Milošević 1998 A. Milošević, Arheološka topografija Cetinske krajine, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1998.

Danijela Petričević Banović

Summary

In November 2019, archaeological supervision was carried out during earthworks for the construction of an electric power facility in the settlement of Budimir. No archaeological layers or remains of movable archaeological material were found during the supervision.

Redni broj: 449
Lokalitet: Dugopolje – gradina Šutanj
Naselje: Dugopolje
Grad/općina: Dugopolje
Pravni status: P-5845
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

U listopadu 2019. probno je arheološki istražena gradina Šutanj u Dugopolju. Stručnu ekipu tijekom istraživanja činili su Nebojša Cingeli, Anita Penović, Ivica Pleština, Ante Roglić i Porin Kukoč te fizički radnici koji su ručno iskopavali teren. Svi navedeni zaposlenici su tvrtke Temenos d.o.o.

Tijekom obilaska gradine Šutanj, u dogovoru s nadležnim konzervatorom određena je pozicija sonde za arheološko istraživanje, predviđenih dimenzija 2x2 m. Sonda je smještena na sjevernoj padini gradine. Nakon uklanjanja površinskog

Sonda 1

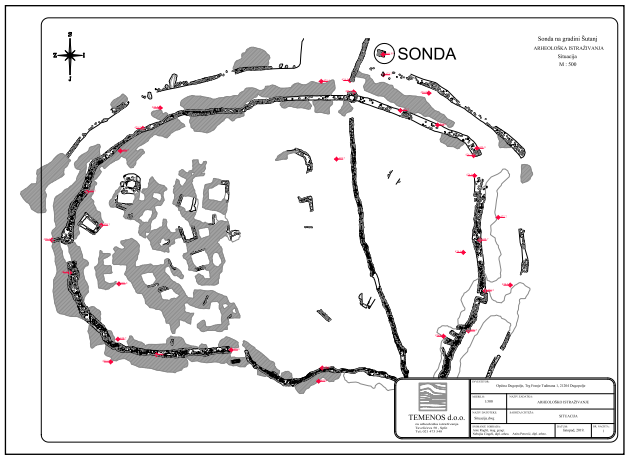

Gradina Šutanj

Položaj lokaliteta

sloja humusa SJ 1, istražen je sloj tamne sive zemlje SJ 2, unutar kojeg je pronađena veća količina keramičkog materijala te nešto manje životinjskih kostiju. U zapadnom dijelu sonde matična stijena nalazi se odmah ispod sloja humusa. U središnjem i istočnom dijelu sonde taman sloj SJ 2 debeo je tridesetak centimetara. Ispod njega dokumentiran je sloj crvene zemlje, SJ 3, koji zapunjava škrape matične stijene. Prilikom istraživanja prikupljeno je dosta nalaza keramike te nešto manje životinjskih kostiju. Pronađeni su ulomci tegula, amfora i raznih zdjela. Sav pronađeni materijal može se datirati u kasnu antiku. Prilikom obilaska gradine i pregledavanja terena uočena je veća količina pokretnog arheološkog materijala, datiranog u kasnu antiku.

Ivica Pleština

Pogled prema zapadu na sondu 1 nakon istraživanja

Summary

In October 2019, a trial archaeological excavation was conducted at the Šutanj Hillfort in Dugopolje. The archaeological trench on the northern slope of the hillfort provided evidence of intensive use of this area in the Late Antiquity. No finds that could be dated to the prehistoric period were discovered, although it does not rule out the possibility that the hillfort itself is of prehistoric origin. All the material found so far can be dated to the Late Antiquity. The tumuli at the foot of Šutanj Hillfort are likely associated with the hillfort itself, a hypothesis that could be confirmed by future archaeological research.

Redni broj: 450
Lokalitet: Dugopolje – Klapavice, Kurtovići
Naselje: Dugopolje
Grad/općina: Dugopolje
Razdoblje: A
Pravni status: Z-6594
Vrsta radova: probno iskopavanje

U listopadu 2019. probno je arheološki istražen lokalitet Dugopolje – Klapavice, Kurtovići (k.č. 6014/1, k.o. Dugopolje). Stručnu ekipu činili su: Anita Penović, Ivica Pleština, Nebojša Cingeli, Ana Pleština, Ante Roglić i Porin Kukoč te fizički radnici koji su ručno iskopavali teren. Svi navedeni zaposlenici su tvrtke Temenos d.o.o.

Na samom početku vladavine cara Tiberija 14. g., njegov poduzetni namjesnik Publije Kornelije Dolabela dao je sagraditi ceste koje su od Salone vodile u unutrašnjost provincije Ilirik (ona se od toga vremena počela nazivati i Dalmacija). Time su postavljeni temelji cestovnoj mreži koja je na tom području bila u upotrebi do 7. st. U znanstvenoj je zajednici dionica rimske ceste na predjelu Kurtovići – Klapavice poznata još od 19. st., kada su u cijeloj Europi postojali pojačani napori u otkrivanju i rasvjetljavanju toga dijela antičke baštine. Riječ je o dionici koja se, izravno ili neizravno, može povezati s povijesnim događajima od 1. do 7. st. – od burnih okolnosti njezina nastanka, razvoja i cvjetanja rimske države do jednako burnog završetka njezina izvorno zamišljenog oblika.
Tijekom arheoloških istraživanja 2019. iskopane su tri probne sonde, što je nastavak istraživanja prethodne godine. Stratigrafija je u svim sondama jednaka i sastoji se od sloja humusa (SJ 2), ispod kojega je uočen sloj crvenice (SJ 3) s ulomcima keramičkih posuda datiranih u sredinu 4. st., kao i rijetki ulomci stakla i metala. Unutar sonde 1 tijekom prošlogodišnjih istraživanja definirana je zidana struktura s vapnenim mortom, kojoj su na istočnom licu očuvani ostaci vapnene žbuke, a koja je slična ostacima podnice te se

Pogled prema sjeveru na sondu 2 nakon istraživanja

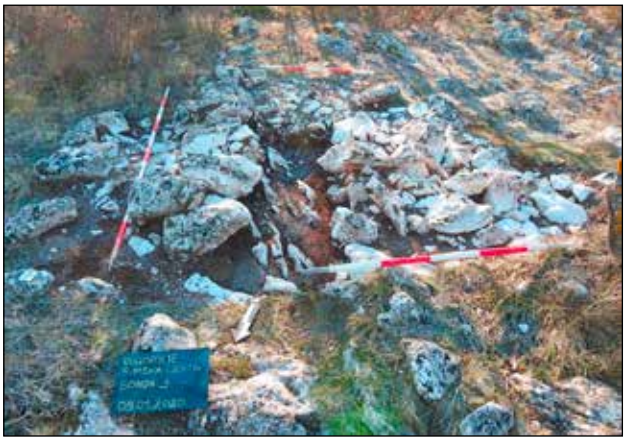

Pogled prema jugu na sondu 3 nakon istraživanja

proteže uz cijelu dužinu, također na istočnoj strani zida. Zid je položen u smjeru sjever-jug, s južne strane trase rimske ceste. Sonda 1 tijekom istraživanja 2019. proširena je prema istoku, sjeveru i jugu. Istočno od zida SJ 1 dokumentirana je suhozidna struktura SJ 4 smjera I-Z, koja se osipa prema sjeveru. U istočnom dijelu sonde 2 dokumentiran je zid SJ 12, smjera S-J, koji zalazi u sjeverni i južni profil iskopa te je paralelan sa zidom pronađenim unutar sonde 1. Sonda 3 smještena je uz suhozid smjera S-J, koji izgleda kao rubnik ceste, desetak metara od sonde 2 prema zapadu. Prilikom istraživanja prostora s njegove južne strane otkriven je sloj nabačenog kamenja manjih dimenzija, ispod kojeg se nalazi zdravica crvene boje i matična stijena. Očito je riječ o običnom podzidu koji ima veze s ostalim objektima pronađenim u sondama 1 i 2, koji su nedvojbeno povezani s rimskom cestom. Prikupljeni su pokretni nalazi keramike, stakla, životinjskih kostiju, metala i novca, koji se datiraju u kasnu antiku.

Literatura

Gogala et al. 2017 M. Gogala, M. Radan, L. Ursić, Ceste koje Carstvo znače I.: od arheoloških istraživanja do arheološkog turizma : prapovijesni tumuli i rimske ceste 2010. – 2014., katalog izložbe, 2017.

Anita Penović

Summary

In October 2019, a trial archaeological excavation was conducted at the Dugopolje-Klapavice, Kurtovići (cadastral parcel 6014/1, cadastral municipality Dugopolje). Three trial trenches were excavated as a continuation of the research conducted in 2018. The investigation took place at the location of a Roman road that had been identified previously, and within all three trenches, stone structures related to the functioning of the ancient road were documented.

Redni broj: 451
Lokalitet: Gardun (*Tilurium*)
Naselje: Gardun
Grad/općina: Trilj
Pravni status: Z-2315
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U lipnju i srpnju 2019. organizirana je dvadeset i treća uzastopna sezona sustavnih arheoloških istraživanja u selu Gardunu, na mjestu nekadašnjega rimskog vojnog logora Tilurija. Istraživanja je organizirao Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Stručna voditeljica istraživanja bila je red. prof. dr. sc. Mirjana Sanader, a njezin zamjenik doc. dr. sc. Domagoj Tončinić. U istraživanju su sudjelovali i red. prof. dr. sc. Marina Milićević Bradač, doc. dr. sc. Zrinka Šimić-Kanaet, doc. dr. sc. Ina Miloglav, doc. dr. sc. Iva Kaić, doc. dr. sc. Ana Pavlović, poslijedoktorandica dr. sc. Vinka Matijević, poslijedoktorandica dr. sc. Mirna Vukov, viši tehničar Miroslav Vuković, mag. archaeo., i doktorand Domagoj Bužanić, mag. archaeo. Uz stručnu ekipu, u istraživanjima su sudjelovali i diplomirani arheolozi Darija Dunjko i Vatroslav Španiček, kao i studenti dodiplomskog, diplomskog i doktorskog studija arheologije na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Ana Ban, Marko Jukić, Ema Kosnica, Ema Odorčić, Filip Perković, Ivana Polančec, Leo Šiletić, Jan Tanasovski, Erika Trbojević i Laura Vranješ. Za potrebe istraživanja i dokumentacije angažirane su dvije radnice. Iskopavanje je provedeno uz potporu Ministarstva kulture, Splitsko-dalmatinske županije i Grada Trilja.

Istraživanja su od 1997. do 2013. bila dio znanstveno-istraživačkog projekta „Rimski vojni logori u Hrvatskoj" (130-0000000-0777), koji od 1997. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa podržava tijekom triju projektnih razdoblja. Od 1997. do 2002., istraživanja su dio projekta Rimski vojni logori u Hrvatskoj – Tilurij (130666); od 2003. do 2006. dio projekta Rimski vojni logori u Hrvatskoj – Tilurij (130460) i od 2007. dio projekta Rimski vojni logori u Hrvatskoj (130-0000000-0777). Od 2014. do 2018. istraživanja se odvijaju u sklopu projekta *6505 Between the Danube and the Mediterranean. Exploring the role of Roman military in the mobility of people and goods in Croatia during the Roman Era,* koji financira Hrvatska zaklada za znanost (Sanader 1998; 2000; 2001; 2002; 2003; Sanader, Tončinić 2003; Sanader, Tončinić, Ožanić

2004; 2005; Sanader, Tončinić, Ožanić, Miloglav 2006; Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012; 2013; 2014; 2015; Sanader, Tončinić, Buljević, Ivčević, Šeparović 2014; Sanader, Tončinić, Miloglav 2016; 2017; 2018).

Godine 2019. radovi su nastavljeni u sondi D (k.č. 2679, 2663, 2658/1, 2658/2, 2659/1, 2659/2, k.o. Košute), odnosno na zemljištu koje je Grad Trilj otkupio za potrebe arheološkog istraživanja. Nakon arheološkog iskopavanja i geofizičkih istraživanja 2007. i 2009., bilo je moguće, na razini teorijske pripreme daljnjeg istraživanja, pretpostaviti izvorni tlocrt i namjenu antičke arhitekture, čiji su tragovi dokumentirani u sondi D. Oni se s malim odstupanjima mogu uklopiti u idealnu rekonstrukciju sklopa od šest vojničkih spavaonica (*centuriae*) jedne legijske kohorte, koje su položene u smjeru sjever-jug. Takva se rekonstrukcija

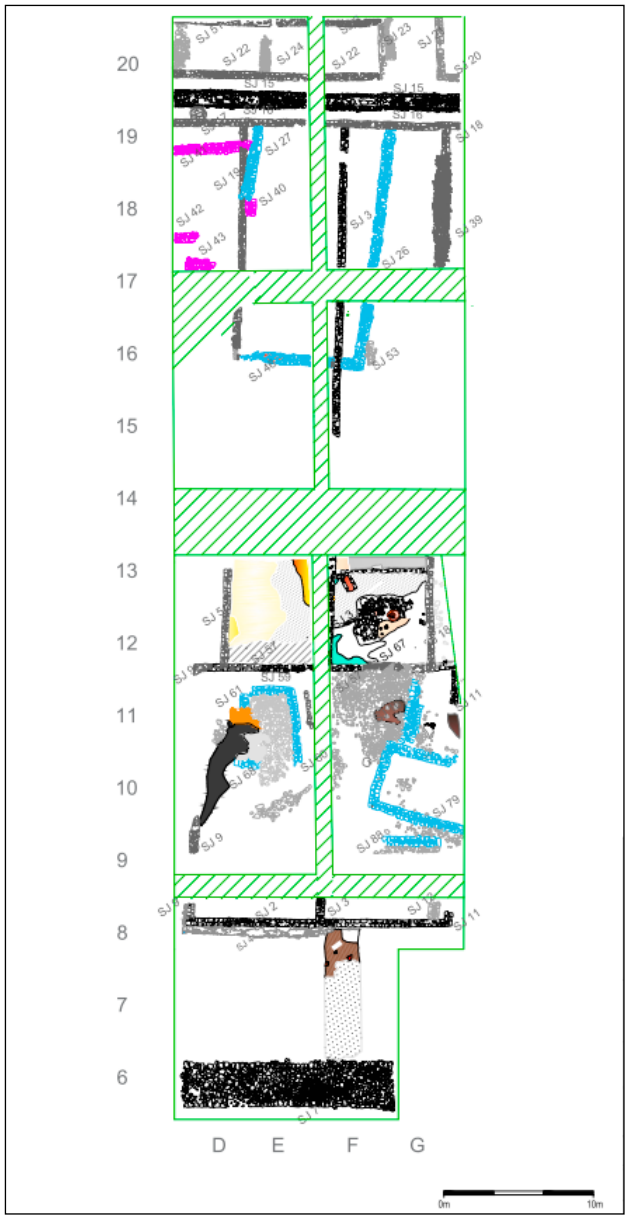

Sonda D, rezultati istraživanja od 2010. do 2018. g. (izradili: I. Miloglav i M. Vuković)

zasniva na komparativnoj analizi antičke arhitekture, čiji su tragovi dokumentirani u sondi D, tlocrtnog prikaza geofizičkih istraživanja u sondi D, konfiguracije terena, karakterističnih tlocrta rimskih legijskih logora te ostataka rimske arhitekture u sondi A (Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2008). Ostaci arhitekture u sondi A također se tumače kao niz od šest vojničkih spavaonica koje su položene u smjeru istok-zapad i koje čine sklop spavaonica jedne legijske kohorte (Sanader 2009; Sanader, Tončinić, Buljević, Ivčević, Šeparović 2014). Za potrebe iskopavanja područje sonde D obuhvaćeno je mrežom od 8x21 kvadranata (A – H/1 – 21), dimenzija 5x5 m. Na osnovi opisane analize, zaključeno je da je na navedenoj površini moguće obuhvatiti dvije čitave centurije okrenute leđima jedna na drugu (kvadranti D – G/8 – 20). Tijekom istraživanja 2010. – 2018. dokumentirani su zidovi i strukture koji se uklapaju u pretpostavljeni tlocrt dviju centurija i svojim položajem i dimenzijama ga potvrđuju, a istodobno zidovi i strukture koji jasno upućuju na zaključak da su na sondi D zastupljene još dvije faze. Drugoj fazi pripadaju zidovi SJ 26, 27 i 46, koji negiraju zidove centurija SJ 3 i 19, iako istovremeno sa zidom centurija SJ 17 zatvaraju jedan objekt, koji ima otklon u odnosu na centurije. Trećoj fazi u sondi D pripadaju suhozidi SJ 40 – 43, što ponajprije potvrđuju suhozidi SJ 40 i 41, koji su sjeli na zidove SJ 19 i 27, dakle na zidove prve i druge faze. Za strukture koje tvore zidovi SJ 59 – 61 i 68, zajedno s podnicom SJ 76, nadalje zidovi SJ 12 i 88, te zidovi SJ 79 i 85, odnosno za strukture od kamena SJ 62 i 69, teško je na ovom stupnju istraživanja zaključiti jesu li pripadali drugoj ili trećoj fazi arhitekture na sondi D. Uzrok je tome nepotpun tlocrt te nemogućnosti da se navedene stratigrafske jedinice povežu u jednu cjelinu sa zidovima SJ 26, 27 i 46, ili sa suhozidima SJ 40 – 43.

Tijekom istraživanja 2019. u sondi D unutar sloja pepeljaste rahle zemlje s puno gara, većih komada ugljena i mrvljene žbuke, SJ 128, dokumentirana su četiri keramička utega za tkalački stan u obliku krnje piramide. Još dva keramička utega za tkalački stan dokumentirana su u sloju srednje velikog lomljenog kamena u rahloj smeđoj zemlji, SJ 162. Nakon uklanjanja sloja SJ 162 dokumentiran je sloj gorenih drvenih daski i karboniziranih sjemenki, SJ 180. U kvadrantima F/12 – 13 definirana je suhozidna kamena struktura SJ 159 te je utvrđen nastavak njezina pružanja prema zapadu kvadranta, odnosno prema zidu kontubernija SJ 3. Nakupina kamenja većih dimenzija, SJ 168, dokumentirana je između dviju suhozidnih kamenih struktura, SJ 158 i SJ 159. Suhozidne strukture SJ 158, 159 i 168 na zapadu ulaze pod zid centurije SJ 3, odnosno presječene su njegovom temeljnom stopom. Strukture i nalazi koji su 2019. dokumentirani u sondi D preliminarno se ne mogu povezati s vojničkim spavaonicama u istoj sondi. Riječ je o strukturama i nalazima koji su prethodili spavaonicama ili su nastali nakon što one više nisu bile u upotrebi.

Godine 2019. nastavljena su istraživanja na području sonde B (k.č. 2848/2 i 2823/1, k.o. Košute). Nakon iskopavanja 1998. i 1999., iskopavanja i konzervacije ostataka mozaika 2005., geofizičkih istraživanja 2006. i 2009. te građevinskih radova s namjerom konzervacije i prezentacije rimske arhitekture 2008., godine 2010. na području sonde B ponovno je obavljena arheološka geofizika. Godine

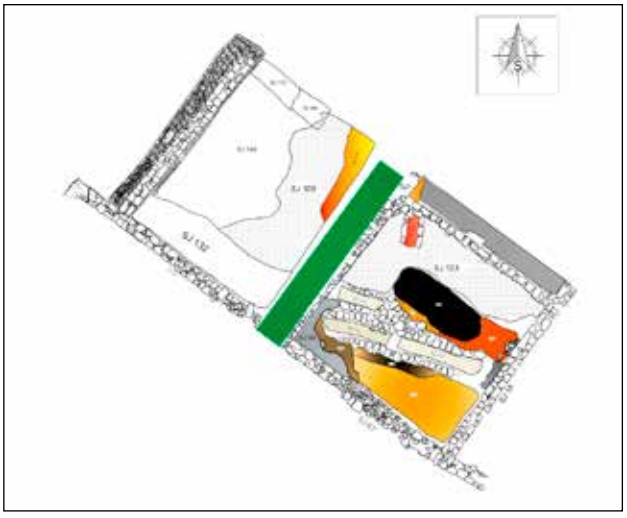

Sonda D, rezultati istraživanja 2019. g. (izradio: M. Vuković)

Sonda D, kvadrant G/ 13, utezi za tkalački stan GAR 19 PN 685-687

2019. na području sonde B nastavljena su arheološka iskopavanja istočno od konzerviranog mozaika, a južno od dokumentiranog kanala K (Sanader 2003: 32, 33, slika 18). Uz istočni profil kvadranta dokumentiran je zid SJ 41 smjera sjever-jug, kao i njegova temeljna stopa SJ 42. U južnom dijelu sonde zid SJ 41 nije sačuvan, nego se na njegovu pravcu nastavlja njegova temeljna stopa SJ 42. Dokumentiran je i kanal smjera sjever-jug SJ 43, koji se čini nastavkom otprije dokumentiranog kanala K. U sjeverozapadnom dijelu kvadranta otkriveni su zidovi koji se međusobno spajaju pod pravim kutom i pružaju u smjeru sjever-jug (SJ 47) i istok-zapad (SJ 48). Zidovi i kanal koji su 2019. dokumentirani u sondi B mogu se izravno povezati sa strukturama koje su prethodno istražene u sondi B i sa strukturama koje su geofizičkim mjerenjima dokumentirane oko sonde B.

Literatura

Sanader 1998 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Prethodno izvješće s arheoloških istraživanja u 1997. i 1998., OA, 22, Zagreb, 1998: 243 – 255.
Sanader 2000 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Obavijesti HAD, 32, 1, Zagreb, 2000: 51 – 62.
Sanader 2001 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Prethodno izvješće o arheološkim istraživanjima u sezoni 2000., OA, 25, Zagreb, 2001: 183 – 194.
Sanader 2002 M. Sanader, Tilurij – arheološka istraživanja u godini 2002., Obavijesti HAD, 34, 3, Zagreb, 2002: 87 – 97.
Sanader 2003 M. Sanader, Tilurium I, Istraživanja – Forschungen 1997 – 2001, Zagreb, 2003.
Sanader 2009 M Sanader, Mannschaftsbaracken mit Strebepfeilern im Legionslager Tilurium, u: (ur. A. Morillo, N. Hanel, E Martin), LIMES XX, Estudios sobre la frontera romana / Roman Frontier Studies, Madrid, 2009: 1509 – 1514.
Sanader et al. 2003 M. Sanader, D. Tončinić, Tilurij – arheološka istraživanja u godini 2003, Obavijesti HAD, 35, 3, Zagreb, 2003: 87 – 99.
Sanader et al. 2004 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, Tilurij – arheološka istraživanja u 2004. godini, OA, 28, Zagreb, 2004: 221 – 243.
Sanader et al. 2005 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, Gardun (*Tilurium*), HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 219 – 221.
Sanader et al. 2006 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 348 – 351.
Sanader et al. 2007 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 391 – 393.
Sanader et al. 2008 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 444 – 446.
Sanader et al. 2009 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 534 – 537.
Sanader et al. 2010 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 586 – 588.
Sanader et al. 2011 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 643 – 646.
Sanader et al. 2012 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 609 – 612.
Sanader et al. 2013 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 706 – 709.
Sanader et al. 2014 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 538 – 541.
Sanader et al. 2014b M. Sanader, D. Tončinić, Z. Buljević, S. Ivčević, T. Šeparović, Tilurium III, Istraživanja 2002.-2006. godine, Zagreb, 2014.
Sanader et al. 2015 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 576 – 579.
Sanader et al. 2016 M. Sanader, D. Tončinić, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 653 – 656.
Sanader et al. 2017 M. Sanader, D. Tončinić, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 723 – 725.
Sanader et al. 2017b M. Sanader, D. Tončinić, Z. Šimić-Kanaet, S. Ivčević, Z. Buljević, T. Šeparović, I. Miloglav, Tilurium IV, Istraživanja 2007.-2010. godine, Zagreb, 2017.

Sanader et al. 2018 M. Sanader, D. Tončinić, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 732 – 735.
Sanader et al. 2019 M. Sanader, D. Tončinić, I. Kaić, Gardun (*Tilurium*), HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

dr. sc. Mirjana Sanader, red. prof.
dr. sc. Domagoj Tončinić, doc.
dr. sc. Iva Kaić, doc.
Domagoj Bužanić

Summary

In June and July 2019, the twenty-third consecutive season of systematic archaeological excavations took place in the village of Gardun, at the site of the former Roman military camp Tilurium. In 2019, work was continued on trench D, i.e. on the land purchased by the town of Trilj for the purposes of archaeological research. After the archaeological excavations and geophysical surveys conducted in 2007 and 2009, it was possible, at the level of theoretical preparation for further research, to assume the original floor plan and the purpose of the ancient architecture, whose traces were documented in trench D. With small deviations, they could fit into an ideal reconstruction of a set of six military dormitories (*centuriae*) of one legion cohort, which are laid out in the north-south direction.

Redni broj: 452
Lokalitet: Gornji Humac – Rogate gomile
Naselje: Gornji Humac
Grad/općina: Pučišća (otok Brač)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološko dokumentiranje

Dana 5. travnja 2019. dokumentirane su manje prapovijesne gomile na lokalitetu Rogate gomile kod Gornjeg Humca. Voditelj radova bio je Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., a tehničko-dokumentacijske radove obavio je Petar Sapunar, mag. ing. geod., oboje iz tvrtke Kaukal d.o.o. Nadležna konzervatorica bila je dr. sc. Vanja Kovačić iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Pripremne radove na cesti te krčenje za potrebe predmetnih arheoloških radova odradila je građevinska tvrtka Građevinar d.o.o. Sredstva za radove osigurala je Općina Pučišća.

Na trasi planirane rekonstrukcije i gradnje prometnice od državne ceste 113 do pretovarne stanice Brač (brdo Košer), godine 2015. arheološki je rekognoscirano područje općine Pučišća. Na osnovi rezultata istraživanja, trasa prometnice s konzervatorskog je stajališta u potpunosti prihvatljiva, uz napomenu da je tijekom pripremnih radova na trasi potrebno arheološki dokumentirati i istražiti ostatke manjih prapovijesnih gomila koje su dijelom devastirane na lokalitetu Rogate gomile (1+700,00 do 2+000,00).

S istočne strane postojeće ceste nalazi se **Gomila 1**, koja je tijekom prijašnjeg rekognosciranja kartografski označena kao AN 1-b. Prilikom gradnje postojeće asfaltne ceste uništen je zapadni dio gomile, koja je sačuvana na površini od 30,00 m², a pretpostavljeni joj je promjer 7,40 m te površina 43 m². Relativna visina preostalog kamenog nanosa iznosi 0,90 m. Građena je od krupnijeg i sitnijeg kamena lomljenca, a nisu uočeni ostaci kamenog obruba, kao ni grobna komora. Može se pretpostaviti da geološku osnovu gomile čini vapnenačka litica, karakteristična za šire okolno područje.
Gomila 2, koja je tijekom prijašnjeg rekognosciranja kartografski označena kao AN 1-a, nalazi se sa zapadne strane postojeće ceste, oko 40 m južno od gomile 1. Gomila je promjera 5,50 m, relativna je visina preostalog kamenog

Gomila 1 nakon čišćenja, pogled istok (foto: V. Katavić)

Gomila 2 grob nakon čišćenja, pogled istok (foto: V. Katavić)

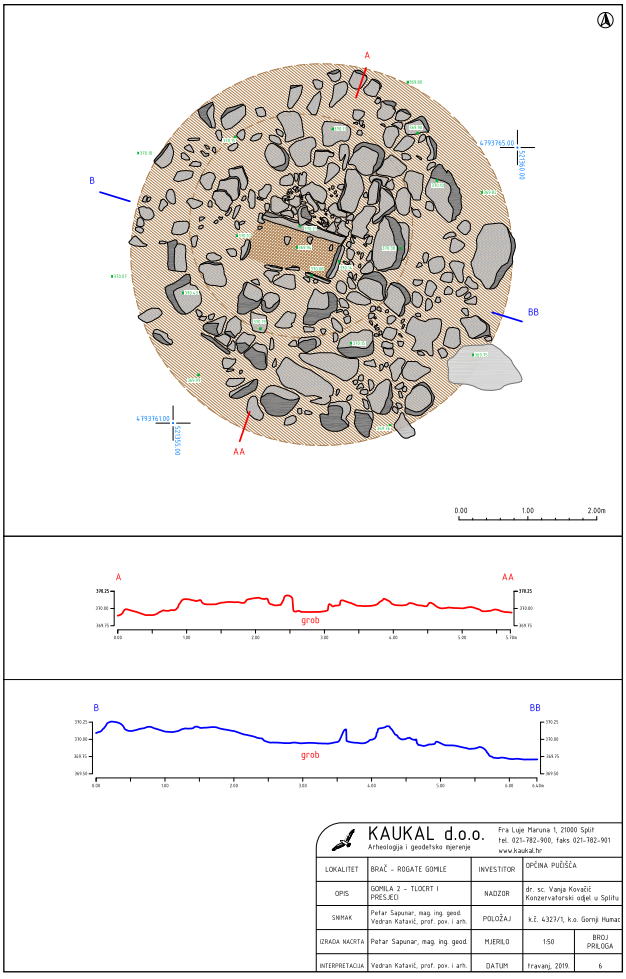

Tlocrtni prikaz Gomile 2

nanosa 0,65 m, a pretpostavljena površina 24 m². Građena je od krupnijeg i sitnijeg kamena lomljenca, a prvobitan oblik narušen je uklanjanjem kamenog nanosa kao posljedice devastacije, što objašnjava i pronalazak grobne arhitekture na površini. Radi se o središnjem grobnom ukopu položenom u smjeru istok-zapad. Grobna arhitektura ima oblik pravokutnog kamenog sanduka dimenzija 1,40x0,70 m. Sanduk je načinjen od jedne veće vertikalno postavljene ploče na sjeveru, dimenzija 1,25x0,13 m, manje na istoku, dimenzija 0,50x0,05 m, triju manjih i tanjih ploča na jugu, a na zapadu je vidljiv jedan manji kamen, koji bi mogao činiti dio zapadnog obruba. Grobna arhitektura zatečena je bez poklopnice. Istočno od groba uočen je jedan veći kamen, za koji bi se moglo pretpostaviti da je služio kao poklopnica. Nakon arheološkog obilaska i izrade dokumentacije, uočena su dva kamena obruba: jedan koji bi pripadao grobnoj komori (promjera 3,20 m) te obrub same gomile. Na mjestima gdje nedostaje kamenog nanosa same jezgre gomile vidljiva je relativno ravna vapnenačka litica, za koju se može pretpostaviti da čini geološku osnovu na kojoj je nastala gomila.
Prilikom tih radova nisu pronađeni arheološki ostaci. S obzirom na položaj gomila unutar zone obuhvata nove planirane prometnice, nakon dokumentiranja gomile su označene signalnom trakom te su obaviješteni izvođači radova. Uz pažljive građevinske radove, moguće je izbjeći dodatnu devastaciju.

Vedran Katavić

Summary

In April 2019, documentation was carried out on small prehistoric mounds at the Rogate Gomile site near Gornji Humac. On the eastern side of the existing road is Mound 1, where the western part was destroyed during the construction of the current asphalt road. It was constructed from larger and smaller stone rubble, and remnants of stone lining or a burial chamber were not observed. On the western side of the existing road is Mound 2, constructed from larger and smaller stone rubble. The original shape was disrupted by the removal of the stone layer, a result of devastation, which also explains the discovery of burial architecture on the surface. This includes a central burial placed in an east-west direction, shaped like a rectangular stone chest without covers. Two stone linings were observed, one belonging to the burial chamber and the other outlining the mound itself. No archaeological remains were found during these works.

Redni broj: 453
Lokalitet: Gornji Muć – Progon (k.č. 1259/4, k.o. Gornji Muć, kuća Papac)
Naselje: Gornji Muć
Grad/općina: Muć
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi u ulici Progon u Gornjem Muću, na k.č. 1259/4, k.o. Gornji Muć, zbog gradnje stambenog objekta. Istraživalo se na zemljištu u vlasništvu Marija Papca.

Projektom je predviđeno kopanje temelja za stambeni objekt te je propisan arheološki nadzor. Temelji su iskopani 20. studenog, po jakoj kiši. Uklonjena je površina veličine 50-ak kvadratnih metara, do dubine od 30 cm. Prilikom arheološkog nadzora nisu utvrđeni nikakvi arheološki slojevi te nije pronađen ni jedan pokretan arheološki nalaz.

Eduard Visković

Summary

Due to the construction of a residential building in Gornji Muć, archaeological supervision was carried out on cadastral parcel 1259/4, cadastral municipality Gornji Muć. The subject of the research was the land on Progon Street in Gornji Muć. The project envisages the digging of foundations for a residential building, which is why archaeological supervision was prescribed.
Excavation for the foundations was carried out in one day, on 20 November, in heavy rain. An area of about 50 square

meters was removed to a depth of 30 cm. Archaeological supervision did not reveal any archaeological layers, and not a single movable archaeological find was found.

Redni broj: 454
Lokalitet: Grohote – crkva sv. Stjepana prvomučenika
Naselje: Grohote
Grad/općina: Grohote (otok Šolta)
Pravni status: Z-4635
Razdoblje: A, SD
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki je nadzirano iskopavanje uz crkvu sv. Stjepana prvomučenika u Grohotama na otoku Šolti, na k.č. 857/2, k.o. Grohote. Cilj radova bila je provjera podatka o postojanju grobova njemačkih vojnika iz Drugog svjetskog rata uz samu crkvu. Istraživanja su financirana projektom Savezne Republike Njemačke, koji je usmjeren na pronalaženje njemačkih vojnika poginulih tijekom rata.

Arheološka istraživanja propisana su s obzirom na činjenicu da se grobovi nalaze na području obuhvata zaštićenog kulturnog dobra. Naime, uz crkvu sv. Stjepana prvomučenika nalaze se ostaci starokršćanske bazilike. Bazilika je jednobrodna, s polukružnom apsidom. Popločana je mozaikom, koji je nakon iskopavanja ponovno pokriven. Arhitektonski ukrasni dijelovi smješteni su uz temelje crkve na zapadnom dijelu. Neposredno uz baziliku nalazi se seosko groblje na kojem su dva starokršćanska sarkofaga, ukrašena križevima ukomponiranima u kružnicu.
Radovi su 2019. započeli manjim iskopom koji je bio paralelan s istočnim dvorišnim zidom, odmaknut od njega 270 cm, i to u smjeru od južnog dvorišnog zida prema apsidi crkve, u dužini od 820 cm. Širina otkopa kreće se od 100 cm na najužem dijelu do 170 cm na najširem. Na dubini od 80 cm pronađeno je osam pokojnika.
Veći je zahvat uslijedio uz južni dvorišni zid crkve, gdje se kopalo u smjeru od istočnog zida dvorišta prema zapadu, do bočnih vrata crkvenog dvorišta. Prostor između bočnog lijevog ulaza u crkvu i ulaza u crkveno dvorište, koji je uređen kao hodna površina od betona i kamenih ploča, ostavljen je netaknut te su radovi nastavljeni prema vratima u župnu kuću.
Dubina iskopa varira od 100 do 150 cm te ide ispod temeljne stope južnog dvorišnog zida. Otkop je širok 170 cm. Slojevi u otkopu čine gornji humusni sloj, ispod kojeg je tamnosmeđa zemlja sa sitnim amorfnim kamenjem, a na njega se nastavlja smećkastosivi sloj s kamenjem. U tom sloju nađeni su ostaci pokojnika. Da je riječ o njemačkim vojnicima iz Drugog svjetskog rata govore vojne pločice. Svi pokojnici bili su položeni izravno na zemlju, s glavama uza zid. Oko pokojnika nije bilo nikakve naznake grobne arhitekture.
Istočno od vrata koja vode iz vrta crkve u župnu kuću, neposredno uz popločani put, otkop je morao biti smanjen na širinu od 120 cm. Na dubini od 30 cm pronađena je plastična cijev koja presijeca sondu u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Zbog recentnih intervencija u tlo, taj manji segment nije dalje kopan.
Od materijala su nađeni samo osobni predmeti pokojnika: identifikacijske pločice, češljevi za kosu, britve za brijanje, ostaci obuće i odjeće.

Čestica 857/2 s označenim prostorom iskopavanja

Literatura

Babić 2019 R. Babić, Izvješće o arheološkom nadzoru nad eksumacijom njemačkih vojnika poginulih u 2. svjetskom ratu 1944. godine u mjestu Grohote na otoku Šolti, Šolta, 2019. (arhiva Konzervatorskog odjela u Splitu)

Uredništvo HAG-a

Summary

In 2019, archaeological supervision was conducted during excavations next to the Church of St. Stephen, the First Martyr in Grohote on the island of Šolta, on cadastral parcel 857/2, cadastral municipality Grohote. The aim of the works was to verify the information about the existence of graves of German soldiers from World War II near the church. Archaeological research was mandated due to the fact that the graves are located in the area of protected cultural heritage. Specifically, next to the Church of St. Stephen, the First Martyr, there are remains of an Early Christian basilica.

Redni broj: 455
Lokalitet: Hvar – k.č. *109 (kuća Sarjanović)
Naselje: Hvar
Grad/općina: Hvar (otok Hvar)
Pravni status: Z-5560
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: konzervatorsko-restauratorski radovi

U svibnju i lipnju 2019. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na ostacima mozaika u kući (k.č. *109, k.o. Hvar) u Hvaru. Radove su izveli djelatnici Odsjeka za zidno slikarstvo, mozaike i štuko, Odjela za nepokretnu baštinu – sjedište Split, Hrvatskog restauratorskog zavoda, a voditeljica radova bila je Antonija Gluhan, dipl. konz.-rest. Radove je u potpunosti financirao vlasnik objekta.

Prilikom arheoloških istraživanja 2016., koja su prethodila građevinskoj sanaciji kuće, otkriveni su ostaci antičke građevine s podnim mozaicima i sustavom hipokausta iz dviju razvojnih faza gradnje. Starijoj fazi gradnje antičke građevine pripada monokroman bijeli mozaik u istočnom i južnom dijelu istraženog prostora, niže razine i površine približno 12 m^2. Mozaička podnica rađena je od tesera, uglavnom pravilnog pravokutnog oblika, s minimalnim sljubnicama u tehnici *opus tessellatum*. Sa sjeverne strane mozaik je omeđen istovremenim zidom koji je zidan kvadratnim klesancima u pravilnim redovima. Bio je ožbukan i oslikan fresko-tehnikom. Mozaik se širi dalje prema istoku, izvan okvira današnje kuće, u prostor koji nije obuhvaćen istraživanjem. Nastavljao se i prema jugu, gdje na njega sjedaju temelji srednjovjekovnih bedema, a u jugozapadnom dijelu može se pratiti do mjesta gdje je uništen i bedem. U zapadnom dijelu istraživanog prostora u mlađem je razdoblju sagrađen bunar, zbog čega nema sačuvanih ostataka mozaika te su pronađene tek pojedinačne tesere i ostaci podnice i opeke.

Pregradni zid koji se pruža u smjeru sjever-jug definiran je starijom gradnjom i sa zapada obrubljuje bijeli mozaik iz starije faze. Zapadno od pregradnog zida, koji je u mlađoj fazi nadozidan manjim kamenjem, otkrivena su dva ulomka mozaika sa sustavom hipokausta.

Dva ulomka mozaika nalaze se na žbuci postavljenoj na ploče rađene opekom, koje pridržavaju valjkasti stupići (*pilae*). Ulomak mozaika na južnoj stani površine je cca 1,2 m^2, dok je sjeverniji ulomak nešto manji, približno 0,6 m^2. Na sjevernom manjem ulomku sačuvan je umetak rađen plavosivim mramorom. Umetnuta pločica mramora, vjerojatno prokoneškog, upućuje na tehniku *opus scutulatum*, s bijelom pozadinom rađenom u tehnici *opus tessellatum*.

Različito zatečeno stanje mozaika, specifičan smještaj i stupanj očuvanosti uvjetovali su drugačiji pristup prilikom konzerviranja i restauriranja. Mozaik smješten istočno i jugoistočno, niže razine, tretiran je *in situ*, dok su dva segmenta mozaika položenog na hipokasut zbog razine oštećenja i potrebe za sanacijom sustava hipokausta podignuti s izvornog mjesta.

Mozaička površina dvaju manjih segmenata mozaika u listopadu 2018., prije početka građevinske sanacije, očišćena je, obrubljena i zaštićena slojevima gaze. Radovi su nastavljeni u svibnju i lipnju 2019. godine. Isprva se planiralo podići mozaike zajedno sa žbukom i pločama opeke radi uklanjanja zemlje te pregledavanja supstrukcije i konsolidacije. Nažalost, velika oštećenja žbuke i plôča opeke nisu dopustili takav postupak, već su segmenti mozaika odvojeni samo podložnom žbukom. Nakon odvajanja, poleđina mozaika očišćena je i učvršćena novim slojem žbuke, koja fizikalno-kemijskim karakteristikama odgovara izvornoj.

Podizanje mozaika s izvornog mjesta omogućilo je čišćenje i konsolidaciju sačuvanog sustava hipokausta, prije čega je iz prostora uklonjen ostatak zemlje i materijala koji je pridržavao mozaike. U navedenim radovima sudjelovao je Eduard Visković, dipl. arheo. Žbuka podnice hipokausta očišćena je i konsolidirana, vapnenom žbukom popunjene su lakune i obrubljeni rubovi. Jednako se postupilo i sa žbukom koja je sačuvana na zidovima.

Hvar, k.č. 109, zatečeno stanje 2019. g. (foto: A. Gluhan)

Hvar, k.č. 109, izgled nakon radova 2019. g. (foto: A. Gluhan)

Kako bi se mozaik mogao vratiti na izvornu poziciju, trebalo je osmisliti stabilan nosač koji će ujedno biti i prezentacijski prihvatljiv, što je bio zahtjevan i izazovan zadatak. Rješenje je uvjetovala i usmjerila dobra očuvanost pila hipokausta te mogućnost obnove njihove izvorne funkcije, pridržavanje podnice mozaika. Nova podloga mozaika nastala je sa sendvič-pločama s aluminijskom jezgrom u obliku saća (Honeycomb) jer izvorne opeke nisu mogle samostalno preuzeti ulogu nosača. Sačuvane opeke na novu su podlogu smještene prema izvornoj poziciji, a mjesta gdje izvorne opeke nisu sačuvane popunjena su novim opekama. Mozaik je, nakon što je s poleđine učvršćen slojem vapnene žbuke, na novu prijenosnu podlogu učvršćen žbukom čija ukupna debljina iznosi 10 cm, što je u skladu s izvornom debljinom. Nakon preciznog smještanja na izvorno mjesto, uklonjen je privremen zaštitni sloj, površina *teselatuma* temeljito je očišćena, a sljubnice su popunjene. Svi rubovi mozaika obrađeni su žbukom, koja svojim fizikalno-kemijskim sastavom odgovara izvornoj.

Stariji monokroman bijeli mozaik očuvan u istočnom i jugoistočnom dijelu prostorije očišćen je i tretiran specijalnim deterdžentima radi neutralizacije mikroorganizama. Teselatum je obrubljen, veće lakune rekonstruirane su u tehnici mozaika, a rubni dijelovi obrađeni su vapnenom žbukom, čime se površina učvrstila i ujednačila.

Radove je pratila fotografska, grafička i pisana dokumentacija. Određeni su uvjeti očuvanja, što je sastavni

dio završnog izvještaja o konzervatorsko-restauratorskim radovima. Uz konzervatorsko-restauratorske radove, tijekom građevinske sanacije prostora nadzirani su radovi u podrumu te su predložene mjere zaštite mozaika i ostalih nalaza *in situ*.

Literatura

Duboković Nadalini 1987 N. Duboković Nadalini, Hvar u XIII. stoljeću, Prilozi povijesti otoka Hvara, VIII/1, Hvar, 1987: 27 – 36.
Katić 2003 M. Katić, Kasnoantički grad na Jadranu – primjer grada Hvara, PPUD, 38, Split, 2000: 19 – 49.
Katić 2003 M. Katić, Nova razmatranja o kasnoantičkom gradu na Jadranu, OA, 27, Zagreb, 2003: 523 – 528.
Petrić 1975 N. Petrić, O gradu Hvaru u kasnoj antici, PPUD, 20/1, Split, 1975: 5 – 30.
Petrić 1987 N. Petrić, Nekoliko podataka o hvarskim školjima u 15. stoljeću, Prilozi povijesti otoka Hvara, VIII/1, Hvar, 1987: 71 – 79.
Protulipac 2017 I. Protulipac, Hvar – k.č. 109 (kuća Sarjanović), HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 729 – 732.

Antonija Gluhan

Summary

In May and June 2019, conservation and restoration work was carried out on the mosaic remains in a residential building (cadastral parcel *109, cadastral municipality Hvar) in Hvar. The mosaics from two periods of the ancient building's construction were discovered in 2016 during archaeological excavations preceding the construction rehabilitation of the house. The older construction phase includes a monochrome white mosaic executed in the *opus tessellatum* technique, preserved in the eastern part of the surveyed area. In the centre of the surveyed area, west of the older mosaic, two fragments of a younger mosaic were preserved, laid above the hypocaust. The mosaics were removed from their original location, and after clearing and consolidating the hypocaust, they were returned to their original position.

Redni broj: 456
Lokalitet: Hvar – k.č. 245 (Župna kuća i vrt)
Naselje: hvar
Grad/općina: Hvar (otok Hvar)
Pravni status: Z-6902
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U rujnu 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet u Hvaru, na k.č. 245, k.o. Hvar (Župna kuća i vrt). Voditelj istraživanja bio je Eduard Visković, dipl. arheo.

Istraživana lokacija nalazi se južno od srednjovjekovnih gradskih zidina i povijesnoga grada Grode. Groda se smatra najstarijim hvarskim urbanim dijelom. Vjerojatno je nastala kao predgrađe ispod kamenodobne gradine koja

Tijekom istraživanja

se nalazila na mjestu današnje gradske tvrđave – Fortice. Cilj istraživanja bio je otkriti nastavak struktura koje su tijekom prijašnjih istraživanja pronađene u kući Sina, kada je dokumentirana kasnoantička kuća. Kuća Sina nalazi se sjeverozapadno od tog lokaliteta, na sjevernoj strani gradskih zidina.
Istraživanje je započelo uklanjanjem raslinja koje je prekrivalo prostor istraživanja. Sonda je otvorena u sjeveroistočnom dijelu lokaliteta, uz gradski bedem, u veličini od 2x2 m, ali je nakon dva dana zbog nalaza proširena na 3x2 m. Istraživanje je započelo na +5,60 m n. v.
Prvi sloj SJ 1 sastojao se od humusa debljine 20 cm, u kojem nije bilo arheološkog materijala. Sljedeći sloj, SJ 2, bio je debljine 10-ak cm, a u njemu je pronađen keramički materijal miješane datacije, novovjekovnog podrijetla. Nakon tog sloja dokumentiran je sloj SJ 3, koji se sastojao od sitnih komada kamena i žbuke. To je sloj urušenja zida SJ 4, koji je pronađen ispod njega. Zid SJ 4 zapravo je jugoistočni rub prostorije, sačuvan u dvama redovima loše obrađenog kamena vezanog žbukom.
Budući da su zidovi uvelike smanjili sondu, odlučeno je da se istraživanje nastavi samo unutar zidova SJ 4. Sloj SJ 3 nalazio se i unutar prostorije, ali je vrlo brzo iščezao te se pojavio sloj SJ 5, u kojem je pronađeno najviše arheološkog materijala. Zbog nedostatka vremena, istraživanje je završeno na dubini od +2,30 m n. v. Nakon završetka istraživanja sonda je fotodokumentirana te je pozicionirana geodetskim instrumentom.
Nalazi keramike prilično su sitnih dimenzija, ali su databilni zbog ukrasa. Što se tiče rasprostranjenosti, keramika je pronađena u dvama slojevima, SJ 2 i SJ 5. Među slojevima nema razlike, što govori u prilog da nalazi nisu *in situ*, već su završili na toj lokaciji tijekom formiranja vrta župne kuće. Brojni su ulomci majolike iz 15. i 16. st. te ulomci gravirane keramike iz 16. i 17. st. Pronađena su i dva ulomka engleske kamenine iz 18. st. Arheološki materijal ne iznenađuje, keramika te datacije vrlo je dobro poznata i česta u gradu Hvaru, koji je u novom vijeku bio jako trgovačko i pomorsko središte.
Glavna zamisao prilikom prijave i izvedbe istraživanja bila je pronaći kasnoantičke slojeve i zidove koje se pružaju sa susjednog lokalitetea u kući Sina, istraženoj 2017. godine. Nažalost, zbog manjka sredstava otvorena je manja sonda, u kojoj se nije uspjelo dospjeti dovoljno duboko da

Zračna fotografija sonde

Karta s prapovijesnim gomilama

se pronađu kasnoantički slojevi. Pronađen je rub građevine koja je građena plitko uz južnu stranu gradskih zidina. Prema arheološkom materijalu, ta bi se građevina mogla datirati u duže razdoblje ranog novog vijeka, od 15. do 18. st. Kvaliteta i položaj te građevine ne odaju da je riječ o objektu velike važnosti, već čak da je riječ o pomoćnom gospodarskom objektu za stoku ili slično. Taj objekt nije vidljiv na katastarskoj mapi iz 19. st. te tada vjerojatno nije ni postojao. Ili je već tada bio srušen ili je sagrađen poslije.

Eduard Visković

Summary

When registering and performing this research, the main idea was to find late antique layers and walls extending from the neighbouring site in the Sina house investigated in 2017. Unfortunately, due to a lack of funds, a smaller trench was opened, in which we were not able to go deep enough to find the late antique layers. What was found was the edge of a structure that was built shallowly along the southern side of the city walls. According to the archaeological material, this building could be dated to a longer period of the early modern age, from the 15th to the 18th century. The quality and location of this building do not indicate that it is a building of great importance, but even that it is an auxiliary economic building for livestock or similar. This structure is not visible on the cadastral map from the 19th century, so it is likely that it did not exist then. Either it was already demolished then, or it was only built later.

Redni broj: 457
Lokalitet: Hvarske Njive
Naselje: –
Grad: Hvar (otok Hvar)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: rekognosciranje

U studenom2019. arheološki je rekognoscirano i pregledano hvarsko polje Njiva. Cilj rekognosciranja bilo je pregled stanja prapovijesnih gomila koje su registrirane na tom području te pronalazak potencijalnih novih nalazišta. Voditelj istraživanja bio je Eduard Visković, dipl. arheo.

Najvažnija sačuvana građevina na području polja jest crkvica sv. Magdalene. To je gotička crkvica koja se nalazi uz stari antički put koji vodi iz Hvara prema Milni i dalje prema Starom Gradu. Uži je toponim lokaliteta Plajica. Crkva u današnjim gabaritima potječe iz 15. st. i smještena je na poravnatoj gomili, možda prapovijesnom tumulu. Pravilnog je oblika, s polukružnom apsidom, a pruža se u smjeru istok-zapad. Dimenzije su joj 4,5x8 m. Arheolog Nikša Petrić smatra da ima kasnoantičke osnove te da je sagrađena na prapovijesnoj gomili. Prilikom arheoloških istraživanja 2017. nisu pronađeni arheološki slojevi, možda zbog toga što je sama crkvica sagrađena na prapovijesnoj kamenoj gomili gdje se slojevi nisu zadržali zbog erozije. Prilikom rekognosciranja područja oko crkvice pronađeno je nekoliko lokacija na kojima je registrirana kasnoantička keramika. Sam Nikša Petrić u jednom od svojih članaka spominje nekoliko rimskih vila rustika u Njivama, ali oko sv. Magdalene nisu pronađeni tragovi arhitekture.
U samom polju registrirano je više desetaka prapovijesnih gomila, ali treba naglasiti da su prethodni istraživači svaku hrpu kamenja proglašavali prapovijesnom gomilom, iako je očito da je dio gomila samo krčevina. Prilikom ovogodišnjeg pregleda registrirano je više gomila koje izgledaju netaknuto i koje bi se mogle arheološki istražiti. Glavni lokaliteti/toponimi na kojima su registrirane prapovijesne gomile jesu Vorba, Rake, Danasdolac, Plajice, Sklacine, Brižine – Sveti Sakramenat, Ljubića brig – Kampanel i Antunova kosa, iznad koje se nalazi gradina Velo Glova. Većina tih gomila oštećena je tijekom davnih iskopavanja, o kojima danas nema sačuvanih rezultata, već samo sporadični zapisi, dok je drugi dio oštećen prilikom poljodjelskih ili građevinskih radova.
Kroz hvarske Njive prolazio je *via communis*, općinski put, koji je povezivao antičko naselje na mjestu današnjeg Hvara i grčki *Pharos*, odnosno rimsku *Phariu*. Taj put kretao je iz grada Hvara, preko južnih rubova Njiva do uvale Milna, zatim od Milne do Malog i Velog Grablja te se s vrha spuštao do Staroga Grada. Dijelovi tog puta obnavljani su tijekom stoljeća jer se isti put upotrebljavao i u srednjem vijeku, te su do danas sačuvani neki dijelovi u originalnom izgledu, s tragovima kotača, tzv. *spurilima*.

Zračna snimka Njiva

Zračna snimka gradine Velo glova

Drugi je bitan lokalitet gradina na brdu Vela glova. To brdo dominira nad hvarskim Njivama i gradom Hvarom te je 90-ih godina Marin Zaninović ondje registrirao prapovijesnu gradinu. Prilikom pregledavanja gradine uočene su terase na sjeveroistočnoj strani, a na samoj gradini pronađeni su temelji novovjekovne francuske utvrde čija je gradnja započeta, ali nikad nije završena. Taj lokalitet dominira nad hvarskim Njivama. Dimenzije gradine iznose 120x110 m te se naziru dvije terase na sjeveroistočnoj padini gradine sa suhozidnim bedemom te tjeme na vrhu, gdje se na nekoliko platoa u rahloj zemlji nalazi mnogo ostataka željeznodobne keramike. Taj bi lokalitet svakako trebalo detaljnije istražiti, pogotovo na terasama gdje je moguće pronaći ostatke gradinskog naselja.
Tijekom desetodnevnog pregleda hvarskog povijesnog polja Njive i okolice obavljen je kontrolni pregled stanja prapovijesnih gomila u samom polju koje se intenzivno obrađuje već tisućama godina, a u posljednje se vrijeme i zapuštene parcele privode svrsi te su određeni arheološki lokaliteti u opasnosti da budu oštećeni. Registrirane špilje na rubovima Njiva zarasle su u korov i grmlje te ih je bilo nemoguće pronaći jer nisu detaljno ucrtane u dostupne karte. U tim bi špiljama bila korisna kontrolna arheološka istraživanja prema modernim metodološkim standardima. Stari općinski put uglavnom je zapušten te bi ga trebalo očistiti i valorizirati. Najvažniji je rezultat tog pregleda definitivno određivanje Vele glove kao prapovijesne gradine te buduće projekte treba usmjeriti na njezino istraživanje i valoriziranje.

Eduard Visković

Summary

Archaeological reconnaissance and inspection of the Njive field in Hvar was carried out in November 2019. The aim of the reconnaissance was to review the condition of the prehistoric mounds registered in the area and to find potential new sites.
A ten-day inspection of the Hvar historical field of Njive and its surroundings included a control inspection of the condition of the prehistoric mounds in the field itself, which has been intensively cultivated for thousands of years. Recently abandoned plots have been brought to life, and certain archaeological sites are at risk of being damaged. The registered caves on the edges of Njiva were overgrown with brambles and bushes, and it was impossible to find them since they were not detailed in the available maps. In these caves, it would be good to carry out control archaeological research according to modern methodological standards. The old municipal road is mostly neglected and should be cleaned and valorised. The most significant result of this review is the definitive designation of Vela glova as a prehistoric fortress, and future projects should focus on its research and valorisation.

Redni broj: 458
Lokalitet: Jelsa – k.č. 1272/1
Naselje: Jelsa
Grad/općina: Jelsa (otok Hvar)
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U srpnju 2019. zaštitno je arheološki istraživano središte grada Jelse na otoku Hvaru, na k.č.1272/1, k.o. Jelsa, za potrebe izrade glavnog projekta gradnje trafostanice „Jelsa 13 (kino)". Voditelj istraživanja bio je Tomislav Jerončić dipl. arheo., a zamjenik voditelja Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., obojica iz tvrtke Kaukal d.o.o. iz Splita. Konzervatorski nadzor obavili su Saša Denegi i Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Prikupljeni nalazi, zajedno s terenskom dokumentacijom i izvješćem, predani su u Muzej Općine Jelsa. Investitor je bio HEP ODS d.o.o. Split.

Sonda nakon završetka istraživanja (foto: T. Jerončić)

Nalazi novovjekovne keramike (foto: I. Beg Jerončić)

U sjeverozapadnom kutu ljetnog kina, na mjestu na kojem je planirana gradnja trafostanice, pozicionirana je sonda dimenzija 3,50x2,70 m. Arheološka istraživanja odvijala su se do 1,6 m relativne dubine, odnosno do prodora morske vode, na čijoj je razini uočeno nepravilno kamenje koje vjerojatno pripada nekadašnjem morskom dnu. Evidentirano je 11 stratigrafskih jedinica u vidu slojeva, urušenja, nasipa, zidanih struktura te temeljnih stopa zidova. Jedina zidana struktura nalazi se uz sjeverni rub istražene površine. Zid je građen od pravilno klesanog četvrtastog kamenja povezanog cementnim mortom, a registriran je kao SJ 7. Taj je zid u recentnom razdoblju poslužio kao temelj, odnosno oslonac za gradnju recentnog sjevernog zida kompleksa kina. Pronađeni su i rijetki pokretni arheološki nalazi, a riječ je o ulomcima porculanskih i/ili keramičkih, najvećim dijelom olovno glaziranih novovjekovnih posuda *invetriate* te ulomku dna majolike (*ceramica smaltata*). Izdvaja se ulomak keramike s pejzažom izvedenim u plavoj boji (vrlo vjerojatno potječe iz engleskih radionica tijekom druge polovice 18. st.) (Gusar 2010).

Literatura

Gusar 2010 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, Doktorski rad, Zadar, 2010.

Vedran Katavić
Tomislav Jerončić

Summary

In July 2019, rescue archaeological excavations were conducted in the centre of the town of Jelsa on the island of Hvar, on cadastral parcel 1272/1, cadastral municipality Jelsa, for the purposes of drawing up the main design for the construction of the 'Jelsa 13 (cinema)' substation. Multi-layered stratigraphic relationships were documented, mostly consisting of recent fill layers created for levelling the terrain. Additionally, there is a layer of collapse, and the only registered masonry structure and movable finds indicate the functioning of this part of the area during the modern period. Considering the results of these investigations, it can be concluded that the construction of the planned substation will not cause devastation.

Redni broj: 459
Lokalitet: Jelsa – kula Tor
Naselje: Jelsa
Grad/općina Jelsa (otok Hvar)
Pravni status: Z-7416
Razdoblje: A
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Od 25. travnja do 14. svibnja 2019. trajalo je revizijsko arheološko istraživanje kule Tor iznad Jelse na otoku Hvaru, zbog projekta njezine obnove i valorizacije. Istražena je utvrda i područje oko nje. Lokalitet je istražio arheolog Eduard Visković iz tvrtke Kantharos d.o.o., a zamjenik voditelja bio je Marko Matković.

Utvrda ili kula Tor nalazi se na brdu južno od Jelse na otoku Hvaru. Smještena je na 240 m n. v. Dimenzije su joj 7,20x6,20 m, a visoka je 8 m na sjevernoj strani te 6,30 m na južnoj strani, zbog pada terena. Tako smještena, kula je na idealnome mjestu za praćenje brodskog prometa u Hvarskom i Splitskom kanalu te Makarskom primorju. Također dominira poljem od Staroga Grada do Jelse i Vrboske. Prilaz Toru najjednostavniji je sa sjeverne strane. Staza kojom se uspinje do Tora koristi nekoliko umjetno podgrađenih terasa koje su građene suhozidno, na jednak način kao i gradina. Te su terase vjerojatno služile kao prostor za nastambe podgradinskom naselju. Prema Marinu Zaninoviću, arheologu koji se najdetaljnije bavio genezom Tora, on je smješten na vrhu prapovijesne gradine. Prapovijesna gradina pruža se u smjeru istok-zapad u

Položaj lokaliteta (podloga: DGU; izradio: E. Visković)

Položaj sondi na lokalitetu (izradio: E. Visković)

Profil Sonde 1 (foto: E. Visković)

dužini od 40 m, a Tor se nalazi uz njezin južni dio. Sam nasip gradine građen je u nekoliko poteza, dva unutarnja i dva vanjska. Zaninović smatra da je gradina presječena prilikom gradnje Tora na središnjem dijelu, ali vjerojatnije je da je kula građena južno od gradine te ju je iskoristila kao dodatan obrambeni faktor. Kula je građena od velikih kamenih blokova. Najveći blokovi nalaze se u prvim redovima, neki su veliki i do 2x1 m. Kako raste visina kule, tako se i blokovi smanjuju, ali nikad toliko da se njima može jednostavno manipulirati. Lokalitet je prvi arheološki istražio Vladimir Mirosavljević 1960-ih godina, a članovi arheološke ekipe bili su Božidar Čečuk te Marin Zaninović. Tijekom nekoliko prijašnjih kampanja iskopano je nekoliko sondi, a tijekom samo jedne kampanje prikupljeni su arheološki nalazi.

Prve sonde iskopane su oko temelja Tora u širini od jednog metra. Sonde su doprle do kamena živca, ali nisu dale arheoloških rezultata. Jedina sonda u kojoj su uočeni arheološki tragovi istražena je 1967. i 1968. godine. Riječ je o sondi koja je otvorena na samom nasipu, na sjeveroistočnoj strani, oko najvišeg vrha nasipa. Sonda je otkopana u dimenzijama 7x1,5 m te na nekim mjestima do dubine od 2 m. Arheološki sloj pronađen je na dubini od 50 cm, bio je debljine 30 cm, u dužini od 3 m po sredini sonde. Ispod i iznad tog sloja nalazio se sterilan sloj s većim i manjim kamenjem. Sam sloj sastojao se od sitnijeg kamena i sivo-pepeljastog humusa, a po sredini sloja nalazilo se ognjište s nalazima kostiju, grube i fine keramike helenističke datacije, nekoliko kremenova, nekoliko metalnih nalaza te ostaci školjaka. Najvažniji nalaz u toj sondi bio je nalaz novca *Pharosa* i *Isse*. Prema analizi materijala, ognjište je datirano u 3. st. pr. Kr. Marin Zaninović pretpostavio je da u to razdoblje posljedično treba datirati i gradnju Tora. Prema Zaninoviću, kula Tor gradi se za vrijeme vladavine Demetrija Farskog u 3. st. pr. Kr. te je služila kao promatračnica polja i brodovlja. Prema drugoj skupini autora, Tor je građen kad i grčka kolonija *Pharos*, kao promatračnica starogradskog polja početkom 4. st. pr. Kr.

Tijekom istraživanja 2019. otvorene su dvije arheološke sonde. Sonda 1 postavljena je u blizini sonde koju su 1967./1968. istražili Mirosavljević i Zaninović, u nadi da će pokazati slične rezultate. Sonda 2 istražena je prema nalogu konzervatora i postavljena je unutar kule Tor, u nadi da će se pronaći tragovi nastali tijekom uporabe kule te se htjela dokumentirati razlika između originalnih dijelova kule i onih koji su rekonstruirani tijekom 20. st. Arheološki nalazi prikupljeni su samo u Sondi 1.

Sonda 1 nalazi se nedaleko od stare Zaninovićeve sonde, na terasi gradine koja pada prema sjeveru. Ta je lokacija odabrana upravo zato jer se nalazi na terasi te se pretpostavljalo da će se ondje moći dokumentirati nekakvo ognjište kakvo je pronađeno tijekom prijašnjih istraživanja ili nastamba. Sonda je u početku istraživanja imala dimenzije 2x3 m, ali nakon prvih slojeva skraćena je zbog podzida terase koji se pojavio vrlo brzo. U sondi su registrirana samo dva sloja. Površinski sloj od kamenja koje je isprano pod utjecajem kiše te unutarnji sloj od kamenja većih i manjih dimenzija pomiješan s humusom i sterilnom zemljom. U tom sloju pronađena su četiri ulomka prapovijesne keramike. Budući da je tijekom prijašnjih istraživanja istražen arheološki relevantan sloj pronađen nakon 50 cm, ovogodišnje je istraživanje završeno nakon što je istraženo 120 cm sterilnog sloja te je zaključeno da se na toj lokaciji ne događa ništa bitno.

Eduard Visković

Summary

As part of the restoration and valorisation project of the Tor Tower above Jelsa on the island of Hvar, a revision archaeological research was carried out in and around the fort. In 2019, two archaeological trenches were investigated. The trenches were placed in two locations. Trench 1 was placed near the trench that had been excavated in 1967/1968 by Mirosavljević and Zaninović in the hope of showing similar results. Trench 2 was placed inside the Tor Tower in the hope of finding traces of the tower's use. We also wanted to document the difference between the original parts of the tower and those reconstructed during the 20th century. Archaeological finds were found only in Trench 1.

Trench 1 is located not far from the old Zaninović trench, on the terrace of the hill that falls towards the north. At the beginning of the research, the trench had dimensions of

2 x 3 meters, but after the first layers were excavated, it was shortened due to the retaining wall of the terrace that appeared very quickly. Only two layers are registered in the trench. A surface layer of stones washed away by rain, and an inner layer of larger and smaller stones mixed with humus and sterile soil. In this layer, four fragments of prehistoric pottery were found. Since in earlier research, an archaeologically relevant layer was found after 50 cm, we ended our research after investigating 120 cm of the sterile layer, concluding that nothing important is happening at this location.

Redni broj: 460
Lokalitet: Kaštel Gomilica – crkva sv. Jeronima
Naselje: Kaštel Gomilica
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: Z-3333
Razdoblje: –
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

U listopadu 2019., zbog planiranog uređenja neposrednog okoliša crkve sv. Jeronima u Kaštel Gomilici, probno je arheološki istražen lokalitet na k.č. 326 i 327, k.o. Kaštel Gomilica. Arheološke radove obavila je tvrtka Kaukal d.o.o., Split, pod vodstvom Vedrana Katavića, prof. pov. i arheo. te zamjenika voditelja, Tomislava Jerončića, dipl. arheo., u suradnji s Muzejom grada Kaštela. U istraživanju je sudjelovao i Ivan Šuta, ravnatelj i viši kustos Muzeja grada Kaštela. Nacrtnu i fotografsku dokumentaciju izradio je djelatnik muzeja, Dominik Žanić. Lokalitet je strojno iskopavao djelatnik građevinskog obrta „Bože" iz Podgrađa. Naručitelj radova bila je Župa sv. Jeronima.

Pogled na sondu 1 (foto: D. Žanić)

Kosturni ostaci unutar sonde 1 (foto: D. Žanić)

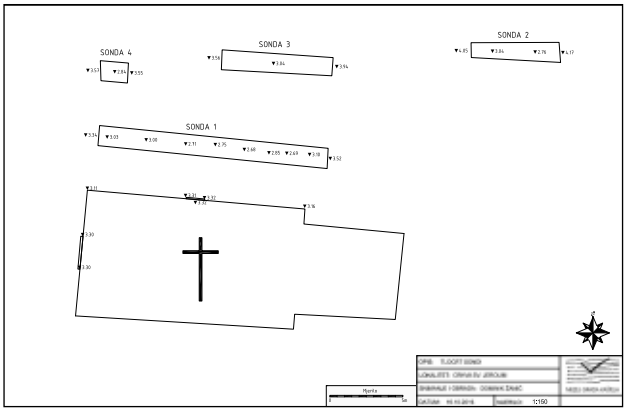

Tlocrt sondi

Lokalitet je istražen strojnim iskopom četiriju probnih rovova/sondi, uz stručan nadzor arheologa. Sonda 1 položena je uz sjeverni zid crkve, ukupne dužine 15,50 m i širine 1,50 m. Najveća dosegnuta dubina u odnosu na površinu iznosi oko 1,10 m. U zapadnom dijelu sonde otkriven je zid u temeljima, s većom količinom žbuke. Vjerojatno je riječ o ogradnom zidu starog šematorija. Sačuvan je i manji žbukani kanal sa sjeverne strane zida, koji je sprječavao ulaz vode u šematorij. Prema istoku zid ulazi u profil, tako da pružanje nije utvrđeno u tom dijelu. Osim spomenutog zida, u sondi 1 otkriven je jedan devastiran grob u amfori i novija kosturnica. Dosegnuta zdravica u središnjem dijelu sonde nalazi se na dubini od 2,75 m n. v. i čini je mekano laporasto tlo. U ostalim istraženim sondama nisu pronađeni arheološki ostaci.

Vedran Katavić

Summary

In October 2019, trial archaeological excavations were conducted due to the planned landscaping of the immediate surroundings of the church of St. Jerome in Kaštel Gomilica. The investigation involved the mechanical excavation of four trial trenches. In Trench 1, a wall in the foundations was discovered, with a significant amount of plaster, likely belonging to the boundary wall of an old cemetery, as well as a smaller plastered channel on the north side of the wall. In Trench 1, a damaged grave in an amphora and a more recent ossuary were discovered. No archaeological remains were found in the other investigated trenches.

Redni broj: 461
Lokalitet: Kaštel Gomilica – k.č. 447/1, 447/2, 448/2, *201/1, *201/2
Naselje: Kaštel Gomilica
Grad/općina: Kaštel Gomilica
Pravni status: Z-4901, Z-3585, Z-3333 i Z-3577
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od veljače do svibnja 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova prilikom gradnje objekata u Kaštel Gomilici, na k.č. 447/1, 447/2, 448/2, *201/1, *201/2, k.o. Kaštel Gomilica, u cilju sprječavanja devastacije mogućih arheoloških ostataka. Voditeljica nadzora bila je Andreja Markovac, dipl. arheo., a zamjenik voditeljice bio je Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., oboje iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Radove je nadzirala Marijeta Babin iz Konzervatorskog odjela u Trogiru. Financijska sredstva za arheološki nadzor osigurala je tvrtka Ribola, Kaštel Lukšić.

Lokalitet je arheološki istražen u listopadu 2017. godine. Pritom je strojno iskopano šest probnih rovova na dvjema parcelama (k.č. 448/2, 447/1, k.o. Kaštel Gomilica). Na k.č. 448/2 istražene su četiri sonde (S 1 – 4), ukupne površine 137 m², a na k.č. 447/1 dvije sonde (S 5 – 6), ukupne površine 32 m², odnosno 30 % ukupne površine istražnih polja. Osim nivelacijskih površinskih i geoloških slojeva, nisu pronađene arheološke strukture ni tvorevine.

Kosturni ostaci unutar sonde 1 (foto: D. Žanić)

Prva faza radova na navedenim zemljišnim česticama sastojala se od rušenja postojećih objekata (osim objekta Hrvatske pošte, *201/1) i iskopavanja temelja budućih objekata na sjevernom dijelu 447/1 i na većem dijelu k.č. 448/2. Na sjevernom dijelu k.č. 447/1 iskopana je građevinska jama, dimenzija 16x8 m, prosječne dubine od 0,40 do 1,50 m. Prilikom iskopavanja uočen je miješan površinski nasipni i ruševinski sloj od smeđe gline i ulomaka kamena, plastike, opeke i željezne armature, debljine 0,50 – 0,80 m. Ispod tog sloja nalazio se kompaktniji glineni žućkastosmeđ i tamnije smeđ miješani sloj, s primjesama manjeg lomljenog kamena i velike vlažnosti.
Na k.č. 448/2 iskopana je građevna jama dimenzija 27x13 m, prosječne dubine od 1 do 1,5 m. Na površini je uočen tanji humusni pokrivač, ispod kojeg se nalazio sloj ljepljive tamnije smeđe gline s primjesama šljunka i kamenja manjih dimenzija. Ispod tog sloja nalazio se sloj žućkastosmeđe gline, s primjesama kamena i šljunka. Taj se sloj nalazio nad tanjim slojem praškaste gline bez primjesa. U profilima građevne jame vidljivi su ukopi prethodno istraženih probnih sondi (2, 3, 4). Na ostatku površine k.č. 448/2 uklonjen je površinski humusni sloj debljine od 0,5 do 1 m. Od građevinske jame na sjeverozapadu gradilišta iskopana su tri uzdužna rova, orijentirana u smjeru sjever-jug. Sva tri rova duga su oko 15 m i široka od 3 do 8 m, dubine preko 1 m. Razmak između rovova bio je od 3 do 5 m. Uočen je površinski miješani sloj s kamenom, opekom i masnom žućkastosmeđom glinom debljine 0,20 m te neposredno ispod mastan glineni žućkastosmeđi sloj. Prilikom iskopavanja uočeni su i temelji recentnog objekta, građeni od lomljenog kamena i betona te dijelovi kanalizacijskih i vodovodnih cijevi.
Druga faza radova na lokaciji sastojala se od rušenja objekta na k.č. *201/1 i *201/2, k.o. Kaštel Gomilica te iskopavanja upojnog bunara za separator oborinskih voda u jugozapadnom uglu k.č. 447/2. Prilikom rušenja objekata uklonjen je površinski nasipni i miješani zemljani sloj debljine 0,80 – 1 m, unutar kojega je pronađeno nekoliko ulomaka keramičkih posuda antičke provenijencije, vjerojatno dijelova stijenki amfora, sekundarno iskorištenih u nasipu. Nakon uklanjanja površinskih nasipa i betonskih popločenja, započelo je iskopavanje upojnog bunara na jugozapadnom dijelu gradilišta. Iskopana je građevna jama gotovo kvadratnog tlocrta, dimenzija 4,5x3,5 m, dubine 2 m. Uočen je žućkastosmeđ miješani sloj, s kamenom debljine 0,30 m te nalazima recentnog plastičnog i metalnog materijala, ispod kojega se nalazio kompaktan glineni žućkastosmeđi sloj, s tragovima keramike, debljine od 1 do 1,7 m, koji se nalazi nad tamnije sivim glinenim, vlažnim slojem prahovite gline bez nalaza.
Tijekom radova izostali su pokretni i nepokretni arheološki nalazi zbog kojih bi bilo potrebno obustaviti iskopne radove, odnosno arheološki istražiti teren.

Andreja Markovac

Summary

From February to May 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks for the construction of buildings in the protected zone of Kaštel Gomilica. These

works followed archaeological trenching in 2017, which identified the levelling surface and geological layers without finding archaeological structures or artefacts. During the supervision, no movable or immovable archaeological finds were discovered.

Redni broj: 462
Lokalitet: Kaštel Stari – kaštel Andreis, podmorje
Naselje: Kaštel Stari
Grad/općina: Grad Kaštela
Pravni status: P-5346
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno podvodno istraživanje, restauratorski radovi

Od 4. do 22. studenog 2019. trajalo je arheološko rekognosciranje i istraživanje podmorja u Kaštel Starome, za potrebe uređenja obalnog pojasa od luke Kaštel Stari do kule Cippico. Lokalitet je arheološki istražio Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj istraživanja bio je Igor Miholjek, dipl. arheo., a u istraživanju su sudjelovali i arheolozi Pavle Dugonjić i Ivan Vidulić, studentica arheologije Sara Fabijanić te fotograf i ronilac Jerko Macura.

Prema naputcima Konzervatorskog odjela u Trogiru, navedeno uređenje obalnog pojasa treba se odvijati sukladno „Konzervatorskom elaboratu za rekonstrukciju obale od plaže Gabine u Kaštel Štafiliću do zgrade Vinarije u Kaštel Starom", autora Ive Vojnovića, iz listopada 2014. godine, uz uvjet da se prije izrade projektne dokumentacije podvodno arheološki istraže ostaci kaštela Andreis. Uređenje spomenutog obalnog pojasa sastavni je dio većeg zahvata rekonstrukcije i uređenja obalnog pojasa Kaštel Stari – Kaštel Novi, za koji je u tijeku izrada projektne dokumentacije. Nositelji zahvata bili su Grad Kaštela i Lučka uprava Splitsko-dalmatinske županije.
Duljina spomenutog obalnog pojasa iznosi 360 m, a obuhvaća postojeću šetnicu, pojas drvoreda, parkiralište, prometnicu s jednom kolničkom trakom te ugostiteljske površine. Spomenuti se obalni pojas nalazi u zoni zaštićene kulturno-povijesne cjeline Kaštel Novog i Kaštel Starog.
Kaštelanska su naselja bila utemeljena po srednjovjekovnoj shemi, prema kojoj se utvrda posjednika gradila na hridima u moru ili na obali, a sjeverno od nje na nasipu ili na obali formiralo bi se utvrđeno naselje. Takav je položaj izabran zbog lakše obrane, mogućnosti evakuacije brodovima ili u slučaju opasnosti te kako se ne bi gradilo na plodnim poljima. Na južnom su pročelju postojala vrata za evakuaciju, a s kopnene se strane u utvrde i utvrđena naselja ulazilo preko kamenog mosta, koji je završavao drvenim pokretnim mostom. Na temelju proučavanja razvoja kaštelanskih naselja, zaključeno je da je teren uz obalu, visine oko 1,0-1,6 m n. v., nastao nasipavanjem. Iz toga proizlazi da je glavnina kaštelanskih utvrđenih naselja građena djelomično ili u potpunosti na nasipu u moru, a pred obalom je i danas vidljiva hrid na kojoj je bio sagrađen kaštel Andreis. Godine 1481. Koriolan Cippico sagradio je svoj kaštel s utvrđenim naseljem. Zapadno od njegova naselja svoje utvrde u 16. st. podigli su trogirski plemići Andrija Cega i Leon Andreis. Cega je bio pomorac i u više navrata zapovjednik mletačke galije koja je potonula 1496., a 1487. godine dobio je odobrenje za gradnju kaštela s utvrđenim naseljem, kao što je to dopušteno Koriolanu Cippicu, Mihovilu Rosaniju, Leonu Andreisu i dr., a gdje će se moći sakriti seljaci koje pljačkaju Morlaci. Na temelju dozvole sagradio je kaštel zapadno od kaštela Koriolana Cippica, na morskim hridima, 10-ak m udaljen od izvorne obale. Nakon prestanka opasnosti od Turaka, naselje Koriolana Cippica širi se prema zapadu pa se danas sva tri kaštela nalaze unutar povijesne jezgre Kaštel Staroga. Međutim, još uvijek nisu u potpunosti jasne sve okolnosti gradnje kaštela Cega i Andreis.
Prema povjesničaru Pavlu Andreisu, mletačka je vlast 1482. izdala dozvolu za gradnju jednog kaštela Andriji Cegi. Međutim, njegovi potomci, zbog nemogućnosti započinjanja gradnje, ustupili su svoj kaštel Ivanu i Pavlu Andreisu, a oni su njima zauzvrat ustupili svoju tek sagrađenu kulu. Može se pretpostaviti da je tom prilikom prebačen grb obitelji i kamena ploča s natpisom, na kojem piše da je

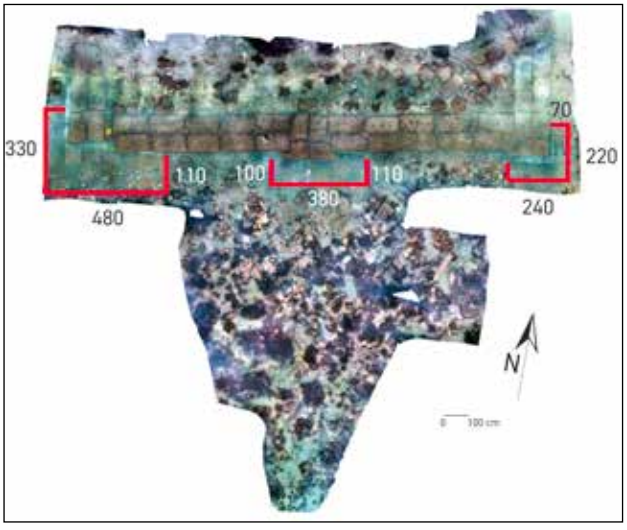

Kaštel Andreis, ortofotografija nalazišta s označenim sondama i njihovim dimenzijama (izrada: J. Macura)

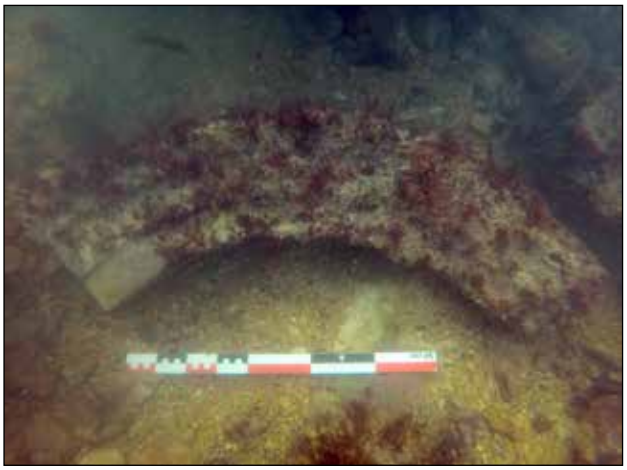
Kameni luk pronađen nedaleko od zidne konstrukcije (foto: J. Macura)

Pogled na blokove temelja (jugoistočni ugao) (foto: J. Macura)

Andrija Cega sagradio tu građevinu (svoj kaštel) na vlastitom terenu 1501. godine. To bi moglo biti vjerodostojno, jer je Andreisov kaštel dovršen oko 1600., neposredno prije Pavlova rođenja. Na planu naselja Kaštel Staroga iz 1704. godine Andreisov se kaštel nalazi zapadno od Cegina, zajedno s pripadajućim zgradama. Ako je zaista došlo do zamjene, onda su Cege sa svog starog kaštela na dotadašnji Andreisov kaštel prenijeli ploču s natpisom o njegovoj gradnji 1501., koji je pak prešao u njihovo vlasništvo. Tridesetih godina 18. st. Cege više nisu vlasnici tog kaštela jer je nasljedstvom djelomično prešao u vlasništvo Andreisa, a djelomično u vlasništvo Paladinija.

Ostaci temelja kaštela Andreis uspješno su locirani već tijekom prvog urona. Nalaze se na udaljenosti od približno 7 m od obale, na dubini od 1,5 m. Riječ je o blokovima od vapnenca dimenzija 60x160 cm, koji se pružaju u duljini od 19,3 m (južno pročelje), dok su zapadni i istočni bočni zidovi dugi oko 5 m. Blokovi su položeni u dvama redovima u visinu (oko 55 cm), s time da su na istočnoj i zapadnoj strani blokovi u donjem redu većih dimenzija od onih u gornjem redu. Na sredini svakog bloka nalazi se pravokutan utor dimenzija 7x4 cm i dubine oko 8 cm. Red kamenih blokova od pročelja temelja ne leži na živcu, dok se blokovi na istočnoj i zapadnoj strani nalaze na živcu. Na samim uglovima temelja vidljiva su proširenja, čija je uloga vjerojatno bila pružanje dodatne stabilnosti temeljima. Na sredini južnog pročelja vidljivo je mjesto prolaza/ulaza s morske strane u dužini od 210 cm, dok blokovi u tom dijelu izlaze u širinu oko 15 cm izvan ostatka blokova.

U sklopu arheološkog istraživanja iskopane su tri sonde. Sonda 1 obuhvatila je zapadni zid i rubni dio jugozapadnog pročelja. Iskopana je ukupno oko 25 cm u dubinu. U svom je sjevernom dijelu iskopana 80 cm u dužinu i 330 cm u širinu. U južnom je dijelu iskopana 480 cm u dužinu i 110 cm u širinu. Sonda 2 obuhvatila je središnji dio južnog pročelja, područje u kojem su se vjerojatno nalazila vrata ili prolaz. Iskopana je 30 – 60 cm u dubinu, i to 30 cm uz sam rub južnog pročelja istočnog ruba sonde, 40 cm u središnjem istočnom dijelu, 60 cm u samoj sredini sonde i 50 cm u zapadnom dijelu. Iskopana je 380 cm u dužinu, 100 cm u širinu na zapadnom rubu te 145 cm u širinu na istočnom rubu. Sonda 3 obuhvatila je istočni zid i rubni dio jugoistočnog pročelja. U svom je sjevernom dijelu iskopana 70 cm u dužinu i 40 cm u dubinu. U južnom je dijelu iskopana 240 cm u dužinu i 55 cm u dubinu. Na istočnoj je strani sonda iskopana 220 cm u širinu, a na zapadnoj 70 cm, a ondje je i dubina bila nešto manja (50 cm). Ostaci temelja fotografski su dokumentirani, a iz fotografija je izrađen 3D model nalazišta. Od pokretnih nalaza uočen je drveni pilon, s kojeg je uzet komad drva za dendrokronološku analizu i koji je vjerojatno prilikom gradnje služio za držanje donjeg reda kamenih blokova. Također je nađen ulomak kamenog luka s trima isklesanim linijama u reljefu, koji je izvađen, dokumentiran i ostavljen na desalinizaciji u prostoru HRZ-a u Dračevcu, nakon čega će biti predan Muzeju grada Kaštela.

Budući da nisu uočeni tragovi drugih arhitektonskih elemenata poput podnica ili prostorija, ostaci kaštela vjerojatno se nalaze ispod postojeće rive. Pretpostavka je da je kaštel Andreis pripadao tipu dvokatnih utvrđenih kuća, poput kaštela Rosani. Što se tiče same tehnike gradnje, premda se od vremena gradnje kaštel Andreisa podigla razina mora, temelji su zasigurno građeni u moru, a drugi dio na stijenama jer je to bila uobičajena praksa.

Literatura

Marasović 2002 K. Marasović, Kaštelanski kašteli, Doktorska disertacija na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2002.

Omašić 2001 V. Omašić, Kaštela od prapovijesti do početka XX. stoljeća, 2001.

Igor Miholjek

Summary

In November 2019, archaeological excavations were conducted on the remains of the foundations of the Andreis Castle in Kaštel Stari for the purpose of developing the coastal area from the port of Kaštel Stari to Cippico Tower. Kaštel fortresses were built on sea cliffs or on the shore, and north of them, on embankments or on the shore, fortified settlements formed. Today, the rock on which the Andreis Castle was built around 1600 is still visible off the coast. The remains of the castle's foundations are located about 7 meters from the shore at a depth of 1.5 m. The foundations consist of limestone blocks measuring 60 x 160 cm, extending a length of 19.30 m (southern facade), while the western and eastern side walls are about 5 meters long. The blocks are laid in two rows in height (about 55 cm). Visible extensions are present at the corners of the foundations, probably serving to provide additional stability. In the middle of the southern facade, there is a visible passage/entrance from the seaside with a length of 210 cm. As part of the archaeological research, three trenches were excavated. Trench 1 covered the western wall and the marginal part of the southwest facade. Trench 2 covered the central part of the southern facade, the area where the door or passage was likely located. Trench 3 covered the eastern wall and the marginal part of the southeast facade. Among the movable finds, a wooden pylon was found, likely used to support the lower row of stone blocks. A fragment of a stone arch with three carved lines in relief was

also found. Since traces of other architectural elements, such as floors or rooms, were not found, the remains of the castle are likely located beneath the existing waterfront. The assumption is that the castle belonged to the type of two-story fortified houses. Although the sea level has risen since the construction of the Andreis Castle, the foundations were certainly built in the sea, and the other part on the rocks, as was the common practice.

Redni broj: 463
Lokalitet: Kaštel Sućurac – plato ispred crkve Gospe na Hladi
Naselje: Kaštel Sućurac (groblje)
Pravni status: –
Grad/općina: Kaštela
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 9. do 12. srpnja 2019. trajao je arheološki nadzor prilikom preuređenja platoa ispred crkve Gospe na Hladi u Kaštel Sućurcu. Radove su nadzirali djelatnici tvrtke Temenos d.o.o.

Strojni i ručni iskop za trakaste temelje za cvijetnjak uz čemprese

Prostor zapadno od crkve na dijelu gdje su iskopani temelji za nov potporni zid

Svetište Gospe na Hladi nalazi se na današnjemu groblju u Kaštel Sućurcu. Smješteno je na prirodnoj uzvisini na obroncima Kozjaka. Svetište je sagrađeno 1393. godine. Crkva se tada nalazila u blizini turske granice te je više puta stradala od Turaka.
Groblje i crkva najvjerojatnije su preuređeni 1888. godine. Tom je prilikom crkva proširena prema zapadu, s novim pročeljem te je dodan i istočni dio s apsidom. Na sjevernom i južnom zidu crkve nalaze se oštećenja prouzročena lošim temeljima. Središnji dio crkve, sjevernog i južnog zida temeljen je na starijim strukturama, dok su noviji prošireni dijelovi rađeni na nasipu ili na grobnicama.
Prilikom pregledavanja iskopanog djela na kojem se nalazio potporni zid koji je odvajao plato ispred crkve i grobnice sjeverno od njega, nije pronađen arheološki potencijal i pokretni arheološki materijal. Ukupno je definirano pet stratigrafskih jedinica, sloj humusa SJ 1, sterilan sloj tamnosmeđe zemlje bez pokretnih arheoloških nalaza SJ 2, sloj s komadima matične stijene SJ 3, zatim struktura zida groblja SJ 4 i struktura grobnice SJ 5, sjeverno od djela gdje se nalazio zid. Temelji novog, potpornog zida trebali su se izvesti kopanjem za trakaste temelje, ali s obzirom na činjenicu da se sterilan sloj tupine nalazio na većoj dubini od predviđene, iskopana je cjelokupna površina buduće građevine do sterilnog sloja tupine i matične stijene.

Nebojša Cingeli

Summary

In July 2019, archaeological supervision was carried out during the renovation of the plateau in front of the Church of Our Lady in Hlada in Kaštel Sućurac. During the archaeological supervision, as well as mechanical and manual excavation, no immovable archaeological structures or movable archaeological material were found.

Redni broj: 464
Lokalitet: Klis – Tvrđava Klis
Naselje: Klis
Grad/općina: Klis
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od ožujka do rujna 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova za potrebe provedbe projekta niskonaponskih i elektroničko-komunikacijskih instalacija te instalacija javne rasvjete na prostoru tvrđave Klis, na k.č. 4434/1 i 4414/5, k.o. Klis. Cilj nadzora bio je sprečavanje devastacije mogućih arheoloških ostataka. Voditelj nadzora bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a sudjelovali su i Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., te Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., svi iz tvrtke Kaukal d.o.o. Split. Sve faze radova pratili su nadležni konzervatori, viši stručni savjetnici Silva Kukoč i Saša Denegri iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Sredstva za arheološki nadzor osigurala je tvrtka Prvi treptač d.o.o., Split.

Iskop unutar prvog obrambenog obzida, prvi ulaz, pogled prema zapadu (foto: A. Sunko Katavić)

Kamena struktura uočena prilikom strojnog iskopa unutar prvog obrambenog obzida, pogled prema jugoistoku (foto: A. Sunko Katavić)

Struktura od kamena i opeke uočena prilikom iskopa unutar trećeg obrambenog obzida, sjeverno od položaja spremišta oružja, pogled prema istoku (foto: A. Sunko Katavić)

Niskonaponski kabeli iskopavani su ručno te je maksimalna širina i dubina rova dosezala 0,30 m, dok se za visokonaponske kabele strojno kopao kanal do 0,50 m širine i dubine. Na pojedinim mjestima gdje nije bilo moguće provući kabele radi popločenja, stuba te visinske razlike kabeli su sukladno projektu i po naputcima nadležnih konzervatora postavljeni po zidovima, fasadno. U sklopu predmetnih radova, iskopavan je i prostor izvan same tvrđave. Prilikom predmetnih radova ukopavalo se uglavnom u sloj humusa, odnosno površinski siv rahao sloj nasipa, često nastao recentnim nivelacijama, a mjestimično je dosezao slojeve geološke osnove kamene litice, odnosno tupine. S obzirom na rijetke pokretne (uglavnom novovjekovne) nalaze, kao i rijetku pojavu zidanih struktura, čija se devastacija iskopavanjem nastojala izbjeći, nije se pokazala potreba za dodatnim mjerama zaštite.

Tomislav Jerončić

Summary

From March to September 2019, archaeological supervision was carried out during earthworks for the implementation of a project for low-voltage and electronic and communication installations, as well as public lighting installations in the area of the Fortress of Klis. Excavation works reached a maximum depth of 0.50 m. The excavation was mainly carried out in the humus layer, occasionally reaching geologic base layers.

Redni broj: 465
Lokalitet: Klis – Tvrđava Klis (k.č. 4414/5 i 4434/1 k.o. Klis)
Naselje: Klis
Grad/općina: Klis
Pravni status: Z-4206
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od srpnja 2018. do prosinca 2019. trajalo je arheološko istraživanje na tvrđavi Klis u Klisu, zapadno od crkve sv. Vida (k.č. 4414/5 i 4434/1, k.o. Klis). Voditeljica istraživanja bila je Milka Mrduljaš, dipl. arheo., iz tvrtke Artefatto j.d.o.o., Split.

Godine 2018. i 2019. na gotovo 623 m² površine zapadno od crkve sv. Vida očišćen je najviši dio – plato te je arheološki istraženo područje uz sjeverni zid tvrđave, dok je jugozapadno od crkve sv. Vida i kamenog stubišta istražena podzemna prostorija od 13 m².
Tvrđava Klis pripada najistaknutijim utvrdama na hrvatskom tlu, a u prošlosti je imala iznimnu vrijednost zbog važnog strateškog i obrambenog položaja. Smještena je na samom vrhu kamenite, strme i sa svih strana nepristupačne klisure, u tijesnom klancu koji dijeli Kozjak od Mosora.
Godine 2018., na najvišem položaju zapadno od spomenute crkve očišćen je plato i otkriven je kameni zid smjera sjever-jug, između platoa i crkve otkriveni su obrisi dviju prostorija sa zidovima i podnicom te su očišćene kamene stube u neposrednoj blizini ulaza u prijašnju crkvu. Otkriven je i suhozid smjera sjever-jug te podzemna prostorija i otvor

Pogled na područje zapadno od crkve sv. Vida na tvrđavi Klis (foto: M. Mrduljaš)

Unutrašnjost podzemne prostorije nakon istraživanja (foto: M. Mrduljaš)

uz sam rub južnog zida tvrđave. U nasipu svjetlosmeđe boje otkrivena je znatna količina pokretnog arheološkog materijala, i to keramike i stakla, zajedno sa životinjskim kostima, čavlima i školjkama.

Na uzvišenom dijelu, ispod sjevernog zida tvrđave otkriveni su ostaci zidova manje prostorije veličine 1,40x1,80x0,90 m te veće prostorije veličine 5x2 m, koja je imala podnicu od nabijene crvenice. Zapadno od stubišta otkriven je suhozid s dvama licima smjera sjever-jug, koji još treba istražiti.

Suhozid s dvama licima dužine 4 m te 0,75 m širine vjerojatno se na južnoj strani spaja s drugim zidom. Otvor/ulaz vodio je u prostoriju (izvana rupa promjera 2x2 m) s polukružnim svodom širine cca 4 m. Izvana su bili vidljivi ostaci suhozida sa sjeverne i zapadne strane.

Godine 2019. istražena je podzemna prostorija jugozapadno od crkve sv. Vida te kamenog stubišta. Prostorija se nalazi cca 1 m ispod hodne površine, uz južni zid tvrđave. Iznad prostorije bio je vidljiv samo recentan otvor u stropu, promjera 2x2 m, zatrpan otpadnim materijalom i zemljom te s obrisima zida na samoj površini. Tijekom početka čišćenja otkriven je još jedan otvor istočno od spomenutog otvora, koji je ujedno bio i ulaz u spomenutu prostoriju.

Radi se o prostoriji dužine 5 m, visine 3,5 m i širine 2,5 m. Prostorija je bila do vrha ispunjena nasipom zemlje s građevnim materijalom te recentnim materijalom (metalni predmeti, plastika…) izmiješanim s pokretnim arheološkim materijalom (srednjovjekovnom keramikom, tegulama…). Prostorija ima polukružan svod od sedre, a zidovi su od klesanog kamena. Južni zid prostorije čini južni zid tvrđave i proteže se od crkve prema zapadu. Dno prostorije nalazi se na kamenu živcu.

Pokretni je arheološki materijal mnogobrojan. U nasipu je bilo građevnog materijala, predmeta iz Drugog svjetskog rata (čahure, meci, staklene bočice, novine…) i keramike (kasna grafita 16. st.…), školjke, životinjske kosti, tegule…

Milka Mrduljaš

Summary

From July 2018 to December 2019, archaeological excavations were conducted at the Fortress of Klis, west of the Church of St. Vitus. The highest part of the fortress, the plateau, was cleared, and the archaeological investigation covered the area along the northern wall of the fortress. Additionally, an underground chamber southwest of the Church of St. Vitus and a stone staircase were explored. During the clearing of the plateau, fragments of pottery and glass were discovered, along with animal bones, nails, and shells. The underground chamber southwest of the Church of St. Vitus, situated about 1 meter below the walking surface, was explored next to the southern wall of the fortress, along with the stone staircase. Numerous movable archaeological materials were found in the fill inside the chamber.

Redni broj: 466
Lokalitet: Kliško polje
Naselje: Klis
Grad/općina: Klis
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Od 12. do 19. kolovoza 2019. trajalo je arheološko rekognosciranje Kliškog polja radi izrade projekta „Poučne staze Klisa". Rekognoscirano je područje Kliškog polja (predio Gizdići, ulica Niz Bili brig, ulica Pod Varoš itd.). Zona terenskog pregleda obuhvaća tri staze u Kliškom polju. Lokalitet je istražila tvrtka Artefatto j.d.o.o. iz Splita.

Upravo je gradnja prvih rimskih cesta za vrijeme rimskog namjesnika Publija Kornelija Dolabele, od kojih je dio sačuvan u Kliškom polju, jedna od glavnih poveznica. Za vrijeme njegova namjesništva od 14. do 20. g. unutar Ilirika sagrađeno je više od 550 milja (*millia passus*) cesta. O tome svjedoče četiri solinska natpisa, koja spominju da je u Dolabelino vrijeme u Iliriku sagrađeno pet novih cesta.
Jedna od pet cesta – *a colonia Salonitana ad fines provincae Illyrici* ujedno je najduža od svih pet komunikacija. Bila je duga 167 milja i građena je u kratkom vremenu (16./17. g.) *per vexillarios legionum VII et XI*, s ciljem da se uspostavi brza i efikasna veza s Panonijom i unutrašnjošću Ilirika. To je ujedno bila i osnovna komunikacija smjerom sjever-jug, od koje su se horizontalno odvajale sve ostale ceste koje su građene nakon toga. Dionica te ceste – *Salonae XXI Aequum* sačuvana je u Kliškom polju u predjelu Bili brig, a njezinim se ubiciranjem prvi bavio don Frane Bulić. To je i prva poveznica sa stazom Varoš – Bili brig – Mezanovac. Prema Bojanovskom, cesta je najprije vodila istočnim smjerom gradskog dekumana prema izvoru rijeke Jadra, zaobilazila istočno od Debele glavice i uspinjala se na Klis uz Bili brig. Taj je smjer tada pogrešno trasiran istočno od Debele glavice. Cesta je i danas vidljiva kod Porta Cesarea u Saloni, u istočnom gradskom bedemu, gdje su i bile uzidane ploče solinskih natpisa o pojedinim cestama. Gradnjom istočnoga gradskog proširenja u 2. st. cesta prolazi kroz Porta Andetria te ide prema istoku kroz solinski predio Zgon do Ilijina potoka, odakle skreće sjeverno prema Klisu. Ta je cesta prikazana na Tabuli Peutengeriana i Itinerarium Antonini.
Staze koje su odabrane tijekom ovog projekta podudaraju se s katastarskom kartom Klisa iz 1831. godine (1. izmjera) te iz 1875. godine (2. i 3. izmjera). One su bile među glavnim smjernicama tijekom pregledavanja staza.
Stazu Varoš – Bili brig – Mezanovac moguće je pratiti po katastarskoj čestici 6383 i 6392 te po talijanskom nazivu *Strada Vecchia di Clissa* (u prijevodu Stara cesta za Klis), a staza Varoš – Put polja – Sv. Ivan – Glavica – Voljak po k.č. 6359/2, 6353, 6354 te kao *Strada dei Molini* (u prijevodu Cesta mlinova danas Ulica polja). Staza od Gizdića prema zapadu do lijeve obale Ilijina potoka prati se po k.č. 6379 i 6442.
Prva i druga staza rimskog su podrijetla, što pokazuju ostaci kamenog popločenja i kamenih rubnjaka. Kod prve staze to

Staza Varoš – Bili brig – Mezanovac, detalj (foto: M. Mrduljaš)

Staza Varoš – put Polja – Mezanovac, detalj (foto: M. Mrduljaš)

je između predjela Kamenice i Mezanovac, a kod druge staze od crkve sv. Ivana prema Glavini i Voljku. Ostaci *spurila* (kolotraga) dokumentirani su na objema stazama. Također, obje su staze većim dijelom omeđene ogradnim suhozidima, što je vidljivo i po stacionažama. Prva staza duga je oko 1,4 km, a druga oko 1,8 km. Tijekom pregleda staza nije pronađen pokretan arheološki materijal.

Staza Varoš – Bili brig – Mezanovac obuhvaća prostor od stacionaža 0+000.00 do 1.3+92.49.
Pregled terena započeo je od predjela Varoš/Greben na sjeveru, odnosno od Ulice kneza Trpimira te se spušta kroz predio Bili brig, Kamenica i Kopilica do Mezanovca. Staza se može pratiti na katastarskoj karti Klisa iz 1831. godine kao *Strada vecchia di Clissa* te onoj iz 1875. godine pod k.č. 6383. te 6392.
Na početku staze kroz naselje prolazi asfaltirana cesta, a na pojedinim su mjestima vidljivi ostaci suhozida. Nadalje, asfaltirani i betonski put prestaju te je put većim dijelom zemljani, s manjom koncentracijom kamenja na površini i vidljivim tragovima spurila(?) te ostacima suhozida i kamenim rubnjacima. Na pojedinim dijelovima u nastavku staze vidljiva su i kamena popločenja duga i do 20 m. Staza završava zemljanim putom.

Staza Varoš – put Polja – Mezanovac obuhvaća prostor od stacionaža 0+000.00 do 1.7+80.00.
Pregled terena započeo je od predjela Varoš podno Kliške tvrđave na sjeveru te se spušta ulicom Put polja prema jugu kroz Pištet, Sv. Ivana i Glavinu na Sv. Juru (Voljak). Staza se može pratiti na katastarskoj karti Klisa iz 1831. godine kao *Strada dei Molini* iz 1831. te onoj iz 1875. godine pod k.č. 6359/2, 6353 i 6354. Od početne točke put je većim dijelom betonski i asfaltiran te omeđen suhozidima. Kod odvojka za sv. Ivana – put je betonski i zemljani s ostacima kamenja s desne strane (vjerojatno od suhozida). Nakon toga je put (kaldrma) dug cca 60 m, s pravilno građenim suhozidom s jedne strane visine cca 2 m, a s druge je strane kamen živac(?) te ostaci suhozida koji je porušen na više mjesta duž staze. Nadalje se javlja zemljani put s vidljivim kamenim rubom staze te ostacima suhozida. Put se dalje sužava u poljski put s tragovima kamenog popločenja te kamenim podzidima s masivnim kamenim rubnjacima. Staza završava zemljanim i betoniranim putom.

Pravac od Gizdića prema zapadu do lijeve obale Ilijina potoka nasuprot Rižinica prati betonski put između kuća te nakon posljednje kuće prelazi u uzak zemljani put sa suhozidom do terasaste parcele koja se spušta prema Ilijinu potoku.

Milka Mrduljaš

Summary

In August 2019, archaeological reconnaissance was conducted in Kliško Polje for the purpose of drawing up the 'Educational Trails of Klis' project. The reconnoitred area included Kliško Polje (Gizdići area, Niz Bili brig Street, Pod Varoš Street, etc.). The trails align with the cadastral map of Klis from 1831 (1st survey) and from 1875 (2nd and 3rd survey). The first and second trails have Roman origins, as indicated by the remains of stone paving and stone curbs.

Redni broj: 467
Lokalitet: Kotišina – crkva sv. Ante i šimatorje
Naselje: Kotišina
Grad/općina: Makarska
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od sredine svibnja do kraja srpnja 2019., uz prekide su trajala zaštitna arheološka istraživanja na prostoru neostilske crkve sv. Ante Padovanskog u središtu Kotišine i njezina jugozapadnog dvorišta (k.č. 41, k.o. Kotišina). Radovi su se odvijali u okviru projekta Grada Makarske „Revitalizacija kulturno-povijesne baštine zaseoka Kotišina" (fondovi EU). Voditelj istraživanja bio je Marinko Tomasović iz Gradskog muzeja Makarska. U ekipi su sudjelovala tri radnika te povremeno članovi tvrtke Polinom d.o.o. iz Splita, zadužene za sanaciju i obnovu crkve. Istraživanja je nadzirala Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Za geodetsku snimku crkve i dokumentaciju istraženih ostataka bila je zadužena tvrtka Kaukal d.o.o. iz Splita.

Skladna neostilska crkva sv. Ante Padovanskog, okrenuta jugozapadu s liticama Biokova u neposrednom zaleđu, dominira iznad središta sela. Smještena je uz put prema zaseoku Bučevici na istočnoj strani sela, odakle se dolazi u susjedno selo Tučepe. Sagrađena je 1901. – 1903. na mjestu starije crkve, što je bilo vidljivo na katastarskim izmjerama iz 19. st. Crkva sv. Ante prvi je put spomenuta u izvorima osmanskog vremena tijekom druge polovine 17. st. (Jurišić 1969: 112).
Arheološka istraživanja potvrdila su identično usmjerenje starije i postojeće crkve, u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Njezini su ostaci otkriveni na relativnoj dubini od svega 5 – 15 cm u odnosu na uklonjeno popločanje postojeće crkve. Otkriven je temelj njezina pročelnog zida u dužini od 5,60 m, istražen s unutrašnje strane na relativnoj dubini od 0,57 m. Teren je ispred ulaza u staru crkvu imao kameno popločanje naslonjeno na živac, dužine 5,10 m. Ono je podzidano u dužini od 2,30 m, odnosno 1,50 m na suprotnoj istočnoj strani. Podzid je na zapadnoj strani istražen u relativnoj visini od 0,55 m.
Istočni lateralni zid crkve otkriven je na relativnoj dubini od svega 15 cm u odnosu na recentan pločnik. Imao je izgled žbukanog temeljnog ostatka u dužini od 3,80 m. Apsidalni dio crkve najvećim je dijelom ostao neotkriven ispod današnjeg poligonalnog svetišta i sakristije.
Zapadni lateralni zid starije crkve djelomično je otkriven uz vanjsko sjeverozapadno lice postojeće apside. Istražen je unutar sonde veličine 6x1,5 m i svega 10-ak cm ispod razine okolnog tla. Zid se jedva prepoznavao u žbukanom temeljnom ostatku na živcu, u sveukupnoj dužini od 5 m. Njegovim pružanjem ispod svetišta postojeće crkve mogao se u cijelosti rekonstruirati tlocrt starije crkve s pravokutnom apsidom. Unutrašnjost je bila duga 7,75 m, široka 3,75 m, a dubina apside iznosila je 1,30 m, čime je gotovo

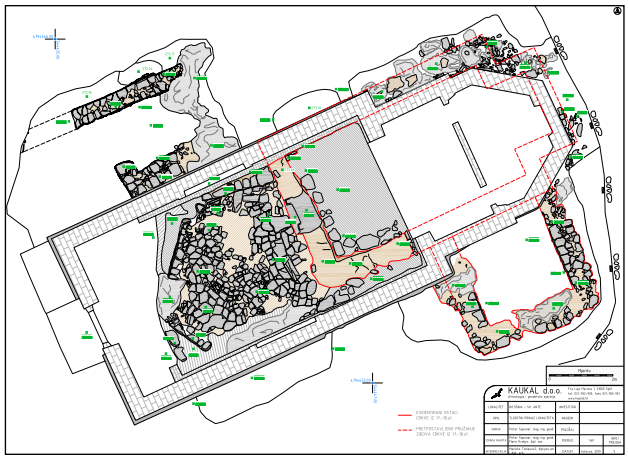

Tlocrtni prikaz otkrivenih temelja na prostoru crkve sv. Ante Padovanskog u Kotišini; crvenim linijama označena je gotička crkva iz 15. st. ispod današnje (izrada: Kaukal d.o.o.)

Kameno popločanje ispred pročelja i istočnog lateralnog zida gotičke crkve unutar današnje sv. Ante Padovanskog crkve (foto: Kaukal d.o.o.)

u cijelosti prekrivena svetištem dvostruko veće crkve sagrađene iznad nje.

S istočne strane nove crkve otkrivena je pravokutna prostorija naslonjena na apsidalni zid postojeće crkve, veličine 3,50x3,50 m i širine zidova 0,80 m. U pojedinim gornjim točkama bila je u razini okolnog tla.

Uz vanjsko sjeverozapadno lice crkve otkriveni su veći ostaci pravokutne prostorije dužine 2,22 m i širine 0,80 m, čije su gornje točke zamijećene na samoj površini zemlje. Istražena je do stope na relativnoj dubini od 0,55 m. Na sjeveroistočnoj strani zatvorena je živcem, a sa sjeverozapadne, na udaljenosti od 2,30 m, više od 5 m dugačkim paralelnim zidom koji nije istražen do kraja, iako je očito prekinut sjevernim ogradnim zidom šimatorja ispred crkve. U njemu se prepoznaju ostaci dvorišne ograde oko stare crkve. Preostali dijelovi uništeni su gradnjom većeg dvorišta prilikom gradnje nove crkve sv. Ante na samom početku prošloga stoljeća.

Sa starom crkvom sv. Ante u Kotišini povezuju se tek dva poznata spomena u pisanim izvorima pred kraj osmanske vlasti u Makarskoj. Iz njih se doznaje da je spomenuta 1667., kao crkva u kojoj je dodijeljen sakrament krštenja, a 1672. navodom da je obnovljena zajedno s crkvom sv. Martina (Jurišić 1969: 112). Uz to, na vanjskoj strani apside postojeće crkve ugrađen je latinski natpis o tome da je crkvu 1681. posvetio makarski biskup fra Marijan Lišnjić. Ako nakon spomenute 1672. godine crkva nije bitnije oštećena i obnavljana, nejasno je zbog čega se s posvetom čekalo gotovo deset godina. Uz to, ti kronološki podaci rezultiraju i određenim dvojbama. Prema starijem izvoru, krštenje u crkvi sv. Ante dogodilo se 1667., u vremenu Kandijskog rata (1645. – 1669.), kada su Osmanlije 1663. popalili Kotišinu (Zlatović 1889: 91). Zanimljiv je nadnevak krštenja koji se navodi, 8. travnja, istog dana kada je u jutarnjim satima Dubrovnik razoren u katastrofalnom potresu, a koji je uzrokovao i oštećenja kotiških crkava obnovljenih 1672. godine. Prema obavljenom činu krštenja, koje se vjerojatno nije dogodilo u ranijim jutarnjim satima prije potresa u Dubrovniku, crkva sv. Ante i nije toliko nastradala. Moguće je da više oštećena u pohari sela 1663., iako nije poznato da se to igdje izričito navodi.

Rekonstrukcija tlocrtnog izgleda stare crkve, na temelju otkrivenih ostataka pročeljnog i dijela istočnog zida te tragova zapadnog zida u žbukanom otisku stope, govori o jednobrodnoj crkvi s plićom pravokutnom apsidom. Radi se o karakterističnom tlocrtnom izgledu manjih gotičkih crkava u Dalmaciji, redovito datiranih u 14. i 15. st. (Tomasović 2001: 16 – 32; 2017: 274 – 287; 2017 B: 745 – 747). Iako otkriveni ostaci arhitekture nisu popraćeni pokretnim nalazima, na gradnju crkve u to vrijeme posredno upućuje prvi poznat spomen sela Kotišine u kreševskoj povelji Jurja Vojsalića 1434. (Jurišić 1970: 96, 111). Izostanak spomena crkve sv. Ante u izvještaju makarskog biskupa fra B. Kačića Žarkovića Kongregaciji de Propaganda Fide u Rimu 1663., kada se uz preostale u okolici Makarske te na prostoru biskupije navodi i crkva sv. Martina u Kotišini (Kovačić 1975: 40; Pandžić 1980: 147), irelevantan je za sagledavanje vremena njezine gradnje. Vjerojatnija je mogućnost da su crkvu, građenu krajem 14. st. ili tijekom prve polovine 15. st., porušile Osmanlije prilikom zauzeća Makarske krajem istog stoljeća ili u 16. st. Tako bi se i protumačio izostanak njezina spomena u izvještaju 1636. jer se u vrijeme osmanske vladavine porušene crkve nisu spominjale. Malo je vjerojatno da je crkva sv. Ante sagrađena u vrijeme Kandijskog rata, kada je prostor Makarske bio privremeno izvan osmanske vlasti. Tada je u pogledu ratnih okolnosti bila opravdana gradnja nedaleke kompleksne fortifikacije Velikog kaštela (Alduk 2014: 61, 62; Tomasović 2019).

Kvadratična prostorija otkrivena uz istočno lice postojećeg svetišta najvjerojatnije je imala funkciju sakristije pridodane

jednobrodnoj crkvi. Dogradnja se može datirati u 18. st., točnije nakon 1770., što je vrijeme koje kasniji shematizmi uzimaju za obnovu crkve (Sp 1899: 79). Tada je Kotišina već duže vremena u sastavu gradske župe sv. Marka u Makarskoj (Vidović 1981: 169). Sredinom 18. st. dovršena je makarska katedrala sv. Marka i Jeronima te ima sličan položaj bočnih prostorija, kapele i sakristije.

Natpis ugrađen u vanjski zid današnjeg svetišta, u kojemu se govori o posveti crkve i oltara […HANC EC(C)L(ES) IA(M) C(O)EM(ETERIUM) ET ALTA(RE) …] navodi i „groblje". Izostanak tragova grobova i ljudskih osteoloških ostataka tijekom opsežnih istraživanja i drugih radova na iskopu unutar i izvan postojeće crkve sv. Ante upućuju da spomen groblja ne treba protumačiti činjenicom stvarno postojećih grobova, već prije kao prostor na kojemu se ono možda tek predviđa ili se, što je vjerojatnije, pomišlja na sam teren oko crkve. Naime, naziv *šimatorje* ili *čimatorje* za ograđena groblja oko crkava ujedno se upotrebljavao i za dvorišta na kojima nije bilo grobova, stoga u spomenu *čimatorja* na natpisu valja zamišljati ograđen prostor oko crkve unutar kojega se okupljao narod kada je dolazio u crkvu, a i prilikom drugih svečanosti. To pokazuje i dnevnik vizitacije makarskog biskupa S. Blaškovića 1735., kada ga glavari sela i narod svečano dočekuju upravo kod crkve sv. Ante. Pri tome se ne navodi groblje, a biskup odrješenje daje isključivo kod crkve sv. Martina (Nikić 1993: 87). Takvim se zaključcima objašnjava i karakter otkrivenih temelja uz zapadno lice nove crkve, a koji su se u 17. i 18. st. nalazili približno u ravnini s pročeljem stare crkve. U njima treba prepoznati ostatke dvorišne ograde oko stare crkve. Preostali dijelovi uništeni su gradnjom većega jugozapadnijeg ograđenog dvorišta, veličine oko 20x10 m, prilikom gradnje nove crkve.

Nadzor strojnog iskopavanja te površine započeo je nakon istraživanja na prostoru crkve. Iskop je mjestimice dosezao relativnu dubinu od 0,40 m, što je bilo uvjetovano drvećem i procjepima stjenovitog terena. Tijekom nadzora nisu uočeni pokretni kulturni i osteološki ostaci. Tek je na površini tla prije iskopa nađen srebrni novac cara Leopolda I. (1657. – 1705.), reutiliziran u privjesak. Novac je u nominali od 15 krajcara, veličine 4,2x3 cm i težine 6 g, kovan u Neustadtu. Lice je izlizano u središtu. Uz rub se nalazi natpis na latinskom: LEOPOLDVS·D(EI)·G(RATIA)·RO(MANORVM)·I(MPERATOR)·*XV*·S(EMPER)·AV(GVSTVS)·G(ERMAINAE)·HV(NGARIAE)·BO(HEMIAE)·(R)EX.

Naličje prikazuje Bogorodicu Bezgrješnu koja drži Isusa u desnom krilu, u lijevom žezlo, oko njih su zrake, a sa strane slova N i B (Nostra Beata?). Ispod Bogorodice nalazi se štit – grb Mađarske. Natpis na latinskom uz rub: S(ANCTUS)·IMMACVLATA ·VI(RGINE) ·MA(ARIA). MAT(ER) ·DEI ·PA(TRONA)·HV(NGARIA)·1688. Kult Marije i Bezgrešnog začeća imao je veliku ulogu u političkim i vojnim planovima habzburških vladara, osobito Leopolda I. Kao zaštitnici svjetovne krune i carske obitelji, car je poduzeo niz hodočašća njezinim svetištima. Među njima je i Marianka u Slovačkoj, kojoj hodočasti 1688. (Serfőző 2017: 63). Vjerojatno je tom prilikom i dao iskovati novac na kojem je s Djevicom Marijom.

Ušica je aplicirana na novac kako bi služila kao nakit. Njezino postupno trokutno suženje prema vrhu svojstveno je medaljama iz 18. st. (Lupis 2011: 93, 94, 96).

Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Ante i terena oko nje, kao i nadzor iskopavanja ograđenog

Naličje reutiliziranog srebrnog novca cara Leopolda iz 1688. s prikazom Bogorodice Bezgrešne koja drži Isusa (foto: B. Pejković)

Temelji kvadratične prostorije iz 18. st. uz istočno apsidalno lice današnje crkve (foto: Kaukal d.o.o.)

Dijelovi ogradnog dvorišnog zida uz zapadnu stranu današnje crkve (foto: Kaukal d.o.o.)

dvorišta jugozapadno od nje, opovrgnula su predaju o groblju (Tomasović 2016: 693). Groblje se nalazilo kod crkve sv. Martina iz 12. – 13. st, a istraživanja su pokazala da je utemeljeno u 15. st. Ujedno je to i vrijeme kada je Kotišina, vjerojatno kao tada formirano selo, i spomenuto u izvoru 1443. Takvim sagledavanjem, uz tipološke karakteristike, opravdava se pretpostavka o gradnji crkve na mjestu današnje crkve sv. Ante Padovanskog, od kraja 14. ili u 15. st.

Literatura

Alduk 2014 I. Alduk, Tvrđave splitsko-dalmatinske županije – kulturno-turistički vodič, Split, 2014.
Bilić 2009 D. Bilić, Katedrala u Makarskoj: dokumenti o povijesti izgradnje i povijesno-umjetnička valorizacija, u: Sic ars deprenditur arte. Zbornik u čast Vladimira Markovića (ur. S. Cvetnić – M. Pelc – D. Premerl), Institut za povijest umjetnosti – Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009: 45 – 66.
Jurišić 1969 K. Jurišić, Crkve biokovsko-neretvanskog područja u doba turske vladavine, Kačić, II, Split, 1969: 101 – 154.
Jurišić 1970 K. Jurišić, Nazivi naselja Makarskog primorja (Prvi spomen i značenje), Makarski zbornik, I (ur. Jakša Ravlić), Makarska, 1970: 83 – 120.
Kovačić 1975 S. Kovačić, Najstariji izvještaji o stanju Makarske biskupije u Tajnom Vatikanskom arhivu (1626.-1658.), Izvori za povijest Splitsko – makarske biskupije, 1, Nadbiskupski arhiv, Split, 1975.
Lupis 2011 B. V. Lupis, Povijest i sakralna baština crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi, u: Spomenica 600. Obljetnice crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi (1410.-2010.), (ur. Vinicije B. Lupis), Gornja Lastva – Dubrovnik, 2011: 55 – 112.
Nikić 1993 A. Nikić, Iz „Dnevnika" vizitacije Makarske biskupije 1735. godine, Kačić, XXV, Split, 1993: 81 – 92.
Pandžić 1980 B. Pandžić, Izvještaji makarske biskupije sačuvani u Tajnom Vatikanskom arhivu, Nova et vetera, XXX/1, Sarajevo, 1980: 139 – 192.
Serfőző 2017 S. Serfőző, Pilgrimages of Emperor Leopold I in Central Europe, Radovi IPU, 41, Zagreb, 2017: 59 – 66.
Sp 1889 Sp, Status personalis et localis Dioecesis Spalatensis et Macarensis pro anno Domini MDCCCXCIX, Spalati, 1889.
Tomasović 2001 M. Tomasović, Srednjovjekovna crkva Sv. Nikole i groblje na Zanogi u Borovcima, Crkva u svijetu, Split, 2001.
Tomasović 2016 M. Tomasović, Kotišina – crkva sv. Martina, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 690 – 693.
Tomasović 2017a M. Tomasović, Gotička umjetnost u Primorju, Gorskoj Župi i Radobilji u vremenu Hercega Stjepana Kosače – između stvarnosti i predaje, Hercegovina, Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe, 3, ser., 3, Filozofski fakultet u Mostaru – Hrvatski institut za povijest, Mostar, 2017: 273 – 329.
Tomasović 2017b M. Tomasović, Kučiće – crkva sv. Luke, 13/2016, Zagreb, 2017: 744 – 748.
Tomasović 2019 M. Tomasović, Kotišina – Veliki kaštel – pećina, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Tomić 1990 R. Tomić, Novi podaci o makarskoj katedrali, Makarsko primorje, 1, Makarska, 1990: 130 – 141.
Vidović 1981 M. Vidović, Nikola Bijanković. Splitski kanonik i Makarski biskup (1645-1730), Crkva u svijetu, Split, 1981.

Marinko Tomasović

Summary

From May to July 2019, rescue archaeological excavations were carried out at the site of the neostyle church of St. Anthony of Padua and its southwest courtyard in Kotišina. The church was built between 1901 and 1903, but it had been mentioned during the period of Ottoman rule in the second half of the 17th century. Research within and along the external western face of the church confirmed the existence of earlier construction. The church was a single-nave structure with a shallow rectangular apse. It measured 7.75 m in length and 3.75 m in width, and the apse had a depth of 1.30 m. It was a characteristic small Gothic church from the late 14th or 15th century with stone paving in front of the entrance. The absence of mention of the church in the 1663 report suggests that it was demolished by the Ottomans. The square room discovered along the east side of the existing sanctuary functioned as a sacristy and was added after 1770. The Latin inscription about the consecration of the renovated church in 1681, embedded in the external wall of the sanctuary, also mentions a *Coemeterium*, indicating a courtyard around the church rather than a graveyard, as there were no visible remains of a cemetery. The graveyard was established in the 15th century near the Church of St. Martin, mentioned in 1443, along with Kotišina. This explains the nature of the foundations along the western face of the new church–the remnants of the former courtyard fence. Supervision over the mechanical excavation of the new courtyard, measuring approximately 20 x 10 m, did not yield any significant findings. Only a surface find of a reused silver coin from Emperor Leopold I, minted in 1688, was discovered.

Redni broj: 468
Lokalitet: Kotišina – crkva sv. Martina
Naselje: Kotišina
Grad/općina: Makarska
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 11. travnja do 10. svibnja 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Martina na groblju u Kotišini (k.č. 98, k.o. Kotišina), uzdignutom uz Biokovo istočno od Makarske (273,70 m n. v.). Istraživanja su dio projekta Grada Makarske „Revitalizacija kulturno-povijesne baštine zaseoka Kotišina" (fondovi EU). Voditelj istraživanja bio je arheolog Marinko Tomasović iz Gradskog muzeja Makarska. U ekipi je sudjelovalo sedam radnika, s članovima tvrtke Kaukal d.o.o. iz Splita, koja je obavila snimanje i fotodokumentaciju. Za konzervaciju nalaza i restauraciju posvetnih križeva bila je zadužena tvrtka Kvinar d.o.o. iz Podstrane, izvođač obnove crkve. Fotodokumentaciju obnovljene

crkve i nalaza izradila je Brankica Pejković (j.d.o.o. Vizualne komunikacije) te Ante Grčić, prof. Istraživanja je nadzirala Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

Istraživanja unutar obnovljene arhitekture slijedila su radove 2015., kada je izvan crkve istraženo 11 kosturnih grobova, preliminarno datiranih od 14. do 16. st. (Tomasović 2016). Nakon uklanjanja cementnog poda crkve istraženo je deset grobova. Većina je bila, kao i crkva, usmjerena prema sjeverozapadu, osim gr. 1 i 6 koji isu bili okomiti na preostale. Zbog podvlačenja ispod produženih dijelova crkve, gr. 7 i 8 nisu istraženi u potpunosti.

Grob 1, vel. 2,05x0,60 m i relativne dubine 1,52 m, pokriven je prelomljenom pločom vel. oko 2x0,89 m i debljine 0,11 m. Zidana je pravokutna komora s bočnim konzolama. Sadržavala je rijetke i usitnjene kosti. Dno čini tvrd naboj žbuke i zemlje.

Grob 2, vel. 1,06x0,55 m i relativne dubine 0,77 m, pokriven je lomljencem. Na jugoistočnoj je strani oštećen probojem gr. 1. Prema lubanjama je zaključeno da je sadržavao najmanje 55 kostura djece starosti 8 – 10 godina. Dno čini naboj žbuke i zemlje.

Grob 3, vel. 1,50x0,42-0,55 m i relativne dubine 1,37 m, s djelomično sačuvanom pokrivnom pločom. Zidan je s po jednom konzolom pri dnu bočnih strana. Sadržavao je 27 kostura odraslih osoba. Dno je pjeskovito.

Grob 4, vel. 1,70x0,41 – 0,45 m i relativne dubine 1,61 m, pokriven prelomljenom pločom vel. oko 2x0,65 m. Sadržavao je 40 kostura odraslih osoba. Dno je pjeskovito.

Grob 5, vel. 1,28x0,60 m i relativne dubine 1,20 m. Imao je djelomično sačuvane pokrivne ploče. Sadržavao je četiri kostura odraslih osoba. Dno je pjeskovito.

Grob 6, vel. 2x0,46 m i relativne dubine 1,67 m. Pokriven je nepravilnim pločama. Zidan je sa po dvjema bočnim konzolama. Sadržavao je 40 kostura odraslih osoba. Dno je pjeskovito.

Grob 7, vel. 1,82x0,60 – 0,68 m i relativne dubine 0,60 m, pokriven je nepravilnim pločama. Istražen je djelomično zbog podvlačenja ispod pročelja crkve. Sadržavao je najmanje sedam kostura odraslih osoba. Dno je pjeskovito.

Grob 8, vel. 1,75x0,48 m i relativne dubine 0,40 m. Zatečena je nepravilna pokrovna ploča. Istražen je u dužini od 0,55 m, jer se podvlačio pod temelje crkve. Sadržavao je najmanje sedam dječjih kostura.

Grob 9, vel. 0,85x0,40 m i relativne dubine 0,60 m. Pokriven je nepravilnim pločama. Sadržavao je najmanje 11 dječjih kostura u dobi do 10 godina.

Grob 10, vel. 1,70x0,40 – 0,50 m i relativne dubine 0,80 m. Pokriven je velikom pločom, vel. oko 1,92x0,86 – 0,90 m, s mladim mjesecom vel. 28x7,5 cm i visine reljefa do 4 cm. Zidan je s konzolama. Sadržavao je 12 kostura odraslih osoba. Dno je pjeskovito.

Grobovi s višekratnim preslojenim ukopima i dislociranim kosturima neujednačeno su sačuvani zbog vlage i kemijskih procesa u zatvorenom prostoru. Zbog izostanka antropološke analize nije se određivao spol osoba. Teže je reći je li dislociranost kostiju rezultat tek razmještanja prilikom novih ukopa ili se prakticiralo i sekundarno ukapanje, prijenosom kostiju iz drugih grobova. Potonje se može vezati za gr. 1 uz oltar. Ukoliko je određen za ukop svećenika nakon 1729., od kada Kotišinu pastoriziraju dijacezanski svećenici, nejasno je zbog čega nije upotrebljavan.

Gr. 4 s velikom pločom vjerojatno je pripadao bratovštini (scuole di S. Martino) spomenute 1712. (Vidović 1981: 198). U grobovima su pokapane sve strukture i dobne skupine seoske zajednice. Najbrojniji su nalazi u njima svetačke medaljice i krunice, najistaknutiji kršćanski devocionalni predmeti novovjekovne pučke pobožnosti. Serijska izrada medaljica od bakrene slitine potvrđuje ih kao lako dostupne devocije svim slojevima te pokazatelje poticanja protureformacijske pobožnosti. Tako se u biskupskom izvještaju 1636. rimskoj Kongregaciji de Propaganda Fide govori o podjeli 2708 medaljica tijekom vizitacije u makarskim selima, tako i u Kotišini (Kovačić 1975: 40).

Među 16 medaljica najzastupljeniji je prikaz Bogorodice. S titulom Gospe Loretske u zvonolikom plaštu s Isusom u naručju, čestom u 17. i 18. st. (Perkić 2020: 48 – 60, kat. 28 – 53), prikazana je na deset primjeraka. Nepoznata je analogija za njezin prikaz sa sv. Nikolom Tolentinskim na istoj medaljici iz gr. 1. Gotovo je izniman i dvostruki okvir baldahina na Gospinu prikazu s medaljice iz gr. 4, čija je inačica datirana u 18. st. (Knez 2001: 89, kat. 111). U istom grobu nađen je i rijedak oblik srcolike medaljice u kombinaciji s križem. Prikazuje razapetog Isusa s tekstom iz evanđelja sv. Ivana (*Et Verbum caro factum est*; 1 – 14) i Bogorodicu Loretsku. Analogije su datirane u 17. st. (Vrkić 2014: 257, kat. 1, 265, sl. 1.; Soldo 2020: 313, br. 316). Na Gospinim medaljicama zastupljeni su sv. Augustin,

Položaj crkve sv. Martina u Kotišini, pogled iz Makarske (foto: D. Antonini)

Dječji grob 2 u crkvi sv. Martina – tijekom istraživanja (foto: Kaukal d.o.o.)

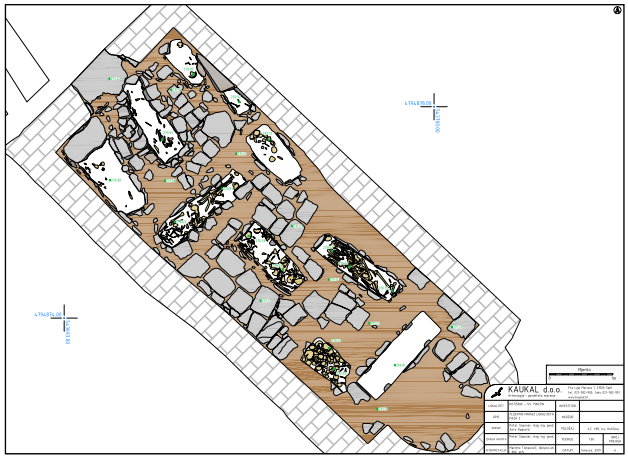

Pod crkve sv. Martina s grobovima tijekom istraživanja (izrada: Kaukal d.o.o.)

Grob 4 u crkvi sv. Martina – tijekom istraživanja (foto: Kaukal d.o.o.)

Pod crkve sv. Martina uoči istraživanja grobova (foto: Kaukal d.o.o.)

sv. Franjo Ksaverski, sv. Ignacije Loyolski, sv. Ivan Franjo Regis, sv. Nikola Tolentinski, sv. Josip, sv. Vinko Paulski ili Ferrerski, sv. Irena (sv. Isabela?), sv. Ante Padovanski i sv. Luis Bertrán ili Beltrán.

Na dvjema medaljicama iz gr. 6 prikazi su svetaca. Na jednoj su sv. Augustin i sv. Franjo Ksaverski, čija kombinacija nije poznata na medaljicama kod nas. Sv. Franjo prikazan je u rjeđem ikonografskom tipu umirućeg misionara pokraj kolibice na otoku, kakav je datiran u 17. – 18. st. (Knez 2001: 67, kat. 67, 95, kat. 123; Vrkić 2014, 257, kat. 3, 265, T.1/3). Medaljica sv. Ignacija Loyole i sv. Ivana Franje Regisa prikazuje dvojicu isusovaca u habitu. Zajednički su prikazani na medaljici iz klaustra Male braće u Dubrovniku (Perkić 2020: 80, kat. 91).

Bakreni križevi, dijelovi krunica, nađeni su u gr. 3 i 8. Podvrsta latinskih križeva s prikazom *Vitam praesta* (Perkić 2020: 109 – 113, kat. 147 – 156) nađena je u gr. 3. Križ iz gr. 8 s raspetim Kristom i Bogorodicom s Isusom ima haste oblikovane nizom polukrugova, nalik primjerku iz Gorice kod Gruda iz 17. i 18. st. (Soldo 2020: 315, kat. 322).

Brončani korpus Krista iz gr. 1 dio je drvenog križa. Korpus raspetog Krista na latinskom križu, lijevanih zasebno, nađen je u gr. 4. Sličan je, kao privjesak i datiran u 17. – 18. st., nađen u klaustru Male braće u Dubrovniku (Perkić 2020: 117, kat. 163).

Cjelovite krunice nađene su u gr. 3 i 6. Medaljica s prikazom Bogorodice – Kraljice sv. krunice i sveca dijelom je krunice iz gr. 3, a pripadao joj je i nađeni križić.

Dio krunice s pet staklenih zrna i latinskim križem s prikazom raspetog Krista i Bogorodice s Isusom, datirane u 18. st., nađen je u gr. 8. Dijelovi krunica s koštanim i staklenim zrnima nađeni su u gr. 3 i 4. Indikativna su veća koštana zrna krunice iz donjeg sloja ukopa u gr. 4. Oko 30 kružnih i valjkastih oblika ukrašeno je spiralnim i uzdužnim, a dva vodoravnim kanelirama. Identična zrna, datirana u 15. i 16. st., nađena su u grobu kod crkve Sv. Križa u Ninu (Piteša 2009: 202, 203, kat. 299). Takva zrna krunica, uz one iz crkve sv. Jurja na Putalju u Kaštel Sućurcu iz 16. st., uzimaju se kao najstarija u Dalmaciji (Burić 2007: 237, sl. 1; 253, sl. 13), stoga se i zrna iz gr. 4 mogu datirati od sredine ili kraja 16. do 17. st. Staklena zrna iz istoga groba datirana su u 17. – 18. st., iako dijelom pripadaju istom stratigrafskom kontekstu u koji su dospjeli slučajno.

U grobovima br. 2, 3, 5, 8 – 10 nađeni su i cvjetni ukrasi od tanke žice. Bolje sačuvani imaju perlice u središtu. Ostaci tkanine na njima upućuju na to da su bili pričvršćeni na laganoj odjeći umrlog djeteta.

Preostali su nalazi sporadični, poput brončane ukosnice sa spiralno urezanom kružnom glavicom iz gr. 2. Identične igle datiraju se u 17. – 18. st. (Perkić 2017: 208, 209, 212, 220, T. 5/2-7), iako su bile u upotrebi i prije toga. Kontekst upućuje na sekundarnu namjenu igle, za pričvršćivanje plahte u kojoj je pokopano umrlo dijete.

Pri dnu gr. 4 nađen je brončani prsten s urezanim oblikom *P* na ovalnom proširenju. Moguće je da je riječ i o kasnoantičkom prstenu prepravljenom od 16. do 18. st., prilikom čega je na unutrašnju stranu dospjelo ležište za pastu.
Bakreni gumb iz gr. 4. s oznakom 11. linijske pješačke pukovnije francuske vojske pripada odori između 1806., francuskog zaposjedanja Dalmacije, i 1813. – 1814., odlaska francuske vojske (Bekić 2017: 188, sl. 1/7).
U većini grobova nađene su brončane omega-kopčice s kukicom i bez nje, za zakopčavanje odjeće i kao spone alki medaljica. Čavli kvadratičnog presjeka, svijeni i fragmentirani, ne upućuju na zakivanje lijesova. Rečeno je da vjerojatno očituju vjerovanje u zaštitu od zlih sila ili vampira (Tomasović 2016: 692).

Razapeti Isus s tekstom iz evanđelja sv. Ivana na licu medaljice iz gr. 4 (foto: B. Pejković)

Nadgrobna ploča s reljefnim polumjesecom iznad gr. 10 (foto: Kaukal d.o.o.)

Uz atipične ulomke keramike iz 18. i 19. st., u gr. 7 nađen je signifikantan širi obod zdjele s oslikanim motivima u unutrašnjosti. S vanjske strane raščlanjen je dvama vodoravnim žljebovima. Analogije upućuju na padsku i drugu arhajsku graviranu keramiku venetskih radionica od kraja 14. i cijelog 15. st., nađenu i na istarskom te dalmatinskom području (Bradara 2006: 21, 22, 57, T. I, 13; Saccardo 2007: 27, 28, 52 – 54; T. II, 35; III, 38, 44, 46; Karmelić 2010: 192, 193, kat. 8; Surić 2017: 118, 119, 127, T. 3/31; Kukoč – Penović 2014: kat. 158).
Usitnjeno staklo nađeno je u gr. 1 i 7. Rubovi dijelova prozirnog i zaravnjenog stakla iz gr. 3 i 8 spajaju se pod punim kutom, a staklo je vjerojatno prekrivalo svetačku sliku ili natpis.
Grobovi 2 i 3, istraženi 2015. izvan crkve i položeni na stopu bliže apsidi (Tomasović 2016: 691, 692), činili su se zahvalni za određivanje *terminus ante quem non* gradnje crkve. Ipak, radiokarbonska analiza osteoloških uzoraka 2020. u Beta Analytic Testing Laboratory u Miamiju (Florida) pokazala je vrijednosti irelevantne za datiranje arhitekture. Ukopi u gr. 2 datirani su od 1652. do nakon 1950., najizglednije u 1725. – 1814. Slične su vrijednosti za gr. 3, a najizglednije za 1721. – 1818.
Gr. 10 kod ulaza u crkvu bio je pokriven pločom s reljefnim mladim mjesecom, kakve su sačuvane zapadno od crkve. Obuhvaćen je opsegom produžene crkve, za oko 3,90 m, krajem 17. ili početkom 18. st. Gradnju groba treba datirati u 15. st. Gr. 7 – 8 presječeni su novim pročeljem i zidom crkve te su datirani u isto vrijeme. Tome u prilog osobito svjedoči obod arhajske zdjele iz gr. 7 karakterističan za 14. i 15. st. Gradnja gr. 7, 8 i 10 povezuje se sa slojem pokapanja ispod velikih ploča izvan crkve u 15. st. Najstariji ukopi unutar crkve, određeni koštanim zrnima u gr. 4, datiraju od kraja 16. ili početka 17. st. Traju do 20-ih godina 19. st., od kada se pokapa na vanjskom terenu, što je uklopljivo u odredbe francuske vlasti 1808. o zabrani ukopavanja unutar naselja i crkava, iako ispoštovane od 1826. Bakreni gumb vojne odore iz groba br. 4 pokazatelj je vremenske granice ukopavanja u crkvi. Možda je odora, ili samo gumb kao „ukrašen" predmet, tek preuzeta i dospjela u grob prilikom ukopavanja 1806. – 1824. godine.

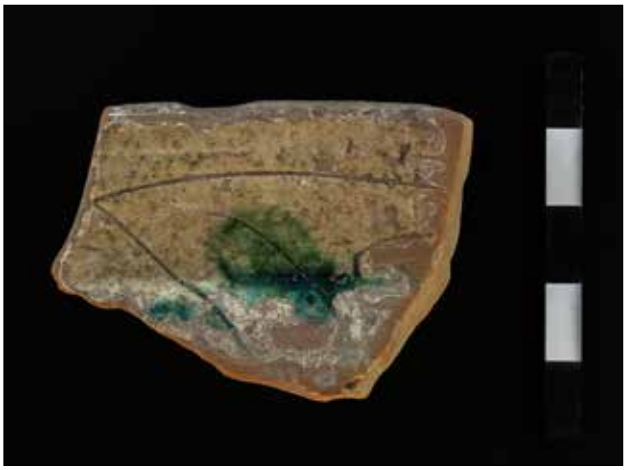

Ulomak gravirane zdjele venetskih radionica 14. – 15. st. (foto: B. Pejković)

Koštana zrna krunice iz donjeg sloja ukopa u gr. 4. (foto: B. Pejković)

Posvetni romanički križevi u apsidalnom luku crkve sv. Martina (foto: B. Pejković)

Začelna strana obnovljene romaničke crkve sv. Martina (foto: B. Pejković)

Pločica haste romaničkog križa s prikazom orla, simbola sv. Ivana ev. iz Kotišine – nakon čišćenja (foto: A. Grčić)

Prije je predložena datacija crkve sv. Martina, jednobrodne gradnje s polukružnom apsidom, od polovine 14. st. (Tomasović 1995: 121, 122). Prelomljeni svod u kojemu se prepoznavala gotika i tako usklađivala datacija s romaničkim stilom nije intaktna gradnja te je sugerirano da je crkva građena prije toga (Tomasović 2016: 692). U nasipu apside nađena je bakrena pločica *T*-oblika koja je bila pričvršćena na kraju haste križa. Na njoj se nalazi ugravirani te pozlaćeni i emajlirani prikaz orla, simbola sv. Ivana ev., a na stražnjoj strani inicijal u obliku slova *N*, potpis majstora ili radionice. Križ je izrađen u radionicama Limogesa u Francuskoj (Biron, Dandridge, Wypyski 1996: 48 – 62). Oblikovnim i stilskim analogijama pločice datira se u razdoblje oko 1175. – 1180. (Souchal Geneviève 1967: 64, fig. 32; Gauthier 1987: 177, 178, pl. CLXXVIII, CLXXX, ill. 617, 626 – 627). Nalaz pločice omogućuje datiranje romaničke crkve od sredine 12. do sredine 13. st. (Tomasović 2003), iako su grobne komore posve izbrisale tragove njezina izvornog pročelja. U apsidalnom luku restaurirana su dva istokračna križa proširenih krajeva hasti, oslikana crvenom bojom unutar kružnica. Simboli su posvete netom podignute crkve, ali i jedini preostaci srednjovjekovnog slikarstva na prostoru Makarske. Slični su križevima u crkvi sv. Antuna u Roču, također datiranima oko 1200. (Fučić 1976: 193 – 195). Pločica s prikazom orla sv. Ivana ev. preostatak je križa nestalog u rušenjima u ratu ili obnovama crkve. Njegovo prispjeće treba sagledati kroz kult sv. Martina, promicanog sa susjednih benediktinskih sjedišta (Ostojić 1964: 297 – 415). Znakovito je da rijetki predmeti liturgijske opreme iz radionica Limogesa (*Opus Lemovicense*) nađeni u Dalmaciji, ali i slična raspela, potvrđuju povezanost s benediktinskim redom u nabavi ili mjestom nalaza (Tomasović 2003). Dopušteno je zaključiti da je crkva sv. Martina podignuta na istaknutoj zaravni zapadno od sela kao hodočasnička crkva u okviru svečevog kulta, odavno razvijenog u drugim mjestima istočnojadranske obale (Vedriš 2009: 219 – 247). Budući sa se kod crkve sv. Martina ne ukopava prije 15. st., upitno je postojanje starijega groblja Kotišine, spomenute 1434. u Kreševskoj povelji Jurja Vojsalića (Jurišić 1970: 96, 111). Groblje se navodno nalazilo kod crkve sv. Ante u središtu sela (Tomasović 2016: 693), međutim to su 2019. posve opovrgnula zaštitna arheološka istraživanja, stoga je opravdano postaviti pitanje je li u vremenu gradnje crkve sv. Martina u 12. – 13. st. selo uopće postojalo.

Literatura

Bekić 2017 L. Bekić, Novovjekovni i moderni metalni nalazi iz okoliša crkve sv. Nikole u Zadru, u: Sveti Nikola u Zadru, Arheološka iskopavanja u samostanskom sklopu Sv. Nikola u Zadru 2014 – 2016. 1 dio 1 (ur. L. Bekić), Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru, Zadar, 2017: 187 – 203.
Biron, Dandridge, Wypyski 1996 I. Biron, P. Dandridge, M. T. Wypyski, Techniques and Materials in Limoges Enamels, in: Enamels in Limoges 1100-1350 (ed. J. P. O'Neill), Metropolitan Museum of Art, New York, 1996: 48 – 62.
Bradara 2006 T. Bradara, Kasnosrednjovjekovna i renesansna keramika s područja Istre – stolno posuđe od 14. do 16. st., katalog izložbe, Arheološki muzej Istre, 69, Pula, 2006.
Burić 2007 T. Burić, Najstariji nalazi krunica u Dalmaciji, Diadora, 22, Zadar, 2007: 235 – 268.
Fučić 1976 B. Fučić, Ročki glagoljski abecedarij, Slovo, 25-26, Zagreb, 1976: 193 – 201.
Gauthier 1987 M. M. Gauthier, Émaux méridionaux: Catalogue international de l'oeuvre de Limoges, Tome I: L'Époque romane, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1987.
Jurišić 1970 K. Jurišić, Nazivi naselja Makarskog primorja (Prvi spomen i značenje), Makarski zbornik, I (ur. J. Ravlić), Makarska, 1970: 83 – 120.
Karmelić 2010 M. Karmelić, Glazirana keramika s lokaliteta Vrana – crkva sv. Katarine, Diadora, 24, Zadar, 2010: 179 – 197.
Knez 2001 D. Knez, Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije/Pilgrimage badges from the collections of the National Museum of Slovenia, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 2001.
Kovačić 1975 S. Kovačić, Najstariji izvještaji o stanju Makarske biskupije u Tajnom Vatikanskom arhivu (1626. – 1658.), Izvori za povijest Splitsko – makarske biskupije, 1, Nadbiskupski arhiv, Split, 1975.
Kukoč, Penović 2014 S. Kukoč, A. Penović, Gravirana keramika, u: Vedrana Delonga i suradnici, Prije sjećanja, Arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače u Splitu, II, Split, 2014: 210 – 231.
Perkić 2017 D. Perkić, Crkva Sv. Jurja u Mateškom selu: nalazi iz grobova kasnoga srednjeg i novog vijeka, Prilozi IAZ, 34, Zagreb, 2017: 185 – 225.
Perkić 2020 D. Perkić, Svetačke medaljice, križevi i krunice iz fundusa Arheološkog muzeja u Dubrovniku, Dubrovnik, 2020.
Piteša 2009 A. Piteša, Katalog nalaza iz vremena seobe naroda, srednjeg i novog vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu, Katalozi i monografije, 2, Split, 2009.
Saccardo 2007 F. Saccrdo, Keramika s premazom venecijanske proizvodnje, u: Keramički nalazi iz Rovinja – uvala Valdibora i otok Sv. Katarina (ur. T. Bradara, F. Saccardo), katalog izložbe, Zavičajni muzej grada Rovinja, 2007: 25 – 42.
Soldo 2020 M. Soldo, Katalog 2 (srednji i novi vijek), u: Gorica od drevne Imote (prir. fra Ante Marić – Miran Palčok), Hrvatska franjevačka arheološka zbirka sv. Stjepana Prvomučenika Gorica, Gorica, 2020: 255 – 316.
Souchal Geneviève 1967 F. Souchal Geneviève, Autor des plaques de Grandmont: una famille d'émaux limousins champlevés de la fin du XII e siècle, Bulletin Monumental, tome 125, n 1, Paris, 1967: 21 – 71.
Surić 2017 R. Surić, Nalazi srednjovjekovnog i novovjekovnog glaziranog posuđa kod crkve sv. Nikole u Zadru, u: Sveti Nikola u Zadru, Arheološka iskopavanja u samostanskom sklopu Sv. Nikola u Zadru 2014 –2016., 1 dio, (ur. L. Bekić), Zadar, 2017: 113 – 130.
Tomasović 2016 M. Tomasović, Kotišina – crkva sv. Martina, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 690 – 693.
Vedriš 2009 T. Vedriš, "Frankish" or "Byzantine" Saint? The Origins of the Cult of Saint Martin in Dalmatia?, in: Papers from the First and Second Postgraduate Forums in Byzantine Studies: Sailing to Byzantium (ed. Savvas Neocleous), Cambridge, 2009: 219 – 247.
Vidović 1981 M. Vidović, Nikola Bijanković, Splitski kanonik i Makarski biskup (1645-1730), Crkva u svijetu, Split, 1981.
Vrkić 2014 Š. Vrkić, Svetačke medaljice iz stare crkve sv. Jurja u Kruševu kod Obrovca/Saint medals from the old church of St. George in Kruševo near Obrovac, Diadora, 28, Zadar, 2014: 239 – 267.

Marinko Tomasović

Summary

In the spring of 2019, rescue archaeological excavations took place within the Church of St. Martin in the cemetery in Kotišina, east of Makarska. Ten burial chambers with multiple burials were explored in the church floor. Burials near the Church of St. Martin date back to the late 14th century and throughout the 15th century. Burials within the church continued until the 1820s. St. Martin's Church was built in the 12th–13th century as a Romanesque pilgrimage church on a prominent plateau west of the village.

Redni broj: 469
Lokalitet: Lovreć – Bošnjakova gradina
Naselje: Lovreć
Grad/općina: Lovreć
Pravni status: Z-7148
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od ožujka do svibnja 2019. trajao je nastavak sustavnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Gradina u Lovreću. Voditeljica arheoloških istraživanja bila je Andreja Nađander, dipl. arheo. i prof. pov., a zamjenik voditeljice bio je Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., iz tvrtke Kaukal d.o.o. Na lokalitetu su provedeni i konzervatorsko-restauratorski radovi i rekonstrukcija zapadnog bedema. Za te je radove bila zadužena tvrtka Kvinar d.o.o., Podstrana. Nadležni konzervatori bili su Ivan Alduk, dipl. arheo., i Katarina Cvitanić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Imotskom. Prikupljeni arheološki nalazi, zajedno s primjerkom izvješća i arheološkom dokumentacijom, dostavljeni su u Zavičajni muzej Imotski. Istraživanja su se odvijala u suradnji s Općinom Lovreć.

Bošnjakova gradina u Lovreću nalazi se na 631 m n. v., sjeverno od mjesta Lovreća. Riječ je o strateškoj točki koja je štitila prirodnu komunikaciju od Sinjskog polja prema Imotskom. Najprije je formirana prapovijesna gradina s velikim suhozidnim bedemom. U srednjem vijeku na gradini je sagrađena utvrda. Na vrhu uzvisine dominirala je četvrtasta kula, od koje su se obrambeni zidovi pružali prema južnom dijelu fortificiranog prostora. Sa zapadne strane od bedema odvaja se dug bokobran koji je štitio prilaz utvrdi, dok su se uz istočne bedeme nalazile stambene prostorije. Mnogobrojni arheološki nalazi pod Gradinom upućuju na antičko naselje – stari rimski *Tronum*, po nekima *Labineca*, a neki ih dovode u vezu i s trećim antičkim naseljem *Laurentium* (*Ludrum*). Kroz prostor općine Lovreć prolazio je antički put, koji je vodio do rimskog naselja *Novae* (Runovići) (Gamulin, Gjeldum, Alduk 2005).

U kampanjama od 2016. do 2018. istraživane su tri prostorije na području jugoistočne padine uz istočni bedem. U skladu s ovogodišnjim ciljevima istraživanja, definirana je i istražena prostorija jugozapadno od prostorije 3 te su definirani ostaci istočnog i južnog dijela bedema. Zahvatom je obuhvaćeno 140 m², a površina od 68 m² istražena je do geološke osnove.

Na padini jugozapadno od prostorije 3 nisu zatečene zidane strukture koje bi omeđivale ili odvajale prostorije. Uočen je ostatak istočnog dijela bedema, koji je na tom dijelu sačuvan u vidu jednog reda kamena, širine 1 m i dužine 5,67 m. Područje neposredno ispod prostorije 3 (jugozapadno) s istočne je stane omeđeno ostacima bedema na istoku, a sa zapadne i južne uzvišenjem od vapnenačke litice. Prostor je izdvojen kao zasebna cjelina – prostorija 4. Na tom prostoru uočeni su i registrirani ostaci vapnenačke podnice, kao i u prethodno istraženim prostorijama (P1 – 3). Jugozapadni rub prostorije nije jasno definiran, budući da je hodna površina prema jugozapadu neravna i nepravilna te ju uglavnom čini oštra vapnenačka litica. Područje prostorije 4 podijeljeno je prirodnim padom i položajem

Zračna snimka područja obuhvaćenog ovogodišnjim istraživanjem (označeno crvenom linijom) (foto: A. Nađander)

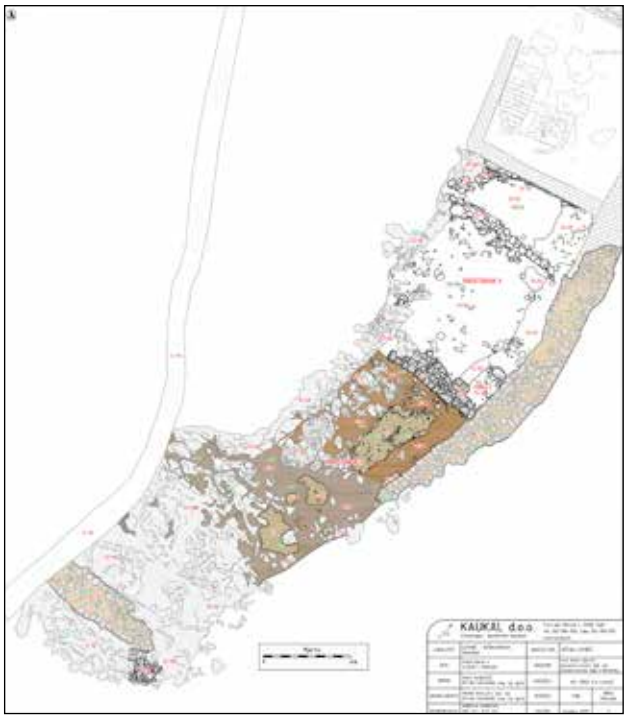

Tlocrtni prikaz prostorije 4 (izradio: M. Kraljev)

Pogled jug na južni bedem (foto: A. Nađander)

vapnenačke litice, koja prirodno formira dvije terase, od kojih je viša, sjeverna, odvojena kao Plato A, a niža, južna kao Plato B. Na tome prostoru južni perimetar, prostorije i utvrđenja, čine pronađeni ostaci bedema. Bedem širine 1,73 m, istražen je u dužini od 5 m, a sačuvana je visina oko 0,50 m. Južnije od bedema istražena je površina od 15 m², unutar koje su, osim površinskog humusnog sloja, registrirani slojevi urušenja.

Među prikupljenim pokretnim arheološkim nalazima ističe se ulomak fibule s plosnatim, raskucanim lukom i masivnija igla s zavinutom prstenastom glavicom i tordiranim tijelom. Slične fibule svrstavaju se u treću fazu srednjodalmatinske kulturne grupe koja je karakteristična za razdoblje od kasnog 8. do sredine 6. st. pr. Kr. (Čović 1987). Na gornjem platou prostorije 4 u površinskim slojevima pronađen je novac Konstantina II. (337. – 348.), a među nalazima

antičke provenijencije izdvojen je ulomak tegule s vidljivim pečatom. Keramički materijal pronađen prilikom istraživanja čine ulomci prapovijesne, rimske i srednjovjekovne provenijencije, što upućuje na uporabu prostora tijekom duljeg razdoblja.

Literatura

Čović 1987 B. Čović, Srednjodalmatinska kulturna grupa, Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Sarajevo, 1987: 442 – 481.
Gamulin, Gjeldum, Alduk 2005 A.Gamulin, D. K. Gjeldum, I. Alduk, Konzervatorski elaborat o kulturnim dobrima na području obuhvata prostornog plana Općine Lovreć, Split, 2005.

Vedran Katavić
Andreja Nađander

Summary

From March to May 2019, systematic archaeological excavations continued at the Gradina site in Lovreć. During this campaign, an area of 140 m² was archaeologically explored, bringing the total explored area within the ramparts to approximately 400 m². The investigation covered the area south and southwest of Room 3, where remnants of a limestone floor were observed. The existence and layout of the eastern and southern sections of the rampart were also defined. Some of these defensive structures were conserved and reconstructed. Discoveries included fragments of ancient pottery and coins from the 4th century, indicating the functioning of the space within the present-day ramparts in the late antiquity period (4th/5th century). Above the limestone cliff, layers with prehistoric material were found, dating back to the Iron Age, from the late 8th to the mid-6th century BC.

Redni broj: 470
Lokalitet: Ložišća – zaobilaznica
Naselje: Ložišća
Grad/općina: Milna (otok Brač)
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od lipnja do rujna 2019. trajao je arheološki nadzor prilikom gradnje zaobilaznice naselja Ložišća na otoku Braču. Voditelj istraživanja bio je Krunoslav Zujić, mag. arheo., iz tvrtke Contarini d.o.o., Split. Investitor radova bila je tvrtka Hrvatske ceste d.o.o.

Područje na kojem su se odvijali zemljani radovi rasprostire se na cca 1560 m², na području nedaleko od sela Ložišća te iznad sela Bobovišća na moru. Zbog neposredne blizine arheoloških lokaliteta Vičja vala i gradine Rat, bio je neophodan arheološki nadzor. Tijekom pomnog pregleda terena za vrijeme građevinskih zahvata nisu pronađeni pokretni i nepokretni arheološki nalazi.

Literatura

Zujić 2019 K. Zujić, Izvještaj o arheološkom nadzoru tijekom izgradnje obilaznice naselja Ložišća na otoku Braču, Imotski, 2019.

Krunoslav Zujić

Summary

From June to September 2019, archaeological supervision was carried out during the construction of a bypass around the settlement of Ložišća on the island of Brač. Through a thorough examination of the terrain during construction activities, no movable or immovable archaeological finds were discovered.

Redni broj: 471
Lokalitet: Makarska – Sv. Petar
Naselje: Makarska
Grad/općina: Makarska
Pravni status: Z-4940
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 26. kolovoza do 8. studenoga 2019. trajala je osma sustavna istraživačka kampanja na lokalitetu Sv. Petar u Makarskoj (k.č. 2948/1, k.o. Makarska – Makar). Voditelj istraživanja bio je Marinko Tomasović, arheolog iz Gradskog muzeja Makarska. U ekipi je sveukupno sudjelovalo devet manuelnih radnika te povremeno Nora Kuluz, dipl. etno., tijekom čišćenja grobova. Fotodokumentaciju je, uz voditelja radova, izradila fotografkinja Brankica Pejković (Vizualne komunikacije d.o.o.). Sredstva za istraživanje osigurali su Ministarstvo kulture i Grad Makarska. Radove je nadzirala Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

Kampanja je započela otkrivanjem preostalih ostataka temelja kasnoantičke arhitekture, djelomično dokumentiranog 2018., koji se pruža u smjeru jugozapada, u dužini od 1,5 m i širini od 0,60 m (Tomasović 2019). Temelj je otkriven

Temeljna stopa kasnoantičkog zida (sjeveroistok-jugozapad) i zemljani profil s kasnoantičkim paljevinskim proslojem (foto: B. Pejković)

Novovjekovni kosturni grob br. 19 uz venecijanski ogradni zid iz 17. st. (foto: B. Pejković)

Kosturni grob br. 18 iz početka 19. st. ukopan u temelj antičkog zida (?) (foto: B. Pejković)

Ulomak trbuha gnathia skifosa iz ilirsko-helenističkog kulturnog sloja (foto: M. Tomasović)

u dodatnoj dužini od 3 m, do točke gdje čini ugao prostorije s istraženim temeljem zida koji se pruža prema jugoistoku (Tomasović 2019). Za sada se uz vanjsku zapadnu stranu otkrivenog temelja zida unutar sonde vel. 4,5x2,80 m nije kopalo dublje. Prostorija je sagrađena izravno nad ilirsko-helenističkim kulturnim slojem, kojemu uz stijenke grubog posuđa pripada i obod grčkoitalske amfore. Uz istočno lice u cijelosti otkrivenog temelja prema jugozapadu je ostavljena zemljana površina, vel. 2,80x2 m, na čijem se profilu jasno uočava stratigrafija. Početni sloj, debljine 0,40 m, čini smeđa zemlja s malo kamenja. Pokretni nalazi dokazuju da nije intaktan, jer je osim stijenki kasnoantičkih amfora sadržavao stijenke ilirskog, sivoglaziranog helenističkog te ranonovovjekovnoga glaziranog posuđa. U njemu je nađen i ulomak oboda zdjele, najpodudarniji Hayesovu obliku 31 iz sredine 3. st. (Hayes 1972: 53, 54, sl. 9).

Svjetliji, pjeskovit zemljani sloj s ulomcima stijenki narebrenih amfora bio je debeo 0,15 m. Istu debljinu imao je i paljevinski prosloj, evidentiran prethodne godine u istočnijoj prostoriji (Tomasović 2019). Sloj i njegov paljevinski prosloj vremenski se određuju signifikantnim obodom amfore Keay LXII A (Keay 1984: 309 – 319, 348 – 350), od sredine 5. do kraja 6. st. Taj je tip na lokalitetu nađen i tijekom prijašnjih kampanja, iako izvan jasnog stratigrafskog konteksta (Tomasović 2017: 752; 2018; 2019). Niži svjetliji smeđ sloj s kamenjem čini ilirsko-helenistički sloj.

Lokalitet je iskopan i uz vanjsko, jugozapadno lice prostorije, djelomično istražene 2018. godine. Među nalazima iz početnog nivoa tipološki je signifikantan obod afričke crvenoglačane zdjele Hayesova oblika 50 B, s datacijom u drugu polovinu 4. st. (Hayes 1972: 68, 71 – 73, fig. 12). Ulomci helenističke keramike iz 3. – 1. st. pr. Kr. nađeni su zajedno s grubim ilirskim posuđem u nižem nivou, koji korenspondira sa svjetlosmeđim slojem unutrašnjeg lica

kasnoantičke prostorije. Među nalazima zastupljene su stijenke finije glačanog posuđa, trbuha skifosa *gnathia* i oboda grčkoitalske amfore (Peacock, Williams 1986: 84, 85). Materijal je već evidentiran tijekom istraživanja lokaliteta (Tomasović 2012: 623; 2015: 599; 2018).

Zapadno od otkrivenog temelja zida kasnoantičke prostorije, na mjestu strojnih radova kada su djelatnici Policijske postaje Makarska 2011. ekshumirali vojnika Wehrmachta, načinjen je iskop vel. 4,5x2,8 m. Unutar izraženog nasipa kamenja, uglavnom s brojnim ulomcima grube kasnoantičke keramike, nisu otkriveni ostaci arhitekture. U početnom dijelu nasipa, uklonjenog do relativne dubine od 0,90 m, nađen je venecijanski srebrni soldino, promjera 1,3 cm i težine 0,30 g. Na licu je prikaz Krista s natpisom TV SOLVS DOMINUS, a na naličju krilati lav i natpis SANTCVS MARCVS VENET. Novac je kovan između 1565. i 1600. Izmiješanost kulturnih ostataka dokazuju i ulomci novovjekovne glazirane keramike pri samom dnu nasipa.

U proširenju iskopa jugozapadno od temelja zida pravokutne prostorije na zapadnoj strani zaravni, otkrivenog 2017. (Tomasović 2018), zatečen je ostatak paralelne temeljne (?) kamene strukture koja se pruža u smjeru jugoistok-sjeverozapad. U svom produžetku izbrisana je ukopavanjem grobova br. 5 A i 7 (2017: 753, 754). Ta rastresita struktura nije definirana u cijelosti, jer je na njoj položen grob br. 18., vel. 1,77x0,67 m. Grob je zatečen s djelomično sačuvanim pokrovom od amorfnog kamenja i grubljim obložnicama. Uz slabo sačuvan i poremećen kostur nađena su dva brončana gumba (promjera 25 mm) iz vremena francuske uprave (1806. – 1813.), na temelju kojih je datiran ukop.

U sjeverozapadnom produžetku strukture na kojoj je ukopan grob br. 18 započet je probni iskop, vel. oko 3x2,5 m. U njemu se, svega 0,20 m od površine tla, uočava pravilniji obris žbukanog temelja. Najvjerojatnije čini južni nastavak zapadnog lica zida istražene pravokutne kasnoantičke prostorije. Njegovo otkrivanje ostavljeno je za iduću kampanju.

Jugozapadno od groba br. 18 nastao je površinski iskop vel. 1,60x1,60 m. Nađeni materijal, dijelovi crnoglaziranih skifosa i drugoga finijeg helenističkog posuđa te oboda afričke crvenoglačane zdjele Hayesova oblika 61 B (Hayes 1972: 102, 104 – 107, fig. 16-17), datirani su od 3. st. pr. Kr. do prve polovine 5. st. Primjerci oblika 61 nađeni su i tijekom kampanje 2012. (Tomasović 2013: 722, 723). Keramički nalazi upućuju na zaključak da je utvrda na Sv. Petru, razvijena u sklopu Justinijanova sustava limesa u 6. st., nastala reaktiviranjem starijeg rimskog položaja.

Na mjestu uklonjenoga groba br. 10 s kamenim popločanjem, istraženog uz jugoistočno lice kasnoantičke prostorije (Tomasović 2018), također je otvorena probna sonda vel. 2x2 m. Odmah prilikom površinskog iskopa očitavao se isti ilirsko-helenistički sloj s dosta usitnjenoga grubog ilirskog i dijelova finijeg sivoglaziranog posuđa, kao i obodima grčkoitalske i Lamboglia 2 amfore (Peacock, Williams 1986: 84, 85, 98 – 101).

Nasuprot crkve i kasnoantičke cisterne, istražene i konzervirane 1992., na slobodnim površinama terena pod borovom šumom otvorena je probna sonda vel. oko 8x3 m. Na njezinu istočnom dijelu, odmah ispod površine uočava se izrazito osipavanje kamenja izmiješanog sa žbukom i grubom antičkom keramikom. Situacija nije definirana zbog korijenja, koje je presjeklo kameni obrub zatečenoga groba. Na zapadnoj je strani sonda istražena do živca na relativnoj dubini od 0,80 m. U njoj nisu nađeni kulturni ostaci u vidu keramičkih nalaza iz prapovijesti, što možda upućuje na to da taj dio terena nije pripadao sjeverozapadnijem predantičkom naseobinskom arealu.

Svega 2 m sjeveroistočno od te sonde otvorena je probna sonda vel. 3x1,70 m, koja je većim dijelom zahvatila živac odmah ispod humusa. U njoj nije uočeno pružanje antičke arhitekture pretpostavljene u prethodnoj sondi.

Uz unutrašnje lice venecijanskog ogradnog zida iz 17. st., nasuprot istražene površine sjeveroistočne strane lokaliteta, godine 2018. otvorena je sonda vel. 2,8x2,8 m. Sonda je na tome mjestu postavljena s obzirom na zapadnije antičke strukture evidentirane tijekom prve kampanje 2011., nad kojom je i sagrađen mlađi zid (Tomasović 2012: 621). Na relativnoj dubini od 0,30 m evidentiran je grob br. 19, usmjeren prema jugozapadu, vel. 1,85x0,50 m. Kostur ruku prekriženih na prsima poremećen je korijenjem drveća i pokriven nabacanim kamenjem, od kojih je načinjen i obrub groba. Uz noge je nađeno nekoliko korodiranih željeznih čavala. Usmjerenje i položaj groba između pretpostavljenog nastavka linije antičke gradnje i venecijanskog zida, na koji je naslonjen, ukazuju na ukop nakon sredine 17. st. Sonde i grobovi prekriveni su geotekstilom te nasuti zemljom, a njihova će cjelovita dokumentacija biti izrađena i tijekom sljedeće kampanje. Brojni nalazi keramike, staklenog i koštanog materijala te morskih školjki i puževa, očišćeni su i pohranjeni u Gradskom muzeju Makarska.

Literatura

Hayes 1972 J. W. Hayes, Late Roman Pottery, The British School at Rome, London, 1972.

Peacock, Williams 1986 D. P. S. Peacock, D. F. Williams, Amphorae and the Roman economy an introductory guide, Longman, London – New York, 1986.

Tomasović 2012 M. Tomasović, Makarska – Sv. Petar, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 620 – 625.

Tomasović 2015 M. Tomasović, Makarska – Sv. Petar, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 598 – 601.

Tomasović 2017 M. Tomasović, Makarska – Sv. Petar, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 752 – 755.

Tomasović 2018 M. Tomasović, Makarska – Sv. Petar, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 759 – 761.

Tomasović 2019 M. Tomasović, Makarska – Sv. Petar, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Marinko Tomasović

Summary

In 2019, the eighth systematic research campaign took place at the site of Sv. Petar in Makarska. The foundation of the western wall of a late antique room was completely uncovered, measuring 3 meters in length. It was constructed above the Illyrian-Hellenistic cultural layer dating from the 3rd to 1st century BC, featuring fragments of coarse and finer grey-glazed pottery and amphorae. The discovery of red-slipped bowls from the 3rd to 5th century once again suggests the reactivation of the St. Peter site within Justinian's limes in the 6th century.

Redni broj: 472
Lokalitet: Muć – administrativno područje (lok. Ordžija)
Naselje: Gornji Muć
Grad/općina: Muć
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: lasersko snimanje iz zraka (ALS), geofizička istraživanja

Godine 2019. arheološki je istraženo područje općine Muć (k.o. Crivac, Bračević, Ogorje, Donje Postinje, Gornje Postinje, Donji Muć, Gornji Muć, Sutina, Neorić), s ciljem identifikacije mogućih ostataka rimske vojne arhitekture. Lokalitet istražuje Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, u okviru projekta Hrvatske zaklade za znanost IP-2018-01-4934 „Razumijevanje rimskih granica: primjer istočnog Jadrana" (AdriaRom).

U sklopu projekta istražuju se arheološki ostaci rimske vojne arhitekture u zaleđu Jadera i Salone. Cilj je projekta ispitivanje arheoloških ostataka rimskih legijskih logora, kastela rimskih pomoćnih postrojbi i arheoloških ostataka ostale rimske vojne infrastrukture kako bi se utvrdilo funkcioniraju li ti objekti kao jedinstvena obrambena granica. Naime, ako su navedeni ostaci rimske vojne arhitekture uistinu bili u funkciji obrane pogranične zone, to bi implicralo da je navedena obrambena granica bila jedan od najstarijih rimskodobnih obrambenih sustava. U znanstvenoj literaturi ta se obrambena granica lakonski zvala delmatski limes i bila je predmetom upornih znanstvenih rasprava. Radi navedenog istraživanja, izabrana su testna područja za detaljnu analizu, a među njima i okolica pretpostavljenog kastela *Andetrium.*

Na temelju proučavanja antičkih literarnih izvora i rimskih epigrafskih spomenika te analize arheoloških nalaza, odabrana su područja za analizu zračnih i satelitskih fotografija te karata, s ciljem identifikacije mogućih ostataka rimske vojne arhitekture. Unutar područja obuhvaćenog projektom na taj je način odabrano sedam manjih područja koja su predviđena za lasersko snimanje iz zraka, odnosno ALS (engl. *Airborne Laser Scanning*) ili LiDAR (engl. *Light Detection and Ranging*), a među njima i područje 3 (85,10 km^2), koje obuhvaća područje općine Muć (k.o. Crivac, Bračević, Ogorje, Donje Postinje, Gornje Postinje, Donji Muć, Gornji Muć, Sutina, Neorić).
Lokalitet je u svibnju 2019. iz zraka laserski snimila slovenska tvrtka Flycom d.o.o. Za snimanje je upotrebljavan

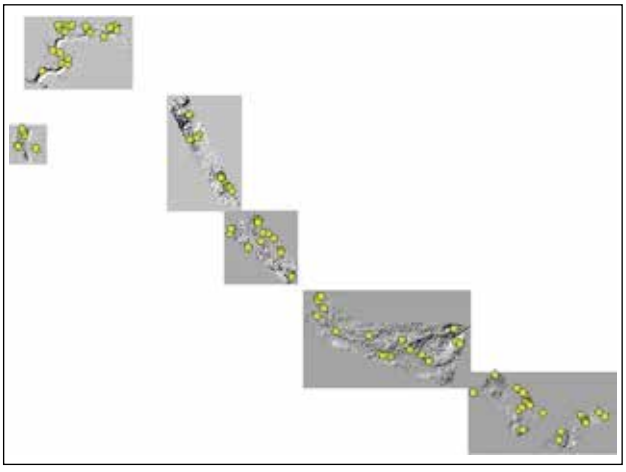

Lokacije potencijalnih novih arheoloških nalazišta proizišle iz preliminarne analize ALS podataka (izradio: M. Vuković)

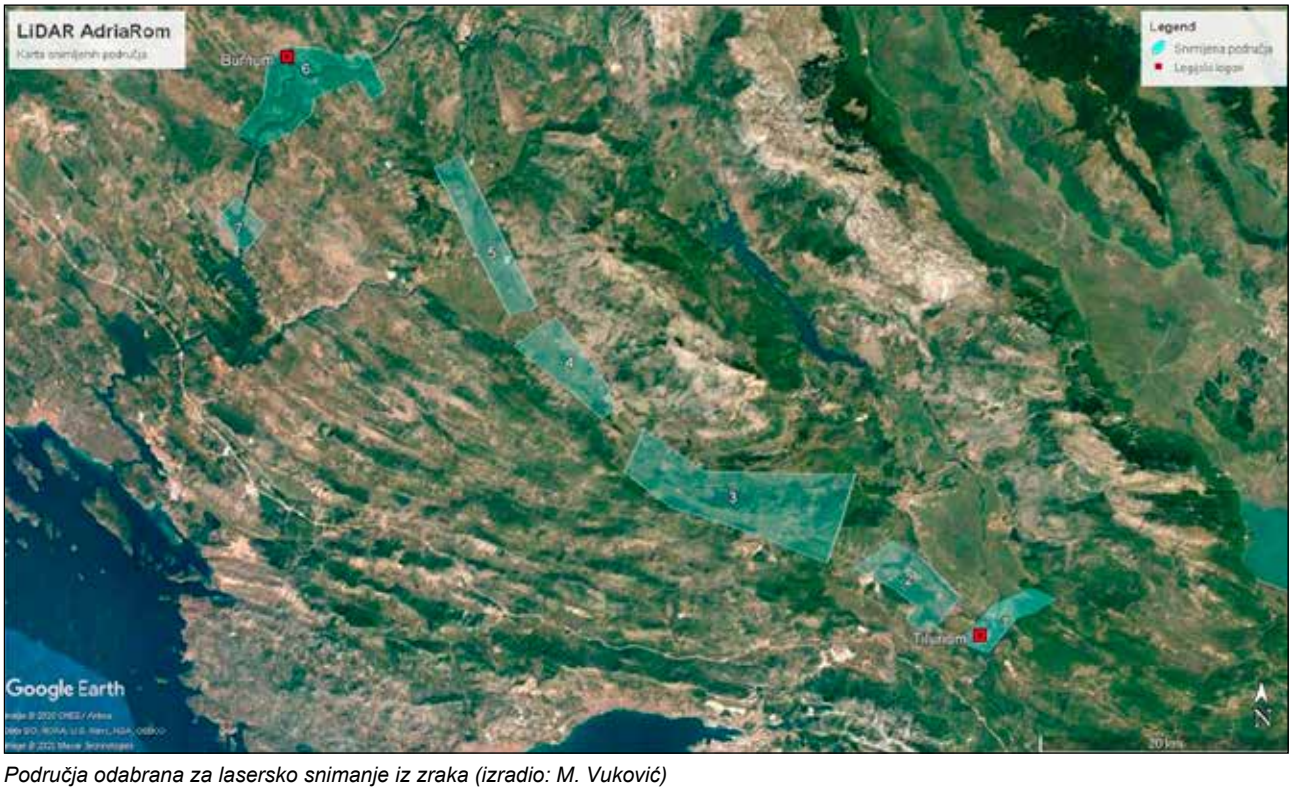

Područja odabrana za lasersko snimanje iz zraka (izradio: M. Vuković)

Muć – položaj Ordžija (izradio: M. Vuković)

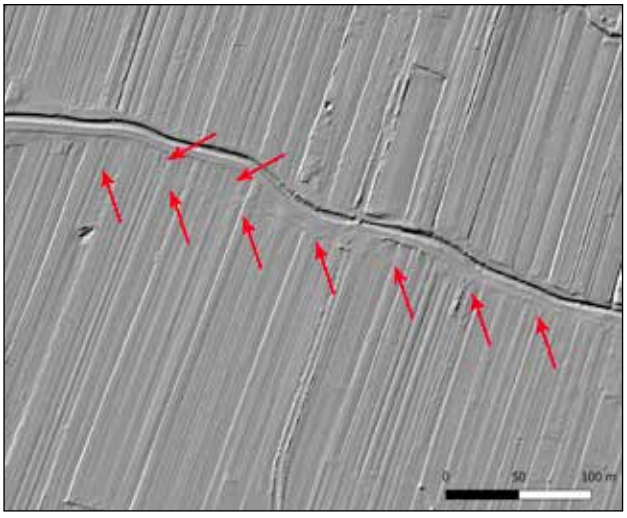

Moguća rimska cesta na položaju Ordžija (izradio: M. Vuković)

Muć – položaj Ordžija, zelenom bojom označena je zona u kojoj su predviđena geofizička istraživanja, a crvenom zona terenskog pregleda suhozida (izradio: M. Vuković)

Riegelov sustav za snimanje podataka. Za osnovnu obradu podataka također je bila zadužena slovenska tvrtka Flycom d.o.o. Laserskim snimanjem iz zraka dobiven je DEM (engl. *Digital elevation model*), s rezolucijom od 20 točaka po kvadratnom metru. Taj osnovni model visina unaprijed je prošao proces filtracije te je uklonjen sav nepoželjan vegetacijski pokrov. Iz osnovnog modela u QGIS-u i RVT-u, računalnim su programima izrađene daljnje vizualizacije podataka (*hillshade, skyview factor, slope* itd.). Tijekom preliminarne arheološke interpretacije svih sedam snimljenih područja dokumetirano je ukupno 94 već poznatih i potencijalnih novih arheoloških nalazišta.

Među njima, na području 3, koje obuhvaća općinu Muć, za sada nisu dokumentirana arheološka nalazišta koja bi se mogla tumačiti kao mogući rimski vojni logori i/ili strukture. To vrijedi i za položaj Ordžija, koji se nalazi na blagoj, terasiranoj padini s poljoprivrednim površinama jugozapadno od Gornjeg Muća. Na tom je položaju u literaturi zabilježen pravokutan raster suhozida (Bekić 2002; 2011), koji je jasno vidljiv na ortofotografiji. Na postojanje rimskog nalazišta osim toga upućuju arhitektonski elementi od kamena, pronađeni u selu Gornjem Muću i brojni fragmenti tegula u suhozidima na rubovima poljoprivrednih parcela. Položaj Ordžija nema konkretnih arheoloških potvrda, već je interpretiran kao rimski vojni logor (usp. Bekić 2002; 2011; Periša 2015: 441 – 460; Cesarik 2018; 2020: 447 – 451). Unatoč navedenim pokazateljima, na ALS podacima nisu vidljive nikakve dodatne strukture koje bi se mogle dovesti u vezu s rimskim vojnim logorom i/ili strukturama. Jedina struktura koja je vidljiva na tom položaju na ALS podacima, a može se dovesti u vezu s antičkim razdobljem, jest moguća rimska cesta vidljiva u reljefu kao depresija i prolazi kroz područje s velikom količinom antičkog površinskog materijala te pokraj objekata evidentiranih geofizičkim istraživanjima. Tragovi potencijalne prometnice evidentirani su na širem području doline i mogu se pratiti u dužini od nekoliko kilometara.

Iz navedenih je razloga na položaju Ordžija bio potreban sustavan pregled terena i druge nedestruktivne metode istraživanja, poput geofizičkih istraživanja. Jedino usporedba podataka dobivenih preliminarnom analizom rezultata laserskog snimanja iz zraka, zračnih fotografija, rezultata sustavnog pregleda terena i drugih nedestruktivnih metoda istraživanja može potvrditi radi li se o rimskom vojnom logoru i/ili strukturi. Područje za probna geofizička istraživanja određeno je na osnovi rezultata intenzivnog terenskog pregleda suhozida. Intenzivan terenski pregled i geofizička istraživanja bili su dio doktorskog istraživanja Miroslava Vukovića, pod radnim naslovom „Arheološka prospekcija u krškim krajolicima – primjer doline Muća".

Geofizička istraživanja odvijala su se između 13. i 15. lipnja 2019. godine. Ukupan iznos istražene površine iznosio je 3.700 m^2. Osnovni cilj geofizičkih istraživanja bila je procjena arheološkog potencijala izradom karata anomalija u dielektričkim svojstvima arheoloških materijala ispod površine primjenom georadarske metode (GSSI SIR3000, 400 MHz antena). Metoda je primijenjena u odnosu na očekivana fizička svojstva arheoloških ostataka od kamena.

Od navedene georadarske metode očekivali su se prije svega detaljni rezultati u vezi s tlocrtom ostataka arhitekture antičkih objekata. Uvjeti za primjenu georadarske metode bili su optimalni na cijeloj istraženoj površini, jer

Gore: prikaz geofizičkih sondi na ortofoto podlozi; dolje su rezultati georadarskih mjerenja na dubini od 0,5 do 0,75 m

se radi uglavnom o neobrađenim parcelama s pokošenom travom, odnosno poljoprivrednom zemljištu u mirovanju. Georadarski su izmjerena četiri sektora, zbog fizičkih prepreka poput suhozida na parcelnim granicama i terasiranja s velikim visinskim razlikama.

Na osnovi rezultata georadarske metode, može se pouzdano zaključiti da se arheološki ostaci čvrstih struktura nalaze na cijeloj istraženoj površini. Najjasniji rezultati, kada je riječ o tlocrtnim formama ostataka antičke arhitekture, dobiveni su na području sektora GPR 1 i 4, a na području sektora GPR 2 i 3 također ima naznaka o ostacima arhitekture, ali su signali slabiji, pa se može pretpostaviti da se radi o slabije sačuvanim temeljima zgrada. Ostaci antičke arhitekture na rezultatima georadarske metode sasvim se jasno prepoznaju na svim istraženim područjima, do dubine od 1 m ispod površine. Na područjima GPR 1 i 4 maksimalna je dubina i veća od 1 m.

Cilj ovih istraživanja bio je potvrđivanje rezultata intenzivnih terenskih pregleda suhozida na širem području Gornjeg Muća (2 km²). Terenski pregled i distribucija materijala na suhozidima sugerirali su znatno širu prostornu distribuciju antičkih nalaza od onih do sada poznatih u dolini Muća. S obzirom na to da se radi o materijalu koji je izbačen iz svoga originalnog arheološkog konteksta, moguće je dovesti u pitanje rezultate distribucije. Na temelju terenskog pregleda položaja Ordžija, zaključeno je da je pravokutan raster suhozida nastao isključivo kao posljedica poljoprivrednih aktivnosti na tom položaju. Zbog toga je primijenjena druga neovisna metoda arheološke prospekcije (geofizička snimanja radarom), koja je poslužila kao potvrda rezultata terenskih pregleda te je pružila nove informacije povezane s antičkim razdobljem u dolini Muća. Na položaju Ordžija uz pomoć geofizičkih istraživanja evidentirani su antički objekti, koji tlocrtno u potpunosti negiranju suhozidne strukture iznad njih. Dokumentirani se objekti preliminarno ne mogu tumačiti kao rimski vojni logori i/ili strukture.

Literatura

Bekić 2002 L. Bekić, Ilirski i rimski Andetrij: magistarski rad, Zagreb, 2002.

Bekić 2011 L. Bekić, Andetrij, rimsko vojno uporište. Topografske odrednice, u: Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini: Rimska vojska u procesu romaniziranja provincije Dalmacije, (ur. A. Librenjak, D. Tončinić), Izdanja HAD, 27, Zagreb, Sinj, 2011: 315 – 325.

Cesarik 2018 N. Cesarik, River Crossings and Roman Auxiliary Forts: The Evidence from the River Cetina, Collegium Antropologicum, 42/1, 2018: 53 – 63.

Cesarik 2020 N. Cesarik, Rimska vojska u provinciji Dalmaciji od Augustova do Hadrijanova principata: doktorska disertacija, Zadar, 2020.

Mušič 2019 B. Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Muć, neobjavljeno izvješće, Gearh d.o.o., Maribor, 2019.

Periša 2015 D. Periša, Arheološka svjedočanstva o rimsko-delmatskim ratovima: doktorska disertacija, Zadar, 2015.

dr. sc. Mirjana Sanader
Miroslav Vuković
dr. sc. Domagoj Tončinić
dr. sc. Ina Miloglav
Domagoj Bužanić
dr. Branko Mušič

Summary

In 2019, archaeological excavations were conducted in the area of the municipality of Muć (cadastral municipalities: Crivac, Bračević, Ogorje, Donje Postinje, Gornje Postinje, Donji Muć, Gornji Muć, Sutina, Neorić) with the aim of identifying possible remains of Roman military architecture. Based on the study of ancient literary sources and Roman epigraphic monuments, along with the analysis of archaeological finds, areas have been selected for the analysis of aerial and satellite photographs, and maps.

Redni broj: 473
Lokalitet: Novo Selo – Bunje
Naselje: Novo Selo
Grad/općina: Selca (otok Brač)
Pravni status: Z-4929
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 23. rujna do 11. listopada 2019. sustavno je arheološki istraživan lokalitet Bunje na otoku Braču. Voditelj istraživanja bio je Jere Drpić (Institut za arheologiju, Zagreb), u suradnji s dr. sc. Emmanuel Botte (Centre Camille Jullian, Aix-en-Provence). Zamjenici su bili dr. sc. Ivana Ožanić Roguljić (Institut za arheologiju). U iskopavanjima su

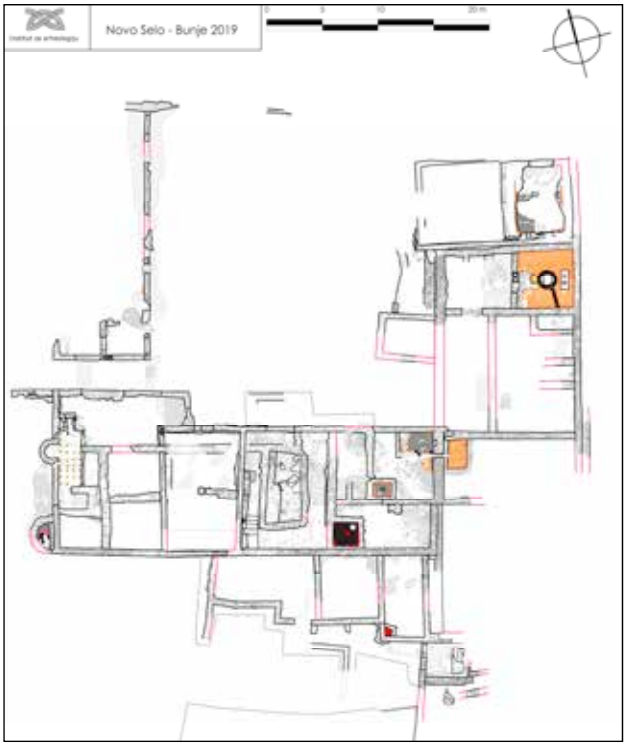

Tlocrt lokaliteta nakon istraživanja u listopadu 2019. g. (crtež: K. Jelinčić Vučković)

Pogled sa zapada na lokalitet, 2019. g. (foto: E. Botte)

Pogled iz zraka na sektor 6, 2019. g. (foto: E. Botte)

Kameni prag na ulazu u mauzolej sa sarkofagom, sektor 4 (kraj 5. st.), 2019. g. (foto: J. Drpić)

također sudjelovali Alexia Rosak, Nicolas Leys (Université Paris 1), Florian Huvet (Universite Aix-Marseille) te dr. sc. Bastien Lemaire. Lokalitet sustavno istražuju Institut za arheologiju (Zagreb), CNRS Centre Camille Jullian, Aix–en–Provence, Université Paris-Est Marne-la Vallée, Paris, u suradnji s Općinom Selca, od 2015. godine. Iskopavanje je dio projekta koji podržavaju Općina Selca, Ministarstvo kulture te dio petogodišnjeg projekta *Recherches sur l'exploitation economique de la Dalmatie a l'epoque romaine (IIe s. av. J.-C. – IIe s. ap. J.-C.)*, koji financira l'École française de Rome i projekta *Villae de l'Adriatique Orientale – VLADO*, koji podržava francusko Ministarstvo vanjskih poslova.

Tijekom ovogodišnjih arheoloških istraživanja lokaliteta Novo Selo Bunje, istraživani su središnji i južni dio vile, tj. sektor 6 i sektor 4, a nastavljeno je i istraživanje sektora 3. Otkriveno je da se u sektoru 6 nalazio vrlo važan proizvodni dio vile, *pars rustica*: otkriven je dio velikog tijeska za ulje – *stipites in situ* u posebno zidanoj jami. Svojim dimenzijama taj tijesak pripada vrsti najvećih otkrivenih tijesaka u provinciji Dalmaciji, poput tijesaka na lokalitetima Muline i Mogorjelo. *Stipites* – okomiti megalitni blokovi za pritezanje vitla na unutrašnjoj strani imaju dobro očuvane rupe kružnog presjeka u koje je bila uglavljena vodoravna drvena osovina vitla (*sucula*). Pri dnu blokova nalazi se po jedno manje kvadratno udubljenje za drugu vodoravnu (pomoćnu) osovinu. S istočne strane pri vrhu također se nalaze utori pravokutnog presjeka, koji su također dio mehanizma. U njih se vjerojatno umetala osovina koja je imala zadatak zakočiti vitlo u određenom položaju nakon namatanja kako bi se održao pritisak i cijedilo ulje iz maslina na podlošku (*area*). Dio istog tijeska za ulje čini i kvadratan bazen (*lacus*), popločen bijelim mozaikom i kamenicom za prikupljanje nečistoće. Dio tijeska s podloškom (*area*) u kojem su se tiještile masline nije pronađen jer se nalazio na većoj visini te je vjerojatno nastradao tijekom poljoprivrednih radova, dok su ostali djelovi koji su na nižoj nadmorskoj visini očuvani *in situ*, barem u donjem dijelu. Tom tijesku, s obzirom na dimenzije i kapacitet, vjerojatno pripada i velik kameni mlin – *mola olearia* (promjer 2 m), koji se nalazi u jugoistočnom dijelu sektora 6, pokraj samog tijeska. Također, u tom sektoru otkrivene su i stube od masivnih kamenih blokova, za koje se pretpostavlja da su vodile na gornji kat.

U sjeverozapadnom dijelu sektora 6 (sjeverno od *stipites*) pronađeno je nekoliko arheoloških slojeva s nalazima keramike, metala i stakla, koji se datiraju u 1. – 2. st., a koji pripadaju najstarijoj fazi vile, i istodobni su sa slojevima i cjelinama iz sektora 5. U tom dijelu definiran je i dio starije arhitekture, koja pripada najstarijem objektu iz 2. polovice 1. st.

U sektoru 6, ispod humusa pronađeni su slojevi urušenja kojima je bila prekrivena pronađena arhitektura. Ti se slojevi datiraju u kasnu antiku: 4. – 6. st.

U sektoru 4, južno od sektora 6, tijekom ovogodišnjih istraživanja strojno je uklonjena velika kamena gomila na jugu lokaliteta, nastala urušavanjem arhitekture i čišćenjem „vrtla" sjeverno od gomile tijekom poljoprivrednih radova. Nakon micanja tog nasipa utvrđeno je da se zidovi SJ 6010 i SJ 7023 nastavljaju prema jugu. Uz definiranje tih zidova, otkrivene su i tri nove prostorije, od kojih se najistočnija sa spomenutim zidom SJ 7023 u S-Z kutu spaja s mauzolejem sa sarkofagom – SJ 3036. Također, prilikom čišćenja S-Z kuta mauzoleja otkriven je i njegov sjeverni zid SJ 4027 te prag mauzoleja (na zapadnom zidu), dok je na podu unutar mauzoleja pronađen nastavak podnice od vapnenog morta, koja je tijekom prijašnjih kampanja pronađena i u južnom dijelu mauzoleja. S vanjske strane mauzoleja,

nastavno na prag, pronađena je hodna površina izrađena od kamenih ploča.
Sjeverno od tih zidova pronađena je struktura SJ 4005, koja se nalazi u J-Z kutu prostorije SJ 4028. Ta je pravokutna struktura na unutrašnjoj strani obložena hidrauličkom žbukom. U zapuni nije bilo indikativnih nalaza koji bi olakšali interpretaciju. Nalazi se ispod kasnoantičih zidova te je najstarija struktura u sektoru 4.
Što se tiče pokretnih nalaza, u sektoru 4 pronađen je kasnoantički materijal koji se većim dijelom nalazio u velikom nasipu (gomili), koji je prekrivao čitav sektor 4. U sektoru 4 nisu pronađeni slojevi s nalazima iz najstarijeg razdoblja vile. Nakon istraživanja lokalitet je pokriven geotekstilom te su pojedini djelovi (platforma tijeska za ulje na sjeveroistočnoj strani vile) prekriveni dodatnim slojem zemlje iznad geotekstila.

Kristina Jelinčić Vučković
Emmanuel Botte
Jere Drpić

Summary

In 2019, the systematic archaeological excavation continued at the site of Novo Selo Bunje on the island of Brač. In this year's archaeological research, we investigated the central and southern parts of the villa, i.e. sectors 6 and 4, and we continued with the research of sector 3. We discovered that sector 6 had a significant production part of the villa, a part of the big olive oil press: *stipites* and *lacus* with the mosaic floor. It is one of Dalmatia's biggest olive oil presses (along with Muline and Mogorjelo presses). We found stairs leading to the upper floor behind the press. Northwest of the *stipites,* we found walls and layers belonging to the oldest phase of the villa (second half of the 1st century). Under our supervision, a machine removed a large irregular mound in the southern part of the site. Under the layer of stones, several rooms and walls were found, which we date to Late Antiquity. We found a structure under one of the walls, the interior of which was covered with hydraulic plaster. The structure cannot be connected to the surrounding walls and layers. A stone threshold was found in situ on the western wall of the mausoleum with a late antique sarcophagus, and in the investigated part of the mausoleum, a floor made of lime mortar. We also found a stone slab floor outside the mausoleum.

Redni broj: 474
Lokalitet: Obrovac Sinjski – šire područje
Naselje: Obrovac Sinjski
Grad/općina: Sinj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: terenski pregled

Od 4. do 11. studenog 2019. trajao je terenski pregled područja planirane gradnje solarne elektrane u naselju Obrovcu kod Sinja i priključnog dalekovoda koji vodi do HE Orlovac. Voditelj radova bio je Ivan Šuta, dipl. arheo.

Jedna od gomila na položaju Gradac (foto: I. Šuta)

Pogled prema gradini kod zaseoka Bitunaca (foto: I. Šuta)

Prostor obuhvata sastavni je dio prostrane krške visoravni, na nadmorskoj visini od oko 450 do 500 m. Ta visoravan sa sjeveroistočne strane zatvara Sinjsko polje, odnosno prostor naselja Ruda, Ovrlje, Otok, Gala i Obrovac te se nadovezuje na masiv brda Kamešnica. U odnosu prema lokaciji planirane solarne elektrane i priključnog dalekovoda, pregledan je koridor od 400 m u odnosu na obuhvat.
Na prostoru zone utjecaja evidentirano je ukupno 11 pojedinačnih lokaliteta kulturno-povijesne baštine. Najzastupljenija su arheološka nalazišta, odnosno prapovijesne grobne gomile (gomile kod Žuljovića, gomile na položajima Gradac, Kadijina glavica, Krč, Velika Knežica i Goli Umac).
Sve su gomile, osim gomila na položaju Goli Umac, građene od kamena i javljaju se pojedinačno na istaknutijim točkama u prostoru i uz puteve. Osim gomila, evidentirana je i prapovijesna gradina kod zaseoka Bitunaca i pravac magistralne rimske ceste preko prijevoja Vaganj.

Ivan Šuta

Summary

In 2019, a field survey was conducted in the area designated for the construction of a solar power plant in the settlement of Obrovac near Sinj and a power line to the Orlovac hydroelectric power plant. Within the zone of influence, a total of 11 individual sites of cultural and historical heritage were identified. The most common findings were archaeological sites, particularly prehistoric burial mounds.

Redni broj: 475
Lokalitet: Otočić Stipanska – bazilika
Naselje: –
Grad/općina: Šolta (otok Šolta)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki je nadzirano premještanje deponiranog materijala na lokaciji nalaza starokršćanske bazilike na otočiću Sipanski.

Otočić Stipanska nalazi se na zapadnoj strani otoka Šolte, nedaleko od naselja Maslinica. Stipanska je dužinom oko 1 km najveća u skupini od sedam otočića i jedini s nešto obradive površine. Na otočiću se ističu tri uzvisine: Glava Stipanske na sjevernoj strani, Gornja Banda na istočnoj i Mostir na zapadnoj strani otoka.
Mostir je dobio ime po ostacima ruševina, za koje se pretpostavlja da pripadaju starokršćanskoj bazilici i samostanu. Manja istraživanja tog kompleksa 1964. organizirao je Institut za povijest umjetnosti i arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, pod vodstvom Tomislava Marasovića.

3D model bazilike

Položaj lokaliteta

Izmještanja deponiranog materija iz 1964. g.

Kameni elementi dovratnika i nadvratnika

Arhitektonske ostatke na Stipanskoj prvi je još 1931. dokumentirao E. Dyggve. Istraživanjima je potvrđeno postojanje jednobrodne starokršćanske bazilike pravokutnog tlocrta, s apsidom na istočnoj strani i dvjema pravokutnim prostorijama na sjevernoj te narteksom na zapadnoj strani. Dimenzije bazilike iznose 10,25x6,70 m, a zidovi su građeni rustičnom tehnikom lomljenaca u nepravilnim redovima.
Tijekom istraživanja i premještanja deponiranog materija iz 1964. otkriveni su kameni elementi dovratnika i nadvratnika od bijelog vapnenca i nalazi profiliranih ulomaka crkvenog namještaja. Pronađen je pokretan arheološki materijal, koji čine veći i manji komadi kamena, ulomci tegula i imbreksa te komadi morta i ulomci amfora, datirani od 4. do 6. st. Tijekom istraživanja i premještanja deponiranog materija otkriveni su kameni elementi dovratnika i nadvratnika.

Nebojša Cingeli

Summary

In 2019, archaeological supervision was carried out during the relocation of deposited material at the site of the remains of an early Christian basilica on the islet of Sipanska near the island of Šolta. The goal was to move the material

deposited in 1964 when archaeological research was conducted. Within the deposited material, stone elements of door frames and lintels were discovered, along with profiled fragments of church furniture. Movable archaeological material was also found, including fragments of amphorae dating from the 4th to the 6th century.

Redni broj: 476
Lokalitet: Otok Hvar – podmorje
Naselje: Hvar
Grad/općina: Hvar (otok Hvar)
Pravni status: Z-230
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: podvodno zaštitno istraživanje

Od 1. do 12. srpnja 2019. trajalo je arheološko istraživanje podmorja Splitsko-dalmatinske županije, a obuhvatilo je istraživanje dvaju nalazišta, odnosno brodoloma u akvatoriju otoka Hvara. Lokalitet je istražio Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Istraživanje je vodio Igor Mihajlović, dipl. arheo. i pov. (HRZ), a sudjelovali su Jurica Bezak, dipl. arheo. (HRZ), te vanjski suradnici Eduard Visković, dipl. arheo., Dejan Bačić i Jerko Macura, podvodni fotograf. Radove je nadzirao Saša Denegri, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Na sjevernoj strani otoka Hvara nastavljeno je zaštitno istraživanje antičkog brodoloma iz 4. st., koji se nalazi u uvali Duga. Samo nalazište pronađeno je 2018., na temelju informacije koju je zaprimio Konzervatorski odjel u Splitu. Riječ je o brodolomu iz 4. st., s teretom sjevernoafričkih amfora i keramičkog posuđa. Brodolom se nalazi na dubini od 32 m, ispod manje kamene stube. Na nalazištu je uočljiv veći broj keramičkih tanjura i ulomaka amfora. Vidljiva je i veća količina balastnog kamenja na vrhu materijalnih ostataka te se može pretpostaviti da se brod prevrnuo prilikom potonuća. Prikupljeno je osam arheoloških nalaza: četiri cjelovita keramička tanjura crvene boje, tri primjeraka *tubi fittili* te jedno grlo sjevernoafričke amfore. S obzirom na to da je prošle godine prikupljeno grlo amfore Keay 25, može se konstatirati da je taj brod prevozio teret sjevernoafričkih amfora koje su se upotrebljavale za prijevoz maslinova ulja. Prema preliminarnoj analizi, brodolom je datiran u 4. st., u period tijekom kojeg je maslinovo ulje bilo glavni izvozni proizvod sjevernoafričkih provincija. Zanimljiv je i nalaz triju primjerka *tubi fittili*. Riječ je o keramičkim cijevima manjih dimenzija, dužine uglavnom između 11 i 19 cm. Bile su upotrebljavane za gradnju svodova i drugih arhitektonskih elemenata. Uz pretpostavku da je riječ o trgovačkoj robi, postoje i druge teorije, prije svega da su upotrebljavane kao čepovi amfora ili kao dio brodske opreme. Proizvodni centri nalazili su se u sjevernoj Africi, a počeli su se pojavljivati u 2. st. Ovaj se brodolom može usporediti s brodolomom kod talijanskog otoka Giglio, u uvali Campese. I na spomenutom se brodolomu *tubi fittili* pojavljuju zajedno sa

Stambedar, novovjekovni brodolom, brončano brodsko zvono (foto: J. Macura)

Uvala Duba, antički brodolom (foto: J. Macura)

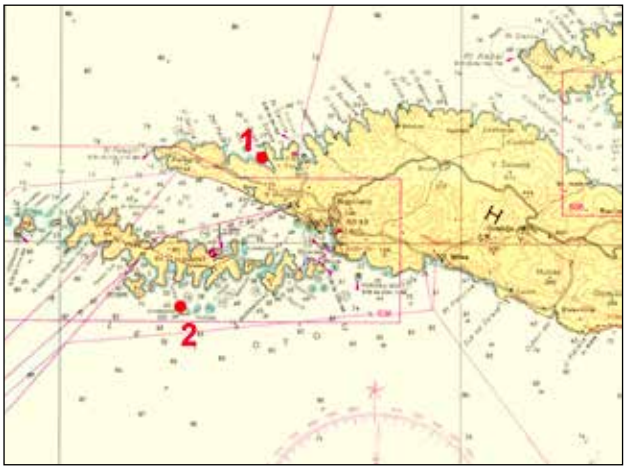

Pozicije istraživanja: 1. uvala Duba, 2. otočić Stambedar

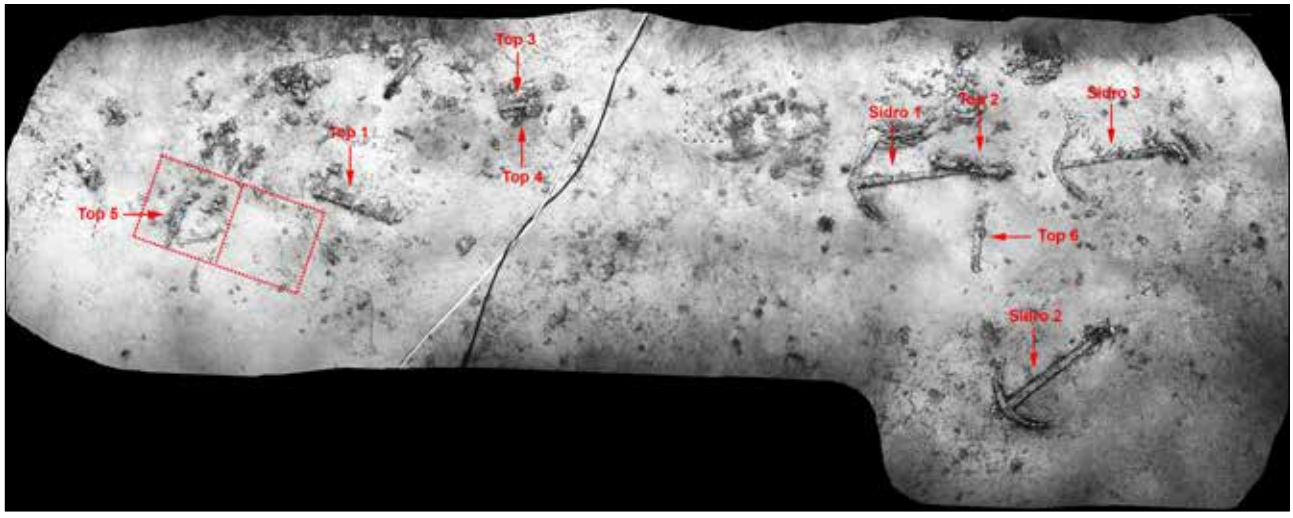

Stambedar, novovjekovni brodolom (foto: J. Macura)

sjevernoafričkim amforama. Nažalost, i ove su godine na nalazištu primijećeni znatni tragovi devastacije.

Nalazište kod otočića Stambedra u arhipelagu Paklinskih otoka poznato je još od 1986., ali nikad nije istraživano. Tijekom istraživanja antičkih brodoloma u uvali Stari stani te kod rta Izmetište u arhipelagu Paklinskih otoka, obavljen je stručni uviđaj na nalazištu, na temelju informacije dobivene od lokalnih ronioca. Tom prilikom Mario Jurišić i Marijan Orlić iz tadašnjeg Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture dokumentirali su „nekoliko velikih admiralskih sidara i nekoliko većih željeznih topova". U Registru kulturnih dobara RH piše da su na nalazištu vidljiva dva željezna sidra te tri željezna topa. Tada se brodolom okvirno datirao u 17. ili 18. st. Na temelju informacije da se nalazište devastira, godine 2018. na brodolomu je proveden stručni uviđaj. Brodolom se nalazi na ravnom pješčanom dnu, ispod manje stube, na dubini od 39 do 40 m. Tada su na zapadnoj strani nalazišta dokumentirana tri veća željezna sidra te jedan željezni lijevani top. Na istočnoj strani nalazi se drugi, gotovo identičan top te nekoliko predmeta iz brodske kuhinje. Uočeni su i dijelovi drvene brodske konstrukcije, kao i razni željezni elementi broda koji izviru iz pijeska. Na nalazištu je prikupljen jedan cijeli tanjur te nekoliko ulomaka glazirane keramike. S obzirom na to da su na nalazištu bili vidljivi tragovi devastacije, odlučeno je da se 2019. organizira manje zaštitno istraživanje. Tijekom ovogodišnje kampanje na istočnoj stani nalazišta otvorena je sonda 1 (K1 i K2), dimenzija 4x2 m. U sondi su dokumentirana četiri keramička predmeta, odnosno posude, među kojima cjelovit majolički tanjur stila *compendiario*, koji je moguće okvirno datirati u drugu polovinu 16. ili prvu polovinu 17. st. Dokumentiran je i inventar karakterističan za brodolome iz 17. st.: tri velika željezna sidra, šest željeznih topova, ulomci staklenih čaša, više primjeraka keramičkog majoličkog posuđa te brojni predmeti povezani s naoružanjem broda. Željezni topovi mogu se podijeliti u dvije grupe: topovi 1 i 2 su lijevani te imaju sustav punjenja s prednje strane, dok su topovi 3 – 6 izrađeni od kovanog željeza te imaju sustav punjenja sa stražnje strane. Na nalazištu je prikupljen i jedan raritetan nalaz: brodsko zvono izrađeno od lijevane bronce. Pronalazak zvona na brodolomima iznimno je rijedak. Do sada su u vodama RH dokumentirana tek tri brodska zvona. S obzirom na keramičke predmete te kombinaciju lijevanih i kovanih željeznih topova, brodolom treba datirati u kraj 16. ili u prvu polovicu 17. st.

Literatura

Bound 1987 M. Bound, *Tubi fittili* (vaulting tubes): from the sea – the Roman wreck at Punta del Fenaio, Island of Giglio, International Journal of Nautical Archaeology, 16(3), 1987: 187 – 200.

Fiederling 2019 M. Fiederling, Brodolom Veliki Piruzi, Das Wrack von Veliki Piruzi, Zadar, 2019.

Wilson 1992 R. J. Wilson, Terracota vaulting tubes (*tubi fittili*): on their origin and distributon, Journal of Roman Archaeology, Vol. 5, Portsmouth, 1992: 97 – 123.

Igor Mihajlović

Summary

In July 2019, archaeological excavations were conducted in the underwater areas of the Split-Dalmatia County, focusing on the exploration of two sites, i.e. shipwrecks in the waters around the island of Hvar.

On the northern side of the island of Hvar, in the Duga cove, the investigation of an ancient shipwreck from the 4th century continued. This shipwreck contains a cargo of North African amphorae and ceramic vessels, located at a depth of 32 m. The site reveals a significant number of ceramic plates and fragments of amphorae.

Another site near the islet of Stambedar in the Pakleni Islands archipelago has been known since 1986 but had never been investigated before. During this year's campaign, a trench (Q1 and Q2) with dimensions of 4 x 2 meters was opened. In the trench, four ceramic objects, i.e. vessels, were documented, including a complete *compendiario*-style maiolica plate, approximately dated to the second half of the 16th or the first half of the 17th century. The inventory documented at the site is characteristic of shipwrecks from the 17th century, including three large iron anchors, six iron cannons, fragments of glass cups, several

pieces of ceramic ware of the maiolica type, and numerous items related to the ship's armament. A rare find from the site is a ship's bell made of cast bronze. Considering the ceramic items and the combination of cast and forged iron cannons, the shipwreck can be dated to the late 16th or the first half of the 17th century.

Redni broj: 477
Lokalitet: Otok Palagruža – pličina Pupak – antički i novovjekovni brodolomi
Naselje: –
Grad/općina: Komiža (otok Vis)
Pravni status: RST-1415
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: podmorsko zaštitno istraživanje

Od 23. kolovoza do 8. rujna 2019. Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je treću fazu zaštitnog podvodnog arheološkog istraživanja nalazišta antičkih i novovjekovnih brodoloma u podmorju pličine Pupak u akvatoriju otoka Palagruže. U radovima su sudjelovali Jurica Bezak, dipl. arheo., stručni voditelj istraživanja, Antonio Nađ, dipl. arheo., Marino Brzac, Vlatko Vazdar i pripadnici Specijalne policije Ministarstva unutarnjih poslova RH Mate Boko i Ivan Jambor. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture.

Tijekom zaštitnog istraživanja nalazišta u pličini Pupak nastavljena je zaštita ugroženih arheoloških nalaza, dokumentiranja i utvrđivanja rasprostranjenosti arheološkog materijala na nalazištima antičkih brodoloma te pregled nalazišta novovjekovnih brodoloma iz 16. i 19. st. radi pronalaska dokaza potrebnih za njihovu znanstvenu identifikaciju i precizniju dataciju.
U podmorju sjeverne strane pličine Pupak 2015. otkriveni su ostaci antičkog brodoloma s teretom amfora i ingota olova iz druge polovine 1. st. pr. Kr. Tijekom istraživanja 2017. i 2018. na nalazištu je pronađeno 15 ingota olova, ulomci amfora Dressel 1B, Dressel 1C, Dressel 10 – 11, Lamboglia 2 i brojni nalazi predmeta brodske opreme. Analizom tipoloških karakteristika keramičkih nalaza i ingota olova utvrđeno je da je većina brodskog tereta hispanskog podrijetla. Nalazište ima veliku važnost, jer količina od 15 pronađenih ingota olova dokazuje da su oni bili dio brodskog tereta, a ne brodske opreme. To je nalazište za sada jedini poznat antički brodolom u našem podmorju koji je prevozio teret ingota olova. Zahvaljujući kontekstu koji postoji između nekoliko različitih tipova amfora, ingota olova, nalaza brodske opreme, ali i samoj poziciji brodoloma, to nalazište pruža niz novih informacija koje proširuju dosadašnje spoznaje o uvozu proizvoda hispanskog podrijetla, plovnim putevima i trgovini s proizvodnim centrima na prostoru zapadnog Sredozemlja. Na nalazištu su tijekom zaštitnog istraživanja 2019. nastavljeni radovi, s ciljem otkrivanja i zaštite novih nalaza i prikupljanja novih informacija potrebnih za znanstvenu interpretaciju brodoloma. Tijekom radova otkrivena su još tri ingota olova, olovna prečka sidra i dijelovi olovnih cijevi kaljužne pumpe.
Za znanstvenu interpretaciju ingota, a time i samog brodoloma, najvažnije informacije dobivene su nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih postupaka. Naime, iako su svi ingoti nađeni na površinskom sloju dna, gdje su bili izloženi štetnom utjecaju morske vode, u natpisnim kazetama pet ingota otkriveni su sačuvani tragovi žigova.
Zahvaljujući relativno visokom stupnju raspoznatljivosti žigova, rekonstruiran je sadržaj i značenje natpisa na dvama ingotima olova. Tragovi izvornih žigova SOCIET // MONT ARGENT // ILVCRO i SOCIET ARGENT // FOD MONT ILVCR // GALENA interpretirani su kao natpisi: SOCIET(atis) // MONT(is) ARGENT(ifodinarium) // ILUCRO(nensium) i SOCIET(atis) ARGENT(i) // FOD(inarum) MONT(is) ILUCRO(nensium) // GALENA. Usporedbom s nalazima ingota s istovjetnim žigovima ustanovljeno je da su primjerci s brodoloma u pličini Pupak proizvedeni u hispanskim rimskim rudnicima na području središta Mazarron, u južnom predjelu provincije Murcia. Analizama je također utvrđeno da se teret amfora sastojao i od amfora tipa Ovoid 5, čiji nalazi u podmorju Jadranskog mora do sada nisu bili dokumentirani. Pronalazak tog iznimno rijetkog tipa amfora važan je jer proširuje dosadašnje spoznaje struke o području distribucije i maritimnom transportu amfora tipa Ovoid 5 izvan područja zapadnog Mediterana.
Na južnoj je strani pličine Pupak 2015. otkriveno nalazište s ostacima antičkog brodoloma s teretom grčko-italskih amfora iz 3. st. pr. Kr. Tijekom dosadašnjih istraživanja ispod površinskog sloja dna pronađeno je devet amfora grčko-italskog tipa, ostaci drvene brodske konstrukcije i jedan keramički vrč. Prilikom pregledavanja sadržaja ispune u dvjema amforama otkriveno je preko tri tisuće koštica maslina. Tijekom radova 2019. na nalazištu je otkrivena jedna djelomično sačuvana amfora grčko-italskog tipa, brusni kamen koji je bio dio brodske opreme i novi segmenti drvene brodske konstrukcije. Ostaci brodske konstrukcije antičkog trgovačkog broda, koji su pronađeni u sloju pijeska ispod amfora, detaljno su fotografski i videodokumentirani, a uzorci drva radiokarbonski analizirani. Uzorak drva jednog madira – daske oplate datiran je s 95,4 % (2 sigma) vjerojatnosti u period između 359. i 272. g. pr. Kr., a drugi uzorak masivnog elementa brodske konstrukcije datiran je s 95,4 % (2 sigma) vjerojatnosti u period između 401. i 354. g. pr. Kr. Radiokarbonske analize drva s velikom su vjerojatnošću potvrdile dataciju brodoloma u 3. st. pr. Kr. Zahvaljujući anaerobnim uvjetima, ostaci drvene brodske konstrukcije ostali su iznimno dobro očuvani. Na nekoliko pronađenih dijelova dokumentirani su drveni klinovi, pločice i utori s pomoću kojih su međusobno spajani madiri. Nalazište je nakon radova prekriveno

Ingot olova, antički brodolom iz 1. st. pr. Kr. (foto: J. Bezak)

geotekstilom i zatrpano slojem pijeska, kako bi se zaštitili ostaci drvene brodske konstrukcije i keramički nalazi.
Nalazište pličina Pupak 1 Bačva otkriveno je 1987. tijekom rekognosciranja podmorja otoka Palagruže. Ostaci teško devastiranog antičkog brodoloma na osnovi tipologije amfora i keramičkog posuđa datirani su u drugu polovinu 1. st. Na nalazištu su dokumentirane amfore tipa Richborough 527, Dressel 2-4, Beltran 2A, Pascual 1, južnoitalsko keramičko posuđe i tarionici. Posljednji monitoring stanja na nalazištu izvršen je 2012., kada je utvrđeno je da se ostaci brodskog tereta, ulomci amfora i tarionika, nalaze grupirani u dvjema većim koncentracijama na morskom dnu. Tijekom zaštitnog istraživanja 2019. obavljen je novi kontrolni pregled radi utvrđivanja trenutačnog stanja nalazišta. Prilikom vizualnog pregleda površinskog sloja nalazišta nisu uočene promjene stanja, kao ni tragovi koji bi upućivali na devastiranje nalazišta. Fotodokumentirani su svi otprije poznati tipovi amfora, posuđa i tarionika, a otkriven je i jedan nov i do sada neevidentiran keramički tip na nalazištu. Riječ je o dijelu posude jajolikog oblika koja je imala tri ručke i ravno dno. Analogni tipovi takvih posuda u podmorju istočnog Jadrana do sada su bili poznati jedino s nalazišta antičkog brodoloma kod rta Glavat na otoku Mljetu. Nalaz dijela posude s pličine Pupak 1 Bačva gotovo je identičnih dimenzija kao manja varijanta jednakih posuda s rta Glavat u kojima je bio transportiran minij, olovna mineralna sirovina iz koje se u antici proizvodila crvena boja.
Na pličini Pupak nalaze se ostaci i brodoloma mletačkog trgovačkog broda iz 16. st., olupina neidentificiranog parobroda iz 19./20. st., a 2018. otkriveni su i tragovi trećeg, naoružanog broda koji je na osnovi nalaza triju lijevanih željeznih topova preliminarno datiran u period kraja 18. i početka 19. st. Tijekom zaštitnog istraživanja 2019. prikupljani su podaci za izradu tehničkog elaborata potrebnog za vađenje brončanog topa, koji je 2018. otkriven na nalazištu mletačkog brodoloma iz 16. st. Top se nalazi uglavljen između dviju većih stijena, iznad kojih leže ostaci sekcije trupa parobroda. U dvama prostorima dostupnima roniocima snimljen je niz fotografija, na osnovi kojih je procijenjeno da približna dužina brončanog topa iznosi oko 250 cm, a težina oko 1100 kg. Prilikom dokumentiranja brončanog topa, u zoni ispod velikog sidra koje pripada opremi istog broda, na dubini od 38 do 40 m otkriveni su nalazi nekoliko brodskih koloturnika s trostrukim drvenim diskovima, vrat jedne staklene boce i ostaci drvene brodske konstrukcije, koji upućuju na to da u toj zoni nalazišta postoji veća koncentracija nalaza.

Grčko-italske amfore in situ, antički brodolom iz 3. st. pr. Kr. (foto: M. Brzac)

Brodski koloturnik, mletački brodolom iz 16. st. (foto: J. Bezak)

Literatura

Beltran Lloris 1970 M. Beltran Lloris, Las anforas romanas en Espana, Zaragoza, 1970.
Bezak 2017 J. Bezak, Izvješće o zaštitnom podvodnom arheološkom istraživanju antičkog brodoloma u podmorju Pličine Pupak u akvatoriju otoka Palagruže, Zagreb, 2017.
Bezak 2018 J. Bezak, Izvješće o zaštitnom podvodnom arheološkom istraživanju nalazišta brodoloma u podmorju Pličine Pupak u akvatoriju otoka Palagruže, Zagreb, 2018.
Bezak 2019 J. Bezak, Izvješće o zaštitnom podvodnom arheološkom istraživanju nalazišta brodoloma u podmorju Pličine Pupak u akvatoriju otoka Palagruže, Zagreb, 2019.
Brown 2011 H. G. Brown, A study of lead ingot cargoes from ancient Mediterranean shipwrecks, Texas A&M University, 2011.
Jurišić 2000 M. Jurišić, Ancient Shipwreck of the Adriatic, Maritime transport during the first and second centuries AD, BAR, Int. Series, 828, Oxford, 2000.
Radić 1990 I. Radić, Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana u tijeku godine 1988., GZSKH, 14-15, Zagreb, 1990.
Vargas et al. 2019 E. G. Vargas, R. R. de Almeida, H. González Cesteros, The Ovoid Amphorae in the Central and Western Mediterranean Between the last two centuries of the Republic and the early days of the Roman Empire, Archaeopress Publishing, 2019.

Jurica Bezak

Summary

In August and September 2019, the third phase of rescue underwater archaeological excavations was carried out at the site of ancient and modern shipwrecks in the Pupak shoal in the water area of the island of Palagruža.

At the site of an ancient shipwreck with a cargo of Spanish amphorae and lead ingots dating back to the first half of the 1st century BC, new finds of ship cargo and equipment were discovered. Three lead ingots, the lead anchor fluke, and parts of lead pipes from the bilge pump were uncovered. The inscription panels of five ingots revealed preserved traces of stamps, establishing that they were produced in Roman Spanish mines. Analyses also determined that the cargo of amphorae included Ovoid 5-type amphorae not previously documented in the Adriatic Sea.
At the site of an ancient shipwreck from the 3rd century BC, one Greek-Italic type amphora, a stone grinder, and remains of a wooden ship structure were found.
A reinspection of the site of the third ancient shipwreck from the second half of the 1st century was carried out to assess its current state. A new ceramic form was documented at the site, part of a vessel with an ovoid body, three handles, and a flat bottom, a rare type only recorded in the Croatian underwater archaeology on the ancient shipwreck near Cape Glavat on the island of Mljet.
At the fourth site with the remains of an armed Venetian ship from the first half of the 16th century, data were collected for the extraction of a bronze cannon discovered in 2018. Several ship's tackles, the neck of a glass bottle, and the remains of a wooden ship structure were also found.

Redni broj: 478
Lokalitet: Otok Šćedro – podmorje
Naselje: –
Grad/općina: Jelsa (otok Hvar)
Pravni status: P-6700
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje, postavljanje zaštitnog kaveza

Od 18. do 26. lipnja 2019. trajalo je podvodno istraživanje, a od 6. rujna do 31. listopada 2019. detaljno dokumentiranje i postavljanje zaštitne metalne mreže, tzv. kaveza nad amforištem kod otoka Šćedra. Voditeljica projekta bila je J. Tea Katunarić Kirjakov, dipl. arheo. i pov. umjet. s Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu. Podizvođač je tvrtka Arcadia d.o.o., koja je izradila zaštitnu metalnu konstrukciju, odnosno kavez. Filmski snimatelj poljske televizije Wojciech Jeznach napravio je videosnimke i izradio videoklipove. Mariusz Milka, Ewelina Natalia Heil, Piotr Stós i Mariusz Bartosz Stós iz Nautica divng centra Stari Grad i Vis napravili su detaljnu fotodokumentaciju nalazišta. Mariusz Milka izradio je fotogrametrijski 3D model nalazišta.

Godine 2017. uz sjevernu obalu otoka Šćedra, na dubini od 43 do 44 m pronađeni su intaktni ostaci antičkog brodoloma s teretom rimskih republikanskih amfora tipa Lamboglia 2. Ostaci tereta broda leže na pjeskovitom, gotovo ravnom morskom dnu, u smjeru sjever-jug. Nalazi se rasprostiru na površini veličine 15x7 m. Većina je amfora cjelovita, a samo je manji broj oštećen prilikom potonuća broda. Dvjesto dvadeset i šest amfora uredno je posloženo u sedam paralelnih redova i tri nivoa jedan iznad drugoga. Velik broj amfora još je uvijek zatvoren keramičkim poklopcima. Metalnim je šipkama probno istraženo morsko dno te je utvrđeno rasprostiranje amfora u dubljim slojevima pijeska.
Novopronađeni brodolom kod otoka Šćedra jedini je sačuvan intaktan antički brodolom s teretom amfora u Splitsko-dalmatinskoj županiji, stoga je kulturno, znanstveno i turistički iznimno vrijedan. Nakon savjetovanja s lokalnim stanovništvom i roniocima, odnosno udrugom Prijatelji otoka Šćedra, koja se brine za zaštitu kulturne baštine otoka, odlučeno je da će se kao privremena mjera, do stjecanja boljih uvjeta zaštite, preko čitava nalazišta postaviti metalna zaštitna mreža, tzv. kavez. Prije same odluke o izradi metalne mreže, voditeljica istraživanja savjetovala se s izvanrednom profesoricom dr. sc. Goranom Jelić Mrčelić, specijalisticom za zaštitu podvodnih materijala u moru od obraštaja s Pomorskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, te je utvrđeno da je navedeni način zaštite najpovoljniji za samo nalazište i okoliš (Katunarić Krijakov 2018).
Prije konstruiranja i postavljanja metalnog kaveza, od 18. do 26. lipnja 2019. probno su sondirani rubni dijelovi amforišta kako bi se utvrdilo ima li u plićim slojevima pijeska nalaza koji bi bili ugroženi postavljanjem metalnih mreža. Kopneni vremenski uvjeti bili su dobri. Vidljivost pod morem bila je dobra, dok su iznimno jake podvodne morske struje (i to u dvama suprotnim smjerovima na različitim dubinama do 20 m, i od 20 m do dna na 44 m) otežavale istraživanja. Radna dubina bila je 44 m. Napravljeno je dvadeset zarona, od kojih je cilj četiriju bio izrada fotografske i videodokumentacije, a za šesnaest cilj je bio istraživanje. Napravljeno je prvo fotogrametrijsko snimanje nalazišta radi izrade 3D modela i videosnimke.
U blizini nalazišta postavljeno je pet betonskih blokova koji će poslužiti za sidrenje metalne mreže, odnosno kaveza. Tvrdoća morskog sedimenta ispitana je zabadanjem metalnih šipki te je utvrđeno da se morsko dno sastoji od pjeskovitog sedimenta koji je kompaktan i tvrd, što pogoduje stabilnom postavljanju metalne mreže koja neće tonuti u morsko dno.
Uz rubove vidljivog dijela nalazišta ispitano je pet probnih sondi dužine do 2 m, širine do 0,75 m te dubine do 0,50 m, kako bi se utvrdilo ima li u pijesku nalaza koji bi mogli biti oštećeni metalnom mrežom. Istraživanjima je potvrđeno da su ostaci vidljivog dijela tereta broda kompaktni, a ne rastresiti te u probnim sondama nisu uočeni novi nalazi.
Utvrđeno je da su dimenzije nalazišta, odnosno vidljivog tereta amfora koji leži na pješčanom dnu, veličine 15x7 m te im je visina do 1,80 m, stoga će se izraditi metalno mrežište, tzv. kavez (dimenzija 16x8x2 m).
Od 6. rujna do 31. listopada 2019. godine napravljena je detaljna fotodokumentacija nalazišta radi izrade fotogrametrijskog 3D modela nalazišta, detaljno je pregledan lokalitet i nalazi te je izrađena i postavljana zaštitna metalna konstrukcija, tzv. kavez za trajnu zaštitu amforišta. Vremenski uvjeti na kopnu i pod morem bili su dobri, uz dobru vidljivost pod morem. Radna dubina bila je od 10 do 45 m. Napravljeno je sveukupno šezdeset i šest zarona, i to dvadeset i dva radi izrade fotodokumentacije, četrdeset i četiri zarona na dubini od 10 m i četrdeset i dva

Snimanje nalazišta (foto: P. Stós)

Orotofoto fotogrametrijskog 3D modela amforišta (izradio: M. Milka)

zarona na dubini do 45 m, za potrebe izrade i postavljanje kaveza.

Prije postavljanja zaštitnog kaveza napravljena je detaljna snimka amforišta radi izrade 3D modela nalazišta. Snimane su i fotografije i videomaterijal iz kojeg su ekstrahirane fotografije za izradu 3D modela. Upotrebljavani su fotoaparati Canon G7X Mk II i Olympus TG-5, s blicevima i dvije Go Pro 7 kamere s dodatnim LED svjetlom. Sveukupno je snimljeno i ekstrahirano 4000 fotografija za izradu fotogrametrijskog 3D modela. Za izradu 3D modela upotrebljavan je softver Agisoft Metashape.

3D model i video nalazišta prvi su put predstavljeni javnosti na izložbi „Podvodna arheološka baština otoka Hvara" te na godišnjem skupu HAD-a „Hvarski arhipelag i arheologija dalmatinskih otoka: od dinamične prošlosti do kulturnog turizma" u Hvaru od 8. do 12. listopada 2019. godine. 3D model nalazišta objavljen je i na platformi sketchfab.com, gdje je uvršten u deset najboljih 3D modela podvodne kulturne baštine u svijetu.

Nakon dopremanja svog potrebnog materijala za izradu metalne pocinčane konstrukcije, odnosno kaveza, najprije na otok Hvar pa onda na otok Šćedro, započelo je njegovo sastavljanje u uvali Vela Rasohatica, otok Ščedro, na dubini od 10 m. Istodobno je postavljeno pet betonskih blokova težine 2 t, dok je u moru njihova težina oko 1,4 t, na kutove amforišta gdje je tijekom prethodnih istraživanja u lipnju 2019. utvrđeno da nema ostataka broda ni razasutih amfora u pijesku. Peti blok postavljen je nedaleko od nalazišta i služio je kao sidreni blok za radni ronilački brod te se po konopu koji je razvučen od ronilačkog broda do bloka zaranjalo *u plavo* do amfore.

Metalna konstrukcija izrađena je u obliku kućice s dvoslivnim krovom. Dimenzije su 16x7,6x1,30 do 1,86 m. Tamnosiva konstrukcija sastoji se od sedam čeličnih U-profila spojenih vijcima. Na konstrukciju su tzv. žabicama pričvršćene metalne pocinčane mreže veličine 6x2,4 m, fi šipki iznosi 7 mm, a otvor oka 15x15 cm. Težina konstrukcije iznosi 1,5 tonu. Cijela je konstrukcija demontažna te će nakon skidanja drugog sloja s pocinčanih mreža prilikom budućih istraživanja biti moguće pristupiti amforištu, kao što će biti i moguće u potpunosti ukloniti konstrukciju, ako se za to stvore pogodni uvjeti.

Nakon što je konstrukcija sastavljena na 10 m dubine u uvali Rasohatica, padobranima je prenesena bliže nalazištu te se polagano i kontrolirano spuštala na amforište, tako da je obuhvatila četiri sidrena betonska bloka. Konstrukcija je čeličnim sajlama pričvršćena za blokove.

Tijekom navedenih radova detaljno je pregledano amforište. Na morskom dnu vidljivo je dvjesto dvadeset i šest uredno posloženih amfora u sedam paralelnih redova na tri nivoa jedan iznad drugog. Amfore su većinom cjelovite. Pripadaju tipu Lamboglia 2 amfora, koje se datiraju u kraj 2. i početak 1. st. pr. Kr. Na obodu jedne amfore zamijećen je pečat koji je pod morem očišćen mekanom četkom i skalpelom te je uzet otisak s plastelinom. Međutim, pokazalo se da je pečat vizualno, ali i preko otiska od plastelina, nečitljiv. Velik broj amfora zatvoren je keramičkim poklopcima, koji se nalaze dublje u grlu amfora. Amfore koje se smještene na pramčanom i krmenom dijelu napunjene su balastnim kamenjem veličine šake.

Fotografi i magistri biologije mora Ewelina Heil i Piotr Stós uz arheološko su fotografsko dokumentiranje nalazišta i fotografski bilježili floru i faunu amforišta, koje je tijekom preko 2000 godina stvorilo umjetni podvodni greben. To je prvi projekt u Hrvatskoj gdje se uz arheologiju proučava i biologija amforišta.

Literatura

Katunarić Krijakov 2018 T. Katunarić Krijakov, Otok Šćedro – podmorje, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 782 – 784.

Tea Katunarić Kirjakov

Summary

In June 2019, an underwater excavation was carried out, and in September and October 2019, detailed documentation and the installation of protective metal cages over the amphora site near the island of Šćedro were conducted.

It was determined that, on the seabed, covering an area of 15 x 7 m, there are 226 amphorae neatly arranged in seven rows on three levels, one above the other. Most of the amphorae are intact and belong to the Lamboglia 2 type, dating from the late 2nd to the early 1st century BC. A large number of amphorae are sealed with ceramic lids. The amphorae located at the bow and stern are filled with fist-sized ballast stones.

Five trial trenches were excavated at the edges of the site, revealing that there were no loose finds in the sand that could be endangered by the installation of the cages. A 3D model of the site was created.

The protective metal structure installed above the amphora site, the so-called cage, is shaped like a small house with a gable roof, measuring 16 x 8 x 2 m. The entire structure is demountable, allowing future access to the amphorae by removing the second layer of galvanized mesh during further research.

Redni broj: 479
Lokalitet: Otok Vis – podmorje (brod Re d'Italia)
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis
Pravni status: Z-2186
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodni stručni uviđaj

U rujnu 2019. Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je stručni uviđaj na olupini ratnog broda Re d'Italia, koji je potonuo u Viškoj bici 20. srpnja 1866. godine. Podmorsko arheološko istraživanje vodio je Igor Mihajlović, dipl arheo. i pov. (HRZ), a u istraživanju su sudjelovali Jurica Bezak, dipl. arheo. (HRZ) te vanjski suradnici Dražen Gorički, Ivan Miloš i Tomislav Vugrin. Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Predmet pokriven ribarskom mrežom za koji se navodilo da bi mogao biti brodski sef (foto: D. Gorički)

Pogled na predmet s gornje strane (foto: D. Gorički)

Brončana ploča sa zapovijedima za strojarnicu (foto: I. Mihajlović)

Olupina ratnog broda Re d'Italia, koji je potonuo u Viškoj bici, nalazi se oko 6 nautičkih milja sjeverozapadno od otoka Visa, na dubini od 115 m. S obzirom na iznimnu dubinu na kojoj se nalazi olupina, za ronjenje je bio angažiran iskusan tim dubinskih ronioca. Na olupini su provedena dva urona, s ciljem identifikacije kvadratnog predmeta na krmenom dijelu broda, za koji je u izvješću o arheološkom nadzoru nad ronjenjem na olupinama brodova Re d'Italia i Palestro od 30. kolovoza 2018. navedeno da postoji mogućnost da je riječ o brodskom sefu. Za takav tip ronjenja na otvorenom moru potrebni su idealni vremenski uvjeti koji je ronilački tim imao 22. i 26. listopada 2019. godine. Prvi uron trajao je tri sata, a drugi nešto manje od četiri sata. U prvom uronu ronilački se tim spustio na pramčani dio olupine te došao do kremenog dijela prateći desni bok broda, uz vidljivost koja nije prelazila 5 m. Veći dio krmenog dijela broda uronjen je u morsko dno ili uništen prilikom potonuća. Najuočljiviji predmet na krmenom dijelu broda bio je upravo spomenuti kvadratni predmet, okvirnih dimenzija 0,5x2x2 m (širina/dužina/visina). Predmet je pokriven ribarskom mrežom koja je na gornjem dijelu otvorena, odnosno razrezana. Prema vizualnoj inspekciji predmeta, može se sa sigurnošću ustvrditi da navedeni predmet nije brodski sef, nego dio krmene konstrukcije koja je deformirana prilikom potonuća i poslije ribarskim povlačnim alatima – mrežama. Debljina stijenki predmeta, vidljiva s gornje strane, ne odgovara konstrukciji sefa. Drugi uron bio je posvećen fotografskom i videodokumentiranju spomenutog predmeta te vađenju metalne ploče sa zapovijedima iz strojarnice. Na ploči se može iščitati dio natpisa na engleskom jeziku, što je i razumljivo jer je brod građen u New Yorku. Pločica je prikupljena na oko 25 m od predmeta prekrivenog mrežom gledajući prema krmi. Olupina na morskom dnu okrenuta je gotovo pravilno u smjeru sjever (krma) – jug (pramac).

Literatura

Parica 2018 M. Parica, Izvješće o arheološkom nadzoru nad ronjenjem na olupinama brodova Re d'Italia i Palestro, Sveučilište u Zadru, 2018.

Igor Mihajlović

Summary

In September 2019, a professional inspection was conducted on the wreckage of the warship Re d'Italia, which sank in the Battle of Vis on 20 July 1866. The wreckage is located about 6 nautical miles northwest of the island of Vis at a depth of 115 m. Two dives were carried out on the wreckage with the aim of identifying a square object at the stern of the ship, which was mentioned in the Archaeological Supervision Report on Diving on the Wrecks of the Ships Re d'Italia and Palestro dated 30 August 2018. It was suggested that this object might be a ship's safe. Most of the stern part of the ship is submerged in the seabed or destroyed during the sinking. The most conspicuous object in this stern section is the mentioned square object with approximate dimensions of 0.5 x 2 x 2 m (width/length/height). After visually inspecting the object, it can be confidently stated that it is not a ship's safe but part of the stern structure. The thickness of the object's walls does not correspond to the structure of a safe.

Redni broj: 480
Lokalitet: Otok Vis – uvala Parja – Rogačić
Naselje: –
Grad/općina: Vis (otok Vis)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodni terenski pregled

Od 31. srpnja do 2. kolovoza 2019. trajao je podvodni pregled terena radi utvrđivanja potencijalnog postojanja arheoloških nalaza i struktura na području zone obuhvata projekta Luke otvorene za javni promet i luke nautičkog turizma Parja – Rogačić na otoku Visu. Lokalitet je istražilo Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija. Voditeljica istraživanja bila je J. Tea Katunarić Kirjakov. Naručitelj istraživanja bio je Grad Vis.

Uvala Parja – Rogačić smještena je sjeverno od grada Visa te je s njim dobro prometno povezana. To je uvala koja je duboka i dobro zaštićena od svih vjetrova, osim istočnih. Na zapadnom dijelu uvale nalazi se manje obradivo polje. Uvalu okružuje mediteransko raslinje i makija. Kuće su građene s njezine zapadne strane i u uvali Rogačić.

U samoj je uvali do 2019. teren samo arheološki pregledan. Prilikom pregledavanja kopnenog dijela registrirani su skromni ostaci arhitekture, koji su mogli pripadati antičkom gospodarskom kompleksu vile rustike ili maritime. U dnu same uvale, u plitkom moru arheolog B. Čargo zamijetio je dijelove dolije uglavljene u morsko dno (Kirigin et al. 2006; Čargo 2018: 48, sl. 32).

Zapadno od uvale Parje – Rogačića, odnosno pokraj zapadne punte uvale Vela Svitnja, sedamdesetih godina 20. st. istraživan je netaknut antički brodolom iz 2./1. st. pr. Kr.

S vanjske zapadne strane uvale pokraj Punte od Covika 2016. voditeljica ovog istraživanja i Nautica diving center na kamenoj morskoj padini registrirali su rastresit teret amfora (Katunarić 2017).

Tijekom terenskog pregleda 2019. vremenski uvjeti bili su optimalni, more mirno i toplo, a vidljivost dobra. Cijela je uvala preronjena i vizualno pregledana. Svi su arheološki nalazi fotografirani te im je određena pozicija. Metalnim šipkama ispitana je tvrdoća i dubina morskog sedimenta. Morsko dno sastoji se od tvrdog pijeska s nasadima guste posejdonije u dubljim dijelovima uvale. U priobalnom istočnom ulaznom dijelu uvale kamenita obala strmo pada prema dubini, dok je u unutrašnjem zapadnom dijelu uvale

Dio vrata rimske republikanske amfore, Sektor 1 (foto: J. Tea Katunarić Kirjakov)

Balastno kamenje broda, Sektor 1 (foto: J. Tea Katunarić Kirjakov)

Podjela na sektore uvale Parja – Rogačić, podvodni pregled 2019. g. (podloga: Google Earth; izradila: J. Tea Katunarić Kirjakov)

dno uglavnom pjeskovito s grubljim žalom u plićaku. Sa sjeverne strane uvale nalazi se pristupna cesta i tunel za vojne brodove i podmornice koje je sagradila JNA. Kameni otpadni materijal – škalja, koji je nastao prilikom gradnje, bačen je u more pa je tako nastao kameni nasip uz obalu do dubine od 5 m. Nasip se proteže od mjesta gdje se greben Karober spaja s kopnom do 50 m zapadno od tunela za vojne brodove.

Uvala je podijeljena u tri sektora. Sektor 1 obuhvaća područje građevinskog zahvata do 35 m dubine. Sektor 2 čini zapadni plići dio uvale, gdje su zabilježeni dijelovi dolija *in situ*. Sektor 3 obuhvaća južni dio uvale.

Sektor 1 obuhvaća šire područje od planiranog obuhvata buduće luke. Detaljno je preronjeno cijelo područje do dubine od 35 m. Na toj dubini zamijećena su dva veća dijela rimskih republikanskih amfora: dio vrata s grlom bez oboda i dio trbuha amfore. Drugih nalaza nije bilo. Mjesto pronalaska ulomaka izvan je gabarita obuhvata i na tlocrtu idejnog rješenja označeno je brojkom 1 u žutom kvadratu. Otprilike 70 m zapadno od prokopa za vojne brodove JNA, na dubini od 5 m, na mjestu gdje kameno dno prelazi u pijesak prekriven posidonijom, nalazi se manja hrpa neobrađenog kamenja promjera oko 2x2 m i visine 30-ak centimetara, na kojoj se mogu zamijetiti keramički ulomci posuda bez jasnih dijagnostičkih odlika. Hrpu kamenja

Idejno rješenje luke otvorene za javni promet i luke nautičkog turizma Parja – Rogačić, s ucrtanim položajem nalaza (izradili: Urbanistički institute Hrvatske d.o.o. i J. Tea Katunarić Kirjakov)

mogao bi činiti manji odbačen balast kamenja broda. Mjesto pronalaska balastnog kamenja nalazi se unutar obuhvata i označeno je na tlocrtu idejnog rješenja brojkom 2 u žutom kvadratu.
Dno **sektora 2** uglavnom je prekriveno pijeskom i manjim kamenjem. Na dnu se vrlo rijetko primjećuju ulomci antičke keramike. Pod morem nisu zamijećeni ostaci otprije registrirane dolije. Moguće je da su morske struje preko njih nanijele sloj pijeska i kamenja pa su u trenutku terenskog pregleda bili neprepoznatljivi ili prekriveni morskim sedimentom.
U **sektoru 3** prilikom ovog terenskog pregleda na morskom dnu nisu zamijećeni artefakti.

Uvale Parja i Rogačić služile su za potrebe antičkoga gospodarskog objekta koji se nalazio uz obradivo polje uvale Parja. Osim toga, uvale su tijekom stoljeća pružale sigurna sidrišta brodovima, što objašnjava prisutnost sporadičnih arheoloških nalaza na morskom dnu.
S obzirom na to da se morski sediment pomiče s morskim strujanjima te s obzirom na nasade posejdonije koji smanjuju vidljivost, preporuka je da se prilikom gradnje pripazi na pojavu mogućih novih, dosad nezamijećenih artefakta.

Literatura

Čargo 2018 B. Čargo, Iz grada isplovi ovog, Isa maritima, Split, 2018.
Katunarić 2017 T. Katunarić, Vis – luka, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 887 – 889.
Kirigin et al. 2006 B. Kirigin et al., The Adriatic Islands Project. Volume 3. The Archaeological Heritage of Vis Biševo Svetac Palagruža and Šolta, The Adriatic Islands Project. Volume 3, BAR, Oxford, 2006.

J. Tea Katunarić Kirjakov

Summary

In July and August 2019, an underwater survey of the terrain was conducted to determine the potential existence of archaeological finds in the area covered by the Parja-Rogačić port project on the island of Vis. The Parja-Rogačić cove is located north of the town of Vis. It is a deep and well-protected cove. At the bottom of the cove on the land, remains of an ancient economic structure were registered, and in the shallow sea, parts of pithoi embedded in the seabed were noticed. On the northern side of the cove, there is an access road and a tunnel for military ships and submarines built by the JNA (Yugoslav People's Army). Stone waste material, *škalja*, was thrown into the sea, forming a stone embankment along the coast.
Throughout 2019, the entire cove was dived and visually inspected. The cove is divided into 3 sectors. Sector 1 covers a broader area than the planned scope of the future port. Two larger pieces of Roman Republican amphorae were observed, and no other finds were reported. The bottom of sector 2 is mostly covered with sand and small stones. Fragments of ancient pottery are rarely noticed on the seabed. In sector 3, no artefacts were observed on the seabed. The Parja and Rogačić coves served the needs of an ancient economic structure located near the cultivated field of the Parja cove. In addition, the coves provided safe anchorages for ships throughout the ages, explaining the sporadic presence of archaeological finds on the seabed.

Redni broj: 481
Lokalitet: Podstrana – Polače
Naselje: Donja Podstrana
Grad/općina: Podstrana
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Dana 5. ožujka 2019., prije građevinskih radova u Podstrani, zaštitno je arheološki istraženo područje na k.č. 792, k.o. Donja Podstrana, unutar arheološkog lokaliteta „Polače", koji obuhvaća utvrđen i potencijalan areal arheoloških nalaza. Voditelj arheoloških radova bio je Vedran Katavić, dipl. arheo. i prof. pov., a zamjenica Andreja Markovac, dipl. arheo. i prof. pov., djelatnici tvrtke za arheološka istraživanja Kaukal d.o.o., Split. Nadležna konzervatorica bila je viša stručna savjetnica Silva Kukoč, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Suglasnost za radove dao je vlasnik predmetne k.č., gospodin Ante Jakulja, a financijska sredstva i logističku potporu u vidu strojnog iskopa osigurao je investitor Centaurus d.o.o., Split.

Predmetna lokacija dio je južnih padina Poljičke gore, koje su intenzivno zahvaćene stambenom gradnjom. Radi se o kaskadnom području s padom prema jugozapadu, tradicionalno upotrebljavanom u poljoprivredne svrhe, a dominiraju maslinici. Predmetna čestica nalazi se na sjeveru, u neposrednoj blizini impozantnih vidljivo sačuvanih ostataka antičke vile, od kojih ih dijeli uzak put.
U cilju utvrđivanja postojanosti očekivanih arheoloških ostataka, središnji dio parcele ispresijecan je uzdužnim i poprečnim rovovima. Ovisno o konfiguraciji terena koja

Rov 2 – stratigrafski odnosi, istočni profil (foto: A. Radovčić)

Put između predmetne lokacije i vidljivih ostataka antičke vile, pogled prema zapadu (foto: A. Radovčić)

osjetno pada prema zapadu, dubina iskopa iznosila je od 0,20 do 0,80 m, odnosno do pojave geološke osnove tzv. zdravice. Tom metodom registrirani su jednostavni stratigrafski odnosi. Naime, ispod prvog otkopnog sloja smeđe relativno kompaktne gotovo sterilne gline, bez vidljivih ostataka ljudske djelatnosti čak i novijeg recentnog podrijetla, nalazi se geološki sloj flišne naslage, tzv. tupine. S obzirom na relativno plitke nalaze geološke osnove, na trima su lokacijama napravljeni dublji iskopi, dokumentacijski procesuirani kao probne geološke sonde. Tijekom istraživanja u potpunosti su izostali jasni pokazatelji, bilo pokretni ili nepokretni arheološki nalazi poput keramike, odnosno zidanih struktura i kulturnih slojeva, koji bi upućivali na postojanje arheološkog lokaliteta antičke vile i na toj lokaciji.

Vedran Katavić

Summary

In March 2019, a rescue archaeological excavation was conducted prior to construction work in Podstrana on cadastral parcel 792, cadastral municipality Donja Podstrana, within the archaeological site 'Polače,' encompassing a fortified and potential archaeological findings area. Throughout the investigation, no archaeological finds were discovered.

Redni broj: 482
Lokalitet: Prološko blato – otočić Manastir – samostan
Naselje: Donji Proložac
Grad/općina: Proložac
Pravni status: Z-3996
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

U listopadu 2019. nastavljena su arheološka istraživanja ostataka samostanskog kompleksa otočića Manastira u Prološkom blatu. Lokalitet je istražila tvrtka Kaukal d.o.o. iz Splita. Voditelj arheoloških istraživanja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a zamjenik voditelja Vedran Katavić, prof. pov. i arheo. Nadležni konzervatori, prema čijim su naputcima i obavljeni predmetni radovi, bili su Ivan Alduk, pročelnik Konzervatorskog odjela u Imotskom i Katarina

Snimka tlocrta dijela gustirne i objekta 4 (foto: M. Kraljev)

Metalni svijećnjak (foto: M. Markovac)

Cvitanić, viša stručna savjetnica. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture, a korisnik sredstava bio je Župni ured sv. Franje Asiškog, Imotski.

Istodobno s arheološkim istraživanjem trajalo je i uklanjanje raslinja s ostataka samostanskog kompleksa i cjelokupnog područja otočića. Te su radove izvodili volonteri – postulanti franjevačkog reda i javni komunalni djelatnici Općine Proložac. Prijevoz arheološke ekipe i opreme brodom na otočić omogućili su djelatnici Javne ustanove za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Splitsko-dalmatinske županije „More i krš".

Konzervatorsko-restauratorski radovi na prikupljenim pokretnim arheološkim nalazima izvedeni su na Odsjeku za restauraciju i konzervaciju pri Umjetničkoj akademiji u Splitu. Prikupljeni arheološki nalazi, kao i primjerak izvješća i arheološka dokumentacija, dostavljeni su Zavičajnom muzeju u Imotskom.

Lokalitet samostan na otočiću Manastiru nalazi se na uzdignutoj geološkoj formaciji trokutastog oblika, koja se uzdiže iznad Prološkog blata. Radi se o iznimno zaštićenu položaju, na kojem su po dostupnim vjerodostojnim pisanim izvorima franjevci s prostora Imotskog kraja sagradili samostanski objekt. Samostanski je objekt postojao najvjerojatnije već u 15. st., kada su franjevci zbog Osmanlija morali napustiti prijašnji samostan na izvoru Vrljike, zvanom Opačac. Ovisno o ratnim previranjima u vremenima osmanske vladavine, samostan je u nekoliko navrata bio napuštan i obnavljan, a 1715. samostan na otočiću Manastiru bio je trajno napušten. Njegovi su stanovnici pobjegli u makarski, a poslije omiški kraj (Jurišić 1972).

Arheološki je istražen krajnji južni objekt površine cca 25 m², koji ima zaseban ulaz s jugozapadne strane. Prilikom arheoloških radova, unutar prostorije registrirani su višeslojni odnosi te ostaci arhitekture. Uglavnom se radi o slojevima urušenja i nivelacije, koji uz jasno vidljive tragove dogradnje uzvišenog prostora na istoku prostorije

Sjeverozapadni dio otočića Manastira s vidljivim Prološkim jezerom, rijekom Maticom i ostacima samostanskog kompleksa (foto: M. Kraljev)

upućuju na barem dvije faze funkcioniranja tog objekta. Pokraj uzdignutog stepeničastog prostora na istoku prostorije pronađeni su ostaci poda, građeni u kombinaciji kamena i opeke. Osim toga, na relativno dobro očuvanoj podnici sačuvani su ostaci temelja, čiji oblik i položaj indiciraju na ostatke sobnog namještaja, poput stolova i klupa, nastalih u pravilnom nizu uz perametralne zidove. Ti ostaci vjerojatno pripadaju drugoj fazi, odnosno posljednjoj fazi prije napuštanja kompleksa. Među prikupljenim rijetkim pokretnim arheološkim nalazima poput keramike, stakla, metalnih predmeta i sl., s obzirom na kontekst i očuvanost ističu se brončani svijećnjak i ulomci staklene posude. Brojni nalazi čavala, kao i izostanak pokrovnih elemenata krovišta unutar slojeva urušenja, upućuju na postojanje drvenog namještaja unutar objekta, kao i na vjerojatnu izradu krovišta od drva, pruća ili sl.
Osim arheoloških istraživanja, komunalni su djelatnici s površine uklonili humus na prostoru južno od ostataka samostana. Tom je prilikom očišćena površina veličine oko 25 m², koja je imala funkciju spremnika za vodu.

Literatura

Jurišić 1972 Fra K. Jurišić, Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine, Zagreb, 1972: 109 – 125.

Vedran Katavić
Tomislav Jerončić

Summary

In October 2019, archaeological excavations continued on the remains of the monastery complex on the islet of Manastir in Prološko Blato. One of the rooms of the monastery complex was explored. The purpose of this room, covering a surface area of approximately 25 m², can currently only be speculated upon. Doubts regarding the interpretation of the structure as a sacred space or a dining area may find resolution in some of the written historical sources within the monastery's archives. South of the monastery remains, an area of approximately 25 m², which served as a water reservoir, was cleared.

Redni broj: 483
Lokalitet: Pučišća – sklop kuća Dešković
Naselje: Pučišća
Grad/općina: Pučišća (otok Brač)
Pravni status: Z-3241
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje, arheološki nadzor

Od studenog do prosinca 2018. te u siječnju 2019. probno je arheološki istražen prostor gradnje bazena, nakon čega je uslijedio arheološki nadzor iskopavanja građevinske jame za strojarnicu uz bazen u Pučišćima na Braču na k.č. 3439/1, k.o. Pučišća. Navedena k.č. dio je zaštićenog kulturnog dobra Sklop kuća Dešković. Voditeljica istraživanja i nadzora bila je Andreja Nađander, dipl. arheo. i prof. pov. Zamjenik voditeljice istraživanja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., dok su nacrtnu dokumentaciju izradili Marin Kraljev, dipl. oec. i Petar Sapunar mag. ing. geod. et geoinf., svi zaposlenici tvrtke Kaukal d.o.o. Radove je nadzirala viša stručna savjetnica dr. sc. Vanja Kovačić iz

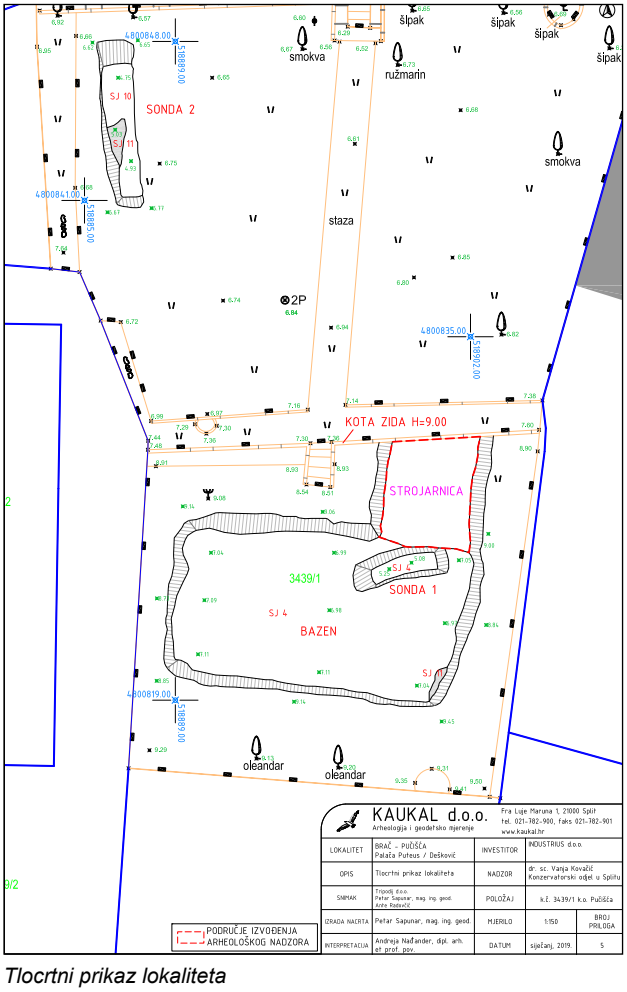

Tlocrtni prikaz lokaliteta

Južni profil građevinske jame, odnosno sonde 1 s vidljivim nasipnim slojem (SJ 2), žućkastim glinenim slojem (SJ 3) i crvenkastim geološkim slojem (SJ 4) (foto: A. Nađander)

Probna sonda 2 s vidljivim geološkim slojevima na dnu (SJ 10 i 11) (foto: A. Nađander)

Konzervatorskog odjela u Splitu. Naručitelj i investitor istraživanja bila je tvrtka Industrius d.o.o. iz Obrovca Sinjskog.

Probna arheološka istraživanja 2018. u vrtu sklopa kuća Dešković izvedena su prilikom pripremnih strojnih radova za iskop građevinske jame za temelje bazena. Predmetna k.č., koja se nalazi s južne strane kuća Dešković, ukupne je površine 1114 m² i sastoji se od uređenog i ograđenog vrta s trima terasama na različitim nadmorskim visinama. Iskop se odvijao na najjužnijoj i najvišoj terasi, čija površina iznosi 250 m². Građevinska jama nalazila se na središnjem dijelu terase, na površini od 100 m², čime je zauzela 40 % površine najjužnije terase i 9 % ukupne površine zemljišne čestice. Jama je pravilnog, pravokutnog tlocrta (13,5x7,5 m), orijentirana u smjeru istok-zapad, a dubina iskopa prema projektu iznosila je 2 m. Na zahtjev Konzervatorskog odjela u Splitu, izvedena je i probna sonda (7,2x1,5 m) na donjoj terasi, sjeverno od građevinske jame, uz zapadni zid vrta.
Nisu uočeni nepokretni arheološki nalazi, a pronađena je manja količina ulomaka keramičkih posuda datiranih u antiku (dno amfore) i novi vijek (kamenina, glazirana keramika, majolika), kao i uporabni metalni (čavli, klinovi…) te stakleni (bočice) predmeti, koji su pohranjeni u Muzej otoka Brača.
Strojni iskop 2019. obavljen je na sjeveroistočnom dijelu najjužnije terase vrta u sklopu kuća Dešković, čime je obuhvaćena površina dimenzija 5,0x5,0x2,0 m. Na površini je uočen nasipni sloj zemlje nabačen prilikom prethodnog uklanjanja humusnog sloja, a slojevi odgovaraju slojevima uočenima i dokumentiranima tijekom prethodnog, probnog arheološkog istraživanja. Osim toga, u sjevernom profilu iskopane građevne jame uočen je recentan zid od lomljenog kamena s ostacima armaturne mreže. Izostali su pokretni i nepokretni arheološki nalazi te nije bilo potrebe za daljnjim arheološkim istraživanjima. U slučaju dodatnog zemljanog iskopa i gradnje na ostatku spomenute zemljišne čestice, potrebno je obavijestiti nadležni konzervatorski odjel.

Literatura

Babić 2007 I. Babić Ivo et al., Hrvatski Jadran: turistički vodič, kulturne i prirodne znamenitosti, Zagreb, 2007: 262 – 271.
Gjurašin 2012 H. Gjurašin, Srednjovjekovna arheološka baština otoka Brača, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2012.
Gusar 2010 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, Doktorski rad, Zadar, 2010.
Kovačić 2010 V. Kovačić, Renesansne kule u Pučišćima na otoku Braču, Klesarstvo i graditeljstvo, Klesarstvo i graditeljstvo, Vol. XXI, No. 1-2, Pučišća, 2010: 49 – 67.

Andreja Nađander

Summary

From November to December 2018, a trial archaeological excavation was carried out during mechanical earthworks for the construction of a pool on cadastral parcel 3439/1 in Pučišća on the island of Brač. Subsequently, during January 2019, archaeological supervision was conducted during the excavation for the machinery room adjacent to the pool construction pit. No immovable archaeological finds were uncovered during the mentioned works. Among the movable artefacts, only a few fragments of ancient and early modern ceramic vessels, iron nails, wedges, and similar tools were found, along with several fragments of glass bottles.

Redni broj: 484
Lokalitet: Rogač – Banje
Naselje: Rogač
Grad/općina: Rogač (otok Šolta)
Status: Z-5931
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

U studenom 2019. organiziran je arheološki nadzor u Rogaču na otoku Šolti, zbog rušenja turističkog kompleksa

Turistički kompleks Banje u Rogaču prije rušenja

Istočno pročelje kamene kuće s antičkim strukturama – peć i apsida s hipokaustom

Banje na k.č. 1768/2, 1769/2 i 1769/3, k.o. Rogač. Cilj nadzora bio je otkrivanje arheološkog potencijala i zaštita arheoloških slojeva i struktura. Voditelj arheološkog nadzora bio je Nebojša Cingeli, dipl. arheo., dok je tehničke i dokumentacijske poslove obavio Ante Roglić, mag. geogr. Nadležna konzervatorica Konzervatorskog odjela u Splitu bila je Silva Kukoč, dipl. arheo.

Arheološko nalazište smješteno je na dnu zaštićene uvale u Rogaču na otoku Šolti, unutar zaštićenog nalazišta Banje. Tijekom istraživanja 2011. potvrđene su pretpostavke iz 1986., te su otkrivene nove strukture starijeg i većeg antičkog objekta. U sondama 19, 20, 21, zapadno od kamene kuće, točnije uz njezin zapadni zid, otkrivene su dvije apside s hipokaustom – podnim grijanjem, i struktura s fino obrađenim kamenom. Također, otkriven je jugoistočni kut antičkog objekta s mozaikom ispod spremnika za vodu u sondi 28.
Nakon arheološkog nadzora 2019., na ukupnoj površini od 1208 m², na položaju nekadašnje kuhinje, restorana, natkrivene terase i betonskih podloga, oko tzv. stare kuće, definirane su strukture u tlocrtu. Nakon uklanjanja objekata i odvoza otpadnoga građevnog materijala, otkopane strukture uputile su na rasprostiranje arheološkog lokaliteta na gotovo cijeloj površini. Strukture upućuju na antičke objekte. Također, površinski nalazi pokretnog arheološkog materijala, uglavnom ulomci keramičkog posuđa, amfora i tesere mozaika, rasprostiru se na cijelom lokalitetu. Na temelju preliminarnog pregledavanja ulomaka, lokalitet se može datirati od 2. do 4. st. Arheološka istraživanja planirana su za iduću godinu.

Nebojša Cingeli

Summary

In November 2019, archaeological supervision was conducted during the demolition of the Banje tourist complex in Rogač on the island of Šolta. The total area covered by archaeological supervision was 1208 m². After the removal of structures and the disposal of construction waste, excavated structures revealed the extent of the archaeological site across almost the entire surface. The site can be dated from the 2nd to the 4th century.

Redni broj: 485
Lokalitet: Rupotina – Rižinice (zadužbina kneza Trpimira)
Naselje: Solin (Rupotina)
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-6116
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Od 20. ožujka do 4. lipnja 2019. nastavljena su arheološka istraživanja i uređenje arheološkog lokaliteta Rižinice. Usporedno, čišćena je, razvrstavana i spremana prikupljena arheološka građa. Radovima na terenu upravljao je viši kustos Ljubomir Gudelj iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. U stručnoj ekipi bili su kustosi muzeja Deni Tojčić i Miroslav Gogala te vanjski suradnici, diplomirani arheolozi Mira Ursić, Davorka Vela, Robert Kordić i Dijana Žaja, apsolvent arheologije Zvonimir Kita, diplomirana konzervatorica i forenzičarka Josipa Marić, studentice povijesti umjetnosti na Umjetničkoj akademiji u Splitu Vjekoslava Batovanja i Antonela Čelan. Na terenu su također boravili dokumentaristi MHAS-a, fotograf Zoran Alajbeg i crtačica Nada Šimundić Bendić, te šest radnika. Sredstva za radove osigurali su Ministarstvo kulture i Grad Solin.

Nastavljajući započete aktivnosti iskopavani su rubovi arheološkog lokaliteta, s ciljem utvrđivanja njegova opsega, odnosno provjere arheološkog potencijala preostale površine, koja se priprema za odlaganje viška prikupljenog materijala i buduće uređenje.
Obrađeno je 110 m², od sredine udoline prema stjenovitom grebenu koji omeđuje južnu stranu sklopa povijesnih građevina (A). Na toj površini otkriveni su ostaci suhozida još neodređene namjene i kasnoantički dječji grob obložen dvjema keramičkim posudama. U iskopu su pronađeni različiti ulomci, pretežno antičkih i kasnoantičkih keramičkih i staklenih posuda, brončani privjesak naušnice, dva brončana primjerka rimskog novca, među kojima jedan

Grobovi istraženi od Dyggvea do 2019. g. (foto: Lj. Gudelj)

Antički grob obložen posudama (foto: Lj. Gudelj)

sestercij, te više željeznih klinova i čavala. Također su pronađena dva manja reljefno ukrašena kamena bloka, ulomci predromaničkog namještaja ranosrednjovjekovne sakralne građevine.

Nastavljena su iskopavanja i na sjevernoj i sjeveroistočnoj strani parcele (B). Sjeverno od apside pretpostavljene crkve istražen je prije oštećen grob omeđen suhozidom, s ostacima kostura dvaju odraslih pokojnika. Nakon čišćenja veće količine otprije odloženog materijala, prema sjevernom rubu parcele nisu zamijećeni ostaci građevina, tek s njima povezani suhozidi i manje iskopane jame ispunjene arheološkim materijalom. Nedaleko od apside pronađeni su brončani prsten stožasto istaknute krune, četiri oštećene brončane karičice te nekoliko željeznih klinova i čavala. U jednoj jami pronađeni su raznoliki artefakti, među kojima petnaest primjeraka veoma erodiranoga kasnoantičkog brončanog novca te tri staklene kockice mozaika zlatne, odnosno azurno plave nijanse. Materijal i boje spomenutih kockica upućuju na luksuznije uređenje, vjerojatno antičke prostorije na tome položaju.

U sklopu priprema za buduće istraživanje i dokumentiranje, a u dogovoru s predstavnicima Odjela za forenziku Sveučilišta u Splitu, otkrivene su poklopnice 27 srednjovjekovnih grobova, raspoređenih na 50 m^2 središnjeg dijela lokaliteta (C). Riječ je o manjem dijelu djelomice istraženoga groblja, koje se nedvojbeno prostire južnije prema litici, zapadnije te prema glavici na suprotnoj strani urušene prometnice. Gusto raspoređeni antički, kasnoantički i srednjovjekovni grobovi postavljeni su u više razina, stoga bi, prije njihova otvaranja, a radi bolje preglednosti i lakšeg razumijevanja, trebalo pripremiti veću površinu, po mogućnosti ukloniti novovjekovni suhozid i višak materijala s povišene terase prema urušenoj prometnici ili barem do utvrđenog zapadnog ruba građevnog sklopa.

Godine 2019. nastavljena je obnova suhozida zatečenih terasa i gradnja silazne staze prema istraženom južnom dijelu lokaliteta. Usporedno arheološkim istraživanjima, a poštujući zatečene ostatke i toponim Rižinice staroslavenske osnove, u značenju uređenog zemljišta, nastavlja se kulturno oplemenjivanje pejzaža, uz praćenje zatečenog stanja i rukopisa prijašnjih naraštaja. U spomenute zidove i pješačku stazu ugrađeno je oko 70 m kubičnih kamenja, na terase je odloženo preko 100 m kubičnih pročišćene zemlje, pripremljene za sadnju različitih poljoprivrednih kultura.
Na južnom rubu parcele očišćen je i iznova utvrđen takozvani Šimunov bazen, skupljalište vode iz 20. stoljeća, koji se punio kišnicom i cjevovodom iz potoka te je služio za zalijevanje usjeva na nižim terasama. Nakon uređenja parcele bazen bi imao istu namjenu.

Uvod u ovogodišnju sezonu na Rižinicama zbio se u Noći muzeja, 1. veljače 2019., predstavljanjem projekta „Lica s Rižinica", na galeriji velike dvorane Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Spomenuti projekt plod je suradnje Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, Umjetničke akademije iz Splita, Odjela za forenzične znanosti Sveučilišta u Splitu i američkog Penn State sveučilišta, a spaja rezultate arheoloških i antropoloških istraživanja te umjetničko izražavanje. Istraživači, autori, nositelji i izvođači projekta jesu Ljubomir Gudelj, viši kustos MHAS-a, Željana Bašić, Ivana Kužić i Ivan Jerković, zaposlenici Sveučilišnog odjela za forenzične znanosti, te Ida Bugarić i Nikolina Ćuk, stručne suradnice Umjetničke akademije u Splitu. Likovnu rekonstrukciju lica pokojnika izradila je Josipa Marić, diplomirana konzervatorica i forenzičarka.
U središtu pozornosti istraživača bila su lica različitih generacija, koje su na tome mjestu pokušale pronaći posljednje počivalište za svoje pokojnike. Izgled lica njegovanog uz pomoć pincete i pločice za razmazivanje, kozmetičkog pribora odloženog pokraj kamene urne, nije moguće izvući iz ondje pohranjenog pepela. Akrtoteriji – glave na poklopcu antičkog sarkofaga koje prikazuju frizure i odjeću jedne generacije, vjerojatno su portreti pokojnica, kojima je bio namijenjen sanduk.
Osim odabranog arheološkog materijala, ovom su prilikom rekonstruirana lica osoba pokopanih tijekom 10. st., kako svjedoči par srebrnih naušnica pronađenih pokraj lubanje pokojnice. U istom grobu zatečeni su ostaci prije pokopanog, nešto starijeg muškarca krupnije građe. Njegovo lice predstavljeno je projekcijom na platnu, preko fotografije lubanje. Antropološka analiza ženskog kostura obavljena je na Odjelu za forenziku, gdje je utvrđeno da je riječ o ostatku pokojnice preminule u dobi između 23 i 29 godina, a nakon što je rodila najmanje jedanput. Njezin je izgled rekonstruiran prema lubanji koja je snimljena uređajem MicroCT u SAD-u, potom je isprintana 3D printerom te je poslužila kao osnova za izvedbu modela u punoj plastici. Diplomantice UMAS-a, Nikolina Ćuk i Ida Bugarić dale su likovni prilog popraćen igrom za najmlađe, atraktivnom sadržaju koji je obilježio muzejsku manifestaciju, sudeći po brojnosti, uključenosti i reakcijama posjetitelja. Multimedijalni projekt predstavljen je tijekom lipnja i u solinskoj Galeriji Doma kulture Zvonimir, gdje je izložba obogaćena odabranim likovnim

Fotografija iz zraka s prikazom aktivnosti 2019. g. (izradio: Lj. Gudelj; foto: Z. Alajbeg)

Ostatak oštećenog srednjovjekovnoga groba (foto: Lj. Gudelj)

uradcima djece posjetitelja, načinjenim tijekom spomenute Noći muzeja.

Prateći arheološke aktivnosti, lokalitet su svakodnevno obilazili brojni gosti, među kojima kolege iz konzervatorske i arheološke struke te predstavnici lokalnih vlasti i udruga. Premda načelno usuglašen, i nakon trinaest godina oklijevanja nije postignut dogovor o vraćanju oštećene županijske prometnice na prijašnju trasu i premošćivanju udoline mostom ili vijaduktom, kako bi se objedinio sada raspolovljen arheološki lokalitet, omogućio nastavak istraživanja te primjerena prezentacija povijesnih ostataka. Nastavak arheoloških istraživanja ograničava i nespretno usmjerena cijev koja odvodi oborine sa spomenute prometnice ugrožavajući zatečene kulturne ostatke, stoga se traži njezino premještanje te pronalaženje i izvedba prikladnijeg rješenja. Umjesto cjelovitog rješenja tog problema, izdana je lokacijska dozvola za gradnju odmorišta, projekta Grada Solina i Županijske Uprave za ceste, koji bi se ostvario uz pomoć sredstava iz europskih fondova. Po mišljenju muzealaca, riječ je o neprimjerenom zahvatu na koji je uložen pisani prigovor. Osim predimenzioniranog objekta, kojim se zauvijek grubo uništavaju preostali ostaci prirode i ljudskim rukama oplemenjen kulturni krajobraz pri potoku Rupotini, zabrinjava podatak o diobi teško objedinjene zemljišne čestice, kako bi se spomenuti naum proveo u djelo. Tim se činom također Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika oduzima uloga nositelja aktivnosti na lokalitetu, koju je imao od 1990. do 2019. godine.

Ljubomir Gudelj

Summary

From March to June 2019, archaeological research and the development of the medieval archaeological site of Rižinice continued. As a continuance of the initiated activities, the edges of the archaeological site were excavated to determine its extent and to verify the archaeological sterility of the remaining surface, which is being prepared for the disposal of excess collected material and future development. In 2019, the restoration of dry stone walls on the existing terraces and the construction of a descending path towards the explored southern part of the site continued.

Redni broj: 486
Lokalitet: Seget Donji – crkva Gospe od Konačvina/ Konacvina
Naselje: Seget Donji
Grad/općina: Seget Donji
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U kolovozu 2019. arheološki je nadzirano uređenje popločenja uz grobišnu crkvu Gospe od Konačvina/Konacvina u Segetu Donjem, na k.č. 2506, k.o. Seget Donji. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., a zamjenik Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., oboje iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Radove je konzervatorski nadzirala Marijeta Babin iz Konzervatorskog odjela u Trogiru. Naručitelj i investitor arheološkog nadzora bila je tvrtka Werden d.o.o., Dugopolje.

Crkva Gospe od Konacvina/Konačvina gotička je jednobrodna crkvica, sa zvonikom i pravokutnom apsidom. Cvito Fisković navodi da je gotička crkvica imala starije podrijetlo. Kamen od kojeg je apsida građena duguljast je i uzak kao na srednjovjekovnim crkvama, a na stražnjoj strani vide se tragovi otprije srušene starije crkve.
Na groblju, blizu crkve Gospe od Konačvina/Konacvina, nađena je vapnenačka ploča s natpisom. *L(ucius) Stalli(us) Secundus se(vir) Aug(ustalis) et Stallia Cal(-) /uxor cum liberis a(edem) 5 Matri Magnae ex vo(to) suscepto fecerunt*. U prijevodu to znači da su Lucije Stalije Sekunda, sevir augustal, i Stalija Kal, supruga, ispunivši zavjet s djecom sagradili hram Velikoj Majci. Natpis se datira u 1. – 2. st. Lucije Stalije Sekunda bio je oslobođenik zbog službe sevira. Obitelj Stalija vjerojatno je na svom posjedu, na samome rubu salonitanskog agera, dala sagraditi hram božice koju su štovali i kojoj su se zavjetovali za svoju dobrobit. Budući da nisu sačuvani ostaci toga hrama, valjalo bi pretpostaviti da mu je mjesto bilo u neposrednoj blizini crkve Gospe od Konačvina. Natpis se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu te ga don Frane Bulić objavljuje u svom Bulletinu već 1888. godine, gdje upotpunjuje natpis uveden u C.I.L. III pod brojem n. 2676.
Crkvica se nalazi i u blizini rimskog puta *Tragurium – Salona*, koji se kroz Seget može pratiti usporedno s morskom obalom. Crkva se spominje u opisima vizitacija trogirskog biskupa Didaka Manole (1755. – 1766.), koji je uočio natpis nad crkvenim vratima na kojima je pisalo da su trogirski plemići 1582. svojim novcem raširili tu crkvu.
Uređen je prostor neposredno ispred ulaza u crkvu Gospe od Konačvine (na zapadu), gdje je zatečena površina

Natpis Lucija Stalija Sekunda (Arheološki muzej u Splitu) (foto: T. Sesar)

Područje strojnog iskopa s vidljivim križem prije premještanja (foto: V. Katavić)

Izgled prostora i pozicija križa nakon završetka građevinskih radova (foto: V. Katavić)

dijelom prekrivena travnatim prekrivačem i dijelom nasutim sitnim lomljenim kamenom. Strojnim je iskopom uklonjeno korijenje i panj prethodno odrezanog drveta. Uočena stratigrafija sastojala se od površinskog zemljanog i sloja sitnog kamena debljine 0,05 m te crvenkastosmeđeg rahlog zemljanog sloja s kamenom ispod njega. Dubina iskopa na tom je dijelu iznosila oko 0,30-0,40 m. Jama nastala nakon izvađenog panja iskorištena je za temelj kamenog križa, koji se prethodno nalazio jugozapadno od ulaza u crkvu. Križ je premješten i postavljen nasuprot ulaza te je od njega do ulaza postavljeno popločanje. Ostatak radova sastojao se od nasipavanja površine sitnim lomljencem.
Budući da dubina iskopa nije prelazila 0,40 m, potencijalne arheološke strukture ili slojevi nisu dosegnuti i nisu uočene pokretne i nepokretne arheološke strukture te nije bilo potrebno obustaviti daljnje radove ni poduzimati dodatne mjere zaštite.

Literatura

Bulić 1888 F. Bulić, Iscrizioni inedite, Bullettino si archeologia e storia dalmata XI, 1888: 10.
Fisković 1957 C. Fisković, Segetski spomenici, Abramićev zbornik, II, VAHD, 56-59/2, Split, 1957.

Vedran Katavić

Summary

In August 2019, archaeological supervision was conducted during the paving renovation near the funerary church of Our Lady of Konačvina/Konacvina in Seget Donji. No potential archaeological structures or layers were observed during the supervision.

Redni broj: 487
Lokalitet: Seget i Marina – administrativno područje
Naselje: –
Grad/općina: Seget, Marina
Pravni status: –
Razdoblje: P
Vrsta radova: rekognosciranje

U listopadu 2019. rekognoscirani su prapovijesni gradinski lokaliteti na području općina Seget i Marina, odnosno naselja Seget Gornji (k.o. Seget), Bristivica (k.o. Bristivica), Ljubitovica (k.o. Ljubitovica) i Vinišće (k.o. Marina). Voditeljica istraživanja bila je Lujana Paraman, dipl. arheo., iz Muzeja grada Trogira. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture i Austrijskog arheološkog instituta Austrijske akademije za znanost u Beču.

Literatura

Paraman et al. 2019 L. Paraman, C. Kurtze, M. Steskal, M. Ugarković, Izvještaj o terenskom pregledu i dokumentiranju prapovijesnih lokaliteta u okolici Trogira, Trogir, studeni 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

In October 2019, a reconnaissance of prehistoric hillfort sites was conducted in the municipalities of Seget and Marina, specifically in the settlements of Seget Gornji (cadastral municipality Seget), Bristivica (cadastral municipality Bristivica), Ljubitovica (cadastral municipality Ljubitovica), and Vinišće (cadastral municipality Marina).

Redni broj: 488
Lokalitet: Sinj – zgrada Palacina
Naselje: Sinj
Grad/općina: Sinj
Pravni status: Z-4797
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od studenog 2017. do ožujka 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova tijekom rekonstrukcije zgrade Palacina u Sinju, na k.č. 253/1, 253/2, 830, k.o. Sinj, a u cilju sprječavanja devastacije mogućih arheoloških ostataka. Voditelj arheološkog nadzora bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., zamjenik voditelja Vedran Katavić, dipl. arheo. i prof. pov., a članove stručne ekipe činile su Andreja Markovac, dipl. arheo. i prof. pov. i Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., svi djelatnici tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Financijska sredstva za obavljanje radova osigurao je Grad Sinj. Radove je nadzirala Dubravka Čerina iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

Arheološki je nadzirana rekonstrukcija Palacine, odnosno iskopavanje unutar i izvan objekta renovacije. Nakon rušenja povišenog platoa, koji se nalazio u istočnom dijelu središnje dvorane, kao podloga je uočen kamen živac. Na toj istoj geološkoj osnovi temeljen je objekt Palacine. Cilj arheološkog nadzora bio je uočiti slojeve i strukture koje su prethodile gradnji Palacine (početkom 18. st.) ili su se upotrebljavale u 18., 19. i 20. st. Budući da je objekt nekoliko puta prolazio kroz građevinske nadogradnje, što zbog potreba korisnika, što zbog prirodnih nedaća i ratova,

Kanal u živcu na sjeverozapadu središnje prostorije (foto: A. Markovac)

Jama – spremište s vidljivim zapadnim pogledom na isklesan kamen živac i s kvadratnim udubljenjem uz gornji sjeverozapadni rub jame (foto: A. Markovac)

Tlocrt popločenja, slojeva i struktura (foto: V. Katavić)

teško je definirati starije strukture. Na kamenu živcu koji je uočen nakon rušenja pregradnog, povišenog platoa u istočnom dijelu središnje prostorije, uočeno je linearno udubljenje, koje bi moglo imati drenažnu funkciju, no to je teško sa sigurnošću potvrditi jer se udubljenje nalazi isključivo unutar prostorije i nije povezano s drugim prostorijama ili strukturama. U prostorijama koje se nalaze na istočnom dijelu objekta te su se upotrebljavale kao sanitarni čvorovi i spremište, nakon uklanjanja podnih obloga uočena je pravokutna uklesana i obzidana struktura, koja je dokumentirana nakon uklanjanja zapune. Svrha jame jedino se može pretpostaviti prema općim karakteristikama i smještaju, koji je u ovom slučaju izvan originalnog objekta Palacine, u početnoj fazi gradnje. Vjerojatno je služila kao spremište. Budući da je prema projektnoj dokumentaciji visina potrebna za izvedbu nove hodne površine nešto niža od tadašnje visine, bilo je potrebno (u suglasnosti s Konzervatorskim odjelom u Splitu) ukloniti 0,20 m obzidane uklesane strukture te ostatak strukture propisno zaštititi, što je uz nadzor i učinjeno. Podloga u ostatku istočnih prostorija bio je kamen živac te nisu uočene druge strukture. Prilikom nadzora iskopavanja za dizalo uočeni su ostaci slojeva s nalazima iz 18. i 19. st., koji su prikupljeni i obrađeni. Iskop za drenažu odvijao se uz vanjske temelje objekta s južne, sjeverne i zapadne strane, prilikom čega nisu uočeni pokretni ni nepokretni arheološki nalazi. Prilikom iskopa upojnog bunara i jame za šaht, ispred ulaza u garažu bivšeg muzeja, osim površinskih nasipnih slojeva uočen je i ostatak novovjekovnog zida, koji je bio dio nekadašnje ograde vidljive na starijim fotografijama iz 20. st. Prilikom strojnog iskopavanja ispred sjevernog pročelja otkriven je dio popločenja mogućeg starijeg objekta, koji je poslije srušen. Ostali zemljani radovi izvodili su se plitko i pritom nisu doticali moguću arhitekturu ni slojeve te nisu bile potrebne dodatne mjere zaštite arheoloških struktura. Pronađene strukture unutar i izvan objekta Palacine, nakon istraživanja zaštićene su geotekstilom i prekrivene slojem zemlje ili pijeska.

Andreja Markovac

Summary

From November 2017 to March 2019, archaeological supervision was carried out during the earthworks for the reconstruction of the Palacina building in Sinj on cadastral parcels 253/1, 253/2, 830, cadastral municipality Sinj. The aim of the archaeological supervision was to identify layers and structures that predated the construction of the Palacina (early 18th century) or were used during the 18th, 19th, and 20th centuries. In the eastern part of the central room, a linear depression was observed, which could have a drainage function. In the rooms located in the eastern part of the building, a rectangular carved and walled structure was noticed, likely serving as storage. During supervision of the excavation for the elevator, remains of layers with finds from the 18th and 19th centuries were observed. While excavating the percolation pit and the pit for the shaft in front of the entrance to the former museum's garage, in addition to surface fill layers, a remnant of a modern wall was noticed. Other earthworks were conducted shallowly and did not touch potential architecture or layers.

Redni broj: 489
Lokalitet: Sinj – zgrada Štalija
Naselje: Sinj
Grad/općina: Sinj
Pravni status: Z-5599
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 19. rujna do 22. studenog 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje SZ od zgrade na Štaliji u Sinju (k.č. 800/3, k.o. Sinj), na površini od 48 m². Stručnu ekipu iz Muzeja Cetinske krajine – Sinj činili su: Daria Domazet, voditeljica, te Danijela Petričević Banović, zamjenica voditeljice, koje su bile zadužene za praćenje i dokumentiranje arheoloških formacija, a za ručni iskop na terenu bilo je stalno prisutno dvoje pomoćnih radnika, zaposlenih na javnim radovima na području grada Sinja. Radove je nadzirala Dubravka Čerina iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Istraživanja je financirao Grad Sinj.

Tijekom skidanja otkopnog sloja registriranog kao SJ 1, strojno je otklonjen recentan sloj izmiješane zemlje, sitnog kamenja, opeke, keramičkih pločica, plastičnog otpada, koji se deponirao u neposrednoj blizini, 6 m zapadno od istražene površine. Istražena površina podijeljena je na četiri pravokutne sonde (Sonda 1, Sonda 2, Sonda 3 i Sonda 4), svaka površine 12 m².

U sondi 1, na zapadnom rubu, uz ispupčeni dio kamene zgrade, na dubini od 53 cm od površinskog sloja, otkrivena je manja struktura pravokutnog oblika, registrirana kao SJ 2, dimenzija 32x16 cm, visine 18 cm, sastavljena od opeke i kamena, povezanih žbukom, čija unutrašnjost nema ispunu. Pretpostavlja se da se radi o dijelu oluka za kišnicu.

Ophodni plato (SJ 3), koji se proteže kroz sve četiri sonde uz samu zgradu, napravljen je od betona i nepravilnog je oblika, zbog oštećenja. Veže se na ispupčen dio osnovice kamene zgrade i nalazi se na dubini od 84 cm od površinskog sloja. Prilikom daljnjeg istraživanja, na dubini od 10 cm ispod ophodnog platoa u zapadnom kutu kamene zgrade otkrivena je struktura trapezoidnog oblika (SJ 5), sastavljena od pravilno oblikovanog kamena na rubovima, a unutrašnji dio čini nepravilno oblikovano kamenje, sve spojeno žbukom crvene boje (SJ 5). Jugoistočno od te strukture, na udaljenosti od 352 cm nalazi se struktura pravokutnog tlocrta (SJ 6), jednakog sastava, no nešto manjih dimenzija.

Dva pokretna arheološka nalaza čine: 1. željezna kružna aplika glatkoga vanjskog spuštenog ruba s otvorom na sredini; 2. novac Austro-Ugarske Monarhije, *kreuzer*, na čijem je aversu nominalna oznaka 2 i 1903. godina.

Na najprometnijoj karavanskoj ruti između Livna i Splita nalazila se sinjska bazana, koja je služila za prihvat, izolaciju i odmor putnika i njihovih karavana. Bazana je bila smještena na Štaliji, prostoru izdvojenom od povijesne varoši, koji se prostire jugoistočno od današnje Splitske ulice. Kompleks je od svog nastanka imao brojne faze nadogradnje s različitim funkcijama. Prvi se put spominje 1735. u spisima generalnog providura Zorzija Grimanija, a već 1740. ondje je sagrađena kuća i ograđen prostor. Uz taj kompleks nalazila se i trgovina, koja je poslije prenamijenjena u krčmu i koja je vidljiva na prikazu iz 1745. godine. Prema opisu iz 1749., bazana se sastojala od prostorije za putnike bez vrata i kapaka, a na katastarskoj snimci Sinja iz 1832., rastvorene lože za odlaganje trgovačke robe i smještaj konja, a sve je bilo opasano dvostrukom ogradom od kolja. Na prikazu iz 1779. vidljiva je nova nadogradnja. Podignuta je nova, veća bazana, s ozidanim dvorištem i željeznom rešetkom na ulazu, u dvorištu je 1788. sagrađena kućica za prihvat trgovaca, a u isto su vrijeme na tri ugla s vanjske strane podignute i stražarnice, da bi 1817. bila vidljiva i četvrta stražarnica. Na katastarskoj snimci iz 1832. prikazan je isti ograđeni prostor, no bez objekta u dvorištu i stražarnica. Uz kompleks bazane (ograđen prostor, prilazni put i klaonica, kuća za prihvat karavana) vidljiva su još tri privatna objekta (kuća i dvije štale). Do 1872. nije bilo velikih građevinskih intervencija, no i tada je došlo samo do podjele dvorišta u dva dijela (dvorište i objekt). U Sinju je u nekadašnjem svratištu za gornjake, stara štalija, bio smješten odjel konjaničkih strijelaca carsko-kraljevskog domobranstva. Taj podatak upućuje na

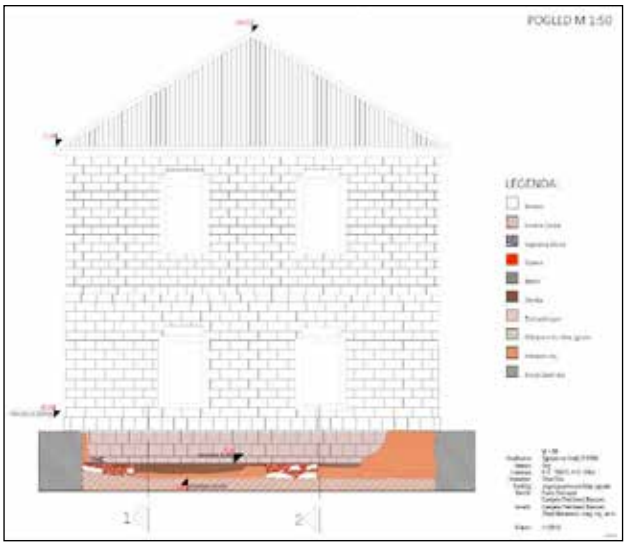

Štalija, presjek, pogled na pročelje

Zgrada Štalija s ucrtanim dijelom istraživanja

prenamjenu prostora i njegove funkcije bazane u konjaničku vojarnu, koja će u nekoliko navrata biti proširivana. Zgrada je prvi put vidljiva na evidencijskoj snimci iz 1894. i fotografiji Sinja nastaloj između 1883. do 1890. godine. Reorganizacijom domobranstva 1907. jedinica je povećana te od satnije postaje odjel, što dovodi do širenja vojarne, kada se grade tri nova objekta. U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata vojarnu je preuzela Jugoslavenska narodna armija, prilikom čega je kompleks i dalje zadržao funkciju vojne konjušnice. Kompleks je nakon 1980. zapušten, neki su objekti porušeni ili prenamijenjeni za potrebe Osnovne škole Ivana Lovrića i Centra za odgoj i obrazovanje Juraj Bonači. Jedini objekt koji je ostao od cijelog kompleksa jest kamena zgrada izduženog pravokutnog tlocrta, s prizemljem i prvim katom, ispred koje su se odvijala zaštitna arheološka istraživanja.

Daria Domazet

Summary

In 2019, rescue archaeological excavations were conducted northwest of the building on Štalija in Sinj (cadastral parcel 800/3), covering an area of 48 m². Situated on the busiest caravan route between Livno and Split, the Sinj *bazana* served as a place for the reception, isolation, and rest of travellers and their caravans. The *bazana* was located in Štalija, an area separated from the historical town, extending southeast of today's Split Street. Since its establishment, the complex underwent numerous phases of upgrades with various functions. It was first mentioned in 1735, and over time, the area experienced several extensions and transformations when it comes to the use of buildings.

Redni broj: 490
Lokalitet: Solin – centar (k.č. 4920/1)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U listopadu 2019. arheološki je istražena k.č. 4920/1, k.o. Solin. Cilj istraživanja bio je otkrivanje i konzervacija kolnika antičke ceste pronađene na toj lokaciji. Stručnu ekipu arheoloških istraživanja činili su: Šime Vučković, Nebojša Cingeli, Anita Penović, Ante Roglić i fizički radnici koji ručno iskopavali teren, svi zaposlenici tvrtke Temenos d.o.o.

Antička cesta nalazi se unutar zaštićene arheološke zone, iznad antičkog presvođenog kanala i u neposrednoj blizini dijela jugoistočne gradske nekropole, koja je formirana uzduž predmetne komunikacije. Prilikom najnovijih istraživanja pronađena je nekolicina antičkih struktura i kanala iz više antičkih faza, kao i veća količina pokretnog

Antička cesta istražena u dužini od 35 m (2015. – 2019.)

Položaj lokaliteta i lokacija sonde 2019. g.

Tlocrt antičke ceste otkrivene tijekom istraživanja 2019. g.

arheološkog materijala – kovanica, stakla, keramike i mramornih ulomaka. Nekropola je datirana na temelju nalaza poklopca sarkofaga od prokoneškoga mramora i analize natpisa iz arheološke zbirke Matijević u Solinu. Antička se cesta danas nalazi na zelenoj površini u urbanoj cjelini grada Solina, okružena poslovno-stambenim objektima i samostanom sv. Rafaela. Ta je komunikacija segment ceste koja je povezivala Salonu i Epetij. Njezin početak nalazi se na *Porta Caesarea*, odnosno na lokalitetu pet mostova, gdje se odvajala od *Via Gabinianae*, dalje sjeverno od lokaliteta Jankovača, preko Šperčeve livade (između kuća Boban i vrta sv. Rafaela) u smjeru prijelaza na rijeku Jadro, prema tzv. malim gradskim vratima u jugoistočnom traktu gradskih zidina (današnja kuća Šperac u Zvonimirovoj ulici), poslije istočnog dijela grada. Rijeku Jadro prelazi preko tzv. Dyggveova mosta II, pa jugozapadno od lokaliteta Gospe od Otoka preko mostova VI i VII opet preko Jadra. Izvori za trasiranje te dionice ceste nadgrobni su natpisi na desnoj obali Jadra te u južnim bedemima *Urbs orientalisa* na lokalitetu Jankovača. Cesta je poput dijela zapadne nekropole vjerojatno funkcionirala od 1. st. do sredine 3. st. Druga dionica ceste nije sa sigurnošću potvrđena te se pretpostavlja njezin smjer preko Japirka, Bašinih kuća SZ-JI, preko Vidovače (Terminal) – Krilave – Slanice – Drage, gdje se na Vidovači račvala u dva pravca: južno za Stobreč (Epetij), s odvojkom za Splitski poluotok te istočno za Pituntij i Onej.
Cesta je građena od kamenog materijala, vjerojatno s obližnjeg Mosora, koji je lako lomljiv taložni kamen, u dijalektu nazvan „modrac". Po načinu gradnje spada u *Via Munita*, tj. riječ je o umjetno građenoj cesti za kolski promet jer je teren uglavnom tupina (flis) podložna stvaranju vododerina. Identično se održavaju tzv. kaldrme, koje su pokazatelji važnosti komunikacije do današnjih dana, a ujedno dokaz kontinuirane uporabe. Dionica kod Sv. Rafaela građena je na jednak način, od velikih kamenih ploča (modraca), s djelomično sačuvanim istočnim rubnjakom ceste.
Tijekom četiriju kampanja (2015. – 2018.) istražena je antička cesta u dužini od 29 m. U velikim kamenim popločenjima pronađene su *in situ* spurile (kolotrazi). Na pojedinim dijelovima kolotrag je očuvan samo na jednoj strani ceste. Razlog je habanje ceste te naknadni popravci i zamjene kamenih ploča. Većina pokretnog arheološkog materijala s ceste datiran je u 3. i 4. st.
Godine 2019. nastavljeno je istraživanje s ciljem prikupljanja pokretnog arheološkog materijala i dokumentiranja strukture te njezine konzervacije i restauracije. Otvoreno je dodatnih 30 m². Izdvojena je mala količina pokretnog arheološkog materijala, koja je datirana u 3. i 4. st. SJ 41 sloj iznad ceste uglavnom je činio recentan otpad. S istočne strane uz rubnjak ceste, ispod sloja SJ 47, površina je spuštena. U tom su dijelu pronađene strukture povezane mortom SJ 70. Strukture se pružaju u smjeru sjever-jug, kao i antička cesta.

Literatura

Mardešić 2003 J. Mardešić, Salona i Salon, HAnt, 10, Pula, 2003: 75 – 81.
Topić 2010 M. Topić, *Apud basilicam orientalem*, Tusculum, 3, Solin, 2010: 44 – 62.

Šime Vučković

Summary

In the second half of October 2019, archaeological excavations were conducted on cadastral parcel 4920/1, within the protected archaeological zone of Solin, near the Monastery of St. Raphael. These investigations were a continuation of previous excavations carried out between 2015 and 2018. During earlier research, a segment of an ancient road connecting Salona and Epetium was discovered. The road was constructed from neatly arranged stone blocks, with visible traces of wheel ruts. The movable archaeological material dates back to the 3rd and 4th centuries.

Redni broj: 491
Lokalitet: Solin – Draškovićeva (INA terminal)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Krajem siječnja i početkom veljače 2019. obavljen je arheološki terenski pregled radi izrade poglavlja o kulturnoj baštini u Studiji utjecaja na okoliš projekta: „Rekonstrukcija terminala za dopremu, skladištenje i otpremu tekućih tereta u INA Solinu". Lokalitet su istražili diplomirani arheolozi Martina Miletić (voditelj istraživanja) i Vedran Koprivnjak (zamjenik voditelja istraživanja), djelatnici Zadruge ARHEO KO-OP. Radove je konzervatorski nadzirao Saša Denegri, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Investitor je bila tvrtka IVICOM Consulting d.o.o.

Metodologija izrade studije uključila je terenski obilazak zone planiranih radova i zone utjecaja, snimanje ručnim GPS uređajem marke Garmin, s maksimalnim odstupanjem ±2 m, fotografiranje pronađenih elemenata kulturne baštine uz upotrebu sve dostupne stručne literature i podataka.
Planirani građevinski zahvat odnosi se na uređenje postojećeg skladišta INA-e u Solinu (terminal) – Sv. Kajo, smještenog istočno od tvornice cementa Sv. Kajo i podijeljenog na istočni i zapadni dio. Zapadni je dio na jugu omeđen pristaništem za brodove, na zapadu tvornicom cementa Sv. Kajo, na sjeveru Salonitanskom ulicom, a na istoku cjevovodima. Istočni je dio na jugu omeđen željezničkom prugom, na sjeveru Draškovićevom ulicom, na zapadu sklopom stambenih kuća, a na istoku linijom zapadnog bedema antičke Salone te se nalazi unutar arheološke zone Solina, odnosno Zone C zaštićene urbanističke cjeline naselja Solina.
Uz sjevernu stranu Draškovićeve ulice evidentirane su brojne grobne parcele zapadne salonitanske nekropole (*in horto Metrodori*), vezane uz duži ogradni zid od *murazzo* blokova, koji ih dijeli od sjeverne strane antičke prometnice *Salona – Tragurium*. Pružanje prometnice uglavnom se poklapa s pružanjem Draškovićeve ulice. Strukture nekropole evidentirane su uz cijelu sjevernu stranu istočnog dijela područja planiranih rekonstrukcijskih radova jer

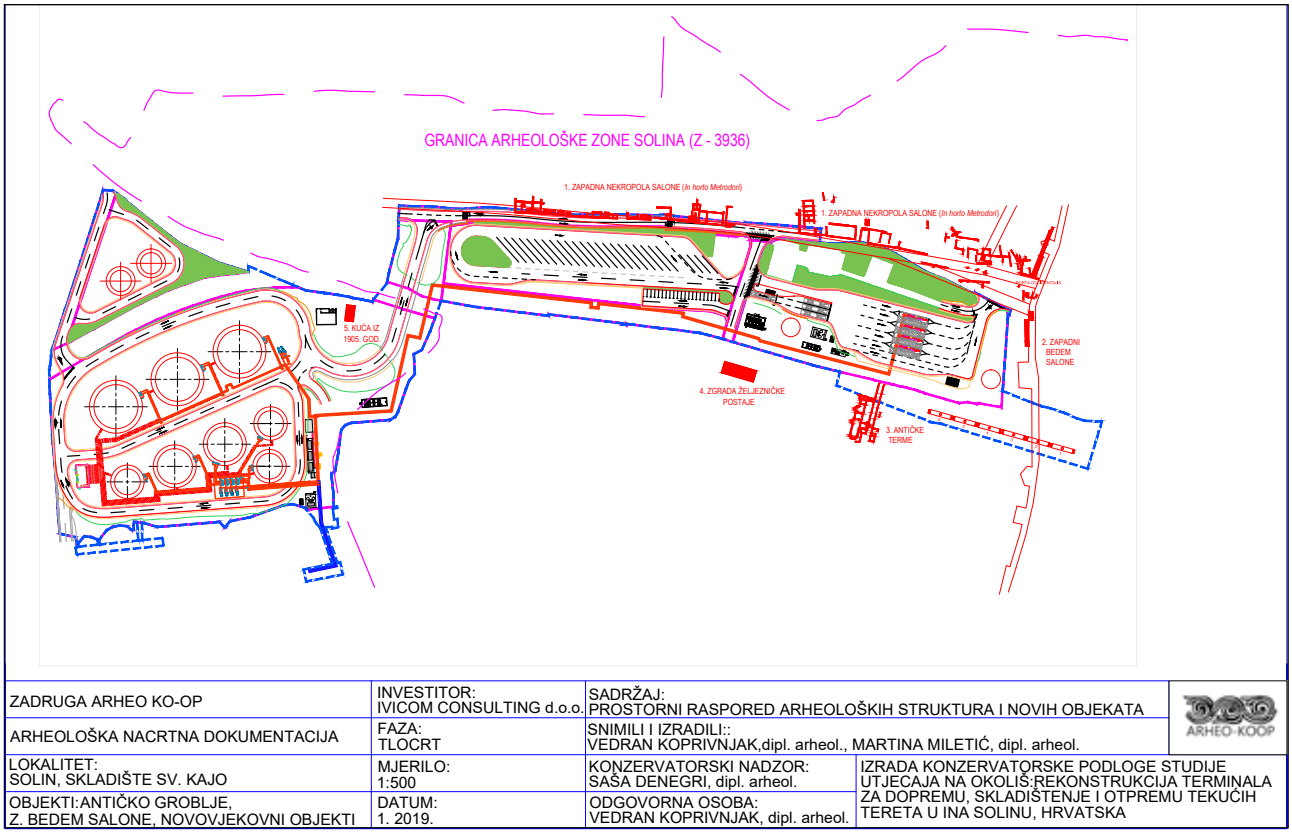

Nacrt područja zahvata s ucrtanim elementima baštine

su vezane uz trasu antičke ceste. Istočni dio opisanog niza dopire do linije zapadnog bedema Salone (zabilježenog još 1846. – 1849. g.), koja ujedno čini i istočnu granicu područja planiranih rekonstrukcijskih radova. Na tom se mjestu nalazi bolje očuvan segment bedema koji se prostire u duljini od oko 23 m uz istočnu stranu pristupne ceste, a orijentiran je u smjeru sjever-jug. Zapadno lice bedema građeno je od velikih blokova *murazzo*, a prostor među licima ispunjen je kamenjem pomiješanim sa žbukom. Bedem je širok oko 2,5 m, a na opisanom je mjestu uz njega vezana pravokutna kula.

Veće promjene u predmetni prostor unijela je gradnja željezničke pruge Split – Siverić 1877., koja presijeca liniju zapadnog bedema Salone, oko 130 m pred granicom mora. Vjerojatno, prilikom trasiranja pruge 1876. istraženi su i dokumentirani ostaci antičkih termi s vidljivom pristupnom prometnicom, smješteni 104 m zapadno od zapadnog bedema Salone. Lokalitet, čiji je istraženi dio dug preko 30 m, presječen je novom prugom te zasada nije poznato je li pritom uništen ili je očuvan ispod nasipa za prugu. Terme su orijentirane u smjeru sjever-jug, a organski su vezane uz pristupnu prometnicu koja ih je vjerojatno spajala s antičkom cestom *Salona – Tragurium*.

Uz gradnju pruge povezuje se i gradnja zgrade željezničke postaje, povijesno važnog objekta, smještene uz rubni južni dio područja na kojem su planirani rekonstrukcijski radovi. Riječ je o jednostavnoj, izduženoj kamenoj prizemnici orijentacije istok-zapad s nadogradnjama i skromnim stilskim karakteristikama, koja i dalje služi prvobitnoj namjeni. Nešto sjevernije, na području između istočnog i zapadnog dijela terminala i izvan zaštićene arheološke zone, evidentirana je pučka kuća koju je prema natpisu na istočnom pročelju sagradio Martin Barišić 1905. godine. Gradnja objekta vjerojatno je povezana s gradnjom tvornice Sv. Kajo 1904. godine. Riječ je o katnici pravokutnog tlocrta, orijentacije sjever-jug i lijepom primjeru pučke arhitekture na splitskom području s početka 20. st. Zanimljivo je da je kuća izdvojena od jugoistočnog ogranka naselja Sv. Kajo te je možda povezana upravo s nastankom u razdoblju početka rada tvornice cementa Sv. Kajo. Kuća je u uporabi i naseljena.

S obzirom na sve navedene elemente kulturne baštine, propisano je sondažno arheološko istraživanje koje će prethoditi daljnjoj rekonstrukciji terminala.

Martina Miletić

Summary

At the end of January and the beginning of February 2019, a field survey was conducted in the area of the existing INA warehouse in Solin. Previously known elements of cultural heritage were documented, including part of the western rampart of Salona, the western Salona necropolis(*in horto Metrodori*), and the building of the railway station. A folk house from 1905 was also recorded during the survey. Considering all these elements of cultural heritage, archaeological trenching was mandated to precede further reconstruction work on the terminal.

Redni broj: 492
Lokalitet: Solin – Draškovićeva (INA)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: –
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 29. kolovoza do 11. rujna 2019. trajala su sondažna arheološka istraživanja u Draškovićevoj ulici u Solinu, na prostoru planirane rekonstrukcije terminala za dopremu, skladištenje i otpremu tekućih tereta u INA-u Solin, tvrtke INA d.d. Zagreb. Predmetna se lokacija nalazi unutar arheološke zone Solina. Posebnim uvjetima propisano je da se prije izrade glavnog projekta rekonstrukcije terminala i Draškovićeve ulice istraži pet probnih arheoloških sondi. Lokalitet je istražila tvrtka Kaukal d.o.o. iz Splita. Voditelj istraživanja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a njegove zamjenice bile su Ida Beg Jerončić, dipl. arheo. i pov. umjet., te Andreja Markovac, dipl. arheo. i prof. pov. Radove su nadzirali Saša Denegri i Silva Kukoč, djelatnici nadležnog Konzervatorskog odjela u Splitu.

Na užem prostoru predmetne površine tijekom posljednjih stotinjak godina djelomično je istražen prostor neposredno uz vanjsko lice zapadnih gradskih bedema Salone te zapadna salonitanska nekropola, koja se pruža uz rub antičke prometnice. U jugoistočnom dijelu površine predviđene za rekonstrukciju ubiciran je položaj antičkih privatnih termi, koje su djelomično istražene krajem 19. st. Predmetno arheološko istraživanje obuhvatilo je iskopavanje pet probnih arheoloških sondi.

Sonda 1 imala je dimenzije 3,5x3 m. Nakon uklanjanja betonske ploče, registrirane kao SJ 1, na 3,71 m n. v. uočen je sloj podloge za ploče evidentiran kao SJ 2, debljine do 20 cm. Po sredini otvorene sonde, unutar sloja SJ 2 uočeno je pružanje recentne cijevi nepoznate namjene, stoga je sama sonda proširena prema istoku. Ispod sloja SJ 2, na 3,49 m n. v. definiran je nasip krupnijeg lomljenog kamenja nepravilnog oblika, s većom koncentracijom šljunka, koji je vjerojatno nasipan kao podloga za dno tankvane. U donjem dijelu nasipa, na otprilike 2,55 m n. v. pojavljuju se podzemne ili nakupljene oborinske vode. Ispod tog nasipa, na 2,49 m n. v. uočen je plavkastosiv kompaktniji sloj teško drobljive prahovite gline, evidentiran kao SJ 4. Taj sloj natopljen je tekućinom, koja bojom i mirisom podsjeća na naftu ili neki njezin derivat, stoga je zaustavljen daljnji iskop. Ove je godine lokalitet iskopavan do 2,27 m n. v.

Sonda 2 imala je dimenzije 3,65x3,80 m. Sonda je strojno iskopana nakon uklanjanja stabla palme. Nakon uklanjanja humusnog sloja registriranog kao SJ 1, na 2,75 m n. v. uočen je deblji sloj svjetlije sivkaste gline, vjerojatno recentnog podrijetla. Taj je sloj registriran kao SJ 2 na 2,63 m n. v., u njega su na 1,82, odnosno na 1,63 m n. v., ukopane dvije recentne cijevi nepoznate namjene, koje dijagonalno presijecaju sondu u smjeru sjeverozapad-jugoistok, tako da je iskop nastavljen u jugozapadnom dijelu. Na 1,24 m n. v. uočen je tamnosivkast sloj gline, koji je registriran kao SJ 4. Otprilike na jednakoj razini protječu podzemne ili nakupljene oborinske vode. Uz konstantno ispumpavanje nakupljene vode, nastavljeno je iskopavanje. Na 1,03 m n. v., uz zapadni rub sonde 2 uočen je zid smjera sjever-jug, od klesanog četvrtastog kamenja povezanog vezivnim sredstvom u vidu vapnenog morta. Taj je zid registriran kao SJ 5. Unatoč nastavljenom iskopu, nije bilo moguće definirati razinu temeljenja te zidane strukture. Iskop je zaustavljen na 0,34 m n. v.

Zidana struktura u zapadnom profilu probne sonde 2 kod upravne zgrade INA-e Solin (foto: M. Markovac)

Istočni i južni profil probne sonde 3 (foto: M. Markovac)

Ulomci zdjelice, PN 1 iz sonde 5 (foto: M. Markovac)

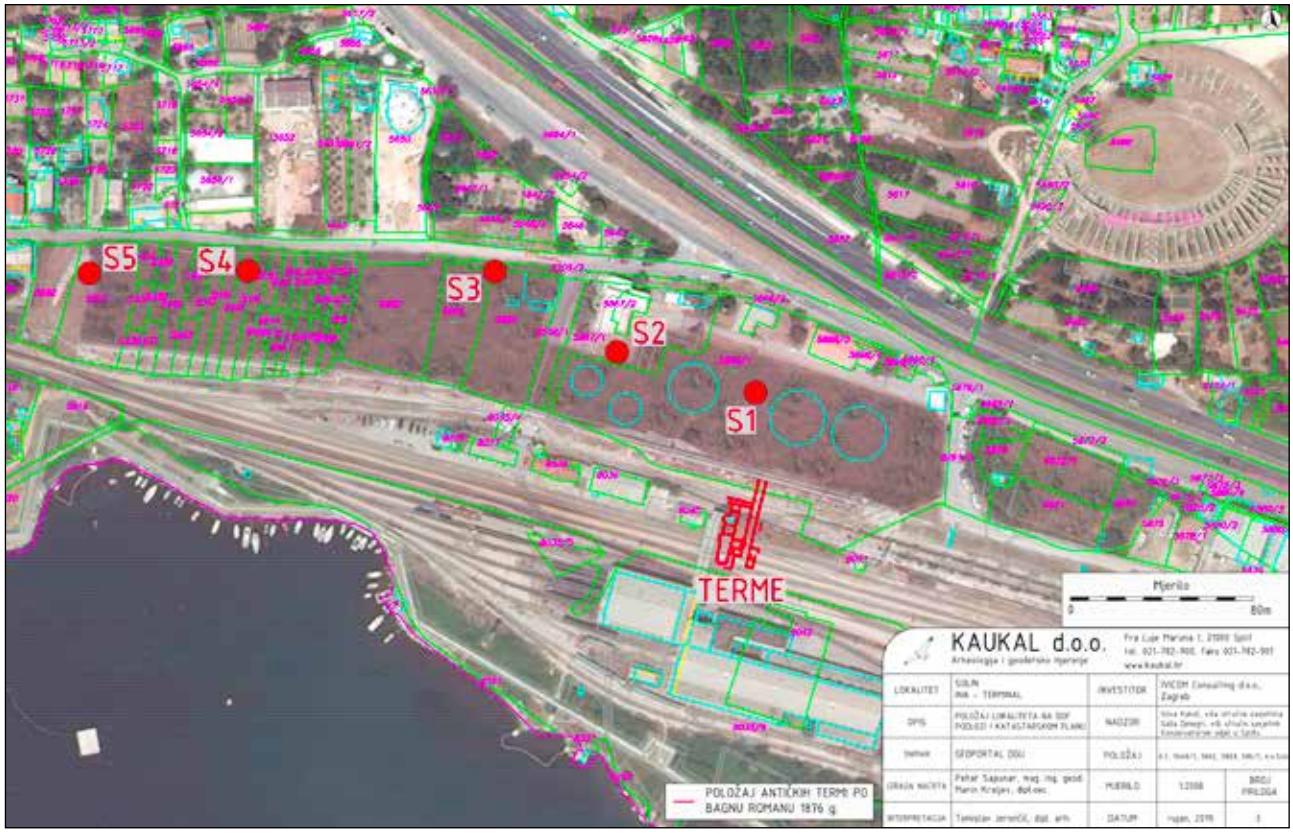

Predmetna lokacija označena na DOF podlozi

Masivni zidovi pronađeni unutar probne sonde 4; pogled prema jugu (foto: M. Markovac)

Sonda 3 – prostor južno uz cestu zbog terasaste se konfiguracije terena nalazi na znatno nižoj razini od one sjeverno od ceste. Iskopavanje sonde 3 započelo je uklanjanjem betonske ploče popločenja tankvane te se uz neprekinuto ispumpavanje vode odvijalo i ispod razine mora, sve do –0,92 m n. v. Unutar te sonde nisu uočeni arheološki nalazi.

Sonda 4 imala je dimenzije 4,00x2,30 m, a nalazila se u zapadnom dijelu terminala. Ispod 10-ak cm debele betonske ploče i najlona, na 1,77 m n. v. evidentiran je 40-ak cm debeo sloj sitnijeg šljunka, mjestimično pomiješan sa sivkastom prahovitom glinom. Ispod tog sloja podloge za betonske ploče, na 1,33 m n. v. evidentiran je SJ 3. Direktno ispod, na 1,07 m n. v. nalazi se 20-ak cm debeo sloj (SJ 4), dok je na 0,84 m n. v. evidentiran sloj tamnije sivkaste, kompaktne gline. Taj je sloj prekrio ostatke zidanih struktura SJ 6 i 7, koje su uočene na otprilike 0,07 m n. v. Radi se o strukturama zidanima od masivnih kamenih blokova duljine do 1,5 m, a koje podsjećaju na one od kojih je građen obližnji *murazzo*, odnosno ograde hortusa. SJ 6 pruža se u smjeru sjever-jug uz zapadni profil sonde, dok se SJ 7 pruža u smjeru istok-zapad, uz južni profil sonde 4. Širine samih zidanih konstrukcija nisu definirane, a zbog konstantnog pritjecanja podzemne vode (mora), unatoč neprekidnom ispumpavanju, iskop je obustavljen na –0,30 m n. v.

Sonda 5 imala je dimenzije 4,00x3,50 m, pozicionirana je uz kosi nasip koji služi kao pomoćni pristupni put s današnje Draškovićeve ceste. Iskop sonde 5 započeo je uklanjanjem površinskog sloja humusa i recentnog nasipa otpada

registriranog kao SJ 1, na 3,76 m n. v. Direktno ispod tog sloja, na 3,52 m n. v. nalazi se sloj također recentnog nasipa, registriran kao SJ 3. Na 3,02 m n. v. uočen je tanji sloj nabijenog šljunka narančastosmeđe boje (SJ 4). Na 2,98 m n. v. uočen je sloj smećkasto-sive gline s primjesama drobljene opeke i žbuke te s većom količinom antičkih nalaza (ulomaka keramičkih posuda). Taj je sloj (SJ 4) prekrio suhozidnu konstrukciju koja se središtem istražene sonde, na 2,31 m n. v., pruža u smjeru istok-zapad (SJ 5). Taj je suhozid vjerojatno služio kao podzid jer je upravo na tome mjestu uočen terasast pad pedološke podloge prema jugu. Prostor južno od suhozida, vjerojatno radi nivelacije te mikrolokacije, nasut je većom količinom lomljenog nepravilnog kamenja različitih dimenzija, s većom količinom tamnije sivkaste gline (SJ 6). Taj nasip sadržava golemu količinu ulomaka keramičkih posuda antičke provenijencije, posebice amfora. Sama je tupina na sjevernoj polovici sonde očišćena i definirana, dok je u južnom dijelu sonde nastavljen iskop uklanjanjem urušenja, odnosno nasipa SJ 6. Na 1,71 m n. v., ispod SJ 6 uočen je sloj sivkastosmeđe, lako drobljive prahovite gline, s većom koncentracijom kamenčića i drobljene opeke, unutar kojeg je prikupljena veća količina nalaza antičke provenijencije. U razini s tim slojem pronađeni su ostaci triju zidanih struktura (SJ 9, 10 i 11). Radi se o zidovima građenima od pravilno klesanog četvrtastog kamenja povezanog vapnenim mortom. Po načinu gradnje i nalazima uočenima u slojevima poviše i usporedno s njima, radi se o antičkim zidovima. Budući da se sva tri zida nalaze uz sam zapadni i istočni rub sonde, nisu definirane njihove dimenzije, precizniji smjer pružanja te njihovi međusobni stratigrafski odnosi. Sonda 5 bila je najbogatija nalazima, među kojima su brojniji ulomci keramičkih ručki koje pripadaju amforama od kojih se pojedini mogu datirati od 2. st. pr. Kr. Nakon primarne obrade, pokretni arheološki nalazi predani su na pohranu u Arheološki muzej u Splitu.

Pronađene zidane strukture unutar sondi 2, 3 i 5 upućuju na antičko podrijetlo te potvrđuju pretpostavke da se s južne strane ceste, na konfiguracijski mnogo nižoj razini, također pruža dio zapadne salonitanske nekropole, čiji ostaci nisu u potpunosti uništeni dosadašnjom gradnjom unutar terminala tvrtke INA d.d. Eventualna buduća istraživanja i na taj način prikupljeni podaci, znatno će pridonijeti sagledavanju šire povijesne slike i shvaćanja konteksta u kojem su pronađeni.

Suhozidna struktura i nasip otpadnog materijala uz kaskadnu konfiguraciju tupine unutar probne sonde 5; pogled prema istoku (foto: M. Markovac)

Tomislav Jerončić

Summary

From August to September 2019, archaeological trenching was conducted in Drašković Street in Solin, within the planned reconstruction area of the terminal for the arrival, storage, and dispatch of liquid goods for the company INA d.d. Since the location in question is within the Solin archaeological zone, five trial archaeological trenches were investigated. Despite challenging conditions, the masonry structures found within trenches 2, 3, and 5 indicate an ancient origin, confirming assumptions that on the southern side of the road, at a considerably lower level, there is also a part of the western Salona necropolis whose remains have not been completely destroyed by the previous construction within the INA d.d. terminal.

Redni broj: 493
Lokalitet: Solin – Episkopalni kompleks – građevina s apsidom
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 20. rujna do 18. listopada 2019. trajalo je sustavno arheološko istraživanje građevine s apsidom na k.č. 5235 u Saloni, koje je započelo 2018. godine. Istraživani se lokalitet nalazio sjeverno od Velikih gradskih termi, istočno od antičke komunikacije, koja je u smjeru S-J vodila istočnom stranom tzv. Episkopalnog kompleksa te južno od gradskog vodovoda. Spomenuta je čestica u posjedu Arheološkog muzeja u Splitu, a lokalitet je istražen u suradnji Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Arheološkog muzeja u Splitu. Iskopavanje je osmišljeno kao terenska nastava za studente arheologije. Istraživanja vode dr. sc. Dino Demicheli s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Ema Višić-Ljubić, viša kustosica Arheološkog muzeja u Splitu. Uz voditelje terena, u istraživanju je sudjelovala suradnica Ana Demicheli te tim od dvadesetak studenata arheologije i volontera.

Tijekom ove kampanje nastavljeno je istraživanje objekta s apsidom: postojeća je sonda (Sonda 1), koja je dotad iznosila 4,5x6 m, proširena prema istoku za 1,5 m i prema jugu za 2 m te je na kraju istraživanja 2019. zauzimala površinu od 6x8 m. Tijekom ove kampanje otvorena je nova sonda (Sonda 2) dimenzija 4,5x5,5 m, koja se nalazi nekoliko metara južno od Sonde 1.

Sonda 1

Sonda 1 obuhvaća istočni dio apside te je svojim najvećim dijelom pozicionirana s vanjske strane apside. Apsida, odnosno eksedra, ima polukružan zid s lukom istaknutim u smjeru sjevera, čime je vjerojatnost da se radi o crkvenom prostoru svedena na minimum. Zid apside tijekom vremena sprečavao je da zemljani materijal nanesen erozijom nastavi svoje taloženje prema jugu, stoga je površina zatečenog stanja izvan apside (SJ 1) za otprilike 1,3 m viša od početne površine unutar apside te viša od 2 m od dijela ispred poprečnoga zida koji spaja početak i završetak luka apside (SJ 11). O kakvoj se građevini radi, bit će definirano tijekom idućih istraživačkih kampanja.

Unutrašnjost apside bila je prekrivena kamenim pločama (SJ 7) debljine 11 – 16 cm, od kojih su sačuvane uglavnom one koje se nalaze uz lučni zid, a na njima se nalaze ostaci zidane klupe (SJ 6). Zid apside s unutrašnje je strane prekriven debljim slojem žbuke, koji je mjestimično sačuvan. S vanjske se strane mogu ustanoviti različiti pristupi gradnji zida te se on može sagledati u tri dijela: gornji dio očuvan je u visini od 75 do 95 cm, a njegova je debljina između 63 i 67 cm; srednji dio zida visok je od 55 do 58 cm te je širi za otprilike 20 cm s vanjske strane, koliko mu iznosi stopa; donji dio zida, koji je visok oko 1 m, ima dodatnu građevinsku stopu izbačenu u širinu u odnosu na srednji dio zida za 11 – 12 cm. Primjećuje se da je taj dio zida bio građen od grubljega kamenja u odnosu na gornje dijelove, uz obilnu upotrebu veziva. Gornji dijelovi zida, odnosno dijelovi koji su se nalazili iznad hodne površine, bili su zaglađeni slojem žbuke. Godine 2019. najvećim je dijelom istraženo područje s vanjske strane apside, gdje su s prostora već postojeće sonde uklanjane stratigrafske jedinice 24, 25, 26 i 27, dok su na području proširenja sonde prema istoku uklanjane SJ 1, 2, 8, 9, 10, 20 i 21, a prema jugu SJ 1, 2, 8, 9, 10, 20, 28, 29, 31, 32 i 33. Među navedenima, valja izdvojiti SJ 27, koja se nalazila u sjeverozapadnome dijelu sonde, a čini se da se radi o otpadnoj jami s paljevinom. Imala je kružan oblik pri površini, no u dubljim se slojevima podvlačila pod zemljani sloj bjelkaste, svjetlosive boje (SJ 25) u svim smjerovima. SJ 25 je sterilan sloj te se čini da je u nekom trenutku, vjerojatno tijekom gradnje objekta s apsidom, prebačen preko sloja paljevine, možda kao svojevrsna izolacija jer se radi o izrazito nabijenoj zemlji. Prema numizmatičkim nalazima iz paljevinskoga sloja, gradnja objekta nije započela prije druge pol. 4. st., a možda i poslije. Sloj paljevine (SJ 27) prethodio je gradnji objekta s apsidom, a u njemu je pronađena veća količina keramike, četiri koštane kockice za igru, ulomci staklenih posuda, metalni nalazi, brončani novac, dok je na samome dnu pronađen ulomak epigrafskog spomenika. Stratigrafska jedinica 27 ispražnjena je s vanjske strane apside, no jasno se vidjelo da se njezin ostatak podvlačio ispod temelja apside prema zapadu, odnosno da je arhitektura građena nad tim slojem. U proširenju Sonde 1 na istočnome dijelu uklanjane su SJ 1, 2, 9, 10, 15, 20. Kao i prošle sezone, na dnu sloja s kamenjem (SJ 20) pronađeni su ulomci keramičkih cijevi za vodu koje su se pružale u smjeru S-J. Ta se stratigrafska jedinica nalazi istočno od zida SJ 16 koji se pruža u smjeru S-J, a smjer ostataka keramičkih cijevi pratio je smjer tog zida. Pretpostavljalo se da se radi o odvodnome kanalu čiji je zapadni dio bio zid SJ 16, no u proširenju sonde na istok nije ustanovljena nikakva zidana struktura paralelna

Zračna snimka lokaliteta s otvorenim sondama istraživanima 2019. g. (foto: M. Vuković)

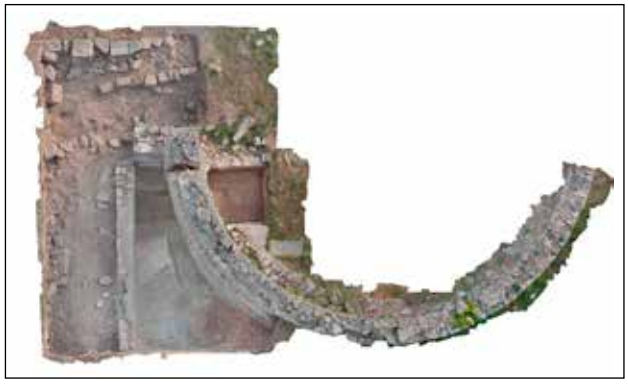

3D model istraženog dijela Sonde 1 (izrada: D. Demicheli)

Kockice za igru od kosti iz SJ 27 (foto: A. Demicheli)

sa zidom, koja bi odgovarala suprotnoj strani kanala. Te se cijevi i dalje mogu dovesti u vezu s obližnjim vodovodom, koji se nalazi 5 m sjeverno od ruba Sonde 1, no takvo će se što moći potvrditi nakon proširivanja opsega istraživanja prema sjeveru. Ipak, da je veća količina vode protjecala tim cijevima, svjedoči podatak da je u njihovoj unutrašnjosti pronađen deblji sloj nataloženog kamenca).

U južnome proširenju sonde uklonjeno je više slojeva, a najveći se dio odnosio na rastavljanje suhozida koji je nastao tijekom nekog mlađeg razdoblja i služio je kao podzid terase na kojoj se obrađivala zemlja. Suhozid se pruža u smjeru I-Z, a jedan kamen koji je služio za njegovu gradnju bio je ulomak epigrafskog nadgrobnog spomenika. Taj se suhozid dalje proteže prema istoku duboko u susjednu parcelu.

Prilikom istraživanja južnoga dijela Sonde 1 ustanovljeno je da se zid SJ 16 prekida na svome južnome dijelu, odnosno nije pronađen nikakav vidljiv spoj s nekim drugim zidom, premda se gotovo dodiruje s istočnim ramenom apside (SJ 13), koje se nalazi odmah u blizini. Budući da je taj dio apside od svoga ostatka odvojen pukotinom te je nagnut prema jugu, moguće je da su ta dva zida nekoć bila spojena pod pravim kutom, premda se ne čini da su građeni u isto vrijeme. Naime, zid ramena apside dvostruko je širi od zida SJ 16, a i sačuvan je u puno većoj visini. Očekivan je nalazak nastavka ramena apside ili prema istoku ili kakav zid koji je vodio dalje prema jugu, no zasad nema naznaka da su postojali zidovi koji su se nastavljali u tim smjerovima. Istočno od ramena apside, zida SJ 13, nalazilo se kamenje bez vezivnog materijala, a premda je donekle tvorilo pravac koji se nastavlja prema istoku, ne izgleda da se radi o nastavku zida SJ 13. Jedini dio Sonde 1 koji se nalazio s unutrašnje strane apside tek je neznatno istraživan tijekom ove sezone, a nalazi se uz krajnji istočni dio apside. U njemu je započelo istraživanje zida SJ 11, koji se u smjeru I-Z protezao od jednog do drugog kraja apside. Zid ima dosta dobro sačuvano unutrašnje lice, dok vanjsko na tome dijelu ne postoji.

Pronađeni materijal pretežito je keramički, a radi se o ulomcima amfora, kuhinjskoga i stolnoga posuđa uz poneke ulomke svjetiljki. Uglavnom se može datirati u razdoblje od 4. do 6. st., s tim da ima i fragmenata karakterističnih za starije razdoblje. Od metalnih nalaza valja izdvojiti više desetaka brončanih kovanica, od kojih je većina datirana u kasnu antiku te tipološki pripada manjim nominalama (AE4) neraspoznatljivih legendi. Od starijih komada treba istaknuti brončani novac s likom cara Domicijana (od 81. do 96. g.). Pronađeni su i brojni ulomci stakla, a najviše se radi o dijelovima kasnoantičkih uljanica koničnog dna, koje su se umetale u svijećnjak s otvorima za prihvat takvih recipijenata. Osim njih, pronađeno je nekoliko staklenih perli i više pojedinačnih komada staklenog mozaika, po svoj prilici zidnog i stropnog. Koštani se nalazi uglavnom svode na životinjske kosti, a od obrađenih kostiju pronađene su četiri kockice za igru, nekoliko ulomaka ukosnica i fragment češlja. Pronađene su i dvije geme, od kojih jedna izrađena od zelenoga jaspisa te prikazuje vojnika koji stoji jednom rukom oslonjen o koplje, a u drugoj drži kacigu. Rad je vrlo kvalitetan, posebice u usporedbi s drugom gemom od kamena crne boje na kojoj je prikazana scena lova. Od kamenih je nalaza prikupljeno mnoštvo kockica mozaika, uglavnom pojedinačnih komada s tek nekoliko primjeraka međusobno spojenih tesera. Od dvaju ulomaka epigrafskih spomenika, kako je spomenuto, jedan je bio odbačen i zatrpan u antici, dok je drugi svoju novu funkciju kao dio suhozida vrlo vjerojatno dobio u novom vijeku. Prvi je natpis bio privatnoga karaktera, no s obzirom na očuvani dio teksta, nije bio nadgrobni ni zavjetni, a vjerojatno bi se mogao datirati u 2. st. Drugi je natpis ulomak stele čiji se nastanak može datirati u 2. ili 3. st. Pronađeno je i nekoliko desetaka ulomaka mramora, a velika se većina odnosi na dijelove pločica za podne obloge (*opus sectile*).

Pojedinačno gledajući, nalazima je najbogatija SJ 15, u kojoj je pronađena velika koncentracija keramičkih ulomaka. Čini se da se radi o nasutome sloju, budući da je u njemu pronađen raspon ulomaka koji se mogu vrlo široko datirati, od 1. st. do 6. st. Zatvorenu cjelinu čini samo SJ 27, za koju se može ustanoviti da je nastala u jednome trenutku, a koja je sa svih svojih strana bila okružena sterilnim slojem. Prikupljeni arheološki materijal, od kojeg je najveći dio keramički materijal, odvojen je prema stratigrafskim jedinicama te je deponiran u prostorima kompleksa Tusculum.

SJ 30 u južnome dijelu Sonde 2 (foto: D. Demicheli)

Sonda 2

Novootvorena sonda 2, dimenzija 4,5x5,5 m, nije pokazala nalaze zidane arhitekture, a zbog njezinih dimenzija i načina uklanjanja zemljanog sloja, ove se sezone iskopavalo do dubine od oko 75 cm, i to samo na južnoj polovini sonde. Prva dva sloja (SJ 1 i SJ 2) pripadaju humusu i suphumusu, dok je ispod SJ 2 definirana SJ 30, koja prema sastavu podsjeća na SJ 25 iz Sonde 1, odnosno kao sloj zdravice. Na tom je dijelu prestalo istraživanje Sonde 2. Pronađena je veća količina keramičkih ulomaka, mozaičkih tesera, a nađeni su ulomci stakla, željeza, bronce te nekoliko numizmatičkih nalaza. Sonda je prekrivena geotekstilom i ograđena. Od nalaza u Sondi 2 valja izdvojiti dno staklene boce s motivom kristograma. Keramika, koje ima relativno mnogo, uglavnom pripada kasnoj antici, no ima i ulomaka koji se mogu datirati i u ranocarsko razdoblje.

Područje na kojem se nalazi objekt s apsidom nastavit će se istraživati, no potrebno ga je i konzervirati, posebice na dijelu zida koji je odlomljen. Radi planiranja nekih budućih istraživanja, tijekom arheološke kampanje 2019. geofizički je istraženo područje sjeverno, južno i zapadno od građevine s apsidom. Lokalitet je istražila tvrtka Geoarheo d.o.o. te je ustanovljeno da se jugozapadno od građevine

Pogled na istočni dio apside s vanjske strane, SJ 27 označena strelicom (foto: D. Demicheli)

Ulomak keramičke cijevi za vodu s vidljivim naslagama kamenca (foto: A. Demicheli)

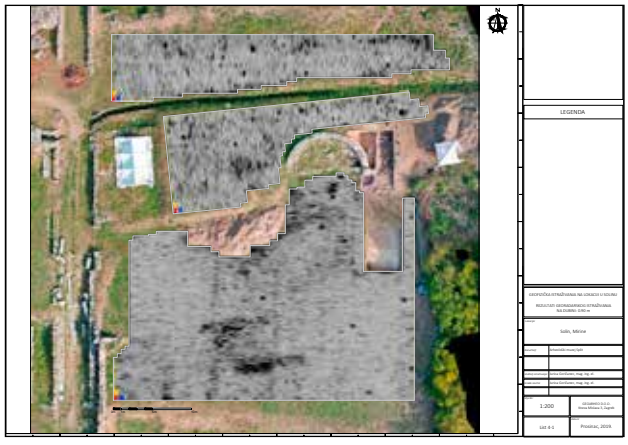

Rezultati geofizičkog istraživanja (dubina 0,9 m) na k.č. 5235 (izrada: Geoarheo d.o.o.)

s apsidom nalazi nekoliko zidova koji su u pravokutnom odnosu s obzirom na položaj zida koji zatvara apsidu s južne strane te ramena apside. Također, zidovi ispod zemlje prate i već postojeće otkopane zidove prema jugozapadu, a koji se nalaze s istočne strane šire gradske komunikacije, kolokvijalno nazvane „Petrova ulica". Jugoistočno od Sonde 1 prilikom geofizičkih istraživanja nije uočeno ništa što bi se moglo interpretirati kao ostatak zida. U nekoj od idućih sezona istraživanja planira se otvaranje sonde prema jugu, kako bi se ustanovilo je li ta građevina imala svoj ostatak te kako bi se definirala njezina svrha.

Literatura

Demicheli, Višić-Ljubić 2019 D. Demicheli, E. Višić-Ljubić, Solin – Episkopalni kompleks – građevina s apsidom, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Gerber 1917 W. Gerber, Die Bauten in nordwestlichen Teile der Neustadt von Salona, Mit Beitragen von M. Abramić und R. Egger, u: Forschungen in Salona I, Wien, 1917.

Dino Demicheli
Ema Višić-Ljubić
Ana Demicheli

Summary

In the autumn of 2019, the investigation of a late antique building with an apse (exedra) in the part of Salona east of the so-called Episcopal Complex, continued. The purpose of the structure is yet to be determined, and it appears that its construction did not commence before the second half of the 4th century. The existing Trench 1 was expanded in this campaign, and another trench was opened to the south of it, although no architectural remains were found in the latter. In Trench 1, a significant amount of movable material, mainly pottery, was discovered. Notably, a pit with combustion remains (SU 27) and archaeological material belonging to the period before the construction of the apse was identified as a closed unit. Among the finds in the pit were several bronze coins, four bone gaming dice, and a fragment of an epigraphic monument that had evidently been discarded there. Along the wall SU 16, which is likely older than the arched wall of the apse, a section of a ceramic water pipe was found, possibly related to the city water supply traced 5 meters north of the edge of Trench 1. The material found in both trenches shows a broad chronological range. While most finds are from the late antique period, there are also earlier ones, including two gems, a coin portraying Emperor Domitian, and a seal on a ceramic lamp. During the investigation, a geophysical survey of the surrounding area was conducted, providing guidelines for future research campaigns.

Redni broj: 494
Lokalitet: Solin – Glavičine (k.č. 2892/4, k.o. Klis)
Naselje: Glavičine
Grad/općina: Klis
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno i zaštitno iskopavanje

Krajem travnja i početkom svibnja 2019. probno je arheološki istražen lokalitet na k.č. 2892/4, k.o. Klis, zbog

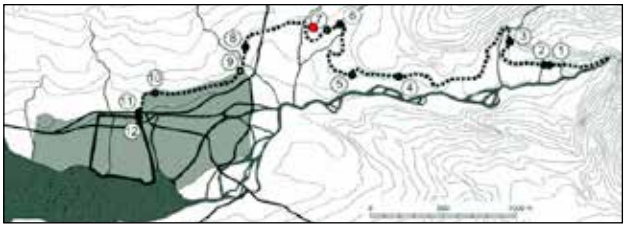

Trasa salonitanskog akvedukta s označenim probnim sondama, odnosno pozicijama pronalaska ostataka akvedukta (crveno je označena predmetna lokacija)

Pogled na kamenicu SJ 58 i olovnu cijev SJ 59 (pogled prema istoku) (foto: A. Radovčić)

Tlocrt kanala salonitanskog akvedukta – objekt 1 (foto: A. Radovčić)

planirane gradnje stambenog objekta u ulici Glavičine u Solinu. Probni rovovi iskopani su uz rub i na središnjem dijelu predmetne zemljišne čestice, koja je površine 561 m². Istraženo je šest rovova, ukupne površine oko 125 m². Svi su rovovi bili pozitivni na arheološke slojeve i strukture te je uz suglasnost vlasnika i investitora započelo arheološko istraživanje na području temelja predviđenog stambenog objekta, površine 150 m². Stručnu ekipu činili su: Andreja Nađander, dipl. arheo. i prof. pov., i Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., te tehničko i pomoćno osoblje, svi iz tvrtke Kaukal d.o.o. iz Splita. Radove su nadzirali djelatnici Konzervatorskog odjela u Splitu, Saša Denegri i Silva Kukoč. Investitor istraživanja bio je Ante Dagelić.

Nakon uklanjanja površinskih slojeva, definirana su dva objekta koja su se nalazila na sjeveroistočnom i jugoistočnom dijelu istražne površine, popločenje između njih i nekoliko suhozidnih struktura na zapadnom dijelu istraženog prostora.

Objekt 1 interpretira se kao dio kanala salonitanskog akvedukta, a sastojao se od dvaju paralelnih zidova, orijentiranih u smjeru sjever-jug. Zidovi akvedukta građeni su od pravilnog lomljenog kamena vezanog bijelom vapnenačkom žbukom, dok je unutrašnjost ožbukana hidrauličnom žbukom. Sjeveroistočni zid (SJ 12) unutar istražnog polja dokumentiran je u dužini od 7 m, širini od 0,80 do 1,20 m te visini od 1,10 m. Na mjestu gdje je građen, prahovita, ali kompaktna laporasta geološka osnova je zasječena, a zid je prislonjen uz nju. Šupljine uz liticu ispunjene su nabačenim lomljenim kamenom srednje veličine, vezanim vapnenačkim mortom. Jugozapadni zid (SJ 13) unutar istražnog prostora dokumentiran je u dužini od 9,88, širini od 0,83 i visini od 1,10 m. Na dnu akvedukta nalaze se ploče, a na spoju ploča i bočnih zidova vide se tragovi ugaonog brtvila od vodonepropusnog antičkog morta trokutastog presjeka. S unutrašnje strane zida, iznad ugaonog brtvila vidljiv je kalcifikat u visini od 0,60 m, debljine oko 1,5 cm. Osim bočnih kamenih ploča na jugoistočnom dijelu istočnog zida akvedukta u dužini od 4 m, neposredno ispod prvog reda kamena uočen je dio akvedukta građen od plosnatih opeka, horizontalno slaganih u 5-6 redova, prekrivenih slojem kalcifikata. Poklopnice nisu pronađene na samom objektu, no jugoistočno uz objekt pronađeno je nekoliko kamenih ploča koje bi mogle pripadati naknadnoj devastaciji antičkog vodovoda. Na zapadnom licu jugozapadnog zida akvedukta pronađen je otvor veličine 0,40x0,40x0,40 m, čija je funkcija nepoznata. Kanal akvedukta sastojao se od pet različitih sedimentacijskih slojeva, koji su se nataložili u nekoliko faza. Na jugoistočnom dijelu istražene površine akvedukt je s obiju strana ukopan u laporastu geološku osnovu te se ona izdiže od okolnog terena. Na tome dijelu gdje je geološka osnova najviša, od bočne stranice akvedukta, na kojoj se nalazila nadogradnja (SJ 74), vodila je olovna cijev do pravokutnog kamenog recipijenta – kamenice. Cijev i nadogradnja vjerojatno su nastale u mlađoj fazi, kada je akvedukt bio dijelom zapunjen laporastim materijalom, ali je još bio u funkciji te je razina vode bila viša u odnosu na prvobitno popločenje.

Slična kamenica pronađena je prilikom arheološkog istraživanja, koja je 2017. obavila tvrtka Kaducej d.o.o., na k.č. 2893/5, k.o. Klis, koja se nalazi 40-ak m jugoistočno od predmetne parcele. Pronađena kamenica sličnih je dimenzija te također ima perforaciju kružnog oblika na bočnim stranicama.

Objekt 3 pronađen je uz jugoistočni rub istraženog prostora. Taj objekt čini zapadni zid (SJ 38) istražen u dužini od 4,79 m, širine 0,52 m i sačuvan u visini od 0,60 m. Građen je od pravilnog četvrtastog, klesanog kamena, sačuvanog u četirima redovima. Sa zapadne strane zida uočena je manja konstrukcija od pločastog kamena (SJ 72), koja se pružala paralelno sa zidom SJ 38. Sačuvana je u dužini od 4,27 m te se između nje i zida SJ 38 nalazila veća količina hidraulične žbuke s ulomcima amfora i tegula nalijepljenih na zid u svojstvu brtvila. Na zid SJ 38 pod pravim kutom nastavlja se zid SJ 8, koji je sačuvan u dužini od 4,35, širini od 0,63 i visini od 0,23 m. Na južnoj je strani zid devastiran recentnijim ukopom za stup (SJ 19). Na sjevernoj strani zida SJ 8 nalazi se proširenje koje je registrirano kao SJ 35. Proširenje je dokumentirano u dužini od 1,96 i širini od 0,63 m. Zidovi su građeni od kamena i obilnog sloja vodonepropusnog morta nad laporastom geološkom osnovom (SJ 16). Manje popločenje ispred sjevernog zida objekta 3 (SJ 72) polukružno vodi do kamenog recipijenta, a hidraulično brtvilo na bočnim stranicama uz njega također ga dovodi u vezu s dovodom vode. Objekt 3 djelomično je istražen, a arheološki materijal koji je pronađen unutar i oko objekta ne može pridonijeti njegovoj interpretaciji. Taj se objekt može dovesti u kontekst arheoloških nalaza uočenih na susjednoj jugozapadnoj katastarskoj čestici, gdje je lokalitet arheološki istražila tvrtka Temenos d.o.o.

Pogled na suhozidnu strukturu SJ 28 u odnosu na akvedukt (pogled prema jugoistoku) (foto: M. Kraljev)

Brončani novac cara Konstansa I (PN 32) (foto: A. Radovčić)

Na dijelu prostora između objekta 1 i 3 registrirana su popločenja od grubo lomljenih tankih poligonalnih ploča (SJ 9 i 61), koja se nalaze na geološkoj osnovi (SJ 16), a terenskom dokumentacijom su procesuirana kao **objekt 2.** Nad popločenjima se nalazio žućkastosmeđ pjeskovit sloj (SJ 34) s nalazima keramike, opeke, stakla i metala, te SJ 33 koji se sastojao od sivkastosmeđe pjeskovite gline s primjesama žbuke, keramike i stakla.

Osim tih objekata, dokumentirano je i nekoliko suhozidnih struktura (SJ 28, 52, 55 i 70) i urušenja (SJ 23, 56, 68 i 70). Suhozidne strukture pronađene zapadno od objekata pripadale su otvorenom prostoru koji je uz pomoć njih konfiguriran na terase ili platoe, koji su se kaskadno spuštali (zbog pada terena) prema jugozapadu.

Tijekom ovih istraživanja prikupljena je veća količina pokretnih arheoloških nalaza. Najbrojniji su keramički nalazi koje u najvećem dijelu čine ulomci amfora, sjevernoafričke kuhinjske keramike i grube kuhinjske keramike. Među nalazima amfora može se izdvojiti tip Africana 2B iz 3. st., tip Keay 27, koji se proizvodi i upotrebljava u drugoj polovici 4. st. te tijekom cijelog 5. st. Dressel 16 ili Dressel 24 koja se proizvodila od 1. do 3. st. i ulomak tipa LRA 2 amfore, koja se proizvodila od 4. do 7. st. Osim amfora, brojne nalaze čini i afrička kuhinjska keramika, koja je prisutna na cijelom Mediteranu od kraja 1. do kraja 5. st. Pronađeni ulomci uljanica pripadaju tipu ranokršćanskih kruškolikih uljanica, a mogu se svrstati u tip Hayes II, koje se datiraju od 4. do 6. st. Među 22 primjerka brončanog novca, većina je oštećene površine i nečitka, a izdvaja se novac (PN 32), s prikazom poprsja cara Konstansa, kovan za vrijeme cara Konstansa I., između 337. i 350. godine. Pronađena su i dva brončana privjeska, koji bi se mogli interpretirati kao dijelovi konjske opreme, te dio fibule *Aucissa* tipa sa sačuvanom nogom i dijelom luka, koja se datira u 1. st. Osim brončanih nalaza, sakupljeno je i nekoliko željeznih nalaza, među kojima se može izdvojiti željezni nož (PN 12) i nekoliko ulomaka željeznih klinova i čavala. Izdvojeni kameni ulomci sastoje se od ulomka poklopca urne (PN 77), ulomka kamenog tarionika s ukrašenom ručkom (PN 66), profiliranog ulomka arhitektonske dekoracije (PN 68) te dio kamene urne ili posude (PN 67). Također je pronađen i ulomak koštane igle, odnosno ukosnice (*acus*) s jednostavnom neukrašenom zaravnjenom glavom, tip IV. Među posebnim nalazima stakla prevladavaju okrugla konkavna dna unguentarija (balzamariji većih dimenzija) od stakla zelenkaste boje (PN 6, PN 33, PN 82). Pronađen je i ulomak dna zdjele na povišenoj nozi zelenkaste boje (PN 45), kao i ulomak stijenke zdjele od bezbojnog stakla, s urezanom geometrijskom dekoracijom (PN 78), koja se može datirati u razdoblje od 2. do 4. st. Od staklenog nakita pronađen je ulomak narukvice ovalnog presjeka od tamnog stakla (PN 43), dok je oblutak (PN 22) od tamnog stakla

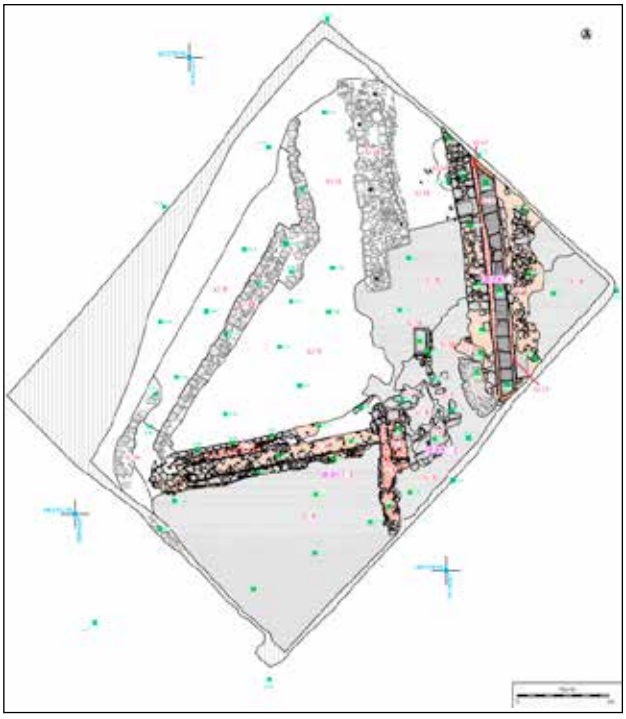

Tlocrt istraženih struktura

služio za igru, odnosno kao žeton za pomicanje na igraćim podlogama.
Nakon primarne obrade pokretni arheološki nalazi predani su na pohranu u Arheološki muzej u Splitu.

Literatura

Buljević 2016 Z. Buljević, Ranorimsko salonitansko i tilurijsko stakleno posuđe u kontekstu nalaza staklenog posuđa s područja provincije Dalmacije, doktorski rad, Zagreb, 2016.
Hayes 1972 J. W. Hayes, Late roman pottery, London, 1972.
Ivčević 2007 S. Ivčević, Aucissa fibule iz antičke Asserije, Asseria, 5, Zadar, 2007: 227 – 280.
Kovač 2009 M. Kovač, Izbor rimskih koštanih ukosnica iz fundusa Muzeja Slavonije u Osijeku, OZ, vol. 29, Osijek, 2009: 37 – 75.
Marasović et al. 2016 K. Marasović, S. Perojević, J. Margeta, M. Katić, D. Bojanić, Istraživanje salonitanskog akvedukta 2014.-2015., VAHD, 109, Split, 2016: 129 – 154.
Marasović, Margeta 2017 K. Marasović, J. Margeta, Istraživanje antičkih vodnih zahvata, VAHD, 110-2, Split, 2017: 509 – 532.

Vedran Katavić
Andreja Markovac

Summary

At the end of April and the beginning of May 2019, trial archaeological excavations were conducted for the planned construction of a residential building in Glavičina Street in Solin, on cadastral parcel 2892/4. The archaeological investigations began with the excavation of 6 trial trenches, which proved to be archaeologically positive. It was decided to proceed with archaeological excavations covering the entire planned construction area. During the investigations, two structures and a pavement were defined, along with several collapses, dry stone wall structures, and numerous archaeological layers containing ceramic, metal, and glass material. Structure 1 was interpreted as part of the channel of the Salona aqueduct with a later modification, leading water through lead pipes to a stone receptacle, a container. A similar structure was found in previous research southeast of the location. Structure 3 was partially investigated, and its interpretation could be influenced by archaeological remains found on the adjacent southwest cadastral parcel, which undoubtedly belonged to the same complex.
The archaeological material found at the site can generally be dated from the 3rd to the 5th century. However, some structures and parts of structures were likely established in the 1st century BC (Structure 1). Based on this, several phases of the site's functioning can be identified. The construction of Structure 1 (aqueduct) and Structure 3, based on their construction style, belongs to an earlier phase (1st century BC – 1st/2nd century AD). Both structures were likely upgraded and possibly restored during later phases of their multi-century functioning.

Redni broj: 495
Lokalitet: Solin – Matoševa ulica
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki su nadzirani radovi tijekom izmjene instalacija i postavljanja plinovoda u Matoševoj ulici u gradu Solinu, koja se nalazi u obuhvatu kulturno-povijesne cjeline grada Solina. Voditelj arheološkog nadzora bio je arheolog Ivan Huljev.

Arheološki nadzor ponajprije je propisan jer Dioklecijanov akvedukt presijeca Matoševu ulicu. Cilj ovog nadzora bio je dokumentirati trasu Dioklecijanova akvedukta, koji se nalazi ispod pločnika Matoševe ulice.
Arheološki nadzor započeo je 31. srpnja 2019., kada je pažljivim strojnim iskopom otvoren kanal u dužini od 5 m. Zbog bojazni da bi se akvedukt mogao oštetiti usred ljeta,

3D model tjemena akvedukta

Lokacija trase pod nadzorom

nije bilo moguće očistiti ga s obiju strana, već je očišćen samo dio tjemena akvedukta koje se nalazilo na dubini potrebnoj za postavljanje plinovoda, pa nije bilo potrebe za preprojektiranjem trase. Tjeme akvedukta tijekom nekog prijašnjeg iskopavanja bilo je betonirano i djelomično oštećeno. Nakon toga očišćeno je ručno te su kanal i akvedukt geodetski izmjereni i dokumentirani. Uz fotodokumentaciju, izrađen je i 3D model. Nakon izrade dokumentacije, tjeme akvedukta prekriveno je geotekstilom.

Eduard Visković

Summary

During the installation of gas pipelines on Matoš Street in the city of Solin, which is part of the cultural and historical complex of the city of Solin, an archaeological inspection was carried out. Archaeological supervision was primarily prescribed because that street is crossed by the Diocletian's Aqueduct. The goal of this inspection, in addition to the legal obligation, was to document the route of Diocletian's Aqueduct, which is located under the pavement of Matoš Street.
Archaeological supervision began on 31 July 2019, at the place where Matoš Street crosses the Diocletian's Aqueduct. A channel with a length of 5 meters was opened by careful mechanical excavation. Due to the fear that the aqueduct could be damaged in the middle of summer, it was not possible to clear it on both sides, but only the part of the top of the aqueduct was cleaned, which was at the depth required for the installation of the gas pipeline, so there was no need to redesign the route. The top of the aqueduct was cleared by hand, and the canal and aqueduct were measured and documented. Along with the photo documentation, a 3D model was also created. After creating the documentation, the top of the aqueduct was covered with geotextile.

Redni broj: 496
Lokalitet: Solin – Mezanovci (k.č. 2886/1, k.o. Klis)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Razdoblje: A
Pravni status: Z-3936
Vrsta radova: arheološki nadzor

U ožujku 2019. arheološki je nadzirano iskopavanje za temelj planirane gradnje stambenog objekta u ulici Mezanovci u Solinu, na k.č. 2886/1, k.o. Klis. Otvorena je površina od 2000 m². Voditeljica arheološkog nadzora bila je Anita Penović, prof. pov. i arheo., a zamjenik voditeljice bio je Šime Vučković, dipl. arheo. Osim njih, ekipu su činili i dokumentaristi, svi djelatnici tvrtke Temenos d.o.o. iz Splita.

Arheološki nadzor obuhvatio je k.č. 2886/1, k.o. Klis, u ulici Mezanovci, koja se od Gašpine mlinice u Solinu nastavlja prema sjeverozapadu. U geografskom smislu čestica se nalazi na jugoistočnom rubu grebena podno padina brežuljka Bilog briga, uz rub izdužene udoline koju presijeca potok Kamenice. Sa sjeverozapadne strane greben je omeđen Ilijinim potokom, a s jugozapadne kamenitim

Zidane strukture uočene na lokalitetu

Zidana struktura i kanal

Kanal za vodu na istočnom dijelu parcele

Tlocrt parcele nakon arheološkog nadzora

uzvišenjem koje čini krajnji rub grebena. Iako u upravnom smislu područje Mezanovaca pripada Općini Klis, zbog svog je položaja, tijekom čitave povijesti pa sve do danas, intenzivnije povezano s područjem grada Solina. Vezu sa Solinom možda najbolje ilustrira činjenica da je čestica smještena svega 500 m zračne linije od sjeveroistočnog ugla bedema antičke Salone, dok od Klisa ta udaljenost iznosi 2500 m. Budući da je upravo na tom prostoru pretpostavljeno pružanje antičke ceste i salonitanskog vodovoda, na predmetnoj je čestici obavljen arheološki nadzor.

Prilikom arheološkog nadzora utvrđena je stratigrafska situacija istraživanog područja. Nakon 0,30 m iskopa humusa (SJ 1) slijedio je sloj sivosmeđe zemlje (SJ 2), na različitim položajima mjestimično miješan s pjeskovitom zemljom (S 3). Središnjim dijelom parcele protezao se suhozid nakon čijeg je uklanjanja definirana antička zidana struktura, vezana vapnenim mortom, a južno od nje definirana je trasa kamenog kanala s ostacima hidrauličnog morta za vodu. Megalitska struktura načinom gradnje i oblikom nalikuje na grobne parcele na istočnoj salonitanskoj nekropoli. Oko nje pronađeno je nekoliko ulomaka kostiju koje su pripadale otprije uništenim grobovima, pa se ne može kazati kakva su karaktera ukopi i grobna arhitektura.

Iskopom je definirano više arheoloških struktura te veći broj pokretnog arheološkog materijala (ulomci kuhinjskog i stolnog keramičkog posuđa, staklenih predmeta, metalnih i kamenih predmeta). Preliminarnim pregledom pokretnog materijala lokalitet se okvirno datira od 1. st. pr. Kr. do 2. st.

Anita Penović

Summary

In March 2019, archaeological supervision was conducted during the excavation for the foundation of a planned residential building on Mezanovci Street in Solin, on cadastral parcel 2886/1. A more recent dry stone wall structure was observed, and upon its removal, an ancient masonry structure and a structure made of stones bound with hydraulic mortar in the form of a channel were discovered. Fragments of human remains were also found, suggesting a possible necropolis. Considering the nearby findings of the Salona aqueduct remains, it can be assumed that the function of the channel-like structure was associated with the Salona aqueduct.

Redni broj: 497
Lokalitet: Solin – Mravince (k.č. 1241/14, k.o. Mravince)
Naselje: Solin, Majdan
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-6026
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu 2019., na području rijeke Jadra, na k.č. 1241/14, k.o. Mravince, u Solinu, na području zaštićenog kulturnog dobra Diokolecijanov akvedukt, arheološki je nadzirano

Pogled na luk akvedukta, područje arheološkog nadzora

Područje arheološkog nadzora tijekom radova

iskopavanje tijekom elektrifikacije područja, kako bi se pritom očuvale strukture akvedukta. Radove je nadzirala stručna ekipa djelatnika Temenos d.o.o.

Godine 2018. ta je lokacija probno arheološki istražena (sa sjeverne strane akvedukta i ispod velikog luka, gravitacijskog kanala). Tijekom iskopavanja pravokutnih sondi za polaganje stupova za električnu energiju i kanala za polaganje kabela nisu pronađene arheološke strukture i pokretni nalazi. Iskopane su dvije sonde za stupove sjeverno od akvedukta, gdje je tijekom iskopa definiran sterilan geomorfološki sloj tupine.

Anita Penović

Summary

In September 2019, during the excavation for the lighting of Diocletian's Aqueduct on cadastral parcel 1241/14, cadastral municipality Mravince, in Solin, archaeological supervision was conducted. During this process, no movable finds or immovable archaeological structures were observed.

Redni broj: 498
Lokalitet: Solin – Opata Gebizona (k.č. 2749/2, k.o. Klis)
Naselje: Klis, Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U prosincu 2019. arheološki je nadzirano iskopavanje za temelj planirane gradnje stambenog objekta u Solinu, na k.č. 2749/2, k.o. Klis. Otvorena je površina od 100 m². Voditeljica arheološkog nadzora bila je Anita Penović, prof. pov. i arheo., a zamjenik voditeljice bio je Nebojša Cingeli, dipl. arheo. Osim njih, ekipu su činili i dokumentaristi, svi djelatnici tvrtke Temenos d.o.o. iz Splita.

Arheološki nadzor obuhvatio je k.č. 2749/2, k.o. Klis, u Ulici opata Gebizona, koja se od Gašpine mlinice u Solinu nastavlja prema sjeveroistoku. Otprilike 100 m prema jugu nalazi se rijeka Jadro i lokalitet Šuplja crkva. Iako u upravnom smislu područje Mezanovaca pripada Općini Klis, zbog svog je položaja, tijekom čitave povijesti pa sve do danas, intenzivnije povezano s područjem grada Solina. Vezu sa Solinom možda najbolje ilustrira činjenica da je čestica smještena svega 1000 m zračne linije od sjeveroistočnog ugla bedema antičke Salone. Upravo zbog blizine arheoloških lokaliteta na tom prostoru, na predmetnoj je čestici obavljen arheološki nadzor. Sjeverno od lokacije prolazi trasa salonitanskog akvedukta, a sjeveroistočno i antička cesta uz istočnu padinu Bilog briga te preko Kamenice, koja je vodila iz Salone prema prijevoju na Klisu. Zemljani iskop započeo je na zapadnom rubu parcele uz profile susjednih parcela, nakon uklanjanja postojećeg objekta. Površinski humusni sloj bio je prepun korijenja i recentnog kućanskog otpada. Predviđena dubina iskopa za temeljenje objekta bila je oko 0,30-0,50 m, ovisno o konfiguraciji terena na parceli. Nakon 0,20 m iskopa humusa (SJ 1) slijedio je sloj sivosmeđe zemlje (SJ 2), na različitim položajima mjestimično miješan s kompaktnim geomorfološkim sterilnim slojem sivožute zemlje, tzv. tupine, (SJ 3). Gotovo cijela površina parcele nema zemljanog materijala, kao ni pokretnog arheološkog materijala i struktura.

Anita Penović

Summary

In December 2019, archaeological supervision was conducted on Opat Gebizon Street in Solin, on cadastral parcel 2749/2, during the mechanical excavation for the foundations of a residential building. No movable or immovable archaeological finds were observed during the supervision.

Redni broj: 499
Lokalitet: Solin – Paraći (k.č. 5537/2, k.o. Solin)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U listopadu 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet u ulici Paraći u Solinu, na k.č. 5537/2, k.o. Solin (kuća

Pogled na iskopanu građevinsku jamu

Sonda 1

Strukan). Voditelj istraživanja bio je Eduard Visković, dipl. arheo.

Lokalitet je istražen zbog izrade dokumentacije za glavni projekt gradnje bazena, koji se nalazi u obuhvatu kulturno-povijesne cjeline grada Solina, u zoni obuhvata B. Sonda 1, veličine 3x3 m, smještena je na središnjem dijelu parcele, na mjestu budućeg bazena. Ukupna istražena površina iznosi 9 m^2. Najviša je visina sonde na 23,51 m n. v., a najveća dubina dosegnuta tijekom ovih istraživanja iznosi 21,89 m n. v. Ukupno je uklonjeno 1,62 m sloja. Registrirane su četiri stratigrafske jedinice, ali ni u jednom sloju nije pronađen arheološki materijal.

Eduard Visković

Summary

During the preparation of documentation for the construction project of a swimming pool inside the cultural and historical complex of the city of Solin, a rescue archaeological survey was carried out on the cadastral parcel 5537/2, cadastral municipality Solin. Trench 1, measuring 3 x 3 m, is located in the central part of the parcel, at the site of the future swimming pool. The total excavated area was 9 m^2. The maximum height of the trench was +23.51 m.a.s.l., and the greatest depth reached by this research was +21.89 m.a.s.l. A total of 1.62 m of the layer was removed. Four stratification units were registered. No archaeological material was found in any layer.

Sonda 1

Sonda 2

Redni broj: 500
Lokalitet: Solin – Paraći (k.č. 5545/2, k.o. Solin)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U listopadu 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet u ulici Paraći u Solinu, na k.č. 5545/2, k.o. Solin (kuća Gračanin). Voditelj istraživanja bio je Eduard Visković, dipl. arheo. Predmet istraživanja bilo je zemljište u budućem vlasništvu investitora Danijela Gračanina.

Lokalitet je zaštitno istražen zbog izrade dokumentacije za glavni projekt gradnje obiteljske kuće na parceli sjeverno od salonitanskog amfiteatra te je u blizini lokaliteta Kapljuč.
Sonda 1 istražena je do zdravice koju čini tupina svjetlosmeđe – bež boje. Sonda je veličine 3x5 m, a smještena je na središnjem dijelu parcele, na mjestu budućeg objekta. Ukupna istražena površina iznosi 15 m^2. Najveća je visina sonde 23,51 m n. v, a najveća dubina dosegnuta tijekom ovogodišnjih istraživanja iznosi 21,89 m n. v. Ukupno je uklonjeno 1,62 m sloja. Registrirano je pet stratigrafskih jedinica. Ni u jednom sloju nije pronađen arheološki materijal.
Sonda 2 također je istražena do zdravice koju čini tupina svjetlosmeđe – bež boje. Sonda je veličine 3x5 m, a smještena je na središnjem dijelu parcele, južno od Sonde 1. Ukupna istražena površina iznosi 15 m^2. Najveća je visina sonde 23,51 m n. v, a najveća dubina dosegnuta tijekom ovogodišnjih iznosi 21,89 m n. v. Ukupno je uklonjeno 1,62 m sloja. Registrirano je pet stratigrafskih jedinica. Ni u jednom sloju nije pronađen arheološki materijal.

Eduard Visković

Summary

As a result of the preparation of documentation for the main project of the construction of a family house, which is part of the cultural and historical complex of the city of Solin, a rescue archaeological survey was carried out. The subject of the research was the land on Paraći Street, Solin. It is a project for the construction of a house in a private plot located north of the Salonitan amphitheatre and near Kapljuč.
Trench 1 was explored up to the bedrock, which is of a dull, light brown-beige colour. Trench 1, measuring 3 x 5 m, was located in the central part of the plot on the site of the future building. The total explored area was 15 m^2. The maximum height of the trench was +23.51 m.a.s.l., and the greatest depth reached by this research was +21.89 m.a.s.l. A total of 1.62 m of the layer was removed. Five stratigraphic

layers were registered. No archaeological material was found in any layer.
Trench 2 was also explored up to the bedrock, which is of a dull, brown-beige colour. Trench 2, measuring 3 x 5 m, was located in the central part of the plot, south of Trench 1. The total explored area was 15 m^2. The maximum height of the trench was 23.51 m.a.s.l., and the greatest depth reached by this research was 21.89 m.a.s.l. A total of 1.62 m of the layer was removed. Five stratigraphic layers were registered. No archaeological material was found in any layer.

Redni broj: 501
Lokaliteta: Solin – Put Majdana
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2019. arheološki su nadzirani zemljani radovi u ulici Put Majdana u Solinu. Voditelj arheološkog nadzora bio je Slavko Galiot, dipl. arheo., a angažiran je i Josip Galiot, mag. arheo., iz tvrtke Delmat Galiot d.o.o. iz Splita. Nadležni konzervator bio je Saša Denegri iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Izvođač zemljanih radova bila je tvrtka Tomičić d.o.o. iz Splita, a investitor je bila Županijska uprava za ceste Split.

Radovi su se odvijali u ulici Put Majdana, na LC 67075, i to na dijelu u čijoj je blizini pronađena *villa rustica*, zbog čega je nadležni Konzervatorski odjel u Splitu propisao arheološki nadzor prilikom tih radova. Područje je dio arheološke zone Solina, zona zaštite B. Svaku radnju stroja pažljivo je pratio arheolog, da se spriječi oštećenje eventualnog arheološkog sloja.
Tijekom rušenja zida u dužini od 55 m, iskopavanja temelja za novi zid te rušenja triju stabala koja su zadirala u prostor budućeg zida, nije uočen arheološki materijal, ni ostaci arhitekture, zbog čega bi bili obustavljeni iskopni radovi i shodno propisima bio obaviješten nadležni konzervator. Ukupno su evidentirane četiri stratigrafske jedinice, od čega su tri recentne provenijencije te četvrta, koja je zdravica/tupina na prosječnoj dubini od cca 0,40 m. Na temelju rezultata dobivenih tijekom arheološkog nadzora, na predmetnoj lokaciji konstatirana je negativna arheološka slika.

Položaj starog zida i mjesta gradnje novog zida

Literatura

Galiot 2019 S. Galiot, Izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima „Šuplja crkva“, Put Majdana, Solin, Split, 2019.

Slavko Galiot

Summary

In 2019, archaeological supervision was performed during the earthworks on Put Majdana Street in Solin. This area is a part of the archaeological zone of Solin, designated as protection zone B. There were no archaeological finds.

Redni broj: 502
Lokalitet: Solin – Širina
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. zaštitno je arheološki istraživana lokacija Širine, na krajnjem istočnom dijelu k.č. 8035/1, k.o. Solin. Lokalitet je istražio arheolog Eduard Visković iz tvrtke Kantharos d.o.o., a zamjenik voditelja bio je Marko Matković.

Lokalitet je istražen radi izrade dokumentacije za glavni projekt gradnje željezničke stanice Solin – Širina, na željezničkoj pruzi između Splita i Kaštela. Novo stajalište Solin – Širina smješteno je s lijeve strane željezničke pruge M 604 Oštarije – Gospić – Knin – Split, u km 320+241,15, na kraju kolodvora Solin u smjeru Splita. Istražene su tri sonde dimenzija 4x6 m, što čini ukupno 40 % površine budućih zemljanih radova prilikom gradnje perona. Sonda 1 pozicionirana je na istočnom rubu predmetne parcele, u prostoru između sjevernog ruba parcele i postojećih željezničkih tračnica na južnom dijelu. Sonda 2 pozicionirana je na središnjem dijelu parcele, u sličnom uskom prolazu između sjevernog ruba parcele i tračnica na jugu. Sonda 3 pozicionirana je na zapadnom dijelu predmetne parcele, u uskom prolazu između privatne parcele na sjevernoj strani

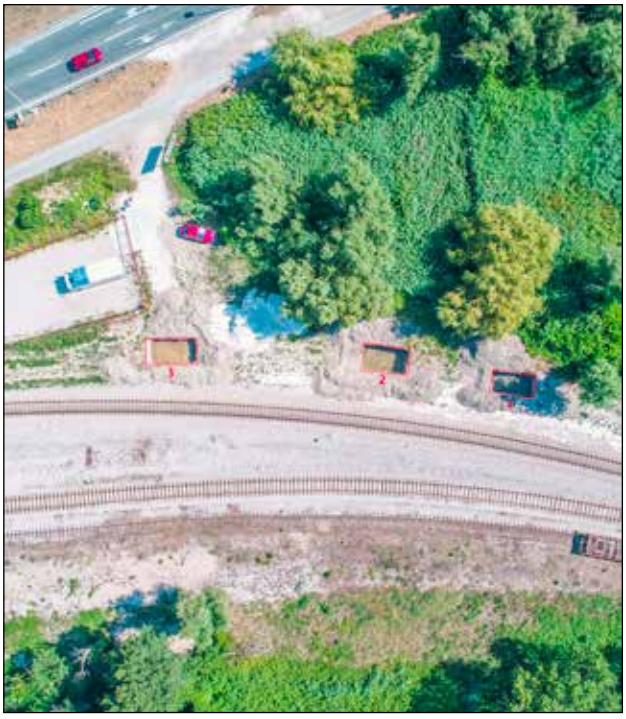

Položaj sondi na lokalitetu

i tračnica na južnoj strani. Cijeli obuhvat arheološkog istraživanja bio je determiniran uskom površinom parcele te obvezom naknadnog zatrpavanja sondi, čime je iskopani materijal morao biti deponiran na samom lokalitetu.
Sonda 1, veličine 4x6 m, smještena je na istočnoj granici parcele, u smjeru I-Z. Ukupna istražena površina iznosila je 24 m^2. Najveća je visina sonde +2,13 m n. v., a najveća dubina koja je dosegnuta ovim istraživanjima je –0,33 m n. v. Ukupno je uklonjeno 2,46 m sloja. Registrirano je sedam stratigrafskih jedinica. Ni u jednom sloju nije pronađen arheološki materijal.
Sonda 2, veličine 4x6 m, smještena je desetak metara zapadnije od Sonde 1, u smjeru I-Z. Ukupna istražena površina iznosi 24 m^2. Najveća je visina sonde +2,04 m n. v., a najveća dubina koja je dosegnuta tijekom ovih istraživanja iznosi –0,30 m n. v. Ukupno je uklonjeno 2,34 m sloja. Registrirane su četiri stratigrafske jedinice, ali također bez arheoloških nalaza.
Sonda 3, veličine 4x6 m, smještena je u smjeru I-Z na zapadnoj strani parcele. Ukupna istražena površina iznosi 24 m^2. Najveća je visina sonde +1,95 m n. v., a najveća dubina koja je dosegnuta tijekom ovih istraživanja iznosi –0,08 m n. v. Ukupno je uklonjeno 2,03 m sloja. U ovoj sondi registrirano je sedam stratigrafskih jedinica. Ni u jednom sloju nije pronađen arheološki materijal.
Na temelju rezultata arheoloških istraživanja na mjestu budućeg željezničkog stajališta Solin – Širina, može se utvrditi da se na tom prostoru ne nalazi južni potez bedema Salone te da je taj prostor nastao nasipavanjem delte Jadra tijekom nedavne prošlosti. Očito je blizina rijeke i lokacija u delti uvjetovala da se na tom prostoru ne nalaze arhitektonski ostaci građevina i tragova intenzivne ljudske aktivnosti.

Eduard Visković

Summary

During preparatory works for the construction of the railway station Solin-Širina on the railway between Split and Kaštela, which is part of the cultural and historical complex of the city of Solin, a rescue archaeological survey was carried out on the cadastral parcel 8035/1, cadastral municipality Solin. Three trenches measuring 4 x 6 m were investigated, totalling 40% of the area of future groundworks during the construction of the platform. Trench 1 is positioned on the eastern edge of the plot in question, in the space between the northern edge of the plot and the existing railway tracks on the southern part. Trench 2 is positioned in the central part of the plot, in a similar narrow passage between the northern edge of the plot and the tracks in the south. Trench 3 is positioned in the western part of the plot in question, in a narrow passage between the private plot on the northern side and the tracks on the southern side. The entire scope of the archaeological research was determined by the narrow area of the plot and the obligations of subsequent backfilling of the trenches, which meant that the excavated material had to be deposited on the site itself.
Based on the results of archaeological research conducted at the site of the future Solin Širina railway station, we can state that the southern section of Salona defensive walls is not located in this area, and that this area was created by the filling of the Jadro delta in the recent past. Obviously, the proximity of the river and the location in the delta meant that there are no architectural remains of buildings or traces of intensive human activity in this area.

Redni broj: 503
Lokalitet: Solin – Šuplja crkva – Ljubinci
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-6095
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 25. rujna do 26. listopada 2019. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita arheološki je istražio lokalitet Šuplja crkva – Ljubinci u Solinu (k.č. 6806/2, 6806/1, 6807, 6809, 6810 i 6811, k.o. Solin). Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Miroslav Katić, dok je zamjenik voditelja bio Miroslav Gogala, dipl. arheo., a geodet Miljenko Žapčić izradio je snimku arheoloških sondi i geodetsku podlogu. Arheološka istraživanja nadzirala je Silva Kukoč, viša stručna savjetnica iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Sredstva za istraživanje osigurao je Grad Solin.

Cilj istraživanja bio je utvrđivanje i dokumentiranje stanja arheoloških ostataka na prostoru preko puta Šuplje crkve, na suprotnoj, lijevoj obali rijeke Jadra, u sklopu priprema za moguće pomicanje toka rijeke južnije od arheološkog kompleksa.
Arheološki lokalitet crkva sv. Petra i Mojsija, tzv. Šuplja crkva, sastoji se od ranokršćanske bazilike križne osnove, sagrađene u 6. st. nad ostacima starijeg rimskoga groblja,

Zračna snimka zone arheološkog istraživanja na lijevoj obali rijeke Jadra

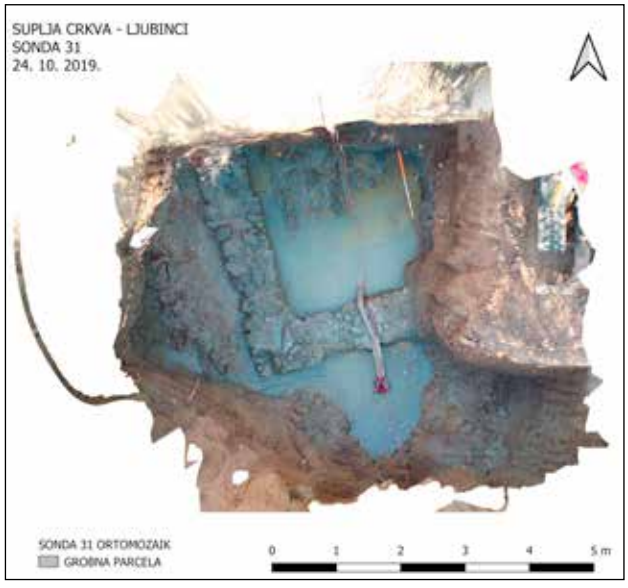

Sonda 31 s ostacima rimske grobišne parcele

a unutar nje sagrađena je ranoromanička trobrodna bazilika, sa zidovima raščlanjenim lezenama, *westwerkom* i zvonikom u širini pročelja te trima apsidama utopljenima u zidnu masu. Šuplja crkva bila je krunidbena crkva hrvatskih vladara u 10. i 11. st. U objema crkvama pronađeni su brojni dijelovi kamenog namještaja i velika količina ostalog ranokršćanskog i srednjovjekovnog arheološkog materijala (keramika, staklo, metal). Materijal je na trajnoj pohrani u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, koji skrbi o lokalitetu od 1989. godine.

Arheološka istraživanja na lokalitetu Ljubinci na lijevoj obali rijeke Jadra pokazali su da je riječ o prostoru u kojem je sama rijeka tijekom posljednjih tisućljeća mijenjala svoj tok. Georadarska i geomagnetna istraživanja 2007. jasno su pokazala da se staro korito rijeke nalazilo južnije, bliže današnjim novogradnjama, stoga ondje nije moglo biti ničega drugog osim nađenih podzida antičkih parcela. Inače se radilo o močvarnom području, što pokazuje stratigrafska slika šireg područja Šuplje crkve. Na 6,5 m n. v. počinje se javljati glinast mrk sloj, u kojem je bilo najviše pokretnih arheoloških nalaza. U trideset i jednoj sondi iskopanoj na parcelama Roje (6806/1, 6806/2, 6807) i Bućan (6810 i 6811), konkretni arheološki ostaci uočeni su tek u sjeveroistočnom uglu parcele 6811. Južnije, u S 29, bliže današnjoj kući Bućan, nađen je potez antičkog podzida zemljišne parcele, ali bez veće arheološke važnosti. Sagrađen je na mjestu gdje se zemljište blago počinjalo dizati prema obližnjem kamenom kuku pa je služio kao denivelacija od

obližnje obale rijeke, koja je u antici morala protjecati blizu. Drugi zid, nešto kvalitetnije zidan, iz S. 1 (parcela Roje), pripada novome vijeku. Bio je vidljiv prije četrdesetak godina, kada je na k.č. 6806/2 nanesen oko 1 m zemlje. Dakle, na sjevernom dijelu parcela 6810 i na cijeloj 6806/2 nema važnijih arheoloških nalaza koji bi upućivali na postojanje stambene ili sakralne arhitekture. Manja količina pokretnih arheoloških nalaza također upućuje na kontaminaciju prostora obližnjom rimskom nekropolom i mlađim sakralnim objektima na Šupljoj crkvi. Što je bliže današnje korito rijeke Jadro, povećava se količina keramičkih ulomaka, ali izostaje arhitektura. Ona se pojavila u S. 31, gdje je nađena jedna rimska grobišna parcela, a unutar nje i jedan paljevinski grob iz 75. – 150. godine. Od zidova parcele ostao je samo temeljni dio širok sedamdesetak centimetara. Grobišna parcela bila je široka oko 2,5 m i produžavala se prema sjeveru, odnosno današnjem koritu rijeke Jadra. Njen sjeverni zid nije nađen. Hidroarheološka istraživanja nasuprot S. 31 u samoj rijeci Jadru otkrila su još jedan zid širine 1 m, s vanjskim licem okrenutim prema sjeveru, građen od velikih kamenih blokova širine 0,5 m i dužine 1 m. Vjerojatno se radi o zidu još jedne grobišne parcele, čije je monumentalno lice bilo okrenuto prema komunikaciji,

Ostatak sjevernog zida rimske grobišne parcele u rijeci Jadru

Pregledna karta nalazišta s označenim sondama

Rekonstrukcija izgleda istočne rimske nekropole

odnosno rimskoj cesti Salona – Majden. Moguće je da se dio te ceste nalazi baš u današnjem koritu rijeke između južnog pročelja ranokršćanske crkve u Šupljoj crkvi i zida parcele te sjevernog lica zida grobišne parcele s megalitskim pročeljem u koritu Jadra.

Poznato je da je ranokršćanska križna bazilika iz 6. st. u Šupljoj crkvi sagrađena iznad rimske nekropole. Novi arheološki nalazi grobišnih parcela okrenutih prema sjeveru, odnosno cesti, otkrivaju izvoran izgled istočne salonitanske nekropole. Ona je vodila od istočnih vrata Salone, tzv. Porta Andetria, preko Bilankuše dalje prema istoku, prateći desnu obalu staroga korita rijeke Jadra. Na istoj cesti nalazilo se jedno naselje ili *villa rustica*, čija je arhitektura iskopana 1933. tijekom širenja tupinoloma tvornice cementa „Split". Tom je prilikom nađeno i ranosrednjovjekovno groblje. Cestu je jednim dijelom pratio akvedukt koji je dovodio vodu iz izvora rijeke Jadra u Salonu. Ranosrednjovjekovni lokaliteti u Solinu većinom su građeni uz vodotoke. Rižinice i Crkvine nalaze se uz Ilijin potok, a Šuplja crkva, crkva u Gradini i Gospa od Otoka, uz rijeku Jadro. Benediktinski samostan potvrđen u darovnici iz 1078. nalazio se uz crkvu sv. Mojsija, tj. Šuplju crkvu. Do sada se smatralo da se samostan nalazio južno od crkve, što su ova istraživanja negirala. Benediktinski samostan nalazio se sjeverno od Šuplje crkve, ispod današnje Majdanske ceste i stambenih kuća sagrađenih uz nju. Zaštitna arheološka istraživanja na današnjoj Majdanskoj cesti otkrila su arhitekturu koja se pruža prema sjeveru i ona je najvjerojatnije dio srednjovjekovnog benediktinskog samostana.

Literatura

Dyggve 1989 E. Dyggve, Izabrani spisi, Split, 1989: 109 – 121.

Katić 1929 L. Katić, Ubikacija crkava sv. Mojsija i sv. Stjepana u Solinu, Šišićev zbornik, Zagreb, 1929: 69 – 78.

Krunić 2011 S. Krunić, Antičke svetiljke iz muzeja grada Beograda, Beograd, 2011.

Oreb 1993 F. Oreb, Dokumentacija o starohrvatskom Solinu u Arhivu E. Dyggve, VHAD, 85, Split, 1993: 199 – 206.

Piteša 1992 A. Piteša, Starohrvatsko groblje u Majdenu, Starohrvatski Solin, Split, 1992: 152 – 155.

Piteša 1992 A. Piteša, Crkva sv. Petra i Mojsija u Šupljoj crkvi, Starohrvatski Solin, Split, 1992: 144 – 150.

Zekan 2000 M. Zekan, Krunidbena bazilika kralja Zvonimira. Crkva Sv. Petra i Mojsija (Šuplja crkva) u Solinu /pregled dosadašnjih istraživanja/, SHP, III. serija, sv. 27, Split, 2000: 249 – 259.

Miroslav Katić
Miroslav Gogala

Summary

In September and October 2019, archaeological excavations were conducted at the site Šuplja crkva – Ljubinci. This location is situated opposite the archaeological complex Šuplja crkva, on the left bank of the Jadro River. The research aimed to establish and document archaeological remains in light of the possibility of altering the course of the Jadro River. The stratigraphy of the site indicates that it was a marshy area. Out of thirty-one trenches, the only significant immovable archaeological find was in Trench 31 in the northeastern part of the site, where a Roman burial plot with a cremation grave was discovered, dating to the end of the 1st or the first half of the 2nd century AD. Underwater research opposite T 31 in the Jadro River bed revealed a wall. Further south, in Trench 29, a stretch of an ancient retaining wall of some land plot was found, while in Trench 1, a modern wall buried about forty years ago by the deposition of soil on today's plots was discovered. The quantity of movable archaeological material was somewhat more abundant towards the course of the present-day river. According to all indications, the findings suggest the remains of a necropolis upon which an early Christian church was later built. Further south extended the old course of the Jadro River.

Redni broj: 504
Lokalitet: Solin – Ulica don Frane Bulića (k.č. 3980)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

U listopadu 2019. probno je arheološki istražena k.č. 3980, k.o. Solin, u Solinu, zbog namjere gradnje poslovnog

Zatečeno stanje na predmetnoj lokaciji (foto: V. Katavić)

Sjeverni profil rova 7 (foto: V. Katavić)

Keramički materijal pronađen u rovu 7 (foto: V. Katavić)

objekta i građevinskih radova. Iako predmetna lokacija nije unutar zaštićene arheološke zone te ne podliježe mjerama zaštite zaštićenog područja, lokalitet je arheološki istražen na zahtjev investitora, radi uočavanja potencijalnih arheoloških struktura ili slojeva, kakvi su registrirani na lokalitetima u neposrednoj blizini. Lokalitet je istražen pod vodstvom Andreje Markovac, dipl. arheo. i prof. pov., i zamjenika voditelja Vedrana Katavića, prof. pov. i arheo., uz pomoćno i tehničko osoblje, svi iz tvrtke Kaukal d.o.o. Radove su arheološki nadzirali Saša Denegri i Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

U istraženim rovovima 1 – 6 nije bilo arheoloških pokretnih nalaza ni struktura, a unutar rova 7 pri dnu je uočen crvenkast sloj s nešto fragmentiranih ulomaka rimske keramike. Budući da se sam rov nalazio na padini predmetne čestice, može se pretpostaviti da je sloj erozivnog nastanka te je materijal sekundarno i sporadično nataložen s vremenom. Unutar sedam istraženih rovova nisu pronađene arheološke strukture ni važniji slojevi koji bi iziskivali dodatne mjere zaštite nadležnog Konzervatorskog odjela u Splitu.

Vedran Katavić

Summary

In October 2019, a trial archaeological excavation was conducted due to the intention of constructing a business facility and carrying out construction work on Don Frane Bulić Street in Solin, on cadastral parcel 3980. Within the 7 excavated trenches, no archaeological structures or significant layers requiring additional protective measures were found.

Redni broj: 505
Lokalitet: Solin – Ulica grada Vukovara (k.č. 6377/1)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U listopadu 2019. arheološki je nadzirano iskopavanje za kanalizacijsku mrežu u Solinu, na k.č. 6377/1, k.o. Solin. Riječ je o lokaciji unutar zaštićene arheološke zone Solina, zona B. Stručnu ekipu činili su: Anita Penović, dipl. arheo. (voditeljica istraživanja), Ivica Pleština, dipl. arheo. (zamjenik) te Ante Roglić, mag. geogr. (dokumentarist), svi djelatnici tvrtke Temenos d.o.o.

Trasa arheološkog nadzora protezala se od Gospina otoka na sjeveru, preko rijeke Jadra i parkirališta do šahta u Ulici

Trasa arheološkog nadzora

Pogled na zapadni profil iskopa za crpnu stanicu

Marka Marulića. Nadzor je obavljen tijekom zemljanog iskopa trase za kanalizaciju i crpnu stanicu za potrebe nove bazilike u Solinu. Definirano je pet stratigrafskih jedinica. Nakon humusa (SJ 1) i riječnog nanosa (SJ 2) sjeverno od Jadra, u južnom dijelu trase definirani su asfalt (SJ 3) i nivelirajuće podloge za asfalt, sastavljene od crvenice i usitnjenog kamenja, tzv. frakcije (SJ 4). Ispod njih nalazi se sloj pijeska pomiješan sa šljunkom (SJ 5). Tijekom iskopa nisu zabilježeni arheološki slojevi ni nalazi.

Anita Penović

Summary

In October 2019, archaeological supervision was carried out during the excavation for a sewage network in Grad Vukovar Street in Solin, on cadastral parcel 6377/1. The route of the archaeological inspection was located near Gospin Otok in Solin. This area is within the protected archaeological zone of Solin, Zone B. During the excavation, more recent layers of embankments and river deposits from the Jadro River were observed.

Redni broj: 506
Lokalitet: Solin – Ulica M. Marulića (k.č. 6682/1, 8307/1)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: –
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

U lipnju 2019., zbog planirane gradnje ugostiteljskog objekta i sportskih terena sjeveroistočno od križanja ulica Petra Krešimira IV., Marka Marulića i Puta Mira u Solinu, probno je arheološki istražen lokalitet na k.č. 6682/1, 8307/1, k.o. Solin. Voditeljica arheološkog probnog istraživanja bila je Andreja Markovac, dipl. arheo. i prof. pov., uz tehničko i pomoćno osoblje, svi djelatnici tvrtke Kaukal d.o.o. Nadležni konzervatori bili su Saša Denegri i Silva Kukoč, konzervatori arheolozi iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Financijska sredstva osigurao je investitor, Pink Panther d.o.o., Solin.

Pogled na zapadni profil sonde 2 unutar probnog rova 1 (foto: A. Markovac)

Keramički nalazi iz probnog rova 2 (N 2) (foto: A. Markovac)

Predmetna lokacija označena na DOF podlozi

Tvrtka Kaukal d.o.o. u siječnju 2018. probno je arheološki istražila k.č. 66822, k.o. Solin, južnije od spomenutih katastarskih čestica, zbog potreba gradnje sportskog rekreacijskog centra istog investitora. Godine 2019., nakon dokumentiranja zatečenog stanja na k.č. 6682/1 i 8307/1, k.o. Solin, arheološki radovi na predmetnoj lokaciji započeli su pozicioniranjem dvaju paralelno postavljenih probnih rovova.

Probni rov 1 iskopan je u dužini od 42 m i širini od 1,5 m. Prosječna dubina rova iznosila je od 1 do 2,5 m. Istodobno je na istočnom rubu parcela pozicioniran probni rov 2, duljine 35 m i širine oko 1,5 m. Taj se rov nalazi na mjestu na kojem je planirana gradnja montažnog ugostiteljskog objekta. Tijekom probnog arheološkog istraživanja nisu pronađeni znatniji arheološki ostaci.

Tijekom prethodnih probnih arheoloških istraživanja na mjestu današnjeg sportsko-rekreacijskog centra uočena je slična stratigrafska situacija te nisu pronađene nepokretne arheološke strukture. Stratigrafski odnosi zatečenih i registriranih slojeva na toj lokaciji upućuju na kontinuiranu obradu zemlje tijekom nedavne prošlosti. Stariji, dublji slojevi tla upućuju na prisutnost antičkog arheološkog materijala te pedološke procese taloženja tla.

Rijetke pokretne arheološke nalaze čine rastresene čestice vjerojatno antičke žbuke te erodirani ulomci antičke građevne opeke i keramičkih posuda. Sudeći po zatečenim

stratigrafskim odnosima, tijekom duljeg perioda s obližnjih su uzvišenja nasipavane i taložile su se veće količine tla te je današnja konfiguracija terena bitno izmijenjena u odnosu na antičku.

Vedran Katavić

Summary

In June 2019, trial archaeological excavations were conducted due to the planned construction of a catering facility and sports fields northeast of the intersection of Petar Krešimir IV Street, Marko Marulić Street, and Put Mira Street in Solin, on cadastral parcels 6682/1, 8307/1, cadastral municipality Solin. Two parallel trial trenches, each with a width of 1.5 meters and a total length of 77 meters, were investigated. The average depth of the trench excavation was about 1.5 meters, reaching up to 2.5 meters in randomly positioned control trenches. No immovable archaeological structures were found during the trial archaeological excavations, and similar stratigraphic relationships were recorded at the site of the current sports and recreational centre, on cadastral parcel 66822, cadastral municipality Solin.

Redni broj: 507
Lokalitet: Solin – Ulica M. Marulića (k.č. 6682/11, 6683/1)
Naselje: Solin
Grad: Splin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet u Solinu, na k.č. 6682/11, 6683/1, k.o. Solin, zbog izrade dokumentacije za glavni projekt gradnje Doma za starije osobe i zatvorenog bazena. Lokalitet je istražio je arheolog Marko Matković iz tvrtke Kantharos d.o.o., a zamjenik voditelja bio je Eduard Visković.

Predmet istraživanja bile su prazne parcele s lijeve strane pritoka rijeke Jadra, pod nazivima Bugarevo i Arapovac. Lokalitet je oduvijek služio kao poljoprivredno zemljište,

Položaj lokaliteta na karti Solina (podloga: Google maps; izradio: E. Visković)

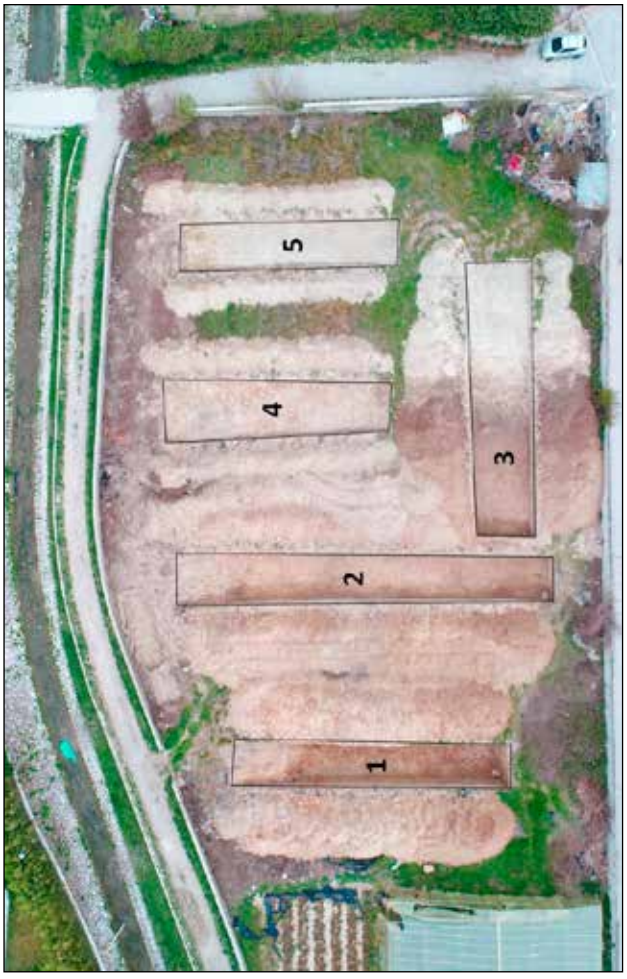

Položaj sondi na zračnoj fotografiji lokaliteta Bugarevo

a u posljednje vrijeme upotrebljavan je kao lokacija za staklenike.
Arheološko istraživanje započelo je na lokaciji budućeg staračkog doma, na lokalitetu pod nazivom Bugarevo. Prema uvjetima nadležnog konzervatorskog odjela, od ukupne površine parcele trebalo je istražiti 40 % površine. Ukupna površina parcele namijenjene za gradnju objekta iznosi 1534 m^2, pa je za istraživanje određeno 600 m^2. Istraženo je pet arheoloških sondi različitih veličina, raspoređenih po cijeloj parceli. Strojno su skidani slojevi SJ 1 i SJ 2 (vegetacija i obradivi sloj), do dubine od 0,70 m. U tim slojevima pronađen je različit recentan materijal: plastika, staklo, željezo te ostaci infrastrukturne instalacije i betonski ostaci staklenika. Ispod tih slojeva evidentiran je SJ 3, sloj riječnog pijeska bez nalaza u većini sondi, te sloj s pokretnim arheološkim materijalom u sondama 3 i 6. Ispod tog sloja nalazio se sloj SJ 4, koji čini tamnosmeđa zemlja sa sitnim amorfnim kamenom i raznolikim pokretnim arheološkim nalazima pronađen u Sondi 2. Taj je sloj istražen ručno, a njegova debljina varirala je na južnoj, zapadnoj i sjevernoj strani. Sloj je na jugoistočnoj strani bio debeo 0,30 – 0,40 m, dok je na sjeveroistočnoj strani istoimeni sloj bio deblji oko 0,60 m, odnosno od 0,70 m. Ispod tog sloja evidentiran je sloj SJ 5, koji se sastoji od svjetlosmeđe zemlje pomiješane s pijeskom, bez pokretnog arheološkog

Položaj sondi na zračnoj fotografiji lokaliteta Arapovac

materijala (debljina oko 0,35 m). Sloj sedre SJ 6 u pojedinim je sondama evidentiran i u kompaktnom stanju te pomiješan s riječnim pijeskom (debljina oko 0,35 m). Zdravica SJ 7 pronađena je u svim sondama. Zdravicu čini čvrst sloj kamena pješčenjaka.

Nakon završetka istraživanja na lokalitetu Bugarevo, započelo je istraživanje na lokaciji budućeg bazena, na lokalitetu Arapovac. Prema uvjetima nadležnog konzervatorskog odjela, od ukupne površine parcele trebalo je istražiti 40 % površine. Ukupna površina parcele namijenjene za gradnju objekta iznosi 1157 m^2, pa je za istraživanje određeno 480 m^2. Predviđene su tri arheološke sonde raspoređene po parceli. Kao i na lokaciji staračkog doma, strojno su skidani slojevi SJ 1 i SJ 2 (vegetacija i obradivi sloj), do dubine od 0,70 m. U tim slojevima pronađen je različit recentan materijal: plastika, staklo, željezo te ostaci infrastrukturne instalacije i betonski ostaci staklenika. Ispod tih slojeva evidentiran je sloj SJ 3, koji se sastoji od tamnosmeđe zemlje sa sitnim amorfnim kamenom i sitnim pokretnim arheološkim nalazima u tragovima. Taj je sloj istražen ručno, a njegova je debljina varirala na južnoj, zapadnoj i sjevernoj strani. Sloj je na jugozapadnoj strani bio dubok 0,30 – 0,40 m, dok je na sjeverozapadnoj strani istoimeni sloj bio debljine oko 0,60 m. Pronađen je samo u sondi 6 na zapadnom dijelu lokaliteta. Ispod tog sloja evidentiran je sloj SJ 4, koji se sastoji od svjetlosmeđe zemlje pomiješane s pijeskom, bez pokretnog arheološkog materijala (debljina oko 0,35 m). Zdravica SJ 5 pronađena je u svim sondama. Sastoji se od čvrstog sloja kamena pješčenjaka. Pokretni arheološki materijal pronađen tijekom ovog istraživanja vrlo je siromašan. Ukupno je pronađeno: 500 ulomaka antičke keramike, od kojih dio pripada jednom pitosu, pet novčića, jedna brončana cjevčica, jedna lučna fibula te tri željezna čavla. Preko 90 % pokretnog materijala pripada amforama, a manji broj finim primjercima keramike te ostalog materijala. Sav pronađeni arheološki materijal potječe iz Sonde 2 i 3, sloja SJ 3 i SJ 4. Na temelju rezultata arheoloških istraživanja na mjestu budućeg staračkog doma i bazena, može se utvrditi da je riječ o prostoru na kojem je evidentiran pokretni arheološki materijal u trima arheološkim sondama, ali za koji se ne može reći da istraživanom lokalitetu daju veće arheološko značenje.

Eduard Visković

Summary

Following the drawing up of documentation for the project of the construction of a nursing home and an indoor swimming pool in the town of Solin, inside the cultural and historical complex of the town of Solin, a rescue archaeological excavation was carried out on two cadastral parcels: 6683/1, 6682/1, cadastral municipality Solin.

The subjects of the research were empty plots under the names Bugarevo and Arapovac. The location has always served as agricultural land, and recently, it was used as a location for greenhouses.

Archaeological excavation began at the location of the future nursing home called Bugarevo. Five archaeological trenches of different sizes distributed throughout the plot were investigated.

After the completion of research at the Bugarevo locality, research began at the location of the future pool, at the locality called Arapovac. Three archaeological trenches distributed on the plot were planned.

The archaeological material found during this research was very poor. In total, 500 fragments of ancient ceramics were found, part of which belongs to a pithos, 5 coins, one bronze tube, one arched fibula, and 3 iron nails. Over 90% of the material belongs to amphorae, while there are a smaller number of fine ceramics and other materials. All the archaeological material found comes from Trenches 2 and 3, layers 3 and 4.

Based on the results of the archaeological research carried out on the site of the future nursing home and swimming pool, we can state that this is an area where archaeological material was recorded in 3 archaeological trenches, but we cannot say that this location is of great archaeological significance.

Redni broj: 508
Lokalitet: Solin – Ulica Stjepana Radića 34 (zgrada „Solinka")
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 17. veljače do 15. travnja 2019. trajao je arheološki nadzor za potrebe gradnje stambeno-poslovne zgrade „Solinka" u Ulici S. Radića 34 u Solinu, na k.č. 5069/6, k.o. Solin. Radove je nadzirala tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita. Voditelj arheološkog nadzora bio je Josip Galiot, mag. archeo., zamjenik Slavko Galiot, dipl. arheo., dok je nacrtnu dokumentaciju izradio Josip Bazo.

Lokalitet se nalazi u Solinu, u Ulici S. Radića 34, na novoformiranoj građevnoj čestici, površine cca 2200 m^2, na kojoj je investitoru dopuštena gradnja objekta mješovite namjene (stambeno-poslovna zgrada). Parcela se nalazi u blizini evidentiranih arheoloških nalaza stare Salone kojima je okružena, u blizini je ostatak antičkog zida, a ispod ceste Solin – Klis i dalje prema zapadu nalaze se ostaci pet mostova,

Južni profil

strukture nađene tijekom istraživanja zbog prolaska trase plinovoda (istraživao Kaukal d.o.o. iz Splita) te Manastirine. Navedena je parcela istraživana i prije: lokalitet je sondažno istražen 1989. (Arheološki muzej u Splitu) te 2019. (Delmat Galiot d.o.o.). Posljednja sondiranja obavljena su na mjestima koja nisu obuhvaćena prijašnjim istraživanjima. Na temelju njihovih rezultata, određena je mjera arheološkog nadzora, a nakon uočavanja sloja SJ008 i proširenog nadzora, pregleda i odvajanja arheološkog materijala.
Arheološki nadzor pratio je širok iskop. U gornjim slojevima nisu uočeni arheološki slojevi, dok je u dijelu izvan terena u recentnom zidu uočen spolij od običnog vapnenca. U profilima su potvrđeni jednaki stratigrafski odnosi kao tijekom prethodnih kampanja, koji su u gornjim slojevima uglavnom recentnije provenijencije: odmah ispod vegetacije i obradivog sloja (debljine 0,40 m) nalazio se sloj tupine (debljina varira do 0,50 m i najvjerojatnije je nasut), nastavlja se isti sloj tupine pomiješane s recentnim građevnim materijalom i raznim otpadom na cijeloj iskopnoj površini, bez arheoloških nalaza, a ispod je nađen sloj sedre. Voda se počela pojavljivati na dubini od 1,70 m, a na dubini od 2,10 m, u sloju masne tamnosive zemlje i pijeska (sloj SJ08) pojavili su se arheološki nalazi, zbog čega je bio zaustavljen daljnji iskop, a mjere nadzora prerasle su u prošireni nadzor, odnosno vađenje materijala iz vode, odlaganje na stranu, pregled i odvajanje arheološkog materijala.
Tijekom nadzora utvrđeno je postojanje devet slojeva, od kojih je samo jedan arheološki (SJ08). Arheološki su rezultati istraživanja u gornjim slojevima vrlo oskudni, dok su u sloju SJ08, od dubine 1,70 m do 3,10 m, pronađeni ulomci keramike, tegula, amfora i stakla.
Istraživanjem je utvrđeno da je arheološki sloj nastao djelovanjem (nanosom) rijeke i da se prema zapadu smanjuje i nestaje, a prema ostalim pravcima nastavlja se pod profil. Sloj s arheološkim materijalom (riječno korito) nastavlja se i prelazi u druge, susjedne čestice, zbog čega ih je potrebno preventivno zaštititi, tj. u slučaju zadiranja u slojeve potrebne su arheološke mjere.

Literatura

Galiot 2020 S. Galiot, Izvještaj o sondažnim istraživanjima na lokaciji stambeno-poslovne zgrade „Solinka”, travanj 2020., Split

Oreb 1989 F. Oreb, Izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima na lokaciji planirane Upravne zgrade „INE” u Solinu od 9. 6. 1989. do 19. 7. 1989. g.

Slavko Galiot

Summary

From February to April 2019, archaeological supervision was conducted for the construction of the residential and commercial building ‘Solinka’ at 34 Stjepan Radić Street in Solin. The same stratigraphic relationships confirmed during the trenching in 1989 were identified. The supervision was expanded due to the appearance of archaeological material at a depth of 1.70 m. During the trenching, nine layers were identified on this parcel, of which only one (SU 08) was considered archaeological. This layer contained fragments of ceramics, tegulas, amphorae, and glass. However, due to the influx of a significant amount of groundwater, this layer could not be processed according to established archaeological practices.

Redni broj: 509
Lokalitet: Soline – rimska vila
Naselje: Vlaka, otok Sveti Klement
Grad/općina: Hvar (otok Hvar)
Pravni status: P-2878
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U lipnju 2019. organizirana je trinaesta uzastopna sezona međunarodnog i interdisciplinarnog istraživanja rimske vile u uvali Soline, na južnoj strani Sv. Klementa (k.č. 4318, 4319). Projekt se odvija u suradnji Muzeja hvarske baštine u Hvaru, Instituta za arheologiju u Zagrebu i Sveučilišta St. Thomas u St. Paulu, SAD. Uz voditeljicu, dr. sc. Marinu Ugarković (Institut za arheologiju), stručnu ekipu činili su dr. sc. Ivančica Schrunk (Sveučilište St. Thomas), dr. sc. Vlasta Begović (Institut za arheologiju), Marinko Petrić, dipl. pov. umjet. (Muzej hvarske baštine), i Eduard Visković, dipl. arheo. (Kantharos, Hvar). U projektu su sudjelovali i studenti i volonteri iz SAD-a. Istraživanja su financirana sredstvima Sveučilišta St. Thomas i privatnim donacijama iz SAD-a.

Iskopavanje je nastavljeno u gospodarskom arealu vile, koji se prostire sjeverno i zapadno od stojećeg zida B, s ciljem da istraživanja i dokumentiranja funkcionalno povezanih gospodarskih prostora i struktura (plitki i dublji bazeni, okrugla zidana baza za mlin za masline, podnice od vodonepropusne žbuke), koji su u tom arealu već iskopani i dokumentirani od 2016. do 2018. godine. Sonda 21 (2x2 m) postavljena je u produžetku prema zapadu od sonde 20 (iskopane 2018.) s dvama bazenima (Ugarković et al. 2019 i citirana literatura). Dokumentiran je nastavak sjevernog zida proizvodnog kompleksa u smjeru istok-zapad, koji se pruža cijelom dužinom sonde te se nastavlja prema zapadu izvan gabarita sonde. Zid, širine 0,45 m, građen je od pravilnih klesanaca, ali su samo dva

klesanca sačuvana iznad temelja. U SI kutu sonde temelji tog zida spajaju se pod pravim kutom s temeljem zida u smjeru sjever-jug, koji ograđuje bazene sa zapadne strane, a dokumentiran je 2018. godine. Zemljani slojevi u prostoru između zidova sastoje se od slojeva iznad nivoa dvaju klesanaca, koji su bili izmiješani tijekom poljoprivrednih radova, te su nalazi antički i moderni. Važan nalaz u sloju gornjeg humusa bio je Napoleonov brončani novac iz razdoblja 1808. – 1813. Ispod nivoa klesanaca bio je sloj nasipa s brojnim antičkim nalazima keramike, metala i građevnog materijala. Najstariji su ulomci helenističkoga i rimskoga stolnog posuđa (crnopremazana, siva i reljefna keramika, posude tankih stijenki, italska i egejska sigilata)

Brončani ključ (foto: T. Schrunk)

Položaj sonde 20 (2018.) i 21 (2019.) u uvali Soline (izradio: P. Sapunar)

te nekoliko ulomaka amfora tipa Lamboglia 2. Brojniji su ulomci kasnoantičkog posuđa i amfora sjevernoafričke i egejske proizvodnje. Od ulomaka svjetiljki ističu se jedna s figuralnim ukrasom vojnika na disku i jedna s urezanim imenom radionice Loukios, aktivnom od 2. do 3. st. Poseban metalni nalaz jest dobro sačuvan rimski brončani ključ iz približno istog razdoblja (Ugarković et al. 2020, s literaturom za svjetiljku i ključ). Najvažniji nalazi po broju i kronološkoj važnosti iz sloja nasipa bili su 60 primjeraka novca, 1340 ulomaka polikromnih fresaka i 747 kockica mozaika u crnoj, narančastoj i crvenoj boji. Novac je nađen rasut u nasipu, no možda je bio sastavni dio ostave. Kovanice su bez čišćenja nečitke, ali se po veličini čine većinom kasnoantičke. Dekoracija je na ulomcima zidnog oslikavanja linearna, s bijelim, crvenim, žutim i crnim trakama i poljima, no dva mala ulomka sa zaobljenim konturama mogla bi biti dio figuralnog prikaza. Tesere od bijelog vapnenca pronađene su u nekoliko veličina, uz manji broj crnih kockica, i vrlo su čest nalaz na lokalitetu vile. Kockice mozaika u drugim bojama do sada nisu bile evidentirane. Još je važno da su polikromne tesere iz nasipa očito još bile neupotrijebljene te možda pripremljene za posebnu dekoraciju.

Gospodarski kompleks smješten je između plodnog polja na istoku i antičke solane na zapadu, a sondom 21 utvrđeno je da se proizvodne strukture prostiru dalje prema zapadu, unutar sjevernog perimetralnog zida. U prostoru iskopanom u sondi južno od sjevernog zida nije nađena druga arhitektura, ali se pokazalo da je ondje nasipan materijal, uglavnom sloj šute, vjerojatno upotrijebljene za zatrpavanje tog prostora u nekoj fazi preinaka u kasnoj antici ili poslije. Konzervacija novca i analiza drugih nalaza u tom sloju rasvijetlit će kronologiju gradnje i promjena u gospodarskom i rezidencijalnom arealu od ranog do kasnog Carstva.

Literatura

Ugarković et al. 2019 M. Ugarković, I Schrunk, V. Begović, M. Petrić, E. Visković, Arheološka istraživanja rimske vile u uvali Soline na otoku Sveti Klement (Pakleni otoci, Hvar), lipanj 2018. godine, AIA, Vol. XV, Zagreb, 2019: 217 – 224.
Ugarković et al. 2020 M. Ugarković, I. Schrunk, V. Begović, M. Petrić, E. Visković, Sv. Klement (Pakleni otoci, Hvar), Uvala Soline, arheološka istraživanja 2019. godine, AIA, Vol. XVI, Zagreb, 2020: 300, 301.

Marina Ugarković
Ivančica Schrunk

Summary

The thirteenth season of the joint Croatian-American interdisciplinary investigations of the Roman villa in Soline Bay on the south side of Sv. Klement took place in June 2019. The excavation continued in the production complex of the villa, situated to the north and west of the standing wall B, between the saltworks in the bay and the arable field to the east. The objective in 2019. was to further investigate and document the architecturally and functionally connected production spaces and structures (shallow and deep basins, round stone base for an olive mill, floors with waterproof

mortar), which were excavated in this area during the seasons between 2016 and 2018. Trench 21 (2 x 2 m) was set as the western extension of Trench 20, with two shallow basins excavated in 2018 (Ugarković et al. 2019 with literature). The continuation of the north perimeter wall of the production complex was documented. It extended further west, outside the trench. Only two ashlar blocks of the wall were preserved above the foundations. In the SE corner of the trench, the northern wall joined with a wall in the north-south direction, which enclosed the basins on their western side, as documented in 2018. One significant find in the mixed soil layers above the ashlars was a bronze coin of Napoleon from the period between 1808 and 1813. The layer of fill under the ashlars contained numerous finds of pottery, metal, and building material. The oldest were fragments of Hellenistic and Roman tableware (black slipped, grey, relief, thin walls, Italic and Aegean sigillata) and a few fragments of amphorae type Lamboglia 2. More numerous were fragments of late Roman tableware and amphorae of North African and Aegean provenance. Among the fragments of lamps, significant are one with a soldier image on the disc and one with the engraved name of the Loukios workshop, active in the 2nd-3rd centuries. Of metal finds, notable is a well-preserved Roman bronze key from approximately the same period (Ugarković et al. 2020 with references for inscribed lamp and key). The most significant finds in the fill layer, by their number and chronological value, were 60 coins, 1340 fragments of polychrome wall paintings, and 747 tesserae in black, orange, and red colour. The mostly late Roman coins were found scattered in the fill but were possibly part of a hoard. The fresco design is linear, with white, black, red, and yellow bands and fields. Coloured tesserae have not been found before at the site, and those seemed unused, perhaps ready for a special decorative project. The discarded material in the fill was deposited when this space went out of use, possibly during a phase of the site restructuring in Late Antiquity or later.

Grob 1 – ostaci pokojnika na sloju s urušenim građevnim materijalom

Redni broj: 510
Lokalitet: Split – *Ad basilicas pictas*
Naselje: Manuš
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-4541
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 8. do 24. siječnja 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje na dijelu lokaliteta *Ad basilicas pictas* u Ulici Domovinskog rata u Splitu. Voditelj predmetnog istraživanja bio je Vedran Koprivnjak, a zamjenica voditelja Martina Miletić, oboje diplomirani arheolozi, članovi Zadruge ARHEO KO-OP. U istraživanjima su angažirani fizički radnici iz Siska i Zagreba. Istraživanje su nadzirali Dubravka Čerina, Silva Kukoč i Saša Denegri iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Investitor predmetnih radova privatna je osoba, vlasnik čestice Marko Ćurković.

Lokalitet je stručnoj javnosti poznat kao mjesto pronalaska struktura dviju ranokršćanskih bazilika s ostacima mozaika i fresaka, poznatih iz povijesnih izvora kao *basilicae pictae*. Tijekom prethodnih istraživanja, uz nalaz crkava, otkriveni su i ostaci krstionice te starijih struktura s kružnim zidovima, koje su prepoznate kao ostatak *odeona* ili amfiteatra. S obzirom na devastaciju koja se na lokalitetu dogodila 1997., a nakon koje su uslijedila istraživanja, ovo je prvi put nakon više od 20 godina da se nastavlja rad na tom važnom lokalitetu, na mjestu gdje nije došlo do moderne devastacije.
Zahvatom je nastavljeno zaštitno arheološko istraživanje na lokalitetu koje bi, osim pružanja odgovora na stručna pitanja, trebalo biti prvi korak u prezentaciji lokaliteta u turističke svrhe. U ovoj je fazi istraživanja određen iskop sjevernog profila lokaliteta, duljine oko 25 m, u širini između 1,1 i 1,5 m na čitavoj visini profila, od vrha do čvrstih struktura. Metodologija istraživanja uključila je ručni iskop zemljanih slojeva i čišćenje arheoloških struktura te njihovo dokumentiranje na lokalitetu. Dokumentiranje je izvršeno fotografski, a evidentirani su slojevi i strukture geodetski snimljeni GPS stanicom marke HI-Target. Arheološki su nalazi prikupljeni u skladu s pravilima struke, a tijekom istraživanja vode se popisi stratigrafskih jedinica te nalaza i posebnih nalaza, kao i terenski dnevnik.
Najstarijoj fazi na lokalitetu pripadaju ostaci temelja zidova objekta polukružnog tlocrta, koji je tijekom dosadašnjih istraživanja prepoznat kao amfiteatar, teatar ili odeon.

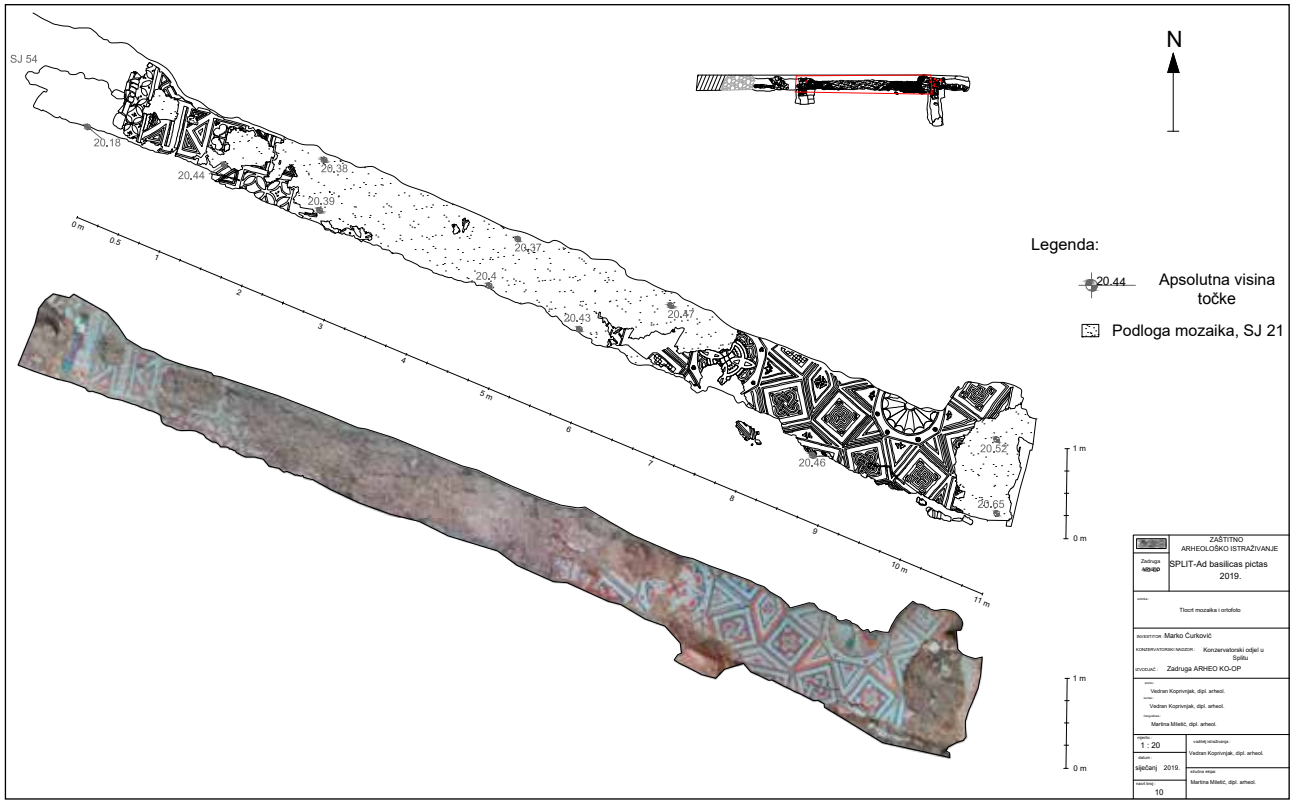

ABP mozaik – tlocrt i ortofoto

Ulomci ranokršćanskih staklenih uljanica

S obzirom na uporabu i prenamjenu prostora u kasnoj antici, jasno je da su nalazi iz starijeg perioda rijetki i uglavnom prisutni uz temelje tih zidova i u slojevima nivelacije ispod razine kasnoantičke podnice. Malobrojni rimski ranocarski pokretni nalazi (1. – 4. st.) ne govore mnogo o determiniranju konačnog izgleda i funkcije objekta s polukružnim zidovima, no njihov položaj u stratigrafiji potvrđuje pretpostavku da je objekt u kasnoj antici u potpunosti razgrađen i da je od istoga građevnog materijala sagrađen ranokršćanski sakralni centar. Samo postojanje objekta također implicira postojanje naselja u razdoblju koje prethodi gradnji Dioklecijanove palače. Za bolje razumijevanje karaktera tih struktura i njihova položaja u rasteru pretpostavljenog naselja, potrebna su dodatna istraživanja na okolnim parcelama.

Na ostacima ranocarskih građevina u kasnoj antici, a najranije krajem 4. st., nastaje ranokršćanski sakralni centar, koji čine dvije bazilike i krsni zdenac u obliku križa. Osim tih građevina, uz cestu prema Saloni (koja je bila i glavni orijentir prilikom planiranja i gradnje bazilika) pruža se i pripadajuća nekropola s uglavnom kosturnim ukopima u sarkofazima, pod tegulama i u običnim rakama. Tlocrt ranokršćanskih objekata zbog devastacije 1997. samo je donekle potvrđen. Krstionica je ostala nedirnuta, no zidovi i podnice crkava većim su dijelom odneseni, a s njima i ostaci pripadajuće dekoracije. Jedini trag ostataka sjeverne od dviju bazilika bio je vidljiv u sjevernom profilu iskopa, gdje se nazirala kompaktna podnica s mozaikom. Upravo je ta podnica otkrivena tijekom istraživanja, a prema položaju i pretpostavljenom tlocrtu kompleksa, nađeni ostaci pripadali su sjevernom brodu te male trobrodne bazilike. Osim mozaika, evidentirani su i ostaci apside, kao i potencijalnog pročelnog zida crkve, dok položaj i pružanje sjevernog zida treba tražiti na susjednoj parceli sjeverno od područja iskopa. Mozaik na podu kombinacija je klasičnog *opus tesellatum* i *opus sectile*, a prema prikazima može se pretpostaviti postojanje dvaju *tapeta*. Način izrade i motivi poznati su već iz primjera salonitanskih bazilika (Simferijeva i Hezihijeva na Marusincu; bazilika na Kapljuču), za koje je pretpostavljena lokalna radionica, no iznimne sličnosti s mozaicima u Galerijevoj i Dioklecijanovoj palači, kao i palači u *Romuliani felix* pokazuju stil 4. st., evidentiran na područjima carske prisutnosti pa radioničko podrijetlo mozaika treba potražiti i izvan splitsko-salonitanskog kruga. Sirovinski materijal za izradu unutarnje dekoracije dolazi s raznih strana Carstva (Italija, Grčka, Egipat), dok građevni materijal za gradnju

same crkve (i antičkog odeona) potječe iz Solina, Segeta i Brača.
Znamenita je i pozicija građevina na ostacima potencijalnog amfiteatra, čime bi se mogao pretpostaviti i kult mučenika, što bi značilo da je predmetna crkva sv. Andrije u ono doba mogla nositi i drugi titular. Blizina episkopalnog centra u Saloni zasigurno je utjecala na nastanak takvih građevina, a postojanje pretpostavljene ranokršćanske crkve sv. Kasijana u blizini dodatno potvrđuje duh vremena. Bogata dekoracija i važnost bazilika najvjerojatnije se veže i uz pružanje magistralne prometnice, koja spaja Split i Salonu. Pretpostavljeni najstariji datum gradnje tih crkava jest kraj 4. st., kad se najranije pojavljuje novac tipa AE 4, a prema stilskoj analizi pokretnih nalaza, uporaba bazilika može se datirati do kraja 6. pa čak i u 7. st. (raspon datacije amfore tipa LRA1).
Prilike u Splitu i Dalmaciji od početka 7. st. izrazito su nepovoljne zbog nekoliko provala Avara i Slavena, koji su pustošili okolicu. Po svemu sudeći, ta su pustošenja zahvatila i istraživani lokalitet jer se događa hijatus u dataciji pokretnog materijala do početka 9. st. Već je pretpostavljeno da je upravo razdoblje od 9. do 12. st. vrijeme kad se obnavljaju crkve i njihov interijer nadopunjuje novim namještajem. Tijekom ovogodišnjeg istraživanja potvrđena je ta faza uporabe crkve, i to nalazima ulomaka pluteja i pleterne ornamentike, kao i ranosrednjovjekovne keramike. Zanimljivost je i sloj nasipa na mozaičnom podu, u kojem su evidentirani spomenuti ulomci keramike, a on služi kao podloga kompaktnoj podlozi srednjovjekovne podnice kojom je u potpunosti prekriven mozaik, a niveliranjem čitava područja pokazuje se da su ranokršćanske građevine bile ruševne u vrijeme postavljanja nove podnice ili da je promjena podnice povezana s novim unutarnjim uređenjem. Unatoč tim rijetkim nalazima, razdoblje ranog srednjeg vijeka još je pod velikim znakom pitanja, zajedno s teorijom da su upravo te crkve moguće mjesto održavanja poznatih crkvenih sabora 925. i 928. godine. Svakako je prvi povijesni podatak o tom lokalitetu održavanje sinode 1185. godine, potvrđen arheološkim nalazima, no teže je govoriti o točnoj lokaciji održavanja sinode, kao i o pretpostavljenom samostanu kojem su pripadale crkve. Pretpostavlja se da su ti sakralni prostori upotrebljavani do kraja srednjeg i početka novog vijeka.
Pojedinačni nalazi kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike u ovom trenutku ne govore mnogo o izgledu i funkciji lokaliteta u tim periodima. S obzirom na činjenicu da svi ti ulomci potječu iz nasipnih slojeva i slojeva nivelacije u gornjoj polovici vertikalne stratigrafije, ne mogu se nužno povezati s konstrukcijom crkve. Nakon turskih provala i pada Klisa (1537. g.), čitav prostor izvan zidina palače u Splitu ponovno se pustoši, i to vjerojatno označava kraj postojanja bazilika. Skromni ostaci pokojnika u grobu 2 tijekom istraživanja ukopani su u nasipni sloj, a u zemlji kojom je zatrpan pokojnik evidentiran je ulomak novovjekovne keramike. Ako se uzme u obzir da je pokojnik u grobu 1 ukopan u sam vrh kompaktnog nasipnog sloja kojim je pokrivena srednjovjekovna podnica, može se zaključiti da je vrijeme ukopa tih pojedinaca ujedno i vrijeme nakon što su crkve svedene na ruševinu.
Gornja je granica datacije ulomaka novovjekovne keramike na lokalitetu 18. st. kad se, nakon uspješnog protjerivanja Osmanlija iz Cetinske krajine, područje izvan novovjekovnih zidina Splita počinje iznova urbanizirati. Prva potvrđena građevinska intervencija na lokalitetu jest ukop kanalizacije postavljene za vrijeme austrijske uprave u drugoj polovici 19. st. Na predmetnoj se parceli potom javljaju prvi stambeni objekti, a čitav je prostor ponovno naseljen tijekom cijelog 20. st., što potvrđuju ostaci temelja objekata na samom vrhu stratigrafije.

Literatura

Ad basilicas 1999 Grupa autora, *Ad basilicas pictas*, monografija (ur. F. Oreb), Split, 1999.
Jeličić Radonić 1999 J. Jeličić Radonić, Mozaici Simferijevo Hezihijeve katedrale u Saloni, PPUD, vol. 38, no. 1, Split, 1999: 51 – 72.
Koprivnjak 2019 V. Koprivnjak, Stručno izvješće sa zaštitnog arheološkog istraživanja na lokalitetu Ad Basilicas Pictas u Splitu, neobjavljeno, 2019.

Vedran Koprivnjak

Summary

In January 2019, a rescue archaeological excavation was conducted at the site of an early Christian basilica in Split, between Bihać Street and Domovinski Rat Street, at the location known as *Ad basilicas pictas*. The investigation was carried out on a section where the cadastral parcel was expanded adjacent to the Vodovod building, and it continued the rescue excavations conducted in 1997. The remains of the floor of the northern nave of the early Christian basilica decorated with a colourful geometric mosaic were discovered, as well as the remains of the western and eastern walls of the church with an apse. The mosaic displays a range of early Christian motifs and symbols, and its use can be dated from the 4th to the 7th century. Above the floor, layers of later levelling were observed, with fragments of stone sculpture dating back to the Early Middle Ages and two graves lying on a layer of construction debris belonging to the modern era. Below the remains of the mosaic floor, the walls of an older, early Christian circular building, presumed to be a Roman theatre, amphitheatre, or odeon, were found. Two churches and a baptistery were built on its remains in Late Antiquity. The discovered remains have been preserved and are ready for presentation.

Redni broj: 511
Lokalitet: Split – *Ad basilicas pictas*
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-4541
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 18. lipnja do 19. kolovoza 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja na k.č. 4709/1, k.o. Split, unutar zaštićenog arheološkog nalazišta *Ad basilicas pictas* u Splitu.

Cilj istraživanja bio je zaštita i prezentacija mozaika i sjevernog broda starokršćanske crkve. Voditeljica arheoloških istraživanja je bila Milka Mrduljaš, dipl. arheo., a stručnu su ekipu činili: Maja Vidović dipl. arheo., Katja Marasović dipl. arheo. i Vesna Matić dipl. arheo. Konzervatorski nadzor obavili su Dubravka Čerina, Saša Denegri i Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjelu u Splitu. Sredstva za istraživanja osiguralo je Ministarstvo kulture, na temelju ugovora s Arheološkim muzejom u Splitu.

Predmet ovog istraživanja bila je zaštita i prezentacija starokršćanskog mozaika i sjevernog broda starokršćanske crkve, koji se nalaze unutar arheološkog nalazišta *Ad basilicas pictas*. Nalazište se u stručnoj literaturi naziva *Ad basilicas pictas* (Kod oslikanih bazilika), a potječe iz povijesnih izvora, u kojima se označava položaj srednjovjekovne crkve sv. Andrije. To upućuje na postojanje starijeg slikovito ukrašenoga ranokršćanskog bazilikalnog sklopa.
Cijelom dužinom istražene površine dominira nasip u sloju od cca 1,20 m debljine, sastavljen od svjetlosmeđe nabijene zemlje, ispod kojeg je otkriven sjeverni zid, dio zida teatra ili odeona(?) te mozaik.
Sloj usitnjene žutozelene tupine s kamenom (SJ1), debljine oko 40 cm, pruža se od zapada pada prema istoku i miješa se sa slojem nasipa svjetlosmeđe rahle zemlje (SJ2). Taj sloj u zapadnom dijelu ima ostatke gareži te usitnjenu

Ad basilicas pictas – istražena površina (foto: M. Mrduljaš)

žbuku (podsloj SJ2a). Radi se o sloju debljine cca 1,20 m, koji se proteže gotovo cijelom dužinom istražene površine. U središnjem dijelu presječen je sondom iz 1957. godine (SJ5). Ostaci te sonde širine 1,90 m osobito su vidljivi iznad zida (SJ3) te mozaika (SJ11), i to po recentnim nalazima te pijesku (na mozaiku). Od nalaza, sloj SJ2 ima tegule, ulomke grube keramike, amfora, stakla, školjki, životinjske kosti te metala. Najveća koncentracija nalaza bila je u zapadnom dijelu.
Ispod nasipa otkriven je zid SJ3, smjera istok-zapad, duljine 11,40 m i širine 0,60 m. Tijekom čišćenja i definiranja zida, osim nasipa (SJ2 i podsloja 2a) zabilježeni su ostaci sonde iz 1957. godine (SJ5), što također potvrđuje recentan materijal. Zid je građen od većih i manjih komada kamena s vezivnim sredstvom. Bolje je sačuvan u istočnom dijelu, gdje je i viši (aps. visina 20,73), dok je u zapadnom dijelu niži (aps. visina 20,34). Istočni kraj zida nastavlja se prema jugu i nadovezuje se na strukture zidova otkrivene tijekom prethodnih istraživanja.
Širina istražene površine bila je oko 2,50 m. Prilikom daljnjeg istraživanja južno od zida (SJ3) definiran je sloj građevnog materijala (SJ4) od žućkastosmeđe nabijene zemlje s većim kamenjem, oplatama, tesserama i dr., koji je u središnjem dijelu bio prekinut sondom iz 1957. godine (SJ5), s tamnom rahlom zemljom i pijeskom te recentnim materijalom (kamene ploče, žice, plastika…). Radi se o sloju (SJ4), koji se nalazio izravno na mozaiku (SJ11). Od sredine zida SJ3 prema sjeveru, na visini od 20,40 m definiran je zid SJ6, dužine 0,70 m, koji se od zida SJ3 blago ukoso nastavlja ispod zgrade Vodovoda i kanalizacije i nije ga bilo moguće dalje istražiti. Taj se zid (SJ6) nalazi u svjetlosmeđoj nabijenoj zemlji (SJ14). Sjeverozapadno od zida (SJ3), ispod nasipa (SJ2) definiran je naboj (SJ7) od tegula, *imbrexa*, kamena…
Tijekom čišćenja zapadnog profila, ispod SJ2a otkriven je dio zida smjera sjever-jug (SJ8), koji se pod pravim kutom spaja na zid (SJ3).
Sjeverno od zida SJ3, na mjestu naboja (SJ7) napravljena je manja sonda. Iskop sonde pratio je rub zida SJ3, prilikom čega je otkrivena njegova temeljna stopa (SJ9), na dubini od 19,62 m. Zemlja je bila tamnocrvena, masna, s primjesama pijeska i žbuke (SJ10) te ulomcima tegula, amfora, stakla…
Ispod već spomenutog sloja građevnog materijala (SJ4) otkriven je mozaik (SJ11), koji je dobro očuvan u zapadnom i istočnom dijelu te se nastavlja na već istraženu površinu mozaika. Mozaik SJ11 izrađen je u tehnici *opus tessellatum* i prikazuje niz geometrijskih ukrasa. Na zapadnom rubu mozaika upotrebljavana je tehnika *opus sectile,* s oplatama od porfira i granita. Na središnjem dijelu mozaika bili su vidljivi ostaci sonde iz 1957. godine (SJ5) – tamna rahla zemlja s pijeskom, željeznim cijevima i kamenjem. U dijelu gdje nije bio sačuvan mozaik bila je vidljiva njegova podloga – *nucleus* (SJ12). Na manjim dijelovima *nucleusa,* u ispunama su bili riječni obluci i zemlja (SJ13). Mozaik je dug 10 m te mu širina na istoku varira 1,97 m, a na zapadu 1,72 m (radi se o cijeloj istraženoj površini mozaika).
Geometrijski prikazi nisu jednaki na zapadnom i istočnom dijelu mozaika. Prikazi na mozaiku ne prate liniju zida (istok-zapad), već idu ukoso, što je vidljivo prema vanjskoj

Detalj mozaika (foto: M. Mrduljaš)

borduri u zapadnom dijelu mozaika. Od oblika su zastupljeni kružnica, trokut, kvadrat, pravokutnik, romb i oktogon, unutar kojih su prikazani motivi križa, Solomonova čvora, šahovnice, cvijeta. Na istočnom dijelu mozaika, uza zid (SJ3), ispod građevnog materijala (SJ4) otkrivena je nakupina od kamena i zemlje.
Pokretan je arheološki materijal mnogobrojan, i to osobito fragmentirane tegule, *imbrexi*, ulomci amfora te novovjekovni materijal (opeka, metal) u sloju nasipa SJ2 i SJ2a, SJ7 te u sloju SJ10. Po brojnosti slijede fragmenti antičkog stakla, gruba keramika (SJ2, 2a), *tesserae*, oplate (u SJ4). Radi se o gotovo sličnom materijalu u svim navedenim slojevima jer je dio predmetne lokacije bio sondiran krajem pedesetih godina prošlog stoljeća.

Literatura

Ad basilicas 1999 Grupa autora, *Ad basilicas pictas*, monografija (ur. F. Oreb), Split, 1999.
Marasović 1984 T. Marasović; Fouilles da la basilique paléochértienne de Saint Andrè a Split, VAHD, 77, Split, 1984.

Milka Mrduljaš

Summary

From June to August 2019, rescue archaeological excavations took place in Split, on cadastral parcel 4709/1, within the protected archaeological site of *Ad basilicas pictas*. Under a layer of approximately 1.20 meters of embankment, a section of a wall of a theatre or odeon (?) and a mosaic were discovered. The wall ran in an east-west direction, measuring 11.40 meters in length and 0.60 meters in width. During the clearing of the wall, remnants of a trench from 1957 were recorded, confirmed by the recent material. The mosaic, executed in the *opus tessellatum* technique, was well-preserved in the western and eastern parts and extended to the previously explored mosaic surface. It depicted a series of geometric ornaments. The *opus sectile* technique with panels made of porphyry and granite was used at the western edge of the mosaic. The remains of the 1957 trench were visible in the central part of the mosaic. The movable archaeological material included fragmented tegulas, imbrexes, fragments of amphorae, as well as modern material (brick, metal), fragments of ancient glass, coarse ceramics, tesserae, and slabs.

Redni broj: 512
Lokalitet: Split – Bastion Priuli (k.č. 959/4, k.o. Split)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 25. do 28. veljače 2019. trajala su arheološka istraživanja zbog namjere investitora da sagradi podrumske prostorije unutar zgrade na k.č. 959/4 u Splitu. Zaštitna arheološka istraživanja propisana su zbog neposredne blizine bastiona Priuli.

Bastion Priuli, ili Bašćun, jedan je od posljednjih sagrađenih baroknih bastiona u gradu Splitu. Nastao je 1667. narudžbom generala Antonija Priulija, kad je Splitu prijetila opasnost od osmanskih napada. Priuli se nalazi na sjeverozapadnom dijelu gradskog centra, a sagrađen je na tadašnjem močvarnom terenu predgrađa Dobri, kojim su nekada tekli potoci prema bastionu Šperunu. Za njegovu gradnju bio je zadužen Santini, tadašnji vojni inženjer, čiji su crteži dalmatinskih gradova iznimno važni za proučavanje i razvoj njihovih fortifikacija.
Tijekom istraživanja, ispod sloja betona SJ 1 dokumentiran je deblji sloj nasipa SJ 2. Ispod sloja SJ 2 dokumentirana je matična stijena SJ 3, koja pada od sjevera prema jugu. Prilikom istraživanja sloja nasipa nije prikupljen pokretni arheološki materijal. Ispod sjevernog zida zgrade pronađen je kameni zidani kanal za odvodnju, SJ 5. Istočno od njega pronađen je zid SJ 6, smjera S-J, novije datacije (cementno vezivo). Taj je zid vrlo vjerojatno također bio dio sustava za odvodnju fekalnih i oborinskih voda. U sjeveroistočnom uglu predmetne zgrade pronađen je temeljni zid SJ 7 bastiona Priuli. Zid je izveden zidanjem

Temelj bedema Priuli

u zemlju s crvenkastom žbukom i temeljen je na matičnoj stijeni SJ 3.

Ivica Pleština

Summary

In February 2019, excavations were conducted due to the investor's intention to construct basement rooms within the building on cadastral parcel 959/4 in Split. Rescue archaeological excavations were prescribed due to the immediate proximity to the Priuli bastion. No movable archaeological material was found during the investigations.

Redni broj: 513
Lokalitet: Split – Bastion Cornaro
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-7058
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U veljači i ožujku 2019. probno je arheološki istražen bastion Cornaro u Splitu (na k.č. 10639/1 i 10639/2, k.o. Split), unutar zaštićene A zone kulturno-povijesne cjeline grada. Istraživanja je vodila ekipa iz tvrtke Temenos d.o.o. iz Splita.

Bastion Cornaro središnji je, sjeverni i danas najbolje sačuvan splitski barokni bastion, građen prvi unutar sustava baroknih fortifikacija, koji se u Splitu gradi početkom 17. st. Projektant splitskih baroknih fortifikacija bio je mletački inženjer Innocentio Conti. Gradnja bastiona Cornaro započela je 1661., za vladavine providura Andree Cornera, a završena 1664., tijekom vladavine providura Girolama Contarinija. Danas je bastion Cornaro u potpunosti vidljiv u tlocrtu grada, a dobro su očuvani i kameni plašt (dijelom obnovljen početkom 2017.) te zemljani nasip u unutrašnjosti bastiona. Tijekom istraživanja pronađene su strukture zidova baroknih objekata te su otvorene četiri pravokutne sonde smještene unutar bastiona Cornaro. Sonda 1 nalazila su u središnjem dijelu bastiona u smjeru sjevernog pročelja zgrade Galerije umjetnina. Definirano je osam slojeva nasipa, ispod kojih su pronađene strukture zidova i kamenog popločenja. Sloj smeđe zemlje definiran kao SJ 5, koji se nalazi na koti od +15,86 m n. v., najvjerojatnije je hodna površina unutar treće faze gradnje bedema. Kao na Santinijevu crtežu iz 1666. godine i Calergijevu crtežu iz 1675. godine, unutarnji su dijelovi bedema izvedeni od zemljanih nasipa. Strukture pronađene ispod sloja šute SJ 7 sastoje se od nepravilnog kamena te nisu povezane vapnenim mortom, nalaze se na koti +14,11 m n. v. Sonda 2 nalazila se u središnjem dijelu bastiona, zapadno od sonde 1. Stratigrafska slika unutar sonde jako je slična onoj iz sonde 1 te je ispod slojeva nasipa pronađeno kameno popločenje SJ 13. S ciljem jasnijeg definiranja struktura koje su pronađene u zapadnom profilu sonde 1, prostor između Sonde 1 i 2 naknadno je istražen. Na tom dijelu otkrivene su nove strukture, koje su najvjerojatnije povezane s prvom fazom bedema *strade coperte.*
Sonda 3 nalazila se na sjevernom dijelu bastiona, na dijelu zida i parapeta. Pronađeni su slojevi nasipa i dio bedema koji je građen od nepravilnog kamenja povezanog crvenim vapnenim mortom. Zid bedema završava vijencem (*cordone*) polukružnog presjeka. Na zidu se nalazila i šetnica. S vanjske je strane zid u pokosu. Sonda 4 nalazila se u jugoistočnom dijelu bastiona. Unutar nje pronađeni su slojevi nasipa i strukture slične zidovima u sondi 1.

Položaj lokaliteta s označenim arheološkim sondama

Pogled prema jugu na kamene strukture i popločenja unutar sonde 1

Bedem SJ 2 unutar sonde 3 (pogled prema sjeveru)

Vidljivi ostaci kaldrme SJ 13 i južni profil sonde 2 (pogled prema jugozapadu)

Pogled prema sjeveroistoku na profile i strukture unutar sonde 4

Bedem SJ 2 unutar sonde 3 (pogled prema istoku)

Arheološki nalazi prikupljeni su u svim sondama. Nalazi iz antike nisu uočeni u zatvorenom arheološkom sloju i kontekstu, već isključivo u nasipnim slojevima, izmiješani s građevnim materijalom i nalazima koji su datirani u novi vijek. Izdvojeni su nalazi finog kuhinjskog posuđa, ulomci amfora, ulomak staklene posude i fragmenti životinjskih kostiju. Pronađena su i dva primjerka brončanog novovjekovnog novca.

Anita Penović

Summary

In February and March 2019, trial archaeological excavations were carried out on the Cornaro Bastion in Split (on cadastral parcels 10639/1 and 10639/2). Four trial trenches were excavated, revealing Baroque wall structures that likely belonged to three construction phases of the ramparts (*Strade coperte* 1648-1656, *Mezzalune* 1656, and the bastion ring 1660). No ancient structures related to Diocletian's Aqueduct were found, and all movable ancient material was discovered in the embankment layers of the third phase of the rampart construction. The discovered structures were degraded and lowered to a level corresponding to the walking surface of the dynamic and changing development of the bastion.

Redni broj: 514
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Carrarina poljana 2)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U siječnju 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet Carrarina poljana 2 unutar Dioklecijanove palače u Splitu, čime je obuhvaćena manja površina u prizemlju stambene kamene dvokatnice, zbog obnove i dogradnje prizemne razine stambenog objekta. Voditelj arheoloških istraživanja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a zamjenici su bili Vedran Katavić, prof. pov. i arheo. i Andreja Nađander, dipl. arheo. i pov. U istraživanju su sudjelovali i tehničari, dokumentaristi te pomoćni radnici, svi zaposlenici tvrtke Kaukal d.o.o. Navedena arheološka istraživanja odvijala su se uz nadzor arheologinja iz nadležnog Konzervatorskog odjela u Splitu, viših stručnih savjetnica Silve Kukoč i Dubravke Čerine. Vlasnik prizemnog dijela objekta i investitor navedene obnove i dogradnje osigurao je financijska sredstva za potrebna arheološka istraživanja.

Istraživana lokacija nalazi se u sjeveroistočnom kvadrantu Dioklecijanove palače, unutar kuće koja se nalazi na sjeverozapadnom rubu Carrarine poljane, na kućnom broju 2. Radi se o stambenoj dvokatnici kosog jednostrešnog krova, koja je naslonjena na unutrašnje lice sjevernog zida Dioklecijanove palače, koji ujedno čini sjeverni zid predmetnog objekta. Antičke su građevine dijelom porušene da

Antički središnji pregradni zid okomit na sjeverni zid palače (foto: T. Jerončić)

Ostaci antičke arhitekture naslonjene na temelje sjevernog zida palače (foto: T. Jerončić)

Kuća naslonjena na sjeverni zid Dioklecijanove palače na sjeverozapadnom rubu Carrarine poljane unutar koje se istraživalo (foto: T. Jerončić)

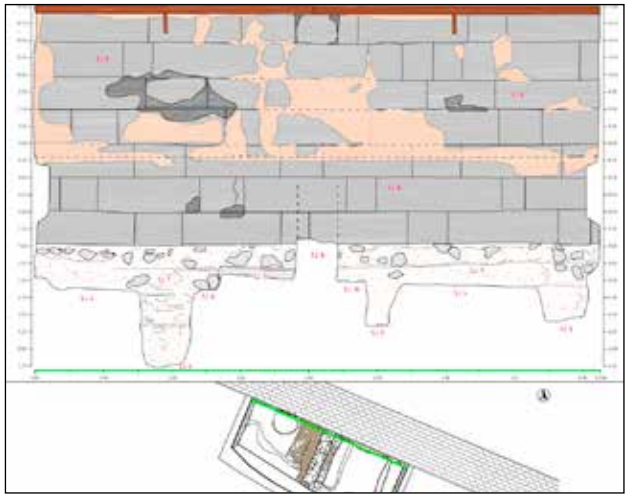

Pogled prema sjeveru na južno lice sjevernog zida Dikolecijanove palače te njegovih temelja (izrada: Kaukal d.o.o.)

bi se sagradili potpuno novi objekti, a dijelom su preuređene ili su za gradnju nadzemnog dijela objekta upotrebljavani njihovi temelji. Tijekom prijašnjih istraživanja krajem 20. i početkom 21. st. rekonstruiran je položaj većine antičkih građevina unutar palače. Istraženi prostor nalazi se u sjeveroistočnom kvadrantu Dioklecijanove palače, oko 20 m jugoistočnije od Zlatnih vrata. S unutrašnje strane sjevernog, istočnog i zapadnog perimetralnog zida nižu se poprečni antički zidovi, u čiji se raster uklapaju i tri paralelna antička zida istražena ove godine. Temeljna stopa zapadnog antičkog zida koji podržava zapadni zid sadašnje kuće evidentirana je na 7,04 m n. v., a temelj je u južnom dijelu ukopan u nabijen pjeskovit pedološki sloj, do kote 5,83 m n. v. Razina temeljenja središnjeg zida evidentirana je na 7,15 m n. v., a temelj mu je ukopan do 6,00 m n. v. Istočni zid temeljen je na 7,18 m n. v., a njegov je temelj ukopan u pedološki sloj do kote 6,09 m n. v. Dubina ukopa temelja vjerojatno je ovisila o tvrdoći podloge. Radi dokumentiranja kote do koje je ukopan temelj sjevernog zida palače, izvršen je iskop u sjevernom dijelu devastacijskog rova i unutar iskopane antičke otpadne jame. U sjeverozapadnom kutu površine, unutar devastacijskog rova uočeno je da je temelj ukopan u pedološki sloj, koji se u tom dijelu sonde sastoji od kompaktnije glinaste konzistencije i tvrđe tupine, zbog čega je probno iskopan samo do 6,40 m n. v., uz temelj sjevernog zida. Iako je unutar jame SJ 15 probno iskopavano do 5,73 m n. v., još ni na toj razini nije registrirano dno temelja sjevernog zida.

Na temelju usporedbe prikupljenih podataka, čini se da se razine funkcioniranja podnica unutar pojedinih prostorija uklapaju u postupan blag pad terena prema zapadu.

U pretpostavljenom najstarijem antičkom sloju (SJ 3), koji vjerojatno pripada najstarijoj podnici od nabijene gline, pronađen je i primjerak novca Konstancija I., koji se prema analoškim sličnostima može datirati u 301. godinu, što odgovara vremenu gradnje same palače. Prilikom uklanjanja tog sloja otkriven je sloj predzdravice (SJ 4), koji vjerojatno čini podlogu za najstariju podnicu. Nakon iskopavanja kontrolnog rova uz istočno lice središnjeg poprečnog antičkog zida potvrđen je pad pedološke podloge SJ 5 prema sjeveroistoku za otprilike 0,6 m, a koji je anuliran nanosom

sloja predzdravice SJ 4. U tom sloju nisu uočeni nikakvi arheološki nalazi. Evidentirani nepokretni arheološki nalazi pripadaju antici, i to prvoj i drugoj fazi gradnje same Dioklecijanove palače. Radi se o trima antičkim paralelnim zidovima širine oko 0,6 m, koji su međusobno jednako udaljeni (3,85 m) te dijele prostor na dvije prostorije jednake veličine. Temelji tih zidova ne uklapaju se u pretpostavljen pravilan raspored paralelnih zidova. Naime, središnji poprečni temelj, budući da je građen s obzirom na statiku masivnog perimetralnog zida, ne slijedi dimenzije i raster pregradnih zidova, već se pruža neznatno zapadnije od središnje osi centralnog poprečnog zida. Sjeverozapadni rub tog temelja udaljen je 2,44 m od sjeverozapadnog antičkog zida s temeljem (sjeverozapadni zid kuće). S druge strane, jugoistočni rub istog temelja udaljen je oko 3,28 m od jugoistočnog antičkog zida (jugoistočni zid kuće), dijeleći tako prostor na veću istočnu i manju zapadnu prostoriju.
Prilikom istraživanja prikupljeni su ulomci antičke keramike (uglavnom grube kuhinjske) i amfora, ulomci glinenih svjetiljki tipa uljanica, novac Konstancija I., nekoliko mramornih oplata te oštećen kameni sarkofag, koji je navodno prvobitno pronađen u nasipu koji je bio podloga za recentan pod. Osim antičkih predmeta, pronađena je i jedna novovjekovna glinena lula iz 18. st. Svi nalazi pohranjeni su u Muzeju grada Splita.

Literatura

Bekić 2001 L. Bekić, Uvod u problematiku glinenih lula na području Hrvatske, VAMZ, Vol. 32-33, Zagreb, 2001: 249 – 279.
Bulić, Karaman 1927 F. Bulić, Lj. Karaman, Palača cara Dioklecijana u Splitu, Split, 1927.
Marasović 1997 J. Marasović, Obnova povijesne jezgre Splita, 2, Znanstveni projekt Graditeljsko naslijeđe Splita, Split, 1997.
Milić 1994 B. Milić, Razvoj grada kroz stoljeća, I. Prapovijest – antika, Zagreb, 1994.
Mirnik 1980 I. Mirnik, Obloga zidova Dioklecijanove palače, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, god. XXIX, broj 1, Zagreb, 1980: 8 – 13.
Sapunar 1994 A. Sapunar, Prošlost i sadašnjost Poljane Grgura Ninskog i Carrarine poljane, Kulturna Baština, 18, No. 24-25, Split, 1994: 195 – 208.
Zglav-Martinac 2004 H. Zglav-Martinac, Ulomak do ulomka, Muzej grada Splita, Split, 2004.

Tomislav Jerončić

Summary

In January 2019, rescue archaeological excavations were conducted at 2 Carrarina Poljana site within Diocletian's Palace in Split. The research covered a smaller area on the ground floor of a residential stone two-story building. Previous long-term investigations and renovations throughout the palace area had uncovered archaeological finds that allowed the reconstruction of rectangular rooms lining the external walls of the palace (along the northern wall and the northern part of the western and eastern walls). These rectangular rooms could have served as storage warehouses or *tabernae* for commercial transactions. However, their location along the walls and relatively modest dimensions resemble *canabae* typically found in the prototype of almost every Roman military camp. This research confirmed the existence of transverse walls framing the individual taberna spaces. The external walls of the specific house were later built upon the foundations of these transverse walls. In addition to the walls, movable archaeological finds were discovered, including ceramic fragments, several bronze coins, marble cladding, and a damaged stone sarcophagus from the construction period of Diocletian's Palace.

Redni broj: 515
Lokalitet: Split – Dioklecijanova plača (Hrvojeva 5)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2019., tijekom uređenja zgrade na adresi Hrvojeva 5 unutar Dioklecijanove palače u Splitu, arheološki su istraživane k.č. zgr. 2013 i 2106, k.o. Split. Voditelj arheološkog istraživanja bio je Ivica Pleština, dipl. arheo., zamjenjivala ga je Anita Penović dipl. arheo., dok je tehničke i dokumentacijske poslove obavio Ante Roglić, mag. geogr.

Lokalitet je smješten na sjevernom dijelu palače, u pravokutnoj prostoriji (kubikul ili boks), između nekadašnje pravokutne i sjeveroistočne kutne kule. Izvorni izgled istočnog perimetralnog zida Dioklecijanove palače dobro je očuvan i vidljiv, zahvaljujući tome što su uklonjene sve zgrade koje su s vanjske strane bile prislonjene na njega. S unutarnje strane perimetralnih zidova bio je sagrađen cijeli niz prostorija, kubikula, ispred kojih je bio trijem. Između trijema i zgrada u sjevernoj polovici nalazile su se ulice koje su izlazile na glavni *cardo* i *decumanus*. Perimetralni zidovi sjeverne polovice građeni su rimskom zidarskom tehnikom *opus quadratum*. Na uglovima palače nalaze se veće kule kvadratnog tlocrta, dok na svim trima zidovima, osim južnog, stoje još po dvije osmerokutne kule u osovini vrata, te po još dvije, nešto manje kule pravokutnog tlocrta. U razini prvog kata nalaze se nizovi polukružnih otvora. Zid završava jednostavno profiliranim trbušastim vijencem u obliku slova S, koji su nadvisivale kule.

Presjek kroz stratigrafiju kubikula, presjek istok-zapad

Tri strukture ložišta peći okruglog oblika u tlocrtu: SJ 4 prvo vatrište, SJ 10 drugo vatrište unutar peći i SJ 16 treća struktura ložišta peći

Trojni grob

Antička vrata zatvorena krupnijim kamenom, najvjerojatnije tijekom gradnje zgrade

Kubikule su bile nadsvođene bačvastim svodom i protezale su se dalje duž istočnog, zapadnog i sjevernog perimetralnog zida. Ispred njih postojao je trijem nadsvođen križnim svodom, na čijem su pročelju stajali masivni piloni, između kojih su bili lukovi. Zidovi boksova građeni su zidarskom tehnikom *opus mixtum,* dok su piloni i lukovi iznad kojeg se protezao završni vijenac bili građeni zidarskom tehnikom *opus quadratum*. Za prostor iznad boksova i trijema ima više arhitektonskih hipoteza, ali ne može se sa sigurnošću reći da je bila prostorija s dvostrešnim krovom, prostorija s ravnom terasom ili da se samo nalazila široka terasa.

Na tom je dijelu perimetralni zid nešto slabije očuvan. Na većem dijelu nije sačuvan završni antički vijenac, a na spoju zida s kutnom, sjeveroistočnom kulom pri vrhu nedostaje i dio zida. Na tom su mjestu zgrade koje se nalaze s duge strane zida na više mjesta svojim prozorima i vratima probile antičko pročelje. Na nekim su mjestima, osobito pri vrhu Hrvojeve ulice, ostali veći prodori i oštećenja, pa čak i prodori kroz zid, iz vremena kad su na vanjskoj strani perimetralnog zida bile sagrađene zgrade. S druge strane nalazi se srednjovjekovni stražarski ophod, koji je najbolje sačuvan na tome mjestu. Zbog nekog je razloga ophod na tome mjestu bio viši nego na drugim mjestima, što bi se moglo provjeriti tijekom budućih istraživanja. U dvjema kućama, koliko je za sada poznato, u onoj na adresi Hrvojeva 3 i 5, iznad završnih antičkih lukova sagrađeni su lukovi ili bolje rečeno svodovi, iznad kojih je podignut srednjovjekovni obrambeni ophod, što je vjerojatan razlog tolike visine zida. Obje zgrade na glavnom pročelju zauzimaju po jedan antički polukružni otvor.

Stratigrafska slika života kubikula može se podijeliti u šest stratigrafskih cjelina (SC).

SC 1 čine stratigrafske jedinice: SJ 1 sloj vodootpornog betona, SJ 2 sloj šute pomiješan s novovjekovnim materijalom, SJ 3 sloj svjetlosmeđe zemlje pomiješane sa šutom, SJ 5 ukop kolca i SJ 6 zapuna kolca ispunjena novovjekovnim materijalom. Datirana nakon 1757., odnosno gradnje objekata uz istočni zid te nakon naknadnih pregradnji.

SC 2 čine: SJ 4 struktura ložišta peći okruglog oblika u tlocrtu i SJ 7 struktura peći. Očuvana je u visini od 0,5 m i prstenastog je oblika u tlocrtu. Struktura se sastoji od sedre povezane žutom glinom. Komadi sedre potječu s izvornog svoda boksa. SJ 8 čini zapadnu polovicu boksa, ispunjenu garom i pepelom, prostor koji je služio za odlaganje pepela nakon čišćenja peći. SJ 10 je drugo vatrište unutar peći, a SJ 16 treća struktura ložišta peći.

SC 3 (G 1) – stratigrafsku cjelinu 3, odnosno cjelinu groba 1, čine: SJ 9 kamene poklopnice groba pronađene u sjeverozapadnom uglu boksa i SJ 11 zapuna groba (zemlja tamnosmeđe boje, masnog sastava, kompaktne konzistencije). Unutar zapune pronađena su tri kostura: SJ 12 kostur 1, SJ 13 kostur 2 i SJ 14 kostur 3. Sva tri kostura položena su na leđa, ispruženih nogu s rukama uz tijelo, s glavom položenom na zapadnom dijelu, bez grobnih priloga.

SC 4 čini SJ 15 sloj šute koji se nalazi na čitavoj površini boksa. Šuta se sastoji od ostataka morta, bez ulomaka tegula i kamena. Sloj je najvjerojatnije nastao nakon rušenja izvornih zidova boksa, nastalih u tehnici *opus mixtum*, te odvajanja morta i njegova uklanjanja s kamena i opeka.

SC 5 čini: SJ 17 podnica od kamenih ploča i SJ 18 (sloj sive zemlje ispod sloja šute SJ 15) i SJ 19 (žuta glina).

SC 6 čini: SJ 20 ostaci poda (kamene ploče), SJ 21 kanal kroz sredinu prostorije, SJ 22 urušenje tegula, kamen i žbuka, SJ 23 sloj tupine i SJ 24 ukopi zidova ispunjeni građevnim materijalom.

Nebojša Cingeli

Summary

In September and October 2019, archaeological excavations were conducted during the renovation of the building at 5 Hrvoje Street within Diocletian's Palace in Split on

cadastral parcels 2013 and 2106. Throughout the research, 24 stratification units were defined. A relatively small number of finds were separated, including fragments of modern and ancient ceramics, fragments of ancient bricks, glass fragments, animal bone remains, and human bone finds. The ground floor, or cubiculum, was entirely explored. Before the archaeological and conservation and restoration research, the cubiculum was completely covered with cement plaster, with a concrete ceiling or concrete mezzanine structure. The cubiculum had a rectangular shape in plan (dimensions: length 4.72 m and width 3.84 m, with a concrete floor at an elevation of +9.10 m above sea level). The goal and presumed result of the investigation were to find the inner face of the eastern wall of the palace, constructed using the Roman masonry technique *opus quadratum*, and the other three walls built with the *opus mixtum* masonry technique. The stratigraphic sequence of the cubiculum was divided into six stratification units.

Redni broj: 516
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (katedrala sv. Duje)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 18. siječnja do 18. ožujka 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj niši katedrale sv. Duje u Splitu. Voditeljica istraživanja bila je Milka Mrduljaš, dipl. arheo., iz tvrtke Artefatto j.d.o.o. iz Splita.

Istraživanja su obuhvatila kamene ploče unutar sjeverozapadne niše, grobnu ploču obitelji Capogrosso te nekoliko ploča izvan luka niše. Ploče se nalaze između propovjedaonice na zapadu i baze granitnog stupa na istoku. Južnim dijelom kamene ploče graniče s već istraženom površinom (ožujak 2018.). Istražena je i površina između spomenute baze granitnog stupa te zida katedrale, površine 13 m². Kamene ploče pločnika prije podizanja bile su fotodokumentirane te numerirane. Ploče su bile postavljene na nasipu od rahle sivosmeđe zemlje (debljine cca 15 cm), s usitnjenim mortom te komadima obrađenog i neobrađenog kamena.
Promjer niše iznosio je 3,44 m. Ispod kamenog pločnika unutar niše otkriven je izvorni kameni pločnik. Sastoji se od kamenih blokova (što je vidljivo iz presjeka sjeverne strane groba), koji su postavljeni u smjeru sjever-jug. Radi se o šest masivnih blokova okomitih na nišu te dvama manjim horizontalnim blokovima. Grobnica je svojim sjevernim dijelom bila „urezana" u središnji kameni blok pločnika. Na pojedinim dijelovima izvornog kamenog pločnika bili su i ostaci antičkog morta. Također su bili vidljivi i manji tragovi paljenja te nekoliko željeznih elemenata (klanfi). Izvorni kameni pločnik protezao se do ruba niše, odnosno do spoja niše s centralnim (kružnim) dijelom katedrale.
Ispod nasipa od sivosmeđe zemlje (cca 15 cm debljine) s primjesama usitnjenog morta i kamena na bočnim stranama grobnice otkriven je mozaik, odnosno podloga od odlomljenih ulomaka amfora. Od pokretnog arheološkog materijala iz nasipa iznad mozaika najbrojniji su novac, igle, perle i *tesserae* te jedna koštana kocka.
Najmanja površina u tehnici *opus sectile* sačuvana je zapadno od grobnice, a čine je fragmentirane pločice mozaika, neposredno uz izvorni kameni pločnik niše. Ostatak površine oko mozaika imao je podlogu od odlomljenih ulomaka amfora (*supranucleus*). Istočno od grobnice, od izvornog kamenog pločnika niše pa do iza granitnog stupa otkrivena je najveća sačuvana površina mozaika tijekom ovogodišnjeg istraživanja. Duljina iznosi 2,47 m, a širina varira od 93 cm do 1,44 m.
Mozaik su činile kvadratne i trokutaste pločice od alabastera, crnog porfira i mramora, izvedene u tehnici *opus sectile*. U južnom dijelu mozaika, uz bazu stupa vidljive su izmjene u kompoziciji mozaika jer su umjesto pločica alabastera stavljene granitne pločice, a moguće je i da je cijeli sektor u obliku pravilnog rastera (kampade) u tom dijelu izvađen i ponovno vraćen.
Zapadno od kamenog okvira groba dokumentirani su slojevi mozaičke podnice u tehnici *opus sectile*, koja je postavljena na odlomljene ulomke amfora (tip Tripolitana 1) i čini *supranucleus*. Ispod je sloj morta s komadićima opeke, usitnjenog vapnenca i riječnih oblutaka, koji čini *nucleus.* Ispod *nucleusa* bio je sloj *rudusa* s nešto sitnijim ulomcima kamena povezanih mortom, a ispod *rudusa*, zaravnata površina *statumen*.

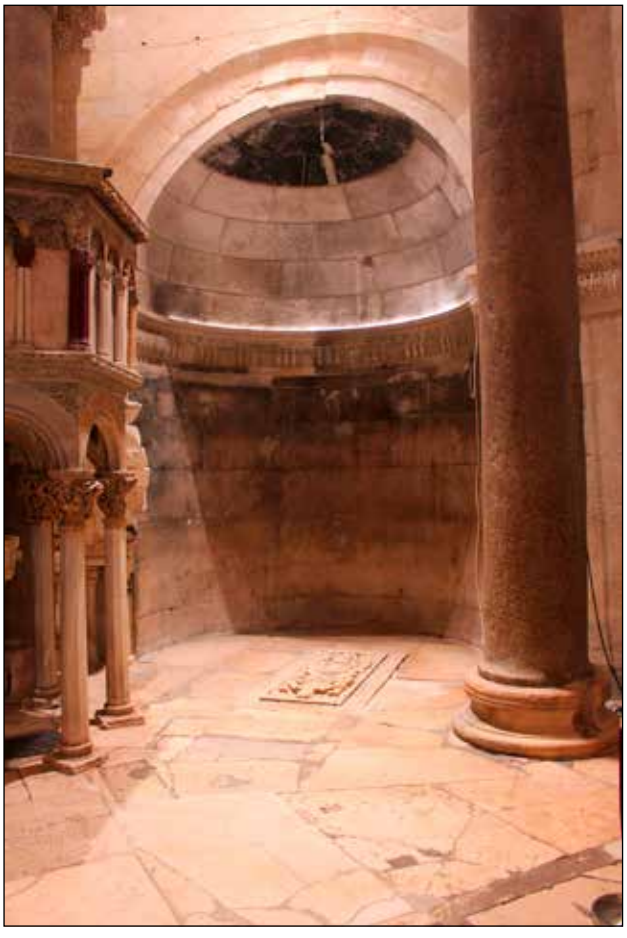

Katedrala sv. Duje – sjeverozapadna niša prije početka istraživanja

Sjeverozapadna niša tijekom istraživanja (foto: M. Mrduljaš)

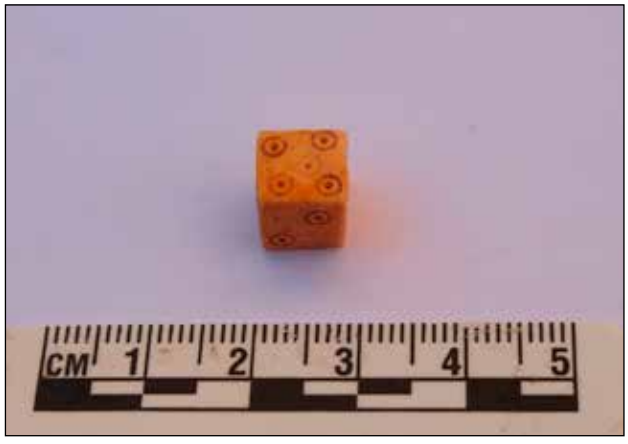

Koštana kocka iz nasipa (foto: M. Mrduljaš)

Grobnica obitelji Capogrosso nalazi se u sjeverozapadnom dijelu katedrale i sjevernim je dijelom „urezana" u izvorni kameni pločnik (blok) istoimene niše. Grobna je ploča u visokom reljefu i prikazuje grb obitelji, unutar kojeg su na latinskom ispisana imena Frane i Nikole Capogrossa, koji svojoj obitelji postavljaju spomenik 1704. godine (*…MONUMEN HOC SIBI AC HAERED POSUERUNT ANNO DON 1704*).
Ploča te kameni okviri groba (teleri) uklonjeni su za potrebe restauracije, čime je otkriven grob unutar kojeg su bili položeni osteološki ostaci. Ploče su bile duge 1,64 m, ali se prilikom podizanja ploče južno od groba ispostavilo da je grob duži od ploče grobnice. Ispod spomenute kamene ploče otkriven je južni rub groba. Tijekom razgradnje južnog ruba groba otkriven je zid ispunjen sedrom. Ukupna dužina groba iznosila je 2,09 m, a pod je bio prekriven horizontalno postavljenim opekama.
Prilikom razgradnje južnog zida grobnice otkriveni su neravnomjerno poslagani manji i veći komadi sedre, koja je vidljiva i na bočnim stranama grobnice nakon što je skinuta žbuka. Sjeverni dio grobnice bio je urezan u kamene blokove pločnika niže 52 cm, sa širinom ruba 71 cm. Iz profila te s bočnih strana vidljiva su po dva kamena bloka izvedena u tehnici *opus quadratum*, koji ujedno čini zid kripte.
U južnom dijelu grobnice, uz sedreni zid napravljena je sonda veličine 70x45 cm i dubine cca 60 cm. Površina ispod podnice od opeke bila je ispunjena usitnjenim vapnenim agregatom različite granulacije, s komadićima sedre, morta i praškasto usitnjenog morta. Osim cijelih amfora, od pokretnog arheološkog materijala pronađeni su ulomci amfora, tegule, životinjska kost, obrađeni kamen s tragovima žbuke te nekoliko *tessera* od kamena i staklene paste. Unutar sonde groba otkrivene su dvije cjelovite te jedna fragmentirana amfora – tip amfora iz Forlimpopolija, cilindrična amfora srednje dimenzije (Keay XXV 1-3) te amfora tipa Tripolitana I (postoje varijacije kod svake vrste).
Ova je faza istraživanja, osim sačuvane površine mozaika, pokazala i smjer kojim se mozaik nastavlja, a to je ispod propovjedaonice te prema istoku katedrale.

Literatura

Caravale, Toffoletti 1997 A. Caravale, I. Toffoletti, Anfore antiche – conoscerle e identificarle, Ireco 1997.

Milka Mrduljaš

Summary

From January to March 2019, rescue archaeological excavations were carried out in the northwest niche of the Cathedral of St. Domnius in Split. The research took place in the niche with the tombstone of the Capogrosso family and on several slabs outside the niche's arch. The tombstone is in high relief and depicts the family coat of arms, within which the names of Frane and Nikola Capogrosso are inscribed in Latin. They erected a monument to their family in 1704. The stone slabs were placed on a fill of loose gray-brown soil with crushed mortar and pieces of processed and unprocessed stone. Beneath this layer, a mosaic and a base made of fragments of broken amphorae were discovered. Within the fill, a large quantity of coins, needles, beads, *tesserae*, and a bone die were found. The mosaic was discovered on both sides of the tomb. The mosaic consisted of square and triangular tiles made of alabaster, black porphyry, and marble, executed in the *opus sectile* technique. Inside the tomb trench, two complete and one fragmented amphora were discovered – a type from Forlimpopoli, a cylindrical amphora of medium size (Keay XXV 1-3), and an amphora of the Tripolitana I type.

Redni broj: 517
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Lukačićeva 6)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Od 19. ožujka do 30. travnja 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja u dvorištu i prizemlju zgrade na adresi Lukačićeva 6, koja se nalazi unutar Dioklecijanove palače u Splitu (na k.č. zgr. 1684 (k.č. 12779, k.o. Split). Lokalitet je istražilo građevinsko poduzeće Rocoso d.o.o. iz Trogira. Voditelj istraživanja bio je Miroslav Gogala, dipl. arheo., dok je stručna suradnica bila Dajana Bulog, studentica arheologije. Radove je nadzirala Vanja Kovačić, viša stručna savjetnica iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Troškove istraživanja je osigurao izvođač Rocoso d.o.o. Trogir, prema ugovoru s vlasnicima zgrade (Everriculum d.o.o. Split).

Stambena zgrada u Lukačićevoj 6 nalazi se na samom jugoistočnom dijelu palače. Ispod nje nalazi se podrumska prostorija Dioklecijanove palače, oznake Y. Radi se o dugoj prostoriji koja se nalazi ispod terase palače. U srednjem vijeku na tom se mjestu nalazio nadbiskupski posjed, koji je izgorio 1506. godine. Uništeni nadbiskupski posjed zamjenjuju kuće koje su, prema svemu sudeći, bile drvene građe. Kuće su u 19. st. srušene te se na njihovu mjestu grade druge stambene zgrade. Te zgrade svojim tlocrtom nisu pratile svodove Dioklecijanovih podruma, bile su loših temelja i nepravilne gradnje te su srušene 60-ih jer su ugrožavale stanovništvo. Od cijelog reda zgrada na tom potezu ostala je samo zgrada pod brojem 6 jer je bila najmanje oštećena. Prostor ispod Lukačićeve 6 nije arheološki istraživan sve do rujna 2018. godine. Okolno područje jest, nakon što je uklonjen trošan sklop zgrada, i to u dvama navratima (prvi put 70-ih godina 20. st., u sklopu zajedničkog istraživanja sveučilišta u Minnesoti iz Minneapolisa i Urbanističkog zavoda Dalmacije Split, i drugi put početkom 90-ih, u sklopu zaštitnih arheoloških iskopavanja u jugoistočnom kvadrantu Dioklecijanove palače u Splitu u okviru Projekta istraživanja i konzervacije istočnih podruma i portika Dioklecijanove palače).

U rujnu 2018. započela su zaštitna arheološka istraživanja ispred zgrade i u njezinu prizemlju radi predviđene građevinske sanacije. Radovi su u listopadu prekinuti zbog sigurnosnih razloga. Nakon što je nadgrađe zgrade osigurano od urušavanja, u ožujku 2019. nastavljena su zaštitna arheološka istraživanja. Sigurnosni uvjeti, koji su bili glavna značajka istraživanja iz 2018. sada su u znatnoj mjeri poboljšani. Iskopavanje opet nije bilo moguće obaviti do kraja, ali je istraženo dovoljno da se dobije osnovni uvid u stanje ispod prizemlja zgrade u Lukačićevoj 6.

Otvorene su ukupno tri sonde, od kojih je sonda 1 bila nastavak istraživanja sonde 3 iz 2018. godine. U toj su sondi na očekivanoj visini pronađeni ostaci svodova Dioklecijanovih podruma, međutim, na mjestima gdje bi se očekivao spoj temelja zgrade s antičkom strukturom, nađeno je upravo suprotno, njezin proboj. U sondi 2, koja je otvorena sa sjeverne strane sjevernog zida zgrade, pronađena je rimska struktura, koja se podvlači ispod zida zgrade, ali njihov spoj nije solidan. Također, u toj je sondi pronađen jedan loše očuvan zid, koji se proteže približno kao i sjeverni zid zgrade, a koji se ne veže ni na rimsku strukturu ni na strukturu zgrade. Stanje u sondi 3, koja je otvorena sa zapadne strane zgrade, zorno pokazuje da se temelj sjevernog zida nalazi na naboju, a ne na nekoj rimskoj strukturi. Iz tih istraživanja slijedi da se graditelji zgrade u Lukačićevoj 6 prilikom gradnje (na njezinu sjevernom dijelu) nisu oslanjali na

Sonda 2, rimska struktura koja se podvlači ispod sjevernog zida zgrade

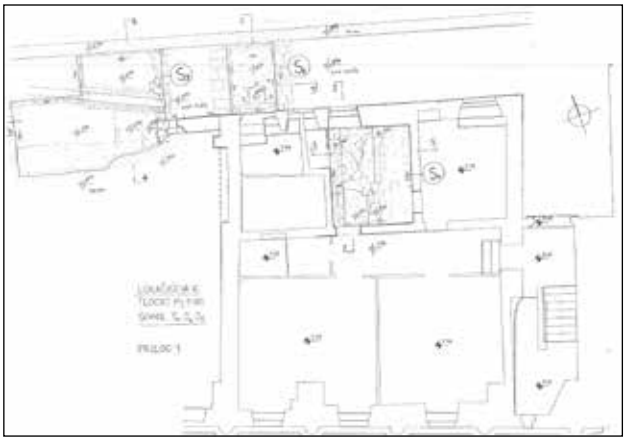

Položaj sondi u Lukačićevoj 6

Sonda 1 (pogled prema sjevernom zidu)

Sonda 2, ostaci zida u nasipu

rimsku strukturu nego su je, prema potrebi, i razbijali. Dio se rimske strukture u sondi 2, čini se, uklapao u planove graditelja pa je tako i sačuvan. S obzirom na to da taj dio palače nije do kraja istražen, to je otkriće dobro došlo za uvid u stvarno stanje njezina prizemnog dijela (supstrukcije, podruma). Za dio otkrivenog zida u sondi 2, koji je sasvim sigurno stariji od postojeće zgrade, može se reći da je prilog za proučavanje promjena na prvom katu palače, koje su počele u 4. st. i traju sve do danas.

Literatura

Delonga 2014 V. Delonga, Prije sjećanja / Arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače u Splitu 1992. godine, I. dio, Split, 2014.
McNally, Marasović, Marasović 1977 Sh. McNally, J. Marasović, T. Marasović, Dioklecijanova palača, Izvještaj o Jugoslavensko-američkom projektu istraživanja, II. dio, Split, 1977.

Miroslav Gogala

Summary

In March 2019, rescue archaeological excavations of the building at 6 Lukačić Street in Split continued (southeast quadrant of Diocletian's Palace), after being interrupted in August 2018 due to security reasons. It was still not possible to complete the excavation, but enough was explored to gain a basic understanding of the condition beneath the ground floor of the building. Three trenches were opened, with Trench 1 being a continuation of the exploration of Trench 3 from 2018. In this trench, the remains of Diocletian's vaults were found at the expected depth. However, at locations where the connection of the building's foundations with the ancient structure was anticipated, the opposite was discovered—a breach in the structure. Trench 2, opened on the north side of the north wall of the building, revealed a Roman structure extending beneath the building's wall, but their connection was not solid. Additionally, a poorly preserved wall was found, unrelated to either the Roman structure or the existing building. The condition in Trench 3, opened on the west side of the building, clearly showed that the foundation of the north wall is on a fill, not on any Roman structure. Consequently, from these excavations, it can be inferred that the builders of the building at 6 Lukačić Street, during its construction (in its northern part), did not rely on the Roman structure but, as needed, broke through it. These archaeological findings contributed to the understanding of the southeast quadrant of Diocletian's Palace, which had not been fully explored at that time.

Redni broj: 518
Lokalitet: Split – Dragovode, k.č. 3580/1
Naselje: Split (Dragovode)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U prosincu 2019. arheološki je nadzirano zemljano iskopavanje za temelj reklamnog panoa na području Dragovoda u Splitu, na k.č. 3580/1, k.o. Split. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Za konzervatorski nadzor bila je zadužena Dubravka Čerina, viša stručna savjetnica iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Investitor predmetnih radova bila je tvrtka Anić Holding Plus d.o.o., Zagreb.

Predmetna lokacija nalazi se u dvorišnom prostoru zgrade između Vukovarske ulice i Težačkog puta 5. Prije iskopavanja punog opsega građevne jame za temelj reklamnog

Pogled na iskop za temelje (foto: A. Sunko Katavić)

panoa, obavljeno je manje probno istraživanje (dimenzija 2x1 m), kako bi se utvrdila dubina i struktura podloge za temelj. Stratigrafiju te sonde na vrhu, debljine 0,30 m, činio je rahao crvenkastosmeđ sloj, sa sitnim lomljenim kamenom i većom količinom organskog materijala. Ispod njega nalazio se crvenkastosmeđ sloj nasipa, s miješanim materijalom, kamenom, betonom i plastikom, debljine 1 – 1,20 m. Taj se sloj nalazio nad lomljivom vapnenačkom liticom – geološkom osnovom, a dubina sonde iznosila je 1,5 m. Prilikom iskopavanja te sonde nisu uočeni arheološki pokretni i nepokretni nalazi ni strukture.
Nakon što je Institut IGH provjerio tlo, započelo je iskopavanje za temelje stupova budućih panoa (dimenzija 5x6 m, dubine 2 m). S obzirom na to da su se radovi odvijali na prostoru koji je obrađivan i na kojem su se nalazile masline, prilikom iskopavanja u dubini od cca 1 m uklonjen je sloj crnosmeđe obradive zemlje, s manjom količinom recentnog otpada. Ispod tog sloja uklonjen je sloj lomljive geološke osnove, tzv. tupine, u vidu nasipa s velikom količinom recentnog otpada (plastike, salonitnih cijevi, željezne armature, stakla i dr.).
Tijekom predmetnih radova izostali su pokretni i nepokretni arheološki nalazi, stoga nije bilo potrebno obustaviti iskopavanje, odnosno nisu bile potrebne dodatne mjere zaštite, tj. arheološka istraživanja.

Ana Sunko Katavić

Summary

In December 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks for a foundation of an advertising panel in the area of Dragovode in Split, on cadastral parcel 3580/1, cadastral municipality Split. During the aforementioned activities, no movable or immovable archaeological finds were discovered.

Redni broj: 519
Lokalitet: Split – Duilovo
Naselje: Split (Duilovo)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 18. travnja do 24. svibnja 2019. trajao je arheološki nadzor zbog planirane gradnje stambenog objekta pod nazivom Morska vila 6, na prostoru Duilova u Splitu (na k.č. 7414/3, k.o. Split). Voditeljica arheološkog nadzora bila je Ida Beg Jerončić, dipl. arheo. i pov. umjet., a zamjenik je bio Vedran Katavić, prof. pov. i dipl. arheo., oboje iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Strojni iskop obavila je tvrtka SAN-GRA d.o.o., Split. Nadležna konzervatorica bila je Dubravka Čerina, viša stručna savjetnica iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Naručitelj arheološkog nadzora bila je tvrtka Quatro company d.o.o., Split.

Splitski predio Duilovo nalazi se u gradskom kotaru Žnjan te se rasprostire na južnoj padini grebena splitskog poluotoka.

Završno stanje, pogled prema jugoistoku (foto: A. Markovac)

Riječ je o prostoru terasastih padina omeđenih suhozidnom gradnjom, upotrebljavanih kao obradivo zemljište. Predmetni se prostor nalazi sjeverno od hotela Zagreb i pruža se u smjeru istok-zapad na površini od 4109 m², od čega površina budućeg objekta iznosi 1211 m².
Prilikom dolaska na teren zatečena je velika količina građevnog otpada, nanesena i do nekoliko metara, a tijekom površinskog pregleda nisu uočeni nikakvi nalazi, kao ni spoliji u sačuvanim suhozidima. Strojnim iskopom uklonjen je površinski sloj rahle svjetlosmeđe prahovite gline, sve do geološkog sloja tupine. S obzirom na pad terena prema jugu, debljina površinskog sloja na sjevernom dijelu iznosila je od 0,30 do 0,50 m, a na južnom od 0,50 do 0,70 m. U površinskom je sloju među sporadičnim nalazima recentne opeke pronađen i brončani novac vrijednosti 10 *centimesa* Napoleona III. (Luj Napoleon), koji je bio francuski predsjednik od 1848. do 1852. i poslije car Drugog Carstva (1852. – 1870.). Novac je kovan 1856. godine, a na aversu je prikaz glave cara okrenute lijevo, unutar vijenca te natpis NAPOLEON III EMPEREUR i godina kovanja 1856. Na reversu koji je slabije čitljiv prikaz je orla s natpisom FRANÇAIS DIX CENTIMES. Ispod površinskog sloja registriran je žut rahao sloj bez nalaza, a ispod njega sloj tupine, pri čemu je dubina iskopa iznosila od 0,80 do 1,20 m. Na većem dijelu predviđen je iskop duboko u sloj tupine za gradnju temelja planiranog stambenog objekta, a budući da je sloj tupine pedološkog podrijetla nastao prije ikakvih ljudskih intervencija, arheološki su nadzirani samo iskopi površinskih slojeva. Osim novovjekovnog novca, izostali su nepokretni i pokretni arheološki nalazi i nije bilo potrebe za daljnjim mjerama zaštite.

Vedran Katavić

Summary

In 2019, archaeological supervision was carried out due to the planned construction of a residential building named ‘Morska vila 6’ in the Duilovo area of Split. Mechanical excavation removed the surface layer of loose light brown powdery clay down to the geological layer of marl. Apart from a modern bronze coin valued at 10 *centimes* from the era of Napoleon III, no immovable or movable archaeological finds were encountered, and there was no necessity for further protective measures.

Redni broj: 520
Lokalitet: Split – Karepovac
Naselje: Split (Karepovac)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od svibnja 2018. do ožujka 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova tijekom iskopavanja, odnosno sanacije na istočnom dijelu odlagališta otpada Karepovac u Splitu te gradnje gravitacijskog cjevovoda za odvod voda do uređaja za pročišćavanje. Predmetna lokacija nalazi se unutar zaštićene arheološke zone (GUP Grada Splita), stoga je Konzervatorski odjel u Splitu propisao arheološki nadzor. Voditelj zaštitnog arheološkog nadzora bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a zamjenici Andreja Nađander dipl. arheo. i prof. pov., te Vedran Katavić, prof. pov. i dipl. arheo., svi zaposlenici poduzeća Kaukal d.o.o., Split. Radove je nadzirala viša stručna savjetnica Dubravka Čerina iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

Sanacija Karepovca među ostalim je obuhvaćala i gradnju gravitacijskog cjevovoda za odvod voda do uređaja za pročišćavanje, na k.č. 2329/7, 2329/9, 292/2, 291/2, 314/9, 315/6, 315/7, 229/4, 228/3, 2330, k.o. Kamen te gradnju kanala za oborinske vode do potoka Rokalovo na k.č. 217/1, 220/1, 223/1, 224/1, 227/1, 259/1, k.o. Kamen. Prilikom uklanjanja sloja nasipa i humusa (SJ 1) registriran je sloj sivkastosmeđe, lako drobive prahovite gline, s udjelom recentnih otpadaka te krupnijeg i sitnijeg kamena (SJ 2), a ispod njega bio je sloj kompaktne, teško drobive prahovite, sterilne gline (SJ 3). Na dnu iskopa bio je pedološki sloj lapora (SJ 4) te je ukupna dubina iznosila od 3,8 do 5,1 m.
Tijekom arheološkog nadzora nisu uočeni nikakvi nepokretni ni pokretni arheološki ostaci te nije bilo potrebe za dodatnim mjerama zaštite i za daljnjim istraživanjima.

Lokalitet Karepovac s označenom trasom iskopa, pogled prema zapadu (foto: T. Jerončić)

Bazen za otpadne vode, pogled prema jugu (foto: T. Čerina)

Put ukoji je ukopan rov za gravitacijski cjevovod, pogled prema sjeverozapadu (foto: T. Jerončić)

Tomislav Jerončić

Summary

From May 2018 to March 2019, archaeological supervision was conducted during the earthworks for the repair of the eastern part of the Karepovac waste disposal site in Split and the construction of a gravity pipeline for water drainage to the purification facility. No archaeological finds were discovered.

Redni broj: 521
Lokalitet: Split – Magistrala – Solin 30
Naselje: Split (Mejaši)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Krajem lipnja 2019. obavljen je arheološki nadzor na lokaciji Magistrala – Solin 30 u Splitu, na k.č. 2802, k.o. Split. Voditelj nadzora bio je Josip Burmaz, dipl. arheo., a zamjenik Dinko Tresić Pavičić, dipl. arheo., obojica iz tvrtke Kaducej d.o.o. Arheološki nazor financirao je naručitelj radova, Ante Muslim iz Splita.

Katastarska čestica 2802, k.o. Split, nalazi se na području Mejaša u predjelu Smokovik, u ulici Magistrala – Solin 30, otprilike 200 m zračne udaljenosti od trgovačkog centra Mall of Split. Zbog blizine Dioklecijanova akvedukta na području Mostina, kao i ostalih arheoloških lokaliteta, postojala je mogućnost pronalaska novih arheoloških tvorevina.
Prilikom arheološkog nadzora ustanovljeno je da je površina iskopa arheološki sterilna te da se na cijeloj površini nalazi laporast kamen živac. Dokumentirana je iskopna jama bazena, kao i sam bazen građen na čestici. Fotografirani su profili iskopne jame te je detaljno pregledana stratifikacija tla. Tijekom nadzora utvrđeno je da se iskopavanje odvijalo u sedimentnoj živoj stijeni laporu te nije bilo nikakvih naznaka za postojanje kulturnog sloja, arheoloških tvorevina i sl. U iskopanom materijalu koji se sastojao od odlomljenog kamenja nema tragova pokretnih arheoloških nalaza ni ičeg drugog što bi moglo upućivati na kontekst arheološkog nalaza.

Josip Burmaz

Summary

At the end of June 2019, archaeological supervision was carried out at the location Magistrala-Solin 30 in Split, on cadastral parcel 2802. Due to the proximity to Diocletian's Aqueduct in the Mostina area, as well as other archaeological sites, there was a possibility of discovering new archaeological formations. There were no archaeological finds.

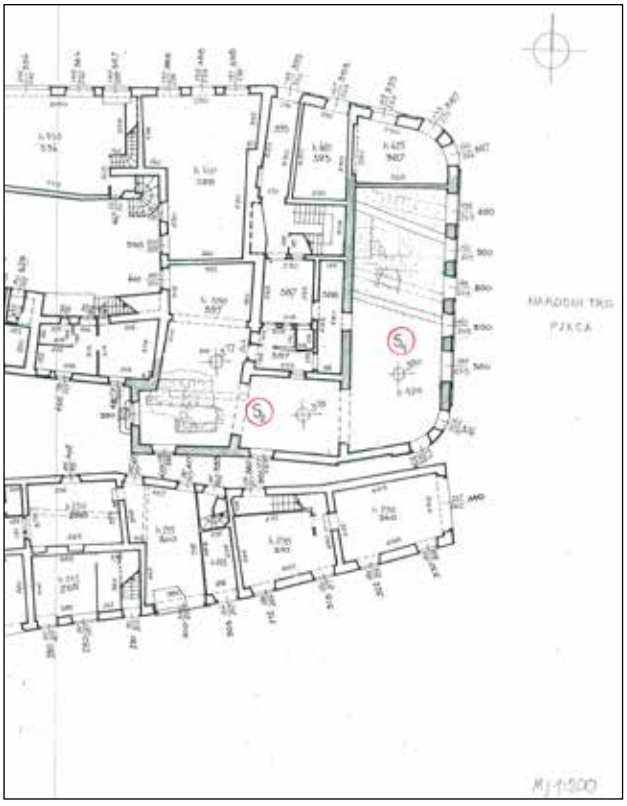

Položaj sondi na tlocrtu kuće Nakić

Sonda 1, ostaci zidova

Redni broj: 522
Lokalitet: Split – Narodni trg, kuća Nakić
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-5298
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 13. do 15. ožujka 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja u prizemlju kuće Nakić na Narodnom trgu u Splitu, na k.č. 12373, k.o. Split, anagrafske oznake Kraj sv. Marije 1. Voditelj istraživanja bio je Miroslav Gogala, dipl. arheo., a stručni suradnik bio je Nenad Ivanišević, arh. tehničar. Radove je stručno nadzirala Vanja Kovačić, viša stručna savjetnica iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Troškove istraživanja osigurao je investitor, Vukorepa grupa d.o.o. iz Splita.

Prostor današnjeg Narodnog trga, na kojemu se nalazi kuća Nakić, prvi se put spominje sredinom 13. st. kao Trg sv. Lovre (*platea Sancti Laurentii*), prema crkvi sv. Lovre koja se ondje nalazila. Trg je nastao zbog potrebe za novim gradskim središtem, kada središte „staroga Splita" postaje previše skučeno za nove potrebe gradske zajednice. Velebnost antičkog peristila, njegova zadanost u središtu Dioklecijanove palače, učinila je taj prostor središnjim trgom grada Splita, koji se razvio iz te palače. S vremenom je na peristilu prevladao crkveni utjecaj. On je praktički bio predvorje stolne crkve, a u blizini se nalazila i biskupska palača. Tijekom razvoja grada, ponajprije trgovine, svjetovna je vlast tražila prikladan prostor za novo središte, na kojemu bi ona imala istaknutu ulogu. Taj je prostor našla uz zapadne zidine Dioklecijanove palače jer se na jugozapadnoj strani nalazila i luka. Ne zna se točno kad se formirao trg, ali se na njemu od prvog sačuvanog spomena u 13. st. do kraja 19. st. neprekidno odvijao javni život grada. Izgled trga kakav se oblikovao u 15. st. mogao se s odgovarajućim stilskim promjenama pratiti kao skladna cjelina sve do početka 19. st. Tada je zbog trošnosti cijelog sklopa srušen i ponovno oblikovan današnji Narodni trg. Taj pristup problemu zapuštenog javnog

Sonda 1, kanali

Sonda 2, kanal (pokriven)

dobra u svoje je doba izazvao ogorčenje tadašnje javnosti i ušao u literaturu kao način na koji se ne bi trebalo raditi. Na samom prijelazu stoljeća, godine 1900., na zapadnom dijelu trga gdje se nalazio niz manjih kuća, podignuta je novogradnja u stilu bečke secesije. Vlasnik novogradnje bio je Vicko Nakić, a graditelj Špiro Nakić. Njihovi su inicijali do danas ostali u medaljonima na pročelju zgrade, kao i godina gradnje.

Na prostoru Narodnog trga od 1950. bilo je pojedinačnih istraživanja, kada je u atriju Etnografskog muzeja (stare gradske vijećnice) istraživan jedan grob, u čijem su obzidu pronađeni ulomci dvaju pluteja starohrvatske crkve, do 2019., kada je pronađena apsida crkve sv. Lovre. Najveća su arheološka istraživanja obavljena 1978. pod vodstvom arheologa Franka Oreba i Ivana Marovića. Tom su prilikom uz ostale nalaze otkriveni i temelji crkve sv. Lovre (ali bez apside jer je istraživanje prekinuto). Prizemlje u kući Nakić do sada nije arheološki istraživano.

Tijekom arheoloških istraživanja 2019. otkriveni su temelji starijih građevina i dijelovi infrastrukture, tj. ostaci odvodnih kanala. Iskopane su dvije sonde. Prva se nalazila u glavnoj zgradi, a druga u južnom krilu. U sondi 1 radi se o kanalima kakvi se i danas, uz neke izmjene, većim dijelom nalaze u staroj gradskoj jezgri. Otkriveni temelji jedne ili više građevina trenutačno nisu dovoljni za sigurnu rekonstrukciju njihova izgleda. U sondi 2 otkriven je zatrpan odvodni kanal, koji se znatno razlikuje od kanala u sondi 1. Drugačije je zidan i mjere su mu također drugačije. Vidljivo je da je bolje zazidan sa gornje strane. To je sigurno značilo bolju kvalitetu života onih u njegovoj neposrednoj blizini te da je izvorno mogao biti i na površini ili tik ispod nje. Nagib sugerira da su se otpadne vode usmjeravale prema današnjem Narodnom trgu. Valja napomenuti da je u srednjem vijeku današnji Voćni trg (Trg braće Radić) bio uvala ispunjena morem. Sadržaj nanosa u zatrpanom kanalu upućuje na venecijansko razdoblje u povijesti Splita. Struktura južno od kanala ima nagib prema zapadu. Kao i u sondi 1, teško je sa sigurnošću reći čemu je služila. Inače, sonda 2 tako je postavljena zbog sumnje da se na tome mjestu nalaze zapadne zidine srednjovjekovnog Splita. Za njih se zna iz pisanih izvora, ali im pozicija nije točno utvrđena. Inače, dostupni povijesni izvori relativno su oskudni kada je riječ o izgledu zapadnog dijela današnjeg Narodnog trga. Nakon gradnje velebne secesijske palače, kuće Nakić, završeno je oblikovanje tog dijela trga. Gradnja je znatno izmijenila nekadašnji izgled, osobito onaj prije početka 19. st. kada je, po mnogima, na neprimjeren način započela „obnova" rušenjem trošnih kuća, prilikom čega se nije marilo za povijesni kontinuitet. Zato su ovogodišnja istraživanja, tijekom kojih su otkriveni barem oskudni materijalni ostaci tog dijela Splita koji prije nije istraživan, važan prilog rasvjetljavanju dijela povijesti kraja srednjeg i početka novog vijeka u Splitu.

Literatura

Fisković 1954 C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti, Peristil, svezak I, Zagreb, 1954: 71 – 102.

Novak 1949 G. Novak, Gradski bedemi, javne zgrade i ulice u srednjovjekovnom Splitu, SHP, III. serija, svezak 1, Zagreb, 1949: 103 – 114.

Miroslav Gogala

Summary

In March 2019, rescue archaeological ecavations were conducted on the ground floor of the Nakić house at Narodni Square in Split. The development of this public space can be traced back to the 13th century. As a cohesive unit, with appropriate stylistic changes, it existed from the 15th century to the early 19th century. During that time, major changes occurred due to the deterioration of the entire complex. The construction of the Nakić house in 1900 marked the completion of the new shaping of today's Narodni Square. Two trenches were set up. The first, in the main building, revealed remains of the foundations of earlier structures and remnants of drainage channels. The second, located in the southern wing of the building, uncovered a well-constructed and well-covered drainage channel that was distinctly different from those in the first trench. Based on the materials found in the fill of the channel, it was determined to belong to the period of Venetian rule in Split.

Redni broj: 523
Lokalitet: Split – Smokovik
Naselje: Split (Smokovik)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U svibnju i lipnju 2019. nadzirani su zemljani radovi za potrebe gradnje benzinske postaje Tifon na Smokoviku i prometnog priključka na Ulicu Zbora narodne garde u Splitu, na k.č. 783/2 i 13961/16, k.o. Split. Radove su nadzirale arheologinje Danijela Petričević Banović i Daria Domazet iz Muzeja Cetinske krajine, Sinj. Investitor radova bio je Bates Projekt d.o.o. iz Zagreba.

Predmetna lokacija arheološkog nadzora nalazi se u prigradskom naselju Smokovik u Splitu. U antici je taj prostor bio sastavni dio salonitanskog agera. Splitski je poluotok imao veliku važnost za Salonu i salonitanski zaljev kao prirodni zaklon te kao dio polja koje je bilo osnova za poljoprivrednu djelatnost stanovništva. Taj je prostor važan i zbog blizine morske obale i salonitanske luke, kao i blizine komunikacije koja je povezivala središte provincije Salonu s prostorom splitskoga poluotoka. Nadzirani je lokalitet u neposrednoj blizini dijela trase Dioklecijanova vodovoda, građenoga krajem 3. st. U blizini lokaliteta nalazio se i pretpostavljeni pravac rimske centurijacije, a na predjelu Smokovika, početkom 20. st., Lovre Katić spominje ostatke žrvnjeva za koje pretpostavlja da pripadaju gospodarskom objektu.
Stalan arheološki nadzor započeo je prilikom zemljanog iskopa. Predmetna je lokacija tijekom posljednjih desetljeća bila zapušten voćnjak. Tijekom niza godina nekorištenja voćnjak se pretvorio u ilegalno odlagalište te je bilo potrebno očistiti lokalitet te ukloniti preostala stabla. Nakon strojnog skidanja sloja raslinja, na dubini od cca 50 cm u istočnom i središnjem dijelu k.č. 783/2 nasut je sloj kamena i šljunka radi gradnje pristupnog puta za građevinsku mehanizaciju. Na JI dijelu k.č. 783/2 nalazio se dio recentnog stambenog objekta, s pomoćnim prostorijama koje su služile za odlaganje poljoprivrednog alata. Taj je objekt uklonjen te se tom prilikom obavljao i zemljani iskop do temelja objekta. Strojno iskopavanje slijedilo je u zapadnom dijelu katastarske čestice, gdje je otkopan sloj zemlje u dubini od 50 do 80 cm. Struktura zemljanog sloja sastojala se od humusa s jako malom količinom sitnog kamenja.
Nakon skidanja humusnog sloja, na SI dijelu lokaliteta uslijedilo je ručno iskopavanje zbog uočenih, već otprije postavljenih vodovodnih cijevi stambenog objekta, koji se nalazi u neposrednoj blizini. Prilikom gradnje pristupnog puta na istočnom dijelu k.č. 783/2, 13961/16 skinut je sloj asfalta, a teren je niveliran nasipom.
Tijekom arheološkog nadzora zemljanih radova nisu pronađeni nikakvi arheološki slojevi ni ostaci pokretnog arheološkog materijala, koji bi zahtijevali prekid daljnjih građevinskih radova, a time i arheološko istraživanje.

Literatura

Katavić et al. 2015 V. Katavić, A. Sunko Katavić, T. Jeroničić, Zaštitna arheološka istraživanja rimskoga gospodarsko-ladanjskog kompleksa u Dujmovači, Tusculum, 8, Solin, 2015.

Danijela Petričević Banović

Summary

In 2019, archaeological supervision was carried out during earthworks for the construction of a Tifon gas station in Smokovik, Split. There were no archaeological finds.

Redni broj: 524
Lokalitet: Split – Spinut, studentski dom
Naselje: Split (Spinut)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od kraja srpnja do kraja kolovoza 2019. arheološki su nadzirani građevinski radovi prilikom rekonstrukcije Studentskog doma Spinut u Splitu, u sklopu EU projekta „Razvoj inkubatora za visoke tehnologije Sveučilišta u Splitu". Studentski dom nalazi se uz crkvu Gospe od Spinuta, unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline. Radove su nadzirali djelatnici tvrtke Temenos d.o.o.

Crkva Gospe od Spinuta (Pohođenja) rimokatolička je sakralna građevina, a nalazi se u zapadnom dijelu Splita, podno sjevernih obronaka brda Marjana. Građena je krajem 11. st., na mjestu starokršćanske crkve i na temeljima antičke građevine. Crkvu su porušili Osmanlije u 17. st., nakon čega je obnovljena i produžena za 4 m. Radi se o jednobrodnoj crkvi s bačvastim stropom, nad čijim je

SZ dio lokaliteta Smokovik nakon strojnih radova

Položaj lokaliteta

Sloj rastresite, sivosmeđe pjeskovite zemlje unutar zgrade doma

Sjeverno lice zida SJ 6 (foto: A. Radovčić)

pročeljem u 16. st. sagrađen renesansni zvonik na preslicu. Crkva je bila oštećena tijekom Domovinskog rata, kada je bila pogođena dvjema granatama, nakon čega je obnovljena. Crkva Gospe od Spinuta arheološki je istražena 1975. i 1976., kada je utvrđeno da je sagrađena krajem 11. st., na mjestu starokršćanske crkve, srušene u 7. st.
Arheološki nadzor odvijao se unutar i sa sjeverne strane zgrade studentskog doma. Tijekom arheoloških nadzora definirane su tri stratigrafske jedinice. Nadzirano je uklanjanje betonskog recentnog površinskog sloja SJ 1 (sloj betona prosječne debljine 10 cm nalazio se na čitavoj površini unutar objekta doma), SJ 2 (sloj humusa) i SJ 3 (sloj rastresite, sivosmeđe pjeskovite zemlje s manjim i većim ulomcima neobrađenog kamena). Ispod sloja betona unutar objekta i ispod sloja humusa sa sjeverne strane doma nalazi se sterilan sloj bez arheoloških objekata i bez pokretnog arheološkog materijala.

Nebojša Cingeli

Summary

From the end of July to the end of August 2019, archaeological supervision was conducted during construction work for the reconstruction of the Student Dormitory Spinut in Split. The student dormitory is located next to the Church of Our Lady of Spinut, which is within a protected cultural and historical complex. No archaeological structures were discovered during the supervision, and there was no discovery of movable archaeological materials.

Redni broj: 525
Lokalitet: Split – Šperun
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

Od 12. do 18. veljače 2019. trajao je arheološki nadzor i istraživanje u ulici Šperun kod kućnog br. 2 u Splitu,

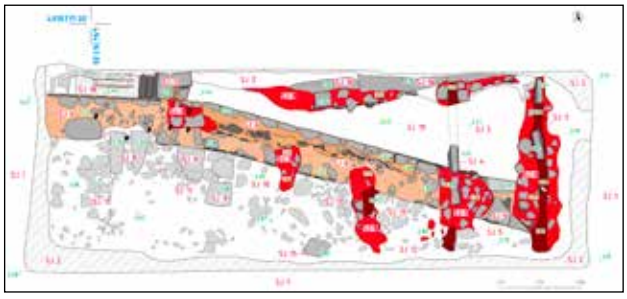

Tlocrtni prikaz lokaliteta (izradio: P. Sapunar)

prilikom zemljanih radova zbog sanacije kvara na elektrovodu KB 0,4 kV KRO 2841 – ZR.MŽ. Šperun. Budući da su prilikom arheološkog nadzora na predmetnoj lokaciji uočene zidane strukture i arheološki slojevi, u cilju njihova definiranja i valorizacije arheološki je istražena površina veličine cca 17 m². Voditeljica arheološkog nadzora bila je Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., dok je zamjenik bio Vedran Katavić, prof. pov. i arheo. Zbog arheoloških istraživanja kao tehničari su sudjelovali Marin Kraljev, dipl. oec., Ante Radovčić, Petar Sapunar, mag. ing. geod., te dvojica pomoćnih radnika, svi zaposlenici tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Sve faze radova popratila je nadležna konzervatorica Dubravka Čerina, dipl. arheo. i pov. umjet., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Sredstva za arheološki nadzor i istraživanje osigurao je investitor tvrtka HEP – Operator distribucijskog sustava d.o.o., DP Elektrodalmacija – Split.

Predmetna lokacija nalazi se unutar zone A zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, na prostoru sjevernog nogostupa ulice Šperun. Radi se o položaju na kojem se pretpostavlja pružanje novovjekovnog obrambenog sustava grada, sjeverno od samostana sv. Frane. Predmetna se trasa jednim djelom pruža uz južnu fasadu palače Bajamonti – Dešković.
Prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja pronađeni su arheološki ostaci, sačuvani u vidu zidane arhitekture i pripadajućih slojeva s pokretnim arheološkim nalazima. S obzirom na međusobne odnose pronađene arhitekture i pokretne nalaze, koji omogućuju relativne kronološke odrednice, može se zaključiti da pronađeni ostaci

Zidana struktura SJ 13, pogled na istok (foto: A. Radovčić)

arhitekture pripadaju različitim fazama novovjekovnog razvoja gradnje jugozapadnog dijela grada. Zbog ograničenosti prostora i sredstava, lokalitet nije arheološki istražen do geoloških slojeva te su samim tim na toj lokaciji izostali očekivani nalazi iz antike i srednjeg vijeka. Imajući u vidu urbani razvoj mikrocjeline predmetnog područja, pronađeni ostaci pripadali bi razdoblju od sredine 17. do kraja 19. st., kada prostor donekle poprima sadašnji izgled. Prilikom ovog arheološkog istraživanja pronađeni su arheološki nalazi bitni za nove spoznaje o razvoju i izgledu obrambenog sustava grada. Neke od tih faza gradnje mogu se pronaći i u povijesnim izvorima te se na osnovi njih može pretpostaviti da pronađeni ostaci pripadaju posljednjoj fazi gradnje obrambenog sustava (projekt utvrđivanja grada generala Contija).

S obzirom na položaj lokacije, kao i smjer pružanja pronađenog zida, lako je moguće da je riječ o ostacima polubastiona sv. Andrije, čija se gradnja datira u 1665. godinu, međutim širina predmetnog zida iznosi svega 0,55 m te time dovodi u pitanje tu pretpostavku.

Preostali uočeni nalazi negiraju zid pretpostavljenog polubastiona te pripadaju novovjekovnoj infrastrukturi s početka 19. st., kada dolazi do rušenja obrambenih zidova i novog urbanističkog oblikovanja, koji je na tom prostoru uvjetovan močvarnom geološkom osnovom. Neposredno na predmetnom prostoru sredinom 19. st. nastaje i reprezentativan objekt palače Bajamonti – Dešković. Dio pronađenih struktura poput šahta moguće je dovesti u svezu s uvođenjem vodovoda u Split.

Ana Sunko Katavić

Summary

In February 2019, archaeological supervision and investigation were conducted on Šperun Street, near house number 2, in Split during excavation work for repairing an electrical fault. During the archaeological supervision, masonry structures and archaeological layers were observed, prompting protective archaeological investigations. Archaeological remains were discovered during the activities, preserved in the form of masonry architecture and associated layers with movable archaeological finds. The discovered architectural remains belong to various phases of the modern development of the southwestern part of the city.

Redni broj: 526
Lokalitet: Split – Ulica Tomića stine
Naselje: Split (Šperun)
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 1. do 15. listopada 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova prilikom rekonstrukcije postojeće trafostanice TS 20(10)/0.4 kV „Šperun" u Ulici Tomića stine u Splitu, na k.č. 12315/2, k.o. Split. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., a zamjenik Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Građevinske radove obavila je tvrtka G.O. Križanović d.o.o., Split. Sve faze radova popratila je nadležna konzervatorica Dubravka Čerina, dipl. arheo. i pov. umjet., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Sredstva za arheološki nadzor osigurao je investitor, tvrtka HEP – Operator distribucijskog sustava d.o.o., Split.

Predmetna lokacija nalazi se unutar zone B zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, u Ulici Tomića stine kod br. 10. Na širem području predmetne lokacije nalazi se nekoliko crkava te s istočne strane barokni bastion iz 17. st. Radovi su započeli uklanjanjem velikih kamenih blokova, kojima je u 19. st. popločana Ulica Tomića stine. Ispod spomenutog kamenog popločenja ručnim je iskopom uklonjen

Iskop za buduću trafostanicu, pogled sjever (foto: A. Sunko Katavić)

sloj nasipa u vidu sitnog žala, kojim su bile prekrivene elektroinstalacije. Na istočnom rubu sonde nalazi se šaht obložen opekom, ukopan u smeđu zemlju sa sitnim kamenjem. Dubina iskopa uvjetovana je položajem elektroinstalacija, a nije prelazila 0,50 m.
Nakon uklanjanja postojeće trafostanice, strojno su uklonjeni betonski temelji te je napravljen iskop za ukop nove trafostanice, dubine do 0,80 m. Osim neznatnog proširenja ukopa za temelje buduće trafostanice, za što je bilo potrebno dodatno ukloniti kamenu liticu i sloj nasipa, na ostaloj površini ukopavalo se unutar već postojećeg iskopa za uklonjenu trafostanicu, pa su tako izostali relevantni pokazatelji prisutnosti arheoloških nalaza, stoga nisu bile potrebne dodatne mjere zaštite.

Ana Sunko Katavić

Summary

In October 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks for the reconstruction of the existing substation in Tomića stine Street in Split, on cadastral parcel 12315/2. Excavation was carried out within the already existing trench, which resulted in the absence of relevant indicators of the presence of archaeological findings.

Redni broj: 527
Lokalitet: Splitska – luka
Naselje: Splitska
Grad/općina: Supetar (otok Brač)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U svibnju 2019. arheološki je nadzirana sanacija dijela obalnog zida u naselju Splitska na otoku Braču, na k.č. 1476, k.o. Split. Voditelj arheološkog nadzora bio je Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., a zamjenica je bila Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., oboje iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Nadležni Konzervatorski odjel u Splitu i konzervator Saša Denegri, viši stručni savjetnik, aktivno su sudjelovali arheološkom nadzoru i provedbi uvjeta. Građevinske radove obavila je tvrtka G.A.M.I.K. d.o.o., Podstrana, a iskopavanje i odvoz tvrtka Berica d.o.o., Nerežišća. Investitor radova bila je Lučka uprava Splitsko-dalmatinske županije.

Predmetna lokacija nalazi se u zaštićenoj jezgri naselja Splitska na otoku Braču, u samom dnu luke. Radi se o položaju koji je još u antici služilo kao izvozna luka bračkog kamena. Sanacija dijela ruševnog obalnog zida zidanog od kamena u luci Splitska odvijala se u dužini od cca 50 m, a širina iskopa na kopnu iznosila je 2 m, jednako kao i u moru, dok je dubina iskopa iznosila –1,75 m od hodne površine.
Strojnom iskopu na kopnu, ukupne širine 2 m, prethodilo je uklanjanje kamenih ploča. Ispod ploča i asfalta strojno je uklonjen sloj nastao nasipavanjem, koji je činilo veće i manje nabacano kamenje u kojem su izostali relevantni pokazatelji prisutnosti arheoloških nalaza poput obrađenog kamena ili ulomaka keramike. Nadalje, strojnim iskopom iz dna uvale izvađena je veća količina mulja, pijeska i recentnog otpada, što ne začuđuje s obzirom na to da ga je sa sjevera nanijelo more, dok se s juga taložio slijevanjem oborinskih voda kroz udolinu.
Prilikom navedenih radova, osim što je arheološki nadzor popratio cijeli tijek strojnog iskopa, obavljen je i stručni

Dio iskopa druge faze, pogled prema istoku (foto: A. Sunko Katavić)

Južni dio luke prije početka radova, pogled prema jugozapadu (foto: A. Sunko Katavić)

Odvodni i slivni infrastrukturni sustav, pogled prema zapadu (foto: A. Sunko Katavić)

Ulomci keramike (foto: A. Sunko Katavić)

vizualni pregled dijelova iskopa ispod morske razine. Prilikom tog pregleda profila i dna iskopa utvrđeno je da se iskop odvijao do dubina na kojima nisu zamijećeni intaktni arheološki slojevi ni zidane strukture. Dubine iskopa isključivo su dosezale slojeve nastale dugogodišnjim taloženjem.
Prilikom ovih radova pronađeno je iznimno malo pokretnog arheološkog materijala – nekoliko fragmentiranih nalaza keramike, opeke, kamena i sl. Jedno dno amfore i jedna ručka pripadaju antici, dok bi dno posude i nekoliko rubova i ulomaka glazirane keramike moglo pripadati novom vijeku. Osim spomenutih ulomaka, izostali su nepokretni arheološki nalazi te nije bilo potrebe za daljnjim mjerama zaštite.

Ana Sunko Katavić

Summary

In May 2019, archaeological supervision was conducted during the repair of a section of the coastal wall in the settlement of Splitska on the island of Brač. This location served as an export port for Brač stone in ancient times. No immovable archaeological finds were discovered during the supervision, and there was no need for further protective measures.

Redni broj: 528
Lokalitet: Splitsko-dalmatinska županija (područje Trilja i Sinja)
Naselje: –
Grad/općina: Trilj, Sinj
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: lasersko snimanje iz zraka (ALS)

Godine 2019. obavljena su arheološka nedestruktivna istraživanja šire okolice gradova Trilja i Sinja (katastarske općine Grab, Velić, Vedrine, Čaporice, Košute, Vojnić Sinjski, Turjaci, Brnaze, Sičane), odnosno legijskog logora Tilurija. Lokalitet istražuje Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u okviru projekta Hrvatske zaklade za znanost IP-2018-01-4934 „Razumijevanje rimskih granica: primjer istočnog Jadrana" (AdriaRom). Projektom se istražuju arheološki ostaci rimske vojne arhitekture u zaleđu Jadera i Salone.

Cilj je projekta ispitivanje arheoloških ostataka rimskih legijskih logora, kastela rimskih pomoćnih postrojbi i arheoloških ostataka ostale rimske vojne infrastrukture kako bi se utvrdilo funkcioniraju li ti objekti kao jedinstvena obrambena granica. Naime, ako su navedeni ostaci rimske arhitekture uistinu bili u funkciji obrane pogranične zone, to bi impliciralo da je navedena obrambena granica bila jedan od najstarijih rimskodobnih obrambenih sustava. U znanstvenoj literaturi ta se obrambena granica lakonski zvala delmatski limes i bila je predmetom znanstvenih rasprava. Radi navedenog istraživanja izabrana su testna područja za detaljnu analizu, a među njima i okolica rimskog legijskog logora *Tilurium*.
Na temelju proučavanja antičkih literarnih izvora i rimskih epigrafskih spomenika te analize arheoloških nalaza,

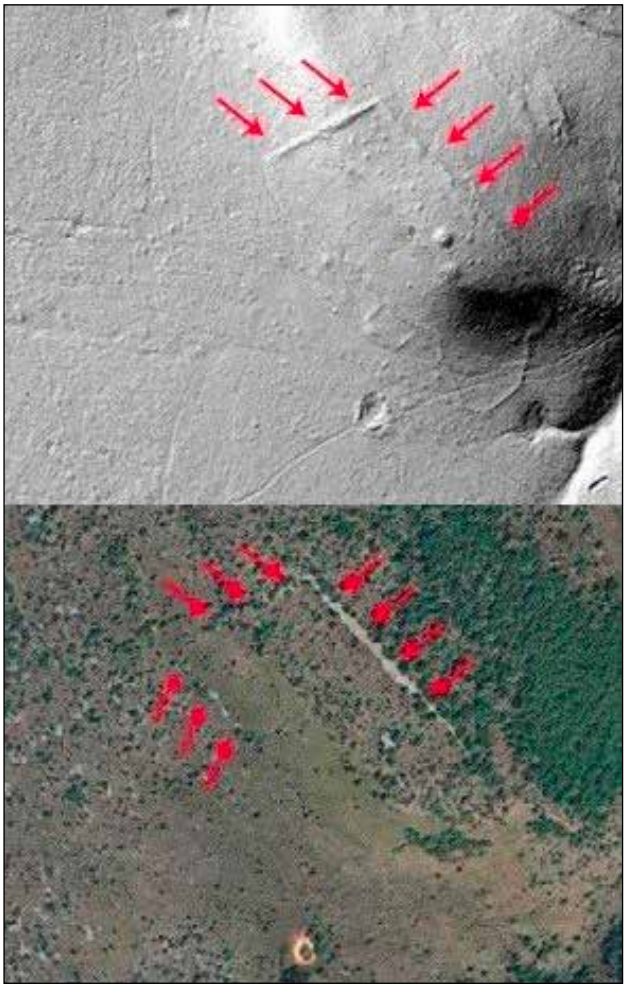

Mogući rimski vojni logor na položaju Radašuša (izradio: M. Vuković)

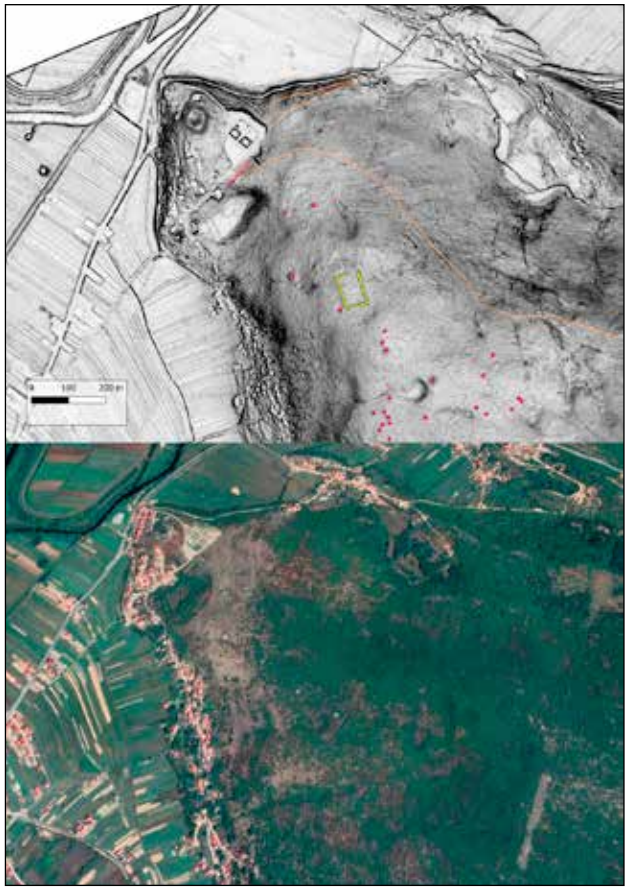

Gomile, moguća rimska cesta i vojni logor na položaju Podeljci/ Vedrine (izradio: M. Vuković)

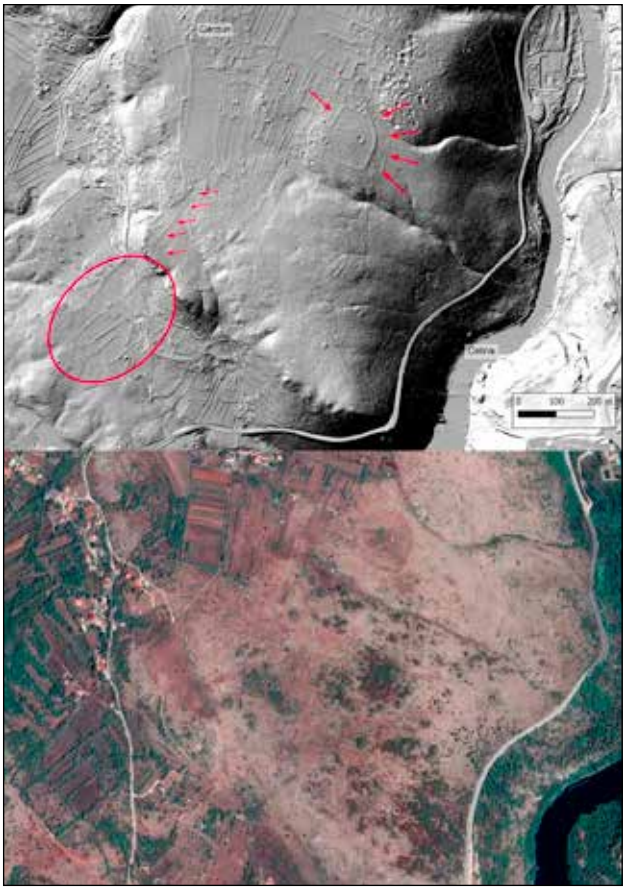

Moguća rimska cesta i vojni logori na položajima Ograde/Živaljić i Gardun (izradio: M. Vuković)

Područja odabrana za lasersko snimanje iz zraka (podloga: Google Earth; izradio: M. Vuković)

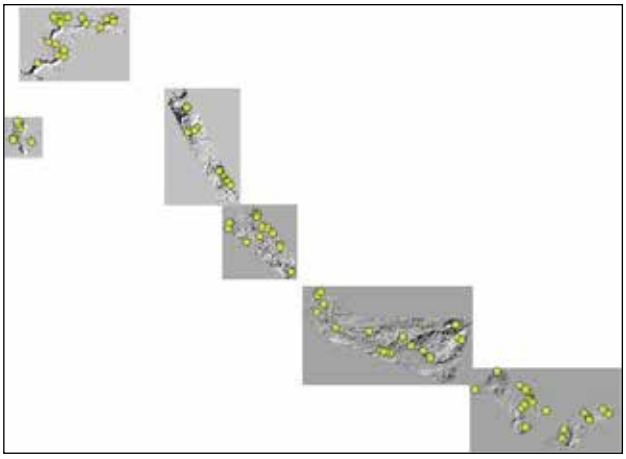

Položaji potencijalnih novih arheoloških nalazišta dobivenih preliminarnom analizom rezultata laserskog snimanja iz zraka (izradio: M. Vuković)

odabrana su područja za analizu zračnih i satelitskih fotografija te karata s ciljem identifikacije mogućih ostataka rimske vojne arhitekture. Unutar područja obuhvaćenog projektom na taj je način odabrano sedam manjih područja koja su predviđena za lasersko snimanje iz zraka, odnosno ALS (engl. *Airborne Laser Scanning*) ili LiDAR (engl. *Light Detection and Ranging*), a među njima i područje 1 (16,5 km^2) i 2 (26,5 km^2), koja obuhvaćaju širu okolicu gradova Trilja i Sinja (katastarske općine Grab, Velić, Vedrine, Čaporice, Košute, Vojnić Sinjski, Turjaci, Brnaze, Sičane), odnosno legijskog logora Tilurija.

Lokalitet je u svibnju 2019. laserski iz zraka snimila slovenska tvrtka Flycom d.o.o. Za snimanje je upotrebljavan Riegelov sustav za snimanje podataka. Osnovnu obradu podataka također je obavila slovenska tvrtka Flycom d.o.o. Laserskim snimanjem iz zraka dobiven je DEM (engl. *Digital elevation model*), s rezolucijom od 20 točaka po kvadratnom metru. Taj osnovni model visina unaprijed je prošao proces filtracije te je uklonjen sav nepoželjan vegetacijski pokrov. Iz osnovnog modela u QGIS-u i RVT-u, računalnim programima za vizualizaciju, izrađene su daljnje vizualizacije podataka (*hillshade, skyview factor, slope* itd.). Preliminarna arheološka interpretacija svih sedam snimljenih područja dokumetirala je ukupno 94 već poznatih i potencijalnih novih arheoloških nalazišta.

Među njima je na područjima 1 i 2, koja obuhvaćaju širu okolicu gradova Trilja i Sinja, dokumentirano i nekoliko potencijalnih novih arheoloških nalazišta, koja se preliminarno mogu tumačiti kao mogući rimski vojni logori i/ili strukture. Na taj zaključak upućuju njihov položaj u odnosu na potvrđene rimske vojne logore i strukture, pravokutan tlocrt i dimenzije za koje postoje analogije među rimskim vojnim logorima. Premda su mogući rimski vojni logori i/ili strukture vrlo jasno vidljivi na *hillshade* vizualizacijama, na zračnim fotografijama dijelom nisu uočljivi. Upravo je zbog toga navedena nalazišta i strukture potrebno potvrditi sustavnim pregledom terena i drugim nedestruktivnim metodama istraživanja, poput geofizičkih istraživanja. Jedino usporedba podataka dobivenih preliminarnom analizom rezultata laserskog snimanja iz zraka i rezultata sustavnog pregleda terena i drugih nedestruktivnih metoda istraživanja može potvrditi radi li se o rimskim vojnim logorima i/ili strukturama. To vrijedi i za ona nalazišta koja se na temelju rezultata laserskog snimanja iz zraka preliminarno mogu tumačiti kao mogući rimski vojni logori i/ili strukture, a prethodno su u literaturi, bez konkretnih arheoloških potvrda, već interpretirani kao rimski vojni logori (usp. Periša 2015: 265 – 283; Cesarik 2018; 2019; 2020: 429 – 446).

Literatura

Cesarik 2018 N. Cesarik, River Crossings and Roman Auxiliary Forts: The Evidence from the River Cetina, Collegium Antropologicum, 42/1, 2018: 53 – 63.

Cesarik 2019 N. Cesarik, Roman Auxiliary Forts in Dalmatia: The Case of Tilurium, Journal of Ancient History and Archaeology, 6/2, 2019: 27 – 41.

Cesarik 2020 N. Cesarik, Rimska vojska u provinciji Dalmaciji od Augustova do Hadrijanova principata: doktorska disertacija, Zadar, 2020.

Periša 2015 D. Periša, Arheološka svjedočanstva o rimsko-delmatskim ratovima: doktorska disertacija, Zadar, 2015.

dr. sc. Mirjana Sanader, red. prof.
dr. sc. Domagoj Tončinić, izv. prof.
dr. sc. Ina Miloglav, doc.
Miroslav Vuković
Domagoj Bužanić

Summary

In 2019, non-destructive archaeological excavations were conducted in the broader surroundings of the towns of Trilj and Sinj (cadastral municipalities Grab, Velić, Vedrine, Čaporice, Košute, Vojnić Sinjski, Turjaci, Brnaze, Sičane), specifically the legionary camp Tilurium. The project focuses on the investigation of the archaeological remains of Roman military architecture in the hinterland of Zadar and Salona. Test areas were selected for detailed analysis as part of the implementation of this research, including the vicinity of the Roman legionary camp *Tilurium*.

Redni broj: 529
Lokalitet: Starogradsko polje – Kupinovik
Naselje: Dol
Grad: Stari Grad (otok Hvar)
Pravni status: Z-3827
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U lipnju i rujnu 2019. arheološki je istražen lokalitet Kupinovik (k.č. 1886/2, k.o. Dol) u Starogradskom polju na otoku Hvaru. Nositelj je projekta JU Agencija za upravljanje Starogradskim poljem. Voditeljica istraživanja bila je Andrea Devlahović, dipl. arheo. Financiranje projekta osiguralo je Ministarstvo kulture.

U lipnju je arheološki istražen preostali dio antičke vile Kupinovik, a u rujnu je podignut suhozid sa sjeverne strane lokaliteta, u dužini od cca 10 m.

Uredništvo HAG-a

Summary

In June and September 2019, archaeological excavations were conducted at the site of Kupinovik (cadastral parcel 1886/2, cadastral municipality Dol) in the Stari Grad Plain on the island of Hvar. In June, archaeological investigations were carried out on the remaining unexplored part of the ancient villa Kupinovik. In September, a dry stone wall was constructed on the northern side of the site, spanning approximately 10 meters.

Redni broj: 530
Lokalitet: Starogradsko polje – Mirje
Naselje: –
Grad/općina: Jelsa (otok Hvar)
Pravni status: Z-3827
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 14. do 31. listopada 2019. trajala su arheološka istraživanja rimske vile rustike na položaju Mirje u Starogradskom polju. Nositelj programa bila je Javna ustanova Agencija za upravljanje Starogradskim poljem, a voditeljica istraživanja bila je Ivana Protulipac, dipl. arheo. Kao i tijekom prethodnih kampanja, istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Ostaci kasnoantičke *villae rusticae* na poziciji Mirje u blizini Vrboske, nalaze se u jugoistočnom dijelu Starogradskog polja. Između brojnih manjih ostataka arhitekture uklopljenih u recentne suhozide i kamene gomile, na sjevernoj strani lokaliteta sačuvan je kasnoantički zid s utorima za podne grede, ujedno i najviši antički zid unutar zaštićene zone. Prilikom prijašnjeg terenskog pregleda ustanovljeno je postojanje rimske cisterne, a lokalitetu se pripisuje i nalaz novca iz istog razdoblja. Godine 2016. uslijedio je nov terenski pregled šireg prostora lokaliteta i prva faza sondažnog istraživanja na sjevernoj strani. Načinjen je projekt konzervacije najvišeg očuvanog zida vile te je potkraj iste godine započela njegova provedba.
Godine 2019. istražene su tri arheološke sonde na različitim pozicijama. Budući da se lokalitet prostire na jednom od najplodnijih dijelova Starogradskog polja, s izrazito bujnom vegetacijom koja nikne u vrlo kratkom roku, svake je sezone bilo potrebno posvetiti dosta vremena njezinu uklanjanju, da bi iskopavanje uopće moglo započeti.

Sonda 4
Istraživanje je započelo na južnom dijelu lokaliteta (k.č. 1916/1). Radi se o prostoru gdje se pruža više od 9 m dug zid (SJ 1), načinjen od pravilnih blokova povezanih žbukom, orijentacije I-Z, s laganim pomakom prema sjeveru, iznad kojeg je poslije nastala kamena gomila. Tijekom prethodne kampanje istražene su dvije sonde uz južno lice zida, koje su pokazale da se nastavlja još četiri reda ispod današnje površine tla. Na njega se, sa zapadne strane, pod pravim kutom i u smjeru juga nastavlja drugi zid (SJ 7), pa je taj prostor bilo potrebno dodatno istražiti.
Otvorena je nova sonda (prema redoslijedu istraživanja označena je kao sonda 4), dimenzija 2,50x1,20 m, neposredno uz istočno lice zida SJ 7. Cilj je bio utvrditi u kojoj se mjeri zid nastavlja u smjeru juga ispod površine zemlje te postoje li određena građevinska odstupanja u odnosu na stanje unutar sondi 2 i 3. Već prilikom samog uklanjanja humusnog sloja (SJ 2) uočena je znatno manja koncentracija pokretnog arheološkog materijala u odnosu na susjedne sonde 2 i 3, što je vjerojatno posljedica nešto intenzivnijih poljodjelskih aktivnosti na tom dijelu parcele. Građevinska struktura podno suhozida nema karakteristike istraženog rimskog zida. Riječ je o kombinaciji sitnog kamenja (SJ 9) i nešto pravilnijih kamenih blokova (SJ 11 i SJ 10), povezanih žbukom. Položena je na kamen živac, čiji je međuprostor prethodno nasut savurom i poravnat slojem žbuke. Zbog vrlo nepravilne gradnje, pretpostavlja se da je u ovom slučaju riječ o nekoj vrsti nivelacije površine tla, odnosno ostatku temelja gornje strukture, koja do danas nije ostala sačuvana.

Sonda 5
Tijekom sezone 2016. istražena je površina strukture u vidu recentne gomile (S.P0002), koja se nastavlja na kasnoantički

Kamene strukture unutar sonde 5 (foto: I. Protulipac)

Tesere kao ostatak mozaičkog poda unutar sonde 5 (foto: I. Protulipac)

Položaj sonde 4 u odnosu na rimski zid (foto: I. Protulipac)

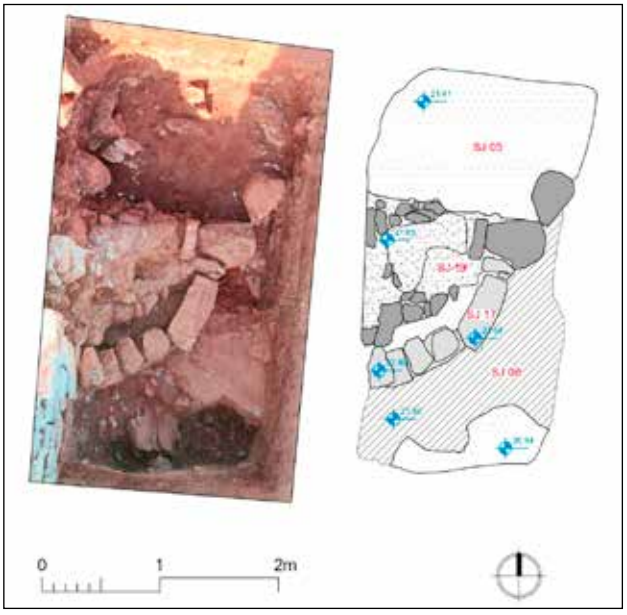

Završna situacija unutar sonde 5 (izrada: I. Protulipac)

zid (S.P0001) u smjeru S-J i nije dio njegova neposrednog urušavanja. Prilikom uklanjanja kamenja u južnom dijelu jedinice uočena je nakupina povezana žbukom, za koju se pretpostavlja da bi mogla pripadati nastavku zida S.P0001. Kao i na ostalim dijelovima lokaliteta, površinski sloj SJ 12 (#10001) činila je tamnosmeđa zemlja u kombinaciji s korijenjem biljaka i sitnim kamenjem. Neposredno ispod njega uslijedila je tamnosiva pjeskovita zemlja pomiješana s komadima žbuke, teserama te rijetkim ulomcima rimske keramike (SJ 13). Paralelno s iskopavanjem tog sloja, počeli su se nazirati dijelovi kamene strukture (SJ 19) u središnjem dijelu sonde, uz južnu stranu starije gomile S.P0002. Radi se o nakupini kamenja različitog oblika i veličina, povezanih žbukom, koji formiraju oblik nepravilnog zida, približne orijentacije I-Z. Podvlači se pod istočni profil gomile, a ukupna dužina iznosi 1,47 m. Na njega se s južne strane nastavlja polukružna struktura od obrađenih kamenih blokova s tragovima žbuke (SJ 17). Očuvana su dva reda blokova, čija veličina varira najviše do 0,70 m. Zapadni kraj polukružne strukture SJ 17 naslanja se na kvalitetno građen rimski zid (SJ 22), koji je otkriven ispod recentnoga graničnog zida gomile. Sačuvani su temelji četiriju redova blokova te se može dovesti u vezu s kasnoantičkim zidom S.P0001. U južnoj polovici sonde, granično sa SJ 19, uočen je sloj žbuke i tesera (SJ 15), ispod kojeg je uslijedio sloj žute pjeskovite zemlje (SJ 16). S obzirom na to da se radi o znatnoj količini tesera, pretpostavlja se da je taj predio nekad bio popločan mozaičkim podom, odnosno da je taj sloj zapravo uništena podnica.

Sonda 6

Sonda 6 otvorena je paralelno s južnom polovicom sonde 5, sa zapadne strane kamene gomile. Dimenzije sonde iznose 2,60x1,50 m. Već nakon početnog uklanjanja površinskog sloja postalo je vidljivo da je riječ o dijelu lokaliteta devastiranom obradom zemlje. Iznimno tanak sloj rahle smeđe zemlje (SJ 21) bio je ispunjen arheološkim materijalom – teserama, rimskom i novovjekovnom keramikom, ali kontaminiran višegodišnjim prokopavanjem zemlje. Građevinske strukture vidljive na suprotnoj strani gomile ovdje su u potpunosti izostale, a kamen živac uslijedio je gotovo odmah ispod površine tla. Površina kamena živca naknadno je poravnata uglačavanjem, čime je postala kvalitetan temelj za gornje strukture. Poviše njega sagrađen je recentan suhozid kamene gomile.

Literatura

Duboković-Nadalini 1958 N. Duboković-Nadalini, Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, Popis spomenika otoka Hvara, Split, 1958: 59 – 87.
Duboković-Nadalini 1959 N. Duboković-Nadalini, Nekoliko topografskih i posjedovnih bilježaka iz XV stoljeća, Prilozi povijesti otoka Hvara, I, Hvar, 1959: 40 – 47.
Fistonić, Vujnović 1994 Z. Fistonić, N. Vujnović, Otkriće rimske cisterne na lokalitetu Mirje kod Vrboske, Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara, 162, (XXVIII), Hvar, 1994.
Gaffney et al. 1993 V. Gaffney, B. Kirigin, M. Petrić, N. Vujnović, Kratak pregled procesa uništenja arheoloških spomenika na otoku Hvaru i prijedlog za njihovo čuvanje i prezentaciju, Mogućnosti, 1-2, Split, 1993: 215 – 222.
Gaffney et al. 1997 V. Gaffney, B. Kirigin, M. Petrić, N. Vujnović, S. Čače, Arheološka baština otoka Hvara, Hrvatska, Projekt Jadranski otoci, svezak 1, BAR IS 660 (Dvojezično izdanje: Archaeological Heritage of the Island of Hvar), Oxford, 1997.
Kirigin 1993 B. Kirigin, Starogradsko polje od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Mogućnosti, 1-2, Split, 1993: 182 – 207.
Nikolanci 1958 M. Nikolanci, Antikni spomenici otoka Hvara. Popis antiknih ostataka ili nalazišta, Popis spomenika otoka Hvara, Split, 1958: 49 – 58.
Zaninović 1976 M. Zaninović, Novi prilozi arheološkoj topografiji otoka Hvara, Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji, znanstveni skup u Vodicama, Izdanja HAD, 10-13, Split, 1976: 49 – 62.

Ivana Protulipac

Summary

In October 2019, archaeological excavations were conducted at the site of a Roman *villa rustica* at the location of Mirje in Stari Grad Plain on the island of Hvar. The research was carried out within three trenches. The first trench (Trench 4) was opened on the southern part of the site, continuing the regular, over 9 meters long Roman wall. The area covered by the trench did not reveal its continuation but instead uncovered the foundations of another structure, evidenced by the levelling of the surface using uneven blocks and plaster on the bedrock Two trenches were explored in the immediate vicinity of the highest wall at the site (S.P0001). Trench 5 was investigated from the eastern side of the cairn. It was discovered that the Roman wall extends northward, which was confirmed by four rows of blocks beneath the dry stone wall of the cairn. A semicircular stone structure leans against it, along with an irregularly constructed wall that extends under the cairn. The area was covered with a mosaic floor, as evidenced by a significant amount of tesserae and construction material. Trench 6 was opened west of the cairn. In this case, the soil surface was shallow and too disturbed by agricultural activities to yield significant results. As in other parts of the site, above-ground structures were based on the levelling of the upper surface of the bedrock, ensuring stability. Based on current knowledge, most of the remains of Roman walls and movable materials can be dated to the late antique period. However, it is noted that the wall approximately 9 meters long on the southern side of the site exhibits characteristics of a more regular, and possibly earlier, construction.

Redni broj: 531
Lokalitet: Starogradsko polje – rimske vile
Naselje: –
Grad/općina: Stari Grad (otok Hvar)
Pravni status: Z-3827
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

Godine 2019., u sklopu projekta arheoloških sondiranja na lokacijama na kojima su registrirani ostaci rimskih gospodarskih vila u Starogradskom polju na otoku Hvaru, sondažno su arheološki istražene četiri lokacije. Lokalitete su istražili arheolozi Marko Matković i Eduard Visković iz tvrtke Kantharos d.o.o. iz Hvara, uz pomoć fizičkih radnika Dine Lučića Lavčevića i Antonija Cezarea.

U inicijalnoj je fazi ovim istraživanjima bilo obuhvaćeno šest lokaliteta, međutim u fazi realizacije, zbog nemogućnosti dogovora s vlasnicima parcela na kojima se nalaze lokaliteti, istražena su četiri lokaliteta – Moče, Mirak, Carevac i Zahum. Lokaliteti su evidentirani u „Studiji stanja arheoloških lokaliteta u zaštićenoj zoni Starogradskog polja", izrađenoj 2014., autorice Sare Popović, dipl. arheo.
Nažalost, lokalitet Zahum u studiji je pogrešno pozicioniran te je i arheološka sonda otvorena na mjestu gdje nije bilo antičkih ostataka. Prilikom naknadnog detaljnijeg pregleda terena lokalitet je pronađen 100 m istočnije. Iako je bilo vremena da se otvori sonda na ispravnoj poziciji, nije bilo moguće ishoditi suglasnost vlasnika parcele. Istražene su četiri arheološke sonde veličine 2x2 m na svim lokalitetima, a na lokalitetu Carevac sonda je zbog nalaza arhitekture proširena na 2x4 m. Istraživanja su imala različite rezultate. Na lokalitetu Moče pronađene su arhitektonske strukture, ali u vrlo lošem stanju te s malo pokretnog arheološkog materijala koji bi opravdao nastavak istraživanja.

Lokalitet Carevac (foto: E. Visković)

Položaj lokaliteta na satelitskoj snimci Starogradskog polja: 1. Moče, 2. Mirak, 3. Carevac, 4. Zahum (podloga: DGU, izradio: E. Visković)

Lokalitet Mirak pokazao je da se istraživanja ne trebaju nastavljati na istom položaju, ali je izgledno da su ozbiljniji nalazi mogući na zapadnoj parceli gdje se naziru ostaci zidova i gdje je u prošlosti pronađen mozaik. Taj dio lokaliteta zarastao je u makiju i korov te je zatrpan kamenjem. Ako se lokalitet uredi, istraživanja bi se trebala nastaviti intenzivnijim tempom.

Lokalitet Carevac pokazao je najzanimljivije rezultate. Sjeverno od vidljivog antičkog zida pronađen je stariji zid koji je paralelan s postojećim. Iako je sloj vrlo plitak, uspjela su se izdvojiti dva sloja s antičkim keramičkim materijalom. Plići sloj SJ 4 pun je *imbrexa* i tegula te je vjerojatno nastao prilikom rušenja objekta. Ispod njega, u razini s pronađenim zidom, nađeni su sitni ulomci keramike, koja se okvirno može datirati u 1. st.

Lokalitet Zahum nije bilo moguće istraživati zbog nemogućnosti dobivanja suglasnosti vlasnika parcele. Samo istraživanje započelo je na pogrešnoj lokaciji, ali je isti dan i završeno.

Eduard Visković

Summary

As part of the project of archaeological excavations of Roman farm villas registered in Stari Grad Plain on the island of Hvar, small archaeological research was carried out at 4 locations. One trench was opened in each of the investigated localities, namely Moče, Mirak, Carevac and Zahum. Trenches measuring 2 x 2 meters were researched in all locations. At the Carevac site, the trench was expanded to 2 x 4 meters due to architectural finds. The Carevac site gave the most interesting results. An older wall parallel to the existing one was found north of the visible ancient wall. Although the layer is very shallow, we managed to separate two layers with pottery. The shallower layer SU 4 is full of imbrexes and tegulas, probably created during the demolition of the building. Below it, at the same level as the found wall, small fragments of pottery that can roughly be dated to the 1st century were found.

Redni broj: 532
Lokalitet: Škrip – gradinsko naselje
Naselje: Škrip
Grad/općina: Supetar (otok Brač)
Pravni status: Z-6317
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 23. listopada do 11. studenoga 2019. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova na dijelu gradinskog naselja Škripa, u sklopu Muzeja otoka Brača, na k.č. 27, 28/1/2/3/4 i 29, k.o. Škrip. Radi postavljanja sanitarnog čvora u muzeju, iskopan je rov uz istočno pročelje muzeja do javnog puta. Voditeljica zaštitnog arheološkog istraživanja bila je Milka Mrduljaš, dipl. arheo. iz tvrtke Artefatto j.d.o.o. iz Splita. Radove je nadzirala mr. sc. Vanja Kovačić iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Financijska sredstva za arheološki nadzor osigurao je Centar za kulturu Brač.

Predmetne čestice nalaze se u sklopu zaštićenog željeznodobnog i antičkog arheološkog lokaliteta Škrip, grad Supetar. U zapadnom dijelu gradinskog naselja u Škripu nalazi se Muzej otoka Brača, s prezentiranim megalitskim zidom, kulom te kasnoantičkom arhitekturom i srednjovjekovnim grobovima u istočnom dvorištu.

Pogled na istraženu površinu (foto: M. Mrduljaš)

U kronikama 15. i 17. st. Škrip je opisan kao najstarije naselje na Braču. Nalazi se na sjevernim padinama otoka, iznad uvale Splitska. U njegovoj neposrednoj blizini nalazi se kamenolom koji se upotrebljavao tijekom gradnje Dioklecijanove palače.

Na strmim zemljištima, neposredno uz naselje, vidljive su terase površinskog otkopa kamena koji je karakterističan za potrebe gradnje prapovijesnih i ranoantičkih fortifikacija. Bedemi Škripa okružuju veći dio istočne polovice naselja, poznatog kao „staro selo", kako stanovništvo naziva područje prapovijesnoga gradinskog prostora. Uključujući prostor oko kule Radojković, bedem se, još vidljivim konstrukcijama, proteže prema sjeveru i na udaljenosti od 28,60 m od kule skreće prema istoku. Veći dio fortifikacija nestao je tijekom srednjeg vijeka. Temelji bedema ne stoje izravno na litici, već na starijem kulturnom sloju. Radi se o sloju debljine jedan do dva metra, s ostacima keramike iz brončanog doba te ulomcima posuda iz starijeg željeznog doba, životinjskim kostima te većim kamenjem. Zidovi bedema izvedeni su od velikih blokova od 1 do 1,5 m duljine te od 0,50 do 0,70 m visine, slaganih u suho i vezanih rastresitim slojem zemlje u jezgri zida.

Tijekom istraživanja 1966. na zapadnom potezu bedema, ispod kule Radojković, odnosno ispod zidova antičkog mauzoleja, otkrivena je jedna starija kula. Na ostacima te kule ukopani su temelji mauzoleja do visine poda grobne komore, koja je stajala *sub divo*. Iznad nje nalazi se još jedan kat, kao ukrasni element objekta.

Mauzolej (prizemlje kule Radojković) ima oblik nepravilnog četverokuta unutarnjih dimenzija, prosječne veličine 4x3,20 m. Zidovi su u supstrukciji građeni od nepravilnog kamenja lomljenca te sekundarno upotrijebljenih blokova prapovijesne kule, koja je stajala na tome mjestu. Grobna *cella* prilagođena je starijoj kuli, dimenzija 4x3,90 m. Pod je bio izveden od pravilnih kamenih ploča, koje su bile položene na nasip temeljnog sloja. Ima bačvast svod, koji počiva na dvama polukružnima lukovima. Ulaz u mauzolej nalazio se na istočnoj strani, zaštićen natkrivenim predvorjem s antama. Pretpostavlja se da je mauzolej u Škripu bio namijenjen jednokratnom ukopu. Gornji dio mauzoleja sačuvan je u sjevernom zidu kule, koja je nadograđena u srednjem vijeku.

Jedini preostali ukrasni element unutar mauzoleja jest mala skulptura (reljef Satira ili Gorgone), ugrađena u sjevernom zidu cele, u uglu, visoko iznad vijenca.

Područje istočno od mauzoleja (kule Radojković) arheološki je istraženo 1973., čime je potvrđena kasnoantička nekropola, gdje su se također mogli nalaziti sarkofazi. Tijekom istraživanja 1970. otkopan je dječji dvojni grob, lociran izvan ograde groblja u smjeru mauzoleja. Tom su prilikom otkriveni grobovi klesani u litici, koji pripadaju helenističkoj tradiciji ukopa.

Zbog postavljanja sanitarnog čvora unutar Muzeja grada Brača, uz istočno je pročelje uklonjeno kameno popločenje, kako bi se iskopao rov za postavljanje cijevi. Rov je bio dug 6 m i dubok cca 0,55 m, a unutar njega bio je nasip od tamnosmeđe rahle zemlje sa sitnim kamenjem i dvama ulomcima kasne majolike. Na nekoliko mjesta unutar rova bile su vidljive instalacije te kamen živac. Prema sjeveru rov se spaja na sabirnu jamu, koja je iskopana tik do zida javnog puta. Jama je bila veličine 3,5x4 m i dubine cca 2 m. Unutar jame bio je nasip od tamnosmeđe rahle zemlje s većim kamenjem te pokretnim arheološkim materijalom. Ispod sloja nasipa od cca 2 m otkriven je kamen živac.

Tijekom arheološkog nadzora iskopavanja rova i sabirne jame, pronađen je pokretni arheološki materijal, koji po tipologiji djelomično odgovara istraživanjima iz 1970. godine. U nasipu, tijekom iskopavanja rova pronađena su dva ulomka kasne majolike, a tijekom iskopavanja sabirne jame u nasipu pronađena je nekoliko ulomaka željeznodobne keramike te ulomci amfora tipa Lamboglia 2. Tijekom iskopavanja također je pronađen ulomak kamenog oltara te nekoliko dislociranih ljudskih kostiju.

Literatura

Caravale, Toffoletti 1997 A. Caravale, I. Toffoletti, Anfore antiche – conoscerle e identificarle, Ireco 1997.

Faber, Nikolanci 1985 A. Faber, M. Nikolanci, Škrip na otoku Braču (naselje i spomenici prethistorijskog i antičkog doba), Prilozi 2, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1985.

Milka Mrduljaš

Summary

In October and November 2019, archaeological supervision was carried out during earthworks in a part of the hillfort settlement of Škrip, as part of the Museum of the Island of Brač, on cadastral parcels 27, 28/1/2/3/4, and 29, cadastral municipality Škrip. Excavations were conducted for the installation of a sanitary facility in the museum, involving the digging of a trench along the eastern facade of the museum towards the public road. Škrip is known as the oldest settlement on the island of Brač. A 6-meter-long trench was excavated to a depth of approximately 0.55 meters, revealing a fill of dark brown loose soil with small stones and two fragments of late maiolica. Toward the north, the trench connected to a collection pit containing a fill of dark brown loose soil with larger stones and movable archaeological material. Below a layer of fill approximately 2.00 meters deep, the bedrock was uncovered. During the excavation of the collecting pit, several ceramic fragments were found in the fill, including Iron Age pottery and fragments of Lamboglia 2 type amphorae. A fragment of a stone altar and several dislocated human bones were also discovered during the excavation.

Redni broj: 533
Lokalitet: Trogir – Batarija (k.č. 4374)
Naselje: Trogir (Batarija)
Grad/općina: Trogir
Pravni status: Z-3249
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od studenog 2018. do siječnja 2019. trajao je arheološki nadzor tijekom zemljanih radova prilikom obnove nogometnog igrališta na Batariji u Trogiru, na k.č. 4374, k.o. Trogir, koja se nalazi unutar područja kulturno-povijesne cjeline grada Trogira. Prije toga iste godine, u lipnju i srpnju arheološki je istraženo područje oko tvrđave Kamerlengo, kule sv. Marka i Batarije, u vidu nekoliko arheoloških sondi. Voditeljica je bila Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., a zamjenik Vedran Katavić, prof. pov. i arheo. Radove je nadzirala arheologinja Marijeta Babin iz Konzervatorskog odjela u Trogiru. Naručitelj i investitor arheološkog nadzora bila je Javna ustanova Sportski objekti Trogir

Nasipni slojevi unutar iskopanog drenažnog kanala (foto: A. Markovac)

Obnova nogometnog igrališta sastojala se od iskopavanja kanala za drenažne cijevi preko središnjeg i duž svih unutarnjih rubova ograđenog prostora terena. Dio radova (izrada šahta i izvoda cijevi izvan igrališta prema zapadu) odvijao se bez arheološkog nadzora, a nakon osiguranog arheološkog nadzora uslijedili su radovi izvedbe šahta i izvoda cijevi izvan igrališta prema sjeveru, uz zapadni rub kule sv. Marka. Na središnjem dijelu igrališta, po iskazu izvođača radova, nakon uklanjanja humusnog sloja do dubine postojećeg geotekstila položene su manje drenažne cijevi, koje su se uz rubove terena spajale na veće, dublje ukopane cijevi. Prilikom dolaska na lokalitet zatečen je rubni odvodni kanal, dok su u profilima kanala zamijećeni humusni travnati sloj na površini, debljine 0,20 m te ispod njega recentni nasipni slojevi od šljunka, kamena i tamnije sivkastosmeđe gline.
Dubina iskopa zatečenog kanala iznosila je od 0,7 do 1,0 m te je dosezala razinu mora. Unutar rova uz sjeverni dio igrališta smjera istok-zapad, a južno od kule sv. Marka uočeni su ostaci bedema, koji je povezivao kulu sv. Marka

Ostaci zapadnog bedema vidljivi unutar rova južno od kule sv. Marka, pogled prema sjeveroistoku (foto: V. Katavić)

Vidljivi ostatak zapadnog bedema u sklopu tvrđave Kamerlengo, pogled prema jugu (foto: V. Katavić)

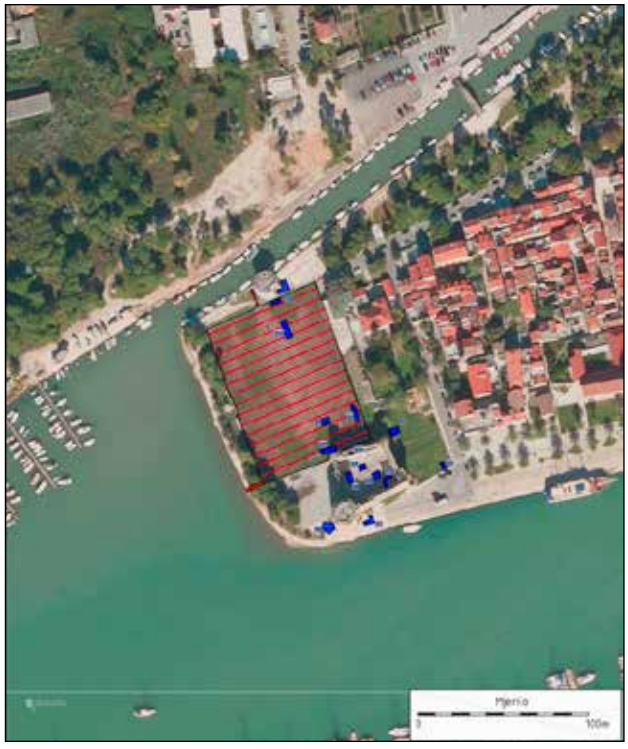

Položaj lokaliteta na DOF podlozi

i tvrđavu Kamerlengo. Ostaci su se nalazili ispod humusnog površinskog sloja te su bili oštećeni u visini od dvaju redova kamena (0,40 m). Južni rov pružao se uz tvrđavu Kamerlengo, također u smjeru istok-zapad te bedem koji je na sjeverozapadnom uglu tvrđave Kamerlengo dobro sačuvan i nije znatnije oštećen, eventualno do jednog reda kamena. Na ostatku iskopne površine dubina nije dosezala konkretne arheološke strukture, a pokretnih nalaza nije bilo.

Literatura

Babić 2016 I. Babić, Trogir – Grad i spomenici, Split, 2016.
Katavić, Tresić, Beg Jerončić 2018 V. Katavić, D. Tresić Pavičić, I. Beg Jerončić, Izvješće o arheološkim sondažnim istraživanjima na prostoru kaštela Kamerlengo, Kule sv. Marka i prostora Batarije u Trogiru, 2018.

Andreja Markovac

Summary

From November 2018 to January 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks related to the renovation of the football field in the area of Batarija in Trogir. Excavation work began without archaeological supervision, resulting in minor damage to the remains of the fortification system ramparts in places where there was a collision between the remains of the rampart and the edge of the drainage canal. With the subsequent implementation of earthworks for the excavation of the drainage system into the sea, under archaeological supervision, no archaeological structures were observed.

Redni broj: 534
Lokalitet: Trogir – k.č. zgr. 649 i k.č. 4045, k.o. Trogir
Naselje: Trogir
Grad/općina: Trogir
Pravni status: Z-3249
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U siječnju i veljači 2019. arheološki je istraženo područje unutar objekta označenog kao k.č. zgr. 649 i k.č. 4045, k.o. Trogir, unutar povijesne jezgre Trogira. Stručnu ekipu činili su Nebojša Cingeli, Šime Vučković, Porin Kukoč, Ante Roglić i fizički radnici koji su ručno iskopavali teren.

Odmah ispod recentnog poda nalazilo se kameno popločenje, koje se vjerojatno može datirati u austrijski period. Ispod tog poda slijedili su slojevi koji su služili za niveliranje terena na koji je bio postavljen kameni pod. Situacija u sjeveroistočnom i jugoistočnom dijelu objekta bila je nešto drugačija. Na tim dijelovima ispod SJ 3 otkriveni su ostaci podnica. U zemljanim nasipnim slojevima (SJ 3 i SJ 4) pronađena je isključivo keramika majolika. Ispod su otkriveni zidovi SJ 9, SJ 10 i SJ 21, koji su se nalazili u SJ 8 i SJ 17. Tijekom arheološkog iskopavanja na više su mjesta otkriveni glinasti slojevi, koji su vjerojatno služili kao izolacija od vlage i izbijanja morske vode. Na koti +1,40 m n. v. otkrivena je glinena podnica, koja je sačuvana samo manjim

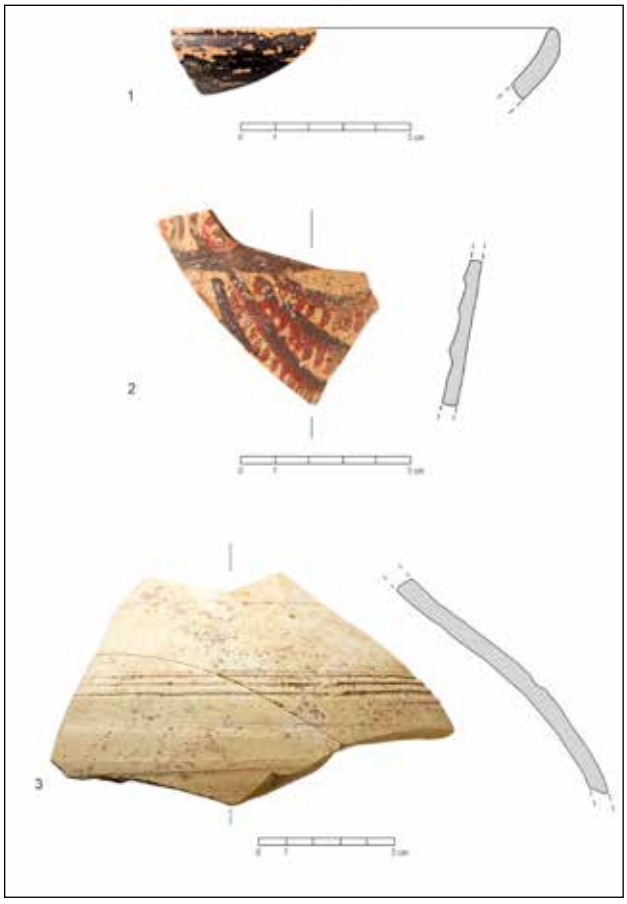

Ulomak keramičke posude s crnom glazurom (1), ulomak fine bojene keramike (2), ulomak amfore (3)

Model lokaliteta

Zid SJ 21

SJ 22, ostaci kamenog popločenja

dijelom. Izrađena je od nabijene crvene gline i ispunjena je kasnoantičkom keramikom (SJ 13). Nalazila se iznad sloja gareži SJ 14, koji je vidljiv na nekoliko mjesta unutar objekta. Osim podnice, odmah iznad tog sloja nalazio se zid SJ 10 i vjerojatno je istovremen sa samom podnicom. Način na koji je zidan SJ 10 (kamenje različite veličine, vezano vapnenim mortom) odgovara kasnoantičkom načinu gradnje.

Ispod SJ 14 otkriven je pjeskovit nasipni sloj SJ 15, u kojem je pronađena kasnoantička rimska keramika. Ispod tog sloja nalazio se sloj crvene zemlje SJ 16, u kojem su pronađeni ulomci keramike finije fakture izrađene od svjetlije gline. Zid SJ 9 konstruiran je od pravilno klesanog bunjastog kamenja vezanoga glinom, bio je ukopan unutar tog sloja i mlađi je od zida SJ 10. Na koti +1,03 m n. v. došlo je do izbijanja većih količina morske vode i istraživanje je zaustavljeno na tom dijelu objekta. Zapadno od zida SJ 10 situacija je slična onoj s istočne strane. Ispod nasipnog sloja SJ 17 otkriven je pjeskovit sloj SJ 19, koji se miješao sa slojem gareži SJ 20 (može se izjednačiti sa SJ 14, jer se nalaze na istoj koti). Pretpostavlja se da je na toj koti zapravo bila hodna površina. Dalje prema zapadu objekta otkriven je zid SJ 21. Njegovih prvih nekoliko redova čini pravilno klesano kamenje vezano glinom (kao zid SJ 9), dok su gornji redovi bili konstruirani od kamenja različite veličine, vezanog vapnenim mortom (kao zid SJ 10). Zbog razlike u obradi i načinu slaganja kamenja, može se pretpostaviti da je niža razina zida istovremena sa zidom SJ 9, a da je u nekom trenutku iskorištena za nadogradnju tijekom nekog mlađeg perioda (vjerojatno kasna antika).

Na prostoru između zidova SJ 10 i SJ 21 more je izbilo na koti +1,05 m n. v. Zapadno od zida SJ 21 situacija je bila nešto drugačija. Ispod nasipnih slojeva otkrivena je kamena podnica, koja je bila ukopana u sloj gline i kota na kojoj se nalazi odgovara koti glinene podnice SJ 13, što upućuje na zaključak da je upravo to bila hodna površina kasnoantičkog perioda. Na samom zapadnom kraju prostorije otkriven je još jedan zid, koji je iskorišten prilikom gradnje objekta za temelje nosivih stupova. Zid se nalazio iznad sloja SJ 26, a izrađen je od kamenja različite veličine vezanog vapnenim mortom (kao zid SJ 10 i gornji dijelovi zida SJ 21).

Tijekom ovogodišnjeg istraživanja definirano je ukupno 28 stratigrafskih jedinica. Od pokretne arheološke građe pronađena je veća količina keramike, koja se okvirno može datirati od antike sve do novog vijeka. Pronađen je i jedan primjerak novca, koji je u jako lošem stanju i nije ga moguće preciznije datirati. Od nepokretne arheološke građe definirana su četiri zida i tri podnice. Iz svega navedenog jasno je da je lokalitet imao nekoliko faza, od kojih je najbolje sačuvana ona iz kasne antike. Vidljive su razne preinake i pregradnje unutar same gradske jezgre koje će, kada se uklope i povežu s ostalim istraživanjima, omogućiti potpuniju sliku trogirske povijesti.

Šime Vučković

Summary

In early 2019, archaeological excavations were conducted within the building on cadastral parcel, building 649 and cadastral parcel 4045, located in the historic centre of Trogir. Throughout the investigation, a total of 28 stratification units were defined. The movable archaeological material discovered during the research spans from ancient times to the modern era. In addition to the movable artefacts, four walls and three floorings were identified among the immovable archaeological structures. The site exhibited several phases of occupation, with the best-preserved being from the late antique period.

Redni broj: 535
Lokalitet: Trogir – park Žudika
Naselje: Trogir
Grad/općina: Trogir
Pravni status: Z-3249
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 14. do 18. svibnja 2019. tvrtka Stratum d.o.o. zaštitno je arheološki istražila prostor namijenjen za gradnju polupodzemnih kontejnera na prostoru uz park Žudika, unutar stare jezgre grada Trogira. Nadležni Konzervatorski odjel u Trogiru propisao je arheološki nadzor zemljanih radova, koje je proveo Muzeja grada Trogira. Dana 9. svibnja 2019. radovi su prekinuti jer je tijekom iskopavanja otkriveno postojanje nekoliko struktura u vidu starijih zidova te je uslijedilo zaštitno arheološko istraživanje. Investitor gradnje bila je tvrtka Trogir Holding d.o.o.

Ukupno je istražena površina od 15,87 m^2, na kojoj je dosegnuta relativna dubina od –1,6 m, potrebna za polaganje ukopanih kontejnera – moloka, sukladno izvedbenom projektu i zahtjevu izvođača radova. Najdublji dio iskopa, posljednjih 30 – 40 cm, izveden je strojno jer je brzina izbijanja podzemnih voda bila prevelika da bi se čak i uz upotrebu pumpi osigurali uvjete za ručno iskopavanje terena. Uz takve uvijete nije bilo moguće ručno definirati i fotografirati najstariji sloj koji je opisan i uveden u dokumentaciju (SJ 32). Sloj je bio sastavljen od žućkastosive mješavine sitnog pijeska i glinastog sedimenta. Nije sadržavao pokretan arheološki materijal ni druge vrste antropogenih utjecaja. Geološka su ispitivanja u gradskoj jezgri ispod kulturnih slojeva pokazala različite vrste diluvijalnih nanosa i pijesaka subrecentne plaže.
Stratigrafska se sekvenca lokaliteta sveukupno može podijeliti na četiri faze, od kojih prvu čini spomenuta geološka osnova. Najstariju arheološku fazu čini sloj SJ 18, za koji je utvrđeno da se u nejednakoj debljini rasprostirao na cijeloj površini sonde. Počivao je na sterilnom geološkom sloju, a njegov vrh definiran je na relativnoj dubini od 1,20 m, na prostoru između zidova SJ 5/6 i SJ 30, kada je u prostor iskopa počela znatnije nadirati i podzemna voda. Iznad njega, na tom se prostoru nalazio sloj SJ 13. Sjeverno od

Grob 3 i 4 s ostacima pripadajućih kostura i kosturnica te ukop manje jame SJ 25, sjeverno od zida SJ 30

zida SJ 30 definiran je na nešto dubljoj razini od oko 1,40 m, što se može objasniti postojanjem sloja žbuke i pijeska SJ 31, koji vjerojatno čini podnicu objekta koji je zid SJ 30 zatvarao. Kao i podnica iznad njega, sloj je na tome mjestu bio presječen ukopima dvaju grobova (Grob 3 i 4) te jamom SJ 22/23. Bio je sastavljen od kompaktnoga glinastog sedimenta s manjim udjelom nepravilnih kamenčića i kamenih oblutaka. Tijekom iskopavanja iz njega su prikupljena dva ulomka antičke keramike, od kojih je jedan ulomak oboda tanjura rimskodobne *terrae sigillatae*. Prisutnost antičkih nalaza sugerirala bi i takvu dataciju sloja, ali potrebno je ostaviti otvorenu mogućnost nastanka sloja u srednjem vijeku, svakako prije nastanka kule sv. Ivana jer je antički materijal mogao u njega dospjeti i izbacivanjem viška depozita i otpada iz gradskog areala uz njegove rubove, kako se Trogir uobičajeno širio prema moru.
Treću bi fazu prije svega činio ostatak SJ 30 i podnica SJ 31, koji čine ostatke iste cjeline, odnosno objekta. Zid SJ 30 otkriven je u središnjem dijelu sonde, u dužini od oko 1,7 m i širini od 0,60 m. Bio je položen skoro okomito na os sonde, približno u smjeru istok-zapad. Sastavljen od grubo priklesanih kamenih blokova uslojenih pravilnije u licu i naličju, pravilnijom stranom prema van te unutarnjom ispunom od manjih komada kamenja i žbuke. Tjeme tog zida bilo je vidljivo nakon uklanjanja sloja SJ 7, na relativnoj dubini od 0,95 m. Podnica SJ 31 definirana je na prostoru sjeverno od njega, na dubini od oko 1,24 m, a sastoji se od tvrde žbuke s velikim udjelom pijeska. Bila je ispresijecana ukopima mlađih grobova i jame (Grob 3 i 4; jama 22/23). Na južnom rubu djelomično se podvlačila pod zid SJ 30, s kojim nedvojbeno čini cjelinu. Srednjovjekovnoj fazi pripadaju i četiri dokumentirana groba – dva južno i dva sjeverno od zida SJ 30. Svi upućuju na sukcesivno ukapanje nekoliko pokojnika unutar jedne grobnice, odnosno rake.
Slojeve i strukture dokumentirane iznad razine tjemena zida SJ 30 na osnovi stratigrafske pozicije i pokretnih arheoloških nalaza bilo je moguće datirati u novi vijek. Oni sa sigurnošću nastaju nakon rušenja zida SJ 30, vjerojatno nakon prve četvrtine 19. st. Radi se o debelim slojevima novovjekovnog nasipa, čije nastajanje treba interpretirati sukladno novoj funkciji prometnice prema mostu za Čiovo i nastajanju gradskog parka uz nju (SJ 1, 2, 3, 7 i 13). U tim slojevima pronađen je pokretni arheološki materijal (većinom glazirana keramika), koji se može datirati u novi vijek te nekoliko ulomaka rimskodobne keramike, vjerojatno u sekundarnoj poziciji. Dokumentirano je i nekoliko struktura, prije svega dva zida, SJ 5 i 6, koji zajedno čine cjelinu, odnosno kut neke veće građevine. Obje su strukture bile slabo očuvane, u jednom do dvama redovima slabo obrađenog kamenja poslaganog s pravilnijom stranom prema licu (južna, unutarnja strana) te ispunom od sitnog kamenja i žbuke.
Sve dokumentirane strukture i slojeve moguće je sagledati u kulturno-povijesnom kontekstu razvoja urbane jezgre Trogira. Po važnosti se posebno ističe srednjovjekovni zid SJ 30, koji je na osnovi topografskog položaja i pozicije u utvrđenoj stratigrafskoj shemi interpretiran kao jugozapadni zid kule sv. Ivana Krstitelja. Sama je kula dobila ime prema muškom benediktinskom samostanu koji se nalazio uz bedeme, sjeverno od crkve sv. Ivana Krstitelja, a južno od zgrade Komunalne palače. Osnivanje samostana sv. Ivana Krstitelja datira se u 11. st., a redovnički život trajao je do

Zidovi SJ 5 i 6 dokumentirani tijekom istraživanja

sredine 15. st., kada je napušten. Nakon gašenja samostanskog života, različiti crkveni dostojanstvenici uživali su titulu naslovnih opata (komendu) samostana i upravljali njegovim posjedima. Početkom 17. st. u biskupskim vizitacijama spominje se loše stanje samostanske zgrade i groblja oko nje. Samostanska kula ostala je sačuvana sve do početka 19. st., a srušena je vjerojatno za vrijeme prve austrijske uprave (1797. – 1806.) ili kratkotrajne francuske vlasti (1806. – 1814.), tijekom uklanjanja srednjovjekovnih bedema.
Strukture novovjekovne faze (SJ 5 i 6) na temelju arhivskih fotografija moguće je interpretirati kao dio zgrade gradske mesnice ili *macela* (od tal. *macelleria*), koja je sagrađena u 19. st., a srušena oko 1909., ili neke druge novovjekovne strukture.

Mario Bodružić

Summary

In May 2019, rescue archaeological excavations were carried out in the area designated for the construction of semi-underground containers near Žudika Park, within the old town centre of Trogir. The total area explored was 15.87 m^2, reaching a relative depth of **–**1.6 m, necessary for the installation of the semi-underground containers—Molok containers. The discovered artefacts, both movable and immovable, belong to different historical periods, including antiquity, the Middle Ages, and the modern era.

Redni broj: 536
Lokalitet: Velić
Naselje: Velić
Grad/općina: Trilj
Pravni status: Z-5709
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U lipnju i srpnju 2019. odvijala se sedma uzastopna sezona sustavnih arheoloških istraživanja u selu Veliću, nedaleko od grada Trilja. Stručni voditelj istraživanja bio je dr. sc. Domagoj Tončinić, izv. prof., a zamjenica voditelja dr. sc. Iva Kaić, doc. Stručnu ekipu činili su dr. sc. Mirjana Sanader, red. prof., dr. sc. Zrinka Šimić-Kanaet, doc., dr. sc. Ina Miloglav, doc., dr. sc. Ana Pavlović, doc., dr. sc. Vinka Matijević, dr. sc. Mirna Vukov, Domagoj Bužanić, mag. archaeo., i Miroslav Vuković, mag. archaeo., svi s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Uz stručnu ekipu, u istraživanjima su sudjelovali i Darija Dunjko, mag. archaeo., i Vatroslav Španiček, mag. archaeol., kao i studenti dodiplomskog, diplomskog i doktorskog studija arheologije na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Ana Ban, Marko Jukić, Ema Kosnica, Ema Odorčić, Filip Perković, Ivana Polančec, Leo Šiletić, Jan Tanasovski, Erika Trbojević i Laura Vranješ).

Godine 2019. istraživanje je nastavljeno na k.č. 213/8, 213/9, 227, 228/1, 228/2, 228/3, 228/4 i 226/10, k.o. Vedrine. Nastavljeno je iskopavanje i dokumentiranje pretpostavljene ranokršćanske memorije, odnosno grobne kapele koja se istražuje od 2013. godine (Tončinić, Demicheli 2014; Bubić 2015; Tončinić et al. 2015; 2016; 2017; 2018; 2019). U navedenom razdoblju istraženi su, dokumentirani i preliminarno zaštićeni ostaci građevine pravokutnog tlocrta, s polukružnom apsidom na istočnoj strani. Građevina zajedno s apsidom poprima dimenzije od 10,25x10,52 m i sastoji se od triju prostorija. Sa sjeverne strane nalazi se prostorija u čijem je istočnom dijelu smještena grobnica. U sredini građevine nalazi se prostorija koja na istoku završava apsidom. Unutar apside dokumentirana je veća količina urušenih ploča muljike, što potvrđuje da je riječ o urušenom svodu apside. Nadalje je unutar apside i uz zidove središnje prostorije sačuvana intaktna podnica od žbuke, koja mjestimično prelazi u zidnu žbuku. Južno od središnje prostorije s apsidom nalazi se prostorija koja je simetrično položena u odnosu na sjevernu prostoriju s grobnicom.
Tijekom istraživanja 2018. potvrđeno je postojanje prostorije 4 južno od prostorije s apsidom (prostorija 3). U prostoriji 4 definirana je hodna površina, koja se prema sjeveru nastavlja i u predvorje prostorije. Podnice u prostorijama 3 i 4 te u predvorju nalaze se na istoj razini, a od nje spušta se u prostoriju 2 te dalje u grobnicu 1. Premda je dijelom istražen zapadni zid (SJ 35) prostorije 4, njegova puna dužina (prema sjeveru) nije definirana te je u ovoj fazi istraživanja ostalo otvoreno pitanje kako je izgledao zapadni kraj, odnosno ulaz u predvorje objekta.

Velić, stanje na kraju arheoloških istraživanja 2019. g.

Ulaz u grobnicu

To se pitanje nastojalo razriješiti tijekom arheoloških istraživanja i pregledavanja terena 2019. godine. Dokumentiran je nastavak zida SJ 35, koji se svojim južnim krajem pod pravim kutom nadovezuje na zapadni kraj zida SJ 24. Između sjevernog ruba zida SJ 35 i južnog ruba zida SJ 42 dokumentiran je ulaz SJ 40 u predvorje objekta, odnosno prag koji se sastoji od dviju kamenih ploča različitih dimenzija. Tijekom istraživanja definirana je i podnica od žbuke, SJ 41, koja se nalazi i u prostorijama 3 i 4. Na manjem dijelu površine podnica nije sačuvana te je došlo do proboja u supstrukciju SJ 39. Pred ulazom u prostoriju 3, izmaknuta desno od središnje osi ulaza, dokumentirana je četvrtasta ploča od kamena muljike SJ 37. Ona je postavljena iznad manjega zidanog četvrtastog otvora, čije su sjeverna, južna i zapadna stranica građene od pravilno tesanog kamena, dok se na istočnoj strani nalazila okomito postavljena četvrtasta ploča od muljike, uglavljena u dva dovratnika i zapečaćena žbukom. Ploča čini vrata kasnoantičke zidane grobnice bačvastog svoda i s malim četvrtastim otvorom („pozzetto"), koja se nalazi ispod hodne površine prostorije 3 te je zatečena u netaknutom stanju, tj. nije bilo znakova provale i uništavanja. Grobnica ima pravokutan tlocrt, orijentirana je u smjeru sjeverozapad-jugoistok, s ulazom na zapadnoj strani. Bačvast svod grobnice u potpunosti je sačuvan. Kamene ploče od kojih je građen bile su postavljene „na nož" i međusobno povezane žbukom. Unutar te grobnice, uzduž sjevernog i južnog zida smještene su dvije zidane ožbukane kamene klupe, SJ 45 i SJ 44, za polaganje tijela pokojnika. Između njih nalazi se kanal – kosturnica SJ 46. Na oba ležaja, kao i u kanalu – kosturnici, dokumentirani su ljudski osteološki nalazi. Antropološka analiza pokazala je da je riječ o četirima pokojnicima: mlađoj muškoj osobi (18 – 25 godina starosti) i troje djece (starosti 9 – 10 godina, 4,5 – 5,5 godina i 3 – 4 godine).

Prilikom istraživanja pronađen je veći broj amorfne keramike te nekoliko komada uporabne keramike, a od posebnih nalaza ističe se ulomak obrađenog izduženog kamena s dubokim žlijebom u sredini (VEL 19 PN 12), koji je dokumentiran pred ulazom u prostoriju 2, odnosno zapadno od zida SJ 19 te je zasad adekvatno zaštićen i ostavljen *in situ*.

Tijekom arheološkog istraživanja lokaliteta Velić 2019. dokumentirani su svi zidovi opisanog objekta, definiran je ulaz u objekt te se pokazalo da je riječ o jedinstvenom sklopu koji se sastoji od predvorja, središnje prostorije s apsidom, pred čijim se ulazom, a ispod žbukane podnice, nalazi zidana presvođena grobnica, zatim dodatne prostorije desno od apsidalnog prostora i zidane presvođene grobnice, s predvorjem lijevo od središnje prostorije.

Literatura

Bubić 2015 V. Bubić, Terenski pregled lokaliteta kod Velića, Izdanja HAD, 29, Zagreb, 2015: 91–101.

Grobnica

Šekrst et al. 2017 J. Šekrst, D. Bužanić, D. Dunjko, B. Glavinić, K. Ivak, A. Manhard, I. Vidović, Mapiranje arheološkog nalazišta Velić 2014. – 2016. godine, Fragmenti, 5, Zagreb, 2017: 45 – 62.
Tončinić, Demicheli 2014 D. Tončinić, D. Demicheli, Velić, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 622 – 624.
Tončinić et al. 2015 D. Tončinić, D. Demicheli, D. Bužanić, D. Dunjko, B. Glavinić, A. Manhard, Velić, HAG, 11/2014, Zagreb, 2015: 668, 669.
Tončinić et al. 2016 D. Tončinić, M. Sanader, M. Vuković, D. Bužanić, D. Dunjko, B. Glavinić, A. Manhard, Velić, HAG, 12/2015, Zagreb, 2016: 798 – 800.
Tončinić et al. 2017 D. Tončinić, M. Sanader, M. Vuković, D. Bužanić, B. Glavinić, K. Ivak, J. Šekrst, I. Vidović, Velić, HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 885 – 887.
Tončinić et al. 2018 D. Tončinić, M. Sanader, V. Matijević, M. Vuković, Velić, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 875 – 877.
Tončinić et al. 2019 D. Tončinić, M. Sanader, V. Matijević, M. Vuković, Velić, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

dr. sc. Domagoj Tončinić
dr. sc. Mirjana Sanader
dr. sc. Vinka Matijević
Miroslav Vuković
Domagoj Bužanić

Summary

In June and July 2019, the seventh consecutive season of systematic archaeological excavations was conducted in the village of Velić, near the town of Trilj. The ongoing excavation focused on the presumed early Christian memoria, specifically the burial chapel that has been under investigation since 2013. The structure, including an apse, had the dimensions of 10.25 x 10.52 meters and consisted of three rooms. On the northern side, there is a room with a tomb located in its eastern part. In the middle of the building, there is a room that terminates with an apse on the east. Inside the apse, a significant amount of collapsed mud-brick vault slabs have been documented, confirming the presence of a collapsed apse vault. Additionally, within the apse and along the walls of the central room, an intact layer of plaster flooring was preserved, occasionally transitioning into wall plaster. South of the central room with the apse, there is another room symmetrically positioned in relation to the northern room with the tomb.

Redni broj: 537
Lokalitet: Vis (*Issa*) – Mijurovac (Molo bonda), kasnohelenistički grob
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis (otok Vis)
Pravni status: Z-5100
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 30. travnja do 3. svibnja 2019. trajala su zaštitna arheološka istraživanja na predjelu Mijurovac (Molo bonda) u Visu. Voditelj istraživanja bio je mr. sc. Boris Čargo iz Arheološkog muzeja u Splitu.

Mjesto nalaza kasnohelenističkoga groba

Kasnohelenistički grob u Mijurovcu (Molo bonda) (crtež: B. Čargo)

Kasnohelenistički grob u Mijurovcu (Molo bonda) (foto: B. Čargo)

Prilikom građevinskih radova na predjelu Mijurovac (Molo bonda) pronađen je kasnohelenistički grob na k.č. 6948/1, k.o. Vis. Cijeli prostor nalazi se unutar zaštićene arheološke zone B, udaljen cca 120 m zračne linije od glavnine grobova na jugozapadnoj isejskoj nekropoli (Martvilo). Istraživanjima je prethodilo pregledavanje terena i obližnjih kamenih krčevinskih gomila, na kojima je izvan konteksta nađeno tek nekoliko ulomaka rimske kuhinjske i transportne keramike. Pronađena grobnica nalazila se u jugoistočnom kutu iskopa predviđenog proširenja stambenog objekta u Vukovarskoj ulici 55, a devastirana je prilikom gradnje spomenute kuće i ogradnog zida susjedne kuće s južne strane.

Prva devastacija dogodila se gradnjom kuće s istočne strane grobnice, vjerojatno krajem 19. ili početkom 20. st., i tom je prilikom temelj kuće „sjeo" na zapadnu bočnu stijenku grobnice. Tada je vjerojatno uništena uža bočna stijenka grobnice sa sjeverne strane. Ploča je odvojena od grobnice i iskorištena kao dio građevnog materijala za temelj kuće.

Druga devastacija zbila se pedesetih ili šezdesetih godina 20. st., tijekom gradnje ogradnog zida kuće. To je bila znatno veća devastacija, i tom je prilikom temelj zida nalegao na grobnicu, zauzevši jednu njezinu trećinu. Zbog tog temelja nije vidljiva južna ploča grobnice, pa nije poznato je li sačuvana ili je pak uništena. No, najvećim je dijelom uništena duža bočna ploča sa zapadne strane. Od nje je ostao sačuvan samo manji dio. Posljednja devastacija dogodila se prilikom iskopavanja za proširenje kuće, kada je uništen dio sačuvane zapadne ploče grobnice.

Tijekom iskopavanja ustanovljeno je da su prilikom prvih dviju devastacija premješteni koštani ostaci i grobni prilozi u sjeverni dio grobnice, tako da su se svi ostaci nalazili grupirani u jednoj trećini površine grobnice, u njezinu sjevernom dijelu.

Riječ je o grobnici koja je bila građena od četiriju masivnih kamenih ploča, kakve su česte na jugozapadnoj isejskoj nekropoli. Iz ostataka je vidljivo da su ploče bile spojene kutnim utorom „na koljeno", kojim je konstrukcija grobnice bivala znatno čvršća. S unutarnje strane sačuvanog dijela istočne grobne ploče vidljivi su tragovi dlijeta, kojim se poravnavala površinska stijenka ploče. Ploča je duga 140 cm, što bi značilo da se pod temeljima betonskog zida s južne strane proteže još oko 60 cm, odnosno najmanje 0,60 m^2 površine groba.

Uža bočna ploča sjeverne strane groba dislocirana je tijekom građevinskih radova i njezini su ostaci oko pola metra pomaknuti i uzidani u temelje kuće (Vukovarska 55), dok se dio ploče koja je nekoć bila dijelom grobne konstrukcije nalazi u zapadnom profilu cjelokupnog iskopa za proširenje kuće.

Grobnica je sagrađena unutar manje škrape, koja je za tu priliku dodatno proširena klesanjem, što je jasno vidljivo na živoj stijeni s istočne i zapadne strane groba. Slične su situacije zabilježene na nizu primjera na jugozapadnoj i istočnoj isejskoj nekropoli. Iz sačuvanih ostataka može se

utvrditi da je riječ o grobnici tipa I, koji je najčešći tip tako građenih grobnica na području Visa.
Unutar groba, među izmiješanim kostima pronađeno je deset keramičkih posuda, jedan nosač (razdjelnik) za keramiku (upotrebljavan u lončarskim pećima), srebrni novac, dva brončana prstena i jedan željezni strigil. Tijekom iskopavanja izvan groba pronađena je i velika količina manjih keramičkih ulomaka fine keramike i ulomaka amfora. Od sačuvanih posuda pronađen je skif stila *gnathia* lokalne isejske proizvodnje, dvije enohoje i pelika stila *West Slope* i sivo premazane posude lokalne isejske proizvodnje (enohoje, piksida), zatim fina keramika (pikside, unguentariji), uteg za tkalački stan, strigil, dva brončana prstena, brončana dvopetljasta omega-igla i srebrni republikanski denar kovan u Rimu 148. g. pr. Kr.
Tipološki gledano, spomenute posude izrađene su u 3. st. pr. Kr., odnosno većina u 2. st. pr. Kr., a sam ukop dogodio se malo nakon sredine 2. st. pr. Kr. Tijekom iskopavanja utvrđeno je da je u grobu bila položena samo jedna osoba. Zbog velike vlage, kosti su pronađene u lošem stanju, kao i dio predmeta koji je dodatno uništen njihovim premještanjem u sjevernu polovicu grobnice.
Zaštitna arheološka istraživanja pokazala su se u potpunosti opravdana: spašen je vjerojatno najveći dio grobnih priloga i dobiveni su važni podaci o raširenosti jugozapadne grčke nekropole na najnižim padinama Bandirice. Orijentacija i položaj groba sugeriraju da je mogao biti smješten uz put koji je tim dijelom vodio prema Isi ili u njegovoj blizini.

Boris Čargo

Summary

During construction works in 2019 in Vis, in the Mijurovac area (Molo Bonda), a Late Hellenistic tomb was discovered on cadastral parcel 6948/1. The tomb was located in the southeast corner of the excavation designated for the expansion of a residential building at 55 Vukovar Street. It had been damaged by the construction of the mentioned house and the fence wall of the neighbouring house to the south.
The tomb was constructed using four massive stone slabs typical of the southwest Issa necropolis. The longer side slab measured 140 cm, indicating that it extended under the concrete foundation wall to the south by about 60 cm, covering an area of at least 0.60 m^2 of the grave. The tomb was built within a small limestone pavement that had been further enlarged by carving for this purpose, clearly visible on the bedrock on the east and west sides of the grave. Similar situations have been recorded in numerous examples in the southwest and east Issa necropolis. From the preserved remains, it can be determined that the tomb belonged to type I, the most common type of tomb constructed in this manner in Issa.
Among the mixed bones inside the grave, ten ceramic vessels, one carrier (divider) for ceramics (used in pottery kilns), a silver coin, two bronze rings, and an iron strigil were found. The discovered vessels included a locally produced *Gnathia*-style scyphos, two *West Slope*-style oenochoes and pelikes, and grey-coated vessels of local Issa production (oenochoes, pyxides), as well as fine ceramics (pyxides, unguentaria), a loom weight, strigil, two bronze rings, a bronze double-looped omega needle, and a silver Republican denarius minted in Rome in 148 BC.
Typologically, these vessels were crafted in the 3rd century BC, with the majority dating to the 2nd century BC. The burial itself occurred slightly after the middle of the 2nd century BC. The excavation determined that only one person had been laid to rest in the grave.

Redni broj: 538
Lokalitet: Vis (*Issa*) – rimske terme
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis (otok Vis)
Pravni status: Z-5100
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervatorsko-restauratorski radovi

U rujnu i listopadu 2019. obavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na mozaicima rimskih termi antičke *Isse* u Visu. Radove su izveli djelatnici Odsjeka za zidno slikarstvo, mozaike i štuko, Odjela za nepokretnu baštinu – sjedište Split, Hrvatskog restauratorskog zavoda, a voditeljica radova bila je Antonija Gluhan, dipl. konz.-rest. Radovi su u potpunosti financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Danas je potpuno arheološki istražen istočni dio termalnog sklopa ukrašen podnim mozaicima, koji se ističu veličinom i stupnjem očuvanosti. Sa sedam mozaika (oko 270 m^2) ukrašene su gotovo sve prostorije termi. Sačuvani su mozaici u ulaznim prostorijama, figidariju i tepidariju. Jednostavni geometrijski oblici primjer su ranorimskog mozaičkog stvaralaštva istočne jadranske obale. Poveznica sa starijim helenističkim uzorima jest prikaz dvaju parova dupina, koji su ujedno i jedini (sačuvan) figuralni prikaz.
Konzervatorsko-restauratorski radovi u istočnom dijelu termalnog kompleksa provode se s ciljem njegove zaštite, održavanja i prezentacije. Uz mozaike, paralelno se održavaju i ostali segmenti nalazišta. Riječ je o nalazištu koje je prezentirano bez konstruirane privremene ili trajne nadstrešnice te je iznimno podložno propadanju uzrokovanom raznim vanjskim činiteljima, poput atmosferilija, invazivne vegetacije, mikroorganizama. Zadaća konzervatorsko-restauratorskih radova jest obnova stabilnosti, maksimalno moguće otklanjanje trenutačnih i produljenih uzroka propadanja te sanacija novonastalih oštećenja.
Tijekom prethodnih godina sa svih mozaičkih površina uklonjena je vegetacija, očišćene su, konsolidirane i impregnirane tesere i žbuka, uz izradu pripadajuće dokumentacije. Mozaici u ulaznoj prostoriji, tepridariju te istočnom bazenu frigidarija podignuti su radi sanacije podnice te vraćeni *in situ* utiskivanjem u svježu vapnenu žbuku. Mozaici velike sjeverne prostorije i zapadnog bazena frigidarija djelomično su podignuti te vraćeni na izvorno mjesto. Na svim su se mozaičkim površinama tijekom godina odvijali rekonstrukcija i retuš izvornim teserama. Rekonstrukcija se pokazala kao najbolje trajno rješenje, uz podizanje

Rimske terme – mozaik, zatečeno stanje u rujnu 2019. g. (foto: A. Gluhan)

Rimske terme – mozaik, izgled dijela nalazišta nakon radova, listopad 2019. g. (foto: A. Gluhan)

Rimske terme – mozaik, pogled na mozaike nakon radova 2019. g. (fotomozaik: G. Tomljenović)

mozaika radi čišćenja, stabilizacije i konsolidacije podloge. Tim je postupcima nalazište očuvano te je propadanje svedeno na najmanju moguću mjeru.
Nakon osnovne fotografske dokumentacije zatečenog stanja nalazišta, radovi su 2019. počeli pažljivim uklanjanjem vegetacije koja se razvila na mozaičkim površinama i sačuvanim okolnim zidovima. Biljke i mikroorganizmi, lišajevi i mahovina, uklonjeni su mehanički te su površine dodatno tretirane kemijskim sredstvima kako bi se u potpunosti spriječilo njihovo daljnje destruktivno djelovanje.
Inkrustacije na licu mozaika uklonjene su mehanički, uporabom dlijeta, skalpela i čvršćih četki, a lakše vezane nečistoće uklonjene su tlačnim ispiranjem vodom i specijalnim deterdžentima. Čišćenje je sustav sljubnica učinilo dostupnim za injektiranje, impregnaciju i fugiranje.
Mjesta na kojima je došlo do dezintegracije i dekompozicije prihvatne žbuke, što s vremenom dovodi do odvajanja tesera, njihove dislokacije i gubitka, tretirana su ubrizgavanjem žbuke različite gustoće. Tim postupkom obnovljena je kohezija žbuke i njezinih slojeva, kao i adhezija *tesselatuma*.
Žbuka u sljubnicama mozaičke površine čini čvršćima i tesere povezuje u stabilan sustav *tesselatuma*. Ujedno sprječava prodiranje sjemenja, ostalih štetnih sadržaja i materijala unutar strukture mozaika te pridonosi estetskoj vrijednosti mozaičkih površina, zbog čega su sljubnice popunjene vapnenom žbukom, uz dodatak mrvljene opeke. Svi su dotrajali obrubi uklonjeni i na tim su mjestima mozaici obrubljeni novom žbukom kako bi se ostvarila potrebna čvrstoća i kompaktnost površina.
Oštećenje žbuke podnice mozaika velike sjeverne prostorije, zbog kojeg je došlo do odvajanja i dislociranja tesera, nije bilo moguće sanirati *in situ*, zbog čega je mozaik podignut s izvornog mjesta.
Godine 2019. na izvornu je poziciju vraćeno petnaest segmenata mozaika, koji su podignuti 2018. godine. Prije vraćanja segmenata *tesselatuma* izvorna je podnica očišćena i učvršćena, nakon čega je nanesen sloj vapnene žbuke, kojim je površina izravnata radi boljeg prihvata segmenata koji su utisnuti u svježu vapnenu žbuku. Nakon povratka na izvorno mjesto, uklonjena je privremena zaštita mozaika i očišćeno je lice *tesselatuma*. Izvornim materijalom retuširani su spojevi i vapnenom su žbukom popunjene sljubnice.
Mjesta koja su se formirala oko mozaika, gdje nije sačuvan *tesselatum*, učvršćena su nanošenjem sloja vapnene žbuke, uz dodatak mrvljene opeke. Uloga okolne žbuke bila je zaštitna, ali i estetska, prezentacijska. U pogledu zaštite, žbuka dodatno osigurava čitav mozaik te estetski zaokružuje cjelinu i dodatno naglašava sačuvanu mozaičku površinu.

Literatura

Čargo et al. 2001 B. Čargo, B. Matulić, T. Borovac, Terme antičke Isse, Preliminarni osvrt na arheološke- konzervatorske radove u 2001. godini, Hrvatska Zora, 28, Vis, 2001: 15 – 24.
Čargo et al. 2005 B. Čargo, B. Matulić, T. Borovac, *Issa* – antičke terme, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 223 – 255.
Gabričević 1958 B. Gabričević, Antička Issa, Urbs, Split, 1958: 120 – 129.
Kirigin 1986 B. Kirigin, Vis, Gradina, Rimske terme, Arheološki pregled, 26, Ljubljana, 1986: 124, 125.
Matulić 2008 B. Matulić, Mozaici antičke Isse: Archaeologia Adriatica, II, 2008: 251 – 268.

Antonija Gluhan

Summary

In September and October 2019, conservation and restoration work was carried out on the mosaics of the Roman baths in ancient Issa on the island of Vis.
Being presented in an open-air setting, the archaeological site is exposed to long-term effects of rain, wind, sunlight, rapid temperature changes, and the presence of salts. Such an environment promotes the growth of vegetation, microorganisms, algae, and moss. All these factors have caused significant degradation and various forms of damage to the mosaics. The mosaics have been thoroughly researched and documented, and cleaning, consolidation, reintegration, and reconstruction of the mosaic and floor plaster have been performed. In areas where it was necessary for the restoration of the substrate, the mosaics were lifted in segments and then returned to their original locations after the work was completed.
In the work carried out in September and October 2019, all lifted segments of the mosaic in the large northern room were restored. Additionally, the plaster around the mosaic in the room was reconstructed. On all mosaic surfaces, vegetation was removed, surface impurities were cleaned, outlining was performed, and reintegration and *tesselatum* reconstruction were executed.

Redni broj: 539
Lokalitet: Zadvarje – tvrđava Zadvarje
Naselje: Zadvarje
Grad/općina: Zadvarje
Pravni status: Z-6514
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U kolovozu i rujnu 2019. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja tvrđave Zadvarje. Voditelj arheoloških istraživanja bio je Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., a zamjenica Andreja Markovac, dipl. arheo., oboje iz tvrtke Kaukal d.o.o., Split. Radove su nadzirali djelatnici Konzervatorskog odjela u Splitu, arheolozi Saša Denegri i Silva Kukoč. Prikupljene metalne nalaze konzervirali su i restaurirali djelatnici tvrtke Kvinar d.o.o., Podstrana. Arheološki nalazi, izvještaj i arheološka dokumentacija dostavljeni su Gradskom muzeju u Makarskoj. Sredstva je osigurala Općina Zadvarje, koja je bila korisnik proračunskih sredstava Ministarstva kulture.

Godine 2017. i 2018. istražena je površina od 292 m², omeđena bedemima tvrđave te je otkriveno pet zatvorenih cjelina u vidu objekata i prostorija omeđenih kamenim zidovima i podnicama (O 1 – 5, P 1 – 7) te prostor kroz koji se ulazilo u prostorije. Ove je godine istraženo 64 m², čime je

Pogled prema jugoistoku na prostoriju 8 (foto: A. Nađander)

Položaj prostorija unutar objekta 5, pogled prema sjeveroistoku (foto: A. Nađander)

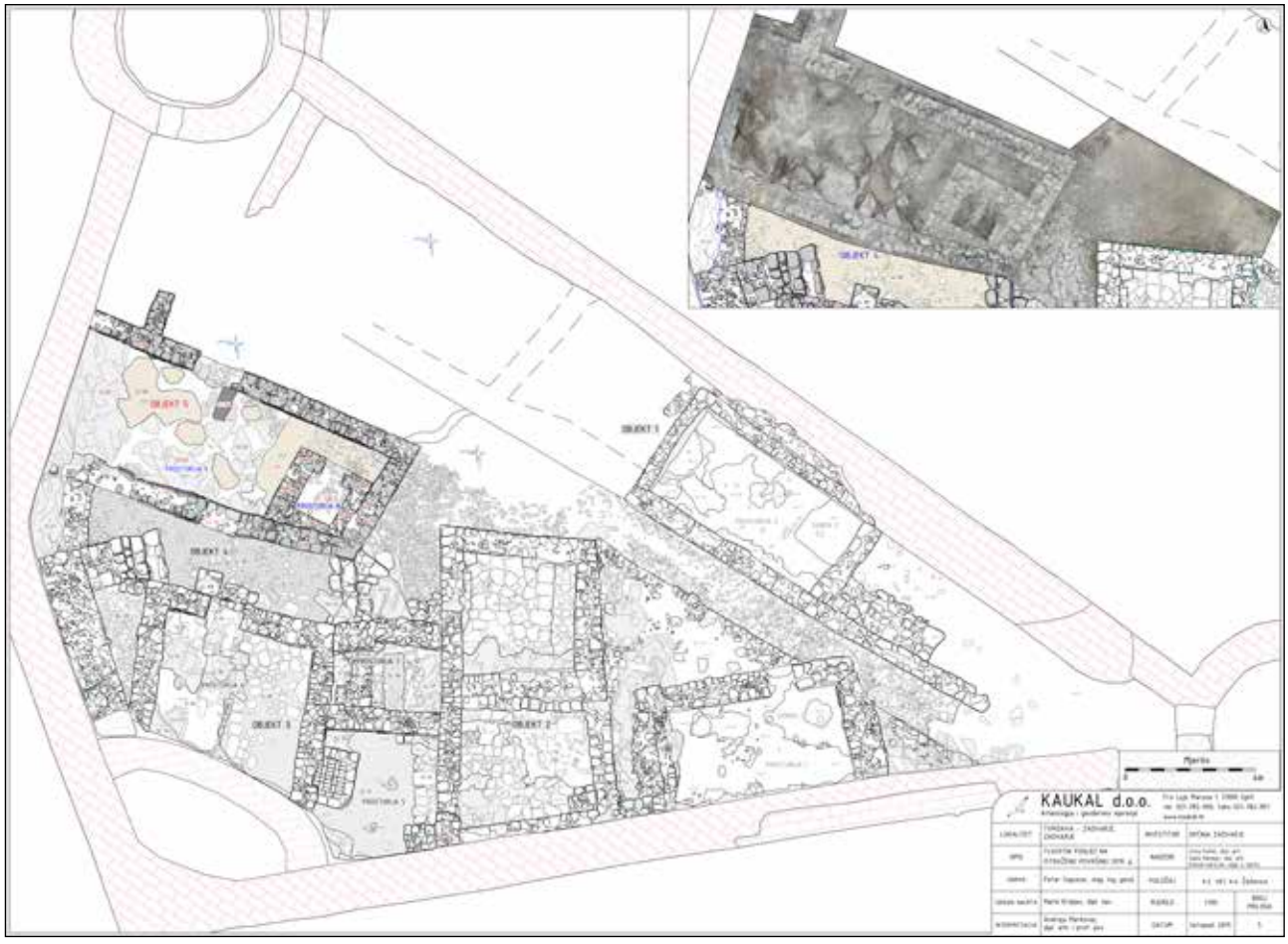

Tlocrtni pogled na istraženu površinu (izradio: M. Kraljev)

Ulomci prapovijesne keramike (foto: A. Nađander)

ukupno tijekom tri godine istraženo 356 m², odnosno 65 % ukupne površine.

Ove je godine istražen jugozapadni dio tvrđave, prostor prethodno definiranog objekta 5, čija je površina iznosila 50 m² i otvoreni prostor ispred objekta 2, gdje je otkopano 14 m². Objekt je omeđen zidovima širine 0,75 m, građenima od nepravilnog lomljenog kamena vezanog žbukom. Ulaz u objekt, odnosno prostoriju 9, širine 1,5 m, nalazio se sa sjeverne strane. Objekt je nepravilnog pravokutnog tlocrta, dimenzija cca 10x4 m. Duži zidovi objekta orijentirani su u smjeru sjeverozapad-jugoistok, a kraći u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Unutar objekta 5 definirane su dvije prostorije (8 i 9).

Ispod niskog površinskog raslinja nalazio se miješani sloj ruševnog materijala, sastavljen od ulomaka žbuke, pijeska, krupnijeg i sitnijeg kamenja, s nalazima keramike, opeke, stakla i metala. Nakon uklanjanja ruševinskih slojeva, na istočnom dijelu objekta 5 otkrivena je manja, pravilna, kvadratna prostorija dimenzija 2,50x2,50 m, registrirana kao prostorija 8. Ta je prostorija omeđena zidovima širine 0,70 m, građenima od lomljenog kamena vezanog žbukom. Ulaz u prostoriju, širine 1 m, nalazio se na sjevernoj strani. Ostatak objekta 5 na zapadu registriran je kao prostorija 9. Nakon uklanjanja slojeva urušenja na istočnom dijelu objekta 5, unutar prostorije 8 registriran je sloj vapnenačke žbuke, ostatak podnice, koji se dijelom nalazio nad tamnijim slojem s nalazima keramike i dijelom nad vapnenačkom, geološkom osnovom. Nakon što je uklonjen sloj urušenja na zapadnom dijelu objekta (prostorija 9), također su registrirani ostaci podnice i mogućeg vatrišta, koji su se nalazili dijelom nad vapnenačkom, geološkom osnovom. U prirodnim depresijama vapnenačke geološke osnove nalazio se rahao sloj izrazito tamne, gotovo crne gline, s nalazima ulomaka prapovijesne keramike.

Na otvorenom prostoru ispred objekta 2 također je uklonjen dio ruševinskog sloja u visini od 0,60 do 0,90 m, nakon čega je otkriven nastavak popločenja, uz objekt 2 i 5, otkrivenog tijekom prošlogodišnjih istraživanja. Na mjestima gdje nedostaje popločenje pronađen je smećkast prahovit sloj s primjesama zapečene zemlje.
Prilikom istraživanja objekta 5, u slojevima urušenja pronađeni su uglavnom ulomci novovjekovne keramike, ulomci metala, novca, stakla te dijelovi metalnih i kamenih projektila, koji se mogu datirati od 16. do 18. st. Među pronađenih 16 primjeraka novca uglavnom se radi o venecijanskoj *gazetti*, u vrijednosti dva solda.

Vedran Katavić
Andreja Nađander

Summary

In August and September 2019, systematic archaeological excavations of the Zadvarje Fortress continued. With the ongoing research, approximately 350 square meters, or 65% of the total area, has been explored so far. Within this investigated area, five structures and seven rooms have been defined, representing various phases of the fortress's development. In this campaign, the focus was on exploring Structure 5 and a part of the open space in the central part of the fortress. Structure 5 is situated in the western part of the fortress, and two rooms (Room 8 and Room 9) were identified within it. Within these rooms, relatively damaged lime plaster floors were found, providing insight into earlier stratigraphic relationships. Among these layers, evidence of prehistoric origin was preserved, found in the layer between natural depressions in the limestone rock. Given the discovery of a small quantity of ceramic fragments during this year's research, it could be inferred that Structure 5 served as a sleeping area or had a similar purpose.

Redni broj: 540
Lokalitet: Žrnovnica – cesta D8
Naselje: Žrnovnica
Grad/općina: Žrnovnica
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 10. travnja do 8. lipnja 2019. trajao je arheološki nadzor prilikom rekonstrukcije županijske ceste ŽC 6142, na dionici D8 Žrnovnica, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu. Nositelj istraživanja bila je tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita. Voditelj arheološkog nadzora bio je Slavko Galiot, dipl. arheo., a u stručnoj ekipi sudjelovao je i Ljupko Marjanović, mag. arheo., te Josip Galiot, mag. arheo. Konzervatorski nadzor obavila je Silva Kukoč, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Radove je financirala Županijska uprava za ceste Split.

Zona arheološkog nadzora nalazi se u sklopu trase proširenja ceste Stobreč – Žrnovnica, s lijeve strane rijeke Žrnovnice, po kojoj je za visokog vodostaja voda nanosila različit materijal. Arheolozi su pozorno pratili iskopavanje zemlje, kako arheološki slojevi ne bi bili oštećeni. Nadzor je obuhvatio praćenje i dokumentiranje promjena u iskopnim slojevima, bilježenje napretka iskopa te izradu fotodokumentacije. Opažanja su detaljno zabilježena u terenskom dnevniku te popisu stratigrafskih jedinica.
Iskopavanje se odvijalo s lijeve strane ceste, gdje je prosječna dubina iskopa iznosila cca 0,80 m, širina do 2 m, a iskop je produbljivan radi zamjene materijala. Ispod vegetacije nalazio se nasipni sloj, a ispod zdravica/sterilan sloj. Takva situacija nastavila se po cijeloj dužini trase, bez prisutnosti arheoloških slojeva i nalaza.
Po sredini trase, uz Žrnovnici se nalazi toponim Zmijski kamen. Radi se o omanjoj litici/kamenu, na koji su zimi na sunce izlazile zmije i sunčale se, što je kod mještana izazvalo posebne osjećaje, pa je s vremenom taj prostor dobio kultno značenje. Planirana cesta ide pokraj tog mjesta pa je posebna pozornost usmjerena na površinski dio i profil, ali nisu uočene nikakve arheološke ni druge neobičnosti. Prema rezultatima ovogodišnjeg istraživanja, može se zaključiti da je arheološka slika trase buduće rekonstruirane ceste negativna.

Slavko Galiot

Summary

From 10 April to 8 June 2019, archaeological supervision was carried out during the reconstruction of the county road ŽC 6142 on the D8 section in Žrnovnica. According to the results of this investigation, it can be concluded that the archaeological findings along the route of the future reconstructed road are negative.

DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA

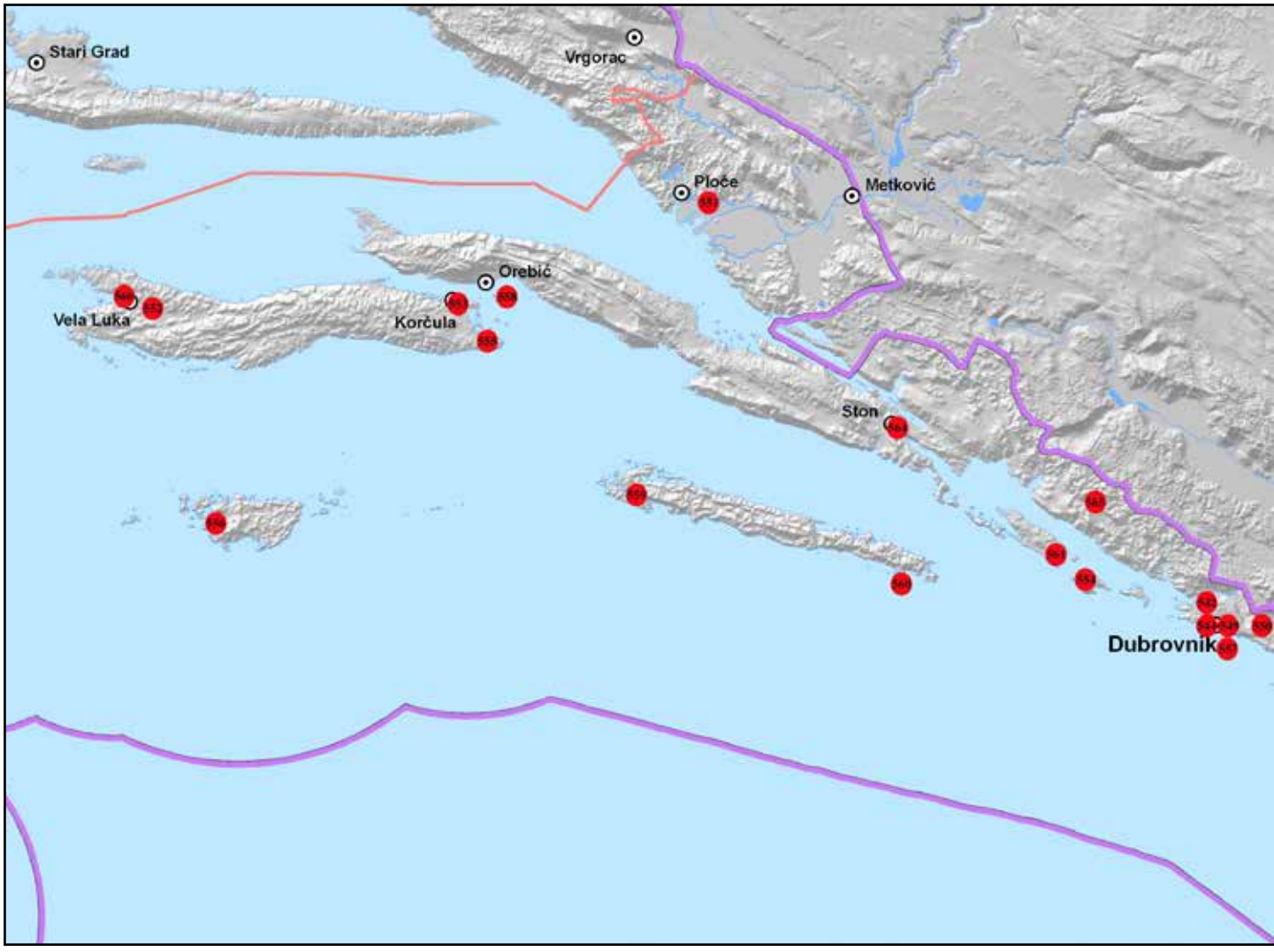

541 Cavtat – poluotok Rat, k.č. 93/7
542 Dubrovački renesansni vodovod
543 Dubrovačko-neretvanska županija, podmorje
544 Dubrovnik – Gundulićeva poljana
545 Dubrovnik – Isusovački samostan
546 Dubrovnik – Na Andriji
547 Dubrovnik – Pustijerna
548 Dubrovnik – Rijeka dubrovačka – Batahovina
549 Dubrovnik – Trg Luža
550 Gornji Brgat – Tumba
551 Komin – desna obala Neretve
552 Kopila
553 Korčula – kula Svih svetih
554 Lopud – Kneževdvor
555 Lumbarda – Koludrt
556 Otok Lastovo – Nižno polje, Vinopolje
557 Otok Lokrum – kompleks
558 Otok Majsan
559 Otok Mljet – otočić sv. Marije
560 Otok Mljet – pličina Sv. Pavao
561 Otok Šipan – uvala Suđurađ
562 Poluotok Prevlaka – utvrda Ponta Oštro
563 Poljice – Ilijino brdo
564 Ston – k.č. 2200, 2201
565 Špilja Kukova peć
566 Vela Luka – Gudulija – Beneficij

Redni broj: 541
Lokalitet: Cavtat – poluotok Rat, k.č. 93/7, k.o. Cavtat
Naselje: Cavtat
Grad/općina: Konavle
Pravni status: Z-3397
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U veljači 2019. arheološki je nadzirana gradnja bazena na k.č. 93/7, k.o. Cavtat, na području poluotoka Rat u Cavtatu, unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada. Radove je nadzirala Helena Puhara, dipl. arheo., iz Muzeja i galerija Konavala. Zemlju na lokalitetu iskopavala je tvrtka Ban – promet. Investitor je bio Nikša Kralj iz Cavtata.

Čestica zemlje 93/7 pozicionirana je na istočnom dijelu poluotoka Rata, na rubnom prostoru povijesne urbane strukture grada Cavtata. Parcela je nepravilnog oblika i terasasto etažirana suhozidnim podzidima. Površine je 315 m^2. Sa sjeverozapadne strane parcele prema sjeveru nalazi se povijesni prostor zvan Toranj. S jugozapadne strane nalazi se kuća koja se u austrijskom katastru iz 1837. spominje kao gospodarski objekt koji je pripadao posjedu obitelji Lucacci, a čija je stambena jedinica smještena nešto sjevernije. Jugoistočna granica parcele je linija gradskih zidina. Postojeće zidine građene su u drugoj polovici 15. st. na temeljima starijih, čija je gradnja započela 1430. godine, a koje su srušene u kratkom ratu Dubrovčana s hercegom Stjepanom Vukčićem Kosačom. Uz sam zid prvobitno su bile planirane tri manje četverokutne kule, a zatim je na istočnom kraju dodana i četvrta, nešto veća. Na ravnim zidnim plohama građenima od manjih četvrtastih klesanaca bile su brojne puškarnice, i to dvije vrste, one jednostavnih uskih otvora i puškarnice „na ključanicu". Oba navedena tipa puškarnica nalaze se na dijelu zidina koji s južne strane graniči s k.č. 93/7. Razina tla s unutrašnje strane zida viša je od razine tla izvan zidina. Vjerojatno je taj dio uz same zidine nasut u vrijeme gradnje radi boljeg utvrđenja.
Iskopom zemlje za gradnju bazena na k.č. 93/7, k.o. Cavtat, obuhvaćena je površina od cca 44 m^2, dubine oko 1,7 m. Iako je parcela smještena u neposrednoj blizini već

Položaj k.č. 93/7 unutar urbane strukture Cavtata

Gradske zidine s označenom pozicijom radova

Poprečni presjek k.č. 93/7 s označenim mjestom iskopa

evidentiranih povijesnih slojeva, na području iskopa nije pronađen ni jedan artefakt ili arheološki sloj. Naime, uzak dio parcele na kojem je planirana gradnja bazena smješten je između dvaju suhozida i temeljen na, kako se prvobitno nije moglo uočiti, kamenu živcu te je nasut manjom količinom smeđocrvene zemlje.
Iskop (11,5x4,5 m) za bazen i strojarnicu rađen je strojno, ali pazilo se da se očuvaju sve zatečene suhozidne formacije. Prvo je uklonjen plitak sloj zemlje i kamenih lomljenaca u kojemu nije bilo nalaza, a spuštanje do potrebne razine nastavilo se usijecanjem u kamen živac.

Literatura

Beritić 1970 L. Beritić, Utvrđenja i regulacioni plan Cavtata, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, br. 12, Dubrovnik, 1970: 191 – 204.
Marinović 1971 A. Marinović, O postanku i historijskom razvitku Cavtata, Vojnoistorijski glasnik, 1, Beograd, 1971.

Helena Puhara

Summary

In February 2019, archaeological supervision was conducted during earthworks related to the construction of a pool in the area of the Rat Peninsula in Cavtat, on cadastral parcel 93/7. The archaeological supervision covered the space in the immediate vicinity of the city walls, in the southeastern part of the peninsula. The excavation, approximately 44 m^2 in size for the pool and machinery room, was situated between two dry stone walls. There were no archaeological finds.

Redni broj: 542
Lokalitet: Dubrovački renesansni vodovod
Naselje: Šumet, Knežica
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: P-5191
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U listopadu 2019. arheološki je istražena trasa dubrovačkog renesansnog vodovoda, k.č. 893, 316/1, 316/2, k.o. Šumet, i k.č. 520, k.o. Knežica, grad Dubrovnik. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Voditelj arheološkog istraživanja bio je Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., a tehničar dokumentarist Antonio Kovačević, arh. tehničar. Radove su nadzirali viši stručni savjetnici pri nadležnom Konzervatorskom odjelu u Dubrovniku: Sanja Radović, dipl. ing. arh., Antun Baće, pov. umj. i Marta Perkić, dipl. arheo. Radovi su financirani sredstvima tvrtke Vodovod Dubrovnik d.o.o. iz Dubrovnika.

U postupku koji prethodi izradi glavnog projekta gradnje vodoopskrbnog podsustava Knežica – Šumet – Vodovodni cjevovodi, vodosprema „Knežica" s pristupnim putem i crpna stanica „Knežica", a prema posebnim uvjetima Konzervatorskog odjela u Dubrovniku, lokalitet je probno sondažno istražen. Istraživanja su obavljena na pretpostavljenoj trasi starog dubrovačkog renesansnog vodovoda, odnosno na lokacijama gdje se planirani cjevovodi sijeku ili preklapaju s njegovom trasom.
Trasa starog vodovoda istražena je 2015., kod taložnice Ombla u Rožatu, k.č. 489, k.o. Rožat, i tada je istražen segment renesansnog kanala vodovoda s potpornim zidom. Tijekom ovogodišnjih radova otvoreno je pet arheoloških sondi, s ciljem boljeg definiranja trase starog vodovoda. Zona arheoloških istraživanja obuhvatila je dio lokalnog puta smjera sjever-jug, sjeverno od raskrižja. Radi se o budućoj trasi ogranka cjevovoda, a istraženo je područje u duljini od oko 440 m, od Okna ogranka O8 ST. 0 + 360.84 do stacionaže OG 3.2.34.
Prema zatečenom stanju i rezultatima arheoloških istraživanja, utvrđeno je da trasa renesansnog dubrovačkog vodovoda prati lokalni put smjera sjever-jug, između Knežice i Šumeta. U raskrižju je presječena asfaltnim putem koji vodi prema crkvi. Trasa vodovoda evidentirana je uz istočni rub lokalnog puta, a od raskrižja prema sjeveru može se pratiti u duljini od 330 m. Dalje od toga utvrđeno je da se kanal podvlači pod betonski put, a njegova je trasa nepoznata. Trasa kojom se pružao stari vodovod vjerojatno je služila kao komunikacija u vrijeme njegove gradnje, tako da se može zaključiti da su dijelovi zemljanog puta istovremeni s njim. Kanal starog vodovoda najbolje je sačuvan istočno od raskrižja. Ondje mu je utvrđena širina od 0,8 m, sačuvan je u visini od 0,5 m, a zidovi su mu široki 0,7 m. Unutrašnjost kanala ožbukana je hidrauličnom žbukom, debljine i do 3 cm. Očuvana unutarnja stijenka kanala ima skošenje pri dnu. Utvrđen je pad prema jugu i Šumetu. Ta dionica starog

vodovoda povezivala je izvorišta u Knežici s izvorištem Vrelo u Šumetu.
Renesansni dubrovački vodovod najvažniji je komunalni zahvat Dubrovačke Republike u srednjem vijeku. Dubrovačka Republika 1436. dala je sagraditi vodovod kojim se grad opskrbljivao vodom iz 12 km udaljene izvorišne zone Vrelo, u blizini sela Šumeta u zaleđu Dubrovnika. Najprije je sagrađena dionica od izvorišta Vrelo u Šumetu do grada, a zbog veće potrošnje vode, sagrađen je i produžetak vodovoda u duljini od 1300 m, od Vrela sjeverno prema izvorištima u Knežici. Radi se o gravitacijskom kanalu čija je visinska razlika od izvorišne točke do točke ulaska vodovoda u grad svega 20 m, a nagib na određenim dionicama iznosi 0,6 %. U ugovoru o njegovoj gradnji točno su određene dimenzije kanala. Taj je vodovod djelo apulijskog majstora Andreuzza de Bulbito iz Tramontea te projektanta – graditelja Onofrija de Giordano iz Cave kraj Napulja. Od samog početka, trasa vodovodnog kanala služila je kao komunikacija. Uz trasu je na južnoj padini Srđa formirana ulica Gornji Kono, a sam je vodovod u grad ulazio preko konstrukcije kojom je bio premošćen gradski jarak kod tvrđave Minčete. Unutar gradskih zidina vodovod je doveden do dviju javnih fontana, dovršenih do polovice 15. st. Trasa gubi komunikacijsku važnost nakon gradnje ceste oko Rijeke dubrovačke krajem 19. st. Vodovod je u izvornom obliku funkcionirao sve do kraja 19. st., kada

Trasa starog vodovoda i položaj arheoloških sondi

Stari vodovod u raskrižju ispod crkve – detalj unutrašnjosti kanala (foto: D. Kristović)

je na stari kanal spojen nov cjevovod od izvora Omble. Početkom 20. st. gradi se, uz renesansni vodovod, trasa željeznice Dubrovnik – Čapljina. U prvoj polovici 20. st. uslijedile su opsežne rekonstrukcije, da bi sredinom pedesetih godina 20. st. najveći dio povijesne trase vodovoda bio napušten.
Kanali pronađeni tijekom radova 2015. i 2019. godine rađeni su po istom principu, a razlikuju se u širini. Kanal vodovoda kod taložnice Ombla širok je 0,3 m, dok širina produžetka kanala u Knežici iznosi 0,8 m.

Literatura

Arheo Plan 2015 Arheo Plan d.o.o., Trasa renesansnog dubrovačkog vodovoda, kod taložnice Ombla u Rožatu, Izvještaj o provedenim arheološkim istražnim radovima, Dubravka, 2015.
Trames 2015 Trames consultants, Idejni projekt obnove trase dubrovačkog renesansnog vodovoda u funkciji pješačke staze, Dubrovnik, 2015.

Domagoj Kristović

Summary

In October 2019, archaeological exploratory works were carried out along the route of the Dubrovnik Renaissance waterworks. Trial archaeological excavations were conducted on the presumed route of the Renaissance waterworks, specifically at locations where the planned pipelines intersect or overlap with its path.
Prior investigative work on the route of the old waterworks was performed in 2015 near the Ombla sedimentation tank in Rožat. In this year's excavations, five archaeological trenches were opened to better define the route of the old waterworks. It was determined that the route of the Dubrovnik Renaissance waterworks follows a local road in a north-south direction between Knežica and Šumet. The waterwork's path was identified along the eastern edge of the local road, and from the intersection northward, it could be traced for a length of 330 m. Further on, it was found that the canal runs under a concrete road, and its exact path is unknown. The best-preserved section of the old

waterworks is east of the intersection. There, the width of the canal is determined to be 0.8 m, preserved at a height of 0.5 m, with walls 0.7 m wide. The interior of the canal is plastered with hydraulic plaster up to 3 cm thick. This section of the old aqueduct connected sources in Knežica with the Vrelo source in Šumet.
The canals found in 2015 and 2019 were constructed on the same principle but differ in width. The waterworks canal near the Ombla sedimentation tank is 0.3 meters wide, while the width of the canal extension in Knežica is 0.8 meters.

Redni broj: 543
Lokalitet: Dubrovačko-neretvanska županija, podmorje
Naselje: Otok Mljet, Otok Lastovo
Grad/općina: Mljet, Lastovo
Pravni status: Z-6562, Z-6561
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje i istraživanje

Godine 2019., u sklopu programa arheološkog rekognosciranja podmorja Dubrovačko-neretvanske županije, pregledano je nekoliko pozicija u podmorju Lastovskog otočja i otoka Mljeta. Program je realizirao Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj programa bio je Igor Miholjek, a u arheološkom rekognosciranju i istraživanju sudjelovali su i arheolozi Domagoj Perkić, Ivan Vidulić i Anton Divić, ronioci jedinice Specijalne policije MUP RH Damir Banković i Tomislav Stipčević, suradnici Goran Butajla, Zoran Delibašić, Marko Hranilović, Jerko Macura, Damir Srzić i Dragutin Šimatović.

Prva faza programa arheološkog rekognosciranja ostvarena je od 4. do 18. svibnja 2019., pregledavanjem nekoliko otprije poznatih nalazišta u podmorju Lastovskog otočja. Prvo među njima bila je uvala Zace, u kojoj je arheološko nalazište ubicirano još 1987., na dubini od 9 do 12 m. Nalazište je pregledano tek ove godine, prilikom čega su pronađena inkrustirana polja krhotina različitih tipova amfora, među njima jedna cijela (tip Dressel 22?), čep amfore i jedan *tubul fittili*, koji je također služio kao čep amfore. Zatim je pregledan rt Novi hum, gdje je još 1987. ubiciran antički brodolom s teretom grčko-italskih amfora (tip Republicaine 1 po Benoitu, kraj 3. – početak 2. st. pr. Kr.). Nalazište je u međuvremenu devastirano, pa su tijekom ovogodišnjeg pregleda pronađeni samo inkrustirani ulomci tog tipa amfora, slijepljeni u kaskade i prekriveni posidonijom. Rekognoscirano je i podmorje na istoku otoka Lastova, od uvale Za Barje oko 200 m južno do istoimenog otočića Za Barje i uokolo, s ciljem utvrđivanja lokacije ulomaka amfora prema dobivenoj informaciji, međutim lokacija nije pronađena. Potom je pregledano podmorje otoka Petrovca i pličine uz sam zapadni dio otoka radi nalaska željeznog topa koji se, prema dobivenoj informaciji, trebao nalaziti u navedenom području, međutim top nije pronađen. Na otoku Češvinici pregledan je sjever otoka, a pronađeno je nekoliko gomila inkrustiranih amfora tipa Lamboglia 2, koje datiraju od 1. st. pr. Kr. do 1. st. nove ere te dva čepa amfora sa žigom. Pregledano je i područje kod otočića Smokvice, gdje je 1996. pronađen olovni ingot, a još bi dva ingota trebala biti na nalazištu. Tijekom ovogodišnjeg pregleda nisu pronađeni ingoti, ali je dokumentirano željezno admiralitetno sidro. Na otoku Prežbi pregledana su nalazišta Mali brod i rt Borova. Nalazište Mali brod pronađeno je 1990. godine. Riječ je o davno devastiranom antičkom brodolomu iz 4. – 6. st., s pet različitih tipova amfora, od kojih treba izdvojiti amfore tipa Spatheion i Keay XXX. Na nalazištu rt Borova 1997. godine pronađeni su ostaci antičkog brodoloma, razasuti niz padinu na dubini od 9 do 24 m. Pronađene amfore grčko-italskog tipa i Korintske A amfore datiraju brodolom u 3. st. pr. Kr. Brodolom je još od 80-ih godina 20. st. u više navrata bio devastiran. Tijekom ovogodišnjeg su pregleda dokumentirana tri tipa grčko-italskih amfora i tarionik. Pregledano je i podmorje južno od otoka Mrčare, devastirano nalazište s nekoliko grupiranih hrpa ulomaka amfora, od kojih je najveći pronađeni ulomak ove godine grlo amfore tipa Dressel 2-4 ili tzv. Koan tip, datiran u 1. – 2. st.
Osim arheološkog pregleda, istražena je i pozicija rt Cuf. Riječ je o novovjekovnom brodolomu s 14 kovanih topova, koji je pronađen 1990. godine na dubini od 19 do 22 m, južno od rta Cuf. Prema starijim izvještajima, brodolom se može datirati u 15. st. Nalazište je zaštićeno kao kulturno dobro 2002., a tek su 2007. i 2017. uslijedila sljedeća rekognosciranja nalazišta. Tijekom ovogodišnjeg istraživanja

Mljet, Okuklje, ulomci amfora tipa Lamboglia 2 (foto: I. Miholjek)

Lastovo, uvala Zace, amfora tipa Dressel 22 (?) (foto: I. Miholjek)

najprije su detaljno očišćeni topovi i drugi metalni dijelovi, radi pripreme za fotografiranje i izradu prvog 3D modela nalazišta. Zatim je započelo iskopavanje u sektoru 1, između točke E i skupine topova 5, 6, 15 i 16. Od nalaza treba izdvojiti šest topovskih kugli, brončano središte koloturnika i 168 olovnih predmeta (duljine oko 5 cm, promjera 1,5 – 2 cm) nepoznate namjene, pronađenih na području od svega 2 m^2.

Druga faza programa arheološkog rekognosciranja podmorja Dubrovačko-neretvanske županije provedena je na otoku Mljetu u terminu od 15. do 31. srpnja 2019. godine. Prvo je u području NP Mljet pregledano područje uvale Zaobraslo Prijeslo, gdje je 2014. otkriven antički brodolom s više tipova amfora, datiran u 1. st. Prilikom pregleda pronađena je jedna kasnoantička posuda koja ne pripada nalazištu Zaobraslo Prijeslo i jedna amfora tipa Dressel 6A (1. st. pr. Kr. – 1. st. nove ere), koja se nalazila izvan zaštitne mreže. Fotografirana je, ali je ostavljena na nalazištu do iduće godine, za kada je planirano otvaranje nalazišta u turističke svrhe. Pregledano je i Okuklje, veće devastirano nalazište s ulomcima amfora tipa Lamboglia 2. Ovogodišnjim se pregledom željelo provjeriti trenutačno stanje nalazišta. Također je pregledano i nalazište Stoba, ubicirano 1975. godine. Riječ je o brodolomu s teretom bizantskog materijala: keramike, amfora, *pithosa* i staklenog posuđa, karakterističnog za 11. st. i vrlo rijetkog na Jadranu. Brodska konstrukcija nije očuvana, vjerojatno jer se brod prilikom potonuća preokrenuo, na što upućuje šljunak koji je služio kao balast, a koji je pronađen iznad sloja s amforama. Nalazište je prilikom pronalaska već bilo devastirano, a prilikom sljedećeg pregleda 2009. godine ustanovljeno je da ispod površinskog, devastiranog sloja postoji intaktan arheološki sloj s cjelovitim materijalom. Stoga su od 2010. do 2012. te ponovno 2015. uslijedila zaštitna arheološka istraživanja, tijekom kojih je pronađeno preko stotinu bizantskih amfora te brojno stakleno posuđe koje je uz amfore činilo trgovački teret broda. Sve su amfore tipične bizantske tradicije: manjih dimenzija i zapremnine, kratkog vrata, masivnih ručki koje često nadvisuju obod, zaobljene, ravne, konkavne ili konusne baze te horizontalno narebrenog tijela. Do ponovne devastacije nalazišta došlo je 2015. i 2018., pa je cilj ovogodišnjeg pregleda bio utvrditi novi pokušaj devastacije, ali zaključeno je da do njega ipak nije došlo. Od zanimljivih nalaza prikupljenih ove godine treba spomenuti dno keramičkog vrča, prstenasto dno staklene šalice, ulomak amfore te dva ulomka *pithosa*.

Osim arheološkog pregleda, istraživan je bizantski brodolom iz sredine 7. st. na poziciji Velika Tatinica – Maharac. Arheološko nalazište smješteno je na dubini od 32 – 40 m, a otkriveno je 2014. godine. Iskop je ove godine nastavljen u središnjem dijelu nalazišta, na dubini od 36 m pa niže, u prošlogodišnjoj arheološkoj sondi koja je iskopana do 70 – 80 cm dubine. Cilj iskopa, dokumentiranja nalaza i čišćenja drvene brodske konstrukcije, kobilice i dijelova oplate te arheoloških nalaza bio je priprema za dokumentiranje fotogrametrijskom tehnikom i izradu 3D modela nalazišta. Nakon izrade precizne ortofotografije započelo je vađenje manjih predmeta koji bi mogli biti ponovno zatrpani pijeskom. Ukupno je izvađeno i dokumentirano 30 nalaza, od toga 20 keramičkih (vrčevi, fragmenti posuda, amfore, jedna Forlimpopoli koja ne pripada ovom brodolomu), devet metalnih (ručke, olovna spojnica, ulomak posude od bakrenog lima, mala brončana kopča, pojasna kopča od bronce, olovna plomba, brončani perforiran lim, metalna posuda s ručkom i ukrasima, dio brončane posude

Mljet, Velika Tatinica – Maharac, 3D model nalazišta (izrada: J. Macura)

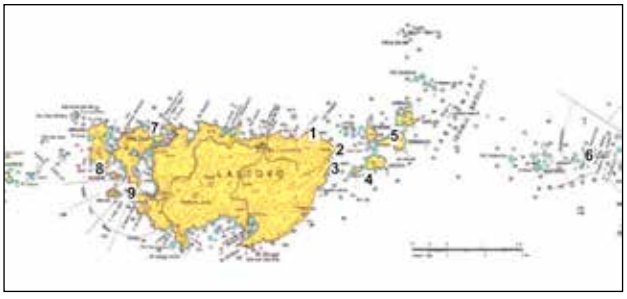

Karta Lastovskog otočja s označenim pozicijama rekognosciranima 2019.: 1. uvala Zace, 2. rt Novi Hum, 3. otočić Za Barje, 4. pličina Petrovac, 5. otok Češvinica, 6. otok Smokvica, 7. otok Prežba, rt Borova, 8. otok Mrčara – od Ponte Borak do Ponte Bijeli Rat, 9. rt Cuf

Karta otoka Mljeta s označenim pozicijama rekognosciranima 2019.: 1. Zaobraslo Prijeslo, 2. Velika Tatinica – Maharac, 3. Okuklje, 4. Stoba

s dnom) te jedan fragment kosti. Prošle godine evidentirano je pet sidara, ali je izmjereno samo sidro S1. Ostala četiri sidra označena su kao S2, S3, S4 i S5 i izmjerena ove godine.

Literatura

Dugonjić 2014 P. Dugonjić, Izvješće o istraživanju novovjekovnog brodoloma iz 16. st. na lokalitetu pličina sv. Pavao na Mljetu i podvodnom zaštitnom arheološkom rekognosciranju akvatorija Nacionalnog parka Mljet u 2014. godini, Zagreb, 2014.
Jurišić 2000 M. Jurišić, Ancient Shipwrecks of the Adriatic. Maritime transport during the first and second centuries AD, BAR, Int. Ser., 828, Oxford, 2000.
Miholjek 2019 I. Miholjek, Konzervatorski elaborat za podvodna arheološka nalazišta na području parka prirode Lastovsko otočje, Zagreb, 2019.
Zmaić 2010 V. Zmaić, Izvješće o podmorskom arheološkom rekognosciranju dubrovačkog podmorja od 14. do 21. prosinca 2009. godine, Zagreb, 2010.

Igor Miholjek

Summary

In 2019, as part of the underwater archaeological reconnaissance program in the Dubrovnik-Neretva region, several positions in the underwater areas of the Lastovo archipelago and the island of Mljet were surveyed. Archaeological investigations were conducted at the Cape Cuf site on Lastovo and Velika Tatinica-Maharac on Mljet.
In the underwater areas of the Lastovo archipelago, the following positions were surveyed: Zace Cove, Cape Novi Hum, the seabed south of the islet Za Barje, the seabed of the island and shallows of Petrovac, the seabed of the islands of Češvinica and Smokvica, the Mali Brod site, and Cape Borova on the island of Prežba, as well as the seabed south of the island of Mrčara. At the Cape Cuf site, the first exploration since the 1999 discovery of a modern shipwreck with 14 forged cannons was conducted. This year's investigation involved a detailed clearing of the cannons for the creation of a 3D model of the site.
Within the reconnaissance of the Mljet National Park's underwater areas, the region of Zaobraslo Prijeslo Bay, where an ancient shipwreck from the 1st century was discovered in 2014, was surveyed. Okuklje, a larger devastated site with fragments of Lamboglia 2-type amphorae, and the Stoba Cape site, with the cargo of Byzantine amphorae and 11th-century glass material, were also surveyed. The goal was to determine if there was a new attempt to damage the site, which was found not to be the case. In addition to the archaeological survey, the Byzantine shipwreck from the mid-7th century at the Velika Tatinica-Maharac site, discovered in 2014, was investigated. Excavation was continued in the central part of the site, aiming to document the findings, clear the wooden ship structure, keel, and parts of the planking and archaeological finds, and prepare for photogrammetric documentation and the creation of a 3D model of the site.

Redni broj: 544
Lokalitet: Dubrovnik – Gundulićeva poljana
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U ožujku i travnju 2019. arheološki je istraživan lokalitet Gundulićeva poljana u Dubrovniku, na k.č. 2635 (k.č. 4192 n.i.), k.o. Dubrovnik. Istraživanje je bilo dio nastavka projekta sanacije i rekonstrukcije pločnika na Gundulićevoj poljani (2. faza radova), sukladno posebnim uvjetima Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Voditelj je bio Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., a ostatak stručne ekipe činili su Paula Knego, studentica arheologije te tehničari Antonio Kovačević i Jure Taslak. Arheološki nadzor obavili su Sanja Radović, dipl. ing. arh., dr. sc. Antun Baće, pov. umj., i Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Radovi su financirani sredstvima Grada Dubrovnika.

Radi se o nastavku arheoloških radova 2015. godine. Tada je istražen jugoistočni dio poljane. Tijekom ovogodišnjih radova otvorene su tri sonde (S3, 3a i 3b). S3 je otvorena na cijeloj površini iskopa, a unutar nje otvorene su dvije probne sonde – S3a i S3b. Sonde nisu istražene do sterilnog sloja. Evidentirani su ostaci starije poprečne ulice sa zapadnim pročelnim zidom, dva poprečna zida, temelj pročelnog zida palače Ranjina, četiri gospodarska prostora (G-J), odvodni oborinski kanal te mnogobrojne recentne intervencije.
Tijekom arheoloških istraživanja 2015. i 2019. utvrđen je izgled jugoistočnog i sjeveroistočnog dijela Gundulićeve poljane prije potresa 1667. godine. Istraživanja su potvrdila povijesne podatke o postojanju bloka stambenih građevina s poprečnom ulicom.
Ulica je evidentirana između pročelnog zida palače Ranjina i srednjovjekovnog odvodnog kanala te zapadnog pročelnog zida ulice. U južnom dijelu ulice evidentirane su tri hodne nivelete i kameno popločenje ulice, a u sjevernom dijelu ulice samo prvotno popločenje u dvama segmentima. U južnom je dijelu na nešto većoj koti u odnosu na sjeverni dio. Razlog je tome odvodnja viška vode s ulice prema

Zona istraživanja

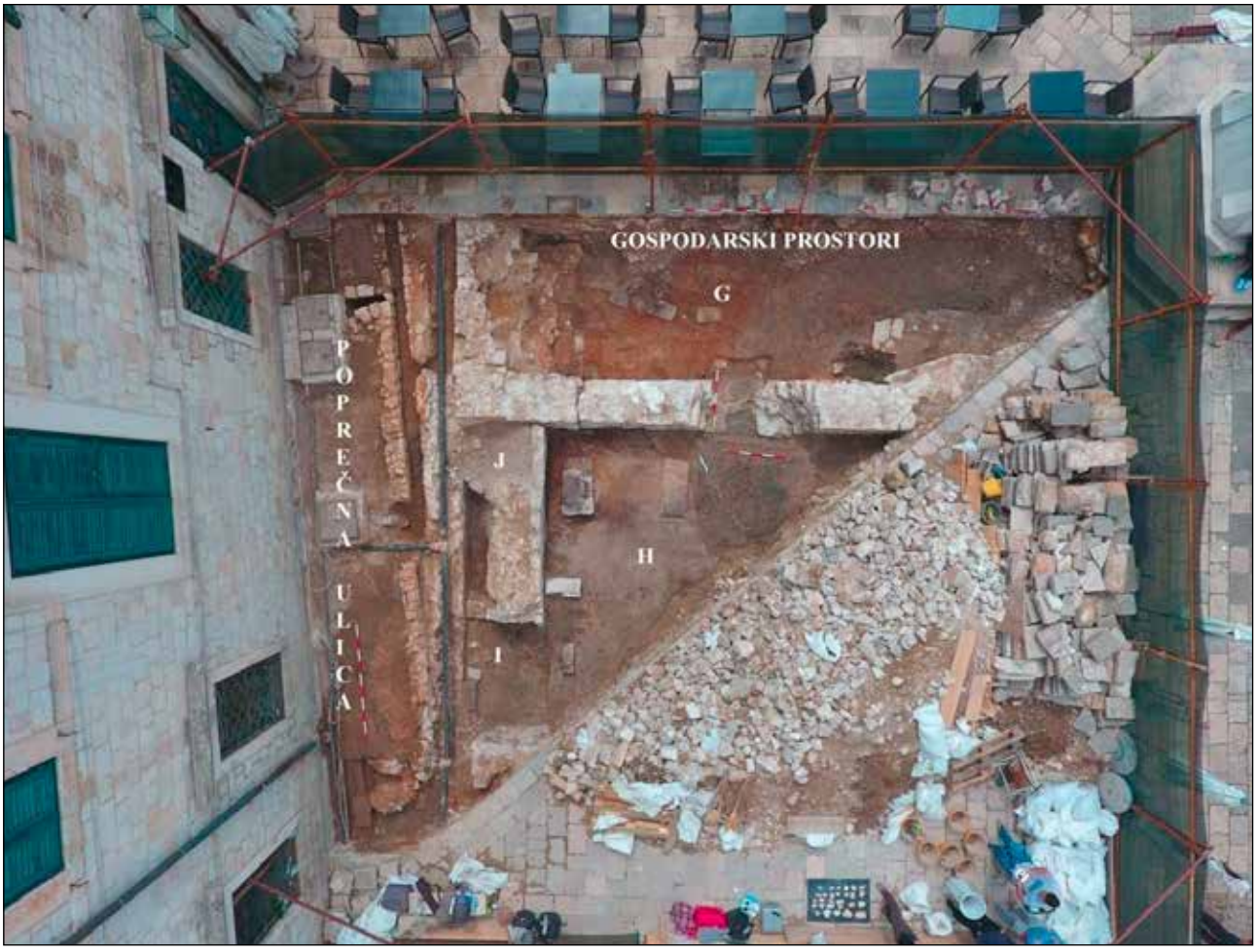

Položaj poprečne ulice i gospodarskih prostora (foto: A. Kovačević)

glavnom odvodnom kanalu koji i danas prolazi uz sjeverni rub poljane. Evidentirane razlike u širini ulice koje odudaraju od standardne širine srednjovjekovnih ulica upućuju na činjenicu da se radi o „krivoj" ulici koju navode povijesni podaci. U prilog tome ide i izvedba zapadnog pročelnog zida ulice koji je tlocrtno nepravilan. Pročelni zid spojen je s dvama poprečnim zidovima koji su činili stambeni blok.

Uz zapadnu stranu pročelnog zida evidentirano je ukupno deset gospodarskih prostora (Prostori A – J) sačuvanih u visini podruma. Samo su dva prostora tlocrtno definirana (Prostori I i J). Gospodarski prostori u stambenim građevinama često su se nalazili u prizemnim i podrumskim prostorijama te su služili kao prostori za ostave i skladištenje. Pronađeni podesti i manji ograđeni prostori za pohranu potvrđuju njihovu namjenu. U gospodarske prostore ulazilo se s pomoću stubišta koja su ugrađena u pročelni zid ulice.

Prema povijesnim podacima te rezultatima prethodnih i ovogodišnjih arheoloških radova, utvrđene su dvije razvojne faze gradnje tog dijela Gundulićeve poljane:

1. a – c fazi (14. st. – ?.) pripisuje se gradnja zapadnog pročelnog zida ulice s dvama poprečnim zidovima, zatim gradnja gospodarskih prostora A, B, G, H, I i J te gradnja gospodarskih prostora D, E i F s popločenjima.
2. fazi (? – 1667. godine) pripisuje se gradnja prostora C. I dalje funkcioniraju pročelni zid ulice i gospodarski prostori.

Tijekom druge polovice 19. i 20. st. događaju se recentne intervencije te poljana poprima današnji izgled. Negirana je srednjovjekovna ulica, kao i gospodarski prostori. U to se razdoblje može datirati kameno popločenje poljane, spomenik Ivana Gundulića s ogradom, utori recentnih stupova i instalacije.

Tijekom istraživanja u sondama je pronađen pokretni materijal koji se okvirno datira u rani novi i novi vijek, odnosno u razdoblje prije potresa 1667., što upućuje na zaključak da je taj dio poljane nakon njega zatrpan. Zatrpavanjem su ulica i gospodarski prostori stavljeni izvan funkcije. Prostor obuhvata nakon završetka radova zaštićen je geotekstilom i zatrpan slojem zemlje. Tijekom završnih radova vraćeno je i popločenje.

Literatura

Beritić 1956 L. Beritić, Ubikacije nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku, PPUD, 10, Split, 1956.

Gusar 2006 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta sv. Križ Nin, AA, 1 (2007), Zadar, 2006.

Kovačić 2011 Lj. Kovačić, Dubrovačka stolna keramika, Dubrovački muzeji, Arheološki muzej Dubrovnik, Dubrovnik, 2011.

Kristović, Kovačević Bokarica 2015 D. Kristović, N. Kovačević Bokarica, Izvještaj o provedenom arheološkom nadzoru Gundulićeva poljana – k.č. 2635 s.i. (k.č. 4192 n.i.), k.o. Dubrovnik, Dubrovnik, 2015.
Milošević Topić 2011 B. Milošević, N. Topić, Keramičke lule s lokaliteta Kula Gornji ugao u Dubrovniku, SHP, III. ser., sv. 38, Zagreb, 2011.
Mimica 1995 B. Mimica, Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske, HAZU, Zagreb, 1995.
Vrkić 2014 Š. Vrkić, Svetačke medaljice iz stare crkve sv. Jurja u Kruševu kod Obrovca, Diadora, vol. 28, No. 28, Zadar, 2014.
Zglav-Martinac 2004 H. Zglav-Martinac, Ulomak do ulomka, Književni krug Split, Split, 2004.
Žile 2007 I. Žile, Srednjovjekovna kanalizacija grada Dubrovnika, Dubrovnik, 2007.

Domagoj Kristović
Nela Kovačević Bokarica

Summary

In March and April 2019, archaeological excavations were conducted at the Gundulićeva poljana site in Dubrovnik as part of the ongoing pavement rehabilitation and reconstruction project (Phase 2 of the works). This phase builds upon the work carried out in 2015, when the southeastern part of the site was explored. In this year's activities, three trenches (S3, 3a, and 3b) were opened in the northeastern part of the site. The archaeological works from 2015 and 2019 collectively helped reconstruct the appearance of the southeastern and northeastern parts of Gundulićeva Poljana before the earthquake in 1667. The research has confirmed historical records about the existence of a block of residential buildings with a transverse street.

Redni broj: 545
Lokalitet: Dubrovnik – Isusovački samostan s crkvom sv. Ignacija – sjeverni vrt
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-6542
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 2015. do 2019. zaštitno je arheološki istraživana lokacija kompleksa isusovačkog samostana s crkvom sv. Ignacija – sjeverni vrt u Dubrovniku, na k.č. 1053, k.o. Dubrovnik. Radovi su bili dio sanacije sjevernog ogradnog (graničnog) zida isusovačkog kompleksa sa Strossmayerovom ulicom. Projekt sanacije izradila je tvrtka Canosa Inženjering d.o.o. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. Voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., a zamjenik je bio Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov. Ostatak stručne ekipe činili su dokumentaristi: arheologinje Mira Andrić i Eva Žile te tehničari Antonio Kovačević, Ante Butorac i Jure Taslak. Radove su stručno nadzirali viši stručni savjetnici iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku: Sanja Radović, dipl. ing. arh., dr. sc. Antun Baće, pov. umj. i Marta Perkić, dipl. arheo., a građevinski nadzor ispred Investitora Ivana Mucić, dipl. ing. građ. Radovi su financirani su sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine.

Prema programu provedbe arheoloških istraživanja, bilo je predviđeno spuštanje nasipa u sjevernom vrtu, uz sjeverni zid isusovačkog kompleksa, u površini od oko 140 m^2 te dubini iskopa od 4 m do 6 m. Prostor istraživanja uveden je kao sonda 1 (S1). Zbog velike dubine iskopa i problema sa statikom zida predviđenog za sanaciju, u dogovoru s nadležnim konzervatorskim odjelom, započelo je istraživanje prostora obuhvata u manjim segmentima. Nakon svakog istraženog segmenta i dokumentacije pronađenih nalaza izliveni su betonski zidovi (jedan istok-zapad uz južni profil sonde, ostali sjever-jug vezani uz sjeverni ogradni zid). Povezani su betonskom pločom oslonjenom na sjeverni zid. Ovim rješenjem zid je osiguran statički, a ostao je otvoren prostor ispod betonske ploče s novoformiranim prostorima. Nad pločom je planirano uređenje vrta.
Lokalitet se nalazi na gradskom predjelu čija urbanizacija započinje još u kasnoj antici. U srednjem vijeku kroz taj predio prolazi gradska kanalizacija, a na njemu se nalaze privatni stambeni blokovi. Spomenuti zid činio je granicu bloka. Pruža se u smjeru istok-zapad, južnim rubom Strossmayerove ulice. Svojevrsna cezura razvoja tog prostora bio je Veliki potres i gradnja jezuitskog sklopa u razdoblju od 1699. do 1725. godine. Zid je tada popravljen i uklopljen u jezuitski kompleks te čini njegovu sjevernu granicu. Prostor južno od njega nasut je kako bi se iznivelirao teren prema jezuitskoj crkvi.
Tijekom istraživanja potvrđen je povijesni podatak da su na prostoru vrta, u razdoblju prije Velikog potresa, postojali stambeni objekti. Pronađeni su ostaci triju stambenih građevina, prostor nepoznate namjene (uvedeni kao Prostori A – E) i odvodni kanal – *klončina*, koja se slijevala u glavni kanal koji prolazi Strossmayerovom ulicom i koji potvrđuju arhivski podaci 1428. godine. To daje vremenski okvir njezina nastanka, kao i pronađenih stambenih građevina, koje su sačuvane u prizemnom dijelu. U zapadnom dijelu nalaze se dvije građevine razdijeljene odvodnim kanalom – klončinom, kao i jedna na istoku. Zajednički su im način gradnje, ožbukani unutarnji zidni plaštevi te ulaz iz Strossmayerove ulice. Ostaci u zapadnom dijelu čine

Ulazni portal u sjevernom ogradnom zidu – nakon sanacije (foto: D. Kristović)

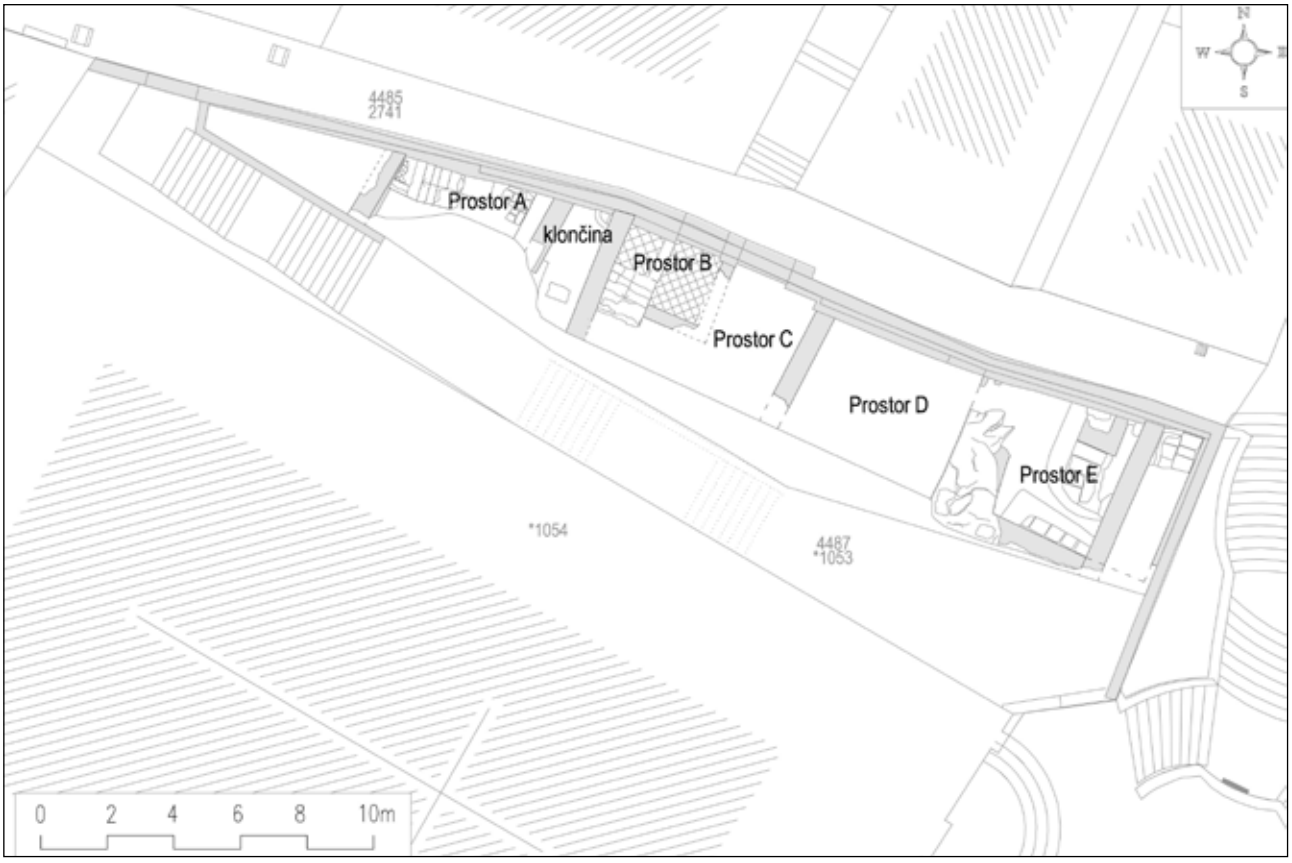

Položaj prostora A – E i klončine

strukturiran sustav *insula* koje tvore dva usporedna niza kuća odjeljenih kanalom. Najzapadnija kuća ima sačuvano prizemlje, širine 4,5 m u kojem je pronađeno stubište prislonjeno uz pročelni zid, koje vodi na višu etažu. Hodnu niveletu prizemlja čini kameno popločenje, a na stubištu je sačuvana opeka složena na riblju kost (*opus spicatum*). Prizemlje je imalo gospodarsku namjenu, a stubište je vodilo u stambeni dio koji se nalazio iznad njega. Istočnije se nalaze dva odvojena prostora (Prostori B i C), koji tvore jednu cjelinu.

Bogata stambena gradnja najbolje se očituje na monumentalnom ulaznom portalu s pilastrima ukrašenima lisnatim polukapitelima. Portal je jednak mnogim gotičkim portalima iz druge polovice 15. st., kakvi se nalaze na palačama Braichi, Ranjina, Sorkočević (biskupska) i na kućama iza katedrale. Kroz portal se pristupalo ulaznom dijelu s očuvanim podestima, na kojima je pronađen pod od dvobojnih kamenih ploča i kamenim stubištem koje vodi na gornju etažu. Kuća je uz stambeni imala i prizemni dio gospodarske namjene, tj. spremište u koje se ulazilo izravno iz ulice (Prostor C) kroz polukružno oblikovana vrata s jednostavnim lukom. Primjeri kuća s odvojenim ulazom u spremište čest su primjer srednjovjekovne dubrovačke stambene arhitekture.

Uz istočni ogradni zid vrta pronađena je još jedna stambena građevina (Prostor E), dimenzija 5,2x4,35 m. Iako nisu pronađeni tragovi ulaza, pretpostavlja se da je kao i na prethodnima ulaz bio iz Strossmayerove ulice. Popločan je kamenim pločama, a radi se o prizemnom prostoru

Prostori B i C sa sjevernim ogradnim zidom (foto: D. Kristović)

s gospodarskom namjenom. U središnjem dijelu vrta, između dviju stambenih građevina pronađen je prostor D, širine 4,75 m. Zbog nedovoljne istraženosti, ponajprije hodne nivelete, nije okarakteriziran kao zasebna stambena građevina.

Pronađene stambene građevine prestale su funkcionirati 1667., kada se događa potpuna degradacija uzrokovana potresom. Ubrzo isusovci otkupljuju taj dio ruševina od vlasnika i ograđuju svoje zemljište zidom. Na sjevernom i istočnom ogradnom zidu jasno je vidljiva faza gradnje

nakon potresa. Radi se o gradnji zidova nad ostacima starijih, njihovu popravljanju te zazidavanju otvora.
Otkopni zemljani slojevi potvrđuju dvije faze zatrpavanja prostora i povisivanja nivelete prije konačnog formiranja vrta. U starijem, stratigrafski nižem sloju nasipa uočeni su nalazi datirani u kasni srednji i rani novi vijek, tj. u razdoblje prije potresa. Ipak, nije riječ o intaktnom sloju koji nastaje urušavanjem pronađenih stambenih građevina u potresu, već o sloju kojim je prostor zatrpan nakon čišćenja i gradnje ogradnog zida. U stratigrafski višem sloju pokretni su nalazi izmiješani od 10./11. st. do prve polovice 18. st., što se podudara s gornjom vremenskom granicom završetka formiranja vrta nakon gradnje isusovačkog sklopa 1725. godine.

Literatura

Beritić 1956 L. Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku, PPUD, 10, Split, 1956: 15 – 83.
Beritić 1958 L. Beritić, Urbanistički razvitak Dubrovnika, Dubrovnik, 1958.
Beritić 1989 L. Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, Dubrovnik, 1989.
Fisković 2015 I. Fisković, Još o romaničkoj skulpturi s dubrovačke katedrale, AA, 5, Zadar, 2015: 39 – 66.
Grujić 1993 N. Grujić, Klasični rječnik stambene Renesansne arhitekture Dubrovnika, Peristil, 35-36, Zagreb, 1993: 121 – 142.
Peković 1998 Ž. Peković, Dubrovnik: nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada, Split, 1998.
Planić-Lončarić 1989 M. Planić-Lončarić, Zajednički prostori stambenih zona srednjovjekovnog Dubrovnika, Radovi IPU, 12-13, Zagreb, 1989: 65 – 75.
Trška-Miklošić 2009 T. Trška Miklošić, Neostvareni projekt isusovačke crkve i kolegija (1659.) u Dubrovniku, Radovi IPU, 33, Zagreb, 2009: 125 – 140.
Žile 2007 I. Žile, Srednjovjekovna kanalizacija grada Dubrovnika, SHP, III/34, Split, 2007: 437 – 449.

Nela Kovačević Bokarica

Summary

From 2015 to 2019, rescue archaeological excavations were conducted at the location of the Jesuit college complex with the Church of St. Ignatius – the northern garden in Dubrovnik, on cadastral parcel 1053. The work was carried out as part of the rehabilitation of the northern boundary wall of the Jesuit complex with Strossmayer Street. During the archaeological work, the embankment in the northern garden, covering an area of about 140 m^2, was lowered. The research area was designated as Trench 1 (T1). The investigations confirmed the historical data that residential buildings existed in the garden area before the Great Earthquake. The remains of three residential structures, an area of unknown use (designated as Spaces A-E), and a drainage canal—a gutter that flowed into the main channel passing through Strossmayer Street, confirmed by archival data from 1428, were discovered. The cessation of the functioning of the found residential buildings occurred in 1667, when complete degradation took place due to the earthquake.

Redni broj: 546
Lokalitet: Dubrovnik – Na Andriji
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od ožujka do prosinca 2019. trajao je arheološki nadzor na lokalitetu Na Andriji u Dubrovniku (k.č. 1500, 2500, 2502, 2503, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512 i 2513, k.o. Dubrovnik), u sklopu gradnje šetnice te uređenja, sanacije i konzervacije arheološkog lokaliteta (Glavni projekt izradila je tvrtka Studio Vetma, d.o.o., Dubrovnik). Radove je nadzirala tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Stručni voditelj arheološkog nadzora bio je Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., a ostatak stručne ekipe činili su tehničari Antonio Kovačević i Jure Taslak. Građevinske radove obavila je tvrtka Dom Izgradnja d.o.o. iz Dubrovnika. Arheološko-konzervatorski nadzor obavili su viši stručni savjetnici: Zehra Laznibat, d.i.a., dr. sc. Antun Baće, pov. umjet., i Marta Perkić, dipl. arheo. Radovi su financirani sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine.

Lokalitet Na Andriji smješten je u jugozapadnom dijelu povijesne jezgre Dubrovnika, uz potez gradskih zidina. Zahvaljujući bogatoj povijesnoj građi, otprije je bilo poznato da su na tom lokalitetu bila smještena dva od pet poznatih ženskih benediktinskih samostana u Dubrovniku – samostani sv. Andrije od Kaštela i sv. Marka u Kalarinji (prvobitno posvećen sv. Bartolomeju). Najstariji pisani dokumenti

S12 – prostorija A, završno stanje (foto: A. Kovačević)

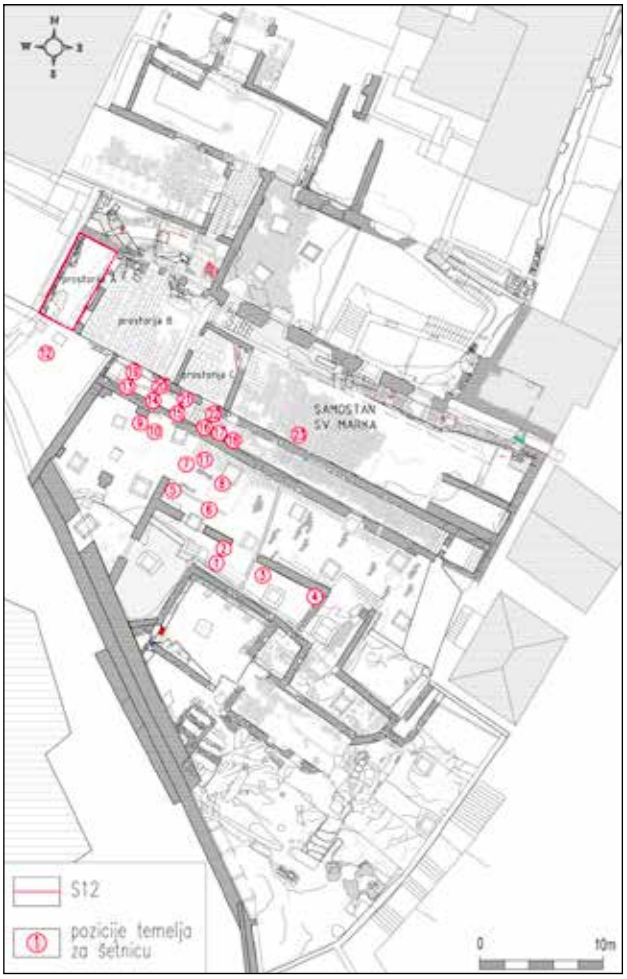

Položaj arheološkog nadzora – S12 i pozicije 1 – 23

S12 – prostorija A, pogled jug – ostaci svodova (foto: D. Kristović)

vezani za arheološki lokalitet Na Andriji potječu iz 12. i 13. st.

Lokalitet Na Andriji arheološki je istražen u više navrata od 1963. do 2016. godine. Ove je godine istražena jedna arheološka sonda (S12) u prostoriji A u zapadnom dijelu južnog krila samostana sv. Marka te su dokumentirane dvadeset i tri pozicije (1 – 23), otvorene na mjestima gdje je predviđeno postavljanje nosača šetnice. Njihove dimenzije i dubina iskopa bili su uvjetovani projektom. U većini je uklonjeno kameno popločenje ili pod od opeke do podloge. Radovi su nadzirani zbog mogućnosti evidentiranja starijih kulturnih slojeva, a tijekom radova nisu uočeni pokretni arheološki nalazi.

Sonda S12, otvorena u prostoriji A, pravokutnog je tlocrta, dimenzija 7,35x3,4 m. Sačuvani su joj sjeverni i istočni zid, dok su južni djelomično, a zapadni u potpunosti degradirani naknadnim intervencijama. Sjeverni zid ujedno je pročelni zid samostanskog krila. Istočni zid raščlanjen je ulaznim vratima širine 1,15 m, dvama prozorima te zidanim ormarom na zapadnom, unutarnjem licu. Zidovi su širine 70 cm, a utvrđeno je temeljenje na kamenu živcu. Uz istočni zid pronađen je ostatak poda od opeke. U južnom zidu vidljiv je ostatak jedrastog svoda kakvim su bile nadsvođene i ostale samostanske prostorije. Niže od njega, za oko 1,45 m, vidljiv je još jedan ostatak svoda. Ostatak zida negiran je gradnjom velikog luka koji je djelomično zazidan prilikom gradnje gustijerne Doma „Domus Christi". Tada je sagrađen i recentan zid u zapadnom dijelu prostorije, kako bi se ogradio njihov posjed.

Arheološkim istraživanjima potvrđeno je da je južno samostansko krilo građeno nad starijim arhitektonskim ostacima, čija funkcija nije interpretirana u cijelosti. Prostorija A sagrađena je sedamdesetih godina 16. st., u sklopu gradnje južnog samostanskog krila. U sklopu radova dopunjena je i arhitektonska snimka postojećeg stanja lokaliteta, izrađena 2012. godine u sklopu izrade arheološko-konzervatorskog elaborata.

Literatura

Arheo Plan 2015 Arheo Plan d.o.o., „Na Andriji", Izvještaj o provedenom arheološkom nadzoru, Dubravka, 2015.

Arheo Plan 2016 Arheo Plan d.o.o., Izvještaj o provedenom arheološkom nadzoru, Na Andriji – Dubrovnik, Dubravka, 2016.

Laznibat, Obad Šćitaroci 2018 Z. Laznibat, M. Obad Šćitaroci, Gradski predjel „Na Andriji" u povijesnoj jezgri Dubrovnika, Prostor, Vol. 26, No.1(55), Zagreb, 2018: 52 – 67.

Domagoj Kristović

Summary

From March to December 2019, archaeological supervision was conducted at the Na Andriji site in Dubrovnik (cadastral parcels 1500, 2500, 2502, 2503, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, and 2513, cadastral municipality Dubrovnik), as part of the construction of a promenade and the maintenance, repair and conservation of the archaeological site.
Thanks to the abundant historical records, it was already known that two female Benedictine monasteries were located at this site–the Monastery of St. Andrew of Kaštela and the Monastery of St. Mark in Kalarinja (originally dedicated to St. Bartholomew). Previous archaeological research at the 'Na Andriji' site was conducted on multiple occasions from 1963 to 2016.
During the work in 2019, one archaeological trench (T12) was investigated in room A in the western part of the southern wing of the St. Mark monastery. Twenty-three positions (1-23) were documented, opened at locations where the installation of promenade supports was planned. The supervision was conducted to identify earlier cultural layers, and no movable archaeological finds were discovered during the work.
The archaeological investigation confirmed that the southern wing of the monastery, along with room A, was built in the 1570s over earlier architectural remains whose function has not been fully interpreted.

Redni broj: 547
Lokalitet: Dubrovnik – Pustijerna (zgrada i dvorište bivšeg zatvora)
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 6. do 30. listopada 2019. trajala su arheološka sondažna istraživanja na lokalitetu zgrade i dvorišta bivšeg zatvora na Pustijerni u Dubrovniku, na k.č. 906 i 907, k.o. Dubrovnik. Istraživanje je vodio Nino Novak, dipl. arheo., pod nadzorom Marte Perkić, dipl. arheo. i Sanje Radović, dipl. ing. arh. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Istraženo je ukupno osam sondi, od kojih je sedam u unutrašnjosti zgrade, a jedna je vanjska sonda (S 101) na prostoru dvorišta, ispred istočnog pročelja. Vanjska sonda podijeljena je na na četiri sektora: A, B, C i D. U istočnom dijelu zgrade istraženo je pet sondi: S 102, S 103, S 105, S 106 i S 107. U zapadnom dijelu manjeg, sjevernog hodnika istražena je jedna sonda označena kao S 104. Na južnom i jugozapadnom dijelu zgrade istražena je jedna sonda – S 108, kojom su obuhvaćene dvije prostorije. Ukupna istražena površina velika je oko 120,7 m², i na njoj kojoj je izdvojena 41 stratigrafska jedinica, s posebno definiranim slojevima i strukturama.
Tijekom istraživanja sondažnom metodom s podjelom na stratigrafske jedinice, vodilo se računa o njihovim međusobnim odnosima, tj. o njihovoj relativnoj kronologiji. Tako je, primjerice, utvrđeno da stratigrafska jedinica matične litice ima jednako obilježje u svim sondama, a stratigrafske jedinice jednakih građevinskih obilježja, koji se mogu povezati s obzirom na kotu nalaza, temeljenja, obradu površine i sl., izjednačene su u označavanju. Cilj istraživanja bilo je pronalaženje izvornih struktura i gabarita gradskih blokova na tom dijelu Pustijerne.
Unutar opisanih gabarita nedvojbeno su ustanovljena dva povijesna gradska bloka, s produžetkom današnje Bandureve ulice prema jugu. Dok je na zapadom dijelu u gabaritima povijesnog bloka od dvaju nizova s klončinom do danas očuvana građevina „stari zatvor", sagrađena početkom 19. st., istočni je dio porušen, a upotrebljavan je kao nekadašnje zatvorsko dvorište, danas kao vrt i manji gradski deponij.
Istraživanja na vanjskom prostoru (S 101) dala su rezultate koji ga prilično precizno, gradbeno, funkcionalno i povijesno određuju. Utvrđene su tri prostorije, kao i naznaka četvrte, dobro očuvanih podnica od opeke, urušenog, ali prepoznatljivoga glavnog zajedničkog istočnog zida temeljenog na živoj stijeni, čiji stupanj očuvanosti ne dopušta prijedlog izgleda plašta zida ni njegovu fasadnu raščlambu. Taj je zid odredio širinu povijesnog niza kojemu su glavna pročelja bila prema današnjoj Bandurevoj ulici. Izvornu razinu poda južnog nastavka te ulice, odnosno ulaza s ulice u sjevernu prostoriju (sektor A) određuje nalaz otiska portala s kružnim ležištem za vratnicu na sjevernom dijelu istočnog zida. Sjeverna prostorija (sektor A) upućuje na dvije faze

Situacija – položaj sondi na lokalitetu

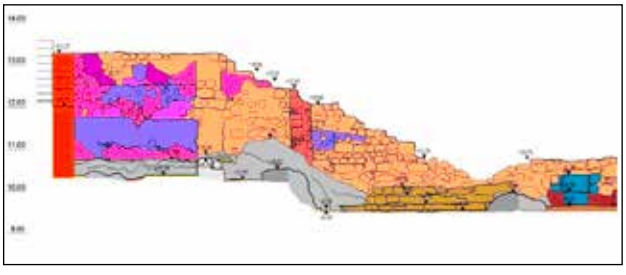

Presjek 5-5 sonde 101

građevinskog zahvata: izvorno je bila povezana s užom, južnom prostorijom (sektor B) širokim otvorom, prepoznatljivim na zračnoj snimci, o čemu svjedoči i gotovo ista razina otkrivenih podova od opeke u obje prostorije (sektora). Ti su podovi bili popravljani i/ili poboljšavani dodavanjem sloja okamenjene vapnene žbuke. U drugoj fazi, kada je zazidan otvor između tih dvaju prostora, podovi su poništeni recentnim zasipom, a nova je podnica dobro obrađenih kamenih ploča uspostavljena na višoj razini, tj. na koti koja je 9 cm niža od podova, gotovo istovjetnih kamenih ploča, u unutrašnjosti zatvorske zgrade. Tako je barem taj dio zatvorskog dvorišta vjerojatno imao jednako popločenje. S razine poda od opeke, a na jugozapadnom dijelu prostorije (sektora) B, stupnjevanim podestima spušta se u prostor, djelomično ukopan u matičnu stijenu, do poda od opeka prostorije (sektora) C, koja se može odrediti kao „robni" magazin. Prostorija (sektor) D tek je naznačena dalje prema jugu sjevernim i istočnim zidom, s karakterističnom zidnom nišom. Svi ti nalazi upućuju na prizemlja profanih gradskih kuća.

U skučenim unutrašnjim prostorijama austrijskog zatvora istraživanja slobodnih prostora dala su sljedeće rezultate. U sjeverozapadnom dijelu nekadašnje zatvorske kuhinje (S 102) ustanovljena je zidana struktura nad linijom temeljenja, uokvirena pažljivo postavljenom podnicom od opeka. Ta se zidana struktura nastavlja u smjeru zapada i pod istočni zatvorski hodnik te ispod širokog zida koji dijeli nekadašnju kuhinju i zatvorsku prostoriju na sjeveru. Na istočnom dijelu sonde otkrivena je temeljna struktura smjera sjever-jug, tj. u smjeru nastavka pročelja istočnog niza bloka, prema današnjoj Bandurevoj ulici. Razmak između dviju navedenih struktura suprotnih smjerova iznosi 1,35 m pa se može zaključiti da je zidana struktura oko koje je pažljivo postavljen pod od opeke starija od regulacije gradskog bloka Pustijerne, a da je proširenjem zatvorske kuhinje prema istoku te uspostavom zatvorskog dvorišta konačno suspendirana današnja Bandureva ulica.

U nasipu oko zidane strukture otkrivena su dva predromanička fragmenta: doprozornika (stupića ili grede) i prozorske tranzene koje je moguće datirati u kraj 10. st.

Ulomak kamenog stupića (grede ili okvira prozora) – PN 1 s površinom obrađenom pleterom

Detalj postavljanja opeke oko zidane strukture na kojoj je sačuvan fragment fine vapnene žbuke

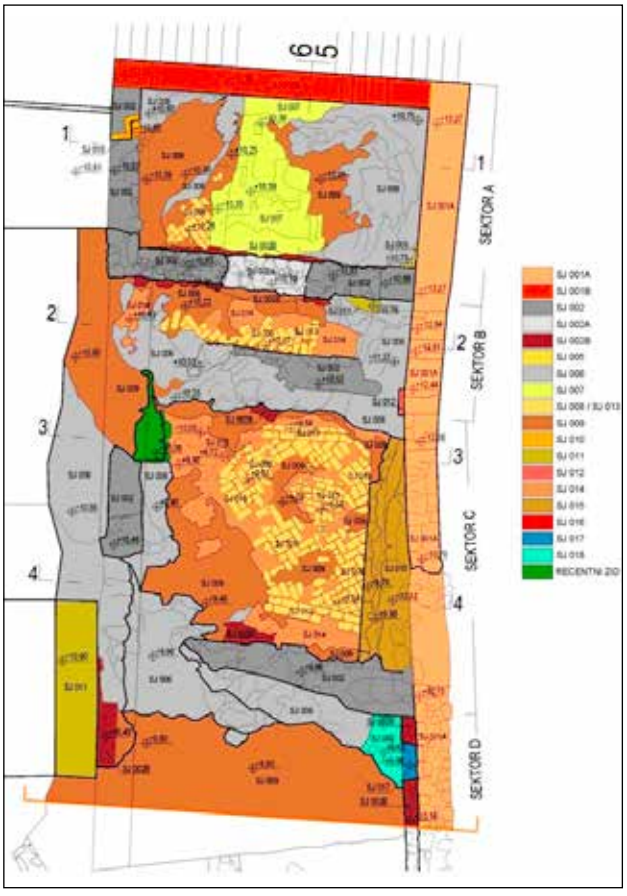

Tlocrt sonde 101 s prikazom stratigrafskih jedinica

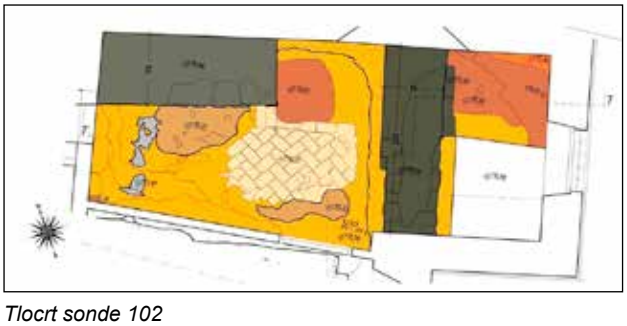

Tlocrt sonde 102

Ulomak kamene tranzene

Najbolje sačuvan pod od kamenih ploča otkriven je u sondi S 103. To je popločenje popravljano kamenom recentno srušene arhitekture. Prilikom istraživanja jugozapadnog dijela zatvorske zgrade, u sondi S 108 ustanovljen je pod od opožarene opeke na dubini od 86 cm, a temeljenje južnog zida zgrade čak na 145 cm niže od zatečenog poda. Zidna struktura dograđena uz jugoistočni ugao zgrade, s gornjom površinom koja je popločana opekom, upućuje na to da se taj prostor izvorno upotrebljavao kao magazin za robu, slično kao i prostori u sektoru C i D vanjskog dijela lokaliteta. Kontinuiran pad poda od zapada do istoka sonde S 108 upućuje na to da se taj prostor magazina protezao sve do istočnog zida, koji je izvorno bio zid prema klončini niza kuća u koje se ulazilo iz današnje Androvićeve ulice.

Literatura

Beritić 1956 L. Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, Dubrovnik, 1956.
Beritić 1956 L. Beritić, Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, PPUD, 10, Split, 1956.
Fisković 1959 C. Fisković, Starokršćanski ulomci iz Dubrovnika, Starinar n.s. 9-10, Split, 1958. – 1959.
Gregorii Magni 1891 Gregorii Magni, Epistolae, Monumenta Germaniae Historica, T. I., Lib. I – VII, Berolini 1891.
Gruić 1986 N. Gruić, Dubrovnik Pustijerna, Radovi IPU, 10/86, Zagreb, 1986.
Lupis 2002 V. Lupis, Povijesne statističke bilješke o dubrovačkom okrugu, prikupio okružni inženjer Lorenzo Vitelleschi 1827., Dubrovnik, 2002.
Peković 2013 J. Peković, Prostorni razvoj istočnog dijela obrambenog sustava Pustijerne u Dubrovniku, Prostor, 21, Zagreb, 2013.
Peković 2010 Ž. Peković, Crkva Sv. Petra Velikoga, Dubrovačka predromanička katedrala i njezina skulptura, Studia mediteranea archaeolologica, 4, Dubrovnik, 2010.
Peković, Babić 2017 Ž. Peković, K. Babić, Predgrađe dubrovačke civitas, Anali HAZU, 55/1, Dubrovnik, 2017.
Peković 2017 Ž. Peković, Crkva gospe od Karmena (sv. Ivana) u Dubrovniku, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 10, Split, 2017.
Rapanić 2013 Ž. Rapanić, O početcima i nastajanju Dubrovnika, SHP, III, 40, Split, 2013.
Stošić 1988 J. Stošić, Prikaz nalaza ispod katedrale i Bunićeve poljane u Dubrovniku, Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području, Izdanja HAD, sv. 12, Zagreb, 1988.
Zelić 2012 D. Zelić, O crtežu Prospetto della Citta di Ragusa nell Secollo XII. kao izvoru za najstariju povijest Dubrovnika, Rad IPU, 36, Zagreb, 2012.
Žile 1988 I. Žile, Spolia i ostali nalazi skulpture i plastike u Dubrovniku do pojave romanike, Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području, Izdanja HAD, 12, Zagreb, 1988.

Nino Novak

Summary

In October 2019, archaeological trenching was conducted at the site of the building and courtyard of the former prison on Pustijerna in Dubrovnik. The overall results of these investigations mainly indicate a lack of intact archaeological stratigraphy, i.e., recent backfilling of ground floors, warehouses, and storage areas of former city houses, without indications of findings of a sacral nature. During the comprehensive renovation of the building and courtyard of the former prison, it would be necessary to complete archaeological investigations of the interior of the building. Special attention should be directed to the room north of Trench T 102 (formerly the prison kitchen) and west of the prison corridor, specifically to the area of the private apartment.

Redni broj: 548
Lokalitet: Dubrovnik – Rijeka dubrovačka – Batahovina, podmorje
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 1. do 3. rujna 2019. Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru podmorski je arheološki istražio lokalitet Batahovina u Rijeci dubrovačkoj u Dubrovniku. Istraživanje se sastojalo od podmorskog pregleda, sondiranja radi utvrđivanja granica lokaliteta te od dokumentiranja ostataka antičkog brodoloma. Svrha arheološkog istraživanja bila je preciznije definiranje granica lokaliteta

za potrebe projekta proširenja luke Gruž. Stručni voditelj podvodnog arheološkog istraživanja bio je Roko Surić, a ostatak stručne i tehničke ekipe činili su podvodni arheolozi Luka Bekić, Maja Kaleb i Franka Trcera iz MCPA Zadar te Marko Lete, Branimir Petrak i Maroje Capurso, kao vanjski suradnici. Logističku podršku punjenja ronilačkih boca i najma brodice za istraživanje pružio je ronilački klub Dubrovnik iz Dubrovnika. Investitor podvodnih arheoloških istraživanja bila je Lučka uprava Dubrovnik.

Arheološko istraživanje na lokalitetu Batahovina u Rijeci dubrovačkoj započeto je na način da je brodolom lociran, a potom su podvodnim pregledom definirane specifičnosti samog lokaliteta te konfiguracija terena na širem području istraživanja. Tijekom pregleda ustanovljeno je da se radi o ostacima brodoloma s teretom amfora. Već na prvi pogled uočeno je da je na lokalitetu došlo do velikog stupnja devastiranosti, najvjerojatnije zbog dugotrajnog odnošenja tereta broda s lokaliteta. Ostaci se nalaze na prostoru veličine 10x8 m.

Nakon pregleda lokaliteta napravljena je fotogrametrijska dokumentacija zatečenog stanja, a potom su na rubove lokaliteta postavljene četiri sonde dimenzija 4x0,5 m. Četiri sonde postavljene su jedna nasuprot drugoj, tako da su sve četiri strane brodoloma obuhvaćene, a na taj način mogle su se najpreciznije odrediti krajnje granice samog lokaliteta.

Sonda A smještena je na sjeverozapadnom, najdubljem dijelu lokaliteta. U toj sondi sediment je sastavljen od sloja rahlog pijeska u debljini od 20-ak cm, a potom se javlja sloj kompaktnijeg pijeska. Sonda je kopana do dubine od 40-ak cm. Prilikom iskopavanja ustanovljeno je da se arheološki nalazi uočavaju samo na prostoru prve trećine sonde, dok u drugim dvjema trećinama oni gotovo u potpunosti izostaju.

Sonda B smještena je na jugoistočnom dijelu lokaliteta. Smjer pružanja sonde paralelan je s kamenom padinom koja se iz smjera obale spušta na pješčano dno. Sedimentacija je u toj sondi slična kao u prethodnoj, s razlikom što nalazi izostaju već nakon 20-ak cm dubine sloja. Nalazi su u toj sondi zabilježeni samo u prvih 50 cm dužine sonde.

Sonda C pozicionirana je na jugoistočni dio lokaliteta, na kojem se kamena padina spaja s pješčanim dnom. Ta sonda najbliža je obali i samim time posebno je važna za ostvarivanje cilja istraživanja, odnosno za definiranje granice lokaliteta u odnosu na kopno. Tijekom iskopavanja ponovno su ustanovljena dva sloja pijeska, u kojima su uočeni arheološki nalazi povezani s antičkim brodolomom. Ispod pijeska otkriven je sloj kamena živca. Nalazi su u toj sondi zabilježeni u oba sloja, a pružaju se u dužini od 1,5 m od njezina početka.

Sonda D postavljena je na sjeverozapadnom dijelu lokaliteta. Stratigrafija je identična kao u sondi B, dok se arheološki nalazi javljaju samo u prvih 1 m dužine sonde. Na mjestima je u ovoj sondi otkriven i kamen živac, dok je na ostalim dijelovima sonde otkriven sterilan pjeskovit sloj bez arheoloških nalaza.

Prilikom arheološkog iskopavanja tih sondi ustanovljena je stratigrafija, koja je u svim sondama gotovo identična i izrazito jednostavna. Gotovo svi nalazi prikupljeni tijekom iskopavanja sondi pripadaju fragmentiranim ulomcima trbuha amfora, a takvi nalazi nisu prikupljani, već je njihova prisutnost, odnosno izostanak u sondi definirao granice rasprostiranja arheološkog lokaliteta.

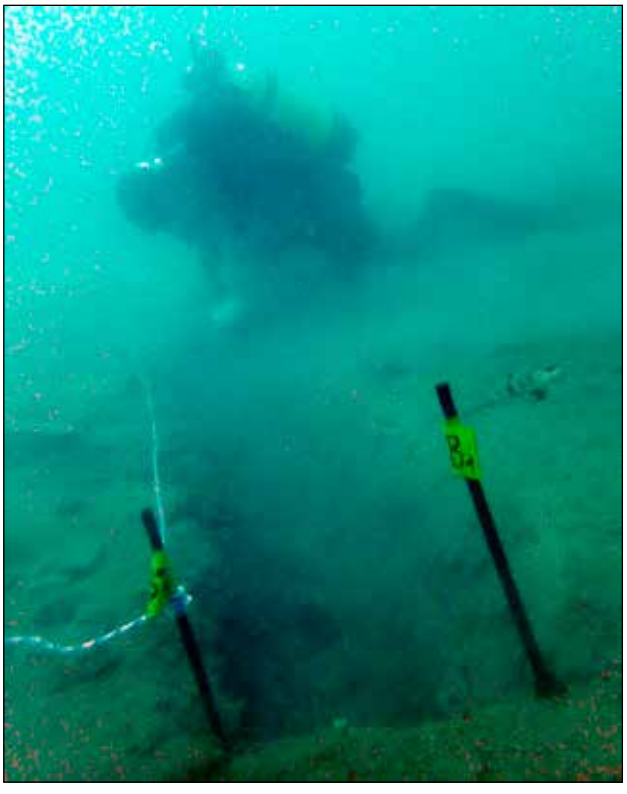

Iskopavanje sonde s pomoću mamut-sisaljke (foto: M. Lete)

Gornji dio amfore prijelaznog tipa iz grčko-italskog u tip Lamboglia 2 (foto: M. Kaleb)

Istražena sonda u odnosu na površinske ostatke nalazišta Batahovina (foto: R. Surić)

Zbog izostanka karakterističnih i tipološki odredivih nalaza u sondama, prikupljeni su posebni nalazi (PN) s površine brodoloma. Analizom je ustanovljeno da se većina tereta broda sastojala od amfora koje se mogu klasificirati kao prijelazni oblik iz grčko-italskih u amforu tipa Lambolia 2 (Kirigin 1994).
Karakterizira ih trokutast, prema dolje zakošen obod, dugačak vrat i dugačke, u presjeku eliptične ručke. Brodolom se na osnovi tipološki odredivih nalaza može datirati u rano 2. st. pr. Kr.
Na temelju analize prikupljenih podataka, može se djelomično rekonstruirati priča koja se dogodila na istraživanom lokalitetu. Brod koji je prevozio teret amfora potonuo je u ranom 2. st. pr. Kr., na poziciji Batahovina. Njegov teret rasuo se na kamenoj padini i pješčanom platou u podmorju zaljeva Rijeka dubrovačka. Nažalost, tijekom nekih recentnijih vremena lokalitet je znatno devastiran.
Na osnovi zabilježenih arheoloških slojeva i karaktera samog nalazišta, zaključeno je da u slučaju budućeg proširenja luke Gruž treba poštovati definirane granice samog lokaliteta. Na osnovi istraživanja također se može procijeniti da bi u slučaju budućeg intenzivnijeg korištenja tim područjem za pristanak većih brodova došlo do znatnije devastacije zbog djelovanja brodskih propelera, za što se primjeri nalaze u svim većim lukama i pristaništima trajekta pa se u tom slučaju preporuča zaštitno arheološko istraživanje tog antičkog brodoloma.

Literatura

Krigin 1994 B. Kirigin, Grčko-italske amfore na Jadranu, AV, 45, Ljubljana, 1994.
Starac 2006 A. Starac, Promet amforama prema nalazima u rovinjskome podmorju, HArch, 37, Pula, 2006: 86, 87.

Roko Surić

Summary

In September 2019, underwater archaeological excavations were conducted at the Batahovina site in the Rijeka Dubrovačka area in Dubrovnik. The goal was to determine the nature and boundaries of an ancient shipwreck. The ship, which was transporting a cargo of amphorae, sank in the early 2nd century BC. Its cargo scattered on the rocky slope and sandy plateau of the seabed. The majority of the cargo consisted of amphorae of a transitional form from the Greek-Italian type to the Lamboglia 2 type, allowing the shipwreck to be dated to the early 2nd century BC based on typologically identifiable findings.

Redni broj: 549
Lokalitet: Dubrovnik – Trg Luža
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu i listopadu 2019. obavljen je arheološki nadzor u sklopu građevinske sanacije pločnika na Trgu Luža u Dubrovniku, ispred sjevernog pročelja crkve sv. Vlaha (dio k.č. 2649/2, k.o. Dubrovnik). Zavod za obnovu Dubrovnika sukcesivno u sklopu godišnjih programa obnove planira uređenje prostora cijelog platoa Trga Luža. Ove je godine započela sanacija dijela hodne plohe u površini od cca 300 m². Pločnik je sanirala tvrtka Građevinar Quelin d.d. iz Dubrovnika. Arheološki nadzor demontaže pločnika i iskopavanja obavili su arheolozi Nela Kovačević Bokarica i Domagoj Kristović iz tvrtke Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Radove su nadzirali Sanja Radović, dipl. ing. arh., dr. sc. Antun Baće, pov. umj., i Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Prostrani Trg Luža smješten je na kraju Place (Straduna), okružuju ga najvažnije zgrade iz doba Dubrovačke Republike, a na sredini trga nalazi se Orlandov stup.
Nakon pažljive demontaže kamenih ploča današnjeg pločnika, započelo je iskopavanje na relativnoj dubini do 25 cm od današnje hodne nivelete. Pronađen je srednjovjekovni pločnik rađen većinom od opeke, a slagan je na podlogu od naboja crvenice, debljine do 7 cm. Pronađeno je četrdeset i jedno kvadratno polje (1 – 41), što je do sada najveća pronađena površina tog pločnika. Dimenzije polja iznose 210x210 cm, a obrubljena su kamenim rubnicima. Opeka je u dvadeset osam polja položena na nož, u tehnici riblje kosti (*opus spicatum*), a u dvanaest polja slagana je na način da tvori kvadrate. Pronađeno je samo jedno polje, u istočnom dijelu zone obuhvata, u kojem je popločenje od oblutaka.
Srednjovjekovni pločnik probijen je recentnim cijevima i kanalima za cijevi. U sjeveroistočnom dijelu zone obuhvata pronađen je i recentan otvor (šaht) na srednjovjekovnom glavnom kanalu, koji prolazi Placom, pokriven betonskim pločama. Recentan otvor probijen je i pokriven betonskim pločama, vjerojatno u sklopu sanacije 2018. godine.
U blizini Orlandova stupa pronađena su dva temelja s rupom za stup. Jedna je rupa u cijelosti definirana 2007., kada je lokalitet arheološki istražen u sklopu sanacije Orlandova stupa, a interpretirana je kao rupa u koju se usađuje zastava sv. Vlaha. U okviru tih radova istraženo je oko

Završno stanje lokaliteta – numerirana polja starog pločnika (1 – 41)

24 m² prostora, a istraživanje je vodio Konzervatorski odjel u Dubrovniku. Tom su prilikom pronađeni i ostaci srednjovjekovnog pločnika, kanala za vodu i glavnog kanala stare kanalizacije, kao i recentnih cijevi i kanala.

Tijekom radova 2019. otvorene su dvije probne sonde, dimenzija oko 1,6x1 m, s istočne i zapadne strane stubišta ispred sjevernog pročelja crkve sv. Vlaha. Razlog njihova istraživanja jest moguć pronalazak sjevernog zida Luže koji je pretpostavljen upravo u tom dijelu. Pronađeni su temelji zida podesta za stubište i stubišta, ali nije utvrđen pretpostavljen sjeverni zid Luže.

Iz arhivskih podataka vidljivo je da se osim Place i sve ulice popločavaju i opekama i kamenim pločama te je već 1407. donesena odluka o popločavanju svih gradskih ulica. Popločavanje je trajalo duže vrijeme, a poslije su i često popravljali pločnik. Opeka se dobavljala iz svih

Detalj popločenja od opeke položene u tehnici riblje kosti (foto: N. Kovačević Bokarica)

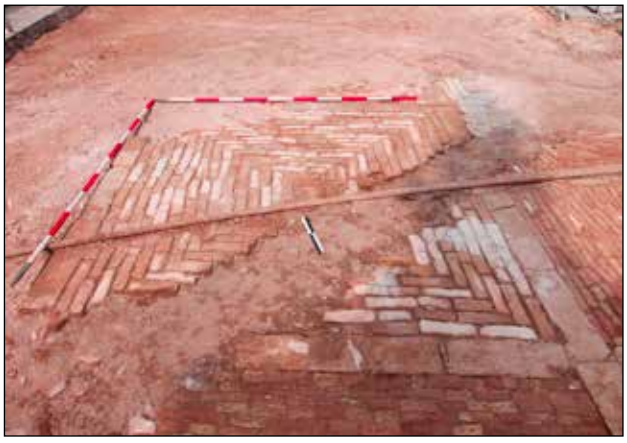

Detalj popločenja od opeka položenih tako da tvore kvadrat (foto: N. Kovačević Bokarica)

domaćih radionica, ali se i po potrebi uvozila. Velik građevinski uspon prekinuo je Veliki potres 1667., nakon kojega Dubrovčani na ruševinama dižu nove građevine i popravljaju stare. Nakon gradnje barokne crkve sv. Vlaha na ruševinama starije crkve i Luže, stari pločnik od opeke još uvijek je u upotrebi. Da se opeka u popločavanju ulica upotrebljavala i u 19. st. svjedoči odluka iz 1800., u kojoj se navodi da 3000 komada opeke iz Kupara ide za popločavanje Grada uz određenu cijenu. Opekom se Grad tako popločava i u 19. st., kada se tijekom austrijske uprave nad starim gradi nov kameni pločnik, koji je i danas u upotrebi.

Literatura

Beritić 1956 L. Beritić, Ubikacije nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku, PPUD, 10, Split, 1956.
Mitić 1966 I. Mitić, Orlandov stup u Dubrovniku, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik, 1966.
Muljačić 1958 Ž. Muljačić, Kupari nekad i danas, Časopis Naše more, Vol. 5, No. 1, Dubrovnik, 1958.
Perkić 2011 M. Perkić, Rezultati arheološkog istraživanja kod Orlandovog stupa, Zbornik u čast Ivici Žili, Dubrovnik, 2011.
Planić-Lončarić 1990 M. Planić-Lončarić, Dubrovačka luža, Radovi IPU, 14, Zagreb, 1990.
Principe 1991 I. Principe, Tri neobjavljene karte Dubrovnika XVI.-XVII. stoljeća, Dubrovnik, 1/1991., Dubrovnik, 1991.
Žile 1992 I. Žile, Rezultati arheoloških istraživanja u palači Kaboga 2-4 u Dubrovniku, Radovi IPU, 16, Zagreb, 1992.
Žile 1995 I. Žile, Zaštitna arheološka istraživanja Place, izvještaj KDU, Dubrovnik, 1995.
Žile 2007 I. Žile, Srednjovjekovna kanalizacija grada Dubrovnika, Dubrovnik, 2007.
Žile 2008 I. Žile, Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Vlaha u povijesnoj jezgri grada Dubrovnika, Dubrovnik, 2008.
Žile et al. 2006 I. Žile, I. Jemo, M. Oreb, E. Lokošek, I. Prlender, Obnova Crkve sv. Vlaha, katalog izložbe, Dubrovnik, 2006.

Nela Kovačević Bokarica

Summary

In September and October 2019, archaeological supervision was conducted as part of the construction rehabilitation of the pavement on Luža Square in Dubrovnik, in front of the northern facade of the Church of St. Blaise. This year's work focused on the rehabilitation of a section of the pedestrian area covering approximately 300 m². Following the careful dismantling of the current stone pavement, a medieval pavement, mostly made of bricks and laid on a base of red sandstone, was discovered. Forty-one square fields (1-41) were found, representing the largest discovered area of this pavement to date. Each field had dimensions of 210 x 210 cm and was bordered by stone curbstones. Archive data indicates that streets in the city started being paved with a combination of bricks and stone slabs at the beginning of the 15th century. The use of bricks in paving continued into the 19th century during the Austrian administration when a new stone pavement, still in use today, was laid over the old one.

Redni broj: 550
Lokalitet: Gornji Brgat – Tumba
Naselje: Gornji Brgat
Grad/općina: Župa dubrovačka
Pravni status: Z-6402
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od listopada do prosinca 2018. te u siječnju i travnju 2019. arheološki je istražen lokalitet Tumba u Brgatu Gornjem (stara izmjera: k.č. 457, k.č. zgr. 77, k.o. Brgat Gornji; nova izmjera: k.č. 903, 904, 905, k.o. Brgat Gornji). Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Stručni voditelj bio je Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., dok su ostatak stručne ekipe činili Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., Eva Žile, mag. hist. Art. i mag. archeo., te dokumentaristi Antonio Kovačević, arh. tehničar i Jure Taslak, geod. tehničar. Radove je nadzirala viša stručna savjetnica Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Istraživanju je prethodilo uklanjanje raslinja s terena i izrada geodetske situacijske snimke, za koju je bila zadužena tvrtka Geovrtine d.o.o. iz Slanoga. Arhivska

Preklop arhivske karte iz 1866. i definiranih ostataka arhitekture

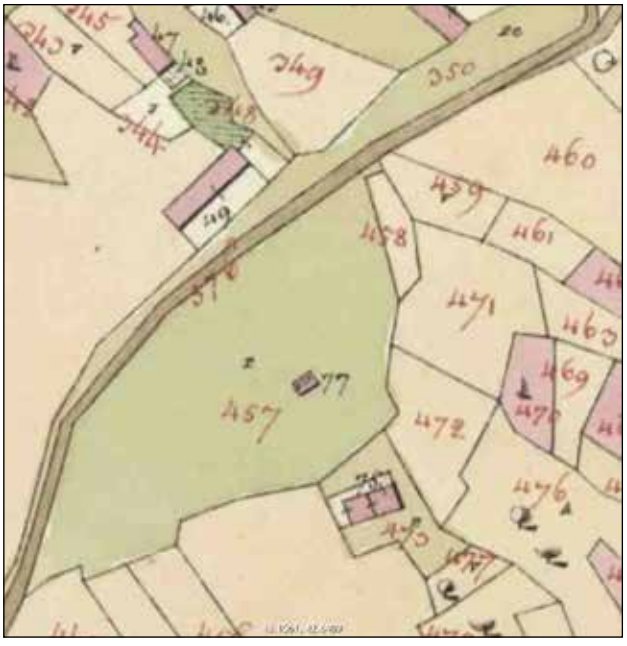

Detalj Tumbe na austrijskom katastru iz 1837. g. (izvor: mapire.eu)

Snimka lokaliteta iz zraka (foto: A. Kovačević)

istraživanja obavila je dr. sc. Ana Marinković s Odsjeka povijesti umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu. Investitor radova bilo je Društvo prijatelja dubrovačke starine.

Tumba je smještena na uzvisini uzdignutoj za oko 10 m u odnosu na okolni teren te ima dva platoa. Prema arhivskim podacima, gradnja utvrde na lokalitetu započinje 1430., kada je odlukom dubrovačke vlasti određeno da se drvom i stražama utvrdi navedeni položaj.
Osim arhivskih podataka, Tumbu prikazuju i povijesne karte. Na austrijskom katastru iz 1837., na sjevernom dijelu platoa prikazana je pravokutna građevina. Preambulacijom katastra 1881., prikazana je ista građevina, s tim da je plato podijeljen na dvije katastarske čestice, a linija koja ih razdvaja vjerojatno je povučena po liniji obrambenog zida.

Cilj arheološkog istraživanja bio je pozicioniranje građevine naznačene na katastru iz 1837. i definiranje cisterne u sjevernom dijelu višeg platoa. Preklopom katastra i geodetske situacijske snimke postojećeg stanja utvrđena je približna pozicija građevine na kojoj je otvorena arheološka sonda (S 2). U sondi je pronađena građevina pravokutnog oblika, koja dimenzijama i položajem odstupa od one prikazane na katastru. Građevina sačuvana u visini podruma s ostacima zidova gornje etaže unutarnjim je rasporedom definirana kao podrumska prostorija s predulazom. Izostanak vanjskih lica zidova znači da je bila ukopana u zemlju. Zidovi podrumske prostorije izolirani su slojem gline i imaju drvenu konstrukciju koja negira vertikalne otvore u razdjelnom zidu i kanal u nadsvođenom ulazu, što upućuje na zaključak da je građevina preuređena. Podrumska prostorija izolirana je slojem nepropusne gline i drvenom građom, što sugerira da se radi o skladišnom prostoru. Radiokarbonskom (C-14) analizom drvena građa datirana je u širok period od 1694. do 1919. godine. Prema arhivskoj karti, tj. austrijskom tlocrtu poljske topničke tvrđave iz 1866., pronađena građevina naznačena je kao barutana. Iako joj je smjer pružanja na arhivskoj karti drugačiji, poklapa se s barutanom dimenzijama i raspodjelom prostora. Pronalazak vrča u kojem su sačuvani ostaci bitumena te kista svjedoče o održavanju i zaštiti drvene građe od propadanja. Takav tip vrča datira se u širi period novog vijeka, kao i drvena građa. Osim vrča s kistom, izvan građevine pronađeni su malobrojni pokretni arheološki nalazi okvirno datirani u novi vijek te nisu okosnica za dataciju nastanka građevine.
Na poziciji cisterne otvorena je sonda (S 1), u kojoj je djelomično definirana cisterna s ostatkom kaldrme i rubnika iznad nje. U jugozapadnom dijelu svoda nalazi se dovodni kanal kojim je prikupljana kišnica. Zidovi cisterne ožbukani su slojem hidraulične žbuke, a prema načinu gradnje nalikuje srednjovjekovnim cisternama pronađenima u dubrovačkim utvrdama tog perioda. Vjerojatno i potječe iz razdoblja gradnje utvrde, odnosno iz 15. st. Odnos kaldrme i cisterne upućuje na zajedničko funkcioniranje u određenom periodu. Moguće je da se radi o većem prostoru koji je okruživao cisternu u funkciji naplava koji je prikupljao vodu. Radovima su tlocrtno definirani i zidovi na sjevernoj padini uzvisine te na južnom dijelu višeg platoa. Na sjevernoj

Preklop ortofoto i definiranih ostataka arhitekture (svjetloplavom bojom označena je cisterna, tamnoplavom građevina, zelenom bedem i narančastom južni zid s dvjema građevinama)

padini definiran je bedem, a na južnom dijelu platoa zid s dvjema građevinama i suhozid. Pronađeni zidovi odgovaraju položaju bedema naznačenih na arhivskoj karti, tj. tlocrtu austrijske tvrđave iz 1866. godine.

Literatura

Beritić 1959 L. Beritić, Tumba, Anali, JAZU br. VI-VII, Dubrovnik, 1959: 293 – 296.
Mapire http://mapire.eu/en/map/cadastral

Nela Kovačević Bokarica
Domagoj Kristović

Summary

From October to December 2018, as well as in January and April 2019, archaeological excavations were conducted at the Tumba site in Brgat Gornji. Tumba is situated on an elevation approximately 10 m above the surrounding terrain and has two plateaus. According to archival data, the construction of fortifications at the site began in 1430. The archaeological investigation aimed to identify the position of the building indicated in the 1837 cadastral plan and define the cistern in the northern part of the higher plateau. A trench (T2) was opened at the approximate position of the building, revealing a rectangular structure that deviates in dimensions and location from the one depicted in the cadastral plan. This turned out to be a basement room, isolated with a layer of impermeable clay and wooden structures, likely used for storage.
At the cistern position, another trench (T1) was opened, where a partially defined cistern was discovered. The construction of the cistern resembled medieval cisterns found in Dubrovnik fortifications from that period. The cistern likely dates back to the 15th century, when the fort was constructed. In addition to the finds in the archaeological trenches, the rampart on the northern slope and a wall with two buildings and a dry stone wall on the southern part of the plateau were identified.
According to an archival map, i.e. Austrian plan of a field artillery fortress from 1866, the identified building is marked as a powder magazine. Although its orientation on the archival map is different, it aligns with a powder magazine in terms of dimensions and spatial distribution. The walls defined on the northern slope and the southern part of the higher plateau correspond to the position of the ramparts of the Austrian fortress.

Redni broj: 551
Lokalitet: Komin – desna obala Neretve
Naselje: Komin
Grad/općina: Ploče
Pravni status: –
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno podvodno istraživanje

Od 21. siječnja do 5. veljače 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje uz desnu obalu Neretve u mjestu Kominu. Lokalitet je istražen na temelju rezultata prijašnjeg rekognosciranja, koje je uputilo na moguć arheološki sloj u sedimentu, a radi projekta sanacije desne obale rijeke Neretve u Kominu. U istraživanjima su sudjelovali arheolozi Arheološkog muzeja Zadar Dino Taras (voditelj radova), Mario Radaljac i Ines Šelendić te vanjski suradnici Đani Iglić i Vedran Dorušić. Investitor radova bile su Hrvatske vode d.d.

Podvodno arheološko istraživanje izvedeno je tako da je određen uzorak od deset sondi veličine 2x2 m, kao i dva rova poprečna na tok rijeke (Rov 1 dimenzija 8x1 m, Rov 2

Dno lončića (foto: D. Taras)

Profil sonde 8 (foto: D. Taras)

dimenzija 3x1 m). Time se dobila reprezentativna slika situacije pod sedimentom, kao i sastav dubljih slojeva. Rovovi su iskopani da se dobije duži profil slojeva okomitih na tok pružanja rijeke. Po jedna je sonda postavljena na svakih 50 m zone zahvata, a rovovi su postavljeni na mjesta nalaza tegula iz prijašnjeg rekognosciranja.
Stratigrafska situacija vrlo je slična u svim sondama, kao i u rovovima. Nakon početnog sloja debljine 10 – 25 cm ispunjenog većim količinama organskih i većinom anorganskih ostataka (recentan otpad) slijedi plitak sloj riječnog pijeska od 5 cm. Nakon pješčanog sloja (koji se ne pokazuje u svim sondama) slijedi sloj kompaktnog sivog mulja koji se teško kopa i sterilan je. Nalazi su rijetki, keramički i pripadaju antici. Radi se o ulomcima grubih posuda manjih i većih dimenzija, kao i o ulomcima amfora. Nalazi su ostavljeni u Muzeju Narone u Vidu, na desalinizaciji i trajnoj pohrani.

Dino Taras

Summary

In January and February 2019, a rescue archaeological excavation was carried out along the right bank of the Neretva River in the town of Komin. The research was conducted based on the results of previous reconnaissance, which indicated a potential archaeological layer in the sediment, as part of the restoration project for the right bank of the Neretva River. The findings are rare and ceramic, belonging to the ancient period. They consist of fragments of coarse vessels of varying sizes, as well as fragments of amphorae.

Redni broj: 552
Lokalitet: Kopila
Naselje: Blato
Grad/općina: Blato (otok Korčula)
Pravni status: Z-6585
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 28. lipnja do 12. srpnja 2019. trajalo je arheološko istraživanje na nekropoli gradinskog naselja Kopila pokraj Blatskog polja na otoku Korčuli. Istraživanja su realizirana u suradnji Centra za kulturu Vela Luka, Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru te Muzeja antičkog stakla u Zadru. U istraživanju su sudjelovali dr. sc. Dinko Radić (Centar za kulturu Vela Luka), doc. dr. sc. Igor Borzić (Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru), Ana Šeparović, arheologinja, Anamarija Eterović Borzić, dipl. arheo. (Muzej antičkog stakla u Zadru), te nekolicina radnika koje je osigurala Općina Blato.

Istraživanja Grobnice N.2/G.1 započela su 2017., kada je otkriven južni dio njezina kamenog prstena. Godine 2018. spoznaje su proširene otkrivanjem još jednog kamenog prstena plašta grobnice i iskapanjem dijela grobne komore. Tijekom kampanje 2019. u potpunosti je razjašnjena kronologija uporabe i njezine dimenzije, dužina od oko 6,60 m, širina u smjeru sjever-jug od oko 8 m. Osnovni su strukturalni elementi grobnice: glavni prsten građen od trapezoidnih i nepravilnih kamenih blokova velikih dimenzija, s pažljivo slaganim vanjskim licem u visini od barem dvaju redova, ukupne visine

Grobnica 1/nukleus 2 (snimka: L. Frlan)

između 0,5 i 1 m; uzdignut kameni plašt – nasip sastavljen od manjeg i većeg nepravilnog kamenja; površinski unutrašnji prsten izrađen od većih nepravilnih kamenih ploča mjestimice nestalih zbog recentne devastacije te grobna komora.

I dok su prva tri spomenuta strukturna elementa radi utvrđivanja njihova karaktera samo djelomično istražena, posljednji spomenuti u potpunosti je otvoren. Pokazalo se da je riječ o približno ovalnom prostoru dimenzija 350x230 cm, čiji okvir čini suhozidno građen prsten visine do 200 cm. Za gradnju su upotrebljavani uglavnom manji kameni blokovi, no prema većim dubinama vidljiva je uporaba i većih nepravilnih blokova. Grobna komora utemeljena je na pločastoj matičnoj stijeni, a u sredini se na dnu ocrtava pravokutan okvir ukopnog prostora (dim. 220x190 cm). On je samo u inicijalnoj fazi grobnice morao imati punu „ogradnu" ulogu, a građen je od trapezastih kamenih blokova fino oblikovanog unutrašnjeg lica, slaganih u maksimalno dva reda visine do 20-ak cm. Unutar tog okvira oblikovan je prostor širine od 70 do 80 cm, a dužine oko180-190 cm, na čijem je dnu 10-ak cm debeo sloj morskog šljunka. Isti se sloj pojavljuje i izvan okvira ukopnog prostora, a najvjerojatnije je rezultat naknadnih intervencija.

Opisana arhitektonska situacija čini inicijalnu fazu grobnice, koja je prema dostupnim informacijama upotrebljavana barem 300-tinjak godina (kraj 4. – 1. st. pr. Kr.). Tijekom prošlogodišnjeg istraživanja utvrđeno je vrlo visoko pojavljivanje ostataka pokojnika i grobnih priloga popraćenih dodatnom prostorno ograničenom arhitekturom u vidu okomito položenih tankih kamenih ploča, putem pokretnog materijala, datiranih u 2. i 1. st. pr. Kr. Ovogodišnjim daljnjim radom na prostoru grobnice, odnosno njezinim cjelokupnim pražnjenjem, potvrđena je stratigrafija koja je zabilježena prošle godine.

Neki od preliminarno vrijednih detalja iz pojedinih situacija jesu mogućnost izoliranja u većoj ili manjoj mjeri jasno definiranih desetaka mikrocjelina, uz sveprisutno prevladavanje skifosa južnoitalske produkcije iz 3. st. pr. Kr.

U najnižem sloju središnjeg dijela zapadnog kraja grobnice pronađena je *in situ* cjelovito očuvana brončana kaciga grčko-ilirskog tipa, koja je donjim dijelom (zajedno s nekoliko skifosa i unguentarija s kraja 4. i prve polovice 3. st. pr. Kr. i nekoliko omega igala) ležala u šljunčanoj podlozi grobnice.

Nemogućnost da se iskapanjima na nekropoli definira eventualna prethelenistička faza, ali i želja da se barem donekle stekne uvid u intenzitet života na gradini, bio je motiv za sondiranje prostora unutar akropole. U lipnju godine 2019. istražena je testna sonda dimenzija 2x1 m, orijentirana u smjeru istok-zapad te smještena u južnom

Grobnica 1/nukleus 2, detalj (foto: I. Borzić)

Grobnica 1/nukleus 2, mikrocjelina s grčko-ilirskom kacigom

dijelu citadele, neposredno iznad strmine koja ima ulogu južnog poteza bedema. Zbog teško pristupačnog položaja gradine i sedimenta koji se sastojao pretežno od kompaktne crvenice, nije bilo moguće upotrebljavati sito. Iskapanje se odvijalo kroz petnaest mehaničkih slojeva debljine 10-ak centimetara. Nakon iskapanja, sonda je zatrpana. Mehanički slojevi na kraju su grupirani u tri kulturna sloja.

Važan dio radova 2019. bila je i preliminarna konzervacija lokaliteta, koja je obavljena zatrpavanjem do sada istraženih grobnica kameno-zemljanim materijalom. Tijekom ove kampanja do razine vrha ogradnog prstenja i pola metra iznad te točke zatrpane su Grobnica 1, Grobnica 2, Grobnica 3, a dodatan materijal deponiran je na Grobnice 4 i 7. S obzirom na vrijednost lokaliteta, ta bi privremena konzervacija trebala biti zamijenjena trajnijom jer lokalitet zaslužuje prezentaciju.

Dinko Radić
Igor Borzić

Summary

In June and July 2019, archaeological research was conducted at the necropolis of the hillfort settlement Kopila near Blatsko Polje on the island of Korčula. The focus of the research was on completing the excavation of Tomb 1 in the nucleus No. 2. This tomb, with external dimensions of up to 8 m and a depth of about 2 m, had been investigated in 2018 as well. After the completion of the work, it was revealed that it contained the remains of over a hundred mainly adult individuals, along with numerous grave goods typical of the Hellenistic period. At the very bottom, a group of interesting finds was discovered, including a well-preserved Greek-Illyrian helmet.

On Nucleus 1, efforts were made to precisely define the outlines of the tombs and preserve those that had been explored in previous years. On the acropolis of the settlement, a smaller trench determined the course of settlement in the second half of the 1st millennium BC.

Redni broj: 553
Lokalitet: Korčula – Kula Svih svetih
Naselje: Korčula
Grad/općina: Korčula (otok Korčula)
Pravni status: Z-6216
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 1. travnja do 11. listopada 2019. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje kule Svih svetih u Korčuli. Istraživanja su bila dio projekta obnove gradskih zidina i fortifikacija. Voditelj istraživanja bio je Petar Panza, mag. archeo., i Marta Kalebota, mag. archeo., zaposlenici tvrtke Contarini d.o.o.

Kula Svih svetih građena je od 1491. do 1493. godine. Okruglog je tlocrta, s nakošenim vanjskim plaštom koji joj daje oblik krnjeg stošca. Građena je od lokalnog kamena, koji je obrađen u kvadratne blokove. Za to vrijeme prostor stare kvadratne kule koja je prethodila novoj upotrebljavan je kao spremište baruta do 1572. godine, kada se uz zapadni rub okrugle kule gradi zgrada arsenala koja se ondje nalazi i danas. Arsenal je smješten između glavnoga gradskog zida i predzida. U istočnom dijelu arsenala, tj. na samome mjestu spajanja kule Svih svetih i arsenala, ostali su sačuvani dijelovi nekadašnjeg zapadnog zida i kruništa. Taj se zid spajao na parapet kružne kule. Ostale su sačuvane puškarnice u donjem dijelu ispod kruništa. Sjeverno od kružne kule, tik uz nju nalazi se crkva Svih svetih. Arsenal i crkva danas su odijeljeni ulicom, dok je na sjevernom zidu arsenala i danas vidljiv kontraforni niz i ostaci gradskih zidina i ophoda. Sjeverno od kule uz obalu se nastavlja široka šetnica, koja je nastala nakon 1880. godine.

Korčula, područje istraživanja

Literatura

Izvještaj 2019 Arheološko istraživanje na lokalitetu Kula Svih svetih u Korčuli, Contarini d.o.o., Split, 2019.

Uredništvo HAG-a

Summary

From April to October 2019, a rescue archaeological excavation took place at the Tower of All Saints in Korčula. The research was carried out as part of the project to restore the city walls and fortifications. The Tower of All Saints was constructed from 1491 to 1493. It has a circular footprint, with a sloping outer mantle that gives it the shape of a truncated cone. The tower is built from local stone, which was processed into square blocks. During that time, the space of the old square tower that preceded the new one was used as a gunpowder storage until 1572 when a building for the arsenal was constructed along the western edge of the round tower, where it stands today. North of the circular tower, right next to it, is the Church of All Saints.

Redni broj: 554
Lokalitet: Lopud – Knežev dvor
Naselje: Lopud (otok Lopud)
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-4584
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2019. arheološki je istraženo područje ostataka Kneževa dvora u naselju Lopudu na istoimenom otoku, na k.č. 245, k.o. Lopud. Radovi su bili dio projekta njegove obnove i rekonstrukcije. Područje istraživanja odnosi se na prostor dvorišta ispred zapadnog pročelja Kneževa dvora. Voditelj projekta rekonstrukcije bio je Matko Vetma, dipl. ing. arh. iz tvrtke Studio Vetma arh. d.o.o. iz Dubrovnika. Arheološka istraživanja obavila je tvrtka Arheo

Lopud – Knežev dvor, zona čišćenja i zona istraživanja (foto: A. Kovačević)

Lopud – Knežev dvor, zračna snimka lokaliteta (foto: A. Kovačević)

Plan d.o.o. iz Konavala. Stručna voditeljica arheološkog istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., a dokumentarist Antonio Kovačević, arh. tehničar. Radovi su financirani sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine.

Knežev dvor na otoku Lopudu prema povijesnim je podacima sagrađen u drugoj polovici 15. st. Radi se o jednokatnoj zgradi izduženog pravokutnog tlocrta i na nju okomito postavljenom prizemnom krilu koje zajedno s dijelom zapadnog ogradnog zida omeđuje dvorište ispred pročelja. Zgrada i krilo (lođa i cisterna) okruženi su sa sjeverne i istočne strane terasastim ograđenim vrtom koji je odvijek pripadao dvoru, dok je velik zapadni vrt nekada pripadao obalnim kućama.
Na lokalitetu je 2005. istraživanjima obuhvaćena zgrada dvora s prizemnim krilom te dio dvorišta, s ciljem pronalaska potrebnih nalaza relevantnih za valorizaciju i rekonstrukciju. Voditeljica tih istraživanja bila je dr. sc. Nada Grujić, pov. umj. sa Sveučilišta u Zagrebu.
Istraživanjima 2019., koja su djelomično revizijska, obuhvaćeno je čišćenje i arheološko iskopavanje unutar dvorišta te obrada nalaza iz prethodnih istraživanja koji su pohranjeni u lođi. U sklopu čišćenja dvorišta očišćeno je i stubište uz ulicu kojom se pristupalo dvoru. U sjeverozapadnom dijelu dvorišta uklonjen je deponiran kameni materijal iz prethodnih istraživanja te je uklonjen površinski sloj u čitavu dvorištu. Otvorene su dvije sonde: u sjeverozapadnom dijelu dvorišta (S1) i unutar glavnog ulaznog portala (S2) s ciljem utvrđivanja izvornih hodnih niveleta. Prilikom istraživanja nisu utvrđene izvorne hodne nivelete dvorišta. Tijekom radova pronađen je pokretni arheološki materijal,

a radi se o nalazima keramike, stakla i metala, a okvirno se mogu datirati u kasni srednji, rani novi i novi vijek. Kamena je plastika iz prethodnih istraživanja fotodokumentirana, a sitni su nalazi (keramika, staklo) oprani i obrađeni.
Tijekom prošlogodišnjih i ovogodišnjih istraživanja nisu pronađeni elementi popločenja u cijelom dvorištu, kako se moglo i pretpostaviti s obzirom na javnu funkciju prizemlja. Izvorno popločenje jedino je pronađeno na stazi koja je povezivala glavni ulazni portal i ulaz u pročelju zgrade. Ta dva ulaza povezivala je staza čiju su kosinu savladavale široke stube od kamenih kvadara. Utvrđeno je da je takva stuba bila oslonjena na podzid. U sjeverozapadnom dijelu dvorišta, kao i na stazi, pronađena je podloga od smeđe zemlje i žućkastog vapnenog morta ispod nasipa crvenkaste zemlje. U ovom stupnju istraženosti ta se podloga vjerojatno može povezati s nivelacijom terena. Uz južno pročelje dvora nalazi se kanal povezan s nužnikom i podzidi koje zbog nedovoljne istraženosti nije moguće interpretirati. Popločenje uz završetak ulice negirano je gradnjom pristupnog platoa glavnog ulaznog portala. Pristupni plato, dakle, nije izvoran u ovom obliku, na što upućuje i reška na njegovu spoju s ogradnim zidom ulice.

Literatura

Grujić 2005 N. Grujić, Knežev dvor Lopud, Izvorni znanstveni rad, PPUD, 41, Split, 2005.
Mimica 2005 B. Mimica, Numizmatička povijest Dubrovnika – Historia Ragusina in nummis, HAZU, Zagreb, 1994.
Studio Vetma 2005 Knežev dvor Lopud, Analiza razvoja i stanja, Elaborat kulturno povijesne valorizacije s prijedlogom smjernica za obnovu, Dubrovnik, 2005.
Studio Vetma 2005 Pripremna dokumentacija za provedbu sondažnih istražnih radova unutar kompleksa Kneževog dvora na Lopudu, Studio Vetma arh. d.o.o., Dubrovnik, 2005.
Zglav-Martinac 2004 H. Zglav-Martinac, Ulomak do ulomka, Književni krug Split, Split, 2004.

Nela Kovačević Bokarica
Domagoj Kristović

Summary

In September and October 2019, archaeological investigations were carried out on the remains of the Rector's Palace in the settlement of Lopud on the island of the same name. The work was conducted as part of a project for its restoration and reconstruction. According to historical records, the Rector's Palace on the island of Lopud was built in the second half of the 15th century. In 2005, the building of the palace with its ground floor wing and a part of the courtyard were included in the research to find relevant findings for valorisation and reconstruction. The 2019 research, which was partially revisory, involved clearing and archaeological excavation within the courtyard and processing findings from previous research stored in the loggia. Two trenches were opened: in the northwest part of the courtyard (T1) and within the main entrance portal (T2), with the aim of determining the original walking levels. The original walking levels of the courtyard were not determined during the investigative works. Movable archaeological material was found during the excavation, which can be roughly dated to the Late Middle Ages, early modern period, and modern period.

Redni broj: 555
Lokalitet: Lumbarda – Koludrt (helenistička cisterna)
Naselje: Lumbarda
Grad/općina: Lumbarda (otok Korčula)
Pravni status: P-6176
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2019. nastavljena su zaštitna arheološka istraživanja helenističke cisterne na poluotoku Koludrtu u Lumbardi, na otoku Korčuli. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Hrvoje Potrebica, s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Tijekom prethodne sezone u sloju nabacanog kamena i zemlje pronađen je fragment Lumbardske psefizme. Taj je pronalazak direktan rezultat dobro uspostavljene metodologije istraživanja, koja je nalagala da se prilikom čišćenja cisterne detaljno pregleda svaki komad kamena. Nakon prijašnjih zahvata ukupna površina cisterne ostala je napola puna, s time da su dosadašnja i prethodna starija istraživanja bila koncentrirana u jugozapadnoj polovici cisterne.

Gore: skupina keramičkih posuda u sjeveroistočnom kutu cisterne; dolje: pelika in situ

Izvadak iz završne nacrtne dokumentacije

U sjeveroistočnoj polovici cisterne nakon uklanjanja površinskog sloja definiran je sloj urušenog kamena i zemlje s ostacima žbuke (SJ 19), za koji je moguće da pripada urušenju nadzemnog dijela sjeveroistočnog zida cisterne. U tom sloju pronađen je drugi ulomak psefizme (N-26) koji, nažalost, nema sačuvano natpisno polje, a radi se o kamenom ulomku s tragovima obrade, koji je vjerojatno bio rubni dio spomenika, odnosno fragment njegove profilacije. Uz taj nalaz mnogi dijagnostički komadi keramike, kao što su ručke amfora s pečatima radionica, također su pronađeni u tome sloju. Nakon što je sloj kamenja u potpunosti uklonjen u samome kutu cisterne, odnosno sjevernom uglu, pronađena je nakupina od nekoliko čitavih posuda pri samom dnu cisterne. Ta je nakupina posuda dokumentirana te je započeto njihovo uklanjanje. Nakon uklanjanja, zaključeno je da je riječ o četirima čitavim posudama i možda nekoliko fragmenata drugih posuda. Sama je nakupina fotografirana u nekoliko različitih faza te je snimljena za izradu 3D modela. Prema kraju dana još je jedna takva nakupina pronađena uz sjeverni zid cisterne, ali u ovome slučaju radilo se o samo jednoj posudi. Ti su nalazi uvedeni u terensku dokumentaciju kao nalazi pod brojevima od N-29 do N-32 te broj N-36 za zasebnu posudu uz sjeverni zid cisterne.

Keramička posuda uvedena u nalaze pod brojem N-36 definirana je kao pelika s vidljivim ostacima crvenkastog premaza, koja je gotovo identična kao pelika pronađena na nekropoli Martvilo u antičkoj Isi (Miše 2015: 85, kat. br. 38). Za isejsku se peliku smatra da je proizvod daunskih radionica keramike *gnathia* (prijelazna faza iz grupe Knudsen u kasnokanuzijsku grupu) iz prve polovice 3. st. pr. Kr. (Miše 2015: 24, 25.). Time se prvi put i keramičkim materijalom iz istog konteksta potvrđuje datacija Lumbarajske psefizme, ali samim time i datacija te monumentalne helenističke cisterne. Nakon uklanjanja sloja 19 iz cisterne, prvi se put cisterna mogla vidjeti u njezinu originalnom obliku i izvornim dimenzijama.

Prva iduća zadaća bila je čišćenje poda cisterne. Žbuka poda, ujedno i stratigrafski sloj 5, ostala je sačuvana samo mjestimično po dnu cisterne te je u nekim dijelovima uništena djelomično, a u nekima u potpunosti. Sa svih je zidova uklonjeno korijenje i zemlja.

Nakon čišćenja unutarnjih gabarita objekta započelo je definiranje rubova same cisterne, prilikom čega se pratio njezin čitav opseg. Uz svaki od vanjskih zidova otvoren je omanji rov te je sa svih strana definiran vanjski rub zida cisterne. Tijekom tih radova nije bilo znatnijih nalaza, osim nekoliko nalaza tegula. Po čitavu vanjskom opsegu cisterne zabilježen je izgled i struktura zida. Naime, zid je rađen tako da je samo strana koja gleda prema unutrašnjosti cisterne obrađena i zaravnjena, a ostale su četiri strane ili nepravilne ili u obliku trokuta u tlocrtu te su kao takve ugrađene u sam zid. Prostor između samog kamenja zida cisterne i žive stijene izrazito je malen te se čak može tvrditi da je originalan zid u nekoliko slučajeva direktno naslonjen na samu stijenu te je najvjerojatnije taj prostor bio zatrpan zemljom kako bi se poboljšala sama statika zida.

Nakon završetka istraživanja uslijedio je izazovan zadatak dokumentiranja toga monumentalnog helenističkog objekta. Napravljen je kompleksan 3D model, koji je spojen s 3D modelima iz prethodnih sezona istraživanja, čime je dobivena kompletna situacija, bez obzira na činjenicu da je dio kamena i drvene oplate ostao u cisterni radi zaštite i stabilizacije. Finalan je produkt fotogrametrijski 3D model od 1059 fotografija, koji je referenciran uz pomoć osam fototočaka (GCP), koje su snimljene totalnom stanicom. Moguća odstupanja od realne situacije na terenu broje se u milimetrima te nisu relevantna u kontekstu arheološke dokumentacije. Fotogrametrijski 3D model poslužio je za izradu kompletne nacrtne dokumentacije. Izdvojeno je nekoliko situacija, uključujući tlocrt i nekoliko pogleda na zidove cisterne s presjecima kroz sredinu, koji jako dobro prikazuju nagib samog objekta prema sjeveru. S obzirom na vrlo dobro sačuvanu žbuku i na činjenicu da je sačuvana u tri sloja, pogledi, presjeci i tlocrti izvedeni su u konzultacijama s konzervatorima i stručnjacima za restauraciju. Napravljena je detaljna nacrtna dokumentacija, koja će uz preciznu 3D snimku poslužiti kao referentna situacija za daljnje konzervatorsko-restauratorske radove.

Arheološka istraživanja cisterne na Koludrtu prvi su put dala uvid u cjelovitu strukturu tog objekta, što je omogućilo potragu za analognim objektima i lokalitetima u grčkom svijetu. Veličina cisterne na Koludrtu upućuje na činjenicu da se ondje radi o javnoj građevini namijenjenoj većem broju stanovnika. Takve su cisterne u drugim grčkim gradovima (Orraon, Lato) (Antoniou et al. 2006: 458 – 461.) smještene unutar urbane cjeline, često uz veće javne građevine (Delos, Dreros). S obzirom na rezultate ovogodišnjih istraživanja, čini se sasvim izvjesno da se grad, odnosno grčka kolonija, čiji je osnutak zabilježen na psefizmi nalazio upravo na poluotoku Koludrtu. Razlog velikih nedoumica zbog te ubikacije vjerojatno je rezultat devastacijskog učinka obližnjeg kamenoloma i nedostatka ozbiljnijih arheoloških istraživanja.

Literatura

Antoniou et. al. 2006 G. Antoniou, R. Xarchakou, A. N. Angelakis, Water cistern systems in Greece from Minoan

to Hellenistic period, Proceedings of 1st IWA International Symposium on Water and Wastewater Technologies in Ancient Civilizations, Iraklion, 2006: 28 – 30.
Miše 2015 M. Miše, Gnathia and related Hellenistic ware on the East Adriatic coast, Oxford, 2015.
Potrebica, Vuković 2019 H. Potrebica, M. Vuković, Lumbarda – Koludrt, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Hrvoje Potrebica
Miroslav Vuković
Mislav Fileš

Summary

In 2019, rescue archaeological excavations continued of the Hellenistic cistern on the Koludrt Peninsula in Lumbarda, on the island of Korčula. In the previous season, a fragment of the Lumbarda Psephisma was found in a layer of scattered stones and soil. The total surface area of the cistern remained half-filled after previous interventions, with the current and previous older research concentrated in the southwest half of the cistern. A ceramic vessel, catalogued as N-36, was identified as a pelike with visible remnants of a reddish coating, almost identical to the pelike found in the ancient Issa on the Martvilo necropolis. The Issis pelike is believed to be a product of Daunian workshops producing *Gnathia* pottery (transitional phase from the Knudsen group to the Late Canosan group) from the first half of the 3rd century BC. This confirmation, through ceramic material from the same context, provides the dating of the Lumbarda Psephisma for the first time, along with the dating of this monumental Hellenistic cistern. A photogrammetric 3D model was used to create complete drawing documentation. Archaeological research on the cistern at Koludrt provided insight into the complete structure of this building, enabling the search for analogous buildings and sites in the Greek world. The size of the cistern at Koludrt suggests that it is a public building intended for a larger number of residents. Similar cisterns in other Greek cities (Orraon, Lato) are located within the urban context, often near larger public buildings (Delos, Dreros). Considering the results of this year's research, it seems quite certain that the city or Greek colony, whose founding is recorded on the psephisma, was located precisely on the Koludrt Peninsula. The uncertainty surrounding this location is likely due to the devastating impact of a nearby quarry and the lack of more extensive archaeological research.

Karta s označenim položajima otkrivenih lokaliteta (izradio: T. Zojčeski)

Zračna fotografija antičkog lokaliteta u Vino polju (foto: E. Buća)

Redni broj: 556
Lokalitet: Otok Lastovo – Nižno polje, Vinopolje
Naselje: Uble
Grad/općina: Lastovo (otok Lastovo)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U svibnju 2019., tijekom pet radnih dana pregledavano je polje na otoku Lastovu. Radove su obavili članovi Zadruge ARHEO KO-OP Tomislav Zojčeski i Eva Buća. Pregledano je Nižno polje te jedna lokacija u susjednom Vino polju.

S obzirom na dug tijek slabog obrađivanja i zapuštanja polja na Lastovu, tijekom posljednjih 60-ak godina polja su bitno smanjena opsegom zbog širenja šuma preko granice polja. Također je velik broj pregledanih čestica dosta zarastao, zbog čega je jako otežana vidljivost tla, a time i mogućnost uočavanja pokretnih arheoloških nalaza. Unatoč tome, terenski je pregled pružio nove i do sada nepoznate podatke.
Najzanimljiviji nalazi uočeni su na više lokacija u južnom dijelu Nižno polja, gdje su uočeni ulomci grubih prapovijesnih keramičkih posuda iz neolitika. Ostali su nalazi

uglavnom datirani tek u novi vijek, poput glaziranih keramičkih ulomaka. Uz rub Nižno polja u sjevernom i istočnom dijelu, koji se danas nalaze pod gustom šumskom vegetacijom, pronađeni su i urušeni ostaci kamenih kuća koje su pripadale vlasnicima zemalja u polju iz mjesta Lastova, pa su im ove kuće služile za noćenje tijekom intenzivnije zemljoradnje, a nastale su u 19. st. i upotrebljavane su u prvoj polovini 20. st.
U Vino polju pregledana je samo jedna lokacija u rubnom sjevernom dijelu polja, koja je odabrana kao potencijalni arheološki lokalitet na temelju dostupnih zračnih fotografija. Na lokaciji su pronađeni ostaci više zidanih struktura te veća količina nalaza koji se mogu datirati u 1. i 2. st. Najvjerojatnije se radi o ostacima zidova objekata i podzida terasa antičke vile rustike većih dimenzija, koje se mogu pratiti uz današnje polje te djelomično po padinama brda.
Tijekom terenskog pregleda izrađen je i ortofoto mozaik Nižno polja i zapadnog dijela Vino polja upotrebom bespilotne letjelice.

Literatura

Della Casa et al. 2009 P. Della Casa, B. Bass, T. Katunarić, B. Kirigin, D. Radić, An overview of prehistoric and early historic settlement, topography and maritime connections on Lastovo island, Croatia The Connecting Sea: Maritime interactions in Adriatic Prehistory, Oxford, 2009: 113 – 136.

Tomislav Zojčeski

Summary

In May 2019, a field survey was conducted on the island of Lastovo. The survey covered Nižno polje and one location in the northern part of Vino polje. In the southern part of Nižno Polje, ceramic fragments dating back to the Neolithic period were discovered. In Vino Polje, the survey focused on a previously unknown ancient site where remains of structures, terraces, and various small finds such as fragments of ceramic vessels, construction materials, and parts of stone architecture were found.

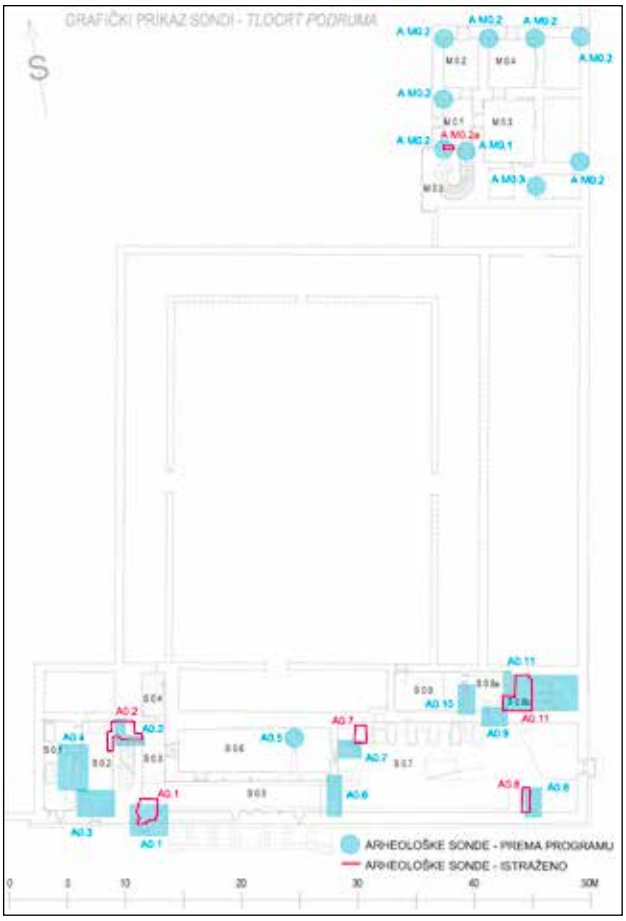

Grafički prikaz istraženih sondi i sondi prema programu – tlocrt podruma

Stariji zid i grob 86 ispod zapadnog krila samostana (foto: D. Kristović)

Redni broj: 557
Lokalitet: Otok Lokrum – kompleks benediktinskog samostana i Maksimilijanove rezidencije
Naselje: Otok Lokrum
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od siječnja do ožujka 2019. arheološki je istraživano područje kompleksa benediktinskog samostana i Maksimilijanove rezidencije na otoku Lokrumu pokraj Dubrovnika (k.č. zgr. 215, 216, k.č. 2264, 2265, 2268, 2269, 2272, 2276 i 2283, k.o. Dubrovnik; k.č. 5605, 5606, 5608, 5609, k.o. Dubrovnik n.i.). Lokalitet je istražen radi utvrđivanja faza gradnje kompleksa i njegove valorizacije, a za potrebe izrade projekta obnove, na temelju preliminarnog konzervatorskog elaborata koji je izradila voditeljica projekta Zvjezdana Tolja, dipl. ing. arh., tvrtka Arhita d.o.o. iz Dubrovnika. Lokalitet je arheološki istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., a ostatak stručne ekipe činili su Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., Paula Knego, studentica arheologije te tehničari Antonio Kovačević i Jure Taslak. Radove je arheološki

Grafički prikaz istraženih sondi i sondi prema programu – tlocrt prizemlja

Benediktinski samostan i Maksimilijanova rezidencija (foto: A. Kovačević)

nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Radovi su financirani sredstvima Zavoda za obnovu grada Dubrovnika.

Istraženo je ukupno 55 probnih arheoloških sondi u podrumu i prizemlju kompleksa benediktinskog samostana (51 ukupno) te podrumu i prizemlju Maksimilijanove rezidencije (ukupno četiri). Sondama je trebalo utvrditi postojanje nalaza povezanih sa starijom arhitekturom kompleksa, odnose određenih zidova i zidanih struktura te načine njihova temeljenja. Istraživanjima su utvrđeni mnogi elementi zadani programom koji su važni za daljnju obnovu, kao što su izvorne hodne nivelete u većini prostora, način temeljenja zidova na stijeni te odnosi određenih zidova.
Od nalaza se može izdvojiti podno ognjište pronađeno u kuhinji u jugozapadnom uglu novog klaustra. Kanal u funkciji zidanog ognjišta rađen je od pune opeke, a tlocrtno ima oblik slova U. Ognjište leži na svodu podrumske prostorije. Tragovi su mu utvrđeni i u istočnom zidu kuhinje u konzervatorskoj sondi.
Pronađena su dva groba, kao i više dislociranih kostiju na različitim pozicijama u zapadnom krilu i uz njega. Radi se o grobovima bez grobne arhitekture koji pripadaju najstarijoj poznatoj fazi ukapanja na lokalitetu. Dislocirane kosti svjedoče o postojanju većeg broja takvih grobova. Tijekom prethodnih aheoloških istraživanja pronađeno je pet grobova tog tipa, od kojih je jedan radiokarbonskom (C-14) analizom datiran u rani srednji vijek. Ostatke tog srednjovjekovnoga groblja moguće je povezati s ranoromaničkom fazom lokaliteta.
Osim nalaza koji pripadaju gradnji i adaptacijama kompleksa samostana i Maksimilijanove rezidencije, prikupljeni su nalazi iz starijeg razdoblja, koji prethode njihovoj gradnji. Radi se o ostacima arhitekture (zidovi i zidane strukture) nad kojima je dijelom građeno zapadno krilo samostana. Tim nalazima potvrđeno je već poznato postojanje starije arhitekture (pronađene u zapadnom krilu romaničkog samostana i ispred njega), koju je moguće pripisati kasnoantičkoj/ranosrednjovjekovnoj fazi gradnje. Stariji ostaci arhitekture i grobovi nisu u cijelosti istraženi jer su izlazili izvan zone obuhvata predmetnih radova.
Prilikom radova očišćen je podrum Maksimilijanove rezidencije koji je bio zatrpan građevnim i recentnim otpadom. Nakon čišćenja, arhitektonski su snimljena poploženja podrumskih prostorija.
U 32 sonde pronađen je pokretni materijal, većinom u nasipima. Riječ je o keramici, metalu, staklu, kostima, imbreksima i tegulama (krovni crijep) te kamenoj plastici, koji se mogu datirati od prapovijesti, kasne antike/ranog srednjeg vijeka do novog vijeka.

Literatura

Arheo Plan 2015 Arheo Plan d.o.o., Izvještaj o provedenim arheološkim istraživanjima Benediktinski samostan i Crkva sv. Marije na Lokrumu, Dubrovnik, 2015.
Brusić 2005 Z. Brusić, Primjerci kasnoantičke keramike, u: Srima – Prižba – Starokršćanske dvojne crkve, Šibenik, 2005.
Fisković 1961 C. Fisković, Lokrumski spomenici, Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb, 1961.

Kovač 2019 M. Kovač, Autorski rad „Predmeti izrađeni od koštane sirovine sa zaštitnog arheološkog istraživanja na poziciji Željezničkog kolodvora Sisak", Sisak, 2019.
Kovačić 2011 Lj. Kovačić, Stolna keramika u Dubrovniku, Arheološki nalazi 14-17. st., Dubrovački muzeji, Arheološki muzej u Dubrovniku, Dubrovnik, 2011.
Tolja 2017 Z. Tolja, Dubrovnik, Preliminarni konzervatorski elaborat „Kompleks Benediktinskog samostana i Maksimilijanove rezidencije, otok Lokrum", Arhita d.o.o., Dubrovnik, 2017.
Zglav-Martinac 2004 H. Zglav-Martinac, Ulomak do ulomka..., Prilog proučavanju keramike XIII.-XVIII. stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu, Split, 2004.
Žile 1995 Ž. Ivica, Predromanička skulptura s otoka Lokruma, Rožata i Komolca u Rijeci dubrovačkoj, SHP, 21, Split, 1995.

Nela Kovačević Bokarica
Domagoj Kristović
Zvjezdana Tolja

Summary

From January to March 2019, archaeological investigations were conducted in the area of the complex of the Benedictine monastery and Maximilian's residence on the island of Lokrum near Dubrovnik. The research aimed to determine the construction phases of the complex and its valorisation for the purpose of a restoration project. A total of 55 trial archaeological trenches were excavated, positioned in the basement and ground floor of the Benedictine monastery complex (51 in total) and the basement and ground floor of Maximilian's residence (4 in total).
In addition to findings related to the construction and adaptations of the Monastery Complex and Maximilian's residence, discoveries from an earlier period preceding their construction were also made. These findings consist of remains of architecture that can be attributed to the late antique/early medieval construction phase, upon which the western wing of the monastery is partially built. Earlier remains of architecture and graves from the early Romanesque phase of the site were not fully explored as they extended beyond the scope of the ongoing work.

Redni broj: 558
Lokalitet: Otok Majsan
Naselje: –
Grad/općina: Korčula (otok Korčula)
Pravni status: Z-4967
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2019. obavljeno je kraće arheološko istraživanje na otoku Majsanu kako bi se utvrdilo postojeće stanje otkopanih ostataka arhitekture, ali i kako bi se preispitao potencijal lokaliteta za nova istraživanja. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Tino Leleković s Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Snimka antičke ili bizantske kule (foto: T. Leleković)

Majsan je jedan od otoka koji čine mikroarhipelag između Orebića i Korčule. Posebnost su otoka antičke ruševine, zbog kojih je čitav otok kulturno dobro. Taj antički građevinski sklop istraživali su od 1963. do 1968. godine Cvito i Igor Fisković. Riječ je o nenastanjenu otoku, koji ima površinu od približno 14 hektara. Potpuno je prepušten prirodi, tako da je čitav otok zarastao u makiju. Na otoku nema poljoprivrednih površina, a arheološki je sklop zapušten. Zbog takva stanja, na otoku je otežano kretanje.
Antički građevinski sklop smješten je u uvali na zapadnoj strani otoka, koja zbog žala i prirodne zavjetrine pruža idealno mjesto za pristanak brodom. Građevinski sklop detaljno je opisan u objavi rezultata istraživanja, no ukratko se može reći da je riječ o izduženom sklopu, u cijelosti sazidanom od kamena, površine 950 m^2. Sklop je okrenut prema uvali u kojoj postoji i antički mol za pristajanje brodova. Tijekom prethodnih istraživanja utvrđeno je da je osnova sklopa bila antička zgrada, koju je karakteriziralo središnje dvorište okruženo manjim prostorijama. U kasnoj antici i/ili bizantskom razdoblju dodani su kršćanski objekti, memorija i groblje, tako da se pretpostavlja da je građevina poprimila vjerski karakter. Tijekom srednjeg vijeka bila je pustinjački samostan.
Tijekom kampanje 2019. očišćeno je samo središnje dvorište (tzv. atrij) i zapadni dio (tzv. memorija i crkva) te cisterna. Namjera je bila očistiti te dijelove jer se na njima moglo najbolje utvrditi stanje očuvanosti građevine te zato što je u pojedinima dijelovima raslinje počelo izjedati i rušiti zidove i bilo je nužno intervenirati na pojedinim mjestima. Nakon uklanjanja raslinja utvrđeno je da je kulturni sloj potpuno očišćen, tako da su zatečeni samo zidovi i dijelovi popločenja građevine položeni na živac. Očuvanost je neujednačena. Zidovi oko središnjeg dvorišta djelomice su dobro očuvani, dok su pojedini zidovi, posebice oni u južnom dijelu sklopa, očuvani loše. Najlošije je očuvana tzv. crkva u jugozapadnom uglu kompleksa, koja se gotovo i ne može razaznati među raslinjem. Ostatak sklopa dobro je sačuvan.
Godine 2019. očišćen je i put prema uzvisini u južnom dijelu otoka gdje se nalaze ostaci „utvrde". Danas je od raslinja vidljiva samo četvrtasta osnova dimenzija 11,40x18,20 m, orijentacije I-Z. Očuvan je samo vanjski zid koji je građen izravno na živcu. Visina zida varira od 1,35 do 1,65 m, s tim da u JI uglu, gdje živac pada, zid doseže visinu od 2,30 m.

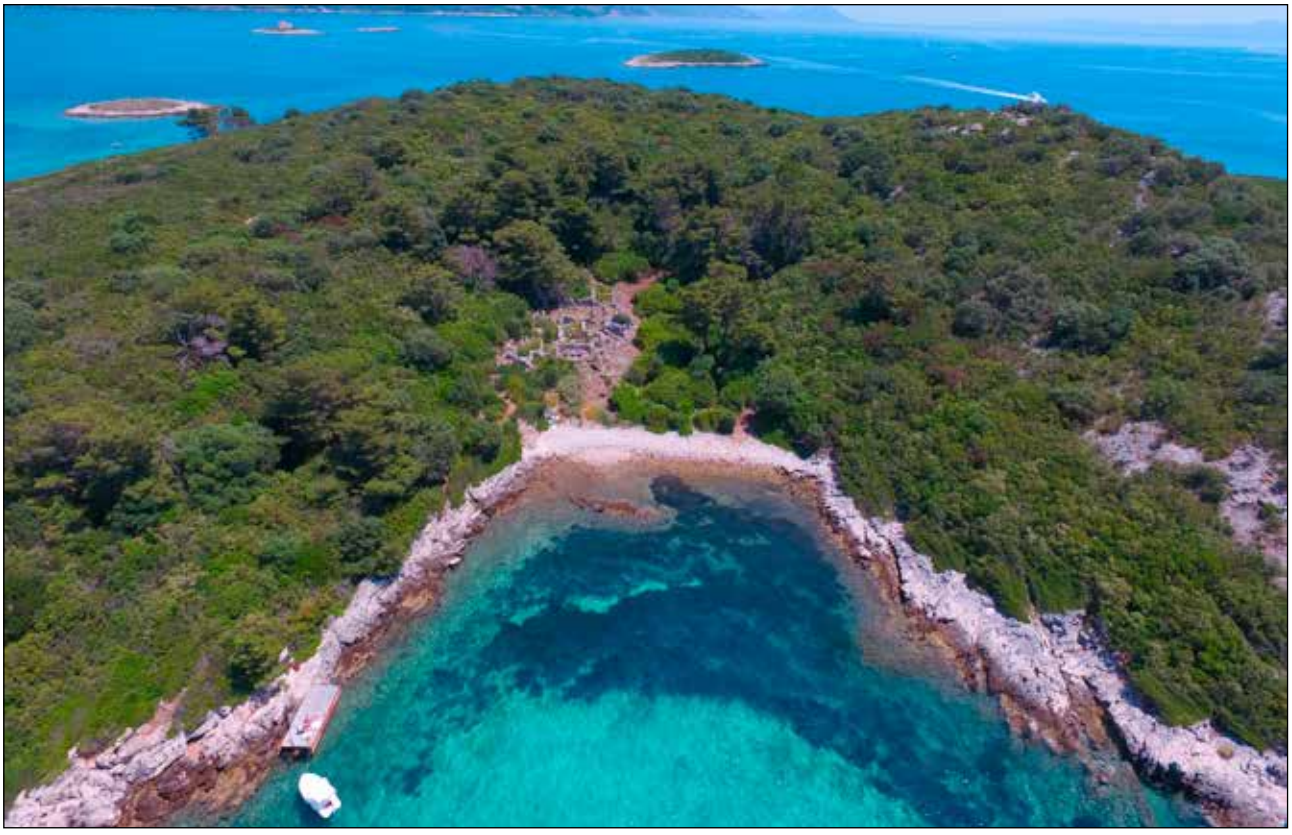

Pogled na antički sklop sa zapada, u prednjem je planu uvala s antičkim molom (foto: T. Leleković)

Snimka dijela građevinskog sklopa (foto: T. Leleković)

U samoj utvrdi napravljen je manji probni iskop dimenzija 0,5x0,5 m, kako bi se utvrdilo postojanje kulturnog sloja. Nađen je deblji sloj nabijene jalove crvene zemlje koja je donesena na vrh otoka, a kako bi se popunio prostor iznad temelja. U zemlji su nađena dva komada keramike koju nije bilo moguće datirati. Cvito Fisković pretpostavlja da je riječ o ranobizantskoj kuli. Prilikom čišćenja puta do utvrde utvrđeno je da je postojao ozidan put do utvrde do kompleksa, koji se sada mogao samo djelomice pratiti zbog prevelikog raslinja. Uz taj su put na dvama mjestima nađene manje građevine, kojima nije bilo moguće utvrditi namjenu.
Pri vrhu uzvisine put prolazi kroz tvorevinu koja bi se mogla opisati kao megalitska gradnja, vrlo nalik brončanodobnim ili željeznodobnim gradinama. Možda se na Majsanu nalazila manja prapovijesna gradina/utvrda, na kojoj je u antičko ili bizantsko vrijeme sagrađena četvrtasta kula.
Ove se godine pokušao preispitati arheološki potencijal i u dijelovima otoka koji nisu bili istraženi. Ponajprije je riječ o prostoru južno i istočno od kasnoantičkog sklopa. Naime, u krajoliku su vidljivi položaji na kojima rastu divlje masline i borovi, što je znakovito kad se usporedi s dijelom oko utvrde i samoga građevinskog sklopa. Otok prekriva Makija, a navedeno bi drveće moglo biti naznaka postojanja dubljih slojeva zemlje, mogućeg kulturnog sloja, što bi značilo da Majsan još skriva nalaze koje bi trebalo istražiti.

dr. sc. Tino Leleković

Summary

In 2019, a brief archaeological excavation was conducted on the island of Majsan to assess the current state of the excavated architectural remains and to reconsider the potential of the site for new research. Majsan is one of the islands comprising a micro-archipelago located between Orebić and Korčula. The island is known for its ancient ruins, making it a cultural heritage site. The ancient architectural complex was explored from 1963 to 1968. The structure is located in a cove on the western side of the island, providing an ideal place for boat docking due to its shore and natural shelter. The complex, covering an area of 950 m^2, faces the cove, where an ancient pier for boat docking also exists. Previous research determined that the foundation of the complex was an ancient building characterized by a central courtyard surrounded by smaller rooms. During the late antique and/or Byzantine period, Christian structures, a memoria, and a cemetery were added, suggesting that the building acquired a religious character. In the Middle Ages, it became a hermitage.
In 2019, the path to the elevated southern part of the island, where the remains of a 'fortress' are located, was cleared. Today, only the square foundation with dimensions of 11.40 x 18.20 m, oriented east-west, is visible amidst vegetation. Only the outer wall, constructed directly on the bedrock, is preserved.
It should be noted that near the top of the elevation, the path passes through a structure resembling megalithic construction, similar to Bronze Age or Iron Age hillforts. There is a hypothesis that Majsan may have had a smaller prehistoric hillfort/fortress, upon which a square tower was built during the ancient or Byzantine period. In the current year, attempts were made to reassess the archaeological potential in parts of the island that had not been explored previously. This primarily includes the areas south and east of the late antique complex. Landscape features, such as positions where wild olives and pines grow, are visible, contrasting with the surroundings of the fortress and the architectural complex. The island is covered with maquis, and the mentioned trees could indicate the existence of deeper layers of soil, possibly a cultural layer, suggesting that Majsan still conceals discoveries that need further exploration.

Redni broj: 559
Lokalitet: Otok Mljet – otočić Sv. Marija
Naselje: Otočić sv. Marije
Grad/općina: Mljet (otok Mljet)
Pravni status: Z-948
Razdoblje: SV, NV, SD
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zimi 2018./2019. nadzirano je iskopavanje kanala za polaganje cjevovoda u okviru sustava javne odvodnje i vodoopskrbe za otočić Sv. Marija na otoku Mljetu. Voditelj arheološkog nadzora bio je dr. sc. Dinko Radić.

Prilikom kopanja trase podalje od samostana na otočiću Sv. Marija, a neposredno uz ogradni zidić cvjetnjaka, nije se doprlo do povijesnog ili arheološkog sloja. Zbog neznatne nadmorske visine iskopavalo se uglavnom ispod razine mora, i to u sloju nasutom 60-ih godina prošlog stoljeća prilikom proširivanja obale, a u sklopu temeljitog adaptiranja samostanskog kompleksa. Trasa cjevovoda iz sustava javne odvodnje i vodoopskrbe na otočiću Sv. Marija na mljetskom Velikom jezeru može se podijeliti na tri dijela: na kopneni dug 91,46 m, spoj kopnenog i podmorskog dijela te podmorski dio dug 746,36 m.
Zbog činjenice da je čitav otočić Sv. Marija zaštićen prirodni i kulturni spomenik i da se nalazi u središtu nacionalnog parka Mljet, za polaganje cjevovoda birana je trasa čijim je

Početni dio trase (foto: D. Radić)

kopanjem u najmanjoj mjeri oštećena spomenička baština. Najracionalnije je bilo trasu kojom će prolaziti cijevi postaviti na potezu od „Pristaništa" do sjeverne strane otočića Sv. Marije, na potezu uz more usporednim sa zapadnim pročeljem samostanskog kompleksa. Razlog je tome bio to što je prostor koji se nalazi ispred (sa zapadne strane) samostana/hotela dijelom operativna obala, a dijelom restoranska terasa zasađena borovima i ispresijecana ograđenim prostorima za cvijeće (arulama), u kojima se nalazi nisko ukrasno bilje.

Na priloženim fotografijama moguće je vidjeti i precizan položaj trase, njezinu širinu i dubinu, barem do razine mora. Udaljavanjem trase od samostana i približavanjem sadašnjoj obalnoj crti, odnosno sagrađenoj rivi, izbjeglo se zadiranje u slojeve s arhitekturom *in situ*. Nadmorska razina uređene obale u kojoj je cjevovod položen iznosi približno pola metra, što nije bila dovoljna dubina za polaganje cijevi pa je dubina iskopa iznosila približno jedan metar, uz približno jednaku širinu.

Najdublji iskop bio je na jugozapadnom početku trase, odnosno na mjestu na kojem će se montirati crpna stanica. Od te točke trasa teče usporedno sa zidićem arule, otprilike od 2 do 3 m od ruba obale. Na sjevernom dijelu trasa obilazi minijaturan mandrač te na kraju, još sjevernije, dolazi do točke na kojoj započinje podmorska sekcija cjevovoda.

Svojstva iskopanog materijala na sva 92 m kopnenog dijela vrlo su slična. Uglavnom je iskopan materijal koji je prije šezdesetak godina nasut tijekom velikih i temeljitih radova prilikom adaptacije samostana i njegova pretvaranja u hotel Melita. Tom se prilikom duboko zadrlo u renesansnu i romaničku fazu objekta (i sve naknadne adaptacije), što je očito prema velikoj količini vapnene šute, komadima građevnog kamenja sa sačuvanim tragovima šute i više slomljenih kanalica koje pripadaju tipu često upotrebljavanom tijekom prošlih stoljeća. Nisu neuobičajeni ni dijelovi recentnih opeka, komadi betona pa i suvremeno smeće (limenke, suvremeni čavli, komadi stakla…). Čest je i riječni šljunak (iz Neretve), kakav se u građevinskim radovima upotrebljava tek tijekom posljednjih desetljeća.

Među iskopanim materijalom izdvaja se nekoliko komada jednostavno profiliranog kamenja i svega dva ulomka

Keramički ulomci (foto: D. Radić)

oslikanih keramičkih tanjura. Crno-bijeli ulomak na priloženoj fotografiji dio je oboda tanjura engleske kamenine s kraja 19. ili prve polovine 20. st. Drugi ulomak dio je stijenke zdjele *grafite*, tj. keramike iz druge polovice 16. st., kakva se proizvodila u regijama Veneto i Emilia-Romagna (atribuciju je dala kolegica Helga Zglav-Martinac).

Kao kuriozitet treba spomenuti da je u nekim sekcijama kanala (sjevernom i južnom dijelu) nađena velika količina iznimno krupnih primjeraka školjke konjsko kopito (*Spondylus gaederopus*), nešto manji broj kamenica (*Ostrea edulis*), kunjka (*Arca noae*), volaka (*Phyllonotus trunculus*) itd. Tolika količina ljuštura školjaka može se povezati s otpadom iz restorana (mada ni redovnicima školjke nisu bile zabranjene), posebno jer su nađene na položajima koji su, sudeći po ostalom otpadnom materijalu, očito nasipani tijekom prošlih desetljeća.

Tragovi arhitekture, zapravo jedne od faza gradnje rive, uočeni su na kraćem potezu u zoni postavljanja crpne stanice. Bez opsežnijih radova teško je otkriti pravi karakter zida koji izlazi iz mora, ali veličina i oblik kamenih

Središnji dio trase (foto: D. Radić)

Spoj s podmorskim dijelom (foto: D. Radić)

kvadara te položaj točno u smjeru drugih okolnih zidića upućuje na to da se radi o jednoj od starijih faza obale, najvjerojatnije onoj koja je proširena 1960. godine. Prilikom postavljanja cjevovoda/crpne stanice taj je dio arhitekture minimalno oštećen, odnosno s izvornog su položaja pomaknuta samo 3-4 kamena kvadra, i to na mjestu prolaska cijevi.

dr. sc. Dinko Radić

Summary

During the winter of 2018/2019, archaeological supervision was conducted during earthworks for the excavation of a canal for laying pipelines as part of the public drainage and water supply system on the islet of Sv. Marija, located near the island of Mljet. The entire islet of Sv. Marija is a protected natural and cultural monument, situated in the heart of the Mljet National Park. In order to minimize damage to the monument, a route for laying the pipeline was chosen carefully, considering the excavation's impact on the cultural heritage.

Redni broj: 560
Lokalitet: Otok Mljet – pličina Sv. Pavao
Naselje: Maranovići, Korita
Grad/općina: Mljet (Babino Polje) (otok Mljet)
Pravni status: Z-6178
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 24. lipnja do 4. srpnja 2019. trajalo je podvodno arheološko istraživanje brodoloma iz 16. st. u pličini Sveti Pavao na otoku Mljetu. Nositelj programa bio je Odjel za podvodnu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj programa bio je Igor Miholjek, a u istraživanju su sudjelovali i arheolozi Ivan Vidulić i Anton Divić, ronioci jedinice Specijalne policije MUP RH Damir Banković, Robert Dorinka, Tomislav Stipčević, Kristijan Tahtler te suradnici Zoran Delibašić, Dragutin Šimatović, Marko Hranilović i Damir Mlinarić.

Brod koji je potonuo na pličini Sveti Pavao krajem 16. st. bio je venecijanski, na što upućuju karakteristike gradnje broda, kao i oznake na topovima. Brod je važan zbog iznimno vrijednog i rijetkog tereta koji je prevozio, a koji se razlikuje od svih pronađenih brodoloma na Jadranu. Riječ je o osmanskom keramičkom posuđu koje se proizvodilo od 15. do 17. st. u gradu Izniku. Svaki sultan imao je majstora koji je upravljao keramičarskim radionicama, stvarajući posebne ornamente s motivima iz Kurana te životinjskim i cvjetnim motivima. Velika ekspanzija izničke keramike dogodila se u vrijeme vladavine sultana Sulejmana Veličanstvenog. Zbog ustanovljenih pet razvojnih faza izničke keramike promijenjena je dosadašnja teorija, prema kojoj se s novim sultanom prestao upotrebljavati prijašnji stilski izričaj, pa se danas pretpostavlja da se pojedini stil ukrašavanja upotrebljavao dok god je za njega postojao interes. Kupci te keramike bili su većinom imućni Europljani željni „egzotičnih" predmeta s istoka. U svjetskim muzejima i privatnim zbirkama danas postoji svega tri tisuće primjeraka izničkog posuđa.
Ovogodišnje je istraživanje nastavak dosadašnjih, koja u kontinuitetu traju posljednjih 12 godina. Tako je ove godine otprije istraženim sektorima 1, 2, 3 i 4 pridodan i sektor 5. Riječ je o području pijeska između stijena, površine približne veličine 16 m^2, koje se nalazi 8 m zapadno od kvadranta BI, na dubini od 43 do 46 m. Upravo je u tom sektoru pronađen, izvađen i dokumentiran velik broj zanimljivih keramičkih i metalnih nalaza. Na tom su mjestu najvjerojatnije duboke morske struje nabile pijesak u samu rupu, odnosno ispod stijena te na taj način prekrile arheološke nalaze. Uz sektor 5 istraživani su kvadranti, odnosno sonde AJ, AK, AL, AM, AN, AO, AP, AV i Y na dubini od 42 do 48 m. Materijal pronađen tijekom ovogodišnjeg istraživanja, ponajprije pokretni nalazi, uklapa se u repertoar arheoloških nalaza iz prošlih kampanja i upućuje na važnost daljnjeg istraživanja tog nalazišta.
Ukupno je pronađeno, dokumentirano i izvađeno 29 nalaza, od toga 19 fragmenata kostiju, dva roga, tri

Pličina Sv. Pavao, podvodni iskop oko dijelova brodske konstrukcije (foto: D. Šimatović)

Kulturni sloj s nalazima N1 (tanjur Iznik) i N2 (kamena topovska kugla) in situ, kvadrant AM (foto: I. Miholjek)

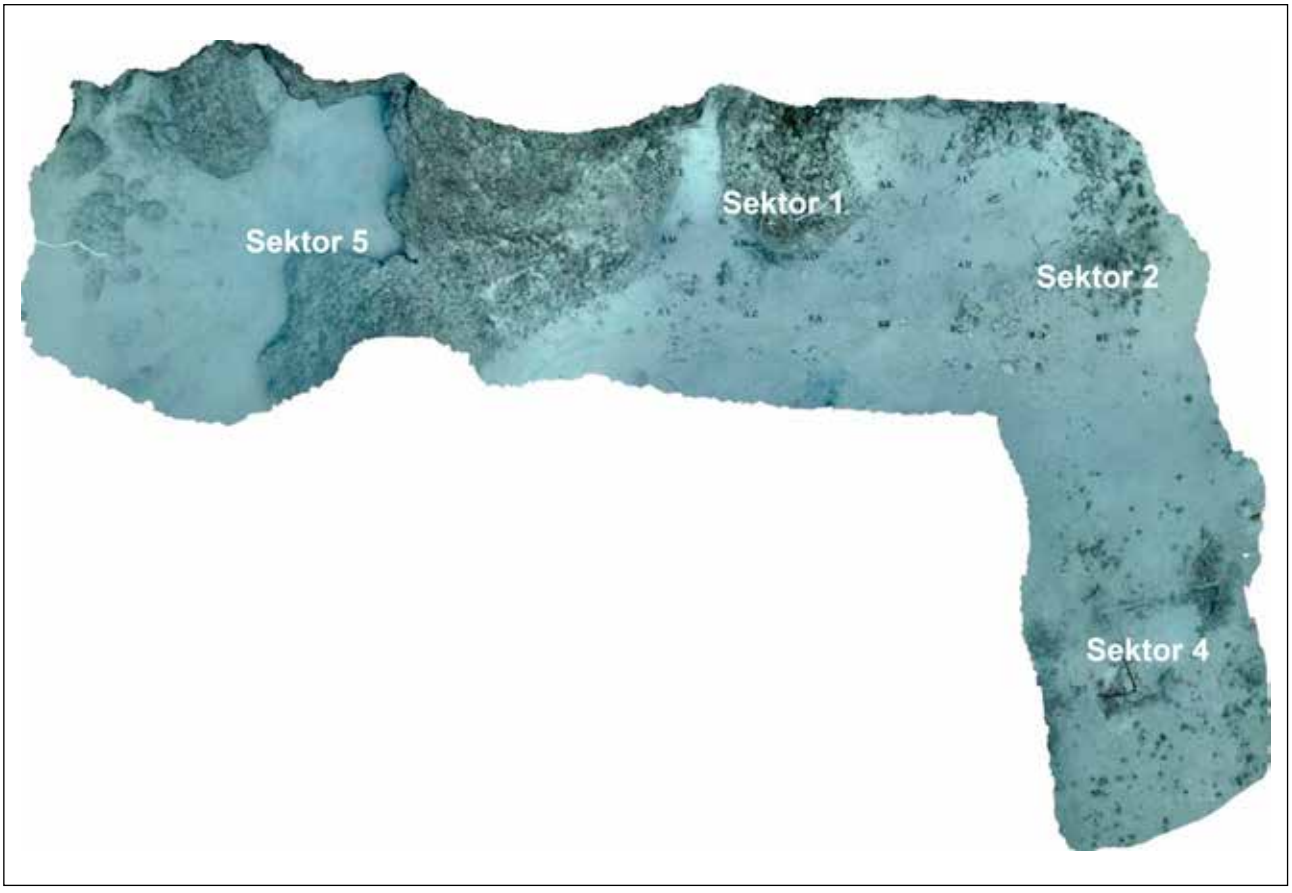

Ortofotografija stanja nalazišta na kraju kampanje (izrada: J. Macura)

kamene topovske kugle promjera 9,5 i 14 cm, 18 različitih nalaza keramike, od kojih posebno treba izdvojiti tanjure iz sektora 5 (N13, N17, N18, N19, N20, N21), manje amfore za vodu iz sektora 5, poklopac čajnika iz sektora 5 te vrč s trolisnim izljevom i grafitnom glazurom iz kvadranta Y. Uz pronađene dijelove brodske konstrukcije, izvađen je koloturnik iz kvadranta AO. U sektoru 5 pronađena su dva oboda brončanog lonca i kotla te dio brončanog lavora. Dokumentirana su i dva nalaza stakla: staklena boca u 12 ulomaka iz kvadranta AO te tri manja fragmenta žućkastozelenog stakla nađena u sektoru 5. Željezni top koji je pronađen u kvadrantima AN i AF izvađen je na brod, skiciran i izmjeren, nakon čega je vraćen na dno u iste kvadrante. Riječ je o željeznom okretnom topu koji je izrađen tehnikom lijevanja. Upotreba željeznih kovanih topova na brodovima može se pratiti od kraja 14. st., ali željezni se lijevani topovi na Mediteranu pojavljuju krajem 16. st., sa sjevernoeuropskim trgovcima i gusarima. Takav top bio je postavljen na željezni nosač koji je bio ugrađen u brodsku ogradu. Zbog svog kratkog dometa bio je namijenjen obrani broda, ali uzimajući u obzir njegovu veličinu i kalibar, imao je ograničenu snagu probijanja. Osim svih navedenih nalaza, pronađeni su i ostaci drvenog sanduka, pa se pretpostavlja da je prilikom potonuća broda i prevrtanja jedan sanduk s teretom završio iza stijena, podalje od glavne koncentracije nalaza, odnosno u sektoru 5. Također su otkriveni dijelovi brodske konstrukcije, u kvadrantima AL i BF.

Literatura

Miholjek 2018 I. Miholjek, Izvješće o podvodnom arheološkom istraživanju nalazišta Sveti Pavao na otoku Mljetu u 2018. godini, Zagreb, 2018.

Igor Miholjek

Summary

In June and July 2019, underwater archaeological research was conducted on a 16th-century shipwreck in the shallow of Sveti Pavao on the island of Mljet. The construction characteristics of the ship and markings on the cannons suggest that the vessel was of Venetian origin. It is noteworthy for the valuable and rare cargo it carried, which had not been found in the Adriatic before. The cargo consists of Ottoman ceramic vessels produced in the city of Iznik from the 15th to the 17th century. This type of pottery is extremely rare in world museums and private collections, with only about three thousand known examples. This year's exploration added Sector 5 to the previously investigated Sectors 1, 2, 3, and 4. Sector 5 covers an area of approximately 16 m^2 located west of quadrant BI, at depths ranging from 43 to 46 meters. This area yielded a significant number of interesting ceramic and metal artefacts that align with the material repertoire found in previous campaigns, emphasizing the importance of further exploration of this site. Among

the notable finds are a jug with a trefoil spout and graphite glaze, a ship's tackle, two rims of a bronze pot and kettle, and a forged iron cannon. Parts of the ship's structure were also discovered

Redni broj: 561
Lokalitet: Otok Šipan – uvala Suđurađ, brodolom
Naselje: Suđurađ (otok Šipan)
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-7648
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 28. rujna do 15. listopada 2019. istraživan je brodolom u uvali Suđurađ na otoku Šipanu. Nositelj programa bio je Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture, Udruge za promidžbu podvodne arheologije – FUWA iz Koblenza (Njemačka) te Instituta za arheologiju broda (INA) iz College Stationa u SAD-u.

Od 2015. do 2018., detaljnim istraživanjem i čišćenjem brodske konstrukcije zahvaćen je prostor veličine 12x6 m. Na preostalom prostoru dokumentirani su površinski nalazi te je mjestimično, uz pomoć manjih sondi, provjereno postojanje nalaza u dubljim slojevima nalazišta, što je rezultiralo otkrićem predmeta iz opreme potonulog broda. Prilikom detaljnog čišćenja brodske konstrukcije otkriveno je da je u gornjem dijelu nalazišta očuvan prednji dio broda, koji je prilikom potonuća legao na lijevi bok. Nakon uklanjanja pijeska otkriven je dio kobilice i pramčane statve, pramčane rebrenice i rebreni nastavci, hrptenica, platice i olovna obloga kojom je bio obložen donji dio broda do vodne linije. Ploče olovnog lima najveće su do sada zabilježene olovne ploče za oblaganje brodova u svijetu, što taj brod čini posebnim nalazom. Moguće ih je proučavati zahvaljujući dijelu brodske konstrukcije koji se nalazi s desne strane kobilice u prilično lošem stanju. Platice su izmaknute iz originalnog položaja, čime se oslobodio pristup olovnoj oblozi.
Nastavno na radove iz prethodne godine, cilj istraživanja 2019. bio je definiranje brodske konstrukcije od pramčanog dijela u smjeru istoka. Budući da je već tijekom prethodnih istraživačkih kampanja istraženi dio interpretiran kao pramac broda, sonda je postavljena na površinu koja prati smjer pružanja hrptenice, tj. smjer protezanja kobilice koja se nalazi ispod rebrenica.
Pomoćno metalno mrežište sastojalo se od dvaju redova po četiri kvadrata dimenzija 2x2 m (D3-D4; E3-E4; F3-F4; G3-G4). Očišćeno je uz pomoć fleksibilnih crijeva i vodenih sisaljki pokretanih vatrogasnom pumpom. Unutar mrežišta

Hrptenica s temeljnicom jarbola, rebrenice i daske podnice, detalj (foto: M. Martinčak)

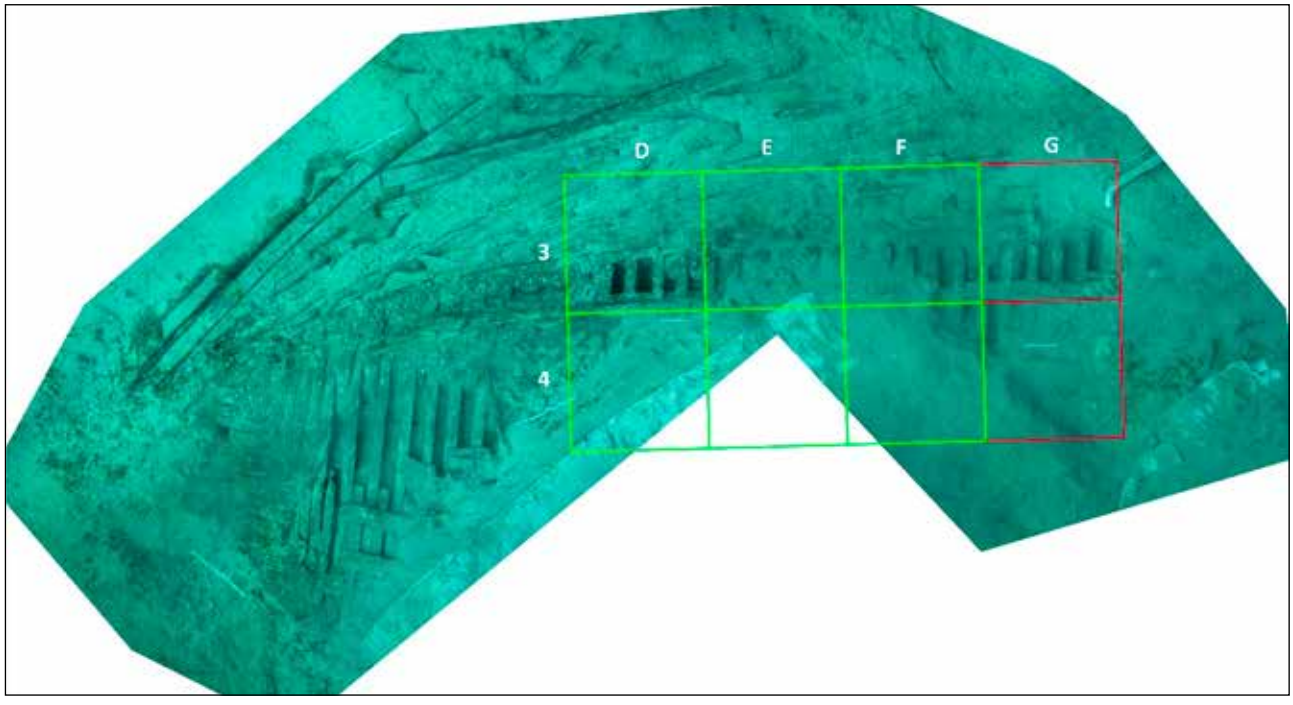

Položaj pomoćnog metalnog mrežišta (crtež i podloga: J. L. Casaban)

Označavanje konstrukcije prije fotogrametrije (foto: M. Martinčak)

Olovni dubinomjer (foto: K. Batur)

Dio kožne vrećice za municiju (foto: K. Batur)

obuhvaćene su masivne rebrenice, koje su na sjevernim dijelovima (u smjeru desnog boka) izrazito oštećene djelovanjem brodskog crva. Na rebrenicama se nalaze oblo obrađeni elementi (T185, T188, T181), koji su vjerojatno pridržavali longitudinalni element T182. Na taj je način razina unutrašnje oplate dovedena na razinu hrptenice. Spomenuti obli elementi čavlima su povezani s rebrenicama, a nalaze se na svakoj trećoj rebrenici. Oplata i daske podnice odlično su očuvane u dijelu broda u kojemu je očuvana hrptenica, u blizini utora za nasad jarbola.

Iako je položaj kobilice pretpostavljen još tijekom prijašnjih istraživačkih sezona, do njezine gornje površine do sada nije bilo moguće doprijeti zbog čvrstog spoja s dokobiličnom platicom i debelog premaza smole koji prekriva sljubnice. Na rebrenicama nad kojima je hrptenica potpuno propala (T127 – T130) nalaze se po dva jako korodirana čavla koji su u funkciji pašaica spajali kobilicu s rebrenicama i hrptenicom. Između rebrenica bile su uglavljene daske pravilno rezanih strana, duljine 19,5 cm.

Cjelokupno istraživanje bilo je usmjereno na dokumentiranje brodske konstrukcije. U istraženom dijelu sonde nije uočeno mnogo pokretnih arheoloških nalaza, no prilikom površinskog pregleda nalazišta izvan mrežišta pronađeno je nekoliko zanimljivih predmeta, koji su podignuti s morskog dna kako ne bi postali meta pljačkaša. Među njima ističe se olovna municija u dvjema dimenzijama, olovni dubinomjer i ulomak kože u funkciji ambalaže za olovnu municiju.

Brodolom u uvali Suđurađ na otoku Šipanu dogodio se 1576. iz nepoznatih razloga. Brod *Santo Hieronimo* pripadao je vlasniku Jerolimu Primojeviću iz Dubrovnika, koji je umro nekoliko godina prije. S obzirom na to da je u pitanju dubrovački poduzetnik i brodovlasnik, riječ je o jedinstvenom otkriću broda iz dubrovačke trgovačke mornarice u hrvatskom podmorju. Dosadašnji nalazi na morskom dnu dokazali su da je brodska konstrukcija iznimno dobro očuvana. Površinskim pregledom i probnim sondiranjem, unatoč istraživanjima sedamdesetih godina prošloga stoljeća, na nalazištu je utvrđeno postojanje predmeta iz brodske opreme i tereta, što dodatno povećava zanimljivost brodoloma. S obzirom na stanje očuvanosti nalazišta, istraživanje je potrebno nastaviti kako bi se na vrijeme spasili svi očuvani podaci o brodskoj konstrukciji te izvadili i zaštitili svi pokretni nalazi.

Literatura

Festini, Radić Rossi 2018 T. Festini, I. Radić Rossi, Otok Šipan – uvala Suđurađ, brodolom, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 927 – 930.

Radić Rossi 2019 I. Radić Rossi, Otok Šipan – uvala Suđurađ, brodolom, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.

Katarina Batur
Irena Radić Rossi

Summary

In 2019, the research in the bay of Suđurađ on the island of Šipan was conducted. Following on from the previous year's work, the aim of the research was to define the ship's structure from the bow part in the direction of the east. Since the investigated part was interpreted as the bow of the ship during previous research campaigns, the trench was positioned in the direction of the keelson, i.e. the direction of the keel that is under the frames.

Although the position of the keel has been assumed during previous research seasons, its upper surface has not been

accessible until now due to the tight connection with the garboard plank and the thick coating of resin covering the seams. On the floor timbers above which the keelson was completely destroyed, there are the traces of corroded nails, positioned in pairs, that used to connect the keel to the floor timbers and the keelson. The entire research was focused on documenting the ship's structure. In the investigated part of the trench, not many movable archaeological finds were recovered, but a surface inspection of the site outside the grid revealed several interesting objects. Among them, lead munition, a lead depth gauge and a fragment of leather of packaging for lead munition stand out.

Redni broj: 562
Lokalitet: Poluotok Prevlaka – utvrda Ponta Oštro
Naselje: Vitaljina
Grad/općina: Konavle
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od travnja do rujna 2019. trajalo je arheološko istraživanje na utvrdi Ponta Oštro na poluotoku Prevlaci, k.č. zgr. 127, k.o. Vitaljina. Cilj radova bio je utvrđivanje svih povijesnih slojeva utvrde te stanja konstrukcije radi njezine obnove. Glavna projektantica bila je Maris Božinović Drobac, dipl. ing. arh. iz tvrtke Studio Presjek d.o.o. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala. Stručna voditeljica arheološkog istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., a ostatak stručne ekipe činili su Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., Antonio Kovačević, arh. tehničar i Jure Taslak geod. tehničar. Radove su nadzirali viši stručni savjetnici pri nadležnom Konzervatorskom odjelu u Dubrovniku, Sanja Radović, dipl. ing. arh., dr. sc. Antun Baće, pov. umj., i Marta Perkić, dipl. arheo. Radovi su financirani sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine.

Utvrda Ponta Oštro nalazi se na samom rtu Oštro, na poluotoku Prevlaci. Sagrađena je u razdoblju od 1850. do 1853. godine i poslije je dograđivana u više navrata. Zajedno s utvrdama Mamula i Arza (danas u Crnoj Gori) činila je obrambenu liniju koja je građena radi sprečavanja ulaska neprijateljskih brodova u Bokokotorski zaljev.
Utvrda je građena kao višeetažna kula, čiju tlocrtnu shemu čine dva elipsasta oblika koja prate strmu konfiguraciju terena. Sadrži četiri glavne i dvije međuetaže, uvedene od dna prema vrhu kao razine A – F. Utvrdi se pristupalo na donjem ulazu (razina B) i gornjem ulazu (razina E). Na skici utvrde iz 1898., ucrtan je jarak uz sjevernu stranu utvrde. Most na razini E označen je kao *Zugbrücke* (podizni most), a most na Razini B kao *Rollbrücke* (most na uvlačenje/klizni most).
Arheološko istraživanje, koje je ujedno i prvo na tom lokalitetu, odvijalo se na razinama B i E, a otvoreno je ukupno šest areholoških sondi (S5, S5a, S23, S25a – c). Na razini B definiran je segment jarka i most, dvije nivelete popločenja, a na razini E definirani su jarak i most te starije stubište, popločenje i rubnik hodnika. Rampa koja je povezivala ulaz s kazamatima nije pronađena. Arheološkim je istraživanjem potvrđen povijesni podatak o postojanju jarka uz sjevernu stranu utvrde, kao i dva mosta koja su premostila taj jarak na razinama B i E.
Most je na razini B bio pomičan i uvlačio se u utvrdu ispod ulaznih vrata. Podnica mosta pomicala se s pomoću tračnica i bila je oslonjena na pripadajuća ležišta, kao i na utore u zidu utvrde i podzidu jarka. Radi se o trima paralelnim tračnicama u izvornom popločenju hodnika, od kojih su dvije postavljene uz zidove hodnika i jedna središnja, koja se nastavlja u predjelu jarka na nižoj visinskoj koti. Duljina tračnica u hodniku iznosi 7,2 m, a razmak između tračnica 70 cm. Utori tračnice široki su 6 cm. Raščlanjuje ih osam ležišta, od kojih je sedam ravnomjerno raspoređeno u tračnicama uz zidove hodnika, dok se jedno ležište nalazi u središnjoj tračnici. S pomoću tračnice u jarku podnica mosta izvlačila se iz utvrde te je bila oslonjena na vertikalne utore u zidu utvrde i podzidu jarka. Dodatno je stabilizirana s pomoću triju ležišta uz tračnicu. Na osnovi duljine tračnica utvrđena je duljina mosta od 7,2 m te širina od 2,2 m prema širini hodnika. Moguća debljina podnice mosta utvrđena je prema činjenici da su ulazna vrata uzdignuta za 20 cm iznad tračnica. Unutar hodnika, južno od tračnica mosta evidentirane su dvije zidane strukture prizidane uz zidove hodnika te se podvlače pod južni profil. U ovom stupnju istraženosti nije ih moguće interpretirati, no njihov položaj, kao i činjenica da ne negiraju most, može navesti na zaključak da su nastali u isto vrijeme. Nasipavanjem jarka i povisivanjem hodne nivelete hodnika

Razina B – grafički prikaz sondi

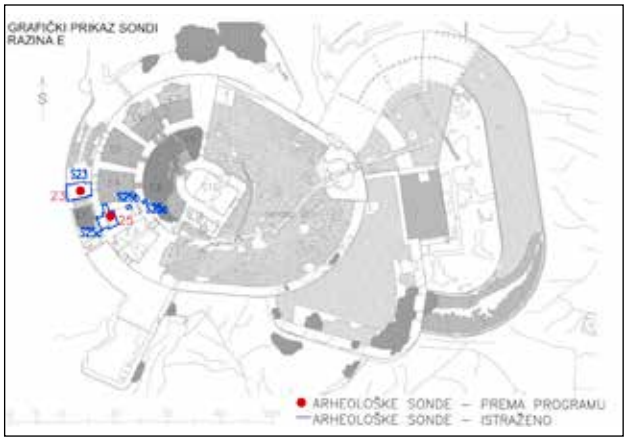

Razina E – grafički prikaz sondi

Utvrda Ponta Oštro – zračna snimka (foto: A. Kovačević)

Popločenje jarka s tračnicom mosta i ležištima – zračna snimka (foto: A. Kovačević)

prestaje njihovo funkcioniranje. Tada nastaju poprečni podzid u jarku, kameno popločenje u hodniku i istočnoj prostoriji koje negira izvorno popločenje te okno s instalacijama.
Most na razini E bio je podizni, na način da se podnica mosta s pomoću mehanizma podizala prema utvrdi. Ostacima mosta mogu se pripisati podesti na koje je bila položena podnica te mehanizam za podizanje mosta koji se nalazi iznad ulaznih vrata. Širina mosta od 2,75 m utvrđena je po širini podesta na podzidu jarka na koji je bila postavljena podnica mosta. Duljina mosta od 2,5 m uvjetovana je širinom jarka. Jarak i most negirani su nasipavanjem.
Unutar hodnika koji je povezivao ulaz s kazamatima evidentirano je starije stubište, popločenje i rubnik hodnika. Nije utvrđena rampa koja je povezivala ulaz s kazamatima na razini E. Budući da je to jedina komunikacija između ulaza i kazamata, ostaje nejasno kako su topovi dopremljeni u kazamate.
Unutar sondi nije pronađen pokretni materijal, a sonde nakon istraživanja nisu zatrpane zbog daljnjih radova.

Literatura

Krizmanić 2009 A. Krizmanić, Pulska kruna, I. knjiga, Pula, 2009.

Pavičević 2012 R. R. Pavićević, Werk – Austrougarske tvrđave u Crnoj Gori, Herceg Novi, 2012.

Studio Presjek 2018 Studio Presjek d.o.o, Preliminarni konzervatorski elaborat, Tvrđava na Prevlaci, č.zgr. 127, k.o. Vitaljina, Dubrovnik, 2018.

Tatić, Werhas 2014 D. Tatić, M. Werhas, Fortifikacijski sustav Pule, Štitnjanska skupina utvrda, Zagreb, 2014.

Domagoj Kristović
Nela Kovačević Bokarica

Summary

From April to September 2019, archaeological research was conducted at the Fort Ponta Oštro on the Prevlaka Peninsula. The work aimed to determine all historical layers of the fort and assess the condition of its structure for the purpose of restoration. Fort Ponta Oštro is located at the very tip of Cape Oštro on the Prevlaka Peninsula. It was constructed between 1850 and 1853 and underwent subsequent additions over time. The fort is a multi-story tower with a footprint consisting of two elliptical shapes following the steep terrain configuration. It comprises four main floors and two mezzanines. The archaeological investigation, the first of its kind at this site, was carried out at levels B and E, with a total of six archaeological trenches (T5, T5a, T23, T25a-c) opened. At level B, a segment of the moat and a bridge, and two pavement levels were defined, while at level E, the moat and a bridge, along with an earlier staircase, pavement, and corridor curb, were identified. The ramp connecting the entrance to the casemates was not found during the archaeological exploration. The research confirmed the historical information about the existence of the moat along the northern side of the fort, as well as two bridges that spanned the moat at levels B and E. No movable artefacts were discovered within the trenches.

Redni broj: 563
Lokalitet: Poljice – Ilijino brdo
Naselje: Poljice
Grad/općina: Konavle
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

U studenom 2018. i veljači 2019. probno je arheološki istražen lokalitet Ilijino brdo iznad Poljica, općina Konavle (k.č. 535/1, k.o. Poljice). Radovi su obavljeni u sklopu gradnje multifunkcionalnog antenskog stupa i pratećih objekata za smještaj sustava nadzora zračnog prometa i telekomunikacijske opreme na navedenoj lokaciji. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o., Dubravka, stručna voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, a ostatak stručne ekipe činili su Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., te tehničari Antonio Kovačević i Ante Butorac. Radove je nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Istraživanja su financirana sredstvima tvrtke Odašiljači i veze d.o.o., Zagreb.

Poljica – crkva sv. Ilije (foto: A. Kovačević)

Grob G 1 tijekom istraživanja (foto: D. Kristović)

Arheološki lokalitet Ilijino brdo nalazi se neposredno iznad naselja Poljica u općini Konavle, na zaravnjenom platou vrha brda (kota 562), na čijem se jugozapadnom dijelu nalazi i crkva sv. Ilije. Cjelokupan plato na kojem se nalaze crkva i groblje devastiran je brojnim bunkerima sagrađenima u 20. st., kao i radarskim odašiljačima s pripadajućim objektima. Navedenim je devastacijama gotovo u potpunosti uništen izvorni oblik crkvene parcele i ogradnog suhozida, a zasigurno su uništeni i brojni kulturni slojevi iz starijih razdoblja.

Prema posebnim uvjetima, u području zahvata u prostoru otvorene su četiri probne arheološke sonde dimenzija cca 2x1 m, istražene do sterilnog sloja. Nakon istraživanja sonde su zaštićene geotekstilom i zatrpane, tj. lokalitet je vraćen u prvobitno stanje. Osim istraživanja, radovi su uključivali i detaljno uklanjanje niske vegetacije, izradu snimke postojećeg stanja lokaliteta, sa svim detaljima na geodetskoj podlozi.

Tijekom istraživanja u sondama su pronađena dva groba i segment suhozida, koji u ovoj fazi nije moguće detaljnije interpretirati. U grobovima nije bilo priloga, a riječ je o srednjovjekovnim grobovima, koji su pronađeni na relativnoj visini od oko 50 cm od početne nivelete terena i vrha sonde. Radi se o grobnim škrinjama s poklopnicama i obložnicama smještenima u rascjepima kamena živca. Pravilno su orijentirani u smjeru istok-zapad, a nadgrobne ploče nisu pronađene. Grob 1 radiokarbonskom je analizom datiran u razdoblje od 1300. do 1418. godine. U zemljanim slojevima i zapuni grobova uočeni su pokretni arheološki nalazi – ulomci keramičkih posuda, ostaci kućnog ljepa, ulomci tegula i imbreksa (krovni crijep). Ulomci se mogu datirati u prapovijest, antiku i srednji vijek.

Na osnovi dosadašnjih spoznaja i rezultata istraživanja, omogućeni su određeni zaključci o samom arheološkom lokalitetu. Njegov strateški položaj uvjetovao je njegovu uporabu tijekom gotovo svih prapovijesnih i povijesnih razdoblja. Razumljivo je postojanje gradinskog naselja na takvu, izrazito povoljnome strateškom fortifikacijskom položaju. Ostaci mogućih bedema naziru se na južnom i jugozapadnom rubu platoa, međutim gotovo su u potpunosti uništeni. Brojni ostaci keramičkih posuda, ali i kućnog ljepa, kao preostataka prapovijesnih nastambi svjedoče o najintenzivnijoj uporabi tijekom brončanog doba (vjerojatno ranog i srednjeg brončanog doba, otprilike 2150. – 1300. g. pr. Kr.), kad je na tome mjestu postojao neki oblik gradinskog naselja. Antika je na lokalitetu zastupljena ulomcima tegula i imbreksa kao građevinskih elemenata i samo trima ulomcima keramičkih posuda. U to se razdoblje vjerojatno mogu datirati i ostaci starije arhitekture, tj. zida kvalitetnije izrade, od fino klesanog kamena, evidentiranog u sjevernom i zapadnom dijelu platoa ispod ogradnog suhozida. S obzirom na izrazit visinski i strateški položaj Ilijina brda, pretpostavlja se njegova uporaba u kasnoj antici, tijekom 5. st. i dalje, u bizantskom razdoblju, kada se takvi položaji ponovno upotrebljavaju i postaju važni. U srednjem vijeku ponovno se upotrebljava sam vrh brda, no u ovom slučaju kao sakralni i sepulkralni prostor. Gradi se crkva, a neposredan prostor ograđen suhozidom služi za pokopavanje, vjerojatno lokalnog stanovništva.

Uz crkvu se nalazi kasnosrednjovjekovno groblje, od kojeg je na površini vidljivo jedanaest kamenih nadgrobnjaka, vjerojatno datiranih od 15. do 18. st. Na osnovi triju stećaka u obliku ploče, gradna crkve i najstarija faza groblja datirani su u 14. i 15. st., što je i potvrđeno predmetnim istraživanjem i C-14 datacijama grobova. Gotovo potpun izostanak srednjovjekovnih keramičkih posuda (tek jedan ulomak) govori da taj položaj tada nije bio upotrebljavan kao naseobinski, nego isključivo kao sveto mjesto, u smislu crkve i pripadajućega groblja.

Sve navedeno upućuje na iznimnu vrijednost i kulturnu slojevitost lokaliteta i njegovu uporabu tijekom gotovo svih prapovijesnih i povijesnih razdoblja.

Literatura

Batović 1988 Š. Batović, Konavle u prapovijesti, Konavoski zbornik, II, Konavle – društvo za znanstvene i kulturne djelatnosti, Dubrovnik, 1988.

Badurina 1998 A. Badurina, Hagiografija konavala, Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, 1, Dubrovnik, 1998.

Brautović J. i M. 2005 J. i M. Brautović, Povijesno-umjetnička topografija Konavala i stanje očuvanosti spomeničke baštine, Močići, 2005.

Kušić 2017 D. Kušić, Koordinate speleoloških objekata i položaj u prostoru, Speleologija, (ur. G. Rnjak), Zagreb, 2017: 87 – 96.

Perkić, Tomasović, Alduk 2008 D. Perkić, M. Tomasović, I. Alduk, Topografija stećaka u Hrvatskoj, u: Stećci, katalog izložbe, Zagreb, 2008: 58 – 120.

Nela Kovačević Bokarica
Domagoj Kristović

Summary

In November 2018 and February 2019, trial archaeological excavations were conducted at the site of Ilijino Brdo above Poljice in the Konavle region. The work was part of the construction of an antenna tower and accompanying facilities for the installation of an air traffic control and telecommunications equipment system. The archaeological site of Ilijino Brdo is situated just above the settlement of Poljice, on a flattened plateau at the top of the hill, with the church of St. Elijah located on its southwest side. Four trial archaeological trenches of approximately 2 x 1 meters in size were opened. In these trenches, two graves and a segment of dry stone wall were discovered. The dry stone wall could not be interpreted in detail at this stage of the research. The two graves can be dated to the medieval period, and the result of radiocarbon analysis for grave 1 dates the grave to the period between 1300 and 1418. Within the soil layers and fills of the graves, movable archaeological finds were discovered, which can be attributed to prehistoric periods, antiquity, and the medieval era. Based on the current knowledge and the results of the research, it can be concluded that this strategic location was utilized throughout almost all prehistoric and historical periods.

Faze gradnje na lokalitetu

Redni broj: 564
Lokalitet: Ston – k.č. 2200, 2201, k.o. Ston
Naselje: Ston
Grad/općina: Ston
Pravni status: ZDU-191
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, arheološki nadzor

U lipnju i srpnju 2018. te svibnju 2019. zaštitno je arheološki istražen lokalitet u Stonu, za potrebe izrade projekta prezentacije izvornog pristupa staroj gradskoj jezgri te dopune glavnog projekta uređenja istočnoga gradskog zida sjeverno od tvrđave Veliki kaštio u Stonu. Voditelj projekta bila je tvrtka Studio Vetma arh d.o.o. iz Dubrovnika. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo Plan d.o.o. iz Konavala, stručna voditeljica bila je Eva Žile, mag. hist. art. i mag. archeo., a članovi stručne i tehničke ekipe bili su Domagoj Kristović, dipl. arheo. i prof. pov., te Antonio Kovačević, arh. tehničar. Radovi su financirani sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine.

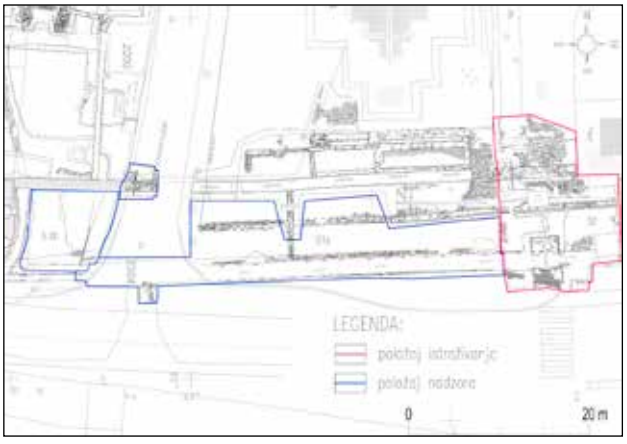

Zona istraživanja i arheološkog nadzora

Istraženo je područje sjeverno od pozicije starih gradskih vrata u istočnom gradskom zidu, do kuće Baća prema sjeveru te lokalne prometnice prema istoku (k.č. 2201, 2202, k.o. Ston). Istraživanjima je prethodio arheološki nadzor 2017., južno od zone istraživanja. U sklopu istraživanja, od kolovoza do listopada 2018. obavljen je arheološki nadzor tijekom čišćenja i definiranja velikog kanala prema tvrđavi Veliki kaštio, a u svibnju 2019. dokumentirana je treća baza mosta uz gradska vrata i baza stubišta uz istočni gradski zid, bliže tvrđavi.
Godine 2019. istražena je jedna sonda (S1) i arheološki je nadzirano područje južno do tvrđave Veliki kaštio. S1 je otvorena s ciljem pronalaska struktura mosta te definiranja njegova odnosa s gradskim vratima i linijom gradskog zida. Sonda nije istražena do sterilnog sloja

Sonda S1 – završno stanje (foto: A. Kovačević)

zbog nadiranja vode. Istraživanjem je definiran istočni pristup Stonu, a radi se o gradskom zidu s gradskim vratima, predziđu s popločenjem i ulazom te mostom. Evidentirane su brojne recentne intervencije, tijekom kojih su definirani ostaci arhitekture. Unutar nasipa u sondi pronađen je pokretni materijal, a radi se o ulomcima keramike i topovskih kugli, koje se okvirno mogu datirati u kasni srednji, rani novi i novi vijek. Prilikom arheološkog nadzora unutar zone iskopa evidentirani su nastavci istočnoga gradskog zida, predziđa i velikog kanala. Uz navedeno, u dijelu kanala u blizini tvrđave evidentirani su ostaci mosta.

Navedeni ostaci arhitekture mogu se podijeliti u nekoliko razvojnih faza: I.a faza gradnje (prva polovica 14. st.), I.b faza gradnje (druga polovica 14. st.), I.c faza gradnje (druga polovica 14. st.), II. faza gradnje (15. st.), faza propadanja i devastacije (19. st.) i recentne intervencije (20. st.).

I.a fazi gradnje (prva polovica 14. st.) može se pripisati gradnja istočnoga gradskog zida, čiji je segement evidentiran između pozicije gradskih vrata i kuće Baća. Toj fazi pripadaju i baze stubišta u južnom dijelu gradskog zida, kojima se pristupalo njegovu ophodu.

I.b fazi gradnje (druga polovica 14. st.) može se pripisati formiranje gradskih vrata u zidu (Vrata od Zamirja) i gradnja predziđa s popločenjem te gradnja mosta uz tvrđavu Veliki kaštio s kanalom.

I.c fazi gradnje (druga polovica 14. st.) može se pripisati prizid uz unutarnje lice gradskog zida te popločenje s kanalom sa zapadne strane gradskog zida. Povisuju se niveleta i prag gradskih vrata te nastaje unutarnji raspored ulica grada.

II. fazi gradnje (15. st.) pripisuje se gradnja mosta s ostacima lukova i ulaz u predziđu s ojačanjima (pilastrima) i otiskom praga. Most je funkcionirao na način da je između prvih dviju baza bio fiksan, dok je između prve baze i vrata u predziđu postojala pomična drvena podnica, koja se zatvarala prema gradu. Vjerojatno je podnica između druge i treće baze također bila fiksna, no to nije potvrđeno. I dalje funkcioniraju gradska vrata s popločenjem.

Fazi propadanja i devastacije (19. st.) može se pripisati proširenje lukova mosta, dvaju poprečnih zidova u predziđu, velik kanal s popločenjima uz zapadni zid, četiri podzida između mosta i predziđa. Most je proširen na bazama te je negiran nasipavanjem u dijelu uz predziđe. Djelomično je porušen zid predziđa i gradski zid te su negirani ulazi u njima. Gradu se pristupalo preko jednolučnog mosta koji je

Zona arheološkog nadzora – završno stanje (foto: A. Kovačević)

proširen. Budući da je dio od zapadne baze mosta do predziđa nasut, može se zaključiti da je bio u cijelosti fiksan. Izvan grada do mosta nije evidentirana hodna niveleta. Sagrađen je velik kanal koji prolazi između baza mosta te se nastavlja prema jugu do tvrđave Veliki kaštio. Uz njegov zapadni zid formirana je šetnica.

Recentnim intervencijama (20. st.) pripisuju se četiri šahta s instalacijama, septička jama i kanal te dva odvodna kanala. Prilikom recentnih proboja za instalacije devastirani su ostaci arhitekture, taj se dio nasipava i betonira te se na taj način formira današnji pristup gradu. Most je u cijelosti negiran, a u funkciji je jedino velik kanal na koji su spojeni postojeći kanali.

Na zahtjev projektanta i investitora, zbog projekta prezentacije lokaliteta uklonjena su proširenja mosta, četiri podzida uz predziđe i dio velikog kanala uz baze mosta.

Literatura

Beritić 1958 L. Beritić, Stonske utvrde, Dubrovnik, 1958.

Eva Žile
Domagoj Kristović

Summary

From June to October 2018 and during May 2019, archaeological excavations were carried out in Ston. The work took place north of the position of the old city gates in the eastern city wall, extending to the house of Baća to the north and the local road to the east. As part of these activities, archaeological supervision was conducted during the clearing and definition of the large channel leading to the Veliki Kaštio fortress. These excavations were undertaken to fulfil the requirements for the development of a project presenting the original approach to the city space and the project for the design of the eastern city wall. The research defined the eastern approach to Ston, which involves the city wall with city gates, a bailey with pavement and entrance, and a bridge. Archaeological supervision identified extensions of the eastern city wall, bailey, and the large channel. Additionally, near the fortress, the remains of a bridge were identified in a section of the channel.

The architectural remains can be categorized into several developmental phases: phase I.a, construction (first half of the 14th century); phase I.b, construction (second half of the 14th century); phase I.c, construction (second half

of the 14th century); phase II, construction (15th century); phase of decay and devastation (19th century) and recent interventions (20th century).

Redni broj: 565
Lokalitet: Špilja Kukova peć
Naselje: Brsečine
Grad: Dubrovnik
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 15. do 30. listopada 2019. trajao je nastavak arheoloških istraživanja špilje Kukova peć iznad Brsečina. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Domagoj Perkić, dipl. arheo., iz Arheološkog muzeja Dubrovačkih muzeja. Stručnu i tehničku ekipu činili su speleolozi iz speleološkog društva „Ursus spelaeus" iz Karlovca: Hrvoje Cvitanović, Nataša Cvitanović i Neven Šuica, dipl. geolog. Za istraživanja su dobivena dopuštenja Konzervatorskog odjela u Dubrovniku, Upravnog odjela za zaštitu okoliša i prirode Dubrovačko-neretvanske županije i Uprave za zaštitu prirode Ministarstva zaštite okoliša i energetike, te je o svemu obaviještena i Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode Dubrovačko-neretvanske županije. Nakon završetka istraživanja cjelokupan prostor špilje vraćen je u prvobitno stanje, a svi su nalazi pohranjeni u Dubrovačkim muzejima.

Špilja Kukova peć ili kako se ponekad naziva U Kuka pećina nalazi se na južnim padinama brda Krst (kota 347), oko 500 m istočno od naselja Brsečina. Smještena je 550 m zapadno od potoka Smokova, iznad starog Napoleonova puta, koji vodi prema Majkovima. Koordinate položaja prema GPS-u jesu: N = 47 31 429, E = 64 97 593, NV 285 m, katastarska čestica 839, k.o. Brsečine.

Prva speleološka istraživanja, u organizaciji Hrvatskog biospeleološkog društva Zagreb (HBSD), obavljena su u listopadu 2009. godine (Ozimec et al. 2009: 69, 70). Tom prilikom prikupljeni su prvi površinski arheološki nalazi, čime je naviješten njezin arheološki potencijal. Nakon toga, u listopadu 2016., u organizaciji Arheološkog muzeja Dubrovačkih muzeja arheološki su rekognoscirani speleološki objekti na zapadnom dubrovačkom području, među kojim i predmetne Kukove peći (Perkić 2017). Sustavna arheološka istraživanja započela su u listopadu 2017., o čemu je već pisano u prethodnim brojevima HAG-a i drugim publikacijama (Perkić 2018a; 2018b; 2018c).

Špilja Kukova peć duga je 81,5 m i duboka 22 m. Ulaz u špilju okrenut je prema zapadu, relativno je skučen zbog zasutosti i erozije, širine 1,5 m, visine do 1 m. Nakon uskog ulaznog kanala širine 0,8 do 1 m i dužine oko 4,5-5 m, spušta se u prvu dvoranu (Dvorana 1). Riječ je o prostranoj dvorani koja obiluje sigastim tvorevinama, nepravilnog „L" oblika, dužine oko 15 m i širine od 6,5 do 8 m. Prema istoku se preko siga nastavlja preostali, veći dio špilje (Dvorana 2). Za nacrtnu dokumentaciju upotrebljavane su podloge speleoloških udruga HBSD i DDISKF (broj objekta 42/121) (Ozimec, Cvitanović et al. 2015: 54).

Iskopavanja 2019. obavljena su isključivo na prostoru Dvorane 1, nastavno na već postavljene kvadrante A – N/1 – 21. Sve su visine uzimane u odnosu na reper R1, koji se nalazi u Dvorani 1, na prijelazu kvadranata H, I/7, 8. R1 = 0, dakle sve uzete visine jesu relativne visine prema navedenom reperu. Sav iskopan kulturni sloj prosijavao se kroz ručno sito (promjer mreže 3 mm).

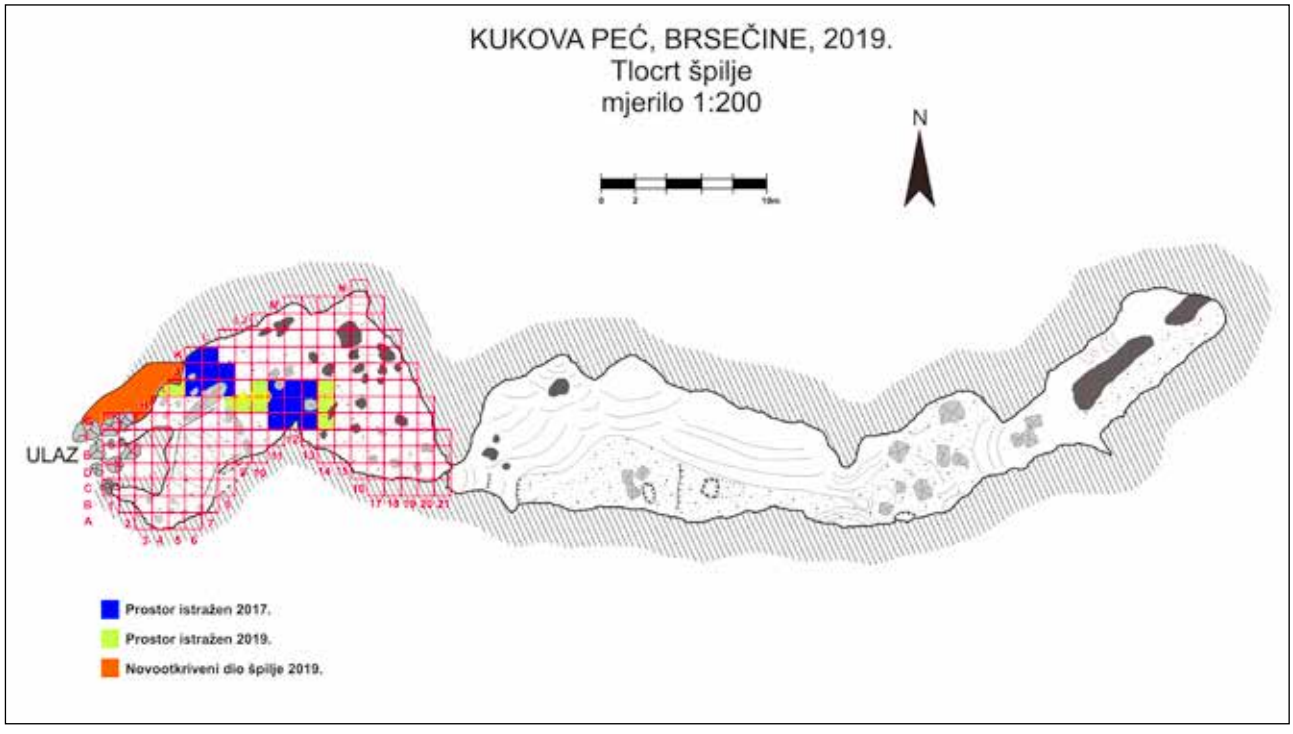

Tlocrt špilje Kukova peć s istraženim prostorom 2017. i 2019. g. (crtež: A. Kovačević, A. Komerički; obrada: D. Pavelić, D. Perkić)

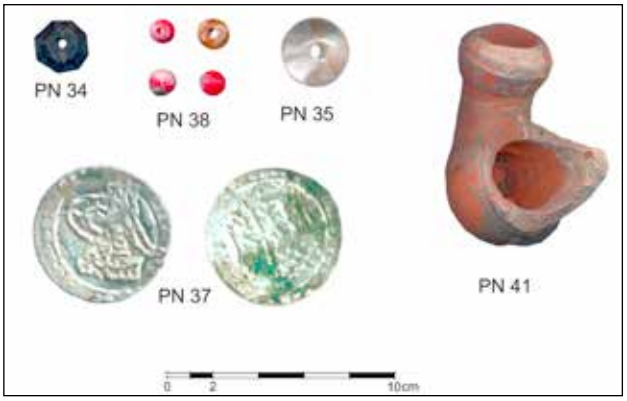

Novovjekovni arheološki nalazi (foto: D. Perkić)

Prapovijesni arheološki nalazi (foto: D. Perkić)

Iskopani su kvadranti G, H, I/14, H/8 –10, I/10 te I/4 – 5. Svi su kvadranti iskopani u cijelosti, sa svim stratigrafskim jedinicama (SJ 1 – 4), osim kvadranata I/4 – 5, koji su iskopani samo u površinskom sloju (SJ 1) jer je riječ o dijelu špilje u kojem se neposredno ispod površinskog dijela nalazi kamen živac. Dakle, definirane su četiri stratigrafske jedinice, s tim da su prva tri sloja SJ 1 – 3 ujedno i kulturni arheološki slojevi, dok je SJ 4 sterilan sloj, odnosno zdravica.

Prilikom iskopavanja navedenih kvadranata utvrđeno je postojanje vertikalne stratigrafije kulturnih slojeva, odnosno mogućnost povezivanja slojeva s određenim kronološkim razdobljima u kojima je špilja bila upotrebljavana. Prema tipološko-oblikovnim karakteristikama, uglavnom ulomaka keramičkih posuda i rožnjačkih artefakata, ali i analizama C-14 na koštanim ostacima iz 2017. i 2019. godine, može se govoriti o ljudskoj uporabi špilje od srednjeg i kasnog neolitika do srednjeg brončanog doba (analize C-14 napravljene su u laboratoriju Beta Analytic Inc, Miami, Florida). Najstariji C-14 metodom datiran uzorak životinjske kosti iz najdubljeg sloja (SJ 3/3) potječe iz vremena 5214. – 5022. g. pr. Kr. U tim najstarijim razdobljima špilja je očito bila rijetko upotrebljavana, možda kao povremeno stanište, što je rezultiralo ostacima relativno tankih kulturnih slojeva. Nalazi alatki od rožnjaka, uglavnom raznih vrsta sječiva (noževa) i strjelica, ali i krhotina i odbojaka nastalih tijekom njihove proizvodnje, upućuju na pretpostavku da su se barem pojedine alatke proizvodile upravo u špilji (na ilustraciji: PN 47, 49, 50, 53, 57, 58, 60). Špilja je najintenzivnije upotrebljavana tijekom razvijenog eneolitika, o čemu svjedoči brojnost ulomaka keramičkih posuda, životinjskih kostiju te najdeblji kulturni sloj od gotovo 80 – 100 cm u pojedinim dijelovima iskopanih kvadranata. Na temelju nalaza moguće je vidjeti elemente prve faze cetinske kulture (na ilustraciji: PN 54) te jadranskog tipa ljubljanske kulture kao *faciesa* završnih faza vučedolske kulture.

Brojni ostaci životinjskih kostiju i morskih školjki unutar neolitičkih i eneolitičkih slojeva svjedoče o konzumaciji hrane unutar špilje, no detaljniji podaci mogu se očekivati tek nakon osteološke analize životinjskih kostiju i morskih školjki.

Površinski sloj humusa, uključujući sve površinske nalaze, pokriva najduži period – od kraja eneolitika pa sve do kraja 18. i početka 19. st. nove ere. Očito je riječ o kratkotrajnim boravcima u špilji, koji nisu rezultirali debljim ili bogatijim kulturnim slojevima, kao tijekom starijih razdoblja. Međutim, i takvi nalazi upućuju na važnost i nedvojbeno korištenje špiljskim prostorom.

Špilja se ponovo upotrebljava tijekom mlađeg željeznog doba, tj. 4. – 2. st. pr. Kr. O tome svjedoče nalazi koljasto-streličaste fibule i ulomci amfora tipa Lamboglia 2, kao i ovogodišnji ulomci Korint B amfora (klasični tip), koje se mogu datirati u 4. – 3. st. pr. Kr. Ulomci amfora nedvojbeno su grčki i rimskodobni nalazi, međutim na ovom se lokalitetu moraju promatrati u kontekstu kontakata ilirskog stanovništva s naprednijom grčkom, a potom i rimskom civilizacijom, bez obzira na to je li to posljedica trgovine, gusarenja ili nečeg trećeg. Slična situacija vidljiva je i na brojnim okolnim gradinskim i špiljskim lokalitetima, gdje se na površini često također mogu naći ulomci rimskodobnih republikanskih amfora i sličnih proizvoda (primjerice Korint B amfora u Vilinoj špilji iznad izvora Omble).

Najmlađim nalazima pripadaju staklene perle, srebrni osmanlijski novac (akča), lulica (na ilustraciji: PN 34, 35, 37, 38, 41), brončana igla i ulomci željeznih noževa, a koji se barem dijelom mogu pripisati nalazu ostave ili „manjeg skrivenog blaga" nakon 1795. – 1796. godine. Već se u prethodnom izvještaju iz 2017. detaljnije govorilo o povijesnom kontekstu s kraja 18. st., pa se ovdje neće detaljnije pisati o tome, osim što valja naglasiti da je riječ o turbulentnom vremenu, kada se kroji nova politička karta cijele Europe. Zbog navedenog razloga nije začuđujuće skrivanje po špiljama, pa samim tim i skrivanje dragocjenosti, koje su ondje ostale tijekom idućih dvjestotinjak godina.

Posljednje funkcionalno korištenje špiljom odvijalo se tijekom Domovinskog rata. Iz tog su vremena u špilji još uvijek vidljivi ostaci pokrivača, konzervi s hranom i sličnih predmeta.
Osim primarne funkcije špilje kao mjesta dužeg ili kraćeg boravka čovjeka zbog različitih razloga i potreba, ona je očito upotrebljavana i kao nekropola ili mjesto pojedinačnih ukopa na samom kraju eneolitika i krajem kasnog brončanog doba. O tome svjedoči više ulomaka ljudskih kostiju, od kojih su tri bioarheološki i C-14 analizirane (bioarheološku analizu napravio je dr. sc. Mario Novak s Instituta za antropologiju iz Zagreba). Prva dva uzorka uzeta su 2017. (KP2017, UZ 4 i KP2017, UZ 7), a sve je potvrđeno i trećim uzorkom, uzetim 2019. (KP2019, UZ 8). Riječ je o ulomku ljudske lubanje, lijevoj strani čeone kosti odrasle osobe, najvjerojatnije muškarca, datirane u 2196. – 1977. g. pr. Kr. Tijekom arheoloških istraživanja 2017. i 2019. sveukupno je istraženo 26 kvadrata špilje. Prikupljeni su brojni arheološki nalazi, dobivene su nove spoznaje o najstarijim razdobljima na širem dubrovačkom području, kao i razni oblici upotrebe špilja tijekom duljeg razdoblja. Iako su preostali veliki neistraženi dijelovi špilje, radi ostavljanja mogućnosti iskopavanja budućim generacijama arheologa, za sada se ne planiraju daljnja istraživanja.

Literatura

Ozimec et al. 2009 R. Ozimec, Završno izvješće projekta Paleoombla Vjetrenica – Ombla, izrada speleološkog i biospeleološkog katastra dijela Dubrovačkog primorja sa zaleđem, Hrvatsko biospeleološko društvo, Zagreb, 2009.
Ozimec et al. 2015 R. Ozimec, H. Cvitanović, G. Rnjak, B. Jalžić, D. Lacković, D. Basara, A. Kovačević, G. Polić, M. Grgurev, N. Hanžek, P. Rade, F. Kljaković Gašpić, O. Antonić, Spelaeologia Ragusina 1, Subterranea Croatica, Vol. 13, Suppl. 1, Zagreb – Karlovac – Dubrovnik, 2015.
Perkić 2017 D. Perkić, Dubrovačko-neretvanska županija – speleološki objekti (špilja u Gaju, špilja Krivača, špilja Debela ljut, špilja Banova ljut, špilja Kukova peć, Vilinska špilja, Zmajeva peć, Traverza kod Miljkovića staja, špilja Babina peć, špilja Crno jezero), HAG, 13/2016, Zagreb, 2017: 905 – 908.
Perkić 2018a D. Perkić, Špilja Kukova peć, HAG, 14/2017, Zagreb, 2018: 938 – 941.
Perkić 2018b D. Perkić, Gradine, gomile i špilje, zapadno dubrovačko područje, Katalog izložbe, Dubrovnik, 2018.
Perkić 2018c D. Perkić, Arheološka istraživanja špilje Kukova peć iznad Brsečina, grad Dubrovnik, Subterranea Croatica, 24, Karlovac, 2018: 25 – 34.

dr. sc. Domagoj Perkić

Summary

In October 2019, archaeological research continued at the Kukova peć Cave above Brsečine. Based on the finds, the cave appears to have been occasionally used over a span of approximately seven thousand years.
The oldest discoveries date back to the Middle Neolithic period (5500–4800 BC) and Late Neolithic period (4800–4000 BC) when the cave served as a sporadic dwelling. The cave was then most intensively used during the developed Eneolithic period, spanning the 3rd millennium BC. This era yielded the highest number of ceramic finds in the thickest cultural layer. Throughout this time, there is a noticeable frequent consumption of marine shells in the cave, which is not surprising considering its relative proximity to the coastline. During the transition from the Eneolithic to the Bronze and Iron Ages (end of the 3rd millennium BC) and again at the end of the Bronze Age (beginning of the 1st millennium BC), the cave was utilized as a necropolis, a place for individual or group burials. This conclusion is based on anthropological and radiocarbon analysis of osteological remains. The next known use of the cave was during the Late Iron Age, roughly from the 4th to the 2nd century BC. Given the absence of thicker cultural layers, mostly featuring surface or just below-surface findings, it can be assumed that the cave was only sporadically used as a refuge or shelter during this period.
The last recorded use of the cave in an archaeological context was in the late 18th century, during a crisis period in broader European territories and particularly in the Dubrovnik region. Evidence of this includes previously discovered remnants of a small hoard – hidden treasure, complemented by new finds during this year's research.

Redni broj: 566
Lokalitet: Vela Luka – Gudulija – Beneficij
Naselje: Vela Luka
Grad/općina: Vela Luka (otok Korčula)
Pravni status: Z-4674
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 22. kolovoza do 13. rujna 2019. trajao je nastavak arheoloških istraživanja na lokalitetu Gudulija – Beneficij pokraj Vele Luke na otoku Korčuli. Fokus ovogodišnjih istraživanja bio je na proširenju dviju otprije otvorenih sondi, Sonde 1 i Sonde 7, na k.č. 8967/8, odnosno 8965, k.o. Vela Luka. Istraživanja su se odvijala u suradnji Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru i Centra za kulturu Vela Luka.

Beneficij – Gudulija arheološki je lokalitet smješten na području naselja Vele Luke. Zaravan Gudulija uokvirena je uzvišenjima Mrtvinjak, Kokotovac i Ančinovo, dok je na zapadnoj strani otvorena prema dnu zaljeva Vela Luka, odnosno uvali Bobovišća. Na zaravni, inače kultivacijom pretvorenoj u suhozidima prošaran pejzaž, prve informacije o postojanju arheoloških tragova donosi akademik Grga Novak. On sredinom 20. st. na poziciji Beneficij obilazi, manjim dijelom istražuje te dokumentira ostatke rimskoga gospodarskog imanja. Nakon toga, tek 2018. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru te Centar za kulturu Vela Luka pokreću ponovna, dijelom zaštitna istraživanja, čiji je cilj bio utvrđivanje opsega lokaliteta te stanje arheoloških depozita. Tom prilikom otvoreno je sedam manjih sondi, od kojih u trima na k.č. 8967/7 i 8941 (Sonda 4, 5 i 6) nisu pronađeni nikakvi ostaci koji bi sugerirali da su pozicionirane unutar stambeno-gospodarskog areala rimskog imanja. Za razliku od navedenih, u ostalim sondama na k.č. 8967/8 i

Lokalitet Beneficij – Gudulija

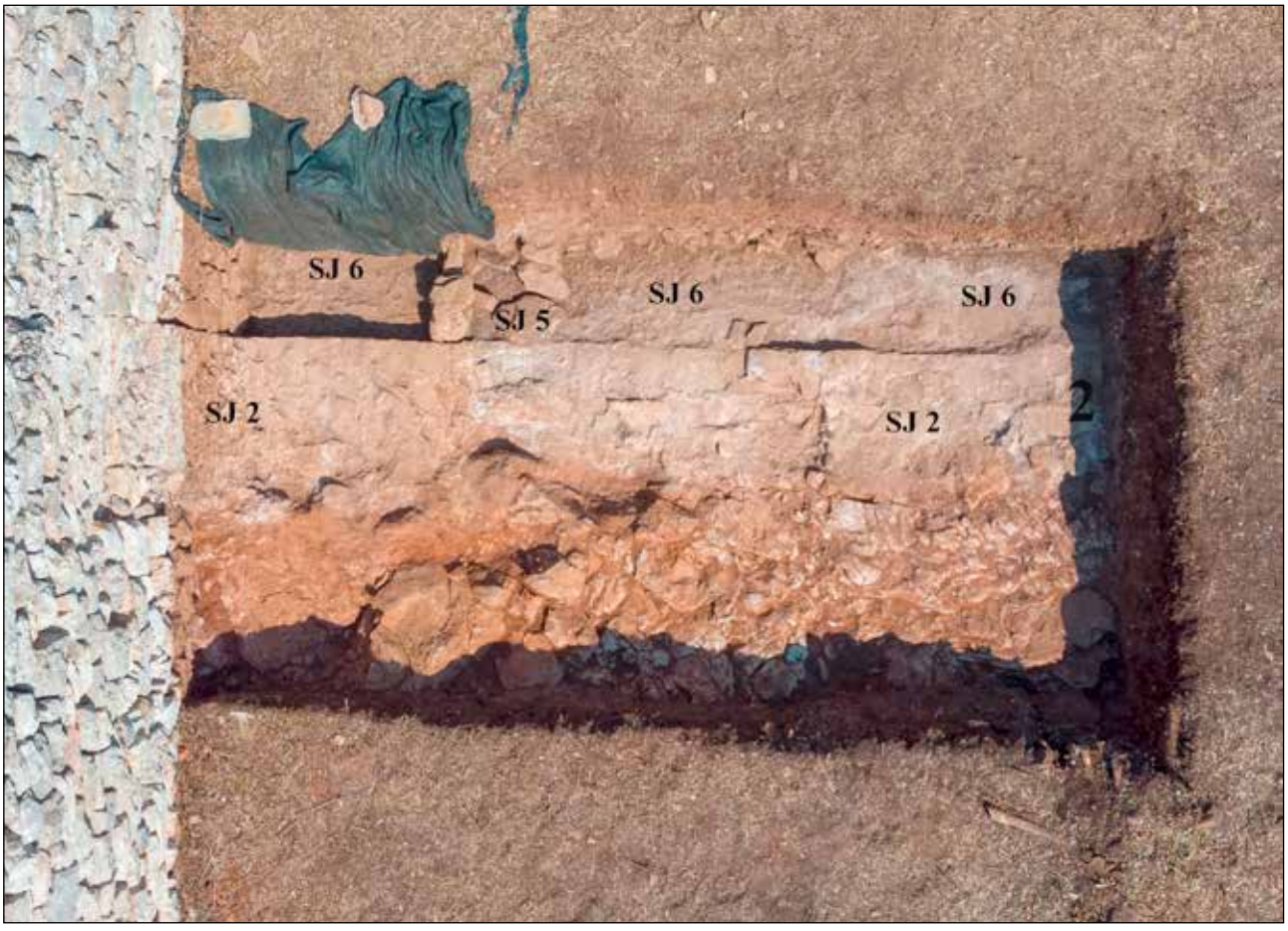

Sonda 7, 2019. g.

Sonda 1, 2019. g.

8965 utvrđena je rimskodobna arhitektura, i to u Sondi 1 ostaci u kasnoj antici negiranog prefurnija peći za zagrijavanje prostorije, zatim u Sondi 2 ostaci na više nivoa očuvanih tragova arhitekture, koja se u prostorno-funkcionalnom smislu može dovesti u vezu s površinski vidljivom cisternom ispitanom u Sondi 3 te u Sondi 7 ostaci višefaznog objekta s čvrstom podnicom i masivnim, gotovo 1 m debelim zidovima.

Godine 2019. Sonda 1 u odnosu na prošlogodišnjih 8 proširena je za dodatnih 30-ak m², i to poglavito prema sjeveru te istoku, tvoreći pravokutan istražen prostor dimenzija 7x5 m, u kojem je izolirano ukupno 39 stratigrafskih jedinica. Potvrđeno je da se tijekom istraživanja ušlo u trag objektu, odnosno bolje rečeno prostoriji, koja se sukladno potrebama i mogućnostima u sklopu imanja tijekom antike mijenjala u prostornom i funkcionalnom smislu. Koliko je to na temelju dosadašnjih saznanja moguće istaknuti, nepotpuno istražena prostorija obrubljena zidovima SJ 20 – 13 – 37 nastaje krajem 1. st. Izvjesno je da produžeci tih zidova čine osnovu i drugim prostorijama smještenima istočno i zapadno od do sada istraženog prostora. Konkretna prostorija bila je opskrbljena sustavom podnoga grijanja, na što upućuju istraženi ostaci prefurnija peći građeni od blokova zapečene zemlje (SJ 16, 19). Evidentno je da je podnica spomenute prostorije izvorno bila izvedena s pretežitom uporabom bijelih, a u manjoj mjeri i crnih kockica mozaika, koje su nalažene uglavnom u slojevima destrukcije i nivelacije zabilježenima na čitavoj površini sonde (SJ 10, 28, 31 i 35). Karakter pokretnih nalaza iz slojeva iznad spomenutih nivelacijskih upućuje na to da je do preoblikovanja čitava sklopa došlo u vremenima nakon 3. st. Tomu u prilog idu i arhitektonske odlike dosta rustičnije i mjestimice bez utemeljenja građene pregradne kamene arhitekture u višim slojevima sonde (SJ 7, 27, 27a). S obzirom na to, zaključuje se da je promatrani objekt/prostorija tijekom kasne antike doživjela prenamjenu, što potvrđuju središnji ostaci otvorenog ognjišta, čiju podnicu čine okomito položene terakotne i kamene pločice (SJ 33 – 34). Konačan raspored izvorne prostorije te svih pregradnji, kao i njihova datacija bit će moguće dati tek nakon istraživanja.

Sonda 7 tijekom prošlogodišnjih istraživanja obuhvaćala je prostor dimenzija 5x1,5 m, na kojem je utvrđeno da se u smjeru istok-zapad pruža zid širok 0,90 m (SJ 2), koji pripada objektu s tvrdom žbukanom podnicom (SJ 6), na koju je naknadno položen, samo u donjem redu očuvan, suhozidan pregradni zid (SJ 5). Tijekom ovogodišnjih istraživanja sonda je prema istoku proširena za dodatna 3 m, a utvrđena stratigrafija u potpunosti odgovara onoj otprije utvrđenoj. Zid SJ 2, očuvan samo u temeljnoj stopi, sada je otkriven u dužini od 5 m, sa širinom koja varira oko 0,90 m. S južne strane zid je naslonjen direktno uz pločastu matičnu stijenu, dok se s njegove sjeverne strane i dalje prati vrlo tvrda, konkretna i postojana žbukana podnica (SJ 6). Ovom je prilikom u potpunosti otvorena širina zida (SJ 5), koji se bez organske povezanosti okomito naslanja na sjeverno lice zida SJ 2. U suho je građen od kamenih blokova različitog stupnja obrađenosti. Iznad navedenih dijelova arhitekture utvrđeni su slojevi destrukcije (SJ 3), u kojima se mjestimice pronalaze razlomljeni komadi žbuke, opekarskih proizvoda i ostalog materijala koji sugerira najranije kasnoantičko, a moguće i kasnije uništenje objekta. O namjeni i cjelokupnoj kronologiji, kao i vezi s ostalim objektima zabilježenima tijekom dosadašnjih istraživanja bit će moguće više reći nakon proširenja i analize rezultata istraživanja.

Ovogodišnja istraživanja lokaliteta Beneficij – Gudulija dodatno su potvrdila dosadašnja saznanja o jednom od rimskih rezidencijalno-gospodarskih imanja koja su zauzela gotovo sva plodna zemljišta na otoku Korčuli. Još uvijek površinski malen istražen prostor ne dopušta jasnije sagledavanje prostorne planimetrije, kao ni utvrđivanje prostornih odnosa do sada utvrđenih sastavnih cjelina, prije svega prošle godine utvrđene cisterne te prošle i ove godine utvrđenih objekata u Sondi 1 i Sondi 7. Bez obzira na to, evidentno je da se trajanje imanja prati barem od kraja 1. st., s također sigurno utvrđenim znatnijim kasnoantičkim intervencijama. Obje kronološke odrednice argumentiraju se relativno mnogobrojnom te tipološki indikativnom pokretnom građom, među kojom prevladava ona keramička. U planu su daljnja istraživanja koja će ovaj lokalitet dodatno rasvijetliti i pomoći shvatiti intenzitet i način života otoka tijekom rimskog razdoblja antike, kao i prijelaz u srednji vijek.

Literatura

Borzić, Radić 2019 I. Borzić, Dinko Radić, Vela Luka – Gudulija – Beneficij, HAG, 15/2018, Zagreb, 2019.
Novak 1954 G. Novak, Arheološka istraživanja na otocima Korčuli i Hvaru u 1951. i 1952. godini, Ljetopis JAZU, 59, Zagreb, 1954: 41 – 54.
Oreb 1972 F. Oreb, Pregled arheoloških lokaliteta i nalaza na području Vele luke i neke mogućnosti istraživanja i prezentacije, Zbornik otoka Korčule, 2, Zagreb, 1972: 123 – 130.
Radić 2001 D. Radić, Topografija otoka Korčule, Izdanja HAD, 20, Zagreb, 2001: 25 – 50.

Igor Borzić
Dinko Radić

Summary

The site of Beneficij is situated in the western part of the Gudulija plateau, near Vela Luka on the island of Korčula. The site, as a Roman *villa rustica*, was introduced in the middle of the 20th century by academician Grga Novak. In 2018, the Department of Archaeology of the University of Zadar and the Vela Luka Cultural Centre started archaeological trial trenching since the site was endangered by the spreading of the industrial and economic zone and due to scholarly interest. In 2019, the same institutions continued to work on two earlier trenches. Trench 1 gave traces of a 1st-century structure with floor heating transformed in the Late Antiquity, while in Trench 7, we found a structure with still unknown purpose, but with 0.90 m thick walls and hard floor, again with later, but still undatable transformation. Preliminary analysis of small finds suggests that it was a Roman-era estate relating to the timespan from the 2nd-6th centuries.

POPIS KRATICA/*ABBREVIATIONS*:

N – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista kulturnih dobara nacionalnog značenja
Z – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista zaštićenih kulturnih dobara
P – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista preventivno zaštićenih kulturnih dobara
R – kulturno dobro zaštićeno prema zakonu iz 1967. (NN 7/67)

ot.	otok
op.	grad/općina

Literatura

AA	Archaeologia Adriatica (Zadar)
AIA	Annales Instituti Archaeologici (Zagreb)
ARR	Arheološki radovi i rasprave (Zagreb)
AV	Arheološki vestnik (Ljubljana)
BAR	British Archaeological Reports, International Series (Oxford)
Godišnjak ZSKH	Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske (Zagreb)
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja (Sarajevo)
HAM	Hortus artium medievalium (Zagreb – Motovun)
HAnt	Histria antiqua (Pula)
HArch	Histria archaeologica (Pula)
HAG	Hrvatski arheološki godišnjak (Zagreb)
Izdanja HAD	Izdanja Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
Ljetopis JAZU	Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb)
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Split)
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu (Zagreb)
VAPD	Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku (Split)
VHAD	Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
OA	Opuscula Archaeologica (Zagreb)
OZ	Osječki zbornik (Osijek)
Obavijesti HAD	Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Split)
Prilozi IAZ	Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu (Zagreb)
Radovi IPU	Radovi Instituta za povijest umjetnosti (Zagreb)
Radovi FFZ	Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru (Zadar)
SHP	Starohrvatska prosvjeta (Split)

POPIS SURADNIKA / *INDEX OF CO-AUTHORS*

Alajbeg, Ante	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Alihodžić, Timka	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Androić Gračanin, Paula	Udruga IEC Processus Montanus, Rudolfa Strohala 127, 51316 Lokve
Antonić, Nikolina	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Artuković Župan, Ivana	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Azinović-Bebek, Ana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Balen, Jacqueline	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Barada, Martina	Arheo TiM d.o.o., Maksimijanova 19, 52100 Pula
Baričević, Mateja	Rijeka
Bartolić Sirotić, Klaudija	In situ, obrt za istraživanje i usluge, Val de Lesso 13, 52210 Rovinj
Basar, Petra	Department of Anthropology, University of Pittsburgh, 3302 WWPH S Bouquet St, Pittsburgh, PA 15260, SAD
Batur, Katarina	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Bednjanec, Linda	Udruga Arx Novum, Šibenska 11, 22202 Primošten
Bekavac, Silvia	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Bekić, Luka	Međunarodni centar za podvodnu arheologiju, Božidara Petranovića 1, 23000 Zadar
Belaj, Juraj	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Bencetić, Nikolina	Karlovac
Benčić, Gaetano	Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino, Decumanus 9, 52440 Poreč
Bergant, David	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Bezak, Jurica	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Bodružić, Mario	Stratum d.o.o. za arheološka istraživanja i usluge, Petra Krešimira IV. 4c, 21218 Seget Donji
Bojčić, Zvonko	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 2, 31000 Osijek
Borzić, Igor	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Botić, Katarina	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Botte, Emmanuel	Centre Camille Jullian, CNRS, Université d'Aix-Marseille, Francuska
Brajković, Toni	Muzej grada Šibenika, Gradska vrata 3, 22000 Šibenik
Branković, Dalibor	Centar za znanstveno-istraživački rad i popularizaciju arheologije ZipArh, Trebevićka 28, 10000 Zagreb
Brkan Klarin, Zrinka	Zadar
Buća, Eva	Zagreb
Bugar, Aleksandra	Muzej grada Zagreba, Opatička 20–22, 10000 Zagreb
Bulić, Davor	Sveučilište Jurja Dobrile, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, Zagrebačka 30, 52000 Pula
Bully, Sebastien	Centre ARTeHIS C.N.R.S, Dijon, Francuska
Burić, Marcel	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Burmaz, Josip	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Bužanić, Domagoj	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Carre, Marie-Brigitte	Centre Camille Jullian, CNRS, Université d'Aix-Marseille, Francuska
Ceković, Marko	Muzej Turopolja, Trg kralja Tomislava 1, 10410 Velika Gorica
Cingeli, Nebojša	Neir d.o.o., Tavelićeva 50, 21000 Split
Cirelli, Enrico	Alma Mater – University of Bologna, DISCI
Cvetko, Mirna	Zagreb
Cvitanović, Hrvoje	SK Ursus spelaeus, Jakšići 30, 47000 Karlovac
Cvitanović, Nataša	SK Ursus spelaeus, Jakšići 30, 47000 Karlovac
Cvitković, Ivan	Muzej Brdovec, Ilije Gregorića 13, Brdovec, 10291 Prigorje Brdovečko
Čakanić, Davor	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Čargo, Boris	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Čataj, Lea	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Čaušević Bully, Morana	Université de Franche Comté, Besançon, Francuska; Udruga aIPAK, Omišalj
Čelhar, Martina	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Čondić, Natalija	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Čuka, Maja	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Ćurković, Marin	Zavičajni muzej Benkovac, Obitelji Benković 6, 23420 Benkovac
Dadić, Majda	Arheološki muzej u Zadru, Muzej ninskih starina, Trg Kraljevac 8, 23232 Nin
Deklić, Andrea	JU Natura Histrica, Riva 8, 52100 Pula
Demicheli, Ana	Zagreb
Demicheli, Dino	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Dizdar, Marko	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb

Domazet, Daria	Muzej Cetinske krajine, Andrije Kačića Miošića 5, 21230 Sinj
Domines Peter, Pio	Arheolog d.o.o., Lučino Selo 36, 23275 Ugljan
Domiter, Ozren	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Drnić, Ivan	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Drpić, Jere	Gradski muzej Varaždin, Šetalište Josipa Jurja Strossmayera 3, 42000 Varaždin
Dubolnić Glavan, Martina	Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Obala kneza Trpimira 8, 23000 Zadar
Dugonjić, Anita	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Dugorepac, Lucija	Zagreb
Dujmić, Domagoj	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Džaja, Antonio	Muzej Moslavine Kutina, Trg kralja Tomislava 13, 44320 Kutina
Džino, Danijel	Macquarie University, Balaclava Road, North Ryde, NSW 2109, Sydney, Australia
Đukić, Ana	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Đuričić, Srđan	Zavičajni muzej Slatina, Ante Kovačića 1, 33520 Slatina
Eterović Borzić, Anamarija	Muzej antičkog stakla, Poljana Zemaljskog odbora 1, 23000 Zadar
Ettinger Starčić, Zrinka	Lošinjski muzej, 51550 Mali Lošinj
Fabijanić, Tomislav	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Fadić, Ivo	Muzej antičkog stakla, Poljana Zemaljskog odbora 1, 23000 Zadar
Fileš, Mislav	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Fileš Kramberger, Julia	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Filipec, Krešimir	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Franković, Filip	Institut za pretpovijest, protopovijest i bliskoistočnu arheologiju Sveučilišta u Heidelbergu, Sandgasse 7, 69 117 Heidelberg, Njemačka
Frdelja, Jana	SK Ursus spelaeus, Jakšići 30, 47000 Karlovac
Fundurić, Lucija	Zagreb
Galetić, Matea	Gradski muzej Karlovac, Strossmayerov trg 7, 47000 Karlovac
Galiot, Slavko	Delmat Galiot d.o.o., Put Supavla 1, 21000 Split
Gergeta Sotončić, Kristina	Arheo TiM d.o.o., Maksimijanova 19, 52100 Pula
Gerometta, Katarina	Sveučilište Jurja Dobrile, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, Zagrebačka 30, 52000 Pula
Ghica, Victor	Det teologiske Menighetsfakultet, Gydasvei 4, Majorstuen, 0302 Oslo, Norveška
Glavan, Šime	Travej d.o.o., Augusta Harambašića 4, 23000 Zadar
Glavaš, Vedrana	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Glavičić, Miroslav	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Gluhan, Antonija	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za nepokretnu baštinu, sjedište Split, Porinova 2a, 21000 Split
Godinović, Teodora	Arheo TiM d.o.o., Maksimijanova 19, 52100 Pula
Gogala, Miroslav	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Gospodinović, Sanja	Arheolog d.o.o., Lučino Selo 36, 23275 Ugljan
Grbavac, Krešimir	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Grgurić, Maja	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Grisonić, Maja	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Gudelj, Ljubomir	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Gugo, Katarina	Kninski muzej, Fra Luje Maruna 1, 22300 Knin
Gwirtzman, Kristina	Udruga Arx Novum, Šibenska 11, 22202 Primošten
Hirschler Marić, Ivana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Horvatinčić, Sanja	Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb
Hršak, Tomislav	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 2, 31000 Osijek
Hustić, Karla	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Hutinec, Mirela	Muzej vučedolske kulture, Vučedol 252, 32000 Vukovar
Ilkić, Mato	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Ivanušec, Ratko	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu, Ante Starčevića 43, 35000 Slavonski Brod
Jakovčić, Jugo	Poreč
Janeš, Andrej	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Janković, Ivor	Institut za antropologiju u Zagrebu, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Jarak, Mirja	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Jelinčić Vučković, Kristina	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Jeroničić, Tomislav	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Jurjević, Marina	Pučko otvoreno Učilište Obrovac, Zavičajni muzej, Stjepana Radića 8, 23450 Obrovac
Jurković, Jasna	Zavičajni muzej Našice, Trg dr. Franje Tuđmana 5, 31500 Našice
Jurković, Miljenko	Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek, I. Lučića 3, 10000 Zagreb

Jurković Pešić, Filipa	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Kaić, Iva	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Kalafatić, Hrvoje	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Kaleb, Maja	Međunarodni centar za podvodnu arheologiju, Božidara Petranovića 1, 23000 Zadar
Katavić, Vedran	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Katić, Miroslav	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Katunarić Kirjakov, Tea	Umjetnička akademija u Splitu, Zagrebačka 3, 21000 Split
Kolak, Tatjana	Muzej Like Gospić, Dr. Franje Tuđmana 3, 53000 Gospić
Koncani Uhač, Ida	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Konestra, Ana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Koprivnjak, Vedran	Zadruga ARHEO KO-OP, Ulica Rikarda Katalinića Jeretova 3, 23000 Zadar
Kovačević, Saša	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Kovačević Bokarica, Nela	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Kranjec, Ivor	Zagreb
Kratofil, Boris	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Kristović, Domagoj	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Krmpotić, Marijana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Krznar, Siniša	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Krznarić Škrivanko, Maja	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Kudelić, Andreja	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Kuharić, Petra	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Kulenović, Igor	Sveučilište u Zadru, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar
Kulenović Ocelić, Neda	Zadar
Kurilić, Anamarija	Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, Ruđera Boškovića 5, 23000 Zadar
Kušan Špalj, Dora	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Kušić, Gorana	Gradski muzej Vukovar, Dvorac Eltz, Županijska 2, 32000 Vukovar
Lapić, Jelena	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Leleković, Tino	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Odsjek za arheologiju, Ante Kovačića 5, 10000 Zagreb
Los, Dženi	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Lozuk, Josip	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Ložnjak Dizdar, Daria	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Lučić, Lovre	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Mačković, Romana	Muzej Sveti Ivan Zelina, Trg Ante Starčevića 13, Sveti Ivan Zelina
Mahić Sinovčić, Aleksandra	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Makarun, Matija	Arheo Kvarner d.o.o., Grohot 6, 51516 Vrbnik
Malovoz, Andrea	Udruga za arheološka istraživanja spačvanskog krajolika, Trg dr. Franje Tuđmana 1, 32254 Vrbanja
Marciuš, Branka	Muzej Međimurja Čakovec, Trg Republike 5, 40000 Čakovec
Markovac, Andreja	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Martinov, Damir	Arheolog d.o.o., Lučino Selo 36, 23275 Ugljan
Matijašić, Robert	Sveučilište Jurja Dobrile, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, Zagrebačka 30, 52000 Pula
Matijaško, Martina	ARHOS d.o.o., Mate Melinčeka 35, 42209 Sračinec
Matijević, Vinka	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Matika, Dolores	Rovinj
Matković Vrban, Marina	Velika Gorica
Matošević, Damir	Zavičajni muzej grada Rovinja, Trg maršala Tita 11, 52210 Rovinj
Maurin, Domagoj	Arheolog d.o.o., Lučino Selo 36, 23275 Ugljan
Mavrović Mokos, Janja	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Mesarić, Maris	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Meštrov, Marko	Javna ustanova „Agencija Han-Vrana”, Marina 1, Vrana, 23211 Pakoštane
Mihajlović, Igor	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Mihaljević, Marija	Gradski muzej Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 7, 35400 Nova Gradiška
Mihelić, Sanjin	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Miholjek, Igor	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Mijatović, Anika	Muzej grada Umaga, Trg sv. Martina 1, 52470 Umag
Miklik-Lozuk, Lidija	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Miletić, Martina	Zadruga ARHEO KO-OP, Ulica Rikarda Katalinića Jeretova 3, 23000 Zadar
Miloglav, Ina	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb

Milošević, Ante	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Milošević Zakić, Branka	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Mrduljaš, Milka	Artefatto j.d.o.o., Dubrovačka 29, 21000 Split
Munda, Davor	Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio Parentino, Decumanus 9, 52440 Poreč
Mušič, Branko	Gearh d.o.o., Radvanjska 13, 2000 Maribor, Slovenija
Nađander, Andreja	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Nakić, Andrija	Šibenik
Novak, Nino	Omišalj
Olujić, Boris	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Ostović, Nikolina	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Ožanić Roguljić, Ivana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Pamić, Siniša	Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Parica, Mate	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Pavleković Žeruk, Ana	Nova Gradiška
Pavúk, Peter	Institut za klasičnu arheologiju Karlovog sveučilišta u Pragu, Celetná 20, 116 38 Prag 1, Češka
Penović, Anita	Temenos d.o.o., Tavelićeva 50, 21000 Split
Percan, Tihomir	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Perok, Nikoleta	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Pešić, Mladen	Međunarodni centar za podvodnu arheologiju, Božidara Petranovića 1, 23000 Zadar
Petešić, Silvana	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Petričević Banović, Danijela	Muzej Cetinske krajine, Andrije Kačića Miošića 5, 21230 Sinj
Petrinec, Maja	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Pintarić, Tatjana	Muzej Turopolja, Trg kralja Tomislava 1, 10410 Velika Gorica
Pleština, Ivica	Temenos d.o.o., Tavelićeva 50, 21000 Split
Podrug, Emil	Muzej grada Šibenika, Gradska vrata 3, 22000 Šibenik
Podunavac, Danimirka	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Popović, Sara	Zagreb
Potrebica, Hrvoje	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Protulipac, Ivana	Duga Resa
Puhara, Helena	Muzeji i galerije Konavala, Bukovčeva 5, 20210 Cavtat
Pušić, Tomislav	Delmat Galiot d.o.o., Put Supavla 1, 21000 Split
Radić, Dinko	Centar za kulturu – Arheološka zbirka, 20270 Vela Luka
Radić Rossi, Irena	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Raguž, Krešimir	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Karlovcu, V. Vranicanija 6, 47000 Karlovac
Rajković, Dragana	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 2, 31000 Osijek
Rapan Papeša, Anita	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Razum, Miroslav	Zavičajni muzej Ozalj, Zrinskih i Frankopana 2, 47280 Ozalj
Rimpf, Andrea	Muzej grada Iloka, Šetalište o. Mladena Barbarića 5, 32236 Ilok
Rizner, Mia	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Rijeci, Užarska 26, 51000 Rijeka
Roksandić, Danijela	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Romanović, Dušanka	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Rosić, Tea	Muzej Grada Crikvenice, Preradovićeva 1, 51260 Crikvenica
Sanader, Mirjana	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Scholz, Roman	Römisch-Germanische Kommission Vor- und Frühgeschichte, Palmengartenstraße 10-12, 60325 Frankfurt a. M., Njemačka
Schrunk, Ivančica	University of St. Thomas, St. Paul, Minnesota, SAD
Sekelj Ivančan, Tajana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Sekulić, Petar	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Serventi, Zrinka	Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, Ruđera Boškovića 5, 23000 Zadar
Sever, Nikolina	Zagreb
Sirovica, Filomena	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Skelac, Goran	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Starac, Ranko	Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Muzejski trg 1, 51000 Rijeka
Sunko Katavić, Ana	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Surić, Roko	Međunarodni centar za podvodnu arheologiju, Božidara Petranovića 1, 23000 Zadar
Šiljeg, Bartul	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Škiljan, Ivana	Muzeji Hrvatskog zagorja, Samci 64, 49245 Gornja Stubica
Škrgulja, Rosana	Gradski muzej Sisak, Kralja Tomislava 10, 44000 Sisak

Šošić Klindžić, Rajna	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Španiček, Vatroslav	Požega
Špoljar, Davor	Muzej grada Pregrade Zlatko Dragutin Tudjina, Trg Gospe Kunagorske 3, 49 218 Pregrada
Štefanac, Berislav	Muzej antičkog stakla, Poljana Zemaljskog odbora 1, 23000 Zadar
Štimac-Dedić, Lovorka	Gradski muzej Varaždin, Šetalište Josipa Jurja Strossmayera 3, 42000 Varaždin
Šućur, Jure	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Šuflaj, Tanja	Pučko otvoreno učilište Buje, Trg Josipa Broza Tita 6, 52460, Buje
Šuica, Neven	SK Ursus spelaeus, Jakšići 30, 47000 Karlovac
Šuta, Ivan	Muzej grada Kaštela, Brce 1, 21215 Kaštel Lukšić
Taras, Dino	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Tkalac, Hrvoje	Zavičajni muzej „Stjepana Grubera”, Savska 3, 32270 Županja
Tkalčec, Tatjana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Tolja, Zvjezdana	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Tomasović, Marinko	Gradski muzej Makarska, Obala kralja Tomislava 17/1, 21300 Makarska
Tomaš Barišić, Tea	Gradski muzej Sisak, Kralja Tomislava 10, 44000 Sisak
Tončinić, Domagoj	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Tresić Pavičić, Dinko	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Ugarković, Marina	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Uglešić, Ante	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Uhač, Marko	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Puli, Ul. grada Graza 2, 52000 Pula
Ujčić, Željko	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Ujčić Grudenić, Jasna	Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Muzejski trg 1, 51000 Rijeka
Uroda, Nikolina	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Valent, Ivan	Muzej grada Koprivnice, Trg dr. Leandera Brozovića 1, 48000 Koprivnica
Vidas, Lia	Zagreb
Visković, Eduard	Kantharos d.o.o., Ive Roića 61, 21450 Hvar
Višić-Ljubić, Ema	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Višnjić, Josip	Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Vlahović, Spomenka	Zavičajni muzej Varaždinske Toplice, Trg slobode 16, 42223 Varaždinske Toplice
Vrkić, Šime	Sveučilište u Zadru, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar
Vučić, Jakov	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Vučković, Šime	Temenos d.o.o., Tavelićeva 50, 21000 Split
Vujević, Dario	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Vukmanić, Igor	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Vukosavljević, Nikola	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Vuković, Miroslav	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Vuković, Morana	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Vulić, Hrvoje	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Welc, Fabian	Institut za arheologiju Sveučilišta Cardinal Stefan Wyszyński u Varšavi, Wóycickiego 1/3 (23) 01-938, Varšava, Poljska
Zaccaria, Mario	Lovran
Zaninović, Joško	Javna ustanova „Nacionalni park Krka”, Trg Ivana Pavla II. br. 5, 22000 Šibenik
Zaro, Gregory	University of Maine, Anthropology Department / Climate Change Institute, 5773 South Stevens Hall, Orono, ME 04469-5773, SAD
Zavodny, Emily	University of Central Florida, 4000 Central Florida Blvd., Orlando, FL 32816, SAD
Zejnilhodžić, Elvin	In situ, obrt za istraživanje i usluge, Val de Lesso 13, 52210 Rovinj
Zmaić Kralj, Vesna	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Zojčeski, Tomislav	Zadruga ARHEO KO-OP, Kornatska 1e, 10000 Zagreb
Zorić, Josip	Zagreb
Zubčić, Krunoslav	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Zujić, Krunoslav	Contarini d.o.o., Ulica hrvatskih žrtava 102, 21210 Solin
Želle, Morena	Muzej Prigorja, Trg Dragutina Domjanića 5, 10360 Sesvete
Žile, Eva	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka

SADRŽAJ/CONTENTS

Osječko-baranjska županija 6

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
1	Batina – Gradac i Sredno	Batina	P
2	Batina – Sredno	Batina	P, A
3	Beli Manastir – zaobilaznica	Beli Manastir	P, A
4	Daljska planina – Kraljevo brdo	Dalj	P
5	Đakovo – biskupska crkva sv. Petra	Đakovo	SV, NV
6	Đakovo – dvorište Spomen muzeja	Đakovo	SV, NV
7	Gorjani	Gorjani	SV, NV
8	Gorjani – Kremenjača	Gorjani	P
9	Kitišanci (AN 6)	Kitišanci	P, SV
10	Kneževi Vinogradi	Kneževi Vinogradi	P, A, SV
11	Kotlina – Szuzai Hegy (Nagy Hegy)	Kotlina	P
12	Našice – južno područje	Našice (op.)	P, A, SV
13	Osijek – Hermanov vinograd 2 (AN 7)	Osijek	P
14	Osijek – Kolarevica (AN 2)	Osijek	SV
15	Osijek – luka Tranzit	Osijek	NV
16	Osijek – Sveučilišni kampus	Osijek	A
17	Osijek – Tvrđa	Osijek	P, SV, NV
18	Osijek – Ulica Josipa Huttlera 4	Osijek	A, NV
19	Osječko-baranjska županija	–	P, A, SV, NV
20	Osječko-baranjska županija, zapadni dio	Donji Miholjac, Podravska Moslavina	A, SV
21	Petrijevci – Popovac (AN 2A)	Petrijevci	P, A, SV
22	Petrijevci – Volosovo	Petrijevci	P, A, SV
23	Petrijevci – Volosovo, dodatak (AN 1)	Petrijevci	A
24	Petrijevci – zaobilaznica	Petrijevci	P, A, SV, NV
25	Popovac – Pogan	Popovac	A
26	Tenja	Josipovac, Čepin	A
27	Viškovci – Gradina	Viškovci	P

Vukovarsko-srijemska županija 58

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
28	Bapska – Gradac	Bapska	P
29	Bosut – sustav navodnjavanja	Rokovci, Cerna	P, A, SV, NV
30	Bršadin – Pašnjak pod selom	Bršadin	P
31	Dunavski limes (Sotin; Šarengrad)	Sotin, Šarengrad	A
32	Ilok – franjevački samostan	Ilok	–
33	Ilok – Ul. kralja Tomislava i Ul. dr. F. Tuđmana	Ilok	P, NV
34	Ivankovo – Kaštel Ivankovo	Ivankovo	SV
35	Lovas – Kovači	Lovas	P, A
36	Lovas – Ulica A. Starčevića	Lovas	P
37	Otok – Poduzetnička zona	Otok	SV
38	Prisunjača	Prisunjača	P
39	Rokovci – Rokovačke zidine	Rokovci	SV, NV
40	Sopot	Vinkovci	P
41	Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava – tumuli	Stari Jankovci	A
42	Šarengrad – Klopare/Gradac	Šarengrad	SV
43	Vinkovačko područje	–	P, A, SV, NV
44	Vinkovci – arheo. zona grada	Vinkovci	P, A, SV, NV
45	Vinkovci – Ul. D. Žanića Karle 16	Vinkovci	A
46	Vinkovci – Ul. I. G. Kovačića 41	Vinkovci	A
47	Vinkovci – Ul. J. Dalmatinca b.b.	Vinkovci	A
48	Vinkovci – Ul. kralja Zvonimira 30 i Anina 2c	Vinkovci	A
49	Vinkovci – Vatrogasna ulica 23	Vinkovci	A
50	Vrbanja – Tezga	Vrbanja	P

51	Vučedol – Kukuruzište Streim	Vučedol	P
52	Vukovar – južna zaobilaznica grada	Vukovar	P, A
53	Vukovar – Ulice Petri skela i Vučedol	Vukovar	P, SV

Brodsko-posavska županija 114

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
54	Bebrina – plinovod, 2. i 3. etapa	–	–
55	Bebrina – šumske ceste Dubočac, Kaniža, Stupnički Kuti	–	–
56	Dolina – Babine grede	Dolina	P
57	Donji Andrijevci – Barakovica	Donji Andrijevci	A
58	Donji Andrijevci – Jelas	Donji Andrijevci	P, SV
59	Gornji Bogićevci – utvrda Sv. Ivan Trnava	Gornji Bogićevci	SV
60	Kruševica – Kostroman	Kruševica	P, SV
61	Kruševica – Zbjeg 3	Kruševica	P
62	Lipanovac – Pustošine (Grgurevo)	Drežnik	SV
63	Mačkovac – Crišnjevi i Oštrovi	Mačkovac	P
64	Oprisavci – Gajna 3	Oprisavci	P, SV
65	Oprisavci – Vrtlovi 1, Vrtlovi 2, Vrtlovi 3	Oprisavci	P, SV
66	Oprisavci – Vrtlovi 1, Vrtlovi 2, Vrtlovi 3	Oprisavci	–
67	Oprisavci – Vrtlovi 1 i Vrtlovi 2	Oprisavci	P
68	Savski nasip – dionica Babina Greda	Babina Greda	–
69	Savski nasip – dionica Slavonski Brod zapad	Slavonski Brod	–
70	Savski nasip – dionica Slavonski Šamac	Slavonski Šamac	–
71	Savski nasip – dionica Slavonski Šamac – Jaruge	Slavonski Šamac	P, SV
72	Sikirevci – vodovod	Sikirevci	–
73	Sl. Brod – Bjeliš	Slavonski Brod	P
74	Sl. Brod – dalekovod	Slavonski Brod	SV
75	Sl. Brod – dalekovod	Slavonski Brod	–
76	Sl. Brod – elektrokablovod	Slavonski Brod	–
77	Sl. Brod – Galovo	Slavonski Brod	P
78	Sl. Brod – luka (Ruščica)	Ruščica	–
79	Sl. Brod – Muzej Brodskog Posavlja	Slavonski Brod	P, SV
80	Sl. Brod – Muzej Brodskog Posavlja	Slavonski Brod	P, SV, NV
81	Sl. Brod – Muzej Brodskog Posavlja	Slavonski Brod	–
82	Sl. Brod – obaloutvrda na rijeci Savi	Slavonski Brod	SV, NV, NV
83	Sl. Brod – obaloutvrda na rijeci Savi	Slavonski Brod	P, A, SV
84	Sl. Brod – rijeka Sava, lokalitet Poloj	Slavonski Brod	NV
85	Sl. Brod – srednjovjekovna utvrda Brod	Slavonski Brod	SV
86	Sl. Brod – srednjovjekovna utvrda Brod	Slavonski Brod	SV
87	Sl. Brod – Trg I. Brlić Mažuranić	Slavonski Brod	P, A
88	Sl. Brod – Ul. Augusta Cesarca 10	Slavonski Brod	–
89	Sl. Brod – Ul. Stanka Vraza 109a	Slavonski Brod	P
90	Sl. Šamac – Sjenokoše I	Slavonski Šamac	SV
91	Sl. Šamac – trasa elektrokablovoda	Slavonski Šamac	–
92	Stari Perkovci – Hercegovačka ulica	Stari Perkovci	–
93	Trnjani – k.č. 372/1	Trnjani	–
94	Utvrda Bijela stijena	Bijela Stijena	SV
95	Utvrda Rašaška (Račeša)	Bobare	SV

Požeško-slavonska županija 162

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
96	Alilovci – Lipje	Alilovci	P, SV
97	Bangradac	Podgorje	P
98	Kagovac – tumul 4	Vetovo, Lukač	P
99	Kamenjača – Kruzi – Lučica – Matislavci	Velika	–
100	Kaptol – Gradina	Kaptol	P
101	Kaptol – Stari grad Kaptol	Kaptol	SV, NV

102	Kuknjevac – mjerno-redukcijska stanica	Kuknjevac	–
103	Pakrac – Stari Grad	Pakrac	SV, NV
104	Pakrac – Papuk – Gornji Vrhovci i Lončarski vrh	Velika i Čaglin	P, SV
105	Radovanci – k.č. 520/2	Radovanci	P
106	Rudina – benediktinska opatija	Čečavac	SV

Virovitičko-podravska županija 176

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
107	Lozan – Lendava	Lozan	P, (SV?)
108	Manastir Orahovica	Duzluk	NV
109	Nova Bukovica – Sjenjak	Nova Bukovica	P
110	Orahovica – Curia nobilitaris	Orahovica	SV, NV
111	Orahovica – Curia nobilitaris	Orahovica	SV, NV
112	Rastova kosa	Orahovica	P
113	Sopje – Pomornjača	Sopje, Medinci, Gornje Predrijevo	P, A, SV
114	Zvonimirovo – Veliko polje	Zvonimirovo	P, SV

Bjelovarsko-bilogorska županija 192

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
115	Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete	Bijela	SV, NV
116	Čazma – Župna crkva sv. Marije Magdalene	Čazma	SV, NV
117	Daruvar – Stari Slavik	Daruvar	A
118	Streza – pavlinski samostan Svih svetih	Pavlin Kloštar	SV

Koprivničko-križevačka županija 202

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
119	Đurđevac – Sošice	Đurđevac	SV
120	Kalinovac – Hrastova greda 1	Kalinovac	P, SV
121	Koprivnički Ivanec – Log-Parag 1	Koprivnički Ivanec	A, SV
122	Osijek Vojakovački – Mihalj	Osijek Vojakovački	P, SV
123	Podravina i Prekodravlje	–	P, A, SV
124	Popovec Kalnički – Breg	Popovec Kalnički	SV
125	Torčec – Međuriće VI	Torčec	P, SV

Međimurska županija 218

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
126	Čakovec – administrativno područje	Čakovec	P, A, NV
127	Čakovec – sjeverna zaobilaznica	Čakovec	P, A, NV
128	Čakovec – Stari grad Čakovec	Čakovec	SV, NV
129	Domašinec – Gorica	Domašinec	P, A, SV
130	Donji Vidovec – Bistričko polje III	Donji Vidovec	SV
131	Mihovljan – Trnac	Mihovljan	P, A
132	Nedelišće – Črečan	Črečan	P
133	Sveti Martin na Muri – Murska ulica	Sveti Martin na Muri	A, SV, NV
134	Sveti Martin na Muri – Murska ulica	Sveti Martin na Muri	A

Varaždinska županija 230

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
135	Beletinec – Crkvišće	Beletinec	A
136	Jalžabet – Gomila	Jalžabet	P
137	Petrijanec	Petrijanec	A, NV
138	Petrijanec – Ulica Butina	Petrijanec	A
139	Tuhovec – Most Tuhovec	Tuhovec	NV
140	Utvrda Čanjevo – Gradišće	Čanjevo	P, SV, NV
141	Varaždin – Brezje – trafostanica	Varaždin	–
142	Varaždin – Stari grad	Varaždin	SV/NV
143	Varaždin – Stari grad – Šetalište J. J. Strossmayera	Varaždin	NV

144	Varaždinske Toplice – gradski park	Varaždinske Toplice	A
145	Varaždinske Toplice – kapela Sv. Duha	Varaždinske Toplice	A, SV
146	Veliki Lubenjak – jugoistočni obronci	Mađarevo	SV, NV

Krapinsko-zagorska županija 254

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
147	Donja Stubica – k.č. 357	Donja Stubica	A
148	Dvorac Oršić – terasa	Samci	SV, NV
149	Krapina – Stari grad Krapina	Krapina	NV
150	Lobor – Majka Božja Gorska	Lobor	P, A, SV, NV
151	Očura – kapela sv. Jakova	Gorjani Sutinski	SV, NV
152	Plemićki grad Vrbovec	Klenovec Humski	SV
153	Stari grad Milengrad	Zajezda	SV

Grad Zagreb i Zagrebačka županija 266

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
154	Budinjak – gradina i nekropola	Budinjak	P
155	Budinjak – kapela sv. Nedjelje	Budinjak	NV
156	Budinjak – kapela sv. Petke	Budinjak	SV/NV
157	Cesta Donja Zdenčina – most na Kupi	Donja Zdenčina, Lasinja	SV, NV
158	Cesta Zaprešić – Prigorje Brdovečko	Zaprešić	–
159	Donja Lomnica – sustav odvodnje	Donja Lomnica	–
160	Donje Orešje – Graci – Topolnjak	Donje Orešje	P, A
161	Drenje – Laduč	Drenje Brodvečko, Laduč	A
162	Kraljev Vrh	Kraljev Vrh	NV
163	Kurilovec – Belinščica	Kurilovec	P, A, NV
164	Kuzelin	Glavnica Donja	P, A, SV
165	Medvednica – zapadni obronci	Stenjevec	p
166	Okešinec – Sipćina	Okešinec	A
167	Samobor – Sv. Helena	Samobor	A, NV
168	Stari grad Žumberak	Žumberak (op.)	SV
169	Sveti Križ – arheološka zona	Sveti Križ	P
170	Šćitarjevo	Šćitarjevo	A
171	Šćitarjevo	Šćitarjevo	A
172	Šćitarjevo – Župna livada	Šćitarjevo	A, SV
173	Turopolje	Velika Gorica (op.)	P, A, SV
174	Vrbovec – kaštel obitelji Patačić	Vrbovec	SV, NV
175	Vukovo Selo	Ključ Brdovečki, Vukovo Selo	A, SV
176	Zagreb – Medvedgradska 13	Zagreb	NV
177	Zelingrad (castrum)	–	A, SV
178	Željeznička pruga Dugo Selo – Novska	–	–
179	Žumberak – općina Budinjak	Budinjak, Bratelji, Gornja vas, Dane	A
180	Žumberak – utvrđene pećine	–	SV, NV

Sisačko-moslavačka županija 308

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
181	Akumulacija Polojac	Kutina	–
182	Bešlinac – talionica željeza	Bešlinac	NV
183	Bojna – Brekinjova kosa	Bojna	P, SV
184	Dabrina	Dabrina	P, SV, NV
185	Hrvatska Dubica – Gradina	Hrvatska Dubica	SV
186	Kaštel Gvozdansko	Gvozdansko	SV, NV
187	Kutina – crkva BDM	Kutina	NV
188	Kutina – industrijsko-logistička zona	Kutina	–
189	Kutina – industrijsko-logistička zona	Kutina	–
190	Mikleuška – Gradina Marić	Mikleuška	P
191	Novska – šire područje	Novska	SV
192	Osekovo – Ciglenice	Osekovo	A
193	Petrinja – uređaj za pročišćivanje otpadnih voda	Petrinja	–
194	Rijeka Glina	Topusko, Velika Vranovina	–

195	Sisak – Ul. Ante Starčevića 57	Sisak	A, NV
196	Sisak – Ul. Ante Starčevića 57	Sisak	A, SV, NV
197	Sisak – Pogorelac	Sisak	P, A
198	Sisak – Rimska ulica	Sisak	A
199	Stari grad Jelengrad	Popovača (op.)	P, SV
200	Topusko – Školska ulica 25–27, Glinska ulica 2	Topusko	A, SV, NV
201	Velika Ludina – Moslavačka ul. i Obrtnička ul.	Velika Ludina	–
202	Velika Ludina	Velika Ludina	P, SV, NV
203	Zrin – crkva sv. Marije Magdalene	Zrin	SV, NV

Karlovačka županija 346

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
204	Bukovlje – Crkvišće	Bukovlje	P, A, SV
205	Draganić – Ilijina glavica	Draganić	P
206	Drežnica	Drežnica	SD
207	Goljak – kapela Sv. Trojstva	Goljak	NV
208	Gornja Baraćeva pećina	Nova Kršlja	P, SV, NV
209	Gornje Pokupje	Ozalj (op.)	P, SV/NV
210	Kamensko	Kamensko, Lemić Brdo	P, A, SV, NV
211	Karlovac – Zvijezda – Nova vrata i Riječka vrata	Karlovac	SV, NV
212	Karlovačka županija – sjeverni dio	–	P, SV, NV
213	Končalovići – Gradina	Končalovići	P
214	Lasinja – Gradišće, Britveci, Talijanovo brdo	Crna Draga, Lasinja	P
215	Mahično – trasa novog mosta i pristupne ceste	Mahično	–
216	Ogulin – Stari grad Ogulin	Ogulin	SV, NV
217	Ozaljska špilja	Ozalj	P, A, SV, NV
218	Rijeka Kupa i Korana	Ščulac, Zorkovac	A, NV
219	Stari grad Modruš	Modruš	SV, NV
220	Špilja Tounjčica	Tounj	P, A, SV, NV
221	Špilja u Rebićima	Rebići	P, SV, NV
222	Viničica	Josipdol (op.)	P, A
223	Vukova Gorica – speleološki objekti	Vukova Gorica	P, A, SV, NV

Istarska županija 374

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
224	Bale – benediktinski samostan	Bale	A, SV, NV
225	Barban – kaštel	Barban	SV, NV
226	Bašanija	Bašanija	–
227	Begi – 4/2, k.o. Gradina	Begi	A, SV
228	Beram – višeslojno nalazište	Beram	P
229	Bijele Zemlje – k.č. 4848/3	Bijele Zemlje	–
230	Buzet – Palača Verzi	Buzet	NV
231	Crveni Vrha – Sv. Petar	Crveni Vrha	P, SV, NV
232	Červar – uvala Busuja	Červar	A
233	Dvigrad	Kanfanar	SV, NV
234	Funtana – otočić Mali Škoj	Funtana	P
235	Gradina – Milovići	Gradina	P
236	Grožnjan – plato crkve sv. Vida, Modesta i Krešencije	Grožnjan	A, SV, NV
237	Istarski ipsilon	–	–
238	Istarski ipsilon	–	–
239	Kanegra – jama Golubinka	Kanegra, Valica	P
240	Karigador – k.č. 1944/306 i 1944/282	Karigador	A
241	Kaštel sv. Jurja	Brtonigla (op.)	SV
242	Katoro – Sepomaja	Katoro	A
243	Kloštar – samostan sv. Mihovila	Kloštar	SV, NV

244	Labin – Malo kazalište	Labin	NV
245	Limski kanal	Vrsar (op.)	P
246	Lindar	Lindar	SV, NV
247	Loron – Santa Marina	Vabriga	A
248	Ljubićeva pećina	Marčana	P
249	Medulin – antička vila Burle	Medulin	A
250	Medulin – uvala Bijeca	Medulin	A
251	Momjan – crkva sv. Martina	Momjan	NV
252	Momjan – Kaštel Rota	Momjan	SV, NV
253	Moncastellier	Rovinj	P
254	Novigrad – Ulica Zidine	Novigrad	A, NV
255	Oprtalj – kanalizacijski sustav	Oprtalj	NV
256	Oprtalj – kanalizacijski sustav	Oprtalj	A, SV, NV
257	Paz – kaštel Paz	Paz	SV, NV
258	Pazin – palača Rapicio	Pazin	SV, NV
259	Plomin – gradske zidine	Plomin	P, SV, NV
260	Poreč – Eufrazijeva ul. 16	Poreč	A, SV, NV
261	Poreč – k.č. 71 i 72	Poreč	P, SV, NV
262	Poreč – uvala Peškera	Poreč	A, SV, NV
263	Premantura – uvala Debeljak	Premantura	A
264	Pula – Amfiteatarska ulica	Pula	P, A, SV, NV
265	Pula – bazilika sv. Marije Formoze	Pula	A
266	Pula – križanje Ulice starih statuta i Rive	Pula	–
267	Pula – Malo rimsko kazalište – AMI	Pula	A, SV, NV
268	Pula – Radićeva, Dobrilina, Flaciusova ulica	Pula	A, NV
269	Pula – UPU Saccorgiana	Pula	P, NV
270	Pula – Veruda, podmorje	Pula	NV
271	Račice – kaštel	Račice	NV
272	Rakalj – crkva sv. Teodora	Rakalj	A, SV, NV
273	Rakalj – uvala Blaz	Rakalj	A
274	Rovinj – palača Califfi	Rovinj	A, SV, NV
275	Rovinj – Sv. Pelagije	Rovinj	A
276	Rovinj – Velika Sestrica, podmorje	Rovinj	A
277	Savudrija – luka	Savudrija	A
278	Sipar – k.č. 1132	Sipar	A, SV
279	Sveti Ivan Kornetski – k.č. 23/9	Sveti Ivan Kornetski	A
280	Sveti Ivan Kornetski – k.č. 24/4	Sveti Ivan Kornetski	A
281	Sveti Ivan Kornetski – k.č. 24/23	Sveti Ivan Kornetski	A
282	Svetvinčenat – povijesna jezgra	Svetvinčenat	NV
283	Tar – stancija Blek	Stancija Blek	A, SV
284	Umag – Trg 1. svibnja	Umag	A, SV, NV
285	Utvrda Petrapilosa	–	P, SV, NV
286	Utvrda Stari Rakalj	Rakalj	P, A, SV, NV
287	Utvrda Turnina	Rovinj	P, SV
288	Višnjan – administrativno područje	Višnjan (op.)	P, A, SV, NV
289	Vižula	Medulin	A
290	Vižula	Medulin	A
291	Vrsar – akvatorij	Vrsar	A, NV
292	Vrsar – Monte Ricco	Vrsar	P, A
293	Žminj – kaštel Žminj	Žminj	P, SV, NV

Primorsko-goranska županija 514

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
294	Baška – područje općine	Baška (ot. Krk)	P, A, SV, NV, MD
295	Cickini	Sršići, Sv. Vid – Miholjice (ot. Krk)	A
296	Gorski kotar	–	SV, NV
297	Gradina Solin	Glavani, Kostrena	P, A
298	Grobnik – Grobišće	Grobnik	P, A, SV
299	Jadranovo – luka Perčin	Jadranovo	–
300	Jadranovo – uvala Grabrova	Jadranovo	NV

301	Kanjon Drage i Peruna	–	A, SV
302	Kaštel Gradec – Rovoznik	Risika	A, SV
303	Kraljevica – uvala Carovo	Kraljevica	–
304	Krk – Frankopanski kaštel	Krk (ot. Krk)	A, SV, NV
305	Krk – gradska jezgra	Krk (ot. Krk)	A, SV
306	Krk – vila Schinigoi	Krk (ot. Krk)	A, SV
307	Mrkopalj – Fortica	Mrkopalj	SV
308	Novi Vinodolski – utvrda Lopar	Novi Vinodolski	A, SV
309	Omišalj – Kamenjak	Omišalj	A
310	Omišalj – utvrda Fortičina	Omišalj	A, SV
311	Orlec – Ograda	Orlec, Valun (ot. Cres)	P
312	Osor – k.č. 994/4, k.o. Osor	Osor (ot. Cres)	P, A, SV
313	Osor – Kavanela	Osor (ot. Cres)	P, A
314	Osor – Kavanela (kanalizacija i vodovod)	Osor (ot. Cres)	–
315	Otok Cres – uvala Martinšćica	Punta Križa	A, SV
316	Otok Ilovik – uvala Paržine	Ilovik	A
317	Otok Krk – podmorje	–	A, NV
318	Otok Krk – Puntarska draga, uvala Trojna	–	P, A
319	Otok Krk – uvala Orgul	Draga Bašćanska	P, A, SV
320	Otok Krk – uvala Voz	Omišalj	NV
321	Otok Lošinj – prapovijesne gradine	Osor, Nerezine, Ćunski	P, A, SV, NV
322	Otok Rab	Barbat	A, SV
323	Otok Rab – biciklističke rute	Banjol, Rab (ot. Rab)	P, A
324	Otok Rab – Lopar – uvala Podšilo, rt Stolac	Lopar (ot. Rab)	P, A
325	Podbadanj – kapela Svetog Duha	Grižane – Belgrad	SV, NV
326	Rab – Bobotine	Rab (ot. Rab)	NV
327	Selce – luka, podmorje	Selce	–

Ličko-senjska županija 586

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
328	Bobinac – Kozerina pećina	Sinac	P
329	Brinje – Humac – oppidum Monetium	Brinje	P, A
330	Brušane – Cimiter	Brušane	SV
331	Caska – k.č. 1943/1, 1943/14, 1943/15 i 1959/6	Caska (ot. Pag)	A
332	Caska – uvala (podmorje i priobalje)	Caska (ot. Pag)	A
333	Dalekovod TS Lika – HE Senj 2	–	P, NV
334	Jezera – Crikvina	Krasno	–
335	Karlobag – Drvišica	Drvišica	P, A
336	Kustići (Gramaće – Vidalići)	Kustići, Vidalići	P
337	Lovinac – gradina Cvituša	Lovinac	P
338	Lovinac – gradina Piplica	Lovinac	P
339	Otočac – Stari grad	Otočac	P, SV, NV
340	Otok Pag – rt Sv. Krištofor	–	NV
341	Ribnik – Grad	Ribnik	A, SV
342	Senj – Frankopanski trg	Senj	A, SV, NV
343	Senj – Trg Cimiter	Senj	A, NV
344	Smiljan – Crkvina pod Bogdanićem	Smiljan	SV
345	Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak)	Plitvička Jera (op.)	SV
346	Udbina – Gradina	Udbina	P, SV, NV
347	Udbina – stolnica sv. Jakova	Udbina	SV, NV
348	Velebit – sjeverni dio (Mirovo)	Jablanac	NV

Zadarska županija 628

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
349	Asseria	Podgrađe	P, A, SV
350	Bibinje – rimska vila	Bibinje	A
351	Cvijina gradina	Kruševo	P, A
352	Donja Cerovačka špilja	Grab	P, SV
353	Gnalić – podmorje	Tkon	NV
354	Gornje Miranje i Podlug	Miranje i Podlug	–

355	Gornji Karin – Sv. Vid	Gornji Karin	A
356	Kašić – Manastirine i Kašić – Razbojine	Kašić	SV
357	Kolarina – k.č. 478/8 i 478/4	Kolarina	–
358	Kruševo – Ugostiteljsko-turistička zona	Kruševo	P, NV
359	Kruševo – Vlačine (k.č. 1965/1)	Kruševo	P(?), A(?)
360	Ljubačka kosa	Ljubač	P, A, SV
361	Malo Libinje – gradina Kneževići	Kneževići	P
362	Malo Rujno	Tribanj	P
363	Medviđa – Gradina	Medviđa	–
364	Nadin – Gradina	Nadin	P, A, SV, NV
365	Nadin – Gradina	Nadin	P, A, SV, NV
366	Nadin – vodovodna mreža	Nadin	P, A, SV
367	Nin – crkva sv. Margarite (sv. Katarine)	Nin	SV
368	Nin – Donji i Gornji most	Nin	NV
369	Nin – k.č. 926 i 927	Nin	P, A, NV
370	Nin – Ždrijac, podmorje	Nin	SV, NV
371	Osridak	Banjevci	SV
372	Otočić Ričul, podmorje	Turanj	P
373	Otočić Utran – Kampuš/Mirine	Brbinj	A, SV
374	Otok Pag – uvala sv. Nikole, podmorje	Pag (ot. Pag)	NV
375	Otok Premuda – podmorje – brod SMS Szent Istvan	Premuda (ot. Premuda)	SD
376	Otok Silba – Južni greben	Silba (ot. Silba)	NV
377	Otok Ugljan – tvrđava sv. Mihovila	Preko (ot. Ugljan)	SV, NV
378	Otok Vrgada	Vrgada (ot. Vrgada)	P, A, SV, NV
379	Pag – Franjevački samostan u starom Pagu	Pag (ot. Pag)	NV
380	Posedarje – uvala Žabokrek – gradina Budim	Posedarje	P
381	Pridraga	Pridraga	–
382	Privlački gaz – podmorje	Privlaka	–
383	Seline – Bucića podi	Seline	P, A, NV
384	Slivnica – Lergova gradina	Slivnica	P
385	Starigrad Paklenica – k.č. 4701, 4702, 4705	Starigrad Paklenica	A
386	Stivanje polje – Gruh – Sv. Ivan	Sali (ot. Dugi otok)	A, SV
387	Sukošan – uvala Barbir, kod rta Plitkača	Sukošan	A
388	Šopot – Crkvina	Šopot	SV
389	Špilja Vlakno	Savar (ot. Dugi otok)	P
390	Tkon – Poljane	Tkon (ot. Pašman)	A
391	Turanj – Gradina	Turanj	P
392	Turanj – k.č. 2765, 2761 i 2369	Turanj	–
393	Velebit – južni dio	–	P, A, SV, NV
394	Vrana – Samograd (Zamina)	Radašinovci/Vrana	P, A
395	Vrana – Templarska gradina	Vrana	SV, NV
396	Zadar – Arbanasi – Put Bajla	Zadar	–
397	Zadar – dnevna bolnica	Zadar	–
398	Zadar – k.č. 10252	Zadar	A, NV
399	Zadar – k.č. 10716	Zadar	–
400	Zadar – Providurova palača	Zadar	P, A, SV, NV
401	Zadar – Providurova palača	Zadar	A, SV, NV
402	Zadar – Put Stanova	Zadar	–
403	Zadar – Relja	Zadar	A, NV
404	Zadar – Sv. Nikola	Zadar	A, SV, NV
405	Zadar – Trg tri bunara u Zadru	Zadar	P, A, SV, NV
406	Zadar – tržnica	Zadar	P, A, SV, NV
407	Zadar – Ul. Bedemi zadarskih pobuna	Zadar	SV, NV
408	Zadar – Ul. kralja Stjepana Držislava	Zadar	A, SV, NV
409	Zadarska županija – arheološka topografija	–	P, A, SV, NV
410	Zadarska županija – podmorje	–	A, SV, NV
411	Zadarska županija – sjeverni dio	–	P, A, SV, NV
412	Zadarska županija – sjeverni dio	–	P, A, SV, NV
413	Zaton – rt Kremenjača	Zaton	A

414	Žerava – Crkvina – Sv. Pavao	Žerava	SV, NV

Šibensko-kninska županija 752

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
415	Bilice – Dedića punta	Bilice	A, SV
416	Biskupija – Crkvina	Biskupija	A, SV
417	Bribirska Glavica – crkva sv. Joakima i Ane	Bribir	P, A, SV
418	Burnum – amfiteatar i principij	Ivoševci	A
419	Čista Mala – Velištak	Čista Mala	P
420	Danilo	Danilo	A
421	Goriš – Erceguše – Gaj	Goriš	–
422	Grebaštica – crkva sv. Petra	Grebaštica	NV
423	Grlić – Crnoselci	Grlić	P, A, SV?
424	Kistanje – Manastir Krka	Kistanje	P, NV
425	Knin – Kapitul	Knin	A, SV, NV
426	Knin – Podgrađe (mletačka vojarna)	Knin	SV, NV
427	Knin – Stara tržnica u Kninu	Knin	P, SV, NV
428	Knin – Tvrđava	Knin	SV, NV
429	Kornat – uvala Tarac – crkva sv. Marije	Vruje (ot. Kornat)	P, A, SV, NV
430	Murter – Gradina	Murter	A
431	Orlić – Dolina – rimska vila	Orlić	A
432	Orlić – Zadruga	Orlić	P, A, SV
433	Otok Lavsa – uvala Lavsa, podmorje	Lasva	A, SV
434	Otok Žirje – uvala Juro	Muna (ot. Žirje)	A
435	Otres – Crkvina	Otres	A, SV
436	Skradin – utvrda Turina	Skradin	NV
437	Šibenik – crkva sv. Julijana	Šibenik	SV, NV
438	Šibenik – tvrđava sv. Ivana	Šibenik	NV
439	Šibenik – tvrđava sv. Mihovila	Šibenik	SV, NV
440	Šibenik – tvrđava sv. Nikole – podmorje	Šibenik	P, A, SV, NV
441	Šibensko-kninska županija	–	P, A, SV, NV
442	Umljanovići – Magnum	Umljanovići	A
443	Utvrda Nečven	Puljane	SV, NV
444	Velika Mrdakovica	Velika Mrdakovica	P, A

Splitsko-dalmatinska županija 810

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
445	Biokovo – Podglogovik	Gornja Podgora	P
446	Biranj	Kaštel Lukšić	P, A
447	Bračević – Kapelica	Bračević	A, SV
448	Budimiri	Budimiri	P, A, SV, NV
449	Dugopolje – Gradina Šutanj	Dugopolje	A
450	Dugopolje – Klapavice, Kurtovići	Dugopolje	A
451	Gardun *(Tilurium)*	Gardun	A
452	Gornji Humac – Rogate gomile	Gornji Humac	–
453	Gornji Muć – Progon	Gornji Muć	P, A, SV
454	Grohote – crkva sv. Stjepana prvomučenika	Grohote (ot. Šolta)	A, SD
455	Hvar – k.č. *109	Hvar	A, SV, NV
456	Hvar – k.č. 245	Hvar	P, A, SV
457	Hvarske Njive	–	P, A
458	Jelsa – k.č. 1272/1	Jelsa (ot. Hvar)	NV
459	Jelsa – kula Tor	Jelsa (ot. Hvar)	A
460	K. Gomilica – crkva sv. Jeronima	Kaštel Gomilica	–
461	K. Gomilica – k.č. 447/1, 447/2	Kaštel Gomilica	–
462	K. Stari – kaštel Andreis, podmorje	Kaštel Stari	NV
463	K. Sućurac – plato ispred crkve Gospe na Hladi	Kaštel Sućurac	SV, NV
464	Klis – Tvrđava Klis	Klis	–
465	Klis – Tvrđava Klis	Klis	SV, NV
466	Kliško polje	Klis	A, SV, NV
467	Kotišina – crkva sv. Ante	Kotišina	SV, NV

468	Kotišina – crkva sv. Martina	Kotišina	SV, NV
469	Lovreć – Bošnjakova gradina	Lovreć	P, A, SV, NV
470	Ložišća – zaobilaznica	Ložišća	–
471	Makarska – Sv. Petar	Makarska	P, A, SV, NV
472	Muć – administrativno područje	Gornji Muć	P, A, SV, NV
473	Novo Selo – Bunje	Novo Selo (ot. Brač)	A
474	Obrovac Sinjski – šire područje	Obrovac Sinjski	P, A
475	Otočić Stipanska – bazilika	–	A, SV
476	Otok Hvar – podmorje	Hvar	A, NV
477	Otok Palagruža – pličina Pupak	–	A, NV
478	Otok Šćedro – podmorje	Jelsa (op.)	A
479	Otok Vis – podmorje (brod Re d'Italia)	Vis (ot. Vis)	NV
480	Otok Vis – uvala Parja – Rogačić	Vis (ot. Vis)	NV
481	Podstrana – Polače	Donja Podstrana	–
482	Prološko blato – otočić Manastir – samostan	Donji Proložac	NV
483	Pučišća – sklop kuća Dešković	Pučišća (ot. Brač)	A, NV
484	Rogač – Banje	Rogač (ot. Šolta)	A
485	Rupotina – Rižinice	Rupotina	A, SV
486	Seget Donji – crkva	Seget Donji	–
487	Seget i Marina – administrativno područje	–	P
488	Sinj – zgrada Palacina	Sinj	–
489	Sinj – zgrada Štalija	Sinj	NV
490	Solin – centar (k.č. 4920/1)	Solin	A
491	Solin – Draškovićeva (INA terminal)	Solin	A, NV
492	Solin – Draškovićeva (INA)	Solin	–
493	Solin – Episkopalni kompleks	Solin	A
494	Solin – Glavičine	Solin (Glavičine)	–
495	Solin – Matoševa ulica	Solin	A
496	Solin – Mezanovci	Solin	A
497	Solin – Mravince	Solin	A, NV
498	Solin – Opata Gebizona	Solin	A
499	Solin – Paraći	Solin	–
500	Solin – Paraći	Solin	–
501	Solin – Put Majdana	Solin	–
502	Solin – Širina	Solin	–
503	Solin – Šuplja crkva – Ljubinci	Solin	A, NV
504	Solin – Ulica don F. Bulića (k.č. 3980)	Solin	–
505	Solin – Ulica grada Vukovara (k.č. 6377/1)	Solin	A, SV, NV
506	Solin – Ulica M. Marulića (6682/1, 8307/1)	Solin	–
507	Solin – Ulica M. Marulića (6682/11, 6683/1)	Solin	A
508	Solin – Ulica Stjepana Radića 34	Solin	A
509	Soline – rimska vila	Vloka (ot. Sv. Klement)	A, NV
510	Split – Split – *Ad basilicas pictas*	Split	A, SV, NV
511	Split – Split – *Ad basilicas pictas*	Split	A, SV, NV
512	Split – Bastion Priuli	Split	NV
513	Split – Bastion Cornaro	Split	A, NV
514	Split – Dioklecijanova p. (Carrarina poljana 2)	Split	A
515	Split – Dioklecijanova p. (Hrvojeva 5)	Split	A, SV, NV
516	Split – Dioklecijanova p. (katedrala sv. Duje)	Split	A
517	Split – Dioklecijanova p. (Lukačićeva 6)	Split	A, SV, NV
518	Split – Dragovode	Split	–
519	Split – Duilovo	Split	–
520	Split – Karepovac	Split	–
521	Split – Magistrala – Solin 30	Split	–
522	Split – Narodni trg, kuća Nakić	Split	A, SV, NV
523	Split – Smokovik	Split	–
524	Split – Spinut, studentski dom	Split	A, SV, NV
525	Split – Šperun	Split	–
526	Split – Ulica Tomića stine	Split	
527	Splitska – luka	Splitska (ot. Brač)	–

528	Splitsko-dalmatinska županija	–	P, A, SV, NV
529	Starogradsko polje – Kupinovik	Dol (ot. Hvar)	A
530	Starogradsko polje – Mirje	Jelsa (ot. Hvar)	A
531	Starogradsko polje – rimske vile	Stari Grad (ot. Hvar)	A
532	Škrip – gradinsko naselje	Škrip (ot. Brač)	A, NV
533	Trogir – Batarija (k.č. 4374)	Trogir	SV
534	Trogir – k.č. zgr. 649 i k.č. 4045	Trogir	A, SV, NV
535	Trogir – park Žudika	Trogir	A, SV, NV
536	Velić	Velić	A
537	Vis (Issa) – Mijurovac (Molo bonda)	Vis	A
538	Vis (Issa) – rimske terme	Vis	A
539	Zadvarje – tvrđava Zadvarje	Zadvarje	P, SV, NV
540	Žrnovnica – cesta D8	Žrnovnica	–

Dubrovačko-neretvanska županija 952

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
541	Cavtat – poluotok Rat, k.č. 93/7	Cavtat	–
542	Dubrovački renesansni vodovod	Šumet, Knežica	SV, NV
543	Dubrovačko-neretvanska županija, podmorje	–	P, A, SV, NV
544	Dubrovnik – Gundulićeva poljana	Dubrovnik	SV, NV
545	Dubrovnik – Isusovački samostan	Dubrovnik	SV, NV
546	Dubrovnik – Na Andriji	Dubrovnik	SV, NV
547	Dubrovnik – Pustijerna	Dubrovnik	SV, NV
548	Dubrovnik – Rijeka dubrovačka – Batahovina	Dubrovnik	A
549	Dubrovnik – Trg Luža	Dubrovnik	SV, NV
550	Gornji Brgat – Tumba	Gornji Brgat	SV, NV
551	Komin – desna obala Neretve	Komin	A
552	Kopila	Blato (ot. Korčula)	P
553	Korčula – kula Svih svetih	Korčula (ot. Korčula)	NV
554	Lopud – Knežev dvor	Lopud (ot. Lopud)	SV, NV
555	Lumbarda – Koludrt	Lumbarda (ot. Korčula)	A
556	Otok Lastovo – Nižno polje, Vinopolje	Lastovo (ot. Lastovo)	P, A, SV
557	Otok Lokrum – kompleks	Lokrum (ot. Lokrum)	A, SV, NV
558	Otok Majsan	Majsan (ot. Majsan)	A
559	Otok Mljet – otočić sv. Marije	Mljet (ot. Mljet)	NV
560	Otok Mljet – pličina Sv. Pavao	Maranovići, Korita (ot. Mljet)	NV
561	Otok Šipan – uvala Suđurađ	Suđurađ (ot. Šipan)	NV
562	Poluotok Prevlaka – utvrda Ponta Oštro	Vitaljina	NV
563	Poljice – Ilijino brdo	Poljice	P, A, SV
564	Ston – k.č. 2200, 2201	Ston	SV, NV
565	Špilja Kukova peć	Brsečine	P, A, SV
566	Vela Luka – Gudulija – Beneficij	Vela Luka (ot. Korčula)	A

Popis kratica 1002

Popis suradnika 1003

Sadržaj 1009

BAŠTINA
HERITAGE
MINISTARSTVO KULTURE RH

UPUTE ZA PREDAJU IZVJEŠĆA

Rokovi za predaju:

- u sljedećem broju godišnjaka bit će objavljena izvješća s arheoloških istraživanja tijekom kalendarske godine 2020.
- izvješća se predaju najkasnije do 1. 4. 2021.

Tekst:

1. tekstovi se pišu u Microsoft Wordu, znakovlju Times New Roman, veličina slova 11, s proredom 1,5, snimljeni standardno kao doc. dokument;
2. tekst je potrebno pripremiti u što jednostavnijoj formi – izbjegavati tablice, fusnote i sl.;
3. struktura izvješća mora biti prilagođena godišnjaku:
   - početni dio mora sadržavati podatke o razdoblju istraživanja, razlozima istraživanja, broju katastarske čestice na kojoj je istraživano, voditelju i investitoru istraživanja,
   - slijedi kratak opis istraživanja i onoga što je pronađeno te datacija,
   - završni dio izvješća mora sadržavati opis postupka s lokalitetom i nalazima nakon istraživanja;
4. bilješke je potrebno navoditi unutar teksta (ne u obliku fusnota);
5. glagole je potrebno pisati u bezličnom obliku (ne: istraživali smo, nego: istraživalo se);
6. potrebno je navesti samo osnovnu literaturu, rabeći kratice navedene u godišnjaku;
7. uz izvješće je potrebno priložiti i sažetak teksta za prijevod (sažetak može imati najviše jednu karticu teksta);
8. uz izvješće je potrebno priložiti i tekst koji prati slikovne priloge te ime autora priloga uz napomenu – foto, izradio i sl.;
9. tekstovi ne smiju imati više od pet kartica (više kartica dopušteno je samo u slučaju iznimno velikih arheoloških zahvata, za koje nije moguće sastaviti kraće izvješće).

Slikovni prilozi (fotografije i crteži):

1. predaju se odvojeno od teksta (ne kao njegov sastavni dio);
2. predviđena je objava najviše triju slikovnih priloga (obvezno priložiti i tekst slikovnog priloga);
3. digitalne fotografije moraju biti visoke kvalitete, u TIFF formatu, rezolucije najmanje 350 dpi i snimljene na CD (fotografije mogu biti i u JPEG formatu);
4. skenirani prilozi predaju se u TIFF formatu, rezolucije 350 dpi i snimljeni na CD;
5. slikovne priloge nije dopušteno slati snimljene u Wordu ili u drugim formatima osim navedenih.

U slučaju nedostatka opreme, moguć je dogovor s redakcijom.

Geografska karta:

- uz tekstove je potrebno dostaviti i presliku geografske karte u mjerilu 1 : 100.000, s označenim položajem lokaliteta (podatak će biti rabljen u redakciji prilikom obrade geografske karte pojedinih županija).

Podaci o autoru izvješća (za popis suradnika):

- ime i prezime, titula, ustanova u kojoj je zaposlen, adresa, odnosno kućna adresa ako je autor nezaposlen.

Podaci za kontakt:

Hrvatski arheološki godišnjak (redakcija)
Ministarstvo kulture
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Odjel za arheološku baštinu
Runjaninova 2
10000 Zagreb

odgovorna osoba: mr. sc. Zoran Wiewegh
tel.: 01/4866-239
e-adresa: zoran.wiewegh@min-kulture.hr

BAŠTINA
HERITAGE
MINISTARSTVO KULTURE RH

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture